

- [Mukaddime](#)
- [Alim Satim](#)
- [Bosanma](#)
- [Cenazeler](#)
- [Davalar](#)
- [Diyet](#)
- [Feraiz](#)
- [Fiten ve Melahim](#)
- [Giyim-Kusam](#)
- [Hadler](#)
- [Hamamlar](#)
- [Harac, Imare ve Fey](#)
- [Harfler ve Kiraatler](#)
- [Kur'an Secdeleri](#)
- [Kurbanlar](#)
- [Köle Azad Etmek](#)
- [Mehdi](#)
- [Melahim \(Büyük Olaylar ve Savaşlar\)](#)
- [Nikah](#)
- [Oruç](#)
- [Ramazan Ayi](#)
- [Saçi Tarayip Düzenlemek](#)
- [Sünnet](#)
- [Tip](#)
- [Vasiyyetler](#)
- [Yemin ve Nezirler](#)
- [Yitik Mal](#)
- [Yiyecekler](#)
- [Yüzük](#)
- [Zekat](#)
- [Ilm](#)
- [İçecekler](#)
- [cihad](#)
- [edep](#)
- [hac](#)
- [namaz](#)
- [temizlik](#)
- [İçindekiler](#)

[cihad](#)

- [Cihad 1](#)
- [Cihad 2](#)

[edep](#)

- [Edep 1](#)
- [Edep 2](#)
- [Edep 3](#)

[hac](#)

- [Hac 1](#)

 [Hac 2](#)

 [Hac 3](#)

namaz

 [Nafile Namazlar](#)

 [Namaz 1.Bölüm](#)

 [Namaz 2.Bölüm](#)

 [Namaz 4.Bölüm](#)

 [Namaz 5.Bölüm](#)

 [Namaz.3.Bölüm](#)

 [Vitr](#)

 [Yolculuk Namazi](#)

 [Istiska Namazi](#)

temizlik

 [Temizlik 1.Bölüm](#)

 [Temizlik 2.Bölüm](#)

 [Temizlik 3.Bölüm](#)

SÜNEN-İ EBÛ DÂVÛD TERCEME ve ŞERHİ. 2

Önsöz. 2

Sünnet, Ebu Davud, Sunen'ı Ve Bazı Hadis İstılahları Üzerine. 3

Mukaddime. 3

I.Sünnet. 3

Tanımı ve Önemi. 3

Kaynağı. 4

Fonksiyonları. 4

Bağlayıcılığı. 5

Karakteristiği. 5

Algılanışı. 6

Diğer İlimlerle Alâkası. 6

Kurtarıcılığı. 7

Sünnete Sarılmak. 7

II. Müellif Ve Eseri. 8

Ebu Davud. 8

Çağı-Çevresi. 8

Yetişmesi. 8

İlmi Şahsiyeti. 9

Vefatı. 11

Eserleri. 11

Sünen. 11

Adı. 12

İlk mi?. 12

Ebu Davud'un Mekkelilere Mektubu (x). 12

Muhtevası. 14

Kitap ve Babları. 14

Özellikleri. 15

Hadislerinin Durumu. 16

Hadis Kabul Şartları. 16

Rivayet Nüshaları. 17

Baskıları. 17

[İhtisarları. 17](#)

[Şerhleri. 17](#)

[1. Mealimu's-Sünen. 18](#)

[2. Avnu I-Ma'bud. 18](#)

[3. Bezu'l-Mechûd. 18](#)

[4. El-Menhel. 19](#)

[Tercümesi. 19](#)

[Ve Bu Tercüme. 19](#)

[III. Bazı Hadis İstılahları. 20](#)

[Hadis Kitabı Okurken Dikkat Edilecek Hususlar. 24](#)

[Netice. 24](#)

SÜNEN-İ EBÛ DÂVÛD TERCEME ve ŞERHİ

Önsöz

Yüce dinimiz İslâmiyetin Kur'ân'dan sonraki en büyük kaynağı Sünnettir. Hz. peygamber (s.a.) in söz, fiil ve takrirlerinden ibaret olan sünnet asırlar boyu müslüman âlimlerin üzerinde çalıştıkları, hizmetinde oldukları bir saha olmuştur.

Rasûlullah (s.a.)in hadislerini ezberinde tutanların vefatlarıyla, Sünnet hazinesinin yok olmasını önleyip onun sonraki nesillere eksiksiz ve yanlışsız olarak aktarılmasını sağlamak için hadisler derlenip kitaplara geçirilmiştir. Bu kitaplardan özellikle altısı son derece ün kazanmıştır. "Kütüb-ü Sitte" adıyla anılan bu altı kitap Buhârî ve Müslim'in Sahihleri Ebû Dâvûd, Tirmizi,, Nesâî ve İbn Mace'nin Sünenleridir.

Şüphesiz müslümanların hepsi Arap değildir ve arapçayı bilmezler. Arap olmayanların da dinlerinin esaslarını kaynaklarında görmek ve sevgili Peygamberlerinin hadislerini okuyup anlamak en tabii hakları olsa gerektir. Onun, İslâmî ilimlerin diğer sahalarında olduğu gibi hadis sahasındaki bir çok eser de başka dillere, bu meyanda Türkçeye terceme edilmiştir. İşte "Kütüb-ü Sitte" diye bilinen bu altı kitabın hepsi; izahlı ya da izahsız olarak ve bazıları birden fazla olmak üzere dilimize kazandırılmıştır. Biz de, Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî'nin Sünen'ini terceme ve bazı yerleri biraz izah ederek Türk okuyucusuna hizmet etmeye çalıştık. Diğer hadis eserleri gibi, Ebû Davud'un Sünen'ine de selef âlimleri tarafından çok değerli şerhler yazılmıştır. Ancak Arapçayı bilmeyen Türk okuyucuları bu eserlerden istifade edememektedir. Bizler aciz çalışmamızla bu şerhlerden hiç olmazsa bazılarını Türk okurlarının önüne sermek için terceme ile yetinmeyip, hadislerle ilgili açıklamalarda da bulunduk. Onun için kitap bir Sünen-i Ebu Dâvut tercemesi değil, aynı zamanda şerhi hüviyetine büründü.

Tercemede, Hattâbî'nin Mealimu's-sünen'i ile birlikte 1969 yılında Muhammed Ali es-Seyyid tarafından bastırılan beş ciltlik matbu nüshayı ele aldık. Ancak daha sonra eser Mu'cemu'l müfehres li elfazı'l hadîsi'n-nebevi'ye uygun bir şekilde düzenlendi.

İzahlarımızda Kitabu'l-Menâsik'in 12. babının sonuna kadar Mahmud Muhammed Hattab es-Sübkî nin çok değerli eseri el-Menhelü'l-azbu'l-mevrud şerhu Sünen-i Ebi Davud'unu esas aldık. ^[1] Hatta diyebiliriz ki bu eseri muhtasar olarak terceme ettik, özetlemeye çalıştık. Böylece bu kıymetli eserden Türk okuyucusunun istifadesini sağlamak istedik. Tabiatıyla, Menhel'i olduğu gibi terceme etmedik ama onunla da yetinmedik. Sünen'in matbu şerhleri Avnu'l-Mabud ve Bezlu'l-Mechûd başta olmak üzere başka eserlerden de faydalandık.

Menhel müellifi eserini tamamlayamadan vefat ettiği için kalan kısımda Menhel'in tekmilesi olan ve müellifin oğlu Emin Mahmud Hattab tarafından yazılan "Fethu'l-meliki'l-ma'bûdtekmiletü'l-menheli'l-mevrud"u esas almaya başladık. Ne yazık ki bu eser de tamamlanamamıştı. O da "kitabu't-talak"ın sonuna kadar varabilmiştir. Geri kalan kısımda da Ebu Dâvud şerhlerinden Avnu'l-mabûd

başta olmak üzere birçok eserden istifade ettik. Bunların bir kısmını bibliyografya olarak takdim edeceğiz.. Bazılarına da dipnotlarda temas ettik.

Tercememizde şerhlerdeki izahları göz önünde tuttuk. Farklı anlayışlar varsa önce tercemeye esas aldığımız izahın sahibine daha sonra da diğer anlayışlara işaret ettik.

Hadislerin, Mu'cemu'l-müfehres'i esas alarak diğer hadis eserlerindeki yerlerine gösterdik. İtiraf edelim ki bunu yaparken Mu'cemu'l-müfehres'le yetindik, hadislerin hepsini tek tek yerlerinde tesbit etmedik.

İzah kısmını genelde dört bölüm halinde ele aldık.İlk bölümde hadisin diğer hadis kitaplarındaki rivayetlerine ve hadisin sıhhati konusunda söylenenlere işaret ettik. İkinci bölümde hadisin anlaşılması bakımından izaha muhtaç yönlerini izaha çalıştık. Üçüncü bölümde hadisin fikhî yönünü ve o konuda çeşitli mezheplerin ve âlimlerin görüşlerini verdik. Herbirinin delillerini ve karşı görüşte olanların bu delillere bakış açılarını ele aldık. Bunu yaparken bazan mezheplerin kendi fıkıh kitaplarına müracaat etmekle beraber genelde Sünen'in veya diğer hadis kitaplarının şerhlerindeki malumata dayandık. Aslında bunun bir kusur olduğunu kabul ediyoruz. Ama her mezhebin görüşünü kendi kaynaklarından araştırmaya ne gücümüz ne de imkanımız el verdi.Onun için mezheplere nisbet edilen görüşler her zaman müftâbih olan görüş olmayabilir. Buna dikkat çekmeyi görev sayıyoruz.

İzah kısmının son bölümünde HÜKÜMLER başlığı altında hadisin zahirinden çıkartılabilecek bazı hükümlere işaret ettik. Tabi bizim göremediğimiz başka hükümler elbette çıkacaktır.Bazı bölümlerin başında daha hadislerin tercemesine başlamadan o konu ile ilgili özet malumatlar verdik.

Burada şuna önemle dikkat çekmek isteriz: Biz Ebu Davud'un Sünen'ini şerhetmedik. Böyle bir işin bizim gibi acizlerin altından kalkabilecekleri bir iş olmadığını çok iyi biliyoruz. Biz bulabildiğimiz ve gücümüzün yettiği kadarıyla selefın yaptığı şerhlerden tercemeler yaptık ve onları bir araya getirmeye çalıştık. Kendi kafamızdan birşey söylemedik, söylenenlerden bazıalarını aktırdık. Bu çalışmamızla aynı eser üzerinde yapılacak değerli başka çalışmalara ihtiyaç bırakmadığımızı da düşünmüyoruz.

Bütün kusur ye acizliklerimize rağmen, cüretimizin, niyetimizin hizmet oluşuna hamledilmesini, umarız. Eserin büyük bir bölümünün sayın Mehmet Savaş tarafından okunup tashih edilmiş olması ve baş tarafa eklediği mukaddimenin yanısıra tamamının sayın Yard.Doç.Dr. İsmail Lütfi Çakan tarafından redakte edilmiş olması bizler için son derece sevindirici olmuştur. Değerli katkılarından dolayı bu çok kıymetli ilim adamlarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca Eserin neşri hususunda elinden gelen hiç bir fedakârlık ve gayreti esirgemeyen Şamil Yayınevi'nin sahibi muhterem Duran Kömürcü'ye ve diğer mensuplarına da özellikle teşekkür ederiz.

Naçiz hizmetimizin Allah celle celalüh'ün rızasına muvafık olmasını niyaz ederiz. Hatalarımızın affını dileriz.

Sünnet, Ebu Davud, Sunen'i Ve Bazı Hadis İstılahları Üzerine

Mukaddime

Âlemlerin Rabbına hamd ü sena;

O'nun örnek kulu, sevgili resulü Hz. Muhammed Mustafa'ya âl ve ashabına selât ü selâm olsun...

İslâm Kültürü demek olan sünnet'in yaslı metinlerini İhtiva eden altı muteber hadis kitabının (el-Kütübii's-sitte) Üçüncüsü Sünen-i Ebî Davud'un, elinizdeki tercüme ve şerhi dolayısıyla bu mukaddimede müellif» eseri ve bazı hadis ıstılahları hakkında mümkün olduğunca kısa bilgiler verilecektir'. Ancak daha Önce Sünnet üzerinde bazı temel tesbitlere yer vermek faydalı olacaktır. [\[3\]](#)

I.Sünnet

Tanımı ve Önemi

En kısa ifadesiyle ve tabiî hadisçilere göre Sünnet, Hz. Muhammed'den bize intikal eden O'na ait herşeydir. Yani Hz. Peygamberin sözleri, fiilleri, yaşayışı, sahâbilerin yaptıkları karşısında takındığı tavırları, ahlâkî veya fitrî vasıfları ile ilgili bütün nakiller sünnet'i yansıtan delillerdir. Kısaca sünnet, Hz. Peygamberin yüce kitabımızda ü s v e - i h a s e n e diye takdîm edilen hayatı ve Hz. Aişenin ifadesiyle “Kur'an'dan ibaret olan” [\[4\]](#) ahlâkıdır.

Bilindiği gibi yüce yaratıcının nübüvvet makamına lâıyk gördüğü bütün peygamberler, Allah'ın emir ve nehiyelerini, O'nun kullarına ulaştırmak ve onları irşâd etmek için görevlendirilmiş hidâyet elçileridir. Bu genel çerçevede olmak kaydıyla Hz. Muhammed de toplumun, ilâhî irâde istikâmetinde biçimlenmesini sağlamak maksadıyla gerekli bilgi ve uygulamaları örneklendirmiştir. O (s.a.), Allah teâlâ'dan aldığı vahyi insanlara sadece ulaştırmaktan ibaret olan bir görevle gelmiş değildir. Duyurduklarını açıklamak ve anlatmak da O'nun aslî görevidir. Sünnet'in temel işlevi budur. Çünkü anlamadığı şeyden kişiyi sorumlu tutmak imkânı yoktur. Çünkü sorumluluk için duymak yetmemekte, anlamak gerekmektedir. Değişik şartlar içinde ve yetenekteki insanlara ilâhî tebliği en doğru şekilde anlatacak olan hiç kuşkusuz o tebliği getiren peygamberdir. Peygamber tebliği açıklamaya başladığı andan itibaren Sünnet devrede demektir. Her açıklamanın getireceği anlayış ve uygulama, günlük hayatın ümmet çapında biçimlendirilmesi yönünde atılmış bir adım olacaktır. Netice olarak İslam tebliğinin arzuladığı, temel vasfı "Allah'a kul olmak" olan müslümanın özellikleri belirecektir. Bu yüzden de sünnetsiz bir müslümanlık ve sünnetsiz müslüman hayatı düşünmek mümkün değildir.

Bilinen bir gerçektir ki, günlük hayatı ilâhî irâde istikâmetinde tanzimde, dinin m e n k û l â t ' a

dayalı iki kaynağından biri olarak sünnet, Kur'an ile birlikte, birinci dereceden bir fonksiyon icra etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber “kim benim sünnetimden, yaşama tarzımdan yüz çevirirse, benden değildir”^[5] ve "Dinin elden çıkışı, sünnetin terkiyle başlar.Halat nasıl iplik iplik ortadan kalkarsa dinde birer birer sünnetin terkiyle ortadan kalkar"^[6] buyurmuştur. Bu hadisler aynı zamanda müslümanın ancak sünnetten ayrılmamak suretiyle öz varlığını, İslâmi kişiliğini ve niteliğini koruyabileceğini açıkça dile getirmektedir. Zira sünnetin terkedilmesiyle doğacak boşluk, sünnetin tam zıddı olan b i d' a t tarafından doldurulur. Bir başka ifâde ile, terkedilen her sünnet, yaşanılan bir bid'atla sonuçlanır.

Sünnet İslam kültürü; bid'at ise İslam kültürüne ters düşen, onda yeri olmayan her türlü yabancı unsur demektir. Kıtalararası müslüman milletlerde çağlar boyu gözlemlenen ortak değerler ve uygulamalar hep sünnetin birleştiriciliği, belirleyiciliği ve bütünleştiriciliğinden kaynaklanmıştır. Ü m m e t sünnetle vardır, onunla yaşar. Yozlaşma da sünnetten ayrılmakla başlar.^[7]

Kaynağı

Kitap, lafız ve mânâ olarak v a h y olduğu için ona vah y - i m e t l u v v denir. Sünnet ise, vahyin bir çeşit m e a l ve mefhumu niteliği ile z ı m n e n vahydir. Fakat lafız olarak v a h y niteliğine sahip değildir. Bu sebeple de ona v a h y - i ğayr-i metluvv denilmektedir.

Öte yandan v a h y'i telakkiye müsaid bir kıvama ve kavrayış gücüne sahip kılınmış olan Hz. Peygamber, aynı zamanda, beşerî aklın en üst seviyesindedir. V a h y gibi diğer insanların ulaşması mümkün olmayan bir bilgi kaynağıyla uzun süre temasta bulunan beşerî aklın en üst derecesine sahip Peygamber'de bir peygamberâne ictihad kabiliyetinin bir meleke-i nübüvvetin teşekkül edeceği muhakkaktır. Bu yetenek sayesinde Hz. Peygamber, başkalarının intikal edemediği bir takım hakikatları kavrayıp en uygun ifade ve uygulamalarla insanlara anlatır.

Hz. Peygambere, peygamberliği dolayısıyla verilmiş olan melekenin ya da nübüvvet ilmi'nin, Kur'an-ı Kerîm'de değişik kelime ve tabirlerle ifâde buyurulduğu görülmektedir: Zikir, hüküm, hikmet, şerh-i sadr, tefhîm, ta'lim ve i r â e gibi ilâhî beyanlar bunlardandır. Ayetlerin ve ilâhî iradenin açıklaması ve yorumu niteliğindeki Hz. Peygamberin açıklamaları, ilâhî tefhîm ve murâkebe altındaki nebevî akıl veya meleke-i nübüvvet'den sadır olmaktadır. Bağlayıcılığı da Sünnetin ilahî-nebevî kaynağından ileri gelmektedir.^[8]

Fonksiyonları

Hz. Peygamberin iki temel görevi tebliğ ve beyan'dır. Beyan ise kendi içinde gerek prensip olarak

gerekse pratik olarak üç şekilde cereyan eder: T e'ki d, teybin ve teşri'...

Sünnet Kur'an'da bulunan bir hükmü te'kid ve tasdik eder. Netice itibariyle aynı şeyi vurgulamış olduğu için o hususun muhataplar nezdinde tam bir kesinlik kazanmasını sağlar.

T e b y i n; tefsir, tafsil, tavzih, tahsis, takyîd, şerh, izah ve yorum gibi terimlerle ifade edilebilecek olan sünnetin kitabı açıklama fonksiyonu, onun temel vasfı ve vazifesi olmaktadır, ihtiyaca göre sözlü olarak ve fiilen yapılan açıklamaların tamamı bu kısma girmektedir.

Teşri'; kitabın belli bir hüküm sevkmediği konularda sünnetin hüküm koyması demektir. Bu, sünnetin müstakil teşri' kaynağı olması fonksiyonudur.

Sünnetin te'kidvetebyîn fonksiyonuna karşı çıkan hiçbir âlim yoktur. Ancak teşri' fonksiyonu münakaşalıdır. Kesin olan şudur ki, sünnet, her üç fonksiyonunda da asla kitaba muhalif olamaz. [9]

Sünnetin teşri' fonksiyonu ile alakalı olarak Muaz b. Cebel Hazretlerinin Yemen'e vali olarak giderken, Hz. Peygamberin suali üzerine, çözümünü Kitabullah'da bulamadığı meseleler olursa Sünnet'e başvuracağını belirtmesi ve Hz. Peygamberin bu cevaptan dolayı memnuniyet izhar buyurması hatırlanmalıdır. Bu olay gösteriyor ki, Kitabullah'da bulunamayan çözümler sünnette olabilmektedir. Bu da Sünnetin müstakillen teşri kaynağı olduğunun açık ve reddedilmez delilidir.

Zaten konuyu münakaşa eden âlimler arasındaki ayrılık, Sıbâî'nin isabetle belirttiği gibi, meselenin özünde değil, takdimde kullanılan lafızlardadır. [10]

Ayrıca bir bütün ve kavram olarak Sünnetin hüccet olduğunda kimsenin şüphesi bulunmamaktadır. Ne varki sünnet malzemeleri tek tek ele alındığı zaman hepsi için "delil olabilir" hükmü verilemediği için sünnetin delil olma niteliği tartışma konusu yapılmaktadır. Her hadisin Hz. Peygamber'e aidiyeti, ilmî standartlar bakımından her zaman kesinlik arzetmez. Ancak unutulmamalıdır ki, hadis ilmine ait değerlendirmeler, dâima zevahire, şartlara ve dış bulgulara ve belli usullere göre yapılır. Gerçek durum her zaman doğru olarak tesbit edilememiş olabilir. Yani ilmî ölçüler bakımından sahih hükmünü vermek zorunda bulunduğumuz bir hadisin Hz. Peygamber'e ait olmama ihtimali -zayıf da olsa- vardır. Aksine "zayıf hadistir" dedimiz bir sözün de -ilmî bulgulara rağmen- Hz. Peygamberden sâdir olma ihtimali daima mevcuttur. Zaten önemli olan da hadisin Hz. Peygamber'e aidiyetidir. O'na ait olduktan sonra dünyanın "zayıf" demesi hiç bir şeyi değiştiremez. O'na ait olmadıktan sonra da araştırmaların bir sözü veya hareketi O'na ait göstermesi onun sünnet olmasını sağlayamaz. Bütün gayretler işte bu a i d i y e t i doğru olarak tesbit edebilmek içindir.

Bu söylediklerimizi bir başka şekilde ifade edecek olursak, Hadis ilmine ait değerlendirmeler nisbî ve izafidir. Zira araştırmaya dayalı hükümlerdir. Araştırmanın herhangi bir yerinde yapılmış olan küçük bir hata, sonucu etkileyebilir. Bu sebeple de ilimde araştırma bitmez. Bugünkü bulgulara göre verilen hüküm yarın yapılacak araştırmalara göre ufak-telefck farklılıklar arzedebilir ya da taban tabana zıd bir neticeye varabilir. Bütün bu ihtimallere açık kapı bırakmak en doğru yoldur. Ancak asırlardır belli bir hükme bağlanmış ve aksi de isbat edilememiş malzemenen şüphe etmek için de hiçbir ilmî ve makul gerekçe gösterilemez.

Bütün bu gerçekler muvacehesinde şu ya da bu fikirlere hizmet maksadıyla Sünnet'in hucciyeti, fonksiyonları ve teşriî değeri gibi konularda ileri-geri laf etmek ehl-i ilmin ve insafın işi olamaz.

Peygamberlerin ve tabiî Hz. Muhammed'in bir takım fevkâlede üstün insanî vasıflara ve ilâhî ihسانlara sahip ve mazhar olduğunu kabul edenlerin O'na sadece bir hoparlör görevi vermeye kalkışmalarım» O'nun bir h i d â y e t rehberi olarak insanlara gönderilmiş olduğunu değerlendirmekte güçlük çekmelerini anlamak mümkün değildir. Kaldı ki "teamüle ve hukukî anlayışa göre, bir elçi onu gönderen gibi addedilir ve hatta elçinin sözü, onu memur edenin şahsen söylediği söz gibi kabul edilir. Bütün siyâset ve elçilik hukuku işte bu kaideye istinad eder... Bu mefhum Kur'an'da sık sık te'kid olunmuştur. "Peygamberin getirdiğini alın ve sizf menettiği şeyden de sakıma"* (el-Haşr (59), 7). "O peygamber kendi arzusunca konuşmaz, Onun söylediği, sadece Allah'ın vahyeyledigidir" (en-Necm (53), 3-4) "Peygambere itaat eden, muhakkak ki Allah'a itaat etmiş olur" (en-Nisa (4), 80)

Bu âyetler Peygamberin sünnetinin Allah'ın emir ve nehyi yanında yer aldığını göstermektedir. Şu halde sünnete müracaatı gerektiren âmil daima mevcuttur."[\[11\]](#)

Getirip tebliğ eden anlamında Hz. Peygambere -mecâzen-vâzı-ı din demek bile mümkünken, onun yorumuna ve irşadına muhtaç olmadan getirdiği dini anlamak ve yaşamak nasıl mümkün olacaktır? Bu mümkün olmayınca, sünnet'in dinin kaynağı olarak hucciyeti ve fonksiyonlarını münakaşa etmek kimseye bir şey kazandırmayacaktır.[\[12\]](#)

Bağlayıcılığı

Sünnetin bir bütün ve kavram olarak bağlayıcılığı kesindir. Hz. Peygambere uyulmasını, onun verdiği hükme tam bir rıza gösterilmesini, onun hükmü karşısında kimseye muhayyerlik hakkının tanınmadığını bildiren âyetler, sünnetin müslümanın hayatındaki bağlayıcı rolünü yeterince ortaya koymaktadırlar. Ancak Hz. Peygamberin değişik vasıflarıyla ortaya koyduğu sünnet'in bağlayıcılık derecesinin aynı olmadığı da bir gerçektir. Bu noktanın iyi bilinmesinde fayda vardır. Hz. Peygamber;

Risâlet (peygamberlik) vasfına bağlı olarak tebliğ görevi yapar.

İftâ (müftülük) vasfıyla fetva verir.

Kaza (hakimlik) vasfıyla hüküm verir, dava halleder.

İmamet (devlet başkanlığı) vasfı ile bir takım idarî tasarrufta bulunur.

Tebliğ tasarrufunda Hz. Peygamber mübeUiğ ve nâkil'dir. Allah katından kendisine ulaşan gerçekleri halka nakleder. Bu, ümmeti bağlayıcıdır.

tftâ tasarrufu, Allah teâlânın hükmünü delillerden çıkararak Allah adına haber vermek demektir. Bu da ümmeti bağlayıcıdır.

Kaza tasarrufu, sebep ve delillerin günlünde meydana getirdiği kanaata göre kendisinin bir dava hakkında bir inşa ve ilzam'da bulunması, bir hüküm vermesidir. Peygamber kaza tasarrufunda yeni bir hüküm ortaya koyan (münşî)dir. Halbuki risalette mübelliğ, ifta'da müttebF idi. Kaza tasarrufu sadece davada taraf olanları bağlar.

İmamet (devlet başkanlığı) tasarrufu ise ilk üç vasıfına ek bir vasıfla yapılmış tasarruflardır. Bu üç vasfa ve tasarrufa dahil değildir, imamette açıkça bir yaptırım gücü söz konusudur. Risâlet'in imameti gerektirmediği de bir gerçektir. Ama imamet de verilmişse htikümdar-peygamber ortaya çıkar. Fakat yine de bu iki temel vasıfla ortaya koydukları birbirinden farklıdır, aynı mahiyette değildir. Bu sebeple de Hz. Peygamberin devlet başkam olarak yaptığı tasarrufların geçerliği için devlet başkanının izni; hakimlik vasfı ile yaptığı tasarrufların geçerliği için de hâkimin hükmü gerekir.

Bu meselede de en önemli husus, Hz. Peygamberin tasarruflarının hangi vasfına balı olarak ortaya koyduğunun tesbitidir. Ulema bir çok olayda bu noktada farklı kanaatlara varmışlar ve tabiatıyla verdikleri hükümler de farklı olmuştur. Biz burada sünnetin bağlayıcılığı konusunda dikkatten uzak tutulmaması gereken bir ana noktaya sadece işaret etmek istedik. Meselenin detayı konuya ait kitaplardan izlenebilir. [\[13\]](#)

Karakteristiği

Sünnet'in genel karakteristiğini gerçekçilik ve esneklik yani u y g u l a n a b i l i r l i k olarak tesbit etmek mümkündür. Aslında İslam'ın da genel durumu budur.

Bilindiği gibi dinimiz en son ve m ü k e m e l din, peygamberimiz de en son peygamberdir. Kıyamete dek geçerli olan Kur'an ve onun birinci elden^açık-laması ve uygulama biçimi olan s ü n n e t, her türlü şart altındaki insanların meselelerine çözüm getirecek ve müslümanlar arasında inanç ve davranış birliğini sağlayacaktır. O halde gerçeklerden hareket etmesi, insanı tanınması, ona her türlü imkân ve şartta yaşayabileceği genel esasları tedricî olarak öğretmesi, aynı konuda da olsa uygulanabilir farklı şekil ve biçimleri sunması pek tabiî olacaktır. Bu, cihanşumullüğün doğal bir sonucudur. Bunun adına esneklik de diyebiliriz. Aynı konuda farklı bilgiler sunan ve değişik uygulamaların varlığını gösteren hadislerin, aslında tabiîlikler manzumesi anlamı taşıdığı ve bu farklılıkların müslümanlar için rahmet olduğu açıktır. Bir başka ifade ile tslam belli bir bölge veya şehir halkına gelmiş olsaydı, daha net ve değişmeyen belki de tek tip ve tek şekilde uygulanabilen esaslar teklif «ederdi. Ancak o bütün dünyalılara hitâbettiğine göre, getirdiği esasların bütün dünya şartlarında her türlü imkân ve kabiliyet seviyesinde uygulanabilir olması, hitâbettiği insanların doğru yolu bulmaları, islâmî karakterlerini koruyabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple sünnet, meselâ tek tip bir giyim tarzı önermemişîr. Giyim-kuşam konusunda örtülmesi gerekli yerleri ve müslümanın temel vasfı olan "Allah'a kul olma" durumuna ters düşen anlayış ve uygulamaları "yasaklar listesi" olarak belirlemiş; ötesini, fertlerin ve yaşanan bölgenin şartlarına, malî imkânlarına, zevklerine, anlayışlarına tek kelime ile dindarlık ve becerilerine havale etmiştir.

O halde acele etmeden, Sünnet'e temelde ters düşecek kabalığa ve katılığa düşmeden meselenin

özündeki esneklik esprisine uygun davranışlarla sünnetin yaşanmasına ve yaşatılmasına çalışmak, İslam şahsiyetçiliğinin ve îslâma hizmetin kaçınılmaz gereğidir. [14]

Algılanışı

Sünnet, müslümanların ilk neslini oluşturan sahâbiler tarafından Hz.peygamberden duyarak, görerek veya O'ndan bizzat duyan ya da görenden işiterek algılanmıştır. Algılama amacı da yaşamaktır. Ashab-ı kiram, birbirlerine daima Allah resulünden öğrendiklerini duyurmak ve meseleler hakkında Hz. Peygamberden öğrenilmiş bir bilgi veya uygulamanın olup olmadığını sormak âdetinde idiler. Böylece sünnete ait veriler bir taraftan anında amel olarak pratik hayata intikal ederken, bir taraftan da bilgi halinde belenmekte ve aktarılmaktaydı.

Sonraki nesiller de kendilerinden öncekilerden hem tatbikat olarak, hem de bilgi olarak sünneti almışlardır. Sünnete ait verilerin yazılı vesikaları demek olan hadis metinleri ise bize dört merhaleden geçerek gelmiştir.

Ezberleme (şifahî bilgi)

Kîtabet (Hz. Peygamberin izni ile O'nun hayatında başlamış olan yazım faaliyeti)

Tedvin (Sünnet malzemesinin yazılı halde bir araya toplanması)

Tasnif u'll-Külüb (sünnet malzemesinin belli sistemler içinde kitaplaştırılması) Bu dörtlü merhale, "kim bile bile yalan uydurup bana isnad ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın" tehdidinden kurtulma genel eğilimi içinde pek ciddî ve ince araştırmalara dayalı olarak ilk üç asırda gerçekleştirilmiştir. [15]

Günümüzün müslümanı, öteki îslâmî ilimlerin bünyesindeki sünnet motif ve bilgilerine ilâve olarak, sünnete ait bilgi ve belgeleri HadisKitapla-r ı'nda bulmaktadır. Sünnetin pratik yönünü de kısmen öncekilerden görerek ve bilinçli veya bilinçsiz yaşayarak algılamaktadır.

Sünnetin algılanmasında ilk müslüman nesillerle sonrakilere arasında iki noktada fark vardır: 1. Amaç, 2."Şektl. Sahâbiler kesinlikle sırf bilgi edinmiş olmak ya da sadece başkalarına aktarmak maksadıyla değil, bizzat uygulamak, hayatlarını ona göre tanzim etmek gayesiyle sünneti öğreniyorlardı. Öğrendiklerini amel ile destekliyor, hayatlarını o "en güzel örnek"e benzetmeye çalışıyorlardı. Bunun için de "Hz. Peygamberden öğrenilmiş olan bilgi"yi arıyor, soruyorlardı. Kişisel kanılar değil, deliller peşinde bulunuyorlardı.

Sonraki nesillerde, özellikle günümüze yaklaştıkça, bilginin amele intikali , noktasında, iç ya da dış bir takım âmillere bağlı olarak açık bir gevşeklik görülmektedir. Bu gevşeklik bir takım hurafe ve bid'at la r'ın yaşanmasının da temel sebebi olmaktadır. O bid'at ve hurafeler ki, "sapıklık sebebi l' oldukları bizzat Hz. Peygamber tarafından bildirilmiştir.

Şekil açısından farka gelince, sünneti ilk müslüman nesil doğrudan Hz. Peygamberden veya O'ndan gören veya duyandan şifahen alma imkânına sahipken, sonraki nesiller, yazılı metinler halinde buldukları kitaplardan öğrenmek durumundadırlar. Bu da beraberinde getirdiği bir takım ilmî güçlükler ve gerekler yanında uygulama olarak görme şansını da büyük ölçüde etkilemektedir. Dolayısıyla da müslümanlar zaman zaman kendilerini yoğun bir sünnet tartışması içinde bulmaktadırlar. [\[16\]](#)

Diğer İlimlerle Alâkası

Sünnet'in malzeme olarak değerlendirilmesini ve problemlerinin tetkikim Hadis timi üstlenmiştir. Hadis ilmi ise, din bilimlerinin tümüne kaynak, malzeme ve metod yönünden tesir etmiştir. Bütün dinî bilimler sünnetten olmayan, ya da Hz. Peygambere ait olmayan bir sözün veya uygulamanın O'na maledilmemesi, sünnete, yabancı unsurların karışmaması için müslümanların ve özellikle hadisçilerin gösterdiği fevkalâde dikkat ve gayreti takdirle anmamız gerekmektedir.

Hadisçiler tarafından geliştirilen metodoloji gerçekten yegânedir. Zamanla öteki dini ilimler de bu metodolojiyi, yani, sözü veya uygulamayı güvenilir vesikalarla söyleyenine veya ilk kez ortaya koyanına sağlıklı bir şekilde ulaştırma usulünü benimsemiş, ilimde birinci el kaynaklara inme genel eğilimi böylece yerleşmiştir. Bu sebeple sünnetten kaynaklanmamış ve metod olarak ondan esinlenmemiş dini bir bilim dah düşünmek mümkün değildir diyebiliriz. Kur'-an bile, anlaşılması açısından sünnete muhtaçtır. Bu gerçeği Mekhûl, "Kur'an'-ın sünnete olan ihtiyacı, sünnetin Kur'an'a olan ihtiyacından daha fazladır" diyerek pek çarpıcı biçimde dile getirmiştir. Hemen belirtelim ki, bu, asla Kur'-an'a bir noksanlık ya da acz nisbet etmek değildir. Sadece Kur'an'ın insanlar tarafından doğru algılanması ve anlaşılması açısından söylenmiş bir sözdür. Bunu Abdurrahman b. Mehdî'nin şu sözünde açıkça görmekteyiz "Kişi hadis'e yemek içmekten daha fazla muhtaçtır. Çünkü hadis Kur'an'ı açıklamaktadır." [\[17\]](#)

Sünnet de sünnet olabilmek için Kur'an gibi bir asi'a dayanmak zorundadır. Yani deyim yerinde ise, Kur'an prensiptir; sünnet de açıklaması ve uygulaması-dtr. Açıklamanın, açıklanandan daha vazih daha net ve daha detaylı olması da pek tabîîdir. Kur'andaki prensiplerin pratiğe dönüştürülmesi, uygulama biçimi kazanması bakımından ilk ve en doğru örnek olarak sünnet birinci dereceden önem arz etmektedir. Bu, amel! noktadan bir değerlendirmedir. Hukukî açıdan meseleye baktığımız zaman elbette Sünnet, Kur'andan sonra ikinci derecede hukuk kaynağıdır. Allah'ın kitabı ve Resulünün sünneti, bizzat Hz. Peygamber tarafından doğru yoldan ayrılmamanın iki temel esası olarak gösterilmiş, müslü-man kimliğinin bu iki temel esasa sıkı sarılmaya bağlı olduğu bildirilmiştir:

"Sıkı sarıldığımız sürece aşıla sapıtmayacağımız iki şey bırakıyorum size: Al-lan'ın kitabı ve Resulünün sünneti..." [\[18\]](#)

Kur'anın bütünüyle tam ve doğru anlaşılabilmesi ve prensibi ortaya konulmuş uygulamaların (ibâdetler, beşeri ilişkiler, devletler arası münasebetler, âhi-ret âlemi hakkındaki bilgiler v.s.)

istenilene uygun olarak yerine getirilmesi ancak sünnetle mümkün olacaktır. Sünnete baş vurmadan Kur'anla yetinme düşünce ve teşebbüslerinin isabetsizliği yine bizzat Hz. Peygamber tarafından önceden haber verilmiştir. Sünneti Önemsemeyen davranışlar, aslında onu özde aynı olduğu v a h y kaynağından ayrı görmek gibi bir büyük yanlışla düşmektir. Halbuki Kur'an'ın ilk ve en yetkili müfessiri Hz. Peygamberdir. Hatta O'nun temiz hayatı, canlı Kur'an'dır. Bu yüzden de sadece O'nun hayatını taklid etmek d i n sayılmaktadır. Bunun dışında kimsenin hayatı d i n olarak taklid edilemez. "Hocanın dediğini tut, gittiği yoldan gitme" sözünün aslî manası da budur. Yani "hoca din adına sana doğru olanı söyler, sen onu tut. Fakat kendisi de nihayet bir insandır, yaşantısında hata edebilir. Din, onun hayatı imiş gibi anlayıp taklide kalkışma. Çünkü ne kadar yetişmiş olursa olsun, kimsenin hayatı din değildir" demektir... [19]

Kurtarıcılığı

Sünnetin getirdiklerinden yararlanabilmek için herşeyden önce Sünnet'in "en güzel örnek" olduğuna, yaşanabilirliğine, insan özüne ve ihtiyaçlarına en üst seviyeden cevaplar getirmiş olduğuna inanmak gerekir. Sonra bu inanca dayalı olarak sünneti kendi özellikleri ve karakteristiği içinde tanımak lâzımdır. Zira Hz. Peygamber "âlemlere rahmet" ve "hidayet rehberi" olarak gönderilmiştir. O'nun sünneti hidâyette olabilmenin çarelerini gösteren gidişatı ve o'nun yolu kurtuluşa giden yoldur. Sünnetin kurtarıcılığından şüphe etmek Hz. Muhammed'in risâletine karşı çıkmak anlamına geleceği için kişiyi imandan eder. Nitekim İbn Mes'ud (r.a.)de "Nebinizin sünnetini terkederse-niz, saptınız gitti demektir" [20] ikazında bulunmuştur, tıran b. Husayn (r.a.)'ın da benzer bir uyarısı bulunmaktadır. [21]

"Gerçekten sen doğru yola çağırıyorsun" [22] "Eğer O'na (Peygamber'e) itaat ederseniz doğru yolu bulmuş olursunuz" [23] âyetleri sünnetin kurtarıcılığına şe-hâdet etmektedirler.

O halde bu kurtarıcılıktan nasib alabilmek ve sünneti tanıyabilmek için bugün yapılacak iş, okumak ve öğrenmektir. Eksik, noksan hatta yanlış bilgiler üzerine dayandırılacak hüküm ve hareketler daima insanı yarı yolda bırakır. Hatta çoğu kez de istenmeyen sonuçlara götürür.

Hiç şüphesiz sünneti daha yakından tanıyıp yaşayabilmek için Sevgili Peygamberimizin örnek hayatını iyi bilmek gerekir. Bunun için de Siyer, İslam Tarihi ve Hadis kitapları okumak lâzımdır. Okumak, öğrenmek ve tereddüde düşülen yerde bir bilene baş vurmak sünnet konusundaki bilgi eksikliklerinin giderilmesi için yetecektir. [24]

Sünnete Sarılmak

Kurtarıcılığı kesin olan Sünnet'e sarılma konusu "el-İ'tisam bi'I-kitab ve's-Sünne" adıyla hadis kitaplarımızda belli bir bölüm içinde tetkik mevzuu edilen fevkalade önemi haiz bir meseledir. Ne yazık ki, halkımız, bid'at ve hurafelerden; aydınımız ise yabancı şartlandırmalardan yakasını kurtaramadığı için bu konuda tam bir kargaşa hüküm sürmektedir. Sünnete sarılma, sünnet dışı uygulamalara karşı bağımsızlık ilanına bağlıdır. Bu da her türlü taassub, kültür sakatlığı ve aşağılık duygusu ürünü özentileri bir tarafa itmek ve "Ben Müslümanım" diyebilmekle mümkündür. Bu, hiç bir zaman kuru bir iddia olarak değil, şuur ve uygulama olarak ortaya konduğu zaman önem taşır.

Sünnete sarılmak meselesi, aslında "hadisle amel" problemini ve bunun için de "fıkhu'l-hadis'ın eğitim ve öğretiminin yaygınlaştırılması gereğini beraberinde getiren bir meseledir. Yani işin, ilmî boyutu vardır. Sadece şeklî olarak sünnete sarılmayı şu yada bu şekilde giyinmekle veya hareket etmekle açıklamak mümkün değildir.

Hem tebliğ görevini yerine getirmek hem de sünnet'i gelecek müslüman nesillerin tetkik ve istifâdesine sunmak için ilk devir uleması sünnete ait verileri belli sistem ve disiplin içinde kitaplaştırmışlardır. Bu kitaplar asırlar boyu müslümanlar tarafından değerlendirilmiş, istifâde edilmiş ve tabîî olarak herbiri hakkında bir hüküm de verilmiştir. İçlerinden altı tanesi Kütüb-i Sitte adıyla en güvenilir ve muteber hadis kitabı olarak benimsenmiştir.

Bu altı hadis kaynağının tamamı bugün, şöyle veya böyle Türkçe'ye tercüme edilmiş bulunmaktadır. Kitapsız, ilimsiz hiç bir dava yürümez. Böyle olunca Kitap ve Sünnete ait kaynakları okumak onlara zaman ayırmak, üzerinde düşünmek, problemleri bu esaslar çerçevesinde halletme ihtiyacım duymak ve bu alanda ihtisas yapmış kimselerle istişarelerde bulunmak artık günlük hayat programımıza dahil olmalıdır. Milletçe kültür seviyemiz ancak böyle bir gayretle ilerleme kazanabilecektir. Yabancı propagandaların tesiri altındaki kafa ve gönüllerimizi ancak böyle bir disiplinle aslî zemininde tutabiliriz.

Şimdi sünnetin öğretim ve uygulaması konusunda müslümanlara büyük hizmet vermiş ve bilhassa ahkâm hadislerini bir araya toplamak gibi farklı ve fevkalâde bir hizmeti daha başlangıçta yerine getirmiş olan Ebû Davud'u ve onun baş eseri Sünen'ini tanıyabiliriz. [\[25\]](#)

II. Müellif Ve Eseri

Ebu Davud

"İmam", "şeyhu's-sünne", "mukaddemu'l-huffâz" ve «Muhaddi8u'l-Basra.f • gibi unvanlara sahip olan müellif Ebû Davud, h. 202'de Sicistanda doğmuştur. Tam adı; Ebü Davud Süleyman b. el-Eş'âs b. tshak b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân el-Ezdî es-Sicistânî'dir. Nisbele-rinden birincisi kabile, ikincisi memleket nisbeleridir ve ittifakidir. O'na, Sicis-tan kelimesinin bir çeşit kısaltması olan S i c z'e nisbetle e s - S i c z î denildiğine de rastlanılmaktadır.

EbÜ Davud'un Türk ve arab olduğuna dair iki ayrı görüş ileri sürülmektedir. Sicistan, Afganistan'ın güney kesimine düşen Afganistan - İran sınır bölgesi olarak Türk yerleşim bölgelerindedir. Ancak Ezd Kabilesi de Yemen'de meşhur büyük bir arab kabilesidir. Ebu Davud'un milliyeti hakkındaki iki ayrı değerlendirme muhtemelen bu iki esasa dayanmaktadır.

Ebu Davud'un büyük dedelerinden Imran; Hz. Ali tarafından Sıffin savaşıma katılmış ve orada şehid düşmüştür. Ağabeyi Muhammed el-Eş'as ise, Ebu Davud'a ilim yolculuklarında arkadaşlık etmiştir. Oğlu Ebu Bekr Abdullah meşhur bir muhaddistir. Müellifimizin ailesi hakkında kaynakların verdiği bilgi bunlardan ibarettir. [\[26\]](#)

Çağı-Çevresi

Ebu Davud'un yaşadığı çağ, özellikle hadis ilmi tarihi bakımından “altın çağ” kabul edilen hicri III. asırdır. Aslında bu çağ, islam medeniyetinin ve islâmî ilimlerin tam bir inkişaf ve gelişme gösterdiği, her dalda klasik ve temel eserlerin verildiği hareketli ve bereketli bir dönemdir. Adeta kuruluş merhalesinin bütün yönleriyle gerçekleştirildiği yeni ilmî faaliyetlere zemin hazırlandığı çağdır.

Hadis ilmi açısından kütüb-i sitte müelliflerinin yaşadığı bir dönem olan hicri üçüncü asır, siyasî açıdan da Abbâsilerin hilâfet dönemine rastlamaktadır. EbÜ Davud, dokuz Abbasî halifesinin iktidarını idrak etmiştir. [\[27\]](#)

Yetişmesi

Ebu Davud, ilk bilgileri kendi yöresinin âlimlerinden aldıktan sonra, o günün ilim geleneğine uyarak ilim tahsili için Irak, Ceziretu'l-arab, Şam, Mısır gibi yörelere ve bu yörelerdeki ilim merkezlerine gitmiş oralardaki alimlerden hadis tahsil etmiştir. Onun uzun süre kaldığı şehirler arasında Horasan, Rey, Her at, Küfe, Bağdad ve Tarsus başta gelmektedir, ömrünün sonlarına doğru(h. 271-884'de) göçtüğü Basra'yı da bu arada saymak gerekir.

Ebu Davud'un, gezdiği bu geniş yörede kendilerinden istifade ettiği hocalar kadrosu 300'Ü bulmaktadır. Bu rakamı tbn Hacer (852/1448), Sünen ve öteki eserlerinden tesbit etmiştir. [\[28\]](#)

Bunlar arasından bilhassa Ahmed b. Hanbel, (241/855), Kuteybe b. Saki (240/854), Müsedded b. Müserhed (228/842), Said b. Mansur (227/841), Hen-nâd es-Seriyy (243/857), Ali b, el-Medîni (224/838), Yahya b. Main (233/847), Hayve b. Şureyh (224/838), Halef b. Hişâm (227/841) ve Amr b. Avn <225/839) zikre değer. [\[29\]](#)

İlmi Şahsiyeti

Hadisin fikhî, illetleri, metin ve sened olarak taşıdığı hususiyetleri ilim şansıyen hakkında fevkalâde geniş bir bilgiye sahip olan "hadis mütehasısı" Ebû Davud'un ilmî şahsiyetini belli kriterlere göre şöylece tesbit edebiliriz.

İlmî Şahsiyet'in temelinde, günün şartlarına göre iyi ve etraflı bir tahsil aranır. Müellifimizi bu açıdan ele alacak olursak, hocalarının, o günün İslam dünyasının en muteber ilim adamları, olduğunu görürüz. Biraz önce verdiğimiz isimler bunun acık delilidir. Devrinin ilim merkezlerini gezmiş olması, gerek bilgi - görgü olarak, gerekse met od, uygulama ve kavrayış olarak onun ilmî kişiliğini bulmasında fevkalâde müessir olmuştur.

Bu durumu ve onun ilmî şahsiyetinin bir başka yönünü, çağdaşlarının meslektaşlarının ve hatta hocalarının ona yönelik değerlendirmelerinde görmek mümkündür. Hocası Ahmed b. Hanbei'in, kendisinden ftire ile ilgili hadisi yazmış olması; Sehl b. Abdullah es-Tüsterî (283/896)nin; "Resulullah'ın hadislerini rivayet eden dilini çıkar da bir öpeyim" diye takdir duygularını sergilemesi, devri ulemasının Ebû Davud'a gösterdiği yaygın itibarın iki ayrı göstergesidir. Onun hakkında ulemanın söylediği sena cümlelerine kaynaklar uzun uzun yer vermektedirler. Biz bu iki misali yeterli gördük.

"İlmî Şahsiyet" in bir başka göstergesi ya da unsuru dikkatli bir araştıncı-lık'tır. Bu açıdan bir hadisçi olarak Ebû Davud'un taklidden çok tahkik i benimsemiş elması, gerçekten engin ilminin belki de hakiki sebebidir. Bi'r-i Buza'a ile ilgili hadisin sonunda verdiği bilgi müellifimizin araştırmacılık vasfını yansıtan en güzel örneklerden biridir. O, şunları söylemektedir:

"Ridamı kuyunun ağzına serdim. Sonra da onu karışladım. Tam altı zira' geldi. Bana bahçenin kapısını açan ve beni içeri alan kişiye, "kuyunun eski hali değiştirildi mi?" diye sordum. "Hayır" dedi. Suyun rengi bozuktu."[\[30\]](#)

Ebû Davud bu sözlerini, Kuteybe b. Said'in, kuyunun en çok uyluklara en az baldırlara kadar su tuttuğuna dair açıklamasını kaydettikten sonra söylemektedir. O, rivayet ettiği bu bilgi ile yetinmeyip imkan bulunca kuyuyu bizzat kendisi ölçmüş, durumu yerinde tahkik etmiş, suyunun renginin bozuk olduğunu tesbit etmiştir. Bütün bunları nasıl yaptığını da tam bir ilim namusu içinde tek tek anlatmaktadır. Yaptığı ise ve yöntemine itiraz kapısını açık bırakmaktadır.

Ebû Davud'un bu tutumu, onun araştırmacılığının ve ilmî dürüstlüğünün takdir edilmesi gereken delilidir. İlmî bir titizliktir.

O'nun ilmî şahsiyetinin bir başka unsuru damünekkidliğ i'dir. Aslında klasik devir hadisçilerinin müşterek özelliklerinin başında onların iyi birer rical ve metin münekkidi olmaları gelir. Bu, hiç şüphesiz meşgul oldukları hadis ilminin ana karakteridir. Süneni, Ebû Davud'un gerek tanıtım gerek tenkid olarak rical ve metin konusundaki hassasiyet ve ihtisasının örnekleriyle doludur.

Ayrıca Ebû Davud'un araştırmacılık ve münekkidlik yönünü ortaya koyan gerçekten çok fazla tesbit

ve şehâdet bulunmaktadır. Takdir ifâdelerindeki anlaşılabilir mübalağa unsurlarım dikkate alarak söyleyelim ki, bu şuhâdetler onun* ilmî şahsiyetinin bir başka unsuru olan ilmiyle âmil olma durumunu yani dini yaşayışını, vera ve takvasını da yeterince ortaya koymaktadır.

“— Ebû Davud, Hadis ilminin hafızı, dini yaşamakta iffet, salah ve verânın doruk noktasında, bir hadis süvârisidir.”

“— Davud (a.s.)'a nasıl demir yumuşatılmışsa, Ebû Davud'a da Hadis ilmi öylesine kolaylaştırılmıştır.”

“— Hadisleri tahric eden ve sabit olanları malûl olanlardan, hatayı-sevabtan ayırabilendört kişi vardır: Buhâri, Müslim. Onlardan sonra da Ebû Davud ve Nesâî...”

“— O, hadiste reis, fıkhıta reisdî. Heybet, saygınlık, salah ve takva sahibi; Ahmed b. Hanbel'e benzer biriydi.”

İlmî Şahsiyet'in en tartışılmaz göstergesi Eserdir. Şairin dediği gibi "Âyi-nesi iştir kişinin lâfa bakılmaz - şahsın görünür rutbe-i aklı eserinde." Bu noktadan hareketle Ebû Davud'u tetkik ettiğimizde, onun bilhassa Sünen'i ve diğer eserleri, müellifimizin ilmî kişiliğini yeterince ortaya koyacak nitelikte olduğunu görmekteyiz. Sünen'inin, kütüb-i sitte*nin üçüncü sırasında yer alması bunun açık göstergesidir.

Bir ilim adamının eserine talebelerini de katmak elbette gerekecektir. Ebû Davud'un talebeleri arasında, Sünen'inin râvisi olanlara ilâveten, yine kütüb-i sitte müelliflerinden Tirmizî (279/892) ve Nesâî (303/915) ve daha bir çok meşhur muhaddis bulunmaktadır. [\[31\]](#)

Ayrıca Ebû Davud'un ilmî şahsiyetinin bir başka yönüne misal olarak biraz sonra nakledeceğimiz olayda da görüleceği gibi O, imarı istenen Basra'nın ihyasını sağlamak üzere orada oturmaya davet edilecek kadar ilmî şöret sahibiydi. Günümüzde nasıl kal kındır il m ak istenen yörelere birer Üniversite açma yoluna gidiliyorsa, oğün Basra'nın ihyası görevini yalnız basma Ebû Davud Üsleniyordu. O'nun Basra'da olduğunu duyan ilim taübleri ona gelecek ve böylece şehir yeniden canlanacaktı, ilim ve ulemanın hem manevî hem maddî açıdan ihya ve ümran vesilesi olduğunu Ebû Davud'un şahsında görmekteyiz.

Burada şuna da işaret edelim ki, Ebû Davud'un Basra'ya davet edilmesi olayı, aynı zamanda bizim medeniyetimizin temel Özelliğinin ilim olduğunu ve bu medeniyetin temelinde ulemânın tartışmasız bir yere ve role sahip bulunduğunu da gözler Önüne sermektedir.

"İlmî Şahsiyef'in bir başka ölçüsü, âlimin, ilmin şerefine sahip çıkan bir genel tavır içinde olmasıdır. Bu da daha çok, ilmi kendi zemininde ve kendine has şartlar içinde, bilhassa yöneticilerin istismarına imkan bırakmayacak şekilde yaymaya çalışmakla isbat edilebilir. Ebû Davud'u tam bir ilmî sorumluluk içinde görmekteyiz. Şu olay bunun en açık delilidir. Kendisine hizmet etmekte olan Ebû Bekr b. Câbir anlatıyor:

Bağdatta Ebû Davud üe beraberdik. Birgün akşam namazını kıldıktan sonra kapı çalındı. Açtım. Bir de ne göreyim, bir görevli:

Emir Ebû Ahmed el-Muvaffak geldi içeri girmek için izin istiyor, dedi. Dönüp durumu Ebû Davud'a bildirdim. İzin verdi. Emir girdi ve oturdu. Sonra Ebu Davud emire;

Bu vakitte Emiri buralara getiren nedir? dedi. Emir;

Üç iş için geldim, dedi. Aralarında şu konuşma cereyan etti:

Neymiş bunlar?

Basra'ya gidip oraya yerleşmeniz. Dünyanın dört bir yanından ilim talibleri sana gelirler ve böylece Zenci baskınından sonra harabe haline gelmiş ve terkedilmiş olan Basra da şenlenir.

Bu birincisi. İkinci iş nedir?

Çocuklarıma "Sünen"i okutup rivayet etmeniz.

Evet, üçüncüsü nedir?

Sünen'i rivayet için bizim çocuklara özel bir zaman ayırman. Zira halife ve emirlerin çocukları halk ile bir arada olamazlar.

İşte bu asla olmaz. Zira ilim konusunda yönetici de yönetilen de aynıdır, eşittir.

İbn Câbir demiştir ki, Emir'in çocukları diğer öğrencilerle beraber derse geldiler, ancak onlarla diğerleri arası bir perde ile ayrıldı. [\[32\]](#)

Öte yandan Ebû Davud'un, ilmî hassasiyeti ve hakka bağlılığını, eşdost, akraba hatırı asla gölgeleyemezdi. Oğlu Ebû Bekr Abdullah hakkında "Oğlum Abdullah yalancıdır" demiş [\[33\]](#) onun hadiste güvenilir biri olmadığı açık şekilde ortaya koymuştur.

Bu olaylar, büyük hadisçilerin aşağı-yukan hepsinde görülen "hak yanlısı" olma ve 'Mimin şerefi"ni herşeyin üstünde tutma titizlik ve cesaretini göstermektedir. İlmî şahsiyetin en belli başlı gereklerinden biri belki de en önemlisi de bu tavidir. [\[34\]](#)

İlmi Şahsiyet'te, ilmî murfikebe ve denetime rıza göstermek de önemli bir unsurdur. Bu açıdan müellifimiz aynı olgunluk içindedir. "Sünen"ini tasnif edince hocası Ahmed b. Hanbel'e arzetmiş ve onun denetimini sağlamış ve tasvibini almıştır. Günümüzde ilmî ve akademik çalışmalar nasıl İhtisas Jürileri tarafından tetkik edilir ve değerlendirilirse, geçmişte de ulemâ eserlerini, zamanın meşhur âlimlerine arzeder ve onların görüşlerini kendiliklerinden alırlardı. Bu, ilmi mes'ele edinmenin tabii gereği ve sonucudur.

İlmi Şahsiyet'te, ilmî murfikebe ve denetime rıza göstermek de önemli bir unsurdur. Bu açıdan müellifimiz aynı olgunluk içindedir. "Sünen"ini tasnif edince hocası Ahmed b. Hanbel'e arzetmiş ve onun denetimini sağlamış ve tasvibini almıştır. Günümüzde ilmî ve akademik çalışmalar nasıl İhtisas Jürileri tarafından tetkik edilir ve değerlendirilirse, geçmişte de ulemâ eserlerini, zamanın meşhur âlimlerine arzeder ve onların görüşlerini kendiliklerinden alırlardı. Bu, ilmi mes'ele edinmenin tabii gereği ve sonucudur.

Müellifimizin ilmî şahsiyetinde, mensup oMugu mezhebin de elbette bir payı ve yeri olacaktır. O'nu HanbeG fakihi olarak gösterenler, O'nun Ahmed b. Hanbel ile olan yakın ve sıcak ilmî alakasından hareket etmişlerdir. Şafiî tabakâtında kendisine yer verilmiştir. Oysa, O'nun diğer hadisçiler gibi hiçbir mezhebin görüşünü benimsememiş olduğu, başlı basma sünnetin fikhî ile meşgul bir muhaddisfakih olduğu açıktır. [35] Mekkelilere yazdığı mektubta, Sünen'ini tanıtırken herhangi bir mezhebe mensubiyetini imâ eden herhangi bir beyânda bulunmamıştır. Zaman zaman şu veya bu mezhebin görüşlerine yakın olması, aralarında paralellik bulunması, onun, o mezhepten olduğunu göstermez. Unutulmamalıdır ki, hadisçinin mezhebi hadistir. Zaten Ebû Davud da sünnete uymakta selef anlayışı üzerindeydi. Kritik kelâmı konulara dalmaktan daima uzak dururdu.

Ayrıca bize göre ilmî şahsiyetin bir diğer ölçüsü de meşgul olunan sabada belli terkiib ve sonuçlara ulaşabilmek ve bu sonuçları genel değerlendirmeler halinde ifadelendirebilmektir. Müellif Ebu Davud bu noktada da fevkalade dikkat çekici bir beyâna sahiptir. Beşyüz bin hadis arasından seçtiği 4800 hadis ile meydana getirdiği Sünen'i takdim ederken, "müslümanın dini hayatı için 4 hadisin yeter" [36] olduğunu söylemiştir. Böyle bir sonuca varmak, konuyu bütün yönleriyle hazmedip temel noktaları yakalayabilme kabiliyet ve dikkatini, haza-ketini gösterir. O, bu dört hadisi şöyle sıralamıştır:

1. Ameller niyetlere göredir.
2. Malayâniyi terketmesi kişinin olgun mü'min olduğunu gösterir.
3. Kendisi için istediğini mü'min kardeşi için de istemedikçe kişi kamil mü'min olamaz.
4. Helal bellidir, haram bellidir. Aralarında şüpheli bazı işlerde vardır..."

Daha sonra "medarı İslam" (= İslam ahkâmının üzerinde dönüp durduğu esaslar) olarak benimsenecek olan bu değerlendirme, Ebu Davud'un ilmî Şahsiyeti'nin daha sonraki dönemlere de damgasını vurduğunu delillendirmektedir.

Netice itibariyle tasnif devri müellifleri arasında fevkalade bir yere ve ilmi kişiliğe sahip olan Ebu Davud, sonraki dönemlerde de eserleri ve kişiliğiyle takdir görmüş muhaddislerden biridir. [37]

Vefatı

Müellifimiz Ebû Davud 16 Şevval 275 Cum'a günü Basra'da 73 yaşındayken vefat etmiş, cenaze namazını Abbas b. Abdilvâhid el-Hâşimî kıldırılmış ve Süfyân es-Sevrî'nin kabri yanına defnedilmiştir. Rahmetullahı aleyh. [38]

Eserleri

Müellifimiz Ebû Davud'un bugün ismen bilinen 19 eseri vardır. Bunlardan 4 tanesi basılmıştır. Diğerleri ya yazmalarının mevcudiyeti ya da kendilerine yapılan atıflar veya onlardan yapılmış iktibaslar vesilesi ile ismen tanınmaktadır.

Basılmış olan eserleri şunlardır:

Sünen. Bunun üzerinde ayrıca durulacaktır.

Risaleluhu fi vasfi ki tâbi's-Sü nen Zâhiriyye (hadis 347), yazma nüshası bulunan bu mektubu» M. Zahid Kevserî Kahirede 1369* da neşretmiştir. Ayrıca Muhammed Sabbağ da Advâu'ş-şeri'a mecmuasında (sayı 5,1394) tahkikli olarak yayınlamıştır. Daha sonra müstakil baskısı da yapılan bu mektubu, M. Sab-bağ'ın tahkikinden yararlanarak tercüme etmiş bulunmaktayız. Tercüme bu mukaddime içinde yer alacaktır.

el-Merasîl: Mürsel hadislerle ilgili olup Reisu'l-küttâb 145/2 ve Köprülü 294/2'de yazma nüshaları bulunan bu eser Kahire'de 1310'da basılmıştır.

Mesfiilu'l-lmsm Ahmed: Fıkıh konularına göre tertib edilmiş olan eser, Ah-med b. Hanbel'e tevcih edilen sualler ve cevaplan ihtiva etmektedir. Reşid Rı-za'nın tahkiki ile Kahirede basılmıştır. Daha sonra ofset baskılan yapılmıştır.

Bunların dışındaki Ebû Davud'a ait eserler şöylece sıralanabilir:

el-Mesâil, en-Nasih ve*l-mensûh, İcâbâtuhu an suâlâti Ebû Ubeyd Muhammed b. AH b. Osman el-Âcurrî, Kitâbu'z-zühd, Tesmiyetu ihveti'l-Iezîne reva anhum el-hadise, Kitâbu'l-kader, Esiletün li Ahmed b. Hanbel ani'r-ruvât ve's-sikât ve'd-duafâ, Kitâbu*l-ba's ve'n-nüşûr, Delâilu'n-nübuvve, et-Teferrüd fi's-Sünen, Fedâilu'I-Ensâr, Müsnedu Mâlik, ed-Dua, tbtidau't-vahy ve Ahbâru'l-Havâric.

Bütün bu eserler içinden Sünen ve Sünen'in muhtevasını tanıtan Risale ilâ ehl-i Mekke diye de bilinen Ebû Davud'un mektubu, doğrudan bizi ilgilendirmektedir. Diğer eserleri, muhtevaları Ebû Davud üzerinde yapılacak etraflı bir ilmî çalışma konusudur.

Biz burada S ü n e n'i tanıtmak ve müellifin sünen hakkındaki mektubunun tercümesini vermeye yetineceğiz. [\[39\]](#)

Sünen

Ebû Davud'un Sünen'ini tanımak için öncelikle hadis edebiyatı içinde sunen diye bilinen türü tanımak gerekir.

Tarihî bir gerçektir ki, ilk devirlerden beri hadisciler a h k â m ve i' t i k a d ile ilgili hadislere ayrıca bir önem atfetmişlerdir. Yani hiçbir zaman bu iki konuya ait hadisleri meselâ târihî hadisler (meğâzî hadisleri) ile bir tutmamışlardır. [40]

Bu genel tavrın bir neticesi olarak hicrî İH. asrın ikinci yarısından itibaren hadisciler, sadece ahkâm hadislerini toplamaya yönelmişlerdir. İşte bu yöneliş hadis edebiyatı tarihi içinde süne n'leri meydana çıkarmıştır. [41]

Hadis edebiyatı çeşidi olarak sünen, taharetten vasiyyete kadar bütün fikhî konulara dair hadisleri ihtiva eden eserlerdir. Bunları şöyle tarif etmek, de mümkündür: Fıkıh bablarına göre tasnif edilmiş ahkâm hadislerini muhteva kitaplardır.

Sünen'ler fikhî görüşle telif ve tasnif edildikleri için, genellikle Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrirlerini bize nakleden m e r f u' hadisleri ihtiva ederler. Mevkuf ve maktu' haberlere pek yer vermezler. [42]

Süne n'lerin muhtevalarını, ibâdât, muamelât ve ukûbâ t'tan ibaret saymak mümkündür.

Bu mahiyette olmak kaydıyla sünen denilince ilk akla gelen, k ü t ü b - i s i 11 e'ye dahil olan s t i n e n'lerdir. Bunların başında da, hiç şüphesiz. Ebû Davud'un S ü n e n'i yer almaktadır. [43]

Adı

Ebû Davud'un eserinin Sünen adını taşıdığına şüphe yoktur. Zira bizzat müellif Mekkelilere yazdığı mektubunda kitabını "Sünen" diye anmaktadır. Ulema da onun eserini hep Sünen olarak isimlendirmiştir. Kurtubî'nin tefsirinde "Musannef" demesi, telif sistemi itibariyle bir isimlendirmedir. el-Hâşimî'nin naklettiğine göre, Ebû Davud "Tarsus'ta 20 «ene kaldım ve Müs-ned'i yazdım, 4 bin hadis topladım.." demektedir. Müellifin bu sözü de, kitabını isimlendirmekten çok, ihtiva ettiği hadislerin genel karakterlerini belirtmektedir. [44]

İlk mi?

Ebû Davud'un ilk Sünen müellifi, eserinin de ilk Sünen olduğuna dâir beyânlar, mutlak olarak değil, bazı kayıtlarla kabul edilebilecek bir değerlendirmedir. Yani beş bine yakın ahkâm hadisini böylesine güzel bir tertib ile ilk kez Ebû Davud'un ortaya koyduğunu kabul etmek daha isabetlidir. İlk Şârih Hattâbî (388/998)'nin, "Din ümi alanında benzeri telif edilmemiş çok değerli bir kitap... Ondan önce bu işi yaparı ve onun arkasından ona benzer bir eser ortaya koyarı tanııyoruz" sözlerini hep muhteva ve tertib açısından ilk ve benzersiz oluşu anlamında almak lâzımdır. Sünen'in bu müstesna durumunu ulemâ pek canlı ifâdelerle anlatmaya çalışmışlardır. Meselâ Ebû Zeke-riyya es-Sâcî; "Allah'ın kitabı İslam'ın asFı; Ebü Davud'un "Sünen"i ise İslâm'ın mesnedi (and) idir" demiştir.

İbnu'l-Arâbî elindeki Sünen-i Ebî Davud'u işaret ederek,"<fin adına elinde Allah'ın kitabı ve şu kitaptan başka bir şey olmasa kişi, ilim adına hiçbir şeye muhtaç olmaz" demiştir.

Hattâbî ise, Sünen'i tanıtan mukaddimesinde tarihî açıdan önemli bazı bilgiler de vererek şunları söyler:

Ebû Davud'dan Önce, ahkâm, ah bâr, kıssalar, mevâiz ve âdâb gibi konuların tamamını içeren Camiler ve Müsnedler gibi geniş eserler vardı. Fakat sadece Hz. Peygamberin kavi, fiil ve takrirlerinden ahkam yönü ağır basan sü-nen'leri bir araya getirmeyi kimse düşünmemiş,boylesi bir Özelleştirmeye, uzun ve karışık konular arasından ahkâmı özleştirmeye muktedir olmamıştır. Bu sebeple Sünen-i Ebî Davud, hadis imamları ve haber âümlerince beğenilmiş ve dünyanın dört bir yanından ilim talihleri Ebû Davud'a akın etmiş rihleler gerçekleştirilmiştir.

Gazzâlî de "müctehide ahkâm konusunda yalnız başına Sünen-i Ebî Davud yeter" demiştir.

Sünen, müellifin büyük bir ihtimalle ilk eseridir ve Tarsustaki yirmi yıllık ikâmeti sırasında telif edilmiştir. 202'de doğan Ebû Davud'un 241'de vefat eden Ahmed b. Hanbel'e eserini takdim ettiği ve talebelerinden 6 kez baştan sona Sünen'i kendisinden dinleyenlerin bulunduğu göz önüne alınırsa, Sünen'in ilk eseri olduğunu kabul etmek gerekecektir. Bunun tabit sonucu da kırk yıla yakın bir süre Ebû Davud'un Sünen'i okuttuğudur. Zira kendisi 275*de vefat etmiştir. Vefat ettiği yıl kendisinden Sünen'i dinleyen talebeleri bulunmaktadır. Kırk yıl süre ile okutulan kitapta bazı çıkarmaların, takdim-tehirlerin ve hatta bazı ilâvelerin olacağı da bir başka tabîî sonuçtur.İleride işaret edilecek olan Sünen-i Ebî Davud nüshaları arasındaki bazı farkların bir sebebi de budur.

Bu güzel kitap, müellif tarafından kaleme alınmış bir mukaddimededen yoksundur. Müellifin kırk yıla yakın bir süre okuttuğu kitabına bir mukaddime yazmamış olması aslında insana garib gelmektedir. Ancak Buharî gibi diğer bazı müelliflerde de aynı durum görülmektedir. [\[45\]](#) Ne var ki Sünen'den ayrı da olsa onu bize tanıtan müellifin kaleminden çıkma bir mektup elimizde bulunmaktadır: Risale tffi ehl-i Mekke.

Günümüze kadar tam olarak Türkçe'ye çevrilmemiş olan Ebu Davud'un bu mektubunun tercümesini sunmayı Sünen'i tanımak bakımından lüzumlu görmekteyiz. [\[46\]](#)

Ebu Davud'un Mekkelilere Mektubu (x)

Bismillahirrahmanirrahim

Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi' l-aliyy.

Muhammed b. A bd il aziz el-Hâsimî anlatıyor:

"Ebu Davud Süleyman b. el-Eş'as b. İshak b. Beşîr b. Şeddâd es-Sicistanî Mekkelilere ve başkalarına yazdığı mektubu konusunda kendisinden bilgi istendiğinde cevaben bize şunları yazdırdı:

"Selamün aleyküm... Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamdeder ve her anıldığında kulu ve Resulü Muhammed'i rahmetine şârk etmesini niyaz ederim.

Allah bize ve size sıkıntısız ve sonunda hesap olmayan bir afiyet versin.

Sizler Sünen isimli kitabımdaki hadislerin, sünen konusunda bildiklerimin en sahihi midir diye soruyor ve benden açıklamada bulunmamı istiyorsunuz.

Sorularınızı dikkatle inceledim. Eserin tamamının; bildiğim en sahih hadislerden müteşekkil olduğuna emin olabilirsiniz. Ancak bir hadis iki ayrı sahih senedle rivayet edilmiş olur da birinin isnadı daha kuvvetli, diğerinin de râvisi hıfz yönünden daha ileri ise, bu durumda, çoğu kere hıfzı kuvvetli olanı tercih ettim. Kitabımdaki bu tür hadisler on kadardır.

Bir konuda birçok sahih hadis mevcut olsa da bir bab başlığı (terceme) altında bir veya iki hadis verdim. Böyle yapmasaydım kitabın hacmi büyürdü. Bu şekilde davranmakla kitaptan istifadeyi kolaylaştırmak istedim.

Kitapta bir hadisi iki veya üç değişik senedle tekrar etmişsem, sebebi, farklı ve fazla bilgi ihtiva etmesindedir. Zira aynı konudaki herhangi bir hadis değişik senedle rivayet edilmiş olmasından dolayı diğerlerinde olmayan daha fazla malumat ihtiva edebilir.

Çoğu kez uzun hadisleri ihtisar ettim. Zira hadisi bütün uzunluğuyla ver-seydim, duyan ve okuyanlardan bazıları konuya ait hükmü belirleyen kısmının neresi olduğunu bilemezlerdi. İşte bundan dolayı uzun hadislerin sadece o babla ilgili kısmını aldım.

Süfyân es-Sevrî, Mâlik b.Enes ve el-Evzâî gibilerinin yaşadığı dönemdeki âlimler mürsel hadislerle amel ederlerdi. Bu anlayış Şafiî'ye kadar sürdü. O, mürsel hadisleri delil olarak kullanma konusunda belli şartlar ileri sürdü. Ahmed b. Hanbel ve başkaları da bu konuda Şafiî'nin görüşlerini benimsemişlerdir.

Bir mevzuda, mürsel hadisin zıddına bir müsned hadisin mevcut olmadığı veya müsned hadisin hiç bulunmadığı yerde, her ne kadar kuvvet bakımından müsned hadis gibi olmasa da mürsel hadisle ihticac olunur.

Kitabımda metrûku'l-hadîs (yani hadisi terkedilmiş) râviden alınma herhangi bir rivayet yoktur. [\[47\]](#)

Aynı konuda kendisinden başka, ona benzer herhangi bir hadis bulamadığımdan dolayı m ü n k e r bir hadise yer vermişsem onun m ü n k e r olduğunu mutlaka açıkladım.

Sünendeki hadisler çok azı müstesna İbnu'l-Mübarek ve Veki'in kitaplarında mevut değildir. Çünkü bunların kitaplarındaki hadislerin ekserisi m ü r s e l'dir.

Sünen'de Malik b. Enes'in Muvatta'ında yer alan bir miktar hadis bulunmaktadır. Aynı şekilde Hammad b. Seleme ve Abdurrezzak'ın Musanneflerinde yer alan hadislere de rastlamak mümkündür. Öyle sanıyorum ki, Sünen(in bölümlerinde bulunan hadislerin üçte biri bile anılan kitapların hepsinde yer almış değildir.

Elde ettiğim hadisleri düzenli bir şekilde te'lif ettim. Değişik bir tarikle yer almış olması durumu hariç, kitabıma almadığım bir sünnet (hadis) hatırlatılacak olursa, bil ki, o hadis değeri olmayan bir rivayetten ibarettir. Zira ben okuyup öğrenmek isteyene karşı kitabın hacmi büyür (göz korkutucu olur) düşüncesiyle hadisin bütün tariklerini vermedim. Kendimden başka da kılı kırk ya-rarcasına bir araştırmayla hadis toplayan (kitap telif eden) birini tanımıyorum. Ancak Hasen b. Ali eKHallâl ahkâma dair 900 kadar hadis toplamış ve yine İbnu'l-Mübârek de ahkâma dair Resûlullah'dan nakledilen hadislerin 900 kadar olduğunu söylemiştir. Kendisine, Ebû Yusuf'un 1100 kadardır, dediği hatırlatılınca da İbnu'l-Mübârek; "Ebu Yusuf surdan burdan bir takım zayıf hadisleri de almıştır" şeklinde karşılık vermiştir.

Kitabımda yer alıp da kendisinde şiddetli vehn (zayıflık) bulunan hadislere (geçtiği yerde) işaret ettim. Senedi sahih olmayanlar da bunlara dahildir.

Hakkında bir şey söylemediklerim s a l i h t i r (i'tibar veya ihticac olunabilir). Eserimi ben değil de bir başkası telif etseydi, bu söylediklerimden çok daha fazlasını söyler, överdim.

Bu.öyle bir kitaptır ki Nebî (s.a.) den salih isnadla vârid olan (her) sünnet onda mevcuttur. Ancak hadisten çıkarılmış sözlere (hükümlere) pek yer verilmez. Bunlar yok denecek kadar azdır.

Kur'an-ı Kerim dışında insanların öğrenimine bundan daha çok ihtiyaç duyacakları bir başka kitap bilemiyorum. Ve yine bu kitabı elde ettikten sonra başka bir hadis kitabına sahip olmadığı için ilmî bakımdan zarara uğrayacak bir kişi de tanımıyorum. Eser incelenip üzerinde düşünüldüğü ve anlamayacakşıldığı-nda onun değeri ortaya çıkacaktır.

Fıkhi meseleler es-Sevrî, Mâlik ve eş-Şâfi'nin meseleleridir. Topladığım hadisler de bu meselelerin nassı (kaynakları)nı teşkil etmektedirler.

Kişinin, bu kitapla birlikte Nebî (s.a.)'nin ashabının görüşlerine (ve uygulamalarına) da yer vermesi benim için memnuniyet vesilesi bir durumdur. Ayrıca Câmi-i Süfyân es-Sevrî gibilerini elde etmesi de yerindedir. Zira Süfyân es-Sevrî'nin Cfimi'İ ulemânın ortaya koyduğu camilerin en güzelidir.

Sünen'e aldığım hadislerin büyük çoğunluğu meşhur hadislerdir. Bunlar hadi s(le ilgili eser) yazan herkesçe de meşhurdur. Ne var ki, bu hadisleri temyize her âlim muktedir olamaz. Bu hadisleri seçmiş olmak övünmeye değer. Zira Mâlik, Yahya b. Said ve hadis ilminin diğer otoritelerinin rivayeti de olsa, ğ a r î b hadisle ihticac olunmaz. Herhangi bir adam ğ a r i b hadisle delil getirirse

bile, bu konuda kendisini ta'n edecek, aleyhinde konuşacak kimseler çıkar. Hadis ğ a r î b, şâ z z olduktan sonra, kendisiyle (önceden) delil getirilmiş diye, hükme esas alınamaz.

Meşhur, muttasıl ve sahih olan hadisi reddetmek kimsenin haddi ve hakkı değildir, İbrahim en-Nehâî şöyle der: "Âlimler ğ a r î b hadisi hoş kar-şılamazlardı." Yezid b. Ebî Habib de şunları söyler: "Hadis duyduğun zaman yitiğini ilân ettiğin gibi onu ilân et. Şayet hadis olarak bilinirse ne alâ, değilse, at gitsin."

Sünen'de yer alan hadisler içerisinde mürselvedüelles gibi muttasıl olmayanlar da vardır, Muhaddislerin büyük bir çoğunluğu nezdin-de sahih hadisin bulunmadığı yerde; el-Hasen'in Câbir'den, yine el-Hasen'in Ebû Hureyre'den, el-Hakem'in Miksem'den (rivayetleri gibi) m ü r s e l hadisler m u l l a s l l muamelesi görür. Fakat Ebû İshak'ın Haris'den, Hâris'in de Ali'den rivayetine gelince (ki Ebû İshak Hâris'den dört hadisten başkasını duymamıştır) bunlar arasında tek bir m ü s n e d hadis yoktur. Bu tür hadisler Sünen'de gerçekten pek nâdirdir. O kadar ki Haris el-A'ver*'in, Sünen'de sadece bir tek hadisi vardır, onu da son anda yazmış bulundum.

Durumu bilmeyense bizim sahih hadisi terkedip onun yerine illetli hadisleri aldığımızı söyler (söyleyecektir).

Sünen'e sadece ahkâm hadisleri'ni aldım. Z ü h d ve amellerin faziletleri ve diğer f e z a i l ile ilgili konuları işlemedim. Eserde mevcut 4800 hadisin tamamı ahkâma aittir. Zühd, faziletler ve diğer konularda bir çok hadis bulunmasına rağmen onları kitaba almadım.

Ve's-selâmu aleyküm ve rahmetu'llahi ve berekâtuh Ve sallelahu alâ seyyidina Muhammed ve alâ âlih... [\[48\]](#)

Muhtevası

Mısır, Mezopotamya, Mağrib ve İslam dünyasının bir çok bölgelerinde başlangıçtan beri muhtelif mezhep âlimlerince standart bir hadis kitabı olarak hüsnü kabul görmüş ve çokça okunmuş olan Ebû Davud'un Sünen'i, Concordance diye bilinen el-Mu'cemu'l-müfehres li elfâzı'l-hadisi'n-Nebevî'ye göre 40 kitap (bölüm) ve 1889 baktan meydana gelmektedir. Müellifin kendi ifâdesine göre toplam 4800 hadis ihtiva etmektedir. Muhammed Muh-yidcfin Abdülhamid neşrine göre ise, bu rakamlar şöyle değişmektedir: 35 kitap (bölüm), 1871 bab ve 5274 hadis. [\[49\]](#) Aşağıdaki listede de görüleceği gibi, lûka-ta, huruf ve mehdi bölümlerinin bab'lan bulunmamaktadır. [\[50\]](#)

Kitap ve Babları

M. Muhyiddin Abdülhamid neşri ile Concordance'ın verdiği kitap ve bab isim ve sayılarının farklı

olduğunu belirttik.Şimdi bu farkı bir liste halinde göstermeye çalışacağız. Zira Sünen'den istifade edecek olanların bu durumu bilmelerinde büyük fayda vardır. [\[51\]](#)

Kitap (bölüm)	Concordance'da		M. Muhyiddin		Neşrinde
	Kit. No:	Bab	Sayı ¹ Sayı ¹	Kit. No:	Bab
et-Tahâre	1		139	1	143
es-Salat	2		251	2	367
Salâtu'l-istiskâ	3		11	—	—
Salâtu's-sefer	4		20	—	—
Salâtu't-tatavvu*	5		27	—	—
Şehru Ramazan	6		10	—	—
Sücudu'l-Kur'an	7		8	—	—
Vitr	8		32	—	—
ez-Zekât	9		46	3	47
el-Lukata	10		—	4	—
el-Menâsik	11		96	5	98
en-Nikah	12		49	6	50
et-Talak	13		50	7	50

es-Savm	14	81	8	81
el-Cihad	15	170	9	182
el-Edâhî (dahâyâ)	16	25	10	20
es-Sayd		—	11	4
el-Vasâyâ	17	17	12	17
el-Feraiz	18	18	13	17
el-Harâc ve'l-imâre ve'l-fey	19	41	14	40
el-Cenâiz	20	80	15	84
Eymân nüzûr	ve'n- 21	25	16	32
el-Büyû'	22	90	—	—
el-Buyü' ve'icâre	—	—	17	92
el-Akdiye	23	31	18	30
el-İlm	24	13	19	13
el-Eşribe	25	22	20	22
el-Et'ime	26	54	21	55
el-Tıbb	27	24	22	24
el-Itâk (itk)	28	15	23	15

el-Huruf Kırae	ve'1-	29	—	24	—
el-Hammâm		30	2	25	3
el-Libâs		31	45	26	47
et-Terreccül		32	21	271	21
el-Hâtem *		33	8	28	8
el-Fiten		34	7	29	7
el-Mehdî		35	—	30	—
el-Melâhim		36	18	31	18
el-Hudud		37	38	.32	40
el-Diyât		38	18	33	32
es-Sünne		39	29	34	32
el-Edeb		40	169	35	180

Özellikleri

Genellikle bab başlıkları altında oldukça az hadîse yer verir. Bu onun en büyüük özelliğidir. Durumu kendisi, biraz önce tercümesini sunduğumuz Mekkeîlilere yazdığı mektubunda; "bir babta bir çok sahih hadis bulunduğu halde, kitabın hacmi büyür düşüncesiyle, bir-iki hadis almakla yetindim. Böylece kitabın daha faydalı olmasını istedim"* diye açıklamaktadır. Nadiren de olsa, bu genel durumun dışına taşıldığı bir kaç sayfalık hadislerin yer aldığı bâb'lar görülebilmektedir. Meselâ "Babu sıfatı haccı'n-Nebiy" yedi sayfa tutmaktadır. [\[52\]](#)

Genelde bab başlıkları (terceme) kısadır ve fakat herhangi bir görüş ortaya koyacak şekilde

değildir. Ancak hadisler okununca bâb başlığındaki ifâdelerden ne kastedildiği anlaşılabilir. Meselâ "Bâbumen edreke mine'l-cumuati rek'aten" başlığı, altındaki hadis okununca, "bir rek'ate yetişen kişinin cundanın tamamına yetişmiş" sayıldığı anlaşılabilir. [53] 2

Bazan da "bâb" kelimesi "terceme"sizdir. [54]

Pek sık olmamakla beraber, hadisleri, ilgileri dolayısıyla birkaç bâbta zikrettiği olur. Fakat bu halde asla takti* yoluna gitmez. Sadece hadis uzun ise, o takdirde ilgili kısım vermekle yetinir. [55]

Gerekli gördüğü yerde şahıs tanıtmaya yapar (bk. I, 31,38,251,303,384; III, 12). Bazan bir râvî hakkında ileri sürülen iki ayrı isimle ilgili tercihlili-tercihsiz açıklamada bulunur (I, 34, 325). Ya başkalarından naklen veya bizzat kendi görüşü olarak cerh ve ta'dilde bulunur (bk. I,32,280,281). Tasnif devri müelliflerinde şu veya bu ölçüde görülen "bu kısa kayıtlar, sonraları müstakil bir usûle varmak üzere inkişâf etmiş olan hadîs tenkidinin ilk misalleri sayılabilir." [56]

Zayıf hadisleri'belirtirken gerekçe zikreder (bk. I, 34, 68, 237, 263). Mekânlar hakkındabilgi verir (bk. I,49-50). Hadisin sebab-i vürûduna bildirir (bk. I,332-333), kelime açıklar (bk. I. 68, 71, 343). Taz'îf ve tashih dışında bazı değerlendirmeler de yapar. Meselâ hadisi belli bir yöre âlimleri rivayet etmişse, bunu belirtir (bk. I, 65, 79, 319).

Hadis ıstılahlarını yer yer kullanır. Bir yerde de m e v k u f yerine m a k s u r terimi kullanmıştır (bk. I; 278), Sürtenlerin genel karakterine bir ölçüde ters düşen "eser" denilen mevkuf veya maktu haberden başka herhangi bir m e r f u hadisin bulunmadığı "bâbu ihfaYt-teşehhüd" gibi terce-melere de rastlanır.

Sünen'de hic s ü 1 â s î rivayet yoktur. [57] On altı aded k u d s î hadis bulunmaktadır. [58]

Hadislerinin Durumu

Ebû Davud'un Sünen'indeki hadisler el-Bukâ'î'ye göre 6 gruptur:

1. S a h i h: Buna sahih li zâtihi dernek mümkündür.

2. Sahihebenzer (şibhuhu): Buna da sahih li gayrini demek mümkündür.

3. Sahiheyakın (mukârib): Buna hasen li zatihi denilebilir.

4. Kendisinde şiddetli v e h n olan hadisler. Müellif böylesi hadisleri, açıklar.

5. "Hakkında bir şey söylemediklerim şalih'tir" dedikleri. Bundan da hafif bir v e h n bulunanları anlamak mümkündür ve bunlar sadece i' t i b a r a elverişlidir.

6. Takviye gördüğü takdirde hasen li ğayrihi olabilecek olan hadisler.. [59]

Zehebi [\[60\]](#) de bu taksimi şöyle verir:

1. Seyhan (Buhâri ve Müslim)'in birlikte tahrir ettiği hadisler (ki bunlar kitabın yansını teşkil eder)
2. Seyhan'dan sadece birinin kitabına aldığı hadisler.

3. Sahihân'da olmamasına rağmen» senedi c e y y i d olan ve aynı zamanda ş a z z ve i 11 e 11 i de olmayan hadisler.

4. İsnadı s â l i h [\[61\]](#) olan, iki ya da daha fazla l e y y i n tarikten geldiği için ulemânın kabul ettiği hadisler.

5. Râvideki hafıza noksanlığı sebebiyle isnadı zayıf kabul edilen hadisler (ki, bu tür hadisler hakkında Ebû Davud çoğu kere sükût eder).

6. Râvisinin za'fi çok açık olan hadisler. (Bu tür hadislerin za'fini müellif ekseriya açıklar). [\[62\]](#)

Bu durum, Ebû Davud'un, "fakihlerin delil olarak kullandıkları ahkâm hadislerini bir araya toplamak" gayesinin tabîî bir sonucudur. Böyle bir mak-sadla yola çıktığı için Ebû Davud, kitabına Sahih, hasen, leyyinve amel edilebilir hadisleri almıştır. Çünkü ona göre aşırı derecede zayıf olmayan hadis, r e ' y ve k ı y a s'tan önde gelir.

Aslında Ebû Davud, Sünen'inde zayıf hadislerin mevcudiyetini bizzat kendisi söylemiştir. Ancak O, "muhaddislerin ittifakla terkettikleri" herhangi bir hadisi kitabına almamıştır. [\[63\]](#)

Hadis Kabul Şartları

Ebû Davud'un hadis kabul şartları, yukarıda tercümesini sunduğumuz Mekkelilere yazdığı mektubta bizzat kendi ifadeleriyle ortaya konulmuş bulunmaktadır. Bununla beraber biz, kütüb-i sitte imamlarının hadis kabul şartları ile ilgili bir tesbit çalışması yapmış olan Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir el-Makdisî (507/1113)'nin görüşüne yer vermek istiyoruz. Mak-disî, "Ebû Davud ve ondan sonraki kütüb-i sitteye dahil Sünen sahiplerine gelince..." diyerek toptan bir değerlendirme yapmakta ve bu müelliflerin "kitapları üç kısma ayrılır" dedikten sonra bu kısımları şöyle sıralamaktadır:

Birinci Kısım, sahih'tir. Bunlar, Sahihayn'daki hadisler gibidir. Bu kısma giren hadisler hakkında yapılacak değerlendirme, Sahihayn'ın ittifak ve ihtilaf ettikleri hadisler hakkındaki değerlendirmenin aynıdır.

İkinci kısım, Sünen sahiplerinin kendi şartlarına göre sahih'tir. Ebu Ab-dillah b. Mende'nin belirttiğine göre Ebû Davud ve Nesâî'nin şartı, terkinde ulemanın ittifak etmedikleri râvilerin hadislerini, -tabîî isnadı inkıta ve irsalden uzak olmak kaydıyla- kabul etmektir. Bu kısım da Sahih grubundandır. Zira Buhârî ve Müslim'in beyanlarından Sahihayn'ın dışında -senedleri farklı da

olsa- daha pek çok sahih hadis olduğu anlaşılmaktadır. Sünenlerde yer alan bu kabil hadisler, Buhâri ve Müslim'in kitaplarına atmadıkları Sahih hadisler cümlesindedir.

Üçüncü kısım: Önceki kısımda yer alan hadislere zıd olarak sahih olduklarına dair kesin bir hüküm verilmeksizin zikredilen hadislerdir. Bunlardaki illeti, işin ehli olan kimselerin anlayacağı bir tarzda müellifler genellikle açıklarlar.

Tabiî, kendilerine göre de sahih olmayanbutür hadisleri niçin kitaplarına aldıktan sorulabilir. Buna üç ayrı şekilde cevap vermek mümkün gözükmektedir:

1. Bir çok atım bunları rivayet etmiş ve bunları hükme medar kılmışlardır. Bu sebeple kitaplarına almış ve şüphelerini gidermek için de illetlerini açıklamışlardır.

2. Bu müellifler, Buhârî ve Müslim gibi kitaplarının daha isimlerinde, zikrettikleri hadisler hakkında saUtoBk iddiasında bulunmamışlardır... Ve tabiî olarak sahih olanları zikrettikleri gibi sahih olmayanları da zikretmişlerdir.

3. Fukaha ve diğer ulemanın, aslında, delil olmayacağını bile bile hasımlarının delillerini zikrettikleri bilinen bir gerçektir. Muhtemelen b^ muhaddisler d*- böyle bir davranış içinde olmuşlardır. Gerçeği Allah bilir."[\[64\]](#)

Yukandan beri verdiğimiz izahat çerçevesinde, toptan bir değerlendirme ile "Sünendeki hadislerin hepsi Sahih'tir" demeye nasıl imkan yok ise* "hepsi hasen'dir" hükmünü vermek de mümkün değildir. Birincisini söylemek mübalağa, ikincisi ise, üstünkörü bir hüküm olur. Bu sebeple de es-Silef'nin birinci görüşü ve el-Beğavî'nin ikinci tavrı ulemâ tarafından tasvip edilmemiştir. Zira bir kere daha tekrar edelim ki, Ebt Davud, zayıflığını belirterek, "o konuda sahih hadisin bulunmadığı" gerekçesiyle zayıf hadis rivayet etmiştir.

O halde yapılacak toptancı değerlendirmeler yerine her hadis için ayrı ayrı hüküm vermek, müellifin tavrını dikkate almak daha isabetli ve ilmî bir tutum olacaktır.

Ebû Davud'un Sünen'i Buhârî ve Müslim'in Sahihleri ile mukayese edilecek olursa, Sünen, Sahılıayn'dan hemen sonra gelir. Ama Hat tabî'nin onu Sa-hihayn'a takdim ettiği izlenimini veren, ".. fakat Horasan alimlerinin çoğu Buhârî ve Müslim'in kitaplarına ve sahih hadisleri toplamakta onların şartlarına uygun davrananlara itibar ediyorlar. Halbuki Ebû Davud'un kitabı, tertib açısından daha mükemmel, fıkıh yönünden daha zengindir..!' sözlerine aynen iştirak etmek mümkün değildir. Ulemâ, Sünen'i Sahihayn'a en yakın eser olarak kabullenmiş ve kütüb-i sitte'nin 3. sırasını ona ayırmıştır.

Şuna işaret edelim ki, Ebû Davud'da olup da altı muteber hadis kitabının diğer beşinde bulunmayan hadisO'Zevâid-i Ebî Davud") pek fazla değildir. Ebû Davud'un yalnız başına rivayet ettiği hadisler meselâ tbn Mâce'nin zevâidine kıyasla çok daha sağlamdır.

Ebû Davud'un Sünen'i, hadis kitaplarının ikinci tabakasına dahildir.[\[65\]](#)

Ebû Davud'un Sünen'i, talebesinden yedi kişi tarafından rivayet edilmiştir. Bunlar şöylece sıralanabilir:

1. Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Artır el-Lu'tuî (333/944)
2. Ebü Bekr Muhammed b. Bekr b. Abdirrezzak b. Dâse et-Temmâr (346/957)
3. Ebû Said Ahmed b. Muhammed b. Ziyad el-Arâbî (340/951)
4. Ebu'İ-Hasen Ali b. el-Hasen b. el-Abd el-Ensârî (328/940)
5. Ebû Usâme Muhammed b. Abdilmelik er-Ruâsî
6. Ebû Salim Muhammed b. Said el-Culûdî
7. Ebû Amr Ahmed b. Ali el-Hasen el-Basrî

En sahih ve yaygın rivayet, el-Lu'lu'f'ninkidir. [\[66\]](#) Zira Sünen'i bir çok kereler müelliften dinlemiştir. En son dinlemesi ise, Ebû Davud'un vefat yılı 275'de gerçekleşmiştir. [\[67\]](#)

Baskıları

Ebû Davud'un Sünen'i, Kahire (1280), Denli (1283), Luknov Baskılan (ig40-i888), Haydarâbâd (1321) gibi merkezlerde defaatle basılmıştır. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid'İN tahkiki ile Mısır'da 1354/1935'de yapılan baskısı 4 cilt halinde ve hadisleri rakamlanmış vaziyettedir. Bu baskı 1950'de tekrarlanmıştır.

Ayrıca Halep'te MeâlîmîTs-sünen'le birlikte 5 cild halinde bir başka baskısı daha gerçekleştirilmiştir. Muteberdir. [\[68\]](#)

İhtisarlari

Ebû Davud'un Sünen'i, Ebû Muhammed Abdilaziz b. Abdilgavî el-Münziri (656/1258) tarafından e 1 - M ü c t e b â adıyla ihtisar edilmiştir. Bu ihtisar, Haydarâbâd'da 1342'de basılmıştır. A. Muhammed Şâkir ve Muhammed Hamid el-Fakî tarafından tahkik edilen Muhtasar Kahire'de 1948'de basılmıştır. [\[69\]](#)

İbn Kayyim el-Cevâyye (751/I350)'de "Tehziba Sünen-i Ebû Davud" adlı bir çalışma yapmıştır bu

Şerhleri

Ebû Davud'un Sünen'ine birçok şerh yazılmıştır. [71] Bunlardan başlıcaları şunlardır:

1. Mealimu's-Sünen

Ebû Süleyman, Hamd (AhmetÜb.İbrahim el-Hattâbî el- Büsü (388/998) fakih-muhaddis ve edip olarak, gerçekten kendisinden sonrakilerin daima fikirlerine müracaat etmek ihtiyacım hissettikleri bir Türk âlimidir. Hattâbî, elde mevcut bilgilere göre ilk şârih olarak Hadis Edebiyatındaki müstesna yerini Ebû Davud'un Sünen'ine yazdığı "Meali m us-sünen" adlı şerhiyle almış bulunmaktadır.

Hattâbî, bu işe istek üzerine başladığını ortaya koyan cümleleri, "benden İsteddiğiniz, benim için terki, sizin tein cehli caiz olmayan, yine bana gizlemesi size de bilmemesi yakışmayan bir iştir..." diye bitirmekte, Ebû Davud'un Sünen'i gibi bir eseri tefsir, mü&kil lafızları izah, muğlak mânâları şerh, ahkâm yönlerim beyan, hadis metinlerindeki hüküm istinbâtma elverişli noktalara delâlet ve lafızların gerisinde yatan ftkhî manaları keşf edeceğini bildirmektedir. Tabiatıyla Hattâbî'nin kullandığı bu kelimeler, bir şerhte hangi yönlerin bulunduğunu da ortaya koymakta ve bir çerçeve çizmektedir.

Hattâbî, zamanındaki âlimlerin "ehl-i hadis ve eser", "ehl-i fıkıh ve nazar" diye iki gruba ayrılmış olduklarını, ancak bunların birbirlerinden asla müstağni kalamayacaklarını, zira hadis'in "asi" anlamında temel, fıkıhın da "fer" anlamında bina gibi olduğunu; temelsiz binanın çökeceğini, binasız bir temelin be çukurdan başka bir değer ifâde etmeyeceğini belirtmektedir.

Ancak bu gerçeğe rağmen, bu iki grubun yekdiğerine yardımcı olmadıklarından hatta birbirlerini tenkid etmekten de geri durmadıklarından yakınmaktadır. Çok açık cümlelerle her iki grubun tutumlarını tahlil ettikten sonra kendisinin, bu şerh çalışmasıyla her iki grubu yekdiğerinin meşguliyet sahası ile ilgilenmeye sevk edebileceği ümidi içinde bulunduğunu da vurgulamaktadır.

Böylece ilk şerhin fıkıhçılarla hadisçüerin aralarını te'lif hedefine yönelik olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

Hattâbî, sonra Ebû Davud'un Sünen'ini tanıtmaktadır. Ebû Davud'dan önceki ulemânın eserlerinin Câml ve Müsned türünden olduğunu, bunların ise, her konuya dair hadisleri ihtiva ettiklerini, fakat Ebû Davud'un, Sünen'de, şimdiye dek kimsenin yapmadığı bir işi yaptığını, ahkam ile ilgili hadisleri topladığını, bu yüzden de rağbet gördüğünü pek canlı ifadelerle dile getirmektedir.

Ebû Davud ve Sünen'i hakkındaki ulema görüşlerini hülasa olarak verdik-ten sonra şerhe başlamaktadır.

Şerh'te, sıradan her hadisi muafassal bir şekilde ele almaz. Her bâbtan açıklamasına ihtiyaç

duyduğu kelime ya da ifâdeleri kısa kısa açıklar. Ğaribu'l-hadis çalışmasına fikhı görüşlerin İlâve edilmesi, hadisler arasındaki muhtelif manaların cem ve telifinin nasıl yapılabileceğine dair görüş beyanı ve bu açıklamalar lamm cem ve telifinin nasıl yapılabileceğine dair görüş beyanı ve bu açıklamalar Meallrnu's-sünen'in en bariz vasıflarını oluşturmaktadır.

Mealimu's-sünen, "kale, kul tu" uslubundakî şerhlere "kavluhu" diye işaret eder. Herhalde ilk şerh olmasının da bu üslubun benimsenmesinde rolü bulunmaktadır.

Mealimu's-sünea, gerek müstakil olarak (Haleb 1351/1932) gerek Sünen'i Ebû Davud'un sayfa altlarına konulmak suretiyle basılmıştır.

Kendisinden sonra şerh yazan hemen herkes, Hattâbi'nin görüş beyân ettiği hadisleri açıklarken, Hattâbî'ye atıf yapma ihtiyacım hisseder.

2. Avnu I-Ma'bud

Ebu't-Tayyib, şemsu'l-hak el-Azimâbâdî ile küçük karde- ři Muhammed Eşref el-Azimâbâdî'den bazan birine, bazan ötekine bazan da her ikisine birden nisbet edilen ve fakat aslında Ebu't-Tayyib şemsu'l-Hakk'a ait olan Avnu'l-ma'bud şerbu Süneni Ebî Davud Hind uleması tarafından yazılmış şerhlerin en değerlikerindendir.

Avnu'l-ma'bud'un kaleme alınma sebepleri şöylece sırlanabilir: .Ebû Davud'un Sunen'inde geçen hadislerin, herhangi bir tercih yapılmadan ve mezheb delillerini zikretmeden, manâlarını anlamaya çatışmak ve imkan vermek, çok zarurî olan yerlerde gerektiği kadar izanda bulunmak.

Hadislerin tercih ve tahkiki, mezheb delilleri, metin ve senedlerde söz konusu olacak illetler ve diğer bilgiler, çok daha geniş bir hacma sahip olan yine Ebu't Tayyib'e ait olan Ğâyetu'l-maksud adlı şerhe bırakılmıştır.

Anılan maksat ve çerçevede kaleme alınmış olan Avnu'l-nu'bud, m e m z û c şerhlereindir. Ancak» Sünen'in metni harekeli olarak sayfa başlarında ayrıca verilmiştir. Bablar ve hadîsler de sıradan rakamlanmıştır. Buna göre Sünen-i Ebû Davud'da 5252 hadis bulunduğu görölmektedir. Avnu'l-ma'bud, Sünen'in tbn Dase rivayetini esas almıştır.

Avnu'l-ma'bud, Sünen'in muğlak ifadelerinin halli ve maksadlarının keşfi için yeterlidir. Hatta başka şerhlerden okuyucuyu müstağni kılacak zenginliktedir.

Avnu'l ma'bud, Abdurrahman Muhammed Osman'ın zabt ve tahkiki ve tbn Kayyım el-Cevziyye'nin şerhi ile birlikte 14 cild halinde basılmış bulunmaktadır. [\[72\]](#)

3. Bezlu'l-Mechûd

Halil Ahmed b. Mecîd es-Sehârenfûrî (1346/1927)'nin ömrünün son on yılında, öğrencisi Muhammed Zekeriyâ'nın yardımıyla telif ettiği Bezlu'l-mettaûd fi halli Ebî Davud memzûc şerhlereindir. Ancak Sünen'in metni harekesiz olarak sayfa başlarına da konulmuştur.

BezluM-mechûd'un yazılma sebebi, ed-Nedvî*ye göre ikidir. [73]

1. Şarih'in hadis'e karşı duyduğu engin sevgi, zevk ve ona hizmet hırsı.

2. Hadis ve fıkıh ilimlerini şahsında birleştirmiş Hanefî bir âlime ait kapsamlı bir Ebû Davud şerhinin mevcut olmaması...

Şârih es-Sehârenfûrî de, hadislerin şerhinde çoğu kere sırasıyla Aliyyu'l-Kaarî'nin Mirkat'ına, İbn Hacer'in Feihu'l-bârî'sine ve Aynî'nin Umdetu'ul-kaarî'sine; fikhî meselelerde Bedâyi'u's-sanâyi'a; ricalin durumu ile ilgili hususlarda da İbn Hacer'in Talrîb, Tehzîb ve İsâbe'sine, es-Sem'finî'nin el-Ensflb'ına dayandığını belirtmektedir.

Es-Sehârenfûrî, Ebû Davud'un rical ve hadisler hakkındaki sözlerine Özel bir önem vermiş, Sünen'in nüshalarının mukayese ve tashihine dikkat göstermiş, ta'Hklerin tahririne çalışmış, kaynakları bulamadığı zaman bunu da açıkça belirtmiştir. Hadisler ile bâb başlığı ("terceme") arasındaki irtibatın gizli kaklığı yerlerde açıklamasına gayret etmiş, bâb başlıklarında tekrar varsa, bunun sebeplerini ortaya koymuştur. Hadis sarihlerinin ihtilâf ettikleri konularda sadra şifa açıklamalarda bulunmuş ve kendi tercihlerini ortaya koymuştur.

Es-Sehârenfûrî, hadisçilerin metoduna uygun olarak, hadise ait meseleleri tetkik etmiş, Hadis ilmi verilerinin dışına taşmamıştır. Bu çok önemli bir me-ziyettir. Hadisçüiği ve hadis ilmi usullerini ön planda tutmuştur. Zira Hindîs-Unda son zamanlarda bilhassa şerh, Hanefî Mezhebi ve ihtilâflı meseleler ile ilgili neşriyatta kelimeler, bir üslub, aklî istidlaller ağır basmaktadır. Bu tarzın faydasına rağmen mütekaddimûn sarihlerinin metodu olmadığı da ortadadır.

Bezlu'l-mechûd sahibi, hadislerde yer alan fitnelerin teşhisine de özel bir gayret sarfetmiştir.

10 mücelled ve 20 cild halinde Muhamed Zekeriyya'nın ta'liki ile birkaç kez basılmış olan Bezlu'l-mechûd, Ebû Davud'un şerhleri arasında mahiyeti dolayısıyla özel bir yere sahip bulunmaktadır.

4. El-Menhel

Mahmud Muhammed Hattâb es-Sufrkî (1352/1933) tarafından dört mezhebin görüşlerine mümkün olduğunca yer vermek suretiyle kaleme alınmış olan el-Menhelu'l-azbu'l-mevrûd Şerhu Siinen-i Ebî Davud adında bu çağdaş şerh ne yazık ki bitirilememiştir.

Şârih, parantez içinde sâd harfim yazdıktan sonra hadisın harekeli olarak tam metnini verir. Sonra yine parantez içinde şerh'e delâlet etmek üzere şin harfini yazdıktan sonra "ricâlu'l-hadis" başlığı altında senedde geçen zevatı tanıtır. Daha sonra "Ma'ne'l-hadis" başlığı ile hadisın anlamım mümkün olduğunca doyurucu bir tarzda açıklar. Bilahare "Fıkhul-hadîs" başlığıyla hadisten çıkarılabilecek hükümleri sıralar. En sonunda da "Men ahrece'l-hadis" başlığı altında, hadisi kitaplarına almış olan hadiscilere ismen işaret eder. "Kavluhu" tarzında kaleme alınmış olan el-Menhel, kitabul-menasik'e kadar böylece devam etmiştir. Bu haliyle 10 cild, beş mücelled halinde basılmıştır (1951). Sarihin vefatını müteâkib oğlu Emin Mahmud Hattab "Fethu'l-raelîki'l-ma'bud tekmiletü'l-Menheli'l-azbi'l-mevrud adıyla dört cild tekmile yazmış "Bâbu ta'zimi'z-zina"ya kadar gelebilmiştir. Bu haliyle şerh, Sünen'in hemen hemen yarısını kapsamaktadır. Tekmile cildleri de basılmıştır (1955-1963).

Ayrıca Mustafa Ali el-Beyyûmî'nin ilk on cild için yaptığı Miftah da basılmış bulunmaktadır.

(Kahire I356/1937).^[74]

Tercümesi

Sünen-i Ebî Davud, dilimize İbrahim Koçaş tarafından tercüme ç^ım^ ve ou tercüme Milli Gazete Yayınları arasında (İstanbul 1983) basılmıştır.

Ve Bu Tercüme

Sünen'in elinizdeki bu ikinci tercüme ve şerhine gelince; bunun asıl değerlendirmesi pek tabii olarak okuyucular ve ilim erbabı tarafından yapılacaktır. Ancak biz burada bu vesile ile konuya dair bazı düşünce ve temennilere yer vereceğiz.

Giderek muhteva kazanan dinî hayat ve kültür dünyamıza k i t a p ve sünnet'e dair yeni katılacak çalışmalar, mutlaka bir öncekinden daha ileri, daha dolgun» modern ve pratik unsurlar taşınmalıdır. Gelişme ancak böyle sağlanabilir, î d a r î denetim ve takipler gelişmeye katkıda bulunmaz, aksine köstek olur. Ancak ilmî denetim ve değerlendirmeler faydalı ve destekleyici olabilir.

Aynı kitabın birden fazla tercümesinin yapılmış ve yayınlanmış olmasını, o eserin değerinin bir göstergesi olarak yorumlamak mümkün olmakla birlikte, gerçekten maddî imkanları kıt ve neşredilecek eseri bol olan bizim gibi kültür muhitleri için -kaynakların israfi açısından- bir talihsizlik olarak nitelemek de mümkündür. Yapılan bir yayın, hiç değilse, belli bir süre aym kitap üzerinde aynı türden çalışma yapılmasına ihtiyaç bırakmayacak şekil ve muhtevada olmalıdır. Bu konu hiç şüphesiz büyük hacimli eserlerde daha da ehemmiyet kazanmaktadır. Hacimli ve kaynak eserlerin yayınına değilse bile, tercüme ve şerhine kalkışmak gerçekten büyük cesarettir.

Öte yandan kişilerin olgunluk dönemi işi olması gereken Kur'an ve Hadis tercümeleri sıkı bir bağımlılık fikri telkin etmektedir. Bu sebeple kendileri tercüme yapabilecek olanlar yapılmış tercümelerden yararlanma eğilimi göstermektedirler. Akademik unvan sahipleri bile, çoğu kere, aynı yola başvurmakta;me-sâilerinde delil olarak kullandıkları âyet ya da hadisleri kendileri tercüme yoluna gitmemektedirler. Aslında Kur'an meali ve hadis tercümeleri halk ve öğrenci kesimi için belli ölçüde faydalı ise de o seviyenin üstündeki insanlar için tenbei-liğe sevkedici olmaktadır. Oysa her insanın algılama ve ifâde kabiliyeti farklıdır.

Her yayının toplumda karşılayacağı bir ihtiyaç ve dolduracağı bir boşluk mutlaka vardır. Bu yüzden de en azından bir yayın faaliyeti olarak her yayını kendi çerçevesinde anlayışla karşılamak mümkündür ve gereklidir.

Diğer taraftan yayıncılıkla meşgul olanların temel eserlere yönelmeleri de memnuniyet vesilesi bir

davramıştır. Tabiatıyla dile ve konuya hakim mütercim ve başarılı tercüme ile yayıncılar arasında belli bir kalite ve seviye standardı arayışını ve hatta yarışını görmek bu memnuniyeti fevkalade boyutlarda arttıracak ve hizmeti verimli kılacaktır. Zaten zamanla seviyeli çalı malar aranacak ve takdir edilecektir.

Bu temel düşünceler muvacehesinde elinizdeki tercüme değerlendirildiğinde lehte ve aleyhte söylenebilecek sözler elbette bulunacaktır. Meselâ arapça metinleri verilmiş olmasına rağmen senedler tercüme edilmemiştir .Bu husus okuyu-cularındikkatinde olmalıdır. Muhterem mütercimlerin senedleri de tercüme etmiş olmaları yapılan işin bütünlüğü bakımından ve hadis kavramının yerleşmesi açısından pek isabetli olurdu. Zira böyle bir tutum, okuyucuya sened'in önemli olmadığı gibi yanlış ve sakıncalı bir fikir vermektedir.

Tercümede mümkün olduğunca yaşayan dil kullanılmıştır. Bu sebeple de redaksiyon sırasında mutlaka müdahale gereği duyulan bazı hadis ıstılahlarıyla ilgili yerler dışında -mütercimlerin uslub ve ifadelerini korumak için- fazlaca bir müdahalede bulunulmamıştır. Mutedil bir redaksiyon benimsenmiştir.

Açıklama bölümlerinde (özellikle el-MenheTden yararlanıldığı için) mez-heb görüşleri verilmiş, ayrıca "bazı hükümler" yanbaşğıyla hadisten çıkarılabilecek bazı hükümlere kısa kısa işaret edilmiş,"fikhu'l-hadis"e önem verilmiştir.

Tercüme, Concordance diye bilinen hadis mu'cemi yardımıyla kullanılabilir hale getirilmiş, kitab ve bab'lar Concordance'a göre numaralanmış ve her sahifenin başına hangi kitabın kaçınıcı bftb'ınm o sahifede bulunduğu yazılmıştır. Hadisler concordance yardımıyla tahrir edilmiş, diğer hadis kitaplarındaki yerleri Concordance sistemine göre gösterilmeye gayret edilmiştir.

Ayrıca ilk geçtikleri yerde tanıtılmaları prensip olarak benimsenmiş ve genelde el-Menhel'deki kadar tanıtılmış olan sahâbî raviler hakkında geniş bilgi alınabilecek kaynaklar redaksiyon sırasında ilâve edilmiştir.

Kısaca bu terceme ve şerh, şimdiye kadar neşredilmiş hadis terceme ve şerhleri arasında dil, muhteva ve yayın kalitesi bakımından ilk sıralarda yer alabilecek durumdadır. [\[75\]](#)

III. Bazı Hadis İstılahları

Bilindiği gibi hadis ilmi bir ıstılahlar ilmidir. Bu sebeple herhangi bir hadis kitabı okurken bu ıstılahların pek çoğuyla karşılaşılacaktır. Kısmen de olsa okuyucuya yardımcı olabilmek maksadıyla pek yaygın olarak kullanılan ana terimlerden bazılarını tarif etmekte fayda mülahaaza ettik. Aslında bu tarifleri, gerektiğinde çabucak başvurabilmeyi kolaylaştırmak için alfabetik olarak vermek daha yerinde olurdu. Ancak bu ıstılahlar biraz da temelde bağlı buldukları ana konular çerçevesinde ve onlarla irtibatlı olarak tanıtıldıkları zaman daha kolay anlaşılabilirler. Bu yüzden bu ikinci yol tercih edildi.

Hadis timi: Hz. Peygamberin söz, fiil, takrir, ahvâl ve evsâfını tesbit ve tahkik eden ilim olarak tarif edebileceğimiz Hadis timi rivayet ve dirayetle ilgili iki ana bölümden meydana gelir.

Rivâyeti'l-hadis ilmi; Hz. Peygamberin söz, fiil, takrir ve halleri ve bunların rivayet ve zabt edilişi ve kelimelerinin yazılışıyla alakalı bir bilim dalıdır. Hadis metinlerini ihtiva eden hadis kitapları bu dala ait kaynaklardır. Bu ilim dalı "hadis naklinde hatadan uzak kalma" temeli üzerinde yapılmış çalışmaları yansıtır.

Dirâyeti'l-hadis timi; hadisin yapısını teşkil eden s e n e d ve m e t n'i anlamaya imkan veren bir takım kaideler ilmidir. Bu kaideler yardımıyla bir hadisi kabul veya reddetmek mümkün olur. "Hadis Usûlü" adını taşıyan eserler bu dalın kaynaklarıdır. Bu bilim dalına Hadis Istılahları İlmi de denir.

Bu dalın maksadı, Hz. Peygamberin hadislerini tedlis, tağyir, teşviş ve iftiradan ilmî yollarla korumaya çalışmaktır. Neticede de dini tahrif ve tebdilden korumaktır. Zira Hz. Peygambere atfen ortaya konan sözün gerçekten o'na ait olup olmadığını bu ilmin kulları içinde tesbit mümkün olmaktadır.

1 Rivâyeti'l-hadis İlmi'nin konusu, Peygamber olması yönünden Hz. Muhammed'in bizzat kendisi; Dirâyeti'l-hadis İlmi'nin konusu ise, red ve kabul açısından senedvemeti n'dir.

Hadis timinin gayesi ise, rivayetlerin sahih ve doğru olanların sahih ve doğru olmayanlardan ayırmaktır. Bir başka ifade ile, Hz. Peygamberin söylemediği bir sözü ona söyletmemek, yapmadığı bir işi ona yaptırmamak, yani s ü n n e t'i aslî berraklığı içinde tesbit ve tebliğ etmektir.

Hadis ilminin gelişmesi "Peygambere yalan isnad etmeme dikkati diyebileceğimiz bu tesbit ve "tebliğ görevi"nin yerine getirilmesi sayesinde gerçekleşmiştir.

Bu konularda ilk ve en ciddî gayret, Hz. Peygamberin "Nesillerin en hayırlıları.." olarak takdir ve takdîm ettiği Ashfb-ı kiram, Tab'iun ve Etbau't-

tâbiîn'e düşmüş; onlardan sonrakiler, bu üç neslin gayretlerinin neticelerini onlardan öğrendikleri ilmî dikkat ve titizlikle kitaplaştırmış ve ümmet-i Muham-med'in genel istifâdesine sunmuşlardır. (Allah cümlesinden razı olsun.)

Hadis İlminin temeli olan H a d İ s; en geniş şekilde "söz, fiil, takrir, yaratılış veya boyla ilgili bir vasıf olarak Hz. Peygamber'e (veya sahabe ve tabiûna) izafe edilen her şeydir"* diye tarif edilmektedir.

Sünnet; Hz. Peygamberin sözle veya fiille açıktan; gördüğü veya duyduğu olayları susarak onaylamak, tasvib ve tecvîz etmek suretiyle zımmen ortaya koyduğu beyânların hepsine verilen isimdir. Kısaca Hz. Peygamberin yaşayış tarzıdır.

Hadisçiler, Hz. Peygamberin ahlâk ve yaratılışı ile ilgili sıfatlarını hadîse olduğu gibi sünnet'e de dahil etmekte ve netice itibarıyla hadis ile sünnet'i birbirinin yerine kullanmaktadırlar.

Usul-i Fıkıh alimleri ise, s ü n n e t'i Hz. Peygamber'in sözü, fiili ve takriri olarak tarif ve kabul etmektedirler. Bu sebeple de sadece, ahkâma dair hadisleri yani sünnet malzemesini toplayan hadis kitaplarına S ü n e n adı verilmekte ve bu kitaplar yalnızca m e r f u* hadisleri ihtiva etmektedirler.

Hadis timinin ve bu ilme ait terimlerin kaynağı büyük ölçüde, hadisin yapısında yer alan s e n e d kısmıdır. S e n e d, biri diğerinden alıp nakletmek suretiyle hadisi kitabına kaydeden müelliften (burada Ebû Davud'dan) ilk kaynağına Hz. Peygamber'e sâhâbî veya tabîye kadar uzanan râvî isimlerinin yer aldığı kısımdır. Yani râvîlerin isim zinciridir. Sened, hadisin bize kimler aracılığı ile ulaştığını gösteren vesikadır. Bu kısımda ismi geçen her şahsa r â v î; ravî isimleri arasında görülen o iki kişi arasındaki ilim alış-veriş şeklini belirleyen "haddesenâ", "semi'tü", "an" gibi lafızlara rivayet lafızları veya tahammül ve eda sigalan; böyle bir senedi zikretmeye de i s n a d adı verilmektedir, ts-nâd, medâr-ı ilm-i hadîs (hadis ilminin üzerinde dönüp durduğu zemin) olarak, islâm ümmetine has bir ilmî meziyettir. Çünkü isnad sistem i'nin, tam bir sorumluluk duygusu, dürüstlük ve ilim namusundan kaynaklandığı açıktır. Bu da kendine ve yaptığı işe güvenden ileri gelir.

tsnad sisteminin ana görevini Enveru'l-Keşmîrî çok açık ve isabetli bir şekilde şöyle tesbit etmektedir: "İsnad, dinden olmayanın dine girmesini Önlemek içindir. Yoksa senedde yer alanların kusurlarından dolayı, dinden olduğu tesbit edilmiş hususları dinden çıkarıp atmak için iclfd edilmiş değildir"^[76] Abdullah İbnu'l-Mübârck de pek haklı olarak şunları söylemektedir: "İsnad dindedir. Eğer isnad olmasaydı, her rastgeleB aklına eseni rivayet etmeye kalkışırđı."^[77]

Hadis ve sünnet kelimeleri gibi sened ve isnad kelimeleri de birbirleri-nin yerine kullanılmaktadır. Tarîk ve vecih kelimeleri de s e n e d yerine sıkça kullanılan iki terimdir.

Âlî İsafid, râvî sayısı az »lan veya sayısı çok olsa bile râvîlerî üstün nitelikli (sika-güvenilir) olan senede denir. Ravî sayısı fazlalaştıkça sened âli olmaktan çıkar nazil isnad haline gelir.

Hadis terimlerinin bir çoğu seneddeki inkita ve ittisa l'den kaynaklanmaktadır. Sened'de yer alan râvîlerin dummlan bu açıdan bir çok terimin doğuş sebebidir. Ayrıca metn'in değişik durumları için de ayrı ayrı terimlerle kıymet hükümleri verilmektedir.

Hangi gruba girerse girsinler hadisler öncelikle ve genelde Makbul ve Mer-dud olmak üzere iki kısma ayrılır:

Makbul hadis; kendisiyle amel edilmesi gereken, "ma'mulun biri", "muhtecun bih" ve "me'hûzun bih" hadislerdir. Bu grub s a h i h ve h a s e n hadislerden teşekkül eder. Ayrıca tetkike tâbi olarak zayıf hadisler arasında da makbul hadisler çıkabilir. Mütevâtir hadisler gibi tetkike tabi tutulmaksızın makbul olanlar da vardır.

Merdud hadis; râvisinin doğruluğu kabul edilmeyen ve kendisiyle amel gerekmeyen hadistir. Hükümüyle amel edilip edilemeyeceğine karar verilemeyen (tevakkuf edilen) hadisler de m e r d û d sayılır. Merdûd hadislerin ilk bölümünü mevzu (uydurma) hadisler, tetkike tabi olmak kaydıyla zayıf hadisler teşkil eder.

Hadisler râvî sayışma göre genelde Mütevâtir ve âhâd olmak üzere iki kısma ayrılır.

Mütevâtir badis; yalan üzerinde birleşmeleri âdeten mümkün olmayan râvîler topluluğunun, her nesilde kendileri gibi bir topluluktan alıp naklettiği işitme veya görmeye ("mahsûsât") dayanan hadislerdir. Mütevâtir hadisler, kesin bilgi ifâde eder, tetkik ve tenkid dışıdır. İnkâr eden küfre girer.

Yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan" ifâdesinin asgarî rakamı olarak ulema tarafından İttifakla benimsenmiş bir sayı yoktur. Mütevâtir hadis deyince laf-zan mütevâtir olanlar akla gelir. Ma'aen mütevâtir, aralarında ortak bir nokta (asgarî müşterek) bulunan değişik hükümlerin, tevatür şartlarını taşıyan râviler tarafından nakledilmesiyle ortaya çıkan ortak manaya denir. Meselâ 100 kadar hadis-i şerifte Hz. Peygamberin dua ederken ellerini kaldırdığı ayrı ayrı olaylar olarak zikredilmektedir. Bu rivayetlerde "mütevâtir olan mana", Hz. Peygamberin dua ederken ellerini kaldırdığıdır. Ne kadar ve nasıl kaldırdığı değil.

Senedin başında veya sonunda veya herhangi bir yerinde tevatür şartını yitirmiş olan hadisler, diğer yerlerinde tevatür şartlarının taşısa bilen mütevâtir sayılmazlar. Bu tür hadisler, "mütevâtir hadis şartlarını taşımayan hadis" olarak tarif edilen âb âd hadislere dahil olmak üzere meşhur veya müstefiz" diye adlandırılırlar.

Meşhur hadislerin mutlaka * 'sahih' oldukları ilk anda akla gelebilir-se de, tevatür derecesini bulamadıklarına göre râvilcri tetkike tabidirler. Böyle olunca da tetkik sonucuna göre sahih, hasen veya zayıf meşhur olabilirler ve hükümleri de öteki sahih,, hasen ve zayıflar gibi muhtelif olur.

Ah ad hadis veyahaber-i vahid, ilk anda bir tek kişinin verdiği haber(ler) gibi anlaşılıyorsa da bunun en doğru tanımı "mütevâtir hadis şartlarını taşımayan hadis" şeklindedir. Bu manâda hadis külliyyâtının hepsi âhâd hadis koleksiyonlarıdır. Zira mütevâtir hadislerin sayısı gerçekten azdır.

Sıhhat ve hüküm açısından hadisler sahih, hasen ve zayıf olmak üzere üçe ayrılırlar.

Sahih hadis: Adalet ve tam zabt sahibi râvüerin muttasıl senedle rivayet ettikleri şâz ve muallel olmayan hadistir.

Şâzz, sika bir râvinin, kendisi gibi sika râvilere muhalif olarak naklettiği hadise denir. Muallel olmamak ise, dış görünüşü itibariyle sahih olmakla beraber, konunun uzmanlarınca farkedilebilecek gizli bir kusur taşımamak demektir.

Yukarıdaki şartların hepsi bir araya gelmedikçe herhangi bir hadise sahih denmez.

Eğer hadis sıhhat şartlarına en üst seviyeden sahip olursa» ona sahihlizâtihi denir. Mutlak olarak "sahih" denilince de sahih li zâtini akla gelir.

Sıhhat şartlarını en üst seviyeden taşımamakla beraber, kendisini sahih derecesine çıkaracak bir başka rivayet (âd id) bulunan hadislere desahih li ğayrihi veya sahihlâlizâtihi denir. Bu, aslında li zâtini hasen olan hadisin sahih derecesine çıkarılması demektir.

Sahih hadis hüccettir ve gereğince amel etmek vacibtir. Alimler arasında sadece itikâdî konularda sahih hadisin muktezasınca hareket edilip edilmeyeceği hususunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Çoğunluk inanç konularının ancak Kur'an-ı Kerim veya mütevâtir sünnetle sabit olacağı görüşündedirler.

Sahih hadisler yedi derecedir:

1. Buhârî ve Mülim'in müştereken kitaplarına aldıkları hadisler

2. Sadece Buhârî'nin kitabına aldığı hadisler

3. Sadece Müslim'in kitabına aldığı sahih hadisler

4. Kitaplarına almamış da olsalar, Buhârî ve Müslim'in hadis kabul şartlarına uyanlar

5. Yalnızca Buhârî'nin şartlarına uygun olanlar

6. Yalnızca Müslim'in şartlarına uyanlar

7. Buhârî ve Müslim'in dışındaki hadis mütehasşislerinin "s a h i h" dedikleri hadisler... [78]

"Bu hadis sahihtir" sözü, o hadisin sıhhat şartlarını taşıdığını ifâde eder. O hadisin sahih olabileceği konusunda oldukça kuvvetli bir zanna sahip olunur .Fakat Mütevâtir hadiste olduğu gibi "kesinlik" bir kanaatten söz edilemez. Bu ifâde hadisin hem sened hem de metin olarak sıhhat şartlarını taşıdığı anlamındadır. Fakat "Bu, isnadı sahih bir hadistir" sözü, sadece sened'in sıhhat şartlarını taşıdığını metnin sâzz veya muallel olabileceği anlamına gelir.

Hasen hadis: Zabtı biraz gevşek olan râvilerin muttasıl senedle rivayet ettiği şâz ve muallel olmayan hadistir. Hasen'in, Sahih 'ten tek farkı, ravisi-nin zabt niteliğinin mükemmel olmamasıdır. Hasen hadis de hasen li zâtini ve hasen li gayrini diye ikiye ayrılır. Mutlak olarak hasen* denilince, hasen li zâtini akla gelir. Hasen li zâtini olan birhadis, m ü t â b i' demlen lafzı benzer bir hadis tarafından takviye edilirse sahihliğayrihi derecesine yükselir.

Hasenliğayrihi, lafız veya mana yönünden başka rivayetlerle ("âdîd") desteklendiği için hasen derecesine çıkan zayıf hadistir." Bunun zayıf hadisten farkı, kendisini destekleyen bir âdîd'in bulunmasıdır.

Aslında hasen li gayrini olan bir hadis de çoğunlukla başka hadisleri desteklemek ("Tibar") için kullanılır.

Hasen hadis bütün fakihlere göre hacettir. Hasen li gayrini olanlar da aynı makbuliyet içindedirler.

Hasen-Sahih terimi, hadisin bir kaç senedinin olduğunu ve şahinlik derecesine ulaştığını gösterir. Bu ifâde, hadis bir tarikten hasen, bir tarikten sahihtir anlamına gelir.

Ceyidvekavî terimleri sahih demektir. Salih terimi ise sahih ve hasen hakkında ortak kullanılır. Yine mücevved ve sabit terimleri bu ikisi için kullanılan terimlerdenidir. M ü ş b i h, hasen veya hasen'e yakın anlamındadır. Müstahsenise sahih olmaya da h a s e n olmaya da ihtimali var demektir.

ZayıfHadis:En kestirme tarifiyle Sahih ve hasen hadis şartlarını taşımayan hadistir. Bu sebeple zayıf hadisin çok çeşidi vardır, bu çeşitler, 49'dan510'a kadar değişen rakamlarla ifade edilmiştir. Ancak bunların bir çoğu nazarîdir.

Zayıf h a d i s'in 15 çeşidi öteden beri özel terimlerle tanıtlagelmiştir ve yaygındır. Bunlar da iki temel sebebe dayanırlar:

1. Seneddeki inkıta (kopukluk). Bu sebebe bağlı zayıf hadisler; milr-sel, Munkatı, Muu'da I,

Muallak ve Müdelle s'tir.

2. Râvide cerhi gerektiren bir hal. Bu sebebe bağlı zayıf hadisler de; M u aile I, Şâzz, Münker, Mevzu, Metruk, Müdrec, Maklûb, Muzdarib, MusahhafyeMuharref'tir.

Mürsel: TâbıTnin sahâbi râviyi atlayarak Hz. Peygambere izafe ettiği hadistir. Mürselin çoğulu M e r â s î l'dir. Şayet bir sahâbî hadisi doğrudan Hz. Peygamberden duymadığı, bir başka sahâbiden duyduğu halde, onu atlayarak doğrudan Hz. Peygamberden duymuş gibi naklederse buna sahâbî m ü r s e I i denir. Bunu bir rivayet kusuru saymayanlar bulunmaktadır. Sahabe mürseli sahihtir, bilittifak hükmüyle amel edilir. Ancak m ü r s e l hadislerin hükmü konusunda ulemâ arasında görüş ayrılıkları vardır. EbÜ Hanife, İmam Malik ve taraftarlarınca s i k a'ın mürseli sahihtir, hüccettir.

Munkatı': Senedi muttasıl olmayan hadistir. Munkatı' hadis, m Ü r s 11 hadis ten daha zayıftır. Onu etbâu't-tabiîn'den olan bir râvinin, tabiî râviyi atlayarak sahâbi'den naklettiği hadistir diye tarif edenler bulunmaktadır. Se-nedde müphem (tanınmayan) bir râvinin zikredilmiş olmasını da bir çeşit inkıta kabul eden ve böylesi hadise de m u n k a 11' diyenler vardır.

M u ' d a 1: Senedinin herhangi bir yerinden peşpeşe iki veya daha fazla ravinin düştüğü hadistir. M u ' d a 1, munkatı'dan daha zayıftır.

Merfu' bir hadisi sahâbî ve Rasûlullah'ı düşürerek tabiînden birinin sözüy-müş gibi nakletmek de hadisi m u ' d a 1 kılar.

Muallak: Senedinin baş tarafından bir veya birkaç râvi ya da müntehâ-sına kadar senedin bütünüyle hazfolunduğu hadistir.

M ü d e 11 e s: Seneddeki bir râvinin ismini atlayarak, orada böyle biri yokmuş izlenimini verecek şekilde sevk edilmiş hadistir. Böyle bir işi yapmaya t e d 1 i s, bunu yapana m ü d e İ l i s denir. T e d 1 i s, isnad'da, şuyûhta ve tesviyemde olabilir.

Ravide bulunan bir cerh sebebi dolayısıyla zayıf kabul edilen hadis çeşitleri de şöyle sıralanabilir:

Metruk veya m a t r u h: Yalancılık» çok yanılma, fisk ve gaflet gibi kusurlardan biriyle ta'na uğramış râvinin yalnız başına rivayet ettiği hadistir.

M u a 11 e İ: Dış görünüşü itibariyle sahih olmakla beraber, ancak hadis otoritelerinin farkedebileceğ^hadisin sıhhatini yok edebilecek bir gizli kusur taşıyan hadistir. Tabiatıyla böylesi illet ya metinde veya senedde olur. Buna m a ' 1 u l de denir.

Ş â z: Makbul (sika) bir râvinin, kendisinden daha sika bir râviye muhalif olarak rivayet ettiği hadistir. Bu muhalefet de senedde veya metinde olur. Daha sika ravinin rivayetine de m a h f u z adı verilir.

M ü n k e r: Daha zayıf bîr râvinin zayıf râviye muhalif olarak rivayet ettiği hadistir. Kapılgan, fazla hata eden ve fâsık râvinin rivayetine de m ü n k e r denir.

M ü d r e c: Sened veya metinde râvilerden birinin yaptığı ilâveyi ihtiva eden hadistir. İdrac

senedde olursa, "müdreçü'l-İsnac"; metinde olursa "müdreçü'l-metn" adını alır.

M a k l u b: Râvilerin isimleri ya da hadisin metnindeki kelimeleri takdim tehirle birbirine karıştırılmış olarak rivayet edilen hadistir.

M u z d a r i b: Hadisin sened veya metni muhtelif şekillerde rivayet edilir ve bunlardan birini diğerine tercih etmek imkanı olmazsa, böylesi hadislere muz-darib denir.

Musahhaf: Kelimelerindeki nokta (ve dolayısıyla harfler) değiştirilmiş olan hadistir. Bu tasnif, senede veya metinde olur.

Muharref: Harekeleri değiştirilmiş hadistir. Bu da sened veya metinde olabilir.

Mevzu: Hadis diye uydurulmuş sözlerdir. Bunlara hadis denmesi, onları uyduranların zannlarına riibarendir. Yoksa bunlar hadis değildirler. Buna m u h t e l a k ve m a s n u'da denir. Mevzu olduğunu bile bile hadis rivayet etmek -öğretmek maksadıyla misal vermenin dışında- ve hükmüyle amel etmek memnu'dur.

Senedin m ü n t e h â s ı'na veya söyleyenine göre hadisler de dörde ayrılır: Kudsî, Merfû, Mevkuf, Makt u'...

Hadis, Hz. Peygamber tarafından Allah teâlâya izafe edilmişse bu k u d s î, i l l a h î veya r a b b â n î h a d î s adını alır. Kudsî hadislerin a/ Allah'a izafe edilmiş olmak b. Sıfatullah'a ait olmak gibi iki ana vasfı bulunmaktadır. **M e r f u:** Söz, fiil, takrir, fitrî veya ahlâkî vasıf olarak senedi muttasıl veya munkatr olsun- açıkça veya dolaylı bir şekilde ("hükmen") sadece Hz. Peygambere izafe edilen hadîstir.

Bu izafeyi yapan kim olduğu hiç önemli değildir, önemli olan Hz. Peygambere izafe edilmiş olmasıdır.

Hükmenmerfu': Herhangi bir sahâbinin, geçmiş peygamberler veya gelecek olaylar ya da işlenmesi halinde işleyene sevap yahut azab gerekecek konular gibi şahsî görüş ve kanaate bağlı olmayan (mahall-i ietihad ve re'y olmayan) konulara dair verdiği haberlerdir.

Merfu* hadis bütün islam bilginlerince hüccettir. Bu sebeple de bağlayıcıdır. **M e r f u*** hadis, sahih, basen ve zayıf olabilir.

M e v k a f: SahâbUerin söz, fiil ve takrirlerine dair - muttasıl veya munkatî'-haberlere denir. Sened sahâbide kalır, Hz. Peygambere ulaşmaz.

Mevkuf bir hadise "sahihtir" demek, onun Hz. Peygambere ait olduğunu söylemek değildir. Hatta onunla amel etmenin vacip olduğunu belirtmek anlamına da gelmez. Çünkü en sahih görüşe göre mevkufhadis, hüccet değildir.

Bununla beraber bu konuda görüş ayrılığı bulunduğu da dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Makta': Herhangi bir tâbî'ye (veya daha sonraki nesilden birine) izafe olunan söz, fiil veya takrirelere denir. Makt u' hadis hüccet değildir.

Hadis terimlerinin tam olarak yerleşmediği dönemlerde Şafiî, Taberânî, Dâ-rekutnî gibi bazı âlimler maktu* yerine munkatî' terimini kullanmışlardır.

Eser: Mevkuf ve maktu hadislere denir. Bir başka ifade ile Hz, Peygambere izafe edilmeyen, sahabe ve tabiin kamillerine eser denir.

M ü s e l s e 1: Hâvilerin aynı sözü veya aynı hareketi ya da her ikisini birden aynen tekrar ederek rivayet ettikleri hadistir.

Muttasıl, mevsul, müsned: Seneddeki ravîleri tam olan hadislere denir.

Muan'an: An fülân, an fûlan diye (an) rivayet lafzı kullanılarak rivfiye-tedilen hadistir. Müenen; senedinde e n n e kelimesi bulunan hadistir.

G a r î b: Hangi tabakadan plursa olsun, bir râvinin yalnız basma rivayet ettiği hadistir. Mutlak ve nisbî garîb diye iki kısma ayrılır.

Mutlak garîb (buna ferd-i mutlak da denir), garabet hadisin asl'ı yani sahâ-bî tarafında, (çoğunlukla tabiîn tabakasında) olan hadistir.

Nisbî garîb (buna ferd-i nisbî de denir), garabet, senedin ortasında olan hadistir.

Ayrıca hadis senedlerinde görülen (C) ***& orada senedin değiştiğini gösterir ve < U.) diye okunur. [Bunu el-Hadfs e veya tahvil diye okuyanlar da vardır. [\[79\]](#)

Hadis Kitabı Okurken Dikkat Edilecek Hususlar

Mukaddimeyi bitirmeden önce son bir konu olarak bir hadis kitabı okunurken dikkat edilmesinde fayda olan, bir başka ifade ile "edebten" sayılan bazı noktalara işaret etmek istiyoruz.

Herşeyden önce badis okuru, okuyacağı kitabın bir hadisci tarafından kaleme alınmış olmasına dikkat etmelidir. Çünkü özellikle hadis ilmi tam bir ıstılahlar, terimler ilmidir. Her konunun mütehasısına itibar etmekten daha tabiî bir yol yoktur. Çoğu kere bu pek önemli husus nedense dikkatten kaçırılmaktadır.

İşin amelî yönüne gelince, İmam Ncvevî (676/1277), bir kitap yazar ve okurken dikkat edilmesi gerekli noktaları şöyle belirler:

Allah'ın adı anılınca, hadis yazan kişinin hemen o kelimedden sonra "azze ve celle", ;'teâlâ", "sübhânehu ve teâlâ", "tebâreke ve teâlâ", "celle zikru-hu", "tebâreke ismuhu", "cellet azametuhu" gibi veya benzerî saygı cümlelerinden birini yazıvermesi hoş görülmüştür, (müstahab)

Aynı şekilde, Nebî (s.a.)'nin zikri geçince de "sallellahu aleyhi ve sellem" dua cümlesini, kısaltarak veya sembolle değil açıkça yazması hoş görülmüştür (müstahabtır).

Yine bir sahabinin ismi anılınca hemen yanına "radiyallahu anh", eğer ra-vi sahabinin babası da sahabi ise, bu takdirde, radiyallahu anhuma yazılması; diğer ulema için de Allah'dan rahmet ve rıza dilenmesi uygun olur.

Hatta bunlar, nakil yapılan kaynakta yazılı olmasa bile, rivayet değil, dua oldukları için yazmak uygun olur. Yine aynı şekilde hadis okuyan biri için de okuduğu kitapta bunlar yazılı değilse, yazıymış gibi okunması, bunları tekrar etmekten bıkmaması gerekir. Bu noktayı ihmal eden kişi, büyük bir hayrdan mahrum kalır ve üstün bir fazileti kaçırmış olur."[\[80\]](#)

Bugün genellikle Allah kelimesinden sonra "celle celâluh"nun kısaltılmış şekli olan (c.c); Hz. Peygamberdin isminden sonra da (s.a.) bazan (s.a.s.) ba-zan da (s.a.v.) kısaltmaları yazılmaktadır. Bu Üç kısaltmadan en doğrusu (s.a.)'dır. Diğer peygamberlerin isminden sonra "aleyhisselâm"ın kısaltması olarak (a.s.); sahabî isimlerinden sonra da (r.a.) kısaltmaları çokça yazılmaktadır. Okurken bu kısaltmaları açık şekilde söylemek uygun olur.

Ayrıca kadın sahâbiler için (r.a.) kısaltmasının "radiyallahu anhâ" şeklinde okunması gerektiği de dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Bazı ilmî muhiti er, bu tür saygı ve tazim ifadelerini ilmîliğe aykırı bulurken, bazı yayınlarda da bu ifâdelerin bozuk para gibi ikisi üçü bir arada yazıldığı görülmektedir. Bizce her iki tavır da yanlıştır. Meselâ Hz. dcnmişse (r.a.) demeye veya (r.a.) yazılacaksa, ismin başına, "Hz." yazmaya gerek yoktur.

Bazı ilmî çalışmaların başına besmele, hamdete ve salvek'nin yazılmasına karşı çıkan anlayışı da anlamak mümkün değildir. Çünkü islâm uleması, besmelesiz herhangi bir işe başlamamak âdetindedir.

Yine bilinen bir gerçektir ki, saygı ifadeleri kullanmak, gereken yerde gerekli tenkidi yapmaya mani de değildir."[\[81\]](#)

Netice

Sünen-i Ebî Davud'un bu yeni tercüme ve şerhinin ilim ve kültür hayatımıza, mütercimlerine ve yaymasına

hayırlı; müslüman milletimize sünnetin hayata intikali konusunda yardımcı olmasını temenni ediyor ve mukaddimeyi büyük hadisçi İmam Nevevî (676/ 1277)nin şu pek yerinde sözüyle bitirmek istiyoruz:

ve diğer (dtaf) ilimler ile meşgul olan herkes, Ebu Davud'un Sunen'İne itina ve itibar etmeli ve ona tam olarak kavramaya çalışmalıdır..."[\[82\]](#)

Tevfik Allah'dandır.

Dr. İsmail L. ÇAKAN

15 Ağustos 1987

Bağlarbaşı-tstanbul [\[83\]](#)

[1] Menhel sahibi "Kitabu's-Savm"ı "kitabu'l-menasiik"ten öne aldığı için, "kitabu's-savm"ın terceme ve izahında da öncelikle Menhel'den yararlanıldı.

[2] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/VII-IX.

[3] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XII.

[4] bk. Ahmed b. Hanbel, VI, 188. Fukahaya göre sünnet, Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrirlerinden ibarettir. Edille-i şer'iyyenin ikincisi olan sünnet de bu anlamdaki sünnettir.

[5] Buhârî, nikah 1; Müslim, nikah 5

[6] Dârimî, mukaddime 16

[7] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XIV-XV.

[8] Geniş bilgi ve deliller için bk. S. Nedvî Asr-ı Saadet (Tebliğat ve talimat), 1,40-250; yeni baskı IV, 39-203

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XV.

[9] bk. Şafîi, er-Risale, s. 91-92

[10] bk. es-Sünne ve Mekanetuha s. 379-385

[11] M. Hamidullah, "Sünnet", tA., XI,243

[12] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XV-XVII.

[13] Geniş bilgi için bk. Garafî, thkta, s. 86-109, Tahir b. Asûr, Mektadu'sjeria, s. 27-40

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XVII-XVIII.

[14] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XVIII-XIX.

[15] Bu dörtlü merhale hk. da bilgi için bk. I.Çakan, Hadis Edebiyatı, s. 9-20

[16] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XIX-XX.

[17] Suyûtî, Miftâbu'l-cenne nMhtkîc bi's-sünne, s. 48

[18] Muvatta, kader 3

[19] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XX-XXI.

[20] EbuDavud, salât 46

[21] bk. Hatîb, Kifflye, s. IS

[22] el-Mü'minün (23), 73; bk. eş-Şûra (41), 52

[23] en-Nûr (24), 54; bk. el-A'raf (7), 158

[24] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXI-XXII.

[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXII-XXIII.

[26] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXIV.

[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXIV.

[28] bk. Tezhibu't-Tehzib, IV, 172.

[29] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXV.

[30] bk. Sünen. 1, 18

[31] Talebelerinin uzun bir listesi için bk. Zehebî Siyero a'Mmtn-nübelft, XIII, 205-206

[32] Ebû Ya'lâ, Tıbakfttu'l-HaUbHe. I, 162

[33] İbn Adıyy, "Ebû Davud'un bu sözü niçin söylediğini bilmek mümkün değildir. Zira cumhur, Abdullah'ın güvenilirliğinde müttefikir" demektedir. (Vefeyftt, II, 405). Abdullah hakkında bilgi için bk. Hatîb, Tarih» Bajdid IX, 464, Zehebî, MlzftmTI-İ'tidal, II, 433.

[34] Başka örnekler için bk. Hatîb, el-Cimî' H aMakl'r-rivf, I, 136.

[35] Mubârekfûrî, Mukatidimetu Tuhfelil-ahvezî, I, 352.

[36] Bu "yeterlik" kanaatine Zehebî itiraz etmekte ve "müsluman Kur'anla birlikte bir çok sahih sünnete muhtaçtır" demektedir (Slyeru a'lftmTa-nübelft, XIII, 210).

[37] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXV-XXIX.

[38] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXIX.

[39] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXIX-XXX.

[40] bk. Sıddîkî, Hadis Edebiyatı Tarihi, s. 34-35.

[41] Bu devrede telif edilen sünenler hakkında bk. Kettânî, Risale, s. 29-33; Mübarekfûrî, Multad-diroetu Tuhfetü'l-ahvezf, 1, 86-88; Koçyiğit, Hadis Tarihi, s. 210-211, 243-244.

[42] bk. Ketlânî, Rtsile, s. 29. Said b. Mansur'un eseri de "Sünen" adını taşımasına rağmen mer-fualtan çok mevkuft ve maktu hadisleri İhtiva etmektedir.

[43] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXX-XXXI.

[44] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXXI.

[45] Gerçi "Buhârî'nİN eserini yem baştan elden geçirmeye fırsatı olmamıştır. Ebû Davud ise, bu imkana sahiptir" denebilir.

(x) Mektubun ilk tercümesini yapan M. Kavaklıoğlu'na teşekkür ederim.

[46] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXXI-XXXII.

[47] Bu söz değişik kitaplarda, "Ulemanın terkinde ittifak ettikleri râvinin hadisini kitabıma almadım" şeklinde yer almıştır. Doğrusu da budur.

[48] Advauş>Şeria. Sy.5, 1394 (M. Sabbagın tahkiki ile).

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXXII-XXXV.

[49] Avnu'l-ma'dud'daki rakamlamaya göre 5252'dir.

[50] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXXV.

[51] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXXV-XXXVI.

[52] bk. Sünen, 11,248-254.

[53] bk. Sünen, I, 400.

[54] bk. Sünen, I, 160.

[55] bk.Sabbağ, a.g.mkl. s. 289.

[56] bk. W. Marçais, "Ebu Davud", İA. IV, 16.

[57] Mubârekfûrî, MttkaddJmetü TahfetTI-ahverf, I. 349.

[58] bk. d-EfeM f)*I kndsiyye, «c.fihrist (Beyrut, ts.).

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXXVII.

[59] bk. K.Çelebi, Ke?f, II, 1005.

[60] Siyeru a'lam'n-.nübelâ, XIII, 214-215.

[61] Suyutî'ye göre sali h'den maksad, ihticac'a değil, İtibâra salih olmaktır. (Ebu Zehv, el-Hadis ve'l-mahaddisûn, s. 413).

[62] Kâsımî, KsvaMu't-tahdts, s. 232; K. Çelebi, Keşf, II, 1005; Leknevî, Ecvibe, s. 67.

[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXXVIII-XXXIX.

[64] Şarılı'l-dranıetsr-alle, s. 19-20 (Beyrut 1984); t. Canan, "Kütüb-i Sitte imamlarının Hadis Kabulündeki Şartlan", Prof. M. Tayyib Okiç Armağanı, s. 306-307, (Ankara 1978).

[65] bk. cd-Dihlevî, Hüccetullah'l-bâliga, I, 283.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 1/XXXIX-XL.

[66] Sabbağ, a.g.mkl. 279; J Robson, "Sünen-i Ebî Davud Nüşalarının Rivayeti", trc. T. Koçyigit, İlah. Fak. Der 1956, C.V, sy. 1-4, s. 175.

[67] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XL-XLI.

[68] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XLI.

[69] Sezgin, İtîhâtu't-türâs, I, 237.

[70] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XLI.

[71] Bilgi için bk. Sezgin, Tarihü't-türâs, I, 235-237.

[72] bk. Sezgin, Tarihü't-türâs, I, 237.

[73] bk. Ebu'l-Hasen en-Nedvî, Bezhl'l-mechAd, I, 10 (Takdîrau'l-kitip).

[74] Ebû Davud'un şerhleri hakkında bilgi için bk. Sezgin, Tarihü't-türâs, I, 235-237; Katıp Çelebi, Keşf, II, 1004-1005.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XLI-XLIV.

[75] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XLIV-XLVI.

[76] Leknevî, Ecvibe, s. 238.

[77] Müslim, (mukaddime).I, 15.

[78] Bu yedi kısmın her birinin 40'ar hadislik misalleri için bk. İbn Dakikü'l-ıyd, el-İktirâlı fi beyânı'l-ıstılah ve ma'udife ila zalike mine'l-ehadisil-ma'düde mine's-sihah, Beyrut 1986.

[79] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/XLVII-LIV.

[80] Kâsımî, Kavâdla't-taMta, s. 222-223.

[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/LV-LVI.

[82] Sünen, I, 12 (M.M.Abdülhamid'in mukaddimesi).

[83] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 1/LVI.

22. ALIM SATIM BÖLÜMÜ.. 9

Alım Satım Akdinin Meşru Oluşu:. 10

Alım Satım Akdinin Meşru Oluşundaki Hikmet:. 10

1. İçerisine Yemin Ve Boş Söz Karışan Ticaret. 11

2. Madenlerin Çıkartılması. 12

3.Şüphelerden Kaçınmak. 13

4. Faiz Yiyen Ve Yedirenin Durumu. 17

5. Faizin Kaldırılışı. 18

6. Alışveriş Esnasında Yemin Etmenin Mekruh Oluşu. 20

7. Tartıyı Ağır Tutmak (Ve Ücretle Tartmak). 21

8. Hz. Peygamberin, "Ölçek Medine'nin Ölçeğidir" Sözü. 23

9. Borç Konusunda Şiddet Göstermek. 24

10. Borcu Ödemeyi Geciktirmek. 28

11. Borcu Daha İyisiyle Ödemek. 29

13. Kılıncın Ziynetinin Gümüş Para Mukabilinde Satılması. 35

14. Gümüşün Yerine Altın Almak. 37

15. Hayvanı Hayvan Karşılığında Veresiye Olarak Satmak. 38

16. (Hayvanı Hayvan Karşılığında Veresiye Satmakta) Ruhsat. 39

17. Hayvanı Hayvan Karşılığında Peşin Olarak Satmak. 40

18. (Taze) Hurmayı (Kuru) Hurma Karşılığında Satmak. 40

Müzâbene. 43

19. Ariyye Yoluyla Yapılan Alışverişler. 44

20. Âriyyenin Mikdarı. 45

21. Arayanın Tefsiri. 46

22. Salahı Görünmeden Önce Meyveyi Satmak. 46

23. Ağacın Vereceği Meyveyi Birkaç Seneliğine Satmak. 52

24. Alıcı Ve Satıcının Varlığı Hakkında Tam Bilgi Sahibi Olmadıkları Ve

Teslim Edilememe Tehlikesi Olan Bir Şeyi Satmak. 53

25. Muzdarrın (Zorda Kalanın) Satışı. 58

26. Şirket. 59

27. Mudarebe (Rabbü'l-Mal'in Emrine) Muhalefet Etmesi. 61

Sahih Bir Müdârebe Akdinde Kâr-Zararın Bölüşülmesi:. 63

28. Bir Kimsenin Başka Birinin Malında Onun İzni Olmadan Ticaret Yapması. 64

29. Sermaye Olmadan Yapılan Ortaklık. 65

30. Ziraî Ortaklıklar. 66

Müzâraanın Şartları:. 68

Müzâraa Şekilleri:. 68

Ortakların Müzâraadan Faydalanma Şekilleri:. 68

Müzâraanın Münfesihi Sayılmasına Sebep Olan Şeyler:. 68

31. Müzâraanın Nehyi Konusunda Ağır Hükümler Taşıyan Hadisler. 70

32. Sahibinin İzni Olmadan Bir Araziyi Ekmek. 74

33. Muhâbera. 75

34. Müsâkât. 77

Müsâkâtla İlgili Bazı Hükümler:. 78

35. (Ağaçtaki Meyveyi) Tahmin Etmek. 80

İCARE BÖLÜMÜ.. 82

36. (Kuran) Öğretmenin (İn) Kazancı. 82

Suffa Ashabı:. 82

Kur'an Okuma Karşılığında Ücret Almanın Hükümü:. 83

Kur'an-i Kerim Öğretme Karşılığında Ücret Almak:. 83

Kur'an Öğretme Karşılığında Hediye Kabul Etmek:. 84

Hastalara Kur'an Okumak ve Karşılığında Ücret Almak:. 85

37. Tabirlerin Kazancı. 85

- 38. Hacamat Yoluyla Kan Alanın Kazancı. 88**
- 39. Cariyelerin Kazancı. 90**
- Kâhinin Aldığı Ücret. 91**
- 40. Erkek Hayvanın Menisi Karşılığında Ücret Almak. 92**
- 41. Kuyumcu Ücreti. 92**
- 42. Malî Olan Bir Kölenin Satılması. 93**
- 43. Şehre Gelen Malı Şehir Dışında Karşılama. 94**
- 44. Bir Kimsenin Satın Almak İstemediği Halde Müşteriler Arasına Girip Fiyat Yükseltmesi Yasaktır. 96**
- 45. Şehirlinin, Köylünün Yerine Satışının Yasak Oluşu Hakkındaki Hadisler. 96**
- 46. Sütü Görünmesi İçin Birkaç Gün Sağılmayan Hayvanı Satın Alıp Da Buna Razi Olmayan Durumu. 98**
- 47. İhtikâr (Stokçuluk) Yasaktır. 101**
- İhtikârın Şartları:. 102**
- İhtikârın Uhrevî ve Dünyevî Sonuçları:. 102**
- 48. Gümüş Paraların Kırılması. 102**
- 49. Narh Koymak (Fiatları Sınırlamak). 103**
- 50. (Alışverişte) Hilekârlık Yasaktır. 104**
- 51. Alışveriş Yapanların Muhayyerliği. 105**
- 52. İkâlenin Fazileti. 110**
- 53. Bir Satış İçerisinde İki Satış Yapmak. 110**
- 54. İyne Yoluyla Yapılan Alışveriş Yasaktır. 112**
- 55. Selef (Selem). 114**
- Selem Akdinin Hükümü:. 114**
- Selemin Sahih Olması İçin Gerekli Olan Şartlar:. 115**
- 56. Muayyen Bir Meyvede Selem... 117**
- 57. Selem Değiştirilemez. 118**

- 58. Âfetin (Verdiği Zararın) İndirilmesi. 118**
- 59. Câihanın Tefsiri. 120**
- 60. Suyu Başkasına Vermemek. 120**
- 61. Suyun Fazlasını Satmak. 124**
- 62. Kedi (Satışı Karşılığında Alınan) Para (Nın Hükümü). 125**
- 63. Köpeklerin (Satışı Karşılığında Alınan) Para (Nın Hükümü). 125**
- 64. Şarap Ve Ölü Hayvanın (Satışından Alınan) Para. 127**
- 65. Satın Alınan Yiyecek Maddesini Teslim Almadan Satmak. 130**
- 66. Alışveriş Yaparken, 'Kandırma Yok" Diyen Adam... 135**
- 67. Kapora Vermek. 138**
- 68. Kişinin Yanında Olmayan Bir Şeyi Satması. 138**
- 69. Alışverişte Koşulan Şart. 140**
- Alışverişteki Şartlar:. 141**
- 70. Kölenin Sorumluluğu. 142**
- 71. Bir Köle Satın Alıp Kullanan, Sonra Onda Bir Ayıp Bulan Kişi Hakkındaki Hadisler 143**
- 72. Satılan Mal Elde Mevcut Olduğu Halde Alıcı Ve Satıcının İhtilâf Etmeleri. 144**
- 73. Şüf'a. 145**
- 74. Bîr Adam İflas Eder Ve Alacaklı Malının Aynını Onun Yanında Bulursa Ne Yapar? 148**
- 75. Yürümekten Aciz Bir Hayvanı Canlandıran Kişi Ona Sahip Olur Mu?. 151**
- 76. Rehin. 152**
- 77. İnsan Çocuğunun Malından Yiyebilir. 154**
- 78. Malını Birisinin Yanında Bulan Kişi Onu Alır. 155**
- 79. Hak Sahibi Olan Kimse Hakkını Borçlunun Malından (Onun İzni Olmasa Bile) Alır 156**
- 80. Hediye Kabul Etmek. 158**

- 81. Hibeden Dönmek. 159**
- 82. Kişinin, Bir İhtiyacını Gidermesi İçin Hediye Vermesi. 161**
- 83. Çocuklarının Bir Kısımına Diğerlerinden Daha Çok Mal Bağışlayanın Durumu 161**
- 84. Kadının Kocasının İzni Olmadan Hediye Vermesi, Bağışta Bulunması. 163**
- 85. Umra Konusu. 163**
- 86. Ömürlük Mal Verirken; "...Ve Çocukları İçin" Diyen Kişinin Durumu. 165**
- 87. Rukbâ. 166**
- 88. Ariyetin Tazmini. 167**
- 89. Bir Şeyi Bozan Kişi Onun Mislini Öder. 171**
- 90. İnsanların Ekinine Zarar Veren Hayvanların Durumu. 172**

22. ALIM SATIM BÖLÜMÜ

Büyü, bey' kelimesinin çoğuludur. Bey'in değişik açılardan çeşitleri olduğu için, gerek hadis gerekse fıkıh kitaplarında ilgili bölüm, çoğul olan büyü' kelimesi ile ifade edilir.

Bey' sözlükte; mutlak olarak "değişim" manasınadır. "Malı, mala değişmek" şeklinde de açıklandığı yerler vardır.

Istılahta bey'; "Taraflann rızası ile malı mala değişmek" demektir.

Bu tariftan anlaşıldığına göre; bir akdin bey' (alım satım) sayılması için;

a) Akdi yapanların rızalarının bulunması gerekir. Rıza olmadan, başkasının zorlaması ile ortaya çıkan bir irade beyanı ile alım satım akdi gerçekleşmez.

b) Mal değişimi gerekir. Yani, alıcı ile satıcının birbirlerine verdikleri bedellerin mal sayılan şeylerden olması gerekir. Taraflardan birisi, eline geçene mukabil hiçbir şey vermezse veya maldan başka (meselâ hizmet) bir şey verirse, bu akde alım satım akdi denilmez.

Alım satım akdinin rükünleri; icab ve kabuldür.

İcab: Bir alım satım akdi ortaya koyabilmek için alıcı veya satıcıdan birinin önce söylediği sözdür. Satıcının, "Ben bu malı şu kadar liraya sana sattım" veya alıcının, "Ben bunu şu kadar liraya satın aldım" demeleri icaptır.

Kabul: İcaba cevap olarak söylenen sözdür. Satıcının icabına karşılık alıcının "satın aldım" ya da alıcının icabına karşılık satıcının "sattım" demeleri kabuldür.

Alım satım akdi; icab ve kabule delâlet eden sözlerin, "aldım, sattım" gibi mazi (geçmiş zaman) ve "alıyorum, satıyorum" gibi hal (şimdiki zaman) sigalarıyla söylenmesi ile gerçekleşir. ^[1] "Alacağım, satacağım" gibi gelecek zaman sigasıyla, "alır mısın, satar mısın?" gibi soru ile ve "al, sat" gibi emir kipi ile alım satım gerçekleşmez.

Bir alım satım akdinin gerçekleşmesi için şu şartların bulunması gerekir:

a) Akid yapanlar açısından:

1- Akıl: Bu şart, "ehliyet" sözü ile de ifade edilir.

2- Aded: Alıcı ve satıcının bulunması. Bir kişi. hem alıcı hem de satıcı olamaz.

b) Akid yönünden:

1 - Kabulün icaba uygun olması. Yani icab hangi mala veya mallara, hangi bedel karşılığında yapılmışsa, kabulün de buna uygun olması.

2- İcab ve kabulün, geçmiş zaman veya şimdiki zaman sigası ile olması.

c) Akdin yeri bakımından:

İcab ve kabulün aynı mecliste olması. Meclisten maksat.Hanefflere göre; alışverişin konuşulması (söz meclisi); Şâfiîlere göre, alışverişin konuşulduğu yer (beden meclisi) dir.

d) Akde konu olan mal bakımından:

1- Satılan şeyin mal olması,

2- Malın elde mevcut olması,

3- Malın değerinin olması (mütekavvim),

4- Mal, sahip olunan cinsten olması,

5- Satıcı, kendi adına satmışsa o mala sahip olması,

6- Malın tesliminin mümkün olması.

Bu şartlar, alım satım akdinin kurulması için gerekli olan şartlardır. Hadisler şerhedilirken yeri geldikçe bunlara daha geniş olarak temas edilecektir.

Alım satım akdinin, nefâzı, sıhhati ve lüzumu için de birtakım şartlar vardır. Bunlar, fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerinde görülebilir.

Yukarıda, büyü kelimesinin çoğul olduğu; bey'in değişik yönlerden çeşitlerine işaret için tekil değil de çoğul olarak kullanıldığını söylemiştik. Şimdi de kısaca bey' (alım satım akdi) in çeşitlerine göz atalım:

1- Hüküm yönünden alım satım akdi (bey') ikiye ayrılır:

a) Mün'akid olan,

b) Mün'akid olmayan. Buna "bâtıl" da denilir. Hem asıl hem de vasıf yönünden meşru olmayan akidlerdir. Bu akidler yok hükmündedir.

Mün'akid olanlar kendi arasında ikiye ayrılır:

1) Fasid alışverişler: Asıl itibariyle meşru olan fakat vasıf yönünden meşru olmayan akidlerdir. Fesada sebep olan şey ortadan kaldırılırsa, bu akid salih hale gelir. Vade müddeti tayin edilmeden yapılan vadeli satışlar buna nisâldir.

2) Sahih alışverişler: Hem asıl hem de vasıf yönünden meşru olan akid-erdir; bu da ikiye ayrılır:

a) Mevkuf: Başka birinin hakkı taalluk eden akidler. (Bir başkasının mamı, onun haberi olmadan satmak gibi). Bu akid, hak sahibinin icazet ver-nesi ile geçerlilik kazanır

b) Nafiz: Başkasının hakkı taalluk etmeyen akidlerdir. Bu akidler de ikiye ayrılır:

1) Lâzım olan (kesinlik kazanan): İçerisinde herhangi bir muhayyerlik bulunmayan akitler.

2) Lâzım olmayan (kesinlik kazanmayan): Kendisinde herhangi bir muhayyerlik bulunan akitler.

II- Alım satım akdine konu olan mallar açısından, alışverişler dörde ayrılır:

1) Mutlak alım satım akdi (el-bey'ul-mutlak): Bir metal (ayni) para mukabilinde satmak. Eşya, hayvan, hububat, para, bina gibi malları para karşılığı satmaktır. Mutlak olarak bey' denildiğinde bu alışveriş çeşidi anlaşılır.

2) el-Mukâyaza: Metaı meta karşılığında satmaktır. Bugünkü karşılığı ile trampadır.

3) Selem: Parayı peşin verip malı ilerideki bir zamanda teslim almak üzere yapılan akiddir. Bu akde "selef" de denilir.

4) Sarf: Parayı, para karşılığında satmak, yani para bozdurmaktır.

III- Bedel yönünden alım atım akdi de dört çeşittir:

1) el-Müsâveme: Satıcının, sattığı malın kendisine mal oluş fiyatını hiç anmadan, alıcı ile belirli bir fiyat üzerinde anlaşarak malını satmasıdır.

2) et-Tevliye: Satıcının malın kendisine mal oluş fiyatını söyleyip, aynı fiyattan satmasıdır.

3) el-Mürâbaha: Satıcının, malın kendisine mal oluş fiyatını söyleyip üzerine belirli bir oran veya mikdarda kâr koyarak satmasıdır. Meselâ, "Bu mal bana 100 liraya mal oldu, sana yüzde on kârıyla sattım." demesi murabahadır.

4) el-Vadî'a: Satıcının malın kendisine mal olduğu fiyatı söyleyip, o fiyattan biraz daha ucuza satması, (murabahanın zıddı)dır. [\[2\]](#)

Alım Satım Akdinin Meşru Oluşu:

Alım satım akdi, dînen kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Buna hiçbir kimsenin itirazı yoktur. İleride alışverişin cevazına delâlet eden hadisler gelecektir. Ayrıca, Hz. Peygamber (s.a) peygamber olarak geldiğinde, insanların ticaretle meşgul olduklarını görmüş ve bunu menetmemiş, hatta dürüst tüccarları övmüştür. İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadiste, Rasûlullah (s.a): "Güvenilir, dürüst ve müslümantacı, kıyamet gününde şehitlerle beraberdir" buyurmuştur. [\[3\]](#) Biz, alışverişin cevazını gösteren hadlisleri ileriye bırakarak burada iki âyet-i kerimenin mealini vermek istiyoruz.

Allah (c.c) şöyle buyurmuştur:

"Faiz yiyen şu faizciler (yok mu? Bunlar kabirlerinden) ancak şeytan çarpmış sarmalıların kalktıkları gibi kalkarlar. Bu, onların; 'alışveriş faiz gibidir' demeleri sebebiyledir. Halbuki Allah, alışverişini helâl, faizi haram kılmıştır. Kim ki, Rabbinden kendisine (faizden nehyeden) bir öğüt gelir de vazgeçerse, artık geçmişi ona hükmü de Allah'a aittir. Her kim de (faizi helâl saymaya) döner, (yeniden faiz alır) sa, bunlar da cehennemliklerdendirler; hep orada kalacaklardır."^[4]

"Ey iman edenler! Malınızı aranızda haksızlıkla (kazanıp) yemeyiniz. Meğer ki o, kazancınız her birinizin rızasından (doğan) bir ticaret (malı) ola."^[5]

Alım Satım Akdinin Meşru Oluşundaki Hikmet:

Toplum halinde yaşayan insanların, ihtiyaç duydukları tüm malları kendilerinin üretmeleri mümkün değildir. Medeniyetin ilerlemesi ile, fertlerin yanı sıra, devletlerde bile bazı sahalarda ihtisaslaşmalar olmaya başlamıştır. Meselâ, bazı devletler tekstilde ihtisaslaşırken, başkalarının demir çelikte veya ;arımda ihtisaslaştıkları görülmüştür. Bu hal, insanların bazı ihtiyaçlarını başkalarının ürettikleri mallarla karşılama mecburiyetini doğurmuştur.

İnsanların, başkalarının mallarını ele geçirmeleri ya; hırsızlık, gasp, yağ-ııa gibi gayri meşru ya da karşılığını ödeyerek veya mal sahibinin rızası ile karşılıksız olarak meşru bir yolla mümkün olur. Dinimiz hak ve adalet ölçü-erine tamamen aykırı olan birinci yolu kesinlikle yasak etmiş, o yola başvuranlara en ağır cezaları koymuştur. İkinci yolu ise, kabul ve teşvik etmiştir. Parafların rızaları ile karşılıklı mal değişimi dediğimiz ticarete, alıcı ve satınlann haklarını korumak, aralarında anlaşmazlıkların çıkmasını önlemek, arafların haksız kazanç sağlamalarına engel olmak için genel prensip ve kuallar koymuştur.

Önümüzde gelecek olan hadisler, İslâm Peygamberi'nin ticaretle ilgili öz ve işlerinden bazılarıdır. Yeri geldikçe ticaretle ilgili hükümler inşaallah lıyrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

Bu bölümde ikiyüz kırk beş hadis vardır.^[6]

1. İçerisine Yemin Ve Boş Söz Karışan Ticaret^[7]

3326... Kays b. Ebî Garaza'nın^[8] şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a) devrinde bize (tacirlere) "simsarlar" denilirdi. Rasûlullah (s.a) bize uğrayıp ondan daha güzel bir isim verdi ve: "Ey tacirler topluluğu! Şüphesiz alışverişte boş laf ve yemin bulunur. Onun için siz ona sadaka karıştırınız." buyurdu.^[9]

Açıklama

Simsar; satıcı ile alıcının arasına girip, satışı gerçekleştirmeye çalışan kişidir. Bugün simsar denilince, komisyoncu anlaşılır. Ancak, hadisin muhtevassından anladığımıza göre, Hz. Peygamber devrinde "simsar" diye tacirlere deniliyordu. Hz. Peygamber onlardan simsar adını kaldırarak "tacir" ismini verdi.

Hattâbî, Hz. Peygamber'in, "simsar" ismini kaldırıp da "tacir"deme-siniri hikmetini şöyle açıklar:.

"Simsar yabancı bir kelimedir. O zaman, alışveriş işini yapanların çoğu yabancı idi. Onun için Araplar, simsar kelimesini onlardan almışlardı. Hz. Peygamber (s.a) bu ismi arapça bir isim olan ticaret kelimesi ile değiştirdi. Kavinin; Hz. Peygamber bize, ondan daha güzel bir isim verdi, sözünün manası işte budur."

Tercemeye "boş söz" diye geçtiğimiz "lağv" kelimesi; hesaba katılmayan, faydası olmayan, insanın düşünmeden ve kasetmeden söylediği boş sözdür. Aliyyü'l-Kârî; "lağv"ın, "Dünya ve âhirette hiçbir faydası olmayan söz" olduğunu söyler.

Hadiste mevzubahis edilen "yemin"den maksat da, ya lüzumsuz yere haddinden fazla edilen yemin .ya da yalan yere edilen yemindir.

Hz. Peygamber (s.a): "Alışverişe boş laf ve yemin karışır" buyururken, çoğunluğu kasetmiştir. Yani, "Çokça alışverişe yemin ve boş laf karışır" demiştir.

Rasûlullah (s.a), boş laf ve yemin karıştırılan alışverişteki kusuru telafi için sadaka verilmesini tavsiye etmiştir. Çünkü sadaka, Allah'ın gazabını söndürür, günahların b; - islanmasına vesile olur.

Hattâbî'nin verdiği bilgiye göre; ticaret mallarında zekâtın farz olmadığını söyleyen bazı-Zahirîler, bu hadisi görüşlerine delil göstermek istemişlerdir. Bunlar hadisi davalarına destek yaparken şöyle derler: "Eğer diğer zahiri mallarda olduğu gibi, ticaret mallarında da zekât gerekseydi, Efendimiz onu emreder ve; siz ona sadaka veya sadakadan bir şey karıştırınız, demekle iktifa etmezdi."

Ancak Zahirîlerin bu iddiaları, davalarına delil olamaz. Çünkü Hz. Peygamber burada, zaman belli etmeden, miktar tayin etmeden yemin ve boş söze keffaret olarak sadakayı emretmiştir. Sene bitiminde kırkta bir olarak verilen zekât, başka yörelerden beyana tabi

tutulmuştur. Semüre b. Cündüb (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) onlara, ticaret için hazırladıkları mallardan sadaka vermelerini emrederdi. Üstelik tüm müslümanla-rın uygulaması ve ulemanın kahir ekseriyetinin görüşü, ticaret mallarından zekâtın gerekli olduğu tarzındadır. Bütün bunlara karşılık anılan bazı Zahirîlerin aksi görüşte olmaları hilaf sayılmaz.

Hattâb'den özet olarak aldığımız bu sözler; hadisin, ticaret mallarında zekâtın farz olmadığı tarzındaki bir düşünceye yardımcı olmadığını ortaya koymaktadır. [\[10\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir dile, başka dillerden-giren kelimelerin değiştirilmesi meşrudur.

2. Alışverişten sonra verilen sadaka, alışveriş esnasındaki lüzumsuz sözler ve edilen yeminler için keffaret yerine geçer. [\[11\]](#)

3327... Hüseyin b. İsa el-Bestamî, Hamid b. Yahya ve Abdullah b. Muhammed ez-Zührî; Süfyân'dan, Süfyân; Cami h. Ebî Raşid, Ab-dülmelik b. E'yen ve Âsım'dan, onlar; Ebû Vâil'den, o da Kays b, Ehî Garaze'den, önceki hadisi rrâna olarak rivayet etmişlerdir.

(Bu rivayete göre Rasûlullah, ("Onda beş söz ve yemin bulunur" yerine), "Onda, yalan ve yemin bulunur" buyurmuştur.

(Ebû Dâvûa un hocası) Abdullah ez-Zührî (yukarıdaki cümlenin yerine), "Boş söz ve yalan" demiştir. [\[12\]](#)

Açıklama

Görüldüğü gibi bu rivayet yukarıdaki hadisin değişik bir isnadla gelen başka bir rivayetidir. Metinler arasında da bazı farklar göze çarpmaktadır. [\[13\]](#)

2. Madenlerin Çıkartılması

3328... İbn Abbas (r.anhüma)'dan şöyle-rivayet dilmiştir: Bir adam, on dinar alacaklı olduğu borçlusunun peşine takılıp: Vallahi, borcunu ödeyinceye veya bir kefil getirinceye

kadar senden ayrılmam, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a) o paraya kefil oldu.

Borçlu, Rasulullah'ın va'd ettiği zamanda geldi. ^[14] Rasûlullah (s.a) adama:

"Bu altını nereden buldun?" diye sordu. Adam: Madenden, dedi. Rasûlullah (s.a):

"Bizim ona ihtiyacımız yok, bunda hayır da yok." buyurup, borçlunun yerine borcunu ödedi. ^[15]

Açıklama

Hadisin İbn Mâce'nin Sünen'indeki rivayetinde; buradakinden fazla olarak, alacaklının borçluyu Hz. Peygamber'e çekip götürdüğü ve Hz. Peygamber'in borçlu için bir ay mühlet aldığı kaydedilmiştir. Ayrıca hadisin sonunda, borçlunun Hz. Peygamber'in dediği zamanda geldiği de açıkça ifade edilmiştir.

Demek ki bir adam borcunu ödeyememiş, Hz. Peygamber de ona kefil olup bir mühlet almıştır. Verilen sürenin bitiminde borçlu elinde bir miktar işlenmemiş altın madeni olduğu halde gelmiş, Hz. Peygamber de bunu kabul etmeyerek, adamın borcunu ödemiştir..

Hadis-i şerifin gerek ifade ettiği mana, gerekse ihtiva ettiği hükümler itibariyle izahı gereklidir. Hattâbî, hadis için güzel bir izahda bulunmuş, sonraki sarıhler de kitaplarında genelde bu izahı aktarmakla iktifa etmişlerdir. Biz de önce, Hattâbî'nin bu açıklamasını aynen sunmak, daha sonra da bir iki âlimin farklı işaretime temas etmek istiyoruz.

Hattâbî, MeâlimuVSünen adındaki eserinde şöyle der:

"Hadis-i şerif, kefaletin ve borçlu borcunu ödeyinceye kadar alacaklının kendisini takip edip tasarruftan menetmesinin caiz olduğuna delildir. Hz. Peygamber (s.a)'in, borçlunun madenden çıkardığı altını kabul etmeyip, "Bizim ona ihtiyacımız yok, onda hayır da yok " buyurması, sadece Hz. Peygamber'in bildiği bir sebepten dolayı olsa gerek. Yoksa bu, madenden çıkartılan altına sahip olup, mal edinmenin mubah olmayışından değildir. Zira tüm altın ve gümüşler madenden çıkartılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a); Bilâl b. el-Hâris'e, Kabeliyye madenlerini vermişti. Onlar bu madenden hak veriyorlardı. Günümüze kadar müslümanların ameli de böyledir.

Hz. Peygamber'in altını kabul etniemesi, şu yönden de olabilir:

Madenciler, maden toprağı onu işleyenlere satarlar; onlar da toprağın içindeki altın ve gümüşleri ayırırlardı. Bunda ise aldanma ve aldatma olabilir. Çünkü o toprakta altın ve gümüş var mıdır, yok mudur, bilinemez. Nitekim içlerinde Atâ, Şa'bî, Süfyân-ı Sevrî, Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûyeh'in de bulunduğu bir ulema grubu, maden

toprağının satılmasını mekruh görmüşlerdir.

Hadiste diğerk bir yön daha var ki o da şudur:

Rasûlullah'in, "Bizim ona ihtiyacımız yok" sözünün manası; o altına revaç yoktur, bizim ihtiyacımız onunla giderilmez demektir. Çünkü Hz. Peygamber'in kefil olduğu darbedilmiş sikkeli altındı. Adamın getirdiğı ise dar-bedilnemişti ve Rasûlullah'ın yanında bu işi yapacak kimse yoktu. Onlara altın paralar Rum memleketlerinden (Bizans'tan) getiriliyordu. İslâm'da ilk sikkeyi basan ve altın parayı yaptıran Abdûlmelik b. Mervân'dır.

Hz. Peygamber'in bu sözü, şu yönden dolayı söylemiş olması da muhtemeldir:

Rasûlullah (s.a), bunu altının madenden çıkartılması esnasındaki bir aldanma veya aldatmadan, ya da ondaki bir şüpheden dolayı kerih görmüştür. Çünkü onlar altını; bulduklarının onda biri, beşte biri, üçte biri gibi hisselerle mukabil çıkartıyorlardı. Bu ise garar (aldanma-aldatma) dır. Çünkü işçinin altın bulup bulamayacağı bilinmemektedir. Bu, kaçan köleyi ve ürküp kaçan deveyi geri getirmek üzere yapılan akd gibidir. Bu akdi yapan, onları ele geçirebilecek mi belli değildir..."

Rasûlullah'ın, borçlunun getirdiğı altını kabul etmemesini Sindî şöyle yorumlar:

"O şahıs, çıkardığı madendeki devletin hakkı olan beşte bir hisseyi devlete vermemişti. Hz. Peygamber bunu bildiğı için, altını kabul etmedi ve onda hayır olmadığını ifade etti."

Muhammed Zekerriyya el-Kandehlevî de, Bezlü'l-Mechûd'a yaptığı ta'-likinde, Takrir' den naklen; Hz. Peygamber'in, adamın madenden altın çıkarmasına mani olmamasını, bunun helâl kazanç yollarından birisi olduğuna delâlet ettiğini; Rasûlullah'ın altını kabul etmemesini ise, Efendimiz'in adama yaptığı iyiliğı tamamlamak arzusuna bağı olduğunu söyler.

Üzerinde durduğumuz hadisin "alışveriş" konusu ile ilgisini tayinde Bezlü'l-Mechûd" da şu ifadelere rastlanmaktadır:

"Bu babın alışveriş konusu ile ilgisi; madenlerden çıkartılan altın ve gümüşün, alım satım akdinin üzerine aktedildiğı para olmaları sebebiyledir. Çünkü hadiste, madenden çıkartılanın altın olduğu beyan edilmektedir. Aynı şekilde, borcun ödenmesi anında, malı mal ile değışme vardır ki bu da alışveriştir. İşte bu d,a hadisin bey1 bahsi ile ilgisi yönüdür."[\[16\]](#)

Bazı Hükümler

1. Borçluya kefil olmak caizdir.

2 . Alacaklının, borçlunun peşine takılması ve hakkını alıncaya kadar onun mâli

tasarruflarına mani olması caizdir.

3. Kefil, mekfûlün anh (borçlu) borcunu ödemediği takdirde alacaklıya borcu ödemek mecburiyetindedir.

4. Borçlunun borcunu ödemekten aciz kalması halinde, ona mühlet vermek gerekir. [\[17\]](#)

3.Şüphelerden Kaçınmak

3329... Nu'man b. Beşîr (r.anhuma)'dan rivayet edilmiştir; der ki:

Rasûlullah (s.a)'ı şöyle buyururken duydum:

"Şüphesiz helâl da bellidir, haram da bellidir. (Fakat)bunlar aramda (helâl mi, haram mı olduğu belli olmayan birtakım) şüpheli [\[18\]](#) eyler vardır; ben bu konuda size bir misâl vereceğim(bu konuyu size lir misâlle anlatacağım): Şüphesiz Allah (c.c) (girilmesi yasak olan) iir koru kurmuştur. Biliniz ki, Allah'ın korusu haram kıldığı şeyler-lir. Şüphesiz hayvanlarını korunun etrafında otlatan kişi, her an ora-a dalabilir ve şüphesiz şüpheli şeylere dalan kişi de (harama)her an esaret edebilir." [\[19\]](#)

Açıklama

Hayli meşhur olan bu hadis, Kutubu Sitte denilen altı kıta binin tamamında yer almıştır. Bu rivayetler arasında da azı fark'ır vardır. Bunların her birine ayrı ayrı işaret uzun süreceği için, biz sadece Buharî ve Müslim'in rivayetlerine, tercemelerini buraya aktararak işaret etmek istiyoruz.

Buharî'nin, Kitabı'I-İman'daki rivayetinin tercemesi şöyledir:

"Helâl da bellidir, haram da bellidir. İkisinin arasındada (birtakım)şüpheli şeyler vardır ki çok kimseler onları bilmezler. Her kim şüpheli şeylerden sakınırsa ırzını da, dinini de kurtarmış olur. Her kim de şüpheli şeylere dalarsa, koru etrafında (hayvanlarını) otlatan bir çoban gibi, çok geçmeden içeriye dalabilir. Haberiniz olsun ki, her kralın bir korusu olur. Bilmiş olun ki, Allah'ın yeryüzündeki korusu, haram kıldığı şeylerdir. Yine haberiniz olsun ki, bedeninde bir lokmacık et (parçası) vardır. O iyi olduğu zaman bütün beden iyi olur, bozuk olduğu zaman da bütün beden bozuk olur. İşte o (et parçası) kalptir."

Buharî'nin Kitabı'l-Büyû'daki rivayeti de şöyledir:

"Helâl da bellidir, haram da bellidir. Fakat bunlar arasında (birtakım) şüpheli şeyler

vardır. Her kim kendisince günah olma şüphesi olan bir şeyi terkederse, günah olduğu açık olanı çoktan bırakmış demektir. Kim de günah olması şüpheli olan şeye cür'et ederse, o da haram olduğu açık olan şeylere dalmağa yaklaşmıştır. Günahlar, Allah'ın komşudur. Korunun etrafında hayvanlarını otlatan kişi her an oraya dalabilir."

Müslim'in rivayeti de, Buharî'nin önceki rivayeti ile aşağı yukarı aynıdır.

Hadisin izahına ve âlimlerin hadisle ilgili olarak söyledikleri şeylere geçmeden önce iki kelime üzerinde durmak istiyoruz.

Müştebihât: Şüpheli şeyler demektir. Bu kelime altı ayrı şekilde rivayet edilmiştir. Dipnotta da işaret edildiği gibi bunlar; "müştebihât, müştebihet, müşebbehât, müteşebbihât, müşebbihât ve müşbihât" dır.

Hımâ: Kuru demektir. İçerisine hayvan sokulması ya da ağacının kesilmesi, otunun yolunması yasaklanan yani korunan yerlerdir.

Hz. Peygamber (s.a); haramlığı apaçık belli olan şeyleri koruya, haram mı yoksa helâl mi olduğu şüpheli olan şeyleri de korunun etrafına benzetmiştir.Yine Rasûlullah (s.a), günah olup olmadığı şüpheli olan şeyleri yapan kişiyi, korunun etrafında hayvan otlatan çobana benzetmiş ve bu çobanın hayvanlarının her an koruya girmesi muhtemel olduğu gibi, şüpheli şeyleri yapanların da her an günaha dalabileceklerini bildirmiştir.

Âlimler bu hadisin, İslâm dininde pek büyük yeri olan dört temel hadisten birisi olduğunu söylerler.Bu dört hadis şunlardır:

1- Üzerinde durduğumuz bu hadis.

2- "Ameller niyetlere göredir..." diye başlayan hadis. [\[20\]](#)

3 - "Kişinin, kendisini ilgilendirmeyen leyleri terketmesi, iyi bir müslüman olmasındandır." hadisi. [\[21\]](#)

4 - "Sizden birisi, kendisi için arzu ettiğini müslüman kardeşi için de istemedikçe, hakkıyla iman etmiş sayıl-

naz."hadisi. [\[22\]](#)

İbnü'I-Arabî; bütün bu hükümlerin sadece (üzerinde durduğumuz) bu hadisten çıkartılmasının mümkün olduğunu söyler. Kurtubî de bu sözü izah sadedinde şöyle der:

"Çünkü bu hadis; helâl, haram ve diğer hükümlere, bütün amellerin kalbe bağlı olduğuna işaret etmektedir. Onun için bütün hükümlerin bu hadise döndürülmesi mümkündür."

Hadis-i şerif, önemine ve ihtiva ettiği manaya uygun olarak âlimlerce alınmış ve enine boyuna işlenmiştir. Askalânî, Nevevî, Aynî, Hattâbî ve Kadı İyaz gibi sarihler, hadisle ilgili

olarak çok faydalı şeyler söylemişlerdir. Şimdi bunlardan istifade ile, hadisi anlamaya çalışalım:

İbn Hacer el-Askalânî ve Nevevî'nin belirttiklerine göre; hadis-i şerif, ahkâmın üç kısma ayrıldığına işaret etmektedir:

1- Helâl olduğu açıkça belli olan hükümler. Bunlar, beyana ihtiyaç duymayacak kadar açık ve herkes tarafından bilinebilen şeylerdir. Ekmek yemek, yürümek, su içmek gibi.

2- Haram olduğu açık olan ve haramlığı herkes tarafından bilinen şeyler. İçki içmek, zina etmek gibi.

3- Haram veya helâl olduğu açık olmayan şüpheli şeyler:

Haram veya helâl olduğu şüpheli olan şeylerin nelerden ibaret olduğunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Askalânî'nin belirttiğine göre, bu ihtilâfların hülasası şöyledir:

a) Şüpheli şeyler, helâl veya haram oluşunda, ulemanın ihtilâf ettikleri; yani, kiminin helâl kiminin ise haram dedikleridir. At etinin hükmündeki ihtilâf buna misâl gösterilmektedir.

b) Helâl veya haram olduğunda ihtilâf edilen şüpheli şeyler, mekruh olanlardır. Bu görüş, Maverdî'den nakledilmektedir.

c) Haram ve helâl malı karışık olan bir kimseyle muamele yapılmasıdır. Bu görüş de Hattâbî'ye aittir.

Bir de çarşıdan yiyecek cinsinden bir şey almak isteyen kişiye, satıcının "tadına bak" diyerek verdiği az bir şeyin helâl mi yoksa haram mı olduğu da şüpheli sayılmaktadır. Çünkü, sahibinin izninin olması, o şeyin helâl olmasını gerektirir. Sahibinin alışveriş yapılmak üzere buna müsaade etmiş olması yönü ise haram olmasını gerektirir. O yüzden bu tür şeyler de şüphelilerden sayılmıştır.

Aynî, bunlardan farklı olarak, şüpheli şeylerin mubahlar olduğuna dair görüşler de bulunduğunu ilâve eder. Ancak Kurtubî, bu görüşün isabetsiz olduğunu söyleyerek reddeder.

Hattâbî, "Onlar arasında şüpheli şeyler vardır" cümlesini izah ederken şu sözleri söyler ki, gerçekten kayda değer:

"Yani bunlar, bazı insanlar için karışıktır. Yoksa onlar haddizatında karışık ve şüpheli, şeriatin aslında beyanı olmayan şeyler değildirler. Çünkü Cenab-ı Allah, hakkında hüküm bulunması gereken hiçbir şeyi delilsiz ve beyansız bırakmamıştır. Şu var ki, beyan; herkesin bilebileceği açık beyan ve usûl ilmine önem veren, nasların manalarını iyice anlayan, kıyas ve istin-bât yollarını bilen ilim adamlarının dışında kimsenin anlayamayacağı gizli beyan olmak üzere iki çeşittir. Hadis-i şerifteki, "Onları insanların çoğu bilmezler" ifadesi, sözümüzün sıhhatine delildir."

Hattâbî daha sonra, bir şeyin hükmünde şüphe eden kişinin durması ve şüpheden korunması gerektiğini, aksi takdirde harama düşebileceğini ifade eder.

İşte tesbiti zor olan ve hükmü ancak âlimler tarafından çıkartılabilenler bunlardır. Âlimler ya nasla, ya da başka bir delille bu tür şeylerin hükümlerini istinbât ederler. Onu ya haram ya da helâl sınıfına ilhak ederler. Fakat bazan olur ki, müctehidin, bir şeyin hükmünü delillerden ictihad ederek ortaya çıkarması da mümkün olmaz ve o şey şüpheli olarak kalır. Peki bu durumda olan şeylere ne hüküm verilecektir?

Kadı İyaz bu konuda;

1- Bu tip şeyler helâldir,

2- Bunlar haramdır,

3- Bunlarla ilgili hiçbir hüküm verilemez, şeklinde üç görüşün olduğunu bildirir.

Aynîde, bu ihtilâfın sebebinin, hakkında şeriat gelmeden önce eşyanın hükmü konusundaki ihtilâftan kaynaklandığını söyler.

Mâzirî; "Şüpheli olan şeylerin haram veya helâl olduklarına dair bir görüş beyan edilemez" der.

Şüpheli şeylere tam olarak haram veya helâl denilmemekle birlikte, bunlardan kaçınmanın takvaya uygun olduğunda şüphe yoktur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) bir hadisinde; "Sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe etmediğini yap."^[23] buyurmaktadır. İmam A'zam Ebû Hanîfe ve Süfyân-ı Sevrî'nin: "Gökten yere düşmem, benim için nebiz haramdır diye fetva vermemden daha basittir; ama kendim onu asla içmedim ve içmem de." dedikleri riva-vet edilir. Yine Hayâtü'l-Hayvân'da anlatıldığına göre; bir zamanlar Irak'ta bdiye koyunları ile, Kûfe'nin koyunları birbirine karışmış, koyun sahiplerinin hakları ayırdedilemeyecek derecede birbirine girmişti. İmam Ebû Hanîfe hazretleri, koyun cinsinin ortalama yedi sene yaşadığını öğrenmiş o ka-nşık koyunlardan olacağı korkusuyla yedi sene et yemeyi terketmişti.

Demek oluyor ki, haram ya da helâlliği konusunda kesin hüküm bulunmayan şeylerin haram olduğuna fetva verilmese de onları işlemekten kanıma k takva gereğidir. Ancak, takva ile amel edeceğim diye vesveseye düşlemek, vesvese ile takvayı birbirine karıştırmamak gerekir. Meselâ, içine pislik karışmış olabilir diye akarsulardan abdest almamak, iyice mutmain olmak için abdest azalarım defalarca yıkamak, saatlerce tuvaletten çıkmamak takva değil, vesvesedir.

Hadisin bu rivayetinde olmamakla, birlikte, bundan sonraki rivayette bulunan; Buhari ve Müslim'in rivayetlerinde de yer alan bir cümlenin izahını da burada vermek istiyoruz. O da Hz. Peygamber'in şu sözüdür:

"Şüpheli şeylerden sakınan, ırzını ve dinini kurtarmış olur. Şüphelere dalan da harama dalmış olur."

Hattâbî, bu cümleleri izah ederken söyler der:

"Bu, cerh ve ta'dil konusunda önemli bir asıldır. Şüphelerden sakınmayan kişinin, ırzını ve dinini ayıplanmaya ve dedikodulara hedef olmaya arzettiğine delildir."

Buna göre; şüpheli şeylerden sakınan kişi; dini açısından noksanlıktan, rızı açısından da ayıplanma ve dedikodudan korunmuş olur. Buradaki din iözü, Allah'a; ırz sözü de insanlara taalluk eden şeylerle ilgilidir.

"Şüpheli şeylere dalan, harama da dalmış olur." sözünün manası, zaidinden anlaşıldığı gibi değildir. Çünkü öyle olsaydı, şüpheli şeyle haram arasında fark olmaması gerekirdi. Âlimlerin açıklamasına göre, bu sözün iki nanaya ihtimali vardır:

1 - Şüpheli şeyleri âdet haline getirip onları devamlı yapan kişi nihayet ıramları işlemeye cesaret eder ve haram işler.

2- Böyle bir kimse dikkatsizliği âdet edinir ve yavaş yavaş haramlara Jalar.

Âlimler, mekruhu çok işleyenin harama düşeceğini söylerler. Bu hadisin sonundaki, "Şüpheli şeylere dalan kişi, harama da cesaret eder." sözü de, yukarıda söylenenlere delildir. [\[24\]](#)

Bazı Hükümler

1. İnsan hayatındaki bazı davranışların, helâllik veya haramlık konusundaki hükümleri apaçık olduğu halde, bazılarının hükmü açık değildir, şüphelidir.

2. Dinî hükümleri, misallerle izah etmek caîzdir.

3. Şüpheli şeylerden kaçınmak gerekir. [\[25\]](#)

3330... İbrahim b. Musa er-Râzî, İsa'dan; İsa, Zekeriyya'dan, o da Âmir eş-Şa'bruui Nu'man b. Beşîr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah (s.a)'i söyle buyururken işittim:

Aynen yukarıdaki hadis-

(Bu rivayete göre) Şa'bî, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu da söyledi:

"Onlar (helâller ve haramlar) arasında şüpheli şeyler vardır, insanların çoğu onları bilmezler. Şüphelerden sakınan kişi, ırzını ve dinini kurtarmış demektir. Kim de şüpheli şeylere dalarsa harama dalmış olur." [\[26\]](#)

Açıklama

Bu hadis, yukarıdaki hadisin farklı bir rivayetidir. Bu rivayetteki fazlalıklarla ilgili izah da yukarıdaki hadiste geçmiştir. [\[27\]](#)

3331... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, faiz yemeyen hiçbir kimse kalmayacaktır. Kişi, faiz yemese bile, kendisine onun buharından bulaşacaktır."

İbn İsa;"Onun tozundan ona bulaşacaktır" dedi. [\[28\]](#)

Açıklama

Bu hadis Musannif Ebû Davud'a iki ayrı hocadan intikal etmiştir. Bunlardan birisi Muhammed b. İsa, diğeri de Vehb b. Bakiyye'dir. Metin, Vehb b. Bakiyye'nin rivayetidir. Onun; "Kendisine onun buharından bir şey bulaşacaktır*" şeklinde rivayet ettiği cümle, Muhammed b. İsa' mn rivayetinde, ' 'Kendisine, onun tozundan bir şey bulaşacaktır" şeklinde varid olmuştur. Musannif bu farka, hadisin sonunda işaret etmiştir.

İbn Mâce'nin rivayeti de, İbn İsa'nın rivayeti gibidir.

Senedden, Hasen'in hadisi Ebû Hureyre'den işittiği izlenimi ortaya çıkar. Fakat Münziri, Hasen'in Ebû Hureyre'yi görmediğini, onun için hadisin munkatı olduğunu söyler.

Metinde geçen; "faizin buharı" veya "tozu"ndan maksat, onun eseridir.

Rasûluîlah (s.a), bu hadisi ile ta asırlar öncesinden bugünü görmüş, insanlığın düştüğü bu ekonomik batağı mucizevî bir tarzda haber vermiştir. Gerçekten de Hz. Peygamber'in bildirdiği tahakkuk etmiş, faize doğrudan ya da dolaylı olarak dalmayan hemen hemen kalmamıştır. Dinine bağlı olarak bilinen, faizin haram olduğuna inanan birçok insan bile maalesef ya bile bile ya da bilmeden faize bulanmıştır. Çünkü gayri islâmî bir sisteme dayanan ve bu sistemin piyasasında gelişen ekonomi insanlığı kısılcasına almış, bütün çıkış kapılarına faizi yerleştirmiştir. Öyle ki, piyasada iş yapmak isteyen tüccar, yatırım yapmak isteyen sanayici, ister istemez faiz müesseselerinin kapılarına gitmek zorunda kalmıştır. Kredi ve banka ile hiçbir ilgi kurmayan esnaf da faizden uzak kalamamaktadır. Çünkü, İslâm'ın koyduğu şartlara uyulmadan yapılan ve yaygınlaşan fasid akidler de faiz

hükmündedir. Bu akitlerden uzak kalmak zamanımız tüccarı için imkânsız hale gelmiştir.

Ticaret, sanayi ve banka ile hiçbir ilgisi olmayan çiftçi, işçi, memur da yakasını bu iletten kurtaramamaktadır. Ürününe karşılık aldığı bedel, çalışmasına karşılık aldığı ücret faiz kurumlarından geçmekte, faize bulanmaktadır. Dostunda yediği yemekte, arkadaşından aldığı hediyede faiz bulaşığının olmadığı, hiç kimse tarafından garanti edilemez durumdadır, işte Hz. Peygamber (s.a)'in, insanların faiz alıp yemese bile onun tozuna dumanına bulaşacağı yolundaki haberi budur.

Avnü'l-Ma'bûd sahibinin ifadesine göre, Aİyyü'1-Kârî; kişinin, faizin tozuna bulaşmasını şöyle açıklar:

"Yani kişiye faizin eseri ulaşır. Bu; faiz muamelesine şahit olmakla, o muameleyi yazmakla, faiz yiyenin ziyafetine iştirak etmekle veya hediyesini kabul etmekle olur. Kişi faizden korunsa bile, onun izlerinden kendisini kurtaramaz."

Ebû Davud'un bu hadisi, "şüphelerden kaçınmak" babına alması, hadisin bu tarafı ile ilgili olsa gerektir. Çünkü faiz olan, faiz olduğu bilinen şey kesinlikle haramdır. Şüphe ile hiçbir ilgisi yoktur. Şüpheli olan, akitler içerisine gizlenen, herkesin ayırd edemeyeceği ya da başkalarının kazançları vasıtasıyla gelen faizdir. Müslüman yaptığı muameleye çok dikkat etmelidir. Davetine gittiği, sofrasına oturduğu kişileri iyi seçmelidir. Hatta alışveriş ettiği bakkalın ticarî muamelelerini bilmeli ve bakkalını ona göre tesbit etmelidir. [\[29\]](#)

3332... Âsim b. Küleyb babası vasıtasıyla Ensar'dan bir adamın şöyle dediğini rivayet etti:

Rasûlullah (s.a) ile birlikte bir cenazeye çıktık. Onu, kabrin üzerinde, kabir kazan kişiye;

"Ayaklarından tarafını genişlet, başının geleceği tarafı genişlet" diye emrederken gördüm. Hz. Peygamber (s.a), (kabirden) dönünce, kendisini bir kadının davetçisi karşıladı. Efendimiz de (davete) geldi. Yemek getirildi, Rasûlullah elini yemeğe uzattı sofradakiler de uzattılar ve yediler.

Babalarımız Hz. Peygamber'e baktılar. O, lokmayı ağızında dolandırıyor (yutmuyor)du.

"Sahibinin izni olmadan alınmış bir koyun eti buluyorum" buyurdu.

Bunun üzerine kadına haber gönderildi. Kadın (gelip) şöyle dedi:

Ya Rasûlaüh! Pen, Baki'a [\[30\]](#) (benim için) bir koyun satın almak üzere (adam) gönderdim ama bulamadım. Bir koyun satın alan komşuma, koyunu parasıyla bana göndermesi için haber gönderdim, fakat adam (evde) bulunmadı. Bunun üzerine, onun hanımına (haber) gönderdim, o da koyunu bana gönderdi".

Hz. Peygamber (s.a):

"Onu, esirlere ye'dir" buyurdu. [\[31\]](#)

Açıklama

Hadisin sahâbî ravisinin ismini tesbit edemedik.Ancak gerek bu rivayetten, gerekse Ahmed b. Hanbel'in Müsned' indeki rivayetten, ravinin hâdiseye şahit olduğunda çocuk olduğu anlaşılmaktadır. Yine Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde, hadiste zikri geçen kadının, koyununu aldığı komşusunun Âmir b. Ebî Vakkâs olduğu belirtilmektedir.

Hadiste; Hz. Peygamber (s.a) kabristandan dönerken, birisinin karşıladığı ve kendisini bir kadın adına yemeğe davet ettiği bildirilmektedir. Ebû Davud'un rivayetinde, bu kadının kim olduğuna dair hiçbir işaret yoktur. Mişkât adındaki kitapta ise Hz. Peygamber'i davet eden kadının, defnedilen şahsın hanımı olduğu ifade edilmektedir. Mişkât'ın şerhi olan Mîrkât'ta da Aİyyü'l-Kârî hadisi aynen Mişkât'taki gibi vermiştir.

BezlüM-Mechûd' da, Mişkât ve Mirkât'daki bu rivayet yadırganmakta ve şöyle denilmektedir:

"Mişkât nüshaları ve şerhindeki rivayette bir müşkül var.Çünkü fakih-lerimiz, cenaze evinden ziyafet verilmesinin helâl olmadığını açıkça belirtmişlerdir. Çünkü ziyafet, hüzün günlerinde değil, sevinç günlerinde meşru kılınmıştır. Hz. Peygamber (s.a)'in daveti kabul etmesi, o ziyafetin meşru bir ziyafet olduğunu gösterir."

Bezlü'I-Mechûd sahibi, daha sora Mişkât'daki rivayete, fukahanın beyan ettiği hükmü şöyle te'lif eder:

"Eğer Mişkât nüshalarındaki rivayet doğru ise, bu hadisenin; cenaze evinde ziyafet çekilmesi yasaklanmadan Önce vuku bulduğuna hamledilir."

Hadisten anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber (s.a) ağzına aldığı lokmayı ağzının içinde dolandırmış durmuş, fakat yutmamıştır. Ravinin babası ve diğerleri, Efendimiz'in yaptığına bakmışlar, Rasûlullah da; yedikleri eti, sahibinin izni olmadan alınan bir koyunun eti olduğunu söyleyerek yemeği bırakmıştır.

Ravinin; "Biz Hz. Peygamber'e baktık" demeyip de, "babalarımız baktı" demesi ya kendisinin dışarıda olmasından ya da Hz. Peygamber'i göremeyeceği bir yere oturmuş olmasından dolayıdır. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ravinin, "Biz çocukların oturdukları yere oturduk."dediği ifade edilmektedir.

Hz. Peygamber'in eti yememesine sebep, koyunun fuzuli olarak satın alınıp, sahibinin tasdiki olmadan kesilmiş olmasından dolayıdır. Çünkü bu durumda satın alınan mal, müşterinin mülkiyetine girmiş olmaz.

Bey'ul-fuzûlî: Bir kimsenin, sahibinin haberi olmadan bir malı başka birine satmasıdır.

Bu durumdaki bir satışın kesinleşmesi, alım satıma konu olan malın sahibinin, bu satıştan haberdar olup icazet vermesine bağlıdır. Sahibinin haberi olur da icazet vermezse, yapılan akit geçersizdir.

Üzerinde durduğumuz hâdisede geçen akid de bu cinstendir. Çünkü davet sahibi kadın, koyunu, kocasının izni ve haberi olmadığı halde komşu kadından satın almış ve kesmiştir. Koyun sahibinin bu satışı kabul ettiğine dair bir işaret de mevcut değildir. İşte bu yüzden Hz. Peygamber, yemeği bırakmış, yanındakiler de kendisine uymuşlardır.

Hz. Peygamber'in, kadına hitaben, "Bunu esirlere yedir" buyurması, âlimler tarafından farklı değerlendirilmiştir.

Tıybî; esirlerin kâfir olduklarına işaret ederek şöyle der:

"Onlar kâfirdirler. Koyunun sahibi bulunmadığı için kendisinden helâllik alınamadı. Dolayısıyla müslümanların onu yemeleri mümkün olmadı. Onun için Hz. Peygamber, esirlere yedirmesini emretti. Kadın koyunu telef ettiği için, kendisine koyunun kıymetini ödemek borç, etin esirlere yedirilmesi de kendisinden sadaka oldu."

Zekeriyya el-Kandehlevî, Bezlü'l-Mechûd'un tâlikında; "Hafız (İbn Ha-cer) bu hadisi, sahibinin izni olmadan kesilen hayvanın etini yemenin caiz olduğuna delil saydı" der. [\[32\]](#)

Bazı Hükümler

1. Çocukların cenaze defni esnasında kabristana gitmeleri caizdir.
2. Davete icabet gerekir.
3. Sahibinin izni olmadan kesilen hayvanın etini yememek icabeder. [\[33\]](#)

4. Faiz Yiyen Ve Yedirenin Durumu

3333... Abdullah b. Mes'ud (r.a)'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a), faiz yiyene, yedirene, (muamelesine) şahitlik edene ve yazana lanet etti." [\[34\]](#)

Açıklama

Bu hadis, Buharî'nin dışındaki meşhur hadis kitaplarının tümünde yer almıştır.

Buhârî'de, Ebû Cuheyfe'den rivayet edilen vemanası bu hadisin manasına yakın bir hadis vardır. [\[35\]](#)

Sahih-i Müslim'de ise, hadisin iki rivayeti yer almıştır. Bunlardan birinde Abdullah b. Mes'ud, "Rasûlullah, faiz yiyene ve yedirene lanet etti." demiş, şahidi ve kâtibini anmamıştır. Hatta kendisini dinleyen ravinin, "Şahitleri ve kâtibi" ile ilgili sorusuna; "Biz sadece duyduğumuzu söyleriz" karşılığını vermiştir.

Müslim'deki ikinci rivayette ise, yiyen ve yedirenlerin yanı sıra şahitlerine ve kâtibine de Hz. Peygamber'in lanet ettiği belirtilmiş ve fazla olarak bunların hepsinin eşit olduğu ifade edilmiştir.

Faizin Arapçası "Ribâ"dır, Onun için bazı Türkçe kitaplarda faiz konusu "ribâ" adı altında işlenir. Meşhur manasıyla faiz; "İki mal birbiri ile değiştirilirken; bir taraftan bedele mukabil olmaksızın verilen fazlalıktır." Faiz ister fertle fert, ister fertle kurum isterse kurumla kurum arasında olsun değişmez, haramdır. Yani bazılarının zannettiği gibi sadece tefecilik değildir. Sadece Hanefîlerden İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre dar-ı harbde, oranın tebaasından bir gayri müslim ile müslüman arasında faiz muamelesi cari olmaz. Ebû Yusuf'a göre ve diğer mezhep imamlarına göre, faiz nerede ve kiminle olursa olsun haramdır. İmam A'zam ve İmam Muhammed'in görüşlerine esas aldıkları hadis, diğer âlimlerce tenkide tabi. tutulmuştur. Hanefî âlimlerinin ileri gelenlerinden İbnü'l-Hümâm, Hidâye'ye şerh olarak yazdığı Fethu'l-Kadîr adındaki eserinde bu hadisin "garib" olduğunu söyler. Yine orada dar-ı harpteki faizin haram olmadığı kabul edilirse, bunun müslümanm faiz vermesi değil, alması ile kayıtlı olduğu belirtilir. [\[36\]](#)

Faizin hangi mallarda cereyan ettiği, hangi muamelelerin faize girdiği, faizin çeşitleri gibi konular oldukça tafsilatlıdır. Bunlar fıkıh kitaplarında uzun uzadıya işlenmiştir. Biz de yeri geldikçe, imkân nisbetinde bu ayrıntılara gireceğiz.

Faiz yiyenden maksat, faiz alan; yedirenden maksat da faiz verendir. Kişi faiz aldıktan sonra onu yemeyip de başka ihtiyaçlarına sarfetse aynı şekilde günahkâr olur. İnsanlar ellerine geçen maldan en çok yemek suretiyle faydalandıkları için bu ifade kullanılmıştır.

Hadisten anlaşıldığı üzere, faiz alıp verenlerin yanı sıra muamelesine şahitlik eden ve yazanlar da Hz. Peygamber'in lanetine maruz kalmışlardır. Hatta yukarıda işaret edildiği gibi, Sahih-i Müslim'deki bir ilâveden, bunların hepsinin eşit oldukları anlaşılmaktadır. Ancak, Nesâî'nin rivayeti; şahitlerin ve kâtibin yaptıklarının günahlığını, bu muamelenin faiz olduğunu bilmeleri şartına bağlamaktadır. Yani iki kişi bir faiz akdine şahitlik etseler fakat bu akdin faiz akdi olduğunu bilmeseler günah işlemiş olmazlar.

Hz. Peygamber'in faizcileri lanetlemesi, ya haber ya da duadır. Yani, ya onların Allah'ın rahmetinden uzak olduklarını bildirmek, ya da Allah'ın rahmetinden uzak kalmaları için bedduadır. Hangisi olursa olsun bu, faizcilerin uğrayacağı felâketin büyüklüğünü gösterir.

İmam Nevevî; bu hadisin, faiz alma verme muamelesine şahit olma ve yazmanın

haram olduğuna delil olduğunu söyler. Faiz almanın ne derece büyük bir günah olduğunu belirten birçok âyet ve hadis vardır. Şimdi bunlardan önce âyetleri, sonra da hadislerin bir kısmını görelim:

"Faiz yiyenler, mahşerde ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, 'zaten alışveriş de faiz gibidir' demelerindedir. Oysa Allah alışverişi helâl, faizi haram kıldı. Kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizcilikten geri durursa, geçmişi kendisinedir, onun işi Allah'a aittir. Kim faizciliğe dönerse, işte-onlar cehennemliktir, onlar orada temelli kalacaklardır."^[37]

"Allah faizi eksiltir, sadakaları bereketlendirir. Allah pek nankör olan hiçbir günahkârı sevmez."^[38]

"Ey inananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız faizden arta kalmış hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz, sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz."^[39]

Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Miraca çıkartıldığım gece, karınları evler gibi (şişmiş) bir grubun yanma vardım. Onların karınlarında, ta dışardan görülen yılanlar vardı.

Bunlar kimlerdir ey Cebrail? dedim. Bunlar, faiz yiyenlerdir, dedi."^[40] Bz, Peygamber (s.a) ashabına:

"Helak edici yedi şeyden kaçınınız" buyurdu. Sai ibeler:

O 'ar nelerdir ya Rasûlallah? diye sordular. Rasullah (s.a):

"Allah'a ortak koşmak, sihir yapmak, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kîj fiak, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş günü kaçmak, hiçbir şeyden haberdar olmayan mü'min hanımlara iftira etmektir."^[41] buyurdu. Hz. Peygamber (s.a), bir başka hadisinde de şöyle buyurmuştur: "Faiz yetmiş çeşittir. Bunların en aşağısı kişinin annesine temas etmesi gibidir, (günahları eşittir)."^[42]

İbn Mâce, Beyhakî ve Hâkim de, biraz değişik lafızlarla yukarıdaki hadisin manasına gelen hadisler rivayet etmişlerdir.

Yukarıya aktardığımız âyet ve hadisler, faizin ne beter bir illet, ne çirkin bir muamele olduğunu en güzel şekilde ortaya koymaktadır. Bunlardan sonra, artık faiz şöyle kötüdür, böyle kötüdür diye lafı uzatmaya gerek yoktur.^[43]

5. Faizin Kaldırılışı

3334... Süleyman b. Amr; babası (Amr b. el-Ahfas)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah'ı (s.a) Veda Haccmda dinledim. Şöyle diyordu:

"Haberiniz olsun, şüphesiz cahiliye faizlerinden olan tüm faizler kaldırılmıştır.

Sermayeleriniz ise kendinize aittir. Siz zulmetmeyiniz, zulme de uğramayınız. [\[44\]](#)

Haberiniz olsun, şüphesiz cahiliye devrinin bütün kan davaları kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdülmuttalib'in oğlu Hâris'-in kan davasıdır."

Haris, Benî Leys kabilesinde çocuğuna süt annesi aramakta idi. onu Huzeyl öldürdü.

Hz. Peygamber devamla şöyle dedi: " (Ey Allah'ım!) Tebliğ ettim mi?"

îahâbîler üç kerre: - Evet, dediler. Rasûlullah da üç sefer:

"Allah'ım, sen şahid ol" dedi. [\[45\]](#)

Açıklama

Hadisin Tîrmizî ve İbn Mâce'nin Sünen'lerindeki rivayetleri buradakinden daha uzundur. Ebû Dâvûd'da da hacc bahsinde 1905 numarada geçmiştir.

Hadisin buradaki bölümü, Veda hutbesinin bir bölümüdür ve kan davası ve faizle alâkalı kısmıdır. Hutbenin bu bölümünün rivayetleri arasında da bazı farklar göze çarpmaktadır. Bunlardan birisine dipnotta işaret edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a)'in kaldırdığını bildirdiği kan davası, bu rivayete göre Abdülmuttalib'in oğlu Hâris'in kan davasıdır. Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayetleri de böyledir. Ebû Davud'un 1905 numaradaki ve İbn İshak'ın rivayetlerine göre ise bu davanın, Hâris'in değil oğlu Rabîa'nın kan davası olduğu bildirilmektedir.

Hattâbî; musannifin, "Hâris'in kanı" şeklindeki rivayetini eie alıp, "diğer rivayetlere göre Hz. Peygamber'in kaldırdığı ilk kan davası", Abdülmuttalib'in torunu Rabîa'nın kan davasıdır" deyip, İbnü'l-Kelbî'den rivayetle; Rabîa b. Hâris'in cahiliye devrinde öldürülmediğini, Hz. Ömer zamanına kadar yaşadığını ilâve eder. Hattâbî'nin ifadesine göre cahiliye devrinde öldürülen Rabîa değil Rabîa'nın küçük kardeşidir. Hadiste kan davasının Hâ-ris'e nisbet edilmesi, kana veli olmasından dolayıdır.

Görüldüğü gibi bu hadiste faiz ve kan davasının yasaklandığı belirtilmektedir. Bir şeyin yasaklanması, onun haram olduğunu gösterir.

Hız. Peygamber'in; anılan hükmün yerleşmesini temin için, önce amcalarının faiz ve kan davasından başlaması fevkalâde psikolojik bir hadisedir. Çünkü bu âdetler, Araplar arasında asırlardır uygulanan köklü birer âdetti. Bu gibi kökleşmiş âdetlerin sökülüp atılması son derece güçtür. Rasûlullah Efendimiz, önce kendi yakınlarının hakkı olan faizi ve kan davasını kaldırmak suretiyle, yasağı önce kendi üzerlerinde uygulamış ve hiçbir kimsenin itirazına mahal bırakmadan tatbikini sağlamıştır,

Hattâbî, bu hadisin şerhinde değişik bir noktayı ele alıp incelemektedir. Hattâbî'nin söylediklerini aynen aktarıyoruz:

"Bu hadiste fıkıh açısından şu vardır: Cahiliye hükümlerinden, İslâm devrine kadar gelenler red ve inkâr ile kaldırılır. Kâfir olan birisi, faizle para verse ve parayı almadan müslüman olsa sadece ana parasını ahr, faizi almaz. Daha önceki yaptıklarını ise İslâmiyet hesaba katmaz. Onların kendi hükümlerine göre yaptıklarının peşine düşmez. Bir kimse kâfirken, dar-ı harp-de adam öldürse sonra da müslüman olsa, kâfirken işlediği bu cinayetten dolayı takibata uğramaz.

Kâfir olan karı koca müslüman olsalar, şarap, domuz ve benzeri haram şeylerden olan mehirleri konusunda dava ile bize müracaat etseler; eğer kadın, haramdan olan mehrinden almamışsa kendisine mehri misi verilmekle hükmederiz. Ama yarısını almış da yarısını almamışsa, yarı mehir verilmesini emreder, diğer yarısını yok sayarız. Buna göre, eğer yeni baştan bir nikâh kıymak isterlerse, biz mehirde ancak İslâm'ın mubah kıldığı şeylere izin veririz. Ama geçmiş bir şeyse onu ortadan kaldırmaz ve karışmayız. Bu konunun tüm hükümleri bu kıyas üzeredir."

Bu hadisten; faizin Veda Haccına kadar müslümanlar arasında cari olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber'in, "İlk kaldırdığım faiz Abdülmuttalib'in oğlu Abbas'ın faizidir" buyurması, o zamana kadar Hz. Abbas'ın faiz alacağını devam ettiğini gösterir. Hz. Peygamber'in, Abbas'ın faizini daha evvel kaldırıp da bunu Veda hutbesinde ilan etmiş olması da mümkündür.

Faizin haram olduğunu bildiren âyetler de Rasûlullah'ın ömrünün sonlarına doğru inmiştir. Hatta İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir habere göre Hz. Ömer (r.a); "Son inen âyet, faiz âyetidir. Ancak Rasûlullah (s.a) bu âyeti tefsir etmeden vefat etmiştir. Siz, faizi de içerisinde faiz şüphesi olan muameleleri de terkediniz" demiştir. Ancak Hz. Ömer'in bu haberi en son inen ahkâm âyetleri ile ilgili ols.ı çörektir. Çünkü faizi yasaklayan âyetlerin tümü Veda Haccından önce inmiştir. Halbuki, "Bugün size dininizi ikmal ettim. Size verdiğim nimetleri tamamladım ve size din olarak İslâmiyeti seçtim" mealindeki âyetin ^[46] Veda hutbesinden sonra indiği kesindir.

En son inen âyetin; Bakara 278-281, Nisa 177, Tevbe 129 ve Mâide 3'den birisi olduğunda farklı görüşler vardır. Her ne kadar bunlardan, Bakara sûresinin 278. âyetinde faizin terkedilmesi istenmekte ise de, faizin kötülendiği ve terkinin istenildiği başka âyetler de vardır ve o âyetler, burada işaret edilenlerden daha evvel inmişlerdir.

Elmahlı Hamdi Yazır Hak Dini Kur'an Dili adındaki tefsirinde faizin yasaklanışını (sadeleştirerek aktarıyorum) şöyle anlatmaktadır:

"Faizin hükümleri, Rasûlullah'ın Peygamber olarak gönderilişinin son-senelerinde ve Mekke'nin fethedildiği sıralarda nazil olmuştur. Hatta bu hükümlerin genel tatbikatı ve ilanı Veda Haccına rastlar. Bu sıralarda ise; "Bugün size dininizi ikmal ettim..." (Mâide, 5/3) âyeti gereğince İslâm dini kemale eriyordu. Evvela Âl-i İmran süresindeki: "Ey iman edenler! Faizi kat kat artırılmış olarak yemeyiniz..."^[47] âyeti, daha sonra da bu (Bakara, 275-279) âyetler nazil oldu. Bu bize gösteriyor ki, faizin kaldırılması bir gelişme, olgunlaşma gayesine mebnidir. Faizin yaygın olduğu bir toplum, henüz tekamül etmemiştir ve tekamül etmeyen milletlerden faiz kaldırılamayacaktır. Dinî ahlâkı yükselmemiş, sosyal yardımlaşması ağızlardan kalplere geçmemiş, sosyallikleri baskı ve tahakkümden kurtulup kardeşlik dairesine girememiş olan toplumlar faizden kurtulamazlar, kurtulamadıkça da Allah'ın rızasına uygun olan ahlakî ve sosyal olgunluğu bulamazlar; kişi ve toplum çıkarları arasındaki çatışmayı önleyemezler. Herhangi bir toplumda, faizsiz yaşanamayacağı hissi çoğalmaya ve faizin meşruiyetine çareler aranmaya başlanırsa orada çöküş ve cahiliye devrine dönüş başlamıştır..."^[48]

Hamdi Efendi'nin bu nefis görüş ve açıklamaları devam etmektedir. Ancak biz, kalan kısım konumuzla doğrudan ilgili olmadığı için burada kestik. İsteyen, işaret ettiğimiz yerden okuyabilir.

Demek oluyor ki, İslâm'da faizin yasaklanışı Veda Haccından daha evvel olmuş fakat umuma ilam Veda Haccı esnasında gerçekleşmiştir. Ancak bu hal, inen âyetlerin hükümlerinin daha önce hiç uygulanmadığına delâlet etmez. Aksine bunun zıddını bildiren haberler vardır.

Sabûnî'nin, Safvetii't-Tefâsir'de, Bahru'l-Muhît'den naklettiğine göre; faizle ilgili olan bu (Bakara 275 ve devamı) âyetlerin inişine sebep şu hâdisedir:

Sakîf kabilesinden Amr oğullarının, Muğire oğullarından faizli alacakları vardı. Vadesi gelince bu faizi istediler. Bunun üzerine, "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve faizin kalanım bırakın..." diye başlayan âyetler indi. Sakîfliler de, "Bizim Allah ve Rasülü ile savaşacak gücümüz yoktur" dediler, tevbe ettiler ve sadece ana paralarını aldılar."^[49]

Bazı Hükümler

1. Faiz ve kan davası haramdır.

2. idareciler, konulan bir yasağın ya da emrin toplum tarafından benimsenmesi için önce kendileri tatbik etmelidirler.

3. Sonradan müslüman olan kişilerin, müslüman olmadan önceki tasarrufları geçerlidir. Ancak bu tasarrufların uzantısı, müslümanlıktan sonraki hayatlarına da geçiyorsa ve bu İslâm dinine göre haramsa, müslüman olmaları ile birlikte son bulur.

4. Faizsiz bir toplum en mütekâmil toplumdur. [\[50\]](#)

6. Alışveriş Esnasında Yemin Etmenin Mekruh Oluşu

3335... Ebû Hureyre (r.a), Rasûlullah (s.a)'i şöyle buyururken işittiğini haber vermiştir:

"Yemin; (sahibinin zannınca) tru.n revacına, (ashnda)bereketin mahvına sebeptir."

İbn Şerh; (bereketin yerine),"kazancın" demiştir.

İbn Şerh; "Saîd b. el~Müseyyeb'den, o Ebû Hureyre'den, o da Hz. Peygamber'den" demiştir. [\[51\]](#)

Açıklama

Hadisin, Buharı ve Müslimdek i rivayetleri de Ebû Hureyre'dendir. Ayrıca, İbn Mâce'de ve Müslim'de aynı manaya gelen fakat sözleri biraz değişik bir hadis Ebû Katâde'den rivayet edilmiştir. Bu rivayetin sözleri şu şekildedir:

"Alışverişte yemin etmekten sakınınız. Çünkü yemin (önce) malın revacına sebep olur. Sonra ise onu mahveder."

Görüldüğü gibi hadis-i şerifte, kişinin malını satmak için yemin etmesinin caiz olmadığı ifade edilmektedir. Yemin etme iki suretle olur:

a) Yalan yere, yani malda olmayan bir özelliğın olduğunu iddia ederek,, bir kusurunu gizleyerek veya kendisine pahalıya mal olduğunu söyleyerek yemin etmek. Şüphesiz yalan yere edilen yemin, ticaretin dışında olduğu gibi ticarettede haramdır, son derece günahtır.

b) Yalan yere olmamakla birlikte, malın revaç bulmasını, satışını sağlamak için edilen yemin. Hadiste, men edilen yeminin, yalanla kayıtlı olmayışı; bu şıkkın da hadisin hükmüne girdiğini gösterir. Dolayısıyla, yalan olmasa bile satış esnasında yemin etmek doğru değildir. İmam Nevevî bu konuda şöyle der: "Zaruret yokken, yalan yere olmasa bile yemin etmek mekruhtur. Hele bu, malın rağbet görmesini temin için olursa daha da fenadır."

Hadiste; malını satan kişi yemin edince belki bunun; malın satımına fayda sağlayacağı fakat sonuç itibarıyla bereketi alıp götürüleceği belirtilmektedir. Bu, "Allah faizi mahveder, sadakaları artırır. Hem Allah (faiz helâdir, diyen) koyu kâfirleri, i?ok günahkâr olanları sevmez."[\[52\]](#) mealindeki âyetin güzel bir tefsiridir. Bu âyet-i kerimede; faiz ile, görünüşte çoğalıyor zannedilen malın gerçekte azala azala tükeneceği; görünüşte malı azalttığı zannedilen sadakanın da aslında malı azaltmayıp, bereketlendirdiği ifade edilmektedir. Abdürrezzak'm Ma'mer'den rivayet ettiği şu hadis, bu gerçeği daha açık bir biçimde ortaya koymaktadır: "Biz, faizin kazancı üzerine kırk sene geçmeden muhakkak mahvolur, buyurulduğunu işittik,"

Üzerinde durduğumuz hadiste de, yeminle artan ticaretin, görünüşte bir artış sağladığı ama aslında bunun bereket ve kazancın mahvına sebep olduğu belirtilmektedir.- İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadiste; Allah (c.c)'ın kıyamet gününde üç grup ile konuşmayacağı, onlara rahmet nazarıyla bakmayacağı, onları temize çıkarmayacağı belirtilmiş ve yalan yeminle malına revaç sağlamak isteyenler bunlar arasında sayılmıştır.

İbn Mâce'nin bu rivayeti, mal satmak için yemin etmenin kötülüğünü ifadede daha açık ve daha kesindir.[\[53\]](#)

7. Tartıyı Ağır Tutmak (Ve Ücretle Tartmak)

3336... Süveyd b. Kays (r.a)'in şöyle dediği rivayet edilir: Mahrafe [\[54\]](#) el-Abdî ile birlikte Hecer'den bez alıp, Mekke'ye getirdik. Rasûlullah (s.a), yürüyerek yanımıza geldi ve bizimle bir iç don pazarlığı yaptı. Orada ücretle tartan bir adam vardı. Rasûlullah (s.a) bu adama:

"Tart ve (biraz)ağır tut" buyurdu.[\[55\]](#)

Açıklama

Tirmizî hadis için "Hasen-sahih" demiştir.

Hadisin izahına girişmeden önce, metindeki birkaç kelime üzerinde durmak istiyoruz:

Bez: Âsim Efendim'nin Kamus tercemesinde bildirdiğine göre, mutlak olarak "elbise" manasına gelir. Yani insanın üzerine giydiği tüm giysiler genelde "bez" kelimesinin şumülü içindedir. Ayrıca kumaştan olan ev eşyasına da bez denilir. Bu kelime dilimize de geçmiştir. Fakat bizde daha çok, dikilmemiş, kaput, humayın gibi düz kumaşlara

denilmektedir.

Hadiste, Hz. Peygamber'in satın aldığı iç donunun, getirilen bezlerin arasında sayılması, bez tabirinin dikili giysiler için de kullanıldığını gösterir.

Serâvîl: Farsçadan Arapçaya geçmiş bir kelimedir. Farsça aslı "şalvar"-'dir. İç donu manasına gelir. Türkçemize ise, geniş pantolon karşılığı olarak geçmiştir.

Hecer: Bahreyn'deki bir şehrin adıdır. Medine'nin köyleri arasında da Hecer adında bir köy vardı.

Bu hadiste, iki sahâbînin Hz. Peygamber (s.a)'e bir iç donu sattıkları ve pazarlığın sonunda alacakları bedelin ücretle tartıldığı ve Hz. Peygamber'in satıcıya, kendi vereceğini biraz ağır tartmasını emrettiği belirtilmektedir. Hadisin Nesâî'deki rivayetinde bu alım satımın Mina'da gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Buna göre, hâdisenin hicretten evvel vuku bulmuş olması gerekir.

Bundan sonra gelecek olan rivayette, Ebû Safvân b. Umeyra, Hz. Peygamber'e hicretten önce Mekke'de bir iç don sattığını söylemektedir. Avnu'l-Ma'bûd sahibinin nakline göre, Hakim, Ebü Safvân ile önceki rivayetin ra-visi Süveyd b. Kays'ın aynı şahıs olduklarını, isimlerinden birinin adı diğerinin de künyesi olduğunu söyler. Buna göre Hz. Peygamber'in iç don alması hâdisesinin hicretten önce olduğu muhakkaktır.

Rivayetlerde, Hz. Peygamber'in satın aldığı iç dona mukabil verdiği şeye dair bir kayıt mevcut değildir. Ancak bunun, tartılır cinsten bir şey olduğu anlaşılmaktadır. O zaman, kullanılan paralar altın, ve gümüş olduğu ve bunların tartı ile el değiştirdiği gözününe alınırsa, Hz. Peygamber'in dona bedel verdiği şeyin gümüş para ya da başka bir mal olmasının mümkün olduğu söylenebilir.

Hattâbî, hadisin bazı şeylerin caiz olduğuna delil teşkil ettiğini söyler:

a) Bölüşülmemiş ortak maldaki hisselerin hibe edilmesi caizdir. Çünkü, Hz. Peygamber'in kendi malından fazla olarak tartılmasını istediği bölüm, satıcıya hibedir ve verilen paradan ayrılmış değildir.

b) Ölçme ve tartma mukabilinde ücret almak caizdir. Mal taksim edici ve hesap yapıcı için de hüküm aynıdır.

Saîd b. Müseyyeb, mal taksimi mukabilinde ücret almayı men eder, Ahmed b. Hanbel de bunu mekruh sayardı.

Hattâbî daha sonra şöyle der:

"Hz. Peygamber'in, tartıcı ile konuşması ve ona semeni tartmasını [\[56\]](#) emretmesi, semen tartıcısının ücretinin alıcıya ait olduğuna delil gibidir. Semeni ödemek onun vazifesi olduğu için, tartmak müşteriye ait olunca, tartma ücretinin de kendisine ait olması gerekir. Buna kıyasla satılan mal (mcbî) in tartılma ücreti de satıcıya ait olur."

Hanefî fıkıh kitaplarında da, semen tartıcısının ücretinin müşteriye; mebîi tartan, ölçen veya sayanın ücretinin ise satıcıya ait olduğu belirtilmektedir.

Sarihler, Hz. Peygamber'in iç don satın aldığı kesin olmakla birlikte, giyip giymediğinde ihtilâf olduğunu söylerler.

Aliyyü'l-Kârî, Şemail Şerhi'nde bu ihtilâfları zikreder. Bezlü'l-Mechûd'un ta'likında, Beycûrî'nin Hz. Peygamber'in iç don giymediği görüşünü tercih ettiğini, Cem'ul-Fevâid'de ise giydiği açıkça belli imiş gibi takdim edildiği söylenir. Cevâhiru'l-Muzıyye'de de, Ebû Hanîfe'-den; "Bence Hz. Peygamber'in iç don giydiği sahih değildir." dediği nakledilmiştir.

Konu ile ilgili olarak, Avnu'l-Ma'bûd'da da şu malumata rastlanmaktadır:

Süyutî; bazılarının Hz. Peygamber'in iç don aldığını belirttiklerini fakat giymediğini, söylemektedir.

İbnü'l-Kayyim el-Cevziye ise, Zadi'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd'da;

"giymiştir" der. Zâdü'l-Meâd'daki bu ifadenin bir kalem hatası olduğu söylenir. Ancak, Ebû Ya'lâ'nın Müsned'inde ve Taberânî'nin Mu'cemu'l-Vasît'inde Ebû Hureyre'den, zayıf bir isnadla şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir gün Hz. Peygamber'le birlikte çarşıya girdik, manifaturacıların yanına otundu ve dört dirheme bir (şalvar) iç don satın aldı.

Ya Rasûlallah, sen iç don giyiyor musun? dedim.

Evet, seferde de, hizada da, gece de gündüz de giyiyorum. Şüphesiz ben örtünme ile emrolundum ve bundan daha iyi örten bir şey de bulamadım, buyurdu."[\[57\]](#)

Günümüzün insanı belki bu münakaşayı yadırgar. Çünkü bugün herkes iç don giymekte ve bu bir mesele olmamaktadır, Fakat Hz. Peygamber zamanında erkeklerden kimi bir entari, kimi bir cübbe giyebiliyor, kimi de sadece bir peştemal sarabiliyordu. Belli ki iç don giyme âdeti pek yoktu. Ebû Hureyre'nin sorusu da bunu göstermektedir. İşte âlimler bunun için Hz. Peygamber'in iç don giyip giymediğini tam olarak tesbit edememişlerdir.[\[58\]](#)

Bazı Hükümler

1. Ücretle başkasının malını tartmak caizdir.

2. Tartılan malın biraz ağır tutulması mustehaptir.

3. Semeni tartmanın ücreti müşteriye, mebîi tartmanın ücreti de satıcıya aittir.[\[59\]](#)

3337... Ebû Safvân b. Umeyra'nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hicretten önce, Mekke'de Rasûlullah (s.a)'a geldim...(Ravi), bu (önceki) hadisi söyledi, "ücretle tartan"ı anmadı.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi, Kays da Süfyân 'in dediği gibi rivaye etti. Söz Süfyân'm sözüdür, (doğrusu Süfyân'ın rivayetidir) [\[60\]](#)

Açıklama

Bu ve önceki rivayetler aynı hadisin değişik rivayetleri olsa gerek. Rivayetlerin ikisinin tâbiûndan olan ravileri aynı şahıstır. Sahâbî dahil diğer raviler ise değişik isimlerdir. Önceki rivayeti Süf-yân, Simâk b. Harb vasıtasıyla Süveyd b. Kays'tan; bunu ise Şu'be, yine Si-mâk b. Harb kanalıyla Ebû Safvân b. Umeyra'dan rivayet etmişlerdir. Yani önceki rivayette, sahabenin ismi Süveyd b. Kays, sonrakinde ise Ebû Safvân b. Umeyra'dır.

Bu iki isimin aynı şahsa ait olduklarını önceki hadisin şerhinde söylemiştik. Ebû Dâvûd; "Söz Süfyân'ın sözüdür" derken, doğrusunun sahabe ravinin adının Süveyd b. Kays olduğuna işaret etmiştir. Nesâî de, "Süfyân'ın hadisi doğruya daha uygun" diyerek aynı görüşü izhar etmiştir. [\[61\]](#)

3338... Ebû Rizme der ki: Babamı şöyle derken işittim:

Bir adam Şu'be'ye: "Safvân sana muhalefet etti" dedi. Şu'be de, "Bu başımı yard" karşılığını verdi.

Bana, Yahya b. Maîn'in: "Her kim Süfyân'a muhalefet ederse (önemsizdir) söz, Süfyân'ın sözüdür." dediği ulaştı. [\[62\]](#)

Açıklama

Bu sözler, önceki rivayetlerdeki ihtilâflarla ilgili olarak söylenmiştir. Ebû Dâvûd bunu, yukarıda izah edildiği gibi, Süf yân'ın rivayetinin daha doğru olduğu görüşüne destek olarak kitabına almıştır. [\[63\]](#)

3339... Ahmed b. Hanbel, Vekî vasıtasıyla Şu'be'nin, "Süfyân in hafızası benim hafızamdan daha sağlamdır." dediğini nakletmiştir. [\[64\]](#)

Açıklama

Şu'be'nin bu sözleri de hadisin ravisinin Süveyd b. Kays olması gerektiğine delalet eder. [\[65\]](#)

8. Hz. Peygamberin, "Ölçek Medine'nin Ölçeğidir" Sözü

3340... İbn ömer (r.anhuma)'dan, Rasûlullah (s.a)'m;

"Vezin (ağırlık ölçüsü) Mekkelilerin vezni, ölçekse Medineliler'in ölçeğidir" dediğini rivayet etmiştir.

Ebû Dâvûd şöyle dedi:

Bu hadisi, Feryabî ve Ebû Ahmed; Süf yân 'dan aynı şekilde rivayet etmişlerdir. (İbn Dükeyn), onlara (Feryâbî ve Ebû Ahmed'e isnadda değil) metinde muvafakat etmiştir.

Ebû Ahmed, İbn Ömer'in yerine, 'İbn Abbas'dan' demiştir.

Yine bu hadisi, Velid b. Müslim, Hanzala'dan; "Medine'nin vezni, Mekke'nin ölçeği" demiştir, şeklinde rivayet etmiştir.

Yine Ebû Dâvûd şöyle der:

Mâlik b. Dinar'ın, bu konuda A tâ vasıtasıyla Rasûluüh 'tan rivayet ettiği hadisin metninde ihtilâf edilmiştir. [\[66\]](#)

Açıklama

Vezn: Tartmak ve tartacak şey, yani tartıda kullanılan (gram, kilo, dirhem vs.) birim demektir. Hadiste bu ikinci mana kastedilmiştir.

Yağ, bal, şeker gibi tartı ile alınıp satılan maddelere, vcznî denilir.

Mikyâl: Ölçek demektir. Buğday, arpa gibi ölçü ile alınıp satılan maddelerin ölçülmesinde kullanılan âlettir. Zaman ve yere göre hacmi ve adı değişen çeşitleri vardır. Hadiste kastedilen, o zamanki kullanılan sa' adındaki ölçektir.

Ölçü ile alınıp satılan maddelere keylî denir.

Hız. Peygamber (s.a) bu hadiste; tartıda esas alınacak birimlerin, Mekkelilerin kullandıkları ağırlık ölçüleri; ölçeklerde muteber olanın da Medi-nelilerin ölçekleri olduğunu bildirmektedir. Azîmabâdî'nin Kâdî'den nakline göre, Hız. Peygamber'in bu tercihinin sebep; Mekkelilerin ticaret, Medi-nelilerin de tarımla uğraşmalarıdır. Çünkü ticaretle uğraşanlar ağırlık ölçülerini, tarımla uğraşanlar ise ölçekleri daha iyi bilirler.

Her bölgenin kendine mahsus ağırlık ve ölçü âlet ve birimleri olduğu ve kullanıldığı gerçektir. Hız. Peygamber'in tercih ettiği bu birim ve ölçülerin herkes tarafından kullanılmasının mutlaka şart olduğunu kimse söylememektedir. Yani, insanlar aralarındaki akitlerde istedikleri ölçek ve tartı birimlerini kullanabilirler. Ancak, âlimler Hız. Peygamber'in bildirdiği bu ölçülerin kullanım sahasının tesbitinde farklı görüştedirler.

Şevkânî; taraflar arasında anlaşmazlık çıktığı takdirde bu ölçülere dönülmenin gerekli olduğunu söyler. Buna göre, alıcı ve satıcı, alım satım konu olan malın miktarını belirleyecek ölçek "veya ağırlık birimini tayinde anlaşmazlığa düşerlerse; ölçekte Medinelilerin ölçüğünün, tartı biriminde de Mekkelilerin kullandığı ağırlık ölçülerinin tercih edilmesi gerekir.

Hattâbî; sahiplerini belirtmeden, Şevkânî ve aynı görüşü paylaşanların yukarıda geçen görüşlerine işaret ettikten sonra bunu reddeder. Taraflar arasında, ölçek ve ağırlık ölçülerinin tayininde anlaşmazlığın çıkması halinde o memlekette kullanılan birimlerin esas alınacağını söyler ve iddiasını şu sözleriyle destekler: "Bir kimse, on ölçek buğday veya arpaya selem akdi yapsa ve orada bir tek ölçek olsa o ölçek esas alınır. [\[67\]](#) Ama birden çok ölçek buğday da bu ölçeklerden birisi belirtilmezse, selem akdi fasîd olur ve parayı alan geri verir."

Hattâbî bu sözleriyle, "Eğer mesele Şevkânî ve onun gibi düşünenlerin dediği gibi olsaydı, bu şekilde akdedilen selem fasîd olamayıp, Medinelilerin kullandıkları ölçek esas alınarak malın teslimi gerekirdi." demek istemektedir.

Hattâbî'ye göre, bu hadis-i şerif; zekât, fitre ve keffaretler gibi, Allah'ın hakları ile ilgili olarak varid olmuştur. Hadisteki "vezin" den maksad da, başkaları değil sadece altın ve gümüşdür. Yani Hız. Peygamber (s.a), zekâtın farz olması için gerekli olan altın ve gümüş nisabında Mekkelilerin vezninin esas alınmasını istemiştir. Bu dirhem; islâmî (şer'î) dirhemdir.

Medinelilerin ölçüğünden maksad da sa'dır. Keffaretlerin ödenmesinde ve fitir sadakasının verilmesinde bu ölçek esas alınmalıdır.

AvîTI-Ma'bûd sahibi, Şerhu's-Sünne, Mirkât ve Nesâî'nin Sindî haşiyesinden Hattâbî'nin görüşü istikametinde nakiller yapmıştır.

O halde diyebiliriz ki; Hız. Peygamber (s.a); zekât, fitre, keffaret gibi dinî konuların ölçü ve tartı ile ilgili yönlerinde, Mekkelilerin veznini, Medinelilerin ölçüğünü kullanmayı emretmiş ve bunlar birer şer'î ölçü olmuştur. Mekke vezni ile 200 dirhemden az gümüş veya 20 miskâldan az altına zekât düşmez. Fitre veya keffaret verecek kişi, her gün için,

Medine sa'ı ile bir sa' arpa, yarım sa' buğday vs. veya bunların kıymetini verecektir.

Ve zin ve ölçekler arasındaki bu ayırma sebep, o zaman kullanılan ölçü ve tartıların birbirlerinden farklı olmaları, bazı dirhemlerin diğerlerinden daha ağır veya daha hafif olmalarıdır.

Meselâ o zaman kullanılan dirhemlerden:

Bağlı; 8 dânik,

Taberî; 4 dânikti.

İslâmî dirhemlerden sayılan bir başka dirhem ise 6 dânikti.

Bu dirhemlerin, cahiliye devrinden beri böyle mi kaldığı, yoksa değiştirilip yeni bir ağırlık mı verildiği konusunda ihtilâf vardır. Ancak, ağırlıklarının aynı kaldığı fakat baskılarının değiştirilerek üzerlerine "Allah" ismi celâlinin işlendiği görüşü galiptir.

Ağırlık ve ölçü birimleri ile ilgili bilgi, çeşitli münasebetlerle daha önce geçti. Onun için burada tekrar o konuya dönmeyeceğiz. Ancak hadisin metni ile doğrudan ilgili olduğu için, Mekke vezni ve Medine ölçeğinin miktarlarını kısaca hatırlatmak istiyoruz.

Şevkânî'nin İbn Hazm'dan naklettiğine göre;

Bir Mekke altın dinarı, 82,3 arpa tanesinin ağırlığı kadardı. Bir dirhem 0,7 miskâldir. Bir dirhemnin ağırlığı da 57,61 arpa tanesinin ağırlığı kadardır.

Hidâye'de, muteber olan dirhem; on tanesi yedi miskâle denk olan dirhem olduğu kaydedilir.

Ölçeğin tayininde farklı iki görüş vardır. Bunlardan birine göre, 1 sa' 5 1/3 Irak rıtlıdır. İçlerinde Ebû Hanîfe'nin de bulunduğu diğer görüşe göre ise; 1 sa' 8 rıtlıdır. İmam Ebû Yusuf'un önce İmam A'zam'la aynı fikirde iken, daha sonra karşı görüşe döndüğü rivayet edilir.

Hattâbî bunlara bir de, Şiilerin iddia ettikleri 9 1/3 ntil olan ehl-i beyt sa'ını ekler ve; muamelâta herkesin kendi sa'ını kullanabileceğini ama, iş dinî konulara geldiğinde Medine sa'ının esas alınması gerektiğini söyler.

Ebû Dâvûd, hadisin sonunda bazı farklı rivayetlere temas etmiştir. Bunlar içerisinde en sağlamı; metne esas alınan rivayettir. [\[68\]](#)

Bazı Hükümler

Mâli ibadetlerde mikdarların tayininde her beldenin kendi ölçülen değil, Hz. Peygamber

in bildirdiği şer ı ölçüler esas alınmalıdır. Bu ölçülerde; ağırlık ölçüsünde Mekkelilerin, hacim ölçülerinde de Medinelilerin kullandıkları ölçeklerdir. [69]

9. Borç Konusunda Şiddet Göstermek

3341... Semüre (b.Cündüb)r.a'den şöyle rivayet edilmiştir. Derki:

Rasûlullah (s.a) bize hitab edip:

"Filan oğullarından burada kimse var mı?" diye sordu.Kimse cevap vermedi. Sonra tekrar;

"Filan oğullarından burada kimse var mı?" dedi. Yine kimse cevap vermedi. Rasûlullah (s.a) üçüncü defa tekrar;

"Filan oğullarından burada kimse var mı?" buyurdu. Bu sefer bir adam kalkıp:

Ben varım ya Rasûlallah! dedi. Hz. Peygamber:

"Önceki iki seferde niçin cevap vermedin? Şüphesiz ben sizin için sadece hayır anarım. Arkadaşınız, borcuna mukabil hapsedildi (cennete sokulmadı)" buyurdu.

(Semüre der ki:)

O adamı, arkadaşının bütün borçlarını öderken gördüm. Öyle ki, artık ondan bir şey isteyen hiç kimse kalmadı.

Ebû Dâvûd şöyle dedi: (Hadisi Semüre'den nakleden Sem'ân), "Müşennec'in oğlu Sem'an'dır. [70]

Açıklama

Nesâî'nin rivayetinden anlaşıldığına göre, metinde konu edilen konuşma bir cenazede geçmiştir. Hz. Peygamber (s.a) ve sa-hâbîler, bir cenazeyi defnetmek için gitmişlerdi. Rasûlullah (s.a) cemaate bir konuşma yapıp, falan sülâleden kimsenin olup olmadığını sordu. Kimsenin cevap vermemesi üzerine sorusunu üç defa tekrarladı. Nihayet bir adam kalkıp kendisinin o sülâleden olduğunu söyledi. RasûlullahJia, ölen zâtın borçları yüzünden hapsedildiğini, cennete bırakılmadığını söyleyip onun borçlarının ödenmesini istedi. Adam da, cemaata sorarak, ölünün kime borcu varsa hiç bırakmadan hepsini ödedi.

Hadis-i şerif; insanlara olan borcun ne derece önemli olduğunu, ödenmeyen kul haklarının kişinin cennete girmesine mani olacağını göstermektedir. Bu babda gelecek olan hadisler, konunun önemine daha çok açıklık getireceklerdir.

Allah (c.c), şirkten başka bütün günahları tevbe ile affettiği halde; kul borcunun affını, alacaklının affetmesine bağlamıştır. İleride gelecek olan 3345 numaralı hadiste belirtildiği üzere, zengin borcunu vermeyip savsaklaması zulümdür.

Borcunu ödemeyi istediği halde, imkânsızlığından dolayı ödeyemeyene, mühlet' vermek alacaklılar için farzdır. Bakara sûresinin 280. âyetinde şöyle buyurulmaktadır: "Borçlu darda ise eli genişleyinceye kadar, ona mühlet verin. Bilmiş olursunuz ki, borcu bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır."

Âlimler bu âyetle istidlal ederek, darda olan borçlu için mühlet vermenin farz, borcu tamamen bağışlamanın da müstehap olduğuna hükmetmişlerdir.

Dürrü'l-Muhtâr'da; haddizatında farzın nafi'den daha üstün olduğu, ancak üç şeyin bundan müstesna tutulduğu kaydedilir ve; darda kalan bor-eunu bağışlamak mendûb olduğu halde, bunun da vacib olan mühlet vermekten daha üstün olduğu ifade edilir.

Ebû Ca'fer et-Tahavî'nin rivayet ettiği bir hadiste de Hz. Peygamber (s.a); "Darda kalan borçluya mühlet verene, her gün için sadaka sevabı vardır." buyurmaktadır.

Hadis-i şerif, borçlu olan müslümanların borcunu ödeyivermenin önemine de işaret etmektedir. Müslim'in, Ebû Mes'ud'dan rivayet ettiği şu hadis, bu durumda olanların nail olacağı ecre en güzel bir şekilde delâlet etmektedir:

Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Sizden önceki milletlerden bir adamın hesabı görüldü. Onun hiçbir hayrı yoktu. Ancak o zengindi, insanların arasına karışır, kölelerine; darda kalanlara göz yummalarını emrederdi. Allah (c.c): Ondandır vazgeçin, biz buna ondan daha lââyız, buyurdu."[\[71\]](#)

Yine Müslim'in Ebû Katâde'den rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Her kimi, Allah'ın kendisini kıyamet gününün kederlerinden kurtarması sevindirirse, darda olana mühlet versin ya da tamamen terketsin."[\[72\]](#)

Yukarıda işaret edildiği gibi bu hadisi Nesâî rivayet etmiştir. Ayrıca Buhârî'nin Tarîh-i Kebîr'inde de vardır.

Buhârî; "Sem'an'ırt Semüre'den, Şa'bî'nin de Sem'an'dan hadis duyduğu bilinmemektedir." der. Tehzîbu't-Tehzîb'de ise, "Sem'an'dan Âmir b. eş-Şa'bî rivayette bulunmuştur, başkası değil." denilir. İbn Hibbân ve Ebû Nasr da Sem'an'ın güvenilir bir ravi olduğuna söylerler.[\[73\]](#)

Bazı Hükümler

1. İnsanlar, başkalarına olan borçlarını ödemede titizlik göstermelidirler.
2. Başkasına borçlu olarak ölen kişinin borcu onun cennete girmesine engel olur.
3. Ölen birisinin borcunun bir başkası tarafından ödenmesi caizdir. [\[74\]](#)

3342... Ebû Mûse'l-Eş'arî (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Allah katında; nehyettiği büyük günahlardan sonraki en büyük günah; kişinin ödeyecek mal bırakmadan, borçlu olduğu halde Allah'ın karşısına çıkmasıdır." [\[75\]](#)

Açıklama

Bu hadiste; kişinin borçlu olarak ve ödeyecek mal bırakmadan ölmesinin günah olduğuna işaret edilmektedir. Tabiatıyla günah olan, ölmek değil, ödemeden ve ödenmesi için tedbir almadan borçlu kalmaktır.

Aslında, insanın borç alması hiç de kötü bir iş değildir. Hatta Tıybî'nin ifadesine göre mendubdur. Karşılıksız olarak bir müslümana borç veren kişi dinimizce övülmüştür. "Karz-ı hasen" denilen bu güzel tutum, müslüman-lara mahsus güzel hasletlerdendir. Bir kişinin borç vermesi, ötekinin borçlanması demektir. Bir taraftan borç veren övülür ve buna teşvik edilirken, öbür taraftan borçlananın kötülenmesi tasavvur edilemez. Gerçi Hz. Peygamber'in borçtan kaçtığı, borçtan Allah'a sığındığı tarzında birçok haberler variddir. Ama bu, ödeyememe veya alacaklı karşısında mahcup düşme korkusuna mebnidir. Çünkü bizzat Hz. Peygamber'in borç aldığı ve buna mukabil zırhım rehin bıraktığı bilinmektedir.

O halde bu hadiste günah olarak vasıflanan borç, kişinin ödemekte kusurlu olduğu veya günah olan bir iş için aldığı borçtur. Çünkü bu, hakların zayi olmasına sebeptir.

Tıybî bu hadisi izah ederken muhtemel bir itiraza ve bunun cevabına işaret eder. Okuyucunun da hatırına geleceğini tahmin ettiğimiz için, Tıybî'nin sözlerini aynen naklediyoruz:

"Eğer; "Şehidin, borç dışındaki bütün günahları affedilir" hadisinde, Allah haklarında kolaylaştırma esastır ama kul haklarında böyle değil denilmişti. Halbuki burada kul borcu büyük günahlardan daha aşağı kabul edilmiştir, dersen buna şu karşılığı veririz: Biz orada

borçtan sakındırmak için, biraz mübalâğa olarak anladık. Ama burada söz, zahir manasında kullanılmıştır."

Demek oluyor ki, borç; hadislerde belirtilen büyük günahlar gibi değildir. Çünkü büyük günah Allah'a isyandır. Borç almak ise caizdir. Hz. Peygamber'in borcunu ödemeyenler için böyle ağır bir ifade kullanması, borçların önemsenmeyerek, hakların kaybolmasını önlemek içindir. [\[76\]](#)

3343... Câbir (r.a)'den rivayet edilmiştir; der ki: Rasûlullah (s.a), borçlu olarak ölenin cenazesini kılmazdı. (Bir gün) bir cenaze getirildi. Rasûlullah (s.a): "Onun borcu var mı?" diye sordu.

Evet, iki dinar borcu var, dediler.

"Arkadaşınızın namazını kılınız" buyurdu. Bunun üzerine, Ensar'dan olan Ebû Katâde;

O iki dinarı ben yükleniyorum, Ya Rasûlallah, dedi. Hz.Peygamber de adamın namazını kıldı.

Allah (c.c), Rasûlü'ne fetihler müyesser buyurunca Efendimiz: "Ben her mü'mine kendi nefsinden daha evlâyım. Her kim borç bırakırsa (borçlu ölürse) onu ödemek bana aittir.

Kim de mal bırakırsa vârislerine aittir" buyurdu. [\[77\]](#)

Açıklama

Buharî'nin Seleme b. el-Ekva'dan rivayet ettiği hadise göre, Hz. Peygamber'e üç cenaze getirilmiş, Efendimiz her birisi için borcunun olup olmadığını sormuş, birincisinde "hayır" cevabını alıp cenazesini kılmış, ikincisinin borcu olduğunu fakat üç dinar da para bıraktığını öğrenmiş ve onun da cenaze namazını kılmış, üçüncünün ise borcu olduğunu fakat geride bir şey bırakmadığını söylemişler, o da cemaate; "Siz namazını kılın" diye emretmiş, Ebû Katâde'nin o zâtın borcunu yüklenmesi üzerine Efendimiz de namazını kılmıştır.

Ehû Davud'un rivayetine benzer bir-İadis, Müslim'de, beş ayrı rivayet halinde Ebû Hureyre'den nakledilmiştir.

Gösterilen rivayetlerin tümünde; Hz. Peygamber'in, getirilen bir cenazenin namazına durmadan önce onun borcunun olup olmadığını sorduğu, yoksa veya borcu olduğu halde geriye mal bırakmışsa cenazesini kıldığı, borcu olup malı bulunmazsa kendisinin kılmayıp sahâbîlerine kılmalarını emrettiği anlaşılmaktadır.

Bazı âlimler, Hz. Peygamber'in bu davranışını iki türlü yorumlamışlardır:

a) İnsanları borçtan sakındırmak, ödemedeki kusur ve savsaklamaya ceza olarak borçluların namazını kılmazdı.

b) Borçlunun üzerindeki kul hakkından dolayı duasının makbul olmaması endişesiyle kılmazdı.

Bazı âlimler ise, Hz. Peygamber'in borçluların namazını kılmamasının; "Kim borçlu olarak ölürse, o borç bana aittir." sözü ile neshedildiğini söylerler. Nitekim Sahih-i Müslim Şerhi'nde, İbn Abbas'dan rivayet edildiği söylenen bir hadiste şöyle denilmektedir:

"Hz. Peygamber (s.a), borçlu olarak ölen kimsenin namazını kılmıyordu. Derken bir zat vefat etti. Rasûlullah (s.a):

"Bunun borcu var mı?" diye sordu. Evet, dediler.

"Öyleyse cenazenizin namazını kılın" buyurdu.

Bunun üzerine Cebrail (a.s) inerek şunları söyledi:

Allah (Azze ve Celle) buyuruyor ki: "Benim indimde zalim ancak zulüm, israf ve isyan hususunda borçlanandır; çoluk çocuk sahibi namuslu kimseye gelince onun namına ben ödeyeceğime kefilim."

Bunu işitince Peygamber (s.a) hemen o zâtın cenaze namazını kıldı ve bundan sonra:

"Her kim yoksulluk veya borç bırakırsa bana yahut benim üzerime kalır; kim miras bırakırsa ailesi efradına kalır." buyurdu. Bir daha böylesinin namazlarını kıldı."[\[78\]](#)

Üzerinde durduğumuz hadiste; Ebû Katâde'nin, ölenin borçlarına kefil olması üzerine Rasûlullah'ın cenaze namazını kıldığı görülmektedir. Bu durum, ölünün borcuna kefil olmanın caiz olduğunu gösterir.

Aliyyü'1-Kârî, Mirkât'da, Şerhu's-Sünne'den şunları nakleder:

"Hadis; ister geride mal bıraksın, ister bırakmasın, ölünün borcuna kefil olmanın caiz olduğuna delildir. Bu, ulemanın çoğunluğunun görüşüdür. İmam Şafiî de aynı görüştedir. Ebû Hanîfe ise, geriye mal bırakmadığında kefaletin caiz olmadığını söyler. Bir kimse hür bir müslümanın borcuna kefil olsa ve borçlu ölse, ittifakla kefalet devam eder. Borçlu fakirin ölümü, kefaletin devamına mani olmadığına göre ölüye kefil olmak da caizdir."

Tıybî ise; "Hadise sarılmak, bu kıyastan daha evlâdır." der.

Kârî devamla şöyle demektedir: Bazı âlimlerimiz; Ebû Yusuf, Muhammed, Mâlik, Şafiî ve Ahmed, hadise sarılmışlar ve ölen borçluya -mal bırak-masa bile- kefil olmanın caiz olduğuna hükmetmişlerdir. "Çünkü eğer sahih olmasaydı, Hz. Peygamber o zâtın cenaze namazını kılmazdı." derler.

İmam Ebû Hanîfe rahimehullah; "Müflis olarak ölene kefalet sahih değildir. Çünkü

müflis olarak ölen birinin borcuna kefil olmak, düşmüş bir borca kefil olmak demektir. Düşmüş bir borca kefil olmak da bâtıldır. Hadisteki hâdisenin önceden olan bir kefaleti ikrar olması muhtemeldir. Çünkü kefalette ikrar ve inşa lafzı aynıdır. Ayrıca bir filin hikâyesi umum ifade etmez. Sonra, Ebû Katâde'nin sözünün kefalet değil bir va'd olması da mümkündür. Hz. Peygamber'in namaz kılmak istememesi, ona borcunu ödeme yolunu göstermek içindir. Bu zahir olunca da namazını kılmıştır." der.

Mirkât'tan yaptığımız bu nakiller, ölüye kefalet konusunu yeteri kadar açıklığa kavuşturdu sanıyoruz.

Hadisin devamında; Cenab-ı Allah Hz. Peygamber (s.a)'e fetihler müyesser kılıp, hazineye ganimetler dolunca Efendimiz'in borçlu olarak ölenlerin borcuna kefil olduğu ve, "Ben bütün mü'minlere kendi nefislerinden daha evlâyım" buyurduğu görülmektedir.

Busöz: "O peygamber mü'minlere öz nefislerinden evlâdır..."^[79] âyet-i kerimesinden iktibastır.

Hz. Peygamber'in, mü'minlere kendi nefislerinden evlâ oluş yönünü» merhum H. B. Çantay değişik tefsirlerden nakille şöyle izah eder:

"Din ve dünya işlerinin hepsinde evlâdır. Zira Peygamber, mü'minlere salah ve selâmetlerini mucib şeylerden başkasını emretmez ve razı olmaz. Fakat nefis böyle değildir. Binaenaleyh mü'minler, peygamberini nefislerinden daha çok sevmeli, onun emrini herşeyden üstün ve nazîz tanımalıdır (Beyzavî). İbn Mes'ud radiyallahü anh'in kıraetinde, "Ve o (Peygamber) onların (mü'minlerin) babasıdır." ziyadesi vardır, (bu şazdır). İmam (Mü-câhid) der ki: Her Peygamber ümmetinin manevî babasıdır. Bundan dolayıdır ki, mü'minler de birbirleriyle din kardeşi olmuşlardır (Medârik). İmam Ahmed'le Buharı, Müslim, Nesâî, İbn Mâce'nin Enes radiyallahü anh'den tahrir ettikleri bir hadis-i şerif meali: "Sizden herhangi biriniz beni evladından, babasından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe hakiki mirinin olamaz."^[80]

Bazı Hükümler

1. Borçlu, borcunu sağlığında ödemeye gayret etmelidir.
2. Hz. Peygamber'in, borçluların borcuna kefil olması, bazı âlimlerce, borçlu olarak ölenlerin mallarının hazinece ödenmesinin gerekli olduğuna delil sayılmıştır.
3. Ölen kimsenin borcuna kefil olmak caizdir.
4. Kişi, günahkâr olduğunu bildiği kimsenin cenaze namazına iştirak etmeyebilir.^[81]

3344... İbn Abbas (r.anhuma)'dan rivayet edilmiştir; der ki: Rasûlullah (s.a) bir kafileden, yanında parası olmadığı halde bir dana satın aldı.^[82] Danaya kâr verildi, Rasûlullah da sattı. Kârı, Abdülmuttalib oğullarının muhtaç kadınlarına dağıttı ve:

“Bundan sonra yanımda parası olmadan hiçbir şey satın almayacağım” buyurdu.^[83]

Açıklama

Ebû Davud'a hadis hem Osman b. Ebî Şeybe, hem de Kuteybe b. Saîd'den gelmiştir. Kuteybe'nin rivayeti mürseldir;

İbn Abbas hiç anılmadan İkrime'den nakledilmiştir. Osman'ın rivayetinde ise İkrime, İbn Abbas'dan nakilde bulunmuştur.

Tercemeye "muhtaç kadınlar" diye geçtiğimiz "Erâmil" kelimesi, hem erkek hem de kadınların muhtaçları karşılığında kullanılır. Muhtaç erkeğe denildiği gibi, muhtaç kadına da denilir. Ancak İbnü'l'-Esîr, en-Nihâye adındaki eserinde bu kelimenin erkeklerden ziyade muhtaç kadınlar için kullanıldığını söyler. .

Bu kelime ister zengin olsun ister fakir, kocası ölen dul kadın veya karısı ölen erkek karşılığında da kullanılmaktadır. Kelimenin bu hadis içindeki karşılığı, Avnü'l-Ma'bûd'da birinci; Bezlü'l-Mechûd'da ikinci manası ile tefsir edilmiştir.

Hz. Peygamber'in, muhtaçlar dururken dul da olsalar zengin kadınları sadaka vermekte tercih etmeyeceği düşüncesiyle tercemeye Avnu'l-Ma'bûd'un izahını esas aldık.

Hadisin Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki rivayetinden, Hz. Peygamber'in dana satın aldığı kâfirlerin Medine'ye gelmiş bir kabile olduğu anlaşılmaktadır.

Demek ki Hz. Peygamber (s.a) Medine'ye gelen bir kafleden veresiye bir dana satın alıp teslim almış, bilâhere kendisine bir miktar kâr teklif edilerek danaya müşteri olunmuş, o da danayı satıp borcunu ödemiş ve kârını Abdülmuttalib oğullarının kadınlarına dağıtmıştır. Hadisin konu ile ilgili yö-~ nü; Hz. Peygamber'in, "Bundan sonra para olmadan bir şey satın almayacağım" tarzındaki sözleridir. Bu, Efendimiz'in borçlanmaktan dolayı rahatsız olduğunu ve pişmanlık duyduğunu gösterir. [\[84\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hadis, bizleri borçlu duruma düşmekten sakındırmaktadır. Ancak bu, borçlu bir şey satın almanın caiz olmadığına işaret etmez. Bu özel bir prensiptir.

2. Veresiye satın alınan bir malı teslim aldıktan sonra parasını ödemedi o malı satmak caizdir.

3. Sadaka verirken akrabaya öncelik tanımak müstehaptır. [\[85\]](#)

10. Borcu Ödemeyi Geciktirmek

3345... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Zenginin borcunu geciktirmesi zulümdür. Biriniz, (alacağı) bir zengine havale edilirse kabul etsin."[\[86\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifin Ebû Hureyre'den olan rivayeti Kütüb-i Sitte'nin tümünde yer almıştır. İbn Mâce'nin Sünen'inde bir de İbn Ömer'den gelen bir rivayet vardır.

Hadis-i şerif iki konuya temas etmektedir:

- 1)** Zenginin borcunu geciktirmesi,
- 2)** Alacaklının zengin birine havale edilmesi hali.

Bu konuların tetkikine başlamadan önce, hadiste geçen iki kelime üzerinde durmak istiyoruz:

Matl: Aslında, bir şeyi uzatmak, demiri uzatmak için yaymak manalarına gelir. Burada; bir kimsenin borcunu vermeyi geciktirmesi, alacaklıyı oyalaması, savsaklaması karşılığında kullanılmıştır. Kurtubî, bu kelimenin; "Ödemesi gereken borcu, imkânı varken ödememek" manasına olduğunu söyler.

Ganî: Zengin demektir. Hadis-i şerifte, borcunu ödeme imkânına sahip olan kişi manasında kullanılmıştır.

Kelimelerle ilgili bu kısa açıklamamızdan sonra, hadisin temas ettiği konulara dönebiliriz.

1- Yukarıda da işaret edildiği gibi, hadis-i şerifte önce borcunu ödeme imkânına sahip olduğu halde, borcu ödemeyip geciktirmenin zulüm olduğu belirtilmektedir. Tercemeden anlaşılacağı üzere, burada sözkonusu edilen zengin, borçlu durumundadır. Yani "matl" masdarı, failine muzaf olmuştur. Bu anlayış, ulemanın çoğunluğuna aittir.

Bazı âlimler ise cümlenin, "Zengine olan borcu geciktirmek zulümdür." manasına geldiğini söylerler. Bu manaya göre; matl masdarı, mef'ulüne muzaf olmuş olur. Bu durumda hadisi; "Zengine olan borcu ödemeyip geciktirmek zulüm olduğuna göre, fakire olanı geciktirmek öncelikle zulümdür" şeklinde anlamak gerekir. Ancak, yukarıda da işaret edildiği gibi, âlimlerin büyük çoğunluğu önceki manayı benimsemiş ve hadisi, "Zenginin, borcunu geciktirmesi zulümdür" şeklinde anlamışlardır.

Hattâbî; "Bu cümlelerin delâleti ile anlıyoruz ki, ödeyecek bir şey bulamadığı için borcunu geciktiren zalim değildir, dolayısıyla bu durumda olan borçlu hapsedilemez. Çünkü hapis bir cezadır ve ceza ancak zalime verilir." demektedir.

Hz. Peygamber (s.a), gücü yettiği halde borcu ödemeyi zulüm olarak nitelediğine göre, bu davranışın caiz olmadığı kesindir. Ancak, bu yasağın delâlet ettiği hüküm konusunda âlimler ihtilâf etmişlerdir:

Cumhura göre, borcunu kasden ödemeyen fâsık olur. Bir kimsenin fa-sık sayılması için, Şâfiîlerden Nevevî'nin tercihine göre, bu işi (borcunu geciktirmeyi) tekrarlaması gerekir. Sübkî ise, tekrarlamamanın şart olmadığını, bir kere borcu oyalamakla kişinin fâsık sayılacağını söyler.

Mâlikîlerden Sahnûn da: "Zengin birisi borcunu ödemeyip savsaklarsa, şahitliği kabul edilmez. Çünkü kendisine zalim denilmiştir." der.

2- Hadisin ihtiva ettiği ikinci konu, zengine yapılan havaleyi kabul konusudur. Buradaki "zengin"den maksat, borcu ödemeye kadir olan kişidir.

Havale: Sözlükte, "nakletmek" manasına gelir. Fıkıh ıstılahında; "Borcu bir zimmetten başka bir zimmete aktarmak" demektir. Yani, boğlunun, alacaklıyı alacağım almıgsı için başka birisine göndermesidir. Havalenin sahih sayılması için; muhîl, muhtâl ve muhâlün aleyhin rızaları yani havaleyi kabul etmeleri şarttır.

Muhîl; havale eden, yani borçlu olup da borcunu başkasının zimmetine aktaran kişidir.

Muhtâl; alacaklı olandır. Buna muhâlün leh de denilir.

Muhâlün aleyh: Kendisine havale eden muhîlin borcunu kabullenen kişidir. Buna, muhtâlün aleyh de denilir.

Havale edilen borca da, "muhâlün bih" denilir.

Havalenin sahih olması için saydığımız taraflarca kabulünün şart oluşu, Hanefî mezhebindeki zahir rivayete göredir. Diğer mezheplerde, muhtâl ve muhâlün aleyhin rızasını şart koşmayanlar da vardır.

Havalenin sahih olması için; borcun belli olması, muhîl ve muhâlün lehine akıllı, muhâlün aleyhin hem âkil hem de baliğ olması gibi başka şartlar da vardır.

Hadis-i şerifin zahiri, zengin birine yapılan havaleyi kabul etmenin va-cib olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a) bunu emretmiştir. Zahirîler, Hanbelîlerin çoğu, Ebü Sevr ve İbn Cerîr et-Taberî bu görüşe sahiptirler. Cumhura göre ise havaleyi kabul etmek vacib değil müste-haptır. Buna göre Peygamber Efendimiz'in emri, havaleyi kabule teşvik içindir. Nitekim İbn Vehb'in bu konudaki bir sorusuna İmam Mâlik, "Bu teşvik içindir, bağlayıcı değildir" karşılığını vermiştir.

Havale tahakkuk edince, alacaklı alacağını sadece muhâlün aleyh (kendisine havale

edilen) den isteyebilir, muhîl (havale yapan borçlu)den isteyemez. Havale ile borçlunun zimmeti borçtan ibra edilmiş olur. Ancak, alacaklının hakkının zayi olma tehlikesi ortaya çıkarsa; Hanefîlere göre muhtâl, alacağını muhilden isteyebilir.

Alacaklının hakkının zayi olma tehlikesine "tevâ" denilir. Bu, İmam A'zam'a göre;

a) Muhâlün aleyhin havaleyi inkâr edip, muhtâlin bunu isbat için elinde delilinin bulunmaması,

b) Muhâlün aleyhin, müflis olarak ölmesi ile ortaya çıkar.

İmam Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre yukarıdakilere ilâveten, hâkimin muhâlün aleyhin iflasına hükmetmesi ile de, alacaklının hakkının alamama tehlikesi tahakkuk etmiş sayılır.

İmam Mâlik, Şafî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Ubeyd ve Ebû Sevr'e göre; havale tamamlandıktan sonra muhîl tamamen borçtan kurtulmuştur. Ne olursa olsun, alacaklı alacağını kendisinden isteyemez.

Hattâbî'nin, Münzirî'den nakledilip "sahiplerini bilmiyorum" dediği üçüncü bir görüşe göre; muhâlün aleyh hayatta olduğu müddetçe alacaklı borcunu ödemesi için borçluya (muhîl) müracaat edemez. Ama muhâlün aleyh ölür ve borcun ödenebileceği bir şey bırakmazsa, o zaman müracaat edebilir.

Bu görüş sahiplerinin hepsi, üzerindedurduğumuz hadisi kendi görüşlerine delil kabul etmişlerdir. Hanefîler, Hz. Peygamber (s.a)'in; "Zengine havale edilen kabul etsin" sözünün muhtâlin borcu ödeyecek imkâna sahip olması gerektiğini gösterdiğini, iflâs ile de bu imkânın kalktığını söylerler. Karşı görüşte olanlar ise; zenginliğin, sonrası için değil sadece havale anında şart olduğunu iddia ederler ve iddialarını cümledeki zarfını öne sürerek desteklerler. Çünkü, vakitle sınırlı bir şart kelimesidir. Bununla hüküm ileriye değil, sadece o hale bağlıdır. [\[87\]](#)

Bazı Hükümler

1. Borcunu ödeme kudretinde olan kişinin borcu ödemeyip geciktirmesi zulümdür. Bu, alimlerin ekseriye tine göre büyük günahdır.

2. Borcunu ödemekten aciz olduğu için ödemeyi geciktiren kişi yukarıdaki hükmün içine girmez.

3. Borçlunun borcunu başka birine havale etmesi caizdir.

4. Borç, onu ödeyebilecek durumda olan birisine havale edilirse, alacaklı bu havaleyi kabul etmelidir. Kimi âlimler bunun vacip, kimileri ise müstehap olduğunu söylerler. [\[88\]](#)

11. Borcu Daha İyisiyle Ödemek

3346... Ebû Râfi'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a) genç bir deve borç almıştı. Kendisine, sadaka develeri geldi. Bana, (alacaklı) adama genç devesini ödememi emretti. Ben Efendimize: "Develer arasında altı yaşını doldurmuş güzel bir deveden başkasını bulamadım" dedim. Bunun üzerine Peygamebr Efendimiz:

"Adama onu ver, şüphesiz insanların en hayırlısı borcunu en iyi şekilde ödeyendir." buyurdu. [\[89\]](#)

Açıklama

Hadisin ravisi Ebu Râfi', Hz. Peygamber (s.a)'in azatlisıdır.

Tercemeye "genç deve" diye geçtiğimiz "bekr" kelimesi, beş yaşından daha küçük olan develer için kullanılan bir tabirdir. Sarihler bunu "Nasıl insanın küçüğüne çocuk denilirse, devenin küçüğüne de bekr denilir" şeklinde izah etmektedirler. Demek ki, "bekr" belirli bir yaştaki değil, bir yaş grubundaki develerin-ortak adıdır.

Araplar deveye son derece önem verirlerdi. Buna paralel olarak, ona birçok isimler vermişler; deveyi her yaşta ayrı adlarla adlandırmışlardır. Bunları şöyle gösterebiliriz:

Süt emen deve yavrusu: Huvar,

Sütten kesilen deve yavrusu: Fasıl,

2 yaşına girmiş erkek deve yavrusu: İbnü mehâd,

2 yaşına girmiş dişi deve yavrusu: Binti mehâd,

3 yaşına girmiş erkek deve yavrusu: İbnü lebûn, .

3 yaşına girmiş dişi deve yavrusu: Binti lebûn,

4 yaşına girmiş erkek deve yavrusu: Hıkk,

4 yaşına girmiş dişi deve yavrusu: Hıkkâ,

5 yaşına girmiş erkek deve yavrusu: Ceza', .

5 yaşına girmiş dişi deve yavrusu: Cezea,

6 yaşına girmiş erkek deve yavrusu: Seniy,

6 yaşına girmiş dişi deve yavrusu: Seniyye,

7 yaşma girmiş erkek deve yavrusu: Rabâî,

7 yaşına girmiş dişi deve yavrusu: Rabâiye,

8 yaşma girmiş deve yavrusu: Sedis,

9 yaşına girmiş deve yavrusu: Bâz'il,

10 yaşına girmiş deve yavrusu: Muhallef.

Hadiste; Hz. Peygamebr'in birisinden borç olarak genç bir deve aldığı ve bunu zekât olarak gelen develerden fakat daha iyisiyle ödediği ifade edil-. mektedir.

Hz. Peygamber'in bu hayvanı kendisi için mi yoksa başkaları adına mı aldığı konusunda bir açıklık yoktur. Âlimlerin bu konudaki görüşleri de birbirine uymamaktadır.

Aliyyü'1-Kârî, Şerhu's-Sünne'de; "Hadis, devlet başkanının fakirler için borç almasının caiz olduğuna işaret eder" dendiğini nakleder. Bu ifade Hz. Peygamber'in deveyi fakir müslümanlar için borç aldığına işaret etmektedir.

Nevevî ise, "Zekât mallarını başkasına teberru olarak vermek caiz olmadığına göre, nasıl olmuş da Hz. Peygamber aldığı borcu, zekât develerinden fazlasıyla ödemiştir" şeklindeki muhtemel bir itiraza cevap verirken şöyle der: "Hz. Peygamber (s.a), genç deveyi kendisi için ödünç almıştı. Sonra zekât develerinden birisini satın aldı ve borcunu ödedi. Ebû Hureyre'nin rivayetindeki, onun için bir deve satın alıp alacaklıya verdiler, şeklindeki ifade de buna delâlet eder."

Görüldüğü gibi Nevevî Hz. Peygamber'in genç deveyi kendisi için satın aldığı görüşündedir.

Hz. Peygamber'in deveyi kendisi için borç alıp bunu ihtiyaç sahiplerine vermiş olması da mümkündür.

Hadisin zahiri, hayvan borç alıp vermenin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Evzaî, Leys, İmam Mâlik, İmam Şafî ve Ahmed b. Hanbel bu görüştedirler.

Hanefîlere göre, sadece para ve mislî olan mallar borç verilebilir.

Mislî mal; piyasada misli bulunan, telef edildiğinde kıymeti değil misli ile tazmin olunan mallardır. Bunlar; mekîl (ölçekle alınıp satılan mallar), mevzun (tartı ile alınıp satılan mallar) ve ceviz, yumurta gibi büyüklük'leri birbirlerine çok yakın olan aded-i mütekarib mallardır.

Hanefîler tu sayılanların dışındaki mallarda borç alıp vermeyi kabul etmezler. Çünkü bu adaletli bir ödemeye imkân vermez. Hayvan da borç olarak verilmesi caiz olmayan mallardandır.

Nevevî, bu hadislerin Hanefîler aleyhine delil olduğunu, delil olmadan nesh davasının kabul edilemeyeceğini söyler.

Hanefî âlimleri; Hz. Peygamber'in hayvan ödünç aldığına delâlet eden hadislerin mensuh (hükümünün kaldırılmış) olduğunu ve nesh davasının delilsiz olmadığını söylerler. Tahavî, Meâni'l-Âsâr adındaki eserinde, hayvanı borç vermenin caiz olmadığına işaret eden bazı hadisler rivayet eder. Bunların bir iki tanesini verelim:

İbn Abbas (r.anhüma) şöyle der: "Hz. Peygamber (s.a) veresiye olarak hayvan mukabilinde satmayı nehyetti."[\[90\]](#)

Câbir (r. anh) şöyle demiştir:

"Rasûlullah (s.a) -peşin olarak- iki hayvanı bir hayvan karşılığında satmakta bir beis görmez, fakat veresiye olarak satışını kerih görürdü."[\[91\]](#)

Tahavî; bu hadislerin, hayvanı hayvan mukabilinde veresiye olarak satmayı caiz addeden hadisleri neshettiğini, hayvanı ödünç almanın da aynı hükümde olduğunu söyler. Tahavî daha sonra, karşı görüş sahipleri tarafından ileri sürülen bazı itirazlara işaret ederek bunları cevaplandırır.

Hadis-i şerifin delâlet ettiği diğer bir konu da şudur:

Borç alan kişi, borcunu aldığından daha üstün bir şekilde ödeyebilir. Çünkü Hz. Peygamber borç olarak genç bir deve almış ve bunu yedi yaşına girmiş iyi bir deve ile ödemiştir. "Bekr" denilen genç deve, yedi yaşına giren deveye nisbetle daha az değerlidir. Üstelik bu iyi bir davranıştır, müstehaptır. Üstünlük borcun miktarı yönünden olabileceği gibi, kalitesi yönünden de olabilir. Meselâ, 1000 TL. borç alan bir kimse, borcunu 1100 TL olarak verebilir. Yine ikinci kalite buğday borç alan, borcunu öderken birinci kaliteden ödeyebilir. Ancak burada önemli olan, bunun borç verme esnasında şart koşulmamış olmasıdır. Borç alınırken borcu daha fazlasıyla veya daha iyisiyle ödemek ya da borçlunun alacaklıya fayda temin edecek başka bir şeyi yapması şart koşulursa bu caiz değildir, faizdir. Peygamber Efendimiz bir hadisinde, "Menfaat sağlayan her türlü borç faizdir" buyurmuştur.[\[92\]](#)

İmam Mâlik'e göre; şart koşulmamış bile olsa borcu miktar olarak fazlasıyla ödemek caiz değildir. Hadisteki, "İnsanların en hayırlısı, borcunu en iyi şekilde ödeyendir" cümlesi, İmam Mâlik'e karşı delil olarak ileri sürülmüştür.

Hattâbî, bu hadisin ayrıca; sene dolmadan önce zekâtı vermenin cevazına delâlet ettiğini söyler. Bu mesele "Zekât" konusunda işlenmiştir.[\[93\]](#)

Bazı Hükümler

1. Ödünç olarak hayvan almak caizdir. Konu ihtilâf geçmiştir

2. Bir kimsenin alışveriş ve borç ödeme gibi tasarruflarda bulunmak üzere başkasını vekil tayin etmesi caizdir.

3. Borçlu borcunu öderken, borcundan daha fazla veya daha iyisini verebilir.

4. Devlet başkanı, tebaası için borç alabilir. [\[94\]](#)

3347... Câbir b. Abdullah (r.a) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a)'ii bana borcu vardı.

Borcunu ödedi ve fazlasını da verdi. [\[95\]](#)

Açıklama

Bu hadiste, borçlunun borcunu öderken alacaklıya borcun daha fazla]a vermesinin caiz olduğunu göstermektedir. Konu yukarıdaki hadisin şerhinde izah edilmiştir. [\[96\]](#)

12. Sarf Bahsi

3348... Hz. Ömer (r.a)'den Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Altını gümüş [\[97\]](#), buğdayı buğday, hurmayı hurma ve arpayı arpa mukabilinde satmak (veya satın almak) faizdir, ama ikisi de peşin olursa müstesna." [\[98\]](#)

Açıklama

Hadisin yukarıda işaret edilen kaynaklardaki rivayetleri arasında bazı farklar mevcuttur. Kimi rivayetler buradakinden daha uzun, kimileri ise daha kısadır. Meselâ, Müslim'in rivayetinde; Hz. Ömer, Peygamber Efendimizin metindeki sözünü Mâlik b. Evs'in para bozdurmak istemesi üzerine söylediğini bildirmektedir. Buhari'deki rivayetlerden birinde, altın ve gümüş hiç anılmadan, buğdayın buğday, arpanın arpa ve hurmanın hurma mukabilinde ancak her ikisi de peşin olarak satılabileceği bildirilmektedir. Diğer bir rivayette ise, "altının gümüşle" değil de "altının altın" mukabilinde satışı söz konusu edilmektedir. İbn Mâce'de ise sadece; "Altının gümüş mukabilinde satışı" söz konusu edilmiştir.

Şerhler, "her ikisi de peşin olursa..." diye terceme ettiğimiz kelimelerinin aslı ve manası üzerinde geniş bilgi vermişlerdir. Bunların hülasası, "hâe" kelimesinin aslı "hâke"dir ve "al şunu" manasındadır. "Hâke" kelimesinin sonundaki "kaf" harfi "hemze"ye dönüşmüş ve "h'âe" olmuştur. O halde "hâe ve hâe" kelimelerinin tam karşılığı, satıcı ve alıcının mallarını uzatarak "al bunu, al bunu" demeleridir.

Hz. Peygamber (s.a) bu hadiste; gümüş karşılığında altını, buğday karşılığında buğdayı, arpa karşılığında arpayı ve hurma karşılığında hurmayı veresiye olarak satmanın caiz olmadığını, ama bedeller peşin olursa bunda bir mahzurun bulunmadığını bildirmektedir. Diğer bazı hadislerde, bunlara ilâveten, "tuz karşılığında tuz" ve "gümüş karşılığında gümüş (ya da altın karşılığında altın)" in satışları da aynı hükmün altında anılmaktadır.

Demek oluyor ki, birbirleri ile veresiye satılmaları caiz olmayan mallar hadiste altı çeşit olarak gösterilmiştir.

Bunlar; altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuzdur.

Bu mallara ribevî (kendilerinde faiz sözkonusu olan) mallar denilir. Onun için hadis-i şerife hem konu başlığı olarak seçilen "sarf" hem de "faiz" açılarından bakmamız gerekecektir. Ancak, bundan sonraki iki hadis de aynı konularla ilgili olduğu ve onlarda bazı mütemmim bilgiler bulunduğu için biz sarf ve faizle ilgili temel bilgileri bu hadislerin tercemesinden sonra vermek istiyoruz. [\[99\]](#)

3349... Ubâde b. Sâmit (r.a)'den Rasûlullah (s.a)'m şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Külçe olsun, sikke olsun; altın altınla ve gümüş gümüşle (eşit olarak) satılır. Buğday buğdayla müdyü müdyüne, arpa arpayla müdyü müdyüne, hurma hurmayla müdyü müdyüne ve tuz tuzla müdyü müdyüne satılır. Kim fazla verir veya fazlayı isterse faize dalmış olur. Peşin olmak üzere, gümüş, daha fazla olduğu halde altını gümüş mukabilinde satmakta mahzur yoktur, ama veresiye caiz olmaz. Yine peşin olmak üzere arpa daha fazla olduğu halde buğdayı arpa mukabilinde satmakta mahzur yoktur, ama veresiye caiz olmaz."

Ebû Dâvûd dedi ki:

Bu hadisi, Saîd b. Ebî Arûbe ve Hişâm ed-Düstüvâî, Katâde vasıtasıyla Müslim b. Yesâr'dan, Katâde'nin isnadı ile rivayet etmişlerdir. [\[100\]](#)

3350... Ebû Kılâbe, Ebu'l-Eş'as es-San'anî'den, o da Ubâde b. es-Sâmit vasıtasıyla Rasûlullah (s.a)'dan bu (önceki) haberi hem biraz fazlasıyla hem de daha kısa olarak rivayet etmiştir.

Ebû Kılâbe (rivayetinde), Hz. Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu ilâve etmiştir:

"Bu çeşitler değişik olduğunda, peşin olursa istediğiniz şekilde (eşit veya farklı olarak) satınız."[\[101\]](#)

Açıklama

Bu rivayet öncekinin biraz değişik şeklidir. Onun için önce yukarıdaki hadiste açıklanması gereken noktalara işaret edeceğiz. Sonra da bu babın hadislerinin ihtiva ettiği fikhî hükümleri ele alacağız.

"Külçe olsun sikke olsun" diye terceme ettiğimiz kelimeler ve karşılıkları şunlardır:

"Tibr": Darbedilmemiş, para haline sokulmamış külçedir. Bu, altın da gümüş de olabilir. Tercemedeki, "külçe olsun, sikke olsun" cümlesi, hem altın hem de gümüş için geçerlidir.

"Ayn": Para (sarı lira veya gümüş para) haline getirilmiş altın ve gümüş paradır.

"Müdy": Hattâbî'nin belirttiğine göre, Suriye ve Mısır havalisinde kullanılan bir ölçeğin adıdır. 22,5.sa' kadardır.

Hz. Peygamber (s.a) bu hadiste de, ribevî mallar olarak bilinen altı çeşit malın birbirleriyle ancak eşit olarak satılabileceğini, ama cinsler değişik olursa (altına karşılık gümüş gibi) peşin olmak şartıyla fazla olarak değişmenin de caiz olduğunu bildirmiştir.

Müslim'in bir rivayetinde bu malların birbirleri ile ancak peşin ve eşit miktarda oldukları takdirde satılabileceği beyan edilmektedir. Yine Müslim'in bir rivayetine göre, Ubâde (r.a)'nin bu hadisi haber vermesine sebep Hz. Mu-âviye'nin bir savaşta ganimet olarak aldığı bir gümüş kabın satılmasını emretmiş olmasıdır.

Hadiste altı çeşit mal sözkonusu edilmiştir. Bunlar ikisi para (altın-gümüş) diğerleri de yiyecek cinsindedir. Bu durum, hadisi hem "sarf" hem de faizle alâkalı kılmaktadır. Şimdi biz yukarıda da belirttiğimiz gibi önce "sarf" dan ana hatları ile bahsedeceğiz sonra da, faizin cereyan ettiği mallara geçeceğiz.

Sarf: Sözlükte bozmak, değiştirmek demektir. Fıkıh ıstılahında alım satım akdinin çeşitlerinden birisidir. Kitabul-Bey'in başında ifade edildiği gibi, "Parayı para mukabilinde satmak" şeklinde tarif edilir. Bugünkü ifade ile para bozdukmak demektir.

Birbirleri mukabilinde satılan paraların aynı cinsten veya değişik cinsten olmaları, akdi sarf akdi olmaktan çıkarmaz. Altını altınla veya altını gümüşle satmak sarftır.

İslâm hukukunda iki çeşit paradan bahsedilir:

a) Allah'ın para olmak üzere yarattığı, insanların değiştirmeleri mümkün olmayan para. Bunlar altın ve gümüşdür. Altının darbedilip para haline getirilmiş haline "dinar",

gümüşünkine "dirhem" denilir. Bunlara "nükûd" ismi verilir. Altın ve gümüş paralarda hiçbir yabancı madde yoksa buna "nakdi hâlis", içerisinde bakır vs. gibi yabancı madde bulunur fakat altın ve gümüş daha fazla olursa; "mağlûbu gış", karışık olur da yabancı madde daha fazla olursa buna da "galibi gış" denilir.

b) Para olmak üzere yaratılmayan ve insanların verdikleri itibarî değerle para olma vasfını kazananlar. Bunlar içerisinde hiç altın ve gümüş bulunmayan bakır, nikel veya kâğıttan imal edilen paralardır. Bu paralara "züyüf" veya "fûlûs" denilir.

Bu paralar piyasada revaçta oldukları müddetçe nükûd hükmündedir-ler, ama kesada uğrarlarsa bir eşya durumuna düşerler.

Eskiden, genelde mübadele aracı olarak kullanılan altın ve gümüş olduğu için, bunların dışındaki maddelerden yapılan şeylerin "nükûd" sayılıp sayılmayacağı âlimler arasında ihtilâflıdır.

İbn Kudânie, el-Muğnî adındaki eserinde, çoğu yabancı madde olup içerisinde az bir altın veya gümüş bulunan sikkelerin alım satım akdinde kullanılıp kullanılmayacağına farklı görüşler olduğunu söyler,

Hanefî mezhebine göre "fûlûs" denilen, altın ve gümüş haricindeki bu maddeler piyasada revaçta olduklarında aynen nükûd hükmündedirler ve alım satımlarda değişim aracı olarak kullanılabilirler. Ancak henüz satın alınan malın bedeli ödenmeden tedavülden kalkarlarsa, yapılan akid Ebû Hanîfe'-ye göre hükümsüz olur. Ebû Yusuf'a göre, alışveriş sahihtir. Müşterinin; bu paranın alım satım akdi olduğu zamanki, Muhammed'e göre ise tedavülden kalktığı zamanki alım gücü karşılığını Ödemesi gerekir.

Sarf denildiği zaman; para olduklarını şeriatın tayin ettiği ve bunda hiç kimsenin ihtilâf etmediği altının altın, gümüşün gümüş ve altının gümüşle değişimi akla gelir. Bunların sikkeli veya külçe olmaları arasında fark yoktur.

Sarfin caiz olması için şu şartların bulunması gerekir:

1- Taraflar bir arada bulunup, icab ve kabulde bulunmalıdırlar.

2- Taraflar, birbirlerinden bedenen ayrılmadan önce bedelleri alıp vermeli (kabzetmeli) dirler. Hanefî, Şafiî ve Hanbelîlere göre akit yapılır yapılmaz bedellerin teslim tesellümü şart değildir. Taraflar birbirlerinden bedenen ayrılmadıkça kabz caizdir. Mâlikîlere göre, akit yapılır yapılmaz kabz gerçekleştirilmelidir.

3- Alışveriş peşin olmalı ve taraflardan birisi için muhayyerlik şart koşulmamalıdır.

4- Bedellerin aynı cinsten olmaları halinde, kaliteleri farklı bile olsa ağırlıkları eşit olmalıdır. Meselâ, 10 gramlık 24 ayar altın karşılığında, 22 ayar altın alınacaksa, ancak 10 gram alınabilir, fazlasına veya eksikliğine değiştirilemez.

Bedellerin ayrı olması halinde, mikdarda eşitlik şart değildir; ama aynı mecliste peşin olarak teslim tesellüm gerçekleşmelidir. Hadisin son rivayetinde de bu durum açıkça

görülmektedir.

Altın ve gümüşün dışındaki maddelerden yapılan paraların birbirleri ile değişimi sarfın içinde mütalaa edilmemektedir. Dolayısıyla bunlar peşin olarak birbirleri ile değiştirildiğinde aralarında eşitliğin bulunması şart değildir. İmam A'zam'la Ebû Yusuf bu görüştedir. İmam Muhammed'e göre ise, eşitlik şarttır.

Mübadele aracı olmakta, altın ve gümüşün hemen hemen değerini kaybedip, kağıt paraların yaygınlaştığı zamanımız şartlarında yukarıdaki hükmün iyi değerlendirilmesi gerekir, İmam Muhammed'in görüşü günümüz için daha geçerli olsa gerek.

Hadis-i şeriflerde sarfın yanı sıra kendilerinde ribâ (faiz) cereyan eden mallar da sayılmıştır. Şimdi biraz da bu konu üzerinde duralım:

3333 numaralı hadiste faiz yemenin kötülüğü, 3334 numaralı hadiste de faizin kaldırıldığı belirtilmişti. Biz o hadisleri izah ederken, faizin hükmünü ve kötülüğünü anlatmaya çalışmış, fakat faizle ilgili teknik bilgilere girmemiştik. Burada kısaca faizin teknik yönü üzerinde duracağız.

Faizin karşılığı "ribâ"dır. Mezhepler arasında ribânın illetinin nelerden ibaret olduğu ihtilafli olduğu için, ribânın tarifinde de bazı farklar görülebilir. Ama, İbn Kudâme'nin şu tarifi, tüm tarifleri bünyesinde toplayacak tarzdadır: "Ribâ, belirli bazı şeylerdeki fazlalıktır."

Hanefî ulemasının ribâ (faiz) tarifleri de şöyledir: "Vezni veya keyî olan bir malı, aynı cinsten olan daha fazlası ile değişmektir." Bu tarif, (Ribâl) fazl"ın tarifidir. Bir de "ribe' nesîe" vardır ki o da şöyle tarif edilir: "Cinsleri aynı veya muhtelif olan keylî (ölçekle alınıp satılan), veznî (tartı ile alınıp satılan), ziraî (uzunluk ölçüleri ile alınıp satılan) ve adedî (tane ile alınıp satılan) olma konusunda aynı olan iki şeyden birisini diğerine karşılık veresiye olarak mübadele etmektir."

Demek oluyor ki ribâ, "fazl" ve "nesîe" olmak üzere iki çeşittir. Tariflerden anlaşıldığı üzere, ribâ-i fazl; ribâyâ konu olan malların birbirleri ile peşin olarak fakat birisi fazla olmak üzere değiştirilmesidir. Bir ölçek buğdayı peşin olarak iki ölçek buğday karşılığında satmak gibi.

Ribâ-i nesîe d,,; ribâyâ konu olan malların aynı cinsleriyle (buğdayla buğday gibi) veya başka cinsleri ile (buğdayla hurma gibi) veresiye olarak değiştirmektir. Malların miktarları eşit bile olsa, veresiye satıldıkları için bu faizdir.

Hem ribâ-i fazl hem.de ribâ-i nesîenin haram olduğunda bütün müctehid âlimler müttefiktir. Üzerinde durduğumuz hadisler de bu hükme ışık tutmaktadırlar.

İbn Abbas, Üsâme b. Zeyd ve Zeyd b. Erkâm'm, ribânın sadece nesîe-de olduğu görüşünde oldukları rivayet edilmiştir. İbn Abbas'ın bu görüşünden döndüğü de nakledilir. Buharî ve Müslim gibi sahih hadis kitaplarında bu zâtların görüşleri istikametinde hadisler vardır. Meselâ Buharî ve Müslim'deki bir hadiste, Rasûlullah'ın, "faiz ancak nesîededir"

buyurduğu rivayet edilir.

Fethu'l-Bârî'de, ribâ-i fazlın haram olduğuna işaret eden hadislerle, haram olmadığına işaret eden hadislerin arasım te'lifde âlimlerin ihtilâf halinde oldukları belirtilir. Bazıları, ribâ-i fazlın haram olmadığına işaret eden hadislerin mensuh olduklarını söyler. Ancak Askalânî bunu uygun bulmamakta ve, "İhtimalle nesh sabit olmaz" demekte, başka te'îf usulleri göstermektedir.

Müctehid imamlar ve onların mezheplerine tabi olan âlimler, hem ribâ-i fazl hem de ribâ-i nesîenin haram olduğunda hemfikirdirler. Ancak ribâ illetinin ne olduğunda, yani hangi tür mallarda faizin cereyan ettiğinde ihtilâf etmişlerdir.

Kendilerinde ribânın tahakkuk ettiği nasla sabit olan mallar, bu babda-ki hadislerde konu edilen altı çeşit maldır. Yani altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuzdur. Bu mallarda bazı ortak yönler vardır. Meselâ, altın ve gümüş; para, diğerleri gıda maddesidir. Ayrıca altın ve gümüş veznî, diğerleri keylîdirler. Müctehid imamlar yukarıdaki maddelerdeki benzerlikleri ve bunlardaki ribâ illetini farklı değerlendirmişler ve hangi tür mallarda faizin cereyan ettiğinde ihtilâfa düşmüşlerdir. Bu konuda on kadar görüş zikredilir. Bunların meşhurları:

a) Zahirîlere göre faiz, sadece hadiste anılan bu altı çeşit maddede olur. Başkalarında olmaz.

b) Mâlikîlere göre ribâ illeti; semeniyyet (para olma) ve yiyecek maddelerinin azık olarak saklanabilir olmaları ve bunların beslenme için yeterli bulunmalarıdır. Yiyecek cinsindeki bu illet, ribâ-i fazla aittir. Ribâ-i nesîe için bir malın sadece gıda maddesi olması yeterlidir.

Buna göre Mâlikîlerde; parada ve buğday gibi depolanabilen ve insanın yaşayabilmesi için yeterli olan gıda maddelerinde hem ribâ-i fazl hem de ribâ-i nesîe cereyan eder. Yani bu mallan, birbirleri ile eşit de olsalar veresiye satmak caiz olmadığı gibi, peşin veya veresiye olarak mikdarları farklı biçimde satmak da caiz değildir. Her türlü yiyecek maddesinin beslenme için yeterli olmasa da birbirleriyle veresiye olarak satılmaları da ribâ-i nesîedir.

Mâlikî mezhebine göre, para ve gıda maddelerinin dışındaki mallarda faiz sözkonusu değildir.

c) Hanbelîlere göre faizin illeti vezn ve keyldir. Yani tartı ve ölçekle alınıp satılan tüm mallarda (ister gıda maddesi olsun ister başka mallar) faiz caridir. Yumurta ve karpuz gibi sayıyla satılan mallarla ise faiz sözkonusu olmaz.

d) Şâfiîlere göre ribâ illeti, semeniyyet ve gıda maddesi olmaktır. Yani altın ve gümüş ile yiyecek maddelerinin tümünde faiz caridir. Şâfiîlerde ribâ-i nesîe, sadece faize konu olan mallarda cari olur.

e) Hanefîlere göre faizin illeti, ribâ-i fazlda cins ile kadrdir. Yani malların aynı cinsten

ve veznî ya da keylî olmalarıdır. Buna göre ölçü ve tartı ile satılan mallar hangi cinsten olurlarsa olsunlar birbirleri ile değiştirildiğinde "şit olmazlarsa bu ribâ-i fazldır. Mesela, bir ölçek buğdayı iki ölçek buğdaya satmak faiz olduğu gibi; bir ton demiri, bir buçuk ton demir karşılığında satmak da faizdir. Ama bir ölçek buğdayı iki ölçek arpaya mukabil satmak faiz olmaz. Yine bir karpuzu iki karpuz karşılık peşin satmak faiz olmaz. Çünkü karpuz veznî ve keylî değildir.

Ribâ-i nesîe için, yukarıdaki illetlerden sadece birisi kâfidir. Yani ne türden olursa olsun aynı cinsten olan malları birbirleri ile veresiye satmak faizdir. Malların veznî veya keylî olması şart değildir. Meselâ, bir ölçek buğdayı yine bir ölçek buğday karşılığında veresiye satmak faiz olduğu gibi, bir karpuzu bir karpuz karşılığında veresiye olarak satmak da faizdir. Aynı şekilde veznî veya keylî olan malları, cinsleri aynı olmasa bile birbirleri ile veresiye satmak da ribâ-i nesîeye girer. Meselâ, buğdayı veresiye olarak arpa mukabilinde satmak bu kabildendir.

Görüldüğü gibi, faizin illetini tayin konusunda âlimler arasında görülen bu ihtilâf tamamen hadiste sayılan maddelerin özelliklerini değerlendirmedeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Bu izahlardan sonra, yukarıdaki hadis-i şeriflerin de ışığı altında konuyu toparlarsak şöyle bir sonuca varabiliriz:

Mallar, genelde (mezheplerin farklı görüşlerine göre) ribevî (faize konu) olan ve ribevî olmayan (faize konu olmayan) mallar olmak üzere ikiye ayrılır:

I- Faize konu olan (ribevî) malların satışı;

1) Birbirleri mukabilinde olur. Buğdayı buğday, altın altın karşılığı satmak gibi. Bu da;

a) Peşin olabilir. Bu durumda her iki bedel de eşit olmalıdır. Aksi halde ribâ-i fazl olur.

b) Veresiye olursa -bedeller ister eşit olsun, ister farklı- ribâ-i nesîe olur. Bir ölçek buğdayı bir veya iki ölçek buğday karşılığında veresiye olarak satmak ribâ-i nesîedir. Dolayısıyla caiz olmaz.

2) Buğdayı arpa veya altını gümüş karşılığında satmakta olduğu gibi, başka cinsler karşılığında olabilir. Bu tür satış;

a) Eğer peşin olursa, ister bedeller eşit olsun, ister farklı caizdir, faiz olmaz. Bir ölçek buğdayı iki ölçek arpa karşılığında satmak gibi.

Ancak İmam Mâlik, arpa ile buğdayı aynı cinsten sayar. Onun için bu iki maddenin birbirleri ile peşin olarak satışında da ona göre eşitlik gözetilmelidir.

b) Veresiye olursa bedeller ister eşit olsun ister farklı olsun ribâ-i nesîe olur. Meselâ, bir ölçek buğdayı bir veya iki ölçek arpa karşılığında veresiye olarak satmak ribâ-i nesîedir.

II- Ribevî olmayan (Hanefî ve Hanbelîlere göre keylî ve veznî olmayan; Şâfiîlere göre, para ve gıda maddesi; Mâlikîlere göre de para ve dayanıklı gıda maddesi olmayan) malların ise;

a) Birbirleri ile peşin olarak satılması halinde, ister eşit olsun ister farklı, hiçbir mahzur söz konusu değildir. Veresiye satılmaları ise Hanefîlere göre ribâ-i nesîedir. Şâfiîlerde ribâ-i nesîe sadece ribevî mallarda; Mâlikîlerde de, gıda maddelerinde cereyan eder.

b) Başka cinslerle satımında, ister peşin olsun ister veresiye her türlü satış caizdir.

Aslında sarf ve faiz konularının bu kadarlık bir çerçeve içerisinde bütün detayları ile anlatılması mümkün değildir. Biz sadece ana hatlarına temas ettik. Geniş bilgi edinmek isteyenler fıkıh kitaplarına müracaat etmelidirler. [\[102\]](#)

13. Kılıncın Ziynetinin Gümüş Para Mukabilinde Satılması

3351... Fedâle b. Ubeyd (r.a)'den rivayet edilmiştir; der ki:

Hayber ('in fethi) yılında, Hz. Peygamber (s.a)'e içinde altın ve kıymetli taşlar bulunan (altın ve kıymetli taştan yapılmış) bir gerdanlık getirildi. -Ebû Bekir ve İbn Menî' "içerisinde, altınla bağlanmış kıymetli taşlar bulunan bir gerdanlık" dediler.- [\[103\]](#)

Gerdanlığı bir adam yedi veya dokuz dinara satın aldı. Rasûlullah (s.a):

"Olmaz, altınla taşların arasını ayırmadıkça (caiz değil)" buyurdu: Satın alan adam:

Ama ben sadece taşı istedim, dedi. Hz. Peygamber (s.a) yine:

"Hayır, onların arasını ayırmadıkça olmaz" buyurdu.

Bunun üzerine adam, altınla taşın arasını ayırıcaya [\[104\]](#) kadar geri verdi.

İbnü İsâ, (adamın; ben sadece taşı istedim, sözünü) "ben ticareti istedim" şeklinde söyledi.

Ebû Dâvûd dedi ki:

İbn İsa'nın kitabında: "taş" şeklindedir. [Başkası "ticareti" demiştir.] [\[105\]](#)

Açıklama

Hadisin bu lafızlarla olan rivayeti Kütüb-I Sitte'nin diğerle-rinde mevcut değildir. Ancak aynı hâdiseden bahseden ve bundan sonra gelecek olan rivayet, Müslim'in Sahih'inde ve Nesâî ile Tirmizî'-nin Sünen'lerinde mevcuttur. Ayrıca Taberânî'nin Mu'cem-i Kebîr'inde de; aralarında bazı farklılıklar bulunan ve çeşitli yollarla gelmiş birkaç rivayeti vardır. Meselâ, bir rivayette: "İçerisinde taş ve altın bulunan bir gerdanlık"; bir başka rivayette, "altın ve cevher" bir başkasında "altınla yapıştırılmış taş" ifadeleri yer almıştır. Ayrıca bu gerdanlığın yedi dinara, dokuz dinara ve oniki dinara alındığı şeklinde farklı fiatlar da nakledilmiştir.

Şevkânî'nin ifadesine göre, Beyhakî; bu farklı ifadelerin ayrı ayrı alım satımlarla ilgili olup, Fedâle'nin bunların hepsine şahid olduğunu söyler. Yine Şevkânî'nin nakline göre; İbn Hacer, sözler arasındaki bu farklılığın hadisin zayıf olmasını gerektirmediğini, delil alınacak kısımda ihtilâfin bulunmadığını, onun da altınla taşın arasını ayırmadıkça satılmasının caiz olmayışı olduğunu söyler. Gerdanlığın cinsi ve fiatındaki farklı görüşlerin hadise "muzdarib" hükmünü vermeyi gerektirmeyip tercihin raviler arasında yapılması gerektiğini de ilâve eder.

Tercemeye "kıymetli taş" diye geçtiğimiz kelimesi, kelimesinin cem'idir. de Kamus'ta; "dizilmiş cevher" şeklinde izah edilmiştir. Bu kelime dilimize "boncuk" diye geçmiştir. Ancak, boncuk daha çok cam veya naylondan yapılan değersiz şeylere denilir. Halbuki hadisten gerdanlıktaki taşların değerli olduğu anlaşılmaktadır. Onun için biz bu kelimeyi "kıymetli taşlar" diye terceme ettik.

Hadisin Müslim'deki rivayetinden, bu gerdanlık alım satımının Hayber'-de olduğu, bundan sonra gelecek olan rivayetten de, gerdanlığı satın alan. şahsın bizzat ravi Fedâle olduğu anlaşılmaktadır. Tabii bu, rivayetler arasındaki farkın İbn Hacer'in anlayışı istikametinde izahına göredir.

Bu hadiste ve peşinden gelecek rivayetlerde üzerinde zinet olan kılınan gümüş para mukabilinde satışına dair doğrudan bir ifade mevcut değildir. Babın isminin hadislerle münasebeti, gümüş ve başka maddeden yapılan bir malı gümüş para ile veya altın ve başka maddeden yapılan bir malı da altın para ile satma açısından olsa gerektir. Yani nasıl ki, altın ve taştan yapılan gerdanlığı altın karşılığında satmak caiz görülmemişse, üzerinde gümüş işlemeler bulunan kılına da gümüş karşılığında satmak caiz değildir.

Hadis-i şerif, altın ve başka bir maddeden yapılan bir şeyi altınla satmanın caiz olmadığına işaret etmektedir. Hattâbî, bu konu ile ilgili geniş bilgi vermiş ve ulemanın görüşünü nakletmiş. Biz Hattâbî'nin verdiği bilgiyi özetleyerek fakat değişik bir sunuş tarzıyla aktarıyoruz:

Altın ve başka bir maddeden yapılan bir şeyi altın karşılığında satmanın hükmünde dört görüş vardır:

1- Bu yolla yapılan alım satım, fasiddir. Bu görüş Şüreyh, Muhammed b. Şîrîn, Nehaî, Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûyeh'e aittir. Bu görüş sahiplerine göre; semen (para) olarak verilen altının, başka madde ile karışık maldaki altından az, çok veya ona

eşit olması arasında fark yoktur. Yani her halükârda içerisinde altın bulunan bir malı, altınla satmak, fasiddir. Bu gruptaki âlimlerin delilleri üzerinde durduğumuz hadistir. Çünkü hadis bu rivayetinde, gerdanlıktaki altının, karşılığı olan 7 veya 9 dinar altından az veya çok olduğu konusunda bir işaret yoktur. Ayrıca, bu akid aynı anda hem sarf hem de bir alışveriş olup, akid anında gerdanlıktaki altının miktarının bilinmemesi de akdin fesadı için yeterli görülmüştür.

2- Bu mamul maldaki altın, karşılığı olarak verilen altından ister az, ister çok isterse ona eşit olsun satış caizdir. Bu görüş, Hammâd b. Ebî Süleyman'a aittir.

Hattâbî, Hammâd'ın bu görüşünün hadislere ve ulemanın cumhurunun görüşüne aykırı olduğu için, münker olduğunu söyler.

3 - Eğer altın ve başka maddeden yapılan mala karşılık verilen altın, bu maldaki altından fazla ise satış caizdir. Altınlar eşitse veya para olarak verilen altın maldaki altından daha az ise caiz değildir. Bu görüş Hanefîlere, Sevrî ve Hasen b. Salih'e aittir.

Hattâbî, Hanefîlerin bu görüşüne işaretle yetinmiş, tefsilata girmemiştir. Halbuki para olarak verilen altın mamul maldaki altından fazla bile olsa bu akdin cevazı için mamul mal ile ondaki altının ağırlığı kadar altının akid meclisinde, karşılıklı olarak kabzedilmeleri gerekir. Çünkü altınların birbirleri ile satımı bir sarf akdidir. Sarf akdinde de bedellerin peşin olması ve akid meclisinde değişimi şarttır.

Hanefîler ve onlarla aynı görüşte olanlar; para (semen) olarak verilen altının, maldaki altın miktarım o altına, fazlasını da diğer maddeye mukabil tutmuşlardır. Böylece altının altınla satımında bir fazlalık sözkonusu olmamaktadır. Tabii bu durumda, mamul maldaki altının miktarım da bilinmesi gerekir. Eğer bilinmezse bu satış, Hanefîlere göre de caiz olmaz. Bundan sonra gelecek olan rivayet, bu görüş sahipleri için delildir. Çünkü o rivayette; gerdanlığa karşılık verilen paranın 12 dinar, gerdanlıktaki altının ise daha fazla olduğunun anlaşıldığı bildirilmektedir. O zaman Hz. Peygam-ber'in bu akdi men edişine sebep gerdanlıktaki altının, karşılık olarak verilen altından daha fazla oluşudur. Bazı Hanefîler ise, üzerinde durduğumuz hadisi muzdarib kabul etmişlerdir.

4- Eğer mamul maldaki altın, diğer maddenin üçte biri kadar veya daha azsa altınla satışı caizdir. Çünkü bu durumda, haricî madde asıl, altın tâbi olmuş olur. Bu görüş de İmam Mâlik'e aittir.

Üzerinde durduğumuz hadiste satışa konu edilen maden altındır. Altının dışındaki (ribevî mal konusunda ulemanın farklı görüşleri gözönünde bulundurularak), ribevî mallarda da durum aynıdır. Meselâ, üzerinde gümüş işlemeler bulunan çelikten yapılmış bir kılınan, gümüş para karşılığında satışında da aynı ihtilâflar variddir.

Hadisin ravilerinden İbn İsâ, gerdanlığı satın alan zatın; "ben taş: istedim" değil de "ben ticareti istedim" dediğini söylemiştir. Ebû Dâvûd ist İbn İsa'nın, kitabında, söylediğinin aksine "taşı istedim" yazdığını; "ticareti istedim" şeklindeki rivayetin başkalarına ait olduğunu söyler. [\[106\]](#)

Bazı Hükümler

1. Ganimet mallarının satışı caizdir.

2. Altınla kaşık bir maddeden yapılan bir malı, altın karşılığında satarken, maldaki maddelerin birbirlerinden ayrılmaları gerekir. Aksi halde yapılan satış caiz olmaz. Tafsilat yukarıda geçmiştir.

3. Meşru olmayan bir akdin feshedilmesi gerekir. [\[107\]](#)

3352... Fedâle b. Ubeyd'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hayber savaşı günü, on iki dinara içinde altın ve kıymetli taş bulunan bir gerdanlık satın alıp, altınım taşım ayırdım. Gerdanlıkta on iki dinardan daha fazla altın buldum ve durumu Hz. Peygamber (s.a)'e söyledim. Rasûlullah (s.a):

"Gerdanlık, ayrılmadıkça satılmaz" buyurdu. [\[108\]](#)

Açıklama

Bu hadis önceki hadisin değişik bir rivayetidir. Bunda, öncekinden farklı olarak, gerdanlığın yedi veya dokuz değil de on iki dinara satın alındığı ve satın alanın bizzat Fedâle olduğu belirtilmektedir. Bu hadislerin arasını te'lif konusunda Beyhakî ve İbn Hacer'in söylediklerine önceki hadisi izah ederken işaret etmiştik. Onlardan farklı olarak Bezlü'l-Mechûd sahibi bu konuda şunları söyler:

"Bu hadis, bundan önce geçen İbnü'l-Mübârek hadisi ile çelişik durumdadır. Çünkü orada, gerdanlığın 7 veya 9 dinara satın alındığı söylenmişti. Burada ise 12 dinara alındığı belirtilmektedir. Bunların arasını birleştirmede şöyle denilebilir: Önceki fiatta şüphe edilmiştir, bu rivayette ise 12 dinar olduğu kesin olarak ifade edilmiştir. Yahut da 12, taşla altın ayrıldıktan sonra üzerinde akdin vaki olduğu fiattır. Önceki ise, akidden önceki semendir."

Bezlü'l-Mechûd'daki bu ifadeden, musannifin, her iki rivayetdeki hâdisenin aynı ve kesin fiatın da 12 dinar olduğu görüşünü benimsediği anlaşılmaktadır.

Hadisin ihtiva ettiği hüküm ve o konudaki farklı görüşler önceki hadis izah edilirken verilmiştir. Burada eklenecek bir şey yoktur. [\[109\]](#)

3353... Fedâle b. Ubeyd (r.a)'den rivayet edilmiştir. Der ki: Biz Hayber savaşı günü Rasûlullah (s.a) ile birlikte idik. Yahudilerden bir ûkiye [\[110\]](#) altım, dinar mukabilinde - Kuteybe'den başkası; iki ve üç dinar karşılığında dedi, sonra ittifak ettiler- satın alırdık. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a):

"Altını, altın karşılığında ancak tartısı tartısına satınız" buyurdu. [\[111\]](#)

Açıklama

Ûkiye; yedi miskâl ya da 40 veya 12 dirheme tekabül eden ağırlıktır.

Bu durumda sahâbîlerin iki üç dinar verip yedi miskâl ağırlığında altın almış olmaları gerekir. Bu ise pek makul görünmüyor. Çünkü bir kişinin yedi miskâl altın verip iki üç dinar alması pek mümkün olmaz. Nitekim İmam Nevevî buradaki ûkiye'nin altın, taş ve diğer kıymetli maddelerden müteşekkil olmasının muhtemel olduğunu söyler.

Sahâbîlerin önce, hadiste konu edilen alışverişi yapmış olmaları bunun caiz olduğunu zannettiklerinden dolayıdır.

Hz. Peygamber (s.a)'in mezkûr akdi nehyetmesine sebep, Nevevî'nin muhtemel gördüğü izaha göre; altın, taş ve cevherden müteşekkil bir ûkiye altının mukabilinde verilen iki üç miskâl altından daha fazla olmasından dolayıdır. Ûkiyenin saf altından olduğunu nazara alırsak; altın, altın karşılığında bir taraf fazla olarak satıldığı için ribe'1-fadl olur. Onun için Rasûlullah (s.a) menetmiştir.

Hadisin babın ismi ile ilgisi, Nevevî'nin muhtemel gördüğü izaha göre kendisini gösterir. Aksi halde, içerisinde ribâ bulunan bir sarf muamelesi olur.

Hadisin sonundaki, "Altını ancak tartısı tartısına satın" sözünden maksat, altının altın karşılığında satıldığı zaman, her iki bedelin eşit olmalarıdır. [\[112\]](#)

14. Gümüşün Yerine Altın Almak

3354... İbn Ömer (r.anhüma)'dan rivayet edilmiştir; der ki: Bakî'da [\[113\]](#) deve satardım; (bazan) dinar karşılığında satar dirhem alır, (bazan da) dirhem karşılığı satar, dinar alırdım. (Sattığımda) bunun dirhemini yerine şunu (dınarı) alır ve (aldığımda da) bunun yerine şunu verirdim.

Rasûlullah (s.a)'a gidip:

Ya Rasûlallah, müsaade eder misin, sana (bir şey) soracağım. Ben (bir malı) dirhem mukabilinde satıp, dinar alıyorum. Bunun yerine şunu alıyor ve bunun yerine şunu veriyorum (altının yerine gümüşü alıp veriyorum), dedim.

Rasûlullah (s.a):

"Aranızda (ödenmemiş) bir şey kalmadıkça o günün rayici ile (birinin yerine ötekini) almanda mahzur yok" buyurdu. [\[114\]](#)

3355... Bize Hüseyin b. el-Esved, Ubeydullah'dan o İsrail'den, İsrail de Simâk'den önceki hadisi aynı mana ve isnadîa rivayet etti. Önceki hadis daha mükemmeldir. İsrail (rivayetinde) "o günkü rayici ile" sözünü zikretmedi. [\[115\]](#)

Açıklama

Görüldüğü gibi bu hadis, önceki hadisin farklı bir rivayetine işaret için kitaba alınmıştır. Biz daha mükemmel olan o hadisin izahına girmeden bu farklı rivayeti de terceme etmek istedik. Şimdi izahına çalışacağımız hadis, bundan önce tamamı zikredilen hadistir.

Bu hadisi yukarıda işaret ettiğimiz zatlardan başka İbn Hibbân ve Beyhakî de tahrir etmişlerdir. Hâkim de hadisin sahih olduğunu söyler. Tirmizî, "Bu hadisi merfû olarak Simâk b. Harb'den başkasından bilmiyoruz" der ve bunun İbn Ömer'den mevkuf olarak rivayet edildiğini söyler. Nesâî de aynı şekilde İbn Ömer'den mevkuf olarak rivayet etmiştir.

Hadis-i şerifte, altın karşılığında satılan bir malın bedelinin gümüş ile veya gümüş karşılığı satılan malın bedelinin altınla ödenmesi söz konusu edilmektedir. Bilindiği gibi "dinar" altın para, "dirhem" de gümüş paradır.

Bakî' Medine'nin kabristanının bulunduğu yerdir. Nevevî: " O zamanlar Bakî'de kabir çok değildi." der.

Hadis-i şerif; insanın zimmetinde borç olan parayı, başka cins bir para ile ödemenin caiz olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu değişimin aynı mecliste olması gerekmektedir. Yani altın para ile yapılan bir alışverişte bedel o mecliste gümüş para ile ödenebilir. Ödemenin aynı mecliste olmasının şart. oluşu, Hattâbî'nin ifadesine göre, bu akdin bir sarf (para bozma) akdi olmasından dolayıdır.

Ulemanın büyük çoğunluğu, hadisin işaret ettiği istikamette görüş beyan etmişlerdir. Şevkânî'nin belirttiğine göre; Hz. Ömer, oğlu Abdullah, Ha-sen, Hakem, Tâvûs, Zührî, Mâlik, Şafiî, İmam A'zam Ebû Hanîfe, Sevrî, Ezvaî, Ahmed b. Hanbel ve daha birçok âlim

bu görüştedir.

İbn Mes'ud, İbn Abbas, Saîd b. el-Müseyyeb ve İmam Şafî'nin bir görüşüne göre, altın yerine gümüşle ödemede bulunmak mekruhtur. Ancak üzerinde durduğumuz hadis onların aleyhine delildir. Hattâbî ise, Ebû Seleme b. Abdirrahman ve İbn Şübrûme'nin bu değişimi caiz görmediklerini söyler.

Hadisin rivayetlerinden birinde, altın ve gümüşün birbirlerinin yerine ödendiği takdirde o günkü rayıçlarının esas alınmasının gereği vurgulanmaktadır. Yani, meselâ 100 dirhem gümüş karşılığı bir mal pazarlık eden kişi gümüş yerine altın ödeyecekse, 100 dirhem gümüşün satın alacağı altını ödeyecektir. Ahmed b. Hanbel'in mezhebi de böyledir.

Hadisin diğer rivayetinde ise, borçlanılan para birimi ile onun yerine ödenecek para arasında kıymet eşitliği şartı söz konusu edilmemiştir. Ebû Hanîfe ve Şafî de bu görüştedirler. Buna göre, ödenecek paranın kıymeti borçlanılan paranın kıymetine denk olabileceği gibi, daha değersiz veya daha değerli olabilir. Bu görüşte olanlar; ribevî mallardan değişik cinslerin birbirleri ile satılması durumunda peşin olmak şartıyla aralarında eşitliğin şart olmadığını bildiren hadisi görüşlerine delil alırlar. [\[116\]](#) Altın ve gümüş ayrı ayrı cinslerden olduğuna göre, peşin değişimlerinde eşitlik şart değildir.

Buraya kadarki izahlardan anlaşıldığı üzere, altın borcunu gümüş veya gümüş borcunu altınla ödemek, önce bunları birbirine karşılık satıp sonra takas yapmaktır. Meselâ, 5 altınla bir mal alan kişi, malı satana 5 altın borçlanmıştır. Bu borcunu gümüşle ödeyecekse, vereceği gümüşle zimmetindeki bu 5 altın satın alır ve gümüşü öder. Böylece altından olan borcunu gümüş ile ödemiş olur.

Hattâbî buna işaretle, "Bir mal karşılığı olarak, gümüşten olan borcu altınla veya altından olan borcu gümüşle ödemek, gerçekte bir malı kabzetmeden satmaktır. Hadisin bu muameleyi caiz görmesi; malı kabzetmeden satmanın caiz olmayışının, satışında kâr gözetilen şeylerde olduğuna delâlet eder" der.

Satın alınan bir malı, kabzetmeden satmanın hükmü ileride gelecektir. [\[117\]](#)

Bazı Hükümler

Bir malı altın karşılığında satın alan kişi, bu altını gümüşle ödeyebilir. Ancak o mecliste paranın ödenmesi gerekir. Birbirlerinin yerine ödenecek paraların kıymetçe eşit olmasının şart' olup olmadığı ihtilaflıdır. Hadisin bir rivayeti bunun şart olduğuna delâlet eder. [\[118\]](#)

15. Hayvanı Hayvan Karşılığında Veresiye Olarak Satmak

3356... Semüre (r.a)'den rivayet edildiğine göre;

Hız. Peygamber (s.a); hayvanı, hayvan karşılığında veresiye olarak satmayı menetmiştir. [\[119\]](#)

Açıklama

Hadisin sıhhati ile ilgili olarak çelişkili şeyler söylenmiştir. Tirmizi ve İbnü'l-Cârûd, hadisin sahih olduğunu söylerler. Ancak kaynaklarda, ravilerden el-Hasen'in Semüre'den hadis işitip işitmediğinde ihtilâf edildiği söylenir. İmam Şafî de bu hadisin Rasûlullah'dan sabit olmadığını bildirir.

Bu hadisin sıhhatine karşı söylenen sözler onun ihtiva ettiği hükme tesir edecek durumda değildir. Çünkü bir defa ulema bu hadisin zayıf olduğunda hemfikir değildiler. Onu ta'n edenler kadar, müdafaa edenler de var. Ayrıca aynı manaya işaret eden, yani hayvanı hayvan karşılığında veresiye olarak satmanın caiz olmadığını bildiren başka hadisler de vardır. Aynı manaya gelen bu hadisler birbirlerini kuvvetlendirmektedirler. Meselâ; Bezzâr, Ta-havî, İbn Hibban ve Dârekutnî buna benzer bir hadisi İkrime kanalıyla İbn Abbas'tan rivayet etmişlerdir. Buharı; "Hayvanı, hayvan karşılığında veresiye olarak satmayı nehyeden İkrime'nin İbn Abbas'tan mevkuf olarak rivayet ettiği hadisi güvenilir raviler rivayet etmişlerdir. İkrime de Rasûlullah'dan mürsel olarak rivayet etmiştir" der.

İbn Ömer ve İbn Sîrîn'den, hayvanı hayvanla veresiye satmanın caiz olduğunu bildiren haberler de gelmiştir.

Bu hadis, hayvanı hayvan karşılığında (ister aynı cinsten ister farklı cinsten olsun) satmanın caiz olmadığına delâlet etmektedir. İmam Ebû Hanîfe ile diğer Küfe uleması ve Ahmed b. Hanbel bu görüştedirler. Buna göre; bir kimsenin bir kimse ile, meselâ elindeki atını verip iki ay sonra başka bir at veya bir öküz almak üzere alışveriş akdi yapmaları sahih değildir. Yukarıdaki hadisler bunun caiz olmadığını ifade etmektedirler. Ayrıca, hayvan tüm özellikleri ile zabtedilebilen bir mal değildir. Dolayısıyla ileride teslim edilmesi şart koşulan hayvanın teslim tesellümünde taraflar arasında anlaşmazlık çıkabilir. Meselâ, hayvanı alacak olan daha kalitelisini isterken verecek olan daha düşüğünü vermek isteyebilir. Bu da aralarında bir niza sebep olabilir. "Niza sebep olan bütün cehaletler akdin fesadına sebeptir."

İmam Şafî; hayvanı hayvan karşılığında veresiye satmanın caiz olduğu görüşündedir. Şevkânî, ulemanın cumhurunun bu görüşü paylaştıklarını bildirir. Bundan sonra gelecek olan hadis, bu tür bir alışverişi caiz görenler için delildir. Bunlar, üzerinde durduğumuz hadisin tenkide tabi olduğunu söyleyerek, kendilerini savunurlar. Ayrıca Şafî, bu hadiste nehyedilen vadeden maksadın; iki taraflı olan vade olduğunu söyler. Yani her

iki tarafın birbirlerine verecekleri hayvanın elde olmayıp ileride vermeyi taahhüd etmeleri ile ilgili olduğunu, bunun da "borcu borç karşılığı satmak" olduğu için caiz olmadığını belirtir.

Şevkânî, Hanefîlerin görüşünü destekleyerek şöyle der: "Eğer lügatta veya fıkıh ıstılahında, elde olmayanı elde olmayan (ma'duniu ma'dum) karşılığında satmaya veresiye satma deniliyorsa, Şafî'nin dediği olur. Ama öyle değilse, bu satışı nehyeden hadislere dönmek gerekir. Çünkü her ne kadar bunların her birisi için tenkidler yapılmışsa da bunlar Semüre, Câbir b. Semüre ve İbn Abbas'tan -üç ayrı sahabeden gelen yollarla-sabit olmuşlardır ve birbirlerini takviye etmektedirler. Bunlar; tenkidden tamamen hâli olmayan bir tek hadise tercih edilirler. O tek hadis, (bundan sonra gelecek olan) İbn Amr hadisidir. Üstelik Tirmizî ve İbnü'l-Cârûd, Semüre hadisinin sahih olduğunu söylerler. Bu da ikinci bir tercih sebebidir. Aynı şekilde usûlde bilinmektedir ki, harama delâlet eden delil, ibâhaya delâlet eden delile tercih edilir. Bu da üçüncü bir tercih sebebidir. (Bu hükme zıt olarak) varid olan sahabelerin eserleri de hüccet değildir. Olduğu farzedilse bile bu ihtilâftır."

Görüldüğü gibi Şevkânî bu sözleri ile hayvanı hayvan karşılığında veresiye satmayı caiz görmeyenlerin görüşünü üstün göstermektedir.

İmam Mâlik'in görüşü; yukarıdaki iki görüşün ortası bir görünüm arz etmektedir. Ona göre, eğer peşin verilecek hayvanla vade ile verilecek hayvanlar aynı cinstense (at verip at almak gibi) bu akd caiz değil, aynı değilse (at verip inek almak gibi) caizdir. [\[120\]](#)

Bazı Hükümler

İster aynı cinsten olsun ister farklı cinsten, iki hayvanı birbirleri karşılığında biri peşin biri veresiye olmak üzere satmak caiz değildir. Mesele ihtilâftır. Bu ihtilâf yukarıda anlatılmıştır. [\[121\]](#)

16. (Hayvanı Hayvan Karşılığında Veresiye Satmakta) Ruhsat

3357... Abdullah b. Amr (b.el-Âs) (r.a)'dan rivayet edildiğine göre:

Rasûlullah (s.a), kendisine bir ordu teçhiz etmesini emretti. Ancak develer tükendi, (tüm askere yetişmedi). Bunun üzerine Rasûlullah (s.a), genç zekât develeri karşılığında (deve) almasını emretti. Zekât develeri gelinceye kadar iki deveye karşılık bir deve alırdı. [\[122\]](#)

Açıklama

Ahmed b. Hanbel'in rivayeti buradakinden biraz değiştir. Ancak ihtiva ettikleri hüküm açısından aralarında bir fark yoktur.

Bu hadis de bazı âlimlerce tenkide uğramıştır. Buna sebep raviler arasındaki Muhammed b. İshak adındaki zattır. Hafız, Fethu'l-Bârî'de, bunun isnadını kuvvetlendirmektedir.

Hadis-i şeriften anladığımıza göre, Hz. Peygamber (s.a) Abdullah b. Amr b. el-Âs'a ordunun ihtiyacı olan araç gereçleri hazırlama görevini vermiş, o da bu görevi yerine getirmiştir. Ancak eldeki develer askerlere tahsis edildiğinde bunun yeterli olmadığını görmüş ve durumu Peygamber Efendimize intikal ettirmiştir. Efendimiz de, alınacak olan zekât develeri gelince ödenmek üzere iki deveye karşılık bir deve satın almıştır.

Önceki hadis izah edilirken de söylediğimiz gibi bu hadis, hayvanı hayvan karşılığında veresiye satmanın caiz olduğuna delâlet etmektedir. İmam Şafî ve birçok ilim adamının görüşü de bu şekildedir. Hanefî ve Hanbelîler ise karşı görüştedirler.

Ulemanın bu konudaki görüşlerini ve görüşlerine uymayan hadislere bakış açılarını önceki hadisi izah ederken Şevkânî'den naklen vermiştik; burada tekrar etmiyoruz.

Ancak oradakinden fazla olarak Hanefîlerin bu hadisin mensuh olması ihtimali üzerinde durduklarına da işaret edelim.

İbnü'l-Hümâm da Şerhu Fethi'l-Kadîr adındaki eserinde; bu hadisin zayıf olduğunu uzun uzadıya iddia etmiş ve Amr b. Harîş'in meçhul olduğunu, Müslim b. Cübeyr'in bundan başka bir hadisinin bulunmadığını, Ebu Süf-yân için de sözler olduğunu söylemiştir. [\[123\]](#)

17. Hayvanı Hayvan Karşılığında Peşin Olarak Satmak

3358... Câbir (r.a)'den rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a), iki köle karşılığında bir köle satın almıştır. [\[124\]](#)

Açıklama

Hadisin Müslim'in ve Tirmizî'nin Sahih'lerindeki rivayeti daha geniştir. Rivayetin tercemesi şu şekildedir:

"Hz. Peygamber (s.a)'e bir köle gelerek, hicret etmek üzere ona bi'at etti. Rasûlullah (s.a) onun köle olduğunu anlayamadı. Bu ara sahibi o köleyi aramaya geldi. Hz. Peygamber adama;"Bu köleyi bana sat" dedi ve onu iki siyah köle karşılığında satın aldı. bundan sonra, "Bu köle midir?" diye sormadan hiçbir köle satın almadı."

Hadis-i şerif, peşin olmak üzere bir köleyi iki köle karşılığında satın almanın caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Tirmizî hadisi tahrir ettikten sonra, "Âlimler bu hadise göre amel etmişlerdir. İki köleyi bir köle karşılığında peşin olarak satmak caizdir. Veresiye olması halinde âlimlerin ihtilâfı vardır"der.

Bilindiği gibi mallar; mislî, adedî ve kıyemî olmak üzere üçe ayrılırlar. Buğday, tuz gibi ölçek veya tartı ile alınıp satılanlar mislî, yumurta ve karpuz gibi tane ile alınıp satılanlar adedî, hayvan gibi her biri diğerinden çeşitli yönlerden ayrı olan mallar da kıyemîdir. Bu son gruptaki malların her birisinin kendisine ait bir değeri vardır. Bir hayvan, her yönden diğer bir hayvanın aynı değildir.

Bu hadiste, kıyemî malların birbirleri karşılığında satışı söz konusu edilmektedir. Hadisin metninde kölenin satışı söz konusu edildiği halde, musannifin, konu başlığını önceki konulara bağlayarak; "Hayvanın hayvan karşılığında peşin olarak satılması" şeklinde isimlendirmesi de buna delildir.

Kıyemî mallar, hadiste adı geçen ribevî mallardan değildir. Onun için bu türdeki malların birbirleri ile satılmalarında peşin olmak şartıyla eşitlik şartı aranmaz. Bu konuda âlimler arasında ihtilâf yoktur. Veresiye satılmalarında ise önceki babda geçen ihtilâflar caridir. Bu ihtilâf; mesele ile ilgili hadisler arasındaki taaruzun yanısıra, ribevî malların tayinindeki görüş ayrılıklarından da kaynaklanmaktadır. Bu konu 1348 ve 1349 numaralı hadislerde izah edilmiştir. [\[125\]](#)

18. (Taze) Hurmayı (Kuru) Hurma Karşılığında Satmak [\[126\]](#)

3359... Ayyâş'ın babası Zeyd'in haber verdiği göre; O, Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a)'a, buğdayı süit karşılığında, satmanın hükmünü sordu. Sa'd kendisine:

Bunların hangisi üstün? dedi. O da:

Buğday, karşılığını verdi.

Bunun üzerine Sa'd, Zeyd'i bundan menedip şöyle dedi:

Rasûlullah (s.a)'a kuru hurmayı taze hurma karşılığında satmanın hükmü sorulurken işittim; Rasûlullah (s.a):

"Taze hurma kuruduğu zaman eksilir mi?" buyurdu.

Evet, dediler.

Bunun üzerine Efendimiz, bu satıştan menetti. Ebû Dâvûd; "Bu hadisi, Mâlik'in rivayetine benzer bir şekilde İsmail b. Ümeyye de rivayet etmiştir" der. [\[127\]](#)

Açıklama

Hadisin ihtiva ettiği hükmü kabul konusunda müctehid imamlar arasında görüş ayrılığı vardır. Kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre bu ihtilâfa sebep, büyük ölçüde bu hadisin sıhhati konusundaki endişedir. Bu endişeye sebep de ravi Ebû Ayyâş'dan kaynaklanmaktadır. Onun için önce ravi hakkında söylenenleri özetleyip sonra da izaha muhtaç diğer konulara ve ahkâma geçmek istiyoruz.

Bu zatın Zeyd b. Ayyaş ez-Zürakî, Zeyd b. Ayyaş el-Mahzumî veya Me-dineli Zühre oğullarından Zeyd b. Ayyaş olduğu şeklinde görüşler vardır. Bu farklı görüşler ravi Zeyd'in "meçhul" olarak nitelenmesine sebep olmaktadır. Nitekim İmam A'zam Ebû Hanîfe ve İbn Hazm bu zatın meçhul olduğunu söylerler. Rivayet edildiğine göre, İmam A'zam Bağdat'a vardığında oradaki âlimler onun kuru hurmayı taze hurma karşılığında satmanın cevazı yönündeki görüşünün gerekçesini sormuşlar, o da: "Taze hurma ile kuru hurma ya aynı cinstendir ya da değil. Aynı cinstense bunların peşin ve eşit olarak satılmaları caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a) buna izin vermiştir. Aynı cinstense, zaten caizdir. Çünkü ribevî mallar değişik cinsten ve peşin olursa aralarında eşitlik aranmadan satılabilir" karşılığını verip bu konudaki hadisi hatırlatmıştır. Bağdatlı âlimlerin üzerinde durduğumuz babın hadisini okuyarak itiraz etmelerine karşılık İmam A'zam; Zeyd b. Ayyâş'ın meçhul bir ravi olduğunu, dolayısıyla hadisinin delil olamayacağını söylemiştir.

Hadis uleması İmam A'zam'ın bu tenkidini beğenmişlerdir. Hatta İbnü'l-Mübârek* bu hâdiseyi hatırlatarak Ebû Hanîfe'nin hadis bilmediği yolundaki sözlerin tutarsızlığını söyler.

Ebû Ayyâş'ın sahâbî mi, tabîî mi olduğu da tartışmalıdır. Tahâvî; Ebû Ayyaş ez-Zürakî'nin sahâbî olduğunu, İbn Yezid'in kendisini görmesinin mümkün olmadığını söyler. Buharı de, Ebû Ayyâş'ın Zeyd b. Samit olup, sahâbîlerin küçüklerinden olduğunu bildirir. Ebû Ahmed el-Hâkim ise; bir sahâbî ve bir de tabîî olmak üzere iki tane Zeyd Ebû Ayyaş olduğuna işaret eder.

Bezlü'l-Mechûd'Ma, Tehzîbu't-Tezhîb'den nakledilen bilgiye göre; İbn Hibbân, Tirmizî, İbn Huzeyme ve Dârekutnî ravinin güvenilir, hadisin sahih olduğunu söylerler. İbn Abdilberr de; Ebû Ayyaş hakkında bazı âlimlerin "meçhul", bazılarının ise "Ebû Ayyaş ez-Zürakî" dediklerini söyler. İbn Mâce'deki rivayette ise Ebû Ayyâş'ın, Zühre oğullarının azatlı kölesi olduğu kaydedilir.

Hâkim ve Hattâbî; İmam Mâlik'in makbul olmayan kişilerden hadis almadığım, onun tüm rivayetlerinin muhkem olduğunu ileri sürerek hadisin sahih olduğunu söyler. Bezlü'l-Mechûd sahibi, bu görüşe karşı çıkarak, bu konuda taklitle hüküm verilemeyeceğini üstelik Mâlik'in Ebû Ayyâş'ı ne görüp ne de dinlemediğini bildirir. Bezi yazarı, Ebû Ayyâş'ın tanınmayan biri olduğu görüşüne meyille şunları da ilâve eder: "Hattâbî'nin; o Zühre oğullarından tanınan bir zattır, şeklindeki sözü doğru değildir. Çünkü onun; Zü-rayklı, Mahzumlu ya da Zühre'den olduğu şeklinde değişik görüşler vardır. Bu onun meçhul olduğuna delildir. İbn Hazm da Ebû Hanîfe'ye uymuş ve onun meçhul olduğunu söylemiştir. Gerçek şu ki, Zeyd b. Ayyâş'ın cerh ve ta'dili konusunda Ebû Hanîfe ile Mâlik arasında görüş ayrılığı çıkmıştır. Mâlik'in hadisi rivayet etmesi, zımmen onun ta'dilini gerektirir. Ebû Hanîfe'nin eerhi ise sarahaten olmuştur. Onun için Mâlik'in ta'dili Ebû Hanîfe'nin cerhine denk olamaz. Zaten İmam Ebû Hanîfe'ye kendi zamanında kimse karşı çıkmamıştır. Sonra gelenlere ise itibar edilmez."

Buraya kadar edindiğimiz bilgilerden anlıyoruz ki, her ne kadar sahih olduğunu söyleyenler varsa da hadis şaibelidir. Onun için Ebû Hanîfe hadiste belirtilenden farklı bir hükmü benimsemesinde mazurdur.

Bunu tesbit ettikten sonra hadiste izaha muhtaç diğer konulara geçebiliriz. Önee iki kelime üzerinde durmak istiyoruz.

a) Beydâ: Tercemeye "buğday" diye geçtik. Hattâbî, "beydâ"mn beyaz renkli, Mısır'da yetişen yumuşak bir buğday olduğunu söyler. İbnü'l-Esîr de bu kelimeyi mutlak olarak "buğday" diye açıklamış ve "Semra" kelimesinin de aynı manaya geldiğini söylemiştir. Kâmüs'da; önce buğday manasına geldiği söylenip, sült'ün tazesine de aynı ismin verildiği eklenmiştir. Buna Hattâbî de işaret etmiş ve hadisin manasına daha uygun olmasına rağmen birinci mananın daha maruf olduğunu söylemiştir. Muhammed Zehra en-Neccâr ise, Tahavînin Şerhu Meâni'1-Âsâr adındaki eserine yaptığı ta'-lıkta Ebû Amr'a nisbet ederek, beydâmh arpa olduğunu söylemektedir.

b) Süit: Kamus tercemesinde "Peygamber arpası" diye isimlendirilmiştir. Ancak, Türkiye'de bu isimle anılan bir hububat çeşidi bilmiyoruz. İbnü'l-Esîr, Nihâye'de sült'ün, bir arpa çeşidi olup kabuksuz ve beyaz olduğunu; gerçi bir buğday çeşidi olduğunun da söylendiğini ama, öneki mananın daha esah olduğunu bildirir ve çünkü buğdayın "beydâ" olduğunu ekler.

Hattâbî de; sültün, buğdaydan daha küçük ve ondan ayrı bir çeşit olduğunu belirtir. Zehra en-Neccâr da yukarıda işaret edilen eserde, el-Ezherî'den naklen, "Süit, buğdayla arpa arası bir maddedir. Onun, arpa kabuğu gibi kabuğu yoktur" der.

Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın, süit karşılığında buğday satmanın hükmünü taze hurma karşılığında kuru hurma satmaya benzeterek cevaplandırması, sanki süit ile beydâ'nın aynı cinsten olduğu intibahını vermektedir ki Hattâbî buna işaret etmiştir. Aksi halde Sa'd (r.a.)'ın cevabını takvaya veya bu maddeleri birbirleri karşılığında veresiye satmaya hamletmek gerekir. Çünkü ayrı cinsten malların birbirleri karşılığında peşin olarak her

türlü satışı caizdir. Bu, hadisle sabittir.

Hadiste; taze hurma karşılığında kuru hurma satma ya da satın alma konusu sorulduğunda Peygamberimizin; "Taze hurma kuruyunca eksilir mi?" diye sorduğu görülmektedir. Aliyyü'l-Kârî'nin, Mirkât'da Kâdî'den naklettiğine göre; bu soru, kuruduğu zaman eşitliğin bulunmasının şart olduğuna dikkat çekmek içindir. Yoksa, taze hurmanın kuruyunca eksilip eksilmedi-ğini anlamak için değildir. Çünkü bu apaçık ortadadır.

Hadis-i şerif, taze hurma karşılığında kuru hurmayı satmanın caiz olmadığına delâlet etmektedir. Rivayette, peşin ya da vadeli kaydı bulunmadığı için, ulemanın çoğunluğu bunu peşine hamletmişlerdir. Bunların birbirleri ile vadeli satışları zaten ittifakla caiz değildir.

İmam Şafiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'in yamsıra Hanefî imamlarından Ebû Yusuf ile Muhammed de bu görüştedir. Bu hüküm; kuru üzümü yaş üzüm karşılığı satmak gibi, kurutulabilen tüm meyveler için geçerlidir. Ancak Ebû Yusuf, hükmü, hadiste zikri geçen konuya (kuru hurmayı taze hurma karşılığında satmak) hasretmiş ve bunun dışındakilerin satışını, Ebû Hanîfe gibi caiz görmüştür. Hurma ve üzüm gibi meyvelerin taze olarak ve ölçekle birbirleri karşılığı satılması, yukarıda saydığımız âlimlerden Ebû Yusuf'un dışındakilere göre caiz değildir.

Bunlar, bu tür meyveler taze iken hacim olarak eşit de olsalar kuruyunca farklı olabileceğini ve bunun bir ribevî malı kendi cinsi ile eşit olmadan satmak anlamına geldiğini söylerler. Buna göre meselâ, bugün bir teneke kuru üzümü bir teneke taze üzüm karşılığı satsak; taze üzüm kuruduğu zaman bir tenekeden daha az olacak, dolayısıyla eşitlik bozulacaktır. Aynı şekilde, iki tenekedeki taze üzüm kurudukları zaman birbirlerinden farklı duruma düşebilirler. Yukarıda işaret edildiği gibi üzerinde durduğumuz hadis de bu görüşün naklî delilidir.

İmam Ebû Hanîfe ise, yukarıdaki âlimlerle aksi görüştedir. Yani ona göre, peşin olmak kaydıyla taze hurmayı kuru hurma, taze üzümü kuru üzüm, taze hurmayı taze hurma ve taze üzümü taze üzüm karşılığında ölçekle satmak caizdir. Hanefî mezhebinde, zahirî rivayet böyledir. Tahavî, Kâsânî ve Merginânî gibi meşhur âlimler Ebû Hanîfe'nin görüşünü tercih etmişlerdir. Kuru hurmayı taze hurma karşılığında satmanın dışındaki konularda Ebû Yusuf'un da aynı görüşte olduğuna yukarıda işaret etmiştik.

İmam Ebû Hanîfe, aynı cinsten olan malların birbirleri ile değişimi durumunda şart olan eşitliğin, değişim anında olmasını şart koşar. İmam Ebû Hanîfe, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, taze hurma ile kuru hurmayı aynı cins saymış ve bunların birbirleri ile değişiminde eşitliğin bulunmasını yeterli görmüştür. Nitekim bir hadis-i şerifte belirtildiği üzere; Hz. Peygamber'e (s.a) "rutab" (taze hurma) hediye edilmiş, Efendimiz de; "Hayber'in bütün temri (hurması) böyle mi?" diye sormuştur. Yani, kendisine getirilen taze hurmaya "temr" demiştir ki, "temr" kuru hurma demektir. Bu durum, kuru hurma ile taze hurmanın aynı cinsten olduğunu gösterir. Hz. Peygamber (s.a), aynı cinsten malları birbirleri ile peşin ve eşit olarak satmanın caiz olduğunu bildirirken (Hadis 3348, 3349,

3350) "buğdayı buğdayla, arpayı arpayla..." gibi ifadeler kullanmıştır. Şüphesiz "buğday" sözü, bütün buğday cinslerine şamil olduğu gibi, nemli ve kuru buğdaya da şamildir. Aynı şekilde "temr" kelimesi de hurmanın hem kurusuna hem de tazesine şamildir. Hz. Peygamber (s.a) başka hadislerde de "temr" sözünü, hem taze hem de kuru hurmayı kapsayacak şekilde kullanmıştır. Meselâ bir hadiste; "hurmayı kı-zarınca kadar satmayı nehyetmiş" ve bunu "temr" kelimesi ile ifade etmiştir.

Üzerinde durduğumuz hadise, Ebû Hanîfe'nin bakış açısını hadisin baş tarafında belirtmiştik. Orada belirttiğimiz gibi Ebû Hanîfe, bu hadisin ravi-si olan Ebû Ayyâş'ın meçhul olduğunu söyleyerek delil olmaya elverişli bulmaz.

Tahavî, aynı hadisin; "Rasûlullah (s.a), taze hurmayı kuru hurma karşılığında veresiye olarak satmayı menetti" şeklinde birkaç ayrı rivayetini verir. Bu rivayetlerin bir kısmı Ebû Ayyâş vasıtasıyla geldiği halde, birisinde Ebû Ayyâş'ın yerine İmrân b. Ebî Enes yer almıştır. Bu rivayete, bundan sonraki hadiste Ebû Dâvûd da temas etmiştir.

Tahavî; İmrân b. Ebî Enes'in bilinen bir ravi olduğunu söyleyerek, bu zatın rivayetinin Ebû Ayyâş'ın rivayetine tercih edilmesi gerektiğini, dolayısıyla "taze hurma karşılığında kuru hurma satımının" yasak edilme gerekçesinin; bedellerden birinin peşin olmayışı olduğunu söyler. Aynı cinsten olan ribevî malların birisinin peşin olmaması durumunda bu satışın faizli bir muamele olduğu bilinmektedir. [\[128\]](#)

Bazı Hükümler

1. Sorulan bir soruya kıyas yoluyla cevap vermek caizdir.
2. Müftinin fetva vermeden önce hükmün illetini araştırması gerekir.
3. Kuru hurmayı, taze hurma karşılığında satmak caiz değildir. Bu konu ihtilaflıdır.

Tafsilat yukarıda geçmiştir. [\[129\]](#)

3360... Tevbe'nin babası Rebi' b. Nâfi, Muâviye'den -yani İbn Sellâm'dan- o Yahya b. Ebî Kesîr'den, o Abdullah'dan Abdullah da Ebû Ayyâş'dan; kendisinin Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı;

"Rasûlullah (s.a), taze hurmayı kuru hurma karşılığında veresiye olarak satmayı nehyetti" derken işittiğini haber verdi.Ebû Dâvûd dedi ki:

Bu hadisin benzerini İmrân b. Ebî Enes, BenîMahzum'un mevtasından o da Sa'd vasıtasıyla Rasûlullah'dan rivayet etmiştir. [\[130\]](#)

Açıklama

Görüldüğü gibi bu hadis önceki .hadisin başka bir rivayetidir. Bu rivayette Hz. Peygamber (s.a) in menettiği alışverişin, vade ile kayıtlı olduğu görülmektedir. Yani, meselâ taraflardan birisi peşin olarak kuru hurma verir, birkaç ay sonra taze hurma alır veya aksi olur. Bu rivayetin Ebû Hanîfe'nin görüşüne delil olduğunu, bundan önceki hadisi izah ederken Tahavî'den naklen vermiştik. [\[131\]](#)

Müzâbene [\[132\]](#)

3361... İbn Ömer (r.anhuma)'dan rivayet edildiğine göre;

Rasulullah (s.a.) (ağaç üzerindeki) hurmayı (yerdeki) hurma [\[133\]](#) karşılığında, (asmadaki) taze üzümü (yerdeki) kuru üzüm karşılığında ve biçilmemiş ekini buğday karşılığında ölçü satmayı menetti. [\[134\]](#)

Açıklama

Müzabene; sözlükte, müdafaa etmek manasına gelir.Bu kelimenin üçlü masdarı "zeben" dir, şiddetle atmak demektir. Zebaniler; kafirleri şiddetle cehenneme attıkları için bu adı almışlardır.Biraz sonra ıstılahi tarifinde görüleceği gibi, bu alışverişte taraflardan biri kandiği için akdi bozmayı, öbürü de karlı çıktığı için devam ettirmeyi isteyecekleri için haklarının müdafaa edecekleri için bu akde "müzabene" denilmiştir.

Müzabene, fıkıh ıstılahında; henüz dalından kopartılmamış taze hurmayı tahmin edip o kadar ölçüdeki toplanmış hurma karşılığında satmaktır. Çubuğundaki taze üzümü belli ölçüdeki kuru üzüm karşılığı satmak da mübazenedir. Yani bir kimsenin, mesela bağındaki üzümü 100 ölçek kuru üzüm karşılığında bir başkasına satmasıdır.Başağından ayrılmamış buğdayın tahmini olarak o mikdar buğday karşılığı satılmasına mühakala denir.

Hadisin Buhari'deki rivayetlerinde ravi İbn Ömer, Rasulullah (s.a.)'ın müzabeniye nehyettiğini bildirdikten sonra onu tarif etmiştir. Bu rivayetlerden bir kısmındaki tarifler bizim yukarıya verdiğimiz tarif şeklindedir.Birisinde ise; "Bir kimsenin meyveyi ölçü ile satıp , fazla çıkarsa bana ait eksik çıkarsa sana ait demesidir." Şekilinde tarif edilmiştir.

İmam Şafii, aralarında riba cereyan eden tüm malların, ister belli olsun ister olmasın birbirleri ile satımını bu hükme ilhak etmiştir.

İmam Malik'in müzabeneyi anlayışı ise şöyledir: Vezni, keyli veya adedi bir malı miktarı belli olmadan götürü usulü ile, belirli olan vezni veya keyli veya adedi bir mal karşılığında satmaktır. Mesela bir yığın buğdayı on kilo buğday karşılığında satmak müzabenedir. İmam Malik, miktarları belli olmayan iki malın birbirleri karşılığındaki satışına da müzabene der.

Müzâbeneyi başka türlü izah edenler de vardır. Bunlardan bir kaçını daha aktaralım:

Akdi yapanların gabni (aşırı kâr) caiz olmayan bir cins malda, birbirlerini aldatacak biçimde pazarlık yapmalarıdır.

Âfetten emin olmadan önce meyveyi satmaktır. Askalanî, bu tarifin hatalı olduğunu söyler.

Müzâbene, ziraî ortaklıktır.

Bu tarifler içerisinde en meşhur ve makbulü, hadislerdeki izahlardan çıkartılan ilk tariftir.

Tarladaki başakta olan buğdayı tahmin ederek hasat edilmiş buğday karşılığında satmaya da muhâkale denilir. Bu da müzâbene gibidir.

Hadis-i şerif; müzâbene yoluyla yapılan alışverişlerin caiz olmadığına delâlet etmektedir. Bu konuda âlimlerden nakledilen farklı bir görüşe rastlamış değiliz. Yani müzâbene yoluyla yapılan alışverişler ittifakla caiz değildir.

Bu alışverişin caiz olmayış illeti, ribâ endişesidir. Çünkü daldaki hurma ile yerdeki ölçüsü belli hurma arasında eşitliğin bulunması tesadüf olmazsa mümkün değildir. Nitekim Tahavî'nin İbn Huzeyme kanalıyla, sermaye sahibi bazı sahâbîlerden naklettiği bir rivayette, müzâbeneden nehyin ribâ endişesiyle olduğu sarahaten zikredilmiştir.

Hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a), anılan meyveleri dalında iken belli ölçüdeki cinsi ile satılmalarını caiz görmemiştir. Mikdarı belli olan bedelin "keyl = ölçü" ile ifade edilmesi; üzüm, buğday ve hurma gibi maddelerin keylî (ölçü ile alınıp satılan cinsten) olmaları sebebiyle olsa gerektir. Yoksa bu asmasından koparılmamış üzümü meselâ 100 kg. kuru üzümle satmanın caiz olduğu manasına gelmez. Önemli olan bedellerden birisinin miktarının belli olması, diğerinin ise belli olmamasıdır.

Bilindiği gibi çeşitli malların miktarlarını tayinde değişik birimler kullanılır. Meselâ, kumaş metre ile, süt litre ile, demir kilo ile alınıp satılır. Malların miktarlarının tayininde Hz. Peygamber devrinde kullanılan birimler, o malların keylî veya veznî oluşunda esas kabul edilmiştir. Meselâ buğday, arpa, üzüm, hurma gibi maddeler o devirde ölçekle alınıp satıldığı için bu mallara keylî denilmiştir. İmam Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre; Hz. Pev-gamber'in birbirleri karşılığında eşit olmadan ölçekle satışını caiz görmedik İeri ebediyyen keylîdir. İnsanların bu satış şeklini değiştirmeleri, o malları keylî olmaktan çıkarmaz. Ebû Yusuf ise, "Rasûlullah'ın bir şeye keylî veya veznî demesi, o zamanki âdete binaendir. Dolayısıyla, maddelerin keylî veya veznî olduğunu örf ayarlar" der.

Günümüzde; buğday, üzüm vs. gibi maddeler tartı ile alınıp satılmaktadır. Onun için bunlar hakkındaki hükmün, Ebû Yusuf'un görüşüne göre olması uygundur. Yani bu maddelerin birbirleri karşılığında eşitlik bulunmadan ölçüyle satılmaları caiz olmadığı gibi, tartı ile satılmaları da caiz değildir. Bu da ribâdır. [\[135\]](#)

Bazı Hükümler

Ağacından kopartılmamış hurmayı, belli miktardaki hurma; asmasındaki taze uzumu belli miktardaki üzüm ve henüz hasad edilmemiş ekini, belli miktardaki buğday karşılığında satmak caiz değildir. Bu hüküm, tüm ribevî mallar için geçerlidir. [\[136\]](#)

19. Ariyye Yoluyla Yapılan Alışverişler

3362... Zeyd b. Sâbit'in oğlu Hârice'nin , babasından rivayet ettiğine göre;

Rasûlullah (s.a), taze ve kuru hurma karşılığında, [\[137\]](#) ariyye yoluyla yapılan alışverişe ruhsat verdi. [\[138\]](#)

Açıklama

Arâyâ; ariyye kelimesinin çoğuludur. Ariyye; sözlükte, "atiyye, ihsan" manasındadır.

Arayanın ıstılahî tarifinde ulemadan farklı görüşler nakledilmiştir. İmam Buharı Sahih'inde müstakil bir babı arayanın tefsirine tahsis etmiş ve yedi ayrı zattan nakilde bulunmuştur.

Buharî'nin kitabına aldığı ilk görüş İmam Mâlik'ten nakledilmiştir: "Arâyâ, bir kimsenin hurma ağacını bir başkasına ariyet olarak verip, sonra da o şahsın bahçesine girmesinden rahatsız olduğu için, verdiği ağacın hurmasını tahmin ederek o kadar hurma karşılığında satın almasıdır."

Yine Buharî'nin Sahih'inde bu tarife benzer bir tarif İbn Ömer'den de nakledilmiştir,

Buharî'deki bir başka tarif ise şu şekildedir: "Fakirlere ağacında hurma hibe edilir. Fakat onlar bu hurmaların olmasını bekleyemezler ve mevcut hurmalar karşılığında bunu satarlar. İşte arâyâ budur."

İmam Nevevî'nin arâyâyı izahı da buna benzemektedir. Nevevî şöyle der:

"Arâyâ; tahmini kuvvetli birinin, ağaçlar üzerindeki hurmayı tahmin edip, meselâ bu kuruduğu zaman üç vesk ^[139] gelir demesi ve sahibinin bu ağaçtaki hurmayı bir başkasına üç vesk hurma karşılığı satması, satanın hurma ağacını alanın da mevcut hurmayı teslim etmeleridir."

Ebû Dâvûd, Sünen'inde arâyâ ile ilgili olarak iki tasavvur nakletmektedir. Bunlar 3365, 3366 numarada gelecektir. Tekrara meydan vermemek için-biz o tasavvurları burada aynen aktarmak istemiyoruz. Yalnız bunlardan ikisinde de, arâyâda bir hibe ya da ariyet söz konusudur. Yani kişinin; kendisine hibe yoluyla verilen ağacındaki hurmayı toplamadan, tahminî olarak hazır hurma karşılığında satmasıdır.

Hattâbî bu hadisi şerh ederken arâyâ ile ilgili olarak önce 3366 numarada gelecek olan İbn İshak'ın tarifini, sonra da İmam Şafî'nin bir rivayetini verir. İmam Şafî'nin Zeyd b. Sabit veya bir başkasından arâyâyı tefsir eden nakli şu şekildedir:

Ensar'dan bazı ihtiyaç sahibi kişiler Rasûlullah (s.a)'e gelip; pazara taze hurma geldiğini, ancak ellerinde bunu alıp yiyecek para olmadığını ama ihtiyaçlarından arta kalan kuru hurma bulunduğunu söylemişler, bunun üzerine kendilerine, ellerindeki hurmaları tahmin ederek arâyâ yolu ile taze hurma satın almalarına ruhsat verilmiştir.

Buraya kadar aldığımız nakillerden şu iki sonucu çıkarabiliriz:

1 - Arâyâ: Bir kimsenin, sahip olduğu veya kendisine iâreten verilen bir ağacın dalındaki hurmayı tahmin ettirerek o kadar kuru hurma karşılığında bir başkasına satmasıdır. Şâfîler, arâyâyı böyle izah ederler,

2- Bir kimsenin bahçesindeki bir veya daha fazla ağacın hurmasını bir başkasına hibe ettikten sonra, verdiği adamın bahçesine girmesini istemeyerek, ağacın üstündeki hurmayı tahmin edip, o kadar hurmayı karşılıkine vererek ağacı tekrar almasıdır. Bu Hanefî ve Mâlikîlerin arâyâ anlayışıdır.

Görüldüğü gibi önceki tasavvur, bundan önce geçen babda tefsir edilen müzâbeneye benzemektedir. Hattâbî buna işaretleyerek şöyle der: "Bütün bu ve-cihlerden ibaret olan arâyâ; müzâbenenin nehyinden istisna edilmiştir. Mü-zâbene; taze hurmayı kuru hurma karşılığında satmaktır. Nitekim hadiste; "arâyâ alışverişine ruhsat verdi" denilmektedir. Ruhsat, ancak yasaktan sonra sözkonusudur." Hattâbî daha sonra, haram olan müzâbenenin dalından koparılmış olan taze hurmayı, kuru hurma karşılığında satmak, caiz olan arâyânın ise ağaçtaki hurmayı tahminî olarak muayyen mikdar hurma karşılığında satmak olduğunu söyler. Hattâbî'nin belirttiğine göre; Mâlik, Evzaî, Şafî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûyeh ve Ebû Ubeyd bu görüştedir.

Yani bunlara göre arâyâ; yasak olan müzâbeneden istisna edilmiş bir akit-tir. Hattâbî; Sehl b. Ebî Hasme'den rivayet edilen ve bundan sonra gelecek olan şu haberi de görüşüne destek olarak zikretmiştir:

"Rasûlullah (s.a), hurmayı hurma karşılığında satmayı nehyetmiş, ariy-yeye ise ruhsat vermiştir. O, daldaki hurmanın tahmin edilerek, o kadar hurma karşılığında satılıp, sahibinin taze olarak yemesidir."

Hattâbî'nin bu rivayeti görüşüne delil sayması; müstesna (istisna edi-Ien)nin, mütesna minh (kendisinden istisna edilen)in cinsinden olması keyfiyettir. Hattâbî der ki: "Ruhsat, mahzuru ortadan kaldırır. Burada mahzur, nehyedilen alışveriştir. Eğer mesele Hanefîlerin te'vil ettikleri gibi hibe olsaydı, o zaman hadisteki "tahminî olarak" ve "ruhsat verdi" sözlerinin hiçbir değeri olmazdı. Üstelik kişinin kendi malını kendisinin satın almasının manası yok. Çünkü hibede kabz şarttır. Kabz olmadan mülk hibe edenin elinden çıkmaz..."

Yine Hattâbî, diğer bazı hadis kitaplarındaki; "Rasûlullah (s.a), muhâkale ve müzâbeneden nehyetti, arâyâyâ ruhsat verdi" manasındaki rivayeti de taraftarı olduğu görüşe delil sayar.

Bu görüş sahiplerinin bir kısmı, arâyâyâyı sadece beş veskte, bir kısmı daha fazlasında da caiz olduğunu söylerler. Bu görüşlere 3364 nolu hadis izah edilirken tekrar dönülecektir.

Hanefîlere göre arâyâyâ caizdir. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi Hanefîlerin arâyâyâ anlayışı diğerlerinden farklıdır. Diğer âlimlerin anladığı manadaki arâyâyâ Hanefîlere göre caiz değildir. Çünkü bu müzâbenedir, müzâ-beneyi de Rasûlullah menetmiştir.

Hanefîlerin, tasavvur edip caiz gördükleri arâyâyâ bir alışveriş değil, te-berrudur. Çünkü ağaçtaki meyveyi ariyet olarak alan kişi meyveyi kabzetmediği için henüz ona malik olmamıştır. Dolayısıyla ağaç sahibi, hurmanın da sahibi olmaya devam etmektedir. O halde o zatın, ağaçtaki hurmayı tahmin edip, o kadar hurmayı ariyet verdiği kişiye vermesi, o hurmayı hibe etmesidir. Ağaçtaki hurma karşılığında satmış olmaz.

Yukarıda Hattâbî'nin; İmam Mâlik'in Şâfiîlerle aynı görüşte olduğunu söylediğini kaydetmiştik. Bu birlik, arâyâyâyı müzâbeneden istisna olarak caiz görme yönündendir. Arâyâyâyı tasvir bakımından değildir. Çünkü arâyâyâ, Bidâyetii'l-Müctehid'deki ifadeye göre; Mâlikîler açısından aynen Hanefîlerin izahı gibidir. Nitekim Buharî'nin İmam Mâlik'ten naklettiği izah da bu şekildedir.

Toparlarsak şöyle bir sonuç elde edebiliriz:

Şâfiîlere göre; Hz. Peygamber'in ruhsat verdiği arâyâyâ, ağaçtaki beş vesk kadar veya daha az bir hurmayı tahmin edip o kadar bir hurma karşılığında herhangi bir kişiye satmaktır.

Hanefî ve Mâlikîlere göre ise; bahçesindeki ağacın hurmasını başkasına hibe eden kişinin, o hurmayı tahmin edip kendisine alıkoyması ve hibe ettiği kişiye o kadar kuru hurma vermesidir.

Ahmed b. Hanbel ise, âriyyenin hibe olduğu konusunda Hanefî ve Mâlikîlerle beraberdir. Fakat, kendisine hibe edilen kişinin meyveyi hibe edenden başkasına satabileceği konusunda da Şâfiîlerle beraberdir.

İmam Nevevî, arayanın hem zengin hem de fakirler için ve sadece taze üzümde caiz olduğunu söyler. İmam Mâlik'e göre, kurutulabilen tüm meyvelerde arâyâ caizdir. [\[140\]](#)

3363... Sehl b. Ebî Hasme'den rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a), (taze) meyveyi hurma karşılığında satmayı nehyetti, arâyâya ise ruhsat verdi. O; meyvenin tahmin edilerek kendi miktarı karşılığında satılmasıdır. Taze meyveyi (satın alan) sahipleri onu taze olarak yerler. [\[141\]](#)

Açıklama

Hadiste söz konusu edilen "meyve"den maksat taze hurmadır.Çünkü konu, aynı cins malların birbirleri mukabilinde satımı ile ilgilidir.

Yukarıdaki hadis-i şerif izah edilirken arâyâ ile ilgili olarak yeterli bilginin verildiği kanaatindeyiz. Yine orada, Hattâbî'nin bu hadisi ileri sürerek Şâfiîlerin arâyâ anlayışını savunduğunu belirtmiştik.

Karşı görüşte olanların, yani arâyâyı bir hibe olarak gören Hanefî ve Mâlikîlerin bu rivayeti te'vil etmeleri gerekir. Çünkü ravi Hz. Peygamber (s.a)'in arâyâyı ruhsat verdiğini söyledikten sonra onu bir alım satım olarak izah etmiştir.

Umdetu'l-Kârî'de: "Hadiste, bu akdin ravi tarafından "satış" diye adlandırılması; onu "satış" olarak tasavvur etmesinden dolayıdır. Onun gerçek manada bir satış olmasından dolayı değildir. Çünkü ariyye, (adından da anlaşıldığı gibi) bir alışveriş değil, atıyyedir" denilmektedir. Aynî bu görüşünü; kendisine iare edilen kişinin malı eline almadan ona sahip olamayacağını, sahib olmadığı bir malı da satamayacağını söyleyerek kuvvetlendirmek ister. Ancak bu, karşı görüş sahiplerini ilzam etmez. Çünkü onlar arayanın bir iare olduğunu kabul etmezler.

Bezi sahibi de Aynî'nin bu sözlerini aynen nakletmiş, yeni bir şey ilâve etmemiştir.

Hadisin sonundaki; "sahipleri onu taze olarak yerler" ifadesi, akdin cevazını te'kidle ifade için söylenmiş olsa gerektir. [\[142\]](#)

20. Âriyyenin Mikdarı

3364... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a), beş veskten daha azında veya beş veskte -Dâvûd b. el-Husayn şüphe etti- arâyâ yoluyla alışverişe ruhsat verdi.

Ebû Dâvûd; "Câbir'in hadisi, dört veska kadar" şeklindedir, der. [\[143\]](#)

Açıklama

Hattâbî, bu hadisi de arayanın bir hibe değil, alışveriş olduğuna delil kabul ederek şöyle der:

"Bu, sana açıkça gösteriyor ki ariyyedeki ruhsatın manası bilinen alışveriştir. Eğer öyle olmasaydı bunun dört veya beş vesk ile sınırlandırılmasında bir mana olmazdı. Çünkü karşı görüşte olanların ariyyeyi tarif ederken ileri sürdükleri görüşte bir yasaklık yok ki o yasağı kaldırmakta ruhsata ihtiyaç duyulsun."

Hattâbî daha sonra, ariyyenin caiz olduğu mikdarları tayinde âlimlerin görüşlerini verir:

"İmam Mâlik, mutlak olarak 5 veskde ariyyenin caiz olduğu görüşündedir. İmam Şafî ise; beş veskte alışverişini feshetmem ama daha fazlasında feshederim, der.

İbnü'l-Münzir; beş veskteki ruhsat şüphelidir, müzâbeneden nehiy sabittir. Vacip olan; ondan ancak mübahlığı kesin olan mikdarın mübah oluşudur. Ravi rivayetinde şüpheye düşmüştür. O, Dâvûd b. el-Husayn'dır. Bunu Câbir de rivayet etmiş ve dört veske kadar mübah görmüştür. O halde dört veskde mübah, fazlasında ise yasaktır."

Hattâbî bu görüşleri naklettikten sonra İbnü'l-Münzir'in görüşünü tasvib ettiğini bildirmiştir.

Avni'l-Ma'bûd'da; "Beş veskten az hurmada caiz olup fazlasında caiz olmadığına İmam Şafî ile İmam Mâlik arasında görüş birliği vardır. Beş veskdeki cevazda ihtilâf edilmiştir. Uygun olanı, Câbir hadisinden dolayı beş veskteki arayanın haram oluşudur" denilir.

Demek oluyor ki; beş veskde, arâyâ yoluyla satış İmam Şafî'ye göre caiz değil, İmam Mâlik'e göre caizdir.

Hanefîlerden, arayanın caiz olacağı mikdar konusunda bir görüş nakledilmiş değildir. Bu, Hanefîlerin arâyâyı bir satış değil hibe telakki etmelerinden dolayı olsa gerektir. Çünkü hibenin bir ölçü ile sınırlandırılması şartı yoktur.

Vesk: 60 sa' mikdarında bir ölçektir. Bugünün ölçüleri ile 200 kg. kadardır. [\[144\]](#)

21. Arayanın Tefsiri

3365... Abdu Rabbih b. Saîd el-Ensârî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ariyye, bir kimsenin hurma ağacını (n meyvesini) bir başkasına vermesi veya malından (bahçesinden) bir veya iki ağacı yemek için ayırması ve onu hurma karşılığında

satmasıdır. [\[145\]](#)

3366... İbn İshak'dan, şöyle dediği rivayet edilmiştir: Arâyâ, bir kimsenin hurma ağaçlarını (meyvelerini) bir adama hibe edip, kendisine, hibe ettiği adamın o ağaçlarla ilgilenmesinin ağır gelmesi ve bu yüzden o (ağaçlardaki) hurmayı, tahminî misli kadar hurma ile değiştirmesidir. [\[146\]](#)

Açıklama

Görüldüğü gibi bu rivayetler; iki âlimin arâyâyı tefsir sadedinde söyledikleridir. Arayanın tasavvuru ile ilgili çeşitli görüşler 3362 numaralı hadiste geçmiş ve konu orada tartışılmıştır. Burada da aynı şeyleri tekrara lüzum görmeden, okuyucuyu oraya havale ediyoruz. [\[147\]](#)

22. Salahı Görünmeden Önce [\[148\]](#) Meyveyi Satmak

3367... Abdullah b. Ömer (r.anhuma)'dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a), salahı görünmedikçe meyveyi satmayı nehyetti. (Bundan) hem satıcıyı hem de alıcıyı menetti. [\[149\]](#)

Açıklama

Meyvenin salahının görünmesinden maksadın ne olduğunda değişik görüşler ilen sürülmüştür:

1- Meyvenin kızarmaya veya sararmaya başlaması, yani olgunlaşmaya başlaması. İbnü'l-Hümâm Şerhu Fethi'1-Kadîr'inde, bu görüşün Şâfiîlere ait olduğunu söyler. 3370 numarada gelecek hadis bu görüşe delil olacak biçimdedir.

2- Âfetten ve bozulmaktan zarar görmez duruma gelmesidir. Bundan maksat, 3373 nolu hadiste geleceği üzere; çürüme, dökülme ve hastalanma vaktini geçirmesidir.

Müslim veTahavî'deki bir rivayette; salahın görünmesi bu şekilde tefsir edilmiştir. Yine Tahavî'nin, Hz. Âişe (r.anha)'den rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a)'in; âfetten

zarar görmez hale gelinceye kadar meyve satışını menettiği belirtilmektedir.

İbnü'l-Hümâm, Hanefîlerin; "meyvenin salahının görünmesini" böyle anladıklarını söyler.

Ebû Hureyre (r.a)'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a): "Süreyya yıldızı sabahleyin doğduğu zaman, her memlekette âfet kalkar" buyurmuştur.

Şevkânî; Süreyya yıldızının, yazın ilk günlerinde sabahları doğmaya başladığını ve mevsimin de, Hicaz bölgesinde sıcakların çöküp meyvelerin olgunlaşmaya başladığı mevsim olduğunu söyler. Bu izanıyla sanki, meyvenin kızarmaya, olgunlaşmaya başlaması ile, âfetten emin hale gelmesinin aynı anda olduğuna işaret etmek ister. Meyvenin ya da bitkinin bu duruma gelmiş olması, onun cinsine göre değişik olur. Bundan sonra da gelecek hadislerden anlıyoruz ki, bu; başakta beyazlaşma ve sertleşme, siyah üzümde siyahlaşma ve meyvede sararma ya da kızarmadır.

3- Meyvelerin işe yarar hale gelmesi. Bundan maksat, meyvenin meselâ hayvan yemi olacak duruma gelmesi değil, istenilen kıvama gelmesidir. Avnü'l-Ma'bud'da da bu görüş Kastalânî'ye nisbet edilir.

Hadis-i şerifte konu edilen satış, şüphesiz ağacın dalındaki meyve ile ilgilidir. Bu konudaki fikhî tafsilata dalmadan önce Hz. Peygamber (s.a)'in salahı görünmeyen meyveyi satmaktan ve almaktan hem satıcıyı hem de alıcıyı menetmesi konusunu biraz açalım:

Sarihlerin ifadesine göre; Rasûlullah'ın, bu satıştan satıcıyı menetmesi, onun haram yeyici durumuna düşmemesi içindir. Ya da meyve dalında durdukça büyüyecek, kıymeti artacaktır. İşte Efendimiz, satıcı açısından buna işaret etmek istemiştir. Alıcıyı menetmesi de henüz âfete karşı dayanıklı olmayan malı alıp da, malını telef olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaması içindir.

Meyvelerin dalında satış sekilerini bir şema halinde gösterip bu konudaki görüşlere işaret edelim: Bu şemayı İbnü'l-Hümâm'ın Hidâye şerhi, Şerhu Fethi'l-Kadîr adındaki eserinde verdiği bilgiden çıkardık. Şevkânî, Neylü'l-Evtâr'da ve İbn Kudâme de Muğnî'de konuyu değişik bir tasnife tabi tutmuşlardır. Büyük ölçüde bu âlimlerin verdikleri bilgiler birbirine uymaktadır. Ancak İbnü'l-Hümâm ve İbn Kudâme; tasniflerini sadece dört mezhebi gözönüne alarak yapmışlar, Şevkânî ise diğer âlimlerin görüşlerine de işaret etmiştir. Biz Önce, İbnü'l-Hümâm'ın verdiği giden çıkardığımız şemayı vereceğiz, daha sonra da Şevkânî'nin verdiği farklı görüşlerden lüzumlu gördüklerimize işaret edeceğiz.

Meyvelerin dalında satışı

Meyve hiç görünmeden olabilir

(çiçekken vs) Bu durumdaki

satış dört mezhebe göre caiz

Meyve görüldükten

sonra olabilir.

değildir.

Salahı görüldükten sonra olabilir.

Salahı görünmeden (Bu durumdaki satış
ittifakla caizdir)

Meyvenin dalında kalması
koşulmamışsa

Hemen kesilmesi

Hiçbir şart

şart koşulmuşsa (ittifakla
Mâlikîlerc ve

şart koşulmuşsa (ittifakla

(Şâfiîlere,

caiv. değil)
göre caiz değil)

caiz)

Hanbelîlere

Hanefîlere göre ise:

ı Meyve hayvan yemi vs. gibi
bir şey olmadan, hiçbir
işe yaramaz bir durumda ise,
ulema arasında ihtilafı olmakla
birlikte ekseriyete göre caizdir.

Faydalanılabilecek
durumda ise satış
caiz. Ancak müşterinin
malı hemen toplaması gerekir,

Şevkânî,'meyveyi salahı görünmeden önce satmanın; İbn Ebî Leylâ, Sevrî, el-Hâdî ve Kâsım'a göre her halükârda bâtil olduğunu söyler ve kendisinin de aynı görüşte olduğuna işaret eder.

Yukarıdaki şemada görüldüğü üzere, dört mezhep uleması; meyvesi henüz görünmeyen ağacın meydana gelecek olan meyvesini önceden satmanın bâtil olduğunda görüşbirliği halindedirler. Çünkü bu olmayan bir şeyin satışdır.

Yine bu âlimler; (Hanefîlere göre) âfetten zarar görmeyecek duruma gelen, (Şâfiîlere göre ise) sararmaya veya kızarmaya başlayan meyveyi satmanın ve henüz salahı.görünmemekle birlikte hemen toplanması şart koşulan meyveyi satmanın caiz olduğunda görüşbirliği halindedirler. Bu durumda olan meyveyi, bir müddet daha dalında kalması şartıyla satmak da ittifakla caiz değildir. 3372 no'lu hadisten Hz. Peygamberdin, salahı görünmeyen meyveyi satmayı nehyetmesinin istişarî mahiyette olduğu anlaşılmaktadır.

Mezhepler arasında ihtilafı olan konu; henüz salahı görünmeyen bir meyveyi, kesilmesi ya da dalında kalması şeklinde hiçbir şart koşmadan satmaktır. Bu durumdaki satış; Şafiî, Hanbelî ve Mâlikîlere göre bâtildir. İbn Kudâme'nin dediğine göre, bunlar üzerinde durduğumuz hadisi delil alırlar ve; "Akdi, meyveyi toplamak ya da üzerinde bırakmak gibi

bir şartla kayıtlamamak, onun ağaçta kalmasını gerektirir. Dolayısıyla mutlak olan satış, meyvenin ağaçta kalması şart koşularak yapılan satış gibidir" derler.

Hanefîlere göre ise, bu satış caizdir. Bunların delili, yukarıdaki görüşün delilinin tam aksidir. Yani Hanefîlere göre mutlak olan akid, meyvenin hemen toplanmasını gerektirir. Bu da henüz salahlı görünmemiş olan meyveyi hemen toplamak şartıyla satmak gibidir.

Tahavî; bu hadisle, henüz hiç çıkmamış olan meyveyi satmanın murad edilmiş olabileceğini de ihtimal dahilinde görür.

Ömer Nasuhi Efendi, meyveyi dalında satmanın, Hanefîlere göre hükmünü şu sözleri ile özetlemiştir.

"Kamilen belirmiş olan meyveyi, yenilmeye salih olsun olmasın ağacı üzerinde iken satmak sahihtir. Çünkü mebîin kendisi ile filhal intifa edilecek bir halde bulunması şart değildir. Bu halde beldece bir örf varsa o meyve kemale erinceye kadar ağaç üzerinde bırakılır. Ama böyle bir örf yoksa, müşteri meyveleri filhal düşürmeye mecburdur. Bu meyvelerin yenilmeye elverişli oluncaya kadar ağaçta bırakılması şart edilse bey1 fasid olur. Kemale gelip yeyilmeğe salih olan meyveleri bir müddet ağaç üzerinde bırakmak şartı ise bey'i ifsad etmez. [\[150\]](#) Çünkü bu şartta âkitlerden biri için bir faide yoktur." [\[151\]](#)

Tarladaki ekini satmanın hükmü de, Merginânî'nin el-Hidâye'de belirt-17 tiğine göre; aynen ağaçtaki meyveyi satmak gibidir. Ekinin satıma konu olabileceği devre konusu, bundan sonra gelecek olan hadiste ele alınacaktır. [\[152\]](#)

3368... İbn Ömer (r.anhuma)'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a);

Kızarıncaya kadar hurmayı [\[153\]](#), beyazlayıncaya ve âfetten zarar görmez hale gelinceye kadar da başağı satmaktan nehyetti. (Bundan) hem satıcıyı hem de alıcıyı menetti. [\[154\]](#)

Açıklama

Dipnotta da işaret edildiği gibi hadisteki kelimesi, ulemanın dikkatini çekmiştir. Bu kelime Tirmizî'de, Nesaî'de de şeklindedir.

Hattâbî: "Doğrusu şu ki, Arapçada bu kelime şeklindedir.(Bu kelimenin masdarı olan), meyvenin kızarması veya sararması manasınadır. Bu, meyvedeki salahlın işareti ve onun âfetten kurtulmuş olmasının delilidir" demektedir.

İbnü'l-Esîr ise, "Âlimlerden bir kısmı 'yi bir kısmı uygun görmemektedir. Ancak doğrusu;

her iki şekilde de rivayet vakidir. Hurmanın meyvesi görüldü, manasına denilir. Meyve sarardı veya kızardı karşılığında da denilir" demiştir.

Kastalanî de, İbnü'l-Esîr'in dediğini uygun bulduğunu belirtir.

Hadiste; dalındaki hurmanın, kızarmadan ya da âfetten zarar görmez duruma gelmeden; başağın da beyazlaşmadan satışının caiz olmadığı belirtilmektedir. Ağaçtaki meyvenin satışı konusu, önceki hadiste incelenmiştir. Burada ise sadece başağın satışına göz atacağız.

Başağın beyazlaşmasından maksat, Nevevî'nin belirttiğine göre; tanelerinin sertleşmesidir. Bu onun âfetten zarar görmez hale gelmesi demektir.

Hadisin zahiri; taneleri sertleşmiş olan ve kabuklanmış olan buğday vs. ibi hububat cinsinden olan maddelerin başağında iken satışının caiz oldu-una delâlet etmektedir. Hanefîler ve Mâlikîler bu görüşü benimsemişlerdir, unlar; başaktaki buğdayı satmayı, kabuğundaki ceviz veya bademi satma-a benzetirler. Nohut, mercimek gibi baklagiller için de hüküm aynıdır.

Üzerinde durduğumuz hadisdeki mananın muhalif mefhumu da bu göjş için delildir. Çünkü Efendimiz; başağı beyazlaşınca kadar satmaktan lenetmiştir. Bunun muhalifi, beyazlaşan başaktaki buğdayın satışının caiz luşudur.

Şunu hatırlatalım ki, bu hadiste kastedilen mana, tarladaki ekini sat-ıak değil, henüz dövülmemiş, sapından ayrılmamış taneyi satmaktır.

Şâfiîlere göre ise, başaktaki taneyi satmak caiz değildir. Çünkü bu du-ımda satıma konu olan tanenin varlığı ya da mikdarı belli değildir. Yani arar vardır. Rasûlullah da garar olan satışdan nehyetmiştir. [\[155\]](#)

Bazı Hükümler

- 1.** Salahı zarlır olmayan meyveyi, ağacında iken satmak nehyedilmiştir. Konu bir önceki hadiste izah edilmiştir.
- 2.** Başak beyazlaşp, taneleri sertleşmeden başaktaki taneyi satmak caiz eğildir. Beyazlaştıktan sonra satmak ise caizdir.
- 3.** Yukarıda işaret edilen nehiyeler hem satıcı hem de alıcıya yöneliktir. [\[156\]](#)

3369... Ebû Hureyre (r.a)'dan rivayet edildi ki: Rasûlullah (s.a.); taksim edilmedikçe ganimetleri, her türlü âfet:-n etkilenmez hale gelmedikçe de hurmayı satmayı ve kişinin

(elbiseni beline) bağlamadan namaz kılmasını nehyetti. [\[157\]](#)

Açıklama

Avnül-Ma'bûd'da, Münzirî'nin; "bu hadisin isnadında bilinmeyen birisi var" dediği nakledilmiş, fakat bu şahsın kim İduğuna işaret edilmemiştir.

Hadis-i şerifte Rasûlullah (s.a) müslümanları üç şeyden menetmiştir:

1- Taksim edilmeden önce ganimeti satmak. Bilindiği gibi ganimet, İslâm ordusunun savaşta düşmanın elinden aldığı maldır. Bu malın beşte biri devlete, kalanı savaşa katılan askere aittir. Bu beşte dört hisse de asker arasında paylaşılacaktır. İşte Efendimiz, gaet malından devletin hissesi ayrılmadan ve askerin hissesi pay edilmeden satışını menetmiştir. Konunun tefsilatı Kitabü'l-Cihad'da geçmiştir.

2- Her türlü âfetten zarar görmez hale gelmedikçe hurmanın satışı. Şüphesiz burada kastedilen âfet normal âfetlerdir. Yoksa aşırı olan âfetlerden meyvenin etkilenmemesi mümkün değildir. Bu konu bundan önceki iki hadiste izah edilmiştir. Ayrıca 3372 nolu hadiste de malumat gelecektir.

3- Kişinin elbisesini beline bağlamadan namaz kılması.

Hadisteki (fa) kelimesi aslında, bebeği beşiğe yatırdıktan sonra üzerine bağlanan genişçe bağcıktır. Bu bağcık ipten dokunmak suretiyle yapılır. Bazı yörelerde "kolan" denilir. Buna "kemer" diyebiliriz. Bilindiği gibi eskinin elbiseleri şimdiki gibi muntazam değildi. Özellikle Hz. Peygamber (s.a) devrinde; o günün imkânları, bölgenin özelliği ve halkın ekonomik güçlerinin çok sınırlı olması dolayısıyla giyilen elbiseler de çeşitli idi. Halk içerisinde belinden aşağısına bir peştemal (izâr) ve belinden yukarısına bir kumaş parçası (ridâ) bürüyerek örtünmeye çalışanlar olduğu gibi; entari giyenler, tüm vücudunu tek parça kumaşla örtenler vs., de vardı. Bazılarının giydiği elbiselerin cepleri genişti. Hz. Peygamber (s.a), namaz kılarken elbiselerinin çözülüp düşmemesi ve avret yerlerinin açılmaması için, elbiselerini kemerle güzelce bağlamadan geniş olan ceplerini büzmeden namaza durmalarını yasak etmiştir.

Müslümanlıkta, vücudun örtülmesi gereken kısımlarını örtmek (setrül-avret) farzdır. Bu namaz içerisinde olduğu gibi, namaz dışında da böyledir. Şu var ki, avret yerinin namazda iken açık olması günah olduğu gibi namazın sıhhatine de manidir. O halde Hz. Peygamber'in pantolon yerine giyilen elbisenin iyice bağlanması konusundaki emri, hem namazın içi hem de dışı için geçerlidir. [\[158\]](#)

Bazı Hükümler

1. Savaşta elde edilen ganimetin gaziler arasında bölüşülmeden satılması caiz değildir.

2. Meyvenin âfetlerden zarar görmez bir hale gelmedikçe ağacında iken satılması caiz değildir.

3. Müslüman namaza duracağı zaman elbisesini, avret mahallinin görülmesine meydan vermeyecek bir tarzda bağlamalıdır. [\[159\]](#)

3370... Cabir b. Abdillâh (r.a)'ın, şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a), meyve işkâha (renklenmeye) başlamadıkça, onu satmaktan nehyetti.

(Ravilerden Süleym b. Hayyân tarafından, şeyhi Saîd b. Mîna'ya):

Meyvenin işkahı nedir? diye soruldu. O da:

Meyvenin kızarmaya veya sararmaya başlaması ve yenilecek hale gelmesi, cevabını verdi. [\[160\]](#)

Açıklama

Hadisin metnindeki; meyvenin renklenmesi manasına gelen kelimenin if al babından, şeklinde okunması caiz olduğu gibi, tef'îl babından şeklinde olması da caizdir. Elimizdeki Buharî nüshasında ve Tecrid-i Sarih Tercemesi'nde ikinci şekilde olarak harekelenmiştir. Sünen-i Ebî Davud'un tercemeye esas aldığımız baskısında ise bu kelime şeklinde harekeli olduğu için biz kelimeyi tercemede if al babından gösterdik ve "işkâh" dedik. Kelimeyi Türkçeleştirmeyip de aynen alışımıza sebep, hemen peşinden ravi tarafından izah edilmiş olmasıdır.

Metinde, "işkâh"ın ne olduğunu soran ve buna cevap veren şahısların kimler olduğu hakkında hiçbir iz yoktur. Onun için, ilk anda sorunun Câbir'e sorulup onun tarafından cevaplandırıldığı hissedilmektedir. Ancak Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde, işkâh'ın ne olduğunu soranın Süleym b. Hayyân, cevap verenin de Saîd b. Mîna olduğu sarahaten bildirilmiştir. Tercememizde buna parantez içerisinde işaret edilmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, işkâh' veya teşkîh'in manası; çeşidine göre meyvenin kızarmaya veya sararmaya başlaması, yenilebilecek hale gelmesidir, Saîd b. Mîna bu manayı, if'al babında olan ve kelimeleri ile değil de iflâl babından olan ve kelimeleri ile ifade etmiştir. Hattâbî bu durumu izah ederken şöyle der:

"Ravi ve demiştir. Çünkü o bu sözüyle halis rengi mu-rad etmemiştir. Bu siga ancak

dönmeye başlayan renk için kullanılır. Bir kimsenin yüzü bir kırmızı bir sarı halde olursa denilir. Ama yüzü tamamen kırmızı veya sarı olduğunda ve denilir."

Hattâbî'nin bu beyanından anlıyoruz ki, "işkâh" veya "teşkîh" meyvenin tam olarak kızarması ya da sararması değil" kızarma ve sararmaya başladığı devirdir. Artık bu devrede meyve sulanmaya başlamıştır. Yenilebilecek hale gelmiştir. Onun için ravi "işkâh"ın tarifine "yenilebilecek hale gelmesi" kaydını da ilâve etmiştir.

Buharî şârihi Kirmanî; üzerinde durduğumuz kelimeyi "Türüne göre meyvenin kırmızılığa veya sarılığa dönmesidir" diye tefsir etmiştir.

Hattâbî bu hadisi, meyvenin salahının görünmesinden maksadın; onun kızarmaya veya sararmaya başlaması olduğuna delil gösterir. "Hz. Peygamber (s.a), bazı rivayetlerde salahı görünmedikçe meyveyi satmayı nehyetmiştir. Bu rivayette ise, işkâha başlamadıkça satışı nehyetmiştir. İşkâh da meyvenin sararması veya kızarması olduğuna göre, meyvenin salahının görünmesi kızarmaya veya sararmaya başlamasıdır" der. Ki bu Şâfiîlerin izahıdır.

Konu, bu babın ilk hadisinde izah edilmiştir. [\[161\]](#)

3371... Enes b. Mâlik (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Resûlullah (s.a), kararmadıkça üzümü, sertleşmedikçe buğdayı (taneyi) satmaktan nehyetti. [\[162\]](#)

Açıklama

Tirmizî bu hadisin "hasen-garib'1 olduğunu söyler. İbn Hibbân ve Hâkim ise, sahih olduğunu bildirmişlerdir.

Bu hadis, üzümün salahının görünmesinin; kararması, buğdayın salahının görünmesinin de sertleşmesi olduğunu ifade etmektedir.

Bilindiği gibi, siyah üzümün olgunlaşmış yenilebilir hale gelmesi onun kararması ile olur. Beyaz üzümlerin kararması sözkonusu olmadığına göre, hadise göre onun satışı da olgunlaşmasından sonra mümkün olacaktır.

Buğdayın satılmasından maksat, başağında iken satılmasıdır. 3367 nolu hadiste, Rasûlullah Efendimizin beyazlaşmadıkça başağı satmayı nehyettiği geçmişti. Başağın beyazlaşması ile tanelerin sertleşmesi aynı zamanda olduğu için hadisler arasında bir çelişki olduğu söylenemez. Zaten o hadisi izah ederken bu manaya işaret etmiştik.

Bu hadiste belirtilen esaslar; meyvenin salahının görünmesinden maksadın, onun âfetlerden zarar görmez hale gelmesi olduğunu söyleyen Hane-fîlerin görüşü ile de

çelişkili değildir. Çünkü üzüm karardığı zaman âfetlerin mevsimi geçmiş olur. Aynı şey buğday için de sözkonusu olur. Yani üzümün kararması ve buğdayın sertleşmesi, aynı zamanda onların âfetlerden kurtulmuş olmasıdır. Nitekim Muvalta'da; "Üzüm karardığı zaman âfetten korunur" denilmiştir.

Üzümün kararmadan, buğdayın da sertleşmeden önce satışları ile ilgili hükümler, 3367 numaralı hadisin izahı esnasında serdedilen; meyvelerin salahı görünmeden satılmaları ile ilgili hükümler içerisinde incelenmiştir. [\[163\]](#)

3372 Yunus'dan rivayet edilmiştir; der ki:

Ebu'z-Zinâd'a; salahı görünmeden önce meyveyi satmanın hükmünü ve bu konuda zikredilen haberleri sordum. Şu cevabı verdi:

Urve b. Zübeyr, Sehl b. Ebî Hasme vasıtasıyla Zeyd b. Sâbit'in şöyle dediğini haber verdi:

(Rasûlullah s.a zamanında), insanlar henüz salahı görünmemiş (olgunlaşmamış) meyveleri alıp satıyorlardı. İnsanlar (müşteriler) meyveleri topladığı ve tarafların haklarını isteme vakti geldiği zaman, müşteri; "Meyve çürüdü, ermeden bozulup döküldü, hastalık dokundu" -ki bunlar hep âfettir- gibi laflar ediyor ve bununla davalanıyor (ücreti düşürmek istiyor) lardı.

Halkın, Rasûlullah (s.a) katındaki davaları artınca Efendimiz (s.a); ihtilâf ve anlaşmazlıklarının çokluğundan ötürü, bir istişare olmak üzere:

"Eğer bu tür alışverişi (ağacın üzerindeki meyveyi satmayı) bı-rakmayacaksanız, o zaman salahı görünmedikçe (olgunlaşmadıkça, âfetten zarar görmez hale gelmedikçe) meyveyi satmayınız" buyurdu. [\[164\]](#)

Açıklama

Hadisin Buharî'deki rivayeti de aşağı yukarı buradakinin aynısıdır. Ancak orada Yunus'un, "salahı görünmemiş olan meyveyi satma" konusundaki sorusu yer almamıştır.

Fazla olarak da Buharî'deki rivayetin sonunda şöyle bir ilâve vardır: (Ebu'z-Zinâd diyor ki); "Zeyd b. Sâbit'in oğlu Hârice bana; Zeyd b. Sabit'-in; Süreyya yıldızı doğup da, sarısı kırmızısından ayrılmadıkça meyveyi satmadığını haber verdi."

Buharî bu ta'lik ile, meyvenin salahının görünme vaktine işaret etmiş olmaktadır. Nitekim 3367. hadiste bu meseleye temas edilmiştir. Burada, İmam Ebû Hanîfe'nin Atâ b. Ebî Rebâh'dan rivayet ettiği bnvhaberi de nakledelim: Bu rivayette bildirildiğine göre;

"Süreyya yıldızı yazın başlangıcında sabaha karşı doğar. Artık bu mevsimde Hicaz'da havalar iyice ısınmış, meyveler olgunlaşmaya başlamıştır."

Önemli olan, Süreyya yıldızının doğması değil, meyvelerin olgunlaşmasıdır. Ancak, Süreyya yıldızının şafakta doğması, meyvenin olgunlaşmaya başladığı zamana rastlar.

Şunu hatırlamak gerekir ki, her meyvenin olgunlaşma mevsimi aynı değildir. Meselâ kayısı yazın başında olgunlaşırsa, ayva sonunda ermeye başlar. O halde önemli olan, şu veya bu mevsimin girmiş olması değil, satılacak meyvenin olgunlaşma zamanının gelmiş olmasıdır.

Bu hadis, bundan evvelki hadislerdeki iki noktaya açıklık getirmektedir:

1- Meyvenin âfetten zarar görmez hale gelmesinden maksat, onun çürüme, dökülme ve hastalanma devresini atlatmış olmasıdır; semavî âfetlerden etkilenmemesi değildir. Çünkü hangi devresinde olursa olsun, dolu gibi fırtına gibi bir âfet meyveye zarar verebilir.

2- Hz. Peygamber (s.a)'in, böyle olgunlaşmamış, âfetten etkilenmez duruma gelmemiş olan meyveyi satmaktan nehyetmesi; istişari mahiyettedir.

Kesinlikle harama delâlet için değildir. Ravi Zeyd b. Sâbit'in meyvesini olgunlaşmadıkça satmaması, Efendimizin tavsiyesine uymak için olmuş olabilir.

Bu babın ilk hadisinde, dört mezhep imamının da dalında kalması şart koşulmadıkça ağacın dalında görünen meyveyi satmayı caiz gördüklerini belirtmiştik. Eğer Hz. Peygamber'in, salahı görünmeyen meyveyi satmaktan menetmesi, kesin hüküm için olsa idi, ulemanın bu satışı caiz görmekte birleşmeleri mümkün olmazdı.

Bu hadisten anladığımıza göre, henüz olgunlaşmadan ağacındaki meyveyi satın alan müşteriler; meyveleri toplayıp da bedellerin ödenmesi söz konusu olduğunda, meyvelerin çürük, kalitesiz, hastalıklı olduğunu ileri sürerek fiatları düşürmek istiyorlardı. Bu hal, satıcılarla alıcılar arasında anlaşmazlıklar çıkmasına sebep oluyor ve Hz. Peygamber'e arzediliyordu. Bu tür davalar artınca Efendimiz, hadisteki nehyi irad buyurmuştu. Yani mezkûr nehye sebep alıcı ve satıcı arasındaki niza ve ihtilâftır.

Sünen-i Ebî Davud'un şerhlerinde, bizim; meyvelerin çürümesi, olgunlaşmadan dökülmesi ve hastalanması olarak terceme ettiğimiz ve kelimelerinin mana ve harekelerj ile ilgili geniş izah ve nakiller yer atmıştır. Biz bu konuya girmiyoruz. Ancak merak edenlerin Avnü'l-Ma'bûd ve Bezlü'l-Mechûd'a bakmalarının gerektiğini hatırlatmak istiyoruz. [\[165\]](#)

3373... Câbir (r.a)'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a);

Meyveyi, salahı görünmeden ve -arâyâ hariç- dinar ve dirhem dışında bir şey karşılığında satmaktan nehyetti. [\[166\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif iki konuya işaret etmektedir:

a) Salahı görünmedikçe meyveyi satmak menedilmiştir. Bu konu 3367 nolu hadiste izah edilmiştir.

b) Arâyâ hariç, meyve ancak para karşılığında satılabilir. Nevevî, bundan maksadın; taze hurmanın kuru hurma karşılığında satılmasının caiz olmayışını, der. Ama taze meyvenin dinar, dirhem veya başka bir şey karşılığında satılması caizdir. Bu konu âlimler arasında ihtilafıdır. Geniş bilgi 3359 numaralı hadiste geçmiştir.

Arayanın manası ve hükmü ile ilgili gen ilgi, 3362 numaralı hadiste geçmiştir. [\[167\]](#)

23. Ağacın Vereceği Meyveyi Birkaç Seneliğine Satmak

3374... Câbir b. Abdullah (r.a)'den rivayet edildiğine göre: Rasûlullah (s.a), (ağacın) birkaç sene (içinde vereceği meyve) yi önceden satmayı nehyetti. Âfetlerin (mahvettiği meyvelerin bedelini ise) indirdi.

Ebû Dâvûd dedi ki: Rasûlullah (s. a) 'tan, (zararın) üçte bir olması konusunda, sahih bir haber gelmedi. Bu ancak Medinelilerin görüşüdür. [\[168\]](#)

Açıklama

Beyu's-sinîn: Bahçe sahibinin, bahçesindeki bir veya daha fazla ağacın ya da ağaçların tümünün bir iki veya daha fazla sene zarfında vereceği meyveyi önceden satmasıdır. Bu satış şekline, "Beyu'l-mu'âveme" de denilir. Bu satışta henüz meyve ortada olmadığı gibi, ileride olacağı veya ne kadar olacağı da belli değildir. Onun için bu satış; olmayan bir şeyin (ma'dûm) satışınıdır. O bakımdan bu satış türü bâtıldır. Nevevî, bu konuda ulemanın icmaı olduğunu söyler.

Hattâbî; beyu's-sinînin, aynın satışı olduğunu ve caiz olmayan bu satışın, caiz olan vasfın satışı (selem) ile karıştırılmaması gerektiğine işaret eder.

Kitabul-Bey'in baş tarafında da söylendiği gibi, selem; bir kimsenin satıcı ile para peşin, mal vadeli olmak üzere ve malın cinsini, kalitesini, miktarını, (taşınması masrafı

gerektiren cinslerde) teslim edileceği yeri ve teslim edileceği zamanı tayin ederek pazarlık edip parayı teslim etmesidir. Bu ak-din caiz olması için, akde konu olan malın akid esnasında ve teslim edileceği zamanda piyasada bulunur olması da şarttır. Selemde, verilecek malın belirli bir ağacın veya bahçenin meyvesi olması şart koşulamaz.

Üzerinde durduğumuz hadiste ise, belli bir ağacın veya bahçenin belirlenen süre zarfında vereceği meyveyi satmak yasaklanmıştır.

Hadiste konu edilen ikinci bir mesele de "câiha" meselesidir.

Câiha: Hayvan ve meyveleri helak eden, onların kökünü kazıyan âfettir. Burada o âfetin sebep olduğu zarar kastedilmektedir.

Ebû Dâvûd'daki cümlesi, Sahih-i Müslim'de; "Rasûlullah, âfetlerin (telef ettiği meyvenin karşılığını müşteriden) indirmeyi emretti" şeklindedir. Hattâbî; Şafî'nin de bu hadisi Süfyân'dan, Müslim'in rivayeti gibi şeklinde rivayet ettiğini söyler.

İbn Mâce'de "câiha" ile ilgili rivayet ise şu şekildedir: "Bir kimse (ağaç üzerindeki) meyveyi satıp da ona bir âfet gelirse kardeşinin (müşteri) malından bir şey almasın. Bu durumda sizden biri müslüman kardeşinin malım neye karşılık alacaktır?!.."

Tahavî'de de bu rivayet aynen vardır.

Bu rivayetlerden anlıyoruz ki, dalında iken satılan bir meyve daha koparılmadan bir âfete maruz kalırsa Hz. Peygamber (s.a) bu âfetin verdiği zararı satıcının karşılmasını emretmiştir. Yani bu zararın karşılığının bedelden düşürülmesini istemiştir.

Buharî bir ta'likında; henüz salahı görünmeden satılan bir meyve âfete uğrarsa, bu zararın satıcıya ait olduğunu söyler.

Hattâbî; Hz. Peygamber'in, âfetin doğurduğu zararın satıcı tarafından karşılanması yolundaki emrinin fakihlerin çoğu tarafından mendubluğa ham-ledildiğini söyler. Yani, "Ağaçta iken satılan meyve telef olursa, satıcının bunun parasını almaması menduptur, vacip değildir" derler.

Hattâbî'nin dediğine göre, bu görüşteki âlimler te'villerini şu şekilde delillendirirler:

Müşteri, ağaçtaki meyveyi satın aldıktan sonra ona malik olmuştur. İsterse o meyveyi hemen satabilir, isterse bir başkasına hibe edebilir. Artık bu meyvenin satıcı ile ilgisi kalmamıştır. Böyle olduğu halde, bu malın uğrayacağı zararı satıcıya yüklememiz; müşteriye, riskine katlanmadığı bir kârı caiz görmemiz demektir. Halbuki Rasûlullah Efendimiz, riski kabullenilmeyen bir kârı caiz görmemiştir. Sonra, eğer salahı görüldükten sonra meyvenin uğrayacağı zarar satıcıya ait olsaydı, o zaman Hz. Peygamber'in salahı görünmemiş olan meyveyi satmaktan nehyedişinin manası kalmazdı.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Ubeyd ve hadis âlimlerinden bir grup âfetin sebep olduğu zararın bedelden düşürülmesinin gerekli (vacip) olduğunu söylerler. Anlaşıyor ki bu görüşte olanlar hadisin zahirî manasını almışlardır.

İmam Mâlik ise; âfetin verdiği zararın, malın üçte birinden daha az olması halinde bu zararın müşteriye, üçte bir veya daha fazla olması halinde ise satıcıya ait olduğu görüşündedir.

Ebû Dâvûd, metnin sonunda; hadiste bu manaya gelecek bir sözün bulunmadığını,, bunun Medinelilere ait bir görüş olduğunu söylemiştir.

Sindî'nin hadisi anlama tarzı daha değişik olmuştur: Ona göre, bazı âlimler bu hadisteki zararın satıcı tarafından karşılanması hükmünü, âfetin meyvenin müşteriye tesliminden önce olması haline hamletmişlerdir. Müşteriye teslim edildikten sonra gelecek olan zarar ise alıcıya aittir. Şunu belirtelim ki, meyvenin müşteriye tesliminden maksat kesilip verilmesi değil, tahliye- dir. Yani satıcının alıcıya, "İşte meyve buyur, istediğin zaman kes" deyip izin vermesidir. Çünkü her malın teslim şekli kendisine hastır.

Tahavî, bu konuda-varid olan iki hadisi (Ebû Dâvûd ve Müslim'deki hadis ile, İbn Mâce'den nakledip Tahavî'de de bulunduğu işaret ettiğimiz iki hadis) değişik biçimlerde yorumlar. Tahavî'ye göre:

Birinci hadis (Rasûlulah, âfetin telef ettiği meyvenin bedelini düşürmeyi emretti, manasındaki hadis); haracı arazilerle ilgilidir .-Yani haracı müslü-manlar için olan haracî arazilerdeki meyveler âfete maruz-kâlip da telef olsalar haracın kaldırılması vacibdir, lâzımdır. Çünkü bu müsiümanların yararınadır ve arazilerini ekime elverişli hale getirmeleri için tarla sahiplerine destektir. Bu hadis satılan meyvelerle ilgili değildir.

"Kardeşine bir şey satsan ve ona bir âfet dokunsa..." manasındaki hadisten maksat ise; satılıp da henüz müşteriye teslim edilmeyen meyvelerle ilgilidir.

Tahavî bu hadisi, yukarıda Sindî'den naklettiğimiz manada izah etmektedir.

Buraya kadar yazılanları birkaç kelime ile özetlersek diyebiliriz ki:

1- Hz.Peygamber Efendimiz bir bahçenin ağaçlarının ileride vereceği meyveyi önceden satmayı caiz görmemiştir. Bu konuda âlimler arasında da bir ihtilâf yoktur. Çünkü olmayan bir şeyin satışıdır.

2- Bir kimse ağacındaki meyveyi satar ve meyve toplanmadan bir âfet sebebiyle telef olursa;

a) Âlimlerin çoğunluğuna göre; satıcının alıcının uğradığı zararı ücretten indirmesi menduptur, vacib değildir.

b) Ahmed b. Hanbel, Ebû Ubeyd ve bazı hadis âlimlerine göre; zararı satıcının karşılaması lâzımdır, vacibtir.

c) Tahavî'ye göre, bu hadis ya haracı arazilerle, ya da satılıp da henüz müşteriye teslim edilmeyen meyve ile ilgilidir.

d) İmam Mâlik'e göre; âfetin verdiği zarar toplam ürünün üçte birinden azsa alıcıya,

[169]

üçte bir veya daha fazla ise satıcıya aittir.

3375... Câbir b. Abdillâh (r.a)'dan rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a), mu'âveme (seneliğine satış) tan nehyetmiştir. Ra-viler (Saîd b. Mîna ve Ebû Zübeyr)'den birisi, (mu'âveme yerine) "beyu's-sinîn" dedi. [170]

Açıklama

Mu'âveme: Yıllığına, demektir. Bu kelimenin ıstılahî manası Nihâye'de şu şekilde izah edilmiştir:

"Bir ağacın meyvesini, daha meyveler çıkmadan önce, iki üç veya daha çok seneliğine satmaktır. Bu satış bâtıldır, çünkü yaratılmamış bir şeyin satışındır. Henüz yaratılmamış yavruyu satmaya benzer."

Bu izahtan anlıyoruz ki mu'âveme, bir ağacın veya bahçenin bir veya birkaç sene zarfında vereceği meyveyi önceden satmaktır. Bu mana, bundan önceki hadiste geçen "beyu's-sinîn" in karşılığıdır. Nitekim hadisin ravile-rinden birisi, "mu'âveme" kelimesinin yerine "beyu's-sinîn" terki-bini kullanmıştır.

Bu satış bâtıldır. Bundan önceki hadiste tafsilat geçmiştir. [171]

24. Alıcı Ve Satıcının Varlığı Hakkında Tam Bilgi Sahibi Olmadıkları Ve Teslim Edilememe Tehlikesi Olan Bir Şeyi Satmak

3376... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a); kendisinde garar olan alışverişten nehyetti. (Ravilerden) Osman buna, beyu'l-hasâtı (çakıl taşı atma yoluyla olan satışı) da ekledi. [172]

Açıklama

Garar, sözlükte; "sonu belli olmayan kanma, kandırma, tehlike, içi bilinmeyen" gibi manalara gelir.

Istılahtaki tarifinde ise âlimler değişik ifadeler kullanmışlardır. Bu tariflerin en önemlileri şunlardır:

İbnü'l-Esîr en-Nihâye'de şöyle der:

"Garar olan satış; zahirî olup müşteriye aldatan, içi ise meçhul olan şeydir.

el-Ezherî, gararı şöyle tarif eder: Uhde ve güven olmayan şeydir. Alıcı ve satıcının kühünü bilmedikleri her türlü meçhulün satışı garardır."

Kâmus'ta, İbnü'l-Esîr'in el-Ezherî'den naklettiği tarif verildikten sonra, denizdeki balık ve havadaki kuşun satışı buna misâl gösterilmiştir.

Hattâbî, "Garar"ın kelime karşılıklarını verdikten sonra garar olan satışı şöyle ifadelendirir:

"Kendisinden kastedilen şey (satıma konu olan mal) bilinmeyen ve tesliminden aciz olunan her türlü satış garardır. Sudaki balığı, havadaki kuşu, denizdeki inciye, kaçak köleyi, sahibinden kaçan deveyi, bir torbadaki açılıp görülmemiş elbiseyi, açmadığı bir evdeki yiyecek maddesini, bir hayvanın henüz doğmamış yavrusunu, bir ağacın daha çıkmamış olan meyvesini ve bunun gibi meydana gelip gelmeyeceği bilinmeyen şeyleri satmak garardır."

Hanefî ulemasından İbnü'l-Hümmam da gararı şu şekilde tarif etmektedir:

"Garar: Tehlikedir; kişinin sahibi olmayıp da sahip olup olmama şüphesi olan şeydir."

Yukarıya aldığımız tariflerin tümünden varabileceğimiz sonuç; garar, bir kimsenin sahibi olmadığı ve ileride sahip olabileceği ya da ne kadarına sahip olabileceği belli olmayan bir şeyi satmasıdır.'Bu satışın sonunda; malın hiç elde edilememesi, ya da umulandan daha az olması sözkonusu olduğu için müşterinin, umulandan daha fazla olması mümkün olduğu için de satıcının aldanma ihtimali vardır. Bu yüzden bu satışlara "aldanma" ve "aldatma" manasını taşıyan "beyu'l-garar" denilmiştir.

Konuyu bir iki misâlde açalım:

Bir balıkçı başkasına, "Bugün avlayacağım balığı sana şu kadara sattım" veya bir avcı, "Şu havadaki kuşu sana şu kadara sattım" dese, karşı taraf da kabul etse, bu satış garardır ve bâtil (hükümsüz) dir. Çünkü birinci misâlde; balıkçı, maliki olmadığı, elinde olmayan ve sahip olup olamayacağı belli olmayan bir şeyi satmıştır. İkinci misâlde de avcının kuşu avlayamama ve dolayısıyla alıcıya teslim edememe ihtimali vardır. Halbuki satışın gerçekleşebilmesi için; satıma konu olan şeyin mal, malın mevcut ve tesliminin mümkün olması şarttır.

Misâlleri çoğaltmak mümkündür. Zaten yukarıya Hattâbî'den yaptığımız nakilde daha çok misâl göre çarpmaktadır.

Yukarıda gararın tarifi ile ilgili yaptığımız nakillerin bir kısmında gararla cehaletin iç içe

olduğu görülmektedir. Meselâ Hattâbî, bir torbanın içindeki elbiseyi ve bir evdeki gıda maddesini satmayı da garar mefhumu içerisinde göstermiştir.

Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku adındaki eserinde, gararla cehaletin ayrı ayrı şeyler olduğuna işaretle şöyle demektedir:

"Bazı fıkıhçılar cehaletle garar kelimelerini aynı mefhum için kullanıyorlarsa da aşağıdaki ifade bu iki terim ve mefhum arasında fark bulunduğunu göstermektedir:

Aslında garar, hasıl olup olmayacağı bilinmeyendir; gökteki kuş, denizdeki balık gibi. Hasıl olacağı, elde edileceği bilinmekle beraber vasfı bilinmeyene ise meçhul denir; elbisesinin içinde gizlediği bir şeyi satmak gibi ki; bunun elde edileceği kesindir, fakat ne olduğu bilinmemektedir. Bu iki mefhumdan her biri, diğerine göre bir cihetten daha özel bir cihetten daha geneldir. Her biri diğeri ile beraber bulunabileceği gibi, tek başına da bulunabilir. Cehaletsiz gararın örneği kaçak köleyi satmaktır; mevzu kaçmadan önce bilindiği için meçhul değildir; yakalanıp yakalanamayacağı belli olmadığı için garar vardır. Gararsız cehaletin örneği; gördüğü, fakat cam mı yakut mu olduğunu bilmediği bir taşı satın arfnaktır. Gördüğüne göre mevzu mevcuttur, garar yoktur, cinsini bilmediği için cehalet vardır. Her iki mefhumun birleştiği örnek kaçmadan önce de vasıfları bilinmeyen köledir."[\[173\]](#)

Yine Hayreddin Karaman, aynı eserinin aynı yerinde garar ve cehaletin yedi noktada sözkonusu olabileceğini söylemekte ve bunları şöyle sıralamaktadır:

- 1-** Varlıkta: Kaçak köle gibi.
- 2-** Varlığı biliniyorsa elde edilip edilemeyeceğinde (husulde): Gökte uçan kuş gibi.
- 3-** Eşyanın cinsinde: Adını söylemediği meta gibi.
- 4-** Nev'inde: İsmi söylemediği bir köle gibi.
- 5-** Miktarda: Atılan taşın düştüğü yere kadar satmak gibi.
- 6-** Belirlemede (tayinde): Farklı iki elbiseden birini, -şudur diye göstermeden-satmak gibi.
- 7-** Devam ve bekada: Kurtulduğu belli olmayan meyveyi satmak gibi.[\[174\]](#) Tarafların aldanmalarına sebep olabilecek her türlü gizlilik veya malın

elde olmaması, caiz olmayan gararın hükmü altına girer mi, yoksa bunun istisnaları var mı konusu ulema tarafından tetkik edilmiştir.

Şevkânî; bazı hadislerle dayanarak sudaki balığı, havadaki kuşu, mevcut olmayan meçhul olan şeyleri ve kaçak köleyi satmayı "garar" olarak niteler ve Nevevî'nin şu sözlerini nakleder:

"Garar olan satıştan nehiy şeriatın esaslanındandır. Bunun altına birçok mesele girer. Garar olan satıştan iki şey istisna edilmiştir:

1 - Müstakillen satışı caiz olmadığı için satılan mala tâbi olarak satılan şey. Ana ile birlikte karnındaki yavrusunun satışa girmesi.

2- Önemsizliğinden veya ayrılıp da tayin edilmesinde güçlük olan garar.

Şu satışlaf bu iki istisnanın şümulüne girerler: Binanın temelini (bilinmediği halde bina ile birlikte), hayvanın memesindeki sütü ve karnındaki yavruyu (hayvanla birlikte) ve cübbede gizli olan pamuğu satmak."

Hayreddin Karaman da bu konuyu el-Fürûk'dan naklen şu şekilde izah etmiştir:

"Garar ve cehalet üç kısımdır:

1- İttifakla akdin cevazına mani olacak kadar çok olan; gökte uçan kuş gibi.

2- İttifakla caiz görülen ölçüde az olan; evin eşyası, hırkanın pamuğu gibi.

3- Bu ikisinin ortasında bulunup birbirine katılamayan; işte bilginlerin ihtilâf sebepleri budur."

Aynı kaynakta, İbn Cevzî'den naklen yasak olan garar on madde halinde sıralanmıştır. Arzu eden oraya bakabilir.

Hadis-i şerif, musannif Ebû Davud'a, Ebû Şeybe'nin oğulları Ebû Bekir ve Osman tarafından nakledilmiştir. Ebû Bekir, rivayetinde Hz. Peygam-ber'in sadece garar olan alışverişi nehyettiğini bildirdiği halde, Osman; Efendimizin, "garar olan ve çakıl taşı atmak suretiyle yapılan alışverişlerden nehyettiğini" haber vermiştir. Hadisin Müslim ve İbn Mâce'deki rivayetleri de Osman'ın rivayeti gibidir. Onun için biraz da "beyu'l-hasât" denilen, çakıl taşı atmak suretiyle yapılan alışveriş üzerinde durmak istiyoruz:

Beyu'l-hasât; Hattâbî'nin beyanına göre iki şekilde tasavvur edilmektedir:

1- Satıcının elindeki taşı atması ve taş yere düştüğü zaman alım satım akdinin gerçekleşmiş sayılması. Artık bundan sonra alıcının akdi kabul etmeme muhayyerliği kalmamış oluyor.

2- Bir kimsenin, bir sürü koyunu satışa arzedip, attığı çakıl taşı hangi koyuna değerse, o koyunun önceden belirlenen fiata satılmış sayılmasıdır.

Hanefi fıkıh kitaplarında bu satışa "ilkâu'l-hacer = taş atma" denilmektedir. İbnü'l-Hümâm bu satış şeklini ikinci maddede olduğu gibi tasavvur etmiş ve misâlinde koyun yerine elbiseyi koymuştur.

Hidâye şerhlerinden Nihâye'de bu satış şekli: "Satıcı veya alıcının taşı attığım zaman alışveriş tamam olmuştur demeleri"; İnâye'de ise, "İki kişi bir malda pazarlık yaparlar, - ancak pazarlık kesinleşmemiş, alım satım akdi tamamlanmamıştır- satın almak isteyen o

malın üzerine bir taş koyarsa alışveriş bitmiş, karşı tarafın akdi kabullenmeme muhayyerliği kalmamış olur." şekillerinde tefsir edilmiştir.

Hattâbî'nin İbnü'l-Hümâm'inki ile aynı olan tasavvuruna göre, bu satışın caiz olmayışına sebep; satıma konu olan malın belli olmayışdır. Çünkü taşın hangi mal üzerine düşeceği belli değildir.

Diğer iki tasavvura göre satışın caiz olmayışı ise; taraflardan birisi akdi kesin olarak kabullenmediği halde, taşın düşmesi, atılması veya malın üzerine konulması ile kabul etmek zorunda bırakılmış olmasından dolayıdır.

Fıkıh kitaplarında bu mesele bundan sonraki hadiste konu edilen mülâme ve münâbeze yoluyla yapılan alışverişlere birlikte ele alınmakta ve bu iki şeklin cahiliye devrinde uygulandığı bildirilmektedir. [\[175\]](#)

Bazı Hükümler

1. Elde olmayan ve elde edilip edilemeyeceği belli ol-mayan bir şeyi satmak caiz değildir.

2. Beyu'l-hasât veya ilkâu'I-hacer denilen usulle yapılan bey' muamelesi bâtıldır. [\[176\]](#)

3377... Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)'den rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a), iki türlü satıştan ve iki türlü giyimden nehyetmiştir:

Nehyettiği satışlar; mülâme (dokunma yoluyla) ve münâbeze (atışma) dır. Nehyettiği giyim şekilleri de; bir tek kumaşı sol omuzu üzerinden sarıp diğer tarafını salıvermek ve kişinin avret yerini açık bırakarak veya avret yerinin üzerinde hiçbir şey olmadan bir tek elbise içerisinde dizlerini dikip oturmasıdır. [\[177\]](#)

3378... Hasan b. Ali, Abdürrezzak'tan; Abdürrezzak, Ma'mer'-den, o Zührî'den; Zührî, Atâ b. Yezid el-Leysî'den o da Ebû Saîd el-Hudrî vasıtasıyla Rasûlullah'dan bu hadisi rivayet etmiştir. Abdürrezzak, şunu da ilâve etti:

İştîmâlü's-sammâ; kişinin bir ucunu sol omuzunun üzerine koyup sağ tarafını salıvermek suretiyle tek bir kumaşa sarılması.

Münâbeze; "Bu kumaşı [sana] attığım zaman alışveriş tamam oldu" demesi.

Mülâme; "Müşterinin kumaşı açmadan ve çevirmeden eli ile ona dokunmasıdır.

Kumaşa dokununca alışveriş tamam olmuştur.”[\[178\]](#)

Açıklama

Bu rivayet önceki hadiste geçen tabirleri tefsir etmektedir. Hadiste nehyedilen giyim şekilleri ile ilgili bir rivayet, Kitabu's-Savm'da 48. bab, 2417 numarada geçti ve bu konu ile ilgili bilgi verildi. Onun için biz burada sadece nehyedilen alışverişler (rnülânese ve münâbeze) üzerinde durmak istiyoruz. .

Mülânese, dokunmak manasına gelen; münâbeze de atmak manasına gelen mastarlarından türemişlerdir. Bu terimlerin istilahî manaları da, lügat manaları ile alâkalıdır. Ancak bu satışların tefsirinde farklı tasavvurlar ortaya çıkmıştır. Buhari, Müslim, Nesâî ve Ebû Dâvûd'daki tasavvurların her yönden birbirine benzemedikleri görülmektedir.

Ahmet Naim Efendi, Tecrid-i Sarih Tercemesi'nde bu alışverişlerin çeşitli tasavvurlarını verir. Şimdi, Ahmet Naim Efendi'nin verdiği bu malumatı sadeleştirerek aktarmak istiyoruz:

"Bey'-i limâs yahut mülânese ile bey'-i nibâz yahut münâbeze; cahili-ye devrindeki alım satım çeşitlerinden ikisinin adıdır. İslâm dini ile yasaklandıkları için tabii olarak her ikisi de uygulamadan kalkmış ve bu yüzden de eski uygulamalarının nasıl olduğunda farklı izahlar yapılmıştır.

Mülânese akdi hakkında şöyle denilmiştir:

1- Alışverişte bulunacak olan tarafların, "Ben senin kumaşına, sen de benim kumaşıma dokundun mu alım satım mun'akit olsun, yani muhayyerliğimiz kalmasın.'^ diyerek pazarlık etmeleri.

2- Ebû Hanîfe'nin tarifine göre; satıcı, "Bu eşyayı sana şu kadara sattım. Sana dokundum mu satış vacib olsun" demesi, yahut müşterinin böyle demesi.

3- Müşterinin; durulmuş bir kumaşı açıp bakmaksızın yalnız eliyle dışından yoklayıp açıp baktığında seçme hakkı olmamak şartıyla satın alması. Ya da satıcının; "Kumaşa dokundum mu sana satmış olayım" demesi; yahut da satıcının malını, müşteri ona el sürünce, satış kesin olması yani seçme hakkının kalmaması şartıyla satması.

4- Zührî'ye göre, müşterinin satılacak kumaşa, -gece veya gündüz- eliyle dokunması ve kumaşı açıp çevirmesiyle beraber satışın tamam olmasıdır ki, bunda ne görme vardır ne de rıza.

5- Ebû Avâne'nin Yunus b. Ubeyd tarikından nakline göre; müşterinin mala bakmaksızın, satanın da malı hiç tarif etmeksizin yaptıkları alışveriştir.

6- Ebû Hureyre'nin Sünen-i Nesâî'deki tarifine göre; birinin diğerine, "Ben kumaşımı senin kumaşınla trampa edeceğim" demesi ve hiçbirini diğerinin malını tedkik etmeden, sadece kumaşa dokunmanın, satışın şartı kılınması.

Hadis âlimlerinin buraya kadar olan çeşitli izahlarını, Şafiî fakihler üç surette toparlamışlardır:

Birincisi ve en sahihi; satıcının gündüz herhangi bir şekilde, gece de dü-rülmüş olarak bir kumaşı getirip müşterinin de eliyle kumaşın dışından dokunması ve mal sahibinin alıcıya "bunun sana şu kadara- dokunman, bakman yerine geçmek üzere ve gördükten sonra alıp almama konusunda muhayyerliğinin olmaması şartıyla- sattım" demesi.

İkincisi; alım satım akdine mahsus sözlerden hiç birisini söylemeden, dokunmanın kendisini ratiş saymaları.

Üçüncüsü; dokunmayı meclis muhayyerliğini sona erdirmeye şart kılmaları."[\[179\]](#)

Ahmet Naim Efendi'nin mülâmesese ile ilgili olarak verdiği malumat burada sona ermektedir. Merhum; mülâmeseden sonra münâbezenin izahına geçmiştir. Biz buraya Hanefî fikhinin bazı kaynaklarındaki mülâmesese tasvirini verip, sonra Naim Efendi'nin münâbeze ile ilgili olarak verdiği bilgiyi aktaracağız.

el-Hidâye adındaki eserde, "Mülâmesese; tarafların bir malda pazarlık yapmaları ve -akit kesinleştirilmeden- müşteri mala dokununca alışverişin kesinleşmiş sayılmasıdır."

İbnü'l-Hümâm Şerhu Fethi'l-Kadîr adındaki eserinde, Sahih-i Müslim'deki rivayette geçen mülâmesese tarifini verir ve peşinden bir cümle ile bunu açıklar. İbnü'l-Hümâm'ın ibaresi şu şekildedir: "Müslim'de şu ilâve vardır: Mülâmesese; taraflardan her birinin, diğerinin kumaşına hiç düşünmeden dokunması ve gördükten sonra kabul edip etmeme muhayyerliği olmaksızın dokunan yönünden satışın kesinleşmiş olmasıdır. Bu, meselâ gece karanlığında veya kumaş dürülü iken olur, taraflar alıcı kumaşa dokundu mu satışın kesinleşmiş sayılacağında anlaşmışlardır."

Yukarıdaki tasavvurların farklılığına sebep, Naim Efendi'nin de belirttiği gibi, bu satış şeklinin İslâmiyet tarafından yasaklanmış olması ve müs-lümanların bunu uygulamamalarıdır. Ancak bütün tasavvurlarda, ortak olan nokta; alıcı ve satıcının, "aldım saftım" gibi alım satım akdinin rüknü olan icab ve kabulde bulunmamaları ve satılan malın, alıcı tarafından görülmemesi ve gördüğü zaman da almama muhayyerliğinin bulunmamasıdır. Zaten bu akdin, caiz olmamasındaki hikmet, alıcının görmediği bir malı satın almak zorunda kalmasıdır.

Ahmet Naim Efendi'nin, münâbeze'yi tarif konusunda naklettikleri de şunlardır:

"1- Zührî'ye göre; alışverişte bulunacak olanlardan her biri diğerinin malını görmeden veya rıza şartı olmadan, kendi malını diğerine atar. Bu atışma ile satış tamamlanmış ve muhayyerlik hakkı düşmüş olur."[\[180\]](#)

2- Şafiî'ye göre; malın atılmasını satışın kendisi addetmektir.

3 - "Sana sattım. Fakat malı üzerine atınca muhayyerlik bitmiş ve satış bağlayıcı olmuştur" demek. [\[181\]](#)

4- Münâbeze, çakıl taşı atmaktır. Taş atmanın da iki sureti vardır: Biri, "Atacağım taş bu kumaşlardan hangisine isabet ederse onu sana şu kadara sattım" diğeri de; "Şu arazinin bulunduğu yerden itibaren atacağım taş nereye varırsa, oraya kadarını sana sattım" demek.

5- "Şu malı sana sattım, ancak bu taşı fırlatıncaya kadar muhayyerliğim var" demek.

6- Çakıl atmanın kendisini satış saymak ve meselâ, "Bu kumaşa taşı fırlattığım vakitte o kumaşı sana şu kadara satmış olayım" demek.

Münâbeze yoluyla olan satışıdaki muhtelif tefsirleri de, Şafiî fakihleri üç şekle irca etmişler. Birincisi ve en sahihi, -mülâmese yoluyla olan satışta olduğu gibi- tarafların atışın kendisini satış saymaları; ikincisi sîga kullanmak-sızın atmayı satış saymaları; atmayı muhayyerliği sona erdirici saymalarıdır.

Dokunma (limâs) ve atma (nibâz) yoluyla yapılan her iki satış da garar ve kumar nevine girdikleri için, dinen yasaklanmışlardır. Müşteri alacağı malı görmeli ve özelliklerini bilmelidir. Aldatmaca alışveriş sahih değildir... [\[182\]](#)

Hanefilere göre münâbeze; bu maddelerden ilkinde anlatılan şekildir. [\[183\]](#)

Bazı Hükümler

1. Mülâmese ve münâbeze yoluyla yapılan satışlar bâtıldır, geçersizdir.

2. Bir kumaş parçasının bir ucunu sol omuzun üzerinden sarıp diğer tarafını salıvermek ve avret mahallini örten bir çamaşır olmadan tek kumaşa bürünmek şeklindeki giyinmeler caiz değildir. Çünkü avret mahallinin açılma ihtimali sözkonusudur. İhramlı olmak bu hükümlerle birlikte mütalaa edilemez. O özel bir haldir. [\[184\]](#)

3379... Ahmed b. Salih, Anbese [b.Halid]'den, o Yunus'dan, Yunus, İbn Şihâb'dan rivayet etmiştir. İbn Şihâb der ki:

Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkâs bana Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle dediğini haber verdi:

Rasûlullah (s,a), -Süfyân ve Abdürrezzak'ın rivayet ettikleri hadislerin her ikisinin de

manası ile-... nehyetti. [\[185\]](#)

Açıklama

Bu rivayet, yukarıdaki rivayetlerin her ikisinin beraberce fakat onların isnadından başka bir isnadla gelmiş bir şeklidir.

Yani bu rivayette hem Hz. Peygamber (s.a)'in iki türlü satış ve iki türlü giyinişten nehyettiği bildirilmekte, hem de o satış ve giyinişlerin şekli tarif edilmektedir.

Ebû Davud'un bu rivayeti kitabına alması diğerlerinden farklı bir isnadla gelmiş olmasından dolayıdır. [\[186\]](#)

3380... Abdullah b. Ömer (r.anhüma)'dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a), habelü'l-habeleyi satmaktan nehyetti. [\[187\]](#)

3381... İbnÖmer (r.anhüma); Rasûlullah (s.a)'dan, önceki hadisin aynısını rivayet etti ve; "Habelü'l-habele; devenin [karnındaki cenini] doğurması, sonra da o yavrunun hamile olmasıdır." dedi. [\[188\]](#)

Açıklama

İbn Ömer'den nakledilen ikinci rivayette "habelüM-habele"nin tefsir yapılmıştır.Sahih-i Müslim'deki bir rivayette de aynı tefsir yer almıştır. Ancak o rivayette; "Cahiliyye halkı, deve etlerini habelü'l-habeleye kadar satarlardı" denildikten sonra, habelü'l-habelenin izahı yapılmıştır.

Buharî'nin rivayetinin sonunda ise, habelü'l-habele İbn Ömer tarafından şu şekilde izah edilmiştir:

"Bu cahiliye halkının uyguladığı bir alışveriş şekli idi; kişi deve etini, deve doğuruncaya sonra da karnındaki doğuruncaya kadar bir vade ile sat-masıdır."

Görüldüğü gibi, habelü'l-habelenin bizzat ravî tarafından yapılan tefsiri, Buharî'deki ve Müslim ile Ebû Dâvüd'daki rivayetler arasında biraz farklılık göstermiştir. Yani birisinde "hayvanın karnındaki yavrusunun hamile olması", ötekinde ise "o yavrunun da doğurması"

denilmiştir.

Hadis-i şerifteki habelü'l-habelenin satışından maksadın ne olduğunda da âlimler ihtilâf etmişlerdir. Azîmâbâdî, Sindî ve Şevkânî'nin naklettiklerine göre bu konuda âlimler iki gruba ayrılmışlardır:

1- Satıcının, "Bu malı sana, şu deve karnındaki doğurup sonra da o yavru doğuruncaya kadar bir vade ile sattım" demesidir.

İmam Şafii ve İmam Mâlik bu görüştedir.

2- Bir kimsenin, devesinin karnındaki yavrunun doğuracağı yavruyu satmasıdır. Yani "Şu devenin karnındaki yavrudan doğacak olan yavruyu sana sattım" demesidir.

Lügat âlimlerinin ekserisi, Ahmed b. Hanbel, İsbak b. Râhûyeh, İbn Habib el-Mekkî ve Tirmizî bu görüşü benimsemişlerdir. İbnü'l-Hümâm'ın izahından Haüefîlerin de bu görüşte oldukları anlaşılmaktadır. Bâbertî de el-İnâye'de, "Habelü'l-habele"nin satışını bu maddedeki gibi izah etmiştir.

Her iki tefsire göre de bu satış caiz değildir. Çünkü, birinci izaha göre vade belirsizdir. İkinci izaha göre ise olmayan bir şeyin satışı söz konusudur. Ayrıca devenin karnındaki yavrunun canlı olarak doğacağı ve onun dişi olması halinde, o yavrudan bir yavrunun doğup doğmayacağı belli değildir. Yani işin içine garar da girmektedir. [\[189\]](#)

25. Muzdarrın (Zorda Kalanın) Satışı

3382... Benî Temim (kabilesin)'den bir ihtiyar şöyle demiştir:

Ali b. Ebî Tâlib (r.a) bize şöyle hitab etti:

Veya Ali şöyle dedi: İbn İsa; "Hüseyim bize böylece haber verdi" dedi-.

İnsanların üzerine çok şiddetli bir zaman gelecek; onunla emrolunmadığı halde zengin elindeki malını ısracak (sıkı sıkıya sarılıp fakire vermeyecek). Halbuki Allah (c.c), "Aranızda iyiliği unutmayınız" buyurmuştur. [\[190\]](#) Zorda kalanlar (mallarım) satacaklar. Oysa Rasûlullah (s.a); muzdarrn satışını, içerisinde zarar olan satışı ve olgunlaşmadan önceki meyvenin satışını nehyetmiştir. [\[191\]](#)

Açıklama

Sünen-i Ebu Dâvûd şârihi Hattâbî; muzdarnn satışının iki manada kullanılmış olmasını muhtemel görür:

a) Kişinin, ikrah (zorlama) yoluyla, satışı yapmak mecburiyetinde kalmasıdır. Bu yolla yapılan alışveriş fasiddir.

b) Bir kimsenin borcunu ödemek veya yapması gereken bir işi yapmak için elindekini değerinden çok aza satmasıdır. Halbuki bu durumda olan borçluya yardım edilmeli, mühlet verilmeli, kredi sağlanmalıdır.

Hattâbî: "Bu tür bir satış caizdir, ancak ulemanın çoğunluğu bunu mekruh addetmişlerdir." der.

Hattâbî, hadisin isnadında bilinmeyen meçhul bir ravinin bulunduğunu da kaydeder.

Hanefî fıkıh kitaplarından Dürrü'l-Muhtâr'da, muzdarnn satışı ve alışının fasid olduğu belirtilir ve bu alışveriş şu şekilde tasvir edilir:

"Muzdarrın satın alış şöyle olur: Meselâ bir kimse yiyecek veya içecek veya başka bir şeye son derece muhtaç olur. Ancak satıcı bunları ancak normal değerinden çok fazlaya satar.

Muzdarrın satışı da, bir kimsenin malını satmak zorunda kalması ve müşterinin değerinden çok düşük bir fiatla satın almasıdır. Meselâ, kişinin borcu vardır, hâkim borçluya borcunu ödemesi için malını satmaya zorlar. Müş: teri de çok ucuza alır."

Dürrü'l-Muhtâr'ın bu izahı, Hattâbî'in koyduğu tasvirlerden ikincisi ile aynıdır.

Hz. Ali kerremellahü vechehu, hutbesinde; ileride şiddetli zamanların geleceğini bildirirken bunu "adûd" kelimesi ile ifade etmiştir. Bu kelime aslında "ısırcı" demektir. O zaman metindeki bu bölüm "ısırcı bir zaman" manasına gelir. Kâmus'ta; zamanın ısırmasından maksadın, onun şiddetli olduğu ifade edilir.

Hz. Ali (r.a), bu şiddetli zamanın özelliklerinden bahsederken, iki şeye temas etmiştir:

1- Hali vakti yerinde olan zenginler, mallarına sıkı sıkıya sarılacaklar, cimrilik yapacaklar, fakirleri düşkünleri düşünmeyeceklerdir. Halbuki müs-lümanlar cimrilik yapmakla değil, cömertlikle emrolunmuşlardır. Hz. Ali Efendimiz, sözüne şahit olarak da bir âyet okumuştur.

2- İnsanlar, zorunlu olarak mallarını satmak durumunda olacaklardır. Hz. Ali sonra; Rasûlullah'ın muzdarrın satışını, kendisinde garar olan satışı ve olgunlaşmamış meyvenin satışını nehyettiğini söylemiştir. Bu satışlarla ilgili bilgi daha önce geçmişti. [\[192\]](#)

Bazı Hükümler

1. İnsanın, hâdiselere ve insanların tutumlarına bakarak ilerisi için tahminde bulunması caizdir.

2. Müslümanlar birbirlerine yardımcı olmalı, insanların düştükleri zor durumlardan yararlanma yoluna gitmemelidirler.

3. Darda kalıp, malını satmak zorunda olan kişinin satışı, garar olan satış ve henüz olgunlaşmayan meyvenin satışı caiz değildir. [\[193\]](#)

26. Şirket

3383... Ebû Hureyre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Allah (c.c) buyurur ki:

Ortaklardan biri, arkadaşına hıyanet etmediği müddetçe ben iki ortağın üçüncüsüyüm. Ama birisi diğerine hıyanet edince aralarından çekilirim." [\[194\]](#)

Açıklama

Şirket; sözlükte, "Ortaklık, ortak olmak" manaları nadir.

Istılahta: "Bir şeyin birden fazla kişiye ait olması" demektir. Bu, oldukça genel bir tariftir. Biraz sonra, şirket çeşitleri ele alındığı zaman mesele daha açık olarak ortaya çıkacaktır.

Hadis-i şerif, İslâmiyetin ortaklığı caiz gördüğüne delâlet etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de de buna delâlet eden âyetler vardır. Meselâ bir âyette: "Onlar terekenin üçte birinde ortaklıklar" [\[195\]](#) buyurulmaktadır. Bir başka âyetin meali de şöyledir: "Mallarını karıştırmış olan birçok ortakdan bazısı, bazısının hakkına tecavüz eder durur. İman edip salih amelleri işleyenler müstesna, bunlar ise ne kadar da azdır." [\[196\]](#)

Ayrıca Hz.Peygamber (s.a)'in fiilî tatbikatı da şirketin caiz olduğunun delillerindedir. Sâib isminde bir zat, Mekke-i Mükerrreme'nin fethi günü Hz.Peygamber (s.a)'in huzuruna gelerek; "Ya Rasûlallah, beni tanıdınız mı?" diye sormuş, Efendimiz de: "Seni nasıl tanımam, sen benim ortağım idin, sen hayırlı bir ortakydın. Ne müdâra eder, ne de mücadelede bulunurduk." buyurmuştur.

Üzerinde durduğumuz hadis-i şerifte', Allah (e.c)'ın; "Birbirine hıyanet etmeyen dürüst ortakların üçüncüsü olduğu, hıyanet etmeleri halinde de aralarından çekileceği" haber verilmektedir.

Allah'ın onlara ortak olmasından maksat; mallarını koruması, bereketlendirmesi, rızıklarım arttırmasıdır. Aralarından çekilmesinden maksat da bereketin ortadan kalkmasıdır. Bir rivayette, "aralarına şeytanın gireceğine" dair bir ilâve yer almıştır.

Tıybî bu mesele ile ilgili olarak şöyle der:

"Şirket; bir kısım insanların mallarının birbirleri ile ayrılamayacak şekilde karışmasından ibarettir. Allah'ın iki ortağa ortak oluşu istiare yoluyla. Sanki Allah (c.c) bereketi, fazla ve kârı, ortaya koymuş, mal kabul etmiş ve kendisini iki ortağın üçüncüsü olarak isimlendirmiştir. Şeytanın hıyanetini ve bereketi gidermesini de hain ortakların malına karıştırılmış mal kabul etmiş ve şeytanı da onların üçüncüsü saymıştır..."

Hadisle ilgili olarak verdiğimiz bu kısa açıklamadan sonra, şirket çeşitleri ve ahkâmına özet olarak işaret etmek istiyoruz.

Önce şirket çeşitlerini şema halinde gösterip; sonra kısa kısa tariflerini vereceğiz. Yapacağımız bu taksim, Hanefî fukahasına aittir. Aslında fuka-hanın şirketleri tasnifleri biçim olarak pek birbirlerini tutmamaktadır. Ama bu fark sonuca tesir edecek derecede büyük değildir.

Biz Kâsânî'nin tasnifine yakın bir tasnifle konuyu sunmak istiyoruz:

Şirket

Şirket-i Emlâk

şirket i ukûd

Vasıflarına Göre

Sebeplerine Göre

Ayn'da Deyndv

ihtiyarî İcbârî

Malda

Vücûhda

Amelde

Inân Mufâvaza

Inân Mufâvaza

Inân Mufâvaza

Bu şemadan anlaşıldığı üzere şirket önce; şirket-i emlâk ve şirket-i ukûd olmak üzere ikiye ayrılıyor.

Şirket-i emlâk; vasıflarına ve sebeplerine göre ayrı ayrı tasnife tabi oluyor. Vasıflarına göre; **a)** Ayn'da ortaklık, **b)** Deyn'de ortaklık. Sebeplerine göre de; **a)** İhtiyarî olan, **b)** İcbârî olan diye kısımlara ayrılıyor.

Şirket-i ukûd da; **a)** Malda ortaklık (şirketü emval), **b)** Vücûh (kredi) de ortaklık (şirket-i vücûh), c) Emekte ortaklık, (şirket-i a'mâl) olmak üzere üçe ayrılıyor. Bunların her birinin

de inan ve mufâvaza kısımları vardır. Bazı kaynaklarda, şirket-i ukûd; inan ve mufâvaza kısımlarına, bunların her biri de, emval, vücûh ve a'mâl bölümlerine ayrılmıştır. Sonuç farklı değildir. Şimdi de kısa kısa bu tabirlerin manalarını verelim:

1- Şirket-i emlâk: Bazı kaynaklarda "emlâk"ın müfredi olan "mülk" kelimesi kullanılarak "şirket-i mülk" şeklinde ifadelendirilmiştir.

Bir malın birden fazla kişi arasında mülk edinme yollarından birisi ile ortak olmasıdır. Meselâ; iki veya daha çok kişi bir malı beraberce satın alsalar veya varis olsalar, mala mülk şirketi yoluyla sahip olmuşlardır.

Yukarıda da işaret edildiği gibi bu ortaklık, vasıfları itibariyle ayn'da veya deyn'de olabilir. Sebepleri itibariyle de ihtiyari veya icbârî olur.

a) Şirket-i ayn (ayn'da ortaklık): Muayyen, mevcut ve kendisinde ortaklık mümkün olan bir maldaki ortaklıktır. İki kişinin beraberce bir ev satın almaları gibi.

b) Şirket-i deyn (deynde ortaklık): İki veya daha fazla kişinin bir başkasının zimmetinde olan müşterek alacaklarındaki ortaklıktır. İki kişinin ortak oldukları bir malı satın buna mukabil alacak oldukları paradaki ortaklık buna misaldir.

c) Şirket-i ihtiyariyye (isteğe bağlı ortaklık): Ortakların kendi fiilleri ile meydana getirdikleri ortaklıktır. İki kişinin beraberce bir malı satın almaları gibi.

d) Şirket-i icbâriyye (zorunlu ortaklık): Ortakların kendi dahil olmadan, başka bir sebeple hasıl olan ortaklık. İki kişinin bir mala vâris olmaları veya mallarının birbirinden kolayca ayrılamayacak şekilde karışması ile ortaya çıkan ortaklık bu kabildendir.

2- Şirket-i ukûd: "Şirket-i akd" olarak da adlandırılır. İki veya daha çok kişinin elde edilecek kârda ortak olmak üzere aralarında bir şirket kurmalarıdır.

Fıkıh kitapları daha çok bu tür şirketler üzerinde durmuşlardır. Bu şirket, ortaya konulan sermayenin cinsine göre üçe ayrılır:

a) Şirket-i emval: Ortakların sermaye olarak mal koyup ticaret yaparak kâr elde etmek üzere ortaklık kurmalarıdır.

b) Şirket-i a'mâl: Ortakların, emeklerini birleştirerek kurmuş oldukları ortaklıktır. Meselâ; iki terzi aralarında anlaşır, her biri diktiği elbiseden elde edeceği parada diğerinin de ortak olmasını kabul eder ve bu yolda bir ortaklık kurarlarsa bu bir şirket-i a'mâldir. Bu şirkete "şirket-i ebdân", "şirket-i sanayi", "şirket-i tekabbül" de denilir.

c) Şirket-i vücûh: Birden fazla kişinin, sermayeleri olmadığı halde, tüccar arasındaki kredileri ile veresiye mal alıp satmak ve elde edecekleri kârda ortak olmak üzere kurdukları şirkettir. Bu ortaklığa, iflâs edenlerin şirketi anlamına, "Şirket-i mefâlis" de denilir.

Bu şirketlerin her birinin de kendi arasında inan ve mufâvaza kısımlarına ayrıldığını

görmüştük. Şimdi de bunları gözden geçirelim:

Şirket-i inan: Ortaklar arasında, sermaye, kâr ve çalışma gibi konularda eşitlik şartı aranmayan şirkettir. Şirketi inanda, tarafların tüm varlıklarını sermaye olarak koymak mecburiyeti yoktur. Meselâ, iki ortaktan birisinin bir milyon lira değerinin de iki milyon lira sermayesi olabilir. Ayrıca sonuçta alacakları kârlar paralarına oranla olabileceği gibi, farklı da olabilir.

Şirket-i a'mâlin, inanında; emek ve kazanç yarı yarıya eşit olabileceği gibi; emek eşit, kazanç farklı da olabilir. Bu farklılık şirkete zarar vermez.

Şirket-i vücûhun inanında; satın alınan mal ve elde edilecek kâr ikili birli şart koşulabilir. Yani, ortaklardan biri kredi ile alınan malın üçte birine, değerinin de üçte ikisine sahip olması şart koşulsa, kâr ve zarar da aynı oranda pay edilir.

Şirket-i inanda, ortaklar birbirlerinin otomatikman vekilidirler ama kefilî değildirler. Yani bu ortaklık kurulur kurulmaz, ortaklardan her biri değerinin vekilidir. Şirket için satın aldığı mal doğrudan doğruya diğer ortağın veya ortakların da hisselerine girer. Bir ortak, "hayır ben bunu kabul etmiyorum" diyemez.

Bu ortaklıkta kefalet sözkonusu değildir. Dolayısıyla ortaklardan birisinde alacağı olan kişi, bu alacağım diğer ortaktan tahsil edemez.

Şirket-i mufâvaza: Ortaklar arasında; sermaye, kâr, tasarruf ve dinde eşitliğin bulunması şart olan şirkettir. Bu şirkette ortaklar aynı dine mensup olacaklar, iki ortaktan her biri değerinin yapabildiği tüm tasarruflarda bulunabilecek, şirkete sermaye olabilecek malları eşit olacak, malların tümü sermaye olarak ortaya konulacak ve sonunda ele geçen kâr aralarında eşit olacaktır. Şayet şart olan bu eşitliklerden birisi bozulursa, şirket mufâvaza olmaktan çıkar; eğer inanın şartları bulunursa şirket inana dönüşür.

Şirkete konu olacak mal, paradır. Ama taraflar diğer mallarını ortaya koyarak şirket kurmak isterlerse, her biri kendi malının yansını diğer ortağın malının yarısı karşılığında satarak ortaklık kurarlar.

Mufâvaza şirketi, hem vekâleti hem de kefaleti içine alır. Yani şirket kurulur kurulmaz ortaklar otomatikman birbirlerinin hem vekili hem de kefilî olurlar. Dolayısıyla birisinin yiyecek ve giyecek dışında satın aldığı her şeyin yarısı diğer ortağa aittir. Ortaklardan birisinden alacağı olan kişi alacağını hangi ortaktan isterse tahsil edebilir. Hatta ortaklardan birisi yabancı birisine kefil olsa, İmam A'zam'a göre; kefil olunan kişinin alacaklısı kefil olanın diğer ortaklarından birisinden alacağını isteyebilir. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre isteyemez.

Mufâvazada, ortaklardan birisinin eline hibe, veraset veya başka bir yolla para geçse, sermayedeki eşitlik bozulacağı, için mufâvaza bozulur, şirket inan olur.

İmam Şafiî, mufâvâza şirketini kabul etmez. Bazı Hanefî fıkıh kitaplarında İmam Mâlik'in de mufavazayı kabul etmediği söylenir. Fakat Bidâyetii'l-Müctehid'de bazı

şartlarında ihtilâf olmakla birlikte İmam Mâlik'in de İmam Ebû Hanîfe gibi mufavazayı kabul ettiği belirtilmektedir.

Yukarıdaki kısa bilgiden de anlaşılacağı gibi mufâvaza, pratiği çok zor bir şirkettir.

Fıkıh kitaplarımızda "Şirketler" başlığı altında konu edilen ortaklıklar bunlardır. Ancak haddizatında şirket olan, ama başka başka isimleri olan üç ortaklık şekli daha vardır. Bunlar; Mudârabe, Müzâraa, Müsâkât'tır. Bunların her biri, önümüzdeki bablarda gelecek ve oralarda gerekli görülen malumat verilecektir. Burada sadece kelime karşılıklarına işaret edelim:

Mudârabe: Emek bir taraftan, sermaye diğer taraftan olmak üzere kurulan şirkettir.

Müzâraa: Ziraî ortaklıktır.

Müsâkât: Ağaç bir taraftan, bakım diğer taraftan, çıkan meyve ortak olmak üzere kurulan şirkettir.

Mecelle'de, şirket; mudârabe, müzâraa ve müsâkât başlığı altında incelenmiştir.

Şirkete ait hükümlerin tamamını bizim burada vermemiz mümkün değildir. Geniş bilgi isteyenler, fıkıh kitaplarının "Kitabü's-şirke" bölümüne müracaat edebilirler.

Diğer mezheplerin şirketleri tasniflerinde de bazı değişiklikler vardır. Biz o konuya da girmek istemiyoruz. [\[197\]](#)

27. Mudarebe (Rabbü'l-Mal'in Emrine) Muhalefet Etmesi

3384... Urve, yani [İbn Ebi'I-Ca'd] e ârikî'nin [\[198\]](#) dediğine göre;

Rasûlullah (s.a) kendisine, bir kurban -veya koyun- [\[199\]](#) satın alması için bir dinar verdi. O da iki koyun satın alıp, birisini bir dinara sattı. Bir koyun ve bir dinarı Rasûlullah'a getirdi. Efendimiz (s.a) Ur-ve'ye ticaretinin bereketli olması için dua etti.

Artık o, toprak satın alsa kâr ederdi. [\[200\]](#)

Açıklama

Hadisle ilgili malumata geçmeden önce, başlıkta geçen müdârib ve rabbü'l-mal

terimlerini açıklamak istiyoruz:

Önceki hadisi izah ederken de söylediğimiz gibi, müdârabe; sermaye bir taraftan, emek bir taraftan ve kâr ortak olmak üzere kurulan ortaklıktır. Taraflar kârı ortaklığı kurarken yaptıkları anlaşmaya göre paylaşırlar.

Müdârib: Müdârabedeki emek sahibidir. Yani sermaye sahibinin verdiği parayı kullanarak kâr etmeye çalışan kişidir. Buna âmil de denir.

Rabbü'l-mal: Mal sahibi demektir. Müdârabe ortaklığında sermaye sahibi olan kişiye denilir.

Hadisin isnadında; Garkade'nİN, kendisine "kabile"nin haber verdiğini söylediği görülmektedir. Çünkü "el-hayy" kelimesi kabile manasındadır. Bu durum, bazılarının hadisi delil almamalarına sebep olmuştur.

Avnü'l-Ma'bûd'da; hadisin babın başlığı ile doğrudan bir ilgisinin-olmadığına işaret edilmektedir. Çünkü başlıkta, müdâribin rabbü'l-malin emrine aykırı davranması söz konusu olduğu halde, hadis metnindeki hâdise bir vekâletten ibarettir. Zira Hz. Peygamber (s.a) Urve'ye, kendisi için bir koyun satın alması için vekâlet vermiş, o da Rasûlullah'ın verdiği para ile iki koyun satın almış, birisini bir dinara satıp Efendimize; hem elinde bir dinar hiem de bir koyun olduğu halde dönmüştür. Hz. Peygamber, (s.a) de Urve i-in dua etmiştir. Urve bundan sonra toprak satın alsa, kâr edermiş. Bun-4an maksat bazı âlimlere göre onun kazancının bereketine işarettir. Bazıları ise, onun satılan toprakları alıp satarak kâr elde ettiğini söylerler.

Görüldüğü gibi bu hâdise bir müdârabe değil, vekâlettir.

Biz önce bu hadisin içerisindeki fıkıh hükümlere kısaca temas edeceğiz, sonra da babın başlığı olan müdârabe konusunu ele alacağız.

Hadiste iki ana hüküm göze çarpmaktadır:

1 - Vekil, müvekkilin menfaatine olan bir şeyi vekilin emrine uymasa bile yapabilir. Buna göre müvekkil vekilinden Özelliklerini belirterek tayin ettiği bir fiata bir mal satın almasını istese, vekilin o parayla, istenilen özellikleri taşıyan iki tane mal satın alması caizdir. Aynı şekilde bir şeyi satmakla vekil olan kişi o şeyi müvekkilinin istediği fiattan daha fazlaya satabilir. Yani vekil, müvekkilinin menfaatine olduğu takdirde, onun emrine muhalefet edebilir. Bundan maksat; müvekkil, emrine muhalefet edildiğini öne sürerek malı kabullenmekten imtina edemez.

Şevkânî'nin naklettiğine göre Nevevî, Şâfiîlerin görüşünün bu şekilde olduğunu söylemiştir. Hanefîlerden Ebû Yusuf da aynı görüştedir. İmam Mu-hammed'den iki görüş nakledilmiştir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise bu durumda, müvekkil paranın yarısını vererek satın alınan malın yarısını alır. Mesele Hidâye'de şu şekilde tasvir edilmektedir: "Bir kimse başka birine bir dirheme on rıtil et almak üzere vekâlet verse, vekil de on ntlı bir dirheme satılan etten bir dirheme yirmi rıtil alsa, müvekkile lâzım olan, etin on rıtilini

yarım dirheme almaktır. Bu Ebû Hanîfe'ye göredir. Ebû Yusuf ve Muhammed ise, bir dirheme yirmi ritim tamamını alması gerektiğini söylerler. Ku-dûrî'nin bazı nüshalarında Muhammed'in görüşü, Ebû Hanîfe'nin görüşü ile birlikte zikredilmektedir."

2- Bir kimse başka birinin malını, onun haberi olmadan fuzuli olarak satabilir. Tabii bu satışın geçerli sayılması, mal sahibinin satışa icazet vermesine (onaylamasına) bağlıdır. Bu satışa, fuzulînin satışı manasına "beyu'l-fuzûlî" denilir.

Ulemanın çoğunluğu beyu'l-fuzulî'yi caiz görmüşlerdir. Seleften Hz. Ali, İbn Mes'ud, İbn Abbas ve İbn Ömer (r.anhum), müetehid imamlardan Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve ilk kavlinde Şafîî bu görüştedirler. Çünkü bu hadiste Urve (r.a), Hz. Peygamber için satın aldığı iki hayvandan birisini onun haberi olmadan satmış, Efendimiz de bu satışı kabul etmiştir. İmam Şafîî'nin sonraki" görüşüne (kavl-i cedidine) göre ise, fuzulînin satışı bâtıldır, hiçbir değeri yoktur. İmam Şafîî, Hz Peygamber (s.a)'in kişinin yanında olmayan bir şeyi satmasını meneden hadisine dayanmıştır. Üzerinde durduğumuz bu hadis ile 3386 numarada gelecek olan ve kendi görüşüne uymayan hadisleri, Şafîî, senetlerinde meçhul şahıslar olduğunu ileri sürerek delil olmaya elverişli görmez.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, fuzulînin satışını caiz görenler onu, mal sahibinin icazetine bağlı görürler. Yani esas mal sahibi satışı kabul ederse satış tamamdır, kabul etmezse geçersizdir.

Bir kimse başkası adına onun haberi olmadan bir mal satın alsa, Hanefilere göre durum farklıdır. Satın alan şahıs malı bizzat kendisi için almış olur. Dolayısıyla yapılan alışveriş kesinleşmiştir, bozulamaz. Yalnız fuzûlî durumda olan müşteri isterse, kendisi için satın aldığı malı o kimseye verir; ama bu yeni bir satış sayılır.

Şimdi biraz- da bu bölümün esas konusu olan müdârabe ortaklığı üzerinde duralım:

Müdârabenin tarifini yukarıda vermiştik. Bu tariftten, onun ne tür bir akit olduğu da anlaşılmaktadır.

Tüm akitlerde olduğu gibi, bunda da akdin kurulması icab ve kabul ile olur. Yani taraflardan birisi müdârabeye delâlet eden bir sözle akdi teklif eder, diğeri de bunu kabul ederse, müdârabe ortaklığı kurulmuş olur. Bu akde kırâz, mukâraza, muamele de denilir.

Müdârabe iki çeşittir:

1- Mutlak müdârabe: Zaman, yer, satıcı, alıcı ve bir ticaret türü ile kayıtlanmamış olan müdârabedir. Bu çeşit ortaklıkta müdârib, istediği yerde istediği kişilerle istediği malın ticaretini yapabilir. Bu ticaretten dolayı sorumlu tutulamaz.

2- Mukayyet müdârabe: Sermaye sahibi olan ortak, emek sahibinin yapacağı ticarî faaliyeti bir yer, zaman, tür ve bazı şahıslarla kayıtlarsa bu müdârabe mukayyed olur. Bu kayıt; bazı yerlerde, bazı şahıslarla ve bazı sahalarda ticareti istememekle olabileceği gibi, sadece oralarda o şahıslarla ve o sahada yapılmasını emir suretiyle de olabilir. Müdâribin bu şartlara riayeti gerekir. Çünkü o bir yönden sermaye sahibinin vekili gibidir.

Vekil de vekil olduğu konuda müvekkilin emrine aykırı davranamaz. Müdârib şayet sermaye sahibinin şartlarına aykırı davranışta bulunursa, yaptığı faaliyet sadece kendisine ait olur, kâr-zarar kendisine aittir. Diğer ortağın sermayesini iade etmesi gerekir.

Üzerinde durmakta olduğumuz bab bu konu ile ilgilidir. Yani mudâri-bin rabbü'l-mal'in emrine aykırı faaliyette bulunmasının caiz olup olmadığını mevzubahs etmiştir. Şayet müdârib ticaretinde rabbü'l-mal'in emrine uymasa elde edilen kârın durumu nedir? Bu meselede fakihler değişik görüşlere sahip olmuşlardır. Hattâbî, bu görüşleri şu şekilde özetlemiştir:

1- Kâr, sermaye sahibine aittir. Bu görüş İbn Ömer'den rivayet edilmiştir.

2- Kâr sermaye sahibine ait olur ve müdârib sermayeyi de dâmindir. Yani alışverişten kâr edilirse bu sermaye sahibine, zarar ise müdâribe ait olur. Bu görüş, Ebû Kılâbe, Nâfi, Ahmed ve İshak'a aittir.

3- Elde edilecek kâr da zarar da müdâribe aittir. Ancak kâr ederse bu kârı sadaka olarak vermesi gerekir.

Müdârib, sermaye sahibinin faydalı olan şartına muhalefet edince gâ-sib durumuna düşmüştür. Dolayısıyla ihtilâf anından itibaren sermaye sahibinin koyduğu şartlara uygun olarak davranana kadar sermaye telef olsa müdârib sermayeyi öder. Hane.fîler bu görüştedir.

4- Kâr, hukuken müdâribe aittir, ama manevi mes'uliyetten kurtulmak için onu tasadduk etmelidir. Bunu, Evzaî söylemiştir.

5- Eğer, sermaye sahibinin alınmamasını istediği mal, sermayenin kendisi ile alınmışsa bu alışveriş bâtıldır. Sermayeden başka bir malla alınmışsa, bu mal satın alana (müdâribe) ait olur. Ancak, sermayeyi dâmin olur. Yani kân sermaye sahibine ödemek zorundadır. Bu görüş de İmam Şafî'nindir.

Hattâbî'nin bu ifadesinden anlaşıldığı üzere, İmam Şafî'ye göre; müdârib, sermaye sahibinin şartına aykırı bir ticarî faaliyette bulunursa bakılır: Eğer aldığı malı, kendisine verilen sermaye ile satın almışsa bu satın alış bâtıldır. Sermayeden başka bir para ile almışsa bu alışveriş kendisine ait olur.

Şimdi de müdârabenin sahih olması için gerekli olan şartları ve müdârabeyi fesheden şeyleri kısaca gözden geçirelim. Bu şartlar Hanefîlerin ileri sürdükleri şartlardır:

Müdârabenin sahih olması için:

1- Sermaye sahibi vekâlet vermeye, emek sahibi de vekil olmaya ehil olmalıdırlar. Yani âkil ve baliğ olmalıdırlar.

2- Sermaye para cinsinden bir mal olmalıdır.

3- Sermayenin mikdan belli olmalıdır.

4- Sermaye, müdâribe (emek sahibi) teslim edilmiş olmalıdır.

5- Kâr aralarında yan yarıya, üçte bir üçte iki gibi oranlarla şart koşul-malıdır. Kârdan, meselâ yüz bini benim kalanı senin gibi bir ayarlama caiz değildir.

6- Her birinin kârdan alacakları hisseler önceden belirlenmiş olmalıdır.

7- Emek sahibine verilecek kâr hissesi, edilen kârın kendisinden olmalıdır. Müdârabe ortaklığını fesh eden. şeyler de şunlardır:

1- Sermaye veya emek sahiplerinden birinin ölmesi.

2- Sermaye ve emek sahiplerinden birinin sürekli bir şekilde cinnet ge tirmesi.

3- Taraflardan birine sefeh sebebiyle hacr karan verilmesi.

4- Müdârabe süreli olursa, sürenin bitmesi.

5- Sermaye sahibinin emek sahibini azletmesi.

6- Emek sahibinin akdi bozması.

7- Sermayede tasarrufa başlanmadan, malın telef olması. [\[201\]](#)

Sahih Bir Müdârebe Akdinde Kâr-Zararın Bölüşülmesi:

Müdârib. yaptığı ticarî faaliyet sonucu kâr elde ederse bu kâr taraflar arasında şart koştukları orana göre paylaşılır.

Müdâfabeden, önce kâr edilir fakat daha sonra müdârabe malı telef olur veya zarar edilirse, bu telef önce kârdan karşılanır. Telefon karşılanmasından sonra kâr kalırsa, şarta göre bölüşülür; fakat kâr telef karşılamazsa, kalanı sermayeden ödenir. Müdâribe herhangi bir sorumluluk yüklenemez. Bunu bir misâl ile izah edelim:

Sermaye 1 milyon olsa ve yapılan bir ticarî faaliyet sonucu 500.000 lira kazanılsa, bu kâr daha bölüşülmeden tüm malın 600.000 liralık kısmı telef olsa, bu telefe önce 500.000 lira olan kâr sarfedilir. Kalan yüz bin lira da sermayeden gider ve sermaye 900 bin liraya düşer.

Müdârabeden hiç kâr edilmez, zarar edilirse zarar rabbü'l-mal'e ait olur. Çünkü müdârib emindir, vekil mesabesinde. [\[202\]](#)

3385... Bize el-Hasen b. Sabbah haber verdi, bize Ebu'l-Münzir haber verdi, bize Hammâd b. Zeyd'in kardeşi Saîd b. Zeyd haber verdi. Bize, Ebû Lebîd'den Zübeyr b. el-

Hirrit haber verdi, bize bu (önceki) haberi Urve el-Bârikî haber verdi, onun lafzı farklıdır. [\[203\]](#)

3386... Hakîm b. Hizam (r.a)'dan rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a) onu, bir dinar ile kendisi için bir kurban almak üzere gönderdi. Hakîm bir dinara bir kurban aldı ve o kurbanı iki dinara sattı. Sonra da Rasûlullah (s.a) için bir dinara (başka) bir kurban satın aldı. Bir dinarı da Hz. Peygamber'e (s.a) getirdi. Efendimiz o parayı sadaka olarak verdi ve Hakîm'e ticaretinin bereketli olması için dua etti. [\[204\]](#)

Açıklama

Hadisin isnadında meçhul bir şahıs vardır. Çünkü Husayn, hadisi kendisine Hakîm b. Hizam'dan nakleden zatın ismini vermemiş, "Medinelilerden bir ihtiyardan" ıdır. Bu hal, görüşü hadisin delâletine uymayan Şafiî için bir mazeret olmuştur.

Avnü'l-Mabûd'da belirtildiğine göre Müzem, Şafiî'den el-Bârikî'nin hadisinin ona göre sabit olmadığını nakletmiştir. Yine Avnu'l-Ma'bud'da, Ebû Bekir el-Beyhakî'nin, "Ebû Husayn'a Hakîm b. Hizâm'dan hadisi nakleden ihtiyarı bilmiyoruz. Bu hadisçilerin haberleri kabulde ileri sürdükleri şartlardan değildir" dediği söylenmektedir.

Hattâbî de bu ve bundan önceki hadisin muttasıl olmadıklarını, çünkü HakîmMn bu hadisinde meçhul bir şahsın bulunduğunu ve onun kim olduğunun bilinmediğini, Urve'nin hadisinin isnadında ise "kabile"nin haber verdiğini söyleyerek bu yolun rivayet yolu olmadığını kaydeder.

Yukarıya aldığımız ifadeler hadisi tenkid etmektir. Aynı hadisin Tirmizî'deki rivayetinde ise buradaki kopukluk yoktur. Çünkü orada Hakîm b. Hizâm'dan nakilde bulunan zatın Habib b. Ebî Sabit olduğu ifade edilmektedir. Ancak Tirmizî, "Bİu hadisi sadece bu yolla biliyoruz. Buna göre, Habib b. Sabit, Hakîm b. Hizâm'dan hadis işitmemiştir" der.

Bezlü'l-Mechûd sahibi, Habib b. Ebî Sâbit'in, Hakîm b. Hizâm'dan hadis rivayet etmediği konusunda bir delilin bulunmadığını ve onun işitmesine engelin de olmadığını söyleyerek, Tirmizî'ye itiraz eder ve; "Habib'in, Hakîm'-den hadis işitmediğini kabul etsek bile bize göre mürsel delildir" der.

İhtiva ettiği hüküm itibariyle bu hadisin önceki hadisten hiçbir farkı yoktur. Görüldüğü gibi, haber verdikleri hâdiseler arasında da çok büyük benzerlik var. Sadece Rasûlullah'a koyun almak üzere giden şahıslar ayrı ve hâdisenin oluş tarzı biraz farklı. Bu iki hadiste konu. edilen olayların aynı mı yoksa farklı mı olduğu konusunda şerhlerde bir işarete rastlayamadık. Koyun almak için giden şahıslar ayrı olduğuna göre hâdiseler de farklı

olmalıdır.

Önceki hadiste, hükümlerle ilgili yeterli malumat verilmiştir. Burada tekrarına lüzum yoktur. [\[205\]](#)

28. Bir Kimsenin Başka Birinin Malında Onun İzni Olmadan Ticaret Yapması

3387... Salim b. Abdullah, babası (Abdullah b. Ömer)'nin şöyle dediğini haber vermiştir:

Rasûlullah (s.a)'ı şöyle buyururken işittim:

"Sizden, bir ferak (ölçek) pirinç sahibi gibi olmaya gücü yeten onun gibi olsun."

Sahâbîler:

Bir ferak pirinç sahibi kimdir ya Rasûlallah? dediler. O da, üzerlerine dağ göçtüğü zamanki "Mağara hadisini" anlattı ve şöyle dedi:

Mağaradakilerden birisi; "Amellerinizin en iyisini anlatınız" demişti; bunun üzerine üçüncüsü şöyle anlattı:

Ey Allah'ım! Biliyorsun ki, ben bir ferak (ölçek) pirince [\[206\]](#) bir işçi tuttum. Akşam olunca kendisine hakkını vermek istedim ama almak istemedi ve çekip gitti. Ben, o pirinci ürettim; o kadar ki, işçi için çobanı ile birlikte bir sığır sürüsü biriktirdim. Sonra adam bana gelip; hakkımı ver, dedi. Ben de, "Şu sığır sürüsüne ve çobanına git, hepsini al" dedim. Adam gitti, sürüyü önüne katıp götürdü. [\[207\]](#)

Açıklama

Ferak: Medinelilerin kullandığı bir ölçektir. Onaltı rıtıl kadardır.

Bu rivayet tam değildir. Ebû Dâvûd, uzun olduğu için olsa gerek hadisi tam olarak almamış, sadece başkasının malı ile ticaret yapmak ile ilgili bölümü almıştır. Hadisin tamamı bazı küçük farklarla Buharı ve Müslim'de mevcuttur. Buharî'nin büyü'daki rivayetine göre hâdise şudur:

"Üç kişi yola çıkmışlar, giderken yağmura tutulup, dağdaki bir mağaraya girmişler. Ama bir taş yuvarlanıp mağaranın ağzını kapamış. Bunlar birbirlerine; yaptığınız en iyi amelle tevessül ederek dua ediniz, demişler.

İçlerinden birisi başlayıp şöyle demiş:

Ey Allahım! Benim ihtiyar anam ve babam vardı. Ben (her gün kırlara) gider, (koyunlarımı) otlatır, sonra gelip sağardım. Sütü getirir önce anama babama verirdim, onlar içerlerdi. Sonra küçük kızıma, aile fertlerime ve hanımıma içirirdim. Bir gece geciktim, geldiğimde anamı babamı uyumuş buldum. Ayak ucumda küçük çocuklar ağlayıp durdukları halde anamı babamı uyandırmak istemedim. Sabaha kadar onlar uyudular, ben de elimde sütle bekledim. Ey Allah'ım, eğer bunu, senin rızanı isteyerek yaptığımı bilersen (yapmışsam) bize bir delik aç da o delikten gökyüzünü görelim.

Bunun üzerine taş birazcık aralandı. Diğer birisi şöyle dedi:

Allah'ım! Biliyorsun ki, ben amcamın kızlarından birisini bir erkeğin kadınları sevebileceği en büyük bir aşkla sevdim. O: "Bana yüz dinar vermedikçe benden hiçbir şey elde edemezsin" dedi. Ben de gidip yüz dinarı biriktirinceye kadar çalıştım. Tam istediğimi elde edeceğim anda kız bana: Allah'tan kork, (bekaret) mührünü haksız yere açma, dedi. Ben de kalktım ve onu bıraktım. Eğer bunu, senin rızanı isteyerek yaptığımı biliyorsan şu taşı arala.

Bu sefer kapının üçte ikisi aralandı.

Diğer şahıs da şöyle anlatmaya başladı:

Ey Allah'ım! Biliyorsun ki ben bir ferak (ölçek) darıya bir işçi tuttum. Ücretini kendisine verdim ama onu almak istemedi. Ben de bu darıyı ekim ve onunla çobanıyla birlikte bir sığır satın aldım. Bir zaman sonra adam gelip, "Ey Allah'ın kulu! Hakkımı ver!" dedi. Ben de: "Şu sığıra ve çobanına git, o senindir" dedim. Adam; "Benimle alay mı ediyorsun?" dedi. "Hayır, seninle alay etmiyorum, ama o senin" dedim.

Ey Allah'ım, eğer bunu senin rızanı elde etmek için yaptıysam şu kayayı bizden uzaklaştır, dedi ve kapı açıldı."

Anlaşıldığı gibi bu hâdise, Hz. Peygamber (s.a)'den önceki ümmetlerden birisinde olmuştur. Rasûlullah'ın bunu anlatması, ümmetini başkasının hakkını yememeye ve o malı tükenmeye terketmeyip, üretmeye teşvik içindir.

Ebû Dâvûd ve Buharî'nin bu hadisleri "ahşveriş"le ilgili bölümde zikretmeleri, başkasının malında onun haberi olmadan ticarî muamele yapılabileceğine işaret içindir. İbn Hacer, "Bu hadisin delil olarak alınması; 'Bizden önceki şeriatler, bizim için de şeriattır' esasına mebnidir, ama cumhur buna muhaliftir" der.

Aynî ise; "Şâri'nin inkârı bulunmadıkça bizden öncekilerin şeriatleri, bizim için de uyulması gereken bir delildir. Üstelik Hz. Peygamber Efendimiz bunu yapanı övmüştür. Eğer başkasının malında ticaret caiz olmasaydı, bunu söylerdi" demektedir.

Bundan evvelki babın hadisini izah ederken, beyu'l-fuzûlî (başkasının malını, onun haberi olmadan satmak) konusundaki görüşleri aktarmıştık. Hatırlanacağı üzere İmam

Şafîî'nin dışındaki mezhep imamları bunu caiz görmüşlerdir. Hadis sarihlerinden bir kısmı bu üzerinde durduğumuz hadisi, beyu'l-füzûlîyi caiz görenler için bir delil kabul ederler. Çünkü, işçiyi bir ölçek pirinç (veya darı) karşılığında kiralayan şahıs; -işçi hakkını almadığı için-işçinin hakkını üretmiş, gelince ona teslim etmiş, Efendimiz de bunu övmüştür.

Avnü'l-Ma'bûd'da nakledildiğine göre Kastalânî, Buharı şerhinde özetle şöyle demektedir:

"Bu hadiste; kişinin işçinin malında onun izni olmadan tasarrufta bulunduğu görülmektedir. Müellif (Buharı) bununla, füzûlînin satış ve satın alışının caiz olduğunu istidlal etmiştir. Bey'ul-füzûlî'nin caiz oluşu, Mâlik'-in mezhebidir. Şafîî'nin ilk görüşü (kavl-i kadîmi) de böyledir. Buna göre, satış sahibinin icazetine bağlı olarak gerçekleşir. Sahibi icazet verirse kesinleşir, vermezse hükümsüz olur. Şafîî'nin sonraki gördüğü (kavl-i cedîdi) ne göre ise füzûlînin satışı bâtıldır.

Bu hadisteki hâdise şu şekilde ele alınmıştır: Zahir olan şu ki, işçi Ölçeğe malik olmamıştı. Çünkü işveren onu, belli bir ölçek (darı veya pirinç) karşılığında tutmadı. Aksine zimmetindeki bir ölçek karşılığında tuttu. İşçiye ücreti verilince o kötü olduğu için kabul etmedi, dolayısıyla ölçekteki mahsul onun mülküne girmedi. Bilâkis hakkı, işverenin zimmetinde bir borç olarak kaldı. Çünkü zimmette olan bir şey, ancak kabz ile (ele almakla) muayyen hale gelir. Öyleyse işverenin mülkünde meydana gelen mahsul, onun işçisine teberrusudur. Bu da her ikisinin rızası ile olmuştur. Mesele şudur: İşveren, borcunu en iyi şekilde ve fazlasıyla ödemiştir. Eğer ölçek işçi için taayyün etse idi, işverenin ondaki tasarrufu haksız olurdu."

Avnü'l-Ma'bûd sahibi, Kastalânî'nin bu sözünün birçok yönden ten-kid edilebileceğini ama bunun sözü uzatacağını söyler. [\[208\]](#)

29. Sermaye Olmadan Yapılan Ortaklık

3388... Abdullah (b.Mes'ud)'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ben, Ammâr ve Sa'd, Bedir günü, ele geçireceğimiz (ganimet) de ortak olmayı kararlaştırdık. Sa'd iki esir getirdi, Ammâr ile ben ise bir şey getiremedik. [\[209\]](#)

Açıklama

Münzirî, Ebû Ubeyde'nin babasından hadis işitmediğini söyleyerek, hadisin münkatî olduğunu ifade etmiştir.

Sarihler genellikle, bu hadisi "şirket-i a'mâli'nin caiz oluşuna delil göstermektedirler.

Şirketin çeşitlerini izah ederken (hadis no: 3383) şirket-i a'mâli tarif etmiş ve bu şirkete; şirket-i ebdân ve şirket-i sanâî de denildiğini söylemiştik.

Şirket-i a'mâl'da ortakların meşgul oldukları sahalar aynı olabileceği gibi, farklı da olabilir. Meselâ iki terzi ortak olabileceği gibi, bir terzi ve bir marangoz da ortak olabilirler. Her ortağın aynı sanatla meşgul olması şart değildir.

Ulemanın şirket-i a'mâlin hükmü konusundaki görüşleri aynı değildir; Süfyân-ı Sevrî, Ahmed b. Hanbel ve Hanefîlere göre caizdir. Ebû Sevr ve Şâfiîlere göre ise bâtıldır. Şirket-i a'mâl (sermayesiz ortaklık) iki türlü tasavvur edilebilir:

1- Yukarıdaki misâllerde olduğu gibi, şahısların yapacakları iş ve elde edecekleri ücrette ortaklık kurmaları ki, buna şirket-i ebdân, şirket-i a'mâl ve şirket-i sanâî denir.

2- Dağdan odun toplamak, otlaktan ot yolmak gibi haddizatında mubah olan şeyleri elde etmekteki ortaklık. Yani iki veya daha çok kişinin aralarında, "Hepimiz birbirimizin toplayacağı oduna ya da yolacağımız ota ortağız" şeklinde anlaşmaları.

Bu yolla aktedilen bir şirket Hanefîlere göre caiz değildir. Hanbelî ve Mâlikîlere göre ise caizdir.

Şirket-i a'mâli caiz görenler; bu konuda varid olan haberlere dayanırlar. Caiz görmeyen Şâfiîler ise, insanların güç ve kabiliyetlerinin eşit olmadığını, dolayısıyla böyle bir ortaklığın haksızlığa sebep olacağını söylerler.

Şevkânî; şirket-i ebdânı caiz görenlerin bu hadisi delil aldıklarını söyledikten sonra Şâfiîlerin cevabını şu şekilde ortaya koyar: "Bedir savaşının ganimetleri, Rasûlullah (s.a)'a aitti, o istediğine verirdi." Şâfiîlere göre Abdullah, Ammâr ve Sa'd'ın anlaşmalarının önemli olmadığı; Sa'd'ın getirdiği iki köleye diğerlerinin ortak oluşu, kurdukları ortaklıktan dolayı değildi. Ra-sûlullah'ın kendi hakkı olan bir şeyi üçüne bağışlaması idi.

Şevkânî bu hadisin; herkesin elde etmesi mubah olan şeyleri yapmakta vekâleti caiz görmeyen Hanefîlerin de aleyhine delil olduğunu söyler. Hanefî'ler hiç kimseye ait olmayan ormandaki odunu toplamak, mer'adaki otu yolmak gibi herkes için mubah olan şeylerde başkasını vekil tayin etmeyi caiz görmezler. Şevkânî'nin bu hadisi Hanefîlerin aleyhine telakki etmesi, savaşta ganimetin tüm gazilere ait olması ve şirketin vekâleti de içine almasıdır. O bu hadisi, mübâhatı elde etmedeki ortaklığın cevazına delil sayar.

Hanefîler, şirket-i a'mâl ile mubah olan şeyleri elde etmekteki ortaklığı ayrı ayrı telakki ederler ve yukarıda belirtildiği gibi birincisini mubah, ikincisini fasid sayarlar. Üzerinde durduğumuz hadîsi de aleyhlerine kabul etmezler. İbnü'l-Hümâm bu hadisi şöyle değerlendirmiştir: "Savaşta elde edilen ganimet, Allah'ın hükmü ile gaziler arasında ortaktır. Sadece birkaç kişinin ganimetin bir bölümüne ortak olmaları mümkün değildir. Hz. Peygamber (s.a)'ın bu üç sahâbîye yaptığı (Sa'd'ın getirdiği esirleri onlara vermesi)

tenfildir [\[210\]](#) ya da onlara düşen hissedir. Bazı Şâfiîler Bedir ganimetinin Hz. Peygamber'e ait olduğunu, dolayısıyla istediği şekilde dağıtılabileceğini söylerler."

İbnü'l-Hümâm bu sözleriyle, Hanefîlerin görüşü ile hadis arasında bir çelişki olmadığını ortaya koymuştur. [\[211\]](#)

Bazı Hükümler

İki veya daha fazla kişinin, emekleri sonunda elde ede-çekleri gelirden ortak olmak üzere, ortaklık kurmaları caizdir. [\[212\]](#)

30. Ziraî Ortaklıklar

Müzâraa: İki kişinin,, tarla bir taraftan, emek karşı taraftan ve çıkan mahsul; aralarında anlaşmaları bir oranda ortak olmak üzere yaptıkları ziraî ortaklık demektir.

Müzâraanın en meşhur ve en yaygın tarifi budur. Diğer tarifler ve müzâraanın hükmü hadisin şerhinde anlatılacaktır. [\[213\]](#)

3389... Amr b. Dînâr şöyle demiştir:

İbn Ömer (r.anhüma)'mn; "Râfi' b. Hadîc'in; Rasûlullah (s.a) bizi müzâraadan menetti, dediğini duyuncaya kadar biz onda bir mahzur görmezdik." dediğini duydum ve bunu Tâvûs'a söyledim.

Tâvûs da şöyle dedi: İbn Abbas (r.anhüma) bana: Şüphesiz Rasûlullah (s.a) ondan nehyetmedi, fakat; "Birinizin arazisini karşılıksız olarak (ekime) vermesi, onun karşılığında belirli bir ücret almasından daha hayırlıdır" buyurdu, dedi. [\[214\]](#)

Açıklama

Bu rivayetin Râfi' b. Hadîc'den nakledilen kısmı, müzâraa akdinin caiz olmadığına işaret etmektedir.

Tâvûs'un İbn Abbas'dan naklettiği kısım ise; müzâraanın haram olmadığı ama tarla

sahibinin hiç karşılık beklemeden tarlasını iare olarak vermesinin daha hayırlı olduğunu bildirmektedir.

Hattâbî, Râfi'in bu rivayetinin mücmel olduğunu, onun ve başkalarının diğer hadislerinin bu rivayeti tefsir ettiğini söyler. Nitekim bundan sonra gelecek olan hadiste, Zeyd b. Sâbit'in Râfi'i tenkid ederek şöyle dediği görülmektedir: "Allah Râfi' b. Hadîc'i affetsin. Vallahi, o hadisi ben ondan daha iyi bilirim; Rasûlullah'a, Ensar'dan -birbiri ile kavga eden iki adam geldi, Efendimiz de onlara: Eğer böyle yaparsanız, tarlalarınızı kiraya vermeyiniz, buyurdu." Bu ifadeden anlaşıldığına göre müzâraanın menedilmesine sebep adamların kavga etmiş olmalarıdır ve nehiy genel değildir.

Zeyd b. Sabit bu sözleri ile müzâraanın caiz'olmadığını söyleyen Râfi'in yanıldığını ifade etmek istiyce.. Hatta Müsedded rivayetinde İbn Mes'ud'-un, "Râfi'" sadece Rasûlullah'ın, arazileri kiraya vermeyiniz buyurduğunu duymuş" dediğini kaydeder.

Müzâraanın şekilleri ve hükmü âlimler tarafından farklı biçimlerde ortaya konmuştur. Biz, hadisi terceme etmeden önce müzâraanın en meşhur tarifini vermiştik.

Şimdi müzâraanın şekli ile ilgili görüşleri ve bunların hükümlerine ait ihtilâfları verelim:

Bezlü'l-Mechûd'da müzâraa için dört şekil gösterilmektedir:

1- Mikdarı belli edilmiş para karşılığında tarlayı kiraya vermek.

2- Tarlayı, mikdarı belli edilmiş hububat karşılığı kiraya vermek. Tarla sahibi tarlasını şu kadar ölçek buğday veya arpa ya da başka bir hububat karşılığında verir. Tarlayı kiralayan da, tarlaya ne ekerse eksin, anlaştıkları maddeyi tarla sahibine verir.

3- Tarladan çıkan mahsul, tarla sahibi ile emek sahibi arasında 1/2, 1/3, 1/4 gibi bir oranla ortak olmak üzere anlaşılır. Bu şekil, yukarıda tarifini verdiğimiz müzâraadır.

4- Tarlanın, ark kenarları gibi belli bir kısmından çıkacak mahsul tarla sahibinin, geri kalanı da emek sahibinin olmak üzere yapılan akiddir.

Şimdi de yukarıdaki şekillerin her birinin hükmü ile ilgili görüşleri verelim:

1, 2- Yukarıdaki şekillerden ilk ikisi, bir ortaklık değil, kira akdidir. Çünkü taraflardan birisi tarlasını para veya hububat karşılığı bir başkasına kiraya vermektedir.

Tarlanın kiraya verilmesi konusunda şu görüşler nakledilmektedir:

a) Şevkânî'nin bildirdiğine göre Tâvûs ve çok az bir grup ne karşılığında olursa olsun tarlayı kiraya vermeyi caiz görmezler. İbn Hazin da bu görüşü benimsemiş ve müdafaa etmiştir. Delilleri tarlayı kiraya vermeyi meneden hadislerin zahiridir.

Bezi sahibi, Şevkânî'nin, Tâvûs'un tarlayı kiraya vermeyi caiz görmediği tarzındaki haberine karşı çıkarak; üzerinde durduğumuz bu haberden, Tâvûs'un müzâraanın her türlüünü caiz gördüğünün anlaşıldığını söyler.

b) Ebû Hanîfe, Şafîî ve birçok âlime göre; karşılığı ne olursa olsun araziyi kiraya vermek caizdir. İleride tekrar işaret edeceğimiz gibi bu zatlar araziden çıkacak mahsulün bir kısmı karşılığında araziyi kiralamayı caiz görmezler.

İbnü'l-Münzir, sahâbîlerin araziyi altın ve gümüş karşılığında kiraya vermenin caiz olduğunda ittifak ettiklerini söyler.

c) İmam Mâlik'e göre; arazinin taam (yiyecek maddesi) karşılığında kiralanması caiz değil, taamın dışında bir şey karşılığında kiralanması caizdir. İmam Mâlik'in bu görüşü; yapılan muamelenin, taamı taam karşılığında satmak olmaması esasına dayanır. İbnü'l-Münzir, Mâlik'in bu görüşünün; tarla sahibinin alacağı taamı, emek sahibinin zimmetindeki değil de tarladan çıkacak mahsulün bir parçasının şart koşulması haline hamledilmesi gerektiğini söyler. Tarladan çıkacak mahsulün belirli bir miktarı tarla sahibine, geri kalanı kiracıya ait olmak üzere kurulan ortaklık Hanefîlere göre de bâtıldır.

3- Tarlayı, çıkacak olan mahsulün belirli bir oranı karşılığında kiraya vermek. (Müzâraa denildiği zaman bu anlaşılır.) Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şafîî'ye göre caiz değildir.

Hattâbî, bu görüş sahiplerinin Râfi' b. Hadîc'den rivayet edilen hadisin zahirine baktıklarını ama Ahmed b. Hanbel'in vâkıf olduğu gibi, hadisin illetine vâkıf olmadıklarını söyler. Ahmed b. Hanbel, Râfi' hadisini çok değişik biçimlerde rivayet edildiği için zayıf saymış ve; "O çok renklidir" demiştir. Bundan sonra gelecek olan babda görüleceği gibi Râfi'in haberi gerçekten çok farklıdır. Bazan Rasûlullah'dan bizzat işittiğini söylerken, bazan amcalarından duyduğunu söylemektedir. Ancak, müzârâyı meneden başka hadisler de vardır.

Bu görüşte olanlar; müzârâyı caiz görenlerin en önemli delili olan, Hay-ber arazisinin çıkan mahsul yan yarıya ortak olmak üzere eski sahiplerine ortağa verilmesi hâdisesini şöyle yorumlarlar: Hayber zorla fethedilmiştir. Dolayısıyla Hayberliler Hz. Peygamber (s.a)'in kölesidirler. Durum böyle olunca Rasûlullah'ın o arazinin mahsulünden aldığı da, Hayberlilere bıraktığı da kendisine aittir.

Hâzimî, bu görüşü yukarıda adı geçen üç mezhep imamından başka İbn Ömer, İbn Abbas, Râfi' b. Hadîc, Üseyd b. Hudayr, Ebû Hureyre ve Nâfi'e de nisbet etmektedir.

Buharı ve Müslim'de müzârâyı meneden ve Câbir (r.a)'den rivayet edilen başka hadisler de vardır. Bunlardan birkaçının meali şu şekildedir:

"Kimin arazisi varsa eksin, ekmiyorsa kardeşine ektirsin". [\[215\]](#)

Rasûlullah'm ashabından bazılarının fazla toprağı vardı. Rasûlullah (s.a); "Kimin arazisi varsa kendisi eksin veya kardeşine ekmesi için versin. Eğer istemiyorsa arazisini elinde tutsun" buyurdu. [\[216\]](#)

Tabii bunların yanında müzârâanın cevazına işaret eden rivayetler de vardır.

Ahmed b. Hanbel, İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed, İbn Ebî Leylâ, İbnü'l-Müseyyeb, İbn Şîrîn, Zührî ve Ömer b. Abdülaziz; müzâraayı caiz görmüşlerdir.

Muhammed b. İshak b. Huzeyme; müzâraa konusunda bir risale yazmış, orada bu konuda varid olan hadislerin illetlerini beyan etmiş ve müza-râanın caiz olduğu sonucuna varmıştır.

Hattâbî; "Yarıya, üçte bire, dörtte bire ve ortakların razı olacakları bir şey karşılığında kurulan müzâraa akdi caizdir. Ancak hisseler belli olmalı ve içerisinde akdi ifsad eden bir şart bulunmamalıdır. Bu muamele şekli doğuda ve batıda tüm müslümanların uyguladıkları bir muameledir. Ben hiçbir kimsenin bu muameleyi ibtal ettiğini gördüğümü ve duyduğumu bilmiyorum" der.

Münteka'l-Ahbâr adındaki kitapta, müzâraanın caiz olduğuna işaret eden, ashabin müzâraa akdini çok çok uyguladıklarını bildiren birçok hadis ve haber nakledilmiştir.

Şevkânî, Buharî'nin Sahih'inde seleften birçok eser naklettiğini ve bununla muradının, herhalde sahabeden özellikle Medinelilerden müzâraanın caiz oluşu konusunda bir ihtilâfın nakledilmediğine işaret olduğunu söyler, sonra da Hâzîmî'nin şöyle dediğini nakleder: "Ali b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Mes'ud, Ammâr b. Yâsir, Muhammed b. Şîrîn, Ömer b. Abdülaziz, İbn Ebî Leylâ, Zührî, Ebû Yusuf, Muhammed; çıkacak mahsulün bir kısmı karşılığında müzâraa ve müsâkatın caiz olduğunu söylerler..."

İmam Buharî, Sahih'inde şöyle demektedir:

"Medine'ye göç edip de, üçte bir dörtte bir karşılığında ziraat ortaklığı yapmayan hiçbir aile yoktur. Ali, Saîd b. Mâlik, Abdullah b. Mes'ud, Ömer b. Abdülaziz, Kasım, Urve, Ebû Bekir, Ömer, Ali ve İbn Sîrîn'in aileleri hep müzâraa yapmışlardır. Hz. Ömer halkla; tohumu kendisi verirse yarıya, tarla sahipleri verirse üçte bire ortaklık yapardı." [\[217\]](#)

Bu görüşte olanlar, müzâraayı nehyeden hadisleri tenzihe hamletmişler veya yasağın tarla sahibinin tarlanın belirli bir bölümünden çıkacak olan mahsulü kendisi için şart koşması haline ait olduğunu söylemişlerdir. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, müzâraayı caiz görmeyen hadislerin zayıf olduğu da iddia edilmektedir.

Hanefî mezhebine ait fıkıh kitaplarında Ebû Hanîfe ve talebelerinin görüşleri ve delilleri verildikten sonra, "müzâraanın sahih olduğunu söyleyenlere göre onun birtakım şartları vardır..." denilerek, müzâraanın şartları ve diğer ahkâmına geçilmektedir. Bu hal, mezhebde benimsenen görüşün, müzâraanın caiz olduğunu söyleyenlerin görüşü olduğuna işaret etmektedir. Ni-utekim Ömer Nasuhi Efendi; "Müzâraanın meşruiyeti sünnet-i nebeviyye ile sabittir." diyerek bunu açıkça belirtmiştir.

4- Tarlanın belirli bir yerinden çıkacak olan mahsul tarla sahibinin, geri kalan da emek sahibinin olmak üzere yapılan bir ziraî ortaklık caiz değildir. Bunda ittifak vardır. Çünkü bu şekilde yapılan ortaklıkta taraflardan birisinin aldanması ihtimali büyüktür. Taraflardan birisinin eline hiçbir şeyin geçmemesi mümkündür.

Müzâraanın meşruiyeti konusundaki görüşleri böylece özetlendikten sonra, Hanefî mezhebine göre müzâraanın şartlarına ve müzâraaya ait ahkâma da kısaca işaret etmek istiyoruz. [\[218\]](#)

Müzâraanın Şartları:

Hidâye'de; caiz görenlere göre, müzâraanın sahih olması için şu şartlar sıralanmıştır:

1- Tarla, tarıma elverişli olmalıdır.

2- Taraflar, şer'î akidleri yapmaya ehil yani âkil olmalıdırlar.

3- Ortaklığın müddeti tayin edilmelidir.

4- Tohumu kimin vereceği belli edilmelidir.

5- Tarafların alacakları hisseler tayin edilmelidir.

6- Tarla sahibi, tarlayı ortağa teslim etmelidir. Eğer, tarla sahibinin de çalışması şart koşulursa akid fasid olur.

7- Ortaklık tarladan kalkan mahsulde kurulmalıdır.

8- Tohumun cinsi belli edilmeli veya çiftçinin istediğini ekebileceği önceden belli edilmelidir.

Müzâraanın, tarla bir taraftan emek bir taraftan ve çıkan mahsul ortak olmak üzere yapılan bir akit olduğunu söylemiştik. Tohumun kimin tarafından verileceği, çifti sürecekle hayvan veya traktörün kime ait olacağı gibi meseleler ele alınınca müzâraa için yedi şekil ortaya çıkar. Bunların bir kısmı caizdir, bir kısmı ise caiz değildir. Şimdi de bu şekillere göz

atalım. [\[219\]](#)

Müzâraa Şekilleri:

- 1-** Arazi ile tohum bir taraftan; emek ile araç (traktör, hayvan vs.) bir taraftan olur; bu müzâraa sahihtir.
- 2-** Arazi, tohum ve araç bir taraftan; emek diğer taraftan olabilir, bu da sahihtir.
- 3-** Arazi bir taraftan; emek, araç ve tohum diğer taraftan olabilir. Bu tür akid de sahihtir.
- 4-** Arazi ile araç bir taraftan; emek ile tohum diğer taraftan olur. Bu müzâraa fasiddir.
- 5-** Arazi ile emek bir taraftan; tohum ile araç diğer taraftan olabilir. Bu da fasiddir.
- 6-** Arazi, tohum ve emek bir taraftan; araç da diğer taraftan olabilir. Bu tür bir akid de fasiddir.
- 7-** Arazi, emek ve araç bir taraftan tohum diğer taraftan olabilir. Bu müzâraa da fasiddir.

Demek ki, arazi ile emek veya arazi ile araç bir taraftan olursa bu tür müzâraa fasit olmaktadır. [\[220\]](#)

Ortakların Müzâraadan Faydalanma Şekilleri:

Taraflar, tarladan kalkan hasılatı aralarında önceden tesbit ettikleri şarta göre bölüşürler. Tarladan hiçbir şey çıkmazsa taraflar bir şey alamazlar.

Tarladan kalkan mahsul çiftçinin elinde emanettir. Dolayısıyla kendisinin bir katkısı olmadan telef olsa bir şey lâzım gelmez.

Herhangi bir sebepten dolayı müzâraa fasid olacak olsa, çıkan mahsul tohum sahibine aittir. Eğer tohumu çiftçi atmışsa, tarla sahibi tarlanın icarını alır. Tohumu tarla sahibi atmışsa çiftçi ecr-i mislini alır. [\[221\]](#)

Müzâraanın Münfesih Sayılmasına Sebep Olan Şeyler:

Müzâraa akdi şu beş sebepten birisi ile münfesih olur:

- 1-** Taraflardan birisinin ölümü ile.

2- Tohum sahibinin, daha tohum atılmadan akdi feshetmesi ile.

3- Bazı özürler sebebiyle; meselâ tarla sahibinin borcu çıkar ve tarlasının satılması gerekirse, müzâraa fesh olur.

4- Emek sahibi çiftçi hastalansa, bir yolculuğa çıkacak veya iş değiştirecek olsa müzâraayı feshedebilir.

5- Çiftçi hain olup hasılatı çalmasından korkulursa tarla sahibi akdi feshedebilir.

Şu ana kadar müzâraanın ahkâmı ile ilgili olarak verdiğimiz bilgiler Hanefî mezhebine aittir. Diğer mezheplerin görüşlerinde bazı farklılıklar vardır. Ancak bunların hepsini buraya aktarmak çok yer alacağı ve maksat dışı olduğu için, bu kadarla yetiniyoruz. [\[222\]](#)

3390... Urve b. Zübeyr (r.a)'den, Zeyd b. Sâbit'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Allah, Râfi' b. Hadîc'i affetsin. Vallahi, ben hadisi ondan daha iyi bilirim; Rasûlullah (s.a)'a birbiri ile kavga eden iki adam geldi. -Müsedded, adamların Ensar'dan olduklarını söyledi.- Rasûlullah (s.a):

"Eğer haliniz böyle ise, bari arazileri kiraya vermeyiniz" buyurdu.

Müsedded rivayetinde; Râfi', sadece Hz. Peygamberin, "arazileri kiraya vermeyin" dediğini duydu, diye ilâve etti. [\[223\]](#)

Açıklama

Zeyd b. Sâbit'in, "Allah Râfi'i affetsin" demesine sebep, iyice anlamadan hadis rivayet ettiği içindir.

Hadis metninden anladığımızı göre; ziraât ortaklık yapan iki Medineli kavga etmişler ve Hz. Peygamber'e gelmişler. Efendimiz durumu görünce, "Eğer böyle kavga edecekseniz, arazileri kiraya vermeyiniz" buyurmuştur. Râfi' ise, meselenin başını anlamadan, hadisin sadece, "arazileri kiraya vermeyiniz" kısmını duyup nakletmiştir.

Ebû Dâvûd, Râfi' b, Hadîc'in bu hadisinin değişik şekillerde birçok rivayetini nakletmiştir. Bu hadisler, her ne kadar birbirlerini açıklar mahiyette ise de aralarında oldukça farklılıklar vardır. Bu durum, Râfi'1 hadisinin zayıf sayılmasına sebep olmuştur. Bu rivayetlerle ilgili malumat yeri gelince verilecektir.

Bu hadiste açıkça görüldüğü üzere, Hz. Peygamber'in tarlayı kiraya vermeyi nehyetmesine sebep tarafların kavga etmiş olmalarıdır. Zaten, Râfi' b. Hadîc'in; Zeyd b. Sâbit'in dediğini duyunca eski görüşünden döndüğü de rivayet edilmiştir. Hanzala b.

Kays'tan rivayet edildiğine göre; o, durumu Râfi'e sormuş o da, ."Biz, para karşılığında arazi kiralamaktan men edilmedik" demiştir.

Arazinin kiraya ve ortağa verilmesi ile ilgili görüşler bundan önceki hadisin şerhinde verilmiştir. [\[224\]](#)

3391... Saîd b. el-Müseyyeb, Sa'd (b.Ebî Vakkâs)'dan, şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Biz araziye, ark kenarlarındaki ve onlardaki su ile sulanan ekin karşılığında kiraya verirdik. Rasûlullah (s.a) bunu nehyetti ve tarlayı altın ve gümüş karşılığında kiralamamızı emretti. [\[225\]](#)

Açıklama

Hadisin NesâTdeki rivayeti şu şekildedir: "Rasûlullah (s.a) zamanında tarla sahipleri tarlalarını ark kenarından çıkacak mahsul karşılığında kiraya veriyorlardı. Anlaşmazlığa düştüler ve Hz. Peygamber'e geldiler, o da bu şekilde kiraya vermelerini men etti ve: Altın veya gümüş karşılığında kiraya veriniz, buyurdu."

Hadis açıkça, tarlaların belirli bir bölümünden çıkacak mahsul karşılığı araziye kiraya vermenin caiz olmadığını göstermektedir. Çünkü bu bölümden veya arazinin geri kalan kısmından hiçbir şeyin çıkmaması mümkündür. Bu babın ilk hadisi şerhedilirken belirtildiği gibi, bu yolla yapılan kiralama veya ortaklıkların caiz olmadığına tüm âlimler görüş birliği içerisindeyler. Hadisin son bölümünde de, altın ve gümüş yani para karşılığında araziye kiralamanın caiz olduğu bildirilmektedir. Âlimlerin büyük çoğunluğunun içtihadı da bu istikamettedir. [\[226\]](#)

3392... Hanzala b. Kays el-Ensârî'den rivayet edilmiştir, der ki: Râfi' b. Hadîc'e, tarlayı altın ve gümüş karşılığında kiraya vermenin hükmünü sordum. "Mahzur yok, ama Rasûlullah (s.a) devrinde insanlar (tarlalarını); ark kenarlarındaki, ırmak başlarındaki ve ekinden (belirli) bir kısmı kendilerinde kalmak üzere kiraya veriyorlardı. (Bazan) şu helak oluyor, bu kurtuluyor; (bazen de) şu kurtuluyor bu helak oluyordu. İnsanlar için de sadece bu (helak olmayan) kiralanmış oluyordu. İşte bunun için Hz. Peygamber (s.a), (bu türlü) kiralamayı yasak etti. (Kiracının) yüklendiği belli bir şey (karşılığında kiralamak) da ise mahzur yoktur." dedi.

İbrahim'in hadisi daha tamdır. Kuteybe; "Hanzala, Râfi'den rivayet etti" dedi.

Ebû Dâvûd dedi ki: Yahya b. Saîd'in Hanzala'dan rivayeti de bunun gibidir. [\[227\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif; arazinin belirli kısımlarından çıkacak mahsul tarla sahibinin, geri kalırdan çıkacak mahsul de kiracıun olmak şartıyla tarla kiralamanın caiz olmûdtğına delâlet etmektedir. Böyle bir akdin caiz olmayış sebebi de hadiste belirtilmiştir: Tarla sahibi için şart koşulan kısmın mahsul verip geri kalan kısımdan hiçbir şeyin çıkmaması mümkün olduğu gibi, aksi de mümkündür. Bu ise garardır. Dolayısıyla bu şekildeki bir ziraât ortaklık veya kiralama, Rasûlullah (s.a) tarafından yasaklanmıştır. Ulema arasında da bu tür muamelenin caiz olmayışı konusunda gö-üş ayrılığı yoktur. Bilindiği gibi, ulemanın hükmünde ihtilâf ettiği müzâraa ekli; çıkan mahsul aralarında belirtilen oranda paylaşılacak üzere kurulan ortaklıktır. Bu hadiste bu tür ortaklığın hükmüne ait bir kayıt mevcut değildir.

Yine bu hadiste, araziden çıkacak mahsulün muayyen bir miktarı mal ahibine, kalanın da kiracıya ait olmak üzere tarla kiralamanın caiz olmadığı ifade edilmektedir. Çünkü, araziden sadece mal sahibi için şart koşulan miktarın çıkıp başka bir şeyin çıkmaması mümkündür. Bu türlü bir akdin Hanefîlerce de caiz görülmediği babın ilk hadisinin şerhinde belirtilmiştir.

Hadiste konu edilen diğer bir mesele de para karşılığında tarla kiralananın caiz oluşudur.

Hattâbî bu hadisin şerhinde şöyle der:

"Bu hadiste Râfi' sana anlatmış oluyor ki, yasaklanmış olan müzâraa; iisse meçhul olandır, malum olan değil. Arapların müzâraada birtakım fa-iid şartlar koşmak, ark ve kanal kenarlarındakini mal sahibi için ayırmak >ibi birtakım âdetleri vardı. Oysa müzâraa bir ortaklıktır. Ortaklıkta da ta-"afların hisselerinin belli olması gerekir. Bazan ark kenarlarındaki ekinin kurulup diğer yerlerdekinin helak olması mümkündür. Bu durumda çiftçiye hiç-Dir şey kalmaz, bu da garardır. Müdârabe ortaklığında sermaye sahibi kenlisine belli olan kâr hissesinin haricinde fazla para şart koşarsa müdârabe 'asid olur. Müdârabe ile müzâraa aynıdır. Müdârabe, müzâraa ve müsâka-ın aslı, sünnetle sabittir. Fer'in caiz olup da aslın caiz olmaması nasıl mümkün olur?"

Hattâbî; bu sözleri ile meşhur manasıyla bilinen müzâraanın caiz olduğunu söylemekte, yasaklanan müzâraanın fasid şartlar koşulan müzâraa ol-iuğuna işaret etmektedir.

Hadis, Ebû Davud'a iki ayrı raviden gelmiştir. Bunlar İbrahim b. Musa ve Kuteybe b. Saîd'dir, Musannif, hadisin sonunda, İbrahim'in rivayetinin daha tam olduğunu ifade etmiştir.

Hadisin isnadındaki ifadeden anlaşıldığı üzere metin İbrahim b. Musa'nın İsa kanalıyla el-Evzaî'den yaptığı nakildir. Diğer tarikin ravisi Kuteybe hadisi naklederken,

"Hanzala'dan, Râfi'den" ifadesini kullanmıştır. İbrahim'in rivayetine göre ise; Hanzala, "Râfi' b. Hadîc'e, altın ve gümüş karşılığında arazi kiralamanın hükmünü sordum..." demektedir. Musannif, metnin sonundaki ilâve ile, bu farklara işaret etmiştir. [\[228\]](#)

3393... Hanzala b. Kays'dan rivayet edildiğine göre, o Râfi' b. Hadîc'e, tarla kiralamanın hükmünü sormuş, Râfi' de;

"Rasûlullah (s.a), tarlayı kiralamaktan menetti" demiştir. Bunun üzerine Hanzala:

Altın ve gümüş karşılığında mı? diye sormuş, Râfi' de:

Altın ve gümüş karşılığında kiralamakta mahzur yok, cevabını vermiştir. [\[229\]](#)

Açıklama

Münzirî'nin ifadesine göre bu rivayet, önceki hadisin bir bölümüdür. Hadisle ilgili olarak öncekinden fazla söylenecek bir şey yoktur. [\[230\]](#)

31. Müzâraanın Nehyi Konusunda Ağır Hükümler Taşıyan Hadisler

3394... Salim b. Abdullah b. Ömer'den rivayet edildiğine göre;

İbn Ömer (r.anhüma), Râfi' b. Hadîc'in "Rasûlullah (s.a) araziyi kiraya vermeyi nehyederdi." dediği haberini alıncaya kadar toprağını kiralardı. Râfi'a varıp;

Ey İbn Hadîc, araziyi kiralama konusunda Rasûlullah'dan ne haber veriyorsun? dedi.

Râfi'de Abdullah b. Ömer'e şu cevabı verdi:

Amcalarımı, -ikisi de Bedir'e iştirak etmişlerdir- ev halkına, Rasûlullah (s.a)'ın araziyi kiralamayı nehyettiğini haber verirlerken işittim. Bunun üzerine Abdullah:

Vallahi, Rasûlullah (s.a) devrinde tarlanın kiraya verildiğini zannediyordum, dedi.

Sonra Abdullah, Rasûlullah'ın bu konuda kendisinin bilmediği bir şey ihdas etmiş olmasından korktu ve araziyi kiraya vermeyi bıraktı. Ebû Dâvûd dedi ki:

Bu hadisi Eyyub, Ubeydullah, Kesîr brFerkad ve Mâlik, Nâfi'-den, Nâfi' Râfi'den, o da Rasûlullah'tan rivayet etti. Evzaî de aynı hadisi Hafs b. İnân [et-Hanefî]'den, o Nâfi'den Nâfi'de Râfi'den rivayet etmiştir. (Bu rivayette) Râfi', "Rasûlullah'tan işittim..." dedi. Aynı

şekilde Zeyd b. Ebû Üneyse'nin Hakem'den, Hakem'in Nâfi'den, onun da İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre; İbn Ömer, Râfi'e gelip; "Rasûlullah'tan işittin mi?" demiş, Râfi' de "evet" karşılığını vermiştir.

Yine bu hadisi, İkrime b. Ammâr, Ebû Necâşî'den, Ebû Necaşî de Râfi' [b.Hadîc]"den, "Rasûlullah (s.a)'tan işittim" şeklinde rivayet etmişlerdir. el-Evzaîise, Ebû Necâşî'den, o Râfi' b. Hadîc'ten, Râfi' de amcası Zahir b. Râfi' vasıtasıyla Hz. Peygamber'den rivayet etmiştir.

Ebû Dâvûd: "Necâşî'nin babası Atâ b. Süheyb'dir" der. [\[231\]](#)

Açıklama

Bu hadisten anlaşıldığına göre, İbn Ömer tarlasını kiraya verip ektiriyor ve bunun meşru olduğunu biliyordu. Ancak, Râfi' b. Hadîc'in, Rasûlullah'ın tarlayı kiraya vermeyi nehyettiğine dair haberini duydu ve konuyu kendisi ile görüştü. Daha sonra da Hz. Peygamber'in önceki hükmü değiştirip tarlayı kiralamayı yasakladığı ve kendisinin bundan haberdar olmadığı endişesiyle tarlasını kiraya vermekten vazgeçti.

Hadisin Müslim'deki bir rivayetinde, İbn Ömer'in Muâviye'nin hilâfetinin ilk yıllarına kadar tarlasını kiraladığı, o zaman Râfi'in haberini duyduğu ifade edilmektedir.

Önceki babın ilk hadisini izah ederken de işaret ettiğimiz gibi, müzâra-anın caiz olmadığına delâlet eden bu hadis birçok yoldan ve değişik lafızlarla gelmiştir. Ebû Dâvûd bu yollan, hadisin sonunda göstermiştir. Münzirî bütün isnadların gayet iyi olduğunu söyler.

Ebû Davud'un hadisin sonunda işaret ettiği rivayetlerde görüldüğü üzere hadisin bazı rivayetlerinde Râfi'in bizzat kendisinin Hz. Peygamber'den işittiği ifade edilmektedir. Bazılarında ise tarlayı kiraya vermenin caiz olmadığına delâlet eden haberi kendisine amcalarının verdiği belirtilmektedir. Bu farklı ifadeler, bir kısım âlim tarafından rivayette bir kusur olarak görülmüş ve delil olmaya uygun bulunmamıştır.

Hadisin zahiri, tarlayı kiraya vermenin caiz olmadığına delâlet etmektedir. Bu konu ile ilgili geniş bilgi, bundan öncei babın ilk hadisinin şerhinde geçmiştir. Burada tekrarına lüzum yoktur. [\[232\]](#)

Bazı Hükümler

1. Tarlayı kiraya vermek caiz değildir. Konu daha önce tartışılmıştır.

2. Yaptığı bir işin, Hz. Peygamber'in emir ve tatbikatına uymadığını öğrenen bir kimse, derhal o işi terk etmelidir. [\[233\]](#)

3395... Râfi' b. Hadîc şöyle demiştir:

Biz Rasûlullah (s.a) zamanında ziraî ortaklık yapardık.

Râfi', amcalarından birisinin kendisine gelip şöyle dediğini söyledi:

Rasûlullah (s.a) bizim için faydalı olan bir şeyi yasakladı, arna Allah'a ve Rasûlüne itaat bizim için daha faydalıdır, daha faydalıdır.

Râfi' devamla der ki:

O nedir? dedik.

Rasûlullah (s.a); "Kimin arazisi varsa eksin veya kardeşine ektirsin. Üçte birine veya dörtte birine veya mikdarı belli olan bir buğday karşılığında kiraya vermesin" buyurdu. [\[234\]](#)

Açıklama

Tercemeye, "Ziraî ortaklık yapardık" diye geçtiğimiz kelimesinin maşdan olan "el-muhâbere" kelimesinin manası konusunda farklı görüşler vardır. Aİyyü'1-Kârî bu hadisi izah ederken; "Yani ekin eker ve müzâraanın caiz olduğuna hükmeder ve sıhhatine inanırdık" der. Şevkânî, muhabere kelimesinin "el-habîr" kelimesinden türediğini, bu kelimenin de çiftçi, köylü, ziraatçi manasına geldiğini söyler. Ebû Ubeyde ve birçok lügat ve fıkıh âliminin de bu görüşü benimsediği belirtilmektedir.

Şâfîîler de "muhâbere"yi, "Tohumu ortakçı verip çıkan mahsulün bir kısmını almak üzere yapılan muamele" şeklinde tarif ederler.

Muhabere, müzâraa ve müsâkat'ın aynı manada kullanıldığı da söylenir. Buharı ve Şafîî'nin ifadelerinden bu anlaşılmaktadır.

Kâmus'da; "Muhabere, tarlayı yarıya veya başka bir oran karşılığında ekmektir." denilir.

Bu kelimenin manası konusunda daha başka görüşler de vardır. Ama en meşhurları bunlardır. Buradaki ifadelerden, muhaberenin müzâraa manasında olduğu anlaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi bu rivayete göre müzâraayı nehyeden haberi Rasûlul-lah'tan işiten Râfi' b. Hadîc değil, amcasıdır. Bundan evvelki hadiste, bizzat kendisinin işittiğine dair

rivayetlere de işaret edilmişti.

Hadis; çıkacak mahsulün üçte biri, dörtte biri gibi bir oran karşılığında olanın yanı sıra, miktarı belli edilen buğday ve arpa karşılığında arazi kiralamanın da caiz olmadığını göstermektedir. Önce de geçtiği gibi, âlimler arasında üçte biri, dörtte biri karşılığında arazi kiralamayı caiz görmeyenler vardı. Mikdarı tayin edilen buğday veya arpa karşılığında kiralamak ise İmam Mâ-lik'in dışındaki ulemaya göre caizdir. Ulemanın görüşlerinin hadisin bu bölümüne ters düşmemesi için şöyle bir izaha ihtiyaç vardır: Hadiste belirtilen; "Mikdarı tayin edilen (taam) buğday veya arpadan maksad; kiralanan tarladan kalkan buğdaylar, ya da arazinin belli yerlerinden çıkacak mahsuldür. Yahutta buradaki nehiy tenzihîdir."[\[235\]](#)

3396... Bize Muhammed b. Ubeyd haber verdi, bize Eyyub'dan Hammâd b. Zeyd haber verdi. Eyyub şöyle dedi: "Ya'lâ b. Hakîm: Süleyman b. Yesâr'dan işittim (diyerek) Ubeydullah'ın, mana olarak isnadım ve hadisini bana yazdı."[\[236\]](#)

Açıklama

Bu rivayet vukandaki hadisin başka bir rivayetidir.[\[237\]](#)

3397... Râfi' b. Hadîc'in oğlu babası (Râfi') nın şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Râfi', Rasûlullah (s.a)'in yanından gelip bize şöyle dedi: Rasûlullah (s.a) bizi, bize faydalı bir işten nehyetti. Ama Allah'a ve Rasûlüne itaat bizim için daha faydalıdır. Bizi, maliyetine sahip olduğumuz veya birisinin karşılıksız olarak ekmemiz için- verdiği dışında bir toprağı ekmekten nehyetti.[\[238\]](#)

Açıklama

Hadisteki Ebû Râfi', Râfi' b. Hadîc'in amcaları olan Zuhayr veya Muzhır den birisi olsa gerektir.

Hadisin, Râfi'in bu konudaki diğer hadislerinden farklı bir tarafı yoktur. Müzâraanın yasak oluşuna delâlet etmektedir.[\[239\]](#)

3398... Üseyd b. Zuhayr şöyle demiştir:

Râfi' b. Hadîc bize gelip;

Şüphesiz Rasûlullah (s.a) size, sizin için faydalı olan bir şeyi yasaklıyor. Ama Allah'a ve Rasûlüne itaat sizin için daha faydalıdır. Şüphesiz Rasûlullah size, araziyi kiraya ve eyi yasak ediyor. Efendimiz; "Toprağına ihtiyaç duymayan kişi ya kardeşine versin ya da boş bıraksın" buyurdu, dedi.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi, Şu'be ve Mufaddai b. Mühelhel de Mansur'dan aynen böyle rivayet etti.

Şu'be; "Üseyd, Râfi' b. Hadîc'in kardeşinin oğludur." dedi. [\[240\]](#)

Açıklama

Hadis, müzâraayı menetmektedir. Hz. Peygamber, ihtiyacından fazla tarlası olanlara, tarlalarını öncelikle, toprağı olma yan müsİümanlara karşılık beklemeden vermelerini tavsiye etmektedir. Bu verme, mallığına değil, iare oUrâk vermedir. Ama yine de büyük bir âlicenablık ve şefkat duygusunun eseridir. Bir kimse için kendi malını, hiçbir karşılık gözetmeden diğer bir müslümanın istifadesine sunması İslâm'ın dışındaki din ve düzenlerde pek rastlanacak bir şey değildir. Bilindiğı gibi dinimiz, devamlı olarak zenginlerin fakirlere yardımcı olmalarını, ikramda bulunmalarını emretmiştir. Böylece hem fakirin karnı doycak, hem de zengin ve fakir arasında sevgi ve saygı yayılacaktır. Bu iki kesim birbirine diş bileyen, kin besleyen iki ayrı kamp değil, sevgi ve saygı duyan kardeşler olacaklardır.

Efendimiz, tarlasını ekmeyen ve bir başkasının istifadesine sunmak istemeyenlere boş bırakmalarını, kiraya vermemelerini emretmektedir. "Arazi boş bırakılacağına ihtiyaç sahiplerine kiraya ya da ortağa verilse, her iki taraf için daha iyi olmaz mı?" şeklinde bir itiraz gelebilir. Gerçi araziyi boş bırakmak onu tamamen faydasız bırakmak demek değildir. Çünkü bu, tarlanın dinlenmesini sağlayacağı gibi, hayvanlar için otlak vazifesi de yapabilir. Ama, toprağı olmayana ortağa veya kiraya verilmesinin ekonomik faydası daha büyüktür. Bir taraftan, ortak eken ihtiyaç sahibi ürün elde eder. Öbür taraftan öşür alınmak suretiyle devlet hazinesi, dolayısıyla fakir halk fayda sağlar. Buna rağmen tarlayı kiraya vermeyi yasaklamaktaki hikmetin ne olduğunu anlamakta güçlük çekiyoruz. .

Ulemanın büyük çoğunluğunun ictihadlarının bu manadaki hadislerle zıt olduğunu biliyoruz. Ahmed b. Hanbel'in bu konudaki Râfi' hadisleri için; "Çok renkli" dediğine yukarıda işaret etmiştik. [\[241\]](#)

3399... Ebu Ca'fer el-Hatmî şöyle dedi:

Amcam, beni bir çocuğu ile birlikte Saîd b. el-Müseyyeb'e gönderdi. Biz Saîd'e;

Senden bize müzâraa ile ilgili bir haber ulaştı, dedik. Şu karşılığı verdi:

İbn Ömer kendisine Râfi' b. Hadîc'in hadisi gelinceye kadar mü-zâraada bir mahzur görmezdi. Râfi', İbn Ömer'e gelip şunu haber verdi:

Rasûlullah (s.a); Harise oğullarına gelip, Zuhayr'ın tarlasındaki ekini gördü ve:

"Zuhayr'ın ekini ne kadar güzel!" dedi. Oradakiler:

Zuhayr'ın değil, dediler.

"Tarla Zuhayr'ın değil mi?"

Evet, ama o ekin filanın.

"Ekininizi alın, Zuhayr'a da ücretini verin" buyurdu. Râfi'; "Biz ekinimizi aldık, ona da ücretini verdik" dedi. Saîd der ki: "Tarlânı ya kardeşine iare olarak (karşılıksız), ya da dirhem karşılığında kiraya ver."[\[242\]](#)

Açıklama

Hadis, tarlayı ortağa vermenin caiz olmadığına işaret etmektedir. Ayrıca ziraat ortaklığı fasid olduğu takdirde, ekimn çift çiyeye ait olacağı; tarla sahibine de tarlasının ücretinin verileceği anlaşılmaktadır. Hanefî mezhebine göre bu durumda, yani ortaklık fasid olduğunda, mahsul tohum sahibine ait olur. Karşı taraf ise ecr-i misli; yani çiftçi ise emeğinin karşılığını, tarla sahibi ise tarlasının kira bedelini alır. Hanefîler bu hadisten, tohumu tarla sahibi olan Zuhayr'ın verdiğini anlamaktadırlar. Bu anlayışa göre Hanefîlerin görüşü ile hadis arasında bir çelişki kalmamaktadır.[\[243\]](#)

Bazı Hükümler

1. Tarlayı kiraya vermek caiz değildir.

2. Muzaraa fasid olduğu takdirde, tarladaki ekin çiftçiye aittir. Tarla sahibine tarlanın ücreti verilir.[\[244\]](#)

3400... Râfi' b. Hadîc'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a), münâkale ve müzâbeneyi nehyetti ve; " Ancak üç kişi ekin ekebilir. Bunlar: Tarlası olan, kendisine karşılıksız olarak arazi verilen, -o kendisine verilen tarlayı eker- ve altın ya da gümüş karşılığında tarla kiraya tutan kişi" buyurdu. [\[245\]](#)

Açıklama

Bu rivayete göre, müzâraayı yasak eden hadisi Hz. Peygamber'den Râfi' b. Hadîc bizzat kendisi duymuştur. Müzâraa-nın yasak oluşu, hadisin son bölümünden anlaşılmaktadır. Çünkü orada ekin ekebilecek kişiler sayılmış, ortakçı olanlar bu sayının içerisinde yer almamıştır. Hadisin baş tarafında ise muhâkale ve müzâbenenin caiz olmadığı belirtilmiştir. Önce de belirtildiği gibi müzâbene; ağacın başındaki taze hurmayı yerdeki kuru hurma karşılığında, muhâkale de tarladaki ekini buğday karşılığında satmaktır.

Bu tabirlerle ilgili daha geniş bilgi 3361 no'lu hadiste geçmişti. [\[246\]](#)

3401... [Ebû Dâvûd şöyle dedi]: Saîd b. Ya'kub et-Tâlekanî'ye okudum; dedim ki:

İbnü'l-Mübârek size Şüca'nın babası Saîd'den, "Bana Osman b. Sehl b. Râfi' b. Hadîc haber verdi" diyerek şöyle rivayette bulundu mu?

Ben (dedem) Râfi' b. Hadîc'in yanında bir yetimdim. Onunla birlikte haccettim. Kardeşim İmrân b. Sehl, Râfi'a gelip;

Tarlamızı ikiyüz dirheme filân kadına kiraya verdik, dedi. O ise:

Bırak onu. Çünkü Rasûlullah (s.a) tarlayı kiraya vermeyi nehyetti, dedi. [\[247\]](#)

Açıklama

Bu haber, para ile de olsa tarlayı kiralamanın caiz olmadığına delalet etmektedir. Oysa, daha önce gecen birçok hadiste, para karşılığında tarla kiralamanın caiz olduğu ifade edilmişti. Bu durumda hadisler arasında bir çelişki göze çarpmaktadır. Ancak bundan sonraki hadisin açıklamasında ulemamızın konuya bakış açıları hakkında genel bir fikir verilmiştir. [\[248\]](#)

3402... Râfi' b. Hadîc'ten rivayet edildiğine göre;

O bir araziyi ekmişti, tarlayı sularken kendisine Rasûlullah (s.a) uğrayıp:

"Ekin kimin, tarla kimin?" diye sordu.Râfi':

Tohumum ve emeğim karşılığında benim ekinim; yarısı benim, yarısı da filan oğullarının, karşılığını verdi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a):

"Ribâ muamelesi yaptınız, araziyi sahibine ver, sen de ücretini al" buyurdu. [\[249\]](#)

Açıklama

Tamamı Râfi' b. Hadîc'in hadislerinden teşekkül eden bab bu rivayetle son bulmaktadır. Görüldüğü gibi, hadisin rivayetleri arasında oldukça önemli farklılıklar var. Hz. Peygamber'in müzâraayı menettiğine dair haberi, bazı rivayetlere göre Râfi'in amcaları kendisine söylemişler, bazılarına göre bizzat kendisi duymuştur. Bu rivayete göre ise ortakçı çiftçi bizzat Râfi'in kendisidir. Ayrıca hâdisenin sunuluşu da rivayetler arasında oldukça farklıdır. Bu durumu gözönüne alan âlimler hadisin muzdarip olduğunu söylerler.

Avnü'l-Ma'bûd ve Bezlü'l-Mechûd'da, Fethu'l-Vedûd'dan naklen şöyle denilmektedir:

"Râfi'in hadisinin muzdarib olduğu, dolayısıyla onun terk edilip Hay-ber hadisine dönmenin gerekli olduğu söylendi. "Hayberlilerin âmili çıkan malın yansını Hz. Peygamber'e getirdi. Bu mahsulün içerisinde hurma ve ekin de vardı." Bu hadis, müzâraanın caiz olduğuna delildir. Ahmed b. Han-bel ve Hanefî âlimlerimizden Ebû Yusuf ve Muhammed böyle demişlerdir. Birçok âlim ise, mutlak olarak veya müzâraa müsâkata tabi olmadığı zaman da yasak olduğunu söylerler."

Yine Avnü'l-Ma'bûd'un ifadesine göre; Aliyyül-Kârî, Hanefî mezhebinde fetvanın Ebû Yusuf ve Muhammed'in görüşüne göre olduğunu söyler.

Nevevî; müzâraayı caiz görenlerin, onu nehyeden hadisleri iki şekilde te'vil ettiklerini bildirir:

a) Ark kenarlarından veya belli bir kısımdan kalkacak mahsûl karşılığında kiraya vermek.

b) Bu hadislerdeki nehiy, tenzîhen mekruha ve arazinin karşılıksız olarak iare yoluyla ektirilmesine hamledilir.

Avnü'l-Ma'bûd'da; hadisler arasında uygunluk sağlamak için bu iki te'vilin veya birisinin

yapılmasının şart olduğu söylenir. Nitekim Buharı ikinci te'vili yapmıştır. [\[250\]](#)

32. Sahibinin İzni Olmadan Bir Araziyi Ekmek

3403... Râfi' b. Hadîc'ten, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Bir kavmin arazisini izinleri olmadan eken kimseye ekinden hiçbir şey yoktur. Onun için ücreti vardır." [\[251\]](#)

Açıklama

Tirmizî bu hadis için; "Hasen- gariptir. Muhammed b. İsmail'e -yani Buharı- bu hadisi sordum; hasen bir hadistir, dedi" demektedir.

Hattâbî ise bu hadisin, marifet ehline hadis olarak bilinmediğini söyler ve şunları ekler: "Hasen b. Yahya, Musa b. Harun el-Hammal'm bu hadisi münker görüp zayıf kabul ettiğini ve şöyle dediğini haber verdi: Ebû İshak'tan Şüreyk'ten başka, Atâ'dan da Ebû İshak'tan başka kimse hadis rivayet etmemiştir. Atâ ise Râfi' b. Hadîc'ten bir şey işitmemiştir."

Yine Hattâbî'nin ifadesine göre, Buharı de bu hadisi zayıf olarak nitelemiş ve; "Bu hadisi Ebû İshak'tan sadece Şüreyk rivayet etmiştir. Şüreyk de çokça veya zaman zaman vehme düşerdi." demiştir.

Hattâbî'nin verdiği bilgiye göre; fakihlerin büyük çoğunluğu, ekinin tohum sahibine ait olduğu görüşündedir. Eğer tohumu çiftçi vermişse tarlanın kirasını vermek zorundadır. Ahmed b. Hanbel, "Eğer ekin duruyorsa tarla sahibine aittir, hasad edilmişse tarla sahibi ücretini alır." derdi.

Avnû'i-Ma'bûd'da ise bu hadisle ilgili olarak şu bilgi verilmektedir:

Hadis-i şerif, bir kimsenin bir araziye gasbedip de ekmesi halinde, çıkacak mahsulün arazi sahibine ait olacağına delildir. Tarlayı eken de arazi sahibinden emeğinin karşılığını alır.

Tirmizî; âlimlerin bir kısmının bu hadisle amel ettiğini söyler. Bu görüşte olanlar Ahmed b. Hanbel ve İshak'tir.

İbn Reslân da Sünen Şerhinde şöyle der: "Tirmizî'nin dediği gibi Ahmed b. Hanbel bu hadisi delil olarak şöyle demiştir:

Bir kimse başkasının toprağını eker de sahibi arazisini geri isterse, eğer o zaman ekin

hasad edilmişse ekin gâsıba aittir. Bu konuda herhangi bir ihtilâf bilmiyoruz. Çünkü mahsul kendi malı (tohum) nın ürünüdür. Ama arazinin teslim vaktine kadarki kirasını verir. Ayrıca, arazide meydana gelen noksanlığı da dâmin olur ve tarladaki çukurları düzeltir. Eğer tarla sahibi tarlasını daha ekin biçilmeden geri alırsa, gâsıbı ekini sökmeye zorlamaz. Tarla sahibi, dilerse gâsıbın ücretini verip ekine sahib olur, dilerse ekini gâsıba bırakır.

İmam Şafiî ve fakihlerin çoğuna göre ise tarla sahibi gâsıbı ekini sökmeye zorlayabilir. Bunlar: "Hiçbir zalimin (diktiği) kökü için hak yoktur" hadisini delil almışlardır. Bunlara göre, ekin her halükârda tohum sahibine aittir. Arazinin kirasını vermek zorundadır."

Şevkânî, birinci görüşün (Ahmed b. Hanbel'in görüşü) daha haklı olduğunu söyler ve İmam Mâlik ile Medineli âlimlerin birçoğundan da aynı görüşün nakledildiğini bildirir..

Hanefîlere göre; gâsıb ekini alır, ancak arazinin kirasını verir, tarlada meydana gelen noksanı öder, tohumunu ve yaptığı masrafları alır, kalanını da fakirlere tasadduk eder. Çünkü başka birinin mülkünde tasarruf edilerek elde edilen kazancın tasadduk edilmesi gerekir.

Bu konuyu toparlarsak diyebiliriz ki; bir kimse başka birisinin toprağını onun izni olmadan ekerse, Ahmed b. Hanbel'e göre, ekin henüz hasad edilmemişse, tarla sahibine aittir; hasad edilmişse, gâsıba aittir. Ancak tarlanın kirasını öder.

Hanefî ve Şâfiilere göre ekin gâsıba ait ohuyarla sahibine kirayı ve ekinin tarlada meydana getirdiği noksanı öder. [\[252\]](#)

Bazı Hükümler

Bir kimse sahibinin izni olmadan bir tarlayı ekerse, ücretim alır. Ekinden hiçbir şey alamaz. [\[253\]](#)

33. Muhâbera

Muhâbera; üçte bir, dörtte bir gibi muayyen bir hisse karşılığında yapılan müzâraa akdidir. Buharî bu tarifi benimser. Bu kelime, Kâmus'ta da böyle tarif edilmiştir. Nevevî; müzâraa ve muhâberamn birbirine yakın manalarda kullanıldıklarını söyler. Nevevî'nin Şafiî ulemasının cumhuruna nisbet ettiği bir ifadeye göre; tohum tarla sahibi tarafından verilirse müzâraa çiftçi tarafından verilirse muhâbera denilir. [\[254\]](#)

3404... Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a); muhâkale, müzâbene, muhabere, muâveme -Müsedded; Hammâd'dan, ikisinden (Ebu Zübeyr ve Saîd b. Mîna) birisinin; el-mu'âveme, diğerinin beyu's-sinîn (seneliğine satış) dediğini nakleder- ve simyadan menetmiş, arâyâya ruhsat vermiştir. [\[255\]](#)

Açıklama

Hadiste terceme edilmeden, aynen aktarılan tabirlerin bir kısmı daha önce geçmişti. Burada bu tabirlerin kısaca manalarını verip, önceki geçtiği yerlere işaretlerle yetineceğiz.

Muhâkale: Tarladaki ekini, buğday veya arpa gibi hububat karşılığında satmaktır. Bu kelime; "Tarlayı buğday karşılığında kiralamak, üçte bir dördte bir gibi muayyen bir hisse karşılığında ortaklık" diye de tarif edilir.

Müzâbene: Ağaçtaki taze hurmayı kuru hurma karşılığında satmaktır.

Bu konu 3361 nolu hadiste geçmiştir.

Mu'âveme: Belirli ağaçların bir veya birkaç sene içerisinde vereceği meyveyi önceden satmaktır. Buna "beyu's-sinîn" de denilir. Hadis ravilerinden Ebû Zübeyr ve Saîd b. Mîna'dan birisi bu tabiri "mu'âveme" diğeri de aynı manaya gelen "beyu's-sinîn" diye rivayet etmişlerdir.

Sünyâ: Bir kimsenin, bahçesinin meyvesini muayyen olmayan bir kısmını istisna ederek satmasıdır. "Bu ağaçları bir kısmı hariç sana sattım" demek gibi.

Bu satış bâtıdır. Çünkü satılan şey belli değildir. Ama belli bazı ağaçları istisna ederek geri kalanını satarsa o zaman caiz olur.

Arâyâ: Bu tabirin anlayış ve izahı âlimler tarafından farklı yapılmıştır. Bu tarifler 3362 numaralı hadisin şerhinde geçmiştir.

Bu hadisin buraya alınması, içerisindeki muhabere sözcüğünden dolayıdır. Bu kelime, yukarıda da işaret edildiği gibi müzâraa ile aynı veya pek yakın manada kullanılmaktadır. Hadis-i şerif sayılan diğer satış şekilleri ile birlikte muhaberenin de caiz olmadığına delildir.

Müzâraanın hükmü konusundaki münakaşa daha önce geçmişti. Onun için müzâraa konusuna tekrar girmeyeceğiz. [\[256\]](#)

3405... Câbir b. Abdullah (r.a)'dan; şöyle dediği rivayet edildi: Rasûlullah (s.a);

müzâbene, muhâkale ve bilinir olması hariç sünyâdan nehyetti. [\[257\]](#)

Açıklama

Bu hadis, önceki rivayetten isnad olarak farklı fakat metin olarak hemen hemen aynıdır. Bu rivayette; istisna edilen kısımın belli olması halinde "sünyâ" denilen satışın caiz olduğu ifade edilmektedir. Sünyânın manası önceki hadiste geçmiştir.

Âlimler, bu satışı sadece bahçedeki bazı ağaçları istisna edip kalanını satmaya tahsis etmezler. Birkaçım istisna ederek geri kalan sürüyü veya birkaç ölçeğini istisna ederek geri kalan buğday yığını satmak da aynı hükümdedir. Caiz değildir. [\[258\]](#)

3406... Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediği haber verilmiştir: Resûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Her kim Muhaberayı bırakmazsa Allah ve Rasûlü ile savaş halinde olduğunu bilsin." [\[259\]](#)

Açıklama

Muhâberanın müzâraa manasına geldiği babın başında belirtilmişti.

Hadiste, muhâbera yapanlar için çok büyük bir tehdid vardır. Bu tehdide sebep Avnü'l-Ma'bûd'daki ifadeye göre; tarlayı para karşılığında icara vermek mümkünken içerisinden kalkacak mahsulün bir kısmı karşılığında kiraya vermektir. Çünkü önceden de geçtiği gibi; tarlayı oradan çıkacak mahsulün bir kısmı karşılığında kiralamak caiz değildir.

Bezlü'l-Mechûd'da; muhâberanın fâsid bir muamele olduğu için faize benzetilmiş olduğu söylenir. Çünkü Kru'an-ı Kerim'de faiz muamelesi yapanlar, Allah ve Rasûlü ile savaşır bir halde nitelenmiştir. Bakara sûresinin 278 ve 279. ayetlerinde şöyle buyurulmaktadır:

"Ey inananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız faizden arta kalmış hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz."

Bir kısım âlimler bu âyetteki ifadelerle, muhaberayı nehyeden hadisteki ifadelerin benzerliğine bakarak, muhâberanın faiz muamelesi sayıldığı sonucuna varmışlardır. [\[260\]](#)

3407... Sabit b. el-Haccâc, Zeyd b. Sâbit'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Rasûlullah (s.a) muhâberadan nehyetti. (Sabit b. el-Haccâc dedi ki:)

(Zeyd'e), muhâbera nedir? dedim.

Tarlayı, çıkan mahsulün yarısı, üçte biri veya dörtte biri karşılığında alman (kiralaman)

dır, dedi. [\[261\]](#)

Açıklama

Bu hadiste, muhâberanın yasak olduğu bildirilmekte, ayrıca da Zeyd b. Sabit tarafından muhâbera izah edilmektedir. Müzâraa ve muhâbera adı verilen bablarda geçen hadislerden edindiğimiz bilgiye göre arazinin sahibinden başka birisi tarafından ekilmesi şu yollarla olur:

1 - Sahibi hiçbir karşılık beklemeden toprağını bir müslüman kardeşine geçici olarak verir ve o da ekip mahsulünün tümünü alır. Bu ne bir ortaklık ne de arazi kiralamaktır. Hz. Peygamber bunu teşvik etmiş, hatta bu usûlün yaygınlaşması için araziyi kiraya vermeyi menetmiştir.

2- Toprağı, para cinsinden bir şey (altın, gümüş, banknot vs.) karşılığında kiraya vermek. Bu yol ortaklık değil, kiralamaktır. Geçen hadislerin bir kısmında mutlak olarak araziyi kiraya vermek menedildiği halde, bir kıs-mındf Dara k .rşılığında kiralamaya izin verilmiştir. Bu uygulamanın cevazına izin veren hadislerin, mutlak olan diğer hadisleri takyid ve tefsir ettiği gözönüne alınarak bunun caiz olduğu hükmü çıkartılmıştır. Tarlayı, içinden çıkacak mahsulün bir kısmı karşılığında ekmeyi caiz görmeyen Ebû Ha-nîfe ve Şafîî gibi âlimler de bu tür muameleyi caiz kabul ederler.

3- Tarlayı içinden çıkacak olan mahsulün bir bölümü karşılığında değil de, lalettayin bir hububat veya başka bir madde karşılığında kiralayıp ekmek. Bu uygulama da âlimlerin çoğu tarafından caiz görülür.

4- Tarlayı, tarladan çıkacak mahsulün bir kısmı karşılığında kiralamak veya ortak ekmek. Yani çiftçi çıkacak mahsulün yarısı, üçte biri veya anlaştıkları başka bir oranı kendisinin; kalanı tarla sahibinin olmak üzere tarlayı eker. Bazı âlimler t(muhâbera"nin bu olduğunu söylerler.

Âlimlerin üzerinde ihtilâf ettikleri uygulama budur. Daha önce de belirtildiği gibi, Ebû Hanîfe ve İmam Şafîî bu tür bir akdi caiz görmemişlerdir. Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimler ise caiz kabul etmişlerdir. Ulema arasındaki görüş ayrılığına sebep, bu konu ile ilgili olarak nakledilen hadisler arasındaki çelişkidir. Çünkü bu konudaki

hadislerin bir kısmı müzâraanın caiz olduğuna işaret ederken bazıları yasak olduğunu ifade etmektedir. Önce de belirtildiği gibi, müzâraanın yasaklığına işaret eden hadislerin hepsi Râfi' b. Hadîc'den nakledilmiştir. Bu rivayetler arasında farklılıklar ve hatta çelişkiler bulunduğu için Ahmed b. Hanbel, Hat-tâbî gibi âlimler bu hadisleri pek kuvvetli bulmamışlardır.

Bu hadislerin sıhhati konusunda itirazda bulunmayıp da, müzâraanın caiz olduğunu söyleyenler ise; hadisleri te'vil etmişlerdir. Bu te'vile biraz sonra temas edeceğiz.

Muhâberaile ilgili olarak gelen hadisler Câbir b. Abdullah ve Zeyd b. Sâbit'ten nakledilmiştir. Bunların hepsi muhâberamn caiz olmadığına delâlet etmektedir. Ama âlimlerin büyük çoğunluğunun bu akdin caiz olduğu görüşünde olduklarını ifade etmiştik.

Bu görüşü benimseyen âlimler, muhâbera ve müzâraayı yasak eden hadisleri; ya içerisinde ark kenarları gibi belirli kısımlardan kalkacak mahsulü bir taraf için şart koşmak gibi akdi ifsad eden bir şartın bulunmasına hamletmişler ya da hadislerdeki yasağı tenzîhen kerahete almışlardır.

Konuyu, Avnü'l-Ma'bûd yazarının el-Müntekâ adındaki kitaptan aktardığı şu sözlerle noktalıyoruz:

"Muhabere ve müzâraanın mutlak olarak yasaklığını ifade eden hadisler; içerisinde fasid şart bulunan akidlere veya bu muameleden kaçınmanın niüstehap veya mendup olduğuna hamledilir. Nitekim bu anlayışa delâlet eden haberler gelmiştir. Amr b. Dinar'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Tâvûs'a, muhabereyi terketsen ya, çünkü onlar (bazı âlimler) Rasûlullah'ın onu neh-yettiğini zannediyorlar, dedim. Şu karşılığı verdi: Âlimlerin en üstünü yani İbn Abbas bana Rasûlullah'ın muhabereyi menetmediğini haber verdi ve Rasûlullah; Sizden birinizin tarlasını karşılık beklemeden geçici olarak bir kardeşine vermesi, ondan belli bir ücret almasından daha hayırlıdır, buyurdu dedi. Bu haberi Ahmed ve Buhari rivayet etmişlerdir."[\[262\]](#)

34. Müsâkât

Müsâkât: Bağ veya bahçe bir taraftan, bakım ve işçiliği diğer taraftan ve çıkacak meyve veya üzüm aralarında anlaşmaları orana göre bölüşülmek üzere kurulan bir ortaklıktır. Buna, muamele de denilir.[\[263\]](#)

3408... İbn Ömer (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a), (Hayber arazisini ve bahçelerini) çıkacak ekin ve meyvenin yarısı karşılığında Hayberlilere ortağa verdi.[\[264\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif, müsâkâtın caiz olduğuna delâlet etmektedir. Hanefi uleması arasında, müzâraanın hukmu ile ilgili ihtilaf bu rada da geçerlidir. Yani müzâraayı caiz görenler müsâkâtı da caiz görürler. Caiz görmeyenler bunu da caiz görmezler.

Hattâbî, bu hadisin şerhinde şunları söylemektedir:

"Bu hadis, Râfi' b. Hadîc'in müzâraayı nehyeden rivayetinin zayıf olduğuna ve müzâraanın cevazına delâlet eder. İbn Ömer'in bilâhere Râfi'in haberine uyması ihtiyat ve takvaya mebnidir. Çünkü o Hayber hadisinin ra-visidir. Hayatta iken Rasûlullah'ın, sonra da Ebû Bekir ve Ömer'in vefatlarına kadar müzâraayı kabul ettiklerini bizzat müşahede etmiştir.

Yine bu hadis Iraklıların, muamele dedikleri müsâkâtın caiz olduğunu gösterir..."

Hattâbî müsâkâtın tarif ve tasavvurunu verdikten sonra sözlerini şöyle sürdürür:

"Müsâkât muamelesi fukahanın ekserisince sabittir. Ebû Hanîfe'nin dışında bu muamelenin bâtil olduğunu söyleyen birisini bilmiyorum. İki arkadaşı kendisine muhalefet etmişler ve ulemanın çoğunluğunun dediği ile hükmetmişlerdir.

Âlimler, hangi ağaç ve meyvelerde müsâkât yapılabileceği konusunda ihtilâf etmişlerdir. Şafiî, sadece hurma ve üzüm çubuğunda bunu caiz görüyordu. Çünkü onlar tahmin edilebilirler, meyveleri meydandadır, gözle görülür.

Ebû Yusuf, Muhammed ve İmam Mâlik; gövdesi olan tüm ağaçlarda müsâkâtın caiz olduğunu söylerler. İmam Mâlik, karpuz ve acurda da muameleyi caiz görür. Ancak bunun gerçekleşmesi için çok zor bazı şartlar ileri sürer. Ebû Sevr; hurma, üzüm çubuğu, patlıcan ve gövdesi olan herşeyde müsâkâtın caiz olduğu görüşündedir..."

Avnül-Ma'bûd'da, hadisteki "meyve ve ekinden çıkana..." cümlesindeki "ekin"in, müzâraaya delâlet ettiği söylenir. Aynı eserde İmam Mâlik, Sevrî, Leys, Şafiî, Ahmed ve tüm yeni fakihlerin müsâkâtı caiz gördükleri; Ebû Hanîfe'nin ise bâtil saydığı belirtilmektedir.

Müsâkâtın caiz olduğunu söyleyenler, üzerinde durduğumuz ve bundan sonra gelecek olan hadisleri delil almışlardır.

Caiz görmeyen Ebû Hanîfe ağacın vereceği meyvenin miktarı ve hatta meyvenin çıkıp çıkmayacağı belli olmadığı için bu muameleyi meçhul bir ücret karşılığında yapılan kiralama olarak görmektedir. Meçhul bir ücret karşılığında kira akdi caiz olmadığına göre, müsâkât da caiz olmaz. Ebû Hanîfe'nin miisâkâtı caiz gören, Hayber arazisi ile ilgili hadise bakış tarzı, müzâraa ile ilgili babların ilk hadisi şerhedilirken geçmiştir.

Miisâkâtı caiz görenlerin, Ebû Hanîfe'nin itirazına verdikleri cevap şöyledir: Müsâkât, mudârabeye benzer, çünkü her ikisi de elde edilecek kârda ortak olmak üzere, sermaye bir taraftan, emek karşı taraftan olarak kurulan bir ortaklıktır. Mudârabede elde edilecek kâr belli olmadığı halde caizdir. Ayrıca kiralanan bir maldan elde edilecek gelir belli olmadığı halde bu çeşit kiralama da caizdir. O halde, müsâkâtın caiz olmaması için bir sebep yoktur.

İmam Şafî; müstakil müzâraa ile, müsâkât ile birlikte yapılan müzâraa akitlerini farklı değerlendirmektedir. Bilindiği gibi Şafî hazretleri müzâraayı caiz görmemekte idi. Müsâkâtla birlikteki müzâraayı ise caiz görür. Buna göre, bir kimse hurma bahçesini veya üzüm bağına birisine ortağa verse, buna tabi olarak tarlasını da ekin ekmek üzere verebilir. Ama içerisinde ağaç olmayan tarlanın sahibi, tarlasını müzâraa yoluyla ortağa veremez.

İmam Mâlik'e göre ise, ancak müsâkât için verilen ağaçların dibi müzâraaya verilebilir.

Müzâraada olduğu gibi müsâkâtın sıhhati için de birtakım şartlar vardır. Bu şartlar şunlardır:

- 1-** Müsâkât için belirli bir müddet tayin edilmelidir. Eğer müddet tayin edilmemişse müsâkât yine caizdir, ancak ilk meyvenin toplanmasından sonra ortaklık sona erer.
- 2-** Tarafların alacakları hisseler şayi olmalıdır. Ama, şu ağaçların meyvesi senin, şunları benim tarzındaki bir müsâkât caiz değildir. [\[265\]](#)

Müsâkâtla İlgili Bazı Hükümler:

- 1-** Bahçe sahibi, özürsüz yere, işçi (ortak) yi işten çıkaramaz (ortaklığa son veremez).
- 2-** İşçi (ortak) de özürsüz olarak akdi bozamaz.
- 3-** Müsâkât fasid olduğu takdirde, çıkan meyve ağaç sahibine aittir, âmil (işçi) ecri mislini alır.
- 4-** Müsâkât tarafların ölümü ile sona erer.
- 5-** İşçinin hırsız veya hasta olması, tarla sahibine akdi fesh imkânı veren özürlerdendir.

Müsâkâtla ilgili daha geniş hükümler için fıkıh kitaplarına başvurulmalıdır. Tüm ayrıntıların burada verilmesi mümkün değildir. Burada yapabileceğimiz hadisleri izah ve konular hakkında genel bir malumat vermektir. [\[266\]](#)

3409... İbn Ömer (r.annahüma)'den rivayet edildi ki: Rasûlullah (s.a), Hayber'in

hurmalarının ve arazisini kendi mallarını kullanarak işlemeleri ve bakmaları için Hayber yahudilerine verdi. Çıkacak meyvenin yarısı Hz. Peygambere ait olacaktı. [\[267\]](#)

Açıklama

Hz. Peygamber (s.a) Hayber'i fethettikten sonra arazilerini ganimet olarak almıştı. Hayberliler, kendilerinin tarım sahasında daha mahir olduklarını söyleyerek arazilerin bakım ve işlenmesine talip oldular. Çıkacak mahsulün yansı Rasûlullah'a, yarısı da yahudilere ait olacaktı. Ayrıca bahçe ve tarlaların bakımı için gerekli olan âletler, Hayberliler tarafından temin edilecekti.

Hadis-i şerif, bahçenin bakımı için gerekli olan çapa, traktör gibi âletler işçi tarafından olmak üzere yapılan müsâkâtın caiz olduğuna delildir. [\[268\]](#)

3410... İbn Abbas (r.anhüma)'dan, şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a), Hayber'i fethetti; arazinin, beyaz (gümüş) ve sarı (altın) ne varsa hepsinin kendisine ait olmasını şart koştu. Hayberliler:

"Biz çiftçiliği sizden daha iyi biliriz. Araziyi (çıkacak) meyvenin yarısı sizin yarısı da bizim olmak üzere bize ver" dediler. -İbn Abbas, Hz. Peygamber'in bu şart üzere onlara verdiği zannetti-.

Hurmaların toplanma vakti geldiği zaman Rasûlullah (s.a) Abdullah b. Revâha'yı Hayberlilere gönderdi. Abdullah (ağaçlardaki) hurmayı tahmin etti. Medineliler ona (tahmin etti manasına gelen "harez" kelimesine) el-haras diyorlardı. Abdullah:

Şu hurma ağaçlarında; şu kadar, şu kadar hurma var, dedi.

Hayberliler:

Ey Revâha'nın oğlu! Bize çok söyledin (çok tahmin ettin), dediler. Abdullah:

Hurmayı tahmine ben yetkiliyim. Söylediğimin yarısını size vereceğim.

Hayberliler:

İşte bu hak, yer ve gök onunla ayakta duruyor. Biz senin dediğini almaya razıyız, dediler. [\[269\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif, Hayber arazisinin yahudilere nasıl ortağa verildiğini açıklamaktadır.

Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber (s.a) hurmaların toplanma vakti gelince, Abdullah b. Revâha'yı tek başına Hayber'e gönderdi. Bu hali bazı âlimler tarafından haberi vahidle amel etmenin cevazına delâlet sayılmıştır. Abdullah b. Revâha ağaçtaki meyveyi çok iyi tahmin edebiliyordu.

Abdullah Hayber'e varınca bahçelerdeki hurmanın mikdarını tahmin etti. Yahudiler bu tahminin fazla olduğunu ileri sürerek itiraz ettiler. Abdullah bu itiraza tahmininin fazla olmadığını ima ederek, "tahmin ettiğim hurmanın yansım size vereceğim" dedi. Yani fazla tahminde bulunmuşsa bunun zararını kendisinin çekeceğini söyledi. Yahudiler buna razı olup takdir ettiler ve, "yerin ve göğün adalet üzere durduğunu" söylediler. Yahudilerin bu sözü söylemelerine sebep olan hadise Muvatta'da şöyle anlatılır:

Yahudiler, kadınlarının zinetlerinden topladılar ve Abdullah'a: "Bunlar senin, ölçüyü biraz azalt ve taksimde göz yum" dediler. Buna Abdullah b. Revâha şöyle karşılık verdi: "Ey yahudiler! Vallahi sizler bana göre Allah'ın yarattıklarının en kötüsüsünüz. Ben size ne için zulmedeyim ki? Ama sizin bana teklif ettiğiniz rüşvet zulümdür. Biz onu asla yemeyiz." Bunun üzerine yahudiler: "İşte gökler ve yer bununla (adaletle) ayakta durur" dediler.

Abdullah b. Revâha'nın hurma ağaçlarındaki hurmayı önceden tahmin etmesi iki maksada dayanabilir:

1- Meyveden yenilmeden önce, ondan verilecek meyvenin hesaplanması. Böylece zekâtının tamı tamına verilmesi. 3413 numarada gelecek olan hadis buna delâlet eder.

2- Yahudilerin, hurmaları bölüşülmeden önce koparıp çalmalarını önlemek. Çünkü onlar müslüman olmadıkları için kendilerinden her türlü melanet beklenir. [\[270\]](#)

Bazı Hükümler

1. Gayri müslimlerle müsâkât (bahçe ortaklığı) caizdir.

2. Ortağa verilen bahçenin mahsulünün önceden tahmin edilip, ona göre hisse istenmesi caizdir.

3. Karşı tarafı razı etmek için, tahmin edilen mikdandan yarısını işçiye verip kalanını bahçe sahibinin alması caizdir.

4. Haberi vahidle amel etmek caizdir. [\[271\]](#)

3411... Bize Ali b. Sehl er-Remlî haber verdi, bize Zeyd b. Ebî Zerkâ, Ca'fer b. Bürkân'dan, önceki isnad ve mana ile haber verdi;

Ca'fer, (tahmin etti manasına); dedi. "Her san ve beyaz" kelimelerinin yanında da, "yani altın ve gümüş" dedi. [\[272\]](#)

Açıklama

Bu rivayet, yukarıdaki hadisin bir başka naklidir. Bu rivayette de, "Abdullah b Revâha tahmin etti" denilirken "tanmin etti manasına "hazera" denilmiş, "harsa" denilmemiştir. Bir de önceki rivayette "hurmayı tahmin etti" denildiği htdrîe, burada hurma hiç anılmamış, sadece "tahmin etti" denilmiştir.

"hazera" kelimesi Bezlü'l-Mechöd'da "hareza" olarak tesbit edilmiştir. Ayrıca "her sarı ve beyazın kendisi için olmasını şart koştu" cümlesinden sonra, san ve beyazı açıklanın sadedinde "yani altın ve gümüş" ifadesi yer almıştır. Halbuki bu ilâve önceki hadiste mevcut değildir. [\[273\]](#)

3412... Bize Muhammed b. Süleyman haber verdi, bize Kesîr -yani İbn Hişâm- Ca'fer b. Bürkân'dan rivayet etti, bize Miksem'den naklen Meymûn haber verdi:

Rasûlullah (s.a) Hayber'i fethettiği zaman...

Ravi Kesîr, Zeyd'in hadisinin benzerini zikretti, (rivayetinde): "hurmayı tahmin etti" [\[274\]](#) dedi. Ayrıca; (hurmayı tahmine ben yetkiliyim cümlesinin yerine) "Hurmayı toplamaya ben yetkiliyim; size, söylediğimin yarısını vereceğim" dedi. [\[275\]](#)

Açıklama

Bu rivayet de 3410 no'lu hadisin çok küçük farklılıklarla gelen başka bir naklidir. Senede de fark olduğu için, senedi aynen terceme ettik.

Hadisin metnindeki farklılıklara terceme esnasında ve dipnotta işaret ettik. [\[276\]](#)

35. (Ağaçtaki Meyveyi) Tahmin Etmek

3413... Âişe (r.anha)'dan, şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a), Abdullah b. Revâha'yı gönderir, o da olgunlaŝınca daha yenilmeden önce hurmaları tahmin ederdi. Sonra, yahudi-ler bu tahmini almak veya. onu müslümanlara vermek arasında muhayyer bırakılırlardı. [\[277\]](#) (Bu), meyveler yenilmeden ve (ihtiyaçlara) sarfedilmeden önce zekâtın tayin edilmesi içindi. [\[278\]](#)

Açıklama

Tahmin etmek diye terceme ettiğimiz "el-hars" kelimesi şu manaya gelir: Bahçesini ortağa veren veya bağdan bahçeden öşür ya da haraç alacak olan görevlinin meyve veya üzümü dalında iken tahmin edip, karşı tarafı bu miktarda sorumlu tutmasıdır.

İmam Mâlik'in rivayetinde Abdullah b. Revâha'nın, "(Tahmin edilen)-isterseniz sizin olsun isterseniz benim" dediği kaydedilmektedir.

Abdullah b. Revâha'nın, dalındaki hurmaları tahmin ettikten sonra, onu almak veya müslümanlara vermek arasında yahudileri muhayyer bırakmasından maksat şudur: Ağaçtaki hurmaların miktarını tahmin eder, sonra da: "İsterseniz bu miktarın yansını bize verin, ağaçlardaki hurmayı siz toplayın; isterseniz meyvelerin tümünü biz alalım, tahmin ettiğimiz miktarın yarısını size verelim" dedi.

Hız. Âişe'nin ifadesinden anladığımızı göre, Hız. Peygamber'in Abdullah b. Revâha'yı meyveleri tahmin için göndermekten maksadı; zekâtını almak için hurmaların mikdarını tesbitti. Çünkü yoksulların orada muayyen bir hisseleri yoktu. Meyvelerin mikdarı tahmin edilmeden kendi haline bırakılması halinde yahudiler yer ve bundan müslümanlar zarar görürdü.

Zürkanî, Muvatta şerhinde İbn Rezîn'in şöyle dediğini nakleder: "İsa'ya; İbn Revâha'nın bu yaptığı; bahçe ortakları veya ortaklar için (meyveyi tahmin edip bölüşmek) caiz olur mu? diye sordum. Hayır, bunun taksimi sadece ölçek ile olur, ancak ona ihtiyaçları muhtelif ise hars (tahmin) yoluyla paylaşırlar, dedi." İsa, Abdullah b. Revâha'nın tahmininin, ona mahsus olduğunu söyler.

Bâcî ise, Abdullah'ın tahminini şöyle izah eder: "Onun, zekâtın hakkını ayırmak için tahminde bulunmuş olması muhtemeldir. Çünkü zekâtın verileceği yerler, savaşla zaptedilen arazinin gelirinin sarfedileceği yerlerden ayrıdır."

Ağaçlardaki hurmanın, zekât hissesini tayin için değil de, bölüşmek için tahmin edildiği kabul edilirse bu, meyveyi meyve karşılığında tahminî olarak satmak olur ki, caiz değildir.

İbn Abdilberr de; Hız. Peygamber'in Abdullah b. Revâha'yı Hayber hurmalarını tahmine

göndermesindeki maksadın, zekât miktarını tayin için olduğuna işaretle şöyle der: "Müsâkâtta meyveyi tahmin etmek ulemanın tümüne göre caiz değildir. Çünkü müsâkâtta taraflar (bahçe sahibi ve işçi) birer ortaklardır. Onun için ancak meyveyi meyve karşılığında satmanın caiz olduğu bir yolla bölüşebilirler. Aksi halde bu, müzâbeneye girer."

Müsâkâtta, ortakların meyveyi tahmin ederek bölüşmelerinin caiz olup olmadığı konusunda farklı şeyler söylenmektedir. Bezlü'l-Mechûd ta'likin-da, Takrîr'den naklen Hanelilerin görüşüne şöyle temas edilir. "Müzâraa-nın caiz olup olmayışı konusundaki ihtilâfdan dolayı âlimlerimiz, tahmine dayanarak taksimin caiz olup olmayışında ihtilâf etmişlerdir. İmam A'zam, Hz. Peygamber'in Hayberlilere karşı yaptığının müzâraa değil de haraç olduğunu savunduğuna göre, haraç ve cizye alırken tahmini esas almayı caiz görüyor demektir. Ona göre, müzâraa ve müsâkâtta ise tahminle bölüşmek caiz değildir. Diğer âlimler müzâraa ve müsâkâtı caiz gördüklerine göre, müzâraada tahminle taksimi de caiz görürler."

Münzirî bu hadisin isnadında, bilinmeyen bir adamın olduğunu söyler. Bu şahıs İbn Şihâb ile İbn Cüreyc arasındadır. Çünkü İbn Cüreyc, "Bana İbn Şihâb'dan haber verildi" der, fakat kimin haber verdiğini söylemez. Ab-dürrezzak ve Dârekutnî hadisi bu anılan vasıta olmadan nakletmişlerdir. Ama İbn Cüreyc müdellistir. Hadisi kuvvetli göstermek için aradaki bilinmeyen kişiyi gizlemiş olabilir.

Avnü'l-Ma'bûd'da, bu hadiste bilinmeyen bir ravinin bulunduğu işaret edildikten sonra, hurma ve üzümlerin tahmininin caiz oluşuna delâlet eden birçok hadis nakledilmiştir.

Bu hadislerden birkaçı şöyledir:

Attâb b. Üseyd şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a), insanlara, meyve ve üzüm çubuklarını tahmin edecek kişi gönderirdi". [\[279\]](#)

Sehl b. Ebî Hasme'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "(Meyve) tahmin ettiğiniz zaman (tahmin ettiğinizi) alınız ve üçte birini bırakınız. Eğer üçte birini bırakmazsanız dörtte birini bırakınız..." [\[280\]](#)

Câbir (r.a), Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Tahmini hafif tutunuz, tahminde toleranslı davranınız". [\[281\]](#)

Bu hadisler; hurma, üzüm ve tahmini mümkün olan meyveleri ağacında iken tahmin edip buna göre bölüşümesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Ancak yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bazı âlimler; bu hadislerdeki tahminden maksad, araziden alınacak haraç, zekât ve cizye gibi vergilerle ilgilidir. Ortak olan meyvenin tahminle bölüşülmesi caiz olmaz, demektedirler. [\[282\]](#)

3414... Câbir (r.a)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Allah (c.c), Rasûlüne Hayber'i nasibetti. Rasûlullah da onları oldukları gibi bıraktı. Hayber'i kendisi ile. Hayberliler arasında (ortak) kıldı. Abdullah b. Revâha'yı gönderdi, Abdullah da Hayberlilere (bahçelerin ürününü) tahmin etti. [\[283\]](#)

Açıklama

Câbir (r.a), Cenab-ı Allah'ın Rasûlüne Hayber'in fethini müyesser kılmasını şeklinde ifade etmiştir. Aslında fey', kâfirlerin mallarından müslümanların eline harpsiz geçen hasıladır. Câbir'in ifadesi: "Allah'ın, fethedilen memleketler halkının mallarından Peygamberine verdikleri..." [\[284\]](#) âyet-i kerimesine işarettir.

Avnü'l-Ma'bûd'da Zürkanî'den naklen şöyle denilmektedir: "Yani zekâtın hakkını diğerinden ayırmak için tahmine gönderdi. Çünkü zekâtın sarf yeri ayrıdır. Muhtelif ihtiyaçlar için gönderdi de denilebilir. Hadis-i şerif, bu maksatlarla ürünü önceden tahmin etmenin caiz olduğuna delildir. Ulemanın çoğunluğunun görüşü de bu istikamettedir. Süfyân-ı Sevrî ise bunu hiçbir şekilde caiz görmez. Yine hadis müsâkâtın cevazına da delildir. Ebû Hanîfe, Rasûlullah'ın; olup olmayacağı belli olmayan bir şeyi satmaktan meneden hadisine dayanarak müsâkâtı caiz görmez..."

Zürkanî daha sonra müsâkâtın hükmü ve caiz olduğu sahalarla ilgili münakaşaları vermektedir. Biz, daha önce o konuyu gözden geçirdiğimiz için Zürkanî'nin sözünün tamamını aktarmadık. [\[285\]](#)

3415... Ebû Zübeyr (el-Mekkî), Câbir b. Abdullah'ı şöyle derken işittiğim haber verdi:

İbn Revâha (Hayber'in hurmasını) kırk bin vesk olarak tahmin etti.

(Câbir), İbn Revâha kendilerini muhayyer bırakınca, yahudilerin meyveyi alıp, yirmi bin vesk borçlandıklarını zannetti. [\[286\]](#)

Açıklama

Bu rivayet öncekilerden farklı olarak, Hayber hurmalıklarından elde edilecek hurmanın Abdullah b. Revâha tarafından tahmin edilen miktarını da vermektedir; bu miktar 40 bin vesktir. Bir vesk 200 kg. olduğuna göre, Hayber hurmalarının miktarı bugünkü ölçülerle

8.000 tondur.

Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Revâha'nın yaptığı tahminden sonra, yahudilerin 20 bin vesk (4.000 ton) hurmayı müslümanlara vermeyi kabul edip meyveyi aldıklarını zannetmektedir. [\[287\]](#)

İCARE BÖLÜMÜ

Ebû Dâvûd nüshalarının bazılarında, "İcâre Kitabı" sözkonusu edilmeden doğrudan doğruya "Öğretmenin Kazancı Konusu" babı yer almıştır. Böylece bundan sonraki bahislerde, "Kitabü'l-Bey"nin bahisleri içerisinde yer almıştır. Nüshaların çoğunda ise bu bölümün başında: "Kitabü'l-İcâre" başlığı yer almıştır. [\[288\]](#)

36. (Kuran) Öğretmenin (İn) Kazancı

3416... Ubâde b. Sâmit'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Suffe ehlinde bazı insanlara yazı yazmasını ve Kur'an'ı öğrettim. [\[289\]](#) İçlerinden birisi de bana bir yay hediye etti. (Kendi kendime);

bu bir mal değildir. Onunla, Allah yolunda ok atarım. Rasûlullah'a gidip sorayım dedim. Varıp; "Ya Rasûlallah, kendilerine yazı ve Kur'an öğrettiklerimden birisi bana bir yay hediye etti. O, mal değil, Allah yolunda ondan ok atarım" dedim.

"Eğer boynuna ateşten bir halka takılmasını istiyorsan, kabul et" buyurdu. [\[290\]](#)

Açıklama

Münzirî, hadisin isnadı ile ilgili olarak şöyle der: "Hadisin isnadında Muğîre b. Sa'd -Ebû Hâşim el-Mevsîlî- var. Veki' ve Yahya b. Maîn onun sika (güvenilir) olduğunu söylemişlerdir. Bir grup âlim ise onun hakkında konuşmuşlardır. İmam Ahmed, "Hadisi zayıftır, münker hadisler rivayet etmiştir. Hz. Peygamber'den naklen haber verdiği tüm hadisler münkerdir" demiştir."

Ebû Zür'a er-Râzî de Muğîre'nin hadisinin deli! alınamayacağını söyledikten sonra, "Ama Ebû Dâvûd'da, Ubâde'den başka bir yolla da rivayet edilmiştir" der. Ebû Zür'a'nın işaret ettiği bu rivayet, bir sonraki hadistir.

Hadis-i şerifte Ubâde b. es-Sâmit (r.a.)'in Suffa ashabından bazılarının Kur'an öğrettiği belirtilmektedir. Hadisin fikhî yönüne geçmeden önce suffa ehlinde bahsetmek istiyoruz. [\[291\]](#)

Suffa Ashabı:

Suffa, Türkçemizde "sofa" olarak geçen yüksekçe set, seki manasına gelir.

Mescid-i Nebevî'nin etrafında üstü örtülü sekiler vardı. Burada kimsesiz fakirler barınırlardı. Buranın 400 kişi kadar kadrosu vardı. Çıkanların yerine yenileri alınırđı. Bunlar, Kur'an okumak ve cihad etmekle meşgul olurlar, Hz. Peygamber (s.a.)'in konuşmalarını dinlerlerdi. Geçimlerini zengin müslümanların yardımı ile sağlardı. Şu âyet-i kerime bunlar hakkında nazil olmuştur:

"(Ey mü'minler! Sadakalarınızı çok fakirlere tahsis ediniz) ki, onlar nefislerini Allah yolunda cihad ve gazaya tahsis etmişlerdir. (Bu yüzden) onlar (ticaret için) yeryüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. Bunların halini bilmeyenler onları zengin sanırlar. (Habibim!) Sen bu fakirleri simaları (ndaki kansızlıkları) ile bilirsin. Bunlar halktan (istemeye mecbur olurlarsa) ısrarla istemezler. (Ey mü'minler!) Bu fakirlere verdiğiniz her sadakayı Allah çok iyi bilir."[\[292\]](#)

Mescid-i Nebevî'nin etrafındaki sofada yaşayanlara yaşadıkları yere nisbetle Ashab-ı Suffa (Suffa ashabı) denilirdi. Hz. Peygamber (s.a.) burada yaşayan müslümanlara özel muallimler tayin eder ve onlara Kur'an okumasını öğretirdi. Bu müslümanlar da Kur'an okumasını öğrendikten sonra, yeni müslüman olan kabilelere muallim olarak gönderilirdi. İşte Ubâde b. Sâmit de Suffa ashabına kur'an öğretenlerdendir.

Hadis-i şerifin zahiri, Kur'an öğretme karşılığında ücret veya hediye kabul etmenin caiz olmadığına delâlet etmektedir. Kur'an-ı Kerim okuma veya okutma karşılığında ücret alma konusu birkaç yönden ele alınabilir:

1- Kur'an okumak, hatim yapmak karşılığında ücret almak,

2- Kur'an-ı Kerim öğretmek karşılığında;

a) Ücret almak

b) Hediye kabul etmek.

3- Hastalara Kur'an okumak ve karşılığında ücret almak. Şimdi bunları teker teker ele alalım.[\[293\]](#)

Kur'an Okuma Karşılığında Ücret Almanın Hükümü:

Hadis-i şerifin şerhlerinde bu konuya pek temas edilmemekte, daha çok Kur'an öğretme karşılığında ücretin alınıp alınamayacağı'nın münakaşası yapılmaktadır.

Hanefî fıkıh kitaplarında, ihtilâfa temas edilmeden, Kur'an okuma ve zikir gibi ibadetler karşılığında ücret almanın caiz olmadığı belirtilmektedir. Hanefî uleması bu görüşü; "Müslümanlara mahsus olan hiçbir taatte başkasını kiralamak caiz değildir" kaidesine ve bu konudaki âyet ve hadislerle dayandırır. Bu konudaki hadisler, "Kur'an öğretme karşılığında ücret almak" başlığı altında biraz sonra gelecektir.

İbn Âbidin; Ukûd-u Resmî'l-Müftî adındaki risalesinde; bazı fıkıh kitaplarında, "Kur'an okuma karşılığında ücret almanın caiz oluşu müftâbihtir" denildiğini kaydeder ve bu naklin hatalı olduğunu söyler. Doğrusunun ise, sonraki âlimlerin; halkın ehemmiyet vermemesi yüzünden Kur'an okuyanın kalmayacağı endişesiyle Kur'an öğretme karşılığında ücret almanın caiz oluşuna fetva vermiş oldukları olduğunu kaydeder. İbn Âbidin devamla şöyle der:

"Anılan zaruret olmadığı halde müteahhirîn (sonraki) âlimlerinin görüşlerinin; mücerred Kur'an okuma karşılığında ücret almanın cevazı istikametinde olduğu nasıl söylenebilir? Çünkü devirler geçse ve hiç kimse Kur'an okuması için birini tutmasa bundan hiçbir zarar gelmez. Aksine asıl zarar, Kur'an okuması için adam kiralamaktır. Çünkü bu, Kur'an'ı bir kazanç aleti ve ticaret metayı haline getirmektir. Bu durumda Kur'an okuyan kişi Allah rızası için bir şey okumaz. Sadece ücret için okur. Bu ise Allah'tan başkası için ibadet etmek manasında katıksız bir riyadır. Bu durumda müstecir (para verip Kur'ân okutan) in ölüsüne hediye etmek için beklediği sevap nereden olacak? (Çünkü ölüye sevap gönderebilmek için önce sevap kazanmak gerekir. Allah için değil de para için okunan Kur'an karşılığında sevap alınamayacağına göre, ölünün ruhuna gönderilecek sevap yok demektir.) İmam Kâdî Han; zikir karşılığında ücret almak, sevap elde etmeye manidir, der. Bunun benzeri ifadeler, müezzinin ücret alması hakkında Fethu'l-Kadir'de de vardır. Eğer Kur'an okutan müstecir bu okumanın sevabı olamayacağını bilse okuyana bir kuruş bile vermez. Okuyucular zikir ve Kur'an vasıtasıyla haram olan dünya metayını toplamaya yönelirler. Zamanımızda insanlar parayla Kur'an okutmanın en büyük ibadetlerden biri olduğuna inanmaya başladılar. Halbuki bu en büyük kötülüklerdendir. Ayrıca bunda yetimlerin mallarını yemek, evlerinde oturmak, bağırarak uyuyanları rahatsız etmek, def çalıp nağmeler söylemek, kadınların ve çocukların toplanması gibi daha nice fenalıklar vardır."[\[294\]](#)

İbn Âbidin aynı konuda bir risale kaleme almış ve bunda meseleyi daha geniş bir biçimde işlemiştir. Arzu edenler, Şifâu'l-Alîl ve bellu'l-galîl fi hukmi'l-vasıyyeti bi'l-hatemâti ve't-tehâlîl adındaki bu risaleye (Resâil-i İbn Âbidin'in 7. risalesi) bakılabilir.[\[295\]](#)

Kur'an-i Kerim Öğretme Karşılığında Ücret Almak:

Üzerinde durduğumuz hadisin esas konusu budur. Hattâbî, âlimlerin bu hadisin mana

ve te'vilinde ihtilâf ettiklerini söyleyerek bu konuda dört ayrı görüş nakletmektedir:

1- Kur'an-ı Kerim öğretmek karşılığında ücret almak hiçbir surette caiz değildir. Zührî, Ebû Hanîfe ve İshak b. Râhûyeh bu görüştedir, bbu Hanî-fe'nin seçkin talebeleri Ebû Yusuf ve Muhammed ile Ahmed b. Hanbel, Atâ, Dahhâk b. Kays ve Abdullah b. Şakîk'ın görüşleri de aynı merkezdedir. Bu görüş sahiplen, üzerinde durduğumuz hadisin yamsıra şu hadisleri de delilleri arasında saymaktadırlar:

Abdurrahman b. Şiblî'den Rasûlullah (s.a.)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Kur'an'ı okuyunuz. Onun hakkında haddi aşmayınız, ondan uzak kalmayınız, onu kazanç metaı yapmayınız, onunla mal biriktirme cihetine gitmeyiniz."[\[296\]](#)

İmrân b. Husayn'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kur'an'ı okuyunuz ve onun karşılığım Allah'tan isteyiniz. Şüphesiz sizden sonra Kur'an'ı okuyan ve karşılığını insanlardan isteyen bir kavim gelecektir."[\[297\]](#)

Ebu'd-Derdâ, Rasûlu İlah'dan şöyle nakletmiştir: "Kur'an öğretmek karşılığında bir yay alanın boynuna Allah ateşten bir yay takar."[\[298\]](#)

Süleyman b. Bürde, babası kanalıyla Rasûhıllah'tan şöyle rivayet etmiştir: "Karşılığında insanlardan yiyecek temin ederek Kur'an okuyan kişinin yüzü kıyamet gününde üzerinde et olmayan bir kemik halinde gelir."[\[299\]](#)

Bu görüşte olanlar Kur'an öğretme karşılığında ücret almayı caiz görenlerin dayanmış oldukları, tamamına biraz sonra temas edeceğim; "Sizi, senin ezberindeki Kur'an üzerine evlendirdim" hadisini şöyle izah ederler:[\[300\]](#) "Bu haberde Kur'an öğretmenin mehir olduğu açıkça ifade edilmiş değildir. Hz. Peygamber'in o kadını Kur'an bilen zata ikram için mehirsiz olarak evlendirmiş olması da muhtemeldir. Nitekim Ebû Talha'ya, müslüman olması üzerine Ümmü Süleym'i nikahlamıştı. (Rasûlullah'ın Kur'an Öğretmeyi mehir yerine saydığı farzedilirse), mehirle ücretin bir olmadığını söyleriz. Çünkü mehir mutlak bir ücret değildir, o bir bağıştır. Onun için mehir anılmadan da nikâh caizdir, mehrin fasid oluşu akdi de ifsad etmez. Ücret ise böyle değildir."

İbn Kudâme; imamet, müezzinlik ve Kur'an öğretmek gibi hizmetlerde bulunanların geçimlerine yetecek meblağın hazineden verilmesinin caiz olduğunu söyler. Buna gerekçe olarak da bu hizmetlerin müslümanların menfaatine, hazinenin de müslümanlar için olduğunu söyler.

2 - Hasenü'l-Basrî, İbn Şîrîn, Şa'bî, Atâ, Mâlik, Şafiî ve Ebû Sevr; Kur'an öğretme karşılığında ücret almanın caiz olduğu görüşündedirler. Bunlar Bu-harî'deki "Karşılığında ücret aldığınız vazifelerin en haklı olanı, Allah'ın kitabı mukabilindeki ücrettir." hadisine dayanırlar. Hanefîler, bu hadisten maksadın, Kur'an ile dua edip karşılığında ücret alma olduğunu söylerler.

Seni b. Sa'd'ın şu hadisi de bu görüşte olanların delillerindedir: Rasûlullah (s.a.)'a bir kadın gelip; "Ya Rasûlallah, ben kendimi sana bağışladım (beni kendine nikâhla)" dedi ve uzun müddet ayakta bekledi. Bunun üzerine bir adam kalkıp; "Ya Rasûlallah! Senin ona ihtiyacın yoksa bana nikâhla" dedi.

Hz. Peygamber (s.a):

"Ona mehir olarak vereceğin bir şey var mı?" diye sordu.

Şu izarımdan başka bir şeyim yok.

"İzarını verirsen, izarsız kalırsın, başka bir şey ara."

Hiçbir şey bulamıyorum.

"Demir bir yüzük bile olsa bir şey ara."

Adam arandı fakat bir şey bulamadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a): "Yanında (ezberinde) Kur'an'dan bir şey var mı?"

Evet -isimlerini sayarak- şu, şu sûreler var, dedi.

"O halde sizi Kur'an'dan ezberindekiler karşılığında evlendirdim." buyurdu.

Bir rivayette Hz. Peygamber'in adama; "Ona yirmi âyet öğret, senin carındır" buyurduğu beyan edilmektedir.

Kur'an öğretme karşılığında ücret almayı caiz görenler, bu rivayetteki nehri ücrete kıyas ederler. İzah etmekte olduğumuz Ubâde hadisini ise söy-e te'vil etmektedirler: Ubâde'nin yaptığı önceden bir teberru idi. O, Kur'an öğretirken herhangi bir ücret ve karşılık istememişti. Onun için Hz. Peygamber Jbâde'yi, sevabı kaçırmaması için ücret almaktan sakındırdı. Ubâde'yi, s.e-?abi kaçırmaması için ücret almaktan sakınırdı. Ubâde'nin bu konuda ta-cib edeceği yol, birisinin kaybolan hayvanını bulup karşılıksız olarak sahibine veren ve denizde kaybolan malını çıkartıp sahibine iade edenin yolu-lur. Onun bu işleri karşılıksız olarak yaptıktan sonra ücret alması caiz delildir. Ama, daha hayvanı bulmadan veya denizdeki malı çıkarmadan önce icret almayı şart koşarsa bu caizdir.

Bu görüş sahiplerinin dayandığı diğer bir haber de, bundan sonraki babda gelecek olan Ebû Saîd el-Hudrî hadisidir. Bu hadisin delil oluşu ve karşı gö-üşte olanların cevabı orada gelecektir.

Hanefî mezhebindeki bazı müteahhirîn (sonraki) âlimler de, insanların Kur'an'a karşı ilgilerinin zayıfladığını gözönüne alarak Kur'an öğretme karalığında ücret almanın caiz olduğuna fetva vermişlerdir. Ancak bugün için söyle bir durum sözkonusu değildir. Çünkü binlerce kur'an kursu ve İmam Hatip Okulunda devletin görevli memurları Kur'an öğretmekte ve bunun için devletten maaş almaktadırlar. İsteyen herkes bu görevlilerden Kur'an öğrenebilmektedir.

3- Bazı âlimlere göre, Kur'an öğretme karşılığında ücret almak birkaç /önden ele alınmalıdır:

a) Eğer müslümanlar arasında Kur'an-ı Kerim öğretebilecek durumda 3İan kişiler birden fazla ise, o zaman Kur'an öğreten kişi ücret alabilir. Çünkü m durumda öğretmek onun için farz olarak taayyün etmemiştir.

b) Eğer bir yerde Kur'an öğretebilecek başkası yoksa o zaman alamaz. Birbirleri ile gelişki arzedenden hadisler de bu anlayışa göre te'vil edilebilir. [\[301\]](#)

Kur'an Öğretme Karşılığında Hediye Kabul Etmek:

el-Muğnî ve İ'lâu's-Sünen'deki ifadelerle göre; önceden pazarlık yapılmaması şartıyla Kur'an öğretilene hediye vermek caizdir. Çünkü bu, hibehük-mündedir. Kur'an öğretme gibi bir konu olmadan hediye vermek nasıl caizse, Kur'an öğrettikten sonra da caizdir. Hz. Peygamber (s.a); Übeyy (r.a.)'in, kendilerine Kur'an öğrettiği kişilerin yemeğinden - özellikle kendisi (Übeyy) için hazırlanmamışsa- yemesini caiz görmüştür.

Bu görüşte olanlar, yay hadisini (şerhi ile meşgul olduğumuz hadis) şöyle açıklarlar: Ubâde, Suffa ashabına sırf Allah için Kur'an okutuyordu. Onun için Rasûlullah onun alacağı ecirde bir noksanlığın olmamasını istedi, Suffa ashabı fakir oldukları için; onlardan mal almanın mekruh, yardımda bulunmanın müstehap olduğunu ileri sürerek, Hz. Peygamber'in Ubâde'yi yayı almaktan menettiğini söyleyenler de vardır.

Bazı âlimler, Kur'an öğretme karşılığında hediye kabul etmenin de mekruh olduğu görüşündedirler. İbn Kudâme bu görüşe temas etmekte ama kimlere ait olduğundan bahsetmemektedir. [\[302\]](#)

Hastalara Kur'an Okumak ve Karşılığında Ücret Almak:

Bu konu bundan sonra gelecek olan babda müstakil olarak ele alınacaktır. [\[303\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kur'ân-i Kerim öğretme karşılığında ücret almak caiz değildir. Bu, imam Ebu Hanire, Ahmed b. Hanbel, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşüdür. İmam Şafiî, İmam Mâlik

ve Hanefîlerin müteahhirîn ulemasına göre ise caizdir.

2. Kur'an okumak ve hatim karşılığında ücret almak caiz değildir. Bu konuda değişik bir görüşe rastlayamadık.

3. Kur'an öğreticisine, önceden şart koşulmaması ve hocanın talebi olmaması şartıyla hediye verilmesi dört mezhebe göre de caizdir.

Bahsimizin sonuna Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarîh'i terceme ve şerheden Prof. Kamil Miras'ın hafızlara ve okuyucularına hitaben kaleme aldığı bir yazıyı sadeleştirerek vermek istiyoruz. Kamil Miras şöyle diyor:

"Âciz muharrir, bir Buhari hizmetkârı olarak, selef ulemanın nassa dayanan icthad yollarını takip ve sonraki âlimlerin istihsan yollarından ayrılmak kanaat ve mevkiinde bulunuyorum. Size de selefın yolunu takip etmenizi tavsiye ederek derim ki; yukarıda terceme ettiğimiz hadisi şeriflerin bize ilham ettiği hakikate göre Rasûlullah (s.a.) Efendimiz, Kur'an-ı Azimü's-Şân'ın bir ticaret malı gibi kiralamaya tabi tutularak horlanmasını istemiyor. Maddi hayatımızdaki şartlar eda ve istifadan yüce bulunması ve böylece Allah kelâmının yüce mevkiinde ve hürmette tutulması Şâri'in arzusudur. Bu yüce gayenin gerçekleşmesi için Kur'an-ı Kerim'in yüce şanına izafetle hafızların sadece Allah'ın kerem hazinesine ihtiyaçlarını arzetmelerini tavsiye etmiştir. Hafızların Kur'an okumak üzere kiralanarak, halka el açmaktan tenzih ederek, sadece Kur'an okunduktan sonra verilecek hediye kabul etmelerine müsaade buyurmuştur. Bütün bu tavsiyelerden hedeflenen tek gaye Kur'an'ın ve Kur'an hamilleri (hafızlar)nin saygıya değer tutulmasıdır. Ey hafızlar! Ramazanda ve diğer günlerde hatm-i şerif veya diğer bir dini görev için davet edildiğiniz zaman Kur'an-ı Kerim'in pek haklı olarak üzerinizde taşıdığınız paha biçilmez yükünü, itibarını koruyunuz; bazılarının yaptığı gibi üç aşağı beş yukarı pazarlığa girmeyiniz. Bu hem sizin hem de Kur'an'ın şeref ve itibarını zedeler.

Sayın okuyucularım! Hatm-i şerif ve dinî bir vazifenin ifasına davet ettiğiniz hafızlarımızı bir işçi durumuna düşürüp, pazarlığa mecbur etmeyiniz. Hz. Kur'an'ın üstün şanına yakışır bir hediye ile karşılayınız..."[\[304\]](#)

3417... Cenâde b. Ebî Ümeyye, Ubâde b. Sâfnit'ten, önceki hadisin benzerini rivayet etmiştir. Önceki rivayet daha ükemmeldir.

(Bu rivayette öncekinden farklı olarak şu ifadeler yer almıştır):

- Ubâde der ki:-

Ya Rasûlallah, bu konuda ne diyorsun? dedim.

"Omuzların arasına, (boynuna) takındığın -veya astığın- bir kor" buyurdu.[\[305\]](#)

Açıklama

İbnu'UMünzir, bu rivayetin isnadında Bakiyye b. el-Velîd'in bulunduğunu ve birçok alımın onu tenkid ettiğini söyler.

Önceki rivayette konu enine boyuna açıklanmıştır, burada tekrarına gerek yoktur. [\[306\]](#)

37. Tabirlerin Kazancı

3418 ... Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)'den, şöyle (dediği) rivayet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a.)'ın ashabından bir grup bir sefere çıktı ve Arap kabilelerinden birisinin yanında konakladı. Onlardan kendilerini misafir etmelerini istedik . Kabiledekiler ise misafir etmekten kaçındılar. (O esnada) kabilenin reisini akrep soktu. Onun için her şeyle şifa aradılar ama hiçbir şey fayda vermiyordu. Bunlardan bazıları:

Şu yanınıza konaklayan kabileye gitseniz, belki onların birinde arkadaşınıza fayda verecek bir şey vardır, dediler. Bunun üzerine birkaç kişi (kabileye gelip):

Reisimizi akrep soktu; kendisi için her çareye başvurduk fakat hiçbir şey fayda vermiyor. Sizden birinizin yanında arkadaşımıza şifa verecek bir şey, yani rukye (dua) var mı? diye sordular.

Kafileden bir adam (ki o Ebû Saîd'dir):

Ben dua ederim ama sizden bizi misafir etmenizi istedik, fakat siz misafir etmekten kaçındınız. Onun için ben de şimdi benim için bir ücret tayin edinceye kadar dua etmiyorum, dedi.

Bunun üzerine onun için bir sürü koyun kararlaştırdılar, o da hastaya gelip üzerine Fatiha sûresini okudu ve üfledi. Nihayet adam iyileşti, sanki bağından kurtulmuş (hayvan) gibi idi. (Kabile reisi) kabileye anlaştıkları ücreti verdi. Kafiledelikler; "Sürüyü paylaşınız" dediler. Okuyup dua eden (Ebû Saîd) ise;

Rasûlullah'a gidip de meseleyi danışmadıkça yapmayınız, dedi. Onlar da Rasûlullah'a gidip hâdiseyi anlattılar. Rasûlullah (s.a):

"Onun (Fâtiha'nın) bu kadar etkili bir dua olduğunu nereden bildiniz? İyi yapmışsınız, sizinle birlikte bana da bir pay ayırınız" buyurdu. [\[307\]](#)

Açıklama

Haberin İbn Mâce'deki rivayetinden anladığımızı göre Hz. Peygamber (s.a)'in gönderdiği kabile otuz kişi idi. Anılan kabile reisinin hastalığını Fatiha okuyarak tedavi eden zat da bizzat ravi Ebû Saîd el-Hudrî idi. Yine İbn Mâce'nin rivayetinde, kabilenin Ebû Saîd'e ücret olarak verdikleri koyun sayısı da otuz tane idi. Ebû Saîd, Fâtiha'yı yedi kere okumuştur.

Hadisin diğer bazı rivayetlerinde ise, anılan hastanın asabı bir hastalığa tutulmuş ve zincire vurulmuş bir deli olduğu belirtilmektedir.

Hadis-i şerif rukyenin ve rukye karşılığında ücret almanın caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Rukye: Hastanın iyileşmesini istemek için, Kur'ân-i Kerîm okumak, Allah'ın isimleri ve sıfatlarını anmak suretiyle dua etmektir. Başka bir izaha göre rukye; bir ağrı, korku, şeytan veya sihirden kurtulmak için okunan sözlere denilir.

Hadis-i şerif iki önemli konuya işaret etmektedir:

1- Hastalara Kur'an okumak konusu,

2- Kur'an okuma karşılığında ücret almak meselesi. Şimdi bu konular teker teker ele alalım:

1- Hastalara şifa bulmaları için Kur'an-ı Kerim okumak meşrudur, hatta bu sünnettir. Hz. Peygamber (s.a)'in, kendisine yapılan bir sihiri yeni nazil olan Felâk ve Nas sûrelerini okuyarak çözdüğü ve bu hâdisenin anılan sûrelerin nüzul sebebi olduğu rivayet edilmektedir.

Fatiha sûresinin isimlerinden ikisi Sûretü's-Şifa ve Sûretü's-Şâfiye'dir. Rasûluilah (s.a) bir hadisinde, "Fatiha sûresi, ölümün dışında, tüm dertlere şifadır" buyurmuştur. Şüphesiz Fatiha sûresinin şifa oluşu, onun hastaya okunması suretiyledir. Sadedinde olduğumuz hadis-i şerifte de Hz. Peygamber (s.a)'in Kur'an okuyarak hastalığı tedavi eden müslümanları tasvio etmesi; "İyi yapmışsınız" buyurması, rukyenin (Kur'an okuyup dua ederek şifa aramanın) caiz olduğuna delildir. Âlimlerin bunun caiz oluşunda icma halinde oldukları nakledilmiştir. Gerçi Sahih-i Müslim'in tıp, hastalık ve rukye bölümünde; rukye yapmayan ve yaptırmayanların hesaba çekilmeden cennete gideceklerine dair bir hadis rivayet edilmektedir. Ama âlimler bu hadisin rukyenin yasaklığma delâlet etmediğini söylerler. Nevevî, bu hadiste tas-vib edilmeyen ve terki övülen rukyeden maksadın, manası bilinmeyen sözlerle yapılan veya kâfirlerin yaptıkları rukye olduğuna işaret eder.

el-Mâzirî şöyle demektedir: "Rukye, Kur'an ve Allah'ın zikri ile yapıldığı takdirde caizdir. Fakat, yabancı bir dil ve manası bilinmeyen sözlerle yapılırsa caiz olmaz. Çünkü bu tür rukyelerde küfrü gerektiren şeyler bulunabilir."

Bazı âlimler de rukyenin yasaklığma delâlet eden hadise şöyle bir izah getirmektedirler:

a) Rasûlullah (s.a) önce rukyeyi yasaklamış, sonra buna izin vermiş, hatta kendisi yapmıştır. Yani rukyeyi meneden hadis mensuttur.

b) Yasak olan rukye, -yukarıda temas edilen- manası-bilinmeyen sözlerle yapılan rukyedir.

c) Rukyenin yasak oluşu, her türlü şifanın Allah'tan olduğunu unutup şifayı kendi nefesinde görenlerle ilgilidir. Yoksa Allah (c.c)'a dua eden, şifayı ondan bekleyen, okuduğu Kur'an ve yaptığı zikrin bereketiyle Allah'a sığınan kişinin yaptığı rukyede mahzur yoktur.

Bu hadisten, hastaya Kur'an okuduktan sonra üfleminin meşru olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yazdıklarımızdan, "Hastaları doktor yerine üfürükçüye götürmeli, hastalıkları ilaç yerine nefesle tedavi ettirmeli" gibi bir mana çıkartılmasın. Şüphesiz organizmadaki çeşitli bozukluklardan meydana gelen hastalıkları teşhis tabibin işidir ve bu bozuklukları tedavinin yolu da onlarda müessir olan ilaçlardır. O halde, hastanın başvuracağı makam tabip, tedavi için uygulayacağı usul, tabibin tavsiyesidir. Fakat unutulmamalıdır ki, derdi de dermanı da veren Allah'tır. Onun izni olmadan en basit bir hastalık tedavi edilemez. Eğer tedavinin esası sadece tıp olsaydı, tıbbın tüm inceliklerini bilip uygulayan tıp adamlarının hastalanıp ölmemeleri gerekirdi. Oysa durum öyle değildir. Ayrıca Kur'an'ın bereketini, duanın faziletini ve bunların hastaya vereceği psikolojik tesir ve morali de kenara atmak, bunu inkâr etmek mümkün değildir. Üfürükçülüğü meslek haline getirmemek ve Kur'an'ı kazanç aracı yapmamak şartıyla ihlâs ve samimiyetle bir hastaya Kur'an okuyup iyileşmesi için dua etmenin karşısında olmamak gerekir. Ama Kur'an ve dua ile hiç ilgisi olmayan sözler mırıldanıp üfleme ve bununla para kazanmak, kadınları kızları kötü arzularına âlet etmek, kağıt üzerine acaip şekiller çizip anlaşılmasız şeyler yazıp muska diye satmak müslümana yakışan bir davranış değildir, bunun dinle diyanetle alâkası yoktur. Böyle yapanların da hocalıkla en ufak bir ilgileri mevcut değildir. Gerçek ilim erbabından, böyle bir davranış içinde olan ne duyulmuş ne de görülmüştür.

2- Hadisten istinbat edilen ikinci önemli konu da hastanın iyileşmesi için Kur'an okumak karşılığında ücret almak meselesidir.

Hastaya Kur'an okuma karşılığında ücret almak caizdir. Bu konuda herhangi bir ihtilâf nakledilmemiştir. Kur'an okumak ve okutmak karşılığında ücret almayı caiz görmeyenler, bunun bir ibadet oluşunu ve parayla ibadet etmenin caiz olmayışı prensibini esas almışlardır. Hastaya Kur'an okuyanın maksadı ise ibadet değildir.

İmam Nevevî bu hadisi şerh ederken şöyle demektedir: "Bu hadis, Fatiha ve zikirle rukye etmenin caiz olduğuna ve bunda bir mekruhluğun bulunmadığına açıkça delâlet etmektedir. Aynı şekilde bu hadis, Kur'an öğretme karşılığında ücret almanın cevazına da delildir. Bu Şafiî, Mâlik, Ahmed, İshak, Ebû Sevr ve selef (önceki) ve halef (sonraki) âlimlerin görüşüdür. Ebû Hanîfe ise, Kur'an öğretmek karşılığında ücret almayı menetmiş, hastaya okumak karşılığındaki ücreti ise caiz görmüştür."

Nevevî'nin işaret ettiği gibi; bazı müctehidler bu hadisin aynı zamanda Kur'an öğretme mukabilinde ücret almanın cevazına delâlet ettiğini savunmuşlardır. Biz 3416 no'lu hadisi izah ederken bu konuyu tartışmış ve Kur'an öğretmek karşılığında ücret almayı caiz görmeyenlerin bu hadise bakış açılarına ileride temas edeceğimizi söylemiştik. Şimdi bu konuya kısaca temas edelim:

İbnü'l-Cevzî, üzerinde durduğumuz Ebû Saîd hadisi ile Kur'an öğretmek karşılığında ücret almayı yasaklayan hadisler arasında varmış gibi görünen çelişkiye şu üç yolla cevap vermektedir:

a) Ebû Saîd eî-Hudrî'nin, reislerine dua ettiği Arap kabilesi kâfirdi, onların mallarını almak caizdir.

b) Misafirperverlik, onların vazifesi olduğu halde, onlar bir İslam birliğini misafir etmemişlerdi.

c) Dua halis bir ibadet değildir. Dolayısıyla dua karşılığında ücret almak caizdir.

Kurtubî; dua ve şifa için Kur'an okumak karşılığında alınan ücreti, Kur'an öğretmek karşılığında alınan ücretle kıyaslamayı uygun görmemektedir.

Hanefî âlimlerinden Tahavî, "İçerisinde Kur'an âyetleri bulunsa bile dua ve şifa için Kur'an okumak karşılığında ücret almak caizdir. Çünkü insanların birbirleri için dua etmeleri vazifeleri değildir. Fakat Kur'an okumasını bilenlerin bilmeyenlere öğretmeleri dinî bir vazifedir." der.

Hadisin sonunda, Ebû Saîd'in, Kur'an okuyarak hastanın iyileşmesine vesile olması karşılığında aldığı koyun sürüsünü, kafiye bulunanların bölüşmesi için Rasûlullah'ın emir verdiği görülmektedir. Bu taksim bir borç değildir. Çünkü hak Ebû Saîd'indir. Rasûlullah (s.a) bunu, üstün bir ahlakî tezahür olarak söylemiştir. Efendimizin, "Bana da bir hisse ayırın" buyurması, onların gönüllerini yatıştırmak, şüphelerini def etmek içindir. [\[308\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hastalara, Kur'an okuyarak, Allah'ın isimlerini anarak ve dua ederek şifa dilemek caizdir

2. Hasta için Kur'an okuduktan sonra hastanın üzerine üfleme meşrudur.

3. Hasta için Kur'an okumak karşılığında ücret almak caizdir.

4. Bir kimsenin sırf kendi hakkı olan ücreti arkadaşları ile paylaşması caizdir. [\[309\]](#)

3419... Bize Hasen b. Ali haber verdi, bize Zeyd b. Harun haber verdi, bize Hişâm b. Hassan, Muhammed b. Sîrîn'den rivayet etti. Muhammed, kardeşi Ma'bed b. Sîrîn'den o da Ebû Saîd el-Hudrî vasıtasıyla bu (önceki) hadisi haber verdi. [\[310\]](#)

Açıklama

Bu rivayet önceki rivayetin değişik bir ravi silsilesi tarafından şeklidir Musannif, isnaddaki farklılığa işaret için

bu rivayeti almıştır. [\[311\]](#)

3420... Hârice b. es-Salt, amcasından [\[312\]](#) rivayet ettiğine göre:

O (Hârice'nin amcası) bir kavme uğradı. Kavimdekiler onun, yanma gelip;

Şüphesiz sen o zat (Hz. Peygamberdin yanından hayırlı bir şey getirmişsindir, bizim için şu adama rukye yap, dediler ve kendisine iplerle bağlı deli bir adam getirdiler.

Hârice'nin amcası sabahlı akşamlı üç gün adama Fatiha sûresini okudu. Sûreyi her bitirişinde tükürüğünü biriktiriyor sonra da tükürü-yordu. Adam sanki kösteğinden kurtulmuş gibi oldu, (iyileşti). (Delinin arkadaşları) rukye yapan zata (ücret olarak) bir şey verdiler. Adam, Rasûlullah (s.a)'a gelip durumu haber verdi.

Efendimiz (s.a):

"Ye, ömrüme yemin ederim ki, kimileri bâtil bir rukye ile yerler, sen ise hak bir rukye ile yersin." buyurdu. [\[313\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif de hastanın iyileşmesi için Kur'an okuyup dua etmenin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Bu konuyu önceki hadisin şerhinde izah ettiğimiz için burada tekrar girmeyeceğiz. Sadece iki hususa dikkat çekmek istiyoruz:

1- Hz. Peygamber (s.a) bu hadiste, "Ömrüme yemin ederim ki" buyurmuş, yani ömüre yemin etmiştir. Aslında bu çeşit bir yemin müslümanlar için caiz değildir. Rasûlullah'm bu şekilde yemin etmesini Tıybî iki şekilde izah eder:

a) Hz. Peygamber (s.a)'e bu şekilde yemin etmesine izin verilmişti. Bu onun

özelliklerindedir. Çünkü Cenab-ı Allah onun hayatına yemin ederek; "Ey Muhammed, ömrüne yemin olsun ki onlar sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı."[\[314\]](#) buyurmuştur.

b) Allah (c.c), kendisine ikram olmak üzere sadece Hz. Peygamber (s.a)'in hayatı için yemin etmiştir, başka hiçbir kimse için yemin etmemiştir.

2- Hz. Peygamber (s.a) Fatiha okuyarak hasta tedavi eden ve bunun karşılığında ücret alan zata, "Onu ye, kimileri bâtil rukye ile yiyorlar, sen ise hak bir rukye ile yersin" buyurmuştur.

Bâtil rukyeden maksat; yıldızları anmak, yıldızlardan ve cinlerden yardım dilemek suretiyle yapılan rukyedir.[\[315\]](#)

38. Hacamat Yoluyla Kan Alanın Kazancı

3421... Râfi'-b. Hadîc(r.a), Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Hacamat eden (kafadan kan alan) in ücreti pistir, köpeğin satışı karşılığında alınan para pistir, fahişenin zina karşılığı aldığı ücret pistir."[\[316\]](#)

Açıklama

Hadiste üç tür kazancın pis olduğuna işaret edilmiştir. "Pis" diye terceme ettiğimiz "habîs" kelimesi, hem haram hem de mekruh olan şeyler hakkında kullanılmaktadır. Bu mananın tayini, diğer deliller ve maksatlar gözönüne alınarak yapılır. Aynı şekilde emir sigası da bazen vücut, bazan nedb, bazan ibahaya delâlet eder. Sığanın bu manalardan hahagisine delâlet ettiği karîneler yardımıyla bilinir. İşte buradaki "habîs = pis" kelimesi de, hem haramlığa hem de kerahete delâlet edebilir.

Hadiste pis olduğu belirtilen üç kazanç türü şunlardır:

1- Hacamat ücreti:

Hacamat, başın arka tarafının çizilip kanatılması ve bu kanın bir boru vasıtasıyla emilip çıkartılması yoluyla yapılan kan alma şeklidir. Bu şekilde kan alan kişiye "haccâm" tabir edilir. Günümüzde "kan alma" denildiği zaman, şırınga ile ve modern yollarla kan alma akla geldiği için, tercemede kelimenin aslını kullanmayı uygun gördük.

Yukarıda daişaret ettiğimiz gibi, kan alma karşılığında ücret almak habistir. Bu habis

(pis) likten maksadın ne olduğunda ihtilâf edilmiştir.

Bazı hadis uleması, maksadın haramlık olduğu görüşünü ileri sürerek kan alma (hacamat) karşılığında ücret almanın haram olduğu görüşünü savunmuşlardır. Ayrıca el-Hâzimi'nin Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet ettiği şu hadis de bu görüş sahiplerinin delilidir: "Fahişenin mehri (ücreti) ve kan alıcının ücreti zulümdür."

Ulemanın cumhuru ise kan alma karşılığında alınan ücretin helâl olduğu görüşündedir. Bunlar aşağıda gelecek olan İbn Abbas ve Enes b. Mâlik hadislerini delil almışlardır. O hadislerde Hz. Peygamber (s.a)'in kafasından kan aldırıldığı ve kanı alan şahsa ücret verdiği çok açık bir şekilde dile getirilmiştir.

Cumhur, üzerinde durduğumuz hadisteki hubsu (pisliği), yapılan işin düşüklüğünden dolayı tenzîhen mekruha hamletmişlerdir. Çünkü kan almak düşük bir iştir, Allah (c.c) şerefli işleri sever. Ayrıca müslümanların ihtiyaç anında birbirlerine yardımcı olmaları görevleridir. Demek oluyor ki kan alma karşılığında ücret almak caiz, ancak tenzîhen mekruhtur.

Tahavî, kan alma karşılığında ücret almanın caiz olmayışına işaret eden bu hadisin mensuh olduğunu söyler. Şevkânî ise, bu konuda neshe delâlet eden bir delil bulunmadığını belirterek Tahavî'nin görüşünü kabul etmez.

Haram olan kan alma ücretinin, alınan kanın satılması karşılığında alınan ücret olduğunu söylemek de mümkündür. Nitekim cahiliye devrinde kanı yiyorlardı. Dolayısıyla yemek için kan satın alınması akla uzak bir şey değildir. Ancak bu izah pek uygun görülmemiştir.

Kan alma karşılığında ücret almanın pis oluşuna ve helâl oluşuna delâlet eden hadisler arasındaki çelişkiyi gidermede en makbul yol, buradaki pislikten maksadın tenzîhen mekruh olduğu şeklindeki izahtır.

2- Köpeğin satışı karşılığında alınan para. Bu konuda üç görüş vardır:

a) Ulemanın cumhuruna göre; ister av köpeği olsun ister başka bir köpek, ister eğitilmiş olsun ister olmasın her türünün satışı karşılığında alınan bedel haramdır. Bunlar bu konuda varid olan hadislerin m ut Ia4o oluşunu gözönüne almışlardır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a), köpeğin satışı karşılığı alınan paranın haram olduğunu ifade ettiği birçok hadisinde av köpeği ve sokak köpeği diye bir ayırım yapmamıştır. Üzerinde durduğumuz hadisin yanı sıra şu hadislerde de Efendimiz mutlak olarak, köpeğin bedelinin haram olduğunu beyan buyurmuştur:

"Rasûlullah (s.a); kan karşılığı alınan parayı, köpek karşılığı alınan parayı ve fahişenin kazancını haram kıldı. Dövme yapan ve yaptırana, faiz yiyen ve yedirene, resim yapanlara lanet etti."[\[317\]](#)

"Rasûlullah (s.a), köpeğin satışı karşılığı alınan paradan, fahişenin ücretinden ve

kâhinin aldığından nehyetti."

Rasûlullah (s.a), köpeğin satışı karşılığında para almayı men etti ve; "Eğer köpeğin bedelini almaya gelirse avucuna toprak doldur*" buyurdu. [\[318\]](#)

Bu hadisler, köpeği satmanın sahih olmadığına, köpek satışı karşılığında alınan paranın caiz olmadığına delildir. Aynı şekilde bu görüş sahiplerine göre; başkasının köpeğini öldüren kişi onun kıymetini ödemez. Ebû Hureyre, Hasan-ı Basrî, Rabîa, Evzaî, Hakem, Hammâd, Şafiî, Ahmed, Dâvûd ve İbnü'l-Münzir bu görüşü benimseyenlerdendir.

b) Hanefîlere göre, ister talimli olsun ister olmasın her türlü köpeğin satışı caizdir, karşılığında alınan para helâldir. Ancak Ebû Yusuf'tan talim edilmemiş olan ısran köpeklerin satışının caiz olmadığı rivayet edilmiştir.

Bu görüş sahiplerinin delilleri:"Rasûlullah (s.a), av veya çoban köpeği dışındaki köpeklerin satışını menetti" manasındaki hadistir. Ayrıca köpek, avcılıkta ve bekçilikte kullanılan bir hayvandır. Satışı nehyeden hadisler, İslâm'ın ilk günleri içindir. Arapları, eskiden beri ittihaz ettikleri köpek beslemek alışkanlığından uzaklaştırmak içindir.

c) Ata ve Nehaî'ye göre, sadece av köpeğinin satışı caizdir, diğerlerinin satışı caiz değildir.

İmam Mâlik'ten, köpek satışının haram, sahih ve mekruh olduğuna dair üç görüş rivayet edilmiştir. Sahih olmadığı tarzındaki görüşünde telef edenin kıymetini vermesi gerektiğini söyler.

3- Fahişenin zina karşılığında aldığı ücret: Fahişenin aldığı ücret hadiste "mehir" olarak ifadelendirilmiştir. Çünkü, kadının kendisini bir erkeğe teslim etmesi karşılığında aldığı ücret şeklen mehre benzemektedir. Çünkü kadın, kendisini kocasına teslim karşılığı mehir alır.

Fahişenin aldığı ücret haramdır. Bunda tüm âlimler icma etmişlerdir. Çünkü haram bir işin karşılığında alınan ücret de haramdır. [\[319\]](#)

Bazı Hükümler

Kan alma ve köpek satma karşılığında ücret almak pistir. Konu yukarıda, izah edilmiştir. Fahişenin zina karşılığı aldığı ücret haramdır. Bunda ittifak vardır. [\[320\]](#)

3422... İbn Muhayyisa'nın, babasının (Muhayyisa) dan rivayet ettiğine göre;

O (Muhayyisa) kan alıcı (haccâm) olarak kiralanma konusunda Rasûlullah'tan izin istedi,

ama Rasûlullah bundan nehyetti. Muhayyisa ise sormaya ve izin istemeye devam etti. Nihayet Rasûlullah (s.a) ona:

"Onu (kan alma karşılığı aldığı ücreti), deve ve köle yedir" emrini verdi. [\[321\]](#)

Açıklama

Tirmizî hadis için; "Hasendir" der. İbn Mâce de "Haram b. Muhayyisa babasından rivayet etti demiştir.

Hadis-i şeriften anladığımıza göre, Muhayyisa adındaki sahâbînin mesleği hacamat yoluyla kan almaktı. Bu zat kan almak için kiralanıp, karşılığında ücret almak için Hz. Peygamber (s.a)'den izin istedi fakat Efendimiz, bunun düşük bir meslek olması dolayısıyla izin vermedi. Muhayyisa'y* bu düşük meslekten uzaklaştırıp şerefli bir iş tutmasını sağlamak istiyordu. Ama onun ısrarlı müracaatları sonucu, ücretle kan almasına izin verdi ama aldığı ücreti devesine ve kölesine yedirmesini emretti.

Avnül-Ma'bûd'daki ifadeye göre; Hz. Peygamber (s.a)'in, kan alma karşılığında alınan ücreti deve ve köle yedirmeyi emretmesi onların şereflerinin söz konusu olmamasından dolayıdır.

Nevevî; bu hadisin, kan almak karşılığında ücret almanın cevazına delil olduğunu söyler. Çünkü eğer bu ücret haram olsaydı Hz. Peygamber (a.s) bunu kölesine yedirmesini emretmezdi. Çünkü efendinin helâl olmayan bir şeyi kölesine yedirmesi caiz değildir.

Ahmed b. Hanbel ve bir grup âlim, bu hadisin zahirini alarak kan alma ücretinin köle için caiz olduğunu, hür için ise caiz olmadığını söylerler. "Kan alma mesleği hürler için mekruh, köleler için caizdir. Kişinin hacamat karşılığı aldığı ücreti kendi ihtiyacına sarfetmesi haram, kölesine veya hayvanına yedirmesi caizdir." derler. [\[322\]](#)

3423... İbn Abbas (r.anhüma)'dan, şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a) kan aldırdı ve kan alana ücretini verdi. Eğer onu haram bilseydi vermezdi. [\[323\]](#)

3424... Enes b. Mâlik (r.a)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ebû Taybe, Rasûlullah (s.a)'dan kan aldı. Efendimiz ona bir sa' hurma verilmesini, ailesine de ondan haracını hafifletmesini emretti. [\[324\]](#)

Açıklama

Ebû Taybe'nin ismi Nâfi'dir. Müslim'in rivayetinden anlaşılığına göre bu şahıs Beni Beyazana'nın kölesi idi.

Haraç kelimesi bu hadiste, efendinin, kölesinin kendisine her gün ödemesini kararlaştırdığı paradır. Bu hadiste adı anılan Ebû Taybe'ye efendileri her gün üç sa' hurma getirmesini kararlaştırmıştı. Hz. Peygamber (s.a)'in emri ile bu ücret günlük bir sa'a indirilmiştir.

Bu iki hadis, kan aldırmanın ve kan alma karşılığında ücret almanın caiz olduğuna delildir. Bu konu önce geçen hadislerde işlenmiştir. [\[325\]](#)

39. Cariyelerin Kazancı

3425... Ebû Hâzim, Ebû Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini duymuştur:

Rasûlullah (s.a), cariyelerin kazancından nehyetti. [\[326\]](#)

Açıklama

Cariyelerin yasaklanan kazancı fuhuş yoluyla elde ettikleri, kazançtır.

Hattâbî bu hadisin şerhinde şöyle demektedir:

"Mekkeli ve Medinelilerin, kendilerine her gün belirli bir ücreti getirmek zorunda olan cariyeleri vardı. İnsanlara hizmet ederlerdi; ekmek yaparlar, su taşırlar ve başka işler yaparlardı. Böylece efendilerine vermeleri gereken vergiyi kazanırlardı. Cariyeler bu yerlere gidip, bu işlerle uğraşınca -belirli bir ücret ödemek zorunda oldukları için- kendilerinin bir kötülük yapmamalarından emin olunamazdı. Onun için Rasûlullah (s.a) cariyelerin kazancından kaçındırıştır. Onların hangi yoldan kazanç sağladıkları bilinmediği takdirde, kazançları öncelikle yasaktır."

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi, cariyelerin caiz olmayan kazançları, fuhuş yoluyla olanıdır, meşru yollarla elde edileni değil.

Günümüzde kölelik ve cariyelik müesseseleri ortadan kalktığı için konuyu uzatmaya gerek duymuyoruz. [\[327\]](#)

3426... Târik b. Abdurrahman el-Kuraşî'nin rivayet ettiğine göre; Râfi' b. Rifâ'a, Ensar'ın bulunduğu bir meclise geldi ve:

Bugün Rasûllah (s.a) bizi bazı şeylerden nehyetti; Râfi' bazı şeyleri saydı- deyip devamlı, parmaklarıyla (üç parmağı ile) işaret ederek; ekmek yapmak, ip eğirmek ve yün dirmek gibi eli ile yaptıklarının dışında cariye'nin kazancından nehyetti, dedi. [\[328\]](#)

3427... Râfi' b. Hadîc (r.a)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a) bizi, nerede kazandığı bilinmedikçe cariye'nin kazancından nehyetti. [\[329\]](#)

Açıklama

Bu iki rivayetten açıkça anlaşıldığı gibi cariye'nin menedilen kazancı, meşru olmayan yollarla elde ettiği'dir. Ama el emeği alın teri ile elde ettiği kazancı helâldir, bunda herhangi bir sorumluluk yoktur.

Hiz. Peygamber'in cariye'nin kazancı konusunda bu derece titiz davranmasına sebep, bazı cahiliye devri araplarının cariyelerine fuhuş yaptırarak para kazanmalarıdır. Efendimiz, eskiden kalma bu kötü âdeti ortadan kaldırmak ve bir daha dönülmesini engellemek için cariye'nin meşru yollar dışında elde ettiği gelirin helâl olmadığını beyan etmiştir. [\[330\]](#)

Kâhinin Aldığı Ücret [\[331\]](#)

3428... Ebû Mes'ud (r.a)'dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a), köpeğin satışı karşılığı alınan parayı, fahişenin ücretini ve kâhinin (kehânete karşı) aldığı ücreti nehyetti. [\[332\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i Şerifte Rasûlullah (s.a) üç çeşit kazancın caiz olmadığını belirtmiştir. Bunlardan ilk ikisi daha önce incelenmişti. Burada sadece üçüncüsünden, kâhinin aldığı

ücretsizden bahsedeceğiz. Önce kâhin kelimesinin araplar arasında hangi manalarda kullanıldığını görelim, kâhin;

1- İleride olacak olan hadiseleri bildiğini iddia edip onlarla ilgili haberler verendir. Araplar arasında ileride olacak hadiseleri bildiklerini iddia eden birçok kâhin vardı. Bunlar, cinlerden adamları olduğunu ve onların kendilerine haber verdiklerini iddia ederlerdi.

2- Kendilerine verilen bir kabiliyetle gizli şeyleri anladığını iddia edenlerdir.

3- Olayların sebeplerine ve ön bilgilerine dayanarak gizli şeyleri bildiklerini iddia edenler; bunlar faili bilinmeyen hırsızlıkların faillerini, zina ithamı altında tutulan bir kadının zina edip etmediğini bildiklerini söylerler.

4- Bazıları, yıldızlara bakarak olacak hadiseleri haber veren müneccimlere de kâhin derler. Tabii bugün rasathanelerde hassas ve modern âletlerle gök cisimlerinin hareketlerini inceleyip hesaplar yapan bilim adamlarına ve ilmî yollarla hava tahminlerinde bulunan meteoroloji uzmanlarına kâhin denemez.

Avnü'l-Ma'bûd'daki Aliyyü'l-Kârî ve Hattâbî'ye nisbet edilen ifadelere göre hadisteki nehiy iki şeye şamildir:

a) Yukarıda maddeleştirilen ve kâhin kelimesinin ifade ettiği manalar altına giren tüm hareketler, bunların hiçbirisi caiz değildir. Dolayısıyla bu hareketler karşılığında alınan ücret ve bahşişler de haramdır.

b) Kâhinlerin haber verdikleri bilgilere inanmak da caiz değildir. Günümüzde çeşitli yollarla tatbik edilen falcılık için de hüküm aynıdır.

İster yıldız, ister kahve falı olsun ya da başka bir usule dayansın, falcılık yapmak ve fala inanmak kesinlikle caiz değildir. Gaybı Allah'tan başka hiçbir kimse bilemez. Fala inanmak, Allah korusun kişiyi imanından edebilir. Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde gaybı sadece Allah'ın bildiğine dikkat çekilmiştir. Bunlardan birkaçını hatırlayalım:

"Gaybın anahtarları kendi yanındadır. Onları Allah'tan başka hiç kimse bilmez."[\[333\]](#)

"Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez..."[\[334\]](#) "De ki: Göklerde ve yerde gaybı

Allah'tan başka bilen yoktur."[\[335\]](#) Dinimiz bir tek fal şekline müsaade etmiştir. O da tefe'üldür; hadiseleri iyiye yorumlamaktır. İşitilen bir sözü hayra yormaktır. Büreyde'nin rivayetine göre Rasûlullah (s.a), bir işe göndereceği kişinin isim veya vardıkları yerin ismi ile tefe'ülde bulunur, bunları iyiye yorardı. Bu şekilde bir tefe'ül en entellektüel kişilerde de bulunan bir özelliktir. Müslümanlar, girişecekleri bir işin sonucunun hayır mı şer mi olacağı konusunda bir gönül rahatlığı elde etmek için istihare yaparlar. İstihare konusu daha önce işlenmiştir. Tabii tefe'ül dediğimiz şey bugünkü manasıyla fal sayılmaz.[\[336\]](#)

Bazı Hükümler

Köpek satışı, fuhuş ve kâhinlik caiz değil, bunlar karsingında alınan ücret de haramdır. Daha önce de belirtildiği gibi köpeğin satışının cevazına delâlet eden deliller de vardır. Hanefîler köpeği satmanın caiz olduğu istikametinde içtihatla bulunmuşlardır. Fuhuş ve kâhinlik ücretinin ve bunları yapmanın caiz olmayışında hiçbir ihtilâf söz konusu değildir. [\[337\]](#)

40. Erkek Hayvanın Menisi Karşılığında Ücret Almak

3429... İbn Ömer (r.anhüma) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a), erkek hayvanın menisi (döllemesi) karşılığında

ücret almayı nehyetti. [\[338\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif, dişi hayvanları döllemek için boğa, koç, at gibi erkek hayvan kiralamanın ve bu kiralama karşılığında ücret almanın caiz olmadığına işaret etmektedir. Çünkü bu kiralamada bir aldanma söz konusudur. Bir defa erkek hayvanın dişi hayvana aşacağı kesin belli değildir. Aşsa bile dölleyip döllemeyeceği bilinemez. Çünkü her aşmanın döllemeyi gerektirdiği söylenemez.

İşte ulemanın büyük çoğunluğu, hadis-i şerifi ve kiralamadaki aldanma durumunu gözönüne alarak döllemesi için hayvan kiralamanın bâtil olduğu görüşündedirler.

İmam Mâlik ise dişi hayvanlara aşması için belirli bir müddet için erkek hayvan kiralamanın caiz olduğunu söyler. Bazı Mâlikîler de erkek hayvan kiralamayı süt anne kiralamaya benzeterek, ihtiyaca ve maslahata binaen caiz olduğunu söylerler. Hattâbî, Hasen ve İbn Sîrîn'in de bunu caiz gördüklerini söylemektedir.

Şüphesiz dişi hayvanı olan herkesin bir boğaya, bir koça sahip olması mümkün değildir. Ücretle boğa kiralamak da caiz olmadığına göre bunların hayvanları nasıl aşılacaktır? Şüphesiz bunun yolu iare, yani bir ücret şartı koşulmadan, erkek hayvanın sahibinin hayvanını vermesidir, fakat erkek hayvan sahipleri buna razı olurlar mı? Çünkü damızlık hayvanın güçlü, iyi cins ve sıhhatli olması gerekir. Bu da epey bir masrafla mümkündür. Dolayısıyla hayvan sahiplerinin bunca masraf ederek besledikleri erkek hayvanlarını

karşılıksız olarak vermeleri her zaman beklenemez. O halde çare nedir:

1- Ya İmam Mâlik'in içtihadı ile amel edilip, erkek hayvan bir günlüğüne, 2 saatliğine gibi belirli bir müddet için kiralanacaktır.

2- Ya da hiçbir ücret konuşulmadan erkek hayvan sahibi hayvanını verecektir. Dişi hayvan sahibi de dölleme işi bittikten sonra hediye kabilinden bir şeyi diğerine verir. Bunu almanın hiçbir sakıncası yoktur. Böylece hem tüm âlimlerce caiz olan bir yolla hayvanın aşılması sağlanmış, hem de erkek hayvan sahibinin eline bir şeyler geçmiş olur. [\[339\]](#)

41. Kuyumcu Ücreti

3430... Ebû Mâcide'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bir kölenin kulağından biraz kestim -ya da kulağımdan birazı kesildi-. [\[340\]](#) O esnada Hz. Ebû Bekir (r.a) hacdan gelmişti. Onun yanında toplandık. Ebû Bekir bizi Ömer b. el-Hattâb'a havale etti. Ömer (r.a):

Bu mikdar (kulağın kesilen kısmı) kısas mikdarına ulaşmış. Kısas yapması için bana bir haccâm (kan alıcı) çağırın, dedi.

Haccâm çağırılınca Ömer şöyle dedi:

Rasûlullah. (s.a)'ı şöyle derken işittim:

"Ben teyzeme, kendisi için bereket olacağım umarak bir köle hediye ettim ve ona; köleyi kan alıcıya, kuyumcuya ve kasaba verme dedim."

Ebû Dâvûd dedi ki: Abdül-A'/â,' İbn İshak'ın; "İbn Mâcid, Benî Sehm'den bir adamdır" dediğini Ömer b. el-Hattâb'dan rivayet etti. [\[341\]](#)

Açıklama

Metinde görüldüğü üzere ravi; Ebû Mâcide'nin mi bir kölenin kulağını kestiği yoksa Ebû Mâcide'nin-kendi kulağının mı kesildiğinde şüphe etmiştir. Birinci ihtimal daha kuvvetli görülüyor. Kulağından bir bölümü kesilenle kesen kişi meseleyi Hz. Ebû Bekir'e arzetmişler, o da hüküm vermesi için Hz. Ömer'e göndermiş, Hz. Ömer (r.a) kesilen kısmın kısası gerektirecek kadar olduğunu görünce kısası uygulaması için kan alıcılık yapan ve haccâm denilen birisini çağırılmış, o esnada da Rasûlullah (s.a)'dan duyduğu bir hadisi haber vermiştir.

Hz. Ömer'in bildirdiğine göre Hz. Peygamber, teyzesine bağısladığı bir köle çocuğun, sanat öğrenmesi için kan alıcı, kuyumcu ve kasabın yanma vermemesini istemiştir. Buna sebep kan alıcılık ve kasaplık mesleklerinin pisliliğidir. Çünkü her iki meslekte de kan bulunduğu için bundan kaçınması pek kolay olmaz. Ayrıca kan alıcılık daha çok düşük seviyelerin yaptıkları bir iştir. Nitekim günümüzde de kalburculuk, sepetçilik gibi meslekler düşük sayılır.

Kölenin kuyumcuya verilmemesini istemesindeki hikmet için şerhlerde şöyle denilmektedir: "Kuyumcunun sanatına hile karışabilir. Ayrıca (kullanılması yasak olan) altın ve gümüş kaplar, erkekler için zinetler yapabilir. Yapacağı işleri teslim konusunda asılsız va'dlere ve yalanlara dalabilir."

Şüphesiz Hz. Peygamber'in köleyi bu sanatlara verilmemesini istemesi bu sanatların haram olmasını gerektirmez. Kan alıcılığın caiz olduğu daha önce izah edilmişti. Kasaplık ve kuyumculuk meslekleri insanların son derece muhtaç oldukları mesleklerdir. Kan bulaşma ihtimalinden veya hile yapılması endişesinden dolayı Hz. Peygamber'in bu meslekleri yasaklaması düşünülemez. Kuyumcunun altın ve gümüş kaplar veya erkekler için altından zinet yapması uygun olmayabilir. Ama bunları yapmak mecburiyetinde değildir. [\[342\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hacdan dönen kişiyi ziyaret meşrudur.
2. İhsanlar, aralarındaki husumetleri mahkeme kanalıyla çözme yolunu aramalıdır.
3. Hâkimin hüküm esnasında taraflara nasihat etmesi, bilgi vermesi caizdir. [\[343\]](#)

3431... Bize Yusuf b. Musa haber verdi, bize Seleme b. Fazl rivayet etti, bize İbn İshak, Alâ b. Abdurrahman (el-Hurakî)'dan rivayet etti. O da İbn Mâcide es-Sehmî vasıtasıyla Ömer (b. el-Hattâb)'dan, o da Rasûlullah (s.a)'dan; (önceki) hadisin benzerini rivayet etti. [\[344\]](#)

3432... Bize Fazl b. Yakub haber haber verdi, bize Abdül-A'lâ, Muhammed b. İshak'tan haber verdi. Bize el- AHâ b. Abdurrahman (el-Hurakî), İbn Mâcide es-Sehmî'den haber verdi. O da Ömer b. el-Hattâb (r.a) vasıtasıyla Rasûlullah (s.a)'den o (önceki) hadisin mislini haber verdi. [\[345\]](#)

Açıklama

Bu iki rivayet de önceki hadisin isnad ve metin bakımından farklı rivayetleridir Isnaddaki farktan dolayı senetleri

aynen aldık. [\[346\]](#)

42. Malî Olan Bir Kölenin Satılması

3433... Salim, babasının (Abdullah b. Ömer)'den Rasûlullah (s.a)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Bir kimse, malı olan bir köleyi satarsa, müşteri şart koşmamışsa mal satıcıya aittir. Yine bir kimse aşılınmış bir hurma ağacını satarsa, meyvesi -müşteri kendisi için olmasını şart koşmamışsa- satıcıya aittir." [\[347\]](#)

Açıklama

İşaret edilen kaynaklarda, hadisin birbirinden küçük farklarla ayrılan çeşitli rivayetleri vardır. Ayrıca hadisin sadece köle satışıyla ilgili bölümü Nâfi kanalıyla Hz. Ömer'den, sadece hurma üe ilgili bölümü de İbn Ömer'den ve Nâfi' kanalıyla rivayet edilmiştir.

Hadis âlimleri bu rivayetleri tercih konusunda farklı görüşler benimsemişlerdir. Buhârî, Ali b. el-Medinî ve İbn Abdilberr; Sâlim'in üzerinde durduğumuz rivayetini; Müslim, Nesâî ve Dârekutnî ise Nâfi'in yukarıda işaret ettiğimiz rivayetlerini tercih etmişlerdir,

Hadis-i şerif hüküm itibariyle iki konuyu ihtiva etmektedir:

1- Elinde malı olan bir köle satıldığı takdirde, mal satıcıya aittir. Ama müşteri pazarlık ederken malı da birlikte satın almayı şart koşmuşsa o zaman mal müşterinin olur.

Aslında konu , ulemanın görüş birliği halinde oldukları bir mesele değildir. İyi anlaşılması için etraflı bir izah gerekir. Ama kölelik ortadan kalktığı ve meselenin pratiği olmadığı için biz sözü uzatmıyoruz.

2- Dalında meyve olan aşılınmış bir hurma ağacı satılırsa, ağaçtaki hurma satıcıya aittir. Ama müşteri hurmanın kendisi için olmasını şart koşmuşsa hurma müşterinin olmuş olur.

Hattâbî bu hadisin şerhinde şu bilgiyi vermektedir: "Hadisten anlaşılıyor ki aşlamak, meyvenin asla tabi olması konusunda bir sınırdır. Eğer ağaç aşılarmışsa meyve ağaçtan ayrılmış demektir. Anasından ayrılmış olan yavruya benzer. Dolayısıyla bizatihi kastedümedikçe asla tabi olarak satışa girmez. Aşılarmamışsa, meyve ağacın dalı mesabesinde. Ağacın dalı, ağacın satışına girdiği gibi, aşılarmamış hurma ağacının hurması da satışa girer ve müşteriye ait olur..."

Hattâbî bundan sonra, aşılamanın nasıl yapıldığını tarif eder ve satılan hurmanın kime ait olacağı konusunda âlimler arasındaki ihtilâfa işaret eder. Buna göre, konu ile ilgili üç görüş vardır:

a) Ağaç aşılarmamışsa, meyve ağaca tabidir. Aşılarmışsa, satışa girmez. Ama müşteri şart koşarsa müstesna. Bu görüş, Mâlik, Şafî ve Ahmed b. Hanbel'e aittir.

Bu görüş hadisin zahirine uygundur.

b) Ağaç ister aşılı olsun ister aşısız, meyve ağacın satışına girmez, satıcıya aittir. Müşteri meyvenin kendisine ait olmasını şart koşmuşsa müşterinin olur. Bu görüş Hanefîlerin ve Evzaî'nin görüşüdür. Hanefîler bu görüşlerini şu hadise dayandırır: "Bir kimse içerisinde hurma ağacı olan bir araziyi satın alırsa, meyve satıcıya aittir. Müşteri meyveyi kendisi için şart koşarsa başka." NasbıTr-Râye'de, hadisin bu lafızla garib olduğu söylenir. Hanefîler bu meseleyi ekine kıyas ederler.

c) Ağaç ister aşılı olsun ister aşısız, ister şart koşulsun ister şart koşulmasın satılan ağacın meyvesi müşteriye aittir. Bu görüş de İbn Ebî Leylâ'ya aittir. [\[348\]](#)

Bazı Hükümler

1. Malı olan bir köle satıldığı takdirde, müşteri için olması şart koşulmamışsa, mal satıcıya aittir.

2. Dalında meyve olan aşılı bir ağaç satılırsa meyve satıcındır. Ama, şart koşulduğu takdirde müşterinin olur. [\[349\]](#)

3434... İbn Ömer, (babası) Hz. Ömer (r.a) vasıtasıyla Rasûlullah (s.a)'dan (yukarıdaki hadisin) köle ile ilgili bölümünü rivayet etti.

Nâfi', İbn Ömer (r.anhüma) kanalıyla Hz. Peygamber (s.a)'den (yukarıdaki hadisin) hurma ağacı ile ilgili bölümünü rivayet etti.

EbûDâvûd; "Zührî ve Nâfi, dört hadiste ihtilâf ettiler. Bu, onlardan birisidir" dedi. [\[350\]](#)

3435... Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a):

"Bir kimse, malı olan bir köleyi satarsa, o mal satıcıya aittir. Ama müşteri (kendisi için) şart koşmuşsa müstesna." buyurdu. [\[351\]](#)

Açıklama

Bu üç rivayetten ilk ikisine, daha önceki hadisi izah ederken işaret etmiştik. Câbir'den rivayet edilen üçüncü hadisin senedinde bilinmeyen biri vardır. Çünkü hadisi Câbir (r.a)'den işitip nakleden zâtın ismi bilinmemektedir. Onun için hadis makbul sayılmaz.

Görüldüğü gibi bu hadiste de, elinde malı olan bir kölenin satılması halinde malın satıcıya ait olacağı, ama müşteri için şart koşulmuşsa müşterinin olabileceği ifade edilmektedir. [\[352\]](#)

43. Şehre Gelen Malı Şehir Dışında Karşılama

3436... Abdullah b. Ömer (r.anhüma)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Bazınız bazınızın satışı üzerine satışta bulunmasın. Mallar çarşıya indirilinceye kadar (onları) karşılamayınız." [\[353\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerife göre Hz. Peygamber (s.a), alışverişle ilgili iki şeyi men etmiştir:

1- Yapılan bir satışı bir başkasının bozup kendi malını satmasıdır. Bu mesele şu şekilde tasavvur edilir: İki kişi bir malı alıp satma konusunda anlaşır, fiatta .iiutabakat sağlarlar. Fakat daha meclis muhayyerliği varken üçüncü bir şahıs gelir, müşteri için daha avantajlı şartlarla kendi malım satmak ister. Böylece müşteri önceki akdi fesheder. Bu durumda satıcı zarara uğrar. İşte Hz. Peygamber (s.a)'in yasakladığı budur. Ama, iki kişi pazarlık halinde iken, henüz alım satım gerçekleşmeden bir başkası araya girip kendi

malını satmak isterse bu caizdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) açık artırmayoluyla bir çul ve maşraba satmıştır.

2- Şehre getirilmekte olan malları daha şehir dışında iken karşılayıp satın almak, onların şehre girmesine engel olmak. Hz. Peygamber (s.a)'in bunu yasaklamasının iki önemli hikmeti vardır:

a) Üreticiyi korumak: Genellikle yollara çıkıp ticarî kabileleri karşılayanların maksadı, üreticinin elindeki malı ucuza almaktır. Çünkü köyden gelen üretici şehirdeki fiyatı bilemez. Özellikle, kendilerini karşılayan tacirler pazardaki fiyatları gizler veya olduklarından daha az gösterirlerse, üreticinin aldanması daha fazla olur.

b) Tüketiciyi korumak: Çünkü şehre gelen malı yolda karşılayanın maksadı, fazla kâr etmektir. Dolayısıyla bu durumda olan kişi üreticiden aldığı malı elinden geldiği kadar pahalıya satmak isteyecektir. Ayrıca tüccarın üreticilerin mallarını yollarda karşılayıp satın alması tekelciliğe sebep olur. Serbest rekabete engel olur. Fiyatların düşmesinde önemli payı olan rekabet imkânı ortadan kalkınca fiyatlar artar, bundan da tüketici zarar görür.

Bilindiği gibi dinin.'z, kişinin hem dünya hem de âhiret hayatına hita-beder. Bazan dünya hayatının düzenini sağlayacak şeyleri, uhrevî müeyyidelerle disipline eder. İşte burada da, gerek üretici olsun gerek tüketici olsun bütün halkın, dünya nefaatinin ilgilendiren bir konu uhrevî bir müeyyide ile kontrol edilmektedir. O müeyyide, Hz. Peygamber'in emrine karşı gelmenin doğuracağı sonuçtur. O da en azından kerahattır.

Âlimlerimiz; üreticileri şehir dışında karşılayıp, mallarını ta orada satın almanın dinî açıdan mahzur olduğunda müttelik oldukları halde, hukukî açıdan bu alışverişin geçersiz olduğunu söylememektedirler. Hattâbî, âlimlerin bu konudaki görüşlerini şöyle özetler:

"Bazı âlimler, üreticileri şehir dışında karşılamayı mekruh görmüşlerdir. Mâlik, Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve İshak bu gruptandır. Onlardan, bu satışın fasid olduğunu söyleyen hiç kimseyi bilmiyorum. Ancak, Şafiî bu durumda hadisin zahirine bakarak, satıcının muhayyer olduğunu söyler. Zannediyorum Ahmed de aynı görüştedir. Ebu Hanîfe, şehir dışında mal karşılamayı mekruh görmez ve satıcı pazara geldiği zaman ona muhayyerlik de tanımaz..."

Hattâbî'nin ifadesinden Ebu Hanîfe'nin, sanki şehir dışında mal karşılamayı normal gördüğü izlenimi edinilmektedir. Oysa gerçek öyle değildir. Hidâye'de, Hanefiler'in bu konudaki görüşleri şöyle dile getirilir:

"Şehire gelen malı yolda karşılamak yasaklanmıştır. Bu, şehir halkına zarar verdiği zamandır. Ama zarar vermezse mahzur yoktur. Ayrıca tacir, mal getirenlerden çarşıdaki fiyatları gizlerse yine mekruhtur. Çünkü bunda hem aldatma hem de zarar verme sözkonusudur."

İbnii'l-Hiimâm da şöyle der:

"Şehir dışında mal karşılamamanın iki şekli vardır:

a) Zahire alıcıları, kıtlık senesinde şehre mal getirenleri karşılarlar. Maksatları, daha sonra şehir halkına pahalı satmaktır.

b) Mal getirenler şehirdeki fiatları bilmedikleri için, tacirler onları karşılarlar ve daha ucuza satın alırlar. Şafiî'ye göre; tacirler bunu kasden yapmışlarsa isyan etmiş olurlar. Ama tesadüfen şehir dışına çıkmış ve orada şehre mal getirenlere rastlamışlarsa bunun günah olup olmadığına iki görüş vardır. Onlardaki kuvvetli görüşe göre bu da günahdır. Ama bize göre yasak, ya şehir halkına zarar vermek ya da fiatları gizlemekle kayıtlıdır. Halka zararı yoksa ve fiatlar gizlenmemişse bu hareketin mahzuru yoktur."[\[354\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir kişinin pazarlığı arasına girip, onun satışına mani olarak kendi malını satmak caiz değildir.

2. Tacirlerin, şehir dışına çıkıp, şehre mal getiren tüketicilerin malını yolda satın almaları, onların pazara girmelerine engel olmaları caiz değildir."[\[355\]](#)

3437... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a), şehre satılmak için getirilen malı, yolda karşılamayı nehyetmiştir. Eğer müşteri malı karşılar da satın alırsa, mal sahibi şehre geldiği zaman muhayyerdir, (isterse satışı feshedebilir).

Ebû Ali der ki:

Ebû Davud'un şöyle söylediğini işittim: "Süfyân; bazınız bazınızın sarışı üzerine satışta bulunmasın sözünün manası; bende on liraya ondan daha iyisi var, demesidir."[\[356\]](#)

Açıklama

Buharî'deki bir rivayette bu mana şu şekilde ifade edilmiştir: "Rasûlullah (s.a) (malı yolda) karşılamayı ve şehirlinin köylü için satmasını nehyetti." Şehirlinin köylü için satmasından maksat, onun malını daha pahalı satmak için aracı olmasıdır. Nehye sebep, piyasada pahalılığın baş göstermesidir.

Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a), mal sahibinin şehre gelip de fiatları öğrendiği zaman yaptığı satışı feshedebileceğini söylüyor. AIyyü'1-Kârî; bunun, önceki satışın geçerli olduğuna delil olduğunu, çünkü fasit bir satışta muhayyerlik düşünülmemeyeceğini söyler.

İbnü'l-Hacer de şöyle der: "Kendi sattığı fiat piyasa fiatının üstünde veya ona eşitse bu durumda iki yön vardır: Bir açıdan hadis mutlak olduğu için muhayyerlik vardır". Ama esah olan, aldatma olmadığı için muhayyerliğin olmamasıdır."

Konunun daha geniş izahı önceki hadisin şerhinde geçmiştir. [\[357\]](#)

44. Bir Kimsenin Satın Almak İstemediği Halde Müşteriler Arasına Girip Fiat Yükseltmesi Yasaktır

3438... Ebû Hureyre (r.a), Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

satın almayacaksanız, müşteri kızdırmak için fiat artırmayınız." [\[358\]](#)

Açıklama

"Kişinin bir malı satın almak istemediği halde müşteriler arasına girip fiat yükseltmesi" manasını veren ibare sadece bir kelimedir. Bu kelime "necş" dir. Türkçede kelime olarak karşılığı yoktur. Onun için mefhum tercemesi yapılmıştır.

Hattâbî bu hadisin şerhinde şöyle demektedir:

"Necş; bir kimsenin satılan bir malı görüp satın almak istemediği halde fiyatını yükseltmesidir. Bunu, müşterileri kızdırmak, fiyatı artırmak için yapar. Bu harekette malı satın almak isteyenleri kandırmak ve emrolunan nasihati terketmek vardır. Âlimler, necşin akdi ifsad etmediğinde hemfikirdirler. Ancak bazı âlimler, fiat yükselticinin bunu satıcının izni ile yapması halinde müşterinin muhayyer olduğunu söylerler."

Nevevî de şunları söyler: "Satın alma niyeti olmadığı halde fiat yükseltmek icma ile haramdır, satış ise sahihtir. Eğer satıcı durumdan haberdar değilse günahı fiat yükseltene aittir. Fakat bu, satıcının muvafakati ile olmuşsa her ikisi de günahkâr olur. İster satıcının muvafakati olsun ister olmasın, müşterinin satışı feshetme muhayyerliği yoktur. Çünkü o aldanma konusunda kusurludur."

İmam Mâlik'den bu satışın bâtil olduğu şeklinde bir görüş nakledilmiştir.

Yukarıda da beyan edildiği gibi bu yolla yapılan bir satış dinen mahzurludur Ancak, hukuken geçerlidir. [\[359\]](#)

45. Şehirlinin, Köylünün Yerine Satışının Yasak Oluşu Hakkındaki Hadisler

3439... Tâvûs, İbn Abbas (r.anhuma)'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Rasûlullah (s.a); şehirlinin bedevi namına (malını) satıvermesini nehyetti.Tâvûs dedi ki: (İbn Abbas'a); şehirlinin bedevi namına (mal) satması nedir, (bu nasıl olur)? dedim.

Onun için simsarlık yapmaz, karşılığını verdi. [\[360\]](#)

Açıklama

Bedevi: çölde yaşayan, hayvancılıkla geçinen kişidir. Ticaretten ve şehir hayatından pek anlamaz. Simsar: Kastalânî' nin belirttiğine göre; "dellâl" karşılığıdır. Feth'de ise; önceleri kayyım ve koruyucu manasına olduğu, daha sonra ise başkası namına alım satımda bulunan kişi için kullanıldığı belirtilir:

Hattâbî; hadisteki, "satmaz" diye terceme ettiğimiz filinin, hem satmak hem de satın almak manalarına geldiğini kayderek, hadisin; şehirlinin bedevi namına hem satış yapmasını hem de satın almasını yasakladığını söyler.

Hadis-i şerif; şehirlinin, bedevinin malını satıvermesinin caiz olmadığına delâlet etmektedir. Bu yasaktaki hikmet, hem şehir halkının hem de bedevinin zararına engel olmaktır. Bugün köyden şehire mal getiren köylü veya taşradan büyük şehirlere mal getirip, simsarların eline düşen taşralı da bedevi hükündedir. Şevkânî'nin belirttiğine göre, hadiste bedevinin tahsis edilişi, o zamanki çoğunluğa binaendir. Piyasa fiatlarını bilmeyen herkes bedevi hükündedir. Mâlikîler ise, hadisteki hükmün sadece bedeviye has olduğunu söylerler.

Nevevî ve Hattâbî; bu yasağın mutlak olmadığını,bazı kayıtlarla sınırlı olduğunu söylerler. Hattâbî'nin bu konudaki sözleri şu şekildedir: "Bu nehiy, şehirlinin bedevi (köylü)nin malını o günkü fiatlarla satmayıp, bekletmesi ile ilgilidir. Simsar olmasa, bedevi (köylü) yabancı olduğu şehirde yaşamadığı için malını o günkü fiatlarla satacak ve bundan tüketici yararlanacaktır. İşte simsar bu durumda olan kişiye gelip de, "Ben senin için malı bekletir, pahalalanınca satarım" der ve tüketicinin menfaatına engel olursa işte bu caiz değildir. Yasaklığın, şehirde kıtlık veya darlığa sebep olması halinde sözkonusu olduğunu söyleyenler de vardır. Bu görüşte olanlara göre; şehirde betfiangi bir sıkıntı sözkonusu değilse simsarın köylünün malını bekletip onun namına salıvermesinde bir sakınca yoktur."

Nevevî'nin izahı da şu şekildedir: "Arkadaşlarımız, hadisteki yasaklamanın şu manada olduğunu söylerler: Çölden veya başka bir memleketten bir yabancının, o günkü fiyatlarla satmak için herkesin ihtiyaç duyduğu bir mal getirmesi, fakat şehirlinin kendisine gelip; o malı bana bırak ben ilerde daha pahalıya satayım, demesidir. Âlimlerimiz (Şafîî âlimleri);

bu şartlar gerçekleşirse ve köylü bunun yasak olduğunu bilmezse, şehirlinin köylü namına onun malını satmasının haram olduğunu söylerler. Ama, kişi bu yasağı bilmezse veya mal, herkesin ihtiyaç duyduğu mal olmazsa ya da ihtiyaç az olduğu için mal bekletmek zarar vermiyorsa bunda mahzur yoktur..."

Âlimler, bir simsarin bedevi (köyle) nin malım satmasının hükmünde ihtilâf etmişlerdir. Şâfiîler, Hanbelîler ve bir kısım Mâlikîler, yukarıda Nevevî'den naklettiğimiz şartlar bulunduğu takdirde bu tür satışın haram olduğunu söylerler. Fakat böyle bir satış yapılmışsa, haram olmakla birlikte geçerlidir.

Hanefîlere göre, bu şekildeki bir satış mekruhtur. Nevevî bu satışın Hanefîlere göre mutlak olarak caiz olduğunu söylemektedir. Fakat, konu, Hanefî kitaplarında mekruh olan alışverişler altında mütalaa edilmekte ve Hz. Peygamber (s.a)'in nehyettiği muamelelerden sayılmaktadır. Ancak hukuken bu satış geçerlidir.

Hanefîlerin, Hidâye adındaki meşhur fıkıh kitabında aynen şöyle denilmektedir:

"(Rasûlullah (s.a); şehirlinin bedevi namına onun malını satmasını neh-yetti.) Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Şehirli, bedevi namına onun malını satmasın." Bu nehiy; şehirli kıtlık ve ihtiyaç içerisinde olduğu zaman sözko-nusudur. Bu satış; şehirlinin, daha yüksek fiyata tama' ederek bedevi namına satmasıdır. Şehirlilere zarar vereceği için yasaklanmıştır. Ama ortalıkta kıtlık veya ihtiyaç olmazsa, herhangi bir zarar sözkonusu olmadığı için mahzur yoktur."

Buharî, bu hadisteki nehyin; şehirlinin, yaptığına karşılık ücret alması durumunda sözkonusu olacağı görüşündedir. Buharî, görüşünü, her müslü-mana nasihatın gerekliliğine işaret eden hadisle takviye etmektedir.

Hattâbî, 3442 numarada gelecek olan hadisin şerhinde, âlimlerin çoğunun bu muameleyi mekruh saydıklarını söyler. Mücâhid; "Zamanımızda bu tür bir satışta mahzur yoktur. Nehy, Hz. Peygamber'in zamanında olmuştur." der. Hasanü'l-Basrî de, bazı âlimlerce; bu konudaki yasağın mutlak tatbik için değil, -yol göstermek için olduğunu söyler.

Alım satım sahalarının fevkalâde genişlediği zamanımızda bu yolla yapılan satışların caiz addedilmesi uygun olur kanaatindeyiz. [\[361\]](#)

3440... Enes b. Mâlik (r.a)'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Şehirli, babası veya kardeşi bile olsa, bedevi (köylü) nin (malını) onun namına satmasın."

Ebû Dâvûd dedi ki:

Hafs b. Ömer'den işittim, şöyle diyordu: Bize Hilâl haber verdi, bize Muhammed, Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini haber verdi: "Şehirli bedevi namına satmasın, deniliyordu. Ama bu kelime hem onun için bir şey satmasın, hem de onun için bir şey satın almasın manalarına gelen bir kelimedir. "[362]

Açıklama

Önceki hadisin şerhinde Hattâbî'den naklen belirttiğimiz ifadeleri bu hadisin peşinde bizzat Ebû Dâvûd kendisi ifade etmekte, "Şehirli bedevi namına satmasın" cümlesinin aynı zamanda satın almaya da şamil olduğunu söylemektedir. Şevkânî de, hadisteki nehyin hem satmak, hem de satın almakla ilgili olduğunu söyler. Konu önceki hadiste izah edilmiştir. [363]

3441... Salim e!-Mekkî'nin bir bedeviden haber verdiğine göre;

O, (bedevi) Rasûlullah (s.a) zamanında sağmal devesini getirip, Talha b. Ubeydullah'a misafir oldu. Talha:

Rasûlullah (s.a); şehirlilerin, bedevi (nin malını onun) namına atmasını yasakladı. Ama sen çarşıya git, satın almak isteyenlere bak, sonra gel) bana danış. Ben sana (verilen fiata göre) sat veya satma ierim, dedi. [364]

Açıklama

Hz. Talha'ya gelen bedevinin ismi kaynaklarda belirtilmemiştir, ama şahabıdır.

Eldeki nüshalarda; bedevinin satmak için getirdiği malın 'halûbe = sağmal deve) olduğu belirtilmektedir. Fethu'l-Vedûd'da, Ebû Musa :1-Medinî'nin bu kelimeyi "celûbe" şeklinde zaptettiği söylenmektedir. Kelime, Nihâye'de de aynı şekilde yer almıştır.

Celûbe: "Satılmak üzere getirilen herhangi bir mal" demektir.

Bedevinin getirdiği malın sağmal bir deve veya başka bir mal olması pek önemli değildir. Bizim hadisten istifade edeceğimiz mana ve hüküm şudur: iedevi, malını, kendi namına satıvermesi için Talha b. Ubeydullah'a getir-niş, o da Hz. Peygameber'in bunu yasakladığını söylemiştir. Talha daha sonra)edeeviye; çarşıya çıkmasını, müşterilerin verdiği fiatı kendisi ile istişare et-nesini tenbihlemiştir. Bedevinin Talha (r.a)'ya gelmesine sebep, kendisinin »iyasayı bilmemesi ve kandırılma endişesidir.

Hadis, şehirlinin, köylünün malını onun hamına satmasının caiz olma-liğına delâlet etmektedir. Konu ile ilgili görüşler babın ilk hadisinde geçmiştir. [\[365\]](#)

Bazı Hükümler

1. Şen'ınmn bedevinin malını onun namına sativermesi caiz değildir.

2. Bir kimsenin piyasayı dolaşıp aldığı bilgileri birisine aktarması ve ondan lacağı görüş istikametinde hareket etmesi meşrudur. [\[366\]](#)

3442... Câbir (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Şehirli, köylü namına satmasın. [\[367\]](#) İnsanları (kendi hallerine) bırakın. Allah (c.c) onlann bazısını, bazıları vasıtasıyla rızıklandırır." [\[368\]](#)

Açıklama

Hadiste, şehirlinin köylü namına mal satmasının yasaklanmasmdaki hikmet belirtilmektedir. Görüldüğü gibi, ticaretteki serbestlik insanların birbirleri sayesinde kâr sağlamalarına sebeptir. Buradaki kârdan maksat, tarafların birbirlerini kandırmaları değil, meşru bir şekilde elde ettikleri kârdır.

Hadisin diğer kaynaklardaki zaptında, "bırakınız" manasındaki kelimesinin yerine, yine aynı manaya gelen kullanılmıştır. [\[369\]](#)

46. Sütli Görünmesi İçin Birkaç Gün Sağılmayan Hayvanı Satın Alıp Da Buna Razi Olmayan Durumu

3443... Ebû Hüreyre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Malını satmak için gelen kafileleri (yolda) karşılamayınız. Bazılarınız bazılarınızın satışı üzerine satışta bulunmasın. Deveyi ve koyunu, sütli görünsünler diye sağlamayı terkedip sütünü memesinde bekletmeyin. Bu durumda olan bir hayvanı satın alan kimse, onu sağdıktan sonra şu iki şey arasında muhayyerdir: O şekliyle razı olursa malı alıkoyar, razı

olmazsa hayvanı bir sa' hurma ile birlikte geri verir."[\[370\]](#)

3444... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Sütlü görünsün diye sağılmayıp sütü memesinde bekletilen bir koyun satın alan kişi üç gün muhayyerdir. İsterse koyunu buğday olmayan, bir sa' yiyecek maddesi ile birlikte geri verir."[\[371\]](#)

3445... Ebû Hureyre (r.a), Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Sütü memesinde bekletilen koyun cinsinden bir şey alan kimse onları sağlar, eğer razı olursa alıkoyar, razı olmazsa her bir sağısına bir sa' hurma verir."[\[372\]](#)

3446... Abdullah b. Ömer (r. anhüma), Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Sütü memesinde bekletilip sağılmayan bir hayvanı satın alan kişi üç gün muhayyerdir; eğer (alıkoymaz da) geri verirse sütünün (kıymetinin) bir veya iki misli"[\[373\]](#) buğdayla birlikte geri verir."[\[374\]](#)

Açıklama

Sütlü görünsün de fiatı artsın diye hayvanı sağmayıp sütünü memesinde bekletmeye "tasriye", bu durumdaki hayvana da "musarrât" denilir. Bu bab, musarrâtın satışı ve ilgili hükümleri ihtiva eden hadisleri konu edinmektedir. Buradaki hadislerden üçü Ebû Hureyre'den, birisi de Abdullah b. Ömer'den nakledilmiştir. Konunun hükmünü tayinde hadisler birbirlerinin tamamlayıcısı durumunda olduğu için, ayrı değil de topluca izah etmeyi uygun gördük. İzahımız esnasında gerekirse hadislere tek tek işaret edeceğiz.

Bu konudaki hadisler, bâtını inkıta konusunda cereyan eden ihtilâflara da misal olmuştur. Meselenin hükmü ile ilgili görüşler verilirken bu konuya da temas edilecektir. Şimdi, söylenilecek şeyleri maddeler halinde ele alalım:

1- Hadislerde, deve ve koyunun sütünün sağılmayıp bekletilmesi söz-konusu edilmiş, sığırdan bahsedilmemiştir. Sığır da koyun ve deve hükmündedir.

2- İlk hadiste, mal satmak için şehre gelen kafiye yolda karşılayıp malını satın almak

ve yapılan bir alış verişin arasına girip kendi malını satmak menedilmektedir. Bu konu 43. babda işlenmiştir.

3 - Pahalı satmak için sağlıklı hayvanı birkaç gün sağlamayıp. bekletmek caiz değildir. Çünkü bu, müşteriye kandırmak için yapılmaktadır.

4 - Caiz olmamasına rağmen, mal sahibi bu yola gider ve malını satarsa müşteri ne yapacaktır? Bu konu âlimler arasında ihtilafıdır:

a) Mâlik, Şafiî, Leys b. Sa'd, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûyeh, Ebû Ubeyd ve Ebû Sevr'e göre; müşteri isterse malı yanında alıkoyar, isterse geri verir, geri verdiği takdirde hayvanla birlikte sağdığı süte karşılık bir sa' da hurma verir. Üzerinde durduğumuz hadisler, cumhurun bu görüşünün delilidirler. Ancak babın 1. hadisi (no: 3443) ile son hadisi (3446) arasında bir tezat sözkonusu olmaktadır. Çünkü ilk hadiste, hayvanla birlikte bir sa' hurmanın verilmesi öngörülürken, son hadiste sütün bir veya iki misli kıymetinde buğdayın iadesi sözkonusu edilmektedir. Avnü'l-Ma'bud'da son hadisin isnadının zayıf olduğuna işaretle çelişki izale edilmektedir. İbn Kudâme de; "Bu hadisin zahiri ittifakla terkedilmiştir" der. Hadis, hayvanla birlikte iade edilecek şeyin bir sa' hurma olduğunu ifade ettiği halde farklı görüşte olanlar da vardır. "Herkes kendisinin gıdalandığı maddeyi iade eder" diyenler vardır. Buna göre; hurmayla beslenen hurma; buğdayla beslenen buğday, arpayla beslenen arpa verir.

b) İbn Ebî Leylâ ve Ebû Yusuf'a göre; müşteri hayvanı iade edecekse, yanında sağdığı sütün kıymetini de birlikte iade eder.

c) Ebû Hanîfe'ye göre; müşteri hayvanı sağdıktan sonra artık geri veremez, satıcıdan hayvanın değerinin farkını talep edebilir. Aynî'nin belirttiğine göre; Küfe uleması, İbn Ebî Leylâ ve İmam Mâlik'in bir görüşü Ebû Ha-nîfe ile birlikte.

Görüldüğü gibi Hanefîler, musarrât konusunda yukarıdaki hadislerle uygun amel etmemişleridir. Buna sebep şudur:

Bu konuda varid olan haberler ahaddır. Ahad hadislerle amel edilebilmesi için birtakım şartlar vardır. Bunlardan birisi de; hadisin kıyasa (şeriattaki temel kaide ve prensiplere) aykırı olmamasıdır. Halbuki bu konudaki hadisler, birçok yönden genel kaide ve prensiplere aykırıdır. Aynî, bu prensipleri şu sekiz maddede toplar:

I- Hadisler, şart ve ayıp olmadığı bir halde muhayyerliği isbat etmektedir.

Bezlü'l-Mechûd'da Aynî'nin bu sözlerine izah olarak şunlar eklenmiştir: "Bu söz bütün ümmetin genel bir kaide olarak ittifak ettiği bir hadise işarettir. O hadise göre; alışveriş yapanlar, birbirlerinden -kimi âlimlere göre beden, kimilerine göre söz olarak- ayrılmadıkları müddetçe akdi kabul veya red konusunda muhayyerdirler. Ama ayrılmışlarsa, -tarafından hiçbirisi kendisi içii muhayyerlik şart koşmamışsa- artık muhayyerlik kalmaz."

II- Bu konudaki hadislerde, muhayyerlik üç gün olarak sınırlandırılmıştır. Halbuki üç

gün muhayyerlik, I. maddede işaret ettiğimiz hadise göre şart muhayyerliği (hıyâr-ı şart) ile kayıtlıdır.

III- Malın iadesi, onun bir kısmı yok olduktan sonra (süt sağıldıktan sonra) mümkündür. Oysa bu caiz değildir.

IV- Elde esas mal (süt) mevcut olduğu halde, bedeli (bir sa' hurma)nın iadesi istenilmektedir. Halbuki esas mal varken bedeli iade edilemez.

V- Hadislerde; sağılan sütün hurma veya buğdayla tazmini öngörülmektedir. Halbuki telef edilen mallar (mislî ise) kendi misilleri ile veya (kıyemî ise) para olarak kıymetiyle tazmin ettirilir. Allah (c.c) şöyle buyurur: "Size tecavüz edene, size tecavüz ettikleri gibi tecavüz edin..."[\[375\]](#); "Eğer ceza verirsiniz, size yapılanın aynı ile mukabele ediniz."[\[376\]](#) Bu âyetlerde, telef edilen malların ve düşmanlıkların tazmininin misille olduğu beyan edilmektedir. Üzerinde durduğumuz konudaki hadisler ise âyetlerdeki hükme aykırıdır. Bir hadisi şerifte de; "Bir şeyi telef eden kişi onun, mislî ise mislini, kıyemî ise kıymetini öder" buyurulmaktadır.

VI- Süt, mislî mallardandır. Bu hadiste ise damanın kıymetle olacağı istenilmektedir.

VII- İnsan, sütü bir sa' hurma ile dâmin olursa bu faize götürür.

VIII- Hayvan iade edildiğinde hem mal, hem de bedelinin bir kısmı satıcının elinde birleşmektedir.

Aynî, bu konudaki münakaşayı hayli uzatmış, görüşlerine karşı öne sürülen itirazları ele almış ve bunları cevaplandırmıştır.

Yukarıya aktardığımız vecihler, Hanefîlerin musarrât hadisi ile amel etmeyişlerinin sebepleridir. Önce de işaret ettiğimiz gibi Ebû Hanîfe hazretleri, müşterinin aldığı hayvanı geri veremeyeceği ve sağdığı sütün kendisine ait olacağı görüşündedir. Bu görüşü benimserken başka bir genel prensibe dayanmaktadır. O prensip; "Gelir ve menfaat, sorumluluk ve kefalet karşılığıdır" kaidesidir. Müşteri, aldığı hayvanı beslemek ve korumakla yükümlü olduğuna göre, hayvandan elde edilen gelirin müşteriye ait olması gerekir.

Musarrât konusundaki hadisleri delil alıp, onlardaki ahkâmı benimseyen âlimler, Hanefîlerin yukarıdaki görüşlerine ayrı ayrı cevap vermişlerdir: "Bu hadisler Hz. Peygamber'den sabit olduğuna göre bunlarda âa başlı başına birer asıl olurlar. Bize düşen görev, müfesser şeriatı kabul ettiğimiz gibi mübhem şeriatı de kabul etmemizdir. Genel kaide ve prensipler, şeriat getirdiği için asıl olmuşlardır. Musarrât hadisini de şeriat vaz'etmiş ve oldukça sağlam yollarla gelmiştir. O halde o hadisin hükmünü uygulamak gerekir. Başka asıllardan dolayı bu haberi terketmek, onları terketmemekten daha iyi değildir..." derler.

Hattâbî; İslâm hukukunda, genel prensip ve asıllara uymayan birçok uygulama

bulduğunu söyleyerek bunlara misaller verir. Hanefîlerin de bu istikametteki görüşlerine dikkat çeker. Daha sonra da, Ebû Hanîfe ve Mâlik'in bu hadisi tamamen reddetmeyip birisinin hadisin bir tarafını, ötekini de diğer tarafım aldığına işaretle şöyle der: "Ebu Hanîfe ve Mâlik'ten her birisi hadisin bir bölümünü alıp, diğer bölümünü terketmişlerdir. Ebû Hanîfe; üç günden fazla muhayyerlik yoktur demiş ve bu hadise dayanmış ama, sağılan süt karşılığında bir sa' hurma vermeyi kabul etmemiştir. Mâlik ise süt karşılığında bir sa' hurma vermeyi kabul etmiş, üç günlük muhayyerliği kabul etmemiştir..."

Hattâbî'nin bu sözlerine karşılık kaydetmek gerekir ki, Ebû Hanîfe şart muhayyerliğini üç günle sınırlarken buna değil, Hibbân b. Munkız b. Amr el-Ensârî'nin Hz. Peygarriber'den rivayet ettiği; "Sattığın zaman; kandırma yok, benim üç gün muhayyerlik hakkım var, de." hadisine dayanmıştır. [\[377\]](#)

Sütlü görünüp de pahalıya satılması için sağılmayan hayvanın satılması halinde uygulanacak işlem konusunda bu kadarla yetiniyor ve temas edilmesi gereken diğer noktalara geçiyoruz.

5- 3444 ve 3446 numaralı hadislerde, musarrât hayvanı satın alan müşterinin, malı kabul veya red konusundaki muhayyerliğinin üç gün olduğu belirtilmektedir. Buna göre, bir kimse satın aldığı andan itibaren üç gün içerisinde -daha önce sağmış bile olsa- kabul veya reddetmek hakkına sahiptir. İmam Şafî bu görüştedir. Bazı Şafîiler ise, muhayyerliğin süreli olmadığı, hayvanı sağıp da musarrât olduğunu anlar anlamaz kabul veya red konusundaki kararın verilmesi gerektiği görüşündedirler. Bu gruba göre; hadisteki "üç gün" kaydı, daha önce musarrât olduğunun farkedilememesi haline hamledilir.

Üç günlük muhayyerlik müddetinin başlangıcı hakkında da görüş ayrılığı vardır: Şafîilere göre muhayyerlik, akit anından itibaren; Hanbelîlere göre ise; tasriyenin anlaşıldığı andan itibaren başlar.

6- Sütü memesinde bekletilen hayvan ister tek olsun ister daha fazla olsun, onun karşılığında bir sa' hurma verilir.

İbn Abdilberr; hadisle amel edenlerden; İbn Battal, âlimlerin ekserisinden; İbn Kudâme de, Şafî, Hanbelî ve Mâlikîlerin çoğundan, "Her bir koyun için bir sa'verir" görüşünü nakletmişlerdir.

7- Hadis-i şerif; sütlü bir koyunu, yine sütlü bir koyun ve süt karşılığında satmanın caiz olmadığına delâlet etmektedir.

8- Babın ilk üç hadisinde; sağılmayan sütü memesinde bekletilen hayvan için "musarrât" tabiri kullanıldı, Son hadiste ise bu mana, "muhaffele" kelimesi ile ifade edildi. Hattâbî; "Muhaffele de musarrât manasındadır. Süt memede meydana gelip, biriktiği için böyle denilmiştir" der. [\[378\]](#)

Bazı Hükümler

1. Sütü görünün diye bir hayvanı sağmayıp birkaç gün bekletmek caiz değildir.

2. Sütü sağılmadan bekletilen bir hayvanı satın alan kişi; sağdıktan sonra isterse hayvanı kabullenir, isterse satıcıya iade edip, sağdığı süt karşılığında bir sa' buğday (veya hurma) verir.

3. Şehir esnafının, şehre dışarıdan gelen malları yolda karşılayıp satın almaları caiz değildir.

4. Birisinin satışı üzerine satışta bulunmak caiz değildir. [\[379\]](#)

47. İhtikâr (Stokçuluk) Yasaktır

3447... Adiy b. Kâ'b oğullarından Ma'mer b. Ebî Ma'mer [\[380\]](#)'den; Rasûlullah (s.a)ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Günahkârdan başkası asla ihtikâr yapmaz."

(Muhammed b. Amr dedi ki:) Saîd (b. el-Müseyyeb)'e; " Ama sen ihtikâr yapıyorsun" dedim. "Ma'mer de ihtikâr yapardı" dedi.

Ebû Dâvûd şöyle dedi:

Ahmed'e; "ihtikâr nedir?" dedim. "Halkın yaşayışında etkili olan şeydir" cevabını verdi.

Yine Ebû Dâvûd dedi ki:

"Evzâî; ihtikâra (stokçu) çarşıya çıkan (çarşıdan satın alıp stoklayan) dır, dedi." [\[381\]](#)

3448... Hemmâm Katâde'nin, "Hurma'da ihtikâr olmaz" dediğini nakletti.

İbnü'l-Müsennâ; Yahya b. Feyyaz, Hasen'den de aynısını nakletti, dedi ve ilâve etti: "Biz ona; Hasen (ül-Basrî)'den bunu söyleme, (Hasen böyle söylemedi)" dedik.

Ebû Dâvûd şöyle demiştir:

Satd b. el-Müseyyeb; çekirdek, kurumuş yaprak ve tohumu biriktirirdi.

Ahmed b. Yunus'un şöyle dediğini işittim: Süfyân 'a taze et stoklamayı sordum.

"Stokçuluğu kerih görüyorlardı" dedi. Ebû Bekir b. Ayyaş'a sordum, "stokla" dedi.

Açıklama

ihtikar;" sözlükte; biriktirmek, hapsetmek, toplamak demektir.İstilahta, çoğunluğun görüşüne göre; yiyecek cinsinden olan bir şeyi satın alıp depolamak, pahalılaşmasını bekleyerek piyasaya sürmemektir."

ihtikârın hangi tür mallarda cari olduğu, şartları, caiz olmayan stoklama müddeti gibi konular âlimler arasında ihtilâflıdır. Bu ihtilâflara biraz sonra temas edeceğiz. Önce, ihtikârın hükmü ve bu konuda varid olan bazı hadisleri ele almak istiyoruz.

Üzerinde durduğumuz hadiste Hz. Peygamber (s.a); günahkâr olanlardan başkasının ihtikâr (stokçuluk) yapmayacağını, yani stokçuluğun günahkârların işi olduğunu belirtmektedir. Bu açık olarak ihtikârın caiz olmadığına delâlet etmektedir. Nevevî, Ma'mer'in bu hadisinin açık bir surette ihtikârın haram olduğunun delili olduğunu söyler. Daha başka hadislerde de Efendimiz, ihtikârın caiz olmadığını beyan etmiştir. Bunlardan birkaçım hatırlatmak istiyoruz:

"Bir kimse kırk gün ihtikâr yapsa, sonra da o malı olduğu gibi sadaka olarak dağıtsa, madrabazlığına keffaret olamaz."

"Her kim halkın gıdası olan şeyleri kırk gün stok ederse, kalbi katılaştır."

"Bir kimse müslümanların zararına bir yiyecek maddesini stoklarsa, Allah ona cüzzam hastalığı ve iflas verir."

"Müslümanların zararına olarak, fiatların artmasını isteyerek stokçuluk yapan kişi günahkârdır."

Görüldüğü gibi bu hadislerin hepsi ihtikârın caiz olmadığını ifade etmektedir.

Hattâbî, üzerinde durduğumuz son hadisten ihtikârın her çeşidinin mahzurlu olmadığını anlaşıldığını söylemektedir. Çünkü hadiste; İbnü'l-Müseyyeb ve Ma'mer'in, bazı malları toplayıp beklettikleri görülmektedir. Bunlardan birisi, âlim, fakih bir tabîî, diğeri de sahâbîdir. Onuların, Hz. Peygamber (s.a)'in yasak ettiği bir şeyi yapmaları asla düşünülemez. Nitekim ikinci haberde Ebû Dâvûd; Saîd b. el-Müseyyeb'in çekirdek, tohum ve ağaç yaprağı biriktirip beklettiğini söylemektedir. Bu zâtların, bekletilmesi halka zarar vermeyen veya başka şehirlerden getirdikleri mallan bekletmi.1; olmaları da mümkündür.

Âlimler, ihtikâra konu olan malların tayininde ihtilâf etmişlerdir. Bv konudaki görüşler özet olarak şöyledir:

1- İhtikâr, her türlü malda cereyan eder. Buna göre; piyasaya çıkarılmaması halka

zarar verdiği takdirde; insan ve hayvan yiyeceği olan maddelerde, bezde, yağda vs. ihtikâr caridir. Bunları stoklamak caiz değildir. İmam Mâlik, Sevrî, Ebû Yusuf bu görüştendir.

2- İhtikâr, insanların ve hayvanların gıda maddelerinde gerçekleşir. Bu görüş, İmam Muhammed'e aittir.

3- İhtikâr, sadece insanlar için olan gıda maddelerinde olur. Ahmed b. Hanbel ve İmam Şafiî'nin görüşleri de bu istikamettedir. [\[383\]](#)

İhtikârın Şartları:

Bir malı toplayıp bekletmenin ihtikâr sayılması için bazı şartların bulunması gerekir:

I- Kişi, beklettiği malı kendi arazisinden kaldırmış olmamalıdır. Buna göre; bir kimse kendi arazisinden kaldırdığı mahsulü piyasaya sürmese ve bundan halk zarar da görse muhtekir (stokçu) sayılmaz. Çünkü kişi, tarlasını ekmek zorunda olmadığı gibi kaldırdığı mahsulü satmak mecburiyetinde de değildir. Ancak, diğer müslümanlar ihtiyaç içinde yüzerken, onun sırf daha fazla para kazanmak maksadı ile malını satmaması bir müslümana yakışmaz.

II- Stoklanan mal, bizzat o şehirden veya o şehrin banliyösünden satın alınmış olmalıdır. Başka şehirlerden mal getirip deposunda bekleten kişi stokçu (muhtekir) sayılmaz. Dolayısıyla bu hareketi haram olmaz. Babın ilk hadisinin (3447) sonunda Ebû Davud'un Evzaî'ye nisbetle kaydettiği; "İhtikârcı, çarşıya çıkandır" sözü buna işarettir. Ama halkın ihtiyacı olduğu halde satmaması mekruhtur. Hz. Peygamber (s.a) bir hadisinde; "Bir kimse başka bir yerden yiyecek maddesi getirip günün piyasasına göre satarsa onu ta-sadduk etmiş sayılır." buyurmaktadır.

İmam Ebû Yusuf'a göre ise, bu da ihtikârdır ve caiz değildir.

III- İhtikâr, satılacak malı bir müddet satmayıp bekletmekle gerçekleşir. Bu müddet bir görüşe göre kırk gün, diğer bir görüşe göre de bir aydır.

IV- Kişinin mal stoklaması, kıtlık zamanında ve daha fazla kazanç sağlamak maksadıyla yapılmış olmalıdır. İmam Nevevî, bolluk zamanındaki stoklama ve kıtlık zamanında kendi ihtiyacı için mal bekletmenin ihtikâr sayılmayacağını söyler. Ancak, insanlara zarar vermese bile gıda maddelerini toplayıp bekletmek kerahetten hali değildir. İmam Gazali, İhyâ'sında şöyle der:

"İnsanların zararına sebep olmasa bile, yenilecek şeylerde ihtikâr kerahetten hali değildir. Çünkü bu, fiatların yükselmesini beklemektir. Zararı beklemek ise yasaktır."[\[384\]](#)

İhtikârın Uhrevî ve Dünyevî Sonuçları:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi; insanların ihtiyacı olduğu halde, fiatların artmasını bekleyerek, satın aldığı malı satmayıp bekletmek (ihtikâr) caiz değildir. Bunu yapan günahkârdır, âhirette cezayı hak etmiştir. Bu, meselenin uhrevî yönüdür.

Dünyevî yönüne gelince;

Yetkili merci, kendisine halkın ihtiyacı olduğu halde bazı kişilerin ihtikâr yaptıkları,

mallarını satmadıkları haber verilince; önce onlara nasihat eder, iyilikle mallarını piyasaya sürmelerini ister ve bir müddet bekler. Yine satmazlarsa, ihtikârı terkedinceye kadar hapseder ve onlara uygun göreceği bir ceza verir.

İmam A'zam'a göre mallarını ellerinden alıp, zorla satamaz. Çünkü İmam A'zam, kişiliğe çok değer verir. Âkil ve baliğ olan bir kimsenin, tasarrufuna hacr konulamayacağını söyler. İmam Ebû Yusuf ve İmam Mu-hammed'e göre ise yetkili kişi, ihtikârcımn malını onun namına satabilir.

İkinci (no:3448) haberdeki bir meseleye de temas edip konuyu kapatalım:

3448 numarada geçen haberde Katâde, hurmada ihtikârın cari olmadığını söylemiştir. Yahya b. Feyyaz, Hasenü'l-Basrî'nin de aynı kanaatte olduğunu haber vermiş, fakat, kendisini dinleyenler bunu inkâr ederek; "Hasen'den böyle bir şey nakletme, o bu görüşte değil" karşılığını vermişlerdir.

Ebû Dâvûd; bu haberin kendilerince bâtil olduğunu söyler. Ebû Davud'un haberi bâtil sayması, onun delil kabul edilemeyeceğini gösterir. [\[385\]](#)

48. Gümüş Paraların Kırılması

3449... Alkame b. Abdullah'ın, babasından rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a); müslümanların tedavüldeki parasının, ihtiyaç yokken kırılmasını yasakladı. [\[386\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, tedavülde olan madenî paraların kırılmasının ihtiyaç olmadığı takdirde caiz olmadığına delâlet etektedir.

Mutlak olarak "para" diye terceme ettiğimiz "sikke" altın ve gümüşten yapılmış paralara denilir. Hattâbî; "Sikke; üzerine dirhem tab edilen demirdir" demektedir.

Yukarıda, tedavüldeki altın ve gümüş paranın, ihtiyaç olmadan kırılmayacağını söyledik. Bu ihtiyaçtan maksat; paranın sahte olması şüphesi veya ayarının düşük olması endişesidir.

Hız. Peygamber'in, altın ve gümüş parayı kırmaktan men etmesindeki sebebin ne olduğunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hattâbî bu görüşleri şu şekilde beyan etmektedir:

1- Paraların üzerinde Allah'ın ismi yazılı olduğu için yasaklanmış olabilir.

2- Para bir emanettir. Onun kırılması malî telef etmektir. Ebu'l-Abbas'dan rivayet edildiğine göre; bazı şahıslar paranın kenarlarını makasla alıyorlar, böylece kâr ettiklerini zannediyorlardı. Bazı âlimler yasağa sebeb bu olduğunu söylerler.

3- Paranın kesilmesi onun zayıflatılmasına sebep oluyordu, menedilme-sine sebep bu idi.

Şevkânî; altın ve başka madenlerden yapılan paraların kesilip küçültülmesinin de dirhemi (gümüş para) kırmak hükmünde olduğunu belirtir ve bunun yasaklanmasındaki hikmetin, mal kaybına sebep olması olduğunu söyler. Şevkânî devamla; paranın kırılıp kesilmesini caiz kılabilecek ihtiyacın şahsî ihtiyaç olamayacağını, çünkü topluma zararı olan bir şeyin, ferdm ihtiyacı için bile olsa irtikâb edilemeyeceğini belirtir. Yine Şevkânî'nin İbn Süreyc'ten naklettiğine göre bazıları, Şamlıların yaptıkları gibi, paraları makasla kesip biriktiriyorlar ve bunları eritip önemli miktarda para kazanıyorlardı. Rasûlullah (s.a) bu yüzden parayı kırmayı yasak etmiştir.

Bilindiği gibi paraların değeri itibaridir. Fakat bu, paranın masrafsız olduğu manasına gelmez. Bugün kullanılan kâğıt paranın bile azımsanmayacak bir maliyeti vardır. Dolayısıyla madenî paraların kırılıp parçalanması, kâğıt paraların yırtılması veya yıpratılması millî servet kaybıdır. Onun için, madenî paraların kırılması konusundaki yasağı, kâğıt paralara da teşmil etmek mümkündür. [\[387\]](#)

Bazı Hükümler

1. Toplumun menfaati için hazırlanmış olan şeyleri telef etmek caiz değildir.
2. Haksız kazanç sağlamak haramdır.
3. Paraların kırılması, yıpratılması caiz değildir. [\[388\]](#)

49. Narh Koymak (Fiatları Sınırlamak)

3450... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre; bir adam Hz. Peygamber (s.a)'e gelip:

Ya Rasûlallah, narh koy (fiatları sınırla), dedi. Rasûlullah (s.a):

"Hayır, (rızkınızın artması için) dua ediniz." buyurdu. Daha sonra başka bir adam gelip:

Ya Rasûlallah, narh koy, dedi. Hz. Peygamber (s.a) ona da:

"Hayır, fiatları ancak Allah eksiltir, Allah artırır. Ben Allah'a, yanımda hiç kimsenin hakkı olmadığı bir halde ulaşmayı umarım" buyurdu. [\[389\]](#)

3451... Enes b. Mâlik (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Sahâbîler:

Ya Rasûlallah! Fiatlar arttı, bizim için narh koy, dediler.

Rasûlullah (s.a):

"Şüphesiz fiatları ayarlayan, rızkı eksilten, çoğaltan, rızık veren Allah (c.c)'dir. Ben Allah'a hiç kimsenin benden ne mal ne de kan konusunda isteyeceği bir-hakkı olmadığı halde ulaşmak isterim" buyurdu. [\[390\]](#)

Açıklama

Bu iki hadis, malların fiatlarını sınırlamanın, fiatlara narh koymanın caiz olmadığına delâlet etmektedir. Bunun hikmeti; insanların, mallan üzerindeki tasarruf serbestisini hacr altına almamaktır. Ayrıca fiatlara narh koymak, serbest rekabeti engeller, fiatların pahalı kalmasına sebep olur. Devletin görevi vatandaşın faydasına olan işleri yapmaktır. İlk anda fiatları serbest bırakmanın tüketici açısından zararlı olduğu zannedilebilir. Fakat üretimin bol olduğu gelişmiş ülkelerde, serbest piyasanın rekabet serbestliğinin faydaları görülmektedir. O halde devlete düşen, fiatları sınırlamak değil, üretimi artırmanın yollarını aramaktır. Ayrıca, narh koymanın alıcıya faydası olduğu farzedilse bile bu sefer satıcıya zarar vermesi sözkonusu olur. Bir kesimin menfaati düşünülerek diğer kesime zarar verilemez. Ancak toplumun tümünün htiyacı olan temel gıda maddelerinde aşırı bir fiat artışı sözkonusu olursa devlet, uzmanların görüşünü alarak bir sınır koyabilir. Bu durum, Hanefî fıkıh kitaplarında açıkça görülür.

Ulemanın büyük ekseriyeti, bu konudaki hadisleri esas alarak narh koymanın caiz olmadığı söylemişlerdir. Sadece İmam Mâlik'ten, bunun caiz olduğu konusunda bir rivayet vardır.

Ömer Nasuhi Efendi, Kamus'unun konu ile ilgili bölümünde (özet olarak ve sadeleştirerek) şöyle demektedir:

"Devletin fiat koymaması, malların fiatlarını tayin etmemesi esastır. Bunda icma vardır. Nitekim bir hadis-i şerifte; "Eşyaya, yiyecek maddelerine narh koymayınız. Çünkü narh koyan, dürüp yayan, ucuzluğu pahalılığı vücuda getiren, yaratıklarını rızıklandıran ancak Allah Telâlâdır." buyurulmuştur.

Filhakika Hak Teâlâ hazretlerinin her işte bir hikmeti vardır. Malların fiatları bazan

yükselir, bazan alçalır. Ticaret hayatına daima müdahale edilmesi uygun olmaz. Hatta deniliyor ki, malın karşılığı olan para satıcının hakkıdır, bunu takdir etmek kendisine aittir. Artık onun hakkına taarruz etmek devlete yakışmaz. Ancak eğer gıda tüccarları, kendilerine verilen öğüt ve ten-bihe rağmen bunları haddinden aşırı bir fiatla satmaya devam ederlerse devlet, müslümanların hakkını korumak için başka çare bulamazsa narh koyabilir. Bu durumda, bu işten anlayanlarla istişarede bulunup, narh koyabilir."[\[391\]](#)

Bazı Hükümler

1. Devlet, normal hallerde fiatları sınırlayamaz. Serbest piyasa oluşmasını engelleyemez.
2. İnsanlar, azıklarının bollaşması için Allah'a dua etmelidirler.
3. Allah dilediği kullarının rızkını artırır, dilediklerinin eksiltir.[\[392\]](#)

50. (Alışverişte) Hilekârlık Yasaktır

3452... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a), zahire satan bir adama uğradı ve:

"Ne satıyorsun?" diye sordu.

Adam, (sattığını) Hz. Peygamber'e söyledi. Bunun üzerine Ra-sûlullah'a, "Elini zahirenin içine sok" diye vahyolundu, o da elini soktu. Hayretle onun ıslak olduğunu gördü ve:

"Hile yapan bizden değildir"* buyurdu.[\[393\]](#)

3453... Yahya (el-Kattân)'dan, şöyle dediği rivayet edilmiştir: Süfyân; "Bizden değildir" sözünü, "Bizim gibi değildir" şeklinde tefsir etmeyi beğenmezdi.[\[394\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif, malını değerli göstermek, onu satabilmek için hile yapmanın caiz olmadığını göstermektedir. Müslüman, malın iyi tarafını üste getirip, kötüsünü altına

saklayamaz. Malının altı üstü, içi dışı aynı kalitede olur. Aksi halde yaptığı sahtekârlıktır, müslümanı kandırmaktır. Bu ise asla caiz değildir. Avnu'l-Ma'bûd'da, bunun haramlığına icma olduğu söylenir.

Hadisin Tirmizî'deki rivayetinde, Hz. Peygamber (s.a)'in elini zahire yığınının sokup parmakları ıslanırken satıcıya; "Bu nedir?" diye sorduğu, adamın; "Yağmurdan ıslandı" dediği, Efendimiz'in de; "Öyleyse nemli kısmı yığının üstüne koysaydın da herkes görseydi ya" buyurduğu belirtilmektedir.

Metinde görüldüğü üzere Efendimiz; hâdiseye şahid olduktan sonra, "Hile yapan (kandıran) bizden değildir" buyurmuştur. Bu sözün zahiri, sanki hile yapanın müslüman olmadığı intibahını verir. Ancak maksat; böyle yapanların dinden çıkacağına işaret değil, insanları bu tür çirkin davranışlardan sakındırmaktır.

Hattâbî, bu konu ile ilgili olarak şöyle demektedir: "Hile yapan bizden değildir" sözünün manası; bizim yolumuz ve sîretimizden değildir, demektir. Rasûlullah (s.a) bu sözünü kardeşini kandıran ona samimi davranmayan, bana tâbi olmayı ve benim sünnetimden gitmeyi terketmiştir, demek istemiştir.

Bazıları, Hz. Peygamber'in böyle yapanların İslâm dininden olmadıklarını belirtmek istediği görüşünü savunmuşlardır. Ama bu te'vil doğru değildir. Doğrusu; benim söylediğimdir. Bu bir adamın arkadaşına ona uymayı ve muvafakati dileyerek; "ben sendenim ve sanayım" demesine benzer. Şu âyet-i kerime buna şahitlik eder: "... Bana uyan, bendendir. Bana isyan eden sana bırakırın sen bağışlarsın, merhamet edersin."[\[395\]](#)

Aynı konuda Nevevî de şunları söyler:

"Bu sözün manası; benim yolumda gidenlerden, benim ilmim ve amelime güzel yoluma uyanlardan değildir, demektir. Bu; bir adamın yaptığını beğenmediği çocuğuna; sen benden değilsin, demesine benzer. Süfyân b. Uyey-ne; bu şekildeki bir izahı doğru bulmaz ve: Bu ne kötü bir izahıdır. Aksine o, sözün te'vilinde gönüllere daha çok tesir edecek bir şeye yapışmak gerekir, der."

Ebû Dâvûd da; hadisi verdikten sonra, 3453 numaradaki haberinde Süf-yân'ın; "bizden değildir" sözünü "bizim gibi değildir" şeklinde izah etmeyi uygun bulmadığını nakletmiştir. Bezlü'I-Mechûd'da Süfyân'ın; "Bu izah, Ra-sülullah'm maksadına muhaliftir. Çünkü onun bu sözdeki maksadı; o yoldan sakındırmak ve korkutmaktır. O halde, meselenin insanların korku ve sakınmasını hafifletecek bir tarzda ele alınması uygun değildir. Ama bu, yukarıdaki izah caiz değildir manasına alınmasına gelmez." dediği kaydedilir.

Bezlü'I-Mechûd'un ta'likmda da, Süfyân'ın; Nevevî'nin ifadesine göre, Süfyân b. Uyeyne; Tirmizî'nin ifadesine göre ise Süfyân es-Sevrî olduğu belirtilmektedir.

Ayıplı olup da aybı gizlenen veya aybını görmediği bir malı satın alan kişi, o ayba

muttali olunca, malı geri verip parasını alma yetkisine sahiptir. [\[396\]](#)

Bazı Hükümler

1. Yetkililer zaman zaman çarşığı pazarı dolaşıp piyasayı kontrol etmelidirler.
2. Müslümanlar ticarete dürüst olmalı, malların kusurunu gizlememeli, birbirlerini kandırmamalıdır. [\[397\]](#)

51. Alışveriş Yapanların Muhayyerliği

3454... Abdullah b. Ömer (r.anhüma)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Alışveriş yapanlardan her biri, birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe, arkadaşına karşı muhayyerdir. Ama muhayyerlikle satış müstesna." [\[398\]](#)

Açıklama

Bu hadis, alıcı ve satıcının birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe, yaptıkları akdi feshedebileceklerine delâlet etmektedir.

Bu muhayyerliğe bazı âlimler; meclis muhayyerliği, bazıları da kabul muhayyerliği demektedir. Bu ayrı isimlendirmeye sebep; konunun hükmündeki farklı görüşlerdir. Şimdi bu görüşlere göz atalım:

a) Alıcı ve satıcı akdi yaptıkları meclisten bedenen ayrılmadıkça taraflardan birisi akdi bozmak yetkisine sahiptir. Buna göre; taraflar arasında icab (alım veya satım teklifi) ve kabul (yapılan teklifi kabul) tamamlanmış, yani alışveriş yapılmışsa, taraflar o mecliste buldukları müddetçe birisi; "Ben akdi bozuyorum, almaktan -ya da satmaktan vazgeçtim" diyebilir.-Buna meclis muhayyerliği denilir. Taraflar, alışveriş yaptıktan sonra bir muhayyerlik şartı koşmadan kalkar giderlerse, yani meclis dağılırsa artık akid kesinleşmiştir. Bu babın hadislerinin zahirleri bu görüşü desteklemektedir. Nevevî, âlimlerin büyük çoğunluğunun bu görüşte olduklarını söyler. Şafiî ve Hanbelî mezheplerinin görüşleri de bu istikamettedir.

b) Alıcı ve satıcı fiatta anlaşır "aldım ve sattım" diyerek akdi kesinleştirdikten sonra artık tarafların hiçbirisinin akdi bozma yetkisi yoktur. Bu konudaki hadislerde sözkonusu edilen muhayyerlikten maksat; kabul muhayyerliğidir. Meclisten maksat da söz meclisidir.

Bu görüşe göre; alışverişte bulunacak olan taraflardan birisi icabda bulunsa alışverişle ilgili söz devam ettiği müddetçe bu icabı kabul edip etmemekte serbesttir. Yani isterse kabul eder ve akit kesinleşir, isterse kabul etmez. İcabda bulunan kişi de, karşı taraf kabul etmediği müddetçe teklifinden vazgeçebilir. Fakat karşı taraf kabul etmişse akit kesinleşmiş olur. İcab-dan sonra karşı taraf daha akdi kabul etmeden önce, söz mevzuu değişirse artık icab hükümsüz kalır ve bundan sonraki kabulün faydası olamaz.

Bu görüşte olanlar; yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, "Taraflar birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler" manasındaki hadislerdeki muhayyerliği kabul muhayyerliğine hamletmişler, alışverişle ilgili konuşma devam ettiği müddetçe kendisine icabda bulunan kişinin bu icabı kabul edip etmeme konusunda muhayyer olacağını söylemişlerdir. Bu görüş sahipleri; karşı görüşün iddiasının, yapılan akdi bozmak istemeyen tarafın hakkını ibtali gerektireceğini ve bunun dacaiz olmadığını söylerler. Yine bunlar hadislerdeki "alışveriş yapanlar" ifadesini kendi görüşleri için delil alırlar. Çünkü, "alışveriş yapanlar" tabiri akdi yapmakta olanlar için kullanılır. "Aldım, sattım" tabirlerini kullanıp alışverişini bitirdikten sonra, taraflar "alışveriş yapan" olmaktan çıkarlar, birbirlerine yabancı olurlar.

Bu görüş Hanefî veMâlikîlere aittir. Rabîa, Nehaî ve bir rivayete göre Sevrî de aynı görüştedirler.

Hattâbî; Nehaî ve Hanefîlerle Mâlikîlerin bu görüşlerine temas ettikten sonra, hadislerin karşı görüşü desteklediklerini, hadisin ravisi İbn Ömer'in de bu şekilde tefsir ettiğini söyler.

Hattâbî; Nehaî ve onun görüşünde olanların görüşlerini tenkid sadedinde şöyle der:

"Eğer hadisin manası, Nehaî'nin anladığı gibi olsaydı, onun hiçbir faydasının olmaması gerekirdi. Çünkü çok açıktır ki, alıcı akdi kabul etmeden önce kabul edip etmeme konusunda serbesttir. -Yani bu konunun hadisle ıspat edilmesine ihtiyaç yoktur.- Aynı şekilde satıcı da satış akdini gerçekleştirmeden önce malının tek mâlikidir. İstedığı gibi tasarrufta bulunabilirler. Kimse onları, mallarını ellerinden çıkarmaya zorlayamaz. Ancak kendileri isterlerse satarlar. Bu herkesçe bilinen genel bir hükümdür. Özel bir haber ise ancak özel bir hüküm için rivayet edilir. Sabittir ki; alışveriş yapanlar (mütebâyi'an) sözcüğü, akid yapanlar için kullanılır. Bey' (alışveriş) kelimesi alışveriş yapanların yaptıkları işten türemiştir. Bu da ancak o iş bittikten (alışveriş akdi tamamlandıktan) sonra aercekleşir. Meselâ, zinakâr diye zina yapmış olana, hırsız diye hırsızlık yapmış öiana denilir. Durum böyle olunca alışveriş yapanların, akdi yapanlar olduğu kesin olur. O halde, akid bittikten sonraki ayrılma (sözle değil) ancak bedenle olur."

Hattâbî, her iki tarafın daha başka bazı delillerine de temas ederek, daha geniş bilgi vermektedir. Ama biz, yukarıya aktardığımız özet bilgi ile meseleye ışık tuttuğumuz,

okuyucuya genel bir malumat verdiğimiz kanaatıyla daha geniş tafsilata girmiyoruz.

Hadisin sonunda Hz. Peygamber (s.a), tarafların birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe muhayyer olduklarını belirttikten sonra, "muhayyerlikle satışı" o hükümden istisna etmiştir; şimdi de kısaca bu tabiri açıklayalım:

"Muhayyerlikle satış" tabirinin ifade ettiği ilk mana, alıcı ve satıcıdan birisine bilâhare akdi bozabilme yetkisi tanıyan bir şartla yapılan satıştır. Tabii, meselenin birtakım teknik incelikleri vardır. Biz bu konuya 3500 numaralı hadisi izah ederken temas edeceğiz. Akla gelen bu ilk manaya göre hadisin manası; "Alışverişte bulunanlardan her biri, ayrılmadıkları müddetçe akdi fesh veya kabul konusunda muhayyerdur. Ayrılınca akit kesinleşir, taraflar dönmez. Ama eğer birisi için muhayyerlik şart koşulmuşsa (üç gün içerisinde veya tayin edilen başka bir müdde. zarfında akdi bozabilme yetkisi şart koşulmuşsa) onun akdi bozma yetkisi meclisle kayıtlı kalmaz. Şart koşulan müddetin bitimine kadar devam eder." şeklinde anlaşılacaktır..

Nevevî, bu istisnanın manası konusunda üç görüş olduğuna işaret eder. Bu görüşler şunlardır:

1- Akid bittikten sonra, meclis dağılmadan önce taraflardan birisini muhayyer bırakmak.

2- Bizim yukarıda işaret ettiğimiz; üç gün veya daha az bir müddet için şart koşulmuş şart muhayyerliği (hıyâr-ı şart). Buna göre, meclis dağılsa bile muhayyerlik devam eder.

3- Meclis içerisinde her iki taraf için de muhayyerliğin bulunmaması şartıyla yapılan akiddir. Bu durumda taraflar akde başlarken, meclis muhayyerliğinin bulunmamasını şart koşmuşlarsa, "aldım, sattım" sözleri ile akid kesinleşmiş olur. Ancak bu yolla yapılan bir alışveriş, -içerisinde şart bulunduğu için- âlimlerin çoğuna göre caiz değildir. [\[399\]](#)

Bazı Hükümler

1 . Alışveriş yaparken, alıcı ve satıcı birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe akdi feshedebilirler.

2. Taraflar ayrıldıklarında akit kesinleşir, ancak birisi için muhayyerlik şart koşulmuşsa, öngörülen süre içerisinde muhayyer olan kişi akdi feshedebilir. [\[400\]](#)

3455... Bize Musa b. İsmail haber verdi, bize Hammâd Eyyûb'dan, o Nâfi'den; Nâfi, İbn Ömer'den, İbn Ömer de Hz. Peygamber (s.a)'den önceki hadisi mana olarak rivayet etti. (Bu rivayetinde):

"... Ama birisi arkadaşına; "seç (muhayyer ol)" derse müstesna" dedi. [\[401\]](#)

Açıklama

Bu rivayet önceki hadisin başka bir naklidir. Önceki hadisten farklı olarak bunda yukarıdaki cümleyer almıştır. Buna göre bu rivayetin tamamı şu şekilde olacaktır:

"Alışveriş yapanlardan her biri, birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe arkadaşına karşı muhayyerdir. Ama birisi ötekine, seç (muhayyersin) derse müstesna."

Demek ki, önceki rivayetteki; "Ama satışta muhayyerlik bulunursa müstesna" cümlesi bu rivayette, "Ama birisi, ötekine seç derse müstesna" şeklindedir. Rivayetler arasında mana yönünden pek fark yoktur. Hattâbî, bu istisnanın; hadiste sözkonusu edilen muhayyerliğin, meclis muhayyerliği; ayrılmadan maksadın da bedenle ayrılma olduğuna delâlet ettiğini söyler.

Aynî ise şöyle der:

"Hattâbî; bu, meclis muhayyerliğinin sübutu konusunda en açık şeydir. Bu söz, hadisin zahirine zıt düşen tüm te'villeri ortadan kaldırır, demiştir. Buna karşı ben de derim ki: Hattâbî'nin meclis muhayyerliğinin sübu-tundaki en açık şeydir, sözü, âkitlerden birisi icabda bulunduğu zaman öteki muhayyerdir; isterse kabul eder, isterse reddeder şeklinde anlaşılmalıdır. Ama, taraflar icab ve kabulde buldukları zaman akid tamamlanmıştır. Muhayyerlik şart koşulmamışsa veya mal ayıplı değilse muhayyerlik sözkonusu değildir. Nesâî'nin, Semüre'den tahrir ettiği şu hadis bunun delilidir:

Hız. Peygamber (s.a) üç defa: "Alışveriş yapanlar, birbirlerinden ayrılıncaya veya her biri akitten arzu ettiğini alıncaya kadar muhayyerdirler" buyurdu. Tahavî, "Rasûlullah'm bu hadisteki; her biri arzu ettiğini alıncaya kadar sözü, taraflar için caiz olan muhayyerliğin akdin tamamlanmasından önceki muhayyerlik olduğuna delâlet eder. Bu durumda, taraflar arasında, hadiste söz konusu edilen ayrılmanın, satıştan sonra bedenle ayrılma olduğunda ihtilâf yoktur. Ve yine müşterinin maldan istediğini alıp, istemediğini bırakmasının caiz olmayışında da ihtilâf yoktur" der.

Ben de diyorum ki; hadisteki ayrılmaktan maksat söz ile ayrılmaktır, bedenlen değil. - Yani taraflar, alım satımla ilgili konuşmayı terkedinceye kadar muhayyerdirler.

Hattâbî'nin; bu mana tüm te'villeri ortadan kaldırır, sözü kabul edilemez. Çünkü iki te'vil çelişirse hadis bırakılır, kıyasla amel edilir. Bu konudaki kıyas; alışveriş akdinin kira ve nikâh akidleri ile kıyaslanmasıdır. Muhayyerlik, bu akidlerde akid bittikten sonra bedenlen ayrılıncaya kadar devam etmediği gibi, alım satım akidinde de devam etmez. Bu akidler arasındaki ortak nokta, hepsinin icab ve kabulle tamamlanmalarıdır..."

Görüldüğü gibi Aynî bu sözleri ile, Hanefîlerin görüşünü kuvvetlendirmeye çalışmıştır. [\[402\]](#)

3456... Abdullah b. Amr b. el-Âs, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Alışveriş yapanlar, birbirlerinden ayrılmadıkça (akdi kabul edip etmemekte) muhayyerdirler; ama akitte muhayyerlik şartı bulunursa müstesna, (o zaman birbirlerinden ayrılırsalar bile, lehine şart koşulanın muhayyerliği devam eder). Akit yapanlardan birisinin karşı taraf ikâle ister korkusuyla (oradan hemen) ayrılması helâl olmaz." [\[403\]](#)

Açıklama

Tirmizî, hadisin hasen; İbn Huzeyme de sahih olduğunu söylemiştir.

Hadisin zahiri, alışverişte bulunan tarafların meclis içinde oldukları müddetçe akdi kesinleştirmek veya feshetmek serbestisinde uluduklarına delâlet etmektedir. Bu muhayyerliğin meclis muhayyerliği mi yoksa kabul muhayyerliği mi olduğu konusunda 52. bâbda geçen hadislerde verdiğimiz görüşler burada aynen caridir. Hadisin bir bölümünde; akit yapılırken taraflardan birisi lehine muhayyerlik şartı koşulması halinde hüküm önceki hükümden istisna edilmektedir. Bu durumda taraflar birbirlerinden ayrılmış olsalar dahi, lehinde muhayyerlik şart koşulmuş olanın seçme hakkı, kararlaştırılan müddetin -Ebû Hanîfe'ye göre bu müddet üç günü geçemez- sonuna kadar devam eder.

Hadisin son bölümünde de Hz. Peygamber (s.a) Efendimiz; alım satım akdini yapanlardan birisinin, karşı taraf ikâle yapmayı ister endişesiyle meclisten ayrılmasının caiz olmadığına işaret buyurmuştur.

İkâle: Alım satım akdi kesinleştikten sonra, tarafların kendi rızaları ile akdi feshetmeleridir. Bu konu ile ilgili yeterli bilgi 3460 nolu hadisin izahı esnasında verilecektir.

Bilindiği gibi; alım satım a/di yapanların muhayyerliği konusunda âlimlerin iki farklı görüşü vardı. İçlerinde Hanefîlerin de bulunduğu bir gruba göre; bu muhayyerlikten maksat kabul muhayyerliği, meclisten maksat da söz meclisi idi. Şâfiîler ve Hanbelîlere göre ise; bu muhayyerlik meclis muhayyerliği, ayrılması da bedenen ayrılmak idi. İşte hadisin ikâle ile ilgili olan son bölümünü her grub kendi anlayışına göre izah etmiş ve kendi görüşüne delil kabul etmiştir.

Bezlü'l-Mechûd'da, Hanefîlerin görüşünü teyid eder bir tarzda şöyle denilmektedir:

"Bu söz; alim satım akdinin icab ve kabul ile tamamlanıp bundan sonra muhayyerliğin kalmadığını teyid etmektedir. İkâle isteme meselesi buna delâlet eder. Çünkü eğer taraflar meclisin sonuna kadar fesh serbestisine sahip olsalardı, hiçbirisinin ikâle (akdi fesh) istemeye ihtiyaçları olmazdı. Çünkü muhayyerliğin bulunması halinde, her bir taraf ikâle isteme ihtiyacı duymadan akdi tek başına feshedebilirdi."

Avnü'l-Md'bûd'da da, meclis muhayyerliğini kabul etmeyenler (Hane-fîler)*in bu hadisi delil edindiklerine işarette, onların; "Çünkü bu hadiste; karşı tarafın, ikâle dışında bir yolla akdi fesh edemeyeceği bildirilmektedir." dedikleri kaydedilmektedir.

Yine Avnü'l-Ma'bûd'da, meclis muhayyerliğini kabul edenlerin (Şafiî ve Hanbelîler) yukarıdaki görüşe verdikleri cevap şu sözlerle beyan edilmektedir:

"Hadis bu ilâveyle onların lehine değil, aleyhine delildir. Çünkü hadisin manası; taraflardan birisi, karşı taraf akdi fesheder endişesiyle meclisten ayrılmasını demektir. İkâle istemekten murad; taraflardan pişmanlık duyanın akdi feshetmesidir. Tirmizî ve başka âlimler bu şekilde anlamışlar ve şöyle demişlerdir: Eğer ayrılmak ^sözle olsaydı o zaman kişinin akidden sonra muhayyerliği olmazdı. İkâleden murat da gerçek manası olsaydı, meclisten ayrılmanın bir manisi olmazdı. Çünkü ikâle, meclise mahsus değildir. Hadisin baş tarafında meclis muhayyerliğinin caizliği belirtilmiş ve bunun meclisin sonuna kadar devam ettiği ifade edilmiştir. Malumdur ki muhayyerlik hakkı olan kişinin ikâle istemeye ihtiyacı yoktur. O halde buradaki ikâle istemekten maksat akdi feshetmektir.

Kişinin meclisten ayrılmasının helâl olmayışından maksat da ayrılmanın haramhğı değil, mekruh oluşudur."

Her iki tarafın hadise bakış açılarını kaynaklardan naklen verdik. Ayrı bir yoruma girmek istemiyoruz. [\[404\]](#)

3457... Ebu'l-Vadiy' (Abbâd b. Nüseyb)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Bir savaş için sefere çıkmıştık. Bir yerde konakladık. Arkadaşlarımızdan biri, bir köle karşılığında bir at sattı. Sonra günlerinin kalanını (bu şekilde) geçirdiler. Ertesi gün sabah olunca asker hazırlandı. Atı alan atını eğerlemek üzere kalktı. (Ama) satan pişman olup alıcıya geldi ve alışveriş (i feshetmek) istedi. Müşteri ise atı vermek istemedi. Bunun üzerine satan;

Hz. Peygamber (s.a)'in arkadaşı Ebû Berze aramızda hakem olsun, dedi.

Berberce, ordunun bir bölümünde bulunan Ebû Berze'ye geldiler ve ona hâdiseyi anlattılar.

Ebû Berze:

Aranızda Hz. Peygamber (s.a)'in hükmü ile hükmetmeme razı mısınız? Rasûlullah (s.a);

"Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkça (akdi kesinleştirmek veya feshetmekte) serbesttirler" buyurdu

dedi.

Hişâm b. Hassan dedi ki: "Cemil (İbn Mürre), Ebû Berze'nin: Sizi ayrılmış olarak görmedim, dediğini haber verdi. "[405]

Açıklama

İbn Mâce'nin rivayetinde at alım satımından bahseden hâdise hiç anılmamakta, sadece Ebû Berze'nin Rasûlullah (s.a)'den naklettiği cümle yer almaktadır.

Tirmizî'deki rivayette ise; at alım satımı ile ilgili olan hâdisenin bir gemide cereyan ettiği görülmektedir,

Hişâm b. Hassan'ın Cemil b. Mürre'den yaptığı rivayete göre; Ebû Berze, at alıp satan kişileri -akdin üzerinden bir gece ve gündüzün bir kısmı geçmiş olmasına rağmen birbirlerinden ayrılmış telakki etmemiştir. Halbuki bu iki şahsın tüm bu zaman zarfında aynı mecliste olmaları düşünülemez. Şüphesiz her biri yemek, içmek, zaruri ihtiyaçlarını gidermek, namaz kılmak gibi vesilelerle birbirlerinden ayrılmışlardır. Demek oluyor ki Ebû Berze'nin mec-liten maksadı, alım satımın yapıldığı? mevki, bölgedir. Taraflar aynı ordunun içinde buldukları için, ordugâhın tamamını tek meclis kabul etmiş ve taraflar burasını terketmediklerine göre, birbirlerinden ayrılmamışlardır. O halde Rasûlullah'ın hadis-i şerifleri gereğince, taraflardan isteyen akdi feshedebilir hükmüne varmıştır.

Şafiî ve Mâlikîler, Ebû Berze'nin bu sözlerine bakarak onun da, muhayyerliği kaldıran ayrılmanın bedenen ayrılma olduğu görüşünü benimsediğini söylerler. Ancak, Ebû Berze meclisin sınırlarını geniş tutmuş, ayrılmış saymak için tarafların sadece bedenen ayrılmalarını yeterli görmeyip, akdin yapıldığı yeri terketmelerini de gerekli görmüştür.

Hanefîler; Ebû Berze'nin sözlerinin kendi anlayışının eseri olduğunu, onun için hadisin aleyhlerine delil kabul edilemeyeceğini söylerler. [406]

Bazı Hükümler

1. Bedellerden birisi para olmasa bile iki malı birbirleri ile alıp satmak caizdir.
2. İnsanlar aralarındaki anlaşmazlıkları, bir hakem tayin ederek çözebilirler.
3. Tayin edilen hakemin bilgisi gerekir.

4. Hakem hüküm vereceği zaman âyet ve hadislerin ışığında hüküm vermelidir.

5 . Alışveriş kesinleşmeden (taraflar akit meclisini terketmeden) isteyen akdi

feshedebilir. Bu mesele ulema arasında ihtilafıdır. [407]

3458... Yahya b. Eyyûb şöyle demiştir:

Ebû Zür'a, [408] birisine bir şey sattığı zaman onu muhayyer bırakır, sonra da; "Sen de beni muhayyer bırak. Ben, Ebû Hureyre (r.a)'yi, Rasûlullah (s.a); (alışveriş yapan) iki kişi ancak birbirlerinden razı olarak ayrılınsınlar, buyurdu derken işittim." derdi. [409]

Açıklama

Tirmizî'nin rivayetinde Ebû Zür'a'nın kissası mevcut değildir. Tirmizî hadis için; "bu garib hadistir" demektedir.

Hadisten, ilk bakışta anladığımıza göre Ebû Zür'a bir alışveriş yaptığında, "arzu etmiyorsan akdi feshet, pişmanlık duyarsan vazgeçebilirsin" gibi sözlerle karşı tarafı muhayyer bırakır, aynı muhayyerliğin kendisi için de tanınmasını isterdi. Bu hareketine delil olarak da Ebû Hureyre'den işittiği Rasûlullah'ın şu sözlerini naklederdi: "Alışverişte bulunan iki kişi (ayrıldıklarında) birbirlerinden razı olarak ayrılınsınlar."

Alım satım akdinde meclis muhayyerliğini kabul edenler, bu hadisi de kendileri için delil sayarlar. Ancak hadis böyle bir anlayışa pek müsait değildir. Çünkü; hadisin Hz. Peygamber (s.a)'den nakledilen bölümünün muhayyerlikle bir ilgisi yoktur. Ebû Zür'a'nın; karşı tarafı muhayyer bırakıp, kendisi için de muhayyerlik istemesi aslında meclis muhayyerliğine değil şart muhayyerliğine delâlet eder. Zira eğer bu meclis muhayyerliği olsa idi, Ebû Zür'a'nın onu vermesine ve kendisi için istemesine gerek kalmazdı. Zaten mevcut olan bir şeyin verilmesi veya istenilmesi düşünülemez.

Aliyyü'l-Kârî bu hadisi izah ederken şöyle der:

"Allah bilir, hadisten kastedilen; tarafların parayı vermek ve malı teslim konularında birbirlerinden razı olarak ayrılmalarıdır. Aksi halde, zarara uğramak ve zarar vermek sözkonusu olur ki bu da dinen yasaktır. O halde maksat, birisinin ayrılacağı zaman öbüründen izin istemesi, yapılan alışverişten pişmanlık duymuşsa ikâle yapabileceklerini söylemesidir. Böyle yapmadan ayrılmak konusundaki nehiy tenzihidir. Yani yukarıdaki söylenenleri yapmadan meclisi terketmesi haram değildir, belki tenzîhen mekruhtur. Burfun caiz oluşunda icma vardır."

Aliyyü'l-Kârî'nin ifadesine göre; el-Eşref ise, meclis muhayyerliğinin ortadan kalkmasını

gerektireceği için, taraflardan birinin ötekinin izni ve haberi olmadan ayrılmasının caiz olmadığını söyler. Ancak, yukarıda işaret edildiği üzere tarafların birbirinin izni olmadan ayrılmalarının caiz olduğu icma ile sabittir. [\[410\]](#)

Bazı Hükümler

1. Alışveriş yapanlar, yaptıkları akde razı olmalıdırlar.

2. Alışverişte taraflardan birisine veya her ikisine -bir süre tayin ederek, o süre içerisinde- akdi feshetme muhayyerliği verilebilir. Bu muhayyerliğe şart muhayyerliği denilir. Akdin gereğinden değildir. Şart koşmaya bağlıdır. [\[411\]](#)

3459... Hakîm b. Hizâm'dan, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Alım satım akdi yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler. Eğer (malın özellik ve kıymeti konusunda) doğru konuşurlar ve (aybını) açıkça söylerlerse akidleri onlar için bereketlendirilir. Ama (aybı) gizlerler ve yalan söylerlerse, yaptıkları alım satımın bereketi giderilir."

Ebü Dâvûd dedi ki: '

Saîd b. EbîA rûbe ve Hammâd da aynen böyle rivayet ettiler. Hemmâm ise üç kerre: "Birbirlerinden ayrılınca ya da (akdi kesinleştirme ya da feshetmeyi) seçinceye kadar.." dedi. [\[412\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifin ilk bölümünde, alım satım akdi yapanların birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe akdi feshetme serbestisine sahip oldukları bildirilmektedir. Bu konu, üzerinde durduğumuz babın tüm hadislerinin esas mevzuu olduğu için, şimdiye kadar gereken bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise, alışveriş yapan müslümanlar dürüstlüğe teşvik edilmekte; dürüstlüğü, akde bereket, hile ve yalancılığın ise zarar vereceği belirtilmektedir. Bu arada; malın varsa aybının açıkça söylenmesinin berekete, gizlenmesinin ise zarara sebep olduğu ifade edilmektedir.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Peki, bu satışın hukukî sonucu nedir? Herkes başına

gelene razı mı olacaktır, yoksa malı verip parasını geri almak hakkına sahip midir?

Kısaca bu konuya temas edelim:

Önce ayıp (kusur) ne demektir? Bunun tarifini verelim. Hanefî âlimlerine göre; tacirler arasında fiata menfi yönden tesir eden yani fiatı düşüren her kusur ayıptır. Aybı tayinde başvurulacak merci bu işin ehli olan tacirlerdir.

Ayıplı olan bir mal satın alan kişi, eğer malı alırken maldaki kusuru görür ve buna razı'olursa artık itiraz hakkı kalmaz. Ama alıcı, malı aldığı zaman maldaki aybı farketmez de daha sonra anlarsa isterse fiatta değişiklik yapmadan malı kabul eder, isterse satıcıya geri verip parasını alır. İşte müşterideki bu muhayyerliğe; ayıp muhayyerliği manasına "hıyâru'1-ayb" denilir. Müşterinin, malı geri vermeyip de, fiatını düşürmeye hakkı yoktur. Ancak müşteri, satın aldığı mal üzerinde onun özelliğini değiştirecek biçimde bir tasarrufda bulunur, veya mal müşterinin elinde de ayıplanır ve daha sonra eski aybını farkedirse; eski aybm malda meydana getireceği değer farkını geri alır. Fakat sonraki durumda satıcı malını yeni aybı ile birlikte geri almaya razı olursa alır. Bu durumda müşteri, malı vermeyip ayıptan dolayı paranın bir kısmını geri isteme hakkına sahip değildir. Ya eski ayba razı olup, malı elinde tutacak veya geri verip parasını alacaktır.

Maldaki ayıptan dolayı müşterinin muhayyerliği olan "hıyâru'1-ayb"; fıkıh kitaplarının bey' (alım satım akdi) bahsinde müstakil bir başlık altında incelenmiştir. Geniş malumat oralarda vardır. [\[413\]](#)

Bazı Hükümler

1. Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkça, akdi feshedebilirle yetkisine sahiptirler.
2. Alışveriş yapanlar dürüst oldukları takdirde kazançlarının bereketi artar. Dürüstlüğü terkederlerse zarar ederler. [\[414\]](#)

52. İkâlenin Fazileti

3460... Ebû Hureyre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'m şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Allah (c.c), bir müslümana ikâle yapan kimsenin günahını affeder." [\[415\]](#)

Açıklama

"İkâle;" sözlükte düşeni kaldırmak, vazgeçmek, affetmek, alışverişi bozmak manasınadır. Terim olarak da; alışveriş ya pan tarafların -birisinin istemesi üzerine-müşterek nzalarıyla akdi feshetmeleridir. Akdin bozulmasını istemeye de "istikâle" denilir. Bu kelime hadiste iki defa geçmektedir. Birincisindeki kastedilen mana, terim karşılığıdır. Bu yüzden kelimeyi terceme etmeden "ikâle yapan" diye aktardık ve izahını açıklama bölümüne bıraktık. İkincisinde ise "affeder" karşılığı ile terceme ettik.

İkâleyi daha iyi anlaşılması için bir tasavurla anlatalım: İki kişi alışverişte bulunurlar. Akit kesinleştikten sonra, taraflardan birisi (alıcı veya satıcı) pişmanlık duyar ve karşı tarafa gidip alışverişi bozmayı (dönmeyi) teklif eder. O da bu teklifi kabul edip akdi fesheder. İşte yaptık-4arı bu muamele ikâledir. İkâlede taraflardan her biri aldığı bedeli (müşteri malı, satıcı parayı) iade eder.

Hadis-i şerifte Hz. Peygameber (s.a); müslümanları, kendileri ile alışverişte buldukları bir müslüman pişmanlık duyarak gelip akdi feshetmek istediğinde onların arzusuna uymaya teşvik etmekte, bu isteğe uymanın mükâfatının da günahlarının bağışlanması olduğunu bildirmektedir. Kendisine müracaatta bulunulan kişinin, bu isteğe, uyması (ikâle yapması) farz ya da vacip değil, müstehaptır.

İkâlenin caiz olması için birtakım şartların bulunması gerekir. Hanefî mezhebine göre bu şartlar şunlardır:

I - Mebî'in (satılan malın) mevcut olması. Alıcı malı istihlâk etmişse veya elinden çıkarmışsa ikâle mümkün olmaz. Ama malın bir kısmı telef olmuş da bir kısmı kalmışsa kalan kısımda ikâle caizdir.

II- İkâle meclisinin tek olması, (ikâlede icab ve kabulün aynı mecliste olması).

III- Mebî (mal)'in değişmemiş olması; eski halini koruması.

IV- Bedelde (fiatta) bir artma veya eksilmenin olmaması. Eğer ikâle esnasında, önceki fiatın yükseltilmesi şart koşulmuşsa şart bâtil, akid sahihtir. Satıcı önceden aldığı parayı iade eder.

İkâle; alıcı ve satıcıya nisbetle önceki akdi fesh, üçüncü bir şahsa nis-betle ise yeni bir alışveriştir. Bunu bir misalle izah edelim:

Bir kimse tarlasını satsa, sonra da müşteri ile anlaşıp ikâle yapsalar, bu kendilerine göre eski akdi fesihdir. Ama komşu tarla sahibine nisbetle yeni bir alım satım aktidir. Dolayısıyla önceki satışta şüf'a hakkından vazgeçmiş bile olsa ikâle ile yeniden şüf'a hakkı doğar. Çünkü onun açısından komşu tarla tekrar satılmıştır. Satıştan da şüf'a hakkı doğar. [\[416\]](#)

53. Bir Satış İçerisinde İki Satış Yapmak

3461... Ebû Hureyre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Bir satış içinde iki satış yapan kişiye ya daha ucuz olanı veya ribâ vardır."[\[417\]](#)

Açıklama

Bu hadisi Ebû Dâvûd'dan başka rivayet eden yoktur. Hadisin zahirine göre; bir kimse aynı akit içerisinde iki ayrı fiyat söylese ve bu şekilde satışı gerçekleştirirse daha düşük olan bedeli alacaktır, aksi halde faiz almış olur. Ancak âlimler hadisten kastedilenin bu olmadığını söylemektedirler.

Hattâbî şöyle der:

"Ben, âlimlerden; bu hadisin zahirini anlayan ve daha düşük olan fiyatla akit sahihtir diyen birini bilmiyorum. Evzâî'den nakledilen küçük bir istisna varsa da bu yanlış bir görüştür. Çünkü bu yolla yapılan bir satışta hem fiyat bilinmemekte, hem de bir kanma ve kandırma sözkonusu olmaktadır.

Bu hadisin; Muhammed b. Amr, Ebû Seleme ve Ebû Hureyre tarikiyle gelen meşhur rivayeti şu şekildedir: "Rasûlullah (s.a) bir satış içinde iki satışı nchyetfi." Bu hadisin daha sonraki isnadında şu isimler yer almaktadır: el-Esam, Rabî, Şafiî ve Derâverdî. Hadis ayrıca Muhammed b. İdris el-Hanzalî el-Ensârî tarikiyle de Muhammed b. Amr'dan rivayet edilmiştir. Ebû Dâ-vûd'un zikrettiği şekilde Yahya b. Zekeriyya'nın Muhammed b. Amr'dan yaptığı rivayet ise; muayyen bir şey hakkında özel bir hüküm olmalıdır. O hüküm de

şudur: Sanki kişi, bir dinar karşılığı iki ölçek buğdaya, bir aylığına selem akdi yapmış [\[418\]](#) ve vakti dolunca buğdayı istemiştir. Buğdayı vermesi gereken kişi öbürüne; "Benden alacağın bir ölçeği bir ay vade ile iki Ölçeğe sat" der. İşte bu önceki satışa giren ikinci bir satıştır. Bu hal, bir satış içinde iki satış olmuş olur. Bu satış ucuz olan fiata döndürülür. Bu asıldır. Ama birinci akdi bozmadan ikinci mebîi esas alarak alışveriş yapsalar bu ribâ olur.

Bir satış içinde iki satış iki şekilde tefsir edilir:

1- "Bu kumaşı saîa peşin olursa on, veresiye olursa on beş dirheme sattım" demesidir. Bu şekildeki bir satış caiz değildir. Çünkü malın bedelinin hangisi olduğu belli değildir. Fiyat belli olmadan yapılan alışverişler ise bâtıldır.

Tâvûs'un, bunda bir mahzur görmediği rivayet edilir. Hammâd, Hakem ve Evzâî; taraflar ayrılmadan fiatlardan birinde karar kılarlarsa caiz olduğunu söylerler."

Hattabî'nin sözlerine biraz ara verip, günümüzde yaygın olan vadeli alışverişlerin bu hadisin şumülü ile ilgisine göz atmak istiyoruz.

Hadis-i şerif, bir izah tarzına göre; bu günkü tabiriyle alışverişlerde vade farkını konu edinmektedir. Konuyu canlı hale getirmek için bir misalle izaha çalışalım:

Müşteri mağazaya gidip bir buzdolabı almak istiyor ve fiyatını soruyor. Satıcı, "Peşin olursa 100 bin, üç ay vade 120 bin, altı ay vade 140 bin" diyor. Bu durumda müşteri;

a) Fiatlardan birisi üzerinde karar kılıp anlaşmadan, "tamam aldım" diyebilir. Bu durumda yapılan akit fasiddir. Çünkü iki taraf belli bir miktar üzerinde anlaşıp akdi onun üzerine bina etmemişlerdir.

b) Müşteri fiyatları duyduktan sonra bunlardan birini seçer ve satıcıya; "Tamam, ben bunu şu kadar (mesela altı ay) vade ile 140 bin liraya aldım" satıcı da, "Oldu, ben de sattım" diyebilir. Bu şekildeki satış caizdir. Bedeldeki meçhul olma durumu ortadan kaldırılmış ve alım satım akdinin fesadına sebep olan şey izale edilmiştir.

Peşin olduğu takdirde 100 bin liraya alınacak bir mal vadeli olduğu için 140 bin liraya alınca ilk bakışta faiz zannedilebilir. Ama bu faiz sayılmaz. Çünkü bir muamelenin faiz sayılması için (Hanefîlere göre) iki özelliğin bulunması gerekir: Bunlar, cins (her iki bedelin aynı cinsten olması) ve kadr (malların keylî veya veznî olmaları) dır. Bu özelliklerin her ikisinin ya da birisinin bulunması durumunda ribe'1-fadl veya ribe'n-nesîe tahakkuk eder. Bu konu, ribâ ile ilgili hadislerin izahında anlatılmıştır. O bakımdan tafsilata girmiyoruz. Üzerinde durduğumuz konuda ise; mallar arasında ne cins, ne de kadr özellikleri mevcut değildir. Çünkü birisi para, öbürü dolaptır.

Bu yolla yapılan bir satışın caiz olduğu fıkıh kitaplarımızın bir çoğunda açıkça belirtilmektedir. Biz bir örnek olmak üzere Hanefî mezhebinin en meşhur eseri olan Serahsî'nin Mabsût'undaki ifadeyi aktarıyoruz. Serahsî şöyle diyor:

"Akdi; şu vadeye kadar şu fiata, peşin olursa şu fiata veya bir ay vade ile şu fiata iki ay vade ile şu fiata diyerek yaparsa bu alım satım fasiddir. Çünkü belli bir bedel karşılığı vermemiştir. Hz. Peygamber de bir satışta iki şartın bulunmasını yasak etmiştir. Bu hüküm, taraflar bu şekilde ayrıldıkları takdirdedir. Fakat aralarında anlaşmış olsalar ve belli bir fiyatı kesinleştir-dikten sonra ayrılırsalar akit caiz olur. Çünkü taraflar akdin sahih olması için gerekli olan şart (fiatın belli olması) tamamlandıktan sonra ayrılmışlardır."[\[419\]](#)

Şimdi Hattabî'nin hadisin şerhi ile ilgili olarak söylediklerine dönüyoruz: Hattâbî, bir satış içerisinde iki satıştan anlaşılabilir ihtimalleri sıralamıştı ve yukarıda birinci te'vili beyan etmişti; şimdi ikinci te'vile geçiyoruz:

II- Rasûlullah'ın bir satış içerisinde iki satıştan nehyinin tefsirindeki ikinci yön de şudur:

Bir kimsenin, karşısındakine, "Ben şu atımı sana 50 bin liraya sattım. Fakat senin

kısrağını bana 30 bin liraya satman şart." demesidir. Bu satış ta fasittir. Çünkü kişi atın fiyatını 50 bin lira olarak tayin etmiş, karşısındakinin de kısrağını 30 bin liraya kendisine satmasını şart koşmuştur. Bu ise bağlayıcı değildir. Öyle olsaydı fiatın bir kısmının düşmesi gerekirdi. O zaman da fiatın kalan kısmı meçhul olurdu. [\[420\]](#)

III- Bu konuda şöyle demek de mümkündür: Bir satışta iki satış; bir kimsenin (meselâ) elbisesini iki dinara satıp müşterinin bu dinarlara karşılık yirmi veya otuz dirhem vermesini şart koşmasıdır. İki ayrı malı bir tek fiat karşılığında satmak ise caizdir...

Bir satış içerisinde iki satış konusunda yazdıklarımızda, Hattâbî'nin verdiği bilgiyi esas aldık, ama başka kaynaklardan da yararlandık.. Hattâbî'-den naklettiğimiz bilgileri de aynen terceme şeklinde değil, mefhum olarak aktardık. . .

Son olarak konuyu bir iki cümle ile toparlayalım:

En çok kabul gören tefsire göre bir satış içerisinde iki satış; satılacak mal karşılığında birden fazla fiat söyleyip bunlardan birisini kesinleştirmeden satışı tamamlamaktır. Bu ise caiz değildir. Ama aktı tamamlamadan önce fiatlardan birisi kesinleştirilir, sonra satış gerçekleştirilirse (fiatlar peşin ve vade durumlarına göre farklı olsa bile) caizdir. [\[421\]](#)

54. İyne Yoluyla Yapılan Alışveriş Yasaktır

3462... Abdullah b. Ömer (r.anhüma), Rasûlullah (s.a)'ı şöyle buyururken dinlediğini haber vermiştir:

"İyne yoluyla alışveriş yaptığınız, öküzlerin kuyruğuna yapıştığınız, tarımı seçtiğiniz ve cihadı terkettiğiniz zaman Allah size öyle bir zillet musallat eder ki dininize dönünceye kadar onu üzerinizden atamazsınız."

Ebû Dâvûd dedi ki:

Hadisin lafzı Ca'fer'e aittir. Bu, onun ifadesidir. [\[422\]](#)

Açıklama

Rasûlullah (s.a); iyne yoluyla alışveriş yapmayı, öküzlerin kuyruğuna yapışmayı, tarımı seçmeyi ve cihadı terketmeyi zillete sebep göstermiş; müslümanların dinlerinin icabını yaşamaya dönmedikçe bu zilletten kurtulamayacaklarını bildirmiştir.

Esas mevzumuz ıyne yoluyla yapılan alışverişlerdir. Bu yüzden bu konuyu daha detaylı inceleyeceğiz. Onun için ıyne konusunu sona bırakıp önce hadisin diğer bölümlerine göz atalım:

Müslümanların; özüzlerin kuyruğuna yapışıp ziraatı seçmelerinden maksat; cihad edilmesi gereken bir zamanda cihadı terkedip işleri ve güçleriyle meşgul olmalarıdır. Öküzün kuyruğuna yapışmak; tarlayı sürmek, ekin ekip biçmektir. Şüphesiz tarım insanların beslenmeleri, hayatlarını sürdürmeleri için ihmal edilmemesi gereken bir meşguliyettir. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a)'in böyle bir meşguliyeti tenkid etmesi, uğraşılmasını zillet sayması beklenemez. O halde maksat, dediğimiz gibi Allah yolunda cihadı terkedip dünyalık için çalışmaktır. Çünkü bu; müslümanların başka güçlerin emrine girmesine, sömürülmesine sebep olur. Bir insan için bundan daha büyük bir zillet ve meskenet olmaz.

Öküzlerin kuyruğuna yapışmaktan maksadın, "şerefle ata binenler olduktan sonra, zilletle öküzlerin peşinde yürüyenler olduğunuz zaman" manasında olması da muhtemeldir.

Rasûlullah (s.a)'ın bildirdiğine göre; düşülen bu zilletten kurtulmanın çaresi, tekrar dine dönmektir. Bundan maksat; dinin istediği yaşama şekline dönmek, Allah'ın emrettiği cihad ve çalışmaya sarılmaktır. Yoksa bir müs-lüman hadiste sayılan şeyleri yaptığı için dinden çıkmaz. Müslümanın dinden çıkmasını gerektirecek söz ve davranışları bellidir. Bunlar içerisinde ne ıyne muamelesi, ne de cihadı ihmal edip ziraatla iştilal vardır.

Şimdi de esas mevzumuz olan ıyne konusuna dönelim:

"ıyne": Kelime olarak; veresiye satmak demektir.

ıyne yoluyla yapılan alışveriş Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı halde, ne O'ndan ne de sahâbîlerden, bu satış şeklinin tarif ve şekline dair bir haber gelmemiştir. Onun için âlimlerimizin, bu satış şeklini izah ve tasavvurda değişik görüşlerde olduklarını görmekteyiz. Hatta aynı mezhebe mensup fakihler bile tek bir tasavvur üzerinde birleşebilmiş değillerdir. Sadece Hanefîlerde ıyne ile ilgili dört ayrı tarif göre çarpılmaktadır. Tabii ıyne-nin hükmü de verilen tarife göre farklılık arz etmektedir. Şimdi bu tasavvurları görelim:

1- Hanefî âlimlerinden Neseî'nin Tilbetu't-Tâlîbe adlı kitabında verdiği tarife göre "ıyne; bir kimsenin, bir malı değerinden daha fazla bir fiata vadeli olarak alıp bir başkasına peşin parayla satmasıdır."

Bu tarife göre, müşteri aldığı malı, bizzat satana değil, bir başkasına satmaktadır. Bu yola gidilmesine sebep; borç verecek kişinin faize düşmeden verdiği borçtan fayda sağlamasıdır. Bu muameleyi şöyle bir örnekle canlandıralım:

İhtiyaç sahibi birisi bir esnafa gidip borç para istiyor. Esnaf, karşılık olmadan, borç vermeyi istemiyor ama faiz almaktan da çekiniyor. Onun için borç isteyene para vermiyor

da bir malı değer fiatından daha fazla bir karşılıkla ve vadeli olarak satıyor. Borç isteyen ihtiyaç sahibi bu malı alıyor ve bir başkasına aldığından daha ucuz bir fiata fakat peşin parayla satıyor. Böylece o, ihtiyacını temin etmiş, kendisinden borç istenen de verdiği .maldan vade karşılığı kâr sağlamış oluyor.

İbnü'l-Hümâm, ıynenin böyle anlaşılmasını uygun bulmamaktadır. Bu şekildeki bir uygulama caizdir, yasak yönü yoktur.

2- Hanefî kaynaklarda görülen diğer bir tasavvur da şu şekildedir: İhtiyaç sahibi gidip, bir esnaftan değer fiatından daha fazla bir bedelle

ve vade ile bir mal satın alıyor. Sonra da götürüp bu malı, başka birisine aldığından daha ucuza ve peşin para ile satıyor. Bu şahıs da malı götürüp ilk sahibine aldığı fiata ve peşin olarak satıp parasını alıyor. Böylece mal kendisine geri dönmüş, elinden çıkan paraya karşılık olarak da bir miktar kazanç sağlamış oluyor.

Bu yolla yapılan muamele de caizdir. Çünkü araya üçüncü bir şahıs girmiştir.

3 - Kendisinden borç istenen kişi, borç isteyene istediğini verir, fakat sonra ona bir malını değerinden daha fazlaya satıp, verdiği parayı geri alır.

Bu muamele de haram değildir.

4- Bir kimsenin, başka birisinden alacağı vardır. Borcun vadesi dolunca, vadeyi uzatıp alacağını artırmayı ister. Bunu meşru hale getirmek için de borçlunun bir malını borcu kadar bir bedelle satın alır. Sonra da aynı malı, aldığı fiata eski alacağını da ekleyerek öngörülen vade ile satar. Böylece zahirde faize düşmeden hem vadeyi uzatmış, hem de alacağını artırmış olur.

Haniye sahibi; Belh âlimlerinin; zamanlarında çarşılarda cereyan eden alışverişlerdeki fesadları gözönüne alarak; "lyne yoluyla yapılan alışveriş, zamanımızda çarşılarda cereyan eden alışverişlerden daha hayırlıdır. Ama bundan da kaçınmak evlâdır" dediklerini söyler.

Ebû Yusuf, bu dört çeşit akdi kerahatsiz caiz görür. İmam Muhammed ise, "Bu satış türü, benim gönlümde dağlar kadar çirkin bir şeydir. Hz.-Peygamber bunu kötülediği halde faiz yiyiciler uydurmuşlardır" der.

5- lyne; bir kimsenin malını peşin satmayıp, pahalı olsun diye sadece vade ile satmasıdır. Bu tarif, Ahmed b. Hanbel'den nakledilir ve mekruh olarak nitelenir. Sebep, faize benzemesidir.

6- lyne, bir kimsenin sattığı bir malı, daha parası ödenmeden aynı şahıstan ve daha ucuz bir fiatla tekrar alıp parasını ödemesidir.

Kamus, Mısbâhu'l-Münîr gibi lügat kitaplarının verdiği bu tarif, Şafîî fıkıh kitaplarında da hemen hemen aynı şekilde göre çarpar. Hanefî fıkıh kitaplarında bu tarife rastlayamadık. Ancak, Mecme'ul-Enhur (Dâmad diye meşhur) adındaki kitapta; ulemanın lyne için başka bir tasavvurda buldukları ve bunun mezmûn olduğu söylenir. Kanaatimizce bu tarife

işaret edilmek istenmiştir.

Hattâbî de üzerinde durduğumuz hadisin şerhinde bu tarifi vermiştir. İbn İshak es-SübeYTnin, hanımı vasıtasıyla Hz. Âişe'den rivayet ettiği bir haber de yasak olan ıynenin bu olduğu intibainı vermektedir. Bu rivayete geçmeden önce; bu maddedeki tarifi canlı bir misalle anlatalım:

İhtiyaç sahibi, borç istemek üzere bir esnafa gider. Esnaf para vermez fakat malını değerinden daha fazla bir fiatla borç isteyene vadeli olarak satar. Arkasından da peşin fiatla tekrar satın alıp, parayı öder. Böylece sattığı malı, parası ödenmeden daha ucuza geri almış olur.

Bu şekildeki bir muamele Şâfiîlere göre caiz, fakat âdet haline getirilirse mekruhtur. Diğer mezheplere ait fıkıh kitaplarında bu muameleye lyne de-nilmemekle birlikte, caiz olmadığı beyan edilmiştir. Hanefî kitaplarından Hidâye'de şöyle denilir:

"Bir kimse, peşin veya vadeli olarak bin dirheme bir cariye satın alıp teslim alsa, sonra da parayı ödemededen satıcıya 500 dirheme geri satsa bu ikinci satış caiz değildir."

Görüldüğü gibi bu tasavvur, bu maddede verilen ıyne tarifinin aynıdır, fakat adına ıyne denilmemiştir.

İbn Kudâme; Ebû Zinâd, Rabîa, Abdul-Aziz b. Ebî Seleme, Sevrî, Ev-zaî, Mâlik ve İshak'm da aynı görüşte olduklarını söyler. Dârekutnî'nin rivayet ettiği şu haber de bu muamelenin caiz olmadığına delildir:

İbn İshak es-SübeYTnin hanımı, Zeyd b. Erkam'ın ümmü veledi (kendisinden çocuk dünyaya getiren cariye ile birlikte Hz. Âişe'nin yanına girmiş. Zeyd'in ümmü veledi Hz. Âişe'ye:

Ey mü'minlerin annesi! Ben Zeyd b. Erkam'a 800 dirheme vade ile bir köle sallım. Sonra da aynı köleyi ondan peşin olarak 600 dirheme satın aldım, dedi.

Hz. Aişe:

Ne köiu bi alım satım. Şüphesiz Zeyd'in Rasûlullah'la birlikteki cihadı boşa gidilmiştir. Ama levbe ederse müstesna, karşılığını verdi.

Bu haberin bazı rivayetlerinde, satılan şeyin cariye olduğu; bazılarında da, H/. Âişe'nin kadına: "Zeyd b. Erkam'a haber ver, o Rasüiullah ile birlikte ettiği cihadı boşa çıkarmıştır." dediği kaydedilir.

Aişe'nin bit alışverişi Hz. Peygamber ile birlikte yapılan bir cihadın sevabını boşa çıkaracak bir şekilde nitelemesi, bu alışverişin caiz olmayışını Rasûlullah'tan duyduğunu gösterir. Çünkü bu gibi şeylerin akılla bilinmesi mümkün değildir.

İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye; Hz. Peygamber'in, "Bir gün gelecek, insanlar alını satım adı altında faize helâl diyecekler" hadisi ile ıynenin haram oluhiıki hükmeder.

Bu maddedeki alışveriş şeklinin haram oluşu ile ilgili hükümler; satıcının malı, sattığından daha ucuza aldığı hallerdedir. Fakat;

a) Satıcı, sattığı malı sattığı fiattan daha pahalıya veya sattığı fiata geri alırsa.

b) Malda, müşterinin elinde iken bir kusur meydana gelir, ve bu kusur sebebiyle ilk satıcıya daha ucuza iade edilirse,

c) Müşteri, satın alırken veya satıcıya geri satarken para yerine başka bir mal üzerine pazarlık yaparsa (trampa yoluyla alım satım yaparlarsa),

d) İlk satıcı malı sattığı zaman parasını alır, fakat sonra daha ucuza malını tekrar satın alırsa akid caiz olur. [\[423\]](#)

Bazı Hükümler

1. İyne yoluyla alışveriş yapmak caiz değildir.

2. Müslümanlar, ahireti ve Allah yolunda cihadı terkederek dünyaya dalmamalıdır. [\[424\]](#)

55. Selef (Selem)

3463... İbn Abbas (r.anhüma) şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a) Medine'ye geldiğinde Medineliler hurmada bir, iki ve üç seneliğine selem yapıyorlardı.

Rasûlullah (s.a):

"Hurmada selem yapan kişi; belli ölçüde belli ağırlıkta ve belli zamana kadar selem yapsın" buyurdu. [\[425\]](#)

Açıklama

Buharı ve Müslim'in rivayetlerinde; "H/. Peygamber (s.a), Medine'ye geldiğinde onlar meyvede selem yapıyorlardı" denilmektedir. Yani hurma yerine meyve kelimesi

kullanılmıştır. Yine Müslim'in bir rivayetinde, "belli bir zamana kadar" kısmı yer almamıştır. Buharî'nin bir rivayetinde ise, "Bir şeyde selem yapan..." şeklindedir.

"Selem", sözlükte; takdim ve teslim manasınadır.

"Selef "de; geçmiş zamanda gelip geçmek demektir.

Selem ve selef kelimelerinin ifade ettiği terim mana aynıdır. Yani ıstılah olarak bu iki kelime aynı manada kullanılır. Âlimlerimizin bu ıstılahı ifadede kullandıkları tabirler farklıdır. Ama hepsi aynı manaya gelir.

Selem veya selef; alım satım akıllerinden bir çeşittir. Macelle'nin 122. maddesinde: "Mücceli muaccele mukabil satmaktır, yani peşin para ile veresiye mal satmaktır" şeklinde tarif edilir.

Bu tarifi biraz açıklayalım:

Selem; parayı peşin verip malı daha sonra teslim almak üzere yapılan bir akiddir. Alıcı (müslim) satıcıya (müslemün ileyh) gider ve selem için gerekli olan şartlara rivayet ederek ondan mal satın alır ve parayı teslim eder. Satıcı (müslemün ileyh) de anlaştıkları vade dolunca taahhüd ettiği malı teslim eder. İşte bu muameleye selem denir. Yalnız şunu hatırlatalım ki; selem akdinde malın vadeli olması şartı Hanefîlerin görüşüdür. Şâfiîler, malın (müslemün fih) peşin de olabileceği görüşündedirler.

Selem oldukça geniş bir konudur. Ulemanın selemle ilgili görüşleri arasında da oldukça ayrılıklar vardır. Bizim tüm görüşleri bütün ayrıntıları ile buraya aktarmamız mümkün değildir. Onun İçin Hanefî mezhebini esas alarak ana hatları ile bu akdi tanıtmaya çalışacağız. Çok önemli konularda Şâfiîlerin laikli görüşüne de temas edeceğiz. [\[426\]](#)

Selem Akdinin Hükmü:

Selem akdinin-kıyasa göre caiz olmaması gerekir. Çünkü akid yapıldığı zaman mal (müslemün fih) elde m'evcut değildir. Olmayan bir şeyin satılması ise caiz değildir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki bir hadiste.Hz. Peygamber (s.a): "Kişinin, sahip olmadığı kadını boşaması, malik olmadığı köleyi azad ermesi ve malik olmadığı malı satması caiz değildir." buyurmuştur. Bu esas Mecelle'de; "Ma'dıümüri (olmayan bir şeyin).bey'i (satışı) bâtıldır." şeklinde maddeleştirilmiştir. Ama selem, kıyasa aykırı olmasına rağmen kitap, sünnet ve icma ile caiz görülmüştür.

Bu akdin caiz oluşunun Kur'an'daki delili, müdâyene âyeti diye bilinen, Bakara sûresinin 282. âyetidir. Abdullah İbn Abbas (r.anhüma), bu âyetten muradın selem olduğunu söylemiştir.

Selemin caiz oluşunun sünnet delili, üzerinde durduğumuz hadis ve bu babda gelecek

olan diğer hadislerdir. Bu hadiste belirtildiği üzere; Hz. Peygamber (s.a)'in Medine'ye geldiği zaman onların selem muamelesi yaptıklarını gördüğü halde, onları bu muameleden menetmemesi, bu muamelenin caiz olduğunun delilidir.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi; selem caiz oluşunda İslâm âlimleri görüş birliğindedirler. [\[427\]](#)

Selemin Sahih Olması İçin Gerekli Olan Şartlar:

1- Tüm akitlerde olduğu gibi bu akide de akdi yapan taraflar akıllı, mümeyyiz ve hür olmalıdırlar.

Biraz önce işaret etmiştik; selem akdinde satıcı durumunda olan tarafa; "müslemün ileyh", alıcıya "müslim" veya "rabbü's-selem", akde konu olan mala "müslemün fih", para olarak verilen bedele de "re'sül-mâl" denilir.

2- Akit yapılırken kullanılan tabirlerin (icab-kabul) geçmiş zaman siga-sı ile olmaları gerekir.

3- İcab ve kabul aynı mecliste olmalıdır.

4 - Akid kesin olmalıdır. Taraflardan birisi veya her ikisi için muhayyerlik şartı koşulamaz. Mâlikîler, mutlak alım satım akdinde olduğu gibi selemde de üç güne kadar muhayyerlik, şartının koşulabileceğini söylerler.

5- Re'sül-mâ] (para olarak verilen bedel)'in cinsi, nevi ve" vasfının belli olması gerekir. Bu şart; birden fazla para biriminin revaçta bulunduğu yerler veya para yerine başka mallar verildiği hallerde söz konusudur.

6- Re'sül-mâlin mikdan belli edilmelidir. İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel, İmam Şafî, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'c göre; rc'sül-mâl, işaret edilerek tayin edilmişse ayrıca miktarını belli etmek şart değildir.

7 - Re'sül-mâlin akit meclisinde müslemün ileyhe teslim edilmesi gerekir. Mâlikîlere göre bu şart değildir.

8- Müslemün fih (akde konu olan mal)'in; özellikleri tayin edilebilen ve mikdarının bilinmesi mümkün olan mallardan olması gerekir. Bu şart Ha-nefîlere aittir. Şarta göre; ölçekle ölçülen, tartı ile alınıp satılan, uzunluk ölçüleri ile miktarı tayin edilen ve her bir tanesi birbirine çok yakın olan (adedi mütekarib) mallarda selem caizdir. Bu bütün mezheplerde aynıdır.

Taneleri birbirinden çok farklı olan (kavun, karpuz gibi) mallarda selem; Hanefîlere göre caiz değildir. Şafîlilere göre; (tane ile değil) tartı ile caizdir.

Sayı itibariyle tayin edilebildiği halde, özellik yönünden tam olarak zap-tedilemiyen mallarda (hayvanda olduğu gibi) selem, Hanelilere göre caiz değil, Mâlikî ve Şâfiîlere göre caizdir.

Ev, arsa, dükkan gibi borç olarak zimmete geçmeyen mallarda selem, ittifakla caiz değildir.

9- Müslemün fihin; cinsi (buğday, arpa gibi), nevi (kıraç buğdayı, sulak buğdayı gibi), kalitesi ve miktarının akit esnasında belirtilmesi gerekir.

10- Müslemün fihin cinsinin piyasada bulunmasrlâzımdır. Ancak malın; akid yapıldığı zaman mı, mal teslim edileceği zaman mı, yoksa akit anında teslim zamanına kadarki müddetin tümünde mi şart olduğu mezhepler arasında ihtilâflıdır. Uzun süreceği için bu ihtilâfa girmek istemiyoruz.

11- Müslemün fihin teslimi için bir vade şart koşulmah ve vadenin müddeti belli edilmelidir. Buna göre; müslemün fih peşin olamaz.

İmam Şafî'ye göre, selemde müslemün fihin tesliminin vadeli olması şart değildir. Peşin de olabilir.

12- Müslemün fih; taşınması külfet ve meşakkati gerektiren cinsten bir mal ise, malın teslim edileceği yer belirtilmelidir. Bu şart; İmam A'zam'a göredir. Ebû Yusuf ve Muhammed bu şartı koşmazlar.

13- Müslemün fihin; (falan tarlanın buğdayı, şu elbise gibi) muayyen bir mal olmaması lâzımdır. Çünkü o muayyen malın telef olması ve müslemün ileyhin taahhüdünü yerine getirememesi muhtemeldir.

Selemin sıhhati için gerekli olan şartlar, ana hatları ile bunlardır. Bu kitap bir fıkıh kitabı olmadığı için, selemle ilgili tüm meseleleri ele alıp incelememiz mümkün değildir. Onun için; vadesi dolduğu halde, malın teslim edilememesi durumunda yapılabilecek işleme de tem-as edip konuyu kapatmak istiyoruz:

Mal, normal olarak tayin edilen vadede piyasada bulunan cinsten olduğu halde, herhangi bir sebepten dolayı vadesinde teslimi mümkün olmazsa;

a) Müslim (rabbü's-selem) akdi feshedip, verdiği parayı geri alabilir,

b) Vadeyi, malın piyasaya gelmesi muhtemel bir zamana kadar uzatabilir.

Müslemün fihin başka bir malla değiştirilmesi caiz değildir. Meselâ, pirinç için selem yapılmışsa teslimine kadar olunamadığı için yerine mercimek alınamaz.

Selem akdi; **a)** Müslemün fihin teslimi, **b)** Müslemün ileyhin teslimden aciz duruma düşmesi, **c)** Hâkimin akdi feshetmesi, **d)** Müslemün ileyhin ölümü 'rabbü's-selem ölürse vârisleri onun yerine geçerek akdi devam ettirirler), **e)** İkâle (tarafların kendi rızaları ile-

akde son vermeleri) yollarından biri ile sona erer.

Bazı Hükümler

1. Selem muamelesi caizdir.
2. Seleme, selef de denilir.
3. İslama aykırı olmaması kaydıyla, gayr-i müslim âdetlerin devam ettirilmesi caizdir.
4. Hurmada veya başka bir üründe selem yapılacaksa, selem yapılan malın miktarı ve teslim edileceği vade tayin edilmelidir. [429]

3464... Şu'be'nin haber verdiği göre Muhammed veya Abdullah b. Mücâlid [430] şöyle dedi:

Abdullah b. Şeddâd ve Ebû Bürde, selef (selem) konusunda ihtilâf ettiler. Beni, İbn Ebî Evfâ'ya gönderdiler. Kendisine selemi sordum. Şu karşılığı verdi:

Biz Rasûlullah (s.a), Ebû Bekir ve Ömer (r.anhüma) zamanlarında buğday, arpa, kuru hurma ve kuru üzümde -İbn Kesîr, "Yanlarında bunlar bulunmayan bir kavme" sözünü ilave etti- selem yapardık.

Sonra (Ebû Davud'un üstadları Hafs b. Ömer ve İbn Kesîr) ravinin şu sözünde ittifak ettiler: "İbn Ebzâ'ya sordum. O da (Ebû Bürde'nin söylediğinin) benzerini söyledi." [431]

Açıklama

Buharı ve Ebû Davud'un rivayetlerinde selem konusunda ihtilâfa düşen zatların; Abdullah b. Şeddâd ve Ebû Bürde olduğu görülmektedir. İbn Mâce'nin rivayetinde ise; Ebû Bürde'nin yerine Ebû Berze yer alır. Bunun bir yazım hatası olup, doğrusunun Ebû Bürde olması muhtemeldir. Hadisten anladığımız göre; Abdullah b. Şeddâd ve Ebû Bürde, selem konusunda ihtilâfa düşmüşler. Sarihlerin belirttiğine göre; ihtilâf konusu, müslümün ileyhin (satıcı) elinde bulunmayan malda selem caiz olup olmadığı imiş. Yani selem caiz olması için akit yapıldığı zaman malın müslümün ileyhin elinde bulunmasının şart olup olmadığı ihtilâf etmişler ve meselenin hükmünü sorması için İbn Mücâlid'i, sahâbî Ebû Evfâ'ya göndermişler. Ravilerden İbn Kesîr'in bildirdiğine göre, Ebû Evfâ; kendilerinin Hz. Peygamber (s.a) ve sonraki iki halifesi devirlerinde, buğday, arpa, kuru hurma ve kuru

üzümde, bu mallar ellerinde olmayan insanlarla selem muamelesi yaptıklarını haber vermiştir. Hafs b. Ömer'in rivayetinde ise; kendileri ile selem muamelesi yapılan insanların seleme konu olan mallara sahip olmadıklarına dair bir kayıt yoktur. Bu kayıt, Buharî'de de mevcut değildir. İbn Mâce'nin rivayeti ise, İbn Kesîr'in rivayeti gibidir.

Hem İbn Kesîr hem de Hafs b. Ömer'in bildirdiklerine göre İbn Mücâlid aynı soruyu Abdurrahman b. Ebzâ'ya sormuş, ondan da aynı cevabı almıştır.

Hadisin,,İbn Kesîr kanalı ile gelen rivayetine göre; selemin sahih olması için, akit yapıldığı zaman müslemün fih'in (akde konu olan mal), müslemün ileyh (satıcı)'in elinde bulunması şart değildir. Yani bir kimse, şartlarına riayet ederek, karşılığını şimdiden alıp, belli olan ileriki bir tarihte teslim etmek üzere elinde olmayan bir malı satabilir.

Âlimlerin cumhuru, vadesi dolduğu zaman teslimi mümkün olması şartıyla mevcut olmayan bir malda selemin caiz olduğu görüşündedir. Delilleri bu hadistir.

Hanefîlere göre; selem akdine konu olan malın, akit yapıldığı andan teslim vaktine kadar piyasada mevcut olması şarttır. Bu görüşün delili; "Salahı görününceye kadar, meyvede selem akdi yapmayınız." manasındaki hadistir. Rasûlullah, burada, olmayan bir şeyde selemin caiz olmayışına işaret etmiştir. Çünkü salahı görünmeyen (âfetten emin hale gelmeyen , kızarıp sulanmayan) meyve henüz meyve sayılmadığı için yok hükmündedir.

Süfyân-ı Sevrî ve Evzaî de Hanefîlerle aynı görüştedir. [\[432\]](#)

3465... Bize Muhammed b. Beşşâr haber verdi, bize Yahya ve İbn Mehdî, Şu'be kanalıyla Abdullah b. Ebî Mücâlid'den, -Abdurrahman; (İbn) [\[433\]](#) Ebî Mücâlid dedi.- bu (önceki) hadisi naklettiler. (Bu rivayette) İbn Ebî Evfâ: "Bu mallar kendilerinde olmayan bir kavme..." dedi.

Ebû Dâvûd: Doğrusu İbn Ebi'l-MücâUd'dir. Bu konuda Şu'be hata etmiştir, dedi. [\[434\]](#)

Açıklama

Bu hadis önceki hadisin farklı bir isnadla gelen başka bir rivayetidir. Görüldüğü gibi metni, önceki hadisin İbn Kesir vasıtasıyla olan nakline uygundur. Yani selem yapılacak malın, müslemün ileyh'in elinde olmadığı ifade edilmektedir.

Bu rivayette dikkat çekilen diğer bir husus da, hadisi Şu'be'ye nakleden zatın adı ve künyesi Abdullah b. Mücâlid değil, Abdullah b. Ebî Mücâlid olduğudur. Bu durumda Abdullah, Mücâlid'in oğlu değil, kardeşi olmaktadır. Ebû Dâvûd, doğrusunun bu olduğuna

işaret edip Şu'be'nin hata ettiğine dikkat çeker. Önceki hadisin dipnotunda belirttiğimiz gibi, Buharî'deki rivayet de bu şekildedir. [\[435\]](#)

3466... Eslemli Abdullah b. Ebû Evfâ'mn şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a) ile birlikte Şam'a sefere gittik. Şam'daki Nebatlar bize gelirler, biz de onlarla belli fiatla ve belli vade ile buğday ve zeytinyağında [\[436\]](#) selem yapardık.

İbn Ebî Evfâ'ya:

Bu mallar elinde olan kimse ile mi? denildi.

Bunu onlara sormazdık, dedi. [\[437\]](#)

Açıklama

Nebat; aslı arap olup, İran'a yerleşen bir millettir. Dillen ve nesilleri karışmıştır. Bunlara nebat denilmesine sebep; kaynaklardan su çıkarmasını iyi bilmeleridir.

Bir başka görüşe göre bunlar Şam'da yaşayan hristiyan Araplardır. Rum diyarına girmişler ve Şam vadisine yerleşmişlerdir. Neylü'l-Evtâr'da, hadisin bu görüşe delâlet ettiği belirtilir.

Hadisin Buharî'deki rivayeti şu manadadır: "Abdurrahman b. Ebzâ ve Abdullah b. Ebî Evfâ; Biz Rasûlullah'la birlikte ganimet elde ederdik. Şam Nebatlarından bazıları bize gelirler, biz de onlarla tayin edilen bir vadeye kadar buğday, arpa ve kuru üzümde selem yapardık, dediler.

Muhammed b. Ebî Mücâlid der ki: Onların ekinleri var mıydı yok muydu? diye sordum: Bunu onlara sormazdık, dediler."

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de buna benzer bir rivayet vardır.

Hadis-i şerif, selemin sahih olması için, akid anında müslemün fihin, müslemün ileyhin elinde bulunmasının şart olmadığına delildir. İbn Reslân; "Müslemün ileyhin elinde olmayan mal, başkalarının elinde varsa bunda selemin caiz oluşunda ihtilâf yoktur." der.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi; Hanefîlerin görüşü, bu haberin ifade ettiği hükme uygun değildir. Çünkü Hanefîlere göre; malın piyasada bulunması gerekir. [\[438\]](#)

56. Muayyen Bir Meyvede Selem

3467... İbn Ömer (r.anhüma)'dan rivayet edildiğine göre: Bir adam, birisi ile (muayyen) bir hurma bahçesinin meyvesinde selem akdi yaptı. Fakat bu ağaçlar o sene bir şey vermedi. Bunun üzerine meseleyi Hz. Peygamber (s.a)'e götürdüler. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Onun malını ne karşılığında helâl ediniyorsun?! Malını (parasını) geri ver. Salâhı görününceye kadar hurmada selem yapmayınız."[\[439\]](#)

Açıklama

Münzîrî; "Hadisin isnadında meçhul bir adam var" der.

Hanefîler bu hadisin, "Selem yapıldığı zaman malın mevcut olması şarttır" tarzındaki görüşlerine delil olduğunu söylerler.

Şevkânî şöyle der: "Bu hadis sahihse, buna göre amel etmek gerekir. Çünkü bunun delâleti, bundan önceki Abdullah b. Ebî Evfâ'nın hadisinin delâletinden daha açıktır. Burada Hz. Peygamber açıkça nehyetmiştir. Öbüründe ise yapılan bir muameleyi ikrarı söz konusudur. Ama İbn Ömer hadisinin isnadında meçhul birisi var. Bu gibi hadisler delil olmaya elverişli değildir. Selem akdi yapılırken malın bulunmasını şart koşmayanlar; hadisin sahih olması halinde, belirli malı satmak veya mal hemen teslim edilmek üzere yapılan selem muamelesine hamledileceğim' söylerler. (Bilindiği gibi Şâfiîlere göre müslemün ileyhin tesliminin vadeli olması şart değildir; peşin de olabilir.) Bunlar; daha önce geçen bir hadisteki; "Onlar, iki üç seneliğine meyvede selem yapıyorlardı" şeklindeki ifadenin de kendileri için delil olduğunu söylerler. Çünkü bilinmektedir ki bir taze meyvenin iki üç sene kesintisiz piyasada bulunması mümkün değildir."

Bu hadisten anladığımıza göre; muayyen bir bahçenin meyvesinde selem olmadığı gibi, muayyen bir tarlanın hatta muayyen bir köyün mahsulünde de selem caiz değildir. Çünkü buralardaki mahsulün tümünün bir âfete uğraması ve ele hiçbir şeyin geçmemesi mümkündür. Bu hükümde Mâlikîlerin dışındaki mezhepler hemfikirdirler. İbnü'l-Münzir; "Muayyen bir bahçenin meyvesinde âlimlerin çoğuna göre selem akdi yapılamaz" der.

Malı tahsis bakımından değil de malın vasfını tayin için bir yer belirtmekte (Amasya elması gibi) mahzur yoktur. Çünkü bu malın nevini tayine yarar.

Buna kıyasla; (selemin caiz olduğu mallardan olması şartıyla) belli bir fabrikanın malı veya belli bir maden ocağının madeninde de selem yapılamaz, denilebilir. Çünkü bir âfet sebebiyle, söz konusu edilen fabrikadan hiç ürün alınamaması muhtemeldir.[\[440\]](#)

Bazı Hükümler

Ele geçip geçmeyeceği kesin olarak belli olmayan bir mal üzerinde selem yapmak caiz değildir. [\[441\]](#)

57. Selem Değiştirilemez

3468... Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Selem yoluyla bir şey satın alan kimse onu başka bir malla değiştirmesin." [\[442\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifin İbn Mâce'nin rivayetindeki hitap; "Sen selem yaptığın zaman..." şeklinde, doğrudan doğruya muhatabadır.

Hadisin ifade ettiği mana, âlimler tarafından değişik biçimlerde anlaşılmıştır. Bizim tercememiz Sindî'nin izahına göre yapılmıştır. Avnü'l-Ma'bûd'da, hadisin ifade ettiği manalar ve hadisten elde edilen hükümler konusunda yeterince bilgi vardır.

Buna göre hadisin, tercemede verdiğimizizin yanı sıra şu manaya ihtimali de vardır:

"Selem yoluyla bir şey satın alan kimse, malı teslim almadan önce satmak, hibe etmek gibi bir yolla başkasına aktarmasın."

Terceme olarak verdiğimiz manaya göre Hz. Peygamber Efendimizin murad ettiği mana şu oluyor:

"Sizden birisi selem yoluyla bir şey satın alırsa, onun yerine başka bir mal almasın. Eğer müslümün ileyh, müslümün fihi teslim edemezse, başka bir mal almasın, parasını alsın."

İkinci anlayışa göre ise Efendimizin maksadı şudur: "Birisi selem yoluyla bir şey satın alırsa, malı teslim almadan satış ve hibe yoluyla bir başkasına vermesin."

İlk manadan elde edilen hüküm, Ebû Hanîfe'nin görüşü olmuştur. İmam Azam'a göre müslümün ileyh, selemin vadesi dolduğu zaman malı teslimden aciz kalırsa, onun yerine başka bir mal veremez. Rabbü's-selem ancak verdiği parayı geri alabilir. Para yerine

başka bir şey vermişse, mal müslemün ileyhın elinde duruyorsa onu alır. Değilse mal misliyâtta ise mislini, kıyemiyâtta ise kıymetini alır.

İmam Şafiî'ye göre; taraflar akdi feshettikleri zaman, önce verilen para (re'sü'l-mal) karşılığında başka bir mal almak caizdir. Fakat, birbirlerinden ayrılmadan malı ele geçirmeden satmak demektir ki bu caiz değildir. Aksi halde, borcu borca satmak olur ki bu caiz değildir. Akdi feshetmeden, müslemün fihin yerine başka bir şey almak ise caiz değildir.

Alkamî şöyle der:

"Hadis zayıftır. Hadisle müslemün fihin kendi cins ve nevinden başka bir şeyle değiştirilmesinin sahih olmadığına istidlal edilmiştir. Çünkü bu satın alınan malı ele geçirmeden satmak demektir ki bu caiz değildir. Dârekut-nî, Rasûlullah'ın şu hadisini rivayet etmiştir: "Bir şeyde selem yapan kişi müslemün fih veya resü'l- maldan başkasını almasın." Bu hadis dezayıftır.

Müslemün fihin değiştirilmesinin caiz olmayışından anlaşıldığına göre; ele geçirmeden, malı satmak da caiz değildir. Aynı şekilde müslemün fihte tevliye, şirket, sulh vs. de caiz değildir..."

Münzirî, "Atıyye b. Sa'd'in hadisi ile ihticac edilemez." dedi. [\[443\]](#)

Bazı Hükümler

Müslemün ileyh rabbü's seleme, üzerinde anlaşılkan malı vermek zorundadır. O malın yerine başka bir mal veremez. [\[444\]](#)

58. Âfetin (Verdiği Zararın) İndirilmesi

3469... Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)'den, şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a) zamanında bir adamın satın aldığı meyveler telef oldu, borcu çoğaldı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a):

"Ona yardım ediniz (bağış yapınız)" buyurdu. Halk da yardım etti, fakat bu, borcunu ödemeye yetmedi. O zaman Rasûlullah (s.a) (alacaklılara);

"Ne (yini) bulursanız alınız, size bundan başka birşey yok" buyurdu. [\[445\]](#)

Açıklama

"Câiha"mn manası 3471 nolu hadiste açıklanmaktadır. Oradaki izaha göre câiha; meyvelere zarar veren (yağmur, dolu, soğuk, çekirge, kasırga, yangın gibi) her türlü tabîî âfettir. Câihaya ait özel hükümler bulunduğu İçin hangi âfetlerin câihanın şumulüne girdiği, hangilerinin girmediği tartışma konusu olmuştur. Neylü'l-Evtâr'da; semavî ve tabîî âfetlerin câiha olduğunda âlimlerin görüş birliği içerisinde oldukları; hırsızlık gibi, insanların yaptıklarında ise ihtilâf olduğu kaydedilmektedir.

Bu hadis-i şerifte isim olarak câiha kelimesi zikredilmiş olmamakla beraber, meyve satın alan zatın meyvelerine bir âfetin musallat olduğu görülmektedir. Meyvelerdeki bu telefe "câiha" denilmesini Hattâbî şu ihtimallere bağlamaktadır:

"Bu meyvelerin toplanıp sergi yerine getirildikten sonra bir âfete uğramış olmaları muhtemeldir. Ayrıca oradan bir hırsızın çalmış olması, selin alıp götürmesi, sahibinin başkasına satıp da alacaklının hakkının zayi olması mümkündür. Bütün bu ihtimallerde, âfetin satın alınan meyveye izafesi caizdir. Durum böyle olunca, rabbü'l-mal (mal sahibi, alacaklı)'nın hakkının gittiğine hükmetmek vacip değildir.

Hadis-i şerifte; zarara uğrayan mal ister üçte bir olsun ister az, ister daha çok; mal sahiplerinin alacaklarından bir şey indirmeleri emredilmemektedir. Ancak, borçlunun eli bollaşmıca kadar onu sıkıştırmayıp, haklarını alacakları bir zaman belirlemeleri istenmektedir. Bu hüküm, borcu mal varlığından fazla olan tüm müflisler için geçerlidir."

Görüldüğü gibi, Hattâbî bu hadiste anılan hâdiseyi câiha olarak değerlendirmemekte ve hükmün tüm müflisler için uygulanacak hüküm olduğuna dikkat çekmektedir.

Dalında iken satılıp da bir âfete maruz kalan meyvelerin durumu farklıdır ve câiha meselesi odur. Bu durumdaki zararın satıcıya mı, alıcıya mı ait olduğu konusundaki görüşler 3374 nolu hadisin izahı yapılırken verilmiştir. Burada tekrarına lüzum görmüyoruz.

İmam Nevevî, bu hadisten şu hükümlerin de çıkartılabileceğini bildirmektedir:

1- Muhtaç ve borçlulara yardım etmek, bu durumda olanlara sadaka vermek müstehaptır.

2- Borcunu Ödeyemez duruma düşen birinin peşine takılmak, onu hapsedirmek caiz değildir. Bu hüküm, Mâlik ve Şafiî'nin de içlerinde bulduğu cumhurun görüşüdür. Ebu Hanîfe'ye göre borçlunun peşine düşüp alacağı tahsile "alışmak caizdir. [\[446\]](#)

3- İflas edenin elindeki malların tamamı alacaklılara dağıtılır. Müflise sadece giyeceği elbisesi ve zaruri ihtiyaçları bırakılır.

Bu son maddede belirtilen hüküm, ulemanın ittifakı ile sabit değildir. Bu konu oldukça

ihtilaflıdır. Şimdi müflisin hacz konulamayacak olan mallarını görelim:

1- Ev: Hanefî ve Hanbelîlere göre, müflisin sadece oturacağı evi varsa bu ev elinden alınmaz. Ama birden fazla evi varsa fazla olan ev alınabilir. Şayet evi lüks ise bu ev satılıp daha mütevazı bir ev satın alınır.

Şüreyh, Mâlikî ve Şâfiîlere göre ev haczedilebilir. Ev satılıp parası alacaltilılara dağıtılır. Borçlu kiraya çıkar.

2- Elbise: Borçlunun ihtiyacı olan elbiseye hacz konulamaz. Bunda ittifak vardır. Borçlunun ihtiyacı olan elbisenin mikdarını örf tayin eder.

3- Sanat âletleri: Sanat âletlerinin haczedilip edilemeyeceği Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî âlimler arasında ihtilafıdır. Hanefîlerin bu konudaki görüşlerini bilemiyoruz.

4- Tüccarın sermayesi: Şafiî ve Hanbelîlere göre tüccarın, iaşesini temin edebilmesi için, elinde bir mikdar sermaye bırakabilir.

5- Kitaplar: Mâlikîlere göre dinî kitaplara, Şâfiîlere göre bütün kitaplara haciz konamaz.

6- Ev eşyası: Zaruri olan ve kıymetli olmayan ev eşyasına haciz konulmaz. Kıymetli olanlara ise haciz konulabilir.

7- Bazı âlimlere göre borçlunun bineceği vasıtaya haciz konulamaz.

8- Erzak ve nafakası da haczedilmez. [\[447\]](#)

3470... Câbir b. Abdullah (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Eğer kardeşine (dalında iken) hurma satsan ve ona bir âfet gelse, müşteriden bir şey alman helâl olmaz. (Alırsan) kardeşinin malını haksız yere ne karşılığı almış olacaksın ki?!" [\[448\]](#)

Açıklama

Bu hadiste câiha (âfet) kelimesi açıkça zikredilmiştir. Bu bakımdan bab ile münasebeti daha açıktır.

Hadisin zahirinin ifade ettiği manaya göre; bir kimse meyvesini daha ağacında iken satsa ve meyve tabiî bir âfetle telef olsa, satıcının müşteriden herhangi bir bedel alması caiz olmaz. Alırsa, haksız yere almış olur.

Aliyyü'l-Kârî, hadisin zahirinin, İmam Mâlik'in görüşüne delâlet ettiğini söyler. Bilindiği gibi İmâm Mâlik'e göre bu durumda zarar malın üçte birinden fazla ise satıcıya ait olur. Aliyyü'l-Kârî; "Hadiste kastedilenin, henüz âfetten emin olmayan meyvenin satılması olması mümkündür. Bu takdirde hüküm tüm âlimlerce aynı olur" demektedir. Enes b. Mâlik'den rivayet edilen şu hadis de Aliyyü'l-Kârî'nin izahını teyid etmektedir: "Rasûlul-lah (s.a) Efendimiz, kızanncaya kadar, meyvenin satılmasını nehyetti."

İslâm âlimlerinin çoğu bu hadisteki nehyin haramlığa delâlet etmediğini ama satıcının âfete uğrayan mal karşılığında para istememesinin müste-hap olduğunu söylerler.

Hattâbî şöyle der:

"Bu hadisle murad edilen mana, müşteriden para almamanın farz veya vacip oluşu değil, ondan yükü hafifletmek, ona kolaylık sağlamaktır. Müşterinin, bir meyve satın aldığı zaman ona sahip olduğu, istediği zaman satabileceği konusunda ihtilâf yoktur. Rasûlullah (s.a), âfetten emin hale gelmeden (olgunlaşmadan) meyve satımını yasaklamıştır. Eğer meyve, salahı görüldükten sonra satıldığında, satıcının damanı altında olsaydı, bu yasağın ne kıymeti kalırdı. Bu hadiste kastedilen şeyin; olgunlaşmış âfetten emin olmadan satılan ve bir âfete uğrayan meyve olması muhtemeldir."

Sindî'nin belirttiğine göre bazı âlimler bu hadisi; satıcının meyveyi müşteriye teslim etmesinden önce meydana gelen âfete hamletmişlerdir. Satılan meyvelerin bulunduğu bahçe alıcıya teslim edildikten sonra mal, satıcının damâmından çıkmış ve müşterinin damâmına girmiştir. Dolayısıyla bundan sonraki zararlar müşteriye ait olur. Satıcı parasının alamadığı kısmını isteyebilir.

Yazılanlardan elde ettiğimiz sonuca göre;

1- Ağacındaki meyve âfetten korunabilir ve olgunlaşmaya yüz tutmuş bir halde satılırsa ve satıcı usulüne göre alıcıya teslim etmişse artık mal müşterinindir. Bundan sonra malın uğrayacağı zarar da müşteriye aittir. Ancak meyveler, tabîî bir âfete maruz kalırlarsa, satıcının alıcıya bazı kolaylıklar sağlaması, fiatta indirim yapması müstehaptır.

2- Meyve satıldığı zaman daha olgunlaşmaya yüz tutmamış, âfetten korunabilecek duruma gelmemişse veya satıcı malı müşteriye teslim etmemişse meyvenin uğrayacağı zarar satıcıya aittir. [\[449\]](#)

59. Câihanın Tefsiri

3471... İbn Cüreyc, Atâ'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Cevâih; yağmur, soğuk, çekirge, rüzgâr veya yangın gibi, zarar veren, telef eden herşeydir. [\[450\]](#)

3472... Yahya b. Saîd şöyle demiştir:

Re'sü'l-mal (sermaye)'in üçte birinden daha azma arız olan âfette câiha yoktur. Bu, müslümanların âdetinde böyledir. [\[451\]](#)

Açıklama

Önceki haberde adı geçen Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh'tır. Cevain, cama kelimesinin çoğuludur.

Bu iki haberde iki âlimin câiha kelimesinin ifade ettiği mana ile ilgili görüşleri yer almaktadır. Birinci haberde Atâ b. Ebî Rebâh; soğuk, yağmur, çekirge baskını, yangın ve rüzgâr gibi her türlü tabiî âfetlerin meydana getirdiği zararların câiha olduğunu söylemektedir.

İkinci haberde ise Yahya b. Saîd; müslümanların âdetine göre; sermayenin üçte birinden daha az olan telefn câiha sayılmadığını söyler.

Neylü'l-Evtâr'da şöyle denilmektedir: "Soğuk, kuraklık ve kıtlığın câiha olduğunda ihtilâf yoktur. Aynı şekilde tüm semavi âfetler câihadır. İnsanların yaptıkları zararların câiha sayılıp sayılamayacağı ise ihtilâflıdır. Hırsızlık buna örnektir..."

Bundan önceki hadislerde câiha ile ilgili hükümler geçmişti. Oraya müracaat edilebilir. [\[452\]](#)

60. Suyu Başkasına Vermemek

3473... Ebû Hureyre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Sonucu (etrafındaki) otu vermemeye varacağı için, suyun fazlası (ihtiyaç sahibinden) sakınılmaz." [\[453\]](#)

Açıklama

Hadisin Buharî'deki rivayeti ve Müslim'in üç rivayetinden birisi aynen buradaki gibidir. Müslim'in bir rivayetinde muhataba hitaben "sakınılmaz", diğerinde de "...satılmaz" denilmiştir.

Sarihlerin ifadesine göre; suyun ihtiyaç sahiplerinden esirgenmesinin yasaklanışına

sebebi; bunun, dolayısıyla otu esirgemeye vesile olacağından dolayıdır.

Hattâbî'nin hadisle ilgili verdiği bilgiler özetle şöyledir: Hadis-i şerif; işlenmemiş sahipsiz bir arazide kuyu kazıp da oraya sahip olan kişi hakkındadır. Bu kuyunun etrafında veya yakınında otlaklar varsa insanların oralarda hayvanlarını olatmaları ancak kuyu sahibinin su vermesiyle mümkündür. Hz. Peygamber (s.a) kuyu sahiplerine, ihtiyaçlarından fazla olan suyu hayvan sahiplerinden esirgememelerini emretmiştir. Çünkü onlara su vermezse, otu da vermemiş sayılır. Zira su olmadan hayvanların orada barınmaları ve otlamaları mümkün değildir. İmam Şafiî, İmam Mâlik, Evzaî ve Leys b. Sa'd hadisi bu manada anlamışlardır. Bu âlimlere göre hadisteki nehy harama hamledilir. Yani kişinin, ihtiyacından fazla suyu vermemesi haramdır.

Diğer âlimler ise, hadisteki nehyin haramlık için olmadığı görüşündedirler. Ancak, ihtiyaç sahibine suyu vermek bir fazilettir. Ama bir kimse vermek istemezse suyu elinden zorla alınamaz. Bu konuda, suyun diğer mallardan farkı yoktur. Ancak gönül rızasıyla alınabilir.

Bir başka grup da, su sahibinin suyu esirgemesinin caiz olmadığı, ancak hayvan sahiplerinin suyun kıymetini vermek zorunda oldukları görüşündedir. Bunlar suyu, başkasına ait yemeği yemek zorunda kalan kişiye benzetmişlerdir. Bu durumda olan kişi o yemeği yiyip, kıymetini verir. Eğer su sahibine karşılıksız olarak suyunu vermesi gerekli olsaydı, arazisindeki otu da karşılıksız olarak vermesi gerekirdi. Aynı şekilde, yakınındaki bir ekin o su olmadan yaşayamayacaksa, o araziye sulamak üzere de suyu vermek zorunda olması lâzımdır.

Hadisi, vücut değil de müstahabk manâsına alanların, zahirî manayı terki gerektirecek bir delil getirmeleri gerekir. Nehy esas itibarıyla haramlık ifade eder. Suyun fazlasını ihtiyaç sahibine vermemek hadisin zahirine göre mahzurdur. Suyu karşılık kıymeti kadar parayı gerekli görenler, hadisin hilâfına hükmetmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a) suyun fazlasını satmayı yasaklamıştır..

Suyun yemeğe benzetilmesi de mümkün değildir. Çünkü su aslında herkesin faydalanabileceği mubah bir şeydir. Menbada olduğu müddetçe arkası gelir. Yemek ise böyle değildir. Kıymeti olan bir maldır ve tükenir, yerine gelmez. Âdeten, diğer mallar gibi yemek cinsi de mal olarak saklanır. Su ise genelde mal olarak saklanmaz.

Suyu, sahibi bir kaptta, sarnıçta veya havuzda biriktirip saklarsa, başkasına vermeyebilir. Çünkü onu sadece kendisi için ayırmıştır, başkası ortak olamaz. Bu, kuyu suyuna benzemez. Çünkü kuyunun suyu çıkarıldıkça yerine yenisi gelir. Kaptaki su ise böyle değildir. Ayrıca kaplara alınan su genelde ihtiyaçtan fazla olmaz. Hadis-i şerif, ihtiyaç fazlası olan su hakkında varid olmuştur.

Hattâbî'nin hadis hakkındaki söyledikleri özet olarak bunlardır. Hattâbî'nin söylerinden; İmam Şafiî ve İmam Mâlik'in görüşünün; ihtiyaç fazlası suyu vermemenin haram olduğunu anlamıştık.

Bazı âlimlere göre ise, ihtiyaç sahiplerine su vermenin vacip olmayıp, müstehap olduğu da Hattâbî'nin sözleri arasında yer almıştı.

Hanefîlere göre; kuyu ve nehir sahibi, suyu insan ve hayvanların içmesine mani olamaz; ama başkasının arazisine girmesine izin vermeyebilir. Bu durumda eğer yakında başka su yoksa ve tarlasına girmeye izin vermezse, kendisinin suyu çıkarıp vermesi gerekir. Bu, kuyunun veya kanalın bir kimsenin şahsî arazisinde olması halindedir. Ama sahipsiz, ölü bir arazide kuyu açan kişi, ihtiyaç sahibinin gelip su almasına veya hayvanını sulamasına mani olamaz. Eğer mani olmak isterse ve ihtiyaç sahibi kendisinin veya hayvanının susuzluktan telef olmasından korkarsa, silah gücüyle su alabilir.

Su sahibi, arazisini sulamak isteyen kişiye su vermeme hakkına sahiptir.

Bahsimizi Nevevî'nin şu sözleriyle bitirelim: "Kuyu sahibi, ihtiyaç fazlası suyunu arazisini sulamak isteyenine vermeyebilir. Hayvan sulamak için isteyenine ise vermek zorundadır. Ancak bu, bazı şartlara bağlıdır:

- 1- Hayvan sahibinin başka mubah bir su bulamaması,
- 2- Suyun sadece hayvanın ihtiyacı için verilmesi,
- 3- Kuyu sahibinin bu suya muhtaç olmamasıdır. [\[454\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kişinin ihtiyacından fazla olan suyu başkasından kıskanması caiz değildir.
2. Haram olan bir şeye vesile olan şeyi yapmak da caiz değildir. Bu konu mezhepler arasında ihtilaflıdır. [\[455\]](#)

3474... Ebû Hureyre (r.a)'den Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Üç sınıf var ki, Allah (c.c) kıyamet gününde onlarla (razı olarak) konuşmaz. Bunlar: Yanındaki suyun fazlasını yolcuya vermeyen kişi, ikindiden sonra malını satmak için -yalan yere- yemin eden kişi ve halifeye bîat edip, halife kendisine verirse sözünde duran, vermezse sözünde durmayan kişidir." [\[456\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte Allah (c.c)'in kıyamet gününde üç grupta konuşmayacağı bildiriliyor. Aliyyü'l-Kârî'nin belirttiğine göre bu Allah'ın hiç konuşmayacağı manasına değil; ondan razı olarak, isteyerek konuşmayacağı manasındadır.

Şimdi bu üç grup insanı ayrı ayrı ele alıp inceleyelim:

I- Yanında ihtiyaçtan fazla suyu olduğu halde bunu ihtiyaç sahibi yolculardan kıskanan onlara yermeyen kişi. Hadisin konu ile ilgili bölümü burasıdır. Bu bölüm Buharî'nin bir rivayetinde, "Yolda fazla suyu bulunup da onu vermeyen kişi" şeklindedir. Bu rivayete göre; Allah'ın kendisi ile konuşmayacağı kişilerden birisi, yol arkadaşından suyunu kıskanan yolcudur.

İster yolda olsun, ister olmasın bir kimsenin fazla suyu olduğu takdirde bunu ihtiyaç sahibi yolcudan kıskanması caiz değildir. Eğer su, önceki hadiste olduğu gibi mubah su ise (kuyuda, ırmakta vs.) karşılıksız; kabında ise değer kıymetiyle vermek mecburiyetindedir.

II- Malını satabilmek için ikindiden sora yere yemin eden kişi.

Bu yeminin ikindiden sonra ile kayıtlanması değişik biçimlerde yorumlanmaktadır:

a) En ağır yeminler bu saatlerde yapılır.

b) Bu vakit eve dönüş vaktidir. O zamana kadar malını satamayıp kâr edemeyen kişi eve eli boş dönmek için ne pahasına olursa olsun malını satmak ister. Bu iş için yalan yere yemin bile edebilir. İşte hadisteki yemin bunun için o vakitle kayıtlanmıştır.

c) İkinci vaktinin şerefinden dolayı böyle denilmiştir. Bu vakitteki yeminler daha ağır ve daha şiddetlidir. Bu yüzden Hz. Peygamber Efendimiz davalara bakmak için ikindiden sonrasını seçerdi.

Bu tefsirler Aliyyü'l-Kârî'ye aittir. Kastalanî'nin izahları ise şu şekildedir:

1- İkindiden sonra kaydı özel bir maksada bağlı değildir. Çoğunlukla mal satmak için edilen yeminler bu vakte rastladığı içindir.

2- Hadiste özellikle bu vaktin anılması amellerin o esnada Allah'a arze-dilmelerinden dolayı olabilir.

Bilindiği gibi, bir kimsenin yalan yere yemin etmesi haramdır. Bu-yemin ister mal satmak için olsun, ister başka bir maksat için olsun aynıdır. Ancak mal satmak için olursa daha da ağır bir günah olur. Hadisteki yalan yere sözü ravilerden birinin tefsiridir. Mal satmak için edilen yemin yalan yere olmasa bile doğru değildir.

III- Halifeye bîat eden ama ondan iyilik gördüğü müddetçe bîatına sadakat gösterip sözünde duran, iyilik görmeyince de Matından dönüp karşı çıkan kişi. Yani Buharî'nin rivayetinde olduğu gibi; dünyalık elde etmek için halifeye bîat eden kişi.

Bu son cümlede müslümanların siyasî hayat ve düşüncelerinde ders almaları gereken

çok önemli bir incelik vardır: Müslüman, kendisini idare edecek kişi veya kişileri seçerken dünya menfaatini veya şahsî çıkarlarını önde tutmamalıdır. Öncelikle dinini kayıran, âhîret hayatını düşünen bir tercih içerisinde olmalıdır. Şüphesiz idarecinin, idare kabiliyeti, siyasî dehası, ekonomik' bilgi ve görüşü önemlidir. Ama bunlar müslüman için öncelikle tercih sebebi sayılmamalıdır. "Benim kesemi kasamı doldursun da gerisi önemli değil" şeklinde bir zihniyet, müslümana yakışan bir düşünce değildir. Müslüman, manevî çıkarlarını, maddî çıkarlarından daha üstün tutmalıdır. Madde açısından ne kadar üstün olursa, manevî hayata, dinî düşünceye değer vermeyen düzen ve gruplar müslümanın gözünde bir hiç olmalıdır. [\[457\]](#)

Bazı Hükümler

1. Allah (c.c) kıyamet gününde; suyunun fazlasını suyu olmayan yolcuya vermeyen, malını satmak için yalan yere yemin eden ve dünyalık, menfaat elde edemediği için halifeye karşı çıkan kişilerle konuşmaz.

2. Müslüman; idarecisini seçerken, maddî çıkarlarını değil, dinî duygularını esas almalıdır. [\[458\]](#)

3475... Bize Osman b. Ebî Şeybe haber verdi, bize Cerîr; A'meş'ten önceki hadisi aynı isnad ve aynı mana ile haber verdi. Cerîr rivayetinde, (Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, sözünden sonra:) "Onları temize çıkarmaz ve onlar için çok elem verici bir azab vardır." dedi. Yine Cerîr, mal ile ilgili olarak; "(Satıcı), vallahi bu mala şu kadar verildi der, öbürü de onu tasdik eder ve alır" dedi. [\[459\]](#)

Açıklama

Görüldüğü gibi bu rivayet, önceki hadisin başka bir rivayetidir. Ondaki farklı olarak bu rivayette Hz.. Peygamber (s.a)'in; Allah onlarla konuşmaz, sözünden sonra "Onları temize çıkarmaz ve onlar için çok acı verici bir azab vardır" buyurduğu belirtilmektedir. Ayrıca malını satmak için yemin eden kişi hakkında da: "Salıcı; vallahi bu mala şu kadar verildi der, diğeri de buna inanıp malı satın alır" ilâvesi yer almıştır. Bu rivayette malını satacak olan kişinin yemin etme biçimi açıklanmaktadır. [\[460\]](#)

3476... Buhayse adındaki bir kadın, [\[461\]](#) babasından bahisle şöyle

demiştir:

Babam, Rasûlullah (s.a)'dan izin isteyip onun gömleği ile bedeni arasına girdi. Onu öpmeye ve -sarılmaya başladı. Sonra;

Ey Allah'ın nebisi! Verilmemesi (esirgenmesi) helâl olmayan şey nedir? dedi.

Rasûlullah (s.a): "Su", buyurdu. Babam (tekrar):

Ey Allah'ın nebisi! Verilmemesi helâl olmayan şey nedir? dedi. Rasûlullah (s.a):

Tuz," buyurdu. " (Babam) yine:

Ey Allah'ın nebisi! Menedilmesi helâl olmayan şey nedir? diye sordu.

Rasûlullah (s.a):

"Hayır işlemen senin için hayırlıdır" buyurdu. [\[462\]](#)

Açıklama

İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe adındaki eserinde, Buhayse'nin babasının adının Umeyr olduğunu söylerler.

Buhayse (r.anha)'mn babası, Hz. Peygamber (s.a)'e olan sevgi ve aşkından dolayı, izin alarak Hz. Peygamber'in gömleğinin altına girmiş, onu öpmüş ve sarılmıştır. Sonra da Efendimizden, "istenildiği zaman reddedilmesi, verilmemesi caiz olmayan şeyin" ne olduğunu sormuş; Rasûlullah da "su" karşılığını vermiştir. Anılan zat, Efendimize tekrar aynı soruyu yöneltmiş, bu sefer de "tuz" karşılığını almıştır. Hattâbî; istenildiğinde verilmemesi caiz olmayan tuzun, dağdaki veya arazideki madeninden çıkartılmamış olan tuz olduğunu söyler. Kişinin evindeki tuz ise kendisine aittir. Dolayısıyla bunu, isteyene vermeyebilir, satabilir, istediği gibi tasarrufta bulunabilir.

Buhayse'nin babası aynı sorusunu üçüncü kez tekrarlayınca, Efendimiz bu sorulara bir son vermek için; "Bir hayır işlemen senin için hayırdır" karşılığını vermiştir. Yani sen Allah için ne yaparsan, ne verirsen bunların hepsi senin hayırnadır, karşılığını vermiştir. [\[463\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir erkeğin belinden yukarısına sarılıp, teberrüken öpmek caizdir.
2. Allah'ın sevgili kullarına sarılmak meşrudur.
3. Suyu ve tuzladaki tuzu başkalarından kıskanmak caiz değildir.
4. Kişinin fazla sorularla kafasını meşgul etme yerine, hayır işlemesi gerekir. [\[464\]](#)

3477... Ebû Hıdâş, Rasûlullah'ın ashabından olan muhacirlerden birisinin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Rasûlulâh (s.a) ile birlikte üç defa savaşa katıldım. Onun; "Müslümanlar şu üç şeyde ortaklıklar: Ot, su ve ateş" buyurduğunu bizzat kendisinden işitiyordum. [\[465\]](#)

Açıklama

İbn Ebî Adiy, el-KâmiI'de; Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Maîn'in; (ravilerden birisi) için sika dediklerini ve sahâbînin bilinmemesinin hadise zarar vermeyeceğini söylediklerini rivayet eder.

Hadisten; ot, su ve ateşte bütün müslümanların ortak oldukları, bunlara sahip olunamayacağı, satılamayacağı, herkesin rahatça faydalanabileceği anlaşılmaktadır. Ama bu mutlak değildir. Yani herkes her suda, her ateşte ve her ota ortak değildirler. Ortaklık bazı kayıtlarla sınırlıdır.

İbnü'l-Hümâm, Hidâye şerhi Şerhu Fethi'l-Kadîr'inde şöyle demektedir:

"Ateşteki ortaklıktan maksat onunla ısınmak ve elbise kurutmaktır. Yani bir adam ateş yakarsa herkesin onunla ısınmaya hakkı vardır. Ama ondan bir parça almak isterse sahibinin izni olmadan bunu yapamaz. Kudûrî böyle söylemiştir.

Suda ortaklıktan maksat da; içmek, hayvan sulamak, kuyu, havuz ve sahipli nehirlerden su almaktır.

Ota gelince; her müslümanın bir kimsenin arazisinde bile olsa otu toplamaya hakkı vardır. Ancak tarla sahibi tarlasına girilmesine engel olabilir. Bu durumda da ot isteyen; benim senin tarlanda ot toplama hakkım var. Ya izin ver gireyim ya da sen otu toplayıp ya da suyu doldurup bana" ver, diyebilir. Bu bir adamın elbisesinin başka birinin avlusuna düşmesine benzer. Avlu sahibi ya elbise sahibinin girip elbisesini almasına izin vermeli, ya

da kendisi elbiseyi alıp sahibine vermelidir. Fakat şahıs suyu.kaba doldurmuş veya otu yolup toplamışsa pnâ sahip olur. Dolayısıyla satabilir.

Bu hüküm, ot kendi kendine bittiği takdirdedir. Ama kişi otu sularsa ve onu yetiştirmek için yer hazırlar da ot biterse o zaman; Zahire, Muhîtve NevâziFde belirtildiğine göre; o otu satmak.caizdir, (başkasının hakkı yoktur). Çünkü kişi ona sahip olmuştur. Sadru's-Şehid'in tercihi de bu istikamettedir. "Ebu Hanîfe ve Züfer Arasındaki İhtilâflar" adındaki kitapta da şöyle denilmiştir: Eğer ot, tarla sahibinin emeği ile bitmişse satışı caizdir. Aynı şekilde eğer bir kimse tarlasının etrafını çevirir ve ot yetiştirmesi için hazırlar ve orada kamış biterse bu kamış onun mülkü olur. Tarla sahibi toplamadan önce tarlasında çıkan mantarı satamaz...[\[466\]](#)

İbnü'l-Hümâm; Kudûri'nin, "Bir kimse tarlasında biten otu, -tarlasını sulamış bile olsa-satamaz. Çünkü tarlaya su salmak, otu ele geçirmek değildir" dediğini, fakat âlimlerin çoğunun önceki görüşü (sulamakla ota sahip olunacağı görüşünü) benimsediklerini söyler.

İbnü'l-hümâm'dan naklettiklerimiz Hanefîlerin görüşüdür.

Hattâbî, ortak olan otun kırlarda, sahipsiz arazilerde biten ot olup sahipli arazilerde bitenin ise arazi sahibinin malı olduğunu, dolayısıyla sahibinin izni olmadan hiç kimsenin bu ottan yararlanamayacağını söyler.

Hattâbî'nin ateşle ilgili sözleri de şu şekildedir:

"Bazı âlimlerin tefsirine göre; Hz. Peygamber bununla ateş gizleyen, ateş yakmaya yarayan taş kassetmiştir. Buna göre Efendimiz; hiç kimse o' taşlardan ateş tutuşturacak şeyi reddedemez, demiştir. İnsanın yaktığı ateşi ise başkasına vermemesi caizdir.

Bazıları ise, insanın ateşinden bir kor almak isteyen bundan men edemeyeceğini söyler. Yine insanın ateşinden aydınlanmak isteyen veya çirasını tutuşturmak için yaklaşanı engelleme yetkisi yoktur. Çünkü bu o ateşten bir, şey eksiltmez."

Âlimlerin anlayış ve izahlarının hepsi genelde akla uygun düşmektedir. En doğrusunu sadece Allah bilir.[\[467\]](#)

Bazı Hükümler

Su, ateş ve ot bütün müslümanlar arasında ortaktır.Bunların başkalarından esirgenmesi caiz değildir.[\[468\]](#)

61. Suyun Fazlasını Satmak

3478... İyâs İbn Abd'den [\[469\]](#) rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a) suyun fazlasını satmayı menetti. [\[470\]](#)

Açıklama

Tirmizî, hadis-i şerif için; "hasen sahih" der.

Hadis-i şerif, insanın kendi ailesi, hayvanları ve arazisi için gerekli olandan fazla suyu satamayacağına delâlet etmektedir. Yine hadisin zahirinden, fazla suyu satmanın haram olduğu anlaşılmaktadır. Neyl'deki ifadeye göre; görünüşte sahipsiz arazideki bir su ile sahipli arazideki arasında fark yoktur. Aynı şekilde suyun; içmek, hayvan sulamak veya ekin sulamak için ihtiyaç duyulması da birdir. Kurtubî ise, hadisteki nehyin içme suyunun fazlası ile ilgili olduğunu söyler.

Bundan önce geçen hadislerde hangi suya sahip olunup, hangisine olunamayacağı görülmüştü. Buna göre; satılıp satılmaması yönünden bütün sular eşit değildir. Âlimler; kaplarda, özel sarnıç ve havuzlarda tutulan suların satılabileceği görüşündedirler. Aynı şekilde kişi kendi arazisindeki suyu, tarla sulamak maksadıyla isteyene vermeyebilir..Fakat kuyu ve nehirlerdeki suyu, içmek ya da hayvanını sulamak için isteyene vermemezlik edemeyeceği gibi, karşılığında para da isteyemez. Para isteyebileceğini söyleyenler varsa da bunlar azınlıktadır.

Bir kimsenin kendi kabında ihtiyacından fazla su olsa ve birisi ona içmek için muhtaç olup, ihtiyacını karşılamaya başka su bulamazsa su sahibi suyunu o şahsa satmak zorundadır.

İhtiyaçtan fazla olun suyun satılmasının nehyindeki sebep, suyun mubah mallardan olmasıdır, denilebilir. Bu durumda dağdaki toplanmamış odunun ve otun da aynı hükümde olması gerekir. [\[471\]](#)

62. Kedi (Satışı Karşılığında Alınan) Para (Nın Hükümü)

3479... Câbir b. AbdîIIah (r.a)'dan rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a), köpek

ve kedinin parasından (satılıp karşılığında para almaktan) nehyetti.

Açıklama

Tirmizî, hadisin isnadında ızdırab olduğunu söyler. Beyhakî de; hadisin, Müslim'in şartlarına uygun olup Buharî'nin şartlarına ise uymadığını belirtir.

Beyhakî'nin ifadesine göre hadisin Buharî'nin şartlarına uymayan yönü isnaddaki Ebû Süfyân'dır. Çünkü Buharî onun hadisine itimad etmez. Müslim'in hadisi Sahih'ine almamasına sebep de Nekî b. Cerrâh'ın A'meş'-ten rivayet etmiş olmasıdır.

Hadiste, köpek ve kedinin satışları söz konusu edilmektedir. Köpek satışı ile ilgili bir miktar malumat, 3421 ve 3428 nolu hadislerde verilmişti. Burada kısaca kedi satışı ve bunun karşılığında alınan para üzerinde durmak istiyoruz.

Hattâbî'nin ifadesine göre; kedi satışının nehyedilmesi iki sebepten olabilir:

1- Kedinin zaptedilmesi, dolayısıyla alıcıya teslimi mümkün değildir. Çünkü kedi evlerde dolaşır, görünür, sonra kaybolur. Ne ahırlara bağlanan hayvanlara ne de kafeslerdeki kuşa benzer. Bazan, insanlara alışmışken tekrar vahşileşir. Bir daha insanların arasına dönmez ve yakalanamaz. Müşteriye teslim edilse bile, onun kediyi bağlayıp o şekilde faydalanması mümkün değildir. İşte bunlardan dolayı kedinin satışı nehyedilmiştir.

2- Kediler değişik evlere girip çıkarlar. Böylece birçok kişi bunlardan faydalanabilir. Eğer satışı caiz olursa bu istifade ortadan kalkar. Mülkiyet iddiasıyla insanlar arasına anlaşmazlıklar girer.

Bazı görüşlere göre ise satışı nehyedilen kedi vahşi kedidir. Evcil olanların satılması ise caizdir.

Bir kısım âlimler ise, hadisin isnadını tenkid etmişler, Rasûlullah'tan bunun sabit olmadığını zannetmişlerdir. Kedi satışının hukukî sonucu konusunda âlimler hemfikir değildirler.

İbn Abbas, Hasenü'l-Basrî, İbn Şîrîn, Hakem, Hammâd, Mâlik b. Enes, Süfyân es-Sevrî, ashâb-i re'y (Hanefîler), Şafîî, Ahmed ve İshak'a göre kedi satışı caizdir. Ebû Hureyre, Câbir, Tâvûs ve Mücâhid'e göre ise mekruhtur.

Şevkânî; kedi satışının cumhura göre caiz, ashab-ı hadise göre haram olduğunu nakleder. İbn Rüşd de, "Kedi satışı hakkında nehy sabittir, fakat cumhur caiz oluşuna hükmetmiştir" demektedir.

Hadislerde kedi satışı yasaklandığına göre, âlimler ya hadisin isnadındaki ızdırab yönünden onu delil saymamışlardır; ya da hadisteki nehyi tenzihe hamletmişlerdir. Bir

şeyin tenzîhen mekruh olması, onun caiz olmamasını gerektirmez. Âlimlerin, sahih ve sabit bir hadisin hilâfına bir görüşe varmaları söz konusu olmaz. [\[473\]](#)

3480... Câbir (r.a)'den; Rasûlullah (s.a)'ın, kedinin (satışı karşılığı alınan) parasından nehyettiği rivayet edilmiştir. [\[474\]](#)

Açıklama

Bu hadis için Tirmizî " garib", Nesâî de "münker" demektedir.

Hadisirt.hu şekilde ta'n edilmesi, ravilerden Ömer b. Zeyd es-San'anî'den ötürüdür.

İbn Hibbân; "Meşhurlardan münkerleri rivayette tek kalır. Onun için kendisi ile ihticac edilemez." demektedir.

Ebu Ömer b. Abdilberr de, "Kedi satışı ile ilgili hadisin Hz. Peygam-ber'e kadar varışı sabit değildir" der.

Hadisin ihtiva ettiği hüküm ve diğer yönleri ile ilgili söylenecekler yukarıdaki hadiste söylenmiştir. [\[475\]](#)

63. Köpeklerin (Satışı Karşılığında Alınan) Para (Nın Hükümü)

3481... Ebû Mes'ud (r.a)'un Rasûlullah (s.a)'dan rivayetine göre;

O (Hz. Peygamber); köpeğin parasından, fahişenin mehrinden (zina karşılığı aldığı ücret) ve kâhinin ücretinden nehyetti. [\[476\]](#)

Açıklama

Tafiricde görüldüğü gibi, bu hadis, hadis kitaplarının deği-şik bölümlerinde yer almıştır. Buna sebep; hadisin üç ayrı konuyu ilgilendiren meselelere şamil oluşudur. Bu kadar çok rivayeti bulunan bir hadisin rivayetleri arasında bazı küçük farklar olması tabîidir. Ayrıca aynı manaya gelen değişik lafızlarla ifade edilmiş başka hadisler de vardır. Meselâ Müslim'in Râfi' b. Hadîc'den rivayet ettiği bir hadiste Efendimiz; "Kazancın en kötüsü

fahişenin mehri, köpeğin parası ve kan alıcı (haccâm) in ücretidir" buyurmuştur.

Bu hadiste üç türlü kazanç yasaklanmıştır:

- a) Köpek satıp karşılığında para almak.
- b) Fahişenin kendisini vermesi karşılığında aldığı ücret.
- c) Kâhinin kehaneti karşılığında aldığı ücret.

Bunlardan ilk ikisi 3421 nolu hadiste, üçüncüsü de 3428 nolu hadiste geçmiş ve orada bilgi verilmiştir. Burada sadece Hattâbî'nin şu sözlerini aktarmak istiyoruz:

"Köpeğin parasının yasak oluşu, onun satışının fasid oluşuna da delildir. Çünkü akit sahih olsaydı, bedelin verilmesi gerekli olurdu. Yasaklanmaz, emredilirdi. Satışın nehyedilmesi, parayı verme zorunluluğunun olmayışına delildir. Bedel bâtil olunca, alım atım akdi de bâtil olur. Çünkü Efendimiz (s.a): "Allah yahudilere lanet etsin. Allah onlara iç yağın yasak etti. Onlar ise onu eritip sattılar ve parasını yediler" buyurdu. Burada para ile

malın hükmünü bir tuttu."[\[477\]](#)

3482... Abdullah b. Abbas (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) köpeğin parasından nehyetti ve: "Eğer satıcı köpeğin parasını istemeye gelirse avucuna toprak doldur" buyurdu.[\[478\]](#)

Açıklama

Bu hadiste İbn Abbas (r.annah), Hz. Peygamber'in köpek satıp karşılığında para almayı nehyettiğini haber vermiş, sonra da; "Satıcı para istemeye gelince avucuna toprak doldur" demiştir. İbarenin gelişinden bu söz İbn Abbas'a ait gibi zannediliyor. Fakat Hz. Peygamber (s.a)'in sözü olması daha uygundur. Tabî o zaman cümlede bir hazfın olduğunu düşünmek gerekir. Nitekim Hattâbî'nin izahı bu anlayışa uygun düşmektedir.

Avucuna toprak doldurmaktan maksat, Hattâbî'nin ifadesine göre; eli boş göndermek, hiç bir şey vermemektir. Hattâbî, "Buradaki toprak mahrumiyet demektir. Bu, elinde topraktan başka bir şey yoktur demeye benzer. ..' 'der. Hattâbî'nin belirttiğine göre selef ulemasından bazıları hadisi zahirî manasında anlamışlar ve köpek satıp para istemeye gelenin avucuna toprak doldurulacağını söylemişlerdir. Bunlar, Mikdâd'ın şu hâdisesine dayanırlar: Mikdâd (r.a), bir adamı öven birisini görmüş, hemen kalkıp yüzüne toprak serpmiş ve Hz. Peygamber'in; "Meddahları gördüğünüz zaman yüzlerine toprak serpiniz." hadisini kastederek; "Biz böyle emrolunduk" demiştir.

"Satan para istemeye gelince avucuna toprak doldur." sözü; köpeğin kıymetinin olmadığına delildir. Dolayısıyla, öldürülmesi halinde hiçbir karşılık gerekmez. Mâlik b. Enes; öldürülürse fiat değil kıymetin gerekli olduğunu söylemiştir.

Hattâbî, Mâlik'in bu görüşüne açıklık getirmek üzere; "İki türlü semen (alışverişlerde mal karşılığında ödenmesi kararlaştırılan bedel) vardır. Bunlar; alışverişlerde kabul edilen semen ve itlaf halinde ödenmek üzere tayin olunan semendir. Hz. Peygamber (s.a), avucuna toprak doldur, buyurmakla bu iki semeni de iptal etmiştir. Böylece hiçbir şekilde (ister satış ister öldürme) köpeğin bedelinin olmadığı sabit olmuş olur." der.

Hattâbî'nin; malların itlafı halinde verilmesi gereken semen dediği bedele fıkhıta daha çok "kıymet" denilir. [\[479\]](#)

3483... Ebû Cuhayfe (r.a)'nin;

Rasûlullah (s.a), köpeğin parasından nehyetti, dediği rivayet edilmiştir. [\[480\]](#)

Açıklama

Hadisin Buharî'deki rivayeti daha uzundur. Bundan, Ebû Dâvûd'un hadisin sadece konu ile ilgili bölümünü aldığı anlaşılmaktadır.

Buharî'nin rivayeti şu şekildedir:

Ebû Cuhayfe'nin oğlu der ki: "Babamı bir haccâm satın alırken görüp onun hükmünü sordum. Şöyle dedi: Rasûlullah (s.a); kanın ve köpeğin parasından, cariye (meşru olmayan) kazancından nehyetti. Dövme yapana ve yaptırana, faiz yiyene ve yedirene (alana ve verene), resim yapana lanet etti."

Buharî'nin rivayetindeki haccâmdan maksat ya köledir, ya da satmaktan maksat kiralamaktır. [\[481\]](#)

3484... Ebû Hureyre (r.a), Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Köpeğin parası; kâhinin kehanet ücreti ve fahişenin mehri (fuhuş karşılığı aldığı para) helâl değildir." [\[482\]](#)

Açıklama

Bu hadft de öncekiler gibi; köpek satışı karşılığı alınan paranın, kâhinin aldığı ücretin ve fahişenin fuhuş bedeli aldığı ücretin helâl olmadığını bildirmektedir* Tabîî bu aynı zamanda o fiillerin de caiz olmadığını gösterir. Yani köpek satışı karşılığında alınan para helâl olmayınca, köpeğin satışı da caiz olmaz: Aynı şekilde kâhinlik yapmak, fuhuş yapmak da haramdır.

Kehanet ve kâhinin aldığı ücret konusu 3428, fahişenin mehri meselesi de 3421 nolu hadislerde işlenmiştir. [\[483\]](#)

64. Şarap Ve Ölü Hayvanın (Satışından Alınan) Para

3485... Ebû Hureyre (r.a)'den, Hz. Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Şüphesiz Allah (c.c), şarabı ve karşılığında alınan parayı, ölü hayvanı ve karşılığında alınan parayı, domuzu ve karşılığında alınan parayı haram kılmıştır." [\[484\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif, anılan üç şeyin hem kendilerinin hem de satılmalan karşılığında alınan paranın haram olduğunu çok açık bir şekilde bildirmektedir." Bunların haram oluşu Kur'an-ı Kerim'de de sabittir. Bakara sûresinin 173. âyetinde domuz ve ölü hayvan eti yasaklanmıştır. Bu âyetin meali şu şekildedir: "Şüphesiz (Allah) size ölü hayvan etini, kanı, domuz etini, Allah'tan başkası için kesilen hayvanı haram kılmıştır; fakat, darda kalana,.başkasının payına el uzatmamak ve zaruret mikdarını aşmamak üzere günah sayılmaz. Çünkü Allah bağışlayandır, merhamet edendir."

Mâide sûresinin 90. âyetinde de içki, şeytan işi sayılarak şöyle denilmiş-tir:"Ey inananlar! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir, bunlardan kaçının ki saadete eresiniz."

Hanefî mezhebinde caiz olmayan alışverişler; fasid ve bâtil olmak üzere ikiye ayrılır:

Bâtil alışveriş: Hem asıl hem de vasıf yönünden sahih olmayan alışveriştir. Başka bir deyişle, in'ikad şartlarının tamamı veya bir kısmı bulunmadığı için sahih olmayan alışveriştir. Bâtil alışveriş hiçbir şekilde mülkiyet ifade etmez. Dolayısıyla bâtil bir

alışverişle müşteri eline geçen mal onda emanettir; müşterinin elinde onun kusuru olmadan telef olsa satıcı durumunda olan şahıstan gider. Semavi hiçbir din tarafından mal kabul edilmeyen bir şeyin satışı da bâtıldır. Kanın satışı .gibi.

Fasid alışveriş: Esasen sahih olup, vasıf yönünden sahih olmayan alışveriştir. Fasid alışveriş aslında tam bir akiddir, fakat haricî vasıflar bakımından meşru değildir. Semavi din mensuplarından bazılarına göre mal sa-yılmadığı halde bazılarına göre mal sayılan bir şeyin başka bir mal karşılığında satılması fasiddir. Fasid bir alışverişle satılan bir malı, müşteri kabzederse bu mülkiyet ifade eder. Dolayısıyla müşterinin elinde telef olsa müşteriden gider.

Bâtil olan alışverişlerin sahih olması mümkün değildir. Fasid olan alışverişlerde ise fesada sebep olan şey kaldırıldığı zaman, akid sahih hale gelebilir.

Bâtil ve fasid alışverişlerin tümü bunlardan ibaret değildir. Biz sadece konumuzu ilgilendiren yönünü aldık.

Hadis-i şerifte anılan, ölü hayvan eti (leş)nin satışı bâtıldır. Çünkü leş hiçbir semavi dinde mal olarak kabul edilmemektedir. Domuz ve şarabın, para karşılığı değil de başka bir mal karşılığında satışı fasiddir. Çünkü bunlar hristiyanlara göre maldır. Para karşılığı satılması halinde ise satış bâtıldır. Bu ayırımı sebebin ne olduğu fıkıh kitaplarında vardır. Fakat biz buraya aktarmayı fazla ayrıntı görüyoruz. Ancak şunu belirtelim ki, şarap veya domuz herhangi bir meta (meselâ kumaş vs.) karşılığında satıldığında, metâa karşılık olarak konuşulan şarap veya domuz verilemez. O metam kıymeti para olarak verilir.

Hattâbî; hadisin delaletiyle bir hristiyanın şarabını döken veya domuzunu öldüren kişiye daman (ödeme) gerekmediğini söyler. Bu; İmam Şafiî'nin görüşüdür.

Hanefîlere göre İse, bir müslüman bir zimmînin şarabını veya domuzunu telef etse bunların kıymetini öder. Çünkü bunlar her ne kadar bizim için mal değilse de zimmîlere göre maldır. Dolayısıyla bu itlaf, kıymeti olan bir malı itlaf olur. Biz müslümanlar zimmîleri kendi inançları ile başbaşa bırakmakla emrolunduk.

Domuzun kendisini olduğu gibi, kılını satmak da caiz değildir. Kılının kullanılıp kullanılmayacağı âlimler arasında ihtilafıdır. İbn Şîrîn, el-Hakem, Hammâd, Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve İshak domuz kılını kullanmayı mekruh saymışlardır. Hanefîler, zarurete binaen bazı iş dallarında onun kullanılabileceğini söylemişlerdir. Hasenü'l-Basrî, Evzaî ve İmam Mâlik de Hanefîlerle aynı görüştedirler. Son görüşü biraz açalım: Bu gruba göre herhangi bir işin domuz kılından başka bir madde ile yapılması mümkün olmaz ise domuz kılını kullanmak cazdır, aksi halde caiz değildir.

Hattâbî, hadisin hayvan gübresi ve aynı necis olanların tümünün satışının caiz olmayışına da delil olduğunu söyler. Hanefîlere göre ise; hayvan gübresinin satışı caizdir. Çünkü bu madde tarladan daha fazla ürün alınması için kullanılır. Dolayısıyla maldır ve mal olan bir şeyin satılması caizdir. İnsan pisliğinin satılması ise hem Hanefî hem de Şâfiîlere göre caiz değildir. Ancak insan pisliği başka bir şeyle karışık olursa satılabilir.

Çünkü bu durumda yararlanılır. Şâfiîlere göre hayvan tersinin satışı da caiz değildir.

Bazı Hükümler

1. Ölü eti, domuz ve şarap haramdır.

2. Aynı haram olan bir şeyin satışı ve onun karşılığında para alınması da haramdır. [486]

3486... Câbir b. Abdillâh (r.a), Rasûlullah (s.a)'ı fetih yılında Mekke'de şöyle derken işitmiştir:

"Şüphesiz Allah (c.c) şarap (içki), leş, domuz ve putların satışını haram kıldı." Kendisine:

Ya Rasûlallah, leş yağları konusunda ne dersin? Onlarla gemiler boyanıyor, deriler yağlanıyor, insanlar aydınlanıyor, dediler.

"Hayır, haramdır." buyurdu.

Daha sonra Rasûlullah (s.a) şöyle devam etti:

"Allah yahudileri kahretsin! -Veya Allah yahudilerin belâsını verin-. Şüphesiz Allah (c.c) onlara leşlerin iç yağlarını yasakladığı zaman, onu erittiler sonra satıp parasını yediler." [487]

Açıklama

Hadisin Buharı ve Müslim'deki rivayetleri de buradakinin aşağı yukarı aynıdır. Burada "Allah haram kıldı" denildiği halde Sahîhayn'da, "Allah ve Rasûlü haram kıldı" denilmiştir.

Metinde görüldüğü üzere Efendimizin bu hadisi irad buyurmaları Mekke'nin fethedildiği senede olmuştur. Âlimlerin bir kısmı, hadiste adı geçen şeylerin aslında daha evvel haram kılınıp Rasûlullah'ın o esnada hükmü duymayanlara duyurmak için tekrarlamış olmasının muhtemel olduğunu söylerler.

Hadiste beş şeyin satışının haram olduğu bildirilmiştir. Bunlar: İçki, leş, domuz, putlar ve leşlerin iç yağlarıdır. Bunlardan ilk üçü önceki hadisin şerhinde izah edilmiştir. Burada put ve leşin iç yağı üzerinde duracağız.

Bilindiği-gibi put; taş, ağaç, tunç, alçı, bakır, demir gibi maddelerden çeşitli şekillerde yapılıp tapınılan, saygı beslenen heykelciklerdir. İslâmiyetin en büyük hedefi, putçuluğu ortadan kaldırıp tek Allah inancını yerleştirmektir. Dolayısıyla putu, değeri olan bir mal sayması düşünülemez. Onun için put satışı ve bunun karşılığında alınan para haramdır. Bunda âlimler arasında herhangi bir görüş ayrılığı mevcut değildir. Ancak bazı Hanefîlerle Şâfiîlere göre, put parçalanır ve parçaları başka bir sahada kullanılabilirse bu parçaları satmak caizdir. Çünkü bunlar put olmaktan çıkmışlardır.

Leş yağını iki açıdan ele almak gerekir:

a) Satışı,

b) Kullanılması.

Hadiste, Hz. Peygamber (s.a); kendisine leşlerin iç yağı sorulduğunda, "O haramdır" karşılığım vermiştir. Bazı âlimler buradaki "o" zamirini; yağın satışına, bazıları ise kullanılmasına bağlamışlardır. Birinci görüşe göre; "onların satışı haramdır", ikinci görüşe göre ise "onların kullanılması haramdır" manası çıkar. İmam Şafiî, birinci görüşü benimsemiştir. Ona göre ölü hayvanların yağlarıyla gemi boyamak, deri yağlamak, kandillerde yakmak; onları satıp parasını almak gibi değildir. Sahâbîlerden Hz. Ali, İbn Abbas ve İbn Ömer'in leş yağını kullanmanın caiz olduğu görüşünde oldukları nakledilir.

İmam Nevevî şöyle der:

"Yememek ve vücuda sürmemek şartıyla bu yağlan kendilde yakmak, pis zeytinyağından sabun yapmak, pis balı anlara yedirmek, leşi köpeklere yedirmek gibi konularda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bize göre bunların hepsi caizdir. Kadı İyaz bu görüşü İmam Mâlik, İmam Şafiî, Süfyân-ı Sevrî, İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarından da nakletmiştir."

Hattâbî de; hadisin, pis zeytinyağını kandillerde yakmanın caiz, satışının ise haram oluşuna delil olduğunu söyler. Yine Hattâbî'nin ifadesine göre put satışı ve bunun karşılığı para alınan haram oluşu; çamur, ahşap, demir, altın, gümüş ve buna benzer bütün maddelerden yapılan timsallerin satışının haram olduğuna da delildir.

Avnü'l-Ma'bûd'un bildirdiğine göre; âlimlerin çoğunluğu ölü hayvanların iç yağlarını hem satmanın hem de kullanmanın haram oluşu görüşündedir. Bu âlimlere göre ölü hayvanların sadece tabaklanmış derisinden yararlanılabilir. Çünkü bu konuda özel nass vardır.

Hz. Peygamber (s.a) sahâbîlerin kendisine, ölü yağlarından bazı istifade şekillerini söyleyerek hükmünü sormaları üzerine, onun haram olduğunu söylemiş ve bunu yahudilerin yaptıklarına benzetmiştir. Rasûlullah (s.a)'ın bildirdiği üzere; yahudiler, Allah kendilerine ölü hayvanların yağlarını haram edince bir hileye başvurmuşlar, yağları eritip isim ve şekillerini değiştirerek parasını yemişlerdi. Hz. Peygamber (s.a) bu muamelenin yağı haram olmaktan çıkarmayacağını vurgulamış, yahudiler için beddua etmiştir. "Allah

yahudileri kahretsin" diye terceme ettiğimiz o cümlelerin dua manasına olmayıp, haber manasına olması da mümkündür. O zaman cümlelerin tercemesi, "Allah yahudileri kahretti" şeklinde olur.

Hattâbî; Rasûlullah'm bu ifadesinden, yasak olan bazı şeyleri caiz hale getirmek için baş vurulan hilenin caiz olmadığı hükmüne varmıştır. Hattâbî şöyle der: "Bunda haramı helâl yapmak için uygulanan bütün hilelerin bâtil olduğunun beyanı vardır. Yine bu, bir şeyin şekli ve isminin değişmesi ile hükmünün değişmeyeceğine delildir." Ancak Hattâbî'nin bu sözleri tüm sahalarda geçerli değildir. İsmi ve şekli değişince hükmünün de değiştiği bir çok mesele vardır. Meselâ: Şıra helâldir, fakat şıra şarap haline gelirse haram olur. Tuzlaya düşüp ölen bir hayvanın eti haramdır, ama bu hayvan tuz haline gelirse helâl olur. [\[488\]](#)

Bazı Hükümler

1. Şarap, leş, put, domuz ve leşteki yağın satılması caiz değildir.
2. İbret alınması ve mukayesede bulunulması için başka din mensuplarının başlarından geçen veya yaptıkları şeyleri misâl getirmek caizdir.
3. Hakkında nass bulunmayan meselelerin hükmünü, hakkında nass bulunan benzeri meselelerin hükmüne kıyaslayarak bulmak caizdir.
4. Haddizatında haram olan şeyleri kullanabilmek, onları caiz hale sokabilmek için hileye başvurmak caiz değildir. [\[489\]](#)

3487... Abdü'l-Hamid b. Ca'fer, Ebû Asım ve Muhammed b. Beşşâr tarîki ile gelen rivayette, Yezîd b. Ebî Habîb:

"Atâ, Câbir'den naklen bana onun (önceki hadis) benzerini yazdı; o haramdır demedi (Rasûlullah'm "o haramdır" sözünü nakletmedi)" dedi. [\[490\]](#)

3488... İbn Abbas (r.anhüma)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a)'ı; rüknün yanında otururken gördüm. Gözünü havaya doğru kaldırıp güldü ve üç defa:

"Allah yahudilere lanet etsin!" dedi, ve devamla;

"Şüphesiz Allah (c.c) onlara iç yağım haram etti ama onlar yağları satıp, parasını

yediler. Allah bir topluma bir şeyi yemeyi haram ettiğinde onlara parasını da haram eder" buyurdu.

Müsedded: Haiid b. Abdullah (et-Tahhân), hadisinde (İbn Abbas'in) "gördüm" (dediğini) söylemedi. Ayrıca (Allah yahudilere lanet etsin sözü yerine), "Allah yahudüeri kahretsin" dedi. [\[491\]](#)

Açıklama

Müsedded; hadisi, Bişr b. el-Müfaddal ve Halid b. Abdulİah'dan rivayet etmiştir. Metin Bişr'in rivayetidir. Halid'in rivayetinde İbn Abbas'ın "gördüm" ifadesi yer almamış, ayrıca Efendimizin yahudilere laneti, "Allah yahudüeri kahretsin, helak etsin" şeklinde aktarılmıştır. Bu farka metnin sonunda işaret edilmiştir.

Hadis-i şerif ifade ettiği hüküm itibariyle 3486 nolu hadisten farklı değildir. Orada yeterince bilgi verilmiştir. [\[492\]](#)

3489... Mugîre b.Şu'be (r.a)'den, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"İçki satan kişi, domuzları da boğazlasın (domuz etini de yesin)." [\[493\]](#)

Açıklama

"Boğazlasın" diye terceme ettiğimiz kelime; bıçakla kessin, kestikten sonra yemek üzere parçalasan, manalarına gelir.

Efendimizin sözünün ifade ettiği mana şudur: İçki satmayı helâl sayan kişi, domuz eti yemeyi de helâl saysın. Nasıl ki domuz eti helâl değilse içki satmak da helâl değildir. Haramlık yönünden ikisi arasında fark yoktur.

Hz. Peygamber'in içki satışının haramlığını bir benzetme ile ifade buyurması; manaya kuvvet kazandırmak, içki satışının haramlığının ne derece şiddetli olduğuna dikkat çekmek içindir.

Hadis-i şerif; aynı haram olan şeyin ticaretinin de haram olduğuna delildir. [\[494\]](#)

3490... Âişe (r.anha)'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bakara sûresinin son âyetleri

inince Rasûlullah (s.a) çıkıp onları bize okudu ve: "İçki ticareti haram edildi" buyurdu. [\[495\]](#)

Açıklama

Hadisin Buharı'deki rivayeti ile Müslim'in bir rivayeti aynen buradaki gibidir. Müslim'in bir rivayetinde ise Hz. Âişe: "Ra sûlullah (s.a) mescide çıktı ve içki ticaretini yasakladı" demektedir.

Sarihlerin belirttiğine göre; Âişe'nin kasdettiği âyetler Bakara sûresinin 275 ile 281. âyetleridir. Ancak, o âyetler içki ile değil, faizle ilgilidir. İçkinin haramlığına delâlet eden âyet Mâide sûresinin 90. âyetidir. Faizin haramlığını bildiren âyet, içkinin haramlığını bildirenden hayli sonra gelmiştir. Hatta faiz âyetinin en son inen âyetlerden olduğu söylenmektedir.

İçki satışının haram oluşu, ya içkinin içilişinin haram oluş ile bir olmuştur; -bu ihtimali te*kid eden hadis ve prensipler vardır. 3488 nolu hadisteki, "Allah bir topluma bir şeyi yemeyi haram kıldığı zaman parasını da haram etmiştir" ifadesi bunlardandır. Bu durumda faiz âyeti ile içki ticaretinin yasaklığı te-yid edilmiştir- ya da içki ticaretinin yasak edilişi, içilişinin haram edilmişinden sonra olmuştur.

İmam Nevevî konu ile ilgili olarak şöyle demektedir: "Kâdî ve başkaları derler ki: İçkinin haram edilişi Mâide.sûresindedir. Bu âyet faiz âyetinden çok önce inmiştir. Çünkü faiz âyeti ya en son inen âyettir, ya da en son inenlerdendir. İçki ticaretinin yasaklanışının, içkinin haram edilmişinden sonra olması muhtemeldir. Hz. Peygamber (s.a)'in, içki haram edildiği zaman onun ticaretinin de haram olduğunu bildirip sonra faiz âyeti inince hem yasağı tekid hem de haberi yaymak için tekrar haber vermesi de muhtemeldir. Mümkündür ki sonraki mecliste önceden içki ticaretinin yasak olduğunu bilmeyenler de bulunacaktır."

Sahih-i Müslim'deki Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (s.a): "Kendisine bu âyet (Mâide, 90) ulaşan kimse, yanında içkiden bir şey varsa onu içmesin ve satmasın..." buyurmuştur. Yine Müslim'in İbn Abbas'tan rivayet ettiği başka bir hadise göre; içkinin yasaklandığını öğrendikten sonra, elindeki içkiyi satmak isteyen birisine: "Onu içmeyi haram kılan, satmayı da haram kıldı" buyurmuştur. Bu rivayetler, içkinin içilmesi ile satılmasının yasaklanışının aynı ana rastladığı intibainı vermektedir. Ama Nevevî, "Görünüşe bakılırsa, içki satışı, içki haram edildikten az bir zaman sonra, daha içkinin haramlığı yayılmadan olmuştur" der. [\[496\]](#)

3491... Osman b. Ebî Şeybe ve Ebû Muâviye, A'meş'ten önceki hadisi aynı isnad ve

aynı mana ile rivayet etmişlerdir. A'meş; "Son âyetler faiz hakkındadır" demiştir.

Açıklama

A'meş, bu rivayette; önceki rivayette olması muhtemel bir zühule işaret etmektedir. Bakara suresinin son ayetleri faiz hakkındadır" demekten maksadı, içki satışı ile Bakara sûresinin son âyetleri arasında bir irtibatın olmadığına, dikkat çekmektedir. [498]

65. Satın Alınan Yiyecek Maddesini Teslim Almadan Satmak

3492... İbn Ömer (r.anhüma)'den rivayet edildiğine göre, H. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Bir yiyecek maddesi satın alan kişi, onu tam olarak teslim alıncaya kadar (başkasına) satmasın." [499]

Açıklama

"Taam": Misbâhu'l Münîr'de ifade edildiğine göre; yenilen her şeydir. Hicazlılar ise onu, mutlak olarak buğday manasına kullanırlar.

Kelimenin kullandığındaki bu farklılıklardan dolayı, hadisteki taam kelimesi değişik biçimlerde anlaşılmaktadır. Kimi âlimler bu kelimeyi sadece buğday olarak anlarken, kimileri tüm gıda maddelerine teşmil etmişlerdir. Az sonra temas edileceği üzere; satın alınıp da teslim alınmadan satışı caiz olmayan malların neler olduğu âlimler arasında ihtilâflıdır. Mâlikîler, bu ve buna benzer hadislerde teslim almamadan satışı caiz görülmemeyen malların sadece "taam" oluşuna bakarak, yiyecek maddeleri dışındaki malların teslim alınmadan satılmasını caiz görmüşlerdir. Yani hadislerdeki "taam" kelimesini sadece buğdaya tahsis etmemişler, başka gıda maddelerini de aynı hükmün içine koymuşlardır-

Bidâyetü'l-Müctehid'de; "Maliki mezhebinde, ribevî olan taamin teslim alınmadan satılamayacağı konusunda ihtilâfın olmadığı söylenilmektedir. Ribevî olmayan taamin dışındakilerin teslim alınmadan satımı konusunda ise iki görüş vardır; meşhur olana göre caiz değildir." denilir. [500]

Bidâyetü'l-Müctehid'in İfadesinden anlaşılıyor ki, "taam" sözü sadece buğday karşılığında anlaşılmamıştır. Çünkü ribevî olan taam sadece buğday değildir. Mâlikîlere göre yiyecek maddelerindeki ribâ illeti; ribe'l-fazlda, o yiyecek maddesinin tek başına insanı yaşatabilme özelliği ve bekletilebilme-sidir. Ribâ-i nesîede ise, sadece gıdalanmak maksadıyla yenilir olmasıdır. Bu illetler sadece buğdayda değildir. İnsan buğdayla yaşayabileceği kadar arpa, çavdar, hurma vs. ile de yaşayabilir.

TehanevFnin İ'Iâu's-Siinen'de naklettiğine göre, [\[501\]](#) İmam Nevevî de Şerhu'l-Muhezzeb'inde İmam Mâlik'in görüşünü verirken şöyle demektedir: "Mâlik ve Ebû Sevr'e göre yenilen ve içilen şeylerin dışındaki tüm malların teslim alınmadan önce satılmaları caizdir. İbnü'l-Münzir; teslim alınmadan önce, taamın satışını nehyeden hadisten dolayı en sahih mezhep budur, demiştir."

Görüldüğü gibi Nevevî bu cümlede taamı yiyecek ve içecek maddelerinin tümüne teşmil etmiştir.

Türkçeye terceme edilen hadis kitaplarından Tecrid-i Sarîh'de "taam" kelimesi aynı konudaki bir hadisin tercemesinde "erzak" [\[502\]](#) bir başka hadisin tercemesinde de "yiyecek maddesi" [\[503\]](#) olarak aktarılmıştır. Sofuoğlu da Sahih-i Müslim Tercemesi'nde "taam" karşılığı olarak; "yiyecek maddesi, gıda maddesi" tabirlerini kullanmıştır. [\[504\]](#) İbn Mâce Tercemesi'nde ise "zahire" denilmiştir. [\[505\]](#)

Kelime üzerinde bu kadar duruşumuzun sebebi bu konudaki hükmün şumülü üzerindeki tereddütlerdir. Yani Mâlikîlere göre; kabzedilmeden önce satışı caiz olmayan maddenin sadece buğday mı olduğu; diğer gıda maddelerinin bu hükmün kapsamına girip girmediği konusundaki farklı anlayışlardır. Kanaatimizce yukarıya aktardığımız nakiller meseleye az çok ışık tutmuştur.

Üzerinde durduğumuz hadis-i şerif, yiyecek maddesi satın alan bir kimsenin o malı kabzetmeden bir başkasına satamayacağına delildir.

Bu hüküm sadece yiyecek maddelerine mi mahsustur, yoksa başka maddelere de şamil midir? Bu konuda dört görüş vardır:

1- Cinsi ne olursa olsun her çeşit malın teilm alınmadan bir başkasına satılması caiz değildir. Bu görüş Şâfiîler ile Hanelilerden İmam Muhammed'e aittir. Delilleri; Hakîm b. Hizâm'ın rivayet ettiği, "Teslim alıp eline geçirmediğin şeyi satma" hadisi ile Zeyd b. Sâbit'in rivayet ettiği, "Rasûlullah (s.a) tacirler dükkanlarına koyuncaya kadar, malları satıldıkları yerde satın alınmasını yasakladı" manasındaki hadistir. İmam Şafiî teslim alınmamış malın, satın alanın damânına girmediği için satışını caiz görmemiştir. Çünkü daman (sorumluluk) altına girmeyen maldan kâr sağlamasını Hz. Peygamber caiz görmemiştir. İbn Abbas'm: "Zannederim herşey taam gibidir" ifadesi bu görüşü destekler.

Bu ikinci hadis, isnadında Muhammed b. İshak bulunduğu için zayıf görülmüştür. Çünkü

Muhammed b. İshak, müdellistir.

2- Ölçü ve tartı ile alınıp satılan malların teslim alınmadan satılmaları caiz değil, diğerlerinin satılmaları caizdir. Bu görüşün sahipleri Osman b. Affân, Saîd b. Müseyyeb, Hasanü'-Basrî, Hakem, Hammâd, Evzaî, Ahmed b. Hanbel ve İshak'tır.

3- Akar (taşınmaz mallar)m, teslim alınmadan başka birine satışı caiz, diğer malların satışı caiz değildir. Bu görüş de Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a aittir. Delilleri; Hz. Osman'la Hz. Talha arasında Kûfe'deki bir arazinin satışı konusundaki konuşmadır. Hz. Osman kendisi Medine'de iken Kûfe'deki bir arazisini Hz. Talha'ya satmış ve; "Benim için görme muhayyerliği var. Çünkü ben görmediğim bir araziye sattım" demişti. Talha buna itiraz etti ve görme muhayyerliğinin alıcıya ait olduğunu söyledi. Bunun üzerine Cü-beyr b. Mut'im'i hakem tayin ederek aralarında hükmetmesini istediler. Cübeyr de Talha'yı haklı buldu.

Hâdisenin konumuzla ilgili yönü, Hz. Osman'ın satmak istediği araziye görmemiş olmasıdır. Hanefîler o araziye görmemeyi kabzetmeme (teslim almamak) olarak değerlendirirler. Çünkü bir malın görülmeden teslim alınması mümkün değildir. Hz. Osman'ın araziye bir vekil kanalıyla teslim almış olabileceği tarzındaki bir ihtimal de geçersizdir. Çünkü vekilin görmesi, müvekkilin görmesi sayılır. Hz. Osman'ın görmediği için kendisine görme muhayyerliği talep etmesi, vekili kanalıyla teslim almadığına da delildir.

Ayrıca Hanefîlere göre; satın alınan bir malın teslim alınmadan satılmasının caiz olmayışındaki hikmetlerden birisi; başkasının elinde olan malın telef olup, müşteriye teslim edilememe endişesidir. Taşınmaz mallarda ise bu düşünülemez. Binanın yıkılması söz konusu olabilir. Ama bina satıldığı zaman arsası ile birlikte satılır. Arsa ise telef olmaz.

4- Yenilen ve içilen maddelerin teslim alınmadan satılmaları caiz değil, bunların dışındakilerin satışı ise caizdir. Bu görüş de İmam Mâlik ve Ebû Sevr'e aittir. İbnü'l-Münzir, bu konuda en sahih görüşün bu olduğunu söyler. Delilleri; üzerinde durduğumuz hadis, bundan sonra gelecek olan aynı manadaki hadisler ve bunların muhalif mefhumlarıdır. Çünkü bu hadislerde Rasûlullah (s.a), taamin kabzedilmeden satışını men etmiştir. Bunun mefhumu muhalifi, taam olmayanlarda satışın caiz olmasıdır.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki; mefhumu muhalif, Hanefîlere göre delil sayılmaz.

Yukarıda da işaret edildiği gibi, Mâlikîlere göre; kendilerinde ribâ (faiz) illeti bulunan yiyecek maddeleri konusunda ihtilâf yoktur. Kendilerinde ribâ cari olmayan mallar konusunda İmam Mâlik'ten iki görüş vardır. Birisine göre; bunların da kabzedilmeden satışı caiz değildir. Meşhur olan budur. Diğerine göre ise caizdir.

Satın alınan bir malın kabzedilmeden satışının caiz olmayışındaki hikmet, bu usûlün ihtikâra (spekülasyona), Hatların artmasına sebep olmasıdır. Depolarda tutulan malların el değmeden sözle satışı sebepsiz yere fiatların kabarmasına, parası çok olanların daha çok kazanıp yoksulların ezilmesine sebep olur.

İbn Abbas bunu bir nevi faize benzetir. Tâvûs b. Keysân, kendisine;

Bu yolla satışın yasak oluşunun sebebi nedir? diye sormuş, o da:

Müşterinin, satın aldığı bir gıda maddesini teslim almadan başkasına satması, parayı para karşılığında satması demektir. Önceden satın alınmış olan malın edası ise tehir edilmiştir, karşılığını vermiştir.

Konuyu toparlarsak diyebiliriz ki:

Gıda maddelerinin teslim alınmadan satılmaları bütün âlimlere göre caiz değildir. Diğer maddelerde ise ulema ihtilafıdır. Hz. Peygamber'den varid olan hadisler genelde gıda maddelerini konu edinmiş, bir genelleme yapmamıştır. Zamanımızda bu yolla yapılan alışverişlerin yaygınlığı ve bundan kurtuluşun mümkün olmadığı gözönüne alınca en yumuşak görüş olan Mâlikîlerin görüşünü taklide zaruret görünmektedir. Tabî bu gıda maddelerinde uygulanamaz.

Hadisin izahında kabz konusuna da temas uygundur. Ancak bu konu bir sonraki hadiste ele alınacaktır. [\[506\]](#)

3493... İbn Ömer (r.anhüma)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Biz Rasûhıllah (s.a) zamanında yiyecek maddesi satm alırdık. (O zaman) bize, malı satmadan önce satm aldığımız yerden başka bir yere nakletmemizi emreden birisi gönderilirdi. Yani (biz yiyecek maddesini) götürü usulüyle alırdık. [\[507\]](#)

Açıklama

"Bize.....birisi gönderilirdi" manasına gelen fiili Avnu'I-Ma'bûd'da meçhul olarak harekelenmiş ve bunun doğru olduğuna işaret edilmiştir. Zürkânî ise Muvatta Şerhi'nde bu fiili malum olarak şeklinde harekelemiştir. O zaman mana; "Hz. Peygamber (s.a) bize malı satmadan önce satın aldığımız yerden başka bir yere nakletmemizi emreden birisini gönderirdi" şeklinde olur. Aslında her iki mananın ifade ettikleri mefhum aynıdır. Aralarında sadece ibare farklılığı vardır.

İbn Ömer'in haberi; satın alınan gıda maddesinin alındığı yerden başka bir yere nakledilmeden satılamayacağına delâlet etmektedir. Buna göre gıda maddesinin kabzı (teslim alınması), onu başka bir yere nakletmek suretiyle gerçekleşmektedir.

Hattâbî, malların kabzı konusunda şu bilgiyi verir:

"Malların kabzı (teslim alınması) malların cinsi ve insanların örfüne göre farklılık gösterir. Bazıları müşterinin eline verilmekle, bazıları mal ile alıcının arasını tahliye ile,

bazıları bir yerden başka bir yere nakledilerek, bazıları da ölçülerek kabzedilir. Bu keylî mallardan ölçüyle satılanlarda olur. Keylî malların yere yığılmış yığının götürü usûlle satılması halinde ise kabz, o malı başka bir yere nakletmeklemdir. Bir kimse ölçüyle ölçerek zahire alsın ve sonra onu birisine satmak istese, müşteri için tekrar ölçmelidir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a); bir satıcı, bir de alıcı için olmak üzere iki defa ölçülmedikçe hububatın satılamayacağını beyan buyurmuştur.

İki defa ölçülmesini şart koşanlar; Ebû Hanîfe ve arkadaşları, Şafîî, Ahmed, İshak, Hasenü'l-Basrî, Muhammed b. Şîrîn ve Şa'bi'dir. Mâlik'e göre ise, eğer vadeli satarsa mekruhtur. Ama peşin satarsa ikinci bir ölçüye lüzum yoktur, önceki Ölçü kâfidir. Atâ'dan; ister peşin olsun ister vadeli, bir defa ölçmenin yeterli olduğu rivayet edilmiştir."

Hattâbî, bu sözleri ile hem satın alınan malların kabzına hem de keylî olanların ölçülmesine temas etmiştir. Bu hadiste esas konu edilen kabz olduğu için bu konuda başka bir nakil yapmak istiyoruz:

Şafîî âlimlerinden Râfiî, Şerhu'l-Vecsz adındaki kitabında şöyle der:

"Eğer satılan mal; ev ve tarla gibi taşınmayan mallardan ise onun kabzı, mal ile müşterinin arasını tahliye etmek, ona tasarruf imkânı vermektir. Mal taşınır cinsten ise, meşhur görüşe göre o malın başka bir yere taşınması ve nakledilmesi gerekir. Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir. İmam Mâlik ve Ebû Hanîfe'ye göre ise taşınmaz mallarda olduğu gibi tahliye {müşterinin almasına imkân verme} kâfidir..."

Râfiî'nin kabz konusunda Hanefîlere nisbet ettiği görüş, benzeri ifadelerle Hanefî fıkıh kitaplarında da yer almaktadır. Bedâiu's-Sanâi'de, "Eğer keylî ve veznî olan bir malı, ölçü ve tartı ile satar ve müşterinin almasına imkân verirse, mal satıcının damâmından çıkıp, alıcının damânına girer. Bunda ihtilâf yoktur..." denilmektedir.

İbn Ömer; satabilmeleri için başka bir yere nakletmeleri şart koşulan malın götürü yoluyla satın alınan mal olduğuna işaret etmiştir. Cizâf, cüzâf veya mücâzefe denilen bu satış şeklinde ölçü yoktur. Ortaya yığılmış olan mal toptan satılır. Bu satış ittifakla caizdir. Ancak İmam Şafîî'den, bu yolla satışın tenzîhen mekruh olduğu şeklinde bir rivayet vardır. İmam Mâlik'den de; satıcı, malın mikdarını bilmiyorsa o malın götürü usulüyle satılmasının caiz olmadığı tarzında bir rivayet gelmiştir. Yalnız hububat kendi cinsî ile, Hanefîlere göre de götürü usulüyle satılamaz. Çünkü bedellerden birisinin daha fazla olup ribâyî gerektirmesi mümkündür.

Bu konuda yazılanlardan; her malın kendine göre bir teslim alma şekli olduğunu ve bunun insanların örfüne göre değişebileceğini anladık. Kabz sa-yılabilmesi için bir yerden başka bir yere nakli gereken şey, götürü yoluyla satın alınan gıda maddeleridir. Bu, tüm âlimler tarafından ittifakla kabul edilen bir şey değildir.

Hanefîlere göre; bir kimse bir mal satın alıp satıcıya içine doldurması için kap verse, satıcı da doldursa bu kabz sayılır. Ama, "Sen benim aldığım kadarını ölç bir kenara yığ" dese bu kabz sayılmaz. Yeni müşteri kabzetmiş sayılması için, malı ya kendi evine veya

anbarına aktarmış olmalı ya da kendisine ait bir kaba doldurmalıdır.

Günümüz örfünde taşınmaz malların kabzı, tapu tescili ile olmaktadır. Gerçi Hanefîlere göre; taşınmaz malın satışı için kabza gerek yoktur. Ama sonunda anlaşmazlık çıkmaması, istenilmeyen olaylara meydan verilmemesi için tapu tescilinden sonra satılması daha uygundur. Ama tescil edilmeden satıldığı takdirde alışveriş dinen sahihtir. [\[508\]](#)

3494... İbn Ömer (r.anhüma) şöyle demiştir:

(İnsanlar) çarşının üst tarafında götürü usulüyle gıda maddesi alıp satıyorlardı. Rasûlullah (s.a) onu (aldıkları yerden başka bir yere) nakledinceye kadar (satmalarını) yasak etti. [\[509\]](#)

Açıklama

Avnu'l-Ma'bûd sahibi, Tıybî'nin ; taamın kabzı başka bir yere nakletmek suretiyle olur, dediğini kaydettikten sonra şöyle demektedir:

"Hadis; bir kimsenin, ister götürü yoluyla ister ölçüyle olsun gıda maddesi satın aldığı zaman onu kabzetmeden başka birine s atamayacağına delildir. Âlimlerin cumhuru da bu görüştedir. Feth'de, Mâlik'in; götürü usulüyle almakla başka türlü alma arasını ayırdığı, götürü yolla alınanı kabzetmeden satmayı caiz gördüğü söylenir. Evzaî ve İshak da aynı görüştedir. Bu hadis onların aleyhine delildir."

Bu babın ilk hadisinde, bir malı kabzetmeden satmak konusunda âlimlerin görüşleri geçmiştir. Burada ihtilâfa tekrar girmeyeceğiz. [\[510\]](#)

3495... Abdullah b. Ömer (r.anhüma)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Rasûlullah (s.a), bir kimsenin ölçü ile satın aldığı bir gıda maddesini teslim almadıkça başkasına satmayı nehyetti. [\[511\]](#)

Açıklama

Bu hadis, yukarıdakinden farklı olarak, satın alınan gıda maddesini ölçüyle kayıtlamaktadır, önceki hadiste ise götürü yoluyla satın alınan gıda maddesinden

bahsediliyordu. Bu iki rivayet birleştirilince; satın alınan bir gıda maddesinin teslim alınmadan satılamayacağı konusunda, götürü usulüyle alınanla ölçüyle alınan arasında fark olmadığı ortaya çıkar. [\[512\]](#)

3496... İbn Abbas (r.anhüma)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Zahire satın alan kimse, onu bir daha ölçmedikçe satmasın."

Ebû Bekir [\[513\]](#) şunu da ilave etti: Tâvûs der ki:

İbn Abbas'a; Niçin (yasak etti)? dedim.

Görmüyor musun, onlar zahire daha sonra Ödenmek üzere altın karşılığında alışveriş yapıyorlar, dedi. [\[514\]](#)

Açıklama

Hadiste; satın alınan zahirenin ölçülmeden başkasına satılmasının caiz olmadığı görülmektedir. Zahirenin ölçülmesinden maksat onun teslim alınmasıdır.

Hadisin tâbiûndan olan raviâi Tâvûs, İbn Abbas'tan, satın alınan zahirenin teslim alınmadan satışı konusundaki yasağı duyunca bunun sebebini sormuş; o da bu muamelenin, zahirenin teslimi geciktirildiği için altını altın karşılığı satmak olduğunu söylemiştir.

İbn Abbas'm bu cümlesi üç şekilde anlaşılmıştır:

1- Bir kimse, meselâ 1000 liraya zahire alır, fakat daha sonra onu teslim almadan 2000 liraya bir başkasına satar, böylece müşteriye zahireyi teslim etmeden 1000 lirası karşılığında 2000 lira kazanmış olur.

Bu mana Neylü'l-Evtâr'dan nakledilmiştir.

2- Hattâbî'nin izahına göre bu; aslında bir selem muamelesidir. Meselâ, bir kimse malı belirli bir müddet sonra teslim almak üzere buğday satın alır ve 1000 lira verir. Fakat daha buğdayı teslim almadan önce 2000 liraya satar. İşte bu muamele caiz değildir. Çünkü, bu buğday vadeli olduğu, hazır olmadığı halde altını altın karşılığında satmak demektir. Zira selem yapan kişi teslim almadığı zahireyi satar ve parasını alırsa bu satış sahih olmaz. Çünkü sattığı mal tehir edilmiştir, başkasının kefaletindedir. Dolayısıyla bu, parayı para karşılığında satmak gibidir. Selem karşılığı verdiği 1000 lirayı, aldığı 2000 lira karşılığında satmıştır. Bu, bir yönden 1000 lirayı 2000 liraya satmak olduğu için ribâ, öbür

tarafından olmayan bir şeyi kesin bir şekilde satmaktır.

3- Mirkâtü's-Suûd'un meseleyi tasavvuru da şu şekildedir:

Bir kimse birisinden vadeli olarak zahire alır. Sonra da zahireyi teslim almadan satana veya bir başkasına daha pahalıya satar. Bu da caiz değildir. Çünkü ya parayı para karşılığında satmak, ya da elde olmayana satmaktır. Her ikisi de caiz değildir. [\[515\]](#)

3497... İbn Abbas (r.anhüma)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz gıda maddesi alırsa, onu kabzetmedikçe (bir başkasına) satmasın."

Süleyman b. Harb (rivayetinde); "Teslim almadıkça" dedi. Müsedded (rivayetinde) Tâvûs'un;

"İbn Abbas: Zannediyorum herşey gıda maddeleri gibidir, dedi." dediğini ilâve etti. [\[516\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifi Ebû Davud'a hem Müsedded, hem de Süleyman b. Harb nakletmiştir. Bunların nakilleri arasında da bazı küçük farklar vardır. Müsedded'in rivayetine Rasûlullah'ın "...onu kabzetmedikçe satmasın" buyurduğu bildirildiği halde Süleyman'ın rivayetinde "...onu teslim almadıkça satmasın" buyurduğu ifade edilmektedir. Bu fark mana değil, kelime farkıdır. Ayrıca Müsedded rivayetinde İbn Abbas'ın; "Zannediyorum herşey gıda maddeleri gibidir" dediğini ilâve etmiştir. Bu ilâve Süleyman'ın rivayetinde mevcut değildir.

Müsedded'in rivayetine göre İbn Abbas, kabzedilmeden satılamayacağı konusunda başka malları da gıda maddelerine benzetmiştir. Buna sebep, ya kabzetmediği malı tayin etmesi, ya da kendisine Efendimizin, kişinin riskine katlanmadığı kârdan nehy konusundaki emrinin ulaşmış olmasıdır. Çünkü satılan bir şeyin kabzedilmeden önceki damanı (riski) satıcıyadır. Dolayısıyla müşterinin bu malda kâr sağlaması caiz değildir.

İbn Abbas'ın bu tefsiri; her türlü malın kabzedilmeden satışını caiz görmeyenler için delildir.

Hattâbî'nin belirttiğine göre; gıda maddelerinin dışındaki malların satın alındıkları zaman, kabzedilmeden satışını caiz görenlerin bazıları İbn Ömer'in şu haberini kendilerine delil almışlardır: "Sahâbîler, Rasûlullah devrinde Bakî'da altın para (dinar) karşılığında deve satarlar ve onun yerine dirhem (gümüş para) alırlardı. Taraflar ayrılmadan önce mal ve paranın teslim tesellümü gerçekleşirse Rasûlullah bunu caiz görürdü." Bu görüşte

olanlar; dinar yerine dirhem veya dirhem yerine dinar almayı kabzedilmeden satış sayarlar ve yasağın gıda maddelerine münhasır olduğunu söylerlerdi.

Ancak bu istidlal yerinde görülmemektedir. Çünkü dinar yerine dirhem ödenmesinden maksat, dinarı dirhem karşılığında satmak değil, borç ödemektir. Bunların her ikisi de paradır. Paraların birbirlerinin yerini tutmaları caizdir. Meselâ bir malı telef eden kişiye hâkim isterse dinar, isterse dirhemle tazmin ettirir. Diğer mallar ise böyle değildir. [\[517\]](#)

3498... İbn Ömer (r.anhüma) şöyle demiştir: Ben, Rasûlullah (s.a) zamanında götürü usulüyle gıda maddesi satın aldıklarında onu ev (anbar)Ianna götürmeden sattıklarından dolayı dövülen insanlar gördüm. [\[518\]](#)

Açıklama

Hadisten; Rasûlullah zamanında, satın aldığı gıda maddesini evine götürmeden önce (kabzetmeden önce) satanların ceza olarak dövüldükleri anlaşılmaktadır. Aslında önemli olan eve götürmek değil, başka bir yere nakletmektir.

Süyutî; bu dövmenin muhtesip (zabıta)lar tarafından gerçekleştiğini, alışveriş ve muamelelerde serî hükümlerin hilâfına hareket edildiği için bu yola başvurulduğunu söyler.

Nevevî de bu hadisin; fasid yolla alışveriş yapanları yetkili merciin cezalandırabileceğine delil olduğunu söyler. Verilecek cezanın tayini yetkili merciye aittir. Hatta bedenî bir ceza da verebilir.

Aym.hadisın şerhi olarak Kurtubî de şunları söylemektedir: "Hadis, kabzedilmeden önce satılmalarının caiz olmayışı bakımından götürü usulüyle olanla, ölçüyle olan arasında fark olmadığını söyleyenlere delildir. Yine bu, götürü yoluyla satın alanın malı nakletmesinin kabz sayıldığıının da delilidir. Kûfeli âlimlerle Şafîî, Ebû Sevr, Ahmed b. Hanbel ve Dâvûd bu görüştedirler."

Şer'i hükümlere aykırı davrananların dövülerek cezalandırılması pek yadırganmamalıdır. Üstelik bu dövme ölesiye ya da sakat bırakasıya dövme değil, yaptıkları yanlış işi düzeltmek için küçük çapta bir te'dibdir. Cezadan maksat, kinin tatmini değil insanları aynı suçu işlemekten sakındırmaktır. Yani ceza caydırıcı özelliği olan bir yaptırımdır. Şüphesiz bazen bu onur kırıcı da olabilir. Aslında, kanunsuz bir davranıştan dolayı verilen her ceza onur kırıcıdır. Bu ceza, ister para ister hapis isterse dövme cezası olsun; aralarında fark yoktur. Onur sahibi için önemli olan, çarptırıldığı ceza değil, o suçu işlemiş olmasıdır. Yani ceza, suçun simgesidir. O devirlerde dayak atılarak ceza vermek âdeti varsa bu, onur kırıcılık açısından başka cezalardan farksızdır. Bu gün bunun yadırganması, o yolla verilen

bir cezanın bulunmamasından dolayıdır. Hâkimin hükmü olmadan ceza verilmesi de yadırganmamalıdır. Kanun, bir fiilin cezasını belirli sınırlar içerisinde vermeyi zabıtaya tammişsa bu normal karşılanmalıdır. Nitekim birçok batı ülkesinde polis bazı cezaları vermek yetkisine haizdir. [\[519\]](#)

3499... İbn Ömer (r.anhüma)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Çarşıda zeytinyağı satın aldım. Malı elime geçirince (akti kesin-leştirince) bir adam geldi ve çok iyi kâr verdi, (iyi bir kârla satın almak istedi). Ben de adamın eline vurmam (yağı satmam) istedim. Ama ardından birisi gömleğimi tuttu, döndüm baktım ki Zeyd b. Sabit! Şöyle dedi:

Evine götürmedikçe satın aldığın yerde satma. Rasûlullah (s.a); tüccarlar evlerine götürmedikçe malların satın alındıkları yerde satılmalarını nehyetti. [\[520\]](#)

Açıklama

İbn Ömer'in, "Eline vurmam istedim" sözü, malı satmaktan kinayedir. Çünkü bir alım satım akdi yaptıklarında müşteri ile satıcının ellerini birbirlerine vurmaları Araplarda âdetti. Nitekim bizde de buna benzer hareketler, "hayırlaşma" adı altında el sıkışıp kolları sallamak suretiyle uygulanmaktadır.

Bu hadis, satın alınan bir yiyecek maddesinin kabzedilmiş sayılması için, alıcının evine veya deposuna götürmesinin şart olduğunu gösterir. Ancak ravilerden Muhammed b. İshak pek sağlam değildir.

Konu, âlimler arasında ihtilaflıdır. [\[521\]](#)

66. Alışveriş Yaparken, 'Kandırma Yok' Diyen Adam

3500.. İbn Ömer (r.anhüma)'den rivayet edildiğine göre;

Bir adam, Hz. Peygamber (s.a)'e alışverişlerde aldatıldığını söyledi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a) ona:

"Bir alışveriş yaptığın zaman 'aldatma yokî'de" buyurdu.

(Ondan sonra) bu adam bir alışveriş yaptığı zaman, "aldatma yok" derdi. [\[522\]](#)

Açıklama

Buharî'nin, Kitabul-İstikrâz'daki rivayeti aynen buradaki gibidir. Müslim'in rivayetinde ise bu hadisin sonundaki "aldatma yok" sözü, "zarara uğramak yok" şeklindedir.

Hz. Peygamber (ş.a)'e gelip alışverişlerde aldatıldığından şikayet eden şahıs, meşhur olan görüşe göre Habbân b. Münkiz'dir. Bir görüşe göre ise Habbân'm babası Münkiz b. Amr'dır. Bu zât 130 yaşına basmıştı. Hz. Peygamberle bazı savaflara katılmıştı. Bu savaflarda başından yaralanmış, aklî dengesini ve konuşma yeteğini kaybetmişti. Ama temyiz kabiliyeti yerinde idi.

Bu zât, alışveriş yaparken aldandığı gerekçesiyle Hz. Peygamber (s.a)'e başvurunca Efendimiz (s.a) kendisine; bir alışveriş yapacağı zaman "dinde aldatma yok" demesini söyledi. O zat da ondan sonra Rasûlullah'm dediğini yaptı. Böylece onunla alışveriş yapan müslüman, onun ticaretten anlamadığını, fiatlara vâkif olmadığını anlıyor ve onu kandırma cihetine gitmiyordu.

Beyhakî'nin rivayetinde Hz. Peygamber (s.a)'in Habbân'a; "Sonra sen, satın aldığın her malda üç gün muhayersin" buyurduğu ilâve edilmiştir. Böylece onun; malı satın alırken, "Kandırma yok" dediği takdirde üç gün muhayyer olduğunu, isterse bu müddet zarfında yaptığı akiden dönebileceğini bildirmiştir.

Âlimler bu haberde geçen hükmün sadece Habbân b. Münkiz'a mı mahsus, yoksa herkes için geçerli mi olduğu konusunda ihtilâf etmişlerdir:

Hanefî ve Şâfiîlere göre; aldatılma, yapılan bir alışverişini bozma sebebi değildir. Aldatma az olsun çok olsun hüküm aynıdır. Bunlara göre Habbân hâdisesi bir vaki'dir, bir halin hikâyesidir. İbnü'l-Arabî, bu hükmün sahibine mahsus olup başkasma geçmediğini söyler.

İmam Mâlik'e göre; hadisteki hüküm geneldir. Ticaretten anlamayan herkes için aldatıldığı takdirde akdi bozma muhayyerliği vardır. Ahmed b. Hanbel de; fiatları bilmeyen, ticaretten anlamayan kişinin akid esnasında "kandırma yok" demesi halinde fahiş bir biçimde aldatılırsa akdi bozabileceğini söylemiştir. Bazı Hanbelîler aldatılmanın fahiş oluşunu; malın kıymetinin üçte bir veya altıda bir fazasıyla sınırlamışlardır.

Hattâbî; fakihlerin ekserisine göre, alışveriş yapanların akli başında olup mahcur değillerse ve kendi rızaları ile akdi yaparlarsa aldatmadan dolayı akdi bozamayacaklarını söyler.

Hanefîler bu hadisi kaynak göstererek, alışverişlerdeki şart muhayyerliğinin caiz olduğuna hükmetmişlerdir.

Şart muhayyerliği: Alım satım akdi yapan tarafların, akid esnasında, isterse akdi bozabileceklerini şart koşmalarıdır. Eğer her iki taraf da muhayyerlik şartı koşmuşsa ikisi

de muhayyer olur. Birisi şart koşmuş öbürü de kabul etmişse, sadece şart koşan muhayyerdir.

İmam Ebû Hanîfe ve Züfer'e göre muhayyerlik müddeti üç gündür. Çünkü hadisin bazı rivayetlerinde "üç gün" kaydı vardır. İmam Şafiî de aynı görüştedir. Bir kimse üç günden fazla muhayyerlik şart koşar ve üç gün içerisinde akdi kesinleştirirse yapılan alışveriş sahih olur.

İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre; şart koşulan müddet malum olmak kaydıyla muhayyerlik süresinin sınırı yoktur.

Muhayyerlik satıcıya ait olursa yaptıkları akitle mal elinden çıkmaz. Fakat müşteriye ait olursa çıkar.

Kendisi için muhayyerlik şart koşulan kişi muhayyerlik müddeti içerisinde isterse akdi fesheder, isterse kesinleştirir. Feshederse bunu karşı tarafın yanında söylemelidir. Kesinleştirirse onun gıyabında da yapabilir. Muhayyerlik müddeti içerisinde feshedilmezse, müddetin bitimi ile akit kesinleşmiş olur. Muhayyerlik müşteriye ait olduğu takdirde, malda akdi kesinleştirdiğine delâlet eden bir tasarrufta bulunursa bu muhayyerliği sona erdirir.

İçerisinde şart muhayyerliği bulunan bir alışveriş, kendisi için muhayyerlik şartı koşulmayan taraf açısından kesindir. Onun, feshetme yetkisi yoktur.

Muhayyerlik şartı bizzat akit yapanlardan birisi için koşulabileceği gibi üçüncü bir şahıs için de koşabilir. Yani meselâ alıcı; "Falan adam 3 gün muhayyer olmak şartıyla bu malı satın aldım" diyebilir. Bunu satıcı da kabul edince muhayyerlik o şahıs için olur.

Muhayyerlik şartı diğer üç mezhebe göre de caizdir. Her mezhep içerisinde bazı ayrıntılarda farklılık olabilir. [\[523\]](#)

3501... Enes b. Mâlik (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a) zamanında bir adam, aklında noksanlık olduğu halde alışveriş yapardı. Ailesi Rasûlullah'a (s.a) gelip:

Ey Allah'ın nebisi! Falana hacr koy, çünkü o aklında noks'anlık olduğu halde alışveriş yapıyor, dediler.

Efendimiz adamı çağırıp alışveriş yapmasını yasakladı. Adam:

Ya Rasûlallah, alışverişe dayanamam (alışveriş yapmadan duramam), dedi. Bunuri üzerine Hz. Peygamber (s.a):

"Eğer alışverişini terkedemiyorsan; (alışveriş yaparken) al, 'ama aldatma yok ha' de" buyurdu.

Ebû Sevr; (Saîd bize haber verdi sözünün yerine) "Saîd'den "dedi. [\[524\]](#)

Açıklama

Tirmizî bu hadis için, "Hasen, sahih garib" demektedir. Bu hadiste konu edilen şahıs da Habbân b.Münkız'dır. Aslında bu hadisle önceki aynı manayı ifade etmektedir. Ama bunda fazla olarak, hadisin vüruduna sebep olan hâdise de anlatılmaktadır.

"Aklında noksanlık olduğu halde" diye terceme ettiğimiz cümleciğinin, "dilinde kekemelik olduğu halde" manasına gelmesi de muhtemeldir. Çünkü bazı rivayetlerde; Habbân'ın dilinin kusurlu olduğu, bu yüzden "aldatma yok" manasındaki "lâ hılâbete" sözünü "lâ hızbâbete" şeklinde söylediği kaydedilmektedir. Önceki hadiste işaret edildiği gibi, bu söz; Müslim'in Sahîh'inde "la hmâbete" şeklindedir.

terkibi, bazı âlimlerce "rey ve görüşünde zayıftık var" şeklinde tefsir edilmiştir.

Hadisin sonundaki cümlesini "al ama aldatma yok ha!" şeklinde terceme ettik. Bu cümledeki kelimeleri; Avnu'I-Ma'bûd'da; "Alışveriş yapanlardan her birinin "ha" deyip, elindekini vermesi" veya "al, ver" şekillerinde izah edilmiştir.

Hadisten anlaşıldığına göre; Habbân b. Münkız'ın akrabaları onun alışverişte aldatıldığı gerekçesiyle Hz. Peygamber'e başvurup tasarruflarını hac-retmesini istemişler; Rasûlullahadamı çağırıp, alışveriş yapmamasını söylemiş, fakat onun "ben alışveriş yapmadan duramam" şeklindeki beyanı üzerine, hacr koymamış, fakat bir şey alıp sattığında; "al, ama aldatma yok ha!" demesini tenbih etmiştir.

Hz. Peygamber'in, Habbân'a hacr koymamasını delil olarak, bazı âlimler, yetişkin birisinin hacr edilemeyeceği görüşüne varmışlardır. Bunlar; "Eğer hacr caiz olsaydı, Hz. Peygamber ona hacr kor, alışveriş yapmasını yasak-lardı"derler.

Hacr: Sözlükte menetmektir. Istilahta; bir kimseyi sözlü tasarruftan menetmek, sözlü tasarruflarını geçersiz saymaktır.

Yetişkinlere de sefeh halinde hacr konulabileceğini söyleyenler ise aynı hadisi kendileri için delil saymışlar; Habbân'ın ailesinin hacr için müracaatlarını, Efendimizin onu önce alışverişten menetmesini, hacrin cevazına alâmet saymışlardır. Âlimlerin çoğunluğu ihtiyaç halinde yetişkinlere de sefa-hetden dolayı hacr konulabileceği görüşündedirler. Ancak hacr, hâkimden istenilmek suretiyle, onun kararı ile konulabilir.

Hattâbi şöyle der:

"Yetişkin birisi eğer sefihse, malını telef ediyorsa, çocuğa olduğu gibi ona da hacr konulması vaciptir. Bu hadis; Habbân b. Münkız hakkında va-rid olmuş, fakat onun sefih olduğundan veya malını telef ettiğinden bahsedilmemiştir. Ancak onun, alışverişlerde aldatıldığı bahis konusu edilmiştir.Bir konuda aldatılan herkes hacr altına alınamaz. Hacrin bir sınırı vardır. O sınıra varılmadan hacr konulamaz."

Deli, çocuk ve kölenin mal üzerindeki sözlü tasarrufları geçersizdir. Bu konuda âlimler görüşbirliği halindedir. Sefeh veya borçluluktan dolayı hacr uygulanıp uygulanamayacağı ise ihtilafıdır.

Sefeh: Akli başında, temyiz kudreti yerinde olmasına rağmen malı üzerinde akıl, mantık ve ekonominin gereklerine göre tasarrufta bulunamayanın halidir. Bu durumda olan kişiye de "sefih" denilir.

Sefihler iki çeşittir:

a) Çocukluğundan beri sefih olup, o şekilde buluğa erenler: Aşağı yukarı âlimlerin tümü, bu durumda olanlara mallarının teslim edilemeyeceği görüşündedirler. "Allah'ın geçiminize medar kıldığı mallarınızı sefihlere vermeyin..."[\[525\]](#) mealindeki âyet buna delâlet etmektedir. Ancak Ebû Hanîfe'-ye göre böyle birisi 25 yaşına kadar beklenir, o yaştan sonra akılcı olgunluk sağlayamasa bile malları kendisine teslim edilir.

Çoğunluğa göre ise, reşit olmadıkça bu durumda olanların, sadece kendileri için "sırf faydalı" olan tasarrufları geçerlidir.

b) Buluğa erdikten sonra sefih olanlar: Bu durumda olanlar; Ebû Ha-nîfe ve İbrahim en-Nehaî'ye göre hacr edilemezler. Çünkü bunların tasarrufları her ne kadar mallarına zarar verebilirse de, hacr konulması kişiliklerine aykırıdır. İnsan haysiyet ve hürriyetine aykırıdır.

Diğer mezhep imamı ile, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre sefih hacr edilebilir. Hz. Peygamber (s.a)'in, Muaz b.Cebel'in iflâsına karar vermesi, borçlanıp borçlarını ödeyemeyen birisi için müslümanları yaFdıma teşvik etmesi ve yetmeyince onun borçlarını yüklenmesi bu görüşün delilleridir.

Hacr; kişinin şahsiyetini rencide eder. Ama sefih hacr edilmezse toplum zarar görür. Millî servet heder olur. Halbuki toplumun menfaatları, kişinin menfaatlarından üstün tutulur. İmam Muhammed'e göre; hacrin başlaması için sefeh yeterlidir. Ayrıca hacr karan alınmasına gerek yoktur. İmam Ebû Yusuf'a göre ise, sefih ancak hâkimin kararıyla hacr altına alınabilir.

Dürrü'l-Muhtâr'daki ifadeye göre Hanefî mezhebinde fetva verilen görüş, Ebû Yusuf ve Muhammed'in görüşleridir.

Bedâiu's-Sanâi'cle; Ebû Hanîfe'ye göre hacrin delilik, çocukluk ve kölelik olmak üzere üç sebebinin olduğu zikredilmektedir. Ebû Yusuf, Muhammed, Şafiî ve âlimlerin çoğuna göre ise sefahet, israf, zengin borcunu ödemeyip savaştırmaması, borçların mal varlığını geçmesi, ticaret yoluyla malın yok olması, alacaklılardan başkası için borç ikrarı hep hacr sebebidir. Bunlara göre; bir kimsenin malını bâtil yerlerde telef etmesi de hacra sebeptir.

Hadisin ilk bölümünde belirtilen; alışveriş esnasında "aldatma yok" diyerek muhayyerlik isteme meselesi önceki hadisin şerhinde geçmiştir.[\[526\]](#)

Bazı Hükümler

1. Sefihin akrabaları hâkime müracaatla sefih için hacr koymasını isteyebilirler.
2. Piyasayı bilmeyen, alım satımda zarar etme endişesi olan kişinin akit esnasında kendisi için muhayyerlik şartı koşması caizdir. [\[527\]](#)

67. Kapora Vermek

3502... Amrb. Şuayb, dedesi (Abdullah b. Amrb. el-Âs)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Rasûlullah (s.a), kaporalı satıştan nehyetti.

Malik dedi ki: "Allah bilir, kanaatimize göre bu satış şöyle olur; Adam bir köle satın alır veya hayvan kiralar. Sonrada; (satıcı veya kiralayana), malı veya kirayı bırakırsam verdiğim senin olmak üzere sana bir dinar verdim (veriyorum), der. "[\[528\]](#)

Açıklama

"Kapora vermek" diye terceme ettiğimiz "urban" alışveriş yaparken uygulan bir usuldür. Bu mana; "arbut ve "urbûn" kelimeleri ile de ifade edilir.

"Urban", hadisin ravisi İmam Mâlik tarafından tefsir edilmiştir. İmam Mâlik'in Muvatta'daki izahı daha açıktır. Orada şöyle demektedir: "- Allah bilir, kanaatimize göre-bunun izahı şudur: Adam bir köle veya cariye satın alır, ya da bir hayvan kiralar. Sonra da satıcı veya kiralayana; eğer malı alırsam veya kiraladığım hayvana binersem kira ücreti veya satış bedelinden sayılması, almazsam ya da kirayı bozarsam karşılıksız olarak sende kalması şartıyla sana bir dinar veya bir dirhem veriyorum, demesidir."

Görüldüğü gibi bu tarif bizim kapora dediğimiz şeyin aynısıdır. Bu usule "urban" denmesine sebep, bu kelimenin ıslah ve bozukluğu giderme manası ifade etmesidir.

Hadis açık bir surette kapora iie satışın caiz olmayışına delildir. Hanefî, Şafî ve Mâlikîlerin görüşü bu istikamettedir. Bu yolla yapılan satışın fasid olmasına sebep, hem içerisinde fasid bir şart hem de aldatmanın bulunmasıdır. Çünkü kaporayı veren kişi, "Alırsam şöyle, almazsam böyle" gibi laflarla fasit bir şart koştur.

İsnadda görüldüğü üzere, İmam Mâlik hadisi bizzat Amr b. Şu'ayb'tan işitmemiş, ondan kendisine ulaşmıştır. Bu yüzden hadisin münkatı ve zayıf olduğu ileri sürülmüştür. Zürkânî bu iddiayı reddetmiş; "Hadise munkatı' veya zayıftır diyenlere iltifat edilmez. Hiçbir surette onun münkatı olduğu sözü sahih olmaz. Çünkü munkatı' hadis sahâbîden önce bir ravisi düşen veya muttasıl olmayan hadistir. Bu ise muttasıldır, ancak içerisinde bilinmeyen bir ravi vardır." demiştir.

Fasit olan kaporalı satış; "Eğer alışverişten cayarsam verdiğim para sende kalsın" şeklinde olanıdır. Öyle olmayıp da, "Önceden para verip, satışı ke-sinleştirsem bunu bedelden düşeriz. Ama almaktan vazgeçersem paramı alırım" derse bu caizdir. Bu durumda taraflardan birisine muhayyerlik şartı tanınmıştır. Muhayyerlik şartı (hıyâru's-şart) nın caiz olduğu daha önce geçmişti.

Sahâbîlerden Hz.Ömer ve oğlu Abdullah ile müctehid imamlardan Ah-med b. HanbePe göre kaporalı satış caizdir. Ahmed b. Hanbel; üzerinde durduğumuz hadise munkatı' ve zayıf diye itiraz etmiştir. Bu itiraza Zürkânî'nin cevabını az önce aktardık. Abdürrezzak'm Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiği şu hadis de Ahmed b. Hanbel'in görüşünü destekler: "Zeyd b. Eşlem; Rasûlullah'a kaporalı satışı sormuş, o da bunun helâl olduğunu söylemiştir."

Aksi görüşte olan cumhur, Zeyd b. Eslem'in bu rivayetine iki sebeple itiraz ederler:

- 1) Hadis mürseldir,
- 2) İsnadında İbrahim b. Yahya vardır, bu zat zayıftır.

Bir de bu iki rivayette; ibaha ile yasak karşılaşmaktadır. Böyle durumlarda yasağı işaret eden haber tercih edilir. [\[529\]](#)

68. Kişinin Yanında Olmayan Bir Şeyi Satması

3503... Hakîm b. Hizâm'dan rivayet edildiğine göre o (Hz.Peygamber'e):

Ya Rasûlallah! Birisi bana geliyor ve yanımda olmayan bir şeyi (satmamı) istiyor. Onu (ona satmak) için çarşıdan alayım mı? dedi.Rasûlallah (s.a):

"Hayır, yanında olmayan bir şeyi satma" buyurdu. [\[530\]](#)

Açıklama

İbn Mâce'nin rivayetinde, haber bizzat Hakîm b. Hizam'm ağzından "...dedim" şeklinde

nakledilmiştir. Ayrıca orada; Hakîm'in, "çarşıdan alayım mı?" sözü "Ona satayım mı?" şeklinde varid olmuştur.

Hadis-i şerif; kişinin, mâliki olmadığı bir malı satamayacağını gösterir. Avnü'l-Ma'bûd yazarının Şerhu's-Sünne'den naklettiğine göre bu; ayn'm satışı ile ilgilidir. Vasıfları belli edilerek, uyulması gerekli şartlara uyularak yapılan selemle ilgili değildir. Bilindiği gibi selem akdi de kişinin elinde olmayan bir şeyi satmasıdır. Fakat birçok hadiste bu akdin caiz olduğuna işaret edilmiştir. Onun için Hanefîler selem akdi için; "Kıyasa aykırı olarak, istihsan-la caiz görülmüş bir alım satım şeklidir. İstihsanın delili de hadistir" derler.

Bir kimsenin yanında olmayan bir şeyi satmasına; kaybolan ve nerede olduğunu bilmediği bir hayvanı veya satın alıp henüz kabzetmediği bir şeyi ya da başkasına ait bir malı satması misâl gösterilmektedir. Bir kimsenin, mülkü olmayan bir malı satıp sonra onu piyasadan satın alarak alıcıya teslim etmesi de kişinin yanında olmayan bir şeyi satmasıdır.

Bir kimsenin, başka birine ait bir malı satması Hanefîlere göre, mal sahibinin icazetine bağlı olarak sahihtir. Yani mal sahibi bu satışı kabullenir, geçerli sayılmasını onaylarsa satış geçerli olur. Kabul etmezse bâtil olur. Bu satış şekline "beyu'l-fuzûlî= fuzûlînin satışı" denilir. Fuzûlînin satışı, Hanbelî ve Mâlikîlere göre de caizdir. Şîâfîlere göre ise caiz değildir.

Fuzûlî'nin satışını caiz gördükleri için Hanefîler, alım satım akdinin sahih olma şartlarını sayarken, "malın satıcının mülkü olması" demezler; "kişinin kendisine nisbet ettiği satışta mala mâlik olması gerekir" derler.

Asla olmayan bir şeyin satılması ise hiç kimseye göre caiz değildir. [\[531\]](#)

3504... Abdullah b. Amr (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Borç (para) verme şartıyla satış, bir satışta iki şart, dâmin olunmayan malın kârı ve yanında olmayan bir şeyi satman helâl değildir." [\[532\]](#)

Açıklama

Hz. Peygamber (s.a) bu hadiste dört tür alışveriş şeklinin helâl sayılmadığını ifade etmiştir:

1- Karz (borç verme) şartıyla satış: Bunun tasavvuru birkaç şekilde yapılmıştır:

a) Satıcı alıcıya; "Bana şu kadar lira borç vermen şartıyla şu malımı sana sattım" der,

öbürü de kabul eder. Bu tasavvurda; satıcı, malını satmayı alıcının kendisine borç para vermesi şartına bağlamıştır.

b) Birisinin, başkasına borç para verip, sonra da ona bir malını kıymetinden daha pahalıya satmasıdır. Sanki borç vermeyi, malını değerinden fazlaya satın alma şartına bağlamıştır. Bu yolla bir satış caiz değildir. Çünkü menfaat temin eden her türlü borç vermeler faiz sayılır. Bu Hz. Peygamber'in hadisi ile sabittir.

Bu iki tasarrufa göre; hadis metnindeki "selef" kelimesi "borç vermek (karz)" manasındadır.

c) Hadisteki "selef" kelimesi; selem manasındadır. Selemin parayı peşin verip malı daha sonraki bir zamanda almak üzere yapılan bir alışveriş şekli olduğu daha önce geçmişti.

Buna göre hadisin manası şöyle anlaşılır: Birisi, bir başkasına peşin para vererek bir malda selem yapar, arkasından da; "Eğer vade dolunca bana teslim edeceğin malı hazırlamazsan o malı sana şu kadara sattım" der. Bu şekildeki muamele de, selem şartıyla satıştır.

Bu tasavvurlarda belirtilen satışların her üçü de helâl değildir.

2- Bir satışta iki şart: Bu yolla satış iki şekilde tasavvur edilmektedir:

a) Satıcının, malını; "peşin olursa şu kadara, vadeli olursa şu kadara" diyerek satmasıdır. Bu tasavvur; alışverişlerde şart koşulmasının hiçbir surette caiz olmadığı görüşünde olan cumhur ulemaya göredir. Fiatlardan birisi kesinleştirilmeden bu şekildeki bir satış, iki şart taşıyan bir satıştır. İçerisinde hem bedel meçhul, hem de aldatma olduğu için caiz değildir.

Âlimlerin çoğunluğu, satış esnasında koşulan tek şartın da akdi ifsad ettiği görüşündedirler. Bir hadiste Efendimizin; içerisinde şart bulunan satışı yasak ettiği görülmektedir.

b) Alışverişte tek şartın caiz olduğu görüşünde olanlara göre; bu hadiste söz konusu edilen mesele şöyledir:

Bir kimse birisine; meselâ, kumaş satar ve onu dikmeyi ve boyamayı da taahhüt eder. Böylece kumaş satımının içerisinde dikmek ve boyamak da şart koşulmuş olur. Bu görüşe göre satıcı, boyamak ve dikmekten sadece birini şart koşarsa bu satış caizdir. Ahmed b. Hanbel'in mezhebi bu istikamettedir.

Hattâbî; satış içerisinde bir şart bulunmasıyla iki şart bulunması arasında fark görmez. Çünkü bu şekildeki bir şartın akdi ifsad etmesine sebep, satılan malın esas fiyatının tam bilinmemesidir. Zira belirlenen fiatın bir kısmı; boyama ya da dikme ücretidir, ama bunun miktarı belli değildir. Dolayısıyla esâs malın fiatı da belli olmamaktadır. Alışverişlerde fiat belli olmayınca, akit fasid olur.

Alışverişlerdeki şartlar çeşitlidir. Bunların bir kısmı akde zarar verir, bir kısmı zarar

vermez. O konu bundan sonraki hadiste ele alınacaktır.

3- Dâmin olunmayan bir malın kârı; riskine katlanılmayan kâr: Sarihler bunu; "satın alınıp daha teslim alınmadan bir başkasına satılan maldan elde edilen kâr" olarak açıklamaktadırlar. Bu yolla satılan bir maldan elde edilen kârın helâl olmayışına sebep; malın, kâr eden kişinin sorumluluğu altına hiç girmemesidir. Çünkü, ilk satıcı malı teslim etmediğine göre, sorumluluğu hâlâ kendisindedir. Dolayısıyla mal daha alıcıya teslim edilmeden önce telef olsa, satıcının malı telef olmuş olur. Müşteri bundan hiçbir zarar görmez. İşte bu yüzden, bir kimsenin satın alıp da daha kabzetmediği bir malı başkasına satması caiz değildir. Bu konu daha önce işlenmişti.

4- Kişinin yanında olmayan bir şeyi satması da caiz değildir. Bu konu da, önceki hadisinin şerhinde işlenmiştir.

Demek oluyor ki, Hz. Peygamber (s.a) bu hadisinde;

1- Karz şartıyla yapılan satışın,

2- İçerisinde iki şart bulunan satışın,

3- Riski yüklenilmeyen bir malın satışından elde edilen kârın,

4- Kişinin yanında olmayan bir şeyi satmasının helâl olmadığını ifade buyurmuşlardır. [\[533\]](#)

69. Alışverişte Koşulan Şart

3505... Câbir b. Abdullah (r.a)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Onu -devesini kastediyor- Rasûlullah (s.a)'a sattım, fakat ailemin yanına varıncaya kadar üzerine yük yüklemeyi şart koştum. -Ravi hadisin sonunda şöyle der-: (Rasûlullah (s.a) Medine'ye gelince;)

"Deveni alıp götürmek için mi akid yaptığımı zannediyorsun? Deveni de, parasını da al, onların ikisi de senin" buyurdu. [\[534\]](#)

Açıklama

Hadisin diğer kaynaklardaki rivayeti buradakinden daha uzun ve oldukça farklıdır. Buharî'nin bir rivayeti ile Müslim'in rivayetinde Hz. Peygamber'in, deveyi bir ûkiyye gümüşe, İbn Mâce'-nin rivayetinde ise 20 dinar altına satın aldığı söylenmektedir. Ayrıca Buha-rî ve Müslim'in rivayetlerinde; devenin geride kaldığı, Rasûlullah'ın Câbir'-ın yanına

gelerek deveye bir kamış vurup onu hareketlendirdiği kaydedilir.

Rivayetlerin bir kısmında bulunup bir kısmında bulunmayan başka şeyler de var; ancak biz bunların hepsini aktaracak değiliz. Arzu eden hadisin tah-ricinde işaret ettiğimiz yerlere bakıp, rivayetler arasındaki farkı görebilir.

Hadiste açıkça görülen konu; Câbir b. Abdullah'ın devesini satıp, Medine'ye kadar yükünü yüklemeyi şart koştuğu ve Hz. Peygamber Efendimizin buna razı olduğudur. Bu hal; hadisin, şartlı satışı yasak eden hadislerle çelişmesine sebep olmaktadır.

Hattâbî; bu hadisteki şartı, Rasûlullah'ın kabulünü ve Medine'ye varınca hem deveyi hem de parayı iade etmesini şu ihtimallerle izah eder:

"Hadisin rivayetleri arasında oldukça fark var; Şu'be'nin Muğîre'den, onun Şa'bî'den ve Şa'bî'nin de Câbir'den rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a); satın aldığı deveyi Medine'ye kadar Câbir'e iâreten (iğreti olarak) vermiştir. Bu rivayetin lafzı şu şekildedir: "Ben devemi Hz. Peygam-ber'e sattım, o da Medine'ye kadar yük taşımam için bana iare olarak verdi." Bu; devenin satışı esnasında şartın bulunmadığını gösterir. Ayrıca, Câbir'in deveye yük yüklemesinin Hz. Peygamber'in ona bir va'di olabilir. Akid esnasında şart koşulmamışsa, sonradan yapılan vaadlerin akde hiçbir zararı dokunmaz. Hadisin; satışta şart varmış gibi rivayet edilmesine sebep, Hz. Peygamber'in deveyi iare olarak vermeyi va'detmesidir. Efendimizin va'di-ne muhalefeti düşünülmemeyeceği için, sanki o şart yerine geçmiştir. Üstelik Câbir'in bu deve satma hâdisesi düşünüldüğünde; Hz. Peygamber'in, alışverişte gözetilecek şartlara riayet etmediği görülür. Meselâ, malın teslim ve tesellümü gerçekleştirilmemiştir. Rasûlullah'ın bu muameleden maksadı Câbir'in devesini almak değil, ona yardımcı olmak, ona menfaat sağlamaktı. Deve alışverişini bu maksadına kalkan etmiştir. Onun için işi pek sıkı tutmamıştır. Medine'ye varınca hem deveyi hem de parayı verince; "Sen, deveni alıp götürmek için mi alışveriş yaptığımı zannediyorsun?" buyurması da bunu gösterir."

Hattâbî, bu sözleriyle; hadisin akid esnasında koşulan şartların muteber olduğuna delil sayılamayacağına işaret ettikten sonra, içerisinde şart bulunan satışlar konusundaki görüşleri verir.

Şimdi de satış esnasında ortaya atılan şartlarla ilgili görüşlere geçelim. Tafsilata girmeden önce, mezheplerin satış esnasında koşulan şartla ilgili görüşlerini topluca verelim, sonra da Hanefî mezhebine göre bazı ayrıntıları ele alalım:

Hattâbî'nin belirttiğine göre; akid esnasında koşulan şart; Hanefî ve Şâfiîlere göre akîin bâtil -ya da fasid- olmasını gerektirir. Hanbelîlerde; şart da, akid de sahihtir. Mâlikîler, şartın sağladığı faydaya itibar ederler. Fayda fazla ise akidde şart koşulması mekruh, az ise caizdir. Mesela, bir hayvanını satan kişi, kısa bir mesafeye kadar binmeyi şart koşarsa bu satış ve şart caizdir. Uzak bir mesafeye kadar binmeyi şart koşarsa mekruhtur. [\[535\]](#)

Alışverişteki Şartlar:

a) Akde başlamadan önce veya akdin bitiminden sonra koşulabilir. Eğer alışveriş akdi, bu şarta bağlanmazsa akid sahihtir. Bu şart mücerred bir va'd mahiyetindedir. Ali Haydar, Mecelle'nin 189. maddesini şerh ederken şöyle der: "Bilinmelidir ki, akidden sonra koşulan şart, akdi ifsad eden şarta ilhak edilerek alışverişi ifsad etmez... Nitekim, taraflar akidden önce fasid şartı zikrettikleri halde, akid esnasında zikretmeyerek satışı yaparlarsa, bu akid şart üzerine bina edilmedikçe fasid olmaz."

b) Alım satım akdi yapılırken koşulabilir. Bu şekilde yapılan alışverişleri fakihler üç kısma ayırırlar:

I- Hem şart muteber olur, hem de alışveriş sahihtir.

II- Şart geçersiz, alışveriş sahihtir.

III- Alışveriş fasiddir.

Şimdi sırayla bu şıkları ele alalım:

I- Alım satım akdinin gereği olan, yani şart koşulmasa bile satış sebebiyle lâzım olan şartla; akid sahih, şart muteber olur. Meselâ, satıcının parayı alıncaya kadar malı elinde tutmayı şart koşması bu kabildendir.

Alım satım akdinin gereğini te'yid eden şartla da akid sahih, şart geçerlidir. Satıcının, alacağına karşılık rehin veya kefil istemesi gibi.

Alım satım akdinin gereği olmasa veya onun gereğini te'yid etmese bile, halk arasında umumi Örf halini alan şartlar da istihsânen muteber görülmüş ve bu şartın alım satım akdini ifsad etmeyeceği kabul edilmiştir. Penceresine cam satın alan kişinin, satıcının camı takmasını şart koşması; kömür alanın, kömürün eve taşınmasını şart koşması bunun misâllerindedir. Mecelle'nin 186, 187 ve 188. maddeleri bu konuda düzenlenmiştir.

II- Taraflardan hiçbirisine menfaat sağlamayan bir şartla yapılan alım satım akdi sahihtir. Fakat şarta itibar edilmez. Yani şart fasiddir. Bir kimsenin, başkasına satmamak veya otlakta otlatmamak şartıyla bir hayvanı satması bu türdendir. Mecelle'nin 189. maddesi bu şartla ilgilidir.

III- Alım satım akdini ifsad eden şartlar:

Ali Haydar Efendi; alım satım akdini ifsad eden şartları dört maddede toplamıştır:

1) Akdin gereği olmayan, örf halini almamış, esasen meşru olmayan, akdin gereğini teyid etmeyen, ama taraflardan birisine menfaat sağlayan şart. Bu şartla yapılan bir alım satım akdi fasiddir.

Meselâ, müşterinin satıcıya borç para vermesi, bir şey hibe etmesi gibi bir şartla yapılan

satış bu türdendir. Bu hadiste söz konusu edilen deve satışı da bu şıkka girer.

2) Bulunmasında garar (aldanma) ihtimali olan, başka bir deyişle bulunup bulunmadığı tam olarak tesbit edilemeyen şart. Hayvanın gebe olması şartıyla satılması böyledir.

3) Ayn olan bir mal veya ayn olan bir semen (bedel)de, vadenin şart koşulması. Bir kimsenin; "Şu katırımı şu beş kile buğday karşılığında bir ay veresiye olmak üzere sana sattım" deyip, müşterinin de kabul etmesi buna misâldir.

4) Alışverişte daimî bir muhayyerlik veya fahiş bir cehaletle bilinmeyen bir zamana kadar muhayyer olmak şartıyla yapılan alım satım akdi. Alıcı veya satıcıya ömrünün sonuna kadar, ya da birkaç aylığına veya rüzgâr esin-ceye kadar akdi feshetme şartı koşularak yapılan alım satım akdi de bu şikkın misâlidir.

Şart muhayyerliği, müddet itibariyle dört çeşittir:

a) Muhayyerlik mutlak olur. Yani bir zamanla kayıtlı olmadan, "Benim muhayyerlik hakkım var" demek.

b) Şart ebedi olur. "Ölünceye kadar muhayyer olmam şartıyla sattım" demek gibi.

c) Muhayyerlik müddeti bilinmez. Yukarıdaki misâlde olduğu gibi, birkaç ay muhayyer olmayı şart koşturmak.

Bu üç şıkta bildirilen şekillerdeki bir şart akdi ifsad eder.

d) Belli bir vakit müddetince muhayyer olmak şartıyla satış. Meselâ, Haziranının 15'ine kadar muhayyerim" demek gibi. Bu şartla yapılan alım satım akdi sahihtir.

Alım satım akdi esnasında şart koşulan şeyin akdi ifsad edip etmemesi konusunda verdiğimiz bilgiler, çerçeve bilgilerdir. Fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerinde çok geniş izahat vardır. İsteyen oralara başvurabilir.

Bu konuya Hattâbî'nin Abdü'l-Vâris b. Saîd'den rivayet ettiği bir hâdiseyi aktararak son vermek istiyoruz:

Abdü'l-Vâris şöyle anlatır:

"Mekke'ye gitmiştim. Ebû Hanîfe, İbn Ebî Leylâ ve İbn Şübrüme'yi orada buldum.

Ebû Hanîfe'ye; bir şart koşarak mal satmanın hükmünü sordum.

Satış da, şart da bâtıldır, dedi.

Sonra İbn Ebî Leylâ'ya gidip, aynısını ona da sordum.

Satış caiz, şart bâtıl, karşılığını verdi. Daha sonra da İbn Şübrüme'ye gittim, ona da sordum. O ise:

Şart da satış da caizdir, dedi.

Şaştım, fesübhanallah! dedim. Üçü de Irak fakihî; bir meselede ihtilâf halindeler. Tekrar Ebû Hanîfe'ye gelip olanları anlattım.

Ben onların dediklerini bilmem. Amr b. Şu'ayb bana, babası vasıtasıyla dedesinden; Rasûlullah'ın şartlı alışverişten nehyettiğini rivayet etti. Onun için satış da şart da bâtıldır, dedi.

İbn Ebî Leylâ'ya gelip, olanları ona da anlattım. O da şu karşılığı verdi:

Onların ne dediklerini bilmem; Hişâm b. Urve, bana babası vasıtasiy-îa Hz. Âişe (r.anha)'nm şöyle dediğini haber verdi: Rasûlullah (s.a) bana Berîre'yi satın alıp azad etmemi emretti ve, "Velâyı ailesi için şart koş" buyurdu. Demek ki, ^atış caiz, şart bâtıldır.

Bu sefer de İbn Şübrüme'ye gidip, olanları anlattım,

Ötekilerin dediklerini ben bilmem. Bana Mis'ar b. Kedâm, Muhârib b. Dîsâr vasıtasıyla Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğini haber verdi: "Ra-sûlullah (s.a)'a bir deve sattım. Benim Medine'ye kadar yük yüklememi şart koştum." O halde şart da satış da caizdir, dedi."

Bu hâdise gösteriyor ki, şartlı satışlar konusundaki farklı görüşlerin her birinin dayandığı bir delil mevcuttur. Şüphesiz birbirleri ile çelişkili gibi görünen bu hadislerin te'lifi yapılmıştır. Nitekim bunlara, hadis izah edilirken temas edilmiştir. [\[536\]](#)

70. Kölenin Sorumluluğu

3506... Ukbe b. Âmir (r.a.)'den, Rasûlullah (s.a)'m şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir.

"Kölenin uhdesi (sorumluluğu) üç gündür." [\[537\]](#)

3507... Harun b. Abdullah, Abdu's-Samed'den, Abdu's-Samed Hemmâm'den, o da Katâde'den önceki hadisi aynı isnad ve aynı mana ile rivayet etti. Hemmâm (rivayetinde) şunları da ilâve etti:

Eğer üç gün [gece] içerisinde bir hastalık görürse, her hangi bir delil gerekmeden geri verilir. Ama üç gün geçtikten sonra bir hastalık bulursa, köleyi satın aldığı anda o hastalığın bulunduğu dair delil getirmesi istenir.

Ebû Dâvûd; "Bu [tefsir] Katâde'nin sözüdür" der. [\[538\]](#)

Açıklama

Münzirî, hadisin munkatı olduğunu, çünkü el-Hasen'in Ukbe'den hadis işitmesinin gerçek olmadığını söyler.

Hadisteki; "Kölenin sorumluluğu"ndan maksadın ne olduğunu Katâ-de açıklamıştır. Buna göre; bir mal satın alan kişi, üç gün içerisinde malda bir ayıp görürse, herhangi bir delile ihtiyaç duymadan, malı iade eder ve verdiği parayı alır. Ama üç gün geçtikten sonra ayıbı farkedirse, satın aldığı zaman o aybın malda mevcut olduğunu isbat etmesi gerekir.

Konu mezhepler arasında ihtilafıdır.

İmanı Mâlik, bu hadiste belirtilen görüşü benimsemiştir.

Şafî ve Hanefîlere göre; müşterinin iddia ettiği ayıp, satın aldığı andan sonra meydana gelmesi mümkün olmayan cinsten bir ayıpsa, hiçbir delile ihtiyaç duyulmadan satıcıya geri verilir. Fakat, satın aldıktan sonra meydana gelmesi mümkün ise delil istenir; getirirse geri verip parasını alır, getiremezse, satıcıya kendi yanında iken o ayıbın bulunmadığına dair yemin verdirilir. Yemin ederse mal iade edilmez, yemin etmezse iade edilir.

Alimed b. Hanbel de bu hadisi zayıf saymakta ve şöyle demektedir: "Uhde konusunda bir hadis sabit değildir. Âlimler el-Hasen'in Ukbe b. Âmir'-den bir şey işitmediğini söylerler. Hadis şüphelidir. Bir seferinde Semüre'den, bir seferinde ise Ukbe'den rivayet edilmiştir."

Tehânevî, İ'lâû's-Sünen'de; hadisin şeriatin bilinen usullerine aykırı düşmeyecek bir şekilde te'vil edilmesi gerektiğine işaret ederek şöyle der:

"Müşteri malda bir ayıbın bulunduğunu iddia eder, satıcı da bu ayıbın kendi yanında iken varlığını kabul ederse, mal satıcıya geri verilir. Bu iddia üç günden sonra olsun, üç gün içinde olsun eşittir. Bu durumda üç gün, dört gün veya daha fazlası arasında fark yoktur. Eğer satıcı, alıcının iddiasını inkâr eder, fakat alıcı iddiasını beyyine ile isbat ederse beyyinesi kabul edilir ve mal satıcıya geri verilir. Bû durumda da ayıbın üç gün içinde veya daha sonra anlaşılması eşittir. Eğer alıcı delil getiremezse, satıcıya yemin verdirilir. Yemin ederse mal iade edilmez. Yeminden kaçınırsa kaçınması sebebiyle mal iade edilir. Bu durumlarda da üç gün veya daha fazlası arasında fark yoktur. Muhakemenin hükmü işte budur. Ama Rasûlullah (s.a): "Müşteri üç gün içerisinde malda bir ayıbın bulunduğunu iddia ederse, satıcının bir fazilet olarak bunu kabul etmesi gerekir. Ama delil yoksa kabul etmesi şart değildir. Üç günden sonra ayıp iddia ederse, beyyine getirmesi istenmez. Çünkü beyyine olmadan malın iadesini mecbur etmek bu satıcıya zarar verir." demeyi murad etmiştir. Bize göre hadis böyle anlaşılmalıdır."[\[539\]](#)

71. Bir Köle Satın Alıp Kullanan, Sonra Onda Bir Ayıp Bulan Kişi Hakkındaki Hadisler

3508... Âiše (r.anha)'den, Rasûlullah (s.a.)'m şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Menfaat, sorumluluk (risk) karşılığındadır."[\[540\]](#)

3509... Mahled [b.Hifâf] el-Gifârî şöyle der:

Benim başkaları ile ortak bir kölem vardı. Ortakların biri yokken köleyi çalıştırdım; bana bir miktar gelir getirdi. Bulunmayan ortak, kendi hissesinden dolayı beni bir kadiya şikâyet etti. Kadı, geliri vermeme emretti. Urve b. Zübeyr'e gelip hâdiseyi anlattım. Urve de kadiya gidip; Hz.Âiše (r.anha)'den naklen Rasûlullah (s.a.)'ın; "Menfaat, sorumluluk karşılığındadır" buyurduğunu haber verdi.[\[541\]](#)

3510... Hz. Âiše (r.anha)'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Bir adam, bir köle satın aldı. Köleyi Allah'ın dilediği kadar (bir müddet) elinde tuttu. Sonra onda bir kusur buldu. Meseleyi Hz. Peygamber (s.a)'e arzetti. Efendimiz de; köleyi satıcıya iade etti. Satıcı:

Ya Râsulallah, kölemi çalıştırdı (sırtından kazanç sağladı), dedi.Rasûlullah (s.a.):

"Menfaat, sorumluluk (külfet) karşılığındadır." buyurdu.

Ebû Dâvûd, "Bu isnad kuvvetli değildir" dedi.[\[542\]](#)

Açıklama

Bu üç hadiste Hz. Peygamber (s.a)'e ait olan bölüm; "Menfaat, sorumluluk karşılığıdır" cümlesidir. Üçüncü rivayette hadisin vürud sebebi de görülmektedir.

Harâc; gelir, menfaat manalarına gelir. Mü'minûn sûresinin 72. âyetinde de aynı manada kullanılmıştır. el-Eşbâh'da; herşeyin gelirinin haraç olduğu söylenir. Ağacın meyvesi, hayvanın nesli gibi.

Daman: "Sorumluluk, külfet, kefalet, risk" karşılığındadır.

Hadis-i şerifte, Rasûlullah (s.a) Efendimiz; bir malın sorumluluğu kime aitse, gelirinin de ona ait olduğunu ifade etmiştir.

İslâm fikhının külli kaidelerinden olan "menfaat sorumluluğa göredir" kaidesi üzerine birçok mesele bina edilmiştir. Meselâ: Bir kimse bir hayvan satın alıp onu kullansa ve gelir

sağlasa, sonra da satıcının elinde iken var olan bir ayıba muttali olsa malı iade edip parasını geri alır. Mal elinde olduğu müddetçe elde ettiği gelir de kendisine aittir. Çünkü mal müşterinin elinde kaldığı müddetçe sorumluluk ona aittir. O zaman zarfında mal telef olsa müşteriden gider.

Hattâbî şöyle der:

"Gelir (menfaat), sorumluluk karşılığıdır, sözünün manası şudur: Satın alınan mal, geliri olan cinstense, malın aslına malik olan, -aslın sorumluluğunu taşıyan- sorumluluğu sebebiyle gelire de sahip olur. Bir kimse bir tarla satın alıp, ürün elde etse, bir hayvan alsın ve hayvanı yavrulatsın, veya, bir hayvan alıp binse, ya da köle alıp çalıştırsa sonra da aldığı malda bir ayıp (kusur) bulsa, malı iade edebilir. O maldan menfaatlenmesine karşılık bir şey vermesi gerekmez. Çünkü akid zamanı ile fesih zamanı arasında mal telef olsa, müşteriden gider. O halde, gelirin de müşterinin hakkı olması gerekir. Bu meselede âlimler ihtilâf etmişlerdir:

İmam Şafîî; müşterinin elinde meydana gelen gelir ve hayvanın yavrusunun müşteriye ait olduğunu, mal satıcıya iade edilecekse, bunların geri verilmeyeceğini söyler.

Hanefîlere göre; satın alınan mal hayvan olur, müşteri sağarsa veya ağaç olur müşteri meyvesini yerse, müşterinin malı iade edip de parayı alma hakkı yoktur. Bahçe, binek hayvanı ve kölenin ise geliri müşteriye aittir ve ayıp sebebiyle iade edilebilir.

İmam Mâlik de, hayvanların yün ve kılları konusunda; bunlar müşteriye aittir. Hayvan ayıplı ise satıcıya iade edilir, yünü müşteride kalır, yavrusu varsa o da annesiyle birlikte verilir, der..."

İmam Buhârî; hadisin münker olduğunu, Mahled b. Hıfâf'dan, bundan başka hadis rivayet edilmediğini söyler.

Biraz önce de ifade ettiğimiz gibi bu hadis İslâm hukukunun temel prensiplerinden, küllî kaidelerinden birisi olmuştur. İbn Nüceym'in el-Eşbâh ve'n-Nezâir'indeki küllî kaidelerin onuncusu bu kaidedir, jbn Nüceym; Fahru'l-Islâm Pezdevî'nin; "Bu hadis cevamiu'l-keleim'dendir, mana olarak nakli caiz değildir" dediğini söyler. İbn Nüceym, Hanefîlerin bu kaide ile ilgili görüşlerini şu sözleri ile özetler:

"Ashabımız ayıp muhayyerliği (hıyâr-ı ayb) konusunda şöyle derler: Asıl maldan doğmayan, ondan ayrı olan ziyade ayıp sebebiyle malın iadesine engel değildir. Kazanç ve ürün buna misâldir..."

Süyutî'nin, el-Eşbâh'ının 11. kaidesi, Mecelle'nin de 85. maddesi bu hadisten istifade ile düzenlenmiştir. Mecelle'nin 85. maddesi şu şekildedir: "Bir şeyin nefî (kâr ve faidesi) damanı mukabelesindedir. Yani, bir şey telef olduğu takdirde hasarı kime ait ise ânın damânında demek olup, ol kimsenin bu vecihle damanı ol şey ile intifâa mukabil olur. Meselâ, hıyâr-ı ayb ile red-dolunan hayvanı müşteri kullanmış olmasından dolayı bayi ücret alamaz. Zira, kablerrred telef olaydı hasarı müşteriye ait olacaktı."

Ali Haydar; bu maddenin şerhinde şöyle demektedir: "Bu madde sahih hadisinden alınmıştır. Fahrü'l-İslâm'ın Usûl'ünde zikredildiği üzere, mezkûr hadis çok geniş manalar ihtiva eden, özlü sözlerdendir. Onun için mana olarak nakli caiz değildir.

Harâc: İnsanın mülkünden çıkan yani hasıl olan şeydir. Meselâ hayvanın sütü, yavrusu, icar bedeli, tarlanın mahsulü gibi şeylerdir. Damandan maksat da mü'net (kulfet) dir. Yani hayvanın beslenmesi, taşınmaz malların tamiri için gereken masraftır. Yani bir hayvanın menfaati kendisininidir. Çünkü o hayvan onun damâmndadır.

Bu hadis-i şerif, menfaat mukabilinde bulunan her zararda darb-ı mesel olmuştur..."

Ali Haydar'm madde üzerindeki izahları devam etmektedir. Sözü uzatacağı için biz bu kadarla yetiniyoruz. [\[543\]](#)

72. Satılan Mal Elde Mevcut Olduğu Halde Alıcı Ve Satıcının İhtilâf Etmeleri

3511... Abdurrahman b. Kays b. Muhammed b. El-Eş'as, [\[544\]](#) babası kanalıyla, dedesinin şöyle dediğini haber vermiştir:

Es'aş, Abdullah (b. Mes'ud)'dan, yirmi bin dirheme, beşte bir (ganimet) kölelerinden birkaç köle satın aldı. Abdullah, Es'aş'a kölelerin parasının istemek üzere (birisini) gönderdi. Es'aş:

Ben onları on bin dirheme aldım, edi. (Abdullah ise yirmi bin dirhem istemişti)

Bunun üzerine Abdullah:

Aramızda hakemlik yapacak birini seç, dedi.,

Es'aş:

Aramızda hakem sensin, dedi.

Abdullah şöyle dedi.

Ben Resulullah (s.a.)'ı şöyle buyururken işittim: "Alıcı ile satıcı ihtilaf ettikleri zaman, söz mal sahibinin sözüdür. Ya da alış verişi feshederler." [\[545\]](#)

3512... Bize Abdullah b. Muhammed en-Nüfeyli haber verdi, bize Hüseyim haber verdi, bize İbn Ebi Leyla, Kasım b. Abdurrahman'dan rivayet etti. O da babasından haber verdi ki:

İbn Mes'ud, Es'aş b. Kays'a köleler sattı...Ravi önceki hadisin manasının zikretti. Söz

(hadisin birisinde) artıyor, (öbüründe) eksiliyor.

Açıklama

Hadis-i şerif; satıcı ile alıcının fiat konusunda ihtilafa düşmeleri halinde içlerinden birisinin beyyinesi yoksa satıcının sözünün muteber olduğuna delalet etmektedir. Taraflar buna razı olmazlarsa akdi feshederler.

Alimler bu meselenin hükmünde ihtilaf etmişlerdir. Hattabi'nin bildirdiğine göre:

İmanı Şafiî ve İmam Mâlik'e göre; satıcıya: "Malını dediğin fi ata sattığına yemin et" denilir. Yemin ederse, alıcıya: "Ya satıcının dediği fiata al, ya da malı dediğin fiattan aldığına yemin et" denilir. Yemin ederse, mal sa-Trcryariade edilir, alıcının da herhangi bir şey vermesi gerekmez. İmam Şafiî, malın elde mevcum-elması ile telef olmuş olmasını bir tutar. Telef olmuşsa malın kıymeti takdir edilir ve müşteriLo kıymeti verir. Hanefîlerden İmam Muhammed de aynı görüştedir.

Nehaî, Evzaî, Sevrî, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre; mal telef edilmiş ise, müşteriye yemin ettirilir ve onun sözü kabul edilir. Malın telef edilmesi halinde İmam Mâlik'in sözü de bu görüşe yakındır.

Hattâbî'nin konu ile ilgili verdiği malumat oldukça kısadır. Alıcı ile satıcının ihtilâf etmeleri halinde verilecek hüküm Hanefî fıkıh kitaplarından ümaktır:

"Alıcı ve satıcı ihtilâfa düşseler; müşteri bir Hat, satıcı da daha fazlasını iddia etse, veya satıcı maldaki bir kusuru itiraf etse alıcı ise kusurun daha fazla olduğunu iddia etse ve taraflardan birisi iddiasını isbat için delil getirirse, fazlalığı isbat eden delil daha üstündür. Eğer hem malda hem de fiatta ihtilâf ederlerse; fiat konusunda satıcının beyyinesi, mal konusunda ise alıcının beyyinesi kabul edilir. Her ikisi de iddiasını isbat edecek bir beyyine getiremezse, müşteriye; satıcının iddia ettiği fiata razı ol, aksi halde akdi feshederiz denir. Mal konusunda da satıcıya; ya alıcının iddia ettiği malı teslim et ya da-akdi-feshederiz-denilir. Bu olmazlarsa hâkim, taraflar

müşteriden başlar. Alışveriş malı mala veya parayı paraya satmak şeklinde olmuşsa, hâkim yemin verirken istediğinden başlar. Eğer her ikisi de yemin ederse, hâkim akdi fesheder. Birisi yeminden kaçınırsa, karşı tarafın lehine hükmeder.

Alıcı ve satıcı vade konusunda veya muhayyerlik şartının bulunup bulunmadığında ya da paranın bir kısmının teslimi konusunda ihtilâf ederlerse aralarında karşılıklı yeminleşme olmaz. (Hiçbirisi beyyine getiremezse) muhayyerliği ve vadeyi inkâr edenin sözü, yemin verilerek kabul edilir. Mal kendi kendine telef olur ve sonra ihtilâf çıkarsa; Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre taraflara yemin verdirilmez, müşterinin iddiası kabul edilir. İmam Muham-med'e göre ise her iki tarafa da yemin ettirilir ve telef olan malın kıymeti verilerek

akid feshedilir. Bu; Şafiî'nin de; görüşüdür."

Alım satım akidlerinde taraflar arasında ihtilâf çıktığı zaman, başvurulacak genel bir kaide vardır. Buna göre; her hangi bir şey iddia edene, iddiasını isbat için delil getirmesi gerekir. İddia sahibi delil getiremez ve karşı taraf onun iddiasını kabul etmezse, inkâr edene de yemin teklif edilir. Yemin ederse sözü kabul edilir. Bu mana "Beyyine müddeiye, yemin ise münkire gerekir" şeklinde ifade edilir. O halde anlaşmazlığı çözmek için, iddia sahibini ve inkarcıyı iyi tesbit etmek gerekir. Her iki taraf da bir iddiada bulunursa, yukarıya Hidâye'den aktardığımız gibi, fazlalığı iddia edenin delili kabul edilir. [\[547\]](#)

73. Şüf'a

3513... Câbir (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Şüf a, her ev ve bahçe için (sabit) tir. Bir kimsenin, ortağına haber vermedikçe (müşterek malı) satması doğru olmaz. Satarsa, ona haber verinceye kadar ortağına mâlî almaya daha müstehaktır." [\[548\]](#)

Açıklama

Şüf'a, satılan bir malı ortaklık -veya komşuluk- sebebiyle, öncelikle alabilme hakkıdır. Yani bir mal satıldığında; varsa ortağı, yoksa komşusu o malı, satın alana vermeyip kendisi alma hakkına sahiptir. Bu hakka şüf'a hakkı, bu hakkı kullanana da şâfi' veya şefi' denilir. Satıcı, malını; şüf'a hakkına sahip olan almak isterse bir başkasına satamaz. Fakat, şefi' şüf'a hakkından vazgeçerse o zaman satabilir.

Hadisin zahirinden, şüf'a hakkının ortağa ait olup bunun ev ve bahçede sabit olduğu anlaşılmaktadır. Bu mana bütün taşınmaz mallara şamildir. Ancak şüf'a konusunda daha başka rivayetler de vardır. Onun için, bazı konularda görüş ayrılıkları vardır. Biz konuyu derli toplu takdim etmek için birkaç bölüme ayırmak istiyoruz:

1- Şüf'a hakkı kimlerin hakkıdır?

2- Kendisinde şüf'a hakkı sabit olan mallar nelerdir?

3- Şüf a hakkının sabit olmasına sebep olan hâdiseler veya hâdiseler nelerdir?

4- Şefi', "bir malı şüf a hakkıyla satın almak isterse ne zaman alacaktır ve neye göre bedel ödeyecektir?"

5- Birden fazla şefi' varsa satılan malın şefi'ler arasında bölüşülmesi nasıl olacaktır?

Şimdi bu maddeleri teker teker ele alalım:

1. Şüf'a hakkının kimler için sabit olduğu konusunda iki esas görüş vardır:

a) Şüf'a hakkı, bölüşülmemiş ortak malda ve bölüşmeyen ortak içindir. Yani, müşâan ortak olan bir araziden, ortaklardan birisi kendi hissesini satarsa, diğer ortaklar bu hisseyi şüf'a yoluyla almak hakkına sahiptirler. Fakat ortak mal bölüşülmüş, hudutlarjıy Şafî vc MailKflere aittir. Bundan sonra gelecek olan iki hadis bu görüşün delilidir. O hadiselerde; Rasülullah (s.a) Efendimizin, şüf'a hakkını taksim edilmemiş mal için isbat ettiği, hudut ve yolları tesbit edilen arazide ise şüf anın olmadığına işaret ettiği belirtilmektedir. Biraz sonra ter-cemeleri geleceği için hadiseleri buraya almıyoruz Aynı konuda, Saîd b. Müseyyeb'ten mürsel bir hadis rivayet edilmiştir. Artined b. Hanbel, bu hadisin şüf'a konusunda rivayet edilen hadislerin en sağlamı olduğunu söyler.

b) Hanefîlere göre; ortaktan başka, bitişik komşu da şüf'a hakkına sahiptir. Yani ortak yoksa, şüf'a hakkı bitişik komşuya intikal eder. Hanefîlere göre şüf'a hakkına sahip olanların sırası söyledik.

1) Bizzat malın kendisine ortak olan kişi,

2) Satılan malın, hakkında (sulama ve yol gibi) ortak olan kişi,

3) Bitişik komşu.

Bu sıradakilerden önceki, sonrakinin hakkını düşürür. Fakat, önceki kişi hakkından vazgeçerse hak bir sonrakine geçer. Meselâ; iki ortaktan birisi, ortak olan tarladaki hissesini satsa, şüf'a hakkı diğer ortağa aittir. Diğer ortak bu hakkından vazgeçerse hak, varsa hukukta ortak olana yani yol veya sulama kanalında ortak olana geçer. O da şüf'a hakkını kullanmazsa, o zaman hak bitişik komşunundur.

Şüf'a hakkının ortak için sabit oluşunu ifade eden delillere yukarıda işaret ettik. Biraz sonra gelecek olan 3516, 3517, 3518 nolu hadisler de komşu için şüf'a hakkının sabit olduğunun delilleridirler. O hadislerde Hz. Peygamber (s.a); komşunun, komşunun ev veya arazisine herkesten daha müstehak olduğunu haber vermektedir. Ayrıca şüf'a hakkının meşru kılınmasındaki hikmet; malı satın alan bir yabancından gelmesi muhtemel olan rahatsızlığı önlemektir. Bu rahatsızlık, ortak için olduğu kadar, komşu için de söz konusudur. Çünkü, kötü komşunun komşuya vereceği zarar, ortağına vereceği zarardan hiç de aşağı değildir.

2 - Satılmaları sebebiyle şüf a hakkı sabit olan mallar konusu da âlimler arasında ihtilaflıdır. Bazı mallarda şüf anın sabit oluşunda görüş birliği olduğu halde bazılarında görüş ayrılıkları vardır. Şimdi de bu konuyu ele alalım:

a) Şüf'a hakkı sadece ev, tarla, bahçe gibi gayrimenkul (taşınmaz) mallar için sözkonusudur. Müşterek yollarda da şüf'a caridir. Arsa hesaba kar turnadan sırf bina satılırsa bunda şüf'a yoktur.

Bu görüş, Hanefîlere aittir. Üzerinde durduğumuz hadis, bu görüşün delilidir. Ayrıca, şüf'anın sübutunda gözetilen hikmet, taşınmaz mallar için mevzuu bahistir.

b) Mâlikîlere göre; ev ve arazinin yanı sıra tarladaki ortak kuyu ve sergi mahallerinde de şüf'a sabittir. Meyveler konusunda ise İmam Mâlik'ten iki görüş vardır. Mâlik'e göre; yolda ve evin arsasında şüf'a yoktur.

İmam Şafî de; kuyu, yol ve arsa konusunda İmam Mâlik ile birlikte dir. Meyve konusunda ise farklı görüşü benimsemiştir.

c) İster menkul olsun ister gayrimenkul, satılan her türlü ortak malda şüf'a hakkı geçerlidir. Kadı İyaz bu görüşün şâz olduğunu söyler.

3- Şüf a hakkını doğuran sebep nedir?

Tüm âlimler, satış yoluyla şüf'a hakkının sabit olduğunda hemfikirdirler. Yani bir mal satılırsa, o mal üzerinde şüf'a hakkı doğar. Ayrıca İmam Mâlik ve Şafî'ye göre; mehir ve cinayet ersi gibi bir bedel mukabilindeki tüm intikallerde şüf a caridir. Yani bir kimse, meselâ bir tarlasını mehir ola-

rak verse, o tarladaki şefi' malı alabilir. İmam Mâlik'ten nakledilen diğer bir görüşe göre ise, ister her türlü şüf a sebebidir.

Hanefîlere göre satış dışındaki bir yolla şüf'a hakkı sabit olmaz.

4- Şüf'a hakkı, mal satıldığı anda doğar. Dolayısıyla şefi', şüf'a hakkının kendisine ait olduğu bir malın satıldığını duyduğu zaman, görüşünü ortaya koymalıdır. Yani malı almak istiyorsa bu isteğini hemen söylemelidir.

Hanefîlere göre şefi'in şüf'ayı talebi üç merhalede tamamlanır:

a) Talebu'l-müvâsebe: Malın satıldığını duyar duymaz, şüf'a yoluyla o malı alacağını söylemesidir. Eğer o esnada yanında kimse varsa o isteğine onları şahit tutar. Yoksa kendi kendine söyler. Bundan maksat, ileride mesele hâkime intikal ettiği zaman, gerekirse şüf'ayı talep ettiğine yemin edebilmesidir.

b) Talebu't-takrîr ve'l-işhâd: Mal henüz satıcıda ise onun yanında, alıcıya teslim edilmişse alıcının yanında veya satılan gayrimenkulün yanında ve şahitler huzurunda şüf'a talebinde bulunmasıdır. İlk talebi şahitler huzurunda olmuşsa, bu ikinci talebe ihtiyaç duyulmaz.

c) Talebü'l-hasâme ve't-temlîk: Şefi'in, mahkemede şüf'a davası açmasıdır.

İlk iki talebin geciktirilmesi şüf'a hakkını düşürür. Bu son talebin geciktirilmesi ise Ebû Hanîfe'ye ve Ebû Yusuf'a göre hakkı düşürmez. İmam Muhammed'e göre bir ay zarfında dava açılmazsa hak düşer.

Şefi', satılmış olan malı alırken satıldığı fiata alır. Daha düşük veya daha fazla bir fiat

istenemez. Satıcı müşteriden paranın bir kısmını düşürmüş-se bu şefi'den de düşer.

İlk satış vadeli olmuşsa, Hanefîler ve Şâfiîlere göre şefi' muhayyerdir. İsterse peşin ödeme yapar, isterse bu vade ile satın alır. Mâlik'e göre ise, şefi' zenginse veya zengin bir kefil getirebilirse aynı vade ile alır.

5- Şefi' birden fazla olursa; eğer derece itibariyle birbirinden farklı iseler, şüf a hakkı öncekine aittir. Yani, hem ortak hem de komşu varsa şüf'a hakkı ortağa aittir. Ama şefi'ler -birden fazla ortağın bulunması gibi- aynı seviyede iseler mal şefi'ler arasında bölüştürülür. Bu bölüşmede:

a) Şafiî, Mâlikî ve Medine ehlinin cumhuruna göre; mal ortaklar arasında hisselerine göre paylaşılır. Meselâ, hissesi üçte bir olan malın üçte birini, dörtte bir olan dörtte birini alır. Herkes aldığı kadarının parasını verir.

b) Hanefîlere göre; satılan mal, hisselerine bakılmaksızın şefi'ler arasında eşit olarak paylaşılır. Hisselerin azlığına veya çokluğuna bakılmaz.

Şüf'a hakkını kullanmayacağını söyleyen bir şefi' bilâhare sözünden dönüp şüf'a talebinde bulunamaz. Artık hakkı bitmiştir.

Şüf anın hükmü ile ilgili bir iki meseleye daha temas edip konuya son vermek istiyorum:

Şüf'a hakkında mirasın cereyan edip etmediği ihtilâfıdır. Yani şefi' ölürse, şüf'a hakkı vârislere geçer mi?

Hanefîlere göre şüf'a hakkı miras olarak vârise intikal etmez. Çünkü haklar miras olmazlar.

Âlimler, şefi'in malı olması halinde parayı kime ödemesi gerektiği konusunda da ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik ve Şafiî'ye göre, müşteriye öder. İbn Ebî Leylâ, satıcıya ödeyeceğini söyler. [\[549\]](#)

3514... Câbir b. Abdillâh (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a); şüf'ayı, taksim edilmeyen herşeyde [\[550\]](#) (geçerli) kıldı. Hudutlar belirlendiği ve yollar ayrıldığı zaman şüf a yoktur. [\[551\]](#)

Açıklama

Önceki hadisi izah ederken de işaret ettiğimiz gibi, bu hadisin zahiri, şüf'a hakkının sadece taksim edilmemiş ortak malda olduğuna delildir. Kastalanî ve Hattâbî gibi âlimler

buna işaret etmişlerdir. Câbir (r.a) in; "Hudutlar belirlendiği ve yollar ayrıldığı zaman şüf'a yoktur" sözü bu hükmü ifadede daha kesin ve daha açıktır.

Avnü'l-Ma'bûd'da; komşu için de şüf'amn sabit olduğunu söyleyen Hanefîlerin, "Bu son cümle Câbir'e aittir, Hz. Peygamber'den nakledilmemiştir" dedikleri kaydedilir. Fakat bu isnad pek yerinde olmasa gerektir. Çünkü Ha-neftlerin meşhur âlimlerinden Tahavî'nin Saîd b. Müseyyeb'ten rivayet ettiği bir hadiste bu cümle bizzat Hz. Peygamber'e isnad edilmektedir.

Bezlü'I-Mechûd'da; Hanefîlerin bu hadisi anlayış biçimlen şöyle ifade edilmektedir:

"Şüf'a yoktur" sözünün manası, sınırlar belirlenip yollar ayrıldıktan sonra ortaklıktan dolayı şüf'a yoktur şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü Hanefîlere göre şüf'a üç şey sebebiyle sabit olur. Bunlar: Malın kendisindeki ortaklık, malın hukukundaki ortaklık ve komşuluk. Mal taksim edilip hudutlar belirlendiğinde ve yollar ayrıldığında birinci ve ikinci sebeplerden dolayı şüf'a kalmaz. Çünkü mal ortak olmaktan çıkmıştır. Ama üçüncü sebepten dolayı olan şüf'a hakkı sabit ve bakidir. Bu ilende gelecek olan başka bir hadiste açıkça, belirtilmektedir. Buna göre; "Sınırlar çizildiği ve yollar ayrıldığı zaman şüf'a yoktur" sözünün manası "Ortaklıktan dolayı sabit olan şüf'a hakkı yoktur, demek olur..."

Şüf'a hakkının sabit olmasına vesile olan şeyler önceki hadisin şerhinde geçmiştir. Tekrarına gerek duymuyoruz. [\[552\]](#)

3515... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:

"Tarla taksim edildiği ve sınırları ayrıldığı zaman onda şüf'a olmaz." [\[553\]](#)

Açıklama

Bu hadis, mana itibariyle öncekinin aynısıdır. Orada söyle-nenler, bu hadis için de geçerlidir. [\[554\]](#)

3516... Ebû Râfi' (r.a), Rasûlullah (s.a)'ı şöyle derken işitmiştir:

"Komşu, (bir mala) yakınlığı sebebiyle (herkesten) daha çok hak sahibidir." [\[555\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif, komşuluğun şüf'a sebebi olduğu görüşünde olanların delillerindedir. Karşı görüşte olanlar ise; hadîsin isnadında ızdırab olduğunu söyleyerek itiraz ederler. Sahih olduğu kabul edildiği takdirde ise değişik te'villerde bulunurlar. Bu te'villeri şu iki maddede toplamak mümkündür:

1- Hadiste, komşunun şüf'aya hak sahibi olduğuna dair bir açıklık yoktur. Bunun şüfaya ait olması muhtemel olduğu gibi, iyilik ve ihsanla ilgili olması da muhtemeldir. Çünkü iyilik ve yardıma en lâıyk olan komşudur. Nitekim Rasûlullah (s.a); "Benim iki komşum var, hangisine hediye vereyim?" diye soran birisine: "Evi ve kapısı daha yakın olana" karşılığını vermiştir.

2- Hadisteki "câr" kelimesi ortak manasına olabilir. O zaman hadisler arasında çelişki de olmaz. Önceki ve bu hadis aynı manayı ifade eder. "el-câr" kelimesinin komşu manasında kullanılma ihtimali; ortağın ortağa komşu olmalarından dolayıdır. Nitekim bu manadan dolayı, kadına da "câr" denildiği vakidir. Nitekim el-A'sâ bir beytinde, karısını kastederek, "Ey komşumuz, benden ayrıl çünkü sen boşsun" demiştir.

Komşu için şüf'a hakkının sabit olduğunu söyleyen Hanefîler, yukarıdaki iddiaları şu şekilde cevaplamışlardır:

1- Hadisin ızdırab iddiasına maruz kalan isnaddan daha başka isnadlarla gelen rivayetleri de vardır.

2- Bundan sonra gelecek olan rivayette Hz. Peygamber (s.a); komşunun komşuya şefi' olabileceğini açıkça ifade buyurmuştur. Câbir b. Abdullah'tan gelen bu rivayet şu şekildedir: "Komşu, komşunun şüf'asına herkesten daha çok hak sahibidir. Eğer komşu gaipse, yollan bir olduğu zaman o gelinceye kadar bekler." Aynı hadisi Tahavî, değişik birkaç isnad ile daha rivayet etmiştir.

3- Hadisteki "el-câr" kelimesi, komşu manasındadır. Ortak manasına kullanılmış olamaz. Ahmed b. Davud'un, Amr b. eş-Şerîd'den rivayet ettiği şu haber buna açık olarak delâlet etmektedir:

Misver b. Mahreme bana gelip, elini omuzuma koydu.

Gel beraberce Sa'd'e gidelim, dedi.

Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın evine gittik. Oraya Ebû Râfi' (r.a) de geldi. Misver'e:

Şu Sa'd'e, arsasındaki iki evimi satın almasını emretmez (tavsiye etmez) misin?! dedi.

Sa'd:

Vallahi, 400 dinardan zerre kadar fazla vermem, dedi. Ebû Râfi':

Sübhanallah! Ben onu peşin parayla 500 dinara aldım. Eğer Rasûlullah'ın; "Komşu, yakınlığı sebebiyle daha nüstehaktır" buyurduğunu duymamış olsaydım onu sana

satmazdım, dedi.

Görüldüğü gibi bu haber, açıkça hadisteki "el-câr"m, komşu manasına olduğunu gösterir. Kadına "câr" denilmesi de aleyhimize delil değildir. Çünkü kadına "câr" deniliyorsa, kocasına yakınlığından dolayı denilir. Eti, kemiği onunla .ortak olduğu için "câr" denilmemiştir.

Fehd b. Süleyman'ın, Şerîd b. Süveyd'den rivayet ettiği şu haber de Hanefîlere delildir:

"Rasûlullah'a; ya Rasûlullah, ortağı olmayıp sadece komşusu olan bir arazi satıldı (ne olacak)? dedim. "Komşu, yakınlığı sebebiyle daha çok hak sahibidir" buyurdu." Görüldüğü gibi, Efendimiz bu sözü, şüf'a ile ilgili bir soruya cevap olarak söylemiştir. [\[556\]](#)

3517... Semüre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Evin komşusu, komşunun evine -veya tarlasına- (tarlanın komşusu, komşunun tarlasına) daha müstahaktır." [\[557\]](#)

Açıklama

Tirmizî hadisin hasen- sahih olduğunu söyler.

Hadis, açık bir surette komşu için şüf'a hakkının sabit olduğuna delâlet etmektedir. Komşu için şüf'anm olmadığını söyleyenler Ha-sen'in Semüre'den ya hiç hadis işitmediğini ya da sadece akîka hadisini işittiğini söylerler. Şayet hadis sabitse, "Bu komşudan maksadın ortak olan komşu olabileceğini" iddia ederler. Tabîî bu bir te'vildir. Hadisin sarih manası dururken te'vile gitmeye gerek yoktur. [\[558\]](#)

3518... Câbir b. Abdullah (r.a) Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Komşu komşunun şüf'asına daha müstehaktır. Yollan bir olduğu zaman komşu gaipse beklenir." [\[559\]](#)

Açıklama

Tirmizî, hadisin hasen garib olduğunu söyler. Bezlü'l-Mechud da, hadisin ravısı Abdülmelik in sıkı bir ravi olduğu belirtilerek çeşitli âlimlerin onun hakkındaki sitayişkâr ifadeleri nakledilir.

Hadiste; komşunun gaib olması halinde, gelinceye kadar şüf a hakkının baki kaldığına işaret edilmiştir. İbn Reslân, bu sözün çocuk büyüyünceye kadar şüf a hakkının devam ettiğine de ihtimali olduğunu söyler. Yine bu ifade şefi'in gaib olması halinde bu gaiblik uzasa bile şüf'a hakkının devam ettiğine delil sayılmıştır.

Hadisin sonunda da, "Yollan bir olduğu zaman" kaydı yer almıştır. Neylü'l-Evtâr'da; bu ifadeden mutlak olarak şüf anın sabit olmayacağı, şifanın sübutu için yolların bir olması gerektiğinin anlaşılacağı söylenir. Neyi sahibi, bu konudaki hadisleri müşterek olarak değerlendirir ve, "Eğer komşuların yollan bir ise, komşuluğun şüf'a sebebi sayılacağını, değilse sayılmayacağını" söyler. Böylece birbirine muhalif görülen hadisleri te'lif etmiş olur. Konuyu özet olarak ifade edecek olursak şöyle diyebiliriz:

Âlimler, şüf'a konusunda ihtilâf etmişlerdir. Evzaî, Leys, Mâlik, Şafîî, Ahmed, İshak ve Ebû Sevr'e göre; sadece malı bölüşmemiş olan ortak şüf'a hakkına sahiptir. Komşunun şüf'a hakkı yoktur. Nehaî, Şüreyh, Sevrî, Katâde, Hasenü'I-Basrî, Hammâd b. Süleyman, Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre; arazide, evde ve bahçede şüf'a hakkı sırayla; malın kendisinde ortak olana, sonra malın hukukunda ortak olana, sonra da komşuya aittir. [\[560\]](#)

74. Bîr Adam İflas Eder Ve Alacaklı Malının Aynını Onun Yanında Bulursa Ne Yapar?

3519... Ebû Hureyre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Bir adam iflas eder de, alacaklı malının aynını, müflisin yanında bulursa, o mala, başkalarından daha müstehaktır."[\[561\]](#)

Açıklama

İflas etmek, Türkçede kullanıldığı mananın aynısıdır. Değişik tarifleri yapılabilir. Hepsinden çıkacak sonuç; Bir kimsenin mal varlığının borçlarını karşılayamaz hale gelmesidir."

Hadisten anladığımıza göre; bir kimse, birisine bir mal satsa ve alıcı malın bedelini ödemediği iflas etse, satıcı da malım -fazlasız eksiksiz- verdiği şekilde alıcının elinde bulsa, onu almaya başka alacaklılardan daha çok hak sahibidir.

Âlimlerin konu ile ilgili görüşleri aynı değildir. Hattâbî; bu konudaki görüşleri şöyle dile getirmiştir:

"Bu Hz. Peygamber (s.a)'in sünnetidir. Âlimlerin çoğunun mezhebi de böyledir. Hz. Osman (r.a) bu şekilde hükmetmiştir. Aynı görüş, Hz. Ali (r.a) ve Urve b. Zübeyr'den de nakledilmiştir. Sahâbîler arasında, farklı görüşte olan birisi bilinmemektedir. Müctehid âlimlerden Mâlik, Evzâî, Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve İshak'ın mezhepleri de böyledir.

İbrahim en-Nehâî, Ebû Hanîfe ve İbn Şübrüme'ye göre; müflisin elindeki malda hak sahibi olma açısından bütün alacaklılar eşittirler.

Bunların görüşünü delilendirmek isteyenler şöyle derler: Müflisin elindeki mala, o malı satan alacaklının daha çok hak sahibi olması, sabit asıllara aykırıdır. Çünkü bir malı satın alan, ona mâlik olmuştur. Mal onun da-mânına girmiştir. Artık o mülkiyeti bozmak mümkün değildir.

Bu görüş sahipleri üzerinde durduğumuz hadisin vedîa (emanet) ve fasid alışverişlerle ilgili olduğunu söylerler. Yani bir kimse bir başkasına mal emanet etse ve emanet edilen kişi iflas etse, emanet eden, verdiği malı almakta başkalarından daha çok hak sahibidir."

Hattâbî devamla şöyle diyor:

"Hadis sahih ve Rasûlullah'tan olduğu sabit olduğu zaman ona teslim olmaktan başka

çare yoktur. Her hadis, kendisi başlı basma bir asıldır ve kendisi hükmünde muteberdir. Başka muhalif asıllarla ona itiraz etmek caiz değildir. Onun benzeri olmadığı gibi özürlerle iptale yol aramak da mümkün değildir. Ortada, hakkında hadisler varid olan hususi hükümler vardır. Bunlar, başlı başına birer asıl olmuşlardır. Cenin hadisi, kasâme ve müsar-rât hadisleri bunlardandır..."

Hattâbî daha sonra, bizzat Hanefîlerin bazı temel prensiplere zıt olduğu halde bundan daha zayıf hadisleri alıp üzerine hüküm bina ettiklerini söyler ve ona misaller verir. Onların bu hadisi vedîa (emanete) ya hamletmelerini de tenkid eder ve bunun hadisin faidesini yok ettiğini söyler. "Çünkü, emanet bırakanın, emanet edilen müflisin elinde malını bulduğu zaman onu almaya herkesten daha çok hak sahibi olduğu besbellidir." der.

Yukarıya aktardığımız hükümler, malı satan, hiçbir bedel almadığı takdirdedir. Ama malın karşılığının bir kısmını almışsa hadisin zahiri ile amel edenler farklı görüşler ileri sürerler.

Bu konudaki görüşler bir sonraki hadiste gelecektir. [\[562\]](#)

3520... Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Bir adam, bir mal satsa ve bedelinden hiçbir şey almadan alıcı iflas etse; satıcı malının aynını bulursa onu almaya daha müstehaktır. Eğer (satıcı parasından bir şey almadan) müşteri ölürse malın sahibi (satan) diğer alacaklılarla eşittir." [\[563\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, mürseldir. Çünkü Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Haris b. Hişam tabıundandır. Hadiste, sahâbî anılmamıştır.

Hadis, bir yönden önceki hadisi kayıtlamakta, öbür yönden de yeni bir hüküm ortaya koymaktadır. Şöyle ki:

Önceki hadiste; satıcının sattığı malın parasını almadan alıcının iflas etmesi halinde mal alıcının elinde aynen duruyorsa o malı almaya herkesten daha çok hakkı olduğu belirtilmişti. Bu hadiste ise, anılan hakkın satıcının malın bedelinden hiçbir şey almamış olması hali ile kayıtlı olduğu görülmektedir. Buna göre; satıcı bedelden bir mikdanni tahsil etmişse artık rüchaniyet hakkı kalmaz, diğer alacaklılarla aynı ölçüde hak sahibi olur.

Âlimlerin bu konudaki görüşleri de farklılık arz etmektedir:

İmam Mâlik, hadisin zahirini esas almış ve; "Satıcı, malın karşılığından bir miktar tahsil

etmişse malı müşterinin elinde ise o mala başka alacaklılardan daha müstehaktır" demiştir.

İmam Şafî'ye göre; satıcının malın bedelinden bir mikdanni tahsil edip etmemesi arasında fark yoktur. Her halükârda malını satıcının elinde bulursa onu almaya başkalarından daha çok hakkı vardır.

Ahmed b. Hanbel; "Malın bedelinden bir şey kabzetmişse, onun artık rücû hakkı kalmaz" der. Şafî'nin ilk mezhebi (kavl-i kadîmi) de böyledir.

Hanefiler de, Şâfîlerin tam zıddı bir görüştedirler. Bunlara göre; mal satan, her halükârda diğer alacaklılarla aynı ölçüde hak sahibidir. Alacağından bir miktar tahsil edip etmemiş olması farketmez.

Hadisin ikinci kısmı; müşterinin aldığı malın parasını ödemediği için ölmesi ile ilgilidir. Hadisten anlaşılır; mal ortada mevcut da olsa satıcı ile diğer alacaklıların aynı seviyede hak sahibi olmalarının gerekliliğidir. Hanefîlerin görüşü bu istikamettedir. Onlara göre, alıcının iflası halinde olduğu gibi, ölümü halinde de eldeki malı satanın bir ayrıcalığı yoktur. Diğer alacaklılarla birlikte, eldeki mallardan hakkını alır.

Şâfîiler ise tam aksi görüştedir. Onlar da iflas durumunda olduğu gibi, ölüm halinde de mal sahibinin rüçhaniyeti olduğunu söylerler.

Mâlikîler de tam orta bir görüşü benimsemişlerdir. Ölüm halinde Hanefîler, iflas halinde de Şâfîilerle hemfikirdirler. Bu babdaki hadisler, topluca ele alındığında, bu görüşü te'yid ederler. [\[564\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir kimse mal satar ve parasını almadan müşteri iflas ederse, mal da müşterinin elinde mevcutsa satıcı o mala başka alacaklılardan daha müstehaktır,

2. Bu durumda müşteri ölürse, malı satan diğer alacaklılarla aynı ayardadır. [\[565\]](#)

3521... Bize Süleyman b. Dâvûd haber verdi. Bize Abdullah-yani İbn Vehb- haber verdi. Bana Yunus, İbn Şihâb'tan naklen şöyle dedi: Bana Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm haber verdi ki:

Rasûlullah (s.a)... Ravi, Mâlik'in hadisinin manasını zikretti ve; "Eğer, onun parasından bir şey ödemişse o (satıcı) malda (öteki) alacaklılarla eşittir" (sözünü) ilâve etti. [\[566\]](#)

Açıklama

Bu hadis, diğer nüshalarda sonraki hadisle değişik yerdedir.Yani bu rivayetin yerinde bundan sonraki hadis yer almıştır. Ayrıca o nüshalarda bu rivayetin sonunda (Ebû Dâvûd; Mâlik'in hadisi daha sahihtir, dedi) sözü yer almıştır. Tercemeye esas aldığımız nüshada ise bu ilâve bundan sonra gelecek olan hadisin sonundadır.

Avnu'l-Ma'bûd'un Hindistan baskısının kenarında; sadece bir nüshada şu cümlelerin yer aldığına işaret edilmektedir: "Ebû Bekir şöyle dedi: Rasûlullah (s.a); "Bir kimse, yanında parasından hiçbir şey ödemediği bir mal olduğu halde ölürse, mal sahibi onda diğer ortaklarla eşittir" diye hükmetti." Bu ilâve elimizdeki matbu nüshalarda mevcut değildir.

Bu rivayetin ifade ettiği hüküm, öncekinden farklı değildir. [\[567\]](#)

3522... Ebû Bekir b. Abdurrahman, Ebû Hureyre (r.a) kanalıyla Rasûlullah (s.a)'dan önceki hadisin benzerini rivayet etti. (Bu rivayette Rasûlullah) şöyle buyurdu:

"Eğer (alıcı) malın parasından bir şey ödemişse satıcı kalanı(nda) diğer alacaklılarla eşittir. Bir adam; yanında bir başkasının malı aynen durduğu halde ölürse, satıcı -onun parasından bir mikdar tahsil etsin veya etmesin- (diğer) alacaklılarla eşittir."

Ebû Dâvûd; "Mâlik'in hadisi (önceki hadis) daha doğrudur" dedi. [\[568\]](#)

Açıklama

Yukarıdaki rivayette de işaret ettiğimiz gibi; Ebû Davud'un Mâlik'in hadisinin daha sahih olduğunu bildiren ifadesi bazı nüshalarda bundan önceki rivayetin sonunda yer almıştır. Mâlik'in rivayetinden maksat 3320 numarada geçen hadistir.

Üzerinde durduğumuz hadisin isnadında İsmail b. Ayyaş vardır. Bu zat tenkide maruz kalmıştır. Dârekutnî; "Bu hadis, Zührî'den müsned olarak sabit olmamıştır, mürseldir." der.

Hattâbî de; bu rivayetin, müsned şekliyle -iki raviden dolayı- âlimler tarafından zayıf sayıldığını söyler. "Bunu Mâlik mürsel olarak rivayet etmiştir. Bu, onun müsned olarak sabit olmadığına delildir."

Hadisin zahiri Hanefîlerin görüşünü desteklemektedir. Diğer görüş sahipleri önce hadisin zayıf olduğunu ileri sürerek itiraz ederler. Sahih olduğu farzedildiğinde ise te'vil cihetine giderler. [\[569\]](#)

3523... Amra b. Halde'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: İflas eden bir arkadaşımız hakkında (görüşmek üzere) Ebû Hureyre (r.a)'ye geldik.

Size Rasûlullah (s.a)'ın hükmü ile hükmedeceğim; bir kimse iflas eder veya ölür de bir adam malım aynıyla bulursa ona (herkesten) daha müstehaktır, dedi. [\[570\]](#)

Açıklama

Sünen'in bir nüshasında, hadisin sonunda Ebû Davud'un şöyle dediği kaydedilmiştir. "Bu hadisi alan, Ebu'l- Mu'temir'dir, ama o kimdir? Yani onu tanımıyoruz."

Ebû Davud'un bu sözleri hadisin zayıf olduğuna işaret etmektedir. Ancak, Avnu'I-Ma'bûd'da, değişik kaynaklardan nakiller yapılarak Ebu'l-Mu'temir'in tanınmış bir ravi olduğu belirtilmiştir.

Ebû Hureyre'nin bu hadisi mutlak olarak varid olmuştur. Borçlunun iflas etmesi ile ölmesi arasında bir ayırım yapılmadığı gibi, satıcının; parasının bir kısmını aldığına ya da almadığına dair bir kayıt da yer almamıştır. Hadis, bu şekliyle Şafiî mezhebinin görüşünü desteklemektedir.

Hanefîler; bu hadisin Ebû Hureyre'nin bir fetvası olduğunu, önceki hadiste ise Hz. Peygamber (s.a)'den buna muhalif bir hüküm rivayet ettiğini söylerler.

Netice şu ki; iflas eden kişinin elindeki malda alacaklıların hak sahibi olma biçimlerinde âlimlerin farklı görüşleri vardır. Bunların her biri Rasûlullah (s.a)'dan veya sahâbîlerden nakledilen haber ve hadislerle dayanırlar. Ancak bu konudaki hadislerin bir kısmında zaaf alâmeti sayılabilecek bazı noktalar vardır. Bu noktaları kabul ve tayinde de âlimler ihtilâf ettikleri ve bu hadisler İslâm'daki bazı genel kaidelere aykırı düştüğü için ortaya farklı görüşler çıkmıştır. [\[571\]](#)

75. Yürümekten Aciz Bir Hayvanı Canlandıran Kişi Ona Sahip Olur Mu?

3524... Âmir eş-Şa'bî, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Bir kimse, sahiplerinin besleyemeyip salıverdiği bir hayvanı bulur ve onu alıp canlandırırsa hayvan onun olur."

Musa b. İsmail, Ebân'm hadisinde şöyle dedi: Ubeydullah der ki: (Şa'bî'ye) kimden (rivayet ediyorsun)? dedim; - Rasûlullah (s. a)'in ashabından birçok kişiden, karşılığını verdi. Ebû Dâvûd: "Bu Hammâd'ın hadisidir; daha- açık ve daha tamdır" dedi. [\[572\]](#)

Açıklama

İsnadda, Şa'bî'nin, hadisi hangi sahâbîden aldığına dair bir açıklık yoktur. Bu haliyle hadisi mürsel saymak gerekir. Nitekim Hattâbî buna işaret etmiştir. Avnül-Ma'bûd'daise, Hattâbî'nin "Hadis mürseldir" ifadesine itiraz edilmekte ve; "Çünkü Şa'bî bu hadisi, hadisin sonunda beyan edildiği üzere birçok sahâbîden rivayet etmiştir. Şa'bî'nin ismini açıklamadığı sahabelerin bilinmemeleri hadise zarar vermez. Çünkü onların bilinmeyenleri de makbuldür. Şa'bî, sahâbîlerden birçoğuyla görüşmüştür" denilmektedir.

Hadis-i şerif, hüküm itibariyle iki konuyu içine almaktadır:

1- Sahibinin, bakmaktan aciz olduğu bir hayvanı kırlara salivermesi caizdir.

2- Kırlara saliverilmiş bir hayvanı bulup da onu besleyip iyileştiren kişi o hayvana sahip olur.

Hadisin zahiri ele alındığında ortaya çıkan hüküm bu olmakla birlikte, başka deliller ve maslahatlar gözönüne alınarak fakihlerin değişik hükümler ortaya koydukları görülmektedir. Şimdi bu iki maddeyi teker teker ele alıp biraz açalım:

1- Sahibi, hayvanı beslemeyecek olursa onu kırlara salıverebilir.

Şâfiîlere göre bir kişinin hayvanını yememesi veya satması ya da kırlara salivermesi farzdır. Yani hayvanı aç bırakamaz, onun beslenmesi için tedbir alması gerekir. Eğer bunlardan birini yapmazsa hâkim tarafından zorlanır.

Hanefîlere göre ise, hayvanını besleyemeyen ve kırlara salımdan kaçınan kişiyi hâkim öğüt kabilinden uyarır, malım aç tutmamasını söyler. Ama sahibinin bu emre uyması şart değildir.

En doğrusu, hayvan eti yenen cinstense sahibinin onu kesip etini fakirlere dağıtmasıdır.

İbn Reslân; yaşlılık gibi bir sebepten dolayı çalışamayacak hale gelen hayvanı sahibinin salıveremeyeceğini, onu beslemek zorunda olduğunu söyler.

2- Kırlara saliverilmiş olan bir hayvanı bulup besleyen ve onu canlandıran kişi o hayvana sahip olabilir mi?

Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre bu durumdaki bir hayvan sahibinin mülkünden çıkmış sayılmaz. Lukata (bulunan yitik mal) hükmündedir. Sahibi geldiği zaman bulanın

hayvanı iade etmesi gerekir. Çünkü Allah (c.c) Bir âyette: "Sizden, karşılıklı rıza ile bir ticaret olmadan birbirinizin mallarını bâtil yollarla yemeyiniz." buyurmaktadır. [573] Bu âyet açıkça gösteriyor , bir malı sahibi herhangi bir şekilde bir başkasına temlik etmedikçe mül-îciyet intikal etmez. Ama mâliki malı salıverirken "bunu bulan ona sahip 3İsun" niyetiyle salıverirse o zaman bulan onun sahibi olur. Fakat o niyetle ieğil de, bir müddet kırdan otlasın, sonra tekrar alırım şeklinde bir niyetle, ahvermişse, bulan ona sahip olamaz.

İshak b. Râhûyeh ve Ahmed b. Hanbel'e göre; sahibi hayvanı tehlikeli :>ir bölgede salıvermişse bulup canlandıran ona sahip olur. İshak, Şa'bî'nin }u hadisini delil almıştır.

Basra kadısı Ubeydullah b. el-Hasen, salıverilen bir hayvan ve hurması yenilip yere atılan çekirdekle ilgili olarak şöyle der: "Eğer sahibi, ben onu nşanlara mubah kılmadım, derse sözü kabul edilir; ama mubah kılmadığı-ıa dair yemin ettirilir." [574]

3525... Şa'bî'nin merfû olarak rivayet ettiğine göre; Rasûlullah s.a) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse, tehlikeli bir ferde bir hayvan salıverir de onu birisi bulup) canlandırır o hayvan bulana ait olur." [575]

Açıklama

Görüldüğü şibi bu badis önceki hadisin şerhinde işaret edilen görüşlerden Ahmed b. Hanbel ve İshak'ın mezheplerini eyid etmektedir. Hadis mutlaktır. Bulanın ona sahip olması için sahibinin »ulana mubah kıldığı tarzındaki bir niyete işaret edilmemiştir. [576]

76. Rehin

3526... Ebû Hureyre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Sağmal hayvan rehin verildiği zaman; sütü, nafakası karşılığında içilir. (Binek hayvanı) rehin edildiği zaman da nafakası karşılığında sırtına binilir. Nafaka, (sütü) sağan ve (sırtına) binene aittir."

Ebû Dâvûd: "O bize göre sahihtir" der. [577]

Açıklama

Renn: Sözlükte; hapsetmek, alıkoymak manalarına gelir. İstılahta; alacaklının alacağını güvence altına almak için borçludan bir mal almasıdır. Teminat olarak alınan mala da rehn denilir. Rehn veren borçluya, "râhin"; rehn alan alacaklıya, "mürtehin"; rehn olarak verilen mala da "rehn" veya "merhûn" denilir.

Rehnedilen mal taşınır mallardan olabileceği gibi, taşınmaz mallardan da olabilir. Ancak malın başka biriyle müşâen ortak olmaması gerekir.

Hadis-i şerifte; nafakası mukabilinde rehin olan sağmal hayvanın sütünün sağılabileceği, binek hayvanının sırtına binileceği ifade edilmektedir. Ama, süt sağma ve binmenin kimin hakkı olduğu belirtilmemiştir. Yani bu haklar esas sahibi olan râhine mi yoksa alacaklı durumdaki mürtehine mi aittir? Bu konuda bir açıklık yoktur. Bundan dolayı hadisten elde edilen hükümde âlimler arasında ihtilâf edilmiştir:

1- Binmek ve sağmak râhinin hakkıdır. Hattâbî şöyle der: "Nafaka, sağana ve binene aittir, sözü kapalıdır. Bu sözde, binecek ve sağacak olanın râhin mi yoksa mürtehin mi olduğu açık değildir."

Sindî de; burada süt içecek ve hayvana binecek olandan maksadın râ-hin olduğuna işaretle şöyle demektedir: "Cumhura göre râhin rehnettiği hayvanın sütünü içer ve ona biner. Nafakası da kendisine aittir. Hadisten maksat; râhinin malı rehin bırakması ile ondan istifade hakkının kesilmediğine işaret etmektir. Yani sahibi o malı rehin bırakmadan önce nasıl kullanabiliyor idiyse, rehin bıraktıktan sonra da öylece kullanabilir.

İbn Abdilberr: "Bu hadis; âlimlerin çoğunluğuna göre, üzerinde icma edilen asıllara ve sıhhatinde ihtilâf olmayan hadislere aykırı düşmektedir. Buharı ve başka âlimlerin, İbn Ömer'den rivayet ettikleri, "Bir kimsenin hayvanı, onun izni olmadan sağılamaz." hadisi bu hadisin neshedildiğine delildir." demektedir.

Tahavî de; bu hadisin, faiz haram edilmeden önceki devirlerle ilgili olduğunu, faiz haram edildikten sonra ise faize benzeyen tüm muamelelerin de haram kılındığını söyler. Memedeki sütü satmak, menfaat karşılığında borç vermek de faizin benzerlerindedir. Faizin haram kılınması ile birlikte, mürtehinin rehinden istifade etmesi de yasaklanmış olmaktadır.

Yukarıda da işaret edildiği üzere, âlimlerin büyük çoğunluğu hadisi bu şekilde anlamışlardır. Bunlara göre rehn bırakılan malın geliri ve nafakası sahibine yani râhine aittir. Hanefî, Şafî ve Mâlikîlerin görüşleri bu istikamettedir.

Hattâbî; İmam Şafî'nin, Saîd b. el-Müseyyeb'den rivayet ettiği şu hadisin de cumhurun görüşünü te'yid ettiğini söyler. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Rehn, onu rehin bırakan sahibinden menedilemez. Onun menfaati da külfeti de ona aittir." Görüldüğü gibi bu hadis açık bir surette, rehnin menfaatinin râhine ait olduğunu ortaya koymaktadır.

Üzerinde durduğumuz hadisten, mürtehinin rehinin gelirinden faydalanabileceği

sonucunu çıkartırsak, iki yönden bu konudaki temel prensiplere zıt düşmüş oluruz:

a) Bir maldan, sahibinin izni olmadan istifade etmeyi caiz kılmak,

b) Hayvandan edilen istifade veya alınan ürünü, kıymeti değil de nafakası karşılığında tutmak. Hayvana yedirilen otun, sağılan süt veya edilen istifadenin kıymetinden daha az olması mümkündür. Bu durumda, süt veya menfaatin fazlalığı, neyin karşılığında olacaktır? Bu faizdir.

Hadisi, cumhurun izah ettiği manaya aldığımız takdirde şu hükümler de çıkar:

a) Rehin bırakılan malın gelirleri, rehne dahil değildir.

b) Rehnin devamı için, merhûnun, mürtehinin elinde devamlı olarak durması şart değildir. Çünkü Öyle olsa İdi, râhinin hayvana binmesi mümkün olmazdı. Ancak râhin, hayvana ancak gündüzleri binebilir, gece mürtehine

2- Rehin bırakılan malı, nafakası karşılığında sağlamak veya binmek mürtehinin hakkıdır. Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûyeh bu görüştedir.

Şevkânî; bu görüşü müdafaa sadedinde şöyle demektedir:

"Hadiste, kimin bineceği ve kimin süt sağacağı belirtilmemiştir, onun için hadis mücmeldir deniliyor. Ama hadiste bir kapalılık yoktur; çünkü mu-rad, mürtehindir. Zira râhinin mülkiyeti sebebiyle zaten malından istifade hakkı vardır. Hadiste ise, nafaka karşılığında faydalanmadan bahsedilmektedir. O halde, diğer bir rivayette de açıkça ifade edildiği üzere nafaka sebebiyle binmek ve süt sağlamak mürtehine mahsustur. Hammâd b. Seleme'nin Câmi'inde şu lafızla bulunan rivayet bu manayı te'yid etmektedir: "Bir kimse bir koyunu rehin alsa verdiği ot mikdannca sütünden içebilir. Fakat, otun parasından daha fazla süt alırsa bu ribâdır."

Bu hadis; ihtiyaç olduğu zaman râhinin izni olmasa bile mürtehinin rehinden istifade edilebileceğine delildir. Ahmed, İshak, Leys, Hasen ve başkaları da böyle demişlerdir."

İbn Kudâme de: el-Muğnî adındaki eserinde Hanbelîlerin görüşünü şöyle savunmaktadır: "Hayvanın nafakası lâzımdır, mürtehinin de bu hayvanda hakkı vardır. Bazan onun hakkını alması, rehnin gelirinden ve mâlikinin vazifesi olan bir şeyi ona niyabeten yapmakla olur. Bu; kadının nafakasını kocasının izni almadan onun malından almasına benzer."

3- Bu konudaki hadis ve asılların te'lifi mümkündür. Şöyle ki;

Râhin, hayvanın gıdasını teminden kaçınırsa, mürtehin hayvanın sağlığını korumak ve alacağının teminatını sürdürmek için hayvanı besler. Buna karşılık da sütünü içebilir, sırtına binebilir. Ancak, içilen sütün kıymeti, hayvana yedirilen yemin kıymetinden daha fazla olmamalıdır.

Bu görüş Avnii'l-Ma'bud'da; Evzaî, Leys ve Ebû Sevr'e nisbet edilmektedir.

Şu ana kadar, hadisin ulema tarafından anlaşılış şekli ve bundan çıkan farklı hükümleri verdik^ Taraflardan her birinin diğerlerinin delillerine itirazları ve bunlara cevaplar vardır. Biz, daha fazla tafsilata girmek istemiyoruz. Ancak rehinle ilgili genel hükümlere çok öz olarak işaret etmek istiyoruz:

1) Rehin; alacaklının, alacağını teminat altına almak için borçludan bir mal almasıdır.

2) Alışveriş esnasında rehin şart koşulması akde zarar vermez.

3) Rehn, her türlü maldan olabilir.

4) Diğer akitlerde olduğu gibi, rehinde de tarafların icab ve kabulü şarttır.

5) Mürtehin, rehnedilen malı teslim alınca, onun damâmna girmiş olur. Dolayısıyla, mal mürtehinin elinde telef olsa, onun kıymeti kadar bedel borçtan düşer. Ancak, rehnedilen malın kıymeti, borçtan fazla ise, bu fazlalık

İmam Şafî'ye göre; merhûnun tamamı mürtehinin elinde emanettir. Dolayısıyla mürtehinin kusur ve kasdı olmadan merhûn mal telef olsa olduğu gibi râhinden gider. Mürtehinin alacağı aynen devam eder.

6) Mürtehin, râhinin izni olmadan merhûn maldan istifade edemez.

7) Borçlu borcunu ödediği zaman, mürtehin rehni iade etmek mecburiyetindedir.

8) Mürtehin, rehni kendisi muhafaza edebileceği gibi, karısı, çocuğu ve hizmetçisi vasıtasıyla da muhafaza edebilir. Bir yed-i emine teslim etmesi de caizdir.

9) Mürtehin, rehni hakkı olmayan bir şekilde kullanırsa, onu gasbetmiş gibi dâmin olur.

10) Rehnin korunduğu binanın, koruyan bekçinin ve güden çobanın ücreti mürtehinine aittir. Rehnin beslenmesi (nafakası) ise râhinin borcudur.

11) Meyveli ağaç rehnedildiği takdirde meyveler de rehne dahildir. Ama, ağaç değil de sadece meyve veya tarla istisna edilerek sırf ekin rehin verilemez.

Rehin verildikten sonra, malda meydana gelen verimin (hayvanın yavrusu, ağacın meyvesi gibi) rehne dahil olup olmayacağı, âlimler arasında ihtilafıdır.

Hanefîlere göre; hayvanın yavrusu ve ağacın meyvesi asılları ile birlikte rehin sayılır. Ancak daman konusunda asıl rehnedilen malla yavrusu arasında fark vardır. Rehnedilen mal mürtehinin damânındadır, sonradan dünyaya gelen yavru ise emanettir.

Şafî'lere göre ise; esas maldan ayrı olan ürün rehne dahil değildir.

12) Yed-i emine teslim edilen mal telef olsa, mürtehinin elinde telef olmuş sayılır.

13) Râhin, rehni mürtehinin izni olmadan satarsa satış, mürtehinin iznine mevkuftur. İzin verirse satış geçerli, aksi halde geçersizdir.

14) Mürtehin rehni, geçici olarak iâreten râhine verebilir. Bu durumda mal, mürtehinin damânmdan çıkmış olur.

Aslında rehn; İslâm hukukunun en geniş konularından birisidir. Bu geniş konunun bu kadar dar bir çerçevede anlatılması mümkün değildir. Ama bizim işimiz hadisi anlamak ve hadisten çıkan hükme işaret olduğu için bu kadarla yetindik, konuya ana hatlarıyla ışık tutmaya çalıştık. Daha geniş bilgi edinmek isteyenler fıkıh kitaplarına müracaat etmelidir. [\[578\]](#)

3527... Ömer b. el-Hattâb (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Allah'ın kulları arasında öyleleri var ki, peygamber ve şehit değildirler, ama kıyamet günü Allah katındaki mevkilerinden dolayı peygamberler ve şehitler onlara imrenirler."

Ya Rasûlallah, onlar kim? Bize haber verir misin? dediler.

"Onlar, aralarında alıp verdikleri bir mal ve akrabalık olmadığı halde Allah'ın ruhu ile birbirlerini sevenlerdir. Vallahi onların yüzleri nurdur ve kendileri nur üzerindedirler. İnsanlar korktuğu zaman onlar korkmaz, insanlar üzüldüğünde onlar üzülmezler." buyurdu ve: "Haberiniz olsun, Allah'ın sevgili kullarına korku yok, onlar üzülecek de değildirler." [\[579\]](#) âyetini okudu. [\[580\]](#)

Açıklama

Bu hadis; Sünen-i Ebû Dâvûd nüshalarının çoğunda yoktur. Lü'lüî'nin rivayetinden değil, İbn Dâse'nin rivayetindedir. Hattâbî'nin üzerine şerh yaptığı nüshada mevcuttur. İbnü'l-Münzir, et-Tergîb'de bu hadisi almış ve Ebû Davud'un rivayet ettiğini söylemiştir.

Hadisin, rehn konusuyla hiçbir ilgisi yoktur. Buna rağmen musannifin bu hadisi rehn babında vermesi, rehne muhtaç olanlara yardım ve iyiliğe teşvik için olmalıdır.

Hadis-i şerifteki, "Allah'ın ruhu ile birbirlerini severler" cümlesindeki "ruh" kelimesi Kur'an-ı Kerim olarak izah edilmiştir. Nitekim Şûra sûresinin 52. âyetindeki "ruh" kelimesi de "Kur'an" diye tefsir edilir. Buna göre bu cümlenin manası, "Allah'ın Kur'an'ı ile birbirlerini severler" şeklinde anlaşılacaktır. Kur'an'a ruh denilmesi; nefis ve bedenler ruhla yaşadığı gibi, kalplerin de Kur'an'la hayat bulmasından dolayıdır. [\[581\]](#)

77. İnsan Çocuğunun Malından Yiyebilir

3528... Umâre b. Umeyr'in, halasından rivayet ettiğine göre; o (Umâre'nin halası);

Hz. Âişe (r.anha) ya:

Kucağımda bir yetim var, onun malından yiyebilir miyim? diye sordu.

Âişe (r.anha) de:

Rasûlullah (s.a): "İnsanın yediği şeylerin en temizini kendi kazancından olanıdır ve kişinin çocuğu onun kazanandandır" buyurdu, dedi. [\[582\]](#)

Açıklama

Yetimin, insanın kucağında olmasından maksat, onun yanında olması onunla birlikte oturmasıdır. Hadis-i şerif, insanların yediği gıdanın en güzelinin kendi kazancından elde ettiği olduğunu bildiriyor. Çocuk; kişinin besleyip büyüttüğü, yetişmesi için büyük gayretler gösterip fedakârlıklara katlandığı bir varlık olduğu için, o da babasının kazancı kabul edilmiş ve malı da kişinin kazancı cümlesinden sayılmıştır.

Hadisten elde edilecek diğer bir hüküm; ana babanın nafakasının çocukları üzerinde bir borç olduğudur.

Alimler, anne babanın nafakalarının çocuklara borç olduğunda ittifak halindedirler. Ancak bazıları bunu mutlak olarak gerekli görürken, bazıları ana babanın nafakalarının çocuğa farz olmasını onların fakir ve düşkün olması ile kayıtlamışlardır.

Hattâbî'nin belirttiğine göre; âlimlerin çoğunluğu birinci, İmâm Şafiî de ikinci görüşü benimsemişlerdir. Yani âlimlerin çoğuna göre ana baba zengin ve güçlü de olsalar, çocukları onları beslemek zorundadırlar. İmâm Şafiî'ye göre ise; ana baba zenginse çocuk onların nafakasını temine mecbur değildir, fakirseler mecburdur. [\[583\]](#)

3529... Hz.Âişe (r.anha)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"İnsanın çocuğu, kazandıklarının en iyilerindedir. Onların mallarından yiyiniz."

Ebû Dâvûd dedi ki:

Hammâdb. Ebî Süleyman, hadiste: "İhtiyaç duyduğunuz zaman" sözünü ilave etti, (ama) o münkerdir. [\[584\]](#)

Açıklama

Çocuğun, babasının kazancı sayılması mecazi bir ifadedir. Yoksa gerçek manada çocuk kazanç olamaz. Çünkü kazanç mal cinsinden olabilir. Çocuk ise mal değildir.

Hammâd'ın rivayetindeki ilâve, ana babanın çocuklarının mallarından yiyebilmelerinin muhtaç olmaları hali ile kayıtlı olduğunu göstermektedir. Yukarıdaki hadisin izahında da temas edildiği üzere bu, İmam Şafî'nin gö-rüşüdür.

Ancak Hammâd'ın rivayetindeki ilâve münkerdir.

Bezlü'l-Mechûd'da; Ebû Davud'un Hammâd'ın rivayetindeki ilâve için "münkerdir" demesi, hadis istilahından bir sapma olarak değerlendirilmektedir. Çünkü münker, zayıf bir ravinin sika ravilere muhalefet etmesidir. Bu hadiste ise böyle bir muhalefet sözkonusu değildir. Çünkü metindeki bir ilâve, daha güçlü bir ravinin rivayetine çelişki değildir. Bu ilâve olsa olsa müstakil bir hadis sayılabilir. Eğer zayıf ravinin rivayetindeki ilâve, sika ravinin rivayetine zıt sayılsa bile bu, münker değil, şâz olur.

Âlimlerin cumhuruna göre; anne baba ister muhtaç olsun ister olmasın, çocuklarının mallarından yiyebilirler. Onlara danışmalarına gerek yoktur. [\[585\]](#)

3530... Amr b. Şu'ayb'ın, babası kanalıyla dedesinden rivayet ettiğine göre; bir adam Hz. Peygamber (s.a)'e gelip:

Ya Rasûlallah, benim malım var, çocuğum var, fakat babam malımı bitirecek, dedi.

Rasûlullah (s.a) da:

"Sen ve malın babana aitsiniz. Şüphesiz çocuklarınız, kazancınızın en temizlerindedir. Çocuklarınızın kazancından yiyiniz" buyurdu. [\[586\]](#)

Açıklama

Metindeki, "Babam malımı bitirecek" cümlesindeki kelimesi; "malın tamamını almak, tüketmek, kökünü kazımak" manalarına gelir. Bu kelime bazı nüshalarda "muhtaçtır" şeklindedir. Buna göre cümle, "Babam malıma ihtiyaç duyuyor" şeklinde olur. Bu kelime "ihtiyaç duyuyor" şeklinde kabul edilirse hadisin manası izaha ihtiyaç duymayacak kadar açıktır. Fakat "bitirecek, tüketecek" şeklinde olduğu takdirde kelimenin te'vili gerekecektir. Bu kelimenin izahı sadedinde Hattâbî şöyle demektedir:

"Hz. Peygamber (s.a)'e sofu soran zâtın; babasının, malını tüketeceği tarzındaki

sözlerinden maksadı, babasına vereceği nafaka sebebiyle malının tükenmesidir. Yani, babasına vereceği nafakaya, malının fazlası ve geliri kâfi gelmemekte, aslına da tecavüz etmektedir. Ama Rasûlullah (s.a), adamın mazeretini kabul etmemiş, babasının nafakasını vermeme konusunda ruhsat vermemiştir. Aksine, sen ve malın babana aitsiniz, buyurmuştur. Bu sözün manası şudur: Eğer malın kâfi geliyorsa, baban senin malından ihtiyacı kadarını alır. Ama senin malın yoksa veya kâfi gelmiyorsa o zaman çalışacaksın ve babanın nafakasını vereceksin."

Bu hadisin İbn Mâce'deki bir rivayeti, Câbir (r.a)'den nakledilmiştir. [\[587\]](#)

78. Malını Birisinin Yanında Bulan Kişi Onu Alır

3531... Semüre b. Cündüb (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse, malını birisinin yanında bulursa onu almaya (herkesten daha fazla) hakkı vardır. Malı satın alan da (parasını) satıcıdan alır." [\[588\]](#)

Açıklama

Sarihlerin belirttiklerine göre bu hadis; çalınan, gasbedilen veya kaybolan mallarla ilgilidir.

Bu hadisten anlaşıldığına göre bir kimsenin malı çalınsa veya gasbedilse ya da kaybolursa ve adam malını birisinin elinde bulsa; malını geri almak için o şahsı dava eder. Mal elinde olan kişi, "Ben bunu başkasından satın aldım, git davanı onunla hallet" diyemez. Mal sahibi malını alır, malı elinde bulunduran şahıs da parasını onu satın aldığı kişiden alır. [\[589\]](#)

79. Hak Sahibi Olan Kimse Hakkını Borçlunun Malından (Onun İzni Olmasa Bile) Alır

3532... Hz.Âişe (r.anha)'den rivayet edildiğine göre; Muâviye'-nin annesi Hind, [\[590\]](#) Rasûlullah (s.a)'a gelip:

Şüphesiz Ebû Süfyân cimri bir adamdır. Bana ve çocuklarıma yetecek malı vermiyor.

Onun malından bir şey almamda bana bir vebal var mı? dedi.

Hz. Peygamber (s.a):

“Örfe göre sana ve çocuklarına yetecek kadarını al” buyurdu. [\[591\]](#)

Açıklama

Metinde görüldüğü üzere, Ebû Süfyân'ın hanımı Hind, Hz.Peygamber (s.a)'e gelerek, kocasının cimriliğinden bahisle, onun kendisinin ve çocuklarının ihtiyacını karşılayacak malı vermediği için şikâyetle bulunmuştur. Ebû Süfyân'ın cimriliğini de "şahîh" sözü ile ifadelemiştir. Arapçada cimri için kullanılan esas kelime "bahîP'dir. Ancak "şahîh", "bahîl"den daha geneldir. "Bahû"\ malı vermeyen kişiye denilir. "Şahîh" ise her halükârda hiçbir şey vermeyen kişidir.

Hind, Hz. Peygamber (s.a)'e kocasının, nafakasını vermekte kusur gösterdiğini şikâyet ettikten sonra, onun haberi olmadan malım alıp alamayacağını sormuş,-Efendimiz de örf miktarınca kendisine ve çocuklarına yetecek mikdarı alabileceğini söylemiştir.

Aliyyü'1-Kârî, buradaki örften maksadın şer'î örf olduğunu ve bunun da orta halli bir nafaka olduğunu söyler. Fethu'l-Bârî'de ise, hadisteki örften maksadın halkın örfü olduğu ifade edilmektedir.

Hâttâbî, bu hadisin ihtiva ettiği fikhî hükümleri şu şekilde beyan etmektedir:

1- Kadınların nafakaları, kocalarına aittir.,

2- Çocukların nafakaları, babaları tarafından temin edilecektir.

3- Kocaya veya babaya borç olan nafaka ihtiyaca yetecek miktardır.

4- Hâkimin bildiği bir konuda, delile ihtiyaç duymadan kendi bildiği ile hükmetmesi caizdir.

5- Mahkeme meclisinde bulunmayan bir kişi aleyhine hüküm vermek caizdir.

Hanefîlere göre; bu caiz değildir. Hz. Peygamber'in yaptığı hüküm vermek değil, fetva vermektir.

6- İhtiyaç halinde, bir kimsenin bazı kusurlarının söylenilmesi caizdir.

7- Bir kimse, kendisine borcu olan kişi borcunu vermektan imtina ettiği takdirde; yanında borçlunun malı bulunursa, o maldan hakkını alabilir. Bu malın alacaklının alacağı olan mal cinsinden olması şart değildir. Çünkü cimri olan birisinin, kişinin ihtiyacı olan her türlü malı toplayıp biriktirmesi mümkün olmaz.

Hattâbî'nin belirttiğine göre; bazı âlimler bu hadisin ifade ettiği manadan istifade ile, kadının hizmetçisinin nafakasının da kocasına ait olacağı hükmüne varmışlardır. Çünkü Ebû Süfyân bir kavmin reisidir. Onun durumunda olan birisinin, ne kadar cimri olursa olsun ailesinin nafkasını teminde ihmal göstermesi mümkün olmaz. Bu yüzden hadiste sözkonusu edilen nafaka, Hind'in hizmetçisinin nafkasıdır. Hizmetçi, kişinin kendi zımına dahil olduğu ve onun cümlesinden sayıldığı için Hind: "O bana ve çocuklarıma yetecek şeyi vermiyor" demiş, hizmetçiyi sözkonusu etmemiştir.

Hattâbî'nin bu hadisten çıkardığı hükümlerden yedincisi âlimler arasında ihtilafıdır. Hattâbî'nin vardığı sonuç, İmam Şafiî ve bir grup âlimin görüşüdür. Hanelilerden sâhibeyn de bu görüştedir. İbn Âbidin: "Bugün İmam Şafiî ve sâhibeyn'in görüşüne göre fetva verilir" demektedir.

İmam Ebû Hanîfe'den gelen bir rivayete göre; alacaklı borçlunun izni olmadan hakkını alamaz. Diğer bir rivayete göre ise, eğer kendi alacağı cinsinden mal bulursa alır, aksi halde alamaz. Ancak altın yerine gümüş veya gümüş yerine altın alabilir.

imam Mâlik'ten, yukarıda geçen her üç görüş de rivayet edilmiştir.

Ahmed b. Hanbel'e göre de; alacaklının, borçlunun izrii'olmadan alacağını tahsil etmesi caiz değildir. [\[592\]](#)

3533... Hz.Âişe (r.anha)'den rivayet edildiğine göre;

Hind, Rasûlullah (s.a)'a gelip:

Ya Rasûlallah! Ebû Süfyân sıkı bir adamdır. Onun izni olmadan, ailesi için malından harcamamda bana vebal var mı! dedi.

Rasûlullah (s.a):

"Hayır, örf mikdarınca harcamanda sana günah yoktur" buyurdu. [\[593\]](#)

Açıklama

Bu hadis de, önceki hadisin başka bir rivayetidir. Aralarında bazı lafzî farklılıklar varsa da mana ve hüküm olarak birdirler. Burada, yukarıdaki hadiste söylenenlere ilâve edilecek bir şey yoktur. [\[594\]](#)

3534... Yusuf b. Mâhek el-Mekkî'den rivayet edilmiştir, der ki: Ben falanın velayetinde

olan yetimlerin nafakasını yazardım. (Yetimler büyüyünce hesapta) bin dirhem yanlılık yaptılar. Yetimlerin velisi olan da yetimlere bu fazla parayı ödedi. (Bilâhare) ben yetimlerin mallarından, verilen o fazlalığın misline (bin dirheme) eriştim ve veli olan adama: Senden alıp götürdükleri bin dirhemi alayım mı? dedim.

Hayır, alma; babam bana, Rasûlullah (s.a)'ı: "Sana emniyet edene emanetini öde, sana hıyanet edene de hıyanet etme" buyururken duyduğunu haber verdi, dedi. [\[595\]](#)

Açıklama

Hadisin isnadında bilinmeyen bir ravi vardır. Bu hal, hadisin sıhhati için bir kusurdur. Şerhlerde, Yusuf b. Mâhek'in "falan" dediği kişinin ismine temas edilmemiş, hatta bu zâtın isminin bulunamadığına dikkat çekilmiştir.

Hadisi terceme ederken metne sadık kalmaya gayret ettiğimiz için anlaşılmasında güçlük çekilebilir. Onun için hadisin manasını açıklamak istiyoruz:

Yusuf b. Mâhek el-Mekkî adındaki zât, bir adamın yanında kâtiplik yapar, o kişinin velayeti altında bulunan yetimlerin nafakalarını yazarmış. Yetimler büyüyüp , buluş çağına gelince, velileri olan şahıstan mallarını almışlar. Ancak mallarını hesap ederken yanlılık yapmışlar (yanlılığın kasdi mi yoksa hataen mi olduğuna dair bir açıklık yok) ve haklan olandan bin dirhem fazla istemişler, veli de bu parayı vermiş. Daha sonra Yusuf b. Mâhek, yetimlere ait bin dirhem kadar bir mal ele geçirmiş ve patronuna, fazladan olarak verdiği bin dirhemi bu paradan alıp alamayacağını sormuş, adam da; "Hayır alma, çünkü babam Rasûlullah'ın: "Sana güvenene hakkını ver, hıyanet edene de hıyanet etme" buyurduğunu haber verdi." demiştir.

Bu hadisin zahiri; hak sahibinin borçlu durumdaki şahsın izni olmadan borçludan hakkını alamayacağına delâlet etmektedir. Halbuki bir önceki hadis; hak sahibinin, borçlunun malını bulduğu takdirde hakkını alabileceğini ifade etmekte idi. Bu durumda iki hadis arasında bir çelişki sözkonusu olmaktadır. Hattâbî bu konuya temasla şöyle demektedir:

"Zahire göre bu hadis, Hind hadisine muhalif sayılmaktadır. Ama aslında bu iki hadis arasında bir muhalefet söz konusu değildir. Çünkü hain, hakkı olmayan bir şeyi zulmen ve düşmanlıkla alan kimsedir. Ama hasmının malından hakkını almasına izin verilen kişi hain değildir. Bu hadisin manası, sana hıyanet eden kişiye, onun yaptığıнын aynısıyla muamele ederek hıyanet etme, demektir. İkinci şahıs, hain değildir; çünkü o kendi hakkı olan bir şeyi almıştır. Birincisi ise başkasına ait bir hakkı gasbetmiştir.

Mâlik b. Enes: "Bir adam, başka birine bin dirhem emanet etse ve emanet edilen şahıs bu parayı inkâr etse, sonra da inkarcı emanet bırakana bin dirhem emanet etse, ikinci emanet edilenin bu parayı inkâra hakkı yoktur.'1 derdi. İmam Mâlik'in arkadaşı İbnü'l-Kasım: "Zannediyorum o bu hadise istinaden böyle derdi" der.

Hanefîlere göre; ikinci emanetçinin inkâr edilen parasına kısas olarak, kendisine emanet edilen bin dirhemi inkâra hakkı vardır. Ama emanet bırakılan İlk mal buğday, ikinci mal arpa olursa caiz olmaz. Çünkü bu takdirde yapılan muamele, satım muamelesi olur. Aynı cinsten olduğunda ise kısastır.

İmam Şafî'ye göre ise, her halükârda ikinci şahsın hakkını alma yetkisi vardır. Şafî'nin dayanağı Önceki Hind hadisidir."

Görüldüğü gibi Hattâbî bu sözleri ile, bir taraftan iki hadis arasında varlığı zannedilen ihtilâfı bertaraf etmekte, diğer yönden ise konu ile ilgili görüşleri ortaya koymaktadır.

Hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a)'in: "Sana emniyet edene emanetini öde, hıyanet edene de hıyanet etme" buyurduğu belirtilmektedir. Buradaki, "sana emniyet edene" ifadesinin iki manaya ihtimali vardır:

1- Sen emanetçi isen, sana bir şey emanet edilmişse,

2- Sana bir şey emanet edildiği zaman, senin emin birisi olduğuna inanılırsa.

Mana ne olursa olsun, hadis-i şerifte kendisine güvenilen kişinin bu güvenin gereğini yapması gerektiği, hak sahibine hakkını vermesinin icabettiği bildirilmektedir. Hıyanet eden bir kişiye de hıyanetinin aynı ile mukabele edilemeyeceği de hadisin muhtevası içerisinde. [\[596\]](#)

Bazı Hükümler

1. Yetimlerin malını idare etmekle görevli olan vasiler, hesabı ıyı tutmalıdırlar.

2. Emanete hıyanet caiz değildir.

3. Emanet, ehline iade edilmelidir. [\[597\]](#)

3535... Ebû Hureyre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Sana güvenene emaneti öde, sana hıyanet edene hıyanet etme." [\[598\]](#)

Açıklama

Tirmizî, bu hadis için; "Hasen garib" demiştir. Hadis önceki hadisin son bölümü üe aynıdır. Burada, orada söylenenlere eklenecek bir şey yoktur. [\[599\]](#)

80. Hediye Kabul Etmek

3536... Hz. Âişe (r.anha)'den rivayet edildiğine göre: Hz. Peygamber (s.a) hediye kabul eder ve karşılığında hediye verirdi. [\[600\]](#)

Açıklama

Hadisin; İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde Rasûhıllah'ın, kabul ettiği hediyeye daha iyisi ile mukabelede bulunduğu belirtilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a)'in hediye kabul etmesi, onun kereminden ve güzel ahlâkındandır. Çünkü hediye ile insanların birbirlerine olan sevgi ve bağlılıkları artar. Efendimiz bir başka hadisinde: "Hediyeleşiniz, birbirinizi seviniz" buyurmaktadır.

Hediye yemek, Hz. Peygamber (s.a)'in özelliklerindendi. O, sadaka kabul etmezdi. Çünkü sadaka insanların kırı idi. Ama hediye öyle değildir.

Hadiste, Rasûlullah (s.a) Efendimizin, kendisine yapılan hediyeye hediye ile karşılık verdiği ifade edilmektedir. Sarihlerin belirttiğine göre; bu karşılık, kendisine hediye edilen nesnenin kıymetinden daha az olmazdı. Hatta az önce işaret ettiğimiz gibi İbn Şeybe'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber'-in verdiği şey, aldığı hediyeden daha değerli olurdu.

Hz. Peygamber'in kendisine verilen hediye karşılığını vermesi; insanlara karşı minnet borcu altında kalmaması içindi. Çünkü minnet borcu, davetin sonucunu menfi bir şekilde etkileyebilir. Ayrıca hediye davete karşılık bir ücret gibi telakki edilebilir. Halbuki Efendimiz, peygamberlik görevi karşılığında ücret almaz. Şûra sûresinin 23. âyetinde: "De ki; ona karşılık sizden bir ücret istemem" buyurulmaktadır.

Bir de meselenin şu yönü var: Hâkimlerin ve idarecilerin hediye almaları rüşvettir. Hz. Peygamber (s.a) de kavminin lideri idi. Dolayısıyla onun lediye alıp da karşılığında bir şey vermemesi münasip olmazdı. Bazı âlim-er; "Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma" [\[601\]](#) manasına gelen âyetin Hz. Peygamber'e has olduğunu, daha fazlası ile karşılık almak için hediye vermek manasına geldiğini söylerler. Bu âlimlerin dediklerine göre Rasûlullah (s.a)'dan başkalarının daha iyisi ile mukabele görmek maksadı ile hediye ver-neleri caizdir.

Mâlikî âlimlerinden bazıları bu hadisle istidlal ederek, verdiği hediye karşılığında mukafat alması âdet olan kişilere -fakirin zengine verdiği hediye pbi- verdikleri hediyeye mukabil bir şeyler vermenin vacip olduğunu söyler-er. Zenginin fakire hediye vermesi ise böyle değildir. İmam Şafî'nin kavli-i [adîmi de böyledir.

Hanefîler ve Şafîîlerin görüşüne göre; karşılık almak için hediye vermek bâtıldır. Çünkü

bu, bilinmeyen bir bedel karşılığında mal satmak denektir. Üstelik hediyein temel esprisi teberrudur. Şu kadar var ki, hediye verilirken bir karşılık şart koşulmuşsa bu şarta uyulması gerekir.

Hattâbî, bazı âlimlere nisbet ederek; karşılık verilip verilmemesi itibariyle hediyeği üç grupta mütâlâa eder:

1- Bir kimsenin, kendisinden daha aşağı durumda olana hediye verme-i, bir şey hibe etmesi halinde bir karşılık verilmesi gerekmez. Çünkü bu, bir ikram ve lütuftur. Patronun işçisine hibede bulunması bu kabildendir.

2- Zayıfın kuvvetiyle, küçüğün büyüğe, fakirin zengine hibe etmesi, hediye vermesi. Bu durumda karşılık vermek gerekir. Çünkü burada hediye vermekten maksat, menfaat sağlamaktır.

3- Bir kimsenin, kendi dengi olan birine hibe etmesi. Bu şekildeki hibede esas olan sevgi ve yakınlıktır. Onun için bir karşılık vermesi gerekmez. Ama, hediye verilirken karşılık verilmesi şart koşulmuşsa o zaman karşılık verilmesi icabeder.

Hattâbî'nin; isimlerini zikretmeden bu görüşleri kendilerine isnad ettiği âlimler, bazı Mâlikîlerdir. Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere, Hanefî ve Şâfiîlere göre hediye karşılığında bir şey vermek şart değildir. Ama hibe eden hediye verirken mukabilinde bir şey şart koşsa o şarta uymak gerekir. [\[602\]](#)

3537... Ebû Hureyre (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Vallahi, bu günden sonra, Kureyşli Muhacirlerden, Ensârdan, Devslilerden ve Sakîflilerden başka hiç kimseden hediye kabul etmeyeceğim." [\[603\]](#)

Açıklama

Hadis-i şeriften anladığımıza göre, Hz. Peygamber (s.a), insanlardan hediye kabul ederdi. Fakat bir gün, artık Kureyşli Muhacirler, Ensâr, Devs, ve Sakîf kabilelerine mensup olanlardan başka hiç kimseden hediye almayacağına yemin etti. Hz. Peygamber (s.a)'ın böyle bir yemin etmesine sebep; Tirmizî'nin rivayetine göre; bir bedevinin Efendimize bir şey hediye edip karşılığını istemesi idi. [\[604\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hediyeleşmek meşrudur.
2. Kişi verilen her hediyeyi kabul etmek mecburiyetinde değildir.
3. Mubah olan bir şeyi yapma veya yapmama konusunda yemin caizdir. [\[605\]](#)

81. Hibeden Dönmek

3538... İbn Abbas (r.anhüma)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Hibesinden dönen, kusmuğunu tekrar yutan gibidir."

Hemmâm, Katade 'nin; "Biz kusmuğu ancak haram olarak biliriz" dediğini söyledi. [\[606\]](#)

3539... İbn Ömer ve İbn Abbas (r.anhürn)'dan, Hz. Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Bir kimsenin bir şey bağışlayıp veya bir şey hibe edip de bundan dönmesi helâl olmaz. Ancak baba çocuğuna verdiğini geri alabilir. Bir bağışta bulunup da onu geri isteyen kişinin durumu; (bir şey) yiyen, doyduğu zaman kusan, sonra da kusmuğunu tekrar yiyen köpeğin durumu gibidir." [\[607\]](#)

3540... Abdullah b. Amr'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Hibe ettiği şeyi geri isteyen kişinin hali, kusup da kusmuğunu yiyen köpeğin hali gibidir. Hibe eden kişi verdiğini geri istediği zaman, durdurulsun ve istediği şey kendisine tarif edilsin, sonra da hibe ettiği şey:ona verilsin." [\[608\]](#)

Açıklama

Bu babda geçen üç hadisin ifade ettikleri hükümfaynı istikamette olduğu için, hepsinin izahını birlikte ele almayı uygun bulduk.

Hibe; sözlükte; faydası olan mal veya başka bir şeyi, bir başkasına ulaştırmaktır. İstilahta ise; bir malı karşılıksız olarak bir başkasına temlik etmek (mallığına vermek) tir.

Hibede bulunan kişiye "vâhib", kendisine hibe edilene "mevhûbun leh", hibe edilen

mala da "mevhûb" denilir.

Bu hadislerden ilki, mutlak olarak ve herhangi bir ayırım yapmadan, hibe eden kişinin hibesinden dönemeyeceğine, ikincisi ise çocuğuna bir şey hibe edenin dışında hiçbir kimsenin hibesinden dönemeyeceğine delâlet etmektedir. Bu iki hadisin zahirine göre, vâhibin hibeden dönmesi haramdır. Üçüncü hadis ise, vâhibin hibeden dönmesinin caiz ama mekruh olduğuna işaret etmektedir. Çünkü son hadiste Efendimiz, hibesinden dönen kişinin halini, kusmuğunu yutan köpeğin haline benzetmiş ve yediğini geri isteyen kişiye önce yaptığı işin köpeğin kusmuğunu yemesine benzediğinin anlatılmasını, sonra da verdiği iade edilmesini istemiştir. Bu tarz, hibeden dönmenin kerâhatla caiz olduğunun delilidir.

Hibe edenin, hibesinden dönmesinin hükmü âlimler arasında ihtilafıdır.

Nevevî'nin belirttiğine göre; İmam Şafî, İmam Mâlik ve Evzaî'ye göre, bir mal hibe eden kişi hibesinden dönemez, verdiği geri isteyemez. Sadece çocuğuna ve torunlarına bir şey hibe eden kişi bu hükmün istisnasıdır. Çünkü baba, çocuğuna bir şey hibe etse hibeden vazgeçebilir.

Üzerinde durduğumuz babın ikinci hadisi bu görüşün delilidir.

Hattâbî; babanın çocuğuna hibe ettiği şeyi geri istemesinin cevazını, çoğunun malı ve canı ile babaya ait oluşu ile de delillendirir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a), birisine: "Sen ve malın babana aitsiniz" buyurmuştur. [\[609\]](#)

Hanefîlere göre; prensip olarak hibeden dönmek caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a) bir hadiste: "Hibe eden kişi, karşılığını almadıkça hibesine baş-asından daha çok hak sahibidir" buyurmuştur. Fakat Efendimiz, hibeden dönmeyi kusmuğu geri yutmaya benzettiği için hibeden dönmek mekruhtur.

Hanefî âlimleri, hibeden dönmenin helâl olmadığını ifade eden hadisi m babın ikinci hadisi- yorumlarken, bunun; hibeden dönmenin haramlığı-a değil, uygun olmadığına delâlet ettiğini söylerler. Nitekim, varlıklı birisi-in dilenciye eli boş döndürmesinin helâl olmadığı tarzında da hadis vardır, ukarıda belirttiğimiz gibi, bu babın üçüncü hadisi de Hanefîlerin görüşü in bir delildir. Çünkü Rasûlullah; hibe ettiğini geri isteyen kişiye yaptığı otülüğünün anlatılmasını, sonra da verdiği iade edilmesini söylemiştir. ayet hibeden dönmek caiz olmasaydı Hz. Peygamber böyle demezdi.

Hanefî fakihlerinden Tahavî, hibeden dönmenin kusmuğu yutmaya bentilmesinin bunun haram olmasını gerektirdiğini fakat, başka bir hadisteki hibeden dönmeyi köpeğin kusmuğunu geri yutmasına benzeten ifadenin bu hükmü ters çevirdiğini söyler. Çünkü köpek mükellef değildir. Dolayısıyla köpeğin kusmuğunu yutması haram olmaz. Öyleyse buna benzetilen şey (hibeden dönmek) de haram olmaz. Hz. Peygamber'in, hibeden dönmeyi mekruh olanın tenzihen mekruh olduğuna delâlet eder. Sübülü's-Selâm sa-ibi ise; Tahavî'nin bu tevilini zikrettikten sonra, bunun uzak bir tevil olduğunu; hadisin siyakına ters düştüğünü söyler.

Hanefîler, mutlak manada hibeden dönmeyi caiz görürler; ama bunu nel bir hüküm olarak görmezler. Bu hükümden yedi şeyi istisna ederler. âtta hibeden dönmeye mani olan şeyleri, -zabtı kolay olsun diye- bir cüm-nin kelimelerinin harfleri ile şifrelendirirler. Bu cümle: cümle-dır. Harflerden her biri, kendilerine hîbe edilen şeyden dönülmesi caiz ollayan bir sınıfı gösterir. Buna göre:

Hibe edilen malda meydana gelen bir ziyadeyi gösterir. Yani, yamçı birisine hibe edilen malda bir fazlalık olmuşsa, hibe eden kişinin o malı :ri alması caiz olmaz.

Hibe eden veya kendisine hibe edilenin ölmesi. Ölüm, arapçada mevt" demektir.

Kendisine hibe edilen kişinin, hibeye mukabil bir şey, yani ivaz ermesi.

Hibe edilen malın, mcvhûbun lehin elinden çıkması, yani hurucu.

Zevciyet, yani evlilik. Karı koca birbirlerine yaptıkları hibeden dönemezler.

Akrabalık, karabet: Bir kimse mahremi olan (taraplardan birisi erkek birisi kadın olsa, birbirleri ile evlenmeleri caiz olmayan akraba) bir akrabasına yaptığı hibeden dönemez. Ana baba, çocuk, kardeş, amca, hala, dayı, yeğen vs. kişiye mahremdir.

Hibe edilen malın helak olması, yok olması.

İşte Hanefîlere göre bu yedi yerin dışında vâhib hibesinden dönebilir. Ancak bunun için, ya her iki taraf razı olmalı, ya da hibeden dönmek hâkimin hükmüne dayanmalıdır. Merginanî, bu şartı; hibeden dönmenin ceva-zındaki ihtilâfa bağlar. Aynî ise, Hidâye şerhi el-Binâye'de; hibeden dönülebilmesi için tarafların rızası veya hâkimin hükmünün şart oluşu için başka sebepler de zikreder.

Hibeden dönmek konusunda Ahmed b. Hanbein mezhebi de Şafiî'nin mezhebi gibidir. [\[610\]](#)

82. Kişinin, Bir İhtiyacını Gidermesi İçin Hediye Vermesi

3541... Ebû Ümâme (r.a), Hz. Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Bir kimse, bir (din) kardeşi için şefaatte bulunur da, kardeşi onun şefaati üzerine hediye verir, o da kabul ederse ribâ kapılarından büyük bir kapı açmıştır." [\[611\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif bir müslümanın işini yapmak için aracı olan kişinin aracılığı karşılığında aldığı hediyein ribâ cinsinden bir şey olduğuna işaret etmektedir.

Fethu'l-Vedûd'da, konu ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"Çünkü iyi olan şefaet teşvik edilmiştir. Hatta bazan insanların işini yapmak için aracı olmak vacip olur. Bu durumda şefaet karşılığında ücret almak, onun ecrini zayi eder. Ribâ da helâli zayi eder." Fethu'l-Vedûd sahibinin bu sözlerinden anlaşıldığına göre; şefaatta bulunmak karşılığında hediye almak haram değildir. Fakat, o hareket için alınacak olan sevabın kaybolmasına sebeptir. [\[612\]](#)

83. Çocuklarının Bir Kısımına Diğerlerinden Daha Çok Mal Bağışlayanın Durumu

3542... Nu'man b. Beşîr (r.a)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Babam bana bir mal bağışladı. -Ravilerden İsmail b. Salim: "Bir kölesini bağışladı" der.-

Annem, Ravâha'mn kızı [Amra]:

Rasûlullah (s.a)'a git, onu bu bağışa şahit tut, dedi. Babam, Rasûlullah'a gidip [onu şahit tuttu], hâdiseyi ona anlatıp dedi ki:

Ben oğlum Nu'man'a bir mal bağışladım. Ama Amra, (Nu'manın annesi) buna, seni şahit tutmamı istedi.

Rasûlullah (s.a):

"Senin başka çocuğun var mi?"

Evet, var.

"Hepsine Nu'man'a verdiğin gibi mal verdin mi?"

Hayır, vermedim. Rasûlullah (s.a):

Bazı râvilerin dediğine göre- "Bu zulümdür"; -bazılarının dediğine göre- "Bu teldedir, [\[613\]](#) buna başkasını şahit tut" buyurdu.

Mağîre'nin rivayetinde, (Rasûlullah):

"İyilik ve lütufta hepsinin eşit olmaları seni sevindirmez mi?" (buyurdu).

Adam:

Evet, dedi. Rasûlullah:

"Buna benden başkasını şahit tut" buyurdu. Mücâhid'in rivayetine göre ise Rasûlullah

(s.a):

"Sana iyilik yapmaları, senin onlar üzerindeki hakkın olduğu gibi aralarında adaletli davranman da onların senin üzerindeki haklarıdır" buyurdu.

Ebû Dâvûd, Zührî'nin rivayeti hakkında der ki:

Bazdan, "Bütün oğullarına (verdin) mi?"; bazıları, "bütün çocuklarına (verdin) mi?" dedi.

Bu konuda İbn Ebî Hâlid, Şa'bî'den rivayetle: "Senin ondan başka oğulların var mı?" dedi.

Ebu'd-Duha da Nu'man b. Beşîr'den rivayetle: "Senin ondan başka çocuğun var mı?" dedi. [\[614\]](#)

3543... Nu'man b. Beşîr'in haber verdiği göre; Babası ona bir köle verdi. Rasûlullah (s.a) kendisine: "Bu köle nedir?" diye sordu. Nu'man:

Benim kölem, onu bana babam verdi. Rasûlullah (s.a):

"Sana verdiği gibi bütün kardeşlerine de verdi mi?"

Hayır.

" Onu geri ver." [\[615\]](#)

3544... Nu'man b. Beşîr (r.a), Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Çocuklarınız arasında adaletli davranınız, oğullarınız arasında adaletli davranınız." [\[616\]](#)

3545... Câbir (r.a)'den rivayet edilmiştir. Der ki: Beşîr'in karısı:

Oğluma köleni hibe et ve bana Rasûlullah (s.a)'ı şahit tut, dedi. Beşîr, Hz. Peygamber (s.a)'e gelip dedi ki:

Falanın kızı, benden oğluna bir köle hibe etmemi istedi ve [benim için] Rasûlullah'ı şahit tut, dedi.

Rasûlullah (s.a):

"Onun kardeşleri var mı?"

Evet.

"Bu doğru olmaz; ben haktan başka bir şeye şahitlik etmem."[\[617\]](#)

Açıklama

Görüldüğü gibi bu babdaki bütün rivayetler aynı hâdiseyi konu edinmekte ve aynı manayı ifade etmektedir. Rivayetlerin hepsini göz önünde bulundurarak hâdiseyi şöyle özetleyebiliriz:

Beşîr (r.a), Ravâha'nın kızı Amra'den olan oğlu Nu'man'a bir köle bağışlamış fakat Amra; bu bağışa Hz. Peygamber'in (s.a) tensip ve şهادeti olmadan köleyi kabul etmeyeceğini söylemiş, bunun üzerine, Beşîr, Nu'man'ı alarak Hz. Peygamber (s.a)'e gitmiş ve hâdiseyi nakletmiş. Hz. Peygamber (s.a), Beşîr'e başka çocuğunun olup olmadığını sormuş, olduğunu öğrenince de Nu'man'a veriği gibi diğer çocuklarına da mal bağışlayıp bağışlamadığını sormuş, Nu'man da bağışlamadığını söylemiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber bunu doğru bulmamış ve böyle bir olaya şahitlik edemeyeceğini söylemiş.

Kütüb-i Sitte'nin tamamında yer alan bu hadisin rivayetleri arasında bazı küçük farklılıklar mevcuttur. Ancak bu farklar, mana ve hükme tesir edecek tarzda değildir. Ya bazı kelime değişiklikleri, ya da kimilerinin daha muhtasar, kimilerinin daha mufassal oluşu şeklindedir. Nitekim Ebû Dâvûd'da-ki rivayetler arasında da bazı farklar vardır.

İslâm âlimleri, babanın sağlığında çocuklarından bir kısmına mal bağışlayıp bir kısmını mahrum etmenin caiz olup olmadığına ihtilâf etmişlerdir.

Tâvûs, Atâ b. Ebî Rebâh, Mücâhid, Urve, İbn Cüreyc, Nehâî, Şa'bî, İbn Şübrüme, Ahmed b. Hanbel, ve diğer bazı âlimlere göre; babanın, çocuklarından bir kısmını ayırıp, bir kısmına mal bağışlaması bâtıldır, geçerliği yoktur.

Süfyân-ı Sevrî, Leys b. Sa'd, Kasım b. Abdurrahmah, Muhammed b. Münkedir, Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf, Muhammed, Şafiî ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel'e göre ise; böyle bir hibe caizdir, ancak mekruhtur. Babanın mal bağışlama konusunda çocuklarına eşit davranması menduptur. Bu gruptaki âlimler, üzerinde durduğumuz hadisteki emri nedbe hamletmişlerdir. Yani Hz. Peygamber (s.a)'in mal bağışında çocuklar arasında eşit davranılmasını emretmesi, bunun vacip oluşuna değil, mendup oluşuna delâlet eder.

Babanın bazı çocuklarına mal bağışlamasını caiz görenler; görüşlerini çeşitli delillerle takviye ederler. Bunlardan Buharı şârihi Aynî'nin en kat'i delil dediği şöyledir:

Bütün âlimlerin ittifakı ile sabittir ki, çocukları olan bir baba sağlığında iken malının tamamını veya bir kısmını yabancı birisine hibe etse bu hibe caizdir. Yabancı birine malını bağışlama hakkına sahip olan birisinin, kendi çocuklarına bağışlama hakkı neden olmasın?!

Yukarıda, babanın mal bağışı konusunda çocukları arasında eşit davranması gerektiğini

söyleyenlerden birisinin de Ahmed b. Hanbel olduğuna işaret etmiştik. Ancak, Ahmed b. Hanbeî'nin görüşü, böyle bir hibenin asla geçersiz olduğu istikametinde değildir. Hibe geçerlidir, ama babanın bu hibesinden dönmesi vaciptir. Şayet dönmezse günahkâr olmakla birlikte, kendisine bağış yapılan çocuk mala sahip olur. Yine Ahmed b. Hanbel'e göre; çocuklardan birisinin borçlu veya muhtaç olması gibi hallerde, babanın sadece o çocuğa bağışta bulunmasının mahzuru yoktur.

Bizzat hadisteki bazı ifadeler de, bu görüşün isabetine delâlet etmektedir. Rivayetlerden birisinde Hz. Peygamber (s.a): "İyilik ve lütuf ta sana eşit davranmaları seni sevindirmez mi?" buyurmuştur. Bu ifade, çocuklar arasındaki eşitliğin vacip değil müstehap olduğunu gösterir.

Yine Efendimiz; "Buna benden başkasını şahit tut" buyurmuştur. Eğer o çocuğa hibe caiz olmasaydı Rasûlullah bunu kökten reddeder, başkasını şahit tutmasını emretmezdi. Çünkü eğer bir çocuğa bağış caiz olmasa idi, her insanın şهادeti bâtil olurdu.

Hz. Peygamber'in asbahmdan, çocuklarının bir kısmını diğerlerine tercih edenlere rastlanmaktadır. Nitekim Hz. Ebû Bekir, diğer çocuklarına değil sadece Hz. Âişe'ye bağışta bulunmuştur.

Ebû Yusuf'u, hibe konusunda çocuklar arasında eşitliği şart koşmayanlar arasında saymıştık. Ancak bu âlime göre; baba, bir çocuğuna mal bağışlarken diğer çocuklarına zarar vermeyi kastederse bu hibe caiz değildir.

Hibede çocuklar arasında eşitliği şart koşan ve bunun müstehap olduğunu söyleyen âlimler, eşitliğin sıfatında ihtilâf etmişlerdir. Yani, erkek-kız bütün çocuklara eşit mi davranmak gerekir, yoksa mirasta olduğu gibi erkeğe iki kıza bir mi verecektir? Muhammed b. Hasen, Ahmed. b. Hanbel, İshak b. Râhûyeh, Şâfillerden bazı âlimler ve Mâlikîlere göre; çocuklar arasında hibedeki eşitlik mirastaki gibidir. Yani oğlana iki, kıza bir hisse verilmelidir. Bunların dışındaki âlimlere göre ise; erkek ve kız arasındaki ikili birli taksim, mirasa aittir. Hibede adalet, kız erkek hepsine eşit verilmekle sağlanır. Beyhakî'nin İbn Abbas'tan merfû olarak rivayet ettiği şu hadis bu görüşe delildir: "Atıyye ve bağışta çocuklar arasında eşit davranınız. Ben çocuklardan birisini üstün tutacak olsaydım kadınları üstün tutardım."

Hadisin ihtiva ettiği diğer hükümleri de şöylece özetleyebiliriz:

1- Babanın, küçük çocuğu üzerine velayet hakkı vardır. Onun malını satma, kabzetme, onun âdına mal satın alma, hatta kendi malını ona satma hakkına sahiptir.

2- Bir konuda hâkimi şahit tutmak caizdir. Yani bir hakkın tesbitini hâkimin şهادeti ile temin caizdir.

3- Hâkimin bildiği bir konuda kendi bilgisine istinad ederek hüküm vermesi caizdir. [\[618\]](#)

84. Kadının Kocasının İzni Olmadan Hediye Vermesi, Bağışta Bulunması

3546... Amr b. Şu'ayb, babası vasıtasıyla dedesinden Rasûlullah (s.a)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Kocasını ismetine mâlik olduğu zaman (evli olduğu zaman) bir kadının malında bağışta bulunması caiz değildir."[\[619\]](#)

3547... Amr b. Şu'ayb'ın babası vasıtasıyla Abdullah b. Amr (r.a)'den rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Bir kadının, kocasının izni olmadan bağışta bulunması caiz değildir."[\[620\]](#)

Açıklama

Bu iki rivayet aslında aynı hadistir. Aralarında isnad farklılığı vardır. İbn Mâce'nin rivayetinde; Hz. Peygamber (s.a)'in bu sözleri hutbe irade ederken söylediğine işaret edilmektedir.

İlk rivayette, "Kadının malında bağışta bulunması..." denilmiş, yani mal kadına izafe edilmiştir. Bunun iki türlü yoruma ihtimali vardır:

1- Maksat, kadının kendi malıdır. Hz.Peygamber (s.a) kocasının izni olmadan kadınların kendilerine ait mallardan bağış yapamayacaklarını, hediye veremeyeceklerini ifade buyurmuştur. Bu durumda, yasak tenzîhen mekruha hamledilir. Kadınlar; mal idaresinde, mal harcamada yerli yerince hareket edemezler, yaptıklarının sonucunu hakkıyla değerlendiremezler. Onun için hediye vermek, bağış yapmak gibi hayır olan şeylerde dahi kocalarına danışmalı, onların iznini almalıdırlar. Âlimlerin çoğunluğuna göre; bu, iyi geçinme ve kocanın gönlünü hoş tutma manasınadır.

Malın kadına ait mal olması durumunda ikinci bir ihtimal daha var ki; o da, kadının reşid olmaması halidir. Yani kadın reşid olmadığı takdirde malından verdiği hediye veya bağış kocasının iznine bağlıdır.

Âlimlerin cumhuruna göre; kadınların kendi mallarından sadaka vermeleri, bağışta bulunmaları, hediye vermeleri caizdir. Çünkü Rasûlullah (s.a), kadınları sadaka vermeye teşvik etmiş; onlar da küpelerini, yüzüklerini Bilâl (r.a)'in elindeki bir torbaya atmışlardır. Bu da kocalarının izni olmadan olmuştur.

Âlimlerden Leys; kadın, kocasının izni olmadan malının üçte birinden az da olsa hediye

veremez, bağışta bulunamaz görüşündedir.

Tâvûs ve Mâlik'e göre; bir kadın malının üçte birinden azını bağışlamak veya hediye vermek konusunda kocasının iznine muhtaç değildir. Ama üçte birinden fazlası için onun iznini alması gerekir.

Sindî'nin bildirdiğine göre; Şafiî, Kur'an, sünnet ve aklın bu hadisin hilâfına delâlet ettiğine işaretle, bu hadisin sabit olamayacağını söylemiştir. Çünkü kadın, sahibi olduğu malını dilediği gibi tasarruf edebilir.

2- Hadiste sözkonusu edilen maldan maksat, kocanın malıdır. Kocanın malı, kadının elinde bulunduğu için mecazen "malında" denilmiştir.

Eğer maksat; kocasının malı ise, hadisin zahiri kastedilmiş olur. O zaman hadis haramlığa hamledilir. Yani, kadınların kocalarının malından onların izni olmadan bağışta bulunmaları, hediye vermeleri haramdır. [\[621\]](#)

85. Umra Konusu

Umrâ: Kâmus'ta tarif edildiğine göre; bir adamın, malım bir kimseye, kendisinin veya onun hayatına bağlayarak vermesi demektir. Meselâ birisi, "Ömrüm oldukça veya ömrün oldukça bu ev senindir, ölümden sonra benimdir" derse bu muamele umrâ olmuş olur.

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre umrâ; mal sahibinin ömrü ile kayıtlanabileceği gibi, kendisine mal verilen kişinin ömrü ile de kayıtlanabilir.

Hanefî fikhının tanınmış eserlerinden el-Hidâye'de umrâ: "Evini, ömrü boyunca ona vermesidir. Öldüğü zaman kendisine döner" diye tarif edilmektedir. Aynî, Hidâye'yi şerhettiği eseri el-Binâye'de, Hidâye'nin tarifini şu şekilde tefsir eder: "Bir kimsenin; evini, ömrü boyunca yani mal verilenin ömrü boyunca başka birine vermesidir. Kendisine mal verilen kimse ölünce mal sahibine döner." Bunun suretinin şöyle olduğu da söylenmektedir: "6u evimi umrâ yoluyla sana verdim veya bu evim ömrüm boyunca yahut da ya-

sadığım müddetçe ya da hayatın boyunca veya sen yaşadıkça senindir. Öldüğün zaman bana geri verilecektir."

Görüldüğü gibi bu ifadelerden; umrâ muamelesinin, mal sahibinin de, kendisine mal verilen kişinin de ömrüne bağlı olarak aktedilebileceği anlaşılmaktadır.

Umrâ muamelesi cahiliye devrinden kalma bir âdettir. Araplar bir araziye veya evi hayat boyunca birisine verir, o adam öldükten sonra da geri alırlardı. İslâmiyet bunu iptal etmiş, hibelerdeki umrâ şartını hükümsüz sayarak, malın hibe edilen kimseye ait olduğunu ifade

etmiştir. Muteber hadis kitaplarımızda bu manaya gelen bir çok hadis vardır.

Şimdi de Ebû Davud'un umrâ konusunda derlediği hadisleri görelim, sonra da umrâ ile ilgili olarak âlimlerin söylediklerine göz atalım.

Hadisleri terceme ederken "umrâ" kelimesini aynen aktaracağız. Çünkü kelimenin tam karşılığı yoktur, ancak mana olarak anlaşılabilir. [\[622\]](#)

3548... Ebû Hureyre (r.a), Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Umrâ caizdir." [\[623\]](#)

Açıklama

Aslında, umrâ konusundaki hükümleri, babın tüm hadislerini terceme ettikten sonra vermek istiyoruz. Ancak burada metnin anlaşılması için birkaç kelime söylemek istiyoruz.

"Umrâ caizdir" cümlesinin manası şudur: Umrâ sahihtir, mal kendisine verilen kişiye o öldükten sonra da varislerine aittir. Umrâ yapana (bağışlayana) geri verilmez. Hadisin bazı rivayetlerinde de "Umrâ, onun ehline caizdir" denilmektedir. Yani mal, tam manasıyla mu'merun lehe (kendisine verilene) aittir. [\[624\]](#)

3549... Velid Hemmâm'dan; Hemmâm Katâde'den, Katâde Ha-sen'den o da Semüre kanalıyla Rasûlullah (s.a)'dan önceki hadisin benzerini rivayet etti. [\[625\]](#)

3550... Câbir (r.a)'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurdu:

" Umrâ, kendisine hibe yapılan kişiye aittir." [\[626\]](#)

3551... Câbir (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Bir kimseye Ömürlük mülk verilirse o kendisine ve çocuklarına aittir. Çocuklarından adama vâris olanlar, verilen o mülke de vâris olurlar. [\[627\]](#)

3552... Bize Ahmed b. Ebi'l-Havârî haber verdi, bize Velid Ev-zaî'den naklen haber

verdi. Evzaî Zührî'den, Zührî Ebû Seleme ve Urve'den, onlar Câbir'den, Câbir de Hz. Peygamber (s.a)'den bu (önceki) hadisi aynı mana ile rivayet ettiler.

Ebû Dâvûd dedi ki: "Leys b. Sa'd, Zührî'den Zührî Ebû Seleme'den, o da Câbir'den böylece rivayet etti."[\[628\]](#)

Açıklama

Bu bâbdaki hadisler, umrâ yoluyla mal bırakan kişinin, kendisine mal verilen şahsın çocuklarını anmadan mal vermesi ile ilgilidir. Yani kişinin; "hayatta olduğun müddetçe - veya ben hayatta olduğum müddetçe- bu mal senindir" deyip mal verdiği şahsın çocuklarını hiç anmaması ile ilgilidir. Bundan sonra gelecek olan babda da, ömrü boyunca kullanmak üzere mal verirken mal verilenin yanı sıra onun çocuklarının da anılması suretiyle yapılan akitleri konu alan hadisler yer almıştır. Konuda bütünlük olması için biz meselenin fikhî hükümlerini vermeden bu hadisleri de terceme etmek, sonra da konu ile ilgili hükümleri ele almak istiyoruz. [\[629\]](#)

86. Ömürlük Mal Verirken; "...Ve Çocukları İçin" Diyen Kişinin Durumu

3553... Câbir b. Abdillâh (r.a)'dan, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Herhangi bir kimseye ve çocuklarına ömürlük bir mal verilse o mal, verilen kimsenindir, verene geri dönmez. Çünkü o, kendisinde miras cereyan eden bir şey vermiştir." [\[630\]](#)

3554... Bize Haccâc b. Ebî Ya'kub haber verdi, bize Ya'kub haber verdi, bize Ya'kub'un babası (İbrahim b. Sa'd) Salih'ten, Salih de İbn Şihâb'tan önceki hadisi aynı isnad ve aynı mana ile rivayet etti.

Ebû Dâvûd dedi ki:

Onu, aynı şekilde Ukayl ve Yezid b. Ebî Habîb de İbn Şihâb'dan rivayet ettiler. Evzâî'nin İbn Şihâb'dan rivayetinin lafzında ihtilâf edildi. Mâlik'in hadisinin benzerini Füleih b. Süleyman da rivayet etti. [\[631\]](#)

3555... Câbir b. Abdillâh'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a)'ın caiz gördüğü umrâ: "Bu senin ve çocuklarımdır" denilerek yapılandır. Fakat: "Yaşadığın müddetçe bu mal senindir" denildiğinde, o mal sahibine döner. [\[632\]](#)

3556... Câbir (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

Rukbâ yapmayınız, [\[633\]](#) umrâ yapmayınız. Her kime rukbâ veya umrâ yolirile bir şey verilirse o vârislerine aittir." [\[634\]](#)

3557... Câbir b. Abdillâh (r.a) şöyle demiştir:

Ensârdan bir kadına oğlu bir hurma bahçesi vermişti. Kadın öldü. Oğlu:

Onu ben hayatı müddetince vermiştim, dedi. Oğlanın kardeşleri de vardı.

Onun hakkında Rasûlullah (s.a) şöyle hüküm verdi:

"O bahçe, hayatında da ölümünde de kadına aittir."

Oğlan: Ben bahçeyi ona sadaka olarak vermiştim, dedi.

Rasûlullah (s.a):

"Bu (tasadduk) sana daha uzaktır, (sadakadan dönmen, hibeden dönmenden daha uzaktır)." buyurdu. [\[635\]](#)

Açıklama

Bu babdaki hadisler, çeşitli şekillerde yapılan umrâ muamelesini konu edinmektedir. "Umrâ"nın ne demek olduğunu daha babın başında, hadisleri tercemeye başlamadan önce anlatmıştık. Burada o konuya girmeden çeşitli suretleri ve bunlara ait hükümler üzerinde durmak istiyoruz:

Âlimlerin büyük çoğunluğu genel manasıyla, ümranın caiz olduğu görüşündedirler. Mâl, sağlığında kendisine verilen kişiye ait olduğu gibi öldükten sonra da vârislerine aittir. Ashabtan Câbir, İbn Abbas, Abdullah b. Ömer ve Ali b. Ebî Tâlib; daha sonrakilerden Kadı Şüreyh, Mücâhid, Tâvûs ve Sevrî de bu görüştedirler. Daha sonraki âlimlerde de bu konuda pek ihilâf yoktur. Sadece İmam Mâlik'in, "Umrâ, malın kendisinin değil, menfaatinin temlikidir" dediği rivayet edilir. Bu görüşe göre umrâ yoluyla verilen mal, mu'merun lehin ölümü ile vârislerine geçmez. İmam Şafiî'nin ilk görüşü de bu şekildedir.

İmam Nevevî, Şafiî ulemasına nisbet ederek ümranın üç şekilde yapıldığını söyler:

1- Mal sahibi, bir adama: "Şu evi (veya başka bir malı) sana umrâ yoluyla (ömürlük) verdim. Sen öldüğün zaman da çocuklarının veya vârislerinin olsun" der.

Bu şekildeki bir temlik ihtilafsız sahihtir. Kendisine mal verilen şahıs, bu söz ile verilen mala sahip olur. Bu bir hibe demektir. Adam öldüğünde mal vârislerine intikal eder. Varisi

yoksa hazineye kalır. Malı hibe eden kişiye iade edilmez.

Malın, hibe edene iade edilmeyeceği; Hanefî, Şafiî ve Hanbelîlerin görüşüdür. İmam Mâlik'e göre vâhibe iade edilir.

2- Mal sahibi karşısındakine: "Şu malı sana ömürlük verdim" der, vârislerini veya çocuklarını anmaz.

İmam A'zam, İmam Ahmed, Süfyân-ı Sevrî, Ebû Ubeyd ve sonraki mezbehinde de İmam Şafiî, bu umrânın sahih olduğu görüşündedirler.

Bu konuda iki görüş daha vardır: İmam Şafiî'nin ilk mezhebine göre; kendisine mal verilen kişi ölünce mal, önceki sahibine (hibe edene) iade edilir. O ölmüşse vârislerine verilir. Diğer bir görüşe göre de, mal kendisine verilen kişinin elinde ariyet hükmündedir. Veren kişi istediği zaman geri alabilir.

3- Mal sahibi karşısındakinin çocuk ve mirasçılarını anmadan; "Şu malı hayatın boyunca sana verdim, sen öldüğünde bana veya varislerime iade edilecek" demiş olabilir. Bu şekildeki bir umrânın hükmü ihtilafıdır.

Şafiî ulemasının çoğunluğuna göre; bu durumdaki umrâ sahih, şart bâtıldır. Yani mal, hibe edenin elinden tamamen çıkmış, hibe edilenin mülkü olmuş olur.

Ahmed b. Hanbel'e göre; bir vakte bağlanmadan yapılan umrâ sahih, vakitle kayıtlı olanı bâtıldır.

Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere umrâ; âlimlerin büyük çoğunluğuna göre malın aynını temliktir. Dolayısıyla kendisine mal verilen kişi, o malda; satmak, hibe etmek, tasadduk etmek gibi her türlü tasarrufta bulunabilir.

İmam Mâlik'e, Leys'e ve birinci mezhebinde İmam Şafiî'ye göre umrâ; malın aynını değil, menfaatini temliktir. Kendisine mal verilen kişi mala mâlik olamaz.

Kaynaklarda umrâ anlatılırken genellikle ev ve arazi misâl verilir. Zaten hadisler de ev ve arazi hakkında varid olmuşlardır. Bu yüzden akla, acaba menkul mallarda da umrâ caiz midir? şeklinde bir soru gelmektedir. Menkuldeki umrâ, ne tasavvur ne de hüküm olarak sözkonusu edilmemiştir. Ancak Şafiî âlimlerinden er-Râfiî, umrâyı anlatırken köleyi de misâl vermiştir. Bundan, menkul mallarda da ümrânın caiz olduğu sonucuna varılmaktadır. [\[636\]](#)

87. Rukbâ

Rukbâ: Rukûb ve murakabeden alınma bir sözdür. Umrâ gibi, özel bir mal bağışlama türüne verilen isimdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi mal sahibinin başka birine: "Şu evi

sana rukbâ yolu ile verdim. Sen benden Önce ölürsen mal bana geri dönecek. Ama ben daha önce ölürsem mal senin olacak" demesi sureti ile yapılır.

Rukbâ'nın; konulduğu fikhî mana ile alâkası şu yöndedir: Rukbâ, gözetmek manasındaki murakabe rnasdanndan alınmadır. Bu muamelede de taraflardan her biri mala sahip olabilmek için, öbürünün ölümünü gözetmektedir.

Rukbânın hükmü ihtilafıdır. Bu konudaki farklı görüşleri, hadislerin tercemesini yaptıktan sonra ele alacağız. [\[637\]](#)

3558... Câbir (r.a)'den, Rasûlullah (s.a)'m şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Umrâ, ehli için caizdir (mal, kendisine hibe edilen kişiye aittir). Rukbâ, ehli için caizdir." [\[638\]](#)

3559... Zeyd b. Sabit (r.a), Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Kim bir malı umrâ yoluyla (ömürlüğüne) verirse, o hayatında .'a ölümünde de verildiği kişiye aittir. Malınızı rukbâ yoluyla vermeyiniz. Her kim bir malını rukbâ yoluyla verirse o mal kendi yolunda-t ir (mal miras olur)." [\[639\]](#)

3560... Mücâhid şöyle demiştir:

Umrâ: Bir adamın başka birisine: "O mal yaşadığım müddetçe sana aittir" demesidir.

Adam böyle dediği zaman, mal o şahsın ve vârislerininindir.

Rukbâ: Bir insanın: "O (mal) ikimizden sonraya kalanındır" demesidir. [\[640\]](#)

Açıklama

Bu babda, rukbâ hakkında iki hadis bulunmaktadır. Üçüncüsü hadis değil, Mücâhid'in umrâ ve rukbâyı tarifleridir. Biz iki hadisi ele alıp, ihtiyaç duyulan izahı yapmaya çalışacağız.

Birinci hadiste Rasûlullah (s.a) Efendimiz, umrâ ve rukbânın ehilleri için caiz olduğunu ifade etmektedir. Âlimler bunun; umrâ veya rukbâ yoluyla verilen malın, verildiği kişiye ait olduğu manasına geldiğini söylemektedirler.

İkinci hadiste Efendimiz: Önce, ümrânın hükmünü beyan etmiş, sonra da: "Malınızı rukkâ yoluyla vermeyiniz; şayet vermiş iseniz o kendi yolundadır" buyurmuştur. Nesâî'nin bir rivayetinde, malın kendi yolunda oluşu "miras yoludur" şeklinde ifade edilmiştir. Yani mal, miras olarak vereseye intikal edecektir. Nesâî'deki diğer bir rivayette ise: "Mallarınızı ruk-bâ yoluyla vermeyiniz, bir kimse rukkâ yoluyla bir şey verirse o verene aittir"

buyurulmaktadır. Nesâî'deki bu ikinci rivayet açık bir şekilde rukkâ yoluyla verilen malın vericiye ait olduğunu ifade etmektedir.

Hz. Peygamber'in, "Mallarınızı rukkâ yoluyla vermeyiniz" sözünü şâ-rihler, haramlığa hamletmemekte, bunun bir tavsiye niteliğinde olduğuna işaret etmektedirler. Âlimlerin ifadesine göre Efendimiz bu sözü ile, "Mallarınızı boş yere elden çıkarmayınız, insan yaptığım bir maslahata mebni olarak yapmalıdır. Ama yapmışsanız bu sahihtir" demek istemiştir.

Tabî bu izah rukkâyı caiz gören âlimler tarafından yapılmaktadır. Ama hadisin zahiri rukkâyı yasak etmektedir.

Rukkânın hükmü âlimler arasında ihtilâfıdır. Bazı âlimler, umrâ ile rukkâyı aynı hüküm içerisinde mütâlâa etmişler ve, "umrâ gibi rukkâ da caizdir" demişlerdir. Bu babın ilk hadisi bu görüşe uygundur. Tirmizî, Rasûlullah'ın ashabından bazılarının ve sonraki âlimlerin bir kısmının bu görüşte olduğu söyler. Yine Tirmizî'nin ifadesine göre Ahmed b. Hanbel ve İshak'ın mezhepleri de bu istikamettedir.

Kaynaklarda, İmam Şafî'nin de rukkâyı caiz gördüğü kaydedilmektedir. Hanefî imamlarından Ebû Yusuf da rukkânın caiz olduğu kanaatindedir.

Hanefîlerden İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed ile İmam Mâlik'e göre rukkâ caiz değildir. Rukkâ yoluyla verilen mal, verildiği şahsın elinde ariyet hükmündedir. Dolayısıyla, veren şahıs dilediği zaman alabilir. Bu görüşte olanlar; Hz. Peygamber (s.a)'in, umrâya izin verip rukkâyı yasak ettiğini bildiren bir hadisine dayanırlar. Ancak Muğnî'de, bu hadisin bilinmediği söylenerek karşı çıkılır; Etrazî ise; İmam A'zam gibi sika zâtların bu hadise sarıldıklarını söyleyerek Muğnî'nin dediğine itiraz eder. Aynî ise; Etrazî'nin sözleri ile hasmın karşısına çıkılamayacağını ve onun ikna edilemeyeceğini söyler. Çünkü hadisin râvileri belirtilmemiştir.

Aynî: İmam Ebu Yûsuf'la tarafeyn arasındaki ihtilâfın, kelimenin manasından kaynaklandığını söyler. Aynfriin verdiği malumata göre rukkâ; hem irkâb hem de terakkub manasına gelir. İrkâb manasında aldığımız zaman mana: "Evimin rakabesi sana aittir." demek olur. Rukkâyı caiz görenler bu manayı kasetmişlerdir. Terakkub manasına alındığında ise, "Bu ev ben ölürsem senin, sen ölürsen benim" anlamındadır ki kabul etmeyenler bunu kasetmişlerdir.

Aynî'nin söylediği, zahirdeki ihtilâfı halletmektedir. Ancak fıkıh istilâhında rukkânın irkâb manasında, "evimin rakabesi senindir" manasına kullanıldığını kimse söylememektedir.

Rukbâyı bâtil sayanların hareket noktalarından birisi de, temlikin hatar'a bağlanmasıdır. Yani ev sahibi; olup olmayacağı kesin bilinmeyen bir şeye bağlayarak malını temlik etmektedir ki, bu yolla yapılan bir temlik bâtildir. O zaman da mal verildiği kişinin elinde ariyet olarak kalır. Üstelik söylenen şekliyle rukbâ; iki kişiden herbirinin diğerinin ölümünü arzulaması manasına gelir ki, bu da caiz değildir.

İki görüşün arasını uzlaştırma babında, Bezlü'l-Mechûd'da, Muhammed Yahya adındaki zâttan bir nakil yapılmıştır. Bunun özeti de şudur:

Rukbâyı caiz görenler bununla; kendisine hibe edilen kişi vâhibten önce ölürse, malın vâhibe geri verilmesi şartı ile hibeyi kastederler. Bâtil sayanlar ise; temliki, iki kişiden önce ölenin ölümüne bağlamayı anlamaktadırlar. Çünkü bir malı, olup olmayacağı belli olmayan bir şeye bağlayarak temlik caiz değildir. Demek ki ihtilâf; rukbânın manasındaki tefsir farklılığına dayanan lafzî bir ihtilâftır. [\[641\]](#)

88. Ariyetin Tazmini

Ariyet; -âriyyet şeklinde de okunabilir- "teâvür" kelimesinden ismi masdar olan "âre" kelimesine mensuptur. Teâvür de; nöbetleşe birbirinden alma manasındadır. Ariyet verilen mal, veren ile alan arasında nöbetle kullanıldığı için bu isim verilmiştir.

Ariyetin, sür'atle gidip gelme manasına gelen "âre" den; veya filinden alındığını söyleyenler de vardır. Ariyet verilen mal, karşılıksız olduğu, bedelden âri bulunduğu için bu isim verilmiş olmaktadır. Bir kısım âlimler ise ariyetin, "âr" sözüne mensup olduğunu söylerler. Âr, ayıp demektir. Ariyet; mal istemekte bir çeşit zillet ve ayıp bulunduğu için bu adı almıştır. Fakat bu nisbet pek doğru görülmemiştir.

Ariyet, ıstılahta: Bir malın menfaatim birisine, meccânen yani bir bedel mukabilinde olmaksızın, rücûu kabil olmak üzere filhal temlik olunmasıdır.

Meccânen kaydıyla icâre; filhal kaydıyla vasiyyet, rücûu kabil olmak kaydıyla da hibe tarifden hariç bırakılmıştır.

Tariften de anlaşılacağı üzere ariyet: İyreti olarak kullanılıp geri verilmek üzere alınan mal demektir.

Ariyete, "müstear" veya "müâr" da denilir. Ariyet vermeye "iare", ariyet verene "muâr", ariyet alana da "müsteâr" denilir.

Bu bab, iare olarak verilen malın yok olması durumunda tazmininin gerekliliği konusundaki hadisleri ihtiva etmektedir. Biz bu meseleyi, hadislerin tercemesinden sonraya bırakıp, şimdi Hanefî mezhebine göre iareye ait bazı konulara çok kısa olarak temas etmek istiyoruz.

Diğer akitlerde olduğu gibi, iare de icab ve kabulle gerçekleşir. Yani, muîr, sarahaten veya delâleten malını ariyet olarak verdiğini söyler ve müsteîr de bunu kabul eder. Yahut da müsteîr bir kimseden malını ariyet olarak ister, mal sahibi de verdiğini söyler. İare konusunda mal sahibinin sükutu kabul sayılmaz. Ama teati yolu ile de iare akdi yapılabilir.

İare, menkul ve gayrimenkul bütün mallarda cereyan eder. Paranın veya ölçülüp tartılan malların iaresi, karz sayılır.

Müsteîr, iare ile aldığı malın menfaatına meccânen mâlik olur. Dolayısıyla mal sahibi daha sonra müsteîrden ücret isteyemez. Ama müsteîr, ariyet olan malı muîr istediği anda vermek zorundadır.

Ariyet olan mal bir arazi ise ve ağaç dikilmek ya da bina yapılmak için alınmışsa, müsteîr o araziye ekin ekebilir veya bina yapabilir. Ancak muîr istediği zaman ağacı veya binayı söküp tarlayı geri verecektir. Müsteîr bir tarlayı, ekin ekmek için ariyet olarak alır ve ekin ekerse, tarla sahibi ekin hasat edilinceye kadar tarlasını isteyemez.

Müsteîr, ariyet olarak aldığı malı birisine kira ile veremez. Eğer verir de mal helak olursa onu zâmin olur.

Mal, kullanan şahsa göre değişik etkilenen bir mal değilse, müsteîr başka birine iare olarak verebilir. Ancak mal sahibi, bir başkasına vermemesi için şart koşmuşsa o zaman veremez.

Ariyetin sahibine geri verilmesi için gerekli olan ücret müsteîre aittir.

İare, taraflar için bağlayıcı bir akit değildir. Dolayısıyla muîr istediği zaman malını geri alabileceği gibi müsteîr de dilediği zaman iade edebilir. İare için bir zaman tayin edilmiş bile olsa durum aynıdır. Sadece yukarıda temas edilen ekin ekmek için ariyet olarak alınan tarla meselesi bu hükümden müstesnadır.

Muîr veya müsteîrden birisinin ölümü ile de iare akdi sona erer. [\[642\]](#)

3561... Semüre (r.a), Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

" El, aldığı malı ödeyinceye kadar ondan sorumludur." [\[643\]](#)

Sonra Hasen unuttu ve: "O eminindir, kendisine sorumluluk yoktur." dedi. [\[644\]](#)

3562... Ümeyye b. Safvân b. Ümeyye'nin, babasından (Safvân) rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a), Huneyn gününde ondan (Safvân'dan) ariyet olarak zırhlar aldı. Safvân: Bu gasb mı Ya Muhammed?! dedi. Rasûlullah (s.a):

"Hayır, aksine telef olduğu takdirde de bedeli ödenmek üzere alınan bir ariyettir" dedi.

Ebû Dâvûd dedi ki:

"Bu rivayet; Yezid'in Bağdat'taki rivayetidir. Vâsıt'daki rivayetinde ise bundan ayrı bazı değişiklikler vardır."[\[645\]](#)

3563... Abdullah b. Safvân'ın, ailesinden (bazı) kişilerin rivayet ettiğine göre;

Rasûlullah (s.a):

"Ya Safvân! Sende silah var mı?" dedi.Safvân:

Ariyet olarak mı, gasb olarak mı (istiyorsun)? dedi. Hz. Peygamber (s.a):

"Hayır (gasb olarak değil), ariyet olarak." dedi. Bunun üzerine Safvân, otuzla kırk arası silahı ariyet olarak verdi. Rasûlullah (s.a) Huneyn savaşını yaptı. Müşrikler hezimete uğrayınca, Safvân'ın zırhları toplandı, ama onlardan bazıları kayboldu.Rasûlullah (s.a) Safvân'a:

"Bizsenin zırhlarından bazıılarını kaybettik. Sana bedellerini ödeyelim mi?" dedi.Safvân:

Hayır ya Rasûlallah, çünkü bugün kalbimde o gün olmayan şeyler var, dedi.

Ebû Dâvûd: "Safvân, zırhları müsiüman olmadan önce ariyet olarak vermişti, sonra müslüman oldu" dedi.[\[646\]](#)

3564... Bize Müsedded haber verdi, bize Ebu'l-Ahvâs haber verdi, bize Abdü'l-Aziz b. Râfi' Atâ'dan naklen haber verdi, Atâ da Safvân ailesinden olan kişilerden şöyle rivayet etti:

Rasûlullah (s.a), ariyet olarak aldı... Râvi Önceki hadisin manasını nakletti.[\[647\]](#)

3565... Ebû Ümâme (r.a), Rasûlullah (s.a)'ı şöyle buyuyurken işittiğini rivayet etmiştir:

"Şüphesiz Allah (c.c) her hak sahibine hakkını vermiştir. Vârise vasiyyet yoktur. Kadın, kocasının izni olmadan evinden hiçbir şey sarf edemez."

Ya Rasûlallah, yemek de veremez mi? denildi.

"O bizim en değerli malımızdır (veremez)" buyurdu. Sonra da:

"Ariyet ödenir, minha (gelirini alıp iade etmek üzere alınan tarla, hayvan ve ağaç) geri

verilir, borç ödenir, kefil borçludur." dedi.

3566... Safvân b. Ya'lâ, babası (Ya'lâ)'nm şöyle dediğini rivayet etti:

Rasûlullah (s.a) (bana): "Sana elçilerim geldiği zaman kendilerine otuz zırh ve otuz deve ver" dedi.

Telef olursa kıymeti ödenmek üzere ariyet olarak mı, yoksa telef olan ödenmeden elde kalanı geri verilmek üzere ariyet olarak mı? dedim.

"Telef olanı ödenmeden elde kalanı geri verilmek üzere" buyurdu.

Ebû Dâvûd: "Habbân, Hilâl er-Re'yî'nin dayısıdır" dedi. [649]

Açıklama

Hadisleri izaha girişmeden önce, ariyet hakkında kısaca malumat vermiş ve hükmü konusunda alimlerin ihtilafı olduğuna işaret etmiştik. Bu ihtilâflara girmeden önce hadislerde izaha muhtaç noktaları ele almak istiyoruz.

3561. hadisin ariyetle ilgili olduğu açık değildir. Hz. Peygamber (s.a), kişinin aldığı bir malı iade edinceye kadar ondan sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Bu mal, insanın elinde ariyet olarak bulunabileceği gibi başka bir yolla da bulunabilir.

3562, 3563, 3564, 3566 nolu hadisler aynı hâdise ile ilgili olsa gerek. Bu hadislerde ifade edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a), Huneyn savaşında kullanılmak üzere Safvân'dan zırh ve başka silahlar istedi. Safvân o zaman, Ebû Davud'un belirttiğine göre henüz müslüman olmamıştı. Bazı âlimlerin bildirdiklerine göre ise daha yeni müslüman olmuştu. Onun için Rasûlullah'ı pek tanımıyordu. Onun zırh ve silahlarını zorla alacağı endişesine kapıldı ve bunu kendisine sordu. Ama Efendimiz; gasp olarak değil, ariyet olarak aldığını söyledi. Bu ariyetin, mazmun (mal telef olursa kıymeti ödenmek üzere alınan) mı, yoksa mal sağlam kalırsa geri verilmek, telef olursa hiçbir şey vermemek üzere mi alındığı konusunda rivayetler farklıdır. Bazılarında ariyetin mazmun olduğu, bazılarında ise olmadığı ifade edilmektedir. 3563 nolu rivayette: Savaştan sonra zırhlar toplatılınca bir kısmının bulunamadığı ve Rasûlullah'm Safvân'a: "Bunları sana ödeyecek miyiz?" diye sorduğu görülmektedir. Ariyetin mazmun olmadığını söyleyenler, bu hadisi de delilleri arasında sayarlar ve; "Şayet ariyet mazmun olsa idi, Hz. Peygamber kaybolan zırhları ödeyip ödemeyeceklerini Safvân'a sormaz, paralarını öderdi" derler.

3565. hadis ariyetten başka konulan da içine almaktadır. Bunları sırayla sayalım:

1- Allah her hak sahibinin hakkını vermiştir. Yani herkesin hakkını takdir etmiştir. Bu,

mirasla ilgili olsa gerektir. Allah herkesin hakkını ayırdığına göre, murisin vârisler için vasiyyette bulunması caiz olmaz.

2 - Kadın kocasının izni olmadan evden kimseye bir şey veremez. Yemek ve gıda maddeleri de bunun içindedir. Ama izin vermişse bunda bir mahzur yoktur. Dolayısıyla hanımların evlerine gelen misafirlere ikramları -âdeten kocaları İzin verdiği için- caizdir. Ama erkek karısını, gelene yapacağı ikramdan menetmişse o zaman ikram edemez. Maamafih bu konularda aşın gitmemek gerekir.

3 - Ariyet, sahibine iade edilir. Bazı âlimler bunu "Ariyet elde mevcutsa kendisi, telef olmuşsa kıymeti sahibine verilir" şeklinde izah ederler. Bazıları ise: "Mal elde mevcutsa o mal sahibine verilir. Ama telef olmuşsa ve telefinde müsteârin kusuru yoksa bir şey gerekmez" diye anlarlar.

4 - Minha: Bir kimsenin bir arkadaşına; bir müddet ekip sonra geri vermek üzere verdiği tarla, bir müddet sütünü sağıp sonra iade etmek üzere verdiği koyun veya bir müddet meyvesini alıp sonra geri vermek üzere verdiği ağaçtır. Bu şekilde alınan bir mal sahibine iade edilir. Verümemezlik edilemez.

5 - Borç, alacaklıya ödenir. Borçlu imkânı olduğu halde borcunu öde-memezlik edemez. Hz. Peygamber (s.a) bir hadisinde; imkânı olanın borcunu ödemeyip savsaklamasını zulüm olarak nitelemiştir. Borçlu darda ise, ödeme imkânı bulamıyorsa o zaman da alacaklının mühlet vermesi farzdır.

6 - Kefil borçludur. Bir kimseye kefil olan kişinin zimmeti de o borçla meşguldür. Dolayısıyla alacaklı, aiacağmı ister borçludan ister kefilinden isteyebilir.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi ariyetin mazmun olup olmadığı konusu âlimler arasında ihtilafıdır. -Ariyetin mazmun olması demek; ariyet alınan malda, müsteârin her halükârda sorumlu olması demektir. Yani ariyet olan malın helaki halinde, -ister müsteârin kusuru olsun ister olmasın- onun kıymetini ödemek zorunda olmasıdır. Mal elde mevcutsa sahibine geri verilecektir. Bunda ihtilâf yoktur. Fakat telef olması halinde ne yapılacaktır?

Bu konuda üç görüş vardır:

I - Ariyet, müsteârin elinde mazmundur. Müsteâr malı teslim aldıktan sonra telef olsa - ister onun kusuru olsun ister olmasın- kıymetini sahibine ödemek zorundadır. Bu görüş Şafiî ve Hanbelîlere aittir. Ashabtan İbn Abbas ve Ebû Hureyre'nin görüşleri de bu istikamettedir. Yalnız, Şafiî fakîhlerine göre müsteâr, ariyet olarak aldığı malı, sahibinin izin verdiği şekilde kullanırken mal kendi kendine telef olsa veya kıymetine bir noksanlık gelse, müsteâr zâmin olmaz.

II - Mâliklere göre ariyetlerin bir kısmı mazmundur, bir kısmı mazmun değildir. Şöyle ki: Ariyet olan mal; hayvan ve gayrimenkul gibi helaki gizli olmayan cinstense, müsteâre daman gerekmez. Yalan olduğu ortaya çıkmadıkça; müsteârin, malın telefine dair verdiği haber kabul edilir ve kendisinden malın kıymeti talep edilmez. Ama ariyet; elbise vs. gibi

telefî gizlenen cinsten bir malsa, müsteîrin kusur ve dahli olmadan bile telef olsa, müsteîr onun kıymetini ödemelidir.

III- Ariyet olan mal, müsteîrin elinde emanettir, mazmun değildir. Dolayısıyla onun kusur ve dahli olmadan telef olduğu takdirde kendisine bir sorumluluk yüklenmez. Kıymetinde bir noksanlaşma olsa durum yine aynıdır. Ama malı bizzat müsteîr telef etse veya onun talebinde kusuru olsa; meselâ, ariyet olan kıymetli bir malı meydana kendi haline bıraksa ve mal çalınsa müsteîr malın kıymetini ya da -misliyyâttan ise- mislini ödemek mecburiyetindedir.

Ashabtan Hz. Ali ve İbn Mes'ud, tâbiûndan Şüreyh, Hasenü'l-Basri, İbrahim en-Nehaî ve Süfyân-i Sevrî, daha sonrakilerden de Hanefî ve Zahirî mezhepleri de bu görüştedirler.

Konu ile ilgili olarak varid olan hadislerde, her iki tarafın da yapışabileceği noktalar vardır:

Ariyetlerin mazmun olduğunu söyleyen âlimler şöyle derler: Ariyet olan malın menfaatına sadece müsteîr mâlik oluyor. Başkasına ait olan bu malda onun daha önceden bir hakkı da yoktur. Bu malı sırf ondan istifade etmek maksadıyla almıştır. Dolayısıyla bu mal, vedîa (emanet) ya benzemez. Onun için malın telefî halinde tazmininin mecbur olması gerekir.

Bu görüşte olanlar; üzerinde durduğumuz babın, kendi görüşlerine uyan hadislerinin yanı sıra şu hadislere de dayanırlar:

"Ariyet mazmundur."

Hz. Peygamber (s.a) Benî Negrân'a verdiği bir ahitnamede:

"Benim elçilerimin ariyet olarak aldıkları onların elleri üzerinde telef olursa onların ödenmesi elçilerime aittir"

buyurmuştur.

Ariyetin mazmun olmayıp, emanet olduğunu söyleyenler de yukarıdaki

hadislerden, damanın gerekli olmadığına işaret edenlerden başka, "Hıyanette bulunmayan müsteîre daman yoktur." hadisine dayanırlar.

Bu görüşte olanlar, karşı görüş sahiplerine şu şekilde mukabelede bulunurlar:

Eğer ariyet veren kişi bir iyilik, ihsan olmak üzere verdiği bir malın kendi kendine semavi bir âfetle telefî halinde onu tazmin ettirmeye yetkili olsa, bu iyilik ve ihsan zayi olmuş olur. Teberru olarak yapılan bir muamele bir mu-avaza haline gelir. Bu da yardımlaşma prensibine aykırıdır.

Hanefî âlimlerinin; karşı görüşte olanların delil gösterdikleri hadislere verdikleri cevaplar da şöyledir:

"Ariyet mazmundur" hadisindeki damân'dan maksat, damân-ı reddir. Yani, muîr istediğinde müsteîr malı iade etmeye mecburdur. Muîr istediği zaman müsteîr malı iade etmeyince gâsıp durumuna düşer ki işte o zaman mazmun olur.

"El, iade edinceye kadar aldığından mes'uldur" hadisi de emanet alınan şeyin sahibine geri verilmesinin gereğini işaret etmektedir. Bunda zaten ihtilâf yoktur. Müsteîr de, istenilen veya muayyen müddeti dolan bir ariyeti sahibine geri vermekle mükelleftir. Bir mazerete binaen vermez de mal telef olursa o zaman tazmini gerekir.

Rasûlullah (s.a)'ın Benî Negrân'la yaptığı ahitnamede belirtilen helakten maksat ise istihlâktir. Yani malın, müsteîr tarafından telef edilmesidir. Çünkü bir mal bir kimsenin elinde, onun fiili ve kusuru olmadan telef olsa bu; "Heleke fî yedihi" diye ifade edilir. Müsteîr tarafından telef edildiğinde ise "heleke alâ yedihi" denilir. Hadiste de, "fe heleket alâ eydihim" denilmiştir. O halde bundan maksat helak değil, istihlâktir.

Safvân b. Ümeyye meselesine gelince; bundaki demândan maksat da damân-ı reddir. Maamafih bir rivayete göre Safvân'ın zırhlarını harp ihtiyacı saikasıyla kendi rızası olmaksızın aldığı için onların mazmun oluşu kabul edilmişti. Yahut da Safvân, bu zırhları Mekkelilerin yanına bırakmıştı. Hz. Peygamber (s.a) bunları sahibinden değil, müsteîrinden almıştı. Onun için bunlar mazmun bulunmuştu.

Bir de bu zırhların, mazmun olmaları şartı ile alınmış olmaları muhtemeldir. Safvân o zamanlar henüz müslüman olmadığı için harbî bulunuyordu. Müslümanlar arasında caiz olabilir.

Ayrıca bu ariyetlerin mazmun kabul edilmeleri Safvân'ın gönlünü hoş tutmak için olabilir. Nitekim bu babda geçen rivayetlerden birinde görüldüğü üzere; bu zırhlardan bir kısmı savaşta telef olmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a): "Sana borcumuz var mı? Ödeyelim mi?" buyurmuş, Safvân da: "Hayır ya Rasûlallah, çünkü bugün benim kalbimde o gün olma-

yan şeyler var" diyerek tazmini kabul etmemişti. Eğer ariyetin tazmini şart olsa idi, Hz. Peygamber (s.a) zırhların bedellerini öderdi.

Safvân'ın zırhları ile ilgili rivayetlerden birisinde Safvân: "Zırhlarımı ariyet olarak mı, gasp olarak mı istiyorsun?" deyince Rasûlullah, daman sözünü hiç konu etmeden "ariyet olarak" buyurmuştur.

Aynı hâdise hakkındaki hadislerin birbirleri ile tearuzu halinde, bunlarla ihticac edilemez. Bir şey hakkında ihtimal sabit olunca o, delil olamaz. [\[650\]](#)

89. Bir Şeyi Bozan Kişi Onun Mislini Öder

3567... Enes (r.a)'den rivayet edildi ki:

Rasûlullah (s.a), hanımlarından birisi (Âişe) nin yanında idi. Müzminlerin annelerinden biri hizmetçisi ile (Efendimize) içerisinde yemek olan bir çanak gönderdi. Âişe hizmetçinin eline vurdu ve çanağı kırdı.

İbnü'l-Müsennâ rivayetinde şöyle der:- Rasûlullah (s.a) parçaları aldı, birbirine birleştirdi ve içerisine yemeği toplamaya başladı. Aynı zamanda da: "Anneniz kıskandı" diyordu.

İbnü'l-Müsennâ; şunları ilâve etti: (Rasûlullah yanındakilere) "Yeyiniz" dedi. Onlar da, Hz. Âişe, evindeki çanağı getirinceye kadar yediler. -Sonra Müsedded'in [hadisinin] lafzına döndük:- Râsulullah (s.a): "Yeyiniz" dedi ve onlar yeyip bitirinceye kadar yemeği getiren hizmetçiyi ve çanağı alıkoydu. Sağlam çanağı hizmetçiye verdi, kırık olanı evinde bıraktı. [\[651\]](#)

3568... Âişe (r.anha)'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Safiyye kadar (güzel) yemek yapan birisini görmedim. O, Rasûlullah için bir yemek yapıp gönderdi. Beni bir titreme aldı ve kabı kırdım, (sonra):

Ya Rasûlallah, yaptığının keffareti ne? dedim.

"Kabın misli kap ve yemeğin misli yemek" buyurdu. [\[652\]](#)

Açıklama

Yukarıdaki hadislerde anlatılan hâdise aynı mıdır yoksa farklıdır? Bu konuda değişik görüşler var. Hafız İbn Hacer, hâdiselerin ayrı ayrı olduğunu söylemektedir. Eğer hâdiselerin aynı olduğu kabul edilirse, birinci hadisteki, Hz. Peygamber'e yemek gönderen hanımın Safiyye olması icabeder. Ama âlimler bu hanımın Zeynep binti Cahş veya Ümmü Seleme (r.anhüma) olabileceği şeklinde de görüş beyan etmektedirler.

İlk hadis, Ebû Davud'a iki ayrı hocası tarafından nakledilmiştir. Bunlar: Müsedded ve Muhammed b. Müsennâ'dır.

Muhammed b. Müsennâ'nın rivayetine göre Rasûlullah (s.a), yere dökülen yemeği bir araya getirdiği çanak parçalarının içine doldururken bir taraftan da, "Anneniz kıskandı"

diyordu. Kıskançlık kumalar arasında bulunan bir özelliktir. Hz, Âişe (r.anha) de bir kadındı, onun da kumasını kıskanması kaçınılmazdı. İşte Hz. Peygamber (s.a) buna işaretle sanki, Hz. Âişe namına özür dilemekte ve yaptığıın mazur görülmesi gerektiğini ihsas ettirmektedir.

Hadislerde anlatılan hâdiselerdi Hz. Âişe (r.anha)'mn kırdığı çanağı ve döktüğü yemeği misilleri ile ödeUği anlaşılmaktadır. Çanak ve yemek, kıyemî olan mallardandır. Onun içi, bu hadislerin te'vili gerekmiştir.

Bilindiği gibi; ölçüle ölçülerek vt a tartılarak alınıp satılan mallar mislî, yumurta ve karpuz gibi tane ile alınıp satılanlar adedî, bunların dışındakiler de kıyemîdir.

Mislî ve adedi mütekarib olan bir mal telef edildiği zaman, ulemanın ittifakı ile bu mal misli ile ödenir. Meselâ, bir kimsenin üç ölçek buğdayını telef eden, ona üç ölçek buğday verir. Kıyemî olan bir malı telef eden kişi de onun değerini ödeyecektir. Bu meselede de ulema arasında pek ihtilâf yoktur. Avnü'l-Ma'bûd'da, kıyemî malların tazmininin Şafiî ve Kûfelilere göre, ister hayvan ister başka bir şey olsun misilleri ile olacağı ifade edilmektedir. Ancak bunda bir kalem hatası olsa gerektir. Çünkü kıyemî malların tazmini Şâfiîlere göre de kıymetleri iledir. Ancak hayvan, Şâfiîlere göre mislidir. Onun için hayvanın tazmini Şâfiîlere göre misli ile olur.

Dâvûd ez-Zâhirî de; hayvanın hayvanla, kölenin köle ile serçenin serçe ile tazmin edileceği görüşündedir.

Görüldüğü gibi; ulemanın ittifakı ile kıyemî malların tazmini kıymetleri ile olmaktadır. Yukarıdaki hadislerde Hz. Peygamber (s.a) çanağın ve yemeğin misilleri ile ödeneceğini ifade buyurmuştur. Oysa bunlar kıyemî mallardır. Peki âlimlerin görüşü -hâşâ- Rasûlullah'ın uygulamasına zıt mı düşmektedir? Yoksa hadislerin izahında göz önüne alınması gereken noktalar mı vardır? Hattâbî, ikinci şıkkı uygun görmekte ve şöyle demektedir:

"Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'ye yemek ve çanağın misli ile tazmin edileceğini bildirmesi; yardımlaşma ve ıslah babındandır, bir hüküm değildir. Çünkü çanak ve yemeğin belli bir misli yoktur. Üstelik Hz. Âişe (r.anha)'nın kırdığı çanak ve döktüğü yemek, Safiyye (r.anha)'nm evinden getirilmiştir. Rasûlullah'ın hanımlarının evinde bulunan şey de aslında Hz. Peygamber'in mülküdür. Bir kimsenin kendi mülkü olan bir şeyde de münasip göreceği herhangi bir şekilde hükmetmesi caizdir. Bu, insanlar arasındaki hukukî konularda esas olacak şeylerden değildir. Ayrıca hadisın isnadında da tenkid edilen noktalar vardır. Âlimlerden; mekîl ve mevzunun dışındakilerde misille tazminin gerekli olduğunu söyleyen hiç birisini bilmiyorum. Sadece Dâ-vûd'un hayvan, köle ve serçede misil icabettiğini söylediği nakledilmiştir. Dâvûd bunu ihramlının avladığı avın cezasına benzetmiştir."

Hadisın ihtiva ettiği diğer hükümleri de şu şekilde maddeleştirmemiz mümkündür:

1- Gâsıp, kıymetini veya mislini ödediği zaman gasbettiği mala mâlik olur. Çünkü Hz. Peygamber, kırılan çanağın parçalarını iade etmemiştir.

2- Temiz sofra üzerine veya yere dökülen yemeğin toplanıp yenmesi meşrudur.

3- Kadınların, kumalarına karşı tabiatlarında bulunan kıskançlıklarını hoş görüp onların yaptılarını iyilikle telafi etmek uygundur. [\[653\]](#)

90. İnsanların Ekinine Zarar Veren Hayvanların Durumu

3569... Haram b. Muhayyisa'mn, babası (Muhayyisa'dan) rivayet ettiğine göre;

Berâ b. Âzîb'in devesi bir adamın bahçesine girdi ve oraya zarar verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a); bahçe sahiplerinin, bahçelerini gündüz, hayvan sahiplerinin de hayvanlarını gece korumalarına hükmetti. [\[654\]](#)

3570... Berâ b. Âzîb'den rivayef edildiğine göre, şöyle demiştir:

Onun, ekinlerde otları âdet edinen bir devesi vardı. Deve bir bahçeye girdi ve oraya zaerdi. Hâdise Rasûlullah (s.a)'a haber verildi. Rasûlullah da: Baht :rin gündüz beklenmesinin bahçe sahiplerine, hayvanlara geceleyir thip olunmasının hayvan sahiplerine ait olduğuna ve hayvanların gece verdikleri zararın sahiplerine ödettirilmesine hükmetti. [\[655\]](#)

Açıklama

Hadis-ı şerifler; Hayvanların gündüzleri serbest bırakıldıktan zaman bahçelere verdikleri zararın tazminatı gerektirmediğine, gecelen verdikleri zararın ise gerektirdiğine delâlet etmektedir.

Hattâbî, bu hükmün Hz. Peygamber (s.a)'e has bir sünnet olduğuna işaret ettikten sonra şöyle demektedir:

"Rasûlullah (s.a)'ın, gece ve gündüz arasında fark görmesi, âdeten bahçelerin gündüzleri sahipleri veya vekilleri tarafından beklenilir olmasından dolayı olsa gerek. Yine aynı şekilde, hayvanların gündüzleri otlaklara salıverilip, gecelerin ağullarında toplanması da hayvan sahiplerinin âdetidir. Bu âdete muhalif davranan, malı muhafaza geleneğini terketmiş ve kusur işlemiştir. Dolayısıyla bir malını yol ortasında bırakan veya hırs olmayan bir yere koyan gibidir. Böyle yerlerden mal alan kişinin eli de kesilmez..."

Âlimler, hayvanların verdiği zararın sahipleri tarafından ödenip ödenmeyeceği konusunda farklı görüştedirler.

İmam Şafiî ve İmam Mâlik'e göre; hayvan, sahibi başında olmadığı takdirde gündüz bir bahçeye zarar verirse, sahibi bu zararı ödemez. Ama sahibi başında olursa öder. Hayvanın geceleyin verdiği zararı ise, ister sahibi başında olsun ister başında olmasın ödemek zorundadır. Hayvanın zararı ayakları ve ağzı ile vermesi hüküm açısından aynıdır.

Hanefîlere göre; sahibi beraberinde değilse, hayvanın gece veya gündüz verdiği zararı hayvan sahibi ödemez. Hanefîler: "Hayvanın tazminatı olmaz (hayvanın verdiği zarar hederdir)" hadisine dayanırlar. [\[656\]](#)

[1] Bazı eski kaynaklarda, icab ve kabulün hal sığası ile gerçekleşmeyeceği kaydı vardır. Ancak; Bedâî, Fethu'l-Kadîr gibi muteber fıkıh kitaplarında, hal sığası ile de icab ve kabulün yapılabileceği kaydedilir. Mecelle'de de aynı hüküm benimsenmiştir.

[2] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/313-315.

[3] İbn Mâce, ticârât 1.

[4] Bakara, (2) 275.

[5] Nisa, (4) 29.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/315-316.

[6] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/316.

[7] Bir nüshada bu cümleye ilâve olarak bir de "yalan" sözü vardır.

[8] Umeyr b. Vehb el-Gfarî'nin oğludur. Kûfe'ye yerleşmiştir. Tirmizî'nin ifadesine göre, kendisinden sadece bu hadis rivayet edilmiştir.

[9] Nesâî, eymân 22, 23, büyü 4; Tirmizî, büyü 4; İbn Mâce, ticârât 3; Ahmed b. Hanbel, IV, 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/316-317.

[10] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/317-318.

[11] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/318.

[12] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/318-319.

[13] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/319.

[14] Bu cümleyi, "Borçlu va'd ettiği miktarı Hz. Peygamber'e getirdi" şeklinde de anlamak mümkündür. Bezlü'l-Mechûd sahibi, İbn Mâce'nin rivayetini de gözönüne alarak yukardaki manayı benimsemiştir.-Terceme de Qna göre yapılmıştır.

[15] İbn Mâce, sadaka 9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/319-320.

[16] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/320-321.

[17] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/321.

[18] Ravi bu kelimeyi bazan "müştebihât" bazan da "müştebihet" şeklinde söylerdi. Buharî'nin bir rivayeti ikinci, Müslim'in rivayeti birinci şekildedir. Buharî'nin diğer rivayeti ise "müsebbihât" şeklindedir.

[19] Buharî, ; İman 39, büyü 2; Müslim, müsâkât 107; Tirmizî, büyü 1; Nesâî, bey' 2, eşribe 50; İbn Mâce, fiten 14; Dârimî, büyü 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 267, 269, 270, 271.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/322.

[20] Buharî, bedü'l-vahy 1; Müslim, imâre 55.

[21] Tirmizî, zühd II; İbn Mâce, fiten 12.

[22] Buharî, îman 7; Müslim* îman 71, 72; Tirmizî, kıyâme 59; İbn Mâce, mukaddime 9.

[23] Buharî, büyü 3; Tirmizî, kıyâme 60.

[24] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/322-326.

[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/326-327.

[26] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/327.

[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/327.

[28] Nesai, büyü 2; İbn Mâce. ticârât 58; Ahmed b. Hanbel, II, 494.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/327-328.

[29] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/328-329.

[30] Bazı nüshalarda Nakî' şeklindedir. Nakî', Medine yakınlarında koyun satılan bir yerin adıdır. Hattâbî, doğrusunun bu olduğunu söyler. Mişkât'ta da böyledir.

[31] Ahmed b. Hanbel, V, 293.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/329-330.

[32] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/330-332.

[33] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/332.

[34] Müslim, müsâkât, 105, 106; Tirmizî, büyü 2; Nesâî, ziyet 25; İbn Mâce, ticârât 58; Dârimî, büyü 4; Ahmed b. Hanbel, I, 83, 88, 93, 107.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/332.

[35] Buharî, libâs 96.

[36] İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut, VI, 178.

[37] Bakara, (2) 275.

[38] Bakara, (2) 276.

[39] Bakara, (2) 278, 279.

[40] İbn Mâce, ticârât 58.

[41] Buharî, vesâya 23, tıp 48, hudûd 44; Müslim, îman 144.

[42] İbn Cerîr, Neylü'l-Evtâr, V, 214.

[43] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/332-334.

[44] Bir rivayette, "Kaldırdığım ilk faiz Abdîlmuttalib'in oğlu Abbas'm faizidir. Şüphesiz onun tümü kaldırılmıştır." cümlesi vardır.

[45] Müslim, hacc 147; Tirmizî, tefsiru sûre (9) 2; İbn Mâce, menâsik 76, 84; Dârimî, büyü 3, menâsik 34; Muvatta, büyü 83; Ahmed b. Hanbel, V, 73.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/335-336.

[46] Mâide, (5) 3.

[47] Âli İmran, (3) 130.

[48] Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, II, 955.

[49] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/336-338.

[50] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/338.

[51] Ebû Davud'a hadis, hem İbn Şerh, hem de İbn Vehb'den intikal etmiştir. Metin, İbn Vehb'in rivayetidir, İbn Vehb'in rivayeti: "...bereketin mahvı" şeklinde olduğu halde, İbn Serh'inki, "...kazancın mahvı" şeklindedir. Ayrıca hadisin isnadını ifade tarzında da rivayetler arasında küçük bir fark vardır.

Buharî, büyü 26; Müslim, müsâkât 131; Nesâî, büyü 5; İbn Mâce, licârât 30; Ahmed b. Hanbel, II, 235, 242, 413.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/339.

[52] Bakara, (2) 276.

[53] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/339-340.

[54] Bu isim bazı nüshalarda "Mahreme" şeklindedir.

[55] Tirmizî, büyü 66; İbn Mâce, ticârâl 34; Nesâî, büyü 54; Dârimî, büyü 47; Ahmed b. Hanbel, IV, 352.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/340-341.

[56] Satın alınan mala mukabil olarak verilen bedele "semen", satılan mala da "müsmen" veya "mebî" denir.

[57] Mecmau'z-Zevâid, V, 122.

[58] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/341-343.

[59] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/343.

[60] Nesâî, büyü 54; İbn Mâce, ticârât 34.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/343-344.

[61] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/344.

[62] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/344.

[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/344.

[64] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/344-345.

[65] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/345.

[66] Nesâî, zekât 44, büyü 54.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/345-346.

[67] Selem: Parayı peşin verip malı daha sonra teslim almak üzere yapılan akiddir. Geniş bilgi 3463 no'lu hadiste gelecektir.

[68] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/346-348.

[69] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/348.

[70] Nesâî, buyu 98; Ahmed b. Hanbel, V, 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/348-349.

[71] Müslim, müsâkât 26.

[72] Müslim, müsâkât 31.

[73] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/349-350.

[74] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/350.

[75] Ahmed b. Hanbel, IV, 392.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/350-351.

[76] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/351-352.

[77] Buharî, ferâiz 15; Müslim, ferâiz 16; Tirmizî, cenâiz 69; İbn Mâce, mukaddime 11, sadakat 13; Nesâî, cenâiz 67, ıydeyn 22.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/352.

[78] A.Davudoglu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, VIII, 138-139.

[79] Ahzâb, (33) 6.

[80] Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, II, 740.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/353-355.

[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/355.

[82] "Dana" manasına gelen kelimesi, bazı nüshalarda şeklinde varid olmuştur. O zaman mana "bir mal" olarak anlaşılır. Yani, Hz. Peygamber'in satm aldığı malın cinsi belirtilmeden, sadece bir şey satın aldığı ifade edilmiştir.

[83] Ahmed b. Hanbel, I, 235, 323.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/355.

[84] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/356.

[85] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/356.

[86] Buharî, havale 1, 2, istikraz 12; Müslim, müsâkât 33; Nesâî, büyü 100, 101; Tirmizî, büyü 68; İbn Mâce, sadaka 8; Muvatta, büyü 84; Dârimî, büyü 48; Ahmed b. Hanbel, II, 71, 245, 254, 260.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/356-357.

[87] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/357-359.

[88] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/359.

[89] Müslim, müsâkât, 118, 128; Tirmizî, büyü 73; Nesâî, büyü 64; İbn âce, ticârât 62; Dâ-rimî, büyü 31; Muvatta, büyü 89; Ahmed b. Hanbel, VI, 375, 390.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/360.

[90] Şerhli Meânî'l-Âsâr, IV, 60. Bu hadis 3356 numarada gelecektir.

[91] Şerhu Meânî'l-Âsâr, IV, 60.

[92] Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II, 94.

[93] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/360-363.

[94] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/363.

[95] Buhârî, salavât 59, istikraz 7, hibe 23; Müslim, müsafirîn 71; Nesâî, büyü 53.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/363.

[96] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/363.

[97] Bazı nüshalarda bu; bazılarında ise şeklindedir. Önceki, "altını gümüşle"; sonraki ise "altını altınla" demektir.

[98] Buhârî, büyü 74, 76; Müslim, müsâkât 79; Tirmizî, büyü 24; Nesâî, büyü 41; İbn Mâce, ticârât 50; Muvatta, büyü 38; Ahmed b. Hanbel, I, 24, 35, 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/363-364.

[99] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/364-365.

[100] Müslim, müsâkât 80, 82; Nesâî, büyü 44; İbn Mâce, ticârât 48.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/365-366.

[101] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/366.

[102] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/366-371.

[103] Hadisi Ebû Davud'a dört ayrı zat rivayet etmiştir. Bunlar; Muhammed b. İsâ, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, Ahmed b. Menî ve İbnü'l-Alâ'dırlar. Tire arasındaki kısım, önceki cümlelerin Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve Ahmed b. Menî tarafından nakledilen şeklidir. Ayrıca buradaki "altınla bağlanmış" manasına gelen cümlesi, bazı nüshalarda "altınla kaplı" şeklindedir.

[104] Bu cümlelerin, "Altınla taşların araları ayrılıncaya kadar geri verdi" manasına anlaşılması da mümkündür. Hattâbî bu cümlelerin, terceme ettiğimizden başka bir manada, "Alışverişle sarfın arasını ayrılıncaya kadar" şeklinde anlaşılmasının da mümkün olduğunu söyler.

[105] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/372-373.

[106] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/373-375.

[107] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/375.

[108] Müslim, müsâkât 90; Tirmizî, büyü 32; Nesâî, büyü 48; Ahmed b. Hanbel, VI, 21.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/375-376.

[109] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/376.

[110] Bu kelime bazı nüshalarda şeklidir. Nevevî, 'nin pek kullanılmadığını, meşhur olanın olduğunu söyler.

[111] Müslim, müsâkat 91.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/376-377.

[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/377.

[113] Bu kelime bazı nüshalarda Nakî' şeklindedir.

[114] Tirmizî, büyü 24; Nesâî, büyü 50; İbn Mâce, ticârât 51; Dârimî, büyü 43.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/377-378.

[115] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/378-379.

[116] Bk. 3350 no'lu hadis.

[117] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/379-380.

[118] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/380.

[119] Tirmizî, büyü 21; Nesâî, büyü 65; İbn Mâce, ticârât 56; Dârimî, büyü 30.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/380-381.

[120] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/381-382.

[121] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/382.

[122] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/382-383.

[123] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/383.

[124] Müslim, müsâkât 123; Tirmizî, büyü 22.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/384.

[125] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/384-385.

[126] Bu başlık bazı nüshalarda "Meyveyi hurma karşılığında satmak" şeklindedir.

[127] Tirmizî, büyü 14; Nesâî, büyü 36; İbn Mâce, ticârât 53; Muvatta, büyü 22; Ahmed b. Hanbei, I, 179.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/385-386.

[128] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/386-389.

[129] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/389.

[130] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/390.

[131] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/390.

[132] Concordance bu bab'a numara vermemiştir. Avnu'I-Ma'bûd'da, bu babın bazı nüshalarda mevcut olmadığı söylenir.

[133] Bu cümle matbu nüshaalarda, "(daldaki) meyveyi hurma karşılığında satmayı" şeklindedir.

[134] Buhari, büyü 85; Müslim, büyü 73; Muvatta, büyü 47; Ahmed b. Hanbel, II, 392.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/390-391.

[135] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/391-392.

[136] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/393.

[137] Bu cümle Bezlü'l-Mechûd'da: "kuru hurmayı taze hurma karşılığında satma" şeklinde izah edilmiş, ta'likında ise buna itiraz edilip, bizim terceme ettiğimiz şekilde manalandırılmıştır.

[138] Buharî, büyü, 83; Müslim, büyü 59, 62, 66; Nesâî, büyü 34; İbn Mâce, ticârât 55.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/393.

[139] Bir ölçü birimdir. Bir vesk 200 kg'a tekabül etmektedir.

[140] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/393-396.

[141] Buharî, büyü 75, 82, 83; Müslim, büyü 20, 62, 64, 66, 68, 71; Nesâî, büyü 34, 35; İbn Mâce, ticârât 55; Muvatta, büyü 14.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/396.

[142] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/396-397.

[143] Buharî, büyü 83, müsâkât 17; Müslim, büyü 71; Tirmizî, büyü 63; Muvatta, büyü 14.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/397.

[144] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/397-398.

[145] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/398-399.

[146] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/399.

[147] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/399.

[148] Bu tabirin ifade ettiği mana konusunda farklı görüşler vardır. Onun için tabiri aynen aldık. Bu manalara, hadisi izah ederken işaret edeceğiz.

[149] Buharî, zekât 58, büyü 82, 83, 85, 86; Müslim, büyü 49, 51/52, 54, 56, 59, 79; Nesâî, büyü 28, 35; İbn Mâce, ticârât 32; Muvatta, büyü 10; Dârimî, büyü 21.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/399.

[150] Çünkü bu duruma gelen meyvenin, ağaçtan ya da topraktan alacağı bir şey yoktur. Bundan sonraki kızarma, güneşin etkisiyle olur.

[151] Hukuku İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu, VI, 28.

[152] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/400-402.

[153] Bu cümledeki kelimesi, diğer matbu nüshalarda şeklindedir. kelimesi, hem müzekker, hem de müennes olarak kullanıldığı için rivayetin her ikisi de caizdir. Bir de, Hattâbî tarafından bu kelimenin şeklinde olması gerektiği mütalaası ileri sürülmüştür. Buna izah bölümünde işaret edilmiştir.

[154] Buhârî, büyü 85, 86, 93; Müslim, büyü 50, müsâkât 15; Tirmizî, büyü 15; Nesâî, büyü 40; İbn Mâce, ticârât 32; Ahmed b. Hanbel, II, 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/403.

[155] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/403-404.

[156] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/404.

[157] Ahmed b. Hanbel, II, 387, 458, 472.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/404.

[158] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/404-405.

[159] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/405.

[160] Buhârî, büyü 86; Müslim, büyü 84; Ahmed b. Hanbel, III, 320, 361.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/406.

[161] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/406-407.

[162] Tirmizî, büyü 15; İbn Mâce, ticârât 32; Ahmed b. Hanbel, III, 161, 221, 250.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/407.

[163] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/407-408.

[164] Buhârî, büyü, 85.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/408-409.

[165] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/409-410.

[166] İbn Mâce, ticârât 32.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/410.

[167] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/410-411.

[168] Müslim, müsâkât 17; Nesâî, büyü 30; İbn Mâce, ticârât 33; Muvatta, büyü 16; Ahmed b. Hanbel, III, 309.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/411.

[169] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/411-414.

[170] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/414.

[171] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/414.

[172] Müslim, büyü 4; Tirmizî, büyü 17; Nesâî, büyü 27; İbn Mâce, ticârât 23; Dârimî, büyü 20, 29; Muvatta, büyü 75.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/414-415.

[173] Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 166-167.

[174] Mukayeseli İslâm Hukuku, II, 167.

[175] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/415-418.

[176] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/418.

[177] Bundan sonraki rivayet, bu hadisteki tabirlerin tefsiridir. Onun için, hadisin izahı o rivayetten sonra gelecektir.

Buharî, libas 20, 21, salât 10, savm 66, büyü 62, 63; Müslim, büyü, 2, 3; Nesâî, büyü 26; İbn Mâce, ticârât 12; Ahmed b. Hanbel, III, 6, 95.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/418-419.

[178] Buharî, libas 20, 21, salât 10, savm 66, büyü 62, 63; Müslim, büyü 2, 3; Nesâî, büyü 26; İbn Mâce, ticârât 12; Ahmed b. Hanbel, III, 6, 95.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/419-420.

[179] Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, II, 294-295.

[180] İbnü'l-Hümâm'ın tarifi de bu şekildedir.

[181] Ebû Dâvüd'daki rivayet bu şekildedir.

[182] Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, II, 295-296.

[183] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/420-422.

[184] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/422.

[185] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/423.

[186] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/423.

[187] Habelü'l-habele'nin tefsiri bir sonraki hadiste gelecektir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/423.

[188] Buharî, büyü 61, selem 8; Müslim, büyü 5, 6; Tirmizî, büyü 16; Nesâî, büyü 67, 68; İbn Mâce, ticârât 24; Muvatta, büyü 26.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/423-424.

[189] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/424.

[190] Bakara, (2) 237.

[191] Ahmed b. Hanbel, I, 116.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/425.

[192] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/425-426.

[193] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/426.

[194] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/427.

[195] Nisa, (4) 12.

[196] Sâd, (38) 24.

[197] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/427-431.

[198] el-Bârikî, Bârik'a mensup demektir. Bârik, Ezd kabilesinden bir batındır. Bunların dedesi Bârik b. Adiy b. Hârise'dir. Bu şahsa Bârik denmesine sebep, bu ismi taşıyan dağın yanına yurt tutmuş olmasıdır.

[199] Şüphe raviye aittir.

[200] Tirmizî, büyü-34; İbn Mâce, sadaka 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/431-432.

[201] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/432-435.

[202] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/435-436.

[203] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/436.

[204] Tirmizî, büyü 34.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/436-437.

[205] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/437.

[206] Buhârî'nin rivayetinde pirinç yerine dan denilmektedir.

[207] Buhârî, büyü 98, müzâraa 13; Müslim, zikir 100.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/438-439.

[208] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/439-441.

[209] İbn Mâce, ticârât 63.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/441.

[210] Tenfîl: Devlet başkanının, bazı gazilere ganimetteki hissesinden fazla bir şey vermesidir. (Lübâb)

[211] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/441-442.

[212] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/443.

[213] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/443.

[214] Müslim, büyü 106; Nesâî, eymân 45; İbn Mâce, rühûn 11; Ahmed b. Hanbel, I, 234, 281, 349.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/443.

[215] Buhârî, müzâraa 18.

[216] Buhârî, müzâraa 18.

[217] Buhârî, müzâraa 8.

[218] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/444-447.

[219] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/447-448.

[220] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/448.

[221] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/448.

[222] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/448-449.

[223] Nesâî, eymân 45; İbn Mâce, rühûn 10; Ahmed b. Hanbel, V, 182, 187.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/449.

[224] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/449-450.

[225] Nesâî, eymân 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/450.

[226] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/450-451.

[227] Müslim, büyü 116; Nesâî, eymân 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/451-452.

[228] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/452-453.

[229] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/453.

[230] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/453.

[231] Buhârî, hars 18; Müslim, büyü 108, 112; Nesâî, eymân 45; Muvatta, kira 5; Ahmed b. Hanbel, II, 6,64, III, 465.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/453-455.

[232] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/455-456.

[233] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/456.

[234] Buhârî, hars 18; Müslim, büyü 112; Nesâî, eymân 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/456.

[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/457.

[236] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/457.

[237] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/458.

[238] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/458.

[239] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/458.

[240] Nesâî, eymân 45; İbn Mâce, rühûn 10.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/458-459.

[241] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/459.

[242] Nesâî, eymân 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/460.

[243] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/461.

[244] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/461.

[245] Nesâî, eymân 45; İbn Mâce, rühûn 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/461.

[246] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/461.

[247] Nesâî, eymân 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/462.

[248] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/462.

[249] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/462-463.

[250] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/463-464.

[251] Tirmizî, ahkâm 29; İbn Mâce, rühûn 13; Ahmed b. Hanbel, III, 465.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/464.

[252] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/464-465.

[253] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/465.

[254] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/465-466.

[255] Müslim, büyü 85; Nesâî, büyü 74.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/466.

[256] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/466-467.

[257] Buharî, müsâkât 17; Müslim, büyü 59, 81,85, 104, 105; Tirmizî, büyü 14,55,62; Nesâî, eymân 45; İbn Mâce, ticârât 54, rühûn 7, 8; Dârimî, mukaddime 28, büyü 23; Muvatta, büyü 24, 25.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/467.

[258] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/467.

[259] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/467-468.

[260] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/468.

[261] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/468-469.

[262] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/469-470.

[263] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/470.

[264] Buharî, hars 8, 9; Müslim, müsâkât 1, 3; Tirmizî, ahkâm 41; İbn Mâce, rühûn 14; Dârimî, büyü 23; Ahmed b. Hanbel, II, 17, 22, 37.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/470-471.

[265] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/471-472.

[266] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/472.

[267] Müslim, müsâkât 5; Nesâî, eymân 46.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/473.

[268] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/473.

[269] İbn Mâce. 7ekâr 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/473-474.

[270] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/474-475.

[271] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/475.

[272] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/475.

[273] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/475-476.

[274] Önceki rivayetin izahında da işaret edildiği gibi kelimesi Bezlü'l-Mechûd baskısında önceki rivayette şeklindedir. Bezlü'l-Mechûd'da, bu rivayetle önceki rivayet arasındaki farkın veya oluşu belirtilir.

[275] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/476.

[276] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/476.

[277] Bu cümle, Avnü'l-Ma'biid ve Bezlü'l-Meciûd baskılarında: "(Abdullah) yahudileri bu tahmini almak veya onu müslümanlara vermek arasında muhayyer bırakırdı." şeklindedir.

[278] Muvalta, müsâkât 1,2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/477.

[279] Tirmizî, İbn Mâce.

[280] Sünen sahipleri.

[281] İbn Abdilberr.

[282] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/477-479.

[283] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/479.

[284] Haşr. (59) 7.

[285] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/479-480.

[286] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/480.

[287] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/480.

[288] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/483.

[289] kelimeleri, diğer bazı nüshalarda "Kur'an'ı ve yazıyı" şeklindedir.

[290] İbn Mâce, ticârât 8; Ahmed b. Hanbel, V, 315, 324.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/483-484.

[291] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/484.

[292] Bakara, (2) 273.

[293] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/484-485.

[294] İbn Âbidin, Resâil, I, 14.

[295] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/485-486.

[296] Ahmed b. Hanbel. 111. 428. 444.

[297] Ahmed b. Hanbel, III. 357, Tirmizi.

[298] Zeylaî. IV. 138.

[299] Beyhakî, Zeyleî, IV, 138.

[300] Bu açıklama, İbn Kudâme'nin el-Muğnî (V, 557) ve et-Tehanevî'nin İ'laû's-Sünen'inden alınmıştır, (XVI, 168).

[301] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/486-488.

[302] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/488-489.

[303] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/489.

[304] Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi, VII, 52-53.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/489-490.

[305] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/490.

[306] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/490.

[307] Buharî, icâre 16, İb 33, 39; Müslim, selâm 66; Tirmizî, tıb 20; İbn Mâce, ticârât 7; Ahmed b. Hanbel, III, 10, 44.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/491-492.

[308] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/492-495.

[309] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/495.

[310] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/495.

[311] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/495.

[312] Bu zatın isminin Alâka b. Sahhar veya Abdullah b. Aşîr olduğu söylenmektedir.

[313] Ahmed b. Hanbel, V, 211.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/496.

[314] Hicr, (14) 72.

[315] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/496-497.

[316] Müslim, müsâkât40,41;Tirmizî, büyü 46; Nesai, sayd 15, Ahmed b. Hanbel, 111,464, 465; IV, 140.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/497.

[317] Buhari, Buyu' 112; Mtislüm, Musakat 40, 41.

[318] Ahmet b. Hanbel, 1. 278, 279; Ebu Davud Buyu' 63.

[319] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/497-500.

[320] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/500.

[321] Tirmizî, büyü 47; İbn Mâce, ticârât 10.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/500.

[322] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/500-501.

[323] Buharî, büyü 39,icâre 18; Müslim, müsâkât 6,5; İbn Mâce, ticârât 10.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/501.

[324] Buharî, İcâre 17, büyü 39,95; Müslim, müsâkat 62; Tirmizî, büyü 48; Dârimî, büyü 79; Muvatta, isil'zan 26.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/501.

[325] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/501-502.

[326] Buharî, icâre 20; Dârimî, büyü 78; Ahmed b. Hanbel, III, 287, 382.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/502.

[327] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/502.

[328] Ahmed b. Hanbel IV, 341.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/502-503.

[329] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/503.

[330] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/503.

[331] Concordance bu bab'a numara vermemiştir.

[332] Buharî, büyü 113; Tirmizî, büyü 46.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/504.

[333] En'am, (6) 59.

[334] Lokman, (31) 34.

[335] Naml, (27) 65.

[336] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/504-505.

[337] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/505.

[338] Buharî, icâre 21; Tirmizî, büyü 45; Nesâî, büyü 94; İbn Mâce, ticârât 9; Dârimî, büyü 80.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/505-506.

[339] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/506.

[340] Buradaki şüphe raviye aittir.

[341] Ahmed b. Hanbel, I, 17.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/507-508.

[342] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/508.

[343] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/508.

[344] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/509.

[345] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/509.

[346] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/509.

[347] Buharî, müsâkât 17, büyü 90; Müslim, büyü 78; Tirmizî, büyü 25; Nesâî, büyü 95; İbn Mâce, ticârât 31; Dârimî, büyü 27; Mâlik, büyü 2; Ahmed b. Hanbel, II, 9, 78, 82, III, 301, 310.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/509-510.

[348] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/510-511.

[349] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/511.

[350] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/511.

[351] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/512.

[352] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/512.

[353] Buharî, büyü 71; Müslim, Büyü 14; Nesâî, büyü 17,20, 21; İbn Mâce, ticârât 13; Dâri-mî, büyü 33; Ahmed b. Hanbel, II, 7, 22, 63.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/512.

[354] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/513-514.

[355] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/514.

[356] Müslim, büyü 16, 17; Tirmizî, büyü 12; Nesâî, büyü 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/514-515.

[357] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/515.

[358] Buharî, büyü 58, 64; Müslim, büyü 11; Tirmizî, büyü 65; Nesâî, büyü 17, 19, 21; İbn Mâce, ticârât 14; Dârimî, büyü 33; Muvatta, büyü 96.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/515-516.

[359] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/516.

[360] Buharî, büyü 58, 64, 68, 69, 70, 71, icâre 14; Müslim, büyü 11, 12, 18, 19, 20, 21; Nesâî, büyü 18; İbn Mâce, ticârât 15; Tirmizî, büyü 17, 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/516-517.

[361] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/517-518.

[362] Nesâî, büyü 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/518-519.

[363] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/519.

[364] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/519-520.

[365] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/520.

[366] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/520.

[367] "Satmasın" diye terceme ettiğimiz fiil, bazı nüshalarda nehy sigası ile, bazılarında ise nefy sigası ile şeklindedir. Buradaki nefy de nehy manasındır.

[368] Müslim, büyü 20; Tirmizî, büyü 13; Nesâî, büyü 17; İbn Mâce, ticârât 15; Ahmed b. Hanbel, III, 307, 312, 386, 392.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/520-521.

[369] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/521.

[370] Buharî, büyü 64; Müslim, büyü 11, 23, 24, 25; Muvatta, büyü 96; Ahmed b. Hanbel, 246, 410, 420, 465.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/521-522.

[371] Müslim'in bir rivayetinde; "Bir sa'hurma ile, buğdayla değil" denilmektedir. Müslim, büyü 25; Tirmizî, büyü 29; Nesâî, büyü 14; İbn Mâce, ticârât 42; Dârimî, büyü 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/522.

[372] Buharî, büyü 64, 65.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/522.

[373] Tereddüt ravilerden birisine aittir.

[374] İbn Mâce, ticârât 42.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/523.

[375] Bakara, (2) 194.

[376] Nahl, (16) 126.

[377] Bk. Hidâye, III, 27.

[378] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/523-526.

[379] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/526-527.

[380] Ma'mer b. Abdillab b. Nâfi b. Nefle. İlk müslüman olanlardandır. Hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret etmiştir. İbn Abdilberri'nin belirttiğine göre, Adiy oğullarının ileri gelenlerindedir.

[381] Müslim, müsâkât 129, 130; Tirmizî, büyü 40; İbn Mâce, ticârât 6; Dârimî, büyü 12; Ahmed b. Hanbel, III, 453, 454.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/527-528.

[382] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/528.

[383] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/529-530.

[384] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/530.

[385] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/530-531.

[386] İbn Mâce, ticârât 52; Ahmed b. Hanbel, III, 419.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/531.

[387] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/531-532.

[388] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/532.

[389] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/533.

[390] Tirmizî, büyü 73; İbn Mâce, ticârât 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/533-534.

[391] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/534-535.

[392] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/535.

[393] Müslim, iman 164; Tirmizî, büyü 72; İbn Mâce, ticârât 36; Dârimî, büyü 10; Ahmed b.Hanbel, II, 242.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/535.

[394] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/535.

[395] İbrahim, (14) 36.

[396] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/536-537.

[397] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/537.

[398] Buharî, büyü 19, 22, 42, 43, 44, 46, 47; Müslim, büyü 43, 46, 47; Nesâî, büyü 4, 8, 9, 10; Tirmizî, büyü 26; İbn Mâce, ticârât 17; Dârimî, büyü 15; Muvatta, büyü 79.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/537.

[399] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/537-539.

[400] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/540.

[401] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/540.

[402] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/540-541.

[403] Tirmizî, büyü 26; Nesâî, büyü II; Ahmet b. Hanbel, II, 183.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/541.

[404] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/541-543.

[405] Tirmizî, büyü 26; İbn Mâce, ticârât 17; Ahmed b.Hanbel, I, 59.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/543-544.

[406] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/544.

[407] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/544-545.

[408] Tâbiûn âlimlerinden birisidir.

[409] Tirmizî, büyü 27; ibn Mâce, ticârât 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/545.

[410] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/545-546.

[411] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/546.

[412] Buhârî, büyü 19,22,44,46; Müslim, büyü 47; Tirmizî, büyü 26; Nesâî, büyü 4,8; Dârimî, büyü 15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/546-547.

[413] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/547.

[414] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/548.

[415] İbn Mâce, ticârât 26.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/548.

[416] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/548-549.

[417] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/549.

[418] Selem akdi İle ilgili bilgi 3463 nolu hadiste gelecektir.

[419] Serahsî, el-Mebsût, XIII, 8.

[420] Hattâbî'nin bu konuda verdiği misal köle ve cariye dir. Bu gün böyle bir mal bulunmadığı için biz birimleri de değiştirerek at ve kısırağı misâl verdik.

[421] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/550-552.

[422] Ahmed b.Hanbel, II, 84.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/552-553.

[423] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/553-556.

[424] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/556.

[425] Buhârî, selem 1, 2, 7; Müslim, müsâkât 127, 128; Tirmizî, büyü 68; Nesâî, büyü 63; İbn Mâce, ticârât 59; Dârimî, büyü 45; Ahmed b.Hanbel, I, 217, 222, 282.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/556-557.

[426] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/557-558.

[427] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/558.

[428] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/558-560.

[429] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/560.

[430] Buhârî'nin rivayetinde bu ravi; Abdullah b. Ebî Mücâlid olarak gösterilmiştir. Buradaki lereddüd ravive aittir.

[431] Buhârî, selem 2; İbn Mâce, ticârât 59.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/560-561.

[432] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/561-562.

[433] "İbn" kelimesi bazı nüshalarda yer almamıştır.

[434] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/562.

[435] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/562.

[436] Bir nüshada; "zeytinyağı" yerine "kuru üzüm" denilmektedir. Bu ihtilâf bu kelimelerin arapçalarının yazılışlarındaki benzerlik yüzünden olsa gerektir. Yani bu bîr yazı hatasıdır.

[437] Buhârî, selem 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/562-563.

[438] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/563.

[439] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/7.

[440] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/7-8.

[441] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/8.

[442] İbn Mâce, ticârât 60.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/8-9.

[443] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/9-10.

[444] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/10.

[445] Müslim, müsâkat 18; Nesâî, büyü 30,95; İbn Mâce, ahkâm 25; Ahmed b. Hanbel III, 36.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/10.

[446] Hanefîlere göre; borcunu ödeyemeyen borçlunun gerçekten malının olmadığını anlayabilmek için, buna yetecek kadar bir müddet hapsi caizdir. Yalnız bu bir ceza değil, borçlu malım gizlemişse onu çıkarması için bir müeyyidedir.

[447] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/10-12.

[448] Müslim, müsâkat 14; Nesâî, büyü 30; İbn Mâce, ticârât 33; Dârimî, büyü 22; Ahmed b. Hanbel, V, 3.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/12-13.

[449] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/13-14.

[450] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/14.

[451] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/14.

[452] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/14-15.

[453] Buharî, müsâkât 3; Müslim, müsâkât 37; Tirmizî, büyü 44; İbn Mâce, rûhûn 19; Nesâî büyü 89; Ahmed b. Hanbel, II, 463.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/15.

[454] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/15-17.

[455] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/17.

[456] Buharî, eşribe 10, tevhid ve'ş-şehâdât 22, ahkâm 48; Nesâî, Müslim, eymân 173, 174; büyü 6; İbn Mâce, ticârât 30; Ahmed b. Hanbel, II, 480.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/17.

[457] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/18-19.

[458] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/19.

[459] Buharî, eşribe 10, tevhid ve'ş-şehâdât 22, ahkâm 48; Müslim, eymân 173, 174; Nesâî, büyü 6; İbn Mâce, ticârât 30; Ahmed b. Hanbel, II, 480.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/19.

[460] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/19-20.

[461] Sahâbîlerden olduğu söylenmektedir. Hadisi, bizzat şahid olarak değil, babasından duyarak nakletmiştir.

[462] Dârimî, büyü 70; Ahmed b. Hanbel, III, 480, 481.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/20-21.

[463] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/21.

[464] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/21.

[465] İbn Mâce, rûhûn 6; Ahmed b. Hanbel V, 364.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/21-22.

[466] Şerhu Fethil-Kadîr, VI, 56.

[467] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/22-23.

[468] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/23.

[469] Ebû Avf el-Müzenî, sahâbîdir. Sünen sahipleri ve Ahmed b. Hanbel, kendisinden bu hadisi rivayet etmişlerdir. Begavî ve İbnü's-Siekkîn, başka hadis rivayet etmediğini söylerler.

[470] Müslüm, müsâkat 34, 35; Tirmizî, büyü 44; Nesâî, büyü 94; İbn Mâce, rûhûn 18; Dârimî, rûhûn 69; Ahmed b. Hanbel, III, 338, 339, 356, 417.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/23-24.

[471] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/24.

[472] Tirmizî, büyü 49; Nesâî, büyü 92, sayd 16; İbn Mâce, ticârât 9; Ahmed b. Hanbel, III, 339, 349, 386.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/24-25.

[473] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/25-26.

[474] Tirmizî, büyü 49; İbn Mâce ticârât 9; Nesâî, büyü 92.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/26.

[475] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/26.

[476] Buharî, büyü 113, icâre 20, talâk 51, tıb 46; Müslim, müsâkât 39; Tirmizî, büyü 46,. nikâh 36,tıb 23; Nesâî, büyü 91; İbn Mâce, ticârât 9; Mâlik büyü 68; Dârimî, büyü 34; Ahmed b. Hanbel IV, 119, 120.'

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/27.

[477] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/27-28.

[478] Nesâî, büyü 91, sayd 15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/28.

[479] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/28-29.

[480] Buharî, büyü 112.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/29.

[481] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/29.

[482] Nesâî, sayd 15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/29-30.

[483] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/30.

[484] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/30.

[485] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/31-32.

[486] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/32.

[487] Buharî, büyü 112; Müslim, müsâkât 71; Tirmizî, büyü 60; Nesâî, buyu 93, fer' 8; İbn Mâce, ticârât II; Ahmed b. Hanbel, II, 213, 362, 512.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/32-33.

[488] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/33-35.

[489] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/35.

[490] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/35.

[491] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/35-36.

[492] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/36.

[493] Dârimî, eşribe 9; Ahmed b. Hanbel, IV, 253.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/36.

[494] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/37.

[495] Buharî, büyü 105; Müslim, müsâkât 69, 70; eşribe 83; İbn Mâce, eşribe 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/37.

[496] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/37-38.

[497] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/38.

[498] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/38.

[499] Buharî, büyü 51, 54, 55; Müslim, büyü 32; Nesâî, büyü 55; İbn Mâce, ticârât 37; Dâri-mî, büyü 25; Mâlik, büyü 40.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/38-39.

[500] Bidâyetü'l-Miictehid ve Nihâyefü'l-Muktesid, II, 144.

[501] İ'lâü's-Sünen, XIII, 227.

[502] Kamil Miras, Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi, VI, 446 (Hadis no: 991).

[503] Aynı eser, VI, 450 (Hadis no: 992).

[504] M.Sofuoğlu, Sahih-i Müslim ve Tercemesi, V, 21 (Had.no:1525).

[505] H.Hatipoğlu, Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi, VI, 216.

[506] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/39-42.

[507] Müslim, müsâkât 33; Nesâî, büyü 57; Mâlik, büyü 42; Ahmed b. Hanbel, II, 311.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/42.

[508] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/42-44.

[509] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/44.

[510] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/44-45.

[511] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/45.

[512] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/45.

[513] Hadisi Ebû Davud'a İbn Ebî Şeybe'nin oğullan Ebû Bekir ve Osman haber vermişlerdir. Gelecek bölüm, sadece Ebû Bekir'in rivayetinde vardır.

[514] Buharî, büyü 51; Müslim, büyü 31, 39; Nesâî, büyü 55.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/45-46.

[515] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/46.

[516] Buharî, büyü 55, 56; Müslim, büyü 30; Nesâî, büyü 55; İbn Mâce, ticârât 37; Ahmed b. Hanbel, I, 270, 285,368.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/46-47.

[517] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/47-48.

[518] Buharî, büyü 54; Müslim, büyü 38; Nesâî, büyü 57.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/48.

[519] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/48-49.

[520] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/49.

[521] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/50.

[522] Buharî, büyü 48, istikraz 19, husûmât 3; Müslim, büyü 48; Nesâî, büyü 51; Tirmizî, büyü 98.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/50.

[523] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/50-52.

[524] Tirmizî, büyü 28; Nesâî, büyü I2; İbn Mâce, ahkâm 24; Ahmed b. Hanbel, III, 217.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/52.

[525] Nisa, (4) 5.

[526] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/53-55.

[527] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/55.

[528] İbn Mâce, ticârât 22; Mâlik, büyü I.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/55.

[529] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/55-56.

[530] Tirmizî, büyü 19; Nesâî, büyü 60; İbn Mâce, ticârât 20; Ahmed b. Hanbel III, 402, 434.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/57.

[531] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/57-58.

[532] Tirmizî, büyü 19; Nesâî, büyü 60, 72; İbn Mâce, ticârât 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/58.

[533] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/58-60.

[534] Buharî, vekâlet 8, büyü 34; Müslim, müsâkât 109; Nesâî, büyü 77; İbn Mâce, ticârât 29; Ahmed b. Hanbel, III, 299.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/60.

[535] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/60-61.

[536] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/62-64.

[537] İbn Mâce, ticârât 44; Dârimî, büyü 18; Mâlik, büyü 3.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/64.

[538] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/64-65.

[539] et-Tehanevî, İ'lâü's-Sünen, XIII, 98.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/65-66.

[540] Tirmizî, büyü 53; Nesâî, büyü 15; İbn Mâce, ticârât 43; Ahmed b. Hanbel, VI, 49,208, 237.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/66.

[541] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/66-67.

[542] Tirmizî, büyü 53.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/67.

[543] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/67-69.

[544] Abdurrahman'ın dedesidir.Babası;Kindeli Kays'tır.Annesi Hz. Ebu Bekir'in kız kardeşidir.Kendisini El-Miuhhtar öldürmüştür.Ebu Zekerıyya el-Ezdî'nin haberine göre ebu Zübeyr onu Mevsil (Musul)'a tayin etmiştir. İbn Habban onu, sika raviler arasında sayar.

[545] Nesai, büyü 86.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/69-70.

[546] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/70.

[547] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/70-72.

[548] Müslim, müsâkat 135; Nesâî, büyü 80, 108; Ahmed b. Hanbel, III, 316.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/72.

[549] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/72-75.

[550] Bu cümle bazı nüshalarda; "Taksim edilmeyen her malda..." şeklindedir.

[551] Buharî, büyü, 96, 97, şirket 8, şüf'a 1; Tirmizî, ahkâm 33; İbn Mâce, şüf'a 3; Nesâî, büyü 109; Mâlik, şüf'a 1, 4; Ahmed b. Hanbel, III, 296, 399.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/75-76.

[552] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/76.

[553] İbn Mâce, şüf'a 3.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/76-77.

[554] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/77.

[555] Buharî, şüf'a 2; Nesâî, büyü 109; İbn Mâce, şüf'a 2, 3; Tirmizî, ahkâm 33; Ahmed b. Hanbel, IV, 389, 390.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/77.

[556] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/77-78.

[557] Tirmizî, ahkâm, 31, 32.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/79.

[558] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/79.

[559] Tirmizî, ahkâm 32; Nesâî, büyü 109; İbn Mâce, şüf'a 6; Ahmed b. Hanbel, VI, 10.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/79.

[560] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/79-80.

[561] Müslim, müsâkat 24, 25; Tirmizî, büyü 36; Nesâî, büyü 95; İbn Mâce, ahkâm 26; Mâlik, büyü 88; Dârimî, büyü 51.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/80-81.

[562] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/81-82.

[563] İbn Mâce, ahkâm 26.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/82.

[564] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/82-83.

[565] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/83.

[566] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/83-84.

[567] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/84.

[568] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/84-85.

[569] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/85.

[570] İbn Mâce. ahkâm 26.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/85.

[571] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/85-86.

[572] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/86-87.

[573] Nisa. (4) 29.

[574] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/87-88.

[575] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/88.

[576] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/88.

[577] Buhari, rehn 4; Tirmizî, büyü 31; İbn Mâce, rühûn 2; Ahmed b. Hanbel, II, 228,472.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/89.

[578] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/89-92.

[579] Yûnus, (10) 62.

[580] Tirmizî, zühd 53; Ahmed b. Hanbel, V, 229, 239, 328;341, 342, 343.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/92-93.

[581] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/93-94.

[582] Nesâî, büyü 1; İbn Mâce, ticârât 1; Dârimî, büyü 6; Ahmed b. Hanbel, VI, 31, 42, 177, 193, 220.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/94.

[583] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/94-95.

[584] Nesâî, büyü 1; İbn Mâce, ticârât 1.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/95.

[585] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/95-96.

[586] İbn Mâce, ticârât I.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/96.

[587] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/96-97.

[588] Nesâî, büyü 95.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/97.

[589] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/97.

[590] Hind; Utbe b. Rabîa'nın kızı, Ebû Süfyân'ın hanımıdır. Müslüman olmazdan önce, Hz. Peygamber (s.a)'e kin ve buğzla dopdolu idi. Bu halini, bu hadisin Buharî'nin Nafakât ve Ahkâm bahislerindeki rivayetinde bizzat kendisi şu sözleri ile dile getirmiştir: "Ya Rasûlallah! Vaktiyle senin hanedanın kadar zül ve harabını istediğim hiçbir ev, hiçbir aile yoktu. Bugün ise yeryüzünde sabahlayan hiçbir çadır ehli yoktur ki, bana senin ailen kadar sevimli olsun..."

Hind'in İslâm'a ve müslümanlara olan kininin en fenası Uhud Savaşında sergilenmiştir. Hind, bu savaşta müşrikleri müslümanlara karşı kışkırtmış, şiirler söylemiştir. En fenası, şehit düşen Hz. Hamza'nın ciğerini çiğnemıştır.

Hind, kocası Ebû Süfyân ile birlikte Mekke fethi günü müslüman olmuştur. Yermük muharebesine kocası ile birlikte katılmış, bu seferde ateşli hitabeleriyle İslâm askerlerini coşturmuş, harekete geçirmiştir.

[591] Buharî, büyü 95, nafakât 9, 14, ahkâm 14; Müslim, akdiye 7; İbn Mâce, ticârât 65; Nesâî, kudât 31; Dârimî, nikâh 54.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/98.

[592] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/99-100.

[593] Buharî, büyü 95, nafakât 9, 14; Müslim, akdiye 7; Nesâî, kudât 31; Dârimî, nikâh 54; Ahmed b. Hanbel, VI, 39, 50, 206.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/100.

[594] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/100.

[595] Tirmizî, büyü 37; Dârimî, büyü 57; Ahmed b. Hanbel, III, 414.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/100-101.

[596] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/101-102.

[597] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/102.

[598] Tirmizî, büyü 37.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/103.

[599] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/103.

[600] Buharî, hibe 11; Tirmizî, birr 34; Ahmed b. Hanbel, II, 359, IV, 189.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/103.

[601] Müddessir, (74) 6.

[602] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/103-105.

[603] Tirmizî, menâkıb 73; Ahmed b. Hanbel, II, 292.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/105.

[604] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/105.

[605] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/105-106.

[606] Buharî, hibe 14, 30, cihâd 137, hıyel 14; Müslim, hibât 7, 8; Nesâî, hibe 2, 4, rukbâ 2; İbn Mâce, hibât 5; Ahmed b. Hanbel, I, 217, 250, 280.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/106.

[607] Buharî, hibe 30; Nesâî, hibe 2; İbn Mâce, hibe 2, 5; Ahmed b. Hanbel, II, 182.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/106.

[608] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/107.

[609] Bk. Hadis no: 3530.

[610] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/107-109.

[611] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/109.

[612] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/109-110.

[613] Telcie: Kâmus'ta "İkrah = zorlama" diye manalandırılır. Nihâye'de: İçi dışına zıt olan bir şeyi yapmaya zorlamak şeklinde izah edilir. Fıkıhta telcie: Bir kimsenin, malını satmadığı halde, satmış gibi davranmasıdır. Buna "beyu'l-telcie" denir.

[614] Buharî, hibe 12; Müslim, hibât 8, 9, 10, 17; Nesâî, nuhl 1; İbn Mâce, hibât 1; Tirmizî, ahkâm 30; Mâlik, akdiye 39; Ahmed b. Hanbel, IV, 268, 269, 271, 273.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/110-112.

[615] Müslim, hibât 12; Nesâî, nuhl 1.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/112.

[616] Nesâî, nuhl 1.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/112-113.

[617] Müslim, hibât 8, 9, 10, 17.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/113.

[618] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/113-115.

[619] Nesâî, umrâ 5; tbn Mâce, hibât 7; Ahmed b. Hanbel, II, 221.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/115-116.

[620] Nesâî, zekât 58, umrâ 5; İbn Mâce, hibât 7; Ahmed b. Hanbel, II, 179, 184, 207.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/116.

[621] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/116-117.

[622] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/117-118.

[623] Buhârî, hibe 32; Müslim, hibât 30, 32.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/118.

[624] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/118.

[625] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/118.

[626] Müslim, hibât 25; Nesâî, umrâ 4; Ahmed b. Hanbel, III, 304, 393.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/119.

[627] Nesâî, umrâ 1.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/119.

[628] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/119.

[629] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/120.

[630] Müslim, hibât 20, 21, 22; Tirmizî, ahkâm 15; Nesâî, umrâ 3; İbn Mâce, hibât 3; Mâlik, akdiye 43; Ahmed b. Hanbel, III, 312,-360, 386, 399.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/120.

[631] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/120-121.

[632] Müslim, hibât 23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/121.

[633] Rukbâ: Bir kimsenin, başka birine: "Şu evimi oturman için sana veriyorum. Eğer ben senden evvel ölürsem ev senin, sen evvel ölürsen ev

benim" diyerek bir malını vermesidir. Bundan sonra gelecek olan babın hadisleri bu konudur. Orada daha geniş İzahat verilecektir.

Hadis, umrâ ve rukkâyı menetmektedir. Bu men, yasaklama manasında değil, "rukbâ ve umrâ yoluyla mal vermeniz doğru değildir, bu malın zayiine sebeptir" demektir. Ama yapılırsa sahihtir.

Bu hadisin, umrâ ve rukkâyâ cevaz veren hadislerden evvel varid olup, onlarla nes-hedilmiş olması da muhtemeldir.

Tıybî; hadisin manasında değişik bir mütalaada bulunmuştur. Şöyle ki: "Sonradan geri almak ümidi ile rukkâ veya umrâ yoluyla mal vermeyiniz. Çünkü o mal, verildiği kimse ölünce size geri dönmez, onun vârislerine İntikal eder."

Bu anlayışa göre; rukkâ da umrâ hükmündedir. Umrâda mal, kendisine mal verilen kişinin vârislerine geçtiği gibi, rukkâda da, rukkâ yapılanın vârislerine geçer. Ancak konu ihtilâftır. Meselâ, İmam A'zam'a göre rukkâ ariyet hükmündedir. Bundan sonraki babda konu izah edilecektir.

[634] Nesâî, rukkâ 1.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/121-122.

[635] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/122.

[636] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/123-124.

[637] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/124.

[638] Tirmizî, ahkâm 16; İbn Mâce, hibât 4; Nesâî, umrâ 1.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/124.

[639] Nesâî, umrâ I, 3; İbn Mâce, hibât 4.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/125.

[640] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/125.

[641] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/125-127.

[642] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/127-128.

[643] El'den maksat, müsteîrin elidir. Yani kişi ariyet olarak aldığı malı sahibine verinceye kadar onu iade ile mükelleftir. Hadisi Semüre'den nakleden ravi Hasen; onun "O emindir, kendisine sorumluluk yoktur" dediğini rivayet etmiştir. Hadisi Hasen'den nakleden Katâde ise; Hasen'in bu sözü unutarak yanlışlıkla söylediğine dikkat çekmekte ve aslında inüsteîrin sorumlu olduğunu söylemektedir. Ancak, Katâde'nin söylediği bir zandır, delil olamaz.

[644] Tirmizî, büyü 39; İbn Mâce, sadakat 5; Ahmed b. Hanbel, III, 348, V, 8, 12, 13.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/128-129.

[645] Ahmed b. Hanbel, III, 401, VI, 465.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/129.

[646] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/129-130.

[647] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/130-131.

[648] Tirmizî, vesâyâ 5; İbn Mâce, sadakat 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/131.

[649] Ahmed b. Hanbel, VI, 465.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/131-132.

[650] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/132-136.

[651] Buharî, mezâlim 34; İbn Mâce, ahkâm 14; Nesâî, nisa 4; Ahmed b. Hanbel, III, 105, IV, 188.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/136-137.

[652] Nesâî, nisa 4.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/137.

[653] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/137-139.

[654] İbn Mâce, ahkâm 13.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/139.

[655] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/139-140.

[656] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/140.

13. BOŞANMA BÖLÜMÜ.. 7

1. Kadını Kocasına Karşı Kışkırtan Kimsenin Hâli 8

2. Bir Erkekten Karısını Boşamasını İsteyen Kadının Durumu. 8

3. Talakın Çirkinliği 9

4. Sünnete Uygun Olan Boşama Şekli 9

5. Karısını Boşadıktan Sonra Şahitsiz Olarak Ona Dönmek İsteyen Kişi 15

6. Kölenin (Karısını) Sünnî Olarak Boşaması 17

7. Nikahtan Önce Talak(In Hükümü) 19

8. Öfkeli İken Verilen Talak. 21

9. Şaka İle Boşama. 23

9-10. Karısını Üç Talakla Boşayan Kimsenin Bir Daha Karısına Dönmesi Neshedilmiştir 23

10-11. Talakta Geçerli Olan Sözler Ve Amellerde Nîyyetin Önemi 30

11-12. Erkeğin Karısını Kendisinden Boşanıp Boşanmamakta Muhayyer Bırakması 34

12-13. (Kişinin Karısına) "Senin İşin Kendi Elindedi" Demesinin Hükümü. 35

13-14. Elbette (Sözüyle Yapılan Boşama) Hakkında. 37

14-15. İçinden Karısını Boşamayı Geçiren Kimsenin Durumu. 40

15-16. Karısına "Bacım" Diye Hitabeden Kimsenin Durumu. 41

16-17. Zihar. 46

17-18. Hul'u (Menfaat Karşılığında Kocanın Karısını Boşaması) 53

18-19. Hür Veya Köle Bir Erkekle Evli İken Hürriyetine Kavuşan Bir Cârîye(Nin Nikahının Feshi) 58

19-20. (Berire Hürriyetine Kavuştuğu Zaman) Kocasının Hür Olduğunu Söyleyenler. 60

20-21. Hürriyetine Kavuşan Bir Cariyenin Nikahını Feshetme Muhayyerliği Ne Kadar Sürer? 61

21-22 Köle Olan Karı-Koca Beraberce Hürriyetlerine Kavuşacak Olurlarsa Kadının Muhayyerlik Hakkı Var Mıdır?. 61

22-23 (Gayri Müslim) Karı-Kocadan Birinin Müslüman Olması 62

23-24. Karısından Sonra Müslüman Olan Bir Kimseye Karısı Ne Zaman Geri Verilir?. 63

24-25. Dörtten Fazla Hanımla Ya Da İki Kız Kardeşle Evli İken Müslüman Olan Bir Kimsenin Durumu 64

25-26. Anne Babadan Biri Müslüman Olunca Çocuk Hangisinin Yanında Kalır?. 65

26-27. Lian. 66

27-28. Erkek Hanımının Doğurduğu Çocuğun Kendisinden Olup Olmadığından Şüphelenecek Olursa 79

28-29. Çocuğun Kendisinden Olduğunu Bildiği Halde Kendisinden Olmadığını İddia Eden Kimseler

Hakkında Ağır Tehdidler. 81

29-30. Bir Kimsenin Zinadan Doğan Bir Çocuğun Kendisine Ait Olduğunu İddia Etmesi 81

30-31. Kaifler (İz Ta'kibi Mütihazsısları) 83

31-32. Çocuğun Kendilerine Ait Olduğunu İddia Eden Ve İhtilafa Düşen Kimseler Arasında Kur'a Çekileceğini Söyleyenlerin Delilleri 84

33-34. "Çocuk Sahibu'l-Fıraş'a Aittir". 87

34-35. Çocuğu Himayesine Almakta Öncelik Hakkı Kimindir?. 89

35-36. Boşanmış Kadınların İddet Beklemesi 95

37. Boşanıp da İddet Beklemekten İstisna Edilen Kadınlarla İlgili İstisna Hükümünün Sonradan Nesh Yada Tahsis Edilmesi 96

36-38. Erkeğin Boşadığı Karısına Dönmesi 98

37-39. Bâin Talâkla Boşanan Kadının Nafakası 99

38-40. Fatıma Bint Kaysın Rivayetini Kabul Etmeyenler. 105

39-41. Üç Talakla Boşanmış Olan Bir Kadın İddet Beklerken Gündüzün Dışarı Çıkabilir 107

40-42. Kocası Ölen Bir Kadına Bir Yıllık Nafaka Ve Mesken İhtiyacının Kocası Tarafından , Temin Edilmesi (İçin Vasiyet Etmesi) Hükümü Miras Ayeti İle Neshedilmiştir. 108

41-43. Kocası Ölen Bir Kadının Bir Süre Yas Tutması 109

42-44. Kocası Ölen Bir Kadın (İddetini Beklerken Kocasının Evinden Başka Bir Yere) Taşınabilir Mi? 111

43-45. "Kocası Ölen Bîr Kadın İddetini İstediği Yerde Geçirir" Diyenlerin Delilleri 112

44-46. Kocası Ölen Bir Kadının İddeti İçinde Kaçınması Gereken Davranışları 113

45-47. (Kocası Ölen) Hamilenin İddeti 115

47-49. Üç Talakla Boşanmış Olan Bir Kadın Başka Bir Kocayla Evlenmedikçe İlk Kocası Ona Dönemez 118

48-50. Zinanın Büyük Günah Olduğu. 119

13. BOŞANMA BÖLÜMÜ

Bağı çözmek, serbest bırakmak manalarına gelen "talak" kelimesi, İslama mahsus bir kelime değildir. Bu kelime, tslâmiyyetten önce de arap-lar arasında bilinmekte ve kullanılmaktaydı. Fakat o zamanlar araplar talak sayısını üçle kayıtlamazlardı. Ancak tslamiyyet geldikten sonra talak sayısı üçle sınırlandırılmıştır, imam Mâlik'in Urve'den naklettiği şu hadis-i şerif bu meseleyi çok açık bir şekilde dile getirmektedir. "İslâmdan önce bir adam karısını.boşayıp daha iddeti bitmeden ona dönmek istese, bin talakla dahi boşasa, karısına dönebilirdi. (O zaman) adamın biri (zulmetmek kasdıyla) karısını boşadı, iddetinin bitmesi yaklaşınca ona döndü. Sonra tekrar boşadı. Sonra da; "Vallahi bana dönmene engel olacağım, (İddetinin bitmesi yaklaşınca sana dönüp tekrar boşamakla iddetin uzayıp gideceğinden) başka kocayla da evlenemeyeceksin" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah "(Vukuundan sonra tekrar kan-koca hayatına dönülebilecek olan) talak ikidir. (Bu iki talaktan sonra koca karısına dönerek) ya iyilikle evliliği sürdürür, ya da istediği kişi ile evlenmesi için kadını serbest bırakır." [1] âyet-i kerimesini indirdi. Bunun üzerine o günden itibaren karısını boşayan ve boşamayan herkes eski âdetlerini bırakarak, Allah'ın emri üzerine hareket ettiler." [2]

Fikhî bir terim olarak talak kelimesi "Belli sözlerle evlilik bağına çözmek ve kaldırmak" anlamında kullanılır. Belli sözlerin bir kısmı sarihdir.Talak (boş) kelimesinin sarih olduğunda ittifak, *Firak", ve "Seran" kelimelerinin sarihliliğinde ihtilaf vardır. Bu iki kelime Kur'ân-ı Kerimde talak manasında kullanıldığı için İmam Şafiî bunları da sarih kabul etmiştir. Geri kalanları ise, kinaye kabilindedir. [3]

Boşamada sarih kelime kullanılmış ise, Hâkim; niyyet ve karine aranmadan diğer şartlar da bulununca evliliğin sona erdiğine hükmeder. Kinaye ne v'inden olan sözlerin aynı neticeyi doğurması ise, niyet ve karinelere bağlıdır.

Şurasım unutmamak gerekir ki Islâmiyyet, boşanmaya giden yolu uzatmış, eşlerin prensip olarak ilk defa birbirleriyle anlaşma ve uzlaşma zemini aramalarını teşvik etmiştir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerim'de erkeklerle kadınların iyi geçinmeleri emrolunmuştur. Saadet ve sevgi karşılıklı fedâkârlıklarla olur. Ve karşılıklı teslimiyetle devam eder? Erkek kadının bazı özelliklerini beğenmeyebilir. Fakat bunları asla bir geçimsizlik vesilesi yapmamalıdır. Zira kadında, kendisinin hiçbir zaman sahip olamayacağı ve de hoşuna giden huylar da bulunabilir. [4]

Eşler arasında geçimsizlik türlü sebeplerden çıkabilir. Karı-koca bu geçimsizliği önce kendi aralarında gidermeye çalışmalıdırlar. Eğer başarıya ulaşamazsa iki tarafın ailelerinden birer hakeme baş vururlar. Âlimlerin çoğunluğuna göre karı-koca, anlaşmazlık büyüdüğünde hâkime başvururlar. Hâkim de onların aralarını bulması için bu işe layık iki hakem tayin eder. Âyet-i kerime'de; "Hakemler eğer barıştırmak isterlerse, Allah eşlerin

aralarını bulur, düzeltir." [5] buyurulmaktadır. Hakemler bütün gayretlerine rağmen barışmayı sağlayamazlarsa, talak yani boşanma safhaları başlar.

Görülüyor ki, boşanma bir zaruretin, kaçınılmaz bir durumun neticesinde mubah kılınmış, Kur'ân-ı Kerim'de "Kadınlar size itaat ederlerse, aleyhlerine bir yol aramayın." [6] buyurularak zarûretsiz boşama yasaklanmıştır. Hz. Peygamber'de "Evleniniz, fakat boşamayım z. Çünkü Allah zevke düşkün erkeklerle zevkine düşkün kadınları sevmez." [7] buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber "Allah teâlâ'ya, helal kıldığı şeylerin en sevimsizi talaktır." [8] buyurmuştur.

Boşama zaruret haline gelince de işi uzatmak anlamsız ve tehlikelidir. Çünkü eşler arasındaki karşılıklı sevgi ve saygı kalkıp aralarım düzeltme imkânı ve ihtimali kalmayınca karşımıza üç yol çıkar.

- a) Nefret ve geçimsizliğe rağmen evliliğin devamında ısrar.
- b) Evlilik hukuken mevcut olduğu halde, eşleri muvakkaten ayırmak.
- c) Artık çekilmez bir yük hâline gelen evlilik bağıını çözerek eşleri birbirinden ayırmak.

Bu yolların hepside aile saadetini sağlamaktan uzak olduğu gibi aynı zamanda eşlerin hayatını zindana çevirecek yollardır. Neticeyi şu şekilde özetlemek mümkündür.

1. Eşler birbirleri için çekilmez bir yük haline geldikleri zaman talaka baş vurmamak mubahtır.

2. Eğer kadın, sözleri ve fiilleriyle kocasını ve başkalarını incitmeyi, adet haline getirmişse veya namazını kılmıyorsa kocasının onu boşaması müstehabdır. Nitekim İbn Mesud (r.a.) "kadının mehri üzerimde bir borç olarak Allah'ın huzuruna varmam benim için namaz kılmayan bîr kadınla birlikte yaşamamdan daha hayırlıdır." der.

3. Erkeğin erkeklik organım kaybetmek veya cinsi kudretini yitirmek gibi evlilik bayatını devam ettirme imkânından mahrum kalması halinde ailesini boşaması üzerine vâcib olur.

4. Sebepsiz olarak boşamak ise, mekruhtur. Nitekim "Allah teâlâ'ya helâl kıldığı şeylerin en sevimsizi talaktır." anlamına gelen 2178 numaralı hadis de bunu ifade etmektedir. Çünkü bir şeyi Allahm sevmeyip, ona buğz ettiği halde haram olmayışı, o fiilin mekruh olduğunu ortaya koyar.

5. Haram olan-talak. Bu da "Bid'i talâk" ismi verilen ve sünnî talaka aykırı olarak yapılan boşama şeklidir. Yani kendisiyle daha önce zifâfâ girilmiş, bir kadına hayız hâlinde iken veya temizlenip de cinsî münâsebette bulunduktan sonra veya bir temizlik süresi içinde birden fazla uygulanan talaktır.

Talakın şartı: Kocanın akıl, baliğ ve uyanık olması, kadının nikâhlısı olması, yahut boşanmağa, mahal sayılacak bir iddet içinde bulunmasıdır.

Talâkın rüknü: Kadını boşarken söylenen sözdür.

Talakın sebebi: Huyların birbirine uymaması halinde kurtulma ihtiyacını sağlamaktır.

Talakın hükmü: Talâk-ı ric'ide iddetin bitmesiyle talak-ı bâinde ise, derhâl ayrılığın vuku* bulmasıdır.

Talâk'ın kısımları:

1- Ahsen (en güzel) olan sûnni talâk, Kadını cima' etmediği bir temizlik devresinde bir defa boşayarak iddeti geçinceye kadar terketmektir.

2- Hasen (güzel) olan sûnni talâk içinde cima' bulunmayan üç temizlik devresinde birer defa boşamaktır.

3- Bid'i talâk: Bir defada üç sayı ile boşamak, yahut hayız halinde boşamaktır.

Talak vukû'u bakımından da ikiye ayrılır

1- Ric'i talak: Talakta kullanılan sarih sözlerle yapılan talak,

2- Bain talak: Kinaye sözlerle verilen talaktır. [\[9\]](#)

1. Kadını Kocasına Karşı Kışkırtan Kimsenin Hâli

2175. ...Ebu Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki:

"Kadım kocasına, köleyi de efendisine karşı kışkırtan kimse, bizden değildir." [\[10\]](#)

Açıklama

Bir kimsenin bir kadını kocasından soğutarak, ondan ayırmak maksadıyla, o kadının yanında kocasının kötülüklerinden veya onun çirkinliğinden bahsetmesi haram olduğu gibi, çeşitli hilelerle bir köleyi kandırıp efendisine karşı kışkırtması da haramdır. Çünkü bu gibi hareketler aile fertlerinin aralarının açılmasına, aile ocaklarının sönmesine ve dolayısıyla cemiyet bünyesinde tehlikeli bozulmalara sebep olur. Bu yüzdendir ki müslümanların arasının açılmasına sebep olan, birinin dönürlüğü üzerine dönürlükte bulunmak, birinin talib olduğu bir mala talib olmak, müşteri kızıştırmak gibi bütün davranışlar yasaklanmıştır. Hadis-i Şerifte bir erkeğin, bir kadını kocasına karşı kışkırttığından bahsedilmekle yetinilip te erkeklerin karılarından soğutulduğundan bahsedilmemesi,

genellikle kışkırtılanların kadınlar olmasındandır. Aslında bir erkeğin karısı ile arasını açmaya çalışmakta aynı derecede haramdır. [\[11\]](#)

2. Bir Erkekten Karısını Boşamasını İsteyen Kadının Durumu

2176. ...Ebu Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki: "Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu":

"Hiçbir kadın, kız kardeşinin kabını boşaltmak için onun boşanmasını isteyemez. (Kadın istediği kimseyle) evlensin, onun nasibi ancak Allah'ın kendisine takdir ettiği şeydir." [\[12\]](#)

Açıklama

Bir kadının herhangi bir erkekle karısının arasını açmak istemesi şu sebeplerden ileri gelebilir.

1. O erkeğin karışım boşayıp da kendisiyle evlenmesi için,
2. Karısını boşatmak ve o erkeğin sadece kendisine kalmasını sağlamak için,
3. Saadetini kışkırdığı kadını bu saadetten mahrum etmek için.

Metinde geçen "Hiçbir kadın kızkardeşinin kabını boşaltmak için onun boşanmasını isteyemez." cümlesi, bu hadis-i şerifte birinci ve ikinci sebeplerin tahrikiyle bir kadını kocasından boşatan kadınların kastedildiğine delâlet etmektedir. Binaenaleyh bu cümleden murad bir kadının bir erkeğe karısını boşattırarak onunla kendisi evlenmek ve o kadının nafaka ve şâire gibi şeylerden istifâde etmek istemesidir. Bu manâ mecazen "kabını boşaltmak" ta'biriyle ifâde olunmuştur.

Kızkardeşten maksat ise, aynı anne ve babadan dünyaya gelen, aralarında kanbağı bulunan, hakiki manadaki kız kardeş değil, kendisinin dışında herhangi bir müslüman kadındır. Nitekim İbn Hibban'ın rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bunu ifade etmektedir: "Hiç bir kadın, kızkardeşinin kabını boşaltmak için onun boşanmasını isteyemez. Çünkü her müslüman kadın, diğer bir müslüman kadının kardeşidir." [\[13\]](#) Bu bakımdan her kadın kendine çıkacak talibi beklemeli, bir kadın: kocasından boşandıktan onun yerine kendisinin geçmesini arzu etmemelidir. Esasen bir kadını boşattırarak onun yerine geçmek bir kadının, elinde değildir. Allah istememişse ne kadar uğraşsa da buna muvaffak olamaz. Metinde geçen "Onun nasibi ancak Allah'ın kendisine takdir ettiği şeyden ibarettir" cümlesinin anlamı da budur.

Ancak kadının kocasından boşanmasını mübâh kılan durumların ortaya çıkması halinde,

o kadına nasihat kabilinden kocasından boşanması tavsiye edilebilir. Kadının kocasından zarar görmesi veya kocasının karısından zarar görmesi, erkeğin aşırı derecede ayrılmak arzusunda bulunması gibi haller bu gibi tavsiyeyi mübâh kılan sebeplerdir. [\[14\]](#)

3. Talakın Çirkinliği

2177. ...Muhârib'den; demiştir ki: "Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Allah, kendisine talaktan daha sevimsiz gelen helâl yaratmamıştır." [\[15\]](#)

2178. ...İbn Ömer (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Helâl(ler)in yüce Allah'a en sevimsiz olanı talaktır" [\[16\]](#)

Açıklama

"Helal" kelimesi haramın zıddıdır ve vâcib, mendup, mekruh, farz terimleri de bu kelimenin kapsamı içerisine girmektedir.

Bu kelime, bu hadis-i şerifte mekruh anlamında kullanılmıştır. Çünkü Allah'ın sevmediği bir şeyin helal olması, onun mekruh olduğunu gösterir.

Talak bölümünün giriş kısmında ifade ettiğimiz gibi cevaz sınırından farza kadar çıkan, yasak sınırları içerisinden de harama kadar inen talak'ın vâcib, mendup, caiz, ve haram çeşitleri yanında bir de mekruh obnı vardır.

Kadı İyaz'a göre ise, talak sebepsiz yere eşlerin menfaatini ortadan kaldırmaktan başka birşey olmadığından haramdır.

Hanefi ulemasından Kemalüddin b. Hûmâm'a göre, bu hadis-i şerif talakın haram değil, helal olduğuna delâlet etmektedir. Ancak bu cevazın dayanağı ihtiyaç ve zarurettir. Böyle bir durum olmadan boşamanın yasak oluşu, "Mubah ve helalin Allah nezdinde en sevimsiz olanı boşamadır" ve "Allah, zevkine düşkün ve çok boşayan kişilere lanet eder" hadisleri ile sabittir. [\[17\]](#)

4. Sünnete Uygun Olan Boşama Şekli

2179. ...Abdullah b. Ömer (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre kendisi] Rasûlullah (s.a.) zamanında karısını hayızlı iken boşamış bunun üzerine, Ömer b. el-Hattâb bu durumu Rasûlullah (s.a.)'a sormuş, Rasûlullah (s.a.) şöyle cevap vermiştir;

"Ona emret, karısına dönsün. Sonra (hayızından) temizlenip (tekrar) bir hayz (daha) görüp sonra (tekrar) temizleninceye kadar (nikahı altında) tutsun. Bundan sonra isterse tutar, isterse temasta bulunmadan önce boşar. İşte Aziz olan Allah'ın, kadınların içinde boşanmasını emrettiği iddet (dönemi) budur."[\[18\]](#)

Açıklama

Sünnî talak "kitaba ve sünnete uygun olarak verilen talak" demektir ki kişinin, hanımını hiç temasta bulunmadığı bir temizlik halinde bir ric'î talak ile boşamasıdır.

Nitekim Abdullah b. Mesud'un rivayet ettiği, "sünnet olan talak, kişinin karısını temiz iken ve onunla cinsî temasta bulunmadan boşamasıdır"[\[19\]](#) anlamındaki hadis bu manâyı ifade etmektedir. Buradaki sünnetin mânâsı "sevap celbeden sünnet" demek değil, "muahazeyi icabetmeyecek şekilde sabit olan" manasınadır. Çünkü talak hadd-i zatında bir ibâdet değildir ki ona sevab verilsin. Burada murad onun mubah olmasıdır. Evet kadını bid'î talakla boşamaya sebep varken, kocası sabreder de vakti gelince sünnî şekilde boşarsa, günaha girmekten sakındığı için sevaba girer. Yoksa talaktan kaçındığı için bir sevap yoktur. Zina etmek için bütün sebepler mevcut olduğu halde bir adamın kendini zinadan muhafaza etmesi gibi ki, sevaba girer, fakat zina etmediği için değil, kendini tuttuğu içindir. Zira sahih kavle göre kulun mükellef olduğu şey, yokluk değil, kendini tutmasıdır.[\[20\]](#)

İmam Mâlik'e göre, "Rasûl-i Ekrem'in, Hz. İbn Ömer'e hayız hâlinde boşamış olduğu kadına dönmesini emretmesi, vücûb ifade eder. Binaenaleyh karısını hayızlı iken boşayan bir kimsenin ona dönmesi icâb eder. Dönmediği takdirde talak geçerli olmakla beraber bid'at ve haram işlemiş olur.

Hanefî ulemasından Hidâye müellifi Burhaneddin el-Merğînânî de bu görüşü tercih etmiştir. Diğer üç mezheb imamına göre ise, hayız halinde talak vermek caiz ise de bunu temizlik halinde vermek menduptur. Çünkü Rasûl-i Ekrem'in İbn Ömer'e gıyabî olarak verdiği emr vücûb değil, men-dupluk ifâde eder. Ancak dönüşün, talak hakkının üçünü de kullanmamış olana söz konusu olup, talak haklarının üçünü de kullanan kimseler için mümkün olmadığını unutmamak gerekir. Metinde geçen temizlik kelimesiyle kadının hayız kanının kesilmesi mi, yoksa kadının kanın kesilmesini müteakib yıkanması mı, kasd edilmiş olduğu meselesi, ulema arasında ihtilâflıdır. Bu her iki görüş de imam Ahmed'den rivayet edilmiş olmakla beraber, bu kelimeyle kadının hayız müteakib yıkanması kasd edildiği görüşü tercih edilmiştir. Nitekim Nâfi'den rivayet edilen şu hadis-i şerif de buna

delâlet etmektedir: "Abdullah b. Ömer karısını hayızlı iken bir talak ile boşamıştı. Bunun üzerine (babası) Ömer (r.a.) Rasûlullah (s.a.)'e giderek durumu nakletti. Rasûlullah (s.a.) O'na şöyle buyurdu:

"Abdullah, emret de karısına dönsün. Kadın hayızdan kurtulup da yıkanınca ona dokunmasın. Kadın ikinci defa hayızlı olup ondan yıkanınca ona yaklaşımadan boşasın. Evliliğin devamını istiyorsa kadını bırakmasın. İşte bu, kadınları boşamak için Allah'ın takdir ettiği müddettir."[\[21\]](#)

Görüldüğü gibi, Nesâî'nin rivayet ettiği bu hadis, metinde geçen temizlik kelimesinin, kadının hayız kanının kesilmesini müteâkib yıkanması anlamında kullanıldığına delâlet etmektedir.

Mezheb imamlarından imam Malik (r.a.)'de bu görüştedir. Mevzumuzu teşkil eden Ebu Davud hadisinden anlaşıldığına göre karısını hayız halinde boşayan kimse için müstehab olan hemen karısına dönmektir. Şayet karısını boşamak niyetini taşıyorsa, hayızdan sonraki temizlik vaktinde de kadına dokunmadan ikinci hayızdan sonraki temizlik vaktini bekler ve o zaman talak uygular, veya boşamaz. Hanefi mezhebinde zahir olan kavi budur. Ancak Tahâvî'ye ve imam Ebu Hanife'den gelen bir rivayete göre ise, karısını, talak vermiş olduğu hayız devresinden sonraki temizlik devresi içerisinde boşar.[\[22\]](#) Kadını ikinci hayızdan temizleninceye kadar bekletmekteki hikmet, onun hâmile olup olmadığını iyice tesbit etmek ve şayet hamileliği anlaşılırsa, kocanın düşünmesine bir fırsat vererek evlilik hayatına tekrar dönmelerini sağlamaktır.[\[23\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir kimsenin karısını hayızlı iken veya cinsî münâsebette bulunduğu temizlik anında boşaması haramdır. Bu durumda olan bir kimsenin derhal karısına dönmesi vâcibdir. İmam Mâlik bu görüştedir. İmam Ahmed'in de bu görüşte olduğuna dair bir rivayet varsa da imam Ahmed'in meşhur olan görüşüne göre bu durumda olan bir kimsenin ailesine dönmesi müstehaptır. Ulemanın büyük çoğunluğunun görüşü de budur. Bu görüşte olan ulemaya göre, nasıl ki bir kimsenin evlenmesi farz değilse, bu nikahı devam ettirmesi de aynı şekilde farz değildir. Hanefî ulemasından Hidâye sahibi mevzu-muzu teşkil eden Ebû Dâvud hadisine dayanarak imam Mâlik'in görüşünü benimsemiştir. Hidâye sahibine göre "mademki hayız içinde talak vermek yasaklanmıştır. O halde hayız müddeti bitmeden kadına dönerek bu süre içerisinde nikahı devam ettirmek de vâcib olur."[\[24\]](#) Mâlikî ulemasının büyük çoğunluğu bu durumda olan bir erkeğin hayız içerisinde karısına dönmemesi hâlinde, temizlik halinde dönmesi icabettiğini söylerken yine Mâlikî ulemasından Eşheb, kadın temizlendikten sonra artık ona dönmesi gerekmediğini söylemiştir. Fakat tüm fukaha, karısını hayızlı iken boşayan bir kimsenin, kadının iddeti

sona erdikten sonra ona dönmesi gerekmediği görüşünde birleştikleri gibi karısını kendisiyle cima'da bulunduğu temizlik halinde boşayan bir kimsenin de iddet sona erdikten sonra dönmesi gerektiğinde görüş birliğine varmışlardır. İbn Battal ise, Şafî ulemasından Hannatî'nin "Karısını cirfâ'da bulunduğu temizlik halinde boşayan kimsenin iddet bittikten sonra karısına dönmesi gerektiğini" söyleyerek ulemaya muhalefet ettiğini söylemiştir.

Yine tüm ulemanın bu mevzuda görüş birliğine vardığı meselelerden biri de kendisiyle hiç münâsebette bulunmadığı karısının hayızlı iken boşa-yan bir kimsenin ona dönmesi gerekmediği meselesidir. Her ne kadar Hanefî ulemasından İmam Züfer aksini iddia etmişse de Hz. İmamın bu görüşüne itibar edilmemiştir.

Şafî ulemasından imam Nevevî'nin beyânına göre, hayızlı iken boşanan bir kadın, şayet hâmile olursa, Şafî mezhebinin sahih olan görüşüne göre bu talak haram değildir. Çünkü hayızlı kadını boşamanın yasaklanması kadının iddet süresinin uzamasını önlemek içindir. Zira bu durumda kadının hayız süresinin hesabı zorlaşır. Fakat hayızlı olan bir kadının iddet süresi, çocuğunu dünyaya getirmekle sona ereceği için onun iddet süresinin tesbitinde bir zorluğun çıkması söz konusu değildir.

2. Bir kimsenin hayızlı olan karısına hitaben "Sen temizlendiğin vakit boşsun" demesiyle karısı boş düşmez. Çünkü metinde geçen "bundan sonra isterse tutar, isterse temasta bulunmadan önce (onu) boşar" cümlesi o kişinin mutlak olarak o kadına dönüp dönmemekte muhayyer olduğunu ifâde etmektedir. Bu da söz konusu kimsenin bu sözüyle o kadının boş düşmeyeceğini gösterir.

3. İçerisinde kadınla cinsî münâsebette bulunulan temizlik döneminde kadını boşamak haramdır. Ulemanın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Çünkü metinde geçen "...temasta bulunmadan önce boşar..." sözü, bunu ifâde etmektedir.

4. "Kuru" kelimesi temizlik mânâsına gelir.

5. Bir aracı vasıtasıyla verilen emir, âmirin doğrudan doğruya bizzat verdiği emir gibidir. [\[25\]](#)

2180. ... Nâfî'den rivayet edildiğine göre İbn Ömer karısını hayızlı iken bir talakla boşamış. (Nâfî rivayetine devam ederek önceki) Mâlik hadisinin mânâsını (nakletmiştir.) [\[26\]](#)

Açıklama

Önceki hadis-i şerifin kaynaklarını verirken belirttiğimiz gibi bu hadisi Müslim de rivayet

etmiştir. Bu hadis-i, Müslim şü mânâya gelen lâfızlarla rivayet etmiştir: "Abdullah (b. Ömer) karılarından birini hayız hâlinde bir talakla boşamış da Rasûlullah (s.a.) karısına ric'at etmesini ve karısı temizlenip de ikinci bir hayız görünceye kadar onu yanına alıkoymasını ve kadına hayızdan temizleninceye kadar da mühlet vermesini kendisine emretmiş. Şayet kadını boşamak isterse kadın temizlendiği vakit, onunla cima etmeden boşamasını, Allah'ın emrettiği iddetin bu olduğunu bildirmiş. Müslim der ki: "Leys bir talak" sözünde belleyişli davranmıştır. Başka râviler burada hataya düşerek bir talak yerine "üç talak" sözünü rivayet ettikleri için Müslim, Leys'in rivâyetin-dekî doğruluğa işaret etmek maksadıyla hadisin sonuna bu ta'likî ilâve etmiştir. Nitekim Müslim'in diğer rivayetleri de Leys'in bu rivayetinin doğruluğunu te'yid etmektedir. [\[27\]](#)

Bazı Hükümler

Karısını hayızlı iken boşayan kimsenin ona dönmesi ve boşamakta kararlı ise, ikinci bir hayız takib eden temizlik döneminin beklenmesi farzdır. İmam Mâlik ile Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bu görüştedirler. İmam Ahmed ile Şafiî'nin de bu görüşte olduğu rivayet edilmişse de sahih olan rivayete göre sözü geçen bu iki mezhep imamıyla birlikte imam Ebu Hanife hayız hâlinde verilen talakın caiz, fakat talakı temizlik halinde vermenin mendup olduğu görüşündedirler. [\[28\]](#)

2181. ...İbn Ömer (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre kendisim karısını hayızlı iken boşamış da (babası) Ömer, bunu Peygamber (s.a.)'e anlatmış bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) "O'na emret karısına dönsün, sonra onu ya temizlendiğinde ya da hâmile iken boşasın" buyurmuştur. [\[29\]](#)

Açıklama

Bu hadis hayızlı iken karısını boşayan bir kimsenin kansma döndükten sonra, boşamak için ikinci hayızdan sonraki temizlik devresini beklemesinin müstehab olduğunu söyleyen imam Ebu Hanife ile imam Ahmed'in ve taraftarlarının delilidir. Çünkü bu hadiste söz konusu erkeğin karısını boşamak için ikinci hayızdan sonraki temizlik halini beklemesi isteniyor. Sözü geçen ulema bu hadise bakarak (2179 numaralı hadis) bu durumda olan bir erkeğin karısını boşamak için temizlik halini beklemesine dair emrin istihbab için olduğunu söylemişlerdir. [\[30\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir kimsenin karısını hayızlı iken boşaması haramdır. Binaenaleyh bu durumda olan bir kimsenin karısına dönmesi icâbeder. Şafîî ulemasından Nevevî'nin beyânına göre "Hayızlı kadını rızası olmadan boşamanın haram olduğunda bütün ulema ittifak etmişlerdir". Ancak bu talak yine de vakidir. Haricilerle Rafizîler bu bâbda ehl-i sünnet imamlarına muhalefet ederek hayız hâlinde yapılan talakı hükümsüz saymışlardır.

2. Karısını hayızlı iken boşayan bir kimseye, karısına dönmesi ve boşamak için, içinde talak verilen hayızdan sonraki ikinci temizlik devresini beklemesi emredilir. İmam Ebu Hânife bu görüştedir. İmam Şafîî ile imam Ahmedin de bu görüşte olduklarına dair bir rivayet vardır. Sözü geçen niez-heb imamlarının üçü de hayız hâlinde verilen talakın sünnete aykırı olduğu meselesinde ve sünnete uygun olan talakın, içerisinde cima bulunmayan temizlik hali olduğunda ittifak etmişlerdir. Delilleri ise 'kadınları boşadığımız zaman iddetleri içinde boşayın'^[31] âyeti kerimesidir.

Ayrıca karısını hayız hâlinde boşayan bir kimsenin karısına dönmesinin hükmü ulema arasında ihtilafıdır. Şâfiîlerle, Evzâî, imam A'zam, şâir Küfe uleması, imam Ahmed b. Hanbel ve diğer birçok ulemaya göre bu erkeğin karısına dönmesi müstehabtır. Malikilerle Hanelilerden Hidâye sahibi ve bir rivayette imam Ahmed vacib olduğu görüşündedirler.^[32] Ancak bu dönüşün üç talak hakkını kullanmamış olanlar için söz konusu olduğunu unutmamak gerekir. Binaenaleyh üç talak hakkını da kullanmış olan bir kimsenin karısına dönmesi mümkün değildir.

3. Metinde geçen "sonra onu ya temizlendiğinde ya da hâmile iken boşasın" sözü bir kadını hâmile iken boşamanın sünnete aykırı olmadığını bu şekilde verilen bir talakın "sünnî talak" olduğunu ifade etmektedir. Binaenaleyh kişi, böyle bir kadını icabı halinde istediği vakitte boşayabilir. Ulemanın büyük çoğunluğu bu görüştedir.

Hanefi imamlarından imam Ebu Hanife ile Ebu Yusuf hayız görmeyen küçük kız ile hayızdan kesilmiş yaşlı kadını ve hâmile kadını sünnete uygun olarak boşayabilmek için her ayda bir defa olmak üzere üç ric'i talak ile boşamak ve her ayın başında ona ric'at etmek şarttır. Cima'dan sonra boşamakta da bir sakınca yoktur. İmam Muhammed ile İmam Züfer ve Mâlik'e göre ise, hamileyi sünnete uygun olarak boşayabilmek için doğuruncaya kadar verilen talak sayısının birden fazla olmaması gerekir.^[33]

4. Karılarını hayızlı iken boşamış olan kimseler, karılarına dönmek hususunda kimseden izin almakla mükellef değildirler. Çünkü Hz. Peygamber "dön" emrini Hz. İbn Ömer'e yöneltmiştir. Onun velisi olan Hz. Ömer sadece arada bir vasıtaadır. Nitekim "kocaları da bu arada barışmak isterlerse onları geri almağa daha çok hak sahibidirler..."^[34]

2182. ...Abdullah b. Ömer (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre kendisi hanımını hayızh iken boşamış (babası) Ömer de bunu Rasü-lullah (s.a.)'e haber verince, Rasûlullah (s.a.) kızmış sonra (şöyle) buyurmuştur: "O'na emret hanımına dönsün onu temizlenip de sonra (tekrar) hayızlamncaya ve (bu hayızdan) sonra (tekrar) temizleninceye kadar (nikâhı altında) tutsun. Sonra isterse temizken (kendisiyle) münâsebette bulunmadan boşasın. tşte zikri yüce olan Allah'ın emrettiği şekilde iddete uygun olan talak budur."[\[35\]](#)

Açıklama

Bu hadisi râviler içerisinde Sâlim'den başka hiçbir râvi "Rasûl-i Ekrem'in İbn Ömer'in karısını hayızh iken boşadığına kızdığını" nakletmem iştir. Şafiî ulemasından İbn Hacer el-Askalanî bu mevzuda şunları söylüyor: "Ben Salim'in rivayetinde gördüğüm bu ilâveyi Salimden başka hiçbir râvinin rivayetinde görmedim. Salim ise, bu hadisin râvilerinin en büyüğüdür. Bu ilâveden anlaşılıyor ki kadını hayızh iken boşama hâdisesi, İbn Ömer'in karısını bu şekilde boşamasından önce de vuku bulmuştur. Çünkü Rasûl-i Ekrem'in bir kimseye daha önce yasaklamadığı bir işi yaptığından dolayı kızdığı görülmemiştir. Rasûl-i Ekrem, Hz. İbn Ömer'in karısını hayızh iken boşamasına kızdığına göre, böyle bir hâdisenin daha önce de vukû'a gelmiş olduğunu ve o zaman Rasûl-i Ekrem'in bu şekilde verilen bir talakı yasakladığını gösterir. Hz. Ömer'in bu boşama hadisesini duyar duymaz hemen Hz. Peygambere koşmuş olması, bir kadını hayızh iken boşamanın ilk defa vuku bulduğunu ve Hz. Ömer'in de bu ilk defa karşılaşılan hadise karşısında telaşlandığından dolayı Rasûl-i Ekrem'e koştuğunu ifade etmez. Çünkü Hz. Ömer'in bu telaşı hayızh bir kadını boşamanın yasaklandığını bilmesinden, fakat nasıl hareket edileceğini kestirememesinden ileri gelmiştir. Nitekim İbn Dakiku'1-îyd de aynı görüşü ileri sürdükten sonra Rasûl-i Ekrem'in kızmasının kendisine talaktan evvel müracaat edilmeyip de talaktan sonra müracaat edilmiş olmasından doğmuş olabileceğine de ihtimal vermektedir."[\[36\]](#)

2183. ...Yunus b. Cübeyr'den rivayet edildiğine göre; (Yunus) İbn Ömer'e;

Hanımını kaç defa boşadın? diye sormuş da, (İbn Ömer): Bir defa, diye cevap vermiştir.[\[37\]](#)

Açıklama

2180 numaralı hadis-i şerîfin şerhinde açıkladığımız gibi bazı râviler bu hadisi naklederken Hz. İbn Ömer'in, hanımını üç defa boşadığını rivayet ederek büyük bir hataya

düşmüşlerdir. Nitekim Müslim Sahih'inde bu gerçeği işaret etmek maksadıyla şu ifadeyi kullanmıştır: "Leys, Bir talak sözünü naklederken daha belleyişü davranmıştır"^[38] Müslim'in bu ifadesiyle daha Önce tercümesini sunduğumuz 2180 numaralı hadis, mevzumuzu teşkil eden bu hadisdeki İbn Ömer'in hanımını bir defa boşadığına dâir olan rivayeti te'yid ve takviye etmektedirler.

Bu da gösteriyor ki, karısını hayızh iken boşayan bir kimsenin sünnete uygun olarak talak vermek maksadıyla karısına dönüp 2179 ve 2180 no'lu hadislerde tarif edildiği şekilde talak verebilmesi için üç talak hakkını da kullanmamış olması gerekir. Binaenaleyh bir kimse hayızh olan karısını üç talak ile boşamışsa onun bir daha karısına dönme imkânı yoktur.^[39]

2184. ...Yunus b. Cübeyr'den; demiştir ki: Abdullah b. Ömer'e bir soru yönelterek;

Karısını hayızh iken boşayan bir adam (hakkında ne dersin?) dedim.

Sen ibn Ömer'i tanır mısın? dedi, Ben de:

Evet, diye cevap verdim. (Bunun üzerine bana şunları anlattı:)

Abdullah b. Ömer karısını hayızlı iken boşamıştı. Bunun üzerine (babası) Ömer de Peygamber (s.a.)'e varıp (bu meseleyi) ona sordu (Hz. Peygamber):

"Ona emret karısına dönsün, sonra (isterse) onu temizlik müddetinin başlangıcında boşasın", cevabını verdi (Yunus b. Cübeyr rivayetine devam ederek) dedi ki: Ben (İbn Ömer'e hitaben:)

Bu (hayızlı hâlinde verilmiş olan talak da talakdan) sayılır mı? dedim de (İbn Ömer:)

Neden (olmasın)? eğer (bir insan) acze düşüp ahmaklık etse (de karısını boşasa hiç ahmaklığı veya acizliği, vermiş olduğu bu talakı geri getirir mi) ne dersin?" cevabını verdi.^[40]

Açıklama

Metinde geçen "men" kelimesinin aslı "ma" olup elif "ha" ya kalbedilmiştir ve "bu talak hesaba katılmazsa ne olur" manasına gelir. Bununla beraber sözü geçen kelimenin isim fiil olarak "bırak" veya "vazgeç" manasında kullanılmış olması da mümkündür. Bu ihtimale göre bu kelime, "böyle konuşmayı bırak, talak vaki olduğundan şüphe etme" anlamına gelir.

Metinde geçen "acze düşüp ahmaklık etse(de karışım boşasa) ne dersin?" cümlesi de

İbn Ömer'in sözüdür. Hz. İbn Ömer bu sözü ile kendini kasdetmiştir. Nitekim bir rivayette "acze düşüp ahmaklık etsem de mi" ifâdesi vardır. [\[41\]](#)

Nevevî, bu sözün istifham-ı inkârı olduğunu söylemiştir. Bu takdirde mânâ: "Evet talak hesaba katılır, onun aczi ve hamakatı buna mâni değildir." demek olur. [\[42\]](#)

Bazı Hükümler

1. Karısını hayızlı iken boşayan kimseden -eğer bütün talak haklarını kullanmamışsa kansasına dönmesi istenir. Fıkıh ulemasının bu mevzudaki görüşlerim bir numara önceki hadisin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz.

2. Hayızlı kadın için verilen talak geçerlidir. Nitekim "Bu benim için bir talak sayıldı" . manasına gelen hadis-i şerifte bu gerçeği ifade ve te'yid etmektedir. Bunda dört mezhep imamı ile cumhuru ulema ittifak etmişlerdir. Her ne kadar aksini iddia edenler varsa da sayıları yok denecek kadar azdır. [\[43\]](#)

2185. ...Ebu'z-Zübeyrin haber verdiği göre; kendisi Urve'nin kölesi Abdurrahman b. Eymen'i, İbn Ömer'e şu soruyu sorarken işitmiş. -Ebu'z-Zübeyr (onların konuştuklarını) işitiyormuş- (Abdurrahman);

Karısını hayızlı iken boşayan b\ r ad ^ htKkındsMi görüşün tedir? demiş. (İbn Ömer de şöyle) cevap vermiş:

Abdullah b. Ömer Rasûlullah (s.a.) zamanında hanımını hayızlı iken boşadı da (babası) Ömer;

Abdullah b. Ömer karısını hayızlı iken boşadı diyerek (bunu Rasûlullah (s.a.)'e sordu. (Rasûl-i Ekrem de) o kadını bana geri çevirdi, (vermiş olduğum) talakı da saymadı ve;

"Temizlendiği zaman (onu) boşasın ya da (nikahı altında) tutsun" buyurdu. İbn Ömer (sözlerine devam ederek) dedi ki: "ve Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem;

"Ey Peygamber, kadınları boşadığımız zaman, (iddetlerinin başlangıcında) boşayın" [\[44\]](#) âyet-i kerimesini okudu.

Ebu Dâvud dedi ki: "Bu hadisi Yunus b. Cübeyr, Enes b. Şirin, Said b. Cübeyr, Zeyd b. Eşlem ve Ebu'z-Zübeyr İbn Ömer'den; Mansur da Ebu Vâil'den rivayet etmişlerdir. Hepsinin manası da şudur: "Peygamber (sm.) İbn Ömer'e karısına dönmesini temizleninceye kadar (nikahı altında tutmasını) sonra isterse boşamasını; isterse (nikahı altında) tutmasını emretti.

Aynı şekilde bu hadisi Muhammed b. Abdurrahman Sâlim'-den, (Salim de) İbn Ömer'den rivayet etmiştir. Zührî'nin Sâlim'den yaptığı rivayeti ile Nâfi'nin İbn Ömer'den yaptığı rivayet ise, (şu mânâya gelen lâfızlardan ibarettir): "Peygamber (s.a.) İbn Ömer'e karısına dönmesini ve temizlenip sonra (tekrar) hayızlanıncaya (ve) sonra temizleninceye kadar (nikahı altında tutmasını) sonra isterse boşamasını, isterse tutmasını emretmiştir.

(Bu hadis) İbn Ömer'den Ata el-Horasanî -el-Hasen senediyle de rivayet olunmuştur. Bu hadislerin hepsi de Ebüz-Zübeyr hadisine ay kırıdır. [\[45\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif hayızlı iken verilen talakın muteber olmadığı söyleyen İbn Hazm ile İbn Teymiyye, İbn Kayyim ve Şia'nın delilidir. Hattabî'nin rivayetine göre Haricîlerle Râfizîler de bu hadis-i şerife sarılarak hayız hâlinde verilen talakın geçerli olmadığı görüşüne varmışlardır. Bu görüşte olan kimselerin dayandıkları diğer deliller de şunlardır:

1. Abdullah b. Malik'in rivayet ettiğine göre, İbn Ömer hanımım hayızlı iken boşamış, Rasûlullah (s.a.)'de "Bu birşey değildir" buyurmuştur. [\[46\]](#)

2. Nâfi'nin rivayet ettiğine göre İbn Ömer, karısını hayızlı iken boşayan bir kimsenin talakının muteber olmadığını söylemiştir. Bu hadisi İbn Hazm sahih senedle rivayet etmiştir. [\[47\]](#)

Şevkânî'ye göre bu görüşün tercih edilmesini gerektiren delillerden biri de "Ey Peygamber, kadınları boyadığınız zaman iddetleri içinde boşayın" [\[48\]](#) âyet-i kerimesidir. Çünkü bu âyet-i kerimeye göre karısını, hayızlı iken ya da kendisiyle cinsî münâsebette bulunduğu temizlik devresinde boşayan bir kimsenin vermiş olduğu talak muteber değildir. Çünkü bu adam karısını iddeti içinde yani kendisiyle hiç temasta bulunmadığı bir devre içinde boşamamıştır.

Ayrıca; "boşama iki defadır (bundan sonra kadını) ya iyilikle tutmak, ya da güzelce salıvermek (lazım)dır" [\[49\]](#) âyet-i kerimesi de bu görüşün tercihinin gerektiren delillerden biridir. Çünkü kadını en çirkin şekilde boşamak Allah'ın haram kıldığı şekilde boşamaktır. Bu da kadını iddetin (temizlik hâlinin) dışında boşamaktır. Çünkü Allah kadını temizlik dönemi dışında boşamayı meşru kılmamıştır.

Hayız hâlinde verilen talakın sahih ve geçerli olduğu görüşünü savunan ve büyük çoğunluğu teşkil eden ulema kendi görüşlerini isbat ve karşı görüşte olanların görüşlerini red sadedinde şunları söylemişlerdir:

1. Hayız hâlinde verilen talakın geçerli olmadığını savunan kimselerin dayandıkları

Ebu'z-Zübeyr hadisi (açıklamaya çalıştığımız hadis) bu mevzuda gelen ve bizim görüşümüzü destekleyen sahih hadislerle aykırıdır. Musannif Ebu Davud'un da ifade ettiği gibi bizim görüşümüzü destekleyen hadis-i şerifler Ebu'z-Zubeyr hadisine her bakımdan tercih edilecek niteliktedirler. Hatta Ebu'z-Zübeyr hadisini Müslim ile Nesâî de rivayet etmişlerse de bunların rivayetinde "(vermiş olduğum) talakı da bir şey saymadı" cümlesi

yoktur.^[50] Çünkü İbn Abdriber'in de ifade ettiği gibi bu cümle, münker olarak rivayet edilmiştir. Ebü'z-Zübeyr'den başka bu cümleyi rivayet eden olmamıştır. Bu bakımdan bu cümle bir hükme mesned veya delil olma niteliğinden uzaktır. Hele aynı mevzuda gelen ve kendisinden daha sahih olan hadisler karşısında bu cümleye delil nazarıyla bakmak hiç mümkün değildir. Binaenaleyh bu cümlenin, sahih bir senedle rivayet edilmiş olduğu kabul edilse bile, diğer sahih hadislerle aykırı bir mana taşıdığı düşünülemez. Bu bakımdan bu cümleye şu manayı vermek mümkündür: "Rasûl-i Ekrem, sünnete uygun olarak verilmediği için bu talakı doğru bir şey olarak görmedi."

Hadis ulemasından Hattabî ise, bu mevzuda şunları söylüyor: "Ebu'z-Zübeyr bu hadisten daha münker bir hadis rivayet etmemiştir. Fakat bu cümleye şu şekilde mânâ verilecek olursa, bu münkerlik giderilmiş olur: "Rasûlullah bu talakı, kadına dönmeyi haram kılan bir engel olarak görmedi." Şöyle mânâ vermek de mümkündür: "Bunu sünnete uygun bir davranış olarak görmedi."

2. Birinci maddede Ebu'z-Zübeyr hadisi hakkında söylenenler aynen Said b. Mansur'la İbn Hazm'ın rivayet ettiği hadisler hakkında da söylenebilir.

3. İbn Teymiyye ve taraftarlarının bu mevzudaki görüşlerine delil diye gösterdikleri âyet-i kerimelerde onların görüşüne dayanak olacak herhangi bir ifade yoktur. Bu âyet-i kerimelerde sadece talakın, içerisinde cinsî münâsebet bulunmayan temizlik halinde verilmesi emrediliyor. Biz de zaten bunu savunuyoruz. Bu mevzuda hak olan Ebu Muhammed Abdullah b. Kudâme'nin şu sözleridir: "Kim karısını hayızh iken veya cinsi münâsebette bulunduğu temizlik döneminde boşarsa, bid'at işlemiş olur, fakat talakı muteberdir. Ulemanın büyük çoğunluğu bu görüştedir."^[51]

Musannif Ebu Davud'un da ifade ettiği gibi mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif on şekilde rivayet edilmiştir:

- 1.** 2184 numaralı hadisteki rivayet,
- 2.** Enes b. Sîrinin rivayeti. Bu rivayetin senedini Müslim Abdülmelik vasıtasıyla Enes b. Sirin'e ulaştırmıştır.^[52]
- 3.** Sa'îd b. Cübeyr rivayeti^[53],
- 4.** Zeyd b. Eşlem rivayeti^[54],
- 5.** Mevzumuzu teşkil eden 2185 numaralı hadis-i şerif

6. Mansur b. el-Mu'temin rivayeti [\[55\]](#),

7. 2181 numaralı hadis,

8. 2182 numaralı hadis,

9. 2179 numaralı, hadis,

10. Atâ el-Horasanî rivayeti [\[56\]](#)

Yukarıda ifâde ettiğimiz gibi bu rivayetlerden İbn Teymiyye'nin delilini teşkil eden Ebu'z-Zübeyr hadisi bu mevzudaki diğer rivayetlerin tümüne aykırıdır. [\[57\]](#)

5. Karısını Boşadıktan Sonra Şahitsiz Olarak Ona Dönmek İsteyen Kişi

2186. ...Mutarnf b. Abdillah'dan rivayet olunduğuna göre İmran b. Husayn'a karısını boşayıp da sonra (dönmüş olmak için) onunla cinsî münâsebette bulunan ve ne onu boşadığını, ne de ona döndüğünü şâhitlendirmeyen bir kimse(nin durumu) sorulmuş da, "Sen sünnete aykırı olarak boşamışsm, (yine) sünnete aykırı olarak dönmüşsün. Onun boşandığını da kendisine dönüldüğünü de şahidlendir ye (böyle şahitsiz boşamayı ve dönmeyi) bir daha yapma" diye cevap vermiş. [\[58\]](#)

Açıklama

Ric'at veya rec'at, lügatte, geri dönmek gerilemek manasına gelir.

Fıkhî terim olarak ise, "nikah milkini devam ettirmek istemek yani boşamış olduğu karısına tekrar dönerek aralarındaki eski nikah bağı devam ettirmek istemektir.

Ric'atin şartları vardır: Talakı, sarîh lâfızlarla yahut kinaye lafızların bazıları ile yapmak, mal mukabilinde boşamamak, üç talakı tamamlamamış olmak, kadının medhûlün-bihâ (yani ilişkide bulunmuş) olması. Ric'atin iddet içinde yapılması bu şartlara dahildir.

Bu hadis verilen talakı ve ric'ati şahitlendirmenin meşru olduğunu ifade etmektedir. Her ne kadar bu hadis İmrân b. Husayn'ın sözü ise de içinde geçen "sen sünnete aykırı olarak boşamışsın" cümlesi bu hadisi merfû hadis hükmüne yükseltmektedir. Çünkü bir sahabînin sünnetle ilgili bir meseleyi anlatırken kendi kafasından rastgele konuşarak kendi sözünü Rasûl Ekrem'e isnad etmesi düşünülemez.

Bir kimsenin karısını boşarken veya ona dönerken bu hareketini şahitlendirmesinin

hükmü, ulema arasında ihtilafıdır. İmam Şafî'ye ve İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre, talak ve ric'ati şahitlendirmek farzdır. Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif ile "sürelerinin sonuna vardıklarında onları güzelce (nikahınız altında) tutun, yahut güzellikle onlardan ayrılın. (Eşinize tekrar dönmek veya ondan ayrılmak için) içinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun"^[59] âyet-i kerimesidir.

Hanefî uleması ile imam Malik'e ve imam Ahmed'den gelen bir rivayete göre ise, sözü geçen meselelerde şahit bulundurmamak müstehabdır. Çünkü bunlar erkeğin hakkıdır. Kadının rızasına bağlı değildir. Bu sebeble erkeğin diğer haklarında olduğu gibi bunda da şahide ihtiyacı yoktur. Bu bakımdan âyet-i kerimedeki şahitlendirme emri, şahitlendirmenin farz değil, müstehab olduğuna delâlet eder. Bir veya iki talakla boşadıktan sonra kadına dönmenin iddet içerisinde olacağında bütün ulema ittifak ettikleri gibi ric'atin "zevce mi tekrar nikahım altına aldım, onu nikahım altında tuttum, ona döndüm," gibi sözlerle de olabileceğinde görüş birliğine varmışlardır. Çünkü bu sözler kitap ve sünnette müracaat lâfızları olarak kullanılmışlardır. Bu lâfızların Kur'ân'da ric'at anlamında kullanıldığına misal olarak; "Kocaları da bu arada barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler."^[60] "...Onları güzelce (nikahınız altında) tutun..."^[61] âyet-i kerimeleri verilmiştir.

Sünnetten bir misâl olarak da "O'na (yani Abdullah'a) emret hanımına dönsün" anlamındaki 2181 numaralı hadis-i şerif gösterilebilir. Ulema ric'atin sadece sözle mi yoksa hem sözle hem de fiille mi olabileceği meselesinde ihtilâf etmişlerdir. İmam Şafî'ye ve imam Ahmed'in bir kavline göre ric'at sadece sözle olabilir. Çünkü ric'atta şahit tutmak şarttır. Nikah ve talak gibi meselelerde ancak sözler için şahit lâzım olduğuna göre ric'atin de sözle olması gerektiği ortaya çıkar. Ulemanın büyük çoğunluğuna göre ise ric'at sözle olabileceği gibi fiillen de olabilir. Ancak bu görüşte olan ulemadan imam Malik ile İshak fiille yapılan ric'atin sahih olabilmesi için niyyetin de bulunmasını şart koşmuşlardır. Çünkü Rasûl-i Ekrem efendimiz "ameller niyyetlere göredir" buyurmuştur.

Hanefi ulemasıyla, Said b. el-Müseyyeb, Hasen el-Basrî, es-Sevrî ve el-Evzaî'ye göre ise, niyyet bulunmasa bile yine de fiille yapılan ric'at sahihtir. Çünkü iddet müddeti muhayyerlik süresidir. Binaenaleyh insan bu süre içerisinde karısına döndüğünü, ona dönmeyi tercih ettiğini sadece sözle ifade edebileceği gibi sadece onunla cinsî münâsebette bulunmak suretiyle de isbat ve ifade edebilir. Bunun için niyyete ihtiyâc yoktur. Zira Cenab-ı Hak "...kocaları da bu arada barışmak isterlerse onları geri almağa daha çok hak sahibidirler..."^[62] buyurmuştur. Ve aynı zamanda ric'î talakla boşanan kadınla cinsî münâsebette bulunmak helaldir. Çünkü bu kadın kendisiyle îlâ veya zihar edilen kadın gibidir ve ric'î talak ile evlilik bağı tamamen zail olmaz. İmam Mâlik'e göre ise, ric'î talakla boşanan bir kadına geri dönmedikçe onunla cinsî münâsebette bulunmak haramdır. Bunun içindir ki cinsî münâsebette bulunurken kadına dönmeyi kast etmek gerekir.

Bu mevzuda Mâlikî mezhebi ulemasından İbn Rüşd şunları söylemiştir: "Ulema ric'î

talak ile boşanan kadın henüz iddet süresinde iken kocasının onunla ne dereceye kadar ihtilâf edebileceği hakkında ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik: "Kocasını yalnız olarak onun yanında kalamaz, ondan izin almadan yanına giremez ve onun saçına bakamaz. Fakat beraberlerinde başkası bulunduğu zaman onunla birlikte yemek yiyebilir," demiştir. Fakat İbnu'l-Kasım: "İmam Malik, kişinin ric'î talak ile boşadığı karısıyla birlikte yemek yiyebileceği görüşünden vaz geçmiştir." der. İmam-ı Ebu Hanife de "ric'î talak ile boşanan kadının, kocasına kendini süslemesinde güzel kokular sürünmesinde, tırnaklarını kınalamasında ve gözlerine sürme çekmesinde sakınca yoktur." demiştir ki, Süfyan es-Sevrî, İmam Ebu Yusuf ve Evzâi de buna kaildirler. Bunların hepsi: "Kadının yanına habersiz olarak, oraya sözle, veya öksürme veya pabuçlarından ses çıkarmak gibi bir hareketle geldiğini bildirmeden girmesinin caiz olmadığını" söyle-, mislerdir.

Ulemâ bu babdan olmak üzere şu meselede de ihtilâf etmişlerdir: Bir kişi karısının gıyabında onu, ric'î talakla boşadıktan sonra henüz iddet süresi bitmemişken bir daha onu nikahı altına döndürürse ve kadında sadece boşandığını işitip geri alındığını işitmediği için iddet süresi bittikten sonra evlenirse nasıl olur?

İmam Mâlik Muvatta'da "Bu kadın yeni kocası onunla gerdeğe girmiş olsun olmasın yeni kocasınınındır" demiştir. Evzâi ile Leys, İbn Sa'd de buna kaildirler. Fakat İbnu'l-Kasım imam Malik'in bu görüşünden rü-cû edip "Eski kocası daha çok hak sahibidir" dediğini rivayet etmiştir. İmam Malik'in Medine'li olan talebeleri ise, onun eski görüşünü benimseyip "İmam Malik bu görüşünden dönmemiştir. Çünkü Muvatta'da yer verdiği bu görüşünü vefat edinceye kadar talebelerine okuyordu" demişlerdir. İmam Malik, Muvatta' da ayrıca Hz. Ömer'in de buna kail olduğunu söylemektedir.

İmam Şafiî ile Küfe uleması olan İmam Ebu Hanife ve diğerleri ise, "Yeni kocası onunla gerdeğe girmiş olsun olmasın, onu nikâhı altına geri döndüren eski kocası daha çok hak sahibidir" demişlerdir ki, Ebû Dâvud ile Ebû Sevr de buna kaildirler. Bu görüş aynı zamanda Hz. Ali'den de rivayet olunmuştur ve en zahir olan görüş de budur. Bu mesele hakkında Hz. Ömer'den de "Onu nikahı altına geri döndüren kocası, isterse onu kabul eder, isterse onu yeni kocasına bırakıp ona verdiği mehri geri alır." diyerek beyanda bulunduğu rivayet olunmuştur. İmam Malik'in, birinci görüşünün delili, İbn Vehb'in Yunus'dan, Yunus'un İbn Şihab'dan, İbn Şihab'ın Said b. el-Müseyyeb'den rivayet ettiği "Karısını boşadıktan sonra onu tekrar nikahı altına döndüren ve fakat bunu kadının iddet süresi bitip başkasıyla evleninceye kadar gizli tutan kimse hakkında sünnet şudur ki; bu adam bu kadın üzerinde bir hak iddia edemez. Kadın yeni evlenildiği kimsenin karısıdır" hadisidir. Fakat derler ki bu hadis yalnız İbn Şihab'dan rivayet olunmuştur.

Diğer gurubun delili de şudur: "Bu kadının, evlenmeden önceki eski kocasının hakkı olduğunda icma vardır. Eski kocasının onu nikahı altına geri döndürmesi sahih olduğuna göre yeni kocasıyla evlenmesi fasiddir. Çünkü başkasıyla evlenmesi -o başkası ister onunla gerdeği girmiş olsun, ister olmasın- onu eski kocasının nikâhı altından çıkaramaz." En zahir olan budur ve Tirmizî'nin kaydettiği; "Peygamber efendimizin; "Hangi kadın iki kişi ile evlenirse, önce hangisiyle evlenmiş ise onundur ve hangi adam bir malını iki kişiye

satarsa, önce kime satmış ise, mal onundur." [63] buyurduğu hadis de buna şehâdet etmektedir. [64] Hz. Ali de karısını boşa-yıp da karısının haberi olmadan ona dönen ve döndüğünü şahitlendiren bir kimsenin karısıyla olan yeni durumu hakkında şöyle demiştir: "Bu kadın başka birisiyle gerdeğe bile girse, ilk kocasına aittir." [65]

6. Kölenin (Karısını) Sünnî Olarak Boşaması

2187. ...Nevfel oğullarının azatlı kölesi Ebu Hasan'ın haber verdiğiğine göre, kendisi tbn Abbas'tan, nikahı altındaki bir cariyeyi iki talakla boşayan sonra da (bu cariyeyle birlikte) hürriyetine kavuşan köle hakkında "Bu kölenin o cariyeyle evlenmesi doğru olur mu? diye fetva istemiş de (İbn Abbâs):

"Evet Rasûlullah (s.a.) de böyle hüküm vermiştir." demiş. [66]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin zahirinden anlaşılan şudur: Aslında sadece iki talak hakkı olan bir köle bu iki talak hakkını kullanarak karısını iki talakla boşayacak olursa, karısıyla arasındaki nikah bağı sona ereceği için bir daha ona dönme hakkını kaybeder. Fakat bir köle bu iki talak hakkını kullandıktan sonra karısıyla birlikte âzâd edilecek olursa, artık hür bir insan olarak kendisiyle bir talak hakkı daha doğar ki bu talakla karısına dönebilir. Hz. İbn Abbas böyle fetva vermiş Rasûl-i Ekrem'in de bu mevzuda böyle fetva verdiğini söylemiştir.

Bu hadisi şeriften anlaşılan netice böyle olmakla beraber, uygulama bunun aksinedir. Çünkü ulemânın büyük çoğunluğuna göre Hz. İbn Abbas'ın Rasûl-i Ekrem'den naklettiği bu fetva Rasûl-i Ekrem'in bir defada verilen üç talakı bir talak saydığı devirlere aittir. O devirde kölenin verdiği iki talak bir talak sayılırdı. Fakat bu uygulama sonradan Rasûl-i Ekrem tarafından neshedilerek yürürlükten kaldırılmıştır. [67]

Cumhuru ulemaya göre mevzumuzu teşkil eden hadisin hükmü islâmın ilk yıllarına aittir. Sonradan neshedilmiştir. Binaenaleyh cârîye olan karısını iki talakla boşayan bir köle karısına bir daha dönemez. Talaktan sonra hürriyetlerine kavuşmuş olmaları da neticeyi değiştirmez. Binaenaleyh köle, cârîye olan karısını sünnet üzere boşamak isterse talaklarını iki ayrı iddet içerisinde vermelidir. [68]

2188. ...Osman b. Ömer de Ali (b. el-Mübârek vasıtasıyla önceki hadisi Yahya b. Ebi Kesir)den ahberanî lâfızım kullanmadan aynı sened ve mana ile rivayet etmiştir. (Bu rivayete göre) İbn Abbas (şöyle) demiştir:

"Senin için bir (talak hakkı) daha vardır. Rasûlullah (s.a.) de böyle hüküm vermiştir."[\[69\]](#)

Ebu Dâvud dedi ki: Ben Ahmed b. Hanbel'i (şöyle) derken işittim: "Abdurrezzak dedi ki; İbnu'l-Mübârek, Ma'mer'e (hitaben):

-Bu Ebu'l-Hasen de kimdir? Vallahi o (bu hadisi İbn Abbas'-dan rivayet etmekle) büyük bir kaya (kadar ağır bir günah) yüklenmiştir" dedi.

Ebu Dâvud dedi ki: Ebu'l-Hasen, şu kendisinden ez-zührt'nin (hadis) rivayet ettiği kişidir. Zührî onun fukahâdan biri olduğunu söylerdi ve ZührîEbu'l-Hasen'den (birçok) hadisler rivayet etmiştir. Ebu'l-Hasen tanınmış bir kimsedir, (fakat) uygulama bu hadise göre değildir.[\[70\]](#)

Açıklama

Bu hadis Ali b. el-Mübârek'e ulaşınca kadar Ahberanâ, haddessena gibi tâbirlerle rivayet edilmişse de Ali b. el-Mübârek'ten yukarıda bulunan kimseler birbirlerinden an'ane yoluyla rivayet etmişlerdir.

"Senin için bir (talak) hakkı daha vardır" cümlesi, "artık karınla sen, hürriyetinize kavuşturuldu, dolayısıyla boşama hakkı iki talaktan üçe çıktı sen bu talakların ikisini kullandığına göre, bir talak hakkın daha vardır. İstersen bununla karına döner, evlilik hayatını devam ettirebilirsin," demektir. Nitekim İbn Abbâs ile Zahirîye ulemâsı bu görüştedirler, fakat önceki hadisin şerhinde de ifâde ettiğimiz gibi, ulemânın büyük çoğunluğu bu uygulamanın; bir insanın bir defada verdiği üç talakın bir talak sayıldığı dönemlere ait olduğu görüşündedirler. Çünkü o dönemde köle de iki talak, hakkını bir anda verecek olursa, bir sayılırdı. Dolayısıyla bir talak hakkı daha kalırdı. Sonradan Rasûl-i (Ekrem bu uygulamayı yürürlükten kaldırmıştır. Binaenaleyh bir köle cariye olan karısını boşadıktan sonra bir daha ona dönemez. İsterse ikisi de hürriyetlerine kavuşmuş olsunlar.

Bu mevzuda İbn Rüşd de şunları söylemektedir: Köleliğin talak sayısını azalttığında bir cemaat "icma vardır" demişlerse de Ebu Muhammad b. Hazm ile zahirîlerden bir cemaat buna muhaliftirler. Bunlar talak sayısı konusunda hür ile köle arasında ayırım yapmamaktadırlar.,

Bu ihtilâfın sebebi, halin zahiri ile kıyas arasında bulunan tearuzdur. Zira cumhur kölenin talakım kölenin cezasına kıyas etmiştir. Çünkü kölenin şer'î cezasının hürün şer'î

cezasının yarısı olduğunda icma vardır. Zahirîlere göre ise, herhangi bir hükümde köleyi istisna eden bir delil bulunmadıkça asıl olan serî teklifler muvacehesinde hür ile köle arasında bir fark bulunmamasıdır. Delil de onlara göre ya kitap ya sünnetten bir nass veyahut bunların zahiridir. Burada ise, böyle bir delil bulunmadığına göre kölenin, asıl olan hükmü üzerinde kalması gerekir. Öyle zannediyorum ki, talakı cezaya kıyas etmek doğru değildir. Çünkü hüre nisbetle köleye az ceza konulması, köle noksan olduğu için ona karşı fazla sert davranmamak içindir. [71]

Mevzumuzu teşkil eden hadis bazı kaynaklarda şu anlama gelen lâfızlarla rivayet olunmuştur:

Bir köle (câriye olan) karısını iki talakla boşadıktan sonra ikisi de azat edilmiştir. Bu erkek bu kadınla tekrar evlenebilir mi? sorusu İbn Abbas (r.a.)'a sorulduğunda İbn Abbas:

Evet (evlenebilir) dedi. Bunun üzerine İbn Abbas'a, Bu hükmü kimden (rivayet ediyorsun)? diye soruldu. O da: Rasûlullah (s..a.) bununla hükmetti, diye cevap verdi. [72] Şevkânî'nin beyânına göre İbn Abbas (r.a.) ile birlikte Câbir b. Abdullah, Ebu Seleme ve Katâde de câriye olan karısını iki talakla boşayan bir köle, karısı ile birlikte hürriyetine kavuşacak olursa, karısına dönebileceği görüşündedirler. [73]

Hattabî de ulemanın büyük çoğunluğunun görüşüne ters düştüğü için bu hadisin münker olduğunu, dolayısıyla, câriye olan karısını boşayan bir kölenin karısı başka biriyle evlenip de boşanmadıkça ona dönmesinin caiz olmayacağını söylemiştir. [74]

2189. ...Âişe (r.anha)'den rivayet olduğuna göre, Peygamber (s.a.)

"Cariyenin talakı iki talak, âdeti de iki hayızdır" buyurmuştur.

(Muhammed b. Mes'ud) dedi ki bu hadisi Ebu Asım, "Hadde-seni Muzahir-Haddeseni el-Kasım an Âişete" diye Peygamber (s.a.)'den rivayet etmiştir. Ancak (Müzahir bu hadisi cariyenin) "iddeti iki hayızdır" diye rivayet etti.

Ebu Dâvûd dedi ki; "Bu hadis meçhuldür." [75]

Açıklama

Ebu Asım bu hadisi biri, İbn Cüreyc vasıtasıyla Müzâhir'den, diğeri de doğrudan doğruya Müzahir'den olmak üzere ve birincisinde an'ane ikincisinde semâ lafızlarıyla iki defa rivayet etmiştir.

Müzahir ise kimliği meçhul bir râvidir. Ebu Hatim'e göre Müzâhir'in rivayet ettiği hadisler münkerdir. Musannif Ebû Dâvûd da aynı görüştedir. Nesâî onun zayıf bir râvî olduğunu, söylerken Ebu Asım en-Nebil de "Basra'da ondan daha münkerci bir kimsenin olmadığını" söylemiştir.

İmam Tirmizî de sözü geçen râvi hakkında şunları söylemiştir: Bu hadisi merfû olarak yalnız Müzahir b. Eslem'in rivayetinden biliyoruz. İlmî mesâilde Müzâhir'in bu hadisten başka bir hadisi bulunmamaktadır. Peygamber (s.a.)'in ashabından ve sonrakilerden ilim adamlarının ameli bu hadis üzeredir. Süfyan es-Sevrî, Şafiî, Ahmed ve İshak'ın kavli de budur. [\[76\]](#)

Bazı Hükümler

Evli olan bir cariye'nin kocası, câriye üzerinde iki talak hakkına sahiptir. Kocasının hür veya köle olması bunu değiştirmez. Çünkü talak ve iddette itibar kadındır. Binaenaleyh kadın câriye olursa, kocası onun üzerinde iki talak iddet bekler, fakat kadın hür olursa talak ve iddet sayısı ikiden üçe çıkar. Hanefi ulemasıyla Süfyan es-Sevri, el-Hasen, İbn Şîrîn, İkrime ve Zührî bu görüştedirler. Ali b. Ebi Tâlib ile İbn Mesud'un da bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir. Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şeriftir. Sözü geçen ulemaya göre "her ne kadar bu hadisin senedinde hadis hafızlarının pek çoğunun zayıf kabul ettiği Müzahir varsa da İbn Hibban bu râviyi güvenilir râvîler arasında saymıştır. Tirmizî de bu hadis hakkında ilim adamlarının ameli bu hadis üzeredir" demiştir. Ayrıca Hâkim de bu râvinin güvenilir bir râvi olduğunu söylemiştir" Hanefi ulemasından İbnu'l-Hümmam bu hadisle ilgili görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

"Ulemânın bu hadise göre amel etmesi onun sahih bir hadis olduğunu gösterir. İmam Mâlik de bu hadisin şöhretinin onu, senedinin sıhhatine muhtâc olmaktan müstağni kıldığını söylemiştir." [\[77\]](#)

İmam Malik ile Şafiî, Ahmed, Said b. el-Müseyyeb ve İshak'a göre ise, talakda itibar erkeğe, iddette itibar kadındır. Binaenaleyh erkek hür olursa, hür ya da- câriye olan karısı üzerinde üç talak hakkına sahiptir. Fakat erkek köle olursa, karısı üzerinde iki talak hakkına sahiptir. Hz. Ömer ile oğlu Abdullah, Osman, Zeyd b. Sabit ve İbn Abbas'ın da görüşlerinin bu olduğu rivayet edilmiştir. Bu görüşte olan ulema diyor ki, "Madem ki talak erkeğe verilmiş özel bir haktır. Nasıl ki evlilik hakkı erkeğin durumuna göre değişir, hür iken dört kadına kadar evlenme hakkı doğarken köle olunca bu hak ikiye inerse; talak hakkının da erkeğin durumuna göre değişmesi ve karısı hür olan hür bir erkeğin talakının üç; karısı câriye olan bir kölenin talakının da iki olması; cariye'nin de iddetinin iki defa âdet görmekle sona ermesi icabeder. Her ne kadar talakın böyle olması gerektiğinde bütün ulema ittifak etmişlerse de cariye'nin iddeti mevzuunda bazıları bu görüşümüze muhalefet

etmişlerdir. [78]

7. Nikahtan Önce Talak(In Hükümü)

2190. ...Abdullah b. Âmir'den rivayet olduğuna göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Evlenmediğin bir kadım boşaman sahih değildir. Malik olmadığın bir köleyi azat etmen (sahih) olmaz. Sahip olmadığın bir malı satman (caiz) değildir"

Îbnü's-Sabah (bu rivayete sunuda) ilave etti: "Sahip olmadığın bir şeyde (yaptığın) bir nezri yerine getirmen gerekmez." [79]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, imam ahmed'in Müsned'inde "bir kimse nikâhında olmayan bir kadını boşayamaz. Sahip olmadığı köleyi âzâd edemez, sahip olmadığı malı da satamaz" [80] şeklinde rivayet edilmiştir. [81]

Bazı Hükümler

1. Talak nikahın teferruatından olduğu için nikah kıyılmadan önce talakın varlığından bahsedilemez. Bu bakımdan nikahtan önce verilmiş olan talaklar sahih ve geçerli değildir.

2. Bir kimse sahip olmadığı bir malı satamaz. Şayet satacak olursa, bu satış bâtil olacağından hiçbir hukukî değeri olmaz.

3. Bir kimse sahip olmadığı bir maldan adakta bulunamaz şayet böyle bir adakta bulunursa o adağı yerine getirmekle mükellef olmaz. Bu üç madde üzerinde ulema ittifak etmişlerdir, fakat bir kimsenin herhangi bir kadına hitaben "eğer seninle evlenirsem benden boşsun" diyerek istikbalde yapacağı nikaha bağlı olarak talak vermesi ile "her satın alacağım köle hürdür" diyerek istikbalde sahip olacağı köleye bağlı olarak azatta bulunması meselelerinde ulema arasında ihtilaf vardır. Sahabenin ve selefin büyük çoğunluğuna göre bu şekilde verilen talaklarla azadlarda şartlar gerçekleşse bile talak ve azad vâki olmaz. İmam Şafiî ile Ahmed, İshak, zahiriye uleması ve hadis, ulemasının büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Delilleri ise, mevzunuzu teşkil eden bu hadis-i şeriftir.

Hanefî ulemasına göre ise, bu şekilde, şartlı olarak verilen talak ve azadların vaki olması, şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Binaenaleyh bir kadına "eğer seninle evlenirsem sen benden boşsun" diyen bir kimsenin şarta bağlı olarak vermiş olduğu bu talak, adamın o kadınla evlenmesiyle gerçekleşmiş olur. Ve dolayısıyla o kadın boş düşer. Aynı şekilde "her aldığım köle hürdür" diyen bir kimsenin de satın aldığı her köle, hür olur. İmam Mâlik'in bu mevzuda meşhur olan görüşü de böyledir. Delilleri, Ma'mer'in Zühri'den rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: Zühri "Evleneceğim her kadın boş olsun, her satın alacağım cârîye de hürdür" diyen bir adam hakkında "bu adam dediği gibidir," demiş. Ma'mer, Zühri'ye "Nikâh kıyılmadan önce verilen talak geçerli değildir. Azad etme ise ancak köleye sahip olduktan sonra geçerli olur" mealinde Rasûlullah'dan bir hadis gelmemiş midir? diye sormuş. Zühri de Ma'mer'e "Senin dediğin; bir adamın, "falanın karısı boş olsun, falanın kölesi hürdür" gibi başkasının karısı ve kölesi üzerinde söz sarf etmesidir" cevabını vermiştir. [82] Hanefî uleması mevzumuzu teşkil eden hadiste geçen "talak" kelimesiyle kas-dedilen talakın, "nafiz (geçerli) talak" olduğunu binaenaleyh nikahtan önce verilen talakın geçerli olmamakla beraber sahih fakat mevkuf olduğunu, nikah kıyılınca geçerlilik kazanacağım söylemişlerdir.

"Ben falanca kadınla evlendiğim gün o üç talak boştur" diyen bir kimse hakkında Rasûl-i Ekrem'in "bu nikâhı altında bulunmayan bir kadın hakkında verilmiş bir talaktır" buyurduğuna dair olan İbn Ömer hadisi [83] Hanefî ulemasınca asılsız bir hadisdir, delil olma niteliğinden mahrumdur. Tenbihü't-Tahkik isimli eserde de bu hadis hakkında şöyle denilmektedir: "Bu hadisin senesinde Ebu Halid el-Vâsîti Amr b. Halid vardır. Bu kişi hadis uydurmakla meşhurdur. İmam Ahmed ile İbn Me'in de bu kişi hakkında "yalancı" demişlerdir." [84] Yine Hanefî ulemasına göre Ebu Sa'lebe'nin rivayet ettiği "Amcam bana -benim için şu kadar çalışırsan, sana şu kadını alacağım-'demişti. Ben de ona:

O kadınla evlenirsem, benden üç talakla boş olsun cevabını vermiştim. Nihayet günün birinde o kadınla evlenmek durumunda kaldım. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem'e varıp durumu anlattım da bana:

"Onunla evlen(ebilirsin). Çünkü ancak nikâhdan sonra verilen nikâh sahih olur" cevabını verdi. Ben de onunla evlendim. Ondan Sa'd ve Said isimli iki çocuğum dünyaya geldi" [85] mealindeki hadis de asılsızdır, delil olma niteliğinden uzaktır.

Maliki ulemasının büyük çoğunluğuna göre ise nikahlanmadan *önce yapılan boşamalar iki çeşittir:

1. Eğer adam belli bir sülâleyi ve memleketi kasederek falan sülâleden veya "falan köy ya da şehirden bir kadınla evlenirsem, o kadın boş olsun" gibi bir söz sarf ederek, şartlı bir talak verecek olursa, şart gerçekleşince aldığı kadın boş olur.

2. Eğer adam böyle özel bir şehirle veya sülâleyle ilgili değil de genel kapsamlı -şartlı bir talak verecek olursa, meselâ "nikahlanacağım her kadın boş olsun" gibi bir söz söyler

de sonra evlenirse, evlenmiş olduğu kadın boş düşmez. Çünkü böyle bir yemin dinen tevsik edilmiş olan nikah için bir engel teşkil edeceğinden muteber değildir. Rabia b, Ebi Abdirrah-man, Sevri, Ley s b. Sa'd ve Evzâi de bu görüştedirler.

Ulemanın büyük çoğunluğuna göre, Maliki'lerin bu meseleyi böyle özel ve genel planda iki madde halinde ele almaları hiçbir delile dayanmaz. Çünkü bu mevzuda gelen hadislerin hiçbirinden böyle bir hüküm çıkarmak mümkün değildir. [\[86\]](#)

2191. ...(Önceki hadis) Amr b. Şuayb'dan aynı sened ve mana ile rivayet olundu. (Ancak Amr b. Şuayb bu hadise şu sözleri de) ilâve etti;

"Kim bir günah işlemek üzere yemin ederse onun (edilmiş) bir yemini yoktur. (Sıla-i) rahmi kesmek üzere yemin edenin de (edilmiş) bir yemini yoktur." [\[87\]](#)

Açıklama

Bir önceki hadis, senedinin Amr b. Şuayb'dan önceki kısmı değişmeksizin aynı manada rivayet olunmuştur. Ancak bu rivayette mânâ bakımından önceki hadisten fazla olarak akrabalarını ziyaret etmemek üzere yemin eden bir kimsenin bu yeminine uyararak akrabaları ziyareti kesmesi gerekmediği, bilakis Allah'ın emri olan sıla-i rahim görevini yerine getirmesi ve yeminine riâyet edemediği için de keffâret vermesi icabettiği ifadesi bulunmaktadır. Aslında sıla-ı rahmi kesmekle ilgili olan bu cümlenin hükmü, metinde geçen "Kim bir günah işlemek üzere yemin ederse onun (edilmiş) bir yemini yoktur" cümlesinin genel kapsamı içine girmekle beraber, özel olarak bir daha zikredilerek sıla-i rahmin önemi vurgulanmak istenmiştir.

Esasen bu cümlenin şu iki mânâya ihtimali vardır:

1. Peygamber (s.a.) bu cümlede geçen "yemin" kelimesiyle mutlak mânâda bildiğimiz yemini kastetmiş olabilir bu ihtimale göre söz konusu cümle şu mânâya gelir: "Kim akraba ziyaretini kesmek üzere yemin ederse bu yeminini yerine getirmesin. Bilakis o yeminin aksine hareket etsin fakat yemini bozduğu için de keffarelini versin."

Nitekim imam Ahmed'le Müslim ve Tirmizî'nin rivayet ettiği şu hadis-i şerif bu ihtimali kuvvetlendirmektedir: "Kim bir işi yapmaya yemin eder de onun aksine hareket etmenin daha hayırlı olduğunu anlarsa, hayırlı olanı yapsın ve yeminin de keffâretini versin"^[88]

2. Hz. Peygamber'in metinde geçen yemin kelimesiyle "adak" mânâsını kastetmiş olması da mümkündür. Bu ihtimale göre ise, cümlenin manası şudur: "bir kimse "şu işim böyle olursa, çocuğumu kesmek üzerime vacib olsun" gibi bir nezirde bulunursa, bu yemin hükümsüz kalır. Yerine getirmek gerekmediği gibi yerine getirilmediğinden dolayı keffâret de, fidye de gerekmez."^[89]

Bazı Hükümler

Bir günâhı işlemek üzere yemin eden bir kimsenin yapmış olduğu bu yemine uyması gerekmez. Binaenaleyh Allah'ın bir emrini terketmek veya bir günâhı işlemek üzere yemini eden kimse bu yeminine uymaz fakat yeminine uymadığından dolayı keffâret verir. Ayrıca tevbe ve istiğfar eder.

Ulemanın büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Şa'bi'ye göre ise, "bir günâhı işlemek üzere yapılan yemini bozmaktan dolayı keffâret gerekmez" delili ise, Ebu Hüreyre (r.a.)'nin rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Sizden biriniz bir işi yapmak üzere yemin eder de onun aksine hareket etmenin daha hayırlı olduğunu anlarsa, aksine hareket etsin. Bu yüzden

kendisine keffâret de gerekmez" bu görüşte olan Şâbi'ye göre "keffâret bir günâh işlemekten dolayı lâzım gelir. Günah işlemeyi gerektiren yemine uymamakta ise bir günah mevcut değildir. Çünkü günahattan kaçınmak günah değil, farzdır. Öyleyse bu yemini bozmaktan dolayı keffâret gerekmez."

Cumhuru ulemaya göre ise, yemini bozmak keffâreti gerektirir bu yeminin günah işlemeyi gerektiren bir yemin olmasıyla olmaması arasında bir fark yoktur. Cumhuru ulemanın, bu hükme varırken dayandıkları delilleri şöylece sıralamak mümkündür.

1. "Allah sizi yeminlerinizde ki lağvdan (kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden) ötürü sorumlu tutmaz. Fakat bilerek yaptığınız yeminlerden Ötürü sizi sorumlu tutar. Bunun keffâreti (geleceğe bağlı olarak yaptığınız bir yemini bozduğunuz takdirde bunun cezası) ailenize yedirdiğinizin orta derecesinden on fakiri yedir(ip doyur)mak yahut onları giydirmek yada bir boyun(köle)u hürriyete kavuşturaktır"^[90] âyet-i kerimesidir. Bu âyet-i kerimede bozulan tüm yeminler için keffâret gerektiği ifade edilmiş günah işlemeyi gerektiren yeminler bu genel hükmün dışında bırakılmamıştır.

2. Şa'bi'nin rivayet ettiği günah işlemeyi gerektiren yeminleri bozmaktan dolayı keffâret lâzım gelmeyeceği mealindeki hadis aksini ifâde eden hadislere tercih edilebilecek özellikte değildir.

3. Ebû Hüreyre'den rivayet edilen "kim bir işi yapmaya yemin eder de onun aksine hareket etmenin daha hayırlı olduğunu anlarsa hayırlı olanı işlesin ve yemininin de keffâretini versin"^[91] mealindeki hadis-i şerif ise, Şa'bî'nin delilini teşkil eden hadise tercih edilecek niteliktedir.^[92]

4. Hz. Âişe'nin rivayet ettiği "Günah işlemek üzere adakta bulunmak caiz değildir. Böyle bir adağın keffâreti yemin keffâretidir" anlamındaki 3290 numaralı hadisdir.^[93]

2192. ...(Bir önceki hadisi) bize (İbnu's-Serh) de rivayet etti (Ancak İbnu's-Serh) bu rivâyet(in)e (şu cümleyi de) ilâve etti:

"Kendisiyle şanı yüce olan Allah'ın nzası gözetilen (nezr)in dışında (ifası) gereken bir nezir yoktur."^[94]

Açıklama

Allah'a ve Rasûlüne itaat Allah ve Rasûlünün hayat verici emirlerine sarılmak gibi başlı başına bir ibâdet ve yakınlık mânâsı taşıyan adakların dışında yapılan adakları yerine getirmek icabetmez. Binaenaleyh şarap içmek, adam öldürmek, namaz kılmamak, oruç

tutmamak üzere yapılan adaklar, Allah'a isyan mânâsı taşıdıkları, rızasını değil, gazabını ve azabını mûcib davranışlar olmaları itibariyle bu gibi adakların ifası gerekmez. Nitekim Peygamber (s.a.) bir hadis-i şeriflerinde de, "Kim Allah'a itaat etmeyi adarsa o itaati işlesin, kim de Allah'a isyan etmeyi nezre d erse, o isyanı işlemesin"^[95] buyurmuştur. Çünkü nezrin sahih olması için onun farz veya vâcib cinsinden bir ibâdet olması şarttır. Allah Teâlanın kendisine isyan edilmesini farz veya vacib kılması ise, mümkün değildir. Bu hüküm fıkıh kitaplarında şöyle ifâde edilmektedir:

"Adağın şartlarından birincisi: Adanan şeyin cinsinden bir farz bulunmasıdır. Namaz, oruç, sadaka gibi;

İkincisi: Adanan şeyin lizâtihi maksûd ibâdet olmasıdır. Abdest gibi başka şey için maksu tolanlar adanmakla vâcib olmaz.

Üçüncüsü: Adanılan şeyin zatı itibariyle vâcib olmasıdır."^[96]

8. Öfkeli İken Verilen Talak

2193. ...Muhammed b. Ubeyd b. Ebi Salih, İlya'da ikamet ettiği sıralarda (şunları) söylemiştir: (Bir gün) Adiy b. Adiyi'l-Kindî ile birlikte (yolculuğa) çıkmıştım. Nihayet Mekke'ye varınca (Adiyy) beni Safiyye bint Şeybe'ye gönderdi. (Safiyye) Âişe'den (pek çok hadis) öğrenmişti. (Yanına vardığımız zaman Safiyye bana şunları) söyledi: "Ben Âişe'yi "Rasûlullah (s.a.)'in;

"Öfke (veya zorlanma) hâlinde ne boşama olabilir ne de (köle veya cariyeyi) âzâd etmek."^[97] dediğini duydum." derken işittim.

Ebû Dâvûd dedi ki: "Öyle zannediyorum ki el-gılâk öfke demektir."^[98]

Açıklama

"İğlak" kelimesi, zorlama, tehdit ve öfke anlamlarına gelir. Esasen "iğlak", kapamak demektir. Çünkü insan zorlandığı ya da öfkelendiği zaman düşüncesi kapanır, düşünemez hâle gelir. Musannif Ebû Dâvûd bu kelimeye öfke manası verdiği için biz de tercümemizde bu mânâyı esas aldık ve kelimenin öteki manasına da parantez içerisinde yer verdik.

Beyhakî bu kelimenin öfke ve zorlanma manasına geldiğini fakat ğalak kelimesininse sadece öfke anlamında kullanıldığını ifade ederken el-Farisî, zâten halkın çoğunun Öfke hâlinde talak verdiğini söyleyerek metinde geçen "iğlak" kelimesine "öfke" mânâsı

vermenin yanlış olduğunu söylemiştir. [\[99\]](#)

Hanbelî ulemasından İbnu'l-Kayyim'e göre öfke üç kısımdır:

- 1.** Akli gideren ve sahibini, ne dediğini ve sözleriyle ne kast ettiğini bilemez hale getiren öfke. Bu çeşit öfke hâlinde verilen talakın geçerli olmadığına ittifak vardır.
- 2.** Sahibini, söylediğini bilemeyecek ve sarfettiği sözlerin ne mânâya geldiğini anlamayacak kadar sarsmayan hafif öfkeler. Bu kısım öfkelerin talakın vukuunda engel teşkil etmediğinde de ittifak vardır.
- 3.** Sahibinin aklını tamamen gidermemekle beraber doğru karar vermesine engel olan, geçtikten sonra sahibinin o anda yapmış olduğu hareketlerden pişmanlık duyduğu şiddetli öfkelerdir. İşte bu halde verilen talakların geçerli olup olmadığı ihtilâf konusudur. [\[100\]](#)

Bazı Hükümler

1 . Metinde geçen iğlak kelimesinin öfke manasına geldiğini söyleyen Ahmed b. Hanbel, Şam ve musannif Ebû Davud'a göre şiddetli gazab hâlindeki boşamaların hükümsüz olması gerekiyor. "Hırs gelir, akıl gider". Akıl gidince de talakın şartlarından biri bulunmamış olur. [\[101\]](#)

2. Zorlanan kimsenin boşaması muteber değildir. Çünkü Peygamber (s.a.) "Ümmetinden yanılma, unutma ve üzerinde zorlandıktan (şeylerin hükmü) kaldırılmıştır." [\[102\]](#)

Ayrıca "inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden, kalbi imanla yatışmış olduğu halde (inkara) zorlanan değil, fakat küfre göğüs açan (küfürle sevinç duyan) -kimsele Allah'dan bir gazab iner ve onlar için büyük bir azab vardır." [\[103\]](#) âyet-i kerimesi de bu gerçeği ifâde etmektedir. Çünkü bu âyet-i kerimede içinden arzu etmediği halde baskı altında küfür eden bir kimsenin bu hareketinden dolayı hesaba çekilmeyeceği açıkça ifade edilmektedir. Küfürde durum böyle olunca, küfrün dışında talak ve benzeri hallerde de hükmün böyle olması gerekir. Nitekim sahabeden Hz. Ömer ile Ali, İbn Ömer, İbn Abbas İbnu'z-Zübeyr, Câbir b. Semûre (r.anhum) ve mezheb imamlarından da imam Mâlik, Şafîî, Ahmed, Evzâî ve İshak (r.anhum) bu görüştedirler.

Hanefi ulemasıyla Sevrî, Zührî, Şa'bî ve Katâde'ye göre ise, zorla verdirilen talak muteberdir. Delilleri ise; "Ey Peygamber, kadınları boşadığınız zaman iddetleri içinde (adetten temiz oldukları sırada) boşayın..." [\[104\]](#) âyet-i kerimesiyle "Kocasına kızan bir kadının uyurken kocasının boğazına çökerek;

Ya beni boşarsm ya da seni keseceğim! tehdidiyle kendisini boşattığı ve bunu duyan Rasûl-i Ekrem'in "boşamada öyle uykusunun hükmü yoktur" buyurduğuna dair Safvan b. Amr hadisidir. [\[105\]](#) Bu görüşte olan ilim adamlarına göre, bu âyetin hükmü gereğince iddet içinde verilen her talak muteberdir ve zorlanan kimse o anda uğradığı zararı kendi ihtiyarıyla seçmiştir. Rızası olmamakla beraber irade ve ihtiyar vardır. Şerrin ehvenini seçmiştir talakın muteber olması için rızası şart değildir.

Ulemanın büyük çoğunluğuna göre ise, Hanefî ulemasının ve taraftarlarının dayandıkları âyet-i kerimenin hükmü geneldir ve sonradan sözü geçen hadislerle tahsis edilerek sınırları daraltılmıştır. Binaenaleyh zorla-1 ma altında verilen talak geçerli değildir. Ayrıca Hanefi ulemasının dayandığı hadisin senedinde el-Gazi b. Cebele bulunduğu için delil olma niteliğinden mahrumdur.

Hanbeli ulemasından İbn Kudâme'ye göre ikrahın üç şartı vardır:

- 1.** Zorlayan kimsenin savurduğu tehditleri yapmaya gücü yeten birisi olması gerekir. Bu vasıfta olmayan bir kimsenin savurduğu tehditler ikrah (zorlama)dan sayılmaz.
- 2.** Zorlanan kimsenin zorlayan kimsenin yaptığı tehditleri gerçekleştireceğine inanması gerekir.
- 3.** Karşıdakinin isteğini yerine getirmediği zaman uğrayacağı zararın, ölüm, şiddetli dayak, uzun bir hapis gibi büyük bir zarar olması gerekir... "[\[106\]](#)

9. Şaka İle Boşama

2194. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur; "Üç şeyin ciddisi de, şakası da ciddidir. Nikâh, talak, rec'â"[\[107\]](#)

Açıklama

Hadisin zahiri, nikah sözü kullanılarak şakadan kıyılan nikah ile boşama sözü kullanılarak şakadan verilen talakın sahih ve geçerli olduğu gibi, bir kimsenin bir veya iki talakla boşadığı karısına "rec'â" sözünü kullanarak şaka ile dönmesinin de sahih ve geçerli olduğunu ifade etmektedir. Ancak her ne kadar ilim adamları evlenme niyeti olmadan şakadan nikâh sözü kullanılarak kıyılan nikâh ile rec'â sözü kullanılarak yapılan dönüşün sahih ve geçerli olduğunda ittifak etmişlerse de boşama niyeti olmadan şakadan talak sözü kullanılarak verilen talakın sahih olup olmadığı meselesinde ihtilaf etmişlerdir.

Hız. Ebu Hanife ile Şafî'ye göre bu şekilde verilen talak sahih ve geçerlidir. Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif ile Tâberânî'nin rivayet ettiği "Üç şeyde şaka caiz değildir: Nikah, talak, köle azat etmek..."^[108] mealindeki hadis-i şeriftir.

İmam Mâlik ile imam Ahmed'e göre ise, talakta niyyet şarttır. Binaenaleyh talak manasında sarîh olan bir kelimeyi kullanarak şaka ile verilen talak sahih değildir. Delilleri ise, "Eğer boşamaya azmederlerse..."^[109] âyet-i kerimesidir. Bu görüşte olan ilim adamlarına göre "bu âyet-i kerime talakın vuku bulması için azmin şart olduğuna delâlet etmektedir. Şaka azim olmadığına göre şaka ile verilen talak sahih değildir."

Bahr sahibi İbn Müceym ise, "azm sarîh olmayan lâfızlarda aranır, sarîh lâfızlarda ise azme ihtiyaç yoktur." diyerek bu görüşü reddetmiş ve bu âyet-i kerime ile mevzumuzu teşkil eden hadisin arasını te'îif etmiştir. Aslında bu âyet-i kerime ile hadisi şerifin arasını cem' etmeye hiç de ihtiyaç yoktur. Çünkü sözü geçen âyet-i kerime karısına yaklaşmamak üzere yemin eden kimsenin durumuyla ilgilidir. Hadis ise şaka ile verilen talakla ilgilidir. Netice olarak şaka ile verilen talakın geçerli olduğunu söyleyenlerin delilleri daha kuvvetlidir.^[110]

9-10. Karısını Üç Talakla Boşayan Kimsenin Bir Daha Karısına Dönmesi Neshedilmiştir

2195. ...İbn Abbas (r.a.)'dan; demiştir ki: "Boşanmış kadınlar üç kur' (üç adet veya üç temizlik süresi bekleyip) kendilerini gözetlerler (hamile olup olmadıklarına bakarlar.) Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri

(karınlarında çocuk bulunduğunu veya hayızlandıklarını saklamaları) kendilerine helal olmaz."^[111] âyeti (şu sebeple inmiştir: Cahiliyet devrinde) bir adam karısını boşadığı zaman onu üç talakla bile boşamış olsa, o kadına dönmeye en çok hak sahibi olan yine o kimse olurdu. (Bunun üzerine Allah Teâlâ) "Boşama iki defadır..."^[112] buyurdu.^[113]

Açıklama

Kocasıyla zifaf olduktan sonra bir veya iki ric'î, ya da bâin talakla boşanmış olan kadınların üç kur' (üç defa âdet görme) süresince beklemeleri emredilmiştir. Aslında kur* kelimesi hem hayız, hem de temizlik manasında kullanılmaktadır. Ebu Hanife iddet bakımından bunu hayız, imam Şafî ve Mâlik ise temizlik mânâsında anlamışlardır. Bu ikinci anlayışa göre de temizlik içinde boşanan kadın üçüncü hayız başlar başlamaz

iddetini tamamlamış olur.

Kocasıyla zifaf olmadan ayrılan bir kadın içinse iddet beklemek mecburiyeti yoktur. Çünkü "Ey inananlar, inanan kadınları nikahlayıp da, henüz onlara dokunmadan boşarsanız, onların üzerinde sayacağınız bii iddet hakkınız yoktur." [114] âyet-i kerimesi bunu ifâde etmektedir, iddet mevzuunu inşallah ileride 2282 numaralı hadisın şerhinde etraflıca ele alacağız.

"...Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığım gizlemeleri..."nden maksat, boşanan kadınların hayızlarını veya hamileliklerini doğru olarak söylemekten kaçınmalarıdır. Söz konusu kadınlar hayızlanmadıkları halde hayızlandıklarını söyleyerek, kocalarının kendilerine dönme haklarını engelledikleri gibi, hayız gördükleri halde hayız gördüklerini saklayarak nafaka süresini uzatmak suretiyle hakketmedikleri nafakayı alma yoluna gidebilir. İşte Allah teâlâ ve tekaddes hazretleri bu âyet-i kerimeyle boşanmış olan kadınları bu gibi haksızlıklara sapmaktan nehyetmektedir.

Katâde'nin beyânına göre cahiliyye döneminde kadınlar karmlarındaki eski kocalarından olan çocuğu yeni evlenecekleri kocalarına nisbet edebilmek için hâmile olduklarını saklarmış.

İşte bu âyet-i kerime hamileliğini saklamayı âdet hâline getiren bu cahiliyye dönemi kadınları hakkında nazil olmuş.

Kurtûbî'nin beyânına göre ise, bir adam Rasûl-i Ekrem'e gelerek karısını hâmile iken boşadığını, bu kadının karnındaki çocuğu yeni evleneceği kocasına nisbet edeceğinden endişe duyduğunu ifade etmiş de âyet-i kerime bu hâdise üzerine nazil olmuş. [115]

Cahiliyye döneminde erkekler de fırsatını buldukları zaman karılarına zulm ederlerdi. Bu zulümlerden biri de kanları boşayıp belli süre sonra tekrar ona dönmesi sonra yine boşayıp yine dönmesi böylece ona işkence etmeleri ve başka bir kocaya gitmesine de imkân vermemeleri idi. Nihayet ensardan biri karısına:

Sana hiç yaklaşmayacağım, ama sen benden çözülüp ayrılamayacaksın, dedi. Kadın:

Nasıl olur, dedi. Adam;

Seni boşayacağım, süren dolmağa yaklaşınca sana döneceğim yine boşayacağım, süren sonuna yaklaşınca tekrar döneceğim, işi böyle sürdüreceğim, dedi. Kadın bu durumu Rasûl-i Ekrem'e arzetti. Bunun üzerine Allah (c.c.) Hazretleri "Boşama iki defadır (bundan sonra kadını) ya iyilikle tutmak ya da güzelce salıvermektir." [116] âyet-i kerimesini indirdi. [117]

İşte yüce Allah, kadının aleyhine işleyen bu boşama sistemini kaldırdı ve erkeğe ancak iki boşamada dönme hakkı tanıdı. Üçüncü defada boşarsa artık ona dönme hakkı

vermedi. [\[118\]](#)

2196. ...İbn Abbas (r.a.)'dan; demiştir ki: Rükâne'nin ve kardeşlerinin babası olan Abdü Yezid (karısı) Ümmü Rükâne'yî boşa-mış ve Müzeyne (kabilesin)den bir kadınla evlenmişti. Kısa bir süre sonra (bu kadın) Peygamber (s.a.)'e geldi (ve Ebu Rükâne'nin erkekliğinin olmadığını ifade etmek maksatıyla) başından aldığı bir kıla (işaret ederek Abdü Yezid'in) "Bana ancak şu kıl kadar faydası vardır, başka değil. Binaenaleyh benimle onun arasını ayır" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) öfkeleni ve Rükâne ile kardeşlerini (yanına) çağırdı. Sonra meclisinde bulunanlara (hitaben Ebu Rükâne'nin çocuklarından ikisine işaret ederek);

"Falanı şu ve bu bakımlardan falanı da şu ve şu bakımlardan Ebu Yezid'e benzer buluyor musunuz?" diye sordu. Onlar da;

Evet dediler. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem(de) Abdü Yezid'e;

"Onu boşa" diye emretti. O da (kendisinden istenileni) yaptı. Sonra (Hz. Peygamber; ilk) "Hanımın (olan) Rükâne ve kardeşlerinin annesine dön" buyurdu. (Abdü Yezid de) .

Ya Rasûlallah ben onu üç talak ile boşadım dedi. (Rasul-ü Ekrem de:)

"Biliyorum, sen ona dön." buyurdu ve "Ey Peygamber, kadınları boşadığımız zaman, onları iddetleri içinde boşaym ve iddeti sayın" âyetini okudu. [\[119\]](#)

Ebû Dâvud dedi ki; Yezid b. Rükâne'den (rivayet olunduğuna göre):

Rükâne hanımını kesin bir şekilde boşadıktan sonra Peygamber (s.a.) o kadını Rükâne'ye geri göndermiş. (Bu hadis olayın Ebu Rükâne'nin başından geçtiğini ifade eden yukarıdaki İbn Cüreyc hadisinden) daha sahihtir. Çünkü (bu haberi nakleden Nafi ile Abdullah) bunlar (hadisenin başından geçtiği) adamın çocuğu olur(lar. Bir adamın) ev halkı onu (ve başından geçen olayları) daha iyi bilir. (Ebû Dâvûd sözlerine devam ederek diyor ki; bu durumu göz önüne alarak şu neticeye varıyoruz) "Rükâne karısını sadece bir defa kesin bir şekilde boşamış Rasûl-i Ekrem'de (o talakı) bir (talak) kabul etmiştir." [\[120\]](#)

Açıklama

Abdu Yezid'in eski karısı Aclé bint Aclan'ı boşadıktan sonra almış olduğu Süheyme bint Uveymir isimli kadının Rasûl-i Ekrem'e gelerek başından aldığı bir kıla gösterip: "Ebû Yezid'in bana sağlayacağı fayda itibarıyla şu kıldan bir farkı yoktur mânâsına gelen sözler sarfetmekten maksadı, "kocasının cinsel gücünün olmadığını" ifade ederek ondan kolayca ayrılmaktır. Oysa Abdü Yezid'in ilk karısından dünyaya gelen çocukları vardı

ve bu çocuklar babalan Abdü Yezid'e benziyorlardı. Rasûl-i Ekrem bu durumu bildiği için derhal kadının maksadını anladı ve Abdü Yezid'in çocuklarını meclisine çağırarak onların Abdü Yezid'e benzediklerini ve dolayısıyla Abdü Yezid'in cinsel gücü yerinde bir kimse olduğunu isbatladı. Boşanmak için böyle gayr-i meşru bir yola saptığı için de o kadına Öfkelenildi ve Abdü Yezide onu boşamasını ve eski karısına dönmesini tavsiye etti. Abdü Yezid de o kadını üç talakta kesin bir şekilde boşadığım ifade edince, Rasûl-i Ekrem metinde tercümesini sunduğumuz talak süresinin birinci âyetini delil getirerek o kadına dönmekte bir sakınca bulunmadığını ifâde etmiştir. İbn Cüreyc'-in rivayet ettiği üç talaktan sonra da dönülebileceğini ifâde eden bu hadisin sahih olduğu kabul edilecek olursa, cumhuru ulemaya göre onun ya nesh ya da tahsis edildiğine hükmetmek gerekir. Bezlül' mechud yazarının ifadesine göre bu mevzuda en güzel te'vil şudur:

"Aslında Abdü Yezid Rasûl-i Ekrem'e eski karısını 'elbette' kelimesini kullanarak kesin bir şekilde boşadığım ifâde etmiş, ancak 'elbette' kelimesini duyan râvi, onun üç talak ile boşadığım zannetmiş ve hadisi kendi zan ve anlayışına göre rivayet etmiştir."

Musannif Ebü Davud'un bu hadisin sonuna ilâve ettiği talikten anlar şildiğine göre, bu hadisi bir de Nafi b. Üceyr ile Abdullah b. Ali b. Yezid b. Rükâne rivayet etmişlerdir. Nâfi bu hadisi bir defa amcası Rükâne'den, bir defa da Hz. Ali b. Ebi Talib'den olmak üzere iki defa rivayet etmiştir. Ebû Davud'un talikteki ifâdesindeki ifâdesinin zahirinden Abdullah b. Ali b. Yezid b. Rükâne'nin, bu hadisi babası Ali vasıtasıyla dedesi Yezid'den rivayet ettiği anlaşılıyorsa da aslında burada "dedesinden" kelimesiyle kastedilen Abdullah'ın dedesi Yezid değil, büyük dedesi yani Yezid'in babası Rükâne olması gerekir. Çünkü 2206 numaralı hadis-i şeriften anlaşılan budur.

Ayrıca İbn Cüreyc hadisinde, hadisenin Ebu Rükâne (Abdü Yezid)in başından geçtiği ifade edilirken Nafi ile Abdullah'ın hadisinde bu olayın Rükâne'nin başından geçtiği ifâde ediliyor. Musannif Ebû Dâvud. da bu hadisenin Rükâne'nin başından geçtiğini ifade eden Nafi ve Abdullah hadisinin râvileri Nafi ile Abdullah'ın Rükâne'nin ailesinden oldukları ve bir kimsenin başından geçen bir hadiseyi ev halkının herkesten daha iyi bilecekleri gerekçesiyle İbn Cüreyc hadisine tercih etmiştir. Fakat bu hadisenin hem Rükânenin hem de Ebu Rükâne'nin başından geçmiş olması bir başka ifadeyle, hadisenin ayrı ayrı zamanlarda iki ayrı kişinin başından geçmiş olması da mümkündür. Müellif Ebu Davud bu hadisi "karısını üç talakla boşayan kimsenin bir daha ona dönmesi neshedilmiştir" başlığı altında rivayet ettiğine göre kendisi "Rükâne'nin karısını üç defa boşadık-tan sonra ona döndüğü fakat sonradan bu hükmün neshedildiği" görüşünde olması gerekir.

İbn Kayyim'e göre Ebû Davud'un Abdullah ile Nâfi'nin hadisini rivayetlerin en sağlamı olarak nitelendirmesi, onun sahih bir hadis olduğu mânâsına gelmez. Bu ifâde sözü geçen hadisin zayıflık derecesinin diğer hadisin zayıflık dercesi kadar fazla olmadığı manasına gelir. Senedinde "Hz. Peygamber'in azatlı kölesi Ebu Râfi'nin oğullarından biri" tabiriyle ifâde edilen kimliği mechûl bir râvi bulunduğu için İbn Cüreyc hadisi de zayıftır. Netice olarak her iki hadis de zayıftır. Bununla beraber İbn Cüreyc hadisi "karısını bir defada üç talakla boşayan bir kimsenin vermiş olduğu üç talak bir talak sayılır" diyenlerin delilidir. Said b. Cübeyr ile Tavus, Ata, Amr b. Dinar ve Zahiriye ulemâsı bu görüştedirler. Muham-

med b. Ishâk ile AH b. Ebî Tâlib, İbn Mes'ud, Abdurrahman b. Avf ve ez-Zübeyr (r.a.)inde bu görüşte oldukları rivayet olunmuştur.

Dört mezheb imamıyla ulemanın büyük çoğunluğuna göre ise, bir defa da verilen üç talakla üç talak vâki olur. Bu şekilde talak vermek bid'at ise de geçerlidir. Sözü geçen mezhep imamları aksi görüşte olan ulemaya karşı kendi görüşlerini şöyle savunmuşlardır:

1. İbn Cüreyc hadisi zayıftır. Çünkü senedinde kimliği açığa kavuşmamış bir râvi vardır.

2. Sahabeden bazılarının bir defada verilen üç talakın bir talak sayılacağına dair rivayetleri bu hükmün neshedildiğini bilmedikleri zamanlara aittir. Bu hükmün neshedildiğini öğrendikten sonra artık onlar da bu görüşlerinden vazgeçmişlerdir.

Şimdi de bu şekilde boşamaları yalnız bir boşama sayanların delillerini görelim:

a. "Boşama (talak) iki keredir. Sonraya iyilikle geçinmek yahut güzellikle ayrılmak gerekir. Allah'ın hadleri bunlardır, bunları aşmayın, Allah'ın koyduğu sınırları aşanlar kendilerine zulmetmiş olurlar. (Bundan sonra koca) karısını boşarsa kadın başka bir kocaya varmadan artık ona helal olmaz. Şayet bu (ikinci) koca onu boşar ve onlar da, Allah'ın koyduğu sınırları koruyacaklarına kanaat getirirlerse, birbirlerine dönmelerinde günah yoktur."[\[121\]](#)

Bu âyet-i kerime boşama haklarının bir anda kullanılmamasını ayrı, ayrı zamanlarda kullanılıp arada dönülmesini bundan sonraki hayat hakkında iyi niyetle karar verebilmek için fırsat bırakılmasını ifâde etmektedir.

b. Tavus'un rivayetine göre İbn Abbas şöyle demiştir: Rasûlullah (ş.a.) ile Ebu Bekr zamanlarında ve Ömer'in hilâfetinin ilk iki yılında üç talak bir talak idi. Ömer b. el-Hattab: "Bu insanlar düşünüp taşınarak yapmaları gereken bir işi aceleye getirir oldular, bunu kendileri aleyhine geçerli saysak" dedi ve (üç talak olarak) muteber saydı.[\[122\]](#)

c. Bu hadisler yanında yukarıda isimleri zikredilmiş bulunan sahâbi ve tâbiûn fetvaları da gözününe alınmıştır.[\[123\]](#)

2197. ...Mücâhid'den; demiştir ki: Ben İbn Abbas'ın yanında idim ona bir adam gelip; Karısını (bir defada) üç talakla boşadığını söyledi. Bunun üzerine (İbn Abbas) susa kaldı. Ben de o kadını kocasına geri göndereceğini zannettim. (Bir süre) sonra (şöyle) konuştu:

Biriniz tutuyor (karısını) boşayarak bîr ahmahlık yapıyor sonra da, İbn Abbas, İbn Abbas, diye feryad ediyor. Oysa yüce Allah "Kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona bir çıkış (yolu) yaratır."[\[124\]](#)

buyuruyor. Sen ise (bir defa üç talak verirken) Allah'dan korkmadın. Binaenaleyh ben sana bir çıkış (yolu) bulamam (sen bu şekilde hareket etmekle) Rabbine isyan ettin,

hanımın da senden (üç talakla) boş oldu. Halbuki yüce Allah "Ey Peygamber, kadınları boşadığınız zaman -iddetlerinin önünde- boşaymız."[\[125\]](#) buyuruyor.[\[126\]](#)

Ebû Dâvûd dedi ki: "Bu hadisi Humejd (b. Kays) el-A'rac ile (Yusuf b. Süleyman el-Mahzumî isimli) bir başka râvi de Mücahid vasıtasıyla İbn Abbas'dan rivayet etti(ler).

Şu'be (b. el-Haccâc) da -Amr b. Mürre, Said b. Cübeyr zinciriyle İbn Abbas'dan rivayet etti.

Eyyûb (b. Keysan) ile İbn Cüreyc de (ikisi birden) bu hadisi İkrime b. Halid- Said b. Cübeyr zinciriyle İbn Abbas'dan rivayet etti(ler).

İbn Cüreyc de Abdülhamid b. Rafi ve Ata zinciriyle İbn Abbas'dan rivayet etti.

A 'meş ise bunu (bir defa) Malik -Haris yoluyla ve (bir defa da) İbn Cüreyc- Amr b. Dinar yoluyla (olmak üzere iki defa) İbn Abbas'dan rivayet etti. (Bu hadisi bizzat İbn Abbas'ın ağzından işiterek nakleden Mücâhid Said b» Cübeyr, Ata, Malik b. Haris ve Amr b. Dinar gibi yukarıda adı geçen râvilerin) tümü (bir defada verilen) üç talak hakkında (İbn Abbas'tan yaptıkları rivayetlerde şu sözü) söylediler: "İbn Abbas (bir defa verilen) üç talakı geçerli kıldı ve (kendisine gelen adama hitaben) -aynen İsmail'in Eyyüb vasıtasıyla Abdullah b. Kesir'den naklettiği (2197 numaralı) hadisfte de anlatıldığı) gibi (karın) "senden boş oldu" dedi.

Ebû Dâvud dedi ki; Hammâd b. Zeyd de Eyyûb -İkrime zinciriyle İbn Abbas'tan (şu sözü) rivayet etti; (Sen karına) bir ağızla; "sen üç talakla boşsun" dersen, o bir (talak)dır.

Bu hadisi İsmail b. İbrahim de Eyyüb vasıtasıyla İkrime'den rivayet etti. (Bu rivayette) şu (bir defada verilen üç talakın bir talak olduğunu ifade eden söz, İbn Abbas'ın değil de) (İkrime'nin) sözü (olarak geçmekte)dir. (İsmail b. İbrahim bu rivayetinde) İbn Abbas'dan bahsetmemiştir.[\[127\]](#)

Açıklama

Musannif Ebû Davud'un Mücâhid vasıtasıyla İbn Abbas'dan rivayet ettiği bu hadis-i şerif bir defa da verilen üç talakın üçünün de geçerli olduğunu ve bu şekilde verilen talakdan sonra artık erkeğin kadına dönemeyeceğini ayrıca sünnet olan talakın temizlik döneminde temasta bulunmadan verilmekle gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Metinde geçen : bundan böyle onları iddetlerini gözeterek boşayın"[\[128\]](#) âyet-i kerimesi bunu ifade eder. Her ne-kadar bu âyet-i kerimede metinde Hz. İbn Abbas'ın kıraatine uygun olarak : onları id deUerinin önünde boşayın" şeklinde rivayet edilmişse de aslında bu iki kıraat arasında netice itibariyle bir fark yoktur. Bu meseleyi M. Hamdi Elmalı şöyle açıklar: "Bu iki mana ise mütelâzimidir. Çünkü hayzın önü, istikbali, gayesi tuhur (temizlik)dir. Abdullah b.

Mesud hazretleri bu mânâyı "... : cima'da bulunulmamış olan temizlik hâli" diye ifade ederken İbn Abbas hazretleri de "...iddetlerinin önü" şeklinde ifâde etmiştir. Hz. İbn Abbas ile Hz. İbn Me-sud'un bu açıklamalarından çıkan netice şudur: "Kadınlarınızı sayılı hayız günlerinin önünde yakınlık yapılabilecek olup da yapılmamış olan temizlik halinde temiz olarak boşayınız." Ulema ancak bu mânâyı uygun olarak yapılan talakın sünnî olabileceğinde ittifak etmişlerdir. [\[129\]](#)

Musannif Ebû Dâvud bu hadis-işerifinsekiz ayrı rivayetini nakletmiş-tir. Bu haberlerden **1.** Mücâhid, **2.** Said İbn Cübeyr, **3.** Said b. Cübeyr, **4.** Ata, **5.** Malik b. el-Haris, **6.** Amr b. Dinar tarafından nakledilen ilk altısında Hz. İbn Abbas'ın bir defada verilen üç talakın üçünün de muteber sayıldığı görüşünde olduğu ifade edilirken İkrime'nin Hz, İbn Abbas'dan rivayet ettiği yedinci haberde Hz. İbn Abbas'ın bir defada verilen üç talakın bir talak sayıldığı Eyyûb'un İkrime'den rivayet ettiği haberde de, Hz. İkrime'nin bir defada verilen üç talakın bir talak sayıldığı ifadesi yer almaktadır.

Sünen-i Ebû Dâvud şârihi Emin Mahmut el-Hattab bu haberlerden birinci ,yedinci ve sekizinci haberleri musannif Ebû Dâvûd'dan başka rivayet eden bir kimseye rastlayamadığını ifâde ederken diğer haberleri, Ebû Dâvûd'dan başka nakleden kaynaklar ayrı ayrı işaret etmektedir. [\[130\]](#)

Fıkıh ulemasının bu mevzu ile ilgili görüşlerini bir numara önceki hadisin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmemekteyiz. [\[131\]](#)

2198. ...a) Muhammed b. İyas'dan (rivayet olunduğuna göre); İbn Abbas ile Ebû Hureyre ve Abdullah b. Amr b. el-As'a; kocasının (daha cinsi münâsebette bulunmadan bir defada) üç talakla boşadığı bir kız(m durumun)dan sorulmuş da hepsi "O kız başkasıyla evleninceye kadar ona helal olmaz." diye cevap vermişler.

b) Ebû Dâvud dedi ki... Muaviye b. Ebi Ayyaş kendisinin bizzat şahid olduğu bu olayı (şöyle rivayet etmiştir); Muhammed b. İyas b. el-Bükeyr, İbnü'z-Zübeyr ile Asım b. Ömer'e gelerek bu (haberde geçen) soruyu sormuş, her ikisi de; "Git (bunu) İbn Abbas ile Ebu Hureyre'den (sor), ben onları Âişe (r.anha)mn yanında bıraktım, geldim" diye cevap vermiş (Muhammed b. İyas bu sözü söyledikten) sonra (yukarıda geçen) şu (Muhammed b. İyas'ın naklettiği) haberi rivayet etmiştir.

c) Ebû Dâvud dedi ki: Bu mevzuda İbn Abbas'in sözü şudur: (Bir defada verilen) üç talak (insanın) evlenip cinsi münâsebette bulunduğu kadım da cinsi münasebette bulunmadığı kadını da boş düşürür. (Artık bu kadın) başka bir kocayla evleninceye kadar ona helal olmaz. Bu (haber) Para değişimi ile ilgili habere benziyor. (Şöyle ki) İbn Abbas (peşin olarak yapılan) para değişiminde (değiştirilen paradaki eşitsizliğin faiz sayılamayacağını) söylerdi. Sonra bundan döndü. [\[132\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif İbn Abbas'ın önceleri bir defada verilen üç talakın bir talak. sayılacağı görüşünde iken sonradan bu görüşünden dönüp bir defada verilen üç talakın üç talak sayılması gerektiğine hükmettiğini ifâde etmektedir.

Birinci haberde geçen "kız" kaydı, kayd-ı ihtirâzî olmayıp kayd-ı ittifakı olduğundan İbn Abbas'ın bu görüşü sadece kocasının cinsî münâsebette bulunmadan' önce boşadığı kızlara ait bir görüş değil, bir defada üç talakla boşanan bütün kadınlara şâmilidir. Fakat Hz. İbn Abbas sonradan bu görüşünden dönerek bir defada verilen üç talakın üçünün de muteber olduğuna ve karısını bu şekilde boşayan bir kimsenin, o kadın bir başka kocayla normal olarak evlenip de yine normal olarak boşanmadıkça onunla evlenemeyeceğine hükmetti. Daha öncede açıkladığımız gibi dört mezhep imamıyla birlikte ulemanın büyük çoğunluğu da Hz. İbn Abbas'ın bu ikinci görüşünü benimsemişler ve bununla fetva vermişlerdir. Nitekim imam Mâlik'in rivayet ettiği şu hadis-i şerifler de Cumhurun bu görüşünü desteklemektedir.

Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân'dan rivayet edildi. Muhammed b. İyas b. el-Bükeyr şöyle dedi: Adamın birisi zifafa girmeden karısını üç talakla boşadı. Sonra boşadığı bu hanımla evlenmek istedi. Bunun üzerine (yanıma) fetva sormaya geldi. Beraberce Abdullah b. Abbas ve Ebu Hureyre'ye gittik. (Meseleyi) onlara sordu. Onlar;

Kadın başka bir koca ile evlenmeden onunla evlenemezsin dediler. Oda.

Ben onu yalnız bir talakla boşadım, deyince İbn Abbas;

Nimeti elinden kaçırdın, dedi. [\[133\]](#)

Ata b. Yesar, şöyle dedi: Adamın biri Abdullah b. Amr b. el-As'a karısı ile zifafa girmeden onu üç talakla boşayan başka bir şahıs hakkında (fetva) sormak için geldi.

Ata dedi ki; "İlk evlenen (ve dokunulmayan) kızın talakı bir dedim" Abdullah b. Amr b. el-As bana;

Sen hikayecisin (fıkhın derinliklerinden ne anlarsın) bir talak onu bir talak-ı bâin ile boş yapar, üç talak ise başka kocaya varıncaya kadar o kadını haram kılar, dedi. [\[134\]](#)

2200 numaralı hadisin şerhinde bu konuyu tekrar ele alacağız inşallah,

Musannif Ebû Davud'un naklettiği ikinci haberde de İbn Abbas (r.a.)'ın bir defada verilen üç talakın bir talak sayılacağı görüşünde iken sonradan bu görüşü terkettiği ve karısını bu şekilde boşayan kimsenin karısına bir daha dönemeyeceğine, ona dönebilmesi için o kadının sahih nikahla bir kocayla evlenip sonra ondan boşanmış olmasına hükmettiği ifâde edilmektedir. Bu mevzuda imam Mâlik de şöyle diyor: "Hüküm bize göre de böyledir. Bir adam dul bir kadınla evlenir, fakat cima' etmezse bu dulun durumu da bakire kızın

durumu gibidir. Bir talak onu da talak-i bâin ile boş kılar. Üç talak ise, başka bir kocaya varıncaya kadar o kadını ilk kocasına haram kılar.

Rahmetü'l-Ümme'de denilmektedir ki, İslam uleması bir kimsenin yeni evlenip de henüz dokunmadığı bir kıza "sen üç talakla boşsun" demesiyle o kızın üç talakla boş olacağına ittifak etmişlerse de bu kimsenin sözü geçen kıza peşi peşine üç defa "sen boşsun, sen boşsun, son boşsun" demesiyle kaç talak vaki olacağına ihtilâf etmişlerdir. İmam Ebû Hanife ile Şafî ve Ahmed'e göre bu şekilde verilen talak bir talak sayılırken imam Mâlik'e göre üç talak sayılır.

Eğer bir kimse evlendikten sonra cinsî münasebette bulunduğu bir kadına bu şekilde bir talak verir de ben aslında bir talak verdim, ağızdan çıkan ikinci ve üçüncü talakla birinci verdiğim talakı ona duyurmak ve anlatmak istedim" derse o zaman imam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'e göre üç talak vaki olursa da imam Şafî ile Ahmed'e göre bir talak vaki olur. Fakat kendisiyle hiç münâsebette bulunmadığı karısını bu şekilde peşi peşine üç talakla boşarsa imam Ebû Hanife ile Şafî'ye göre bir, imam Malik ile Ahmed'e göre de üç talak vaki olur. [\[135\]](#)

Ayrıca bu ikinci haberde kendisinden bilmediği bir mevzuda fetva istenen bir âlimin bilmediğini söyleyerek o meseleyi bilen bir kimseye havale etmesi gerektiği ifade ediliyor. Nitekim Hz. Ali, "bilmediğim bîr meselede bilmiyorum demek kadar içimi serinleten bir şey yoktur." buyurmuştur.

Üçüncü haberde ise, bu görüşlere ilâveten Hz. İbn Abbas'ın peşin olarak yapılan para değişimlerinde ve yine peşin olarak yapılan aynı cinsten olan ölçülür ve tartılır maddelerin değişiminde değişilen bu maddelerdeki eşitsizliğin veya farklılığın faiz sayılmayacağı görüşünde iken sonradan bu fikrinden döndüğü ifâde edilmektedir. Hz. İbn Abbas'ın bu mev-zudaki delili Hz. Üsâme b. Zeyd'in rivayet ettiği "faiz ancak veresiye olan alış-verişlerde olur" [\[136\]](#) mealindeki hadis-i şeriftir. Fakat diğer bir hadis-i şerifte ise, "faiz ancak peşin yapılan alışverişte olur" [\[137\]](#) buyurularak peşin yapılan alış-verişlerde de faiz muamelesinin bulunabileceği ifâde edilmektedir. Bu bakımdan cumhur-ı ulema İbn Abbas'ın dayandığı, "Nesie-den başka ribâ yoktur" hadisim "en şiddeli riba ancak nesîdedir" şeklinde te'vil etmişlerdir. Yani bu hadis "peşin yapılan alışverişlerde riba yoktur" anlamına değil, "peşin yapılan alışverişlerde ribanın kemali yoktur. Riba-nın kemali veresiye yapılan alış-verişlerde" anlamına gelir. [\[138\]](#)

Nitekim Hâkim, Hz. İbn Abbas'ın bu görüşünden döndüğünü ve Allah'a tevbe ettiğini rivayet etmiştir. Hâkimin rivayetine göre Hz. İbn Ab-bas "Vallahi ben müslümanların peşin olarak yaptıkları her nevi alışverişi helal görüyordum. Abdullah b. Ömer'in Rasûlullah (s.a.)'den benim bilmediğim bir hadisi bellediğini işitince şimdi Allah'a istiğfar ediyorum" demiştir. [\[139\]](#)

Hâkim'in rivayet ettiği diğer bir hadiste ifade edildiğine göre "Hz. İbn Abbas ömrünün

bir kısmında peşin yapılan alışverişlerde riba olmayacağına inanmış. Bir gün Ebu Said el-Hudri ile karşılaşınca Hz. Ebu Said ona;

Ya İbn Abbas, sen halka faiz yedirirken Allah'dan korkmuyor musun? Rasûlullah (s.a.)'in "birgün hurma hurma karşılığında, buğday buğday karşılığında, arpa arpa karşılığında, altın altın karşılığında, gümüş gümüş karşılığında misli misline ve peşin olarak değiştirilir. Kim bu alış-verişte bir fazlalık alırsa o faizdir." buyurmuş olduğunu duymadın mı? demiş. Hz. İbn Abbas da:

Ey Ebû Said, Allah seni cennet ile mükafatlandırısın, bana unuttuğum bir meseleyi hatırlattın. Allah'a istiğfar ve tevbe ediyorum demiş. [\[140\]](#)

Abdurrezzak'ın Musannaf ında Tâvus'un "İbn Abbas hiç dokunmadığı karısını bir defa da üç talakla boşayan bir kimsenin bu talakını bir talak sayardı" dediği rivayet ediliyorsa da [\[141\]](#) Tâvus'un, İbn Abbas'ın bu görüşünden döndüğünü bilmediği için bu sözü söylediğinde şüphe yoktur. [\[142\]](#)

2199. ...Tâvus'dan rivayet olduğuna göre Ebu's-Sahbâ adında İbn Abbas'a çok soru soran bir adam (İbn Abbas'a)

Sen Rasühıllah (s.a.) ile Ebû Bekr devrinde ve Ömer'in halifeliğinin ilk yıllarında, bir adam karısını cinsi münâsebette bulunmadan (bir defada) üç talakla boşarsa (Rasûlullah ve bu iki halifesinin) bu talakı bir talak saydıklarını bilmiyor musun? dedi. İbn Abbas da:

Evet Rasûlullah (s.a.) ile Ebu Bekir devrinde ve Ömer'in halifeliğinin ilk yıllarında bir adam karısını cinsî münâsebette bulunmadan (bir defada) üç talakla boşarsa, bu talakı bir talak sayarlardı. Fakat Ömer halkın bunu çoğalttıklarını görünce onların aleyhine olarak (bu şekilde verilen üç talakın) üçünü de geçerli kıldı" cevabını verdi. [\[143\]](#)

Açıklama

Bu hadis, bir kimsenin karısını temasta bulunduktan sonra boşamasıyla hiç temasta bulunmadan boşaması arasında fark gören kimselerin delilidir. Şevkânî'nin beyânına göre bu görüşte olan ilim adamları "bir kimsenin hiç temasta bulunmadığı karısına bir defa: "Sen benden boşsun" demesiyle aralarında beynünet-i kübrâ vâki olup bir daha birleşmelerine imkân kalmadığını, üç talak ile boşaması halinde ikinci ve üçüncü talakın lağvolduğunu; temasta bulunduğu karısına bu sözü sarfetmesiyle ise, sâdece bir ric'i talak meydana geldiğini" söylemişlerdir.

Biz mezhep imamlarının bu mevzudaki görüşlerini bir önceki hadis-i şerifin şerhinde

açıklamış bulunmaktayız.

"Ömer'in halifeliğinin ilk yıllarında" sözü, bazı rivayetlerde "Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk iki senesinde" [\[144\]](#) bazılarında da "ilk üç senesinde" [\[145\]](#) şeklinde, geçmektedir. [\[146\]](#)

Bazı Hükümler

Kendisiyle hiç münâsebette bulunmadığı karısını bir defada olmak üzere üç talaşla boşayan kimsenin bu talakı bir talak sayılır. Tavus ile Zahirîye ulemasından bazıları ve Muhammed b. İshak bu görüştedirler. Mezhep imamlarıyla selef ve halefin büyük çoğunluğu ise, bir kimse karısına bir defada "sen üç talak ile boşsun" derse-, üç talak vaki olur. Çünkü daha önce geçen deliller bunu ifâde etmektedir.

Şafiî ulemasından imam Nevevî'nin beyânına göre islâmın ilk devirlerinde bir kimse karısına peşi peşine üç defa "sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun" dedikten sonra "ben ikinci ve üçüncü sözümle birinci nikahımı kast ettim, ikinci bir talaka niyet etmedim" derse, iyi niyetlerine güvenilerek bu talak bir talak sayılırdı. Fakat daha sonra insanların ikinci ve üçüncü tekrarlarında yeni bir talakı kastettikleri anlaşılınca artık bu çeşit talakları üç talak sayıldı. [\[147\]](#)

2200. ...Abdullah İbn Tâvus'un babası Tâvus'dan rivayet ettiğine göre; Ebu's-Sahbâ, İbn Abbâs'a;

"Sen, Peygamber (s.a.)'le Ebu Bekr devrinde ve Ömer'in hilâfetinin (ilk) üç yılında üç talâkın bir (talâk) sayıldığını biliyor musun? demiş de, (İbn Abbâs);

Evet, cevabım vermiş. [\[148\]](#)

Açıklama

Bu hadîs-i şerîf, Nesâî'nin rivayetinde "Ebû's-Sahbâ İbn Abbas a gelerek;

Ey İbn Abbâs! Peygamber zamanında, Ebû Bekr zamanında ve Ömer'in hilâfetinin ilk yıllarında üç talâkın bir talak sayıldığım bilmiyor musun? diye sordu. İbn Abbâs da:

Evet biliyorum, diye cevap Verdi, şeklindedir. İmam Ahmed'in Müsned'i ile Müslim'in Sahih'i ve Beyhaki'nin Sünen'inde ise; İbn Abbâs dedi ki:

Rasûlullah (s.a.) ile Ebû Bekr devirlerinde ve Ömer'in hilafetinin iki yılında üç talâk bir

sayılırdı. Bilâhare Ömer b. Hattâb: "İnsanlar kendilerine mühlet verilmiş olan bir işte acele gösterdiler; keşke şunu onlara infaz etse idik dedi ve onu kendilerine infaz etti." [149] şeklinde geçmektedir.

Bütün bunlar Hz. Peygamber devrinden itibaren Hz. Ömer'in hilafetinin üçüncü yılına kadar bir lâfızla verilen üç talâkın bir talâk sayıldığını, sonra Hz. Ömer'in bu şekilde verilen talakı üç talâk kabul etmeye başladığını o zamandan itibaren de halk arasında bu uygulamanın yaygınlaştığını ifâde etmektedirler. Ulemâdan bazıları mevzumuzu teşkil eden bu hadîs-i şerifin zahirine bakarak bir sözle verilen üç talâkın bir talâk sayılacağına hükmetmişlerdir. Sahâbe-i kiramdan Zübeyr b. el-Avvâm ile Abdurrahmân b. Avf bu görüştedirler. Bu görüş aynı zamanda Hz. İbn Abbâs ile Hz. Ali b. Ebi Tâlib ve Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'den de rivayet edilmiştir.

Tabiûn ulemasından da İbn Abbâs'ın azatlı kölesi İkrime ile Tavus, Muhammed b. İshak bu görüşte oldukları gibi zahiriyye ulemasının pek-çoğu da bu görüşü benimsemişlerdir. İbnu'l-Kayyim'in beyanına göre imam Malik ile Ahmed'in ashabından bazıları bu görüşte oldukları gibi Hanefi ulemasından da bu görüşte olan kimseler vardır. [150] Ancak İbnu'l-Kayyim'in bu sözünü olduğu gibi kabul etmek doğru değildir. Çünkü Hz. Ömer bir sözle üç talâk veren kimsenin verdiği bu talâkın üç talâk sayılacağını ve eski uygulamanın, yürürlükten kalkmış olduğunu ilân ettikten sonra hiçbir ilim adamı bunun aksine fetva vermemiştir. Esasen bu hükmü yürürlükten kaldıran bir delil mevcut olmasaydı ne Hz. Ömer eski uygulamayı yürürlükten kaldırırdı, ne de diğer sahâbe-i kiram Ömer'in bu yeni uygulamasını tasvib ederlerdi. Bilakis hepsi de Hz. Ömer'e bu uygulamasında karşı çıkarlardı.

Bir defada verilen üç talâkın üç talâk sayıldığını iddia edenlerin mevzumuzu teşkil eden hadis hakkındaki görüşlerini ve dayandıkları delilleri şöylece sıralayabiliriz:

1. İbn Abbâs hadîsi muzdaribtir ve İbn Abbâs ile diğer sahâbilerden mütevâtir olarak rivayet edilen "bir defada verilen üç talâkın üçünün de geçerli olacağına dair hadislere aykırıdır. Binaenaleyh tevatür derecesine ulaşan hadisleri bırakıp da muzadrib hadislerle amel etmek asla caiz olamaz. Maliki ulemasından Kurtubî de bu mevzuda şunları söylüyor: "İbn Abbas hadisinin lafzında ızdırıp vardır. Hadisin zahir olan mânâsı o asrın bütün râvileri tarafından nakledilmemiştir. Oysa âdet o mananın bütün halk kitleleri arasında yayılmasını ve yalnız İbn Abbâs'a münhasır kalmamasını gerektirir. İşte bu cihet, hadisin zahiri ile amelin bâtil olduğunu kesin olarak ortaya koymasa bile en azından üzerinde durup uzun uzun düşünmeyi gerektirir.

2. Hattâbi'nin beyânına göre İbn Abbâs hadisinde geçen "üç talâkla boşamak", sözünden maksat "elbette kesinlikle" sözünü kullanarak boşamaktır. Binaenaleyh eskiden bir adam karısına "sen elbette boşsun" derse, sözünün tefsirine bakılırdı. Çünkü bu söz bir talâkla boşamak anlamına geldiği gibi üç talâkla boşamak anlamına da gelirdi. Hz. Ömer devri gelince bu sözün sadece üç talâkla boşamak anlamında kullanılan sarih bir söz olduğuna hükmedildi. Nitekim İmam Buhârî'nin de içinde "elbette", sözü geçen hadislerle

"üç" lafzı sarahaten geçen hadisleri bir bâb altında toplamış olması imam Buhâri'nin de bu görüşte olduğunu ifâde eder.

3. İbn Abbâs hadisinde geçen "bir defada üç talâk ile boşamak" sözü "sen boşsun," sözünü üç defa peşipeşine söylemek anlamında kullanılmış olabilir. Hz. Peygamber devri ile Hz. Ebu Bekir devrinde halk bir defa talâk verdiğini kesinlikle ifade edebilmek için "sen boşsun" sözünü üç defa üstüste söylerler ikinci ile üçüncü tekrarlamalarında hep birinci talâkı kast ederler, ikinci ve üçüncü bir talâka niyyet etmezlerdi. Hz. Ömer devrinde insanların hâli ve durumu değiştiği için bu şekilde verilen talâklar üç talâk sayılır oldu.

4. İbn Abbâs hadîsinin sadece kişinin hiç münâsebette bulunmadan boşadığı kadınlara ait olması da mümkündür. Nitekim Said b. Cübeyr ile Tâvûs, Atâ ve Amr b. Dinar bu görüştedirler. Sözü geçen bu ilim adamları "yeni evlendiği bir kadını üç talâkla boşayan bir kimsenin vermiş olduğu talâklar bir talâk sayılır" demektedirler. İlim adamlarının büyük çoğunluğu ise, aksi görüştedirler. Nitekim Rabia b. Ebi Abdirrahmân ile İbn Ebi Leylâ, el-Evzâî, Leys b. Sa'd ve Malik b. Enes, "Yeni evlenmiş olduğu bir kadınla hiç cinsî münasebette bulunmadan onu üç defa peşi peşine "sen boşsun" diyerek boşayan bir kimse o kadın başka bir kocayla nikahlanıp da normal olarak ondan boşamhadıkça onunla evlenemez," demektedirler. Süfyan es-Sevrî ile ashâb-ı re'y İmam Şafî, Ahmed ve İshâk'a göre ise, bu şekilde verilen birinci talâkla o kadın kocasına bir daha dönmemesi mümkün olmayacak şekilde beynûnet-i kübrâ ile boş olur. İkinci ve üçüncü talâk ise lağv ve yersiz olur. Bir başka tâbirle ikinci ve üçüncü talâkın hükmü olmaz.

5. İslâm'dan önce Araplar kanlarını istedikleri kadar boşar belli bir süre sonra tekrar ona döner, yine boşar, yine döner, böylece Bakara Sûresinin 227. âyet-i kerimesinde açıklandığı gibi bu yolla kadınlara işkence edilirdi. 2195 numaralı hadîs-i şerifde açıkladığımız gibi Allah teâlâ ve tekaddes hazretleri "boşama iki defadır"^[151] âyetini indirerek Arabların bu tatbikatını yürürlükten kaldırdı ve üç talâkla boşanan kadınlara bir daha dönmeyi yasakladı.

İşte İbn Abbâs hadîsinde geçen üç talâkın bir talâk sayılması ve bir kimsenin karısını üç talâk ile boşadıktan sonra da ona dönebilmesi bu âyet-i kerimenin inmesinden önceki devirlere aittir.

Nitekim el-Hasen b. AH (r.a.) üç talâk ile boşadığı Aişe el-Has'amiyye hakkında şunları söylemiştir: "Eğer dedemin: "karısını iddct içerisinde üç talâk ile boşayan bir kimse, bir daha ona dönemez" dediğini duy masaydım. Aişe'ye tekrar dönerdim."^[152]

Bütün bu hadîsler gösteriyor ki karısını üç talâk ile boşayan bir kimse bu üç talâkı bir defada bile vermiş olsa bir daha o kadına dönemez. Bir defada verilen üç talâkın bir talâk sayılması da yürürlükten kaldırılmıştır. Nitekim mevzumuzu teşkil eden hadiste ve benzerlerinde mevzu bahs edilen Hz. Abbâs'ın "bir defada verilen üç talâkın bir talâk sayıldığından" bahsetmesi, bu hükmün yürürlükten kaldırılmasından önceki yıllara aittir Bu mevzu için 2198 numaralı hadîsin şerhine müracât edilebilir.^[153]

10-11. Talakta Geçerli Olan Sözler Ve Amellerde Nîyyetin Önemi

2201. ...Alkamej b. Vakkâs el-Leysî'den; demiştir ki: Ben Ömer b. el-Hattab'ı şöyle derken işittim; "Rasûlullah (s.a.)'i;

"Ameller(in sıhhati) ancak niyyete göredir. Herkes için nîyyet ettiği şey(in karşılığı) vardır. Binaenaleyh kim Allah ve Rasûl-i için hicret ederse, Allah ve Rasûl-i için hicret etmiş olur. Kim de elde edeceği bir dünya(hk) için veya evleneceği bir kadın için hicret ederse, o da hicret ettiği şey için hicret etmiş olur" buyurdu. [\[154\]](#)

Açıklama

Amellerin sahih olabilmesi o ameli yapmak için niyet etmeye bağlıdır. Binaenaleyh niyetsiz olarak yapılan amel ler sahih değildir. Ashnda niyetsiz olarak da amel yapılabilir. Amma yapılan bu amelin Allah yanında sahih olabilmesi için o amele başlarken niyetin bulunması gerekir. Buradaki amelden maksat, namaz ve oruç gibi bedenî amellerdir; kaibî amellerin ise, niyyete ihtiyacı yoktur. Oturup kalkmak, yiyip içmek mûtâd hareketlerde ibâdete yardımcı olmaları, ya da Allah'ın rızasını kazanmak ve Rasûl-i Ekrem (s.a.) gibi yapmak maksat ve niyyetiyle yapıldıkları takdirde, ibâdete dönüşürler ve sahibi için sevaba vesile olurlar. Allah'ın azabından ve gazabından kurtulmak için yasaklan terketmek niyyete muhtaç değilse de bu terkten sevâb elde edebilmek için sevap kazanmak niyyetiyle yapılmış olması gerekir. İmam Nevevî'nin beyânına göre necasetten temizlenmek için niyyete ihtiyaç yoktur. Bu menhiyyâtı terk gibidir. Menhiyyâtı terk etmek için niyyet gerekmediğinde ise icmâ vardır. [\[155\]](#)

Niyyet lügatte azmetmek manâsına olup iradeyi belli bir yere çekmekten ibarettir. Dini bir terim olarak ise "yapılacak işi bilerek ona başlamadan önce ve ona mukterin olarak onu yapmayı kastetmektir." Fakat tarifte geçen "ona mukterin olarak" kaydı, zekât ve oruç için geçerli değildir. Çünkü niyyetin oruç ve zekâta iktiran etmesi çok zordur. Ancak mevzu-muzu teşkil eden bu hadis-i şerifte niyyet lügat manasında kullanılmıştır. Çünkü hâdis-i şerîf mutad olan amelleri de içine almaktadır. Az önce de ifâde ettiğimiz gibi bu tür amellerde niyyet aranmaz. Sadece sevâb kazanabilmek için aranır. Niyyetin meşru kılınmasının hikmeti ise, âdetlerin ibâdetlerden ayırdedilmesini sağlamaktır. Niyyet sayesinde hadesten taharet için yıkanan bir kimse ile sadece serinlemek niyyetiyle yıkanan bir kimsenin arasındaki fark ortaya çıktığı gibi, sadece perhiz niyyetiyle aç duran bir kimse ile oruç tutan arasındaki fark da ortaya çıkmış olur. Ayrıca ibâdetlerin farz ve nafileleri de niyyet sayesinde birbirinden ayrılmış olur.

Hadîs-i şerifte "ameHer(in sıhhati) ancak niyyete göredir" cümlesinden sonra yine aynı manaya gelen "herkes için niyyet ettiği şey(in karşılığı) vardır" cümlesi tekrar edilmiştir. Birinci cümle ile amellerin ancak niyyete göre değerlendirileceği, niyyetsiz yapılan ibâdetlerin Allah katında bir değeri olmayacağı, ikinci cümle ile de niyyet edilen amelin kalben bilinip tayin edilmesi gerektiği ifâde edilmek istenmiştir. Binâenaleyh ikinci cümleden anlaşılıyor ki kaza namazı kılmak isteyen bir kimsenin hangi günün, hangi namazını kılacağını belirtmesi gerekir. Öğle namazım kaza etmek isteyen kişinin öğle namazını kaza edeceğini, ikindi namazını kaza etmek isteyen bir kimsenin de ikindi namazını kaza edeceğini kalbinden geçirmesi icâb eder. Eğer birinci cümle ile yetinilip de ikinci cümle tekrar edilmemiş olsaydı kaza namazı kılmak isteyen bir kimsenin hangi namazı kılacağını kalbinden geçirmeden, sadece namaza niyyet etmesinin yeterli olacağı anlaşılırdı.

Hicret: lügatte; terketmek, manasına gelirse de dinî bir terim olarak fitne korkusuyla küfür ülkesinden, islâm ülkesine göç etmek demektir. Bazıları Peygamber (s.a.)'in "gerçek muhacir Allah'ın yasakladığı şeyleri terk eden kimsedir"^[156] beyânına bakarak gerçek muhacirin haramları ter-keden kimse olduğunu söylemişlerdir. Vürûdu da Ümmü Kays adında bir kadınla evlenmek için hicret eden bir kimsedir.^[157] Her ne kadar bu hadisin sebebi özel bile olsa da, hükmü geneldir. Çünkü sebebin husûsî oluşu hükmün genelliğine mâni değildir. Rasûl-i zîşan efendimiz'in, ihlâssız ve niyyetsiz yapılan amellerin bir değeri olmadığını ifâde buyururken ihlâssız yapılan amellere misâl olmak üzere kadınla evlenmek ve dünyalık te'min etmek üzerinde durmaktan maksadı, ihlâsla yapılan amellerin yanında dünyalık, hatta kadın elde etmenin bile ne kadar kazançsız bir iş olduğunu beyândır. Bu hadîs-i şerifin dinî kaidelerin üçte birini teşkil ettiğinde hadis imamları ittifak etmişlerdir. Çünkü insanın amelleri kalbi, dili ve diğer organları olmak üzere üç vasıtayla yapılır. Böyle olunca insanın niyyetle elde ettiği manevî kazançları tüm kazançlarının üçte birini teşkil eder. Hatta diğer organlarla yapılan ameller kalbin ve başka organların yardımına muhtaç olduğu halde, kalb ile yapılan ameller başka organların yardımına muhtaç değildirler. Kalble yapılan salih ameller başbaşa bir ibâdettir. Nitekim bir hadîs-i şerîfde "mü'minin niyyeti amelinden daha hayırlıdır"^[158] Duyurulmuştur. Bu bakımdan merhum musannif şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.)'den beşyüzbin hadis yazdım; bunlardan ahkâm hususunda dörtbin sekizyüz hadis seçtim, zühd ve takvaya dâir hadislerle gelince onları kitabıma almadım. Bir insana bütün bu hadislerden dini için sadece şu dört tanesi yeter:

1. Ameller niyyetlere göredir.

2. Helâl ve haram bellidir.

3. Kişinin olgun bir müslüman olmasının ölçüsü malayaniyi terk etmesidir.

4. Mü'min, kendisi için razı olduğu şeyi din kardeşi için de istemedikçe tam mü'min olamaz.^[159]

Bazı Hükümler

1. Hadisin zahirine göre, bir kimse sarîh ya da kinayeli sözlerle karısını, bir iki ya da üç talak niyyet ederek boşarsa, niyyet ettiği sayıda talak vâki olur. Nitekim İmam Mâlik ile İshak b. Râhûye ve Şafîî bu görüştedirler. Urve b. ez-Zübeyr*in de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Süfyân es-Sevrî ile Evzâî ve İmam Ahmed'e göre ise, sadece kalbden geçirilip de dille söylenmeyen sayıların İtibarı yoktur. Binaenaleyh kalbden iki veya üç talaka niyyet edilerek, sarîh ya da kinayeli sözlerle verilen bir talakla sadece bir talak vâki olur. Hanefî ulemasına göre ise talak için kullanılan sarîh sözler iki kısımdır:

a. Talak (boş) kelimesidir, "enti tâlikun (sen boşsun)", "enti mutallakatün (sen boşandım)", "tallaktüki (şeni boşadım)" gibi, talak kökünden türeyen bu gibi kelimelerin kullanılmasıyla verilen talaklar bir talakı ric'ı sayılırlar^ Sahibinin talak-i bâine niyyet etmesi ya da hiçbir talaka niyyet etmemiş olması neticeyi] değiştirmez. Çünkü bu kelime bir talak-i ric'ı için kullanılır. Bu kelimeyi kullanıp da hiç talaka niyyet etmemek ya da talak-i bâine niyyet etmek bu kelimeyi mühmel bırakmak veya kullanılmadığı bir mânâya sarf etmek demektir. Hanefî uleması bu görüşlerine delil olarak da Hz. Peygamber'in, karısını hayızlı iken boşayan İbn Ömer'e karısına dönmesini emrettiğini ifâde eden 2179 numaralı hadisi gösterirler. Çünkü Hz. Peygamber, İbn Ömer'in karısını talak kelimesini kullanarak boşadığını duyunca, bu talakı hiç bir yoruma tabi tutmadan bir talak-i ric'i kabul etmiştir. Esasen ric'ı talak ifâde eden talak sözüyle bâin talaka niyyet etmek "kocaları da bü arada barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler." [\[160\]](#) âyet-i kerimesine aykırıdır. Çünkü bu âyet-i kerimede geçen kelimesi "talak kelimesi gibi sarîh kelimelerle karılarını boşayan kimseler" anlamına gelir. Ayet-i kerimenin bu şekilde sarîh lâfızlarla karılarını boşayan kimselerin iddet içerisinde ailelerine dönebileceklerini ifâde ettiğinde icmâ vardır. Oysa ric'ı talak ifâde eden "talak' kelimesiyle talak-ı bâine niyyet etmek iddet içinde o kadına dönüş kapısını kapamak ve iddetin sonunda gerçekleşecek olan bâin talakı daha işin başında gerçekleştirmeye kalkmak demektir. Çünkü bilindiği üzere talak-i ric'inin talak-ı bâine dönüşmesi için karısını ric'ı talak ile boşayan kimsenin iddet içerisinde karısına dönmemesi gerekir. Bu da gösteriyor ki talak kelimesini bâin talak mânâsında kullanmaya kalkmak iddetin sonunda gerçekleşecek olan bâin talakı daha iddetin başında gerçekleştirmeye kalkmak gibi dine aykırı bir iştir.

b. Talak için kullanılan sarîh lâfızlardan biri de talak kökünden türe-meddiği halde örfte sadece talak manasında kullanılan kelimelerdir; "enti haramün = sen (bana) haramsın, "seni (kendime) haram kvldım", "sen, benimle beraber haramdasın" vs... Daha ziyade talakta kullanıldıkları için bu sözlerle bir bâin talak vâki olur. Bu sözü kullanan kimsenin talaka niyyet etmemiş olması da neticeyi değiştirmez. Çünkü kocasına haram olması ancak bâin talakla gerçekleşir.

Binaenaleyh "karım bana haramdır" diyen bir kimsenin bir karısı varsa o karısı bir bâin talakla boş olur. Fakat birden fazla karısı varsa yine bir bâin talak vâki olur. O kimse bu

talakı karılarından istediğine yöneltir.

Hanefilere göre kinaye lâfızları da ikiye ayrılır:

a. Daha fazlasını ifâdeye müsâid olmadığı için kullanıldıkları zaman iki veya daha fazla talaka bile niyyet edilse, sadece bir bâin talak vâki olan kelimelerdir. Bunlar "iddetini bekle", "rahmini temizle", "sen teksin." gibi sözlerdir.

b. Hür kadınlar için kullanıldığı zaman, iki talaka niyyet edilse bile yine. bir talak-ı bâin, fakat üç talaka niyyet edildiği zaman üç talak-ı bâin vâki olan cariyeler için kullanılıp da iki talaka niyyet edilince iki bâin talak vâki olan kelimelerdir. "Yuların boynundadır", "git ailene katıl", "kocanı bul", "sen kocasısın", "ben senden ayrıldım", "seni serbest bıraktım" gibi sözlerdir.

2. İbâdetlerde ve diğer amellerde niyyet meşru kılınmıştır. Binaenaleyh namazda ve oruçta niyyet nasıl aranırsa, abdestte, gusûlde, talakta ve itikatda da öylece aranır. Bu meselede icmâ varsa da niyyetin hükmü üzerinde ihtilâf edilmiştir. Ulemanın büyük çoğunluğuna göre bütün amellerde niyyet farzdır bu amelin namaz gibi başlı başına bir ibâdet olmasıyla, abdest ve gusûl gibi ibâdetlere vesile olan ameller olması arasında da bir fark yoktur.

Hanefî ulemasına göre niyyet namaz, oruç gibi başlıbaşına bir ibâdet olan amellerde farz ise de abdest ve gusul gibi ibâdete vesile olan ameller için farz değil, sünnettir. Nitekim (106) numaralı hadisin şerhinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

3. Bir amelin hükmünü bilmeâen ona başlamak caiz değildir. Çünkü bu hadis niyyet olmadan yapılan bir amelin sahih olmadığını ifâde etmektedir: Bir amelin hükmünü bilmeden ona niyyet etmekse mümkün değildir.

4. Gafil olan bir kimse mükellef değildir. Çünkü niyyet, yapılması kastedilen işi bilmeyi gerektirir; gafil olan bir kişinin ise zâten kasdı olamaz.

5. İmam Mâlik bu hadisi delil getirerek Ramazanın başında Ramazan orucu için yapılacak bir niyyetin bütün bir Ramazan boyunca tutulacak oruçlar için yeterli olacağını söylemiştir. İmam Ahmed'in de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Hanefî ulemâsiyâ imam Şâfiîye ve İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre ise Ramazan'ın her gününün orucu için ayrı niyyet gerekir. [\[161\]](#)

2202. ...Abdurrahman b. Abdillâh b. Ka'b, -Ka'b'm gözleri görmez olduktan sonra torunları arasında onu yeden kişi idi- Abdillâh b. Ka'b b. Mâlik'den; dedi ki; "Ben Ka'b b. Mâlik-i dinledim de (bize) Tebük seferiyle ilgili hâdisesini (şu şekilde) anlatıverdi: (Rasûlullah'ın emriyle, halkın bizimle konuşmadığı) elli günden kırkı geçmişti. Bir de ne göreyim Rasûlullah (s.a.)'ın elçisi bana geliyor (nihayet yanıma geldi ve);

Rasûlullah (s.a.) sana hanımından uzaklaşmanı emrediyor, dedi. Ben de:

Onu boşayayım mı, yoksa ne yapayım? diye karşılık verdim,

Hayır (boşama) sadece ondan uzaklaş, ona asla yaklaşma, dedi. Bunun üzerine karıma;

Ailenin yanına git, yüce olan Allah bu işte bir hüküm verinceye kadar onların yanında

kal" dedim. [\[162\]](#)

Açıklama

Tebük, Medine¹ ile Şam arasında Medine'ye ondört, Şam'a ise onbir konaklık mesafede bir yerdir. Tebük seferi hicretin dokuzuncu (M. 630) senesinde ve Receb ayında yapılmıştır. Mevzu-muzu teşkil eden bu hadis aslında Müslim'in rivayet ettiği uzunca bir hadisin baş tarafıdır. Müslim'in bu rivayeti şu mânâya gelen sözlerle başlar: "Tebük gazasında Rasûlullah (s.a.)'dan ayrıldığım zaman hikâyem şudur: "Ben hiç bir vakit bu gazada ondan ayrıldığım zamankinden daha kuvvetli ve daha zengin bulunmamışım. Vallahi ondan önce iki yük devesini hiçbir zaman bir araya getirememişimdir. Nihayet bu gazada iki deveyi bir araya getirdim. Rasûlullah (s.a.) bu gazayı şiddetli bir sıcakta yaptı. Uzak bir sefere ve çöle gitti; kalabalık düşman karşısına çıktı ve gazalarının hazırlıklarını yapabilmeleri için yapacakları işleri müslümanlara açıkça bildirdi. Nereye götürmek istediğini onlara haber verdi. Rasûlullah (s.a.)'ın beraberindeki müslümanlar çoktu.

Onların sayısını bir muhafızın kitabı toplayamaz... [\[163\]](#) ve sayfalarca devam eder. Bu olay Tirmizî'nin Sü-nen'inde de uzun bir hadiste ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Sözü geçen bu hadiste Hz. Ka'b'in tevbesinin kabul edilişi şu manaya gelen sözlerle anlatılıyor: "Peygamber (s.a.)'e gittim ve onu mescidde oturur buldum. Etrafında müslümanlar vardı. Rasûlullah (s.a.) ayın ışıldaması gibi ışıldıyordu. Bir işe sevindiği zaman (böyle) ışıldardı. Geldim ve onun huzuruna oturdum. Bana:

"Ey Mâlik! Annen seni doğurduğundan beri üzerine gelen en hayırlı güne sevin," buyurdu. Ben de:

Ey Allahın Peygamberi! Allah tarafından mı, yoksa sizin tarafınızdan mı? dedim. Rasûl-i Ekrem:

"Benim tarafımdan değil, Allah tarafından," buyurdu ve sonra şu âyetleri okudu: "Allah, Peygamberi ve güçlük saatinde ona uyan muhacirleri ve ensârı affetti. O zaman içlerinden bir kısmının kalbleri kaymağa yüz tutmuş iken yine de onların tevbesini kabul buyurdu.

Çünkü o onlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir." [\[164\]](#) Ka'b dedi ki:

"Allahın emirlerine riâyet ediniz ve doğrularla beraber olunuz.*' âyeti kerimesi de bizim hakkımızda indi. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem'e:

Ey Allah'ın Peygamberi! Yalnız doğruyu söylemekliğim ve Allah ile Rasûlüne

başılayarak bütün malımdan vazgeçmekliğim, benim tevbe için gereğidir, dedim. Rasûlulâh (s.a.) de:

"Malının bir kısmını kendin için alıkoy. Bu, senin için daha hayırlıdır", buyurdu. Ben de:

Sadece Hayber'deki hissemi alıkoyacağım dedi. (Sonra Ka'b b. Mâlik sözlerine şöyle devam etti) "Ben iki arkadaşımın birlikte Peygamber (s.a.)'e doğruyu söylediğim zaman, gönlümde müslümanktan sonra Rasûl-i Ekrem'e doğruyu söylemekten daha büyük olan bir nimeti Allah bana vermemiştir." [\[165\]](#)

Bütün bu rivayetlerden anlaşılıyor ki Hz. Ka'b b. Mâlik hiç bir engeli olmadığı halde zamanında harbe hazırlanmamış ve bu yüzden de Tebuk seferine katılmamış, sefer sona erdikten sonra Rasûl-i Ekrem'in emriyle müslümanlar onunla konuşmayı kesmişler. Bu hal kırk gün böyle sürmüş kırk gün sonra da metinde anlatıldığı gibi Rasûl-i Ekrem'in, bir elçisi Hz. Ka'b'a gelerek Rasûl-i Ekrem'in Ka'b'dan karısına yaklaşmamasını istediğini bildirmişti. Hz. Ka'b da genç olduğu için bu emre aykırı hareket etmek tehlikesinden kurtulmak maksadıyla karısına "Ailenin yanına dön, bir süre de onların yanında kal" diyerek onu babasının evine göndermişti. On gün sonra da Allah teâlâ Hz. Ka'b'ı affettiğine dair âyet-i kerîme'yi indirdi. [\[166\]](#)

Bazı Hükümler

Bir kimse boşama niyeti olmaksızın hanımına "ailenin yanına git" diyecek olursa, bu sözden dolayı talak meydana gelmez. Çünkü bu söz "ben seni boşadım, artık benim evimde durma; ailenin yanına dön" manasına gelebildiği gibi "ailenin yanına git biraz da onların yanında kal" manasına da gelebilir. Bu iki manadan hangisine geldiğini tayin etmek bu sözü söyleyen kimsenin maksat ve niyetine bağlıdır.

Hız. Ka'b'ın karısına sarfettiği sözlerde talak niyeti bulunmadığı için Rasûl-i Ekrem Hz. Ka'b'ın karısının nikâhına hiçbir zarar gelmediğine hükmetmiştir. Ulemanın büyük çoğunluğu tüm kinayeli lâfızları bu söze kıyas ederek talakda kullanıldığı halde talak niyeti taşımadan söylenen kinayeli sözlerin hiçbirisiyle talak vâki olmayacağına hükmetmişlerdir.

İmam Mâlik'e göre "senbâinesm'lj "sen kesinlikle bâinesin", "sen haramsın" gibi zahir olan kinayeli lâfızlarla talaka niyet edilmemiş bile olsa yine de talak vaki olur. Kıymetli âlimlerimizden merhum Ömer Nasu-hi Bilmen bu mevzuda şöyle diyor: "Maliki mezhebine nazaran talakda kullanılan lâfızlardan her biriyle kaç adet talak olabileceği tafsilata tâbidir. Bu bakımdan bu lâfızlar, şöylece beş nev'e ayrılır:

1. Kendileriyle yalnız birer talak vaki olan lâfızlardır; meğer ki ziyâdeye niyet edilsin. Bunlar "sen taliksın", "sen mutallakasın", "seni tat-lik ettim", "senden müferakat ettim",

"itidad et" gibi lâfızlardır. Zevce, medhülünbiha olsun olmasın, zevç, "itidad et" lafzıyla talaka niyyet etmediğini söylerse yeminiyle tasdik olunur, "sen taliksin, taliksin, taliksin" sözüyle de üç talak vâki olur. Zevce gerek medhülünbiha olsun ve gerek olmasın fakat ikinci ve üçüncü "sen taliksin" sözü birincisini te'kid etmiş olursa yalnız bir talak tahakkuk eder.

2. Kendileriyle üçer talak vâki olan lâfızlardır. Bunlar da zevcin aded hakkındaki niyyetine bakılmaz, "sen vahide-i bâinesin", "yuların boynundadır-yani sen serbestsin, istediğin yere gidebilirsin" tabirleri gibi "istitâr et", "çık git" tabirleri de bu hükümdedir. Fakat bu son tabirler ile medhülünbiha olmayan zevce hakkında yalnız bir talak vâki olur. Meğer ki ziyadeye niyyet edilsin.

3. Kendileriyle medhülünbiha olan zevceler hakkında herhalde üçer talak ve gayrı medhülünbiha olan zevceler hakkında da bir ve iki talaka niyyet edilmediği takdirde üçer talak vâki olan lâfızlardır. Bunlar da "sen bâinesin", "sen haliyesin", "ben senden bainim", "ben sana haramım", "sen bana meyte gibisin", "sen bana dem gibisin", "sen bana haramsın", "seni nefesine bağışladım", "seni ehline reddettim" tâbirleri gibi. [\[167\]](#)

İbn Kudâme'nin beyânına göre Ahmed b. Hanbel (r.a.)de bu mevzuda İmam Mâlik gibi düşünmektedir. Çünkü Hz. İmama göre "enti bai-nün, enti haramün" gibi zahir olan kinayeli lâfızlar, halkın örfünde talak anlamına gelirler. Bu bakımdan tıpkı sarîh lâfızlar gibidir. Dolayısıyla bu gibi kinayeli lâfızlarla niyyet aranmaksızın talak vâki olur.

Ulemanın cumhuruna (büyük çoğunluğuna) göre ise bu çeşit kinayeler talak maksadıyla kullamlagelen kinayeler değildir. Halk buna alışık değildir. Bir başka ifadeyle bu çeşit kinayelerin kullanılışı sadece talaka tahsis edilmemiştir. Bu kelimeler talakın dışında başka manalar için de kullanılmaktadır. Binaenaleyh bu nevi kinayeleri telâffuz etmekle hemen talak meydana gelivermez. Bu kinayelerle diğer kinayeler arasında bir fark yoktur.

Hanefi ulemasının muhakkiklerine göre talakın vukuu için;

a. Sahih bir nikah ile nikahlanmış bir zevceye izafe edilmiş olması gerekir. "Sen boşsun", "falanca karım boştur", "bu'hanım boştur", "bu eşim bana haramdır", "falanca eşim bana haramdır" gibi,

b. Ve talaknı mecazen kadının bütün vücudunu ifade eden "boyun gibi bir organına izafe edilmesi gerekir. Nitekim Allah teâlâ Kur'ân-ı Kerimin'de boyun ve yüz kelimelerini "zat" manasında kullanmıştır. "Yanlılıkla bir mü'mini Öldüren kimsenin mü'm in bir köle âzât etmesi ve ölenin ailesine de bir diyet vermesi gerekir..", "Dilesek onlann üzerine gökten bir mucize indiririz de boyunları ona eğilir." [\[168\]](#), "Yalnız Rabbinin celâl ve ikram sahibi yüzü (zâtı) baki kalacaktır." [\[169\]](#)

Baş, ruh, fere gibi kelimeler de kadının bütün vücudu mesabesinde olduğundan bunlara izafe edilen talak da vâki olur. Çünkü bu organlar olmayınca kadınlarla evlenmenin bir manası kalmaz. Binaenaleyh bu organlara talak izafe etmek kadının zatına izafe etmek

gibidir, fakat bu organlardan birini söyleyerek meselâ* 'yüzün senden boştur** dese bu sözle talak vâki olmaz. Çünkü bu sözle talak yüze izafe edilmiş olmaz. Aynen bunun gibi bir kimsenin "bana talak gerek", "bana tahrim gerek", "talak vermek bana borçtur", "haram kılmak bana borçtur" sözleriyle de talak vâki olmaz bir erkeğin karısına, ben senden boşum demesiyle de talak gerçekleşmez. Çünkü bu talak kadına ve kadının mecazen zatı anlamında kullanılan bir organına izafe etmek değildir. Hz. Ali (k.v.) ile Şüreyh, Zahiriyye ulemâsı ile Şâfîîlerden Kaffâl ve bir rivayete göre imam Ahmed de bu görüştedirler. [\[170\]](#)

11-12. Erkeğin Karısını Kendisinden Boşanıp Boşanmamakta Muhayyer Bırakması

2203. ...Âişe (r. anha)'den demiştir ki: "Rasûlullah (s.a.), bizi muhayyer bıraktı. Biz de onu seçtik. Bunu (talaktan) bir şey saymadı." [\[171\]](#)

Açıklama

Bir erkeğin karısını muhayyer bırakması demek, boşama işini kadına vermesi ve onu boşanıp boşanmamakta serbest bırakması demektir. Muhayyer bırakmak genellikle "işin elindedir", "kendini seç" gibi tâbirlerle olur.

"Bunu (talaktan) bir şey saymadı" sözü, Müslim'in Sahih inde "Bunu talak saymadı" [\[172\]](#) şeklinde, imam Ahmed'in Müsned'inde de, "biz bunu talak kabul etmedik" [\[173\]](#) şeklinde geçmektedir. Musannif Ebû Dâvud bu hadisi rivayet etmekle;

"Ey Peygamber! Eşlerine de ki; "Eğer isiz dünya hayatım ve zinetini isliyorsanız, gelin size mut'a (denilen bağışı) vereyim ve güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız (bilin ki) Allah, içinizden güzel amellerde bulunanlar için büyük ecir hazırlamıştır." [\[174\]](#) âyet-i kerimelerinde anlatılmak istenen hadiseye işaret etmek istemiştir. Müslim'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte bu âyet-i kerimelerin inişi şöyle anlatılıyor: "Ebu Bekr, Rasûlullah (s.a.)'ın yanına girmek için izin istemeye girdi. Fakat bir çok kimseleri, kapıda oturlurken buldu. Bunların hiçbirine izin verilmemişti. Müteakiben Ebu Bekr'e izin verilerek içeri girdi. Sonra Ömer gelerek izin istedi. Ona da izin verildi. Ömer Peygamber (s.a.)'i etrafında kadınları olduğu halde kederli kederli susmuş otururken bulmuş. Bunun üzerine (kendi kendine) mutlaka bir şey söyleyip Peygamber (s.a.)'i güldürmeüyüm, diyerek şunu söylemiş:

Ya Rasûlullah! Hârice'nin kızını bir görseydin! Benden nafaka istedi. Ben de kalktım onun boğazını sıktım.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) gülmüş ve:

Bunlar da etrafımda gördüğün gibi benden nafaka istiyorlar," buyurmuş. Derken Ebu Bekr Aişe'nin boğazını, Ömer'de Hafsa'nın boğazını sıkmağa kalkmışlar, ikisi de: "Siz Rasûlallah (s.a.)'den, onda olmayan bir şeyi istiyorsunuz, hâ!" diyorlarmış. Aişe ile Hafsa; "Vallahi Rasûlullah (s.a.)'de olmayan birşeyi ebediyyen istemeyeceğiz," demişler. Sonra Peygamber (s.a-) onlardan bir ay yahut yirmi dokuz gün uzaklaştı. Bilâhere kendisine şu âyet indi: "Ey Peygamber! Zevcelerine söyle..." âyeti tâ: "...Allah sizlerin iyi hareketlerde bulunanlarınıza pek büyük ecir hazırladı..." kavî-î kerimine kadar varıyordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) Aişe'den başlayarak:

"Ya Aişe, ben sana bir şey arz etmek isterim, (ama) ebeveyninle istişare etmeden cevap hususunda acele etmemeni dilerim," demiş, Aişe:

Nedir o, ya Rasûlullah? diye sormuş. O da kendisine bu âyeti okumuş, Aişe:

Ebeveynimle senin hakkında mı istişare edecekmişim, ya Rasûlallah! Hayır ben Allah ile Rasûlünü ve dar-i âhireti iltizam ederim. Ama benim bu söylediğimi kadınlarından hiç birine haber vermeme isterim, demiş. Rasûlallah (s.a.):

"Onlardan biri bana sormaya görsün, hemen kendisine haber veririm. Çünkü Allah beni zorlaştırıcı ve şaşkırtıcı değil, lâkin öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi." buyurmuştur. [\[175\]](#)

Bazı Hükümler

Bir kimse karısına boşanma yetkisi verir, o kadın da bu hakkı kullanmayarak kocasını tercih ederse, kocasının ona bu yetkiyi vermesinden dolayı talak vaki olmaz. Nitekim mezhep imamları ile ulemanın büyük çoğunluğunun görüşü de budur. Ancak kadının kendi kendini boşaması halinde talakın vâki olup olmayacağı mevzuu ulema arasında tartışmalı olduğu gibi talakın vaki olacağı kabul edildiği takdirde bu talakın ric'î mi yoksa bâin mi, bir talak mı, yoksa üç talak mı sayılacağı meselesi de ihtilaflıdır. İmam Tirmizî bu mevzudaki görüşlerini şöyle ifade ediyor:

"Kadın kendi nefsinin (kocasından boş olmayı) ihtiyar ederse, bâin olarak bir talak vaki olur"* Ömer ve İbn Mesud'dan, "bir talak vâki olur ve koca ona dönme hakkına sahiptir, şayet kocasını tercih ederse birşey lâzım gelmez." dedikleri de rivayet olunmuştur. Hz. Ali'nin de şöyle dediği rivayet edildi: "kadın kendi nefsinin ihtiyar ederse, bâin olarak bir talak vâki olur ve şayet kocasını seçerse (ric'î olarak) bir talak vâki olur ki, kocası dönme hakkına sahiptir." Zeyd b. Sabit ise, şöyle diyor: "Kocasını ihtiyar ederse, bir, (fakat) kendi

nefsini ihtiyar ederse üç talak vâki olur" Peygamber (s.a.)'in ashabından ve sonrakilerden ilim ve fıkıh adamlarının çoğu bu babda Ömer ve Abdullah b. Mesud'un görüşünü benimsemişlerdir. es-Sevrî ve Küfe'lilerin görüşü de budur. Ahmed b. Hanbel ise Hz. Ali'nin görüşünü benimsemiştir.

Hattâbî'nin beyânına göre kendisini boşama hakkı eline verilen bir kadın o meclisten kalkıp gitmedikçe bu hakkı kullanma yetkisine sahiptir. Fakat bu hakkı kullanamadan o meclisi terkederse, artık bu yetki elinden gitmiş olur. İmam Mâlik ile es-Sevrî, el-Evzâî rey sahipleri ve imam Şafiî bu görüştedirler. İmam zührî ile Katâde ve el-Hasan'a göre ise, kadının o meclisi terk etmesiyle bu hak ve salahiyet elinden gitmiş olmaz. O kadın her zaman ve her yerde kendini boşama yetkisine sahiptir.

Kadının bu yetkiyi kullanarak kendini boşaması halinde kaç talak vukua geleceği meselesi ulema arasında ihtilaflıdır:

1. Hz. Ömer ile İbn Mesud ve İbn Abbas (r.a.)'a göre sözü geçen talak bir bâin talak sayılır. Stifyan es-Sevrî ile imam Şafiî, Ahmet ve ts-hak (r.a.) de bu görüştedirler.
2. Hz. Ali'ye göre de bir bâin talak sayıldığı rivayet olunmuştur. Rey sahipleri de bu görüştedirler. el-Hasan ise kadının bu yetkiyi kullanarak kendi kendini boşamasının üç talak; kocasını tercih etmesinin ise bir bâin talak olacağı görüşündedir.
3. Mâliki ulemâsına göre ise, kadın bu yetkiyi kullanmaz da kocasını tercih ederse hiç bir talak vâki olmaz. Eğer bu yetkiyi kullanarak kendini boşarsa bakılır; eğer bu kadın kocasıyla hiç zifâfa girmemişse, bu talak üç bân talak sayılır. Fakat daha önce kocasıyla zifafa girmişse bir bân talak sayılır. [\[176\]](#)

12-13. (Kişinin Karısına) "Senin İşin Kendi Elindedi" Demesinin Hükümü

2204. ...Hammâd b. Zeyd'den; demiştir ki: "Ben Eyyüb'e: Sen el-Hasan'ın "işin elindedir" (sözü) hakkındaki görüşüyle fetva veren bir kimse gördün mü? diye sordum.

Hayır (görmedim), fakat Katâde bize İbn Semûre'nin azatlı kölesi Kesir Ebu Seleme ve Ebu Hureyre senediyle Peygamber (s.a.)'den(el-Hasan'ın)görüşünebenzeyenbir söz rivayet etti. (Daha sonra) Eyyûb şöyle dedi;

(Fakat ben bu rivayeti işittikten sonra) Kesir bizim yanımıza geldi (ben de) kendisine (Katâde'nin bu rivayetini duyup duymadığını) sordum:

Ben kesinlikle bunu rivayet etmedim diye cevap verdi. Bunun üzerine durumu Katâde'ye anlattım, o da,

Evet (o bunu bana rivayet etmişti) fakat unutmuş dedi. [\[177\]](#)

Açıklama

Bir kimse karısına "senin işin kendi elindedir" diyecek olursa," Hasan el-Basrî (r.a.)'ye göre bu kadın üç bâin talakla boş olur.

Mevzuumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte ifade edildiği üzere Ham-inad b. Zeyd bu mevzuda Hasen el-Basrî'nin görüşünü paylaşan ikinci bir kimsenin bulunup bulunmadığını merak etmiş ve bunu Eyyûb b. Ebi Temime'ye sormuş o da "bu mevzuda Hasan el-Basrî (r.a.) gibi düşünen ikinci bir ilim adamına rastlamadığını sadece Katâde'nin Kesir vasıtasıyla Hz. Peygamberden naklen buna benzer bir hadis rivayet ettiğini fakat sonra bu rivayetin aslını öğrenmek maksadıyla Kesîr'in böyle bir hadisi rivayet edip etmediğini sorduğu zaman da Kesir'in "asla böyle bir hadis rivayetinde bulunmadım" dediğini ifade etmiştir. Aslında musannif Ebû Davud'un bu rivayeti kısadır. Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'lerinde bu hadis daha uzun bir şekilde şu manaya gelen sözlerle rivayet edilmiştir;

"Hammâd b. Zeyd'den rivayet olunmuştur. Dedi ki: Eyyüb'e sen Hasan Basrî'den başka "Senin işin kendi elindedir" sözünün üç talak sayıldığını söyleyen birini biliyor musun? dedim. "Hayır yalnız Hasan'ı biliyorum." dedi ve sonra "Ancak Katâde de Semure oğullarının azatlısı Kesîr'-den, (o) Ebu Seleme'den, (o'da) Ebu Hüreyre'den Peygamber (s.a.)'in (bu söz hakkında) "üç talaktır", buyurduğunu nakletti* 'dedi. (Eyyüb şöyle) diyor: "Daha sonra Semure oğulları azatlısı Kesîr ile karşılaştığımda (bu hadisi) kendisine sordum, hatırlayamadı. Bunun üzerine Katâde'ye müracaat ederek durumu kendisine haber verdim. Katâde "o unutmuştur" dedi". Görüldüğü gibi bu hadis râvisi tarafından unutulmuş hadisler nev'in-den bir hadistir. Hadis ulemasına göre bir hadisi rivayet eden kimse onu kesin bir dille rivayet etmediğini söylese bu durum, hadisin sıhhatine dokunan büyük bir illet sayılır. Fakat râvi bu hadisi rivayet edip etmediğinde şüpheye düşer de kesin bir karar veremezse o zaman bu hadis makbul bir hadis olarak kabul edilir. Buna göre hüküm vermek gerekirse, musannif Ebû Davud'un rivayeti merduttur. Tirmizî ve Nesâî'nin rivayeti ise makbuldür. [\[178\]](#)

Bazı Hükümler

Bir kimsenin karısına "senin işin kendi elindedir" demesiyle o kadın üç talakla boş olur.

Bu mevzuda imam Tirmizî de şunları söylüyor: "ilim adamları "işin elindedir" sözünde ihtilâf ettiler. Peygamber (s.a.)'in ashabından, aralarında Ömer b. el-Hattab ve Abdullah b. Mesud'un da buldukları bazı ilim adamları "O bir talaktır" dediler. Tabiiinden ve sonrakilerden birden çok ilim adamının da kavli budur. Osman b. Affan ve Zeyd b. Sabit, "hüküm, kadının verdiği hükümdür, yani kocasının "işin elindedir" sözü ile boşama

salahiyetini devralan kadın, talak mevzuunda neye karar verirse, onun kararı mutaberdır, diyorlar. İbn Ömer diyor ki: "Erkek, boşama işini kadının eline verdiği ve kadın da kendisini üç talakla boşadığı vakit, koca (bu üç talak) tanımayıp, "kadının eline boşama işini yalnız bir talak olarak verdim" derse, kocaya yemin teklif edilir ve söz, yemini ile beraber kocanın sözüdür." Süfyân ve Kufe'İler Ömer ve Abdullah b. Mesud'un kavline sahip oldular. Mâlik b. Enes "hüküm, kadının verdiği hükümdür." dedi, Ahmed'in kavli de budur. İshak ise, İbn Ömer'in kavline katılmaktadır. [\[179\]](#)

Hanefî ulemasının bu mevzu d ak i görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Talakta vekâlet ve risâlet carî olduğu gibi tefviz de câridir. Şöyle ki, bir mükellef kimse, zevcesinin talakını bir vekile, veya bir Rasûle havale edebileceği gibi bizzat zevcesine de veya çocuk olan zevcesinin velisine de tevdi edebilir. İşte bu tevdî, bir tefvizdir.

Tefvizde müstamel lâfızlar üçtür: Tahyir, emir bil-yed, meşiyet.

Tahyir, zevcin zevcesine "nefsini ihtiyar et" veya "sen muhayyersin" gibi bir söz söylemesidir.

Emir bi'l-yed,: "işin senin elindedir" denilmesidir.

Meşiyet: "Diler isen kendini boşa" demekten ibarettir.

Tahyir ile emr bi'I-yed'e ait sözler, birer kinayedir. Binaenaleyh bunlar ile talakın tefviz edilmesi, niyyete veya delâlete mütevakkıftır. Meşiy-yete müteallik sözler ise, sarih olduğundan niyyete mütevakkıf değildir.

Meşiyet, iki türüdür: Biri "Meşiyet-i sarîha"dır; "ister isen nefsim tatlik et" denilmesi gibi. Diğeri de "Meşiyet-i zimniyye"dir; "nefsini tat-lik et" denilmesi gibi.

Tahyir suretiyle olan tefvizde zevce "kendimi ihtiyar ettim" derse, bununla bir talak-ı bain vücuda gelir.

Emir bi'İ-yed suretiyle yapılan tefvizde zevce, zevcine hitaben "kendimi ihtiyar etlim", "nefsimi sana haram kıldım", "nefsimi sana bâin kıldım", "sen bana haramsın", "sen benden bâinsin" dese bununla talak tahakkuk eder.

Meşiyet suretiyle olan tefvizde, zevcenin kabulü "nefsimi tatlik ettim" veya "nefsimi bâin kıldım" demesiyle husule gelir. Fakat "ben nefsimi ihtiyar ettim" demesi kifayet etmez. Çünkü bu söz, talaka mevzu lâfızlardan değildir.

Tefvizde zevcenin ihtiyarı ile vuku bulacak talakın bâin veya ric'î olması, zecin tâbirine göredir. Zevç "Nefsini tatlik et" gibi bir sarih lâfız ile tefviz etmiş ise, bununla talakı ric'î vücuda gelir. "Nefsini ihtiyar et", "emrin elindedir" gibi kinâî bir lâfızla tefviz etmiş, ise, bununla da talak-i bâin vâki olur. Çünkü ric'î talakda müracaat câri olduğundan zevcenin nefsimi ihtiyar etmesinde bir fâide bulunmaz. Meğerki bu tabirler, talak-ı ric'î karinesine mükârın bulunsun. Meselâ zevç "Talakını ihtiyar et" dese kabul anında ric'îyen talak

vücûda gelir. [\[180\]](#)

Boşama yetkisi bir kadının eline verilince ya da kadın kendini boşayıp boşamamakta serbest bırakılınca kadının kendisini boşaması hâlinde bir ric'î talak vâki olur. İmam Şafî ile İbn Mesud (r.a.)'in görüşleri budur. Nitekim şu hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir: Zeyd b. Sâ-bit'in oğlu Harise haber verdi ki; kendisi Zeyd b. Sabit'in yanında otururken, Zeyd'in yanına Ebu Atik'in oğlu Muhammed iki gözü yaşlı olarak geldi. Zeyd O'na:

Bu ne hal? diye sorunca O da:

Boşama yetkisini karıma vermiştim,, o da benden ayrıldı, deyince (dedem) Zeyd O'na:

Seni böyle davranmaya ne zorladı? diye sordu Adam:

Kader, cevabını verdi. Zeyd:

İstersen karına dön, o yalnız bir talak ile boş olmuştur. Senin ona dönmek hakkındır, dedi. [\[181\]](#)

2205. ...el-Hasen (el-Basrî)'den; "işin kendi elindedir" sözü hakkında demiştir ki: "(Bu sözle), üç (talak vâki olur)." [\[182\]](#)

Açıklama

Bu eserin ifadesinden anlaşılıyor ki Hasan el-Basrî'ye göre bir kimse "Senin için kendi elindedir" diyecek olursa, bu sözle üç talak meydana gelir. Bu kimsenin bu sözü söylerken karısını boşamaya niyet edip etmemesi neticeyi değiştirmez.

İmanı Ahmed'e göre ise, bir kimsenin bu sözü sarf etmesi neticesinde o kimsenin karısına kendisini üç talakla boşama hakkı doğar. Bu hak zamanla ve mekanla kayıtlı olmayarak devam eder.

Hanefi ulemasına göre ise, bir kimse üç talaka niyet ederek karısına-bu sözü sarf eder, kadında "ben bir talakla kendimi seçtim" veya "kendimi kabul ettim" veya "kendi işimi seçtim" derse üç talak vâki olur.

İmam Mâlik'e göre ise, "erkeğin tasdik etmesi şartıyla kadının vermiş olduğu sayıda talak vâki olur. Fakat erkek kadının vermiş olduğu talak sayısının kadına verdiği yetkiyi aşmış olduğunu iddia ederse bu iddiasının kabul edilebilmesi için kendisine yemin teklif edilir. Yemin ettiği takdirde onun iddia ettiği talak sayısı muteber olur. Yani onun iddia ettiği sayıda talak vâki olur. İmam Şafî'ye göre ise, kadının boşama yetkisini

kullanmasıyla erkek niyyet etmedikçe üç talak vâki olamaz. Erkeğin niyyeti esastır. O kaç talaka niyyet etmişse o sayıda talak vâki olur. [\[183\]](#)

13-14. Elbette (Sözüyle Yapılan Boşama) Hakkında

2206. ...Nâfi b. Uceyr b. Abdi Yezid b. Rükâne'den rivayet olunduğuna göre Rükâne b. Abdi Yezid hanımını "elbette" (sözünü kullanarak kesin bir şekilde) boşadıktan sonra, bunu Peygamber (s.a.)'e bildirmiş ve;

Vallahi bir (talak)dan fazlasına niyyet etmedim, demiş. Ra-sûlullah (s.a.) de;

"Sen bir (talak)dan fazlasına niyyet etmediğine dâir Allarda yemin (mi ediyorsun?)" buyurmuş. Rükâne de "Vallahi bir (talak)dan fazlasına niyyet etmedim" cevabını verince, Rasûlullah (s.a.) Rükâne'ye karısını geri göndermiş. Bir süre sonra Rükâne onu Ömer (r.a.) zamanında ikinci (defa) Osman (r.a.) zamanında da üçüncü (defa) boşadı. [\[184\]](#)

Ebû Dâvûd dedi ki; Bu hadisin baş tarafı İbrahim 'in rivayeti son tarafı da İbnu's-Serh'in rivayetidir. [\[185\]](#)

Açıklama

Musannif Ebû Davud'un beyanına göre bu hadisin baş tarafını yani, "Rükâne onu Ömer zamanında ikinci defa boşadı" cümlesine kadar olan kısmını İbrahim b. Halid, bu cümleden itibaren sonuna kadar olan kısmını da İbnu's-Serh rivayet etmiştir.

Bu hadisi ayrıca imam Şafiî ile Dârekutnî ve Hâkim de rivayet etmişler ve Hâkim hadisin bu rivayetinin sahih olduğunu söylemiştir. Çünkü gerçekten de İmam Şafiî bu hadisi kendi ehl-i beytinden sağlam bir şekilde alıp yine sağlam bir şekilde rivayet etmiştir. Fakat imam Buhârî bu hadisin muzdarip olduğunu ifade etmiştir. İbn Abdilber de hadis ulemasının bu hadisi zayıf kabul ettiklerini söylemiştir. [\[186\]](#)

"elbette" kelimesi kökünden ikinci babdan gelen ve kesinlik ifade eden bir kelimedir. Türkçede de bu kelime "elbette" şeklinde ve cümleye kesinlik kazandırmak için kullanılır. [\[187\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir kimse "elbette" kelimesini kullanarak karısını kesin bir şekilde boşar da bu sözle karısını sadece bir talakla boşamak istediğini, iddia ederse kendisine yemin teklif edilir. Eğer yemin edecek olursa, bu iddiası kabul edilerek karısını bir talakla boşamış olduğu kabul edilir. Talakla ilgili bütün meseleler de erkeğin menfaati söz konusu olduğu zaman bu yola başvurulur ona yemin teklif edilir.

2. Erkeğin karısına hitaben sarfettiği sözlerin zahiri kendisini yalanlamadıkça yemin etmesi halinde talakla ilgili her iddiası kabul edilir. Bir talaktan fazlası kasd edilmemiş olmak şartıyla "elbette" kelimesiyle verilen talak bir ric'î talak sayılır. Hattâbî'nin beyânına göre imam Ahmed bu mevzuda "Bu şekilde verilen talakın üç talak olacağından endişeliyim. Fakat üç talak olacağını söylemeye de cesaret edemiyorum" demiştir.

3. İmam Şafiî'ye göre, elbette kelimesi kullanılarak verilen talakla sadece bir ric'î talak vâki olur. Eğer koca bu şekilde verdiği talakla iki veya üç talaka niyyet edecek olursa, niyyet ettiği sayıda talak vâki olur.

İmam Ebu Hanife (r.a.)'e göre ise, bu şekilde elbette kelimesi kullanılarak ve bir veya iki talaka niyyet edilerek verilen talakla bir bâin talak vâki olur. Fakat bu şekilde verilen talakla üç talaka niyyet edilmişse üç talak vâki olur. İmam Malik'e göre mutlak surette üç talak vâki olur.

4. Bir ağızda verilen üç talakla üç talak vâki olur. Çünkü Rasûl-i Ekrem Efendimiz Rükâne'den karısını bir talakla boşadığına dair yemin istedikten sonra onun bu talakını bir talak kabul etmiştir. Eğer Hz. Rükâne karısını bir talakla boşadığına dair yemin etmeyip de karısını üç talak niyyetiyle boşamış olduğu ortaya çıksaydı, Hz. Peygamber onun bu talakını üç talak sayacaktı.

5. Bir kimsenin, hâkimin yemin teklifinden önce ettiği yemin mahkemece muteber değildir. [\[188\]](#)

2207. ...Şu (önceki) hadisi bizzat Rükâne İbn Abdi Yezid de Peygamber (s.a.)'den rivayet etmiştir. [\[189\]](#)

Açıklama

Bu hadisle bir önceki hadis arasındaki fark şudur: Bu hadis-i şerifte olayı bizzat hadiseyi yaşamış olan Rükâne anlattığı halde önceki hadis-i şerifte hâdiseyi anlatan Nâfi b.

Uceyr'di. Binaenaleyh iki hadis arasında başka bir fark olmadığından bir önceki hadis ile ilgili açıklama aynen bu hadis için de geçerlidir. [\[190\]](#)

2208. ...Abdullah b. Ali b. Yezid b. Rükâne'nin büyük dedesi (Rükâne)'den rivayet ettiğine göre, Rükâne hanımım kesin bir şekilde boşadıktan sonra Rasûlullah (s.a.)'a gelmiş. Bunun üzerine (Rasûl-i Ekrem de ona);

"(Bu sözünle) Neyi kasettin" demiş. (O da);

Bir (talak) diye cevap vermiş. (Hz. Peygamber de);

"Allah'a yemin olsun mu? demiş. O da;

Allah'a yemin olsun, karşılığını vermiş. (Rasûl-i Ekrem de)

"O (talak) senin niyyetine göre" (vaki olur) buyurmuş. [\[191\]](#)

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis (Ebu) Rükâne'nin hanımını üç (talakla) boşadığını ifâde eden [\[192\]](#) İbn Cüreyc hadisinden daha sağlamdır. Çünkü (bu hadisi Rükâne'den nakleden) râviler (Rükâne'nin kendi) ev halkındandırlar ve bu olayı başkalarından daha iyi bilirler. İbn Cüreyc ise, bunu Ebu Râfi'in oğullarından biri vasıtasıyla İkrime'den (O'da) İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. [\[193\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifle 2206 numaralı Nâfi b. Uceyr hadisi, yine aynı mevzuyla ilgili olan 2196 numaralı İbn Cüreyc hadisinden daha sağlamdırlar. Bilindiği gibi bu hadis-i şerifle 2206 numaralı Nâfi b. Uceyr hadisinde Hz. Rükâne'nin hanımım elbette sözünü kullanarak bir defa boşadığı ifade edilirken 2196 numaralı İbn Cüreyc hadisinde Ebu Rükâne'nin hanımını üç talakla boşadığı ifade edilmektedir. Musannif Ebü Davud'a göre mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifle 2206 numaralı hadis, râvileri Hz. Rükâne'nin torunları olduğu için râvileri arasında "Ebu Râfi'in oğullarından biri" diye bahsedilen kimliği meçhul bir ravi bulunan 2196 numaralı İbn Cüreyc hadisinden daha sahihtir. Ancak Musannif Ebû Davud'un bu hadisin 2196 numaralı hadisinden daha sağlam olduğunu söylemesi, onun bu hadisin sahih olduğuna inandığı mânâsına gelmez. Bu söz mevzumuzu teşkil eden bu zayıf hadisin 2196 numaralı hadis kadar zayıf olmadığını ifade eder.

Bu hadisi Hâkim de rivayet etmiş ve bu hadisi destekleyen mutâbi' bir hadis bulunduğunu ve bu hadisin ayrıca Beyhakî ve Dârekutnî tarafından da tahrîc edildiğini ifâde etmiştir. [\[194\]](#) Hafız İbn Hacer de bu hadis ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

"Bu hadisin, Hz. Rükâne'nin Rasûl-i Ekrem'e kadar ulaştırdığı müs-ned bir hadis mi, yoksa Hz. Rükâne'nin rivayet ettiği mürsel bir hadis mi olduğu mevzuunda ulema arasında ihtilâf vardır. Ebû Dâvud ile tbn Hibbân ve Hâkim bu hadisin muzdarîb olduğunu söylüyor, tbn Abdilberr de et-Temhid isimli eserinde hadis ulemasının bu hadisi zayıf saydıklarını ifade ediyor. el-Münzirî de bu hadisin senesinde hadis ulemasından pek çoğunun zayıf kabul ettiği ez-Zübeyr b. Said'in bulunduğu dikkatleri çekerek hadisin zayıf olduğunu imâ etmek istiyor"[\[195\]](#)

Bazı Hükümler

1. "sen elbette boşsun" diliyerek karısını boşayan bir kimse eğer sadece bir talaka niyyet etmişse hanımı bir talakla boş düşmüş olur. Eğer daha fazla talaka niyyet etmişse, Hanefi ulemasıyla imam Şafiî, Ata ve es-Sevrî'ye göre niyyet ettiği sayıda talak vâki olur. Eğer birden fazla talaka niyyet etmemişse İmam Şafiî'ye göre bir ric'î talak vâki olur. Said b. Cübeyr'in de bu görüşte olduğu rivayet olunmuştur. Hanefi ulemasına göre ise bu durumda bain talak vaki olur. Rabia ve Mâlik (r.a.)'ya göre ise, "elbette kesinlikle" kelimesi kullanılarak verilen talakla da kocasıyla gerdeğe girmiş bir kadın için üç talak vaki olur. Delilleri ise Aişe (r.anha)'dan rivayet olunan şu hadis-i şeriftir. "Aişe (r.anha)dan (rivayet olunmuştur:) dedi ki "Rifa'a el-Kurazi'nin karısı Peygamberimiz (s.a.)'e geldi Ebu Bekr (r.a.)'de Rasûlullah (s.a.)'in yanında bulunuyordu ve şöyle dedi:

Ya Rasûlallah, ben Rifa'a el-Kurazi'nin nikahında idim. Fakat Rifa'a beni "elbette sen boşsun" diyerek kesin bir şekilde boşadı. Ben de Abdurrahman b. ez-Zübeyr ile evlendim. Fakat ya Rasûlallah Abdurrah-man'ın erliği, şu elbise saçağı gibi (gevşek)dir, dedi ve örtüsünden bir saçak alarak gösterdi. Hâlid b. Said kapıda idi. Rasûlullah (s.a.) onun içeri girmesini izin vermemişti. Halid:

Ey Ebu Bekr, bu kadın Rasûlullah (s.a.)'ın huzurunda neler söylüyor? dedi. Rasûlullah (s.a.)'de:

"Sen tekrar Rifa'a'ya dönmek istiyorsun ama ikinci kocanın balca-ğızından, o da senin balcağızından (atmadıkça olmaz", buyurdu.[\[196\]](#)

Malikî ulemasından el-Bâcî'nin beyânına göre, Rifaa el-kurazî karısını elbette sözünü kullanarak boşadığı için Rasûl-i Ekrem'in bu talakı hiç yoruma tabi tutmadan Rifa'a'nin bir daha bu kadına dönmesinin mümkün olmadığını ifâde buyurması, bu şekilde verilen talakların üç talak sayılması gerektiğine delalet eder. Nitekim "elbette" sözü de bir şeyi kesmek anlamına gelir. Binaenaleyh bu kelimeyi kullanarak talak veren bir kimsenin nikahla ilgisi kesilmiş olur. Bir başka tabirle zifafa girdiği bir kadını elbette sözünü kullanarak boşayan bir kimse onu üç talakla boşamış olur.

Zifafa girmediği hanımını "elbette" sözünü kullanarak boşayan bir kimse ister üç talaka

niyyet etsin, isterse hiç bir talaka niyyet etmesin, onu üç talakla boşamış olur. Bu meselede ulema ittifak etmişlerdir. Fakat bu hanımını sadece bir talak niyyetiyle boşayan kimsenin talakı hakkında iki rivayet vardır:

1. Üç talak vaki olur. Sahnûn ile İbn Habib bu görüştedirler.

2. Bir talak vaki olur. İmam Malik de bu görüştedir. [\[197\]](#)

Bu mevzuda imam Tirmizî de şunları söylüyor: "Elbette sözü kullanılarak verilen talak hususunda ulema ihtilaf etmişlerdir. Ömer b. Hattab'-dan bu {alakı bir talak olarak kabul ettiği rivayet edildi. Hz. Ali'den onu üç talak olarak kabul ettiği rivayet olunuyor. Bazı ilim adamları da, "bu meselede kişinin kendi niyyetine bakılır, bire niyet etmişse bir, üçe niyyet etmişse üçtür. Ancak iki talaka niyyet etmişse yalnız bir talak vâki olur" diyorlar. Sevri'nin ve Küfe ulemasının kavli budur. Mâlik b. Enes "Elbette" hakkında şöyle diyor; "şayet kadınla yatmışsa elbette ile boşama üç talaktır". Şafiî bire niyyet etmişse birdir ve ricat (dönme) hakkına sahiptir, ikiye niyyet etmişse iki, üçe niyyet etmişse üçtür" diyor. [\[198\]](#)

14-15. İçinden Karısını Boşamayı Geçiren Kimsenin Durumu

2209. ...Ebu Hureyre (r.a.)'dan Peygamber (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "Gerçekten Allah, ümmetimin söylemediği ya da yapmadığı ve (Fakat) kalbinden geçirdiği şey(İer)i bağışlamıştır." [\[199\]](#)

Açıklama

İslâmî eserlerde beyân edildiği üzere insanın kalbine gelen duygu ve düşünceler beş mertebededir:

1. Hâcis mertesebi; Bir işi yapıp yapmama fikri kalbe ilk doğunca buna hâcis denir.

2. Kalbe doğan bir fikrin kalb de bir süre kalmasına "hatır" denir.

3. Bundan sonra bu düşünceyi gerçekleştirip gerçekleştirmemek hususunda nefsin tereddüt etmesine "hadisü'n-nefs" denir.

4. Bu iki cihetten birini tercih etmeye "hemm" denir.

5. Tercih ettiği ciheti gerçekleştirmeye kesin karar verip harekete geçme noktasına "azm" denir, insanlar ancak bu mertebeden mesuldurlar.

Hâcis, hatır, hadisü'n-nefes mertebeleri mutlaka affedilmiştir. Hase-ne de sevab olmadığı gibi seyyie de ikab da yoktur. Hemm denilen mertebede ise, hayırda sevab varsa da şer de ikab yoktur. Azm mertebesine ise, her türlü mesuliyet terettüb eder. [\[200\]](#)

Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor:

"Allah iyilikleri de kötülükleri de takdir etti, sonra bunları açıklayarak dedi ki: Her kim bir iyilik yapmaya niyetlenir de yapamazsa cenab-ı hak onu kendi katında tam bir iyilik olarak yazar. Eğer hem niyetlenir, hem de o iyiliği yaparsa on iyilik sevabı yazar ve bu sevabı yedi yüz ve daha fazla katına çıkarır. Her kim de fenalık yapmaya niyetlenir de sonra vazgeçerse Allah teâlâ onun için tam bir iyilik sevabı yazar. Eğer fenalığı kaseder ve işlerse bir günah olarak yazar." [\[201\]](#)

Bazı Hükümler

1. Allah teâlâ insanın gönlünden geçirip de tatbik sahasına koymadığı kotu düşünceleri bu ümmete mahsus olmak üzere affetmiştir. Daha önceki ümmetler ise, gönüllerinden geçirdikleri kötü düşüncelerden dolayı -onları tatbik mevkiine koy-masalar bile- hesabı çekilirdi. Hatta islâmiyyetin ilk yıllarında müslümanlar bu çeşit düşüncelerden sorumlu sayılırlardı. Fakat Allah teâlâ "Allah kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez" [\[202\]](#) âyet-i kerimesiyle müs-lümanları bu sorumluluktan kurtardığını bildirdi.

2. Bir kimse kalbinden karısını boşamayı geçirdikten sonra bunu dile getirmese nikahına hiçbir zarar gelmez. Bir başka ifadeyle kalbinden geçen talak düşüncesiyle herhangi bir talak vaki olmaz.

Hanefi ulemasıyla Ata b. Ebi Rebah, Said b. Cübeyr, Katâde, el-Hasen, es-Sevrî, Şafiî, Ahmed ve İshak (r.a.) bu görüştedirler. Zühriye göre ise bir kimsenin kalbinden geçirdiği talak düşüncesiyle dile getirmemiş bile olsa yine de talak vaki olur. Eşheb imam Malik'in de bu görüşte olduğunu rivayet etmiştir. Malikî ulemasından İbnu'l-A'rabi bu görüşün dayanağını şöyle açıklamıştır: "Nasıl kalbinden inkarda bulunan bir insan kâfir, isyanda ısrar eden ve amellerinde gösteriş yapan günahkâr olursa, kalbinden bir işi yapmayı geçiren bir kimsenin de onu uygulamaya koy-masa bile mesul olması, kalbinden bir müslümana iftira etmeyi geçiren kimsenin de bu düşüncesinden dolayı iftiracı durumuna düşmesi gerekir. Kalbden geçirildiği halde sözle ifâde edilmeyen her düşüncenin hükmü de budur.

Hattâbî'nin beyânına göre "bu hadis Malikîlerin -aleyhlerine bir hüccettir. Çünkü İslam uleması zihar yapmayı düşünen bir kimsenin bu düşüncesinin dilleifadeledilmediğisüreceziharsayılmayacağımdaittifaketmişler-dir. Oysa ziharla talak laynii şeydir. Ayrıca yine islam ulemasına göre bir insan iftira etmeyi gönlünden geçirse,

müfteri olmaz ve namazda gönlünden bazı şeyleri geçirmesiyle de namazı bozulmaz. Eğer İbn Arabi'nin bu sözleri doğru olsaydı, namaz kılan bir kimsenin gönlünden geçen düşüncelerinden dolayı namazı bozulması gerekirdi.

3. Bir kimsenin karısını boşadığını yazmasıyla karısı boş olur. Hanefi ulemasına göre bir kimsenin karısını boşadığını mektupta açıkça yazıp ona göndermesiyle talak vaki olduğu gibi gönderdiği bu mektubu talak niyye-tiyle yazmış olmasa bile, yine talak vaki olur. Boşamak niyyetiyle açıkça yazmış olduğu mektuba gelince onu göndermese bile yine talak vâki olur. Mektubu açıkça yazmadan maksat, anlaşılması ve okunması mümkün olacak şekilde, kağıt, duvar gibi bir yüzeye yazmaktır. Fakat okunması ve anlaşılması mümkün olmayacak bir şekilde karısını boşadığını su üzerine veya havaya yazmasıyla talaka niyyet etmiş bile olsa bunları kendisi talaffuz etmedikçe talak vâki olmaz. eş-Şa'bî ile en-Nehâî ve ez-Zuhrî'ye göre ise bir kimse boşamak niyyetiyle, karısını boşadığını yazacak olsa, (bu yazılı nereye yazarsa yazsın sadece yazmasıyla), karısı boş olur. -İmam Malik ile imam Şafiî de bu görüştedirler. Şafiî ulemasından bazılarına göre ise, sadece yazıyla niyyet edilmiş bile olsa, talak vaki olmaz. Çünkü bu, dille boşamaya gücü yettiği halde yazıyla boşamaya kalkmaktır. Nasıl ki konuşmaya gücü yeten bir kimsenin işareti muteber değilse konuşmaya gücü yettiği halde karısını mektubla boşamaya kalkan kimsenin verdiği talak da muteber değildir.

Mektupla talakın vaki olacağını iddia edenlerin delili ise, Rasûl-i Ekrem'in bazı devlet adamlarını dine davet için onlara mektub göndermesidir.

Bir kimsenin niyyetsiz olarak karısını boşadığını yazması mevzuunda imam Ahmed'den iki görüş rivayet edilmiştir:

a. Bununla talak vâki olur.

b. Niyyetsiz olduğu için asla talak vâki olmaz.

İmam Ebu Hanife ile imam Mâlik ve Şafiî'de ikinci görüşü benimsemişlerdir. Çünkü bir yazı, alıştırma yapmak, güzel yazı öğrenmek gibi maksatlarla da yazılmış olabilir. Bu bakımdan yazılar, kinayeli sözler gibi niyete muhtaçtır. Binaenaleyh sahibinin talak niyyeti taşımadan yazdığı talak ifade eden bir yazıyla talak vâki olmaz. Aynı şekilde imam Ahmed'e göre açıkça belli olmayan yazılarla da talak vaki olmaz. Bunlar insanın ağzından çıkan anlamsız ses, nefes ve sözlere benzer. İmam Ahmed ile İmam Mâlik'e göre bir kimsenin karısını boşadığını ifade eden bir yazının o kimse tarafından yazıldığının kabul edilebilmesi için iki şahidin şehâdet etmesi gerekir. Aksi takdirde bu mektubun bir manası yoktur. [\[203\]](#)

15-16. Karısına "Bacım" Diye Hitabeden Kimsenin Durumu

2210. ...Ebu Tümeyme el-Hüceymî'den rivayet olunduğuna göre bir adam karısına "Ey

bacım" diye hitabetmiş de Rasûlullah (s.a.)

"Bu senin kız kardeşin midir?" diyerek o kimseyi bundan menetmiştir. [\[204\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif Abdurrezzak'ın Musannef'inde şu manaya gelen lâfızlarla rivayet olunmuştur: "Peygamber (s.a.)' karısına "hemşire" diye hitabeden bir adama rastladı da onu bundan menetti" [\[205\]](#)

Bilindiği gibi bir kimsenin kendi zevcesini veya onun rekabesini (boynunu) veya msf, sülüs gibi bir uzvu şâyiini kendisine nikâhı müebbeden haram bulunan bir kadına veya onun bakılması caiz olmayan bir uzvuna teşbih etmesine -zihar- denir" Zihar yapan bir kimse keffârette bulunmadıkça zevcesine yaklaşamaz. Keffâret verildikten sonra yaklaştırmaya mâni hürmet zail olmuş olur. [\[206\]](#) İşte müslümanlar hanımlarına bacım veya hemşirem ya da kızım diye hitab etmeye alışıp da bu alışkanlık neticesinde bir gün zihar yapmaları ve dolayısıyla zarara uğramaları veya bu gibi sözlerle talaka niyyet etmeleri neticesinde nikahlarının bozulacağı korkusuyla Peygamber efendimiz onları hanımlarına bu gibi hitablarda bulunmaktan nehyetmiştir. Bu mevzuda İbn Battal'da şunları söylemiştir: "Ulemadan bir cemaat kişinin karısına bu gibi hitapta bulunmasıyla zihar yapmış olacağına hükmettiler. Nitekim Peygamber (s.a.)'de hangi manada kullanıldığını ancak kullanan kimsenin bileceği bu kelimeleri kullanmaktan kaçınmayı tavsiye etmiştir." [\[207\]](#) Yine İbn Battal'ın açıklamasına göre Hz. İbrahim, Sâre için "bu benim hemşiremdir" dediği zaman Hz. Sare'nin kendisinin din kardeşi olduğunu kasetmiştir. Karısına bu maksatla "kız kardeşim" dediği için nikahına bir zarar gelmediği gibi bu hitabından dolayı ilahi bir ikaza veya tenkide de uğramamıştır" [\[208\]](#)

Bazı Hükümler

Bir kimsenin kansına "hemşire", "bacı" gibi hitablarda bulunması mekruh olduğu gibi, annem", "kızım", "yavrum" gibi hitaplarda bulunması da mekruhtur. Bu gibi hitablar boşamak için kullanılan "sen bana kız kardeşim gibi haramsın", "sen bana annem gibi haramsın" sözlerine benzediği için Rasûl-i Ekrem kişinin bu gibi sözlerle karısına hitapta bulunmasını yasaklamıştır. Bu şekilde hitab etmenin diğer bir sakıncası da şudur; Bir insanın hanımına bu gibi sözlerle hitapta bulunurken zihara niyyetlense, zihar yapmış olur. Binaenaleyh keffâretini ödemedikçe hanımına yaklaşamaz. Kişinin karısına, kendine haram sayılan kadınlardan biriymiş gibi yaptığı tüm hitabların hükmü budur.

Ulemanın pekçoğuna göre bir kimsenin hanımına saygı niyetiyle bu gibi hitablarda bulunmasının hiç bir sakıncası yoktur. Bu maksatla karısına kızım yavrum gibi hitablarda bulunmasıyla zihar yapmış olmaz. Ancak saygı niyeti olmaksızın hanımına bu gibi kelimelerle hitabta bulunmanın hükmü üzerinde ulema ihtilâf etmişlerdir. İmam Ebu Yusuf'a göre saygı maksadı olmaksızın bir kimsenin hanımına bu gibi kelimelerle hitab etmesiyle talak, imam Muhammed'e göre ise, zihar vaki olur. Binaenaleyh bu yüzden Rasul-i Ekrem Efendimiz mü'minleri hanımlarına bu gibi kelimelerle hitab etmekten men etmiştir.

Hanbelî ulemasından İbn Kudâme'nin beyânına göre, bir kimsenin hanımına bu gibi sözlerle hitab etmesi, zihar yapmaya benzediğinden dolayı yasaklanmıştır. Aslında zihara niyet edilmedikçe bu gibi sözlerle zihar da talak da vâki olmaz. [\[209\]](#)

2211. ...Ebû Tümeyme'nin kavminden bir adamdan (rivayet olunduğuna göre kendisi), Peygamber (s.a.); bir adamı karısına "Ey hemşireceğizim" diye hitab ederken duyunca (o kimseyi bu tür bir hitaptan) menettiğini işitmiş.

Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadisi Abdulaziz b. el-muhtar da; Hâ-lid, Ebu Osman ve Ebu Tümeyme senediyle Peygamber (s.a.)'den nakletmiştik Ayrıca Şu'be de; Hâlid, Bir adam ve Tümeyme yoluyla Peygamber (s.a.)'den nakletmiştir." [\[210\]](#)

Açıklama

Hafız İbn Hacer bu hadis hakkında şunları söylüyor; "Bu hadis Ebû Dâvud mürsel yollardan rivayet ettiği gibi bir de Ebu Tümeyme ve Ebu Tümeyme'nin kavminden bir adam vasıtasıyla Hz. Peygamber'den muttasıl olarak rivayet etmiştir. [\[211\]](#)

Musannif Ebu Davud'un bu hadisin sonuna bir talik ilâve etmekle "her ne kadar bu hadis bazı yollardan mürsel olarak rivayet edilmişse de bunların biri diğerini takviye ettiğinden zayıflıktan kurtulmuşlardır. Bunların bazısının senedlerinde bazı râvilerin ilâve edilmiş olması diğer rivayetlerde inkita bulunduğunu göstermez. Bu hadisin o sened zinciriyle de rivayet edilmiş olduğunu gösterir" demek istiyor.

Ulemânın bu hadis-i şerîfle ilgili görüşlerini önceki hadisin açıklamasında vermiş bulunmaktayız. [\[212\]](#)

2212. ...Ebu Hureyre (r.a.)'in, Peygamber (s.a.)'den rivayet ettiğine göre; "İbrahim aleyhisselâm üç yalandan başka hiç bir yalan söylememiştir: (Bunlardan) ikisi yüce

Allah'ın zatı hakkındadır; (birincisi)

"Ben gerçekten hastayım" demesi,(ikincisi);

"Belki bu işi büyükleri olan şu (put) yapmıştır" demesidir. (Üçüncüsüde) şöyle olmuştur;

(Hz. İbrahim) zalimlerden birinin toprağında yolculuk yaparken bir yerde konaklamıştı. "Beraberinde insanların en güzeli bir kadın bulunan bir adam (gelip ülkemizde) şuracıkta konaklamıştır" diye zâlîme haber verildi. Bunun üzerine o zalim (Hz. İbrahim'e bir elçi) gönderip (yanına çağırttı ve) ona Sâre'yi sordu. Hz. İbrahim de;

"O benim kız kardeşimdir" cevabını verdi. Sare'nin yanına dönünce

"Bu (adam) bana seni sordu. Ben de kendisine senin kız kardeşim olduğunu söyledim. Çünkü bugün seninle benden başka müslüman yoktur. Allah'ın kitabına göre sen benim (kız) kardeşimsin. (Sakın) beni onun yanında yalancı çıkarma" dedi ve (daha sonra râvi Ebu Hureyre) hadisifn geri kalan kısmını) nakletti.

Ebû Dâvud dedi ki: Şu'ayb b. Ebû Hamza, Ebu'z-Zinad'dan, (o da) el-A 'rac'dan (o da) Ebu Hureyre'den (o da) Peygamber sallallahu aleyhi vesellemden bu hadisin bir benzerini rivayet etmiştir. [\[213\]](#)

Açıklama

Ebu'l-Enbiya Halilürrahman İbrahim aleyhisselâmın Miladdan 12 yüzyıl önce yaşadığı zannedilmektedir. Babası Tarih, Sâm b. Nuh aleyhisselâmın neslindedir. Azer isimli bir puta çok hizmet ettiği için Azer ismini almıştır. Kuvvetli olan bir görüşe göre ise, Azer, Hz. İbrahim'in babası değil, amcasıdır. İbrahim kelimesi Sürya-nîce Ebu-Rahm (cemaat babası) manasına gelir. Bazılarına göre bu kelime "kuvvetli görüş" manasına gelen Birehme kökünden türemiştir. İbrahim aleyhisselâm Ehvaz bölgesinde "es-Sûs" denilen yerde dünyaya geldi. Sonra babası onu Nemrud'un ülkesi olan Babil'e götürdü. Kendisiyle Nuh aleyhisselâm arasında 2640 senelik bir süre bulunmaktadır. Nuh aleyhisselâm ile İbrahim (a.s.) arasında biri Hud diğeri de Salih (a.s.) olmak üzere sadece iki Peygamber gelmiş geçmiştir. Nuh (a.s.)'dan önce ise, İdris, Şit ve Adem (a.s.) olmak üzere 3 peygamber yaşamıştır. Bir başka ifadeyle Hz. İbrahim'e gelinceye kadar gönderilen Peygamberlerin sayısı altıdır. Hz. Muhammed, İbrahim, Musa, îsâ, Nûh (aleyhisselâm)'a "ulül-azm peygamberler" ismi verilmiştir. Bu ululazm peygamberler içerisinde Hz. Muhammed'den sonra gelen en büyük Peygamber Hz. İbrahim'dir. Allah teâlâ kendisine on sahife indirmişti. Yeryüzünde ilk defa kılıçla savaşan, ilk defa sünnet olan, ilk defa şalvar giyen, ilk defa tırnaklarını kesip bıyığını kısaltan, ilk defa saçma sakalına ak düşen, müsafire ikram eden, tirit pişiren ve suyla taharetlenen kimse İbrahim aleyhisselâmdır. 175 sene yaşadı, âni olarak vefat etti ve Hz. Sare'nin kabri yanına defnedildi. Hz. İbrahim Hz. Nuh'un oğlu Hâm'ın çocuklarından Ken'an'm oğlu Nemrud'un ülkesine Peygamber olarak

gönderilmişti. Süddî'nin rivayetine göre Nemrûd Hz. İbrahim dünyaya gelmeden önce rü'yasında bir yıldızın doğup parlaklığıyla ay ve güneşin ışığını sönük bıraktığını görmüş ve bundan çok korkmuş, bu rüyayı tabir etmek üzere çağırdığı kâhinler ve sihirbazlar yakında bu ülkede etrafını sönük bırakacak bir oğlan çocuğunun dünyaya geleceğini söylemişler. Bunun üzerine Nemrud bu çocuğun dünyaya gelmesine engel olmak için erkeklerin karılarına yaklaşımlarını yasaklayıp bunu gözetlemek üzere her on kişinin başına bir memur görevlendirmişti. Bir kadın hayızlandığı zaman o kadının kocasının o kadına yaklaşmasına izin verilir, temizlenirse bu izin kaldırılırdı. Bir gün Hz. İbrahim'in babası karısına temiz iken yaklaşma imkanı bulmuş bir yaklaşımdan da Hz. İbrahim dünyaya gelmişti. Hz. İbrahim'i annesi bu mağarada dünyaya getirmiş ve kimsenin görmemesi için de mağaranın kapısını iyice kapatmıştı. Kendisini emzirmek üzere mağaraya geldiği zaman onu birinden süt, birinden su birinden de yağ akan üç parmağını emerek gıdasını aldığı hayretle müşahede etmişti. Hz. İbrahim kısa zamanda yetişti, annesinin yardımıyla babasıyla tanıştı. Birgün Hz. İbrahim annesine "Benim Rabbim kimdir?" diye sordu. O da "benim" diye cevap verdi. İbrahim (a.s.) "Peki senin rabbin kimdir?" deyince, "Babandır", karşılığını verdi. Bu defa İbrahim (a.s.) "öyleyse babamın Rabbi kimdir?" dedi. Annesi de "Nemrûd'dur" diye karşılık verdi. Hz. İbrahim de o zaman "Nemrud'un Rabbi kimdir? deyiverdi. O zaman annesi büyük bir korku ve telaşla "sus sus!" diyerek konuşmayı kesmeye çalıştı. Biraz sonra Hz. İbrahim'in babası geldi. Hz. İbrahim ona da bu soruları yöneltti. Babası da Hz. İbrahim'e aynen annesi gibi cevap veriyordu. Hz. İbrahim ona "peki Nemrud'un rabbi kimdir? deyince, babası "sus! sus!" diyerek kendisini tekmelemeye başlamıştı. Nitekim Cenab-ı Hak şu âyet-i kerime ile bu gerçeğe ışık tutmaktadır;

"And olsun biz önceden İbrahim'e de doğru yolu bulma kabiliyetini vermiştik zaten biz onu(n olgun insan) olduğunu biliyorduk"^[214] daha sonra Hz. İbrahim'in isteğiyle annesiyle babası onu güneş battıktan sonra saklı kaldığı izbeden dışarı çıkardılar. Bu arada at ve sığır, deve ve koyun cinsinden ne kadar hayvan görmüşse bunların rabbinin kim olduğunu babasına sormaktan geri durmuyor ve bunların mutlaka bir yaratıcısı olması gerektiğini tekrarlıyordu. Daha sonra yerlerin göklerin yaratılışım düşünüyor, benim rabbim beni yaratan besleyip büyüten kudret sahibidir, başkası olamaz, diyordu. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılıyor;

"Üzerine gece basınca (İbrahim) bir yıldız gördü,

İşte benim rabbim dedi. Yıldız batınca;

"Batanları sevmem" dedi ayı doğarken görünce:

"İşte bu benim Rabbim" dedi, o da batınca;

"Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi elbette sapan topluluktan olurum" dedi, Güneşi doğarken görünce:

"Budur Rabbim, bu daha büyük" dedi (o da) batınca dedi ki:

"Ey kavmim, ben sizin Allah'a ortak koştüğünüz şeylerden uzağım, ben yüzümü tamamen, gökleri ve yeri var edene çevirdim ve artık ben ona ortak koşanlardan değilim."[\[215\]](#) Daha sonra Hz. İbrahim putperestlikle ve putperestlikten kaynaklanan bâtil inançlarla alay etmeye başladı. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in tevhid uğruna girişip sürdürdüğü bu mücadele şöyle anlatılıyor:

'Kavmi onunla tartışmaya girişti (O, onlara) dedi ki:

Beni doğru yola iletmişken Allah hakkında benimle tartışıyormusunuz? Ben sizin ona ortak koştüğünüz şeylerden korkmam Rabbim ne dilerse o olur. Rabbim bilgice her şeyi kuşatmıştır. Hala (kendinize gelip) öğüt al m norm usunuz? Hem siz Allah'ın, size (tapındıklarınızın tanrı oldukları) hakkında hiçbir delil indirmedığı şeyleri ona ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da ben nasıl sizin (O'na) ortak koştüğünüz şeylerden korkarım? Şimdi biliyorsanız (söyleyin) iki topluluktan hangisi (tek Allah'a inananlar mı, yoksa Allah'a ortak koşanlar mı) güvende olmağa daha lâyıktır? İnananlar ve imanlarım bir haksızlıkla bulamayanlar... İşte güven onlarındır. İşte doğru yolu bulanlarda onlardır. Bütün bunlar kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetlerimizdir. Dilediğimizi derecelerimizle yükseltiriz. Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir, bilendir."[\[216\]](#)

Daha sonra Hz. İbrahim'in kavmine karşı ileri sürdüğü delillerle nasıl üstünlük kazandığı da yine Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılıyor:

"İbrahim babasına demişti ki:

Babacığım, işitmeyen görmeyen ve sana hiçbir şey kazandırmayacak olan şeylere niçin tapıyorsun? Babacığım bana, sana gelmeyen bir bilgi geldi. Bana uy, seni düzgün bir yola iletirim. Babacığım! Şeytana tapma. Çünkü şeytan Rahman'a isyan etmişti. Babacığım, ben sana Rahman'dan bir azabın dokunmasından korkuyorum. O zaman sen şeytanın dostu olursun. (Babası):

Ey İbrahim sen benim tanrılarımın yüz mü çeviriyorsun? Eğer (Onlara dil uzatmaktan)vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım. Uzun süre benden ayrı git." dedi. (İbrahim);

"Selâm sana (esenlik içinde kal)" dedi. "Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Çünkü o bana çok lütuf kârdır. Sizden de Allah'dan başka yaşadıklarınızdan da ayrılıyor ve yalnız Rabbime yalvarıyorum. Limanın ki Rabbim'e yalvarmakla (sizin gibi) ha fis) sız olmam. İşte onlardan ve onların Allah'dan başka taptıklarından ayrılınca biz O'na İshak'i ve (İs-hak'ın oğlu) Ya'kub'u armağan ettik ve hepsim de Peygamber yaptık."[\[217\]](#) babası cevap vermekten âciz kalınca Hz. İbrahim kendi dinini açıklamanın zamanı geldiğine inanarak, dinini ve inancını şöyle açıkladı:

"Şimdi gördünüz mü neye tapıyorsunuz." dedi. "Siz ve eski atalarınız onlar benim düşmammdır. Yalnız âlemlerin Rabbi (benim) dostumdur."[\[218\]](#) Bunun üzerine kavmi

O'na "Sen alemlerin Rabbi demekle Nem-rud'u mu kast ediyorsun?" dediler. Hz. İbrahim de Hayır, O'nu kast etmiyorum. O zâtı kastediyorum ki "beni yaratan ve bana yol gösteren odur. Bana yediren ve içiren odur. Hastalandığım zaman bana şifâ veren odur.

Beni öldürecek sonra diriltecek odur." [219] dedi. Hz. İbrahim inancım bu şekilde açıkladıktan sonra bu hâdiseyi Nemrud işitti ve İbrahim'i yanına çağırttı ve aralarında şu konuşma geçti "Ey İbrahim seni gönderen, insanları kendisine ibadete davet ettiğin ve sonsuz güç ve kudretinden bahsettiğin ilâhın nasıl bir ilâhtır?" Hz. İbrahim "Benim Rabbim diriltir ve öldürür" Nemrud: "ben diriltir ve öldürürüm" Hz. İbrahim bunu nasıl yaparsın?" Nemrud "iki adam getiririm önce onları ölüme mahkum ederim boyun eğmişlerken birini affederim bu şekilde ona hayat bahsetmiş olurum. Diğerini de idam ederim. Bu şekilde onu da öldürmüş olurum." Hz. İbrahim "Benim inandığım Allah güneşi doğudan getirir sen de batıdan getir" Hz. İbrahim'in bu sözü üzerinde Nemrud şaşırıp verecek cevap bulamadı. Allah teâlâ Nemrud'un bu şaşkınlığını Kur'an-ı Kerim'in de şöyle açıklıyor;

"İbrahim; "Allah güneşi doğudan batıya getirir sen de onu batıdan (doğuya) Getir, deyince inkâr eden o adam şaşırıp kaldı..." [220]

Metinde Hz. İbrahim'in, yalan görünüp de aslında gerçek olan sözlerinin üçünü de Allah için söylediği halde bunlardan Sâre ile ilgili olan sözünün Allah için değilmiş gibi ifade edilmesi bu sözde Allah'ın rızasıyla birlikte Hz. İbrahim'in menfaatinin de bulunmasındandır. Sözü geçen üç yalan, sahibinin zemmedildiği dince çirkin görülen bir yalan değil, ancak karşıdakinin yalan zannettiği ve söyleyen kimsenin de doğruluğunu kesinlikle bildiği sözlerdir. Meselenin bir başka yönü de şudur ki, Hz. İbrahim'in bu sözlerinin üçünde de tevriye sanatı vardır. Karşıdakiler bu sözlerin sadece hakiki mânâsı üzerinde durduklarından bu sözlerin mecazi manalarını anlayamamışlardır.

Hz. İbrahim kavmine inançlarının batılğım ve taptıkları putlann acizliğini isbat etmek istiyordu. Bu sırada kavmi onu her kutladıkları bayrama götürmek istediler. Yolda giderken Hz. İbrahim onlardan şehirde yalnız kalan putları kırmanın tam zamanı olduğunu düşünerek birden bire kendini yere attı ve "ben hastayım" dedi. Hz. İbrahim'in kavmi "sakîm: hasta" sözünü taun hastalığı için kullanırlardı. Hz. İbrahim'in zahirde böyle bir hastalığı yoktu, ama kavminin putperestliğinden dolayı son derece rahatsız ve sıkıntılıydı. "Ben hastayım" derken bu derdini dile getiriyordu. Binaenaleyh Hz. İbrahim'in bu sözü görünüşte yalan gibi ise de aslında gerçeğin tâ kendisiydi. Daha sonra Hz. İbrahim onların arkasından; "Allah'a and içerim ki siz dönüp gittikten sonra pullarınıza bir tuzak kuracağım" [221] diye haykırdı.

Nemrud'un halkı bayram yerine giderlerken yemekler pişirip sayıları yetmişi bulan putlarının önüne koymuşlardı. İnançlarına göre onlar bayram yerinden dönünceye kadar bu yemeklere manevî bereket gelecekti. Hz. İbrahim elinde baltasıyla gelip "daha yemeklerinizi yemediniz mi" diye alay ederek en büyük putun dışında hepsini kırdı ve baltayı da onun boynuna takıverdi. Bu hâdise Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılıyor;

"Nihayet (İbrahim) onları parça parça etti yalnız onların büyüğünü bıraktı. Belki ona müracaat ederler diye"^[222] Nihayet Hz. İbrahim'den şüphelendikleri için Nemrud onu çağırıp, "bunları sen mi kırdın"? diye sordu. Hz. İbrahim de bu işi büyük putun yapmış olabileceğini söyledi. Babillilerin "Hiç put hareket eder mi? sorusunu da, "size fayda ve zarar vermeyen hareket edemeyen şeylere niçin tapıyorsunuz? diye cevapladı."^[223]

Fakat Babil halkı sapıklıklarında ısrar ettiler ve İbrahim'i ceza olarak ateşe attılar. Fakat Allah'ın isteğiyle ateş bir bahçeye dönüştü.^[224] Bu mucizeyi görenlerden bazıları iman ettiler. Hz. İbrahim de onları ve ailesini a'arak Harran'a Filistin ve Mısır'a gitti. Kudüs civarına yerleşti. Hz. İbrahim, ailesi Sare ile yaptığı bir yolculukta zalim bir hükümdarın toprağına uğramıştır. Bu zâlimin kim olduğu ulema arasında ihtilafıdır. Bazılarına göre Mısır hükümdarı Amr b. İmrü'l-Kays'dir. Bir takımları Ürdün hükümdarı Sâduf olduğunu daha başkaları Süfyan b. Arvan namındaki Harran hükümdarı olduğunu söylemişlerdir. Siyer ulemasının beyânına göre İbrahim (aleyhisselâm) bir müddet Şam'da kalmıştır. Sonra orada kıthk zuhur edince Hz. Sare ile birlikte Mısır'a gitmiştir. Orada Firavn Sülalelerinin ilk hükümdarına tesadüf etmiş. Bu adam uzun zaman yaşamış bir zâlim imiş. Hadisin bir riv^etine göre zalim ve cebbar Firavn evvelâ Hz. İbrahim'e haber göndererek huzuruna celbetmiş ve ona bu kadının kim olduğunu sormuş. Hz. İbrahim kız kardeşi olduğunu söylemiş. Sonra Sâre'ye bunu haber vererek sorulursa onun da aynı şeyi söylemesini tenbih etmişti. Cebbar'ın adeti evli kadınlara tecâvüzmüş. Bu tehUkeden kurtulmak için Hz. İbrahim Hz. Sare'yi hemşiresi olarak tanıtmıştı. Gerçekte ise Hz. İbrahim bu sözüyle Hz. Sare'nin din kardeşi olduğunu kastediyordu. İbn Cevziye göre ise melik mecûsi idi. Mecû silerdeler kekik arısına hemşire diye hitap ederdi. Hz. İbrahim onun dilini kullanarak zahirden bu benim ka-rımdır, demiş oluyor. Gerçekte ise din kardeşi olduğunu kast ediyordu. Bu sözüyle de zâlim melik'in bunu bana nikahla demesini önlüyordu.

Hz. Sare'yi melikin huzuruna getirdiklerinde hemen tecâvüze yeltenmişse de eli şiddetle tutulmuş hatta bir rivayette göğsüne kadar olan kısmı kurumuştur. Bunu görünce Hz. Sare'den aman dilemiş, kurtulması için Allah'a dua etmesini istemiş.ve bir daha tecavüze yeltenmeyeceğine söz vermiş. Hz. Sare de dua etmiş, neticede Firavn'ın eli eski haline dönmüşse de zalim Firavn verdiği sözü hemen unutarak tekrar tecâvüze kalkışmıştır. Bu üç defa tekerrür etmiş. Nihayet sözünde durmuş ve Hz. Sare'nin bir şeytan olduğu kanaatine vararak onu getireni çağırtmış ve Sare'nin derhal Mısır toprağından çıkarılmasını, kendisine Hacer namındaki hizmetçinin de hediye edilmesini emretmiştir. Çünkü îslâmiyetten önce insanlar cin ve şeytan meselesini son derece büyütür, görülen her olağan üstü şeyin onlar tarafından yapıldığına inanırlardı. Fir'avn'ın Hz. Sare'ye Hacer-i başışlamasının sebebi, onun cin olduğuna inanması ve zarar getirmesinden bu suretle kurtulmak istemesi olsa gerektir.

Bu zâlim hükümdar hakkında Hz. Sare'nin duası şu olmuştur: "Alla-hım! bilirsin ki sana ve Rasûlüne iman etmiş bir kimseyim. Namusumu da korumuşumdur. Binaenaleyh bu kâfiri bana musallat kılma."

Ebû Davud'un mevzumuzu teşkil eden hadisin sonuna ilâve ettiği taliki Buhârî Ebû'l-Yeman, Şuayb, Ebû'z-Zinâd, el-A'rac, Ebu Hureyre senediyle Rasûl-î Ekrem'e ulaştırmıştır. Buhârî'nin bu hadisi şu mealdedir: Ebu Hureyre den Rasûlullah (s.a.)'ın şöyle hikâyeye buyurduğu rivayet edilmiştir:

"İbrahim aleyhisselâm (bir kere hanımı) Sâre ile sefer etmiş de onunla bir şehre gelmiştir. Orada meliklerden biri, yahut zalimlerden birisi hükümrân idi. Bu zalime:

İbrahim, kadınların en güzel olanlarından birisiyle (şehre) girdi diye bildirdiler. Melik:

Ya İbrahim, yanındaki kadın neyindir? diye haber gönderdi, İbrahim:

(Din kardeş) hemşiremdir. diye cevap verdi. Sonra İbrahim dönüp Sare'nin yanına geldi ve:

Sakin sözümü tekzib etme! Ben bunlara senin kızkardeşim olduğunu söyledim. Allah'a yemin ederim ki yeryüzünde (bizim iman ettiğimiz esaslara) benden ve senden başka iman eden hiçbir kişi yoktur! buyurdu ve Sare'yi Melik'e gönderdi. (Saraya varınca) Melik Sar e için ayağa kalktı. Sare de hemen abdest alıp namaza durdu. (Namazdan) sonra;

Ya Rab, ben sana ve senin Peygamberine iman ettimse ben kadınlığımı, zevcimden başkasına karşı ebedî muhafaza eyledimse, benim üzerime şu kâfiri musallat etme!?' diye dua etti. Herifin derhal nefesi boğuldu. Horlamağa hatta ayağıyla yere vurup tepinmeğe başladı. Ebu Hüreyre (devamla) demiştir ki Sâre:

Allahım, eğer bu herif ölürse bunu bu kadın öldürdü denilir" diye endişe gösterdi. Bunun üzerine adam sarasından kurtuldu. Sonra Hz. Sare:

Allahım, ben sana ve senin peygamberine iman ettimse ben kadınlık şerefimi zevcim müstesna olmak üzere herkese karşı korudumsa, şu kâfiri üzerime musallat etme.' diye dua etti. Herifin derhal nefesi tıkanı, horlamağa, hatta ayağıyla yere vurup tepinmeye başladı. Ebu Hüreyre (rivayetine devam ederek) demiştir ki Sâre:

Ya Rab, Bu herif ölürse bunu bu kadın öldürdü denilir, (diye endişe izhar eyle)di. bunun üzerine adam sarasından ikinci yahut üçüncü (defa) da kurtuldu. Bunun üzerine Melik saraydaki adamlarına:

Siz bana (insan değil) muhakkak bir şeytan göndermişsiniz, bu kadını İbrahim'e geri gönderiniz. Hacer'i de Sare'ye veriniz, dedi. Sonra Sare İbrahim (a.s.)'a dönüp geldi ve ona (durumu) anlatarak,

Anladın mı zevcim. Allah kâfiri rezil etti. Bir cariyeyi de hizmetçi verdi. [\[225\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bu hadis-i şerifte anlatılan hâdise İbrahim aleyhisselam hakkında bir mucize ve Hz. Sare hakkında bir keramettir. Keramet haktır.

2. Peygamberler hakkında yalan söylemek düşünülemez. Ancak tebliğin dışındaki mevzularda dış görünüşü bakımından yalan, fakat aslında gerçek olan sözlerin Peygamberlerden de sâdır olması mümkündür.

Bu mevzuda el-Mâzirî şunları söylüyor: "Allah teâladan gelen bir hükmü tebliğ hususunda yalan söylemekten bütün Peygamberler masumdurlar. Bu husustaki yalanın azı çoğu müsavidir. Tebliğ kabilinden olmayıp da dünya işlerine ait ufak yalanların vukuunun mümkün olup olmayacağı hususunda selef ve haleften iki görüş rivayet olunmuştur:

Kadı İyâz da şunları söylemiştir. Sahih olan şudur ki, tebliğ kabilinden olan hususlarda Peygamberlerin yalan söylemesi düşünülemez. Küçük günahları onlara caiz görelim görmeyelim, söylenen yalan az olsun, çok olsun hüküm budur. Çünkü Peygamberlik makamı yalandan münezzehtir. Peygamber hakkında yalanı caiz görmek onların sözlerine itimadı kaldırır. Rasûl-i Ekrem'in Hz. İbrahim hakkında "Yalan söyledi" demesi bir tevriyeden başka bir şey değildir. Şayet bu sözün gerçek manada kullanıldığı kabul edilse bile Hz. İbrahim'in söylediği kabul edilen bu yalanlar yalan söylemenin caiz olduğu yerlerde söylenmiştir. Çünkü insanın nefsinin bir zâlimin elinden kurtarmak veya malını gasbetmek isteyen kimseye engel olmak için yalan söylemesi meşrudur. [\[226\]](#)

3. "Kardeşim" sözüyle din kardeşini kastetmek meşrudur. İki zarardan daha ağırından kurtulmak için en hafifini seçmek meşru kılınmıştır. Bu bakımdan zâlimin vereceği büyük zarardan kurtulmak için daha hafif olan tekliflerine boyun eğmek caizdir. Nitekim Allah teâla ve tekaddes hazretleri, "kalbi imanla yatışmış olduğu halde (inkara) zorlanan müstesna inandıktan sonra Allah'ı inkar eden ve küfre göğüs açan (küfürle sevinç duyan) kimselere Allah'tan bir gazab iner ve onlar için büyük bir azab vardır" [\[227\]](#) buyurmuştur. Bu âyet-i kerime annesi ile babası küfre zorlanarak gözünün önünde öldürülen ve Ölüm tehdidi altında Allah'a ve Peygamber'e küfrettirilen Ammar b. Yâsir hakkında inmiştir. Kalbi imanla dolu bir kimsenin baskı altında küfrü icabettiren bazı sözler söylemesinin onun imanına bir zarar vermeyeceğini ilan ve ifade etmektedir.

4. Allah teâla salih kullarının derecelerini yükseltmek için ve onların faziletlerini izhar etmek için onları çeşitli şekillerde imtihan eder.

5. İhlâsla yapılan dualar makbuldür. [\[228\]](#)

16-17. Zihar

2213. ...İbnü'l-Aîa el-Beyazî dedi ki: Ben kadınlarla kimsenin gücünün yetmeyeceği kadar (çok) temasta bulunabilen (şehvetli) bir adamdım. Ramazan ayı girince bana zarar

gelecek bir şekilde karıma yaklaşmaktan ve nihayet (o şekilde) sabahlamaktan korktum da Ramazan ayı çıkıncaya kadar karımdan ziharda bulundum. Bir gece bana hizmet edip dururken birdenbire,vücudunun bir kısmı açılıverdi. (Bunun üzerine) ona yaklaşmaktan kendimi alıkoyamadım. Sabah olunca çıktım kavmime (uğradım) ve olayı onlara anlattım ve;

Haydi Rasûlullah (s.a.)'a gidelim, dedim;

Hayır vallahi olmaz, dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.)'a varıp durumu anlattım;

"Sen mi bu işi yaptın ey Seleme?" buyurdu. Ben de iki defa;

Bunu ben yaptım ya Rasûlallah, dedim (ve şunları ilâve ettim), ve ben Allah'ın emrine sabrederim benim hakkımda Allah'ın sana bildirdiği şekilde hüküm ver. diyerek sözlerimi bitirdim. (Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de);

"Bir köle flzflt et" buyurdu. Ben de;

Seni hak ile gönderen zata yemin ederim ki (şu nefsimden) başka bir köleyi azat etmeye gücüm yetmez, dedim ve boynumun üzerine vurdum. (Bunun üzerine);

"İki ay üst üste oruç tut" buyurdu (ben de) dedi(m ki);

Benim şu başıma gelen ancak oruç yüzünden geldi. (Bunun üzerine)

"(Öyleyse) altmış fakire bir vesk hurma yedir" buyurdu. Ben de;

Seni hak ile gönderen için (elimizde) hiç yiyecek yoktur, dedim. Bunun üzerine;

"Sen Züreyk oğullarının sadakasını toplayan memura git o da sadakayı sana versin sen de yoksullara 60 vesk hurma ver ve kalanını da ailenle birlikte ye" buyurdu. Bunun üzerine kavmime döndüm ve onlara;

Sizin yanınızda darlık ve kötü düşünce(ler)le karşılaşmışken Peygamber (s.a.)'in yanında genişlik ve güzel düşünce(ler) buldum. Sizin sadakalarınızın bana verilmesini emretti" dedim.

(Bu hadîse) İbn el-Aİa (şu sözleri) ilave etti;

"İbn İdris, Beyade'nin Züreyk oğullarından bîr kol olduğunu söyledi."[\[229\]](#)

Açıklama

Zihar bir kimsenin kendi zevcesini veya onun boynunu veya yarı, üçte bir gibi vücudundan bir kısmı kendisine nikâhı ebediyyen haram olan bir kadına veya onun bakılması caiz olmayan bir organına benzetmek demektir. Böyle bir benzetme yapan

şahsa "müzahir", kendisine benzetilen kadına da "müzaherun bina" denilir. "Sen bana veya bence anamın arkası gibisin", "ben sana müzahirim", "ben sana zihar ettim" "senin başın" veya "yarım tarafın validemin arkası gibidir" sözlerini sarf etmek gibi. "Senin elin veya ayağın annemin sırtı gibidir" sözleriyle ise, zihar vücuda gelmez. [\[230\]](#)

Bu şekilde yeminin hükmü, erkek keffâret vermedikçe karısının kendisine haram olmasıdır. Keffâret vermedikçe karısını öpemez, okşayamaz ve onunla münâsebette bulunamaz. Zihar halinde nikah devam eder.

Ziharın keffâreti ise, bir köle azad etmek, gücü yetmiyorsa aralıksız altmış gün oruç tutmak, ona da gücü yetmiyorsa, sabahlı akşamlı altmış fakiri doyurmaktır. [\[231\]](#)

Bazı Hükümler

1. Muvakkat ziharlar da mutlak ziharlar gibi ebedidir. Erkek keffaretini ödemedikçe karısına yaklaşamaz. Çünkü bu hadisin zahirinden anlaşılan budur.

İmam Şafiî'ye göre geçici bir süre için yapılan zihar, zihar hükmünde değildir. Hanefi ulemasıyla, cumhur-u ulemaya göre ise, muvakkat zihar yapan bir kimse, o süre içerisinde karısına yaklaşırsa keffaretini ödemesi gerekir. Sürenin bitiminden sonra yaklaşmasından dolayı hiçbir şey ödemesi gerekmez, tbn Ebi Leylâ'ya göre süre bittikten sonra o kimsenin kesinlikle keffâret ödemesi gerekir. Yeminine riayet etmiş olması onu bu keffaretten kurtaramaz.

2. Zekatın tamamını zekat verilmesi gereken sekiz sınıftan herhangi birine vermek caizdir.

3. Tamamen işe yaramaz bir hale gelmiş olmamak şartıyla körlük, topallık yaşça küçük olmak bir eliyle bir ayağın çaprazlama kesikliği, bağıınca duymaya engel olmayan sağırılık gibi kusurları olan köleleri azat etmek zihar keffâreti için yeterlidir. Bunda bütün ulema ittifak etmişlerdir. Hanefi ulemasına göre katil keffâretinin dışındaki keffâretler için kâfir köleleri azat etmek de caizdir. Diğer üç mezhebin imamları ile cumhura göre ise, zihar için azat edilecek kölenin mü'min olması gerekir. Hanefi uleması bu mevzuda hüküm verirken bu mevzudaki delillerin mutlak oluşundan hareket etmiş, diğer ulema ise, katil keffâreti ile ilgili âyetteki kaydın zihar keffâretiyle ilgili âyeti de kayıtlaması gerektiği noktasından hareket etmiştir. [\[232\]](#)

4. Zihar yapan kimse köle azâd etmeye ve oruç tutmaya gücü yetmezse o zaman altmış fakirin herbirine bir sa' (3300 kûsur gr.) hurma, arpa, kuru üzüm verebileceği gibi yarım sa' buğday da verebilir. Bunların kıymetini vermesi de caizdir. Hanefi ulemasına göre sabahlı akşamlı altmış fakiri doyurmak da zihar keffâreti için yeterlidir. Fakat altmış günde bir fakire verilmesi gereken ikişer öğünlük yemekleri veya bunların değerini bir

günde bir fakire verivermek keffâreti ödemez. Çünkü bu şekilde ödenen keffâret, bir günlük keffâret yerine geçer. Zihar keffâreti için bir fakiri ibaha veya temlik suretiyle 60 gün doyurmak icab eder. Çünkü burada önemli olan bir fakirin ihtiyacını karşılamaktır, fakirin ihtiyacı ise her-gün değişebilir.

İmam Malik ile Şafiî'ye göre ise bir memlekette yetişen gıda maddelerinden en çok hangisi yetişirse o maddeden bir müdd (yaklaşık 1100 gr.) verilir. Delilleri ise, şu hadis-i şeriftir: "Altmış yoksulun yedirilmesi için şu arak (onbeş veya onaltı sa'lık zenbil) ona ver"^[233] İmam Ahmed'e göre zihar yapan bir kimsenin keffâret olarak altmış fakirden her birine bir müd buğday veya yarım sa' hurma ya da arpa verilmesi gerekir. Delili ise şu hadis-i şeriftir: "Beyâze oğullarından bir kadın yarım vesk arpa getirdi de Peygamber (s.a.) zihar yapan kimseye işte bunu (fakire) yedir. Çünkü iki müdlük arpa bir müdlük buğdayın yerini tutar buyurdu."^[234]

5. Zihar keffâreti âciz durumda olan kimseden tamamen düşmez. Onu köle azad ederek ödeyemeyen kimse iki ay oruç tutarak, ona da gücü yetmezse altmış fakiri geceli gündüzlü doyurarak öder. Mezheb imamlarının görüşü bu olduğu gibi ulemanın büyük çoğunluğu da bu görüştedirler.^[235]

2214. ...Huveyle bint Mâlik b. Sa'lebe'den; demiştir ki: Kocam Evs b. es-Sâmit bana zihar uygulamıştı. Ben de Rasûlullah (s.a.)'a varıp (ondan) yakındım. Rasûlullah (s.a.);

"Allah'tan kork, o senin amcanın oğludur" diyerek onun hakkında benimle tartışıyordu. (Bu tartışmaya) devam ettim, nihayet benim hakkımda Kur'an(dan) "Allah kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü işitti"^[236] (ayeti kerimesinden itibaren zihar için) farz (kızman keffâreti açıklayan kısım)a kadar (olan âyetler) nazil oldu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.);

"(O halde kocan) bir köle azad eder" buyurdu. (Huveyle de);

O, (köle azl edecek gücü kendisinde) bulamaz, dedi. (Rasûl-i Ekrem de);

"(Öyleyse) Peşi peşine iki ay oruç tutar," buyurdu (Huveyle);

-Ya Rasûlallah o yaşlı bir kimsedir. Onda oruç (tutacak bir güç) yoktur diye cevap verdi. (Rasûl-i Ekrem de);

"Öyleyse altmış yoksulu doyursun" buyurdu. (Huveyle de);

Onun yanında (zihar keffâretine yetecek kadar) dağıtabileceği (bir mal) yoktur. (Daha sonra Huveyle şunları) rivayet etti; Hemen o anda (Rasûlü Ekrem'in emriyle) bir arak hurma getirildi. Bende;

Bir arakla ona ben de yardım edebilirim, dedim.

Aferin sana git o iki arak (hurmay)ı onun adına altmış yoksula yedir ve amcanın oğluna dön," buyurdu.

(Bu hadisi nakleden râvilerden Yahya b. Âdem); Arak altmış sa'dır, dedi.

Ebû Dâvûd dedi ki: "bu meselede benim görüşüm (şudur) Huveyle (kocasının) iznini almadan onun keffâretini ödemiştir. (Huveyle'nin kocası olan) bu (kimse) Ubâde b. es-Sâmit'in erkek kardeşidir."[\[237\]](#)

Açıklama

Hız. Huveyle kocasını şikâyet etmek üzere Rasûl-i Ekrem in yanına gittiği zaman orada inen ayet-i kerimelerin mealleri şöyledir: "Allah kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan kadının sözünü işitti. Allah sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, görendir. Sizden kadınlarına zihar edenler, bilmelidirler ki o kadınlar, onların anaları değildirler. Onların anaları, ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Onlar çirkin ve yalan olan bir söz söylüyorlar.

(Geçmişte böyle birşey yapmış olanları ve tevbe edenleri Allah affeder) şüphesiz Allah affedici, bağışlayıcıdır. Kadınlara zihar edip sonra söylediklerinden dönenler kanlarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuştururlar. Size öğütlenen (hüküm) budur. Allah yaptıklarınızı haber almaktadır. Buna imkân bulamayan temaslarından önce aralıksız olarak iki ay oruç tutsun buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyursun. Bu (açıklama) Allah'a ve Rasulüne inanmanız içindir. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır, (bunları kabul etmeyen) kâfirler için acı bir azab vardır."[\[238\]](#)

Bu hadis-i şerifte karısına ziharda bulunup da azat edecek bir köle bulamayan bir kimsenin keffâret olarak aralıksız olarak iki ay oruç tutması gerektiği ifade bu vurulmaktadır. Binaenaleyh bu durumda olan bir kimsenin aralıksız olarak tuttuğu bu oruçlar iki ay bulmadan Ramazan ayı girecek olursa, Ramazan ayından sonra yeniden aralıksız olarak altmış gün oruç tutması gerekir. Çünkü sıhhati yerinde ve mukim olan bir kimsenin Ramazan ayında tuttuğu oruç hangi niyetle tutulursa tutulsun Ramazan orucundan sayılır. Fakat hasta ya da yolcu olan bir kimsenin imam Ebu Hanife'ye göre başka bir farz veya vâcib oruç tutması caizdir. İmam Malik ile İmam Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise, Ramazan ayında yolcularla hastaların tuttuğu oruçlar da hangi niyetle tutulursa tutulsun yine de Ramazan orucundan sayılırlar. Binaenaleyh Ramazan'da keffâret orucu tutulamaz. Araya oruç tutmak yasak olan bir günün girmesi de aralıksız olma şartını ihlâl edeceğinden keffâret orucunun edasına engel teşkil eder zihar yapan bir kimse eğer iki aylık orucu devam ederken unutarak veya kasden zihar yaptığı hanımıyla cinsi münâsebette bulunursa, imam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göre orucuna yeniden başlar. İmam Ebu Yusuf'a göre ise, geceleyin hanımıyla münasebette bulunması keffâret

orucunun edasına engel teşkil etmediği gibi gündüzün unutarak münâsebette bulunması da bir engel teşkil etmez. Zihar yapan kimsenin orucuna ara vermesi halinde altmış gün oruç tutmak üzere yeniden oruca başlaması gerektiği görüşünde üçü de ittifak etmişlerdir. "Bir arak hurma 2216 numaralı hadiste ifade edildiği gibi Ebu Seleme'ye göre 15'sa'dır. Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte beyan edildiği üzere Yahya b. Adem'e göre "bir arak" altmış sa'dır. Fakat Yahya'nın bu rivayeti münkerdir. Ebu Seleme'den gelen münker bir rivayete göre de bir arak 30 sa'dır. [\[239\]](#) Bunlar içerisinde en sahih rivayet bir arakın 15 sa olduğunu ifade eden rivayettir. Bilindiği gibi kesirlere bakılmazsa bir irak.sa'ı 1040 örfî dirhem o da 3,333 kg. ve 1040 şer'î dirhem 2,917 kg. eder.

Her ne kadar musannif Ebû Dâvud Hz. Huveyle'nin kocasının zihar keffâretini ondan habersiz olarak ödediğini ifâde ediyorsa da diğer rivayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Huveyle'nin bu keffârete yardımcı olmak istediğini söylediği sırada kocasının da orada bulunması Hz. Huveyle'nin bu keffâreti kocasının izniyle ödediğini ortaya koymaktadır. [\[240\]](#)

2215. ...(Önceki hadisin) bir benzeri de İbn İshak'dan aynı senedle rivayet olunmuştur. Ancak Muhammed b. Seleme (bu hadisi İbn İshak'tan rivayet ederken) "Bir arak otuz sa'a denk bir zenbildir" dedi. [\[241\]](#)

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis (önceki) Yahya b. Âdem hadisinden daha sahihtir. [\[242\]](#)

Açıklama

Bu hadisin önceki hadisten daha sahih olması "arak" kelimesinin tefsiri yönündendir. Çünkü eğer bir önceki hadiste Yahya b. Adem'in dediği gibi bir arak altmış sa' olsaydı o zaman Hz. Evs'e keffâreti ödemesi için karısı yardım etme lüzumunu hissetmezdi. Bu bakımdan Musannif Ebû Dâvud, bu hadisteki arak hakkındaki tefsirin bir önceki tefsirden daha makul olduğunu söylemiştir. Ancak Ebû Davud'un bu sözü, en doğru tefsirin bu tefsir olduğu manasına gelmez. Sadece "iki zayıf tefsirden en makul olanı" mânâsına gelir. Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi aslında bu mevzudaki tefsirler içerisinde en doğru olanı bir arakın onbeş sa' olduğunu ifade eden tefsirdir. Nitekim 2216 numaralı hadis bunu ifade ettiği gibi Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de bir arak 15 sa' olarak tefsir edilmektedir. [\[243\]](#)

2216. ...Ebu Seleme b. Abdirrahman'dan; demiştir ki; "Bir arak' onbeş sa'ı (içine) alan bir zenbildir." [\[244\]](#)

Açıklama

Bu eseri musannif Ebû Davud'un senediyle Beyhakî de rivayet etmiştir. Tirmizî ise bu hadisi şu manaya gelen lâfızlarla rivayet etmiştir. "Ebu Seleme ve Muhammed b. Abdurrahman (r.a.)'dan rivayet edilmiştir; Beyâdâ oğullarından Selmân b. Sahr-el-Ensârî Ramazan ayı çıkıncaya kadar karısını kendisine annesinin sırtı gibi kılmış (karısına zihar yapmış) idi ve Ramazanın yarısı geçince de geceleyin ona yaklaştı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.)'e gelerek durumu anlattı. Rasul-i Ekrem; "bir köle azâd et" buyurdu, Selmân; "Elim ona ermez" dedi. "O halde aralıksız olarak iki ay oruç tut", buyurdu. "Gücüm yetmez" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) Ferve b. Amr'a (hitaben) "altmış yoksulun yedirilmesi için şu arak (onbeş veya on altı sa'lık zenbil)i ona ver" buyurdu. [245] Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu söylemiş ve bir ara-kın onbeş sa' ettiğini ifâde eden açıklamayı da Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan rivayet etmiştir.

Aslında zihar yapan bir kimsenin keffâret olarak bir arak hurma tasadduk etmesi gerektiğinde ihtilâf yoktur. İhtilâf mevzuu olan zihar keffâreti için tasadduk edilecek hurmanın hangi hacimdeki arak ile verileceğindenendir. Çünkü büyük, orta ve küçük çapta olmak üzere üç ayrı çap ve hacimde arak vardır. Bu mevzudaki hadislerin her birini diğerine tercih etmek mümkün olmadığından muzdaribdirler. Tirmizî'nin beyânına göre zihar keffâreti mevzuunda ilim adamlarının ameli bu hadis üzeredir. [246]

2217. ...Şu (bir önceki) hadis Süleyman b. Yesâr'dan da rivayet olunmuştur. (Süleyman b. Yesar'ın bu hadisi kendisinden rivayet ettiği Seleme b. Sahrin) dedi(ğine göre); Rasûlullah (s.a.)'e onbeş sa'a yakın bir hurma getirilmiş (Resul-i Ekrem de) o hurmayı

"Bunu dağıt" diye ona vermiş. (Seleme b. Sahr da);

Ya Rasulallah, benden ve ailemden daha fakır birine mi? (vereyim) cevabını vermiş. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.)'de;

"Onu ailenle beraber ye!" buyurmuştur. [247]

Açıklama

2213 numaralı hadis-i şerifte Rasûl-i Ekrem'in Seleme b. Sahr'a keffâret için gerekli hurmayı te'min etmek üzere Züreyk oğullarının zekâtını toplayan me'mura gidip topladığı

zekâtları ondan almasını ve o zekâtlarla keffâretini ödeyip kalanı da ailesiyle birlikte yemesini tavsiye ettiği ifâde edilirken mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte Rasûl-i Ekrem'e onbeş sa' kadar bir hurma getirildiğinden ve Seleme b. Sahr'a bunu fakirlere dağıtmasını emredince Seleme'nin Medine'de kendisinden ve ailesinden daha fakir bir kimsenin bulunmadığını söylemesi üzerine "öyleyse bunu ailenle birlikte ye" buyurmasından bahsedilmesi iki hadis arasında bir çelişki olduğu manasına gelmez. Çünkü önce sözü geçen hurma Rasûl-i Ekrem'e gelmiş, Rasûl-i Ekrem de Hz. Seleme'ye bunu dağıtmasını emredince onun cevabından Hz. Seleme'nin Medine'nin en fakiri olduğunu anlamış, bunun üzerine de onu Züreyk oğullarından toplanan zekâtları alıp dağıtmak ve kalanım da ailesiyle birlikte yemek üzere Züreyk oğullarının zekât memuruna göndermiştir. [\[248\]](#)

2218. ...Ubâde b. Sâmit'in kardeşi Evs'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.), kendisine altmış fakire yedirmek (üzere) on beş sa' arpa vermiştir. [\[249\]](#)

Ebû Dâvud dedi ki: (Bu hadisi Evs'den aldığını söyleyen) Ata (aslında) Evs(in devrin) 'e yetişmemiştir. (Çünkü) Evs Bedr halkın-dandır, ölümü (Ata'nın dünyaya gelmesinden) öncedir. (Dolayısıyla) bu hadis mürsevdir. (Muttasıl bir senedle rivayet edildiği bilinmemektedir) Onü ancak Evzâî- Ata- Evs yoluyla (mürsel olarak) rivayet etmişlerdir. [\[250\]](#)

Açıklama

2214 numaralı hadis-i şerifte Rasûl-i Ekrem'in Hz. Evs'e 60 sa', 2215 numaralı hadiste ise, 30 sa' hurma verdiği ifade edilirken bu hadis-i şerifte onbeş sa' arpa verdiğinden bahsetmesi bu rivayetler arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü sözü geçen hadis-i şeriflerde anlatılan hadiselerin ayrı ayrı zamanlarda meydana gelmiş, ayrı ayrı olaylar olması mümkündür. Bu ihtimâle yer olmadığı düşünülse bile mevzumuzu teşkil eden hadis mürsel denilen zayıf hadislerden olduğu için Rasûl-i Ekrem'in Hz. Evs'e hurma verdiğini ifade eden hadis-i şerifler buna tercih edilirler. Böylece çelişki meselesi ortadan kalkmış olur. [\[251\]](#)

2219. ...Hişam b. Urve'den rivayet edildiğine göre, Cemile (ismiyle de anılan Huveyle bint Mâlik) Evs b. es-Sâmit'in nikahı altında idi. (Evs) kendisinde cinnet bulunan bir adamdı. Cinneti arttığı zaman karısına zihar yapardı. Bunun üzerine noksan sıfatlardan münezze olan yüce Allah onun hakkında zihar keffâreti (âyet-i kerimesini) indirdi. [\[252\]](#)

Açıklama

Hattâbi'nin beyânına göre Hz. Evs b. es-Sâmit'in cinnetinden maksat, delilik manasına gelen bir cinnet değil, kadınlara karşı taşıdığı cinnet derecesindeki şehvetidir. Çünkü o delilik alâmetleri gösteren bir mecnun olsaydı hakkında keffâret âyeti nazil olmazdı. Bazıları İbn Sa'd'ın Tabakat'ında geçen "Onun bazan ayık hâlinde iken karısına kızarak gerçek manada delilik âlemleri gösteren bir mecnun olduğunu söylemişlerdir. Fakat birinci görüş daha kuvvetlidir. Nitekim 2213 numaralı hadis-i şerifde birinci görüşü desteklemektedir. Hz. Evs hakkında nazil olan zihar keffâretiyle ilgili âyet-i kerimeler şu meâledirler: "Kadınlara zihar edip, sonra söylediklerinden dönenler, kanlarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyetine kavuştursunlar. Size öğütlenen hüküm budur. Allah yaptıklarınızı haber almaktadır. Buna imkân bulamayan(lar) temaslarından önce aralıksız olarak iki ay oruç tutsunlar), buna da gücü yermeyen altmış fakiri doyursun."[\[253\]](#)

2220. ...(Bir önceki hadisin) bir benzeri de Aîşe (r.anha)dan rivayet olunmuştur.[\[254\]](#)

Açıklama

Hz. Âişe'den rivayet edilen bu hadisin metni şu meâledir: "Cemile, Evs b. es-Sâmit'in hanımı idi. Evs ise kendisinde cinnet bulunan bir adamdı. Cinneti şiddetlendiği zaman karısına zihar yapardı. Bunun üzerine Allah teâla Evs hakkında zihar keffâreti âyetini indirdi. Hâkim bu hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.[\[255\]](#)

2221....İkrime'den rivayet olduğuna göre bir adam karısına zihar yapmış, Keffâret(ini) vermeden onunla cinsi münâsebette bulunmuş. Peşinden Nebî (s.a.)'e gelip bunu anlatmış. (Hz. Peygamber de);

"Seni (bu) yaptığın işe iten (sebeb) nedir?" diye sormuş, (o sahâbî de):

Ay (ışığın)da inciklerini görmemdir, diye cevap vermiş. (Rasûl-i Ekrem de):

"Öyleyse keffâretini ödeyinceye kadar ondan uzaklaş." buyurmuştur.[\[256\]](#)

Açıklama

Zihar bir yemin çeşididir. Kocanın karısını, annesi, kayınvalidesi, kız kardeşi gibi kendisiyle evlenmesi ebediy-yen haram olan bir kadının bakılması caiz olmayan yerine benzeterek ona yaklaşmamaya yemin etmesidir. Kelime "sırt" manasına gelen "zahr"dan türemiştir. Câhiliyye arapları, zihar yapan kimsenin karısının kendi annesi durumuna geleceğine inandıkları için artık o kadının boşanmış olduğuna hükmederlerdi. İslam dini araplar arasında yaygın olan bu eski geleneğin yanlış bir zandan ibaret olduğunu, bir sözleşmenin, kocasının anası olamayacağını bildirdi. Ancak bu sözü söyleyen kimse bir günah işlemiş olacağından fakirlerin lehine olmak üzere bir keffâret cezası koydu. Bu hadis-i şerif, muttasıl hadislerle desteklenen mürsel bir hadistir. [\[257\]](#)

Bazı Hükümler

- 1.** Zihar yapan bir kimsenin keffâretini ödemediği karısıyla cinsi münasebette bulunması haramdır. Bunda bütün ulema ittifak etmiştir.
- 2.** Zihar yapan bir kimsenin keffâretini ödemesi üzerine farzdır. Keffâreti ödemediği önce zihar yaptığı kadınla cinsi münâsebette bulunması o kimseden keffâreti düşürmez.
- 3.** Zihar yapan bir kimse zihar keffâretini yapmadan önce karısına yaklaşırsa, ona ikinci bir keffâret lâzım gelmez. Sadece zihardan dolayı üzerine borç olan keffâreti ödemekle yetinir. Dört mezhep imamı da dahil olmak üzere cumhurun görüşü budur.

Nitekim Tirmizî'nin rivayet ettiği şu hadis-i şerif de, bu görüşü te'yid etmektedir: "Keffâretini ödemediği cinsi münasebette bulunan müzahir (zihar yapan kimse) hakkında Rasûlullah; "bir keffâret" buyurdu." [\[258\]](#)

Tirmizî rivayet etmiş olduğu bu hadis-i şerif hakkında şunları söylüyor; "Bu hadis garibdir. İlim adamlarının çoğunun ameli bu hadis üzeredir. Süfyân es-Sevrî, Mâlik, Şafiî, Ahmed ve İshak'ın görüşü budur. Bazı ilim adamları da, "keffâretini vermeden önce karısına yaklaşan müzahir üzerine iki keffâret lâzım gelir" diyorlar. Abdurrahman b. Mehdi'-nin kavli de budur." [\[259\]](#)

Zihar yapan kimsenin, keffâretini ödemediği önce öpüp okşamak şehvetle fercine bakmak gibi cinsî münasebete davet eden hareketlerde bulunmasının caiz olup olmaması meselesinde ulema ihtilafıdır. Hanefî uleması ile cumhura göre bu gibi fiiller de aynen cinsi münâsebet hükmündedir. Delilleri ise, "kadınlarına zihar yapıp da sonra söylediklerinden dönenler, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuştursunlar. Size öğütlenen (hüküm) budur. Allah yaptıklarınızı haber almaktadır" [\[260\]](#) âyet-i kerimesidir. Çünkü âyet-i kerimede geçen "temas etme" kelimesinin kapsamı

içerisine öpmek okşamak gibi cinsi münâsebete teşvik eden hareketler de girmektedir. Âyette geçen temas! kelimesini mecazî olarak cinsî münâsebet manasına hamletmeye gerek olmadığı gibi şehvetsiz dokunmanın, âyetin şümûlu dışında kaldığına dair icma da, temas kelimesinin mecazî olarak cinsî münâsebet mânâsına hamlini gerektirmez.

îmam Sevrî'ye ve imam Şafiî'nin bir kavline göre ise, müzahire keffâretten önce haram olan sadece cinsi münâsebette bulunmaktır. Cinsî münâsebete davet eden öpmek ve okşamak gibi fiiller haram değildir. [\[261\]](#)

2222. ...İkrime'den rivayet olunduğuna göre bir adam karısına zihar yapmış kısa bir süre sonra da ay(ışığın)da onun inciğinin pırlıltısını görünce (dayanamayıp) onunla cinsi münâsebette bulunmuş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.)'e gelmiş (Hz. Peygamber de) ona keffâret ödemesini emretmiştir. [\[262\]](#)

2223. ...(Önceki hadisin) bir benzeri de İbn Abbas'dan (naklen) Peygamber (s.a.)'den rivayet olunmuştur (ancak îsmail b. Uleyye bu hadisi naklederken) "incik"den bahsetmemiştir. [\[263\]](#)

2224. ...Daha önce geçen (2222 numaralı) Süfyan hadisinin bir benzerini de İkrime Peygamber (s.a.)'den naklen rivayet etmiştir. [\[264\]](#)

2225. ...Ebû Dâvud dedi ki, Muhammed b. İsa'yı bu hadisi rivayet ederken işittim. Diyordu ki: el-Mu'temir; "ben el-Hakem b. Eban'ı şu (bir önceki) hadisi naklederken işittim (fakat Eban bu hadisi naklederken) İbn Abbas'ı anmadı. (Sadece İkrime'den demekle yetindi,)" [\[265\]](#) dedi.

Ebû Dâvud dedi ki: "Bana Huseyn b. Hur ey s yazarak {şunları} söyledi: "Fazl b. Musa bana Ma'mer -el-Hakem b. Eban- İkrime-İbn Abbas senediyle Peygamber (s. a.)'den (naklen bir önceki hadisin) mânâsını nakletti" [\[266\]](#)

Açıklama

Bu hadisi Nesaî şu mânâyâ gelen sözlerle rivayet etmiştir: "Bir adam Rasûlullah (s.a.)'a gelerek:

Ey Allahın Peygamberi, o karısına zihar yaptı. Sonra da üzerine düşeni yapmadan (keffâretini ödemedi) onunla münâsebette bulundu, durumu ne olacak? diye sordu. Rasûlullah (s.a.):

"Zihar yapmana sebep neydi?" diye sordu o adam:

Ey Allah'ın Nebisi, ay ışığında onun bacağının beyazlığını gördüm, dedi. O zaman Rasûlullah (s.a.):

"Üzerine düşeni yapmadıkça karından uzak dur!" buyurdu.

Görüldüğü üzere musannif Ebû Dâvud burada 2221 numaralı hadisin rivayet edildiği yolların tümünü göstermiştir. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki 2222-2225 numaralı hadisler mürsel 2225 numaralı hadisin sonuna ilâve edilen talik de muttasıl senetle rivayet edilmiştir. Musannifin bütün bu senetlerden maksadı 2221 numaralı hadisin mürsel olduğunu ispatlamaktır. Nitekim Nesaî de sözü geçen hadisin mürsel olduğu görüşünü tercih etmektedir. [\[267\]](#)

Bazı Hükümler

1. Karısına "sen bana annemin sırtı gibisin" diyen bir kimse, karısına zihar yapmış olur. Bunda icma' vardır.

Aynı şekilde eşinin başı, teni ve eli gibi organlarını kendi annesinin bu organlarına benzeten kimse de karısına zihar yapmış olur. İmam Mâlik ile Şafiî de bu görüştedirler. Bu görüş imam Ahmed'den de rivayet edilmiştir. Hanefi ulemâsı da bu görüşte olmakla beraber ziharın vaki olması için benzetilen organların bakılması haram; kılınan organlar olmasını şart koşarak bu görüşten ayrılmaktadır. Binaenaleyh bir kimse karısının bakılması haram olmayan organlarını kendi annesinin haram olmayan organlarına benzetmesiyle zihar yapmış olmaz. Ayrıca zevcesinin birinin herhangi bir organım diğer hanımının herhangi bir organına benzetmekle de zihar yapmış sayılamayacağı gibi karısının saçını annesinin saçına, tırnağını tırnağına, dişini dişine benzeten kimse de zihar yapmış sayılmaz. Çünkü bunlar anneden hiç ayrılmayan sabit bir organ değildir ki bunlara izafe edilen talak ve zihar geçerli olsun. Tükrük, kan ve ter de bu hükümdedir. Ulemanın ekserisine göre bir kimsenin karısını annesine benzetmesiyle büyük annesine, halasına ve teyzesine benzetmesi arasında bir fark yoktur, el-Hasen ile Ata, en-Nehaî, ez-Zuhrî el-Evzaî, Mâlik, İshak, Hanefi uleması ve yeni mezhebinde imam Şafiî de bu görüştedirler. İmam Şafiî'nin eski mezhebine göre ise, zihar ancak bir kimsenin karısını annesine ya da büyük annesine benzetmesiyle olur. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de zihar zevcenin anneye benzetilmesine tahsis edilmiştir. Büyük anne de anne gibidir.

Aksi görüşte olan cumhuru ulema ise, imam Şafiî'nin bu görüşüne şöyle cevap vermişlerdir:

"Kur'an-ı Kerimde nikahı haram kılınan akrabalar anne gibi haram sayıldığına göre, müsahere ve süt yoluyla ebediyen haram olan kadınların da anne hükmünde olması gerekir. Binaenaleyh hanımın annesi kızı, süt anne, süt kızkardeş, üvey anneler ve gelinler de zihar mevzusunda anne gibidirler."

Hanbeli ulemasından İbn Kudâme'de bu mevzuda şunları söylüyor: Eğer bir kimse "sen bana annem gibisin", ya da "anneme benzersin" diyerek bu sözle zihara niyet etse, bu kimse bu sözle ulemanın ekseriyetine göre zihar yapmış sayılır. Hanefî ulemasıyla, imam Şafiî ve İshak bu görüştedirler. Fakat o kimse bu sözü hanımına duyduğu saygıyı ifade etmek için söylemişse veya bu sözle hanımını yaş ya da sıfat bakımından annesine benzetmek istemişse o kimse bu sözle hanımına zihar yapmış olmaz. Ancak söz konusu kimsenin bu sözle neyi kastettiği meselesinde adamın kendi açıklaması muteberdir. Başkasının yapacağı yoruma itibar edilmez. Fakat bu sözü hiçbir şeye niyet etmeden mutlak olarak söyleyecek olursa, o zaman bu kimse imam Malik ile Muhammed'e göre zihar yapmış olur. Bu sözü başka mânâda kullandığını iddia edemez, ederse de iddiasına itibar edilmez. İbn Ebî Musa'nın beyanına göre bu mevzuda iki görüş vardır; bu iki görüşten kuvvetli olanı, "Sen bana annem gibisin" sözünün zihar niyetiyle söylenmediği takdirde bu sözle zihar vaki olmayacağı görüşüdür. Bu söz niyetsiz olarak söylendiği takdirde de zihar vâki olacağı görüşü ise zayıftır. İmam Ebu Hanife ile İmam Şafiî'de kuvvetli olan birinci görüşü savunmuşlardır. Çünkü "sen bana annem gibisin" sözü, zihardan ve talaktan daha ziyâde saygı ve hürmet ifade eder. Bu bakımdan kinayeli sözlerde olduğu gibi bu sözü söyleyen kimse de bu sözle zihara niyet etmedikçe zihar vaki olmaz. Bazılarına göre ise, bu sözle zihar vaki olur. Çünkü bu adam karısını her bakımdan kendi annesine benzetmiştir. Bu genel bir benzetme olduğu için aynı zamanda hanımının sırtını annesinin sırtına benzetmek mânâsını da içine almaktadır. Dolayısıyla bu sözü söyleyen bir kimse karısının sırtını annesinin sırtına benzeterek zihar yapan bir kimse gibidir.

İbn Ebu Musa sözlerine şöyle devam ediyor: Bence mezhebin' kıyas usulüne göre bu sözün zihar yapmak için söylendiğine dair bir karine bulunmadıkça zihar sayılmaması gerekir. Ancak münakaşa ya da talak müzakeresi halinde iken bu söz söylenmişse, münakaşa ve müzakere hali bu sözün zihar maksadıyla söylendiğine dair bir karine teşkil edeceğinden bu sözle zihar vâki olur. Böyle bir karinenin bulunmaması halinde bu sözün zihar için söylendiğine hükmedilemez. Çünkü bu söz zihar için söylenmiş olabileceği gibi saygı için de söylenmiş olabilir. Zihar niyetiyle karısına "sen bana haramsın," diyen bir kimse ise, karısına zihar yapmış olur.

Genellikle ulema bu görüşte olduğu gibi imam Ebû Hanife ile Şafiî de bu görüştedirler.

Hiç bir niyeti olmadan karısına "sen bana haramsın" diyen bir kimsenin durumu hakkında ise, iki rivayet vardır; Birinci rivayete göre bu sözle zihar vâki olur. İmam Ahmed'in görüşü de budur. Diğer bir rivayete göre de bu sözle zihar vâki olmaz. Ahmed'den bir rivayete göre ise, bir kimsenin karısını kendisine haram kümasıyla zihar değil, yemin vaki olur. Hz. İbn Abbas'a göre şu âyet-i kerimeler bir kimsenin mutlak olarak karısını kendisine haram kılmasının yemin manasına geldiğini ifâde etmektedirler:

"Ey Peygamber, eşlerinin rızasını arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Allah size yeminlerinizi (keffâretle) çözmeyi meşru kılmıştır. Allah sizin sahibinizdir O (size uygun olanı bilendir (herşeyi) hikmetle yönetendir." [268] Ulemanın ekserisine göre zihara niyyet edilmeden söylenen "sen bana haramsın" gibi tahriri ifâde eden sözlerle zihar vaki olmaz. İmam Mâlik ile Ebu Hanife ve Şafî'nin görüşü budur.

Eğer bir adanı karısına "sen bana annemin sırtı gibi haramsın" dese bu söz zihar için kullanılan sarîh bir söz olduğundan zihar vaki olur. Başka bir mânâyâ çekilemez. Bu sözle talaka bile niyyet etse yine zihar vaki olur. Eğer "sen bana haramlıkta annemin sırtı gibisin" diyecek olursa, yine aynı şekilde zihar vaki olur. İmam Ebu Hanife bu görüşte olduğu gibi İmam Şafî'nin bu mevzudaki iki kavlından biri de budur. İmam Şafî'nin diğer kavline göre ise, eğer kişi bu sözüyle zihara değil de talaka niyyet ederse talak vâki olur. İmam Muhammed'le imam Ebu Yûsuf da bu görüştedirler. [269]

2. Karısına zihar yapan bir kimsenin kefareti ödemediği karısına yaklaşması haramdır. Zihar keffâretini köle azad ederek ya da oruç tutarak ödeyecek olan kimsenin keffâretini ödemediği önce hanımıyla cinsî münasebette bulunmasının haram olduğunda ulema ittifak etmiştir. Delilleri ise "...kanlarıyla temasdan önce bir köleyi hürriyete kavuşturursunlar... Buna imkânı bulamayanlar, temaslarından önce aralıksız olarak iki ay oruç tutsunlar..." [270] âyet-i kerimeleridir. Fakat zihar keffâretini fidye vererek ödeyecek olanların fidye vermeden önce hanımıyla cinsi münâsebette bulunmasının caiz olup olmadığı mevzuunda ise ulema arasında ihtilâf vardır. Ulemanın büyük çoğunluğuna göre keffâretini fidye yoluyla ödemek durumunda olan kimselerin de keffâretini ödemediği hanımıyla cinsi münâsebette bulunması haramdır. Hanefi ulemasıyla Ata, ez-Zuhrî ve Şafî bu görüştedirler. Ebu Sevr'e göre ise keffâretini bu şekilde ödemek durumunda olan bir kimsenin onu ödemediği önce karısıyla cinsi münasebette bulunması caizdir. İmam Ahmed'in de bu görüşte olduğu rivayet olunmuştur. Fakat keffâreti hangi yolla ödeyecek olursa olsun zihar yapan bir kimsenin keffâretini ödemediği hanımına yaklaşmasının caiz olmadığı görüşünün daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, "Allah'ın sana emrettiği (zihar keffâreti)ni ödemedikçe kadına yaklaşma!" [271] hadisi de bu görüşü te'yid etmektedir. Keffâreti ödemediği önce onu öpüp okşamanın ya da cimaya davet eden benzeri fiillerde bulunmanın caiz olup olmaması meselesi 2221 numaralı hadis-i şerifin. şerhinde geçmiştir.

Hanefi ulemasıyla imam Şafî, Ahmed ve cumhura göre bir kimsenin câriyesiyle, ümmü veledine (kendisinden çocuk dünyaya getiren cariyesine) yapmış olduğu zihar sahih değildir. Delilleri ise "sizden kadınlarına zihar edenler..." [272] âyet-i kerimesidir. Çünkü bu âyet-i kerimede zihar sadece nikahlı hanımlara tahsis edilmekle nikahlı olmayan câriye ve ümmü veledler ziharın sınırı dışında bırakılmak istenmiştir. İmam Sevrî ile Ma-lik'e göre ise, câriyesiyle ümmü veledine zihar yapan kimsenin zihar da sahihtir ve keffâretini ödemesi icabeder. Delilleri ise, "Ey Peygamber, eşlerinin rızasını arayarak Allah'ın sana

helal kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Allah size yeminlerinizi (keffâretle) çözmeyi meşru kılmıştır..." [273] âyetidir. Bu görüşte olan ulemaya göre bu âyet-i kerimeler Rasûl-i Ekrem'in cariyelere de zihar yapmanın sahih olacağını ifâde eder.

3. Zihar keffâreti için gücü yeten kimselerin önce köle azat etmesi gerekir. Buna gücü yetmeyenlerin iki ay aralıksız oruç tutmaları, ona da gücü yetmeyenlerin ise fidyeye ödemeleri gerekir. Bu sırada değiştirilemez.

Hanefi ulemasına göre mü'min kölenin azad edilmesi yeterli olduğu gibi kâfir bir kölenin azâd edilmesi de yeterlidir. Kölenin imanlı olması zihar keffâreti için şart değildir, eğer kölenin mü'min olması bir şart olarak aransaydı o zaman Cenab-ı Hak bunu Peygamberlerine açıklardı. Nitekim kati keffâretinde azadedilecek kölenin mü'min olması şart olduğundan bu şartı Peygamberine bildirmiştir. Ancak mürted ile dârülharbde bulunan bir zimmînin hürriyetine kavuşturulması zihar keffâreti için yeterli olamaz.

İmam Mâlik ile Şafiî, İshak ve Hasen el-Basrî'ye göre ise, zihar keffâreti için azâdedilmesi gereken kölenin mü'min olması şarttır. İmam Ahmed'in zahir olan kavli de budur. [274]

17-18. Hul'u (Menfaat Karşılığında Kocanın Karısını Boşaması)

2226. ...Sevbân'dan; demiştir ki: "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem; "Zorunluluk olmadan boşanmaya kalkan bir kadına cennet kokusu haramdır" buyurdu" [275]

Açıklama

kelimesi, sözlükte soymak, çekip çıkarmak manalarına gelir. İstılahta ise,, "kadının bir bedel karşılığında evlilik bağından kurtulması" demektir. Hul'u kelimesi maddi bağları izâle hususuna kullanıldığı gibi manevî bağların izâlesinde de kullanılır. Meselâ bir elbiseyi soyup çıkarmak için hul'u kelimesi kullanıldığı gibi nikah bağını çözmek için de hul'u kelimesi kullanılır. Eşler aralarındaki yakın ilgiden dolayı birbirlerinin elbisesi mesabesinde bulduklarından bu manevî elbiseyi üzerlerinden soyup çıkaran dinî muameleye "hulu" adı verilmiştir.

Hul'u eşler birbirleriyle anlaşamadıkları ve her birisi diğeri için çekilmez bir yük haline geldiği zaman onları içinde buldukları cehennemî hayattan kadını kurtarmak için meşru kılınmıştır. Çünkü erkek böyle bir durumda karısını boşayarak ondan kurtulabilirse de kadının böyle bir şansı her zaman için mevcut değildir. İşte kadına da böyle bir şans

vermek için hul'u meşru kılınmıştır. Bu sayede kadın anlaşılmadığı kocasından kurtulur. Erkek de ondan alacağı meblağ ile maddî zararını telâfi edip tekrar evlenme imkanını elde eder.

Şurasını da unutmamak gerekir ki hul'u'da eğer geçimsizlik erkekten geliyorsa, kadından bir meblağ alması, kazaen caiz ise de diyâneten helâl değildir. Eğer geçimsizlik kadından geliyor ise kocanın mehir olarak verdiği meblağdan fazlasını alması kazaen caiz ise de diyâneten mekruhtur. [276]

Hul'u, kitap, sünnet icma-i ümmet ile sabittir. Kitaptan delili "...kadınlara vermiş olduğunuz, birşeyi geri almak helâl değildir, meğer ki kan ve koca Allah'ın çizdiği sınırlara (karşılıklı haklara) riâyet edememekten korkarlar. Şayet onlann ilahî sınırlara riâyet edemeyeceklerinden korkar-sanız -zevcenin- kurtulmak için bir şey vermesinden ikisi için de günah yoktur." [277] âyet-i kerimesidir. Sünnetten delili ise, şu hadis-i şeriftir; Sabit b. Kays'ın karısı Rasûlullah (s.a.)'e gelerek şöyle dedi:

Ey Allah'ın Rasûlü, Sabit b. Kays'ın ne dinine ne de huyuna bir-diyeceğim var, fakat müslümanlıkta küfrân-i nimetten (veya küfür derecesinde bir hata işlemekten) çekmiyorum. Rasûlullah (s.a.) sordu:

"Bahçesini geri verecek misin?"

Evet diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) Sabit'e}

"Bahçeyi kabul et ve onu boşa", [278] buyurdu.

Metinde geçen "cennet kokusu haramdır" cümlesi, hul'u talebinde bulunan bir kadının cennet kokusunu duymaktan mahrum kalacağı manasına gelebileceği gibi cennet kokusunu ilk duyan salih mü'minlerden olamayacağı manasına da gelebilir.

Eşler arasında geçimsizlik zuhur ettiği zaman aralarını bulmak üzere iki tarafın akrabasının araya girip onları anlaşdırmak üzere çaba göstermeleri sünnettir, fakat bu çabalar da semeresiz kalırsa, o zaman talak veya hul'u yoluna başvurularak evlilik hayatına son vermeleri caizdir. Nitekim "Eğer (karı kocanın) aralarının açılmasından endişe duyarsanız erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin, bunlar arayı düzeltmek isterlerse, Allah onlann arasını bulur. Çünkü Allah herşe-yi bilendir, haber alandır" [279] buyrulmuştur. Eğer hakemler bu teşebbüslerinde kadın ya da erkekten birinin zulm yaptığını tesbit ederlerse, onun bu zulmüne engel olurlar ve eğer onu zulmünden vazgeçirmenin imkânsız olduğunu görürlerse, buna engel olması için hâkime müracaat ederler. Hâkim vekâletlerini almadıkça onlann nikâhına son veremez. Hasan el-Basrî ile Hanefi uleması, imam Ahmed ve Şafiî bu görüştedirler. [280]

2227. ...Habibe bint Sehl el-Ensâriyye'den rivayet olunduğuna göre, kendisi Kays b.

Şemmâs'ın nikâhlısı imiş. Rasûlullah (s.a.) sabah (namazın)a çıkınca onu alaca karanlıkta kapısının önünde bulmuş ve;

"Kimdir o" demiş, (Habibe de):

Ben Habîbe bint Sehlîm, karşılığını vermiş. (Rasûl-i Ekrem);

"Neyin var?" diye sormuş. (Habibe de) kocası hakkında;

Sabit b. Kays ile ben(im evli kalmamıza imkân) yoktur, demiş. Sabit b. Kays gelince Rasûlullah (s.a.) ona;

"Bu habibe bint Setlidir (senin hakkında) Allah'ın söylemesini istediği herşeyi söyledi," buyurmuş. Habibe;

Ey Allah'ın Rasûlü, (mehir olarak) verdiklerinin hepsi yanım-dadır, (dilerse geri verebilirim) demiş. Rasûlullah (s.a.) de, Sabit b. Kayşa;

"(mehir olarak verdiklerini) Ondan (geri) al" buyurmuş. Bunun üzerine Sabit (verdiklerini) ondan almış, Habibe de (kocasından ayrılarak) ailesinin yanında kalmış. [\[281\]](#)

Açıklama

Hul', hal' kelimesinden alınmış soymak anlamında isim yapılmıştır.Mânâ ile isim arasındaki münâsebet, karı ile kocasının birbirlerine manen elbise mesabesinde olmasındandır. Birinin diğerinden ayrılması, elbisenin vücuttan çıkarılmasına benzetilmiştir. Fıkıh dilinde kadının aralarında anlaşacakları mal veya para karşılığında kocasından boşanmasını sağlamasıdır.

Yukarıda verilen tariften de anlaşılacağı üzere Hul' talakın bir nevidir. 'Çünkü boşama bir mal karşılığı olduğu gibi, mal karşılığı olmaksızın da olabilir. Bir bedel ve mal karşılığı olmaksızın yapılan boşamaya talalç denir. Bir ivaz (bedel) karşılığı yapılan boşamaya da hul' denilir. Boşamak bâzan caiz, bazan de mekruh, bazan müstehab gibi değişik hükümler aldığı gibi hul* da böyledir. Eşler arasında şiddetli geçimsizlik çıkması veya birbirine karşı yükümlü buldukları haklara riâyet etmemeleri gibi haller için hulu' meşru kılınmıştır. [\[282\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir kimsenin karısına mehir olarak verdiği malların tümü karşılığında anlaşarak karısını boşaması caizdir. Ancak bir kimsenin karısını bir bedel karşılığında boşamak durumunda kaldığı zaman talak karşılığında alabileceği malın miktarı üzerinde ulema ihtilaflıdır. Hanefî ulemasına göre eğer geçimsizliğe sebep olan kadınsa kocanın vereceği talak karşılığında kadından daha önce vermiş olduğu mehirden daha fazla mal alması caizdir. Delilleri ise;

"Eğer erkek ve kadının Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından kor-karsanız o zaman kadının (ayrılmak için) verdiği fidyede ikisine de bir günâh yoktur"^[283] âyeti kerimesiyle "...eğer kendi istekleriyle o nıchrin bir kısmını size bağışarlarsa onu da afiyetle yeyin"^[284] âyet-i kerimesidir. Yine hanefi uleması bu görüşlerine sünnetten bir delil olarak da şu hadis-i şerifi gösterirler;

Ebu Ubeyde'nin kızı Safiye'nin azatlı cariyesi şöyle dedi; "Ben her şeyimi kocama vererek boşandım. Bunu Abdullah b. Ömer hoş karşıladı"^[285] Evlâ olan daha önce verilmiş olan mehirden fazlasını almamaktır. Çünkü şu hadis-i şerif bu gerçeği ifâde etmektedir; Bir kadın Peygamber (s.a.)'e gelerek kocasını şikâyet etti. Hz. Peygamber de O'na

"Sen ona vereceği talak karşılığında sana mehir olarak verdiği bahçeyi iade etmeye razı olur musun?" diye sordu. Kadın;

"Evet daha fazlasını da verebilirim karalığımı verdi. Rasûluîlah da

"Fazlasına gelince hayır" buyurdu.^[286]

Eğer geçimsizlik erkekten geliyorsa, kadından bir meblağ alması kazaen caiz ise de, diyâneten helâl değildir. Çünkü Allah teâla "...onlardan birine (evvelki eşinize) yüklerle mal vermiş olsanız dahi verdiğinizden hiç birşeyi geri almayın"^[287] buyurmuştur. Hanefi ulemasının görüş budur.

İmam Mâlik ile Şafî ve cumhura göre ise, mehr-i musemmâdan fazla meblağ almakta hiçbir sakınca yoktur. İmam Ahmed'e göre ise, mehr-i musemmâdan fazla meblağ almak mekruhtur. Delili ise biraz önce naklettiğimiz hadiste geçen "fazlasına gelince, hayır"^[288] cümlesidir.

2. Hul'u talak değil, feshdir. Çünkü eğer talak olsaydı kadınla hiç cinsî münâsebette bulunulmayan bir temizlik döneminde ve kadının rızası aranılmaksızın sadece erkeğin arzusuyla vaki olurdu. Oysa hul'u'da bu şartlar aranmaz. İbn Abbas (r.a.) bu görüştedir. Kitabdan delili ise, "boşama iki defadır (bundan sonra kadını) ya iyilikle tutmak ya da

güzelce salıvermek (lazım)dır." [289] âyet-i kerimesinden sonra, "Allah'ın sınırlarında durmayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının (ayrılmak için) verdiği fidyede ikisine de bir günah yoktur" [290] anlamındaki hulu' âyetinin zikredilmesi bu âyet-i kerimeden sonra da "erkek (üçüncü kez) boşarsa artık bundan sonra kadın bir başka kocaya varmadan kendisine helal olmaz" [291] mealindeki talak âyeti kerimesinin zikredilmesidir. İbn Abbas (r.a.)'a göre eğer huP fesh değil de talak olsaydı, o zaman bu âyetlere göre talak sayısı dörde çıkardı. Bu ise, Kur'an-ı Kerimin genel mevzuatına aykırıdır.

İmam Ahmed ile İshak, Ebu Sevr de bu görüştedirler. Bu görüş imam Şafiî'den de rivayet olunmuştur. Hz. Ali ile Hz. Osman ve İbn Mesud'a göre Hulu' ile bir bâin talak" vâki olur. Hasan el-Basrî ile İbrahim en-Nehaî, İbnu'l-Müseyyeb, Süfyân es-Sevrî, Hanefi ulemâsı, imam Malik, el-Evzâî de bu görüştedirler. İmâm Şafiî'nin iki kavlından en sahih olanı da budur.

Delilleri ise şu hadîş-i şeriflerdir:

1. "Peygamber (s.a.) hulu'u bir bâin talak kabul etti" [292]

2. Ümmü Bekre hulu' yaparak kocası Abdullah b. Useyd'den ayrılmıştı. Sonra Osman (r.a.) bunu geçerli kıldı ve "bu bir bâin talak sayılır ancak ne çeşit bir ayrılma istediğini kocasına açıkça belirtirse, o belirttiği şekilde ayrılık gerçekleşmiş olur", buyurdu. [293] Daha sonra Ashâb-ı Kiram da Hz. Osman'ın bu görüşü üzerinde icma etmişlerdir.

Hanefi ulemâsına göre hulu' nefsi satmaktır. Ve bu hulu' kelimeleriyle yapıldığı zaman kadının kocasına bir meblağ vermesi söz konusu edilmese bile, bir bâin talak sayılır. Herhangi bir meblağı da dile getirerek "talakı satmak" kökünden türeyen kelimelerle yapılan hulu' anlaşması ile de bir bâin talak vâki olur. Bilindiği gibi bâin talak vaki olduktan sonra o kadın artık kocasının hâkimiyetinden kurtulmuştur.

Kadın istemediği takdirde eski kocası bir daha ona dönemez, kadın kocasının yeniden kendisine dönmesine razı olsa bile, hayatlarını birleştirebilmeleri için yeniden nikâh kıymaları ve dolayısıyla mehir tayin etmeleri gerekir.

Metinde geçen "Habibe de ailesinin yanında kaldı" cümlesi, karısını hulu' yoluyla boşayan bir kimsenin ona oturacak bir ev bulmakla mükellef olmadığına delalet etmektedir. İmam Mâlik'e göre ise, hulu' vaki olduktan sonra erkeğin kadına nafaka temin etme görevi sona erdiği gibi, kadının erkeğe ve erkeğin kadına vâris olmak hakkı da sona erer. Çünkü hulu bâin talaktır. Bâin talakın miras hakkını ortadan kaldırdığında ise ittifak vardır. Ancak kocası iddet süresinde onun mesken ihtiyacını temin etmekle mükelleftir. Çünkü kadına mesken ihtiyacını temin etmek aynı zamanda Allah'ın hakkıdır. Bu hakkı kadından kimse hiçbir zaman alamaz.

Hanefî ulemâsına göre eğer hulu' muamelesi muhâlea babından gelen fiillerle yahut mehrden başka bir meblağ karşılığında icra edilirse, o zaman kadın nikah bağıyla

kocasından elde ettiği bütün haklarını kaybeder.

Eğer hulu' bir meblağ karşılığında vaki olmamış ve hulu' kökünden gelen müfâ'ale babından bir fiil kullanılmamışsa, İmam Ebu Hanife (r.a.)'ye göre kadının- nikâh bağıyla kocasından elde ettiği haklarından hiç birisi kaybolmaz. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ise, bu şekilde vâki olan ayrılmalarda kadının kocasıyla birlikte anlaşarak vazgeçtiği hakları düşer. Bunların dışında hiçbir hakkı düşmez. [\[294\]](#)

2228. ...Aişe (r.anha)'den rivayet edildiğine göre Habibe bint Sehl, Sabit J). Kays'm nikâhı altında iken (sabit bir gün) onu dövmüş ve bir tarafını kırmış. Bunun üzerine (Habibe) sabahleyin onu Peygamber (s.a.)'e şikâyet etmiş. Peygamber (s.a.) de Sabit'i çağırıp:

"Onun mehrinin bir kısmını alarak kendisini boşa" buyurmuş. Bunun üzerine (Sabit);

Bu caiz olur(mu?) ya Rasûlallah! diye sormuş (Rasûl-i Ekrem);

"Evet" cevabım vermiş. (Sabit de);

Ben ona mehir olarak iki bahçe vermiştim ve şu anda bunlar onun elinde bulunuyor demiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.);

"Onları al da onu boşa" buyurmuş. O da (öyle) yapmıştır. [\[295\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte "Hz. Habibe'nin kocasını Rasûl-i Ekrem'e şikâyetine sebep olarak kocasının onu dövmesi gösterilirken, Buhârî'nin rivayetinde geçen "Ey Allahm Rasûlu, Sabit b. Kays'ın ne dinine ne de huyuna bir diyeceğim var. Fakat müslümanlıkta küfrân-i nimetten (veya küfür derecesinde bir hata işlemekten) çekmiyorum" [\[296\]](#) cümlesi Hz. Habibe'nin kocasını, kendisini dövdüğünden değil de başka bir sebepten dolayı şikâyet ettiği anlaşılmaktadır. Fakat bu durum iki hadis arasında bir çelişki olduğunu göstermez. Çünkü Hz. Habibe'nin kocasını Rasûl-i Ekrem'e şikâyeti müteaddit defalar vuku bulmuştur. Zira kocası çok çirkin ve kısa boylu bir adamdı. Bu yüzden Hz. Habibe ondan ayrılmak istiyordu. Buhârî'nin rivayetinde anlatılan şikâyet sebebi Hz. Habibe'nin kocasının çirkin ve kısa boylu oluşudur. Nitekim şu hadis-i şerif de bunu açıkça ifâde etmektedir: "Habibe bint Sehl, Sabit b. Kays b. Şemmâs'ın nikahı altında idi. Sabit kısa boylu, çirkin bir adamdı. Habibe: Ya Rasûlallah! Vallahi eğer Allah korkusu olmasaydı, kocam Sabit yanıma girdiği zaman yüzüne tükürürdüm, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) kadına;

"Sabit'in vaktiyle mehir olarak sana verdiği bostanını kendisine geri verir misin?" diye

sordu kadın:

Evet veririm, dedi. Bunun üzerine kadın bostanı Sabit'e geri verdi.

Bundan sonra Rasûlullah (s.a.) Sabit ile Habîbe'yi birbirlerinden ayırdı"[\[297\]](#)

Bazı Hükümler

Bir kadın kocasının çirkinliğinden dolayı huzursuz olursa, bir mal karşılığında boşanma talebinde bulunması caizdir. Fıkıh ulemasının tümü bu görüştedir. Delilleri ise mevzumuzu teşkil eden bu Ebû Dâvud hadisiyle şu âyet-i kerimedir: "Eğer erkek ve kadının Ali ahin sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının (ayrılmak için) verdiği fidyede ikisine de bir günah yoktur"[\[298\]](#)

Bu âyet-i kerimedeki hitab, hâkimlerle karı ile koca arasındaki geçimsizliği önlemek ve aralarını İslah etmekle görevli kimselerdir. Âyet-i kerimede geçen "Allanın sınırlarında duramamak" ifâdesinden maksat, kadının kocasının haklarını küçümseyerek onları yerine getirmekten kaçınması ve kocasına itaat etmemesidir. Hz. İbn Abbas ile imam Mâlik ve cumhur ulema bu görüştedirler. Şa'bi'ye göre ise, Allah'ın sınırlarından durama-malarırından maksat, Allah'a itaat etmemeleridir.

Fâide: Hulu'un vukuunun şartları aynen talakın vuku'unun şartları gibidir. Bu şartlar şunlardır:

- 1 .** Zevcin talaka ehil yani mükellef (âkil, baliğ) ve mutayakkız olması şarttır. Binaenaleyh çocuğun, mecnûnun, uyuyanın talakları vâki olmaz.
- 2.** Zevcenin sahih nikâh ile nikahlanmış ya da talaka müsait olması şarttır. Binaenaleyh bir kimsenin kendi nikahlısı olmayan yabancı bir kadın hakkında vereceği talak muteber olmayacağı gibi hurmet-i müsâhare-den veya eşler arasında kefâet bulunmayışından dolayı nikâhı feshedilerek İddet beklemekte olan bir kadın hakkında da vaki olmaz.
- 3.** Talâkın bir lafza mukarin olması şarttır. Binaenaleyh sadece niyyet etmekle talak husule gelmez.
- 4.** Talakın istisnadan yani inşallah demekten hâli olması şarttır.
- 5.** Talakın zevceye hakikaten veya manen tevcih ve izafe edilmesi şarttır. Binaenaleyh bir kimse zevcesine hitaben "seni boşadım" veya gıyabında "zevceyi boşadım" yada ismini anarak falancayı boşadım dese, talak vâki olur. İşte hulu yoluyla boşanmak isteyen kadında da bu şartların bulunması gerekir. Ancak hulu ile talak arasında lâfız farkı vardır.

Yani birinde talak lafzıyla talak anlamına gelen lâfızlar kullanılırken hulu'da "hulu' " kökünden gelen ya da hulu' manasını ifâde eden kelimeler kullanılır ve bir de hulu' da

erkeğin kadına bir bedel ödemesi sö; konusudur. Talakta ise, bedel sözkonusu değildir. Fakat hulu'nun vâk: olması için bedeli zikretmesi şartı yoktur. Hulu'un rüknü, eğer hulu' bi bedel karşılığında yapılıyorsa veya müfaale babından hulu' kökenli bi kelime veya "ibra" kökenli bir kelime kullanılarak icra ediliyorsa, o zaman hulu'nun rüknü mazı sîgasıyla meydana gelecek icab ve kabulden ibarettir. Ancak "hala'tuki; Seni hulu' yoluyla boşadım" şeklinde hulu' asıllı sülasi fiillerle ve talak niyetiyle yapılan bedelsiz hulu'larda kabul bulunmasa bile ayrılık vâki olur. Çünkü her ne kadar bu gibi bedelsiz ayrılıkların ismi hulu' da olsa, bunlar aslında talaktan başka bir şey değildir. Dolayısıyla bu talakların vukuu için kabule ihtiyaç yoktur. Binaenaleyh "hulu" ve "muhâlea" kökünden gelen fiillerin her ikisiyle de talak vaki olur. Ancak erkeğin kadına vermiş olduğu mehri geri alabilmesi için "muhalea" babından gelen bir fiil kullanması gerekir. [\[299\]](#)

2229. ...tbn Abbas (r.a.)'dan rivayet olduğuna göre "Sabit b. Kays'ın karısı Sabiteden hulu' olmuş ve bunun üzerine Peygamber (ş.a.) onun iddetini bir hayz (süresi) olarak tayin etmiştir. [\[300\]](#)

Ebû Dâvud dedi ki: "Abdurrezzak da bu hadisi Ma'mer, Amr b. Müslim ve İkrime senediyle Peygamber (s.a.)'den mürsel olarak rivayet etmiştir. [\[301\]](#)

Açıklama

İmam Tirmizî bu hadis hakkında şunları söylüyor: "Bu hadis hasen-garibdir. İlim adamları, hulu' suretiyle boşanan kadının iddet müddetinde ihtilâf ettiler. İlim adamlarının çoğu "hulu' olan kadının iddet müddeti boşanmış kadının iddet süresi kadardır" diyorlar Süfyan es-Sevrî ve Kufe'lHerin kavli budur. Ahmed ve İshak da bu görüştedirler. Peygamber (s.a.)'in ahabından ve sonrakilerden bazı ilim adamları ise "Hulu' olan kadının iddet süresi bir hayızdır" demektedirler. İshak diyor ki;

"Her kim bu görüşte ise, bu kuvvetli bir görüşür". [\[302\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hulu' feshdir, talak değildir. Biz fıkıh ulemasının bu mevzudaki görüşlerim 2227 numaralı hadisin şerhinde açıkladık.

Gerçek olan şudur ki, hulu' fesh değil, talaktır. Çünkü Allah teâla hulu' hükümlerini

"boşanma iki defadır"^[303] ayet-i kerimesinden sonra zikretmiş ve hulu' ayetlerindeki zamirleri talaka göndermiştir. "Şayet erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarlarsa başka"^[304] âyet-i kerîmesiyle "eğer erkek ve kadının Allanın sınırlarında duramayacaklarından korkarsamz o zaman kadının (ayrılmak için) verdiği fidyede ikisine de bir günah yoktur"^[305] âyet-i kerimesinde olduğu gibi, bu iki âyet-i kerimede geçen bütün zamirler âyetin baş tarafında geçen talak meselesine dönmektedirler. Nitekim Rasul-i Ekrem efendimiz de;

"Bahçeyi kabul et ve onu boşa"^[306] hadisinde hulu'dan talak diye söz etmiştir. Eğer eşler hulu' vuku bulduktan sonra anlaşılır da iddet içerisinde birbirlerine dönmek isterlerse ve koca bu maksatla almış olduğu malı geri verecek olursa, dört mezhep imamına göre de bu caiz olmaz. Hulu' ister fesh sayılsın, ister talak sayılsın, erkeğin hulu' yaptığı karısına döne-bilmesi için yeniden nikâh kıyması gerekir. Ulemanın ekseriyetinin görüşü de budur.

2. Hulu' yapılan bir kadının iddeti bir hayız süresidir. Hulu'nun fesih olduğunu söyleyen ulemanın görüşü budur. Fakat hulu'nun talak olduğunu iddia eden ulemaya göre ise, hulu yapılan bir kadının iddet süresi de talakla olduğu gibi üç hayız (veya temizlik) süresidir.^[307]

2230. ...İbn Ömer (r.a.)'den; demiştir ki: "Hulu yapılan bir kadının iddeti bir hayız süresidir."^[308]

Açıklama

Bir önceki hadisin şerhinde yaptığımız açıklamalar bu eser için de geçerlidir. Tekrara lüzum görmüyoruz. Ancak burada şu hususa temas etmekte fayda varır: Allâme el-,Bâcûrî "yapılması zarurî olan bir fiili yapmamak üzere üç talak üzere yemin eden bir kimsenin bu yeminden kurtulması için karısına hulu' yapmasının caiz olduğunu" söylemişse de, bazı ulema bunun hiç bir delile dayanmayan bâtil bir iddia olduğunu söylemişlerdir. Hanbefe ulemasından İbnu'l-Kayyim bu görüşü tenkid ederken şunları söylüyor: "Allah nikahı feshetme hakkını insanların keyf ve arzusuna bırakmamıştır. Karı-koca bir arada yaşadıkları sürece, Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından endişeye düştükleri zaman nikahı feshetme hakkı doğar. Yine bu gibi hallerde kişinin karısını bir bedel karşılığında boşaması meşru olur. Sünnet bunu emretmektedir. Bunun aksine hareket ne Rasûl-i Ekrem zamanında ne de ashâb-ı kiram ve tabiîn zamanında caiz görülmüştür. Böyle bir uygulama dinen bâtil sayılan bir hileden başka bir şey değildir.

Böyle bir hilenin meşruluğunu mezheb imamlarından hiçbirisi de savunmamıştır. Muteahhirîn ulemasından bazılarının bu gibi hileler ihdas ettikleri ve hatta tamamen kendi eserleri olan bu gibi hileleri mezhep imamlarına isnad ettikleri görülmüşse de bu isnadların hiç birisinde doğruluk payı bulunmamaktadır. [\[309\]](#)

18-19. Hür Veya Köle Bir Erkekle Evli İken Hürriyetine Kavuşan Bir Cârîye(Nin Nikahının Feshi) [\[310\]](#)

2231. ...İbn Abbas (r.a.)'dan; demiştir ki: Muğîs bir köle idi. (Birgün Hz. Peygamber'e gelerek);

Ey Allahın Rasûlü, (karım Berire, benden ayrılmak istiyor) ona (varıp) benim için şefaet et dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallalla-hu aleyhi ve sellem (Berîre'ye varıp);

"Ey Berîre, AUah'dan kork. Çünkü o senin eşin ve çocuğunun babasıdır," buyurdu (Hz. Berîre de);

Ey Allahın Rasûlü, bunu bana emrediyor musun? diye sordu (Rasûl-i Ekrem de)

"Hayır, ben sadece bir aracıyım", cevabım verdi. Bunun üzerine (Muğîs'in)j gözyaşları yanağının üzerine akmaya başladı. Rasûlullah (s.a.) de İbn Abbas'a (hitaben);

"Muğîs'in Berireye aşın sevgisine, Berire'nin de ona olan nefretine hayret etmiyor musun?" dedi. [\[311\]](#)

Açıklama

Hz. Muğîs, Muğire oğullarının kölesi idi. Karısı Hz. Berire'de Hz. Aişe'nin kölesi idi. Sonra onu azad etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu, eşi Muğîs'in nikâhı altında kalıp kalmaması hususunda serbest bıraktı. Hz. Berire de Muğîs'den ayrılmayı tercih etti. Oysa Hz. Muğîs onu çok seviyordu. Hz. Berire Medine sokaklarında dolaşırken Hz. Muğîs onun yanından bir türlü ayrılamıyordu ve onu kendisinden ayrılmaması için ikna etmeye çalışıyordu. Fakat bütün bu çabaları fayda vermedi. Bunun üzerine Hz. Muğîs aracı olarak Hz. Peygamber'i gönderdiyse de bu teşebbüs de müsbet bir netice vermedi ve Hz. Muğîs'in gözyaşlarıyla neticelendi. Hz. Muğîs'in bu içten sevgisinin Hz. Berire tarafından nefretle karşılanmasına Hz. Peygamber hayret etmiş ve bu hayretini İbn Abbas'a, "Ey İbn Abbas, Muğîs'in Berireye (karşı beslediği) aşın sevgisine, Berire'nin de ona olan nefretine hayret etmiyor musun?" sözleriyle ifade etmiştir. [\[312\]](#)

Bazı Hükümler

1. Eşler arasında hürriyet bakımından denkliğin bulunması nikahın lüzumunun şartlarındandır.

Mezhep imamlarından Ebu Hanife de bu görüştedir. Bu şartı aramak kadının ve velisinin hakkıdır. Binaenaleyh bulûğ çağındaki bir kız dengi olmayan birisiyle evlenirse, velisi razı olduğu takdirde nikah mutaberdır. Aksi takdirde veli nikahı feshedebilir. Bu mevzuda ayrıntılı açıklama için nikâh bölümüne müracaat edilebilir.

2. Bir köleyle evli olan câriye hürriyetine kavuşursa, isterse, evliliği sürdürür, isterse sona erdirir. Bu hususta serbesttir. Ulema bu görüşte ittifak etmişlerdir. Çünkü kadın hürriyetine kavuştuktan sonra kocasıyla arasında denklik kalmamıştır. Ancak bir câriye hür bir kimsenin nikâhı altında iken hürriyetine kavuşacak olursa o zaman imam Şafiî ile imam Mâlik, Evzaî ve Ahmed'e göre o kadının kocasından ayrılma yetkisi yoktur. İmam Şa'bî ile en-Nehaî, Hanefî uleması ve Süfyan es-Sevrî'ye göre ise, bu durumda olan bir kadın da nikahım sürdürüp sürdürmemekte serbesttir. İsterse feshedebilir. Çünkü erkeğin kadın üzerinde iki talak hakkı vardır. Fakat kadın hür olunca erkeğin kadın üzerindeki hakkı üç çıkar. Bu, erkeğin lehine kadının ise aleyhine bir neticedir. Kadın aleyhine olan bu durumdan kurtulmak için nikâhını feshedebilir.

3. Büyüklerin ricasını reddetmekte bir günâh yoktur. [\[313\]](#)

2232. ...İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre Berire'nin eşi, Muğîs isimli siyah bir köleydi. Peygamber (s.a.) Berîre'yi (onun nikahı altında kalıp kalmamakta) serbest bıraktı. (Hz. Berîre ayrılmaya karar verince ona boşanan hür kadınlarınkı kadar) iddet beklemesini emretti. [\[314\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Hz. Berîre'nin kocasından ayrıldıktan sonra beklemiş olduğu hayız süresi ve miktarı açıklanmıyor. Sadece Rasûl-i Ekrem'in ona iddet beklemesini emrettiği ifade ediliyor, fakat İbn Mâce, İmam Ahmed ve Beyhakî'nin rivayetlerinde Hz. Berire'nin aynen hür kadınlar gibi üç hayız süresi iddet beklediği ifade edilmektedir. Bu bakımdan biz de tercümemizde parantez içerisinde buna işaret ettik. İbn Mâce'nin bu mevzuda rivayet ettiği hadisin meali şöyledir: "Hz. Berîre (nikâhım feshettiğinde) üç kez aybaşı âdetini görünceye kadar beklemesi (Rasûl-i Ekrem tarafından) kendisine emredildi" [\[315\]](#)

Binâenaleyh bu hadisin zahirinden, bir köleyle evli iken hürriyetine kavuşarak nikahım fesheden bir cariye'nin hür kadınlar gibi üç hayız süresi iddet beklemesi gerekir. [\[316\]](#)

2233. ...Aişe (r.anhâ) Berîre kıssası hakkında şöyle demiştir: (Berire'nin) kocası bir köle idi. (Berîre hürriyetine kavuşunca) Peygamber (s.a.) kendisini muhayyer bıraktı. (Bunun üzerine) Berîre, kendisini tercih etti (Ve kocasından ayrıldı. Bu hadisin râvisi Urve dedi ki) eğer (Hz. Berire'nin kocası) hür olsaydı (Rasûl-i Ekrem) Berîre'yi muhayyer bırakmazdı. [\[317\]](#)

Açıklama

Hz.Berire'nin hürriyetine kavuşması olayı Nesâî'nin Sünen'inde şu mânâyâ gelen lâfızlarla anlatılmaktadır. Berire azâd edilmesi karşılığında her sene bir kıyye ödemek şartıyla dokuz kıyye ödemek üzere anlaştı. Sonra da Hz. Aişe'ye gelerek kendisine yardım etmesini istedi. Hz. Aişe (r.anha) ise:

Yardım edemem, eğer isterlerse velayet bende olmak şartıyla bütün taksitlerini bir seferde onlara öderim, dedi. Berîre gitti, ailesiyle bu hususta konuştu. Onlar ancak velayet kendilerinde kalmak şartıyla teklifini kabul edebileceklerini ifade ettiler. Bunun üzerine Berîre tekrar Aişe'ye geldi o sırada da yanlarına Rasûlullah (s.a.) geldi. Berire ailesinin kendisine söylediklerinin nakletti. Hz. Aişe:

Hayır ancak velayet bende olmak şartıyla, dedi. Rasûlullah (s.a.):

"Mesele nedir?" diye sordu. Aişe (r.anha);

Ya Rasûlallah! Berire bana geldi anlaşmasındaki borcunu ödemek üzere benden yardım istiyor. Ben de velayet bende olmak şartıyla taksitlerini bir defada ödeyebileceğimi, değilse yardım edemeyeceğimi söyledim. O da durumu ailesine anlattı. Onlar da velayet kendilerinde kalmak şartıyla razı olabileceklerini söylemişler, dedi. Bunun üzerine Rasûluİlah (s.a.):

"Onu satın al, velayetin de onlarda kalması şartını kabul et. Çünkü velayet, azâd edenin hakkıdır" buyurdu. Sonra kalktı bir hutbe irad etti. Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle devam etti: "Bir kısım insanlara ne oluyor da, Allah'ın kitabında olmayan şartları ileri sürüyorlar, filanı satın alıp azat et velayet de bende kalsın diyorlar. Allah'ın kitabı en doğru olanıdır. Allah'ın şartı şartların en itimad edilenidir. Allah'ın kitabında olmayan bütün şartlar, yüz şart da olsa bâtıldır" buyurdu. Rasûlullah (s.a.) Berîre'yi kocasından ayrılıp ayrılmamakta muhayyer bıraktı. Kocası köle idi. Berire hürriyetini seçti. Urve dedi ki, eğer Berire'nin kocası (Muğis), hür olsaydı, Rasûlullah Berire'yi muhayyer

bırakmazdı. [\[318\]](#)

Hız. Berire'nin başından geçen olay bundan ibarettir ve hicretin dokuzuncu yılında cereyan etmiştir. Çünkü Hz. Abbas Medine'ye hicretin sekizinci yılının sonlarında vukua gelen Taif gazvesinden sonra yerleşmiştir. İbn Abbas (r.a.)'ın beyânına göre Hz. Abbas Hz. Berire'nin bu hadisesine şâhid olmuştur. Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şeriften Hz. Berire'nin kocasının köle olduğu anlaşılmaktadır:

1. Bu olayı anlatan Hz. Aişe, Hz. Berire'nin kocasının köle olduğunu bizzat kendi dili ile ifade etmektedir.

2. Hadisin sonuna Urvenin ilave ettiği "Berire'nin kocası hür olsaydı (Rasûl-i Ekrem) onu muhayyer bırakmazdı" cümlesi de bunu ifâde etmektedir ve bu söz, bu hadise idrac edilmiştir. [\[319\]](#)

2234. ...Aişe (r.anha)'dan rivayet edildiğine göre demiştir ki; "Peygamber (s.a.) kocası bir köle iken (hürriyete kavuşan) Berire'yi (kocasından ayrılıp ayrılmamakta) muhayyer bırakmıştır." [\[320\]](#)

Açıklama

Bir köle ile evli iken hürriyetine kavuşan cârîye kocasından ayrılıp ayrılmamakta nikâhın lüzum şartlarından olan kefâet (denklik) şartı bozulmuş olur. Bu bakımdan kadın isterse, bu nikahı bozabilir. Mevzumuzu teşkil eden bu hadisin bazı tariklerinde bulunan Hz. Peygamber'in Hz. Berire'yi hürriyetine kavuşur-kavuşmaz huzuruna çağırıp kendisine muhayyer olduğunu bildirmesi [\[321\]](#) bu durumda olan bir cariye'nin hürriyetine kavuşur-kavuşmaz (fevrî olarak) muhayyerlik hakkını elde ettiğini ortaya koymaktadır. [\[322\]](#)

19-20. (Berire Hürriyetine Kavuştuğu Zaman) Kocasının Hür Olduğunu Söyleyenler

2235. ...Aişe (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre Berire hürriyetine kavuşturulduğu zaman, kocası hürmüş. Berire (kocasının nikahı altında kalıp kalmama hususunda) muhayyer bırakılmış, bunun üzerine,: "benim için şu kadar (imkan sağlamış bile) olsa (yine de) onunla birlikte olmayı arzu etmem" demiş. [\[323\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "Berire'nin kocası hür idi" ifâdesi Hz.Aişe'ye değil, bu hadisin râvilerinden el-Esved (b. Ye-zid)e aittir. [324]

Mevzumuzu teşkil eden bu Ebu Davud hadisi, hür bir kimse ile evli iken hürriyetine kavuşan bir cariyenin nikahını feshedip etmemekte muhayyer olduğunu söyleyen Hanefi uleması ile Hammâd b. Süleyman'ın delilini teşkil etmektedir. Bu görüşte olan ulemaya göre bir önceki babda yer alan hadislerde geçen Hz. Berire'nin kocasının köle olduğuna dair ifâdeler, Hz. Berire'nin evliliğinin ilk yıllarıyla ilgilidir. Onun hürriyetine kavuşmasına tekaddüm eden yıllarda kocası Muğis de hürriyetine kavuşmuştu. [325] İmam Mâlik ile İmam-Şâfiî, Ahmed ve cumhuru ulemaya göre ise hür bir kimseyle evli iken hürriyete kavuşan bir câriye, nikahı feshetmek hakkına sahip değildir. Çünkü aralarında nikahın lüzumu için şart olan denklik (kefâet) mevcuttur. Kadının zarara uğramak, horlanmak, ayıplanmak gibi bir duruma düşmesi sözkonusu değildir. Dolayısıyla bu durumda olan bir kadın muhayyer olamaz. Çünkü din, sebepsiz yere kimseye nikahı feshetme hakkını vermemektedir. [326]

Hafız tbn Hacer'e göre "Ebû Davud'un bu hadisinde geçen, Hz. Be-rire'nin kocasının hür olduğuna dair rivayetin, Hz. Aişe'ye ait olup olmadığı ihtilafıdır, İmam Ahmed'in ifadesinden bu rivayetin sadece el-Esved b. Yezid'e ait olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Abbas ve diğer râvilerin sahih rivayetleri ise Hz. Berire'nin kocasının köle olduğunu ifade etmektedir. Esasen Hz. Berîre'nin kocasının köle olduğunu rivayet eden râvilerin hepsi de Medinelidir. Bilindiği gibi Medine ulemasının hem rivayet hem de amel ettiği bir hadis en sağlam hadis kabul edilir. Binaenaleyh hür bir kimseyle evli iken hürriyetine kavuşan bir cariyenin nikahını feshedip etmemekte muhayyer olmadığını ifâde eden hadislerin1 sıhhatinde ittifak varsa da muhayyer olduğunu ifade eden hadislerin sıhhatinde ittifak değil, ihtilaf vardır. Bu durumda sıhhatinde ittifak bulunan hadislerin, ihtilafı hadislere tercih edilmesi gerekir. Hanefi uleması bu rivayetlerin arasını telife çalışmışlarsa da buna lüzum yoktur. Çünkü bilindiği gibi hadislerin arasını te'lif etmek, ancak hadislerin birini diğerine tercih etmek durumu olmadığı zaman söz konusudur. Burada ise uygulanması gereken usul tercih usûlüdür. Bu bakımdan cumhur hanefi ulemasının bu telifine itibar etmemişlerdir. [327]

Bu mevzuda Hattabî de Hz. Berîre'nin kocasının köle olduğunu ifâde eden 2233 ve 2234 numaralı hadisleri, onun hür olduğunu ifade eden ve mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerife tercih etmiştir. Gerekçesi ise, Hz. Aişe 2233 numaralı hadisi kendisinden rivayet eden Urve'nin teyzesi, 2234 numaralı hadisi rivayet eden el-Kasım'ın da halasıdır. Bilindiği gibi muzdarib hadislerden birini diğerine tercih edebilmek için râvilerin hadis aldıkları kişiye

olan yakınlıkları önem kazanır. Bu bir tercih sebebi olur. Bezlül-mechûd sahibi es-Sehârenfûrî de "Hadisler arasında asıl olan ihtilâftır. İhtilâf arızî bir durumdur. Binaenaleyh önce hadislerin arasının te'lifi yoluna gidilmelidir. Hadisin birini diğerine tercih ederek diğerinin terki yoluna gidilmemelidir. Hadisin birini diğerine tercih ederek, diğerini şâz ilan etmek, hadisler arasındaki ihtilâfı asıl, i'tilâfı ise arızî bir durum olarak kabul etmek mânâsına gelir" diyerek Hanefi ulemanın bu meseledeki tutumunu müdafaa etmektedir. [\[328\]](#)

20-21. Hürriyetine Kavuşan Bir Cariyenin Nikahını Feshetme Muhayyerliği Ne Kadar Sürer?

2236. ...Aişe (r.anha)dan rivayet edildiğine göre Berîre, Ebû Ahmed ailesinin bir kölesi olan Muğîs'in yanında (onun nikahlısı olarak) kalmakta iken hürriyetine kavuşturulmuş. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) onu muhayyer bırakmış ve ona (kocan) "Sana yaklaşacak olursa, muhayyerliğin kalmaz" buyurmuş. [\[329\]](#)

Açıklama

Burada Hz. Muğîs'in "Ebu Ahmed ailesinin bir kölesi" olduğu ifâde edilirken Tirmizî'nin rivayetinde Muğîre oğullarının kölesi olduğu ifâde edilmektedir. Hafız İbn Hacer'e göre senedi itibariyle Tirmizî'nin rivayeti daha sahihtir. [\[330\]](#)

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifin zahirinden "Bir köle ile evli iken hürriyetine kavuşan bir cariye, nikahını feshedip etmemekte muhayyer olduğu ve bu muhayyerliğin hürriyete kavuştuğu andan itibaren kocasının kendisiyle cinsi münâsebette bulunmasına kadar devam ettiği" anlaşılmaktadır. Nitekim İmam Mâlik ile İmam Ahmed, el-Evzai, ez-Zührî, Süleyman b.Yesar Nâfi ve Katâde de bu görüştedirler. Delilleri ise, mev-zumuzu teşkil eden Ebu Davud hadisiyle imam Ahmed'in rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir:

(tel-Hasen b. Amr b.Umeyye dedi ki Peygamber (s.a.)den hadis rivayet eden kimselerden işittiğime göre Rasûl-i Ekrem (şöyle) buyurmuş: "Hürriyetine kavuşan bir câriye, kocası kendisiyle cinsi münâsebette bulununcaya kadar nikahını feshetmekte muhayyerdur. Fakat kocası onunla cinsi münâsebette bulunacak olursa, (bir daha) muhayyerlik hakkı yoktur." [\[331\]](#)

Hanefi ulemasına göre ise bu muhayyerlik cariye hürriyetine kavuştuğu meclis devam ettiği sürece devam eder. Bu meclisin değişmesiyle muhayyerlik süresi sona erer.

Ayrıca cariye muhayyerlik süresi içerisinde kocasını seçmesiyle de bu muhayyerlik sona ermiş olur. Artık meclisin devam etmesi onun muhayyerlik hakkını geri getiremez. Bu mevzuda İmam Şafiî'den iki görüş rivayet edilmiştir:

1. Cârîye hürriyetine kavuştuğu andan itibaren üç gün muhayyerdir. Bu süre içerisinde isterse nikahını fesheder, isterse nikahının devamına karar verir.

2. Hürriyetine kavuştuğunu öğrendiği an muhayyerdir. O anda nikahı feshetme veya devam ettirme şıklarından birine karar verme durumundadır. Bu kararı vermeyecek olursa, muhayyerlik hakkını kaybeder. [\[332\]](#)

21-22 Köle Olan Karı-Koca Beraberce Hürriyetlerine Kavuşacak Olurlarsa Kadının Muhayyerlik Hakkı Var Mıdır?

2237. ...Aişe (r.anha)dan rivayet olunduğuna göre, kendisi (biri diğeriyle) evli (olan) iki kölesini hürriyete kavuşturmak istemiş de bunu Peygamber (s.a.)'e sormuş. (Hz. Peygamber de) ona, azad etmeye kadından önce erkekten başlamasını emretmiş. [\[333\]](#)

(Bu hadisin râvilerinden) Nasr (b. Ali) dedi ki: (Bu hadisi) Ebu Ali el-Hanefî, bana Ubeydullah'dan nakletti. [\[334\]](#)

Açıklama

Hiz. Peygamber Hiz. Aişe'ye kölelerinden önce erkeği sonra da kadını azad etmesini emretmiştir. Bu emir müstehaplık ifâde eder. Binaenaleyh kan-koca durumunda olan iki kölesini azat etmek isteyen bir kimsenin önce erkeği, ondan sonra onun karısını azad etmesi müstehaptır. Bu sıraya uymakla köle ile cârîye arasındaki nikahı feshten kurtarmış olur. Çünkü bilindiği gibi kadın kocasından önce hürriyete kavuşturulacak olursa nikahları fesholur. Fakat, erkeğin kadından önce hürriyete kavuşturulmasında nikahın bozulması söz konusu değildir.

Bu bakımdan Rasûl-i Ekrem efendimiz Hiz. Aişe'ye azad etmek istediği kölelerinden önce erkeği sonra da karısını hürriyete kavuşturmasını tavsiye etmiştir. Sindi'nin de ifâde ettiği gibi kan-koca durumunda olan iki kölenin ikisinin birden hürriyete kavuşturulmasıyla da nikahları korunmuş olursa da Rasûl-i Ekrem efendimiz erkeğin faziletine binaen onu kadına takdim etmiştir. [\[335\]](#)

22-23 (Gayri Müslim) Karı-Kocadan Birinin Müslüman Olması

2238. ...İbn Abbas'dan rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.) zamanında bir adam müslüman olup (Hz. Peygamberin huzuruna) gelmiş sonra müslüman olarak karısı da (çıkıp) gelmiş (adam):

Ey Allanın Rasûlü, bu da benimle beraber müslüman oldu, deyince (Hz. Peygamber) kadını ona iade etmiştir. [\[336\]](#)

Açıklama

Müşrik karı-koca birlikte müslüman olurlarsa eski nikahları geçerli olarak kalır. Neseben veya süt yoluyla kardeşlik gibi nikahı ibtal eden bir durum yoksa onların eski nikahları geçerli sayılır. Bu nikahın, şartlarına uygun olarak kıyılıp kıyılmadığını araştırma yoluna gidilmez. [\[337\]](#)

2239. ...İbn Abbas (r.a.)dan; demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) zamanında bir kadın müslüman olmuş da evlenmişti. İlk kocası Peygamber (s.a.)'e geldi ve;

Ey Allah'ın Rasûlü, ben müslüman olmuştum. (Bu da) benim müslüman olduğumu biliyordu (böyleyken gidip bir başkasıyla evlendi) dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) o kadını sonraki kocasından ayırıp ilk kocasına iade etti." [\[338\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki eğer müşrik karı-koca birlikte müslümanlığı kabul edecek olurlarsa eski nikahları geçerli olur. Yeniden bir nikah kıymak gerekmez. Karı-koca beraberce müslüman oldukları halde kadın gidip de bir başkasıyla evlenecek olursa, bu evlilik bâtil olduğundan geçersiz sayılır ve kadın yeni kocasından ayrılarak eski kocasına iade edilir. Müşrik karı-koca islâmiyeti zifafa girip cinsi münâsebette bulunduktan sonra kabul etmiş bile olsalar, yine de kadın yeni kocasından ayrılır ve eski kocasına iade edilir. Bu mevzuda ittifak vardır.

Hanbeli ulemâsından İbn Kudâme bu mevzuda şunları söylüyor: "Kan-kocadan birisi cinsi münâsebette bulunduktan sonra müslüman olduysa, bu mevzuda imam Ahmed'den iki görüş rivayet edilmiştir:

1. Kadının iddeti bitinceye kadar, kocası da müslüman olursa eski nikahlan geçerli olur. Fakat eğer bu iddet süresi içerisinde diğeri müslümanlığı kabul etmezse nikahlan sona erer. Dinlerinin ayrıldığı andan itibaren evlilik hayatlarının da sona erdiği kabul edilir. Dolayısıyla kadının yeniden evlenmek için yeniden bir iddet beklemesine de gerek kalmaz, ez-Zührî üe el-Leys, el-Evzaî, eş-Şâfiî, İshak ve îmanı Muhammed, bu görüştedirler:

2. Dinleri ayrıldığı andan itibaren nikahlan bozulmuş olur. Hasen, Tavus, İkrime ve Katâde bu görüştedirler.

Hanefî imamlarından imam Muhammed diyor ki, kadın müslüman olup kâfir olan kocası da islâm memleketinde olursa, önce kocasına islâmiyeti kabul etmesi teklif edilir. Eğer müslüman olursa kadın kendisinin karısıdır. Şayet koca müslümanlığı kabul etmeyip reddederse, kadın kendisinden alınır ve bu ayırma kesin boşanma hükmündedir. Ebu Hanife ve İbrahim en-Nehafnin görüşleri de budur. [\[339\]](#)

İmam Mâlik'e göre ise eğer erkek karısından önce müslüman olmuşsa karısına müslümanlık teklif eder, eğer kadın müslümanlığı kabul ederse eski nikahlan devam eder. Aksi takdirde nikahları fesh edilir. Eğer kadının nerede olduğu bilinmiyorsa, erkeğin islâmiyet! kabul ettiği anda nikah bozulmuş olur. Eğer kadın erkekten önce müslümanlığı kabul etmişse, eski nikah kadının iddeti sona erinceye kadar devam eder, iddet süresi sona erince nikah da sona erer.

Bir kadınla kocanın nikahlı oldukları malum iken, kadın nikahlarının bozulduğunu, erkek de aksini iddia etse, erkeğin sözüne itibar edilir. Kadının sözü ise reddedilir. Müşriklerden bir karı-kocanın ikisi birden müslüman olması halinde de hüküm böyledir. Bu mevzuda ulema görüş birliği içerisindeyler.

Eğer kadın kocasıyla zifaf olup cinsi münâsebette bulunduktan sonra müslüman olursa, iddet süresi bitinceye kadar bekler, eğer bu süre içerisinde kocası da müslüman olursa, eski nikahları devam eder. Aksi takdirde nikahları feshedilir. ez-Zührî ile Şafiî, Ahmed ve İshak bu görüştedirler. İmam Mâlik'e göre ise, "Eğer müşrik bir erkek müşrike olan karısından önce müslüman olursa, karısına müslüman olmayı teklif eder, eğer kabul ederse eski nikahları devam eder aksi takdirde nikâhları bozulur. Bu mevzuda Süfyân es-Sevrî de şunları söylüyor: "Eğer müşrike bir kadın, müşrik kocasından önce müslüman olursa kocasına müslümanlık teklif eder. Kocası bu teklifi kabul ederse eski nikahları devam eder, aksi takdirde nikahları feshedilir. Sözü geçen karı-koca dâr-ı islâmda olmaları şartıyla Hanefi uleması da Süfyan es-Sevrî'nin bu görüşünü savunmaktadırlar. Fakat kadın müslüman olur da kocası dâr-i harb'e kaçır giderse, aralarında din farkı bulunduğu için kadın ondan ayrılmış olur. Müşrik bir karı-koca dar-ı harbde iken kadın müsüman olur ve ikisi de orada kalmaya devam edip dar-ı İslama gelmezlerse, veya sadece birisi dar-ı islâma gelip diğeri yine dar-ı harbte yaşamaya devam ederse, kadının iddet süresi bitinceye kadar beklenir, bu süre içerisinde erkek müslüman olursa, o zaman karısına dönme hakkı vardır, aksi takdirde dönme imkânı yoktur. [\[340\]](#)

23-24. Karısından Sonra Müslüman Olan Bir Kimseye Karısı Ne Zaman Geri Verilir?

2240. ...İbn Abbas (r.a.)'den; demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) kızı Zeyneb'i Ebu'l-As b. er-Rebi'a önceki nikahı ile geri verdi, yeniden nikah kıymadı. [\[341\]](#)

(Râvi) Muhammed b. Amr bu hadisi, (Rasû-i Ekrem kızı Zey-nebi Ebu'l-As'a Hz. Zeyneb'in Medineye hicretinden) altı sene sonra geri verdi diye rivayet etti. el-Hasen b. Ali (ise, bu hadisi Rasûlullah Hz. Zeyneb'i müslüman hanımların müşriklerle evlenmesini yasaklayan âyetin inmesinden) "iki sene sonra (iade etti)" diye rivayet etti. [\[342\]](#)

Açıklama

Hz. Zeyneb, Hz. Muhammed'in kızlarının en büyüğü ve ilk evlâdıdır. Hz. Hatice'den dünyaya geldiği vakit Efendimiz henüz 30 yaşlarında idiler. Rasûlullah (s.a.) onu kendi teyze oğlu, yani Hz. Hatice'nin kızkardeşi Hâleh bint Huveylid'in oğlu Ebul-As b. Rabi ile evlendirmişlerdi. Ebu'l-As Lekî b. Rabi' Bedir savaşında müs-lümanlar tarafından esir edilmiş ve Hz. Zeyneb'in fidyе olarak gönderdiği gerdanlık karşılığında serbest bırakılmıştı. Lekit b.Rabi Mekke'ye dönünce Hz. Zeynebi serbest 'bırakarak! Medine'ye gönderdi.

Mekke'nin fethinden az önce kendisi de müslüman oldu. Musannif Ebu Davud'un Şeyhlerinden Muhammed b. Amr'in rivayetinde Rasûl-i Ekrem'in Hz. Zeyneb'i Ebul-As'a, Hz. Zeyneb'in Medine'ye hicretinden altı sene sonra gönderdiği ifade edilirken, el-Hasen b. Ali'nin rivayetinde müslüman kadınların müşriklerle evlenmesini yasaklayan "eğer onların (gerçekten) inanmış olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin" [\[343\]](#) âyetinin inmesinden iki sene sonra gönderdiği ifade edilmektedir. Bu iki ifadede çıkan netice aynıdır. Çünkü bu âyet-i kerime hicretin altıncı yılında Hudeybiye musâlahasından sonra nazil olmuştur. Bu âyetin nüzûluyle Hz. Ebu'l-As'ın müslümanlığa girişi arasında iki yıl vardır. Hz. Zeyneb'in Medine'ye dönmesinden Hz. Ebu'l-As'ın müslümanlığa girişi arasında ise, altı yıl vardır. Binaenaleyh bu iki rivayet arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. [\[344\]](#)

Bazı Hükümler

1. Eşlerin birinin islam ülkesinde diğerinin de küfür diyarında bulunması onların nikahına zarar vermez. Çünkü Rasûlullah (s.a.) kızı Zeyneb'i "ortak koşan erkeklerle de

inanıncaya kadar (kadınlarınızı) evlendirmeyin..."^[345] âyet-i kerîmesi inmeden önce evlendirmişti. Hz. Zeyneb müslüman olduktan sonra Bedir savaşını müteakib Medine'ye hicret etti. Hz. Ebu'l-As da Mekke'de kaldı. Fakat nikahlarına bir zarar gelmedi. Daha sonra Hz. Ebu'l-As da müslümanlığa girince, Rasûl-i Ekrem yeni bir nikaha lüzum görmeden Hz. Zeyneb'i ona iade etti.

2. Bir kadın kocasından önce müslüman olursa daha sonra kocası müslüman olunca yeni bir nikaha lüzum kalmadan onunla birleşebilir. Çünkü eski nikahları bakidir. Kadın müslüman olduktan sonra iddetini bekleyip bitirmiş bile olsa, durum yine aynıdır. Çünkü Hz. Zeyneb, Hz. Ebu'l-As'dan ayrılıp Medine'ye geldikten sonra altı sene beklemiş, ondan sonra yeniden bir nikâh kıyılmadan kocasına dönmüştü. Hz. Ali b. Ebi Talib ile İbrahim en-Nehaî, Hammâd b. Ebî Süleyman, ve zahiriye ulemasının bir kısmı bu görüştedirler. Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden Ebü Dâvud hadisidir.

Halef ve seleften ulemânın büyük çoğunluğuna göre karısı kendisinden önce müslüman olan bir kimse henüz karısının iddeti sona ermeden müslüman olursa yeni bir nikaha, mehre lüzum kalmadan eski nikahla karısına dönebilirse de iddeti bittikten sonra müslüman olursa, eski nikahla karısına dönemez. Onunla hayatını birleştirebilmesi için yeni bir nikah gerekir.

Delilleri ise, "Rasûlullah (s.a.) kızı Zeyneb'i (kendisinden sonra müslüman olan kocası) Ebu'l-As b. er-Rebî'e yeni mehir ve yeni nikah ile iade etti"^[346] hadisidir. Ancak Ahmed b. Hanbel bu hadis-i şerifi rivayet ettikten sonra şöyle demiştir;

"Bu hadis zayıftır, yahutta asılsızdır. Çünkü bu hadisin râvisi el-Haccac Amr b.Şuayb'den hadis işitmemiştir"^[347] İmam-Tirmizi'de bu hadis hakkında "bu hadisin senedinde bazı söylentiler vardır"^[348] demiştir.

Cumhuru ulemâya gelince, onlar da kendi görüşlerini şu şekilde savunmaktadırlar; Hz. Zeyneb'in kocasından ayrı kaldığı süre içerisinde id-detinin sona ermeden devam etmiş olması mümkündür. Çünkü bazı hastalıklardan dolayı bir kadının iddetinin yıllarca sürmesi olağandır. İbn Ha-cer'in beyânına göre bu mevzuda cumhurun görüşüne uygun olan izah tarzı şudur: "Hz. Peygamber'in, Hz. Zeyneb'i kocası Ebu'l-As'a yeniden nikah kıymaya lüzum görmeden iade ettiğini tesbit eden İbn Abbas hadisi (yani konumuzu teşkil eden hadis)'dir. Tirmîzi ve imam Ahmed'in rivayet ettiği Hz. Peygamberin Hz. Zeyneb'i kocasına yeni bir nikah ve mehirle iade ettiğini ifade eden hadise tercih edilir. Ancak Hz. Peygamber'in yeniden nikah kıymadan ve mehir tesbit etmeden Hz. Zeyneb'i kocasına i etmesinin sebebi onun iddetinin henüz sona ermemiş olmasıdır."^[349]

24-25. Dörtten Fazla Hanımla Ya Da İki Kız Kardeşle Evli İken Müslüman Olan Bir Kimsenin Durumu

2241. ...El-Hâris b. Kays'dan; demiştir ki: "Ben (nikahlım olarak) yanımda sekiz tane kadın varken müslüman olmuşum. Bunu Peygamber (s.a.)'e anlattım. Rasûlullah (s.a.);

"Bunlardan dördünü (kendine) seç (diğerlerini bırak)" buyurdu. [\[350\]](#)

Ebu Davud dedi ki: "Bize bu hadisi Ahmed b. İbrahim de Hü-seym'den (naklen) rivayet etti ve Ahmed b. İbrahim (bu hadisin senedinde zikredilen) el-Haris b. Kays'ın yerinde Kays B. el-Hâris (vardır senedin bu şekilde düzeltilmesi gerekir) dedi. Ahmed b. İbrahim, Kays b. el-Haris'i kasdederek: "Doğrusu budur" dedi. [\[351\]](#)

Açıklama

Müslümanlığı kabul etmeden önce dörtten fazla hanımla evli olan bir kimsenin müslüman olduktan sonra bunlardan dört tanesini seçip yanında bırakması, diğerlerini de terketmesi icabeder. Yanında bırakacağı hanımları seçerken uyması gereken herhangi bir kural yoktur. Bu hususta tamamen kendi arzusu ve istekleri doğrultusunda hareket eder. Bu hanımların tümünün nikahının bir anda kıyılmış olmasa o kimsenin tercih hakkına tesir etmediği gibi o hanımların birinin veya bir kaçının nikahının diğerlerinden önce kıyılmış olması da önemli değildir.

Hadisin senedinde bulunan el-Hadis b. Kays bazı rivayetlerde maktûb olarak Kays b. el-Hâris şeklinde geçmektedir. Musannif Ebu Davud'un da ifade ettiği gibi Ahmed b. İbrahim bu râvinin esas isminin Kays b*. el-Hâris olduğunu söylemiş ve Musannif da Ahmed b. İbrahim'in bu sözünü nakletmekle bu rivayeti tasvib ettiğini ifade etmek istemiştir. Nitekim İbn Hibbân da Ahmed b. İbrahim'in bu rivayetini esas alarak sözü geçen râvinin isminin Kays b. el-Haris olduğunu ve bu zatın Hz. Peygamberle sohbet ettiğini söylüyor. Fakat Hafız İbn Hacer, el-İsâbe isimli eserinde, bu zatın isminin el-Haris b. Kays olduğunu hadis ulemasının büyük çoğunluğunun da bu görüşü benimsediklerini, Buhâri, İbnu's-Seken gibi hadis ulemasının kesinlikle bu görüşü savunduklarını söylüyor. [\[352\]](#)

2242. ...(Önceki hadisin) manasını Ahmed b. İbrahim de Küfe kadısı Bekr b. Abdurrahman, İsa b. el Muhtar, İbn Ebî Leylâ, Humadsa b. eş-Şemerdel senediyle Kays b. el-Hâris'den rivayet etmiştir. [\[353\]](#)

Açıklama

Musannif Dâvud bu hadisi önceki hadisin sonunda geçen, "bu râvinin ismi el-Haris b. Kays değil, Kays b. el-Haris'dir" mânâsına gelen Ahmed b. İbrahim'in rivayetini takviye için nakletmiştir. Gerçi bu hadisi Ebu Davud'un naklettiği senetle Beyhakî de rivayet etmiş, fakat söz konusu râvinin Kays b. el-Haris değil, el-Haris b. Kays olduğunu ifâde etmiştir. [\[354\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kâfirlerin müslüman olmadan önceki nikahları müslüman olduktan sonra da geçerlidir. Çünkü Hz. Peygamber el-Haris b. Kays'ın müslüman olmadan önceki nikâhını müslüman olduktan sonra da geçerli kılmış, bu nikahın daha önce şartlarına uygun olarak kıyılıp kıyılmadığı üzerinde durmamıştır.

2. Müslümanlığa girmeden önce dörtten fazla hanımla evli bulunan bir kimsenin müslümanlığa girdikten sonra bunlardan dört tanesini kendine seçip diğerlerini bırakması icâbeder.

İmam Mâlik ile imam Şafiî, Ahmed, el-Leys, İshak, Hasen el-Basrî ve Muhammed b. el-Hasen bu görüştedirler. Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifle "onlardan dördünü (kendine) seç diğerlerini de terket" [\[355\]](#) mealindeki hadis-i şeriftir.

İmam Ebu Hanife ile Ebu Yusuf, es-Sevrî, el-Evzaî ve ez-Zührî'ye göre ise, bir kimsenin müslümanlığı kabul etmeden önce İslama aykırı olarak kıyılan nikahı müslümanlığı kabul ettikten sonra geçerli olamaz. Eğer bir kimse dörtten fazla kadınla evliyken müslümanlığı kabul edecek olursa, bu kimse ilk önce nikahlamış olduğu dört kadını yanında tutup diğerlerinden ayrılır. Eğer hanımlarının hepsini bir anda nikahlamış idiye hanımlarının hepsinin nikahı bâtil olur.

3. Bir kimsenin dört kadından fazlasını nikahı altında bulundurması caiz değildir. Halef ve seleften ulemanın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Delilleri ise "... kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın.. " [\[356\]](#) mealindeki âyet-i kerimedir. [\[357\]](#)

2243. ...ed-Dahhâk b. Feyrûz, babası (Feyrûz)'dan; demiştir ki: (Ben Rasûl-i Ekreme hitaben):

Ey Allanın Rasulü, ben nikahımda iki kızkardeş varken müslüman oldum, dedim de (Rasûl-i Ekrem de);

"Onlardan istediğin birini boşa!" buyurdu. [\[358\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif bir kimsenin iki kızkardeşi nikahı altında bulundurmasının haram olduğunu ifade etmektedir. Nitekim "... ve iki kız kardeşi bir arada almanız da size haram kılındı.." [\[359\]](#)

mealindeki âyet-i kerîme de bunu ifade etmektedir. Bu bakımdan ulema bir kimsenin iki kız kardeşi birden nikahı altında bulundurmasının haram olduğunda icma etmişlerdir.

Eğer bir kimse iki kız kardeşle birlikte evliyken müslümanlığı kabul edecek olursa, onlardan beğendiği birini kendisine seçip diğerini de terketmesi icâbeder. Bunlardan birinin daha önce veya daha sonra nikahlanmış olması seçmede ona bir öncelik hakkı tanımadığı gibi her ikisinin bir anda nikahlanmış olması da erkeğin tercih hakkını etkilemez. İmam Mâlik ile Şafiî, Ahmed, el-Hasen el-Evzaî ve İshak da bu görüştedirler. Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden hadistir.

İmam Ebu Hânife ile Ebû Yusuf, es-Sevri ve bazı kimselere göre ise, "Eğer bu kimse iki kızkardeşe ikisine birden bir nikah kıyarak evlenmişse o kimsenin müslüman olmasıyla ikisinin birden nikahları bâtil olur, fakat onlarla ayrı ayrı zamanlarda kıydığı iki nikahla evlenmişse ilk evlendiği kadının nikahı devam eder, ikincinin nikahı bâtil olur. Binaenaleyh onlardan ilk evlendiğini yanında tutup ikinciye bırakması icâbeder." [\[360\]](#)

25-26. Anne Babadan Biri Müslüman Olunca Çocuk Hangisinin Yanında Kalır?

2244. ...Râfi b. Sinan'dan rivayet olunduğuna göre kendisi müslüman olmuş, karısı ise müslüman olmayı kabul etmemiş ve|(ha-nımı)ı Peygamber (s.a.)'e gelip;

(Bu) benim kızım (olmaya daha lâayık)dır. (Çünkü o) sütten kesilmiş ya da öyle sayılabilecek (yaşta küçük bir kız)dır, demiş. Râfi de:

(Bu) benim kızımdır, demiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) Rafi'a;

"Sen bir köşeye otur", hanımına da "Sen de bir köşeye otur" buyurmuş. Kızcağızı da aralarına oturtmuş. Sonra;

"Onu çağırın!" (bakalım) buyurmuş. (Her ikisi de çocuğu yanlarına çağırmaya başlamışlar). Kız önce annesine yönelmiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.);

"Ey Allahım onu (doğruya) ilet" diye dua etmiş ve çocuk, babasına (gitmek için) yönelmiş. (Babası da) onu (tutup) almış. [\[361\]](#)

Açıklama

Kendisi müslüman olduğu halde karısı müslümanlığı kabul etmeyen kimsenin o kadından dünyaya gelmiş bir çocuğu varsa, bu çocuğu annesine teslim etmek caizse de müslüman olduğu için babasına teslim etmek daha evlâdır. Karı kocadan birinin kâfir olması hâlinde çocuğun bunlardan müslüman olana teslimi tercih edilir. Hanefi ulemasıyla Ebu Sevr ve Maliki ulemâsından İbnu'l-Kâsım bu görüştedirler. Delilleri bu hadis-i şeriftir.

İmam Malik ile Şâfî ve Ahmed'e göre ise, küçük bir çocuğu kâfir bir anne veya babanın velayetine teslim etmek asla caiz değildir. Çünkü Allah teâlâ Kur'an-ı Keriminde "ve Allah müzminlere karşı kâfirlere asla yol vermeyecektir"^[362] buyurmuştur. Çünkü kâfir çocuğu dininden döndürür, bu ise çocuğa yapılabilecek zararların en büyüğüdür. Bu görüşte olan ulemâyâ göre, çocuğun kâfir olan annesine ya da kâfir olan babasına tesliminin caiz olduğunu ifâde eden ve konumuzu teşkil eden hadis-i şerif muzdaribdir. Her ne kadar bu hadisi Nesaî ile İbn Mace de rivayet etmişlerse de Sindî "bu hadisin senedi zayıftır", Darekutnî, "bu hadisin râvile-rinden Abdulhamid b. Seleme, onun babası ve dedesinin kimlikleri meçhuldür diyerek bu rivayetlerin hükme mesned olma niteliğinden yoksun, zayıf rivayetler olduğunu ifâde etmiştir."^[363]

Aksi görüşü savunan Hanefi ulemasına göre bu mevzuda gelen hadislerin birini diğerine tercih imkanı vermeyecek şekilde ve biri diğerinden farklı olarak rivayet edilmiş olması bu olayın ayrı ayrı zamanlarda farklı şekillerde tekerrür ettiğini gösterir ki bu durumda hadislerde ızdırap bulunduğundan bahsedilemez. Binaenaleyh her ne kadar çocuğu anne ve babasından müslüman olana vermek daha iyiye de kâfir olanına vermek de caizdir. Bu meseleyi ileride ayrıntılı olarak ele alacağız inşallah.^[364]

26-27. Lian

Lian: Lügate lanet kökünden lâane fiilinin masdarı olup kovmak ve uzaklaştırmak anlamına gelir. Nitekim "kıyamete kadar lanetim senin üzerindedir."^[365] âyet-i kerimesinde "la'net" kelimesi bu mânâda kullanılmıştır.

Dini bir terim olarak liân, şehâdet ehlinden olan bir kocanın yine şehâdet ehlinden olan karısına zina isnad edip ya da şahid bulunmaması hâlinde hâkim ve bir cemaat huzurunda erkek ile kadının özel nitelikteki lânetleşmeleridir. Lânetleşme şöyle icra edilir:

Karı-kocadan her biri dörder defa Allah (c.c.)'a yemin ederek kendisinin doğru ve eşinin yalancı olduğunu söyler. Beşinci de ise, kendisinin yalan ve eşinin de doğru söylemiş olması hâlinde Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ister. Lânetleşmenin bu şekilde

sona ermesiyle hâkim onları ayırır ve bu bir bâin talak sayılır. Hanefi imamlarından imam Züfer'e göre ise, hâkimin tefrikına lüzum kalmadan eşler ebedî olarak ayrılmış olurlar.

Bu meseleyi 2250 numaralı hadisin şerhinde tekrar ele alacağız. [\[366\]](#)

2245. ...Sehl b. Sa'd es-Sâidî dedi ki; Uveymir b. Eşkar el-Aclânî, Asım b. Adiyî'e gelerek;

Ey Âsim, karısını (yabancı) bir erkekle yakalayan adam hakkında görüşün nedir? O, onu (zaniyi) öldürecek, siz de onu mu öl-düreceksiniz?! yoksa nasıl hareket edecek? Ey Asım, bunu benim için Rasûlullah (s.a.)'e soruver, dedi. Asım da (bunu) Rasûlullah (s.a.)'e sorunca, Rasûlullah Sallâllahu aleyhi ve sellem (bu) suallerden hoşlanmadı ve (bu şekilde sorular sormayı) ayıpladı. Hatta Rasûlullah (s.a.)'den işittikleri Asım'ın ağrına gitti. Asım evine dönünce Uveymir onun yanına gelip;

Ey Asım, Rasûlullah (s.a.) sana ne cevâp verdi? dedi. Asım da;

Sen bana hayır getirmedi. Rasûlullah (s.a.) sorduğum meseleden hoşlanmadı deyince Uveymir;

Allah'a yemîn olsun ki bunu ona sormaktan vazgeçmeyeceğim, karşılığını verdi. Derken Uveymir kalkıp halk arasında bulunan Rasûlullah (s.a.)'in yanına geldi ve;

Ey Allah'ın Rasûlü, ne buyurursun, bir adam karısının yanında birini bulursa, onu öldürür siz de kendisini mi öldürürsünüz, yoksa ne yapar? diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah salâllahu aleyhi ve sellem;

"Senin ve hanımın hakkında Kur'an âyeti indirildi git onu getir." buyurdu. Sehl dedi ki: "Ben halk ile birlikte Rasûlullah (s.a.)'in yanında iken onlar da lânetleştiler." (lânetleşmeyi) bitirdikleri zaman Uveymir;

Ey Allah'ın Rasûlü, eğer ben onu (nikâhım altında) tutacak olursam, onun hakkında yalan söylemiş duruma düşerim, dedi ve daha Rasûlullah ona (hanımını boşaması için) emir vermeden önce onu üç (talâkla) boşadı. [\[367\]](#)

İbn Şihâb; "Artık bu, liân yapanların âdeti olmuştur," dedi. [\[368\]](#)

Açıklama

"Liân yapan karı-koca Allah'ın rahmetinden yahut birbirlerinden uzaklaştıkları ve liân yapan erkek beşinci defa da kendine lanet ettiği için bu fiîle liân ismi verilmiştir. 'Namaza bazan rüku' ve sücûd denildiği gibi burada da cüz'ü zikirle küll kastedilmiştir.

Liânın şer'i mânâsı Hanefîlere göre; Lanetle beraber yeminlerle te'kîd olunan şehâdetlerdir. Liân için şehâdete ehil olmak şarttır. Binâenaleyh liân ancak hür, âkil, baliğ ve kendilerine kazif haddi vurulmamış iki müs-lüman arasında cereyan eder.

Eimme-i selâse yâni imâm Mâlik, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel liânı, şehâdet lâfzı ile te'kîd edilen yemînler, diye tarif etmişlerdir. Onlarca liân-da şehâdete değil, yemîne ehil olmak şarttır. Bu halde müslüman bir erkekle kâfir olan karısı arasında liân cereyan ettiği gibi, kâfir olan karı-koca arasında da liân yapılabilir.

Nevevî'nin beyânına göre ulemâ: "Liânla Kasâme'den başka müteaddit defa yapılan yemîn yoktur. Davacıya da yalnız bu iki yerde yemîn verdirilir" demişlerdir. Liânın hikmeti, şartları, sebebi, rüknü ve hükmü vardır.

Hikmeti: Nesebi korumak ve kadına teveccüh eden kötü ithamı def etmek gibi şeylerdir.

Şartları: Hanefîlere göre nikâh-ı sahîh ile evli bulunmak, erkeğin iddiasını isbât için beyine getirememesi kadının inkârı ve liân talebi, kadının namuslu olması, akıl, islâm, bulûğ, hürriyet, dilsiz olmamak, kazif sebebiyle hadd vurulmuş olmamak ve karı-kocanın islâm diyarında bulunmalarındır. Diğer mezheplere göre islâm ve hürriyet şart değildir.

Sebebi; Kaziftir. Kazf: Namuslu bir kadına zînâ isnadında bulunmaktır. Bunun cezası hür için seksen, köle için kırk dayaktır. Zinayı kendi karısına isnâd edip de beyine getiremeyen yalancı erkek hakkında hadd-i kazif (yâni kazif cezası, dayak) yerine liân meşru' olmuştur. Liân yalancı zevce hakkında zînâ cezası yerine geçer.

Rüknü: Liândan sonra cinsî münâsebetin haram olmasıdır.

Liân; kitâb, sünnet ve icma-ı ümmetle sabittir. Kitabdan delili; "Kanlarına iftira atıp da kendilerinden başka şahidleri bulunmayanlardan her-birinin şehâdeti, Kendinin hakîkaten doğru söyleyenlerden olduğuna dört defa Allah'a şehâdet getirmesidir.. Kadından da azabı kocasının hakîkaten yalancılardan olduğuna dört defa Allah'a şehâdetinde bulunması, beşincide; Eğer kocası doğru söyleyenlerdense Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını söylemesi defeder."[\[369\]](#) âyetleridir. Kaadî İyâz liân kıssasının hicretin dokuzuncu yılı şa'bân ayında vuku' bulduğunu İbn Cerîriet-Taberî'den nakletmiştir. Sünnetten delili: Babımızın hadîsleridir. Liânın sıhhatine ulemâ icma' etmişlerdir."[\[370\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir kimse başına gelen yüz kızartıcı bir işin hükmünü ulemaya sormak mecburiyetinde kaldığı zaman onu bizzat kendisi sormalı, başka birini aracı etmemelidir. Sırrını muhafazası bakımından ihtiyata uygun olan budur.

Rasûl-i Ekrem Efendimiz, vereceği hükümlerin Allah tarafından kanunlaştırılacağı ve

dolayısıyla ümmetin üzerine yeni sorumluluklar getireceği korkusuyla kendisine fazla soru sorulmasını arzu etmezdi. Bu bakımdan seleften bir cemaat bir kimsenin henüz kendi başına gelmeyen bir meselede soru sormasını mekruh saymışlardır. Fakat ulemânın büyük çoğunluğu aksi görüştedirler. Çünkü Ashâb-ı kirâm'ın, hakkında vahiy bulunmayan pek çok meseleleri Rasûl-i Ekrem'e sordukları tarihî bir gerçektir.

2. Bir âlimin kendisine sorulan bir soruya cevâp vermektan kaçınması o sorunun cevâbını öğrenmek için o âlime soru sormakta isrâr etmeye mânı olmaz. Bir çaresini bulup o meseleyi tekrar o ilim adamına sormakta bir sakınca yoktur.

3. Bir kimse evinde öldürdüğü bir erkeği, karısıyla zînâ ederken yakaladığı için öldürdüğünü iddia etse, bu iddiası kabul edilmez. Çünkü eğer bu iddia kabul edilecek olursa, o zaman herkes öldürmek istediği kimseyi evine çekip öldürür ve ona zînâ isnâd ederek kendisini kurtarma yoluna gider. Böylece pek çok kimsenin kanı heder olur. Şafî ulemâsından Nevevî'nin beyânına göre bir kimseyi evinde öldürüp de zînâ ederken yakaladığı için öldürdüğünü iddia eden bir kimsenin kısas edilip edilmemesi hakkında ulemâ ihtilâf etmişlerdir. Cumhura göre bu kimsenin iddiası kabul edilmez. Kısas yapılır, ancak zînâyı dört erkek, âdil şahitle isbât eder, öldürülen şahıs da evli olursa, yahut ölenin mirasçıları itirafta bulunurlarsa, kısas lâzım gelmez. Bu mesele Allah ile öldüren arasında gizli kalmışsa, katil sözünde doğru olmak şartıyla kendisine hiçbir manevî sorumluluk terettüb etmez. Doğrusu da budur. [\[371\]](#)

4. İki zarardan hafif olanı ağır olana tercîh etmek gerekir. Binâenaleyh kıskançlığın sevkedeceği kati fîline sabrın zorluğu ve acılığı tercîh edilir. Çünkü her ne kadar sabır zor ve acı ise de kıskançlığın şevkiyle adam öldürmenin getireceği zarar daha büyüktür. Allah teâlâ insanları, bu gibi zararlı kadınların şerrinden kurtarmak için talâkı ve Hânı meşru' kılmıştır.

5. Liân meşru' kılınmıştır. Liân vâcib, mekruh ve haram olmak üzere üç kısma ayrılır:

a. Adam karısını zînâ halinde yakalar veya kadın zînâ ettiğini itiraf ederse ve zînâ olayı adamın karısına hiç yaklaşmadığı bir temizlik döneminde vukua gelmişse ve adam bu iddiasından sonra da karısına hiç yaklaşmadığı halde kadın hâmile çıkarsa, adamın bu çocuğun kendisine âit olmadığını isbât etmek için liân yoluna başvurması üzerine vâcib olur.

b. Bir kimse, kendi hanımının yanma, yabancı bir kimsenin girdiğini görür ve zann-ı galibi ile onunla zînâ ettiğine inanırsa, o zaman liân yoluna başvurması kerahetle caizdir. Liân yoluna başvurmaması daha iyi olur. Çünkü liân yoluna başvurmadığı takdirde sırrını ifşa etmemiş olur. Binâenaleyh bu durumda liân yolunu değil, talâk yolunu tercîh etmesi daha iyi olur.

c. Bu iki durum dışında liân yoluna başvurmaksa haramdır. Karısının zina ettiği dedikodusu yaygınlaşan bir kimsenin liân yapmasının caiz olup olmadığı meselesinde Şafî ulemâsıyla imâm Ahmed'den iki görüş rivayet edilmiştir¹.

6. Liân hükümet reisinin veya hakîmin huzurunda ve onların emriyle yapılır. Kan-koca kendi arzu ettikleri bir kimsenin huzurunda liân yaparlarsa bu liân geçerli olamaz. Çünkü liân şiddetli bir cezadır. Bu şiddetin gerçekleşmesi hâkimin bulunmasıyla olur. Nevevî liânın üç şekilde yâni zaman, mekân ve kalabalık unsurlarıyla şiddetlendirildiğini söyler. Zaman itibariyle şiddetli İiân ikindiden sonra yapılandır. Mekândan murâd; O yerin en şerefli mevkiîdir. Kalabalığın en azı dört kişidir. Yine Nevevî: "şu şiddetli hev'ilerin vâcib mi yoksa müstehâb mı olduğunda ulemâmız arasında hilaf vardır; esah olan kavle göre müstehâbdır" demektedir.

7. Ebû Hanîfe'ye göre mücerred Hânla ayrılma tahakkuk etmez. Karı ile kocanın birbirlerinden ayrılmaları hakimin hükmü ile olur. Çünkü bir rivayette "Onu boşa!" buyurulduğu gibi, babımız rivayetlerinin birinde de "sonra onların aralarını ayırdı" denilmektedir. Mamafih Hânla kadının cimâi haram olur. Sevrî ile İmâm Ahmed'in mezhepleri de budur. Mâlikîlerden bu hususta dört kavil rivayet olunur:

Birinci kavle göre, ayrılma ancak karı-kocanın beraberce lânetleşme-Ieriyle tahakkuk eder.

İkinci kavil İmâm Mâlik'in "el-Muvatta'" adlı eserindeki sözünün zahiridir. Bu kavle göre ayrılık erkeğin Hânı ile olur. Mezkûr kavli Asbâğ rivayet etmiştir.

Üçüncü kavil Mâlikîlerden Sahnûn' undur. Buna göre ayrılık, kadın Hâna yanaşmazsa kocasının Hânı ile olur.

Dördüncü kavle göre kadın Hân yaparsa, ayrılık kocasının liânıyla tamam olur. Mâlikîlerden Ebû'l-Kâsim buna kail olmuştur. Hâsılı İmâm Mâlik'in mezhebine göre karı ile kocanın ayrılmaları hâkimin hükmüne bağlı olmadığı gibi, erkeğin boşaması da şart değildir. Leys, Evzâî, Ebû Ubeyd ve Hanefîlerden İmâm Züfer'in mezhepleri de budur.

İmâm Şafiî'ye göre ayrılık erkeğin liânıyla olur. Anlaşıyor ki: İmâm-ı Azam, Sevrî, Evzâî, Leys, İmâm Şafiî, İmâm Mâlik, İmâm Ahmed, İs-hâk, Ebü Ubeyd ve Ebû Sevr liânın hükmü ve sünneti karı ile kocanın birbirinden ayrılması olduğunda ittifak etmişlerdir. Yalnız bu ayrılığın Hânla mı, yoksa hakimin hükmüyle mi tahakkuk edeceğinde ihtilâf olunmuştur. Medîne, Mekke, Küfe, Şam ve Mısır ulemâsının mezhepleri de budur.

Osman el-Bettî ile Basralı bâzı ulemâ; "Erkek boşamadıkca Hân, nikâhın sıhhatinden bir şey eksiltmez, ama boşaması daha münâsibdir," demişlerdir. Bu kavli İbn Cerîr, Ebû's-Sa'sa', Câbir b. Zeyd'den de rivayet etmiştir.

Liânla vuku' bulan ayrılığın fesih mi yoksa boşama mı sayılacağı da ihtilâflıdır. İbrahim en-Nehâî, İmâm Â'zâm ve Saîd b. el-Müseyyeb bir taiâk olduğuna kaildirler. İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî'ye göre feshtir.

Cumhûr-i ulemâya göre Hân yapan karı-koca bir daha ebediyen bir araya gelemezler. Yalnız Hândan sonra erkek yalan söylediğini itiraf ederse, karısını tekrar alıp alamayacağına ihtilâf etmişlerdir. İmâm A'zâm'a göre nikâhı haram kılan mânâ ortadan

kalktığı için tekrar evlenebilirler. İmâm Mâlik, Şafiî ve diğer ulemâ ebediyyen bir araya gelemeyeceklerine kail olmuşlardır. [\[372\]](#)

8. Alim evinde aranır, sokakta veya câmicre tesadüf için beklenmez.

9. Hüküm zahire göre verilir. Bâtını Allah bilir.

10. Bir defada üç talak vermek caizdir ve geçerlidir.

11. Liâm mescidde yapılması müstehabdır. [\[373\]](#)

2246. ...Abbâs b. SehFin babası Sehl'den rivayet olduğuna göre, Peygamber (s.a.)

Asım b. Adiyy'e hitaben; "hanımını, doğuruncaya kadar yanında tut." buyurmuştur. [\[374\]](#)

Açıklama

Bir önceki hadîs-i şerifte karısına zîna isnâd ettiği ifâde edilen Uveymir, Hz. Peygamber'in emriyle karısıyla Hân

yaptıktan sonra Rasûl-i Ekrem Efendimiz, bu kadını Asım b. Adiyy'e teslim ederek, "bu kadın çocuğunu dünyaya getirinceye kadar senin yanında kalsın," buyurmuştur. Rasûl-i ekrem'in bu kadını Asım'a teslim etmesinin sebebi Hz. Asım'ın kendi kavminin reisi olmasındandır. Ayrıca söz konusu kadının Hz. Asım'ın kızı veya kardeşinin kızı olduğu da rivayet olunmuştur.

Rasûl-i Ekrem'in bu sözünden, Hz. Uveymir'in liân yaptığı ve karısının o esnada hâmile olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim şu hadîs-i şerif de bu gerçeği te'yîd etmektedir:

"Rasûlullah (s.a.) Aclanlı kan-koca arasında liân yaptırdı. O sırada kadın hamileydi." [\[375\]](#)

Netice olarak şu hükme varmak mümkündür: Hâmile bir kadına Hân yapmak caizdir.

Bu hadîs-i şerîf, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde şu mânâyâ gelen kelimelerle rivayet olunmuştur; Peygamber (s.a.) Asım b. Adiyy'e; "bu kadını al, doğuruncaya kadar senin yanında (dursun) eğer, kırmızı tenli bir çocuk dünyaya getirirse babası Uveymir'e aittir, yok eğer kıvırcık saçlı siyah dilli bir çocuk dünyaya getirirse, İbnu el-Salınıya'ya aittir" buyurdu. Çocuk dünyaya gelince bir de ne göreyim başı kuzu derisi gibi kıvırcık kıvırcık saç sonra yanaklarına baktım Arabistan kirazı gibi kırmızıydı. Dili ise hurma gibi siyahtı.

Bunun üzerine "Rasûlullah doğru söylemiştir" demekten kendimi alamadım." [\[376\]](#)

2247. ... Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den; demiştir ki: "Ben (Uveymir ile hanımının) Hânlarında bulundum. O zaman ben onbeş yaşında bir çocuk idim."

(Râvî Yunus hadîsin bundan sonraki kısmında bir önceki) hadîsi (SehTden naklen) rivayet etti ve bu rivayetinde (bir önceki hadîsten fazla olarak) şunları nakletti: "Sonra kadın (evinden) hâmile olarak çıktı ve çocuk annesine nisbet edildi."[\[377\]](#)

Açıklama

Hafız İbn Hacer'in tahkikine göre Uveymir'in karısına liân yapması hicretin onuncu yılının Şa'bân ayında vukua gelmiştir.[\[378\]](#)

Liândan sonra çocuk Uveymir'e değil, annesine nisbet edilmiştir. Nitekim 2248 numaralı hadîs-i şerîf de bu gerçeği te'yîd etmektedir. Çünkü liândan sonra bu çocuğu kadının eski kocasına nisbet etmek mümkün olamayacağı gibi zînâ isnâd edilen erkeğe isnâd etmek de caiz değildir. Zira Rasûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.): "Zina eden için recin vardır."[\[379\]](#) buyurmuştur.[\[380\]](#)

Bazı Hükümler

1. Lianın mü'minlerden oluşan bir cemaat huzurunda yapılması mustehabdır.
2. Kadının hâmile olması Hâna mani değildir.
3. Liândan sonra doğacak çocuk annesine nisbet edilir.[\[381\]](#)

2248. ...Sehl b. Sa'd Hân yapan kan-koca hakkında; Peygamber sallâllahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu" demiştir:

Şu kadım gözetleyiniz, eğer gözlerinin siyahı çok siyah, beyazı da çok beyaz, iri kalçalı bir çocuk dünyaya getirirse (Uveymir'in) ancak doğru söylemiş olduğuna kanaat getiririm. Fakat keler gibi kızılca (çocuk) doğurursa ancak (Uveymir'in) yalan söylemiş olduğuna hükmederim." (Râvî Sehl) dedi ki: (kadın) çocuğu arzu edilmeyen şekilde (zînâ isnadını doğrulayıcı bir surette) dünyaya getirdi.[\[382\]](#)

Açıklama

Daha önce tercümesini sunduğumuz 2245 numaralı hadîsin şerhinde de açıkladığımız gibi Hz. Uveymir karısına zînâ isnadında bulunduğu için, Rasûl-i Ekrem Efendimiz onları Hâna davet etmişti ve liândan sonra kan-koca birbirlerinden ayrılmışlardı. Daha sonra Rasûl-i Ekrem Efendimiz metinde ifâde edildiği şekilde doğacak çocuğun hangi vasıfta doğarsa Hz. Uveymir'e âit, hangi vasıfta doğunca da zînâ mahsûlü olacağını açıklamış, neticede doğan çocuğun Rasûl-i Ekrem'in açıklamasına uygun olarak veled-i zînâ olduğu ortaya çıkmıştı.

Hadis sarihlerinin açıklamasına göre .Hz. Uveymir'in karısının ismi Havle, zînâ ettiği iddia edilen şahsın ismi ise, Şerik b. Sahmâ'dır. Bu adamın Hilâl b. Umeyye ismindeki zâtın karısı ile de zînâ ettiği rivayet olunmuştur. [\[383\]](#)

2249. ...Sehl b. Sa'd es-Saîdî'den (Uveymir ve hanımı ile ilgili olay hakkında) şöyle dediği de nakledilmiştir. (Doğan çocuğu kastederek) "O annesine nisbet edildi ve (İbn Havle diye) çağrıldı." [\[384\]](#)

2250. ...(Hz. Uveymir ile karısı arasında geçen İiân mevzûsun-da) Sehl b. Sa'd'dân (bir başka Taber daha rivayet olunmuştur.) Bu haberde (Sehl şunları) rivayet etmiştir; (Hz. Uveymir) karısını Rasûlullah (s.a.)'in huzurunda üç talâkla boşadı. Rasûlullah (s.a.) de bu (talaklar)'i geçerli kıldı. Peygamber (s.a.)'in huzurunda yapılan (bir iş tasvîb görünce) sünnet (olur) idi.

Sehl dedi ki: "Ben Peygamber (s.a.)in yanında bu olaya şahîd oldum. (Bu olaydan) sonra İiân yapan karı-kocanın bir daha birleşmemek üzere ayrılmaları sünnet oldu." [\[385\]](#)

Açıklama

2249 numaralı hadîs Buhârî'nin Saliîh'inde şu mânâya gelen lâfızlarla rivayet edilmiştir: "Sehl b. Sa'd es-Sâidî (r.a.)'den rivayete göre (Aclân oğullarından) Uveymir, Benî Aclân'ın ulusu olan Asım b. Adiy'e gelerek:

Siz ne dersiniz? Bir kimse karısıyla beraber bir kişiyi (zînâ üzerine) bulsa, kadının kocası zâniyi öldürmeli, siz de onu (kisas yaparak) öldür-meli misiniz? Yoksa bu kimse ne yapmalı? (Bu halde zevç, dört şâhid getirmeye gitse zâni işini görüp savuşacaktır, sükût etse namusa taallûk eden bir şeye sükût etmiş olacaktır) Lütfen bu müşkil meseleyi bir

kere Rasûlullah (s.a.)'a benim için bir sorsanız, der. Bunun üzerine Âsim Ra-sûlullah'a gelip, Yâ Rasûlallah! diye (söze başlayıp Hz. Uveymir'in sorulmasını istediği meseleyi) arzetti. Fakat Rasûl-i Ekrem bu sorulardan hoş-lanmayıp onları ayıpladı. Sonra Uveymir Asım b. Adiy'e,

Rasûlullah ne buyurdu diye sordu. O da;

Rasûl-i Ekrem böyle meseleleri çirkin gördü ve ayıpladı, diye cevâp verdi. Bunun üzerine Uveymir;

Vallahi hiç çekinmem, bunu kendim Rasûlullah'a sorarım dedi ve gidip;

Yâ Rasûlallah! Bir kimse karısıyla beraber bir kişiyi (zînâ üzerinde) bulsa kadının zevci zâniyi öldürmeli, sonra siz de (kısâsen) onu öldürmeli misiniz? Yoksa bu adam ne yapmalı? diye sordu. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem:

"Ey Uveymir senin ve karının hakkında Allah teâlâ kur an (âyeti) gönderdi, dedi ve bu karı-kocaya Allah teâlânın Kur'ân'da ta'lim ettiği veçhile niûlâne etmelerini emreyledi. İlk önce erkek karısına karşı lanetle yemîn etti (sonra da kadın kocasına karşı yemîn etti) sonra Uveymir:

Yâ Rasûlallah! Bu kadını nikâhımda tutarsam ona zulmetmiş olurum, deyip kadını boşadı. Ve Uveymir ile karısının bu vak'asından sonra lânetleşen çiftlerin kocanın talâkıyla ayrılmaları âdet oldu. Sonra Rasûlullah mecliste hazır bulunanlara,

"Bakınız! Eğer bu kadın, vücûdu siyah, gözlerinin siyahı koyu, kalçaları iri, baldırları kaba kıyafette bir çocuk getirirse muhakkak ben Uveymir'in bu kadına zînâ isnadında doğru olduğunu sanırım. Eğer kadın keler cinsinden kızılca kurt gibi kızıl bir çocuk doğurursa bu defa da ben şüphesiz kadına bühtan ve iftira ettiğini sanırım," buyurdu. Sonra çocuk Rasûlullâh'ın Uveymir'i tasdik yollu tasvir ettiği şekilde doğdu ve bu cihetle çocuk anası (Havle kadı)na nisbet ed(ilerek "bn Havle" diye çağır)ıldı. [\[386\]](#)

2250 numaralı, hadîsin zahiri, Hândan sonra eşler arasında talâk vâki' olmadığına, binâenaleyh Hân yapan eşlerin eski nikâhlarının devam ettiğine, bunların ayrılabilmeleri için kocanın talâk vermesi gerektiğine delâlet etmektedir. Söz konusu hadîste geçen Uveymir karısını Rasûlullah'm huzurunda üç talâkla boşadı Rasûlullah (s.a.) da bu talâkları geçerli kıldı," cümlesi bunu ifâde etmektedir. Nitekim Osman el-Betti de bu hadise dayanarak Hânla nikâhın feshedilmiş olmayacağını söylemiştir. Hafız İbn Ha-cer'in beyânına göre, "Eşler Hân yaptıktan sonra kocanın ayrıca bir de talâk vermesi Kur'an-ı Kerîm'de söz konusu edilmemiştir ve bu hadîste geçen talâk Hândan önce verilmiştir," gerekçesiyle Osman el-Betti'nin bu görüşüne itiraz edilmiş ve Osman el-Betti'nin bu görüşte yalnız kaldığı iddia edilmiştir. Fakat Osman bu görüşünde yalnız değildir. İbn Abbâs'ın ashabından pekçok fıkıh âlimi Osman el-Betti'nin görüşündedirler. [\[387\]](#) Cumhura göre ise, Hân nikâhı fesheder. Binâenaleyh Hân yapan eşler ebedî olarak birbirlerine haram olurlar. Delilleri ise, metinde geçen "bu olaydan sonra Hân yapan kan-kocanın bir

daha birleşmemek üzere ayrılmaları âdet oldu," cümlesidir. Yine cumhura göre Hândan sonra eşlerden birisi yalan söylediğini ilan etse, eşler yine de birleşemezler. Çünkü Hân feshtir. Koca Hân yaparken talâka niyet etse bile yine de talâk değil, fesh sayılır.

Eğer Hân talâk olsaydı, o zaman sadece kocanın talâk vermesiyle yeti-nilir, kadının da Hân yapmasına lüzum görülmezdi, imâm Ebû Hanife'ye göre ise, fesh değil, sadece erkeğin "sen boşsun" sözüyle talâka dönüşebilecek olan ve erkek tarafından gelen bir ayrılıştır. [388] Hâkimin onları ayırması ise bir talâktır ve kesin boşanmadır. Eğer kişi "ben ona iftira ettim" dese yeniden onu nikahlayabilir. İmâm Ebû Yusuf'a göre Hân ile kadın ona ebediyen haram olur. Çünkü mevzûmuzun teşkil eden hadîste geçen "liân eden karı-koca bir daha hiçbir zaman birleşemezler" mealindeki cümle buna delâlet eder. Binâenaleyh Hanefîlere göre hâkim ayırmadıkça liân yapan eşler ayrılmış olmazlar. İmâm Züfer'e göre ise, liân ile ayrılmış olurlar. [389] Bu bakımdan bu erkeğin boşaması

veya hâkîmin onları ayırması gerekir. [390]

2251. ...Sehl İbn Sa'd'dan; demiştir ki: "Ben Rasûlullah (s.a.) zamanında liân yapan bir karı-kocayı (liân yaparlarken) gördüm. Ben o zaman onbeş yaşımdaydım. (Karı-koca liân yaptıktan) sonra (Rasûl-i Ekrem onları) birbirinden ayırdı."

(Bu hadîsi Ebû Davud'a nakleden dört ayrı râvîden biri olan) Müsedded'in rivayeti (burada) sona erdi.

(Vehb b. Beyân, İbn-ûs-Sehr ve Amr b. Osman isimindeki) öbür râvîler (ises bu hadisi naklederken şunları da söylediler): "Sehl b. Sa'd, Peygamber (s.a.)'in liân yapan eşleri birbirinden ayırdığına şahid oldu: (Liân yapan)-erkek (Hândan sonra) "Yâ Rasûlallah! Eğer ben bu kadını (nikâhım altında) tutacak olursam, onun hakkında yalan söylemiş olurum" dedi."

Ebu Davud dedi ki: Ravilerden bazısı kelimesini zikretmedi.

Ebû Davûd dedi ki: (Bu hadîsi naklederken) hiçbir râvî, İbn Uyeyne'ye uyararak (onun şeyhi olan ZührVden) "Peygamber sallâllahu aleyhi ve sellem, Hân yapan eşleri birbirinden ayırdığını rivayet etmemiştir. [391]

Açıklama

Musannif Ebû Davud'un bu hadîsin sonuna ilâve ettiği talik Rasul-ı Ekrem in liandan sonra, han yapan karıkocayı birbirinden ayırmadığını ifâde etmektedir. Bu ise, İiân yapan

eşlerin nikâhlarının devam ettiği anlamına geldiği gibi, onların nikâhlarının fesh edildiği veya aralarında bir baîn talâk vâki' olduğu, dolayısıyla hâkimin hândan sonra onları ayırmak için ayrı bir karar vermesine lüzum kalmadığı anlamına da gelir. Her ne kadar Musannif Ebû Dâvud hadîsin sonuna ilâve ettiği ta'likte "Hiçbir râvî, İbn Uyeyne'ye uyararak, (onun şeyhi olan Zührî'den) Peygamber (s.a.)m iiân yapan eşleri birbirinden ayırdığını rivayet etmemiştir" demişse de, aslında bu hadîsi İbn Uyeyne'ye uyararak onun şeyhi Zührî'den rivayet eden başka bir râvî yok değildir. Meselâ ez-Zubeydî de İbn Uyeyne'ye uyararak bu hadisin sonuna, "Rasûl-i Ekrem'in Hândan sonra eşleri birbirinden ayırıp "bunlar bir daha ebedîyyen birleşmezler" buyurdu" ziyadesini eklemiştir. [\[392\]](#)

Musannif Ebû Davud'un kendisine erişen hadîslere bakarak bu sözü söylemiş olması mümkündür. Biz ulemânın bu. hadîsle ilgili görüşlerini 2245 numaralı hadîsin ve onu ta'kib eden 2246-2250 numaralı hadîslerin şerhinde açıklamış bulunmaktayız. [\[393\]](#)

2252. ...(Uveymir ile hanımı arasında geçen) şu (önceki) hadîse (ilâve olarak) Sehl b. Sa'd'dan (şu sözler de) rivayet edilmiştir; (Uvey-mir'in karısı) hâmile idi. (Uveymir de karısının) karnındaki çocuğun kendisinden olduğunu kabul etmedi. Bunun üzerine (çocuk doğunca) annesine (nisbet edilerek İbn Havle diye) çağrıldı. Sonra mirâs-da (liândan sonra doğan bir çocuğun) annesine vâris olması, annesinin de (liândan sonra doğan) çocuğundan mîras olarak Aziz ve Celîl olan Allah'ın kendisine tâyin ettiği payı alması sünnet olarak yürürlüğe girdi. [\[394\]](#)

Açıklama

1. Bir kimsenin, hâmile olan karısına liân yaparak, doğacak çocuğun kendisine âit olmadığı isbât etmesi caizdir. İmâm Mâlik ile Şafiî ve Hicaz ulemâsından bir cemaat bu görüştedirler. İmâm Ahmed'in de bu görüşte olduğuna dâir bir rivayet vardır. Delilleri ise, bu hadîs-i şerifle benzeri hadîs-i şeriflerdir.

2. Hanefî ulemâsından Süfyân es-Sevrî'ye göre bir kimsenin doğacak çocuğun kendisine âit olmadığını isbât maksadıyla mülâanede bulunabilmesi için kadının çocuğunu dünyaya getirmesi şarttır. O çocuk dünyaya gelmeden mülâane yapılamaz. Çünkü kadının karnındaki şişlik çocuktan değil de başka bir şeyden meydana gelmiş olabilir. Bu bakımdan çocuk dünyaya gelmeden yapılmış olan mülâane sadece kocayı iftiracı durumuna düşmekten kurtarmaya yarar. Fakat çocuğun kendisine âit olmadığını isbât için yeterli değildir. Bu görüş İmâm Ahmed ile İbn Mâcişûn'dan da rivayet edilmiştir. Bu görüşte olan ulemâya göre mevzûmuzu teşkil eden Ebû Dâvud hadîsinde anlatılan mülâane olayı kendisine liân yapılan kadından doğacak çocuğun zînâ mahsûlü olduğunu isbât için değil, erkeğin iftiracı olmadığını isbât için yapılmıştır. [\[395\]](#)

3. Bir kimse karısına zînâ isnâd ettikten sonra iftiracı durumuna düşmekten kurtulabilmesi için mülâanede bulunması gerekir. Eğer doğacak çocuğun da zînâ mahsûlü olduğunu iddia ederse, mülâaneden sonra o çocuk babasına değil, annesine nisbet edilir ve falanca kadının oğlu veya kızı diye anılır. Dolayısıyla bu çocuk, annesinin kocasına mirasçı olamaz, sadece annesine mirasçı olabilir. Annesi de sadece bu çocuğa mîrasçı olabilir. "Bu çocukla annesi arasında mîrâs hükümleri cereyan ettiği gibi bu çocukla, annesi cihetinden olan ashâb-i ferâiz arasında da mîras hükümleri cereyan eder. Bu mevzuda ulemâ ittifak etmişlerdir. Bunlar anne tarafından olan erkek kardeşler, kız kardeşler ye anne annelerdir. Bu çocuk öldüğü zaman eğer başka bir kardeşi veya çocuğu yoksa, annesi malının üçte birini, varsa, altı da birini alır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de mîrasdan anneye ayrılan pay budur. Anne bu payını aldıktan sonra kalan mal diğer pay sahiplerine (ashâb-ı ferâiz) verilir. Daha sonra kalan mal da beytül-mâl'e (hâzineye) intikâl eder. Şafiî ulemâsı bu görüştedir. İmâm Zührî ile İmâm Mâlik ve Ebû Sevr de bu görüştedirler.

el-Hakem ile Hammad annesinin bütün mirasçıları bu çocuğun malına vâris olur, derler. Sözü geçen ulemânın dışında kalan diğer ulemâyâ göre annesinin asabeleri de bu çocuğun malına vâris olurlar. Hz. Ali ile İbn Mes'ûd, Atâ ve İmâm Ahmed'in de bu görüşte oldukları rivayet olunmuştur. İmâm Ahmed'e göre eğer çocuğun annesinden başka bir mîrasçısı yoksa, malının hepsini asabe olarak annesi alır. [396] Ebû Hanife'ye göre ise, eğer bu çocuğun annesinden başka mirasçısı yoksa, annesi malın üçte birini farz (Kur'ân-ı Kerîm'in tesbit ve tâyin ettiği pay) yoluyla gerisini de redd yoluyla alır. Delili ise 2906 numaralı hadîs-i şeriftir. [397]

2253. ...Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'dan demiştir ki; Bir cuma gecesi mescidde idik. Ensârdan bir adam mescide giriverdi ve;

Eğer bir adam karısının yanında (zînâ halinde) bir erkek bulur da bunu anlatırsa (iftira suçuyla) onu sopalar mısınız, yahut da o (adam, karısıyla yakaladığı kimseyi) öldürürse, siz de (kisas olarak) onu öldürür müsünüz, yoksa öfkeyle (ve kinle mi) susmalı? Vallahi bunu Rasûlullah (s.a.)'a soracağım, dedi. Ertesi gün olunca Rasûlullah (s.a.)'a gelip bu meseleyi sordu ve;

Eğer bir adam karısının yanında (yabancı) bir adam bulsa da bunu (başkalarına) anlatsa onu (iftiracı olarak) sopalar mısınız, yoksa o adam (karısının yanındaki kimseyi) öldürürse siz de onu öldürür müsünüz, veya gazâb (ve kinine rağmen) susmalı mı? Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.);

"Ey Allah'ım! (Bu hususta bize bir) açıklık getir," diye duâ etmeye başladı.

Bunun üzerine (şu mealdeki) Hân âyeti indi: "Eşlerine (zîna suçu) atan ve kendilerinden başka şâhidleri bulunmayan kimseler..." [398]

Bu ayetin nüzûlundan (bir müddet sonra) bu (olay) halk arasından bu kişinin başına geldi. Bunun üzerine o (kimse) karısıyla birlikte Rasûlullah (s.a.)'e gelip (karşılıklı) lânetleştiler. Önce erkek kendisinin gerçekten doğru söyleyenlerden olduğuna (dâir) Allah'a dört defa şehâdette bulundu. Sonra beşincide: Eğer yalancılardansa (Allah'ın lanetinin) kendi üzerine (olması için) lanet etti. Arkasından kadın da (kocasına) liân yapmaya kalktı. Peygamber (s.a.) de ona;

"Vazgeç!" buyurdu. Fakat kadın razı olmadı ve (liân) yaptı. Onlar (karı-koca) gittikten sonra (Hz. Peygamber);

"Herhalde bu kadın kara, cılız bir çocuk doğurur," buyurdular. Kısa bir süre sonra kadın kara, cılız bir çocuk dünyaya getirdi. [\[399\]](#)

Açıklama

Metinde geçen mealini sunduğumuz liân âyeti; "Namusu kadınlara (zînâ suçu) atıp da sonra (bu suçlamalarını isbât için) dört şahid getiremeyenlere seksen değnek vurun ve artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir." [\[400\]](#)

mealindeki kazif (iftira) âyetinden-sonra inmiştir. Namuslu kadınlara iftira etmenin cezası bu âyetle tâyin edildikten sonra, ashâbdan Uveymir ile Hilâl birbirlerine yakın tarihlerde karılarını zînâ halinde yakalamışlar ve bunu dört şahidfe isbât edemedikleri takdirde iftiracı durumuna düşecekleri için kimseye söyleyememişler, bu yüzden de büyük sıkıntıya düşmüşlerdi. Nihayet kurtuluşu, durumlarını Rasûl-i Ekrem'e arz etmekte bulmuşlardı. Hadiseyi Rasûl-i Ekrem'e arzettikten sonra, erkek ve kadın hakkında liân âyetleri nazil oldu. Erkek hakkındaki liân âyetinin tamamı şöyledir;

"Eşlerine (zînâ suçu) atan ve kendilerinden başka şahidleri bulunmayan kimselerfe gelince): onlardan her birinin şahitliği dört defa Allah'a yemîn edip kendisinin mutlaka doğru söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmek (şeklinde)dir. Beşinci defada eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını diler." [\[401\]](#) Kadın hakkında inen liân âyetinin tamamı da şöyledir; "Kadının da dört defa Allah'a yemîn edip kocasının mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesi, cezayı kendisinden kaldırır. Beşinci defada; Eğer kocası doğrulardan ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler." [\[402\]](#) Bu muameleye İslâm Hukukunda liân denir. Karısına zînâ isnâd edip de dört şahidle isbât edemeyen bir kimse karısıyla birlikte usûlüne uygun olarak karşılıklı liân yaptıktan sonra hâkim de karı-kocayı birbirinden ayırır.

Mevzûmuzu teşkil eden bu hadîs-i şerif bir önceki hadîs-i şerifin şerhinde açıkladığımız "Kadının, hâmile iken mülâane yapması caizdir," diyen İmâm Mâlik ile Ahmed'in görüşünü te'yîd etmektedir.

Allah teâlâ tarafından lanet; lanet olunan kişiyi celâl ve gazâbıyla rahmetinden uzaklaştırması ve kovmasıdır. Kul tarafından lanet ise, lanet ettiği kişinin Allah'ın gazabına uğraması için dua etmesidir.

Liân kıssası hicretin dokuzuncu yılı şaban ayında oldu. Liân âyetinin sebab-i nüzulünde ulemânın ihtilâfı vardır. Uveymir hakkında mı nâzil olmuştur, yoksa Hilâl bin Umeyye hakkında mı? Uveymir hakkında nazil olduğunu iddia edenler yukarıda 1245 numaralı Sehl b. Sa'd hadîsindeki Rasûl-i Ekrem Efendimizin Uveymir'e "Allah senin ve eşin hakkında Kur'an indirdi!" demesini delîl getirmişlerdir. Ulemânın cumhuru ise, liân âyetinin sebab-i nüzulü Hilâl kıssasıdır ve İslâm camiasında Hilâl ilk defa mülâane eden kişidir, demişlerdir. Dâvudî bu iki görüşü cem' ederek; "bu iki hadîsde haber verilen iki olayın birbirine yakın tarihlerde vuku* bulmuş olması ve âyetin de ikisi hakkında nazil olmuş bulunması ihtimal dahilindedir, diyor. Nevevî de âyetin ikisi hakkında nazil olduğunu fakat HilâFin hânının önce vuku' bulmuş olması ihtimalini ilâve ediyor. [\[403\]](#)

2254. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, Hilâl b. .Ümeyye Peygamber (s.a.)'in huzurunda, karısını Şerîk b. Sehmâ ile zînâda bulunmakla suçladı. Peygamber (s.a.) de Hilâl'e

"(Dört) şahid(ini) (hazırla) yahut da arkana hadd (vurulacaktır)" buyurdu. Bunun üzerine Hilâl:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim birimiz karısının üzerinde bir erkek görürse, şahit mi aramaya gidecek? (o kimse şâhid getirinceye kadar, işini bitirip savuşup) gitmez mi? diye karşılık verdi. Rasûl-i Ekrem de:

"Sen şahidlerini hazırla, yoksa arkana hadd (vurulacaktır)" demeye devam etti. Bunun üzerine Hilâl (b. Ümeyye);

Seni hak Peygamber olarak gönderen (Allah)'a yemîn ederim ki, gerçekten ben doğru söylüyorum ve (eminim ki) Allah benim bu işim hakkında benim arkamı hadden kurtaracak bir şey (âyet) indirecektir, dedi.

Bunun üzerine, "Eşlerine (zînâ suçu) atan ve kendilerinden başka şahitleri bulunmayan kimseler... [\[404\]](#) âyeti indi ve (Hz. Peygamber de bu âyeti) "doğru söyleyenlerdendir," kavli şerifine kadar okudu ve (âyeti) bitirince onlara haber gönderdi ikisi de geldiler(önce) Hilâl ayağa kalkıp şehâdetinde bulundu. Peygamber (s.a.) de,

"Muhakkak ki Allah birinizin yalancı olduğunu biliyor (bu durumda) ikinizden tevbe edecek (birisi) var mıdır?" diye sordu. Sonra (Hilâl'in karısı) kalkıp şehâdetinde bulundu ve "Eğer (kocası) doğru söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını" (ifâde eden) beşinci yemîne gelince (orada bulunanlar) ona:

Bu (şehâdet azabı) mucibdir, diye ikazda bulundular.

İbn Abbas diyor ki; Bunun üzerine kadın biraz yavaşlayıp durakladı. Hatta biz kadını (şehâdetinde bulunmaktan) vaz geçecek zannettik, derken (kadın kendini toparlayıp);

Şimdiye kadar şerefle yaşamış (olan) kavmimi (ben bundan sonraki günlerde) rezîl ve rüsvây etmem, diyerek Hân yemînini yerine getirdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.);

"Bu kadına dikkat ediniz! Eğer gözleri sürmeli iri kalçalı, kalın baldırlı, bir çocuk dünyaya getirirse, çocuk Şerik b. Sehmâ'ya aittir," buyurdu. (Kadın da gerçekten) böyle bir çocuk dünyaya getirdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.)

"Eğer Allah'ın kitabının (liân hakkındaki) hükmü infaz edilmemiş olsaydı, benîm ile bu kadın için (başka) bir durum vardı (yani ben o kadına zînâ haddi uygulardım)" buyurdu.

Ebû Dâvud dedi ki: Bu İbn Beşşâr hadîsi (yâni) Hilâl (b. Ümeyye) hadisesi (sadece) Medînelilerin rivayet ettiği hadîs(ler)dendir. [\[405\]](#)

Açıklama

Hilâl b. Ümeyye'nin zînâ isnâd ettiği Şerik, Habeşli yahut da Yemenli olduğu zannedilen Sehmâ isimli bir kadının oğludur. Babası ise 2245 numaralı hadîs-i şerifte sözü geçen Asım b. Adıyy'in amcasının oğlu Abdetu'I-Aclânî'dir. Bilindiği gibi karısının zînâ ettiğini iddia eden birinin, kadınla erkeği zînâ halinde, yâni tam bir cinsel birleşme halinde gördüğünü dört şahidin şehâdetiyle isbâtlaması gerekir. Isbâtlayamadığı takdirde Namuslu ve hür kadınlara (zînâ isnadı ile) iftira atan sonra (bu konuda) dört şahid getiremeyen kimselerin herbi-rin)c de seksen değnek vurun. Onların şahidliklerim de ebedi) yen kabul etmeyin. Onlar fâsıkların tâ kedileridir. Meğer ki bu hareketten sonra tevbe ve (hallerini) islâh edeler. Allah çok yarhğayıcı, çok esirgeyicidir" [\[406\]](#) âyet-i kerîmesi gereğince iftiracı olarak ona seksen değnek vurulur. Bu bakımdan Rasûl-i Ekrem efendimiz, karısının Şerîk ile zînâ ettiğini iddia eden Hilâl b. Ümeyye'ye; "Dört şahidini (hazırla) yahut da arkana hadd vurulacaktır" buyurmuştur. Bu durum yukarıda mealini sunduğumuz kazif âyetinin bu olaydan önce inmiş olduğunu gösterir. Bu mevzûyu 4452 numaralı hadîsin şerhinde inşallah tekrar ele alacağız.

Mevzûmuz teşkîl eden hadîs-i şerifle Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadîsin Nûr sûresinin, liânla ilgili (6-9.) numaralı âyetlerinin Hilâl b. Ümeyye hakkında indiğini ifâde ederken 2245-2252 numaralı hadîs-i şeriflerin, sözü geçen âyetlerin Hz. Uveymir hakkında indiğini ifâde etmeleri bu hadîsler arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü aynı olay birbirine yakın tarihlerde her iki zâtın da başına geldiğinden sözü geçen âyet-i kerîmelerin inmesine her iki şahıs da sebep olmuş olabilirler. [\[407\]](#)

Bazı Hükümler

1. Zînâ büyük günahlardandır.
2. Karısına zina suçu isnad eden bir kimsenin bu

iddiasını dört şahidin şehâdetiyle isbât etmesi yahut da liân yapması gerekir. Eğer bu iddiasını şahitlendiremez ve hândan da kaçınırsa, kendisine iftira haddi olarak seksen değnek vurulur ve kendisi de "şâhidliği kabul edilmeyen fâsıklardan bir kimse" olarak tanınır. [\[408\]](#)

2255. ...İbn Abbas (r.a.)'dan rivâyet olunduğuna göre Peygamber (s.a.) liân yapacak kan-kocaya liân yapmaları emrini verdiği sırada beşinci yemine gelince (orada hazır bulunanlardan) bir erkeğe "Bu (liân, yalancı için Allah'ın gazabını) gerektirir" diyerek elini 'Hilâl'in ağzına koymasını (yâni onu susturup yemîn etmekten vaz geçirmesini) emretmiştir. [\[409\]](#)

Açıklama

Bilindiği gibi hâkim liânı önce erkeğe yaptırır. Erkek dört defa ve her defasında "Ben zînâ isnadında muhakkak doğrulardan olduğuma Allah'a şehâdet ederim." diyerek şehâdette bulunur. Beşincide "Ben sana zînâ isnadında eğer yalancılardan isem, Allah'ın la1-neti üzerime olsun" der.

Sonra kadın dört defa şehâdette bulunur ve her defasında "Onun bana zînâ isnadında yalancılardan olduğuna Allah'a şehâdet ederim" der. Beşincide de "(Kocam) zînâ isnadında doğrulardan ise, Allah'ın gazabı üzerime olsun" der. [\[410\]](#)

Mevzûmuzun teşkil eden hadîs-i şerîf beşinci yemini etmedikçe Hânın tamamlanmış olamayacağına ve yalancı olduğunu bile bile liân yapan bir kimsenin Allah'ın gazabım üzerine celbetmiş olacağına delâlet etmektedir. [\[411\]](#)

2256. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki: Allah'ın tevbelerini kabul ettiği üç (kişi)'den biri (olan) Hilâl b. Umeyye geceleyin tarlasından geldi ve ailesinin yanında (yabancı) bir erkek buldu. (O yabancı ile karısı arasında geçen hadiseyi bütün çıplaklığı ile) gördü ve (konuşulanları) kulağıyla işitti. Fakat sabaha kadar o olaydan kimseye birşey söylemedi. Nihayet ertesi gün Rasûlullah (s.a.)'e giderek;

Ey Allah'ın Rasûlü! Ben geceleyin ailemin yanına gelmiştim. Yanlarında (yabancı) bir erkek buldum (olanları) gözümle gördüm, (konuşulanları da) kulağımla işittim, dedi. Rasûlullah (s.a.) onun getirdiği bu haberi (çok) çirkin buldu ve HilâTe (delîl getirmesi için) sertçe çıkıştı. Derken "Karılarına zînâ isnadında bulunup da kendilerinden başka şahidleri olmayanlardan her birinin şehâdeti..."^[412] âyetleri ikisi birden nazil oldu. Rasûlullah (s.a.)'den vahy hali gidince (Hz. Hilâl)'e;

"Müjde yâ Hilâl, hakîkten Allah sana bir ferahlık ve kurtuluş yolu halk etti" dedi. Hilâl de;

Ben zâten Rabbimden bunu bekliyordum diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.);

"-Kadına haber gönderiniz." diye emir verdi. Kısa bir süre sonra (kadın da) geldi. Rasûlullah (s.a.) (karı-kocamn) ikisine de (ilgili) âyeti okudu ve onlara nasîhât edip âhîret azabının dünya azabından daha şiddetli olduğunu haber verdi. Hilâl;

Vallahi ben onun hakkında doğruyu söyledim, dedi. Kadın da;

Yalan söyledi diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.);

"Bunların aralarında Hân yapın." diye emir verdi. Arkasından HilâTe (haydi doğruyu söylediğine dâir) şehâdette bulun denmiş, Hilâl de, "Kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna" dört (defa) şehâ-det etmiş, sıra beşinciye gelince kendisine, "Ey Hilâl! Allah'dan kork çünkü dünya azabı âhîret azabından ehvendir ve bu (beşinci şehâ-det) sana (Allah'ın) azâbı(nı) celbeder," denildi. Hilâl de:

Vallahi Allah onun yüzünden (bana) dayak vurdurmadığı gibi azâb da etmez diyerek;

Eğer bu kadına yaptığım zînâ isnadında yalancılardan isem, Allah'ın la'neti üzerime olsun,, şeklinde beşinci (defa) şehâdette bulundu. Sonra kadına "sen (de) şehâdette bulun" denildi. O da dört defa;

Billâhî bu adam yalancılardandır diye şehâdet etti. Sıra beşinciye gelince ona: "Allah'dan kork! çünkü dünya azabı ahîret azabından daha ehvendir ve bu (beşinci yemîn) sana (Allah'ın) azâbı(nı) celbeden (bir yemîn)dir" denildi. (O zaman kadın) biraz durakladı (fakat) sonra (kendini toparlayarak);

Vallahi ben kavmimi kepaze etmem diyerek beşinci (defa) şehâdet etti ve;

Eğer bu adam bana isnâd ettiği meselede doğru söyleyenlerdense, Allah'ın gazabı benim üzerime olsun" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) onları ayırdı ve bu kadının doğuracağı çocuğun baba adı ile çağırılmamasına, kadına (zînâ suçu) ve çocuğuna da (veled-i zînâ karası) atılmamasına, kadına veya çocuğuna (böyle bir) isnâdda bulunan kimseye hadd lâzım geleceğine hükmetmiş, boşama ve ölüm gibi bir sebep olmadan ayrıldıkları için erkeğin kadına ev ve nafaka (te'nîin etmesi) gerekmediğini söylemiş (doğacak çocuk hakkında da):

"Eğer kadın çocuğu, kumral, dar kalçalı, kambur, ince incikli doğurursa (çocuk) Hilalindir, yok eğer esmer, kıvrık saçlı, deve gibi iri yapılı, iri bacaklı ve iri kalçalı bir çocuk doğurursa, o çocuk kendisine .(zînâ suçu) atılan kimsenindir," dedi. (Neticede kadın) esmer, kıvrık saçlı, deve gibi iri yapılı, iri bacaklı ve iri kalçalı bir çocuk dünyaya getirdi. Rasûlullah (s.a.);

"Eğer (şu denilen) yeminler olmasaydı benimle bu kadın için (başka) bir durum vardı, (yâni ben o kadına zînâ haddi uygulardım) buyurdu.

İkrime dedi ki; Bu hadiseden sonra (çocuk büyüdü ve) Mudar kabilesine emîr oldu (fakat hiçbir zaman) babasının adıyla anılmadı. [\[413\]](#)

Açıklama

"Allah'ın tevbelerini kabul ettiği üç kişiden maksat, Hilâl b. Ümeyye ile Mirâre b. er-Rabî ve Ka'b b. Mâlik el-Ensârî'dir. Sözü geçen bu üç sahâbî, Tebûk Savaşı'na katılmamışlardı.

Daha sonra Rasûl-i Ekrem'e varıp savaşa katılmayışlarının sebebini olduğu gibi anlatmışlar ve mazeretlerini beyân etmişlerdi. Fakat işin içyüzünü sâdece Allah bildiği ve halka gizli olduğu için, Rasûl-i Ekrem Efendimiz halka bir vahy gelinceye kadar bu üç kişiyle konuşmamalarını emretti. Bu meseleye açıklık getirmesi beklenen vahyin gelmesi ise, elli gün sürdü. Bu süre içerisinde kimse bunlarla konuşmadı. Nihayet elli gün geçince şu âyet-i kerîme nazil oldu; "Ve (savaştan) geri bırakılan o üç kişinin de tevbelerini kabul buyurdu. Bütün genişliğiyle beraber, arz başlarına dar gelmiş ve canları kendilerini sıktıkça sıkılmış ve Allah'dan yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Allah onların tevbesini kabul buyurdu ki tevbe etsinler. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden çok esirgeyendir." [\[414\]](#) Söz konusu bu üç sahâbinin başlarından geçen bu hadîse 2273 numaralı hadîs-i şerîfin şerhinde inşallah tekrar ele alınacaktır.

Hiz. Hilâl'in gece yarısı evine geldiği zaman karısının yanında gördüğü erkek Şerîk b. Sehmâ idi. Hâkim'in rivayetine göre Şerîk denilen adam, Hiz. Hilâl'in evine sığınmıştı. Hiz. Hilâl onu kendi himayesine almış, yanında barınmasına izin vermişti. Fakat bu iyiliğine karşılık kemlik bulmuştu.

Hiz. Peygamber'in, Hiz. Hilâl'e çıkışmasından maksat, ondan sözünün doğruluğunu isbâta da'vet etmesi, söylediklerini dört şahitle isbât edemediği takdirde kendisine had vurulacağını haber vermesidir. Çünkü o günlerde henüz liân âyeti nazil olmadığından uygulama öyle idi. Metinde de ifâde edildiği üzere bu hadiseden kısa bir süre sonra liân âyeti nazil oldu ve dâvâlı olan bu iki karı-koca arasında liân yapılarak birbirlerinden ayrıldılar. Aslında Hiz. Hilâl ile karısı hakkında inen liân âyetleri, Nûr Sûresinin altıncı yedinci, sekizinci ve dokuzuncu âyetleri olmak üzere dört âyettir. Fakat râvî erkekle ilgili iki âyeti bir âyetmiş gibi kadınla ilgili iki âyeti de yine bir âyetmiş gibi kabul ettiği için

liânla ilgili mezkûr dört âyetten "iki âyet" diye bahsetmiştir.

Mevzûmuzun teşkîl eden bu hadîste hândan sonra doğan çocuğun uzun süre yaşadığından bahsedilirken, İbn Sa'd'ın Tabakât'ında mulâaneden sonra doğan çocuğun iki sene yaşadığından bahsedilmesi, bu iki hadîs arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü liân hadîsi defalarca tekerrür etmiştir. Binâenaleyh mevzûmuzun teşkîl eden hadîs-i şerîfte söz konusu edilen çocuk ile İbn Sa'd'ın Tabâkat'ında bahsedilen çocuk iki ayrı çocuktur. [\[415\]](#)

Bazı Hükümler

1. Liân yapılırken Hâna önce erkeğin başlamasının hükmü ulema arasında ihtilâflıdır. Cumhur-ı ulemâya göre erkeğin Hâna kadından önce başlaması vâcibdir. İmâm Şafiî ile ulemâdan bir cemaat ve Mâliki ulemâsından Eşheb de bu görüştedir. Yine Mâliki ulemâsından İbnü'l-Arabî de bu görüşü tercih etmiştir. Delilleri ise, konumuzu teşkil eden babın hadîsleri ile liân âyetlerinin tertibidir. Hanefî ulemâsı ile İmâm Mâlik ve İbn Kayyım'a göre ise, Hâna önce erkeğin başlaması müstehabdır. Önce kadının başlaması Hânın sıhhatine bir zarar vermez. Delilleri ise, kadınlarla ilgili liân âyetlerinin, erkeklerle ilgili âyetler üzerine tertîb ve ta'kibe delâlet etmeyen atıf vâvı ile atfedilmiş olmasıdır.

2. Mü'minler tevbeye teşvik edilmişlerdir.

3. Liân yapmak isteyen kimselere Allah'ın azabını hatırlatarak onların yalan yere yemîn etmelerini önlemeye çalışmak meşru* kılınmıştır.

4. Liari mü'mînlermiş işledikleri zînâ suçunu gizlemek için Allah'ın bir lütfü olarak meşru' kılınmıştır. Liân sonunda eşlerden birinin suçlu olduğuna dâir bazı alâmetler ortaya çıkmış olsa bile, yine de bu alâmete i'tibâr edilmez suçlunun cezası Allah'a havale edilir. Nitekim metinde bulunan Peygamber Efendimize ait, "Eğer (şu) yeminler olmasaydı benimle bu kadın için (başka) bir durum vardı" manasına gelen sözler bunu ifâde etmektedir.

5. "Kadının da dört defa Allah'a yemîn edip kocasının, mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesi cezayı kendinden kaldırır." [\[416\]](#) âyet-i kerîmesi, kadının Hâna yanaşmaması halinde kendisine had vurulacağına delâlet etmektedir. Bu âyet-i kerîmede geçen "el-azâb" kelimesiyle kastedilen, "Zînâ eden kadın ve zînâ eden erkeğin her birine yüz değnek vurun. Allah ve ahiret gününe inanan (insan)lar iseniz, Allah'ın dini(ni uygulama hususu)nda sizi onlara karşı acıma duygusu tut(up engelle)me-sin. Müminlerden bir gurup da onlara yapılan azaba şahid olsun." [\[417\]](#) âyet-i kerîmesindeki had cezasıdır.

6. Kadının Hâna yanaşmaması halinde erkeğin dört defa yemini dört şahîd yerine geçer ve kadına zînâ haddi uygulanır. İmâm MâUk ile İmâm Şafiî, Ebû Sevr, Mekhûl, Hicaz

ulemâsı ve İbn Münzir bu görüştedirler.

Hanefî ulemâsıyla, Hasan el-Basri, İmâm Ahmed ve el-Evzâî'ye göre ise, eğer kadın Hânda bulunmaktan kaçınırsa, Hânda bulununcaya kadar hapsedilir. Liânda bulunursa, hapisten çıkarılır ve kendisine had vurulmaktan kurtulur. Yahut da zina yaptığını i'tiraf eder ve kendisine hadd vurulur. Yahut da kocasının şehâdetini tasdik eder ve Hândan kurtulur. Çünkü kadının bu tasdiki zina ettiğini i'tirâf anlamına gelmez. Bu bakımdan kocasını dört defa bile tasdik etse yine de kendisine zînâ haddi vurulmaz. Liândan da kurtulur. [\[418\]](#)

Cumhuru ulemâya göre ise, erkeğin Hân yapıp da kadının liândan kaçınmasıyla kadına hadd vurulması gerekir. Fakat sadece erkeğin Hân yapmış olması kadına hadd vurmak için yeterli değildir. Hadd vurulabil-mesi için erkeğin liân yapmasından sonra kadının liândan kaçınması şarttır.

7. Liân yapan kadının, Hândan sonra kendisine zînâ isnâd edilen kimseye benzeyen bir çocuk dünyaya getirmiş olması zînâ suçunun sübûtü için bir delil sayılamaz. Dolayısıyla bu yüzden kadına hadd vurulamaz, sadece Allah'ın meşru' kıldığı Hânla yetinilir. Nitekim Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadîs-i şerif de bu gerçeği te'yîd etmektedir. [\[419\]](#)

8. Liân yaparak kocasından ayrılan bir kadına kocasının nafaka ve ev te'mîn etmesi gerekmez. İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed ve Ebû Yusuf bu görüştedirler. Çünkü sözü geçen bu mezheb imamlarına göre ise, liân bir talâk değil feshtir. İmâm Ebû Hanife ile İmâm Muhammed b. el-Hasen'e göre ise, liân bir bâin talâk sayıldığından, liândan sonra iddet süresi içerisinde kocanın karısına ev ve nafaka te'mîn etmesi gerekir. Bu görüşü savunan sözü geçen mezheb ulemâsına göre, "liândan sonra kocanın, karısına ev ve nafaka te'mîn etmesi gerekmediğini" ifâde eden ve konumuzu teşkil eden Ebû Dâvud hadîsi zayıftır.

Mâlîki ulemâsına göre ise, eğer liân çocuğu red için yapılmışsa kocanın karısına gebeliğinden dolayı bir nafaka ödemesi gerekmez. Çünkü bu çocuk kendisinden değildir. Ancak gebeliği süresince ona ev te'mîn etmekle mükelleftir. Çünkü kadının beklemesine kocası sebep olmuştur. Fakat liân çocuğun reddi için değil de kadının cîmâ yaparken görülmesinden dolayı yapılmışsa ve eğer kadın gebe ise, o zaman kocası ona hem nafaka, hem ev, hem de giyecek te'mîn etmekle mükelleftir. Fakat eğer hamile değilse o zaman kocası sadece ev ve giyecek te'mîn etmekle mükellef olur. [\[420\]](#)

9. Liân şehâdet değil, yemîndir. Çünkü metinde geçen "eğer (şu edilen) yeminler olmasaydı, benimle bu kadın için (başka) bir durum vardı" cümlesi de bunu ifâde etmektedir. Nitekim İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî, Said b. el-Müseyyeb ve Hasen el-Basrî de bu görüştedir.

Hanefî ulemâsıyla Süfyân es-Sevrî, el-Evzâî ve ez-Zühri'ye göre ise, Hân yemîn değil, şehâdetdir. Bu görüş İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed'den de rivayet olunmuştur. Delilleri ise, "Eşlerine (zînâ suçu) atan ve kendilerinden başka şahitleri bulunmayan kimseler(e

geline) onlardan her birinin şahitliği, dört defa Allah'a yemîn edip kendisinin mutlaka doğru söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmek (şeklinde)dir." [421] âyetidir. Bu görüşü savunan mezkûr ulemâya göre bu âyet-i kerîme üç cihetten liân şahitlik olduğuna delâlet etmektedir:

1. Allah teâlâ bu âyet-i kerîmede kanlarına zina suçu isnâd edip de kendilerinden başka şahid bulamayan kimseleri, istisnayı muttasıl ile şahitlerden istisnâ etmiştir. " = kendileri" kelimesinin merfu' oluşu bu istisnanın muttasıl olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. İstisnayı muttasıl, müstesna minh cinsinden olduğuna göre, liân yapan kimselerin şahitlik yapan kimselerden olduğunda ve dolayısıyla Hânın da şehâ-det olduğunda şüphe yoktur.

2. Âyet-i kerîme'de geçen "Onlarını her birinin şahitliği" cümlesi, Hânın şahitlik olduğunu açık bir şekilde ifâde etmektedir,'Nür sûresinin sekizinci âyet-i kerîmesinde "Kadının da dört defa Allah'a yemîn edip kocasının mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesi cezayı kendisinden kaldırır" buyurulması da Hânın şahitlik olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

3. Allahu teâlâ'bu âyet-i kerîmede Hâmişehâdet yerine ikâme etmiştir. Şahitlerin bulunmaması halinde eşlerin Hânının şahitlik yerine geçeceğini ifâde buyurmuştur. Bu da Hânın şahitlik olduğunu gösterir. [422]

Bu görüşü savunan ulemâya göre "mevzûmuzu teşkil eden babın hadislerinin zâhîri, Hânın şehâdet olduğunu ifâde ettiği gibi Hân yapacak kimselerde -Müslüman olmak, adaletli olmak, iftiradan dolayı hadd vurulmuş olmamak- şartlarının aranması da Hânın yemîn değil, şehâdet olduğunu gösterir. Çünkü bu şartlar yemîn ehlinde değil, şehâdet ehlinde aranan şartlardır. Mevzûmuzu teşkîl eden hadîsin sonunda bulunan ve Peygamber Efendimize isnâd edilen, "Eğer (şu edilen) yeminler olmasaydı..." ifâdesi ise aslında Abbâd b. Mansûr tarafından rivayet edilmiştir. Bilindiği gibi Abbâd b. Mansûr güvenilir bir râvî değildir, zayıftır.

Şurasını da unutmamak gerekir ki, eğer bir adam karısının belli bir adamla zînâ ettiğini iddia eder ve o adamın da ismini açıklarsa, ikisine birden zînâ suçu atmış sayılır. Bu durumda iftiracı durumuna düşmekten ve hadd vurulmaktan kurtulabilmesi için kadına liân yapması yeterlidir. Ayrıca bir de erkeğe liân yapması gerekmez. Fakat kadına liân yapmaktan kaçınırsa, o zaman zînâ yapmakla itham edilen kadınla erkekten her ikisinin de bu kimseyi hadd vurulması talebiyle şikâyet etme hakkı vardır. Bunlardan birinin şikâyetiyle o kimseye had vurulur.

Fakat şikâyetçi olmazlarsa, hadd vurulmaz. Aynı şekilde eğer bir adam isim vererek bir kadının herhangi bir erkekle zînâ ettiğini iddia etse, Han-belîlerin bazılarına göre bu zînâ suçu yalnızca kadına atılmış olur, dolayısıyla hadd vurulması talebiyle şikâyette bulunma hakkı sadece kadınındır. Bu kadınla zînâ ettiği iddia edilen erkeğin ise, davacı olarak şikâyet etme hakkı yoktur ve hadd da vurulmaz. Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden Ebû

Dâvud hadîsidir. Şafî ulemâsından bâzılarına göre ise kendisine müf-terî sıfatıyla hadd vurulmasından kurtulabilmek için bu kimsenin de liân yapması gerekir. Liândan kaçındığı takdirde kendisine hadd vurulur. [\[423\]](#)

2257. ...Said b, Cübeyr dedi ki: Ben İbn Ömer'i (şöyle) derken işittim: "Rasûlullah (s.a.) liân yapan eşler için;

"Sizin hesabınız Allah'a kalmıştır. Biriniz yalancıdır" buyurdu. (Sonra da erkeğe hitaben); "-Sana ona (dönmek için) bir yol -yoktur." dedi. (Erkek de);

Ey Allah'ın Rasûlü Benim, malım (ne olacak? Ben onu geri almak istiyorum.) dedi. Rasûl-ı Ekrem de;

"Sana mal yoktur. Eğer kadın aleyhinde doğru söylemiş isen (ona vermiş olduğun) o, (mal) kadının fercinin sana helâl kılınmasının, karşılığı olur. Eğer onun aleyhinde yalan söylediyse bu (mala kavuşma imkânı) senin için daha da uzaktır." [\[424\]](#)

Açıklama

"Hesabınız Allah'a kalmıştır" cümlesi hakkında İmâm Nevevî, Kadı İyâz'dan naklen şunları söylemiştir; "Bu hadîsin zahirine bakılırsa, Rasûlullah (s.a.) bu sözü liân yapıldıktan sonra söylemiştir. Maksudı ise, liân yapan bu iki eşden yalan söylemiş olanı tevbeye teşvîktir. Her ne kadar Davûdî, "Bu sözleri Peygamber (s.a.) karı-kocayı lânetleştirmekten vaz geçirmek için Kândan önce söylemiştir" diyorsa da, Hândan önce söylemiş olması ihtimâli daha kuvvetli görünmektedir. Bu cümlede "ehad lafzı yalnız olumsuzlukta kullanılır" diyen nahv ulemâsı ile, "bu kelime ancak vasıfta kullanılır ve vahid kelimesi yerine kullanılmaz" diyen kimselere redd cevâbı vardır.Çünkü bu cümlede "ehâd" kelimesi olumsuzluğun ve tavsifin dışında ve vahid kelimesi yerinde kullanılmıştır. Müberred de ehâd kelimesinin nefyin ve vasfın dışında kullanılabileceği gibi "vahid" kelimesi yerinde de kullanılabileceğini kabul etmektedir. Nitekim: "... onlardan herbirinin şahitliği dört defa Allah'a yemîn edip, kedisinin mutlaka doğru söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmektir." [\[425\]](#) âyet-i kerîmesi de bu görüşü te'yîd etmektedir. Ayrıca bu hadîs birbirini yalanlayan iki hasmın birisinin cezalandırılması gerekmeyeceğine delâlet etmektedir. [\[426\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hâkim zahire göre hükmeder. Delillerle isbâtlayamadığı davaların iç yuzunu Allah a

havale eder.

2. Hâkim liân yapan kimselere yalan söylemiş olan kimsenin tevbe etmesi lâzım geldiğini hatırlatır.

3. Liân, kadınla erkeğin arasını, erkekte kadına dönme hakkı kalmayacak şekilde tefrik eder.

4. Liân yapılırken kadın eğer liândan önce kocasıyla bir yatakta yatmışsa mehrinin bütününe almaya hak kazanır. Kocası ondan hiçbir hak talep edemez. Bu mevzuda ulemâ ittifak etmiştir. Fakat liândan önce kocası onunla bir yatakta yatmamışsa o zaman İmâm Ebû Hanife ile İmâm Mâlik, Şafî ve Evzâi'ye göre ise mehrinin yarısını alabilir. el-Hakem ile Hammad kadının bu durumda da mehrinin hepsini alabileceğini söylemişlerdir. İmâm Nevevi'ye göre kadın zînâ ettiğini itiraf etse bile yine mehrinin hepsini alır. [\[427\]](#)

2258. ...Said b. Cübeyr (r.a.)'den; demiştir ki: Ben İbn Ömer'e;

Bir erkek karısına zînâ suçu isnâd etse (bunların aralan ayrılır mı?) diye sordum da, (bana);

Rasûlullah sallâllahu aleyhi ve sellem (bu durumda olan) Aclan oğullarından iki (dîn) kardeşi (yâni iki müslüman kan-kocayı) birbirinden ayırdı ve "Allah biliyor ki biriniz yalancıdır. İçinizden tevbe edecek biri yok mu?" diye sordu ve bunu üç defa tekrarladı. (ikisi de böyle bir suçu kabullenmekten) kaçındılar. Bunun üzerine (Rasûl-i Ekrem) onları birbirinden ayırdı, cevâbını verdi. [\[428\]](#)

Açıklama

Birbirlerinden ayrıldıkları bildirilen kimseler Uveymir ile karısı Havle'dir. Bütün rmVminler kardeş olduğu için

metinde bu karı-koca için tağlib yoluyla "ehaveyn" ifâdesi kullanılarak kendilerinden iki kardeş diye bahsedilmiştir. [\[429\]](#)

Bazı Hükümler

1. Liândan sonra eşlerden biri yalan söylediğini itifâf ye Allah'a tevbe edecek oIursa iîâmn fesh anlamına geldiğini iddia eden ulemâya göre kadın yeni bir nikâhla eski

kocasına dönebilir. Said b. el-Müseyyeb, tmâm Şafiî ve Ahmed gibi Hânın fesh olduğunu kabul eden imamlar bu görüşü savunmuşlardır. Nitekim 2250 numaralı hadîsin şerhinde açıklamıştık. Fıkıh ulemâsının bu konudaki görüşleri 2259 numaralı hadîsin şerhinde inşallah tekrar ele alınacaktır.

2. Liânın talâk olduğunu kabul eden ulemâyâ göre ise, liâdan sonra karı-kocadan birinin yalan söylediğini itiraf etmesi halinde koca iddet süresi içerisinde iken yeni bir nikâha lüzum kalmadan karısına dönebilir. Fakat iddetten sonra dönebilmesi için yeni bir nikâha ihtiyaç vardır.

3. Erkeğin yalan söylediğini itiraf etmesi halinde kendisine iftiracı sıfatıyla seksen değnek vurulur. Kadın Hândan sonra yalan söylediğini itiraf ederse evli olması halinde recmedilir, bekâr olması halinde ise zînâ haddi olarak yüz sopa vurulur. Eğer bu kadın câriye idiyse sadece elli sopa vurulur. Bu husûsda cariye'nin bekâr olması ile evli olması arasında bir fark yoktur. [\[430\]](#)

2259. ...İbn Ömer'den rivayet olunduğuna göre, Rasûlullah (s.a.) zamanında bir adam karısına liân yaparak kadının çocuğunu (kendinden olmadığı iddiasıyla) reddetti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) onları birbirlerinden ayırdı ve çocuğu (neseb ve mirâsda) kadına verdi. [\[431\]](#)

Ebû Dâvud dedi ki: râvi îmam Mâlik'in (rivayette) yalnız kaldığı (söz) "çocuğu kadına ilhak etti." sözüdür. Yunus, Zührî-Sehl b. Sa'd yoluyla liân hadisinde (şu sözü) rivayet etmiştir. "(Koca) kadının hamlini kabul etmedi. Bunun üzerine (Hz. Peygamber çocuğu kadına nisbet etti de kadının) çocuğu kendisine (nisbet edilerek) "Havle'nin oğlu" diye anılır oldu. [\[432\]](#)

Açıklama

Karısına liân yaptığından bahsedilen kimse Hz. Uveymir'dir. Karısı da Havle bint Kays'dır. Hz. Uveymir karısını zînâ ederken gördüğünü ve dolayısıyla onun dünyaya getireceği çocuğun kendisinden olmadığını, çocuğun babasının karısıyla zînâ eden adam olduğunu iddia etmiş Rasûl-i Ekrem de Allah'ın emrettiği şekilde onlara liân yaptıktan sonra doğacak çocuğu yalnız annesinin ismiyle anılmak, annesine vâris olmak, kendisine de sadece annesinin vâris olabilmesi kaydıyla annesine vermişti. Nitekim daha Önce tercümesini suduğumuz 2247 numaralı hadîs-i şerîf bu liân yapılırken kadının hamile olduğunu 2249 numaralı hadîs-i şerîf, çocuğun sadece annesinin ismiyle Havle'nin oğlu falanca diye anıldığını, 2252 numaralı hadîs de çocuğa sadece annesinin Vâris olup başkasının vâris olamayacağını ifâde etmektedirler. Hattâbî'nin beyânına göre Hanefîler bu hadîsi delîl

getirerek eşlerin sâdece liân yapmakla birbirlerinden ayrılmış olamayacaklarını, ayrılabilmeleri için hâkimin buna hükmetmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Ulemânın büyük çoğunluğuna (cumhura) göre ise, eşlerin birbirlerinden boşanabilmeleri için sâdece Hân yapmak yeterlidir. Hadîs-i şerifte liân yapan eşleri birbirinden Rasûl-i Ekrem'in ayırdığından bahsedilmesinden maksad, bu ayrılmanın Rasûl-i Ekrem'in hükmüyle gerçekleştiğini ifâde etmek değil, bu liân hadîsesinin ve dolayısıyla boşanmanın Rasûl-i Ekrem'in huzurunda meydana geldiğini ifâde etmektir.

Eğer eşlerin ayrılmaları için hâkimin kararı şart olsaydı, çocuğun koca tarafından reddedilebilmesi için de hâkimin kararı şart olurdu. Çünkü hadîs-i şerifte çocuğun koca tarafından reddedilmesi, Hâna atfedilerek zikredilmiştir. Çocuğun reddedilmesi için hâkimin kararına ihtiyâç olmadığı kabul edildiğine göre, eşlerin Hândan sonra boşanmış sayılabilmeleri için hakimin kararma ihtiyâç olmadığını da kabul etmek gerekir. Şu halde hadîste geçen "Rasûlullah (s.a.) onları birbirinden ayırdı" cümlesinin manâsı "Hz. Peygamber liân şahâdetiyle onların birbirlerinden ayrılmış olduklarını beyân etti" demektir. Mezhep İmamlarının bu meseledeki görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

a. Ebû Hanife ile İmâm Muhammed ve Sevri'ye göre liân yapan eşlerin birbirlerinden ayrılabilmeleri için Hândan sonra ayrıca bir de hakîmin karar gerekir. Bu mevzuda İmâm Ahmed'den gelen en kuvvetli rivayet de budur. Delilleri ise, mevzûmuzu teşkil eden bu hadîstir.

b. İmâm Mâlik ile Evzâî ve Züfer'in de içinde bulunduğu cumhura göre ise, Hân sona erince hâkimin kararı olmadan eşler birbirlerinden ayrılmış olur. Bu görüş İmâm Ahmed'den de rivayet olunmuştur.

c. İmâm Şafiî ile Sahnûn'a göre ise, erkeğin Hânı bitirdiği andan itibâren eşler birbirlerinden ayrılmış olur. Bu ayrılmanın kadının liânıyla ilgisi yoktur. Musannif Ebû Davud'un, İmâm Mâlik'in "Çocuğu kadına ilhak etti" sözünü rivayette yalnız kaldığından bahsetmesi, bu hadîsin zayıflığına delâlet etmez. Çünkü imâm Mâlik adalet ve zabt yönünden güvenilir bir imamdır. Ayrıca Yunus'un Zührî'den rivayet ettiği hadîs de 2249 ve 2252 numaralı hadîsler tarafından da takviye edilmiştir. [\[433\]](#)

27-28. Erkek Hanımının Doğurduğu Çocuğun Kendisinden Olup Olmadığından Şüphelenecek Olursa

2260. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki: Fezâre Oğullarından bir adam Peygamber (s.a.)'e gelerek,

Karım siyah bir çocuk dünyaya getirdi, (ne buyurursunuz?) dedi. (Hz. Peygamber:)

"Senin develerin var mı?" diye sordu. (O kimse);

Evet diye cevâp verdi. (Hz. Peygamber de);

"Onların renkleri nasıldır?" buyurdu. (Adam);

Kırmızıdır, diye karşılık verdi. (Hz. Peygamber);

"İçlerinden yağız olanları da var mı?" diye sordu. (O kimse de)

İçlerinde gerçekten yağız olanları da var, cevâbını verdi. Bunun üzerine (Hz. Peygamber);

"Bunun nereden geldiği zannedebilir?" dedi. (Adam da) Onu bir damarın çekmiş olması mümkündür diye cevâp verdi. (Bunun üzerine Hz. Peygamber):

"Şu halde bu (çocuğu) da bir damarın çekmiş olması mümkündür." buyurdu. [\[434\]](#)

Açıklama

Hanımının dünyaya getirdiği çocuğun kendisinden olup olmadığı hususunda şüpheye düşerek Rasûl-i Ekrem'e gelip ona yukarıdaki sorulan yönelterek bu mevzûya ışık tutmasına vesile olan sahâbî Damdâm b. Katâde'dir.

Hadîs ulemâsından Hattâbî bu hadîs-i şerîfle ilgili görüşlerini şöyle ifâde etmiştir; Rasûl-i Ekrem'e bu sorulan yöneltten sahâbî bu sorularıyla karısının dünyaya getirdiği çocuğun kendisinden olup olmadığından şüpheye düştüğünü ta'riz yoluyla ifâde etmek ve Rasûl-i Ekrem'in bu çocuğun kendisinin olmadığına hükmetmesini te'mîn etmek istemiştir. Fakat Hz. Peygamber çocuğun annesinin nikâhı altında bulunduğu kimseye âid olduğuna hükmetmiş, renk farkının hüküm vermek için yeterli bir delîl olamayacağını ifâde etmek istemiş, buna tohumlan bir olan develerde görülen çeşitli renkleri misâl göstermiştir. Bu hadîste kıyası isbât için geçerli bir delîl olduğuna ve birbirlerine benzeyen iki şeyin aynı hükümde olacaklarına, kinayeli sözlerden hadd îâzım gelmediğine, kazfın ancak sarîh sözlerle sabit olabileceğine delîl vardır. [\[435\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir kimse çocuğunun renginin kendi kendine benzemediğinden şüpheye düşerek, bu çocuğun kendisinden olmadığına hükmedemez. Dolayısıyla bu çocuğu reddetmek için dâvâu olamaz.

Kurtûbî, "esmerlikle, karalık gibi birbirlerine yakın renklerden dolayı çocuğu reddetmenin caiz olmadığına ittifak vardır. Erkeğin, kadınla cimâ'da bulunduğunu, kadınında istibrâ süresinin devam ettiğini itiraf etmesi halinde ise kendisinin siyah, çocuğun beyaz olmasından veya kendisinin beyaz, çocuğun siyah olmasından dolayı da çocuğu reddedemez" demiştir. Fakat Kurtûbî'nin bu sözü kendi mezhebine göre olsa gerektir. Çünkü bu mesele ulemâ arasında ihtilâftır. Şâfiîlere göre eğer kadının zînâ ettiğine dâir bir karine yoksa, erkeğin renk farkından dolayı çocuğu reddetmesi caiz değildir. Fakat kadın zînâ suçu ile itham "edildikten sonra böyle bir çocuk dünyaya getirmişse, o zaman erkeğin bu çocuğu reddetmesi caizdir. Nitekim daha önce tercümesini sunduğumuz 2256 numaralı hadîs de bu görüşü desteklemektedir.

Hanbelilere göre ise, kadının zina ettiğine dâir bir karine varsa erkeğin çocuğu reddetmesi caizdir.

2. Çocuğun rengi babasına benzemese bile onu babasına ilhak etmek gerekir.

3. Nesebin isbâtı hususunda ihtiyatlı davranmak, mümkün mertebe çocuğu annesinin nikâhı altında bulunduğu kimseye nisbet etmek gerekir.

4. Ta'riz hadd ve liânı gerektirmez. Fakat İmâm Mâlik ta'rizin hem haddi hem de liânı gerektirdiğini söylemiştir. Mâliki ulemâsından bazıları, haddi gerektiren ta'rizin, kendisiyle kastedilen mânâ sarîh lâfızdan anlaşılan mânâ gibi açıkça anlaşılan ta'riz olduğunu ifâde etmişlerdir. [\[436\]](#)

5. Kıyas caizdir. [\[437\]](#)

2261. ...(Önceki hadîs) Zührî'nin senediyle ve aynı mânâda (bir daha) rivayet olunmuştur. Bu rivayette râvflerden biri "o (Fezâreli adam) o anda ta'riz yoluyla çocuğu reddetmeye çalışıyordu." demiştir. [\[438\]](#)

Açıklama

Ta'riz; "üstü kapalı şekilde itiraz etmek" demektir. Bunu bir tarafı gösterip diğer tarafı göstermek diye ta'rif ederler."Kitabınızı o kadar "muhafazaya çalışıyorsunuz ki, sayfeleri dağılmasın diye kenarlarını kesmiyorsunuz" ibaresi bir ta'rizdir." Kastedilen "derse çalışmadığınız, kitaplarınızın kenarlarını kesmeyişinizden belli" ifadesidir.. [\[439\]](#) Bir önceki hadîs-i şerifte ve dolayısıyla mevzûmuzu teşkil eden hadîs-i şerifte geçen "karım siyah bir çocuk dünyaya getirdi" cümlesinde ta'riz sanatı vardır. Çünkü Fezâreli adam bu sözle, karısının dünyaya getirdiği siyah çocuğun kendisinin olmadığını, yâni bu çocuğun zînâ mahsûlü olduğunu ifâde etmek istemiştir. Zîra bu söz ta'riz yoluyla şu mânâyâ gelir:

"Karım siyah bir çocuk dünyaya getirdi. Bense beyaz tenliyim. Benden siyah bir çocuk dünyaya gelemez. Binâenaleyh bu çocuk karımın kendisiyle zînâ ettiği bir adamdan dünyaya gelmiştir."

Bir önceki hadîs-i şerîfin şerhinde açıkladığımız gibi Rasûl-i Ekrem Fezâreli adamın bu şikâyetini reddetmiştir. Ulemânın bu maseyle ilgili görüşlerini bir önceki hadîsin şerhinde açıkladık. [\[440\]](#)

2262. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre, bir a'rabî Peygamber (s.a.)'e gelerek: "Karım siyah bir oğlan doğurdu.(Fakat) ben bu çocuğu kabul etmiyorum" dedi. (Ebû Hureyre hadîsin bundan sonraki kısmında, bir önceki hadîsin) mânâsını rivayet etti. [\[441\]](#)

Açıklama

Bu hadîsin tamamı Müslim'in Sahîh'inde şu mânâyâ gelen lafızlarla rivayet edilmiştir: Benî Fezâre kabilesinden bir adam Peygamber (s.a.)'e gelerek "Karım siyah bir oğlan doğurdu" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.):

"Senin develerin var mı?" dedi, adam;

Evet, cevâbını verdi, Rasûl-i Ekrem;

"Renkleri nedir?" dedi, adam;

Kırmızı! cevâbını verdi, Rasûlullah (s.a.);

"İçlerinde boz renklileri var mı?" diye sordu, adam;

Hakîkaten içlerinde boz renkli olanları var, dedi, Rasûlullah (s.a.);

"Peki bu onlara nereden geldi?" buyurdu, Adam;

Belki damar çekmiştir" dedi, Rasûlullah (s.a.);

"Bunu da belki damar çekmiştir" buyurdu. Ulamanın bu hadîsle ilgili görüşleri 2260 numaralı hadîsin şerhinde geçti. [\[442\]](#)

28-29. Çocuğun Kendisinden Olduğunu Bildiği Halde Kendisinden Olmadığını İddia Eden Kimseler Hakkında Ağır Tehdidler

2263. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet olunduğuna göre, kendisi Rasûlullah (s.a.)'i liân yapan eşlerle ilgili âyet(ler) indiği zaman (şöyle) buyururken işitmiş: "Bir kavme o kavimden olmayan bir çocuğu dahil eden bir kadının AUah(ın dîni) ile hiçbir alâkası yoktur ve Allah onu kesinlikle cennetine koymayacaktır. Bile bile çocuğunu kabul etmeyen bir erkeği de Allah kendisinden uzaklaştıracak (kıyamet gününde) Önceki ve sonraki (ümme)tlerin gözü önünde kepaze edecektir."[\[443\]](#)

Açıklama

Liân âyetleri ile ilgili açıklama 2253 numaralı hadîs-i şerîfin şerhinde geçti.

Bir kadının bir kavme o kavimden olmayan bir çocuğu dahil etmesinden maksat, o kadının gizlice zînâ ederek bu zînâdan bir çocuk dünyaya getirip onu bu kavme nisbet etmesi ve kocasının da farkına yaramayarak o çocuğu kendi çocuğu gibi büyütüp kendisine vâris yapması ve harîm-i ismetine almasıdır. Allah teâlâ onun bu hareketine karşılık olarak onu cennete ilk girenlerle girmek ni'metinden mahrum ederek ve onu cehennemine atarak yaptığının cezasını orada çecktirecektir.

Aynı şekilde kendisinden doğan bir çocuğu bile bile reddedip kendisinden olmadığını iddia eden erkekleri de Cenâb-ı Hakk kıyamet gününde rahmetinden mahrum bırakmakla cezalandıracak ve gelmiş geçmiş büüh ümmetlerin gözü önünde rezil ve rüsvây edecektir. Çünkü kadın bu çocuğu o ailenin içerisine sokmakla çocuğu hakkı olmadan kocasının malına vâris etmiştir. Ayrıca o çocuk o ailenin harîm-i ismetine girmekle, kendisine yabancı olan kadınların veya erkeklerin mahrem hallerine vâkif olmuş ve bilmeden daha pekçok büyük-küçük günâhları irtikâb etmiş olur ki, bunların vebali bütün bu günâhlara sebep olan kadına aittir.

Kendisinden olduğunu bildiği halde çocuğunu reddeden kimse de karısını zînâ suçu ile suçladığı, çocuğunu da veled-i zînâ lekesi ile lekelediği ve dünyayı onlara zindan ettiği için Allah kıyamet gününde bu erkeği bütün ümmetlerin gözü önünde rezîl ve rüsvây edecektir.[\[444\]](#)

29-30. Bir Kimsenin Zinadan Doğan Bir Çocuğun Kendisine Ait Olduğunu İddia Etmesi

2264. ...İbn Abbas (r.a.)'dan; demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) (şöyle) buyurdu;

"İslâm'da zînâ(ya izin) yoktur. Câhiliyye döneminde bir kimse zînâ ederse, (bu zînâdan

doğan ocuk zîna eden erkeğin) asabesine katılırdı. (Fakat İslâmiyyet geldikten sonra) kim, zîna sonucu dünyaya gelen bir çocuğu(n kendisine âit olduğunu) iddia ederse (o kimse bu çocuğa) vâris olamaz, kendisine de (o ocuk tarafından) vâris olunamaz."[\[445\]](#)

Açıklama

Cahiliyye döneminde halk cariyeleri satın alır ve onları para karşılığında zînâ yapmaya zorlarlar ve cariyelerin zînâdan elde ettikleri paraları da ellerinden alırlardı. Daha sonra câriye bir çocuk dünyaya getirir de cariyenin efendisi ve cariyeye zînâ eden kimse bu çocuğa sahip çıkmak isterlerse, çocuk zînâ eden adama verilir ve çocuk o adamın asabesinden sayılırdı. Fakat islâmiyet gelince zînâyı yasaklamış, zînâdan dünyaya gelen çocuğun kendisine âid olduğunu iddia eden kimseler bu çocuğa sahip olma hakkından mahrum edilmiş, çocuk annesinin nikâhlı bulunduğu kimseye veya annesinin efendisine nisbet edildiği gibi, zînâ yapan kimsenin bu çocuğa vâris veya muris olması da önlenmiştir. Bu mevzüyü 2273 numaralı hadîs-i şerifte inşallah tekrar ele alacağız. Bu hadîsin senedinde ismi zikredilmemiş bir râvî bulunduğu için bu hadîs zayıftır. [\[446\]](#)

2265. ...Amr b. Şuayb, dedesi Abdullah b. Amr b. As'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir. Peygamber (s.a.), baba olduğu iddia edilen kimsenin ölümünden sonra (o babanın) mirasçılarının (sözü geçen babanın olduğu gerekçesiyle onun nesebine) nisbet edilmesi için davacı oldukları kimse(ler) hakkında şöyle hüküm verdi;

"Bir kimsenin mülkünde olduğu bîr günde kendisiyle cima' ettiği cariyeden doğan ve (cima' eden kimse tarafından nesebinin kendine âid olduğu) reddedilmeyen bir çocuğu (babasının ölümünden sonra) vârisleri kendilerine katmak için dâva ederlerse (bu çocuk) onlara katılır. (Fakat) bu çocuğa nesebe katılmadan önce (nesebine katıldığı babasına âid) taksim edilmiş olan mîrasdan bir nasîb yoktur. (Ancak) taksim edilmeden önce erişmiş olduğu mîrasdan bir payı vardır. (Fakat) kendisine nisbet edilmekte olduğu babası (sağlığında) bu çocuğun kendisine âid olduğunu kabul etmemişse (vârislerin istemeleriyle bu çocuk o babanın nesebine) katılamaz. Eğer bu çocuk (bu adamın ilişkide bulunduğu ve) mülkünde olmayan bir cariyeden veya kendisiyle zînâ ettiği hür bir kadından dünyaya gelmişse bu çocuk onun nesebine katılamaz ve o kimseye vâris olamaz.

İsterse oğlu diye çağırılan kişiyi, (oğlumdur diye) kendisi dava etmiş olsun. Çünkü o çocuk hür bir kadından veya bir cariyeden (dünyaya gelen) bir zînâ çocuğudur." [\[447\]](#)

Açıklama

Bir kimsenin kendisiyle cimâ'da bulunduğu bir cariyeden cimâ'dan en az altı ay sonra bir çocuk dünyaya gelecek olursa, bu çocuğun nesebinin sabit olup olmaması ulemâ arasında ihtilâftır. Nevevî'nin beyânına göre bu durumda olan bir câriye efendisinin firâş (nikâhlısı) hükmüne geleceğinden çocuğun nesebi babası -yâni cariyenin efendisi- için

sabit olur. Dolayısıyla bir cariyyeden doğan çocuk ile cariyyenin efendisi arasında baba ile oğul arasındaki hükümler cereyan eder. [\[448\]](#)

tmâm Ebû Hanife (r.a.)'e göre ise "Efendinin iddiası olmadan bu çocuğun nesebi kendisi için sabit olmaz." [\[449\]](#)

Eğer böyle bir çocuğun babası sağlığında onun nesebinin kendisine âid olduğunu iddia etmemişse ölümünden sonra o kimsenin vârisleri bu çocuğun kendi neseblerinden olduğunu iddia ederek onun, kendi neseble-rine katılması için dâvâcı olabilirler. Böyle bir dâva sonunda nesebi sabit olan kimse babasının henüz taksim edilmemiş malları varsa, onlara vâris olabilir. Fakat daha önce taksim edilmiş olan mallara vâris olamaz. Eğer bu kimsenin kardeşleri ölür de arkasında bu kimseyi mirasdan düşürecek bir kimse bırakmazsa o zaman ölen kardeşine de vâris olur. Fakat cariyyenin kocası sağlığında cariyyenin karnında taşıdığı bu çocuğun kendinden olduğunu reddetmişse o zaman bu çocuğun nesebi o kimseye nisbet edilemediği gibi bu kimsenin ölümünden sonra vârisleri de çocuğun nesebinin bu kimseye nisbet edilmesi için dâvâcı olamazlar. [\[450\]](#)

2266. ...(Önceki hadîs) Muhammed b. Râşid'den önceki sened aynı kalmak şartıyla aynı mânâda bir daha rivayet olunmuştur. (Ancak râvî Halid b. Yezîd, bu hadîse şunları da) ilâve etti. Bu çocuk (sâdece) annesinin ailesine (nisbet edilebilen) bir veled-i zînâdır. (Annesinin ev halkı yakınlık bakımından veya) hür ya da köle hangi halde iseler, (bu çocuk da onlara ona göre nisbet edilir). (Ölen bir kimsenin vârisleri tarafından onun nesebine) katılması istenen bir çocuk hakkındaki bu (hüküm) islâmın başlangıcında (geçerli) idi. Binâenaleyh (ölen akrabalarına âid olan ve) islâmiyetten önce paylaşılan mal(lar)dan (bu çocuğun bir payı yoktur çünkü geçen) geçmiştir. [\[451\]](#)

Açıklama

İslâmın ilk yıllarında bir kimsenin cariyesinden bir çocuğu olur da sağlığında bu çocuğun nesebinin kendisine âid olduğunu dâva eder de onun nesebini tesbit ettiremezse bu çocuk veled-i zînâ sayılır ve sadece annesine ve dolayısıyla annesinin ailesine nisbet edilirdi. Annesinin annesi, onun anne-annesi, annesinin babası, dedesi, kardeşleri de teyzesi ve dayısı çocukları da kardeşi olurdu. Ve onlara vâris olabilirdi. Daha sonra İslâmiyet bu uygulamayı kaldırmış, fakat İslâmiyetten önce bu usûle göre yapılmış olan vârisler arasında mal taksimlerine dokunulmamış, o mallar hissesine düştüğü kimselerin ellerinde bırakılmıştır. [\[452\]](#)

Bazı Hükümler

1. Zînâ mahsûlü olarak dünyaya gelen bir çocuk babasına nisbet edilemez. Çocuğun kendisine âid olduğunu iddia ederek dâvâcı bile olsa bu çocuk ona nisbet edilemez. Dolayısıyla çocuk ona, o da çocuğa vâris olamaz. Haleften ve seleften ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir.

2. Veled-i zîna doğrudan doğruya annesine dolayısıyla onun akrabalarına nisbet edilir. Yakınlık derecesine göre onlara vâris olur, onlar da buna vâris olur. Bu hususta mîras hükümlerine ve esâslarına göre hareket edilir. Ulemânın bu mevzûdaki görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür;

İmâm Ahmied'e göre, babasız olan bir kimseye annesi ile kendi zevi'l-erhâmı ve kendisinin fûrû'u olmadığı takdirde annesinin asabeleri vâris olabilirler. Delili ise, şu hadîs-i şeriftir; "Hisseleri sahiplerine veriniz. Kalanı da (ölüye) en yakın olan erkeklere veriniz."^[453] Babasız olan bir kimseye en yakın olan erkek akrabası annesinin erkek akrabalarıdır. İmâm Ahmed'e göre babasız olan bir kimsenin asabesi annesidir. Eğer annesi yoksa o zaman asabesi, annesinin âsebeleridir. Hz. İbn Mes'ud da bu görüştedir. Delilleri ise, Mekhûl'den rivayet edilen şu sözdür: "Peygamber (s.a.) mülâaneden doğan çocuğun mirasını annesine ve ondan sonra annesinin vârislerine tahsis etti."^[454]

Zeyd b. Sabit ile İmâm Mâlik, Şafiî ve cumhûr-ı ulemâya göre babasız olan çocuğun annesi ona vâris olabildiği gibi başkaları da vâris olabilir. Böyle bir çocuğun asabesi yoktur. Annesinin asabeleri de bu çocuğa asabe olamaz. Eğer bu çocuk için annesinden başka ashâb-ı ferâiz yoksa, o zaman annesi terekenin üçte birini alır, gerisi hazineye kalır.

Hanefi ulemâsına göre ise babasız çocuğun mirasının hepsini annesi alır. Üçte birini Kur'an-ı Kerîm'in tayîn ettiği bir pay olarak alır. Kalanı da yine ona verilir. Katâde'nin rivayetine göre Hz. Ali ile İbn Mes'ûd, "doğumu Hâna mevzu' olan babasız bir kimse, arkasında annesiyle, anneannesi ve anne bir erkek kardeşler bırakarak ölürse, terekesinin üçte ikisini erkek kardeşleri üçte birini de anne-annesi alır" demişlerdir.^[455]

30-31. Kaifler (İz Ta'kibi Mütihazları)

2267. ...Aişe (r.anha)'dan; demiştir ki: "Rasûlullah (s.a.) yanıma geldi."

Müsedded ile İbnu's-Serh (bu hadîsi Hz. Aişe'den:) Rasûlullah bir gün (yanıma) neşeli olarak (geldi şeklinde) rivayet etti(ler).

Osman da (bu hadîs-i Hz. Aişe'den şu şekilde) rivayet etti: (Rasûlullah sallâllahu aleyhi

ve sellem) sevinci yüz hatlarına yansımış olarak (neşeli bir halde yanıma) geldi. (Hadîsin geri kalanını bu râvîler Hz. Aîşe'den şu şekilde naklettiler Hz. Peygamber) dedi ki;

"Ey Aîşe, haberin yok mu? Mücezziz el-Müdlîci, Zeyd ile (oğlu) Üsâme'yi gördü üzerlerinde bir kadife vardı onunla başlarını örtmüşler ayakları açık idi. (Mücezziz); "Bu ayaklar birbirlerinden (meydana gelmiş)dir dedi."

Ebû Dâvud dedi ki; Üsâme siyah (tenli, babası) Zeyd'de beyaz (tenli) idi." [\[456\]](#)

Açıklama

Kaif, kıyafet ve eserden anlayan demektir. Fukaha bu kelimeyi baba ile oğul arasındaki benzer tarafları bilen ve

alâmetleri birbirinden ayırabilen kimse mânâsında kullanmışlardır.

Câhiliyye dönemi'nde halk kaiflerin sözlerine son derece itibâr ederler ona şaşmaz bir kanun gibi sarılırlardı.

İşte böyle bir ortamda koyu siyah tenli bir kimse olan Hz. Zeyd b. Hârîse'nin beyaz tenli bir çocuğu dünyaya gelmişti. Baba ile oğul arasındaki bu renk farkı o günkü Arapların dikkatini çekmiş, Hz. Üsâme'nin, Hz. Zeyd'in neslinden olup-olamayacağı dedi-koduları halk arasında yayılmıştı. Şüphesiz ki bu duruma en fazla üzülen Rasûl-i Ekrem'di. Bu dedikoduların yoğunlaştığı bir günde Hz. Zeyd'le oğlu Üsâme başları kadifeden bir örtü ile örtülü ve ayakları açık bir halde uyurlarken Arapların meşhur kaiflerinden Mücezziz onları bu halde uyurlarken görmüş sadece ayaklarına bakarak "bu ayaklar birbirlerinden (meydana gelmiş)tir" demişti. Rasûl-i Ekrem araplar için senet niteliğinde olan bu sözü Mücezziz'-in ağzından işitince, dedikoduların artık sona ereceğini düşünerek, Hz. Zeyd hesabına son derece sevinmişti. Evine vardığı zaman Hz. Aîşe'nin ifâde ettiği gibi sevinç alâmetleri halâ yüzünden okunuyordu. Gerçekten soy çekimi ve baba ile onun nesli arasındaki benzerlikler günümüzde de ele alınıp ilmî esâslara bağlanmıştır. Fıkıh ulemâsı da bu benzerliklerle neseb tesbitinin caiz olacağını kabul etmiştir. [\[457\]](#)

2268. ...(Önceki hadîs yine) aynı senedle (yâni Hz. Urve vasıtasıyla, Hz. Aîşe'den) aynı mânâda rivayet edilmiştir. (Urve) dedi ki: Aîşe şöyle dedi; "Peygamber (s.a.) sevinçle yüz hatları parlar bir halde yanıma geldi"

Ebû Davûd dedi ki: İbn Uyeyne "yüzünün hatları" kelimesini sağlam bir şekilde zabt (ve rivayet) etmemiştir.

Ebû Dâvud dedi ki: "Yüzünün hatları" kelimesi (metnin aslından olmadığı halde metne)

İbn Uyeyne tarafından ilâve edilmiştir. (Aslında İbn Uyeyne) bu kelimeyi Zührî'den işitmemiştir. Fakat, o sadece "esâir: hatlar" kelimesini (işitmiştir. Bu kelimeyi de Zührî'den değil) başkasından işitmiştir. (Binâenaleyh) "Esâir" kelimesi (sâdece) Leys ile başka bir râvtnin hadîsinde vardır.

Ebû Dâvud dedi ki; Ben Ahmed b. Salih'i (şöyle) derken işittim; "Üsâme zift gibi kapkara idi, Zeyd de pamuk gibi beyazdı."[\[458\]](#)

Açıklama

Musannif Ebû Dâvud bu hadîsin sonuna ilâve ettiği ta'likte şunu ifâde etmek istiyor; Aslında Süfyân b. Uyeyne metinde geçen "yüzünün hatları" kelimesini ez-Zührî'den işitmediği halde bunu bizzat ondan işitmiş gibi nakletmiştir. Oysa Süfyân b. Uyeyne'nin "yüz hatları" manasına gelen "esârîru vechihi" kelimesini Zührî'den işitmediği kesindir. O sadece "esârîr" kelimesini işitmiştir. Onu da Zührî'den değil, Leys b. Sa'd'dan işitmiştir. Leys de Zührî'den işitmiştir.

Bilindiği gibi râvinin muasırı olduğu için görüştüğü fakat hadîs almadığı veya muasırı olduğu halde görüşmediği bir şeyten işittiğini zannettirecek şekilde rivayet ettiği hadîslere Müdelles hadîs denir. Musannif Ebû Davud'un bu açıklamasına göre mevzûmuzu teşkil eden bu hadîs müdellestir.

Gerçekten Süfyân b. Uyeyne ez-Zührî ile aynı asırda yaşamış, onunla görüşmüş, fakat ondan hiçbir hadîs rivayet etmemiştir.[\[459\]](#)

Bazı Hükümler

1. İki kişi arasında, benzer yanları tesbit konusunda mütehassıs olan kimselerin tesbitlerine itibar etmek caizdir.

2. Onların sözüyle çocukların nesebini tesbît etmek dînen caizdir. İmâm Mâlik ile Şafiî, Ahmed, el-Evzâî, el-Leys b. Sa'd Ömer b. Hattâb, İbn Abbâs, Enes b. Mâlik ve hadîs ulemâsının pek çoğu bu görüştedirler. Delilleri ise, mevzûmuzu teşkil eden hadîs-i şerifle 2254 numaralı hadîs-i şerifte geçen "Hamile olan kadının doğuracağı çocuğun durumuna dikkat edin. Eğer yüzleri sürmeli, kalçaları iri ve baldırları kalın bir çocuk dünyaya getirirse, bu çocuk Şerik b. Sahma'ya aittir," ifadesidir.

Hanefi ulemâsıyla İmâm Sevri ve Küfe ulemâsına göre ise çocuğun kılığına bakarak hüküm veren kimselerin sözleriyle amel etmek caiz değildir. Çünkü bu zân ve tahmine

dayanan bir hükümdür. İlmî gerçeklere dayanmayan ve sadece tahmine dayanan hükümlerle neseb tesbiti gibi son derece önemli ve içtimaî bir meselede amel etmek oldukça sakıncalıdır. Çünkü Cenâb-ı Hak Kur'an-ı Kerîm'inde; "Bilmediğin bir şeyin ardına düşme..."^[460] buyurmuştur. Bu görüşte olan ulemâyâ göre mevzûmuzu teş-kîl eden Ebû Dâvud hadîsi, "Ya Rasûlallah karım siyah bir çocuk dünyaya getirdi" diyen bir kimseye, Rasûl-i Ekrem'in, "Bu çocuğu da bir damarın (dedelerinden birine) çekmiş olması mümkündür" diye cevâp verdiğini ifâde eden 2260 numaralı hadîs-i şerife aykırıdır. Çünkü 2260 numaralı hadîs neseb tesbiti hususunda vücudun şeklinin bir önemi olmadığını, dolayısıyla bu usûlle bir çocuğun nesebini tesbit veya reddetmenin mümkün olamayacağını ifâde etmektedir. Yine bu görüşü savunan ulemâyâ göre mevzûmuzu teşkil eden hadîs-i şerifte kılığa bakarak neseb tesbit ve tayîn etmenin caiz olduğuna delâlet eden bir mânâ yoktur. Çünkü Rasûl-i Ekrem'in, Mücezziz'iri sözüne sevinmesi onun sözüyle nesebin tayîn ve tesbit edilmiş olduğundan değil, bu zâtın sözünün daha önce tesbit edilen Hz. Üsâme'nin nesebine uygun düşmesindedir. Binâenaleyh Hz. Üsâme'nin nesebi Mücezziz'in sözünden daha önce tesbît edilmiştir.

Şurasını da ifâde etmek isteriz ki bugün ilmî usullerle neseb tesbiti mümkün olduğundan bu mevzuda ihtilâf kalmamıştır.^[461]

31-32. Çocuğun Kendilerine Ait Olduğunu İddia Eden Ve İhtilafa Düşen Kimseler Arasında Kur'a Çekileceğini Söyleyenlerin Delilleri

2269. ...Zeyd b. Erkam (r.a.)'dan; demiştir ki: "Ben birgün Peygamber (s.a.)'in yanında oturuyordum. Yemeniden bir adam gelip dedi ki; Yemen halkından üç kişi Ali'nin yanına gelerek bir temizlik süresi içinde kendisiyle cinsî münâsebette buldukları cariye'den doğan bir erkek çocuk hakkında dâvâcı oldular. Onlardan ikisine (üçüncü şahsı göstererek); "Bunu şu kimseye gönüllü olarak veriniz" dedi. Kabul etmediler. (Sonra bunlardan diğer) ikisine (diğer üçüncü kişiyi göstererek); "Bu çocuğu kendi gönlünüzle şu kişiye bağışlayınız" dedi. (Onlar da) kabul etmediler. Sonra (diğer) ikisine (üçüncü kişiyi göstererek); "Bu çocuğu kendi arzunuzla bağışlayınız** dedi. (Onlar da) kabul etmediler. Bunun üzerine; "Siz ihtilâfa düşen ortaklırsınız. Ben aranızda kur'a çekeceğim. Kur'a kime çıkarsa çocuk onundur ve o kadının değerinin üçte birisini (diğer iki arkadaşına) ödemekle mükelleftir" dedi ve onlar arasında kur'a çekti. Kur'a sonunda çocuğu kendisine kur'a çıkan kimseye verdi. Rasûlullah (s.a.) de (Yemenli kimseden bu haberi duyunca) azı dişleri yahut da ön dişleri görülünceye kadar gülümsedi.^[462]

Açıklama

Bu hadise hicretin onuncu senesinde Rasûl-i Ekrem'in Hz.Ali'yi Yemen'e vâî olarak gönderdiği sıralarda cereyan etmiştir. Hz. Ali Yemen'e gönderilişini şöyle anlatır:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Beni gönderiyorsun. Oysa ben (tecrübesiz) bir gencim. Onlar arasında hükümler vereceğim, hüküm nedir bilmem?" dedim. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem mübarek elini göğsüme vurdu, sonra;

"Allah'ım! Bunun kalbine (hakkaniyetle hüküm vermek) hidâyetini lutfeyle ve dilini (doğru sözlülük üzerine) sabit kıl." buyurdu. [\[463\]](#)

Hız. Ali'ye gelen bu kimselerin cimâ'da buldukları kadının bir câriye olduğu ve hepsi de kendi cariyesi olduğu zannıyla onunla bir temizlik süresi içinde münâsebette buldukları ve neticede doğan çocuğa sahip olmak için dâvâcı oldukları anlaşılıyor. Hz. Ali'nin verdiği hüküm de bunu gösteriyor. Eğer bu şahısların o cariyeyle cinsî münasebette bulunurlarken ona sahip olmaları ihtimâli bulunmasaydı ve o cariyenin kendilerine âit olmadığını kesinlikle bilmiş olsalardı o cariyeyle zînâ etmiş sayılacaklarından çocuk hiçbirine verilmezdi. Dolayısıyla kendileri de zînâ suçundan yargılanırlardı. Ulemânın bu hadîsle ilgili görüşleri 2271 numaralı hadîsin şerhinde gelecektir. [\[464\]](#)

2270. ...Zeyd b. Erkam'dan; demiştir ki: Ali (r.a.) Yemen'de iken bir kadınla bir temizlik süresi içinde cinsî münâsebette bulunan üç kişi getirildi. (Hz. Ali bunlardan) ikisine (üçüncüyü göstererek);

Çocuğun şuna ait olduğunu kabul ediyor musunuz? diye sordu, (Onlar da);

Hayır, diye cevap verdiler. (Bu şekilde) hepsine ikişer ikişer ve üçüncüyü göstererek, (çocuğun şuna âid olduğunu kabul ediyor musunuz? diye) sordu. Her iki kişiye soruşunda da (onlar) "hayır" diye cevâp verdiler. Bunun üzerine aralarında kur'a çekti ve çocuğu kur'a isabet eden kişiye verdi. Diyet (yani cariyenin değerin)in üçte ikisini de bu adama yükledi. (Zeyd b. Erkâm) dedi ki; Bû (hadîse) Peygamber (s.a.)'e anlatılınca Öndişleri görünecek şekilde gülümsedi. [\[465\]](#)

2271. ...Halil'den; yahut da İbn Halü'den; demiştir ki: Üç kişiden (birinden) çocuk dünyaya getiren (fakat bunların hangisinden dünyaya getirdiğini bilmeyen) bir kadın hakkında Ali (r.a.)'ye baş vuruldu. (Bu hadîsin bundan sonraki kısmında râvî Seleme b. Küheyl, Şâ'bi'den naklen bir önceki hadîsin) aynısını rivayet etti (fakat) Yemen kelimesinden, Peygamberin gülümsemesinden ve "çocuğu kendi gönlünüzle bağışlayınız" sözünden bahsetmedi. [\[466\]](#)

Açıklama

Bu hadîs-i şerif bir önceki hadîsin aynısıdır. Ancak bu hadîs-i şerifin senedinde bulunan sahâbi Zeyd b. Erkâm atıldığı için "mürsel hadîs" denilen bir zayıf hadîstir. Metinde geçen "veled" kelimesinden, doğan çocuğun erkek olduğu anlaşılmaktadır. Kuvvetli ihtimâlâ göre sözü geçen kadın üç erkeğin müşterek cariyesi idi. Bu kimseler de ortak malları olduğu için cârîye ile cinsî münâsebette bulunmalarında dînî bir sakınca olmadığı zannederek onunla cinsî münâsebette bulunmuşlardı. Aslında bu durumda olan bir cariyeyle cinsî münâsebette bulunmak hadd cezasını gerektirmezse de ta'zir cezasını gerektirir. Çocuk bu ortaklardan birine verilir. Çocuğu alan kimse cariye de sahib olacağı için cariyenin kıymetinin üçte ikisini diğer ortaklarına öder. Ortaklıkları da bu şekilde sona erer.

Bilindiği gibi üç türlü gülme vardır:

- 1. Kahkaha:** Yanındaküerin işiteceği kadar gülmek,
- 2. Dahk (veya dıhk):** Bir insanın kendisinin işitebileceği kadar gülmesidir.
- 3. Tebessüm:** Onu ne sahibi duyar ne de başkası.

Rasûl-i Ekrem'in gülmesi ekseriyetle tebessüm şeklinde olurdu. Fakat Hz. Ali'nin verdiği hükmü duyunca o gün dahk şeklinde gülmüştür. 2269 numaralı hadîste râvîlerden biri hadiseyi naklederken, Rasûl-i Ekrem'in o gün gülerken, ön dişlerinin mi yoksa azı dişlerinin mi görünmüş olduğunu pek kestiremiyor. Eğer Rasûl-i Ekrem'in o günkü görülen dişlerinin ön dişleri olduğu kabul edilirse o gün yine tebessümle gülmüş olduğu anlaşılır. Nitekim bir önceki hadîs-i şerifte de gülerken sadece ön dişlerinin görüldüğünden bahsedilmektedir. [\[467\]](#)

Bazı Hükümler

- 1.** Bir çocuğun nesebi birden fazla kişiye nisbet edilemez. Çünkü bir çocuğun bir babası olur.
- 2.** Eğer birden fazla kimseler ortak oldukları bir cariyeyle bir temizlik halinde cinsî münâsebette bulunur da cârîye gebe kalırsa, kur'a usulüne baş vurulur. Kur'ada kazanan, çocuğa ve cariye de sahib olur. Fakat buna karşılık cariyenin değerini hisseleri nisbetinde ortaklarına öder. İshâk b. Rahûye bu görüştedir ve sünnete uygun olan tatbikatın da bu olduğunu söylemiştir. İmâm Şafiî Hazretleri de eski mezhebinde bu görüşü benimsemiştir. Hattâbî'nin beyânına göre İmâm Mâlike ve İmâm Şafiî'nin yeni mezhebine göre kur'a ile neseb tesbit edilemez. Neseb ancak çocuğun şekline ve kıyafetine bakarak babasını kestirebilen mütehassıs kimselerin vereceği hükme göre tesbit edilir. [\[468\]](#) Atâ ile el-Leys, es-Sevri, ve Ahmed de bu görüştedirler. İbn Kudâme'nin beyânına göre "birden fazla

kişilerin bir kadınla bir temizlik süresi içerisinde cinsî münâsebette bulunmaları halinde, doğan çocuğun nesebini tesbit etmek mümkündür. Bu aynen bir kimsenin boşamış olduğu kadınla iddet beklerken bir başka kimsenin evlenip de cinsî münâsebette bulunmasına veya bir kimsenin yanlışlıkla, bir başka kimsenin münâsebette bulunduğu karısıyla aynı temizlik süresi içinde cinsî münâsebette bulunup da kadının bir çocuk dünyaya getirmesine benzer. Bu çocuğun bu iki kişiden birine âid olduğu kesin ise de hangisinden olduğu kesinlikle belli değildir. Bu durumda çocukların şekl-ü şemâline bakarak babalarını tayin edebilen uzman kimselerin sözlerine müracaat edilir ve ona göre tesbit yapılır. [469] Bu husûsda davacıların çocuğun kendilerine âit olup olmadığı hususundaki iddialarına itibar edilmez.

el-Evzâî ile es-Sevrî, Ebû Sevr ve İmâm Ahmed (r.a.) da bu görüştedirler. Mâliki ulemâsından bazıları İmâm Mâlik'in de bu görüşte olduğunu rivayet etmişlerdir. İmâm Mâlik'e göre hür kadınlardan doğan çocuğun nesebi doğrudan doğruya kadının nikâhlı bulunduğu kimseye nisbet edilir. Ancak kadınla yabancı bir kimsenin yanlışlıkla cinsî münâsebette bulunması hali müstesnadır. O zaman çocuğun şeklü şemâline bakılarak neseb tayîn eden mütehasısların sözlerine müracaat edilir.

Hanefî ulemâsına göre ise çocukların şeklü şemâline bakarak ve kur'a yoluna bas. vurarak neseb ta'ym etiftek asla caiz değildir.

Şevkânî'nin beyânına göre kur'a usûlüne muhalif olan Hanefî ulemâ-sıyla el-Hâdeviyye'ye göre birden fazla kimselerin ortak oldukları bir câriyeye bir temizlik halinde cinsî münâsebette bulunup, kadının da bir çocuk dünyaya getirmesi halinde çocuğun nesebi ortakların hepsine ilhak edilir. Çocuk hepsinin müşterek çocuğu ve hepsinin vârisi olur. Miras hususunda onların diğer çocukları gibi tam hisse alır. Bunlar da hepsi birden tek bir baba imişler gibi çocuğa vâris olup bir baba hissesi alırlar ve bölüşürler. [470]

2272. ...Urve b. ez-Zübeyr'in haber verdiği göre, Peygamber (s.a.)'iri hanımı Aişe (r.anha) şunları söylemiştir: "Cahiliyye döneminde dört çeşit nikâh vardı. Bunlardan (birincisi) halkın bugünkü nikâhıdır. (Şöyle ki evlenmek isteyen) bir adam (diğer) bir adama velîsi bulunduğu kızı (istemek üzere) dünürlük yapardı. (Anlaştıkları takdirde kızın velîsi) mehri tayin eder, sonra (dünürlük yapan kimse) o kızla nikâhlanırdı."

"Diğer bir nikâh (şekli de şu idi). Adam karısına hayızdan temizlendiği zaman "falan kimseye bir haber gönder de ondan (seninle) cinsî münâsebette bulunmasını iste" derdi. Sonra kocası o kadını bırakır ve kadının kendisiyle cinsî münâsebette bulunduğu o erkekten (aldığı) gebelik (iyice) belirinceye kadar asla onunla cinsi münâsebette bulunmazdı. Kadının gebeliğinin (o adamdan olduğu iyice) belli olunca (artık) kocası isterse onunla cinsî münâsebette bulunurdu (ve evliliğini sürdürürdü) Bunu kişi sadece çocuğun soylu olmasını istediği için yapardı ve bu (tür) nikâha nikâhu'l-istibda' adı verilirdi.

Bir başka nikâh (şeklî de şuydu); On kadar erkek bir araya toplanır ve hepsi de bir kadının yanına girip onunla cinsî münasebette bulunurlardı. Kadın gebe kalıp çocuğunu doğurunca bir süre geçtikten sonra onlara (haber) gönderir (ve hepsini yanma çağırır)dı.

Onlardan hiçbirisi onun davetine uymaktan kaçınmazdı. Hepsi de onun önünde toplanırdı. (Kadın) onlara (hitaben; aramızda) "olan işimizi biliyorsunuz. Ben bir çocuk dünyaya getirdim" (der) ve "bu çocuk senindir ey falanca!" diyerek onlardan hoşuna giden birini ismiyle çağırır ve çocuğu ona ilhak ederdi.

Dördüncü bir nikâh (şekli de şu idi) pek çok kimse toplanarak bir kadının yanına girerdi. (Kadın) kendisine gelen kimselerin hiç birinden kaçınmazdı. Bu kadınlar fahişe kadınlardı. Kendilerine gelmek isteyen kişilere bir alâmet olması için kapılarının üzerlerine bayraklar dikerlerdi. (Kadın) hamile olup da çocuğunu doğurunca daha önce kendisiyle cinsî münâsebette bulunan erkeklerin hepsi onun yanında toplanırlardı. (Kadın da) onlar için çocuğun şekil ve şemâline bakarak babasını tesbit edebilen mütehassıslar çağırırdı. Onlar da kadının çocuğunu (çocuğun babası olduğuna) kanaat getirdikleri kimseye verirlerdi, (o kimse de çocuğu) kendisine ilhak ederdi. (Artık o çocuk o kimsenin) oğlu diye çağırılırdı. (Çocuk da) bundan çekinmezdi. Allah Muhammed (s.a.)'i gönderince bugünkü Müslümanların nikâhı Câhiliyye dönemi halkının bütün nikâhlarını kaldırdı. [\[471\]](#)

Açıklama

Davûdî'nin beyânına göre Câhiliyye döneminde üç nikâh çeşidi daha vardı;

1. Gizli dostlar, metreslerle sürdürülen evlilik hayatıdır. Bu tür evlilikler halktan gizli tutulurdu. Câhiliyye halkı gizlice yapılan zinalarda bir sakınca görmediklerinden bu tür evlilik hayatını meşru sayarlardı. Allah tealâ "...Gizli dost da tutmamaları şartıyla.." [\[472\]](#) mealindeki ayet-i kerîmesinde arapların bu gizli ve iğrenç âdetlerine işaret buyurmuştur.

2. Bir kimsenin bir kadınla bir ay veya bir sene gibi muayyen bir süre devam etmek üzere evlenmesidir. Biz bu mevzûyu 2072 numaralı hadis-i şerifin şerhinde ayrıntılı bir şekilde açıklamıştık.

3. İki kişinin karılarını değışmeleri neticesinde meydana gelen evlilik. [\[473\]](#)

Bazı Hükümler

1. Nikâhın sıhhati için velînin izni şarttır. Biz ulemanın bu konudaki görüşlerim 2083-2086 numaralı hadislerin şerhinde açıkladığımız için burada tekrara lüzum görmüyoruz.

2. İslâmiyetderi önce Araplar arasında yaygın olan nikâh şekilleri yürürlükten kaldırılmıştır.

3. Ahkâm dinin nasîarı ile tesbit edilir. Sadece akla ve mantığa dayanılarak hükümler koymak dinen caiz değildir. Sadece akla dayanarak yürürlüğe konan Cahüiyye dönemi kurallarının fesadı açıktır.

4. Çocuk, kadının nikâhı altında bulunduğu kişiye aittir. [\[474\]](#)

33-34. "Çocuk Sahibu'l-Firaş'a Aittir"

2273. ...Aişe (r.anha)'den; demiştir ki: Sa'd b. Ebî Vakkas ile Abd b. Zem'a, Zema'nın cariyesinin oğlu (Abdurrahman'ın nesebinin tesbiti) hakkında (aralarında çıkan) anlaşmazlığı halletmesi için Rasûlullah (s.a.)'e başvurdular. Sa'd (r.a.) dedi ki:

Kardeşim Utbe, Mekke'ye vardığım zaman Zem'amn cariyesinin oğluna bakmamı ve onu (yanıma) almamı bana vasiyyet etti. Çünkü o (çocuk) kardeşimin oğludur. Abdullah b. Zem'a da;

(O) benim kardeşimdir, (çünkü) babamın cariyesinin oğludur (ve) babamın (firâş) yatağı üzerinde doğmuştur, diye iddiada bulundu. Rasûlullah (s.a.) de (çocukta) Utbe'ye açıkça bir benzerlik gördü. Bunun üzerine;

"Çocuk (üzerinde doğduğu) firaş (sahibin)'e aittir. Zina edene de mahrumiyet vardır ya Şevde! Sen bundan sonra bu çocuğa gözükme." buyurdu. Müsedded hadisine (şu cümleyi de) ilâve etti: "Ey Abd, bu (çocuk) senin kardeşindir." buyurdu. [\[475\]](#)

Açıklama

Firaş (yatak) kelimesi ile kinaye yoluyla kadın kastedildiği gibi bazen de erkek kastedilir. Çünkü kadın erkeğin yatağı durumundadır. Zira çocuk onun yatağı üzerinde dünyaya gelir. Fakat bu hadîs-i şerîfte firâş kelimesi ile kastedilen kadın değil, erkektir. Buhârî'nin rivayetine göre mevzumuzu teşkil eden hadîs-i şerîfte söz konusu edilen olay Mekke'nin fethi yılında cereyan etmiştir. Bilindiği gibi olayı yaşayanlardan Sa'd b. Vakkas Hazretleri aşere-i mübeşşere (cennetle müjdelenen on kişi)den biridir. [\[476\]](#) Hadiseyi yaşayan ikinci şahıs Abd b. Zem'a ise, Hz. Peygamberin pâk zevcelerinden Şevde bint Zem'a'mn erkek kardeşidir. Sahâbîlerin ileri gelenler indendir. Çocuğuna bakması için kardeşi Sa'd b. Ebi Vakkas hazretlerine vasiyette bulunan Utbe b. Ebi Vakkas ise, Uhud savaşında Rasûl-i Ekrem'in mübarek dişini kıran kimsedir. Küfür üzere öldüğü söylenir.

Hafız tbn Hacer'in beyânına göre Mekke'nin fethi günü Hz. Sa'd Mekke'ye gelince hemen kardeşinin çocuğunu görüp onu kardeşine benzeterek tanıyor. "Ka'benin sahibine yemîn olsun ki bu kardeşimin çocuğudur" diyerek ona sahiplenmek istiyor. Fakat Abd b. Zem'a'mn_da çocuğa sahip çıkması üzerine meselenin çözüme kavuşturulması için Rasûl-i Ekrem'e müracaat ediyorlar. Bu ihtilâfın aslı Cahiliyye döneminde halkın cariyeleri zinaya teşvik ederek onların sırtından kazanç temîn etmeleri ile ilgilidir. Zem'a isimli şahsın böyle bir cariyesi vardı. Cârîye hamile kalınca halk çocuğun Utbe'den olduğuna kanaat getirmişti. Nihayet çocuk dünyaya gelince Utbe çocuğun kendisine ait olduğunu bildiği için kardeşi Sa'd'a çocuğa amca olarak sahip çıkmasını vasiyyet etmişti. Zema'nın da Abd isimli bir oğlu vardı. O da çocuğun, babasının döşeği üzerinde dünyaya geldiğini delil getirerek onun kendisine verilmesini istiyordu. Bu yüzden birbirlerinden davacı oldular. Rasûl-i Ekrem de Cahiliye âdetlerini yıkmak maksadı ile çocuğu annesinin efendisine nisbet edip zina eden kimseyi çocuğa sahip olmaktan mahrum etti. Metinde geçen cümlesine bazıları "zina eden kimseye taş -yani recim-vardır" şeklinde mana vermişlerse de bu isabetli değildir. Çünkü her zina edene recm cezası uygulanmaz. [\[477\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kendisine vasiyyet edilen (vasiy) bir kimsenin, vasiyette bulunan kimsenin vasiyyetine uyararak onun adına çocuğun ilhakını talep etmesi caizdir. Bu mevzuda vasiyy (kendisine vasiyyet edilen kimse) musînin (vasiyyet edenin) vekîli gibidir.

2. Firaş sahibi ile bir başkası arasında çocuğun ilhaki mevzuunda ihtilâf olursa, çocuk firaş sahibine ilhak edilir. Şafiî ulemâsından îmâm-ı Nevevî bu mevzuda şunları söylemiştir: "Rasûl-i Ekrem Efendimiz'in "çocuk firaş (sâhibin)e aittir" sözünün manası şudur: Bir kimsenin kendisi için firaşe dönüşmüş olan karısı yahut da bir cariyesi bir çocuğun doğması için gerekli olan süre kadar yanında kaldıktan sonra bir çocuk dünyaya getirecek olursa, çocuk bu adama izafe edilir ve aralarında baba-oğul hükümleri cereyan eder. Doğan çocuğun o adama benzeyip benzememesi bu hükmü değiştirmez. Çocuğun dünyaya gelebilmesi için kadınla erkek birleştikten sonra en az altı ay geçmesi gerekir. Bir kadın, bir erkeğe nikâhlanmakla onun firâşı (yatağı) olmuş kabul edilir. Bu hususda icmâ olduğu nakledilmiştir. Ancak firâş haline gelen bir kadının dünyaya getirmiş olduğu çocuğun bu kadının kocasına nisbet edilebilmesi için, çocuk doğmadan en az altı ay önce karı-kocanın birleşebilmelerinin imkân dahilinde olması gerekir. Aralarında en az altı aylık bir mesafe bulunan bir erkekle bir kadın evlendikten sonra eşler hiç buluşmadıkları ve aralarında bu kadar uzaklık bulunan yerlerinden ayrılmadıkları halde kadın altı ay veya daha fazla bir zaman geçtikten sonra dünyaya bir çocuk getirecek olursa, bu çocuk kadının kocasına nisbet edilmez. İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî ve genellikle bütün ulemâ bu görüştedirler. Ancak İmâm Ebu Hanife (r.a.)'e göre bu çocuk sözü geçen kadının kocasına nisbet edilir. Hatta adam nikâh akdinden sonra, henüz karısı ile buluşma imkânı yokken karısını boşar da kadın altı ay sonra doğursa bu çocuk yine o kimseye nisbet edilir.

Çünkü Allah'ın lütfü ile yerin dürülerek eşlerin buluşmaları mümkündür. Cariyeye gelince, İmâm Şafiî ile İmâm Mâlik'e göre câriye bir kimsenin mülküne geçivermekle o kimsenin firâş olamaz. Cariyenin firâş olabilmesi için efendisinin onunla cinsî münasebette bulunması şarttır. Efendi cariyesi ile cinsî münasebette bulunmadıkça, o câriye onun mülkünde on sene dâhi kalmış olsa yine onun firâş olmuş sayılamaz. Ve dolayısıyla bu süre içerisinde dünyaya getireceği çocuk da efendisine nisbet edilemez.

İmam Ebu Hanife'ye göre ise bir cariyenin bir kimsenin firâş sayıla-bilmesi için o kimseden bir çocuk dünyaya getirmesi gerekir. [\[478\]](#)

3. Kadının, kendisine nikâh düştüğü kimselerden kaçınması gerektiği gibi kendisine haram olması ihtimâli olan kimselerden de kaçınması gerekir.

4. Bir kimsenin zinada bulunduğu bir kadın o kimsenin usûl ve fûrûuna haram olduğu gibi bu kimseye de o kadının usûl ve fûrûu haram olur. Binâenaleyh kadın zînâda bulunduğu erkeğin usûl ve fûrûuyla, erkek de zinada bulunduğu kadının usûl ve fûrûuyla evlenemez. Çünkü helâle yoldan yapılan cinsî münasebetten meydana gelen hürmet-i müsâhere, haram yoldan yapılan cinsî mühâsebet için de geçerlidir. Bir kimsenin bir kadına şehvetle dokunmasıyla da hürmet-i müsâhere meydana gelir. Dokunan organlar arasında dokunmaya manî bir engel bile bulunsa birbirlerinin sıcaklığını hissetmeleri halinde yine hürmet-i müsâhere meydana gelir. Bu temasın, hatâen veyahut unutarak yahutta istemeyerek olması bu hükmü değiştirmez. Şehvetle yapılan bu tür sürtüşmeler ve temas aynen nikâh gibi hürmet-i müsâhere vücuda gelir. Çünkü bu temaslar cinsî münasebeti davet eden sebeplerdendir. Bu bakımdan nikâhdan meydana gelen akrabalıklar, hürmet-i müsâhereler bu tür temaslardan dolayı da vücûda gelir. Sahabe ve Tabiînin büyük çoğunluğu ile Hanefî ulemâsı, Süfyan es-Sevrî, el-Evzâî ve İmâm Ahmed bu görüştedirler. Çünkü Rasûl-i Ekrem (s.a.) cariyenin dünyaya getirdiği çocuğun Utbe'ye benzediğini görünce, o çocuğu Utbe'ye nisbet etti. Nikâhdan doğan bir çocuk için geçerli olan hürmet hükümlerini bu çocuk için de geçerli kıldı ve Hz. Şevde'ye bu çocuğun karşısına örtülü olarak çıkmasını, örtüsüz olarak onun karşısına çıkmamasını emretmiştir.

İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî ve Ebu Sevr'e göre gayr-ı meşru yollardan yapılan temaslardan ve zînânın akrabalığın meydana gelmesi hususunda hiçbir önemi ve tesîrî yoktur. Binaenaleyh bir kadınla zinada bulunmuş olan bir kimse o kadının annesiyle veya kızıyla evlenebilir. İmâm Malîk ile İbn Macisûn'a göre bu adam o kadının doğurduğu kızın kendi zînâsı-nın mahsûlü olduğunu bile bile yine onunla evlenebilir. İmâm Nevevî'nin de ifâde ettiği gibi bu görüş son derece hatalı ve bâtıldır. [\[479\]](#)

2274. ...Amr b. Şuayb'ın dedesi, Abdullah b. Amr b. el-As'dan; demiştir ki: Adamın biri ayağa kalkarak;

Ey Allah'ın Rasûlü! Falan kimse benim oğlumdur. (Çünkü ben) Cahiiyye döneminde onun annesiyle zina etmişim dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.):

"İslama" a bir kimse için nikâhı altında olmayan bir kadının doğurduğu çocuğun kendisine ait olduğunu iddia etme (hakkı) yoktur. Cahiliyye dönemi ile ilgili hüküm(ler yürürlekten) kalkmıştır. Çocuk döşek (sâhibi)nindir. Zina eden kimse için mahrumiyet vardır." buyurdu. [\[480\]](#)

Açıklama

Ulemânın bu hadisle ilgili görüşleri bir önceki hadisin şerhinde açıklanmıştır. [\[481\]](#)

2275. ...Rebâh (el-Kûfî)den; demiştir ki: Ailem beni, kendilerine ait, Rum diyarından bir câriye ile evlendirmişti. Ben onunla cimâda bulundum. O da benim gibi siyah çocuk dünyaya getirdi. O'na ismini verdim. Sonra (bir defa daha) cima ettim. Benim gibi siyah bir erkek çocuk (daha) dünyaya getirdi. Ö'nun adım da "Ubeydullah" koydum. Sonra (yine) aileme ait olan Yuhanna isimli bir köle onun üzerine saldırıp kendi diliyle bir şeyler söyleyip ona sahip olmuş. Derken (câriye) keler gibi (boz renkli) bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Cariyeye;

Bu nedir? dedim.

Bu (çocuk) Yuhanna'nındır. diye cevap verdi. (Aramızda çıkan anlaşmazlığı Hazret-i Osman'a ilettik.

Râvi, Mehdi dedi ki: (Muhammed b. Abdullah hadîsin bundan sonraki kısmını şöyle) rivayet etti; (Hz. Osman câriye ile Yuhanna'-mn) ikisine de, soru(lar) sordu. (İkisi de suçlarını) itiraf ettiler. Bunun üzerine (Hz. Osman) onlara;

Aranızda Rasûlullah (s.a.)'ın hükmüyle hüküm vermemi ister misiniz? Rasûlullah (s.a.) "çocuk döşek içindir" buyurdu" dedi.

(Musannif) Ebu Davûd dedi ki bu hadîsi Musa b. İsmâiVi(n hadisin bundan sonraki kısmını bana şöyle) rivayet etti(ğini) zannediyorum; (Mehdi b. Meymûn) dedi ki, (öyle zannediyorum ki Mu-hammed'b. Abdullah bu hadisin sonunda şunları da) söyledi; Bunun üzerine (Osman) cariyeye (elli) sopa vurdu. Yuhanna'ya (da elli) sopa vurdu. (Çünkü) İkisi de köle idiler. [\[482\]](#)

Açıklama

Bilindiği gibievli iken zînâ eden hür kimselerin cezası recmdir. Zînâ eden bekârlara ise,

yüz sopa vurulur fakat zînâ eden cariyeler evli de olsalar, bekâr da olsalar her iki halde de onlara elli sopa vurulur. Çünkü cariyeler hürriyetleri elinde olmayan zavallı kadınlardır. Onların namuslarını korumaları hür kadınların namuslarını korumaları kadar kolay değildir. Allah teâlâ bu gerçeği şöyle ifâde buyuruyor: "...eğer evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, onlara hür kadınlara yapılan işkencenin yarısı(nı uygulamanız) gerekir.." [483] Mevzu-muzu teşkîl eden hadîs-i şerîf zînâ eden kölelere uygulanacak cezanın, cariyelere uygulanan cezanın aynısı olduğunu ifâde ettiği gibi aynı zamanda zînâ mahsûlü bir çocuğun, annesinin itirafı ve erkeğin de kadını tasdîk etmesi hâlinde, kadının nikâhlısına nisbet edilerek falancanın oğlu diye o kimsenin ismiyle anılacağına da delâlet etmektedir. [484]

34-35. Çocuğu Himayesine Almakta Öncelik Hakkı Kimindir?

2276. ...Amr b. Şuayb'ın dedesi Abdullah b. Amr (b. As)dan rivayet olunduğuna göre, bir kadın (Rasûl-i Ekrem'e hitaben):

"Ey Allah'ın Rasûlü! Şu benim oğluma, karnım (aylarca) kap oldu. Meme(leri)m su kabı oldu, bağrım onun için barınak oldu. Onun babası beni boşadı. (Şimdi de) onu benden almak istiyor" dedi. Rasûlullah (s.a.) de ona;

"Sen evlenmediğin sürece ona (bakmaya başkalarından) daha müstehaksın," buyurdu. [485]

Açıklama

Hidâne veya hâdâne kucağa almak, besleyip, büyütme üzere yanında bulundurmak gibi manalara gelir. Bu manâda çocuğa bakana "Hâdîne" denir ki, bu tabir anneye ve diğer bakıcılara da şâmildir.

İslâm'da çocuğun nafakası babaya, hidânesi (bakımı) öncelikle anneye aittir. Fakat babalar nafakaya mecbur olmakla birlikte anneler hidâneye mecbur değildirler.

Hanefî mezhebine göre hidâne sahipleri sırasıyla şunlardır: Anne, anneanne, babaanne, özabla, öz kızkardeşin kızları, teyze, hala. Bunlar yoksa hala, dede, kardeş, kardeş çocukları, amcalar, amca çocukları.

Evlilik bozulmuşsa, erkek çocuğun yedi, kız çocuğun dokuz yaşına kadar hidâne hakkı kendi annesine aittir. Annesi yoksa veya annesinin hidâne hakkı düşmüşse bu hak diğer hidâne sahiplerine intikâl eder.

Hidâne ehliyetinin şartları; hürriyet, akıl, bulûğ, emniyet, korumaya gücü yeterlilik ve kadının küçüğe yabancı olan birisiyle evli olmaması. Bu şartları taşıyan anne müslüman olmasa bile çocuğun hidâne hakkına sahiptir.

Hafif meşrep kadınlar hidâne hakkına sahip değildir. [\[486\]](#)

Bazı Hükümler

1. Çocuğun terbiyesi ve bakımı dinî bir vecibedir.

2. Boşanan eşlerin çocuklarına bakma hakkı öncelikle kadına verilmiştir. Bu hak evlenmediği sürece öncelikle kadına aittir. Fakat evlendiği andan itibaren bu hakkı, kaybeder. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Delilleri ise mevzûmuzun teşkîl eden hadis-i şerîftir. Bu hadis öyle bir hadistir ki, ulemâ bunda Amr b. Şuayb'a muhtaç kalmış ve bu mevzuda onu delîl almaktan başka çare bulamamışlardır. Çünkü hadisin yegâne dayanağı Amr b. Şuayb'dır. Boşanan kadının evlenmekle çocuğu himayesine alma hakkım kaybedeceğine delâlet eden bundan başka bir hadis yoktur. Dört mezhebin imamları ile daha başka ilim adamlarının görüşü de budur. Buhârî, Sahih'inin dışındaki eserlerinde bu hadisi delîl olarak zikretmiştir. Hâkim, Ma'rifetu Ulûmi'l-hadis isimli eserinde bu hadisin sahîh olduğuna dâir icma bulunduğunu söylemiştir. İbn Hazm gibi bazı kimseler senedinde Amr b. Şuayb bulunduğu için bu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerse de bu söz doğru değildir. Bu söz ancak senedinde Amr b. Şuayb'ın bulunup da Abdullah b. Amr b. As'dan rivayet edildiğine dâir Şuayb'ın açıklaması bulunmadığı hadisler için geçerlidir. Halbuki burada bu hadisin Amr'ın dedesi Abdullah b. Amr. b. As'dan rivayet edildiğine dâir Şuayb'ın açıklaması vardır. Binaenaleyh bu hadis şahindir. Humeydî, İbnü'l-Medîni, Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Râhûye gibi hadis imamlarının bu hadisle amel etmeleri de bunu isbat etmektedir.

Nitekim İmâm Mâlik'in rivayet ettiği şu hadis-i şerîf de bu hadisi teyîd etmektedir: "el-Kasım b. Muhammed (r.a.) der ki:

Ömer b. el-Hattâb (r.a.) ensârdan bir kadınla evliydi. Bu kadından Âsim adında bir oğlu oldu, sonra boşandılar. Hz. Ömer Kubaya geldiğinde oğlu Âsim'ı mescidin avlusunda oynarken gördü. Onu kucakladı. Hayvanın üzerinde önüne oturttu. Bunun üzerine ninesi yetişt, çocuğu Hz. Ömer'den almak istedi. O da vermedi. Birlikte Hz. Ebubekir'in yanına geldiler. Hz. Ömer;

Bu benim oğlumdur. dedi. Hz. Ebubekir de Hz. Ömer'e hitaben;

Çocukla onun arasına girme, onları serbest bırak dedi. Hz. Ömer de cevap vermedi. İmâm Mâlik der ki: "Ben de böyle amel ediyorum." [\[487\]](#)

İbn Abdilberr'de bu hadisin muttasıl ve munfasıl olarak pekçok yollardan rivayet edildiğini ve ilim erbabının tasvibine mazhar olduğunu ifâde etmiştir. [488]

Şevkânî'nin beyânına göre çocuğu himayesine almaya hak kazanan bir kadın evlendiği andan itibaren bu hakkını kaybeder. Şafiî ulemâsı ile Hanefî ulemâsı ve İmâm Mâlik bu görüşte icmâ' bulunduğunu söylemiştir.

Haz. Osman'ın, "Kadının çocuğu yanına ahn.a hakkının bakî olduğu ve bu hakkın ondan hiçbir zaman alınamayacağı" görüşünde olduğu rivayet edilmiştir. Hasan el-Basrî ile İbn Hazm da aynı görüştedirler. Delilleri ise, tercümesini sunacağımız 2278 numaralı hadis-i şerîftir.

"Kadın evlenmekle, çocuğunu yanına alma hakkını kaybeder" diyenlere göre Hz. Osman'ın sözünü "boşanan bir kadının çocuğunu yanına alma hakkı hiçbir zaman kadının elinden çıkmaz" şeklinde anlamak doğru olamaz. Çünkü Hz. Osman'ın bu sözü sadece annesinden başka hiçbir yakını olmayan çocuklar için söylemiş olması mümkündür. 2278 numaralı hadis-i şerîf ise anne ile değil teyze ile ilgilidir. Bu meselede anneyi teyzeye kıyaslamak doğru değildir.

Hanefî ulemâsına göre kocasından boşanıp da çocuğunu kendi himâyesi altına alma hakkına sahip olan bir kadın her ne kadar evlenmekle bu hakkını kaybederse de evlendiği kimsenin çocuğun amcası gibi yakınlarından biri olması halinde yine de bu hakkını kaybetmeden elinde tutar. Bu durumda olup da annesini kaybettiği için anneannesinin himayesine geçen bir çocuğun anne-annesi çocuğun babasının babasıyla evlenirse çocuk yine anne-annesinin yanında kalmaya devam eder. Bu hakkın kendisine intikâl ettiği bir teyze, çocuğun amcasıyla evlenecek olsa bu hak kendisinden geri alınamaz.

3. Kocasından boşanan bir kadının çocuğunu yanına alması onun lehine olan bir haktır. Dolayısıyla çocuğun masraflarını karşılamak annesine değil, babasına düşen bir görevdir. Anne arzu ederse bu hakkını çocuğun diğer akrabalarına bağışlayabilir. Ancak ulemâ bu mevzuda ihtilâf etmiştir. [489]

2277. ...Medîne halkından doğru sözlü bir kimse olan (ve) Selmâ (diye anılan) Ebü Meymûne demiştir ki; Ben Ebu Hureyre ile beraber otururken İranlı bir kadın oğlu ile birlikte (yanımıza) geldi ve (ikisi birden) kadım kocasının boşadığını iddia ettiler. Hemen arkasından, kadın, farsça olarak;

Ey Ebu Hureyre! kocam beni boşadı. Oğlumu da (benden alıp) götürmek istiyor dedi. Ebû Hureyre de;

Onun hakkında kura çekiniz, cevâbını verdi ve ona yine Farsça birşeyler söyledi. O anda (kadının) kocası geldi ve;

"Çocuğum hakkında kim bana karşı hak iddâ edebilir? dedi. Ebû Hureyre de;

Allah için ben böyle bir şey söylemiyorum ancak (şunu ifâde etmek istiyorum). Ben Rasûlullah (s.a.)'u yanında otururken bir kadının Peygamber (s.a.)'e gelip de;

Ey Allah'ın Rasûlü kocam (beni boşadıktan sonra bir de) oğlumu (yanımdan alıp) götürmek istiyor. Oysa oğlum bana Ebû İne-be kuyusundan su (getirip) içirdi. (Oğlum) bana faydalı oldu, dedi. Rasûlullah (s.a.) de (onlara);

"Onun hakkında kur'a çekiniz" buyurdu. Bunun üzerine (kadının) kocası;

Çocuk hakkında bana karşı kim hak iddia edebilir? dedi. Peygamber (s.a.) de (çocuğa dönerek);

"Şu babandır. Şu da annendir, onlardan istediğinin elini tut" buyurdu. (Çocuk da) annesinin elini tuttu. Bunun üzerine (kadın) çocukla (birlikte oradan uzaklaşıp) gitti dedi. [\[490\]](#)

Açıklama

Hz. Ebû Hureyre'nin naklettiği olayı yaşayan kadın, "oğlum bana Ebû İriebe kuyusundan su (getirip) içirdi, bana faydalı oldu" sözleriyle, oğlunun en az hayrı serden ayırabilecek rüşd çağına geldiğini ve hizmetinden yararlanılabilecek bir yaşta olduğunu belirtmek istemiştir. "Ebû İnebe" kuyusunun Medine'ye üç mil uzaklıkta olduğu söylenir.

Bu hadis-i şerifin zahirinden anlaşıldığına göre bu kadın faydayı zararı birbirinden ayırabilecek durumda olan yani temyiz çağında bir çocuğu varken, kocasından ayrılıp da çocuk üzerinde hak İddia ederek mahkemeye müracâat edecek olursa, karı-koca arasında kur'a çekilir. Kur'a hangisine çıkarsa, çocuk ona verilir, ya da çocuk annesi ile babasından birine gitmekte serbest bırakılır. Çocuk hangisinin yanına giderse onun himayesinde kalır. Bu mevzuda mezheb imamlarının görüşleri şöyledir:

İmâm Ahmed'e göre, oğlan veya kız çocuğu akli başında dengesi yerinde olarak yedi yaşına basacak olursa annesi ile babasından birini seçmekte muhayyer bırakılır. Çocuk bunlardan hangisini seçerse onun olur. Dört halife ile Ebû Hureyre ve Şureyh bu görüştedirler. Delilleri ise, mevzûmuzu teşkil eden hadis-i şerifle Umâretü'I-Cermi'nin şu sözleridir;

"Ali b. Ebî Talib annemle amcamdan birini seçmekte beni muhayyer bıraktı. Ben o zaman sekiz yaşında idim." [\[491\]](#)

Esasen çocuğa sahip olmak için öncelik hakkının tanınmasında çocuğun verileceği kimsede çocuğa karşı bir şefkat hissini bulunup bulunmaması önemlidir. Çocuk kendisine karşı daha şefkatli olan kimsenin yanında daha mutlu olur. Bu bakımdan çocuk anne yahut babasından hangisini kendisine daha sıcak bulur ve seçerse ona teslim edilir. Sonra

diğerini seçecek olursa bu sefer diğerine teslim edilir. Çocuğun tercih hakkı sınırlandırılmaz, istediği zaman anne ve babasından birinin yanına gidebilir. Eğer çocuğun babası yoksa veya babası çocuğu himayesine almaya ehliyetli değilse o zaman amca, gibi asabelerinden biri babasının yerine geçer ve çocuk annesiyle babasının yerine geçen asabe arasında tercihte bulunur.

Kız çocuğuna gelince, kız çocuğu yedi yaşına geldiği andan itibaren babasının himayesine verilir. Çünkü bu yaşda kız çocuğu himayeye daha çok muhtaçtır. Bu görevi yerine getirmeye en lâyak olan da babasıdır. [\[492\]](#)

Hanefilere göre hadâne hakkı daha ziyâde şefkat ve merhamete istnâd ettiği için daima anne tarafında aranır. Binâenaleyh çocuğun annesi yoksa, anne-annesine verilir. Bunlar yukarıya doğru ne kadar çıkarsa çıksınlar diğerlerine yani baba tarafından olan as abesine tercih edilirler. Meselâ, çocuğun annesinin anne-annesi sağ ise çocuk ona verilir. Beri tarafta baba-annesi sağ ve ötekine nazaran daha genç olsa bile, ona verilmez. Anne-ânnesi yoksa, baba-annesine verilir. Yalnız İmâm Züfer'e göre anne baba bir kız kardeş ile teyze, baba-anneye tercih edilir. Çocuğun anne veya baba tarafından hiçbir ninesi yoksa sıra kız kardeşlerine gelir. Bunlardan anne baba bir kız kardeşler diğerlerine ,tercîh edilir. Onlar yoksa, çocuk anne bir kız kardeşine verilir. O da yoksa sıra baba bir kız kardeşine gelir. Ancak İmâm Muhammed'in Ebû Hanîfe'den bir rivayetine göre teyze, baba bir kız kardeşe tercih edilir. Daha sonra sıra aynı tertîb üzere teyzelere, onlar yoksa halalara gelir. Fakat bu sayılanlardan her hangi birisi, çocuğa yakın akraba olmayan biri ile evlenirse onun hadâne hakkı sakıt olur. Bundan sonra yalnız nine müstesnadır. Çocuğa yakın akraba olmayan birisiyle evlendikleri için hakkı sakıt olanlar, boşanırlarsa aynı haklarına yeniden kavuşa bilirler. Çünkü hedâneye engel olan durum ortadan kalkınca kişi hedâne hakkına yeniden sahip olabilir.

Çocuğun kadın akrabası yoksa sıra erkeklere gelir. Bunların da asabe olmak itibariyle en yakın olanı tercih edilir. Çünkü velî olmak yakın akrabanın hakkıdır. Sonra erkek çocuk anne veya ninesinin terbiyesinde kalıyorsa yalnız başına yiyip içmeye, giyinmeye ve taharetlenmeğe başlayıncaya kadar orada bırakılır. Bundan sonra o erkeklerin ahlâk ve adabını öğrenmeğe muhtaçtır. Bu işe baba daha münâsib olduğundan çocuk ona verilir. Kız çocuğu ise anne veya ninesinin yanında hayzım görünceye kadar kalır, daha sonra iffet ve namusunu korumaya sıra gelir ki bu işe baba daha lâyıktır.

İmâm Şafiî'nin anlayışına göre ise anne, erkek veya kız çocuğunu yedi yaşına kadar yanında tutmaya tercihân hak sahibidir. Çocuklar yedi yaşına varıp akıllarında da bir anormallik yoksa, oğlan olsun kız olsun, baba ve anasından istediğini seçmekte serbest bırakılır ve hangisini tercih ederse onun yanında kalabilir.

Mâlik'in anlayışı ise, oğlan çocuğu erginlik çağına varıncaya ve kız çocuğu evleninceye kadar anasının yanında bırakılır. Ananın öncelik hakkı vardır. Çocuk babasının yanında kalmayı tercih etme hakkına sahip değildir ve serbest de değildir. Anasının yanında kalmak durumundadır. [\[493\]](#)

2278. ...Ali (r.a.)'dan; demiştir ki: Zeyd b. Harise (Ye'cuc vadisinden) çıkıp Mekke'ye geldi Mekke'den Hamza'nın kızını (alıp Ye'cüc vadisine) getirdi. Bunun üzerine Ca'fer (b. Abdilmuttalib);

Onu ben (himayeme) alacağım. Ben onu (himayeme almaya başkalarından) daha müstehâkım (çünkü) amcamın kızıdır ve teyzesi benim yammdadır. Teyze ise anne demektir, dedi. Hz. Ali de (şöyle) dedi;

Onu (yanıma almaya) ben daha lâyığım. (Çünkü) amcamın kızıdır ve Rasûlullah (s.a.)'in kızı benim yammdadır. O ise bunu yanına almaya daha müstehâktır. Zeyd de şöyle dedi;

Ben onu (yanıma almaya başkalarından) daha müstehâkım çünkü ben onun için yola çıktım (Ye'cuc vadisinden Mekke'ye kadar) yolculuk ettim ve onu (Mekke'den alıp buraya) getirdim.

Derken Peygamber Sallallahû aleyhi ve sellem (Medine'ye mü-teveccîhân yola) çıktı (Hadisin bundan sonraki kısmında Hz. Ali yahut diğer râvilerden biri Hz. Peygamber'den) bir hadis nakletti ve dedi ki (Hz. Peygamber);

"Kıza gelince, ben onu (Ca'fer'e) bırakılmasına hüküm veriyorum (çünkü) teyzesi ile beraber olur. Teyze ise anne demektir" buyurdu. [\[494\]](#)

Açıklama

Zeyd.b. Harise (r.a.) hazretleri kaza umresinden dönerken Hz. Hamza'nın yetim kalan kızını himayesine almak maksadıyla tutup ashâb-ı kiramın konaklamakta olduğu Ye'cuc vadisi denilen yere getirmişti. Orada Hz. Ali çocuğu tanıyıp "buna iyi sahip ol" diyerek Hz. Fatma'nın devesine bindirmiş ve ona teslîm etmişti. Bu yüzden, çocuğu kendi himayesine almak isteyen Hz. Zeyd ile Hz. Ali arasında bir anlaşmazlık çıktı. Nihayet istirahat vakti sona erince Rasûl-i Ekrem Medîne'ye gitmek üzere yola çıktı. Ashâb-ı kiram da Rasûl-i Ekrem'e tâbi' olup hep birlikte Medîne'ye geldiler. Medine'ye geldikten sonra çocuk üzerinde Hz. Ca'fer de hak iddia etmeye başladı ve her üçü de çocuğun kendi himayesinde olması gerektiğini iddia ederek, delilleri ile birlikte Rasûl-i Ekrem'e müracaatta bulundular.

Hz. Ca'fer'e göre Hz. Hamza'nın kızının, kendi yanında kalması gerekiyordu. Çünkü: a- Amcasının kızıydı,

b- Çocuğun teyzesi Hz. Ca'fer'in hanımıydı. Teyze ise anne mesâbesindeydi.

Hz. Ali ise, şu sebeplerden dolayı çocuğun kendi himayesine verilmesini istiyordu:

a- Çocuk amcasının kızıydı.

b- Rasûl-i Ekrem'in kızı Fatıma da hanımı idi.

Hz. Zeyd'e göre ise, çocuk kendi himayesine verilmeli idi. Çünkü:

a - Özel olarak bu çocuğu himayesine almak için Ye'cûc vadisinden Mekke'ye inmiş, çocuğu Mekke'den çıkarıp Ye'cuc vadisinde getirmişti.

b- Hz. Hamza'nın kardeşliği idi. Rasûl-î Ekrem ashab-ı kiram arasında kardeşlik kurduğu zaman onu Hz. Hamza ile kardeş ilân etmişti.

Hz. Ali, mevzûmuzu teşkil eden bu hadisi buraya kadar rivayet ettikten sonra, Rasûl-i Ekrem'in bu hususta vereceği- kararın gerekçesini ifâde ettiğini söylemiş ve ondan sonra da Rasûl-i Ekrem'in çocuğu Hz. Ca'fer'-in himayesine verdiğini rivayet etmiştir. Hz. Peygamber'in, çocuğu Hz. Ca'fer'e vermeden önce söylemiş olduğu sözler herhalde şunlardır: "Peygamber (s.a.) Ali'ye hitaben "-Ben sendenim, sen de bendensin" buyurdu. Ca'fer'e de "senin bünyen ve ahlâkın benim bünyeme ve ahlâkıma benziyor" dedi. Zeyd'e de "sen bizim kardeşimiz ve mevlâmızsın"[\[495\]](#)

Hz. Hamza'nın dava mevzuu olan bu kızının ismi Ümâme'dir. Ümâ-re, Selma, Emetullah, Fatıma olduğunu söyleyenler olmuşsa da doğrusu Ümâme'dir. Bilindiği gibi Hz. Hamza Rasûl-i Ekrem'in amcası ve sütkardeşidir. Çünkü Ebû Leheb'in kölesi Süveybe her ikisini de emzirmiştir. Kendisi "Esedüllahı ve Rasûlihi: Allah'ın ve Rasûlünün aslanı" ünvanlarıyla anılırdı. Hz. Peygamberin peygamber olarak gönderilişinin ikinci yahut da altıncı yılında müslüman oldu. Rasûl-i Ekrem'den iki yaş büyüktü, uhûd savaşında Vahşî tarafından şehîd edilmişti.

Hz. Ca'fer b. Ebî Talib ise, ilk müslümanlardandır. İlk müslüman olanların yirmi altıncı veya otuzbirincisidir. Hz. Ali'den on yaş büyüktür. Onun hakkında Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.)'den sonra Ca'fer'den üstün bir kimse ayakkabı giymemiş, ayakkabı sahibi olmamış, bineklere ve eğerlere binmemiştir." Rasûl-i Ekrem'in izniyle Habeşistan'a hicret etmiş ondört sene Habeşistan'da kalmış, Habeşistan Kralı onun delaletiyle müslüman olmuştur. Nihayet hicretin altıncı yılında Hay-ber'in fethinden sonra Habeşistan'dan Medine'ye gelmiş ve onu gören Rasûl-i Ekrem kendisini kucaklamış "Hayber'in fethine mi yoksa Ca'fer'in gelişine mi sevineceğimi bilemiyorum." demekten kendini alamamıştır. Mute muharebesinde şehîd olmuştur. Kendisi Hz. Hamza'nın kızı Ümâme'nin teyzesi Esmâ bint Ümeys ile evliydi. Hz. Ca'fer'in hanımı olan bu kadın da ilk müslümanlardandı. Kocasını ile birlikte o da Habeşistan'a hicret etmişti. Kocasını Ca'fer Mute savaşında şehîd olunca Hz. Ubûbekir'le, Hz. Ebûbekir vefat ettikten sonra da Hz. Ali ile evlendi. Kendisi mü'minlerin annesi Meymûne'nin ve Hz. Abbas'ın hanımı Ümmü'l-Fadl'ın kardeşi idi. [\[496\]](#)

Bazı Hükümler

1. Çocuğun terbiyesi ve himâyesi mevzusunda teyze anne gibidir. Bu bakımdan çocuğun terbiyesini üstlenmekte en başta anne, ondan sonra da teyze gelir. Bir başka ifâdeyle çocuğun etrbiyesi meselesinde teyze babadan ve halalardan önde gelir. Hafız İbn Hâcer'in beyânına göre çocuğun terbiyesini üstlenmekte teyze haladan önde gelir. Çünkü Rasûl-i Ekrem, Hz. Hamza'nın kızını Hz. Ca'fer'e verdiği sırada çocuğun halası Safiyye bint Abdilmuttalib hayatta idi. Teyze, çocuğun kadın asabelerinden kendisine en yakın olan halasına takdim edildiğine göre, diğer akrabalarına da tercîh edileceği aşikârdır. Bu aynı zamanda çocuğun terbiyesini üstlenmekte annenin akrabalarının, babanın akrabalarından önde geldiği anlamına gelir.

İmam Ahmed'in çocuğun terbiyesi mevzusunda "halanın teyzeye takdîm edilmesi gerekir" dediği rivayet edilmişse de bu görüşe itiraz edilmiştir. Çünkü Hz. Hamza'nın çocuğunun terbiyesi hususunda hayatta olan halası onun kendi hakkı olduğunu hiçbir zaman iddia etmemiştir. Ama teyzesi adına onun kocası olan Ca'fer çocuğun kendi yanlarında kalması gerektiğini iddia etmiş ve davacı olmuştur. Fakat çocuğun terbiyesini üstlenen bir kadın evlendiği zaman çocuğun akrabalarından biri bu hakkı ondan geri alabildiği gibi kadının kocası da onun çocuğu yanına almasına engel olabilir. Fakat kadının muhalifleriyle anlaşması halinde onun, çocuğun terbiyesini yürütme hakkı devam eder.

3. Sıla-i rahmi gözetmek son derece mühimdir. Sıla-i rahmi gözetmek hususunda ilgililerin gereken titizliği göstermeleri ve gerektiği zaman onu korumak için haklarını aramaları gerekir.

4. Bir kız çocuğunun terbiyesini yüklenen kadının evlendiği erkek, çocuğun mahremi olan bir erkekse, o kadının, çocuğun terbiyesini üstlenme hakkı yine eskisi gibi devam eder. Bu görüş İmam Ahmed'den rivayet olunmuştur. Yine İmâm Ahmed'den gelen bir rivayete göre bu mevzuda çocuğun erkek olması ile kız olması arasında bir fark olmadığı gibi, kadının evlendikten sonra da çocuğun terbiyesini üstlenebilmesi için kocasının çocuğun mahremi olması şart değilse de emin bir kimse olması şarttır.

5. Kız çocuğunun terbiyesini üstlenen bir kadın, çocuğa yabancı olan bir erkekle evlenmedikçe çocuğun terbiyesini yüklenme hakkını yitirmez. Mâlikî ulemâsı ile Şafîî ulemâsının meşhur olan bir görüşüne göre kadının evlendikten sonra da bu hakkım elinde tutabilmesi için evlendiği erkeğin, çocuğun dedesi olması gerekir. Bu görüşte olan ulemaya göre Hz. Ca'fer'-in hanımı bu şarta uymayan birisi ile evlendiği halde yine de çocuğu yanında tutabilmişse bunu sebebi, bu görevi alma hakkına sahip olan halanın kendi hakkını ona bağışlamış olması, Hz. Ca'fer'in, çocuğun hanımının yanında kalmasına rızâ göstermesi ve bu hakkın kendilerine verilmesini isteyenlerin de evli olmalarıdır. Binaenaleyh bu hakkın kendilerine verilmesini isteyenlerin bu istekleri evli oldukları için reddedilmiştir. Ancak Hz. Peygamberin Hz. Hamza'nın kızının terbiyesi görevini vermek için Hz. Ca'fer'i seçmiş olmasını izahta ulemâ ihtilâfa düşmüşlerdir. Çünkü eğer çocuk Hz. Ca'fer'in amcasının kızı olduğu için ona verilmişse bu görev Hz. Ali'ye de verilebilirdi. Çünkü bu çocuk Hz. Ali'nin de amcasının kızıydı. Rasûl-i Ekrem'in bu çocuğu, Hz. Ca'fer'e teyzesiyle evli olduğu için vermiş olduğu da düşünülemez. Çünkü Hz. Ca'fer çocuğun teyzesi ile evliydi yani çocuğun teyzesi Hz. Ca'fer'in hanımıydı. Fakat kadının evli olması

çocuğun terbiyesini üstlenme hakkını iptâl eder. [\[497\]](#) Ahmed ile Hasan el-Basrî ve İbn Hazm buna "kadının kocası razı olunca onun evli olması çocuğun terbiyesini üstlenmesine engel teşkil etmez." diye cevap vermişlerdir ve Rasûl-i Ekrem'in Hz. Hamza'nın kızını Hz. Ca'fer'e veriş sebebini böyle açıklamışlardır. Bazıları da evlilik kadınların çocuğun terbiyesini üstlenme hakkını iptâl etmez. Ancak babanın hak iddia etmesi halinde annenin terbiye hakkını iptâl eder. Hak iddia eden kimsenin çocuğun babası olmaması halinde evlilik hiçbir zaman hiçbir kadının bu hakkını iptâl edemez, demişlerdir ki, bu izah tarzları mevzûmuzu teşkil eden hadîs-i şerifle 2276 numaralı hadisin arasını te'lîf eden en güzel bir izahtır. [\[498\]](#)

2279. ...(Hz. Ali'den rivayet edilen Önceki) haber, Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan da rivayet olunmuştur. Ancak bu haber (önceki haberin) tamamı değildir. (Bu haberi nakleden râvî) dedi ki: (Rasûlullah sallallahû aleyhi ve sellem) o kızın Ca'fer'e verilmesine hükmetti, çünkü onun teyzesi (Hz. Ca'fer'in) yanında idi. [\[499\]](#)

Açıklama

Her ne kadar bu hadis görünüşte mürsel ise de aslında muttasıldır.Çünkü Ebu Bekir el-îsmâilî bu hadisi muttasıl olarak rivayet etmiştir. Binaenaleyh İbn Hazm'ın bu hadis hakkında "mürseldir" demesi doğru olmadığı gibi, bu hadisin râvîlerinden Ferve'nin kimliğinin mechûl olduğunu söylemesi de gerçeğe aykırıdır. Çünkü Süfyân b. Uyeyne gibi kimseler, onun maruf bir kimse olduğunu ifâde etmişlerdir.

Bu hadis ile ilgili açıklama bir önceki hadisin şerhinde geçtiğinden burada tekrara lüzum görmüyoruz. [\[500\]](#)

2280. ...Ali (r.a.)'den; demiştir ki: Mekke'den çıktığımız zaman Hamza'mn kızı (Rasûl-i Ekrem'e), "amca! amca!" diyerek peşimize düştü.

Sonra Hz. Ali varıp onun elinden tutmuş (Hz. Fatıma'ya hitaben), "amcanın kızını al", demiş. (Hz. Fatıma da) onu hayvanının sırtına bindirmiş.

(Hadisin bundan sonraki kısmında) Hz. Ali bir önceki hadisi anlattı (ve şunları) söyledi; Ca'fer dedi ki: "(Bu kız benim) amcamın kızıdır. Teyzesi de benim zevcenidir." Bunun üzerine Peygamber (s.a.) kızın teyzesine ait olduğuna hükmetti ve "teyze anne mesabesindedir." buyurdu. [\[501\]](#)

Açıklama

Daha önce tercümesini sunduğumuz 2278 numaralı hadis-i şerifte, Hz. Hamza'mn kızını Mekke'den çıkararak kimsenin Hz. Zeyd b. Harise olduğu ifâde edilirken burada, çocuğu Mekke'den dışarı çıkararak kimsenin Hz. Ali olduğu ifâde edilmektedir. Aslında bu iki ifâde arasında bir çelişki yoktur. Çünkü gerçekte çocuğu Mekke'den ilk çıkararak kimse Zeyd b. Hârise'dir. Nitekim 2278 numaralı hadis-i şerif de bunu ifâde etmektedir ve çocuk Mekke'den dışarı çıkarılırken Rasûl-i Ekrem'in bundan haberi olmamıştır.

Nitekim Hafız İbn Hâcer'in naklettiği şu hadis-i şerif de bunu ifâde etmektedir: "Hz. Peygamber ailesinin yanına döndüğü zaman Hamza'mn kızını onların yanında buldu. Çocuğa hitaben;

"Seni Meke'den kim çıkardı?" diye sordu. Kız da;

Ailemden bir adam, diye cevap verdi. Oysa Rasûlullah (s.a.) çocuğun Mekke'den çıkarılması için bir emir vermemiştir. Sonra kız Rasûl-i Ekrem'in bulunduğu yere vardı ve orada bulunan erkeklerin arasında dolaşmaya başladı. Rasûl-i Ekrem'i arıyordu. Rasûlullah (s.a.)'i görünce peşine düşüp amca amca diye bağırılmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Ali onu tutup Hz. Fatıma'nın devesine bindirmiştir. [\[502\]](#)

Vefat veya boşanma gibi bir sebeple evlilik bozulmuşsa hidâne (çocuğu besleyip büyütme) hakkına sahip olabilmek için; hürriyet ,akıl, bulûğ, emniyet, korumaya gücü yeterlilik gibi şartlar aranır. Ayrıca kadınlar için bir de bakılmak istenen çocuğa yabancı olan birisiyle evli olmaması şartı aranır.

Erkeklerde müslümanlık şartı aranır da kadında bu şart aranmaz... Ancak çocuğu kâfir yapabileceği tehlikesi belirlediği zaman bu hak ondan geri alınacaktır.

Daha önce de ifâde ettiğimiz gibi Hidâne hakkı öncelikle anaya aittir. Bunda ittifak vardır. Nitekim 2276 numaralı hadis-i şerifle şu hadis-i şerif bunu açıkça ifâde etmektedir: "Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinde, Hz. Ömer ile boşadığı eşi arasında böyle anlaşmazlık zuhur etmiş ve Halîfe Ebû Bekir (r.a.) Hz. Ömer'e şöyle demiştir: "Anasının okşamaması, kucağı ve kokusu çocuk için senden daha hayırlıdır. Büyüyüp kendisi tercih edinceye kadar..." [\[503\]](#)

Ana bulunmaz veya hidâne şartlarını hâiz olmazsa bu hak sırayla anneanne, baba-anneye, öz kız kardeşe, ana bir kız kardeşe, baba bir kız kardeşe, öz kız kardeş kızlarına, anadan kız kardeş kızlarına, babadan kız kardeş kızlarına, teyzelere ve nihayet halalara intikâl eder.

Çocuğun yukarıda sayılan kadınlardan bir akrabası yoksa hidâne görevi erkeklere intikâl eder. Bunlar da sırayla; baba, dedeler, erkek kardeş, erkek kardeş çocukları, amcalar, - erkek çocuk için- amca çocukları. Bunlar mirastaki asabe tertibine göredir. Asabe derecesinde hısım bulunmadığında İmâm Ebû Hanife'ye göre ana vasıtasıyla hısım olan

zevi'l-erhâma intikâl eder. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, kadı bunlardan uygun gördüğü bir kimseyi görevlendirir.

Hidâne süresi çocuğun buna olan ihtiyâcına bağlıdır. Genellikle, "kendi kendine yiyip içebilecek ve elbisesini giyebilecek hale gelinceye kadar devam eder." denmiş, sonraları ihtilâfa yer kalmaması için erkek çocukta yedi ve dokuz, kızda ise dokuz ve onbir yaşlar nihâî had olarak kabul edilmiştir. Hidâne süresi sona erince çocuk, İmâm-ı Şafiî'ye göre anne ve babadan hangisini isterse onun yanında kalır.

Ulemânın pekçoğuna göre ise, çocuk erkek ise, normal olarak ergenlik çağına ulaşıncaya kadar babasının yanında kalır. Bulûğdan sonra normal ise, müstakil ev açmak veya ebeveyninden birini tercih etmek çocuğun hakkıdır. Sefih veya bunak ise, babasının yanında kalır. [\[504\]](#)

35-36. Boşanmış Kadınların İddet Beklemesi

2281. ...Esmâ bint Yezîd b. es-Seken el-Ensâriye'den rivayet olunduğuna göre, Rasûlullah (s.a.) zamanında, boşanan kadınlar için iddet beklemek (mecburiyeti) yokken kendisi kocasından boşanmış. Esmâ kocasından boşandığı zaman Aziz ve Celîl olan Allah, talâk-dan dolayı (beklenmesi) gereken iddet hakkında âyet-i kerime indirmiş ve boşanan kadınlar için iddet gerektiğine dâir, hakkında âyet indirilen ilk kadın olmuştur. [\[505\]](#)

Açıklama

İslâmın ilk yıllarında kadının iddet beklemesi gerektiğine dâir bir hüküm yoktu. Fakat Hz. Esmâ kocasından

boşandıktan sonra Allah teâla ve tekaddes hazretleri "boşanmış kadınlar üç kur'(üç ay veya üç temizlik süresi) bekleyip kendilerini gözetlerler." [\[506\]](#) buyurarak kocalarından boşanan kadınların iddet beklemeleri gerektiğini bildirdi. Bu ayet-i kerimenin inmesinden sonra kocasından boşanan kadınların iddet beklemesi meşru* oldu. Bilindiği gibi iddet meselesi ulemâ arasında ihtilâflıdır. Bazılarına göre iddet beklemekten maksad, üç temizlik süresi beklemektir. Bu meseleye inşallah ileride tekrar döneceğiz. [\[507\]](#)

Bazı Hükümler

Kocasından boşanan kadınların iddet beklemeleri meşrudur. Bu meşruiyet ve mecburiyyet ki tab, sünnet ve icmâ' ile sabittir. Kitabdan delili; *'yaşlılıklarından dolayı âdetten kesilen kadınlarınızın (bekleme sürelerinden) şüphe ederseniz, bilin ki onların bekleme süresi üç aydır..."^[508] âyet-i kerimesiyle, "içinizden ölenlerin geriye bıraktıkları eşleri, dört ay on gün bekleyip kendilerini gözetlerler."^[509] âyet-i kerimesidir.

Sünnetden delili ise, 2284 ve 2300 numaralı hadis-i şeriflerle benzeri pek çok hadîs-i şerîfdir. Ayrıca, bütün mezhepleri, temsil eden ulemânın tümü kocasından boşanan bir kadının iddet beklemesi gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir.

Kocası vefat eden veya kocasıyla bir yatakta yattıktan sonra ondan ayrılan bir kadının iddet adıyla bir süre bekleyerek, bu süre sona erinceye kadar evlenmekten kaçınması bir vecîbedir. Bu vecibeye riâyet etmenin hikmeti, akılla bilinemeyen (teâbbüdî) bir görevdir. Bununla beraber idde-tin meşru' kılınışının hikmeti bize tamamen kapalı da değildir. Bu hikmetleri şöylece sıralamak mümkündür:

- 1.** Kadının eski kocasından hamile olup olmadığını tespit ederek, neslin karışmasını önlemek ve aslın ve asaletin muhafazasını sağlamaktır.
- 2.** Nesebin, aslın ve asaletin muhafazası insanlara has bir şereftir. İnsanın hayvanlardan ayrıldığı özelliklerden biri de haseb ve nesebinin muhafazasıdır,
- 3.** Nikâhın önemine ve ciddiyetine dikkatleri çekip onun basit bir birleşme olmadığını kavratmak.
- 4.** Vefat eden kocasının hatırasına bağlılığını ve sadakatini isbat için kadına bir fırsat vermek.
- 5.** Boşanıp tekrar evlenmeyi güçleştirerek, aile bağına korumak ve su-istimalleri önlemek.
- 6.** Ric'î talakla erkeğe bir düşünme fırsatı vermek ve evlilik hayatına tekrar ve kolayca dönebilme imkânı sağlamak.

İbni Kayyim'ın beyânına göre, iddete beş hak taallûk eder;

- 1.** Kocanın hakkı,
- 2.** Allah'ın hakkı,
- 3.** Çocuğun hakkı,
- 4.** Kadının hakkı,
- 5.** Kadının yeni evleneceği kişinin hakkı.

İddete taalluk eden bu beş hak mevzu'unu biraz daha açalım;

1. Kocanın hakkı; iddet sayesinde düşünüp tekrar eski karısına kolayca dönme imkânı bulmasıdır. Cenâb-ı Hâk; "...kocaları da bu arada barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler..."^[510] buyurarak kocanın bu hakkını ifâde buyurmuşlardır.

2. Allah'ın hakkı; kadının, Allah'ın emrettiği şekilde iddete, kocasının evinde devam etmesidir. İmâm Ahmed ile İmâm Ebû Hanife (r.a.) bu görüştedirler.

3. Çocuğun hakkı ise; nesebinin korunmasıdır.

4. Kadının hakkı da iddet süresi içerisinde nafakasının teminidir. Çünkü ric'i talâkla boşanmış olan kadınlar henüz kocalarının nikâhı altında sayılırlar. Bu bakımdan iddet süresi içerisinde kadınla kocası arasında miras hükümleri de bakîdir.^[511]

Hakkında iddet âyeti inen Esmâ bint Yezîd el-Ensâriyye, ashâbdan Yezîd b. es-Seken-el-Eşhelî'nin kızı olan Esmâ'dır ki, sahâbi kadınlarının faziletlielerindendir.

Bir gün sahabeden diğer kadınlar tarafından Rasûlullah'ın huzuruna gönderildi ve şöyle dedi; "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! Ben kadınlar tarafından gönderildim. Hak teâlâ hazretleri seni bütün erkeklere ve kadınlara peygamber olarak göndermiştir. Biz kadınlar sana ve senin Rabbine îman ettik. Lâkin biz kadınlar olarak sizin evlerinizde kapanıp kalmış, sizin şehvetlerinizi tatmin ediciler olmuş, çocuklarınızı karnımızda taşımak durumunda kalmışızdır. Siz ise, Cuma namazları kılmak, camilere ve cem'ata çıkmak, hastalara gidip hatır sormak, cenazelerde bulunmak, defalarca hac edebilmek, bunlardan daha faziletli'si Allah yolunda muharebe ve cihâd edebilmek için faziletlerle bizden üstün olmuşsunuzdur. Lâkin erkek kısmı hac veya umre etmek yahut kafirlerle mücâ-hede ve muharebe eylemek üzere evinden çıktığı hallerde sizin mallarınızı biz korur ve iplik eğirip elbiselerinizi dokuruz. Çocuklarınızı besleriz. O halde bizler o hayırlı ve sevaplı işlerin ecirlerinde sizlere ortak olamaz mıyız?"

Hız. Peygamber Esmâ'nın bu sözlerini dinledikten sonra yanlarında bulunan ashabına dönerek;

"Siz hiçbir kadından dini işleri konusunda olan sorusunda bunun ifâdelerinden daha güzel söz işittiniz mi?" buyurdu. Onlar da: "Ey Allanın Rasûlü, biz zannetmeyiz ki, bir kadın böyle güzel ifâdeye yol bulabilsin" dediler. Rasûl-i Ekrem (s.a.) tekrar ona hitâb ederek;

"Ey hatun, anla ve taraflarından gelmiş olduğun kadınlara da anlat ki; kadın kısmının kocası ile iyi geçinip, kocasının hoşnutluğunu kazanması o faziletlerin hepsine mu a'dil olur" buyurmuşlardır.^[512]

İbn Kesîr bu hadîsin hasen-garib olduğunu söylemiştir.^[513] ve senesinde, çeşitli yönlerden cerh edilen Süleyman b. Abdilharnid ile İsmail b. Ayyaş vardır.^[514]

37. Boşanıp da İddet Beklemekten İstisna Edilen Kadınlarla İlgili İstisna Hükümünün Sonradan Nesh Yada Tahsis Edilmesi

2282. ...İbn Abbas (r.a.)'dan; demiştir ki: "Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç kur (üç adet veya üç temizlik süresi) beklerler."[\[515\]](#) ve "Yaşlılıklarından dolayı âdetten kesilen kadınlarınızın bekleme sürelerinden şüphe ederseniz, (bilin ki) onların bekleme süresi üç aydır."[\[516\]](#) Bunların hükmünden şu buyrukta belirtilenler neshe-dildi;[\[517\]](#) "Eğer onları nikahlayıp da, henüz onlara dokunmadan boşarsanız, onların üzerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur."[\[518\]](#)

Açıklama

"el-Mutallakât" kelimesinin başında bulunan "el" harf-i tarifi, ulemânın bazılarına göre, cins ifâde ettiğinden bu

âyet-i kerîmenin hükmüne sadece normal olarak hayız görmüş olup da kocası ile cinsî münâsebette bulunan fakat hâmile olmadan boşanan kadınlar girmektedir. Bu görüşte olan ulemaya göre, âyet-i kerîmede nesh veya tahsîs yoktur. Nitekim âyet-i kerîme de geçen "...kendilerini gözetlerler..." sözü de bu görüşü teyîd etmektedir.

Hazreti İbn Abbas'a göre ise, "el-Mutallakât" kelimesinin başında bulunan "el" harf-i tarifi, istiğrak ifâde eder. Bir başka ifadeyle yukarıda sözü geçen kadınlarla birlikte, kocasından boşanmış olan diğer kadınlar da bu kelimenin şumulü içerisine girer. Binaenaleyh "el-Mutallekât" kelimesinin kapsamına normal olarak hayız görmüş olup da kocasıyla birleştikten sonra veya birleşmeden önce boşanan kadınlar girdiği gibi hayız çağına girmeden önce veya hayızdan kesildikten sonra boşanan kadınlar da girerler. Bu görüşe göre yukarıda mealini sunduğumuz Bakara sûresi-, nin 228. âyet-i kerimesi, "âdetten kesilen kadınlarınızın bekleme sürelerinden şüphe ederseniz bilin ki onların bekleme süresi üç aydır. Henüz adet görmeyenler de böyledir. Gebe olanların bekleme süresi yüklerini bırakmalarına kadardır."[\[519\]](#) âyet-i kerimesiyle tahsîs edilerek henüz hayız çağına gelmeden kocasından boşanan kadınlarla, hayızdan kesilmiş olan kadınlar bu âyetin hükmü dışında bırakılmış, bunların boşandıktan sonra üç ay iddet beklemeleri gerektiği bildirilmiştir. Bu âyetin devamında da; "İçinizden vefat edenlerin geride bıraktıkları kadınlar dört ay on gün iddet beklerler."[\[520\]](#) buyurularak, hâmile iken kocasından boşanan kadınların dört ay on gün iddet beklemeleri gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, "Ey inananlar, inanan kadınları nikahlayıp da henüz onlara dokunmadan boşarsanız, onların üzerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur."[\[521\]](#) âyet-i

kerimesiyle de kocasıyla cinsî münâsebette bulunmaksızın boşanan kadınların iddet beklmeleri gerekmediği hükmünü getirmiştir.

Cumhuru ulemâya göre, "el-Mutallakât" kelimesinin başındaki "el", istiğrak ifâde eder. Daha sonra bu mevzuda nazil olan mealini sunduğumuz âyet-i kerimeler, "el-Mutallakât: boş anmış kadınlar" kelimesinin hükmünü tahsis etmiştir. İbn Abbas (r.a.)'a göre ise, Talâk Sûresinin dördüncü âyeti daha hayız çağına gelmeden, kocasından boşanan kadınlarla ha-yızdan kesildikten sonra ya da hâmile kaldıktan sonra boşanan kadınları "el-Mutallakât" kelimesinin şûmûlü dışında bırakmış, Ahzâb sûresinin 49. âyeti de bu hükmü neshedip kocasıyla cinsî münâsebette bulunmadan boşanan kadınlar hâriç, kocasından boşanan bütün kadınları yine "mütallakât" kelimesinin kapsamı içine sokmuştur. [\[522\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kocasıyla bir yatakta yattıktan sonra boşanan kadınların iddeti uç kuru dur. Ancak kuru kelimesinin temizlik mânâsına mı yoksa hayız mânâsına mı geldiği ulemâ arasında ihtilafıdır.

Hanefî ulemasıyla İmâm Ahmed'e göre âyet-i kerimede geçen kuru' sözü hayız mânâsında kullanılmıştır. Sahâbînin ileri gelenlerinden dört halife ile, İbn Mesud, Ebû Musa el-Eş'ârî, İbn Abbas, Muaz b. Cebel (r.a.) da bu görüşte oldukları gibi Said b. Cübeyr, Tavus, Said b. el-Müseyyeb de bu görüştedirler. Delîlleri ise, "Peygamber (s.a.)'in hayız görmeye başlayan Ümmü Habibe'ye kar' günlerinde namazını bırakmasını, bu hali geçtikten sonra güçlenip namazını kılmasını emrettiği"ni ifâde eden 281 numaralı hadis-i şerîfle "Boşanmış kadınlar, üç kar' kendilerini gözetirler..." [\[523\]](#) âyet-i kerimesinin zahiridir. Çünkü bu âyet-i kerîmenin zahiri, kar'ın üç tam kar' olmasını emretmektedir. Kar'm temizlik anlamında kullanıldığını kabul edersek kadının üç tam kar' beklemesi imkansızlaşacaktır. Çünkü eğer kadın temizlik halinde boşanmışsa ve içinde bulunduğu temizliği de sayarsak -bir kaç günü geçmiş olacağından- bekleme müddeti eksik olacaktır. İçinde bulunduğu temizliği saymazsak ve onu takib eden temizlikten itibaren hesâb etsek o zaman da bekleme müddeti üçten fazla olacaktır. Şu halde kar' kelimesini temizlik manasına alınca üç tam kar'ı gerçekleştirmek mümkün olmuyor. Ayrıca "yaşlılıklarından dolayı adetten kesilen kadınlarınızın (bekleme sürelerinden) şüphe edersiniz..." [\[524\]](#) âyet-i kerimesinde hayızdan kesilen kadınların ay hesabıyla iddet beklmeleri gerektiğinden bahsedilmesi de iddette hayızın asıl olduğunu ortaya koymaktadır.

İmâm Mâlik ile Şafî'ye ve Yedi Fakih diye anılan Said b. Müseyyeb, Urve b. ez-Zübeyr, el-Kâsım b. Muhammed, Ebû Bekr b. Abdurrahman, Hârice b. Zeyd b. sabit, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mesud, Süleyman b. Yesâr'a göre ise, âyet-i kerîmede kar' sözü temizlik anlamında kullanılmıştır. Bu görüş İmâm Ahmed'den de rivayet olunmuştur.

Delilleri ise; "...kadınları boşadığınız zaman iddetleri içinde boşayın..." âyet-i kerîmesiyle, Hz. Peygamberin hanımını hayızlı iken boşayan İbn Ömer için; "Hanımına geri dönsün, sonra temizlenip tekrar hayız görünceye, daha sonra tekrar temizleninceye kadar yanında tutsun..." manasındaki 2179 numaralı hadîs-i şeriftir.

2. Hayızdan kesilen ve kocasından boşanan bir kadının iddeti üç aydır. Ulemâ kadının kaç yaşında hayızdan kesileceği konusunda ihtilâf etmişlerdir.

Hanefî ulemâsının meşhur olan görüşüne göre, kadınlar ellibeş yaşına vardıkları zaman hayızdan kesilirler. Fetva da buna göre verilmektedir.

Mâlikî ulemâsına göre ise, hayızdan kesilme yaşı elliden yetmişe kadar devam edebilir. Elli yaşından sonra gelen kan tecrübeli kadınlara sorulur, onlar hayız kanı olduğuna hükmederlerse bu kanın hayız kanı olduğu kabul edilir. Hayız kanı olmadığı söylerlerse kadının hayızın kesildiğine hükmedilir. Eğer kadının hayız yaşı elli yaşından sonra kesilecek olursa, onun hayızdan kesildiğine hükmedilir. O zaman kadın iddetini ay hesabıyla bekler ki bunda ittifak vardır.

fmâm Şafiî'ye göre ise; kadının hayızdan kesilme yaşı altmış ikidir.

İmâm Ahmed'den bu mevzuda çeşitli rivayetler vardır. Birinci rivayete göre kadın elli yaşına varınca hayızdan kesilir. Çünkü Hz. Aişe, "kadın elli yaşına girdikten sonra bir daha karnında çocuk bulamaz." demiştir. İmâm Ahmed'den gelen ikinci rivayete göre ise, Arap kadınlarının dışındaki kadınlar elli yaşında, Arap kadınları ise altmış yaşında hayızdan kesilirler. Gerçek olan şudur ki elli yaşından sonra genellikle kadınların hayız kesilir. Bununla beraber bir kadında elli yaşından sonra kan gelecek olursa o kanın hayız kanı olduğuna hükmedilir. Çünkü kan hayızın alâmetidir. Fakat altmış yaşından sonra gelen kanın hayız kanı olmadığına hükmedilir. Çünkü altmış yaşından sonra hayız kanının gelmesi mümkün değildir.

3. "...Henüz hayız görmeyenlerin iddetleri, şüphelenirseniz -biliniz ki- üç aydır." [526] âyet-i kerîmesi küçük olduğundan dolayı henüz hayız görmeyen kadınların boşanma veya tefrikten sonra iddetinin üç ay olduğunu ifâde etmektedirler.

Ebu Hayyan'a göre ölünceye kadar hiç hayız görmeyen kadınlarla, hayız çağına girdiği halde hayız görmeyen kadınlar da bu âyet-i kerîmenin şumulüne girdiklerinden hayız çağına girmediği için henüz hayız görmeyen kızlar gibi üç ay iddet beklerler. [527] Yaşı, onbeş ile hayızdan kesilme yaşı arasında olup da, bilinmeyen bir arızadan dolayı hiç hayız görmeyen bir kadının iddeti on iki aydır. Bu görüş İmam Mâlik'indir.

Cumhura göre böyle bir kadın elli beş yaşına kadar bekler ve kocası bu müddet içerisinde ona nafaka verir. Hz. Osman ile Hz. Ali, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Mes'ûd, İmâm Şafiî ve Hanefî ulemâsı bu görüştedirler. Hz. Ömer'in böyle bir kadının dokuz ay iddet beklemesi gerektiği görüşünde olduğu rivayet edilmiştir. Hasan el-Basri'ye göre ise, bu durumda olan kadın bir sene bekler eğer yine de hayızı gelmezse o zaman üç ay daha

beklemekle iddeti sona erer ve başka bir kocayla evlenebilir. [528] Bu mevzuda cumhuru ulemâ yukarıda naklettiğimiz âyetin zahirî manâsına dayanırken, imâm Mâlik ve tâbîleri bu anlayışın gerek yıllarca kocasız kalacak kadın ve ona nafaka ödeyecek eski kocası için büyük güçlükler getireceğini göz önüne alarak âyet-i kerîmeyi şöyle anlamışlardır: "İhtiyarlık çağına gelmedikleri halde hayızları kesilen kadınların ne kadar beklemeleri gerektiği mevzûsunda şüpheye düşerseniz onların iddeti üç aydır." Buna, hâmile olma ihtimâline binâen dokuz ay daha ekleyince on iki ay olmuştur. [529] Hanefîler de tatbikâtda imâm Malîk'in bu görüşüyle amel etmişlerdir.

4. "Ey inananlar, inanan kadınları nikahlayıp da henüz onlara dokunmadan bo sarsan iz, onların üzerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur.." [530] âyet-i kerîmesi ise kocayla cinsî münasebette bulunmadan boşanan bir kadının iddet beklemesi gerekmediğine delâlet etmektedir. Eğer bu kadın kocası ile halvette bulunmamışsa ö zaman iddet beklemesi gerekmediğinde ulemânın ittifakı vardır. Fakat kocasıyla halvette bulunup da cimâ'da bulunmamış olması halinde ulemâ ihtilafıdır.

Hanefî ulemâsı ile imâm Mâlik, Sevrî, Zührî, Atâ, Evzâî, Ahmed ve İshak'a göre bu durumda olan bir kadının iddet beklemesi gerekir. imâm Şafî'nin eski mezhebi de budur. İbn Kudâme'nin beyânına göre bu mevzuda Sahabenin icmâi vardır.

imâm Şafî'nin yeni mezhebine göre» "bu durumda olan bir kadının iddet beklemesi gerekmez. Çünkü bu mevzûdaki âyet-i kerîme mutlaktır. Binâenaleyh bu kadının da diğer kadınlar gibi iddet beklemesi gerekmez."

Bilindiği gibi "kimsenin göremeyeceği ve ansızın gelemeyeceği bir yerde evlilerin başbaşa kalmalarına "Halvet-i sahîha" denir. "Halvet-i sahîhamn mukabili ise, onun şartlarını taşımayan "Halvet-i fâ5ı4e"dir. Evlilerin sokakta, insanların içinde, kapı ve penceresi açık evde yanyana gelmeleri fasit halvetin, örnekleridir.

Sahîh halvetin gerçekleştirilmesi için şu şartların bulunması gerekir:

- a.** Tabîî bir engelin bulunmaması. Yâni a'mâ veya uykuda bile olsa akli başında üçüncü bir şahıs gibi insanların birleşmesine engel teşkîl edecek bir durumun olmaması.
- b.** Birleşmeye engel teşkîl edecek hastalık ve iktidarsızlık gibi sıhhî, maddî ve hissî bir engelin bulunmaması,
- c.** Hayız, lohusahk, ramazan orucu, ihram gibi dinî-şer'î bir engelin bulunmaması. [531]

36-38. Erkeğin Boşadığı Karısına Dönmesi

2283. ...Ömer (b. el-Hattab r.a.)'den rivayet olunduğuna göre, Nebî (s.a.) Hafsâ

(r.anha)'yı boşamış, sonra da (iddet süresi içinde) ona dönmüştür. [532]

Açıklama

Rasûl-i Ekrem'in, Hz. Hafsa'yı boşaması şöyle olmuştur; Hz. Peygamber günlerini, hanımları arasında taksim eder, adalet ölçüleri içerisinde hergün birinin yanında kalırdı. Nöbet sırası Hz. Hafsa'ya geldiği gün Hz. Hafsa anne ve babasını ziyaret etmek üzere izin istedi. Rasûl-i Ekrem ona izin verdikten sonra cariyesi Mariye'-yi Hz. Hafsa'mn odasına çağırıp onunla başbaşa kalmıştı. Bu esnada Hz. Hafsa, ziyaretini tamamlayıp dönmüş ve odasında Rasûl-i Ekrem'le Hz. Mâriye'nin bulduklarını ve odanın kilitli olduğunu görmüştü. Bunun üzerine Hafsa kapının önüne oturup ağlamaya başladı. Rasûl-i Ekrem alnından terler dökülerek dışarı çıktı. Hafsa, Mâriye ile başbaşa kalmak maksadıyla kendisine izin verildiğini iddia ediyordu. Rasûl-i Ekrem aslında Hz. Mariye ile kalmasının Allah'ın kendine tanıdığı olduğu bir hak olduğunu ifade ettikten sonra, Hz. Hafsa'yı memnun etmek için bir daha Hz. Mariye ile başbaşa kalmayacağına söz verdi ve bunun aralarında kalmasını istedi. Hz. Hafsa ise, Rasûl-i Ekrem gider-gitmez Hz. Aişe'nin odası ile kendi odası arasındaki duvara vurup Hz. Aişe'yi çağırdı, olanları ona anlattı. Daha sonra bunu öğrenen Hz. Peygamber Hz. Hafsa'mn yaptıklarına öfkelenip onu boşadı. [533]

Tahrir Sûresinin şu ayeti bu hadiseye işaret etmektedir. "Peygamber eşlerinden birine gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü haber verip, Allah da onun bu davranışını o (peygamberi)ne açıklayınca (peygamber hanımına) bu (söyledikleri)nin bir kısmını bildirmiş (şunları filâna söyledin demiş) bir kısmından da vaz geçmişti. (Peygamber) bunu O'na haber verince eşi, "bunu sana kim söyledi?" dedi (Peygamber): (herşeyi) bilen, haber alan (Allah) bana söyledi" dedi." [534]

Kays b. Zeyd'in rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber Hz.- Hafsa'yı boşayınca dayıları Kudâme b. Mazûn ile Osman b. Mazûn Hz. Hafsa'mn yanına gelmişler. Hz. Hafsa ağlamış ve, "Allah'a yemîn ederim ki o beni bana ihtiyacı olmadığından dolayı boşamış değildir" demiş tam bu esnada Hz. Peygamber oraya gelip "Cibril bana-Hafsaya dön. Çünkü o çok oruç tutar ve geceleri namaza çok kalkar o cennette senin zevcen olacaktır" dedi," buyurmuş. [535]

Bazı Hükümler

Karısını ric'î talakla boşayan bir kimse, yani bir nikaha ve mehire lüzum kalmadan ona iddeti içerisinde iddet sona ermeden dönebilir. Bu husus kitap, sünnet ve icmâ'

ile sabittir. Kitaptan delili şu âyet-i kerîmelerdir: "Kocaları da bu arada barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler.." [536] "Kadınları boşadığınız zaman, bekleme sürelerini bitirdiler mi, ya onları iyilikle tutun, ya da iyilikle bırakın."

Sünnetden delili ise mevzûmuzun teşkîl eden hadis-i şerîfle daha önce tercümesini sunduğumuz 2186 numaralı hadis-i şeriftir.

Kurtûbî'nin beyâmna göre, kendisiyle cinsî münasebette bulunduğu karısını iki (ric'î) talâkla boşayan hür bir kimse, karısı istemese bile iddet süresi sona ermeden o'nu tekrar geri alabilir, fakat karısına dönmeden iddet süresi sona erecek olursa, artık bir daha ona dönemez. Çünkü kadın ona tamamen yabancı bir kadın olmuştur. Şayet onunla yeniden evlenme durumu ortaya çıkarsa o zaman yeni bir nikâha, veliye ve şâhidlere ihtiyaç vardır. [537] Bu mevzûyu 2186 numaralı hadisin şerhinde ayrıntılı olarak ele alıp açıklamış bulunmaktayız. [538]

37-39. Bâin Talâkla Boşanan Kadının Nafakası

2284. ...Fâtıma bint Kays'dan rivayet edildiğine göre Ebû Amr b. Hafs, Fâtıma'yı gıyaben bâin talâkla boşamış da O'na (nafaka olarak) vekîli ile (bir mikdar) arpa göndermiş. Fâtıma da buna öfkelenmiş. (Ebû Amr'ın vekîli de Fâtıma'ya);

Vallâhî senin bizde bir hakkın yoktur cevâbını vermiş. Bunun üzerine Fâtıma Rasûlullah (s.a.)'e gelerek bu meseleyi ona anlatmış Peygamber (sallâllahü aleyhi ve sellem de) O'na;

"Senin onda nafaka hakkın yoktur." buyurmuş ve iddetini Ümmü Şerîk'in evinde geçirmesini emretmiş. Sonra;

"Ümmü Şerik ahabımın daima ziyaretine gittikleri bir kadındır. Sen İbn Ümmü Mektûm'un evinde iddet bekle, çünkü o âmâ bir adamdır. (Yanında) çarşafını çıkarabilirsin! (Nikâh için) helâl olduğun zaman bana bildir!" buyurmuşlardır.

(Daha sonra Fâtıma şunları) söyledi; Helâl olduğum vakit kendilerine, Muâviye b. Süfyân ile Ebû Cehm'in İeni istediklerini söyledim. Rasûlullah (s.a.);

"Ebû Cehm'e gelince O, sopasını boynundan indirmez. Muâviye ise, yoksuldur hiç malı yoktur. Sen Üsâme b. Zeyd'le evlen" buyurdular. (Daha sonra Fâtıma şunları söyledi); Ben buna razı olmadım. Sonra (Rasûl-i Ekrem bana tekrar); "Üsâme b. Zeyd'le evlen!" dedi. Bunun üzerine ben de onunla evlendim. Allah onda hayır yarattı. Ben de ona gıpta ettim. [539]

Açıklama

Fâtıma'yı kocası daha önce iki defa boşamıştı. Bu defa da üçüncü ve sonuncu talâk hakkını kullanarak boşamıştı. Hz. Fâtıma'nın kocası bu son talâkla üç talâk hakkını kullandığı ve karısını üç talâkla boşamış olduğu için bâzı rivayetlerde onun Hz. Fâtıma'yı üç talâkla boşadığı ifâde edilmektedir. İmâm Nevevî bu rivayetlerin arasını şöyle birleştiriyor: "Rivayetlerin bazısında Hz. Fâtıma'nın üç talâkla, bazılarında talâk-ı bâinle boşandığı bildirildiği gibi, bir rivayete üç talâkın sonuncusu ile, başka bir rivayette de kalan bir talâk ile boşandığı ifâde olunmaktadır. Hatta mutlak olarak "boşadı" şeklinde dahî rivayet vardır. Bu rivayetlerin arası şöyle bulunmuştur: Kocası Hz. Fâtıma'yı daha önce iki defa boşamıştır. Son defa boşamakla talâk adedi üç olmuştur. İşte üç talâkla boşadığını söyleyenlerle "bir talâk", "üç talâkın sonuncusu" gibi ta'birler kullananların ve keza mutlak olarak "boşadı" diyenlerin maksadları budur. "Talâk-ı bâinle boşadı" ifâdesinden de aynı mana kastedilmiştir. Çünkü üç defa boşamak talâk-ı bâindir." [540] Mevzûmuzu teşkil eden Ebû Davud hadisinde Ebû Amr'ın karısı Hz. Fâtıma'yı gıyaben boşadığı ifâde edilirken Tahâvî'nin bir rivayetinde de savaşta boşadığı ifâde ediliyor. [541] Bu iki rivayetin arasını şu şekilde birleştirmek mümkündür: Aslında Hz. Ebû Amr, Hz. Fâtıma'yı Medine'de Hz. Fâtıma'nın yanında iken boşamıştır. Fakat bunu halktan gizli tutmuştur. Nihayet Hz. Ali'yle birlikte sefere çıkmıştır. Karısına vekiller gönderip de nafaka mevzuunda aralarında anlaşmazlık çıkınca Hz. Ebû Amr'ın karısını gıyabında boşadığı zannedilmiştir. Ayrıca Hz. Ebû Amr'ın iki defa sefere çıkmadan önce, bir defa da Hz. Ali ile Yemen'e sefere çıktıktan sonra gıyaben boşamış olması da mümkündür. Nitekim 2290 numaralı hadîs-i şerîf de bu ihtimâli kuvvetlendirmektedir. Hz. Ebû Amr'ın iki vekîli vardı. Ayyaş b. Ebî Rabia ve el-Haris b. Hişâm, Müslim'in rivayet ettiği bir hadîste Hz. Ebû Amr'ın karısına vekîl olarak Ayyaş b. Ebî Rabia'yı gönderdiği ifâde edilirken [542] Müslim'in diğer bir rivayetinde ikisini birden gönderdiği rivayet edilmiştir. [543] Metinde geçen vekîl kelimesi her ne kadar müfred ise de muzâf olduğu için her iki vekîle de şâmildir.

Rasûl-i Ekrem'in Hz. Fâtıma'ya, hayzli dönemini Ümmü Şerîk'in evinde geçirmesini emrettikten sonra, "Ümmü Şerik ahabımın daima ziyaretine gittikleri bir kadındır. Sen İbn Ümmü Mektûm'un yanında iddet bekle!" diye emir buyurmasını imâm Nevevî şöyle açıklıyor: "Ümmü Şerik bir rivayette Kureyş'ten, diğer bir rivayete göre Ensârdan salâh ve takvası ile meşhur bir kadındı. İsmi Guzeyye yahud Güzeyle bint Dâvud'dur. Bâzı ulemâya göre Peygamber (s.a.)'e kendini hibe eden kadın budur. Rasûlullah (s.a.) ahabının bu kadını anneleri gibi hürmet göstererek sık sık ziyaret ettiklerini, bu sebeple onun evinin iddet beklemeye müsâid olmadığını, çünkü iddet bekleyen bir kadının yabancı erkeklere görünmesinin ve onları görmesinin iddetin ruhuna aykırı olduğunu düşünerek sonradan bu tavsiyesinden vazgeçmiş ve Fâtıma'ya Abdullah b. Ümmü Mektûm'un evinde iddet beklemesini emir buyurmuştur. Çünkü Abdullah b. Ümmü Mektûm âmâ idi. Kendisini göremeyeceği gibi ,evine de fazla giden gelen yoktu. Bu sebeple erkeklerden tesettür

meşakkati de yoktu.

Bazıları, Peygamber (s.a.)'m Hz. Fâtıma'ya iddetini beklemek için İbn Ümmü Mektûm'un evine göndermesini delîl getirerek "kadın ecnebi erkeğe bakabilir, fakat erkek bakamaz" demişlerse de bu söz doğru değildir. Sahîh olan kavle göre kadının da yabancı bir erkeğe bakması haramdır. Ekser-i sahabe ile cumhuru ulemânın görüşü budur. Çünkü Allah teâ-la hazretleri erkekler için "Mü'minlere söyle, gözlerine sahib olsunlar"^[544] buyurduğu gibi kadınlar hakkında da "inanan hanımlara da söyle onlar da gözlerine sahib olsunlar..."^[545] buyurmuştur. Bir de, fitne erkekle kadın arasında müşterektir. Erkekten geleceğinden ne kadar endişe edilirse, kadından gelmesinden de o kadar korkulur. Nitekim Ebû Dâvud ile Tirmizî'nin rivayet ettikleri bir hadiste beyân olunduğuna göre Ümmü Seleme ile Meymüne (r.an'ha) Peygamber (s.a.)'ın yanında buldukları bir sırada İbn Ümmü Mektûm yanlarına gelmiş de Peygamber (s.a.);

"Bunun yanında örtünün!" buyurmuş. Kadınlar;

O âmâdır, görmez demişler, fakat Rasûlullah (s.a.) kendilerine;

"Siz de mi âmâsınız, onu görmüyor musunuz?" mukabelesinde bulunmuştur. Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Fâtıma binti Kays hadisinde onun İbn Ümm-i Mektûm'a bakabileceğine dâir söz yoktur. O yalnız Fâtıma (r.anha)'nın başkalarının kendisini görmesinden emîn olacağını bildirmektedir. Kendisi erkeklere bakmamakla me'murdur.

Ebû Cehm'in sopasını koynundan indirmemesi iki şekilde te'vîl edilmiştir: Birinci te'vîle göre bu cümlenin manası "çok sefer eder." demektir. İkinci te'vîle göre maksat kadınları çok döğmesidir. Bu te'vîl daha sahîh görülmüştür. Çünkü hadîsin bir rivayetinde Ebû Cehm'in kadınları çok dövdüğü bildirilmiştir. Bu, Ebû Cehm Encâbiyye hadîsinde^[546] ismi geçen Ebû Cehm b. Huzeyfetü'l-Kurâşî'dir. Teyemmüm bahsinde ve namaz kılanın önünden geçme babında bir de Ebû'l-Cüheym'den bahsedilmektedir ki o başka bir zâttır.^[547]

Bazı Hükümler

1. Gıyaben kadın boşamak caizdir.
2. Alıp-verme muamelelerinde vekil tayin etmek caizdir.
3. Kendisinden fetva istenen bir kimsenin fetva isteyen yabancı bir kadının sesini işitmesi caizdir.
4. Bir fitne tehlikesi bulunmamak ve halvet olmamak şartıyla, yabancı erkeklerin salîha

bir kadını ziyaret etmeleri caizdir.

5. Talâk-ı bâinle boşanmış olan bir kadının iddetini malının, canının ve namusunun emîn olduğu bir yerde geçirmesi caizdir.

6. Bir kimsenin diğer bir kimsenin kusurunu dile getirip ondan kurtulmak için tavsiye istemesi caizdir.

7. Bir kimseye dinî veya dünyevî menfaatlerine erişmesi için yol göstermek müstehabdır. Yol gösterecek kimse eğer ilim, irfan ve fazilet sahiplerinden ise karşısındaki hoşlanmasa bile ona nasihatta bulunması caizdir.

8. Fazilet sahibi kimselerin nasihatlerini kabul etmek gerekir çünkü sonunda hayır vardır.

9. Rasûl-i Ekrem'e uymak ve takvaya sarılmak insanın derecesini yükseltir.

10. Bâin talâkla boşanan bir kadını ta'riz yolu ile kocaya istemek caizdir.

11. Konuşurken mecazlı sözler kullanmak caizdir.

12. Bain talâkla boşanan bir kadına kocasının nafaka te'mîn etmesi gerekmez. Bu mevzûyu 2290 numaralı hadîs şerhinde inşallah etraflıca ele alacağız. [\[548\]](#)

2285. ...Ebû Seleme b. Abdirrahman'dan rivayet edildiğine göre, Fâtıma bint Kays, ona Ebû Hafs b. el-Muğîre'nin kendisim üç talakla boşadığını söyledi. (Hadîsin bundan sonraki kısmında Yahya b. Ebî Kesir bu mevzuda Ebû Seleme vasıtasıyla Fâtıma bint Kays'dan bir önceki) hadîsi nakletmiştir ve rivayetin sonunda şu cümleler de vardır: Halid b. Velid'le benî Manzum'dan bir kişi, Peygamber sallallâhû aleyhi ve selleme geldiler ve;

Ey Allah'ın peygamberi Ebu Hafs b. el-Muğîre karısını üç talakla boşadı ve ona az bir nafaka bıraktı dediler.

Rasûl-i Ekrem de;

"Ona nafaka yoktur" buyurdu. Daha sonra Yahya b. Ebî Kesir hadîsin kalan kısmını sonuna kadar nakletti. Bir önceki Mâlik hadîsi bu hadîsten daha tamdır. [\[549\]](#)

Açıklama

Bu hadîs-i şerîf, Müslim'in Sahîh'inde şu manaya gelen lafızlarla rivayet edilmiştir: "Ebu Hafs b. Muğîre el-Mahzûmî kendisim üç talâkla boşamış sonra Yemen'e gitmiş. Aile efradı Fâtıma'ya;

Senin bizde nafaka hakkın yoktur, demişler. Bunun üzerine Halîd b. Velîd birkaç kişi ile kalkarak Meymûne'nin evinde bulunan Rasûlullah (s.a.)'e gelmişler ve;

Gerçekten Ebû Hafs, karısını üç talâkla boşamıştır. Acaba bu kadına nafaka var mıdır? diye sormuşlar. Rasûlullah (s.a.);

"Ona nafaka yoktur ama iddet vardır." buyurmuş. Fâtıma'ya da;

"Nefsin hakkında benden önce bir iş yapma!" diye haber göndermiş ve Ümmü Şerîk'in evine taşınmasını emir buyurmuş. Sonra tekrar haber göndererek:

"Ümmü Şerîk'e ilk muhacirler ziyarete gelirler, sen, âmâ İbn Ümmi Meklûm'un yanına git! Çünkü başörtünü attığın vakit seni görmez." buyurmuşlar. Bunun üzerine Fâtıma onun yanına gitmiş. İddeti geçince Rasûlullah (s.a.) kendisini Üsâme b. Zeyd b. Hârise'ye nikâh etmiş. Mevzûmuzu teşkil eden Ebû Davud hadîsinde, "az bir nakafa" diye nitelendirilen ve Ebû Hafs tarafından Hz. Fâtıma'ya gönderilen nafakanın mikdârı Müslim'in bir rivayetinde "Beş ölçek kuru hurma ile beş ölçek arpa" diye ifâde ediliyor. [\[550\]](#)

2286. ...Fâtıma bint Kays'dan rivayet edildiğine göre, Ebû Amr b. Hafs kendisini üç talâkla boşamış. Bu hadîsi (Yahya ve Ebû Seleme zinciriyle Fâtıma'dan) nakleden (Ebû Amr el-Evzâî) hadîsin bundan sonraki kısmında (2284 numaralı hadîsle 2285 numaralı) Halid b. Velîd'in haberini rivayet etti. Ebû Amr el-Evzâî dedi ki; Peygamber (s.a.), "Ona nafaka da yoktur, ev de yoktur" buyurdu. Daha sonra (Ebû Amr el-Evzâî bu mevzu ile ilgili bir hadîs daha rivayet etti ki bu hadîste) şu cümleler vardır: Rasûlullah (s.a.) Fâtıma'ya "Nefsin hakkında benden önce (bana sormadan) bir karar verme" diye haber gönderdi. [\[551\]](#)

Açıklama

Bu hadîs-i şerîfte, bir önceki hadisten fazla olarak, "onun için mesken yoktur" cümlesi ile "Nefsin hakkında ben-

den önce bir iş yapma" cümlesi bulunmaktadır. Bu ikinci cümleye istinaden ulemâ, bâin talâkla boşanan bir kadını sarahaten değil tariz yoluyla istemenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Alan teâlâ Hazretleri "Böyle iddelini bekleyen kadınlara evlenmek istediğinizi üstü kapalı biçimde bildirmenizden yahut içinizde tutmanızdan dolayı size bir günah yoktur." [\[552\]](#) buyurmuştur. [\[553\]](#)

2287. ...Fâtıma bint Kays'dan; demiştir ki: "Ben, Mahzûm oğullarından bir adamla evli

idim. Beni üç bain talâkla boşadı." Râvî (Muhammed b. Amr, hadîsin bundan sonraki kısmında Ebû Seleme vasıtasıyla Fâtıma'dan, 2284 numaralı) Mâlik hadîsinin bir benzerini nakletmiştir. (Muhammed b. Amr) Bu hadiste (Hz. Peygamber'-in Hz. Fâtıma'ya); "Beni geçip de kendi kendine bir iş yapma" buyurduğunu da rivayet etmiştir.

Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadîsi (Ebû Seleme b. Abdurrahman'ın doğrudan doğruya Fâtıma bint Kays'dan rivayet ettiği gibi) aynı şekilde eş-Şa'bî ile el-Behiyy doğrudan doğruya, Ata, Abdurrahman b. Asım vasıtasıyla; Ebu Bekr b. EbVI-Cehm, doğrudan doğruya (almak kaydıyla) hepsi de Fâtıma'dan "Onu kocası kesin olarak boşadı" diye rivayet ettiler. [\[554\]](#)

Açıklama

Musannif Ebû Davud'un bu hadîs-i şerifin sonuna bu ta'liki jmve etmekten maksadlı) bu hadîsle 2284, 2285, 2286

ve 2288 numaralı hadîslerin çeşitli rivayetlerle teyîd edildiklerini, binaenaleyh bu hadislerin sahîh olduklarını ifâde etmektedir. Hadîste ismi geçen râvüerden; Atâ b. Ebî Rehâh hâriç, pehsi de bu hadîsi bizzat Fâtıma'dan rivayet ettiler "kocası onu üç talâkla boşadı" tabirini kullandılar. Bu hadisle ilgili fikhî açıklama 1284-1286 numaralı hadis-i şeriflerin şerhinde geçmiştir. [\[555\]](#)

2288. ...Fâtıma bint Kays'dan rivayet olunduğuna göre, kocası onu üç talâkla boşamış da Rasûl-i Ekrem ona iddet süresi içinde nafaka ve mesken hakkı tanımamıştır. [\[556\]](#)

Açıklama

Bu hadîs-i şerif, "üç talâkla boşanan bir kadına nafa-ka ve mesken verilmez" diyen İbn Abbâs, Hasan el-Basrî, Atâ ve Şa'bî (r.a.)'nin delilidir. İmâm Ahmed'in de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Ömer b. el-Hattâb ile Ömer b. Abdilazîz, Iraklılar, Hanefî ulemâsı, bir rivayette İmâm es-Sevri ve diğer birçok ulemâya göre ise üç talâkla boşanan bir kadına iddet süresi içinde nafaka ve mesken temîn etmek, kocası üzerine vâcibdir. Delilleri ise, "Onlara doğuruncaya kadar nafaka verin... Onları kendi oturduğunuz yerde iskân edin." [\[557\]](#) âyet-i kerimesidir. İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî, Hz. Aişe ve fukahayı seb'aya göre ise, "üç talâkla boşanan bir kadına yalnız nafaka verilir, mesken verilmez." Delilleri ise "Boşanan kadınlara meta* vardır." [\[558\]](#)

âyet-i kerimesidir. 2290 numaralı hadîsin şerhinde bu mevzûyu daha ayrıntılı olarak inşallah tekrar ele alacağız. [\[559\]](#)

2289. ...Fâtıma bint Kays'dan rivayet edildiğine göre, kendisi Ebû Hafs b. el-Muğire ile evli idi ve kocası Ebû Hafs b. el-Muğire onu üç talâkın sonuncusu ile boşadı. Fatıma hadîsin bundan sonraki kısmında, kocasından boşandıktan sonra, iddet beklerken Rasû-lullah'a varıp, evinden dışarı çıkması hakkında fetva istediğini Rasûl-i Ekrem'in de O'na, "âmâ olan İbn Ümm-i Mektûm'un evine taşınmasını tavsiye ettiğini" ifâde etmiştir. Fakat Mervân b. el-Hakem üç talâkla boşanmış bir kadının evinden çıkması hakkındaki Fâtıma'nın bu sözünü kabul etmekten çekinmiştir.

Urve dedi ki; Aişe, Fâtıma bint Kays'ın bu sözünü reddetti.

Ebû Dâvud dedi ki; Bu hadîsi Ukayl b. Hâlid'in İbn Şihâb ez-Zührî'den rivayet ettiği gibi yine aynı şekilde Salih b. Keysân ile İbn Cüreyc ve Şuayb b. Ebî Hamza da bu hadîsi İbn Şihâb ez-Zührî'den rivayet etmişlerdir.

Ebû Dâvud dedi ki: Şuayb b. Ebî Hamza'nın babası Ebû Ham-za'nın adı Dînârdır ve Ebû Hamza Ziyâd'ın azâdlı kölesidir. [\[560\]](#)

Açıklama

Rivayetlerin bazısında Hz. Fâtıma'nın üç talâkla, bazılarında da talâk-ı bâinle boşandığı bildirildiği gibi, bazı rivayetlerde üç talâkın sonuncusu, bir rivayette de, "kalan bir talâk ile boşadı" denilmektedir. Hatta bâzı rivayetlerde mutlak olarak "boşadı" tâbiri geçmektedir. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Hz. Fâtıma'yı kocası ayrı ayrı zamanlarda üç defa boşamıştır. Mevzûmuzu teşkil eden hâdis-i şerifte üçüncü boşama söz konusu edilmektedir. Hz. Fâtıma'nın iddet beklerken kocasının evini terketmek istemesinin sebebi bir hadîs-i şerifte şöyle ifâde ediliyor: "Fâtıma; "Ya Rasûlallah, kocam beni üç defa boşadı; zorla yanıma girer diye korkuyorum" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) emir buyurdu,

o da oradan taşındı. [\[561\]](#) Musannif Ebû Dâvud, hadîsin sonuna ilâve ettiği ta'likta bu hadîsin buradaki senetle rivayetinden başka birisi Salih b. Keysan, diğeri İbn Cüreyc, diğeri Şuayb b. Ebî Hamza olmak üzere üç ayrı râvî tarafından daha rivayet edildiğini ifâde ederek bu hadîsin başka hadîslerle takviye edildiğini vurgulamak istiyor. Bu râvilerden İbn Keysan'ın rivayet ettiği muallak hadîsi muttasıl olarak Müslim; [\[562\]](#) İbn Cüreyc'in muallakım muttasıl olarak Ahmed b. Hanbel ile Dârekutnî [\[563\]](#); Şuayb b. Ebî Hamzâ'nın muallâkını da yine muttasıl olarak Nesâî [\[564\]](#) rivayet etmişlerdir. Mevzûmuzu teşkil eden bu Ebû Dâvud hadîsinin delîl olma niteliği taşımadığını idiâ eden ulemâya göre

bu hadîs dört cihetten tenkîd edilmiştir:

1. Bunun râvîsi kadındır ve bu râvinin Rasûlullah'ın, kendisine hadîste ifâde edildiği şekilde fetva verdiğiine dâir iki şahidi yoktur. Bu yüzden Hz. Ömer onun bu hadîsini kabul etmemiştir. [\[565\]](#)

2. Bu rivayet Kur'an-ı Kerim'in zahirine aykırıdır. Nitekim Hz. Ömer de bu hadîsi Hz. Fâtıma'dan işitince; "Aynı sözü Rasûlullah (s.a.)den duyan iki kişiyi şâhid olarak getirirsen ne âlâ, yoksa, biz bir kadının sözü üzerine Allah'ın kitabını terk etmeyiz. Çünkü Allah teâlâ "Apaçık bîr kötülük yapmadıkları müddetçe onları evlerinden çıkarmayın." [\[566\]](#) buyuruyor." diyerek, Hz. Fâtıma'nın bu sözünü reddetmiştir. [\[567\]](#)

3. Onun evinden çıkması mesken hakkı olmadığı için değil, kocasının aile fertlerine dili ile eziyet verdiği içindir.

4. Hz. Fâtıma'nın bu rivayeti 2291 numaralı Hz. Ömer hadîsine aykırıdır.

Hz. Fâtıma'nın rivayet ettiği bu hadîsi delîl kabul eden ulemâ ise bu tenkîdlere şöyle cevâp vermişlerdir:

1 . "Râvînin kadın olması hadîsin sıhhatine zarar vermez. Çünkü nice sünnetler kadınların rivayeti ile sabit olmuştur. Nitekim bu husus siyer kitapları ile sahâbe-i kirâm'ın hayatlarını okuyanların malûmudur."

2 . "Hz. Fâtıma'nın bu rivayetinin Kur'an-ı Kerîm'e aykırı olduğu İddiası da doğru değildir. Çünkü hadîs-i şerîf, âyet-i kerimeyi tahsis etmiştir. Hernekadar ahad tarikiyle sabit olan bir hadîsin kur'anı tahsis edip edemeyeceği ihtilafı ise de biz tahsîs edebileceği görüşündeyiz."

3 . "Hz. Fâtıma'nın evinden çıkış sebebini, kocasının aile fertlerine diliyle eziyet yermesine bağlamak doğru değildir. Çünkü hadîs-i şerifte buna delâlet eden bir söz yoktur."

4 . "Fâtıma hadîsinin 2291 numaralı Hz. Ömer hadîsine aykırı olduğu iddiasına gelince, Hz. Ömer'in yaptığı ziyâdeliği yani "Allahımız kitabını ve Peygamberimizin sünnetini" ibaresini İmâm Ahmed inkâr etmiş ve yemîn ederek, "Hani kitabull-ah.da üç defa boşanan kadına nafaka ve mesken vermenin vâcib olduğu nerede?" diyerek sözü geçen ziyâdenin Hz. Ömer'den sahîh rivayetle gelmediğini söylemiştir. Bunu Dârekutnî nakleder. [\[568\]](#)

2290. ...Ubeydullah'dan; demiştir ki: Mervân b. Hakem, Hz. Fâtıma'ya Hz. Kabisâ'yı gönderip vaktiyle kocasıyla arasında geçen hadiseyi sormuş, Hz. Fâtıma şöyle anlatmış "Kendisi Ebû Hafs'la evli iken Peygamber (s.a.) Ali b. EbîTâhVi Yemen'(inibir|bölgesin)e

(vali olarak) göndermiş. Kocası da onunla beraber (Yemen yolculuğuna) çıkmış ve (Yemen'de bulunduğu sırada) Hz. Fâtıma'ya, kendisini bakî kalan üçüncü talâkla boşadığı haberini göndermiş, Ayyaş b. Ebî Rabiâ ile Haris b. Hişâm'a da Fâtıma'ya nafaka vermelerini emretmiş. Onlar da bu emri alınca;

Vallahi hâmile olmadıkça Fâtıma için nafaka yoktur, demişler. Bunun üzerine (Fâtıma) Peygamber (s.a.)'e müracaat etmiş. Rasûl-i Ekrem de ona;

"Hâmile olmadıkça sana nafaka yoktur", cevâbını vermiş. Bunun üzerine Hz. Fâtıma (iddet süresi içinde kocasının evinden başka bir yere) taşınmak için Hz. Peygamber'den izin istemiş. Hz. Peygamber ona izin verince Hz. Fâtıma;

Ey Allah'ın Rasûlü, nereye taşınayım? diye sormuş. Rasûl-i Ekrem de;

"İbn Ümm-i Mektûm'un yanına!" diye cevâp vermiş. -İbn Ümm-i Mektûm âmâ imiş- (bu sebeple) Onun yanında örtüsünü omu-zundan indirebilirmiş,. ve örtüsüz haliyle İbn Ümm-i Mektûm onu görememiş. Fâtıma iddeti bitinceye kadar orada kalmış. (İddeti bitince) onu Peygamber (s.a.) Üsâme'ye nikahlamış.

(Hz. Fâtıma'dan bunları dinleyen) Kabisâ dönüp Mervân'a bunları nakletmiş. Mervân da;

Biz bu hadîsi bir kadından başka hiçbir kimseden işitmedik. Biz insanları üzerinde bulduğumuz, kuvvetli ve sahîh hükümlerle amel edeceğiz, demiş. Bu söz kendisine ulaşınca Fâtıma;

Sizinle benim aramda Allah'ın kitabı vardır. Zira Yüce Allah Kur'an-ı kerîmesinde "Ey Peygamber, Kadınları boşadığımız zaman iddetleri içinde âdetten temiz oldukları sırada boşayın..."[\[569\]](#) buyurmuştur demiş ve bu âyet-i kerîmeyi "Bilmezsin belki Allah, bundan sonra yeni bir iş ortaya çıkarır" âyetine kadar okumuş ve;

Üç talâktan sonra ne gibi bir iş olabilir? demiş.

Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadîsi (Ma'mer'in rivayet ettiği gibi) Yunus'da ez-Zuhrî'eden rivayet etti. Zübeydî de, (2290 numaralı) Ma'-mer hadîsi ile aynı manâda olan Vbeydullah hadisini ve (2289 numaralı) Ukayl hadîsi ile aynı manada olan Ebu Seleme hadisini, ez-Zuhrî'den rivayet etti.

Ebû Dâvud dedi ki; Muhammed b. îshâk da bu hadîsi, ZührV-den; "Gerçekten Kâbisa bu haberi Zührî'ye anlattı." şeklinde ve Vbeydullah b. Abdillâh'ın, f(Kâbisa Mervân'ın yanına döndü de bunu ona haber verdi" diyerek rivayet ettiği haberin manâsına uygun olarak rivayet etti.[\[570\]](#)

Açıklama

Bu hadîs-i şerîfi Musannif Ebû Dâvud altı senedle mut-taşıl olarak, sekiz senedle de muâlak olarak rivayet etmiştir. Bu rivayetlerin hepsi de sahîhdir. Ayrıca bu hadîsi Müslim'de çeşitli senedlerle rivayet ederken Hanefî ulemâsından et-Tahâvî onaltı senedle rivayet etmiştir. Bu rivayetlerin hepsi de sahîhtir. [\[571\]](#)

Bazı Hükümler

1. Üç talâkla boşanmış olan bir kadına, kocası nafaka ve mesken te'mîn etmekle mükellef değildir. İbn Abbâs ile Hasan el-Basrî, Amr b. Dînâr, İkrime, eş-Şa'bî, İmâm Ahmed, İshâk, bir rivayete göre Zâhiriyye ulemâsı ve tüm hadîs ulemâsı bu görüştedirler. İmâm Mâlik ile el-Evzâî, el-Leys b. Sa'd ve Şafî'ye göre ise, kocasından üç talâkla boşanan bir kadın, hâmile değilse, kocası ona nafaka ve mesken te'mîn etmekle mükellef değildir. Fakat kadın hâmile ise, kocası, ona çocuğunu dünyaya getirinceye kadar nafakasını te'mîn etmekle mükelleftir. Delilleri ise, "Onları kendi oturduğunuz yerde iskân edin." [\[572\]](#) âyet-i kerîmesidir. Bu görüşte olan ulemâya göre Hz. Peygamber'in, Hz. Fâtıma'ya kocasının evinden İbn Ümm-i Mektûm'un evine taşınmaya izin vermesi onun mesken hakkını iptâl etmek anlamına gelmez. Bu sadece Hz. Fâtıma'nın kendi kalacağı yeri kendinin seçmesinden ibarettir. Hz. Fâtıma'nın kocasının evinden çıkıp iddet süresi içinde başka bir yerde kalmayı ihtiyar etmesinin sebebi hakkında ise muhtelif rivayetler vardır. Hz. Âişe'ye- göre bunun sebebi, Hz. Fâtıma'nın, kocasının evini çok ıssız bulduğu için orada kalmaktan korkmasıdır. Delilleri ise 2292 numaralı hadîstir. Hz. Sa'd b. Müseyyeb'e göre ise, bu tebdîh mekânın sebebi Hz. Fâtıma'nın diliyle kocasının ev halkını incitmesidir. Nitekim "Onları evlerinden çıkarmayın. Kendileride çıkmasınlar. Ancak apaçık bir edepsizlik yaparlarsa başka..." [\[573\]](#) âyet-i kerimesinden de anlaşılan budur.

En-Nehâî ile Sevrî ve Hanefî ulemâsına göre ise, kocasından üç talâkla boşanan bir kadına iddet süresi içinde kocası nafaka ve mesken te'mîn etmekle mükelleftir. Bu durumda olan bir kadına kocasının nafaka te'mîn etmesi gerektiğine dâir delilleri "Onlara doğuruncaya kadar nafaka verin." [\[574\]](#) âyet-i kerîmesidir. Bu mevzuda kadının hâmile olması ile olmaması arasında bir fark yoktur. Bu görüşte olan ulemânın, sözü geçen kadına mesken te'mîn etmesi gerektiğine dâir delilleri ise, "onları kendi oturduğunuz yerde iskân edin" [\[575\]](#) âyet-i kerîmesidir.

Hiz. Ömer ile İbn Mesud (r.a.)'da bu görüştedirler. Hiz. Peygamber'in üç talâkla boşanmış olan Hiz. Fâtıma'ya, nafaka ve mesken hakkı tanımadığını ifâde, eden ve mevzûmuz teşkîl eden Ebû Dâvud hadîsini delîl olarak kabul etmeyen kimseler ise, bu hadîsin pek çok sahâbi tarafından reddedildiğini ileri sürerler ve iddialarını isbat için şu hadîsleri gösterirler;

Fatıma bint Kays dedi ki: "Rasûlullah zamanında kocam beni üç talâkla boşadı ve bunun üzerine Rasûl-i Ekrem; "Sana nafaka ve mesken yoktur" buyurdu deyince, Hz. Ömer bu rivayete itimâd edemedi ve onu kabuî etmedi." [576]

Ebû îshâk dedi ki; Esved b. Yezid'le Ulu Câmi'de oturuyorduk. Şâ'bî de yanımızda idi. Derken Şa'bî, Fâtıma bint Kays hadîsini ve Rasûlullah (s.a.)'in ona mesken ve nafaka vermediğini rivayet etti. Bundan sonra Esved bir avuç çakıl taşı alarak onun üzerine attı ve şunları söyledi;

Yazık sana! Böyle birşeyi rivayet ediyorsun! Ömer, "biz Allah'ın kitabını ve Peygamberimiz (s.a.)'in sünnetini belleyip bellemediğini bilmediğimiz bir kadının sözü ile terk etmeyiz; Ona mesken de vardır, nafaka da. Allah azze ve celle "Onları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de çıkmasınlar. Meğer ki aşikâr bir kötülük işlemiş olsunlar" [577] buyurmuştur, dedi. İbn Abbâs (r.a.)'ya göre kadının aşikâr olan kötülüğünden maksat, ağzının bozuk olması ve diliyle etrafını incitmesidir. Bu tefsire göre Hz. Fâtıma'nın kocasının evinden başka bir yere taşınmasının sebebi nafaka ve mesken olmadığından değil, diliyle kocasının ev halkını incitmesinden-dir. Nitekim 2294 ve 2296 numaralı hadîs-i şeriflerde bu görüşü doğrulamaktadır.

2. Kocasından üç talâkla boşanmış olan bir kadın iddetini dilediği yerde geçirebilir. Hz. İbn Abbâs ile Câbir, Atâ, Tavus ve İkrime bu görüştedirler, imâm Mâlik'e göre kocası ölen bir kadın iddet süresi içerisinde gündüzün dışarı çıkar ve geceleyin el-ayağın çekilip ortalığın sükûnute erdiği yatsı vaktine kadar dışarıda kalabilir, ondan sonra evine döner, el-Leys ile İmâm Şafî ve İmâm Ahmed (r.a.) bu görüştedirler. İmâm Ebû Hanife'ye göre ise, kocası Ölen bir kadın iddet beklerken gündüzün evinden dışarı çıkabilirse de geceleyin dışarı çıkamaz, geceyi kendi evinde geçirmek mecburiyetindedir. Kocasından üç talâkla boşanmış olan bir kadın ise, iddet süresi içinde gündüz ve gece dışarı çıkamaz. Hanefî imamlarından Muhammed b. el-Hasan'a göre ise, kocası ölen, kadın da, kocasından üç talâkla boşanmış olan kadın da iddet süresi içinde gündüzün ve geceleyin asla dışarı çıkamaz. İbn Mesud, Âişe, Said b. el-Müseyyeb, Süleyman b. Yesâr (r.a.) gibi ulemâ iddet bekleyen bir kadının kocasının kendisini boşamış olduğu evde geçirmesi gerektiğini söylemişler, iddet süresi içinde o evden bir başka yere çıkmasını asla caiz görmemişlerdir. Bu hadîsin sıhhati ile ilgili münakaşaları bir önceki hadîsin şerhinde nakletmiş olduğumuzdan burada tekrara lüzum görmüyoruz. [578]

38-40. Fatıma Bint Kaysın Rivayetini Kabul Etmeyenler

2291. ...Ebû îshâk'dan; demiştir ki: Ben (Kûfe'de) el-Esved'le birlikte Ulû câmiîde idim. el-Esved şöyle dedi: "Fâtıma bint Kays, Ömer b. el-Hattâb'a geldi (ve kocasından boşandıktan sonra Hz. Peygamberin ona: "sen kocandan nafaka ve mesken alamazsın"

dediğini anlattı.) Hz. Ömer de ona; "Biz duyduğumuz bir haberi iyice belleyip bellemediğini bilmediğimiz bir kadının sözüyle Rabbimizin kitabını ve Peygamberimiz (s.a.)'ın sünnetini bırakacak değiliz" diye cevap verdi. [\[579\]](#)

Açıklama

Hz. Fâtıma, üç talâkla boşandıktan sonra, kocasından nafaka ve mesken elde etmek amacıyla Rasûl-i Ekrem'e gittiğini ve Rasûl-i Ekrem'in de ona böyle bir hak tanımadığını Hz. Ömer'e anlatınca Hz. Ömer, Hz. Fâtıma'nın bu anlattıklarını reddetmiş ve bunun kitab ve sünnete aykırı olduğunu ifâde etmiştir.

Ömer (r.a.) Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'den naklettiği bu sözü "Onları evlerinden çıkarmayın!" [\[580\]](#) âyet-i kerîmesine aykırı gördüğü için Hz. Peygamber'in böyle bir sözü söylemiş olabileceğine ihtimal vermemiştir. Hz. Ömer'e göre bu âyet-i kerîmenin ifâdesi genel olduğundan ric'î talâkla boşanan kadınlara da bâin talâkla boşanan kadınlara da şâmilidir. Hz. Fâtıma'mn rivayeti ise, kocasından bâin talâkla boşanan kadınları bu âyetin şumûlü dışında bırakmaktadır. Bir başka ifâdeyle âyetin hükmünü sadece kocasından ric'î talâkla boşanan kadınlara tahsis etmekte, bâin talâkla boşanan kadınları ise, bu hükmün dışında bırakmaktadır. Bunu kabul etmek ise, Kur'an âyetlerinin haber-i âhadla'tahşîş edileceğini kabul etmek anlamına gelir. Bu sebeple Hz. Ömer, Hz. Fâtıma'nın bu hadîsi

Hz. Peygamber'den duyduğuna dâir iki şahid getirmesini istemiştir. [\[581\]](#) Eğer Hz. Fâtıma iki şahid getirebilseydi, Hz. Ömer onun bu rivayetini kabul edecekti. Bu da Hz. Ömer'in haber-i âhadla Kur'an âyetlerini tahsîs etmenin caiz olmadığı görüşünde olduğunu gösterir. Dârekutnî'nin beyânına göre metinde geçen "Peygamberimizin sünnetini bırakacak değiliz" cümlesi, sağlam rivayetlere aykırıdır. Bu cümlenin aslı, "Biz rabbimizin kitabını bırakmayız" şeklindedir. Çünkü metinde geçen bu cümle rivayetlerin pekçoğunda yoktur. Gerçi bu durumun hadîsten çıkan hükme olumsuz yönde bir te'sîri yoktur. Fakat Hz. Ömer'in gerçekten bu sözü söylemesi ve bu cümlede geçen sünnet kelimesiyle belli bir hadîsi değil de talâk sûresinin 1. âyetinin ahkâmını açıklayan hadîs-i şerifleri kastetmiş olması mümkündür. Bazılarına göre ise, Hz. Ömer metinde geçen bu, "Peygamberimizin sünnetini bırakacak değiliz" sözünü söylemiş ve bu sözüyle Hz. Fâtıma'mn bu rivayetinin Hz. Peygamber'in şu sözüne aykırı olduğunu ifâde etmek istemiştir: "Kocasından bâin talâkla boşanan bir kadın için mesken ve nafaka hakkı vardır." [\[582\]](#)

2292. ...Hişâm b. Urve'nin babası (Urve)'den; demiştir ki: Ai-şe, Fâtıma'mn bu sözünü şiddetle reddetti ve; "Gerçekten Fâtıma ıssız bir yerde idi ve etrafından korkuluyordu da Rasûlullah (s.a.) onun için kendisine İbn Ümm-ı Mektûm'un evine taşınması için izin verdi" [\[583\]](#) dedi. [\[584\]](#)

Açıklama

Bu hadîs-i şerîf, üç talâkla kocasından boşanmış olan bir kadının, kocasından mesken ve nafaka talep etme hakkı olduğunu iddia eden ilim adamlarının delilidir. Çünkü bu hadîs, Hz. Fâtıma'mn iddet beklerken kocasının evinden Hz. Ümm-i Mektûm*: un evine taşınmasının sebebini, onun kocasından mesken ve nafaka talep etme hakkı bulunmadığına değil de, kocasının evinin ıssız oluşuna bağlamaktadır. Biz üç talâkla boşanmış bir kadına kocasının iddet süresince nafaka ve mesken te'mîn etmekle mükellef olup olmadığı konusunda ulemânın görüşlerini 2290 numaralı hadîsin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz. [\[585\]](#)

2293. ...Urve b. ez-Zübeyr'den rivayet olunduğuna göre Hz. Aişe'ye "Sen Fâtıma'nın sözünü bilmiyor musun?" denmiş de Hz. Aişe "Bana bak! bunu anmak da ona hiç bir hayır yoktur" diye cevâp vermiştir. [\[586\]](#)

Açıklama

Bu hadîs-i şerif Müslim'de şu manaya gelen lâfızlarla rivayet edilmiştir: "urve b. ez-Zubeyr Aişe ye;

Hakem'in kızı filânı görmedin mi? kocası onu talâk-ı bâinle boşadı da evinden çıktı dedi? Aişe buna;

Ne çirkin iş yapmış, mukabelesinde bulundu. Urve;

Sen Fâtıma'nın söylediklerini işitmedin mi? dedi. Aişe de;

Bana bak! Bunu anmakta ona hiç bir hayır yoktur, cevâbını verdi. Bu hadîs-i şerif bîr müftînin, kitâb ve sünnete aykırı olarak ya da özel bir meseleyi genelleştirerek fetva veren diğer bir müftînin fetvasını reddetmesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü kocasından üç talâkla boşandığı için kocasının evinde iddet beklemekte olan Hz. Fâtıma'nın ıssız olduğu için kendisine kocasının evinden Hz. İbn Ümm-ı Mektûm'un evine taşınması için izin verilmesi olayını genelleştirip, "kocasından üç talâkla boşanan bir kadın iddet beklerken kocasının evinde kalamaz diyerek verdiği fetva Hz. Aişe tarafından reddedilmiştir. [\[587\]](#)

2294. ...Süleyman b. Yesâr, Fâtıma (bint Kays)ın (iddetini beklemekte olduğu kocasının evinden başka bir eve) çıkmasının sebebi hakkında şöyle demiştir; "Bu sadece, Hz. Fâtıma (bint Kays)'ın huysuzluğundan dolayı meydana gelmiştir."[\[588\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerîf Hz.Fâtıma'nın iddetini geçirmekte olduğu kocasının evini terketmesinin sebebini, kocasının evinde kalma hakkı olmadığına değil de onun huysuzluğuna bağlayan ulemânın delilidir.[\[589\]](#)

2295. ...el-Kasım b. Muhammed ile Süleyman b. Yesâr'dan rivayet edildiğine göre; Yahya b. Sâid b. el-Âs, Abdurrahmân b. el-Hakem'in kızını üç talakla boşadı da Abdurrahman onu alıp kendi evine götürdü. Bunun üzerine Hz. Aişe, o sırada Medine Valisi bulunan Mervân b. el-Hakem'e haber gönderip; "Allah'dan kork ve kadını evine geri gönder" dedi. Süleyman'ın hadîsinde Mervân'ın Hz. Aişe'ye şöyle cevâp verdiği ifade ediliyor; "Abdurrahmân bana üstün geldi". el-Kâsım'ın hadîsinde ise, Mervân'ın Hz. Aişe'ye şöyle cevâp verdi(ği ifade ediliyor): "Sana Fâtıma bint Kays'ın durumu ulaşmadı mı?" Hz. Aişe de "Fâtıma hadîsinden bahsetmemen sana bir zarar vermez" (Onu hatırlamanın sana bir faydası yoktur) diye cevâp verdi. Mervân da şöyle karşılık verdi; "Eğer Hz. Fâtıma'nın evinden çıkmasını gerektiren şer, sana ma'lûm olsaydı, Yahya ile karısı Amre arasında bulunan şerr'(in, Amre'nin, Yahya'nın evini terketmesini meşru kılacak bir sebep teşkil ettiğini) sana anlatmaya yeterdi."[\[590\]](#)

Açıklama

2290 numaralı hadîs-i şerifte geçtiği üzere, Mervân aslında Hz. Fâtıma'nın başından geçen söz konusu hâdiseyi Kabisâ'dan öğrendiği zaman Hz. Fâtıma'nın sözlerini, "Biz bu haberi bir kadından başka hiç bir kimseden işitmedik. Binâenaleyh insanları üzerinde bulduğumuz mu'temed ve sahîh hususla amel edeceğiz" diye reddetmişti. Burada ise Mervân Hz. Amre'nin kocasının evinden babasının evine taşınması mevzûsunda Hz. Aişe'nin kendisine yönelttiği soruya cevâp verirken Hz. Fâtıma'nın iddet süresi içerisinde meşru bir sebepten dolayı kocasının evinden Hz. İbn Ümm-i Mektûm'un evine taşınması olayını delîl getirmektedir. Bu durum, Mervân'ın daha sonra fikir değiştirerek Hz. Kabisâ'dan duyduğu Hz. Fâtıma ile ilgili hadîsin doğruluğuna inandığını ve bu hadîsi kocasından boşanan bir kadının iddet süresi içerisinde geçimsizlik ve kadın için bir tehlikenin belirmesi gibi özel sebeplerle kocasının evinden çıkabileceğine dâir bir delîl

niteliğinde gördüğünü ortaya koymaktadır.

2296. ...Meymûn b. Mihrân'dan; demiştir ki: Medine'ye gelmişim. Sâid b. el-Müseyyeb'in yanına götürüldüm ve (ona);

Fâtıma bint-i Kays üç talâkla boşandı, (iddet süresi içerisinde) evinden çıkarıldı (Buna ne dersiniz?) dedim. Sâid şöyle cevâp verdi;

Bu kadın halkı fitneye düşüren bir kadındır. Kendisi diliyle etrafındakileri inciten birisiydi de bu yüzden âmâ İbn Ümm-ı Mektûm'un yanına bırakıldı. [592]

Açıklama

Hiz. Sâid b. El-Müseyyeb'de üç talâkla boşanmış olan bir kadına iddeti içerisinde kocasının mesken ve nafaka te'mîn etmekle mükellef bulunduğu, fakat geçimsizlik gibi özel sebeplerden dolayı bu kadının kocasının evinden başka bir eve taşınarak iddeti-ni orada geçirebileceği görüşündedir. Hadîs-i şerîf bunu ifâde etmektedir. Bu hadîs-i şerîf hakkında Şafiî (r.a.) şunları söylüyor: "Hz. Aişe ile Mer-vân ve İbn Müseyeb bu hadîsi bilmektedirler. Hepsi de Hz. Peygamber'in, Hz. Fâtıma'ya, kocasının ev halkını diliyle rahatsız ettiği için, kocasının evinden çıkıp iddetini Hz. İbn Ümm-ı Mektûm'un evinde geçirmesine izin verdiği kanaatindedirler.

Netice olarak şunu söylemek mümkündür: Hz. Aişe ile Süleyman b. Yesâr, Saîd b. el-Müseyyeb'e göre, "kocasından üç talakla boşanan bir kadının, iddet süresi bitinceye kadar kocasından mesken ve nafaka te'mîn etmek hakkı olmadığını ifâde eden bu hadîsle amel edilemez. Çünkü aslında üç talakla boşanan bir kadının iddet süresi içinde kocasından nafaka ve mesken talep etme hakkı sağlam delillerle sabittir. İlim adamları Hz. Fâtıma'nın iddetini beklerken kocasının evinden Hz. İbn Ümm-ı Mektûm'un evine taşınmasının sebebinde ihtilâf etmişlerdir. Hz. Aişe'ye göre, Hz. Fâtıma'nın iddet beklediği esnada kocasının evini terketmesine sebep, o evin çok ıssız ve dolayısıyla kötü niyetli insanların oraya bir saldırı düzenleyerek Hz. Fâtıma'nın malına, canına ya da ırzına bir zarar vermelerine müsait olmasıdır. Rasûl-i Ekrem, bu sebeple ona kocasının evini terketme izni vermiştir. Süleyman b. Yesâr ile Sâid b. el-Müseyyeb'e göre ise Rasûl-i Ekrem'in ona, kocasının evinden taşınmasına izin vermesinin sebebi, huysuzluğu ve kocasının ev halkını diliyle rahatsız etmesidir. Bu hadîs-i şerîf, kocasından üç talakla boşanan bir kadının iddet süresi içerisinde kocasından nafaka ve mesken isteme hakkı olduğunu ifâde etmektedir. Hanefî ulemâsı ile ulemâdan bâzı kimseler bu görüştedirler. Nitekim 2290 numaralı hadîs-i şerifin şerhinde anlatmıştık. [593]

39-41. Üç Talakla Boşanmış Olan Bir Kadın İddet Beklerken Gündüzün Dışarı Çıkabilir

2297. ...Câbir (r.a.)'den; demiştir ki: Teyzem üç talâkla boşanmıştı. Birgün kendisine âit bir hurma ağacının hurmalarını kesmek için evinden dışarı çıkmıştı. Karşısına çıkan bir adam onu (evinden dışarı çıkmaktan) nehyetti. Bunun üzerine teyzem Peygamber (s,a.)'e gelip durumu anlattı. Rasûl-i Ekrem de ona; "Çık, hurma ağacının hurmalarını kes, belki onlardan sadaka verir, yahut da bir hayır işlersin" buyurdu. [\[594\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "Belki sadaka verirsin" cümlesindeki sadaka kelimesi farz olan zekât manasında, "hayır işlersin" cümlesindeki "hayır" da hediye ve borç vermek ve bağışta bulunmak gibi nafîle olarak yapılan hayırlı işler anlamında kullanılmıştır. Binâenaleyh sadaka vermek de bir hayır olduğuna göre, sadaka kelimesiyle birlikte hayır kelimesinin zikredilmesine ne lüzum vardı diye düşünmek doğru değildir.

Hattâbî'nin beyânına göre, hurmalar genellikle gündüz toplandığı için Ebû Dâvud bu hadîste hurma toplamaya gittiğinden ve kocasından üç talâkla boşandığından bahsedilen kadının, hurma toplamak için gündüzün dışarı çıktığını kabul ederek bu hadîsi, "üç talâkla boşanmış olan bir kadın iddet beklerken gündüz dışarı çıkabilir" başlığı altında rivayet etmiş ve bu hadîsin kocasından üç talâkla boşanan bir kadının gündüzün evinden dışarı çıkmasının caiz olduğuna delâlet ettiğini ifâde etmiştir. Yine Hattâbî'nin beyânına göre kocasından üç talâkla boşanan bir kadın hakkındaki hüküm böyle ise de, ric'î talâkla boşanan bir kadın iddet süresi içinde geceleyin veya gündüzün asla evinden dışarı çıkamaz. İmâm Ebû Hanife'ye göre üç talâkla boşanmış olan bir kadın da iddet süresi içerisinde geceleyin evinden dışarı çıkamadığı gibi gündüzün de evinden dışarı çıkamaz. İmâm Şafiî'ye göre ise, geceleyin dışarı çıkamaz, fakat gündüzün çıkabilir. [\[595\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kocasından üç talâkla boşanmış olan bir kadın iddet beklerken ihtiyaç duyduğu zaman gündüzün evinden dışarı çıkabilir. İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî, Ahmed, Sevrî, el-Leyl bu görüştedirler. Delilleri ise, mevzûmuzu teşkil eden bu hadîs-i şeriftir. İmamlara göre mevzûmuzu teşkîl eden bu hadîs-i şerîf "Onları evlerinden çıkarmayın." [\[596\]](#) âyet-i kerimesinin genel olan hükmünü tahsîs etmiştir. Hanefî ulemâsına göre ise, kocası ölen

bir kadın" iddet beklerken ihtiyâcını görmek için gündüzleri dışarı çıkabilirse de kocasından üç talâkla boşanan bir kadın, mal, can, ırz tehlikesi ile karşı karşıya kalmadıkça gündüz veya gece evinden dışarı çıkamaz. Delilleri ise, "Onları evlerinden dışarı çıkarmayın" âyet-i kerîmesidir.

2. Hasat mevsiminde hurma toplayan bir kimsenin topladığı hurmalardan farz olan zekâtın dışında hediyeler vermesi müstehâb olduğu gibi hurma toplayan kimseleri ta'riz yoluyla hayır işlemeye teşvîk etmek de müstehâbdır. [\[597\]](#)

40-42. Kocasını Ölen Bir Kadına Bir Yıllık Nafaka Ve Mesken İhtiyacının Kocasını Tarafından , Temin Edilmesi (İçin Vasiyet Etmesi) Hükmü Miras Ayeti İle Neshedilmiştir

2298. ...İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre; "İçinizden ölüp de geriye eşler bırakan erkekler, eşlerinin evlerinden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler." [\[598\]](#) âyet-i kerîmesi, miras âyetiyle "Allah'ın kendilerine takdir buyurduğu dörtte bir ve sekizde bir hisse olarak (belirlenmekle neshedildiği gibi) bir sene iddet bekleme süresi de dört ay on gün olarak takdîr edilmekle neshedildi. [\[599\]](#)

Açıklama

Metinde geçen Bakara sûresinin 140. âyet-i kerîmesinin Tâif ten Medine'ye göç edip orada vefat eden Hâkim b. el-Haris isimli bir adam hakkında indiği rivayet edilir. Bu zâtın yanında hanımından başka çocukları, anne ve babası vardı. Bu zât Medine'de vefat edince Hz. Peygamber onun terekesinden çocuklarıyla anne ve babasına miras verdiği halde hanımına miras olarak hiçbir şey vermemiş ancak ona kocasının mirasından bir senelik nafaka verilmesini ölünün çocuklarıyla anne ve babasına emretmişti. Bu tatbikat islâmın ilk yıllarında uygulanmaya kondu. Bu yıllarda kadın kocasının mirasından bir pay alamıyordu ve kadim bir senelik iddet süresi içinde dışarıya çıkarmak kocanın vârisleri için haramdı. Bu süre içerisinde kadının nafakasını ve meskenini te'mîn etmekte kocanın vârisleri üzerine vâcibti. Eğer kadın bu süre içerisinde kendiliğinden dışarı çıkacak olursa nafaka ve mesken hakkını kaybederdi. Bu sebepten erkeklere ölürken arkalarında bıraktıkları kadınlara bir yıllık geçimlerinin kendi bırakacakları terekeden verilmesini vasiyyet etmeleri emredilmişti. Bu uygulama devam ederken, "...sizin de çocuğunuz yoksa yapacağınız vasiyyet ve borçtan sonra bıraktığınızın dörtte biri onlarıdır. Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarıdır..." [\[600\]](#) âyeti indiği için bu tatbikat yürürlükten kaldırıldı. Kadının bir sene iddet beklemesi hükmü de; "İçinizden ölenlerin bıraktıkları

eşleri dört ay on gün bekleyip kendilerini gözetlerler"^[601] âyet-i kerîmesi ile neshedilerek yeni iddet şekli belirlenmiş oldu.^[602]

Bazı Hükümler

1. İslâmın ilk yıllarında kocanın ölümünden önce, gende bıraktığı karısının bir senelik nafakasını terekesinden ona verilmek üzere vasiyyet etmesi vacipti. Sonra Allah Teâlâ miras âyetiyle bu hükmü yürürlükten kaldırdı. Bu meselede ulemâ ittifak etmiştir.

2. İslâmın ilk yıllarında kocası ölen bir kadın tam bir sene iddet beklerdi. Sonra bu hüküm yürürlükten kaldırılarak dört ay on gün iddet bekleme hükmü getirildi. Bu meselede de icmâ' vardır. Ancak kocası ölen bir kadının iddetini beklerken hiç dışarı çıkmaması hükmünün nesh edilip edilmediği ulemâ arasında ihtilâfıdır. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre bu hüküm de nesh edilmiştir.^[603]

41-43. Kocası Ölen Bir Kadının Bir Süre Yas Tutması

2299. ...Humeyd b. Nâfi'den rivayet edildiğine göre, Zeyneb bint Ebî Seleme ona şu üç hadîsi şöyle anlatmıştır;

Ben, babası Ebû Süfyan öldüğü zaman Ümmü Habibe'nin yanına girdim. İçinde halûk sarısı bulunan bir koku yahut da başka bir şey istedi; ve onu önce bir cariyeye sürdü, sonra kendi yanaklarına sürdü ve şunları söyledi:

Vallahi benim kokuya hiçbir ihtiyacım yoktur fakat ben Rasûlullah (s.a.)'i minber üzerinde: "Allah'a ve âhîret gününe imân eden bir kadına, ölü için (üç gün ve) üç geceden fazla yas tutmak helâl değildir. Yalnız koca için dört ay on gün yas müstesna!" derken işittim.

Zeyneb bint Ebi Seleme, ikinci hadîsi de şöyle anlatmıştır; Erkek kardeşi öldüğü zaman Zeyneb bint-i Cahş'ın yanına girdim. Bir koku isteyip ondan süründü sonra şöyle dedi;

Vallahi kokuya hiçbir ihtiyacım yok; ancak ben Rasûlullah (s.a.)'i minber üzerinde; "Allah'a ve ahiret gününe imân eden bir kadına ölü için üç gün ve geceden fazla yas tutmak helâl değildir. Ancak koca için tutulan dört ay on gün yas müstesna!" derken işittim.

Üçüncü hadîsi anlatırken Hz. Zeyneb dedi ki; Annem Ümmü Seleme'yi Şöyle derken işittim; Bir kadın Rasûlullah'a geldi ve;

Ey Allah'ın Rasûlü! Kızımın kocası vefat etti. Kendisinin de gözü ağrıyor. Ona sürme

çekebilir miyim? diye sordu. Rasûlullah (s.a.) iki veya üç defa;

"Hayır olmaz", cevabını verdi. Sonra Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu:

"Bu iddet topu topu dört ay on gündür. Halbuki sizden biriniz câhiliyye döneminde tezeği senenin sonunda atardı." (Bu hadisi Zey-neb'den nakleden) Humejd dedi kî; Zeyneb'e;

"Tezeği senettin sonunda atardı" ne demektir? diye sordum. Zeyneb şu cevâbı verdi;

Kadın kocası öldüğü zaman küçük bir eve girer, en kötü elbisesini giyer, bir sene geçinceye kadar, koku ve hiçbir şey sürünmez-di. Sonra kendisine bir hayvan; eşek veya koyun yahut kuş getirilir de onunla silinirdi. Silindiği şey ekseriya Ölürdü. Sonra dışarıya çıkar, kendisine bir hayvan tezeği verilerek onu atardı. Ondan sonra dilediği koku ve saireye avdet ederdi.

Ebû Dâvud dedi ki: Metinde geçen el-Hıfş kelimesi "küçük bir ev" demektir. [\[604\]](#)

Açıklama

Halûk karışık maddelerden yapılan sarı renkli bir nev'i esanstır. Ümm-ü Habibe (r.anha) bundan ellerine sürmüş; çok olduğunu görünce bir kısmını yanındaki bir cariyeye sürmüş; kalanını da kendisi sürünmüştür. Bunu kokuyu sevdiği için değil, yaslı kılığında görünmemek için yapmıştır. İhdâd veya hidâd: Men' etmek manasına gelen hadd'den alınmıştır. Zinetlenip kokulanmayı terk etmek, matem tutmak demektir. Bu hususta fıkıh kitâblarında tafsilât vardır. Hanefîlere göre İhdâd: Kocasını ölen yahud talâk-ı bâinle boşanan âkil, balıĝ, müslüman, hür veya câriye bir kadına ihdâd vâcibdir. İhdâd: Nikâh ni'meti elden gitmekle kadının başına gelen musibete üzüldüğünü ifâde için iddeti içinde zîneti, kokuyu terk etmesidir. İhdâd halinde kadın koku sürünemez; sürme çekinemez; kına yakmaz. Bunlara ancak özür halinde ruhsat verilir.. Usfur ve safran gibi kokulu şeylerle boyanmış elbise dahi giyemez. İhdâd bir ibâdet olduğu için âkil balıĝ ve müslüman olmayan kadınlara vâcib değildir. İmâmı Azam, evli cariyeye de ihdâd lâzım gelmediğine kail olmuştur. Annesi veya babası yahut evlâdı vefat eden kadın bunlara kocasını kaybetmekten daha çok üzüldüğü halde üç günden fazla yas tutamaz. Çünkü hadîs-i şerîf sarihtir. Hatta İmâm Muhammed; "Kadının babası, oĝlu, amcası veya kardeşi ölürse yas tutması helâl değildir. Bu iş hassaten koca hakkında meşru olmuştur" demiştir. Hazret-i İmâm bu sözü ile üç günden fazlayı kast etmiştir, deniliyor.

Şâfiîlerle diğer birçok ulemâ: "Vefat iddeti bekleyen büyük, küçük, bakire, seyyibe, hurre, câriye, müslime, veya kafire her kadına ihdâd vâ-cibdir. Bu husûsda cimâin vâki' olup olmaması da müsavidir" demişlerdir.. Ebû Sevr ile bazı Malikîlere göre müslüman olmayan zevceye ihdâd vâcib değildir. İmâm Mâlik, Şafiî, Leys, Atâ, Rabiâ ve İbn Münzir, üç talâkla boşanan kadına ihdâd vâcib değildir. Sahihleri ölen Ümm-ü Veled ve Cariyelere ve keza talâk-ı ric'î ile boşanan kadınlara bi'1-ittifak ihdâd yoktur demişlerdir. Küfe ulemâsı ile Ebû Sevr ve Ebû Ubeyd ise, böyle bir kadına ihdâd'ın vâcib olduğunu söylemişlerdir. Bu kavil İmâm Şafiî'den de rivayet olunmuşsa da zayıf görülmüştür.

Kaadî İyâz, Hasan el-Basri'den şâzz ve garîb bir kavi rivayet etmiştir. Mezkûr kavle göre kocası ölen kadınlara ve boşananlara ihdâd vâcib değildir. Sâhibleri ölen Ümm-ü Veled ve cariyelere ve keza talâk-ı ric'î ile boşanan kadınlara bi'1-ittifâk ihdâd yoktur. Kaadî İyâz diyorki: "Kocasını ölen kadına ihdâdın vâcib olması ulemânın ittifâken bu hadîsi vücûb manasına hamletmelerinden çıkarılmıştır. Hadîsin lâfzında vücûba delâlet eden bir şey yoktur, ama ulemâ bi'1-ittifâk vücûba hamletmişlerdir..."

"Dört ay on gün" ifâdesi hadîste,, "dört ay on gece" şeklindedir. Ancak bütün ulemâ buna gündüzlerin de dahil olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre kadın, on birinci gece girmeden iddetten çıkamaz. Yahya b. Ebî Kesîr ile el-Evzâî, hadisten yalnız gecelerin murad edildiğine kail olmuşlardır. Araplarca gece gündüzden evvel geldiği için onlar kadının onuncu gün iddetten çıkacağını söylemişlerdir. Ancak ceninin 120 günde tekâmül etmesi ve kendisine ondan sonra ruh verilmesi ve hilâl hesabı ile dört ay, tam 120 gün olamadığı için aradaki noksanlık ihtiyaten on gün ilavesiyle kapatılmıştır. Hadisin muhtelif

rivayetlerinden anlaşıldığına göre kızının göz ağrısını şikâyet için Peygamber (s.a.)'e gelen kadının ismi Âtike bint-i Nuaym b. Abdillâh olup, Kureyş kabîlesine mensûbdur. Âtike (r.anha) vefat iddeti bekleyen kızının gözüne sürme çekip çekemeyeceğini sormuş; Rasûlullah (s.a.) iki veya üç defa "Hayır; çekemezsin!" buyurmuşlardır.

Kirmanı bu nehyin tahrim için vârid olmadığını söyleyenler bulunduğu işaret ettikten sonra, "tahrim için vârid olduğunu kabul etsek bile zaruret bulundu mu Allah'ın dini kolaylıktır." diyerek sürme çekmenin caiz olduğunu anlatmak istemiştir. Ona göre hadîsin;

"Zinet olacak şekilde sürme çekinmesin" manasına gelmesi de ihtimal dahilindedir.

Nevevî: "bu hadîste yas tutan bir kadına ihtiyacı olsun veya olmasın sürme çekinmenin haram olduğuna dâir delîl vardır" demişse de onun bu mutlak sözü kabul edilmemiş; şeriatta zaruret halinin müstesna olduğu hatırlatılmıştır.

"el-Muvatta" da Rasûlullah (s.a.)'ın kadına; "Sürmeyi geceleyin çek, gündüzün sil!"* buyurduğu rivayet edilmiştir. Bu iki rivayetin arası şöyle bulunur: Kadının ihtiyacı yoksa, sürme çekinmesi helâl değildir. İhtiyacı olduğu zaman da ancak geceleyin sürebilir. Bu bâbda bir hayli sözler söylenmiş, ezcümle bâzıları, sürmenin içinde koku bulunsa bile çekinebileceğine kail olmuş, hadîsteki nehyi kerâhat-i tenzihiyyeye hamletmişlerdir. Bir takımları nehyin süs için kullanılan sürmeye mahsûs olduğunu söylemişlerdir.

Rasûlullah (s.a.):

"Bu iddel topu topu dört ay on gündür. Halbuki sizden biriniz Cahiliyye Devrinde tezeği senenin sonunda atardı" buyurmakla; "Siz bu iddeti çok görmeyin; çünkü bu müddet azdır; eskiden bir sene beklerdiniz; Allah size rahmet olmak üzere onu dört ay on güne indirdi/" demek istemiştir.

Nevevî kocası ölen kadının bîr sene iddet bekleyeceğini bildiren Bakara Sûresi âyetinin bu hadîsle sarahaten neshedildiğini söylüyor.

Sene sonunda tezek atmaktan muradın ne olduğunu Hz. Zeyneb izah etmiştir. Mamafih ulemâ bu izahatın üzerinde durmuş; onu muhtelif şekillerde manalandırmışlardır. Hıfz kelimesini Ebû Dâvud "Küçük ev" diye tefsîr etmiş, Nesâî'nin rivayetinde bu kelimenin "Kamış veya ağaçtan yapılan ev" manasına geldiği bildirilmiştir. Bu hususta bir çok sözler söylenmişse de netice itibariyle bunların hepsi "küçük ve dar ev" manasında birleşirler.

WjÜ&) tâ'biri Hattabî'ye göre:

"Kadın içinde bulunduğu matem halini bu hayvanla kırardı," demektir; zîrâ kelimenin adı olan "fadd" kırmak, dağıtmak manasına da gelir. Ah-feş bunun: "O hayvanla temizlenirdi," manasına kullanıldığını söylemiştir. Ona göre kelime "gümüş" demek olan "fidda"dan alınmış ve temizlik; beyaz renk ve safiyet hususunda gümüşe benzetilmiştir.

İbn Kuteybe diyor ki; "Ben bu meseleyi Hicazlılar'a sordum da şu cevâbı verdiler: Cahiliyye Devrinde iddet bekleyen kadın yıkanmaz, su yüzü görmez, tırnak kesmez, bir

sene sonra, olanca çirkinliği ile meydana çıkar ve içinde bulunduğu iddet halini bir kuş ile kırar, onunla önünü silerek atardı. Bir daha o hayvan hemen hemen yaşamazdı." İmâm Mâlik mezkûr tâbiri; "O hayvanla cildini silerdi," manasına tefsir etmiş, İbn Vehb ise; "Kadın eliyle hayvana ve onun sırtına dokunurdu," şeklinde izah etmiştir. Aynı tâbir bâzılarına göre: "Kadın hayvana dokunur, sonra tatlı su ile gümüş gibi bembeyaz oluncaya kadar yıkanır," manasını ifâde eder. Bu hususta daha başka sözler de vardır.

Mutarrıf ile İbn Mâcişûn'un tmâm Mâlik'ten naklettikleri rivayette, "Kadın bir koyun veya deve tezeği atardı. Tezeği önüne atar; bu onun iddetten çıkışı olurdu," deniliyor. İbn Vehb'in rivayetinde ise: "Bir koyun tezeğini arkasına atardı." denilmiştir.

Bâzılarına göre bunun mânâsı; İddeti hayvan tezeği atar gibi attığına işarettir. Bir takım ulemâ; "Bundan murâd; kadının bunca zaman beklemesi ve çektiği belâyâ karşı gösterdiği sabr-u tahammülü sona erince bu çileleri tahkir, kocasının hakkını ta'zîm için; çektiği bunca sıkıntının kendi nazarında o attığı tezek mesabesinde ehemmiyetsiz şeyler olduğunu göstermek istemesidir." demişlerdir. Kadının tezeği tefe'ül için yâni başımdan irak olsun; bir daha böyle hâl görmeyeyim, maksadıyla attığını söyleyenler de olmuştur. [\[605\]](#)

42-44. Kocasını Ölen Bir Kadın (İddetini Beklerken Kocasının Evinden Başka Bir Yere) Taşınabilir Mi?

2300. ...Ebû Said el-Hudrî'nin kızkardeşi el-Fürey'a bint Mâlik b. Sinan'ın haber verdiği göre; kendisi Rasûlullah (s.a.)'e gelip, Hudre oğullandaki ailesine dönüp dönemeyeceğini sormuş. O günlerde kocası kaçan kölelerini aramaya çıkmış, nihayet Kaddûm tarafında onlara yetişince köleler onu öldürmüşler. Bunun üzeririe Fürey'a Rasûlullah (s.a.)'e;

Ben aileme gideceğim çünkü kocam bana sahîb olduğu bir ev ve sadaka bırakmadı, diye izin istedi. Hz. Fürey'a (hadîsin bundan sonraki kısmında şunları söyledi) Rasûlullah (s.a.);

"Evet" diye cevâp verdi. Ben de çıktım gittim. Odama, yahut da mescide varmış idim ki, Rasûl-i Ekrem bana seslendi, yahut da benim çağrılmamı emretti ve çağrıldım. Bunun üzerine bana;

"Nasıl demiştin?" buyurdu. Ben de kocam hakkında anlattığım hikâyeyi kendisine tekrarladım. (Rasûlullah (s.a.); "Farz olan iddet müddeti doluncaya kadar evinde kal" buyurdu. Dört ay on gün orada iddete girdim. Osman b. Affan Halife olunca bana adam göndererek benden bunu(n hükmünü) sordu ve kendisine bildirdim.

O da bu hükme, uydu ve ona göre hüküm verdi. [\[606\]](#)

Açıklama

Metinde geçen, "Kaçan köleleri aramaya çıkmıştı" sözü İbn Mâce ile İmâm Ahmed'in rivayetinde; "Kocam kendisine ait acem kâfirlerinden birtakım kaba adamları aramaya çıkmıştı," şeklindedir ki sözü geçen rivayetteki kaba adamlardan maksad yine kölelerdir.

Kölelerin sâhiblerini öldürdükleri Kaddûm denilen yer; Kadûm ismiyle de anılan Medîne-i Münevvere'ye altı mil uzaklıkta bir mevki'dir.

"Odama yahut da mescîde varmıştım" cümlesi ile "Bana seslendi -yahutta- Benim çağrılmamı istedi" cümlesindeki geçen ve tereddüt ifâde eden yahut da kelimesi râvîlerden birine aittir. Râvî iki kelimededen hangisini işittiğini iyice hatırlayamadığını ifâde etmek maksadıyla bu kelimeyi kullanmıştır. Ayrıca odama yahut da mescîde varmıştım." cümlesindeki "oda" kelimesiyle evin giriş kısmının kastedilmiş olması muhtemeldir. Yine metinde geçen "iddet bitinceye kadar evinde kal" cümlesi "...ve farz olan bekleme süresi dolmadan nikâh bağına bağlamaya kalkmayın..."^[607] âyet-i kerîmesinin ışığında söylenmiştir.

Rasûl-i Ekrem'in Hz. Fürey'a'ya, önce ailesinin yanına gitme izni verdiği halde sonra bundan vaz geçerek, iddetini yine kocasının mülkünde olmayan eski bir evde geçirmesini emretmesinin sebebini bu şekilde açıklamak mümkündür. Kadın durumunu arzettiği zaman Rasûl-i Ekrem onun sözü geçen evden taşınmasını zarurî görmüş, bu yüzden ailesinin evine taşınmasına izin vermiştir. Fakat daha sonra onun halini daha yakından inceleyince ailesinin evine taşınmasını zarurî kılan bir durumun olmadığını görmüş ve bu hükmünden vaz geçerek, eski evinde iddetini geçirmesini emretmiş olabilir.^[608]

Bazı Hükümler

Kocası ölen bir kadın iddetini kocasının ölüm haberini aldığı evde bekler. Dört mezheb imamı ile Evzâî, İshâk, ve Tabîîn ile Ashâb-ı Kirâm'dan bir cemaat bu görüştedirler. Hz. Ömer ile Hz. Osman, tbn Ömer, tbn Mesûd, el-Kâsım b. Mu-hammed, Salim b. Abdillah ve Sâid b. el-Müseyyeb de bu görüşü benimseyenlerdendir. Hattâbî'nin beyânına göre bu hadîs, kocası ölen bir kadının iddet süresi içerisinde kalacağı evin, kocasının mallarından te'mîn edileceğine ve iddetini bu evin dışında bir yerde geçiremeyeceğine delâlet etmektedir.

İmâm Ebû Hanîfe'ye göre bu durumda olan bir kadının, içerisinde iddet bekleyeceği evin kendisine te'mîn edilmesini isteme hakkı vardır. Kadın artık geceleri bu evde kalmak zorundadır. Fakat isterse gündüzleri dışarı çıkabilir. İmâm Malîk ile es-Sevrî, eş-Şâfiî ve

Ahmed de bu görüştedirler. Hanefî İmamlarından Muhammed b. Hasen'e göre, kocası ölen bir kadın iddeti süresince evinden dışarı çıkamaz. Atâ ile Câbir, el-Hasen, AH, İbn Abbas ve Hz. Aişe (r.anha)'ye göre ise, istediği yerde İddetini bekler. [609]

43-45. "Kocası Ölen Bîr Kadın İddetini İsteddiği Yerde Geçirir" Diyenlerin Delilleri

2301. ...İbn Abbas (r.a.) demiştir ki: Şu (... "şayet kendileri çıkarlarsa, kendi haklarında uygun olanı yapmalarında sizin için bir günah yoktur...") [610] âyeti (kocası ölen) bir kadının, iddetini kocasının ailesi yanında geçirmesini emreden âyet-i kerîmeyi [611] neshetti. Binâenaleyh, kocası vefat eden bir kadın istediği yerde iddetini bekler. O, (hükmü neshedilen âyet-i kerîme) ise, azîz ve celîl olan Allah'ın; "(dışarıya) çıkanmaksızın" [612] mealindeki sözüdür. (Âyetin baş kısmı son kısmıyla neshedilmiş olmaktadır. Bu hadîs-i şerîf üzerinde) Atâ da şunları söyledi; (Bu kadın) isterse kocasının ailesi yanında iddet bekler. İsterse, ("İçinizden ölüp geriye eşler bırakan erkekler eşlerinin evlerinden çıkanmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyyet etsinler") [613] (âyeti gereğince) kocası tarafından kendisine vasiyyet edilen evde ikâmet eder, isterse, aziz ve celîl olan Allah'ın "...Şayet kendileri çıkarlarsa, kendi haklarında uygun olanı yapmalarında sizin için bir günah yoktur..." âyet-i kerîmesi icâbı kocasının evinden çıkar, istediği yerde iddetini bekler. Atâ sözlerine devamla dedi ki; Daha sonra mîras âyeti indi de, süknâ (bir erkeğin ölmeden önce geride bıraktığı karısına iddet süresince içinde ikâmet edeceği bir mesken vasiyyet etme mecbûriye-ti)neshedildi. (Artık kadın muhayyer bırakıldığı için) dilediği yerde iddetini bekler. [614]

Açıklama

2298 numaralı hadîs-i şerifin şerhinde de ifâde ettiğimiz gibi islâmın ilk yıllarında erkekler, ölmeden önce kendilerinden sonra arkalarında bırakacakları kadınlar için bir senelik iddet-lerini içerisinde geçirecekleri bir evle birlikte bir senelik nafakalarını vasiyyet etmekle mükellef idiler. Sonra bu; "...Sizin de çocuğunuz yoksa, yapacağınız borçtan sonra bıraktığınızın dörtte biri onlarındır.." [615] mealindeki mîras âyetiyle bu mecburiyet neshedildi. Kocası vefat eden hanımların bir sene iddet beklemeleri mecburiyeti de, "İçinizden ölenlerin, geriye bıraktıkları eşleri dört ay on gün bekleyip kendilerini gözetlerler..." [616] âyet-i kerîmesiyle neshedilmiştir. Bu hususlarda ulemâ ittifak etmişlerdir. Ancak İbn Kesîr'e göre Bakara sûresinin 240. âyetinde cumhuru ulemânın

iddia ettiği gibi, kocası ölen bir kadının tam bir sene iddet beklemesi gerektiğine delâlet eden bir mânâ yoktur. Sözü geçen âyet-i kerîme bu durumda olan bir kadının istediği takdirde kocasının evinde kalabileceğini ifâde etmektedir. Binâenaleyh yukarıda tercümesini sunduğumuz, Bakara sûresinin 234. âyeti dul kadının kocasının evinde dört ay on gün beklemesi gerektiğini, 240. âyet ise, kocasının evinden çıkmak istemeyen dul kadına bir yıl süre ile evde kalma hakkının verilmesini ve geçiminin sağlanmasını emretmektedir. Binâenaleyh iki âyetin hükmü birbirine zıt olmadığından birinin diğerini neshetmesî söz konusu değildir. Çünkü iki âyetin hükmü birbirine aykırı değil, birbirini tamamlar niteliktedir. [\[617\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bakara sûresinin 240. âyetinin "içinizden ölüp geriye eşler bırakan erkekler eşlerinin, evlerinden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyyet etsinler.." mealindeki âyetin baş tarafı "...şayet kendileri çıkarlarsa kendi haklarında uygun olanı yapmalarında sizin için bir günah yoktur.." mealindeki son tarafı ile neshedilmiştir. Binâenaleyh kadın iddetini dilerse, kendi ailesinin yanında, dilerse kocasının evinde bekleyebilir.

2. İslâmın ilk yıllarında, kocası ölen bir kadının bir yıllık iddet süresi içerisinde nafakasını te'mîn etmek kocanın vârisleri üzerine düşen bir görevdi. Fakat bu hüküm "...çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarıdır.." [\[618\]](#) âyetiyle neshedilmiştir. Binâenaleyh kadının kocasının vârislerinden ev talep etmek hakkı kalkmıştır. Kadın kocasının mirasından payını aldıktan sonra iddetini dilediği yerde geçirir. Hz. İbn Abbas ile Hz. Ali, Câbir, Aişe, Tavs, Atâ, Hasan el-Basrî ve Ömer b. Abdülaziz bu görüştedirler. Delilleri ise mevzûmuzu teşkil eden bu hadîs-i şeriftir. Bu görüşte olan ilim adamlarına göre, kocası ölen bir kadının iddetini kocasının evinde geçirmesi gerektiğini ifâde eden ve cumhuru ulemânın delilini teşkîl eden 2300 numaralı hadîs-i şerîf zayıftır. Çünkü bu hadîsin râvîlerinden Zeyneb bint-i Ka'b'ın kimliği meçhuldür. Fakat bu iddia cûm-hûru ulemâ tarafından tenkîd edilerek Zeyneb bint-i Ka'b'ın sika bir râvî olduğu isbatlanmıştır.

2300 numaralı hadîsin râvîlerinden Sa'd b. İshâk da tenkîd edilmişse de bu râvînin hadîs ulemâsı tarafından güvenilir bir râvî olarak bilindiği ortaya konularak bu tenkîdler cevaplandırılmıştır. [\[619\]](#)

44-46. Kocası Ölen Bir Kadının İddeti İçinde Kaçınması Gereken Davranışları

2302. ...Ummu Atiyye (r.anha)dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şöyle

buyurmuştur; "Kadın, kocasından başka hiçbir ölü için üç günden fazla yas tutamaz. Kocasını içinse dört ay on gün yas tutar. Bu süre içerisinde boyalı elbise giyemez, fakat (boyalı bir yemen kumaşı olan) asb kumaşını giyebilir. Sürme çekinemez ve koku sürünemez. Ancak hayızhyken temizlik yaklaşıncaya, kust veya azfar denilen buhurlardan biraz sürünebilir.

Bu hadîsi Ebû Davud'a nakleden iki râvîden biri olan Yakub hadîste geçen, "Asb kumaşı" yerine "yıkılmış kumaş" kelimesini rivayet etmiş ve hadise, "kına yakmama/" cümlesini de eklemiştir. [\[620\]](#)

Açıklama

Bilindiği gibi "ihdâd" veya hidâd menetmek manasına gelen hadd'dan alınmıştır. Zînetlenip kokulanmayı terketmek, matem tutmak demektir.

Metinde geçen "asb" bir çeşit yemen kumaşdır. Bunun ipliği bir/araya toplanarak bağlanır, sonra boyanır ve yayılır. Bu suretle bağlanan yerlere boya işlemediğinden kumaş alacalı kalır.

"Kust" ise, bir nevi güzel buhur veya öd ağacıdır; "Ezfâr" da onun başka bir çeşididir. Hayızdan yıkandıktan sonra pis kokuyu gidermek bazı yerlerde âdettir.

Hadîs-i şerîfte kocasından boşanan bir kadının iddetini beklerken temizlik haline girmesi yaklaşırken bu kokuyu sürünebileceği ifâde edilmektedir. İmâm Ahmed'in Müsned'in ile Nesâî'nin Sünen'inde ise, temizlik haline girince sürünebileceği ifâde edilmektedir. Nesâî'nin ifâdesinde ayrıca taran a m az ifâdesi de vardır.

Metinde geçen "sürme çekinemez" sözüyle kocası ölen bir kadının gözde süs teşkîl eden ve süs için bulunan sürme çeşitlerini kullanamayacağı fakat göz ağrılarını kesmek için kullanılan sürme çeşitlerini kullanabileceği ifâde edilmek istenmiştir. [\[621\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kadın, anne veya babasının veya başkalarının olumu dolayısıyla üç günden fazla yas tutamaz. Ancak kocasının ölümünden dolayı dört ay on gün yas tutabilir. Nitekim bu mes'eleyi 2299 numaralı hadîs-i şerifin şerhinde açıkladık.

2. Kocasının ölümü sebebiyle yas tutan bir kadının, bu yas süresi zaferan, aspur gibi zînet teşkîl eden boylarla boyanmış elbiseler giymesi caiz değildir. Fakat süs teşkîl etmeyen bazı alacalı Yemen kumaşlarını ve benzerlerini giymesinde herhangi bir sakınca

yoktur. Siyahla boyanan veya boyası solmuş olan kumaşları giymesinde de bir sakınca yoktur,

İbnü'l-Münzir'in beyânına göre ulemâ, kocasının ölümünden dolayı yas tutan bir kadının aspur ile boyanmış bir elbiseyi giymesinin caiz olmadığına ittifak etmişlerse de İmâm Mâlik ile tmâm Şafiî böyle bir kadının siyah renkte boyanmış bir elbiseyi giyebileceğine cevaz vermişlerdir. Çünkü o yas elbisesidir. Cumhuru ulemaya göre ise, yas tutarken beyaz elbise giymesinde de bir sakınca yoktur. Mâlikîlerden bazı müteahhirîn ulemâsı, süs teşkil eden siyah veya beyaz ipten dokunmuş kumaşları giyemeyeceğini, Şafiî ulemâsı da zînet teşkil etmeyen boyalı elbiselerin tümünü giyebileceğini söylemişlerdir.

Yas tutarken kadının ipek giymesi ihtilafıdır. Şâfülerden nakledilen en sahih rivayete göre, ipek elbise giymesi caizdir. Altın ve gümüşten ma'-mûl zînetleri takınması haramdır. [\[622\]](#)

3. Kocasını vefat eden bir kadın yas süresince sürme çekemez. Hadîs-i şerifin mutlak olan ifâdesinden, yas tutan bir kadının ihtiyaç halinde bile olsa sürme çekinemeyeceği anlaşılıyorsa da 2305 numaralı hadîs-i şerifte Rasûlullah (s.a.)'ın; "geceleyin sürme çekersen, fakat gündüzleri gözünden sürmeni silersen" buyurması şu sonucu ortaya çıkarıyor: Kadın ihtiyaç duyduğu zaman geceleri sürme çekmesinde bir sakınca yoktur. Gündüzleri ise, ihtiyaç duysa bile çekemez. Ancak ihtiyâç ânında geceleri sürme çekmesi caiz olmakla beraber geceleyin bile sürme çekmeyi ter-ketmesi evlâdır. Binâenaleyh bu mevzuda gelen yasaklayıcı hadîsler ihtiyaç duyulmadığı hallerle ilgilidir. 2299 numaralı hadîs-i şerifte gözü ağrıyan bir kadını, yas tuttuğu için Rasûl-i Ekrem'in sürme çekmekten men' etmesi ise, ihtiyaç anında sürmeyi geceleri bile terk-etmesinin evlâ olduğunu ifâde eder. Bâzılarına göre ise, Rasûl-i Ekrem'in 2299 numaralı hadîsteki nehyi, gözüne sürme çekmek için izin isteyen o kadının aslında sürme çekmeye muhtaç olmaması ve sürme çekmediği takdirde gözüne bir zarar gelme tehlikesi bulunmaması ile ilgilidir.

4. Yakın akraba için azâmi yas üç gündür.

5. Kocasını ölen balığ olmamış kızlar bu hükmün dışındadır. Metindeki kadın tâbirinden anlaşılabilir budur. [\[623\]](#)

2303. ...Bir önceki hadîsi Musannif Ebû Davud'a bir de Harun b. Abdullah ile Mâlik b. Abdilvâhid, Yezid b. Harun, Hişâm, Hafsa, Ümm-ü Atiyye zinciriyle Peygamber (s.a.)'den nakletmişlerdir. Ancak bu hadîs Yakub ile Abdullah'ın rivayet ettikleri bir önceki hadîsin tamamını içine almış değildir. (Bu hadîsin râvîlerinden) el-Mismaî'nin dediğine göre, (hadîsi kendisine rivayet eden) Yezid şöyle demiştir; Hişâm'ın bu hadîste ancak (kocasını ölen bir kadın yas tutarken) "kına yakınamaz" dediğini biliyorum.

Harun b. Abdullah bir önceki hadîse şu cümleyi de ilâve etti: "Boyalı elbise giyemez

ancak (Yemen'in bir nev'i boyalı kumaşı olan) asb kumaşını giyebilir." [624]

Açıklama

Bu hadîs bir önceki hadîsten kısadır. Bir önceki hadîs-işerîf tam olduğu halde bu hadîs tam değildir. Ahmed b. Haribel de bu hadîsi Yezîd b. Harun -Muhammed b. Abdirrahman zinciriyle tam olarak rivayet etmiştir. Bu hadîs Musannif Ebû Davud'a bir defa Şeyhi Harun b. Abdullah yoluyla bir defa da Mâlik b. Abdullah yoluyla erişmiştir. Fakat rivayetlerin lâfızları birbirinden farklıdır. Şöyle ki: Mâlik'in rivayetinde "kınalanamaz" cümlesi, Harun'un rivayetinde de "Asb kumaşından başka boyalı bir elbise giyemez"*, ibaresi bulunmaktadır. Musannif Ebû Davud'un burada bu hadîsi rivayet etmekten maksadı bu konuda kendisine ulaşan metinlerin arasındaki farka işaret etmektir. [625]

2304. ...Peygamber (s.a.)'in hanımı Ümm-ü Seleme'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.);"Kocası vefat eden bir kadın aspurla ve kırmızı çamurla boyanmış elbise giyemez. (Altın ve gümüş) zînet takınamaz ve sürme çekemez." buyurmuştur. [626]

Açıklama

1. Kocası vefat eden bir kadın dört ay on gün iddet bekler ve iddet süresi içerisinde zinet takınmayı, süslü boyalı yeni elbiseler giymeyi, güzel kokular sürünmeyi, makyaj yapmayı terketmek suretiyle mu'tedil bir yas tutar. Bu süre içerisinde kına yakına-madığı gibi zînet teşkil edecek sürme çeşitlerini de kullanamaz. Eğer gözünün tedavisi için sürme çekmek zorunda kalırsa geceleri sürünüp gündüzleri siler. Zînet teşkil etmeyen sürme çeşitlerini kullanmakta bir sakınca yoktur.

2. Hasan el-Basrî ile Şa'bî'ye göre üç talâkla boşanan veya kocası ölen kadınlar iddet süresi içerisinde sürme çekinebildiği gibi taranıp, koku sürünebilir, gerdanlık takınıp boyalı elbise giyebilirler. Delîlleri ise, İmâm Ahmed'in tahrîc ettiği İbn Hibban'm da sahîh bulunduğu Esmâ bint-i Umeys hadîsidir. Mezkûr hadîste Hz. Esmâ (r.anha), "Ca'fer b. Ebî Tâlib'in katlinin üçüncü günü Rasûlullah (s.a.) benim yanıma geldi ve "Bugünden sonra yas tutma" buyurdu. [627] demiştir. Bu görüşte olan ulemâya göre bu hadîs-i şerîf mevzûmuzun teşkil eden Ümm-ü Seleme hadîsini neshetmiştir. Çünkü Ümm-ü Seleme'nin kocası Hz. Ca'fer'in katliden önce ölmüştür.120 Cumhuru ulemâ Esmâ hadîsim çeşitli yönlerden tenkîd etmiştir.

3. Bu hadîs kocası ölen bir kadının iddet süresi içinde yas vâcib olduğuna delâlet etmektedir. İddet süresinin dört ay on gün olarak ta'ym edilmesindeki hikmet hakkında bazıları şu mütalâayı yürütürler: "Ana rahmindeki çocuğun yaratılması ve kendisine ruh verilmesi [\[628\]](#) gün geçtikten sonra olur. Bu müddet, ayların noksan oluşu sebebiyle dört aydan fazladır. Binâenaleyh ihtiyaten kesir ondalıkla tamamlanmıştır. [\[629\]](#)

4. Metinde geçen "kocası ölen bir kadın" tabiri boşanan kadınları bu hükmün dışında bırakmaktadır. Bu sebeple ulemâ kocasından ric'î talâkla boşanan bir kadının yas tutması gerekmediği hususunda ittifak etmişlerse de, talâk-ı bâinle boşanan bir kadının yas tutup tutmaması konusunda ihtilâfa düşmüşlerdir. Hanefilerle diğer birtakım ulemâ bâin talâkla boşanan kadına dahî iddet süresince ihdâd yas lâzım geldiğini söylemişlerdir.

5. Hattâbî mevzûmuzu teşkîl eden hadîsle ilgili görüşleri şöyle açıklıyor: "Kocası ölen bir kadının hangi elbiseleri giyip hangilerini giyemeyeceği mevzûsunda ulemâ ihtilâf etmişlerdir. İmam Şafî'ye göre süslü veya süs teşkîl eden boyalarla boyanmış olan alacalı ve çizgili yemen kumaşlarından dikilmiş elbiseleri kocası ölen bir kadın yas süresi içerisinde giyemez. Bu elbisenin kalın veya ince olması bu hükmü değiştirmez.

İmâm Mâlik'e göre ise, alaçehre, aspur, ya da za'ferân ile boyanmış olan bir elbiseyi bu süre içerisinde giyemez.

Ulemânın büyük çoğunluğuna göre alacalı ve çizgili yemen kumaşlarından dikilen elbiseleri giymesinde bir kerâhat yoktur. Hadîs-i şerife en uygun düşen görüş de budur. Yine ulemânın büyük çoğunluğuna göre söz konusu kadın anılan süre içerisinde altın ve gümüşten zînetler takınamaz.

İmâm Mâlik'e göre yüzük takınamaz ve yeni elbise giyinemez. Ulemânın ekserisine göre kına yakınması mekruhtur.

6. Hafız ibn Kesîr "Bu hadîsin isnadı iyidir" demişse de, Beyhâkî onu Ümm-ü Seleme'den mevkuf olarak rivayet etmiştir. [\[630\]](#)

2305. ...Ümm-ü Hakîm bint-i Esîd'in annesinden rivayet olunduğuna göre, kocası vefat ettiği zaman gözünden rahatsız olmuş da ismid denilen sürme taşıyla sürmelenmiş Ahmed b. Sahîh'e göre doğru olan ifâde ismid sürmesiyle sürmelendi ifadesidir. -Bunun üzerine kendi kölesini Ümm-ü Seleme'ye gönderip ona ismid sürmesi çekinmenin hükmünü sormuş, o da; "senin için kaçınılmaz bir durumun dışında kesinlikle ismid taşından sürme çekinme, kaçınılmaz bir durum ortaya çıkarsa o zaman gece çeker, gündüz silersin" diye cevap vermiş, sonra sözlerine devamla şöyle demiştir; "Kocam Ebû Seleme vefat ettiği zaman Rasûlullah (s.a.) yanıma girdi. Bense gözlerime sarı sabır denilen bir ilâç koymuştum. Rasûlullah (s.a.).

"Ey Ümmü Seleme bu nedir? diye sordu. Ben de:

Ey Allah'ın Rasûlü o san sabırdır, içinde esans yoktur! diye cevap verdim.

"Gerçekten san sabır yüze renk verir ama sen onu yalnız geceleyin sürün gündüzün çıkar. Koku ve kına ile de taranma çünkü kına boyadır." buyurdu. Ben:

Neyle taranayım ey Allah'ın Rasûlü? diye sordum.

"Başının her tarafını kaplarcasına başına koyacağın sidr yaprağı ile." buyurdu. [\[631\]](#)

Açıklama

2299 ve 2303 numaralı hadîs-i şerîflerin şerhinde ifâde ettiğimiz gibi kocası ölen bir kadın yas tutma süresi içerisinde süs teşkil eden sürme çeşitlerini gözüne çekemez, zaruret halinde ise ilaç vazifesi gören sürme çeşitlerim geceleri çekinip gündüzleri gözünden siler.

Mevzûmuzun teşkil eden bu hadîs yas tutmakta olan kadına koku sürünmenin yasak olduğuna delîldir. Bütün kokular bu hükmün kapsamı içerisine girmektedir. Fakat 2302 numaralı hadîste kadının temizlik hali yaklaşınca küst ve ezfâr denilen kokuları kullanmasında bir sakınca olmadığı ifâde edilmişti. Şu halde hadîsin bütün kokulara şamil olan hükmünü bu istisnaya göre mütâlâa edip küst ve ezfârı bu hükümden istisna etmek icâb eder.

Başı kaplarcasına sidrle sarıp taranmak, başa sidr yapraklarının çokça ve bütün başı kaplarcasına koyup yeteri kadar beklettikten sonra suyla yıkayıp ondan sonra saçları taramakla olur. Sidr Arabistan kirazı denilen bir ağaçtır. Yemişi hoş ve lezzetli olur. Yaprığı ile de yıkanılır. Sabun yerine kullanılır. [\[632\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kocası ölen bir kadın yas tutarken zaruret karşısında kaldığında gecelen sürme çekinebilir. Fakat gündüzleri onu silmesi gerekir. Bunun dışında gözlerine sürme çekemez.

2. Kocası ölen bir kadın yas tutarken gündüzleri silmek şartıyla geceleri yüzüne sarı sabır sürebilir.

3. Kocası ölen bir kadın yas tutarken başının tuvaleti için sidr yapraklarından başka bir madde kullanamaz. [\[633\]](#)

45-47. (Kocası Ölen) Hamilenin İddeti

2306. ...Ubeydullah b. Abdülâh b. Utbe'nin haber verdiğine göre, babası Abdullah b. Utbe, Ömer b. Abdülâh b. el-Erkâm ez-Zührî'ye mektup yazarak ondan Sübey'a bint-i Haris el-Eslemiyye'nin yanına varıp ona kendi macerasını ve Rasûlullah (s.a.)'e fetva sorduğu vakit kendisine Rasûlullah'ın ne cevap verdiğini sormasını istemiş. Ömer b. Abdülâh da, Abdullah b. Utbe'ye mektup yazarak; Sübey'â'nın kendisine şunları haber verdiğini bildirmiş;

Sübey'a, Amr b. Lüey oğulları kabilesinden Sa'd b. Havle ile evliymiş. Bedir gazasına iştirak edenlerden biri olan bu zât veda haccında vefat etmiş. Onun vefatından sonra çok geçmeden Sübey'a doğurmuş. Nifâsından temizlendiği vakit kendisini isteyecekler için süslenmiş. Bu sırada yanına Abdüddâr oğulları kabilesinden Ebu's-Senâbil b. Ba'kek isminde bir adam girerek; "Hayret doğrusu! seni neden giyinmiş kuşanmış görüyorum? Galiba evlenmek istiyorsun. Allah'a yemin olsun ki senin üzerinden dört ay on gün geçmedikçe sen evlenemezsin" demiş. Sübey'a diyor ki: "O kimse bana bunları söyleyince, geceleyin elbiselerimi giyerek Rasûlullah (s.a.)'e varıp bu meseleyi kendisine sordum. Bana doğurduğum andan itibaren evlenmemin helâl olduğunu söyledi ve bana evlenme imkânı çıktığı zaman evlenmemi tavsiye etti.

İbn Şihâb (ez-Zührî), "Doğurduğu vakit evlenmesinde bir sakınca görmüyorum, isterse nifâs halinde olsun. Ancak temizlenmedikçe kocası ona yaklaşamaz." demiş. [\[634\]](#)

Açıklama

Hız. Sübay'a'nın kocası Sa'd b. Havle (r.a.) bâzılarına göre Benî Âmr b. Lüey kabîlesindedir. İbn Hişâm onun Yemenli olduğunu, Benî Âmr'ın müttefiki bulunduğunu söylemiştir. Aslen İranlı olduğunu söyleyenler de vardır. Vâkıdî'nin beyânına göre kendisi Habeşistan'a hicret eden ikinci kafiledendir. İbn Cerîr et-Taberî, Sa'd (r.a.)'ın yedinci hicrî yılda vefat ettiğini bildiriyorsa da doğrusu bu hadîste beyân edildiği veçhile veda haccında vefat etmiştir. Bâzıları Sübey'a'nın kocasının vefatından bir ay, birtakımları yirmi beş gün sonra doğurduğunu söylemişlerdir. Bu müddetin daha az olduğunu iddia edenler de vardır.

Hız. Sübey'a'nın, Hüdeybiye anlaşmasından sonra müslümanlığı kabul eden ilk kadın olduğu söylenir.

Ebu's-Senâbîl'in ismi Amr'dır. İbn Abdilberr bu zâtın künyesi ile meşhur olduğunu, isminin Habbe b. Ba'kek el-Kureşi el-Amirî olduğunu kaydetmektedir. Rivayete göre şâir bir zât imiş. [\[635\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hamile iken kocası ölen bir kadının iddeti çocuğunu doğurunca sona erer. Hanefî ulemasıyla İmâm Mâlik, Şafiî, Ahmed, Süfyân es-Sevrî, Ömer, Abdullah b. Ömer ve İbn Mes'ûd (r.a.) bu görüştedirler. Delîlleri ise mevzûmuzu teşkil eden Ebû Dâvud hadîsidir. Bu hadîs aynı zamanda "Sizlerden vefat edip de geride karılarını bırakanlar yok mu? O kadınlar bizzat dört ay on gün iddet beklerler." [\[636\]](#) âyet-i kerîmesinin hükmünü tahsîs ederek, hamile kadınların iddet süresini bu âyet-i kerîmenin kapsamının dışında bırakmakta ve hamile iken kocası ölen kadınların hükmünün "Hamile kadınların bekleme süresi, yüklerini bırakmalarına kadardır." [\[637\]](#) âyetinin şümulü içerisine girdiğini açıklamaktadır.

Görülüyor ki -tercümesini, sunduğumuz bu iki âyet-i kerîmenin genel olan ifâdeleri arasında zahirde bir tearuz vardır. Usûl-ı fıkıh ve usûl-ı tefsîrde açıklandığı üzere bu gibi durumlarda iki âyetten birinin hükmünü tahsis edecek bir muhassıs aranır. Burada muhassıs Sübey'a hadîsidir. Çünkü bu hadîs boşanan kadınların iddet süresinin yüklerini bırakmalarına kadar devam ettiğini ifâde eden âyet-i kerîmenin hamile kadınlara mahsûs olduğunu ortaya koymaktadır. [\[638\]](#)

Hız. Ali ile Hız. İbn Abbâs (r.a.) iki âyetten birini diğerine tahsis etme yoluna gitmeden önce iki âyetin arasını te'İf etme gerektiği esâsından hareket ederek ve her iki âyette birden amel etmiş olmak için "Hamile iken kocası ölen bir kadının kendisi için iki iddet

süresinden en uzununu hangisi ise ona göre iddet beklemesi gerektiğini, binâenaleyh söz konusu kadının, kocası öldüğü andan itibaren çocuğunu doğurması için geçecek olan zaman dört ay on günden fazla ise doğuruncaya kadar, kısa ise dört ay on gün iddet bekleyeceğini" söylemişlerdir. Fakat bu görüş, Talak sûresinin dördüncü âyeti Bakara sûresinin 234. âyetinden sonra indiği için ve mevzûmuzu teşkîl eden hadîsin, kocası ölen kadınların dört ay on gün iddet beklemesi gerektiğini ifâde eden Bakara sûresinin 234. âyetinden sonra vukua gelen bir hadîse ile ilgili bulunduğu [639] ve icma'dan sonra meydana gelmiş bir hılâf olduğu [640] gerekçesiyle reddedilmiştir. Nitekim 2307 numaralı hadîs-i şerîf de bu görüşü desteklemektedir.

2. Hamile iken kocası ölen bir kadın çocuğunu dünyaya getirdiği andan i'tibâren nifâs kanı henüz kesilmemiş bile olsa evlenebilir. Fakat nifâs kanından temizlenmedikçe kocasıyla cinsî münasebette bulunamaz. Halef ve seleften cumhuru ulemâ bu görüştedirler.

Metinde geçen, "Bana doğurduğum andan i'tibâren evlenmemin helâl olduğunu söyledi" cümlesi, "hamile iken kocası ölen bir kadın nifâs-tan temizlenmedikçe evlenemez" diyen eş-Şa'bî, en-Nehaî ve Hasan el-Basrî aleyhine bir delildir. [641]

3. Sahâbe-i kiram, Rasûl-i Ekrem hayatta iken fevtâ verirlerdi.

4. Bir müfti kendi arzusu istikâmetinde fetva vermekten son derece sakınmalıdır.

5. Kocası ölen bir hamile kadın çocuğunu, organları tam ve diri olarak dünyaya getirirse evlenmesi caizdir. Çocuğunu, organları belirmemiş, et veya kan pıhtısı halinde dünyaya getirmiş olmasıyla da evlenmesi caiz olur. Çünkü Rasûl-i Ekrem söz konusu kadının evlenebilmesi için çocuğunu organları tam olarak dünyaya getirmiş olmasını şart koşmamıştır. Zaten iddetten maksat da kadının rahminin temizlenmesidir. Kadının yükünü canlı veya ölü olarak bırakmasıyla bu maksada erişilmiş olur. [642]

2307. ...Abdullah İbn Mes'ûd'dan; demiştir ki; Kim isterse onunla Kısa Nisa (Talâk) sûresinin (kocası ölen bir kadının iddet süresinin) dört ay on gün (olduğunu ifâde eden) âyetten [643] sonra indiğine dair haksıza lanet okuma yarışına girebilirim. [644]

Açıklama

Metinde geçen "kısa Nisa sûresi" ifâdesinden maksat "gebe kadınların bekleme süresi yüklerini bırakmalarına kadardır." [645] âyet-i kerîmesinin dahil olduğu Talâk Suresi'dir. İbn Mes'ûd (r.a.) bu âyetin "içinizden ölenlerin geriye bıraktıkları eşleri dört ay on gün

bekleyip kendilerini gözetirler..." [\[646\]](#) âyetinden sonra geldiğini ve bu hususta tartışmaya hazır olduğunu söylemekle, "iki âyetin arasını te'lif ederek her ikisiyle de amel etmek gerekir. Bunun için kocası ölen hâmile bir kadın iddet beklerken iki âyetin belirttiği iki sürede kendisi için en uzun süreyi beklemesi gerekir" diyen Hz. Ali'ye cevâp vermek istemiştir.

Hz. İbn Mes'ûd'un bu sözünden onun, kocası ölen kadınların çocuklarını dünyaya getirmekle iddetlerinin sona erdiği görüşünde olduğu anlaşılır. Cumhuru ulemâ da bu görüştedirler. Nitekim bir önceki hadîs-i şerîfin şerhinde de açıklamıştık.

Ayrıca bu hadîs-i şerîf Talâk sûresinin dördüncü âyetinin Bakara sûresinin 234. âyetinin genel olan hükmünü tahsis ettiğini ifâde etmektedir. [\[647\]](#)

46-48. Efendisinden Çocuk Dünyaya Getiren Cariyenin İddeti

2308. ...Amr b. el-As'dan; demiştir ki: "Peygamber (s.a.)'in sünnetinde bize karışıklık çıkarmayınız." İbmVI-Müsennâ bu hadîsi şöyle nakletti: "Peygamberimiz (s.a.)'in sünnetinde bize karışıklık çıkarmayınız. Kocası ölen bir kadının iddeti dört ay on gündür." (Bu hadîsin râvîlerinden biri şu açıklamayı yaptı); Yani kocası ölen kadından maksad Ümmü Veled'dir. [\[648\]](#)

Açıklama

Ümmü Veled, efendisinden çocuk dünyaya getiren câriye demektir. Hattâbî'nin beyânına göre metinde geçen sünnet kelimesiyle şu iki manadan biri kastedilmiş olabilir;

1. Bu kelime bizzat Rasûl-i Ekrem'den nakledilen hadîsler anlamında kullanılmış olabilir. Fakat Amr b. el-As, eğer sünnet kelimesiyle bu mânâyı kastetmiş olsaydı, kocası ölen ümmü veledin iddetinin dört ay on gün olduğuna dâir Rasûl-i Ekrem'den bir hadîs-i şerif naklederdi oysa burada böyle bir hadîs-i şerif nakletmemiş, sadece kendi fikrini ifâde etmekle yetinmiştir. Binâenaleyh sünnet kelimesinin bu manada kullanılmış olması ihtimali zayıftır.

2. Kocası ölen hür kadınların dört ay on gün iddet bekleyeceklerini ifâde eden hadîslere kıyas edilerek yapılan ictihad anlamında kullanılmış olabilir. Nitekim metinde geçen karışıklık kelimesi de buna delâlet eder. Çünkü hadîslerin metninde bir karışıklık söz konusu olamayacağına göre, metinde geçen karışıklık kelimesiyle ancak hadîsler üzerinde yapılan ictihadlarda meydana gelen karışıklıkların kastedildiği, dolayısıyla metinde geçen sünnet kelimesinin de sünnet üzerinde yapılan kıyaslar ve ictihâdlar mânâsında

kullanıldığı anlaşılır. [\[649\]](#)

Bazı Hükümler

1. Efendisinden çocuk dünyaya getiren bir câriye, efendisinin ölümüyle hur kadınlar gibi dört ay on gün iddet bekler. Said b. el-Müseyyeb ile İbn

Cübeyr, İbn Şirin, Mücâhid, el-Evzâî, tshâk b. Rahûye bu görüştedirler. Bu görüş tmâm Ahmed'den de rivayet edilmiştir. Delîlleri ise, mevzûmuzu teşkîl eden bu hadîs-i şeriftir. Çünkü ümmü veled, kocası Ölünce hürriyetine kavuşacağından "sizlerden vefat ederek zevcelerini bırakanların zevceleri, bizzat dört ay on gün iddet beklerler." [\[650\]](#) âyet-i kerîmesinin hükmü içerisine girerler.

2. İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî'ye göre ise, efendisinden çocuk doğuran bir câriye, efendisinin ölmesiyle bir hayız süresi iddet beklerler. Hz. Osman ile İbn Ömer, Aişe ve el-Hasan (r.a.)'da bu görüştedirler. Bu görüş imâm Ahmed'den de rivayet edilmiştir. Delîlleri ise, "Ümmü Veled'in iddeti bir hayızdır." [\[651\]](#) mealindeki hadîs-i şeriftir. Çünkü ümmü veled efendisinin ölmesiyle, diğer hür kadınlar sınıfına girmiş olur.

3. Hanefî ulemâsıyla, Atâ, Sevrî ve en-Nehâî'ye göre ise, Ümmü Veled efendisi tarafından âzâd edilmekle veya efendisinin ölmesiyle üç hayız süresi iddet bekler. Eğer hayız görmüyorsa üç ay iddet bekler. [\[652\]](#) Çünkü Hz. Ömer ve diğer bazı sahâbîler "ümmü veledin iddeti üç hayızdır" demişlerdir. [\[653\]](#)

47-49. Üç Talakla Boşanmış Olan Bir Kadın Başka Bir Kocayla Evlenmedikçe İlk Kocasına Ona Dönemez

2309. ...Âişe (r.a.)'den; demiştir ki: Rasûlullah (s.a.)'e;

Bir adamın üç talâkla boşadığı karısı başka bir kocayla evlenir de kadının yeni kocası onunla gerdeğe girip cinsî münâsebette bulunmadan onu boşarsa bu kadının ilk kocasıyla evlenmesi helâl olur mu? diye soruldu da, Peygamber (s.a.);

"Kadın öbür (yeni) kocanın balcağızından o da kadının balcağızından (atmadıkça birinci kocaya helâl olmaz," buyurdu. [\[654\]](#)

Açıklama

Karısını boşayan kişi Rifâa b. Semûel el-kurâzî'dir. Ni-tekim Buhârî'nin rivayetinde bu-iftihr açıkça belirtiliyor. Karısının ismi ise Temîme el-Kurazîyye'dir. Kadının evlendiği ikinci erkek, Abdurrahman b. Ez-Zûbeyr (r.a.)'dir. Abdurrahman b.ez-Zûbeyr (r.a.) bu kadınla evlendikten sonra onunla gerdeğe girip kimsenin kendilerini rahatsız etmesine imkân kalmayacak şekilde onunla baş başa kaldıktan sonra cinsî münâsebette bulunmadan onu boşamıştır. Ancak Rasûl-i Ekrem Efendimiz "sen onun balcağızından o da senin balcağızından tatmadıkça ilk kocana helâl olmazsın" buyurarak kocasından üç talâkla boşanan bir kadının başka bir kocayla evlenip de onunla cinsî münâsebette bulunmadıkça ilk kocasına dönemeyeceğini veciz bir şekilde ifâde etmiştir. Binâenaleyh bu durumda olan bir kadının ilk kocasıyla tekrar evlenebilmesi için hiç bir art niyet olmaksızın ikinci bir kocayla evlenmesi ve onunla cinsî münasebette bulunması gerekir. Böyle bir evlilik gerçekleşikten sonra eşler normal olarak boşanırlarsa o zaman kadın ilk kocasıyla evlenebilir.

İslâm dini bu şartları koymakla ilk kocanın karısını boşarken iyi düşünmesini ve birdenbire boşamaya karar vermesini önlemeyi hedeflemiştir. [\[655\]](#)

Bazı Hükümler

1. Üç talâkla boşanmış olan bir kadın sahîh bir nikahla başka bir kocayla evlenip, onunla cinsi münâsebette bulunmadıkça ilk kocasına dönemez.

2. Bu mevzuda Kurtubî şunları söylüyor: Bizim Mâlîki ulemâsına göre bu hadîste geçen "ikiniz de birbirinizin balcağızınızdan tatmadıkça"

anlamına gelen ifâdelerden erkeğin kadına uyurken yaklaşmasıyla bu şartın yerine gelmediği anlaşılır. Çünkü uyuyan kimse uyanık olan kimse kadar cimâin tadını alamaz. Oysa bu cümle karı kocadan her ikisinin de bu birleşmenin tadını eşit şekilde almaları gerektiğini ifâde etmektedir. [\[656\]](#)

3. Hafız İbn Hacer, "Bu hadîs üç talâkla boşanan bir kadının ikinci kocasıyla cinsî münasebette bulunduktan sonra ondan da boşanmak suretiyle birinci kocasına dönebileceğine ifâde etmektedir" derken Mâlîki ulemâsı kadının ikinci kocasıyla evlenirken onunla ilk kocasına dönebilmek için bir pazarlığa girmemiş olmasını, binâenaleyh bu durumda olan bir kadının ilk kocasına dönebilmesi için, ikinci bir kocayla, ileride boşanıp ilk kocasına dönmesini sağlamak gayesi olmadan evlenip cinsî münâsebette bulunduktan sonra yine anlaşmasız olarak boşanmış olmasını şart kılmışlardır. Bu konuda Hanefî ulemâsı da, "üç talâk ile boşanan bir kadın sahîh bir nikâh ile bir başka erkekle evlenip

onunla cinsî ilişki de bulunmadıkça ve ondan ayrılıp iddeti bitmedikçe eski kocasına varamaz, [\[657\]](#) demişlerdir.

Hız. Osman'la Zeyd b. Sabit de bu görüştedirler. Ulemânın ekseriyetine göre eğer kadının ikinci evliliğinde birinci kocasına dönmesi şart küh-nırsa bu nikâh fâsid olur. Böyle bir şart ileri sürülmeden kıyılan nikâh ise, geçerlidir. Söz konusu kadının ilk kocasına dönebilmesi için fasit bir nikâhla yapacağı ikinci evliliğin, birinci kocasına dönmesini helâl kılmayacağı mevzuunda ulemâ ittifak etmişlerdir. Ayrıca ulemâ, bir câriye ile evlendikten sonra onu boşayan bir kimsenin, ileride ona tekrar sahip olması halinde câriye ikinci bir kocayla normal olarak evlenip boşanmadıkça onunla cinsî münasebette bulunamayacağı da ittifak etmişlerdir. Ancak Hz. İbn Abbâs ile Hasan el-Basrî o kimsenin bu cariyeyle sahip olmasıyla câriye ile cinsî münâsebette bulunmasının helâl olacağını söylemişlerdir. [\[658\]](#)

48-50. Zinanın Büyük Günah Olduğu

2310. ...Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'dan; demiştir ki: Ey Allah'ın Rasûlü, en büyük günah hangisidir? diye sordum da Rasûl-i Ekrem;

"Seni yaratmış olduğu halde Allah'a şirk koşmalıdır," buyurdu.

Sonra hangisidir? dedim. (O);

"Seninle beraber yemesinden korkarak çocuğunu öldürmendir," diye cevâp verdi.

Sonra hangisidir? dedim.

"Komşunun helâliyle zina etmendir," buyurdu. Abdullah b. Mes'ûd dedi ki, Yüce Allah Peygamber (s.a.)'in bu sözünü doğrulamak için şu âyet-i kerîmeyi indirdi; "Allah'ın hâlis kullan o kimselerdir ki, Allah'la beraber başka bir tanrıya dua etmezler, Allah'ın (öldürülmesini) haram kıldığı nefsi haksız yere öldürmezler. Zînâ da etmezler. Her kim de bunları yaparsa ağır cezaya çarpar." [\[659\]](#)

Açıklama

Günah, faili şer'an zemme müstehâk olan ma'siyete denir. Dört çeşit günah vardır:

1. Tevbe etmedikçe afvedilmeyen günah. Bu şirkir.
2. İstiğfar etmekle ve diğer hasenat ile bağışlanması umulan günahdır. Bunlar küçük

günahlardır.

3. Tevbe ile de tevbe etmeden de bağışlanması umulan günahlar. Bunlar namaz veya zekât gibi farizaları terketmekle ve sadece Allah hakkıyla ilgili günahlardır.

4. Sadece kul hakkıyla ilgili günahlar. Bunlar ya hakkı sahibine iade etmekle veya onunla helâlleşmekle bağışlanmış olur.

Eğer mazluma hakkı dünyada verilmezse hak sahibi öbür dünyada Allah huzurunda zâlimden davacı olacaktır. [\[660\]](#) Nitekim şu hadîs-i şerifte bu gerçek açıkça ifâde edilmektedir. Rasûlullah (s.a.);

"Müflis kimdir bilir misiniz?" buyurdu. Ashâb;

Bizce müflis hiçbir dirhemi ve eşyası olmayan kimsedir, dediler. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurdu;

"Gerçekten benim ümmetimden müflis, kıyamet gününde namaz, oruç, ve zekâtla gelecek olan kimsedir. Ama şuna sövmüş, buna zînâ isnadında bulunmuş, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş, diğerini de dövmüş olarak gelecek ve buna hasenatından şunla hasenatından verilecektir. Şayet davası görülmeden hasenatı biterse, onların günahlarından alınarak bunun üzerine yüklenecek, sonra cehenneme atılacaktır." [\[661\]](#)

Mevzûmuzun teşkil eden Ebû Dâvud hadîsinden anlaşılıyor ki rızık endişesiyle çocuk öldürmek büyük günâhlar içerisinde şirkten sonra ikinci sırayı almaktadır. Çocuğu rızık endişesiyle öldürmekse ayrı bir günâhtır. Rızkın Allah'dan geldiğinden gaflet etmektir.

Bilindiği gibi bir mü'mini haksızca öldürmek büyük günâhlardandır. Mü'mini öldürmekten doğan günâhlar içerisinde en ağır olan mü'min bir akrabayı öldürmektir. Mü'min akrabalarından öldürülmesi en büyük günâh olan da babayı ve anneyi öldürmektir. Ondan sonra çocuğu öldürmenin günâhı gelir. Bir başka ifâdeyle bir kimsenin kendi babasını öldürmesinin günâhı çocuğunu öldürmenin günâhından daha büyüktür. Nasıl ki Allah Teâlâ Hazretleri, "Anne ve babaya öf bile demeyin." [\[662\]](#) âyetinin delaletiyle anne ve babayı dövmenin de haram olduğunu ifâde buyurmuşsa, Rasûl-i Ekrem Efendimiz de, bir kimsenin çocuğunu öldürmesinin en büyük günâhlardan olduğunu söylemekle babanın da bu hükümün içerisine girdiğini delâlet yoluyla ifâde buyurmuştur. Çünkü çocuğu öldürmek büyük günâhlardan olduğu sabit olunca, günâhı ondan daha büyük olan baba katlinin de bu hükme evleviyetle girdiği rahatça anlaşılır.

"Komşunun helâlinden murad, karısıdır. Zînâ mutlak surette haram ve büyük günâh olmakla beraber burada, "komşunun karısı ile" diye kayıtlanması, onunla zînâ etmenin daha da çirkin ve büyük suç olduğunu göstermek içindir. Bir de komşunun karısını hassaten zikretmesi, ekseriyetle zînâ, komşular arasında yapıldığındandır. Zira evlerinin birbirine yakın olması görüşüp buluşmayı kolaylaştırır.

Hadîs-i şerîfte komşunun karısı ile yapılan zinanın büyük günâh olarak gösterilmesi komşu kızı, gelini ve nikâhlısı olmayan herhangi bir komşu kadını ile zina etmenin hükümden hariç kaldığına delâlet etmez. Çünkü burada "kansı" tâbiri bir kayd-ı ihtirazi değil, kayd-ı eksendir. Yâni ekseriyetle komşu kadınları hükümde müsavidirler. Fakat "komşu" ta'bîri bir kayd-ı ihtirâzidir. Binâenaleyh komşu kadınla yapılan zina komşu olmayan kadınla yapılan zinadan daha çirkin ve daha büyük suçtur. Çünkü kişi, komşudan sadâkat bekler. O, evde yokken komşusu onun malını ve ailesini koruyacak, ona her nev'i zararın gelmesine mâni' olacak, onun gözlerini ardında bırakmayacaktır. Zîrâ komşuya ikramda ve ihsanda bulunmak hem Allah teâlânın hem de Rasûl-i Zîşânın emirlerindedir. Bu cihet nazar-ı i'tibâre alınarak bir de kçmşunun karısı ile zînâ meselesi düşünülürse, onun ne derece çirkin bir fiîl ve büyük bir günâh olduğu kendiliğinden meydana çıkar. [\[663\]](#)

Bazı Hükümler

1. En büyük günâh Allah'a şirk koşmaktır. Ulema bu görüşte ittifak etmişlerdir. Nitekim; Lokman oğluna öğüt vererek demişti ki: Yavrum Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür."[\[664\]](#) âyet-i kerîmesi de bu gerçeği ifâde eder. Allah teâlâ ve tekaddes hazretleri diğer bir âyet-i kerîmesinde de bu gerçeği şöyle ifâde buyuruyor: "Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başkasını dilediğine bağışlar. Allah'a c lak koşan da gerçekten büyük bir günâh işlemiştir"[\[665\]](#)

2. Fakirlik korkusuyla çocuğu Öldürmek en büyük günâhlardandır. Büyüklükte küfürden daha sonra İkinci sırayı alır. Nitekim Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'inde şöyle buyuruyor; "Her kim bir mü'mini kasden öldürürse onun cezası, içinde ebedî kalmak üzere gideceği cehennemdir. Allah ona gazâb etmiş, la'net etmiş ve onun için büyük bir azâb hazırlamıştır."[\[666\]](#)

Bu sebeple Hz. İbn Abbâs bu âyet-i kerîmenin bir mü'mini öldüren kimsenin ebediyyen cehennemde kalacağına delil teşkil ettiğim söylemiştir. Fakat cumhuru ulemâ ise, "Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başkasını dilediğine bağışlar..."[\[667\]](#) âyet-i kerîmesine bakarak "Bir müslümanı öldürdüğü için ebedî olarak cehennemde kalacak olan katilden maksat, onu öldürmenin helâl olduğuna inanarak bu katli işleyen kimselerdir. Yahut da mü'mini öldüren kimsenin cehennemde ebediyyen kalması, onun uzun süre cehennemde kalmasından kinayedir," demişlerdir.

3. Komşusunun karısıyla zina etmek en büyük günâhlardandır. Nitekim Rasûl-i Ekrem Efendimiz; "Bir kimsenin komşu olmayan on kadınla zina etmesi bir komşunun karısıyla bir defa zina etmesinden günâh i'tibâ-riyle daha hafiftir." buyurmuştur.[\[668\]](#)

2311. ...Ebu'z-Zûbeyr, Câbir b. Abdullah'ı şöyle derken işittiğini söylemiştir: "Ensârdan birisine ait bir câriye olan Müseyke Hz. Peygamber'e gelerek;

Efendim beni zinaya zorluyor diye şikâyette bulundu. Bunun üzerine Yüce Allah; "...Dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için, namuslu cariyelerinizi fuhşa zorlamayın..."[\[669\]](#) âyet-i kerîmesini indirdi.[\[670\]](#)

Açıklama

Bu hadîs-i şerîf Müslim'in sahihinde şu manaya gelen lafızlarla rivayet edilmiştir:

Abdullah b. Übey b. Selûl'ün Müseyke denilen bir cariyesi vardı. Ümeyme denilen başka bir cariyesi daha vardı. İbn Selûl bunları zinaya zorladı. Onlar da bunu Peygamber (s.a.)'e şikâyet ettiler, bunun üzerine Allah:

"Cariyelerinizi fuhşa zorlamayın." âyet-i kerimesini "gafurdur, rahîmdir" Kavî-i kerîmine kadar inzal buyurdu.

Âyet-i kerîmede geçen "namuslu cariyeleriniz" kaydı ihtirazı değildir. Bu bakımdan âyet-i kerîmeden namuslu olmayan cariyeleri fuhşa zorlamakta bir sakınca bulunmadığı manası çıkarılamaz. Buradaki kayıt kayd-ı vukûîdir. Binâenaleyh bu kayıt cariyelerin ekseriyyetinin iffetli oluşundan dolayı getirilmiştir. Binâenaleyh âyet-i kerîmeden maksat "kadın iffetli olsun, olmasın zorla zina ettirilmesinin haram olduğunu beyândır."[\[671\]](#)

2312. ...Mu'temir b. Süleyman'ın babası (Süleyman)'dan; demiştir ki: Sâd b. Ebi'l-Hasen, "Kim onları (fuhşa) zorlarsa, şüphesiz (Allah) fuhşa zorlanmalarından sonra (o kadınlara karşı) bağışlayıcı, esirgeyicidir."[\[672\]](#) âyet-i kerîmesini, "Allah o, (fuhşa) zorlanan cariyeleri bağışlayıcıdır" diye açıkladı.[\[673\]](#)

Açıklama

Sâid b. Ebi'l-Hasen Hasen el-Basrî'nin kardeşidir ve Hz.Ali, İbn Abbâs, Ebû Hureyre, Abdurrahman b. Semûre ve daha pekçok sahâbiden hadîs rivayet etmiş, kendisinden de, kardeşi Hasen el-Basrî, Katâde ve mevzûmuzu teşkil eden hadîsin râvilerinden Süleyman et-teymî, Hâlid el-Hazzâ ve İbn Avn gibi kimseler hadîs rivayet etmiştir. Nesâî ve Ebu Zür'â onun güvenilir bir râvî olduğunu söylemiştir, İbn Hıbbân da onu es-Sıkat (güvenilir râvîler) arasında zikretmiştir, el-İclî'ye göre bu zât tabîinden güvenilir bir râvîdir. Nevevî Takrîb isimli eserinde onun güvenilir bir râvî olduğunu söylemiştir. Fâris'te hicretin yüzüncü senesinde vefat etmiştir. Sâid b. Ebi'l-Hasen'e göre Nûr suresinin 33. âyeti dünyalık menfâat te'mîni için cariyelerini zinaya zorlayan kimselerin bu zinanın günâhını yükleneceği ifâde edilmektedir. Çünkü cariyeler bu günâhı irâdeleri dışında işlemişlerdir. [\[674\]](#)

[1] el-Bakara (2) 229.

[2] Muvatta, talak 80; Tirmizi, talak 16.

[3] Karaman H., Mukayeseli İslam Hukuku, I, 292.

[4] bk. en-Nisa (4), 19.

[5] bk. en-Nisa (4), 35.

[6] en-Nisa (4), 34.

[7] Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I, 304.

[8] bk. 2178 no'lu hadis.

[9] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/333-336.

[10] Ahmet b. Hanbel, II, 397; V, 352, 355; Ebû Dâvud, edeb 126; Hakim, Müstedrek, II, 196.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/336.

[11] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/336-337.

[12] Buharî, nikâh 53, buyu' 58, şurût 8; Müslim, nikâh 38, 39, 51, 52; Muvatta, Kader 7; Ahmed b. Hanbel, II, 238, 311, 410, 489, 508, 516; Tirmizî, talâk 14; Nesâî, nikâh 20, buyu' 19, 21.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/337.

[13] İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, XI, 127.

[14] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/337-338.

[15] Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 322; Hâkim, Müstedrek, II, 196.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/338-339.

[16] İbn Mâce, nikâh 1; beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 322; Hakim, Müstedrek, II, 196.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/339.

[17] bk. İbnu'l-Hümâm, Fethü'l-Kâdir, III, 22.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/339.

[18] Buhari, talak 1, 3, 44, 45, tefsir, ahkam 13; Müslim, talak 1,14; Nesâî, talak .13, 15, 19; tbn Mace, talak 1,3; Darimî, talak 1, 2; Muvatta, talak 53; Ahmed b. Hanbel, I, 4; II, 26, 43, 51, 54, 58, 61, 63, 64, 74, 78, 80, 128, 130, 146; III, 386.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/340.

[19] bk. İbn Mace, talak 2; Nesaî, talak 2.

[20] A. Davudoğlu, tbn Abidin tercüme ve şerhi, VI, 153.

[21] Nesâî, talak 3.

[22] İbn Abidin tercüme ve şerhi, VI, 158.

[23] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/340-342.

[24] Aynî, el-Binâye, IV, 384.

[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/342-343.

[26] Müslim, talak 1.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/343.

[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/344.

[28] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/344.

[29] Buharî, talak 1, 3, 44, 45; ahkam 13; Müslim, talak, I, 14; Nesâî, talak 13, 5, 19; İbn Mâce, talak 1,3; Dârimî, talak, 1, 2; Muvatta', talak 53; Ahmed b. Hanbel, I, 4; II, 26, 43, 51. 54, 58, 61, 63, 64, 74, 78, 80, 128, 130, 146; III, 386.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/344-345.

[30] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/345.

[31] et-Talak (66), 1.

[32] A. Davudoglu, Sahih-İ Müslim Tercüme ve Şerhi, VII, 437.

[33] A. Davudoğlu, Sahih-i Müslim tercüme ve şerhi, IV, 439.

[34] el-Bakara (2), 228.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/345-346.

[35] Buharî, talak 1, 3; 44, 45; ahkâm 13; Müslim, talak 1, 14; Nesâî, talak 1, 3, 5, 19; İbn Mâce, talak 1, 3; Darimî, talak, 1, 2; Muvatta', talak, 53; Ahmed b. Hanbelî, I, 4; II, 26, 43, 51, 54, 58, 61, 63, 64, 74, 78, 80, 128, 130, 146; III, 386.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/346-347.

[36] İbn Hacer, FethuM-Bâri, XI, 262.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/347.

[37] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/347-348.

[38] Müslim, talak 1.

[39] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/348.

[40] Buharî, talak 2,3, 45; Müslim, redâ' 74, 76, 78, talak 9, 11, 12; Tirmizî, talak 1; Nesâî, talak 5, 76; İbn Mâce, talak 2; Ahmed b. Hanbelî, I, 44.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/348-349.

[41] Müslim, redâ' 78, talak 11; Ahmed b. Hanbelî, I, 44.

[42] A. Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, VII, 435.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/349.

[43] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/349-350.

[44] et-Talak (66), 1.

[45] Müslim, talak 14; nesaî, talak 1; el-Fethü'r-rabbanî, XVII, 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/350-352.

[46] İbn Hacer, Fethü'l-Bâri XI, 269; (Hadisi Said b. Mansur Sünen'inde de rivayet etmiştir.)

[47] İbn Hazm, el-Muhalla X, 163.

[48] et-Talak (66), 1.

[49] el-Bakara (2), 229.

[50] Bu hadisin tahkiki için bk. Müslim, talak 14; Nesâî, talak 1.

[51] İbn Kudame, Mugnî, VII, 97.

[52] Müslim, talak 11.

[53] Buharî, talak 2.

[54] Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra, VII, 331.

[55] Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra, VII, 326.

[56] Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra, VII, 330.

[57] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/352-354.

[58] İbn Mâce, talak 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/354-355.

[59] et-Talak (66), 2.

[60] el-Bakara (2), 228.

[61] et-Talak (66), 2.

[62] el-Bakara (2), 228.

[63] bk. 2088 numaralı hadis.

[64] bk. İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 113, 114 (trc. A. Meylânî).

[65] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/355-358.

[66] Nesâî, talak 19; İbn Mâce, talak 32; el-Fethü'r-rabbânî, XVII, 12.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/358-359.

[67] Hattâbî, Meâlimü's-Sünen, III, 23.

[68] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/359.

[69] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[70] bk. Nesâî, talak 19; İbn Mâce, talak 32.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/359-360.

[71] Bidâyetü'l-Müctehid, II, 82-83 (Trc. A. Meylânî).

[72] İbn Mâce, talak 32; Nesâî talak 19.

[73] Neylü-1-evtar VII, 25.

[74] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/360-362.

[75] Tirmizî, talak 7; İbn Mâce, talak 30; Dârimî, talak 17-18; Muvatta talak 69, 91; Ahmed b. Hanbel VI, 117.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/362.

[76] Tirmizî, talak 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/362-363.

[77] Fethü'l-Kadir III, 43.

[78] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/363.

[79] Tirmizî, talak 6; İbn Mâce, talak 17; Ahmed b. Hanbel, II, 190; Beyhaki, es-Simenü'l-kibra, VII, 318; Hakim, Müstedrek, II, 205.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/364.

[80] e-Fethü'r-rabbânî, XVII, 11.

[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/364.

[82] Zeylâî, Nasbu'r-râye, II, 233.

[83] Darekutnî, Sünen, IV, 16.

[84] Zeylâî, Nasbü'r-râye, III, 231.

[85] Darekutnî, Sünen, IV, 35-36.

[86] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/364-366.

[87] Tirmizî, talak 6; İbn Mâce, talak 17; Ahmed b. Hanbel II, 190; Darekutnî, Sünen, IV, 15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/366-367.

[88] Müriâvi, Feyzü'l-Kadir VI, 118, {hadis No: 8641}.

[89] Hattabî, Meâlimü's-sünen, III, 242.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/367.

[90] e-Maide (5), 89.

[91] Münavî, Feyzü'l-Kadir, VI, 118.

[92] Kâsânî, Bedâyiü's-Sanâyi, III, 17.

[93] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/368.

[94] Tirmizî, talak 6; İbn Mâce, talak 17; Ahmed b. Hanbel, II, 190.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/369.

[95] bk. 3289 no'lu hadis.

[96] M.Zihnî, Nimeti İslam 553.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/369.

[97] İbn Mace, talak 16; Ahmed b. Hanbel, II, 276; Beyhakî, es-Süneni'l-kübra, VII, 357; Hakim, Müstedrek, II, 198.

[98] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/370.

[99] İbn Hacer, Fethü'l-Bâri, XI, 306.

[100] İbnu'l-Kayyim, Zadü'l-meâd, IV, 42.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/370-371.

[101] İbnu'l-Kayyim, Zâdü'l-meâd IV, 41; İbnu'l-Hümmam, Fethü'l-Kadir, III, 38; Kâmil Miras, Tecrid-i Sarih Tercümesi; XI, 465.

[102] İbn Mace, talak 16.

[103] en-Nahl (16), 106.

[104] et-Talak (66), 1.

[105] İbnu'l-Hümmam, Fethü'l-Kadir, II, 39, Zeylaî, Nasbü'r-râye, II, 222.

[106] İbn Kudame Muğnî, VII, 120.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/371-372.

[107] Tirmizî, talak 9; İbn Mâce, mukaddime 7, talak 13.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/373.

[108] Mecmeu'z-zevâid, IV, 335.

[109] el-Bakara (2), 227.

[110] Seharenfuri, Bezlü'l-mechud, X, 285.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/373-374.

[111] el-Bakara (2), 228.

[112] el-Bakara (2), 229.

[113] Nesâî, talak 75.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/374-375.

[114] el-Ahzâb (33), 49.

[115] Kurtubî, el-Câmi'li ahkâmîl Kur'an, III, 118.

[116] el-Bakara (2), 229.

[117] Tirmizî, talak 16; Taberî, Cami'ül-beyan, II, 456.

[118] İbn Kesir, Tefsir, I, 371.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/375-376.

[119] Ahmed b. Hanbel, I, 265; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübra, VII, 339.

[120] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/376-378.

[121] el-Bakara (2) 229-230.

[122] bk. 2199 numaralı hadis.

[123] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/378-380.

[124] et-Talak (66), 2.

[125] et-Talak (66), 1.

[126] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[127] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/380-382.

[128] et-Talak (66), 1.

[129] M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, VII, 5051.

[130] İkinci haber için bk. Darekutnî, Sünen, IV, 13-14, 430; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübra, VII, 337;

Üçüncü haber için bk. Darekutnî, Sünen, IV, 13-14.

Dördüncü haber için bk. Beyhakî, es-Sünenü'1-kübra, VII, 337.

Beşinci ve altıncı haberler için bk. Beyhakî, es-Sünenü'1-kübra, VII, 337.

[131] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/383-384.

[132] Muvatta, talak 37.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/384-385.

[133] Muvatta, talak 37.

[134] Muvatta, talak 38.

[135] Tekmiletu'l-Menhel, IV, 133.

[136] Buhari, büyü' 79; Müslim, müsâkât 86, 102, 105; Nesâî, buyu' 50; İbn Mace, ticâret 49; Darimî, buyu' 43; Ahmed b. Hanbel, V, 200-202, 204, 206, 208, 209.

[137] Müslim, müsâkâk 103.

[138] Selamet yolları, III 77 (Trc. A.. Davudoğlu)

[139] a.g.e. s. 78.

[140] Hakim, Müstedrek, II, 42-43.

[141] Avnû'l-mâbud, VI, 272.

[142] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/385-388.

[143] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/388-389.

[144] el-Fethü'r-rabbânî, XVII, 7.

[145] bk. 2200 numaralı hadis-i şerif.

[146] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/389.

[147] Nevevî, Şerhü Müslim, X, 70-71.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/389.

[148] Müslim, talak 16; Nesâî, talak 8.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/390.

[149] Müslim, talak 15; el-Fethü'r-rabbâni, XVII, 336.

[150] İbnu'l-Kayim, I'lamü'l-muvakkîin, III, 49.

[151] el-Bakara (2), 229.

[152] Mecmeü'z-zevâ'id, IV, 339; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübra, VII, 257.

[153] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/390-393.

[154] Buhârî, Bedüt-vahyl, iman 41, nikah 5, talak 11; menakîbü'I-ensar 45, itk 6, hiyell 1; Müslim, imâre 155; Tirmizî, cihad 16; Nesâî, tahâre 59, talak 24, eyman 19; İbn Mâce, zühd 26; Ahmed b. Hanbel, I, 25, 43.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/393.

[155] Nevevî, Şerhü'l-Müslim, XIII, 54.

[156] bk. 2481 numaralı hadis.

[157] Aynı, Umdetu'l-Kâri, I, 28.

[158] Mecmeu'z-zevâ'id, I, 61.

[159] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, IX, 118.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/394-395.

[160] el-Bakara (2), 228.

[161] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/396-398.

[162] Buhârî, meğâzî 79; Müslim, tevbe 53; Tirmizî, tefsir sûre (9), 17; Nesaî, talak 18, 33; Ahmed b. Hanbel, III, 458.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/398.

[163] Müslim, tevbe 53.

[164] et-Tevbe, (9), 117.

[165] Tirmizî, tefsir sure (9), 17.

[166] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/399-400.

[167] Ö.Nasuhî Bilmen, Hukuk-i Islamiyye, II, 188-189.

[168] es-Şuara (26), 4.

[169] er-Rahman (55), 27.

[170] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/400-402.

[171] Buhârî, talak 5; Müslim, talak 26-30, reda 91, 95; Tirmizî, talak 4; Nesaî, nikah 2,22; İbn Mâce, talak 20; Dârimî, talak 5; Ahmed b.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/402.

[172] Müslim, talak 27.

[173] eI-Fethü'r-rabbânî, XVII, 8.

[174] el-Ahzâb (33), 28-29.

[175] Müslim, talak 29.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/403-404.

[176] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/404-405.

[177] Tirmizî, talak 3; Nesaî, talak II, Beyhakî, es-Sünenü'I-kübra, VII, 349.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/405-406.

[178] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/406-407.

[179] Tirmizî, talak 3.

[180] ÖN. Bilmen, Hukuku İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhıyye Kamusu, XXV, 258-260.

[181] Muvatta, talak 12.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/407-408.

[182] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/409.

[183] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/409.

[184] Tirmizî, talak 2; İbn Mâce, talak 19.

[185] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/410-411.

[186] Dârekutnî, Sünen, IV, 33; Hâkim, el-Müstedrek, II, 199; Dârekutnî, Sünen, IV, 33.

[187] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/411.

[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/411-412.

[189] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 342.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/412.

[190] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/412.

[191] Tirmizî, talak 2; İbn Mâce, talak 19.

[192] bk. 2196 no'lu hadis.

[193] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/412-413.

[194] Hakîm, el-Müstedrek, II, 199.

[195] Tekmiletu'l-Menhel, IV, 157.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/413-414.

[196] Nesâî, talak 10.

[197] el-Münteka Şerhü'l-Muvatta İ'l-Bâci, IV, 6-7.

[198] Tirmizî, talak 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/414-415.

[199] Buhârî, eymân 15, talak II; Müslim, iman 201, 202; rü'ya 15; Tirmizî, talak 8, tefsir sure (2) 37; İbn Mâce, talak 14; Ahmed b. Hanbel, I, 255, 393, 425, 474, 481, 491.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/416.

[200] A. Hamdi Aksekili, Ahlak Dersleri, 53.

[201] Hasan Hüsnü Erdem, İlähi hadisler, 33.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/416-417.

[202] el-Bakara (2), 286.

[203] İbn Kudame, el-Muğni, VII, 241.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/417-418.

[204] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 366.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/419.

[205] İbn Hacer, Fethül-Bari XI, 305.

[206] Bilmen Ö. N., Hukuku İslâmiyye, II, 310.

[207] İbn Hacer, Fethü'l-Bâri, XI, 305.

[208] İbn Hacer, Fethü'l-Bâri, XI, 305.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/419-420.

[209] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/420.

[210] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 366.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/421.

[211] İbn Hacer, Fethü'l-Bâri, XI, 305.

[212] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/421.

[213] Buharî, enbiya 8, nikâh 12; Müslim, fedail 154; Tirmizî, tefsir sure (21); Ahmed b. Hanbel, II, 403.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/422-423.

[214] el-Enbiya (21), 51.

[215] el-En'âm (6), 76-79.

[216] el-En'âm (6), 80-86.

[217] Meryem (19) 42, 49.

[218] es-Şuara (26), 75,77.

[219] es-Şuâra (26), 78, 81.

[220] el-Bakara (2), 258.

[221] el-Enbiya (21), 57.

[222] el-Enbiya (21), 58.

[223] el-Enbiya (21), 66.

[224] el-Enbiya (21), 68, 70.

[225] Buharî, buyu' 100; Tecrid-i Sarih Tercemesi, Hadis no: 1017.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/423-429.

[226] Nevevî, Şerhu Müslim, XV, 124.

[227] Nahl (14), 106.

[228] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/429-430.

[229] İbn Mâce, talak 25; Tirmizî, talak 20; Ahmed b. Hanbel, VI, 411; Darimî, talak 9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/431-433.

[230] Ö.N.Bilmen, Hukuk-i İslamiyye ve İstılahat-i Fıkhiyye Kamusu, II, 310, 312.

[231] el-Mücâdele (58), 3,4.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/433.

[232] en-Nisâ (4), 92.

[233] Tirmizî, talak 20.

[234] İbn Kudame, Mugnl, III, 58.

[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/433-435.

[236] el-Mücadele (58), 1.

[237] Ahmed b. Hanbel, VI, 410; Beyhaki es-Sünenü'1-kübrâ, VII, 391.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/435-436.

[238] el-Mücadele (58), 1,4.

[239] bk. 2215 numaralı hadis.

[240] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/436-438.

[241] Ahmed b. Hanbei, VI, 410; Beyhaki, es-Sünenü'1-kübrâ, VII, 392.

[242] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/438.

[243] Tirmizî, talak 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/438.

[244] Tirmizî, talak 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/439.

[245] Tirmizî, talak 20.

[246] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/439.

[247] Beyhaki, es-Sünenü'1-kübrâ, VII, 391.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/439-440.

[248] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/440.

[249] Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, VII, 392.

[250] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/440-441.

[251] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/441.

[252] Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, VII, 382; Hakîm, el-Müstedrek, II, 481.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/441-442.

[253] el-Mücâdele (58), 3-4.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/442.

[254] Hakim, el-Müstedrek, II, 481; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 382.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/442.

[255] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/443.

[256] Nesâî, talak 33.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/443.

[257] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/443-444.

[258] Tirmizî, talak 19.

[259] Tirmizî, talak 19.

[260] el-Mücâdele (58), 3.

[261] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/444.

[262] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/445.

[263] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/445.

[264] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/445.

[265] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

[266] Nesaî, talak 33; Tirmizî, talak 19; İbn Mâce, talak 26, Hâkim el-Müstedrek, II, 204.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/446.

[267] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/446-447.

[268] et-Tahrim (66) 1-2.

[269] İbn Kudame, Muğnî, VII, 342, 344.

[270] el-Mücâdele (58), 3-4.

[271] Tirmizî, talak 19; Nesaî, talak 33; İbn Mâce, talak 26.

[272] el-Mücâdele (58), 2.

[273] et-Tahrim (66), 1-2.

[274] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/447-450.

[275] İbn Mâce, talak 21; Tirmizî, talak 11; Dârimî, talak 6; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 316; Hakim, el-Müstedrek, II, 200.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/451.

[276] Ö.N. Bilmen, Istilâhat-ı Fikhiyye, II, 270.

[277] el-Bakara (2), 229.

[278] Buharî, talak 12; Nesâî, talak 34.

[279] en-Nisâ (4), 35.

[280] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/451-452.

[281] Nesâî, talak 34; İbn Mâce, talak 22; Muvatta, talak 31; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, VII, 312.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/453.

[282] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/454.

[283] el-Bakara (2), 229.

[284] en-Nisa (4), 4.

[285] Muvatta, talak 32.

[286] Zeyâî, Nasbu'r-râye, III, 344.

[287] en-Nisa (4), 20.

[288] Zeylâî, Nasbu'r-râye, III, 344.

[289] el-Bakara (2), 229.

[290] el-Bakara (2), 229.

[291] el-Bakara (2), 230.

[292] Darekutnî, Sünen, IV, 46; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, VII, 316.

[293] Zeyiaî, Nasbu'r-râye, III, 243.

[294] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/454-456.

[295] Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ, VII, 315.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/456-457.

[296] Buhârî, talak 12; Nesaî, talak 34; İbn Mace, talak 22.

[297] İbn Mace, talak 22.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/457-458.

[298] el-Bakara (2), 229.

[299] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/458-459.

[300] Tirmizi, talak 10; Muvatta, talak 32-33; Hakim, el-Müstedrek, II, 206.

[301] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/459-460.

[302] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/460.

[303] el-Bakara (2), 229.

[304] el-Bakara (2), 229.

[305] el-Bakara (2), 229.

[306] Buhari, talak 12.

[307] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/460-461.

[308] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/461.

[309] İbnu'ly-Kayyim, İ'lâmü'l-muvakkîin, III, 218-219.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/461.

[310] Hatib Bağdâdî'nin tertibine göre Sünen-i Ebü Davud'un 14. cüzti buradan başlanmaktadır.

[311] Buhârî, talak 16; Tirmizî, reda 7; İbn Mâce, talak 29.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/462-463.

[312] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/463.

[313] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/463.

[314] Buhari, talak 16; Tirmizî, reda' 7; İbn Mâce, talak 29; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 451.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/464.

[315] İbn Mâce, talak 29.

[316] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/464.

[317] Müslim, itk 9; Tirmizî, redâ 7; Nesaî, talak 31.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/464-465.

[318] Nesaî, talak 31.

[319] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/465-466.

[320] Müslüm, itk 9; Nesaî, talak 31.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/466.

[321] İbn Hacer, Fethi'1-Bâri, XI, 329.

[322] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/466.

[323] Buhari, talak 16; Tirmizî, reda' 7; Nesaî, talak 30; İbn Mâce, talak 29.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/467.

[324] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübra, VII, 223.

[325] Aynî, Umdetu'l-Kâri, II, 267.

[326] Nevevî, Şerhü'l-Müslim, X, 141.

[327] İbn Hacer, Fethü'l-Bâri, XI, 331.

[328] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/467-468.

[329] Tirmizî, reda' 7: Muvatta, talak 26; Ahmed b. Hanbel IV, 65; V, 78.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/469.

[330] İbn Hacer, Fethü'l-Bâri, XI, 330.

[331] Tirmizî, reda' 7; Muvatta, talak 26; Ahmed b. Hanbel, IV, 65; V, 78.

[332] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/469-470.

[333] Nesâî, talak 28, İbn Mâce, itk 10.

[334] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/470-471.

[335] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/471.

[336] Tirmizî, nikah 43.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/472.

[337] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/472.

[338] İbn Mâce, nikâh 60.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/472-473.

[339] Mübârekfurî, Tuhfetu'l-ahvezi, IV, 296.

[340] el-Fethü'r-rabbânî, XVI, 202. Hattabî'den naklen.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/473-474.

[341] Tirmizî, nikah 43; İbn Mâce, nikah 60.

[342] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/475.

[343] el-Mümtehine (60), 10.

[344] Mecmeu'z-zevaid, IX, 213.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/476.

[345] el-Bakara (2), 221.

[346] Tirmizî, reda' 43; el-Fethu'r-rabbanî, XVI, 201.

[347] el-Fethu'r-rabbanî, XVI, 202.

[348] tirmizî, reda' 43.

[349] İbn Hacer, Fethü'l-Bâri, XI, 343.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/476-477.

[350] İbn Mâce, nikah 40; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübra, VII, 183.

[351] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/478.

[352] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/479.

[353] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/479.

[354] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübra, VII, 183.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/479-480.

[355] el-Fethu'r-rabbanî, XVI, 199; Hakim, Müstedrek, II, 193; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübra, VII, 181.

[356] en-Nisâ (4), 3.

[357] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/480.

[358] İbn Mâce, nikah 39; Tirmizî, nikah 34; Ahmed b. Hanbel, IV, 232.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/480-481.

[359] en-Nisâ (4), 23.

[360] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/481.

[361] Nesâî, talak 52; İbn Mâce, ahkâm 22.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/482-483.

[362] en-Nisa (4), 141.

[363] İbn Mâce, ahkam 22.

[364] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/483.

[365] Sâd (38), 78.

[366] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/484.

[367] Buhârî, Salât 44, tefsir sûre 24 talak 29, ahkâm 18; Müslim, liân 1, 3; Nesâî, talâk 7; İbn Mâce, talâk 27; Dârimî, nikâh 39; Muvatta, talâk 34; Ahmed b. Hanbel, I, 265; V, 331.

[368] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/484-486.

[369] en-Nûr (24), 6-9.

[370] Davudoğlu, A. Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VII, 517-518.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/486-487.

[371] Nevevî, Şerhu Müslim, X, 21.

[372] Bk. Davudoğlu, A. Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VII, 523-524.

[373] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/487-490.

[374] Ahmed b. Hanbel, V, 335.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/490.

[375] Nesâî, talâk 36.

[376] el-Fethu'r-rabbanî, XVII, 31.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/490-491.

[377] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/491.

[378] bk. İbn Hacer, Fethü'l-Bâri, XI, 370.

[379] bk. 2273 numaralı hadîs.

[380] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/491-492.

[381] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/492.

[382] Buhârî, tefsir sûre (24), talâk 30, hudûd 43, i'tisam 5; İbn Mâce, talâk 27; Ahmed b. Hanbel, V, 334.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/492.

[383] bk. Nesâî, talâk 37.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/492-493.

[384] Buhârî, tefsir sûre (24).

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/492-493.

[385] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübra, VII, 401.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/493-494.

[386] bk. Miras Kâmil, Tecrid-i Sarili Tercümesi, XI, 159-160.

[387] bk. İbn Hacer, Fethü'l-Bâri, XI, 369.

[388] İbn Kudâme, Muğni, VII, 412.

[389] Aynî, el-Binâye, IV, 740-743.

[390] İ'lâü's-sünen, II, 240.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/494-496.

[391] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübra, VII, 401.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/496-497.

[392] bk. Dârekutnî, Sünen, III, 275.

[393] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/497.

[394] Buhârî, tefsir sûre (23), 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/497-498.

[395] bk. Aynî, Umdet-ül-kârî, XIX, 77.

[396] bk. Nevevî, Şerhu Sahîh-i Müslim, X, 123.

[397] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/498-499.

[398] en-Nûr (24), 6.

[399] Müslim, liân 10; İbn Mâce, talâk 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/499-501.

[400] en-Nûr, (24), 4.

[401] en-Nûr, (24), 8-9.

[402] en-Nûr, (24), 8-9.

[403] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/501-502.

[404] en-Nûr, (24), 6.

[405] Buhârî, tefsîr Sûre (24), 1, 3; Tirmizî, tefsîr Sûre (24), 3; İbn Mâce, talâk 27; Ahmec b. Hanbel, I, 239; V, 294.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/502-504.

[406] en-Nûr (24), 4-5.

[407] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/504-505.

[408] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/505.

[409] Nesâî, talâk 40.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/505.

[410] bk. el-thtiyâr Tercümesi, s. 233.

[411] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/506.

[412] en-Nûr, (24), 6-7.

[413] Ahmed b. Hanbel, I, 239; Beyhakî, es-Sünenü'1-kübra, VII, 409; Tayalisi, Müsned, s. 347; Hakim, el-Müstedrek, II, 202.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/506-509.

[414] et-Tevbe (9), 118.

[415] bk. İbn Hacer, Fethü'1-Bâri, XI, 378.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/509-510.

[416] en-Nûr, (24), 8.

[417] en-Nûr, (24), 2.

[418] M. Zihnî Efendi, Nîmet-i İslâm, II, 223.

[419] Buhârî, talâk 31.

[420] bk. Eş-Şeyh Ahmed, eş-Şerhu'l-kebîr, II, 459.

[421] en-Nûr (24), 6.

[422] İbn Kayyim, Zadu'i-Meâd, IV, 95.

[423] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/511-514.

[424] Buhârî, talâk, 3, 53; Müslim, liân 5; Nesâî, talâk 44; Ahmed b. Hanbel, II, 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/514-515.

[425] en-Nûr, (24), 6.

[426] bk. Nevevî, Şerh-u Müslim, II, 105-126.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/515.

[427] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/515.

[428] Buhârî, talâk 33, 53; Nesâî, talâk 41; Ahmed b. Hanbel, II, 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/516.

[429] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/516.

[430] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/516-517.

[431] Buhârî, nikâh 36, talâk 35, ferâiz 17; Müslim, liân 8; Tirmizî, talâk 22; Nesâî, talâk 45; İbn Mâce, talâk 47; Dârimî, nikâh 39; Muvatta, talâk 35; akdiye 21; Ahmed b. Hanbel, II, 38, 64, 71, 126.

[432] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/517.

[433] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/518-519.

[434] Buhârî, talâk 26, hudûd 41, İ'tisâm 12; Müslim, Hân 18, 20; Tirmizî, velâ 4; Nesâî, talâk 46; İbn Mâce, nikâh 58; Ahmed b. Hanbel, II, 233, 237, 239, 279.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/519-520.

[435] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/520.

[436] Ta'riz hakkında bilgi için bir numara sonra gelecek olan hadîsin şerhine bakılabilir.

[437] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/520-521.

[438] Müslim, Hân 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/521.

[439] bk. Tâhir Olgun, Edebiyat Lügati, 161.

[440] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/521-522.

[441] Müslim, Hân 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/522.

[442] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/522-523.

[443] Nesâî, talâk 47; İbn.Mâce, ferâiz 13.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/523.

[444] Mecmeu'z-zevâid, V, 15; el-Fethu'r-rabbanî, XVII, 42, Ahmed b. Hanbel, III, 440.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/524.

[445] Ahmed b. Hanbel, I, 362.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/524-525.

[446] bk.el-Fethu'r-rabbanî, XVII, 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/525.

[447] İbn Mâce, ferâiz 14; Dârimî, ferâiz 45; Ahmed b. Hanbel, III, 181, 219.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/525-527.

[448] el-Azîmâbâdî, Avhü'I-Ma'bûd, VI, 357.

[449] el-İhtiyâf Tercümesi, 255.

[450] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/527.

[451] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/527-528.

[452] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/528.

[453] Buhari, feraiz 5; Nevevi, Şerhu Müslim, II, 52; el-Mubarekfüri, Tuhfetü'l-ahvezi, III, 180.

[454] Bk. 2907 numaralı hadis.

[455] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 8/528-529.

[456] Buhârî, ferâiz, 31; Müslim, reda' 39; Tirmizî, velâ 5; Nesâî, talâk 51; İbn Mâce, ahkâm 21; Ahmed b. Hanbel, VI, 86, 226.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/7-8.

[457] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/8.

[458] Buhâri, ferâiz 31; Müslim, redâ 38; Nesâî, nikâh 51.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/8-9.

[459] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/9-10.

[460] el-İsrâ (17), 36.

[461] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/10-11.

[462] Nesâî, talâk 50; el-Fethu'r-rabbanî, XVII, 38.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/11-12.

[463] İbn Mâce, ahkâm 1.

[464] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/12.

[465] Nesâî, talâk 50; İbn Mâce, ahkâm 20; Ahmed b. Hanbel, IV, 373.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/13.

[466] Nesâî, talâk 50.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/13-14.

[467] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/14.

[468] Usûl hakkında ayrıntılı bilgi için 2267 numaralı hadise bakılabilir.

[469] Günümüzde ilmî metodlarla çocuğun nesebini tayîn etmek bir mesele olmaktan çıkmış ve dolayısıyla bu mesele kesin bir şekilde halledilmiştir.

[470] Şevkânî, Neylu'l-evtâr, VI, 316-317.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/15-16.

[471] Buhârî, nikah 36.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/17-19.

[472] en-Nisa (4), 25.

[473] bk. Darekutnî, Sünen, III, 218.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/19.

[474] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/19-20.

[475] Buhari, vesâyâ 4; büyü 3, 10; meğâzî 53; ferâiz 18, 28; hudûd 23; ahkâm 29; Müslim, veda, 36, 38; Tirmizî, redâ 8; vesâyâ 5; Nesâî, Talak 48; İbn Mâce, nikâh 59; vesâyâ 6; Darîmî, nikâh 41; ferâiz 45; Muvatta, akdiye 20; Ahmed b. Hanbel I, 59, 65, 104; IV, 186, 187, 238, 239; V, 267, 326; VI, 129, 200, 237, 247.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/20-21.

[476] Ahmet b. Hanbel, I, 193,

[477] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/21-22.

[478] Nevevî, Şerhu Müslim, X, 37.

[479] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/22-23.

[480] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/24.

[481] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/24.

[482] el-Fethu'r-rabbânî, XVII, 36.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/24-26.

[483] en-Nisâ (4) 25.

[484] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/26.

[485] Ahmed b. Hanbel, II, 182; Beyhakî, es-Sünenü'1-küb râ', VIII, 4; Hakim, el-Müstedrek, II, 207.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/26-27.

[486] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/27.

[487] Muvatta', vasiyye, 6.

[488] İbnu'l-Kayyim, Zadu'1-Meâd, IV, 123

[489] bk. İbnü'I-Kayyim, Zadu'1-Meâd, IV, 122.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/27-29.

[490] Nesâî, fey 1, talak 52; Dârimi, talak 16; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ', VIII, 3.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/29-30.

[491] bk. Tekmiİetu'l-Menhel, IV, 288.

[492] İbn Kudâme, el-muğnî, VII, 615.

[493] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/31-32.

[494] Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ', VIII, 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/32-33.

[495] Buhârî, Meğâzî 43.

[496] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/34-35.

[497] bk. 2276 numaralı hadis.

[498] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/35-37.

[499] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/37.

[500] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/37.

[501] Ahmed b. Hanbel, I, 98.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/37-38.

[502] Sehârenfûrî Bezlü'l-Mechûd, XI, 22.

[503] ez-Zeylâî, Nasbu'r-Râye, III, 266.

[504] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/38-39.

[505] Beyhakî, es-Sünenü'1-kübrâ', VII, 414.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/40.

[506] Bakara (2), 228.

[507] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/40-41.

[508] Talâk (65), 4.

[509] Bakara (2), 234.

[510] el-Bakara (2), 228.

[511] İbn Kayyim, Zâdu'I-Meâd, IV, 209-210.

[512] Meşâhir-u'n-nisâ I, 46-47.

[513] Tefsîru İbn Kesîr, I, 532.

[514] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/41-43.

[515] el-Bakara (2), 228.

[516] el-Talâk (65), 4.

[517] Nesâî, talak 75.

[518] el-Ahzab (33), 49.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/43-44.

[519] et-Talâk (65), 4.

[520] et-Talâk (65), 4.

[521] el-Ahzâb (33), 49.

[522] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/44-45.

[523] el-Bakara (2), 228.

[524] et-Talâk (65), 4.

[525] et-Talâk (65), 1.

[526] et-Talâk (65), 4.

[527] Ruhü'l-Meanî, IX, 88.

[528] el-Hâzîn, Lubâbu'l-te'vîl, IV, 300.

[529] İbn Rüşd, Bidâyetu'l-Müctefâid, II, 75-76.

[530] el-Ahzâb (33), 49.

[531] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/45-48.

[532] Dârîmi, talâk 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/48-49.

[533] Haşiyetü's-Sâvî alâtefsîri'l-Celâleyn, IV, 219

[534] Tahrim (66), 3.

[535] Mecmeu'z-zevâid, IX, 245.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/49-50.

[536] Bakara (2), 228.

[537] bk. Kurtubî, el-Câmi'liahkâmî'l-Kurân, III, 120.

[538] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/50.

[539] Müslim, talâk 37-54; Nesâî, nikâh 22, talâk 15; Muvatta, talâk 67; Dârimî, nikâh 7; Ahmed b. Hanbel VI, 412; Tirmizi, talâk 5; İbn Mâce, talâk 10.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/50-52.

[540] Nevevî, Şerhu Müslim, X, 95.

[541] et-tahavî, Şerh meânî'l-âsâr, II, 38.

[542] Müslim, talâk 48.

[543] Müslim, talâk 41.

[544] en-Nûr (24), 30.

[545] en-Nûr (24), 31.

[546] Buhârî, libâs 19; İbn Mâce, libas 1.

[547] Davudoğlu, A., Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VII, 483.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/52-54.

[548] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/54.

[549] Müslim, talâk 38; Ahmed b. Hanbel, VI, 413.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/55.

[550] Müslim, talâk 48.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/55-56.

[551] el-Bakârâ (2), 235.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/56.

[552] Tahavî, Şerhu meânî'l-âsâr, II, 37.

[553] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/57.

[554] Müslim, talâk 39; Ahmed b. Hanbel, VI, 413.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/57-58.

[555] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/58.

[556] Müslim, talâk 44, İbn Mâce, talâk 10.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/58.

[557] et-Talak (66), 6.

[558] el-Bakara (2), 241.

[559] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/58-59.

[560] Müslim, talâk 40; Nesâî, talâk 70.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/59-60.

[561] Müslim, talâk 53; Nesâî, talâk 70; İbn Mâce, talâk 9.

[562] Müslim, talâk 40.

[563] Ahmed b. Hanbel IV, 416.

[564] Nesâî, talâk 70.

[565] bk. 2291 no'lu hadis.

[566] et-Talâk (65), 1.

[567] Nesâî, talâk 70.

[568] Davudoglu, A., Selâmet Yolları, III, 426-427.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/60-61.

[569] et-Talâk (65), 1.

[570] Buhârî, talâk 41; Müslim, talâk 40, 41; Ahmed b. Hanbel, VI, 415; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 472.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/62-64.

[571] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/64.

[572] et-Talâk (65), 6.

[573] et-Talâk (65), 1.

[574] et-Talâk (65), 6.

[575] et-Talâk (65), 6.

[576] bk. Tirmizî, talâk 5.

[577] et-Talâk (65), 1; Ayrıca bk. Müslim, talâk 46.

[578] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/64-66.

[579] Müslim, talâk 46; Tirmizî, talâk 6; Nesâî, talâk 70; Darimî, mukaddime 24; talâk 1; Muvatta, kader 3; Ahmed b. Hanbel, I, 75; III, 212, 286; IV, 206; V, 30.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/66-67.

[580] et-Talâk (65), 1.

[581] Nesâî, talâk 70.

[582] bk. Tahâvî, Şerhu Meâni'l-âsâr, HI, 65.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/67-68.

[583] Buhârî, talâk 42; İbn Mâce, talâk 9.

[584] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/68.

[585] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/68-69.

[586] Müslim, talâk 54.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/69.

[587] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/69.

[588] Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 433.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/70.

[589] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/70.

[590] Müslim, talâk 52-54; Buhârî, talâk 41.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/70-71.

[591] İbn Hâcer; Fethu'l-Barî, XI, 403.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/71.

[592] Tahâvî, Şerhi Meâni'l-âsâr, II, 40. Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 433.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/72.

[593] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/72-73.

[594] İbn Mâce, talâk 9; Nesâî, talâk 71; Müslim, reda' 122, talâk 57; Dârimî, talâk 14; Ahmed b. Hanbel, 111, 321.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/73-74.

[595] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/74.

[596] et-Talâk (65), 1.

[597] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/74-75.

[598] el-Bakârâ (2), 240.

[599] Nesâî, talâk 69.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/75-76.

[600] en-Nisâ (4), 12.

[601] el-Bakârâ (2), 234.

[602] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/76.

[603] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/76-77.

[604] Buhârî, cenâiz 31, hayz 12, talâk 46-49; Müslim, talâk 58; Tirmizî, talâk 18; Nesâî, talâk 58-59; İbn Mâce, talâk 35; Dârimî, talâk 12, 13; Muvatta', talâk 101-102; Ah-med b. Hanbel, VI, 37, 184, 249, 281, 286, 287, 324, 325, 326, 408, 426.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/77-79.

[605] Davudoğlu, A. Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 7/506-509.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/79-82.

[606] Tirmizî, talâk 23; Nesâî, talâk 60; İbn Mâce, talâk 8; Dârimî, talâk 14; Muvatta,talâk 87; Ahmed b. Hanbel, VI, 370.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/82-84.

[607] el-Bakârâ (2), 235.

[608] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/84.

[609] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/84-85.

[610] el-Bakârâ (2), 240.

[611] el-Bekârâ (2), 240.

[612] el-Bakârâ (2), 240.

[613] el-Bakârâ (2), 240.

[614] Nesâî; talâk 61; Buhârî, talâk 50.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/85-86.

[615] en-Nisâ (4), 12.

[616] el-Bakârâ (2), 234.

[617] Tefsîru tbn Kesîr, I, 588. Görülüyor ki İbn Kesîr bu mevzuda Cumhuru ulemâdanfarklı bir görüşe sahiptir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/86-87.

[618] en-Nisâ (4), 12.

[619] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/87.

[620] Buhârî, hayz 12, talâk 48, 49; Müslim, talâk 67; Nesâî, talâk 64; tbn Mâce, talâk 35; Dârimî, talâk 13; Ahmed b. Hanbel, V, 85; VI. 408.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/88-89.

[621] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/89.

[622] Nevevî, Şerhu Müslim, X, 118.

[623] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/89-90.

[624] Ahmed b. Hanbel, V, 85.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/90-91.

[625] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/91.

[626] Nesâî, 64-65, Ahmed b. Hanbel, VI, 302.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/91-92.

[627] Ahmed b. Hanbel, VI, 369; Davudoğlu, Selâmet Yolları, III, 430.

[628] Davudoğlu, Selâmet Yolları, III, 430.

[629] Davudoğlu, Selâmet Yolları, III, 430.

[630] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/92-93.

[631] Nesâî, talâk 66.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/93-94.

[632] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/94-95.

[633] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/95.

[634] Buhârî, talâk 39; Müslim, talâk 56; Nesâî, talâk 56.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/95-97.

[635] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VII, 501-502.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/97.

[636] el-Bakara (2), 234.

[637] et-Talâk (65), 4.

[638] Nevevî, Şerh-u Müslim, X, 109.

[639] Kurtubî, el-Câmi'li-ahkâmî'l-Kur'an, III, 175.

[640] İbn Hacer, Fethu'l-Bâii, XI, 399.

[641] Kurtûbî, el-Câmi'li-ahkâmî'l-Kur'an, III, 175.

[642] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/97-99.

[643] el-Bakara (2), 234.

[644] Nesâî, talâk 56; İbn Mâce, talâk 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/99.

[645] et-Talâk (65), 4.

[646] el-Bakara (2) 234.

[647] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/99-100.

[648] İbn Mâce, talâk 33; Ahmed b. Hanbel, IV, 203.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/100.

[649] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/100-101.

[650] el-Bakara (2), 234.

[651] Muvatta, talâk 92.

[652] el-Hidâye, II, 29; Aynî, el-Binâye, IV, 769.

[653] el-Bedâyî, III, 193; Zeylâî, Nasbu'r-râye, III, 258.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/101.

[654] Buhârî, şehâdet 3, talâk 4, libâs 6, 23, edeb, 68; Müslim, talâk 1, 2, 4, 5; Tirmizî, nikâh 27; Nesâî, nikâh 43, talâk 9, 10, 12; İbn Mâce, nikâh 32; Dârimî, talâk 4; Muvatta; nikâh 17, 18; Ahmed b. Hanbel, I, 214; II, 25, 62, 85, 279; III, 284; VI, 24, 37, 38, 42, 96, 193, 226, 229.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/102.

[655] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/102-103.

[656] bk. el-Câmi' li-ahkâm-H-Kur'ân III, 148.

[657] Aynî, el-Binâye, IV, 617.

[658] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/103-104.

[659] el-Furkan (25), 68; Buhârî, Tefsir sûre (2), 3; (25), 2, edeb 20, hudûd 20, diyat 1, tevhid 40, 46; Müslim, imân 141, 142; Tirmizî, tefsir sûre (25) 1, 2, Nesâî, eyman 6, tahrîm 4; Ahmed b. Hanbel, I, 280, 431, 434, 462, 464.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/104-105.

[660] Aliyyu'l-Kâri, Mirkâtu'l-Mefâtih, I, 102.

[661] Müslim, birr 60.

[662] el-İsrâ (17), 23.

[663] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, I, 366-367.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/105-107.

[664] Lokman (31), 13.

[665] en-Nisâ (4), 48.

[666] en-Nisâ (4), 93.

[667] en-Nisâ (4), 48.

[668] Ahmed b. Hanbel, VI, 8.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/107.

[669] en-Nûr (23), 33.

[670] Müslim, tefsir 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/108.

[671] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/108.

[672] en-Nûr (24), 33.

[673] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/109.

[674] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 9/109.

20. CENAZELER BÖLÜMÜ.. 8

Cenazelerin Yıkanması (Gasledilmesi):. 8

Cenazelerin Kefenlenmesi:. 8

Cenaze Namazı:. 8

Cenaze Duası Şudur:. 9

Cenazeleri Kabre Götürmek:. 9

1. Günahlara Keffâret Olan Hastalıklar. 10

Salih Amel Sahibi Kişiyi Yolculuk Veya Hastalığın Bu Amellerinden Alıkoyması 11

Kadınları Ziyaret Etmek. 12

Hastaları Ziyaret Etmek. 15

2. Müslümanların İdaresi Altında Yaşayan Kâfirler (Zimmiler) Hastalandıkları Zaman Ziyaret Etmenin Hükümü. 16

Hastaları Ziyarete Yaya Olarak Gitmek. 17

3. Hastayı (Abdestli Olarak) Ziyaret Etmenin Fazileti. 17

4. Bir Hastayı Defalarca Ziyaret Etmek. 19

5. Bir Kimseyi Göz Ağrısından Dolayı Ziyaret Etmek. 20

6. Tâûn'dan Dolayı (Bir Memleketten) Çık(Ip Git)Mak. 21

7. Ziyaret Sırasında Hastaya Şifa Bulması İçin Dua Etmek. 22

8. Ziyaret Esnasında Hastaya Dua Etmek. 23

9. Ölümü Temenni Etmek İyi Değildir. 24

10. Ansızın Ölmek. 25

11. Taun Hastalığından Ölen Kimsenin Fazileti. 25

11-12. Öleceği Anlaşılan Hastanın Tırnakları Kesilir Ve Eteği Tıraş Edilir. 27

12-13. Ölümlük Allah'a (Güvenerek) Hüsnü Zanda Bulunmak Müstehabtır. 28

13-14. Ölüm Vakti Yaklaşınca Hastaya Temiz (Ve Güzel) Elbiseler Giydirmek Müstehabdır 29

[14-15. Hasta Ölümlerinde Yanında Söylenmesi Müstehab Olan Sözler. 29](#)

[15-16.\(Hastanın Yanında La İlahe İllallah Sözünü Söyleyerek\) Telkinde Bulunmak 30](#)

[16-17. Ölünün Gözlerini Yumdukmak. 32](#)

[17-18. \(Musibete Uğrayınca\) İna Lillahi Ve İna İleyhi Raciun Demek. 33](#)

[18-19. Ölünün Üstü Örtülür. 34](#)

[19-20. Ölmek Üzere Olan Bir Kimsenin Yanında \(Kur'ân\) Okumak. 34](#)

[Okunan Kur'ân'dan Ölü Yararlanır Mı?. 36](#)

[20-21. Musibet Geldiği Zaman Oturmak. 36](#)

[Abdullah B. Revaha'nın Ağlaması:. 37](#)

[21-22. Yakını Ölen Bir Kimseyi Teselli Vermek İçin Ziyaret Etmek \(Ta'ziye\). 37](#)

[Başsağlığı Dileme \(Taziye\)'nin Müddeti. 39](#)

[Yakını Ölen Bir Kimsenin Gidip Mescitte Oturması. 40](#)

[22-23. Sabır \(Felaketin İlk Darbe\(Sin\)De \(Olmalıdır\). 43](#)

[23-24. Ölüye Ağlamak. 44](#)

[24-25. \(Ölüm Karşısında\) Yüksek Sesle Ağlamak. 46](#)

[25-26. Ölünün Aile Halkı İçin Yemek Hazırlamak. 50](#)

[Açıklama. 50](#)

[26-27. Şehid\(ler\) Yıkanır \(Mı?\). 50](#)

[27-28. Cenaze Yıkanırken Üzeri Örtülür. 55](#)

[28-29. Ölü Nasıl Yıkanır. 57](#)

[29-30. \(Ölüyü\) Kefen \(Lemek\). 60](#)

[30-31. Haddinden Fazla Pahalı Kefen Kullanmak Mekruhtur. 63](#)

[Hazreti Mus'ab Bin Umeyr \(r.a\). 64](#)

[Hazreti Habbab Bin Eret \(r.a.\). 65](#)

[31-32. Kadın \(ların\) Kefeni. 66](#)

32-33. Ölüye Misk Sürmek. 67

33-34. Cenazeyi Definde Acele Etmek (Sebepsiz) Bekletmek, Mekruhtur. 67

34-35. Cenaze Yıkamaktan Dolayı Gusl Etmek. 68

35-36. Ölüyü Öpmek. 70

Osman b. Maz'un (r.a):. 70

36-37. (Ölüyü) Geceleyin Defnetmek. 70

37-38. Ölüyü (Vetat Ettiği) Memleketten Başka Memlekete Götürme (Nin Kerahati) 71

38-39. Cenaze Üzerine Saf Bağlama Saflar(In Tertibi Ve Sayısı). 72

39-40. Kadınların (Yürüyerek Kabre Kadar), Cenazeleri Takip Etmeleri. 73

40-41. Cenaze Namazı (Kılma)Nın (Ve Uğurlamanın) Fazileti. 74

41-42. Cenazenin Âteşle Uğurlanması (Caiz Midir?). 77

42-43. Cenaze İçin Ayağa Kalkmak. 78

43-44. Cenazeyi Uğurlarken (Bir Hayvana Ve Bir Şeye) Binmek. 81

44-45. Cenazenin Önünde Yürümek. 83

45-46. Cenazeyi (Defnetmekte) Acele Etmek. 84

46-47. İmam, İntihar Eden Bir Kimsenin Namazını Kılar Mı?. 86

47-48. Had Cezasından Dolayı Öldürülen Bir Kimsenin Cenaze Namazı Kılınır Mı? 87

48-49. Çocuğun Cenaze Namazını Kılmanın Hükümü. 88

49-50. Cenaze Namazını Mescidde Kılmak. 89

50-51. Cenazeyi Güneş Doğarken Ya Da Batarken Gömmenin Hükümü. 91

52. Bir Kadın Cenazesıyla Erkek Cenazesi Birlikte Getirildikleri Zaman, Hangisi İmama Daha Yakın Olarak Konur?. 92

51-53. İmam Namazını Kılacağı Cenazenin Ne Tarafında Durur?. 93

52-54. Cenaze Namazı Kılarken Kaç Tekbir Alınır?. 96

53-55. Cenaze Namazında Ne Okunur?. 97

- [54-56. Cenazeye Dua Etmek. 98](#)
- [55-57. Kabir Üzerine Cenaze Namazı Kılmak \(Caiz Midir?\). 100](#)
- [56-58. Küfür Diyarında Ölen Bir Müslümanın Cenaze Namazı. 101](#)
- [57-59. Birden Fazla Ölüyü Bir Kabre Kovmak Ve Kabirlere Alamet Koymak. 103](#)
- [58-60. Mezar Kazan Kimse Kemik Bulunca Oradan Ayrılıp Mezarı Başka BİR Yerde Kazması Mı Gerekir?. 104](#)
- [59-61. Kabrin Kible Tarafına Boydan Boya Çukur Açmanın Hükümü. 105](#)
- [60-62. Cenazeyi Defnetmek İçin Kabre Kaç Kişi Girebilir?. 106](#)
- [61-63. Cenaze Kabre Ayak Ucu Tarafından İndirilir. 107](#)
- [62-64. Cenaze Kabre İndirilirken Kabrin Yanında Nasıl Oturulur?. 108](#)
- [63-65. Cenaze Kabre Konurken Ona Dua Etmek. 109](#)
- [64-66. Müşrik Bir Akrabası Ölen Kimse \(Onun Teçhiz Ve Tekftniyle İlgilenmekle Mükellef Midir?\). 109](#)
- [65-67. Kabri Derince Kazmak. 111](#)
- [66-68. Kabir\(lerin Yüksekliğini Ver Seviyesine İndirmek. 112](#)
- [67-69. \(Cenazeyi Defnettikten Sonra\) Kabrin Yanında Ölü İçin İstiğfar Etmek. 114](#)
- [68-70. Kabrin Yanında Kurban Kesmek Mekruhtur. 116](#)
- [69-71. \(Defnedildikten\) Bir Süre Sonra Cenazenin Kabri Üzerine Namaz Kılma\(nın Hükümü\) 116](#)
- [70-72. Kabir Üzerine Bina Yapmak. 117](#)
- [71-73. Kabir Üzerine Oturmak Mekruhtur. 119](#)
- [72-74. Kabirler Arasında Ayakkabıyla Yürümenin Hükümü. 120](#)
- [73-75. Bir Hadiseden Dolayı Cenazeyi Kabrinden \(Çıkarıp\) Başka Bir Kabre Nakletmek Caiz Midir?. 122](#)
- [74-76. Ölünün İyiliklerini Anmanın Hükümü. 122](#)
- [75-77. Kabir Ziyareti. 124](#)
- [76-78. Kadınların Kabir Ziyareti. 128](#)

77-79. İnsan Mezarlığı Ziyaret Ederken Veya Oradan Geçerken Ne Der?. 129

78-80. İhramlı İken Ölen Bir Kimseye Nasıl Bir İşlem Yapılır?. 131

20. CENAZELER BÖLÜMÜ

Cenaze bölümünün namaz bölümünden sonra yazılması, daha uygun olurdu. Ancak haraç bölümünün son babı içinde gömülü bulunan cahiliyye dönemine ait kabirlerin açılmasıyla ilgili olduğundan musannif Ebu Davud (r.a) sözü geçen bab ile cenaze bölümü arasında bir ilgi görerek cenaze bölümünü haraç bölümünden sonra ele almıştır.

Cenaze: "Ölü" demektir. Çoğulu cenaiz gelir. "Cinaze" ise Ölünün üzerine konduğu tabut anlamına gelir. Ölen bir müslümanı yıkamak, kefenlemek namazını kılıp defnetmek müslümanlar için farz-ı kifayedir. Bu vazifeyi hiç kimse yapmazsa, o bölgedeki bütün müslümanlar mesuliyet altına girmiş olur. Bir kısmı yaparsa diğerlerinden mesuliyet düşer.

Ölmek üzere olan bir müslümanı -onun için eziyet değilse- kibleye karşı sağ tarafına çevirmek sünnettir. Yüzü mümkün olduğu kadar kibleye gelmek üzere başı yükselttilerek kibleye doğru arka üzeri yatırmak da caizdir. Kelime-i tevhidi telkin etmek sünnettir. Fakat "Sen de oku" diyerek zorlamamak gerekir. Telkin, tevbeyi de içine alacak şekilde:

"Allah'dan mağfiret diler ve ona tevbe ederim ki, ondan başka hak ma-bud yoktur, O diridir, kayyumdur" denebilir. Bir hadis-i şerifte "Son sözü la ilahe illallah olan kimse cennete girer" buyurulmuştur. [\[1\]](#)

Akrabasının, arkadaşlarının, komşularının ölmek üzere olan kimsenin yanında bulunması müstehabdır. Telkin, kibleye çevirme gibi vazifeleri yerine getirirler, hastaya su verirler.

Yine ölmek üzere olan birisinin yanında Yasin ve Ra'd sûrelerinin okunması da müstehaptı-r.

Hasta ölünce ağzı kapatılır, çenesi bağlanır ve gözleri yumulur. Bunları yaparken "Allah'ın ismini zikir ile ve Rasulullah'ın milleti üzerine (ölmüş olsun) Ya ilahi işini kolaştır, ilerisini kolaylaştır, onu cemalinle mesut et. Yöneldiği âlemi çıktığı âlemden hayırlı kıl" denir.

Sonra ölünün üzerine bir örtü çekilir. Yanında güzel koku bulundurulup tütsü yakılır. Şişmemesi için karnının üzerine demir parçası, ayna gibi bir şey konur. Elleri yanlarına uzatılır, göğsüne konmaz. Yıkanmadıkça yanında Kur'ân okunması mekruhtur. Yanında, cünüp, hayız ve nifas halinde olan kimse bulunamaz. Yıkanması ve defni için mümkün olduğu kadar acele edilir. [\[2\]](#)

Cenazelerin Yıkanması (Gasledilmesi):

Ölü tenesi üzerine ayakları kibleye doğru gelmek üzere arka üstü yatırılır. Etrafı tütsülenir. Göbeğinden dizlerine kadar olan avret mahalli örtüldükten sonra elbisesi çıkarılır.

Cenaze yıkayan, yıkama (gasl) farizasını yerine getirmeye niyet etmeli, besmele ile başlamalı ve gasl bitinceye kadar "Ey rahman, ölü için mağfiretini dilerim" demelidir.

Yıkayıcı önce eline bez sararak örtünün altından avret yerini yıkar, sonra abdest aldırır yüzünü yıkar, yalnız dudaklarının içini, burun deliklerini, göbek çukurunu siler, sonra elleriyle kollarını yıkar, başını meshedip ayaklarını yıkar. Küçük çocuğa bu şekilde abdest aldirmek gerekmez.

Üzerine ılık su dökülür. Baş ve varsa sakalı sabunlu su ile yıkanır. Sol tarafına çevrilerek sağ tarafı bir defa sonra sağ tarafına çevrilerek sol tarafı da bir defa yıkanır. Bu şekilde sağ ve sol tarafları üçer defa yıkanır. Sonra ölü oturtularak karnı ezilir bir şey çıkarsa sadece o yıkanır.

Cenazeyi yıkamak için su bulunmadığı vakit teyemmüm ettirilir. Cenaze yıkandıktan sonra kurulanıp kefenlenir.

Ölüyü kendisine en yakın birisi veya ahlâkı en iyi olan ve cenaze yıkamasını bilen birisi yıkamalıdır. Erkeği erkek, kadını kadın yıkar. Bir kadın kocasını yıkayabilir. Fakat, Hanefi mezhebine göre koca karısını yıkayamaz. [\[3\]](#)

Cenazelerin Kefenlenmesi:

Erkeğin kefeni yensiz, yakasız, dikişsiz bir gömlek bir don ve eteklik bir de sargı yerini tutan üç kat bezdir. Gömlek boyundan ayağa kadar olur. Baş ve ayak tarafından düğümlenir.

Kadının kefeni bunlara ilâve olarak bir baş örtüsü, bir de göğüs örtüsü olmak üzere beş kattır. Sünnet olun kefen budur. Kefenlendikten sonra cenaze namazı kılınabilir. [\[4\]](#)

Cenaze Namazı:

Cenaze namazı aslında ölü için duadır ve farz-ı kifayedir. Şartı niyettir. Bu niyette ölü'nün erkek, kadın, kız veya oğlan çocuğu olduğu belirtilir. Cenaze namazında cemaat şart değildir. Bununla birlikte cemaatin üç saf olması daha sevaphdır. Namazı kıldırarak imam da imamlık şartlarının bulunması lazımdır. Bütün namazlarda şart olan taharet, setr-i avret (avret yerini örtmek) istikbal-i kible (kibleye yönelmek) niyetten başka cenaze

namazı için altı şart daha vardır:

1. Ölünün müslüman olması,

2. Ölünün temiz olması, yıkanıp kefenlenmiş olması,

3. Cemaatin önüne konmuş olması,

4. Ölünün tamamı, bedenin çoğu 4eya hiç olmazsa baş ile beraber yarısının mevcut olması. Buna uymayan ölüler bir beze sarılarak namaz kılınmadan gömülür.

5. Namazı kılan kimsenin özürsüz olarak binekli veya oturur olmaması.

6. Cenazenin yere konmuş olması. Namaz kılınmanın mekruh olduğu üç vakitten başka her zaman cenaze namazı kılınır.

Cenaze namazının rükünleri, dört tekbir ile kıyamdır. Kur'ân okumak, rüku ve secde yoktur.

Cenaze namazı şu şekilde kılınır: İmam, ölünün göğsü hizasına durur.

Cenaze namazının başına yetişmeyen kimse hemen iftitah tekbirini alıp imama uyar. Diğer tekbirleri imam ile birlikte alarak geçirmiş olduğu tekbirleri imam selam verdikten sonra ye cenaze kalkmadan önce birbiri ardına kaza eder. Cenaze namazı dört tekbirden ibarettir. İlk tekbirde eller kaldırılır, ondan sonraki tekbirlerde kaldırılmaz, ilk tekbirden sonra Allah Teâlâ'-ya hamd olarak "sübhanek" okunur. İkinci tekbirden sonra Hz. Peygambere selatü selam = (Allahümme salli ve Allahümme barik) getirilir. Üçüncü tekbirden sonra namaz kılan cenaze duasını veya Fatiha gibi kolayına gelen bir âyeti okur.

Dördüncü tekbirin akabinde de selam verilir. [5]

Cenaze Duası Şudur:

(Namazın üçüncü tekbirinden sonra okunur.

"Allah'ım, bizim dirimizi, ölümüzü, burada bulunanımızı, bulunmayanımızı, küçüğümüzü, büyüğümüzü, erkeğimizi, kadınıımızı, yarlığa, affet. Allah'ım içimizde yaşattıklarını müslüman olarak yaşat, öldürdüklerini de mü'min olarak öldür. Özellikle bu ölüye cennet kokusu, istirahat, af ve rıza nasib et.

Allah'ım bu ölü iyilik işlemişse onun mükâfatını artır, kötülük işlemişse, ondan vazgeç onu affet ona emniyet, müjde, kerem ve yüksek mertebe ver. Ey merhametlilerin en merhametlisi." [6]

Çocuğun namazında üçüncü tekbirden sonra:

” “[7] diye dua edilir.

Cenaze namazında kıraat ve tahiyyata oturmak diye bir şey yoktur.

Doğan bir çocuktan ses duyulursa ismi konulur. Yıkanır ve namazı kılınır. Ses duyulmazsa bir beze sarılarak gömülür, namazı kılınmaz. [8]

Düşüğe, ölü doğan çocuğa namaz kılınmaz. Sadece ad takılarak yıkanır ve bir beze sarılarak gömülür. Doğar doğmaz ölen çocuk ise yıkanır ve namazı kılınır. İntihar eden, idam olunan kimseler yıkanır, kefenlenir namazı da kılınır. Anne veya baba katilinin, öldürülen yol kesici ve eşkiyanın namazı kılınmaz. Cenaze namazını kabristanda kılmak mekruhtur. [9]

Cenazeleri Kabre Götürmek:

Cenaze taşımak ibâbettir. Tabutu dört tarafından dört adamın omuzlaması sünnettir. Evvela tabutun sol ön ve arka tarafından, sonra sağ Ön ve arka tarafından omuzlanır. Böylece dört tarafından onar adım götürülmüş olur. Hz. Peygamber: "Bir kimse cenazeyi kırk adım götürürse, din kardeşine ait vazifesini yerine getirmiş olur, kendisinin kırk büyük günahı affolunur." [10] buyurmuştur.

Cenaze biraz acele götürülmelidir. Arkasından yürümek Önünde yürümekten daha sevaptır. Cenazeyi gündüz gömmek müstehabtır. Cenaze kabre konulacağı zaman, bir kaç kişi cenazeyi tabuttan alarak Kibleye doğru kabre indirip, sağ tarafına yatırılır. Yatırırken: "Bismillâhi ve billahi ve alâ milleti rasûlillah" denir. Kefen baş ve ayak tarafından çözülür. Kadını kabre kendi mahreminin indirmesi daha iyidir. Bundan sonra kabir örtülerek Yasin, Tebareke, İhlas, Muavvizeteyn, Fatiha okunur. Daha sonra herkes işine gücüne dağılır. Cemaatten birisi cenazeye telkin vermek üzere bir miktar kalır.

Ölü gömüldükten sonra, ölü'nün hısım ve yakınlarına baş sağlığı dilemek müstehabdır. Bunun müddeti üç gündür. Hz. Peygamber bir yakını kaybeden müslümanı teselli etmenin büyük sevabı olduğunu bildirmiştir. Müslümanların ölülerini hayırla anmak onların iyi yanlarını konuşmak, fenalıklarını söylemekten kaçınmak müslümanların vazifesidir. Zira bir hadis-i şerifte "ölülerinizin güzel hallerini yadediniz, kötülüklerini söylemekten çekininiz," [11] buyurulmuştur.

Yüzünün kararması gibi Ölüde hasıl olan kötü halleri söylemekte, -fasık birisi olarak tanınmamak şartıyla- gıybetten sayılır. [12]

1. Günahlara Keffâret Olan Hastalıklar

3089... Amir er-Rami'den demiştir ki:

Ben memleketimizde idim. Birdenbire bizim için bayrakların ve sancakların dikilmiş olduğunu gördüm (ve) "Bu da nedir?" dedim. "Bu Rasûlullah (s.a)'in sancağıdır" dediler. Bunun üzerine (Rasûlullah'ın) yanına vardım. Bir ağacın altında kendisi için serilen bir elbisenin üzerinde oturuyordu. Sahabileri etrafına toplanmışlardı. Ben de onlar (in arasın)a oturdum. Rasûlullah (s.a) hastalıklardan bahsediyordu. Bu sırada...

"Bir mü'mine hastalık isabet eder, sonra Allah bu mü'mini o hastalıktan kurtarırsa o, hastalık, bu mü'minin günahlarına keffaret, ileride (başına) gelecek işler hakkında ona bir öğüt olur. (Fakat) bir münafık hastalanır da sonra iyileşecek olursa, tıpkı sahihlerinin bağlayıp da sonra salıverdiği bir deve gibi olur. Kendisini niçin bağladıklarım da bilmez, niçin saldıklarını da bilmez." buyurdu. Bunun üzerine orada bulunanlardan bir adam:

"Ey Allah'ın Rasûlül (Bu sözünü ettiğin) hastalıklar da nedir? Vallahi ben (hayatta) hiç hastalanmadım" dedi. Peygamber (s.a) de:

"Sen yanımızdan kalk. (git) Çünkü sen bizden değilsin" (Kâmil bir mü'minin özelliği bela ve musibetlere maruz kalmaktır. Sen bizim derdimizi anlayamazsın) dedi. Biz (Hz. Peygamberin) yanında (böyle sohbet etmekte) iken oraya (elinin) üzerinde elbise olan bir adam çıkageldi. Elinde bir şey (daha) vardı (ve elbise o şeyin) üzerine sarılmıştı. O zat:

"Ey Allah'ın Rasûlü: Ben seni görünce (huzuruna gelmek üzere) sana (doğru) yöneldim. (Gelirken) ağaçları sık olan bir yere uğradım. Orada (birtakım) kuş yavrusu sesleri işittim. Onları alıp elbisemin içine koydum. Bunun üzerine anneleri gelip başımın üstünde dolaş (maya başla)dı. Ben de onun için elbisemi yavruların üzerinden kaldırdım. Bunun üzerine anneleri yavruların üzerine kondu. Bende hepsini (birden) elbisemin içine sardım. İşte şu yanımdakiler onlardır" dedi. (Hz. Peygamber de):

"Onları (yere) bırak!" buyurdu. (Adam da) Onları (yere) bırakıverdi. Anneleri ise (yine) onlardan ayrılmadı. Bunun üzerine Rasû-lullah (s.a)(orada bulunan) sahabilerine (şu):

"Yavruların annesinin yavrularına olan şefkatine hayret ediyor musunuz?" diye sordu. (Onlar da):

"Evet ya Rasûlullah" cevabım verdiler. (Hz. Peygamber de):

"Beni hak (din) ile gönderen Zata yenlin olsun ki, Allah kullarına yavrularına karşı şefkatini gördüğünüz şu yavruların annesinden daha merhametlidir. Onları geri götür ve anneleri ile birliktelerken kendilerini yakaladığın yere koy." (o zat da) onları geri götürdü. [\[13\]](#)

Açıklama

Rasûl-ü Zîşan Efendimiz, sahabilerinin başına gelen hastalık ve musibetlerin hikmetinden şikayette bulunmadan bunlara sabretmenin ahiretteki sevabından ve Allah'a ait küçük büyük bütün günahlara keffaret olacağından bahsederken, orada bulunanlardan biri söze karışarak kendisinin hiç hastalanmadığını ve hastalığın ne olduğunu bilmediğini söylemiş, Hz. Peygamber de "Sen (bela ve musibetlere tahammül eden ve bu sayede kemale eren kâmil mü'minlerin yoluna ve onların sohbetine tamamen yabancısın" buyurarak onu meclisten uzaklaştırmak suretiyle ona kalbinin katılığına tevbe ve taata daha çok devam ederek bu durumdan kurtulması gerektiğini unutmayaacağı bir şekilde hatırlatmıştır. Eğer Rasûl-ü Zîşan Efendimiz o kimseye o mecliste kalması ve musibetlerin müzminlere olan faydasıyla ilgili sohbeti dinlemesi için izin verseydi, o kimse bu sohbetten bir şey anlamayacağı ve istifade edemeyeceği gibi hem de konuşulanları yadırgayacak ve dolayısıyla zarar görecekti.

Netice olarak mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte, Allah'ın tñü'-min kullarına karşı çok merhametli olduğu, onu bu dünyadaki günahlarından temizlemek ve cennetine sokmak için, günahlarına keffaret olacak hastalık ve musibetlere maruz bıraktığı ifade edilmektedir.

Kâmil mü'minler, bunu bildikleri için Allah'tan gelen tüm musibetleri rıza ile karşılarlar ve bu sayede varsa günahları affedilir, yoksa cennetteki makamları yükselir. Gafil mü'minler ise, bu hikmeti bilmedikleri için başlarına gelen musibetleri kullara şikayet ederek bu sevaba ermekten mahrum kalırlar. Sahibi tarafından bir süre bağlandıktan sonra bırakılıvereri devenin hali ne ise, hastalıklar ve musibetler, karşısında kâfirlerin hali de odur. Bu hususta duygusuzluk, basiretsizlik, şuarsuzluk yönünden deve ile kâfir arasında bir fark yoktur. İkiside başlarına gelen bu sıkıntıdan bir ibret dersi ve bir manâ çıkaramazlar. Sadece yiyecek ve içecek gibi dünya nazlarından mahrum kaldıklarına üzülürler.

Her ne kadar, senesinde kimliği meçhul iki tane ravi bulunduğu için, bu hadis-i şerif zayıf da şu hadis-i şerifler mana itibarıyla onu takviye ettiklerinden, zayıflıktan kurtulup hasen dereceye yükselmiştir:

1. "Mü'min rüzgarların bir yandan bir yana sallayıp bazan yere yatırıp bazan da doğrulttuğu yeşil ekine benzer. Münafık da dimdik ayakta duran, kendisine hiçbir arıza gelmeyen, fakat (vakti gelince) birdenbire kökünden koparılıp sökülen piriç fidanı gibidir."^[14]

2. "Aziz ve Celil olan Allah melaikelere emredip gidiniz, falanca kulumun üzerine belâ ve musibetleri dökünüz, der. Onlar da gidip o kulun üzerine bela ve musibetleri dökerler. Bunun üzerine o kul Allah'a şükretmeye başlar. Melekler Allah'a dönüp gördüklerini anlatırlar. "Haydin geri gidiniz. Ben o kulumun yalvarıp yakarmasından hoşlanıyorum"

buyurur"[\[15\]](#)

3. "Mii'min olan kişiye yorgunluktan, hastalıktan, meraktan, mahrum-luktan, gamdan, ezadan, hatta kendisine batan bir dikenden mütevellid herhangi bir musibet gelmeyedursun, ille cenâb-ı hak bunlar sebebiyle onun günahlarını yarlığar."[\[16\]](#)

4. "İnsanlar içinde belası en çetin olanlar peygamberlerdir. Onlardan sonra da efdalden efdale teveccüh eder. Kişi dininin derecesine göre belala-nır. Artık dininde selabet (ve kuvvet) varsa belası çetinledir. Dininde yufkalık (za'f) varsa o da dini mikdarınca ibtila görür. Bu suretle kula ait bela yeryüzünde üzerinde hiçbir günah kalmayarak yürüyeceği bir zamana kadar devam eder, gider."[\[17\]](#)

5. Kendisini sar'a tutan bir kız Rasûlullah (s.a)'e gelerek:

"Ey Allah'ın Rasûlü: Benim için dua et de kurtulayım." dedi. Rasûl-ü Ekrem de:

"Eğer dilersen dua edeyim de bu hastalıktan kurtul. Fakat dilersen sabret de hesaba çekilmeden cennete gir." buyurdu. Kadın da "Dünyada bu hastalığa sabreder ahirette hesaba çekilmeden cennete girerim." dedi.

6. "Kul cennete Allah'ın kendisi için hazırladığı makama erişecek bir amel işleyemezse, Allah onun bedenine, veya malına veya çoluk çocuğuna bir musibet verir. Kulda ona sabretmek suretiyle cennetteki makamına eriştirir."[\[18\]](#) Netice olarak hastalık ve musibetler, mü'minler için bir nimet, münafıklar için büyük sıkıntıdır. Çünkü günahkâr mü'minlerin günahlarına keffaret olur, salih mü'minlerin de cennetteki makamını yükseltir. Nitekim Cenâb-Hak Kur'ân-ı Kerîminde "Sîzi çarpan her musibet, kendi ellerinizin (ihtiyarınızın) işleyip kazandığı (günahlar) yüzündendir. Bununla beraber (Allah) birçoğunu da affeder." (de musibete uğratmaz)[\[19\]](#) buyurarak bu gerçeğe işaret etmiştir.

tbñ Ata der ki: "Kim başına gelen fitnelerin, musibetlerin kendi kusurundan neş'et ettiğini, bununla beraber mevlasının bunlardan birçoğunu af-vetmiş bulunduğunu bilmezse onun, Rabbinin kendisine olan ihsanı hakkındaki nazar ve teemmülü cidden kıttır." (Muhammed bin Hamid) de şöyle demiştir: "Kul her zaman günahattan hali kalmaz. Onun taatı içindeki akisleri ise masiyet yolundaki günahlardan daha çoktur. Zira masiyet günahı bir cihettendir. Taat günahı birçok cihetlendendir. Allah kulunu türlü türlü musibetlerle günâhlardan temizler, tâ ki kıyamet gününde onun yükünü hafifletmiş olsun. Yoksa onun afvi, rahmeti olmasaydı kul daha ilk adımda helaka uğrardı."[\[20\]](#)

3090... İbrahim b. Mehdi'nin sahabi olan dedesinden (rivayet olur-muştur) dedi ki ben: Rasûlullah (s.a)'i (şöyle) derken işittim:

"Bir kul kendisi için (cennette) hazırlanmış olan makama ameliyle erişemeyecekse, Allah onun bedenine veya malına veya çoluk çocuğuna bir bela verir." (de bu belaya sabrı sebebiyle o makama erişirilir.)

Ebû Dâvûd der ki: (Ravi İbn Nüfeyl rivayetine devamla şunları) ilave etti "Sonra (Allah) 6 kulu bu musibete sabretmeye muvafak kılar. " (metnin buraya kadar olan kısmından sonra (hadisin her iki (ravi) si de birleş (erek şu cümleyi rivayet et) tiler. "Nihayet (Allah) o kulu kendi katından hazırlamış olan makama eriştirir. [\[21\]](#)

Açıklama

Bir önceki hadis-i şerif üzerinde yapmış olduğumuz açıklama bu hadis-i şerif için de geçerli olduğundan burada yeni bir şerhe lüzum görmedik. [\[22\]](#)

Salih Amel Sahibi Kişiyi Yolculuk Veya Hastalığın Bu Amellerinden Alıkoyması [\[23\]](#)

3091... Ebû Musa demiştir ki:

Ben Peygamber (s.a)*i defalarca şöyle buyururken işittim:

"Bir kul salih amel (ler işlemeye devam) ederken, hastalık ya da yolculuk (gibi bir engel çıkarak) kendisim bu amel (ler) den alıkoyacak olursa sıhhatli ve mukim iken işlemiş olduğu salih (amel) in aynısı (yine işliyormuş gibi) kendisine yazılır. [\[24\]](#)

Açıklama

Sihhatli ve mukim iken güzel ameller işlerken hastalanan ya da meşru bir yolculuğa çıkan bir kimse bu hastalığı veya yolculuğu sebebiyle işlemekte olduğu güzel amelleri işlemeye muvaffak olamazsa, daha önce işlemiş olduğu amellerin sevabı yine eksiksiz olarak yazılmaya devam eder. Çünkü o kimse bu amelleri işlemeye azimli idi. Şayet hastalık veya yolculuk engel olmasaydı o amelleri işleyecekti. Bu mevzuda gelen hadis-i şerifleri pek çoktur. Bunlardan bazılarının meali şöyledir.

I. "Gece namazına devam ettiği halde uykusunun ya da bir rahatsızlığın baskın gelmesiyle buna muvaffak olamayan bir kul yoktur ki, kılamadığı gece namazlarının

sevabı yazılmış olmasın. Ve uykusu da kendisine sadaka olmasın." [25]

2. "Yüce Allah jnjislüman bir kulu (nu) bedenine verdiği bir bela ile imtihan edecek olurşg, (görevli olan meleğe bu kulunun) daha önce işlemekte olduğu salih amellerin aynısını (yine) işliyormuş gibi yaz (maya devam et) diye emreder, (o melek de bu emri derhal yerine getirir.) Eğer Allah bu kuluna şifa verecek olursa onu (n günahlarını) yıkar (günahsız bir hale getirir.)Eğer canını alırsa onu(n günahlarını) bağışlar ve rahmetine eriştirir. [26]

3. "Mü'minin (kendisine isabet eden) bir hastalığa sabretmemesi şaşılacak bir şeydir. Eğer o bu hastalıktan dolayı elde edeceği mükâfaatı bilseydi ömür boyu hasta kalmayı arzu ederdi." [27]

4. "Bir kulun bedenine bir musibet gelecek olursa aziz ve celil olan Allah o kulu (n amellerini) kaydeden meleklerle emredip şimdi bu kuluma sıhhatli m anında benim emrimde iken gece ve gündür işlemekte olduğu amellerin en hayırlısını yaz (maya devam edin) buyurur". [28]

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifle şerhi sadedinde meallerini sunduğumuz hadis-şerifler, meşru bir özür sebebiyle cemaate devam etmek, ya da cihada gitmek gibi hayırlı işlerden geri kalan bir kimsenin bu mazereti sebebiyle, aynen o Hayırlı işi yapmış gibi sevap alacağına delalet ettikleri gibi "Bu durumda olan bir kimsenin mazereti onu sadece o hayırdan geri kalmanın vebajinden kurtarır, ona sevap kazandırmaz " diyen kimselerin bu iddialarını da reddederler. [29]

Kadınları Ziyaret Etmek [30]

3092... Ümmü'l-Ala'dan demiştir ki: Rasûlullah (s.a) beni hasta iken ziyaret etti ve "Ey Ümm'l-Ala sana müjde (ler olsun) çünkü ateşin altın ve gümüşün paslarını giderdiği gibi bîr müslümanın hastalığı da onun günahlarını giderir " buyurdu. [31]

Açıklama

Münzirî'nin hasen olarak nitelendirdiği bu hadis-i şerif, şu hükümleri içine almaktadır:

1. Erkeklerin hasta kadınları ziyaret etmeleri caizdir. Fakat bu ziyaretin caiz olması

mutlak değildir. Ancak bu cevaz o kadınla yabancı bir erkeğin yalnızca başbaşa kalmamaları ve tesettüre tam manasıyla riayet gibi şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Bu şartların gerçekleşmemesi halinde bu ziyaret haram olur.

2. Ziyaretçinin hastaya, hastalığının günahlarına keffaret olacağını hatırlatması ziyaretin adabındandır. Çünkü bu hatırlatma hastanın gönlüne rahatlık verir ve kendisine teselli eder.

3. Kaza ve kadere teslim olmak gerekir.

4. Hastalıklar hastanın günahlarına kefferat olur.

Bu mevzuda rivayet edilmiş olan hadis-i şeriflerin meali şöyledir: **a)** Şeddad b. Evs, arkadaşıyla birlikte bir hastayı ziyaret ettiği zaman ona "Bu sabah nasılsın?" diye sorduklarında "Bu sabah Allah'ın nimeti üzerimdedir" diye cevap verdi. Şeddad da sana müjde (ler olsun. Çünkü hastalıklar) Günahlara keffarettir. Hataları siler. Çünkü ben Rasûlullah (s.a)'i "Aziz ve Celil olan Allah (bir müslüman hastalandığı zaman meleklerine söyle) buyurur. Ben bir mü'min kulumu (hastalıkla) imtihan ettiğimde (o kulum) bana hamdedecek olursa, o (kulum) yatağından anasından doğduğu günkü gibi bütün günahlardan arınmış olarak tertemiz kalkar (ey meleklerim) bu kulumu (ibadetlerine devam etmekten) ben alıkoydum ve onun başına bu imtihanı ben getirdim. Binaenaleyh, sağlığında (ibadetlerine) karşılık olarak onun için yazmış olduğunuz sevapların aynısını şimdi de yazınız, buyurur" derken işittim, diye cevap verdi. [\[32\]](#)

b) Bir defasında Rasûlullah (s.a)'ın huzurunda hummadan bahsedildi. (Orada bulunan) bir adam da hummaya sövdü. Bunun üzerine peygamber(s.a.s) (adama)...

"Hummaya sövme. Çünkü ateş, demirin pasını giderdiği gibi humma (hastalığı) da günahları giderir " buyurdu. [\[33\]](#)

c) Bir gün peygamber/. (s.a) beraberinde Ebû Hûreyre olduğu halde humma (sıtma) ateşinin şiddetinden dolayı hastalanan bir kimsevi ziyaret etti ve hastaya:

"Sana müjdeler olsun çünkü yüce Allah buyuruyor ki: Humma benim ateşidir. Ben onu mü'min kuluma dünyada musallat ediyorum ki o kulıf-mun ahiretteki ateşten payı (dünyada çektiği humma ateşi) olsun" buyurdu. [\[34\]](#)

3093... Âişe (r.a)'dan demiştir ki: (Ben Rasûlullah (s.a)'e hitaben) "-Ey Allah'ın Rasûlü, ben Kur'ân'da en şiddetli olan âyeti biliyorum" dedim.

"O hangi ayettir ey Âişe" diye sordu (Ben de)

"Yüce Allah'ın ...kötülük yapan cezasını çeker sözüdür." diye cevap verdim. (Bunun üzerine)

"Ey Âişe! Bir mü'mine bir musibet -yahut da bir diken- isabet eder (o kul da buna sabreder) se (bu musibete sabretmesi) onun (istemmiş olduğu) amellerinin (kendisince) en çirkin (ler) ine karşılık olur (da hesaba çekilmez. Kıyamet gününde günahlarından dolayı) hesaba çekilen kimse (ler) ise (mutlaka) azab görür" buyurdu.(Âişe de):

"Allah (Kur'ân-ı Kerîm'inde) o kolay bir hesaba çekilecek."[\[35\]](#) buyurulmuyor mu? diye sordu.

Rasûl-ü Ekrem de:

"O (amellerin Allah'ın huzuruna) arzedilmesidir. (Kulun günahlardan hesaba çekilmesi değildir) Ey Âişe! İnceden inceye hesaba çekilen kimse (mutlaka) azaba uğratılır/' buyurdu.

Ebû Dâvûd der ki: Bu rivayet İbn Beşşar'indir (Beşşar bu hadisi) "Bize (bunu) İbn EbîMüleyke haber verdi" diyerek (tahdis sigasıyla) rivayet etti.[\[36\]](#)

Açıklama

Hız. Aişe (r.a.) "Kim kötülük yaparsa cezasını çeker."[\[37\]](#) meâlindeki âyet-i kerîmenin metninde bulunan " =kim" kelimesinin mü'min, münafık ve kâfir tüm insanları içine alan genel kapsamlı bir kelime oluşuna ve nekre olan " = kötülük" kelimesinin de şarttan sonra gelmiş olduğuna dikkat ederek, bu âyet-i kerimeden mü'min olsun, kafir olsun her insanın, işlemiş olduğu günahların tümünden ceza göreceği, hiçbirinin bağışlanamayacağı manâsını çıkarmıştır. Gerçekten de âyet-i kerimenin zahirinden anlaşılması gereken budur. Çünkü " o* " kelimesi, bir şart edatıdır ve genel kapsamlı bir kelimedir. Şarttan sonra gelen nekre kelimeler de genellik kazanır ve dolayısıyla kapsamları genelleşir. Bu kaideden hareket edince, âyet-i kerimeden "büyük ya da küçük herhangi bir günah işleyen herhangi bir kimsenin mutlaka bu günahın cezasını çekeceği ve bu kimsenin başına gelen musibetlerin veya çekmiş olduğu hastalıkların onu bu cezadan kurtaramayacağı" manası çıkar.

Fakat Hız. Peygamber, Hız. Aişe'nin bu anlayışının yanlış olduğunu ve Allah'ın lutfu keremiyle hastalıklara ve belalara maruz kalan kulların çektikleri bu sıkıntıların sabretmeleri halinde günahlarına keffaret olacağını haber vermiştir. Nitekim Rasûl-ü Zîşan Efendimizin şu hadisleri de bu gerçeğe ışık tutmaktadır.

"Her kim kötülük işlerse onun sebebiyle ceza görür."[\[38\]](#) âyet-i kerimesi inince müslümanlara pek şiddetli te'sir etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a): "Orta yolu tutun, doğruyu arayın. Müslümanın başına gelen her musibette bir keffaret vardır Hatta vücudundan sıyrılan her sıyrıлта veya batan her dikende bile."[\[39\]](#)

Ebû Bekir es-Sıddık (r.a)'den demiştir ki: Peygamber (s.a)'in yanında idim ve ona şu ayet indirildi. "Bir kötülük işleyen onun cezasını çekecek ve kendisine Al h'dan başka dost veya yardımcı bulamayacaktır."^[40]

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a):

"Ey Ebû Bekir, bana indirilen bir âyeti sana okuyayım mı?" buyurdu. Ben de :

"Evet ya Rasûlullah dedim. (Hz. Ebû Bekir sözlerine şöyle devam etti) "Sonra Rasûl-ü Ekrem o âyeti bana okuttu ve ben farkında olmadan belimde bir burkulma hissederek gerildim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a):

"Neyin var ya Ebâ Bekr?" diye sordu. (Ben de)

"Ey Allah'ın Rasûlü babam ve anam (varım yoğum) uğrunda feda olsun, hangimiz kötülük yapmamıştır. Ve biz yaptıklarımızla cezalandırılacağız? dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) (şöyle) buyurdu:

"Sana ve (diğer) mü'minlere gelince, Ey Ebû Bekir, sizler bu kötülüğün cezasını dünyada çekeceksiniz ve neticede Allah'a günahsız olarak kavuşacaksınız. Ötekiler (kâfirler) ise bu kötülükler onlar için birikecek ve neticede bunun cezasını kıyamet gününde çekeceklerdir.^[41] Ancak İmam Tirmizi bu hadis hakkında: "Bu hadis garibdir. İsnadında söylenti vardır." demiştir.

Bu mevzuda Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste şu mealdedir: "Kafir, bîr hayır işlediği vakit, onun sebebiyle kendisine dünyadan bir nimet verilir. Mü'mine gelince, şüphesiz Allah onun hasenatını ahirette biriktirir, laatinin dolayısı dünyada da akabinde rızık verir.^[42]

Yine Müslim'den rivayet edilen bir başka hadis-i şerifin meali de şöyledir: "Şüphesiz ki Allah, hiçbir mü'mine işlediği hayrı mükâfatsız bırakmaz. O hayır sebebiyle, hem dünyada dilediği verilir, hem de ahirette mükafatlandırılır.

Kâfire gelince, dünyada Allah için yaptığı hayırlar karşılığında ona rızık verilir. Ahirete vardığında onun kendisiyle mükâfatlandıracağı bir hayrı yoktur."^[43]

Hasan-ı Basri (r.a) Müslim'in rivayet ettiği bu ikinci hadis-i şerife bakarak "Kötülük yapan cezasını çeker..."^[44] âyet-i kerimesinin kâfirler hakkında inmiş olduğunu, binaenaleyh onların işlemiş oldukları büyük küçük tüm günahlardan hesaba çekilerek azaba uğratılacaklarını, mü'minlerinse Allah'tan korkuları sebebiyle, gözlerinde büyümüş oldukları küçük günahlardan hesaba çekilmeyeceklerini, fakat ihlasları sayesinde Allah katında en güzel bir iyilik mertebesine ulaşan salih amellerinin mükafatını göreceklerini söylemiştir. Nitekim bu âyetin "... ve kendisine Aİlah'dan başka ne dost ne de yardımcı bulamaz..."^[45] anlamındaki devamı da Hasan-ı Basri (r.a)'nin bu görüşünü

desteklemektedir. Çünkü Ahirette mü'minlerin dostları ve yardımcıları bulunacağına göre; âyet-i kerimede kastedilen kimselerin kâfirler olması icabeder. Âlimlerden bazılarına göre, bu âyet-i kerime, mü'min veya kâfir günah işleyen tüm insanlar hakkında inmiştir. Nitekim İbn Abbas'dan rivayet olunduğuna göre, bu âyet-i kerime inince, müslümanlar bu âyetin.hükmünü çok ağır bularak Hz. Peygambere gelip "Ey Allah'ın Rasûlü, senden başka günahıtan sakınmaya hangimizin gücü yeter ki? Her günahıtan dolayı cezaya çarptırılmamız nasıl olacak?" diye sormuşlar. Hz. Peygamber de:

"Bir iyilik yapana, on sevap yazılır. Bu on sevabın bir tanesi bir günahı karşılar. Bir günah bir sevabı azaltınca geriye dokuz sevap kalır. Bir kötülüğüne karşılık bir günah bîr iyiliğine karşılık on sevap aldığı halde günahları sevabından daha ağır gelen kimseye yazıklar olsun" buyurmuştur.

Bilindiği gibi ahirette günah ve sevaplar karşılaştırılır.Günaru ağır gelen cehenneme, sevabı ağır gelen de cennete gider.

Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif ve benzerleri, bir müslümana isabet eden hastalık ve musibet gibi sıkıntıların onun günahlarına keffaret olacağını ifade ettiklerinden âlimler hastalık ve musibetlerin günahlara keffaret olacağına ittifak etmişlerdir. Âlimlerin Çoğunluğuna göre, bu sıkıntılar günahsız olması halinde sahibinin amel defterine sevap olarak yazılır ve derecesini de yükseltir. [46] Ancak sözü geçen mü'minin bu sıkıntılarının günahlarına keffaret olabilmesi için kendisinin bu belalara sabretmesi ve şikayetçi olmaması gerekir. Aksi takdirde bu sıkıntılar onun günahlarına keffaret olmaları bir yana günahlarına yenilerinin ilavesine sebep olurlar. [47]

Metinde geçen " = kötü" kelimesi birisi Zümer sûresinin otuz-beşinci diğeri de Fussilet sûresinin kırkyedinci âyetinde olmak üzere, Kur'ân-ı Kerîm'de iki yerde geçmekte ve sahip oldukları hassasiyet sebebiyle mü'min-lerin korku ve haşyetten gözlerinde büyüttükleri zelle anlamında kullanılmaktadır. [48] Bu bakımdan biz bu kelimenin geçtiği cümleyi tercüme ederken bu cümleye parantez içerisinde bir "kendisince" kelimesini ilave ederek bu manâya işaret ettik.

Nitekim Bezlü'l Mechud yazarı da musibetlerle affedilen günahların küçük günahlar olduğunu kaydetmiştir. Fakat burada geçen " îpi " kelimesiyle büyük günahların kastedilmiş olması da mümkündür. Çünkü bu kelimeyle küçük günahların kastedilmiş olduğuna kabul edilse bile, Hz Aişe'den gelen "kul başına gelen musibetler ve sıkıntılar sayesinde körük ateşinden çıkan kırmızı altın gibi (günah kirlerinden arınmış olarak) çıkar." anlamındaki hadis-i şerifle Beyhakî'nin rivayet ettiği "başağrısı ve üzüntüler mü'mine gelmeye devam ederler. Nihayet mü'm in bunlar sayesinde beyaz bir gümüş gibi (tertemiz) kalır." anlamındaki hadis bu sıkıntıların, mü'minin büyük günahlarına da keffaret olduklarını ifade etmektedir. [49]

Netice olarak kelimesiyle büyük günahların kastedilmiş olduğu kabul edilirse, o zaman

İlgili cümleye: "amellerinin en çirkinlerine bile karşılık olur. Küçük günahlar ise evleviyetle affedilmiş olur" manası vermek gerekir.

Aslında mevzumuzu teşkil eden bu hadisin bab başlığıyla bir ilgisi olmadığından, bu hadisin yeri burası değildir. Bir önceki ba'da zikredilmesi gerekirdi. [\[50\]](#)

Bazı Hükümler

1. Mü'minin başına gelen musibetler onun günahla-rina Keffarettir.

2. Kıyamet gününde inceden inceye hesaba çekilen bir kimse mutlaka azab görür. Kadı İyaz'a göre, "azab görür"* cümlesinin iki manâsı vardır:

a) Hesabın derinleştirilmesi, günahların ortaya dökülerek kulun onlardan dolayı bekletilmesidir. Kul için bu bir azab sayılır.

b) Cehenneme sev kedi lmesidir. Nevevî'ye göre, sahih olan bu ikinci manâdır.

3. "O kolay bir hesaba çekilecektir." [\[51\]](#) âyet-i kerimesindeki kolay hesaptan maksat, kulun inceden inceye hesaba çekilmesi değil, amellerinin ortaya dökülmesidir. Kulun amellerinin ortaya dökülmesi, onun için kolay bir hesaptır. Çünkü bunda kendisine bunları niçin yaptığına dair bir soru yoktur. Sadece günahları ortaya dökülür Allah da onların hesabını sormadan bağışlar ve sahibini de cennete koyar. Taberanî'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiği bir hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, bu şekilde hesap görenler, sevapları günahlarından fazla olanlar ya da şefaata mazhar olanlardır. Nitekim bir hadis-i şerifte, Rasûlullah Efendimiz şöyle buyuruyor:

"Kıyamet günü mü'min Rabbi (Azze ve Celle) ne yaklaşacak o derece ki, üzerine Allah affını indirecek ve ona günahlarını itiraf ettirecektir. Kendisine (filan günahını) biliyor musun? diye soracak. Mü'min, "Ey Rabbim, biliyorum diyecek, yüce Allah onu ben dünyada sana örtbas etmiştim. İşte bugün de onu sana bağışlıyorum" diyecek. Bunun üzerine kendisine iyiliklerinin sahifesi verilecektir." [\[52\]](#)

Hastaları Ziyaret Etmek [\[53\]](#)

3094... Üsame b. Zeyd'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a) Abdullah b. Übeyyi ölümüne sebep olan hastalığı sırasında, ziyarete gitti. Yanına girince onda (bulunan) ölüm (alametlerin)i tanıdı ve:

"Ben seni yahudileri sevmekten nehyetmişim" buyurdu, (O da): "Sus! Esad b. Zürene onlara buğzetti de ne oldu?" (ölümüne mani olabildi mi?) dedi (Abdullah b. Übeyy) ölünce oğlu.Hz. Peygambere gelip "Ey Allah'ın peygamberi gerçekten Abdullah b. Übeyy öldü. Sen (kendi) gömleğini bana ver (ir misin?) Onu onunla kefenleyeyim?" dedi. Rasûlullah (s.a) de gömleğini çıkarıp ona verdi. [54]

Açıklama

Taberî ile Abdürrezzak'ın rivayetlerine göre, Rasûl-ü Zîşan Efendimiz İbn Übeyy'in yanına, İbn Übeyy kendisini çağırdığından dolayı gitmiştir. İbn Übeyy Hz. Peygamberin kendisi için istiğfarda bulunmasını rica ediyordu.

Metinden de anlaşıldığı gibi Rasûl-ü Ekrem, İbn Übeyy'in yanına varınca ona, yahudilere karşı beslediği sevginin kendisini münafıklığa ittiğini den ebedî hayatının mahvolup gittiğini hatırlattığı halde, akli gözünde olduğu için şu dünya hayatından başka bir hayatı anlamaktan ve gerçek saadeti idrakten aciz olan Abdullah bu ihtarla intibaha gelmeyip "Esad b. Zürene yahudilere buğzetti de ne oldu, bu buğzu kendisini ölmekten kurtarabildi mi?" diye karşılık vererek basiretsizliğini ortaya koyduktan sonra

"Yâ Rasûlullah! Bu kınama zamanı değildir. Bu ölümdür. Şayet ölürsem beni yıkamaya gel. Hem bana teninedeğen gömleğini verde beni onunla kefenle, namazımı kıl, benim için istiğfar et" dedi. Rasûl-ü Ekrem de onun dediklerini yaptı.

Oysa Hz. Peygamberin bu ihtardan maksadı onu azarlamak değil, sadece onun intibaha gelip tevbe etmesine vesile olmaktı.

Abdullah b. Übeyy'in Rasûl-ü Ekrem'in ihtarına Hz. Esad b. Zürene'yi misal göstererek cevap vermesinin sebebi, Hz. Esad'ın Medine'ye ilk hicret eden ve yahudilere karşı nefret ve kini herkesçe bilinen bir müslüman olmasıdır. Siyer kitaplarının kaydettiğine göre, Hz. Esad kendi kabilesi olan Neccar oğullarının başkanı idi ve Rasûl-ü Ekrem Medine'ye gelmeden önce Medine'de ilk cuma namazı kılan kimse de Hz. Esad'dı.

Abdullah b. Übeyy ölünce oğlu Abdullah gelip Hz. Peygamberden gömleğini kendisine vermesini rica etti. Bu gömleği babasına kefen yapmak istediğini bildirdi. Rasûl-ü Zîşan Efendimiz de onun bu ricasını kabul etti.

İbn Übeyy'in oğlunun adı "Habbab" idi. Taberî'nin eş-Şabi'den rivayet ettiği bir hadiste bildirildiğine göre, Abdullah b. Übeyy komaya girince oğlu Habbab Hz. Peygambere gelerek "Ey Allah'ın peygamberi babam komaya girdi. Ölümü esnasında onun yanında bulunmanı ve cenaze namazını kılivermeni arzu ediyorum." demiş. Hz. Peygamber de: "- Senin ismin nedir?" diye sormuş o da "Habbab" deyince Rasûl-ü Ekrem "Hayır senin ismin Abdullah'dır." buyurmuş, bundan sonra da onun ismi "Abdullah" olmuştur. Kendisi Bedir savaşı dahi! Hz. Peygamberin bütün savaklarına katılmıştır. Bir ara babasının Hz.

Peygamber hakkında ağzını bozup ileri geri laflar sarfettiğini duyunca, Hz. Peygambere varıp babasını öldürmek için izin istemişti. Hz. Peygamber buna izin vermediği gibi, tam tersine babasına son derece iyi davranmasını tavsiye etti. Bunun üzerine babasına sağlığında ve Ölümünden sonra iyilik yapmaya devam etti. Hatta ona iyilik yapmakta insanların en başta geleni oldu.

İbn Übeyy ölünce ailesi onu acele techîz edip, Peygamber (s.a) gelmeden defnetmişlerdi. Rasûlullah (s.a) gelince ona verdiği sözü yerine getirmek için onu kabrinden çıkartarak namazını kıldı. Bunun üzerine Allah (c.c) "Onlardan ölen bir kimsenin üzerine ebediyyen namaz kılma. Kabrinin başına da dikilme."^[55] âyet-i kerimesini indirdi.

Hz. Peygamberin kendi gömleğini münafıkların reisi olan Abdullah b. Übeyy'e kefen yapılmak üzere İbn Übeyy'in oğluna vermesinin hikmeti üzerinde beş görüş ileri sürülmüştür:

1. Hz. Peygamber, İbn Übeyy'in oğlu Abdullah'ı çok sevdiği için, onun hatırına gömleğini vermiştir.

2. Hz. Peygamber'den bir şey istenince olma/ demezdi, ilinde olanı vermek âdetiydi.

3. Bedir savaşında Hz. Abbas esir edildiği sırada üzerinde elbise yoktu. O zaman İbn Übeyy Hz. Abbas'a bir gömlek vermişti. Rasûl-ü Ekrem de buna karşılık olmak üzere kendi gömleğini İbn Übeyy'e verdi. Bu suretle ona olan borcunu Ödemiş oldu.

4. Bu gömleği verdiği sırada, yukarıda mealini sunduğumu kâfirlerin namazını kılmayı yasaklayan tevbe sûresinin 84. âyeti henüz nazil olmamıştı.

5. İbn Übeyy'in kabilesini İslâm'a ısındırmak İçin vermiştir. Nitekim Hz. Peygamber bu gömleği verdikten sonra "Benim gömleğim şüphesiz Allah katında ona bir fayda verecek değildir. Ama ben bu sebeple onun kabilesinden birçok kimselerin İslâm'a gireceğini ümid ediyorum" buyurmuş ve gerçekten de bu hadiseden sonra Hazrec kabilesinden bin kişi İslâm'a girmiştir.

Her ne kadar mevzuumuzu teşkil eden bu Ebû Dâvûd hadisinde Hz. Peygamberin gömleğini İbn Übeyy'in oğluna daha İbn Übeyy kabre konmadan verdiğini ifade ederken, bazı rivayetlerde İbn Übeyy kabirden çıkarıldıktan sonra gömleğini ona giydirdiği ifade edilmekte ise de ^[56] bu durum iki rivayet arasında bir çelişki bulunduğu anlamına gelmez. Çünkü gerçekte Hz. Peygamberin bu gömleği, ona kabre konmadan önce giydirilmiştir. Fakat ikinci rivayetin ravisi Hz. Peygamber İbn Übeyy'i kabirden çıkarttığı zaman onun üzerindeki gömleğin, o anda giydirildiğini zannetmiş, rivayetler arasındaki farklılık buradan doğmuştur. ^[57]

Bazı Hükümler

1. Gmlektan kefen yap.labilir

2. Bir ihtiyaç veya maslahattan dolayı cenazeyi ka-
birden çıkarmak caizdir.

3. Rasûl- Zîşan Efendimiz en büyük düşmanlarının ricasını bite kabul edecek kadar
yüksek bir ahlâka sahiptir.

4. Münafık hakkında İslâmî hükümler icra edilir.

5. Ölüm haberini vermek caizdir.

6. Salihlerin eşyasını teberrken kullanmak caizdir.

7. Bir müslümanın bir mnafiğı ziyaret etmesi caizdir. [\[58\]](#)

2. Müslümanların İdaresi Altında Yaşayan Kâfirler (Zimmiler) Hastalandıkları Zaman Ziyaret Etmenin Hükmü

3095... Enes'den (rivayet olunduğuna göre) yahudilerden bir ocuk hastalanmış,
Peygamber (s.a) de onu ziyaret için yanına varıp başucuna oturmuş, ona "müslüman ol*"
diye telkinde bulunmuş. Bunun zerine (ocuk) başucunda bulunan babasına bir göz atmış
(babası da) ona (haydi) "Ebu'l-Kasım'a itaat et" deyince müslüman olmuş. Peygamber
(s.a) de "Benim vasıtamla bu ocuğ ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun" diye,
şükrederek (ayağa) kalk (ip oradan aynl)mış. [\[59\]](#)

Açıklama

Buhârî'nin rivayetine göre, bu ocuk Hz. Peygambere hizmet ediyordu. İsmi Abdül-
Kuddus idi.

Nesai'in rivayetine göre, sözü geçen ocuk, babasının da teşvik ettiğini görünce
"Eşhedü en la ilahe illallah ve enne muhammed Rasulullah" diyerek İslam dairesine girmiş
ve müslüman olarak can vermiştir. Ancak adı geçen ocuğn aslında buluğa ermiş bir
genç olduğ halde burada kendisinden mecazen ocuk diye bahsedilmiş olması da
mümkündür. [\[60\]](#)

Bazı Hükümler

1. Müslümanların idaresi altında yaşayan ve zimmi denilen enl-i kitabın hastalarını ziyaret etmek caizdir. Çünkü, bunda İslâm'ın yüksek ahlakını izhar ve onları İslama ısındırma imkânı vardır.

2. Bir müslümanm, bir kâfiri hizmetçi olarak kullanması caizdir.

3. Kitab ehli, İslâm dinine girmekle mükelleftirler. Çünkü Rasûl-ü Ekrem, sözü geçen yahudi çocuğunun İslama girmesiyle onun ateşten kurtulmuş olduğunu söyleyerek Allah'a şükretti. Eğer ehl-i İ kitap, İslama girmekle mükellef olmasalardı, bu çocuk yahudi olarak kalmasından dolayı cehennemlik olmazdı.

4. Çocuklara İslâmı arzedip onları İslâm dairesine girmeye ve İslâm dairesinde kalmaya teşvik etmek caizdir. Mümeyyiz çocuklar şehadet getirmekle İslama girmiş sayılırlar.

5. Küfür üzerine ölen mümeyyiz kâfir çocuklar, cehennemliktir. Ancak bunun aksini ifade eden deliller de mevcut olduğundan İmam Ebû Hanife (r.a) bu mevzuda sükutu tercih etmiştir. Bu mevzu sünnet bölümünde ayrıntılı olarak tekrar ele alınacaktır, inşaallah.

Ancak çocukla ilgili bütün bu hükümler, bu çocuğun buluş çağına ermediği kabul edilerek çıkarılmıştır. Eğer bu çocuğun ergenlik çağında olduğu kabul edilirse, o zaman bu hadisten bu hükümler çıkartılamaz. [\[61\]](#)

Hastaları Ziyarete Yaya Olarak Gitmek [\[62\]](#)

3096... Cabir'den demiştir ki:

"Rasûlullah (s.a), hastalandığım zaman katıra ve (ya) ata binmeden (gelir) beni ziyaret ederdi. [\[63\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, hastaları yaya olarak ziyaret etmenin binitli olarak ziyaret etmekten daha faziletli olduğunu ifade etmektedir. [\[64\]](#)

3. Hastayı (Abdestli Olarak) Ziyaret Etmenin Fazileti

3097... Enes b. Malik'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Kim güzelce bir abdest alır da (sevabını) Allah'dan umarak (hasta olan) bir mü'min kardeşini ziyaret ederse, cehennemden yetmiş ha-

rif (sürecek bir) mesafe (kadar) uzaklaştırılır." (Bu hadisi Enes'den nakleden Sabit, rivayetine devam ederek şunları söyledi: (Ben Enes'e)

"Ey Ebû Hamza hartf nedir?" dedim. O da

"Yıldır" cevabını verdi.

Ebû Dâvûd der ki: (Başkalrı rivayet etmeyip de) sadece Basrahlartn rivayet ettiklerinden biri de kişinin bir hastayı abdestli olarak ziyaret etmesine dair (olan bu hadistir. [\[65\]](#)

Açıklama

Metinde geçen harif kelimesi, sözlükte "sonbahar" anlamına gelir. Burada ise kül-cüz alakasıyla mecazen "yıl" anlamında kullanılmıştır.

Hasta bir mUslümanı, abdestli olarak ziyaret eden bir kimsenin cehennemden yetmiş sene sürecek kadar uzaklaştırılmasından maksat, gerçek manada uzunluk ölçüleriyle ölçülebilecek ve yetmiş sene sürecek bir uzaklık olabilir. Cehennemden bu kadar uzaklaştırılmış olan kimse de artık cehennem ateşinin tesirinden kurtulmuş olur. Fakat bu sözün kinaye yoluyla cehennemden kurtulup cennete girmek anlamında kullanılmış olması da mümkündür.

Hastayı abdestli olarak ziyaret etmenin faziletiyle ilgili olan bu hadisi sadece Basrahlr rivayet etmişlerdir. Bunlar el-Fazl b. Belhem, Sabit el-Benani ve Enes b. Malik'dir. Bilindifi gibi, bu şekilde sadece bir memleket halkı tarafından rivayet edilen hadislere garib hadis ismi verilir. Bu hadiste olduğu gibi bu şekildeki garib hadislerin ravileri güvenilir kimseler olunca hadisin sıhhatine bir zarar gelmez. [\[66\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hasta ziyaret etmek isteyen bir kimsenin abdest alması mustehabdır.

2. Müslüman bir hastayı ziyaret etmenin fazileti büyüktür.

3. Bütün işlerde olduğu gibi, sadece Allah rızası için yapılan hasta ziyaretlerinin ecri de kat kat verilir. [67]

3098... Ali (b. Ebû Talib)'den demiştir ki: Geceleyin bir hastayı ziyaret eden kimseyle birlikte mutlaka yetmiş bin melek (daha yola) çıkar. (Bu melekler) sabaha kadar o ziyaretçi için (Allah'dan) af dilerler ve (ayrıca) onun için cennette hazırlanmış meyveler vardır. [68]

Açıklama

Metinde geçen sabah; gece yarısından gündüzün ortasına kadar olan süre, mesa (gece) kelimesi de öğle vaktinden gecenin yarısına kadar olan süre anlamında kullanılmıştır.

Bu hadis-i şerifte, vadedüen mükâfatlar, hastayı sadece Allah rızası için ziyaret edenler içindir. Hastayı zenginliğinden veya şahsi nüfuzundan dolayı, ya da gösteriş için ziyaret edenlerin bu mükâfattan bir nasibleri yoktur.

Bu mevzuda Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şu mealdedir: "Ebû Musa el-Eş'ari, Hasan b. Ali'yi hastalığında ziyaret etmiştir. Ali ona:

"Hasta ziyareti için mi geldin, yoksa görüşüp konuşmak maksadıyla mı geldin?" diye sordu. O da:

"Hasta ziyareti için geldim" deyince:

"Bir müslüman müslüman bir hastayı ziyarete çıkınca kendisiyle birlikte yetmiş bin melek daha çıkar." [69] dedi. Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şu mealdedir:

"Said bin İlaka el-Kufî'den rivayet edilmiştir; dedi ki: Ali (r.a) elimden tuttu ve "Yürü bizimle beraber (oğlum) Hüseyin'e iyadette bulunalım." dedi. Ebû Musa'yı Hüseyin (r.a)'in yanında bulduk. Ali:

"Ey Ebû Musa" dedi. "Iyadete (hastayı ziyarete) mi geldin, yoksa (mutlak) ziyaret midir kasdın?" Ebu Musa

"Hayır, aksine hastayı ziyarete geldim" dedi. Bunun üzerine Ali dedi ki:

"Rasûlullah (s.a)'den işittim, şöyle buyurdu. "Bir müsiüman, bir müs-Iumana sabahleyin

iyadette bulunursa behemehal yetmiş bin melek, akşam oluncaya dek onun için istiğfar ederler ve şayet akşamleyin iyadette bulunursa, behemehal yetmiş bin melek sabah oluncaya kadar onun için istiğfar ederler ve kendisi için cennette bir mergzar (bahçe) vardır."

Bu hadis garib-h»sendir. Ali'den müteaddit verililerden rivayet edilmiştir. Kimi mevkuf olarak rivayet ederek onu ref etmemiş (Rasul-i Ekrem'e çıkaramamıştır. Ebû Fahite'nin adı Said b. Ilaka'dır. [70]

3099... Hz. Ali, Peygamber (s.a) (bir önceki hadisin bir de) manasını rivayet etmiştir. Fakat (bu rivayetinde bir önceki hadisin metninde bulunan) harif (kelimesini) zikretmemiştir.

(Ebû Dâvud der ki: Bu hadisi, Şu 'benin rivayet ettiği şekilde Mansur da el-Hakem 'den (mevkuf olarak) rivayet etmiştir. [71]

Açıklama

Bilindiği bir hadisi mana olarak rivayet etmek demek, değişik fakat aynı manaya gelen lafızlarla rivayet etmek demektir.

Bir önceki hadis-i şerif, Hz. Ali, Peygamber (s.a)'den bir de onunla aynı manaya gelen fakat kelimeleri değişik olan cümlelerle rivayet etmiştir. İşte bu rivayet şekli hadisin mana olarak rivayetine bir misaldir. Bu hadisin sözü geçen bu rivayetlerinin her ikisi de mevkuftur. Bir başka ifadeyle Hz.Peygambere ulaşmayıp bir sahabi olan Hz; Ali'de kalmaktadır. Her ne kadar bu hadisi Hakim Hz. Peygambere kadar ulaşan merfu bir senetle rivayet etmişse de, onun rivayetinde sadece "Müslüman bir hastayı ziyaret eden bir müslümanla birlikte yetmişbin meleğin daha bulunduğu" ifade edilmekte, o ziyaretçinin cennet meyveleri arasında gezindiğinden bahsedilmemektedir.

Bu hadis4 şerifi Beyhaki ile İmam Ahmed şu manaya gelen lafızlarla rivayet etmişlerdir: "Bir kimse hasta olan bir müslüman kardeşini ziyaret ederse, oturuncaya kadar cennet bahçelerinin meyveleri arasında gezinmiş olur. Oturunca kendisini Allah'ın rahmeti sarar. Eğer sabah ziyaret etmişse akşama kadar yetmiş bin melek onun için Allah'dan af dilerler. Eğer akşam ziyaret etmişse, yetmiş bin melek sabaha kadar onun adına Allah'dan af dilerler." [72]

Bu hadisi, İbn Mace de zayıf bir senetle şu manaya gelen cümlelerle rivayet etmiştir: "Hasta ziyaretçisi olarak müslüman kardeşinin yanına varan bir kimse, hastanın yanında oturuncaya kadar cennet meyvelerini kopara kopara cennet bahçeleri içinde yürümüş

olur.”[\[73\]](#)

Hurfe: Aslında "dalından koparılmış meyve" demektir. Bu kelimenin "yol" manasına geldiğini söyleyenler de vardır. Eğer bu kelimenin burada, dalından koparılmış meyve anlamında kullanıldığı kabul edilirse, hadis-i şerifte "Hasta ziyaretine giden bir kimsenin kazanmış olduğu sevabın dallarından koparılıp bir yere yığılan meyvelere benzetildiği" anlaşılır. Fakat "yol" manasında kullanıldığı kabul edilirse, o zaman "Hasta ziyaret eden bir müslümanın hastanın yanına varıncaya kadarki yürüyüşünün cennet yolunda yapılmış bir gezintiye benzetildiği" anlaşılır. Hakim de bu hadis-i şerifi, Müslim ve Buhârî'nin şartlarına uygun olarak ve şu manaya gelen lafızlarla rivayet etmiştir. "Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Kim bir hastayı geceleyin ziyaret ederse, beraberinde kendisi için Allah'dan af dileyen yetmiş bin melek daha çıkar. Sabaha kadar onun adına Allah'dan af dilerler ve kendisi için cennette toplanmış meyveler vardır. Kim de bir hastayı sabahleyin ziyaret edecek olursa beraberinde kendisi için akşama kadar Allah'dan af dileyecek yetmiş bin melek bulunur. Ve onun için cennette derilmiş meyveler vardır." [\[74\]](#)

3100... Ebû Ca'fer Abdullah b. Nafi'den demiştir ki: el-Hasen b. Ali'nin kölesi Nafi dedi ki: Ebû Musa Hasan b. Ali'yi hasta iken ziyarete geldi.

Ebû Dâvud der ki: (Daha sonra Ebu Ca'fer 3098 numaralı) Şu'be hadisinin manasını rivayet etti. Yanlışlıkla bu hadisi Ati (r.a) Peygamber (s.a)'den rivayet etmiş gibi gösterilmiştir. [\[75\]](#)

Açıklama

Her ne kadar musannif Ebû Dâvud 3099 numaralı hadisin Hz. Ali b. Ebû Talib senediyle Hz. Peygamberden rivayet edilmesinin sahih olmadığını söylemişse de aslında bu söz doğru değildir. Çünkü bu hadisin Hz. Peygamberden (merfu) rivayeti Hz. Ali'den (mevkufen) rivayetinden daha fazladır. Fakat musannif bu hadisin merfu olarak gelen rivayetlerinin sahih olduğunu kabul etmiyor. Ona göre merfu rivayetler sahih değildir.

Fakat sözü geçen merfu rivayetlerin musannıfa göre, sahih olmaması, musannifin dışındaki hadis ulemasının yanında da sahih olmamasını gerektirmez. Nitekim İmam Ahmed (r.a) bu hadisi merfu olarak rivayet ettiği gibi [\[76\]](#) İbn Hibban da Sahihinde bu hadisi merfu olarak rivayet etmiştir. Hakim en-Nisabûrî'de, bu hadisin merfu olarak rivayet edildiği senetlerin sahih olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu hadisi İbn Mace ile Tirmizî de merfu olarak rivayet etmişlerdir. [\[77\]](#)

4. Bir Hastayı Defalarca Ziyaret Etmek

3101... Aişe'den demiştir ki;

Sa'd b. Muaz; Hendek (savaşı) günü bir adamın kolundaki can damarına attığı bir okla yaralanmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) onu (sık sık ve daha) yakından ziyaret edebilmek için mescitte onun üstüne bir çadır kur(dur)du. [\[78\]](#)

Açıklama

Sa'd b. Muaz b. en-Nu'man b. tmrü'l-Kays b. Zeyd el-Ensari, Musa b. Umeyr'in delaletiyle müslüman olmuştur. Bedir mücahidlerinin ve ensarın en ileri gelenlerindendi. Muhacirler arasında Ebû Bekr es-Sıddık'ın makamı ne ise, ensar arasında Hz. Sa'd'm makamı da o idi. Hendek savaşında, Kureyş kafilesinden Hıbban b. Arika el-Amiri'nin attığı bir ok ile kolundan yaralanmış ve bu yaranın tedavisi epeyce uzun sürmüştü. Yara iyileşmeye başladığı bir sırada, deşilmiş fakat bu deşme onun şehadetine sebep olmuştur.

Hıbban b. Anka, oku attığı sırada arapların adetine uyarak Al sana Benim de İbnü'l-Areka olduğumu bil,demişti.Hz. Sa'd da -yahut bir rivayete göre Fahr-i Alem Efendimiz-Allah yüzünü cehennemde terletsin,buyurmuşlardır."Arika" "ter" manasına gelen kökünden geldiği için "müşakele" tarzında böyle dua buyurmuştur.

Hendek savaşı, sırasında Benû Kureyza yahudileri müslümanlarla olan dostluk antlaşmasını bozup İslâm düşmanlarıyla anlaşarak onları devamlı olarak müslümanlar üzerine kışkırtıp müslümanlara çeşitli zararlar vermeyi başarmışlardı. Savaş müslümanların lehine ve kâfirlerin aleyhine sonuçlandığından, Benû Kureyza da mağlub duruma düşüp kayıtsız şartsız teslim razı olmuştu. Kureyza oğulları daha önce Evs kabilesinin dostu olduklarından, harp sırasındaki ihanetlerine, verilecek hüküm için hakim olarak Evslile-rin reisi olan Sa'd b. Muaz'ın görevlendirilmesini istediler. Hz. Sa'd ise erkeklerin kati, mallarının taksim, çocuklarıyla kadınlarının da esir edilmelerine hüküm ettikten sonra, ilahi rahmete kavuştu. Rasul-ü Zişan Efendimiz bu hükümden dolayı Sa'd'e "Yemin olsun ki Allah'ın yedi kat semavat üzerindeki hükmüne muvafık olarak hüküm verdin. Bunun böyle olacağını seher vakti melek gelip hana haber vermişti." buyurdu. Rivayete göre, yarası epeyce iyileştiği bir sırada, hatta Benû Kureyza hakkında hakemlik yapma görevi kendisine verildiği günden önceki gazada şöyle dua etmiş: "İlahi sen bilirsin ki, Rasûlünü tekzip eden, vatanından çıkararak, kavm kadar kendilerine harp ve cihad etmek istediğim hiç kimse yoktur. İlahi öyle zannediyorum ki, bizimle onların arasında artık edilecek harp kalmamıştır. Şayet Ku-reyş ile başka bir harbimiz daha kaldıysa senin yolunda onlarla cihad edebilmem için ömrümü uzat. Bir de Benû Kureyza'dan intikam alarak mü'-minlerin gözlerini aydınlatmadıkca canımı alma." Hz. Sa'd'ın bu duası dergah-

ilahide makbul olmuş, Allah onu bu isteklerine kavuşturmuştur.

Siyer ve hadis kitaplarında açıklandığına göre, Fahr-i Kâinat Efendimiz, Sa'd'ın vefatı esnasında yanında bulunmamışlar. Fakat vefatından hemen sonra, Cebrail aleyhisselam gelip "Ey Muhammed, bu salih kul kimdir ki, ruhunun bedeninden çıkıp alem-i ervaha yükselmesi için semanın bütün kapıları açıldı ve kudümünden dolayı arş titredi." demiş, bunun üzerine Rasûlullah (s.a) eteklerini sürükleyerek acele Sa'd'ın yanına çıkmış fakat onu ruhunu teslim etmiş olarak bulmuştur. [79]

Hicretin beşinci senesinde vefat eden, Hz. Sa'd'ın cenazesi, omuzlarda taşınmaya başlayınca münafıklar "Bu cenaze amma da hafifmiş ha" demeye başlamışlar. Bunun üzerine Peygamber (s.a) de "Onu melaikeler taşıyorlar" buyurmuştur. Bir hadisi şerifinde de, "onun ölümünden arş titredi." demiştir. [80]

Metinde geçen Ekhal; kelimesi kolda bulunan bir damardır. Bu damar kesildiği zaman, sahibi ölünceye kadar kanı durmazmış. Bu bakımdan İmam Halim, bu damarın candamarı olduğunu söylemiştir. Bu damarın vücudun her organında bir bölümü bulunduğu koldaki bölümüne "ekhal" sirttakine "ebher" uyluktakîhe "nesa" ismi verildiği söylenir. Hz. Sa'd kol damarından yaralanınca Rasûl-ü Ekrem Efendimiz, yarayı ateşle dağlamış, bunun üzerine kanı kesilmiş ama bu sefer de eli şişmiş. Rasûl-ü Zişan Efendimiz bunu görünce, yarayı tekrar dağlamış, fakat eli yine şişmiş Hz. Sa'd bu durumu görünce "Benû Kureyza'dan intikam alındığını görmeden canını almaması için Allah'a dua etmiş. Bu dua üzerine kanı kesilmiş. Benû Kurayza hakkında hükmünü verip de erkeklerinin kati, kadın ve çocuklarının esir, mallarının da taksim edildiğini görünceye kadar bir damla bile kamakma-mıştır. Hz. Peygamber de "Bu hükmünle Allah'ın hükmüne uygun bir hüküm vermiş oldun" buyurarak onu taltif etmiştir.

Kurayza oğullarının, nüfusu dörtbin kişi kadardı. Hz. Sa'd'ın hükmü ile katledildiler. Öldürme işi sona erince Hz. Sa'd'ın damarı çatladı ve bununla hayatı sona erdi. [81]

Bazı Hükümler

1. Bir hastayı defalarca ziyaret etmek caizdir. Bilhassa hasta bunu arzu ettiği zaman, bu ziyareti tekrarlamak daha da önem kazanır. Nitekim Rasûl-ü Zişan Efendimizin Hz. Sa'd' için mescidde özel bir çadır hazırlatmaktan maksadı da onu sık sık ziyaret etmektir.

2. Mescidde hastaya bakmak ve mescidde çadır kurmak caizdir. [82]

5. Bir Kimseyi Göz Ağrısından Dolayı Ziyaret Etmek

3102... Zeyd b. Erkam'dan demiştir ki: "Gözlerimde bulunan bir ağrıdan dolayı Rasûlullah (s.a) beni ziyaret etti."[\[83\]](#)

Açıklama

Buhârî, bu hadisi "el-edebü'l-müfred" isimli eserinde şu ma-naya gelen lafızlarla rivayet etmiştir: "Gözüm ağrıdı da Peygamber (s.a) beni ziyarete geldi, sonra

"Ey Zeyd şayet gözün tamamen kaybolursa ne yaparsın?" buyurdu. Ben de

"Sabrederim, Allah'dan sevap beklerim" dedim. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Eğer gözün kaybolur da sonra sabredersen ve Allah'dan sevap umarsan, senin sevabın cennet olur."[\[84\]](#)

Mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvud hadisi ile şerhi sadedinde meallerini sunduğumuz hadis-i şerif ve benzerleri, göz ağrısından rahatsız olan bir hastayı ziyaret etmenin caiz olduğunu ifade etmektedir. Binaenaleyh halk arasında yaygın olan "göz ve diş ağrısı ile çıbandan rahatsız olan bir kimseyi ziyaret etmenin sünnete aykırı olduğu" kanaati doğru değildir. Her ne kadar Taberânî ile Beyhâkî "üç hasta vardır ki, onlar ziyaret edilmez. Göz ağrısından hasta olan, çıbandan rahatsız olan, bir de diş ağrısından rahatsız olan" anlamında bir hadis rivayet etmişlerse de, bu hadis delil olma nitelisinden uzaktır. Çünkü Beyhâkî'nin açıkladığı gibi, bu hadis merfu değildir. Yahya b. Kesir'e ait mevkuf bir hadistir. Şayet bu hadisin Hz. Peygambere kadar varan merfu bir hadis olduğu kabul edilse, o zaman bu hadisin sözü geçen hastaları ziyaret etmenin yasak olduğu anlamına değil, bu hastaları ziyaretin kuvvetli bir sünnet olmadığı anlamına geldiği kabul edilir. Çünkü bu hastaları ziyaretin meşru olduğuna dair pek çok hadis-i şerif vardır.[\[85\]](#)

6. Tâûn'dan Dolayı (Bir Memlekette) Çık(Ip Git)Mak

3103... Abdurrahman b. Avf dedi ki: Ben Rasûlullah (s.a)'ı (şöyle) derken işittim.

"Bir yerde taun (bulduğun)u işiterseniz oraya girmeyiniz. Bulduğunuz yerde zuhur edecek olursa ondan yani, taundan kaçarak (bulduğunuz yerden dışarı) çıkmayınız"[\[86\]](#)

Açıklama

Taun: Vücutun dirsek, koltuk, el, parmak gibi yerlerinde çıkan ve şiddetli ağrılara şişkinliklere sebep olan yaralardır.

Yaranın etrafı yeşil veya menekşe renginde olur. Hastada kalp çarpıntısı ve kusmak gibi belirtiler görünür.

Veba: Bazılarına göre taundur. Muhakkik ulemaya göre ise, yeryüzünün bir tarafında alışılmışın tersine zuhur ederek pek çok insanı etkileyen bir hastalıktır. Başka zamanlarda hastalıklar muhtelif olduğu halde, vebada yalnız bir nevi olur. Bu zevata göre, taunla veba arasında umum ve husus alâkası vardır. Her taun vebadır. Fakat her veba taun değildir. Bu hadislerde taunun Beni İsrail'e azab olarak gönderildiği bildirilmektedir. Müslümanlar için ise rahmettir. Nevevî: "Taun bu ümmet için bir rahmet ve şe-hadettir. Buhari ile Müslim'in rivayet ettikleri bir hadiste:

"Taundan ölen şehiddir." denildiği gibi, başka bir'hadistede:

"Taun bir azab idi. Allah onu dilediğinin üzerine gönderirdi. Nihayet onu müzminlere rahmet yaptı. Eğer bir kul tauna tutulur da bulunduğu yerde sabrederek bekler, Allah'ın takdirinden başka kendisine bir şey isabet etmeyeceğini bilirse, o kimseye şehid ecri kadar sevab verilir" Duyurulmuştur" diyor.

Hadis-i şerifteki riczden murad, da azabdır. Ravi ricz mi yoksa azab mı denildiğinde ve keza Beni tsraile mi yoksa sizden Öncekilere mi buyurul-duğunda şüphe etmiştir.

Bu rivayetlerde, taun hastalığı zuhur eden yere girmek ve taundan kaçmak için o yerden çıkmak, yasak edilmektedir. Kaçmak için değil de arızî bir sebeple o yerden çıkmakta beis yoktur. Cumhuru ulemanın kavli budur. Hatta Hz. Aişe (r.anha);

"Taundan kaçmak, harbden kaçmak gibidir" demiştir. Âlimlerden bazıları, taun hastalığı bulunan yere girmeyi de ondan kaçmak için o yerden çıkmayı da caiz görmüşlerdir. Bu kavil Hz. Ömer ile Ebû Musa el-Eş'ari, Mesruk ve Esved İbn el-Hilal'den rivayet olunmuştur. Hatta Amr b. As'ın: "Bu azabdan geçitlere, vadilere ve 4ağ tepelerine kaçın" dediği rivayet olunur. Bunlar hadisteki nehyi te'vil ederek: "RasûlüUah (s.a) taunlu beldeye girip çıkmayı mukadder olmayan bir şey başa gelir korkusuyla yasak etmemiştir. Lakin fitne çıkmasın, halk o yere gelen kimsenin helakini gelişine, kaçanın selametini de kaçışına bağlamasın diye nehiy buyurmuştur..." derler.

Nevevî diyor ki: "Sahih olan yukarda arzettiğimiz gibi, taun zuhur eden yere girmenin ve taundan kaçmak için o yerden çıkmanın men edilmesidir. Çünkü sahih hadislerin zahiri bunu gösterir."

Taundan kaçmak için değil de herhangi bir iş veya meşguliyetle o yerden dışarı çıkmak, bütün ulemaya göre caizdir. [\[87\]](#)

Netice olarak, bu hadis-i şerifin birinci cümlesi, taunun zuhur ettiği yere dışarıdan

gelinerek hastalık alınmasını önleyici, ikinci cümlesi de hastalığın zuhur ettiği bölgeden etrafa yayılmasını durdurucudur. Binaenaleyh bu iki cümlede emredilen bugünün tıp dilindeki "karantina" uygulamasından başka bir şey değildir.

Çünkü karantinanın bugünkü tarifi şudur: Bulaşıcı bir hastalığın bulaşmasına maruz kalmış olan veya maruz kaldığından şüphe edilen insan veya evcil hayvanların, hastalığın en uzun kuluçka dönemi boyunca böyle olmayanlarla temasını önlemek için hareket serbestliğinin smırlandırılmasıdır" Gerçekten bugünün tıbbında veba hastalığından korunmak için vebalı hastalara izolasyon ve karantina mutlak surette tatbik edilmelidir.

Vebalı hasta ve şüpheli şahısların bulaşık yerden ayrılmasına müsaade edilmez. Bulaşık bölgeden gelen yolcuların da doğrudan doğruya memleket içine girmesine izin verilmez. Milton diyor ki: "Vebadan korunma kemirici hayvanlarla ve pirelerle mücadele tedbirleri almakla ve hastanın kati surette tecriti ile olur." [88]

7. Ziyaret Sırasında Hastaya Şifa Bulması İçin Dua Etmek

3104... Aişe binti Sa'ddan (rivayet olunduğuna göre) Babası (şöyle) demiştir; Mekke'de hastalanmışım. Peygamber (s.a) beni ziyarete geldi. Ve elini alnıma koydu. Sonra göğsümü ve karnımı sıvazlayıp:

"Ey Allah'ım Sa'da şifa ver ve onun hicretini tamamla" diye dua etti. [89]

Açıklama

Hz. Peygamberin ziyaretine giderek şifa bulması için dua ettiği zat Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a) dır. Rasul-ü Ekrem'in ziyareti sırasında elini onun alnına koyup göğsünü sıvazlaması, ona yalnızlığını, rahatsızlığını unutturmak ve hastalığının şiddetini anlamak içindir.

Hz. Sa'd'm bu rahatsızlığı hacetü'l-veda'ya yani hicretin onuncu yılına rastlar.

Rasul-ü Zlşan Efendimizin şifa bulması için, Hz. Sa'd'a dua ettikten sonra, ayrıca bir de "Onun hicretini tamamla" diye dua etmesinin sebebi, onun hicret ettiği yerde (Mekke'de) vefat etmesinin, hicretinin kemaline noksanlık getirmesi endişesidir. Bu sebeple Hz. Peygamber onun Mekke'de değil Medine'de vefat etmesini arzu ediyordu. Ashab-ı kiram hicret edilen bir yerde ölmenin hicretin kemaline eksiklik getireceğini bildiklerinden, hicret ettikleri yere tekrar dönmekten çekinirlerdi.

Cenab-ı Allah Hz. Peygamberin; Hz. Sa'd için yaptığı bu duayı kabul edip ona şifa verdi. Hz. Sa'd bu hastalıktan sonra hicretin ellibeşinci senesine kadar yaşadı. Irak'ın fethinden

sonra o yıl rahmeti Rahman'a kavuştu. [\[90\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir hastayı ziyaret eden kimsenin elini hastanın alına koyup karnım ve göğsünü sıvazlaması mustehaptır. Ancak ziyaret için hastanın alına elini koyması, göğsünü ve karnım sıvazlamasının cevazı hastanın ziyaretçiye haram olmaması şartına bağlıdır.

2. Ziyaret esnasında hastanın ismini anarak ona dua etmek müstehaptır. [\[91\]](#)

3105... Ebû Musael-Eş'ari'den demiştir ki: Rasülüllah (s.a) (şöyle) buyurdu: "- Açık doyurunuz, hastayı ziyaret ediniz, esiri hürriyetine kavuşturunuz." (Ravi) Süfyan (metinde geçen) âni (kelimesi) esir (anlamına gehnekte) dir. Dedi. [\[92\]](#)

Açıklama

ama Metinde geçen "açı doyurunuz"* emrinin hükmü, içinde buUmulan şartlara göre değişir. Eğer, aç olan kimsenin açlığı, hayatını veya şuurunu kaybetmek gibi zaruret derecesine varmamışsa, onu doyurmak menduptur. Eğer açlığı zaruret derecesine varmış ve bu durum birden fazla kişilerce biliniyor ise, onu doyurmak, bilen kimseler üzerine farz-ı kifayedir. Fakat aç olan kimsenin bu dereceye varan açlığını sadece bir kişi biliyorsa, onu doyurmak bilen kimse üzerine farz-ı ayn olur.

Hasta ziyareti de cemiyette karşılıklı sevgi ve saygının doğup gelişmesine ve hastanın bir an için bile olsa acısını unutup rahatlamasına sebep olur. Hasta ziyareti emrinin hükmü; âlimler arasında ihtilafıdır. Âlimlerden bir kısmı, onun farz-ı kifaye olduğunu söylerken, bir kısmı da sünneti müekkele olduğunu söylemişlerdir. Ulemanın büyük çoğunluğu bunun sünnet-i müekkele olduğu görüşündedir. Ed-Dâvudî ise, farz-ı kifaye olduğunu iddia etmiştir. Bu mevzuda itimad edilen görüş, âlimlerin büyük çoğunluğunun (cumhurun) görüşüdür. Ancak, eğer ziyaretin terki ve onun ihtiyaçlarını temin etmenin ihmali, hastanın helakine sebep olacaksa, o zaman onu ziyaret farz-ı ayn olur.

Metinde geçen "elânî" kelimesi; Ravi, Süfyan-ı Sevri'nin de açıkladığı üzere "esir" demektir. Ancak burada kastedilen "müslüman esirdir" Binaenaleyh hadisi şerifte gerek mal karşılığında gerekse savaşarak müslüman esirlerin kafir elinden kurtarılması emredilmektedir. Cumhura (ulemanın büyük çoğunluğuna) göre bu emrin hükmü farz-ı kifayedir. Âlimlerden bazılarının görüşüne göre, bu esirlerin kurtarılması için, beytûlmalde de yardım ayrılabilir. Zulme uğrayarak hapse atılan kimseler hakkındaki hüküm de böyledir. [\[93\]](#)

8. Ziyaret Esnasında Hastaya Dua Etmek

3106... İbn Abbas'dan (rivayet olunduğuna göre) Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurmuştur: "-Her kim eceli gelmedik bir hastayı ziyaret eder de onun yanında iken yedi defa

Ulu Allah ve arşın yüce Rabbinden sana şifa vermesini dilerim." diye dua ederse Allah o hastayı kesinlikle bu hastalıktan kurtarır." [\[94\]](#)

Açıklama

Ecel: Hayatın sonu, ölüm için tayin ve takdir edilmiş vakit demektir. Ehli sünnete göre

ecel, Allah tarafından ezelde tesbit edilmiş olup ne öne alınır ne de sonraya kalır. [95] Ecel geldi mi ölüm de gelir. Olağandışı ölümler ecelin öne alındığı manasına gelmediği gibi, tersi de ecelin tehir edildiğini göstermez. Çünkü Allah o kimsenin ne zaman ne için öleceğini daha önceden bildiği için ecelini de bu bilgisine göre tesbit etmiştir. [96]

Arş: Taht, çatı, tavan gibi anlamlara gelir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde anlatıldığına göre, arş yedi semanın ve kürsünün üzerinde bulunur. Bunların hepsini kuşatır. Kur'an-ı Kerim de Allah'ın arşın sahibi ve Rabbi olduğu belirtilir. "Allah yüce arşın sahibidir. [97] "Allah gökleri ve yeri altı günde yaratmış ve sonra onun emri arş üzerinde hükümran olmuştur." [98] "Alem yaratılmadan önce arş su üstünde idi." [99] "Allah arş üstünde istiva etmiş, onun emri ve hükmü arşı kaplamıştır." [100]

Ehl-i sünnet âlimleri, Allah'ın arş üzerine istiva etmesinden, orada oturmasının ve mekâna muhtaç bulunmasının gerekmeceğini söyleyerek, bu gibi ifadeleri müteşabih saymışlar ve te'vili cihetine gitmişlerdir. Buna göre, arş; "Allah'ın mutlak hüküm verme ve yürütme gücünün ifadesidir. Arş Allah'ın kudret ve saltanatının tecelli yeridir. O, bir manâda bütün kâinatı ifade etmektedir. [101]

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Yedi semanın kürsideki durumu, bir halkanın içine atılmış yedi para gibidir. Arşa göre, kürsi de büyük bir sahraya atılmış demir halka gibidir." [102]

Bazı Hükümler

1. Hasta zivareti meşrudur.
2. Eceli gelen kimse ölümden kaçıp kurtulamaz.
3. Allah ve Rasûlünün öğrettiği dualar şifa gibidir. Okudukları zaman müşkülün açarlar. [103]

3107... (Abdullah) İbn Amr (b. As) dan demiştir ki: Peygamber (s.a) (şöyle) buyurdu: "Bir adam bir hastayı ziyarete geldiği zaman:

Ey Allahım (bu) kuluna şifa ver. Senin (nzan) için düşman (lann) la savaşır ve cenaze (namazı kılma) ya gider." diye dua etsin.

(Ebû Dâvûd der ki: Şeyhim İbnü 's-Serh (bu hadisin ikinci cümlesini bana "namaza"

(gider şeklinde) rivayet etti. [\[104\]](#)

Açıklama

Hazreti Fahr-i Kainat Efendimiz, bizlere Öğretmiş olduğu bu hasta ziyareti duasında, cihad ile cenaze namazı yanyana zikredilmektedir. Çünkü Allah'ın sana hastalık vermesinin hikmeti, ya onun günahlarını bu hastalık sebebiyle affetmek ya cennetteki derecesini yükseltmek ya da ona ölümü hatırlatmaktır. Kişinin sıhhatli iken cihad etmiş ve cenaze namazına gitmesiyle, bu hususlar gerçekleşmiş olur. Fakat cihaddan, cenaze namazından ve benzeri güzel amellerden uzak duran kimseler, tamamen gaflete düştükleri zaman Allah isterse onları bu durumdan kurtarmak için hastalıklar verir. Cihadla cenaze namazı, netice itibariyle aynı gayeye hizmet ettiklerinden Hz. Peygamber, bu duada ikisini bir arada zikretmiştir. Tıbî'ye göre, bu duada cihadla cenaze namazına gitmenin bir arada zikredilmesinin sebebi, cihadın Allah düşmanlarına felaket ve azab getirmesine karşılık,,cenaze namazının Allah dostlarına rahmet eriştirmesidir. Musannif Ebu Davud'un talikteki ifadesine göre, her ne kadar şeyhi Yezid b. Halid bu duanın ikinci cümlesini "cenazeye gider" şeklinde rivayet etmişse de diğer şeyhi İbnü's-serah yani Ahmed b. Amr b. Abdullah, bu cümleyi "namaza gider" şeklinde rivayet etmiştir. [\[105\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hastaları ziyaret etmek ve ziyaret esnasında onlara şifa bulmaları için dua etmek meşrudur.
2. Cihad etmek, cenaze namazı kılmak ve cenazeyi uğurlamak çok faziletlidir. [\[106\]](#)

9. Ölümü Temenni Etmek İyi Değildir

3108... Enes b. Malik'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a) (şöyle) buyurdu:

(Sizden) bîriniz kendisine gelen bir sıkıntıdan dolayı ölümü istemesin. Fakat: "Ey Allahım hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat. Benim için ölüm daha hayırlı olduğu zaman da canımı al" desin" [\[107\]](#)

Açıklama

Bir müslümanın kendisine isabet eden hastalık, fakirlik gibi bir sıkıntıdan dolayı ölümü temenni etmesi, o müslümanın Allah'ın kaza ve kaderine rıza göstermeyip şikayette bulunması anlamına gelir.

Fakat dini hayata gelen bir felaketten dolayı, Allah'a hakkıyla kulluk yapamamaktan acze düşerek ölümü temenni etmek ise caizdir. Nitekim Hz. Ömer b. el-Hattab, ihtiyarlayıp da kulluk görevlerini yapmakta acze düşünce "Ey Allah'ım, yaşlandım, kuvvetten düştüm. Ülkem (İslam hudutları) genişledi. Eksik, fazla haksızlık yapıp kusur işlemeyen canımı al" diye dua etmiştir. [\[108\]](#) Binaenaleyh, kişinin mutlak olarak ölümü temenni etmesi caiz değildir. Ancak hayatında, dünyaya ve ahirete hayırlı olduğu sürece hayatta kalması, dünyaya ve ahirete zararlı hale gelince hayatının sona ermesi için temennide bulunması, ya da dua etmesi caizdir.

Kişinin güzel amellerinin günahlarından, çok olduğu, fitne ve fesattan uzak kaldığı yılları, hayatının hayırlı dönemleridir. Fakat günahlarının sevabından daha çok olduğu zamanları, hayatının şerli olan yıllarıdır. İnsanın ileride nasıl bir hayat süreceği kendisi için meçhul olduğundan, eğer ölüm temennisinde bulunulacaksa, Allah'ın ilmine teslim olarak hadiste öğretildiği şekilde temenni etmesi gerekir.

Rasûl-u Zîşan Efendimizin vefatı esnasında:

"Ey A İlahım beni Refik-i A'İa'ya eriştir." diye dua etmesi, mevzumu-zu teşkil eden hadis-i şerife aykırı değildir. Çünkü Hz. Peygamber Efendimizin bu sözü, bir ölüm temennisi değildir. Sadece o gün vefat edeceğini kesinlikle bildiğinden Refik-i Alaya erişmek için yaptığı temenniden ibarettir.

Esasen, onun hem dünya hem de ahiret için kamil manada bir hayata sahip ve bu hayatın vefatına kadar bu şekilde süreceği kesin iken ölüm temennisinde bulunması düşünülemez. [\[109\]](#)

Bazı Hükümler

1. Dünyevi bir sıkıntıdan dolayı ölümü temenni etmek caiz değildir.
2. Bir kulun dua ederken duaların en hayırlısını seçmesi gerekir.
3. İstikballe ilgili olarak yapılan dualarda kesin bir istekte bulunmayıp, işi Allah'a havale ederek, hayırlı olanı halk etmesini talebetmek gerekir. [\[110\]](#)

3109... Enes b. Malik'den (rivayet olunduğuna göre) Peygamber (s.a):

"Hiçbiriniz ölümü asla temenni etmesin" buyurmuştur. (Katade bu hadisi Enes b. Malik'ten rivayet etmiş ve bu hadisin) hemen arkasından da (bir önceki hadisin sonundaki duanın) aynısını nakletmiştir. [\[111\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, şu manâya gelen lafızlarla Buhârî ve Müslim tarafından da rivayet edilmiştir. "Biriniz başına gelen bir zarardan dolayı ölümü asla temenni etmesin. Eğer mutlak temenni edecekse; Allah'ım benim için hayat hayırlı ise beni yaşat, vefat daha hayırlı ise beni öldür, desin." [\[112\]](#) Bir önceki hadisin şerhinde yapmış olduğumuz açıklama, bu hadis için de geçerli olduğundan daha fazla açıklama yapmaya gerek görmüyoruz. [\[113\]](#)

10. Ansızın Ölmek

3110... Peygamber (s.a)'in sahabilerinden birisi olan Ubeydb. Ha-lid es-Sülemi'den (rivayet olunmuştur).

Musannif Ebû Dâvud diyor ki: Şeyhim Müsedded, bu hadisi bana) bir defasında (merfu olarak) Peygamber (s.a)'den diye, sonra bir defasında da (mevkuf olarak) Ubeyd'den diye rivayet etti.

(Peygamber Sallallahü aleyhi ve sellem ya da Ubeyd): "Ansızın ölmek (Allah'ın ruhu) öfke ile almasıdır" buyurdu. [\[114\]](#)

Açıklama

İbn Ebî Şeybe'nin Müsannefinde Aişe ve Abdullah b. Mes'ud (r.a)Man tahrir edilen bir hadisi şerifte "Ansızın ölüm, mü'm in için rahatlık, facir ve fasık için de gazap alametidir" buyurulmuştur. Ahmed b. Hatibe!'-in Müsned'inde Rasûl-ü Ekrem'in yıkılmaya yüz tutmuş bir duvarın yanından geçerken süratlenip "Ansızın ölümden hoşlanmam" buyurduğu rivayet edilmektedir. [\[115\]](#) Bu haberlerin arasını telif için sarih, İbn Battal "Ani ölüm

vasiyet etme imkanı bırakmadığı ve ahiret hazırlığı için tevbe ve istiğfar gibi güzel amellere fırsat vermediği için iyi görülmemiştir. Yoksa aslında ani ölüm çirkin değildir. Hatta ahiret için hazırlıklı bir mü'min için iyi bir sonuçtur."[\[116\]](#)

Hattabî'nin de ifade ettiği gibi, her ne kadar mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, Ubeydullah b. Halid es-Sülemi'den mevkuf olarak rivayet edilmişse de, bu hadisin mevkuf oluşu hadisin sıhhatine zarar vermez. Çünkü bu mevzu, bir ictihad meselesi olmayıp doğrudan doğruya Hz. Peygamberin açıklamasıyla anlaşılabilir bir mesele olduğundan bu sözün-Hz. Ubeyd b. Halid'in kendi şahsi görüşünü yansıttığı düşünülemez.

Ayrıca Hafız Münzirî bu hadisin ravilerinin güvenilir kimseler olduğunu söylemiştir.[\[117\]](#)

11. Taun Hastalığından Ölen Kimsenin Fazileti

3111... Cabir b. Atik (in Atik b. el-Harise) bildirdiğine göre, Rasûlullah (s.a) (bir gün) Abdullah b. Sabit'i hasta iken ziyarete gelmiş te onu baygın bir halde bulmuş, bunun üzerine Rasûlullah ona seslenmiş (fakat o baygın olduğu için) karşılık ver(e)memiş. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a)

"İnnalillahi ve inna ileyhi raciun. Ey Ebu'r-Rabi biz(im) senin yanında (yapabilecek bir şeyimiz yok. Çünkü Allah'ın kaza ve kaderine) mağlub olduk" dedi. Bunun üzerine kadınlar feryad edip ağlaştılar. tbn Atik de onları susturmaya çalıştı. Derken Rasûlullah (s.a) "Onları (kendi hallerine) bırak. (Çünkü sesleri fazla çıkmıyor. Fakat vacib olunca) hiçbir kadın ağlamasın" buyurdu. (Orada bulunanlar) "Ey Allah'ın Rasûlü vacib olmak nedir?" dediler. "Ölmektir" buyurdu. (O sırada Abdullah b. Sabit'in) kızkardeşi (onun hakkında ey kardeşim):

"Ben senin şehit olacağını ümid ediyordum. Çünkü sen (ahiret için) gereken ihtiyaçlarını hazırlamıştın." diye söylenmeye başladı. Rasûlullah (s.a) de

"Aziz ve celil olan Allah ona niyeti ölçüsünde şehid sevabı verecektir. (buyurdu ve) siz neyi şehitlik sayıyorsunuz?" diye sordu. (Onlar da).

"Allah yolunda öldürülmeyi" dediler. Rasûlullah (s.a)'da "Allah yolunda öldürülmekten başka yedi (tane daha) şehidlik vardır. Taundan ölen şehiddir. Boğularak ölen şehiddir. Karın ağrısıyla ölen şehiddir. Yanarak ölen şehiddir. Göçük altında kalarak ölen şehiddir. Doğum üzerine ölen şehiddir." buyurdu.[\[118\]](#)

Açıklama

İbn Mâce'nin Sünen'inde Hz. Peygamberin, şehidlerin sayısı ile ilgili olan bu sözü, Hz. Cabir b. Atik b. Kays'ı hastalığı esnasında ziyarete gittiği zaman söylediği ifade edilmektedir. [\[119\]](#)

İbn Mâce'nin bu rivayeti de gözönünde bulundurulursa, Hz. Peygamberin şehidlerle ilgili olan bu hadisi hem Cabir'in hem de Abdülâh b. Sa-bit'in hastalığı esnasında söylemiş olduğu anlaşılır. Menhel yazarına göre; Hz. Peygamberin Hz. Abdullah b. Sabit'in komaya girmesinden dolayı ağlaşan kadınları susturmaya çalışan Abdullah b. Atik'e "Onları (kendi hallerine) bırak (fakat Abdullah) ölünce onların hiçbirisi ağlamasın" buyurması, bir kimsenin komaya girmesiyle yakınlarının ağlamalarının caiz olduğunu fakat öldükten sonra, ağlamalarının caiz olmadığını ifade eder. Fakat âlimlerden bu görüşte olan hiçbir kimse olmadığı gibi, bu görüş bilhassa bu kitabın yirmidokuzuncu babında bulunan hadis-i şeriflere aykırıdır. Bu sebeple biz Rasûl-ü Ekrem'in o sırada ağlaşan kadınları susturmaya çalışan Abdullah b. Atik'e engel oluşunu fazla yüksek olmayan bir sesle ağlamalarıyla açıklayan Bezlü'l-Mechud yazarının görüşünü ..ercin ettik ve tercümede de parantez içerisinde bu görüşe işaret ettik. Nitekim sözü geçen babda bulunan "Musibet zamanında saçını başını yolan, yüksek sesle bağırıp çağıran elbisesini yakan kimse bizden değildir." [\[120\]](#) mealindeki hadiste Müslim tarafından rivayet edilen "Rasûlullah vaveylacı saçını yolan ve yakasını paçasını yırtan kadınlardan beridir." [\[121\]](#) mealindeki hadisi şeriften anlaşılan da budur.

Rasûl-ü Zîşan Efendimizin Hz. Abdullah b. Sabit'i ziyareti esnasında orada bulunan cemaat sadece Allah yolunda savaşırken hayatını kaybeden kimselerin şehid olacaklarını zannediyorlardı.

Hz. Peygamber şehidliğin sadece savaşırken ölmekten ibaret olmadığını ifade buyurup, bunun dışında yedi çeşit daha şehitlik bulunduğunu açıklamıştır.

Şeyh Muhammed Zekeriyya Kandelevi Bezlü'l-Mechûd üzerine yaptığı talikte, şehidliğin burada sayılan sekiz çeşit ölümden ibaret olmayıp aslında elli (50)'den fazla şehitlik bulunduğunu ifade etmektedir. [\[122\]](#)

Bu mevzuda Hanefi fukahâsından İbn Abidin şunları söylüyor: "... Veremden ölen şehiddir, verem akciğer hastalığıdır. Bu hastalıktan beden erimeye ve sararmaya başlar. Gurbette ölen, düşerek veya humma ile ölen, ailesi, malı ve canı uğrunda savaşırken ölen, zulümle ölen, namuslu ve gizli olmak şartıyla aşktan ölen de şehiddir. Velevki kötüsü haram olsun şiddetli öksürükten, yırtıcı hayvanın parçalamasından, sultanın zulmen hapis etmesinden dayaktan ölenlerle gizlenerek Ölen, akrep ve yılan sokmasından ölen, şer'i ilimler okunurken ölen, sevabına müezzinlik yaparken ölenler, keza doğru iş görenler, tacirler, çoluk çocuğunun rızkını kazanan kimseyi ve köleleri arasında Allah'ın emrini icra edip onları helal lokma ile doyurana Allah Tealâ kıyamet gününde muhakkak şehidlerle beraber ve onların derecelerinde haşr edecektir. Seferde deniz tutup kusacağı kalkan ve kusan kimseyede şehid sevabı vardır. Kıskançlığa sabır edene şehid sevabı vardır.

Her gün yirmibeş defa "Yarabbi bana ölümden sonra bereket ver" deyip sonra döşeginde ölen kimseye Allah şehid ecri verir. Kuşluk namazını kılarak her aydan üç gün oruç tutan ve vitir namazını seferde hizada terketmeyen kimseye şehid ecri yazılır. Rasûlullah "Ümmetimin fesadı zamanında benim sünnetime sarılana şehid ecri vardır." buyurur. Hastalığında kırk defa: diyerek ölen kimseye şehid sevabı verilir. Düzelse affedilmiş olarak düzelir.

"Abdestle yatıp ölen kimse ile, iyi geçinerek yaşayan şehid olarak ölür."

Bu hadisi Deylemî rivayet etmiştir. Peygamber (s.a)'e yüz kere salavat getiren de öyledir. Bunu Taberânî rivayet etmiştir. "Bir kimse gerçekten Allah yolunda ölmeyi ister de ölürse Allah ona şehid sevabı verir." Bu hadisi Hakim ve başkaları rivayet etmiştir. "Bir kimse müslüman şehirlerinden birine yiyecek celbederse şehid sevabı kazanır." Bu hadisi Deylemî rivayet etmiştir. Yukarıda geçtiği vecihle Cuma günü ölen de öyledir.

İmam Hasan'a karla yıkanarak soğuk alan ve ölen kimsenin hükmü sorulmuş da, "Hey gidi şehidlik" cevabım vermiştir. Tirmizî'nin Ma'kîl b. Ye-sar'dan rivayet ettiği bir hadiste Hz. Ma'kîl şöyle demiştir. Rasûlullah (s.a): "Bir kimse sabahladığı vakit üç defa Euzubîllahi's-semîl alimi Mine's-şeytani'r-Râcim der de Haşır sûresinin sonundan üç âyet okursa, Allah ona yetmiş bir melek vekil eder. Bunlar ona akşama kadar salat eylerler. O gün ölürse şehit gider. Bu âyetleri gecelediği zaman okursa, sabah layıncaya kadar yine bu vaziyette olur" buyurdular. Bu suretle şehitlerin sayısı kırkı geçmiştir. Bazıları bunları elliye çıkarmışlardır. Rahmeti onları manzum olarak zikir etmiştir. [\[123\]](#)

Metinde şehid olduğu ifade edilen kimseler şunlardır:

1. Allah yolunda hayatını kaybeden kimse

2. el -Mat'un: 3103 numaralı hadisi şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi Taun denilen veba hastalığından ölen kimse.

3. el-Ğarık: İstemeyerek suya düşüp boğulan kimsedir.

4. Sahibü-zatilcenb: Zatülcenb denilen hastalıktan ölen kimsedir. Za-tülcenb insanın özellikle yan taraflarında birtakım yaralar şeklinde kendini gösteren bir hastalıktır.

Ibnü'1-Esîr, en-Nihaye isimli eserinde bu hastalık hakkında şunları söylüyor: "Zatülcenb, insanın yan kısımlarının iç taraflarında meydana gelen büyükçe bir yaradır. Zamanla bu yara patlar ve sahibinin ölümüne sebep olur. Bu hastalığa tutulan kimselerin kurtulması çok zordur. Pek az kişi bu hastalığın pençesinden kurtulabilir. Bu hastalığın belirtileri devamlı bir sıtma ve nefes darlığıdır. Daha ziyade kadınlarda görülür.

5. el-Mebtûn: Suyu kanmama ve ishal gibi karın ağrısı hastalıklarından biriyle ölen kimse.

6. Cim: Mecmu yani toplam demektir. Burada kastedilen gebeliktir. Bakirelik manâsına da gelir. Binaenaleyh hamile iken vefat eden kadın şehiddir.

7. Sahibu'I-Harik: Yanarak Ölen kimse

8. Göçük altında kalarak ölen kimse.

Bu sekiz sınıf insanın hepsi de şehiddir. Yalnız bunların içerisinde en faziletli olanlar birinci sınıfa giren i Allah yolunda hayatlarını kaybedenlerdir. Diğerleri ise ölümleri esnasında çekmiş oldukları tahammül edilmez acı ve meşakkatlerden dolayı Allah yolunda savaşırken öldürülen şehitlerin eriştiği bazı keramet ve faziletlere erişirlerse de, her hususta onlara denk olamazlar. Allah yolunda savaşırken öldürülenlerin cenazeleri yıkanmaz, Hanefilere göre, üzerlerine namaz kılınmış ve şehid oldukları kesinleşmiş olanlar elbiseleriyle gömülürler. Diğer mezhep imamlarına göre, onların üzerine namaz* kılınmaz. Bu sekiz sınıfa şehid denmesinin sebebi, Allah'ın cennette kendilerine görünmesi, rahmet meleklerinin onun cenazesinde hazır bulunmaları ve ruhunu cennete götürmeleridir. Bu kimseler kabir azabına maruz kalmadan hemen ölür Ölmez cennete giderler ve orada Allah'ın kendileri için hazırlamış olduğu nimetlere şahid olurlar. İşte bu gibi sebeplerden dolayı onlara şehid denmiştir. Allah yolunda öldürülenlerin dışındaki şehitler, şehid sevabına ka-vuşmuşlarsa da bunlar hakkında dünyada şehid muamelesi yapılmaz. Bunların cenazeleri yıkanır, namazları kılınır teçhiz ve tekfinleri yapılır. Şehidler üç kısımdır:

1. Dünya ve ahiret şehidi: Bunlar Allah yolunda savaşırken kâfirler tarafından öldürülen kimselerdir. Bunlara dünyada şehid muamelesi yapılır.

2. Ahiret şehidi: Bunlar birinci maddenin dışında kalan diğer yedi sınıf şehidlerdir. Bunlara dünyada şehid muamelesi yapılmaz.

3. Dünya şehidi: Bunlar münafık olduğu halde müslümanlar safında savaşırken öldürülenlerdir. Bunlara da dünyada şehid muamelesi yapılır. [\[124\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hasta ziyareti meşrudur.

2. Hastanın hayatından umit kesilince "inna lillahı ve inna ileyhi raciun" okumak meşrudur.

3. Vefat etmek üzere olan kişi, hakkında onu öven sözler söyleyip, onun imrenilecek bir hayat sürdüğünü ifade etmek caizdir.

4. Bir kimsenin komaya girmesiyle, yakınlarının haddi aşacak kadar yüksek olmayan orta yükseklikte bir sesle ağlaması caizdir.

5. Bir kimsenin vefatından sonra haddi aşacak derecede yüksek bir sesle ağlamak yasaktır.

6. Kişi hayırlı niyetlerinden dolayı da sevap alır. İsterse bu niyetlerini tatbik mevkiine koymuş olmasın.

7. Metinde zikredilen sekiz sebepten biriyle ölen kimselerin Allah katındaki faziletleri çok büyüktür. [\[125\]](#)

11-12. Öleceği Anlaşılan Hastanın Tırnakları Kesilir Ve Eteği Tıraş Edilir [\[126\]](#)

3112... Ebû Hüreyre'den demiştir ki: el-Haris b. Amir b. Nevfel oğulları Hubeyb'i Kureyşlilere köle olarak sattılar. (Çünkü) Hubeyb Bedir (savaşı) günü (Mekkeli müşriklerden) el-Haris b. Amir'i öldürmüştü. (O vakit) Hubeyb Kureyşlilerin yanında esir olarak kaldı. (Ku-reyşliler, saygı gösterdikleri haram aylar çıkınca) onu öldürmeye karar verdiler. (Bunu anlayan Hubeyb) kasık kıllarını kazımak için Ha-ris'in (Zeyneb ismindeki) kızından Ödünç olarak bir ustura istedi (Zey-neb de) ona ödünç olarak (bir ustura) verdi. Derken (Zeyneb'in) gafil bulunduğu bir sırada küçük*oğlu (Ebu Huseyn b. el-Haris b. Nevfel b. Abdi Menaf, Hubeyb'in yanına) gitti (ve Zeyneb) onu elinde ustura olduğu halde yalnız başına (Hubeyb'in) dizinde (otururken) buldu ve (Hubeyb'in çocuğu öldürerek intikam almasından) korktu. (Hubeyb) ondaki bu korkuyu anlayıp (kadına) "Çocuğu öldürürüm diye mi korkuyorsun? (korkma) ben bunu yapmam" dedi.

Ebû Dâvud der ki: Bu hadiseyi Şuayb b. Ebû Hamza Zühri'den rivayet etti. Dedi ki: Bana Ubeydullah b. İyazfm) haber verdiğine göre), "Haris'in kızı fZeyneb) Kureyşlilerin Hubeyb'i Öldürmeye karar verdikleri sırada (Hubeyb'in) kendisinden ödünç olarak bir ustura istediğini Ubeydullah'a haber vermiş." [\[127\]](#)

Açıklama

Harisoğullannın Hz. Hubeyb'i köle olarak satın almalarının sebebi şudur: (Uhud muharebesinden sonra Adal ve Kare kabileleri Peygamber Efendimize adamlar göndererek müslümanlığı kabul ettiklerini ve binaenaleyh İslâm mürşitlerine muhtaç olduklarını bildirmeleri üzerine) Rasûl-i Ekrem Efendimiz (onlara) on zat gönderip bunların üzerine (Medineli) Asım b. Sabit (r.a)*i memur etti. Bunlar Mekke ile Usafa arasındaki Hudal mahalline vardıkları zaman, müşrikler tarafından Beni lihyan denilen Huzeyl kabilesine haber verilmişti. Lihyaniler de yüze yakın tîr-endaz asker gönderdiler. Bunlar müslümanları takibe koyuldular. Asım ile maiy-yetindekiler, bunları hissedince yüksek bir yere sığındılarsa da tîr-endazlar onların etrafını çevirdiler ve: Bize itaat edip teslim olun, hiçbirinizi öldürmeyeceğimize söz veriyoruz, dediler. Bunun üzerine Asım:

Ey Kavm! Ben müşriklerin zimmetine iltica edemem dedi ve:

"İlahi! Halimizden peygamberin (s.a)'i haberdar et..., diye dua etti. Müşrikler Müslümanlar üzerine ok yağdırdılar. Asım'ı (ve maiyetindekilerden altı zatı) öldürdüler. Bunlardan Hubeyb, Zeyd b. ed-Desine, Abdullah b. Tarık müşriklerin sözlerine inanarak teslim oldular. Bu suretle bunları ele geçirdikten sonra, yay telleriyle ellerini sımsıkı bağlamaya kalkışınca üçüncü zat (Abdullah b. Tarık): tşte bize birinci gadr budur. Vallahi size teslim olmam, bu şehidler benim için bir numunedir, dedi. Bunun üzerine onu sürükleyip tazyik ettilerse de onlarla gitmekten imtina ettiği için onu da şehid ettiler. Hubeyb ile Zeyd b. ed-Desine'yi Mekke'ye götürüp Bedir vak'asın-dan sonra onları Mekke'de sattılar. Bedir gazvesinde Hubeyb tarafından babası öldürülmüş bulunan Haris b. Amir b. Nevfel b. Abdi Menaf oğulları Hubeyb'i satın aldılar.

O vakit Hubeyb, Haris'in oğulları yanında esir kalmıştı. (Kureyşîlerce riâyeti lazım gelen eşhür-u hurum çıkınca) Hubeyb'i öldürmeye karar verdiler. O vakit Hubeyb, kasık kollarını kazımak için Haris'in kızlarından (Uk-be'nin hemşiresi) Zeyneb'den emanet bir ustura aldı. Zeyneb'in gafil bulunduğu bir zamanda çocuğu, Hubeyb'in yanına yaklaştı. Zeynep Hubeyb'i çocuğunu dizinin üstüne oturtmuş, usturada elinde olduğu halde görünce (intikam almak için çocuğu boğazlar diye) telaş etmiş, çok korkmuştu. Kadının telaşını sezen Hubeyb ona: "Çocuğu öldürürüm diye mi korkuyorsun? Korkma ben bunu yapmam." dedi.

Kadın şöyle anlatıyor: Vallahi (ömrümde) Hubeyb'den daha hayırlı bir esir görmedim. Hatta zincir ile bağlı olduğu halde bir salkım üzüm yediğini gördüm. O esnada ise Mekke'de zaten üzüm yoktu. Bu da Hubeyb'e Allah tarafından verilmiş bir rızık idi.

Öldürmek için, onu Harem-i şerifin haricindeki Hill (tenim)e çıkardıklarında Hubeyb: İki rek'at namaz kılmak için bana müsaade ediniz, dedi. Bıraktılar, iki rek'at namaz kıldı ve sonra: Vallahi eğer hakkımda ölümden korktu da namazım onun için uzatıyor, diye zannetmeyecek olsaydınız, namazımı daha ziyade uzatırdım, dedi ve: "İlahi! Bunların hepsini mahvet, birer birer bunların canını al da hiç birini sağ bırakma." diye dua ettikten sonra şu iki beyti okudu:

"Müslüman olarak öldürüldükten sonra, ne suretle ölürsem öleyim, ehemmiyet vermem. Bunların hepsi zat-ı kibriya uğrundadır. O isterse bu tarumar olan vücudumu feyzine eriştirir."

O zamandan beri idam olunacak her müslümanın iki rek'at namaz kılması müstahsen bir adet olmuştur.

Rasul-i Ekrem Efendimiz Vahy-i ilahi ile Hubeyb'in uğradığı musibeti günü gününe Ashabına haber vermişti.

Asım b. Sabit Hazretlerinin katlolunduğunu haber alan Kureyş'den bazıları cesedinden onu tanıtabak bir parça getirtmek üzere, şehidin yanına adam gönderdiler. Çünkü Asım b. Sabit hazretleri Bedir'de Kureyş'in ileri gelenlerinden birini (Ukbe b. Ebî Muayt'ı

katletmişti. Cenabı Hak'kın Asım'ı hıfzu himaye için arı nev'inden kara bir bulut halinde gönderdiği mahlukların müdafaaları karşısında yanına bile sokulmadıklarından onun naşından bir şey kesip götürmeye kadir olamadılar."[\[128\]](#)

Bazı Hükümler

1. Öleceğini anlayan bir kimsenin kasiğindeki kılları kazması meşrudur. Her ne kadar Hz. Hubayb in bu fiili sadece kendi görüşünün bir tezahürü gibi bir durum varsa da, aslında Buhârî'nin rivayetine göre, Hz. Hubayb, Cebrail Aleyhisselam onun bu fiilini Hz. Peygambere bildirmiştir. Hz. Peygamber de Hz. Hubeyb'e dua etmiştir.

2. Öleceğini anlayan kimsenin tırnaklarını kesmesi meşrudur. Musannif Ebü Dâvud hadis-i şeriften kıyas yoluyla bu hükmü çıkarmıştır.[\[129\]](#)

12-13. Ölürken Allah'a (Güvenerek) Hüsnü Zanda Bulunmak Müstehabtır

3113... Cabir b. Abdullah'dan demiştir ki:

Ben Rasûlullah (s.a)M; ölümünden üç (gün) önce (şöyle) derken işittim:

“(Sizden) Biriniz Allah'a hüsnü zan etmekten başka bir halde ölmesin.”[\[130\]](#)

Açıklama

Şafiî âlimlerinden Nevevî'nin Şerii'l-Mühezzeb isimli eserin-deki açıklamasında, Allah'a hüsnü zan beslemek "Allah'ın kıyamet gününde mü'm in kulları için hazırladığı nimetlerini, onun merhametini, va'dini, affını, keremini bildiren âyetleri ve sahih hadisleri düşünerek, onun kendisine merhamet ve lütufla muamele edeceğini ummak" demektir. Nitekim yüce Allah bir hadisi kudsisinde: "Ben kuluma bana olan zannına göre muamele ederim"[\[131\]](#) buyuruyor. Ulemanın büyük çoğunluğuna göre, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriften kastedilen manâ budur.

Ancak Hattâbî Cumhurun bu görüşünden ayrılarak bu"... Hadis-i şerife güzel amel işleyiniz ki, Rabbinize olan zannınız da güzelleşsin. Güzel ameller işleyen Rabbine karşı olan zannı da güzelleşir. Kötü ameller işleyen kimsenin Rabbine olan zannı da kötüleşir-" diye manâ vermiştir. Gerçekten Hattâbî'nin bu te'vili yabana atılamaz. Çünkü salih ameller

imani artırır, kalbi nurlandırır, şeytanın hilelerini bozar. Neticede sahibine Allah'ın rahmeti için ümit verir. Allah'a karşı hüsnü zan besletir. Nitekim bir hadiste "Allah'a en büyük hüznü zannın ona güzelce ibadette bulunmak olduğu" bildiriliyor. [\[132\]](#)

RafTye göre, bu hadis-i şerifte tevbe ve her türlü zulmü terke teşvik vardır. Çünkü, her türlü zulmü terkedip hakkıyla tevbe eden bir kimsenin kalbinde Allah'a karşı hüsnü zan doğar ve onun rahmetine karşı içinde ümit ışıkları belirir. [\[133\]](#)

13-14. Ölüm Vakti Yaklaşınca Hastaya Temiz (Ve Güzel) Elbiseler Giydirmek Müstehabdır

3114... Ebû Said el-Hudri'den (rivayet edildiğine göre kendisine ölüm yaklaşınca yeni elbiseler isteyip onları giymiş, sonra (şöyle) demiştir: "Ben Rasûlullah(s.a)'i,(kişi) ölürken üzerinde bulunan elbiseler içerisinde diriltilir- derken işittim." [\[134\]](#)

Açıklama

Hiz. Ebû Said el-Hudri, bu hadis-i şerifin zahiriyle amel ederek ölümünden önce yeni elbiselerini giyinmiş ve yeni elbiseleri içerisinde hayata gözlerini kapamıştır. Çünkü hadis-i şerifin zahirinden anlaşılın, manâya göre, kişi ölürken üzerinde bulunan elbiseler içerisinde diriltilerek kabrinden kalkacaktır.

Bu manâ "Ey insanlar, hiç şüphe yok ki siz Allah(m huzurunda) yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak hasredileceksiniz." [\[135\]](#) mealindeki hadis-i şerife aykırı değildir. Çünkü ba's (dirilip kabirden kalkma) ile haşr (arasat meydarımda toplanma) ayrı ayrı şeylerdir. Binaenaleyh, insanlar ölürken giyinmiş oldukları elbiseler içerisinde kabirlerinden kalkacaklar, fakat arasat meydanında çıplak olarak toplanacaklardır. Muhakkik hadis âlimleri ise, mevzu m uzu teşkil eden ve bu hadis-i şerifte geçen "siyab = elbiseler" kelimesine amel manâsı vermişler ve "İnsan iyi veya kötü hangi ameli işleyerek ölürse, mezarından kalkarken de o ameli işleyerek kalkar." demişlerdir. Gerçekten de Araplar, bir kimsenin iyiliğini, temizliğini ve ayıplardan uzak olduğunu ifade etmek istedikleri zaman; "Falan kimse temiz elbiselidir" derler. Bir kimsenin kötülüğünü ifade edecekleri zaman da "Falan kimsenin elbiseleri kirlidir." tabirini kullanırlar. Nitekim Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'-inde "Elbiseni temizle" [\[136\]](#) buyruğuyla güzel ameller yapmayı emretmiştir. Her ne kadar bazıları sözkonusu siyab, kelimesine "kefen" manâsı vermişlerse de, bu manânın hiç bir dayanağı yoktur. Çünkü burada ölmeden önce giyilecek olan elbise söz konusudur, kefense Öldükten sonra giyilir. Bu bakımdan bu görüş Aynî ve Harevî gibi muhakkik

âlimler tarafından reddedilmiştir.

14-15. Hasta Ölürken Yanında Söylenmesi Müstehab Olan Sözler

3115... Ümmü Seleme'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a):

"Ölen kimsenin yanında bulunduğunuz zaman, hayır söyleyin. Çünkü melekler sizin söylediklerinize -amin- derler." buyurdu.

Ebû Seleme vefat edince ben:

"Ey Allah'ın Rasûlü (şimdi) ne diyeyim?" diye sordum.

"Ey Allah'ım, onu affet, bana onun arkasından güzel bir bedel ihsan eyle, de." buyurdu. (Hz. Ümmü Seleme sözlerine devam ederek şunları) söyledi: (Ben de o şekilde dua ettim). Bunun üzerine Yüce Allah onun yerine bana Muhammed (s.a)*i ihsan etti." [138]

Açıklama

Metinde geçen "Ölen kimsenin yanına vardığınız zaman" anlamındaki cümle, Müslim ile Tirmizî'nin Sünenlerinde "hastanın veya ölen kimsenin yanında bulunursanız" manâsına gelen lafızlarla rivayet edilirken, NesâTnin Sünen'inde "Bir hastanın yanında bulunursanız..." manâsına gelen sözlerle rivayet edilmiştir.

Bu rivayetler arasında hiçbir çelişki yoktur. Çünkü Peygamber Efendimiz, ölen bir kimsenin yanına varıldığında olduğu gibi, ölmek üzere olan bir kimsenin yanına varıldığı zamanda, hayırlı sözler söylenmesini teşvik ederek onların yanında söylenecek hayırlı sözlerle ve dualara meleklerin amin diyeceklerini haber vermiştir. Hz. Peygamberin ölen veya ölmek üzere bulunan kimseler hakkındaki bu emrine uymak müstehabdır. Her ne kadar mutlak emir farziyyet ifade ederse de buradaki: "Çünkü melekler sizin söylediklerinize amin derler." sözüyle hayır söz söylemekten maksadın, sadece meleklerin bu dualarına erişmekten ibaret olduğu açıklandığından, bu emre uymanın farz değil, müstehab olduğu anlaşılır.

"Onlar hakkında hayır söyleyiniz" cümlesinin "Onlar hakkında sadece hayır söyleyiniz, sakın kötü söz söylemeyiniz." anlamında kullanılıp bu cümleden asıl maksadın "Onlar hakkında kötü söz söylemeyi nehyetmek olduğu" da düşünülebilir. Nitekim "Ölülerinizin iyiliklerini anınız, onların kötülüklerini anmaktan kaçınınız." anlamındaki 4900 numaralı hadis-i şerif de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Ayrıca "Çünkü melekler, sizin sözlerinize amin derler" cümlesinden esas maksadın; "Ziyaretçilerin hastaların ya da ölülerin

yanındaki sözlerinin tesbit edildiğini, ölülerin kesinlikle bu duaların mükaafatını göreceklarını ifade etmek*' olduğu da düşünülebilir. [\[139\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hasta veya ölü yanına varan kimsenin ona hayır dua etmesi ve onun için istiğfarda bulunması müstehabdır.

2. Hastalan ziyaret eden kimselerle birlikte melekler de gezerler, onların dualarına amin derler.

3. Hz. Ümmü Seleme, bu ümmetin en faziletli hanımlarından ve müminlerin annelerinden biridir.

Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme, Hz. Peygamberin halasının oğlu ve süt kardeşi Abdullah b. Abdilesed*le evli idi. Hz. Abdullah şehid olunca, Hz. Peygamberin ailesi olmak şerefine nail oldu.

Bu mevzuda kendisinden nakledilen bir hadis-i şerif şu mealdedir: Ben Rasûlullah (s.a)'ın şöyle dediğini duydum: "- Hangi kula bir musibet gelir de -inna lillahi ve inna ileyhi raciun- Allah'ım bu musibetimden dolayı beni mükafatlandır. Bana ondan daha hayırlısını ver, derse. Muhakkak bu musibetinden dolayı Allah onu mükafatlandırır ve ona eskisinden daha hayırlı bir sonuç bahşeder" (Ümmü Seleme) dedi ki, Ebû Seleme vefat edince, ben Rasûlullah (s.a)'ın bana öğrettiklerini söyledim. Bunun üzerine Allah bana Ebû SelemeMen daha hayırlı birini, Allah'ın Rasûlünü verdi. [\[140\]](#)

15-16.(Hastanın Yanında La İlahe İllallah Sözüünü Söyleyerek) Telkinde Bulunmak

3116... Muaz b. CebePden (rivayet olunduğuna göre), Rasûlullah (s.a) (şöyle) buyurmuştur:

"Son sözü la ilahe illallah- olan kimse cennete gir(meyi hak et)miştir." [\[141\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte, "Dünyada son sözü la ilahe illallah olan bir kimsenin cennete girmiş

olduğu" bildirilmektedir.

Araplar, ileride olacağı kesinlikle bilinen hadiseler hakkında "ileride kesinlikle böyle olacaktır" diyecekleri yerde oldu derler. Bir başka ifadeyle bir hadisenin kesinlikle meydana geleceğim ifade edebilmek için, istikbal sığası (gelecek zaman kipi) yerine mazi (geçmiş zaman) sığası kullanırlar. Binaenaleyh, metinde geçen cennete girdi" cümlesi "kesinlikle cennete girecektir. Çünkü cennete girmeyi hak etmiştir." anlamında kullanılmıştır. Biz tercümede parantez içerisine ilave ettiğimiz kelimelerle bu manâya işaret ettik.

Bilindiği gibi, bazen söz arasında herkesçe bijinen bir sözü ifade etmek istediğimiz zaman, bu sözün sadece baş tarafını söylemekle yetiniriz. Çünkü baş tarafını hatırlatmakla sözün tümünün hatırlanacağını biliriz. Mesela İh-las sûresinin tümünü ifade etmek istediğimiz zaman deriz. Âyetü'l-kürsiyi ifade etmek için de "Allahü la ilahe illa hu..." deriz.

İşte burada da La ilahe illallah sözüyle bu cümlenin tamamı olan "La ilahe illallah Muhammedün Rasûlullah" sözü kastedilmiş olması ihtimali vardır. Nitekim Hafız tbn Hacer "La ilahe illallahü" cümlesiyle "Eşbedii en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdihi ve Rasûlüh" cümlesinin kastedildiğini, binaenaleyh ölürken sadece La ilahe illallah demenin cennete girmek için yeterli olamayacağını, hadis-i şerifteki müjdeye erişebilmek için, son sözün bu cümlenin tamamı olması gerektiğini söylemiştir. Eğer sadece la İlahe illallah demekle cennete girilseydi ehli kitabın tümünün cennetlik olması gerekirdi. Çünkü onlar bu kelimeyi söylerler, "Muhammeden Rasûlullah" cümlesini söylemezler. Fakat İbn Abidin mü'minlere sadece "la ilahe illallah sözünü telkin etmenin yeterli olduğunu kâfirlere ise bu cümlenin tümünü telkin etmek gerektiğini, çünkü kâfirlerin sadece la ilahe illallah demekle müslüman olamayacaklarını söylemiştir. [142] Münavi'ye göre, Ölürken bu kelimeyi söylemenin önemi, bu kimsenin dünyanın bütün lezzetlerinden kesilmiş, bütün şehvani arzularından uzaklaşmış olmasından ve dilinden dökülen sözlerinin tam bir sıdk ve ihlas ifadesi olmasından ileri gelir. Sıhhatli kişilerin hepsinde bu durum yoktur. Fakat sıhhatli iken nefsinin riyazete tabi tutan kulların sözleri de ölmek üzere bulunan kimselerin sözleri gibidir." [143]

Her ne kadar bu hadisin senesinde çeşitli tenkitlere uğramış olan Salih b. Ebî Arib varsa da, bu hadis Müslim'in rivayet ettiği "Her kim Allah'dan başka ilah olmadığını bilerek ölürse cennete girer." [144] hadisiyle takviye edilmiştir.

Ancak şurasını ifade etmek isteriz ki, metinde geçen "Cennete gir(meyi hak et)miştir" sözünden maksat "Her muvahhid müslüman ya affa uğrayarak derhal, ya da cezasını çektikten sonra cennete girecek" demektir. [145]

Bazı Hükümler

1. La ilane illallah sözünü fazlaca söylemek gerekir.

2. Bu kelimeyi, özellikle Ölmek üzere bulunan, hastaların yanında söyleyerek, ona telkinde bulunmak müstehabdır. [\[146\]](#)

3117... Yahya b. Umare dedi ki: Ben Ebû Said el-Hudri'yi Rasûlullah (s.a)

"Ölülerinize La ilahe illallah (sözünü) telkin ediniz." buyurdu, derken işittim. [\[147\]](#)

Açıklama

Telkin: Tekrarlanması için, söz söylemek demektir. Bu hadis-i şerifte ölmek üzere olan bir kimsenin, yanında onun da söylemesi için, "La ilahe illallah" kelimesini söylemek tasvip edilmektedir. Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi, hadis-i şerifte telkini istenen "la ilahe illallah" sözüyle bu cümlenin tümü olan "la ilahe illallah Muhammedün RasûluUah" cümlesi veya "eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammedeh abdühü ve rasûlüh" cümlesi kastedilmiş ve sözü kısaltmak için sadece "la ilahe illallah" cümlesiyle yetinilmiş olması ihtimali varsa da, tbn Abidin'e göre mü'minlere sadece la ilahe illallah cümlesini telkin etmek yeterlidir. Kâfirlere ise bu cümlenin tamamını telkin etmek gerekir. Çünkü kafir, bu cümlenin tümünü-söylemedikçe müslüman olamaz. [\[148\]](#)

Metinde geçen "mevta = ölüler" sözüyle ölmek üzere olan hastalar kas-dedilmiştir. Nitekim bu babda rivayet edilmiş olan çeşitli hadis-i şeriflerle İbn Hibban'm şu rivayeti de bu gerçeği isbatlamaktadır: "Ölülerinize kelime-i tevhidi telkin ediniz. Çünkü öleceği zaman bu sözü söyleyen her müslümanı Allah cehennem ateşinden kurtarır."

Buna göre, "ölmek üzere bulunan bir hastanın yanında sadece kelime-i şehadet okunmak suretiyle ona bu kelimeleri tekrarlaması hatırlatılmalı "fakat sen de söyle" gibi bu sözler sarfedilerek ısrar etmekten kaçınılmalıdır. Çünkü, hasta son nefesinde en sıkıntılı anlarını yaşar. Binaenaleyh o anda, ona kelime-i tevhid okuması için ısrarda bulunmak, onun sıkıntısını iyice artırabileceği gibi, Allah korusun bir anda iman halinin tamamen olumsuz yönde değişmesine bile sebep olabilir. Bu bakımdan onun yanında kelime-i tevhidi veya şehadeteyni sadece okumakla yetinmek ve ısrardan kaçınmak gerekir. Bütün mezhep imamları, Ölüm döşeğinde bulunan hastalara, bu telkinin yapılabileceğini hükmetmişlerdir. Maliki âlimlerinin meşhur olan görüşleri de böyledir.

Şafîî âlimlerinden İmam Nevevî, Müslim Şerhinde, bu mevzuda şunları kaydetmiştir.

"Âlimler, metinde geçen telkin ediniz emrinin "Farziyyet değil nedb ifade ettiğinde ittifak etmişlerdir. Yalnız hastanın yanında sık sık şehadet getirmeyi ve bunu hastaya söyletmeye çalışmayı mekruh görmüşlerdir. Çünkü, hastanın çektiği sıkıntının şiddetinden bu ısrarlar karşısında canı sıkılıp uygun olmayan bir cevap vermesi mümkündür. Bu bakımdan hasta bir defa şehadet getirdi mi. Bir daha tekrarlatmaya çalışılmamalıdır. Fakat hasta şehadet getirdikten sonra konuşacak olursa son sözünün kelime-i tevhid olmasını sağlamak için yanında tekrar şehadet getirilir."

Cumhura göre, ölmek üzere olan hastalara bu telkini yapmak mendup-tur. Hadisin zahiri, bu telkinin farz olmasını gerektirdiğinden âlimlerden bazıları, onun farz olduğuna hükmetmişlerdir.

Aliyyü'l-Kari'nin ifadesine göre, Malikilerden bazıları bu telkinin farz olduğunu söylemişlerdir.

Definden sonraki telkine gelince, Şâfiîler metinde geçen "mevtakum = ölüleriniz" kelimesinin zahirine ve bazı sahabe ve Tabiu'nun telkin yaptığını ifade eden zayıf hadislere [\[149\]](#) bakarak telkinin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Şâfiîlere göre, ölü'nün başucuna oturularak yapılan bu telkin, şu lafızlardan ibarettir.

Hanefilere göre, metinde geçen telkini ölmek üzere olan hastalara değil, kabre konulan ölülere yapılır. Çünkü metinde telkinin ölmek üzere olan hastalara değil, ölülere yapılması emredilmektedir. Metinde geçen "mevtaküm = ölüleriniz" kelimesini "ölmek üzere olan hastalarınız" diye te'vil etmek için bir sebep veya karine mevcut değildir. Bu bakımdan sözkonusu kelimeye ehl-i sünnet velcemaat, hiç te'vil etmeden "ölüleriniz" manâsı verirler. Onu tevil edenlerse Mutezilelerdir.

Bu mevzuda İbn Abidin şunları söylüyor: "Ehl-i Sünnete göre, "ölülerinize la ilahe illallahı telkin edin" sözü hakikatine hamledilmiştir.. Bazıları telkin yapılır demişlerdir. Delilleri rivayet ettiğimiz hadistir. Bir takımları telkin yapılmayacağını, bazıları da emir edilmediği gibi, yasak da edilemeyeceğini söylemişlerdir. Birinci kavlin delilini gösterdiğine bakılırsa onu tercih ettiği anlaşılıyor. [\[150\]](#)

Maliki âlimlerinden İbnü'l-Hacc, el-Kurtubi gibi bazı ilim adamları, Ölüyü kabre koyduktan sonra, telkin yapmanın müstehab olmadığını söylemişlerdir. Zerruk ise er-Risale üzerine yazmış olduğu, şerhte İbn Urfe'nin, ölüye telkin yapmayı caiz görmediğini İzzüddin'in de bu görüşte, olduğunu ve ölüye telkinde bulunmayı bid'at saydığını, ancak ölmek üzere olan kimseler için telkini caiz gördüğünü ifade etmiştir.

Menhel yazarının açıklamasına göre, bu görüş son derece güzel ve isabetlidir. Çünkü seleften ölüye telkinde bulunan tek bir kişiyi dahi göstermek mümkün değildir.

Metinde geçen telkin kelimesi, ölmek üzere bulunan kimse hakkında hakikat, ölü hakkında ise mecaz olarak kullanılır. İbn Hibban da bu görüştedir. Nitekim Beyhâkî'nin Şuabü'l-İman isimli eserinde rivayet ettiği şu hadis-i şerifte bu görüşü te'yid etmektedir:

"Çocuklarınıza ilk sözünüz la ilahe illallah olsun, ölürken de onlara la ilahe illallah sözünü telkin ediniz."

Hanbeli âlimlerinin pek çoğu da bu görüştedir.

Büyük müctehid ve hadis bilgini Ahmed b. Hanbel'e telkini sorduklarında şu cevabı vermiştir: "Ebu'l-Muğire vefat edince, Şamlılar bunu yaptılar, bunlardan başka telkin yapan birisini görmedim."

Bu mesele 3221 nolu hadisi şerifte tekrar ele alınacaktır, inşaallah. [\[151\]](#)

16-17. Ölünün Gözlerini Yumduрмаk

3118... Ümmü Seleme'den demiştir ki:

Rasûlullah (s.a) (hayatını kaybeden) Ebû Seleme'nin yanına girdi (onun) gözü açık kalmıştı (Efendimiz onun) gözünü kapadı. Derken onun ailesinden bazı kimseler feryat etmeye başladılar. Bunun üzerine (Hz. Peygamber):

"Kendinize hayırdan başka dua etmeyin. Çünkü melekler söylediklerinize dua eder" buyurdu. Sonra (ona şöyle) dua etti: "Allah -im Ebû Seleme'yi bağışla, derecesini hidayete erenler(in dereceleri) arasına yükselt. Arkasında kalanları için de sen ona halef ol bizi de onu da affet (ey) Alemlerin Rabbî, onun kabrini genişlet ve orada kendisine nur hallet."

Ebû Dâvud der ki: Ölünün gözlerini yumduрмаk, ruhun çıkmasından sonra olur. Ben Muhammed b., Muhammed b. en-Nu 'man el-MakrVnin (şöyle) dedi(ğini) işittim: Ben Abid bir kimse olan Ebû Mey-sere'yi (şöyle) derken işittim. Ben Muallim (olan) Cafer'in gözlerini ölmeden önce yumdurmuştum. (Kendisi) abid bir adamdı. Onu öldüğü geceden kısa bir süre sonra rüyamda (bana şöyle) derken işittim: "Bana en ağır gelen şey senin ben ölmeden önce gözlerimi yumdurman oldu." [\[152\]](#)

Açıklama

Metinde geçen Şekka besarühü cümlesi, gözleri bir noktaya dikilip kaldı, anlamına gelir. Bu bakımdan bu cümledeki "besar" kelimesini "şekka" fiilinin faili olarak merfu okumak mümkün olduğu gibi, bu cümleye "gözünü bir noktaya dikti" manâsı vererek "besar" kelimesini mafuliyyet üzere mensub okumak da mümkündür.

Peygamber Efendimiz, Hz. Ebû Seleme'nin öldükten sonra, gözlerinin açık kaldığını görünce, bunun sebebini söyle açıklamıştır: "Gerçekten ruh kab/edildiği vakit göz de onu

takib eder." [153] Bu sözleriyle "ruh cesedden ayrılınca göz arkasından bakarak onu takib eder" demek istemiştir. Metinde geçen kelimesi Müslim'in rivâyetinde "feryad etti" şeklinde rivayet edilmişse de, manâ itibariyle bir fark yoktur.

Hadis-i şerifte "vay helak oldum, mahvoldum" gibi cahiliyye döneminde kullanılan sözler sarfederek bağırıp çağırımların şer olduğu açıklanmış, bu şekil şerli duaların yerine 'allahümme ecirna fi musibetina vehlufna hayran minha veğfir lena ve razına bi Kâdake ve Kaderike' gibi hayırlı duaların yapılması tavsiye edilmiş ve ölünün yanında yapılan dualara meleklerin amin dediği, meleklerin dualarının da müstecab olduğu açıklanmıştır.

Tîbî'ye göre, ölünün yanında feryadü figan etmek suretiyle onu rahat-, sız etmek "nefislerinizi öldürmeyiniz" [154] âyetinin yasağı içerisine girebilir,

Metinde geçen "Hidayete erenler" sözünden maksat; Allah'ın kendilerine nimetini ihsan ettiği peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihlerdir,

"Arkasında kalanları için de sen on hayırlı halef ol"-cümlesiyle kaside-dilen manâ şudur: "Ey Allah'ım sen geride kalan çocukları ve torunları için onun halifesi ol, onların rızıklarını ve hayatlarını tekeffül et." Ölen bir kimsenin gözlerini yumdurma mevzuunda İbn Abidin şunları kaydetmiştir: Bir kimse öldüğü zaman çenesi bağlanır ve güzelleştirmek için gözleri yumdurulur. Gözlerini yumduran kimse; "Bismillah! ve ala milleti Rasulillahi Allahümme yessir aleyhi emrahii ve sehnil aleyhi ma'bedatii veesidhü btlikaike vecal maharaceileyhi hayran m i m m a harace anhü = Allah'ın adı ile ve Ra-sûlullah'ın dini üzere ya rabbi bunun işini kolaylaştır. Sonunu asan eyle ve sana kavuşmakla kendisini bahtiyar kıl, varacağı yeri çıktığı yerden daha hayırlı eyle" der. [155]

Bazı Hükümler

1. Ölen kimsenin gözlerini yumdurmak müstehabdır.
2. Ölen kimsenin yanında, onun çoluk çocuğunun dünya ve ahireti için hayırlı duada bulunmak müstehabdır.
3. Ruhlar cesedlerde bulunan latif cisimlerdir. Onların vücuttan çıkmasıyla hayat sona erer. [156]

17-18. (Musibete Uğrayınca) İna Lillahi Ve İna İleyhi Raciun Demek

3119... Ümmü Seleme'den (rivayet edildiğine göre), Rasûlullah (s.a) (şöyle)

buyurmuştur:

"Birinize bir musebet geldiği zaman inna lillahi ve inna ileyhi raciun. -Allahiimme indeke ahtesibii musibeti feacirini fiha ve ebdil li biha hayran minha- desin."[\[157\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte, başına musibet gelen bir kimsenin metindeki "Biz Allah içiniz ve biz ona döneceğiz. Ey Allahım (bu) musibetimin ecrini senden bekliyorum. Onun karşılığında bana ecir ver. Bana bu bela karşılığında ondan daha hayırlısını "er" anlamına gelen duayı okuması tavsiye edilmektedir.

Nitekim Yüce Rabbimiz Kur'ân-ı Kerim'inde "Ki onlara bir bela eriştiği zaman,-biz Allah içiniz ve biz ona döneceğiz- derler."[\[158\]](#) buyurarak musibet zamanında bu duayı okumak suretiyle kendisine sığınanları övmüştür. İmam Ahmed'in rivayet ettiğine göre, Ümmü Seleme (r.a) şöyle demiş: Bir gün Ebû Seleme Rasûlullah (s.a)'ın yanından geldi ve dedi ki: "Ben Rasûlullah'tan öyle bir söz işittim ki, bundan dolayı sevinçle doldum. Rasûlullah buyurdu ki: "Müslümanlardan herhangi bir kişiye bir musibet isabet ettiğinde o esnada "inna lillahi ve inna ileyhi Raciun" der ve sonra, Allah im bu musibetten dolayı bana mükafat ver, bana ondan daha hayırlı bir sonuç çıkar, derse, mutlaka bu istediği kendisinin olur." Ümmü Seleme dedi ki: Ben bunu Ebû Seleme'den sakladım Ebû Seleme vefat edince "İnna ullah ve inna ileyhi raciun" dedim. Sonra Allahım musibetimden dolayı beni mükafatlandır ve bana ondan daha hayırlı bir sonuç çıkar, dedim. Sonra kendi kendime benim için Ebû Seleme'den daha hayırlı kim olacak? dedim, İddet sürem bitince Rasûlullah (s.a) bir deriyi tabakladığım sırada benden izin istedi. Ben de elimi tabaklamak için sürdüğüm şeyden yıkayarak kendisine izin verdim. Rasûlullah'a kılıfı lif olan bir minder serdim. Rasûlullah onun üzerine oturdu ve beni kendisi için istedi. Sözü bitirince dedim ki.

Ey Allah'ın Rasûlü, istediğin neden olmasın? Ne var ki ben çok onurlu bir kadını, benden Allah'ın beni azablandırmasına vesile olacak bir şey duymandan korkarım. Ben yaşlanmış bir kadını ve çoluk çocuk sahibiyim. Rasûlullah buyurdu ki;

"Söz konusu ettiğin onura gelince; Allah ilerde onu senin üzerinden alacaktır. Zikrettiğin yaşlılığa gelince, senin yaşlılığın gibi ben de yaşlandım. Bahsettiğin çoluk-çocuğa gelince, senin ailen benim ailemdir. Ümmü Seleme der ki: Ben Rasûlullah (s.a)'a teslim oldum. Böylece Rasûlullah (s.a) benimle evlendi. Ümmü Seleme daha sonra dedi ki: Allah Teâlâ bana Ebü Seleme'den daha hayırlı birisini, Rasûlullah (s.a)'ı verdi."[\[159\]](#)

18-19. Ölünün Üstü Örtülür

3120... Aîşe'den (rivayet edildiğine göre) Peygamber (s.a) vefat ettiği zaman, (üzeri) Hibera (denilen bir Yemen kumaşı) ile örtülmüştür. [\[160\]](#)

Açıklama

"Hibera:" Pamuktan ya da ketenden yapılmış çizgili Yemen kumaşlarına verilen bir isimdir. Çoğulu "Hiber" ve "hıberat" şekillerinde gelir. Bu kelime bazan "Sevbün hiberatün" şeklinde sıfat olarak bazan da "sevbü hıberatin" şeklinde isim tamlaması olarak kullanılır.

Hadis-i şerif, vefat eden kimsenin üzerini bir örtüyle örtmenin müste-hab olduğuna delalet etmektedir.

Bu mevzuda İmam Nevevî diyor ki: "Vefat eden bir kimsenin üstünün örtüleceği hususunda âlimler ittifak etmişlerdir. Çünkü bu örtü, o kimsenin vefatı ile cesedinde meydana gelecek çirkin manzaraları ve avret mahallini gizler.* Bizim âlimlerimize göre, sözkonusu örtünün baştarafı toplanarak cenazenin başının altına, ayak ucu da cenazenin ayaklarının altına konularak açılması Önlendir. Cenazenin kokmaması için de elbiseleri çıkarıldıktan sonra örtülür. [\[161\]](#)

19-20. Ölmek Üzere Olan Bir Kimsenin Yanında (Kur'ân) Okumak

3121... Ma'kıl b. Yesar'dan (rivayet olduğuna göre) Peygamber (s.a) "ölülerinizin üzerine yasin okuyun." buyurmuştur. Bu (lafız ravi) İbnü'l-Ala'nın lafzıdır. [\[162\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "mevtâküm = ölüleriniz" kelimesinden mak-sat, ölmek üzere bulunan hastalardır.

Nitekim Hanefi âlimlerinden İbn Abidin de şöyle diyor: "Yanında yasin okumak menduptur. Çünkü Peygamber (s.a) "Ölülerinizin üzerine yasini okuyun," buyurmuştur. İbn Hibban bundan murad ölmek üzere bulunan kimsedir, demiştir." [\[163\]](#)

Bu mevzuda İbn Ebû'd-Dünya ile Deylemi'nin rivayet ettikleri merfu bir hadis de şu mealdedir: "Ölmek üzere olan hiç bir hasta yoktur ki, üzerine yasin okunsun da Allah onun

Ölümünü kolaylaştırmasın." Ölmek üzere olan bir kimse, ölü hükmünde olduğundan hadisi şerifte ölmek üzere olan kimselerden ölümler diye bahsedilmiştir.

Ölmek üzere bulunan kimse kuvvetini kaybedip zayıf düşmüş ve bütün kalbiyle de Allah'a yönelmiştir. İşte böyle bir anda yasin sûresi okununca bunu işiten hastanın dini esaslara olan inancı artar ve özellikle bu sûrede anlatılan Kıyamet halleriyle ünsiyet ederek rahatlar.

Ölmek üzere olan hastalara yasin okunmasının hikmeti hakkında et-Tibî şunları söylüyor: "Bu sûrede imana davet, geçmiş milletlerin halleri, kaderin isbatı, kulların fiillerinin Allah'a dayandığı tevhidin isbatı, şirkin reddi, kıyamet alametleri, Öldükten sonra dirilme, haşr, arasat meydanında toplanma, hesap, ceza gibi birçok dini esaslar ve önemli meseleler vardır. İşte ölmek üzere bulunan bir hastanın başında yasin okunmasının hikmeti sûrenin bu gibi mevzuları içerisinde toplamış olmasıdır."

Müteahhirin âlimlerinden bazıları, mevzumuzu teşkil eden bu hadisin zahirine sarılarak, yasin sûresinin cenaze üzerine ölümden sonra ve definden önce okunabileceğini söylerken, diğer bir kısmı da İbn Adiy'in Ebû Bekr (r.a)'den rivayet ettiği; "Kim anne ve babasının ya da bunlardan birinin kabrini cuma günü ziyaret ederek orada yasin okursa, Allah mutlaka o kabirde yatan kimseyi bağışlar." [164] mealindeki hadise dayanarak "Yasinin cenaze üzerine Ölümden sonra, definden önce de sonra da okunabileceğini" söylemişlerdir.

Hanefî âlimlerinden İbn Abidin, "Ama bizim alimlerimiz öldükten sonra, yıkanınca kadar yanında Kur'ân okumayı mekruh saymışlardır." cümlesini naklettikten sonra "Mümteka'mn ölünün yanında Kur'in okunabileceğini ifade eden sözü ölmezden önceye hamedilmiştir. Kaldırılmaktan murat da ruhun kaldırılması olduğuna işarette bulunmuştur." diyerek hasta öldükten sonra yıkanınca kadar yanında Kur'ân okumanın mekruh olduğunu ifade etmiştir. [165]

Yasin sûresinin fazileti hakkında, bazı hadisler varsa da bunların hepsi de sıhatleri yönünden tenkid edilmiştir. Bunlardan bazılarının mealı şöyledir "Herşeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi de yasindir. Her kim yasin sûresini okursa, Allah ona bu sûreyi okuması sebebiyle Kur'ân'ı on kere okumuş kadar sevap yazar." [166] Tirmizî, bu hadisin garip olduğunu, Süyutî de zayıf olduğunu söylemiştir. "Kim bir gecede Allah'ın rızasını dileyerek yasin okuyacak olursa (günahları) bağışlanır" [167] "Kim Allah'ın rızasını dileyerek yasin okursa, geçmiş günâhları affedilir, onu ölümlerinizin yanında da okuyunuz. [168] Kim yasini bir defa okursa, Kur'an-ı iki defa okumuş gibi olur." [169] Bu hadislerin birisinde yasin okuyan, Kur'an-ı on defa okumuş gibi sevap alır denirken, diğer birinde iki defa okumuş gibi sevap alır denilmesi bu hadisler arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü bu sevab, okuyan kimsenin o andaki samimiyet, ihlas ve diğer ruhî hallerine ve içinde bulunulan zaman ve mekana göre değişebilir. Şevkanî "Bütün bu rivayetler birbirlerini

takviye ettiğinden bunlarla amel etmek faydalıdır" diyor. [\[170\]](#)

Bazı Hükümler

Hadis, Yasin sûresinin okunmasının faziletine, Ölüm döşeğine düşen hastanın başında okunmasının, matlub olduğuna, ikinci yoruma göre, definden önce ve sonra ölünün yanında okunmasının matlub olduğuna ve gerek hasta gerek ölünün okunan Yasin sûresinden yararlandıklarına delâlet eder.

ölünün dua ve sadakadan da faydalandığı hususunda âlimlerin ittifakı vardır. Cumhura göre, kişinin yaptığı nafil ibadetin sevabını bir ölüye veya diriye vermesi caizdir. Yapılan ibadet; namaz, oruç, hac, sadaka, Kur'ân okumak ve başka ibadetler olabilir. İbadeți yapan kişinin sevabından hiç bir şey noksan olmaksızın ölü bundan yararlanır. İmam Ebû Hanife ve Ahmed b. Hanbel de bununla hükmeden âlimlerdendirler.

Cumhurun delillerinden birisi, Taberanî ve Beyhakî'nin İbn Ömer (r.a)'den merfu olarak rivayet ettikleri şu mealdeki hadistir: "Sizden birisi, nafil bir sadaka vereceği zaman, sevabım baba ve annesine bağışlasın. Çünkü bu takdirde onlara sevap verilir. Kendisinin sevabıftşan bir şey eksilmez."

Diğer bir delil: Ahmed, Müslim, Nesâî ve Ibn Mace'nin Ebû Hüreyre (r.a)'den rivayet ettikleri şu mealdeki hadistir:

"Bir adam Peygamber (s.a)'e: Babam öldü. Vasiyet de etmedi. Onun yerine benim sadaka vermem ona yarar mı? diye sordu. Efendimiz (s.a) "Evet" buyurdu. [\[171\]](#)

Allah: "Rabbim bunlar beni küçükken nasıl acıyıp yetiştirdilerse sen de bunlara öyle acı." [\[172\]](#) âyetinde baba ve anneye dua etmeyi emretmiş ve "Melekler Rablerini hamd İle teşbih ederler. Yerdeki içinde mağfiret ederler. [\[173\]](#) âyetinde meleklerin mü'minler için istiğfar ettiklerini haber vermiştir. Keza, "Arşı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar, rablerini överek teşbih ederler." [\[174\]](#) âyeti Hamele-i Arş meleklerinin müzminlere istiğfar ettiklerini bildirir.

Bir kısmı yukarıya alınan deliller, başkasının amelinden yarar sağlanabildiğini kesinlikle bildirirler. "Ve şüphesiz insan ancak çalıştığına erişecektir." [\[175\]](#) âyeti yukarıdaki delillere aykırı değildir. Çünkü mü'min hayırlı bir amel işleyip sevabını bir mü'min kardeşine bağışladığı zaman, sevab bağışlanana ulaşır. Artık bağışlanan kendisi işlemiş gibi olur. Diğer taraftan bu âyet, bir kısmı yukarıda zikredilen deliller muvacehesinde hususilemiştir.

İkrime'den rivayet edildiğine göre, bu âyet Musa (Aleyhisselam) ve İbrahim (Aleyhisselam)'ın kavimlerine mahsustur. Ümmet-i Muhammed ise, birbirinin amelinden yararlanır. Çünkü mezkûr deliller bunu gerektirir. Ayrıca Buhârî ve Müslim'in İbn Abbas (r.a)'dan rivayet ettikleri bir hadiste me-alen şöyle buyuruluyor:

"Bir adam Peygamber (s.a)'e:

Kızkardeşim Hacc yapmayı adadı ve adağını yerine getirmeden öldü, dedi. Peygamber (s.a):

"Eğer kardeşinin boynunda bir borç olsaydı, sen onun yerine borcunu ödeyecek miydin? ** diye sordu.

Adam: Evet diye cevap verdi. Efendimiz:

"O halde kardeşinin Allah Teâlâ'ya ait borcunu öde. O, ödenmeye daha layıktır" buyurdu."[\[176\]](#)

Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mace*nin rivayet ettikleri şu mealdeki hadis de ayrı bir delildir:

"İnsan öldüğü zaman ameli kesilir. Ancak üç şeyden kesilmez: Sadaka-i cariyeye, yararlı ilim ve ona dua eden salih bir evlat."[\[177\]](#)

Bazıları; "Mezkûr delillere ters düştüğü sanılan âyetteki insan kelimesi ile kâfir kişi kastedilmiştir." demişlerdir. Buna göre, âyetin yorumu şudur: Kâfir kişi için amelinden başka hiç bir hayır yoktur. O, işlediği hayra karşılık dünyada bol rızık ve sağlık gibi nimetlere kavuşturulur. Ahirette, onun için hiç bir hayır yoktur.[\[178\]](#)

Okunan Kur'ân'dan Ölü Yararlanır Mı?

Menhel yazarı, yukarıdaki bilgileri verdikten sonra bu hususta şöyle der: "Okunan Kur'ân'ın sevabının Ölüye ulaşması hakkında alimler arasında ihtilaf olmuştur:

1. Eğer ücretsiz olarak okunursa, tmam Ebû Hanife arkadaşları ve Ahmed b. Hanbel'e göre ölü yararlanır. Zeylaî, el-Kenz'in Şerhinde: "başkasının yerine hac yapmak hususunda Ehl-i sünnet mezhebine göre; namaz, oruç, hac, sadaka, Kur'ân okumak, zikirler gibi her türlü nafile hayırların sevabının başkasına bağışlanması caizdir. Bu sevap, ölüye ulaşır ve ölü ondan yararlanır," demiştir.

Mu'tezile mezhebine göre; kişi, amelinin sevabını başkasına bağışlayamaz. Bağışlasa bile ilgiliye ulaşmaz ve menfaat sağlamaz. Delilleri de:

âyetidir. [\[179\]](#) Bu âyetin delil olmadığı yukarda belirtildi.

İmam Malik ve Şafî'den meşhur rivayete göre Kur'ân okumanın sevabı, ölüye ulaşmaz. Fakat İmam Malik ve Şafî'nin bazı arkadaşlarının seçtikleri kavle göre, kıraatin sevabı ölüye ulaşır. Ancak okuyucunun kıraatim bir dua ile ölüye bağışlaması gerekir. Nevevî de el-Ezkar'da: Alimler duanın ölümlere yararlı olduğuna ve sevabının onlara ulaştığına icma etmişlerdir. Bunların delilleri, bu hükmü ifade eden meşhur âyetler ve meşhur hadislerdir. Bunlardan birisi:

"Ve onlardan sonra gelenler: Ey Rabbimiz! Bize ve bizden önce iman eden kardeşlerimize mağfiret eyle, derler." [\[180\]](#) âyetidir. Peygamber (s.a)'in:

"Allahim, Bakiü'l-Ğarkad (mezarlığı) halkına mağfiret eyle" hadisi ile; 3201 numaralı "Allahım, bizim dirimize ve ölümüze mağfiret eyle." mealindeki hadis-i şerifte bu konudaki delillerdendirler. Alimler, Kur'ân okuma sevabının başkasına ulaşması hususunda, itjtilaf etmişlerdir. Şafî'nin meşhur kavli ile bir cemaatin kavline göre ulaşmaz. Ahmed b. Hanbel ile alimlerden bir cemat ve Şafî'nin arkadaşlarından bir cemaat ulaşır, demişlerdir. En iyisi okuyucu kıraatini bitirince Allahım, okuduğum Kur'ân'ın sevabını falan kişiye ulaştır, şeklinde dua etmesidir.

2. Ücret karşılığında okumaya gelince, Hanefî ve Hanbeli alimlerine göre, bunda sevap yoktur. Ücret alan da veren de günah işlemiş olur.

Şafî ve Maliki alimlerine göre, Kur'ân okumak karşılığında ücret almak caizdir. Bunların delili, Buhârî'nin İbn Abbas (r.a)'den rivayet ettiği Peygamber (s.a.)'in şu hadisidir: "Karşılığında ücret aldığınız şeylerin ücret almaya en liyakatli olanı Allah'ın kitabındadır" [\[181\]](#) mealindeki hadis-î şeriftir. [\[182\]](#)

Ancak Şafî ve Malikilerin delilim teşkil eden bu hadis-i şerif, mutlak olduğundan, Kur'ân okuma karşılığında ücret almanın caiz olmadığını savunan âlimler, bu hadisteki cevazın sadece rukye (okuma ile tedavi)*'ye ait olduğunu söyleyerek bu mevzudaki hadislerin arasını te'lif etmişlerdir. [\[183\]](#)

20-21. Musibet Geldiği Zaman Oturmak

3122... Aîşe'den demiştir ki:

Zeyd b. Harise ile Ca'fer ve Abdullah öldürdükleri zaman, Rasûlullah (s.a) mescide oturdu, üzüntü(sü) yüzünden anlaşılıyordu. Bu hadisi Amre vasıtasıyla Hz. Aîşe'den nakleden Yahya b. Sfaid, rivâye-tine devam ederek Hz. Zeyd, Ca'fer ve Abdullah'ın ölümü ile ilgili olayı anlattı. [\[184\]](#)

Açıklama

Hz. Zeyd ile Ca'fer ve Abdullah b. Revaha (r.a) hazretlerinin ölümüne ve Fahr-i Kâinat Efendimizin son derece üzülmüne sebep olan hadise Mute muharebesidir.

Bilindiği gibi Mute; Şam sınırlarında Belka köylerinden bir köy, Şam meşreflerinden (yaylalarından) bir yayla olup kılıçların en iyisi orada yapılır ve orada yapılan kılıca da oraya izafetle meşarif yapısı kılıç denir. [\[185\]](#) Mute Belka yakınındadır. Beytü'l-Makdis'e (Kudüs'e) iki merhalelidir.

Mute, Kudüs'ün güneyinde bir yer ismidir. Bizanslılarla müslümanların yaptığı ilk harp burada olmuştur.

Hz. Peygamber, hükümdarları İslama davet ettiği sırada, Busra emiri Şurahbile'de ashabtan Hars b. Umeyr'i elçi olarak göndermişti. Fakat Şu-rahbil bütün insanî ve diplomatik kaideleri bir tarafa bırakarak Hars'ı şehit ettirdi.

Hicretin sekizinci yılı idi. (Miladi 629) Bu saldırıya çok üzülen Hz. Peygamber hemen üç bin kişilik bir ordu hazırlayarak kumandanlığına Zeyd b. Harise'yi getirdi. Sonra: "Savaşta şayet Zeyd şehid olursa kumandayı Cafer alsın, Cafer de şehid düşerse, orduya Abdullah b. Revaha kumanda etsin" buyurdu. Sonra orduyu geçirmek için Medine'nin dışındaki Seniyyetu'lveda tepesine kadar gitti. [\[186\]](#)

Abdullah B. Revaha'nın Ağlaması:

Abdullah b. Revaha, yanındaki kumandan arkadaşları ile birlikte vedalaştıkları sırada ağladı.

Ona "Ey Revaha'nın oğlu. Ne için ağlıyorsun?" diye sordular. Abdullah b. Revaha "Vallahi ben ne dünya sevgisinden ne de sizleri özleyeceğimden ağlıyor değilimdir.

Fakat ben yüce Allah'ın kitabından, "İçinizden cehenneme uğramayacak yoktur. Bu Rabb'inin yapmayı üzerine vacip ve gerekli kıldığı bir gerçektir." [187] âyetine okurken Rasûlullah (s.a)'dan işitmişimdir.

Cehenneme uğradıktan sonra oradan nasıl geri döneceğimi bilmiyorum ve bunun için ağlıyorum" dedi.

Müslümanlar, "Allah sizin yardımcınız olsun. Sizleri her tehlikeden korusun. Sağ salim bize geri çevirsin." dediler.

Abdullah b. Revaha ise onlara:

"Fakat ben Rahman olan Allah'dan yarhğanarak kanları fışkırtıp köpürten bir kılıç darbesiyle, yahut ciğer ve barsakları kasıp kavuran bir kargı saplamasıyla şehid olmak isterim ki, kabrime uğrayanlar (Allah bu savaşçıya doğru yolu göstermiş o da doğru yolu bulmuştur) desinler." mealli beyitleri okudu. [188]

Üç bin kişilik İslâm ordusu, karşılarında yüz bin kişilik bir düşman kuvveti buldu. Bizans İmparatoru Heraklius, ayrıca yüz bin kişilik bir kuvveti daha yedekte tutarak ŞurahbiPin yardımına koşmuştu. İlk hücumda İslâm kumandanı Zeyd şehid oldu. Onun ardından Hz. Peygamberin yeğeni Ca'-fer ve ensardan Abdullah b. Revaha başkumandanlığı alıp birbirleri ardınca şehid düştüler. Müslümanlar ümitsizliğe kapılmadan derhal Allanın kılıcı Halid b. Velid'i kumandan tayin ettiler. Halid dağılan kuvvetleri topladı. Askerlerin yerlerini değiştirerek tekrar hücumla geçti. Düşmana kayıp verdirirdi ve hemen düzenli bir şekilde geri çekilerek Medine'ye döndü. Düşman İslâm ordusunu takip edemedi.

Hiz. Peygamber Medine Mescidinde, zaman ve mesafe mefhumunu aşarak harbin safhalarını ve kumandanlarının şehid oluşlarını gözlerinden yaşlar akarak anlatmıştı. Diğer taraftan Hz. Peygamber orduya deniz yoluyla takviye birlikler de göndermişti. [189]

Bazı Hükümler

1. Bir musibet gelince mescide gidip orada oturmak caizdir.

2. Başına musibet gelen bir kimse peygamber (s.a)'e uyup feryad-u figan etmekten, saçını başım yolmaktan üstünü başını yırtmaktan kaçınmalıdır. [\[190\]](#)

21-22. Yakını Ölen Bir Kimseyi Teselli Vermek İçin Ziyaret Etmek (Ta'ziye)

3123... Abdullah b. Amr b. el-As'dan demiştir ki:

Rasûlullah (s.a)'le bir ölüyü kabre koymuştuk. (Bu işi) bitirince Rasûlullah (s.a) (oradan) ayrıldı. Kendisiyle birlikte biz de ayrıldık. Bir kapının karşısına varınca (orada) durdu. Bir de baktık ki karşısında bir kadın var. O kadını tanıdığımı zannettim. (Oysa tanıyamamış ancak) kadın (kendisine doğru) yürüyünce bir de baktı ki Fatıma (aleyhisselam) imiş. Ona

"Ey Fatıma, seni evinden çıkararak (sebebe) nedir?" diye sordu. Oda

"Ey Allah'ın Rasûlü şu ev halkına geldim, onlara Ölüleri için rahmet okudum." Yahut da "sabır tavsiye ettim" cevabını verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a):

"Herhalde onlarla birlikte kabristana da gittin" buyurdu. (Hz. Fatıma da)

"Allah korusun, gerçekten ben seni, bu mevzudaki söylediklerini söylerken dinle(miş)tim" dedi (Hz. Peygamber de):

"Eğer sen onlarla birlikte oraya gitmiş olsaydın" buyurdu ve bu mevzuda (çok) şiddetli tehditte bulundu. (Ravi Mufaddal) dedi ki:

Ben Rabia'ya (metinde geçen) "Elkiidâ"yı sordum da zannedersenem "kabirler" diye cevap verdi. [\[191\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "O kadını tanıdığımı zannettim" anlamına gelen cümle Nesâî'nin nüshalarında üç şekilde bulunmaktadır.

1. Kadın, Rasûlullah'ın kendisini tanıyamadığını zannetti, şeklinde

2. Rasûlullah'ın o kadını tanıyamadığı zannediliyordu.

3. Biz, Rasûlullah'ın o kadını tanıyamadığını zannediyorduk.

Her ne kadar Rasûl-ü Zîşan Efendimizin kadınların kabir ziyareti hakkındaki şiddetli

tehditlerinin nasıl olduğu metinde açıklanmışsa da, Nesâî'nin rivayetinde bu tehdit şu manaya gelen lafızlarla açıklanmıştır: "Eğer onlarla beraber kabristana gitseydin babanın dedesinden önce cenneti göremezdin."

Bu mevzuda İmam Nesâî Süneninde şu görüşlere yer veriyor:

Bu hadiste kadınların cenaze ile beraber kabristana gitmeleri meselesi mevzubahis ediliyor. Kadınları cenaze ile mezarlığa gitmekten nehyeden daha başka hadisler de vardır. Fakat sahih isnadlara dayanmadığı iddia edilmiştir. Âlimlerin bu husustaki görüşleri de farklıdır. Bu hususta en kuvvetli ictihad tenzihen mekruh olduğudur. Bazıları Rasûlullah (s.a)'tn son sözlerinin "bir daha cennet yüzü göremezsin" manasına geldiği kanaatindedirler. Fakat bu doğru değildir. Bir kadının, cenaze ile beraber kabristana gitmesi, ebediyyen cehennemde kalmayı mucib küfür olamaz. Rasûlullah (s.a)'ın "Eğer onlarla beraber kabristana gitseydin, babanın dedesinden önce cennet yüzü göremezdin." buyurması, bu fiilin sahibinin azab görmesine sebep olacak büyük günahlardan olduğunu gösterir. Ehl-i sünnet âlimleri, Rasûlullah'ın günahı kebar işleyenler hakkında "Onlar cennete giremezler." Hadisini hiç azab görmeden ilk önce cennete girenlerle beraber giremezler diye te'vü ediyorlar. Yukarıdaki hadiste de bu kastedilerek "Cennete ilk girenlerle beraber cenneti göremezdin. Daha önce işlediğin bu günah sebebiyle azab olunurdun." buyuruluyor. Hadisteki babanın dedesi kelimesi ile Abdülmutta-lib kastediliyor.

Abdülmuttalib ise, ehl-i fetrettendir. Fukaha nezdinde Fetret; Hz. isa ile Hz. Muhammed (s.a) arasında geçen zamandır. Fetret döneminde yaşayanların durumu muhteliftir. Şöyle ki, bir kısmı ne müşrik ne de muvahhit olmayıp, kendisi için bir şariat ve din icad etmeyenlerdir. Bunların ehl-i din ve İslâm oldukları kabul olunur. Üçüncü grub ise şirki kabul edenlerdir. Rasûlullah (s.a)'m ecdadına gelince, onlardan hiç biri müşrik değildir. Zira Rasûlullah (s.a) "Ben mütemadiyen teiniz babaların sulbünden, temiz anaların rahmine nakloluna geldim." buyuruyor. Kur'ân'da ise "Şüphesiz ki müşrikler necistir." [192] buyurulduğuna göre ecdad-ı nebi müşrik değildir. [193]

Bazı Hükümler

1. Cenazeyi kabre kadar uğurlayıp, defnedilinceye kadar başında bulunmak müstehabdır
2. Bir kadının, başsağlığı dilemek için komşularına veya eşe-dosta gitmesi caizdir.
3. Kadının cenazeyi kabre kadar takibetmesi caiz değildir.
4. Ölünün yakınlarına başsağlığı dilemek müstehaptır.

Esasen ta'ziye: Sözlükte "sabrettirmek, sabra teşvik etmek" demektir. Yakınıni kaybetmek gibi bir musibete uğrayan kimseye sabretmesini, Allah'ın sabrına karşı ecir vereceğini, hepimizin Allah'a ait olduğumuzu ve tekrar ona döneceğimizi söylemekle, bu vazife yerine getirilmiş olur. Taziye memleketimizde "Başınız sağolsun, Allah geride kalanlara ömür versin. Allah ecir, sabır versin" gibi sözlerle yapılır.

Aynı şehirde bulunanlar için, ta'ziye müddeti üçgündür. Üç günden ziyade ta'ziye yapılamaz. Çünkü bu acının tazelenmesine sebep olur. Ancak başka yerde bulunanlar üç gün tahdidine tabi değildir. [\[194\]](#)

Başsağlığı dilemenin fazileti hakkında pek çok hadis-i şerif vardır. Bunlardan bazılarının meali şöyledir: "Bir musibetten dolayı din kardeşine ta'-ziyette bulunan bir kimseye, yüce Allah, kıyamet gününde mutlaka keramet elbiselerinden bir elbise giydirecektir." [\[195\]](#) "Başına musibet gelen kimseye taziyene bulunana musibete uğrayan kimsenin sevabı kadar sevab vardır." [\[196\]](#)

Rasûl-ü Zîşan Efendimiz, ta'ziye için belli bir sınır koymamıştır. Bu hususta kendisinden nakledilen çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan bazılarının meali şöyledir: "Peygamber (s.a)'in yanında idik. Bir ara kızlarından birisi haber göndererek Rasûlullah (s.a)'ı çağırdı ve kendisinin bir çocuğunun yahut bir oğlunun vefat etmek üzere olduğunu ona haber verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a) gönderilen zata:

"Dön de ona haber ver ki; Allah'ın aldığı da verdiği de kendisindedir. O'nun n ezdin de herşeyin belli bir eceli vardır. O'na söyle de sabretsin ve sevap umsun." buyurdular. Müteakiben elçi, Rasûlü Ekrem'in kızının yanına gitti geldi ve "O yemin etti. Mutlaka yanma gelmeliymişsin" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a) kalktı, onunla beraber Sa'd b. Ubade ile Muaz b. Cebel de kalktılar. Ben de yanlarına takıldım, çocuğu peygamber (s.a)'e arz ettiler. Can çekişiyordu. Sanki canı eski bir tulum içindeydi. (Bunu görünce) Rasûlullah (s.a)'ın gözlerinden yaşlar boşandı. Said kendisine:

Bu ne ya Rasûlullah? dedi. Rasûlullah (s.a) de:

"Bu bir rahmettir. Allah onu kullarının kalplerine tevdi buyurmuştur. Allah ancak merhametli olan kullarına rahmet eyler/' buyurdu. [\[197\]](#)

"Rahman ve rahim olan Allah'ın ismiyle. Allah'ın Rasûl-ü Muhammed'-den Muaz b. Cebel'e; Allah'ın selamı üzerine olsun. Kendisinden başka mabud-i hakiki bulunmayan Allah'a hamdolsun. Gelelim mevzuya (oğlunu kaybettiğinden dolayı) Allah, sana büyük ecir versin, sabır ilham etsin. Sana da bize de şükür nasibetsin. Muhakkak ki mallarımız da canlarımız da aile ve çocuklarımız da Aziz ve Celil olan Allah'ın bize ihsan ettiği nimetlerinden ve muayyen bir müddete kadar elimizde kalacak olan emanetlerin-dendir. Bize bu nimetleri verdikten sonra üzerimize şükürü ve bizi bunlarla denediği zamanda sabretmeyi farz kılmıştır. İşte oğlun da Allah'ın seni kendisiyle mutlu kıldığı bu emanetlerden biri idi. Şimdi karşılığında bol ecir, mağfiret, rahmet ve hidayet vermek

üzere onu senden aldı. Eğer bu ecire erişmek istiyorsan sabret. Yoksa arkasından ağlayıp sızlayarak sabırsızlık göstermen ecrini yok eder de sonunda pişman olursun. Şunu iyi bil ki sabrı ter-kederek Feryadü figan etmek hiç bir şeyi geri getirmez. Hiçbir üzüntüyü gideremez. Başımıza gelecek olan gelecektir. Vesselam." [198] Rasûlullah (s.a) bir adama ta'ziye için ziyaret etti de, Allah sana merhamet etsin ve ecir ihsan etsin, dedi." [199]

Rasûlullah (s.a) vefat edince, melekler geldiler. Sahabiler bu meleklerin seslerini işitiyorlar, fakat kendilerini göremiyorlardı. Melekler -esselamü aleyküm, Allah katında her musibet için bir sabır ve kaybedilen her şeyin yerini dolduracak bir bedel vardır. Allah'a güveniniz ve ondan ümit kesmeyiniz. Gerçek, mahrum sevabdan mahrum kalan kişidir. Selam ve Allah'ın rahmeti sizin üzerinize olsun, diyerek başsağlığı dilediler. [200]

Enes (r.a) dedi ki: Rasûlullah (s.a)'m ruhu kabzedilince ashab-ı kiram etrafında toplanıp ağlaşmaya başladılar.

Bu sırada kırmızı vebeyaza çalan sarı sakallı iri ve güzel yüzlü bir adam gelip, ashabın omuzlarına basarak yürüdü ve ağlamaya başladı. Sonra onlara dönerek şöyle dedi: "Allah katında her musibet için bir teselli ve kaybedilen herşey için onun yerini tutacak bir karşılık vardır. Binaenaleyh, bütün kalbinizle O'na dönünüz. O'na rağbet ediniz. Başımıza gelen her belada Allah'ın nazarı üstünüzdendir. Siz de gözünüzü O'ndan ayırmayınız. Musibete uğrayan kişi (Allah'ın yardımından mahrum kaldığı için) islah olmayan ve Allah'dan uzaklaşan kişidir, dedi. Bunun üzerine ashabın bir kısmı diğerlerine -bu adamı tanıyor musunuz?- diye sordular. Hz. Ebû Bekir ile Ali de "Evet bu Rasûlullah (s.a)'in kardeşi Hızır'dır" diye cevap verdiler. [201]

Başsağlığı Dileme (Taziye)'nin Müddeti

1. Malikilerle Hanefîlere ve İmam Ahmed (r.a)'le Şafiî âlimlerinin cumhuruna göre, ta'ziyenin süresi, definden önce başlar definden sonra üç gün devam eder. Binaenaleyh, ta'ziyenin bu süre içerisinde yapılması müstehab-dır. Bu süre dolduktan sonra taziyede bulunmak ise mekruhtur. Çünkü taziyeden maksat cenazenin yakınlarını teselli edip kalplerini rahatlatmaktır. Definden üç gün sonra yapılan taziyeler ise, onların yaralarını deşip dertlerini tazelemeden başka bir işe yaramayacağı cihetle taziyenin gayesine aykırıdır. Nitekim Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve Rasûlüne iman eden, bir kadının üç günden fazla yas tutması caiz değildir. Ancak kocası için dört ay on gün yas tutabilir. [202] Ancak ölüm vukubulduğu sırada başka yerde bulunanlar, üç gün tahdidine tabi değillerdir. [203] Bu durumda olan kimseler için, bu süre onların gelmesine kadar devam eder. Taberi, onlar için bu süre buldukları yerden gelmelerinden sonra üç gün daha devam eder, demiştir. Ölümün vukubulduğu sırada hasta olduğu için taziyede

bulunamayan ve vefat haberini sonradan işitenler de bu hükme girerler. Şâfiîlerden bazılarına göre de, taziye için belli bir süre yoktur. İmam Nevevî'nin Şerhu'l-Mühezzeb' deki açıklamasına göre, İmamü'l-Haremeyn de taziye için belli bir süre olmadığını, taziyeden maksat, sabır tavsiye etmek olduğuna göre, bunun hayat boyu yapılabileceğini söylemiş, Ebu'l Abbas da kesinlikle bu görüşü benimsemiştir. [204]

Yakını Ölen Bir Kimsenin Gidip Mescitte Oturması

Yakını ölen bir kimsenin, taziye için gelen ziyaretçileri kabul etmek maksadıyla, mescidde veya bir evde beklemeleri mevzuunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

Hanbeli âlimleri ile Şafiî âlimleri kadınların ya da erkeklerin bu maksatla evlerde veya mescidlerde toplanıp ziyaretçi beklemeleri mekruhtur. Bilakis onlar, cenazenin defninden sonra işlerini görmek üzere gitmeleri gereken yerlere giderler. Bu arada karşılarından gelen kimselerin taziyelerini kabul ederler. Âlimler Rasul-ü Ekrem'in Hz. Zeyd ile Ca'fer ve Abdullah (r.a)'in ölüm haberini alınca, mescide gidip oturduğunu ifade eden ve mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi hakkında da, "Bu hadis-i şerifte, Rasûl-ü Ekrem'in ziyaretçilerinin taziyesini kabul etmek üzere mescide gittiğine dair bir ifade yoktur. Hz. Peygamber oraya tamamen ayrı bir maksatla gitmiştir." derler.

Nitekim İmam Şafiî, el-Umm isimli eserinde şöyle diyor: "Ben taziye için özel toplantı yerlerinin tahsis edilmesini mekruh görüyorum, isterse orada feryad-ü figan bulunmasın. Çünkü bu gibi toplantılar üzüntüleri yeniler ve cenaze sahiplerine külfet getirir."

Hanbeli âlimlerinden Abdullah b. Kudame'nin el-Muğni isimli eserindeki açıklamasına göre, Ebû'l-Hattab taziye kabul için, belli bir yerde toplanmayı mekruh gördüğü gibi, İbn Akil de ruh çıktığı andan itibaren, taziye için bir yerde toplanmanın mekruh olduğunu söylemiştir.

Hanefi âlimlerine göre, cenaze defnedildikten sonra, erkeklerin taziye için gelen ziyaretçileri kabul etmek maksadıyla, üç gün süre ile mescidin dışında bir yerde toplanmaları caizdir. Hafız Zeylâ'nin Kenz Şerhinde açıkladığı gibi, ancak Hanefi âlimlerine göre, bu toplantıların caiz olabilmesi için neşe ve sevinç günlerine mahsus olan evleri güzel sergilerle ve yemek sofralarıyla donatmak gibi hareketlerden kaçınmak gerekir.

İbn Abidin, (r.a) Hanefi mezhebinin bu mevzudaki görüşlerini şöyle ifade ediyor:

"Musibet zamanında, erkeklerin üç gün oturmasına izin verilmiştir. Kadınlar katiyyen oturmazlar. Mescidde oturmak ise, mekruhtur... Ancak İmdatta beyan olunduğuna göre, müteahhirin âlimlerimizden birçoğları, cenaze sahiplerinin evinde toplanmak mekruhtur. Onun dahi evinde oturarak taziye için gelenleri beklemesi mekruhtur. Bilakis iş bitip, halk cenazeyi definden döndükten sonra, dağılmahdırlar. Herkes işine gitmeli, ev sahibi de

kendi işine bakmalıdır, demişlerdi." [205] Bu mevzuda, Menhel yazarı Muham-med Mahmut el-Hattab şöyle diyor: "Bu meseledeki ihtilaflar, içerisinde mün-kerat bulunmayan taziye meclisleri hakkındadır. İçerisinde münkerat bulunan taziye meclislerinin caiz olmadığına ise ittifak vardır. Zâmammızdaki taziye meclisleri münkerattan hali değildir. Günümüzdeki taziye meclislerinde görülen münkerattan bazıları şunlardır:

Taziye için cenaze evinde toplandığı zaman, genellikle belli bir ücret karşılığında Kur'ân-ı Kerim okutulmaktadır.

Bazan şehirlerde, bu meclislerde izdiham çok fazla olduğundan halk dışarıya taşmakta, yolları işgal etmekte ve seyr-ü seferi aksatmaktadır.

Çoğu zaman da ölünün ruhuna Kur'ân-ı Kerim okunurken mecliste bulunanların bir kısmı gürültü etmekte, ya da çay, kahve, sigara içmekle meşgul olup Kur'ân-ı Kerim'e saygısızlık yapmaktadır. Meclise sonradan gelen kimselerin mecliste bulunanları gayri tslâmi sözlerle selamlamaları da bu münkerat arasında görülen hususlardandır. Bilindiği gibi bunların hepsi münke-rattandır. Resûlu Zîşan Efendimizin ve ashabının yoluna aykırıdır. Özellikle Kur'ân-ı Kerim'in pislikten hali olmayan yollarda okunması ve sigara içilmesi bu münkeratın en başta gelenlerindedir. Melaikeyi kiram ve akl-ı selim sahibi her insan bunlardan rahatsız olur. Nitekim Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'inde "Kur'fın okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size rahmet edilsin." [206]

"Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri(nin) üzerinde kilitler mi var?" [207] buyurarak, rahmet ve ihsanının her tarafı sarması için Kur'ân-ı Kerim'in edeb ve huşu ile okunup dinlenmesi ve tefekkür edilmesi gerektiğini, açıkça bildirmiştir. Tevrat'ta şu manaya gelen hikmetli ve ibretli bir ibare mevcuttur: "Ey kulum sen benden hiç haya etmez misin ki, sen yolda giderken eline arkadaşından bir mektup geçecek olsa, onu daha dikkatli okuyup en iyi bir şekilde anlayabilmek için bir tara/a çekilir bütün dikkatinle harf harf gözden geçirirsin. Oysa bu kitap benim kitabımdır. Ben onu sana dikkatlice gözden geçirmen için indirdim. Orada maksadımı ayrıntılı bir şekilde açıkladım, enine boyuna iyice düşünüp anlayasın diye. Bazı sözleri kaç defa tekrarladım. Halbuki sen ondan yüz çeviriyorsun ve ona arkadaşından gelen bir mektup kadar bile değer vermiyorsun. Ey kulum, bir arkadaşın senin yanına geldiği zaman yüzünle tamamen ona dönüyorsun, kulağını ona verip kalbini ona çeviriyorsun. Eğer bu sırada bir başkası konuşup seni meşgul etmek istese, hemen ona engel olup arkadaşını dinlemeye devam ediyorsun.

Oysa şimdi sana ben konuşuyorum, sense benden yüz çeviriyorsun, kalbini ve gönlünü başka tarafa veriyorsun. Beni arkadaşından daha önemsiz mi görüyorsun?"

Taziye meclislerinde işlenen münkeratın en önemlilerinden biri de, sigara içmektir. Kur'ân okunurken sigara içmenin kesinlikle haram olması bir yana, aslında bu meclislerin dışında bile olsa sigara içmek başlı başına bir günahdır. Çünkü doktorların verdikleri bilgiye göre, sigara sağlığa zararlıdır. Sağlığa zararlı olan bir maddeyi almanın haramlığında ise âlimler ittifak etmiştir. Ayrıca sigara içildiği zaman içmeyen kimselere zarar verir. Özellikle

namaz kılınan yerlerde bu durum ayrı bir önem kazanır. Çünkü melekler sigaradan rahatsız olurlar. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyruluyor: "Soğan ya da sarımsak yiyen bir kimse bizden ve bizim meclisimizden uzak dursun. Evinde otursun."^[208] Şurası muhakkak ki sigaranın kokusu soğan ve sarımsağın kokusundan hiç de aşağı değildir.

Bir başka hadis-i şerifte de şöyle buyruluyor: "Gerçekten insanın rahatsız olduğu şeyden melekler de rahatsız olurlar."^[209] Taberanî'nin el-Mu'cemu'l-Evsat isimli eserinde Hz. Enes'den, hasen bir senetle, rivayet ettiği merfu bir hadiste de "Kim bir müslümana eziyet ederse, bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet edense Allah'a eziyet etmiş olur." buyrulmaktadır.

Ayrıca sigara içmekte büyük bir israf vardır. İsrafın haramlığı ise, ak-len ve dinen sabittir. Bu bakımdan fıkıh âlimlerinin ileri gelenlerinden pek çoğu, sigaranın haram olduğuna fetva vermişlerdir. Nitekim Maliki âlimlerinden eş-Şeyh Mustafa el-Bülakî'ye "Bizim evimize bir fıkıh alimi geldi ve orada Kur'ân okuyan ve sigara içen bir toplulukla karşılaştı. Onları Kur'ân okurken sigara içmekten men etti. Onlar da onun bu sözlerine uyup tevbe ettiler ve bir daha bu işi yapmayacaklarına dair yemin ettiler. Kısa bir süre sonra Maliki âlimlerinden olduğunu iddia eden başka bir adam geldi ve biraz önceki sigara içmeyi yasaklayan kişiye atıp savurdu, öfkelenildi onu yalanladı ve oradakilerin hepsine sigara içirtti. Bunların hangisi haklıdır? diye bir soru soruldu. O da şu cevabı verdi:

"Sigara mevzuunda eski ilim adamlarımızdan bir söz nakledilmiş değildir. Çünkü onların devrinde sigara yoktu. Sigaranın Mısır'da ortaya çıkması âlimlerden el-Lekkani ve el-Echuri'nin hayatta buldukları zamana rastlar. Bu iki alimden el-Lekkani sigaranın haramlığına fetva vermiş ve bu fetvayı eş-Şeyh Salim es-Senhurî*ye nisbet etmiştir. Ayrıca sigaranın haram olduğuna dair bir de kitap yazmıştır. el-Haraşî de bu mevzuda ona tabi olmuştur. Diğer bir cemaatte sigaranın israfa sebep olduğundan hareket ederek yine onun haram olduğuna hükmetmişlerdir.

Sigaranın Mısır'da ortaya çıktığı sıralarda hayatta olan diğer alim el-Echuri ise, onun haram olmadığına fetva vermiş ve bu hususta bir de kitap yazmış, bu kitapta sigaranın haram olduğunu söyleyen kimselerin sözlerini reddetmiştir. Sigara mübtelası olanların bir kısmı da, bu görüşü benimsemişlerdir. Fakat şurası bir gerçektir ki, sigaranın haramlığını ifade eden deliller daha kuvvetlidir. Helal olduğuna dair söylenen sözlerin ise, hiçbir delil ve dayanağı yoktur.

Bu mevzudaki bütün bu münakaşalar, mecsitler ve meclisler dışında içilen sigaralar hakkındadır. Müslümanların toplandığı meclislerde ya da mescitlerde içilen sigaraların haramlığında ise, hiçbir ihtilaf yoktur. Bilakis buralarda sigara içmenin haram olduğunda âlimler ittifak etmişlerdir. Çünkü sigara da (özellikle içmeyenleri rahatsız eden) çirkin bir koku vardır, el-Mecmu isimli eserin Cuma bölümünde kendisinde çirkin koku bulunan bir şeyi mes-cid veya meclislerde içmenin haram olduğu ifade edilmektedir. Bu yasak Kur'-ân okunan meclislerde daha da önem kazanır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim okunurken sigara içmek, Allah'ın kitabına saygısızlıktan başka bir şey değildir. Bu gerçeği kabul etmeyen

kimselerin, kabü-i hitab olmayan inatçı ve katı kalpli kimseler olduğunda şüphe yoktur. Binaenaleyh sizin evinize gelip de Kur'ân meclisinde sigara içmenin haram olduğuna fetva veren kimse, bu fetvasında isabet etmiştir. Allah onu cennetle mükâfatlandırır. Onu yalanlayan diğer adamsa, bizzat kendisi yalancıdır. Eğer bu adam unutkanlığı veya yanılması sebebiyle mazur sayılabilecek bir durumu yoksa, yani bunu bile bile yapmışsa sapıktır. Başkalarını hak yoldan saptırıcıdır. Dini meseleleri bu şekilde hafife almaktan Allah'a sığınırız. Allah en iyisini bilendir."

Allame el-Acebi el-Halebi el-Hanefi, Tenvirü'l-Ebsar şerhi *ed-Durrul-Muhtar şerhinde "el-etime" bölümünde ed-Durrul-Muhtar, müellifinin sigaranın haram olduğuna dair sözlerini naklettikten sonra, şöyle diyor: "Biz sigaranın haram olduğunu şimdiye kadar bir misli görülmemiş özel bir risalemizde kitap, sünnet, icma ve kıyasın ışığında açıkladık. Orada aksini savunan kimselerin sözlerini kesin delillerle reddettik." Bu risaleyi şu şekilde özetlemek mümkündür: "Günümüzde sigara Allah'ın korunduğu kimselerin dışında herkesi sarmıştır. Halbuki sigara içmek, diğer dinlerde bile bid'-at ve münker bir fiil sayılmaktadır. İmam el-Hafni şeyhlerinin birinden Kur'ân-ı Kerim meclisinde sigara içen bir kimsenin suihatime ile gitmesinden korkulacağını nakletmiştir. Gerçekte günümüzde tütün biri sigara, diğeri de pipo şeklinde olmak üzere, iki şekilde içilmektedir. Her iki şekliyle de, tütün muhakkik ilim adamlarının tahkikince sıhhat'e zararlı bir maddedir. İrfan sahiplerine göre, sıhhata zararlı bir maddenin haramlığında şüphe yoktur. Allame şeyh el-Haskafi ed-Durru'l-Muhtar isimli eserinin "el-etime" bölümünde, Şam'da 1015 senesinde ortaya çıkan tütünün içilmesinin haram olduğunu ve İmam Ahmed'in Sahih senedle Hz. Ümmü Seleme'den naklettiği Rasûlullah (s.a): "Her sarhoşluk veren ya da zayıflık ve vücuda kırgınlık getiren herşeyi yasaklamıştır." [\[210\]](#) anlamındaki hadisin buna delalet ettiğini söylemiştir.

Şeyh el-Haskafi'nin bildirdiğine göre, Şeyh En-Necm, sigaranın bir veya iki defa içilmesi büyük günahlardan sayılmasa bile, bunu devamlı ve ısrarla içmenin büyük günah sayılması gerektiğini, çünkü küçük günahların ısrarlı ve devamlı işlenmeleri halinde büyük günaha dönüşeceklerini, bir günahı üç defa yapmanın ısrar olduğunu, ayrıca ululemr nehyettiği için de sigaranın haram sayılması gerektiğini ifade etmiştir.

Allame Tahtâvi'de ed-Durrul Muhtar'ın haşiyesinde: "Bu mevzuda Hane filerle Şafîilerin aynı görüşü paylaştıklarını, ululemr (Halife) tarafından yasaklandığı için, sigaranın haram olduğunu ve bu hükmün muteber fıkıh kitaplarının pek çoğunda yazılı olduğunu" açıklamıştır.

Gerçekten sigaranın sıhhate zararlı olduğunu pek çok doktor, haram olduğunu da pek çok fıkıh alimi haber vermiştir.

Şayet bazılarının icşia ettiği gibi, sigaranın haram olmayıp mekruh olduğu kabul edilse bile, mekruhtan kaçınmayanların cahillerden ve dini meselelerde gevşeklik gösterenlerden başkaları olmadığını unutmamak gerekir. Akıllı kişiye gereken, dini meselelerde ihtiyatlı hareket etmektir. Çünkü mekruhu işlemek insanı haram işlemeye götürür bu sebeple

Rasûl-ü Zîşan Efendimiz "... Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa dinini ve ırzını korumuş olur. Kim de şüpheli şeylerin içine girecek olursa, bir koru etrafında hayvanlarını otlatan bir çobanın hayvanlarını orada otlatacağı zamanın yakın olduğu gibi o kimsenin de harama düşeceği gün yakındır."[\[211\]](#) buyurmuştur.

Rasul-ü Zîşan Efendimiz diğer bir hadisi şeriflerinde de "Size neyi nehyetmişsem ondan (kesinlikle) kaçınınız. (Fakat) size neyi emretmişsem onu gücünüz yettiği kadar yapınız."[\[212\]](#) buyurmuştur. Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, yasaklanan bir şeyden ne pahasına olursa olsun, derhal ve kesinlikle kaçınmak icabetmektedir. Emrin kapsamı içerisine hem farz, hem vacib hem de mendup girdiği gibi, nehyin kapsamı içerisine de hem haram hem mekruh girer. Bu bakımdan mendupları emrin mekruhları da nehyin dışında imiş gibi düşünmek son derece yanlıştır. Şurasını da unutmamak lazımdır ki küçük günahları hafife almak, büyük günahları işlemek kadar tehlikelidir. Çünkü bu durumda olan kimselerin bu hallerinden kurtulmaları pek az görülmüştür. Böyle kimseler işlemiş olduğu günahı basit görmektedir. Nitekim İslâm âlimleri "istiğfar ile büyük günahlardan eser kalmaz. Hepsi affolur. Fakat İsrar ile de küçük günah diye birşey kalmaz. Hepsi büyük günah olur" buyurmuşlardır. Kurtuluş yolunda ilerlemek isteyen bir kimseye yaraşan, şehvani arzularından ve şüpheli işlerden tamamen uzaklaşıp ve daha önce yaptığı bu gibi fiillerden dolayı da tevbe ve istiğfar etmektir.

İmam Şar'anî (r.a)de el-Minenü'l-Kübra isimli eserinde bu mevzuda şöyle diyor: "İhtiyatlı olmak, mekruhlardan haramdan sakınır gibi sakınmayı, sünnetlere de farzlar gibi sarılmayı gerektirir. Çünkü Allah'ın emirlerine ve yasaklarına karşı saygının gereği budur. Allah'ın rahmeti üzerine olsun şeyhim. Aliyyül Havass hazretlerini şöyle derken işitmiştim: Kulun Allah'a karşı marifeti arttıkça Allah'ın emirlerine ve yasaklarına karşı titizliği de artar. Allah'dan uzaklaştıkça da Allah'ın emirlerine ve yasaklarına karşı ilgisi azalır ve zayıflar. Timurtaş'ın eseri olan Tenvirü'l-Ebsar isimli meşhur Hanefî fıkıh kitabında açıklandığı üzere İmam Muhammed'e göre, "Her mekruh haramdır. Bid'atta böyledir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ebû Yusuf'a göre ise mekruh, harama yakındır Bid'atta böyledir.

Taziye için yapılan toplantılarda işlenen münkerattan biri de, cenazenin yakınlarının taziye için gelen halka ölünün arta kalan mallarından ziyafet çekmeleridir. Çoğu zaman bu mallarda yetim hakkı bulunduğundan, bu ziyafetlerde yetim hakkı yenmekte ve dolayısıyla büyük günah işlenmektedir. Ayrıca buradaki harcamaların israf derecesine vardığı da meselenin başka bir yönüdür.

Bütün bu günahları işlerken güdülen gaye, gösteriş, şan ve şöhretten başka bir şey değildir. Bu gibi işleri yapanlara, bu işlerden vazgeçmeleri söylenince "Biz bu işi yapmazsak halk bizi ayıplar" diye cevap verirler. İşte onların bu cevabı gayelerinin Allah'ın rızası olmayıp sadece gösteriş olduğunu ispatlamaya yeter.

Maliki âlimlerinden Şeyh Derdâr'e bu mevzu sorulunca, şu cevabı vermiştir: "Eğer cenazenin varisleri, içerisinde yetim yoksa cenaze evinde cenazenin arta kalan malından

verilen ziyafet için toplanmak bid'attir, mekruhtur. Fakat eğer cenazenin varisleri içerisinde yetim varsa, böyle bir ziyafet için toplanmak haramdır."

Nitekim Maliki âlimlerinden eş-Şeyh Muhammed Alişe, ortakların veya ortak olmayan kimselerin ya da misafirlerin vasisi olmayan bir yetimin malından ziyafet veya tasadduk yoluyla yemelerinin veya hayvanlarını kullanmalarının, hükmü soruldu da şöyle cevap verdi:

Ortakların veya ortak olmayan kimselerin yetim malını ziyafet ya da sadaka yoluyla yemeleri, caiz olmadığı gibi, babasının sağlığındaki gibi gelen ziyaretçilerin onun malından yiyip içmeleri veya hayvanlarını kullanmaları da caiz değildir. Bu şekillerden biriyle yetim malı yemek büyük günahlardandır.

Bu günahı işleyenlerin vebalden kurtulmak için yedikleri yemeklerin veya aldıkları sadakaların mislini ya da kıymetini geri vermeleri icabeder. Ancak bayram, düğün ve sünnet günlerinde, bir yetim tarafından israfa varmayacak şekilde verilen ve vasi tarafından da davet edilen bir ziyafetten yemek caizdir. Bunun dışında yetim malı yemek haramdır. Nitekim yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'inde "zulüm ile öksüzlerin mallarını yiyenler, karınlarına sadece ateş doldurmaktadırlar."[\[213\]](#) buyurarak bu gerçeği haber vermiştir.

Hanefi âlimleri de Ölünün sevab niyetiyle arkasından yemek ziyafeti verilmesini, Kur'ân okutulup Kur'ân okuyan kimselere para verilmesini vasiyyet etmesini, insanları yüzüstü cehenneme sürükleyen batıl ve bid'at işlerden saymışlardır.

Hanbeli uleması da, cenaze sahiplerinin definden sonra yemek vermesinin mekruh olduğunu ifade etmişler. İmam Ahmed (r.a) de'cahiliyye adetlerinden olduğunu söyleyerek bunu şiddetle reddetmiştir.[\[214\]](#)

22-23. Sabır (Felaketin İlk Darbe(Sin)De (Olmalıdır)

3124... Enes'den demiştir ki:

Peygamber (s.a) çocuğu (nun ölümü) üzerine ağlamakta olan bir kadına rastladı (ve ona):

"Allah'tan kork, sabret" buyurdu. Bunun Üzerine kadın: (Elbette):

"Sen benim felaketime önem vermezsin" karşılığını verince kendisine "Bu peygamber (s.a) denildi (kadın) hemen (yola düşüp) peygamber (s.a)'e vardı.Kapısında (birtakım) kapıcılar (aradı fakat) bulamadı (Çünkü Rasûl-ü ekrem kapısında kapıcı bulundurmuyordu. Rasûl-ü Ekrem dışarı çıkınca (kadın)

"Ey Allah'ın Rasûlü ben seni tanı(ya)mamıştım" dedi. (Rasûl-ü Zîşan Efendimiz de)

"Kâmil sabır (felaketin) ilk darbe (sin) de -Yahut da darbenin başında- olur" buyurdu. [\[215\]](#)

Açıklama

Sabr: Sözlükte, sıkıntılara tahammül etmek, sızlanmamak, dayanmak, kendini tutmak anlamlarına gelir. Tasavvuf erbabına göre, sabır: Nefsi, iyi olmayan işlerden alakoyan, nefsin salahı ve kıvamı kendisiyle mümkün olan bir huydur. Said b. Cübeyr (r.a) sabrı "kulun kendisine gelen musibetlerin Allah'dan geldiğini itiraf edip, ecir ve sevabını Allah'dan beklemesidir" diye tarif etmiştir. Sabır

1. Musibetlere karşı sabır,
2. Taatm yüklediği zorluklara karşı sabır,
3. Günah işleme arzusuna karşı gösterilecek sabır olmak üzere üç kısma ayrılır.

Rasûl-ü Zîşan Efendimizin sözü geçen kadına, Allah'dan korkup sabretmesini tavsiye etme lüzumunu hissetmesi, kadının yüksek sesle feryadü figan ederek ağlamasından ileri gelmiş olabilir. Aslında, bu kadına sabır tavsiye etmek istediği halde, birdenbire sabırdan söz etmemiş önce "Allah'dan kork" diyerek onu sabra hazırlamış, ondan sonra "sabret" diyerek sabır tavsiyesinde bulunmuştur. Yahya İbn Kesir'in mürsel olarak rivayet ettiği "Rasûlullah (s.a) hoşuna gitmeyen bir ağıt işitti ve "ey kadın, Allah'ın gazabından kork. Feryad ü figanı bırak, sabırsızlık yapma ki ecre nail olasın." buyurdu. Mealindeki hadis-i şerifte Hz. Peygamberin kadını yüksek sesle ağlarken gördüğünden dolayı, bu tavsiyede bulunmuş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Sözü geçen kadın Hz. Peygamberin bu tavsiyesine "Sen benim felaketime önem vermezsin" dedikten sonra, kendisine bu tavsiyeyi yapan kimsenin Rasûlullah (s.a) olduğunu öğrenince "içine ölüm sancısı gibi bir şey çökmüş bunun üzerine Rasûlullah (s.a)'in kapısına gelmişse de orada kapıcı falan bulamamış. [\[216\]](#) Çünkü fahr-i kâinat Efendimiz maddi imkanı müsaid olduğu halde kapısında kapıcı bulundurmazdı.

Kadın, kendisini tanıyamadığını söyleyerek Hz. Peygambere sarfettiği sözden dolayı Özür dilemek isteyince Hz. Peygamber kadına öfkelenmediğini, Allah rızası söz konusu olmadan hiç bir şeye kızmadığını bildirmek ve kâmil manada ecir ve sevabı olan sabrın felaketin ilk başa geldiği anda gösterilecek sabır olduğunu, felaketin üzerinden bir süre geçtikten sonra, insan biraz teselli bulacağı için bundan gösterilecek sabrın, ecir ve sevabının az olduğunu açıklamak için üslubu hakim tarzıyla "Sabır musibetin ilk başa geldiği andadır" buyurmuştur. [\[217\]](#)

Bazı Hükümler

1. Rasulü Zışan Efendimiz, son derece mütevazi, ca-nülere karşı son derece merhametli, felaketzedelere fevkalade hoşgörü sahibi idi.
2. Allah Rasûlü, iyiliği tavsiye edip, kötülükten sakındırmak hususunda son derece titizdi. Bu görevi yapmaktan hiç bir zaman geri durmazdı.
3. Devlet başkanlarının kapılarında muhafız bulundurmaları uygun değildir. Nitekim İmam Şafî ve başkaları bu görüştedirler. Bazı ilim adamlarına göre, lüzum hasıl olduğu zaman, kapıda muhafız bulundurmamak caizdir. Fakat kapıda lüzumlu lüzumsuz, devamlı olarak, muhafız bulundurmanın mekruh olduğunda âlimler ittifak etmişlerdir. Fakat bazı hallerde kapıda muhafız bulundurmamak haram olur. Nitekim "Allah her kime insanların işlerini görmek üzere idarecilik verir de o kimse insanlarla kendisi arasına bir perde koyacak olursa Allahu Teâlâ da kıyamet günü o kimse ile kendi arasına bir perde koyar."[\[218\]](#) anlamındaki hadisi şerifte bunu açıkça ifade etmektedir.
4. Allah'dan gelen bir musibet karşısında sabretmeyip feryadü figan etmek yasaklanmıştır.
5. Verilen nasihati sabırla ve can kulağıyla dinlemek gerekir.
6. Bir kimsenin tanımadığı bir şahsa hitab ederek ve şahsını kasetmeyerek yaptığı konuşmadan dolayı suçlanamaz. Bu bakımdan bazı ilim adamları, bir kimsenin karısı Hind'i zannederek bir kadına "Ey Hind sen benden boşsun" dese de sonra bu kadının Amre isimli karısı olduğunu anlasa Amre boş olmaz, demişlerdir.[\[219\]](#)

23-24. Ölüye Ağlamak

3125... Üsâme b. Zeyd'den demiştir ki:

Rasûlullah (s.a)'in bir kızı "Oğlum ya da kızım can vermek üzeredir (acele) yanımıza gel" diye kendisine elçi gönderdi. (O sırada) Sa'd ile ben de yanında (idik) zannedersen, Übeyy de (orada idi) Hz. Peygamber de (elçiye) "Ona söyle, Allah'ın aldığı da verdiği de kendisininidir. Onun yanında her şey(in) belli bir zamana kadar (ömrü vardır)*1 dedi ve (kızına) selam göndererek elçiyi uğurladı. Kısa bir süre sonra (kızı, Hz. Peygambere gelmesi için yemin vererek tekrar) elçi gönderdi. Bunun üzerine (Hz. Peygamber) onun yanına vardı. Çocuk hem Rasûlullah (s.a)'in kucağına kondu. Çocuk can çekiştiriyordu. Rasûlullah (s.a)'in gözlerinden yaşlar boşandı. Sa'd kendisine; "Bu ne ya Rasûlullah" dedi. (Rasûl-ü Zışan Efendimiz de): "Bu, bir rahmettir. Allah onu kullarının kalplerine koymuştur.

Allah, ancak merhametli olan kullarına rahmet eyler." Buyurdu.

Açıklama

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde açıklandığı üzere, çocuğu ölmek üzere iken Hz. Peygamberi çağıran Rasûl-ü Zişan Efendimizin kızı ve Ebûl-As b- Er-Rebi'in zevcesi Hz. Zeyneb'dir.

Buhârî ve Müslim'in rivayetlerinde Hz. Zeyneb'in gönderdiği haberci Hz. Peygamber'in huzuruna geldiği zaman, orada Üsame b. Zeyd'le birlikte Sa'd b. Ubade, Muaz b. Cebel, Ubeyy b. Ka'b da hazır bulunuyorlardı.

Ravi, Usame b. Zeyd veya bu hadisi ondan rivayet eden Ebû Osman, Hz. Zeyneb'in can çekiştiren çocuğunun oğlan mı, yoksa kız mı olduğunu kesin bir şekilde hatırlayamadığı için ilgili cümleyi "oğlum ya da kızım" şeklinde şüpheli bir ifade ile nakletmiştir. Binaenaleyh buradaki şek ifadesi Hz. Zeyneb'e ait değil, raviye aittir. Hafız Ibn Hacer'in açıklamasına göre, sözü geçen çocuk Hz. Zeyneb'in Ebû'l-As'dan olan Ümame isimli kızı idi. Nitekim Taberanî'nin el-MıTcemu'l-Kebir isimli eserinde, rivayet edilen bir hadis-i şerifte sözü geçen çocuğun Ümame olduğu açıklanmıştır.

Her ne kadar Buhârî'nin rivayetinde Hz. Zeyneb'in bir oğlunun can çekiştirdiği sözkonusu ediliyorsa da, bu iki hadis arasında bir çelişki yoktur. Çünkü her iki hadiste anlatılan olaylar ayrı ayrı olaylardır.

Hanefî âlimlerinden Aynî ise, "Siyer âlimlerinden Hz. Zeyneb'in kızı Ümame'nin Hz. Peygamberin vefatından sonra uzun süre yaşayıp Hz. Fatı-ma'nın vefatından sonra, Hz. Ali ile evlendiğinde ve Hz. Ali'nin vefatından sonra da dul kaldığında ittifak ettiklerini söyleyerek, bu çocuğun Hz. Zeyneb'in Ebû'l-As'dan olan Ali ismindeki oğlu olduğunu söylemiştir. Fakat hadiste çocuğun bu hastalıktan vefat ettiğine dair bir ifade olmadığından Hafız tbn Hacer'in görüşünü reddetmek mümkün değildir.

Metinde geçen "Allah'ın aldığı da verdiği de kendinindir" cümlesinden maksat "Allah'ın almayı dilediği şey, daha önce vermiş olduğu şeydir. Binaenaleyh eğer Allah onu alacak olursa, daha önce yine kendisine ait olan bir şeyi almış olur. Onun verdiği bir şeyi geri almasından dolayı sabırsızlık göstermek, bağırpıp çağırmak doğru değildir. Emanet sahibinin emanetini geri almasından daha tabii ne olabilir? demektir. Her ne kadar aslında Allah'ın çocuğu vermesi, almasından daha önce olduğundan sözkonusu cümlede, vermenin almadan önce zikredilmesi gerekir idiyse de, alma zamanı Rasûl-ü Eklem'in bu sözü söylediği zamana rastladığı için "alma" kelimesi "verme" kelimesinden önce zikredilmiştir.

Allah Rasûlü, teslimiyeti icabı, Hz. Zeyneb'in ilk davetine icabet etmek istememişse de, Hz. Zeyneb babasının bereketiyle çocuğun şifa bulacağını ümid ederek çağırmakta ısrar

edince, Hz. Peygamber ikinci davete icabet etmeyi uygun görmüş ve kızının yanına gitmiştir. Hz. Peygamberin ilk davete, düğün yemeğinin dışındaki davetlere icabet etmenin vacib olmadığını vurgulamak için gitmemiş olması ihtimali de vardır. Hz. Peygamberin bu teslimiyetinden dolayı Allah, sözü geçen çocuğu bu hastalıktan kurtarmış daha sonra uzun seneler onu yaşatmış nihayet bu çocuk Hz. Fatıma'nın vefatından sonra Hz. Ali'nin hanımı olmuştur.

Sessiz bir şekilde ağlayıp gözyaşı dökmenin de haram olduğunu zanneden Hz. Sa'd, Rasûl-ü Ekremin ağlayıp gözyaşı dökmesini görünce bunu yadırgayarak "Bu da nedir?" sorusunu sormaktan kendisini alamadı. "Bu göz yaşlarımla Allah'ın kullarının kalplerine yerleştirdiği acıma duygusunun bir eseri ve neticesi olduğunu feryadü figan etmeden, bu şekilde gözyaşı dökmekte bir sakınca olmadığını, ancak sabırsızlık göstererek feryadu figanla ağlamanın sakıncalı olduğunu, az veya çok merhamet eden kullara Allah'ın da merhamet edeceğini" ifade buyurdu. [\[221\]](#)

Bazı Hükümler

- 1.** Fazilet sahibi kimselerin, ölüm döşeğinde olan kim-selerin yanına gitmeleri meşrudur. Çünkü onların duası bereketiyle hastanın şifa bulması umulur.
- 2.** Fazilet sahibi kişilerin, gelmesini sağlamak için onlara yemin vermek caiz, bu yemine riayet etmek te müstehabdır.
- 3.** Elçiyile bir haber gönderirken Önce selam götürmesini hatırlatıp, götüreceği haberi ondan sonra bildirmek müstehabdır.
- 4.** Hasta sahiplerine, hastasını kaybetmeden önce teselli vermek ve sabır tavsiye etmek meşrudur.
- 5.** Küçük bile olsalar, hastaları ziyaret etmek de meşrudur.
- 6.** Cenaze sahiplerinin sessizce ağlamaları caizdir.
- 7.** Büyüklerin dine aykırı gibi görünen hareketlerinin manasını kendilerine sormak caizdir.
- 8.** Allah'ın yaratıklarına karşı, şefkatli ve merhametli davranmak icabeder. [\[222\]](#)

3126... Enes b. Malik'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a):

"Bu gece bir oğlum oldu. Ona babam İbrahim'in ismini verdim"

buyurdu. (Daha sonra Hz. Enes) hadisi (n geri kalan kısmını da) rivayet etti. (Hz. Enes

rivayetini devamla şöyle) dedi: "Ben (bir süre sonra) o çocuğu Rasûlullah (s.a)'in huzurunda can verirken gördüm. (O sırada) Rasûlullah (s.a)'in gözlerinden yaş boşandı da (şöyle) buyurdu: "Göz yaşarır, kalp üzüdür, fakat biz Rabbimizin razı olacağı sözlerden başkasını söylemeyiz. Ey İbrahim biz senin (ölümün)le gerçekten üzgünüz."[\[223\]](#)

Açıklama

Metinde sözkonusu edilen çocuk, Hz. Peygamberin Hz. Mariye'den doğan oğludur. Hz. Peygamber, ona İbrahim ismini vermişti. Siyer âlimlerinin verdikleri bilgilere göre, Hz. İbrahim, hicretin sekizinci senesi zilhicce ayında dünyaya gelmiştir. Annesi onu dünyaya getirirken Rasûlullah (s.a)'in azatlı kölesi Selma da ona ebelik yapmıştı. Çocuk dünyaya gelince, Hz. Selma bunu Ebü Rafi'a bildirdi. Ebû Rafi de gidip Hz. Peygamberi müjdeledi. Bu habere çok sevinen Hz. Peygamber, Hz. Ebû Ra-fi'a bir köle hediye etti. Çocuğu da süt analık yapması için, bir rivayete göre, "Ebû Seyf denilen demircinin karısı Ümmü Seyf e verdi"[\[224\]](#) Diğer bir rivayete göre ise, el-Münzir'in kızı ve el-Bera b. Evs'in karısı Ümmü Bür-de'ye vermiştir. Rasûlullah gider, onu sık sık ziyaret ederdi.[\[225\]](#)

Hz. Enes'in bu rivayetinin kalan kısmı Müslim'in Sahihinde şu cümlelerle noktalanıyor: "Sonra (Hz. Peygamber çocuğu) Ebû Seyf denilen demircinin karısı Ümmü Seyf e verdi. Çocuğu getirmeye gitti. Ben de kendisini takip ettim Ebû Seyf e vardık. Kendisi körüğünü üfürüyordu. Ev dumanla dolmuştu. Ben Rasûlullah'ın önünde sür'atle yürüyerek:

"Ey Ebû Seyf, Dur! Rasûlullah (s.a) geldi" dedim. O da durdu."[\[226\]](#)

Buhârî'nin rivayetinde "Hz. İbrahim'in ölümü üzerine Rasûlü Zîşan Efendimizin gözlerinden yaş boşanınca, Hz. Abdurrahman b. Avf in bunu yadırgayarak

"Ya Rasûlullah sen de (ağlıyorsun) ha" dediği, fahri kâinat Efendimizin de

"Bu senin bende müşahade ettiğin hal, çocuğa karşı kalbimdeki incelikten doğan bir acıma hissidir, senin zannettiğin gibi bir tahammülsüzlük ve sabırsızlık değildir." buyurduğu ifade edilmektedir.

Hafız İbn Hacer'in Fethu'l-Bari'de açıkladığına göre, Hz. Abdurrahman tbn Avf, Rasûl-ü Ekrem'in gözyaşı döktüğünü görünce, "Ya Rasûlullah! Başkalarını nehyettiğin halde kendin ağlıyor musun?" demiş de, Hz. Fahr-i kâinat "Ben sadece şu iki ahmak sestem nehyettim. Birisi: Oyun, eğlence ve şeytanın çalgısından çıkan ses, diğeri de bir musibetten dolayı yüzü tırmalayıp yaka yırtıp, şeytan çığığı atılarak çıkartılan sestir" cevabını vermiştir.

Bütün bu rivayetlerden anlaşılıyor ki, Hz. İbrahim'in ölümü üzerine Rasûl-ü Ekrem'in gözyaşı dökmesi, insan tabiatının icabı olan bir haldir, insan tabiatına tam anlamıyla

uygun bir özelliğe sahip olan tslâm dini, insanları bu gibi beşeri hallerden sorumlu tutmamıştır. [\[227\]](#)

Bazı Hükümler

1. Son nefesinde bulunan bir hastanın yanında bulunmak meşrudur.

2. Küçüklere karşı merhametli ve şefkatli olmak gerekir.

3. Bir kimsenin Allah'ın kaza ve kaderine teslimiyet göstermesi şartıyla üzüntüsünü dile getirmesi veya gözyaşıyla ifade etmesi meşrudur.

4. Merhamet duygusuyla bezenip, katı kalplilikten uzaklaşmak için çalışmak övülmüştür. Sevdiği bir kimsenin ölümüne ağlamamak, katı kalplilik alametidir.

Bu mevzuda herkese hakkı olan kalbi alakayı göstermek adalettir. Çocuklarından veya dostlarından birini kaybeden kimsenin, o anda gülmesinin adaletle bir ilgisi yoktur. Bilakis bu tutum, bir zulüm alametidir.

Bu mevzuda Bezlü'l Mechud üzerine bir talik yazan Muhammed Zekeriyya b. Yahya el-Kandehlevi şöyle diyor:

"Bana göre bir kimsenin yakınlarının ölümü karşısındaki davranışlarını içinde bulunduğu halet-i ruhiyeye göre değerlendirmek gerekir. Mesela yakınını kaybeden bir kimsenin bunu sevinçle ve gülererek karşılaması, eğer kalp katılığından kaynaklanıyorsa bu davranış mezmumdur, çirkindir. Fakat eğer Allah'ın takdirine tam teslimiyetten neşet ediyorsa, o zaman bu tutum gözyaşı dökmekten daha faziletlidir. Hz. Peygamberin, oğlu İbrahim'in vefatını, gözyaşlarıyla karşılaması, haşa Allah'ın kaza ve kaderine tesiiyiyet sizliğin den değil, sadece yakınlarından birinin ölümü karşısında, sessizce gözyaşı dökmenin ve içten üzülmünün caiz olduğunu göstermek içindir. Kalpteki üzüntü, zahirde alametleri görülmeden bilinemeyeceğinden Rasûl-ü Ekrem bunu sözüyle ve gözyaşlarıyla izhar etmiştir. Öğretme fiilinin fazileti ise herkesçe malumdur. Binaenaleyh ölüm karşısında ağlamak, müstehab değil caizdir. Hanefî âlimlerinin görüşü de budur. [\[228\]](#)

5. Ruhsatlarla ameli terkedip azimetle amel etmek caizdir. [\[229\]](#)

24-25. (Ölüm Karşısında) Yüksek Sesle Ağlamak

3127... Ümmü Atiyye'den demiştir ki:

Rasûlullah (s.a) bizi (ölüm karşısında) yüksek sesle ağlamaktan nehyetmiştir."[\[230\]](#)

Açıklama

Niyaha: Türkcede ağıt demektir. Bu hadis-i şerif ölü için onun iyiliklerini saya saya yüksek sesle ağlamanın haram olduğunu ifade etmektedir. Günahlardan dolayı ağlamaksa ibadettir. Ölüm karşısında feryadü figan ederek ağlamanın yasak olduğuna dair pek çok hadis-i şerif vardır. Peygamber (s.a) kadınlardan bey'at aldığı zaman (ölüm karşısında), feryad-ü figan etmemeleri için de bey'at almıştı. Kadınlar Ey Allah'ın Rasûlü biz cahiliyyet devrinde ağıtlara iştirak ederdik, şimdi de iştirak edebilir miyiz?" diye sordular da (Hz. Fahr-i Kâinat) islâm'da ağıtlara katılmak yoktur, buyurdu. [\[231\]](#) "Ümmetimde cahiliyyet adetlerinden kalma dört şey vardır ki onları terk edemezler. (Bunlar) Asaleti ile öğünme, nesblere ta'n, yıldızlara yağmur isteme ve ağıttır.

Yaşlılık eden kadın, ölmeden önce tevbe etmezse kıyamet gününde üzerinde katrandan bir elbise ve uyuzlu bir gömlek olduğu halde (kabrinden) kaldırılır."[\[232\]](#)

"Ölü üzerine feyradû figan etmek, cahiliyyet devrinin adetidir. Gerçekten ölü üzerine feryada figan eden bir kadın, tevbe etmeden ölürse,, üzerinde katrandan bir gömlek ve onun üstünde de ateşten bir gömlek bulunduğu halde kıyamet günü diriltilir."[\[233\]](#)

Bu mevzuda Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şerif, ölü üzerine feryadü figanın yasaklanmasının geçirdiği safhaları açıklama yönünde, ayrı bir önem taşır: "Ey peygamber! Sana mü'min kadınlar gelerek Allah'a şirk koşmayacaklarına... ve sana asi olmayacaklarına söz verirlerse, onlarla bey'atlas."[\[234\]](#) âyeti nazil olunca Rasûlullah (s.a)'ın kadınlardan aldığı bey'atta fer-yadü figanla ağlamamak da vardı. Ben:

"Ya Rasûlullah, yalnız fılan oğulları ailesine yapılacak ağıt müstesna, çünkü onlar cahiliyye döneminde benim ağıtıma katılmışlardı. Binaenaleyh benim de onların ağıtına katılmam gerekir. Öyle değil mi?" dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a)

"Peki filan oğullarına yapılacak ağıt müstesna olsun." buyurdu. [\[235\]](#)

Müslim'in bu hadisi hakkında İmam Nevevî, "Bu hadis, ölüm karşısında sesli bir şekilde ağlama konusunda sadece Hz. Ümmü Atıyye'ye ruhsat verildiğine hamledilmiştir. Sari hazretleri hadisin umum manasından dilediğini tahsis edebilir." diyor. [\[236\]](#) İmam Nevevî'nin bu sözüne itiraz edenler olmuştur.

Ölüm karşısında yüksek sesle ağlamaya izin veren bu gibi hadis-i şeriflere bakarak, Malikilerden bazıları ölüm karşısında feryadü figanla ağlamanın caiz olduğuna kail olmuş:

"Haram olan niyfiha, cahili yet devrindeki gibi başını saçını yolarak yapılandır." demişlerse de, doğrusu niyâha, yani ölünün arkasından bağıra çağıra, yas tutup ağlamak, mutlak surette haramdır. Alimlerin yolu budur.

Aynî diyor ki: "Bu hususta en güzel ve en doğru cevap şudur: Niyâha hususundaki nehiy, evvela tenzih için varid olmuştur. Bilahare kadınların Peygamber (s.a)'e beyatları tamam olunca niyâha haram kılınmıştır. Şu halde hadislerde zikri geçen kadınlara verilen izin, birinci hale tesadüf etmiş, demektir. Sonra niyâha haram kılınmış ve bu hususta birçok hadislerde şiddetli tehditler varid olmuştur."[\[237\]](#)

3128... Ebu Said Hudri'den demiştir ki:

Rasûlullah (s.a) ölünün iyiliklerini saya saya yüksek sesle ağlayan kadın(lar)a ve (onu) dinleyen kadın(lar)a lanet etmiştir.[\[238\]](#)

Açıklama

Niyâha ölünün iyiliklerini saya saya yüksek sesle ağlayan kadın demektir. Herhangi bir dünya malının elden kaçırılması üzerine yüksek sesle ağlamaya da nevh veya niyahat denilir. Müstemia ise bu ağıdı dinleyen kadın demektir.

Bu hadis-i şerifte, sadece ölümler üzerine ağlayan kadınlardan bahsedilerek, erkeklerden hiç söz edilmemesi, erkeklerin ölümlerine ağlamasının caiz olduğu anlamına gelmez. Bu ağıdın erkeklerden daha ziyade kadınlarda görülmesinden dolayı sadece ölümler üzerine ağlayan kadınlardan bahsedilmekle yetinilmiş, ayrıca erkeklerden bahsetmeye lüzum görülmemiştir.

Ayrıca Nâiha kelimesinin sonundaki yuvarlak ta'nın müenneslik ta'sı olmayıp mübalağa ta'sı olması, binaenaleyh bu kelimenin "ağlayan kadın" anlamına gelmeyip, hem kadına hem de erkeğe şamil olmak üzere "çok ağlayan kimse" anlamına gelmiş olması ihtimali de vardır. Bu ihtimale göre, ölüm karşısında kendini tutamayarak birazcık ağlayanlar, bu hadisin şümulü içerisine girmezler.

Lanet: Kelimesi ise Allah'ın rahmetinden kovulmak ve uzak olmak anlamına gelir.

Binaenaleyh ölümler üzerine ağlamak büyük günahlardandır. Bu fiili işleyen kimseler, büyük günah işlemiş olurlar ve Allah'ın rahmetinden mahrum kalırlar. Bu ağıda isteyerek kulak veren kadınlar da bu günaha ve mahrumiyete iştirak etmiş olurlar. Ancak senesinde Muhammed b. el-Hasen b. Atıy-ye el-Avfi' ile babası ve dedesi olduğundan bu hadis zayıftır. Çünkü bu ravilerin üçü de zayıftır.[\[239\]](#)

3129... İbn Ömer'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a):

"Şüphesiz ki ölü, aile halkının kendisine ağlamasından dolayı azab görür." buyurdu. Bu (hadis Hz.) Aişe'ye anlatılınca İbn Ömer'i kasdederek (Bu sözü nakleden kişi) "Yanılmıştır, çünkü Peygamber (s.a) bir kabre uğradı da gerçekten şunun sahibi (küfrü sebebiyle) azab görmekte aile halkı da kendisine ağlamaktadır, buyurdu." dedi. Sonra "Hiçbir günahkâr başkasının günahını çekmez."^[240] (mealindeki âyet-i kerimeyi) okudu (Ravi Hennad Hz.Aişe'nin bu sözünü) Ebu Muaviye'den (Hz. Peygamber) "Bir yahudinin kabrine uğradı" (şeklinde) rivayet etti.^[241]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin zahirine göre, ölü aile halkının ağlamasın-dan dolayı azab görür. Ashab-ı kiramdan tabiinden ve tebe-i tabiinden bir cemaat böyle demişlerdir. Hz. Ömer b. Hattab ile oğlu Abdullah (r.a) bu görüştedirler. Daha sonraki âlimlerin büyük çoğunluğu ise, bu hadisin manasını te'vil yoluna gitmişler ve te'vilinde de ihtilafa düşmüşlerdir. Şafîî âlimlerinden İbrahim el-Harbî ile el-Müzenî ve yine Şafîî âlimlerinden diğer bir kısım ilim adamları, bu hadisi "sağlığında, ölünce kendisi için ağlamasını vasiyet eden bir kimse, aile halkının ağlamasından dolayı azab görür" şeklinde te'vil etmişlerdir.

Hanefî âlimlerinden Ebû Leys es-Semerkindî de "Genellikle âlimlerin bu hadisi bu şekilde tevil ettiklerini" söylemişti:

İmam Nevevî de Müslim Şerhinde Cumhur ulemasının bu görüşte olduğunu ve sahih olan görüşün de bu olduğunu söylemiştir.

Bu görüşte olan ulemaya göre, ölü sağlığında bu vasiyeti yapmakla bu azabı hak etmiştir. Sağlıklarında böyle bir vasiyette bulunmayan kimseler ise, yakınlarının ağlamasından dolayı muazzeb olmayacaklardır. Nitekim "Hiçbir günahkar başkasının günah yükünü taşımaz."^[242] mealindeki âyet-i kerimede buna delalet etmektedir. Dâvûd Zahiri ile ulemadan bir cemaat de, "ölü sağlığında aile halkını ölüye yüksek sesle ağlamaktan nehyetmeyi ihmal ettiği için, kendisi Ölünce onların ağlamasından dolayı azab görür" demişlerdir.

Şevkânî'nin Neylü'l-Evtar'da açıklandığına göre, İbnü'l-Mürabıt; "Eğer bir kimse ölü üzerine yüksek sesle ağlamanın yasaklığını bildiği ve aile halkının da kendi ölümü için bu fiili işleyeceklerini tahmin ettiği halde, onları bu hususta ikaz edip bu işin haram olduğunu onlara anlatmazsa, öldüğünde onların ağlamasından dolayı azab görür.** İbn Hazm'e ve diğer bir cemaate göre ise, ölünün azab görmesine sebep olan ağıttan maksat aile halkının o kimsenin sağlığında yapmış olduğu bazı zulümleri, işlediği günahları ve ölçüsüz

tasarrufları yüzünden ağlamalarıdır. Bu görüşte olan ilim adamlarına göre şu "Rasûlullah (s.a) gerçekten Allah gözyaşı dökme sebebiyle veya kalbin hüznün duyması sebebiyle herhangi bir kimseye azab etmez dedi. Sonra diline işaret ederek -fakat işte şunun yüzünden azab eder veya merhamet eder-buyurdu." [243] mealindeki hadis-i şerifte bu gerçeğe delalet etmektedir.

ismaüTye göre "Araplar cahiliyye döneminde ani baskınlarla halkı öldürür veya esir ederler, ellerindeki malları da gasbederlerdi. İçlerinden birisi ölünce de onun sağlığında yapmış olduğu bu kötülükleri meziyetmiş gibi, bir bir sayarak ağlardı. İşte onların iyilik diye saydığı bu fiiller, din nazarında çirkin şeyler olduğundan bunlar sayıldıkça bunları işiten ölü azab duyar."

Bazılarına göre de, bu ağıtlarla ölünün azab görmesinden maksat, me-laikelerin ölüyü yakınlarının ağlamasından dolayı azarlamasıdır. Çünkü bu kimse sağlığında onlara bu işin yasaklığını öğretmemiştir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in Ebû Musa'dan rivayet ettiği şu hadisi şerif te buna delalet etmektedir: "Ölü yakınlarının ağlamasıyla azab görür. Ağıtçı kadın:

Vay benim koruyucum, vay benim yardımcım, vay benim giydiricim, diye feryada başlayınca ölü:

Sen bu kimsenin koruyucu, yardımcısı ve giydiricisi misin? diye sorguya çekilir." Şu hadisi şerifte bu gerçeği ifade etmektedir: "Herhangi bir kişi ölür de ağlayıcıları kalkıp, vah desteğimiz, vah efendimiz veya buna benzer bir şeyder (de ağlar) ise, kesinlikle o ölünün başına iki melek dikilir ve onu yumruklayarak, sen böyle mi idin? derler" [244]

Bu mevzuda Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadisi şerifte şu mealindedir: "Abdullah b. Revaha (Ölüm yatağında iken) bayılmıştı. Kızkardeşi Amr'e -vay sığmağım?- diye feryada başladı. Hz. Abdullah kendine gelince, (kızkarde-şine hitaben)- sen ne söylemişsen hepsi için bana- demek sen böylemiydin diye bir soru yöneltildi." [245]

Mütekadimin âlimlerinden Ebû Cafer et-Taberî ve Kadı İyaz ile müteahhirin âlimlerden bir cemaat da "Ölünün yakınlarının ağlaması yüzünden azab göreceğini" söylemişlerdir.

Delilleri ise İbn Ebî Şeybe ile Taberanî'nin Kayle binti Mahreme'den rivayet ettikleri şu hadis-i şeriftir:

"Ey Allah'ın Rasûlü, ben bir çocuk dünyaya getirdim, seninle birlikte Rebze'de (düşmana karşı) savaştı. Sonra kendisine hastalık isabet etti de öldü. Bunun üzerine bana bir ağlamak geldi, dedim. Rasûlullah (s.a) de: "Sizden birine dünyada sevdiği kişiyle güzelce arkadaşlık edip, ölünce de inna lillahi ve inna ileyhi raciun demesi zor mu geliyor. Allah'a yemin ederim ki sizden biriniz, ağlayınca bu ağıttan ölen dostu da rahatsız olur. Ey Allah'ın kullan ölülerinize azab etmeyiniz."

Taberanî'nin Sahih bir senetle Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şu

meal dedir: "Gerçekten kulların amelleri ahirete intikal eden akrabalarına arz edilir."

Hafız İbn Hacer bu görüşlerin arasım şöyle telif etmiştir: Bu mesele şahısların durumuna göre değişir. Âdeti ölüm karşısında feryadü figan etmek olan bir kimse ölünce, yakınlarının ağlamaları için vasiyyet etmişse, o kimse yakınlarının bu ağıdından dolayı azab gördüğü gibi zalim olan bir kimse de yakınlarının dünyadaki bu çirkin amellerini saya saya ağlamalarından dolayı azab görür. Keza kendi ölümüne yakınlarının feryadü figan ederek ağlayacaklarını bilen bir kimse, eğer sağlığında onları bu konuda ikaz etmeyi ihmal ederek ve onların bu hareketinden hoşlanarak Ölürse, onların ağıtlarından dolayı azab görür. Fakat onları ikaz etmeyi ihmal etmiş olmakla beraber sağlığında onların bu hareketinden hoşlanmamışsa azab görmez. Fakat ihmalinden dolayı azarlanır. Onların bu hallerinden hoşlanmayan bir kişi sağlığında onları gerektiği şekilde ikaz ettiği halde onlar, bunu yine de yüksek sesle ağlayacak olurlarsa, ölü bunların Allah'ın razı olmadığı bir işi yapmalarını görmekten dolayı yine rahatsız olur.

Hz. Aişe "Hiçbir günahkâr başkasının günahını çekmez."^[246] mealindeki âyeti delil getirerek mevzumuzu teşkil eden İbn Ömer hadisini reddetmiş ve Hz. İbn Ömer'in yanıldığını söylemiştir. Nitekim Hz-. Ebü Hüreyre Ebû Hamid ile Şafiî âlimlerinden bir cemaat bu görüşü benimsemiştir. Fakat Hz. İbn Ömer'den pek çok sahabî de bu hadisi rivayet ederek ölünün yakınlarının ağlamasıyla azab göreceğine kesinlikle hükmetmişlerdir. Ömer b. Hattab ile Ebû Musa el-Eş'ari ve el-Muğire b. Şu'be (r.a) bunlardandır.

Hadisin bazı rivayetlerinde "ailesinin ağlaması sebebiyle" buyurulması: "Başkalarının ağlaması azaba sebep olmaz" manasına alınmamalıdır. Zira bu söz kayd-ı ihtirazı değil, kayd-ı ekseri'dir. Yani ekseriyetle ölenin arkasından aile efradı ağladığı için zikredilmiştir.^[247]

3130... Yezid b. Evs'den demiştir ki:

Ebû Musa, ağır (hasta) iken yanına girmiştım. Karısı ağlamaya başladı. Yahut ta ağlamaya yeltendi. Bunun üzerine (Ebû Musa) ona "Sen Rasûlullah (s.a)'i ve (bu mevzuda) söylediklerini duymadın mı? dedi. (Karısı) evet (duydum) dedi (ve) ağıdı kesti. (Bu hadisi Yezid ve Evs'den rivayet eden İbrahim dedi ki:) Ebû Musa ölünce, Yezid (bana) dedi ki: (Ebû Musa öldükten sonra ben o) kadınla karşılaştım ve kendisine "Ebû Musa'nın Rasûlullah'in sözünü işitmedin mi- diye sana (söylediği) ve (işitince) sustuğun sözü neydi?" dedim.

Rasûlullah: "saç yolan (musibet karşısında) feryad eden ve yaka yırtan bizden değildir." buyurdu diye cevap verdi.^[248]

Açıklama

Metinde geçen "Bizden değildir" sözünün zahiri manası, "Bizim dinimizden değildir." demekse de buradaki manası "Bizim mükemmel yolumuzdan ve sünnetimize uyanlardan değildir." demektir. Bir başka ifadeyle bu sözle, "Musibet karşısında saçını başını yolup, fer-yadü figan edip yakasını paçasını yırtan kimseler, bizim mükemmel sünnetimize, kâmil yolumuza uyan kimseler değildir." demek istenmiştir. Bu gibi davranışlarda bulunanları, ağır bir dille tenkid etmek ve şiddetli bir şekilde azarlamak için "Bizden değildir." cümlesi kullanılmıştır. Nitekim çocuğunu azarlamak isteyen bir baba da ben senden değilim sen de benden değilsin" der. Bu sözle çocuğunun kendi yolunda olmadığını ifade etmek ister.

Binaenaleyh bu gibi hareketler de bulunan bir kimse, İslamiyete uymayan bir davranışta bulunmuş olursa da dinden çıkmış olmaz. Fakat haram olduğunu öğrendiği halde helal olduğuna inanarak, ya da Allah'ın kaza ve kaderine isyan gayesiyle bu gibi davranışlarda bulunan bir kimse İslâm dininden çıkmış olur.

İbn Münir'e göre, bu gibi davranışlarda bulunanları te'dip için onlardan yüz çevirip bu hallerinden vazgeçinceye kadar kendileriyle konuşmamak icab eder. Ebû Süfyan (r.a) de bu hadisin gönüllerdeki etkisinin daha şiddetli olması için "Bizden değildir" cümlesini zahiri manası üzerinde bırakıp tevili yoluna gidilmemesini tavsiye ederdi.

Hafız İbn Hacer "Bizden değildir" cümlesini "Ben (ondan) beriyim"^[249] cümlesiyle tefsir etmiş ve "Beri kelimesi; birşeyden ayrılmak, anlamına geldiğine göre, bu cümlede sözü geçen davranışları yapan bir kimsenin Hz. Peygamberin şefaatinde mahrum kalacağı tehdidi vardır" demiştir.

Buhârî ile Müslim'in bu mevzuda rivayet ettikleri hadisin tamamı şu mealdedir: "Ebû Musa ağır bir şekilde hastalandı ve bayıldı. Başı kadınlardan birinin kucağında idi. Kadınlardan biri bir çığlık attı. Fakat Ebû Musa ona bir şey söyleyemedi. Ayıldığı vakit "Rasûlullah (s.a)'in beri olduğu bir şeyden ben de beriyim. Rasûlullah (s.a) vaveylacı, saçını yolan ve elbisesini yırtan kadınlardan beri idi" dedi.^[250]

3131... (Hz. Peygamberle) biatlaşan kadınlardan olan bir kadından (rivayet olunmuştur) ki: Rasûlullah (s.a)'in iyilikte (kendisine itaat edeceğimize dair) bizden aldığı söz içerisinde, iyilikte kendisine isyan etmeyeceğimize (özellikle musibet karşısında) ytizü(müzü) tırmalamayacağımıza, vah vah diye feryad etmeyeceğimize, yaka(mızı) yırtmayacağımıza, saç(larımızı) dağıtmayacağımıza dair aldığı (söz) de vardı.^[251]

Açıklama

Bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi, metinde zikredilen fiiller, İslâm'ın çirkin gördüğü ve yasakladığı işlerdir. Bu hadisi rivayet eden kadının kimliği hakkında, hadis âlimleri bir açıklama yapmamışlar, sadece sahabiye olduğunu söylemekle yetinmişlerdir. Bilindiği gibi sahabi olan bir ravinin kimliğinin bilinmemesi, bu hadisin sıhhatine bir zarar vermez. Bu söz alma hadisesine Kur'ân-ı Kerim'de şöyle işaret ediliyor: "Ey Peygamber, inanmış kadınlar sana gelip Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık etmemeleri, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayaklan arasında bir iftira uydurup getirmemeleri, iyi bir işte sana karşı gelmsfneleri hususunda sana biat ederlerse onların biatlarını al..."[\[252\]](#)

Bu hadisi şerif, sözü geçen fiillerin haram olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu fiillerin haram olduğunu ifade eden daha pek çok hadis-i şerif vardır. Bunlardan bazıları şu mealdedir: "Yanaklarına vuran veya yakalarını yırtan yahut da cahiliyyet davetiyle çağıran bizden değildir."[\[253\]](#)

Rasûlullah (s.a) yüzünü tırmalayıp derisini yırtan kadına, yakasını yırtan kadına, mahvoldum, helak oldum diye bağırip çağıran kadına lanet etmiştir."[\[254\]](#)

25-26. Ölünün Aile Halkı İçin Yemek Hazırlamak

3132... Abdullah b. Cafer'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a):

"Caferin (ev) halkına yemek hazırlayınız. Çünkü onlar (in ba-şın)a kendilerini meşgul eden bir iş gelmiştir." Buyurdu.[\[255\]](#)

Açıklama

Hız. Peygamber bu sözü hicretin sekizinci senesinde vukua gelen Muta muharebesinde, Hız. Cafer'in şehid olduğu haberini aldığı zaman söylemiştir. Bilindiği gibi, sözü geçen savaşta Hız. Cafer'le birlikte Hız. Abdullah b. Revaha ile Zeyd b. Harise de şehid olmuşlardı. Bir kimse vefat ettiği zaman, o kimsenin ev halkı beşeriyetleri icabı son derece üzgün ve zihinleri meşgul olacağından, kendileri için yemek hazırlamayı düşünemedikleri gibi, açıklıklarını bile fark edemezler. Bu bakımdan fahr-i kâinat Efendimiz, ölen kimsenin komşularına ve yakınlarına ölünün aile efradı için yemek hazırlamalarını emretmiştir.

1. Hanefîlere göre; İbnü'l-Hümmam Fethü'l-Kadir isimli eserinde, ölünün ev halkı için, komşularının ve yakınlarının onlara geceli gündüzlü yetecek kadar, bir günlük yemek

hazırlamalarının müstehab olduğunu söylemiştir. Hattâbî'nin açıklamasına göre, İmam Şafiî de bu görüştedir. Fakat ölünün aile efradı tarafından halka ziyafet verilmesi mekruhtur. Çünkü, ziyafetler sevinç ve neşe günleri için meşru kılınmıştır. Böylesi matem günlerinde ziyafet vermek, ziyafetin gayesine aykırıdır ve bid'attır. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor: "Biz ölünün ailesi yanında toplanmayı ve onların yemek hazırlamasını onun üzerine feryadü figan ederek ağlamaya denk (bir günah) sacdık."[\[256\]](#)

2. Malikilere göre, ölünün ev halkına yemek ikram etmek menduptur. Çünkü onlar yemek hazırlayamazlar. Fakat ölünün ailesi, feryadü figan ederek ağlamakla meşgul iseler, onlara yemek ikram etmek haramdır.

3. Hanbelilere göre, üç günlük taziye müddeti içerisinde, ölünün ev halkına yemek göndermek sünnettir. Fakat ev halkının yanında taziye için toplanan kimselere yemek göndermek mekruh olur. Çünkü orada toplanmak mekruh olduğundan onlara yemek göndermek mekruha yardımcı olmak anlamına gelir. İmam Ahmed (r.a) taziye için ölü evinde toplanmanın cahiliyye adeti olduğunu söyleyerek bu toplantıya şiddetle karşı çıkmıştır.

4. Şâfiîlere göre; ölünün komşularının, ölünün aile efradına bir gün ve bir gece yetecek kadar yemek hazırlayıp bunu yemeleri için onlara ısrarda bulunmalarının müstehab olduğunu, fakat ölü için feryad eden ev halkına yemek hazırlamanın ise haram olduğunu söylemişlerdir. Çünkü onlara yemek ikram etmek günaha yardımcı olmak demektir. Ayrıca ölünün ev halkının yemek yapıp halkı davet etmeleri de mekruhtur. Bu husustaki delilleri biraz önce tercümesini sunduğumuz İbn Mace'nin rivayet ettiği hadis-i şeriftir, eş-Şeyh Zekeriyya el-Ensari'ye göre, bu hadis-i şerif taziye için ölü evinde toplanan kimselere, ölünün ev halkının yemek ikram etmesinin, kerahet ve bid'a-tin de ötesinde haram olduğuna delalet etmektedir. Fakat uzaktan gelip de geceyi ölü evinde geçirmek mecburiyetinde kalan kimselere, ölünün ev halkı tarafından yemek hazırlaması varisler arasında yetim bulunmaması şartıyla caizdir. Varisler arasında yetim bulunması halinde, ziyaretçilere yemek İkrâm etmek, köy ya da mahalle halkına düşer.[\[257\]](#)

26-27. Şehid(ler) Yıkanır (Mı?)

3133... Cabir'den demiştir ki:

(Bir savaş esnasında müslümanlardan) birinin göğsüne veya bogazına bir ok atıldı (aldığı yarayla) hemen öldü. Bunun üzerine elbisesiyle beraber, olduğu gibi (yıkanmadan) gömüldü. Biz de Rasûlullah (s.a) ile beraberdik.[\[258\]](#)

Açıklama

Allah yolunda savaşırken ölen bir kimsenin yıkanmadan elbisesiyle gömüleceğini söyleyenlerin delilini teşkil eden, bu hadisi şerifte sözkonusu edilen hadisenin hangi tarihte, hangi savaşta olduğu ve aldığı yaranın tesiriyle şehid olan sahabinin kimliği konusunda hadis sarihleri bir açıklama yapmamışlardır.

Metnin sonunda bulunan "Biz de Rasûlullah (s.a)'in yanında idik" cümlesi şehid olan zatın üzerindeki elbiseyle yıkanmadan toprağa verililişinin Rasûl-ü Ekrem'in emriyle olduğunu ve dolayısıyla bu hadisin merfu olduğunu ifade etmektedir.

Şehid kelimesinin feilün vezninde ismi fail anlamına gelen bir sıfat-ı mü-şebbehe olması ihtimali vardır. Bu ihtimale göre "şehid" kelimesi, şahid anlamına gelir. Ölerken Allah'ın rahmetini bizzat gördüğu ve Rabbi katında diri olduğu için bu ismi almıştır.

Bu kelimenin ism-i mef'ul anlamında kullanılmış olan feilün vezninde bir sıfatı müşebbehe olması ihtimali de vardır.

Bu ihtimale göre, cennetlik olduğuna melekler tarafından şahidlik edildiği için bu ismi almıştır. Gerçekten melekler ona ikram için onun cenazesine gelirler ve o kişinin cennetlik olduğuna şahidlik ederler.

Şafiî âlimlerine göre; şehid, düşmanla savaşırken ve savaş devam ederken ölen kimsedir. Savaş halinde ölen bir kimsenin şehid sayılabilmesi için düşman tarafından öldürülmüş olmasıyla, yanlışlık eseri olarak bir müslü-manın silahıyla veya kendi silahının geri tepmesiyle ölmüş olması arasında bir fark olmadığı gibi, attan düşerek ölmesiyle, müslümanların ya da düşmanın hayvanlarından birinin tekmesi veya çiğnenmesiyle ölmesi arasında da bir fark yoktur.

Keza kendisine isabet eden bir ok ya da mermi ile ölen bir müslüman, bu okun bir müslüman tarafından mı yoksa kâfir tarafından mı atıldığı bilinmesi yine şehid sayıldığı gibi, harp devam ederken, savaş meydanında Ölü olarak bulunan bir müslüman ölüm sebebi bilinemese yine şehid sayılır. Bu hususta üzerinde kan bulunması ile bulunmaması arasında da bir fark yoktur.

Savaş meydanında aldığı bir yarayla derhal ölen bir kimse, şehid olduğu gibi, biraz yaşadıktan sonra, hayatını kaybeden kişi de şehid sayılır. Aldığı yaradan bir süre sonra ölen kimsenin şehid sayılabilmesi hususunda, aldığı yaradan sonra bir şeyler yiyip içmiş olmasıyla, yiyip içmemiş olması arasında da bir fark olmadığı gibi, ölen müslümanın kadın, erkek, hür, köle, çocuk, salih ya da fasik olup olmaması da sözkonusu değildir.

Savaş sona erdikten sonra, savaş meydanında yarı canlı olarak bulunan bir kimsenin hareketleri, eğer can çekiştiren bir kimsenin hareketleri ise, bu kimse ittifakla şehid sayılır. Fakat hareketleri iyileşme ve canlanma belirtileri taşıyorsa, ölünce bu kimsenin şehid sayılmayacağı ittifakla kabul edilmiştir.

Şehidler yıkanmadan elbiseleriyle gömülürler.

Maliki alimleri ile Hanbeli alimleri de, şehidlik mevzuunda aynen Şafîler gibi düşünmektedirler.

Ancak Hanbetilere göre; savaş ülkesinde kendi kendine eceliyle veya kendi kılıcının geri tepmesiyle ölen kimselerle, savaş meydanında üzerinde kan izleri olmadan, ölü olarak bulunan, kimselerle, yaralı olarak bulunduktan sonra başka bir yere taşınıp ta orada yiyip içen, yahut uyuyan veya abdest bozan, ya da konuşan veya aksıran veya örfen uzun sayılabilecek bir süre yaşayan, sonra ölen bir kimse, şehid sayılırsa da, yıkanmadan ve elbisesiyle birlikte gömülemez. Bu kimsenin toprağa verilmeden önce yıkanması, üzerine namaz kılınması farzdır. Yine Hanbelilere göre, savaş haricinde düşmanın eline geçerek, hedef yapılarak öldürülen bir kimse şehid sayıldığı gibi, zulme uğrayarak ölen kimse de şehiddir. [\[259\]](#)

Hanefilerce göre; şehid, Allah yolunda yapılan bir muharebe esnasında öldürülen, veya eşkiyalar ya da yol kesiciler ile savaşırken haksız yere öldürülen, baliğ ve tahir bulunan herhangi bir müslimdir. Bu hem dünya, hem de ahiret ahkamı itibariyle şehid olduğundan kendisine "şehid-i hükmi" denir. Bir de "şehid-i hakiki" vardır ki, bu da garik (suda boğulan), harik (yanan) veya garib olarak ölen veya tahsil yolunda veya, zatü'1-cenb gibi bir hastalık neticesinde terk-i hayat eden, herhangi bir müslümandır. Bunlar şehid sevabına nail olacakları cihetle yalnız ahiret ahkâmınca şehid sayılırlar. Fakat dünya ahkâmınca şehid sayılmazlar. [\[260\]](#)

Şehidler:

1. Dünya şehidi,

2. Ahiret şehidi,

3. Hem dünya, hem ahiret şehidi olmak üzere üç kısma ayrılır. Bunların üçüncüsüne kâmil şehid denir. Birincisi, sadece dünyevi hüküm itibariyle, ikincisi de yalnız ahirette verilecek ecir itibariyle şehidler kısmına katılmıştır. Şehid-i kamil ile dünya şehidinin yıkanmadan üzerlerine namazları kılınabilmesi için altı şart vardır: a) Akıl b) Buluğ c) Hades-i ekberden (cünüblükten) temizlik, d) Haksız yere öldürülmek e) Ölüm muharebe dışında meydana gelmiş ise onun kasden yapılmış olması, mürtes olmamak yani aldığı darbeden sonra tedavi, yeme, içme gibi şeylerle araya fasıla girmiş olmamak. [\[261\]](#) Ahiret şehidi ise her halükarda yıkanır. [\[262\]](#)

3134... Ibn Abbas'dan demiştir ki:

Rasûlullah (s.a) Uhud şehidlerinin (silahı, zırh gibi) demir(ler)in ve (kürk gibi) deri(den yapılmış madde)lerin üzerlerinden soyularak kanları ve elbiseleriyle defn edilmelerini emretti." [\[263\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Allah yolunda savaşırken vefat eden bir kimsenin, yıkanmadan kanıyla birlikte gömüleceğini söyleyenlerin delilidir. Allah yolunda savaşırken vefat eden kimselerin yıkanmadan üzerlerindeki kanla gömülmelerinin hikmetini Rasûl-ü Zîşan Efendimiz şöyle açıklamıştır: "Onları yıkamayınız. Çünkü (onların Allah yolunda savaşırken aldıkları) her yara ve (bu yaralardan akan) her kan kıyamet gününde misk gibi kokacaktır."^[264] Yine mevzumuzu teşki1 eden bu Ebû Dâvûd hadisinde ifade edilen diğer bir husus da, Rasûl-ü Zîşan Efendimizin Uhud şehitleri defnedilmeden önce üzerlerinde bulunan deriden ve demirden mamul eşyaların soyulup çıkartılmasını emretmesidir.

Hanefî âlimleri, bu hadise ve îmam Ali (k.v)'İN "Şehidin üzerinden sarık, mest, fes gibi giysiler çıkartılır" mealindeki sözünü esas alarak; "şehidin üzerinde sadece kefen vazifesi görecek giysiler bırakılır, diğerleri çıkartılır. Kürk, sarık, silah gibi eşyalar ise süslenmek, soğuktan ya da düşmandan korunmak için dirilere lazım olan ihtiyaç maddeleridir. Ölülerin buna ihtiyacı yoktur" demişlerdir.

Şâfiîler ise bu mevzuda "Onları giysileriyle ve kanlarıyla beraber defnediniz. Çünkü kıyamet gününde damarlarından kan renginde, fakat misk gibi kokan bir kan fişkırdığı halde dirileceklerdir " hadisine dayanarak şehidlerin üzerinden sözü geçen eşyalardan hiç birini çıkarmazlar^[265] demişlerdir. Hanefî âlimlerinden İbn Abidin, Hanefî âlimlerinin bu mevzudaki görüşünü şöyle özetliyor: "Kefen olmaya yaramayan şeyler, gocuk, pamuk dolgulu elbise, külah, mest, silah ve zırh gibi eşyadır. Don bunlardan değildir. En muvafık kavle göre, o çıkarılmaz. Nitekim Hindiyeye'de de Hinduvani'den naklen böyle denilmiştir."^[266]

3135... Enes b. Malik'(in) haber verdiği göre, Uhud şehidleri yıkanmadan ve üzerlerine namaz kılınmadan kanlarıyla gömülmüşlerdir."^[267]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, harp meydanında savaşırken şehid olan bir kimsenin, cünub bile olsa yıkanmadan ve üzerine namaz kılınmadan defnedileceğini söyleyen Maliki âlimleri ile Şâfiî âlimlerinden bir kısmının ve Ata, Nehai, Süleyman b. Musa, el-Leys, Yahya el-Ensârî, İbnü'l-Münzir, Ebû Sevr gibi mütekaddiminden olan ilim adamlarının delilidir. Bu görüşte olan âlimler bu mevzudaki görüşlerine ayrıca Cabir (r.a)'den rivayet edilen "Peygamber

(s.a) Bedir şehidlerini yıkanmadan ve üzerlerine namaz kılınmadan, kanlarıyla defnedilmesini emretti"[\[268\]](#) Hanbeli âlimlerine göre, şehid, yıkanmadan ve üzerine namaz kılınmadan defnedilir. Fakat, eğer cünüb iken şehid olmuşsa yıkanır. Şafîî ulemasından bazıları da bu mevzuda Hanbeliler gibi düşünmektedirler. Delilleri ise, İbn İshak'ın el-Meğazi İsimli eserinde nakletmiş olduğu şu hadis-i şeriftir: "Hanzala b. er-Rahib Uhud'-da şehid edilmişti. Bunun üzerine Peygamber (s.a) "Hanzalamn bu hali nedir? Ben onu melekler yıkarken gördüm" buyurdu. Orada bulunanlar da "O karısıyla cima etmişti. Sonra savaş ilanını işitince yıkanmadan savaşa çıkmıştı" cevabını verdiler. Sözü geçen alimlere göre, cünüblük-ten dola, ı yıkanmak farz olduğundan ve ölmekle cünüblük zail olmayacağından dolayı, cünüb iken şehid olan bir kimseyi kabre koymadan önce yıkamak da farzdır.

O şehidin üzerine namaz kılınıp kılınmayacağı mevzuunda İmam Ahmed'den iki görüş rivayet edilmiştir.Bu görüşlerin en sahih olanı, kılınmaya-çağına dair olan görüştür. el-Hallal ise İmam Ahmed'in diğer görüşünü tercih ederek kılınacağını söylemiştir.

Hanbeli âlimlerinden İbn Kudame, el-Muğni isimli eserinde İmam Ah-med (r.a)'in bu mevzudaki görüşüne temas ederek şu neticeye ulaşıyor: "İmam Ahmed'in bu mevzudaki görüşünü şehid üzerine namaz kılmak farz değildir, müstehabdır" şeklinde özetlemek mümkündür.

İbn Müseyyeb ile Hasan-ı Basri'ye göre ise, şehid yıkanır ve üzerine namaz kılınır. Çünkü cenazeyi yıkamak ademoğluna bir ikramdır. Şehid ise bu keramete daha layıktır.

İmam Ebû Hanîfe ile ashabına ve İmam Sevri, el-Müzenî, Hasan-ı Bas-ri İbn Müseyyeb gibi bazı imamlara göre ise, şehid yıkanmadan üzerine namaz kılındıktan sonra defnedilir. Ancak İmam Ebû Hanife (r.a); Eğer şehid cünub iken ölmüş veya sabi yahut da deli idiye üzerine namaz kılmadan önce yıkanması icabeder. Delilleri ise Beyhaki'nin mürsel ve bu mevzuda rivayet edilen hadislerin en sahihi kaydıyla Ebû Malik el-Gıfari'den rivayet ettiği "Peygamber (s.a) Uhut şehidleri üzerine onar onar yetmiş defa namaz kılmıştır" mealindeki hadisi şeriftir.

el-Hılafiyyat isimli eserde açıklandığına göre, İmam Şâfî bu hadisi kusurlu bulmuş ve "zaten Uhud şehidlerinin tümü yetmiş kişiden ibaretti. Hz. Peygamber onların namazını onar kişilik gruplar halinde kıldırıysa, nasıl olmuşta yetmiş defa namaz kılmış" diyerek bu görüşü reddetmiştir. Menhel yazarı da bu mevzuda İmam Şafîî (r.a)'in görüşünü tercih etmiştir.[\[269\]](#)

Hanefî ulemasından el-Kâsânî'nin Bedayiü's-Sanayi isimli eserinde açıklandığına göre, Beyhaki'nin Hz. Peygamberin Uhud şehitleri üzerine yetmiş defa namaz kıldığına dair rivayet ettiği hadis sahihtir. Cabir (r.a)'in Hz. Peygamberin Uhud şehitleri üzerine namaz kılmadığına dair rivayet ettiği hadis zayıftır. Çünkü o gün Cabir (r.a)'in babası da şehid olmuştu. Onu Medine'ye nasıl götürebileceğini anlayabilmek için Medine'ye gitmişti. Hz. Peygamber şehitlerin namazını Hz. Cabir Medine'de iken kıldığından, Hz. Cabir'in bundan

haberi olmadı. Bu yüzden de orada bulunup da Rasûl-ü Ekrem'in Uhut şehitleri üzerine Cenaze namazı kıldığım görenler, gördüklerini naklettiler, görmeyenler de kıhnmadığını zannettiler. [\[270\]](#)

Bu mevzuda Halebi Münve şerhinde şöyle der: "Hz. Peygamberin Uhut şehitlerinin üzerine namaz kıldığına dair rivayet edilmiş olan hadislerden her-birinin sıhhat derecesine yükselmediğini kabul etsek bile, hasen derecesinden aşağıya düşmez. [\[271\]](#)

3136... Enes b. Malik'den -mana olarak- (rivayet edildiğine göre), Rasûlullah (s.a) (Uhud savaşı sona erdikten sonra bazı) organları kesilmiş halde (yatan) Hamza'nın (cesedi) yanına vardı. (Hz. Ham-za'yı o halde görünce) "Eğer (Hamzanın kardeşi) Safiyye içinde bir üzüntü hissetmeyecek olsaydı, Hamza'yı kurtlar, kuşlar yesin de kıyamet günü onların karınlarından hasredilsin diye (defnetmeden) bıraktırdım" buyurdu. Elbise azdı. (Buna karşılık) ölü çoktu, (da bu yüzden) Bir, iki üç şehid (birden) bir elbise içerisine kondular. (Ravi) Kuteybe (bu hadise şu sözleri de) ilave etti: "Sonra bir kabre defnedildiler. Rasûlullah (s.a) -Kur'ân'ı -(ezberlemiş olma) bakımından bunların hangisi daha ileridedir? diye soruyor. Kur'ân'ı ezberlemiş olma yönünde daha ileride olanı Kibleye doğru Öne geçiriyordu." [\[272\]](#)

Açıklama

Bu hadisi şerifte müslümanların ellerinde ve üzerlerinde ke-fen olmaya elverişli, yeteri kadar elbise veya kumaş bulunmadığından Hz. Peygamber, şehidlerin bir kısmını ikişer üçer kişilik gruplar halinde bir kefen içine koyarak defnettiği ifade buyurulmaktadır.

Bezlü'I-Mechud yazarının ifade ettiğine göre, Rasûl-ü Ekrem'in iki veya üç şehidi bir kefene koyması, büyükçe bir kefeni ikiye ya da üçe bölüp her parçaya bir şehidi sarması şeklinde olabileceği gibi, zaruretten dolayı iki veya üç şehidi birden bir kefene sarması şeklinde de olabilir. Ancak Aliyyü' Kari'nin açıklamasına göre, birden fazla şehidin bir kefen içerisine konma sınırının caiz olabilmesi için, tenlerinin birbirine temas etmemesi gerekir. Bir kefe içerisine konan birden fazla şehidin vücutlarının birbirine teması önlenemeyeceğinden et-Tîbî metinde geçen "iki veya üç şehid bir elbise içerisini kondular"* cümlesini bir kabre kondular şeklinde te'vil etmiştir. Hanefî âlim lerinden İbn Abidin de zaruretten dolayı birden fazla cenazeyi bir kabre koymak caizdir. Ancak bu kabrin iki kabir hükmüne gelmesi için aralarına toprak yığılır veya kerpiç konulur demiştir. Buhârî sarihlerinden Bedrüddin el-Aynî ile el-Kastâlânî de bu meseleyi genişçe açıklamışlardır. ez-Zürkanî ise el-Muvaıta üzerine yazdığı şerhte, birden fazla cenazeyi bir kabre koymanın caiz olduğunu, kesin bir dille ifade etmiştir. Hattâbî ise, zaruret sebebiyle birden fazla ölünün bir kabre konması caiz olduğu gibi bir kefene konmasının da caiz olduğunu ifade

etmiş, fakat metinde geçen "iki veya üç şehid bir elbise içerisine kondular" cümlesine, "şehidlerden her birisi ayrı bir elbise içerisinde olduğu halde bir kabre konmuştur." manasını vermiştir. Nitekim kabre koyarken Kur'ân'ı daha iyi bileni kibleye daha yakın koymak istemesi de onların ayrı ayrı kefenlere sarılı olduklarını gösterir. Çünkü, eğer onları bir kefene koymuş olsaydı, onların Kur'ân'ı hangisinin daha iyi bildiğini anlamak için sorduğu bu soruyu kabre koyarken değil, kefene koyarken sorardı. Cenazesinin defni ölünün yaşayanlar üzerindeki haklarından biri olduğu halde, Hz. Peygamberin onu defnetmek istememesi Hz. Hamza'nın tüm vücudunun Allah yolunda harcanmasını ve bu sayede ecir ve faziletinin doruk noktaya ulaşmasını temin etmek gayesine matuftur. Rasûl-ü Zışan Efendimiz, işte bu düşünceyle Hz. Hamza'nın hak yolunda serilen cesedinin çeşitli hayvanlar tarafından yenilip kıyamet gününde, o hayvanların karınlarından haşredilmesini temenni etmiş, ayrıca müşriklerin yaptıkları işkencelerin ona hiçbir zarar vermediğini de göstermek istemiştir. Fakat onun bu şekilde bırakılmasının halası Safiyye'yi üzeceğini bildiği için bundan vazgeçmiştir.

Hz. Peygamberin amcası ve sütkardeşi Hz. Hamza, Hz. Peygamberin Peygamberliğinin üçüncü senesinde müslüman olmuş, en tehlikeli anlarda Hz. Peygamberi ve diğer müslümanları müşriklerden korumuştur. Bedir savaşında destanlaşan kahramanlıklar göstermiş ve Uhud savaşında Vahşi'nin kurduğu pusuya düşerek şehid olmuştur. Buhârî'nin rivayetinde Hz. Ham-za'nın şehadeti şöyle anlatılıyor: "Ubeydullah b. Adiy b. Hıyar'dan rivayet edildiğine göre, Ubeydullah (Hazreti Hamza'nın katili) Vahşiye. - Bize Hamza'nın katlini anlatır mısınız?- diye sordu. O da: Evet diyerek şöyle anlattı: Hamza, Bedir harbinde Tuayme b. Adiy b. Hıyar'ı öldürmüştü. Efendim olan Cübeyr b. Mut'im bana: Eğer amcam Tuayme'ye bedel Hamza'yı öldürürsen sen hürsün, dedi. Vahşi der ki: Ayneyn yılı halk Medine'ye sefere çıkınca Ayneyn Uhud dağı canibinde bir dağdır. Bununla Uhud arasında bir vadi vardır. Ben de halk ile beraber harbe çıktım. Harb nizamında sıralandığımızda (Kureyş tarafından) Siba çıktı. Cenk edecek mübariz istedi. Buna karşı Abdülmuttalib'in oğlu Hamza çıktı. Ey Siba, "muhalefet etmek mi istersin? dedi. Vahşi der ki: Sonra Hamza, Siba üzerine yürüdü. Herif dünkü gün gibi (yok) oldu. (Vahşi sözüne devam ederek) dedi ki: Bu sırada ben Ham-za'yı vurmak için bir taş arkasına gizlendim ve bana yaklaşınca harbemi (kısa mızrağımı) ona attım ve mızrağımı Hamza'nın kasiğine yerleştirdim. Mızrak Hamza'nın ta iki uyluk üstünün arasından çıkmıştı. İşte bu mızrak Hamza'yı olduğu yere çökertti (öldü). Mekkeliler harbden dönerken ben de onlarla beraber geri döndüm. Ve Mekke'de İslâm dini yayılincaya kadar orada oturdum. (Mekke'nin fethi üzerine) Taife kaçıp gitmiştim. O sırada Taifliler (toptan müslüman olduklarını arz etmek üzere) Rasûlullah (s.a)'e bir heyet gönderdiler. Bana da (korkma git) Rasûlullah elçiyi ürkütmez dediler.

Ben de heyetle beraber yola çıktım. Ta Rasûlullah (s.a)'in huzuruna kadar vardım. Rasûlullah beni görünce:

Sen Vahşi inisin? buyurdu. Ben:

Evet dedim. Rasûlullah, iki defa;

Hamza'yi sen mi katletmiştin? buyurdu.

Bu iş size erişen haber veçhile oldu, dedim. Rasûlullah.

Yüzünü benden saklamaya gücün yeter mi? buyurdu. Vahşi dedi ki/ Ben de hemen huzardan çıktım. Rasûlullah vefat edip de (Ebû Bekir zamanında) Museylemetü'l-Kezzab çıkınca (kendi kendime) tam sırasıdır, muhakkak ben Müseyleme'ye karşı çıkarım. Umarım ki, ben Müseyleme'yi tepelerim de bu hizmetimle Hamza'ya karşı irtikab ettiğim cinayeti karşılarım! dedim. Ve Müseyleme üzerine sevk olunan ordu ile hareket ettim. Bu muharebede galib, mağlub olan oldu. Bir de ne göreyim? Yıkık bir duvarın karaltısında bir kişinin (Müseyleme'nin) durduğunu gördüm. Herifi sanki esmer bir deve (benzi kül gibi) başının saçı dağınık bir halde. Vahşi der ki: Hemen (Hamza'yı vurduğum) harbemi attım. Onun iki memesi arasına yerleştirdim. (Bir halde ki:) Harbem herifin ta iki küreği arasından çıktı. Bunun üzerine ensardan bir kişi maktule doğru koştu ve başına bir kılıç darbesi indirdi. [\[273\]](#)

Bezzar ve Taberânî'nin Hz. Ebû Hüreyre'den zayıf bir senedle rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte açıklandığına göre, "Hz. Peygamber, Hz. Ham-za'nın cesedini burun ve kulakları kesik bir halde görünce - Eğer geride kalanlar üzülmeseydi seni kabre koymaz bu halinde bırakırdım da nihayet kıyamet günü seni yiyen muhtelif hayvanların karınlarından haşredilirdin- demiş ve sonra kâfirlerin Hz. Hamza'ya yaptıkları muamelenin aynısını onlardan yetmiş kişiye yapacağına dair yemin etmiş, fakat bu esnada "Eğer bir topluluğa azab edecekseniz, size yapılan azabın eşiyile azab edin. Ams sabredersen, andolsun ki o sabredenler için daha iyidir." [\[274\]](#) âyet-i kerimesi inmiş de bu sözünü yerine getirmekten vazgeçip yeminine keffaret vermiş." [\[275\]](#)

Bazı Hükümler

1. Zaruretten dolayı, birden fazla kimseyi bir kefene koymak caizdir.
2. Zaruretten dolayı, birden fazla cenazeyi bir kabre defnetmek caizdir.
3. Kur'ân hafızalarının fazileti çok büyüktür. [\[276\]](#)

3137... Enes (r.a)'den (rivayet edildiğine göre), Peygamber (s.a) Hamza'nın organları kesilmiş bir halde (yatan cesedinin) yanına varmış ve ondan başka (Uhud) şehidlerinin (nin hiçbiri) üzerine namaz kılmamıştır. [\[277\]](#)

Açıklama

Darekutnî metinde geçen "Ondan başka Uhud şehidlerinin hiçbiri üzerine namaz kılmadı" sözünün zayıf olduğunu, aksini ifade eden rivayetlerin buna tercih edildiğini ifade etmiştir. Yine Hafız Darekuöî'nin açıklamasına göre, Tirmizî Kitabü'l-ilel isimli eserinde bu hadisin senedini sıhhat derecesini tmam Buhârî'ye sorduğunu îriam Buhârî'nin de ravi Usame'nin bu rivayetinde yanılmış olduğunu söylediğini ifade etmiştir.

Bilindiği gibi Musannif Ebû Dâvûd bu mevzuda Hz. Zeyd b. Üsame'den üç hadis rivayet etmiştir. Bunlardan birincisi Hz. Peygamberin Uhud şehidlerinden istisnasız hiçbirinin üzerine namaz kılmadığını ifade eden 3135 numaralı hadis-i şerif ikincisi, Hz. Peygamberin Uhud şehidleri üzerine namaz kılıp kılmadığına temas etmeyen 3136 numaralı hadis-i şerif, biri de mev-zumuzu teşkil eden bu 3137 numaralı hadis-i şeriftir. Hafız İbn Hacer bu rivayetlerden 3136 numaralı hadisi bir numara sonra mealini sunacağız

3138 numaralı hadis-i şerife muvafık olduğu için 3135 ve 3137 numaralı hadislere tercih etmiştir. Çünkü 3138 numaralı hadisi şerif basendir.

Biz mezheb imamlarının bu mevzudaki görüşlerini 3135 numaralı hadisin şerhinde açıkladığımız için burada tekrara lüzum görmüyoruz. [\[278\]](#)

3138... Cabir b. Abdullah (şunları) anlatmıştır: Rasûlullah (s.a) Uhud şehidlerinden iki kişiyi bir kabire yerleştiriyordu. Ve (bize) "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiş?" diye soruyordu. (Bu) iki (şer) kişiden birine işaret edilince, onu kabirde (kible tarafına doğru) öne geçiriyordu ve "Kıyamet günü ben bunlara şahitlik edeceğim" bu-yuruyordu ve (şehidlerin) yıkanmadan kanlarıyla defnedilmelerini emrediyordu. [\[279\]](#)

3139... Şu (bir numara önceki) hadis-i şerif mana olarak el-Leys'den de (rivayet olunmuştur. Ancak bir öncekinden farklı olarak Leys) Uhud şehidlerinden iki kişiyi bir elbise içerisine yerleştirdi" demiştir. [\[280\]](#)

Açıklama

Her ne kadar bu hadis-i şerifin zahirinden, Rasûl-ü Zîşan Efendimizin, Uhud savaşı şehidlerini ikişer ikişer bir elbiseye sardığı anlaşılıyorsa da, buradaki bir elbise sözüyle kefen değil, kabir kasedilmiş olabilir. Çünkü 3136 numaralı hadisi şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi- eğer Rasûl-ü Zîşan Efendimiz bu şehidlerin ikisini birden bir kefene

koymuş olsaydı bu iki şehidden Kur'ân-ı Kerim'i daha iyi bileni, kabrin kible tarafına doğru öne almak için sorduğu "bunların hangisi Kur'ân-ı Kerim'i daha fazla bilir?" sorusunu, kabre koyarken değil, kefene koyarken sorardı. Bu soruyu kefene koyarken değil de kabre koyarken sorması, onları ayrı ayrı kefenlediğini, fakat ikisini birden bir kabre koyduğunu Kur'ân-ı Kerim'i daha iyi bileni de kibleye doğru öne geçirdiğini gösterir. [\[281\]](#)

27-28. Cenaze Yıkanırken Üzeri Örtülür

3140... Ali (k.v)'den (rivayet olunduğuna göre), Peygamber (s.a) "uyluğunu açma, dirinin de ölünün de uyluğuna bakma" buyurmuştur. [\[282\]](#)

Açıklama

Bilindiği gibi, insan vücudunda başkası (namahrem) tarafın-dan görülmemesi için gizlenmesi gereken yerlere avret veya avret mahalli (yeri) denir.

Rasûl-ü Zîşan Efendimiz, bu hadis-i şerifte Hz. Ali'ye uyluğun da avretten sayıldığını, binaenaleyh, uyluklarını kendi mahremi dışında birisine göstermesinin haram olduğunu ve dirinin avret mahalline bakmakla, ölünün avret mahalline bakmanın haramlık cihetinden hiçbir farkı bulunmadığını, ifade buyurmuştur.

Bu hadis-i şerife bakarak, İmam Malik ile İmam Şafiî İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ahmed, uyluğun avret mahallinden olduğuna hükmetmişlerdir.

Hanefi ulemasından Bedrû'ddin Aynî'nin açıklamasına göre, Musannif Ebû Dâvûd mevzumuzu teşkil eden bu hadisin münker olduğunu söylemiştir. [\[283\]](#)

3141... Abbad b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den demiştir ki:

Aişe'yi (şöyle) derken işittim: (ashab-ı kiram) Peygamber (s.a)'i (n cenazesini) yıkamak istedikleri zaman "vallahi (diğer) ölülerimizi soyduğumuz gibi Rasûlullah (s.a)'in de elbiselerini soysak mı, yoksa onu elbiseleri üzerinde iken mi yıkasak?" diye konuşmaya başladılar. (Bu mevzuda) ihtilafa düştükleri sırada, Allah onlara bir uyku verdi. (Bu uyku) netice(sin)de içlerinden çenesi göğsünde olmayan (uyumayan) bir kimse kalmadı. Sonra kim olduğunu bilmedikleri bir kimse (içinde) buldukları ev(in bir köşesin)den onlara (hitaben) "Peygamber (s.a)'i elbiseleri üzerinde iken, yıkayınız" diye seslendi. Bunun üzerine kalkıp Rasûlullah (s.a)'i elbisesi üzerinde olduğu halde gömleğin(in) üzerinden su dökmek suretiyle ve vücudunu (Hz. Peygamberin üzerindeki ve) ellerinin altındaki

gömlekle ovarak yıkadılar, (sonraları Hz. Aişe "Şimdiki bildiğimi daha önce bilgeydim (emir verirdim de) onu hanımlarından başkası yıkamazdı" derdi. [\[284\]](#)

Açıklama

İbn Mace, bu hadis-i şerifi şu manaya gelen lafızlarla rivayet etmiştir: "Ashab-ı Kiram vefat eden peygamber (s.a)'i yıkamaya başlayacakları sırada (evin) dahil(in)den birisi onlara (hitaben) Rasûlullah (s.a)'in gömleğini soymayınız diye seslendi.

Aslında hadis-i şerifte anlatıldığı şekilde gaibden gelen bir sesle amel etmek caiz değildir. Rasûl-ü Ek rem in cenazesini yıkamak üzere gelen ashabın kendilerine arız olan uyku esnasında duydukları bu ses, onlara sadece Rasûl-ü Ekrem'in elbiseleri çıkarılmadan yıkanacağına dair bilgilerini hatırlatma görevi yapmıştır. Bu sesi duyan ashab-ı kiram derhal eski bilgilerini hatırlamışlar ve Hz. Peygamberi elbiselerini soymadan yıkamışlardır. Binaenaleyh, ashab bu meselede gaibden duydukları bir sesle değil, Rasûl-ü Ekremden öğrendikleri eski bilgileriyle amel etmişlerdir. Bu bilgilerine dayanarak elbisesini üzerinden çıkarmadan gömleğinin üzerine su döküp altına geçirerek ve vücudunu, üzerindeki gömlekle ovarak yıkamışlardır. Çünkü cenazenin avret mahalline çıplak elle dokunmak haramdır.

Her ne kadar Beyhâkî'nin rivayetinde Hz. Peygamberin cesedini Hz. Ali'nin eline aldığı bir paçavra ile gömleğin altını ovarak yıkadığı ifade ediliyorsa da, bu iki rivayet arasında bir çelişki yoktu. Çünkü Hz. Ali eline aldığı bezle sadece Rasûl-ü Ekrem'in avret mahallini yıkamıştır. Vücudu şerifinin kalan kısmını ise, gömleğinin üzerinden yıkamıştır. Nitekim şu hadis-i şerif bu gerçeği açık bir şekilde ifade etmektedir: "Ali (r.a) Peygamber (s.a)'i yıkadığı zaman (diğer) ölü(ler) de aradığı (idrâr ve gaitayı) onda aradı da bulamadı ve - babam sana feda olsun sen çok temizsin, diri iken temizdin ölü iken de temizsin-

dedi." [\[285\]](#) Beyhâkî'nin rivayetinden anlaşıldığına göre, Hz. Ali Peygamber Efendimizi, "sidr" denilen Trabzon hurmasına benzer bir ağacın yapraklarıyla karıştırılmış ve "ğurs" denilen kuyudan getirilmiş bir suyla üç defa yıkamıştır. Bu kuyu Sa'd b. Hayseme'ye aitti ve Hz. Peygamber sağlığında bu kuyunun suyundan içerdi. Cenazenin alt kısmını Hz. Ali üst tarafını Fazl b. Abbas yıkadı. Suyu da Hz. Abbas döktü. Ahmed b. Han-bel'in rivayetinden anlaşıldığına göre, Hz. Peygamberi yıkayanlar arasında yukarıda ismi geçenlerden başka, Üsâme b. Zeyd, Kasım ve Efendimizin azatlı kölesi Salih de vardı. Hz. Abbas, Fazl ve Kasım, cenazeyi sağa sola çevirerek Hz. Ali'ye yardım ediyorlardı. Üsâme b. Zeyd ile Salih de su döküyorlardı. Hz. Ali de Rasûl-ü Ekrem'in cesedinde diğer ölülerde rastlanan nahoş durumlardan hiçbirini görmediği için "Annem babam sana feda olsun sen ölüyken de diriysen de ne kadar temizsin.**" diyordu. Bezzar ile Beyhâkî'nin rivayetlerine göre, Rasûl-ü Zîşan Efendimiz Hz. Ali'ye "Beni senden başkası yıkamasın. Çünkü benim avretimi gören kimsenin gözleri kör olur" buyurmuştur. Menhel yazarının açıklamasına göre, Hz. Peygamber Hz. Ali'nin avret mahalline bakmamak hususundaki titizliğini bildiği

için, Hz. Ali'ye tahsis ettiği düşünülebilir.

Metinde geçen "Şimdiki bildiğimi daha önce bilmiş olsaydım (emir verirdim de Hz. Peygamber'in) cenazesini hanımlarından başkası yıkamazdı." cümlesi Hz. Peygamber vefat ettiği sırada Hz. Aişe'nin, ölen bir kimsenin, karısının iddet süresi içerisinde nikâh bağlarının devam ettiğini bilmediğini, fakat bunun sonradan bir başkasından veyahut da şu hadis üzerindeki yaptığı kıyastan öğrendiğini anlıyoruz. "Rasûlullah (s.a) Baki'den döndü, beni basımdaki ağrıdan hasta olarak buldu. Ben o esnada: Vay başım! diyordum. O, Ey Aişe! Bilakis ben vay başım demeliyim, buyurdu. Sonra:

Ya Aişe, eğer sen benden önce ölmüş olsan da başında durup seni yıkasam, seni kefenlesem ve senin cenaze namazını kıldırıp seni defnetsem, sana hiçbir şey zarar vermez, buyurdu."[\[286\]](#)

Ancak Ulema bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Şöyle ki:

1. imam Malik ile Şafiî ve arkadaşları eşlerin birbirinin cenazesini yıkamalarını caiz görmüşlerdir. Ahmed'in meşhur kavli de budur. Erkeğin hanımının cenazesini yıkamasının delili, bundan sonra gelen hadistir. Kadının eşinin cenazesini yıkamasının delili de mevzumuzu teşkil eden bu hadistir.

Beyhâkî ve Darekutnî'nin Esmâ bnt Umeys (r.anh)'den rivayet ettiklerine göre, Peygamber (s.a)*in kızı Fatıma (r. anh) vasiyet ederek kocası Ali (r.a) tarafından yıkılmasını istemiş ve Ali (r.a) ile Esmâ (r.anh) onu yıkamışlardır.

Keza Aişe (r.anh)'dan rivayet edildiğine göre, Ebû Bekir (r.a) vefat edeceği zaman, hanımı Esmâ bint Umeys (r.anh) tarafından yıkılmasını vasiyet etmiş, Esmâ (r.anh) zayıf olduğu için Abdurrahman (r.a) ona yardım etmiştir.

2. Ahmed'den bir rivayete göre eşlerin, birbirlerinin cenazelerini yıkamaları yasaktır. Kendisinden yapılan diğer bir rivayete göre, kadının eşinin cenazesini yıkaması caizdir. Fakat erkeğin hanımının cenazesini yıkaması caiz değildir. Ebû Hanife ve Sevrî'nin kavli de budur. Onların gösterdikleri gerekçe şudur. Kadının ölümü, kızkardeşi ile evlenmeyi mubah kılan bir ayrılıktır. Keza, ölümü ile kocası ondan başka dört kadınla evlenebilir. Baldız ile veya dört kadınla evlenmesi için erkeğin, eşinin ölümünden sonra, bir süre beklemesi mecburiyeti yoktur. Bütün bu durumlar, erkeğin ölen hanımıyla irtibatının kesildiğini gösterir.[\[287\]](#) Artık erkeğin ölen eşine bakması ve elini dokundurması haramdır. Fakat kocası ölen kadının iddeti bitmedikçe kocası ile olan evlilik bağı tamamen kopmuş sayılmaz. Bunun için yıkayabilir.[\[288\]](#)

Bu âlimler, bundan sonra gelen "Eğer sen benden önce ölmüş olsan da senin başında durup seni yıkasam, seni kefenlesem ve senin cenaze namazını kıldırıp seni defnetsem, sana hiçbir şey zarar vermez." buyurdu, mealindeki hadisi, Peygamber (s.a)'e mahsus olarak yorumlamışlar, yine bu alimlere göre, Peygamber bu sözünü Aişe (r.anh)'yı bizzat yıkamayacağı değil de yıkama tedbirini yüklenmeyi kastetmiş de olabilir.

Ali (r.a)'in Fatıma (r.anh)'yı yıkamasına gelince, Ibn Mesud (r.a) buna karşı çıkmıştır. [\[289\]](#)

28-29. Ölü Nasıl Yıkanır

3142... Ümmü Atıyye'den demiştir ki:

Rasûlullah (s.a) kızı vefat ettiği sırada yanımıza geldi ve "Onu su ve sidr'le üç (defa) yahut beş (defa) hatta lüzum görürseniz daha fazla yıkayınız. Sonuncu da kafur yahut bir parça kafur da katın. Yıkamayı bitirdiğinizde bana bildirin" buyurdu. (Yıkama işini bitirdiğimizi kendisine haber verdik. Bize (kendi) Peştimalini verdi. Ve "Bunu ona iç gömleği yapın" buyurdu.

Ebû Dâvûd dedi ki: (Metinde geçen ve "peştimalini" manasına gelen "hak vehû" kelimesi) (İmamı) Malik'ten (yine aynı manaya gelen) "izarahu " (şeklinde rivayet olunmuştur.) Müsedded (metinde geçen) "yanımıza geldi" (cümlesini) rivayet etmemiştir. [\[290\]](#)

Açıklama

Metinde gecen "Kızı vefat ettiği sırada Rasûlullah (s.a) yanımıza geldi" cümlesi Buhârî'nin Sahih'inde "Biz kızım yıkarken (Rasûlullah (s.a) yanımıza geldi" şeklinde rivayet edilmiştir. Aslında bu iki rivayet arasında bir fark yoktur. Çünkü mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki, sözü geçen cümlenin "Rasûlullah (s.a) kızı vefat ettiği sırada yıkayıcı kadınlar, kızını yıkamaya başladıkları sırada yanımıza geldi" anlamında kullanılmış olması ihtimali vardır. Cümleye bu şekilde mana verildiği takdirde, iki hadis arasında hiç bir fark kalmaz. Müslim'in rivayetinde açıklandığı üzere, burada vefatı sözkonusu edilen kızından maksat hicretin sekizinci senesinde vefat eden Hz. Zeyneb'dir." [291] Her ne kadar, İbn Mace'nin rivayetinde burada vefatı söz konusu edilen Rasul-ü Ekrem'in kızından maksadın Hz. Ümmü Gülsüm olduğu ifade ediliyorsa da [292] bu iki rivayet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü İbn Abdil Berr'in kesin bir dille ifade ettiği gibi, bu hadisleri rivayet eden Ümmü Atıyye kadınların cenazelerini yıkamakla görevli bir kadındı. Bu bakımdan hem Hz. Zeyneb'in hem de Hz. Ümmü Gülsüm'ün cenazelerini yıkamış ve her ikisinin cenazesini yıkarken de Hz. Peygamber onun yanına gelmiş olabilir. Bu bakımdan İbn Mace'nin rivayetinde anlatılan hadise ile mevzumuzu teşkil eden hadise, iki ayrı olaydır. Menhel yazarının açıklamasına göre, Ümmü Atıyye (r.a) Hz. Zeyneb'i gaslederken yanında Esmâ binti Umeys ile Leylâ binf" Kanif de vardı. Nitekim 3157 numaralı hadisi şerifte de bu husus açıklanmaktadır.

Nesâî'nin rivayetinde açıklandığı üzere, sözü geçen kadınlar, Hz. Zeyneb'i Rasûl-ü Zîşan Efendimizin emriyle yıkamışlardır.

Rasûlullah (s.a)'in cenazeyi üç veya beş lüzum görüldüğü takdirde daha fazla yıkamalarını emir buyurması: Ya en az üç defa yıkanması lüzumuna, yahut "tek aded" yıkamanın müstehab olduğuna işaret içindir.

Tek aded yıkamanın son haddi yedidir. Nitekim bir rivayette "yedi" olduğu tasrih buyurulmuştur. Yalnız Ebû Davud'un bir rivayetinde [293] "Yedi defa yahut lüzum görürsen daha fazla yıka" buyurulmuştur. Bundan da: Tek olmak şartıyla yediden fazla yıkamanın müstehab olduğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü fazla yıkamak, daha fazla temizliğe sebep olur.

İmam Ahmed b. Hanbel, yediden fazla yıkamayı mekruh görmüştür.

İbn Abdilber dahi: "Yediden fazla yıkanacağına kail olan kimse bilmiyorum" demiştir.

Marudî ise, yediden fazla yıkamayı israf sayar. İbnü'l-Münzîr: "İşittim ki su vurulunca ölünün cesedi gevşemiş. Onun için ben yediden ziyade yıkanmasını münasip görmem" demektedir.

Sîdr: Nebg ağacı demektir. Eskiden bu ağacın yaprakları temizlikte sabun yerine

kullanılmış. Mamafih Tîybî'nin rivayetine göre, her yıkayıŖta suya "sidr" katmak icab etmez. Müstehab olan, ilk yıkayıŖta sidr kullanmaktır.

İbn Tîh, cenaze yıkarken sidr kullanmanın sünnet olduğunu, bu hususta "Hitmî" denilen otun da aynı vazifeyi gördüğünü; bunlar bulunmadığı takdirde onların yerine "Üsnan" gibi güzel kokulu nebatlar kullanılacağını söylemiştir.

Avamın yaptığı gibi, sidr yaprağını suya atmanın bir manası yoktur.

İmam Ahmed b. Hanbel, bunu doğru bulmamış ve kabul etmemiştir. Meyyît'in cesedini sidrle ovarak, üzerine su dökmek de böyledir.

Âlimlerden bazıları, her yıkayıŖta suyla beraber sidr kullanılacağına kail olmuşlardır. İmam Ahmed'in mezhebinde budur. Çünkü Rasûlullah (s.a)'i yıkarken üç defa gusûl tekrar edilmiş; üçünde de su ile beraber sidr kullanılmıştır.

Son defada suya "kafur" katılmasının hikmeti: Kafur, cismi katılaŖtırdığı, onun kokusundan sinekler kaçtığı içindir. Ayrıca onu kullanmak me-laikeye ikram sayılır.

Hadisde ravi Rasûlullah (s.a)*in kafur mu yoksa kafurdan bir parça mı dediğinden şüphe etmiştir.

Rasûlullah (s.a)'in sırtındaki elbisesini vererek, kızının vücuduna sarılmasını emir buyurması, asar-ı şerifesi ile teberrük olunmak içindir. Bunu bütün işler bittikten sonra vermesi, elbise cesetten cesede geçerken araya fasıla girmemesi içindir. Sulananın eserleri ile teberrük hususunda asıl olan budur. [\[294\]](#)

Bazı Hükümler

1. Ölüvü yıkamak farz"ı Gayedir.
2. Oluyu en az uç defa olmak üzere tek sayılarda yıkamak müstehabdır.
- 3 .Ölüyü yıkamak için hazırlanan suya, sidr ve benzeri maddeler karıştırmak müstehabdır.
- 4 .Ölünün Ŗon yıkanişında suya yeteri kadar kafur veya benzeri güzel kokular karıştırmak müstehabdır.
5. Salihlerin elbiselerinden, teberrük maksadıyla kefen yapmak caizdir. [\[295\]](#)

3143... Ümmü Atıyye'den demiştir ki:

Biz (Hz. Peygamber kızı Ümmü Gülsüm vefat ettiği zaman) saçını taradık (ve) üç örgü (yaptık) [\[296\]](#)

3144... Ümmü Atıyye'den demiştir ki:

"Biz (Hz. Peygamberin kızı Ümmü Gülsüm, vefat ettiği zaman) başını(n saçlarını) Üç Örgü yaptık. Sonra bunları başının arka kısmına attık. Bunların birisini ön tarafı(nın arka kısmı)na (diğer ikisini de) alnının (sağ ve sol) uçları(nın arka kısmı)na (gelecek şekilde) bıraktık. [\[297\]](#)

Açıklama

Asr-ı saadette, vefat eden kadınları yıkama görevini yürüten Hz. Ümmü Atıyye, Hz. Peygamberin kızı Hz. Ümmü Gülsüm'in cenazesini de yıkamış ve yıkarken saçlarının daha iyi temizlenmesini ve aralarına suyun daha iyi nüfuzunu sağlamak için, onları taramış, yıkama işi sona erdikten sonra da birisi başının ön kısmında, ikisi de alnının sağ ve sol taraflarında olmak üzere, bu saçlardan üç örgü yapıp üçünü de arka tarafına bırakmıştır.

Hanbeli ve Şafîî âlimleri bu hadis-i şerifle amel ederek, ölen bir kadının saçlarını tarayıp onları üç Örgü halinde örmenin müstehâb olduğunu söylemişlerdir. Malikilerin mutemed olan görüşleri de budur.

Hanefî îmam Evzâî'ye göre, ölen bir kadının saçları taranmaz, fakat iki örgü halinde göğsüne ve gömleğinin Üstüne konur. Bu görüşte olan âlimlere göre, Abdürrezzak'ın Musannaf mda rivayet edilen bir hadisi şerifte Hz. Aişe'nin vefat eden bir kadının saçlarını taramakta olan kimseleri bundan men etmesi, ölen bir kadının saçlarını taramanın caiz olmadığına delalet eder, saç taramak aslında bir süsleme işidir. Ölünün buna ihtiyacı yoktur. Hz. Ümmü Atıyye'nin Hz. Ümmü Gülsüm'û, saçlarını taraması sadece Kurtubf-nin de ifade ettiği gibi, Ölüye yapılan muamelede, şer'i bir izin olmadan içtihada dayanan bir tatbikatta bulunmak caiz değildir. Kadının saçlarının taranacağına dair nas mevcut değildir. [\[298\]](#)

3145... Ümmü Atıyye'den (rivayet edildiğine göre) Rasûlullah (s.a) (kızım yıkayacak olan) kadınlara, kızının yıkanması hakkında "Bun(u yıkamayla sağdan ve abdest yerlerinden başlayın." buyurmuştur. [\[299\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte cenazeyi yıkamaya cenazenin sağ tarafın-dan ve abdest organlarından başlanması emredilmektedir. Atıf harflerinden olan "vav" harfi mutlak cem ifade ettiğinden cenaze yıkayacak olan kimsenin cenazeyi yıkamaya ölünün hem sağ tarafından, hem de abdest organlarından başlamaya riayet etmesi müstehabdır.

İbn Hacer'in de ifade ettiği gibi, yıkamaya cenazenin sağ tarafından başlamakla bu emir yerine getirilmiş olur. İbn Münir ise, bu cümleyi açıklarken: "Abdest aldırırken önce sağdaki abdest organlarından başlandığı gibi vücudun diğer kısımlarını yıkarken de yine sağ taraflarından başlar" demiştir.

Ölüye abdest aldırmanın hikmeti ise, ona mü'minlerin alameti olan ab-desti son bir defa daha aldırarak, onun müslümanlığını bir defa daha izhar etmek ve abdest organlarının ahirette daha çok parlamasını sağlamaktır.

Şafîî âlimleriyle Maliki âlimleri bu hadisin zahirine sarılarak ve dirilere kıyas ederek ölüyü yıkarken ağızına ve burnuna su vermenin müstehab olduğunu ve ağızını kolayca yıkayıp karnına su kaçmaması için de, başını yavaşça öne eğmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Sözü geçen âlimlere göre, temiz bir bezle ölünün dişlerini ve burnunu sıvazlamak da müstehabdır.

Hanefî âlimleriyle Hanbeli âlimlerine göre, Ölünün ağızına ve burnuna su verilmez. Çünkü abdest uzuvlarından maksat Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen el, yüz, baş, ayaktır. Ağız ve burunsa bunlardan değildir. Ancak sözü geçen mezbeh imamlarından bazılarına göre, yıkayıcının parmaklarına bir bez dolayıp ölünün dişlerini, dudaklarını burun deliklerini sıvazlaması müstehabdır.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, ölünün tüm vücudunu bir defa yıkamak farzdır. Fakat ihtiyaca göre; üç, beş, yedi veya ihtiyaca göre daha fazla ve tek sayıda yıkamak ve hazırlanan suya sidr karıştırmak, son yıkayıpta da yeteri kadar karıştırmak, yıkamaya başlarken ölünün avret mahallini önünden ve arkasından bir bez parçasıyla yıkamak, sonra sağ tarafından başlayarak abdest aldırarak sünnettir. [\[300\]](#)

3146... Şu 3142 numaralı hadisin bir benzeri (yine) Ümmü Atiyye (r.a)'dan (rivayet olunmuştur. Ancak Ümmü Atiyye rahmetullahi aleyh) bu hadise ilave olarak (şu sözleri de) rivayet etmiştir: Yahut da (lüzum) görürseniz (onu) yedi (defa) veya bundan daha fazla (tek sayıda yıkayınız) [\[301\]](#)

Açıklama

Musannif Ebû Davud'un 3142 numarada bir benzeri geçen bu hadisi, burada tekrar zikretmekten maksadı bu hadiste 3142 numaralı hadisten fazla olarak "Yahut da lüzum görürseniz (onu) yedi (defa) veya bundan daha fazla" (sayıda yıkayınız) cümlesinin de bulunduğunu ifade etmektedir. 3142 numaralı hadiste ise sadece "Onu üç (defa) veya beş (defa) ya da (lüzum) görürseniz, bundan daha fazla (sayıda) yıkayınız" sözleriyle yetinilmiştir. Bu ifade ise, ölünün icabında altı defa yıkanabileceği gibi yanlış bir kanaatin doğmasına da müsaittir. Oysa mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte ise, "beşten daha çok" ifadesi yerine "yedi defa" kaydının kullanılmış olması ölüyü altı defa yıkamanın sünnete uygun olmadığını müstehab olan yıkamanın üç, beş, yedi gibi tek sayılarda yıkamak olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Şâfiî âlimlerinden el-Maverdi cenazeyi yedi defadan fazla yıkamanın israf olduğunu söylerken, İbnü'l-Münzir en uygun olan yıkamanın cenazenin kendisini salıncaya kadar yıkamak olduğunu İbn Abdil-berr de "Cenazenin yediden fazla yıkanabileceğim" caiz gören bir tek kimse dahi tanımadığını söylemiştir. Ancak mevzumuzu teşkil eden, bu hadis-i şerif, onların bu görüşünü reddetmektedir. Her ne kadar Hafız İbn Hacer, cenazenin yediden fazla sayıda yıkanabileceğine dair Ebû Davud'un bu rivayetinden başka bir rivayet bulunmadığını söylemişse de Bezi ve Avnu'l-mabud yazarları bu sözü reddetmişlerdir.

Hanefî âlimlerinden İbn Abidin bu mevzuda şunları söylemektedir: "Sünnet vehcile yıkamak, bütün cesedi kaplamak şartıyla üç defa yıkamakla olur. Ama bundan ziyade veya noksan yapması da caizdir. Yani ihtiyaç duyulursa yapılabilir. Lakin tek sayı ile yıkamak gerekir. Bu Kerhî'nin Muhtasar Şerhinde beyan olunmuştur. (Münye şerhi) caizdir tabirinden murat, sahîh olur, demektir. Ama hacet yoksa mekruhtur. Çünkü ziyade israf, noksan da taklil (eksik bırakmak) olur. [\[302\]](#)

3147... Muhammed b. Sîrîn'den (rivayet olunduğuna göre) kendisi (cenaze) yıkamayı Ümmü Atıyye'den öğrenmiştir. (Kendisi cenazeyi) iki (defa) sidrle (karıştırılmış suyla) üçüncü(sünde) de su ve kafurla yıkardı. [\[303\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif "Ölüyü ilk iki yıkayıpta sidr karıştırılmış suyla yıkamak, üçüncüde de kafur ve su kullanmak evladır." diyen, Hanefî âlimlerinin delilim teşkil etmektedir. Hanefîlerin bu mevzudaki görüşü, İbn Abidin Haşiyesinde şöyle ifade edilmektedir: "Fethul Kadir" de şöyle denilmiştir: Evla olan Hidayeden anlaşıldığı vecihle ilk ikisini sidrle yıkamaktır. Zira Ebû Dâvüd'da sahîh bir senetle rivayet olunduğuna göre, Ümmü Atıyye iki defa sidrle üçüncüde su ve kafurla yıkanır demiştir. [\[304\]](#)

Hanbeli ve Hanefî fukahasına göre, önce su, sidrle karıştırılır, bunun köpüğüyle ölünün başı ve sakalı yıkanır, kalanıyla da bedeni yıkanır, sonra da üzerine temiz su dökülür. İşte bu muameleyle ölü bir defa yıkanmış olur. İkinci yıkayıta bu şekilde olur. Üçüncü yıkayıt ise su ve kafurla olur.

Şafii âlimlerinden tbn Hacer ise, birinci yıkamanın saf su ile, ikincisinin sidr karıştırılmış su ile, üçüncüsünün de kafur karıştırılmış su ile olacağı söylemiştir. Mâl i kilere göre, birinci yıkama saf su ile, ikinci yıkama sidr karıştırılmış suyla, yahut da birinci sidr karıştırılmış suyla ikinci saf suyla, üçüncüsü ise kafurla karışık suyla olur. Şâfiilere göre ise, birincide ölüyü sidrle karıştırılmış suyla; ikincide saf suyla sonuncuda ise, biraz kafur karıştırılmış suyla yıkamak müstehabdır. [\[305\]](#)

29-30. (Ölüyü) Kefen (Lemek)

3148... Cabir b. Abdullah (in) haber verdiği (ğine göre) bir gün Peygamber (s.a.) hutbe okumuş, (ve bu hutbesinde) ashabından'bir adamın vefat ederek yetersiz bir kefene sarıldığını, geceleyin kabre konulduğunu anlatmış ve bir kimsenin namazı kılınmadan geceleyin kabre konmasını yasaklamış, ancak insanın buna mecbur kalmasını müstesna kılmış ve: "Biriniz (din) kardeşini kefenlediği zaman, kefenini güzel yapsın" buyurmuştur. [\[306\]](#)

Açıklama

Bu hadisi şerifte yasaklanmak istenen, namazı kılınmış olan bir ölünün geceleyin defnedilmesidir. Namaz kılınmayan bir Ölünün ise geceleyin gömülmesinin yasak olduğu gibi, gündüzün defnedilmesinin de yasak olduğu bilinen bir gerçektir. Binaenaleyh, bu hadis-i şeriften "namazı kılınmayan bir ölünün geceleyin kabre konulmasının yasak olup da gündüzün defnedilmesinin caiz olduğu" manâsını çıkarmak doğru değildir.

Merhum Ahmed Davudoğlu, bu hadis-i şerifi açıklarken şu görüşlere yer vermiştir: "Geceleyin cenaze defnedilmesinin nehiy buyurulması, bazılarına göre: Geceleyin onu teşyî'e ve namazını kılmaya pek az kimseler gelebileceği içindir. Gündüzün defnedilirse, bittabi cemaat kalabalık olur. Ulemâdan bazıları, ashab-ı kiram işe yarayacak kefenlik bulamadıkları için cenazelerini geceleyin defnedebildiklerini söylemişlerdir. Zira karanlık olduğu için geceleyin kefenin iyisi kötüsü seçilemez.

Hadis-i şerifin evvel ile ahiri bu kavli te'yid etmektedir. Onun için Kadî İyaz: "Her iki illet sahihtir. Zahire bakılırsa, Peygamber (s.a) bunların ikisini de kastetmiştir. Nitekim âlimlerden bunu söyleyenler vardır." diyor. Kadî İyaz'ın iki Ulet'den muradı: Geceleyin

cenazeye iştirak edenlerin azlığı ile, işe yarayacak kefenlik bulunamamasıdır.

Rasûlullah (s.a)'in mecburiyet halini istisna etmesi, zaruret halinde geceleyin cenaze defninde beis olmadığı gösterir. Bu mes'ele âlimler arasında itilafıdır.

Hasan-ı Basrî bu hadise istidlal ederek geceleyin cenaze defnini mekruh görmüştür. Yalnız zaruret hali müstesnadır.

Cumhur ulema'ya göre: Geceleyin cenaze defni mekruh değildir. Delilleri Hz. Ebû Bekir ile Selef*den bir cemaatin geceleyin defnedilmeleri ve buna kimsenin itiraz etmemesidir. Delilleri de: Mescid-i Mebevi'yi süpürüp temizleyen zatın geceleyin defnedildiğini bildiren hadistir. Mezkûr hadiste Rasûlullah (s.a)'in o zatı sorduğu, ashab-ı kiramin: "O geceleyin vefat etti de, biz de geceleyin defnettik." cevabını verdikleri, bunun üzerine: "Bana da haber etseydiniz ya...!" buyurduğu; ashabın karanlıktan dolayı haber veremedikleri için, özür beyan ettikleri bildiriliyor.

Rasûlullah (s.a), ashâb'a bir şey dememiş, yaptıklarına itirazda bulunmamıştır. Şayet geceleyin cenaze defni mekruh olsaydı bunu beyan ederdi.

Cumhur, mevzubahis hadis için: "Bu hadisdeki neyh, sırf geceleyin cenaze defnetmek için değil, cenaze namazı kılınmadığı içindir. Yani geceleyin cenaze defnini ya namazı kılınmadığı için, yahut namaz kılanların adedi az olacağı veya kefen hususuna ihtimam gösterilemeyeceğindendir. Bunların hepsinden dolayı nehy buyurmuş olması da ihtimal dahilindedir.

Kerahet vakitlerine gelince: Güneş doğarken, zevalde iken ve batarken cenaze namazı kılmak ve cenaze defnetmek alimler arasında ihtilafı bir mes'eledir.

Hanefîlerle, Leys'e göreKerahet vakitlerinde cenaze namazı kılmak ve cenazeyi defnetmek mekruhdur. Şafiî'lere göre; mekruh değildir. Meğer ki hiç bir sebep yokken bu işi bile bile kerahet vaktine bırakmış ola. O takdirde mekruh işlemiş olur.

tmam Mâlik'ten rivayet olduğuna göre, kerahet vakitlerinde cenaze namazı kılınamaz. Ancak bir zaruret karşısında kılınabilir.

Âlimlerin beyanına göre: Kefen mes'elesine ihtimam göstermek ve kefeni güzel yapmaktan murad: "Kefenin en nefis ve pahalı kumaştan yapılması" değil, temizliği, kesafeti ve vücudu örtmesidir. Zira pahalı kumaştan kefenlik yapmak israftır. Bütün işlerin en hayırlısı, ortası olduğuna göre, kefenliği de orta kumaştan seçmek, en doğru bir harekettir. Bir kimsenin sağlığında giydiği elbisesi, hangi nevi kumaştan ise, kefenliği de o nev'idenden olmalıdır. Çok pahaliya malolmek veya pek ucuza indirmek doğru değildir. [\[307\]](#)

Menhel yazarı, hadis-i şerifte geçen kefenle ilgili açıklamaları şu ifadelerle Özetliyor. Kefenler, kumaşların en temizinden, beyazından seçilmeli, cenazeyi örtmeye yetecek miktarda ve hayatta iken, giyilmesi mubah olan cinsten olmalıdır. Buna göre pamuk, yün, keten kıl gibi derilerin kullanılması mubah maddelerden yapılan kumaşlardan kefen

biçmek caizse de, erkekler için kullanılması haram olan ipek kumaştan kefen yapmak caiz değildir. Kadınlar için ipekten kefen yapmanın mekruh olduğunu söyleyenler olduğu gibi, haram olduğunu söyleyenler de vardır. İpekten kefen yapmanın pahalıya mal olduğu ve dolayısıyla israfa kaçtığı düşünülürse, kadına ipek kumaştan kefen yapmanın haram olduğu görüşünün daha isabetli olduğu anlaşılır.

İmam Nevevî, kefenin kalite ölçülerinin tesbitinde ölünün sağlığındaki halinin esas alınmasını, zengin bir kimsenin kefeninin üstün kaliteli kumaşlardan, orta halli bir kimsenin kefeninin orta kalitedeki kumaşlardan, fakir kimselerin kefenlerinin de mali durumlarıyla mütenasib kumaşlardan hazırlanmasını söylemiştir. [\[308\]](#)

Bazı Hükümler

1. Zaruret olmadıkça ölüyü geceleyin defnetmek mekruhtur.
2. Cenaze namazında cemaatin çok olması iyidir.
3. Kefenin evsafını haiz kumaşlardan ve yeteri kadar uzunluk ve genişlikte olması müstehabdır. [\[309\]](#)

3149... Aişe'den demiştir ki:

Peygamber (s.a) (vefat edince cesedi) Hibera (denilen bir yemen) kumaşıyla örtüldü, sonra (o kumaş) vücudundan soyulup çıkarıldı. [\[310\]](#)

Açıklama

Hibera; Ketenden ya da pamuktan mamul, çizgili bir yemen kumaşdır.

Hz. Peygamber, vefat edince vücudunun gözlerden korunması için üzeri "Hibera" denilen kumaşla örtülmüştür.

Müslim'in Hz. Aişe'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte: "Bu kumaşın Abdullah b. Ebû Bekir'e ait olduğu, sonra bu kumaşın, Hz. Peygamber'in mübarek vücudundan kaldırılarak cesedinin üç adet pamuklu yemen kumaşı içerisine konduğu ve bunlar arasında gömlek, sarık bulunmadığı, sonra Abdullah'ın bu (hibera denilen) kumaşı kendisine kefen yapmak üzere aldığı, fakat bu fikrinden vazgeçerek onu tasadduk ettiği" ifade edilmektedir. [\[311\]](#)

Hız. Peygamber'in üzerine örtülen ve Hibera denilen kumaşın,sonradan üzerinden kaldırılmasının hikmeti bu kumaşın O'na kefen olmaya müsait olmayışıdır.

Hanefî âlimlerinden Bedruddin el-Aynî'ye göre, bu kumaş Hız. Peygamber yıkandıktan sonra vücudunu kurutmak için örtülmüştü. Rasûlü Ekrem'in mübarek vücudu, kuruduktan sonra kaldırıldı ve üç beyaz kumaştan meydana gelen kefenine kondu. Bu hadisin bir kısmı 3120 numaralı hadisi şerifte geçmişti. [\[312\]](#)

Bazı Hükümler

1. Ölüyü yıkamaya götürürken üzerini örtmek meşrudur.
2. Ölünün vücuduna örtülen kumaşın bir ucu ölünün başının altına diğer ucu ayaklarının altına gelecek şekilde örtülmesinde titizlik gösterilmelidir.
3. Cesedin kokmasına meydan vermemek için ölür ölmez üzerindeki elbiseler çıkarılmalı ve arkasından da üzeri bir kumaşla güzelce örtülmelidir. [\[313\]](#)

3150... Cabir'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a):

"Sizden birisi vefat ettiği zaman (ailesi sadece az bir malî) imkâna sahip olursa onu bir hibera kumaşıyla kefenleyiversin." [\[314\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, ölünün ailesinin fakir olup da onu sünnet veçhile kefenlemeye güç yetirememesi halinde, kefen olma vasfını haiz tek bir kumaş içine sarıp defnetmesinin caiz olduğunu ifade etmektedir. Bilindiği gibi buna zaruret kefeni denir. Bu bakımdan kefenlemede tek bir kumaşla yetinme yoluna ancak zaruret halinde gidilir. Merhum fbn Abidin'in de ifade buyurduğu gibi, "zaruretler kendi mikdarlarınca takdir olunduklarından, zarurete düşen kimse ne kadar kumaş bulabilirse o kadarını kefen yapmakla yetinir." [\[315\]](#) Zaruret hali dışında erkekler ve kadınlar için kullanılacak kefenlerin miktarları, adetleri ve özellikleri aşağıdaki hadis-i şeriflerin şerhlerinde tekrar ele alınacaktır. [\[316\]](#)

3151... Aişe (r.a) dedi ki: Rasûlullah (s.a) üç (adet) beyaz Yemen kumaşını İle

kefenlendi. Bunların arasında gömlek ve sarık yoktu. [\[317\]](#)

Açıklama

Hız. Fahr-i âlem sağlığında beyaz elbise giymeyi ve kefenleri beyaz kumaşlardan yapmayı tavsiye ettiği için, ashab-ı kiram kendisini beyaz bir kefen içine koymuşlardır. Rasûlü Zîşan Efendimizin beyaz elbise ve beyaz kefenlerin fazileti hakkındaki hadislerinden biri, şu meal dedir: "Beyaz elbise giyiniz. Çünkü beyaz elbise giysilerinizin en yararlılarından dır. Ölülerinizi de beyaz kumaşlarla kefenleyiniz" [\[318\]](#)

1. Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif "erkekler için sünnet olan kefen, (ihramlı iken ölen kimse hariç) ölünün tüm vücudunu kaplayan üç sargıdan oluşur. Efdal olan bunlar arasında gömlek ve sarığın bulunmamasıdır. Fakat bunların arasında gömlek ve sarık bulunmasında da bir kerahet yoktur. Çünkü Hz. Peygamber, kefen olarak kullanılması için kendi gömleğini Abdullah b. Übeyy b. Selul'a vermiştir. [\[319\]](#) diyen Şafiîlerin delilidir. Üç adet kumaştan meydana gelen kefene, bir gömlek ile bir sarık ilave etmekte kerahet olmadığını söyleyen Şafiîlerin bu konudaki dayandıkları delillerinden biri de Beyhakî'nin rivayet ettiği şu mealdeki hadis-i şeriftir: "İbn Ömer aile fertlerini beş parça kumaşla kefenleyerek defnedirdi." Binaenaleyh insanın sağlığında giydiği yeterli elbise sayısı iki don, iki gömlek, aba ve sarıktan ibaret olmak üzere beş parçadan ibaret olduğundan, beş parçadan fazla sayıda kefen hazırlamak israf ve dolayısıyla haram olur.

2. Han beliler ise bu hadisin zahirine sarılarak "erkeğin sünnet olan kefeni üç sargıdan ibarettir ve buna bir adet daha kefen ilave etmek mekruhtur" derler. Onlara göre ölünün bir gömlek, bir eteklik, bir de sargı ile kefenlenerek defnedilmesi de kerahetsiz olarak caizdir. Çünkü Peygamber Efendimiz Abdullah b. Übeyy b. Selul'u kendi gömleğiyle kefenleyerek defnetmiştir. [\[320\]](#)

3. Mâlikîlere göre, mendup olan kefen bir gömlek iki sargı bir peşte-mal, bir de yüze doğru sarkan bir zira uzunluğunda ucu bulunan bir sarıktan ibarettir.

Ölünün kefenleri arasında bîr de gömlek bulunmasının sünnetten olduğunu söyleyen Malikiler ve onlar gibi düşünen diğer fıkıh âlimleri, metinde geçen "Bunların arasında gömlek ve sarık yoktu" cümlesine "Bunlar arasında gömlek ile sarık, asıl kefen olarak değil, asıl kefene ilave olarak bulunuyorlardı." manâsım vermişlerdir. Ancak Hafız Irakî hadisin zahirine aykırı olduğu gerekçesiyle bu tevilî reddetmiştir.

4. Hanefflere göre sünnet olan kefen bir İzar bir sargı ve iki omuzdan ayaklara kadar uzanan bir gömlektir ibarettir. Bu mevzuda tbn Abidin şunları kaydetmiştir: "Erkeğin kefeni için sünnet, izar, gömlek ve sargıdır. Esah olan kavle göre, ölüye sarık sarmak mekruhtur. Müteahhirin âlimler eşraf ile âlimlere sarık sarılmasını iyi görmüşlerdir. Bu Üç

parçadan ziyade yapmakta bir beis yoktur. Kuhistanî ise, ölüye sarık sarmanın müstehab olduğunu söylemiştir."

tzar: Tepeden tırnağa cesedi saran parçadır.

Gömlek: Boğazdan ayaklara kadar yakasız ve kolsuz giydirilen bir elbisedir.

Sargı: Cenazeyi sarmak için kullanılan izardan daha uzun parçadır. Üst ve alt kısımlarından bağlanır. [\[321\]](#)

Her ne kadar mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte, erkeğin sünnet kefenleri içerisinde bir de gömlek olduğunu söyleyen Hanefiler için bir mesned yoksa da, Hanefilerin bu meseledeki delilini "Rasûlullah (s.a) vefat ederken üzerinde bulunan gömlekle kefenlendi" mealindeki 3153 numaralı hadis-i şerifle İbn Adiyy*'in el-Kâmil isimli eserindeki Cabir b. Semure*den rivayet ettiği aynı mealdeki hadisi şerif teşkil etmektedir. [\[322\]](#)

3152... (Bir önceki hadisin) bir benzeri de (Kuteybe b. Said, Hafs'. b. Gıyas, Hişam b. Urve, Urve yoluyla yine hazret-i) Aişe'den (rivayet edilmiştir. Şu farkla ki Hafs b. Ğıyâs bir önceki hadisten fazla olarak bu rivayete) "ketenden" (kelimesini) ilave et(mek suretiyle bir önceki hadis-i şerifte zikredilen Hz. Peygamberin kefenlerinin -ketenden- olduğunu ifade et)miştir. (Bu hadisi Hz. Aişe'den nakleden Urve, rivayetine devam ederek) dedi ki; (Halkın, -Hz. Peygamber) "iki elbise ile bir Yemen kumaşı içinde kefenlendi." (ğine dair) sözleri, vHz.) Ai-şe'ye anlatıldı da (Hz. Aişe)

"Gerçekten bir Yemen kumaşı getiril(miş)ti. Fakat (ashabı kiram) onu reddettiler ve Hz. Peygamber'i onunla kefenlemediler." cevabını verdi. [\[323\]](#)

3153... İbn Abbas'dan demiştir ki: "Rasûlullah (s.a) (birisi) iki kumaştan ibaret olan bir elbise ve (diğeri de) içerisinde vefat ettiği gömleği (olmak üzere) üç Necran kumaşıyla kefenlendi."

Ebû Dâvûd der ki: (Bu hadisin râviiierinden) Osman (b. EbtŞey-be, Rasûlullah (s.a) 'in birisi) kırmızı bir elbise ve (diğeri de) içerisinde vefat ettiği gömleği olmak üzere üç kumaş içerisinde (vefat ettiğini) rivayet etti. [\[324\]](#)

Açıklama

Rasûlü Zışan Efendimizin kefenini teşkil eden kumaşların sayısı ve özellikleri hakkında çeşitli hadisler rivayet edilmiştir. Ancak bu rivayetler arasındaki farklar, sadece kelimelere

aittir. Netice itibariyle bu rivayetler arasında esaslı bir fark yoktur.

Mesela 3152 numaralı hadis-i şerifte Rasûli Ekrem'in biri Yemen kumaşı olmak üzere üç kumaşla kefenlendiğinden bahsedilirken 3153 numaralı hadis-i şerifte üç Necran kumaşı içerisinde kefenlendiğini ifade edilmekte, 3149 numaralı hadis ile 3150 numaralı hadislerde ise, sadece bir Yemen kumaşıyla kefenlendiği kaydedilmektedir. Bu farklı rivayetler hakkında imam. Tirmizî "Peygamber (s.a)'in kefeni hakkında muhtelif rivayetler gelmiş ve Hz. Ai-şe'nin rivayet ettiği hadis bu mevzuda rivayet edilen hadislerin en sahihidir." diyerek [\[325\]](#) yukarıda mealini sunduğumuz 3151 numaralı hadisin bu mevzu-daki hadislerin en sahihi olduğunu açıklamıştır.

Bütün bu açıklamaları ve 3152 numaralı hadis-i şerifteki açıklamayı göz önünde bulundurursak "Rasûlü Zîşan Efendimizin ketenden mamul üç parça Yemen kumaşıyla kefenlenmiş olduğunu" söyleyebiliriz. Fahr-i Kainat Efendimizin vefatı esnasında üzerinde bulunan gömlekle kefenlendiğini ifade eden ve ölünün kefenleri arasında bir de gömlek bulunmasının müstehab olduğunu söyleyen bazı Hanefilerle, Malikilerin ve zeyd b. Ali ile el-Müeyyed bil-lah'ın delilini teşkil eden 1353 numaralı hadis aksi görüşte olanlarca zayıftır. Çünkü sözü geçen hadisin senedinde Yezid b. Ebî Ziyad vardır. Bu.ravi hadis ulemasınca tenkid edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in vefatı esnasında giymekte olduğu gömleğe sarılarak yıkanıp defnedildiğini kabuletmek çok zordur. İki kumaştan meydana gelmiş bir elbise içerisinde kefenlendiği ifadesi ise son derece yanlıştır. Nitekim şu hadis-i şerif bu yanlışı açıkça ortaya koymaktadır. "Rasûlullah (s.a) Sehuliyye denilen pamuklu üç parça beyaz Yemen bezi içine kefenlendi. Bunların içinde sarık yoktu. Hülleye gelince; bunun Rasûlullah (s.a.)'e kefen yapmak için satın alınıp alınmadığında halk şüpheye düştüğünden hülle (elbise) terk olundu ve Rasûlullah (s.a) beyaz pamuklu üç sehuliyye bezi içine kefenlendi. Hülleyi Abdullah b. Ebû Bekir aldı ve:

"Ben bu huüeyi kendime kefen yapmak için muhafaza edeceğim." dedi. Sonradan:

"Buna aziz ve celil olan Allah Peygamberi için razı olsaydı, O'na kefen yapardı." diyerek hülleyi sattı; parasını da tasadduk etti." [\[326\]](#)

Nitekim İmam Nevevî de Hz. Peygamberdin iki kumaştan oluşan bir hülle (elbise) içerisinde kefenlendiğini ifade eden 3513 nolu hadisin zayıf olduğunu, çünkü senedinde Yezid b. Ebî Ziyad bulunduğunu, dolayısıyla bu hadisin delil olma niteliğinden mahrum olduğunu söylemiştir. [\[327\]](#)

30-31. Haddinden Fazla Pahalı Kefen Kullanmak Mekruhtur

3154... Ali b. Ebû Talib (r.a) den demiştir ki:

Kefen (seçmek) te pahalılığa sapmayınız. Çünkü ben Rasûlullah (s.a)'i

"Kefen hususunda pahalıcılık yapmayınız. Çünkü o, çabuk soyulur." derken işidim. [\[328\]](#)

Açıklama

Kefen seçerken, gerek kefenin sayısı, gerek ölçüleri ve gerekse fiatı hususunda Hz. Peygamberin ve ashabının tatbikatını gözönünde bulundurmak, lükse kaçan ve sahibine ağır külfetler yükleyen pahalı kumaşlar seçmekten kaçınmak gerekir. Çünkü Rasûlü Zîşan Efendimizin tabiriyle, kefen ölünün vücudunda çok kısa bir zamanda eskir ve lime lime olarak soyulup gider. Nitekim bir hadis-i şerifte buyurulduğu üzere "Ebû Bekir (r.a) vefat ederken kendi üzerinde bulunan zaferanla lekelenmiş bir elbiseye bakarak -şu elbisemi yıkayın ve O'na iki elbise daha katın da beni onlarla kefenleyin- demiştir." Hz. Aişe de kendisine O eskidir deyince,

"Şüphesiz yeniyi giymeye diri ölüden daha layıktır. O (kefen) ancak bedenden akan irin ve sarı sular içindir.** cevabını vermiştir. [\[329\]](#)

Binaenaleyh, erkekler için sünnet olan kefen; lifafe, izar ve kamisten ibarettir. İşte bu üç parça bezin, temiz olmak şartıyla yeni veya kullanılmış olması arasında bir fark olmadığı gibi [\[330\]](#) sünnet olan bu kumaşların seçiminde pahalı kumaşlardan kaçınmaktır.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifin, "Biriniz kardeşini kefenlediği zaman, kefenini güzel yapsın." mealindeki 3148 numaralı hadis-i şerifle, Deylemî'nin rivayet ettiği "cenazelerinizin kefenini güzel yapın: Zira onlar birbirlerine onunla iftihar ederler ve kabirlerinde birbirlerini onunla ziyaret ederler." mealindeki hadis-i şerif arasında bir çelişki yoktur. Çünkü kefenin güzel olmasından maksat, pahalı olması değil, temiz ve hayatta giyilebilen kumaşlar cinsinden olması ondan daha pahalı ve daha düşük olmayıp orta kalitede bir bezden olmasıdır ki bu da dinin koymuş olduğu ölçüleri aşmamakla gerçekleşir.

Ancak mevzumuzu teşkil eden bu hadisin senedinde Amr b. Hişam el-Cenbî vardır. Bu râvinin güvenilir bir râvi olup olmadığı hakkında ihtilaf vardır. Sonra Sabi ile Hz. Ali arasında bulunması gereken ravi de atlanmıştır. Bu bakımdan bu hadis munkati' dir. Çünkü Darekutnî'nin açıklamasına göre Sa'bi Hz. Ali'den bir hadisten başka bir hadis işitmemiştir. O hadiste bu hadis değildir. [\[331\]](#)

3155... Habbab (b. Eret')ten demiştir ki:

Mus'ab b. Umeyr Uhut (savaşı) günü şehid edilmişti. (Üzerinde) alaca yünlü kaftandan başka (bir şeyi-de) yoktu. Başını örttüğümüz zaman, ayaklan dışarıda kalıyor, ayaklarını örttüğümüz zaman da başı dışarıda kalıyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a)

"Başım örtünüz, ayaklarının üzerine de (biraz) izhîr koyunuz" buyurdu. [\[332\]](#)

Açıklama

İzhir; Hicaz'da biten ve kuruyunca beyazlaşan hoş kokulu meşhur bir ottur.

Bu hadis-i şerif, ölünün bütün vücudunu örtecek büyüklükte bir kefen bulunamadığı zaman, mevcut kefenle öncelikle ölünün baş tarafını örtmek gerektiğine, geri kalan kısmımsa izhir otuyla örtüleceğine delalet etmektedir. Çünkü baş taraf, aşağı taraftan daha faziletlidir. .

İmam Nevevî'nin açıklamasına göre, eğer mevcut kefen, Cenazenin başı ile birlikte avret mahallini Örtmeye kâfi gelmiyorsa, onunla sadece avret mahalli örtülür. Çünkü ölünün avret mahallini örtmekte, dirinin avret mahallini Örtmek gibi farzdır. Ona bakmak ve dokunmak haramdır.

Yine bu hadis-i şerif, ölünün tüm bedenini örtmenin farz olmayıp sadece avret mahallini örtmenin farz olduğuna delalet etmektedir. Çünkü cenazenin bedeninin tümünü Örtmek, farz olsaydı, Hz. Habbab'ın vücudunun tümü örtülür, ayak tarafı açık bırakılmazdı. Her ne kadar ashab-ı kiramın fakru zaruret içinde olup ve güçleri yetmediği için, Hz. Habbab'ı bu şekilde defnetmiş oldukları akla gelirse de, "ölünün tüm bedenini örtmenin farz olması halinde mutlaka bu farzı yerine getirmenin bir çaresini bulmaya çalışacaklarını ve bunu gerçekleştireceklerini de unutmamak gerekir. Bilindiği gibi Hanefilere göre, ölünün tüm vücudu avret değildir. Onun avret mahalli sağlığındaki avret mahallinden ibarettir.

Ayrıca bu hadis-i şerif, ashab-ı kiramın ne derece fakir olduklarını açıkça ifade etmektedir. Bilindiği gibi fakru zarurete sabretmek insanı "ebrar" derecesine yükseltir. [\[333\]](#)

Hazreti Mus'ab Bin Umeyr (r.a)

Namı ve Nesebi:

İsmi: Mus'ab, Künyesi: Muhammed, babası: Umeyr, validesi Hannes bt. Malik, Nesebi: Mus'ab b. Umeyr b. Haşim b. Abdimenaf b. Abduddar b. Kusay el-Kureşî...

islâmiyet i Kabulü:

Mus'ab, gerçekten yüzü kadar kalbi de berrak, zevk sahibi ve akıllı bir gençti. O yaratılıştan putlara karşı nefret doluydu. Bunun içindir ki, Mekke'de tevhid daveti yükselir

yükselmez, bu davet onun kulağına varmış, temiz kalbinde akisler yapmıştı. Osman b. Talha'yı ibadet ederken gören Mus'-ab, doğruca Erkam'ın evine, Allah Rasûlü'nün huzuruna koşmuş ve müslü-man olmuştu. Böylece içinde bulunduğu refah ve saadeti bir anda.feda etmişti...

Allah Rasûlü'nün Göz Yaşları:

Allah Rasûlü, Mekke'den çıkarak Küba'ya geldiğinde, Medineli Müslümanlar kendisini karşılamaya gelmişlerdi. Bu sırada, belinde bir koyun pos-tuyla yarı çıplak bir vaziyette Hazreti Mus'ab gelmişti. Ayaklan çıplaktı. Onu bu durumda gören Allah Rasûlü, onun Mekkede yaşadığı hayatı düşünerek üzülmüş ve mübarek gözlerinden yaşlar akıtmıştı...

Hazreti Mus'ab'ın Teçhiz ve Tekfiri:

Allah Rasûlü, Hz. Mus'ab'ın şehid olduğunu haber aldığı zaman şu âyet-i kerimeyi okumuşlardı: "Mü'minler içinde öyle kimseler vardır ki, Allah'a karşı bütün taahhütlerini samimiyetle yerine getirmişlerdi..."[\[334\]](#)

Hazret-i Mus'âb'ın Fazilet ve Kemali:

Hazreti Mus'ab, son derece zeki, fasih ve beliğ bir zattı. Onun Medine'de İslâmiyet'i yayma ve telkin hususunda gösterdiği liyakat ve elde ettiği başarı, fazilet ve kemalinin en büyük burhanıdır. Bundan başka şehit olduğu ana kadar Kur'ân-i Kerîm'in bütün âyetlerini ezberinde tutardı.

Hazret-i Mus'ab'ı Ahlâkı:

Hazret-i Mus'ab'ın hayatı, onun ne kadar yüksek ve temiz ahlak sahibi olduğunu gösterir. O, kendi arzu ve isteği ile kabul ettiği bir inanç için hayatının bütün debdebe ve saltanatını feda etmiş; eza ve cefalara uğramayı hoş görmüş, Habeş diyarına kadar gitmiş, her yerde ve zamanda İslâm'ı yaymakla meşgul olmuş ve nihayet bu dava uğrunda canını feda etmişti.

Hazret-i Mus'ab'ın İslâmiyet'ten önceki haliyle sonraki halini mukayese edecek olursak onun ne denli bir mücahid olduğu hemen ortaya çıkar. Bu büyük mücahit, karanlık gözlere ışık verecek, en mutaassıp ve donmuş kafalara nur akıtacak, hurafeler mahşeri olan beyinlere hidayet huzmeleri ulaştıracak, kin,düşmanlık ve intikam hislerinin mahzeni olan ruhlara hakiki insanlığın zevkini tattıracak bir insandı. Bu yolda insan tahammülünün üstünde bir sabırla yürüyen bu büyük mücahit, her felaket ve her mihnete göğüs gererek, zaferlerin en büyüğünü kazanmıştı.[\[335\]](#)

Hazreti Habbab Bin Eret (r.a.)

İsmi: Habbab, künyesi: Ebû Abdullah idi. Nesebi şöyledir: Habbab b. Eret, b. Cendele, b. Saad, b. Huzeyme, b. Ka'b b. Saad, b. Zeyd, Menat, b. Temim.

Cahiliyyet devrinde Mekke'de köle olarak satılmıştı.

İslâmiyeti Kabulü:

Hz. Habbab, İslâm'ın ilk günlerinde islâmiyetle şereflenmişti. Rasûl-i EîWi, Zeyd b. Erkam'ın hanesinde kaldığı zaman, Hz. Habbab islâmiyet şeref ve saadetine mazhar olmuştu. Bu şerefe erenlerin arasında altıncı şahıs idi.

Gazaları:

Hz. Habbab, Medine'ye geldikten sonra ömrünün sonuna kadar bütün savaflara iştirak etmişti.

Hastalığı ve Vefatı

Hicretin 37. senesinde Kufe'de hastalandı. Tedavi fayda vermedi. Vefat etti. Son nefeslerinde Hz. Hamza'yı hatırlamış, onun gibi şahadet kefeni giymediğine üzölmüştü. Halk hastalığında ziyaretine gelmişti. Hz. Habbab ölümden korkmadığını söylemiş: "Dünyada iyi yaptı isem mükâfatını görecekim, iyilik yapmamış isem Cenâb-ı Hak gafur, rahimdir" demişti.

Yine bir gün, mükâfatını dünyadayken aldığını, bunun için dünyadan hiç bir nasip almadan Bedir'de şehit olanlara imrendiğini söylemişti. İpekten kefenini göstererek: "Hamza'ya Uhud'da kefen bulamamıştık" diye ağlamıştı.

Serveti ve Maişeti:

Hz. Habbab, cahiliyyet devrinden kurtulup İslâm devrine girdikten sonra kılıcının kuvveti ile geçimini temin ederdi. Önceleri maişet hususunda hayli sıkıntı çekmişti. Fakat sonra Cenâb-ı Hâk'kın inayeti ile vaziyeti düzelmiş, iş, güç sahibi olmuş, bir miktar da servet edinmişti. Nitekim vefatında 40.000 dirhem miras bırakmıştı.

Fazilet ve Kemali:

Hz. Habbab, Rasûl-i Ekrem'in hal ve fiillerini araştırıp soruşturur ona göre hareket ederdi. İbadet ve harekatında bilmediği her şeyi Rasûl-i Ekrem'den sorup öğrenmeye çalışırdı. Bir defa Rasûl-i Ekrem'e yatsı namazı hakkında bir sual sormuştu; Rasûl-i Ekrem» anlatmıştı. Ertesi gün unutmuş, yine gelip sormuştu. Resûl-i Ekrem "Bu namaz, ümit ve korku namazıdır. Bu namazda Cenab-ı Hak'dan üç şey dua edilirse hiç olmazsa ikisi kabul edilir." buyurmuşlardır.

Hadis Rivayetleri:

Rivayet ettiği hadislerin yekunu 33'dür. Bunlardan üçü müttefekuna-leyh, ikisi Buhari'de, biri Müslim'de ayrıca rivayet olunmuştur. [\[336\]](#)

3156... Ubade b. Samit'ten (rivayet olunduğuna göre) Rasûlullah (s.a.)

"Kefen'in hayırlısı hülledir. Kurban (Iğ) in en hayırlısı da boynuzlu koçtur."

buyurmuştur. [\[337\]](#)

Açıklama

Hülle: Yemen kumaşından dokunmuş, iki parçadan müteşekkil elbise demektir. Aynı cins kumaştan dikilmiş olan ve iki parçadan oluşan elbiseyede hülle denir. Binaenaleyh bir elbiseye hülle denilebilmesi için iki parçadan oluşması ve her iki parçanın darayını cins kumaştan dikilmiş olması gerekir. Bu hadis-i şerifte hüllenin en hayırlı kefen olarak nitelendirilmesi bir parçadan ibaret olan kefene nisbetledir. Üç parçadan oluşan bir kefense elbette hülleden daha hayırlıdır.

Hadisi Şerifte, zaruret olmadıkça bir parçadan oluşan kefenle yetinmenin uygun olmadığı kastedilmiş olması, kuvvetle muhtemeldir.

Hernekadar bazıları, en hayırlı ve faziletli kefenin Yemen kumaşından yapılan kefen olduğunu söylemişlerse de, bir hadis-i şerifte, açıklandığı üzere "en hayırlı kefen beyaz elbiseden yapılan kefendir" [\[338\]](#) O gün için halka temini en kolay olan kefenliğin Yemen kumaşından yapılan hülle olduğu için Rasûl-i Ekrem'in kefenlik olarak hülleyi tavsiye etmiş olduğu ve yine bu düşünceyle onun en hayırlı kefenlik olduğunu söylemiş olması da mümkündür. Rasûl-ü Zîşan Efendimizin boynuzlu koçun en hayırlı kurbanlık olduğunu söylemesi ise, genellikle boynuzlu koçların daha etli olmalarıyla açıklanabilir. [\[339\]](#)

31-32. Kadın (ların) Kefeni

3157... Leyla Kanif es-Sekafi dedi ki: "Rasûlullah (s.a.)'in kızı Ümmü Gülsüm vefat ettiği zaman, onu yıkayan kadının yanında ben de vardım. Rasûlullah (s.a.)'in bize verdiği ilk (kefenlik) peştamal, sonra gömlek, sonra başörtüsü sonra dâ çarşaf oldu. (Hz. Ümmü Gülsüm) Bu elbiselerden sonra başka bir elbisenin içine daha sarıldı. (Biz Hz.. Ümmü Gülsüm'ü yıkarken) Rasûlullah (s.a.) yanında (Hz. Ümmü Gülsüm'ün) kefeni olduğu halde, kapının yanında oturuyordu. Ve onları bize parça parça veriyordu. [\[340\]](#)

Açıklama

1. Her ne kadar burada Hz. Peygamberin vefat ettiğinden bahsedilen kızının Ümmü Gülsüm olduğu anlatılıyorsa da 3142 nolu hadisın şerhinde açıkladığımız gibi, Hz. Peygamberin burada söz konusu edilen kızı Hz. Ümmü Gülsüm değil, Hz. Zeynep'tir. Bu hadis-i şerif kadının kefenini izar, gömlek, baş örtüsü, milhafe ve düre ta'bir edilen iki sargıdan ibaret olmak üzere, beş kat halinde hazırlamanın müstehab olduğuna delalet etmektedir. Nitekim Hanbeliler ile Şafiîler bu görüştedirler. Bilindiği gibi sargıların tüm vücudu örtecek büyüklükte olması gerekir.

2. Mâlikilere göre ise, kadın için müstehab olan kefen izar, gömlek, başörtüsü ve dört sargı olmak üzere yedi parçadan meydana gelmez.

Maliki ulemasına göre, hadis-i şerifte geçen kefenle ilgili sayılar kayıtlayıcı ve sınırlandırıcı bir manâ ifade etmemekte, sadece kadının kefeni meselesinde adet bakımından bir genişlik bulunduğunu ve dolayısıyla hadiste sayılan kefenlerden daha fazla kefen kullanmanın caiz olduğunu ifade etmektedir.

3. Hanefilere göre kadın için sünnet olan kefen yensiz, yakasız, dikişsiz bir gömlek, tepeden tırnağa bütün cesedi saran bir izar (don). İzardan daha uzun olan alt ve üst kısımlarından bağlanan bir sargı, baş örtüsü ve göğüs örtüsü olmak üzere beş parçadan meydana gelir. Bu suretle Hanefi alimleri mevzumuzu teşkil eden hadise uygun olarak kadının sünnet olan kefenini beş adet olarak belirlemişlerdir. Ancak iki lifâfenin birinin başa diğerinin de göğüse ait olduğunu söylemişlerdir.

Bu meseleyi şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Cenazeyi kefenlemek meşrudur.

2. Bütün bedeni örten bir kefenden fazla kefen kullanmanın cazi olduğunda ittifak olduğu gibi, birden fazla kefen kullanmanın vacib olduğunu iddia eden bir ilim adamı da yoktur.

3. Kadınlar için müstehab olan kefen sayısının beş veya yedi, erkekler için de üç veya beş adet olabileceğine dâir görüşler vardır.

imam Nevevî'ye göre, ölünün kefeni kendi malından temin edilir. Eğer kendi malı yoksa, nafakası kimin üzerine düşüyorsa kefen o kimsenin malından temin edilir. Eğer o kimsenin de malı yoksa, hazineden temin edilir. Hazinede de yeterli mal yoksa, bu kefeni temin etmek bütün müslümanlara farz olur. Bu durumda devlet başkanı bu masrafı müslümanların zenginlerine dağıtarak onlardan te'min eder.

Ancak Hanefi imamlarından Ebû Yusuf (r.a) kadının malı olsa bile onun kefeninin kocasının malından te'min edileceğini söylemiştir. [\[341\]](#)

3158... Ebû Said el-Hudrî'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a)

"Kokularınızın en güzeli misktir" buyurdu. [\[342\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifin vürûduna sebep; ölüyü miskle kokulamanın sünnet olduğunu bilen ashab-ı kiramın fahr-i kâinat Efendimize yönelttikleri "ölüyü kokulamak için en güzel koku hangisidir?" şeklindeki bir soru olması ihtimali kuvvetlidir. Nesaî'nin rivayetinde "Misk kokularınızın en güzelindendir" buyurulması da Rasûl-ü Zîşan Efendimiz, bu sözü söylemeden önce kendisine "kokuların hangisi güzeldir?" şeklinde bir soru sorulmuş olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Musannif Ebû Dâvûd'la Tirmizî ve Nesaî bu meselede böyle düşündükleri için, bu hadisi cenaze bölümüne yerleştirmişlerdir. Binaenaleyh Hz. Fahr-İ Kâinat Efendimiz "kokularınızın en güzeli misktir." buyurmakla "ölülerinizi miskle kokulayınız" demek istemiştir. Çünkü melekler cenazenin etrafında hazır olduklarından ölüden çıkması muhtemel olan pis kokulardan rahatsız olabilirler. Cenaze miskle kokulandığı zaman, pu pis kokular kaybolacağından, meleklerin rahatsız olaması tehlikesi ortadan kalkmış olur. Nitekim Abdur-rezzak'ın Musannaf ında rivayet edildiği üzere Selman-ı Farisî (r.a) ölmeden önce karısına bir misk emanet ederek "öldüğüm zaman beni bununla kokulayınız! Çünkü o zaman benim yanıma Allah'ın yaratıklarından yemeyen ve içmeyen bir cemaat gelecektir. Onlar bu miskin kokusunu duymuş olurlar!" demiştir. Ebû Bekir b. Ebî Şeybe de Hz. Enes'in bu maksatla Rasûl-ü Zîşan Efendimizin güzel misklerle kokulanmış saçlarını sakladığını rivayet etmektedir. [\[343\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kokuların en güzel misktir.

2. Misk temiz olduğundan cilde ve elbiseye sürülebilir. Bu mevzuda ilim adamları ittifat etmişlerdir. Şiilerin miskin temiz olmadığına dair naklettikleri haberlerin asılsız olduğu âlimlerin icmaı ve sahih hadislerin delaletiyle merduttur. Bu bakımdan Şiilerin bu görüşleri kaideyi bozmayan bir istisna teşkil etmektedir. [\[344\]](#)

33-34. Cenazeyi Definde Acele Etmek (Sebepsiz) Bekletmek, Mekruhtur

3159... Husayn b. Vahvah'dan (rivayet olunduğuna) göre;

Talha İbnü'l-Bera hastalanmış. Bunun üzerine Peygamber (s.a) ziyaret etmek üzere yanına varmış da:

"Talha'yi, ölüm kendisine yaklaşmış halde görüyorum. (Öle cek olursa) bunu bana habir veriniz. (Teçhiz ve tekfin işlerinde de) acele ediniz. Çünkü bir müslümamn leşini (cesedini) (ev) halkı arasında bekletmek gerekmez." buyurmuş. [\[345\]](#)

Açıklama

İnsan cesedi bir yerde bir süre kalınca, bozulmaya ve kokmaya başlar. Onun kokması etrafındaki kişilerin ondan nefret edip kaçmasına sebep olur ki, bu ölünün kalanlar üzerinde bıraktığı sevgi ve saygıyı kaldırır.

Aslında "İeş" kelimesi ölmüş hayvanların cesetleri hakkında kullanıldığı halde, Hz. Fahr-i Kainatın müslümanların cesetleri hakkında bu kelimeyi kullanması, uzun süre bekletilen insan cesetlerinin de leş gibi koku neşredeceğini anlatmak ve cenazeyi evde bekletmekten onları sakındırmak içindir. Binaenaleyh Hz. Peygamberin bu ta'birinde ölünün pis olduğuna dair bir delâlet yoktur. [\[346\]](#)

Bazı Hükümler

- 1.** Hasta ziyaret etmek müstehabdır.
- 2.** Halkın gerekli ilgiyi göstermesi ve cenaze namazına iştirak etmesi için, bir kimsenin öldüğünü ilan etmek müstehabdır.
- 3.** Cenazeyi bekletmeden, en kısa zamanda defnetmek için aceie etmek müstehabdır.
- 4.** Cenazenin saygınlığını korumak, onun insanların nefretini mucib hallere düşmesine meydan vermemeye gayret etmek müstehabdır.
- 5.** El Beğavî bu hadisi Said b. Osman el-Belva'dan başka kimsenin rivayet etmediğini bu bakımdan bu hadisin garib olduğunu söylemiştir. [\[347\]](#)

34-35. Cenaze Yıkamaktan Dolayı Gusl Etmek

3160... Aişe (r.a.) dan (rivayet olunduğuna göre), Peygamber (s.a) dört (şey) den dolayı gusledermiş,

1. Cünüplükten, **2.** Cuma günü (gelince) **3.** Kan aldirmaktan, **4.** Ölü yıkamaktan. [\[348\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili gerekli açıklama, daha önce geçtiği için burada tekrardan kaçınarak okuyucularımızı 348 numaralı hadis-i şerifin şerhine havale ediyoruz. [\[349\]](#)

3161... Ebû Hüreyre'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a) "Cenaze yıkayan gusletsin, onu taşıyan da abdest alsın."

buyurmuştur. [\[350\]](#)

Açıklama

Hadis-i Şerifin zahirinden anlaşılan, cenaze yıkayan bir kimsenin gusletmesinin, cenaze taşıyan bir kimsenin de abdest almasının farz oluşudur. İmamiyye mezhebi mensupları bu hadisin zahirine sarılarak "cenaze yıkayan bir kimsenin gusletmesi cenaze taşıyan bir kimsenin de abdest alması farzdır." demişlerdir. Hz. Ali (k.v) ile Hz. Ebû Hürey-re (r.a) de bu görüştedirler.

İmam Malik ile İmam Ahmed'e ve Şafiîlere göre, cenaze yıkayan bir kimsenin gusletmesi, cenaze taşıyan bir kimsenin de abdest alması müstehabdır. Sözü geçen bu mezhep imamlarına ve mensuplarına göre, metinde geçen "gusletsin ve abdest alsın" emirleri vücut için değil, istihbab içindir. Çünkü Darekutnî ile Hakim'in İbn Abbas (r.a) den rivayet ettikleri "bir cenazeyi yıkamanızdan dolayı gusletmeniz gerekmez. Çünkü sizin ölünüz pis değildir. Sadece ellerinizi yıkamanız yeter." mealindeki hadis, sözü geçen emirlerin istihbab ifade ettiklerine delalet etmektedir. Darekutnî ile Hakim'in rivayet ettikleri bu hadis-i şerifin bir benzerini de Beyhaki rivayet etmiş ve İbn Hacer de bunun hasen olduğunu söylemiştir.

Hafız İbn Hacer et-Telhis isimli eserinde de el-Hatib'in İbn Ömer'den naklettiği, "Biz cenazeyi yıkadık, yıkama bittikten sonra kimimiz yıkanır, kimimiz de yıkanmazdı." mealindeki hadisin senedi hakkında sahihtir demiştir. Hafız İbn Hacer İmam Malik'in

ivayet ettiği "Umeys'in kızı Esmâ, Hz. Ebû Bekir vefat ettiği zaman, O'nu yıkadı. Daha sonra da orada bulunan muhacirlere:

Ben oruçluyum hava da çok soğuk acaba yıkanmam gerekir mi? diye sordu onlar da:

Hayır! diye cevap verdiler. [\[351\]](#) mealindeki hadis hakkında da "Hz. Ebû Bekir'in vefatı büyük bir hadisedir. Böylesine büyük bir hadisede muhacirlerle birlikte ensarın ileri gelenlerinin tümünün de hazır bulunduğundan şüphe edilemez. Müslümanların ileri gelenlerinin tümünün bulunduğu bir mecliste, cenaze yıkamakla ilgili bir farzı bilen bir kişinin bulunmaması düşünülemez. Eğer cenaze yıkayan kimseye gusl lazım gelseydi, o mecliste mutlaka bunu bilen bir kişi çıkardı." demiştir.

Bu mevzuda Hattâbî de şöyle diyor: "Ben cenaze yıkayan bir kimseye gusül, cenaze taşıyan bir kimseye de abdest lazım geldiğini söyleyen hiçbir fıkıh alimine rastlamadım. Cenaze yıkayanın gusletmesi, cenazeyi taşıyanın da abdest almasıyla ilgili emirlerin farziyyet için değil de, istihbab için olması mümkündür.

Bu mevzudaki gasletsin emrinin üzerinde pislik bulunan bir ölüyü yıkayıp da, ölü'nün cesedinden üzerine bir pislik sıçrayan, bu pisiğın neresine isabet ettiğini tesbit edemediği için, vücudunun tümünü yıkaması icabeden kimselere ait olması ihtimali vardır. Abdest alsın emrinin de "ölüyü yıkamayan kimse, cenaze namazına yetişebilmek için abdestli bulunsun" şeklinde te'vil etmek de mümkündür."

Her ne kadar el-Hattâbî "Ben -cenaze yıkayan bir kimseye yıkanmak cenaze taşıyan bir kimseye de abdest almak farz olur- diyen bir fıkıh alimine rastlamadım." demişse de yukarıda zikrettiğimiz gibi, başta Hz. Ali ite Hz. Ebû Hüreyre olmak üzere, bu görüşte olan ilim adamları da vardır.

İmam Ebû Hanife (r.a) ile taraftarlarına ve el-Leys'e göre, cenazeyi yıkamaktan dolayı yıkanmak ne farzdır ne de sünnettir. Ancak abdest almak menduptur. [\[352\]](#) Bu mevzuda gelen hadislerdeki "gusletsin" sözünden maksat, yıkanmak değil, sadece elleri yıkamaktır. Hattâbî'nin açıklamasına göre, bu hadisin senedi tenkid edilmiştir. İbn Kattan da hadisin ravisi Amr b. Umeyr'in halinin meçhul olduğunu söylerken İmam Tirmizî, bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Bu da İmam Tirmizî'nin bu hadisin sıhhati hakkında Hattâbî'nin bilmediği bazı bilgilere sahip olduğunu gösterir. Bu hadis hakkında 348 nolu hadisin şerhinde de açıklama vardır. [\[353\]](#)

3162... Ebû Hureyre (r.a) Peygamber (s.a)'den (bir önceki hadisin bir de) manasını (rivayet etmiştir).

Ebû Davûd der ki: Bu hadis, neshedilmiştir. Ahmed b. HanbeVe, ölü yıkamadan dolayı gusletme(nin hükmü) sorulduğunda "Ona abdest (almak) yeter" diye cevap verdiğini (bizzat ağzından) işittim. (Ravi) Ebû Salih bu hadis(in senedin)e kendisiyle Ebû Hureyre

arasına (bir başka raviyi) yani Zaide'nin azatlı kölesi İshak'ı sokmuştur. 3160 numaralı Mus'ab hadisi ise zayıftır. (Çünkü) onda kendisiyle amel edil(e)meyen bir özellik vardır. [\[354\]](#)

Açıklama

Bir önceki Amr b. Umeyr'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadisi, mana olarak Ebû Hureyre'den bir de Zaide'nin azatlı kölesi İshak rivayet etmiştir.

Musannif Ebû Davud'a göre, "Aynı manaya gelen iki ayrı lafızlarla rivayet edilen bu hadislerin hükmü neshedilmiştir. İmam Ahmed'in "Ona abdest (almak) yeter" sözü O'nun da bu görüşte olduğunu gösterir."

Her ne kadar mevzumuzu teşkil eden bu hadisin senedinde Ebû salih ile Ebû Hureyre arasında Zaide lin azatlı kölesi İshak bulunuyorsa da, Tirmizî ile İbn Mace ve Beyhakî'nin Sünen'indeki senedlerinde Ebû Salih ile Ebû Hureyre (r.a) arasında ishak yoktur.

Musannif Ebû Dâvûd hadisin senedindeki bu farklılığa temas etmekle, bu hadisin aynı zamanda zayıf olduğuna işaret etmek istemektedir.

Yine Musannif talikte geçen "Mus'ab hadisi ise zayıftır.." sözüyle de 3160. numaralı Mus'ab hadisinde kendisiyle amel edilmesi mümkün olma-van bir özellik bulunduğundan, mevzumuzu teşkil eden Ebû Hureyre hadisini takviye edemeyeceğine, dolayısıyla mevzumuzu teşkil eden hadisin zayıflıktan kurtulamayacağına, dikkati çekmek istemektedir.

Ölüyü yıkayan kimsenin yıkanması, taşıyan kimsenin de abdest alması gerektiğine dair gelen hadisler konusunda Ali b. el-Medini ile İmam Ahmed "Bu babda gelen hadislerin hiçbiri sahih değildir" demişlerdir. El-Hakim ile İbnül Münzir de aynı görüştedirler. Fakat Hafız İbn Hacer "Bu hadisleri Tirmizî'nin hasen, İbn Hibbân'ın sahih saydığını Darekutnî'nin de bunları güvenilir ravilerden oluşan bir senetle rivayet ettiğini ve İbn Hazm'ın da bu hadislerin sahih olduğuna inandığını" söylemiştir.

İmam Şafiî ise el-Ümm isimli eserinde, bu hadislerin sıhhatine inana-madığı için onlarla amel edemediğini ifade buyurmuştur.

Fakat M enhel yazarı, bu hadislerin zayıf tarikle de olsa, pek çok yollardan rivayet edildiklerini, 'dolayısıyla bunların zayıflıktan kurtularak hasen derecesine yükseldiklerini, binaenaleyh İmam Nevevî'nin İmam Tirmizî'yi bu hadise hasen dediği için tenkid etmesinin doğru olmadığını, söyledikten sonra, bu hadisle amel etmenin müstehab olduğunu ifade ederek bu meselede ileri sürülen delillerin arasını telif etme yoluna gitmiş ve Neyl-ül Evtar sahibi Şevkani'nin de bu görüşte olmakla beraber, sadece elleri yıkamakla da bu hadisle amelin gerçekleştirilebileceğine ihtimal verdiğini kaydetmiştir.

Bu mevzuya İmam Tirmizî'nin şu sözleriyle son veriyoruz: "Bu hadis Ebû Hureyre'den mevkuf olarak da rivayet edildi. İlim adamları, cenazeyi yıkayan kişi hakkında ihtilaf ettiler. Peygamber (s.a)'in ashabından ve sonrakilerden bazı ilim adamları, "Cenazeyi yıkadığı vakit gusül alması gerekir" diyorlar. Kimi de,"abdest almalıdır" diyor. Malik b. Enes, "Cenazeyi yıkamak sebebiyle yıkanmayı müstehab görüyorum; bunun vacip olduğu kanaatinde değilim" dedi. Şafiî de böyle söylüyor. Ahmed ise şöyle demektedir: "Cenazeyi yıkayan kişiye yıkanmak vacip olmadığı ümidindeyim; ab-deste gelince, bu hususta söylenenlerin en azı abdesttir." İshak, "abdest mutlaka gereklidir" diyor. Abdullah b. El-Mübarek'den de şöyle dediği rivayet edildi: "Cenaze yıkamak yüzünden ne yıkanır ne de abdest alır!"[\[355\]](#)

35-36. Ölüyü Öpmek

3163... Aişe (r.a) dan demiştir ki:

Rasûlullah (s.a)'ı ölmüş olan Osman b. Maz'un'u öperken gördüm. Hatta (gözlerinden) yaşlar akıyordu.[\[356\]](#)

Açıklama

Bu hadis-ı şerif, ölüyü öpmenin caiz olduğuna ve ölüye sessizce ağlamanın meşru luguna delalet etmektedir. Tirmizi bu hadisin hasen-sahih olduğunu söylemiştir.

Metinde geçen: "Hatta (gözlerinden) yaşlar akıyordu." sözü, Fahr-i Kâinat Efendimizin Osman b. Maz'un için pekçok ağladığından kinayedir. Bey-hakî'nin Süneninde bu hadis "Rasûlullah (s.a) ölmüş olan Osman b. Maz'-un'un yanına girdi, yüzünü açtı, sonra üzerine kapanıp onu öptü ve ağladı. Hatta ben gözyaşlarının yanağına akmakta olduğunu gördüm." anlamına gelen lafızla rivayet edilmiştir.[\[357\]](#)

Osman b. Maz'un (r.a):

İsmi, Osman, Künyesi, Ebû Said, babası Maz'un, validesi Sahile b inti Elabes, Nesebi, Osman b. Maz'un b. Habib b. Vehb İbn Huzafe b. Cümh b. Amr b. el-Cümhî. İbn İshak'a göre, İslâmiyete ilk girenlerin ondördün-cüsüdür.

Hz. Osman b. Maz'un ailesi ile birlikte Habeşistan'a hicret edenler arasında idi. Bilahare

kendilerine bütün Kureyş'in müslüman olduğu şayiası erişince, Mekke'ye dönmüşlerdi. Fakat Mekke'ye yaklaştıkları sırada aldıkları haberlerin yanlış olduğunu ve Mekke'ye açıktan açığa girdikleri takdirde müthiş husumetlerle karşılaşacaklarını ve en şiddetli intikamlara maruz kalacaklarını anlamışlar, bu yüzden herbirisi müşriklerden bir dostuna iltica ederek onun himayesinde şehre girmeye mecbur olmuşlardı. Hz. Osman b. Maz'un da ancak Velid b. Muğire'nin himayesini te'min ettikten sonra, Mekke'ye girebilmişti. Fakat daha sonra bir müşrikin himayesinde Mekke'ye girmenin ağırlığı altında ezilmeye başladığından "bir müşrik'in himayesine lüzum hissetmediğini, Allah'ın himayesinin kendisine kâfi geleceğini" ilave ederek kendini bir müşrik'in minnet ve esaretinden kurtardı.

Rasûl-ü Ekrem'in süt kardeşi olan Hz. Osman b. Maz'un bütün hayatını Allah yoluna vakfetmek, tam bir zühd içinde yaşamak isteyen bir zattı. Hatta bunun için bütün şehvani kuvvetlerini ta'diî etmek istemişti. Fakat Ra-sûlü Ekrem buna izin vermedi. Rasûlü Ekrem buna muvafakat etmiş olsaydı, ashabdan birçokları bu hareketi takibedecekti.

Hz. Osman Bedir savaşında hasta idi, tedavisine gayret edilmekle beraber iyileşemedi. Hicretten otuz ay sonra ebediyet âlemini göç etti. [\[358\]](#) Muhacirlerden Medine'de vefat eden ve Baki' mezarlığına defnedilen ilk zat O'-dur. Rahmetullahi aleyh. [\[359\]](#)

36-37. (Ölüyü) Geceleyin Defnetmek

3164... Cabir b. Abdillâh demiştir ki:

(Medine'de) halk mezarlıkta (yanmakta olan) bir ışık görmüşlerdi. Işığın yanına vardıkları zaman, bir de ne görsünler (yeni kazılmış) bir kabrin içinde Rasûlullah (s.a) var. Ve "Arkadaşınızı bana veriniz." (de onu kabre koyayım) diyor. Bir de baktılar ki (Rasûlullah (s.a)'in kabre koymak istediği adam) sesini yükselterek Kur'ân (okjumak)la (tanınan) adamdır. [\[360\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, cenazeyi geceleyin kabre koymanın caiz olduğuna delalet etmektedir. Halef ve selef âlimlerinin cum huru bu hadis-i şerife dayanarak cenazeyi gece defnetmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Cumhur ulemaya göre, Buhari'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiği "Gerçekten, Rasûlullah (s.a) geceleyin defnedildi." [\[361\]](#) mealindeki hadis-i şerifle, İbn Mâce'nin rivayet ettiği "Rasûlullah (s.a)'ın ziyaret ettiği bir adam geceleyin vefat etti de, onu geceleyin defnettiler. Sabah' olunca onun ölümünü Peygamber (s.a)'e

haber verdiler. (Efendimiz de)

Bana (geceleyin) haber vermenizden sizi alıkoyan ne idi? buyurdu. Dediler ki;

Gece idi, karanlık vardı. Seni meşakkate sokmak istemedik. Bunun üzerine (Efendimiz) adamın kabrine vararak üzerine namaz kıldı."[\[362\]](#) meâlindeki hadis-i şerif de cenazeyi geceleyin defnetmenin caiz olduğuna delalet etmektedirler. Çünkü, eğer cenazeyi geceleyin defnetmek caiz olmasaydı, Hz. Peygamber onların bu hareketini tasvib etmezdi. Oysa Hz. Peygamber onların cenazeyi geceleyin defnetmelerini değil, sadece geceleyin o kimsenin öldüğünü kendisine bildirmediklerini tenkit etmiştir.

Bu görüşte olan cumhurun diğer bir delilleri de Buhari'nin rivayet ettiği Hz. Ebû Bekr'in geceleyin defnedildiğine dair hadistir. Cumhur'a göre, Hz. Ebû Bekr'in geceleyin defnedilmesine hiç bir şahabının itiraz etmemesi "geceleyin ölüyü defnetmenin caiz olduğu hakkında sahabenin icma etmesi" an--lamına gelir.

Hasan-i Basri ile Said b.el-Müseyyeb'e göre, cenazeyi geceleyin defnetmek mekruhtur.

İbn Hazm'e göre, zaruret olmadıkça ölüyü geceleyin "defnetmek caiz değildir.

Ölüyü. geceleyin defnetmenin caiz olmadığını söyleyen, sözü geçen âlimlerin delilleri ise 3148 numaralı hadis-i şeriftir. Cumhur'a göre ise; Rasûl-ü Ekrem'in ölen bir kimseyi zaruret olmadıkça geceleyin defnetmeyi yasakladığını ifade eden 3148 numaralı hadis-i şerifte kastedilen ölüyü geceleyin defnetmeyi yasaklamak değil, gündüzün defnedilmesi halinde onun namazına daha çok kimsenin iştirak edeceğine dikkati çekmektir. Yahut 3148 numaralı hadiste, geceleyin defnedilmesi Hz. Peygamber tarafından tenkid edildiğinden bahsedilen kimse geceleyin, namazı kılınmadan ya da kalitesi düşük bir kefenle gömülmüştür de Hz. Peygamber onun geceleyin gömülmesini bu yüzden tenkid etmiştir. Yahut da bu tenkid sözü geçen sebeplerin tümünden kaynaklanmıştır. Menhel yazarının da ifade ettiği gibi, bu mevzuda cumhurun delilleri ve dolayısıyla görüşleri daha kuvvetli ve isabetli görünmektedir.

Hz. Peygamberin son derece mütevazi olduğuna da delalet eden ve mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, Tirmizî'nin Sünen'inde şu manâya gelen lâfızlarla rivayet edilmiştir: "İbn Abbas (r.a)'dan rivayet edilmiştir. Ra-sûlullah (s.a) geceleyin kabre indi. Kendisi için bir kandil yakıldı ve Rasûlü Ekrem, ölüyü kible tarafından alarak -Allah sana rahmet etsin! Gerçekten sen, Allah korkusundan devamlı olarak inleyen ve bol bol Kur'ân okuyan bir kişi idin- buyurdu ve ölünün üzerine dört defa tekbir getirdi."

Ebû Naim el-İsfehanî'nin açıklamasına göre, bu hadiste geceleyin gömüldüğünden bahsedilen zat "Abdullah zül Bicadeyn" isminde bir sahabidir.[\[363\]](#)

37-38. Ölüyü (Vetat Ettiği) Memleketten Başka Memlekete Götürme (Nin Kerahati)

3165... Cabir (b. Abdullah)'dan demiştir ki:

"Biz Uhud (savaşı) günü ölüleri gömmek için (düstükleri yerlerden alıp Medine'ye) taşımıştık. Bunun üzerine Peygamber (s.a)'in bir dellalı gelip "Rasûlullah (s.a) size Ölüleri öldükleri yerlere gömmenizi emrediyor." dedi. Biz de o ölüleri (eski yerlerine) iade ettik. [\[364\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, şehidlerin şehid edildikleri yerlerden başka yere taşınmalarının caiz olmadığını, şehid edildikleri yerlere gömülmeleri gerektiğine delalet etmektedir. Âlimler böyle hüküm vermişler. Ve buradaki emrin farziyyet ifade ettiğini başka bir yere taşınanına, haram olduğunu söylemişlerdir.

Menhel yazarının açıklamasına göre, ölünün vefat ettiği yere gömülmesiyle ilgili emir Uhud şehidlerine ait özel bir emir olup Uhut savaşından sonraki şehidlere şumülü yoktur. Çünkü Hz. Cabir'in Uhut'ta şehid edilen babası Abdullah'ı vefatından altı ay sonra Uhut'tan Medine'ye getirerek "el-Bakî" mezarlığına defnettiği rivayet edilmiştir.

Tıybî'ye göre ise "Eğer zaruret varsa taşınır, yoksa taşınmaz. Çünkü Amr b. el-Cemûh ile Abdullah b. Amr isminde iki sahabi bir kabre defne-dilmişlerdi. Kabirlerini sel basınca oradan (başka bir yere nakledilmek üzere) çıkarıldılar. Cesedleri sanki daha dün gömülmüş gibi idi. Hiç bozulmamıştı. Bunlardan yaralı olarak gömülen kişinin eli aynen kabre konulurkenfti gibi yarasını tutuyordu. Elini yarasının üstünden çektilerse de bırakınca gidip yine yarayı tutmaya devam etti. Sözü geçen bu iki sahabinin Uhud'da şehid edilmeleriyle mezarlarından başka bir yere nakli arasına kırkaltı (46) sene geçmişti."

Şehid olmayan kişileri gömülmelerinden önce, öldükleri yerden götürüp başka bir yere gömmenin caiz olduğunda ise icma vardır. Bunları öldükleri bir memlekette diğer bir memlekete götürmek ise ihtilaflıdır. Şöyle ki:

1. Malikilere göre: Kokma ve çürüme gibi bir tehlike bulunmaması şartıyla, bir ölünün defnedilmeden önce başka bir memlekete götürülüp defnedilmesinde bir sakınca olmadığı gibi, sular altında kalma, yırtıcı hayvanlar tarafından yenme tehlikesinin doğması ya da bir başka beldeye taşınması halinde oranın bereketinden yararlanmasının ümit edilmesi veya yakınlarının kolayca ziyaret imkânını bulması gibi bir maslahat varsa, defnedildikten sonra bile, başka bir memlekete götürülmesinde bir sakınca yoktur. Yeterki taşınırken, kokma ve çürüyüp dağılma gibi, ölünün hürmetini ihlâl edecek bir tehlike olmasın.

Çünkü İmam Mâlik (r.a)'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerifte "Sa'd b. Ebî Vakkas ile Sa'd b. Zeyd'in Akik denilen yerde vefat ettikten sonra Medine'ye götürülüp ve orada

defnedildikleri" ifade edilmektedir. [\[365\]](#) Yine Mâlikîlere göre, ölünün kuruyan kemiklerinin kırılması, onun hürmetini ihlâl eden durumlardandır.

2. Şâfiîlere göre: Ölüyü bir yerden bir yere taşımak, onu bir nevi hürmetinin izalesi tehlikesine maruz bırakmak ve aynı zamanda defni geciktirmektir. Bu bakımdan cenazeyi bulunduğu memleketten başka bir memlekete taşımak haramdır. Diğer bir kavle göre ise mekruhtur. Ancak Mekke, Medine, Mescid-i Aksa gibi, mukaddes beldelere yakın bir memlekette vefat eden bir kimsenin bu beldelere naklinde bir sakınca yoktur.

Yine Şafîî âlimlerine göre; eğer sünni bir kimse küfür diyarında ölür de kabrini gizlemek mümkün olmazsa, İslâm diyarına nakledilir. Aynı şekilde dârü'l-harpte vefat eden devlet reisi de İslâm ülkesine nakledilir. Fakat defnedilmişlerse nakledilmezler. Çünkü definden sonra nakil haramdır.

3. Hanbelilere göre: Şehidin dışındaki cenazeleri, şerefli bir memlekete gömmek, müstakil bir kabre koymak, salihlere komşu yapmak gibi, iyi niyetlerle bir beldeden diğer bir beldeye götürmekte bir sakınca olmadığı gibi, bu hususta ölünün taşınmadan önce defnedilmiş olmasıyla, defnedilmemiş olması arasında da bir fark yoktur. Yeter ki nakil esnasında cesedin çürüyüp dağılmasından emin olunabilsin. Bu husustaki delilleri ise biraz önce tercümesini sunduğumuz İmam Malik'in Muvatta'ında rivayet ettiği hadisi şeriftir.

4. Hanefîlerin bu meseledeki görüşlerini şöyle özetleyebiliriz: "Defin edilmezden önce, cenazeyi başka yere nakletmek bazılarının göre mutlak surette caizdir. Bir takımları, sefer müddetinden aşağı bir yere nak ledilebileceğini söylemişlerdir. İmam Muhammed, bunu bir veya iki mil di ye kayıtlamıştır. Çünkü bir yerin kabristanı çok defa bu mesafeye ulaşır. Onur için fazlası mekruhtur. Nehir sahibi, Ikdü'l-Ferid'den naklen, "zahir olar budur." demiştir. Definden sonra nakli ise, mutlak surette caiz değildir Fethu'l-Kadir'de şöyle denilmiştir: "Bütün âlimler ittifak etmişlerdir ki, bir kadın evde yok iken oğlu ölür de kadının memleketinden başka bir yere de fin edilirse, kadın sabır edemeyip naklini istediği takdirde bunu yapamaz Bazı müteehhirinin şaz olanlarının buna cevaz vermesine kulak asılmaz. Hazreti Yakup ve Yusuf (as.)'ın, ecdadının yanında olsun diye, Mısır'dan Şam'f nakledilmeleri ise, bizden öncekilerin şeriatıdır. Bunun bizim için de şeriaı olması için şartlar tamam değildir." (Bu ifade kısaltılarak alınmıştır.) [\[366\]](#)

38-39. Cenaze Üzerine Saf Bağlama Saflar(In Tertibi Ve Sayısı)

3166... Malik b. Hübeyre'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a):

"Üzerine müslümanlardan (oluşan) üç saff (lık bir cemaatin) namaz kıldığı bir müslüman ölüye (bu namaz Allah'ın cennet ve mağfiretini) vacib kılar" buyurdu.

(Ravi Mersed b. Abdullah el-Yezenî rivayetine devamla) dedi ki; Mâlik (b. Hubeyre) cenaze için (namaz kılmaya gelen) halkı az bulduğu zaman -bu hadisten dolayı- onları üç safa ayırırdı. [\[367\]](#)

Açıklama

Aslında Allahu Teâlâ üzerine hiç bir şey vacib değildir. O, herşeye kadirdir. İsteddiğini yapar, yaptığı hiçbir şeyden kimseye karşı sorumlu değildir. Fakat sırf. lütuf ve fazlı ile verdiği va'dlerden de dönmez.

Bu itibarla biz "üç saflık bir cemaatin namazını kıldığı bir müslümanın, kesinlikle cenneti ve Allah'ın mağfiretini kazandığına" inanırız. Bu inancımız, Sadece Allah'ın üç saflık müslüman cemaatin, cenaze namazını kıldığı bir mü'mini affedip cennetine koyacağına dair olan va'dine güvenimizden kaynaklandığı için, bu inancımızla Allah Teâlâ üzerine bir şeyin vacip .olmadığına dair inancımız arasında bir çelişki yoktur. [\[368\]](#)

Bazı Hükümler

1. Cenaze üzerine namaz kılan cemaatin çok olması iyidir.

2. Cenaze namazı kılacak cemaat az bile olsa onları üç safa ayırmak müstehabdır.

"Hatta cemaat yedi kişiden ibaret bile olsa biri imam olup, diğer altı kişinin üçü birinci, iki kişisi ikinci ve tek kişi de sonuncu olmak üzere üç saf doldurulur." [\[369\]](#)

3 . Üzerine üç saflık müslüman cemaatin namaz kıldığı bir müslüman inşaallah cennetlidir. [\[370\]](#)

39-40. Kadınların (Yürüyerek Kabre Kadar), Cenazeleri Takip Etmeleri

3167... Ümmü Atıyye'den demiştir ki:

"Biz (kadınlar) cenazenin arkasından gitmekten nehyolunduk. (Ancak bu mesele) üzerimize kesin bir şekilde haram kılınmadı. [\[371\]](#)

Açıklama

Hız. Peygamber'in bu yasağı kadınlara bizzat kendinin koymuş olması ihtimali bulunduğu gibi, bir elçi aracılığıyla koymuş olması ihtimali de vardır. Nitekim Beyhakî'nin Ümmü Atıyye (r.a)'dan rivayet ettiği bir hadisi şerifte, "Rasûlü Ekrem'in Medine'ye geldikten sonra; kadınların bir araya toplanmalarını emredip, Hız. Ömer'i göndererek onları cenazenin ardından gitmekten menetmesini emrettiği" ifade edilmektedir. Hız..Ümmü Atıyye'ye göre, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifteki "kadınların cenazenin arkasından gitmeleriyle ilgili yasak" kesin bir yasak olmayıp ancak kerahat-i tenzihiyye ifade eden bir yasaktır. Çünkü, her ne kadar Rasûlü Ekrem Efendimiz, kadınların cenazenin ardından gitmesini yasaklamışsa da, bunun kesinlikle yasak olduğunu te'kid edici bir açıklamada bulunmamıştır. Halbuki Hız. Peygamber diğer yasakların yasak olduğunu açıkladıktan sonra, bir de onların haramhğim te'yid eden beyanlarda bulunurdu.

Hız. Ümmü Atıyye'nin Hız. Peygamber'in bu yasağının tahrim ifade ettiğini, başka karinelere sezmiş olması da mümkündür. Kerahet-i tenzihiyye ifade ettiğine dair bir karinesi bulunmayan yasaklar ise, kesinlikle hürmet ifade eder.

İmam Kurtubî'ye göre de mevzumuzu teşkil eden Ümmü Atıyye hadisi-sindeki nehy tahrimiyye değil, tenzihiyye ifade etmektedir. Çünkü Ebû Hu-reyre'den rivayet edilen "Hız. Peygamber, Hız. Ömer'in bir cenaze merasiminde ağlayan bir kadını azarladığını görünce - onu bırak ya Ömer! Çünkü göz yaş dökücüdür- buyurmuştur." [\[372\]](#) mealindeki hadis-i şerif buna delalet etmektedir.

Dâvûdî'ye göre, metinde geçen "Cenazenin arkasından gitmekten nehyolunduk" sözü, kadınların cenazeyi uğurlamak için arkasından gitmelerinin haram olduğunu ifade eder. Çünkü nehyde aslolan tahrimdir. Buradaki nehyin hükmünü haramhktan çıkarıp kerahat-i tenzihiyyeye hamlettirecek bir karine yoktur.

Metinde geçen "üzerimize -kesin bir şekilde- haram kılınmadı." cümlesi ise; "ta'ziye için ölünün yakınlarına gitmemiz bize haram kılınmadı." anlamında kullanılmıştır.

Davûdî'nin bu sözü 3123 numaralı hadis-i şerife uygun olmakla beraber, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifin zahirine aykırıdır.

Hadisin zahirinden, kadınların cenazeyi takib etmelerinin mekruh olduğu

anlaşılmaktadır. Bu mevzuda Şafiîlerin görüşü de budur. İbnü'l-Münzir'den; İbn Mes'ud ile İbn Ömer, Ebû Ümame, Hz. Aişe, Mesruk, Hasan-ı Basri, En-Nehâî, Evzâî, İmam Ahmed, İshak ve es-Sevri'nin de bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir.

İbn Hazm ile Ebu'd-Derda, Zührî ve Rabia ise, ka dınların cenazeyi takibetmelerinin caiz olduğunu söylemişlerdir.

Malikilere göre, erkeklerin şehvet duymayacakları derecede yaşlı bir kadınla, babasını veya annesini, kocasını, oğlunu veyahut kardeşini kaybedip te fitneye sebep olmasından korkulmayan genç bir kadının cenazeyi ta'ki-betmesinde bir sakınca yoktur. Fakat fitneye sebep olmasından korkulan genç kadınların cenazeyi takibetmeleri ise mutlak surette haramdır.

Hanefilere göre, kadınların cenazeyi takibetmeleri keraheti tahrimiye ile mekruhtur. Çünkü bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz, cenazeyi ta-kibeden kadınlara hitaben "sevab kazanarak değil, günaha girmiş olarak dönün" buyurmuştur. [373]

Hanefi âlimlerinden İbn Abidin, Hanefi mezhebinin görüşüne delil olarak İbn Mâce'nin bu hadisini zikrettikten sonra şöyle diyor: Bu hadisi İbn Mâce zayıf bir senetle rivayet etmiştir. Lakin zamanın değişmesiyle meydana gelen yeniliğin manâsı, bunu te'yid etmektedir. Bu yeniliğe Hz. Aişe şu sözleriyle işaret etmiştir. "Rasülullah (s.a) kendisinden sonra kadınların ne modalar çıkardıklarını görse idi, Beni İsrail'in kadınları menedildiği gibi mutlaka onları menederdi." Bu onun zamanındaki kadınlar hakkında söylenmiştir. Ya zamanımızın kadınlarına ne demeli? Sahihayn'da Ümmü Atıy-ye'den rivayet olunan "Biz cenazelerin peşinden gitmekten men olunduk, ama kati olarak bize yasak edilmedi." Yani "Bu nehy tenzih içindir" hadisine gelince, bu hadis o zamana mahsus olması gerekir. O zaman kadınları mescid ve bayramlara çıkmaları mubah idi." [374]

İmam Nevevî de cumhur ulemanın kadınları cenazenin peşinden gitmeyi menettiklerini, Kâdî İyaz'dan nakletmiştir.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki: Kadınların cenazenin peşinden gidip gitmeyecekleriyle ilgili ihtilaf, örtünmeye dikkat edip, süslenmeksizin ve ağlayıp sızlamaksızın cenazeyi takibeden Hz. Peygamber devrindeki kadınlar hakkındadır. Bu hususlara dikkat etmeyen kadınların cenazenin peşinden gitmelerinin haram olduğunda ittifak vardır. [375]

40-41. Cenaze Namazı (Kılma)Nın (Ve Uğurlamanın) Fazileti

3168... Ebû Hüreyre Hz. Peygamberden naklen demiştir ki: '-Kim cenazeye uya (rak musallaya kadar gide)r de, üzerine namaz kılsa ona bir kırat (ağırlığınca sevap) vardır. Kim (namazdan sonra da) ona uyar (ak kabrine kadar gidip, defni) sona erinceye kadar

(başında durursa), ona en küçüğü Uhud dağı kadar -veyahut da birisi Uhud dağı kadar- (olan) iki kırat (ağırlığında sevap) vardır."[\[376\]](#)

Açıklama

Metinde geçen kelimesi, aslında bir şeyin arkasından gitmek anlamına gelir. Fakat Buhari'nin rivayetinde Rasulu

Ekrem Efendimizin "cenazenin arkasından yürümekle önünden, sağından veya solundan yürümek arasında bir fark olmadığını" açıkladığı ifade edildiğinden [\[377\]](#) biz bu kelimeyi tercüme ederken, cenazenin dört cihetine de şâmil olmak üzere "kim cenazeye uya(rak musallaya kadar gider)se" diye tercüme ettik. Nitekim bu kelimenin Buhari'nin Sahih'inde "uğurladı" şeklinde geçmesi de bu kelimenin cenazenin dört cihetine de şâmil olarak kullanılmış olduğunu göstermektedir.

Menhel yazarının açıklamasına göre, "üzerine namaz kılsa" cümlesinin başında bulunan "fa" burada tertib ve ta'kib ifade etmediğinden, hem cenazeyi evinden itibaren musallaya kadar uğurlayıp da namazını kılınca terkedip giden, hem de cenazeyi evinden itibaren musallaya kadar uğurlamadığı halde, cenaze namazına iştirak edip kabre kadar uğurlayan kimselerin bu sevaba erişecekleri anlaşılmaktadır. Her ne kadar hadisin zahirinden anlaşılan manâ bu ise de, ileride mealini sunacağımız 3169 numaralı hadis, bu sevabın cenazeyi evinden itibaren musallaya kadar uğurlayıp, sonra namazını da kılan kimselere ait olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bu mevzuda Hafız İbn Hacer de şöyle diyor: Her ne kadar, Müslim'in Sahih'inde "Her kim cenaze ile birlikte onun evinden çıkar da namazını kılsa..." [\[378\]](#) buyurularak bu sevabı cenazeyi evinden itibaren musallaya kadar uğurlamakla birlikte namazını da kılan kimseye ait olduğu açıklanıyor ve İmam Ahmed'-in Ebû Said el-Hudrî (r.a)'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de bu manâ te'yid ediliyorsa da, benim anladığım manâya göre, sadece cenaze namazını kılan kimseler bu sevaba nail olurlar. Çünkü namazdan önce cenazeyi yıkamak, kefenlemek, musallaya götürmek gibi işlerin hepsi, namaz için bir hazırlık ve vesile mahiyetindedir. Bütün bunları yapmaktan maksat, cenaze namazının kılınmasını sağlamaktır. Bu bakımdan asıl gaye olan cenaze namazını kılan kimse, bu sevaba erişir. Fakat sadece cenaze namazını kılmakla yetinen kimsenin kazandığı sevab, hem cenaze namazını kılan kimse hem de cenazeyi uğurlayan kimsenin sevabına nisbetle daha aşağı olur. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği "Her kim bir cenazenin namazını kılar da ardından gitmezse, o kimseye bir kırat (sevap) vardır." [\[379\]](#) mealindeki hadis-i şerifle İmam Ahmed'in Ebû Hüreyre (r.a)'den rivayet ettiği aynı mealdeki hadis-i şerifte sadece cenaze namazını kılmakla yetinip, onu uğurlamaya katılmayan kimselerin de bu sevaba erişeceklerini ifade etmektedir.

Muhibbu't-Taberi ve bazı kimselere göre, bu sevaba erişebilmek için, sadece cenaze

namazını kılmak yetmez. Cenaze namazını kılmakla beraber, cenazeyi ya evinden musallaya ya da musalladan kabre kadar uğurlamak da gerekir. Her ne kadar mütekaddimin âlimlerden bir kısmı, metinde geçen "Kim ona uyararak kabrine kadar gidip defni bitinceye kadar başında bulunursa1' anlamına gelen, cümlenin zahirinden "cenazeyi kabre kadar uğurlayıp da gömülünceye kadar yanında duran bir kimsenin, sadece bu uğurlama işinden dolayı iki kırat sevap alacağı, namaza iştirakinden dolayı aldığı kıratın bunun dışında olduğu" hükmünü çıkarmışlarsada Buhari ve Müslim'in Ebû Hüreyre'den rivayet ettikleri "Kim sevabına inanarak bir müslümanın cenazesini uğurlar ve namazını kılıp defnedilinceye kadar yanında durursa iki kırat sevapla döner. Kim de sadece cenaze namazını kılıp defnedilmesini beklemeden dönerse bir kırat sevapla döner." [380] mealindeki hadis-i şerifte, cenaze namazında bulunan kimseye bir kırat ve defnedilinceye kadar yanında bulunan kimseye de bir kırat sevap verilir. Her ikisini de yapan kimseye ise iki sevap verilir buyurmuştur.

Mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinin zahirinden ise "cenaze namazını kılan bir kırat, onu kabre kadar uğurlayıp defnedilinceye kadar yanında duran kimseye de iki kırat sevap verileceği" manâsı anlaşılmaktadır.

Bu iki hadisin arasını şu şekilde te'lif etmek mümkündür. Ebû Dâvûd hadisinde "Cenazeyi kabre kadar uğurlayıp da defnedilinceye kadar yanında duran kişiye verileceği" va'dedilen iki kırat sevaba cenaze namazının sevabı da dahildir. Bir başka ifade ile bu iki kırat sevabı sadece cenazeyi kabre kadar uğurlayıp gömülünceye kadar yanında durmanın sevabı değil, cenaze namazıyla birlikte onu uğurlayıp kabre konuncaya kadar yanında bulunmanın sevabıdır. Bu hadis:

"Her kim yatsıyı cemaatla kılsa, gecenin yarısını namazla geçirmiş gibi olur ve kim sabah namazını cemaatle kılsa bütün gece namaz kılmış gibi olur." [381] hadisine benzer. Nasıl ki burada sabah namazını kılan kimse tüm geceyi ihya etmiş olur sözüyle sabah namazıyla birlikte yatsı yi da kılan kimse kasdediliyorsa, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte de "cenazeyi kabre kadar uğurlayıp gömülünceye kadar başında duran kimse" sözüyle de cenaze namazını kılıp cenazeyi defnedilinceye kadar takibeden kimse kasdedilmektedir.

Ancak cenazeyi musalladan kabre kadar uğurlayan bir kimsenin bu bir kırat değerindeki sevabı kazanabilmesi için mevzumuzu teşkil eden hadise göre, cenaze kabre konuncaya kadar yanında bulunması gerekmektedir. Nitekim "Cenaze kabre konuncaya kadar onun arkasından gidene de" [382] mealindeki hadisi şerifle Tirmizî'nin rivayet ettiği "... Her kim cenazeyi takibederse ona iki kırat (ecir) vardır.." [383] mealindeki hadisi şerif bunu ifade ederlerken Ebû Avane'nin rivayetinde de bu sevaba erişebilmek için, ölünün üzerinin toprakla kapatılmasına kadar beklemek gerektiği ifade edilmektedir. Bu mevzudaki en açık rivayet budur. Bu kayıt sadece ölünün kabre indirilmesinin bu sevaba erişmek için yeterli olduğunu ifade eden hadisleri de kayıtlamaktadır. Şevkanî de Neylü'I-Evtar isimli eserinde böyle demiştir.

Metinde geçen kırat kelimesi burada nasip manâsında kullanılmıştır. Aslında kırat, bir dirhem'in onikide biri (1/12) gibi küçük bir miktara tekabül eder. Fakat burada bu manada kullanılmayıp çok büyük bir pay anlamında kullanıldığını açıklamak için Rasûl-ü Zîşan Efendimiz bir kıratın, hakkında: "O, bir dağdır kî o bizi sever biz de onu severiz."[\[384\]](#) buyurduğu Uhud dağına benzetmiştir. Bu sözü işiten mü'niinler Uhud büyüklüğündeki kıratın ne kadar büyük olduğunu ve cenazeyi uğurlayan, namazını kılan kimsenin sevabının büyüklüğünü ve buna kıyasla da onu yıkayıp kefenleyen kimsenin ecrini derhal anırlarlar. Nitekim Bezzar'ın Ebû Hüreyre'den merfuan rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de "Cenaze evine gelen kimseye bir kırat, onu uğurlayana bir kırat, namazını kılan bir kırat, defn edilinceye kadar yanında durana bir kırat (sevap) vardır." buyurulmuştur. Bu da gösteriyor ki, her ne kadar hadis-i şerifte cenaze merasimi ile ilgili fiiller içerisinde gaye olmaları sebebiyle, sadece cenaze namazıyla cenazeyi uğurlamaktan bahsedilmekle yetinilmişse de, aslında cenaze için yapılan diğer hizmetlerin her biri, içinde meşakkati ve hizmet eden kimsenin ihlası nisbetinde büyük sevaplar vardır.[\[385\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir müslümanın cenazesi, Allah yanında çok muhteremdir.
2. Vefat ettiği andan itibaren defnedilinceye kadar, cenazeye gerekli hizmetlerde bulunmak çok faziletlidir.
3. Allah Teala'nın cenazeye hizmet edenlere bol sevap vadetmesi, aslında cenazeye olan fazlu ihsanının.büyüklüğünü gösterir.[\[386\]](#)

3169... Amir b. Sa'd b. Ebî Vakkas'dan (rivayet olduğuna göre); Kendisi (bir gün) İbn Ömer b. el-Hattab'ın yanında iken (meclislerine içinde buldukları) evin sahibi Habbab çıkagelmiş ve "Ey Ömer'in oğlu Abdullah! Ebû Hüreyre'nin söylediğini işitmiyor musun? (güya) o Rasûlüllah (s.a)ı kim cenazeye birlikte (cenazenin) evinden çıkarak onu musallaya kadar uğurlar) da, üzerine namaz kılsa..." (Habbab Ebû Hüreyre'den duyduğu bu hadisin bundan sonraki kısmında bir önceki) Süfyan hadisinin manasını nakletmiş. Bunun üzerine İbn Ömer, Hz. Aişe'ye (Ebû Hüreyre'nin bu hadisini sormak üzere birini) göndermiş, (Hz. Aişe'de) "Ebû Hüreyre doğru söylemiş" demiştir.[\[387\]](#)

Açıklama

Müslim'in diğere bir rivayetinde de, İbn Ömer (r.a) Hz. Habbab'ın "Ebû Hüreyre'nin ne söylediğini işitmiyor musun?" sorusu karşısında "Artık Ebû Hüreyre de bize hadis rivayet etmekte çok oluyor" demekten kendini alamamıştır. [\[388\]](#) Kirmanî'ye göre Hz. İbn Ömer'in Hz. Ebû Hüreyre hakkındaki "Ö da çok oluyor, ileri gidiyor." sözü Hz. Ebû Hüreyre'nin sevapların çokluğunu ifade etmesiyle ilgilidir, ya da çok hadis rivayeti ile ilgilidir. Hz. İbn Ömer, bu sözüyle katiyyen Hz. Ebû Hüreyre'nin sorumsuzca hadis rivayet ettiğini kasdetmiş ya da, Hz. Ebû Hüreyre'nin böyle bir sorumsuzluk ve laubalilik içerisinde hadis rivayet edebilecek seciyyede bir kimse olduğunu ima etmiş olamaz. Sadece çok hadis rivayet ettiği için, bu babda rivayet ettiği hadislerde hasbelbeşer bir hata yapmış olmasından korktuğunu ifade etmiştir.

Bu mevzuda merhum Kâmil Miras, Tecrid-i Sarih isimli kıymetli eserinde şunları kaydediyor:

Said İbn Mansur'un rivayetine göre, Ebû Hüreyre meseleden haberdar olunca, İbn Ömer'e gelmiş, bu defa birlikte Hz. Aişe'nin huzuruna gitmişlerdir. İbn Ömer Hazreti Aişe'ye hitap ederek:

Ey ümmül mü'minin! Allah sizden sorar, siz Rasûlüllah'tarr böyle bir şey söylediğini işittiniz mi? diye mucibi ihtilaf olan meseleyi takrir eder. Hazreti Aişe:

Allahu alem işittim, diye cevap verir.

Velid'in rivayetinde bu hadisenin şöyle bir mabadi de bildirilmiştir: Bunun üzerine Ebû Hüreyre İbn Ömer'e şöyle demiştir:

Beni, Rasûlüllah'tan ne badiyyede ağaçgarsı, ne de çarşıda alış veriş meşgul etmemiştir. Benim bütün işim gücüm Rasûlüllah'in verdiği bir lokmayı yemek, ne bildirirse onu bellemek idi. İbn Ömer de:

Biz de Rasûlüllah (s.a)'in huzurunu ihtiyar ettik. Bize de Rasûlüllah, hadisi şerifelerini bildirdi, diye mukabele etmiştir.

İbn Ömer (r.a) ashab-i kiramın en mümtaz ilmi simalarından birisi idi. Makasıdı şer'i ile nassları ve Nebiyyi Zışanın, edebî üslubunu tamamiyle kavramış bir vaziyette bulunuyordu. Fıkha intisabı olmayan her sahabenin rivayetleri gibi Ebû Hüreyre'nin rivayetlerini de pederi Hz. Ömer gibi tahkik ve muhakeme etmek mevkiinde idi. Ahkâmı diniyyenin zabtu nakli hususunun küçük, büyük her türlü şüphelerden beraet ve masuniyyeti kendisi için dini bir vazife idi. Tekrar ediyoruz, İbn Ömer'in bu hareketi Ebû Hüreyre hakkında bir şüpheyeye mebni değil idi. Ashab-ı Kiramın hepsi ehl-i sıdk ve adildi. İbn Ömer'in en sonra yüksek bir edebi zarafetle: Öyle ise biz, bir çok kıratları zayi ettik, demesi de son derece insafılı olduğunu gösterir. Bu telmihe nazaran İbn Ömer hazretlerini Ebû Hüreyre hadisi hakkında da tahkika sevkeden belki de bu kırat kelimesidir. [\[389\]](#)

3170... İbn Abbas'dan demiştir ki: Ben Rasûlullah (s.a)'i (şöyle) derken işittim:

"Hiçbir müslüman yoktur ki: Ölünce (şöyle) üzerine Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan kırk kişi (namaz) kılsın da, Allah onların bu müslüman hakkındaki şefaatlarını (dualarını) kabul etmesin". [\[390\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte kırk kişinin ihlaslı bir şekilde, bir müslümanın cenaze namazını kılmaları neticesinde, Allah (c.c) hazretlerinin onların cenaze namazını kıldıkları müslüman kardeşlen hakkında yaptıkları duaları kabul edeceği ifade buyurulmaktadır. Dolayısıyla bu hadis-i şerif cenaze namazı kılacak cemaatin en az kırk kişi olmasının müstehablığına delalet etmektedir. Aliyy-ül-Kari'nin açıklamasına göre, kırk kişinin duasının kabul edilmesinin hikmeti, "kırk kişilik müslüman bir cemaatin içerisinde mutlaka bir velinin bulunmasıdır". [\[391\]](#)

Bu hadis-i şerif, Müslim'in rivayet ettiği "Hiçbir cenaze yoktur ki, namazını müslümanlardan yüz kişiye erişen bir cemaat kılarak, hepsi ona şefaat dilesinler de, kendilerine o kimse hakkında şefaata izin verilmesin." [\[392\]](#) mealindeki hadis-i şerifle üç saflık bir cemaatin üzerine namaz kıldığı bir cenazenin günahlarının affedilip cennete gireceğini ifade eden 3167 numaralı hadise aykırı değildir. Çünkü Nevevî'nin de açıkladığı gibi, "ihtimalki Peygamber Efendimize önce bir cenaze üzerine namaz kılan yüz kişinin cenaze hakkındaki dualarının kabul edileceği bildirilmiş, o da bunu ümmetine haber vermiştir. Fakat bir süre sonra cenaze üzerine namaz kılan kırk kişilik bir cemaatin o cenaze hakkındaki dualarının kabul edileceği kendisine bildirilince ümmetine bunu da haber vermiş, daha sonra da kendisine sayıları az bile olsa üç saflık bir cemaatin namazını kıldıkları bir cenaze hakkındaki dualarının kabul edilecekleri haber verilince, ümmetine bu müjdeyi de erdirmişdir."

Kâdî İyaz, bu mevzu ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: "Cenaze üzerine namaz kıldıkları için, dualarının kabul edileceği vadedilen cemaatin sayısı hakkında değişik rakamlar ortaya koyan bu hadis-i şerifler, çeşitli zamanlarda sorular soran kimselere cevap olmak üzere varid olmuş, Rasûli Ekrem herkese sualine göre cevap vermiştir."

Hadis-i şeriflerde zikredilen sözkonusu rakamların farklı oluşu hakkında şöyle diyenler de olmuştur: "Bu söz mefhumu adettir. Usulü fıkıh âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre, mefhumu adet mu'teber değildir. Bu bakımdan bir hadis-i şerifte yüz kişinin duasının kabul edileceğinden bahsedilmesi, yüz kişiden daha az sayıda bir cemaatin duasının kabul edilemeyeceği anlamına gelmeyeceği gibi, kırk kişinin duasının kabul edileceğinden bahsedilmesi de sayıları kırk kişiden az olan üç saflık bir cemaatin de, o cenaze

hakkındaki dualarının kabul edilemeyeceği anlamına gelmez. Binaenaleyh bu mevzuda gelen hadislerin hepsiyle amel edilebilir."[\[393\]](#)

41-42. Cenazenin Âteşle Uğurlanması (Caiz Midir?)

3171... Ebû Hüreyre'den (rivayet olunduğuna göre) Peygamber (s.a);

"Sesle ve ateşle cenazenin peşinden gidilemez." buyurmuştur.

(Bu hadisi musannif Ebû Davud'a rivayet eden) Harun (b. Abdullah bu rivayetine) şunları da ekledi: "Cenazenin önünde de yürünmez."[\[394\]](#)

Açıklama

Feryad-u figan ederek cenazenin peşinden gitmek mutlak surette caiz olmadığı gibi, meşaleler ve benzeri ateşlerle cenazenin peşinden gitmek de caiz değildir.

Bu mevzuda Hanefi fıkıh kitaplarından el-Bedayi isimli eserde şöyle deniyor: Peygamber (s.a), bir cenaze kabre götürülürken bir kadının elinde bulunan bir buhurdanlıkla cenazeyi takib ettiğini görünce, onu azarladı ve kovdu, kadın da oradan uzaklaşarak, ileride bulunan tepelerin arkasına saklandı. Ebû Hüreyre (r.a) de ölmeden önce "Benim arkamdan buhurdanlık taşımayınız. Çünkü bu ehl-i kitabın adetlerindedir. Onlara benzemek çirkin bir iştir." diye vasiyyette bulundu.

Bu hadislerdeki yasağın şumülü içerisine 3127 numaralı hadiste söz konusu edilen ölünün arkasından yüksek sesle ağlamak girdiği gibi, yüksek sesle Kur'an okuyarak, zikrederek, davul veya boru çalarak, cenazeyi takibetmek de girmektedir.

Taberânî'nin Zeyd b. Erkam'dan rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Gerçekten Allah üç yerde sükut etmeyi sever. Kur'an okunurken, harb edilirken ve cenazenin yanında iken." İbn Mace'nin Ebû Bürde'den rivayet ettiğine göre, Ebû Musa (r.a) ölümü yaklaşınca "Beni buhurdanlıklarla takip etmeyiniz." diye vasiyyet etmiş. Etrafında bulunanlar da ona: "Bu hususta (Hz. Peygamberden) bir şey mi işittin?" demişler. O da: "Evet Rasûlüllah (s.a)'den işitmişim" karşılığını vermiş.

Hiz. Aişe (r.a) ile Ubade b. es-Samit, Ebû Hüreyre, Ebû Sâid-el-Hudri ve Esmâ bint Ebû Bekr (r.a) in de bu şekilde vasiyyette buldukları rivayet olunmuştur.[\[395\]](#)

Bazı Hükümler

1. Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, cenazeyi kabre götürürken onu buhurdanlık, meşale gibi ateşlerle uğurlamanın meşru olmadığına delalet etmektedir. Çünkü bu putperestlerin adetlerindedir.

2. Cenaze götürürken yüksek sesle Kur'an okumak, veya zikretmek caiz değildir. Tüm halef ve selef imamları bu görüştedirler. Dört mezhebin imamı da bunun caiz olmadığına ittifak etmişleridir.

a) Bu mevzuda Hanefilerin "ed-Dürrü'l-Muhtar" isimli eserinde ve İbn Abidin Haşiyesi'nde şöyle deniyor: "Nitekim cenazede yüksek sesle zikirde bulunmak, veya Kur'an okumak da mekruhtur. Bazıları bu kerahatin tahri-mi, bazıları da tenzihi olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Bahir'de Gaye'den naklen böyle denilmiştir. Yine orada Gaye'den naklen şöyle denilmiştir: "Cenazenin arkasından gidenin uzun zaman susması gerekir." Aynı eserde Za-hiriye'den naklen de şunlar söylenmiştir: "Eğer Allah Tealayı zikretmek isterse, onu içinden zikreder. Çünkü Allah Teala hazretleri "O haddi tecavüz edenleri (yani sesli dua edenleri) sevmez." buyurmuştur". İbrahim Nehâî'den rivayet olduğuna göre, kendisi cenaze ile beraber giden bir kimsenin "Bunun için afv dileyin ki Allah sizi de afvetsin!" demesini mekruh sayarmış.

Ben derim ki: Dua ve zikir hakkında hüküm bu olunca, şu zamanda ortaya çıkan musikiye ne buyurursun."[\[396\]](#)

b) Şafiî mezhebinin bu mevzudaki görüşlerini de İmam Nevevî şöyle ifade ediyor:

"Bil ki, cenaze ile yürümek sırasında doğru ve beğenilen hal, selefin yaptığı gibi susmak ve sükut etmektir. Bu esnada kıraat, zikir ve başka şeylerle ses yükseltilmez. Bundaki hikmet açıktır. Çünkü sükunet, hayalin arınarak daha çok işlemesine ve bu anda, istenen bir gaye olan tefekkürün toparlanarak bütünü ile cenazeye dair hususlar üzerinde düşünmesine daha çok yarar. Hak ve doğru olan budur. Cenaze merasiminde bu sükuneti ihlal ederek başka şeyler yapanların çokluğuna aldanma. Ebû Ali Fudayl İbn İyad (r.a) şu manada bir söz söyledi: "Hidayet yollarında yürü. Yolcuların azlığı sana zarar vermez ve sapıklık yollarından sakın. Helak onların çokluğuna aldanma." Beyhakî'nin Sünen'inden yaptığımız rivayetler de bu söylediğim sükuneti gerektirir. Cenaze üzerine temtiyt (aşın nağme) ile okumak ve sözü mevzuundan çıkarmak gibi Şam'da cahillerin yaptıkları şeyler, alimlerin ittifakı ile haramdır. Bu hareketlerin çirkinliğini, ağır haram oluşunu ve yapabildiği halde bunları önlemeyenin fasıklaştığı Adabü'l-Kurra isimli kitabımda söyleyip izah ettim. Yardım Allah'dan dilenir."[\[397\]](#)

c) Maliki âlimlerden İbnü'l-Hak el-Medhal isimli eserinde yüksek sesle zikr ederek ve Kur'an okuyarak cenaze uğurlamanın meşru olmadığını ifade ettikten sonra sözü kendi zamanında bu işi ücretle yapan ve âdet haline getiren kimselere intikal ettirmiş ve bunları

şiddetli şekilde tenkit etmiştir.

d) Hanbelilere göre de cenazenin yanında feryadu figan etmek, yüksek sesle Kur'an okumak veya zikretmek ve cenazeyi meşale ve buhurdanlıklarla uğurlamak mekruhtur. Cahiliyye adetlerindedir. Halktan bazılarının da halka hitaben "kardeşiniz için istiğfar ediniz." gibi sözler sarfetmesi İmam Ahmcd (r.a) e göre bidattir. Ebû Hafs ise bu gibi hareketlerin haram olduğunu söylemiştir.

4. Cenazenin önünde yürümek mekruhtur. Nitekim Hanefî âlimleri metnin sonunda bulunan "cenazenin önünde yürünmez" cümlesine dayanarak, bu hükme varmışlar ve "cenazenin .arkasından yürümek menduptur. Zira cenaze metbudur. Bu emir vucub değil, nedb içindir. Bu hususta icma' vardır." demişler ve Hz. Ali'nin "Cenazeyi önüne koy, gözünü ondan ayırma; çünkü o ancak bir meviza, bir hatıra ve bir ibrettir." dediğini söylemişlerdir. [\[398\]](#)

Biz bu meseleyi 49 numaralı babta yine ele alacağız inşallahu Teala. [\[399\]](#)

42-43. Cenaze İçin Ayağa Kalkmak

3172... Amir b. Rabia'dan (rivayet edilen bir hadisi şerifte) Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Bir cenazeyi gördüğünüz zaman, ayağa kalkınız. Sizi (geçip) geride bırakıncaya ya da yere konuncaya kadar (ayakta durunuz)." [\[400\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte, bir yerde otururken oradan bir cenazenin geçmekte olduğunu gören kimselerin, hemen ayağa kalkmaları ve cenaze yanlarından geçip gidinceye kadar, yahutta onları geride bırakmadan önce omuzlardan indirilip yere konuncaya kadar, ayakta durmaları emredilmektedir.

Metinde geçen "Cenazenin sizi geçip geride bırakması" tabiri mecazdır. Bu sözle cenazeyi taşıyanlar kastedilmiştir. Nitekim şu hadis-i şerifler; bu tabirle kastedilen kimsenin cenaze olmayıp cenazeyi taşıyan kimseler olduğunu açıkça ortaya koymaktadır:

1. "Sizin biriniz bir cenaze gördüğünde onunla gitmek istemezse (cenaze ilerleyip) cenazeden geri kalana kadar, yahut cenaze (yi götürenler) o kimseyi geride bırakana kadar, yahut o kimseyi geride bırakmazdan evvel cenaze yere indirilene kadar kıyam

etsin."[\[401\]](#)

2. "Biriniz cenazeyi gördü mü, şayet onun arkasından gitmiyorsa, gördüğü andan itibaren, geçinceye kadar ayağa kalksın."[\[402\]](#)

3. "Sizden biriniz bir cenaze namazı kılıp ta cenaze ile gitmezse cenaze kendisinden uzaklaşınca oturabilir. Eğer cenaze ile giderse o zaman cenaze yere indirilmedikçe oturmasın."[\[403\]](#)

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte otururken yanından bir cenaze geçmekte olduğunu gören bir kimsenin ayağa kalkmasının meşru olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu ayağa kalkış ölüyü ta'zim için değildir. Ölümün dehşetli ve korkunç bir hadise olduğunu ortaya koymak içindir.

Hız. İbn Ömer'le İbn Mes'ud, Ebû Musa el-Eşarî, Ebû Mes'ud el-Bedrî, Kays b. Sa'd, Sehl b. Hanif, el-Misver b. Mahreme, el-Hasan b. Aliyy, Ka-tade, İbn Şîrîn, en-Nehâî, Şa'bî, Salim b. Abdullah ve Malikilerden İbn Ha-bib ile İbn Macişun bu görüştedirler. Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifle bir numara sonra tercümesini sunacağımız hadis-i şeriftir.

İmam Malik (r.a) ile Ebû Hanife ve Şafiî (r.a) hazretlerine göre cenaze için ayağa kalkmak İslâmın ilk yıllarında meşru iken, sonradan neshedilmiştir. Delilleri ise, ileride tercümelerini sunacağımız 3175 ve 3176 numaralı hadis-i şeriflerdir.

Ancak Menhel yazarının açıklamasına göre, "Bu iki hadis cenaze için ayağa kalkılmasını emreden ve mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifi ve ben-zerlerini neshedebilecek nitelikte değillerd... Çünkü bu hadislerden 3175 numaralı hadis fiilî bir hadistir. Bilindiği gibi fiilî hadis, bu ümmete has bir hükmü ihtiva eden kavli bir hadisi neshedemez. 3176 numaralı hadis-i şerif zayıf olduğundan sahih hadislerle sabit bir hükmü neshedemez- Her ne kadar İmam Ahmed'in Müsned'inde: "Hz. Peygamber bize cenaze geçerken oturmamızı emretti." diye bir rivayet varsa da, bu cümle aynı hadisi rivayet eden Müslim'in kitabında bulunmadığı gibi, Tirmizî'nin rivayetinde ve 3175 numaralı hadiste de yoktur.

Eğer 3176 numaralı hadisin sahihliğini kabul etsek bile, bu hadisin, kendisiyle çelişen hadisleri neshettiği söylenemez. Çünkü, bu hadis-i şerifle, kendisine aykırı gibi görünen hadis-i şeriflerin arasını te'lif etmek mümkündür. Bilindiği gibi, tearuz halinde bulunan iki hadisin arasını telif mümkün iken, birinin diğerini neshetmesi düşünülemez. Burada ise, hadislerdeki ayağa kalkmakla ilgili emirleri nedbe, (mendupluk) oturmakla ilgili emirleri de cevaza hamlederek, bu hadislerin arasını te'lif etmek mümkündür. Binaenaleyh cenaze için ayağa kalkmayı neshettiği iddia edilen 3175 numaralı Hz. Ali hadisinde, bizzat oturmayı emreden sözlü bir ifade bulunmadığından, bu hadisin kendisine aykırı gibi görünen hadisleri neshettiği söylenemez. Nitekim İmam Nevevî ile İbn Hazm da bu görüştedirler."

Ancak bilindiği gibi Cumhur ulema cenaze için ayağa kalkılmasını emreden hadis-i

şeriflerin neshedildiği görüşündedirler. Kıymetli ilim adamlarımızdan merhum Kâmil Miras Efendi, Tecrid-i Sarih isimli eserinde, cumhurun bu görüşünün isabetine işaret ederek, Buhari'nin rivayet ettiği şu hadis-i şerifin bu görüşün isabetine delalet ettiğini söylüyor: "Makburî demiştir ki: Biz bir cenazede bulduk. Ebû Hüreyre (r.a) Mervan'ın elinden tuttu. Cenaze (omuzdan yere) konulmazdan evvel oturdular. Bunun üzerine Ebû Sa-id el-Hudrî (r.a) geldi. Mervan'ın elinden tuttu ve -Kalk Vallahi şu adam (Ebû Hüreyre) bilir ki Nebî (s.a) bizi cenaze omuzdan yere indirilmedikçe oturmaktan nehyederdi- dedi. Ebû Hüreyre de Said doğru söylüyor, diye tasdik etti."[\[404\]](#)

Merhum Kâmil Miras daha sonra şu görüşlere yer veriyor: "İzahı ile meşgul bulunduğumuz 650 numaralı Ebû Said Makbûrî hadisi de cenaze geçerken kıyamın mensuh olduğunu iddia edenler için müstakil bîr delil olabilir. Tavzih'te deniliyor ki: Ebû Said Makburî hadisinde bildirildiği üzere Ebû Hüreyre ile Mervan'ın oturmaları bu cenaze geçerken kıyamın vacib olmadığına pekala bir delildir. Çünkü ashab arasında kıyam bir adeti cariye olsaydı, bunlar oturmayacaklardı. Yalnız bu Makburî hadisinde bir cihet hatırlan işgal ediyor ki, Ebû Hüreyre cenaze geçerken kıyamın mensuh ve ter-kediîerek geride kalmış bir adet olduğuna kani ise, neden Ebû Saidi Hudrî'-yi: Doğru söylüyorsun diye tasdik etmiştir?

Bu şüpheyi de sarih Aynî şöyle kaldırıyor: Ebû Hüreyre'nin Ebû Said Hudrî'-yi tasdik etmesi, Rasûlü Ekrem'in vaktiyle cenaze geçerken oturmaktan nehyettiğini bildiğinden dolayı doğru söylüyorsun, diye geçmiş zamana aid olan kıyam hükmünü tasdik etmiştir. Aynı zamanda Ebû Hüreyre, Nebî (a.s)'in muahharen oturduğu ve bu oturmaktan nehyin mensuh ve metruk olduğunu da biliyordu. Bundan dolayı da oturmuştu. Ve belki Ebû Said'in bu itirazına rağmen kalkmamıştı."[\[405\]](#)

3173... Ebû Said el-Hudrî'den (rivayet olunduğuna göre), Rasûlüllah (s.a)

"Bir cenazenin arkasından gittiğiniz zaman, o cenaze (yere) konuluncaya kadar oturmayınız." buyurmuştur.

Ebû Dâvûd der ki: Bu hadisi (bir de) es-Sevri Süheyl'den, o da babasından, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etmiştir. Bu rivayette Ebû Hüreyre (cenaze yere) "konuncaya kadar" (oturmayınız!) demiştir.

Bir de bu hadisi Ebû Muaviye Süheyl'den (rivayet etmiş ve bu rivayette Süheyl) "kabre konuncaya kadar" demiştir. (Ancak) Süfyan (es-Sevrî) Ebû Muaviye'den daha belleyişlidir.[\[406\]](#)

Açıklama

Metinde geçen cenazenin konulmasından ne kastedildiği hususunda gelen rivayetler muhtelifdir. Bazı rivayetlerde "yere konuncaya kadar" bazılarında da "Kabre indirilinceye kadar" denilmiştir. Talikten de anlaşıldığı gibi, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifi Süfyan Sevrî ile Ebû Muaviye de rivayet etmişlerdir. "Yere konma" rivayetini Süfyan Sevrî "Kabre indirme" rivayetini de Ebû Muaviye nakletmiştir. Ancak musannif Ebû Dâvûd, ta'lik te "Süfyan Sevrî Ebû Muaviye'den daha belleyişlidir." sözüyle Süfyan Sevrî'nin rivayetini Ebû Muaviye'nin rivayetine tercih ettiğini açıkladığından, biz de tercümemizde musannif Ebû Davud'un bu tercihinin uyararak parantez içerisine "yere" kaydını koyduk ve söz konusu cümleyi "Cenaze (yere) konuncaya kadar", şeklinde tercüme ettik.

Binaenaleyh, bu hadis-i şerif, cenazeyi kabre kadar uğurlamak üzere peşinden giden kimselerin kabre vardıklarında, cenaze yere konuncaya, yahutta kabre indirilinceye kadar oturmayıp ayakta durmalarının mendup olduğuna delalet etmektedir. Hz. İbn Ömer'le Hz. Ebû Hüreyre, İbn Zübeyr, Ebû Sa'id el-Hudrî, Ebû Musa el-Eşârî, el-Evzâî, Ebû Hanife ve ashâbı, İmam Ah-med ve İshak (r.a) bu görüştedirler. Nitekim İbn Ebî Şeybe'nin rivayet ettiği "Ashab-ı Kiram cenaze; halkın omuzlarından yere indirilinceye kadar oturmayı çirkin karşılardı." anlamındaki hadis-i şerifle, Nesaî'nin rivayet ettiği "Biz Rasûlüllah'ı hazır bulunduğu hiçbir cenazede yere konmadan oturduğunu asla görmedik." [407] anlamındaki hadis-i şerif ve bir önceki hadis-i şerifte, bu görüşü desteklemektedir. Cenazeyi yere koymadan oturmanın sakıncası "cenazeyi uğurlamanın gayesine aykırılığından ileri gelmektedir. Çünkü cenazeyi uğurlamak aslında cenazenin defnine önem vermek ve onun hakkına son derece riayet etmektir."

Cenaze yere konmadan oturmak ise, bu hususlara hiç önem vermemek anlamına gelir. Urve b. Zübeyr ile Said b. el-Müseyyeb, el-Esved, Malik ve Şafiî'ye göre, cenazeyi yere koymadan önce oturmakta bir sakınca yoktur.

Hanefi âlimlerinden İbn Abidin de bu mevzuda şunları söylüyor: "Cenaze yere konmadan oturmak yasak edilmiştir. Nitekim Sirac'da böyle beyan edilmiştir. Nehir'de ise; bunun muktezası, buradaki kerahetin kerahet-i tahrimi olmasıdır, denilmiştir.

Remli: Cenazeyi omuzlardan yere koyduktan sonra ayağa kalkmak da mekruhtur. Nitekim Haniye ile İnaye'de de böyle denilmiştir.

Muhit'te ise, bunun aksi ifade edilerek şöyle denilmiştir: "Efdal olan, kabrin üzerine toprağı tesviye etmeden oturmamalıdır." Bahir sahibi, birinci, kavlin evla olduğunu söylemiştir. Zira Bedayi'de şöyle denilmiştir: "Cenazeyi yere koyduktan sonra oturmakta bir beis yoktur. Çünkü Ubade b. Samit'ten rivayet olduğuna göre, Peygamber (s.a.v) meyyit lahde konulmadıkça oturmazmış. Bir defa Ashabı ile birlikte bir kabrin başında ayakta dururken, bir yahudi (gelerek) ölülerimizi biz de böyle yaparız, demiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s) oturmuş ve ashabına, "Bunlara muhalefet edin!" buyurmuşlardır. Yani ayağa kalkmak hususunda demek istemişler. Onun için mekruh olmuştur. Bunun muktezası kerahet-i tahrimiyledir." Bu söz hacet ve zaruret bulunmamakla kayıtlıdır. [408]

3174... Cabir b. Abdullah (r.a) dedi ki:

"Biz peygamber (s.a) in yanında idik. O sırada yanımızdan bir cenaze geçti de (Hz. Peygamber onu görünce) hemen ayağa kalktı (ona uyararak biz de ayağa kalkıp) onu omuzlamak için (tabuta doğru) yürüdük. Bir de baktık ki, yahudi cenazesiymiş. Bunun üzerine;

Ey Allah'ın Rasulü bu bir yahudi cenazesiymiş- dedik. (Rasul-ü Ekrem de):

"Ölüm korkunç (ve ibret alınacak) bir hadisedir, bîr cenaze görünce hemen ayağa kalkınız." buyurdu. [\[409\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, bir cenazenin geçmekte olduğu görülünce, ayağa kalkmanın meşruluğunu, bir gayr-i muslîmin cenazesine bile ayağa kalkılabileceğini ifade etmektedir.

Buharî'nin rivayetinde, cenazeyi görmek ayağa kalkmak için bir sebep olarak gösterilirken [\[410\]](#) Ebû Dâvûd, Nesaî, Müslim ve İbn Mace'nin rivayetinde "ölümün korkunçluğu ve ibret alınacak bir hadise oluşu" ayağa kalkmanın sebebi olarak gösterilmiştir.

Bu bakımdan, ölüm ibretli bir hadise olduğu için ibret alma hususunda kâfirin cenazesine, müslîmin cenazesi arasında bir fark olmadığından, her İnsanın cenazesi için ayağa kalkmak intibaha vesile olabilir.

Sehl b. Hanif ile Kays b. Sa'd'ın rivayetlerine göre, "Peygamber (s.a.) in yanından bir cenaze geçmiş. Rasûlüllah (s.a) buna ayağa kalktığında, bunun bir yahudi cenazesi olduğu kendisine bildirilmiş, Rasûlüllah da -Bu da (yaşayıp ölen) bir insan değil mi?- cevabını vermiş." [\[411\]](#)

Ahmed b. Hanbel'in Abdullah b. As'dan rivayet ettiği bir hadis-i şerif de şu mealindedir: "...Evet kâfir cenazesine de ayağa kalkınız. Çünkü siz (aslında) o kâfir cenazesine kalkmıyorsunuz. Ancak ruhları kabzeden yüce Allah'a ta'zim ederek ayağa kalkıyorsunuz."

Hakim de, Enes b. Malik'ten şu mealde bir hadis-i şerif rivayet etmiştir: "Rasûlüllah (s.a)'ın yanından bir cenaze geçti de, hemen ayağa kalktı. (Oradakiler) Ey Allanın Rasulü, bu bir yahudi cenazesidir, deyince -Ben melekler için ayağa kalktım- cevabını verdi."

Tahavî'nin Abdullah b. Şehbera'dan naklen rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şu mealindedir: "Biz, Ali (r.a) ile bir cenazeyi intizar edip otururken, yanımızdan başka bir cenaze geçti.

Biz ayağa kalktık. Ali (r.a): Sizi bu cenazeye hangi bilgi ve duygunuz kaldırıyor diye sordu. Dedik ki:

Biz ne biliyorsak ancak siz ashabı Muhammed (s.a)'den duyduklarımıza, gördüklerimize medyunuz. Hz. Ali;

Duyduğunuz nedir ki, diye sordu. Biz de:

Ebû Musa, Rasûlüllah (s.a)'in "Yanınızdan bir cenaze geçtiğinde müslim olsun, yahudi olsun veya hıristiyan olsun ayağa kalkınız. Çünkü siz ona değil, onun yanındaki meleklere kalkıyorsunuz" buyurduğunu söylüyor, diye cevap verdik.

Ahmed b. Hanbel'in el-Hasen b. Ali'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, Hz. Peygamber'in yanından geçen bir yahudi cenazesini görünce ayağa kalkması onun kokusundan rahatsız oluşuna bağlanırken, Taberî ile Beyha-kî'nin el-Hasen'den rivayet ettiği bir hadiste de Hz. Peygamberin yahudinin başının kendilerinden daha yukarılarda bulunmasına tahammül edemediği için ayağa kalktığı ifade edilmektedir.

Ancak, Hz. Peygamberin ayağa kalkmasını yahudinin kokusundan ve onun başının yukarılarda olmasından rahatsız olmasına bağlayan son iki hadis sıhhat yönünden daha önceki hadisler derecesinde olmadıklarından ve bu hadisler Hz. Peygamberin kendi sözü olmayıp, sadece ravilerin kanaatlerini yansıttıklarından, kendilerinden önce geçen ve Hz. Peygamberin yahudi cenazesine ayağa kalkışını Allah'a ta'zim, meleklere saygı ve cenazeden ibret alma gibi sebeplere bağlayan hadisler karşısında, nazarı itibara alınacak 'bir önemi haiz değillerdir.

Bu ayağa kalkışı, Allah'a ta'zim, meleklere saygı ve ölümden ibret gibi sebeplere bağlayan hadisler arasında ise bir çelişki yoktur. Çünkü bunların hepsi neticede Allah'ın emrine ta'zim noktasında birleşirler. [\[412\]](#)

3175... Ali b. Ebû Talib'den (rivayet edildiğine göre); "Peygamber (s.a) (önceleri) cenaze(ler) için ayağa kalkmış (ondan sonraları oturmuştur. [\[413\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, cenaze geçerken ayağa kalkmanın neshedildiğini söyleyen, cumhur ulemanın delilidir. Biz bu mevzudaki görüşleri ve delillerin münakaşasını 3172 numaralı hadis-i şerifin şerhinde açıkladığımızdan, burada tekrara lüzum görmüyoruz. [\[414\]](#)

3176... Ubade b. es-Samit'ten demiştir ki:

Rasûlullah (s.a) cenaze kabre konuncaya kadar ayakta dururdu. (Birgün) bir yahudi alimi kendisine uğrayıp -(Ya Muhammed) biz (de) böyle yaparız- dedi. Bundan sonra Peygamber (s.a) (cenaze için ayakta durmayı terkedip) oturdu ve (bize);

"(Siz de) oturunuz, yahudilere muhalefet ediniz! buyurdu."[\[415\]](#)

Açıklama

Rasul-i Zısan Efendimizin İslâm'ın ilk yıllarında, katılmış olduğu cenaze teşyilerinde cenaze kabre konuncaya kadar ayakta dururken, sonraları kendisine bir yahudi aliminin, yahudilerinde böyle yaptığını haber vermesi üzerine, yahudilere muhalefet için bu tatbikattan vazgeçip sahabilere de vazgeçmelerini ve cenaze kabre indirilirken oturmalarını emrettiğini ifade eden bu hadis-i şerif, cenaze kabre indirilinceye kadar ayakta durmanın neshedildiğini söyleyen Urve b. Zübeyr ile Said b. el-Müseyyeb, el-Esved, İmam Malik ve Şafii'nin delilidir.

Fakat bu hadis-i şerif, senedinde Ebu'l-Esbat, Abdullah b. Süleyman ve babası Süleyman gibi zayıf raviler bulunduğu için, delil olma niteliğinden uzaktır.

Cenaze, kabre konuncaya kadar ayakta durmayı emreden 3173 numaralı hadis-i şerifse, bu hadis-i şeriften daha kuvvetli ve sağlamdır.

Biz bu mevzudaki görüşleri ve delillerin münakaşasını sözü geçen hadis-i şerifin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz.[\[416\]](#)

43-44. Cenazeyi Uğurlarken (Bir Hayvana Ve Bir Şeye) Binmek

3177... Sevban'dan (rivayet olunduğuna göre);

Rasûlullah (s.a) bir cenazenin yanında iken (kendisine) bir hayvan getirilmiş te ona binmeyi kabul etmemiş (Cenazeyi defnetme işini) bitirince bir başka hayvan getirilmiş de ona binmiştir. (İlk getirilen hayvana binmediği halde ikinci hayvana binişinin sebebi) kendisine sorulunca da (şöyle) cevap vermiştir:

"Gerçekten (cenaze ile birlikte) melekler de yürüyordu. Melekler yürürken ben (hayvana) binecek değilim. (Fakat cenazenin kabre konmasını müteakip melekler gidince (hayvana) bin (mekte bir sakınca görme) dim."[\[417\]](#)

Açıklama

Rasûl-üZîşan Efendimiz bir cenazeyi uğurlarken, binmesi için kendisine bir hayvan getirilince bunu kabul etmemiş fakat dönüşte binmesi için kendisine getirilen hayvana binmiştir. Giderken hayvana binmeyi red ettiği halde, dönüşte binmeyi kabul edişinin hikmeti sorulunca "Giderken bizimle birlikte cenazeyi yaya olarak takibeden görevli bir çok melek vardı onlar yaya olarak yürürken benim hayvana binmem mümkün olmadığı için ona binmeyi reddettim. Cenazenin defninden sonra melekler dağıldığından hayvana binmekte bir sakınca kalmadığı için de ona bindim" cevabını vermiştir.

Bu hadis-i şerif, Tirmizî ile İbn Mace'nin Sünen'lerinde "Allah'ın melekleri yaya olarak yürürlerken, siz hayvana binmekten utanmıyor musunuz?" anlamına gelen lâfızlarla rivayet edilmiştir. [\[418\]](#)

3178... Cabir b. Semure demiştir ki: Peygamber (s.a) İbn Dahdah'ın cenaze namazını kıl(dir) mişti. (o namazda) biz de vardık. (Namazdan) sonra (cenaze kabre götürülürken binmesi için kendisine) bir at getirildi de (ata binmedi orada) bekletti. Nihayet (dönüşte ona) bindi ve atı şaha kaldırmaya başladı. Biz de etrafında koşuyorduk. [\[419\]](#)

Açıklama

İbn Dahdah'ın ismi kesin bir şekilde bilinmiyor. Bazıları ise, ondan. Ebû Da'hdah diye bahsetmektedirler.

Görülüyor ki, Hz. Peygamber ölüyü kabre götürürken yaya gitmeyi tercih etmiş, binmesi için kendisine getirilen hayvana binmeyi kabul etmemiş ona ancak dönüşte binmiştir.

Nitekim Tirmizî'nin Sünen'indeki "Rasûlullah (s.a) İbn Dahdah'ın cenazesi ardınca yaya yürüdü ve (dönüşte) at üzerinde döndü." mealindeki hadis-i şerifle Müslim'in rivayet ettiği "Peygamber (s.a)'e çıplak bir at getirdiler de İbn Dahhah'ın cenazesinden dönerken ona bindi. Biz de Rasûlullah (s.a)'in etrafında yürüyorduk." anlamındaki hadis-i şerif bu gerçeği ifade etmektedir.

Bu mevzuda Müslim'in rivayet ettiği diğer bir hadis-i şerif de şu mealdedir: Rasûlullah (s.a) İbn Dahhah'ın cenaze namazını kıldı. Sonra kendisine çıplak bir at getirildi. Atı bir adam tutarak Rasûlullah (s.a) bindi, derken at şahlanmaya başladı. Biz de onu takib ediyor, arkasından koşuyorduk. Bu arada cemaatten biri şunları söyledi: "Peygamber (s.a) -Çenette İbn Dahdah için asılmış nice hurma salkımları vardır- buyurdu." [\[420\]](#)

Nevevî'nin açıklamasına göre, ashab-ı kiramın, Rasûlullah'm İbn Dehdah hakkında buyurduğu "İbn Dahdah için cennette asılmış nice hurma salkımı vardır" sözünü aralarında konuşmalarının sebebi şudur:

"Bir yetim Hz. Ebû Lübabe ile bir hurmalık hakkında davaya düşmüş, Rasûlullah (s.a) da Ebû Lübabe'ye hurmalığı yetime vermesini tavsiye etmiş, fakat "Bu hurmalığa karşılık çenette sana hurma salkim(lar)ı var" dediği halde, Ebû Lübabe buna razı olmamış ve yetim ağlamış. O zaman Ebû Dahdah bunu işiterek Ebû Lübabe'ye kendi bahçesini vermek suretiyle hurmalığı ondan satın almış, sonra Peygamber (s.a)'e:

Ben bu bahçeyi bu yetime verirsem, bana da çenette hurma var mı? diye sormuş Rasûlullah (s.a) de:

"Evet Ebû Dahdah için de çenette nice hurma salkımları vardır." buyurmuş. İşte cemaattan bir zat bu hadiseyi hatırlayarak Ebû Dahdah'ın cenazesinden dönüşte arkadaşlarına bahsetmiştir. [\[421\]](#)

Bazı Hükümler

1. Cenazeyi yürüyerek uğurlamak müstehab, bir hayvana veya bir vasıtaya binerek uğurlamak mekruhtur.

İmam Malik ile İmam Şafiî ve Ahmed b Hanbel (r.a) bu görüştedirler. Mezkûr mezheb imamlarına göre, özür sahibi bir kimsenin cenazeyi binitli olarak uğurlamasında bir sakınca yoktur.

Hanefilere göre, cenazeyi uğurlarken cenazenin önünde bir vasıtayla yürümek mekruhsa da, arkasından bir vasıtayla yürümekte bir sakınca yoktur.

Nitekim ileride tercümesini sunacağımız 3180 numaralı hadis-i şerif de Hanefilerin bu görüşüne bir delil teşkil etmektedir.

Hanefi âlimlerine göre, 3177 numaralı hadisin şerhinde meallerini sunduğumuz cenazeyi hayvan üzerinde takibederek uğurlamayı yasaklayan hadisi şerifler, Rasûlü Ekrem'in bulunması sebebiyle meleklerin katıldığı cenazelere ya da özel olarak İbn Dahdah'ın cenazesine ait özellik arzeden hadislerdir. Çünkü bu melaiyelerin herkesin cenazesine katılması gerekmez.

Cumhur ulemaya göre ise 3180 numaralı hadiste cenazenin arkasından bir vasıtaya binerek yürümeye verilen izin bu şekilde yürümenin haram olmadığı anlamına gelen bir izindir. Binaenaleyh, bu izin cenazeyi arkadan bir vasıta üzerinde takibederek uğurlamanın haram olmadığı anlamına gelirse de, mekruh olmadığı anlamına gelmez.

2. Cenazeyi defnettikten sonra, bir vasıtayla dönmek caizdir.

3. Büyüklere, binmeleri için, hayvan hazırlamak, binerken yardım etmek mubahtır. [\[422\]](#)

44-45. Cenazenin Önünde Yürümek

3179... (Salim'in) babasından demiştir ki: Peygamber (s.a) Ebû Bekir ve Ömer (r.a) yi cenazenin önünde yaya olarak yürürlerken gördüm. [\[423\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif cenazeyi uğurlarken önünde yürümenin müs-tehab olduğunu söyleyen İbn Ömer'le el-Hasen b. Ali, Ebû Katade, Ebû Hureyre, İbnü'z-Zübeyr, el-Kasım b. Muhammed, Salim, İbn Ebû Leyla, ez-Zührî, Şafiî, Malik ve Ahmed (r.a)'in delilidir.

Bu görüşte olan âlimlere göre, cenazeyi uğurlamakta olan bir kimse, onun şefaathçisi durumundadır. Şefaathçinin şefaatta bulunduğu kimsenin önünde olması gerekir.

İmam Ebû Hanife ile taraftarları, İmam Evzaî ve İshak ise cenazeyi uğurlarken arkasından yürümesinin önünden yürümekten daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Delilleri ise "Cenazenin önünde yürünmez" anlamındaki 3171 numaralı Ebû Hüreyre hadisi ile Hakim'in Ebû Ümame'den naklettiği "Rasûlullah (s.a) oğlu İbrahim'in cenazesinin arkasında sessizce yürüdü" anlamındaki hadis-i şeriftir. Bu görüşte olan âlimlere göre "Rasûlullah (s.a) bize cenazeye tabi olmamızı emretti" [\[424\]](#) mealindeki hadis-i şerif de cenazenin arkasında yürümenin daha faziletli olduğuna delalet eder. Bu hadis-i şerifte cenazeye tabi olmak emredilmektedir. Cenazeye tabi olmaksızın önünde değil arkasında yürümekle gerçekleşir ve ayrıca sözü geçen âlimlere göre, mev-zumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinde ifade edilen, Hz. Peygamberle Ebû Bekir ve Ömer'in cenazenin arkasında yürümesi, cenazenin önünden yürümenin faziletine delalet etmez. Sadece cenazenin önünden yürümesinde caiz olduğuna delalet eder.

Nitekim Ebû Ca'fer et-Tahavî'nin rivayet ettiği hadis-i şerifte ifade edildiğine göre, "Hz. Ömer ile Hz. Ebû Bekir cenazenin önünde Hz. Ali de arkasında yürürmüş. Bunun sebebi Hz. Ali'ye sorulunca, onlar cenazenin arkasında yürümenin önünde yürümekten, farz namazlarının nafilelere üstünlüğü kadar üstün olduğunu bilirler. Fakat (cenazenin arkasında yürümenin de caiz olduğunu öğretmek ve) halka kolaylık sağlamak için, önde yürürler, cevabını vermiştir."

Hz. Ali'nin bu açıklamasından anlaşıldığına göre, halk cenazenin önünden yürümenin caiz olmadığını zannediyordu. Bu yüzden de hepsi cenazenin arkasından yürüdüğü için

izdiham oluyor, yollar daralıyor ve yürüme zorlaşıyordu. Hz. Ebû Bekir'le. Hz. Ömer halka her ne kadar cenazenin arkasından yürümek daha faziletli ise de, önde yürümenin de caiz olduğunu halka öğretmek ve cenazeleri uğurlarken meydana gelen sıkışıklıktan onları kurtarmak için cenazenin Önünden yürümüşlerdir.

Bezlül-Mechud yazarının açıklamasına göre, cenazeyi kabre götürürken ne tarafında yürümenin daha faziletli olduğu mevzuunda beş görüş vardır.

- 1.** Yaya olsun binitli olsun kişinin cenazenin önünden yürümesi mutlak surette daha faziletlidir, İmam Şafî (r.a) bu görüştedir.
- 2.** Yayaların önden yürümesi, binitlilerin de arkadan yürümesi daha faziletlidir. İmam Ahmed ile İmam Malik (r.a) bu görüştedirler.
- 3.** İster binitli, ister yaya olsun, cenazeyi uğurlayan bir kimsenin cenazesin arkasından yürümesi daha faziletlidir. Hanefi âlimleri, bu görüştedirler.
- 4.** Kişi muhayyerdir. Dilerse cenazenin önünden, dilerse arkasından gider. İmam Sevrî bu görüştedir.
- 5.** Eğer cenazede kadınlar varsa önden yürümek, kadınlar yoksa arkadan yürümek daha faziletlidir. İmam Efaû Hanife (r.a) bu görüştedir.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadisin senedinde geçen Salim'in babasından maksad, Hz. Abdullah b. Ömer'dir. Hz. Salim'i hürriyetine Hz. Abdullah b. Ömer kavuşturduğu için Hz. Salim onun aile fertleri arasına girmiş, bu yüzden de Hz. Abdullah'ın oğlu olarak anılmıştır. [\[425\]](#)

3180... Ziyad (in) Peygamber (s.a)'e kadar ulaştırdığı merfu bir hadiste Hz. Peygamber Efendimiz şöyle) buyuruyor:

"Binitli, cenazenin arkasında yürür, yaya ise (cenazenin) önünden ve arkasından ona yakın olarak sağından ve (ya) solundan yürüyebilir. Düşük üzerine namaz kılınır anne ve babası için de (Allah'-dan) mağfiret ve rahmet istenir." [\[426\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, cenazeyi kabre götürürken bir vasıtaya binmenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Fakat bu cevaz, bir cenazeyi kabre kadar uğurlayabilmek için kesinlikle bir vasıtaya binmeye muhtaç olan kişiler içindir. Çünkü Hz. Peygamberin bir cenazeyi kabre götürürken binmesi için kendisine takdim edilen bir hayvana binmeyi kabul etmediğini ifade eden 3177 ve 3178 numaralı hadis-i şerifler buna delalet etmektedir. 3177 ve 3178

numaralı hadisi şeriflerdeki cenazeyi uğurlamaya bir vasıtayla gitmekle ilgili yasak, cenazeyi uğurlarken özürsüz olarak vasıtaya binmeye ait olduğuna göre, bu hadislerle mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif arasında bir çelişki yoktur. Çünkü sözü geçen hadislerdeki yasak, cenazeyi uğurlarken mazeretsiz olarak vasıtaya binmekle ilgilidir. Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki cevaz ise, mazereti olan kimselerle ilgilidir.

Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerife dayanarak, Maliki âlimleri ile Hanefi, Hanbeli âlimleri ve cumhur ulema cenazeyi uğurlarken mazeretinden dolayı bir vasıtaya binmek durumunda kalan bir kimsenin cenazeyi arkadan ta'kibetmesinin daha faziletli olduğunu söylemişlerdi.

Şafiî âlimlerine göre, efdal olan binitli kimselerin de yayalar gibi cenazenin arkasından yürümeleridir. Fakat mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifin zahiri Şafiîlerin aleyhine bir delildir.

Süfyan-ı Sevrî (r.a) de bu hadisin zahirine dayanarak cenazeyi uğurlamaya çıkan kimsenin cenazenin dört tarafında da yürüyebileceğini söylemiştir.

Buraya kadar anlattığımız meseleleri şöylece özetlememiz mümkündür:

1. Cenazeyi uğurlarken mazeretsiz olarak bir vasıtaya binmek mekruhtur.

2. Cenazeyi uğurlarken dört tarafında da yürümek caiz olmakla beraber, önünde yürümenin mi yoksa arkasında yürümenin mi daha faziletli olduğu mezheb imamları arasında ihtilafıdır.

İbn Hazm'a göre, binitli olan kimseler, cenazenin arkasında yürürler, yayalarsa cenazenin istedikleri tarafından yürüyecebilirler. Fakat arkasından yürümeleri daha iyidir.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, ayrıca düşük çocuk üzerine namaz kılmanın meşruluğuna delalet etmektedir. Nitekim İmam-ı Ahmed ile Dâvud Zahiri bu hadisin zahirine sarılarak doğunca ister ağlayıp ta ölsün isterse tamamen ölü olarak dünyaya gelsin, düşük üzerine namaz kılınması gerektiğine hükmetmişlerdir. Bu görüş , Hz. İbn Ömer'le İbn el-Müseyyeb ve İbn Sîrîn'den de rivayet olunmuştur.

İmam Ebû Hanife ile taraftarları, İmam Malik, el-Evzaî ve Şafiî (r.a)'e göre, düşük doğunca, sesi işitildikten sonra Ölürse, cenaze namazı kılınır, fakat tamamen ölü olarak dünyaya gelir de hiç sesi işitilmezse namazı kılınmaz. Çünkü "Çocuk canlı olarak dünyaya gelmedikçe, ona cenaze namazı kılınmaz."^[427] meâlideki hadis-i şerif buna delalet eder.

Çocuğun sesinin duyulmasından veya ağlamasından maksat, aksırıp, tıksırması, bağırıp-çağırması gibi hayat belirtilerinden birinin onda görülmesidir.

Her ne kadar Tirmizî'nin bu rivayetinin senedinde çeşitli yönlerden tenkide uğrayan İsmail b. Müslim el-Mekkî varsa da aslında bu hadisi şerif Nesai, İbn Hibban ve Hakim tarafından da rivayet edilerek takviye edilmiştir. İbn Mace, bu hadisi şu manâya gelen

lafızlarla rivayet etmiştir: "Çocuk doğarken istihlal ettiği (hayat belirtisi gösterdiği) zaman üzerine cenaze namazı kılınır ve (kendisi) mirasçı da olur."[\[428\]](#)

Bazı Hükümler

1 . Cenazeyi kabre götürürken bir vasıta üzerinde buİunan kimselerin cenazenin ardından yürümleri onunde ya da sağında veya solunda yürümlerinden daha faziletlidir.

2. Cenazeyi kabre götürürken, onu yaya olarak takibeden kişiler, cenazenin dört tarafından da yürüyebilirler.

3. Düşük üzerine cenaze namazı kılınır, anne ve babası için rahmet ve mağfiret dilenir.[\[429\]](#)

45-46. Cenazeyi (Defnetmekte) Acele Etmek

3181... Ebû Hüreyre'den (rivayet olunduğuna göre) Peygamber (s.a) (şöyle) buyurmuştur:

"Cenazeyi (kabre) süratli götürünüz, eğer cenaze salih (bir kişi) ise (önünde) hayır (vardır) onu hayra eriştirmiş olursunuz. Eğer cenaze böyle (salih bir kişi) değilse, şer (bir kişi) dir. (Definde acele etmekle) onu omuzlarınızdan atmış olursunuz."[\[430\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifteki "süratli götürünüz" emrinden murat, hızlı hızlı yürümek değil, oluye zarar vermeyecek, taşıyanları ve uğurlayanları meşekkata sokmayacak derecede mu'tedil bir yürüyüştür. Nitekim Ebû Bekre'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Rasûlü Ekremle saha-bilerinin cenazeleri mutedil bir yürüyüşle göturdükleri ifade edilmektedir.[\[431\]](#) Âlimlerden bazılarına göre, VCenazeyi kabre süratle götürmek" demek, onun öldüğü kesinlikle anlaşıldıktan sonra, hiç beklemeden ve vakit geçirmeden, hemen tekfin ve teçhizine başlamak demektir.

Fakat birinci görüşün daha isabetli olduğu bir gerçektir. Çünkü Tabe-ranî'nin rivayet ettiği "sizden birisi öldüğü zaman onu bekletmeyiniz, acele olarak kabrine götürünüz." mealindeki hadisi şerifle Said el-Hudrî'den "Cenaze tabuta konulup da, adamlar

omuzlarına aldıklarında, eğer o adam salih bir kişi ise -beni bir an. önce (mükafatıma) götürün. Beni bir an önce götürün- der. Eğer kötü bir kişi ise -Eyvah! Beni nereye götürüyorsunuz?" der. Bu sesi insandan başka herşey duyar. Eğer insanlar duysalardı, bayılıp düşerlerdi. [\[432\]](#) anlamına gelen lafızlarla rivayet edilen hadis, birinci görüşün daha isabetli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Metinde geçen kelimesindeki cemi müzekker muhatab (çoğul, ikinci şahıs) zamiri cenazeyi kabre götürme görevinin erkeklere ait olduğuna delalet etmektedir. [\[433\]](#)

Bazı Hükümler

1. Cenazeyi kabre götürürken, ölüye zarar verecek dereceye varmamak şartıyla biraz suratlî yürümek müstehabdır. Hanbelî âlimlerinden İbn Kudame'nin açıklamasına göre, bu mevzuda âlimler ittifak etmiştir. Ancak İbn Hazm, cenazeyi götürürken bu şekilde acele etmenin farz olduğunu söylemekle şaz bir görüş ortaya koymuştu. Gerçi; "İbn Abbas ile birlikte Şerifte Peygamber (s.a)'in zevcesi Mey-mune'nin cenazesinde bulunduk. İbn Abbas: Bu kadın Peygamber (s.a)'in zevcesidir, Şimdi tabutunu kaldırdığınız zaman sarsmayın, sallamayın, hoş tutun..." [\[434\]](#) anlamındaki hadisi şeriften selef-i salihinin bazılarının cenazeyi süratli taşımaya kerih gördükleri anlaşılıyorsa da, onların bu meseledeki muhalefetleri cenazenin zarar görmesine sebep olabilecek derecedeki süratli yürüyüşlerle ilgilidir.

2. Bir kimsenin öldüğü kesinlikle anlaşılır anlaşılmaz, acele olarak defn işlerine başlamak müstehabdır.

3. Salihlerin sohbetine rağbet etmek, zararlı kimselerin sohbetinden de kaçınmak gerekir. [\[435\]](#)

3182... (Uyeyne b. Abdîrrahman'ın) babasından (rivayet olduğna göre), kendisi Osman b. Ebi'l-As'ın cenazesinde bulunmuştur. (Kendisi bunu şöyle anlatıyor):

Biz (cenazeyi götürürken) yavaş yavaş yürüyorduk. Derken Ebû Bekre (arkamızdan yetişip) bize katıldı ve kamçısını kaldırıp "Ben Rasûlullah (s.a) ile birlikte bizi (cenazeleri götürürken) biraz süratlice yürürken gördüm." dedi. [\[436\]](#)

Açıklama

Bu hadisi şerif, cenazeyi kabre götürürken koşar adımla mutad yürüyüş arasında bir süratle, daha doğrusu normal yürüyüşten biraz daha süratli bir şekilde, yürümenin müstehab olduğuna delalet etmektedir.

Çünkü metinde geçen "Remel" kelimesi omuzları oynatacak şekilde, fakat koşmadan biraz süratlice yürümek demektir. Rasûlü Zışan Efendimizin ve ashabı kiramin cenazeleri uğurlarken takibettikleri yürüyüş tarzı olarak, hadisi şerifte cenazeyi götürenlerin uymaları istenen yürüyüş tarzı budur.

İbn Ebî Şeybe'nin Abdullah b. Ömer'den tahrir ettiği bir hadis-i şerifte açıklandığı üzere, Hz. Ömer Hz. Abdullah'a kendisi ölünce cenazesini taşıırken bu şekilde yürümesini ve cenazenin önünde melekler, arkasında da ademoğulları bulunduğu için cenazenin arkasından yürümesini vasiyyet etmiştir. [\[437\]](#)

3183... Şu (bir numara önce) hadisi (Halid b. Haris ile İsa b. Yunus da) Uyeyne (b. Abdurrahman) dan (naklettiler ve bir önceki hadisi şerifte anlatılan hadisenin) Abdurrahman b. Semure'nin cenazesinde (meydana geldiğini ve Uyeyne b. Abdurrahman'ın; Ebû Bekre sünneti terketmelerinden dolayı tehdid için elindeki) kamçıyuzatarak ka-tırıyla halkın üzerine yürüdü dedi(ğini) söylemişlerdir. [\[438\]](#)

Açıklama

Bu hadis, Nesaî'nin Sünen'inde şu manâya gelen lâfızlarla rivayet edilmiştir: "Abdurrahman b. Semure'nin cenazesinde bulundum. Ziyad, tabutun önünden yürüyordu. Abdurrahman'ın yakınlarından erkekler ve köleleri ise (tabutun önünde) tabuta doğru dönüp gerisin geri gidiyorlardı ve "Yavaş yavaş (götürün) Allah ecrinizi artırsın" diyorlardı ve ağır ağır yürüyorlardı. Bîz Mirbed yolunda iken Ebû Bekre, katırıyla bize yetişti, onların yaptıklarını görünce katırıyla üzerlerine gitti. Kırbacıyla, onlara işaret ederek:

"Açılın, Ebu'l-Kasım'ı şereflendirene yemin olsun ki, biz Rasûlullah (s.a) ile beraberken cenazeyi süratle götürdük." dedi. Bunun üzerine sıkışıklık dağıldı. [\[439\]](#)

3184... İbn Mes'ud'dan demiştir ki:

Peygamber (s.a)'e cenazeyle yürümeyi sorduk, şöyle buyurdu: "Koşmanın altında (mutedil bir süratle yürünür. Böyle yürümekle) eğer (ölen kimse) hayırlı (birisiyse)onu hayra (eriştirmekte) acele etmiş olunur. Eğer böyle değilse (varsın) cehennem halkı (bizden biran önce) uzak (laşıp, gitsin). Cenaze arkasından gidilendir, (kendisi) arkadan

giden değildir. (Cenazenin)önünden giden onunla beraber bulunmuş olmaz."[\[440\]](#)

Ebû Dâvûd der ki: Bu ravi (yani) Yahya İbn Abdullah zayıftır, Yahya el-Câbir (denilen kimse) de odur ve Kûfelidir. Ebû Mâcide (ise) Basra'lıdır. Bu Ebû Mâcide (nin kimliği) ise meçhuldür.[\[441\]](#)

Açıklama

Cenazeyi kabre götürürken normal yürüyüşten biraz daha süratli adımlarla, fakat koşmadan, götürmek müstehabdır. Cenazeyi bu şekilde biraz süratlice götürmekle; eğer o cenaze hayırlı bir kimse ise, bir an önce kendisini bekleyen hayra erişmiş olur. Eğer hayırsız bir kimse ise, müslümanlar onu bir an önce kendilerinden uzaklaştırmış olurlar.

Metinde geçen kelimesini biz "uzaklaşıp gitsin" diye tercüme ettik. Fakat bu kelimenin "haksızlık yapan kavim yok olsun"[\[442\]](#) mealindeki âyeti kerimedeki gibi beddua olarak kullanılmış olması da mümkündür. O zaman bu cümleye "cehennem halkı yok olsun!" manâsı vermek mümkündür.

Cenazeyi kabre götürürken arkasında yürümenin, sağında, solunda veya önnüde yürümekten daha faziletli olduğunu söyleyenlerin delilini teşkil eden bu hadis-i şerif, zayıftır. Çünkü Yahya b. Abdullah ile Ebû Macide vardır. Bilindiği gibi bu ravilerin her ikisi de zayıftır.[\[443\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir meseleyi bilmeyen kişi, onu bir bilene sormalıdır.
2. Cenazeyi kabre götürürken normal bir süratle götürmek ve arkasından yürümek gerekir. Cenazenin önünden yürüyen kimse, arkasından yürüyen kimse kadar sevap alamaz.[\[444\]](#)

46-47. İmam, İntihar Eden Bir Kimsenin Namazını Kılar Mı?

3185... Câbir b. Semure dedi ki:

Bir adam hastalanmıştı. Bir süre sonra onun hakkında feryad-ü figan yükselmeye

başladı. Bunun üzerine (o hastanın) komşusu, Ra-sûlullah (s.a)'a gelip:

(Ey Allah'ın Rasûlü) O (adam) öldü, dedi. (Hz. Peygamber de): "Ne biliyorsun?"* dedi. (O kimse de);

Ben onu (ölmüş halde) gördüm, dedi. Rasûlullah (s.a) de:

"O kimse ölmedi" dedi. (Adam da) döndü (gitti). Derken (hastanın evinden tekrar) onun için feryad-ü figanlar yükseldi. Bunun üzerine (hastanın komşusu tekrar) Rasûlullah (s.a)'e geldi ve:

Ey Allah'ın Rasûlü o kimse gerçekten öldü, dedi. Peygamber (s.a) de:

"O ölmedi" buyurdu. (Adam tekrar) döndü (gitti. Fakat) (evden yine) o kimse için ağlanıp sızlandığı işitilmeye başlandı. O sırada (hastanın) karısı (dışarı çıkıp o adama)

Rasûlullah (s.a)'e git ve (komşunun intihar ettiğini) kendisine haber ver dedi; (o adam da):

Ey Allah'ım, sen ona Ia'net et! dedi. Sonra (bu) adam gitti ve o kimseyi yanındaki mızrak demiri ile kendisini öldürmüş halde gördü. Ve hemen Peygamber (s.a)'e varıp onun öldüğünü kendisine bildirdi. (Rasûl-ü Zîşan Efendimiz)

"Ne biliyorsun?" (dedi) O da:

Onu yanındaki mızrak demiriyle kendini öldürmüş halde gördüm, cevabını verdi. (Rasûl-i Zîşan Efendimiz tekrar):

"Sen onu gördün mü?" diye sordu (o adam da):

Evet, cevabını verdi. (Bunun üzerine Peygamber Efendimiz):

"Öyleyse ben onun namazını kılmam!" buyurdu. [\[445\]](#)

Açıklama

Mişkas: Okun ucuna takılan ve temren ismi verilen sivri demirdir.

Hadis-i şerifte intihar ettiğinden ve intihar ettiği için de Hz. Peygamber'in, namazım kılmadığından bahsedilen şahsın kimliği, kesin olarak tes-bit edilememiştir.

Ancak bu kimsenin intihar sebebi, İbn Mace'nin Sünen'inde şöyle anlatılıyor. "Peygamber (s.a)'in ahabından bir adam yaralandı. Yara ona eziyet verdi. Bunun üzerine yaralı, okların demir kısımlarının bulunduğu yere yavaş yavaş giderek bunlarla kendini boğazladı. Peygamber (s.a) onun üzerine (cenaze) namaz(ı) kılmadı." [\[446\]](#)

Mevzumuzu teşkil eden bu hadisi şerife dayanarak Ömer b. Abdülaziz ile İmam-ı Evzâî intihar eden bir kimsenin cenaze namazının kılınmadığına hükmetmişlerdir.

İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik, Şafiî ve cumhur ulema ise, "intihar eden bir kimsenin cenaze namazı kılınır." demişlerdir.

İmam Ahmed'e göre, intihar eden kimsenin cenaze namazını devlet reisi kılmaz, fakat başkaları kılar. Rasûl-ü Zîşan Efendimiz, intihar eden adama bir ceza olarak ve başkalarını da intihardan men etmek için, onun namazını kılmamıştır. Nitekim halka bir ibret teşkil etmesi için Rasûl-ü Ekrem'in bir borçlunun cenaze namazını kılmadığı, fakat başkalarının kılmasına da mani olmadığı Nesaî'nin Sünen' inde rivayet edilmiştir. [\[447\]](#)

Darekutnî'nin müteaddit yollardan rivayet ettiğine göre, Rasûlü Zîşan Efendimiz "La ilahe illallah diyen herkesin arkasında namaz kılınız ve la ilahe illallah diyen herkesin cenaze namazını kılınız" buyurmuştur.

Ancak İmam Ebû Hanife (r.a), İslâm devletine karşı isyan edenleri ve yol kesenleri bu hükmün dışında bırakarak onların cenaze namazının kılınmayacağını söylemiştir. [\[448\]](#)

47-48. Had Cezasından Dolayı Öldürülen Bir Kimsenin Cenaze Namazı Kılınır Mı?

3186... Ebû Berze el-Eslemi'den demiştir ki:

Rasûlullah (s.a) Maiz b. Malik'in cenaze namazını kılmamış ve (fakat başkalarını) onun cenaze namazını kılmaktan nehyetmemiştir. [\[449\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte, Hz. Peygamberin huzuruna gelerek zina ettiğini itiraf eden Maiz'in cenaze namazını kılmadığı ifade edilirken, Müslim ile Buhari'nin bazı rivayetlerinde [\[450\]](#) Hz. Peygamberin Maiz'in cenaze namazını kılıp kılmadığı hususunda bir açıklama bulunmamaktadır.

Buhari'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte [\[451\]](#) ise, Hz. Peygamberin Maiz'in cenaze namazını kıldığı ve onun hakkında hayır dua ettiği ifade ediliyor. Hafız İbn Hacer'in de açıkladığı gibi, her ne kadar Mahmud b. Gay-lan'ın Abdürrezzak'tan rivayet ettiği bu hadisi şerifte, Hz. Peygamber'in Maiz'in cenaze namazını kıldığı ifade ediliyorsa da, başta

Muhammed b. Yahya ez-Züheylî olmak üzere, pek çok raviler, bu hadisin tam aksine Hz. Peygamber'in, Maiz'in cenaze namazını kılmadığını ifade etmektedirler.

Hafız Münzirî'ye göre, Abdürrezzak'tan bu hadisi sekiz kişi rivayet etmiş, hiç birisi de Hz. Peygamber'in Maiz'in cenaze namazını kıldığından bahsetmemiş, bilakis onun cenaze namazını kılmadığını nakletmişlerdir.

Menhel yazarının tesbitine göre* Mahmud b. Gaylan'ın Hz. Peygamber'in Maiz'in cenaze namazını kıldığına dair rivayet ettiği hadise aykırı olarak rivayette bulunan râvilerin sayısı, ondan fazladır. Bunların bir kısmı Mahmud b. Gaylan'ın bu rivayetinin doğru olmadığını açıkça söylemişler, bir kısmı da sükut etmişlerdir.

Beyhakî ise, şöyle der: "Abdürrezzak'm arkadaşlarının Hz. Peygamber'-in Maiz'in cenaze namazını kılmadığı hususunda icma etmiş olmaları, bunun aksini ifade eden Mahmud b. Gaylan'ın rivayet ettiği hadisin hatalı olduğunu gösterir." Ayrıca ez-Zührî'nin ashâbı da Hz. Peygamber'in Maiz'-in cenaze namazını kılmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Her ne kadar bütün bunlar, Mahmud b. Gaylan'ın bu rivayetinin şaz bir rivayet olduğunu gösterirse, de, usulü hadisde rivayetine güvenilir bir ravinin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte diğer rivayetler nisbetle fazla ve onlara aykırı olarak gelen bir rivayetin makbul olduğuna hükmedilir. Buna göre, sözkonusu hadisin, diğer tariklerden gelen rivayetinde bulunmayıp da Mahmud b. Gaylan'ın rivayetinde bulunan "Hz. Peygamber'in Maiz'in cenazesini kıldığı" ifadesinin bu rivayet hakkında sükut eden ravilerin rivayetine tercih edilmesi gerekir. Bu fazlalığa itiraz eden kimselerin rivayetine gelince, bu hadis-i şerifle onların arasını şu şekilde te'lif etmek mümkündür: Hz. Peygamberin, Maiz'in cenaze namazını kılmadığını ifade eden hadisler, Maiz'in recmedildiği günle ilgilidir. Gerçekten o gün, Hz. Peygamber Maiz'in cenaze namazını kılmamıştır.-Hz. Peygamber'in Maiz'in cenaze namazını kıldığından bahseden Mahmud b. Gaylan hadisi ise, Maiz'in recmedildiği günü takibeden günle ilgilidir. Çünkü Hz. Peygamber onun namazını recmedildiğinin ertesi günü kılmıştır.

Nitekim Abdürrezzak'ın Ebû Umame b. Sehl b. Hanif'ten rivayet ettiği bir hadisi şerifte, Rasûlü Zîşan Efendimizin Hz. Maiz recmedildikten bir gün sonra ashâbı kirama "Arkadaşınızın namazını kılın" diye emir buyurduğu ve kendisinin onun namazını kıldığı ifade edilmektedir.

Eğer bu rivayetlerin arasını bu şekilde te'lif mümkün olmasa, o zaman Mahmud b. Gaylan'ın rivayetini diğerlerine tercih etmek gerekir. Çünkü Mahmud b. Gaylan'ın rivayeti sahihtir.

Mevzumuzu teşkil eden ve Mahmud b. Gaylan'ın rivayetine aykırı düşen hadis ise, isnadında kimliği meçhul şahıslar bulunduğu için zayıftır.

Müslim'in rivayet ettiği bir hadisi şerifle [\[452\]](#) ileride tercümesini sunacağımız 4440 numaralı hadisi şerif de Mahmud b. Gaylan'ın bu rivayetini te-yid etmektedir.

Binaenaleyh, bütün bu rivayetler Hz. Peygamber'in had cezasından ölen bir kimsenin cenaze namazını kıldığını gösterir. Nitekim İmam Ahmed (r.a) de "Hainliklerinin cezasını

çekerek ölenlerle, intihar ederek ölenlerin dışında Hz. Peygamberin cenaze namazını kılmadığı bir kimse bilmiyoruz" demiştir.

Had cezasından dolayı Ölen bir kimsenin cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı meselesinde fıkıh âlimlerinin görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

İmam Malik ile İmam Ahmed (r.a); halkın had cezasını gerektiren suçları işlemeye cesaret edememeleri için, devlet reisinin ve faziletli kişilerin had cezasından ölen kimselerin cenaze namazlarını kılmalarının mekruh olduğuna, ancak devlet reisinin ve faziletli kişilerin dışındakilerin had cezasından ölen kimselerin cenaze namazlarını kılacaklarına hükmetmişlerdir.

İmam Ebû Hanife (r.a) ile taraftarlarına ve İmam Şafiî (r.a)'ye göre, recmedilen bir kimse yıkanır ve cenaze namazı kılınır. Cumhur ulemanın görüşü de budur. Kâdî İyaz âlimlerin tümünün had cezasından ya da recinden dolayı ölen yahut da intihar eden her müslümanın cenaze namazının kılınacağı görüşünde olduğunu söylemiştir. Ulemanın bu mevzudaki delilleri "... Yavaş ol yâ Halid! Nefsim elinde olan zata yemin ederim. Bu kadın öyle bir tevbe etti ki, onu zulmen vergi alan bir kimse yapsaydı mutlak affedilirdi buyurmuş, sonra kadının getirilmesini emrederek cenaze namazını kılmış ve kadın defnedilmiş"^[453] mealindeki hadis-i şeriftir.

Her ne kadar İmam Zührî, recm cezasıyla cezalandırılan bir kimsenin cenaze namazının kılınmayacağı söylemişse de, bu mevzuda gelen hadis-i şerifler onun bu görüşünü reddetmektedirler.^[454]

48-49. Çocuğun Cenaze Namazını Kılmanın Hükümü

3187... Aîşe (r.a)den (elemiştir) ki:

"Peygamber (s.a)'in oğlu İbrahim onsekiz aylıkken öldü de Ra-sûlullah (s.a) onun cenaze namazını kılmadı."[\[455\]](#)

Açıklama

Hadîs metninde geçen "Onun cenaze namazını kılmadı" sözüyle "Onun cemaatle kılınan cenaze namazına katılmadı" demek istenmiş olması mümkündür. Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in başkaları tarafından cemaatle kılınan cenaze namazına iştirak etmemesi, daha sonra onun namazını tek başına kılmış olmasına mani değildir. Çünkü bilindiği gibi oğlu İbrahim vefat ettiği zaman, güneş tutulmuştu. O sırada halk Hz. İbrahim'in cenaze namazını kılarken Rasûlü Zîşan Efendimizin küsuf namazıyla meşgul olması, bu yüzden de cenaze namazına yetişememiş olması ihtimali son derece kuvvetlidir. Fakat cenaze namazı cemaatle kılındıktan sonra, Hz. Peygamber'in ayrıca bir cenaze namazı daha kılmaması için hiç bir sebep yoktur.

Hattâbî'nin açıkladığına göre, âlimlerden bazıları, Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in cenaze namazına katılmamış olmasını "Şehitlerin cenaze namazından müstağni oldukları gibi bir peygamber çocuğu olarak Hz. İbrahim de cenaze namazından müstağni olduğundan, Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in cenaze namazına katılmaması çocukların cenaze namazı kılınma-yacağı anlamına gelmez. Bu Hz. İbrahim'e ait özel bir durumdur." şeklinde te'vil etmek istemişlerse de, bu te'vile hiç lüzum yoktur. Çünkü bir numara sonra tercümesini sunacağımız hadiste de ifade edildiği gibi, Rasûl-ü Zîşan Efendimiz aslında oğlu İbrahim'in cenaze namazını kıldığı bir gerçektir. Gerçi sözünü ettiğimiz hadis mürseldir fakat başka yollardan gelen hadislerle takviye edildiği için zayıflıktan kurtulup hasen derecesine yükselmiştir.[\[456\]](#)

3188... el-Behiyy (Abdullah b. Beşşar) dedi ki: Peygamber (s.a)'in oğlu İbrahim vefat edince, Rasûlullah (s.a) oturmak için ayrılan bir yerde onun cenaze namazını kıldı.

(Ebu Davud der ki: Ben (bu hadisi) Ya'kub b. ei-Ka'ka'a okudum. (O sırada kendisine): {İbnü'l Mübarek size Ata'dan (naklen) Peygamber (s.a)'in yetmiş günlük iken (ölen) oğlu İbrahim'in cenazesini kıldığını haber verdi mi?" diye soruldu (da -evet- cevabını verdi).[\[457\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "el-mekaid" kelimesi, aslında çarşıda pazar-da halkın oturup sohbet etmesi için ayrılmış özel yerler anlamına gelir. Burada kastedilen ise Hz. Osman'ın evinin yanında, yahut da Mescid-i Nebevi'nin yanında bulunan ve halkın oturup sohbet etmesi ve ab-dest alması için ayrılan yerlerden birisidir.

Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi, Hz. Peygamber, oğlu İbrahim'in cenaze namazında bulunmamıştı. Çünkü o sırada güneş tutulması olduğundan, kendisi küsuf namazı kılmakla meşguldü.

Durum böyleyken burada "Hz. Peygamber, oğlu İbrahim'in namazını kıldı" denilmesi, bu iki hadis arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez. Çünkü buradaki "kıldı" kelimesi, "kılınması için emir verdi" anlamında kullanılmıştır. Bir başka ifadeyle Hz. İbrahim'in cenaze namazının kılınmasını Hz. Peygamber emrettiği için bu namaz Hz. Peygambere nisbet edilerek "Rasûlullah cenaze namazını kıldı" denmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber küsuf namazını bitirdikten sonra, oğlu İbrahim'in cenaze namazını kendisinin ayrıca kıldığı ve metindeki "cenaze namazını kıldı" sözüyle kastedilenin bu namaz olduğu da düşünülebilir. Bu düşünceden hareket edince, bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi, Hz. Peygamberin, oğlu İbrahim'in namazını kılmadığını ifade eden bir önceki hadisle bu hadisin arası te'lif edilmiş olur. Bu te'lifin mümkün olmadığı kabul edilirse, o zaman kaide icabı bu hadis, bir öncekine tercih edilir. Çünkü bu hadis müsbettir. Bir önceki ise menfidir. Müsbet olan rivayetler, menfi rivayetlere tercih edilir. Musannif Ebû Dâvûd, metnin sonuna ilave ettiği ta'likle mevzumuzu teşkil eden ve Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in cenaze namazını kıldığını ifade eden hadis-i şerifi takviye etmek istemiştir. Gerçekten İbn Mace'nin rivayet ettiği Râsûlullah (s.a) oğlu İbrahim ölünce onun cenaze namazını kıldırdı ve "Şüphesiz cennette onu emziren vardır" buyurdu [\[458\]](#) mealindeki hadisi şerifle İmam Ahmed'in Bera'dan rivayet ettiği "Râsûlullah (s.a) oğlu İbrahim'in cenaze namazını kıldı" [\[459\]](#) mealindeki ve Beyhakî'nin rivayet ettiği, yine aynı meâldekfhadis-i şerif de mevzumuzu teşkil eden hadisi takviye etmektedirler. Beyhaki, bu hadisi takviye eden daha pek çok haberler rivayet ettikten sonra, bu haberlerin mürsel olduklarını, fakat birbirlerini takviye ettikleri için zayıflıktan çıkıp mevsul derecesine yükseldiklerini, dolayısıyla "Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in cenaze namazını kılmadığını" ifade eden hadis-i şeriflere tercih edilecek dereceye geldiklerini söylemiştir.

Ancak mevzumuzu teşkil eden bu hadisin sonuna ilave edilen talikte, Hz. İbrahim'in (70) yetmiş günlük iken öldüğü ifade edilmektedir. Oysa bir önceki Hz. Aişe hadisinde, Hz. İbrahim'in onsekiz aylıkken öldüğü ifade edilmektedir. İbn Hazm'ın da ifade ettiği gibi, bu mevzuda Hz. Aişe'nin rivayeti daha sahih ve tercihe şayandır. Çünkü Hz. Aişe'nin rivayetinde kesiklik yoktur. Senedi muttasıldır. [\[460\]](#)

49-50. Cenaze Namazını Mescidde Kılmak

3189... Hz. Aïşe (r.ha) dan demiştir ki:

"Allah'a yemin ederim ki, Rasûlullah (s.a) Süheyl b. Beyza'nın cenaze namazını mescidden başka bir yerde kılmadı."[\[461\]](#)

Açıklama

Hz. Aïşe, Sa'd b. Ebî Vakkas'ın cenaze namazının mescidde kılınması için emir verip cenazeyi mescide getirttiği zaman orada bulunan sahabiler, cenaze namazını mescidde kılmanın caiz olmadığını söyleyerek Hz. Aïşe'nin bu hareketine karşı çıktılar. Bunun üzerine Hz. Aïşe, sözlerini yeminle te'yid ederek Hz. Peygamberin Süheyl'in cenaze namazını mescidde kıldırıldığını rivayet edip, onları bu hareketin doğruluğuna inandırdı. Bu hadise Müslim'in Sahih'inde şöyle anlatılır: "Hz. Aïşe (r.a) Sa'd b. Vakkas'ın cezaanesinin mescide getirilerek namazının orada kılınmasını emretti. Fakat halk kendisine itiraz ettiler. Bunun üzerine Hz. Aïşe (r.a)- Bu insanlar Rasûlullah (s.a)'in Süheyl b. Beyza'nın cenaze namazını mescidden başka bir yerde kılmadığını ne çabuk unuttular-, dedi."[\[462\]](#)

Yine Müslim'in bu mevzudaki rivayet ettiği bir hadis-i şerif de şu mealdedir: "Sa'd b. Ebî Vakkas vefat edince, Peygamber (s.a)'in zevceleri cenazesinin mescide getirilmesini ve kendilerinin de cenaze namazını kılmak İstediklerini bildirmek için haber gönderdiler. Cemaat da Öyle yaptı. Derken cenazeyi namazını kılmak için ümmühat-ı mü'minin hücreleri önünde durdurdular ve peykelere bakan cenazeler kapısından çıkardılar. Müteakiben halkın bunu ayıpladıklarını haber aldılar, halk:

Cenazeler mescide sokulmamalı idi, diyorlardı. Aïşe bunu duyunca:

Şu insanlar bilmedikleri bir şeyi ayıplama hususunda ne de sürat gösterirler. Bir cenazenin mescidden geçirilmesi hususunda bizi ayıplamışlar. Halbuki Rasûlullah (s.a) Süheyl b. Bezda'nın cenaze namazını mescidin içinden başka bir yerde kılmadı dedi."[\[463\]](#)

Hz. Süheyl'in babası Vehb b. Rabia annesi de Da'd'dır. Beyza kelimesi annesinin sıfatıdır.

Hz. Süheyl İslâm'a ilk girenlerden ve Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Daha sonra Mekke'ye dönmüş, orada müslümanlara yapılan işkencelerin devam etmekte olduğunu görünce, Medine'ye hicret etmiş. Bedir savaşı başta olmak üzere, birçok savaşlarda bulunmuş ve hicretin dokuzuncu yılında vefat etmiştir.[\[464\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bu hadis-i şerif, ölü insanın temiz olduğuna delildir. Nevevi: Bizim mezhebimize göre, sahih olan kavil de budur" demektedir. [\[465\]](#)

2. Hadis-i şerif "mescidde cenaze namazı kılınır" diyenlerin delillerin-dendir.

İbn Ebi'z-Zi'b, Ebû Hanife ve meşhur kavline göre İmam Malik "Mes-cidde cenaze namazı kılınmaz" demişlerdir. Hanefi mezhebinih bu meseledeki görüşünü şu şekilde özetlemek mümkündür: "Cenazeyi cami içine alarak namazını kılmak mekruhtur. Kerahet-i tenzihiyedir. Çünkü cami ve mes-cidler beş vakit namaza bağlı şeyler için bina edilmiştir. Fakat cemaatin bir kısmı hariçte (cenazenin olduğu yerde) diğer kısmı camide bulunarak cenaze namazı kılmalarında bir kerahet olmadığı Şemsü'I-Eimme'den naklen Tah-tavî'de bildirilmiştir. Şu halde esasen kerahet cenazenin camiye alınarak kalmasındadır." [\[466\]](#)

Bu mevzuda İbn Abidin de şu görüşlere yer veriyor:

"Mescide cenaze namazına gelen bir kimse, onu cemaatle birlikte kılmazsa başka yerde kılma imkanı yoktur. Bu suretle ömründe hiçbir cenaze namazı kılmaması lazım gelir. Evet bazı yerlerde cenaze, mescidin dışında caddeye konur da namazı kılınır. Bundan birçok kimselerin namazlarının bozulması lâzım gelir. Çünkü pislik umumidir. Pislenen ayakkabılarını da çıkarmazlar. Halbuki biz, caddede kılmanın mekruh olduğunu söylemiştik. Bir şey darahrsa genişler (bu bir kaidedir) şu halde "kerahet-i tenzihiye ile mekruhtur." diye fetva vermek gerekir. Keraheti tenzihiye evlanın hilafı manasınadır. Nitekim Muhakkik İbn Kemal bu kavli tercih etmiştir. Bu söylediklerimiz özür olunca asla kerahet yoktur. AIIah-u a'Iem." [\[467\]](#) Bu mevzu bir sonraki hadisin şerhinde tekrar ele alınacaktır. [\[468\]](#)

3190... (Hz.) Aişe'den demiştir ki:

"Allah'a yemin olsun ki Rasûlullah (s.a) Beyza'nın iki oğlunun (yani) Süheyl ile kardeşinin cenaze namazlarını mescitte kıldı." [\[469\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, cenaze namazını mescitte kılmanın caiz olduğunu söyleyen İmam Şafiî ile İmam Ahmed, İshak ve Maliki âlimlerinden İbn Habib'in delilidir. İmam Malik ile Ebû Bekr es-Siddik, Ömer, Aişe ve Peygamber Efendimizin diğer hanımlarının da bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir. Fıkıh ulemasının pekçoğu da bu görüştedir.

Nitekim Said b. Mansur'un rivayet ettiği, Hz. Ebû Bekr'le Ömer'in cenaze namazlarının mescitte kılındığını ifade eden hadis-i şeriflerle İbn Ebî Şeybe'nin, Hz. Ömer'in Ebû Bekir'in cenaze namazını mescidde kıldığını ifade eden hadis-i şerifler de bu görüşü teyid etmektedir. İmam Ebû Hanife (r.a) ile İbn Zî'b ve İmam Malik'in meşhur olan görüşüne göre cenaze namazını mescidde kılmak mekruhtur.

Delilleri ise "Cenaze namazını mescidde kılan kimseye bir şey yoktur." mealindeki 3191 numaralı hadisi şeriftir. Bu görüşte olan mezkur âlimlere göre, mescidler, farz namazlar ile farz namazlara tabi olan namazları ve nafil namazları kılmak, zikretmek ve ilim öğrenmek için yapılmışlardır. Cenazenin mescide sokulması ise mescidin cenazeden çıkacak kan ve benzeri pisliklerle kirlenmesine yol açacağından, cenaze namazının mescidde kılınması mekruhtur. Kudûrî şerhi, Lübab'da açıklandığına göre, Hanefilere göre, cenaze namazının mescidde cemaatle kılınması mekruhtur. Zahirürriva-ye'ye göre, bu mevzuda cenazenin mescid içinde olması ile dışında olması arasında da bir fark yoktur. [\[470\]](#)

..

Bu görüşte olan âlimlere göre, Rasûl-ü Zîşan Efendimizin el-Beyza (r.ha)'nın oğullarının cenaze namazını mescidde kılması, özel bir olaydır. Bu bakımdan hükmü tüm müslümanlara şâmil değildir. Çünkü Hz. Beyza'nın oğulları vefat ettikleri zaman, Hz. Peygamber mescidde itikafta bulunuyordu.

İbn Abidin, bu gibi mazeretlerin bulunması halinde, cenaze namazını mescitte kılmakta asla kerahet olmadığını söylerken, İmam Tahavî de cemaatin bir kısmının mescidde bir kısmının da cenaze ile birlikte mescidin dışında bulunması halinde bunun, caiz olduğunu şemsü'l-eimme'den iletmiştir. Nitekim bir önceki hadisin şerhinde açıklamıştık.

Özürsüz olarak cenaze namazını mescidde kılmak mekruh olduğu halde, Hz. Peygamberin bazı cenaze namazlarını mescidde kılması, bunun kerahetle caiz olacağını öğretmek istemesiyle açıklanabilir. Nitekim Beyza'nın oğullarının cenaze namazını da bu maksatla mescidde kılmaş olabilir. Binaenaleyh, Hz. Peygamber'in bu cenaze namazlarını mescidde kılması bu namazların mekruh olmasına mani değildir.

Eğer cenaze namazını mescidde kılmak sünnet olsaydı, bu ashab-ı kiram arasında yerleşmiş olacağından, onların Hz. Aişe'nin Hz. Sa'd b. Ebû Vakkas'ın cenazesinin mescidde kılınması isteğine karşı çıkmamaları gerekirdi. Ayrıca 3189 numaralı hadisin şerhinde ifade ettiğimiz gibi, Hz. Aişe'nin cenaze namazının mescitte kılınmasının caiz olduğuna örnek olarak sadece Hz. Beyza'nın oğullarını gösterebilmiş olması da Hz. Peygamber devrinde cenaze namazlarının genellikle mescid dışında kılındığını ve sünnet olan uygulamanın da bu olduğunu gösterir.

Hz. Ebû Bekir ile Ömer'in cenaze namazlarının mescidde kılındığına, dair olan rivayetlere gelince, bu hadislerde cenazelerin mescidin içinde bulunduğu dair bir ifade yoktur. Cenazelerin dışarıya konularak namazlarının içeride kılınmış olması ihtimali olduğu gibi, bu iki halife üzerine Hz. Peygamberin hanımlarının da namaz kılmalarına imkân vermek için, özel olarak onların cenazelerini mescide sokup namazlarının orada kılınmış

olması ihtimali de mevcuttur. [\[471\]](#)

3191... Ebû Hureyre'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a) (şöyle) buyurdu;

"Kim cenaze namazını mescidde kılsa ona (günahtan) hiçbir şey yoktur." [\[472\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "Ona (cenaze namazını mescidde kılmasından dolayı günahtan) hiçbir şey yoktur" cümlesi Süneni Ebû Dâvûd nüshalarının pek çoğunda "Onun için (sevaptan) hiç bir şey yoktur" şeklindedir. el-Hatib cümlenin bu şeklinin diğer şekli de doğru ve asla uygun olduğunu söylemiştir. Nitekim İbn Mace'nin rivayeti de böyledir. İbn Ebî Şeybe ise, bu cümleyi "Onun namazı yoktur"* şeklinde rivayet etmiştir.

Cümlenin rivayet edilen bu ikinci şekline göre, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, cenaze namazını mescidde kılmanın mekruh olduğunu söyleyen Hanefilerle İmam Malik (r.a) ve İbn Ebi Zi'b'in delilidir.

Şafîî âlimlerinden İmam Nevevî ise, değişik nüshalarda değişik şekillerde bulunan metnin son cümlesinin "Ona (günahtan) hiçbir şey yoktur" şeklindeki rivayetinin daha doğru olduğunu söyleyerek bu hadisin cenaze namazını mescidde kılmanın caiz olduğunu söyleyenlerin delili olduğunu söylemiştir.

Gerçekte bu hadis ile ilgili tüm nüshalar ve rivayetler karşılaştırılırsa, söz-konusu cümleyi şeklinde kaydeden nüshaların ve rivayetlerin çoğunlukta olduğu ve nüshalarda bulunan kelimesinin şeklinde yazılması gerekirken yanlışlıkla şeklinde yazıldığı ve bu hadisin bazı rivayetlerinde geçen kelimesinin demanâsında kullanıldığı anlaşılır. Dolayısıyla sözü geçen nüshalar ve rivayetler arasındaki ihtilaf da kalkmış olur.

Ancak bu hadisin senesinde Tev'eme'nin azatlı kölesi Salih vardır. Bu kimse güvenilir bir ravi olmadığından bu hadis zayıftır. [\[473\]](#)

50-51. Cenazeyi Güneş Doğarken Ya Da Batarken Gömmenin Hükümü

3192... Ukbe b. Amr dedi ki:

Üç vakit vardır ki, Rasûlullah (s.a) bizi o vakitlerde namaz kılmaktan veya ölülerimizi defnetmekten nehyederdi:

1. Güneş doğmaya başladığından yükselinceye kadar,
2. (Güneş) tam gökyüzünün ortasında iken (batıya) meyledince-ye kadar,
3. Güneşin batmaya meylettığı andan batmasına kadar. (Ukbe son cümleyi bu şekilde ifade etti) yahut da buna benzer bir şey söyledi. [\[474\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "Ölülerimizi defnetmekten" cümlesi âlimlerin çoğuna göre, zahiri rhanâsında kullanılmıştır. Bu manâya göre, ölüleri sözü geçen üç zamanda kabre koymak caiz değildir. Bu manâ ile amel eden İbn Hazm, bu zamanda cenazeyi defnetmenin haram, Hanbeliler de mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ancak İbnü'I-Mübarek ile Hanefilere ve Şafilere.göre ise bu cümle burada "ölülerimiz üzerine cenaze namazı kılmaktan" manâsında kullanılmıştır. Binaenaleyh bu hadis-i şerifte yasaklanan bu üç zamanda cenaze defnetmek değil cenaze namazı kılmaktır.

Yine metinde geçen "Yükselinceye kadar" cümlesinden maksat ise 1277 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi, güneşin göz kararıyla ufuk çizgisinden bir mızrak boyu yükseldiği zamandır. Buna göre, güneşin doğmaya başladığı andan itibaren güneşin ufukta göz kararıyla bir mızrak boyu yükselmesine kadar geçen süre içerisinde; herhangi bir namazı kılmak ve cenazeyi defnetmek yasaklanmıştır. Aslında güneşin bu noktaya geldiği an, yeryüzünde bulunduğumuz nokta ile güneş arasındaki çizginin yerküresine göre beş derecelik bir açı teşkil ettiği andır. Bizim memleketimize göre, güneşin doğmaya başladığı andan itibaren bu ana kadar geçen zaman kırk ila elli dakika arasında değişen bir zamandır.

Güneşin gökyüzünün ortasına gelmesinden maksat, güneşin tam tepeye gelip de herşeyin gölgesinin kaybolduğu zeval vaktidir. Metindeki bu cümleden ve bu cümleyi takibeden "Batıya meyledinceye kadar" cümlesinden anlaşılıyor ki, Rasûl-ü Zîşan Efendimiz, zeval vaktinden itibaren güneşin batıya meyledişine kadar geçen süre içerisinde cenaze namazı kılmayı yasakladığı gibi, güneşin batmaya yaklaşıp da sararmasından ve güneşin ışınları gözleri kamaştırmaz bir hale geldiği andan battığı ana kadar geçen süre içerisinde cenaze namazı kılmayı da yasaklamıştır. [\[475\]](#)

Bazı Hükümler

1. Metinde belirtilen üç vakitte cenaze namazı kılmak ve cenaze defnetmek yasaktır. Ulema bu mevzuda ihtilaf etmiştir.

a) İmam Ahmed ile İshak, es-Sevrî, Ata, en-Nehâî ve el-Evzaî mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerife dayanarak sözkonusu vakitlerde cenaze namazı kılmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.

Ibn Ömer (r.a)'in de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Hanefi âlimleri de bu görüştedir. Şu farkla ki Hanefilere göre, bu vakitlerden biri girdikten sonra, yıkanıp kefenlenerek namazının kılınması için hazırlanmış olan bir cenazenin namazını kılıp defnetmekte hiç bir kerahet yoktur.

b) Mâlikilere göre, güneş doğarken, batarken ve Cuma hutbesi okunurken, cenaze namazı kılmak haramdır. Sabah namazından sonra güneşin doğmasına yakın bir zamana kadar caizdir. Bundan sonra güneşin doğup bir mızrak boyu yükselmesine ve ikinci namazından sonra güneşin batmasına kadar geçen süre içerisinde cenaze namazı kılmak da mekruhtur.

c) Şafîlilere göre, sözü geçen kerahet vakitlerinde cenaze namazı kılmak mekruh değildir. Ancak bu vakitler kasden seçilerek namaz bu vakitlere denk getirilirse, o zaman mekruh olur. Hadisteki nehy bu şekilde kasden mekruh vakitlerde kılınan cenaze namazlarına aittir.

İbn Hazm da metinde belirtilen üç vakitte cenaze namazı kılmanın mekruh olduğu görüşündedir. Ona göre, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifteki nehy kasıtlı ve özel olarak sözü geçen vakitlere denk getirilerek kılınan nafile namazlara aittir.

2. Metinde açıklanan üç vakitte cenazeyi defnetmek yasaktır. Ancak âlimler, bu yasağın hükmü üzerinde ihtilafa düşmüşlerdir.

İbn Hazm, bu hadisin zahirine dayanarak ölüyü bu vakitlerden birinde defnetmenin haram olduğunu söylerken, Hanbeliler, mekruh olduğunu, Hanefilerle, Şafîliler de defn için bu vakitler kasden seçilmiş olmamak şartıyla caiz olduğunu söylemişlerdir.

Fakat ölü'nün daha fazla bekletilmesiyle çürüyüp dağılmasından korkulması halinde, bu vakitlerde defnedilmesinin caiz olduğunda tüm âlimler ittifak etmişlerdir. Bu mevzunun tamamı 1274 numaralı hadis-i şerifin şerhinde geçtiğinden okuyucularımız oraya müracaat edebilirler. [\[476\]](#)

52. Bir Kadın Cenazesiyle Erkek Cenazesi Birlikte Getirildikleri Zaman, Hangisi İmama Daha Yakın Olarak Konur?

3193... el-Haris b. Nevfel'in azatlı kölesi Ammar'ın haber verdiği göre;

Kendisi (Ali b. Ebû Talib'in kızı ve Hz. Ömer'in eşi) Ümmü Gül-süm'le (Ümmü Gülsüm'ün) oğlunun cenazesinde hazır bulunmuş. Çocuk, imam tarafına (Ümmü Gülsüm

de çocuğun arka tarafına) konmuş (Ammar sözlerine devam ederek şöyle demiştir): Ben bu uygulamayı yadırgadım. Cemaatin içinde İbn Abbas'la Ebû Said el-Hudrî, Ebu Katade ve Ebû Hureyre (r.a) de vardı. (Onlar): "Sünnet (olan) budur" dediler. [\[477\]](#)

Açıklama

Hz. Ümmi Gülsüm; Hz. Ali (k.v)'nin kızı Hz. Ömer (r.a)'in de zevcesi idi. Hz. Ömer'in Zeyd isimdeki oğlu ondan dünyaya gelmişti. Hz. Ümmü Gülsüm'le oğlu Zeyd ikisi bir anda vefat edip de hangisinin daha önce vefat ettiği anlaşılamadığından hiç biri diğerine varis olamadı.

Hz. Ammar'ın ifade ettiğine göre, Hz. Ümmü Gülsüm ile oğlu Zeyd namazlarının kılınması için musallaya getirildikleri zaman çocuk imamdan tarafa, annesi de onun arka tarafına konduğu için Hz. Ammar bu uygulamayı yadırgamış, kadının imam cihetine, çocuğun da onun arkasına konması gerektiğini zannediyormuş. Fakat orada bulunanlar bu uygulamanın sünnete uygun olduğunu ifade ederek, Hz. Ammar'ın kanaatinin doğru olmadığını ortaya koymuşlardır. Beyhakî'nin rivayetine göre, orada hazır bulunan cemaat içerisinde ayrıca el-Hasen, Hüseyin, İbn Ömer ve Ebû Hureyre olmak üzere seksene yakın sahabe vardı. Bu hadis-i şerif Nesaî'nin Sünen'-inde şu manâya gelen lâfızlarla rivayet olunmuştur:

"Nafi (r.a)'den: İbn Ömer (r.a) dokuz cenazeye birden namaz kıldı. Erkekleri ön tarafa - cemaat tarafına- kadınları da arka tarafa, kible tarafına koydu. Onları tek bir sıra olarak dizdi. Hz. Ömer b. Hattab'ın zevcesi ve Ali (r.a)'nin kızı Ümmü Gülsüm ile Zeyd adındaki oğlunun cenazesi de birlikte kondu. O gün İmam, Said b. el-As idi..." [\[478\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir erkek çocuk ile bir kadının cenaze namazları birlikte kılınmak istendiği zaman, çocuğun cenazesi imam tarafında, kadının cenazesi de çocuğun kible tarafına konur.

Âlimlerin açıklamasına göre, buluş çağma ermiş bir erkekle bir çocuk ve bir hünsa ve bir de kadının cenazeleri birlikte kılınmak istenirse, imama en yakın buluş çağına gelen erkek konur. Onun arkasına çocuk, onun arkasına hünsa (erselik) onun arkasına da kadın konur. İmam Şa'bi ile Said b. eP-Müseyyeb, Ata, en-Nehâî, ez-Zührî, Yahya el-Ensârî, İmam Malik, Şafiî, es-Sevrî, Ahmed b. Hanbel, İshak ve Hanefî âlimleri bu görüşte oldukları gibi, sahabe-i kiramdan Osman b. Afifan, Ali, İbn Ömer, İbn Abbas, el-Hasan, el-Hüseyin, Zeyd b. Sabit, Ebû Hüreyre, Ebû Said el-Hudrî (r.a) de bu görüştedirler. Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif, bu görüşte olan âlimlerin delilidir.

Ancak Hasen-i Basri, Kasım b. Muhammed ve Salim b. Abdullah'a göre, musallada kadın imamdan tarafa, erkekler de kible tarafına konarak namazları kılınır. Ancak bunların delili akıldır. Birinci görüşte olanların delili de sünnettir.

2. Birden fazla kişinin cenazesini birlikte kılmak caizdir. [\[479\]](#)

51-53. İmam Namazını Kılacağı Cenazenin Ne Tarafında Durur?

3194... Nafi Ebû Galib'den demiştir ki:

Ben ağıl yolunda idim. Etrafında kalabalık cemaat bulunan bir cenaze geçti. Abdullah b. Umeyr'in cenazesidir, dediler. Bunun üzerine ben de onun arkasından gitmeye başladım. Bir de baktım, karşımıza üzerinde ince bir kaftan, başında da kendisini güneşten koruyan bir bez bulunan at üzerinde bir adam çıkıverdi. "Bu kabile reisi de kimdir?" diye sordum. "Enes b. Malik'dir" cevabını verdiler. Cenaze indirilince Enes kalkıp cenaze namazını kıl (dır)dı. Ben de (hemen) arkasındaydım. Benimle onun arasında hiçbir şey yoktu. (Enes) cenazenin başı hizasında durup dört tekbir aldı. (Namazı) ne uzattı ne de süratli kıldırdı. (Namaz bittikten) sonra oturmak istedi. (O sırada kendisine);

Ey Ebû Hamza (şu cenaze) Kureyş'î bir kadındır, (onun da namazını kıldınver), dediler. Kadını (Enes'e) yaklaştırdılar. (Cenazenin) üzerinde yeşil bir örtü vardı. (Enes) kalktı, cenazenin kalçası hizasında durup aynen erkeğin namazını kıldığı şekilde onun da namazını kıl(dır)dı, sonra oturdu. Derken el-Alâ b. Ziyad:

Ey Ebû Hamza! Rasûlullah (s.a) de cenaze namazını senin kıldırдыңın gibi bu şekilde dört tekbir alarak, erkeğin başı hizasında, kadının da kalçası hizasında durarak mı kıldırırdı? diye sordu. O da;

Evet, diye cevap verdi. (Bunun üzerine el-Alâ b. Ziyad):

Ey Ebû Hamza; sen Rasûlullah (s.a)'la birlikte savaşta bulundun mu? diye sordu. (O da):

Evet, Huneyn'de onunla birlikte savaştım. Müşrikler gelip üzerimize saldırdılar. Nihayet (biz hezimete uğrayıp) kaçmaya başlamıştık. Atlarımızın da arkamızdan (hezimete uğrayıp kaçmakta) olduklarını gördük. (Müşrik) askerleri içerisinde bir adam vardı ki, üzerimize saldırıyor ve bizi kırıp geçiriyordu. Derken Allah onları bozguna uğrattı. (Ele geçirilen) düşman askerleri getiriliyordu. Müslüman kalmak üzere Hz.. Peygambere söz veriyorlardı. (O sırada) Peygamber (s.a)'in sahabilerinden bir adam "Üzerime nezr olsun, eğer Allah bugün bizi kırıp geçiren adamı buraya getirecek olursa, onun boynunu vuracağım" dedi. (Bunu duyan) Rasûlullah (s.a) sükut etti. (Derken sözü geçen) adam (müslüman askerler tarafından oraya) getirili-verdi. (Adam) Rasûlullah (s.a)'i görünce:

"Ey Allah'ın Rasûlü, ben (küfürden kurtulup) Allah'a döndüm, dedi. Rasûlullah (s.a); (o nezreden) adam, nezrim yerine getirsin diye o adamla biatlaşmaktan uzak durdu. (Nezreden) kişi adamı öldürmek için Rasûlullah (s.a)'ın kendisine emir vermesini beklemeye başladı. O kimseyi (müslüman olduktan sonra öldürmek hususunda) Rasûlullah (s.a)'den korkuyordu. Rasûlullah (s.a)"onun hiçbir şey yapamayacağını anlayınca (müslüman olmak isteyen) adamla (müslüman olarak kalması için) biatlaştı. Bunun üzerine (nezr eden) adam:

Ey Allah'ın Rasûlü, benim nezrim (ne olacak?) dedi.

"Ben denlinden beri sen nezrini yerine getiresin diye (onunla biatleşmekten) geri durdum." buyurdu. (Adam da):

Ey Allah'ın Rasûlü, bana işaret etseydin ya! dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a):

"Hiç bir peygamber işaretle konuşmaz" buyurdu.

(Bu hadisin ravisi) Ebü Galib dedi ki: "Ben Enes'in (cenaze namazını kıldırırken) kadının kalçalarının hizasında durmasını(n sebebini ilim adamlarına sordum da bana -çünkü (eskiden kadım gözlerinden korumak üzere üzerine örtülen) kubbe şeklindeki örtüler yoktu. (Bu yüzden) imam onu cemaatten gizlemek üzere kalçalarının hizasında dururdu. (Bu gün de onlara uymak için Hz. Enes kadının kalçaları hizasında durdu)- diye cevap verdiler."

Ebû Dâvûd der ki: Peygamber (s.a)'in "Ben insanlar -Lâ ilahe illallah- deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum" (anlamındaki 2640 numaralı) hadisi, (mevzumuzu teşkil eden) bu hadisin (bir müslümanın öldürmeyi nezrettiği bir müşriğin) "Ben (artık küfürden) Allah'a döndüm"sözüyle (müslüman olduğunu ifade ettikten sonra da, müslümanın) onu öldürerek nezri(ni) yerine getirebileceğini ifade eden) kısmını neshetmiştir. [\[480\]](#)

Açıklama

Sikke: İki koldan sıralanmış ağaçların arasında uzayıp giden.yol demektir. Mirbed; "ağıl" demektir. Dolayısıyla bu iki kelime "ağıl yolu*" manâsına gelen bir tamlama teşkil etmektedir. Bu isimle anılan biri Basra'da, diğeri de Medine'de iki yol vardır.

Enes b. Malik Basra'da ikâmet ettiğine göre, burada bu kelimeyle kastedilen Basra'daki ağıl yolu olması gerekir. Cenazesi söz konusu edilen Abdullah b..Umeyr'in Ümmü Fazl'ın azatlı kölesi Ebû Muhammed olması ihtimali olduğu gibi, Abdullah b. Abbas (r.a) olması ihtimali de vardır. Sonradan getirilen kadının burada Ensarî olduğu ifade edilirken, Tirmizî'nin rivayetinde Kureyşli olduğu ifade edildiğine bakılırsa, onun hem Kureyş'li hem de E-nsari olduğu anlaşılır. Çünkü bu mümkündür.

Na'ş: Aslında boş tabut demekse de burada halkın gözünden gizlemek için kadınların cenazelerine kubbe şeklinde örtülen kumaş, mânâsına gelmektedir. İbn Abdil-Berr'in açıklamasına göre, bu Örtü ilk defa Hz. Fa-tima (r.ah)'nın cenazesi üzerine örtülmüştür.

Beyhakî'nin bir rivayetinde bu hadise şu mânaya gelen lafızlarla anlatılır. "Rasûlullah (s.a) kızı Fatıma (bir gün Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'ya):

Ey Esmâ! Ben kadınlar vefat ettiği zaman onlara uygulanan muameleden hoşlanmıyorum. Çünkü kadının üstüne sadece bir kumaş örtülüyor. O kumaş kadının vücudunu dışarı aksettiriyor- dedi. Hz. Esmâ da:

Ey Rasûlullah'ın kızı, ben sana bu hususta Habeşistan'daki bir uygulamayı göstereyim mi?- dedi ve yaş hurma dalları getirterek onları yontup tabuta yerleştirdi. Üzerlerine de bir kumaş örttü. (Bu kumaş kubbe şeklini almıştı.) Hz. Fatıma:

Bu ne kadar güzel, hem de cenazenin kadın cenazesi olduğunu simgeler (Ey Esmâ) ben öldüğüm zaman beni Ali ile birlikte sen yıka. Yanıma başka hiçbir kimseyi sokma- dedi. Hz. Fatıma vefat edince yânına Hz. Aişe girmek istediye de Hz. Esmâ içeri almadı. Hz. Aişe, Hz. Esmâ'yı Hz. Ebû Bekir'e şikayet etti. Hz. Ebû Bekir gelip Hz. Esmâ'ya cenazenin üzerine niçin gelin hevdeci gibi bir kubbe yaptığını sorunca, Hz. Esmâ bunu Hz. Fatıma'nın vasiyyeti üzerine yaptığını ifade etti. Hz. Ebû Bekir de:

Vasiyyeti yerine getir buyurdu."

Müslüman olduğunu, küfürden tevbe edip Allah'a döndüğünü ifade eden ve müslümanlara çok zayıf verdiren kimse, müslüman olduğunu ifade ettiği halde, Hz. Peygamber'in onun müslümanlığını derhal kabul etmeyip de, onu öldürmek için nezreden sahabinin nezrini yerine getirebilmesi için onu öldürmesini beklemesi şüphesiz ki izahı gereken-bir meseledir. Meııhcl yazarının açıklamasına göre, Hz. Peygamberin onun müslümanlığını hemen kabul ve ilan etmeyişinin sebebi ağzından "eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne muhammeden rasûlullah" sözünün işitilmemesidir. Yahutta bu nezir, o kimse müslüman olmadan önce yapıldığı için, müslüman olduktan sonra da yerine getirilmesi gerekirdi. Çünkü o anda nezir hakkında yürürlükte olan hüküm buydu. Rasûl-ü Ekrem bunun için beklemişti. Fakat, Musannif Ebû Davud'un da ifade ettiği gibi, bu hüküm sonradan 2640 numaralı hadisle neshedilmiştir.

İlim adamları, cenaze namazını kıldırarak olan imamın cenazenin ne tarafında duracağı konusunda ihtilafa-düşmüşlerdir. Bu mevzudaki görüşleri şu şekilde özetleyebiliriz:

- 1.** Şafiîler, Dâvud, İbn Hazm ve hadis ehline göre erkeklerin başı hizasına kadınlarınsa kalçaları hizasına durur.
- 2.** Hanbeliler'e göre erkeğin göğsünün hizasına doğru durulur. Kadının ki birinci görüşe göre durur.
- 3.** Hanefi alimlerine göre imam, erkeğin ve kadının göğüslerinin hizasına doğru durur.

Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'tan bir rivayete göre, erkeğin başının ve kadının kalçasının hizasında durur. Tahavî bu kavli seçmiştir. Bu görüş, birinci görüşün aynıdır. Hanefi mezhebinin bu meseledeki görüşünün izahı için bir numara sonraki hadisin şerhine müracaat edilebilir.

4. Malikiler'e göre, imam.erkeğin kalçasının hizasına ve kadının omuzları hizasına doğru durur.

Yukarıdaki ihtilaf efdaliyet ile ilgilidir. Aslında imam erkek veya kadın cenazenin herhangi bir uzvunun hizasına doğru namaz kıldırırsa sahihtir. [\[481\]](#)

Bazı Hükümler

1. Cenaze namazı kıldırırken, imamın, cenazenin tam ortası hizasında durması müstehabdır.

2. Cenaze namazında alınan tekbirlerin sayısı dördtür.

3. Esir edilen bir kâfiri müslüman olmadan önce devlet reisi isterse öldürür, isterse sağ bırakır.

4. Müslüman olan bir esirin kanı dökülemez.

5. Bir kimsenin adakta bulunup adağını yerine getirmesi meşrudur.

6. Bir Peygamberin bildiğinin aksini söylemesi, ya da kaş göz işaretleriyle mecliste bulunan bazı kimselere bir şeyler anlatıp bunu orada bulunan diğer kimselerden gizlemeye çalışması caiz değildir. [\[482\]](#)

3195... Semure b. Cündup'ten demiştir ki:

Peygamber (s.a)'in ardında, nifash iken vefat eden bir kadının (cenaze) namazını kıl(mış)tım. (Peygamber Efendimiz) o kadının cenaze namazını kılmak için (tam) ortası (hizası)na durdu. [\[483\]](#)

Açıklama

Müslim ve Nesaî'nin rivayetlerinde açıklandığına göre hadis-i şerifte nifash ikeri vefat ettiğinden bahsedilen kadın Ümmü

Ka'b'dır. Metinde geçen kelimesinden maksat ölünün kalçaları hizasıdır. Ancak Hanefî âlimlerine göre, vücudun ortası göğüs olduğundan kelimesine "göğsü" manâsı vermişlerdir. Çünkü göğüs vücudun ortasıdır. Esasen, baş ve ayaklar vücuttan sayılamaz. Esas vücudu teşkil eden kısım, kasıklarla boyun kökü arasında kalan kısımdır. Bu kısmın ortasının da göğüs olduğunda şüphe yoktur. Bu bakımdan hem vücudun her tarafının namazdan payını eşit olarak alması için, hem de ilim ve hikmet madeni olan kalbe yakın olmak için imam, cenaze namazını kılarken ölünün göğsü hizasında durur.

Her ne kadar bir Önceki hadis-i şerifte, Enes b. Malik'in erkeğin namazını kıldırırken cenazenin baş tarafında, kadının cenazesini kıldırırken de, kalçaları tarafında durduğu ifade ediliyorsa da, aslında bu farklılık ravinin yanılmasıdır. Şöyle ki, aslında Hz. Enes her iki cenazede de ölünün göğsü hizasına durmuştur. Fakat erkeğin cenazesinde biraz baş tarafa doğru kadının cenazesinde de biraz kalça tarafına doğru meylettiği için, ravi bu iki durumun birbirinden tamamen farklı olduğunu zannetmiş ve kendi kanaatini rivayet etmiştir. [\[484\]](#)

Bazı Hükümler

1. Nifastan ölen kadın, her ne kadar şehidse de, cenaze namazı kılınmadan kabre konamaz. Cenaze namazı kılınmadan kabre konulup konulamayacağı hususunda ihtilaf mevzuu olan şehid, savaşta ölen şehiddir. Nifasdan ölen kadınsa savaşta ölmediğinden cenaze namazı kılınmadan kabre konamaz.

2. İmam, cenaze namazı kıldırırken, kadın cenazenin kalçaları hizasında durur. [\[485\]](#)

52-54. Cenaze Namazı Kılarken Kaç Tekbir Alınır?

3196... (Ebû İshâk'ın) Şa'bi'den (rivayetine göre);

Rasûlullah (s.a) (bir gün sahabilerinden bazılarıyla birlücte mezarlıkta gezinirken toprağı) yaş olan bir kabre uğramış (ashabıyla birlikte) o kabrin önünde saf bağla(yıp namaz kılmışlar. (Hz. Peygamber) bu kabir üzerine (namaz kılarken) dört (defa) tekbir almış.

(Ebû İshak diyor ki): "Ben Şa'bi'ye; (bunu) sana kim söyledi?" diye sordum da: "Güvenilir birisi (yani o anda) orada bulunan Abdullah b. Abbas (söyledi)" diye cevap verdi. [\[486\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte, birisi; kabre konulmuş olan cenaze üzerine cenaze namazı kılmanın caiz olup olmayacağı, diğeri de cenaze namazında kaç tekbir alınacağı meselesi olmak üzere, iki mesele söz-konusu edilmekte ve cenaze namazında dört tekbir alınacağı ifade edilmektedir. Bunlardan kabre konulan bir cenazenin kabri üzerine yönelerek o cenazenin namazını kılmanın caiz olup olmayacağı meselesi 3203 numaralı hadis-i şerifin şerhinde açıklanacaktır.

İkinci meseleye gelince, mezheb imamlarından İmam Ebû Hanife ile İmam Malik, Şafî, Ahmed es-Sevrî, İbnü'l-Mübarek, İshak, İbn Ebî Evfa, Ata, Muhammed b. el-Hanefiyye ve el-Evzâî ile ashab-ı kiram'dan Ömer b. el-Hattab, Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sabit, Hasen b. Ali, el-Bcra b. Azib ve Ebû Hureyre'ye göre cenaze namazında dört tekbir alınır. Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifle 3194 numaralı hadisi şerif ve Buhârî ile Müslim'in Rasûl-ü Ekrem'in Necaşi üzerine dört tekbir alarak cenaze namazı kıldığına dair rivayet ettikleri hadis-i şerif ile ileride meallerini sunacağımız 3204-3205 numaralı hadis-i şeriflerdir.

Tirmizî, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif hakkında, "İbn Abbas hadisi hasen sahihtir. Peygamber (s.a)'in ashabından ve sonrakilerden ilim adamlarının çoğunun ameli bu hadis üzerinedir." demiştir.

Bu mevzuyu Bezlü'I-Mechûd yazarının, Şevkânî'den naklettiği şu satırlarla noktalıyoruz: "Kâdî İyaz'ın beyanına göre, sahabe-i kiram, cenaze namazında kaç tekbir alınacağı konusunda İhtilafa düşmüş, "üç tekbirden dokuz tekbire kadar değişen sayılarda tekbir alınabileceğine dair çeşitli görüşler ileri sürmüşlerse de, İbn Abdi'l-Berr'in dediği gibi, sonradan dört tekbir alınacağına icma vaki olmuş. Fıkıh âlimleri ile Bağdat, Basra, Küfe, Medine gibi meşhur kültür merkezlerindeki fetva ehli de bu mevzuda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu mevzuda gelen sahih hadislerden elde edilen netice budur. Binaenaleyh bu görüşün dışında kalan şaz görüşlere iltifat edilmemelidir. Önemli fıkıh merkezlerindeki fıkıh alimleri içerisinde cenaze namazınır beş tekbirle kılınacağını söyleyen sadece İbn Ebî Leyla vardır. Onun dışında bu âlimlerin hiçbirisi cenaze namazındaki tekbirlerin beş olduğunu söylememiştir."[\[487\]](#)

3197... İbn Ebî Leyla'dan demiştir ki:

Zeyd: -Yani (Zeyd) ibn Erkam- bizim cenazelerimizin namazlarında dört tekbir alırdı. (Bir gün, by- cenaze namazında) beş tekbir aldı. Bunu kendisine sordum da "Rasûlullah (s.a) (böyle) beş tekbir alırdı" cevabını verdi.

Ebû Dâvûd der ki: (bu hadisi bana rivayet edenlerden) İbn el-Musanna'nın rivayetini (Ebu Ve'id'in rivayetinden) daha sağlam ezberledim.[\[488\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, cenaze namazını dört tekbirle kıldırmak caiz olduğu gibi, beş tekbirle kıldırmanın da caiz olduğunu söyleyen Davud-u Zahirî'nin ve İbn Ebû Leyla'nın delilidir.

Aslında İbn Ebû Leyla'nın Zeyd b. Erkam'a cenaze namazını niçin beş tekbirle kıldırıldığı sorması selef-i salihin arasında cenaze namazını dört tekbirle kılmanın yaygın, beş tekbirle kılmanınsa, nadirattan olduğunu gösterir. Bu düşünceyle cumhur ulema metinde geçen "Rasûlullah (s.a) beş tekbir alırdı" cümlesini "İslâm'ın ilk yıllarında böyle beş tekbir alırdı. Sonradan devamlı surette dört tekbir almaya başladı da, bu son uygulama halk arasında yerleşti." şeklinde anlamışlardır.

Musannif Ebû Davûd, metnin sonuna ilave ettiği ta'likle, bu hadisin kendisine iki yoldan geldiğini bunlardan İbnü'l-Musanna yoluyla gelen rivayeti Ebû Velid et-Tayalisi'den gelen rivayetten daha iyi bellediğini söylemekle İbnü'l-Müsenna'dan gelen rivayetin diğerinden daha kuvvetli olduğunu ve buna daha çok güvendiğini ifade etmek istemektedir. [\[489\]](#)

53-55. Cenaze Namazında Ne Okunur?

3198... Talha b. Abdullah b. Avf'dan demiştir ki:

"Ben İbn Abbas'la beraber cenaze namazı kıldım (Namazda) Fatiha't-ül-kitabı okudu ve -bu sünnettendir- dedi." [\[490\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, cenaze namazında Fatiha okumanın meşru-luğuna delalet etmektedir. Ayrıca Hakim'in Cabir'den rivayet ettiği "Rasûlullah (s.a) bizim cenaze namazlarımızda dört tekbir alır ve ilk tekbirden sonra Fatiha sûresini okurdu." mealindeki hadis-i şerifle İmam Şafî'nin Ebû Ümame'den rivayet ettiği Peygamber (s.a)'in sahabilerinden birisinin: "Cenaze namazında imamın, birinci tekbirden sonra gizlice Fatiha okuması sünnettendir. Diğer tekbirlerden sonra Peygamber (s.a)'e sala-vat getirir ve ihlasla dua eder. Fakat başka bir şey okumaz. Sonra gizlice içinden selam verir." dediğini ifade eden hadis-i şerif de cenaze namazında Fatiha okumanın meşruluğuna delalet etmektedir. el-Misver b. Mahreme ile el-Hadi, el-Kasım, el-Müeyyedbillah bu hadis-i şeriflerle, Buhârî'nin Tarih'-inde Fudale b. Ebû Ümeyye'den rivayet ettiği, "İmamın Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer'in

cenaze namazında Fatiha sûresini okuduğunu" ifade eden hadis-i şerife dayanarak cenaze namazında Fatiha sûresini okumanın meşru olduğunu söylemişlerdir.

İbn Mace'nin Ümmü Şüreyk'den rivayet ettiği "Rasûlullah (s.a) cenaze üzerinde namaz kıldığımızda) Fatiha sûresini okumamızı emretti."^[491] mealindeki hadisle Nesaî'nin rivayet ettiği Hz. Peygamberin cenaze namazında, Fatiha okuduğunu ifade eden hadis-i şerif ^[492] de bu görüşü te'yid etmektedir.

Mezheb imamlarının bu mevzudaki görüşlerini şöylece özetleyebiliriz:

1. Şâfiîler, yukarıda geçen hadis-i şeriflere dayanarak cenaze namazında Fatiha okumanın farz olduğunu söylemişlerdir. Onlarca efdal olan Fatiha'yı birinci tekbirden sonra okumaktır. İkinci tekbirden sonra Peygamber (s.a)'e salavat getirmek farz olduğu gibi, üçüncü tekbirden sonra ölüye dua etmek de farzdır. Dördüncü tekbirden sonra ise kısa bir dua yapıp selam verilir.

2. Hanbeliler de bu mevzuda Şâfiîler gibi düşünmektedirler. Ancak Han-belilere göre, Fatiha'yı birinci tekbirden sonra okumanın hükmü farzdır.

İshak ile Davudu Zahirî de, cenaze namazında Fatiha okumanın farz olduğunu söylemişlerdir.

İbn Münzir, İbn Mes'ud ile İbn Zübeyr ve Ubeyd b. Umeyr (r.a)'in de bu görüşte olduklarını rivayet ediyor. Delilleri ise, yukarıda mealini sunduğumuz İbn Mace'nin Ümmü Şüreyk'ten rivayet ettiği hadisle mevzumuzu teşkil eden hadisi şeriftir. Çünkü her ne kadar mevzumuzu teşkil eden hadis mevkuf ise de sahabinin mevkufu, merfu hükmündedir. Nitekim metinde geçen Hz. İbn Abbas'm "Bu sünnettendir" sözü bu hadisin merfu olduğuna açıkça delalet etmektedir.

Bu görüşte olan halef ve selef âlimlerinin bu mevzudaki delillerinden biri de, daha önce tercümesini sunduğumuz "Fatiha okumayan kimsenin namazı olmaz." anlamındaki 822 numaralı hadis-i şeriftir. Sözü geçen âlimlere göre, bu hadis-İ şerif cenaze namazı için de geçerlidir. Çünkü cenaze namazı da bir namazdır. Diğer namazlarda olduğu gibi orda da kıyam ve kıraatin bulunması gerekir.

Ebû Hüreyre (r.a) ile Ebû Derda, İbn Mes'ud ve Enes (r.a) den rivayet edildiğine göre, kendileri cenaze namazında ilk üç tekbirin her birisinden sonra Fatiha okurlar, dua ederler, cenaze için istiğfar ederlermiş. Dördüncü tekbirden sonra ise, hiçbir şey okumadan namazdan çıkarılmış.

3. Tavus, Ata, İbn Sırın, İbn Cübeyr, es-Şabî, Mücahid, Hammad, es-Sevrfise, cenaze namazında Fatiha'nın okunmayacağı görüşündedirler. İbn Ömer'in de bu görüşte olduğu rivayet edildiği gibi, Hanefi mezhebinin görüşü de budur. Hanefi alimlerine göre, cenaze namazı dört tekbirle kılınır. Birinci tekbirden sonra, sübhaneke ikinci tekbirden sonra sallı barik duaları okunur. Üçüncü tekbirden sonra, ölü için dua edilir. Dördüncü tekbirden

sonra ise, iki tarafa selam verilerek namazdan çıkılır. Namaz esnasında Kur'-an'dan bir sûre okumak niyetiyle Fatiha okunamaz.

Hanefi ulemasından Tahavi'ye göre yukarıda geçen bazı hadisi şeriflerde ifade edilen Rasûlü Ekrem Efendimizin cenaze namazında, Fatiha okuması da Kur'ân-i Kcrim'den bir sûre okuma niyetiyle değil, sena kasdıyla olmuştur.

4. Malikilere göre: Cenaze namazında Kur'ân'dan bir sûre okumak niyetiyle Fatiha okumak mekruhtur. Bunlara göre her tekbirden sonra Allah'a sena edip Peygamber (s.a)'e salavat getirmek müstehabtır, dua okumak ta vaciptir.

Malikilerin, cenaze namazında Fatiha okumanın mekruh olduğuna dair delilleri, İmam-ı Malik'in Nafî'den rivayet ettiği, "Abdullah İbn Ömer cenaze namazında, Kur'ân'dan hiçbir şey okumazdı."[\[493\]](#) mealindeki hadis-i şeriftir.

Bununla beraber Malikilere göre; cenaze namazı kılan kimsenin cenaze namazında Kur'ân okumanın farz olduğunu söyleyen imamlara ters düşmemek gayesiyle Fatiha okunmasında hiçbir kerâhat yoktur. Hatta bu maksatla Fatiha okumak müstehabdır.[\[494\]](#)

54-56. Cenazeye Dua Etmek

3199... Ebû Hureyre'den; dedi ki:

Rasûlullah (s.a)'ı "Cenaze üzerine namaz kıldığınızda, ona ihlasla duâ ediniz." buyururken işittim.[\[495\]](#)

Açıklama

İhlas: Kalbin kinden, garazdan, eğrilikten ve zandan arınmış olmasıdır. Alemlerin Efendisi sevgili Peygamberimizden İhlasın ne olduğu sorulunca "Rabbim Allah'dır deyip, sonra da o emrolundu-ğün istikamette yürümendir" buyurmuştur.[\[496\]](#)

Mevzûmuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte, bir müslüman vefat ettiği zaman, Allah'ın ona afv ve mağfiretle muamele etmesi için, içtenlikle dua etmek tavsiye edilmektedir. Menhel yazarının ifade ettiği gibi vefat eden bir müslümana dua etme hususunda onun günahkâr mı yoksa salih bir kişi mi olduğuna bakmamaktır. Çünkü günahkâr kişiler duaya ve şefaata daha çok muhtaçdırlar. Bu bakımdan, sadece salih kullar için dua edipte günahkârlardan bu duayı esirgemek doğru değildir. Esasen her cenaze duaya muhtaçtır da onun için sağ kalanların önüne getirilmiştir.

Ölüye ihlasla dua etmek, insanın tüm dünyevî uğraşlarını içinden atıp, bütün varlığıyla Allah'a yöneldikten sonra, içtenlikle ve huşu içerisinde yal-varmasıyla olur.

Metinde geçen "Ona ihlasla dua ediniz" cümlesine "duanızı ölüye tahsis ediniz" şeklinde de manâ verilebilir, Şafiî ulemasının cumhuru bu cümleye bu şekilde manâ vermişlerdir.

Fakat bu mevzuda gelen hadisler, bu duayı tüm müslümanlara teşmil etmenin caiz olduğuna delâlet ettiğinden fıkıh ulemasının çoğunluğu cenaze duasını diğer müslümanlara da teşmil etmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla bu hadis, Şâfiîlerin görüşü için yeterli bir delil sayılmaz. [\[497\]](#)

Bazı Hükümler

1. Cenaze namazında cenaze için dua etmek meşrudur.

2. Duada önemli olan ihlastır. [\[498\]](#)

3200... Ali b. Şemmâh dedi ki: Ben Mervan'ı Ebû Hureyre'ye:

Sen Rasûlullah (a.s.)'i, cenaze namazında hangi duayı okurken işittin? diye sorarken gördüm. (Ebu Hûreyre de) ona:

(Aramızda geçen bunca hadiseden sonra ve) benim (sana bunca kırıcı sözleri) söylediğim halde (yine de bana geîip Hz. Peygamberin sünnetiyle ilgili soru soruyorsun öyle) mi? karşılığını verdi. (Mervan da):

Evet! dedi. {Ravi Ali b. Şemmâh) dedi ki (Hz. Ebû Hureyre ile Mervan arasında geçen) bu konuşmadan önce aralarında bir münakaşa olmuşdu."

Ebû Hureyre de ona: Rasûlullah (s.a):

"Ey Allah'ım (bu cenazenin) Rabbi Sensin onu Sen yarattın, onu İslam'a Sen eriştirdin. Ruhunu Sen aldın. Gizlisini kapalisını bilen Sensin. Biz Saria (ona) şefaatçi olarak geldik. Onu bağışla" diye dua ederdi-cevabını verdi.

(Ebû Dâvud der ki-Şu'be, Ali b. Şemmah'a Osman b. Şemmas, demekle onun isminde yanlışmıştır. Ahmedb. İbrahim El-Mevsili, Ahmed b. Hanbel'le konuşurken ona şöyle) dediğini işittim: Ben Hammad b. Zeyd'le bir mecliste oturupta (onun) o mecliste Abdü'l-Varis ile Ca'fer b. Süleyman'dan (hadis rivayet etmeyi) yasaklamadığını görmedim). [\[499\]](#)

Açıklama

Su hadis-i şerif cenaze namazında cenaze için dua etmenin meşruluğuna delalet etmektedir.

Metinde ki "Benim (sana bunca kırıcı sözleri) söylediğim halde..." cümlesinde geçen kelimesini şeklinde okumak ve bu cümleye "sen (bana bunca kırıcı sözleri) söylediğin halde (yine de bana soru soruyorsun öyle)mi?" şeklinde manâ vermek te mümkündür.

Musannif Ebû Dâvud metnin sonuna ilave ettiği ta'ikte "Bu hadisi Bey-haki'nin de rivayet ettiğini ancak bu rivayette ravi Şu'be'nin Ali b. Şemmah'ın isminden yanlışlıkla Osman b. Şemmas diye bahsettiğini belirtiyor. Ayrıca Ahmed b. İbrahim'in Abdul-Varis'i tenkid edip ondan hadis almayı yasakladığını belirtmekle de bu hadisin ravilerinden Abdul Varis'in güvenilir bir ravi olmadığını, dolayısıyla bu hadisin zayıf olduğunu söylemek istemiştir. Fakat Menhel yazarı "hadis ulemasından birçok kişinin Abdul Varis'in güvenilir bir ravi olduğuna şahidlik ettiğini" belirtmekte ve bu hadisin sahih olduğunu savunmaktadır. Menhel yazarına göre Hammad b. Zeyd'in Abdu'l-Varis'ten hadis almayı yasaklamasının sebebi onun güvenilir bir ravi olmayışı değil Kaderiyye mezhebinden oluşudur. [\[500\]](#)

3201... Ebû Hureyre'den; dedi ki: Rasûlullah (s.a.s) bir cenaze namazı kıldırdı ve:

"Allahım, dirimizi - ölümüzü, küçüğümüz- büyüğümüzü, erkeğimizi- kadınıımızı, burada olanımızı, olmayanımızı, bağışla. Ey Allah'ım, bizden, yaşattığım iman üzerine yaşat, öldürdüğünü de İslâm üzerine öldür. Ey Allah'ım! Bizi onun (ölümüne sabretme ve cenazesinin defnine katlanma) ecrinden mahrum etme, ve on(ım vefatımdan sonra bizi sapıttırma" diyerek dua etti. [\[501\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, "cenaze namazında dua ederken duanın sadece ölüye tahsis edilmeyip tüm müslümanları kapsayıcı olması gerekir" diyen cumhûr'un delilidir. Çünkü görüldüğü gibi bu hadis-i şerifte cenaze namazı içerisinde yapılan dua sadece cenazeye tahsis edilmeyip kadına-erkeğe, ölüye-diriye, büyüğe-küçüğe ve cenaze namazında hazır bulunup - bulunmayan, kısacası tüm müslümanları kapsamına almıştır. Mutlak lâfız kemaline masruf olduğundan metindeki iman kelimesiyle kâmil iman, İslâm kelimesiyle de kâmil İslâm kastedilmiştir. Bilindiği gibi, iman kalbin tasdik etmesi, İslâm da diğer organların bu tasdiğe uygun olarak Allah'ın ve Rasûlünün emirlerini yerine getirmesi demektir. Bu bakımdan kâmil iman ameli, kâmil İslâm da imanı gerektirdiği için metinde arkaya arkaya gelen iki cümleden birinde imân diğerinde İslâm zikredilmiştir. Ancak burada önce iman, sonra İslâm zikredilirken, Tirmizî'nin ve daha başkalarının

rivayetlerinde İslâm' imandan önce zikredilmiştir.

İslâmın zahiri ve dünyada lâzım bir amel olması, imânın da kalbî bir amel olup ölümler kendisine şiddetle ihtiyaç duyulması itibariyle Tirmizi'nin bu rivayeti cenaze duasının ruhuna daha uygun ve bu rivayet ulema yanında daha meşhurdur. [\[502\]](#)

Bazı Hükümler

1. Cenaze namazında dua etmek meşrudur.

2. Cenaze duasını sadece oluye tahsis etmeyip tüm müslümanları kapsayıcı biçimde yapmak meşrudur.

3. Cenaze namazında cenaze duasını sesli olarak okumak caizdir. Çünkü Rasûlü Zîşan Efendimiz bu duayı açıktan okumamış olsaydı. Ebû Hu-reyre onu işitemez ve bize nakledemezdi. Cumhuru ulemaya göre bu duayı sesli olarak okumak caizse de gizli olarak okumak müstehabdır. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in Câbir'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in cenaze namazında cenaze duasını gizli okudukları ifade edilmektedir. Cumhuru ulemâyâ göre mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte ve benzerlerinde ifade edildiği gibi Hz. Peygamber'in bazı cenaze namazlarında duayı sesli yaptığı bir gerçektir. Fakat duayı bu şekilde yapmaktan maksadı duanın sesli yapılmasını telkin etmek değil, ancak halkın duanın lafızlarını işitmesini ve öğrenmesini sağlamaktır. [\[503\]](#)

3202... Vasile b. el-Eskâ'dan; demiştir ki: Rasûlullah (s.a) bize müslümanlardan bir adamın cenaze namazını kıldırdı da onu (şu şekilde) dua ederken işittim:

"Ey Allâhim! Falanın oğlu falan senin emanetindedir. Onu kabir sıkıntısından koru."

(Bu son cümleyi) Abdurrahman (Musannif Ebû Davud'a şu lafızlarla) rivayet etti: "Senin himayendedir ve selâmete götürülen ipine sarılmıştır. Onu kabir sıkıntısından ve cehennem azabından koru, sen sözünü yerine getiren ve hainde lâıyk olansın. Onu bağışla, ona acı. Çünkü sen affedici ve merhametlisin." [\[504\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "zimmet" kelimesi, emniyet, hıfz ve himaye manalarına gelir.

Habl kelimesiyle Kur'ân-ı Kerim kastedilmiştir. Nitekim Hâkim'in Miis-tedrek'inde "Kur'ân, Allah'ın sağlam ipidir" mealinde bir hadis-i şerif vardır. "Civar" kelimesi ise, emniyet, "güven" anlamına gelir. Bu bakımdan tamlamasını "senin güvenli ipin" şeklinde tercüme etmek mümkündür. Cümlenin topluca anlamı da şöyledir: "Falanın oğlu senin himayindedir. (çünkü o) senin güvenli ipin Kur'ân'a sarılmıştır."

Habl kelimesinin burada istiare yoluyla and manâsında kullanılmış olduğunu söyleyenler de vardır. O zaman terkibi kendisinden önceki kelimesinin tefsiri olur. İbn-ül Esir Ennihâye isimli eserinde "Arap kabileleri yolculuğa çıkacakları zaman düşmanlarının şerrinden emin olmak için her kabilenin reisinden bir ahid-nâme alırlar, bu sayede emniyet içinde yolculuklarını sürdürürlerdi. İşte burada habl-û'1-civâr kelimesi ile kastedilen bu ahidnamedir" demekle civar kelimesinin ahd manâsına geldiğini bu şekilde bir ahidnâmesi olan kimsenin emniyette olduğunu ifâde etmek istemiştir.

Hz. Peygamberin, sözü geçen duasındaki kabir sıkıntısı Buhârî'nin sahih'inde şöyle anlatılıyor: "Mü'min kul kabrine konulup ashâb ve yaram geri dönüp gittiklerinde -ki meyyit bunlar yürürken ayakbalarının sesini bile muhakkak işitir- ona (münker-nekir adlı) iki melek gelir. Bunlar meyyiti oturturlar ve ona;

Hâ! Şu Muhammed (s.a) denilen kimse hakkında (ki kanaatin nedir?) Ne dersin? diye sorarlar. O mü'min de: (samimi olarak) "Bildğim ve size de bildirirsek istediğim şudur ki, Muhammed (s.a) Allah'ın kulu ve Allah'ın Rasûlüdür" diye cevap verir. Bunun üzerine melekler tarafından:

Ey mü'min! Cehennemdeki yerine bak! Allah Teâlâ bu azab yerini senin için cennetten (yüce) bir makama tebdil eyledi denilir. Nebi (s.a) "O mü'min cehennem ve cennetteki iki makamını birden görür." buyurmuştur. Fakat kâfir ve yahut münafık olan meyyit (meleklerin bu sualine karşı):

Muhammed hakkında bir şey bilmiyorum. Halkın ona (peygamber) dedikleri bir sözü (işitmiş) ben de halka uyup söyledim, diye cevap verir. Bu iki melek tarafından bu kâfir veya münafığa:

Hay sen anlamaz ve uymaz olaydın? denilir. Sonra bu kâfir veya münafığın iki kulağı arasına demirden bir topuzla vurulur. O topuzu yiyen kâfir veya münafık şiddetli bir sesle öyle bir bağıırır ki, bu feryadı ins ve cinden başka bir ölüye yakın olan herşey işitir."[\[505\]](#)

Bazı Hükümler

1. Cenaze namazında ölü için okunan duayı halkın öğrenmesi için sesli olarak okumak caizdir.

2. Namazda ölüye dua ederken eğer babası biliniyorsa hem babasının ismini hem de

kendi ismini zikrederek duayı ona tahsis etmek müstehabdir. Eğer babası bilinmiyorsa erkek için "Allah'ım! Bu, senin kulundur ve senin kulunun oğludur." Kadın için de "Allah'ım! Bu senin cariyendir ve cariyenin kızıdır" denir. [\[506\]](#)

55-57. Kabir Üzerine Cenaze Namazı Kılmak (Caiz Midir?)

3203... Ebû Hureyre'den; (rivayet olunmuştur) demiştir ki: Siyah bir kadın -yahutta bir erkek- mescidi süpürürdü. Peygamber (s.a) (bir gün) onu göremeyince (halka) sordu; "öldü" denildi. Bunun üzerine (Peygamber (s.a):

" Bana haber verseydiniz ya!" dedi, (sonra): "Beni onun kabrine götürünüz" buyurdu. (Oradakiler) kendisini (o zâtın) kabrine götürdüler, kabir üzerine cenaze namazı kıldı. [\[507\]](#)

Açıklama

Mescidin kayyımlığını yaparken vefat eden zâtın siyah bir kadın mı, yoksa bir erkek mi olduğu kesin değildir.

Bu meseledeki şüphe hadisin râvisi Sâbit'e yahut ta Ebû Râfi'e ait rivayetteki tereddütten kaynaklanmaktadır. Buhârî'nin bir rivayetinde ölen zatın siyahi bir erkek olması ihtimalinden bahsedilirken [\[508\]](#) diğer bir rivayetinde erkeğin siyâhiliğinden bahsedilmiyor. [\[509\]](#) Buhârî'nin diğer bir rivayetinde, ravi Hammâd, bu zat'ın kesinlikle kadın olduğunu söylüyor, Beyha kî'nin rivayetinde bu kadının Ümmü Mihcen olduğu, İbn Mendeh'in rivayetinde Harkaa olduğu söyleniyor. Bu rivayetlerden vefat eden kişinin Har-kaa ismiyle anılan Ümmü Mihcen ismiyle tanınan bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Müslim'in rivayetinde şu ilâveler de vardır: "Galiba sahâbiler bu kadını önemsememişler (de onun için öldüğünü Hz. Peygambere haber vermemişlerdi). Ashab, (zatın) kabrini gösterdiler. O da kabrin üzerine cenaze namazını kıldı. Sonra "Şüphesiz ki bu kabirler, sahipleri için karanlıklarla doludur. Allah (azze ve celle) benim namazım sebebiyle kabirleri onlara aydınlatır" buyurdu."

Beyhaki'nin diğer bir rivayetinde de Rasûlü Ekreme cevap veren kimsenin Ebû Bekir Sıddîk (r.a) olduğu ifade ediliyor.

Bu mevzuda rivayet edilen hadis-i şerifler cenaze namazında bulunmayan bir kimsenin cenazenin kabrine giderek kabrin üzerine namaz kılmasının caiz olduğunu ifâde etmektedir. İbn Sirin'le, Şâfiilerin görüşü de budur. Ancak bu müddetin ne kadar devam

ettiği mevzuunda ulema ihtilâfa düşmüştür. Bazıları "Rasûlullah (s.a) (Medine'de) yok iken Sa'd'in annesi öldü ve gelince ona cenaze namazı kıldırdı. Aradan bir ay geçmişti"^[510] mealindeki hadis-i şerifi delil getirerek bu sürenin bir ay devam ettiğini söylemişlerdir. Hanbeliler de bu görüştedirler.

Bazılarına göre cenaze tamamen çürümedikçe kabri üzerine cenaze namazı kılınabilir. Bazılarına göre ise, bu süre için bir sınır yoktur, her zaman kılınabilir. Çünkü cenaze namazından maksat ölüye duadır. Dua için sınırlı bir süre düşünülemez.

İshâk'a göre bu süre, cenaze vukubulduğu zaman orada bulunamayıp ta başka bir memlekette bulunan kimseler için bir ay, orada bulunduğu halde cenazeye katılamayan kimseler için de üçgün devam eder.

Hanefilere göre ise, namazı kılınmadan defnedilen bir kimsenin, henüz cesedinin çürüyüp dağılmadığına zann-ı galib hasıl olursa, onun kabri üzerine namaz kılınır. Fakat cesedin çürüdüğüne kanaat getirilirse kabri üzerine asla namaz kılınamaz.

İmâm Ebû Yûsuf'a göre definden sonra üç gün kabir üzerine namaz kılınabilir. Ancak daha önce cenaze namazına katılan bir kimse o cenazenin kabri üzerine namaz kılamaz. Fakat o cenazenin namazını kıldırma hakkı olan veli bundan müstesnadır. Bu veli imamın arkasında cenaze namazını kıldıktan sonra gidip ayrıca o cenazenin kabri üzerine namaz kılınabilir. Fakat bu namazı kılarken kendisine uyulup arkasında cemaat olunamaz.

Malikiler'e göre ise: Namazı kılınmadan defnedilmiş olan bir cenazenin dağılacığından korkulmazsa kabrinden çıkarılıp namazının kılınması farzdır. Eğer kabirden çıkarırken vücudunun dağılacığından korkulmakla birlikte cesedin henüz çürüyüp dağılmadığına hükmedilmişse kabri üzerine namaz kılınması yine farzdır. Namazı kılanarak defnedilmiş olan bir cenazenin kabri üzerine namaz kılmaksa mekruhtur.

Nehâi'ye göre kabir üzerine asla namaz kılınamaz. Bu görüş İmâm Mâ-lik'den de rivayet olunmuştur. Bu görüşte olan ulemaya göre; Hz. Fahr-i Kâinat Efendimizin bazı kimselerin kabri üzerine namaz kılması O'na mahsus özel bir durumdur. Ve "şüphesiz ki bu kabirler, sahipleri için karanlıklarla doludur. Allah (azze ve celle) benim namazım sebebiyle kabirleri onlara aydınlatır."^[511] mealindeki hadiste geçen "Benim namazım sebebiyle" anlamındaki lafızlar bu özelliğe delâlet etmektedirler.

Ancak kabir üzerine namaz kılmanın Hz. Peygamber'e ait özel bir durum olduğu görüşü, "Bu durumun Hz. Peygamber'e ait özel bir durum olmadığı, Hz. Peygamberin kabir üzerine cenaze namazı kılan ashabını bundan men etmemesinden anlaşılmaktadır. Çünkü eğer bu, Hz. Peygamberdin sadece kendisine ait özel bir durum olsaydı ashabını kabir üzerine namaz kılmaktan nehyederdi." denilerek reddedilmiştir. Nitekim 3196 numaralı hadis-i şerif Hz. Peygamber'in ashabını kabir üzerine namaz kılmaktan menetmediğini açıkça ifade etmektedir.

Ayrıca Şevkani'nin Neylü'l-Evtâr'da, Hafız İbn Hacer'den naklettiğine göre Müslim'in

Sahih'inde geçen ve kabir üzerine namaz kılmanın Hz. Peygamber'e ait özel bir durum olduğunu söyleyenlerin delilini teşkil eden cümle Hz. Peygamber'in sözü değil râvi Sabit tarafından bu hadise sokuşturulmuş (müdreç) bir cümledir. [\[512\]](#)

Bazı Hükümler

1. Rasûlü Zîşan Efendimiz son derece mütevazı idi.
2. Ümmetine son derece şefkatli idi. Onların dünyası ve ahireti ile ilgili işlerini ve menfaatlerini devamlı gözetir, bu hususta elinden gelen maddi ve manevi yardımları asla esirgemezdi.
3. Mescidlerin temizliğine son derece itina gösterirdi.
4. Definden önce cenaze namazına yetişen kimselerin o cenazenin kabri üzerine namaz kılmaları caizdir.
5. Bir kimsenin ölümünü ilân etmek caizdir. [\[513\]](#)

56-58. Küfür Diyarında Ölen Bir Müslümanın Cenaze Namazı

3204... Ebû Hüreyre'den (rivayet olunduğuna göre);

Rasûlullah (s.a) Necaşi(nin ölümü)nü o gün halka haber verdi. Sonra cemaati musallaya çıkarıp, onları saf düzenine soktu. Dört tekbir al(arak cenaze namazım kildir)di. [\[514\]](#)

Açıklama

Na'y: Bir kimsenin vefat ettiğini haber vermektir.

Necaşi: Habeş Meliklerine verilen unvandır. İbn İshak Sîre'-sinde "Bu Necaşi'nin ismi Ashame'dir. Atıyye manasınadır." diyor. Eb'ul-Ferecede "Ashameb. Ebcer'îdir." demiş. İbn EbîŞeybe'nin Musannef inde Sahme, diye zabdetilmiştir. Telvih'te ise, Habeşe lisancılanmn hâ-i mu'ce-me ile (Ashame) şeklinde telaffuz ettikleri bildirilmiştir. İbn Sa'din Tabakat'ında, bu Necaşi'njn müslüman olması şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a) hicreti seniyyelerinin altıncı yılında Hudeybiyye'den avdet buyurup yedinci hicret yılının

Muharreminde "Amr İbn Ümeyye Damrî (r.a) ile bir mektup gönderip İslama davet buyurmuştu. Necaşi, Resul-i Ekrem'in mektubunu hürmetle alıp şöyle karşısına gözü önüne koymuş ve izharı hürmet ederek tahtından inip yer üzerine oturmuş ve sonra müslüman olmuştur. Ve dini mübini İslâmı kabul ettiğini bir mektubla Rasûl-i Ekreme arzemiştir. Necaşi'ye Ca'fer İbn Ebî Talib (r.a) tarafından ta'limi din edildiği de İbn Sa'd'in rivayati cümlesindedir.

Necaşi'nin vefatı; Tebük seferinden döndüğü yedinci yılın Receb ayına tesadüf etmişti. Sahih-i Müslim'de taraf-i risaletten kendisine mektub gönderilen Necaşi'nin cenazesine namaz kıldığı Necaşi olmadığı zikrediliyor. Mektubun tarihi tahrir ve irsali ile vefat tarihi arasında altı ay gibi kısa bir zaman geçmiş olması da, Müslim'in bu rivayetini bir dereceye kadar te'yid edebilir. Fakat şârih Aynî, bu haber, bazı ravilerin vehmidir, denildiğini haber veriyor. Caiz ki o ravi ikinci derecede bazı Habeşe Melikleriyle asıl meliki kebirden tabir etmiştir. [\[515\]](#)

Metinde Necaşi'nin cenaze namazının musalla'da kılındığından bahsedilmesi İbn Mace'nin, Necaşi'nin cenaze namazının Baki'de kılındığını ifade eden rivayetine aykırı değildir. Çünkü Medine'de birisi Bathan denilen yerde bayram namazlarına, diğeri de Garkad denilen yerde cenaze namazlarına ait olmak üzere iki musalla vardı. Bunlardan birincisine "Baki el-Bathan" ikincisine de "Bakî el-Garkad" denilirdi. Bu bakımdan mevzumuzu teşkil ederi bu hadis-i şerifteki "Musalla" kelimesiyle Baki ül-Bathan denilen musalla kastedildiği gibi, İbn Mace'nin rivayetindeki "Baki" kelimesiyle de aynı musalla kastedilmiştir. Her iki hadiste Bakî el-Garkad denilen musallanın kastedilmiş olması ihtimali de vardır.

Hadis-i şerif, başka bir memlekette ölen bir müslümana gıyabında cenaze namazı kılmanın caiz olduğuna delalet etmekte ve Hz. Peygamber'in Habeşistan'da vefat eden Necaşi'nin cenaze namazını Medine'de dört tekbirle kıldırıldığını ifade etmektedir.

Başka bir ülkede vefat eden, bir müslümanın gıyabında cenaze namazını kılmanın caiz olup olmadığı meselesindeki görüşleri şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Hanefiler ile Malikiler: Gıyabî cenaze namazının kılınması meşru değildir, derler. Bunlara göre, cenazenin defnedildiği beldede namazı kılınmış olsun, olmasın; o belde namaz kılınmak istenen beldenin kible yönünde olsun olmasın; farketmez. İbn Abdî'I-Berr, alimlerinin ekserisinin böyle hükmettiklerini söylemişler. Bunlar bu hadise şöyle cevap verirler: Peygamber (s.a)'in Necaşi (r.a)'nin namazını kıldırması, Peygamber (s.a)'e mahsus bir şeydir. Necaşi (r.a)'in cenazesi Allah tarafından Peygamber (s.a) önüne getirilmiş veya aradaki mesafe kaldırılarak Peygamber (s.a) Necaşi (r.a)'yi görmüş ve ölüm haberini ashabına verdiği gibi, definden önce namazım kıldır-mıştır. Nasıl ki, Mi'rac olayını müteakip Mekke müşrikleri Mescid-i AkscT-nın şeklini tarif etmeyi Peygamber (s.a)'e teklif edince Allah duvarı Mescid şekline sokmuştur. Bu itibarla Necaşi (r.a)'nin namazı hazır olan cenazenin namazı gibidir.

Bu gruptaki alimler, Peygamber (s.a)'in Necaşi (r.a)'nin namazını kıldırması ile ilgili

başka cevaplar da vermişlerdir. el-Menhel'de bunlar izah edilmiştir.

2. Şafîî, Ahmed ve selefin cumhuruna göre, gıyabi cenaze namazını kılmak caizdir. Kişinin ölüp defnedildiği beldede cenaze namazı kılınmış olsun, olmasın. Keza defnedildiği şehir gıyabî namaz kılınacak şehrin kible tarafında olsun olmasın farketmez.

3. İbn Hibban; Cenazenin beldesi, namaz kılınacak şehrin kible tarafından olduğu zaman, gıyabî cenaze namazı kılınabilir, aksi takdirde kılınmaz, demiştir.

Hattâbî: Necaşi (r.a), Peygamber (s.a)'e inanan bir müslümandır. Fakat imanını gizli tutuyordu. Kâfirler içerisinde öldüğünde, cenaze namazını kıldırarak kimse orada yoktu. Bu sebeple Peygamber (s.a), onun namazını kıldırmasıdır. Peygamber (s.a)'in onun namazının kıldırmasının sebebi, Allah bilir budur. Hal böyle olunca, bir müslüman öldüğünde, cenaze namazı kılınıldıktan sonra, başka beldelerde bulunanlar, onun namazını kıldırılmazlar. Ancak onun namazının bir engel dolayısıyla kılınmadığı bilirse, mesafe ne kadar uzak da olsa, gıyabî namazını kılmak sünnettir. Kılınıldığında kibleye doğru durulur, demiştir. Takiyyü'd Din de Hattâbî gibi söylemiştir, el-Menhel yazarı, onun da sözünü naklettikten sonra şöyle der: Bu söze itiraz edilir. Çünkü tarihçilerin zikrettiklerine göre, Necaşi (r.a), Peygamber (s.a)'e altmış kişilik bir heyet göndermiş, heyetin içinde oğlu Ezha da vardı. Yola çıkan heyet Peygamber (s.a)'in yanına ulaşmadan denizde boğulmuşlardır. Necaşi (r.a) altmış kişilik bir heyet gönderir durumda iken, öldüğü zaman yanında hiç bir müslümanın kalmamış olması, cidden akıldan uzaktır. Öleri kişinin bulunduğu beldede namazı kılınmadığı bilindiği zaman, başka bel-dedekiler onun gıyabî namazını kılarlar, diyerek hadisin hükmünü mesnedsiz olarak hususileştirmek doğru bir hareket değildir. Hattâbî ve Takiyyü'd-Din bu duruma düşmüşlerdir. [\[516\]](#)

Bazı Hükümler

1. Ölüm haberini vermek meşrudur. Ancak haber ve-rilişmin teşhiz, namaz, dua, defin ve vasiyetleri yerine getirmek için olması gerekir. Ölümü ilan etmeyi yasakladığı belirtilen hadislerde [\[517\]](#) bahsedilen ise gurur veren ve riya kokusu gelen ölüm ilanlarıdır.

2. Gıyabî cenaze namazını kılmak meşrudur. Bu hususta âlimlerin görüşleri yukarıda anlatıldı.

3. Cenaze namazını mescidin dışında kılmak efdaldır.

4. Cenaze namazını dört tekbirle kılmak meşrudur. [\[518\]](#)

3205... (Ebu Bürde'nin) babasından demiştir ki: "Rasûlullah (s.a) bize Necaşi'nin ülkesine gitmemizi emretti. (Ebû Bürde'nin babası rivayetine devam ederek, Necaşi'nin

müslümanlığı kabul edişii ile ilgili) macerasını (şöyle) anlattı: "Necaşii: Ben (Muhammed'in) Allah'ın Rasûlü (s.a) olduğuna şehadet ederim. O, Meryem'in oğlu İsa'nın, (kendisinden sonra geleceğini) müjdelediği kimsedir. Eğer üzerimde meliklik görevi olmasaydı, kendisine varır, ayakkabılarını taşırdım" dedi. [\[519\]](#)

Açıklama

Ebû İshak, Amr b. Abdullah es-Seb'î'dir. Ebû Bürde'nin ismi, bazılarına göre Amir b. Ebî Musa el-Eşarî'dir. Buna göre bu hadisin ravisi Ebû Musa el-Eşarî'dir.

Abdullah b.'Mes'ud, Necaşi'nin müslümanlığı kabul edişini şöyle anlatır: "Rasûlullah (s.a) bizi Necaşi'ye gönderdi. Biz aşağı yukarı seksen kişi idik. İçimizde Ca'fer, Abdullah b. Urfuta, Osman b. Ma'zun ve Ebû Musa da vardı. Cemaat Necaşi'nin ülkesine varınca, Kureyş onları istemek üzere Amr b. As'la İmare b. Velid'i hediyelerle Necaşi'ye gönderdi. Bu iki elçi Necaşi'nin yanına girince, ona secde edip sağına soluna koşuşup:

"Bizim amcamızın oğullarından bir cemaat bizden ve dinimizden yüz çevirip sizin ülkenize geldiler (onları lütfen bize geri veriniz) dediler. Necaşi de:

"Onlar şimdi neredeler?" diye sordu. Elçiler de:

"Senin ülkendedir" karşılığını verdiler. Necaşi onları huzuruna çağırıncaya, Hz. Ca'fer arkadaşlarına:

"Bugün sizin sözcünüz benim" dedi. Hepsi ona tabi olup Necaşi'nin sarayına gittiler. (Hz. Ca'fer) Necaşi'ye selam verdi, secde etmedi. Necaşi'nin adamları Hz. Ca'fer'e:

"Sen niçin hükümdara secde etmiyorsun?" dediler. Hz. Ca'fer de:

"Biz Aziz ve Celil olan Allah 'dan başkasına secde etmeyiz." cevabını verdi. Necaşi ona:

"Bu nasıl olur?" diye sorunca Hz. Ca'fer de:

"Alİah bize Rasûlünü gönderdi. O da bize Allah'dan başkasına secde etmememizi, namaz kılmamızı ve zekat vermemizi emretti." karşılığını verdi. (O sırada) Amr b. As (söze karışıp Necaşi'ye hitaben):

"Onlar İsa b. Meryem hakkında size muhalefet ediyorlar" deyince, Necaşi:

"Onlar Hz. İsa ve annesi hakkında ne diyorlar?" diye sordu. (Oradaki müslümanlar da):

"Biz bu hususta Allah'ın dediğini deriz. (Allah'ın Hz. İsa hakkındaki sözü ise) şudur: Hz. İsa Allah'ın kuludur. Ve Allah'ın, kendisine hiç bir erkeğin temas etmediği, sadece Allah'a bağlı bir bakire olan Meryem'e ilka ettiği ruhudur" dediler. Bunun üzerine Necaşi yerden bir çöp alıp:

"Ey Habeş'liler, ey keşişler, papazlar ve rahibler. Allaha yemin olsun ki, bunlar bizim Hz. İsa hakkında söylediklerimize şu çöp kadarını bile, ilave etmiyorlar. Ey müslümanlar, sizi ve yanından geldiğiniz zatı, tebrik ederim. Ben onun Allah'ın Rasûlü olduğuna şahadet ediyorum. Zaten biz onu İncil'de bulmuştuk. O Rasûlü, Meryem oğlu İsa da müjdelemişti. Ey misafirler (ülkemde) istediğiniz yerde kalabilirsiniz. Allah'a yemin olsun ki üzerimde hükümdarlık görevi olmasaydı, varır onun ayakkabılarını taşır, ayaklarını yıkardım."

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, Habeşistan kralı Necaşi'nin müsİüman olduğuna, bu sebeple de Hz. Peygamber'in onun gıyabında cenaze namazını kıldığına delalet etmektedir. [\[520\]](#)

57-59. Birden Fazla Ölüyü Bir Kabre Kovmak Ve Kabirlere Alamet Koymak

3206... El-Muttalib'den demiştir ki:

Osman b. Maz'un ölünce, cenazesi (evinden) çıkarılıp (Bakî mezarlığına) gömüldü. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a) (ashabdan) birisine (büyükçe) bir taşı getirmesini emr etti. (Fakat) taşı kaldırmaya (adamın) gücü yetmedi. Derken Rasûlüllah (s.a) adamın yanına varıp kollarını sıvadı. (Bu hadisi rivayet eden) El-Muttalib dedi ki: Bu hadisi bana Rasûlüllah (s.a)'dan nakleden kimse -Rasûlüillah (s.a)'il kollarını sıvadığı zaman kollarının beyazlığını sanki (hâlâ) görüyor gibiyim-dedi. Sonra (Rasûl-i Zışan efendimiz) o taşı kaldırıp (cenazenin) ba-şucuna koydu. Ve:

"Kardeşimin kabrini bu taşla tanırım ve ev halkından ölenleri de onun yanına defn ederim." buyurdu. [\[521\]](#)

Açıklama

Osman b. Maz un: Medine de vefat eden ve Bakı mezarlığına ilk konan muhacirdir.

Hakim'in, Abdullah b. Ebî Rafi yoluyla Ebû Rafi'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte açıklandığına göre, Rasûl-i Zışan Efendimiz, ashabının cenazelerini defn için uygun bir mezarlık tayin etmeyi arzu etmiş. Bu maksatla Medine çevresini dolaştıktan sonra mezarlık için en uygun yer olarak Bakî'-yi seçmiş. Sonra buranın mezarlık olarak kullanılması için emir vermiş. Buraya ilk defn edilen de Hz. Osman b. Maz 'un olmuş, Hz. Peygamber onu bizzat kendi elleriyle kabre koymuş. Başı ucuna da (alamet olarak) büyükçe bir taş dikerek -işte Osman'ın kabri budur- buyurmuş.

Bundan sonra muhacirlerden biri ölünce, Rasûlü Ekrem, onun da Hz. Osman'ın bulunduğu kabre konmasını istemiş.

Hz. Osman b. Maz'un akran ve emsali arasında hiç içki içmemekle temayüz etmiş kadri yüce bir zattı. Müslüman olduktan sonra, ağzına hiç içki koymadığı gibi, Cahiliyye döneminde de içki içmemiş ve kendisine sunulan içki kadehlerini "Benden aşağı olan kimseleri bana güldürecek olan bir şeyi içmem" diyerek reddetmiştir.

Hz. Peygamber "Ev halkından ölenleri de onun yanına defn ederim." buyurmakla "Onun

bulunduğu kabre defn ederim" demek istememiş, "Onun bulunduğu kabrin çevresine defn edeceğini" anlatmak istemiştir. Çünkü Rasul-i Ekrem Efendimizin bizzat kendi uygulamasına bakılınca bir kabrin sadece bir ölüye ait olduğu, o kabirde bulunan cenaze iyice çürüyüp yok olmadıkça, oraya ikinci bir cenazeyi koymanın caiz olmadığı, ancak ölülerin çokluğu ve her birisi için ayrı bir kabir tesis etmenin imkansızlığı gibi, zaruret hallerinde birden fazla cenazenin bir kabre konulabileceği anlaşılır. Bu meselede âlimler ittifak etmiştir. Nitekim 3136 numaralı hadisin şerhinde açıklamıştık.

Hiz. Peygamber, Hiz. Osman b. Maz'un'u şereflendirmek için yahutta, Hiz. Osman da Kureyş'ten olduğu için, O'ndan "kardeşim" diye söz etmiştir. Kuvvetli olan görüşe göre, Hiz. Osman, süt kardeşi olduğu için ondan "kardeşim" diye bahsetmiştir.

Hiz. Peygamber'in aile efradından Bakî mezarlığına ilk defnedilen kimse de oğlu Hiz. İbrahim'dir. Hiz. İbrahim vefat edince Fahr-i Kâinat Efendimiz "Sen de hayırlı selefimiz Osman'a katıl!" demiş, bunun üzerine Hiz. İbrahim de oraya defnedilmiş-. Aynı şekilde, Hiz. Peygamber'in kızı Zeyneb de Bakî mezarlığına defnedilmiştir. [\[522\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kabirlerin kime ait olduğunun tanınması için başlarına taş dikmek caizdir. Fakat günümüzde olduğu gibi, onu fes ve sarıkla ve benzeri şekillerle süslemek caiz değildir.

2. Yakın akrabaları birbirlerinin yakınına gömmek müstehabdır. Çünkü o zaman hepsini birden ziyaret etmek kolayca mümkün olur ve kabirleri kaybolmaktan kurtulur.

v Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, mürseldir ve senesinde birçok hadis alimi tarafından tenkide uğrayan Kesir b. Zeyd bulunduğu için zayıftır. [\[523\]](#)

58-60. Mezar Kazan Kimse Kemik Bulunca Oradan Ayrılıp Mezarı Başka Bîr Yerde Kazması Mı Gerekir?

3207... Hiz. Aişe'den demiştir ki: Rasûlüllah (s.a):

"Ölünün kemiğini kırmak, onu diri iken kırmak gibidir." buyurmuştur. [\[524\]](#)

Açıklama

Cesedine verilen bir zarardan dolayı ölü aynen sağlığındaki gibi acı duyar. Bu sebeple nasıl olsa ölmüştür, düşüncesiyle, ölünün cesedine zarar vermek herhangi bir organını ya da kemiğini kırmak asla caiz değildir.

Hafız İbn Hacer el-Askalânî, İbn Ebî Şeybe'nin rivayet etmiş olduğu, "Mü'min'in ölüsüne eziyet etmek, dirisine eziyet etmek gibidir" mealindeki hadis-i şerife bakarak "mü'minin diri iken hoşlandığı şeylerden ölüsünün de hoşlanacağı" hükmüne varmıştır.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte, "mü'minin ölüsünün bir kemiğini kırmanın, diri bir mü'minin kemiğini kırmak gibi haram olduğu " ifade edilmek istenmektedir.

Suyutî (r.a)'nin Derecatu's-Sııid isimli Ebû Dâvud haşiyesinde açıkladığına göre, bu hadis-i şerifin sebebi vurûdunu İbn Mes'ud, şöyle anlatmıştır:

"Bir gün Rasûlullah (s.a) ile birlikte, bir cenazeyi defnetmek üzere çıkmıştık. Bir ara Peygamber (s.a) kabrin kenarına oturdu, O sırada kabir kazıcı kimse kabirden ayak veya kol kemiği çıkardı ve onu kırmak istedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a):

"Onu Kırma! Onu bu şekilde ölü iken kırman, aynen diri iken kırman gibidir. Fakat onu kabrin bir tarafına gömüver" buyurdu. [\[525\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kabir kazıcıların kabirden çıkan kemiklere karşı, aynen canlı kişilerin kemikleri gibi dikkatli olmaları, onlara zarar vermekten sakınmaları, onları kırmadan toprağa gömmeleri icabeder. Bu mevzuda zimmilerin kemikleri de müslümanların kemikleri gibidir.

2. Müslüman ölüsü de dirisi gibi muhteremdir, ikram ve saygıya layıktır.

3. Ölü, cesedine verilen her zarardan diri gibi müteessir olur. [\[526\]](#)

59-61. Kabrin Kible Tarafına Boydan Boya Çukur Açmanın Hükümü

3208... İbn Abbas (r.a)'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Lahd bizim için, şakk da başkaları içindir." [\[527\]](#)

Açıklama

Lahd; yahut luht, kabrin kible tarafını cenazenin boyuna göre ve cenazeyi içine alacak şekilde oymaktır. Cenaze buraya konduktan sonra üzeri kerpiçlerle örülür.

Lahd; aslında meyletmek anlamına gelir. Bu oyuk kible tarafına doğru meylettiği için bu ismi almıştır.

Şakk: Kabrin dibini ölüyü kapsayacak şekilde dere gibi oymaktır. Cenaze buraya konduktan sonra dört tarafına kerpiçler konarak üzeri kapatılır.

Hadis-i şerifte, lahdin müslüman cenazelerine, şakk'ın da gayr-i müs-limlerin ölülerine mahsus olduğu ifade edilmektedir.

İbn Teymiyye'ye göre, bu hadis-i şerifte günlük hayatımızdaki davranışlarımızdan, cenazeyi kabre koymaya varıncaya kadar, her türlü davranışlarımızda, ehl-i kitabın alameti olan davranışlardan kaçınmamız gerektiğine işaret vardır.

Bazıları bu hadise "Şakk, daha önce geçen ümmetler içindi. Lahd ise Muhammed ümmeti içindir." şeklinde mana verirken, bir kısmı da "Lahd, biz peygamberlere, şakk da ümmetlere mahsustur." diye mana vermişlerdir. Her ne kadar bu hadis-i şerif, cenazeyi lahde koymanın şakka koymaktan daha faziletli olduğuna delalet etmekte ise de, hadis-i şerifte cenazeyi şakka koymanın caiz olmadığına dair bir delalet yoktur. Hatta İbn Mace'nin rivayet ettiği şu hadisten cenazeyi şakka koymanın caiz olduğu anlaşılıyor: "Peygamber (s.a) vefat ettiği zaman, Medine'de lahit kazıcı bir adamla, şakk kazıcı diğer bir adam vardı. Sahabiler: Biz Rabbimizden hayırlısını dileyerek ikisine de haber gönderelim. Hangisi sonra gelirse onu bırakırız, dediler. Ve ikisine de haber gönderildi. Lahid kazıcısı önce geldi. Bunun üzerine sahabiler, Peygamber (s.a) için lahit kazdılar."[\[528\]](#) Bu hadis, Rasûlu Ekrem'in sağlığında şakk kazılıp içine cenazelerin defnedilmesine izin verdiğini ifade eder. Bu mevzuda İmam Nevevî Mühezzeb şerhinde "Âlimler, cenazeleri lahde koymanın da, şakka koymanın da caiz olduğunda ittifak etmişlerdir" demiştir. Ancak fıkıh âlimlerinin pekçoğuna göre, yerin sert ve lahd kazmaya elverişli olması halinde, cenaze için lahd kazmak, yumuşak olup lahde elverişli olmaması halinde de şakk hazırlamak daha faziletlidir.

Dehlevî'ye göre, eğer bu hadisteki "İena = bizim için" kelimesindeki "nabiz" zamirinden maksat müslümanlar, "liğayrina = başkaları için" kelimesinden maksat da hıristiyan ve yahudilerse, o zaman cenazeler için "lahd" kazmanın daha faziletli ve hatta "şakk" hazırlamanın mekruh olduğunda şüphe yoktur.

Fakat "liğayrina = başkaları için" kelimesinden maksat, geçmiş ümmetlerse, o zaman bu hadiste sadece cenaze defnetmek için lahdin şakktan daha faziletli olduğuna işaret vardır. Fakat bu takdirlerin hiçbirinde cenazeleri lahde koymanın vacib, şakka koymanın da yasak olduğuna dair bir işaret mevcut değildir.[\[529\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kabirleri hazırlarken lahd (saptırma) yapmak müstehabdır. Lahd, şakk'dan daha faziletlidir.
2. Ehl-i kitabın sembolü olan işlerde, onlara uymak ya da benzemek yasaklanmıştır.
3. Cenazeleri, şakka defnetmek caizdir. Bilhassa yer yumuşak olduğu zaman hiçbir sakınca yoktur. [\[530\]](#)

60-62. Cenazeyi Defnetmek İçin Kabre Kaç Kişi Girebilir?

3209... Amir'den, demiştir ki;

Rasûlullah (s.a)'ı Ali ile el-Fazıl ve Üsame b. Zeyd yıkadılar. Kabrine de onlar koydular. (Bu hadisin ravisi Amir es-Şa'bi rivayetine devamla şunları) söyledi: Bana Murahhab ya da İbn Ebî Murahhab (Ali ile el-Fazıl ve Üsame'nin) kendileriyle birlikte, Abdurrahman'ı da (Hz. Peygamberin kabrine) soktuklarını ve Hz. Ali (defn işini) bitirince; Kişiyfle ilgili defn işlerin)i ancak ailesi üstlenir dediğini haber verdi. [\[531\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, cenazeyi defn için kabrin içine birden fazla kişinin girebileceğini ifade etmektedir.

İbn Abdi'I-Berr'in açıklamasına göre, Hz. Peygamberin kabrinde Hz. Ali ve Hz. Üsâme ile birlikte, Hz. Abdurrahman'ın da bulunduğunu Amir es-Şa'bi'den başka rivayet eden yoksa da, Amir güvenilir bir ravi olduğundan, bu hadis sahihtir. Hz. Peygamberin defni sona erdikten sonra, Hz. Ali'nin "kişiyfle ilgili defn işlerini sadece aile halkı üstlenebilir" demesi kendinden daha yaşlı sahabiler varken kendisinin kabre inmesinin sebebini ve başkalarının inmesine izin vermemekteki mazeretini açıklamak içindir. Buna göre, kabre inmeye en layık olanlar cenazenin en yakın akrabalarıdır. [\[532\]](#)

3210... Ebû Murahhab'dan demiştir ki:

"Abdurrahman b. Avf, Peygamber (s.a)'ın kabrine indi. (Hz. Abdurrahman ile arkadaşları, Rasûlü Zîşan Efendimizi lahde yerleştirmek üzere kabre indikleri sırada ben de orada idim. Şimdi) ben (hâlâ) onları dört kişi halinde görüyor gibiyim." [\[533\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, cenazeyi lahde yerleştirirken, lüzum hasıl olduğu zaman tek veya çift sayıda yeteri kadar kişinin inmesinin caiz olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Ebû Bekir İbn Şeybe'nin rivayet ettiğine göre, İbrahim b. Nehâî "Kabre istediğin kadar kişiyi indirebilirsin." diyerek kendisinin de bu görüşte olduğunu açıklamıştır. Hasan-ı Basri'nin de "Kabre inenlerin sayısını tek veya çift olmasının önemi yoktur" dediği rivayet olunmuştur.

Yine bu hadis-i şerif, cenazeyi lahde yerleştirirken, kabre inecek kimseleri cenazenin yakın akrabalarından seçmenin müstehab olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Hz. Abdurrahman b. Avf, Kureyş kabilesinden olduğu için, Hz. Peygamberin akrabasındandır."[\[534\]](#) Yine bu hadis-i şerif, cenazenin kadın olması halinde kabre inecek kişinin gerek süt, gerekse neseb ve müsahere cihetiyle kendisine nikâh düşmeyen kimselerden seçilmesinin de müstehab olduğuna delalet etmektedir.

Bu hadis-i şerifin bir benzeri de İbn Mace'nin Sünen'inde şu manâya gelen lafızlarla rivayet olunmuştur: (Ashabı kiram) Rasûlullah (s.a) için mezar kazmak istedikleri zaman, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah (r.a)'ın arkasına adam gönderdiler. Kendisi Mekke halkı mezarı gibi şakk şeklinde mezar kazıyordu. Ebû Talha (r.a)'nın arkasına da adam gönderdiler. O da Medine halkı için mezar kazıyordu. Kendisi mezarı lahit şeklinde kazıyordu. Bunların ikisine de iki haberci göndererek: Allah'ım! Kendi Rasûlün için (şakk ve lahit-ten) hayırlı olanı sen seç, dediler. Ebû Talha (r.a)'yı bulabildiler. O getirildi. Ebû Ubeyde (r.a) bulunamadı. Bunun üzerine Ebû Talha (r.a) Rasûlullah (s.a.v) için lahit kazdı.

İbn Abbas (r.a) demiştir ki: Sahabiler salı günü Peygamber (s.a.v)'in teçhiz işini bitirince, Efendimiz kendi odasında na'şı üzerine konuldu. Sonra erkek cemaat gruplar halinde Rasûlullah (s.a)'in yanına girip üzerine namaz kıldılar. Erkekler bitince sahabiler, kadınları gruplar halinde odaya dahil ettiler. (Onlar da namazım kıldılar). Kadınlar bitince ergenlik çağma gelmeyen çocukları (yine gruplar halinde) odaya dahil ettiler. Peygamber (s.a.v)'in cenaze namazını cemaata imam olarak hiç kimse kıldırmadı. (Herkes kendi başına kıldı.)

Müslümanlar, Peygamber (s.a) için kazılacak mezar yeri hususunda ihtilaf ettiler. Bazıları: Kendi mescidinde defnedilsin, dediler. Bazıları: Ashabı yanında (Bakî'a) defnedilsin dediler. Sonra Ebû Bekir (r.a) dedi ki:

Şüphesiz ben Rasûlullah (s.a.v)'den işittim. Buyurdu ki: "Ölen her peygamber, ancak öldüğü yere defnedilmiştir." İbn Abbas (r.a) demiştir ki: Bundan sonra üzerinde Rasûlullah (s.a)'in vefat ettiği yatağı kaldırdılar ve (orada) ona mezar kazdılar. Sonra çarşamba gecesi, gece yarısında Efendimiz defnedildi. Onun mezarına Ali b. Ebî Talib, el-Fadl b. Abbas, kardeşi Kuşem ve Rasûlullah (s.a)'in mevlası (azatlı kölesi) Şükran (r.a) indiler. Ebû Leyla künyeli Evs b. Havlî (r.a), Ali b. Ebî Talib (r.a)'e:

Allah Teala hakkı için Rasûlullah (s.a)'den bize payımızı vermeni senden diliyorum, dedi. (Kabre inip hizmet etmek istedi.) Ali (r.a) ona:

(Kabre) in, diyerek izin verdi. Şükran (r.a), Rasûlullah (s.a)'in hayatta iken zaman zaman giydiği bir hırkasını eline almış idi. Onu kabre defnetti ve: Vallahi bu elbiseyi senden sonra ilelebed hiç kimse giymeyecektir, dedi. Bu hırka Rasûlullah (s.a) ile beraber defnedildi."[\[535\]](#)

61-63. Cenaze Kabre Ayak Ucu Tarafından İndirilir

3211... Ebû İshak'tan demiştir ki:

El-Haris; cenaze namazını Abdullah b. Yezid'in kıldırmasını vasiyet etmişti. (Bu vasiyete uyararak) onun cenaze namazını (Abdullah b. Yezid) kıldırdı. Sonra onu kabrin ayak ucu tarafından kabre indirdi ve "Bu sünnettendir" dedi."[\[536\]](#)

Açıklama

Kabrin ayak ucundan maksat, cenaze kabre konulunca kabrin, cenazenin ayak ucuna gelen tarafıdır. Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, Abdullah b. Yezid (r.a)'e göre, sünnet olan cenazeyi kabre kabrin ayakucu tarafından indirmektir. Bunun için tabut önce cenazenin başı kabrin ayak ucuna gelecek şekilde omuzlardan yere indirilir. Sonra cenaze geri çekilerek kabre indirilir. Sonra yönü kıbleye getirilerek lahde yerleştirilip üzeri kerpiçlerle örülür. Alimlerin bu mevzudaki görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. İmam Şafiî (r.a) ile İmam Malik ve İmam Ahmed (r.a) bu görüştedirler. Delilleri ise Beyhakî ile İmam Şafiî'nin İbn Abbas'dan naklen rivayet

ettikleri "Rasûlullah (s.a)'in baş tarafından geriye doğru çekilerek kabre in-dirildiği"ni ifade eden hadis-i şeriftir.

İmam Şafiî, Hz. Ebû Bekr (r.a)'in de kabre bu şekilde indirildiğini ve Şafiî âlimleri arasında bu mevzuda ihtilaf bulunmadığını söylemiştir. Ayrıca İbn Ömer'le Hz. Enes, Abdullah b. Yezid, en-Nehaî, eş-Şa'bî'nin de bu görüşte oldukları rivayet olunmuştur..

2. Cenaze kabre ayaklan tarafından indirilir ve ileri doğru çekilir. Bir başka ifadeyle, birinci görüşün tam aksine bir uygulama yapılır. Bu görüş İbn Ömer'le Hz. Enes (r.a)'dan rivayet edilmiştir. Delilleri ise, İbn Şahin'in Kitabül-Cenaiz isimli eserinde Rasûlullah'ın "Cenaze kabre ayakları tarafından indirilerek ileri doğru çekilir" buyurduğunu ifade eden ve Hz. Enes'-ten rivayet edilen hadis-i şerif ile İbn Ebû Şeybe'nin Musannef'inde İbn Si-

rîn'den nakledilen, "Ben, Hz. Enes'le birlikte bir cenaze merasiminde bulundum. Cenazenin getirilmesini istedi. (Cenaze getirilince) onu ayaklan tarafından mezara indirdi" mealindeki hadis-i şeriftir.

3. Cenaze kabrin kible tarafına konur ve yan tarafından kabre indirilir. İmam Ebû Hanife (r.a) de bu görüştedir. Bu görüş Ali (k.v) ile oğlu Mu-hammed ve İshak b. Râhûyeh'den de rivayet olunmuştur. Delilleri ise, "Rasûlullah (s.a) kabre indirileceği zaman, kabrin kible tarafından alınarak karşılandı ve na'sın üzerinden yavaşça çekilip çıkarıldı."[\[537\]](#) mealindeki hadis-i şeriftir. Ancak bu hadisin senedinde Atıyyetü'l-Avfî vardır. Hadis ulemasından birçokları onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Ebû Davud'un Mera-siTinde Rasûl-i Zışan Efendimizin kabre kible tarafından konulduğuna dair olan bir hadis de bu görüşü te'yid ettiği gibi, İbn Ebî Şeybe'nin rivayet ettiği "Hz. Ali, Yezid b. el-Mükefkef'i dört tekbirle kible tarafından kabre indirdi" mealindeki hadis de bu görüşü te'yid etmektedir. Ayrıca İbn Abbas'ın kabre dört tekbirle kible tarafından konulduğunu ifade eden hadis-i şerifle Bey-hakî'nin rivayet ettiği İbn Abbas'la, İbn Mes'ûd ve Bureyde'nin kabre kible tarafından konulduğunu ifade eden hadisi şerif te bu görüşte olan âlimlerin delillerinden ise de Beyhaki'ye göre, bu görüşe delalet eden hadislerin tümü zayıftır. Çünkü Rasûl-ü EJTrem'in kabrinin kible ciheti duvara bitişik olduğundan cenazeyi kabre oradan indirmek mümkün değildir.

Bu mevzuda gelen, "Rasûlullah (s.a) geceleyin kabre indi, kendisi için bir kandil yakıldı ve Rasûl-i Ekrem, ölüyü kible tarafından alarak: Allah sana rahmet etsin! Sen, Allah korkusundan devamlı inleyen ve bol bol Kur'-ân okuyan bîr kişi-idin! buyurdu. Ve Ölüye dört defa tekbir getirdi."[\[538\]](#) mealindeki hadis hakkında İmam Tirmizî, "İbn Abbas'ın hadisi "hasendir" demişse de Şafîî âlimlerinden İmam Nevevî Şerhul-Mühezzeb isimli eserinde İmam Tirmizî'nin bu sözünü reddederek bu hadisin zayıf olduğunu, çünkü senedinde, muhaddislerin zayıflığında ittifak ettikleri el-Haccac b. Ertat'in bulunduğunu söylemiştir.

Mcnhel yazan, bu mevzuda şunları söylüyor: "Herhalde Tirmizî -hasendir- sözüyle bu hadisin manâ itibariyle hasen olduğunu söylemek istemiştir. Çünkü bu hadisin manâsı birçok yollardan rivayet edildiğinden zayıflıktan kurtulup hasen derecesine yükselmiştir.

Aslında bu meseledeki ihtilaf fazilet cihetindedir. Cenazenin, kabrin şu veya bu cihetinden konmasının caiz olup olmaması cihetinden değildir. Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki cenazeyi kabre kabrin ayak ucu tarafından koymak caiz olduğu gibi kible cihetinden koymak da caizdir. Ancak ayak ucu tarafından koymak daha faziletlidir. Çünkü bu mevzuda gelen deliller daha kuvvetlidir.

Alimler cenaze kabre indirilirken onu gözlerden saklamak maksadıyla kabrin ağzına bir örtü tutmanın caiz olup olmadığı hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Şâfiîler kadın olsun erkek olsun herhangi bir cenaze defnedilirken kabrin ağzına bir örtü tutmanın müstehab olduğunu söylemişler ve Beyha-kî'nin rivayet ettiği, "Hz. Sa'd kabre konurken Hz. Peygamberin onun kabrinin ağzına bir perde tuttuğunu" ifade eden hadisi delil

getirmişlerdir. Ancak Beyhakî bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Binaenaleyh bu hadis delil olma niteliği taşımaktan uzaktır. Abdurrezzak da yine Sa'd b. Muaz'ın kabrinin ağzına bir perde tutulduğunu rivayet etmişse de bu hadisin de senedinde kimliği meçhul bîr ravi bulunduğundan sahih değildir. Şayet bu hadislerin sahih olduğu kabul edilse bile bu tatbikatın Hz. Sa'd b. Muaz'a ait özel bir tatbikat olduğu söylenebilir. Çünkü Hz. Sa'd kabre konurken yaralı idi. Yarasındaki kokunun yayılmaması için kabrine perde tutulmuş olması kuvvetle muhtemeldir.

İmam Ebû Hanife ile İmam Malik ve İmam Ahmed'e göre, kadınları defnederken kabrin ağzına bir perde gererek onları gözlerden korumak caizse de, erkekler için bu caiz değildir. Delilleri ise İbn Ebî Şeybe'nin Ebû İs-hak'tan rivayet ettiği: "Ben el-Haris'in cenazesinde bulunmuştum. O sırada onun kabrine bir kumaş uzatıldı da onu Abdullah b. Yezid hemen çekip aldı ve; bu kimsenin erkek olduğunu unutma, dedi" anlamındaki hadis-i şeriftir. Bu görüş birinci görüşe tercih edilmiştir. [\[539\]](#)

62-64. Cenaze Kabre İndirilirken Kabrin Yanında Nasıl Oturulur?

3212... el-Bera b. Azib'den (rivayet olunmuştur) dedi ki:

Rasûlullah (s.a) ile birlikte Ensardan bir adamın cenazesine gitmiştik. Kabre vardığımızda henüz kabrin kazılması sona ermemişti. Bunun üzerine Peygamber (s.a) kibleye dönerek kabrin yanına oturdu. Onunla birlikte biz de oturduk. [\[540\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif Nesaî'nin Sünen'inde şu manâya gelen lafırla rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a) ile birlikte bir cena-ze(yi defnetmek) için çıkmıştık. Kabre vardığımızda, henüz kabrin kazılması sona ermemişti. Rasûlullah (s.a) oturdu. Biz de başlarımızın üzerinde bir takım kuş(Iar) varmış gibi onun etrafına oturduk." Nesaî'nin rivâyetindeki "Başlarımızın üzerinde kuş(lar) varmış gibi onun etrafında oturduk" mealindeki cümle cenaze defnedilirken aranan sükunet, sessizlik ve edepten kinayedir. Esasen ashab-ı kiram Rasûl-ü Zişan Efendimiz her meclisinde bu adaba riayet ederlerdi. Bu mevzuda Mevlana Şibli şunları kayd ediyor:

"Hz. Peygamberin meclisi, hizmetçiler ve maiyet halkı ile çevrili bir saray değildi. Hatta Peygamberin evinin kapısı bile yoktu. Fakat O'nun Peygamberlik vakarı herkesin kalbine haşyet verirdi. O'nu gören her insan, kalbinde bir titreyiş hissedirdi. Hadis kitablarının ifadesine göre halk, Peygamberin huzurunda o kadar sakin ve sessiz oturlardı ki, insan

cemaattan her birini, başına konan bir kuşu ürkütme istemiyormuş zannederdi. Rasûl-i Ekrem'in huzurunda söz söylemek isteyenlere söz verilirken haseb ve neseb, servet ve nüfuz itibariyle elde ettikleri mevki değil, ancak ilim ve fazilet itibariyle haiz oldukları liyakat nazar-ı itibare alınır. Rasûl-i Ekrem'in adeti, önce muhtaç ve fakir olanları dinlemek, onların ihtiyaçlarını temin etmektir."

"Hz. Peygamber, hiç bir kimsenin sözünü kesmez, şayet söylenen sözler O'nu memnun etmeyecek bir mahiyette ise bu sözleri ihmal ederdi. Bir mesele bahis mevzuu olduğu zaman Rasûl-i Ekrem de fikrini ileri sürer, münakaşa veya müzakere esnasında bir nükte söylenirse o da neş'elenir, o da bu nüktelere mukabele ederdi."[\[541\]](#)

Bazı Hükümler

1. Cenazenin defninden önce kabrin yanında oturmak caizdir.
2. Kibleye yönelerek oturmak müstehabdır.
3. Büyüklerin huzurunda edebli ve mütevazi oturmak müstehabdır.[\[542\]](#)

63-65. Cenaze Kabre Konurken Ona Dua Etmek

3213... İbn Ömer'den demiştir ki:

Ölü mezara konurken Peygamber (s.a) "Bismillahi ve ala sünnet-i Rasûlillahi = Ey ölü, seni Allah'ın adıyla (bu kabre indiriyoruz), Ra-sûlullah'ın yolu ve dini üzere (seni teslim ediyoruz)" diye dua edermiş.

Ebû Dâvûd diyor ki: Bu hadisi bana birisi Muhammed b. Kesir, diğeri de Müslim b. İbrahim olmak üzere iki kişi nakletti. Benim burada naklettiğim şu (lafızlar) Müslim 'in lafızlarıdır.[\[543\]](#)

Açıklama

Ölüyü kabre koyarken Rasûl-ü Zîşan Efendimiz, metinde geçen duayı okurdu çünj(a bu duada Allah'ın ismi ve Rasûlullah'ın sünneti kelimeleri geçmektedir. Bu kelimeler ölü için birer muhkem kale hükmündedirler. Bu sayede ölü kabir ve azabından ve korkusundan korunmuş olur.

Bu dua, hadis kitaplarında muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: "Ölü kabre indirildiği zaman Hz. Peygamber "Bismillahi ve ala millet-i Rasûlillah" diye dua ederdi. [\[544\]](#)

"Rasûlullah (s.a) ölü mezara konduğu zaman bir defasında - Bismûlahi ve billahi ve ala milleti Rasûlillah- diye, bir defasında da - Bismillahi ve billahi ve ala sünnet-i Rasûlilahi- diye dua etti." [\[545\]](#)

Görülüyor ki bu rivayetlerde, şekil itibariyle küçük farklılıklar varsa da, aslında netice itibariyle aralarında bir fark yoktur, hepsi aynıdır. [\[546\]](#)

64-66. Müşrik Bir Akrabası Ölen Kimse (Onun Teçhiz Ve Tekftniyle İlgilenmekle Mükellef Midir?)

3214... Ali (a.s)'dan demiştir ki: (Babam Ebû Talib ölünce) Peygamber (s.a)'e (vardım ve):

Senin dalalette olan amcan öldü, dedim.

"Git babanı kabre koy! Sonra yanıma gelinceye kadar (kimseye bununla ilgili) bir söz söyleme" buyurdu. Bunun üzerine gidip onu kabre koydum ve (Hz. Peygamberin) yanına geldim. Bana yıkanmamı emretti. Ben de yıkandım. Bana dua etti. [\[547\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte Peygamberimizin küfür üzere öldüğünden bahsedilen amcasından maksat Ebû Talib'dir. Asıl adı "Abdümenaf'tır. Fakat künyesi ile meşhur olduğu için "Ebû Talib" diye anılır.

Kendisi Peygamber Efendimizden 35 sene önce dünyaya gelmiştir. Hz. Peygamber sekiz yaşında iken dedesi Abdülmuttalib'i kaybedince, Abdülmuttalib'in vasiyeti üzere onun bakımını amcası Ebû Talib üzerine aldı. Bu görevi en güzel bir şekilde yerine getirdi.

Hız. Peygamber onun evinde kaldığı sürece, o evde daha önce hiç görülmedik bir bereket hasıl olmaya başladı. Ebû Talib'in aile efradı topluca veya ayrı ayrı bir şey yiyecek olurlarsa doymazlardı. Fakat Peygamberimizle birlikte yedikleri zaman yiyecek az da olsa doyarlardı.

Bu sebeple Ebû Talib, bir şey yeneceği zaman aile efradına "durun, oğlum gelsin!" der,

Peygamberimiz gelince yenmeye başlanırdı.

Hız. Peygambere karşı kavmi zulme kalkıştıkları zaman, karşılarında en büyük engel olarak da Ebû Talib'i buldukları gibi, Efendimiz Hız. Hatice ile evlenmeye karar verdiği zaman da en büyük maddi desteği ondan görmüştü. Onun nişan merasimindeki şu hitabesi bu evliliğe yaptığı maddi ve manevi desteği göstermek için kâfidir "... Kardeşimin oğlu Muhammed b. Abdullah ki akrabanız olduğu malumunuzdur. Onunla Kureyş'ten hiçbir genç tartılamaz, Ölçülemez! Bu, şeref ve asaletçe, akıl ve faziletçe onların hepsinden üstün gelir!.

Gerçi malı azdır. Fakat, mal dediğin nedir ki? Geçici bir gölge, bir perde alınır verilir iğreti bir şey!

Allah'a yemin ederim ki: Bundan sonra onun mertebesi daha çok büyüyecek, daha çok yükselecek!

Şimdi O, sizden kızınız Hatice'yi zevceliğe istemekte, muaccel mehir olarak da oniki ûkiye altın vermeyi teahhüd etmektedir."

Ebû Talib Peygamberliğin onuncu yılında hicretten üç yıl önce vefat ettiği zaman 78 yaşında idi,

Mevzumuzu teşkil eden bu hadisi şerif İbn Sa'd'ın Tabakat'ında şu manâya gelen lafızlarla rivayet olunmuştur:

"Hız. Ali dedi ki: Ebû Talib'in öldüğünü Peygamber (s.a)'e haber verdiğim zaman Rasûlullah (s.a) ağladı. Sonra bana -git onu yıka, kefenle, sonra da kabre koy- buyurdu. Ben de bu emri yerine getirip yanına döndüm. Bana - git yıkan- buyurdu. Rasûlullah (s.a) evinden çıkmadan onun için günlerce istiğfara devam etti. Bunun üzerine Cebrail (a.s) kendisine şu âyet-i kerimeyi indirdi. "Akraba biie olsalar cehennem halkı oldukları belli olduktan sonra (Allah'a) ortak koşanlar için mağfiret dilemek, ne Peygamberin ne de inananların yapacağı bir iş değildir." [549]

Bu mevzuda İbn Ebî Şeybe'nin Musannaf'ında rivayet edilen bir hadis-i şerif de şu mealdedir: "Hız. Ali (Hız. Peygamber'e hitaben: Ey Allah'ın Ra-sûlü) ihtiyar amcan öldü. Onun hakkında ne (yapmamızı uygun) görüyorsun? diye sordu. Hız. Peygamber de -Onu yıkayıp kabre koymayı istiyorum-dedi ve ona (cenazeyi yıkadıktan sonra) kendisinin de yıkanmasını emretti."

Mevzumuzu teşkil eden hadisin zahirinden Peygamber (s.a)'in Ebû Talib'in cenazesinin kabre taşınmasına iştirak etmediği anlaşılıyorsa da Beyha-kî'nin de açıkladığı gibi Ebû Davud'un el-Merasil isimli eserinde Hız. Peygamberin amcası Ebû Talib'in cenazesini uğurladığı ve yol boyunca Allah'tan ona af ve ihsan talebinde bulunduğu, fakat defnedilirken kabri başında bulunmadığı rivayet edilmektedir.

Ancak Hız. Peygamberin, Ebû Talib'in yıkanmasına ve defnine iştirak etmediği, cenaze

namazının kılınmasını istemediği mevzuunda bütün rivayetler birleşmektedirler.

Hz. Peygamberin, Hz. Ali'ye babasını yıkadıktan sonra kendisinin de yıkanmasını emretmesine gelince bunun iki sebebi olabilir:

1. Bir ölüyü yıkadığı için bunu istemiş olabilir.

2. Bir kâfiri yıkadığı için emretmiş olabilir. Çünkü Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'inde: "Ey inananlar (Allah'a) ortak koşanlar pisliktir..."[\[550\]](#) buyurmuştur.

"Bir ölüyü yıkayan kimse kendisi de yıkansın." mealindeki 3161 numaralı hadisın genel hükmü gözönüne alınırsa, bir ölüyü yıkamış olduğu için bunu emrettiği anlaşılır.[\[551\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir mü'minin yakın akrabalarından birisi öldüğü zaman onun yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesiyle ilgilenmesi gerekir. Hanefi âlimleriyle Şâfiîler bu görüştedirler.

Malikilerle Hanbeliler'e göre ise cenazenin kokuşup parçalanacağından korkulmadığı müddetçe bir müslümanın vefat eden kâfir akrabasının cenazesinin yıkanıp kefenlenmesi ve defnedilmesi işini üzerine alamaz. Fakat böyle bir durum varsa o zaman onu bir şeye sararak kabrine koyması üzerine farz olur. Çünkü Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'inde: "Ey inananlar, Allah'ın gazabettiği kimselerle dostluk etmeyin"[\[552\]](#) buyurmuştur. Bir kâfiri yıkamak veya kefenlemek ona dostça muamele etmek anlamına gelir. Bu bakımdan bir müslüman zaruret olmadıkça kâfir bir cenazenin teçhiz ve tekfiniyle ilgilenemez.

2. Ebû Talib kâfir olarak ölmüştür. Bu sebeble Hz. Peygamber onun cenaze namazını kılmamış ve namazının kılınması için de emir vermemiştir. Nitekim şu hadis-i şerifte bu gerçeği açıkça ifade etmektedir: "Ebû Talib'in ölümü yaklaşınca Peygamber (s.a) onun yanına geldi ve orada Ebû Cehl ile Abdullah b. Ebî Ümeyye el-Muğire'yi buldu. Sonra, "Ey Amca! Allah'tan başka ilah yoktur de. Bu kelimeyi söyle ki onun sebebiyle huzuru ilahide senin lehine şahitlik edeyim!" dedi.

Bunun üzerine Ebû Cehl ile Abdullah b. Ebî Ümeyye:

Ya Ebû Talib, Abdülmuttalib'in dininden dönmek mi istiyorsun? dediler. Rasûlullah (s.a) o sözü amcasına arz etti durdu. Nihayet Ebû Talib onlara son söz olarak, kendisinin Abdülmuttalib dini üzere bulunduğunu söyledi ve Allah'dan başka ilah yoktur- demekten kaçındı. Rasûlullah (s.a) de: "Ey Amcacığım, vallahi senin hakkında niyaz etmekten nehyolunmadığım müddetçe senin için mutlaka istiğfara devam edeceğim." dedi. Hemen arkasından da Aziz ve Celil olan Allah şu âyeti celileyi indirdi: "Müşriklerin cehennemlik

oldukları kendilerince anlaşıldıktan sonra akraba bile olsalar, Peygambere de mü'minlere de onlar için istiğfar etmek gerekmez." [553] Ayrıca Yüce Allah Ebû Talib hakkında (özel olarak) bir âyet-i kerime indirerek Rasûlullah (s.a)'e: "Şüphesiz ki sen sevdiğine hidayet veremezsin. Ama Allah dilediğine hidayet verir. Hem O, hidayete erecekleri daha iyi bilir." [554] buyurdu. [555] Bu gerçeği açıkça ortaya koyan delillerden biri de şu hadis-i şeriftir: Hz. Abbas (Hz. Peygambere): "Ey Allah'ın Rasûlü! Ebû Talib'e hiçbir faydan olabildi mi? Çünkü o, (her zaman) seni korur ve senin namına düşmanlarına öfkelenirdi!" diye sordu da Rasûlullah (s.a):

"Evet (oldu) O cehennemin sığ bir yerindedir. Eğer ben olmasaydım, cehennemin en derin yerinde olurdu." buyurdu. [556]

Bu deliller mevcut iken, Şiîlerin bazı zayıf hadisleri delil getirerek Ebû Talib'in mü'min olarak öldüğünü isbata çalışmaları boşunadır. Bunların iddialarını isbat için gösterdikleri kendilerince en kuvvetli delil İbn İshak'ın, İbn Abbas (r.a)'dan rivayet ettiği bir hadistir. Bu hadise göre, "Ebû Talib'in vefatı yaklaştığı zaman Rasûlullah (s.a) kendisine "Lailahe illallah" demesini telkin etmiş, o da bundan imtina etmiş. Fakat orada bulunan Abbas (r.a) Ebû Talib'in dudaklarının kıpırdadığını görerek ne söylediğini dinlemiş ve Peygamber (s.a)'e dönerek: "Ey Kardeşimin oğlu! Allah'a yemin olsun ki kardeşim Ebû Talib, senin emrettiğin kelimeyi söyledi" demiştir." Hadis âlimlerinin değerlendirmelerine göre, Şiîlerin delilini teşkil eden bu hadis, senesinde ismi açıklanmayan bir ravi bulunduğu için zayıftır. Ayrıca yukarıda mealini sunduğumuz Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği hadiste Hz. Abbas'm, Hz. Peygamber'e yönelttiğinden bahsedilen, "Ey Allah'ın Rasûlü Ebû Talib'e hiç faydan olabildi mi?" sorusu da Şiîlerin bu delilini çürütmektedir. Eğer Hz. Abbas Ebû Talib'in ölürken kelime-i tevhidi söylediğini bizzat onun ağzından kendi kulaklarıyla işitmiş olsaydı. Hz. Peygamber'e onun imanı hakkında böyle bir soru yöneltmek ihtiyacını duymazdı.

Şayet Şiîlerin bu delillerinin sahihliği kabul edilse bile, aksini isbat eden hadisler hem sayıca ondan daha çok hem de daha kuvvetli ve sağlamdır.

Yine siyer kitaplarının kaydettiği "Hz. Ebû Bekir (r.a)'in bir gün babası Ebû Kuhafe'yi Kabe'de bulunan Rasûlü Ekrem'in huzuruna getirdiği ve Rasûlullah'ın telkini ile Ebû Kuhafe (r.a)'nin müslüman olması üzerine Hz. Ebû Bekir'in -Ey Allah'ın Rasûlü, seni Hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki Ebû Talib iman etseydi daha çok memnun olurdu- dediğine ait rivayetler de Ebû Talib'in küfr üzerine gittiğini isbatlayan delillerdendir. Ebû Talib'in, bazı şiiirlerinde Hz. Peygamberi ve dinini övmesine gelince, bu Kureyş kâfirlerinin ileri gelenlerinden bazılarının Hz. Peygamberin hak yolda olduğunu bildikleri halde inatları yüzünden onun dinine girmemekte direnmelerine benzer. Nitekim Cenab-ı Hak Kureyş kâfirlerinin bu tutumunu Kur'ân-ı Kerim'de şöyle açıklıyor: "Vicdanları on!arı(n doğruluğuna) kanaat getirdiği halde, sırf haksızlık ve böbürlenme yüzünden onları inkâr ettiler..." [557]

Ayrıca Ebû Talib'in "Eğer Kureyş'in beni ayıplayarak Ebû Talib'i buna ancak korku sevketti demeyeceklerini bilseydim, seni mutlaka memnun ederdim."[\[558\]](#) demesi de onun Hz. Peygamberin hak yolda olduğunu bildiği halde gururundan dolayı iman etmediğini gösterir.[\[559\]](#)

65-67. Kabri Derince Kazmak

3215... Hişam b. Amir'den demiştir ki:

Ensar(dan bir topluluk) Uhud (Savaşı) günü Rasûlullah (s.a)'e gelerek: (Ey Allah'ın Rasûlü, bir taraftan bazılarımız şehid olurken sağ kalan) biz(Ier)e de yara ve yorgunluk isabet ediyor. (Bu şartlar altında ölülerimize kabir kazma hususunda) bize ne emredersin? dediler. (Hz. Peygamber de):

"Kabir kazınız ve genişçe kazınız, (ölüleri) kabirler)e ikişer üçer (kişiler halinde) koyunuz." buyurdu. (Bunun üzerine, kabre konurken) "Bunların hangisi (kıbleye doğru) öne geçirilecek?" diye soruldu. (Efendimiz de):

"(Ezberinde) Kur'ân en çok olanları" (kıbleye doğru öne geçirilecektir) karşılığım verdi (Ravi Hişam):

"Babam Amir o gün şehid edildi, iki kişinin arasına gömüldü" dedi. -Yahutta tek (başına gömüldü) dedi.-[\[560\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, zaruret halinde birden fazla cenazeyi bir kabre defnetmenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Nitekim 3136 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıklamıştık.

Fakat zaruret olmadığı zaman birden fazla kişiyi bir kabre koymak mekruhtur.[\[561\]](#)

Yine bu hadis-i şerifte, Kur'ân-ı Kerim'i hifzeden kimselerin faziletine ve kabri genişçe kazmanın müstehablığına işaret vardır.

Kabrin derinliğinin miktarı ise, âlimler arasında ihtilafıdır. Fıkıh ulemasının bu meseledeki görüşlerini şöylece özetlemek mümkündür:

1. Hanefiler 3216 numaralı hadiste geçen "kabri derince kazınız" emrine sarılarak kabrin derince kazılmasının müstehab olduğuna hükmetmişlerdir. Hanefîlerin bu

mevzudaki görüşlerini İbn Abidin (r.a) şöyle özetliyor: "Kabir yarım boy yahut göğüs hizasına kadar kazılır. Bir boy kadar fazla kazılırsa daha iyidir. Nitekim Zahirde böyle denilmiştir. Bundan anlaşılır ki: En azı yarım boy, en çoğu bir boydur. Ortası ikisinin arasındır. Münye şerhi. . Kuhistani de: Kabrin uzunluğu meyyitin uzunluğu kadar, genişliği de uzunluğunun yarısı kadar olur, demiştir."[\[562\]](#)

2. Malikilere göre, en azı ölünün kokusuna mani olacak ve yırtıcı hayvanlardan koruyabilecek derinliktir. Derinliğin azamisi için bir sınır yoktur. Bazı İlanbciler de böyle demişlerdir.

3. Şafiîler'e ve Hanbeliler'in ekserisine göre derinliğin sınırı orta boylu bir adam kabirde ayakta durup kollarını havaya kaldırdığı zaman parmak uçları yer seviyesine denk gelecek miktardır. Ömer b. el-Hattab (r.a)'den de bu kavil rivayet edilmiştir.[\[563\]](#)

3216... (Bir önceki hadisin) manâsı yine aynı senetle Humejd b. Hilal'den (bir kere daha rivayet edilmiştir. Şu farkla ki) bu hadise (Humejd; kabri) "derince kazınız" (sözünü) ilave etmiştir.[\[564\]](#)

Açıklama

Bir önceki hadisin şerhindeki açıklamalar bu hadis-i şerif için de geçerli olduğundan, burada açıklama yapmaya lüzum görmüyoruz.[\[565\]](#)

3217... Şu (bir önceki hadis-i şerif) Sa'd b. Hışam b. Amir'den de (rivayet olunmuştur).[\[566\]](#)

Açıklama

Bu hadis-ı şerif Nesai'nın Sünen inde şu manaya gelen lafızlara rivayet edilmiştir: Sa d b. Hışam b. Amir in babasından (rivayet olunmuştur). Dedi ki: Uhud savaşında, müslümanlardan birçoğu şehid oldu. Bir kısmı da yaralandı. Rasûlullah (s.a): Çukur kazınız, genişçe kazınız. (Sonra) iki veya üçünü bir kabre koyunuz. Kur'ân'ı en çok ezberleyenlerini kibleye doğru öne alınız, buyurdu.[\[567\]](#)

3125 numaralı hadisle ilgili açıklamalar bu hadis-i şerif için de geçerli olduğundan daha

fazla malumat için okuyucularımız sözü geçen hadis-i şerifin şerhine müracaat edebilirler. [\[568\]](#)

66-68. Kabir(lerin Yüksekliğini Ver Seviyesine İndirmek

3218... Ebu Heyyac el-Esedî'den demiştir ki:

Ali (r.a) bana: "Rasûlullah (s.a)'in beni (yerden) yüksek hiçbir kabir bırakmayıp yer seviyesine indirmem ve hiçbir heykel bırakmayıp kırıp dökmem için gönderdiği bir işe ben de seni göndereyim mi?" dedi. [\[569\]](#)

Açıklama

Hz. Peygamber Ali (k.v)'yi, haddinden fazla yükseltilmiş olan kabirleri yer seviyesine indirmekle görevlendirmiş Hz. Ali de bu görevi yerine getirdiği gibi, Hz. Peygamberin vefatından sonra da bu görevi unutmamış ve devamlı olarak yerine getirilmesi için gereken gayreti göstermiş, kendisi bizzat bu görevi yerine getiremeyeceğini anladığı zaman başkalarını görevlendirerek bu mesuliyetten kurtulmuştur.

İslâm âlimleri, Said b. Mansur'un Sünen'i ile Beyhakî'nin Sünen-i Kübra'sındaki Ca'fer b. Muhammed'in babasından rivayet ettiği Rasûlullah (s.a)'in, oğlu İbrahim'in kabrinin başına çakıl taşı koyduğuna ve kabrin seviyesini yer seviyesinden bir karış yükselttiğine dair olan hadis-i şerife dayanarak, kabrin bilinmesi, kaybolup gitmekten korunması ve ziyaretçiler tarafından sahibine rahmet okunmasına vesile olması için yerden bir karış yükseltilmesinin müstehab olduğunda ittifak etmişlerdir. Ancak küfür ülkesinde ölen kimselerin mezarları bu hükmün dışındadır. Kâfirlerin taarruzundan korumak için onların kabirleri tanınmalarına yarayacak her türlü alametlerden arındırılır ve yer seviyesiyle bir edilerek kâfirlerin dikkatlerinden gizlenir.

Günümüzdeki müslümanların bir kısmının kabirleri süslemekle ve büyük masraflar karşılığında kubbeli ve görkemli kabirler inşa etmekle İslâmi ölçülerin dışına çıktıklarında şüphe olmadığı gibi, sahiplerinin tanınması için kabirlerin başına dikilen alametleri dahi sökme yoluna gidenlerin de İslâmi ölçüler içinde hareket etmediklerinde şüphe yoktur.

Nitekim İmam Ahmed ile İmam Şafiî'nin ashabından bir kısmı ve İmam Malik kabirleri müsaade edilen miktardan daha fazla yükseltmenin haram olduğunu söylemişlerdir.

Hanefilere göre ise, kabrin kendi toprağı yerden en fazla bir karış yüksekliğinde sırt halinde yükseltilir, düz olarak yıgılmaz. Bir karıştan daha fazla yükseltilmesi mekruhtur.

Çünkü bu yükseklik bina hükmündedir. [\[570\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kabirlerin seviyesini bir karıştan fazla yükseltmek caiz değildir.
2. Kabrin üzerine canlıların heykel ve suretlerini çizmek haramdır.
3. Bu özelliği taşıyan Heykel ve suretleri mezarlardan söküp atmak farzdır.

Kabre yazı yazmaya gelince, İbn Abidin meşhur haşiyesinde bu mevzuda şu görüşlere yer vermiştir:

"Yazı yazmakta da beis yoktur. Zira yazı yazmak gerçekten yasak edilmişse de yazılabileceğine ameli icma vaki olmuştur. Hakim yazının yasaklandığını muhtelif yollardan tesbit etmiş; sonra şunları söylemiştir: "Bu isnatlar sahihtir. Ama bunlarla amel edilmemektedir. Çünkü, doğudan batıya kadar bütün müslüman imamlarının kabirleri üzerine yazı yazılmıştır. Bu halefin seleften aldığı bir ameldir". Bu kavi Ebû Davud'un güzel bir isnatla tahrir ettiği şu hadisle kuvvet bulmaktadır: "Rasûlullah (s.a) bir taş getirerek onu Osman b. Maz'un'un başı ucuna koydu. Ve "Bununla kardeşimin kabrini tanıyacağım ve ailemden vefat edeni bunun yanına defnedeceğim"

buyurdular." [\[571\]](#) Zira yazı, kabri tanımanın yoludur. Evet anlaşılıyor ki, bu ameli icmain ruhsat yeri kısmen ona ihtiyaç duyulduğu zamandır. Nitekim Muhit'te buna şu ibare ile işaret edilmiştir: "Kabrin eseri kayıp olmamak ve tahkir edilmemek için yazıya ihtiyaç duyulursa bunda bir beis yoktur. Ama özürsüz yazı yazmak doğru değildir." Hatta kabrin üzerine Kur'ân'dan veya şiirden yahut methiyeden bir şey vazmak da mekruhtur. Bu ifade kısaltılarak Hilye'den alınmıştır. [\[572\]](#) Bu konuda 2226 nolu hadisın şerhine de müracaat edilmesini tavsiye ederiz. [\[573\]](#)

3219... Ebû Ali el-Hemedani dedi ki:

Biz Fudale b. Ubeyd'le beraber Rum diyarında Rodos (adasın)da idik. (O sırada) bir arkadaşımız vefat etti. Bunun üzerine Fudâle emir vererek kabri düz yaptırdı. Sonra (şöyle) dedi: "Ben, Rasûlullah (s.a)'i kabirlerin yer seviyesinde yapılmasını emrederken işittim." [\[574\]](#)

Ebû Dâvud der ki: Rodos (Ak) denizde bir adadır. [\[575\]](#)

Açıklama

Rodos: Hz. Muaviye'nin saltanatı zamanında hicretin elliüçüncü (53) yılında fedhedilmiş, fakat oğlu Yezid zamanında yine kâfirlerin eline geçmiştir. Daha sonra hicretin 927. senesinde Sultan îl. Selim zamanında tekrar müslümanların eline geçmişse de maalesef bugün Yunanistan'ın elindedir.

Hadis-i şerif kabirlerin yer seviyesinden yüksek yapılmasının caiz olmadığına delalet etmektedir. Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde açıkladığımız gibi fıkıh âlimleri bu mevzuda gelen hadis-i şeriflere dayanarak kabrin üstüne bir karış yüksekliğinde toprak yığılmasında bir sakınca olmadığını söylemişlerdir. [\[576\]](#)

3220... Kasım (b. Muhammed)'den demiştir ki: (Hz. Aişe'nin yanına girdim ve -Ey anneciğim! Rasûlullah (s.a)'in kabrini bana açıp gösterseniz- diye rica ettim. Hz. Aişe bana üç kabir gösterdi. (Bu kabirler) ne yüksekti ne de yer seviyesinde idi, yassı ve basık idi ve zemini kırmızı çakılları ile kaplı idi.

(Musannif Ebû Davud'un talebelerinden) Ebû Ali (Lü'lüî ya da bir önceki hadisin ravilerinden olan Ebu Ali el-Hemedani) dedi ki -Rasûlullah (s.a)'in (kible cihetine doğru) takdim edildiği baş ucunda Hz. Ebû Bekr(in), ayak ucunda da, başı Rasûlullah (s.a)'in ayağı ucunda olmak üzere Ömer(in gömülü olduğu)- söylenir. [\[577\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i Şeride Hz. Peygamberin kibleye doğru biraz ileriye konduğu, başı ucuna da başı Hz. Peygamberin omuzları arasına gelecek şekilde Hz. Ebû Bekr'in konduğu, ayak ucuna da, başı Hz. Peygamberin ayaklarına gelecek şekilde Hz. Ömer'in konulmuş olduğu ifade edilmektedir.

Beyhakî ile Hakim'in İbn Ebî Füdeyk, Amr b. Osman, Kasım b. Muhammed vasıtasıyla naklettikleri hadis-i şeriften anlaşılan da budur. Bu mevzuda kıymetli ilim adamlarımızdan merhum Kamil Miras Efendi meşhur Tecrid-i Sarih Şerhî'nde şu rivayetleri kaydetmiştir:

1. "Ömerb. Abdü'l-Aziz zamanında mescid-i saadetin tamiri sırasında kabri saadeti gördüm. Zeminden dört parmak yüksekliğinde idi. Ebû Bekir'in kabri, kabri saadetin arkasında idi. Ömer'in kabri de Ebû Bkr'in alt tarafında idi."

2. Amre de Hz. Aişe'nin şu tarifini rivayet etmiştir: Rasûl-i Ekrem baş tarafı garba doğru defnedilmiştir. Ebû Bekir'in başı kadem-i saadetin yanına müsadiftir. Ömer'in başı da zahr-

i saadetin arkasına tesadüf etmiştir.

3. Nafi b. Abdurrahman b. Ebû Nuaym'ın "Kabr-i Nebevi kibleye müteveccih olarak iki halifesinin kabirleri önündedir. Ebû Bekir'in kabri Rasûl-ü Ekrem'in iki omuzu hizasına müsadiftir. Ömer'in kabri de Ebû Bekr'in iki omuzu hizasından başlar" dediği rivayet edilmiştir.

Merhum Kâmil Miras sözlerine şöyle devam ediyor: "Muharrir aciz de bu babdaki merviyatın en sahihi bu rivayet olduğunu muhaddisinden bir zatın lisanından işittim. İbn Akil, "Kabr-i Ebû Bekir, kabri saadetin ayak ucuna, Ömer'in kabri de Ebû Bekir'in ayak ucuna müsadiftir" demiştir. Bu üç merkad-i mualla ve mubarekin vaziyeti hakkındaki rivayetler arasında ehemmiyetli bir fark görmemek mümkün değildir. Bunun yegane sebebi, tercemesi 655 rakamıyla geçen Aîşe (r.a) hadisinde görüldüğü üzere ashabı kiram tarafından kabri saadetin ibraz edilmemesi ve Hz. Aîşe'nin kabri saadetin mescid ittihaz edilmesinden endişe ederek mahfuz bulundurulması olsa gerekir ki: Bu suretle Rasûlü Ekrem Efendimizin tevhid-i Bari namına per-verde buyurdıkları ali gaye ve arzuları tamamiyle tahakkuk etmiş bulunuyor."[\[578\]](#)

Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerife dayanarak İmam Şafiî ile taraftarlarından bazıları, el-Müeyyebillah ve el-Kasim b. Muhammed kabrin üstünü düz bir çatı halinde örtmenin deve hörgücü şeklinde örtmekten daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Nitekim 3218 ve 3219 numaralı hadis-i şerifler de, bunların bu mevzudaki delillerindendir.

İmam Ebû Hanife ile taraftarlarına, İmam Malik ile İmam Ahmed'e ve Şafiî âlimlerinden Müzeni ile bazı Şâfiîlere göre ise, kabrin üstünü deve hörgücü şeklinde yığarak örtmek düz bir satıh şeklinde örtmekten faziletlidir. Delilleri ise Buhârî'nin Süfyan et-Temmar'dan Rasûlullah (s.a)'in kabrini deve hörgücü gibi yüksekçe gördüğüne dair rivayettir.[\[579\]](#)

Nitekim İbn Ebî Şeybe'nin Süfyan'dan rivayet ettiği bir hadis-i şerif te bu mealdedir. Kabir üzerine toprağı deve hörgücü şeklinde yığmanın daha faziletli olduğunu söyleyen fıkıh âlimlerine göre, kabrin düz bir satıh halinde örtülmesinin meşruluğunu ifade eden bu babdaki hadisler, aslında kabrin bu şekilde örtülmesi gerektiğine açıkça delalet etmezler. Ancak kabrin bu şekilde örtülmesinin cevazına delalet ihtimalleri olmakla birlikte, kabrin haddinden fazla yükseltile kısmını izale etmenin lüzumuna delalet etmeleri ihtimalleri vardır. Bir de kabrin çakıl taşlarıyla kaplanmasının cevazına delaletleri de mevcuttur.

Görülüyor ki kabrin üzerine, açılan toprağın şu veya bu şekilde olması meselesindeki ihtilaf asıl üzerinde değil fazilet üzerinde meydana gelen bir ihtilafıdır. Asıl olan kabrin tamamen yer seviyesinde düz olmaması ve bir karıştan fazla yükseltilmemesidir.[\[580\]](#)

67-69. (Cenazeyi Defnettikten Sonra) Kabrin Yanında Ölü İçin İstiğfar Etmek

3221... Osman b. Affan'dan (r.a) demiştir ki:

Peygamber (s.a) cenazeyi defnetme işini bitirince, (cenazenin kabrinin) başında durup:

"Kardeşiniz için (Allah'dan) af dileyiniz. Onun için (kabir sualine cevap vermekte) muvaffakiyet isteyiniz. Çünkü o, şu anda sorguya çekiliyor." buyurdu.

Ebû Dâvud der ki: Bahir, Reysan 'in oğludur. [\[581\]](#)

Açıklama

Taberanî'nin Ebû Ümame'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, Hz. Peygamberin "Kardeşlerinizden biri vefat ettiğinde, üstünü toprakla örttüğünüz zaman biriniz onun kabrinin başında dursun" buyurduğu ifade edilmektedir. Kabrin başında durmaktan maksat, cenazenin başının üzerine basacak şekilde kabrin üzerine çıkmak değil, kabrin başucuna yakınca durmaktır. Çünkü şu hadis-i şerifle Hz. Peygamber kabirleri çiğnemeyi yasaklamıştır: "And olsun ki: Bir ateş parçası veya bir kılıç üzerinde yürümem ya da ayakkabımı ayağımla dikmem bir müslümanın kabri üzerinde yürümemden bana daha sevimlidir. Ha kabirlerin ortasına abdest bozmuşum, ha çarşının ortasına. Bence bunlar arasında (çirkinlik yönünden) bir fark yoktur." [\[582\]](#)

Taberanî'nin Evsat-i Kebir'in'de hasen bir isnadla Abdullah b. Mes'ud'-dan rivayet ettiği bir hadis-i şerif şu mealdedir: "Bir ateş parçası üzerine basmam bana bir müslümanın kabrini çiğnememden daha sevimlidir,"

Metinde geçen "Onun için muvaffakiyet isteyiniz" cümlesinden maksat: "Onun kabir sorularına yanılmadan başarıyla cevap verebilmesi için Allah'a dua ediniz." demektir. Nitekim bu cümlenin hemen arkasından gelen "Çünkü o şu anda sorguya çekiliyor." cümlesi de bu manâya delalet etmektedir.

Bilindiği gibi kabirde insana "Rabbinin kim olduğu, dini ve peygamberi" sorulur. Bu mevzuda rivayet edilen bir hadis-i şerif şu mealdedir:

"Kul (ölüp de) kabre konulduğunda ve yakınları onu yalnız bıraktıklarında o, gidenlerin ayakkabılarının seslerini duyar. Daha sonra iki melek gelir, onu oturturlar ve ona: Muhammed (s.a) için:

"Şu adam hakkında ne dersin bakalım?" diye sorarlar. Eğer o kimse mü'minse:

"Şehadet ederim ki: O Allah'ın kulu ve Rasûlüdür" der. Bunun üzerine melekler tarafından ona:

"Ey mü'mift, cehennemdeki yerine bak. Yüce Allah bunun yerine sana cennetten bir makam verdi" denir. O da bu yerlerin ikisini birden görür. Fakat o kimse münafık veya

kâfirse (melekler tarafından ona):

"Bu adam hakkında (dünyada) ne diyordun?" diye sorulur. O da: "Onun hakkında bir şey bilmiyorum. Halkın onun hakkında söylediklerini (onlara uyararak) ben de söylüyordum" der. Bunun üzerine (Bu iki melek tarafından ona) "Hay anlamaz ve uymaz olaydın " denilir. Sonra ona demirden çekiçlerle vurulur. O kimse öyle bir feryad eder ki bu feryadı insanlar ve cinlerden başka ona yakın olan herşey duyar."[\[583\]](#)

Bazı haberlerde ifade edildiği üzere, kişinin sağlığında işlediği güzel ameller kendisini kabir azabından kurtarır. Taberanî'nin Evsafında, İbn Hib-ban'ın da Sahih'inde Ebû Hureyre'den naklen rivayet ettikleri bir hadis-i şerif şu mealdedir: "Hz. Peygamber (şöyle) buyurmuştur: Ölü kabre konulduğu zaman kabirden dönüp gitmekte olan kimselerin ayak seslerini işitir. Eğer bu kişi mü'minse (hayatında kılmış olduğu) namaz başına, (tutmuş olduğu) oruç sağma (vermiş olduğu) zekat soluna (nafile olarak işlemiş olduğu) namaz, sadaka, insanlara iyilik gibi güzel ameller ise ayak ucuna durur.

Bu kimseye baş tarafından yaklaşılacak istenir. O zaman (orada bulunan) namaz, "Bu kişiye benim bulunduğum taraftan yaklaşmak için bir geçit yoktur" der. Sonra sağ tarafından yaklaşılacak istenir. O zaman da oruç dile gelerek: "Bu kişiye benim bulunduğum taraftan yaklaşılacak istenir. O zaman zekat dile gelerek "Bu kimseye yaklaşmak için benim tarafımdan bir geçit yoktur." der. Sonra ayak tarafından yaklaşılacak istenir. O zaman da nafile olarak işlediği sadaka, namaz ve halka iyilikte bulunma gibi hayırlar dile gelerek "Benim bulunduğum tarafta bu adama yaklaşılabilecek bir geçit yoktur" derler. O zaman bu adama "otur" denilir. Adam da oturur. O zaman kendisine güneş batmaya yaklaşmış halde gösterilerek "Bu size (Peygamber olarak gönderilen) kimsedir. Onun hakkında ne dersin ve nasıl şahitlik edersin" denir. O da "Bırakın ben (ona) salavat getireyim" der. Ona "Sen bunu yaparsın. Sen şimdi bize onun hakkında soracaklarımıza cevap ver." denir ve "Size gönderilen bu adam hakkında ne diyorsun ve nasıl şahitlik edersin?" diye sorulur.

O da "O Muhammed'dir. Ben onun Allah'ın Rasûlü olduğuna ve bize Allah'dan doğruyu getirdiğine şahitlik ederim." der. Bunun üzerine ona "Zaten sen bu inançla yaşadın. Bu inançla öldün. İnşallah bu inançla diriltileceksin." denir. Sonra ona cennet kapılarından bir kapı açılır ve "İşte senin cennetteki makamın ve Allah'ın cennette senin için hazırladığı yer burasıdır." denir. Sonra ona cehennem kapılarından bir kapı açılır ve "İşte burası senin cehennemdeki kalacağın yerdi. Allah cehennemde senin için burayı hazırlamıştı. Eğer Allah'a isyan etseydin burada kalacaktın." denir. Adamın cennetteki yerine kavuşma arzusu ve sevinci daha da artar. Sonra kabri seksen arşın genişler ve kabri nurla dolar. Sonra cesedi (toprak olup) ilk haline dönerken ruhu da cennetteki ağaçlara konmuş olan kuş şeklindeki bahtiyar ruhların arasına konur. Nitekim Yüce Allah "Allah, inananları, dünya hayatında da, ahirette de sağlam sözle tesbit eder (o sözden asla ayrılmazlar, daima o tevhid sözüyle Allah'ın birliğini haykırırlar.) Allah, zalimleri de saptırır ve Allah dilediğini yapar."[\[584\]](#) buyruğuyla bu gerçeği dile getirir.

Eğer bu kişi kâfir ise kendisine kabir sorusu sormak üzere baş tarafından veya sağından veya solunda yahut da ayak ucunda kendisine yaklaşılmak istendiğinde etrafında buna mani olacak hiç bir ameli bulunmaz ve kendisine kolayca yaklaşılarak "otur" denir. Adam korkuyla oturur ve kendisine "Sizin içinizde Peygamber olarak bulunan şahıs hakkında ne dersin ve hakkında nasıl şahitlik edersin?" diye sorulur. O da "Hangi adam?" der ve ismini bilemez. Bunun üzerine "Muhammed'den bahsediyoruz" denir.

Bu sefer o adam "Bilmiyorum. Ama halkın onun hakkında bir şeyler söylediğini işitmişim. Ben de onun hakkında (halka uyararak) onların dediğini demiştim." der. Bunun üzerine kendisine "Zaten sen böyle yaşamış ve böyle ölmüştün. İnşaallah bu şekilde diriltileceksin" denir. Sonra kendisine cehennemden bir kapı açılır ve "İşte senin cehennemdeki yerin burasıdır. Allanın cehennemde senin için hazırladığı yer burasıdır." denir. Adamın hayreti son derece artar. Sonra ona cennet kapılarından bir kapı açılır ve "Eğer Allah'a itaat etseydin Allah'ın cennette senin için hazırladığı yer burasıydı." denilir. Adamın hayreti daha da artar. Sonra kabir her tarafından daralarak onu sıkmaya başlar. İşte yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'inde "Ama kim beni anmaktan yüz çevirirse onun için de dar bir geçim vardır." [\[585\]](#) mealindeki âyeti kerimesinde bahsettiği "dar bir geçim"den maksat budur. İnşaallah bu mevzu Sünnet bölümünün "azab-ul-kabr" babında tekrar ele alınacaktır. [\[586\]](#)

Bazı Hükümler

1. Cenazeyi defnettikten sonra kabrin başında durup cenaze için istiğfar etmek teşvik edilmiştir.
2. Cenazeyi definden sonra kabri başında durup onun kabir sorusuna doğru cevap vermeye muvaffak olması için dua etmek meşru kılınmıştır.
3. Ölü dirilerin duasından yararlanır.
4. Ölü kabirde, sorguya çekilmek üzere dirilir.
5. Kabir suali haktır.
6. Kabir suali hemen definden sonra başlar. [\[587\]](#)

68-70. Kabrin Yanında Kurban Kesmek Mekruhtur

3222... Enes (r.a)'den demiştir ki:

Rasûlullah (s.a) "İslâm'da (kabrin etrafında kurban) kesmek (meşru) değildir." buyurdu. (Bu hadisin ravilerinden) Abdurrezzak dedi ki: (Cahiliyye devrinde halk) kabir(lerin) yanında ya sığır veya başka bir hayvan keserlerdi. [\[588\]](#)

Açıklama

Akr: Devenin bacaklarını ayakta iken kesmek demektir. Daha sonra bu kurban kesme anlamında kutlanılır olmuştur.

Cahiliyye döneminde halk; kurbanlarını, kabristanlarda veya ölü mezara götürüleceği sırada, teneşir.tahtası altında kesmeyi adet edinmişlerdi.

Cahiliyye arapları bunu daha ziyade hayatında cömertliğiyle tanınan kimselerin kabirleri etrafında yaparlardı. "Bu adam sağlığında cömert idi. Misafirleri doyururdu. Bu cömertliğinin ölümünden sonra da devam ettiğini göstermek için biz onun kabrinin yanında bu kurbanları kesip kurdun ve kuşun bu kurbanın etinden yemesini sağlıyor ve onun hayatındaki cömertliğini bu şekilde mükâfatlandırıyoruz." derlerdi. Hattâbî'nin açıklamasına göre, cahiliyye araplarının ahiret hayatına inananları "Ölünün geride bıraktığı devesi kurban edilecek olursa, o ölü kıyamet gününde binitli olarak hasredilir. Eğer devesi kurban edilmezse yaya olarak hasredilir" derlerdi.

Bu mevzuda Menhei yazarı şunları söylüyor: "Günümüzde Mısır'da halk cenazeyi uğurlarken kafesler içinde mezarlığa götürdükleri kuzuları definden sonra keserek etlerini yanlarında bulunan ekmeklerle birlikte halka dağıtmaktadırlar. Bu hareket bir takım izdihamlara ve hatta kavgalara sebep olmaktadır. Bir takım haksızlıklara da sebep olan bu hareket bid'attan başka bir şey değildir ve şu iki cihetten de sünnete aykırıdır:

1. Çünkü bu iş İslâm'ın kaldırmış olduğu cahiliyye adetlerindendir.

2. Bu harekette riya, suma, başkalarına karşı üstünlük taslama vardır. Oysa hayır ve hasenat işlerinde sünnet olan gizliliktedir. Ayrıca sünnette ve selefi salihinin hayatında kabristanda böyle bir ziyafet verildiği görülmemiştir. Hayır sünnete ve selefi salihine uymakla gerçekleşir."

Türkiye'de bazı bölgelerde türbeler etrafında kurban kesmek de bu bid'atlardan biridir. [\[589\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kabristan'da veya herhangi bir kabrin yanında kurban kesmek haramdır.

2. Cahiliyye halkına benzemek yasaklanmıştır. [\[590\]](#)

69-71. (Defnedildikten) Bir Süre Sonra Cenazenin Kabri Üzerine Namaz

Kılma(nın Hükümü)

3223... Ukbe b. Amir'den (rivayet olunduğuna göre);

Rasûlullah (s.a) bir gün (evinden) çıkıp (Unut şehitlerinin yattığı) kabristan'a varmış ve Uhut şehitleri üzerine, cenazeye namaz kılar gibi namaz kılmış. Sonra geri dönmüş."[\[591\]](#)

Açıklama

Menhel yazarının açıklamasına göre, Hz. Peygamber Uhut şehitlerine kıldığı bu cenaze namazını, Uhut şehitleri defnedildikten sekiz sene sonra kılmıştır. Nitekim 3224 numaralı hadis-i şerifte de bu gerçek açıkça ifade edilmektedir.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, "şehidler üzerine cenaze namazı kılmak caizdir" diyenler ile "cenaze kabre konduktan sonra üzerine cenaze namazı kılınabilir" diyenlerin hüccetidir. Ancak bazı fıkıh alimlerinin dediği gibi bu hadiste geçen "salâ"? kelimesinin cenaze namazında okunan dua anlamında kullanılmış olması da mümkündür. İbn Hibban da Sahih'inde bu görüşü savunmuştur.

Bu mevzuda İmam Nevevî de şunları söylüyor: "Bu hadis-i şerifte geçen "sala" kelimesiyle kastedilen cenaze namazı değil, cenaze duasıdır. Çünkü "cenazeye namaz kılar gibi namaz kıldı" demek, adet-i veçhile "ölülere dua ettiği gibi dua etti." demektir.

Söz konusu kelimeye dua manâsı verildiği takdirde bu hadis-i şerifte "Cenaze kabre defnedildikten sonra kabri üzerine cenaze namazı kılınabilir" diyenlere bir dayanak bulunamaz. Biz bu meseleyi 31 numaralı babda açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz."[\[592\]](#)

3224... Şu (bir önceki) hadis, Yezid b. Ebî Habib'den (de rivayet olunmuştur.

Ancak Yezid burada bir önceki hadise ilâve olarak şunları da) rivayet etti: "Peygamber (s.a) Unut şehitleri üzerine (kabre konmalarından) sekiz sene sonra ölülere ve dirilere veda eder gibi namaz hldı."[\[593\]](#)

Açıklama

Beyhakî'nin Sünen-i Kübra'sında bu hadis-i şerif şu manâya gelen kelimelerle rivayet olunmuştur: "Rasûlullah (s.a) Uhud şehitlerine ölümlerinden sekiz sene sonra dirilere ve ölümlere veda edercesine bir namaz kıldı. Sonra (mescide gelip) minbere çıktı ve: "Ben sizin önderinizim. Size (hak yolundaki hizmetlerinizden dolayı) şahitlik edeceğim. Sizinle buluşacağımız yer (Kevser) havuz(u)dur. Ben şu bulunduğum yerden o havzu görmekteyim. Ve emin olun ki ben sizin (tekrar) şirke düşeceğinizden asla korkmuyorum. Fakat dünya için birbirinize düşeceğinizden korkuyorum." (Ravi rivayetine devamla şunları) söyledi: Rasûlullah (s.a)'ı son görüşüm (bu) oldu."

Bu hadisle ilgili kısa açıklama için bir önceki hadisin şerhine müracaat edilebilir. [\[594\]](#)

Bazı Hükümler

1. Ölümünden bir süre sonra şehid üzerine namaz kılmak caizdir.

2. Uhut şehidlerinin fazileti son derece büyüktür.

3 . Ölümünün yaklaştığını anlayan bir devlet reisinin tebaasına dünya ve ahiret saadetleriyle ilgili hususlarda nasihatta bulunması gerekir. [\[595\]](#)

70-72. Kabir Üzerine Bina Yapmak

3225... Cabir (r.a) dedi ki:

Rasûlullah (s.a)'ı kabir(ler) üzerine oturulmasını, (kabirlerin) kireçlenmesini ve (kabir) üzerine bina yapılmasını yasaklarken işittim. [\[596\]](#)

Açıklama

İbn Hazm bu hadisin zahirine sarılarak, buradaki yasağın hürmet ifade ettiğini, dolayısıyla kabirleri kireçlemenin haram olduğunu söylemiştir.

Hanefilerle, Malikilere, Şâfiîlere ve İmam Ahmed'le Davud'u Zahirî'ye ve daha birçok ilim adamına göre ise, buradaki yasak kerahet içindir, dolayısıyla kabirleri kireçlemek mekruhtur.

Bu mevzuda Menhel yazarı şunları söylüyor: "Her ne kadar âlimlerin büyük çoğunluğu

bu hadis-i şerifteki yasağın hürmet ifade etmeyip, kerahet ifade ettiğini söylemişlerse de, aslında ben hadisdeki bu yasağı asli manâsı olan haramlıktan çıkarıp kerahete hamlettiren bir delile rastlamadım. Binaenaleyh kanaatimce buradaki yasağın hükmü kerahet değil hürmettir. Öyle zannediyorum ki ölülerin kabirlere, baki kalmaları için değil, bilakis çürümeleri için konuldukları hikmetine bağlı olarak, kabirleri kireçlemek yasaklanmıştır. Çünkü kireç dünya meskenlerinin zinetidir. Kabirdeki ölüne buna ihtiyacı yoktur."

Hadis-i şerifte kabir üzerine bina yapmanın yasak olduğu da ifade edilmektedir.

Turtuşî'nin ifadesine göre, kabir üzerine bina yapmak birisi taş veya benzer; malzemelerle bina yapmak, diğeri de çadır ve benzeri malzemeleri kabrin üzerine yerleştirmek suretiyle iki şekilde olur ki hadis-i şerifteki yasak her ikisine de şamildir.

Bu mevzuda fıkıh âlimlerinin görüşünü şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. İbn Hazm bu hadis-i şerifin zahirine bakarak kabir üzerine bina yapmanın haram olduğunu söylemişlerdir. Şâfiîlerle, Hanbelilere göre ise, eğer nezar bu binayı yaptıran kimsenin mülkü içerisinde bulunuyorsa o zaman ?u mekruh olur. Fakat, mezar, halkın hayrına bağışlanmış bir arazi içerisinde bulunuyorsa o zaman haram olur.

2. Şafiî imamlarından Nevevî: "Bizim arkadaşlarımız umumi mezarlık üzerine yapılan binanın yıkılması lazım geldiği hususunda ittifak etmişlerdir." diyor.

3. Hanefilere göre ise, eğer bu bina mezarı süslemek için yapılmışsa haramdır. Onu takviye için yapılmışsa mekruhtur.

el-Ezhar isimli eserde; eğer mezar, bu binayı yaptıranın kendi mülkü içerisinde ise, bina yaptırmak mekruh, kendi mülkü içerisinde değilse haram olur. Eğer bu bina, mescitse yıkılması gerekir denilmektedir.

4. Malikilere göre ise, kabir üzerine yapılan bina veya gerilen bir çatı eğer ölünün mülkünde ise veya başkasının mülkünde olup da sahibi tarafından kabir yapılması ve üzerine bina inşa edilmesi için izin verilmişse veya bu bina gösteriş için yapılmamışsa, kubbeli olmasa bile mekruhtur. Fakat ölüleri defn için vakfedilmiş, yani umuma ait olan mezarlıkta bulunan bir kabir üzerine bina yapmak, yahutta her nerede olursa olsun herhangi bir kabir üzerine gösteriş için bina yapmak haramdır. Çünkü bu hareket hem başkalarının bu kabristandaki hakkını kısıtlamaktır, hem de Allah'ın yasaklamış olduğu kibirlenme veya gösteriş için yapılmıştır.

Bu bina, mezarı bir takım zararlardan korumak için yapılmış bile olsa, yapılan bu işin haramdan başka bir şey olmadığına Malikilerce ittifak vardır . Kabir üzerine oturmanın hükmü bu mevzuya hasredilen 71-73. numaralı babda ele alınacaktır. (İnşallah) [\[597\]](#)

Bazı Hükümler

1. Kabir üzerine oturmak yasaktır
2. Kabirleri kireçle sıvamak yasaklanmıştır.
3. Kabir üzerine bina yapmak caiz değildir. [\[598\]](#)

3226... Şu (bir önceki) hadis Müsedded ile Osman b. Ebî Şeybe, Hafs b. Gıyas, İbn Cüreyc, Süleyman b. Musa, Ebû Zübeyr (yoluyla) Cabir'den (de rivayet olunmuştur).

[Ebû Dâvud der ki: (Ravi) Osman (b. Ebî Şeybe bu hadise ilâve olarak şu cümleyi) rivayet etti: (Peygamber (s. a) kabir) üzerine (yapılan binanın yüksekliğini bir karıştan fazla yapmayı ya da kabrin kendi toprağı üzerine dışarıdan toprak) ilâve etmeyi de (yasaklamıştır). Süleyman b. Musa (ise bu hadise; kabir) üzerine yazı yazılmasını da (yasakladı, cümlesini) ilâve etti, Müsedded (ise) rivayetinde (kabir) üzerine (yapılan bina bir karıştan) fazla olamaz- (cümlesini) zikretmedi. Belki de Müsedded'in bu cümlesi benim gözümde kaçmıştır.] [\[599\]](#)

Açıklama

Her ne kadar Musannif Ebû Dâvud "Hz. Peygamberin kabir üzerine yazı yazmayı yasakladığını Süleyman b. Musa dan başka rivayet eden olmamıştır" demişse de aslında Hz. Peygamberin kabirler üzerine yazı yazmayı yasakladığını Hakim en-Nisabûrî, Cabir'den; birisi, Hafs b. Gıyas, İbn Cüreyc, Ebû Zübeyr yoluyla diğeri de, Ebû Muaviye, İbn Cüreyc, Ebû Zübeyr yoluyla olmak üzere, iki ayrı yolla rivayet etmiştir. Bu hadis-i şerifte, bir önceki hadis-i şeriften fazla olarak, Fahr-i Kâinat Efendimizin kabirler üzerine gerek ölünün ismini, gerekse ölüm tarihini, gerekse Kur'ân'dan bir âyeti veya Allah'ın isimlerinden birini yazmayı yasakladığı ifade edilmektedir. Mezheb imamlarından dördünün görüşü de budur. Binaenaleyh mezheb imamlarının dördüne göre de, kabir üzerine bir takım yazılar yazmak, övünmeyi, başkalarına üstünlük taslamayı adet edinmiş kişiler tarafından çıkarılmış bid'atten başka bir şey değildir. Ancak Hanefi alimlerinden bazıları Rasûlü Zîşan Efendimizin Osman b. Maz'un'un kabrinin başına bir taş diktiğini ifade eden 3206 numaralı hadis-i şerife kıyas ederek "Süsleme maksadıyla olmamak şartıyla ve kabrin bilinmesine vesile olması için kabrin üzerine ölünün ismini yazmakta bir sakınca yoktur" demişlerdir. Ancak bu hüküm hadisin genel hükmünü, kıyasla tahsis etmekten başka bir şey değildir. Âlimlerin büyük çoğunluğunun görüşüne aykırıdır.

Hakim'in "Amel bu hadis üzere değildir. Çünkü şarktan, garbe kadar müslümanların imamlarının kabir taşlarının üzerinde yazılar vardır. Bu seleften halefe intikal eden bir tatbikattan başka bir şey değildir" sözünü Zehebi "Herhalde, kabir taşları üzerine yazı

yazılmasına izin veren ilim adamları bu mevzudaki yasağı görmemişler ve bunu yasaklayan hadisler onların eline geçmemiş olsa gerek. Bunun seleften halefe intikal eden bir uygulama olduğu iddiası ise asla doğru olamaz. Çünkü sahabe ve tabiinden birinin kabir üzerine yazı yazdırdığı görülmemiştir" diyerek reddetmiştir. Bu konuda 3218 nolu hadisin şerhine de müracaat edilmelidir. [\[600\]](#)

3227... Ebû Hüreyre'den (rivayet olunduğuna göre); Rasûlullah (s.a):

"Allah yahudilerin canını alsın! Peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler." buyurmuştur. [\[601\]](#)

Açıklama

Metinde geçen fiili "canını alsın" yahutta "belasını versin, lanet etsin" manasında kullanılmıştır. Lanet ise Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmaktır.

Bu hadis-i şerif, Müslim'in Sahihinde "Allah yahudilerle hristiyanlara la'net etsin. Peygamberlerinin kabirlerini mescid yaptılar." şeklinde "lanet etsin" tabiriyle ve yahudilerle birlikte hristiyanların da ismi zikredilerek rivayet edilmiştir. Bazı hadis alimlerine göre, Rasûlü Zîşan Efendimiz bâzan kabirleri mescid yapanları lanetlerken yahudilerle hristiyanları birlikte zikrettiği halde bazan sadece yahudileri zikretmesinin sebebi, bu işi ilk defa yapanların yahudiler olmasıdır. Binaenaleyh yahudiler daha zalim ve bu hususta daha müfrittirler.

Alimlerden bazıları bu hususta yahudilerle birlikte hristiyanlara da lanet buyurulmasını müşkil saymışlardır. Çünkü Hz. İsa ile Peygamberimiz Muhammed Mustafa (s.a) arasında hristiyanların başka peygamberi yoktur.

İsa (a.s) ise diri olarak göğe çekildiği için zaten kabri yoktur. Binaenaleyh bu mes'ele müşkildir. Bazıları bu müşkili halletmek için, hristiyanların Hz. İsa'dan başka bir takını peygamberleri bulunduğunu, yalnız o peygamberlerin mürsei olmadıklarını söylemişlerdir. Fakat bu cevap tatminkâr görülmemiştir. Bazıları: "Hadisten murad: Peygamberlerle onlara tabi olanların büyükleridir. Yalnız hadisde tabi olanlar zikredilmemiştir" derler. Bu takdirde hadisin manâsı şöyle olur: *'Allah yahudilerle, hristiyanları rahmetinden irak eylesin! Çünkü onlar peygamberleri ile onlara tabi olan bazı büyüklerin mezarlarını mescid ittihaz ettiler."

Müslim'in Cündeb tariki ile rivayet ettiği son hadis de bu kavli te'yid etmektedir. Çünkü Cündeb hadisinde: "Yahudilerle, hristiyanlar peygamberlerinin ve salihlerinin kabirlerini mescid ittihaz ederlerdi." buyurulmuş-tur. Bu hususta daha başka tevcih yapanlar da bulunmuştur.

Rasûlullah (s.a)'in: "Peygamberlerinin kabirlerini mescid ittihaz ettiler." buyurması mukadder bir suale cevabıdır. Sanki: "Yahudilerle hristiyanlara lanet etmenin sebebi nedir?" diye sorulmuş da, bu cevabı vermiştir. Ravinin: "Rasûlullah (s.a) ümmetini onların yaptıklarından sakındırmak için" sözü dahi bu kabildendir. Yani sanki raviye: "Rasûlullah (s.a)'in vefat ederken bu sözü söylemesinin hikmeti nedir?" diye sorulmuş da bu cevabı vermiş gibidir.

Buradaki nehyin hikmeti bu işin zamanla tedricen putperestlik halini alması veya ona benzemesi endişesidir.

Nevevî diyor ki:

"Âlimler şunları söylemişlerdir: Peygamber (ş.a)'in kendi kabri ile başkalarının kabirlerini mescid ittihaz etmekden nehy buyurması, kendisine ta'zim hususunda gösterilecek mübalağadan ve bu sebeple vuku'a gelecek fitneden korktuğu içindir. Çünkü mübalağalı ta'zim çok defa küfre müeddi olur. Nitekim geçmiş ümmetlerde hal böyle olmuştur.'

Müslümanlar çoğalıp da Mescid-i Nebevî'nin büyütülmesine ihtiyaç görülünce ümmehat-ı mü'minin ve bu meyanda Rasûlullah (s.a) ile iki yar-ı kadimi Ebû Bekir ve Ömer (r.a)'nın kabirlerini ihtiva eden Hz. Aişe'nin odası dahi mescidin içinde kaldı. Bu hal karşısında-ashab-ı kiram mezkur kabirlerin etrafına yüksek duvarlar çevirerek kabirlerin mescidden görünmesini ve dolayısı ile avam tabakasının onlara karşı dönerek namaz kılmalarını önlediler."[\[602\]](#)

71-73. Kabir Üzerine Oturmak Mekruhtur

3228... Ebû Hüreyre'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a) (şöyle) buyurdu:

"Birinizin kor üstüne oturup da (o korun) elbisesini yakıp ta tenine kadar işlemesi, kabir üstüne oturmasından daha hayırlıdır."[\[603\]](#)

Açıklama

Abdest bozmak için olmayıp sadece dinlenmek maksadıyla bile olsa kabir üzerine oturmak doğru değildir. Çünkü kabir üzerine oturmak, orada yatan müslümanın hakkına riayet etmemek.ve onu rahatsız etmektir. Nitekim Said b. Mansur'un İbn Mes'ud'dan rivayet ettiği bir haberde bu husus şöyle ifade buyuruluyor: "İbn Mes'ud'a kabirleri çığnemenin hükmü soruldu da (şöyle) cevap verdi: Bir mü'minin cesedine hayatında

yapılan işkence ile, ölümünden sonra yapılan işkence arasında bir fark yoktur."

Bazıları bu hadis-i şerifte yasaklanmak istenen kabir üzerindeki oturmaktan maksadın orada yas tutmak gayesiyle oturmak olduğunu söylemişlerdir. Metinde geçen "kabir" kelimesinin nekre olması, kabir üzerine oturma yasağının sadece müslüman kabirlerine mahsus olmayıp, zimmilerin kabrine de şamil olduğunu belirtmek içindir. Bu "kabir" kelimesinin İbn Mâ-ce'nin Sünen'inde "müslüman kabri" şeklinde mukayyed olarak rivayet edilmiş olması ise sözkonusu yasağın sadece müslüman kabirlerine mahsus olduğunu ifade etmek için değil, kabrin şerefini ve saygıya layık olduğunu ifade içindir. Binaenaleyh bu yasak hem müslüman kabirleri hem de zimmi kabirleri için geçerlidir.

Kabir üzerine oturma yasağının hükmü âlimler arasında ihtilafıdır. Bu mevzudaki görüşleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Zahiri âlimlerinden İbn Hazm, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifin zahirine dayanarak kabir üzerinde oturmanın haram olduğunu söylemişlerdir.

2. Cumhur ulemaya göre, büyük yada küçük abdest bozmamak şartıyla kabir üzerine oturmak haram değil, mekruhtur. Fakat abdest bozmak için kabir üzerine oturmanın haram olduğunda ittifak vardır.

Cumhura göre, kabirler üzerinde yürümek ve onlara yaslanmak da hüküm bakımından kabir üzerine oturmak gibidir. Çünkü İbn Mace'nin rivayet ettiği "Yemin olsun ki, bir ateş parçası veya bir kılıç üzerinde yürümem yahut da ayakkabımı ayağımla dikmem bana bir müslümanın kabri üzerinde yürümenden daha sevimlidir." [\[604\]](#) mealindeki hadis-i şerif kabir üzerinde yürümenin kerahetine delalet ettiği gibi Ahmed b. Hanbel'in sahih senedle Amr İbn Hazm'dan rivayet ettiği "Rasûlullah (s.a) beni bir kabre dayanmış halde görünce - Bu kabrin sahibine eziyet etme- buyurdu" mealindeki hadis-i şerif de kabirlere dayanmanın kerahetine delalet eder. Ancak zaruret halinde kabir üzerine oturmakta bir sakınca yoktur.

3. Malikilere göre, kabir üzerine oturmakta hiçbir sakınca yoktur. Delilleri ise "Ali b. Ebi Talib mezarlara başını koyar ve üzerine uzanırdı" [\[605\]](#) mealindeki hadis-i şeriftir. Bu hadis-i şerifi sahih bir senetle Hanefi imamlarından Ebû Ca'fer et-Tahavî de rivayet etmiştir.

Malikilerin bu mevzudaki delillerinden biri de Nafi'nin "İbn Ömer kabirler üzerine otururdu" mealindeki sözüyle Ebû Ca'fer et-Tahavi'nin Muhammed b. Ka'b el-Kurazî yoluyla Ebû Hureyre'den rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: Küçük veya büyük abdest bozmak için bir kabrin üzerine oturan kimse, ateş üzerine oturan kimse gibidir."

Ebû Ca'fer et-Tahavi'nin açıkladığı gibi, İmam Malik bu hadis-i şeriflere dayanarak "Büyük ya da küçük abdest bozmamak şartıyla kabirler üzerine oturmakta hiçbir sakınca olmadığını" söylemiştir. Ancak Menhel yazarının beyanına göre, Maliki mezhebinin meşhur

olan görüşüne göre, üzerine tavan şeklinde yahut da deve hörgücü şeklinde toprak yığılmış olup, önünden yol geçen ve ilk bakışta içinde cenaze kemikleri bulunduğu anlaşılan bir kabrin üzerine oturmak mekruhtur. Bu özellikleri taşımayan bir kabrin üzerine oturmakta ise bir sakınca yoktur.

Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki kabirler üzerine oturmayla ilgili yasağı, sadece kabirler üzerine abdest bozmak için oturmaya inhisar ettirmek asla doğru değildir. Çünkü, kabirler üzerine abdest bozmak için oturmanın yasaklanmış olması, kabirler üzerine başka bir maksatla oturmanın da yasaklanmış olmasına mani değildir. Bu mevzuda gelen hadislerdeki hadislerin genel ifadeleri abdest bozmadan kabir üzerine oturmanın da mekruh olduğunu ifade eder. Kabir üzerine abdest bozmak üzere oturmanın mekruh olduğunu ifade eden hadislerse sözü geçen genel ifadeleri tahsis etmeye elverişli değildir. [\[606\]](#)

3229... Ebû Mersed el-Ganemi dedi ki: RasûluIIah (s.a) (şöyle) buyurdu:

"Kabirlerin üzerine oturmayınız ve onlara doğru namaz kılmayınız." [\[607\]](#)

Açıklama

Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi, ölünün cesedine yapılacak bir baskı aynen ölünün hayatında bedenine yapılan baskı gibi ızdırap verdiğiinden kabirleri çiğnemek ya da üzerlerine oturmak yasaklanmıştır.

Namazda, sadece Allah'ın hakkı olan ta'zim bulunduğundan, kabirlere karşı namaz kılmak da yasaklanmıştır. Eğer ölüye tazim kasdı yoksa, kabre karşı namaz kılmak haram olur tazim kasdıyla kılmaksa küfür olur. [\[608\]](#)

72-74. Kabirler Arasında Ayakkabıyla Yürümenin Hükmü

3230... Cahiliyye devrinde ismi Zalim b. Ma'bed iken Rasûlullah (s.a) (in bulunduğu Medine'ye hicret edince (Rasûlullah'ın kendisine) "İsmin nedir?" diye sorması üzerine "Zalim" cevabını veren (Bunun üzerine Rasûl-ü Ekremden) "Hayır sen Beşîr'sin" cevabını alan Rasûlullah (s.a)'ın azatlı kölesinden (rivayet olunmuştur). Dedi ki:

Ben Rasûlullah (s.a) ile birlikte yürürken (bir ara Rasûl-ü Ekrem) müşriklerin kabirleri üzerine uğradı da üç defa "Bunlar daha önce çok hayır(lar)la karşılaştılar (da ondan yüz çevirdiler)" buyurdu. Sonra müslümanların kabirlerine uğradı ve "Bunlar da çok hayırlara

eriştiller" buyurdu. Sonra Rasûlullah (s.a)'dan (bir) bakış (onlara doğru) bir süre devam etti. Bir de baktık ki ayağında ayakkabıları ile kabirler arasında gezinen bir adam karşımıza çıkıverdi. Bunun üzerine (Rasûlullah ona) "Ey, sibt (denilen tabaklanmış sığır köselesin)den yapılmış ayakkabı giyen kimse, yazık sana (çabuk) ayakkabılarını (ayağından çıkarıp) at." buyurdu. Adam Rasûlullah (s.a) tanıyınca (hemen) onları çıkarıp attı. [\[609\]](#)

Açıklama

Sıbtiyye: Selem ağacıyla tabaklanmış sibt denilen sığır derisinden yapılan ayakkabıya denir. Sığır derisi, selem ağacıyla tabaklanınca kılları tamamen döküldüğü ya da yumuşadığı için sibt ismini alır.

Rasûl-ü Ekrem Efendimiz, kabirlere gösterilmesi gereken saygıyı Öğretmek ve kabirler arasında, kabirlere saygıya aykırı olarak ayakkabılı olarak gezen kimseyi kabirlere gereken saygıyı göstermesini sağlamak için ona ayakkabılarını çıkarmasını emretmiştir. Fıkıh âlimlerinin bu mevzudaki görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. İmam Ahmed'le Şafiî âlimlerinden el-Havî yazan, mezarlıkta ayakkabı ile yürümenin mekruh, ayağa pislik bulaşma diken batma korkusu, yerin ayakları yakacak şekilde sıcak olması gibi zaruretler bulunmadıkça, mezarlığa girince ayakkabıları çıkarmanın sünnet olduğunu söylemişlerdir.

2. Cumhura göre, mezarlıkta ayakkabı ile yürümenin hiçbir sakıncası yoktur. Delilleri ise "Kul mezara konulup da arkadaşları geri döndükleri zaman arkadaşlarının ayakkabılarının sesini duyar." mealindeki 3231 numaralı hadis-i şeriftir.

Cumhura göre, Rasûl-ü Zışan Efendimizin mezarlıkta gördüğü kişiye ayakkabılarını çıkarmasını emretmekten maksadı, mezarlıkta ayakkabı giymenin sakıncalı olduğunu belirtmek değildi. Sadece o kimse bu ayakkabılarla gurur ve kibire kapıldığı için bunları çıkarmasını emretmişti. O günlerde bu ayakkabıları zenginler ve üstünlük taslamak isteyen kimseler giyerlerdi. Bu yüzden Hz. Peygamber kabristana girerken mütevazi bir kıyafetle girilmesini arzu ederdi.

Yine cumhur'a göre, Rasûl-ü Ekrem'in sözü geçen kimseye ayakkabılarını çıkarmasını emretmesi, onların altında pislik bulunmasıyla ilgili de olabilir. Binaenaleyh eğer bu adam mezarlığa mütevazi ve temiz bir ayakkabıyla girmiş olsaydı, Hz. Peygamber ona ayakkabılarını çıkarmasını asla emretmezdi.

3. İbn Hazm'a göre, "Bir kimsenin sibtıyye denilen ayakkabılarla mezarlığa girmesi helal değildir. Delili ise mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifle bir numara sonra gelecek olan Enes hadisidir. Çünkü bu hadisler kıyamete kadar devam edecek bir gerçeği haber vermektedir. Bilindiği gibi haberler de nesh olamaz."

Eğer İbn Hazm'ın dediği gibi mezarlığa ayakkabıyla girmek gerçekten helal olmasaydı, bu yasak ahab-ı kiram arasında yayılırdı. Ashab-ı Kiram arasında böyle bir yasağın yaygınlığı söz konusu olmadığına göre, bu mevzuda delil bakımından en kuvvetli ve tercihe şayan olan görüş cumhurun görüşüdür. [\[610\]](#)

3231... Enes İbn Malik'den (rivayet edildiğine göre) Peygamber (s.a) (şöyle) buyurmuştur:

"Gerçekten kul kabre konulup da arkadaşları kendisinden uzaklaşıp gittikleri sırada onların ayakkabılarının seslerini işitir." [\[611\]](#)

Açıklama

Bir önceki hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif mezarlıkta ayakkabı ile yürümenin caiz olduğunu söyleyen cumhurun delilidir. Hattâbî cumhurun bu hadis-i şerifle ilgili görüşlerini açıklarken şunları söylüyor:

"Hz. Enes'in rivayet ettiği bu hadis-i şerif, mezarlığı ziyaret etmek ve kabirler arasında dolaşmak isteyen bir kimsenin ayakkabı giymesinin caiz olduğuna delalet etmektedir. Fakat, Hz. Peygamberin sıbtiyye denilen tabaklanmış deriden mamul ayakkabılarla mezarlıkta dolaşan bir kimseye, bu ayakkabıları çıkarmasını, emrettiğini ifade eden 3230 numaralı hadise gelince, öyle zannediyorum ki Rasûl-i Ekrem Efendimizin o kimseye ayakkabılarını çıkartmasının sebebi, sözü geçen deriden yapılan ayakkabıların sahibine kibir ve gurur vermesidir. Çünkü bu ayakkabıları o zamanlar zengin ve keyfine düşkün kimseler giyerlerdi. Rasûl-ü Ekrem o kimsenin kendisini gurura kaptırmasını, tüm müslümanların kabre mütevazı elbiselerle ve huşu içinde gelmelerini sağlamak için o ayakkabıları çıkarmasını emretmiştir." [\[612\]](#)

Bazı Hükümler

1. Cenaze defnedilince ruh kendisine iade edilir.

2. Dinlerin duyduğu seslen cenaze de duyar. [\[613\]](#)

73-75. Bir Hadiseden Dolayı Cenazeyi Kabrinden (Çıkarıp) Başka Bir Kabre Nakletmek Caiz Midir?

3232... Cabir (r.a)'den, demiştir ki:

(Uhud savaşında şehid düşen) bir adam (yine orada şehid düşen) babamla birlikte (bir kabre) defnedilmişti. Bu yüzden içimde bir rahatsızlık hasıl oldu. Bunun üzerine o kimseyi (kabre konduğu günden) altı ay sonra (kabirden) çıkardım. Sakalından yere gelen çok az sayıdaki kılların dışında onun cesedinden bozulmuş hiçbir şey görmedim. [\[614\]](#)

Açıklama

Hiz. Cabir'in babasıyla birlikte bir kabre defnedilen zat, Amr b. el-Cümuh b. Zeyd b. Haram el-Ensarfidir. Çünkü bu zat, Hiz. Cabir'in babası Abdullah b. Amr'ın samimi arkadaşı idi. Bu sebeple Hiz. Peygamber, Uhud savaşında şehid düşen bu iki arkadaşın bir kabre konulmalarını emretmiş ve bu emir üzerine de ikisi bir kabre defn edilmişlerdi. Buhârî ile Nesâî'nin rivayetlerinde ifade edildiği üzere, Hiz. Cabir zamanla babasının bir kabre yalnız başına konulmayıp başka bir adamla beraber defnedilmesinden rahatsızlık duymaya başlamış ve defnden altı ay sonra babasını o kabirden çıkararak müstakil bir kabre nakletmiştir. İbn İshak'ın el-Meğazi İsimli eserinde Hiz. Cabir'in babasının sözü geçen şehidle birlikte bir kabre konmasının Hiz. Peygamberin emriyle olduğundan bahsedilirken Hiz. Cabir'in babası Abdullah'ı o kabirden çıkarıp başka bir kabre taşımamasını, Hiz. Peygamberin emrine aykırı bir hareket olarak değerlendirmek doğru olamaz. Çünkü Hiz. Peygamber, Uhut şehidlerini ikişer, üçer kişilik gruplar halinde defnederken, bunu isteyerek yapmamış, zaruretlerin zorlamasıyla yapmıştır. O gün gömülmesi gereken şehid sayısı hayli kabarık olmasına rağmen onları defnetmek için hazırlanmış kabir olmadığı gibi, sarmak için yeterli kefen de yoktu. Bu sebeple onları ikişer, üçer kişilik gruplar halinde defnetmek mecburiyeti hasıl oldu. Ancak zamanla şartlar değişti, bu zaruret ortadan kalktı, her şehidi müstakil bir kabre koyma imkanı doğdu, dolayısıyla gruplar halinde defnedilen şehitleri eski kabirlerinde tutmayı gerekli kılan hiç bir şey kalmadı. Eğer Hiz. Peygamber Uhut şehitlerini isteyerek bu şekilde gruplar halinde defnetmiş olsaydı o zaman Hiz. Cabir'in babasını eski kabrinden yeni bir kabre nakletmesi Hiz. Peygamberin emrine muhalefet sayılırdı. Fakat burada böyle bir durum yoktur.

Hiz. Cabir'in ilk kabrine defnedilmesiyle ikinci kabrine defnedilmesi arasından altı ay geçtiğini ifade eden ve mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifle, iki defin arasında geçen sürenin 46 sene olduğunu ifade eden hadis [\[615\]](#) arasında zahiren bir çelişki görülüyorsa da aslında bunun önemi yoktur. Çünkü Muvatta'daki bu hadis mevzumuzu teşkil eden hadis kadar sağlam olmadığından mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif karşısında dikkate

alınacak bir ehemmiyeti haiz değildir. Çünkü söz konusu kabir nakledilme hadisesinin, Muvatta hadisinin ravisi Abdurrahman'ın kulağına erişmesi, hadiseden ne kadar zaman sonra olduğu meçhuldür. Bir hadiseyi yıllarca sonra duyup da rivayet eden bir kimsenin rivâyetiyle bizzat hadisenin içinde yaşayan kimsenin rivayetinin bir tutulamayacağı muhakkaktır. [\[616\]](#)

Bazı Hükümler

1. Çocukların babalarına hayatlarında ve vefatlarından sonra ıyık etmeleri tavsiye edilmiştir.
2. Toprak şehidlerin cesedini yemez.
3. Zaruret halinde birden fazla cenazeyi bir kabre defnetmek caizdir.
4. İhtiyaç duyulduğu zaman bir cesedi eski kabrinden çıkarıp yeni bir kabre defnetmek de bir sakınca yoktur. [\[617\]](#)

74-76. Ölünün İyiliklerini Anmanın Hükümü

3233... Ebû Hureyre'den demiştir ki;

(Halk) Rasûlullah (s.a)'in yanından bir cenaze geçirdiler (o sırada, orada bulunan bazı kimseler) ölüyü hayırla andılar. Bunun üzerine (Rasûl-ü Ekrem Efendimiz):

"Vacib oldu" buyurdu. (Bir süre) sonra (halk Rasûl-ü Zîşan Efendimizin yanından) başka (bir cenaze daha) geçirdiler. (O sırada orada bulunan bazı kimseler) de bu ölüyü şerle andılar. Bunun üzerine (Peygamber Efendimiz yine):

"Vacib oldu" dedi. Sonra "Siz(ler) birbirinize şahitlersiniz" buyurdu. [\[618\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif Hakim'in Müstedrek'inde şu manâya gelen lafızlarla rivayet edilmiştir:

"Enes'den rivayet edilmiştir: Dedi ki: Ben (bir gün) Peygamber (s.a)'in yanında oturuyordum. Oradan bir cenaze geçti. "Bu cenaze kimindir?" diye sordu. "Falan kabileden

falancanın cenazesidir. Allah'ı ve Rasûlünü (çok) severdi. Allah'a taat yolunda çaba sarfederdi" dediler. (Onun cennete girmesi ve Allah'ın mağfiretine erişmesi) "kesinleşti" buyurdu. (Sonra) yanından bir cenaze daha geçti. Rasûlullah (s.a) "Bu cenaze kimindir?" diye sordu, (oradakiler) "Falan kabileden falancanın cenazesidir. Allah'a ve Rasû-lüne (devamlı) buğz eder ve bu yolda çaba sarfederdi" cevabını verdiler. Rasûlullah (s.a) de: (Cehenneme girmesi) "kesinleşti" buyurdu. Ashab-ı Kiram "Ey Allah'ın Rasûlü cenaze ve ona yapılan sena hakkında ne buyurursun? Birinci cenaze hayırla, ikincisi de şerle anıldı. Sen ikisi hakkında da "kesinleşti" buyurdun, dediler. Rasûlullah (s.a) de:

"Evet ya Eba Bekir! Gerçekten Allah'ın birtakım melekleri vardır ki bunlar Ademoğullarının dilinde onda bulunan hayır ve şer (le) ri söylerler." buyurdu.

Metinde geçen "vecebe" kelimesi "sübut buldu, kesinlik kazandı" manâlarında kullanılmıştır. Yoksa "farz oldu" manâsında kullanılmış değildir. Çünkü herhangi bir kulu cennete veya cehenneme sokmayı Allah üzerine farz kılacak hiçbir kuvvet yoktur. Aslında yüce Allah kullarını cennete veya cehenneme sokmaya mecbur değildir. İstedliğini adaletle cehenneme koyar, istediğini de lütfuyla cennete koyar. Bu sebeple biz bu kelimeyi "kesinleşti" şeklinde tercüme ettik.

Hakim'in bu rivayetinde ashab-ı kiramın sözü geçen ölümler hakkında hayır ve şer olarak sarf ettikleri sözler açıklanmıştır. Burada-, Rasûlullah (s.a), "Ölülerinizin iyiliklerini anınız, kötülüklerini anmayınız."[\[619\]](#) "Bir arkadaşınız vefat ettiği zaman onu (kendi haline) bırakınız, onun üzerine düşmeyiniz."[\[620\]](#) buyurduğu fiilde, nasıl olmuş dayanından geçmekte olan bir cenazenin kötülüklerinin sayılmasına izin vermiş diye bir soru akla gelebilir. Buna şöyle cevap verilmiştir:

Hz. Peygamberin kötülüklerinin zikredilmesini yasakladığı ölümler, kâfir, münafık, günahları açıktan işleyen ve bi'dat ehli olmayan ölümlerdir.

Bu özellikleri taşıyan ölümlerin kötülüklerini zikretmekte bir sakınca yoktur. Çünkü bu ölümlerin kötülükleri arkalarından anılınca müslümanlar bundan ibret alır ve kendilerini onların kötü akıbetinden korumak imkânı bulurlar. Nitekim "Ölülerinize sövmeyiniz."[\[621\]](#) mealindeki hadis-i şerifte geçen kelimesinin başında bulunan ve ahd için olan "el" takısı, kötülüklerinin sayılması yasaklanan .ölülerin her ölü olmayıp, belli ölümler olduğunu ortaya koyduğu gibi tercümesini sunduğumuz Tirmizî hadisinde geçen "ölüleriniz", terkipteki "mevta-ölüler" kelimesinin "kum = siz" kelimesine izafe edilişi de bu ölümlerin müslümanların ölümleri olduğunu ortaya koyar. Ayrıca mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifin yukarıda tercümesini sunduğumuz hadis-i şeriflerle tahsis edilmiş olduğu da söylenebilir. Cumhur ulemaya göre, bir fasıkın ölmeden önce tevbe etmiş olması ihtimali mevcut olduğundan fasık bile olsa hiçbir müslümanın ölümünden sonra kötülüklerini zikretmek caiz değildir.

Hz. Peygamberin, kötülüklerinin sayılmasına engel olmadığı cenaze yukarıda tercümesini sunduğumuz Hakim'in rivayetinde açıklandığı üzere mü'min değil münafık idi.

Metinde geçen "siz(ler) birbirinize şahitlersiniz" cümlesi Buhârî'nin Sa-hih'inde "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlersiniz." manâsına gelen lafızlarla rivayet olunmuştur. Bu cümle "Allah'ın mü'minlerin birbirleri hakkında yapacakları şahitliği kabul edeceği" manâsına gelir. Ancak Allah'ın yeryüzünde şahidi olan kimselerin tüm müslümanlar olmayıp sadece sahabiler olması ihtimali de vardır. Çünkü, sahabe-i kiramın hepsi adaletli idi, her zaman doğruyu söylerler ve hikmetle konuşurlardı. Bu bakımdan Allah'ın yeryüzünde şahidi olmaya en layık kimseler bunlardır. Onların yolunda gidip onların sıfatını taşıyan takva sahibi müslümanların da aynen onlar gibi Allah'ın yeryüzündeki şahidleri olduklarında şüphe yoktur. İslâm ulemasının bu mevzuda itimad ettikleri görüş şudur: Allah'ın yeryüzünde şahidleri olan kimseler müslümanlardan ehl-i fazl, ehl-i salah ve ehl-i emanet olan kimselerdir. Müslümanların fasıklarına gelince, bunların dünyada fasıkları öğüp, salihleri yerdikleri bilinen bir gerçek olduğundan, Allah'ın yeryüzündeki şahitleri olmaları düşünülemez. Çünkü "Böyle sizi orta (ifrat ve tefrite düşmeyen herşeyde mutedil olan, hak ve adaletten ayrılmayan) bir ümmet yaptık ki insanlara şahit olasınız, Peygamber de size şahit olsun..."^[622] mealindeki âyet-i kerimede bu ümmet için şahitlik vasfı olarak hak, adalet, ifrat ve tefritten uzak olma anlamlarına gelen "Vasat = orta" özelliği zikredilmiştir.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şeriften Hz. Peygamberin bu ümmeti tezkiye ettiği, onların şahitliklerinin lehinde veya aleyhinde şahitlik yaptıkları kimseler için geçerli ve makbul olduğu anlaşılmaktadır. Rasûl-ü Ekrem Efendimizin yanından geçmekte olan bir cenazenin kötülüklerini sayan sahabileri "vecabet^ kesinleşti" sözüyle tasdik ettiği gibi diğer bir cenazenin iyiliklerini zikreden sahabileri de yine "vecebet = kesinleşti" sözüyle tasdik etmesi de bunu ifade eder. Nitekim Rasûlullah (s.a):

"Herhangi bir müslüman ölür de dört kişi onun hakkında hayırla şahitlik ederse, Allah onu cennete sokar." buyurdu. Biz de:

"Ey Allah'ın Rasûlü, üç kişi şahidlik ederse yine böyle midir?" diye sorduk. Rasûl-ü Ekrem:

"Üç kişi şahitlik ederse yine böyledir," buyurdu. Sonra iki kişi şahitlik ederse de böyle midir? diye sorduk:

"İki kişi şahitlik ederse de böyledir" buyurdu. Bundan sonra biz, kendisinden bir şahidin durumunu sormadık."^[623] mealindeki hadis-i şerif de bu gerçeği teyid etmektedir.

Mirkat yazarının rivayet ettiği bir hadis-i şerif şu mealdedir: "Halk bir cenazenin iyiliklerini dile getirdiler de o sırada Cebrail aleyhisselam gelip: Ey Muhammedi Ölen bu arkadaşın halkın dedikleri gibi (iyi bir insan) değildi. Onun açıktan işlediği iyi amelleri olduğu gibi gizlice işlediği kötü amelleri de vardı. Fakat Allah bu arkadaşlarını bağışlayarak onları tasdik etti."

Mirkat yazarı bu hadis-i şerifi naklettikten sonra şu görüşlere yer veriyor: "Yüce Allah insanlarla ilgili gerçekleri insanların diliyle açıklar bu- cenaze hakkında sadece kendisinin

bildiği bazı sırları da bu şekilde kullara söyler. Binaenaleyh bu hadis-i şerifte aslında cehennemlik olan bir kimsenin kulların lehindeki şahadetlerinden dolayı, cennetlik olacağı cennetlik olan bir kimsenin de kulların aleyhinde şahitlik etmelerinden dolayı cehennemlik olacağı ifade edilmek istenmiyor. Sadece kulların cenaze hakkındaki lehte veya aleyhteki şahitliklerinin genellikle o kişinin ahiretteki haline tercüman olduğu ve ona muvafık düştüğü ifade edilmek isteniyor. Aslında halk genellikle sağlığında iyiliği gördükleri kişilerin lehinde, kötülüğünü gördükleri kişilerin de aleyhinde şahitlik ettikleri için onların bir cenaze hakkındaki şahitlikleri genellikle gerçeğin ifadesinden başka bir şey değildir."[\[624\]](#)

İmam Nevevî de bu mevzuda şöyle diyor: "Âlimlerden bazıları, müslümanların lehinde şahitlik ettiği bir cenazenin cennetlik olması hükmü bütün müslüman cenazeleri için geçerlidir. Yüce Allah insanlara yahut insanların ekserisine ölen bir kimsenin lehinde şahadet etmeyi ilham etmişse bu onun cennetlik olduğuna delildir. Bu hususta onun amellerinin şöyle veya böyle olması arasında bir fark yoktur. Amelleri cennetlik olmasını gerektirmese bile bu böyledir. Çünkü Allah fiillerinden dolayı onu cezalandırmaya mecbur değildir. Binaenaleyh Allah halka bir cenaze hakkında medhü senada bulunmayı ilham etti mi? Biz o kulun günahlarının bağışlanacağı anlarız."

Hafız İbn Hacer, Fethu'1-Bari isimli eserinde İmam Ahmed'in Hz. Enes'-ten rivayet ettiği "Müslüman bir kul Ölür de yakın komşularından dört kişi onun lehinde şahitlik ederse Allahü Teâlâ onlara hitaben -Ben sizin (bu kulum hakkındaki) şahitliğinizi kabul ettim. Onun bilmediğiniz günahlarım da bağışladım" mealindeki merfu hadisi, ölünün lehine yapılan şahitliklerin kabul edileceğine dair bir delil olarak zikrettikten sonra şöyle diyor: "Ölünün aleyhine yapılan şahitliklere gelince; bunlar, Allafi katında her ölü için geçerli değildir. Sadece kötülükleri iyiliklerinden daha çok olan kimseler için geçerlidir."[\[625\]](#)

Bazı Hükümler

1. Ölünün ardından iyiliklerini veya kötülüklerini zikretmek caizdir.

2. Salih kulların lehinde şahitlik yaptığı ölümler cennetliktir. Ancak bu kişinin lehinde yapılan şahitlikle cennetlik olabilmesi için şahitlik yapan kimselerin onun sağlığındaki amellerinin zahirine göre şahitlik etmeleri gerekir. Günümüzde halkın cenaze lehine şahitlik etmelerini sağlamak amacıyla cenaze namazı kılındıktan sonra "Bu kişiyi nasıl tanırıyorsunuz?" diye sorulması ve orada bulunan kimselerin de onun lehinde şahitlik etmeleri meselesine gelince, eğer orada bulunan kişilerin bu şahitlikleri ölünün gerçek haline uygun değilse bu şahitlik halkı yalancı şahitliğe sürükleyen bid'attan başka bir şey değildir. Böyle bir şahitliği fasıklardan başkası yapmaz.

3. Salihlerin kendi bilgi ve kanaatlerine uygun olarak bir ölünün aleyhinde şahitlik

etmeleri o kimsenin cehennem azabına müstehak olduğuna delildir. [\[626\]](#)

75-77. Kabir Ziyareti

3234... Ebû Hüreyre'den demiştir ki:

Rasûlullah (s.a) (ziyaret için) annesinin mezarına geldi de ağladı ve etrafındakileri de ağlattı. Sonra (şöyle) buyurdu:

"Onun için af dilemek üzere yüce Rabbimden izin istedim de bana izin vermedi. Bunun üzerine kabrini ziyaret etmem için izin istedim. (Bu sefer) bana izin verdi. Kabirleri (siz de) ziyaret ediniz. Çünkü bu (ziyaret) ölümü hatırlatır." [\[627\]](#)

Açıklama

Hiz. Peygamberin annesi, Amine binti Vehb b. Abdi Menaf b. Zühre, Peygamber (s.a) altıyaşında iken Mekke ile Medine arasındaki Ebva denilen yerde vefat etmiştir. Oğlu Muhammed (s.a)'i dayıları olan Adiy b. en-Neccar oğullarını ziyaret için Mekke'den Medine'ye getirmişti. Dönüşte sözü geçen yerde vefat etti.

Kadı İyaz'ın açıkladığı gibi, Rasûl-ü Zışan Efendimiz annesinin kabrini ziyareti sırasında onun azapta olduğunu gördüğünden dolayı ağlamış değildir. Sadece, annesinin kendi peygamberlik günlerine yetişemediği ve peygamberliğini göremediği için ağlamıştır.

Hiz. Peygamber Efendimiz, annesinin istiğfarda bulunmak üzere Cenab-i Hak'tan izin istediği halde kendisine bu iznin verilmemiş olması annesinin küfür üzere öldüğü anlamına gelmez. Belki de Hiz. Amine fetret devrinde, bir başka ifadeyle insanları hakka çağırın bir peygamber sesinin duyulmadığı bir devirde, yaşamış olması sebebiyle, işlemiş olduğu günahlardan dolayı sorumlu tutulamayacağı için, onun hakkında istiğfara lüzum olmadığından buna izin vermemiştir. Nitekim Cenabı Hak İslam'ın ilk yıllarında Hiz. Peygamberi, borçlu olarak ölen müslümanların cenaze namazını kılmaktan ve onlar için istiğfar etmekten de men etmişti. Fakat bu nehyin sebebi borçlu olarak ölen kişilerin küfür üzere ölmeleri değildi. Gerçek şudur ki Hiz. Peygamberin duası makbul olduğundan borçlu olarak ölen bir kimse hakkında yapmış olduğu bir dua hemen anında kabul edilip, hakkında dua ettiği kişinin de derhal bu duadan faydalanması gerekirdi. Diğer taraftan borçlunun sevapları borcunu ödeyinceye kadar kendisine fayda vermeyip belli bir yerde bekletilmesi de Anan'ın kanunudur. Böyle bir izin kendi kanununa aykırı düşeceği için Cenabı Hak Rasûlünün borçlu olarak ölen kimselerin cenaze namazını kılmasına ve onlar için istiğfarda bulunmasına izin vermemiştir. Binaenaleyh "Hiz. Amine kâfir olarak öldüğü

için Cenabı Hak Rasûlünün onun hakkında istiğfarda bulunmasına izin vermemiştir" diyen kimselerin sözlerinin asılsızlığı son derece açıktır.

Fahr-i Kâinat Efendimizin anne ve babasının cehennemlik olmayıp, cennetlik olduklarına dair pek çok ilim adamı kıymetli eserler vücuda getirmişlerdir. Bunlar arasında uslub itibariyle en güzeli Hafız Suyutî (r.a)'in Meslekü'I-Hunefa fi valideyi'l-Mustafa sallallahü aleyhi ve sellem isimli eseridir.

Bu eserde Peygamber Efendimizin anne ve babasının küfür üzere ölmediklerine ve cennetlik olduklarına dair pek çok hadis-i şerif zikredilmiştir. Bunlardan bazıları şu mealdedir:

1. "Ben kendi sulbünden geldiğim şu sülaleye kadar Adem oğullarının en hayırlı sülalesinden nesilden nesile intikal ederek gönderildim."[\[628\]](#) Her ne kadar Hz. Peygamberin dedeleri arasında Hz. İbrahim'in babası Azer gibi bir putperest varsa da onun putperestliği Hz. Peygamberdin nuru Hz. İbrahim'in annesine intikal ettikten sonra başlamıştır.

2. "Allah, İbrahim oğullarından İsmail'i seçti; İsmail oğullarından, Ki-nane oğullarını seçti, Kinane oğullarından Kureyş'i seçti. Kureyş'ten Haşini oğullarını seçti. Haşim oğullarından da beni seçti."[\[629\]](#)

3. Müslim'in rivayet ettiği "... Benim babam da senin baban da cehennemdedir."[\[630\]](#) mealindeki hadis-i şerife gelince, bu hadisi Hammad b. Seleme, Sabit'ten rivayet etmiştir. Ancak bunu Ma'mer b. Raşid de Sabit'ten rivayet etmiştir. Ma'mer'in rivayetinde "Benim babam da şenin baban da cehennemdedir." cümlesi yoktur. Bu cümlenin yerinde "Eğer bir kâfirin mezarına uğrayacak olursan onu cehennemle müjdele" ibaresi bulunmaktadır. Hadis âlimlerince Hammad, zabt yönünden pek çok tenkid edilmiş olmasına rağmen, Ma'mer hiç bir tenkide uğramamış ve rivayet ettiği hadisler Bu-hârî ve Müslim tarafından tasvib edilmiştir. Binaenaleyh Hammad'ın rivayetinin Ma'mer'in rivayeti karşısında hiçbir önemi yoktur. Nitekim bu hadisi Bezzar ile Taberanî ve Beyhakî de Ma'mer'den rivayet etmişlerdir. Ayrıca İbn Mace de bu hadisi Ma'mer'in lafızlarının aynı olan şu manâdaki lafızlarla rivayet etmiştir: "Bir a'rabi Peygamber (s.a)'e gelerek:

Ya Rasûlullah, babam gerçekten yakınlarıyla gerektiği gibi ilgilenirdi. Şöyle idi, böyle idi (diyerek babasını övdü ve:) babam nerededir? diye sordu, Efendimiz:

"Ateştedir" buyurdu. Abdullah (r.a) demiştir ki: Bana öyle geliyor ki; adam bu cevaptan dolayı içlenerek:

Ya Rasûlullah, senin baban nerededir? diye sordu. Rasûlullah (s.a): "Sen nerede bir müşrikin kabrine uğrarsan onu ateşle müjdele" buyurdu. Abdullah (r.a) demiştir ki: Bu a'rabi, bilahare müslüman oldu ve dedi ki: Rasûlullah (s.a) bana cidden yorucu bir görev yükledi. Ben yanından geçip de onu cehennemle müjdelemediğim hiç bir kâfirin kabri

yoktur."[\[631\]](#)

Bu da gösteriyor ki, Hammad'ın rivâyetindeki "Benim babam da senin baban da cehennemdedir" cümlesi hadisin aslında yoktur. Bu cümleyi Hammad b. Seleme, Sabit'ten o da Enes b. Malik'ten rivayet etmiştir. Bu rivayeti de Müslim Sahih'ine almıştır. Halbuki hadisi Ma'mer b. Reşid de Sabit'ten rivayet etmiştir ve Hammad b. Seleme'ye muhalefet ederek bu cümleyi zikretmemiştir. Neticede kesinlikle şunu öğrenmiş oluyoruz ki "Hammad rivayetinde, ravi kendi fehm ve idrakine göre hadisi manâ cihetiyle naklederken hadiste tasarruf etmiştir,"[\[632\]](#)

Kıymetli ilim adamlarımızdan merhum Kâmil Miras Efendi Tecrid-i Sarih isimli eserinde bu mevzuyu incelerken Hz. Peygamberin anne ve babasının müşrik olmayıp ehli necattan olduklarını isbat sadedinde şu delilleri zikrediyor:

1. "Biz elçi göndermedikçe (hiçbir kavme) azab edecek değiliz."[\[633\]](#)
2. "Biz bir ülkeyi helak etmek istediğimiz zaman onun varlıklarına emir ederiz, orada fisk yaparlar. Böylece o ülkeye söz(ümüz) hak olur. Biz de orayı darmadağın ederiz,"[\[634\]](#)
3. "Bu böyledir. Çünkü Rabbin halkı habersiz iken ülkeleri zulüm ile helak edici değildir."[\[635\]](#)
4. "Kendi elleriyle yaptıkları (günahlar) yüzünden başlarına bir felaket geldiği zaman "Ey Rabbimiz, bize bir elçi göndersen de âyetlerine uyup müzminlerden olsaydık" diyecek olmasalardı (seni göndermezdik. Bu bahanelerine fırsat vermemek için seni gönderdik)."[\[636\]](#)
5. "Şayet onları ondan önce bir azab ile helak etseydik Rabbimiz, bize bir elçi gönderseydin de böyle alçak ve rezil olmadan önce senin âyetlerine uysaydık, derlerdi."[\[637\]](#)
6. "Rabbin, şehirlerin anası (olan Mekke) de onlara âyetlerinizi okuyan bir elçi göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir..."[\[638\]](#)
7. "İşte bu (Kur'ân) da mübarek kitaptır. Onu biz indirdik. Ona uyun ve (Allah'dan) korkun ki size rahmet edilsin. (Onu size indirdik ki) -Kitap yalnız bizden önceki topluluğa (yahudilerle hristiyanlara) indirildi. Biz ise onların okunmasından habersizdik demeyesiniz."[\[639\]](#)
8. "Bizim helak ettiğimiz her memleket halkının mutlaka uyarıcıları vardı. (Onlara) ihtar (ederler, gidişlerinin nereye varacağını hatırlatırlardı). Biz zulmetmiş değiliz."[\[640\]](#)

9. "Onlar orada Rabbimiz bizi çıkar, (önce) yaptığımızdan başkasını yapalım? diye feryad ederler. (Biz de onlara) (Biz sizi) öğüt alacak olanın, öğüt alacağı kadar yaşatmadık mı? Size uyarıcı da geldi (fakat inanmadınız). Öyle ise tadın (azabı). Zalimlerin yardımcısı yoktur, (cevabını veririz)."[\[641\]](#)

Bütün bu âyeti kerimelerin fetret devrinde yaşayıp ölen bir kimsenin cehennemlik olmayacağına Hz. Peygamberin anne ve babasının da fetret devrinde yaşayıp fetret devrinde öldükleri için, cehennemlik olmamaları gerektiğine delalet ettiklerini söyleyen merhum Kâmil Miras Efendi fetret devri hakkında da şu bilgileri veriyor:

"Zaman-ı fetret" nedir? Fukaha fetret deyince İsa aleyhisselam ile Rasül-ü Ekrem arasındaki zamanı kastederler. Bu altı yüz küsur sene zarfında gelip geçenlere ehl-i fetret denilir. Ehl-i fetret üç kısımdır:

1. Cenabı Hakkın birliğini zekası ile düşünüp bulan ve bilen kimselerdir. Bunlardan bir kısmı hiç bir şeriate dahil olmamıştır. Kus İbn Saide, Zeyd İbn Amr İbn Nüfeyl gibi. Bir kısmı bir şeriate dahil olmuştur. Tübba ve kavmi gibi.

2. Tevhidi, tebdil ve tağyir edip şirki kabul eden ve kendisi için bir şeriat uydurup tahlil ve tahrimedenerler. Amr İbn Luhay gibi ki araplar arasında putperestliğin vazıdır. Yukarıda izah olunduğu üzere bahire, şaibe, vasile, hâm gibi putları teşri etmiştir. Arablardan cinlere, meleklerle ibadet edenler vardı. Kız çocuklarını yüz karası addedenler, diri diri toprağa gömenler bulunuyordu.

3. Ne müşrik ne de müvahhid olup bir peygamberin şeriatine dahil olmayan ve kendisi için ne bir şeriat ne bir din icad ve ihtiyar etmeyip bütün ömrünü gafletle geçiren ve zihni böyle metafizik düşüncelerden tamamiyle hali bulunan kimselerdir. Cahiliyyet devrinde böyle üçüncü bir sınıf halk da vardı.

Ehl-i Fetret'in bu üç sınıf, halktan ikinci sınıfın ta'zib olunacakları küfürleri muktezası muhakkaktır. Üçüncü sınıf, hakiki ehli fetrettir. Bunların da muazzeb olmadıkları yukarıda asıllarını ve tercemelerini zikrettiğimiz nas-ların şهادetleri ile sabit bir hakikattir.

Birinci kısımda zikrettiğim Kus İbn Saide ile Zeyd, ümmeti vahide olarak ba's olunacaklardır. Tübba ve emsali hakkında ilmin vereceği hüküm de bunlardan devri İslâmı idrak edip de müslüman olanlardan başka idrak edememiş bulunanların ehli din ve sahibi iman olduklarıdır. [\[642\]](#)

Şu hadis-i şerif de, fetret devrinde yaşayan dört sınıf insanın ahirette imtihana tabi tutulacaklarını, imtihanı kazananın cennete kazanamayanın da cehenneme gideceğini ifade etmektedir:

"Dört sınıf insan vardır ki bunlar kıyamet gününde kendilerinin cehenneme gitmeye müstehak olmadıklarını iddia ederler.

1. Hiçbir şey işitmeyen sağır,

2. Ahmak ve akli kıt olan kimse,

3. Bunak,

4. Fetret devrinde ölenler. Sağır: Ya Rabbi gerçi ben devri İslâmı idrak ettim, fakat müslümanlık nedir, ne gibi ahkâmı ihtiva eder? Benim için işitip öğrenmek mümkün olmamıştır, der. Ahmak ve bön kimse de: Ya Rabbi, müslümanlık geldiğinde aklım kıt idi. Çocuklar beni deve kığına tutarlardı, der. Bunak ihtiyar da: Ya Rabbi, gerçi ben müslümanlık devrini idrak ettim. Fakat benim için onun ahkânı aliyesini idrak ve ihata etmek mümkün değil idi. Fetret zamanında vefat eden kimse de: Ya Rabbi benim yaşadığım sırada müslümanlığı bana talim edecek bir peygamber gelmemiştir ki onun ahkâmını öğrenip ona muti ve münkad olayım, der.

Sonra bu dört sınıf insanlar imtihan için cehenneme şevk olunur ve bunlara; cehenneme giriniz! denilir. Bunlardan itaap edip girenlere cehennem bir berdü selam olur. Cehenneme girmeyenler de cehenneme çekilirler."[\[643\]](#)

Görülüyor ki, fetret devrinde yaşayıp ölen kimseler yukarıda da açıkladığımız gibi akıllarıyla Allah'ın varlığını ve birliğini, gücünü, kudretini idrak etmeyip şirk içerisinde ölüp gitmişlerse, ahiretteki itirazları kendilerini kurtaramayacaktır.

İçlerinde Fahreddin Razi gibi büyük İslâm mütefekkirlerinin de bulunduğu bazı ilim adamları da Hz. Peygamber'in anne ve babasının cennetlik olduklarını, kâfir ölmediklerini isbat hususunda ikinci bir yol takib etmişlerdir.

Bunlara göre, ne Hz. Muhammed'in ne de diğer peygamberlerin anne ve babaları içerisinde bir kâfir vardır. Bu iddialarını çeşitli yönlerden isbat etmişlerdir. Delillerinden birisi de, "O ki (gece namaza) kalktığı zaman seni görüyor secde edenler arasında dolaşmanı da (görüyor)."[\[644\]](#) âyet-i kerimesidir. Bazı müfessirler; bu âyet-i kerimeleri ta Hz. Adem ve Havva'dan Abdullah ve Âmine (r.a)'ye gelinceye kadar Hz. Muhammed'in nuru dedelerinden ninelerine intikal ede ede nihayet Abdullah'dan Âmine'ye gelmiş ve ondan da asıl sahibi olan fahr-i âlem Muhammed Mustafa (s.a)'ya intikal etmiştir şeklinde anlamışlardır.

Bu tefsire göre, âyet-i kerimenin manası, "Habibim, Allah senin namaz kıldığını ve bundan evvel de senin nurunun bir sacidden öbür sacide intikal ettiğini görür" demektir. Bu tefsire göre Hz. Adem'den Abdullah'a gelinceye kadar babaları ve dedeleri arasında Allah'a secde etmeyen, kimse yoktu. Her ne kadar Hz. Peygamber'in dedelerinden Hz. İbrahim'in babası Azer'in putperest olduğu kesin ise de, onun putperestliği alnındaki Hz. Muhammed'e ait olan nübüvvet nurunun Hz. İbrahim'in annesine intikal ettikten sonraki zamana tesadüf ettiğinden bu gerçeği değiştiremez ve Azer'in Hz. İbrahim'in babası olmayıp amcası olduğunu isbat için bir te'vile de ihtiyaç bırakmaz.

Âlimlerden bazıları da Hz. Peygamber'in anne ve babasının müşrik olmadığını isbat için üçüncü bir yol takib etmiş ve Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber'in anne ve babasını

vefatlarından sonra diriltilip, iman etmelerini nasib ettiğine dair bazı zayıf haberleri rivayet etmişlerdir. Hz. Âmine'nin hayatta iken söylediği iddia edilen iman dolu "şiiirleri de bu iddialarına delil olarak göstermişlerse de bu rivayetlerde zayıflık bulunduğundan nakletmeye lüzum görmüyoruz.

Bu mevzuda Hulvânî'nin Mevâkıb isimli eserinde şöyle deniyor:

"Rasûlullah (s.a)'in ebeveyninin (neûzü billah) küfürlerine hükmetmek, akıllı kimseden olabilecek ağır bir zelledir. Böyle bir hükmün ağızdan kaçırılması küfre kadar varır. Çünkü böyle bir söz sarfetmek Rasûl-i Ekrem'e eza vermektir. Taberanî'nin rivayetine göre Ebû Cehl'in oğlu, İslâm bahadırlarından İkrime (r.a) bir kere Nebi (s.a)'e gelip babasına sebedildiğinden bahisle şikâyet ettiğinde, Rasûl (a.s): "Ölülere sebii şetm ederek dirilere eza vermeyiniz" buyurmuştu. Hiç şüphesiz ki Rasûlullah kabri şeriflerinde diridir, ümmetinin amelleri kendilerine arz olunur. Nasıl ki İkrime (r.a), babası Tfakında cehennemlik denilmesinden sıkıntıya uğruyor ve bu yasaklanıyorsa, Rasûl-i Ekrem Efendimizin yüksek hatırına riayet etmek daha evlâdır ve vacibdir.

Bir keresinde de Ebû Leheb'in kızı Dürre denilmekle maruf olan Sebia (r.a) Rasûl-i Ekrem'e gelmiş ve: Ya Rasûlallah, halk bana, "Ey cehennem odununun kızı" diye çağırıyorlar, şeklinde şikâyet etmişti. Bunun üzerine Rasul-i Ekrem büyük bir kızgınlıkla kalkıp: "Bazı kimselerin benim nesebimle uğraşmaya ne hakkı vardır?" buyurmuş ve: "Kim ki benim nesebimle uğraşırsa emin olunuz ki o kimse bana eza verir. Kim ki bana eza eder, o kimse Allah TeâJâ'ya eza verir." buyurmuştur. [\[645\]](#)

Bu mevzuya Fahreddin Razi'nin şu sözleriyle son veriyoruz:

"Fahr-i Kâinat Efendimiz'in ana ve babalarının müşrik olmadıklarının bir delili de Rasûl-i Ekrem'in; "Ben devamlı surette, temiz babaların sulbünden, temiz anaların rahmine nakl oluna geldim" buyurmuş olmasıdır.

Yüce Allah Kur'ân-i Kerim'inde, "Ey inananlar, (Allah'a) ortak koşanlar pisliktir." [\[646\]](#) buyurarak müşriklerin pis olduğunu bildirdiğine ve Rasûl-i Zîşan Efendimiz'in sulbünden ve rahminden geldiği kimselerin de temiz kişiler olduğuna göre, anneleri ve babaları arasında hiçbir müşriğin bulunmadığını kabul etmek icab eder." [\[647\]](#)

Bazı Hükümler

- 1.** Kabir ziyareti meşrudur. İsterse mezarlık fetret devrinde ölen kişilere ait olsun.
- 2.** Mezarlıkta ağlamak caizdir.
- 3.** Hz. Peygamber, anne ve babasına son derece şefkatli idi. [\[648\]](#)

3235... (İbn Büreyde'nin) babasından, demiştir ki: Rasûlullah (s.a): "Ben sizi kabir ziyaretinden men etmişim, artık onları ziyaret ediniz. Çünkü kabirleri ziyarette tezkire (öğüt, ölümü hatırlatma ve ibret) vardır" buyurmuştur. [\[649\]](#)

Açıklama

İslâm'ın ilk yılları, müslümanların cahiliye âdetlerinden yeni kurtulmaya çalıştıkları bir dönem olduğu için Rasûl-i Zi-şan Efendimiz müslümanları kabir ziyareti esnasındaki İslâm dışı davranışlardan korumak amacıyla, İslâm'ın onların kalplerine ve içtimai hayatlarına yerleşip onlara tam manasıyla hâkim olmasına kadar kabir ziyaretini yasaklamıştı. İslâmî hükümler onların hayatına iyice hâkim olduktan sonra, kabir ziyareti için gereken âdab ve erkâna riayet etmek şartıyla, "İsteyen (kabirleri) ziyaret etsin (fakat ziyaret esnasında sakın) kötü söz söylemeyiniz." [\[650\]](#) buyurarak bu yasağı kaldırmıştır.

Her ne kadar Zahirîye imamlarından İbn Hazm, metinde geçen "... kabirleri ziyaret ediniz..." emrinin farziyyet için olduğunu, binaenaleyh kabirleri ziyaret etmenin farz olduğunu söylemişse de, cumhur bu emrin men-dupluk için olduğunu ve dolayısıyla kabirleri ziyaret etmenin mendub olduğunu söylemiştir.

Bu hadis-i şerif İbn Mâce'nin Sünen'inde: "Ben sizi kabirleri ziyaretten menetmişim. Artık siz onları ziyaret ediniz. Çünkü şüphesiz kabir ziyareti insanı (kendisini) dünyaya kaptırmaktan kurtarır ve âhireti hatırlatır." mealindeki lafızlarla; Hâkim'in Enes'ten naklettiği hadiste de: "Kabirleri ziyaret ediniz, çünkü bu ziyaret kalpleri inceltir, gözleri yaşartır ve âhireti hatırlatır. (Fakat ziyaretiniz esnasında) uygunsuz söz söylemeyiniz." anlamına gelen lafızlarla rivayet edilmiştir.

Bütün bu hadis-i şerifler, kabir ziyaretinin meşruluğuna ve bunun Hz. Peygamber tarafından teşvik edilmiş olduğuna delâlet etmektedir. İslâm âlimleri erkeklerin kabirleri ziyaret etmesinin sünnet olduğunda ittifak etmişlerse de kadınların kabirleri ziyaret etmelerinin hükmü üzerinde ihtilâfa düşmüşlerdir. İnşallah bir sonraki hadis-i şerifin şerhinde bu mevzuyu ele alacağız. [\[651\]](#)

76-78. Kadınların Kabir Ziyareti

3236... İbn Abbas'dan, demiştir ki:

"Rasûlullah (s.a) kabirleri ziyaret eden kadınlara, kabirleri mescid edinen ve oralarda kandil yakanlara lanet etti."[\[652\]](#)

Açıklama

Bir kimseye lanet etmek demek, o kimsenin Allah'ın rahmetinden kovulması için onun hakkında beddua etmek demektir.

Rasûl-ü Zişan Efendimiz, kabir ziyaretine giden bazı kadınların ziyaret esnasında cahiliyye âdetlerinin tesiriyle feryad-ü figân ettiklerini, yakalarını yırtıp yüzlerini dövdüklerini, hatta oralarda süslü elbiseler içerisinde arz-ı endam ederek salına salına gezip, kocalarının haklarına riayet etmediklerini görmüş ve onları bu çirkin hareketlerinden alıkoymak için, böyle yapmaya devam eden kadınların Allah'ın rahmetinden kovulmaları için beddua etmiştir.

Hz. Peygamber'in bu bedduasına hedef olanlar arasında, kabirlere saygı göstermek gayesiyle oralarda mescidler yapan kimselerle, lüzumsuz yere kandiller yakıp israfa yol açan kimseler de vardır. Bu hadis-i şerif; kadınların kabirleri ziyaret etmelerinin haram olduğuna delâlet etmektedir.

Nitekim Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanefîlerden bazıları, bu hadis-i şerifi delil getirerek, kadınların kabirleri ziyaret etmelerinin haram olduğunu söylemişlerdir. Şâfiîlerin ekseriyyeti ile Hanefîlerin bazısı ise, yine bu hadis-i şerife dayanarak kadınların mezarları ziyaret etmelerinin mekruh olduğunu söylemişlerdir.

Hanbelîlerin meşhur olan görüşü de budur.

Hanbelîlere göre, daha önce tercümesini sunduğumuz 3167 numaralı hadis-i şerif, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki yasağın hükmünü ha-ramlıktan çıkarıp kerahete çevirmiştir. Hanefî âlimlerin ekserisinin görüşüne göre, kadınların kabirleri ziyaret etmeleri caizdir. Mâlikîler ile Ahmed b. Hanbel (r.a)'den rivayet edilen görüşlerden biri de budur. Hanefî âlimlerinden merhum İbn Âbidin meşhur haşiyesinde bu mevzuda şu görüşlere yer veriyor:

"Bazıları kadınlara kabir ziyaretinin haram olduğunu söylemişlerdir. Doğru olan, ruhsatın onlar hakkında da sübut bulmuş olmasıdır.

Miiyye şârihi, kadınlara kabir ziyaretinin kesinlikle mekruh olduğuna kaidir.

Hayreddin Remlî diyor ki: "Eğer bu ziyaret, kadınların âdetleri vecihle gam ve kederi, ağlamayı tazelemek için olursa caiz değildir. "Allah kabirleri ziyaret eden kadınlara lanet etsin." hadisi bu manaya yorumlanır. İbret almak, ağlamadan rahmet dilemek, sâlihlerin kabirlerini ziyaretle teberrükte bulunmak için ise ihtiyar kadınlar hakkında beis yok, gençler hakkında mekruhtur."[\[653\]](#)

Kabir ziyaretinin kadınlar için de caiz olduğunu söyleyen âlimlere göre; kadınların ziyaretlerinin yasaklığı, kabirleri ziyaretin kadim-erkek herkese yasaklandığı ve bu yasağın yürürlükte olup da ziyareti teşvik eden 3235 numaralı hadis henüz varid olmadığı dönemlere aittir. Ancak bu hadis varid olduktan sonra, kadınlar da erkeklerle beraber, tağlîb yoluyla, "Fezûru = ziyaret ediniz" emrinin şumulüne girmişler ve bu mevzuda erkeklerin tabi olduğu hükme girmişlerdir. Çünkü kadınlar erkeklerin bir parçası olduğundan onlardan ayrı olarak düşünülemezler.

Gerçekten İbn Abdilberr'in Temliûd isimli eserinde Abdullah b. Ebî Müleyke tarikiyle Hz. Âişe'deri rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu görüşü teyid etmektedir: "Hz. Âişe mezarlıktan dönüyordu. Kendisine:

Ey mü'minlerin annesi, nereden geliyorsun? diye sordum.

Kardeşim Abdurrahman'ın kabrinden, cevabını verdi.

Rasûlullah (s.a) kabirleri ziyareti yasaklamamış mıydı? dedim.

Evet yasaklamıştı. Fakat sonradan kabir ziyaretini emretti, cevabını verdi."

Kadınların mezarları ziyaret etmelerinin caiz olduğunu söyleyen âlimlerin diğer delilleri de, Müslim'in rivayet ettiği, "(Ey Âişe, mezarlığı ziyaret ettiğin zaman orada yatanlara:) "Selâm, mü'min ve mü si umanlardan bu diyarda yatanlara (olsun) de!"[\[654\]](#) mealindeki hadis-i şerifle, daha önce mealini sunduğumuz 3124 numaralı hadis-i şeriftir. Çünkü bu hadis-i şeriflerde Hz. Peygamber'in kadınları kabir ziyaretinden menetmediği ifade ediliyor.

Bu mevzuda Menhel yazarı şunları söylüyor: "Kadınların kabirleri ziyaret etmelerini yasaklayan delillerle, buna cevaz veren delillerin arasını şu şekilde te'lif etmek mümkündür. Bu izin, İslâmî esas ve ölçülere göre kapanıp ibret almak üzere kabir ziyaretine giden hanımlar içindir. Yasaklar ise, İslâmî tesettüre riayet etmeyen, ziyaret esnasında bağırıp çağırmak, elbisesini yırtmak, yüzlerini darbelemek gibi hareketlerle, İslâmî kuralları çiğneyen kadınlar içindir."[\[655\]](#)

77-79. İnsan Mezarlığı Ziyaret Ederken Veya Oradan Geçerken Ne Der?

3237... Ebû Hureyre'den (rivayet olunduğuna göre), Rasûlullah (s.a) (bir gün) mezarlığa gitmiş (oraya varınca):

"Selâm size ey mü'minler diyarı, inşaallalı biz de size katılacağız" demiş. [\[656\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şeriften, ölümlere selâmın aynen dirilere verildiği gibi, "Es-selâmü aleyküm" şeklinde verileceği anlaşılmaktadır. Aslında her hayırlı dua bu şekilde yapılır. Yani önce dua kelimesi zikredilir, sonra kendisine dua edilen kimsenin ismi veya o ismin yerini tutan kelime zikredilir. Nitekim şu âyet-i kerimelerde de böyle olmuştur:

1. "Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinize olsun, ey ev halkı." [\[657\]](#)

2. "İlyas'a selâm olsun." [\[658\]](#)

Selâm da hayırlı bir dua olduğundan bu şekilde verilmesi icab eder. Fakat beddualar bunun aksinedir. Önce üzerine beddua yapılan şahsın ismi veya bu ismin yerini tutan kelime zikredilir, sonra beddua için kullanılan kelime zikredilir: "Ta ceza gününe kadar lanetim üzerindedir." [\[659\]](#) âyet-i kerimesinde olduğu gibi. Bu hususta selâm verilen kimsenin ölü olmasıyla diri olması arasında bir fark yoktur. İleride edeb bölümünde gelecek olan "Aleykesselâm diye selâm verme, çünkü bu ölümlerin selâmıdır" mealindeki 4084 numaralı hadis bu gerçeğe aykırı değildir. Çünkü bu hadiste ifade edilmek istenen şudur: "Aleykesselâm" kelimesi ölümlerin kendi aralarındaki selâmlarıdır. Esselâmü aleyküm kelimesi ise böyle değildir. Diriler; ölümlere de dirilere de selâm verirken bu kelimeyi kullanırlar.

Metinde geçen cümlesinin aslı, dîr. Fakat "ehl" kelimesi hazf edilmiştir. 'Dâr' kelimesi ev, yurt, ülke gibi manâlara gelir, Arap dilinde meskun evlere dâr denildiği gibi, harebelere de dar denilir. Hattâbî'nin de ifade ettiği gibi hadis-i şerif, mezarlığa da "dâr" denilebileceğini ifade etmektedir.

Menhel yazarına göre, diriler evlerde toplandığı gibi, ölümler de mezarlarda toplandığından, burada evlere benzetilerek mezara "dar = ev" denilmiştir.

"Her canlı ölümü tadacaktır." [\[660\]](#) ilâhî hükmünce, her canlının ölüp kendinden önce Ölenlere katılacağı halde hadis-i şerifte, "İnşaallah biz de size katılacağız." gibi, Allah'ın Ölümü dilememesi ihtimali de varmış da, dilememesi halinde ölüm olmayacakmış gibi bir ifade kullanılması; ölümün vuku bulmasının şüpheli olduğunu anlatmak değil, sadece Allah ismini anarak bir berekete nail olmak içindir. "Allah dilerse güven içinde (kiminiz) başlarınızı tıraş ederek ve (kiminiz saçlarınızı) kısaltarak korkmadan Mescid-i Haranî'a

gireceksiniz.”^[661] âyet-ı kerimesinde olduğu gibi.

"İnşaallah" kelimesi burada cümleyi "Allah" lafzıyla süslemek için kullanılmış da olabilir. Çünkü Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'inde: "Hiçbir şey için bunu yarın yapacağım deme. Ancak Allah dilerse (yapacağım) de..."^[662] buyurarak her yapacağı iş için "inşaallah" tabirini kullanmasını emretmiştir.

Ayrıca bu kelime, imanla ölmek kesin olmadığına işaret için kullanılmış da olabilir.

Hattâbî'ye göre; Rasûl-ü Ekrem'in mezarlığı ziyareti sırasında yanında bazı münafıklar da bulunuyordu. Onların iman edip mü'min olarak ölmeleri ve müslüman kabristanına gömülmeleri son derece şüpheli idi. Rasûlü Zışan Efendimiz "inşaallah" kelimesiyle onların bu şüpheli durumuna işaret etmek istemiş de olabilir.

Bu hadis-i şerif, mezarlığı ziyaret eden bir kimsenin ziyaret esnasında, "esselâmii aleyküm dara kavmin mli'minîn ve inşaallahü biküm lâhikûi" demesinin meşru olduğunu ifade eder.

Kabir ziyareti esnasında bu cümleyi okumanın meşruluğuna delâlet eden daha pek çok hadis-i şerif vardır. Bunlardan bazılarının meali şöyledir:

1. "Rasûlullah (s.a) kabristana çıktığımız vakit ne söyleyeceğimizi bize öğretirdi. İçimizden birimiz: Selâm size ey bu diyarın mii'min ve müslim olan halkı! Bizler de inşaallah size katılacağız, derdi."^[663]

2. "Ey bu kabirlerin sakinleri, Allah'ın selâmı üzerinize olsun. Allah bizi de sizi de afv etsin. Siz, bizim selefimizsiniz; biz de yoldayız."^[664]

3. "Selâm size ey mü'minler diyarı. Size yarın verileceği va'd olunan şey verilmiştir. Sizler bekletilmezsiniz. İnşaallah biz de size katılacağız. Allah'ım, Baki Ğarkat'da yatanlara mağfiret buyur."^[665]

4. "Hz. Âişe (bize): Size Peygamber (s.a)'den ve kendimden bir şeyler söyleyeyim mi? dedi. Biz de, hay hay dedik. Bunun üzerine bize şunları söyledi;

Yanımda bulunduğu bir gece, Rasûlullah (s.a) (elbisesini) değişti, cüb-besini yere koydu. Kaftanının bir tarafını döşeğinin üzerine yayarak uzandı. Çok geçmeden benim uyuduğumu zannederek yavaşça cübbesini aldı, ayakkabılarını giydi ve kapıyı açarak çıktı. Sonra yavaşça kapıyı kapadı. Ben, hemen entarimi başıma geçirdim, baş bezimi sarındım, çarşafıma burundum sonra onun peşinden yola düştüm. Baki'a varınca durdu, hem de epeyi durdu.

Sonra üç defa ellerini kaldırdı, sonra geri döndü. Ben de döndüm. O süratle yürüdü ben de süratle yürüdüm, o eşkin gitti, ben de eşkin gittim, o koştu ben de koştum. Neticede onu geçerek eve girdim. Ben yatar yatmaz o da girdi ve:

"Sana ne oluyor ya Âişe? Heyecanlanmışsın..." buyurdu. Ben:

Bir şey yok, dedim. Rasûlullah (s.a):

"Ya söylersin, yahut latîfûl-habîr olan Allah bana mutlaka haber verir" dedi. Ben:

Ya Rasûlallah, anam babam sana feda olsun, dedim ve olanları kendisine haber verdim,

"Ya! Önümde gördüğüm karaltı sen miydin?" dedi.

Evet, cevabını verdim. Bunun üzerine beni göğsümden öyle bir itti ki, canımı yaktı.

Sonra şunları söyledi:

"Allah ve Rasûlü sana zulüm mü edecekler sandın? İnsanlar neyi gizlerse gizlesin, Allah onu bilir. (Rasûlullah sözüne devamla):

Senin gördüğün zaman bana Cibril geldi de nida etti. Ama nidasını senden gizledi. Ben kendisine cevap verdim. Fakat ben de cevabımı senden gizledim. Sen soyunmuş bir vaziyette iken yanma girecek değildi ya. Ben senin uyuduğunu zannettim de, uyandırmak istemedim. Korkacağından şüphe ettim. Cibril şunları söyledi:

Rabbin, Baki'de yatanların yanına giderek onlar için istiğfarda bulunmanı sana emrediyor. Ben:

Onlara ne diyeyim ya Rasûlullah? dedim. Peygamber (s.a):

"Selâm, mii'min ve müslimanlardan bu diyarda yatanlara. Allah bizim geçmişlerimize de geleceklerimize de rahmet eylesin. Bizler de inşaallah sizlere katılacağız, de buyurdular,"[\[666\]](#)

5. Âişe (r.a)'dan, şöyle demiştir:

Ben bir defa onu yani Peygamber (s.a)'i evde bulamadım da (aradım). Baktım ki Baki mezarhğındadır. Şöyle buyurdu:

"Selâm sizlere ey mü'min bir kavmin kabristan (halk)i, siz bizim için öncüleriniz ve biz muhakkak size iltihak edeceğiz. Allah'ım, bizi onların sevabından mahrum etme ve bizi onlardan sonra hak yoldan saptırma."[\[667\]](#)

Meşru bir kabir ziyaretini İmam Nevevî şöyle tarif ediyor: ' 'Kabir ziyaretçisi; alçak gönüllü, Allah'ın azametini düşünücü, kendisinden önce ölenlerden ibret alıcı olarak ve Allah rızası için .nezarhğa gitmelidir. Kabrin yanına vardığı zaman sırtını kibleye verip yüzünü kabre döndürerek selâm verir ve dua eder. Hadislerde varid olan selâm ve dua şeklini tercih etmelidir. Peygamber (s.a) Baki'a gittiği zaman yaptığı gibi, bir özrü varsa oturmakta beis yoktur. Kabrin çevresinde tavaf etmek, kabir sahibinden dilekte bulunmak sakıncalıdır."

Kabrin başında Kur'ân okumaya gelince:

1. Ebû Hanîfe, bu konuda sahih bir hadis bulunmadığı gerekçesiyle mekruh görmüşse de Hanefî mezhebinin tercih edilen kavline göre Kur'ân okumak müstehaptır. Çünkü bu konuda eserler vardır. Ziyaretçi bilhassa Yasin sûresini okumalıdır. Hanefîlerin Dürrü'l-Muhtar adlı fıkıh kitabında; kabir ziyaretinde Yasin sûresi okunur, denilmiştir. İbn Âbidin de bu sözle ilgili olarak: Çünkü, "Kabristana girip Yasin sûresini okuyan olursa, Allah o gün için azabtaki ölülerin azabını hafifletir ve okuyucu için ölü sayısınca hasenat olur." mealindeki hadis varid olmuştur, der.

el-Lübâb şerhinde: Ziyaretçi; Fatiha, Bakara'nın ilk sahifesini, Âyetü'l-Kürsî'yi, Âmene'r-Resûlu, Yasin, Mülk, Tekâsür sûrelerini ve oniki, onbir, yedi veya üç defa İhlâs sûresini okur; sonra, Allah'ım şu okuduğumun sevabını falana veya şunlara ulaştır diye dua eder, denilmiştir.

2. Şâfiîlere göre; ziyaretçinin Kur'ân okuması müstehaptır. Nevevî, el-Mecmu'da: Ziyaretçinin kabristana selâm vermesi ziyaret ettiği Ölüye ve bütün kabristandakilere dua etmesi, Kur'ân okuması ve sonra ölülere dua etmesi müstehaptır. Şafiî'nin bu hususta nassı vardır. Arkadaşları da müttefi-kan te'yid etmişlerdir, demektedir.

3. Hanbelîlere göre, Kur'ân okunmalıdır. el-Mtığnî'de şöyle denilir: İmam Ahmed'den rivayet edildiğine göre: "Kabristana girdiğin zaman üç defa Âyetü'l-Kürsî ve İhlâs sûresini oku. Sonra de ki: Allah'ım, bunun sevabı şu kabristan ehline dir." demiştir.

Ölülere; dua, istiğfar, sadaka ve hac gibi hayratın sevabının bağışlanmasında bir ihtilâf bilemiyoruz. Ahmed; ölüye hayrın her çeşidi ulaşır. Çünkü bu hususta varid olan naslar vardır, demiştir.

4. Mâlikîlere göre, kabir üzerine Kur'ân okumak mekruhtur. Çünkü selefın böyle bir tatbikatı yoktur. Selefın yaptığı şey, sadaka ve duadır. Mâli-kîlerin bazılarına göre, Kur'ân okuyup sevabını ölüye bağışlamakta beis yoktur. İnşaaallah ölüye sevab hasıl olur. [\[668\]](#)

78-80. İhramlı İken Ölen Bir Kimseye Nasıl Bir İşlem Yapılır?

3238... İbn Abbas'dan; dedi ki: Peygamber (s.a)'e, hayvanının yere çarpmasıyla ihramlı iken boynu kırılıp ölen bir adam getirdiler. Bunun üzerine (Rasûlullah) şöyle buyurdu:

"Onu (omuzunda ve eteğinde bulunan) iki elbisesi içerisinde kefenleyiniz, su ve sidrle yıkayınız. (Sakın) başını örtmeyiniz. Çünkü Allah, kıyamet gününde onı Hebbeyk duası okuduğu halde diriltecektir."

Ebû Dâvûd dedi ki: Ben Ahmed b. HanbeVi (şöyle) derken işittim: "Bu hadiste beş sünnet vardır: (Birincisi): "Onu iki elbisesi içerisinde kefenleyiniz. " Yani ölünün iki elbisesi içerisinde iken kefenlenmesi. (İkincisi): "Onu su ve sidrle yıkayınız-" Yani (suyla) her

yıkayıŖta mutlaka sidrle (deyikanması). (Üçüncüsü): "Başını örtmeyiniz". (Dördüncüsü): "Ona koku yaklaŖtırmayınız. " (Beşincisi de): Kefenin (ölünün geride bıraktığı) malların tümünden (yapılacak harcamayla temin edilir) olmasıdır. "[669]

Açıklama

İhramlı iken vefat eden bir kimse, beline sardığı izar denilen eteklikle omuzuna aldığı rida denilen peştemali içerisinde kabre konur. Kefen için bu iki elbise yeterlidir, başka bir kefene ihtiyaç yoktur. Çünkü esasen ihram hali ölmekle sona ermediğinden, ihramlı olarak ölen bir kimsenin ihramlılığı devam eder. Dolayısıyla üzerine izar ve ridanın dışında kefen ismiyle de olsa başka bir elbise giyemez, başı örtülemez. Çünkü şehidler kıyamet gününde, şehid edildiği andaki halleriyle Allah'ın huzuruna gelecekleri gibi ihramlı iken vefat eden bir kimse de Allah'ın huzuruna ihramlı olarak ve telbiye okuyarak gelecektir.

Hadisin zahirinden anlaşılan manâ budur.

İmam Şafî ile İmam Ahmed ve İshak (r.a), bu hadis-i şerifin zahirine dayanarak, ihramlı iken ölen bir kimsenin sadece izar ve rida ile kefenlene-ceğini, başka bir kefene lüzum olmadığını söylemişlerdir. Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Abbas, Atâ, Sevrî ve İshak da bu görüştedirler.

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik, Tâvûs ve Evzaî'ye göre ise, ihramlı kimse ölünce ihramlılık hali sona erdiğinden aynen diğer cenazeler gibi kefenlenir, başı örtülür, üzerine güzel kokular sürülebilir. Hz. Âişe ile İbn Ömer'in de bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir. Hatta İbn Ömer (r.a), oğlu Vakıd, ihramlı iken ölünce onu diğer cenazeler gibi kefenlemiş, başını ve yüzünü de kefenle örtmüş ve: "Ey Vakıd, eğer biz ihramlı olmasaydık seni hannût denilen güzel kokuyla kokulardık." demiştir. [\[670\]](#)

Abdürrezzak'm Musannef inde hasen bir senedle rivayet edildiğine göre; "ihramlı iken ölen bir kimsenin başı örtülür mü?" diye Atâ'ya sorulmuş, Ata, "İbn Ömer örttü, başkaları ise örtmedi" diye cevap vermiştir.

Âlimlerden Tâvûs ile Hasan Basrî de ihramlı iken vefat eden bir kimsenin kefenlenirken başının örtüleceği görüşündedirler. Zahirî âlimlerinden İbn Hazm, Hz. Âişe'den rivayet edilen: "Kişi öldüğü zaman ihramdan çıkmış olur." mealindeki sahih bir hadisin mevcut olduğunu; binaenaleyh, ihramın da namaz ve oruç gibi bir ibadet olduğu cihetle ölümle sona ermesi gerektiğini ve dolayısıyla ihramlı iken ölen bir kimsenin başının kapatılacağını ve cesedinin güzel kokularla kokulanacağını, söylemiştir.

Bu görüşte olan âlimlere göre; ihramlı iken ölen bir kimsenin ihramıyla birlikte, başı kapatılmadan kabre konacağını ifade eden hadisin hükmü sadece adı geçen şahsa aittir. Başkaları için geçerli değildir. Zira hadisteki: "Çünkü Allah kıyamet gününde onu lebbeyk duası okur olduğu halde diriltecektir." cümlesi bunu ifade etmektedir. Bu zatın haccı kabul edildiği için Hz. Peygamber onun hakkında özel bir muamele yapmıştır. Daha sonra ihrama giren kişilerin haclarının Allah katında kabul edilip edilmediğini biz bilemeyeceğimiz için bu muameleyi onlar için yapamayız.

Diğer taraftan; "İnsan ölünce sadakay-ı cariye, kendisinden faydalanılan ilim ve kendisi

için dua eden hayırlı bir evlattan başka, bütün amelleri kesilir." [671] mealindeki hadis-i şerifin hükmü gereğince, ihramh iken ölen kimsenin ihramhkh halinin ölümle sona ermesi ve bu hususta diğer insanlardan bir farkı kalmaması icabeder. Ayrıca, eğer ihramh iken ölen bir kimsenin ihramhkh hali ölümüyle sona ermeseydi, Hz. Peygamber sözü geçen kimsenin cenazesinin sidrle yıkanmasını emretmezdi. Çünkü ihramh bir kimsenin sidrle yıkanması caiz değildir.

Menhel yazan ise; mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifin hükmünün genel olduğunu söylemiş ve bu görüşünü isbat için şu delilleri ileri sürmüştür:

Hadis-i şeriflerde asıl olan, hükümlerinin özel olmayıp genel oluşudur. Binaenaleyh ihramlıyken ölen her insan kıyamet gününde telbiye okuyarak haşredilecektir.

Nitekim, "İhramh iken öleni ihram olarak giydiği iki parça ihram içinde su ve sidrle yıkayınız. Onu (ihram olarak giydiği) iki'parça elbisesi ile kefenleyiniz. Ona koku sürmeyiniz. Başını da örtmeyiniz. Çünkü o kıyamet gününde ihramlı olarak haşredilecektir." [672] mealindeki hadis-i şerif de bunu ifade etmektedir. Hadisin bir şahıs hakkında varid olması hükmünün umumiliğine mani değildir.

Aksini iddia edenlerin iddialarını isbat için, "İnsan ölünce üç şey hariç bütün amelleri kesilir..." hadis-i şerifini delil göstermeleri de isabetli bir tutum değildir. Çünkü cenazeyi kefenlemek ölünün amellerinden değil, dirilerin amelîerindedir.

Hele bunların, "Eğer ölen kimsenin ihramlı hali ölümüyle sona ermeseydi haccının da tamamlanması gerekirdi" demeleri son derece yersizdir. Çünkü bu hadis genel kaidelere aykırı olarak gelmiştir. Bu gibi durumlarda asıl olan hadisin hükmüne itibar etmek ve ona sarılmaktır. [673]

Bazı Hükümler

1. İhramlı bir kimsenin su ve sidrle yıkanması caizdir. imam Şam ile Ata, Ibnu'l-Munzir, Mucahid ve Tâvûs bu görüştedirler. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik ve diğer bazı fıkıh âlimleri bunun mekruh olduğunu söylemişlerdir.

2. Kefen masrafı ölünün geriye bıraktığı malların tümünden karşılanır. Bir başka ifadeyle, kefen masrafları karşılanmadan ölünün mirası üzerinde hiçbir tasarrufa gidilemez. Hatta borçları dahi ödenemez.

3. İhramlı iken ölenin kefeni, üzerinde bulunan iki parça peştemalden ibarettir.

4. Kefen sayısının tek olması şart değildir. Sadece efdaldir.

5. İhramlı iken ölen kimsenin ihramlı hali hükmen bakidir.

6. İhramlı iken ölen bir kimse için dikişli kumaşlardan kefen biçilemez ve erkek ise başı örtülemez.

7. İhramlı iken ölmenin fazileti çok büyüktür. [\[674\]](#)

3239... (Şu bir önceki hadisin) bir benzen, (bir de Hammâd b. Zeyd, Amr b. Dînâr ile Eyyûb es-Sahtiyânî, Saîd b. Cübeyr, vasıtasıyla yine) İbn Abbas'dan (rivayet olunmuştur. Bu hadisi Hammâd şöyle) rivayet etti: "Onu (yani ihramhyken ölen kimseyi) iki (parça) elbise ile kefenleyiniz."

Ebû Dâvûd dedi ki: Eyyûb (es-Sahtiyânî ise bu hadisi, onu ihram olarak giydiği) "İki (parçadan oluşan) elbisesiyle kefenleyiniz" şeklinde; Amr (b. Dînâr ise), "İki (parçadan oluşan) elbise ile (kefenleyiniz)" şeklinde rivayet etti. İbn Ubeyd (ise bu hadisi), Eyyûb 'un da "İki (parça) elbise ile (kefenleyiniz)" diye rivayet etti (ğini); Amr' (in ise, onu ihram olarak giydiği) "İki (parça) elbisesiyle (kefenleyiniz)" diye rivayet ettiğini söyledi. Sadece Süleyman (b. Harb bu hadise şu cümleyi) eklemiştir: "Onu hannût denilen kokuyla kokulamayınız." [\[675\]](#)

Açıklama

Musannif Ebû Davud'a bir önceki hadisi, Süleyman b. Harb ile Muhammed b. Ubeyd rivayet etmişlerdir. Ancak bunların rivayetleri lafız yönünden bir önceki hadisin aynısı değildir. Sadece manâ yönünden bir önceki hadise benzemektedir.

Sözü geçen iki ravinin ikisi de bir defa aynen bir önceki hadisin ravileri-nin yaptıkları gibi bu hadisi Hammâd, Amr b. Dînâr, Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbas'tan; bir defa da Hammâd, Eyyûb es-Sahtiyanî, Saîd b. Cübeyr kanalıyla yine İbn Abbas (r.a)'dan rivayet etmişlerdir.

Ancak şurası var ki, Süleyman b. Harb'in Eyyub'tan gelen rivayeti: "İhramlı iken öleni ihram olarak giydiği iki kat elbisesiyle kefenleyiniz." manâsını ifade ederken; Amr b. Dinar'dan gelen rivayeti, "İhramlıyı iki kat olmak şartıyla herhangi bir elbiseyle kefenleyiniz" manâsını ifade etmektedir. Çünkü Eyyub'dan gelen rivayetteki "sevbeyn" kelimesi ihramlıya muzaf olarak "sevbeyhi- onun iki kat elbisesi" şeklinde zikredilirken, Amr b. Dî-nâr'dan gelen rivayette bu kelime izafetsiz ve nekre olarak "sevbeyn = 'iki kat elbise" şeklinde zikredilmiştir.

Bu hadisi Ebû Davud'a rivayet eden ikinci ravi Muhammed b. Ubeyd'in rivayetine gelince; bunun naklettiği hadiste Süleyman b. Harb'in rivayetinin tersine olarak Eyyûb kanalıyla gelen rivayette "sevbeyn" kelimesi izafetsiz ve nekre olarak zikredilirken Amr b. Dînâr kanalıyla gelen rivayette ise bu kelime ihramlıya muzaf olarak "sevbeyhi" şeklinde zikredilmiştir.

Bu hadisin sadece Süleyman b. Harb.'den gelen rivayetinde, "Sakin ölünrn kefenini "hannût" denilen güzel kokuyla kokularnayımz" anlamında bir cümle bulunmaktadır. Fakat bu cümle bu hadisin başka yollardan gelen rivayetlerinde yoktur.

Bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi, Hanefî âlimlerine göre ihramh iken ölenin hükmü ile ihramsız iken ölenin hükmü arasında bir fark yoktur. Bu mevzuda İbn Âbidin (r.a) şöyle diyor: "İhramh ihramsız gibidir. Yani başı örtülür, kefenleri kokulanır. Şâfü (r.a) buna muhaliftir."[\[676\]](#)

3240... (Bir önceki, ihramh iken öleni) iki kat elbise içerisinde (kefenleyiniz mealindeki) Süleyman (b. Harb hadisinin) manasını (Musannif Ebû Davud'a) bir de Müsedded rivayet etmiştir. (Müsedded'e bu hadisi) Hammâd; Eyyûb (es-Sahtiyanî)'den, (Eyyûb) Saîd b. Cü-beyr'den, (Saîd b. Cübeyr de) İbn Abbas'tan (rivayet etmiştir).

Müsedded'in Hammâd'dan naklettiği bu hadiste "sevbeyn = iki kat elbise" kelimesi, bir önceki hadiste geçen Muhammed b, Ubeyd'in, Eyyub es-Sahtiyanî'den yaptığı rivayete uygun olarak nekre olarak zikredilmiştir. Bilindiği gibi, "sevbeyn" kelimesinin bu şekilde nekre olarak zikredilmesiyle ihramlıya muzaf olarak "sevbeyhi" şeklinde zikredilmesi

arasında önemli fark vardır. Bu kelimeyi nekre olarak zikreden rivayete itibar edildiği takdirde, ihramh olarak ölen kimsenin herhangi bir iki kat elbise ile kefenlenebileceği hükmü ortaya çıkar. Fakat bu kelimenin ihramhya muzaf olarak zikredildiği rivayete itibar edildiği takdirde; ihramh iken ölen bir kimsenin sadece ihram olarak giydiği iki kat peştemal ile kefenlenebileceği, bunun yerini hiçbir elbisenin veya kumaşın tutamayacağı hükmü ortaya çıkar. Biz fıkıh âlimlerinin, ihramh iken ölen bir kimsenin nasıl kefenleneceği konusundaki görüşlerini 3238 numaralı hadisin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz. [\[677\]](#)

3241... İbn Abbas'dan; dedi ki: İhramlı bir adamı devesi yere atıp boynunu kırarak öldürmüştü. Onu Rasûlullah (s.a)'a getirdiler. Bunun üzerine (Rasûlullah şöyle) buyurdu;

"Onu yıkayınız ve başım örtmeden ve kentlisini güzel koku ile kokulmadan kefenleyiniz. Çünkü o (kıyamet gününde)telbiye getirirken diriltilecektir." [\[678\]](#)

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama 3238 numaralı hadisin şerhinde geçtiğinden burada tekrara lüzum görmüyoruz. [\[679\]](#)

[1] Buharı, iman 26, 40.

[2] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/433-434.

[3] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/434.

[4] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/434.

[5] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/434-435.

[6] Debbağoğlu Ahmed, Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali, 97-100.

[7] Manası şöyledir: "Allahım onu bize işlenmiş ve saklanmış bir sevap kıl, şefaati kabul olanlardan eyle."

[8] Bak. Yeniçeri Celal, e-İhtiyar, 50-51.

[9] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/435-436.

[10] Ebû Dâvud, cenaiz, 41.

[11] Tirmîzi, cenaiz, 34.

[12] Debbağoğlu Ahmed, Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali, 101.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/436-437.

[13] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/437-439.

[14] Buhârî, merza 1; tevhid 31; Müslim, münafikin 59, 60; Darimî, rikak 36; Ahmed b. Hanbel, 11,523; III, 454, V,142; VI,386.

[15] Taberâni.

[16] Buhârî, merza 3; Müslim, birr 36-38; Tirmizi, cenaiz 1; Muvatta, ayn 6; Ahmed b. Hanbel 1,441; 111,23; IV-23; VI,39, 42, 43, 160, 173, 175, 203, 215, 255, 257, 278, 279.

[17] Tirmizi, zühd 57; İbn Mace, fiten 23; Darimî, rikak 67; Ahmed b. Hanbel 1,172, 174, 180, 185.

[18] Ahmed b. Hanbel V.272.

[19] Şûra (42) 30.

[20] Çantay H.B.Kur'ân-ı Hakim ve Meal-i Kerim , 11,840, 872.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/439-441.

[21] Ahmed b. Hanbel V-272.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/441-442.

[22] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/442.

[23] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.

[24] Buhârî, cihâd 134; Nesâî, kıyamü'1-leyl 2; Ahmed b. Hanbel, VI-54.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/442-443.

[25] Nesâî, kıyamü'1-leyl 2.

[26] Ahmed b. Hanbel, 111-148, 238.

[27] Menhel, VII-219.

[28] Ahmed b. Hanbel 11-159.

[29] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/443-444.

[30] Concordance'da bu baba numara verilmemiştir.

[31] İbn Mace, tıb 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/444.

[32] Ahmed b. Hanbel, IV,123.

[33] Tirmizî, tıb 18.

[34] Tirmizî, tıb 35; İbn Mace, tıb 18, Ahmed b. Hanbel, 11,440.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/444-445.

[35] İnşıkak, (84), 8.

[36] Buharı, ilim 35, rikak 49, 51; Müslim, cenne 79; Tirmizî, tefsîr, 742; Ahmed b. Han-bel VI, 49, 91, 108, 167.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/445-446.

[37] Nisa (4) 123.

[38] Nisa, (4) 123.

[39] Müslim, Dirr 52; Tirmizî, tefsîr 4, 24; Ahmed b. Hanbel 11,248; VI,167.

[40] Nisa. {4}, 123.

[41] Tirmizî tefsîr (4) 25.

[42] Müslim, sıfatu'l-münâfikun, 57.

[43] Müslim, sıfatu'l-münâfikun, 56.

[44] Nisa (4) 123.

[45] Nisa (4) 123.

[46] Âlusi, Ruhû'l-Meani, VI-152, 153.

[47] el-Meraği A. Mustafa, Tefsiru'l-Meragi, V.166,

[48] Âlusi Ruhû'l-Meani, XXIV,4.

[49] Âlusi, Ruhû'l-Meani, VI,152; 153.

[50] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/446-449.

[51] İnşıkak, (84) 8.

[52] Buhârî, tefsîr II, 4, edeb 20, tevhid 36; Müslim, tevbe 52.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/450.

[53] Corcordance'de bu baba numara verilmemiştir.

[54] Buhârî, cenaiz 23, libas 8, tefsir 9, 12; Müslim, münafikun 4; el-fedail 25; Tirmizî, tef-sîr 913; Nesâî, cenaiz 40; Ibn Mace, cenaiz 3.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/450-451.

[55] Tевbe (4) 84.

[56] Müslim, münafikun 2.

[57] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/451-453.

[58] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/453.

[59] Buhârî, cenaiz 80, merza 11; Ahmed b. Hanbel III, 228, 280.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/453-454.

[60] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/454.

[61] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/454-455.

[62] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.

[63] Buhârî, cenaiz 2, nâfakat 1; Tirmizî, menakib 36.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/455.

[64] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/455.

[65] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/455-456.

[66] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/456.

[67] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/457.

[68] İbn Mace, cenaiz 2; Tirmizî, cenaû 2, tıb 32; Ahmed b. Hanbef 1-91, 118, 121, 229.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/457.

[69] Ahmed b. Hanbel 1,121.

[70] Tirmizî, cenaiz 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/457-458.

[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/458.

[72] Ahmed b. Hanbel, 1,81, 91, 138.

[73] İbn Mace, cenaiz 2.

[74] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/458-459.

[75] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/459-460.

[76] Ahmed b. Hanbel 1,138, V.376.

[77] İbn Mace, cenaiz 2; Tirmizî, cenaiz 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/460.

[78] Buhârî, megazi 30; Müslim, cihad 65; Nesâî, mesacid 18; Ahmed b. Hanbel 111,313, 386, VI.56.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/460-461.

[79] Ahmed Naim, Tecrid-i sarîh, 11,335, 336 hadis no: 289.

[80] Buhârî, menakibu'l-ensar 12.

[81] Tirmizî, siyer 28; Darimî. siyer 65; Ahmed b. Hanbel 111,350.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/461-463.

[82] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/463.

[83] Ahmed b. Hanbel IV.61, 375.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/463.

[84] Buhârî, el-Edebi'l-Müfred (Ahlâk Hadisleri), 542 (Çev. F. Yavuz).

[85] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/463-464.

[86] Buhârî, tıb 30; Müslim, selam 92, 93, 94, 98, 100; Ahmed b. Hanbel, 1,178, 180, 186, 111,416, IV.177, 186, V-206, 208, 210, 373.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/464.

[87] Davudoğlu A. Sahîh-İ Müslim, Terceme ve Şerhi, IX,655.

[88] Denizkuşlan, Mahmud, Peygamberimiz ve Tıp, 70,72.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/465-466.

[89] Buhârî, merza 13; Müslim, vesaya S; Ahmed b. Hanbel 1,168-171.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/466-467.

[90] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/467.

[91] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/467.

[92] Buhârî, ahkâm 23, cihad 171, nikâh 71, et'ime 1, merza4; Darimî 26; Ahmed b. Han-bel IV.394-406.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/467-468.

[93] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/468.

[94] Tirmizî, tıb 32; Ahmed b. Hanbel, 1,375, 382, 414, 430.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/468-469.

[95] Yunus, 49, Münafikûn, 63.

[96] Debbağoğlu Ahmed, Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali, 133.

[97] Nemi, (27) 26.

[98] A'raf, (7) 54; Yunus, (10)/3.

[99] Hud, (11) 7.

[100] Taha, (20) 5; Secde (22) 4; Hadid, (57) 4.

[101] Debbagoğlu Ahmed, Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali 58-59.

[102] İslâmi Bilgiler Ansiklopedisi, Bergâh yayınlan 1981, I, 239.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/469-470.

[103] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/470.

[104] Ahmed b. Hanbel 11,172.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/470.

[105] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/470-471.

[106] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/471.

[107] Buhârî, merza 19, davat 29; Müslim, zikir 10; Tirmizî, cenaiz 3, Zühd 31, 37; Nesâî, sehv 62, cenaiz 1, Ahmed b. Hanbel 111,101, 104, 171, 195, 208, 247, 281; V.264.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/471.

[108] el-Muvatta, hudud 10.

[109] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/472.

[110] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/472.

[111] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/472-473.

[112] Müslim, zikir, 10.

[113] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/473.

[114] Ahmed b. Hanbel 111,424; IV.219.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/473-474.

[115] Ahmed b. Hanbel, 11,356.

[116] Miras Kamil, Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi, IV, 762.

[117] el-Benna A.A, el-Fethurrabbani VII.70, 71.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/474.

[118] Nesâî, cihad 36, 48; Buhârî, cihad, 30; ezan 73; Müslim, imare 164,165; Tirmizi, cenaiz 65; İbn Mace, cihad 17; Darîmî, cihad 21, Muvatta, cemaat 6; Ahmed b. Hanbel 11,31; III- 400, 401, 489; V-314, 317; VI-465, 466.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/474-476.

[119] İbn Mace, cihad 17.

[120] 3130 nolu hadis.

[121] Müslim, İman 167; Nesâî, cenaiz 18, 20, 21; İbn Mâce, cenaiz 52; Ahmed b. Hanbel IV- 396, 397, 404, 405, 411, 416.

[122] Bezlü'I-Mechud, XIV-5.

[123] Davudoglu A., İbn Abidin, III, 523,524.

[124] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/476-479.

[125] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/479.

[126] Bazı nüshalarda bu bâb başlığı yani: "Hasta (Gerektikçe) Tırnaklarını Keser ve Etçginî Tıraş Eder" şeklindedir.

[127] Buhârî, el-meğazi 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/479-481.

[128] Erdem Hasan Hüsnü, Riyazü's-Salih'in tercümesi, 111,99,101.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/481-482.

[129] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/482.

[130] Müslim, cenne 81; İbn Mâce, zühd 14.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/483.

[131] Buhârî, tevhid 15, 35; Müslim, zikr 2, 19.

[132] Tirmizi, davat 115; Ahmed b. Hanbel 11-297, 304, 359, 408, 491.

[133] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/483-484.

[134] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/484.

[135] Buhârî, sûre 8, 38; tefsir sûre (5), 14 (21), 2; Müslim, cennet 56; Tirmizî, kıyame 3, tefsir sûre (80), 2; Nesâî, cenaiz 118, 119; Ahmed b. Hanbel 1-223, 229, 235; III-495, VI-53.

[136] Müddessir, (74) 4.

[137] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/484-485.

[138] Müslim, cenaiz 6; Tirmizi, cenaiz 7; Nesâî, cenaiz, 3; İbn Mâce, cenaiz 4; Muvatta, cenaiz 42; Ahmed b. Hanbel VI, 291-306.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/485-486.

[139] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/486.

[140] Müslim, cenaze 3,5; Ahmed b. Hanbel VI-309, 313, 321.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/486-487.

[141] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/487.

[142] Davudoğlu A, İbn Abidin, 111,395.

[143] Münavî, Feyzû'I-kadir, VI, 106.

[144] Müslim, iman 43.

[145] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/487-489.

[146] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/489.

[147] Müslim, cenaiz, 1, 2; Tirmizi, cenaiz 7; Nesâî, cenaiz 4; İbn Mâce, cenaiz 3; Ahmed b. Hanbel 111,2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/489.

[148] Davudoğlu A, İbn Abidin, III, 395.

[149] el-Benna Â.A, el-Fethu'r-Rabbani, VIII-, 65,66.

[150] Davudoğlu A., İbn Abidin, III, 389,399.

[151] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/489-491.

[152] Müslim, cenaiz 7, 8; İbn Mâce, cenaiz 6; Ahmed b. Hanbel VI.297.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/492-493.

[153] Müslim, cenaiz, 7.

[154] Nisa, (4), 29.

[155] Davudoğlu A, İbn Abidin, III, 400.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/493-494.

[156] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/494.

[157] Müslim, cenaiz 3, 4; Tirmizi, da'vat 83; İbn Mace, cenaiz 55; Muvatta, cenaiz 42; Ah-med b. Hanbel IV, 27; VI, 309, 313, 321.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/494.

[158] Bakara, (2), 156.

[159] Karlığa Dr. Bekir, İbn Kesir Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri, III-635.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/494-495.

[160] Buhârî, libas 18; Müslim, cenaiz 45; Ahmed b. Hanbel VI, 153, 269.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/495-496.

[161] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/496.

[162] İbn Mâce, cenaiz, 4.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/496-497.

[163] Davudoğlu A, İbn Abidin, III, 397.

[164] Camius-Sagir 11,178.

[165] Davudoğlu A., İbn Abidin, III, 402,403.

[166] Tirmizi, Őevabü'l-Kur'ân 7; Darimî, fedailü'l-Kur'ân, 21.

[167] Süyuti el-Camiü's-Sagir, II, 184.

[168] Beyhakî, Sevak'ül-Kur'ân.

[169] Suyutî, el-Camiu's-Sagir, II, 184.

[170] Şevkani, Neylii'I-Evtar, IV, 24.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/497-498.

[171] Müslim, zekat 51; İbn Mâce, siyam 51.

[172] İsra, (9) 24.

[173] Őura, (42), 5.

[174] Mü'min, (40), 7.

[175] Necin, (53), 39.

[176] Buhârî, eyman 30.

[177] Müslim, vasiyye 14; Ebû Dâvud, vesaya 14; Tirmizi, ahkâm 36; Nesâî, vesaya 8.

[178] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/498-500.

[179] Necin, (53) 39.

[180] Haşr, (59) 10.

[181] Buhârî, tıb 34.

[182] Hatiboğlu Haydar İbn Mace tercümesi, IV, 272; 277.

[183] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/500-501.

[184] Buhârî, cenaiz 41; Müslim, cenaiz 30; Nesâî, cenaiz 14.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/501-502.

[185] Koksall M. Asım, İslam Tarihi, VIII-47.

[186] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/502.

[187] Meryem, (19), 71.

[188] Koksall M. Asım, İslam Tarihi VIII-54.

[189] Debbağoğlu A. Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali, 430.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/502-503.

[190] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/503.

[191] Nesâî, cenaiz. 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/503-505.

[192] Tevbe, (9) 28.

[193] Büyükçınar A. Muhtar, "Sünen ün-Nesâî," IV-420, 421.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/505-506.

[194] Şevkani, Neylü'l-Evtar IV, 151, İbn Kudame, el-Mugni, 11-405.

[195] İbn Mace, cenaiz 56.

[196] İbn Mace, cenaiz 56.

[197] 3125 nolu hadis ve Müslim, cenaiz 11.

[198] Hakim'den naklen, Menhel, VIII, 266.

[199] Menhel, VIII, 267.

[200] Hakim'den naklen Menhel VIII, 267.

[201] Hakim'den ve Şaffî'nin mûsnedinden naklen, Menhel, VIII, 167.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/506-508.

[202] Buhârî, cenaiz 31, hayız 12, talak 46, 49; Müslim, reda 125, 126, 129, 133; Ebû Dâ-vûd, talak 43, 36; Tirmizî, talak 18; Nesâî, talak 58, 59; İbn Mace, talak 35; Darimî, talak 12,13; Muyatta, 101, 102; Ahmed b. Hanbel I, 37, 184, 249, 281, 282, 287, 324, 325, 326, 408, 426.

[203] Şevkani, Neylü-evtar, IV, 151.

[204] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/508.

[205] Davudoğlu Ahtned, İbn Abidin, 111-499.

[206] A'raf, (7) 204.

[207] Muhammed, (47) 24.

[208] Buhârî, ezan 160, etime 49, itisam 64; Ebû Dâvûd, etime 40; Tirmizi, etime 13; Nesâî, mesacid, 16, 17, Ahmed b. Hanbel III, 65, 85, 374, 387, 397, 400, IV, 194.

[209] Müslim, mesacid, 72, 74; Nesâî, mesacid 16; İbn Mace, etime 59.

[210] İbnü'l-Esir, en-Nihaye, III-408.

[211] Buhârî, iman, 39; Müslim, müsakat, 107; Ebû Dâvûd, büyü 3; İbn Mace, fiten 14; Darimî, büyü 1.

[212] Buhârî, itisam 2; Müslim, fezail 20; Nesâî, hacc 1; Ahmed b. Hanbel 11-258, 313, 448.

[213] Nisa, (4) 10.

[214] Mahmud Muhammed, el-Hattab, el-Menhel,VIII-266, 273.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/508-515.

[215] Buhârî, cenaiz 32, 34, ahkâm 11; Müslim, cenaiz 14, 15; Tirmizî, cenaiz 13; Nesâî, cenaiz 22, Ahmed b. Hanbel III-130, 143, 217.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/515-516.

[216] Müslim, cenaiz 15.

[217] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/516-517.

[218] 2948 nolu hadis.

[219] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/517.

[220] Buhârî, cenaiz 32, 43, merza 9, eyman 9, tevhid 2; Müslim cenaiz, 11; Nesâî, cenaiz, 13, 22; İbn Mace, cenaiz 53; Ahmed b. Hanbel 1-268, 273; V-204, 205, 207, VI-3.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/517-518.

[221] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/518-520.

[222] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/520.

[223] Buhârî, cenaiz 43; Müslim, fedail 62; İbn Mace, cenaiz 53; Ahmed b. Hanbel 111-237, 250.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/520-521.

[224] Müslim, fedait, 62.

[225] Müslim, fedail, 62.

[226] Müslim, fedail 63.

[227] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/521-522.

[228] Halil Ahmed es-Seharenfûrî, Bezlü'l-Mechûd, XIV-93, 94.

[229] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/522.

[230] Buhârî, cenaiz 46, tefsir sûre (60) 3, Ahkam, 49; Nesâî, zine 25; İbn Mace, cenaiz 51; Müslim cenaiz, 35; Ahmed b. Hanbel 1-87, 107, 121, 133, 150, 159; V-85.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/523.

[231] Ahmed b. Hanbel III-197.

[232] Müslim, Cenaiz, 29, iman 121; Buhârî, menakibü'l-ensar 27; Tirmizî, cenaiz 23; Ahmed b. Hanbel 11-291, 337, 342, 343, 415, 441, 455, 496, 531; V-342-343.

[233] İbn Mace, cenaiz 51.

[234] Müntehine, (60) 12.

[235] Müslim, cenaiz 33.

[236] Davudoğlu A. Sahih-i Müslim, terceme ve şerhi V-160.

[237] Davudoğlu A. Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi V-161.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/523-524.

[238] Ahmed b. Hanbel 111-65.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/524-525.

[239] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/525.

[240] İsra, (17), 15.

[241] Buhârî, cenaiz 32, 33, 44, Megazi 8; Müslim, cenaiz 16, 18, 19, 22, 23, 25, 27, 28; Tirmizî, cenaiz 22, 24; Nesâî, cenaiz 13,15; İbn Mace, cenaiz 54, 58; Muvatta, cenaiz 37; Ahmed b. Hanbel, 1-36, 38, 41, 42, 45, 47, 54; 11-31, 38, 34; IV-437.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/525-526.

[242] İsra, (17): 15.

[243] Buhârî, cenaiz 44, talak 24; Müslim, cenaiz 12.

[244] Tirmizî, cenaiz 24.

[245] Buhârî, meğazi, 44.

[246] İsrâ, (17) 15.

[247] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/526-529.

[248] Müslim, iman 167; Nesâî, cenaiz 18, 20, 21; İbn Mace, cenaiz 52, Ahmed b. Hanbel IV-396, 397, 404, 405, 411, 416.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/529.

[249] Müslim, iman 167.

[250] Müslim, iman 167; Buhârî, cenaiz 38.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/529-530.

[251] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/530-531.

[252] Müntehine, (60) 12.

[253] Müslim, iman 165; İbn Mace, cenaiz 52.

[254] İbn Mace, cenaiz 52.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/531.

[255] Tirmizî, cenaiz 21; İbn Mace, cenaiz 59; Ahmed b. Hanbel VI,380.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/531-532.

[256] İbn Mace, cenaiz 60.

[257] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/532-533.

[258] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/533.

[259] Menhel, VIII,288,289.

[260] Bitmen Ömer Nasuhi, Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu 111,351.

[261] M. Zihni, Nimet-i İslâm, 489, 490.

[262] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/533-535.

[263] İbn Mace, cenaiz 28; Muvatta, cihad 37.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/535-536.

[264] Ahmed b. Hanbel, 111,299.

[265] Bezü'l-Mechud, XIV,102.

[266] Davudoglu Ahmed, İbn Abidin, 111,519.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/536.

[267] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/537.

[268] İbn Mace, cenaiz 28; Buhârî, cenaiz 73.

[269] Menhel VIII.290.

[270] Bezlü'l-Mechud, XIV,103.

[271] Davudoğlu, A. İbn Abidin, 111,519.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/537-538.

[272] Tirmizî, cenaiz 31; Ahmed b. Hanbel 111,128.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/539.

[273] Miras Kâmil, Tecrid-i Sarih X,217 vd. Hadis no: 1585 Buhârî, el-Meğazi 23.

[274] Nahl, (16) 126.

[275] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/539-542.

[276] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/542.

[277] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/542.

[278] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/542-543.

[279] Buhârî, cenaiz 75, 78, meğazi 26; Tirmizî; cenaiz 46; Nesâî, cenaiz 62; İbn Mace, cenaiz 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/543.

[280] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/543.

[281] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/544.

[282] İbn Mace, cenaiz 8; Ahmed b. Hanbel 1,146.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/544.

[283] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/544-545.

[284] İbn Mace, cenaiz, 10; Muvatta, cenaiz 27; Ahmed b. Hanbel 11,267.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/545-546.

[285] İbn Mace, cenaiz 10.

[286] İbn Mace, cenaiz 9.

[287] İbn Mace cenaiz, 9.

[288] Hatipoglu Haydar, Sünen-i İbn Mace, IV,295.

[289] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/546-548.

[290] Buhârî, iman 21, cenaiz 13,15,18; nikâh 88, 89; Müslim, cenaiz 36, 40; Tirmizî, cenaiz 15; Nesâî, cenaiz, 32, 34, 36, İbn Mace, cenaiz 8; Muvatta, cenaiz 2; Ahmed b. Hanbel V.84; VI.407, 408.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/548-549.

[291] Müslim, cenaiz 40.

[292] İbn Mace, cenaiz 8.

[293] 3146 numaralı hadis.

[294] Davudoğlu Ahmed, Sahih-i Müslim, V, 169,170.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/549-551.

[295] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/551.

[296] Buhârî, cenaiz 9; Müslim, cenaiz 37; Nesâî, cenaiz, 30, 32, 35; İbn Mace, cenaiz 8; Ahmed b. Hanbel V.84.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/551.

[297] Buhârî, cenaiz 13, 14, 16; Müslim, cenaiz 41; Tirmizî, cenaiz 15; Nesâî, cenaiz 30, 35; Ahmed b. Hanbel VI.407, 408.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/551-552.

[298] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/552.

[299] Buhârî, vudu 31; Müslim, cenaiz 42, 43; Tirmizî, cenaiz 15; Nesâî, cenaiz 31; İbn Mace, cenaiz 8; Ahmed b. Hanbel VI.408.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/552.

[300] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/553.

[301] Buhârî, cenaiz 13; Müslim, cenaiz 39; Nesâî, cenaiz 34.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/553-554.

[302] Davudoğlu A., İbn Abidin, Terceme ve şerhi, 111,410.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/554.

[303] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/555.

[304] Davudoğlu Ahmed İbn Abidin tercüme ve şerhi, III, 409.

[305] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/555.

[306] Müslim, Cenâiz 49; Tirmizî, cenaiz 19; Nesâî, Cenaiz 37; İbn Mace, cenaiz 12; Ahmed b. Hanbel III- 295, 329, 349, 372.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/555-556.

[307] Davudoğlu, Ahmed, Sahih-i Müslim, Terceme ve Şerhi V, 181, 182.

[308] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/556-558.

[309] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/558.

[310] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/558.

[311] Müslim, Cenaiz/46.

[312] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/558-559.

[313] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/559.

[314] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/559.

[315] Davudoğlu, Ahmed tbn Abidin tercüme ve şerhi III, 423.

[316] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/559-560.

[317] Buhari, cenaiz 18, 19, 23, 24; Müslim, cenaiz 45, 46; Tirmizî, cenaiz 20; Nesaî, cenaiz 39; İbn Mace, cenaiz 11; Muvatta, cenaiz 5; Ahmed b. Hanbel 1-94, 102, 222, 253, 313, VI-40, 132, 165, 192, 204, 214, 231, 262.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/560.

[318] Tirmizî, cenaiz 20; tbn Mace, cenaiz 12.

[319] 3094 nolu hadis-i şerif.

[320] 3094 nolu hadis-i şerif.

[321] Davudoğlu, Ahmed, İbn Abidin tercüme ve şerhi III, 419-420.

[322] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/560-561.

[323] Nesaî, cenaiz 39; Tirmizî, cenaiz 20; İbn Mâce, cenaiz 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/562.

[324] İbn Mace, cenaiz 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/562-563.

[325] Tirmizî, cenaiz 20.

[326] Müslim, cenaiz 46.

[327] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/563-564.

[328] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/564.

[329] Buhari, cenaiz 94; Muvatta, cenaiz 6; Ahmed b. Hanbel VI-45, 132.

[330] Miras Kâmil, Sahih-i Buhari terceme ve şerhi IV- 426, 427.

[331] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/564-565.

[332] Buhari, cenaiz 28, menakıb-ül-ensar, 45, Meğazi 17, 26, rikak 16; Müslim, cenaiz 44; Tirmizî, menakıb 53; Nesaî, cenaiz 40; Ahmed b. Hanbel V-109, 112, VI- 395.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/565-566.

[333] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/566.

[334] Ahzab (33),23.

[335] Genceli Ali, Asrı Saadet 11-195,202.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/566-567.

[336] Genceli Ali, Asrı saadet, II- 419,422.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/568-569.

[337] İbn Mace, cenaiz 12.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/569.

[338] İbn Mace, cenaiz 12; Tirmizî, cenaiz 20

[339] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/569.

[340] Ahmed b. Hanbel VI, 380.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/7.

[341] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/8.

[342] Müslim, elfazmineledeb 19; Tirmizî, cenâiz 16; Nesâi, cenâiz42; Ahmed b. Hanbel, III, 36, 40, 46, 62.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/9.

[343] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/9.

[344] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/10.

[345] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/10.

[346] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/10-11.

[347] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/11.

[348] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/11.

[349] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/11.

[350] Tirmizî, cenâiz 16; İbn Mace, cenâiz 8; Ahmed b. Hanbel 11-280, 433, 454, 472, IV-246.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/11-12.

[351] Muvatta, cenâiz 3.

[352] Bilmen Ö. Nasuhi Büyük İslâm İlmihali, 81.

[353] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/12-13.

[354] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/13-14.

[355] Mollamehmetoğlu Osman Zeki, Sünen-i Tirmizî, II- 200-201.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/14-15.

[356] İbn Mace cenâiz 7; Tirmizî, cenâiz 13.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/15.

[357] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/16.

[358] Genceli Ali, Asr-ı Saadet, II- 209,212.

[359] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/16.

[360] Tirmizî, cenâiz 62; İbn Mace, cenâiz 30.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/17.

[361] Buhari, cenâiz 55.

[362] İbn Mace, cenâiz 32.

[363] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/17-18.

[364] Tirmizi, cihad 38; Nesaî, cenâiz 83; İbn Mace, cenâiz 28; Darîmî, mukaddime 1; Ahmed b. Hanbel III-297.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/19.

[365] Muvatta, cenâiz 31.

[366] Davudoğlu, A. İbn Abidin, III- 496.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/19-21.

[367] Tirmizî, cenâiz 40; İbn Mace, cenâiz 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/21-22.

[368] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/22.

[369] M. Zihni Efendi, Nimet-i İslâm, 472.

[370] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/22.

[371] Buhari, cenâiz 29, İ'tisam 27; Müslim, cenâiz 34, 35; İbni Mâce, cenâiz 50; Ahmed b. Hanbel VI- 408.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/22-23.

[372] İbn Mace, cenâiz 53.

[373] İbn Mace, cenâiz 50.

[374] Davudoğlu A. İbn Abidin, III- 480, 481.

[375] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/23-24.

[376] Buhari, cenâiz 58, 59; Müslim, cenâiz 52, 57; Nesaî, cenâiz 54, 79; Tirmizî, cenâiz 49; İbn Mace, cenâiz 34; Ahmed b. Hanbel U- 2, 3, 31, 144, 233, 246, 280, 383, 475, 480, 498, 503, III- 20, IV-86, 294, V-57, 277, 282, 284.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/25.

[377] Buhari, cenâiz 51.

[378] Müslim, cenâiz 56.

[379] Müslim, cenâiz 53.

[380] Müslim, cenâiz 54; Buhari, cenâiz 59.

[381] Müslim, cenâiz 54; Buhari, cenâiz 59.

[382] Müslim, cenâiz 52.

[383] Molla Mehmedoğlu O.Z., Sünen-i Tirmizi Tercemesi, II- 230.

[384] Buhari, İ'tisam 16, cihad 16, 74, etime 28, zekât 54, enbiya 10; Müslim, fedail 10, hacc 462, 503, 544.

[385] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/25-28.

[386] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/28.

[387] Müslim, cenâiz 56.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/28-29.

[388] Müslim, cenaiz 55.

[389] Kâmil Miras, Tecridi Sarih, IV, 588, 589, 590. Birinci baskı.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/29-30.

[390] Müslim, cenâiz 59; Tirmizî, cenâiz 40; Nesaî, cenâiz 78; Ahmed b. Hanbel III- 266, VI- 32, 40, 97, 231.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/30.

[391] Aliyyü'l-Kari, Mirkatü'l Mefalih, XXIV- 359.

[392] Müslim, cenâiz 58.

[393] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/30-31.

[394] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/31-32.

[395] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/32.

[396] Davudoğlu Ahmed, İbn Abidîn, III-481, 482.

[397] Duran Abdülhalık, el-Ezkar, 196.

[398] Davudoğlu, A, Ibn Abidin III- 480.

[399] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/33-34.

[400] Buhari, cenâiz 47, 48, 50; Müslim, cenâiz 73, 78; Tirmizî, cenâiz 51, 52; Nesaî, cenâiz 44, 45, 46, 80; İbn Mace, cenâiz 35; Ahmed b. Hanbel III- 25, 41.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/34.

[401] Miras Kâmil, Sahih-i Buhari Muhtasarı, IV- 556, Hadis No: 649.

[402] Müslim, cenâiz 75.

[403] Tahavi'den naklen Tecrid-i Sarih Tercümesi IV- 56), Birinci baskı.

[404] Tecrid-i Sarih, IV- 558, Hadis No. 650.

[405] Miras Kâmil, Tecrid-i Sarih IV- 566, 567.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/34-37.

[406] Buhari, cenâiz 48; Tirmizî, cenâiz 35, 51; Nesaî, cenâiz 44, 45, 54; Ahmed b. Hanbel II- 2, 3, 16, III- 48, 51, 85, 97, IV- 294, V- 131, VI- 402.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/37.

[407] Nesâî, cenâiz 45.

[408] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/37-38.

[409] Buhari, cenâiz, 50; Müslim, cenâiz 78; Nesaî, cenâiz 46; İbn Mace, cenâiz 35; Ahmed b. Hanbel II- 287, 343, III- 319, 335, 354.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/39.

[410] Kâmil Miras, Tecrid-i Sarih IV- hadis no 651.

[411] Buhari, cenâiz 50.

[412] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/39-40.

[413] Müslim, cenâiz 83; Tirmizî, cenâiz 51; Nesaî, cenâiz 47; İbni Mace, cenâiz 35.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/41.

[414] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/41.

[415] Tirmizî, cenâiz 35; İbn Mace, cenâiz 35.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/41.

[416] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/42.

[417] Tirmizî, cenâiz 28; İbn Mace, cenâiz 15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/42-43.

[418] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/43.

[419] Müslim, cenâiz 89; Tirmizî, cenâiz 29.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/43.

[420] Müslim, cenâiz, 89.

[421] Davudoğlu Ahmed, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, V-238.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/43-44.

[422] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/44-45.

[423] Tirmizi, cenâiz 26; Nesaî, cenâiz 56; İbn Mace, cenâiz 1,6; Muvatta, cenâiz 8; Ahmed b. Hanbel II- 8, 122.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/45.

[424] Buhari, merza 4, cenâiz 2, mezalim 5, nikah 71, eşribe 28, libas 36, 45, edeb 126, istizan 80; Müslim, libas 2, selam 5, 6; Tirmizî, edeb 45.

[425] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/45-47.

[426] Tirmizi, cenâiz 42; Nesaî, cenâiz 55, 56, 59 İbn Mace, cenâiz 15; Ahmed b. Hanbel IV-247, 248, 249, 252.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/47.

[427] Tirmizi, cenâiz 43.

[428] İbn Mace, cenâiz 26.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/47-48.

[429] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/49.

[430] Buhari, cenâiz5I; Müslim, cenâiz 50-51; Nesaî, cenâiz 44; İbn Mace, cenâiz 15; Mu-vatta, cenâiz 58; Ahmed b. Hanbel II- 240, 280, 488.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/49.

[431] 3182 no'lu hadis.

[432] Buhari, cenâiz 50, 52, 90; Nesaî, cenâiz 44; Ahmed b. Hanbel III- 41, 58.

[433] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/49-50.

[434] Buhari, nikâh 4; Müslim, rida 51; Ahmed b. Hanbel, I- 231, 348.

[435] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/50.

[436] Nesaî, cenâiz 44; Ahmed b. Hanbel V-36, 37, 38.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/50-51.

[437] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/51.

[438] Nesaî, cenâiz 44; Ahmed b. Hanbel, V- 38.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/51.

[439] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/52.

[440] Tirmizi, cenâiz 27; Ahmed I, 395, 415, 419.

[441] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/52.

[442] Hûd, (11) 44.

[443] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/53.

[444] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/53.

[445] Müslim, cenâiz 107; Nesaî, cenâiz 68; Tirmizî, cenâiz 69; İbn Mace, cenâiz 31; Ahmed b. Hanbel V- 78, 92, 94, 97.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/53-55.

[446] İbn Mace, cenâiz 31.

[447] Nesaî, cenâiz 67.

[448] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/55.

[449] Buhari, ahkâm 19, talak 11, hudud 22, 25, 28; Müslim, hudud 16, 22; Ebû Dâvûd, hudud 23; Tirmizî, hudud 5; Nesaî, cenâiz 63; Ahmed b. Hanbel II- 453; III- 323.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/56.

[450] Müslim, hudud 16; Buhari, hudud 28.

[451] Buhari, hudud 25.

[452] Müslim, hudud 23.

[453] Müslim, hudud 23.

[454] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/56-58.

[455] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/58.

[456] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/59.

[457] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/59-60.

[458] İbn Mace, cenâiz 27.

[459] Ahmed b. Hanbel IV- 283.

[460] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/60-61.

[461] Müslim, cenâiz 99, 101; Tirmizî, cenâiz 44; Nesaî, cenâiz 70; İbn Mace, cenâiz 29.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/61.

[462] Müslim, cenâiz 99.

[463] Müslim, cenâiz 100.

[464] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/61-62.

[465] Davudoğlu A., Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi V- 249.

[466] Muhammed Zihni, Nimet-i İslâm, 475.

[467] Davudoğlu Ahmed, İbn Abidin Terceme ve Şerhi, III- 469.

[468] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/62-63.

[469] Müslim, cenâiz 101.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/63.

[470] Abdü'l-Gani el Ganimi, eLübâb, I- 133.

[471] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/63-64.

[472] İbn Mace cenâiz 29.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/65.

[473] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/65.

[474] Müslim, salatü'l-müsafirin 293; Tirmizî, cenâiz 41; Nesaî, mevakit 31, 34; cenâiz İbn Mace, cenâiz 30; Darimî, salat 142; Ahmed b. Hanbel IV- 152.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/66.

[475] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/66-67.

[476] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/67-68.

[477] Nesai, cenâiz 75.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/68.

[478] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/69.

[479] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/69.

[480] Tirmizî, cenâiz 45; İbn Mace, cenâiz 21.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/70-73.

[481] Hatiboğlu Haydar, Sünen-i İbn Mace .Tercemesi, IV-393.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/73-74.

[482] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/74.

[483] Buhari, cenâiz 63, 64; Müslim, cenâiz 87, 88, Tirmizi, cenâiz 45; İbn-i Mace, cenâiz: 21;'Ahmed b.Hanbel V-14, 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/75.

[484] el-Kâsânî, Bedayiu's-Sanayi, 1-312.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/75.

[485] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/75-76.

[486] Tirmizî, cenâiz 47; Buhari, cenâiz 67; Müslim, cenâiz 69.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/76.

[487] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/76-77.

[488] Müslim, cenâiz 72; Termizî, cenâiz 37; Nesâi, cenâiz 76; İbn Mace, cenâiz 65; Ahncıd b. Hanbel fV-367, 370, 371, 372, V-406.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/77-78.

[489] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/78.

[490] Buhari, cenâiz 65; Tirmizî, cenâiz 39; Nesaî, cenâiz 77.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/78.

[491] İbn Mace, cenâiz 22.

[492] Nesâi, cenâiz 77.

[493] Muvatta, cenâiz 20.

[494] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/79-80.

[495] İbn Mâce, cenâiz 23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/81.

[496] Ahmed Rifat, Tasvir-i Ahlâk, 147.

[497] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/81-82.

[498] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/82.

[499] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/82-83.

[500] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/83.

[501] Tirmizi cenâiz 38; İbn Mâce, celSiz23; Ahmed b. Hanbel, II, 368; IV, 170, V, 299-308; Nesâî, cenâiz 177.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/83-84.

[502] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/84-85.

[503] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/85.

[504] İbn Mâce, cenâiz 23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/85-86.

[505] Buhârî, cenâiz 67; Kamil Miras, Tecrid-i Sarih Tercemesi, IV, 633 (Hadis no. 658).

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/86-87.

[506] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/87.

[507] Buhârî, sala, 72, cenâiz 5, 56, 67; Müslim cenâiz 71; İbn Mâce, cenâiz 37-32; Nesâî, cenâiz43, 76; Muvatta cenâiz 15; Ahmed b. Hanbel, II, 353,-388; III, 444; IV, 388; V, 406.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/87-88.

[508] Buhârî, salâ, 72.

[509] Buhârî, cenâiz 5.

[510] Tirmizi, cenâiz 47.

[511] Müslim, cenâiz 71.

[512] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/88-89.

[513] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/90.

[514] Buhari, cenâiz4, 5, 61, 65; menakib'ül-ensar 38; Müslim, cenâiz 63, 64; Nesai, cenâiz 27, 72, 76, 103; İbn Mace, cenâiz 33.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/90.

[515] Miras, Kâmil, Tecrid-i Sarih, IV-384, 385, I. Baskı..

[516] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/90-92.

[517] İbn Mace, cenâiz 14; Tirmizî, cenâiz 12; Ahmed b. Hanbel, V-385, 406.

[518] Hatiboğlu Haydar, Sünen-i İbn Mace Tercemesi ve Şerhi, I V-385, 386.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/92-93.

[519] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/93.

[520] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/93-94.

[521] İbn Mace, cenâiz 41.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/94-95.

[522] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/95-96.

[523] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/96.

[524] İbn Mace, cenâiz 63; Muvatta, cenâiz45; Ahmed b. Hanbel VI-58, 100, 105, 169,200, 264.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/97.

[525] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/97.

[526] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/98.

[527] Tirmizî, cenâiz 53; Nesaî, cenâiz 85; İbn Mace, cenâiz 39; Ahmed b. Hanbel IV-357, 359, 363.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/98.

[528] İbn Mace, cenâiz 40.

[529] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/98-99.

[530] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/99.

[531] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/100.

[532] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/100.

[533] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/101.

[534] Genceli Ali, Asr-ı Saadet, 1-400.

[535] Bk. İbn Mace, cenâiz 65.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/101-102.

[536] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/102.

[537] İbn Mace, cenâiz 38.

[538] Bk. Tirmizî, cenâiz 62.

[539] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/102-105.

[540] Ebû Dâvud, 24; Nesaî, cenâiz 81; İbn Mace, cenâiz 37; Ahmed b. Hanbel IV-287, 288, 297.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/105.

[541] Doğrul, Ömer Rıza, Asr-ı Saadet, 11-23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/105-106.

[542] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/106.

[543] Tirmizî, cenâiz 54; İbn Mace, cenâiz 38; Ahmed b. Hanbel II-27, 40. V-254.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/106.

[544] Bk. İbn Mace, cenâiz 38.

[545] Bk. Tirmizî, cenâiz 54.

[546] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/107.

[547] Nesaî, tahare 128, cenâiz 84.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/107.

[548] Koksall M. Asım, İslam Tarihi, Mekke Devri, 73.

[549] Tevbe, (9) 113.

[550] Tevbe, (9), 28.

[551] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/108-109.

[552] Mümtehine (60), 13.

[553] Tevbe (9), 113.

[554] Kasas, (28), 56.

[555] Bk. Müslim, iman 39; Buhârî, cenâiz 81; tevbe 9/16.

[556] Bk. Buhârî, menakib-ül-ensar 40, edeb 115; Müslim, iman 357, 358; Ahmed b. Han-bel 1-207, 210.

[557] Naml, (27), 14.

[558] Müslim, iman 42.

[559] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/109-111.

[560] Nesaî, cenâiz 86, 87; Tirmizî, cenâiz 46; İbn Mace, cenâiz 41.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/111-112.

[561] Davudoğlu Ahmed, İbn Abidin Tercüme ve Şerhi, III-482.

[562] Bk. A.g.e. III-483-484.

[563] Bk. Hatipoğlu Haydar, Siinen-i İbn Mace Tercüme ve Şerhi, IV-416.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/112-113.

[564] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/113.

[565] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/113.

[566] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/113.

[567] Bk. Nesâi, cenâiz 87.

[568] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/114.

[569] Müslim, cenâiz 93; Tirmizî, cenâiz 56; Nesaî, cenâiz 99; Ahmed b. Hanbel 1-87, 96, 129, 138, 145.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/114.

[570] Bk. e-Lübab İ'1-Meydanî bihamiş-il cevhere e. I, 141; Davudoğlu A, İbn Abidin Tercüme ve Şerhi, III-489.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/114-115.

[571] Bk. Davudoğlu Ahmed, İbn Abidin, III, 492.

[572] Bk. 3206 numaralı hadis.

[573] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/115-116.

[574] Müslim, cenâiz 92; Nesaî cenâiz 99.

[575] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/116.

[576] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/116-117.

[577] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/117.

[578] Miras Kâmil, Tecridi Sarih Tercümesi, IV- 773, 774, 1. Baskı.

[579] Buhârî, cenâiz 96.

[580] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/117-119.

[581] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/119.

[582] İbn Mace, cenâiz 45.

[583] Buhârî, cenâiz 68, 87; Müslim, cenne 70; Ebû Dâvud, sünne 24; Nesaî, cenâiz 108, 110; Ahmed b. Hanbel III-126.

[584] İbrahim, (14), 124, 27.

[585] Taha, (20), 124.

[586] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/119-122.

[587] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/122.

[588] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/122-123.

[589] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/123.

[590] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/123.

[591] Buhârî, cenâiz 73, Menâkib 25, Meğazi 17, 27, Rıkak 7, 35; Müslim, fezail 30, 31; Nesaî, cenâiz 61; Ahmed b. Haribel IV-149, 153, 154.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/124.

[592] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/124.

[593] Buhârî, cenâiz 73, menakib 25, meğazi 17, 27, rıkak 7, 35; Müslim, fedail 30, 31; Nesaî, cenâiz 61; Ahmed b. Hanbel IV-I49, 153, 154.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/125.

[594] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/125.

[595] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/125.

[596] Müslim, cenâiz 95; Nesaî, cenâiz 97, 98; Tirmm, cenâiz 58; İbn Mâce, cenâiz 43; Ah-med b. Hanbel III-332, 399.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/126.

[597] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/126-127.

[598] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/127.

[599] Tirmizî, cenâiz 58; Nesaî, cenâiz 96; İbn Mâce, cenâiz 43.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/127-128.

[600] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/128-129.

[601] Buhârî, sala 48, cenâiz 62, 96, enbiya 50, megazi 83; Müslim, mesacid 19, 23; Nesaî, mesacid 13, cenâiz 106; Darimî, sala 120; Muvatta medine 17; Ahmed b. Hanbel I, 218, II, 260, 284, 285, 366,454,518, V, 184, 186, 204, VI, 34, 80, 121, 146, 229, 252.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/129.

[602] Davudoğlu Ahmed, Sahih-i Müslim, III, 374-375.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/129-130.

[603] Müslim, cenâiz 96; Nesaî, cenâiz 105; İbn Mâce, cenâiz 45; Ahmed b. Hanbel 11-311, 389, 444, 528.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/131.

[604] İbn Mâce, cenâiz 45.

[605] Muvatta, cenâiz 34.

[606] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/131-133.

[607] Müslim, cenâiz 97, 98; Tirmizî, cenâiz 57; Nesaî, kible 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/133.

[608] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/133.

[609] Nesaî, cenâiz 107; İbn Mâce, cenâiz 46; Ahmed b. Hanbel V, 83, 84, 224.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/133-134.

[610] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/134-135.

[611] Buhârî, cenâiz 68, 87; Müslim, cenâiz 70; Ebû Dâvud, sünne 24; Nesaî, cenâiz 108, 110; Ahmed b. Hanbel III, 126.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/135-136.

[612] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/136.

[613] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/136.

[614] Buhârî, cenâiz 78; Nesaî, cenâiz 93.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/136-137.

[615] Muvatta, cihad 49.

[616] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/137-138.

[617] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/138.

[618] Buhârî, cenâiz 86, şehâdât 6; Müslim, cenâiz 60; Tirmizî, cenâiz 63; Nesaî, cenâiz 50; İbn Mâce, cenâiz 20; Ahmed b. Hanbel I, 23, 30, 45, 46, 54, II, 261, 466, 470, 498, 528, III, 179, 186, 197, 211, 245, 286.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/138-139.

[619] Tirmizî, cenâiz 34.

[620] 4899 numaralı hadis.

[621] Buhârî, cenâiz 96.

[622] Bakara, (2), 143.

[623] Buhârî, cenâiz 85, şehadet 6; Nesaî, cenâiz 50; Ahmed b. Hanbel I, 22, 30, 46.

[624] Aliyyü'l-Karî, Mirkatü'l-Mefatih, 11-360.

[625] İbn Hacer, Fethu'l-Bari, III, 474 Mısır 1959.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/139-142.

[626] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 12/142.

[627] Müslim, cenâiz 108; Ebû Dâvud, edeb 128; Nesaî, cenâiz 101; İbn Mâce, cenâiz 48; Ahmed b. Hanbel 11-441.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/143.

[628] Buhârî, menakıb 23; Ahmed b. Hanbel II, 373-417.

[629] Tirmizî, menakıb, 1; Müslim, fedail 1; Ahmed b. Hanbel IV-107.

[630] Müslim, iman 347; Sünen-i Ebû Dâvud 4718 nolu hadis; Ahmed b. Hanbel III, 119, 268.

[631] İbn Mâce, cenzaiz 148.

[632] Kâmil Miras, Sâlih-i Rıhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, IV, 685.

[633] İsrâ, (17) 15.

[634] İsrâ, (17) 16.

[635] En'am, (7) 131.

[636] Kasas, (17) 47.

[637] Taha, (20) 134.

[638] Kasas, (28) 59.

[639] En'am (7), 155, 156.

[640] Şuara, (26) 208, 209.

[641] Fatır, (26) 17.

[642] Tecrid-i Sarih, Kâmil Miras, IV, 693, 694 1. baskı.

[643] Bk. Ahmed b. Hanbel, IV, 24.

[644] Şuara, (26), 218, 219.

[645] Kâmil Miras, Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi, 701.

[646] Tevbe (9), 28.

[647] Fahrü'r-Razî, Tefsirü'l-Kebir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/143-149.

[648] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/149.

[649] Müslim, cenâiz 106, edahi 37; Ebû Dâvûd, eşribe 7; Tirmizî, cenâiz 7; Nesâî, cenâiz 100, dahâya 39, eşribe 40; İbn Mâce, cenâiz 47; Ahmed b. Hanbel, 145, 452, III, 38, 63, 66, 237, 250, V, 350, 355-357, 359, 361.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/149-150.

[650] Nesâî, cenâiz 100.

[651] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/150.

[652] Tirmizî, salât 121, cenâiz 6; Nesâî, cenâiz 104; İbn Mâce, cenâiz 49; Ahmed b. Han-bel, I, 229, 287, 324, 337, II, 337, 356, III, 442, 443.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/151.

[653] Davudoğlu A. İbn Abidin Tercüme ve Şerhi, III, 502.

[654] Bk. Müslim, cenâiz 103.

[655] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/151-153.

[656] Müslim, tahâre 39, cenâiz 103, 104; Nesâî, tahâre 109, cenâiz 103; İbn Mâce, cenâiz 36, zühd, 36; Ahmed b. Hanbel, II, 300, 375, 408, V, 353, 360, VI, 71, 76, 111, 180, 221.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/153.

[657] Hûd, (11) 73.

[658] Saffat, (37) 130.

[659] Sâd, (38) 78.

[660] Â-i İmran, (3) 185.

[661] Fetih, (48) 27.

[662] Kehf, (18) 23, 24.

[663] Müslim, cenâiz 104.

[664] Tirmizî, cenâiz 59.

[665] Müslim, cenâiz 102.

[666] Müslim, cenâiz 103.

[667] İbn Mâce, cenâiz 36.

[668] Bk. Hatipoğlu Haydar, Süneni İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi, IV, 400-401.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/153-157.

[669] Buharî, sayd 20, 21, cenâiz 19-21; Müslim, hacc 93, 94, 96, 98, 100; Tirmizî, hac 103; Nesâî, cenâiz 41, hac 47, 97-99, 101; İbn Mâce, menâsik 89; Dârimî, menâsik 35; Ahmed b. Hanbel, I, 215, 221, 286, 328, 333, 346.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/157-158.

[670] Muvatta, hac 13.

[671] Bk. Müslim, vasiyye, 14; Tirmizî, ahkâm 36; Nesâî, vesâya 7; Ahmed b. Hanbel, 372.

[672] Nesâî, cenâiz 41.

[673] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/158-160.

[674] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/160.

[675] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/160-161.

[676] Bk. Davudoğlu, A, İbn Âbidin Tercemesi ve Şerhi, III, 424.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/161-162.

[677] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/162.

[678] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/162-163.

[679] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 12/163.

23. DAVALAR BÖLÜMÜ.. 4

- 1. Hâkimlik Görevi İstemenin Hükümü. 5**
- 2. Hâkim Verdiği Hükümde Yanılabilir. 6**
- 3. Hâkimliğe Talip Ve Hırslı Olmak. 9**
- 4. Rüşvetin Çirkinliği. 10**
- 5. Devlet Memurlarının Hediye Kabul Etmelerinin Hükümü. 11**
- 6. Hüküm Nasıl Verilir?. 11**
- 7. Hakimin Yanlış Hüküm Vermesi. 12**
- 8. Davacı İle Davalı Mahkemede Hakimin Önünde Otururlar. 14**
- 9. Hakimin Öfkeli İken Hüküm Vermesi. 15**
- 10. Hâkimin Müslümanların İdare Ve Himayesi Altında Yaşaman Gayri Müslimlerin Davasına Bakması. 16**
- 11. Hâkimin Hüküm Verirken İctihadda Bulunması. 17**
- 12. Sulh. 18**
- 13. Şahitlik. 19**
- 14. Bir Kimsenin Aslını Esasını Bilmediği Bir Davada Taraflardan Birine Yardımcı Olmaya Çalışması. 20**
- 15. Yalan Şahitliği. 21**
- 16. Şahitliği Kabul Edilmeyen Kimseler. 21**
- 17. Göçebenin Yerleşik Halk Aleyhinde Şahitliğinin Hükümü. 23**
- 18. Süt Kardeşliği Hususunda Şahitlik Yapmanın Hükümü. 23**
- 19. Müslümanların İdaresinde Yaşayan Zimmîlerin Şahitliği Ve Yolculuk Esnasında (Vefat Eden Bir Kimsenin Vefatından Önce Yaptığı) Vasiyetin Hükümü. 24**
- 20. Hâkim Doğruluğunu Bildiği Zaman Bir Şahidin Şahitliğiyle Hüküm Verebilir 26**
- 21. Yemin Ve Bir Şahitle Hüküm Verilebilir Mi?. 27**
- 22. Şahidleri Olmayan İki Kişinin Bir Mal Üzerinde Hak İddia Etmeleri. 30**
Bir Mal Hakkında İki Kişi İhtilâfa Düştüğü Ve Her Birisi Malın Kendisine

Ait Olduğunu İddia Ettiği Takdirde Hüküm Nedir?. 31

23. Yemin Etmek Davalıya Düşer. 32

24. Yemin Nasıl Ettirilir?. 33

25. Müslümanların İdaresinde Yaşayan Azınlıklardan Olan Davalılara Da Yemin Ettirilir Mi? 33

26. (Dava Konusu Olan Hadiseyi Görmediğini Söyleyen Davalı) Bir Adam Görmediği (Bu) Hâdise Hakkında Bilgisine Göre Yemin Eder. 34

27. Müslümanların İdaresinde Yaşayan Azınlıkla* Nasıl Yemin Ederler?. 35

28. Kişi Hakkını İsbat İçin Yemin Edebilir. 36

29. Bir Kimseyi Borçtan Veya Diğer Haklarından Dolayı Hapsetmenin Hükümü. 36

30. Vekillik. 38

31. Bazı Kaza (Yargı) Hükümleri. 38

23. DAVALAR BÖLÜMÜ

Bu bölümün başlığını teşkil eden "akdiye" kelimesi "kadiyye" kelimesinin çoğuludur. Kadiyye ve kaza; bir şeyi sağlam yapmak ve sonuçlandırmak, ilzam etmek, haber vermek, takdir etmek, bir şeyi diğer bir şeyin yerine koymak gibi çeşitli manalara gelir. ^[1]

"Rabbin, yalnız kendisine tapmanızı ve anaya babaya iyilik etmenizi emretti..."^[2] âyet-i kerimesinde kaza kelimesi emretmek, hükmetmek manalarında; "Kitapta, İsrail oğullarına şu hükmü verdik..."^[3] âyet-i kerimesinde ise haber vermek manasında kullanılmıştır. ^[4]

Hukuk dilinde ise kaza, "Amme velayetini üzerine alan bir kimsenin söylediği geçerli sözdür." ^[5]

Kazanın meşruiyeti Kitap, sünnet, ve icmâ ile sabittir. Kazanın meşru-iyetine Kitap'tan delil şu âyet-i kerimelerdir:

1- "Biz sana Kitab'ı hak ile indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği biçimde hüküm veresin..."^[6]

2- "...Ve eğer hüküm verirsen aralarında adaletle hüküm ver..."^[7]

3- "Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet, onların keyiflerine uyma..."^[8]

4- "Ey Dâvûd, biz seni yeryüzünde (senden öncekilerin yerine) hükümdar yaptık. İnsanlar arasında adaletle hükmet..."^[9]

Sünnetten delil ise, "Hâkim, hüküm verir (ken) ictihadda bulunur da isabet ederse onun için iki sevap vardır. Ama hüküm verir (ken) ictihad eder de yanılırsa ona bir sevap vardır" anlamındaki 3574 numaralı hadis-i şerifle; Hz. Peygamber'in, Hz. Ali ile Muaz'ı Yemen'e kadı olarak göndermesidir.

Kazanın meşruiyeti icmâ ile de sabittir. İnsanların yaratılışında zulmetme kabiliyet ve meyli bulunması ve bu meyile sed çekmenin ancak bir hâkimin müdahalesiyle mümkün olacağı gerçeğinden hareketle ilim adamları halk arasında adaleti ikame etmek üzere hâkim tayin edilmesinin meşruluğunda icmâ etmişlerdir.

Mezhep imamlarına göre; halk arasında adaletin icra edilmesi için bir hâkim tayin etmek devlet başkanı üzerine farzdır. Delilleri ise, "Ey inananlar, adaleti tam yerine getirerek, Allah için şahitlik edenler olun..."^[10] âyet-i kerimesidir.

Kaza, emr-i bil ma'ruf ve nehy-i anil münker hükmünde olduğundan kaza müessesesini yaşatmanın hükmü de emr-i bil ma'ruf ve nehy-i anil münker müessesesinin hükmü gibi farz-ı kifâyedir.

Kaza; din işleriyle ve müslümanların maslahatlarıyla ilgili olması cihetiyle aynı zamanda Allah'a yaklaştıran taat çeşitlerinden biridir. Bu sebeple peygamberler de kadılık görevi yapmışlardır.

İbn Mes'ud; "Bir kadı olarak iki kişi arasında adaletle hükmetmem benim için yetmiş senelik (nafil) ibadetten daha sevimlidir." demiştir.

Mezheb imamları, kadı olacak bir kimsenin âkil, baliğ, hür, müslüman olması; kör, sağır, dilsiz olmaması gerektiği hususunda ittifak etmişler; ancak adaletli, erkek ve müctehid olması hususunda ise ihtilâfa düşmüşlerdir. [\[11\]](#)

Hâkim olabilmek için erkeklik (zükûret) cumhura göre, hükmün sıhhati hususunda şart değildir. İmam A'zam'a göre, kadınlar da şahitlikleri makbul olan hususlarda, meselâ mallarla ilgili davalarda hâkim olabilirler. [\[12\]](#)

Fıkıh kitaplarında açıklandığı üzere; hâkimlik beş derecedir:

- 1- Farz: Hâkimliğin bir kişiye verilmesinde zaruret varsa o kişinin bu görevi kabullenmesi farzdır.
- 2- Müstehab: Daha üstün ve yetkili bir kişinin hâkimliği kabul etmesi müstehabtır.
- 3- Muhayyer: Yetki bakımından eşitlik olursa görevi kabullenmek ihtiyaridir.
- 4- Mekruh: Daha üstün ve yetkili birisi varken hâkimliği kabul etmek mekruhtur.
- 5- Haram: Âciz olduğu halde hâkimliği kabul etmek haramdır.

Hâkim devletten maaş alır. Hâkim; dini ve aklı tam; Kur'an, sünnet ve fıkıh iyi bilen kimselerden seçilmeli, mümkünse müctehid olmalıdır.

Hâkimlik görevi peşinde koşmak doğru değildir. Görev verildiğinde, duruma göre kabullenilmelidir.

İslâm devleti olmakla birlikte, zalim veya günahkâr yöneticilerin verdiği hâkimlik görevini kabul etmek caizdir.

Hâkim için belirli bir yer yoktur. Mescid sayılan bir yerde hüküm vermesi daha iyidir.

Hâkimin hediye kabul etmesi yasaktır. Sadece davalı olmayan yakınlarından veya önceden beri hediyeleşmekte olduğu kimselerden, o zamanki miktarları aşmayacak kadar hediye alabilir.

Hâkim, davalıların bulunduğu umumi davetlere katılabilir. Fakat kendisi için düzenlenen özel davetlere ne olursa olsun katılamaz.

Hâkim, muhakeme esnasında davalılara eşit muamele yapmalı, mevkiine uymayan hafif davranışlardan kaçınmalı; kederli, uykulu, öfkeli, acıkmış, susamış iken duruşmayı yönetmemen', duruşma esnasında şahitlere "Şuna şahitlik eder misin?" vs. şeklinde telkinde bulunmamalıdır.

Kıyas ve hadle ilgili bütün hukuk davalarında bir hâkim diğer bir hâkime mahkemede bulunmayan

bir davalı aleyhindeki şahitlerin ifadelerini tes-bit ederek gönderir. Hâkim, şahitlerin ifadelerini kendilerine okur ve kendisi zaptı imzaladıktan sonra bir nüshasını davalının bulunduğu yerin hâkimine gönderir. Davalı duruşmaya getirilince şahitlerin ifadesi kendisine okunur ve hakkında kararlar alınır.

Kadın, hukuk davalarında hâkimlik yapabilir. Ancak kısas ve hadle

ilgili ceza davalarında hakimlik yapamaz.

Bir hâkim, başkasını hüküm vermeye -eğer kendisini böyle bir yetki verilmemişse- yetkili kılamaz.

Bir hâkim başka bir hâkimin kararına; Kitap, sünnet ve icmâa aykırı olmadıkça uyar.

Şahitler yalan söylemiş olsalar bile, hâkimin bunu bilmeden verdiği helâl ve haramla ilgili hüküm geçerlidir.

Bir hâkim hazır bulunmayan bir davalı aleyhine ancak vekili veya vasisi hazır bulunmak şartı ile hüküm verebilir. [\[13\]](#)

Bundan önceki İmâre bölümü ile mevzumuzu teşkil eden bu bölüm arasındaki fark açıktır. İmâre bölümü, devlet başkanlığı ile ilgilidir. Bu bölüm ise hâkimlikle ilgilidir. Bilindiği gibi devlet başkanı ayrıdır, onun memuru durumunda olan hâkim yine ayrıdır. [\[14\]](#)

1. Hâkimlik Görevi İstemenin Hükümü

3571... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet olduğuna göre; Rasûlullah (s.a):

"Her kim hâkimlik görevini üzerine alırsa bıçaktan başka bir şeyle boğazlanmış olur" buyurmuştur. [\[15\]](#)

3572... Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet olduğuna göre; Peygamber (s. a):

"İnsanlar arasında hâkimlik yapmakla görevlendirilen kimse bıçaktan başka bir şeyle boğazlanmış olur" buyurmuştur. [\[16\]](#)

Açıklama

Bu baktaki hadîs-i şerifler; hâkimlik görevinin çok büyük kabiliyetler gerektiren, çok mce ve manevi sorumluluğu çok büyük bir görev olduğunu, onun gerektirdiği yükümlülükleri hakkıyla yerine getirmekten aciz olan kimselerin bu görevden son derece uzak durmalarını çok veciz bir şekilde ifade

etmektedir.

"Hâkimler üç kısımdır: Biri cennette, ikisi cehennemdedir. Cennette olan, hakkı Öğrenip ona göre hüküm verendir. Hakkı öğrendiği halde haksız hüküm verenler ise cehennemdedir." mealindeki 3573 numaralı hadis-i şerifle; "Hâkim hüküm verirken ictihadda bulunur da isabet ederse onun için iki sevap vardır." mealindeki 3574 numaralı hadisti şerif göz önünde bulundurulursa, mevzumuzu teşkil eden hadislerdeki hâkimlik görevi ile ilgili tahzî-rin genel olmayıp sadece ehil olmadan bu görevi yüklenen yahut yüklenmek isteyen kişilerle, bu görevi hakkıyla ifa edecek güce sahip olduğu halde bile bile görevini kötüye kullanıp zulme â'et eden kimselerle ilgili olduğu anlaşılır.

Hattâbî'ye göre; metinde geçen "Bıçaktan başka bir şeyle boğazlanma" sözünü iki şekilde anlamak mümkündür:

1- Bedenine bir zarar gelmese de dininin helak olmasından korkulur. Bir canlının boğazlanıp hayatına son verilmesi bıçakla olduğuna göre

ve buradaki boğazlanmanın da bıçaktan başka bir şeyle olduğu haber verildiğine göre; burada varlığı sona eren şey maddî beden değil manevî hayattır, dindir.

2- Hâkimlik görevini hakkıyla ifa etmemenin sorumluluğu ağır ve cezası şiddetlidir.

Bıçakla kesilen bir hayvana nisbetle odun ve sopa gibi kör âletlerle kesilen bir hayvan ne kadar çok acı çekerse, lâyük olmadan hâkimlik görevini yüklenen kimse de bu görevdeki ihmalden dolayı o nispette çok acı çeker, şiddetli cezaya çaptırılır.

Bu bölümün giriş kısmında da açıkladığımız gibi, bir kimsenin kendisinden daha üstün ve yetkili biri varken hâkimliği kabul etmesi mekruh, âciz olduğu halde hâkimliği kabul etmesi ise haramdır. Hâkimliğin kendisine verilmesinde zaruret varsa onu kabul etmesi farz, daha üstün ve yetkili durumda olanın kabul etmesi müstehap, yetki bakımından eşit bulunması halinde bu görevi kabul etmek ise caizdir.

İfade ettiği bütün bu manalarla birlikte mevzumuzu teşkil eden bu hadislerin, hâkimliğin pek yüksek mevkiinden kinaye olmaları da mümkündür. Çünkü hâkim, hak ve adaleti ayakta tutacağı için birçok haksız kimselerin eza ve cefalarına maruz kalacaktır. İnsanların bu eza ve cefası ise, bıçaktan başka bir şeyle çok acı bir şekilde boğazlanmak gibidir. ^[17] Bir başka ifadeyle hâkimlik görevini hakkıyla yerine getiren hakkın kurbanı olur.

İmam Ebû Hanîfe, İmam Şafî (r.a) gibi salih zatların bu görevi kabulden kaçınmaları ise kendi devirlerinde zuhur eden bazı şartların bu görevi hakkıyla yerine getirmelerine mani olacağı ve mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriflerdeki tehdide hedef olacakları korkusundan başka bir şey değildir. ^[18]

2. Hâkim Verdiği Hükümde Yanılabilir

3573... Abdullah b. Bureyde'nin, babasından rivayet ettiğine göre; Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Hâkimler üç kısımdır: Biri cennette, ikisi de cehennemdedir. Cennette olan, hakkı bilip ona göre hüküm verendir. Hakkı öğrendiği halde hükm(ün)de zulmeden (hâkimler) ile, hakkı bilmeden insanlar hakkında hüküm veren (hakimler) de cehennemdedir."

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu "Hâkimler üç sınıf tır..." diye başlayan İbn Bureyde hadisi, bu mevzuda gelen hadislerin en sağlamıdır. [\[19\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte hâkimlerin üç kısım olduğu haber verilmektedir:

1- Allah'ın ve Rasûlünün hükmünü bilen ve ona göre hüküm veren hâkimler. Bunlar cennetlidir.

2- Allah'ın ve Rasûlünün hükmünü bilmeden hüküm veren hâkimler. Bunlar hükümlerinde hakka isabet etseler de etmeseler de cehennemlidirler.

3- Allah'ın ve Rasûlünün hükmünü bildikleri halde bile bile hakka aykırı hüküm verenler. Bunlar da cehennemlidir.

Görülüyor ki, bir hâkimin hâkimlik görevinden dolayı cehennemlik olmaması için kendisinde şu iki vasıfın bulunması lâzımdır:

a) Allah'ın ve Rasûlünün adaletle ilgili hükümlerini bilmesi,

b) Hükmünü ona göre vermesi.

Kendisinde bu iki vasıf bulunmadan hâkimlik yapan bir kimse cehennemlidir.

Hakkı bildiği halde hakka göre hüküm vermeyen bir hâkimin bu bilgisi kendisini cehennemlik olmaktan kurtaramadığı gibi, hakkı bilmeden hüküm verip de tesadüfen haklı hüküm veren bir hâkimin hükmünde isabet etmesi kendisini cehennem ateşinden kurtaramaz.

Çünkü bilmeden hüküm vermiştir. Her ne kadar tesadüfen hakka isabet etmişse de hakka isabet etmemesi de mümkündür. O bu şekilde hüküm vermekle hakka isabet edememe tehlikesini ve hakka karşı gelme cesaretini göstermiştir..

Hatib-i Şirbinî'nin açıklamasına göre, sözü geçen üç sınıf hâkimden sadece birinci sınıfa girenlerin verdikleri hükümler makbul ve muteberdir. İkinci ve üçüncü sınıfa giren hâkimlerin verdikleri hükümler ise muteber değildir.

Şah Velîyyullah Dehlevî, İzâletü'l-Hafâ isimli eserinde mevzumuzu teşkil eden hadisin, bir kimsenin halife olabilmesi için müctehid olması gerektiğine delâlet ettiğini söyledikten sonra

sözlerine şöyle devam ediyor:

"Bir kimse şu beş ilmi bilmedikçe müctehid olamaz:

1- Kur'an-ı Kerim'in kıraatim ve tefsirini bilmek.

2- Senetleriyle, sahihi ve zayıfıyla sünneti bilmek.

3- İcmâa aykırı hüküm vermemek için daha önceki müctehidlerin içti-hadlarını bilmek.

4- Arapçanın sarfi ve nahvi gibi âlet ilimlerini bilmek.

5- Hüküm çıkarma ve uygulama ilmini bilmek."

Hâkimin ilmî seviyesinin derecesi hususunda Hanefî âlimlerinin görüşü şöyledir:

"Hâkim olacak kimse; fikhî meselelere, muhakemat usulüne vâkıf, davaları bunlara uygulamaya kadir, tam bir temyiz gücüne sahip, şahitliği makbul olmalıdır.

Binaenaleyh, büsbütün bilgisiz veya çocuk, köle, matuh, âmâ, dilsiz ve sağır olan bir kimsenin hâkimliği caiz değildir."[\[20\]](#)

3574... Amr b. Âs; Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etti:

"Hâkim hüküm verir(ken) icthad eder de (icthadında) isabet ederse, kendisine (bu icthadından dolayı) iki sevap vardır. Eğer hâkim hüküm verir (ken) icthad eder de (icthadında) yanılırsa kendisine (bu icthadından dolayı) bir sevap vardır."

(Ravi Yezid b. Abdülâh b. el-Hâd dedi ki:) Ben bu hadisi Ebû Bekir b. Hazm'e haber verdim de; "

(Bunu bana) Ebû Seleme de Ebû Hureyre'den aynen böyle nakletmişti" cevabını verdi.[\[21\]](#)

Açıklama

İctihad ehliyetine sahip bir hâkim hüküm verirken yaptığı ic-tihadden dolayı iki sevap kazanır. Birisi icthad sevabı, diğeri de icthadmdaki isabet sevabı. Fakat bu icthadında Allah'ın hükmüne isabet edememişse isabet sevabından mahrum olarak sadece bir sevapla kalır.

Hattâbî bu hususta şöyle diyor:

"icthadında hata eden bir müctehidin bir sevap alması yaptığı hatadan dolayı değil, ancak hakkı bulmak uğrunda olanca gücünü sarf etmesin-dendir. Çünkü ehliyetli bir müctehidin hakkı bulmak için yaptığı bir icthad ve bu uğurda gösterdiği çaba bir ibadettir. Binaenaleyh hatalı bir icthadına karşılık bir sevap alan bir müctehidin, hatasının karşılığında bir sevap aldığı söylenemez. Ancak onun icthadına karşılık bir sevap aldığı, hatasından dolayı üzerine terettüp eden günahın ise

bağışlandığı söylenebilir. Doğrusu da budur.

19. Bilindiğı gibi bu hüküm ictihad ehliyetine sahip olan müctehidler ve onların ictihadlarıyla ilgilidir.

İctihad ehliyetine sahip olmadığı halde kendini zorlayarak ictihad yapan kimselere gelince; onların yapacakları yanlışlıklar asla mazur görülmez; bilâkis onların yaptığı yanlışlıklar en büyük günahlardan sayılır. Nitekim "hâkimler üç sınıftır" mealindeki (no. 3573) hadis-i şerif buna delâlet eder.

Yine bu hadis-i şerif her müctehidin, her içtihadında isabet edemeyeceğine ve ictihad ehliyetine sahip müctehidler hatalarından dolayı mazur sayılacaklarına da delâlet etmektedir.

Şurasını da unutmamak icab eder ki, bütün bu hükümler, dinin çeşitli yönlerine ihtimali olan teferruatında yapılan ictihadlarla ilgilidir. Dinin sadece bir manaya olan yönlerinde ise ictihad yapılamayacağından, bu sahada yapılacak ictihadlar merduttur. Sahipleri ise mazur değillerdir."

Avnii'l-Ma'bûd yazarı bu hadisi açıklarken şu açıklamayı yapıyor:

"Müctehid olmayan bir kimsenin hâkimlik görevini alması caiz olmadığı gibi, devlet başkanının böyle bir kimseyi hâkimlik görevine getirmesi de asla caiz değildir.

Müctehid, şu beş ilmi kendisinde toplayan kimsedir:

1- Allah'ın kitabını bilmek.

2- Allah Resulünün sünnetini bilmek.

3- Daha önceki asırlarda yaşamış olan müctehidler icmâlarını ve ihtilâflarını bilmek.

4- Arapçayı yeteri kadar bilmek.

5- Kitap, sünnet ve icmâda açık hüküm bulunmadığı zaman, Kitap, ve sünnetten hüküm çıkarmak için başvuru kıyası bilmek.

Ayrıca bir müctehidin Kur'an-ı Kerim'in nâsihini mansûhunu, mücmelini, müfesserini, hâssını, âminini, muhkemini, müteşâbihini; Kur'an-ı Kerim'in açıkladığı mekruh, haram, mubah ve mendup gibi hükümleri bilmesi icap ettiği gibi, sünneti bu incelikleri ve yönleri ile tanıması gerekir.

Bunun yanında sünnetin sahihini, zayıfını, müsnedini, mürselini, sünnetin Kur'an-ı Kerim yanındaki yerini ve Kur'an-ı Kerim'in, sünnet yanındaki mevkiini çok iyi tanıması gerekir. Ta ki bu sayede Kur'an'la sünnet arasında zahirî bir tearuz gördüğü zaman sünnetin Kur'an-ı Kerim'e asla aykırı olmayıp onu tefsir ettiğini tanıyarak aralarını te'lif edebilsin.

Ayrıca ahkâm hadislerini Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde gelen hükümleri anlamak için gerekli olan arapça gramerini ve lügatini bilmesi icap eder. Arapçanın bütün inceliklerini bilmesi gerekmez.

Bütün bunların yanında sahabe ve tabiîn ahkâmı ile ilgili görüşlerini ve ümmetin büyük

fakihlerinin verdikleri fetvaların ekserisini de bilmesi icabe-der. Yoksa mukallid sayılır."

Avnül-Ma'bûd yazarı bu görüşleri Muhtasar-ı Şerhu's-Şünne isimli kitaptan naklettikten sonra, "Bu ilimlerin bir kısmını bilmeyen bir kimse mu-kallid sayılır sözünün üzerinde durulması icabeder" diyerek bu son cümleyi tasvib etmediğini ifade ile mevzuya son vermiştir.

Her müctehid hakka isabet eder mi, yoksa içlerinden yalnız biri mi isabet eder meselesi, ulema arasında ihtilâflıdır. Hanefîlerle Şâfiîlere göre; bir mesele hakkında muhtelif hükümler veren müctehidlerden yalnız biri hakka yani Allah indindeki hükme isabet eder; diğerlerinin hükümleri hatalıdır. Fakat mazur oldukları için günahkâr sayılmazlar; kendilerine birer ecir verilir.

Bir takım âlimlere göre ise her müctehid hakka isabet eder.

Her iki tarafın delilleride bu hadistir. "Müctehidlerden hakka isabet eden yalnız biridir" diyenler; hadisteki "yanılırsa..:" ifadesi ile istidlal ederler ve: "Hakka isabet etmiş olsa kendisine hata isnad edilemezdi" derler. İsbet iddia edenler de her müctehide ecir yerilmesi ile istidlal ederler ve; "İsbet etmemiş olsa kendisine ecir verilmezdi" derler. Ancak bu ihtilâf fer'i meseleler-deki ictihad hakkındadır. Tevhid esaslarına ait ictihadlarda hakka isabet eden yalaiz bir müctehiddir. Bu hususta güvenilir âlimlerin icmâi vardır. Muhalefet eden yalnız Abdullah b. Hasan cl-Abterî ile Dâvûd-u Zahirî olmuştur ki, onların muhalefetine de itibar yoktur. [\[22\]](#)

3575... Ebû Hureyre (r.a) Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Her kim müslümanlar arasında hâkimlik yapmak ister ve bu arzusuna erişir, sonra da (onun) adaleti zulmüne baskın gelirse cennetlik olur. (Hâkimlik makamına gelip de) zulmü adaletine baskın gelen kimse de cehenemlik olur." [\[23\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifin zahirine göre, "Bir hâkimin cennetlik olabil-mesi için görevi başında hiç yanlış hüküm vermemiş olması şart değildir. Cennetlik olabilmesi için görevi başında verdiği adaletli hükümlerin yanlış hükümlerden daha fazla olması yeterlidir.

Görevi başında verdiği yanlış hükümler adaletli hükümlerden daha fazla olan bir hâkimse cehennemliktir."

Nitekim Şevkânî de hadis-i şerifi böyle anlamıştır.

Hanefî ulemasından Aliyyü'I-Kârî'nin rivayetine göre et-Turbiştî, metinde geçen kelimesine "engel oldu, fırsat vermedi" manası vermiştir. Sözü geçen kelimeye bu mana verilirse; hadisten "Adaleti, zulmetmesine engel olan her hâkim cennetliktir. Zulmü, adaletli hüküm vermesine fırsat vermeyen her

hâkim de cehennemliktir" manası çıkar.

Aliyyü'l-Kârî, metinde geçen "adalet" kelimesinin, hâkimin hüküm verirken yaptığı ictihaddaki isabet anlamında kullanıldığını; zulüm ve haksızlık anlamına gelen "cevr" kelimesinin de hâkimin hüküm verirken yaptığı ictihadda yanılması anlamında kullanıldığını söylemiş ve ictihadındaki sevabı hatasından çok olan hâkimlerin cennetlik olduklarına dikkat çekmiş, bile bile haksız hüküm veren hâkimlerinse bu hadisın hükmü dışında kaldıklarını, onların zalimler topluluğu içinde hesaba çekileceklerini söylemiş ve, "Bile bile haksız hüküm vermediği sürece Allah hâkimle beraberdir." hadis-i şerifinin de buna delâlet ettiğini ifade etmiştir. [24]

3576... İbn Abbas'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: "Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte kâfirler onlardır" [25] (âyetinin) "...yoldan çıkmışlardır" [26] âyetine kadar olan (Mâide süresindeki 44,45,47 numaralı) üç âyet, özel olarak (yahudilerden) Kureyza ve Nadîr (oğulları) hakkında inmiştir. [27]

Açıklama

Bilindiği gibi tefsir ilminde, "sebebin hususu hükmün umumuna mani değildir" diye bir kaide vardır. Bu bakımdan,

hadis-i şerifte belirtilen âyet-i kerimelerin Kureyza ve Nadîr yahudileri hakkında inmş olmaları sözü geçen kabilelerin dışında kalan kimselerin bu âyetin hükmü dışında kalmalarını gerektirmez. Çünkü itibar lafzın umumuna-dır, sebebin hususuna değildir.

Hadis sarihlerinin açıklamasına göre; bu hadis-i şeriften, imanım koruyan bir müslümanın yaptığı bir zulümden dolayı kâfir olacağı manası çıkarılamaz. Ancak inanmadığı için islâmî hükümlerden yüz çeviren ve onları bırakıp bir tarafa atan kişilerin kâfir olacağı manası çıkarılabilir.

Şeyh Alâuddin el-Hâzin, meşhur tefsirinde şöyle diyor:

"Bu üç âyetin kimler hakkında indiği hususunda tefsir âlimleri ihtilâfa düşmüşlerdir. Bazılarına göre bu âyetler, kâfirler ile Allah'ın âyetlerini değiştiren yahudiler hakkında inmiştir. Müslümanlar bu âyetlerin hükmüne girmezler. Çünkü büyük günah işleyen bir müslümana kâfir denemez. İbn Ab-bas ile Katâde ve Dahhâk bu görüştedirler. Nitekn şu hadis-i şerif de bunu tey'id etmektedir: "Yüce Allah; "Her kim Allah'ın indirdiği (Kitap) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir...", "Her kim Allah'ın indirdiği (Kitap) ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir...", "Her kim Allah'ın indirdiği (Kitap) ile hükmetmezse ise işte onlar fasıkların ta kendileridir..." âyetlerini indirdi. Bunların hepsi kâfirler hakkındadır." [28]

Ebû Davud'un İbn Abbas (r.a)'tan naklen rivayet ettiği hadis-i şerifte de bu âyetlerin özel olarak

Kureyza ve Nadir yahudileri hakkında indirildikleri ifade ediliyor.

Mücâhid, söz konusu bu üç âyet hakkında şöyle diyor: Bu âyet-i kerimelerden anlaşılıyor ki, Allah'ın kitabını inkâr ettiği için onun hükümlerim terkeden kimse kâfir olur.

İkrime de şöyle diyor: Küfründen dolayı Allah'ın indirdikleriyle amel etmeyi terkeden bir kimse kâfir olur. İmanı olduğu halde Allah'ın indirdikleriyle amel etmeyen kimse ise kâfir olmaz. Fakat zalim ve fasik olur. tbn Abbas ile Zeccâc'ın görüşü de budur.

Bu mevzuda Tâvûs da şöyle diyor: Ben İbn Abbas'a: Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyen kimse kâfir olur mu? diye sordum. Bu küfürdür; fakat Allah'ı, meleklerini, peygamberlerini, âhîret gününü inkâr etmek gibi insanı dinden çıkararak bir küfür değildir, cevabını verdi.

Bu görüş Atâ'dan da nakledilmiştir. İbn Mes'ud ile Hasan-ı Basrî ve en-Nehaî'ye göre; bu âyetlerin hükmü tüm yahudilere ve müslümanlara şâmilidir ve rüşvet karşılığında Allah'ın hükmünü değiştirip de Allah'ın hükmünden başka bir hükümle hüküm veren kimse de kâfirdir, zalimdir ve fa-sıktır. Süddî de bu görüştedir. [\[29\]](#)

Bütün bu görüşleri naklettikten sonra meseleyi bir neticeye bağlamak istersek şöyle diyebiliriz: Bu âyet-i kerimelerde Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenlerden, "kâfirler, zalimler ve fasıklar" diye söz edilmektedir. Bu da gösteriyor ki, onların kâfirliği Allah'ın hükmünü inkâr etmelerinden; zalimlikleri, Allah'ın hükmüne aykırı hüküm vermelerinden; fasıkları da, Allah'ın hükmünün dışına çıkmış olmalarından doğmaktadır. Binaenaleyh Allah'ın indirdiklerine inandığı halde onu uygulamayan zalim ve fasık ise de kâfir değildir. Fakat inanmadığı için uygulamayan ise hem kâfirdir hem de zalim ve fasıktır. [\[30\]](#)

Kıymetli âlimlerimizden murhum Muhammed Hamdı Yazır Efendi, bu meseleyi şöyle ifade ediyor: "Küfürleri, hükm-i ilâhîyi inkâr veya istihkar etmelerinden; zulümleri, mi'yar-ı hakk olan hükm-i ilâhîyi atıp başka ahkâm ile hükmettiklerinden; fasıklıkları da, hükm-i haktan dışarı çıktıklarından dolaydır. Şu halde ya bu üç vasfin hepsi birlikte veya her biri hükümden imtinaa munzam olan bir hale göre müstakil sıfatlardandır." [\[31\]](#)

3. Hâkimliğe Talip Ve Hırslı Olmak

3577... Abdurrahman b. Bişr el-Ensarî el-Ezrak'den rivayet olunmuştur, dedi ki:

Ebû Mes'ud el-Ensarî [\[32\]](#) (bir gün insanlardan oluşan) bir halka içerisinde otururken, Kinde kapılarından iki adam yanlarına girerek: (İçinizde) bizim aramızda hüküm verecek bir kimse yok mudur? diye sormuşlar. Halka (da bulunanlar) dan birisi de: Ben (varım) demiş. Bunun üzerine Ebû Mes'ud (yerden) bir çakıl taşı alarak o adama atmış ve: Vazgeç, çünkü (Hz. Peygamber zamanında) hâkimliğe heves etmek iyi karşılanmazdı, demiştir. [\[33\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, Hz. Peygamber devrinde hâkimlik yapmaya istekli olmanın kerih görüldüğünü ifade etmektedir. 3572 ve 3574 numaralı hadis-i şeriflerin şerhinde de açıkladığımız gibi, Hz. Peygamber devrindeki bu hüküm herkese şamil olmayıp, hâkimlik ehliyetine sahip olmayan kimselere aittir. Şüphesiz ki bu durum hâkimlik görevi için gerekli olan ehliyete sahip olmayan kimselerin bu görevi üstlenmelerinin doğru olmadığını gösterir.

Bezi yazarı, metinde geçen Kinde kapılarından maksadın Küfe kapılan olduğunu söylemiştir.

Ebû Mes'ud'un uzun süre Kûfe'de eğleştiğine bakılırsa, söz konusu hâdisenin Kûfe'de vuku bulmuş olması ihtimalinin kuvvetli olduğu söylenebilir. [\[34\]](#)

3578... Enes b. Mâlik'den, şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (s.a)'m şöyle buyurduğunu işittim: '*-Kim hâkimlik görevi (ni üstlenmek) ister ve bu göreve talip olmaz ve onu elde etmek için (aracılardan) yardım istemez (fakat liya-katından dolayı bu göreve getirilir) ise; Allah ona, doğru hareket etmesine yardımcı olacak bir melek indirir.'

Ebû Dâvûd dedi ki; (Bu hadisi) Vekî İsrail'den, Abdü'l-A'lâ'dan, O Bilâl b. Ebû Musa'dan, o Enes'ten, o da Peygamber (sa.)'den rivayet etti.

Ebû A vâne ise Abdü 'l-A 'lâ'dan, o Bilâl b. Mirdâs el-Fezârî'den, o Hayseme el-Basrî'den, o da Enes'ten rivayet etti. [\[35\]](#)

Açıklama

Bu Hadis-i Şerifte; hâkimlik görevine yetkili görülerek değil de sadece kendi arzusu ve bir takım aracılardan yardımıyla getirilen kimselerin bu görevlerini yürütmeleri hususunda Allah'ın yardımına nail olamayıp, sadece kendi sınırlı güç ve kuvvetiyle başbaşa kalacakları anlatılmaktadır. Kendilerinin hiçbir hevesi olmadığı halde sırf* liyakatli görüldükleri için yetkili makamlarca bu göreve getirilen kimselerinse bu görevlerinde Allah'ın özel yardımına nail olacaklar ve Cenab-ı Hakk onlara özel bir melek göndererek bunun vasıtasıyla doğru kararlar alabilmelerini sağlayacaktır.

Şüphesiz ki bir meleğin yardımı, hâkimlik görevini yürüten kimseye vereceği ilhamla olacaktır.

Allah'ın böyle bir yardımına erişen hâkimle bu yardımdan mahrum kalan hâkim arasındaki başarı farkını ise açıklamak gerekmez. Enes b. Mâlik (r.a) ile ilgili açıklama 4 numaralı hadis-i şerifin şerhinde geçmiştir. Rüşvet ile hâkimlik görevine gelen kimsenin hâkimliğinin geçerli olmadığına

icmavardır. [\[36\]](#)

3579... Ebû Musa (el-Eş'arîyden; Rasûlullah (s.a)'m şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Biz bu görevimize onu isteyeniyi hiçbir zaman getirmeyiz" yahutta "getirmeyeceğiz" [\[37\]](#)

Açıklama

Hız. Peygamber (s.a), kendiliğinden hâkimlik yapmaya heves edip hakimlik görevi almak üzere kendisine müracaat eden kimselere bu görevi vermemiştir.

Çünkü bir önceki hadis-i şerifte açıklandığı üzere, bu göreve kendi arzusu ve isteğiyle gelen kimseler kendi güçleriyle başbaşa kalırlar, Allah'ın özel yardımına nail olamazlar. [\[38\]](#)

4. Rüşvetin Çirkinliği

3580... Abdullah b. Amr'dan, demiştir ki:

Rasûlullah (s,a), rüşvet verene de alana da lanet etti. [\[39\]](#)

Açıklama

Arapçada rüşvet verene "râşi" alana "mürteşi" ve rüşveti verenle alan arasında aracılık yapana da "râiş" denir.

İbn Esîr'in en-Nihâye isimli eserinde; bir kimsenin hakkını elde etmek veya bir haksızlığı önlemek için verdiği paranın rüşvet olmadığı ifade edilmektedir. Nitekim Habeşistan'da bir zorlukla karşılaşan İbn Mes'ud'un, iki dinar vererek kendini kurtardığı ifade edilmektedir.

Aliyy'ül-Kârî'nin, Mirkat şerhinde; rüşvetin hakkı iptal, bâtulı ikâme etmek için verilen menfaat olduğu ifade edilmekte; hakka erişmek, zulmü önlemek için bir menfaat vermekte sakınca olmadığı belirtilmektedir. Yine aynı eserde, bir kimsenin bir hakkı sahibine vermek uğrunda sarfetmek üzere rüşvet alınmasında bir sakınca olmadığı kaydediliyor. Fakat bu meselede rüşveti alan kimsenin bu davayı halletmek üzere görevlendirilmiş bir hâkim veya bir yetkili olmaması gerekir. Çünkü bu

davayı adaletli bir şekilde neticelendirmek onların aslî görevi olduğundan bu iş için rüşvet almaları caiz olmaz. Nitekim Hanefî ulemasından İbn Melek de bu görüştedir. [\[40\]](#)

Aliyyül-Kârî bu görüşü ifade ettikten sonra, bütün bu görüşleri aslında Hattâbî'den naklettiğini belirterek şöyle diyor: "Hattâbî'nin; bir kimsenin bir hakkı sahibine vermek uğrunda harcamak üzere rüşvet almasında bir sakınca olmadığını söylemesi aslında; "Mü'min kardeşinin işinin görülmesi için aracı olan kimse bu yardımından dolayı kendisine gönderilmiş olan hediyeyi kabul ederse faiz kapılarından büyük bir kapıya gelmiş olur" mealindeki 3541 numaralı hadisin zahirine aykırıdır."

Mecmau'l-Bihâr isimli eserde de; bir kimsenin kendi hakkını elde etmesi ya da bir haksızlığı önlemesi için verdiği malın rüşvet olmadığı ifade edilmektedir.

Ancak Şevkânî; Mecmau'l-Bihâr'da zikredilen bu görüşün bir delile dayanmadığını söylemektedir. [\[41\]](#)

Bu mevzuya Hanefî ulemasından Bedreddin Aynî'nin şu sözleriyle son veriyoruz:

"Rüşvet dört kısımdır:

1- Alınması da verilmesi de haram olan rüşvet. Hâkimlik görevini elde edebilmek için verilen rüşvet gibi.

2- Hâkimin görevi başında vereceği bir hüküm için aldığı rüşvet. Bu rüşvetin hem alınması, hem verilmesi haramdır.

3- Bir kişinin malını veya canını kurtarmak için verdiği rüşvet. Bu sınıfa giren rüşveti almak haramsa da vermek haram değildir.

4- Sultan katında halledilmesi gereken fakat çıkmaza giren bir işin halledilmesi için verilen rüşvet. Bu sınıfa giren rüşvetin de alınması haram, verilmesi helâldir. [\[42\]](#)

5. Devlet Memurlarının Hediye Kabul Etmelerinin Hükümü

3581... Adıyy b. Amîre el-Kindî'den, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Ey insanlar, sizden birisi bizim bir işimizin başına getirilir de o işten (hasıl olan) bir iğneyi veya daha küçüğünü bizden gizlerse bu (gizlediği şey onun boynuna geçecek) bir bukağıdır. (Bu kimse) kıyamet gününde Allah'ın huzuruna onunla beraber gelir. (Ravi, sözlerine şöyle devam etmiştir:) Ensar'dan siyah bir adam ayağa kalktı, (şu anda ben) o adamı görüyorum gibiyim.

Ey Allah'ın Rasûlü, görevim benden geri al, dedi. (Hz. Peygamber de ona):

"Bu (sözü söylemenin sebebi) nedir?" diye sordu.

Ben seni şöyle şöyle derken işittim; karşılığımı verdi. (Bunun üzerine Hz. Peygamber):

"Ben bu sözü (yine de) söylüyorum. Bizim bir işte görevlendirdiğimiz kimse (bu görevi esnasında halktan almış olduğu malların) azını da, çoğunu da (bize) getirsin. Bu iş (in)den dolayı (kendisine) verileni alsın. Alınması yasaklanan şeyi de almasın" buyurdu. [\[43\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif; memurların, görevleri esnasında halktan aldıkları malları, hangi isim altında alırlarsa alsınlar devlet hazinesine teslim etmeleri gerektiğini, teslim etmedikleri takdirde ahiret gününde bu malın bir bukağı şekline gelerek o memurun boynuna geçeceği ifade edilmektedir. Çünkü memur ya da hâkimin aldığı bu mal rüşvetten başka bir şey değildir.

Bu bakımdan memurun, akrabalarının ve eskiden beri hediyeleştiği kimselerin dışındakilerden hediye alması haramdır. Sıla-i rahim sayıldığı için akrabalarından; eski dostluğun devam etmesi için de eskiden beri hediyeleşe-geldiği kimselerden hediye alması caiz görülmüştür. Bunların dışındaki kimselerden ise asla hediye kabul edemez. Nitekim, "Memurların hediye alması ihanettir." [\[44\]](#) hadisi ile, "Benim gönderdiğim memura ne oluyor ki; bu sizin bu da bana hediye edildi, diyor! Babasının yahutta anasının evinde otursaydı, kendisine hediye edilecek mi edilmeyecek mi baksaydı ya!..." [\[45\]](#) hadis-i şerifi bunu ifade etmektedir. [\[46\]](#)

Bu mevzuda merhum Ömer Nasuhi Bilmen şöyle diyor: "Hâkim, başkalarının hediyelerini almamalı, bir malı kendisine kıymetinden noksana satmalarını veya kendisine borç vermelerini kabul etmemelidir. Bir hâkim ancak kendisinden rütbeten mukaddem olup kendisine hâkimliği veren zâtın hediyesini kabul edeceği gibi, kendi zîrahm-ı mahremi hediyesini de kabul edebilir. Kezalik; kendisinin hâkim olmadan önce dostu olup kendisine hediye vermek mutadı bulunan kimsenin de mutaddan ziyade olmayan hediyesini kabul edebilir. Elverir ki bunların bir davaları bulunmasın." [\[47\]](#)

6. Hüküm Nasıl Verilir?

3582... Ali (r.a.)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a) beni Yemen'e hâkim olarak göndermişti. (Kendisine);

Ey Allah'ın Rasûlu, sen beni gönderiyorsun ama ben daha çok küçüğüm ve nasıl hüküm vereceğimi bilmiyorum, dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Allah senin kalbini (doğru hüküm verebilme yoluna) eriştirecek, dilini (doğru hüküm vermede) sabit kılacak. Binaenaleyh (mahkeme

olmak üzere) huzuruna iki hasım geldiği zaman, birincisini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar hüküm verme. Bu (vereceğin) hükmün aydınlığa kavuşması için daha uygundur."

(Hz. AH sözlerine devamla: O günden beri hâlâ bu tavsiyesine göre) "hâkimliğe devam ediyorum." yahutta-: "Bir daha hüküm vermekte tereddüte düşmedim" dedi. [\[48\]](#)

Açıklama

Hattâbi şöyle demiştir:

"Bu hadis-i şerif; hâkimin, hasımlardan birini dinleyip öbürünü dinlemeden hüküm vermesinin caiz olmadığına delalet etmektedir.

Hadis-i şerifte hâkimin mahkemede hazır bulunan iki hasımdan birini dinlemekle yetinerek hüküm vermesinin caiz olmadığı ifade edildiğine göre, hâkimin, hasımlardan mahkemede bulunmayan dinlemeden hüküm vermesinin caiz olmayacağı öncelikle ortaya çıkmış olur. Çünkü orada hazır bulunmayan hasmın hükmü etkileyecek kuvvetli bir delilinin bulunması mümkündür.

Şüreyh, Ömer b. Abdülaziz, Ebû Hanîfe ve İbn Ebî Leylâ hazretleri bu görüştedirler."

Hanefî ulemasından Aynî'nin açıklamasına göre, bu konuda İmam Ahmed ile İmam Mâlik ve İmam Şafî şöyle demişlerdir: "Hasımlardan birinin şehirde olduğu bilinip de yeri bilinmediği için mahkemeye eelbedilmezse, mahkemeye gelen kişiyi dinlemekle iktifa edip mahkemeye gelmeyen kişinin gıyabında hüküm vermek caizdir. Fakat yeri bilindiği ve kendisi ile irtibat kurulamadığı halde mahkemeye gelmeyen kişi hakkında iki görüş vardır." [\[49\]](#) Bazıları da; "Onun malından maruf ve çhile sana ve oğullarına yetecek kadar al" mealindeki hadisi [\[50\]](#) delil getirerek; gaib sanığın istediği zaman mahkemeye müracaat edip elindeki belgeleri ibraz etme hakkı saklı kalmak üzere hâkimin mahkemede hazır bulunanı dinlemekle yetinip hüküm verebileceğini söylemişlerdir.

Ancak, mahkemeye gelmeyen hasım hakkında hüküm verilmemesi bunun suçlular tarafından istismar edilmesine ve kişilerin hukukunun ihlâl edilmesine sebep olacağından, ashabı rey şu beş yerde gaib hakkında hüküm verebileceğini söylemişlerdir:

1- Sanık ölü ise hâkim onu dinleyemeyeceğinden aleyhine hüküm verebilir.

2- Bir adam birisine bir emanet bıraktıktan sonra emaneti alan kimse bulunamasa, kendisi mahkemede bulunmadığı halde hâkim bu emanetin sahibine verilmesine hükmedebilir.

3- Bir kadın kocasından nafaka alabilmek için mahkemeye müracaat etse de kocası mahkemeye ifade vermeye gelmezse, hakim onu dinlemeden kadına nafaka bağlanması için karar verebilir.

4- Sanık çocuk ise ve mahkemeye gelmemiş ise hâkim onu dinlemeden gıyabında hüküm verebilir.

5- Bir kimse şüfa hakkının kendi haberi olmadan satıldığını iddia eder de, davalı şahıs mahkemeye gelmezse, gıyabında aleyhine hüküm verilebilir.

Bu mevzuda merhum Ömer Nasuhi Bilmen şöyle diyor: "Hanefî fıkıh âlimlerinden bazılarına göre gaib aleyhine hüküm vermek sahih değildir. Bu mezhebce meşhur olan budur."^[51]

Her ne kadar metinde Hz. Ali'nin; "Ben nasıl hüküm verileceğini bilmiyorum" dediği ifade ediliyorsa da aslında Hz. Ali; kitap ve sünneti en iyi şekilde biliyordu. Ancak bu sözüyle, kitap ve sünnetten hüküm çıkarma hususunda yeteri kadar tecrübe sahibi olmadığını ifade etmek istemişti.^[52]

7.Hakimin Yanlış Hüküm Vermesi

3583... Ummü Seleme'den, demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu:

"Ben ancak bir insanım. Siz davalarınıza bakmam için bana müracaat ediyorsunuz. Bir kısmınız (hakkı savunurken) delilini ifade etme hususunda bir kısmınızdan daha güç" olabilir, ben de ondan dinlediklerime göre hüküm veririm. Binaenaleyh ben (bu şartlar içerisinde) herhangi bir kimse için kardeşinin hakkı olan bir şeyin verilmesine hükmedersem o kimse bu şeyi almasın. Çünkü ben (bu şekilde verdiğim hükümle) ona ateşten bir parça kes(ip ver)mişim (demek)tir."^[53]

Açıklama

Metinde geçen "Çünkü ben (bu şekilde verdiğim hükümle) ona ateşten bir parça kes (ip ver)mişim (demek)tir" cümlesinden murad; eğer zahire göre verdiğim hüküm bâtına ve gerçeğe uymazsa böldüğüm şey ona haramdır, kendisini cehenneme götürür demektir. Burada şöyle bir soru hatıra gelebilir: Bu hadisin zahirinden anlaşıldığına göre, Peygamber (s.a) bazen zahiri bâtına muhalif hüküm verebilir; halbuki usûl-i fıkıh âlimleri ittifakla, onun ahkâm babında hata üzerine hüküm ikrar etmeyeceğini ve hükümlerinin terk edilemeyeceğini söylemişlerdir.

Buna şöyle cevap verilir: Bu hadis ile usûl-i fıkıh kaidesi arasında çelişki yoktur. Çünkü usûl-i fıkıh âlimlerinin muradları; Rasûlullah (s.a)'ın kendi içtihadı ile verdiği hükümlerdir. Hadis-i şerifte bahsedilen hüküm ise icti-hadla değil, yemin ve şahid gibi bir beyyineye istinadan verilen hükümdür. Böyle bir hüküme hata denilmez. Hüküm teklif-i ilâhîye göre verilmiştir; ve sahihtir. (Bu husustaki teklîf-i ilâhî, iki şahidin dinlenmesi gibi şeylerdir. Şahidler yalancı iseler vebal de onlara ait olur. Hükümde bir kusur yoktur.)

Rasûlullah (s.a): "Ben ancak birinsanım"-buyurmakla, insanlık haline tenbihte bulunmuştur. İnsan gaybı ve hâdiselerinin sırlarını Allah Teâlâ bildirmediği sürece bilemez. Peygamber (s.a)'e de, sair

insanlar gibi zahire göre hüküm vermek caizdir. Hükümlerin sınırlarını ancak Allah bilir. O halde zahire göre şahit ve yemin gibi beyyinelerle hüküm verir. Bu hüküm sirr-ı ilâhiye muhalif olabilir; fakat o ancak zahire (yani eldeki delile) göre hüküm vermekle mükelleftir; ta ki bu hususta ümmeti de ona tâbi olsun.

"Herhangi bir kimse için kardeşinin hakkı olan bir şeyin verilmesine hükmedersem.." ifadesindeki (müslüman) kardeşinin tabiri, ihtirazi bir kayd değil, ekseri hallere bakılarak söylenmiştir. Yoksa bu hususta zımmi, muâhid ve mürted gibi kâfirlerin malları da müslümanın malı gibidir.

"Onu (İsterse) üzerine alsın; yahut (dilerse) terketsin" cümlesinden maksad, muhayyerlik değil, tehdittir. Bu cümle, "İsteyen iman etsin, isteyen de küfür" âyet-i kerimesine benzer. Mezkûr âyetten murad tehdittir. [\[54\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hüküm zahire göre verilir. Mamafih bu mesele ihtilâfıdır. imam Malık in meşur kavline göre, hakim kendi bilgisine dayanarak hiçbir hüküm veremez. İmam Ahmed ile, İshak'ın, Ebû Ubeyd ve Şa'bî'nin görüşleri de budur.

Ulemadan bir kısmına göre, hâkim mal ve şer'î cezalara (hududa) ait bir davada da kendi bildiği ile amel edebilir. Ebû Sevr ile, bir kavline göre İmam Şafî'nin mezhepleri de budur.

Bazıları, "Hâkim yalnız hüküm meclisinde işiterek öğrendikleri ile amel eder" demiş, bazıları da hâkimin hüküm meclisinde ve başka yerde işittikleri ile hüküm verebileceğini, yalnız mal davasında bunun caiz olmadığını soy-

lemislerdir. Hanefîlerden Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'in ve bir kavle göre İmam Şafî'nin mezhebi budur. Bu hususta daha başka kaviller de vardır.

2. Zanla amel caizdir. Bu husus, hâkim hakkında ittifak edilen bir konudur. Tahavî diyor ki: "Bir kısım âlimler; hâkimin mal temlik, mülk izâlesi, nikâh, talâk ve benzeri şeylerde verdiği hüküm nafizdir. Ama bâtında o hüküm şahidlerin şahadetine ve o şahadetle zahire göre verilen hükme muhalifse, hâkimin hükmü temlik, tahrim ve tahlili icab etmez; demişlerdir. İmam Ebû Yusuf da buna kail olanlardandır.

Başkaları bunlara muhalefet etmiş ve; mal temlik hususunda hüküm bâtına göredir; fakat nikâh, talâk gibi hükümler zahiren adil, bâtınen mecruh olan şahitlerin şahadetleri ile verilmişse hem zahiren ve hem de bâtınen nafizdir, demişlerdir. Ebû Hanîfe ile Muhammed'in kavilleri de budur. [\[55\]](#)

3584... Ümmü Seleme (r.anhe)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur:

Kendijerim ait bir miras hususunda ihtilâfa düşen iki kişi Rasûlullah (s.a.)'a geldiler. (Davalarını

isbata yarayacak) bir belgeleri yoktu, sadece (kendilerine göre) bir iddiaları vardı. (Bunun üzerine) Peygamber (s.a) (onlara bir önceki hadisin) benzeri sözler söyledi. (Bu) iki adam (Hz. Peygamber'in konuşmasını dinleyince) ağla(maya başla)dılar. Her biri (diğerine): "Benim hakkım senin olsun" dedi. Hz. Peygamber (s.a) de;

"(Şu) davranışı gösterdiğinizine göre; malınızı kendi aranızda bölüşme yoluna gidiniz. Bunu yaparken önce (malı) iki eşit parçaya bölünüz, sonra (aranızda) kur'a çekiniz (sonunda birbirinizle) helâllesiniz" buyurdu. [\[56\]](#)

Açıklama

Bu hadis; sulhun belirli bir netice üzerinde yapılabileceğini, kesin bir netice belirtmeyen kapalı veya meçhul sözler üzerinde bir anlaşma yapmanın caiz olmayacağını ifade etmektedir.

İşte bunun içindir ki Hz. Peygamber, miras taksimi için kendisine müracaat eden kişilere; önce herkesin hakkına razı olup sadece kendi hakkını almaya niyet etmesini, bu maksatla malı iki eşit parçaya bölüp bu parçaların hangisinin kime düşeceğini kur'a usulüyle belirlemelerini, bu şekilde herkesin payı kendi eline geçtikten sonra da birbirleriyle helâlleşmelerini emretmiştir.

Aliyyü'l-Kârî'nin açıklamasına göre; Hz. Peygamber'in sözü geçen kimselere mirası aralarında kendi açıkladığı şekilde adaletli bir şekilde bölüşmelerinden sonra birbirleriyle helâlleşmelerini de emretmesi verâ ve takva yö-nündendir. Aslında vârislerin eline geçen malın helâl olması için malın vârisler arasında yukarda açıklandığı şekilde bölüştürülmüş olması yeterlidir. Fakat harama düşme korkusuyla şüpheli şeyleri de terketmek anlamına gelen verâ ve takva [\[57\]](#) yönünden helâlleşme daha ihtiyatlı bir harekettir.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre bu hadis-i şerif Çarlığı kesin olarak bilinmeyen bir hukuk üzerinde, ihtiyat kabilinden anlaşıp sulh yapmanın caiz olduğuna delâlet etmektedir. Hz. Peygamber'in sözü geçen kimselere mal taksiminden sonra helâlleşmelerini tavsiye etmesi bu manadadır. [\[58\]](#)

3585... Abdullah b. Râfi'den; dedi ki:

Ben Ümmü Seleme'yi, Peygamber (s.a.) den şu (bir önceki) hadisi (rivayet ederken) işittim.

(Abdullah b. Râfi' sözlerine devamla şöyle) dedi: Miras ve kaybolup gitmiş bir takım mallar hususunda (iki şahıs Hz. Peygamber'e müracaat ederek birbirlerinden) davacı oldular. Bunun üzerine (Hz. Peygamber):

"Ben, hakkında bana (bir vahiy) inmemiş olan hususlarda kendi re'yimle hüküm veririm" buyurdu. [\[59\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, "İki husustan birinin hükmünü, aralarındaki illet benzerliğinden dolayı diğerinde de geçerli kılmak" demek olan kıyasın meşruluğuna delâlet etmektedir. Usûl-i fıkıh âlimleri; bu hadis-i şerife bakarak kıyasın meşruluğuna hükmetmişlerdir.

Bilindiği gibi hâdiseler sınırsız olduğundan, her hâdisi hakkında Kitap ve sünnette nass bulunamaz. Fakat Kitap ve sünnette bu hâdiselere asıl teşkil edecek hükümler konmuştur. Kıyas sayesinde toplumlarda olup biten hâdiseleri bu aslî hükümlerden birine bağlamak mümkün olur. Bu hadisin bab başlığı ile ilgisi; hâkimin zahirî delillere göre hüküm verdiği için, bazen işin iç yüzüne vâkif olamayarak hatalı hüküm vermekten kurtulamayacağı noktasındadır. [\[60\]](#)

3586... Ömer b. el-Hattâb (r.a) minber üzerinde iken şöyle demiştir:

Ey insanlar, ancak Rasûlullah (s.a)'nı içtihadında kesin isabet vardır. Çünkü Allah ona (doğruyu bizzat kendisi) göstermiştir. Bizden (çıkan) içtihad (lar ise, doğruyu çıkarmak için gücümüz nisbetinde ortaya konmuş fikrî) bir gayret (in semeresinden ibaret)tir. [\[61\]](#)

Açıklama

Metinde geçen, "Çünkü Allah ona (doğruyu bizzat kendisi) göstermiştir" cümlesiyle kastedilen, "Biz sana kitabı gerçek ile indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği şekilde hüküm veresin" [\[62\]](#) âyet-i kerimesidir.

Görüldüğü gibi bu âyet-i kerimede Yüce Allah'ın hakikatleri Rasûlüne açık bir şekilde gösterdiği ifade edilmektedir. Binaenaleyh Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerim ve kendisine gelen diğer ilhamlar sayesinde hak ve hakikati eksiksiz olarak öğrendiği için onun görüşleri hatadan uzaktır. Allah'ın hıfz-ü himâyesi altındadır. Onun dışındaki insanların ictihadlarının isabet derecesi ise kendi güçlen nisbetindedir. Hakkı ortaya çıkarabilmek için olanca güçlerini sarfederler; fakat neticenin isabetli mi yoksa hatalı mı olduğu bilinmez.

Bu hadis munkatı'dır. Çünkü senedinde bulunan tbn Şihâb ez-Zührî'nin Hz. Ömer'le görüşüp konuşmadığı bilinmektedir.

Hadisin bab başlığı ile ilgisi ise, Hz. Peygamber'in dışındaki hâkimlerin verdikleri hükümlerde yanılacakları noktasındadır. [\[63\]](#)

3587... Muaz b. Muaz dedi ki:

(Şu bir önceki hadisi) bana Ebû Osman eş-Şâmî de haber verdi. Ben ondan yani (Ebû Osman eş-Şâmî künyesiyle tanınan) Harîz b. Osman'dan daha faziletli birini gördüğümü sanmıyorum. [64]

Açıklama

Bu sened, Sünen-i Ebû Dâvûd nüshalarının bir kısmında bulunmamaktadır. Hadis sarihleri bu hadisin burada ne maksatla zikredilmiş olduğunu tesbit edemedikleri için hadisin bu babda zikrediliş sebebini anlayamadıklarını söylemekle yetinmişler ve hadis üzerinde daha fazla açıklamaya girmemişlerdir. [65]

8.Davacı İle Davalı Mahkemede Hakimin Önünde Otururlar

3588... Abdullah b. ez-Zübeyr'den, (şöyle) dediği rivayet olunmuştur:

Rasûlullah (s.a.), davacı ile davalının hâkimin önünde oturmalarını emretti. [66]

Açıklama

Mevzumuzu teşkil eden bu babın başlığında bulunan "keyfe =nasıl" kelimesi fazladandır.Çünkü bu babda bulunan hadislerle davacı ile davalının hâkim huzurunda nasıl oturacağına dair bir ifade yoktur. Bu sebeple biz bab başlığını tercüme ederken söz konusu kelimeye yer vermedik.

Bu hadis-i şerif,mahkemede davacı ile davalının hâkimin önünde oturmalarının meşruluğuna ve hâkimin mahkeme süresince ikisine de eşit davranması gerektiğine delâlet etmektedir. Bu hususta Ö. Nasuhi Bilmen şöyle diyor.

Hakim,hasımların arasında adi ile müsavata riayetle muameleye memurdur. Binaenaleyh, iki taraftan biri her ne kadar, eşraftan, diğeri ise ahad-ı nâsdan olsa veya biri müslim diğeri gayri müslim bulunsa hâkimin, mahkeme zamanında bunları oturtmak ve kendilerine bakmak ve söz söylemek gibi muhakemeye müteallik bütün hususatta adaletle, müsavata riayet etmesi lâzımdır. Nitekim bir hadis-i şerifte: "Sizden biri kaza ile mübtela olunca hasımlarını oturtmakta, nazarda, işaretle müsavi tutsun; sesini iki hasımdan yalnız birine karşı yükseltmesin..." buyurulmuştur.

tslâm hukukunda, siyâsetinde müsavata riayet bir vecibedir. Hiçbir kimsenin mevkiî, hakkında icab eden cezanın sükutuna sebep olamaz ve herkes hâkim huzurunda aynı vaziyette bulunur, müsavat ihlâl edilemez. Nitekim bir'hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Sizden evelki kavimleri helak eden hal şudur: Onların arasında mevki sahiplerinden biri bir hırsızlık yapınca bırakırlardı, zayıf mevkisiz biri yaptı mı hakkında hırsızlık cezası tatbik ederlerdi,"

Demek ki, böyle müsavata ihlâl eden bir muamele, bir milletin helakine, inkırazına başlıca bir sebeptir.

Meşhurdur ki, İmam Ali (k.v) hilâfeti zamanında kendi tarafından tayin edilmiş olan Kadı Şüreyh huzurunda bir zırh meselesinden dolayı bir ya-hudi ile murafaada bulunmuştu. Her ikisi de mahkemede aynı vaziyette bulunuyordu. Hâdiseye bir zat ile beraber Hz. Ali'nin muhterem oğlu da muttali idi. Fakat bir şahit kâfi ve babası lehine oğlun şahadeti muteber olmadığından, Kadı bunların şahadetini kabul etmemiş, nihayet yahudinin lehine karar vermişti.

Kadı Şüreyh, mahkeme esnasında İmam Ali'ye hitaben: "Ey Ebû Hasan" diye hitab etmişti. Böyle künye ile hitap ise hasma karşı İmam Ali hakkında bir tazim ve ihtiram ifadesi taşıyor olduğundan İmam Ali Hazretleri, bundan hoşlanmamış; kendisine de yalnız adıyla hitap etmesini istemişti.

İşte bir emîrül mü'mininde tecelli eden bu adalet ve müsavat, bu hakka inkiyad hasreti, hasmının hakikati itiraf etmesine ve şeref-i İslama nailiyetine vesile olmuştur."[\[67\]](#)

Bu hadisin senedinde Mus'ab b. Sabit vardır. Bu ravinin rivayetlerine güvenilemez."[\[68\]](#)

9. Hakimin Öfkeli İken Hüküm Vermesi

3589... Abdurrahman b. Ebî Bekre'nin, babası (Ebû Bekre)'den naklettiğine göre;

Ebû Bekre, (Sicistan'da hâkimlik görevinde bulunan Ubeydullah isimli) oğluna bir mektup yazarak, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

"Hâkim öfkeli iken iki kişi arasında hüküm veremez."[\[69\]](#)

Açıklama

Bilindiği gibi öfke akli giderir, insanın tabii halini i'tidal çizgisinden çıkarır, dolayısıyla olcucu ve dengeli hareket etmesine engel olur. Hattâbî'nin açıklamasına göre; şiddetli açlık, korku, hastalık ve acı da öfke gibi olduğundan bu halet-i nahiyeden biri veya birkaçı içersinde bulunan hâkimlerin bu halde iken hüküm vermeleri yasaklanmıştır. Selâmet Yollan isimli eserde şöyle denilmektedir:

"Bu hadisteki nehyi cumhur-u ulema kerahete hamletmişlerdir. Hatta Nevevî, Müslim Şerhi'nde, "Hâkimin öfkeli iken hüküm vermesinin keraheti" ismiyle bir bab tahsis etmiştir. Buharî ise aynı baba; "Öfkeli iken kadı hüküm yahud müftü fetva verebilir mi?" adını vermiştir. Ulemanın buradaki nehyi kerahete hamletmelerinin sebebi nehyin illetidir. İlet öfkedir. Fakat öfkenin, hükmü menetmekle bir münasebeti yoktur. Ancak hükmün husulüne bir zan teşkil eder. Zira fikri alt üst eder, düşünülmesi icab eden şeylerden kalbi alıkoyan Böyle bir hal ise hata ile neticelenebilir. Şu kadar var ki her öfke ve her insan bir değildir. Eğer öfke hakla bâtılın arasını ayırma-yacak dereceye varırsa o halde hüküm vermek şüphesiz haramdır. O dereceye varmamışsa mekruhtur. Hadisin zahirine bakılırsa, öfke dereceleri ile sebepleri arasında bir fark yoktur. Lâkin İmamü'l-Harameyn ile Bagavî, bu öfkeyi Allah için olmayan öfkeye tahsis etmişler ve: "Çünkü Allah için olan gadap zulme manidir; fakat nefis için olan mani değildir." demişlerdir..Ha-nefilerin mezhebi de budur. Fakat bu tevcihi birçok hadis uleması kabul etmemişler; onu hadisin zahirine muhalif görmüşlerdir. Bunlar; "Vakıa Peygamber (s.a) Zübeyr kıssasında öfkeli iken hüküm vermişse de, onun ismeti gazabının kendisini hakdan alıkoymasına manidir" diyorlar.

Fazla açlık ve susuzluk da gazab hükmündedir. Bu babda Dârekutnî ile Beyhakî, Ebû Saîd el-Hudrî'den şu hadisi tahrir etmişlerdir:

"Peygamber (s.a): Hâkim ancak tok ve suya kanmış iken hüküm verebilir, buyurdu." Yalnız hadisin isnadında zayıf bir ravi vardır.

Kalbin huzurunu kaçıran uyku, keder ve hastalık gibi şeyler de gazap hükmündedirler."[\[70\]](#)

Fazla sevinç, uykusuzluk, şiddetli sıcak ve soğuk, mide dolgunluğu, ziyade yorgunluk da sıhhatli düşünmeye engel olacağından öfke hükmündedirler."[\[71\]](#)

10. Hâkimin Müslümanların İdare Ve Himayesi Altında Yaşaman Gayri Müslimlerin Davasına Bakması

3590... İbn Abbas'tan, şöyle dediği rivayet olunmuştur: "Sana gelirlerse ister aralarında hükmet, ister onlara yüz çevir"[\[72\]](#) (âyeti kerimesi) neshedilmiştir. (Çünkü Yüce Allah daha sonra indirdiği başka bir âyet-i kerimesinde): "Ve aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet" buyurmuştur."[\[73\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte; Yüce Allah, İslâmın ilk yıllarında, "Sana gelirlerse, ister aralarında hükmet, ister onlardan yüz çevir"[\[74\]](#) âyet-i kerimesiyle Hz. Peygamber'i mahkeme olmak üzere kendisine

müracaat eden gayrimüslimlerin davalarına bakıp bakmamakta muhayyer bırakmışken, daha sonra indirdiği Mâide sûresinin 49. âyetiyle onların arasında meydana gelen anlaşmazlıklarda da bizim kitabımıza göre hüküm vermesini emrettiği ifade edilmektedir.

Atâ, Nehaî, Şa'bî, Katâde, İbn Cerîr, Esamm, Ebû Müslim ve Ebû Sevr'e göre ise, Mâide sûresinin 40. âyetinde ifade buyurulan muhayyerlik bakidir, yürürlükten kaldırılmış değildir ve tüm müslüman hâkimler için geçerlidir. Binaenaleyh, gayrimüslimler davalarının halli için müslüman mahkemelerine müracaat ederlerse, hâkimler onların davasına bakıp bakmamakta muhayyerdirler.

İbn Abbas (r.a) ile Mücâhid, İkrime, Hasan-ı Basrî, Atâ el-Horasanî, Ömer b. Abdülaziz ve Zührî'ye göre ise, bu muhayyerlik hükmü Mâide sûresinin 49. âyet-i kerimesiyle neshedilmiştir. Bu yüzden müracaat ettikleri zaman gayrimüslimleri kendi hâkimlerine göndermek caiz değildir. Hanefî uleması da bu görüştedir.

İmam Şafiî ise "müslümanların himayesinde yaşayan zımmîler müracaat ettikleri zaman onların davasına bakmak müslüman hâkim üzerine vaciptir. Fakat hâkim müslümanlarla belli bir süre için barış antlaşması yapan antlaşmaların davasına bakıp bakmamakla muhayyerdir" demiştir.

Muhayyerlik hükmünün, taraflardan birisinin müracaatı haline; vücûb hükmünün de taraflardan her ikisinin de müracaatı haline ait olduğu kabul edilirse bu görüşlerin arası te'lif edilmiş olur. [\[75\]](#)

Taraflardan birisinin müslüman olması halinde ise mahkemeye getirilen, davaya bakılmasının vacip olduğunda mezhep imamları ittifak etmişlerdir. [\[76\]](#)

3591... İbn Abbas'tan rivayet olunmuştur; dedi ki: "Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver ister onlardan yüz çevir" [\[77\]](#) âyet(i ile) bunun devamı (olan), "Ve eğer hüküm verirken aralarında adaletle hüküm ver. Çünkü Allah adalet yapanı sever." âyet(i) indiği sırada Nadîr oğulları Kureyzâ oğullarından (birini) öldürdüklerinde (onlara) diyetin yarısını öderlerdi. (Fakat) Kureyza oğulları Nadîr oğullarından (birini) öldürdüler mi (onlara) tam diyet öderlerdi. (Bu âyetlerin inmesi üzerine) Rasûlullah (s.a), onların arasında adaletle hüküm verme esasını getirdi. [\[78\]](#)

Açıklama

Metinde iniş sebsbi açıklanan âyet-i kerime hakkında tefsir

"Ebû Cafer İbn Cerîr Taberî der ki: Bize Hennâd ve Ebû Küreyb... Abdullah İbn Abbas'tan naklettiler ki; Mâide sûresindeki bu âyetler, Benî Nadîr ile Beni Kurayzâ arasında vâki olan bir diyet harbi üzerine nazil olmuştur. Şöyle ki, Benî Nadîr'in ölüleri; değerli sayılır ve onlar için tam diyet ödenirdi. Benî Kurayzâ'nın ölüsü için ise yarım diyet ödenirdi. Bu hususta Hz. Peygamber'in hükmüne

başvurdular. Allah Teâlâ da onlar hakkında bu âyet-i kerimeyi inzal buyurdu. Rasûlullah (s.a) bu konuda onları gerçeğe sevk ederek diyetlerinin eksik olduğunu bildirdi. Bunların hangisinin doğru olduğunu en iyi Allah bilir. Bu rivayeti İmam Ahmed, Ebû Dâvûd ve Nesâî, İshak'ın hadislerinden naklederler. Sonra İbn Cerîr Taberî der ki: Bize Ebû Küreyb... Abdullah İbn Abbas'tan nakletti ki: Bunlar, Kurayzâ ve Nâdir oğullarıydı. Nadîr oğulları daha üstün olduklarından, Kurayzâ oğullarından bir kişi Nadîr oğullarından birini-öldür-ecelt olursa,, buna-mukabil o da ölürdü. Nadir oğullarından birisi, Kurayzâ oğullarından birisini öldürecek olursa, diyet olarak yüz vesk hurma verirdi. Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde, Nadîr oğullarından bir kişi, Kurayzâ oğullarından birini öldürdü. Onlar da; bizim hakkımızı verin, dediler. Karşı taraf: Aramızda Allah'ın Rasûlünü hakem yapalım, dediler. Bunun üzerine, "Şayet hükmedersen aralarında adaletle hükmet..." âyeti nazil oldu."^[79]

Üzerinde durduğumuz bu hadis; müslüman hâkimlerin, gayri müslim azınlıkların davasına da bakabileceğine delâlet etmektedir. Bu meselenin hükmünü bir önceki hadisin şerhinde açıkladığımız için burada tekrara lüzum görmüyoruz.^[80]

11. Hâkimin Hüküm Verirken İctihadda Bulunması

3592... Hıms halkından ve Muaz b. Cebel (r.a)'in arkadaşlarından (olan) bir takım insanlardan rivayet olunduğuna göre;

Rasûlullah (s.a) Muaz'ı Yemen'e göndermek istediği zaman ona şöyle sormuştur:

"Bir dava ile karşılaşırırsan nasıl hüküm vereceksin?"

Muaz da şöyle cevap vermiştir:

Allahın Kitabıyla hüküm vereceğim. "Allah'ın kitabında (bir hüküm) bulamazsan?"

Rasûlullah (s.a)'ın sünnetiyle.

"Ya Rasûlullah'ın sünnetinde ve Allah'ın Kitabında da (bir hüküm) bulamazsan?"

Kendi görüşümle icihad ederim, (hüküm vermekten) geri dönmem.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) (Muaz'ın) göğsüne vurarak: "Allah Rasûlünün elçisini Allah Rasûlü'nün arzusuna (muvafık hareket etmeye) muvaffak kılan Allah'a hamdolsun" demiştir.^[81]

Açıklama

İctihad, lügatta, "gayret göstermek, çalışmak, olanca gücü sarfetmek" demektir. Bir fıkıh ıstılahı

olarak, "hakkında kesin hüküm bulunmayan bir dinî meselede hüküm ortaya koyabilmek için olanca gücün sarfedilmesi" şeklinde tarif edilmiştir.

Hattâbî'nin açıklamasına göre; metinde geçen, "kendi içtihadımla hüküm veririm" cümlesi, "kıyas yoluyla Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün sünnetinin ruhuna uygun olarak hüküm vermeye çalışırım" manasında kullanılmıştır. Kitap ve sünnete müracaat etmeden, sırf akıl ve mantık ölçülerine göre hüküm veririm anlamında kullanılmamıştır.

Binaenaleyh bu hadis-i şerif, Kitap ve sünnette açık bir hüküm bulunmadığı zaman kıyasa başvurmanın meşruluğuna ve gereken yerde kıyasla hüküm vermenin gerekliliğine delâlet etmektedir.

Yine bu hadis-i şerif, hâkimin, hüküm vermek istediği konuda kendisinden daha bilgin ve daha fakih de olsa başka bir hâkimin görüşünü taklit edemeyeceğine delâlet etmektedir. Bu duruma göre hâkim, kendisinden daha âlim olan bir hâkimin hükmünü daha önce duymuş veya öğrenmiş de olsa, yine kendi içtihadına göre hüküm verir. Eğer vermiş olduğu hüküm diğer hâkimin hükmüne uygun düşerse uygular, uygun değilse uygulamaz.

Metinde geçen, "hüküm vermekten geri dönmem" sözü de; "ben ictihad etmekten kaçınmam, üzerime düşen ictihad görevini eksiksiz olarak yerine getirmeye çalışırım" manasında kullanmıştır.

el-Cevzekânî; el-Mevzuât isimli eserinde, konumuzu teşkil eden bu hadisin mevzu olduğunu ve ravilerinden Haris b. Amr'ın kimliğinin meçhul olduğu gibi, "Muaz'ın arkadaşları" sözüyle de kimlerin kastedildiğinin belli olmadığını söylemiştir.

Tirmizî de bu hadis hakkında şöyle diyor: "Biz bu hadisi yalnız bu şekilde bilmekteyiz. Onun senedi bizce muttasıl değildir."

Ayrıca Hafız Cemaleddin el-Mizzî ile Buharî de bu hadisin senedini tenkid etmişlerse de Zehebî, Mîzanu'l-İ'tidâl'inde; "Bu hadisin Hz. Ömer ile Abdullah b. Mes'ud, Zeyd b. Sabit ve İbn Abbas'a ulaşan mevkuf şahidleri bulunduğunu, Beyhâkî'nin de bu mevkuf hadisleri Sünen-i Kübrâ'sında tahrir ettiğini" ifade etmiştir. [\[82\]](#)

3593... Muaz b. CebePden, diğer bir rivayete göre de; Hz. Peygamber onu Yemen'e göndereceği zaman... (aralarında geçen konuşmayı anlatırken) bir önceki hadisin manasını zikretmiştir. [\[83\]](#)

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadisin şerhinde geçmiştir. [\[84\]](#)

3594... Ebû Hureyre'den rivayet olunduğuna göre Rasûllah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Müslümanlar arasında sulh caizdir."

Ahmed (b. Abdulvahid ed-Dımişkî bu hadise) ilâve (olarak şu cümleyi de rivayet) etmiştir: "Ancak bir haramı helâl kılan ya da bir helâli haram kılan sulh müstesnadır." Süleyman b. Dâvûd da (bu hadise) ilâve (olarak şu cümleyi rivayet) etmiştir: "Rasûlullah (s.a); Müslümanlar şartları üzerindedirler buyurdu."[\[85\]](#)

Açıklama

Sulh: Savaşın ve anlaşmazlığın zıddıdır. Bir fıkıh terimi olarak, "iki tarafın nzasıyla ihtilâfi ortadan kaldıran bir akid" anlamına gelir.

Fıkıh âlimleri sulhu beş kısma ayırmışlardır:

- 1- Müslümanın kâfirle yaptığı sulh.
- 2- Kan koca arasında yapılan sulh.
- 3- Âdil taife ile bağîlerin yaptığı sulh.
- 4- Birbirlerinden davacı olan iki müslümanın aralarında yaptıkları sulh.
- 5- Müslümanların kâfirlerle haraç almak şartıyla yaptıkları sulh.

Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte söz konusu olan sulh, iki müslümanın arasında bir mal ya da bir hak üzerindeki anlaşmazlıktan doğan husumeti gidermek için yapılan sulhtur.

Hattâbî şöyle der: "Sulh, bir nevi mal ya da menfaat alışverişi cümlesinden olduğu için; iftira davası, bir kimsenin bir kadının kendi eşi olduğunu iddia etmesi gibi davalarda sulh caiz olmadığı gibi, nerede olduğu bilinmeyen bir mal karşılığında bir borcun bağışlanması gibi meçhul va'dler üzerinde yapılan sulhler de geçerli değildir. Çünkü böyle bir sulh her iki tarafın da veresiye bir alışveriş akdi yapmaları kabilindedir."

Hattâbî bu açıklamayla, aslında mâli bir mübadele olan sulhta mâli mübadelelerde riayet edilmesi gereken esasların tümüne riayet edilmesi gerektiğini ifade etmek istemektedir.

Merhum Ömer Nasuhi Bilmen'in ifade ettiği gibi; "Aleyhine dava açılan kimsenin aleyhindeki iddiayı kabul edip etmemesi itibariyle sulhler üç kısımdır:

- 1- Davalının aleyhindeki iddiayı kabul ettiği halde yapılan sulhler.
- 2- Davalının aleyhindeki iddiayı inkâr ve reddettiği halde yapılan sulhler.

3- Davalının aleyhindeki iddiayı kabul veya reddediğini bildirmeyip iddiayı sükutla karşıladığı halde yapılan sulhler."[\[86\]](#)

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik ve Ahmed b. HanbePe göre; bu üç çeşit sulhten üçü de caizdir.

Fakat İmam Şafiî ile İbn Hazme'e göre, bunlardan sadece, davalının aleyhindeki iddiaların doğruluğunu itiraf etmesi halinde yapılan sulhler sahihtir; geriye kalan iki nevi sulh ise bâtildir.[\[87\]](#)

Davalının iddia ettiği hak bir miktar para ise ve yapılan sulh davalının bir miktar para ödemesiyle gerçekleşmişse, yapılan muamele bir para bozdurma muamelesinden yani "sarfdan ibarettir. Dolayısıyla bu sulhte sarf muamelesinin esaslarına dikkat edilmesi gerekir.

Davalının itiraf ettiği hak bir ticaret malı, yapılan sulh de davalının bir-miktar para ödemesiyle gerçekleşmişse, yahutta aksi ise; yapılan muamele bir alışveriş muamelesidir. Binaenaleyh alışveriş muamelesinin bütün inceliklerine riayet edilmesi gerekir.

Eğer davalının itiraf ettiği hak bir para ya da bir ticaret malı olur da, davalının bir menfaat ödemesi karşılığında sulh yapılırsa o zaman bu sulh bir icâre muamelesi hükmünü taşır ve icâre muamelesinin esaslarına riayet edilir.[\[88\]](#)

Davalının, aleyhindeki iddiayı inkâr ya da sükutla karşılaması ve davalının bir mal ya da menfaat vermeyi kabullenmesi halinde yapılan sulh ise; davacı için hakkının karşılığını alması anlamına geldiği gibi davalı için de, mahkemede kendisine teklif edilecek olan yeminden kurtulmak için vereceği bir fidye anlamına gelir. Bu durumda davalının ödediği kıymet bir mal olursa sulh bir alışveriş muamelesi hükmüne girer ve üzerinde alışveriş hükümleri cereyan eder. Fakat ödenen bu kıymet bir mal değil de bir menfaat olursa o zaman sulh icâre hükmüne girer ve icâre hükümlerine tâbi olur.[\[89\]](#)

Ayrıca sulhun sahih olabilmesi için; tarafların teberruda bulunması caiz olan kimselerden olmaları, taraflardan birinin vermesini kararlaştırdıkları malın kıymeti haiz bir mal ya da bir menfaat olması, ihtilâf konusu olan hakta hakkullahtan bir hakkın bulunmaması gerekir.[\[90\]](#)

"Müslümanlar şartları üzerindedirler" cümlesinden maksat, "sözlerinde dururlar" demektir. Burada "sözünde durma" kelimesini müteaddî edatlarından olan "alâ" edatının müteaddî yapmasında, müslümanları İslâm vasfı ile tavsif etmek ve onların mertebelerinin yüksekliğine işaret etmek gibi manalar vardır.

Şartı bozmayarak ona riayetkar kalmanın lüzumu da hadisin işaret ettiği ahkâmdandır.

Metinde geçen "Ancak, bir helâli haram veya haramı helâl kılan şart müstesna" cümlesindeki helâli haram kılan şart, bir cariyeyi satarken müşterinin onunla cima etmemesine şart koşmak; haramı helâl kılan ise, cimai haram olan cariye ile cima etmeyi şart koşmak gibi şeydir.[\[91\]](#)

Her ne kadar hadisin senedi tenkid edilmişse de, Bezi sahibinin açıklamasına göre Hafız İbn

Hacer, bu hadisin diğer hadislerle takviye edildiği için zayıflıktan kurtulup hasen seviyesine yükseldiğini söylemiştir. [\[92\]](#)

3595... Kâ'b b. Mâlik'in haber verdiği göre;

Kendisi, Rasûlullah (s.a) zamanında, İbn Ebî Hadred'de olan alacağını, (ondan) mescidde sert bir şekilde istemiş, ikisinin sesleri de evinde bulunan Rasûlullah (s.a) işitecek kadar yükselmiş. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) onlar(ın yanın)a çıkmak isteyip odasının (önünde gerili bulunan) perdesini açarak Kâ'b b. Mâlik'e; "Ey Kâ'b!" diye seslenmiş. (O da), "Buyur ya Rasûlallah" diye cevap verince, ona "alacağının yarısını düş" diye eliyle işaret etmiş. Kâ'b da:

"Ey Allah'ın Rasûlu, (bu tavsiyeyi derhal) yerine getiriyorum" diye cevap vermiş.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) (borçluya dönerek):

"Kalk, (kalan) borcunu (derhal) öde" buyurmuştur. [\[93\]](#)

Açıklama

Neylü'l-Evtâr müellifi Şevkânî'nin de ifade ettiği gibi, alacaklı Kâ'b b. Mâlik ile borçlu İbn Ebî Hadred arasındaki münakaşa konusu, borcun miktarı olabileceği gibi borcun ödeme süresi de olabilir. Münakaşa konusunun, borcun miktarı üzerinde olduğu kabul edilirse Hz. Peygamber, Kâ'b'a, "yarısını düş" derken "borcunun yarısından vazgeç" demek istemiştir.

Bu durumda hadis, davalının, aleyhindeki iddiayı reddetmesi halinde de taraflar arasında sulh yapılabileceğine delâlet etmektedir. Bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ahmed, İmam Mâlik ve alimlerin çoğunluğu bu görüştedirler.

Eğer ihtilâf konusunun ödeme süresinin sona erip ermediği meselesi olduğu kabul edilirse; o zaman bu hadiste, davalının aleyhindeki iddianın doğruluğunu kabul etmemesi halinde yapılan sulhun caiz olacağına dair bir delil yoktur. Sulh konusundaki görüşleri bir önceki hadisin şerhinde açıklamıştık.

Metinde geçen "yarısını düş" sözü bir tavsiye niteliğinde olmakla beraber; "borcunu öde" sözü vüçûb ifade eden bir emirdir. [\[94\]](#)

Bazı Hükümler

1. Alacaklının borcunu mescidde istemesi caizdir.

2. Kadı, hasımlar arasında sulh teklifinde bulunabilir.

3. Davacı borcunun bir kısmını bağışlayınca borçlunun borcunu derhal ödemesi vacip olur. [\[95\]](#)

13. Şahitlik

3596... Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (r.a), Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Size şahitlerin en hayırlısını haber vereyim mi? (Kendisinden şahitlik etmesi) istenmeden önce şahitlik (görev)ini (yerine) getiren -ya da gördüğünü haber veren- kimsedir."

(Ravi) Abdullah b. Ebî Bekir, (babasının bu son iki cümleden) hangisini rivayet ettiğinde şüphe etmiştir.

Ehû Dâvûd dedi ki: (Metinde geçen "şahitlik etmesi kendisinden istenmeden önce şahitlik görevini yerine getiren kimse" sözünü) Mâlik, "(Taraflardan) lehine yarayacak kimsenin bilme(yip de kendisinin bil) diği bir delili (kendiliğinden) haber vermesidir" diye açıkladı. el-Hemedâni (bu cümleyi), "Bu delili sultana iletir" diye açıkladı. İbn Şerh ise, "Bu delili hâkimlere getirir" diye açıkladı.

Hamedânî'nin hadisinde "ahbere" (haber verdi) sözü vardır. İbn Şerh de, (Abdurrahman b. Ebî Ömer'den) "İbn Ebî Ömer" diye bahsetmiş, (fakat Adurrahman kelimesini) zikretmemiştir. [\[96\]](#)

Açıklama

İmam Nevevî bu hadisi açıklarken âlimlerden birkaç görüş nakletmiştir:

1- İmam Mâlik ile Şâfiîlere göre bundan maksat; hak sahibinin haberi yokken onun hakkına şahit olan bir kimsenin, "ben senin hakkına şahidim" demesidir. Bunu yapması lâzımdır, çünkü şehadet onun elinde hak sahibine ait bir emanettir.

2- Bu hadisten murad; şehadet-i hisbe (yani Allah rızası için yapılan şehadet) dir. Bu şahitlik insanlara mahsus olmayan haklarda yapılır. Vakıf, umumi vasiyet, hudûd-i şer'iyye, köle azadı ve boşanma gibi şeylerde hisbe şahitliği kabul edilir. Bu nev'i bir hakka şahit olan kimsenin, hâkime müracaat ederek şahitliğini bildirmesi icab eder.

3- Hadis-i şerif, şahitlik istenildikten sonra onu eda hususunda mecazî olarak mübalağaya hamledilir. Yani, "En hayırlı şahit, kendinden bu iş istenir istenmez hemen eda edendir" manasınadır. Nitekim; "Cömert adam istemeden verir" derler ki, bundan maksat, o adamdan bir şey istenir istenmez hemen vermesidir.

Gerçi bir hadiste, "Şahit gösterilmedikleri halde şahitlik ederler."^[97]

buyurularak, çağrılmadan şahitlik yapanlar kötülenmiştir. Fakat bu hadis bab'ımız hadisine aykırı değildir. Çünkü bu rivayet; çağrılmadan mahkemede şahitlik yapanlar hakkındadır. Bir ihtimale göre de şahadete ehil olmayan kimsenin şahitliğe kalkışmasıdır.^[98]

14. Bir Kimsenin Aslını Esasını Bilmediği Bir Davada Taraflardan Birine Yardımcı Olmaya Çalışması

3597... Abdullah b. Ömer (r.anhüma)'den, Rasûlullah (s.a)'m şöyle buyurduğunu duyduğu rivayet edilmiştir:

"Aracılığı Allah'ın cezalarından bir cezanın yerine getirilmesine engel olan kimse Allah'a savaş açmış olur. Bile bile haksız bir davayı savunan kimse bu davadan dönünceye kadar, Allah'ın gazabına uğramaya devam eder. Bir müslüman hakkında onda olmayan şeyleri söyleyen kimseyi de Allah, söylediği (bu) sözden dönünceye kadar, cehennem ehlinin vücudundan akan irinle toprak karışımı olan bir bataklıkta tutar."^[99]

Açıklama

Redf: Toprak demektir.

Habâl: Cehennem ehlinin vücudundan akan irin ve cerahat demektir.

İki kelime birbirine izafe edilmekle irin ve toprak karışımı bir çamur ve bataklık anlamı ortaya çıkmaktadır ki, Bezlü'l-Mechûd yazarının açıklamasına göre hadis-i şerifte kastedilen mana budur.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte üç esas üzerinde durulmaktadır:

1- Allah'ın yasaklarından birini işleyerek Allah'ın bu yasak için takdir ettiği cezaya çarptırılmayı hak eden bir kimsenin bu cezayı almaması için yetkili mercilere müracaat eden ve o kimseyi hak ettiği cezayı almaktan kur-îaran kimse, Allah'ın emrinin aksine hareket etmiş olacağı için Allah'a savaş açmış olur.

2- Bir davanın asılsız ve yalan olduğunu bile bile savunan bir kimse bu dava peşinde koştuğu ve ondan dönmediği sürece Allah'ın gazabına maruzdur. Bile bile haksız davaları sanunanlar için bu hadis-i şerifte çok büyük bir tehdit vardır.

3- Bir müslümanı kendisinde bulunmayan vasıflarla kötölemek büyük bir vebaldir. Allah bu gibiler için, cehennemde büyük bir azap hazırlamıştır. Bu gibi kimselerin cehennemdeki yeri

cehennem ehlinin vücudundan akan kan, cerahat ve irinin toprakla karışmasından meydana gelen bir bataklıktır.

İnsanın bir müslüman hakkında sarfettiği bu gibi asılsız sözler sebebiyle yüklenmiş olduğu bu vebalden kurtulabilmesi için, hakkında bu kötü sözleri sarfettiği kimse ile helâlleşmesi ve bu hareketinden vazgeçmesi gerekir. Metinde geçen "...söylediği (bu) sözden dönünceye kadar..." sözünden kastedilen mana da budur. Avnü'l-Ma'bûd yazarı bu konuda şöyle diyor: Bazılarına göre ise bu sözle kastedilen mana, "Bu kimse cehennemde kendisi için hazırlanan bataklıkta bu günahının cezasını çekecek kadar kalmadıkça oradan kurtulamaz" demektir. el-Eşref bu görüştedir.

Kadı İyâz'a göre, burada bu sözle, "Bu kimsenin, aleyhinde konuştuğu kimseden dünyada af dileyip onunla helalleşmedikçe yaptığı bu işin vebalinden kurtulamayacağı" ifade edilmek İstenmektedir.

İnsan, mahkemede derdini anlatmak ya da şahitlik yapmak gibi meşru bir sebep olmadıkça, bir müslümanda gerçekten mevcut olan kötü vasıfları bile anlatmaktan kaçınmalıdır. Çünkü böylesi konuşmalar da gıybetten sayılır. Bilindiği gibi eğer söylenenler o müslümanda yoksa o zaman bu sözler hem gıybet hem de iftira olur. Bütün bu sözler mahkemede haklıyı haksız, haksızı da haklı çıkarmak için söylenmişse daha da büyük bir önem kazanır, vebali daha da ağırlaşır. [\[100\]](#)

3598... İbn Ömer de Hz. Peygamber (s.a)'den (bir önceki hadisin) manasını (rivayet etmiştir. İbn Ömer'in bu rivayetinde Hz. Peygamber) şöyle buyurmuştur:

"Her kim bir davada zulme yardımcı olursa, kuşkusuz Aziz ve Celîl olan Allah'ın gazabına uğrar." [\[101\]](#)

Açıklama

Mana ve hüküm bakımından bir önceki hadise benzeyen bu hadisin senedinde Matar b. Tahmân el-Varrâk ile Müsennâ b. Yezid vardır.

Münzirî'nin açıklamasına göre Matar; pek çok hadisçi tarafından tenkid edilmiştir. Müsennâ'nın da kimliği meçhuldür. [\[102\]](#)

15. Yalan Şahitliği

3599... Hureym b. Fâtik'den; dedi ki:

Rasûlullah (s.a), (bir gün) sabah namazını kıldı, (namazı) bitince ayağa kalkarak üç defa: "- Yalan

şahitliği Allah'a şirk koşmaya denk tutulmuştur." buyurdu.Sonra, "Artık -siz Allah'ı birleyen ve O'na şirk koşmayan kimseler olarak -o pis putlardan ve yalan sözden kaçının"^[103] âyetini okudu.^[104]

Açıklama

APIKÎ ama Hadis-i şerifte, yalancı şahitlik yapmanın günah bakımından Allah'a şirk koşmaya denk olduğu ifade edilmektedir.

Aslında Allah'a şirk koşmanın, Allah hakkında yalancı şahitlik yapmak ve iftira etmek olduğu düşünülürse, bu iki çirkin işin temelinde yalan ve iftira bulunduğu ve aralarında çok büyük bir yakınlık olduğu ve dolayısıyla yalan şahitliğinin korkunçluğu kolayca anlaşılır.

Tıybî, Allah'a şirk koşmanın, aslında bir yalan şahitliği olduğunu açıklarken, "Aslında müşrik Allah'a şirk koşmakla, putların ibadete lâîk olduklarını iddia etmektedir ki bu yalan şahitliğinden başka bir şey değildir." diyor.

Rasûl-i Zîşan Efendimizin, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte bu hususu açıklarken yukarıda mealini sunduğumuz Hac sûresinin 30. âyetini okuması da Tıybî'nin bu görüşünü te'yid etmektedir. Çünkü Peygamber Efendimiz, sözü geçen âyeti okumakla âyetin bu manaya geldiğini ifade etmek istemiştir.

Bu konuda merhum Ömer Nasuhi Bilmen şöyle diyor: "Binaenaleyh yalan yere şahitlik eden bir insan, bunun manevî mesuliyetini düşünerek hakikati itiraf etmeli, tâib ve müstağfir olmalıdır. Nasdan utanmak bu rücûa mani olmamalıdır. Allah Teâlâ hazretlerinden haya etmek, mahlukattan hicab etmekten evlâdır. Yalan yere şahadetin tevbesi ise ancak hâkimin huzurunda rücû ile kabildir."^[105]

16. Şahitliği Kabul Edilmeyen Kimseler

3600... Amr b. Şuayb'in dedesinden şöyle dediği rivayet olunmuştur:

Rasûlullah, (emanete) hiyanet eden erkek ve kadın ile kardeşine kin besleyen kimsenin şahitliğini kabul etmedi (ği gibi, geçimini temin etmekte) bir ev halkına bağımlı olan kimsenin şahitliğini de reddetti. (Fakat bu kimsenin, bağımlı olduğu aile halkından) başkasının lehine yaptığı şahitliği geçerli saydı.

Ebû Dâvûd dedi ki: (Metinde geçen) "el-gimru" ya da "hinne" kelimesi -"eş-şahnâü" kelimesiyle eş anlamlıdır. el-Kâni' kelimesi de (bir kimsenin kendi işinde ücretle çalıştırdığı) "e!-ectrü'l-hass" gibi, (kişinin kendi işine ve emrine bağlı) ücretli kimse demektir. [\[106\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in şu üç kişinin şahitliklerini kabul etmediği ifade buyurulmaktadır:

- 1) Hainler,
- 2) Din kardeşine kin besleyenler,
- 3) Özel kişilerin emrinde ücretle çalışan kimseler.

1- Hainlerden maksat, sadece insanlara ait emanetlere hiyanet eden kimseler değildir.

"Ey iman edenler, Allah'a ve Rasûlüne hainlik etmeyin; bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz." [\[107\]](#) âyet-i kerimesinde Allah'a ve Rasûlüne ait emanetlere riayet etmeyen kimseler de hainlikle vasıflandırıldığı-na göre, hadisimizde geçen hainlik kelimesinin kapsamına insanlara ait emanetlere riayet etmeyen kimseler girdiği gibi Allah ve Rasûlüne ait emanetlere riayet etmeyen kimselerin de girmesi gerekir.

2- Din kardeşine kin besleyenler. İbn Rüşd'ün açıklamasına göre, "Kişinin düşmanı aleyhine yaptığı şahitliğin, caiz olup olmaması ulema arasında ihtilaflıdır. İmam Mâlik ile İmam Şafî'ye göre, bu şahitlik geçersizdir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise geçerlidir." [\[108\]](#)

Hanefî fıkıh kitaplarından el-Gunye isimli eserde şöyle deniyor: "Dünyevî bir sebepten dolayı düşman olan kimsenin şahitliğine gelince; bu şahitlik, düşmanlığı onu fiska götürdüğü, kendisine bir menfaat sağladığı, ya da kendisini bir zarardan koruduğu kesin olarak bilinmedikçe kabul edilir. Aksi taktirde kabul edilmez. Çünkü sahibini fiska iter, fiska ise sahibinden adaleti bir başka ifadeyle şahitliklik ehliyetini kaldırır. Ancak bu düşmanlık dinî sebepler yüzünden ise şahitliği kabul

edilir."[\[109\]](#)

Bu mevzuda İbn Âbidin şöyle diyor: "Şahitliği kabul edilen ve edilmeyenden maksat, hâkimin, şahitlikleri üzerine hüküm vermesi vacip olanlar veya olmayanlar demektir. Mahkemede şahitliği sahih olan veya olmayanlar demek değildir. Çünkü fasık bir insanın şahitliği sahihtir. Fakat Yakub Paşa'nın da belirttiği gibi, musannifin da benimsediği görüşe göre, fasıkm şahadeti sonucu hâkimin buna dayanarak karar vermesi vacip değildir."[\[110\]](#)

Hanefî fıkıh kitaplarında açıklandığı üzere şu kimselerin şahitliği kabul edilmez:

1. Âmâlar.

2. Anne ve babalar. Bunların çocukları lehine yapacakları şahitlikleri kabul edilmediği gibi, torunları lehine yapacakları şahitlikleri de kabul edilmez. Çocukların da anne-babaları ve yukarı doğru dede ve nineleri lehine yapacakları şahitlikler kabul edilmez.

3. Bir kimseye zina iftirasında bulunan ve bu yüzden hadd cezasına çarptırılan kimseler.

4. Karı kocanın birbirleri lehine yaptıkları şahitlikler.

5. Ortaklıkları ile ilgili bir davada, ortağı lehine şahitlik yapan ortaklar.

6. Kendilerini kadınlara benzeterek âdi işler yapanlar.

7. Ölü arkasından bağırp çağırarak ağlayanlar ve insanlara şarkı söyleyenler.

8. Eğlenmek için devamlı şarap içenler.

9. Kuşlarla oynayıp eğlenenler.

10. Hadd cezasını gerektiren büyük günahlardan birini işleyenler.

11. Faiz yiyenler.

12. Satrançla kumar oynayanlar.

13. Hamama peştemalsiz olarak çıplak girenler.

14. Sokakta giderken bir şey yemek ve yol üzerine abdest bozmak gibi hafif işler yapanlar.

15. Selefe şovenler.

16. Zımmîye şahitlik eden müste'menler."[\[111\]](#)

3 - Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte Rasûl-i Ekrem Efendimizin, bir kimsenin lehine şahitlik yapan özel işçisinin şahitliğini de kabul etmediği ifade edilmektedir. Mavsılî, el-İhtiyar isimli eserinde bu hükmü şöyle ifade ediyor:

"Bir kimsenin hususi işçisinin kendisine şahitlik yapması kabul edilemez."[\[112\]](#)

3601... Süleyman b. Musa'dan; demiştir ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Hain erkeğin, hain kadının, zina eden erkeğin, zina eden kadının, (din) kardeşlerine kin besleyen kimsenin şahitliği geçerli değildir."[\[113\]](#)

17. Göçebenin Yerleşik Halk Aleyhinde Şahitliğinin Hükümü

3602... Ebû Hureyre (ra)'den rivayet olduğuna göre; Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğunu duymuştur:

"Bedevinin köylü aleyhindeki şahitliği geçerli değildir."[\[114\]](#)

Açıklama

Bedevi: Yerleşik hayata geçmemiş olan ve sürülerinin peşinde gezerek hayatını göçebelikle geçiren kimselerdir. Metinde geçen köylüden maksat da, herhangi bir yerleşim merkezine yerleşen kimselerdir.

Kıymetli müfessir Merhum Muhammed Hamdi Yazır efendinin dediği gibi; Arab'ın göçebesine a'rabî, Türk'ün göçebesine de Türkmen denir.[\[115\]](#)

En-Nihâye'de, "Bedevinin şahitliğinin mekruh kılınmasının sebebi, onun şer'i hükümlerden habersiz oluşu ve şahit olduğu olayları gereği gibi kavrayamayışıdır" denilmiştir.

Hattâbî bu hadisle ilgili şöyle bir açıklamada bulunmaktadır:

"Bedevilerin şahitliğinin mekruh sayılmasının sebebi şu olabilir: Bunlar şahitliğin nasıl yapıldığını bilmezler ve şahitliği gereği gibi ifâ edemezler. Çünkü şahitlik ederken, dengesiz konuşmayla ifadenin amacından saptırılmış olacağını bilmezler. Müşahade ettikleri mesele ve olayları tesbit ve gerektiğinde hâkime intikal ettirmekten âciz insanlardır. Ahmed b. Hanbel de böyle demiştir. Ahmed b. Hanbel'in arkadaşlarından bir topluluk bu hadisle amel etmiştir. Mâlik ve Ebû Ubeyd de böyle demişlerdir. Fakat âlimlerin ekserisi bunun şahitliğinin kabulüne hükmetmişlerdir. İbn Reslân'ın dediğine göre; bedevinin şahitliğinin geçerliliğine hükmeden âimler bu hadisi, bedevilerden adaleti yani fasık olmadığı bilinmeyenlere ait olarak yorumlamışlardır. Genellikle bedevilerin adaleti bilinemez."

Sindî de Hattâbî'nin bu sözünü naklettikten sonra şöyle izah etmiştir: "Bir kavle göre bu hadisin manası; bedevinin, şehirli aleyhinde şahitlik etmesinin uygun ve isabetli olmamasıdır. Çünkü aralarında bir münasebet ve ilişki bulunmadığı için iftira şüphesi duyulabilir. Bu kuşku nedeniyle uygun görülmemiştir. Ama bedevi onun lehine şahitlik ederse kabul olunur. Diğer bir kavle göre mana şöyledir: Bedevi, şehirli aleyhinde şahitlik işini üstlenmemelidir. Çünkü gerektiğinde bedeviyi bulmak kolay değildir. Bir başka kavle göre bu hadisteki şahitlik, kişinin fakirliğinin ispatı hakkında şahitliktir. Bu nevi şahitlikte şahidin inceleyici ve tecrübeli olması, dış görünüşe değil meselelerin iç yüzüne nüfuz edebilecek kabiliyet ve dirayet sahibi olması gerekir." [\[116\]](#)

18. Süt Kardeşliği Hususunda Şahitlik Yapmanın Hükümü

3603... İbn Ebî Müleyke'den (rivayet olunduğuna göre) Ukbe b. Haris şöyle demiştir:

Ben Ümmü Yahya binti Ebî İhâb ile evlenmişim. Siyah bir kad in yanımıza gelip ikimizi birden emzirdiğini iddia etti. Bunun üzerine Peygamber (s.a)'e varıp bu durumu kendisine anlattım. Benden yüz çevirdi, (söyleyeceklerimi dinlemek istemedi).

Ey Allah'ın Rasûlü, o kadın kesinlikle yalancıdır! dedim.

"Ne biliyorsun? O söylediğini söyledi. Sen artık (evlendiğin) o kadını bırak" buyurdu. [\[117\]](#)

Açıklama

İbn Ebî Müleyke bu hadisi, Ukbe b. Hâris'ten iki yolla almıştır:

1- Doğrudan doğruya bizzat kendisinden almıştır.

2- Bu hadisi Ukbe b. Hâris'ten, onun arkadaşları vasıtasıyla almıştır. Fakat İbn Ebî Müleyke bu hadisi bizzat Hz. Ukbe'nin kendi ağzından işitmesinden daha ziyade ondan arkadaşı vasıtasıyla işitmekle öğrenmiştir. Bir başka ifadeyle onun arkadaşından duyduğu rivayet bizzat kendi dinlemesinden daha çok hatırında kalmıştır. 3604 numaralı hadis-i şerifte İbn Ebî Müleyke'nin sözü geçen arkadaşının Ubeyd b. Ebî Meryem olduğu açıklanmaktadır.

Sübülû's-Selâm isimli eserde bu hadis hakkında şu görüşlere yer verilmektedir:

Hadis-i şerif süt annenin şهادetinin yalnız başına kabul edilebileceğine delildir. Buharî bunun için ayrı bir bab açmıştır. İbn Abbas ile seleften bir cemaatin ve Ahmed b. Hanbel'in mezhebi budur. Ebû Ubeyd, "Erkeğe kendiliğinden ayrılmak vacip olur, hâkimin hükmüne lüzum yoktur" diyor.

İmam Mâlik'e göre, süt meselesinde ancak iki kadının şهادeti kabul edilir. Hanefîlerle diğer bir

takım ulemaya göre, süt meselesinin sair hukuktan bir farkı yoktur. Binaenaleyh burada da iki erkek yahud bir erkekle iki kadın şahitlik etmelidir. Yalnız süt annenin şahitliği kâfi gelmez. Şâfiîlere göre, süt anne ile birlikte üç kadının şahadeti kabul edilir. Yalnız ücret istememesi şarttır. Şâfiîlerce bu hadis, ihtiyata ve şüpheli şeylerden korunmaya hamledihmiştir. Fakat kendilerine: Bu sözlerinin zahire uymadığı, çünkü Peygamber (s.a)'e meselenin dört defa sorulduğu, dördünde de;

"Nasıl olur, bak ne söylendi" cevabım verdiği hatırlatılmıştır. Bu hadisin bazı rivayetlerinde "Onu bırak" denilmiştir. Dârekutnî'nin rivayetinde ise, "Ondan sana hayır yok" buyurulmuştur. Eğer ihtiyat kabilinden olsaydı ona kadını boşamayı emrederdi. Halbuki hadisin hiçbir rivayetinde talâk zikredilmemiştir. İbn Abbas taraftarları bu ciheti nazar-ı itibare alarak: "Bu hüküm buraya mahsustur. Binaenaleyh sair hukukun hilâfına olarak burada yalnız süt annenin şahadeti kâfidir." demişlerdir. [\[118\]](#)

Hattâbî'nin açıklamasına göre, metinde ecen "o kadını bırak" emri far-ziyyet değil, bir tavsiye ve irşad niteliğinde olduğundan bu hadiste bir kadının süt kardeşlik hakkındaki şahitliğinin kabul edilmesi gerektiğine ait bir delil yoktur. [\[119\]](#)

3604... (Bir önceki hadisi) İbn Ebî Müleyke, Ukbe b. el-Hâris'ten (bir de) Ubeyd b. Ebî Meryem vasıtasıyla rivayet etmiştir. (Bir defasında da İbn Ebî Müleyke bir önceki hadisin man,asını (doğrudan doğruya Ukbe'den, rivayet etmiş (ve şöyle demiştir): "Ben bu hadisi (bizzat) Ukbe'den (de) işittim, fakat arkadaşımın rivayetini daha iyi belledim."

Ebû Dâvûd dedi ki: (Bu hadisin ravilerinden) Hammâd b. Zeyd, Haris b. Umeyr'e bakıp: Bu (zat) Uyyub'un (ders) arkadaşlarının güvenilenlerindendir, dedi. [\[120\]](#)

19. Müslümanların İdaresinde Yaşayan Zimmîlerin Şahitliği Ve Yolculuk Esnasında (Vefat Eden Bir Kimsenin Vefatından Önce Yaptığı) Vasiyetin Hükümü

3605... Şa'bî'den rivayet olunduğuna göre;

Müslümanlardan birine şu Dakûkâ (denilen yer) de eceli gelmiş, vasiyetine şahit olacak müslüman bir kimse bulamamış. (Ancak) kitap ehlinden iki adamı şahit tutmuş. (Kitap ehlinden olan bu iki şahit) Kûfe'ye gelip Ebû Musa eUEş'arî'nin yanına varmışlar, (durumu ona) anlatmışlar, (vefat eden zatın) mallarını da ona getiri (ip teslim et) misler. Bunun üzerine Ebû Musa el-Eş'arî: "Bu, Rasûlullah (s:a) zamanından sonra (bugüne kadar hiç) olmamış bir hâdisedir." dedi ve onlara ikindiden sonra; (şahitliklerinde) hiyanet etmediklerine, yalan söylemediklerine, (gerçeği) değiştirmediklerine, saklamadıklarına, bozmadıklarına, bu vasiyetin (yolculukta vefat eden zatın) vasiyyeti, (malların da yine o zatın) geride bıraktığı mallan olduğuna dair Allah'a yemin ettirip şahitliklerini geçerli kıldı. [\[121\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "Bu Rasûlullah zamanında vuku bulduktan sonra bugüne kadar hiç olmamış bir hâdisedir." sözüyle, bir sonraki hadiste anlatılan; müslüman Büdeyl b. Ebû Meryem ile hıristiyan Temîm ed-Dârî ve Adıyy arasında, yolculuk esnasında geçen bir şahitlik olayı kastedilmektedir ki, bir numara sonraki hadis-i şerifte izah edilecektir.

Mevzumuzu teşkil eden hâdise ise, bugünkü Irak hükümetinin başşehri olan Bağdat ile yine Irak sınırları içersinde bulunan Erbil arasındaki "Dakûka" denilen yerde Ebû Musa el-Eş'arî'nin iki hıristiyan işçisi ile bir müslüman arasında vuku bulmuştur.

Hadis sarihlerinin açıklamasına göre; Ebû Musa'nın iki hıristiyana doğru söylediklerine dair yemin ettirmek için ikindiden sonraki vakti seçmiş olması; ikindi sonrasının, amellerin Allah'a arz olunduğu, yer ve gök meleklerinin nöbet devir ve teslimi için yeryüzünde hazır buldukları, bu vakitte işlenen günahlara meleklerin de şahit olması cihetiyle yalan söylemenin vebalinin diğer vakitlere nisbetle daha da ağır olmasındandır.

Hattâbî, bu hadis ile ilgili olarak yaptığı açıklamada şu görüşlere yer vermektedir:

"Bu hadîs-i şerif, zimmîlerin, müslümanların yolculuktaki vasiyetlerine dair şahitliklerinin makbul olduğuna delâlet etmektedir. Evzaî ile Şüreyh ve İbrahim en-Nehaî'ye göre ise; zimmîlerin müslümanların yolculuktaki vasiyetlerine dair şahitlikleri makbul olduğu gibi, yolculuk gibi müslüman şait bulmanın imkânsızlaştığı diğer hallerde de zimmîlerin müslümanlar hak-Kındaki şahitlikleri kabul edilir;

İmam Ahmed'e göre ise, zimmîlerin ancak yolculuk esnasında ölen bir müslümanın vasiyetine şahitlikleri zaruret icabı kabul edilir. İmam Şafi'ye göre ise, zimmînin müslüman üzerine şahitliği hiçbir zaman kabul edilmediği gibi kâfirler üzerine şahitliği de asla kabul edilmez, imam Mâlik de bu görüştedir.

İmam Ahmed'e göre, kitap ehlinin birbirlerine olan şahitlikleri de makbul değildir.

Rey ehline göre ise, küfür ehlinin bir millet olması cihetiyle kâfirlerin birbirlerine olan şahitlikleri makbuldür.

Ulemadan bazılarına göre; her ne kadar bir yahudinin diğer bir yahudi-ye, ya da bir hıristiyanın diğer bir hıristiyan hakkındaki şahitliği kabul edilirse de, bir hıristiyanın bir yahudiye ya da bir yahudinin bir hıristiyana şahitliği kabul edilmez. Çünkü yahudiler kendi aralarında ayrı ayrı birer mil-' lettirler. Bir milletin mensuplarının birbiri hakkındaki şahitlikleri kabul edilirse de iki ayrı milletten olan şahısların birbirleri hakkındaki şahitlikleri kabul edilemez.

İmam Şa'bî, İbn Ebû Leylâ, İshak b. Râhûyeh ve Zührî bu görüştedirler. Çünkü, Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de haber verdiği, kâfirler arasındaki düşmanlık bu fırkalar arasındaki

düşmanlıktır. [\[122\]](#)

3606... İbn Abbas (r.a)'dan, şöyle dedi rivayet olunmuştur: Sehm oğullarından (Büdeyl isimli müslüman) bir adam, Temîm ed-Dârî ve Adıyy b. Beddâ ile (bir yolculuğa) çıkmıştı., (Yol'da) Sehm oğullarına mensub olan (bu müslüman) İfımse, hiçbir müslümanın bulunmadığı bir yerde vefat etti. (Yol arkadaşları, onım) geriye kalan mallarını getirdikleri zaman (vefat eden zatın ailesi, sanun bıraktığı) altın süslerle kaplı gümüş bir kabı bulamadılar. Bunun üzerine Rasûlullah (s'.a), (bu kabın kendi yanlarında olmadığına dair) vefat eden zatın yol arkadaşlarına yemin ettirdi, (Onlar da yemin ettiler. Bir süre) sonra; kab Mekke'de (bazı kimselerin elinde) bulundu. (Bunlar; biz) bu kabı Temîm ile Adıyy'den satın aldık, dediler. (Vefat eden) Sehm kabilesine mensup zatın yakınlarından iki adam ayağa kalkarak: (Müslüman olarak) bizimi şahitliğimiz Temîm ile Adıyy'in şahitliğinden daha doğrudur ve bu kab bizim (vefat eden) arkadaşımızın-dır, diye yemin ettiler. (İbn Abbas sözlerine devam ederek) dedi ki: "Ey inananlar, birinize ölüm gelince vasiyet sırasında içinizden iki adil kişi şahitlik etsin" [\[123\]](#) âyet-i kerimesi onlar hakkında inmiştir. [\[124\]](#)

Açıklama

Metinde mevzubahis olan hâdise, Tirmizî'nin Sünen'inde şöyle anlatılıyor: Temîm dedi ki: Büdeyl öldüğü zaman kabı alıp bin dirheme sattık ve sonra bu parayı, ben ve Adıyy b. Beddâ aramızda paylaştık. Büdeyl'in ailesine geldiğimiz zaman, (eşyasından) yanımızda olanları kendilerine verdik. Gümüş kabı bulamadılar ve onu bize sordular. O bize yalnız bunları bıraktı, bize bunlardan başka başka bir şey vermedi, dedik.

Hz. Peygamber (s.a)'in Medine'ye gelişini müteakip, müslümanlığı kabul edince, yaptığım bu işten bir suçluluk hissettim. Bunun üzerine, Büdeyl'in ailesine geldim, durumu kendilerine anlattım, beş yüz dirhemi de kendilerine verdim. Aynı zamanda bu kadar da arkadaşımın yanında bulunduğunu anlattım. Adıyy b. Beddâ'yı Rasûlullah (s.a)'nın yanına götürdüler. Hz. Peygamber kendilerinden delil istedi, bulamadılar. Dindaşlarınca mukaddes sayılan bir hususta ona yemin teklif etmelerini emretti. Adıyy yemin etti.

Bunun üzerine Allah (c.c): "Ey iman edenler, herhangi birinize ölüm gelip çatdığı vakit, vasiyet anında iki adil kişi şahitlik etsin." âyetini indirdi.

Amr b. el-Âs ile bir başkası, kalkıp yemin ettiler ve bunun üzerine beş yüz dirhem Adıyy b. Beddâ'dan hüküm yoluyla geri alındı. [\[125\]](#)

Görüldüğü gibi Tirmizî'nin bu rivayeti mevzumuzu teşkil eden hadiste anlatılan olayın tamamlayıcısı ve tefsiri mahiyetindedir.

Yine mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte geçen âyet-i kerimenin tefsiri üzerinde pek çok

görüşler vardır.

Bu hususta Hattâbî şöyle diyor:

"Bu hadis-i şerif, yemin etmenin davacı üzerine düştüğüne dair kuvvetli bir delildir. Hz. Âişe ile Hasan-ı Basrî ve Amr b. Şurahbil'e göre ise, metinde geçen âyet-i kerime muhkem olduğundan nesh ihtimali yoktur. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in en son nazil olan sûresi olduğundan Mâide sûresinin hiçbir âyeti neshedilmemiştir, Aksi görüşte olanlar âyeti te'vil ederek âyet-i kerimenin şahitlik hakkında değil de vasiyet hakkında inmiş olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşte olan ilim adamlarına göre, şu hususlar kendi görüşlerinin doğruluğuna delâlet etmektedir:

1- Bu âyet-i kerime vasiyet hakkında inmiştir.

2- Temîm ed-Dârî ile arkadaşı Adıyy b. Beddâ şahid değil; vasî idiler.

3- Şahitlere yemin ettirilmediği halde Hz. Peygamber'in Adıyy ile Te-mîm'e yemin ettirmesi de onların şahit değil vasî olduklarını gösterir.

4- Âyet-i kerimede geçen şهادet kelimesiyle, "Allah'ın şهادetini gizlemeyiniz."^[126] âyetinde geçen şهادet kelimesinin ifade ettiği "Allah'ın emaneti" manası kastedilmiştir.

5- Sözü geçen âyet-i kerimede sözü, "akrabanızdan olmayan müslümanlar" anlamında kullanılmıştır. Genellikle vasiler akrabadan olurlar. Ancak seferde akraba bulmak imkânsız olduğundan orada akraba olmayan kimselerin de vasî tayin edilebileceği ifade edilmektedir ki bu da bu âyetin şahitlik hakkında değil vasiyyet hakkında indiğini gösterir."

Bazılarına göre bu âyetin hükmü neshedilmiştir. Bu görüşlerden en doğru olanı birincisidir. Allah en İyi bilendir.

Merhum M.Hamdi Yazır Efendi de bu mevzuda şöyle diyor: Burada şâyan-ı dikkat iki mesele vardır. Birisi, bir müslümanın bulunamayacağı zaruret halinde bir gayrimüslimi şahit tutmak ve onun şahitlik etmesi; diğeri de şahitlere yemin verilebilmesi meselesidir. Fıkıh âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre âyet-i kerimede geçen kelimesi "akrabalarınızdan ve kabilenizden" demektir. sözü de, "kabilenizden olmayan müminlerden" demektir. Akraba, ölünün ahvaline daha vâkıf ve ona başkalarından daha merhametli olacağı için vasiyette evvela hısım ve akrabayı, yolculuk gibi bunların bulunamadığı hallerde ise yabancıları şahit tutmak daha uygun gösterilmiştir. İbn Abbas ile Ebû Musa el-Eş'arî, Saîd b. Cübeyr, Saîd b. Müseyyeb, Şüreyh, Mücâhid ve İbn Cüreyc'den nakledildiğine göre; bir insan gurbette bulunur ve vasiyetine şahit olacak bir müs-lüman bulamazsa hıristiyan, yahudi, mecusi, putperest veya herhangi bir kâfiri şahit tutabilir. Bu suretten maadasında kâfirin mümin aleyhine şahitliği caiz olamaz. Binaenaleyh âyet-i kerimede geçen kelimesi 'müslümanlar-dan';sözü de "gayrimüslimlerden" demektir. Her ne kadar, "Erkeklerden iki kişiyi de şahit tutun. Eğer iki erkek yoksa, razı olduğunuz şahitlerden bir erkek iki kadın şahitlik etsin."^[127] âyet-i kerimesi, gerek hizada ve gerekse seferde ve vasiyette gayrimüslimlerin müslüman hakkında şahitliğini neshetmişse de Mâide sûresinin 106. âyeti zımmîlerin, müslümanların yolculuklardaki vasiyetlerine şahitlik yapmalarının caiz olduğunu ifade ederken, zımmînin, diğeri bir zımmînin

vasiyetine şahitlik etmesinin caizliğini de ifade etmektedir.

Gerçi Kadı Beyzavî, "Zımmînin müslüman aleyhindeki şahitliğinin dinlenmeyeceğinde icmâ vardır" demiştir ama Fahreddin Râzî bu mevzuda ihtilâf bulunduğunu söylemiştir. Fahreddin Râzî mensuh değildir diyenlerin görüşünü açıklarken şöyle diyor:

1- Evvelâ bu âyet-i kerimede hitap bütün müslümanlardır. Bu bakımdan sözü, "siz müminlerin gayrisi" anlamına gelir.

2- Fakat bunların şahadetinin cevazı ancak yolculukla kayıtlıdır; bunun dışında caiz değildir.

Eğer bu âyet-i kerimeyle zımmîlerin şahitliği değil de müslümanların şahitliği kastedilseydi, yolculukla kayıtlı olmaması gerekirdi. Çünkü müslümanların şahitliği her zaman geçerlidir.

3- Şahitlere yemin ettirmek gerekmediği halde burada onlara yemin ettirilmesine gelince; bu da bu şahitlerin gayrimüslim olmalarına bir karinedir.

4- Bu âyetin sebebi nüzûlu olarak gösterilen Ebû Dâvûd hadisi de, Büdeyl (r.a) için şahitlik yapan kimselerin gayrimüslim olduklarını ifade etmektedir.

5- Ebû Musa el-Eş'ari'nin iki zımmînin bir müslümanın yoldaki vasiyetine şahitlik eden iki hıristiyanın şahitliğini kabul etmesine hiçbir sahâbî itiraz etmediğine göre bu mevzuda icmâ var demektir. [\[128\]](#)

20. Hâkim Doğruluğunu Bildiği Zaman Bir Şahidin Şahitliğiyle Hüküm Verebilir

3607... Umâre b. Huzeyme'den rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a)'in sahâbîlerinden olan amcası ona şöyle demiştir: Peygamber (s.a) bedevilerden birinden bir kısrağ satın aldı. Ona atının fiyatını ödemek için peşinden gelmesini istedi (ve önden yürüyüp gitti). Râsulullah(s.a) hızlıca yürüyordu. Bedevi ise yavaş yavaş gidiyordu. Derken halk bedevinin etrafını sarıp (onun yedeğinde bulunan) kısrağı satın almak üzere pazarlığa giriştiler. Bu kısrağı Hz. Peygamber (s.a)'in bedeviden satın aldığını bilmiyorlardı. (Halkın elindeki kısrağa daha fazla-fiat verdiğini gören) bedevi, Rasûkırâh (-s.a)'a haykırarak:

Bu kısrağı alacaksan al, yoksa ben onu sattım! dedi. Rasûlullah (s.a) bedevinin haykırışını işitince (yanına, varıp): "Ben bu kısrağı senden satın almadım mı?" diye sordu. Bedevinin; -Hayır vallahi, ben bunu sana satmadım; karşılığını vermesi üzerine Peygamber (s.a):

"Evet, ben bu kısrağı senden satın aldım" dedi. Bedevi de;

Haydi öyleyse, şahit göster; demeye başladı.

Derken Huzeyme b. Sabit (ortaya atılarak bedeviye dönüp):

Ben senin bu hayvanı (Hz. Peygamber'e) sattığına şahitlik ederim, dedi.

Peygamber (s.a) Huzeyme'ye dönerek:

"Neye (dayanarak) şahitlik ediyorsun?" diye sordu. (Huzeyme de):

Ey Allah'ın Rasûlü, (ben, Allah'ın) seni tasdik etmesiyle (şahitlik ediyorum) cevabını verdi. Bunun

üzerine Rasûlullah (ş.a) Huzeyme'nin şahitliğini iki erkeğin şahitliğine denk saydı. [\[129\]](#)

Açıklama

Hafız İbn Hacer'in açıkladığına göre, Umâre b. Huzeyme'-nin bu hadisi aldığı amcasının ismi Huzeyme b. Sâbk'tir. [\[130\]](#)

Nesâî'nin tahkikine göre Hz. Peygamber'in (s.a) kendisinden kısarak satın aldığı bedevinin ismi İbnü'l-Hâris'tir. et-Telkîh isimli eserde ise Sevâ İbn el-Hâris olduğu ifade ediliyor. Dümeyrî de Hayatü'l-Hay'evân isimli eserde bu zatın isminin Sevâ ibn el-Hâris olduğunu söylüyor.

Söz konusu kısarak, Hz. Peygamber'in hayvanları arasında "el-Mürtecez" ismiyle anılan kısraaktır.

Hz. Peygamber'in Huzeyme'den daha faziletli kimseler varken ve onların şahitliğini bir kişinin şahitliğine denk saydığı halde- Huzeyme'nin şahitliğini iki kişinin şahitliğine denk saymasının sebebi, bir toplulukta Hz. Peygamber'in bir şahide fevkalâde ihtiyaç duyduğu bir anda o hazretin herkesten - önce ileri atılarak Hz.' Peygambere şahitlik etmesidir.

Bu mevzuda Hattâbî şöyle diyor:

"Pek çok kimseler bu hadisin yerini tayin edememektedirler. Bazı bid'atçılar da bu hadise dayanarak her zaman ve her meselede, doğru söylettiği bilinen bir tek kimsenin şahitliği ile yetinilebileceğini iddia etmişlerdir. Oysa Hz. Peygamber'in, Huzeyme'nin şahitliğini iki şahidin şahitliğine denk sayması ona mahsus özel bir durumdur. Çünkü o her sözünde sadık olan bir peygamberdir. Hz. Huzeyme'nin şahitliği O'nun sözünü sadece tekid etmiştir. Neticede Hz. Huzeyme'nin oradaki şahitliği bir şahitlik, tasdiki de ikinci bir şahitlik kabul edilerek onun şahitliği iki müslümanın şahitliğine denk sayılmıştır."

Bundan dolayıdır ki, Hz. Huzeyme'ye "Züşşahadeteyn" unvanı verilmiştir.

Buharî'nin zımnen anlattığına göre Zeyd b. Sabit, Kur'an-ı Kerim'i tedvin ve tahrir ederken, Hz. Huzeyme ona Ahzâb sûresinden bir âyet getirmişti. Bu âyet, "Müminlerden öyle erkekler var ki, Allah'a verdikleri sözlerde durdular. Onlardan kimi adağını yerine getirdi..." âyet-i kerimesiydi. Zeyd b. Sabit, Rasûl-i Ekrem'in Huzeyme'nin bir şahadetini iki şahadet yerine tuttuğunu bildiği için zerre kadar tereddüt etmeden bu şahadeti kabul etmiştir.

Evs ile Hazrec kabileleri, Hz. Huzeyme ile iftihar ederlerdi. Hz. Huzeyme Peygamberimize aşırı muhabbetiyle maruftu. Bir gün Rasûl-i Ekrem (s.a) Efendimizi rüyada görmüş, onu takbil eylemişti. Hz. Huzeyme, ertesi gün Rasûl-i Ekrem'in nezdine girerek ona gördüklerini nakletmiş, Rasûl-i Ekrem, derhal alnını ona uzatmış ve Hz. Huzeyme, Rasûl-i Ekrem'in alnından öpmüştü.

Diğer bir rivayete göre, Hz. Huzeyme kendini Rasûl-i Ekrem'in nasiyesi üzerinde secde ederken görmüş ve bunu Rasûl-i Ekrem'e haber vermiş, Rasûl-i Ekrem de ona mübarek cephesini temas ettirmişti. [\[131\]](#)

Kadı İyâz'ın eş-Şifâ isimli eserinde açıkladığına göre; Hz. Peygamber, pazarlık konusu olan kısrağı, sözü geçen bedeviye, "Ey Allah'ım, Eğer bu adam yalan söylüyorsa bu hayvanın hayrını görmesin!" diye dua ederek geri vermiş, sabahleyin kısrağın yerinde ölü olarak bulunmuştur. [\[132\]](#)

21. Yemin Ve Bir Şahitle Hüküm Verilebilir Mi?

3608... İbn Abbas'tan rivayet olduğuna göre; Peygamber (s.a), bir yeminle bir şahide dayanarak hüküm vermiştir. [\[133\]](#)

Açıklama

Bezlü'l-Mechüd yazarının açıklamasına göre, âlimlerin çoğunluğu bu hadis-i şerif, "Hz. Peygamber (s.a), davasına şahidlik eden bir şahidi olan ve davasında haklı olduğuna yemin eden bir kimsenin lehine hüküm verdi" şeklinde anlamışlardır. Cumhura göre Hz. Peygamber bu davacının kendi yeminini bir şahit yerine koyarak onu iki şahidi olan bir kimse gibi kabul etmiş ve bu suretle onun lehine hüküm vermiştir.

Davacının bir şahidi ve bir de yemini ile hüküm verilemeyeceğini söyleyen Hanefî uleması ise bu hadisi; "Hz. Peygamber, davalının bir şahidi ile birlikte birde yemini olması halinde davalı lehine hüküm verdi. Çünkü bir şahid ile davacı lehine hüccet tamamlanmaz. En âz iki şahid olması gerekir." şeklinde anlamışlardır. Nitekim 3612 numaralı hadisin şerhinde açıklayacağız.

Bazı hadis sarihleri de mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifi, "Beyyine davacı için, yemin de inkâr eden (davalı) içindir. [\[134\]](#) hadis-i şerifi ile uzlaştırabilmek için, Hz. Peygamber bazen davacının şahidiyle hüküm verirdi, bazen de davalının yeminiyle hüküm verirdi. Eğer davacının şahidi bulu- hursa onun şahidliğine dayanarak, eğer onun şahidi bulunmazsa davalının yeminine dayanarak hüküm verirdi şeklinde tevil etmişlerdir.

Bu mevzuda cumhurun görüşünü benimseyen Hattâbî'ye göre; yeminin davalıya ait olduğunu ifade

eden hadislerle mevzumuzu teşkil eden hadis arasında sanıldığı gibi bir çelişki olmadığından bunların arasını te'lif etmek de söz konusu değildir. Çünkü mevzumu teşkil eden hadis, bir şahidin şahitliği ile birlikte edilen yeminle ilgilidir. Öbür hadis ise bir şahidin şahitliği olmaksızın edilen yeminle ilgilidir.

Yine Hattâbî'nin açıklamasına göre, mevzumuzu teşkil eden hadisin hükmü sadece mâli hususlara aittir, diğer hususlardaki şahitlikler buna kıyas edilemez.

İbn Rüşd de bu mevzuda şöyle diyor:

"Ulema, bir kişinin şahitliği ve davacının yemini ile hükmetmenin cevazında da ihtilâf ederek; İmam Mâlik, İmam Şafî, İmam Dâvud, Ebû Sevr, Medineli fukaha-i seb'a ve bir cemaat: Mâli davalarda bir kişinin şahitliği ve davacının yemini ile hükmedilebilir, demişlerdir. İmam Ebû Hanîfe, Süfyân-i Sevrî ve Irak fukahasının cumhuruna göre; bir kişinin şahitliği ve davacının yemini ile hükmedilemez.

İhtilâfin sebebi bu hususta varid olan sem'î deliller arasında bulunan tearuzdur. Bir kişinin şahitliği ve davacının yemini ile hükmedilebileceğine kail olanlar; -İbn Abbas, Ebû Hureyre, Zeyd b. Sabit ve Câbir'in hadisleri olmak üzere- birçok hadislerle dayanmışlardır. Ancak bunlardan Müslim'in kaydettiği yalnız İbn Abbas'ın hadisidir. Buhârî'nin kaydetmeyip yalnız Müslim'in kaydettiği bu hadisin metni, "Peygamber Efendimiz, bir şahit ve yemin ile hükmetti" meâlinedir. İmam Mâlik ise, bu hususta mürsel olarak Ca'fer b. Muhammed'in babasından, "Peygamber Efendimizin bir şahit ve davacının yemini ile hükmettiğine" dair rivayet ettiği hadise [\[135\]](#) dayanmıştır. Çünkü İmam Mâlik'e göre, mürsel hadislerle amel etmek vacibtir. Diğer gurubun dayanağı da, "Eğer iki erkek şahit bulunmazsa şahitlerden güveneceğiniz bir erkek ile iki kadın da kâfidir" [\[136\]](#) âyeti kerimesidir. Derler ki: Bu âyetten iki şahidin bulunmaması halinde ancak bir erkek ile kadının kâfi geldiği, bir erkek davacı ile yemininin kâfi gelmediği anlaşılmaktadır. Buna göre eğer, "Bir şahid ve davacının yemini ile hükmedilebilir" diyecek olursak, âyetin hadis ile nesholurduğunu söylememiz lâzım gelir. Kur'an ise mü-tevâtir olmayan hadislerle nesholunamaz. Birinci guruba göre ise, bir, -no6İh olmayıp âyetin hükmünü değiştirmeyen bir ziyadedir. İkinci grubun hadisten dayanağımla, "Ya senin iki şahidin, ya da onun yemini" [\[137\]](#) hadis-i şerifidir." [\[138\]](#)

3609... (Bir önceki hadis aynı) mana ile Amr b. Dinar'dan da rivayet olunmuştur. Bu hadisi (Ebû Davud'un şeyhi Muhammed b. Yahya'ya nakleden) Seleme b. Şebîb (bu rivayetinde şöyle) dedi: "Amr, (bu hadisin sadece) hukuk (davaların) da (geçerli olduğunu) söyledi." [\[139\]](#)

Açıklama

Bu hadis, biri önceki hadisin aynıdır. Şu farkla ki, burada ravi Amr b. Dînâr; bu hadisin

hükümünün borç ve alacak gibi hukuk konularında geçerli olduğunu, bunun dışındaki davalarda geçerli olmadığını ifade etmektedir.

Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde ise, bu hadisin hükmünün sadece mâli konularda geçerli olduğu ifade edilmektedir. [\[140\]](#)

3610... Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a), bir şahitle beraber yemine dayanarak hüküm vermiştir.

Ebû Dâvûd dedi ki: Rabîb. Süleyman el-Müezzîn bu hadise ilâve olarak bana şunları da söyledi: Şafiî bana, Abdülazîz 'in (kendisine şunları) söylediğini haber verdi: "Ben bu hadisi (bunu Rabîa bana senden nakletmişti diyerek) Süheyl'e okudum da Süheyl (şöyle) dedi: Bence güvenilir bir adam olan Rabîa da bana bu hadisi kendisine okuduğumu söylemişti,, fakat ben hatırlayamamıştım."

Abdülazîz (sözlerine devamla) dedi ki: "Gerçekten de Süheyl'e bir hastalık arız olmuş ve aklına biraz zarar vermişti. (Bu yüzden bildiği bu) hadisin bir kısmını unutmuştu. Daha sonra o, bu hadisi; - Rabîa'dan, o da Süheyl'den, Süheyl'in babasından- diyerek nâklederdi. [\[141\]](#)

3611... (Bu hadis) Ebû Mus'ab senediyle ve önceki hadisle aynı manada Rabîa'dan da rivayet olunmuştur. Hadisi (Rabîa'dan rivayet eden) Süleyman dedi ki: Ben Süheyl'le karşılaştım ve kendisine bu nakdisi sordum, "Ben bu hadisi bilmiyorum" cevabını verdi. Ben de kendisine, "Onu bana Rabîa senden nakletti" dedim. O da: "Eğer (bu

hadisi) sana Rabîa benden nakletmişse sen de onu; Rabîa'dan (naklediyorum), (Rabîa da) Süheyl'den (nakletmiştir) diye rivayet et" cevabını verdi. [\[142\]](#)

Açıklama

Musannif Ebû Davud'un bir önceki hadisin sonuna ilâve ettiği açıklamadan da anlaşıldığı üzere bu hadisi Rabîa b. Abdurrahman'a Süheyl rivayet etmiş, fakat kendisine arız olan bir hastalık sebebiyle hafızasını kaybeden Süheyl bunu hatırlayamamıştır. Daha sonra bu hadisin kendisinden rivayet edildiğini söyleyen kimselere inandığı için, "Siz bu hadis size hangi senetle gelmişse o şekilde rivayet ediniz" diyerek onlara bu hadisi işittikleri senetle rivayet etmelerine izin vermiştir. [\[143\]](#)

3612... Şuays b. Abdullah b. ez-Zübeyb dedi ki: Ben dedem Zübeyb (b. Sa'lebe'y)i (şöyle) derken işittim:

Allah'ın elçisi (Muhammed) (s.a) Anber oğulları üzerine (bir) asker (î kuvvet) göndermişti. (Bu askerler) onları Tâif in nahiyelerinden Rukbe'de yakaladılar ve Peygamber (s.a)'e götürdüler. (Ben de bir hayvana) bindim (aradan sıvışarak) onlardan önce Peygamber (s.a)'e geldim. "Selâm sana ey Allah'ın elçisi, Allah'ın rahmet ve bereketi (senin üzerine olsun). Senin askerlerin bizi yakaladılar. Oysa biz (daha önce) müslüman olmuş ve (müslüman olduğumuzun bilinmesi için) de-veler(imiz)in kulaklarını kesmiştik" dedim. Anber oğulları gelince Peygamber (s.a) bana:

"Bu günlerde yakalanmanızdan önce nıslü man lığı kabul ettiğinize dair bir şahidiniz var mıdır?" diye sordu. Ben "Evet" cevabım verdim.

"Şahidin kimdir?" dedi.

Anber oğullarından Semüre isimli bir adamla, başka bir adam, dedi(m ve) Peygamber (s.a)'e adamın ismini söyledi(ri). Adam (bizim daha önceden müslümanlığı kabul ettiğimize) şahitlik etti (fakat) Semüre şahitlik etmedi. Peygamber (s.a) (bana hitaben):.

"(Semüre)senin lehine şahitlik etmekten kaçındı, öbür şahidin(in) şahitliğiyle birlikte sen de yemin yeder misin?" dedi. "Evet" karşılığım verdim. Bunun üzerine bana yemin teklif etti. Ben de: Biz (daha önce) falanca gün müslüman olmuşuk ve develerin kulaklarını kesmiştik diye Allah'a yemin ettim.

Bunun üzerine Peygamber (s.a) (oradaki sahâbilere dönerek):

"Haydi, gidiniz mallan(mn) yansı(m) onlardan ahnız, diğer yarısını da kendilerine bırakınız. Çoluk çocuklarına dokunmayınız" buyurdu. (Sonra Anber oğullarına dönerek):

"Eğer Allah amelleri boşa çıkarmayı sevmez olmasaydı(bu mallardan) size bir ipi dahi eksik vermezdim" (Fakat askerlerin emeğini boşa çıkarmak istemediğim, için mallarınızın bir kısmını onlara, verdim) buyurdu.

ez-Zübeyb (sözlerine devamla şöyle) dedi:

"O sırada, annem beni çağırıp (askerlerden birini göstererek): Bu adam benim saçaklı yaygımı aldı, diye şikâyet etti. Ben de hemen Peygamber (s.a)'e gidip şikâyette butundum. (Peygamber Efendimiz) bana: "Onu yakala" dedi. Bunun üzerine hemen (varıp onun) yakasını topladım, bulunduğumuz yerde onunla birlikte beklemeye başladım. O sırada Peygamber (s.a) bizim orada beklemekte olduğumuzu görünce (bana): "Bu yakaladığın adamdan ne istiyorsun?" dedi. Ben de onu elimden bırakıverdim. Peygamber (s.a) karşımıza geçip o adama, hitap ederek: "Biî, adama annesinden aldığın saçaklı sergiyi geri ver". buyurdu. (Adam da): Ey Allah'ın Rasûlü, o kadın benim elimden çıktı, dedi. Peygamber (s,a) de adamın kılıcım çekip aldı, bana-verdi ve ona: "Git, buna ilaveten bir ölçek de yiyecek ver" buyurdu. O zat bana (kıhca) ilâve olarak bir ölçek de arpa verdi." [\[144\]](#)

Açıklama

3608 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi, âlimlerin çoğunluğu bu babdaki

hadis-i şeriflere bakarak; davalının kendi yemini ve şahidinin şahitlik etmesiyle hâkimin onun lehine hüküm verebileceğini söylemişlerdir.

Hanefî âlimlerine göre; en az iki şahit şahitlik etmedikçe hâkim davacı lehine hüküm veremez. Davacı iki şahit getiremezse.o zaman hakim davalıya yemin teklif eder.

Alimlerin çoğunluğu, davaca durumunda olan Anber oğullarından birinin, daha önce müslüman olduklarına dair yemin etmesi ve bir şahidin de buna şahitlik etmesiyle Hz. Peygamber'in Anber oğullarını serbest bıraktığını ifade eden bu hadis-i şerifim kendilerinin bu mevzudaki görüşlerine delil olduğunu söylemişlerdir.

Hanefî âlimlerine göre ise; Hz. Peygamber, Anber oğullarımı! serbest bırakılmasına hüküm verirken davacının yeminine dayanmamıştır. Çünkü hüküm vermek için davacının yeminine müracaat edilmez. Bu bakımdan Hz. Peygamber p davacıya yemin ettirirken onun yeminine dayanarak hüküm vermeyi değil, dadasında gerçekten samimi olup olmadığını tespit etmeyi düşünmüştür. Eğer bu kimse yemin etmekten caysa idi Hz. Peygamber onun doğru söylemediğini anlamış olacaktı. Fakat o zat yemin edince hiçbir hüküm vermedi.

Yine Hanefî âlimlerine göre, eğer Hz. Peygamber orada bu zatın yemini ile onların daha önce müslüman olduklarına hüküm verseydi o zaman Hz. Peygamber'in onların mallarından hiçbirini müslüman askerlere vermemesi gerekirdi. Çünkü hiçbir kimse müslümanların mallarını ellerinden alamaz.

Bununla beraber Hz. Peygamber, Anber oğullarının gönlünü kazanmak maksadıyla, askerlerin hakkı olan ganimetlerin yarısını kendi rızalarıyla ellerinden alıp Anber oğullarına geri verdi.

Hz. Peygamber'in, müslüman askelerden birinin Anber oğullarından bir kadından aldığı saçaklı sergiyi kadına geri verilmesini emretmesi ve müslüman askerin vermek istemediğini görünce ondan kılıcını alıp kadına vermesi ve üstüne de biraz yiyecek vermesini istemesi.meselesine gelince; bu meselede âlimlerin çoğunluğunun görüşünü destekleyecek bir durum yoktur. Çünkü Hz. Peygamber'in o askere aldığı sergiyi geri vermesini emretmesinin sebebi, o askerin bu sergiyi ganimetlerin bölüşülmesinden ve sözü geçen kadının payına düştükten sonra almış olmasıdır. Hz. Peygamber'in emri üzerine ganimetler bölüşüldükten sonra, bu mallardan birinin sahibinden alınmasının da gasbdan başka bir şey olmadığı herkesçe malumdur.

Askerin kendini savunmaya kalkması üzerine Hz. Peygamber'in onun kılıcını alması ise, hâkimin borçlu üzerinde bulunan maldan alacaklının alacağı kadar alıp, alacaklıya teslim etmesinin caiz olduğuna delâlet eder ki, İmam Şafiî ile Hanefî ulemasından müteahhirînin görüşü budur.

Bu hadis-i şerif ayrıca, bir kimsenin gasp ettiği malın değerini sahibine ödedikten sonra o mala sahip olacağına ve mal üzerindeki tasarruflarının geçerli olacağına delâlet etmektedir.

Ebû Ömer en-Nemrî, bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. [\[145\]](#)

22. Şahidleri Olmayan İki Kişinin Bir Mal Üzerinde Hak İddia Etmeleri

3613... Ebû Musa el-Eş'arî'den rivayet olunduğuna göre;

İki adam bir deve ya da bir hayvan üzerinde hak iddia ederek Peygamber (s.a)'e başvurmuşlar; hiçbirinin de şahidi yokmuş. Peygamber (s.a) de o deveyi ikisi arasında paylaşmış. [\[146\]](#)

Açıklama

Hattâbî'nin açıklamasına göre; dava konusu olan hayvanın davacılarından sadece birinin elinde olmayıp ortaklaşa ikisinin elinde bulunmuş olması gerekir. Eğer böyle olmayıp da sadece birinin elinde bulunmuş olsaydı, o zaman hayvanı ikisi arasında eşit olarak paylaşmazdı. Aliyyü'I-Kârî'nin açıklamasına göre; hayvanın hiçbir hak iddiasında bulunmayan üçüncü bir şahsın elinde bulunmuş olması da aynı şekilde bu hadisin kapsamı ve hükmü içerisine girer. [\[147\]](#)

3614... (Bir önceki hadis) senediyle ve manasıyla (yine) Sâid (b. Ebî Bürde)'den rivayet olunmuştur. [\[148\]](#)

3615... (Bir önceki hadisdeki senetle) Katâde'den rivayet olunduğuna göre;

Peygamber (s.a) zamanında iki adam bir deve üzerinde hak iddia etmişler ve (ikisi de) iki (şer) şahit (bulup) göndermişler. Bunun üzerine Peygamber (s.a) o deveyi bu iki kişi arasında eşit olarak paylaşmış. [\[149\]](#)

Açıklama

İbn Reslan'ın açıklamasına göre; mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifle 3613 numaralı hadis-i şerifte anlatılan olay aynıdır. Her ne kadar 3613 numaralı hadis-i şerifte "davacıların ikisinin de şahidi yoktu" derken, burada her ikisinin de ikişer şahidi olduğundan bahse-diliyorsa da aslında bu iki ifade arasında bir fark yoktur. Çünkü netice itibariyle her iki hadiste anlatılmak istenen mana birdir. Şöyle ki, 3613 numaralı hadis-i şerifte taraflardan hiçbirisinin davasını isbatlayacak bir şahidi bulunmadığı ifade edilirken, burada da şahitler sayı itibariyle denk olduğundan birisi lehine hüküm vermek mümkün olmadığı, taraflardan hiçbirisinin davayı isbatlayacak ve kazandıracak bir şahit getirmediği, bir başka ifadeyle, tarafların şahitleri eşit olduklarından yok hükmüne düştükleri ve Hz. Peygamber'in de bu sebeple hayvanı taraflar arasında eşit olarak paylaştığı ifade edilmektedir.

Ayrıca bu hadislerden birinin, dava konusu olan hayvanın taraflardan birinin elinde olması, diğerinin ise hayvanın tarafların dışında üçüncü bir şahsın elinde olmasıyla ilgili olması da mümkündür. Nitekim Nesâî'den rivayet edilen bir hadis-i şerif bu manadadır. Esasen bu ihtimal diğerinden daha da kuvvetli görünmektedir.

Hattâbî de bu mevzuda aynen böyle düşünmektedir. Kendine ait olmadığını ve ihtilâfa düşenlere ait olduğunu itiraf eden bir kimsenin elindeki mal için tarafların birer şahit getirmeleri halinde nasıl hüküm verileceği konusunda fıkıh âlimleri ihtilâfa düşmüşlerdir.

Ahmed b. Hanbel ileîshak b. Râhûyeh'e göre, bu gibi durumda taraflar arasında kur'a çekilir, kur'a kime çıkarsa hak onun olur. İmam Şafî' nin eski görüşü de budur, yani mezhebinde iki görüş rivayet edilmiştir:

1) Bu meselede hayvan taraflar arasında eşit olarak taksim edilir. Hanefî ulemasıyla Süfyân-i Sevrî de bu görüştedir.

2) Aralarında kur'a çekilir, kur'a hangisine çıkarsa, ona iddiasında doğru olduğuna dair yemin etmesi teklif edilir. Yemin ederse onun lehine hüküm verilir.

İmanı Mâlik, "Üçüncü bir şahıs elinde bulunan bir mal hakkında hak iddia ederek davalarını ispat için birer şahit getiren taraflar hakkında ben hüküm vermem" demiştir. Ancak ondan bu durumda şahitleri en adil ve en salih olan tarafın lehine hüküm verileceği de rivayet olunmuştur. İmam EvzaF ye göre, şahidi daha çok olan tarafın lehine hüküm verilir.

Şa'bî'den, taraflardan her birinin şahidi nisbetinde hisse alacağı rivayet edilmiştir. [\[150\]](#)

3616... Ebû Hureyre'den rivayet olunduğuna göre;

İki kişi bir mal üzerinde anlaşmazlığa düşerek, Peygamber (s.a)'e başvurmuşlar. Peygamber (s.a) de (onlara):

"İsteyerek de olsa istemeyerek de olsa,(sonunda)yemin etmek üzere kur'a çekiniz" buyurmuştur. [\[151\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, hüküm verebilmek için bazen kur'aya başvurabileceğini söyleyenlerin delilidir. Nitekim 2269 numaralı hadisin şerhinde açıklamıştık.

Avnü'l-Ma'bûd yazarı, bu babda bahis mevzuu edilen hususlarda muhtelif nakiller yapmıştır. Bunları şöylece özetlemek mümkündür:

"Hattâbî diyor ki: Buradaki "İstihâm"dan maksat kur'a çekmektir. Taraflar kur'a çekerler, kur'a kime isabet ederse, o yemin eder ve mal onun olur. Bunun bir benzeri Hz. Ali (r.a)'den rivayet edilmiştir. Şöyle ki:

Hanş b. el-Mu'temir demiştir ki: Çarşıda satılığa çıkarılan bir katır yakalanıp Ali (r.a)'ye getirildi. Bir adam; bu katır benimdir; ne sattım ne de kimseye hibe ettim, dedi ve katırın kendisine ait olduğuna dair beş şahit getirdi. Bunun üzerine Ali (r.a): Bu mesele hakkında hüküm etmek de var, sulh etmek de vardır. Ben ikisini de size anlatayım. Sulh şöyle olur: Katır satılır ve bedeli yedi paya ayrılır. Beş şahit getirene beş pay ve iki şahit getirene iki pay verilir. Eğer taraflar sulh olmayıp da hüküm isterlerse hüküm şudur: Taraflardan birisi katırı satmadığına ve hibe etmediğine yemin eder. Yemin etme hususunda anlaşılmazsanız, yemin etmek için ben aranızda kur'a çektiririm. Kur'a hanginize isabet ederse o yemin eder, (ve katır onun olur) dedi. Ravi demiş ki: Ben buna şahidim, Ali böyle hükmetti, diye bilgi vermiştir.

Bir kavle göre kur'a şöyle olur: İhtilâf konusu mal taraflardan hiç birisinin elinde değil ve hiç birinin şahitleri de yok ise, aralarında kur'a çekilir. Kur'a kime isabet ederse o yemin eder ve mal onun olur.

Kirmânî şöyle demiştir: "Kur'a, tarafların mala müstehaklık derecesinde eşit oldukları zaman yapılır. Meselâ; mal tarafların ikisinin elindedir. Her biri malın tamamının kendisine ait olduğunu iddia eder. Birisi yemin etmek suretiyle malın tamamını elde etmek ister. Diğer taraf da aynı şekilde yemin edip tamamını kazanmak ister. İşte bu durumda taraflar arasında kur'a çekilir. Kur'a kime isabet ederse o yemin eder ve malın tamamı kendisine verilir.

Şevkânî de şöyle der: "Kur'a usulünün uygulanmasının sebebi şudur: Taraflar mala sahip olma iddiasında delil açısından eşit oldukları zaman, tercih sebebi yok iken bir tarafı tercih etmek caiz olmaz. Tarafları eşit tutmak bakımından kur'a usulünden başka bir çare kalmaz. Kur'a usulü de hasımlar arasında eşitlik sağlamanın bir nevidir. İhtilâf konusu mal tarafların ikisinin elinde veya üçüncü bir şahsın elinde olup malın kendisine değil, taraflara ait olduğu ikrar edildiğinde, bu malın nasıl verileceği veya ne şekilde taksim edileceği hususunda fıkıh imamlarının beyan ettikleri görüşler pek uzundur. Fakat mal bir tarafın elinde olduğu takdirde o taraf davalı ve karşı taraf davacı sayılır. Artık şahit getirmek davacıya, yemin etmek de davalıya ait olur. Yemin etmek için söz konusu kur'a meselesine gelince, Şafiî fıkıh kitaplarındaki hüküm, yemin teklifinin kur'a usulü ile değil de hâkimin takdirine ait olmasıdır. Hâkim istediği tarafa yemin teklifinde bulunabilir. Lakin el-Bermavî demiş ki: Hadis kur'a usulünü emrettiği için, en uygun olanı bununla amel etmektir." [\[152\]](#)

Bir Mal Hakkında İki Kişi İhtilâfa Düştüğü Ve Her Birisi Malın Kendisine Ait Olduğunu İddia Ettiği Takdirde Hüküm Nedir?

Bu konu birkaç şıkka ayrılır:

1- Mal üçüncü bir şahsın elindedir. Bu şahıs malın kendisine ait olmadığını ve ihtilâfa düşenlere

ait olduğunu söyler. Fakat bir tarafın mı ya da tarafların müşterek malı mıdır bilmez; iki tarafın da şahitleri vardır.

2- Mal üçüncü bir şahsın elindedir. Bu şahıs malın kendisine ait olmadığını söyler. Fakat taraflardan kime ait olduğunu bilmez; tarafların şahitleri de yoktur.

3- Mal tarafların ikisinin de elindedir ve iki tarafın da şahitleri vardır veya hiçbir tarafın şahitleri yoktur. [\[153\]](#)

Biz fıkıh âlimlerinin birinci meseleye ait görüşlerini bir önceki hadisin şerhinde açıkladığımızdan şimdi burada sadece 2. ve 3. meseleye ait görüşlerini nakletmekle yetineceğiz.

2. meseleye ait görüşler şöyledir:

el-Mişkât şerhinde mesele şöyle anlatılmaktadır: Üçüncü bir şahsın elinde bulunan mala taraflar sahip çıkmak ister. İki tarafın da şahitleri yoktur veya iki tarafın da şahitleri vardır. Yanında mal bulunan üçüncü şahıs; ben bu malın kime ait olduğunu bilmiyorum, der. Bu durumda taraflar arasında kur'a çekilir. Kur'a kime çıkarsa yemin eder ve mal kendisinin olur. Ali (r.a) böyle hükmetmiştir. İbnü'l-Melik'in dediğine göre, Ahmed ve bir kavlinde Şafiî de böyle demiştir.

Ebû Hanîfe'ye göre, tarafların ikisi de yemin ederler. Sonra mal ikisi arasında eşit olarak taksim edilir.

Ebû Hanîfe ile Şafiî'nin diğer bir kavillerine göre, mal üçüncü şahsın elinde bırakılır.

3. meseleye gelince: Mal ikisinin elinde bulunduğu için iki taraf da malın yarısı için davacı ve malın yarısı için davalı durumdadırlar. İki tarafın da şahidi bulunmadığı takdirde davacı durumunda oldukları yarım için bir hak talebinde bulunamazlar. Fakat davalı durumunda oldukları yarım için yemin etmeleri yeterlidir. Bunun için hâkim bu malı ikisinin arasında eşit olarak taksim eder. İki tarafın şahitleri olsa yine hüküm budur. Çünkü şahitler, birbirlerinin ifadelerini etkisiz hale getirmekle yok gibi sayılırlar. İki taraf yemin etse veya yeminden istinkâf etse yine hüküm budur. [\[154\]](#)

3617... Ebû Hureyre'dem rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a): "(İhtilafı olan) iki kişi yemin etmeyi isteseler de istemeseler de (sonunda) yemin etmek üzere (aralarında) kur'a çekmelidirler." buyurmuştur.

(Ravi) Seleme (b.Şebîb) dedi ki: (Abdürrezzak bu hadisi bana): "Bize Ma'mer haber verdi" (tabiriyle) ve "İki kişiye, istemedikleri halde yemin teklif edilirse "(sözleriyle) rivayet etti. [\[155\]](#)

Açıklama

Buradaki "yemîne zorlandıkları zaman" sözünden maksat, fikh ıstılahında kastedilen bir zorlama değil, istemediği halde yemin teklif etmektir. Nitekim tercemede bu hususu göz önünde bulundurduk. Kur'anın nasıl çekileceği ve yeminin nasıl edileceği hususu bir önceki hadisin şerhinde açıklandı. [\[156\]](#)

3618... Saîd b. Ebî Arûbe'den, (yine) aynen (3613 numaralı) İbn Minhâl (hadisinin) senediyle rivayet edilmiştir ki, Ebu Musa el-Eş'arî şöyle dedi:

(İki adam) bir hayvan üzerinde (hak iddia ederek Peygamber (s.a.)'e başvurdular), ikisinin de şahidi yoktu. Rasûlullah (s.a.) onlara (sonunda) yemin etmek üzere kur'a çekmelerini emir buyurdu. [\[157\]](#)

23. Yemin Etmek Davalıya Düşer

3619... İbn Ebî Müleyke'den (şöyle) dediği rivayet olunmuştur: İbn Abbas bana bir mektup yazarak Rasûlullah (s.a.)'ın, yeminin davalı üzerine düştüğüne hükmettiğini bildirdi. [\[158\]](#)

Açıklama

"Davacı" sözü, zahirî duruma ters düşen ve sükut etmesi davanın düşmesine ve davayı kaybetmesine sebep olan kimse anlamına gelir. Davacının sözleri zahire ters düştüğü için onun sözlerine inanmak zor olduğundan kendisine inanabilmek için yemin etmesi yeterli değildir. Onun sözlerine inanabilmek için kuvvetli bir delil getirmesi gerekir.

Davalının sözleri ise zahire uygun olduğundan, onun kendini savunmak gayesiyle söylediği sözlerin doğruluğuna inanabilmek için sadece bir yemin etmesi yeterlidir. [\[159\]](#)

Binaenaleyh, hâkim huzuruna gelen davacıyı dinledikten sonra eğer davalı, aleyhindeki iddiaları ikrar ederse hâkim onu ikrarı ile ilzam eder, aleyhine hüküm vererek davayı neticelendirir. Fakat davalı, aleyhindeki iddiayı inkâr ve reddederse hâkim bu sefer davacıdan beyyine (delil) ister. Davacı bu beyyineyi getirerek davasını isbat ettiği takdirde hâkim davalının aleyhine hüküm verir. Davacı davasını isbat için delil getirmekten ve dolayısıyla davasını isbattan aciz kaldığı takdirde, hâkim davacının isteğiyle davalıya yemin teklif eder. Eğer davalı yemin ederse davalıyı davadan men eder. [\[160\]](#)

Eğer davalı yeminden kaçınırsa hâkim onun yeminden kaçınmasıyla hüküm verip davayı

neticelendirir. [\[161\]](#) Davalı yeminden kaçındığı için davacıya yemin teklif edilmez. İmam Şafî'ye göre ise, bu durumda hâkim yemini davacıya teklif eder, eğer davacı yemin ederse davacı lehine hüküm verir. [\[162\]](#)

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif hakkında Avnü'l-Ma'bûd yazarı şöyle diyor:

"Bu hadis; davacı ile davalı arasında bir görüşüp konuşma olduğu bilinsin bilinmesin, davalıya mutlaka yemin ettirilir, diyen âlimler çoğunluğu ile Şafî mezhebinin lehine bir delildir.

İmam Mâlik ile taraftarlarına, meşhur yedi fıkıh âlimine ve Medineli fakîhlere göre ise; davalıya yemin teklif edilmesi için davalı ile davacı arasında görüşüp konuşma, alışveriş yapma gibi bir ilişkinin bulunması gerekir. Çünkü böyle bir şart bulunmadığı takdirde, kötü niyetli kişilerin yalancı şahitlere yemin ettirmek suretiyle fazilet sahiplerinin mallarını ellerinden alma fırsatı doğar.

Taraflar arasındaki bu ilişkinin mahiyeti konusunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre bu, iki taraftan birinin diğerinden alışveriş ve veresiye muamele yaptığı bir ya da iki şahitle ispatlanmış olur. Bazılarına göre de, taraflar arasında böyle bir muamele yapılmış olmasının ihtimal dahilinde olması bu ilişkinin varsayılması için yeterlidir. Ancak çoğunluk âlimlere göre; bu şartı geçerli kılacak kitaptan, sünnetten ve icmâdan hiçbir delil mevcut değildir." [\[163\]](#)

24. Yemin Nasıl Ettirilir?

3620... İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a) yemin ettir(mek iste)diği bir adama:

"Davacının sende hiçbir hakkı bulunmadığına dair, kendisinden başka hakiki bir ma'bud bulunmayan Allah'a yemin et" buyurmuştur.

Ebû Dâvûd dedi ki: (Ravi) Ebû Yahya'nın adı Ziyâd'dır. Kendisi güvenilir bir kimsedir ve Kûfelidir. [\[164\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte hâkimin mahkemede davalıya nasıl yemin ettireceği açıklanmaktadır.

Hadisin ifadesinden açıkça anlaşılacağı üzere, Rasûl-i Zîşan Efendimiz, mahkemede huzura gelen davacıdan,"Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim." şeklinde yemin etmesini istemiştir.

Her ne kadar Allah (c.c)'nun sıfatlarını anmadan sadece, "Vallahi" Allah'a yemin ederim" şeklinde yemin ettirmek yeterli ise de, sıfatlarını zikrederek edilen yemin daha kuvvetli olduğundan bu şekilde yemin ettirmesi daha da isabetli olur.

el-İhtiyâr müellifi Mavsilî bu mevzuda şöyle diyor:

"Allah'tan başka hiçbir şeye yemin edilmez. Hâkim isterse Allah'ın sıfatları ile yemini daha da kuvvetlendirir. Yeminin tekrarlanmasında ihtiyat vardır. Zaman ve mekân ile yemin kuvvetlendirilmez. Yahudiye, "Musa (a.s)'ya Tevrat'ı indiren Allah Teâlâ'ya yemin ederim" diye yemin ettirilir. Mecusilere, "Ateşi yaratan Allah'a"; putperestlere de sadece; Allah'a diye yemin ettirilir. Bu sınıflara, tapındıkları mabetlerde yemin verdirilmez."[\[165\]](#)

25. Müslümanların İdaresinde Yaşayan Azınlıklardan Olan Davalılara Da Yemin Ettirilir Mi?

3621... el-Eş'as'dan rivayet edilmiştir; dedi ki:

Benimle yahudilerden bir adam arasında (ihtilaflı) bir arazi vardı. Adam beni (m hakkımı) inkâr et(miş)ti. (Tutup) kendisini Peygamber (s.a)'e götürdüm. Peygamber (s.a) bana:

"Senin şahidin var mı?" diye sordu. Bende, "Hayır" cevabını verdim. (Bunun üzerine) yahudiye (dönerek):

"Yemin et" diye emir verdi. Ben (onun yemin etmesine fırsat vermeden):

"Ey Allah'ın Rasûlü, bu durumda (bu adam) yemin eder ve malımı (da elimden alır) götürür, dedim. Bunun üzerine Yüce Allah;"Fakat Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az (bir) paraya satanlar var ya..."[\[166\]](#) âyetini, sonuna kadar indirdi.[\[167\]](#)

Açıklama

Avnül-Ma'bûd yazarının açıklamasına göre; "Tıybî, metinde geçen; "Bu durumda (bu adam) yemin eder ve malımı götürür gider" sözüyle bu söz üzerine inen Âl-i İmran sûresinin 77. âyet-i kerimesi arasında iki yönden ilgi bulunduğunu söylemiştir:

1 - Sanki âyet-i kerime'de Eş'aş'a; "Davalı aleyhine bir delilin bulunmadığına göre, senin yapabileceğin tek şey ona yemin ettirmektir" denilmektedir. Bu bakımdan metinde geçen bu sözle sözü geçen âyet-i kerime arasında çok yakın bir ilgi görülmektedir.

2- Âyet-i kerimede, hakiki Tevrat'ta da bu hükmün bulunduğunu yahudilere ihtar eden bir nükte olduğu söylenebilir. Bu da âyet-i kerime ile hadis-i şerif arasındaki ilgiyi gösterir."

Görülüyor ki, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, mahkemelerde azınlıklara da yemin ettirileceğine delâlet etmektedir. Bu yeminin nasıl ettirileceğini bir önceki hadis-i şerifte açıklamıştık. [\[168\]](#)

26. (Dava Konusu Olan Hadiseyi Görmediğini Söyleyen Davalı) Bir Adam Görmediği (Bu) Hâdise Hakkında Bilgisine Göre Yemin Eder

3622... Es'aş b. Kays'dan rivayet olunduğuna göre;

Kindeli bir adam ile Hadramevli bir adam Yemen'de bulunan bir arazi üzerinde anlaşamayarak Peygamber (s.a)'e başvurmuşlar.Hadramevli adam:

Ey Allah'ın Rasûlü, şu adamın babası benim toprağımı haksızlıkla elimden aldı. (Şimdi) bu toprak kendi elinde bulunuyor, dedi.Hz. Peygamber de ona:

" Senin (bu iddiamı doğrulayacak) bir şahidin var mı?" diye sordu.

Hayır, (yok) fakat ben ona bu arazinin benim olup da babasının onu benden haksızlıkla aldığını bilmediğine dair yemin etmesini teklif ediyorum, dedi.

Bunun üzerine Kindeli adam yemin etmeye hazırlandı... (el-Eş'as . Kays, sözlerine devam ederek bir önceki) hadisi (aynen) anlattı. [\[169\]](#)

Açıklama

Şevkânî'nin Neylü'l-Evtâr isimli eserinde açıkladığı gibi; bu hadis, bir kimseye bildiğini dosdoğru ifade ettiğine dair yemin etmesi teklif edildiği zaman bu şekilde yemin etmesinin o zat üzerine vacip olduğunu ifade etmektedir.

Bir başka ifadeyle, hâdiseyi görmediğini ve bilmediğini söyleyen davalının yemini, "Vallahi ben

hakkımda davacı olan bu zatın hakkımdaki iddiasının doğru olduğunu bilmiyorum" şeklinde olur. Bu şekilde yemin ederse mahkeme lehine sonuçlanır. Aksi takdirde aleyhine sonuçlanır. [\[170\]](#)

3623... Alkame b. Vâil b. Hucr el-Hadramî'nin babasından şöyle dediği rivayet olunmuştur:

Hadramevtli bir adamla Kindeli bir adam (aralarında ihtilâfa düşerek) Rasûlullah (s.a)'a geldi(ler). Hadramevtli (adam diğerini göstererek);

Ey Allah'ın Rasûlü, bu adam, babama ait olan bir araziyi üzerinde hiçbir hakkı olmadığı halde zorla elimden aldı, dedi.Kindeli de:

O benim toprağımdır. Benim elimde bulunmaktadır. Onu ben işlemekteyim, cevabını verdi.

Peygamber (s.a) Hadramevtliye:

“Şahidin var mı?” diye sordu. Adam, "Hayır" cevabını verdi. Rasûlullah (s.a):

"Bu durumda senin ondan (sadece bir) yemin etmesini isteme hakkın vardır" buyurdu.(Hadramevtli bu cevabı işitince):

Ey Allah'ın Rasûlü, o, yemine önem vermeyen yalancının biridir. Hiçbir günahdan da çekinmez, dedi.

(Hz. Peygamber de).

“Senin için ondan (isteyebileceğin) bundan başka (bir şey) yoktur" buyurdu. [\[171\]](#)

Açıklama

Hattâbî, bu hadis-i şerifi açıklarken; "Bu hadis, davacının isbat edememesi halinde davalının yemin etmesiyle davanın düşeceğine ve mahkemede yalancı kimselere de doğru dürüst insanlar gibi yemin ettirileceğine delâlet etmektedir" diyor.

Mevzumuzu teşkil eden buhadis-i şerif ile bir önceki hadis-i şerifte, Hz, Peygamber'e getirilen davanın taraflarından birisi Hadramevtli diğerinin de Kindeli olduğu ifade edilirken; aynen bu davaya benzeyen bir davadan bahsedilen 2621 numaralı hadis-i şerifte ise, taraflardan birinin Eş'as' diğerinin de biri yahudi olduğu ifade edilmektedir. Bu durum mevzumuzu teşkil eder bab hadislerinde anlatılan hâdise ile 2621 numaralı hadiste anlatılan olayı birbirinden tamamen farklı iki olay olduğunu gösterir.

Bu hadis-i şerif daha önce 3245 numarada da geçmişti. [\[172\]](#)

27. Müslümanların İdaresinde Yaşayan Azınlıkla* Nasıl Yemin Ederler?

3624... Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre;

Peygamber (s.a) yahudilere (yemin teklif ederken) şöyle buyurdu:

"Sizden, Tevrat'ı Musa'ya indiren Allah aşkına doğru söylemenizi istiyorum; Tevrat'ta zina eden kimse hakkında hiçbir hükme rastladınız mı?"

Musannif Ebû Dâvûd, bu hadisi recm olayında (4446 numaralı hadis) da nakletmiştir. [\[173\]](#)

3625... Şu (bir önceki) hadis (yine bir önceki) senediyle ez-Zührî'den de rivayet olunmuştur. Bu hadiste (şu ibare vardır: ez-Zührî): "Bana (bu hadisi) Müzeyne (kabilesin) den, ilim peşinde koşup onu gereğince belleyen bir adam haber verdi. (Ve bu adam bu hadisi kendisine rivayet eden kimseden bahsederken) Saîd b. el-Müseyyeb'i zikretti" dedi ve (önceki hadisi) manasıyla rivayet etti. [\[174\]](#)

3626... İkrime'den rivayet olunduğuna göre;

Peygamber (s.a) İbn Sûriyâ'ya (yemin teklif ederken) şöyle dedi:

"Size, sizi Firavun hanedanından kurtaran, denizi size yaran ve üzerinizi bulutlarla gölgelendiren ve size kudret helvasıyla bildircin indiren, Musa'ya indirdiği Tevrat'ı size de gönderen Allah'ı hatırlatarak size yemin veriyorum. (Doğru söyleyin),siz kitabınızda recm cezasını görüyor musunuz?"

İbn Sûriyâ da:

Sen bana çok büyük bir yemin verdin. Artık benim yalan söylemem caiz olmaz, dedi.

(Ravi rivayetine devam ederek bir önceki) hadisi (bütünüyle) rivayet etti. [\[175\]](#)

Açıklama

Mevzumuzu teşkil eden bu babda gelen üç rivayetin üçü de aslında yahudilerin bir zina olayı hakkında hüküm vermesi için Hz. Peygamber'e başvurmaları ve Hz. Peygamberin de, bu mevzuda Tevrat'ın hükmünün nasıl olduğuna dair bildiklerini dosdoğru söylemeleri için onlara yemin ettiriş tarzı anlatılır. Olayın bu babla ilgili kısmı da işte burasıdır. Olay bu babda özet olarak anlatılmıştır. Tamamını anlatabilmek için hâdisenin değişik taraflarını anlatan hadisleri bir araya getirmek gerekir. Mâlik, Nâfi' kanalıyla Abdullah b. Ömer'den şu lafızlarla nakletmektedir:

"Yahudiler, Hz. Peygamber'e geldiler ve kendilerinden bir kadınla bir erkeğin zina ettiğini söylediler. Rasûlullah (s.a) onlara: "Tevrat'ta recm konusunda ne görüyorsunuz?" diye sordu. Onlar: Biz, zina edenleri sopalatırız, dediler. Abdullah b. Selâm dedi ki: Yalan söylüyorsunuz, Tevrat'ta recm vardır. Tevrat'ı getirdiler, ortaya yaydılar. Birisi elini recm bölümünün üzerine koydu. Bölümün öncesini ve sonrasını okudu. Abdullah b. Selâm: Elini kaldır, dedi. O kişi elini kaldırdı, görüldü ki bu kısımda recm ile ilgili bölüm bulunmaktadır. Yahudiler: Muhammed doğru söylüyor. Tevrat'ta recm bahsi vardır, dediler. Rasûlullah (s.a) onlara emretti ve zina eden kişiyi recm ettirdi. Ben, adamın kadının üzerine eğiliponu taş değmesinden korumaya çalıştığını gördüm." [176]

Aynı olay 4446 numaralı hadis-i şerifte de şöyle anlatılıyor:

"Abdullah b. Ömer dedi ki: Yahudilerden bir topluluk gelip Hz. Peygamber'i Kuff (Medine'de bir vadi)'e çağırdılar. Hz. Peygamber onların yanına varınca; Ey Ebul Kasım, bizden bir erkek ile bir kadın zina etti, sen aralarında hüküm ver, dediler. Abdullah b. Ömer der ki: Hz. Peygamber'in altına bir minder koydular, üzerine oturdu. Sönera;"Bana Tevrat'ı getirin" dedi. Onlar Tevrat'ı getirdiler. Hz. Peygamber de minderi altından kaldırarak üzerine Tevrat'ı koydu. "Sana ve seni indirene iman ettim" dedi. Genç bir delikanlı getirdiler..." Hadisin bundan sonraki kısmı Buharî'nin Mâlik ve Nâfi' vasıtasıyla İbn Ömer'den naklettiği yukarıda mealini sunduğumuz hadis gibidir.

Bu hadisler Mâlik ve Nâfi' yoluyla İbn Ömer (r.a)'den rivayet olunmuştur. Mevzumuzu teşkil eden baktaki hadislerden 3624 numaralı hadisi ise Zührî, kimliği meçhul Müzeyneli bir adam ve Saîd b. el-Müseyyeb kanalıyla Ebû Hureyre'den; 3625 numaralı hadisi yine Zührî kimliği meçhul Müzeymeli âlim bir adam vasıtasıyla yine Said b. el-Müseyyeb'den rivayet etmiştir. Bu durum, her iki hadiste de aynı olayın aynı raviler tarafından rivayet edildiğini gösterir.

Görüldüğü gibi 3626 numaralı hadisin senesinde Saîd b. el-Müseyyeb, Katâde ve İkrime bulunmaktadır. İkrime'nin ise sahâbî olmadığı, yani Hz. Peygamber'den hadis almadığı bilinen bir gerçek olduğuna göre, onun bu hadisi bir sahâbîden almış olması gerekir.

Yukarıdaki iki hadis-i şeriften Saîd b. el-Müseyyeb'in kanalıyla gelen hadisin Ebû Hureyre'den alındığı anlaşıldığına göre, mevzumuzu teşkil eden Saîd b. el-Müseyyeb'den gelen bu hadisi de İkrime'nin Ebû Hureyre'den almış olması gerekir. Hafız Münzirî de, "Bu hadis mürseldir" derken bu gerçeği ifade etmek istenmiştir.

Bu hadis-i şerifler, müslümanların idaresinde yaşayan azınlıklara mahkemede yemin ettirmek icab edince, Allah'a yemin etmeleri teklif edileceğine delâlet etmektedir. 3620 numaralı hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi, yahudilerin mahkemede nasıl yemin edecekleri Hanefî fıkıh kitaplarında şöyle anlatılır:

"Yahudiye, Musa (a.s)'ya Tevrat'ı indiren Allah Teâlâ'ya yemin ederim, şeklinde yemin ettirilir." [177]

28. Kişi Hakkını İsbat İçin Yemin Edebilir

3627... Avf b. Mâlik'ten, şöyle dediği rivayet olunmuştur: Peygamber (s.a) iki kişi arasında hüküm vermişti. (Bunlardan) aleyhine hüküm verilen adam, dönüp giderken; "Hasbiyallah ve ni'-mel vekîl = Bana Allah yeter; O, ne güzel bir vekildir" dedi. (Bunu gören) Peygamber (s.a) de (ona):

"Allah miskinlerden hoşlanmaz. Senin akıllıca ve tedbirli davranman gerekir. Binaenaleyh bir iş karşısında acze düştüğün zaman, (işini olurluna bırakıverme, gereken tedbirleri akıllıca al) sonra; hasbiy-yallah ve ni'mel vekîl, de" buyurdu. [\[178\]](#)

Açıklama

Bu hadisi şerif; zamann akışl ferisinde çetin işlerle ve haksızlıklarla karşılaşan bir müslümanın, üzerine düşen tedbirleri almadan, işi kendi olurluna bırakıp "Hasbunallah" çekmesinin, Allah'ın hoşlanmadığı bir iş olduğunu; müslümanın bu gibi durumlarda akıllıca tedbirler alması gerektiğini, ancak bu tedbirleri aldıktan sonra işin geri kalan kısmını Allah'a havale edebileceğini ifade etmektedir.

İnsanın mahkemede hakkını isbat edebilmesi için yemin etmesi gerektiğinde, bu yemini etmesi hakkını elde etmesi için gerekli bir tedbir olacağından, bu hadis, kişinin gerektiği zaman hakkını isbat için yemini etmesinin meşruluğuna delâlet etmektedir. [\[179\]](#)

29. Bir Kimseyi Borçtan Veya Diğer Haklarından Dolayı Hapsetmenin Hükmü

3628... Amr b. eş-Şerîd'in babasından, Rasûlullah (s.a)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Varlıklı bir kimsenin borcununu ödemeyi geciktirmesi (alacaklıya ondan) şikâyetçi olmayı ve (hâkime de) onu (hapis cezasıyla) cezalandırmayı meşru kılar."

İbnü'l-Mübârek dedi ki; (Metinde geçen) "Yuhillu ırzahû" (cümlesi) "Ona sertçe çıkışabilir" anlamına gelir, "Ve ukûbetehu" cümlesi de, "hapsedilebilir" anlamına gelir. [\[180\]](#)

Açıklama

Hattâbî; bu hadis-i şerif, maddî imkânı olduğu halde borcunu bile bile geciktiren kimsenin borcunu ödemesi için hapsedileceğine; fakirliğinden dolayı borcunu zamanında ödemeyen bir kimsenin hapsedilemeyeceğine delâlet etmektedir, der.

Hattâbî, bu hususta âlimler arasındaki farklı görüşlere şöylece işaret etmektedir:

"Kadı Şüreyh'e göre; borcunu zamanında ödemeyen kimse fakir olsun zengin olsun, borcunu ödeyinceye kadar hapsedilir. Yani bu mevzuda borçlunun fakir olmasıyla zengin olması arasında bir fark yoktur. Rey taraftarları da bu görüştedirler.

İmam Mâlik'e göre; borcunu zamanında ödemeyen bir fakir bu borcundan dolayı hapsedilmez, ona sadece borcunu ödemesi için mühlet verilir.

İmam Şafî' ye göre ise; borçlunun zahirî haline bakılır; eğer fakir görünüyorsa hapsedilmez, fakat zengin görünüyorsa kendisine borcunu derhal ödemesi teklif edilir. Eğer borcunu öderse serbest bırakılır, ödemekten kaçınırsa borcunu ödeyinceye kadar hapsedilir." [\[181\]](#)

3629... Bedevilerden birisi olan Hirmâs b. Habib'in dedesinin şöyle dediği rivayet olunmuştur:

Bana borçlu olan bir kimseyi Peygamber (s.a)'e getirmiştım. Ba-na;"Borçlunun peşini bırakma" buyurdu. (Bir süre) sonra da, "Ey Temîm oğullarının kardeşi, esirine ne yapmak istiyorsun?" dedi. [\[182\]](#)

Açıklama

"Lüzum" kelimesi burada; alacaklının, borçlunun peşini bırakmayıp onu devamlı takip etmesi anlamında kullanılmıştır.

Şevkânî, Neylül-Evtâr isimli eserinde, alacaklının borçlusunun peşini takip etmesi konusunda âlimler arasındaki ihtilâfı şöyle anlatmaktadır:

"İmam Ebû Hanîfe'ye ve Şafî âlimlerinden nakledilen iki kavilden birine göre; borçlu, borçlusunun çalışıp para kazanmasına engel olmayacak şekilde onun peşine takılabilir. Borçlu nereye giderse o da ardından gider. Oturunca oturur, kalkınca kalkar, yürüyünce yürür, evine girince o da ardından girebilir.

İmam Ahmed'e göre; alacaklı kişi mahkemede, alacaklı olduğunu isbat için yakında bulunan delilini getirmek üzere evine veya benzeri yakın bir yere gidip gelinceye kadar borçlusunun orada tutulmasını istediği takdirde bu isteği yerine getirilir. Fakat uzakta bulunan bir delili getirmek için borçlunun göz altında bulunmasını isteyemez.

Âlimlerin çoğunluğuna göre ise, borçlunun arkasını takip etmek, mahkeme esnasında alacaklının delilinin getirilmesi için onu orada bekletmek asla caiz değildir.

Cumhura göre, bu hadis-i şerifte geçen "İüzûm" kelimesiyle kastedilen, borçluyu uzaktan göz altında bulundurmadır."

İbn Ebî Hatim, mevzumuzu teşkil eden bu hadisin ravisi el-Hirmâs'm dedesinin sahâbî olduğunu söylemiştir. [\[183\]](#)

3630... Behz b. Hâkim'in dedesinden rivayet olduğuna göre; Peygamber (s.a) bir adamı, bir suçlamadan dolayı hapsedmiştir. [\[184\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte, Rasûl-i Zîşan Efendimizin, borcunu ödememek gibi bir suçla suçlanan bir kimseyi hapsedtiği ifade edilmektedir. Tirmizî'nin rivayetinde ifade edildiği üzere, Efendimiz bu sanığı bir süre haptettikten sonra serbest bırakmıştır.

Hattâbî, bu hadis ile ilgili olarak şu açıklamayı yapıyor: "Bu hadis-i şerif, birisi ceza hapsi, diğeri de hüküm vermek için belge toplama hapsi olmak üzere iki çeşit hapis olduğuna delâlet etmektedir. Ceza hapsi, hükmün kesinleştiği hallerde uygulanır. Belge toplama hapsi ise, şahitleri yada belgeleri ortaya koyabilmek için uygulanır. Hz. Peygamber'in, suçlu olduğu iddia edilen bir şahsı gündüzün bir süre haptettikten sonra aleyhindeki suçlamalar isbat edilemeyince serbest bırakması bunu gösterir." [\[185\]](#)

3631... İbn Kudâme'nin dediğine göre, Behz b. Hakim b. Muâ-viye'nin dedesi olan. Muâviye İbn Hayde'nin) kardeşi ya da amcası :Müemmel'in söyledi (ğine göre ise Muâviye'nin bizzat) kendisi-kalkıp hutbe okumakta olan Hz. Peygamber'e varmış ve iki defa:

Komşularım niçin tutuklandılar? diye sormuş. Sonra cevap alamayınca bir şeyler daha söylemiş. Bunun üzerine Peygamber (s.a):

"Onun komşularım serbest bırakınız" buyurmuş.

(Ancak) Müemmel, (İbn Kudâme'nin rivayetinde geçen) "hutbe okumakta olan" sözünü rivayet etmemiştir. [\[186\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif Musannif Ebû Davud'a, biri Muhammed b. Kudâme; diğeri de Müemmel b. Hişâm yoluyla olmak üzere iki yoldan ulaşmıştır. Şu farkla ki, İbn Kudâme'nin rivayetine göre, tutuluların niçin tutuklandıklarını Öğrenmek üzere Hz. Peygamber'in huzuna giden kimse Muâviye b. Hayde'nin

kardeşi veya amcasıdır. Müemmel b. Hişâm'ın rivayetine göre; sözü geçen şahıs Muâviye b. Hayde'nin bizzat kendisidir. Bir de Müemmel'in rivayetinde Hz. Peygamber'in o anda hutbe okumakta olduğundan söz edilmiyor. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde açıklandığı üzere, Hz. Peygamber'in huzuruna varan Muâviye'nin kardeşi veya amcası; komşularının niçin tutuklandıklarını iki defa sorup cevap alamayınca Hz. Peygambere hitaben: "Eğer bu insanları tutukladığımı halka söylersem, sizin insanları serden men ettiğini hem de şerri bizzat kendinin işlediğini söylerler" demiş. Bunu duyan Muâviye, Hz. Peygamber'in bu sözleri duyup halka beddua edeceğinden korktuğu için sözle araya girmişse de Hz. Peygamber muhatabına yönelerek: "Demek siz bana böyle söylüyorsunuz. -Veya, içinizden biri bana bunu söylüyor öyle mi?- Oysa bu işi ben yapmışsam onun vebali bana aittir, size değildir" demiş, ve sonra:"Onun komşularını bırakıverin" buyurmuş. Hz. Peygamber'in söz konusu sanıkları tutuklaması aslında son derece makul ve meşru bir uygulama olduğu halde, kendisi fevkalâde bir mekârim-i ahlâk sahibi olduğu için o kimsenin bu saygısızca tutumu karşısında hiddete ve öfkeye kapılmamış, ona komşularını serbest bırakmakla karşılık vermiştir. [\[187\]](#)

Bu hadisle ilgili fikhî açıklamalar bir önceki hadisin şerhinde geçmiştir. [\[188\]](#)

30. Vekillik

3632... Câbir b. Abdullah'tan (r.a) şöyle dediği rivayet olunmuştur:

Ben Hayber'e gitmek istemiştim. Peygamber (s.a)'e varıp selâm verdim ve kendisine;

Ben Hayber'e gitmek istiyorum, dedim.

"Vekilimin yanına vardığın zaman ondan (benim hesabıma) on-beş vesk (hurma) al. Eğer senden (benim vekilim olduğuna dair)bir alâmet isterse, elini onun köprücük kemiğinin üstüne koy" buyurdu. [\[189\]](#)

Açıklama

Vesk: Kûfelilere göre 200 kg.lık bir ağırlık ölçüsüdür. Hadis sarihlerinin açıklamasına göre; Hz. Peygamber'in Câbir b. Abdulah'a vekilinden almasını emrettiği onbeş vesk ağırlığındaki malın cinsi hurma veya arpadır. [\[190\]](#)

Bazı Hükümler

1. Vekil tutmak veya vekil olmak caizdir.

2. Vekil ile müvekkilin, aralarında haberleşmeyi ve anlaşmayı kolayca sağlamak maksadıyla kimsenin bilmediği gizli bir alâmet kullanmaları müstehaptır. Bu yolla haberleşmek diğer yollardan daha emniyetlidir. [\[191\]](#)

31. Bazı Kaza (Yargı) Hükümleri

3633... Ebû Hureyre (s.a)'den rivayet olduğuna göre; Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Yol (un eni) hakkında anlaşmazlığa düştüğünü/ zaman onu yedi arşın yapın." [\[192\]](#)

Açıklama

Zira', arşın demektir. Hem müzekker, hem de müennes bir kelimedir. Bazı rivayetlerde müzekker bazılarında müennes olarak zikredilmesi bundandır. Burada zira'dan murad; her belde âdet olan arşın ve metre gibi uzunluk ölçüleridir.

Açılacak yol hakkında Nevevî şunları söylüyor: "Bir kimse mülkü olan bir yerin bir kısmını gelip geçenlere yol olarak ayırırsa, bu yolun miktarı o kimsenin ihtiyarına bırakılır. Efdal olan yolu geniş bırakmaktır. Ama hadisten murad bu değildir. Şayet yol, bir cemaatin arazisi arasında bulunur da onu yenilemek isterler ve şu kadar olsun diye bir miktar üzerinde anlaşılırsa, bu anlaşma muteber olur. Yolun ne kadar olacağına ihtilâf ederlerse o zaman yol yedi arşın bırakılır. İşte hadisten murad budur. Ama yedi arşından daha geniş olarak yapılmış bir yol bulursak bu yolun az da olsa bir yerini ele geçirmeye kalkışmak hiçbir kimseye caiz değildir. Yalnız etrafındaki boş yerleri işlemek caizdir. Yoldan geçenlere zarar vermemek şartıyla bu yer ihya suretiyle mülk edinebilir..."

Tahavî, bu hadisin; yeni açılacak yollar hakkında olduğunu söylemiştir. el-Mühelleb ise, "Bu hüküm evlerin arasındaki yollar hakkındadır. Ev sahipleri aralarında yol açmak isterlerse yedi arşın genişliğinde yapmaları icap eder. Ta ki gelip geçenlere ve yük getirip götürünlere zarar vermesin" demiştir.

Taberî, bu hükmün âlimlere göre vücut ifade ettiğini bildiriyor. Bazıları da bu hadisin ana caddeler hakkında olduğunu, mahalle arasında yeni açılacak yolların anlaşmaya bağlı olup yedi arşından daha az olabileceğini söylemişlerdir. [\[193\]](#) Hadis-i şerifin o günkü şartlar altında vârid olduğunu, bu günse şartların değiştiğini unutmamak lâzımdır. [\[194\]](#)

3634... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet olduğuna göre; Rasûlullah (s.a):

"Biriniz (din kardeşinizden) duvarına ağaç (ucu) sokmak için izin isterse (duvar sahibi) onu(n bu isteğim) reddetmesin" buyurmuştur.

(Bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet eden A'rac bu hadise ilâveten şunları da söyledi: Ebû Hureyre bu hadisi söyleyince onu dinleyen halk işittikleri sözlerden memnun olmadılar, hemen) başlarını önlerine eğdiler. Bunun üzerine (Ebû Hureyre): "Sizi niçin (böyle hadisten) yüz çevirir bir halde görüyorum? (Şunu iyi bilin ki) ben bu (sözün sorumluluğu) nu sizin omuzlarınız üzerine atıyorum." dedi.

Ebû Dâvûd dedi ki; "Bu hadisi bana İbn Ebî Halef rivayet etmiştir, en uzun rivayet de budur."[\[195\]](#)

Açıklama

Bi'r müslümanın diğer bir müslümandan duvarına ağaç ucu sokmak üzere izin istemesi, komşular arasında olabilecek bir durumdur. Komşulardan biri ev yaptırırken yaptıracığı evin ağaçlarının bir ucunu ekonomik sebeplerle komşusunun duvarı üzerine koymak suretiyle komşu duvarın4an yararlanmak ve bu suretle masrafın ağırlığından kurtulmak ister. Rasûl-i Zîşan Efendimiz, bu hadis-i şerifte ümmetine, kendi duvarlarından bahsedilen şekilde yararlanmak isteyen din kardeşlerinin bu isteklerini reddetmemelerini tavsiye etmektedir.

Hattâbî'nin açıklamasına göre; İmam Ahmed'in dışındaki tüm ulemaya göre bu hadiste geçen "reddetmesin" emrinin hükmü farz değildir. İyi komşuluk münasebetleri cümlesinden bir tavsiye niteliğindedir.

İmam Ahmed'e göre ise, bu emir farziyyet ifade etmektedir. Bu bakımdan bir kimse duvarından bu şekilde yararlanmak isteyen kimsenin isteğini reddedemez. Kendisine gelen bu mevzu ile ilgili duvarlar hakkında hâkim buna göre hüküm vermekle mükelleftir.

Kastalânî'nin-açıklamasına göre, Ebû Hureyre'nin sözünde geçen "ha" zamiri bazılarına göre metindeki "ağaç" anlamına gelen "hasebe" kelimesine dönmektedir. Bû takdirde Ebû Hureyre'nin sözü, "Eğer siz bu hadisin hükmünden hoşlanmazsanız o zaman ben de bu ağaçları sizin omuzlarınızın üzerine koyarım" anlamına gelir ve bu hükmün yerine getirilmesinin gerekliliği mübalağalı bir şekilde ifade edilmek için söylenmiştir. Hattâbî de bu görüştedir.

Tıybî'ye göre, Ebû Hureyre böyle demekle, bu hadisin hükmünden memnun olmayan kimselere hadisin sıhhatini ve hükmünün mutlaka uygulanması gerektiğini isbat etmek, Hz, Peygamber'in komşuluk hukuku ile ilgili sözlerini düşünmeye davet etmek istemiştir.

Biz Bezlü'l-Mechûd yazarının şerhine uyararak, tercememizde bu zamiri Hz. Peygamber'in hadisine ve onun sorumluluğuna gönderdik.

Nevevî'ye göre, Ebû Hureyre'nin bu sözünün manası, "Bu hükmü sizin aranızda açıkça söyleyip omuzlarımızın arasına ağır bir şeyle vurur gibi sizin canınızı sıkacağım" demektir.

Bu hadisin hükmü konusundaAvnü'l-Ma'bûd yazarı Nevevî'den naklen şöyle diyor:"İmam Şafî ile Mâlikî alimlerinden bu mevzuda iki görüş nakledilmiştir. Birinci görüşe göre, bu hadisle amel etmek farz, ikinci görüşe göre ise menduptur. Bu iki görüşten en sahih olanı, bu hükmün mendup olduğu görüşüdür.İmam Ebû Hanîfe'ye göre de bu hadisle amel etmek menduptur.İmam Ahmed ile hadis ulemasına göre ise, bu hadisle amel etmek farzdır."[\[196\]](#)

3635... Peygamber (s.a)'in sahâbîlerinden olan Ebû Sırma'dan rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Zarar verene Allah zarar verir. Güçlük çıkarana Allah güçlük çıkarır."[\[197\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte, herhangi bir müslümanın malına, canına veya şerefine haksızlıkla zarar veren bir kimseyi Allah'ın zarara sokacağı, yine aynı şekilde bir müslümanın işlerini güçleştiren bir kimseye de Allah'ın güçlük çıkaracağı ifade buyurulmaktadır. "el-Cezâü min cinsi'l-amel" Cezalar işlenen suçun cinsinden verilir." İlâhî kaidesince yüce Allah, kendi ehli ve iyâli durumunda olan mü'min kullara haksız yere zarar veren kimseleri zarara uğrattığı gibi, meşru bir sebep olmaksızın bir müslümana güçlük çıkaran kimselere de güçlük çıkararak ondan kulunun intikamını alır. Bu hadis-i şerif müslümana eziyet etmenin haram olduğuna delâlet etmektedir.

Bu hadisin ravisi Ebû Sırma (s.a), Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunma saadetine eren sahâbilerdendir.

Avnü'l-Ma'bûd yazarının açıklamasına göre; ismi Mâlik b. Kays olup İbn Ebî Enîs diye anılan bu sahâbî Bedir savaşına katılmıştır. İsmi Kays b. Mâlik, Mâlik b. Es'ad veya Lübâbe b. Kays olduğuna dair rivayetler de bulunan bu sâhabî Ensar'dan ve Neccâr kabilesindedir.[\[198\]](#)

3636... Semüre b. Cündüb'den rivayet olduğuna göre;

Kendisinin Ensar'dan birisinin bahçesinde yeni dikilmiş bir hurma ağacı varmış. (Bahçe sahibi olan) kişi ailesi ile beraber (o bahçede kalıyor) imiş. Semüre o hurmanın yanına giri(p çıkı)yormuş. Onun bu giriş çıkışından (bahçe sahibi) rahatsız oluyor ve (bu durum) onun gücüne gidiyormuş. Bu sebeple (Semüre'den) bu hurmayı kendisine satmasını istemiş. Semüre (bu teklifi) kabul etmemiş. Bunun üzerine Semüre'ye ağacı (oradan söküp başka bir bahçeye) götürmesini teklif etmiş. (Semüre bu teklifi de) reddetmiş. Bunun üzerine (bahçe sahibi) Peygamber (s.a)'e varıp durumu kendisine

anlatmış. Peygamber (s.a) de Semüre'ye bu ağacı (bahçe sahibine) satmasını rica etmiş, Semüre (bu teklifi) kabul etmemiş. Sonra ona bu ağacı (buradan başka bir yere) nakletmesini teklif etmiş, (Semüre) bunu da kabui etmemiş. Bunun üzerine, yapılmasını tavsiye ettiği (iyi) bir iş olarak;

"Onu bu bahçenin sahibine bağışla, (karşılığında) sana şu kadar (sevap) var" diye emretmiş.

(Semüre yine) kabu! etmeyince;

"Sen zarar göreceksin!" demiş ve (bahçe sahibi olan) Ensarî'ye de:

"Git, onun hurmasını sök!" buyurmuş. [\[199\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte, bir kimsenin bir müslümana zarar vermeye hakkı olmadığı, bir kimsenin bir müslümana zarar vermesi halinde bu zararın önlenmesi için verilen zarardan daha az olmak şartıyla, zarar ile mukabele etmenin bile caiz olduğu ifade edilmektedir.

Çünkü bu hadis-i şerifte Peygamber Efendimizin Semüre'ye, komşusunun hurmalarına verdiği zarardan dolayı kendi hurma fidanını komşusunun hurma bahçesinden sökmelerini emrettiği açıklanmaktadır.

Bu, bir zarar önlenmek istendiği zaman kendi misli ile mukabele edilemeyeceği, ancak daha az bir zararla mukabele edilebileceği anlamına gelir.

Bu husus islâm ulemasının şu sözlerinde ifadesini bulmuş ve kanunlaşmıştır:

"ed-Dararü'leşeddyüzâlü bi'l-ehaff = Bir Zarar-ı eşed, zarar-ı ehaf ile izâle olunur." [\[200\]](#)

"ed-Dararü lâ yüzâlü bi'd-darar = Bir zarar kendi misli ile izâle olunamaz." [\[201\]](#)

Hattâbî, hadis-i şerifte sözü geçen hurma ağacının söküldüğüne dair bir ifade bulunmadığına bakarak, Hz. Peygamber'in, metinde geçen "Git onun hurmasını sök" anlamındaki emrinin hakiki manada bir emir olmayıp Se-müre'yi komşusuna verdiği zarardan alıkoymak için söylenmiş bir tehdit olduğunu söylemiştir. Bu Hattâbî'nin şahsi görüşüdür. [\[202\]](#)

3637... Urve'nin Abdullah b. ez-Zübeyr'den rivayet ettiğine göre;

Bir adam (halkın) kendisi ile (hurma bahçelerini) suladıkları Harre arkı (içinden gelen su) yüzünden Zübeyr'den davacı olmuş. (Zübeyr'i dava eden bu) Ensarlı (zat Zübeyr'e):

Suyu bırak, (önünü.kesme kendi haline) akıp gitsin! demiş. (Zü-beyr onun bu isteğini) kabul

etmemiş.

Peygamber (s.a) de Zübeyr'e:

“Ey Zübeyr, (bahçeni) sula ve sonra suyu bırakıver, komşuna (gitsin)" buyurmuş. Bunun üzerine Ensarlı öfkelenip:

Ey Allah'ın Rasûlü! (Zübeyr) halanın oğlu olduğu için mi (böyle hüküm veriyorsun)? demiş.

Rasûlullah (s.a)'ın yüzünün rengi atmış, sonra:

“(Ey Zübeyr! Sen kendi bahçeni iyice) sula, sonra suyu (bahçe)

duvann(ın) temeline (veya ağaçların köklerine) erişinceye kadar salma" buyurdu.

Zübeyr (sözlerine devam ederek) dedi ki: Allah'a yemin olsun ki,"Rabbin hakkı için, onlar aralarında vuku bulan her çekişmede seni hakem kılmadıkları sürece iman etmiş olmazlar"[\[203\]](#) âyetinin bu hâdise hakkında indiğini zannediyorum.[\[204\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "cedr" aslında "duvar" demektir. Hadis sarihlerinin açıklamalarına göre burada "duvar temeli" anlamında kullanılmıştır."Ağaçların kökü" anlamında kullanıldığını söyleyenler de vardır.

Hafız İbn Hacer'e göre, bu kelime burada, bahçe sulanırken ağaçların arasına toprakların yığılmasıyla yapılan ark anlamında kullanılmıştır. Bu görüşe göre Hz. Peygamber Zübeyr'e, "Suyu toprak kanalları seviyesine çıkıncaya kadar bahçende tut. Ondan sonra komşunun bahçesine gönder" demek istemiştir.

Aslında Rasûl-i Zîşan Efendimiz, Zübeyr ile şikâyetçi durumunda olan kişi arasında ilk verdiği hükümde, iyi komşuluk münasebetleri açısından müsamahalı davramış, kendi yakınının biraz feragat etmesini gerektirecek şekilde hüküm vermişti. Karşıdakinin bunu anlamadığını görünce Zübeyr'e: suyu bahçede ağaçların köklerine kadar iyice işleyinceye kadar bekletmel suretiyle hakkını son haddine kadar kullanmadıkça komşu bahçeye salma masını emretti. Burada, Hz. Peygamber'in öfkeli anında bile olsa her zaman hakkı söylediğini [\[205\]](#) unutmamak gerekir.

Hz. Peygamber'in ilk hükmüne itiraz eden kişi şayet müslüman idiyse şüphesiz ki bu yaptığı iş şeytanın iğvâsına kapılmaktan başka bir şey değil dir. Fakat bu kimsenin hakiki bir müslüman olmayıp münafıklardan biri ol ması ve kabilesi Ensar toluluğundan olduğu için Ensarî diye anılmış olmas ihtimali de vardır. Nitekim Rasûl-i Ekrem'in hükmüne uymayanların mü' min olamayacağını bildiren Nisa sûresinin 65. âyetinin bu olay üzerine inmesi de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Bununla beraber belki de âyet daha önce inmiştir. Ensarhmn Hz. Peygamber'in hükmüne rıza göstermemesi üzerine âyet kendisine okunarak Al lah'ın buyruğu hatırlatılmış da olabilir. [206]

3638... Sa'lebe b. EM Mâlik'den rivayet olduğuna göre; kendisi (ashab-ı kiramın) ileri gelenlerinden bazı kimseleri şöyle derlerken işitmiştir:

Kureyş'ten bir adamın Kureyza oğulları (mn arazisi) içerisinde bir hissesi vardı. Mehzûr (vadisini)de suyunu beraberce paylaştıkları bir su kanalından dolayı (Kureyza oğullarını) Rasûlullah (s.a)'a şikâyet etti. Rasûlullah (s.a) da onlar arasında; suyun (bir bahçede) ancak topuklara yükselineye kadar (tutulabileceğine), yukarı (başta bulunan) kimsenin (suyu bu kadar süre bahçesinde tuttuktan sonra), aşağıda bulunan kimse(nin bahçesi) üzerine göndermesi gerektiğine hükmetti. [207]

3639... Amr b. Şu'ayb'in dedesinden rivayet olduğuna göre;

Rasûlullah (s.a), el-Mehzûr (denilen vadi)deki su kanalı hakkında, (insanın oradan gelen suyu) topuklara yükselineye kadar tutabileceğine, (kanalın) yukarı (başında bulunan) kimse (nin onu bu kadar beklettikten) sonra aşağı (da bulunan bahçeler) üzerine bırakıvermesi gerektiğine hükmetmiştir. [208]

Açıklama

Bu hadis-i şerifler, tarlası veya bahçesi suyun kaynağına daha yakın olduğu için aşağıdaki tarlalara nisbetle suyun kendi tarlasına daha önce uğradığı tarla sahiplerinin bu suyu topuklara ulaşınca kadar kendi tarlalarında tutabileceklerine, daha sonra aşağı tarlalara salıvermeleri gerektiğine delâlet etmektedir.

Avnü'l-Ma'bûd yazarının İbnü't-Tîn'den naklen yaptığı açıklamaya göre; bu hadisler, bahçesine veya tarlasına su gelen kimse o suyu topuklara erişinceye kadar bahçesinde bekleterek aşağıda bulunan bahçelere salmayabilir diyen cumhuru ulemânın delilidir.

İbn Kinâne'ye göre ise; bu hüküm, her tarla veya bahçe için geçerli değildir. Ancak, hurmalıklar ve ağaçlıklar için geçerlidir. Ekin tarlaları için ise bu süre suyun nalın tasma seviyesine çıkmasına kadardır. Bundan sonra salıverilir.

Taberi'ye göre ise, bu süre araziden araziye değişir. Her arazi için yeteri kadar bekletilir. [209]

3640... Ebû Saîd el-Hudrî'den, şöyle dediği rivayet olunmuştur:

İki adam bir hurma ağacına ait sahanın boyutları hakkında anlaşmazlığa düşerek Rasûlullah (s.a)'a başvurmuşlardı.

(Bu hadisi Amr b. Yahya'nın babasından nakleden Ebû Tuvale Abdurrahman b. Ma'mer ile Amr b. Yahya'dan) birinin rivayetinde (şu ibare vardır): "Hz. Peygamber) o ağacın ölçülmesini) emretti, (ağaç) ölçüldü yedi zira, (uzunluğunda) bulundu." (Diğerinin rivayetinde de:) "Beş zira' (uzunluğunda) bulundu. Bunun üzerine (Hz. Peygamber, bu ağacın sahasının boyutları hakkında) buna göre hüküm verdi." ibaresi vardır.

(Bu hadisi Ebû Tuvale'dert nakleden) Abdülaziz (b. Muhammed de bu tesbit işini açıklarken şöyle) dedi: (Hz. Peygamber, sözü geçen) hurmanın yapraksız dallarından birini(n getirilmesini) istedi. Dal getirildi ve ağaç (bu dalla) ölçüldü. [\[210\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte, bir hurma ağacının çevresinin mikdarı üzerinde çıkan bir ihtilâfi Hz. Peygamber'in nasıl çözümlendiği anlatılmaktadır.

Metinde açıklandığı üzere, Hz. Peygamber bu ağacın boyunun ölçülmesini emretmiş, ölçülünce ağacın yedi zira' (dirsekten parmak uçlarına kadar olan mesafe) yahutta beş zira' uzunluğunda olduğu görülmüş. Bunun üzerine ağacın dört tarafından bu kadar uzunluktaki bir mesafenin bu ağacın harimi (sahası) olduğuna, binaenaleyh bu sahayı kimsenin ihlâl edemeyeceğine hükmetmiştir.

Ravi Abdülaziz'in hadisin sonuna eklediği açıklamadan anlaşıldığı üzere ağacın boyu şöyle ölçülmüştür: Ağacın dallarından bir zira' uzunluğunda bir dal kesilip onunla ağacın boyu ölçülmüştür.

Hadis-i şerif, ölü bir arazide dikilen bir ağacın hariminin her taraftan beş zira'(3-3,5 metre) veya yedi zira' olduğuna delâlet etmektedir, nitekim Hanefî âlimlerinden Mavsilî, Hanefî ulemasının bu mevzudaki görüşünü açıklarken şöyle diyor: "Ölü bir arazide dikilen bir ağacın harimi her taraftan 3-3,5 metredir." [\[211\]](#) Binaenaleyh bu hadis Hanefî ulemasının bu mevzudaki delilidir. [\[212\]](#)

Harim ise, bir şeyin çevresinde bulunan sahadır ki o şeyinhukuku ve ayrılmaz bir bütünü kabilindedir. Bu yerde sahibinden başkasının tasarrufu haramdır. [\[213\]](#)

Abdullah b. Ahmed'in Zevâidü'I-Miisned'inde ayrıca Ebû Avâne ile Taberânî'nin Ubâde b. Sâmit'ten rivayet ettiği bir hadis-i şerif se, Hz. Peygamber'in her bir hurma ağacı için dört taraftan dalı uzunluğunda harim tesbit ettiği ifade edilmektedir.

İbn Mâce'nin rivayeti de böyledir. Bu durum hâdisenin tekerrür ettiğini gösterir. Durum böyle olunca, bir ağacın hariminin iki şekilde tesbit edildiğini ve bu iki şeklin de caiz olduğu ortaya çıkar.

Yahutta mevzumuzu teşkil eden hadisin en doğru tefsiri Ubâde b. Sâmit hadisidir. [\[214\]](#)

[\[1\]](#) Bk. Yeniçeri, Celal; el-İhtiyâr Tercemesi, 112; Davudoğlu, A, Selâmet Yolları, IV, 224.

[\[2\]](#) İsrâ, (17) 23.

[\[3\]](#) İsrâ, (17), 4.

[\[4\]](#) Bk. Selâmet Yolları, a.g.y.

[\[5\]](#) Bk. el-İhtiyâr Tercemesi, 244.

[\[6\]](#) Nisa, (4) 105.

[\[7\]](#) Mâide, (5) 42.

[\[8\]](#) Mâide, (5) 49.

[\[9\]](#) Sâd,(38)26.

[\[10\]](#) Nisa, (4) 135.

[\[11\]](#) ez-Zühaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî fi Üslûbihi'l-Cedîd, II, 569-571.

[\[12\]](#) Bilmem Ömer Nasuhi, Hukuki İslâmiye Kamusu, VIII, 214; el-İhtiyâr Tercemesi, 113.

[\[13\]](#) Bk. Debbasoğlu Ahmet, Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali, 192-193.

[\[14\]](#) Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/143-145.

[\[15\]](#) Tirmizî, ahkâm 1; İbn Mâce, ahkâm 1; Ahmed b. Hanbel, II, 230, 365.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/146.

[\[16\]](#) Tirmizî, ahkâm 1, Mâce, ahkâm 1; Ahmet b. Hanbel, II. 230, 365.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/146.

[\[17\]](#) Bk. Bilmen Ö.Nasuhi, Hukuk-i İslâmiye Kamusu, VIII, 212.

[\[18\]](#) Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/146-147.

[19] İbn Mâce, ahkâm 3.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/148.

[20] Bk. Bilmen Ö.N, Hukuk-i İslâmiyye Kamusu, VIII, 214.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/148-149.

[21] Buharı, it'isâm 20, 21; Müslim, akdiye 15, Nesâî, ahkâm 2, kudât 3; tbn Mâce, ahkâm 3; Ahmed b. Hanbel, IV, 198, 204, 205.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/149-150.

[22] Bk. Davudoğlu Ahmed, Salih-i Müslim Terceme ve Şerhi, VI, 414.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/150-152.

[23] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/152.

[24] Mirkâtu'l-Mefâtih, IV, 147.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/153.

[25] Mâide, (5) 44.

[26] Mâide, (5) 47.

[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/153-154.

[28] Bk. Müslim, hudûd 28.

[29] Bk. Tefsiru'l-Hâzin, II, 57.

[30] Bk. Kadı Beydavî, Envârü't-Tenzil, II, 293.

[31] Bk. Hak Dini Kuran Dili, III, 1969.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/154-155.

[32] Ravi Ebû Mes'ud (r.a), sahabenin büyüklerindendir. Rical kitaplarında açıklandığına göre; ismi, Ukbe; künyesi, Ukbe b. Ömer b. Sa'lebe b. Asîre b. Atiyye b. Hadare b. Avf b. Haris b. Hazrec.dir.

Ebû Mes'ud, İkinci Akabe bîatında Rasûl-i Ekrem'e bîat ederek İslâmiyet'i kabul etmiş, Bedir savaşından başka Hz. Peygamber'in bütün sa-vaşlarına katılmıştır. Hz. Ali'nin en yakınlarından olan Ebû Mes'ud, Hz. Ali İle birlikte Siffin harbine de iştirak etmiş, hemen ardından onunla birlikte Kûfe'ye dönmüştü. Uzun süre Kûfe'de kaldıktan sonra hayatının son zamanlarında Medine-i Münevvere'ye döndü.

Ebû Mes'ud, Hz. Peygamber'in hadislerini rivayet ederek ümmete büyük hizmetler ifa eden yüksek zatlardandır. Hadis kitaplarında onun 102 rivayeti nakledilir. Hicretin 40. senesinde vefat ettiği söylenir. (Eşref Edib, Asr-ı Saadet, III, 287-289)

[33] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/155-156.

[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/156.

[35] Tirmizî, ahkâm 1.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/156-157.

[36] el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye, VII, 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/157-158.

[37] Buhari, icâre 1, mürteddîn 2, ahkâm 7; Müslim, imâre 15; Ebû Dâvûd, hudûd 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 409.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/158.

[38] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/158.

[39] Tirmizî, ahkâm 9; İbn Mâce, ahkâm 2; Ahmed b. Hanbel, II, 164, 190, 194, 212, 387, 388, V, 279.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/158-159.

[40] Mübârekfurî, Tuhfetul-Ahvezi, IV, 565-566; Aliyyü'l-Kârî, Mirkâtü'l-Mefâtiḥ, IV, 153.

[41] Neylül-Evtâr, VIII, 302.

[42] el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye, VII, 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/159-160.

[43] Ahmed b. Hanbel IV, 192.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/160-161.

[44] Ahmed b. Hanbel, IV, 424; Telhîsü'l-Habîr, IV, 189; Mecmaü'z-Zevâid, IV, 200.

[45] Bk. 2946 nolu hadis.

[46] Bk. Vehbe ez-Zühay'î, el-Fıkhü'l-İslâmî fi Üslûbi hi'l-Cedid, II, 594; Bedâiyü's-Sanâi, VII, 9; Fethu'l-Kadîr, V, 497; Lübâb, IV, 81.

[47] Hukuk-i İslâmiyye Kamusu, VIII, 220.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/161.

[48] Tirmizî, ahkâm 5; Ahmed b. Hanbel, I, 111, 149, 150.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/162.

[49] Bk. el-Binâye, VII, 60.

[50] Müslim, akdiye 7.

[51] Hukuk-i İslâmiyye Kamusu, VIII, 231.

[52] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/162-164.

[53] Buhari, şehâdât 27, hayt 10, ahkâm 20; Müslim, akdiye 4; Ebû Dâvûd, edeb 87; Tirmizî, ahkâm 11, 18; Nesâi, kudât 12, 33; İbn Mâce, ahkâm 5; Muvatta, akdiye 1; Ahmed b. Hanbel, II, 332, VI, 203, 290, 307, 308, 320.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/164.

[54] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/165.

[55] Bk. Davudoğlu Ahmed, Sahih-İ Müslim Terceme ve Şerhi, VIII, 403-404.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/165-166.

[56] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/166-167.

[57] Bk. Debbağoğlu Ahmed, Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali, 676.

[58] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/167.

[59] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/167-168.

[60] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/168.

[61] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/168.

[62] Nisa, (4) 105.

[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/168-169.

[64] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/169.

[65] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/169.

[66] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/169-170.

[67] Hukuk-i İslâmiye Kamusu, VIII, 220-222; Binâye, VIII, 28.

[68] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/170-171.

[69] Buharı, ahkâm 13; Müslim, akdiye 16; Tirmizî, ahkâm 7; Nesâî, kudât 32; Ibn Mâce, ahkâm 4; Ahmed h. Hanbel, V, 36, 38, 46, 52.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/171.

[70] Davudoğlu Ahmed, Selâmet Yolları, IV, 257-258.

[71] Hukuk-i İslâmiyye Kamusu, VIII, 224.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/171-172.

[72] Mâide, (5) 42.

[73] Mâide, (5) 49.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/172-173.

[74] Mâide, (5) 42.

[75] Hak Dini Kur'an Dili, III, 1688.

[76] Bk. Ahmed es-Sâvî, es-Sâvî Ale'l-Celîeyn, I, 247.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/173-174.

[77] Mâide, (5) 42.

[78] Ahmed b. Hanbel, I, 363.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/174.

[79] Bk. Çeviren: Karlığa Bekir; Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, İbn Kesîr, V, 2348-2349.

[80] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/174-175.

[81] Tirmizî, ahkâm 3; Ahmed b. Hanbel, V, 230, 236. 242.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/175-176.

[82] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/176-177.

[83] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/177.

[84] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/177.

[85] Tirmizî, ahkâm 17; İbn Mâce, ahkâm 23; Ahmed b. Hanbel, II, 366.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/178.

[86] Hukuk-i İslâmiyye Kamusu, VIII, 7.

[87] Bk. Seyyid Sabık, Fikhü's-Sünne, III, 310.

[88] Bk. A.g.e, 309.

[89] bk. A.g.e, 310.

[90] Bk. A.g.e, 306, 310.

[91] Bk. Davudoğlu A, Selâmet Yolları, IV, 124.

[92] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/178-180.

[93] Buhârî, salât 71, 83, husûmât 4, sulh 14; Müslim, müsâkât 20; Nesâî, kudât 20; İbn Mâce, sadakat 18; Dârimî, büyü 49; Ahmed b. Hanbel, VI, 390.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/180-181.

[94] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/181.

[95] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/182.

[96] Müslim, akdiye 19; Tirmizî, şehadât 1; İbn Mâce, ahkâm 28; Muvatta, akdiye 3; Ahmed b. Hanbel, I, 18, IV, 115, 117, V, 192, 193.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/182-183.

[97] Bk. Sünen-i Ebû Dâvûd, Hadis no:4657.

[98] Bk. Davudoğlu Ahmed, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, VIII, 418-419.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/183.

[99] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/184.

[100] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/184-185.

[101] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/185-186.

[102] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/186.

[103] Hacc, (22) 30.

[104] Tirmizî, şehadât 3; tbn Mâce, ahkâm 32; Ahmed b. Hanbel, IV, 178, 233, 321, 322.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/186.

[105] Hukuk-i İslâmiyye Kamusu, VIII, 160.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/187.

[106] Tirmizî, şehadât 2; İbn Mâce, ahkâm 3; Ahmed b. Hanbel, II, 204, 208, 225.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/187-188.

[107] Enfâl, (8) 27.

[108] Bk. Bidâyetü'l-Müctehid Tercemesi, II, 597.

[109] Ek. el-İhtiyâr Tercemesi, 139.

[110] Bk. Savaş Mehmet, İbn Âbidin Terceme ve Şerhi, XII, 476.

[111] Bk. el-İhtiyâr Tercemesi, 139.

[112] Bk. A.g.e, 138.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/188-189.

[113] Tirmizî, şehadât 2; İbn Mâce, ahkâm 3; Ahmed b. Hanbel, II, 204, 208, 225.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/190.

[114] İbn Mâce, ahkâm 30.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/190.

[115] Bk. Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2604.

[116] Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi, VI, 467.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/190-191.

[117] Buhârî, nikâh 23; Tirmizî, radâ 4; Ahmed b. Hanbel, IV, 384.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/191-192.

[118] Bk. Davudoğlu Ahmed; Bülûğu'l-Merâm Terceme ve Şerhi, lif, 467-468.

[119] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/192-193.

[120] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/193-194.

[121] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/194-195.

[122] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/195-196.

[123] Mâide, (5) 106.

[124] Buharî, vesâyâ 35; Tirmizî, tefsir sûre (5) 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/196-197.

[125] Bk. Mollamehmetoğlu, O. Zeki, Sünen-i Tirmizî Tercemesi, V, 174.

[126] Mâide, (5) 106.

[127] Bakara, (2) 282.

[128] Bk. Hak Dini Kur'an Dili.III, 1831-1833.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/197-199.

[129] Buharî, cihad 12, tefsir sûre (33) 3; Nesâî, büyü 81; Ahmed b. Hanbel, V, 188, 189, 216.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/199-200.

[130] Bk. İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, X, 137.

[131] Bk. Eşref Edip, Asrı Saadet-Peygamberimizin Ashabı,III, 388, Şamil Yayınevi.

[132] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/201-202.

[133] Müslim, akdiye 3; Tirmizî, ahkâm 13; Muvatta, akdiye 5, 6, 7; İbn Mâce, ahkâm 31; Ahmed b. Hanbel, I, 315, 323, III, 305, V, 285.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/202.

[134] Buharî, rehn 6; Müslim, akdiye 1; Ahmed b. Hanbel, I, 343, 351, 363.

[135] Zürkanî, Şerhu Muvatta,IV, 377; Muvatta, akdiye 4.

[136] Bakara,(2) 282.

[137] Buharî, rehn 6, şhadât 20,29, diyât 22; Müslim, ey mân 221; Ahmed b. Hanbel, V, 211.

[138] Bk.Bidâyetü'l-Müctehid Tercümesi, II, 602.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/202-204.

[139] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/204.

[140] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/204.

[141] Müslim, akdiye 3; Tirmizî, ahkâm 13; İbn Mâce, ahkâm 31; Muvatta, akdiye 5, 6, 7;Ahmed b. Hanbel, I, 315, 323, III, 305.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/204-205.

[142] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/205-206.

[143] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/206.

[144] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/206-208.

[145] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/208-209.

[146] Nesâî, kudât 35; İbn Mâce, ahkâm 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/209-210.

[147] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/210.

[148] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/210.

[149] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/210-211.

[150] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/211.

[151] İbn Mâce, ahkâm II, 20; Ahmed b. Hanbel, II, 317, 489, 524.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/212.

[152] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/212-213.

[153] Sünen-i İbn Mâce Terceme ve Şerhi, VI, 397-399.

[154] A.g.e, 399-400.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/213-214.

[155] Buharı, şehadât 24.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/214.

[156] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/215.

[157] Nesâî, kudât 35; İbn Mâce, ahkâm 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/215.

[158] Buharı, şehadât 20, rehn 6, 20, 23, tefsir sûre (3) 3; Müslim, akdiye 23;Tirmizî, ahkâm 12; Nesâî, kudât 36; İbn Mâce, ahkâm 7; Ahmed b. Hanbel, I, 253, 288, 323, 351, 356, 363, II, 70.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/215.

[159] Bk. Mübârekfurû, Tuhfetü'l-Ahvezî, IV, 571

[160] Bk. Süleyman Hasbî, Tafsil li-Tavzîhi'l Kavâidi'l-Fıkhiyye ve'l-Usûliyye Evvelil-Mecelleti'l- Ahkâmi'l-Adliyye,198.

[161] Bk. A.g.y; Yeniçeri Celal, el-İhtiyâr Metn-i Muhtar Tercemesi, 125.

[162] Bk. Erkan Arif, Gurer ve Dürer Tercemesi,IV, 160.

[163] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/215-216.

[164] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/217.

[165] Bk. e-İhtiyâr Tercemesi, 125-126.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/217.

[166] Âli İmran, (3) 77.

[167] Buharî, husumât 4, ahkâm 30; Müslim, eymân 220, 223,224; Tirmizî, büyü 42, ahkâm 12, tefsir sûre (3) 4; Ebû Dâvûd, eymân 25; İbn Mâce, ahkâm 7; Ahmed b. Hanbel, I, 379, 426.IV, 317, V, 211, 212.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/218.

[168] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/218-219.

[169] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/219-220.

[170] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/220.

[171] Müslim, eymân 223; Tirmizî, ahkâm 12; Ebû Dâvûd 3245 nolu hadis.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/220-221.

[172] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/221.

[173] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/221-222.

[174] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/222.

[175] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/222-223.

[176] Buharî, menakıb 26; tefsir sûre (3) 6.

[177] Bk. Yeniçeri Celal, el-ihdiyâr Tercemesi,125.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/223-224.

[178] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/225.

[179] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/225.

[180] Buharî, istikraz 13; Nesâî, büyü 100; İbn Mâce, sadakat 18; Ahmed b. Hanbel, V, 388, 389.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/226.

[181] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/226-227.

[182] İbn Mâce, sadakat 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/227.

[183] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/227-228.

[184] Tirmizî, diyât 20; Nesâî, sarık 2; Ahmed b. Hanbel, V, 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/228.

[185] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/228.

[186] Ahmed b. Hanbel, V, 2, 4.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/228-229.

[187] El-Benna A.A,Biilüğü'l-Emânî min Esrâri'l-Fethi'r-Rabbânî, XVI, 124.

[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/229.

[189] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/230.

[190] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/230.

[191] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/230.

[192] Buharî, mezâlim 29; Müslim, müsâkât 144; Tirmizî, ahkâm 20; İbn Mâce, ahkâm 16; Ahmed b. Hanbel, I, 235, 303, 313, 317, II, 228, 429, 466, 474, 495.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/231.

[193] Bk. Davudoğlu Ahmed,Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi,VIII, 121.

[194] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/231-232.

[195] Buharî, mezâlim 20, eşribe 24; Müslim, müsâkât 136; Tirmizî, ahkâm 18; İbn Mâce, ahkâm 15; Muvatta, akdiye 32; Ahmed b. Hanbel, II, 240, 463, 111,480.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/232.

[196] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/232-233.

[197] Tirmizî, birr 27; İbn Mâce, ahkâm 17; Ahmed b. Hanbel, III, 457.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/233-234.

[198] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/234.

[199] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/234-235.

[200] Bk.Mecelle, Madde 27.

[201] Bk.Mecelle, Madde 25.

[202] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/235-236.

[203] Nisâ,(4) 65.

[204] Buharî, tefsir (4) 12, sulh 12, müsâkât 6-8; Müslim, fadâil 129; Tirmizî, ahkâm 2(tefsir (4) 13; İbn Mâce, mukaddime 2, rühûn 20; Nesâî, kudât 19,27; Ahmed b. Hanbel, I, 166, IV, 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/236-237.

[205] Bk. 3646 nolu hadis.

[206] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/237.

[207] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 13/237-238.

[208] İbn Mâce, rühûn 20; Muvatta, akdiye 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/238.

[209] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/239.

[210] İbn Mâce, rühûn 23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/239-240.

[211] Bk. eİhtiyâr Tercemesi, 189.

[212] Bk. Aynî, Binâye, IX, 448.

[213] Bk. eİhtiyâr Tercemesi, 188.

[214] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 13/240.

38. DİYETLER BAHSİ. 3

1. Cana Mukabil Can. 3

2 Bir Kimse Kardeşi Veya Babasının Suçu İle Sorumlu Tutulmaz. 3

3. İmam (İdareci) Kanı Affetmeyi Tavsiye Eder. 4

4. Amden Öldürülen Kişinin Velisi Diyete Razi Olabilir. 9

5. Diyet Aldıktan Sonra Katili Öldürenin Durumu. 11

6. Birisi R.İr Adama Zehir İçirir Veya Yedirir De Adam Ölürsa (K Vtile) Kısas Uygulanır Mı? 11

7. Kölesini Öldüren Veya Onun Uzuqlarını Kesen Kişiyeye Kısas Uygulanır Mı?. 14

8. Kasâme İle Öldürmek. 15

9. Kasâme İle Kısası Terketmek. 19

10. Katile Kısas Uygulanır. 21

11. Kâfiri Öldüren Müslümana Kısâs Uygulanır Mı?. 22

12. Hanımı İle Birlikte Birisini Bulan Kişi Onu Öldürebilir Mı?. 24

13. Âmil'in Elinden Hataen Bir Kaza Çıkarsa (Birini Yaralarsa) Ne Gerekir?. 25

Demirden Başka Bir Şeyle Kısas. 26

14. Vurmaktan Dolayı Kısas Ve Reisin Kendisine Kısas Uygulatması. 26

15. Can (Acıtma Ve Yaralamalar) Da Kısas. 26

Kadınların Kanı (Kısası) Affetmeleri. 27

İki Gurup Arasındaki Kavgada Kimin Tarafından Ve Nasıl Öldürüldüğü Bilinmeyen Bir Maktule Ait Hüküm... 28

16. Diyetin Miktarı Ne Kadardır?. 29

17. Amde Benzeyen Hata İle Öldürmenin Diyeti. 31

Develerin Yaşları. 34

18. Organların Diyeti. 34

19. Ceninin Diyeti. 38

20. Mükâtebin Diyeti. 41

21. Zimmînin Diyeti. 42

22. Birisiyle Dövüşüp Kendisini Koruyan Kişinin Durumu. 42

23. Bilmediği Halde Tabiblik Taslayıp Ta Hastaya Zarar Veren Kişinin Durumu 43

24. Amde Benzeyen Hatanın Diyeti. 44

25. Fakirlere Ait Olan Kölenin Cinayeti. 44

26. İki Gurup Arasındaki Kavgada Kimin Tarafından Ve Nasıl Öldürüldüğü Bilinmeyen Bir Maktule Ait Hükümler. 45

[27. Ayağı İle Tepen Hayvanın Verdiği Zarar. 45](#)

[Hayvan, Maden Ve Kuyudan Dolayı Vuku Bulan Zararlar Hederdir. 46](#)

[Başka Tarafa Sıçrayıp Zarar Veren Ateşe Ait Ahkam... 47](#)

[28. Dişde Kısas. 47](#)

38. DİYETLER BAHSİ

1. Cana Mukabil Can

4494... İbn Abbas radiyallâhü anhümâdan; Şöyle demiştir: Kurayza ve Nadir (iki Yahudi kabilesi) idi. Nadir, Kureyza'dan daha güçlü idi. Kureyza'dan birisi, Nadir'den birini öldürürse, onun karşılığında öldürülürdü. Nadir'den bir adam, Kurayzalı birini öldürdüğü zaman ise yüz vesk hurma fidye karşılığında serbest bırakılırdı. Rasûlullah (s.a.v) gönderildiğinde, NadîrMen bir adam Kureyza'dan birisini öldürdü. Nadiriiler:

"Onu bize veriniz, öldürelim" dediler. Kurayzalılar ise: "Aramızda Peygamber var" dediler. Hep birlikte, rasûlullaha geldiler. Bunun üzerine: "Hükmettiğin zaman, onlar arasında adaletle hükmet..."^[1] ayeti nazil oldu.

-İbn Abbas der ki: Kist (adalet); cana mukabil candır- Sonra da; "Onlar (Yahudiler) cahiliyyenin hükmünü mü istiyorlar.?"^[2] ayeti indi.

Ebû Davud şöyle der: "Kureyza ve Nadîr in hepsi Harun (a.s) w evlâmdandır."^[3]

Açıklama

Hadisten anlıyoruz ki, Kurayza ve Nadîr adındaki, Medine'de yaşayan Yahudi kabileleri arasında bir teamül vardı. Nadîr'den birisi, Kureyza'li birini öldürürse 100 vesk (Takriben yirmi ton) hurma fidye olarak veriliyor ve katil serbest kalıyordu. Kureyzalılı birisi Nadîrliyi öldürdüğünde ise katil öldürülüyordu.

Rasûlullah (s.a.v) gönderildikten sonra Nadîr'li bir adam Kureyza'dan birisini öldürdü. Kureyzalılar öldürmek için Nadir'li katili istediler. Ama Nadirliler vermediler. Kureyzalılar, Rasûlullah Medine'ye teşrif ettiğinde yapılan anlaşma gereği, Hz. Peygamber'in hakemliğine başvurmak istediler ve hasımları ile birlikte Rasûlullah'a geldiler. Bunun üzerine, "Onlar arasında hükmettiğin zaman adaletle hükmet'...." mealindeki ayet nazil oldu. İbn Abbâs; bu ayetten maksadın; katil ve maktul kimden olursa olsun, teammüdi (kasti) olduğu takdirde kisasın gerekliliğine işaret olduğunu söyler.

Taberânî'nin İkrime kanalıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre ise bu âyet diyetle ilgili olarak nazil olmuştur. Bu rivayete göre; Kureyzalılar Nadirlilerden birisini öldürdüğünde, Nadirliler tam diyet alırlar, Nadîrli birisi Kureyzalılı birini öldürdüğünde ise yarım diyet verirlerdi. İşte Rasûlullah (s.a.v), hakemliğine başvuran Yahudiler arasında adaletle hükmetti ve her iki tarafın diyetini eşitledi.

Nadirliler, Rasûlullah (s.a.v) in bu hükmünden hoşlanmadılar ve yine eskisi gibi kendilerine üstünlük tanınmasını istediler. Bu sefer de: "Onlar câhiliyye hükmünü mü istiyorlar?!.." mealindeki âyet nazil oldu.

Hadis-i şerif; kısas ve diyette herkesin eşit olup, mevki ve nesebi ne olursa olsun kanun önünde müsavi olduklarına delâlet etmektedir. [4]

2 Bir Kimse Kardeşi Veya Babasının Suçu İle Sorumlu Tutulmaz

4495... Ebû Rimse [5] (r.a) den; şöyle demiştir:

Babamla birlikte Rasûlullah sallallâhu aleyhi vesellemin yanına gittik.

Rasûlullah (s.a.v) babama:

"Bu senin oğlun mu?" dedi.

Babam:

"Kabe'nin Rabbine yemin ederim ki evet. Gerçekten (o benim oğlum), ona şehâdet ederim" dedi.

Rasûlullah (s.a.v) benim babama benzerliğimden ve babamın benim üzerime yemin etmesinden dolayı güldü. Sonra;

"Şüphesiz o senin suçun sebebiyle muaheze edilmez, sen de onun suçu yüzünden sorumlu tutulmazsın" buyurdu ve: "Bir günah işleyen, başka birisinin günahını yüklenmez.." ayetini okudu. [6]

Açıklama

Câhiliye döneminde Araplardan birisi bir cinayet işlese, cânînin babası ve kardeşi de o cinayetten dolayı sorumlu tutulur, tazminata iştirak ederlerdi. Herhalde, bu adetin tesiri ile olsa gerek ki, Ebû Rimse (r.a) in babası birgün oğlunu elinden tutarak Rasûlullah'a gelmiş ve yemin ederek onun kendi oğlu olduğunu ikrar etmiştir. Maksudı, onun işleyeceği bir cinayetin tazminini yüklenmektir. Rasûlullah (s.a.v) adamın bu tavrına gülmüş ve herkesin kendi yaptığından sorumlu olduğunu, babamın oğlunun işlediği bir cinayetten, oğulun da babamın işlediği cinayetten dolayı sorumlu tutulamayacağını söylemiş ve aynı hükmü ifâde ede âyet-i kerimeyi okumuştur.

Sindî bu sözü izah ederken; her birinin cinayetinin kendisine ait olup, başkasına geçmediğini ve maksadın, günahın geçmeyeceği olduğunu, çünkü baba oğulun birbirlerinin diyetine iştirak ettiklerini söyler.

Nihâye'de de; buradaki "cinayet"; "günah, suç ve insanların işleyip de kendilerine dünyada kısas veya âhirette azap icabeden suçlar" şeklinde izah edilmiştir.

Rasulullah (s.a.v) kişilerin işlediği bir suçun günah ve cezasının sadece kendisine olduğu, babası ve oğlu bile olsa başka birisinin bu günahın azabına iştirak etmeyeceğini beyan buyurmuştur. Bu hüküm, uhrevi ceza ve kısaslarla ilgilidir. Diyet konusu ise biraz daha farklıdır. Çünkü bir müslüman diyeti geektiren bir suç işlediği takdirde âkilesi o diyeti öder. Kişinin akrabası da âkileye dahildir. [7]

3. İmam (İdareci) Kanı Affetmeyi Tavsiye Eder

4496... Şüreyh el-Huzâi (r.a) den; Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse öldürülme veya yaralanmaya maruz kalırsa o (ölenin varisi) şu üç şeyden birisini seçer: Ya kısas yapar, ya affeder yada diyet alır. Eğer dördüncü bir şey isterse onu engelleyin. Kimde bundan (bu üç şeyden birini seçtikten) sonra haddi aşar (başka birşey isterse) onun için acı verici bir azâb vardır." [8]

Açıklama

Hadisin İbn Mâce'deki rivayetinde, muhayyer olduğu üç şeyden birisini seçtikten sonra başka bir şey isteyen kişinin ebediyyen Cehennemde kalacağı ifade edilmektedir. Tabi bu, azabın şiddetine işaret içindir.

Çünkü ehl-i sünnet inancına göre, bir mü'min ebediyyen cehennemde kalmaz. Hadis-i şerifte, öldürülen veya bir uzvu kesilen yada yaralanan kişinin vârislerinin af, diyet ve kısas arasında muhayyer olduğu beyan edilmektedir. Yaralama olayında ise muhayyerlik yaralananındır. Yani bu kişinin intikam almak, caniyi öldürmek gibi bir yola sapması caiz değildir. Bu üç şeyden birisini seçtikten sonra da bir diğerine geçemez. Meselâ affetmişse bir daha diyet veya kısas isteme cihetine gidemeyeceği gibi, diyeti seçmişse kısas isteyemez. Şayet istese acı bir azabı hak etmiştir.

Cinayetlerde diyetle kısas arasında muhayyer olanın kim olduğu konusunda ihtilâf edilmiştir. Fetlû'l-Bâri'de cumhura nisbet edilen görüşe göre, kısas ile diyet almak arasında muhayyer olan, maktulün velisidir. İmam Mâlik, Sevrî ve Ebû Hanife'ye göre kısac ile diyet arasında muhayyerlik katile aittir. Şerhlerde böyle denilmektedir. Ama Hanefi fıkıh kitaplarında aksi söylenir. [9] Tahâvi, İmam-ı Azam ve onun görüşünde olanların, delilinin Enes b. Mâlikten merfû olarak rivayet edilen şu hadis olduğunu söyler: Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın yazdığı (farzı) kısastır." Şayet veli, kısas veya diyette muhayyer olsa idi, Rasulullah bunu

bildirirdi. Ayrıca Şu da bu görüş için bir delildir: Saye' veli diyet ister, katil buna razı olmazsa kendisinden zorla diyet alınamaz.

Bu ihtilâfin esası Şudur: Hanefilere göre kasden adam öldürmenin cezası kisasın kendisidir. Kısas ayeti buna delâlet ettiği gibi, maktulün velisinin katilden zorla diyet alamaması ve katilin ölmesi durumunda cezanın düşmesi de buna delâlet eder. İmâm Şafî'den bir kavle göre ise öldürmenin cezası kısas veya diyetten birisidir. Veli isterse kısas ister, isterse diyet alır. Diyet için katilin rızası Şart değildir. Dolayısıyla katil ölürse diyet teayyn eder.

Şu kadar var ki Hanefilere göre maktulün varislerinden birisi kısası istemezse, kısas düşer. Varislerden birisi katille sulh yaparsa, diğer vârislerin hissesi de kısasa inkılâb eder. [\[10\]](#)

4497... Enes b. Mâlik (r.a) den; Şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) a kısası gerektiren bir suç (lu) getirildiğinde, onun ancak affi emr (tavsiye) ettiğini gördüm. [\[11\]](#)

Açıklama

Hız. Enes'in bu hadisinden, Rasûlullah (s.a.v) in, huzuruna getirilen kısaslık bir dâvada hüküm vermeden önce, cinayete mâruz kalan yaralıya veya mağdur ölmüşse onun vârislerine mtecavizi afftmeleri için tavsiye ve teŐvikte bulunduğu anlaşılmaktadır. Metindeki, Raslullaha nisbet edilen emir, tavsiyedir. Çünkü eğer maksat direkt emir olsa idi, cinayete mâruz kalan kişi veya varisler için kısası afftmeleri seçeneksiz Şart olur ve buda âyete muhalif düşerdi. Bu noktayı nazarlardan anlıyoruz ki, buradaki emirden murat teŐviktir. [\[12\]](#)

4498... Eb Hureyre (r.a) den; Şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) zamanında bir adam öldürüldü. Dava Raslullaha getirildi. Rasûlullah (s.a.v) katili, maktulün velisine teslim etti.

Katil:

"Ya Rasûlullah! Vallahi ben onu öldürmeyi istemedim" dedi. Bunun zerine Rasûlullah (s.a.v) maktulün velisine:

"Haberin olsun, eğer o doğru söylüyorsa (ve buna rağmen) sen onu öldürürsen cehenneme girersin" buyurdu. Adam da katili serbest bıraktı.

Katilin elleri arkadan enli bir kayıŐla bağlı idi, kayışını sürüyerek ıktı. Bu yüzden adam "z

[13]

nis'a=kayışlı" diye adlandırıldı.

4499... Vâil b. Hucr (r.a) şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) in yanında idim. Boynunda kayış bağı bir katil getirildi. Rasûlullah (s.a.v) maktulün velisini çağırdı ve:

"Onu affediyor musun?" dedi. Adam:

Hayır, cevâbını verdi. Rasûlullah (s.a.v):

"Ondan diyet mi alıyorsun?" buyurdu.

Adam:

Hayır, dedi. Rasûlullah (s.a.v):

"Onu öldürecek misin?" diye sordu. Adam:

Evet, dedi. Rasûlullah (s.a.v):

"A! onu götür" dedi.

Dördüncü seferinde:

"Haberin olsun, eğer sen onu affedersen, o hem kendi günahını hem de öldürdüğü kişinin günâhı ile döner" buyurdu.

Ravi derki:

Bunun üzerine maktulün velisi katili affetti. Ben onu, kayışını sürürken gördüm. [14]

4500... Bize Ubeydullah Ömer b. Meysere haber verdi, bize Yahya b. Said haber verdi, "Bana Cami b. Metar haber verdi" dedi. Bana Alkame b. Vâil (önceki hadisi) aynı isnâd ve manâ ile rivayet etti. [15]

Açıklama

Son rivayet, önceki hadisın aynıdır. Üzerinde söz edilecek bir nokta mevcut değil.

4498 numaralı hadiste, Fahri kâinat Efendimizin, kisasına hükmettiği katilin: "Ben onu öldürmek istemedim" demesi üzerine, maktulün velisine: "Eğer o doğru söylüyorsa ve sen onu öldürürsen

cehennem girersin" buyurduğunu görmekteyiz. Burada sanki Efendimizin, birisini kasıt olmadan öldüren kişiye kısas cezası verdiği görünümü ortaya çıkmaktadır. Ama bu mümkün değildir. Çünkü Efendimizin şahitleri dinlemeden, delilleri tesbit etmeden birisini ölüme mahkûm etmesi düşünülemez. Olayı şöyle değerlendirmek gerekir:

Zahiri deliller, katilin maktulü teammüden öldürdüğüne delâlet ediyordu. Ama buna rağmen katil, öldürmesinde kasıt olmadığını iddia ediyordu. Tabi Rasûlullah (s.a.v) mücerret bir iddia ile değil, delillerin Kahiri ile hükmetti. Ama, katilin iddiası karşısında da, maktulün velisine, tatili affetmesini tavsiye etti. İşte mesele bundan ibarettir.

4498 numaralı hadiste görüyoruz ki; Rasûlullah (s.a.v) maktulün ve-İsine af, diyet ve kısastan hangisini tercih edeceğini sormuş, onun da cızası tercih etmesi üzerine katili ona teslim etmiş ancak onu affetmeîi halinde katilin hem kendi günâhı hem de arkadaşının (öldürdüğü şahsın) günahı ile birlikte döneceğini yâni her iki günâhı yükleneceğini haber vermiştir.

Katilin hem kendisinin hem de karşı tarafın günahını yüklenmesi ilimler tarafından çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Şimdi bu konu ile ilgi-i görüşleri nakledelim:

Hattâbî şöyle der:

"Bunun manâsı; O arkadaşını (öldürdüğü kişiyi) öldürmekteki günahını yüklenir. Günahı arkadaşına izafe etti. Çünkü onun katle mahal olması yüzünden, günâhına sebep olur. Bu; "Şüphesiz söze gönderilen Ra-sûlünüz mecnundur" (Şuarâ, 26,27) âyetine benzer. Aslında Resul, Allah'ın onlara gönderdiği Rasûlu olduğu halde, onlara izafe edilmiş, sizin Rasûlünüz denilmiştir..."

Aynı konuda Sindi'nin sözleri de şöyledir: "Bunun tevilinde şöyle denildi: Yâni katil, eski günâhı ve birisini öldürmesi sebebiyle olan günâhına bürünmüş bir halde döner. Günâhın arkadaşına (maktule) izafesi en alt seviyedeki mülâbesettir. Velinin katili öldürmesi ise böyle değildir. Çünkü onu öldürmek katillikten alacağı günâha keffâret olur."

Nevevi de şöyle demektedir:

"Canını telef ettiği için maktulün, kardeşinin acısını tattırdığı için de velînin günâhını yüklenir. Rasûlullah (s.a.v) e sırf bu adam için bu hüküm vahyedilmiştir. Bu sözün; senin onu affetmen hem senin hem de öldürülen kardeşinin günahının affına sebep olur. manâsına olması da muhtemeldir."[\[16\]](#)

Bazı Hükümler

Bu hadis-i şerifin ihtiva ettiği hükümleri de Hattâbî'den nakledelim: "Bu hadisteki fıkıh şudur:

1. Maktulün velisi kısas ile diyet almak arasında muhayyerdir.
2. Amden öldürmenin diyetinin peşin olarak ve bizzat katilin malından verilmesinin gerekli

olduğuna delil vardır.

3 .Devlet başkanı kısas hükmü tahakkuk ettikten sonra, maktulün velisi nezdinde, kısastan vazgeçmesi için şefaatte bulunmahcır.

4. Kendisine kısas icap eden suçluyu, kaçmaması için ip "e benzeri bir şeyle bağlamak meşrudur.

5. Katilin kısasından vazgeçildiği takdirde ayrıca birde ta'zir cezası verilmez. Bu konuda. Mâlik b. Enes'ten, "katile affedildikten sonra yüz değnek vurulacağı ve bir sene hapsedileceği rivayet edilmiştir."

Bu hadislerin konu ile ilgisi, Rasûlullah'ın, maktulün velisini, katili affetmeye teşvikidir. [\[17\]](#)

4501... Alkame b. Vâil (r.a) in babası (Vâil) den rivayet etti (ğine göre); Vâil şöyle dedi:

"Bir adam Habeşli birisini Rasûlullah (s.a.v) e getirip:

Bu adam kardeşimi öldürdü, dedi. Rasûlullah (s.a.v) Habeşliye:

Onu nasıl öldürdün? diye sordu Habeşli:

Kafasına balta vurdum, maksadım onu öldürmek değildi, karşılığını verdi.

Rasûlullah:

Onun diyetini ödeyecek malın var mı? Habeşli:

Hayır Rasûlullah:

Seni göndersem de, insanlardan isteyerek onun diyetini toplasan olur mu? buna ne dersin?

Habeşli:

Hayır Rasûlullah (s.a.v):

Mevlâların (efendilerin) sana onun diyetini verirler mi?

Habeşli:

Hayır.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) adama (maktulün velisine): "Onu al" buyurdu. Adam, öldürmek için katili çıkardı. (Peşinden) Rasûlullah (s.a.v): "Şüphesiz eğer adam onu öldürürse aynen onun gibidir" buyurdu. Bunun üzerine maktulün velisi katili, Rasûlullah'm sözünü işiteceği bir yere götürdü ve şöyle dedi:

"(Ya Rasûlullah!) İşte adam, onun hakkında dilediğini emret" dedi. Rasûlullah (s.a.v):

Onu salıver, arkadaşının (maktulün) ve onun günahı ile döner, (yüklenir) de Cehennemliklerden

olur buyurdu. Adam da katili salıverdi.

Açıklama

Hadisin Sahih-i Müslim'deki rivayetinde buradakinden bazı farklılıklar vardır. Bunların en önemlileri şunlardır:

Katil öldürdüğü şahsı, bir ağacı silkelerken kendisine küfrettiği için öldürdüğünü söylemiştir.

Rasûlullah'm: "Ona diyet verecek malın var mı?" sorusuna Habeşli elbisesi ve baltasından başka bir şeyinin bulunmadığını söylemiştir.

Rasûlullah'm, Habeşli'ye kavminin kendisini alıp almayacakları yolundaki sorusuna Habeşli, onlar yanında hiçbir değerinin olmadığını söylemiştir.

Maktulün velisinin, katili salıvermesi halinde, onun günahları yüklenmesi konusu da Sahih-i Müslim'de: "Onun, senin ve kardeşinin günahlarını yüklenmesini istemez misin?" şeklinde vârid olmuştur. Yani Sahih-i Müslim'deki rivayete göre katilin yükleneceği günah maktulün ve velinin günahlarıdır. Bu mes'ele önceki hadisin izahı esnasında geçmişti.

Hadisin, Rasûlullah (s.a.v) le, katil olan Habeşli arasında geçen konuşmanın bulunduğu bölümünde izaha muhtaç bir nokta yoktur. Rasûlullah önce katilden, maktulün diyetini temin edip edemeyeceğini, metinde geçen tarzda sormuş, adamın her seferinde aynı cevâbı vermesi üzerine, kısas yapması için maktulün velisine teslim etmiştir. Peşinden de: "Eğer bu veli, katili öldürürse o da aynen onun gibidir" buyurmuştur. İşte bu cümle sarihlerin dikkatini çekmiş ve tartışmalara konu olmuştur.

Nevevî'nin izahına göre bu cümlelerin tevili şu olur: "Bu iki şahıs, aralarında üstünlük ve minnet bulunmaması bakımından birbirlerine denktiiier. Çünkü mevlâ katili öldürmek suretiyle ondan hakkını almış ve ona bir iyilikte bulunmamıştır. Ama onu affederse durum farklıdır. Çünkü bu durumda üstünlük, minnet, ahirette bol sevap ve dünyâda güzel bir nâm onun için olur.

Mevlâ un, katili öldürmesi durumunda, onun da, aynı şekilde katil olduğunu söyleyen de olmuştur. Tabi bu durumda birisinin fiili haram öbürününki ise meşrudur. Ancak öfkeye bol un eğme ve nefse uyma konusunda ikisi de eşittir."

Hattâbî'nin izahına göre ise, bu cümlelerin iki cihete ihtimâli vardır. Bunlar:

1. Rasûlullah (s.a.v) maktulün velûinin katil: öldürmesini caiz görmemiştir. Çünkü katil, adamı isteyerek öldürme' iğini bunun bir hata veya amde benzeyen Öldürme olduğunu iddia etmiştir. Bu da kısasın düşürülmesini gerektiren bir şüphedir.

2. Veli katili öldürürse, sonuç itibariyle aynen onun gibidir. Hakkını aldıktan sonra kısas uyguladığı şahsa bir üstünlüğü kalmaz.

Sahih-i Müslim'deki ikinci bir rivayette Rasûlullah (s.a.v); "Katilde maktul de cehennemdedir" buyurmuştur. Ancak sarihler bu cümlenin bu hadisteki hâdise ile ilgili olmadığını söylemişlerdir. [19]

Bazı Hükümler

1. Davalıya, kendisini savunması için imkân verilmelidir.
2. Hâkim, maktulün velisinden katili affetmesi için istekte bulunabilir,
3. Kısaslarda, dâva mahkemeye intikal etlikten sonra da af caizdir,
4. Teammüden vuku bulan öldürmelerde diyet almak caizdir,
5. Kısas, katilin günahının tamamına keffâret olmaz. Bu tercih Kadı îyâd'a aittir. [20]

4502... Ebû Ümâme b. Sehi (r.a) den; şöyle demiştir:

Osman (r.a) evde mahsur iken, biz onunla birlikte idik. Evde bir giriş vardı. Oradan giren Belattaki [21] lerin sözünü işitirdi. Osman (r.a) oraya girdi ve rengi değişmiş bir vaziyette yanımıza çıkıp şöyle dedi:

"Onlar az önce beni, öldürmekle tehdid ediyorlardı." Biz; "Yâ emi-ra'l-mü'minin onlara karşı Allah sana yeter" dedik.

"Beni niçin Öldür (mek ist) iyotlar?! Rasûlullah (s.a.v)i: "Bir müslümanın kanı şu üç şeyden birisi dışında helâl değildir: Müslüman olduktan sonra küfre düşmek, İhsandan [22] sonra zina ve bir can mukabili olmadan birisini öldürmek" diye buyururken dinledim. (Hz. Osman devamla şöyle dedi): "Vallahi ben Câhiliyye devrinde de İslâm döneminde de hiç zina etmedim, Allah beni hidâyete erdirdireli beri, onun yerine benim için başka bir din olmasını istemedim ve hiçbir kimseyi öldürmedim. Beni ne sebeple Öldürecekler?!.."

Ebû Davûd şöyle der:

Ebûbekir ve Osman (r. anhüma) şarabi cahiliye devrinde terkettiler. [23]

Açıklama

Bu Hadis-i şerif, Eb Sünen-i Ebû Dâvûd ravilerinden Lujûrnin rivayetinden değildir.

Terzemeye "ev" diye geçtiğimiz "dâr" kelimesi, etrafı bahçe ile çevrili ev manasınadır. Haberde konu edilen hâdis, Hz. Osman (r.a) in şehid edilmesine tekaddüm eden günlerle ilgilidir. Anlaşıldığına göre, Hz. Osman (r.a) in evi kendisine karşı olanlar tarafından kuşatılmış, Hz. Osman evinde hapsedilmişti. Kuşatmayı yapanlar Mısırlılardı. Sebep de Hz. Osman'ın Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'i Mısır valiliğine tâyin etmiş olması idi.

Haberde görüldüğü üzere, Hz. Osman'ın evi Belât denilen yere yakındı. Evini kuşatan düşmanları orada toplanmışlar ve aralarında Hz. Osman'ı öldürmeyi kararlaştırıyorlardı. Hz. Osman, evinden Belât tarafına doğru olan girişe girince onların kendisi hakkındaki konuşmalarını duymuş ve rengi atık bir vaziyette içlerinde haberin râvisinin de bulunduğu topluluğun yanına dönmüştü. Oradakilere, evini kuşatanların kendisini öldürmek istediklerini ama buna haklarının olmadığını, çünkü bir müslümanın ancak metinde sayılan üç şeyden birisi sebebiyle Öldürülebileceğini oysa kendisinin bunlardan hiçbirisini yapmadığını söylemiştir.

Avnül-Ma'bûd müellifi hadisin konu ile ilgisine temas ederken: "Osman (r.a) mazlum idi. Onlara: Niçin beni öldürmek istediniz?! Ben ölümü gerektirecek hiçbir şeyi asla yapmadım.. dedi. Bu kelimelerle onlardan özür diledi ve affetmelerini istedi" demektedir. Ancak bu bence pek yerinde bir izah değildir. Çünkü bir defa, metinde Hz. Osman'ın evini kuşatan eşkıya ile konuştuğuna işaret eden bir nokta yoktur. Konuştuğu muhatabı onlar değil, râvi ve arkadaşlarıdır. Ayrıca Hz. Osman'ın özür dileyip, af dilemesi söz konusu olamaz. Çünkü bir suç işlememiştir ki istesin.

Haberden, bir müslümanın, ancak üç hareketten birisi sebebiyle öldürülebileceği bildirilmektedir. Bunlar:

- a- Sahih bir nikâhla evlenip, eşi ile cinsi ilişki kurmuş olan bir müslümanın zina etmesi
- b- Bir kimsenin Müslüman olduktan sonra irtidâd etmesi yâni müslümanlıktan çıkması,
- c- Haksız yere bir müslümanı öldürmesi

Bu konu, hudûd kitabında 4352 numarada geçmişti. [\[24\]](#)

4503... Urve b. Zübeyr, babasından; Musa; ve dedesinden de, ikisi de Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte Huneyn gazvesine iştirak ettiler dedi. [\[25\]](#) Şimdi tekrar Vehb rivayetine dönüyoruz: şöyle rivayet etmiştir:

Muhallim b. Cessâme el-Leysî, İslâm döneminde, Eşca' boyundan bir adamı öldürdü. -Bu, Rasûlullah (s.a.v) in hükmettiği ilk diyettir- -Uyey-ne, el-Eşcaî'nin katli konusunda konuştu. Çünkü o, (öldürülen Eşcaî gibi) Gatafan kabilesindendi. Ekra' b. Habis de Muhallim'in tarafından konuştu. Çünkü o da (Muhallim gibi) Hmdef kabilesindendi. [\[26\]](#) Bu esnada sesler yükseldi, husûmet ve gürültü çoğaldı. Rasûlullah (s.a.v):

"Ya Uyeyne! Diyeti kabul etmiyor musun?" dedi. Uyeyne:

Onun kadınları benim kadınlarımın düştüğü keder ve sıkıntıya düşünceye kadar, hayır (kabul etmem) vallahi, dedi.

Sonra sesler (yine) yükseldi, husûmet ve gürültü çoğaldı. Rasûlullah (s.a.v) tekrar:

"Yâ Uyeyne! diyeti kabul etmiyor musun?" buyurdu. Uyeyne yine önceki söylediğini tekrarladı. Nihayet Beni Leys kabilesinden, üzerinde zırh ve elinde silâh olan Mükeytil adındaki adam ayağa kalkıp:

Ya Rasûlullah! Ben bunun, İslâm'ın şu ilk günlerinde yaptığı şeye bir koyun sürüsünden başka bir mesel bulamıyorum; şöyle ki: Sürü suya vardığında ötekiler taşlanırsa arkadakiler kaçır. Bugün (kısas konusundaki) sünnetini işle. istersen yarın değiştir, [\[27\]](#) dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

"Şimdi hemen elli (deve). Medineye döndüğümüz zaman elli (deve)" buyurdu.

Bu olay, Rasûlullah'ın seferlerinden birisinde oldu. Muhallim (katil) uzun boylu esmer bir adamdı.

O insanlar tarafından sevilirdi. İnsanlar, o kurtuluncaya kadar (yardım etmeye) devam ettiler. Rasûlullah'ın huzurunda Muhallim'in gözlerinden yaşlar boşanıyordu "Yâ Rasûlellah! Ben. sana gelen bu işi işledim, Allah'a tev-be ediyorum. Yâ Rasûlullah! Benim için Allah'tan af dile" dedi.

Rasûlullah (s.a.v): "Sen onu İslâm'ın daha ilk günlerinde silâhınla öldürdün demek!" Yüksek sesle: "Allah'ım, Muhallim'i bağışlama" dedi.

Ebû Seleme şunu da ilâve etti:

"Muhallim, elbisesinin ucu ile gözyaşlarını silerek kalktı." [\[28\]](#) İbn İshak şöyle dedi:

"Onun kavmi, bundan sonra Rasûlullah'ın onun için bağışlanma dilediğini iddia ettiler." Ebû Dâvud şöyle der: Nadr b. Şümeysi: "e!-ğiyer; diyettir" dedi. [\[29\]](#)

Açıklama

Hadisin İbn Mâce'deki rivayeti, buradakine nisbeüে oldukça kısadır.

İbn İshak'm rivayetine göre, hâdise Huneyn savaşı günü vuku bulmuştur. Huneyn, Mekke ile Tâif arasında, Mekkeye üç mil mesafede bir vadidir. H. 8. yılda Mekke fethinden sonra, Hevâzin ve Sakif kabileleri 20.000 kişilik bir ordu topladılar. Güçlenip gelişen Müslümanları durdurmak istediler. Huneyn vadisinde pusu kurarak müslümanları beklediler. Müslümanlar Önce yenilgiye uğrayıp, kaçmaya başladılar. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v) in sebat ve cesareti sayesinde Allah'ın yardımı ile hezimet zafere dönüştü. Müslümanlar o zamana kadar görülmedik derecede ganimet elde ettiler.

Yine İbn İshak ve İbn Mâce'nin rivayetlerine göre, Rasûlullah (s.a.v) öğle namazını kıldıktan sonra bir ağacın gölgesine oturmuş ve metinde geçen olay o esnada vuku bulmuştur.

Metinde görüldüğü üzere, Hındef kabilesinden Muhallim b. Cessâme adındaki şahıs, Gatafan kabilesinin Eşca' kolundan birisini öldürmüş ve aynı kabilede Uyeyne (Amir b. el-Ezbat el-Eşca') adındaki şahıs maktulün velisi sıfatı ile kısas isteğiyle dava etmiş ve Rasûlullah'ın huzurunda davasını savunmuştu. Katilin kabilesinden Akra' b. Habis de katili müdafaa sadedinde konuştu. Rasûlullah (s.a.v) davacılarından, kısastan vazgeçip, diyete razı olmalarını istedi. Ama Uyeyne buna razı olmayarak kısasta ısrar etmiş ve: "O, bizim kadınlarımızı ağlattı. Onları yoksulluk ve kedere düşürdü. Onun kadınları da keder ve yoksulluğa düşmedikçe dâvamızdan vazgeçmeyiz" dedi. Rasûlullah'ın, diyet konusundaki teklifini tekrarlaması üzerine Uyeyne de cevâbını tekrarladı. O esnada Benû Leys kabilesinden, Mükeytil adındaki zât ayağa kalkarak, Rasûlullahtan katile kısas uygulamasını istedi. Bu isteğini de bir temsille anlattı. İslâmın henüz başlangıcında kısastan taviz verilmesinin zarar doğurabileceğini, suya gelen bir koyun sürüsünün öncülerine taş atılırsa, arkadan gelenlerin hemen döneceğini söyledi ve Araplar arasında yaygın olan şu darbı meseli hatırlattı: "Usnun el-yevme ve ğayyir ğaden: Bugün bir yol aç (uygulama yap! İstersen) yarın da değiştir." İbnu'l-Esîr bu darb-ı meseli: "Kısas konusunda koyduğun sünneti uygula. Bundan sonra değiştirmek istersen değiştir." "Değiştir" ..iye terceme ettiğimiz kelimenin: "İstersen diyet al" manâsında olduğu da söylenmiştir, şeklinde açıklanmıştır. [\[30\]](#)

Aynı darb-ı meseli Hailâbi de şöyle izah etmektedir: "Bugün ona kısas uygulamazsan, yarın sünnetini ye kestiremezsin ve hükmünü kendinden sonrasına geçiremezsin. Böyle yapmazsan, katil böyle yâni deme imkânı bulur. Bunun sonunda, sünnetin ve onun ahkâmı değişir."

Bu cümlelerin Sindi tarafından yapılan diğer bir açıklaması da şöyledir:

"Hükmünü bugün yerleştir, istersen yarın değiştir. Yâni eğer kısası nü km olduğu ilk anda terkeder ve diyetle yetinir, sonra da birisine karşı onu uygularsanız bu az önce söylenilen koyun sürüsü misâline benzer. Hasılı bugün sen onu öldürürsen, misaldeki sürü gibi olur."

Süyûtî de Mîrkâtü's-Suûd'da şöyle der:

"Muhallirrin daha İslâmın ilk günlerinde adamı öldürüp de kendisine karşılık kısas edilmemesini, diyet alınmasını istemesi bu koyun sürüsüne ben/er. Yâni eğer, maktulün velîleri ile olan münasebet Muhallim'in istediği gibi olursa, bu insanların İslama girmelerine mâni olur..."

Beni Leys'ten olan şahsın bu sözüne rağmen Rasûlullah (s.a.v) diyette ısrar etmiş ve ellisi peşin, ellisi de Medineye vardıkdan sonra Ödenmek üzere y'û/ deve verilmesine hükmetmiştir. Bu. bir can karşılığındaki diyetin 100 deve olduğuna delildir.

Hadisin konu ile ilgisi, Hz. Peygamber (s.a.v) in, maktulün velisine diyeti kabul etmesini teşvik ve tavsiye etmesidir. [\[31\]](#)

Bazı Hükümler

1. Teammüden yani kasten adam öldürmenin cezâs, kısasnır Ancak, maktulün velîleri isterlerse diyet kabul edebilirler.
2. Teammüden adam öldürmenin diyeti yüz devedir.
3. Kısastan vazgeçip diyet almak konusundak' muhayyerlik maktulün velisine aittir. Konu üzerindeki ihtilâf daha önce geçmişti. [32]

4. Amden Öldürülen Kişinin Velisi Diyete Razi Olabilir

4504... Ebû Şûreyh el-Ka'bî (r.a) den (şöyle) dedi (ği rivayet edilmiştir):

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur;

"Dikkat edin, ey Huzâa topluluğu! Siz, Huzeyl'den şu maktulü öldürdünüz. Ben onun diyetini ödemekteyim. Benim şu sözlerimden sonra kimin bir adamı öldürülürce onun ailesi diyet almak yada katili (kısas olarak) öldürmek arasında muhayyerdir." [33]

Açıklama

Tirmizi bu hadis için 'İnsan-sahih" demiştir.

Huzâa kabilesi; bir zamanlar Mekke'ye hakim olmuşlardır. Sonra oradan çıkartıldılar ve dışında kaldılar.

Bu hâdis-i şerif, Rasûlullah (s.a.v) in Mekke Fethi günü irad ettiği hutbenin bir bölümüdür. O günlerde Huzâahlar, aralarındaki câhiliyye döneminden kalma bir kan dâvası yüzünden, Huzeyl kabilesinden birisini öldürmüşlerdi. Rasûlullah (s.a.v) aralarındaki soğukluğu gidermek ve husûmeti önlemek için Huzâahlar nâmına Huzeyl'den olan maktulün diyetini ödemiş ve bundan böyle birisi öldürüldüğü zaman, maktulün velilerinin kısas veya diyet almak arasında muhayyer olduklarını bildirmiştir.

Hadis metninde Rasûlullah (s.a.v) in, Huzâahlara hitâbederken "Siz Huzeyl'den bir maktulü öldürdünüz" buyurduğu görülmektedir. Bu tür ifadeler Arapçada kullanılan ve "itibâru mâ yekûn" denilen mecazî bir ifadedir. Yani insan öldürüldüğü zaman maktul olduğu için böyle denilir. Hadis-i Şerif, kısas ve diyetten birisini seçmek konusundaki muhayyerliğin, öldürülen şahsın velisine ait olduğuna delâlet etmektedir. Konu babın son hadisinde tekrar ele alınacaktır. [34]

4505... Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir:

Mekke fethedilince Rasûlullah (s.a.v) ayağa kalkıp:

"Kimin bir adamı öldürülürse o iki şey arasında muhayyerdır; ya diyet ödenmesi yada kısas yapılması" buyurdu.

Yemenlilerden, Ebû Şât denilen bir adam kalktı ve "Ya Rasûlellah! Benim için yaz; - Abbas; benim için yazın, dedi [\[35\]](#) dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) "Ebû Şât için yazınız" buyurdu. [\[36\]](#)

Bu, (ravilerden) Ahmed'in hadisinin lâfzıdır.

Ebû Dâvud dedi ki: "Benim için yazın "; Rasûlullah' in hutbesini benim için yazın, demektir. [\[37\]](#)

Açıklama

Bu Hadis-i Şerifin bir kaç konu ile ilgisi vardır.

Zâten hadis mecmualarında yer aldığı konular buna delâlet etmektedir. Hadîs, bir yönden, hadis (ilim) yazmanın cevazını, bir yönden öldürülen kişinin katiline verilecek cezayı, bir başka açıdan da Mekke-i Mükkereme'nin hürmetini ilgilendirmektedir.

Hadis-i şerif daha değişik lafzlarıia Sünen-i Ebî Davud'un Kitabü'l-Menâsik'inde 2017 numarada geçmişti. Oradaki rivayet, Mekke'nin harem oluşunu ve Ebû Şât'ın yazma isteğini ihtiva etmektedir. Gerekli açıklama için o kısma bakabilir.

Buhâri'nin Kitâbu'l-İlm'deki rivayetinde de Rasûlullah (s.a.v) önce Mekke'nin harem olduğunu bildirip, oraya ait bazı yasakları saymış, sonra da katile uygulanacak ceza ile ilgili bölümü beyân buyurmuştur.

İşaret edilen rivayetlerde efendimiz, Mekkenin kendisinden önce de, sonra da harem olduğunu ancak o gün bir müddet için kendisine izin verildiğini söylemiştir. [\[38\]](#)

4506... Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla, dedesinden, o da Rasûlullah (s.a.v) den, şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Bir mü'min, kâfire karşılık öldürülmez. Kim bir mü'mini teammüden öldürürse, maktulün velîsine teslim edilir. Onlar isterlerse katili öldürürler, isterlerse diyet alırlar." [\[39\]](#)

Açıklama

Bu hadis, Sünen-i Ebû Davud'un Lü'lûû rivayetinde yoktur BunUj Jbnu'l-Arabi ve İbn Dâse rivayet etmişlerdir.

Hadis~i Şerif iki temel noktaya ışık tutmaktadır. Bunlar:

a - Bundan önceki hadislerde de olduğu gibi, kısas veya diyet konusunda maktulün velisinin muhayyer olması meselesi,

b- Bir kâfiri öldüren, bir müslümanın kısas yoluyla Öldürülüp, öldürü-lemeyeceği meselesi,

Şimdi bu iki konuya kısaca göz atalım:

a) Daha Önce de belirtildiği üzere, cumhura göre, diyet veya kısastan birisini tercih konusunda muhayyerlik, maktulün velisine aittir. Ancak İmam-ı Azam Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre muhayyerlik katile aittir.

Hadis şerhlerinde de, İmâm-ı Âzam'in görüşü böyle verilmekle beraber, Hanefi fıkıh kitaplarındaki ifadeler biraz daha farklıdır. Meselâ, Hi-dâye'de; anıdan öldürmenin cezasının kısas olduğu belirtildikten sonra "... ancak veliler affederler veya sulh yaparlarsa müstesna. Çünkü o, onların hakkıdır. Sonra o (kısas) vacib-i aynidir. Velinin, katilin rızâsı olmadan diyet almaya hakkı yoktur. Bu, İmam Şâfiînin iki görüşünden biridir.”^[40] denilmektedir.

Görüldüğü gibi bu ifadeler, kısas veya diyet isteme hakkının katile ait olduğunu değil, maktulün velilerinin kısas yerine diyet alabilmeleri için katilin rızâsının şart olduğunu bildirmektedir.

Şayet bir kişiyi, birkaç kişi öldürürse İmâm Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Raheveyh'e göre maktulün velisi istediğinden diyet alır, istediğini Öldürür. Eğer maktulün birden fazla velisi (kısasa hak sahibi) olsa ve bunların bir kısmı çocuk olsa veya gaib olsa İmâm Şafiî, Ebû Yûsuf, Muhammed, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Raheveyh'e göre gaib olan gelinceye ve çocuk büyüyünceye kadar hazır olan büyükler kısas isteyemezler. İmam Ebû Hanife ve İmâm Mâlike göre ise küçüklerin büyümesini beklemeden, büyüklerin kısas yapma hakları vardır. Eğer maktulün velilerinden bir kısmı kısas istese, bir kısmı da diyet istese, kısas uygulanmaz, ceza diyete dönüşür.

Katil, kısastan ve diyet ödemediği ölse cumhura göre maktulün varisleri, katilin varislerinden diyet alırlar. Çünkü maktulün varisleri, kıyasla diyet arasında muhayyerdirler. İmâm Ebû Hanifeye göre; esas ceza kısas olduğu için bu durumda maktulün varisleri katilin varislerinden diyet alamazlar.

b) Hadis-i Şerifte zimmi veya rrtüste'mfen ayırımı yapılmadan, ğayr-i müslim birisini öldüren bir müslümanın öldürülmeyeceği belirtilmektedir. Ulemânın cumhurunun görüşü de bu istikâmettedir. Hanefilere göre ise eğer müslüman bir zimmiyi amden öldürürse kısas olarak öldürülür. Müste'meni öldürmesi durumunda ise öldürülmez.

Şa'bî ve İbrahim en-Nehâî'ye göre müslümanın öldürdüğü gayr-i muslini ehl-i kitaptansa yani

yahûdi veya hıristiyanısa müslümana kısas uygulanır. Mecûsî ise öldürülmez.

5. Diyet Aldıktan Sonra Katili Öldürenin Durumu

4507... Câbir b. Abdullah (r.a) den (şöyle) dedi (ğî rivayet edilmiştir):

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur

"Diyet aldıktan sonra (katili) öldüren bolluk görmesin."^[42]

Açıklama

"Bolluk görmesin" diye terceme ettiğimiz "la u'flye" mâzi machûdür. İbnü'l Esir ve Sindi'nin ifâdelerine göre, beddua olarak söylenmiştir; "malı artmasın, ihtiyaçtan kurtulmasın" manâlarına gelir.

Bazı nüshalarda bu kelime mütekellim sığısı ile: "Lâ iTfi" şeklindedir. Bu durumda manâ; "Diyet aldıktan sonra (katili) öldüreni affetmem" şeklinde olur.

Câhiliyye devrinde maktulün velisi önce katille diyet karşılığı anlaşır ona güven verir sonra da fırsat bulunca onu Öldürürdü. İşte fahr-i kâinat efendimiz bu sözüyle böyle bir davranışı tasvib etmediğini, bunun caiz olmadığını bildirmiş ve bu hükmü beddua ederek veya bu hareketi yapanı affetmeyeceğini söyleyerek ifâde etmiştir.

Hadisi Hasenü'l-Basri, Câbir b. Abdullah'tan duymuş gibi rivayet etmiştir. Oysa Hasen. Câbir b. Abdullah'tan hadis işitmemiştir. Onun için münkatı'dır.^[43]

6. Birisi R.İr Adama Zehir İçirir Veya Yedirir De Adam Ölürse (K Vtile) Kısas Uygulanır Mı?

4508... Hişam b. Zeyd'in rivayet ettiğine göre; Enes b. Mâlik (r.a) (şöyle demiştir):

Yahudi bir kadın, Rasûlullah (s.a.v) e zehirli bir koyun getirdi, Rasûlullah ondan yedi. (Bilâhere) kadın getirildi. Rasûlullah (s.a.v) kadına bunu niçin yaptığını sordu.

Seni öldürmek istedim, dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

"Allah seni bu işe -veya: benim üzerime-^[44] musallat etmez" buyurdu.

Sahabeler:

Onu öldürmeyelim mi? dediler.

Rasûlullah (s.a.v):

"Hayır" cevâbını verdi. Enes derki:

Ben onu (zehrin alametini) Rasûlullah'ın boğazının sonundaki etlerde^[45] gördüm durdum.^[46]

4509... Ebû Hûreyre (r.a) den; şöyle de (diği rivayet edil) mistir: "Yahudilerden bir kadın, Rasûlullah (s.a.v) e zehirli koyun hediye etti. Rasûlullah, (s.a.v) kadına hiçbir ceza vermedi."

Ebû Davud dedi ki; Rasûlullah (s.a.v) i zehirle (mek iste) yen bu yahûdi kadın, Merhab'ın kız kardeşidir.^[47]

4510... Câbir b. Abdillah (r.a) şöyle anlatırdı:

Hayberlilerden Yahudi bir kadın, ateşte kızartılmış bir koyuna zehir koydu. Sonra onu Rasûlullah (s.a.v) e hediye etti. Rasûlullah (s.a.v) (koyunun) kolunun (ön bacağını) aldı ve ondan yedi. Onunla birlikte ashabından bir grup da yedi. Sonra Rasûlullah onlara: .

"Ellerinizi kaldırın (yemeyi bırakın)" dedi. Yahudi kadına haber gönderip çağırdı ve ona:

"Bu koyuna zehir mi koydun?" diye sordu. Kadın:

"Sana kim haber verdi?" dedi. Rasûlullah (s.a.v): (elindeki) kolu göstererek:

"Şu elimdeki haber verdi" dedi.

Kadın:

"Evet"

Hz. Peygamber (s.a.v);

"Bununla ne (yapmak) istedin?" Kadın:

"Eğer Peygamberse ona zarar vermez, peygamber değilse ondan kurtuluruz dedim."^[48]

Hz. Peygamber (s.a.v) kadını affetti, cezalandırmadı. (Ama) Rasûlullah'ın ashabından, koyundan yiyenlerden birisi öldü. Rasûlullah (s.a.v) yediği etten dolayı kürekleri arasından kan aldırdı.

Ondan, Ebû Hind boynuz ve bıçakla kan aldı. Ebû Hind, Ensardan Benû Beyâda'nın azatlısı idi.^[49]

4511... Ebû Seleme (r.a) den, şöyle (dediği) rivayet edilmiştir:

Hayberde, yahûdi bir kadın Rasûiullah (s.a.v) e ateşte kızartılmış bir koyun hediye etti. Râvi (yukarıdaki) Câbir hadisinin bir benzerini söyleyip şöyle dedi: Bişr b. Berâ b. Ma'rûr el-Ensâri öldü. Bunun üzerine Ra-sûlufiah Yahûdi kadına haber gönderip (çağırıldı). Ona:

"Niçin böyle birşey yaptın?" dedi.

-Ravi yine Câbir hadîsinin benzerini söyledi.-

Rasûhıllah emretti ve kadın Öldürüldü.

(Bu hadisin) Ravî (si) kan aldırma mes'elesini anmadı. [\[50\]](#)

4512/1... Ebû Hûreyre r.a'den; şöyle demiştir: "Rasûiullah (s.a.v) hediyeyi kabul eder, sadaka yemezdi." [\[51\]](#)

4512/2... (Ravilerden) Muhammed b. Amr; Ebû Seleme Men (diyerek)-Ebû Hureyre'yi zikretmedi-şöyle demiştir:

"Rasûiullah (s.a.v) hediyeyi kabul eder, sadaka kabul etmezdi." -Ravî (Ebû Seleme) şunları da ilâve etti: -Yahûdi bir kadm, Hayber'-de ona ateşte kızartılmış, içine zehir koyduğu bir koyun hediye etti. Rasûiullah ve halk ondan yedüer. Rasûiullah (s.a.v): "Ellerinizi çekiniz! O bana, zehirli olduğunu haber verdi" buyurdu. Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr el-Ensâri öldü. Rasûlullah kadına haber gönderdi (getirtti ve ona): "Niçin böyle birşey yaptın?" dedi.

Kadın:

"Eğer sen peygambersen yaptığım şey sana zarar vermez. Eğer kral-san insanları senden kurtarırım (diye düşündüm)" dedi. Bunun üzerine RasûlullarıTın emri ile kadın öldürüldü.

Hız. Peygamber {s.a.v) vefat ettiği hastalığı esnasında şöyle buyurdu:

"Hayber'de yediğim lokmanın tesirini devamlı hissedip durdum. Şu an, damarlarımı [\[52\]](#) kestiği andır." [\[53\]](#)

4513... Ka'b b. Mâlik (r.a) in oğlu, babasından (Ka'b b. Mâlik'ten) şöyle (dediğini) rivayet etmiştir:

Mübeşşir'in annesi (Ümmii Mübeşşir), Rasûlullah (s.a.v) e, vefat etmiş olduğu hastalığı esnasında:

"Hastalığına sebebin ne olduğunu zannediyorsun? Yâ Rasûlellah! Ben oğlum hakkında da, (hastalığına) seninle birlikte yediği zehirli koyundan başka bir ştiy sebep olduğunu zannetmiyorum" dedi. Rasûlullah (s.a.v) de: "Bende kendim için bundan başka bir sebep bulamıyorum. Bu, benim damarlarımı kestiği zamandır" buyurdu.

Ehû Davud şöyle dedi: Abdurrezzak bu hadisi bazan Ma'mer ve Zuh-rî isnadıyla Rasûlullah'dan mürsel olarak rivayet etti. Bazan da onu Zuh-rî ve Abdurrahman b. Kâ'h b. Mâlik isnadı ile rivayet etti.

Abdurrezzak' in bildirdiğine göre; Ma'mer, hadisi kendilerine bir seferinde mürsel olarak haber verip, onların da, onu öylece yazdıklarını, bir seferinde de müsned olarak rivayet ettiğini ve onların da öylece yazdıklarını söyledi. Bize göre. bunların hepsi sahihtir.

Abdurrezzak şöyle dedi: İbnü'l l-Mübârek Mamer'in yanına geldiğinde, Ma'mer mevkufl olarak rivayet etmiş olduğu hadisleri ona müsned (yani senedlerinde kopukluk olmaksızın) olarak rivayet etti. [\[54\]](#)

4514... Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik annesi ümmii Mübeşşir'den, -Ebû Saîd b. el-A'rabî: "Böylece annesinden dedi, doğrusu babasından, o da Uuimü Mübeşşir'den demeliydi" deyip-rivayet etti ki;

O (Ümmü Mübeşşir) Rasûlullah (s.a.v) in yanına girdi... (Ravî), Mihled b. Hâlid'in hadisini Câbir'in hadisi gibi rivayet etti ve şöyle dedi: Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr öldü. Rasûlullah (s.a.v) Yahudi kadına haber gönderdi (getirtti) ve ona:

"Seni yaptığın bu şeye sevkeden ne?" diye sordu.

Ravi, Câbir'in hadisinin benzerini rivayet etti, ve şunu da zikretti: "Rasûlullah (s.a.v) emretti ve kadın öldürüldü." Kan aldırma mes'elesini anmadı. [\[55\]](#)

Açıklama

Bu babta geçen tüm rivayetler aynı hadiseye aittir.

Rivayetler birebirlerinin mütemmimi durumundadır. Onun için bu rivayetleri göz önüne alarak olayı bütünüyle ortaya koymak faydalı olacaktır:

Hayber savaşı esnasında bir Yahudi kadın kızarttığı bir koyuna zehir katarak Hz. Peygambere hediye etti. Peygamber (s.a.v) hayvan kolunu çok sevdiği için, o kısma fazla koydu. Rasûlullah (s.a.v) eti yemeye başladı. Onunla birlikte ashabtan Bişr b. el-Berâ da yedi. Ama diğer sahabeler yemeden hayvanın zehirli olduğunu anladı ve onlara yememelerini tenbih etti. Ashabtan birisini gönderip, kadını çağırttı. Ona, koyuna zehir katıp katmadığını sordu. Kadın hayrete düşüp, nasıl farkına

vardığını sordu. Rasûlullah elindeki kolu göstererek: "Bana bu haber verdi, Allah cc seni benim ölümüne musallat etmez" buyurdu. Bu, Hz. Peygamber vs.a.v) in bir mucizesidir. "Allah seni insanlardan korur" (Mâide (5), 57) ayet-i kerimesinin tezahürüdür. Allah (c.c) hem Rasûlünü zehirden korumak hem de onu l:oyunun zehirli olduğunu bildirmek suretiyle âyet-i ceilesinin hükmünü göstermiştir.

Rasûlullah daha sonra kadına, niçin böyle bir yola tevessül ettiğini sormuş, o da: "Eğer sen peygambersen Allah seni korur, kralın halkı senden kurtarmak istedim" karşılığını vermiştir. Peygamber efendimiz henüz ortada bir can kaybı olmadığı için, kendisi açısından intikam duygusuna da katılmadan kadını serbest bırakmış sahabelerin "Onu öldürmeyecek miyiz" tarzındaki sorularına: Hayır cevâbım vermiştir. Sahabeler bu soruları ile, hükmü öğrenmek arzusunun yanı sıra, kadının cezalandırılması yolundaki arzularını da ihsas etmiş oluyorlardı,

Fahr-i kâinat efendimiz, önce kadını serbest bırakmakla birlikte, Bişr b. Berâ adındaki sahabenin, zehirin tesiri ile ölmesi üzerine, kadını öldürtmüştür.

Hadis-i şerifin bazı rivayetlerinde, zehirin tesirinden korunmak için iki küreği arasındaki damarlardan kan aldırılmıştır. Râvi Hz. Enes'in beyânına göre, o zehirlenmenin etkisi, Rasûlullah "in ömrünün sonuna kadar görülmüştür. Bu etkiyi efendimizin küçük dili ve etrafındaki etlerde gördüğünü söylemektedir. Sarihlerin beyânına göre, Enes (r.a) in maksadı, zehirin etkisi ile Rasûlullah (s.a.v) in bazan hasta olmasıdır. Onun bu etkiyi, anılan bölgelerdeki kızartı ve şişmelerle anlamış olması da muhtemeldir.

Son iki rivayet, Peygamber efendimizin, vefatına sebep olan hastalığının da bu zehirlenmenin etkisi ile olduğu kanaatinde olduğunu ifâde etmektedir.

Az önce, Bişr b. Berâ'nın ölümü üzerine, Yahudi karısının öldürüldüğünü söylemiştik. Bununla birlikte bu kadının öldürülüp öldürülmediği ve öldürülmüşse kimin tarafından öldürüldüğü konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:

Vakıdî: "Bize göre sabit olan, Rasûlullah kadını öldürtmüş ve etin yakılmasını emretmiştir" der.

Beyhakî, kadının katli konusundaki rivayetlerin muhtelif olduğuna işaret etmiş ve "Enes'den rivayet edilen esadır" demiştir. Beyhakî devamla, Hz, Peygamber'in önce kadını öldürmeyip, bir kişinin ölmesi üzerine kadının Öldürülmesini emretmiş olmasının muhtemel olduğunu, râ-vilerden her birinin, şahit okluğunu naklettiğini söyler.

Neveyî'nin, Kadı İyaz'a nisbet ederek İbn-i Abbas'tan nakline göre. Rasûlullah efendimiz kadını Bişr'in velîlerine teslim etmiştir.

İbn Sehnûn; hadis ulemâsının, Rasûlullahın kadını öldürttüğünde icma ettiklerini söyler.

Kadı İyaz; bütün bu görüş ve rivayetlerin arasının şöyle te'lif edileceğini söylemiştir: Hz. peygamber (s.a.v) önce kadını öldürtmemiş fakat, Bişr b. el-Berâ'nın ölümü üzerine onun velilerine teslim etmiş, onlar di kısas olarak kadını öldürmüşlerdir.

Bu hadiseye ait rivayetler arasındaki farklılıklar, birisine zehir içirerek veya yedirerek ölümüne

sebepl olana verilecek ceza konusunda ulemanın ihtilâfına sebep olmuştur.

İmâm Mâlik'e göre birisine zehir yedirip veya içirip de öldüren kişiye kısas gerekir.

İmam Şafî' den bir rivayete göre birisinin yiyecek veya içeceğine zehir koyup onda zehir olduğunu söylemeyene kısas icabeder. Diğer bir rivayete göre ise kısas gerekmez. Ama zehiri zorla içirmesi halinde hem Şafî hem de Mâlik'e göre kısas uygulanır.

Hanefilere göre birisi başka birisine zehir verir, o da bilmeden yer ve içerse kısas ta diyet de gerekmez. Ancak hapsedilir ve tazir edilir. Ama boğazına döker de içilirse, bu işi yapanın âkilesi diyet öder. Boğazına dök-meyip eline verse sonra da içmesi için ölüm tehdidi ile zorlarsa yine âkile diyet öder.

Hadis-i Şerif, gayr-i müslim birisinden hediye kabul etmenin ve eh-1-i kitabın yemeğini yemenin caiz olduğuna da delâlet etmektedir. [\[56\]](#)

7. Kölesini Öldüren Veya Onun Uzuqlarını Kesem Kişiyeye Kısas Uygulanır Mı?

4515... Semure (r.a) den, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Kim kölesini öldürürse biz de onu öldürürüz. Kim kölesinin uzuvlarını (burnunu, kulağını...) keserse biz de onun uzuvlarını keseriz. [\[57\]](#)

4516... Katâde (r.a) den yukarıdaki hadis aynı isnâd ve metinle rivayet edilmiştir.

Ravî (bu rivayette) şöyle dedi:

Rasûlullah (s.a.v): "Kim kölesini iğdiş ederse (yumurtalarını çıkarırsa) biz de onu iğdiş ederiz." buyurdu. [\[58\]](#)

Ravi sonra Şube ve Hammâd'ın hadisinin benzerini söyledi.

Ebû Davud der ki: Bu hadisi, Ebû Davud et-Tayâlisî Hişâm'dan Muaz in hadisi gibi rivayet etti. [\[59\]](#)

4517... Katâde'den, Şube'nin isnadı ile onun hadisinin bir benzeri rivayet edildi. Ravi bu rivayette şunu da ilâve etti: "Sonra Hasen (ilk hadisin tabii râvisi olan Hasenü'l-Basrî) bu hadisi unuttu. O sebeple "hür, köle mukabilinde öldürülmez" derdi. [\[60\]](#)

4518... Bize Müslim b. İbrahim haber verdi, bize Hişâm, Katâde'den o da Hasen'den haber verdi;

Hasen (ül-Basri); "Hürre köle mukabilinde kısas uygulanmaz" dedi. [\[61\]](#)

4519... Amr b. Şuayb babası vasıtasıyla dedesinden, şöyle dediğini

rivayet etmiştir:

Yardım isteyen bir adam Rasûlullah (s.a.v) e gelip:

"Onun cariyesi yâ Rasûlellah! (efendim kendisine ait bir câriye yüzünden bana eziyet etti, yâ Rasûlellah!)" dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

"Vah vah! yazık, sana ne oldu?" dedi.

Adam: "Felâket! efendisine ait bir cariyeyi gördü, o da gayrete gelip cinsel organını kesti" dedi.
Rasûlullah (s.a.v):

"Bana adamı getirin" buyurdu. Adam arandı ama getirilemedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

"Git sen hürsün" dedi. Adam:

"Ya Rasûlellah! bana kim yardım edecek (bana yardım kime vazife)?" dedi:

Rasûlullah:

"Bütün mü'mînlerle" veya "bütün müslümanlara" [\[62\]](#) buyurdu. [\[63\]](#) Ebû Davud şöyle dedi: Azâd edilenin adı Ravh b. Dinar'dır, onun cinsel organım kesen Zinba'dır"

Yine Ebû Davud şöyle dedi: O Ravh' m babası Zinba dır. Kölenin Mevlâsı idi. [\[64\]](#)

Açıklama

Bu babın ilk iki hadisi kölesini amelen öldüren veya yaralayan kişiye kısas uygulanacağına delâlet etmektedir. Hadisin tâbiûndan olan râvisi Hasenü'l-Basri'dir. 4517, 45 İ8 numaralı haberlerde ise, Hasenü'l-Basri'nin köle mukabilinde hür-rün öldürülmeyeceğini söylediği ifade edilmektedir. Hatta 4517 numaralı haberde râvi, Hasenü'l-Basri'nin, bizzat rivayet ettiği hadisi unutup köle karşılığında hürrün öldürülmeyeceği fikrini savunduğunu söylemiştir.

Hattâbi; Hasenü'l-Basri'nin rivayet ettiği hadisi unutmayıp, bunun vücûba delâlet etmediği, İnsanların bu tür davranışlara tevessül etmemeleri için zecr tarzında vârid olduğu görüşünü benimsemiş olabileceğini söyler. Nitekim Rasûlullah (s.a.v) bir hadiste, dördüncü veya beşinci defa

içki içenin öldürülmesini emrettiği halde öldürmemiştir.

Yine Hattâbi'nin bildirdiğine göre bazı âlimler de, hadisten muradın; önceden kölesi iken azad ettiği insanı öldüren kişi olduğunu söylemektedirler.

Sindî de Rasûlullah'ın: "Biz de onu öldürürüz" ve "biz de onun organlarını keseriz" sözünden muradın, yaptığı kötü işten dolayı onu cezalandırmak olduğunu söyler.

Bazı âlimler ise hürler ve köleler arasında kısasta eşitliğe delâlet eden hadisin mensûh olduğunu söylerler.

Bir köleyi öldüren veya yaralayan kişiye verilecek ceza; mütecavizin, kölenin sahibi olup olmamasına göre farklılık gösterir. Her iki halde de ulemâ görüşbirliği içersinde değildir. Bu konudaki değişik görüşlerin özeti şudur:

Hiz. Ebûbekir, Hiz. Ömer (r.a), İbn Zübeyr, Hasen, Ata, İkrime, Ömer b. Abdü'l-Aziz, İmâm Mâlik, İmâm Şafî, Ahmed b. Han bel ve İshak'a göre köleye karşılık hürre kısas yoktur. Bu ulemânın görüşlerini nakleden Hattâbî, kölenin kendi malı veya başkasına ait oluşu konusunda bir tafsilatta bulunmamıştır. Ancak her ikisine şamil olsa gerektir.

İbn Müseyyeb, Şâ'bî, Nehâî, Katâde, İmam-ı Âzam Ebû Hanife ve talebelerine göre bir kimse başkasına ait bir köleyi amden öldürürse kısas-sen öldürülür. Yâni hürler ve köleler arasında kısas câridir. Kendi kölesini Öldüren kişiye ise kısas yoktur. Sûfyân Sevrî'ye göre ister kendisinin olsun ister başkasının, bir köleyi amden öldüren şahsa kısas uygulanır. Sûfyân'dan gelen diğerk bir rivayete göre ise o da Ebû Hanife ve ar-daşalan ile aynı görüştedir.

Uzuvlar konusunda ise, kölelere karşılık hürlere kısas uygulanmaz. Bunda ulemâ hem fikirdirler.

4519 numaralı hadisten anlaşıldığına göre Ravh b. Dinar adındaki bir köle efendisi olan Zinba'ın bir cariyesine şehvetle bakmış (İbn Mâce'de-ki rivayete göre cariyeği öpmüş) ve cariyenin sahibi gayrete gelip kölenin erkeklik uzvunu kesmiş, köle Hiz. Peygambere gelip şikâyette bulunmuş, Rasûlullah köleye acımış, kendisine bu kötülüğü yapan adamı çağirttırmış ama adam getirelememiş, bunun üzerine köleyi azâd edip eski sahibine ve başkalarına karşı onu tüm müslürnanlann koruyacağını söylemiştir.

Sindi'nin beyânına göre, Hiz. Peygamber (s.a.v) insanların bu tür kötülöklere cür'et etmemeleri için köleyi azâd etmiştir. Yani bu hüküm o olaya hastır. Bazı alimler ise, kölesine böyle bir kötölük yapan herkesin aynı hükümde olduğunu yani kölenin azâd edileceğini söylerler. [\[65\]](#)

8. Kasâme İle Öldürmek

Kasâme sözlükte güzel yüzlölük ve yemin manâlarına gelir. İstılahı tarifi mezheplere göre farklılık arzeder. Hanefilere göre kasâme: "Katili bilinmeyen ve üzerinde kati izleri bulunan bir maktulün bulunduğu yer halkından elli kişinin usulü dairesinde yemin etmeleridir."

Hanefilerin bu tarifini biraz açarsak kasâme kelimesinin manâ ve mefhumu daha iyi anlaşılacaktır.

Bir köyde, kasabada veya mahallede yahut bu meskûn mahallere ses ulaşacak bir mesafede yada birisinin mülkünde bir Ölü bulunsa ve bu ölünün üzerinde darb izi, bıçak ve kurşun yarası gibi kati alâmeti olsa ve katili bilinmese, o mahallin halkından elli kişiye; "Bu adamı ben öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum" diye yemin ettirilir. İşte buna kasâme denilir. Yemin ettikleri zaman diyeti verirler, kısastan kurtulurlar. Yemin etmeyen çıkarsa, edinceye kadar hapsedilir.

Şayet katil iddiası diyeti gerektiriyorsa ve kendilerine yemin tevcih edilenlerden bazıları yeminden kaçınırlarsa diyetin tümü yeminden kaçanların âkilesi tarafından ödenir. Hepsini yeminden kaçınırsa katli ikrar veya yemin edinceye kadar hapsedilirler.

Burada özellikle dikkat çekmek istediğimiz nokta, kasamede yeminin katil zanlılarına yani maktulün bulunduğu bölge halkına yöneltilme-sidir. Diğer mezheplerde durum farklı olduğu için bu noktaya dikkat çekiyoruz.

Şafiî meshebinde Kasâmede yemin, maktulün bulunduğu bölge halkına değil, maktulün velilerine yöneltilir. Bu mezheb ıstılahında kasâme: "Maktulün velilerinin yapacakları elli yemindir" şeklinde tarif edilir.

Tarifi biraz açalım: Bir adam öldürülüyor ve maktulün velilerine göre zanlısı yada zanlıları var. Ama ellerinde onun katil olduğuna delâlet eden beyyine yok. İşte bu durumda maktulün velisi muayyen bir şahıs için "bu katildir" derse kendisine (veliye) elli kez yemin ettirilir. Eğer veli birden fazla ise her birisine mirastaki hissesine göre yemin ettirilir. Şayet maktulün velisi durumunda olan kişi birisinin katil olduğunu iddia eder ama yemin etmekten kaçınırsa, bu kez dâvâlı durumunda olana elli kez yemin etmesi teklif edilir. Yemin ederse kendisinden diyet alınmaz. Ama yemin etmezse diyet verir. Katil iddiası ister amden ister hatâen olsun farketmez,

Mâlikîlerde de yemin maktulün âkil ve baliğ olanla velilerine teveccüh eder. Şayet bunlar birisinin katil olduğuna ve katlin teammüden vuku bulduğuna elli kerre yemin ederlerse kısas, hatâen öldürdüğüne yemin ederlerse diyet hükmedilir.

Mâlikîlere göre birisini, bilinmeyen bir adam öldürse ve bir topluluğun içine karışsa, maktulün velileri de herhangi bir şahsı itham etmese o topluluktakilerin her birine kendisinin o şahsı öldürmediğine ve öldüreni de bilmediklerine dair yemin ettirilir. Yemin ederlerse bir mükellefiyetleri kalmaz. Yemin etmezlerse müştereken maktulün diyetini verirler. Bir kısmı yemin eder, bir kısmı yemin etmezse diyet yemin etmeyenler tarafından ödenir.

Hanbelîlerde yemin önce katilin erkek varislerine, onların yeminden kaçınmaları halinde de dâvâlıya (müddeâ aleyhe) ettirilir.

Kasâmenin meşru kılınmasının bir takım hikmetleri vardır. Bu hikmetleri iki noktada toplamak mümkündür:

a - Maktulün bulunduğu bölge halkına yemin ettirilerek diyete iştirak ettirilmesi, onların bölgelerinin huzur ve sükûnuna çalışmalarına, oradakilerin emniyetini temine gayret etmelerine vesile olur. Böylece sefih ve mütecavizlerin, eşkiyanın bölgelerine sızmasını?, orada üslenmesine mâni

olurlar.

Ayrıca "biz öldürmedik ve öldüreni de bilmiyoruz" şeklindeki bir yemin onların töhmet altında kalmamalarına, kendilerini temize çıkarmalarına sebep olur.

b- Maktulün, katili bilindiği zaman, kısas veya diyet yoluyla ölünün

yakınlarının acıları bir nebze dindirilmiş, gönüllerindeki alev söndürülmüş olur. Katilin bilinmemesi durumunda acıları ile başbaşa kalırlar. İşte kasâme yoluyla maktulün velilerine diyet verilmesi veya bâzı mezheplere göre kısasa hükmedilmesi onları biraz da olsa rahatlatır.

Şüphesiz kasâme konusunu böyle birkaç cümlede, olduğu gibi ortaya koymak mümkün değildir. Mes'ele fıkıh kitaplarında cinayetler bölümünün kasâme konusunda enine boyuna açıklanmıştır. Biz burada sadece konu hakkında çok genel bir bilgi vermekle yetiniyoruz. [\[66\]](#)

4520... Selîl b. Ebî Has'ame ve Râfi b. Hadîc (radıyallâhü anhiimâ) dan, şöyle (dedikleri) rivayet edilmiştir:

Muhayyisa b. Mes'ûd ve Abdullah b. Sehl Hayber tarafına gitmişler ve hurmalıkta birbirlerinden ayrılmışlardı. Abdullah b. Sehl öldüül-dü. Yahudileri ilham ettiler. Kardeşi Abdurrahman b. Sehl ve amcasının oğulları Huveyyisa ve Mühayyisa, Rasûlullah (s.a.v) in huzuruna geldiler. Onların küçüğü olduğu halde, kardeşinin başına gelen şey konusunda Abdurrahman konuştu. Rasûlullah (s.a.v) "Büyük konuşsun, büyük" -veya: "büyük olan başlasın" [\[67\]](#) -buyurdu. Bunun üzerine arkadaşlarının (amca oğullarının durumu) hakkında ikisi birden (Huveyyisa ve Mühayyisa) konuştular. Rasûlullah (s.a.v):

"Sizden elli kişi onlardan bir adam aleyhine yemin ederse onun ipi (size) verilir" buyurdu. Onlar;

"Görmediğimiz bir şeye nasıl yemin ederiz?! (Yemin edemeyiz)" dediler.

Rasûlullah (s.a.v):

"O halde yahûdiler kendilerinden elli kişinin yemini ile size karşı temize çıkarlar" buyurdu.

Onlar:

"Yâ Rasûlullah! onlar kâfirdirler. (Onların yeminine nasıl güvenilir?) dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) o maktulün diyetini kendisi verdi.

Sehl (b. Ebî Hasme) der ki:

"Birgün onların deve ağılına girdim, develerden birisi bana tekme attı."

Hammâd bunu veya benzerini söyledi. [\[68\]](#)

Ehû Davud şöyle dedi: Bu hadisi Bısr b. el- Müfaddal ve Mâlik, Yahya b. Said'den rivayet ettiler. Yahya bu rivayette Rasûlullah'ın şöyle dediğini söyledi:

"Etti defa yemin edip arkadaşımızın veya katilinizin kanını hak eder misiniz?" Bısr, "kant" anmadı. Ahde, Yahya'dan, Hammâd'm dediği gibi nakletti.

Bu hadisi İbn Vyeyne, Yahya'dan rivayet etti. Rivayetine Rasûlullah'ın şu sözü ile başladı: "Yahudiler, edecekleri elli yemin ile size karşı temize çıkarlar" Yahya "kam hak etmeyi" anmadı.

Ebû Davud, "Bu İbn Vyeyne'den bir vehmdir" der. [\[69\]](#)

4521... Sehl b. Ebi Hasme ve karninin büyüklerinden (bazı) adamlar haber verdiler ki:

Abdullah b. Sehl ve Muhayyisa başlarına gelen bir kıtlık yüzünden Hayber'e doğru yola çıktılar. Muhayyisa'ya gelinip, Abdullah b. Sehl'in öldürüldüğü ve bir kuyuya veya çukura atıldığı haber verildi. [\[70\]](#) Muhayyisa Yahudilere gelip: "Vallahi onu siz öldürdünüz" dedi. Yahudiler de: "Vallahi biz öldürmedik" dediler. Bunun üzerine döndü ve kendi kavmine geldi. Olup biteni onlara haber verdi. Sonra da kendisinden büyük olan kardeşi Huveyyisa ve Abdurrahman b. Sehl ile birlikte geldiler.

Muhayyisa -Hayberde olan o idi- konuşmak için (Rasûlullah'a) gitti. Rasûlullah (s.a.v) yaşlı kasederek "büyült, büyült (büyüğünüz konuşsun)" buyurdu. Bunun üzerine, Huveyyisa konuştu, sonra Muhayyisa konuştu.

Rasûlullah (s.a.v):

"(Yahudiler) ya arkadaşımızın diyetini verirler yada (Aîlah ve Rasûlüne) harb açtıklarını bildirirler" buyurdu. Ayrıca bunu Yahudilere yazdı. Yahudiler de: "Vallahi onu biz öldürmedik" diye yazdılar.

Rasûlullah (s.a.v): Huveyyisa, Muhayyisa ve Abdurrahman'a: "Yemin eder ve arkadaşımızın kanını hak eder misiniz?" dedi.

"Hayır" dediler. Rasûlullah:

"Sizin için Yahudiler yemin etsinler irsi?" buyurdu.

"Onlar müslüman değiller" dediler. Bunun üzerine, Rasûlullah onun diyetini kendi yanından verdi. Onlara, yüz diş deve gönderdi. O kadar ki, develer evlerine kadar sokuldu.

Ravi Sehl şöyle dedi: "O develerden kırmızı bir deve beni tepti." [\[71\]](#)

Açıklama

Hadis-i Şerif, kasâme'nin meşruiyeti konusunda delildir. Tüm İslâm ulemâsı kasâmenin meşru oluşunda müttelik olmakla birlikte, uygulaması yönünden bazı farklı görüşlere sahiptirler. Bu konulara girmeden evvel hadisteki şahıslar ve tâbirler üzerinde kısaca duralım:

Metinlerde görüldüğü üzere Muhayyisa b. Mes'ud ve Abdullah b. Sehl birlikte Haybere gitmişler ama yolda ayrılmışlar. Abdullah öldürülmüş ve Huveyyisa, Muhayyisa ile Abdullah'ın kardeşi Abdurrahman, Hz. Peygambere gelmişler, Huveyyisa ile Muhayyisa iki kardeşirler ve öldürülen Abdullah'ın amcası oğullarıdır. Bunlar maktulün kardeşi olan Abdurrahman'dan daha büyüktürler. Maktulün velisi olduğu için olsa gerek ki, küçük olmasına rağmen Rasûlulâh'ın huzurunda kardeşinin öldürülmesi konusunda Abdurrahman konuşmuş ama efendimiz bunu hoş karşılamamış, edebe mugayir olduğunu ihsas ettirmiş ve "el-kübra el-kübra" demiştir. Bu tabir ya "Söze büyüğünüz başlasın" yahut da "büyüğünüzü öne geçirin" manalarına kullanılır. Zâten râvi, Rasûlulâh'ın böyle mi yoksa "li yebdei'l ekberu = büyüğünüz başlasın" mı dediği konusunda şüpheye düşmüştür.

Hiz. Peygamber {s.a.v) maktulün velilerinin konuşmalarını dinledikten sonra: "Onlardan birisinin öldürdüğüne dâir elli defa yemin ederseniz onun ipi size verilir." buyurmuştur.

"İpi verilsin" diye terceme ettiğimiz terki b "fe'l yudfe' bi rummetihi" dir. "Rumme" aslında hayvanın kaçmasını diye bağladıkları iptir. Burada murad: "Katilin boğazına bağlanıp maktulün velilerine teslim edildiği iptir."

Maktulün velilerinin görmedikleri bir şeye yemin edemeyeceklerini ve müslüman olmayan Yahudilerin yeminlerine itibâr etmeyeceklerini söylemeleri üzerine Hiz. Peygamber, yüz kızıl deve vererek maktulün diyetini kendisi ödemiştir.

Müslim'in bir rivayetinde Rasûlulâh'ın bu diyeti sadaka develerinden ödediği bildirilmektedir. Ama bu, sarıhlerin ilgisine konu olmuştur. Çünkü zekât mallarının kimlere verileceği Kur'an-ı Kerim'de bildirilmiştir ve bunlar arasında faili meçhul cinayetin diyeti yoktur. Bazı âlimler; bu ifâdenin, râvinin bir hatâsı olduğunu söylerken, bâzıları Rasûlulâh'ın bu develeri kendilerine zekât olarak verilen fakirlerden satın alarak diyet ödediğini söylerler. Nevevî ikinci görüşü benimsemiştir. Rasûlulâh'ın bu develeri satın alırken bedelini kendi şahsî malından yada hazineden ödemiş olması mümkündür.

Hadislerde görüyoruz ki, Hiz. Peygamber (s.a.v) önce maktulün velilerine, maktulü falan öldürdü, diye elli defa yemin etmelerini teklif etmiş, onların yeminden imtina etmeleri üzerine de, yahûdilerin (katil zanlılarının) yemin etmeleri halinde temize çıkacaklarını söylemiştir. Bu hal, yemin önce maktulün velilerine (davacılar), onların yeminden kaçınmaları halinde katil zanlılarına (dâvâlılara) teklif edilir, diyen Mâliki, Şafî ve Hanbelilerin görüşüne delildir. Mukaddimedede de işaret ettiğimiz gibi Ha-nefilere göre ise yemine dâvâlıdan başlanılır. Hanefiler Kasâme konusunu da diğer dâvâlarla bir tutmuşlar ve "Beyyine getirmek mâddeiye, (dâvâcıya), yemin de inkâr edene (dâvâlıya) vazifedir" hadisi ile istidlal etmişlerdir. Ayrıca, üzerinde durduğumuz hâdise de, Saîd b. Müseyyeb'in, "Rasûlullah (s.a.v) yemin ettirmeye Yahudilerden başladı. Çünkü maktul onların arasında bulundu" dediği tarzındaki rivayete dayanırlarlar. [\[72\]](#)

Daha önce, Hanefî ve Şâfiîlere göre Kasâme yoluyla kısasın sabit olmadığını, Mâlikilere göre ise dâvanın amden öldürme şeklinde olması halinde kısasın sabit olacağını söylemiştik. Bu hadislerdeki, "Eğer siz elli kere yemin ederseniz onun ipi teslim edilir" cümlesi Mâl ikiler için delildir. Çünkü az önce de belirttiğimiz gibi buradaki ipten murad, katilin boynuna bağlanıp maktulün velilerine teslim edildiği iptir. Ama diğer ulemâ bundan maksadın, onların diyet ödemeleri için teslim edilmeleri olduğunu söylemişlerdir. [\[73\]](#)

Bazı Hükümler

Hattâbi bu hadislerden birçok hüküm istinbat etmiş ve bunları sıralamıştır. Şimdi de özet olarak bu hükümleri verelim:

1. Had istemede vekâlet caizdir,

2. Hazır olan birisine vekil olmak caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) maktulün kardeşi dururken, daha büyük olduğu için amcasının oğlunu konuşturmuştur.

3. Kasâmedeki dâva diğer davalara benzemez. Diğer dâvalarda önce dâvâlıya yemin ettirildiği halde, kasâmede davacıya yemin ettirilir. Bu konu üzerindeki müctehidlerin ihtilâl' ve görüşleri yukarıda verilmiştir.

4. Dâvâlılar, maktulü kendilerinin öldürmediklerine yemin ederlerse kısastan kurtulurlar.

Hadis-i Şerifteki: "Yahudiler kendilerinden elli kişinin yemini ile size karşı ibra olsunlar mı? (temize çıksınlar mı?)" sözünün şu manâlara ihtimâli vardır:

a. Size karşı, dâvanızdan temize çıksınlar mı?

b. Onlar yemin ederek, sizi yeminden kurtarsınlar mı? Yâni onlar yemin ederlerse dâva biter, siz de yemin etmekten kurtulursunuz.

5. Müslüman ile zimmi arasındaki hüküm iki müslüman arasındaki hüküm gibidir.

6. Bir müsliimanın, başka bir müslüman aleyhindeki yeminine itibar edildiği gibi, gayr-i müsliimin müslüman aleyhindeki yeminine de itibar edilir. İmâm Mâlik, dinlen i lmeyeceği görüşündedir.

7. Kasâme ile kısas sabit olur. Hadisteki "Onun ipi verilir" ve "arkadaşınızın kanını hak edersiniz" cümleleri buna delâlet eder. İmâm Mâlik, Ahmed b. Hanbeli ve Ebû Sevr bu görüştedir. Aynı görüş İbn Zübeyr ve Ömer b. Abdil-Aziz'den de rivayet edilmiştir.

İmam-ı Azam Ebû Hanife ve talebeleri, İmâm Şafiî, Sufyân-ı Sevil ve İshak b. Râheveyh'e göre kasâme ile kısas sabit olmaz. Bu görüş, İbn Ab-bas, Hasentri-Basî ve İbrahim en-Nehâî'den de menkuldür. Bu âlimlerin yukarıdaki ilk cümleyi anlayış biçimleri az önce geçmişti. İkinci cümleyi -arkadaşınızın kanını hak edersiniz- de "arkadaşınızın diyetini hakedersiniz" şeklinde tevil ederler.

Çünkü diyet, kan sebebiyle alınır. Nitekim bu cümle başka tanklarla "Ya arkadaşınızın diyetini alırsınız yada harbi haber verin" şeklinde rivayet edilmiştir. Bu rivayet, bu tevilin sahih olduğunu gösterir.

Hattâbî'nin hadislerden istifâde ile sıraladığı hükümler bunlar. Yine Hattâbî, Rasûlullah (s.a.v) m, maktulün diyetini kendisinin ödemesini de şöyle izah etmektedir:

"Rasûlullah'ın, diyeti kendisinin vermesi" yahûdilerle yapmış olduğu muahededen dolayı olsa gerek. Efendimiz, bir yönden o ahdi bozmayı istemedi, diğer taraftan da maktulün kanının heder olmasını istemedi. O yüzden diyeti kendisi Ödedi."

Hayli uzunca ele alınmış olan kasâme konusundaki ihtilâfları, Bidaye-tü'l-Müctehid'ten özetle aktarıp konuyu bitirmek istiyoruz:

Ulemânın kasâme konusundaki ihtilâfları dört noktada toplanmaktadır. Bunlar:

a - Kasâme ile hükmetmenin cevazı konusu: Cumhuru ulemaya göre caizdir. Dört mezhep bu görüştedir. Bâzı alimlere göre ise, bir kimseye mevhum bir konuda yemin ettirilmez.

b- Kasâme yoluyla sabit olan cezada ihtilâf edilmiştir. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre amden öldürme iddiasında kısas, hatâen öldürme iddiasında ise diyet gerekir.

İmam Şafiî ve Hanefilere göre her iki halde de diyet gerekir. Bâzı Kû-felilere göre sadece dâvadan kurtulur.

c-Yemine davacıdan mı yoksa dâvâlıdan mı başlanacağı konusu ihtilâflıdır. İmâm Şafiî, Ahmed ve Davud'u Zâhirî'ye göre davacıdan başlanır. Küfe (Hanefilerj, Basra ve Medine ulemâsına göre dâvâlıdan başlanır.

d- Kasâme için, maktulün üzerinde Hanefî, Şafiî, Mâlikî ve Hanbelîle-re göre bir alâmet bulunması gerekir. Birisinin sâdece ölü olarak bulunması kifâyet etmez. Bu alâmete "levs" denilir. İbn Rüşd'ün ifâdesine göre bazı tâbiûn uleması böyle bir alâmeti şart koşmamaktadırlar.

Mâlikîlere göre bir kişinin şahitliği levs yerine geçer. İmâm Şafiî'ye göre de, başkaları ile irtibatı olmayan bir topluluğun bulunduğu mahallede bir maktul bulunsa veya maktul ile, bulunduğu mahalle sakinleri arasında düşmanlık bulunsa bu da levs sayılır ve kasâme uygulanır. [\[74\]](#)

4522... Amr b. Şuayb (r.a) den rivayet edildi ki:

Rasûlullah (s.a.v) Liyyetu'l-Bahrâ kenarındaki Bahratu'r-Ruğa (denilen yer) de Benî Nasr b. Mâlik'ten bir adamı kasâme yoluyla öldürdü.

Râvî: "katil de maktulde onlardan (beni Nasr b. Mâîk'ten) idi" der.

Bu, Mahmûd'ın lâfzıdır. "Liyye kenarındaki Bahra" sözünü sâdece Mahmûd zikretti. [\[75\]](#)

Açıklama

Bu hadiste, Hz. Peygamber (s.a.v) in bir şahsı kasâme yoluyla öldürdüğü rivayet edilmektedir. Metinde görüldüğü gibi olay, Bahra vadisi kenarındaki, Bahrâtü'r-Ruğâ denilen yerde olmuştur. Önce bu yerler hakkında kısaca bilgi verelim.

Bahratu'r-Ruğa: Kâmus'taki bilgiye göre burası Tâif vadisinde bir yerin ismidir. Rasûlullah (s.a.v) orada bir mescid inşâ ettirmiştir.

Hattâbi; "Ruğâ" nın bir yer ismi olduğunu "Bahra" nın da memleket, belde mânasına geldiğini söyler '

"Liyye" kelimesi de vadi manasındadır. Burası "Sakif diyarında bir vadi" veya "Tâif te bir dağ" dır. Bu dağın yüksek kısımları Sakîf e, etekleri de Nasr b. Muâviye'ye aitti.

Müstakil olarak "Bahra" kelimesinin bir kaç manâsı vardır. Bunlar: Çukur yer, büyük bahçe, su kaynağı, Bahreyn'de bir köy, içersinde su akan ve temiz tatlı suyu bulunan her köy ve Rasûlullah (s.a.v) in şehridir.

Kelimelerin ihtiva ettiği bu değişik mânalardan dolayı tâbirleri terceme etmeden aynen almayı ve izahı açıklama kısmına bırakmayı uygun bulduk.

Bezlü'İ-Mechûd müellifi İbn İshak'tan naklen bu olayla, Rasûlullah (s.a.v) in Huneyn gazasından sonra Taife yürüdüğü esnada, Benû Huzeyl'den bir adamı öldüren, Benû Leys'î şahsa kısas uygulaması (bk. hadis 4503) arasında ilgi kurar. Ancak bu olaylar arasında bir irtibat olmasa gerek. Çünkü o olayda katil bellidir, kasâmeye ihtiyaç yoktur.

Bu rivayet, kasâme yoluyla sabit olan katili öldürmenin meşru olduğuna delâlet eder. Daha önce de geçtiği gibi bu, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'in mezhebleridir. Ancak Münzirî'nin bildirdiğine göre hadis mu'daldır. Ulemâ, Amr b. Şuayb'ın hadisi ile ihticâcın caiz olup olmadığına da ihtilâf etmiştir. [\[76\]](#)

9. Kasâme İle Kısası Terketmek

4523... Beşir b. Yesâr'dan; O, Ensar'dan adının Sehl b. Ebî Has'ame olduğunu zannettiği bir adamın kendisine şöyle haber verdiğini söyledi:

Kavminden (Sehl b. Has'ame'nin) bir gurup Hayber'e gitmişlerdi. Orada birbirlerinden ayrıldılar. Bilâhere içlerinden birisini öldürülmüş olarak buldular. Arkadaşlarını yanlarında buldukları kavme; "Arkadaşımızı siz öldürdünüz" dediler. Onlar: "Onu biz öldürmedik ve öldüreni de bilmiyoruz" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) e gittik. Rasûlullah (s.a.v) onlara:

"Bunu kimin öldürdüğüne dâir bana beyyine getirebilir misiniz?" dedi. Onlar:

"Bizde beyyine yok" dediler. Rasûlullah (s.a.v):

"(Yahudiler) sizin için yemin etsinler mi?" Maktulün velileri:

"Yahudilerin yeminine razı olmayız" dediler.

Allah Rasûlü, maktulün kanını heder etmeyi hoş görmedi ve sadaka (zekât) develerinden yüz tanesi

ile onun diyetini verdi. [\[77\]](#)

Açıklama

Bu Hadis-i Şerif, daha önce geçen 4520 ve 4521 numaralı hadislerde geçen olayın aynısından bahsetmektedir. Ancak bir farkı, o hadislerde ve bundan sonra gelecek olan-larda Hz. Peygamber (s.a.v) in diyeti kendi malından ödediği bildirildiği halde, bu rivayette sadaka (zekât) develerinden ödediği beyân edilmektedir. O hadisleri izah ederken; Rasûlullah'ın zekât develerini, kendilerine tevzi edilen fakirlerden satın alarak diyeti ödemiş olmasının muhtemel olduğunu söylemiştik. İbnü'l-Kayyim, bu ihtimâle Rasûlullah'ın diyet olarak verdiği develeri, zekât develerinden ödünç almış olması ihtimâlini de ekler. [\[78\]](#)

4524... Rafi' b. Hadîc (r.a) den; şöyle demiştir:

Ensârdan bir adam, Hayber'de öldürülmüş olarak bulundu. Maktulün velileri, Rasûlullah (s.a.v) e gittiler ve olayı kendisine anlattılar. Rasûlullah (s.a.v):

"Arkadaşınızın öldürüldüğüne şahicilik edecek iki şahidiniz var mı?" diye sordu. Onlar;

"Ya Rasûlellah! Orada mü si umanlardan kimse yoktu. Onlar yahûdi; bundan daha büyük şeylere cüret ederler" cevâbını verdiler.

Rasûlullah (s.a.v):

"Onlardan (yahudilerden) elli kişi seçip yemin ettiriniz" buyurdu. Maktulün velileri buna yanaşmadılar. Bunun üzerine Hz, Peygamber (s.a.v) kendi yanından, maktulün diyetini ödedi. [\[79\]](#)

Açıklama

Ölü olarak bulunan zât daha önceki rivayetlerde geçtiği üzere Abdullah b. Sehl'dir. Maktulün

velîleri, Hz. Peygambere gelip Yahudileri şikâyet ettikleri zaman, "Onlar bundan daha büyük şeyler yaparlar" demişlerdir. Bundan maksutları: "Şayet onlar cezâlandırılmazlarsa nifak, hile. Rasûlullah'a karşı tuzak, peygamberleri öldürmek (v.s) gibi daha büyük kötülükleri yaparlar" demek istemişlerdir.

Bu rivayet, kasâmede yemine önce dâvâlılardan başlanır, diyenler için delildir. [\[80\]](#)

4525... Abdurrahman b. Büceyd (r.a) den; Muhammed b. İbrahim; "Vallahi Sehi (b. Has'ame) hadiste vehme kapıldı" dedi.

Şüphesiz Rasûlullah (s.a.v) Yahudilere:

"Aranızda öldürülmüş birisi bulundu, onun diyetini veriniz" diye yazdı. Onlar da; elli kez: "Onu biz öldürmedik ve öldüreni de bilmiyoruz" diye Allah'a yemin ederek (cevap) yazdılar.

Râvî der ki: Rasûlullah (s.a.v) kendi yanından yüz deve ile maktulün diyetini verdi. [\[81\]](#)

Açıklama

Bu hadisin râvilerinden Muhammed b. İbrâhim, 4520 4521 ile 4523 nolu hadislerin râvisi Sehi b. Ebî Has'ame'nin, rivayet ettiği hadiste vehme düştüğünü söyler. İşaret edilen rivayetlerden birisinde (4523) diğerlerinden farklı olarak Hz. Peygamber (s.a.v) in, maktulün diyetini zekât develerinden ödediği bildirilmektedir. Diğer rivayetlerde ise efendimizin diyeti, kendi malından ödediği bildirilmektedir.

İmam Şafiî ise Sehl hadisini üzerinde durduğumuz bu hadise tercih etmiş ve bunun sebebini şöyle açıklamıştır:

"Birisi bana, İbn Buceyd hadisini niçin almıyorsun diye sordu. Şu cevâbı verdim: İbn Buceyd'in, Rasûlullah'tan hadis işitip işitmediğini bilmiyorum. Eğer işitmemişse onun rivayeti mürseldir. Biz de, mürsel ile amel etmiyoruz. Halbuki sen biliyorsun ki Sehl, Rasûlullahla birlikte bulunmuş ve ondan hadis işitmiştir...!'

İbn Hacer Isâbe'de, Abdurrahman b. Buceyd'in terceme-i halini verirken, Ebûbekir b. Ebî Davud'un onun için "sahabe" dediğini söyler. İbn Ebî Hâtem de, İbn Buceyd'in hem Rasûlullah'tan hem de dedesinden hadis rivayet ettiğini bildirmiştir. İbn Hibban ise, onun için sahâbi denildiğini söyledi, daha sonra da gerçekte tabiilerin güvenilirlerinden olduğunu zikreder. Beğavî de "onun sahabi mi yoksa, tabî mi olduğunu bilmiyorum" demektedir. Ebû Amr "Rasûlullah'a yetişti ama zannımca ondan hadis duymadı. Sahâbi oluşu tartışmalıdır. Ancak, hadis rivayet etmiştir. Ulemâdan bâzıları onun hadisinin mürsel olduğunu söyler..." der.

Ayrıca bu rivayette diğerlerinden farklı olarak Yahudilerin elli kez yemin ettikleri

bildirilmektedir. Ancak bu tür yeminlere itibar edilmez. Çünkü yemin kaza meclisinde olur.

4526... Ebû Seleme b. Abdurrahman ile Süleyman b. Yesâr, Ensâr'dan bazı zâtlardan şöyle (dediklerini) rivayet ettiler:

Rasûlullah (s.a.v) Yahudilere, onlardan başlayarak şöyle dedi: "Sizden elli erkek yemin etsin." Yahudiler buna yanaşmadılar. O zaman Ensâra: "Hakkınızı (yemin ederek) kazanınız (arkadaşınızın kanını hak ediniz)" dedi. Onlar da: "Görmediğimiz şeye yemin mi edelim? Ya Rasûlellah!" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah Yahudiler aleyhine diyete hükmetti. Çünkü maktul onların arasında bulunmuştu. [83]

Açıklama

Bu Hadis-i Şerifte diğerlerinden farklı olarak, Rasûlullah (s.a.v) in, maktulün diyetini Yahudilerden aldığı bildirilmektedir. Halbuki, daha önceki rivayetlerin birisinde zekât develerinden, diğerlerinde de kendi yanından verdiği geçmişti. Zekât devesinden verdiği yolundaki rivayetin te'vili daha önce geçti. Şimdi de Yahudilerden aldığını bildiren bu rivayetin diğerleri ile nasıl uyuşturulabileceğine bakalım; konu, sarihler tarafından pek ele alınmamıştır. Bezlü'l-Mechûd müellifi bu noktaya dikkat çektikten sonra, Muhammed Yahya'nın konuya eğildiğini ve tatminkâr açıklamada bulunduğunu söyler.

Muhammed Yahya şöyle der:

"Beyyine olmadığı için, Yahudiler aleyhine bir şey sabit olmamıştır. Ancak onlar, yemine hazır idiler. Fakat maktulün velileri onların yeminini kabul etmediler. Bu da onların hakkıdır. Velilerin düşürmesi ile, Yahudilerin yemini de düşmüş oldu. Ancak, Yahudiler, hâdise daha fazla malı gerektirir endişesiyle bir miktar mal hazırlamışlardı. Maktul aralarında bulunduğu için iddianın sübutundan korkarak hazırladıkları malı teslim ettiler. Rasûlullah (s.a.v) de, onlar aleyhindeki iddia sabit olmasa bile, katil onlar arasında bulunduğu için onlardan malı kabul etti..."

Muhammed Yahya bundan sonra, diyetin, Yahudilerin verdiklerine Rasûlullah'ın ilâvesi ile ikmâl edildiğini, diyetin Yahudilerden alındığını inkâr edenlerin tamâmını kastettiklerini, kabul edenlerin de bir kısmını aldığını kastettiklerini söylerler. O zaman Hayber henüz fethedilmemişti. Müslümanlarla aralarında muahede vardı. Hz. Peygamber, muahedenin devamında maslahat görüyordu. Diyeti onların tamamına yüklediği takdirde ahdi bozmalarından endişe ediyordu. Onun için diyetin kalan kısmını ödedi.

Bundan önceki hadiste, Yahudilerin Rasûlullah'a mektup yazarak elli kerre yemin ettiklerini okumuştuk. Halbuki diğer rivayetlerde Yahudilere yemin ettirilmediği ifade edilmektedir. Bu çelişkiyi de Muhammed Yanya şöyle izâle etmektedir:

Yahudilerin yemin ettiğini bildiren rivayete göre, onlar mektup yazarak yemin etmişlerdir. Oysa yeminin muteber olması için hakim huzurunda edilmiş olması gerekir. Yahudilerin yemin etmediğini rivayet eden râ-vîler, kuralına uygun olarak yemin etmediklerini kasetmişlerdir. Yemin ettiklerini söyleyenler de mektupla ettikleri yemini yemin kabul etmişlerdir. [84]

10. Katile Kisas Uygulanır [85]

4527... Enes b. Mâlik (r.a) den; şöyle demiştir: Kafası iki taş arasında ezilmiş bir câriye bulundu. Kendisine:

"Bunu sana kim yaptı? Falan mı, falan mı?" diye soruldu. (Bu) bir Yahûdinin ismi söyleninceye kadar (sürdü), (f ahûdinin ismi anılınca) başı ile (evet diye) işaret etti. Yahudi yakalandı ve suçunu itiraf etti. Rasûlullah (s.a.v) yahûdinin başının da taşla ezilmesini emretti. [86]

4528... Enes (r.a) den; (şöyle dediği) rivayet edilmiştir;

Bir Yahudi, ensârdan bir cariyeyi ondaki bir zinetten dolayı Öldürdü; sonra bir kuyuya attı. Kadının başını taşla ezmişti. Yahudi yakalandı ve Rasûlullah'a getirildi. Rasûlullah adamın ölünceye kadar taşlanmasını emretti ve ölünceye kadar taşlandı. [87]

Ehû Davud şöyle der:

Bu hadisi, İbn Cûreyc de Eyyûb'dan buna benzer şekilde rivayet etti. [88]

4529... Enes (r.a) den; (şöyle dediği) rivayet edilmiştir: Bir Yahudi üzerinde zinet bulunan bir câriye'nin başını taşla ezdi. Rasûlullah (s.â.v) câriye ölmek üzere iken yanına girdi.

Ona:

"Seni kim öldürdü? Falan mı öldürdü?" diye sordu. Kadın başı ile "hayır" diye işaret etti. Rasûlullah tekrar:

"Falan mı öldürdü?" dedi.

Kadın bu sefer başı ile "evet" diye işaret etti. Bunun üzerine, Rasûlullah (s.a.v) emretti ve katilin başı iki taş arasında ezildi. [89]

Açıklama

Hadisin Buhâri ve Müslim'deki rivayetlerinde de öldürüldüğü bildirilen kadın, "Câriye" kelimesi ile ifâdelendirilmiştir. İbn Mâce'nin bir rivayetinde ise mutlak olarak "kadın" denilmektedir. Kadın köleye "cariye" denildiği gibi, küçük kıza da câriye denilir. Yahûdinin kadını bir zinet eşyasından dolayı öldürdüğü ve o zamanın şartlarında kölelerin zinet takınmasının güçlüğü göz Önüne alınırsa, öldürülenin bir kız yada hür bir kadın olması ihtimalden uzak olmaz kanaatindeyiz.

Bu babdaki üç hadis de Enes b. Mâlik (r.a) den rivayet edilmiştir. Bunlardan birincisini Enes'den nakleden Katâde, ikincisini nakleden Ebû Kilâbe üçüncüsünü nakleden de Hişâm b. Zeydân'dır. Bu rivayetlerden ikisinde (4527 ve 4529) Hz. Peygamber (s.a.v) in, katil olan yahûdiyi kendisinin yaptığına kısas olarak kafasını iki taş arasında ezdirerek öldürttüğü, birisinde ise (4528) recmle öldürttüğü ifâde edilmektedir. Bu hal, hadisler arasında çelişki izlenimini vermekte ise de sarihlerin yaptıkları teviller bu izlenimi izâle etmektedir. Azîmâbâdi, bu hadislerin arasını şu şekillerde te'lif etmektedir:

1- Hadislerde geçen "razh, raz = iki taş arasında ezmek" ve "recm= taşlamak" aynı manâdadır. Çünkü hepsi taşla öldürmek demektir. Sadece, Katâde adama nasıl taş vurulduğunu açıklamış, Ebû Kılâbe ise açıklamamıştır.

2- Bir adamın kafası bir taşın üzerinde iken ona taş atmak veya üstten taş vurmak da recmdir. Çünkü recmin çeşitleri vardır. Dolayısıyla her iki tâbir de aynı manâyı ifâde eder.

3- Adamın başı önce taşla ezilip kuyuya atılmış, sonra da taşlanmış olabilir.

Hadisin babtaki ilk rivayetinde yahûdinin, kadını öldürdüğünü itiraf ettiği görülmektedir. Buhârî'nin vesâya'daki rivayetinde de aynı şekilde yahûdinin itirafı söz konusu edilmemiştir. Bu durum, hadis üzerinde bir takım farklı yorumlara sebep olmuştur.

Bâzı âlimler, hâdisenin İslâmın ilk dönemlerinde vuku bulduğunu, o zamanlar öldürülen kişinin ölmeden önceki verdiği habere itibar edilirken bilâhère neshedildiğini söylerler. Yahûdinin itirafının sâdece Katâdenin rivayetinde bulunduğunu söyleyerek dâvalarını te'yid ederler.

Ulemânın çoğunluğu ise Katâde vasıtasıyla gelen rivayeti esas alarak, Hz. Peygamber'in yahûdiyi maktulün iddiası ile değil, kendisinin itirafı ile öldürdüğünü söylerler. İtirafın Katâde'nin dışındaki râviler tarafından anılmamasını, onun olmaması yüzünden değil, bir kimseye mâli ve bedeni bir cezanın beyyine olmadan verilemeyeceğinin herkes tarafından bilinir olmasından kaynaklandığını söylerler. Hattâbi, bu izahı getirenlerdendir. [\[90\]](#)

Bazı Hükümler

Bu babdaki hadisler hüküm bakımından oldukça zengindir. Şimdi de bu konulara göz atalım:

1 - Kadına mukabil kısas olarak erkeğin öldürülmesi caizdir. Hasenu'l-Basri ve Atâ b. Ebî Rabah'ın dışındaki ulemânın görüşü de bu istikâmettedir.

2- Kısas yapılırken, katile, maktule yaptığıının aynısı tatbik edilir. Yâni katil, maktulü ne ile ve ne şekilde öldürürse kendisi de o şekilde öldürülür. İmâm Mâlik, İmâm Şafiî, Ahmed b. Hanbel, Şâ'bî ve Ömer b. Ab-dil-Aziz bu görüştedir.

İmam Âzam Ebû Hanife, talebeleri Ebû Yûsuf ve Muhammed ile Süfyân-ı Sevrî'ye göre katil ancak kılıç gibi keskin bir âletle öldürülür. Başka bir yolla kısas uygulanmaz. Bunlar: Tahâvî'nin rivayet ettiği; "Kısas ancak kılınçla olur" hadisine dayanmaktadırlar. Bu rivayetin Ebû Davud et-Tayâlisi tarafından yapılan rivayeti de; "Kısas ancak demirle olur"

şeklindedir.

Ayrıca bu görüş sahipleri, silah dışında bir yolla öldürmeyi müsle (işkence) olarak değerlendirmektedirler. Hattâbi'nin bildirdiğine göre; Allah'ın azâbetlediği şekilde azabı nehyeden hadis de bu görüş lehine delildir. Çünkü eğer katil, maktulü öldürdüğü şekilde öldürülecek olsaydı, birisini yakarak öldürenin de yakılarak öldürülmesi icâbederdi. Oysa yakarak cezalandırmak Allah Teâlâya aittir. Diğer görüşe mensup ulemâyâ göre ise yeri geldiğinde yakarak cezalandırmak da caizdir.

Hanefiler, bu hadislerle amel etmezken, hadislerle bakış açılarını şu şekillerde ortaya koymuşlardır:

a- Katile, öldürdüğünün aynı ile mukabele etmek İslâmın ilk devirlerinde idi. Sonradan neshedildi.

b- Yahudi öldürüldüğü zaman müsle müban idi, sonradan neshedildi.

c- Hz. Peygamber (s.a.v) in Yahûdiyi Allah hakkı olarak öldürmüş olması muhtemeldir. Böyle durumlarda öldürülen âlet önemli değildir.

3- Suçlunun İkrârj ile de kisası gerektiren suçlar sabit olur. Çünkü esah görülen görüşe göre Hz. Peygamber Yahûdiyi kendi ikrarı sebebiyle cezalandırmıştır.

4- Bir müslümanı öldüren gayr-t müslime kısas tatbik edilir. [\[91\]](#)

11. Kâfiri Öldüren Müslümana Kısâs Uygulanır Mı?

4530... Kays b. Ubâd (r.a) den [\[92\]](#); şöyle de (diği rivayet edil) mistir:

Esterle [\[93\]](#) birlikte Hz. Ali (r.a) nin yanına gidip:

"Rasûlullah (s.a.v) tüm insanlara vasiyet etmediği bir şeyi sana tavsiye etti mi? dedik. Ali (r.a):

"Hayır, ancak benim şu kitabımdaki müstesna..." dedi.

Müsedded; "bir kitap çıkardı" dedi. Ahmed ise; "kılıcının torbasından bir kitap çıkardı" dedi. [\[94\]](#)

O mektupta şunlar vardı:

Müslümanların kanları eşittir. Başkalarına karşı onlar tek bir el gibidirler. En alt seviyedekinden de olsa, emânlarını tanırlar. Haberiniz olsun! Bir mü'min bir kâfire karşılık ve ahd sahibi (bir gayr-i müslim de) ahdi esnasında, kâfire karşılık (kısas yoluyla) öldürülmez. Bir kimse bir şey ihdas ederse (bir cinayet işlerse) cezası sadece kendi-sinedir. Her kim birşey ihdas eder veya ihdas edeni (caniyi) barındırırsa Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun. [\[95\]](#)

Müsedded, ibn Ebî Arûbe'den (naklen) "bir kitap çıkardı" dedi. [\[96\]](#)

4531... Amr b. Şuayb, babası vâsıtasıyla dedesinden, şöyle rivayet etmiştir:

Rasûlullah (s.a.v) buyurdu, deyip yukarıdaki Hz. Ali hadisinin benzerini zikretti.

Amr, rivayetinde şunları da ilâve etti:

"Onların (müslümanların) en alt seviyesindeki kişi hepsi adına eman verebilir, en güçlülere (aldığı ganimetten) zayıflarına da verir, savaşa giren mücâhitler, katılmayan askerlere de (ganimet) verirler." [\[97\]](#)

Açıklama

Bu babdaki hadislerden ikincisi, birincisi ile hemen hemen aynıdır. Ancak onda metinde zikredilen bazı ilâveler vardır. Onun için ikisini birlikte izah etmeyi uygun bulduk.

Birinci (4530 no'lu) hadisin Buhârî, İbn Mâce ve Tirmizi'deki rivayetleri, Ebû Cuhfe'den gelmektedir. Bu kitaplardaki rivayetin, Ebû Davud'daki ile benzerliği sâdece Hz. Ali'ye sorulan soru ve Hz. Ali'nin cevâbının; "bir müslümanın, kâfire karşılık öldürülemeyeceğini" bildiren kısmıdır.

İkinci hadisin (4531) İbn Mâce'deki rivayeti de Amr b. Şuayb'ın babası ve dedesindedir. Ancak oradaki ifâdelerde de bazı farklar vardır. İbn Mâce'deki rivayette, Ebû Davud'un rivayetinde atıfta bulunulan, Hz. Ali'nin hadisine benzeyen kısma işaret edilmemiştir.

Hadisin diğer kitaplardaki rivayetlerle ilgili bu tesbitten sonra, hadiste izaha ihtiyaç duyduğumuz nokta ve ahkâma geçebiliriz. İzahımızı, anlaşılması daha kolay olması için maddeleştirerek sunmak istiyoruz:

1- Hz. Ali (r.a); Kays b. Ubâd ve Eşter'in, "Rasûlullah (s.a.v) diğer müslümanlara tavsiye etmediği

bir şeyi sana vasiyet etti mi, öğretti mi?" tarzındaki sorularına, "Hayır, ama şu kitabımdakiler hariç" cevâbını vermiştir. Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre Hz. Ali kitabım -maksat: üzerinde bazı şeyler yazılı olan bir kağıt parçası veya başka bir yazı malzemesidir- kılınç torbasından çıkarmıştır. Kılınç torbası dediğimiz şey; deriden yapılan, yolculuk esnasında kılınan kımı ile birlikte içine konulduğu bir dağarcıktır.

Kays b. Ubâde ve Eşter'in Hz. Ali'ye böyle bir soru yönelmelerinin sebebi şu olsa gerektir: Bâzi şii'ler, Hz. Ali'de, Hz. Peygamber (s.a.v) in başkalarına duyurmayıp özellikle ona söylediği bazı sırlar ve bilgilerin mevcut olduğunu iddia ediyorlar ve bununla hasımlarını ilzam etmek istiyorlardı. Anılan zatlar, bu iddianın doğruluk derecesini öğrenmek maksadı ve içlerindeki merak sâikasıyla bu sorulan yönelmişlerdi.

Hz. Ali (r.a) da verdiği cevapta işaret edilen iddiaları reddetmiş, halkın elindeki Kur'an'dan başka kendi yanında da birşey olmadığını, Rasûlullah'ın risâlet ve tebliğinin umûmi olduğunu ihsas etmiş ve metinde anılan birkaç noktayı haber vermiştir. Hz. Ali'nin haber verdiği bu noktalar sır olmadığı gibi, siyâsi mâhiyet arzeden ve hasımlarını ilzama yönelik olan şeyler de değildir,

2- "Müslümanların kanları eşittir" ifadesine gelince Şerhu's-Sün-ne'deki izaha göre bundan maksat, kısas ve diyet konusundaki eşitliklerdir. Yâni en üst makamdaki bir müslüman ile en alt seviyedeki bir müslüman, erkekle kadın, yetişkinle çocuk, âlimle câhil yaşama hakkı itibariyle eşittir. Dolayısıyla katil ve maktul bunlardan hangisi olursa olsun kısas yada diyet uygulanır. Meselâ en üst seviyedeki birisi, en aciz bir müslümanı öldürse cezası ne ise (kısas veya diyet) mevki ve varlığına bakılmaksızın cezalandırılır.

İslâmın koyduğu bu eşitlik, eşine ender rastlanan bir adalet örneğidir.

3- n" Mü'minler, başkalarına karşı tek bir el gibidirler." Yani düşmanlarına karşı birbirleri ile yardımlaşır. Aralarına düşmanlık ve ayrılık girmez. Karşılarındaki hangi millet, hangi* din mensubu olursa olsun müslümanlar tek bir yürek, tek bir el gibi davranırlar.

Şüphesiz bu, Rasûlullah'ın istediği, gerçek mü'min'in özelliğidir. Bu günkü değişik ideolojilere kapılan, gayr-i müslimlerin peşinde koşarken nerede ise biri birlerinin kanını içecek duruma gelen müslümanların durumuna bakınca İslâm'a ne ölçüde yakın olduklarını anlamak hiç de güç değil.

4- "En alt seviyedekinden de olsa emânları tanırlar." Aslında, İslâm'da sınıflar ve sınıfçılık yoktur. Değişik mertebedeki insanların birbir-lerine karşı bir önceliği, bir üstünlüğü yoktur. Ancak bir devlet başkanı ile, ücra bir köydeki koyun çobanı (hukuk karşısında eşit olmakla birlikte) aynı seviyede sayılmaz. İşte bu cümledeki alt seviyedeki insandan maksat budur. Buna göre; demek oluyor ki; meselâ bir koyun çobanı, memlekete gelen bir yabancıya emân verse, bu emân tüm müslümanları bağlar. Emân verilen kişi İslâm ülkesinde can ve mal emniyetine kavuşmuş olur.

Tabi devrimizde şartlar değişmiş, memlekete gelecek yabancılara izin verme yetkisi devletlerin insiyatifine tahsis edilmiştir. Suudi Arabistan ve Pakistan gibi İslâmî esaslar çerçevesinde idare edildikleri Anayasalarında ifade edilen ülkelerde de durum farklı değildir.

5- "Bir müslüman bir kâfire karşılık, and sahibi bir gayr-i müsİim'de bir kâfire karşılık (kısas

yoluyla) öldürülmez"

Bu cümlelerden ilki; gayr-i müslim birisini öldüren bir müslümanın kısas yoluyla öldürülmeyeceğine delâlet etmektedir. Öldürülen müslümanın harbî (müslümanların idaresi altında olmayan ve kendisine İslâm ülkesinde serbestçe dolaşma izni verilmeyen gayr-i müslim) halinde, onu öldüren müslümanın kısasen öldürülmeyeceğinde İslâm uleması arasında bir görüş ayrılığı bilmiyoruz. Yani ittifakla, böyle bir müslüman öldürülmez. Ama öldürülen gayr-i müslimin zimmî (İslâm ülkesinde yaşayan gayr-i müslim vatandaş) olması halinde öldüren müslümana kısas uygulanıp uygulanmayacağı ihtilaflıdır.

Hattâbi'nin tesbitine göre; Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Zeyd b. Sabit (Allah hepsinden razı olsun), Atâ b. Ebî Rebah, İklimî, Hasenü'l-Bas-rî, Ömer b. Abdil-Aziz, Süfyân-ı Sevrî, İbn Şübrüme, İmam Mâlik, İmam Şafiî, Evzaî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Rahûye'ye göre zimmi karşılığında müslüman öldürülmez. Yâni bir zimmiyi öldüren müslümana kısas uygulanmaz, başka bir ceza verilir.

Şa'bî, İbrahim en-Nehâî, İmam-ı Azam Ebû Hanife ve talebeleri Ebû Yûsuf ile Muhammed'e göre bir zimmiyi öldüren müslümana kısas uygulanır ve katil öldürülür. Bu görüşte olanlar, " Rasûlullah (s.a.v) bir kâfire karşılık, bir müslümanı kısâsen öldürdü" hadisi ile istidlal ederler. Bu görüşte olanların, üzerinde durduğumuz hadisi izahları da şu şekildedir:

Hadiste Peygamber (s.a.v) önce; "bir müslüman bir kâfire karşılık öldürülmez" buyurmuş sonra da bu cümleye atıf yoluyla ahd sahibi bir gayr-i müslimin de (ki o zimmîdir) bir kâfire karşılık öldürülmeyeceğini bildirmiştir. Bundan anlaşılıyor ki hadiste zikri geçen kâfirle, ahd sahibi gayr-i müslim (zimmi) ayrı ayrı guruplardır. Çünkü eğer birinci cümledeki "kâfir" kelimesi zimmî ve harbî tüm kâfirlere şâmil olsaydı. Rasûlullah'ın ikinci cümleyi söylemesine gerek olmazdı. Başka bir ifâde ile ikinci cümlenin gelmesi abes olurdu. Rasûlullah'a böyle bir kusurun nisbeti mümkün olmadığına göre bunların ayrı ayrı guruplardaki gayr-i müslimler olması gerekir. Yoksa ikinci cümlenin manâsı "ahid sahibi ahdî esnasında öldürülmez" demek değildir. Çünkü bu zaten belli olan ve herkesçe bilinen açık bir şeydir.

Bu nokta sabit olunca hadisin mefhûmu muhalifinden, zimmîyi öldüren bir müslümanın kısas yoluyla öldürülebileceği sonucu çıkar. Yani bu hadisin manâsı: "Bir müslüman ve ahid sahibi gayr-i müslim, ahid sahibi olmayan harbî bir gayr-i müslimi öldürürlerse kendilerine kısas uygulanmaz. Ama bir zimmîyi öldürürlerse kısas uygulanır."

Tabi karşı görüşte olanların bu anlayışa karşı verdikleri cevâplar var. Zâten onlar hadîsin zahirine baktıkları için sözü fazlaca uzatmış olmamak bakımından bu cevâplara girmek istemiyoruz. Arzu eden kişi bu hadisin Avnu'l-Ma'bûd'daki şerhine bakabilir.

6- "Bir kimse bir şey ihdas ederse..." Hattâbi bundan maksad "bir kimse cinayet işlerse cinayetinin cezasını sadece kendisi çeker. Başkası bundan sorumlu tutulamaz" der. Bu izaha göre, buradaki cinayetten mu-rad, teammiiden işlenen cinayettir. Ama hata veya Şibh amd yollarıyla işlenen cinayetlerde, katilin âkilesi diyeti öder.

Hattâbi'nin bu izahına göre, bundan sonraki cümle de "bir caniyi koruyana Allah, melekler ve tüm

müslümanlar lanet etsin" manasınadır. Avnûl-Ma'bûd müellifi de Hattâbi'nin anlayışını benimsemiştir.

Bezlü'I-Mechûd müellifi ise cümleyi "bir kimse bir bid'at koyarsa..." şeklinde anlamıştır. Aslında bu anlayış hadisin zahirine daha muvafıktır. Biz tercemeyi Hattâbi'nin izahı istikâmetinde yaptık.

İkinci hadiste (no 4531) Efendimizin, yukarıdakilere ilâveten;

a- "Güçlülerinin zayıflara (ganimetten) vereceklerini;

b- Savaşa katılanların, katılmayan askerlere de ganîmet vereceklerini" beyan buyurmuştur.

İbnü'I-Esîr Nihâye'de birinci cümleyi: "Hayvanı kuvvetli olan, hayvanı zayıf olan savaşıya ganimetten elde ettiğinden verir" şeklinde izah etmiştir.

İkinci cümledeki "savaşa katılan" diye terceme ettiğimiz "müteserri" yine İbnü'l-Esir'in izahına göre; geceleyin düşman üzerine yürüyen birliktir. Bunların sayısı dört yüzden fazla olmaz.

Hadisin bu bölümünden anlaşılan şudur: Komutan veya devlet başkanı bir birliği düşman üzerine gönderseler ve o birlik bir ganimet elde etse bu ganimet tüm askere paylaşılır. [\[98\]](#)

12. Hanımı İle Birlikte Birisini Bulan Kişi Onu Öldürebilir Mi?

4532... Ebû Hûreyre (r.a) den; şöyle de (diği rivayet edil) mistir: Sa'db. Übâde(r.a):

"Yâ Rasûlellah! Hanımı yanında bir erkek bulan kişi, onu öldürebilir mi?" dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

"Hayır" buyurdu.

Sa'd

"Sana hak ile ikram eden Allah'a yemin ederim ki, evet (oldurur) dedi.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Şu seyyidinizin (reisinizin) dediğine kulak veriniz" Abdul-Vehhab; "Sa'd'ın dediğine" dedi. [\[99\]](#)
buyurdu. [\[100\]](#)

4533... Ebû Hûreyre (r.a) den; şöyle dedi: Sa'd b. Ubâde, Rasûlullah (s.a.v) e;

"Hanımım ile birlikte bir erkek bulsam, dört şahit getirinceye kadar ona mühlet mi vermeliyim? (Ne dersin?)" dedi. Rasûlullah (s.a.v):

"Evet" buyurdu. [\[101\]](#)

Açıklama

Hadisin, Sahih-i Müslim'deki rivayetinde Rasûlullah (s a v) in: "Şüphesiz Sa'd gayretli (kıskanç) dir. Ama ben ondan kıskancım, Allah da benden daha kıskançtır" buyurduğu zikredilmiştir.

Metinde gördüğümüz gibi, Sa'd b. Ubâde (r.a) Hz. Peygamber (s.a.v) e; hanımını yabancı bir erkekle yakalayan kişinin onu öldürüp öldüremeyeceğini sormuş, Rasûlullah'da; "Hayır" cevâbını vermiştir. Bunun üzerine Sa'd efendimize; "Sana hak dinle ikramda bulunan Allah'a yemin ederim ki öldürür" demiştir. Tabi bu, Rasûlullah'in verdiği bir hükme karşı çıkmak değil, bu durumla karşı karşıya kalan birisinin sabredemeyip cinayet işleyebileceğine ihsasla efendimiz ruhsat vermeyince susmuş, edep dairesinin dışına çıkmamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v) in, Sa'd için: "Şu büyüğünüzün dediğine kulak verin" buyurması, Aliyyûl-Kâri'nin dediğine göre, Sa'd için bir özür beyanı ve onun söylediğinin sırf gayretinden dolayı olduğuna dikkat çekmektir. Yoksa birisini öldüren kişiyi övmek değildir.

Üzerinde durduğumuz hadis-i şerifler, karısının yanında yabancı bir erkek bulan kişinin, onu öldüremeyeceğine delâlet etmektedir. 4417 numaralı hadis-i şerifi izah ederken, Hz. Ömer (r.a) in bir haberine istinaden, hanımı ile zina halinde iken birisini yakalayan kişinin, her ikisini de öldürmesi hâlinde kendisine kısas uygulanmayacağını, İbn Kudâme'nin Muğnî'sinden nakletmiştik.

Hz. Ali ise, katilin dört şahit getirememesi hâlinde kısas uygulanacağını söylemiştir. İmâm Şafiî de, Hz. Ali'nin bu sözüne işaret ettikten sonra, "Biz de bunu alırız" demiştir. Ancak İmâm Şafiî (r.a) bu durumla karşılaşan birisinin, muhsan olmaları hâlinde karısı ile zina etliği erkeği öldüren kişinin Allah katında mes'ul olmayacağını ama kısasian kurtulamayacağını söyler.

Ahmed b. Hanbel'e göre ise, şayet adamı öldüren kişi onları zina halinde iken yakaladığına dair şahit getirirse maktulün kanı hederdir. Ebû Sevr ve İshâk da aynı görüştedir. Bu konuya 4417 nolu hadiste temas etmiştik.

İmam Nevevî, birisini öldürüp de sonra onu karısı ile birlikte bulduğunu iddia eden kişi konusunda ulemânın ihtilâf ettiğine işaret ettikten sonra, Cumhura göre beyyine getiremediği yada maktulün vârisleri ikrar etmedikleri takdirde iddiasının kabul edilmeyip kendisine kısas tatbîk edileceğini ama, Allah katında kendisine bir mes'ûliyet teretüp etmediğini söyler.

Nevevî'nin bildirdiğine göre bazı Şâfiîler; Sultanın emri olmadan muhsan bir zânîyi öldüren kişi mutlaka kısas edilir. Ancak Nevevî önceki görüşü daha sahih bulur. [\[102\]](#)

13. Âmil'in Elinden Hataen Bir Kaza Çıkarsa (Birini Yaralarsa) Ne Gerekir?

4534... Âişe radiyallâhu anhâdan; şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) Ebû Celim b. Huzeyfe'yi zekât toplayıcı olarak gönderdi. (Gittiği yerde) bir adam, malının zekâtı konusunda onunla tartıştı. Ebû Cehm, adama vurup başını yarıdı. (Yaralının velîleri) Rasûlullah'a gelip:

"Kıyas isteriz yâ Rasûlallah!" dediler.

Rasûlullah (s.a.v):

"Size şu kadar mal var (kısastan vazgeçin)" dedi. Razi olmadılar. Rasûlullah tekrar; (artırarak); "Size şu kadar mal" buyurdu, yine razi olmadılar. Hz. Peygamber (s.a.v) (üçüncü defa ve artırarak): "Size şu kadar mal var, (kısastan vazgeçin)" buyurdu. Bu sefer razi oldular.

Hz. Peygamber (s.a.v):

"Öğleden sonra halka hitâbed^p, razi olduğunuzu haber vereceğim" buyurdu.

Onlar da:

"Evet" dediler.

Rasûlullah (s.a.v) halka hitabederek şöyle dedi:

"Leysliler (Leys kabilesinden olan davacılar) bana, kıyas istemeye geldiler. Ben de onlara şu kadar mal (en son teklif edip de onların razi oldukları malı söyledi) teklif ettim, razi oldular, (halka duyurmak için) razi oldunuz mu?" buyurdu.

"Hayır" dediler.

Muhacirler, üzerlerine atılmak istediler, Rasûlullah vazgeçmelerini emretti. Onlar da bıraktılar. Rasûlullah sonra davacıları çağırıp, malı artırdı ve: "Razi oldunuz mu?" dedi. "Evet" dediler.

Rasûlullah (s.a.v):

"Ben halka hitâbedip sizin razi olduğunuzu haber vereceğim" buyurdu.

"Evet" dediler. [\[103\]](#)

Açıklama

İbn Mâce: "Muhammed b. Yahya'dan, bu hadisi sadece Ma'mer rivayet etti. Ondan başka birinin rivayet ettiğini bilmiyorum" der.

Hadis-i Şerif, İslâmın adalet anlayışına, insanların haklarını aramakta ne kadar itinalı olduğunu

görmeye en güzel delildir. Aradan on beş asır geçmesine rağmen hâlâ o seviyeye eremediği halde İslâmî ve müslüman-ları tezyif ve tahkire yeltenen despotların kulakları çınlasın.

Hadis-i Şerifin mânâsı izaha ihtiyaç duyurmayacak kadar açık. Ancak ihtiva ettiği hükümlere işaret edilmesi gerekir. Şimdi kısaca bu hükümleri görelim. [\[104\]](#)

Bazı Hükümler

1- İdareci veya devlet memuru, vazifesi esnasında bile olsa birisine karşı cinayet işlerse kısas gerekir. Onların mevkî kendileri için bir ayrıcalık sağlamaz.

2- Yaralanan birisini kısastan vazgeçirmek için diyetten daha fazla mal vermek caizdir.

3- Zekât verilecek miktar konusunda, mal sahibinin beyânı esastır. Zekât memurunun mal sahibini dövmesi, zorlaması caiz değildir.

4- Hâkimin, beyyine olmadan kendi bilgisine dayanarak hüküm vermesi caiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) daha önce davacıları belirli bir mala razı ettiği halde, bilâhère onların dönmeleri üzerine eski bilgisi üzerine onları ilzam etmemiş, halkın huzurunda, malı artırarak tekrar rızalarını ikrar ettirmiştir.

Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer dönemlerinde işledikleri suçlardan dolayı zekât memurlarına kısas uygulamışlardır. İmâm Şafîî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râheveyh de aynı görüştedirler.

5- Bir memurun vazifesi esnasındaki bir suçundan dolayı sabit olan mâli ceza, devlet tarafından ödenir. [\[105\]](#)

Demirden Başka Bir Şeyle Kısas [\[106\]](#)

4535... Enes b. Mâlik (r.a) den; şöyle demiştir:

Bir câriye, kafası iki taş arasında ezilmiş bir halde bulundu. Ona: "Bunu sana kim yaptı? Falan mı? Falan mı?" diye soruldu. Bu hal, bir Yahû-dinin ismi anılınca kadar devam etti. (Yahûdinin adı anılınca) başı ile işaret etti. Yahudi yakalandı ve suçunu itiraf etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) Yahûdinin başının da taşla ezilmesini emretti. [\[107\]](#)

Açıklama

Bu hadisi şerif 4527 ve 4528 numaralarda geçmiş ve Orada gerekli açmama yapılmıştır. Hadisin tahrirci de anılan yerde vardır. Oraya müracaat edilmelidir.

Bu hadis, Hind nüshasında ve Münzirî'nin Muhtasar'ında yer almamıştır. [\[108\]](#)

14. Vurmaktan Dolayı Kisas Ve Reisin Kendisine Kisas Uygulatması

4536... Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) den; şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) mal (ganimet) taksim ederken bir adam gelip üzerine abandı. Rasûlullah (s.a.v), yanındaki hurma salkımı sapından olan kamçıyı adama vurdu. Adamın yüzü yaralandı.

Rasûlullah (s.a.v) adama:

"Gel sen de kisas yap (bana vur)" dedi. Adam:

"Affettim yâ Resûlallah!" dedi. [\[109\]](#)

15. Can (Acıtma Ve Yaralamalar) Da Kisas

4537... Ebû Firâs'dan [\[110\]](#) şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattab (r.a) bize hitâbedip şöyle dedi:

"Ben âmillerimi (memurlarımı) sizin bedenleriniz vursunlar ve mallarınızı alsınlar diye göndermedim. Kime böyle bir şey yapıldıysa bana müracaat etsin, ona kisas yapayım."

Arnr b. el-As:

"Eğer birisi maiyetinden birisini te'dib etse ona da kisas yapar mısın, (ceza verir misin)?" dedi.

Ömer (r.a):

"Evet, canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki ona kisas uygulayım (Yaptığının aynı ile ceza veririm). Rasûlullah (s.a.v) i kendisine kisas uygulatırken gördüm" dedi. [\[111\]](#)

Açıklama

4536 ile 4537 nolu hadis-i şerifler mevkiî ne olursa olsun birisini yaralayan kişiye yaptığının misli ile ceza verileceğine delâlet etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) elindeki küçük kamçı ile yüzünü yaraladığı birisine, onun da kendisine vurmasını (kisas yapmasını) teklif etmiştir. Hadis kitaplarına baktığımız zaman bunun birçok örneğine rastlamak mümkündür. Meselâ, Kitâbü'l-Edeb'te gelecek olan şu hâdise hayli meşhurdur:

Üseyd b. Hudayr'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber bir sopa ile onun böğrüne vurmuş, o da Rasûlullah'tan kisas istemiş. Efendimiz buna imkân verince, kendisinin sırtında gömlek olmadığını halbuki Rasû-lullah'm gömleği olduğunu söyleyip, gömleğini toplatmış, sonra da efendimizin böğrünü öpmeye başlamış ve: "Benim maksadım bu idi yâ Rasûlellah!" demiş.

Nesâî'nin ve Ebû Davud'un Ebû Hûreyre'den rivayet ettiği şu haberde ise Rasûlullah'ın kisas istediği söz konusu edilmektedir. Aslında efendimiz bu tip şeyleri affederdi. Hükmü beyân için kisas talep etmiştir.

Ebû Hûreyre diyor ki;

Biz, Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte mescidde oturur kalktığında biz de kalkardık. Birgün, Rasûlullah kalktı, onunla birlikte biz de kalktık. Mescidin ortasına gelince, ona bir bedevi yetişti, arkasından ridâsım çekti. Ri-dâsı sertti, boynunu kızarttı. Bedevi:

"Ya Muhammedi Benim şu iki deveme mal yükle. Sen onu ne kendi malından ne de babanın malından yükleyecek değilsin" dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

"Hayır estağfirullah! Çektiğinden dolayı bana yaptığını benim de sana yapmama imkân verinceye kadar senin için birşey yüklemem"

buyurdu.

Bedevî: Hayır vallahi sana bu imkânı vermem, dedi.

Biz bedevinin sözünü duyunca sür'atle ona doğru yöneldik. Rasûlullah (s.a.v) bize dönüp;

"Benim sözümü duyan kişinin, kendisine izin verinceye kadar yerinden ayrılmamasına azmettim" buyurdu. Sonra halktan birisine:

"Ey falan bir deveye arpa, bir deveye de hurma yükle buyurdu" sonra da "dağılın" dedi. [\[112\]](#)

Bu hadislerde söz konusu olan yaralamalar baştaki bir yaralama, vücuttaki bir çizik ve bir vuruştur. Bu tip suçların eksiksiz ve fazlasız aynısı ile mukabelesi mümkün olmayabilir. Bundan dolayı, her türlü yaralamaya kisas uygulanıp uygulanmayacağı ulemânın ihtilâfına konu olmuştur.

İbniri-Kayyini'in belirttiğine göre bu mes'elede iki görüş vardır:

a - Her türlü dövme ve yaralamada kısas uygulanır. Bu görüşü Ahmed b. Hanbel, Hulefâi Râşidinden nakletmiş ve kendisi de benimsemiştir. İbn Kayyim'ın üstadı İbn Teymiye selefin cumhurunun bu görüşte olduğunu söyler.

b- Kısas yapılması hâlinde eşitliğin sağlanması mümkün olmayan vak'alarda kısas uygulanmaz, başka münâsib bir ceza verilir. Bu görüş İmâm Şafiî, İmâm Mâlik ve müteehhirûn Hanbelî ulemâsından nakledilmiştir. Hattâ bâzıları bu konuda icmâ olduğunu söyler.

İbnü'l-Kayyim, kısas yapılmayacağına icmâ olduğu yolundaki iddiayı reddetmekte ve "asıl icma, dört halifeden nakledilen görüştedir. Çünkü onların görüşüne muhalif bir görüş bilinmemektedir." demektedir.

Şüphesiz, her iki görüşe sahip olanların da görüşlerini dayandırdıkları delilleri vardır. O delillerin buraya alınıp münakaşa edilmesi hayli uzun yer işgal edecektir. Onun için biz sadece görüşleri vermekle yetindik. [\[113\]](#)

Kadınların Kanı (Kıyası) Affetmeleri [\[114\]](#)

4538... Âişe radiyellâhü anhâ'dan; Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Maktulün kısas isteyen velilerinin, bundan vazgeçme hakları vardır.

Bu, kadın bile olsa maktule yakınlık sırasına göredir." [\[115\]](#)

Ebû Davud şöyle dedi:

Yani velilerden birisi oldukları zaman kadınların katildeki afları caizdir. Bana Ebû Ubeyd'in; "ondan vazgeçmeleri" sözü, "kısastan vazgeçmeleri" anlamına geldiği (ne dair açıklaması) ulaştı. [\[116\]](#)

Açıklama

Hadisteki "el-Muktetilin" sözünü "maktulün kısas isteyen velileri" diye terceme ettik. Hattâbi bu kelimeyi şu şekilde izah etmiştir: "Maktulün velileri kısas isterler, katiller de buna razı olmak istemezler. Bu yüzden aralarında kavga savaş çıkar. İşte onun için bunlara muktetil denilmiştir."

Hadis-i Şerif, kıyası affetmekte veya istemekte sıranın, maktule yakınlık derecesine göre olduğuna delâlet etmektedir. Meselâ kardeş varken amcanın kıyası affetme yetkisi yoktur.

Hadisin delâlet ettiği ikinci bir konu da maktulün kadın olan yakınlarının kısastan vazgeçme yetkileridir. Hadis, bu yetkinin varlığına delâlet etmektedir. Ulemânın ekseriyeti de bu hadisin delâleti istikâmetinde, kadın ve erkek velîlerin bulunması durumunda, kadınların kısastan vazgeçmeleri halinde cezanın diyete dönüştüğünü söylemektedir.

Evezâi ve İbn Şübrüme ise kadınların bu hakka mâlik olmadığını söylerler. Şüphesiz bunların da dayandıkları deliller vardır.

Hasenü'l-Basrî ve İbrahim en-Nehâî kocanın ve karının kısası af yetkilerinin olmadığını görüşündedirler. [\[117\]](#)

İki Gurup Arasındaki Kavgada Kimin Tarafından Ve Nasıl Öldürüldüğü Bilinmeyen Bir Maktule Ait Hüküm [\[118\]](#)

4539... Tâvûs'tan (Rasûhıllah fs.a.v) şöyle buyurmuştur):

"Biribirlerî ile ... bir ölü bulunsa..." (diye) rivayet edilmiştir. İbn Ubyed ise: Rasûlullah (s.a.v) buyurdu ki: ... dedi. (Hadisin devamı Tâvûs'un ve İbn Ubeyd'in rivayetiyle şöyledir); "Biribirleri ile taş kamçı ve sopalarla dövüşen bir topluluk içersinde kim tarafından ve nasıl öldürüldüğü bilinmeyen bir ölü bulunsa bu, hatâ (hükmünde) dir. Diyeti, ha-tâen öldürmenin diyetidir. (Bu durumda) teammüden öldürülen kişi içinse kısas gerekir." İbn Ubeyd (burada): "Elin kısası" dedi. Sonra râviler [\[119\]](#) ittifak ederek şöyle dediler.

(Rasûlullah devamla şöyle buyurdu):

"Her kim kısasa mâni olursa, Allah'ın lanet ve gazabı onun üzerine olsun. Ondan ne farz ne de nafîle (yahut da; ne tevbe ne de fidye) kabul edilmesin." [\[120\]](#)

Sûfyân'ın (İbn Serh'in kendisinden rivayeti) hadisi daha tamdır. [\[121\]](#)

Açıklama

Ebû Davud'un rivayeti mevkuftur. Çünkü Tâvûs arava sâhabî katmadan direkt Rasûlullah'tan rivayet etmiştir. İbn Mâce'nin rivayeti ise merfûdur. Çünkü orada, Tâvûs hadisi İbn Abbas (r.a) den rivayet etmiştir. [\[122\]](#)

İbn Mâce'nin rivayetinde ayrıca buradakinden fazla olarak, "asabiyet nedeniyle dövüşürken" mânâsına gelen bir kelime yer almıştır. Yine İbn Mâce'nin rivayetinde, kısasa mâni olmak mânâsına

gelen tâbir "Kıyas ile katil arasına girerse" şeklinde ifâde edilmiştir.

Hadis metnindeki "ondan farz da nafîle de kabul edilmesin" diye ter-ceme ettiğimiz cümleyi "ondan tevbe ve diyet kabul edilmez" şeklinde izah edenler de vardır.

Hadis-i Şerif, bir kavgada kimin tarafından ve nasıl öldürüldüğü bilinmeden bulunan bir ölüm olayındaki cezanın diyet olduğuna delâlet etmektedir. Ancak maktulün diyetinin kimin tarafından ödeneceği konusunda ulemâ ihtilâf halindedirler.

İmâm Mâlik'e göre, maktulün hasımları tarafından ödenir. Ahmed b. Hanbel'e göre ise hasım olan gurubun akiklerine aittir. Ancak muayyen bir adamın öldürdüğüne dâir bir iddia olursa o zaman kasâmeye başvurulur.

İmâm Ebû Yûsuf ve İbn Ebî Leylâ diyetin dövüşen her iki gurubundâkilelerine ait olduğunu söylerler.

Evvâi, bizzat dövüşen iki guruptaki kişiler tarafından ödeneceği görüşündedir.

İmam Şafî'ye göre; eğer maktulün velîleri muayyen bir şahıs veya gurup için dâvâcı olurlarsa kasâme uygulanır. Hiçkimse için bir dâva vuku bulmamışsa diyet de kıyas da söz konusu değildir.

İmâm-ı Âzam'a göre, maktulün velileri başkaları hakkında iddiada bulunmazlarsa, cesedin bulunduğu kabilenin âkilesine aittir.

Hadis-i Şerif, anlatılan şekilde Ölü bulunan kişinin, öldürülmesinin teammüden olması halinde cezanın kıyas olduğuna da delâlet etmektedir. Bu, birkaç kişinin birlikte birisini öldürmeleri durumunda katillerin hepsinin kıyas edileceğini gösterir.

Hadisin delâlet ettiği diğer bir hüküm de şudur:

Birisi kısasa müstehak olduğunda, ona kıyas uygulanmasını önlemek büyük günahdır. Rasûlullah (s.a.v) böyleleri için "Allah'ın gazap ve laneti üzerine olsun" diye beddua etmiştir. Allah'ın lanetinden maksat, onun rahmetinden uzak kalmaktır. Ayrıca böyle olanların farz ve nafîlelerinin kabul edilmeyeceği ifâde edilmektedir. Bundan maksat, yaptıkları ibâdetin, kendilerini kurtarmaya yetmeyeceği olsa gerektir. Yada; bu durumlardan uzak kalınması için bir zecr ve tehdittir. Bu cümlenin mânâsını "ondan tevbe ve diyet kabul edilmez" şeklinde anlarsak, maksat yine tehdit ve korkutmadır. [\[123\]](#)

4540... Bize Muhammed b. Ebî Galib haber verdi, bize Saîd b. Süleyman, Süleyman b. Kesir'den naklen haber verdi, bize Amr b. Dinar haber verdi. O Tavûs'tan, Tavus da İbn Abbas vasıtasıyla Rasûlullah'tan haber verdi (deyip); ravi Siifyân hadisinin mânâsını zikretti. [\[124\]](#)

Açıklama

Bu rivâyet yukarıdaki hadisın aynıdır. Ancak önceki rivayet mürsel olduğu halde, bu rivâyet merfûdur. Hadisin sahabe râvîsi İbn Abbas'tır. [\[125\]](#)

16. Diyetin Miktarı Ne Kadardır?

4541... Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden şöyle rivâyet etmiştir:

Rasûlullah (s.a.v) hatâen öldürülenin diyetinin; otuz bintü mehaz (iki yaşma girmiş dişi deve) otuz bintü lebûn (üç yaşına girmiş dişi deve), otuz hıkka (dört yaşına girmiş dişi deve) on da ibni lebûn (üç yaşına girmiş erkek deve) olmak üzere yüz deve olduğuna hükmetti. [\[126\]](#)

Açıklama

Diyetler bahsinin başında da temas ettiğimiz gibi diyet; bizzat katilin veya katilin âkilesinin, öldürülen kişinin yakın akrabalarına ödemek zorunda oldukları mâlî cezadır. Bu ceza aslında tammüdü olmayan öldürmelerde sözkonusudur. Ancak, teammüden vukubulan öldürme olaylarında maktulün velilerinin veya içlerinden birisinin kısastan vazgeçip diyet istemesi halinde de kısas diyete dönüşür.

Konunun başında hangi tür öldürmelerden dolayı diyet verildiğini ve diyetin miktarının Hanefi mezhebine göre (mallara göre) ne olduğunu açıklamıştık. Tabî orada maksadımız diyetler konusunda genel bir bilgi vermektir. Burada hadislerin izahı kabilinden bazı meselelere tekrar temas etmemiz gerekecektir.

Hadis-i şerif, açıkça hatâen vuku bulan öldürmelerin diyetinin yüz deve olduğunu ve bunun; iki yaşına girmiş otuz, üç yaşına girmiş otuz, dört yaşına girmiş dişi deve; on da üç yaşına girmiş erkek deve olarak ödeneceğini bildirmektedir. Ancak ulema bu hadisle istidlal etmemişler, başka delilleri almışlardır.

Hattâbî; fakihler içersinde, bu hadisle istidlal eden hiç kimseyi tanımadığını, ulemânın çoğunluğunun, diyeti beş gurup deveden yirmişer olarak takdir ettiklerini söyler.

Hanefilerin görüşünün; binti mehaz, binti lebûn, hıkka, cezea (beş yaşma girmiş dişi deve) ve ibn hu haz (iki yaşma girmiş erkek deve) dan yirmişer adet olduğunu daha önce belirtmiştik. Süfyân-i Sevil, İmam Mâlik ve ashabı, Ahmed b. Hanbel'in de görüşü böyledir. Abdullah b. Mes'ud'un da aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir.

İmâm Mâlikin bir başka kavline ve İmam Şâfi'ye göre; cezea, hıkka, binti lebûn, binti mehaz ve ibn

lebûn (üç yaşına girmiş erkek deve) dan yirmişer adettir. Bu görüş Ömer b. Abdil Aziz, Süleyman b. Yesâr, Züh-rî, Rabia b. Abdirrahman ve LeyvS b. Sa'd'den de rivayet edilmiştir.

Hanefüer görüşlerinde 4545 numarada gelecek olan İbn Mes'ud'dan rivâyet edilen hadise dayanmışlardır. Ş afiflerin ibn mehaz yerine ibn le-bûn'u almalarına sebep Hayber yahûdileri ile olan kasâmede Rasûlullah'm diyeti zekât develerinden ödemiş oluşu ve zekât develeri içersinde benû mehaz'm olmayışıdır.

Ulemâdan bir gurub ta hatâen Öldürme diyetinin deveden dört nev'den ödeneceği görüşündedir. Bu görüş Hz. Ali (r.a), İshak b. Râhûye, Şa'bî, Hasenu'l-Basri ve İbrahim en-Nehâi'ye aittir. Bunlara göre diyet; yirmi-beş cezea, yirmibeş hıkka, yirmibeş binti lebûn ve yirmibeş binti mehazdır.

Bu hadis; hatâ yoluyla olan Öldürmenin diyetinin deve ile ödenmesi halindeki miktarı tayin etmektedir. Diyette esas olan da budur. Başka maddelerden (altın, gümüş, elbise, koyun) Ödendiğinde miktarların ne olacağı konusu bundan sonraki hadislerde gelecektir. Oralarda görüleceği üzere, efendimiz deveyi esas almış ve öbür maddelerden, yüz deveye mukabil olacak miktarı tayin etmiştir. [\[127\]](#)

4542... Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden şöyle rivayet etmiştir:

Rasûlullah (s.a.v) devrinde diyetin (yüz devenin) kıymeti sekizyüz dinar altın veya sekiz bin dirhem gümüştü. Ehl-i kitabın diyeti de o zaman müsltimanların diyetinin yarısı idi. Bu hal Ömer (r.a) halîfe oluncaya kadar devam etti.

Hz. Ömer (halife olunca) ayağa kalkıp halka hitaben: "Biliryorsunuz ki deve pahalandı..." dedi. Ömer diyeti altın sahiplen için bin, dinar, gümüş sahipleri için on iki bin dirhem, sığır sahipleri için iki yüz sığır, koyun sahipleri için iki bin koyun, elbise sahipleri için de iki yüz elbise olarak tesbit etti. Zimmîlerin diyetini olduğu gibi bıraktı, normal diyette yaptığı gibi onu yükseltmedi. [\[128\]](#)

Açıklama

Amr b. Şuayb'ın bu rivayeti de devenin dışındaki maddelerden ödenmesi halinde, diyetin miktarını tesbit etmektedir.

Önceki hadiste de belirttiğimiz gibi Rasûlullah (s.a.v) diyet için deveyi esas almış, diğer mallan, devrindeki deve fiyatlarını esas alarak tesbit etmiştir. Hz. Ömer de bilâhere deve fiyatlarının arttığı göz önünde tutarak altın ve gümüşteki diyet miktarını artırmıştır. Bundan sonra gelecek olan rivayette görüleceği üzere; koyun, sığır ve elbisede Rasûlullah'in tesbit ettiği miktarla, Hz. Ömer'inki aynıdır. Demek ki, deve karşısında bu mallarda bir artış olmamıştır.

Hanefilere göre; deve haricindeki maddelerde diyetin; bin dinar altın veya onbin dirhem gümüş,

veya ikiyüz sığır yahut ikibin koyun yada iki yüz elbise olduğunu daha önce belirtmiştik.

İmam Şafiî de teanımüden öldürme durumunda, Hz. Ömer'in bu prensibini esas almış ve diyetin deveden ödenmesini şart koşturmuştur. Devenin çok nadir kalması halinde de cinayetin vuku bulduğu dönemde yüz devenin fiyatına mukabil, altın gümüş, sığır, koyun ve elbiseden ödeneceğini söylemiştir.

Bugün için bu maddelerin Türk parası olarak değerlendirmesini yapmaya kalksak karşımıza oldukça farklı rakamlar çıkar. Meselâ bin dinar altın aşağı yukarı dört kg. eder. 24 ayar altının gramı 24 000 TL. olduğunu farzederek 4 kg. altın 96 milyon TL. eder. Ortalama bir sığır 350 000 TL kabul edersek ikiyüz sığır 70 milyon TL eder. Bir koyunu da 150 bin lira saysak ikibin koyun 300 000 milyon TL. tutar. Tahmin ettiğimiz bu fiyatların bir miktar aşağı veya yukarı olması mümkündür. Ama yine de aralarında fahiş farklar var. Memleketimizde deve çok az olduğu için piyasasını bilmiyoruz. Ama her halükârda yüz devenin yetmiş seksen milyonu geçeceğini sanmıyoruz. Gümüşle takdir edildiğinde de öyle çok kabarık bir rakam çıkmaz. Çünkü bir dirhem 2.806 gr. dır. On bin dirhem 28.060 gramdır. Gümüşün gramı 425 TL. kabul edilirse, gümüşten diyet 12 milyon TL. sına yakın bir meblağ çıkar.

İslâm hukukunun uygulandığı dönemde memleketimizde diyet gümüşten ödenmiştir. Miktarı da 1166.3 mediciyedir. Gümüşten ödemekte kolaylık olduğu için bu yola gidilmiştir. [\[129\]](#)

4543... Ata b. Ebî Rabâh'dan rivayet ettiğine göre;

Rasûlullah (s.a.v) diyeti; deve sahiplerine yüz deve, sığır sahiplerine ikiyüz sığır, koyun sahiplerine ikibin koyun, elbise sahiplerine de iki yüz elbise olarak tâyin etti. Buğday sahiplerine de bir şey tâyin etti ama (rivayeti Atâ'dan aktaran) Muhammed (b. İshâk) onu aklında tutamadı. [\[130\]](#)

Açıklama

Bu haber mürseldir. Çünkü Atâ b. Ebî Rabah tâbi undandır ve sahabe râvîyi anmamıştır. Ancak aşağıdaki rivayet sahabe ravîsinin Câbir b. Abdullah olduğunu göstermektedir. [\[131\]](#)

4544... Atâ b. Ebî Rabah, Câbir b. Abdillâh (r.a) den, şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Rasûlulâh (s.a.v) diyeti... takdir etti"

Râvî, (bir önceki hadisi Ebû Davud'a nakleden) Musa'nın (rivayet ettiği) hadisinin mislini zikretti ve: "Buğday sahiplerine de birşey takdir etti, ama ben aklımda tutamadım" dedi. [\[132\]](#)

Açıklama

Bu rivayet meifûdur ama münkati'dır. Çünkü isnâdda hadisi Atâ'dan nakleden şahıs yer almamıştır. [\[133\]](#)

4545... Abdullah b. Mes'ud (r.a) den;

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Hatâen Öldürmenin diyeti; yirmi tane dört yaşına, yirmi tane beş yaşma, yirmi tane iki yaşma, yirmi tane üç yaşına girmiş dişi deve ve yirmi tane de iki yaşına girmiş erkek devedir." [\[134\]](#)

(Abdullah'ın görüşü de budur.) [\[135\]](#)

Açıklama

Tirmizi bu hadis için: "Bu rivayeti, bunun dışında kimseden merfû olarak bilmiyoruz. Abdullah'tan mevkuף olarak rivayet edilmiştir" der.

Bu hadis, daha önce de işaret ettiğimiz gibi hatâen Öldürmenin diyeti nin deveden ödenmesi halinde hangi yaştaki develerden verilmesi konusunda Hanefilerin delilidir. [\[136\]](#)

4546... İbn Abbas (r.a) den rivayet edildi ki:

Beni Adiy'den bir adam öldürüldü. Rasûlullah (s.a.v) onun diyetini on iki bin dirhem takdir etti. [\[137\]](#)

Ebû Davıd dedi ki:

Bu hadisi İbn Veyne Amr'dan o da İkrime vasıtasıyla Rasûlullah'tan rivayet etti, İbn Abbas'ı anmadı. [\[138\]](#)

Açıklama

Tirmizi'nin bir rivayeti merfû, bir rivayeti de mürseldir. İbn Mâce ye Nesâj'nin rivayetleri de merfûdur.

Hadis tenkidçileri isnâddaki Muhammed b. Müslim hakkında konuşmuşlar kimisi sika kimisi de zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Hadis-i Şerif Hz. Peygamber (s.a.v) in, diyetin gümüşten ödenmesi durumunda miktarı on iki bin dirhem olarak takdir ettiğini göstermektedir.

Rivayette, öldürülen zâtın hatâen mi yoksa teammüden mi öldürüldüğüne dâir bir kayıt yoktur.

Hattâbi olayı teammüden Öldürme olarak değerlendirmiş olmalı ki bu hadisin izahında teammüden öldürmenin diyeti konusundaki görüşleri vermiştir. Yine Hattâbi, para cinsinden (altın ve gümüş) Ödenmesi halinde, ulemânın benimsediği miktarları vermiştir. Buna göre: İmam Ahmed, İmâm Mâlik, ve İshak'a göre altından bin dinar, gümüşten oniki bin dirhemdir. Hanefilerle Süfyan-ı Sevrî ve İbn Şübrüme'ye göre altından bin dinar gümüşten onbin dirhemdir. [\[139\]](#)

17. Amde Benzeyen Hata İle Öldürmenin Diyeti

Amde benzeyen hata: Birisini, kesici ve delici olmayan bir âletle teammüden öldürmektir. Yâni birisini, silah sayılmayan bir âletle öldürmektir. [\[140\]](#)

4547... Abdullah b. Amr (r.a) den;

Müsedded dedi ki- [\[141\]](#) Rasûlullah (s.a.v) Fetih günü Mekke'de (halka) hitabetti. Üç kerre tekbir getirdi sonra "Va'dini yerine getiren, kuluna yardım eden ve kâfirleri tek başına hezimete uğratan tek Allah'tan başka ilâh yoktur."

(Ebû Davud der ki): Buraya kadarını Müsedded'ten ezber ettim. Sonra ikisi de (yani hocaları Süleyman b. Harb ile Müsedded) ittifakla Rasûlullah'm şöyle buyurduğunu söylediler.

"Haberiniz olsun!.. Mal veya kandan, Câhiliyye devrinde anılıp zikredilen tüm övünme vesilesi olan şeyler ayaklarımın altındadır. (Kaldırılmıştır.) Sadece Hacılara su vermek (sikâyetu'l-hac) ve Kabe hizmeti (Sidânetû'l-Beyf) bundan müstesnadır.

"Haberiniz olsun!.. Şüphesiz, kamçı ve sopa ile olan amde benzeyen hatâen öldürmenin diyeti yüz devedir. Bunlardan kırkının karınlarında yavruları olacaktır." [\[142\]](#)

Müsedded'in hadisi daha tamdır. [\[143\]](#)

Açıklama

Müsedded'in rivayetine göre, Rasûlullah (s.a.v) efendimiz Mekke fethi günü halka hitâbederken önce; Allah (c.c) in va'dini yerine getirip, kuluna yardım ettiğini ve kâfirleri tek başına hezimete uğrattığını vurgulamıştır. Allah'ın va'dinden maksat, Mekke'nin fethine dair olan va'didir. Kâfirleri tek basma hezimete uğratmasından maksat da, Mecma'daki ifâdeye göre Hendek savaşıdır. Çünkü o gün Allah (c.c) çıkardığı bir fırtına ile ortalığı birbirlerine katmış, insanların müdâhalesi olmadan kâfirleri hezimete uğratmıştır.

Bir başka görüşe göre de buradaki kâfirlerden murat dünyânın her tarafındaki bütün kâfirlerdir.

"Tüm övünme vesilesi olan şeyler..." diye terceme ettiğimiz "me'se-re" kelimesi Câhiliyye Araplarının Övünme vesilesi ve iyiliklerinden anılan herşeydir. Rasûlullah'm; onları, ayaklan altında olarak nitelemesinden murat da, kaldırıldıklarını ve iptal edildiklerini ilândır. Efendimiz bu iftihar vesilesi olan şeylerden ikisini; sidâne ve sikâye'yi istisna etmiştir.

SİDANE: Kabe'nin temizliğini yapmak, kapısını açıp kapatmak gibi Kabe hizmetine dâir olan vazifelerdir. Bu vazife Beni Şeybe'ye aitti.

SİKAYE: Hac mevsiminde, hacılara su vermek vazifesidir ki o da Beni Hâşim'e aitti.

Diğerlerinin aksine bu iki hizmet kaldırılmamış, sahiplerinin elinde bırakılmıştır. Araplar, Kabe'ye ve insanlara hizmeti hedef alan bu gibi görevlerden dolayı büyük gurur duyarlar ve onlarla övünürlerdi.

Bu ikisinin dışında, Câhili arapların övündükleri ve Rasûlullah (s.a.v) tarafından kaldırılan diğer bazı vazifeler şunlardır:

RİFADE: Mekkeye, hac için gelenlerin fakirlerine yemek ikram etmek, onların barınmalarını sağlamak vazifesi,

KİYÂDE: Buna Ukab da denilir. Savaşlarda sancağı taşıma görevi,

NEDVE: Önemli olayları ve kararları görüşmek için akdedilen toplantı,

SEFARET: Elçilik görevi.

Bunların dışında, taşınacak eşyaya izin vermek, savaş araç ve gereçlerini korumak, putların önünde ok çekmek gibi başka görevler de vardı.

Fahr-i Kâinat efendimiz daha sonra Amde benzeyen hata yoluyla Öldürmenin cezasını beyan buyurmuştur.

Amde benzeyen Öldürme; metinde de görüldüğü gibi silah yada silah yerine kaim olmayan bir alet ile teammüden öldürmektir. Yâni Öldürücü olmayan bir âlet ile bile vurarak öldürmektir. Hadiste; sopa ve kamçı öldürücü olmayan âletlerden sayılmıştır. İmam Ebû Yûsuf, İmam Mu-hammed ve İmâm Şafi'ye göre büyük taş ve kalın sopa ile öldürmek teammüden öldürmedir. Çünkü bunlarla

genelde adam öldürülebilir.

Amde benzeyen öldürmeye, hatâ denilmesine sebep; âlete itibarla kas-dın bulunmamasıdır. Çünkü sopa ve kamçı gibi âletler adam Öldürmek için değil, terbiye maksadı ile dövmek için kullanılan âletlerdir.

İmâm Ebû Hanîfe'ye göre şibh amd, silâh dışındaki bir aletle, öldürmek maksadı olmadan vururken meydana gelen Öldürme şeklidir. Taş veya sopanın büyük yada küçük olması arasında fark yoktur. İmam Mâlik ise, şibh amd diye bir öldürme şekli kabul etmemektedir. Ona göre öldürme ya teammüden yada hatâendir.

Hadis-i Şerif, amde benzeyen hata yoluyla vuku bulan öldürmenin diyetinin, kırkı hamile olmak şartıyla yüz deve olduğuna delâlet etmektedir. Bilindiği gibi bu türden olan diyete "diyet-i muğallaza" denilir.

Ulemânın, amde benzeyen hata yolu ile olan Öldürmenin cezâsj konusundaki görüşleri muhtelifdir. Bu görüşleri şu maddelerde toplamak mümkündür:

1- Bu tür bir öldürmenin diyeti yüz devedir. Ancak kırkı hamile, altmış da dört ve beş yaşma basmış otuzar dişi deve olacaktır. Hadis metnine de uygun düşen bu görüş İmam Şafiî, Atâ ve İmâm Muhammed'e aittir.

2- İki, üç, dört ve beş yaşına gören yirmi beşer devedir. Yâni yine yüz devedir, ama muğallaza değildir. Bu görüş de İmam Azam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, İshak b. Râhûye ve Ahmed b. Hanbel'indir.

3- Mâliki mezhebine göre, bu tür öldürme, teammüden öldürmedir. Bu öldürme türüne verilecek ceza. birinci guruptaki imamların öngördükleri cezadır.

4- Ebû Sevr'e göre de beş ayrı türden yirmişer olmak üzere yüz devedir.

İmam Şafiî'ye göre Şibh amd diyeti, katilin âkilesi tarafından ödenir. Hanefilerin görüşlerini, konunun başında belirtmiştik.

Hattâbî, bu hadisin hayvanda selem yapmanın cevazına da delâlet ettiğini söyler. Çünkü âkile tarafından ödenecek deve üç sene zarfında Ödenir. Yani vadelidir.

Kitâbû'l-Bey'de geçtiği gibi selem; Para peşin mal vadeli olmak üzere yapılan bir satım şeklidir. Bu satım şekli Hanefilere göre sadece Ölçü ve tartıyla alınıp satılan mislî mallarda caizdir. Hayvan ve benzeri kiymi mallarda ise caiz değildir. Şâfiîlere göre hayvanda da selem caizdir.

Yine Hattabî; hamileliğin, hayvanda zapt ve sınırlanması mümkün bir vasıf olduğunun hadisin delâleti içersinde olduğunu söyler. [\[144\]](#)

4548... Bize Musa b. İsmail haber verdi. Bize Vüheyb, Halid'den bu hadisi aynı isnâd ve benzeri

[145]

bir mânâ ile rivayet etti.

4549... Bize Müsedded haber verdi, bize Ali b. Zeyd'den naklen Abdulvâris haber verdi. Ali b. Zeyd, Kasım b. Rabîa vasıtasıyla İbn Ömer'den o da Rasûlullah (s.a.v) den önceki hadisi aynı mânâda rivayet etti. Ravi şöyle dedi:

"Rasûlullah fs.a.v) feth günü -veya Mekke fethi günü- Beyt-i şerifin veya Kabe'nin- merdiven basamağında halka hitabetti."

Ebû Davud der ki:

Bu hadisi İbn Üyeyne de; Ali h. Zeyd'den. o Kasım b. Rabîa dan, o da İbn Ömer vasıtasıyla Rasûlullah (s.a.v) den rivayet etti. Ayrıca, Eyyûb es-Sahtiyânî, Kasım b. Rabîa vasıtasıyla Abdullah b. Amr'den Hâlid'in hadisinin benzerini rivayet etti. Hammad b. Seleme de Ali b. Zeyd kanalıyla Ya'kub es-Sedûsî'den, o da Abdullah b. Amr vasıtasıyla Rasûlullah'dan rivayet etti. Zeyd ve Ebû Musa'nın sözleri, Rasûlullah'in hadisi ve Ömer (r.a) m haberi gibidir. [146]

Açıklama

Bu hadisler, babın ilk hadisinin değişik rivayetleridir. Ebu Davud, metnin sonunda talikan beyan ettiği

görüşlerinde değişik isnadlara işaret etmiştir. Son cümlede de; Zeyd ve Ebû Musa'nın sözlerinin, Rasûlullah ve Ömer'in hadisleri gibi olduğunu söylemektedir. Bundan maksadı, Zeyd ve Ebû Musa'nın Şibh amd konusundaki görüşlerinin Hz. Peygamber (s.a.v) in hadisinde ve Hz. Ömer'den gelen haberde belirtilen istikâmette olduğunu beyândır. Hz. Ömer'in işaret edilen haberi bir sonraki 4550 nolu hadistir.

Ebû Davud'un tâlıkında İbn Uyeyne'nin rivayetinin İbn Ömer'de, Ey-yûb es-Sahtiyânî'nin rivayetinin ise Abdullah b. Amr'da son bulunduğu görülmektedir. Mûnzîrî bu mes'ele ile ilgili olarak şöyle der:

"Kasım b. Rabîa'nın hadisi hem Abdullah b. Ömer hem de Abdullah b. Amr'dan işitip, bir seferinde birinden, bir seferinde ötekinden rivayet etmiş olması muhtemeldir." [147]

4550... Mücâhid'den; şöyle demiştir:

"Ömer (r.a) amde benzeyen öldürmede, otuz hıkka (dört yaşına girmiş dişi deve) otuz cezea (beş yaşına girmiş dişi deve) ve kırk da altı yaş ile dokuz yaş arasında hâmile deve ile hükmetti." [148]

4551... Âsim b. Damra, Hz. Ali (r.a) den, şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Amde benzeyen öldürmede diyet üç türde üçde bir orandadır: Bunlar; Otuz üç dört yaşına giren dişi deve, otuz dört de altı yaş ile dokuz yaş arasında dişi devedir. Bunların hepsi hamile olacaktır."[\[149\]](#) [\[150\]](#)

4552... Abdullah (b. Mes'ud) (r.a) şöyle demiştir:

Amde benzeyen öldürmefnin diyeti): Yirmibeş tane dört yaşma girmiş dişi deve, yirmibeş tane beş yaşma girmiş dişi deve, yirmibeş tane üç yaşına girmiş dişi deve, yirmibeş de iki yaşına girmiş dişi devedir.[\[151\]](#)

4553... Asım b. Damra. Hz. Ali (r.a) in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hatâen öldürmenin diyeti dört sınıftan dörtte birer oranladır; Yirmibeş tane dört yaşına girmiş dişi deve, yirmibeş tane beş yaşına girmiş dişi deve, yirmibeş tane üç yaşına girmiş dişi deve ve yirmibeş tane de iki yaşına girmiş dişi deve.[\[152\]](#)

4554... Osman b. Af fan ve Zeyd b. Sâbit'ten (Allah ikisinden de razı olsun) şöyle rivayet edilmiştir:

Muğallezada (amde benzeyen öldürmede) diyet; kırk tane beş yaşma girmiş hamile deve, otuz tane dört yaşına girmiş dişi deve, otuz da üç yaşma girmiş dişi devedir.

Hatâen öldürmede diyet de: Otuz tane dört yaşına girmiş dişi deve, otuz tane üç yaşına girmiş dişi deve, yirmi tane üç yaşına girmiş erkek deve, yirmi de iki yaşına girmiş dişi devedir.[\[153\]](#)

4555... Sâid b. Müseyyeb, Zeyd b. Sâbit'ten muğallaza diyet (Şibh-i amd diyeti) konusunda rivayette bulundu ve önceki haberin benzerini, her guruptan eşit miktarlarla rivayet etti.

Bu bölümdeki rivayetler bâzı sahabelerin şibh amd için gerekli gördükleri diyeti söz konusu etmektedir. Eserler izaha ihtiyaç bırakmayacak şekilde açıktır. Müctehid ulemânın görüşleri de ilk hadisin açıklamasında belirtilmiştir.[\[154\]](#)

Develerin Yaşları [\[155\]](#)

Ebû Davud der ki:

Ebû Ubeyd ve (ulemâdan) daha başkaları şöyle dediler: Deve dört yaşına girince o hıkkır, dişisine hıkka denilir. Çünkü o, üzerine binilecek ve yük vurulacak kıvamdadır. Beş yaşma girdiğinde ceza'dır, dişisi cezeadır. Altı yaşına girer de ön dişlerden birisini atarsa o semdir, dişisine de seniyye denir. Yedi yaşına girdiğinde raba ve rabâyyedir. Sekiz yaşına girer de rabâiyye (köpek dişi ile Ön dişler arasındaki diş) den sonraki dişi atarsa o sedts ve sedestir. Dokuz yaşına girer de köpek dişi görünürse o bâzilâir. On yaşına girdiğinde de muhliftir. Bundan sonra artık devenin adı yoktur. Ancak, bir yıllık bâzil, iki yıllık bâzil, bir yıllık muhlif, iki yıllık muhlifilâ ahırîh... denilir,

Nadr b. Şümeyl: Bir seneliğe bintü mehaz, iki seneliğe hintü lehûn, üç seneliğe hıkka, dört yaşındakine cezea, beş yaşındakine sent, altı yaşındakine rabâ, yedi yaşındakine sedîs, sekiz yaşındakine de bâzil denilir, demiştir.

Ebû Hatim ve el-Esmâi de şöyle derler: Cerûa bir vakittir, yaş değildir.

Ebû Hatim: Bazılarının şöyle dediklerini söyler: Rabâiyyesini (köpek dişi ile ön dişler arasındaki diş) attığı zaman raha , ön dişini attığında da senidir.

Ebû Ubeyd şöyle der; Hamile kaldığı zaman halifedir ve on aya kadar böyledir. On aya varınca adı; Uşerâ olur.

Ebû Hatim; Ön dişini attığı zaman sent, ön dişle köpek dişi arasındaki dişini attığında da rabâ dır. [\[156\]](#)

Açıklama

Bu son ta'likta Ebû Davud, Arapların çeşitli yaşlardaki develere verdikleri isimleri, dilcilerden naklen beyân etmektedir. Maksudı diyetleri takdir ederken geçen tâbirlere açıklık kazandırmaktır. [\[157\]](#)

18. Organların Diyeti

4556... Ebû Musa (el-Eş'arî) (r.a) den; Rasûlullah fs.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Parmaklar eşittir. (Onların) herbirinin (diyeti) onar devedir." [\[158\]](#)

4557... Ebû Mûse'l-Eş'ârî (r.a) den; Şöyle dedi:

Rasûlullah (s.a.v): "Parmaklar eşittir" buyurdu. "Onar onar mı?" dedim. "Evet" buyurdu. [\[159\]](#)

Ebû Davud der ki:

Bu hadisi Muhammed b. Ca'fer Şu be'den o da Galib'ten nakletti. Galib: "Meşrûk b. Evs'ten işittim" dedi. Yine bu hadisi İsmail; "Bana Gâlib et-Temmar Ebû Velîd'in isnadı ile rivayet etti." dedi. Hamala b. Ebu Safiyye de Galib'ten ismail'in isnadı ile rivayet etti. [\[160\]](#)

4558... İbn Abbas (r.a) den;

Rasûlullah (s.a.v); baş parmakla küçük parmağı kastederek; "Bu ve bu eşittir" buyurdu. [\[161\]](#)

4559... İbn Abbas (r.a) dan; Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Parmaklar (in diyeti) eşittir. Dişler (in diyeti) eşittir. Ön diş ve azı dişi (n diyeti) eşittir. Şu ve şu (baş parmakla serçe parmak) eşittir." [\[162\]](#)

Ebû Davıud şöyle der:

Bu hadisi Nadr b. Şumeyl Şubeden, Ahdüssamed'in (rivayetinin) manâsıyla rivayet etti.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bize bunu Dârimi, Nadr (b. Şumeyl) den rivayet etti. [\[163\]](#)

4560... İbn Abbas (r.a) dan: Rasûlullah (s.a.v):

"Dişler (in diyeti) eşittir, parmaklar (m diyeti) eşittir" buyurdu. [\[164\]](#)

4561... İbn Abbas (r.a) dan; şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) ellerin ve ayakların parmaklarını (n diyetlerini) eşit tuttu. [\[165\]](#)

4562... Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden şöyle rivayet etti: Rasûlullah (s.a.v) sırtını Ka'beye dayamış bir vaziyette irad buyurduğu hutbesinde: "Parmaklarda onar (deve diyet) vardır" buyurdu. [\[166\]](#)

4563... Amr b. Şuayb, babası kanalıyla dedesinden, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Dişlerde beşer (deve diyeti) vardır."[\[167\]](#)

Açıklama

Bu babda şimdiye kadar geçen hadislerin hepsinde, güzellik ve faydalan farklı olmasına rağmen parmakların ve dişlerin diyetlerinin eşit olduğu bildirilmektedir. Herhangi bir parmağa bir cinayet vukuu halinde onun diyeti, tam diyetin onda biri olan on devedir. Bu hüküm bakımından en değerli parmak olan baş parmak ile en az değerli olan başka bir parmak arasında fark yoktur.

Hadisler dişlerin de eşit olduğuna delâlet etmektedir. 4563 nolu hadiste her dişin diyetinin beş deve olduğu beyan edilmektedir.

Hattâbi dişler arasında bir üstünlüğün söz konusu olmadığına ulemânın ittifak halinde olduğuna dikkat çekerek şöyle der:

"Ulemânın büyük çoğunluğu ittifak ettiler ki; dişler arasında üstünlük yoktur. Her dişin diyeti beş devedir. Her bir parmağın diyeti on devedir. Baş parmakla serçe parmak arasında fark yoktur. Bu konuda ellerle ayaklar arasında da fark yoktur. Nasıl ki büyükle küçük, zayıfla şişman, güçlü ile zayıf tam diyet konusunda eşit iseler, parmaklarda da diyet eşittir. Şayet bu konuda güzellik ve menfeat söz konusu olsaydı işler karışırdı..."

Hattâbi bunun yanı sıra Saîd b. Müseyyeb'in şu görüşüne de işaret etmektedir: "Baş parmağın diyeti onbeş, işaret parmağının on, orta parmağın on, yüzük parmağının dokuz, serçe parmağının altı devedir. Ebû Amr b. Hazm'ın yanında, Rasûlullah'ın her parmağın eşit olduğuna dâir olan mektubunu bulunca o hükmü aldı."

Said b. Müseyyeb de daha önce dişler konusunda aynı şeyleri söylüyordu. Öndeki dişler için beş, azı dişleri için tek bir deve diyete hükmediyordu. Muaviye'den duyduğu bir haber üzerine o görüşten dönmüş, dişlerin eşit olduğunu hükmetmeye başlamıştır.

Saîd b. Müseyyeb bu görüşünde Hz. Ömer (r.a) in hükmüne istinâd ediyordu. Çünkü Hz. Ömer, önceleri parmakları farklı görüyordu. Kendisine Hz. Peygamber'in haberi gelince görüşü değişti.

Said b. Müseyyeb, Hz. Muaviye'nin görüşü ile ilgili olarak şöyle der:

"Şayet ağzın tümüne bir cinayet işlenirse, Hz. Ömer'in hükmüne göre diyet az olur. Muaviyenin hükmüne göre ise diyet artardı. Ben olsaydım, azı dişleri için ikişer deve takdir ederdim."

Hattâbi'nin de dediği gibi cumhuru ulemâ her bir parmak için tam diyetin onda birinin, herbir diş için de yirmide birinin verileceği görüşünde birleşmişlerdir. Bu, diyetin ödeneceği malın birimine göre ayarlanır. Parmaklardaki boğumlarda da aynı kıstas uygulanır. Yani üç boğumlu bir parmağın bir boğumu kesilirse, bir parmak diyetinin üçte biri yani tam diyetin otuzda biri diyet takdir edilir.

Diğer organların diyetine ait hükümler bundan sonraki hadislerde ele alınacaktır. Bunda esas, organın vücuttaki sayısıdır. Meselâ vücutta çift olan bir organın diyeti tam diyetin yansı, dil gibi tek olan bir organın diyeti tam diyet, göz kapağı gibi dört tane olan organların diyeti de dörtte bir tam diyettir.

Şüphesiz, amden öldürmelerde kısas cereyan ettiği gibi, amden yaralamalarda da kısas cereyan eder. Ancak azalarda kısasın uygulanabilmesi için, öldürmede kısasın uygulanması için gereken şartlara ilâveten şu şartların da bulunması gerekir:

1- Yaranın iyileşmesi gerekir.

2- Cinayete uğrayan kişinin emir ve rızası olmalıdır.

3- Cani ve yaralı hür olmalıdırlar.

4- Cinayete mâruz kalan organ ile, caninin aynı organı arasında eşitlik olmalıdır.

5- Kısasta, organlar arasında denkliğe tam olarak riâyet mümkün olmalıdır,

Daha önce kısas için geçen genel şartlar ve bu şartlar bulunmazsa organlarda da kısas uygulanmaz, yerine diyet uygulanır. [\[168\]](#)

4564... Ebü Davud şöyle der:

(Şu rivayeti) Seyhan'dan yazdığım kitabımda bulduğum halde kendisinden işitmedim. Onu bize güvenilir bir dostumuz olan Ebûbekir haber verdi. O şöyle dedi: Bize Şeyban haber verdi, bize Muhammed -yani İbn Raşid- Süleyman'dan- yani İbn Musa'dan- haber verdi. O, Amr b. Şuayb'dan, Amr de babası vasıtasıyla dedesinden şöyle rivayet etti:

"Rasûlullah (s.â.v) hatâen öldürmenin diyetini köylülere dört yüz dinar altın veya ona mukabil gümüş olarak takdir ederdi. Onu takdir ederken deve fiyatlarını esas alırdı. Deve pahalınca diyeti (altın ve gümüş olarak) artırır, ucuzladıgırıda da azaltırdı. Rasûlullah zamanında (deve fiyatları) dört yüz dinarla sekizyüz dinar arasında oynuyordu. Onun gümüşten karşılığı da sekizbin dirhemdi.

Rasûlullah (s.a.v) sığır sahiplerine (tam diyeti) ikiyüz sığır olarak takdir etti. Diyeti koyundan ödeyenler de iki bin koyun verirler.

Rasûlullah (sav) "Diyet, maktulün varisleri arasında, yakınlık derecesine göre mirastır. Artan olursa (farz sahiplerinden artarsa) o asa-beye aittir." buyurdu.

Rasûlullah (s.a.v) burunda; tamamı kesildiği zaman tam diyet, ucu veya bir tarafı kesildiğinde yarım diyete hükmetti ki o da; elli deve veya onun mukabili altın yahut gümüş yada yüz sığır veya bin koyundur. El kesildiğinde yarım diyete, ayak kesildiğinde yarım diyete me'mûme (et kesilip beyin ile kemik arasındaki zarı meydana çıkararak yaralama, buna âmme de denilir) de otuz üç tam ve üçte bir deve veya onun kıymetinde altın, gümüş, sığır yada koyuna, câife (karın boşluğuna kadar ulaşan yara)

de de aynısına hükmetti. Parmaklarda herbir parmak için on deve, dişlerde de herbir diş için beş deve diyet vardır.

Rasûlullah (s.a.v) kadının diyetinin, (farz sahiplen olan) varislerinden artandan başka miras alamayan asabesi ayasında ortak olduğuna hükmetti. (Bir kadın bir cinayet işlerse, cinayetin diyetini asabesi öder.) Eğer bir kadın Öldürülürse onun diyeti varisleri arasında taksim edilir. Onlar, katillerini [\[169\]](#) (kısas olarak) öldürür (Ölümünü isteyebilirler).

Rasûlullah (s.a.v): "Maktulün vârisi yoksa bile katil on (un mirasından veya diyetin) den birşey alamaz. Onun varisi, insanların kendisine en yakın olanıdır. Katil, (öldürdüğü kişiden) hiçbir şeye varis olamaz" buyurdu. [\[170\]](#)

Muhammed (b. Raşid) şöyle dedi:

Bunun tamamını bana Süleyman b. Musa Amr b. Şuayb'tan, o babasından o da kendi babası vasıtasıyla Rasûlullah'tan haber verdi. Ebû Davud der ki: Muhammed b. Raşid Dimeşk (Şam) lıdır. Katilden, Basraya kaçmıştır. [\[171\]](#)

Açıklama

Bu haber hayli uzun olduğu ve değişik hükümleri ihtiva ettiği için, diğerlerinden ayırarak müstakül-en ele almayı uygun bulduk.

Ebû Davud bu hadisi bizzat râvinin ağzından duymadığını, ondan elde ettiği kitabında yazılı olarak bulunduğunu bununla birlikte onu güvenilir bir dostun yine Seyhan'dan yaptığı rivayet ile elindeki yazılı nüshanın rivayetini böylelikle yeni bir semâl (dinlemek) ile pekiştirdiğini belirterek, bu rivayetinin güvenilirliğini ifâde eden beyanlarda da bulunmuştur. Ebû Davud'un bu tutumu hem kendisinin, hem sair muhaddis-lerin rivayetteki titizlikleri hakkında açık bir fikir vermektedir.

Hadis Önce, bir cana kıymanın bedeli olan tam diyetin miktarı ile ilgili bazı gelişmeleri ele almıştır. Bu konu daha önce işlendiği için biz burada o mes'ele üzerinde durmayacağız. Hadisin temas ettiği diğer bir konu parmaklar ve dişlerin diyetidir. Biz bunun üzerinde de durmayacağız. Çünkü bundan Önceki hadiste o mes'elenin de izahı yapılmıştı. Burada söz konusu edip. izaha çalışacağımız noktaları maddeler halinde takdim etmeyi düşünüyoruz:

1- Bir kimse Öldürüldüğünde, ona mukabil alınacak diyet maktulün varisleri arasında, mirastan alacakları hisseye göre taksim edilir. Artanı da asabe alır.

Ölen birisinin akrabalık sebebiyle kendisine varis olan kişiler üç gurupta mütalaa edilir. Bunlar: Ashab-ı ferâiz, asabe ve zevi't- erhamdır.

Ashab-i feraiz (farz sahipleri); mirastan alacakları pay Kur'an-ı Ke-rim'de tesbit edilen akrabalar. Kari-koca, baba-anne, nine, kızkardeş v.s.

Asabe: Mirastan alacakları pay belli olmayan farz sahiplerinin hissesinden artanı alan kardeş v.s.

Zevi'l-Erham: Teyze, hala, dayı, gibi ikinci derecede mirasçı olan akrabalar. Bunlar, ancak yukarıdaki iki guruptan mirasçının bulunmaması halinde varis olabilirler, aksi halde alamazlar.

Hadis-i Şerifte efendimiz, maktulün diyetinin önce farz sahiplerine hisseleri nisbetinde verilip, artan olursa asabeye intikal edeceğini bildirmektedir. Bu, normal miras taksiminde uygulanan usûlün aynıdır.

2- Burunun diyeti, tam diyetdir. Yani bir kimsenin burnunu kökten kesen kişi, kısas mümkün olmaz veya cinayete uğrayan kişi kısas istemezse, sanki onu öldürmüş gibi tam diyet ödemek zorundadır. Bu hüküm, bundan önceki hadisi izah ederken işaret ettiğimiz genel prensibe uygundur. Çünkü burun vücutta tek organdır, cinayeti-den dolayı tam diyet gerekir. Nitekim hadisin devamında bir eli kesmenin diyetinin de yarım diyet olduğu beyân edilmektedir.

Burunun tamamının kesilmesi durumunda tam diyetin gereği konusunda ulemâ arasında ihtilâf yoktur. Burun direğinin kesilmesi halinde, ulemânın çoğuna göre üçte bir diyet gerekir. Bu görüş Zeyd b. Sabit, Mücahid Mekhûlden rivayet edilmiştir. Ahmed b. Hanbel de aynı görüştedir.

3- İki elden her birinin diyeti, tam diyetin yansıdır. İkisinin diyeti tamdır. Bu konuda da ihtilâf yoktur. Ancak elin çolak olması halinde diyetinin ne olacağı konusu âlimler arasında ihtilâflıdır.

Hz. Ömer (r.a) den, çolak elin diyetinin, tam diyetin üçte biri olduğu rivayet edilmiştir. Bu görüş aynı zamanda Mücâhid, Ahmet b. Hanbel ve İshak b. Râhûye'ye de aittir.

Hanefi imamları ile İmâm Şafî'ye göre ise çolak el için hükümet-i adi (ehli vukuf tarafından belirlenecek bir miktar) gerekir.

Sağlam ele vurulup da çolak edilmesi durumunda ise tam bir el diyeti gerekir.

4- Başta bulunup da, kafa kemiği ile beyin arasındaki zara kadar ulaşan yaranın diyeti tam diyetin üçte biridir. Bu yaraya, memûme veya âmme denilir. Câife denilen ve karına ulaşan yaranın diyeti aynıdır. Bu yaraya sebep olan silah vücudun bir yerinden girip öbür tarafından çıkarsa üçte iki diyet gerekir.

5- Bir kadın cinayet işlerse, diyeti âkilesi tarafından Ödenir. Âkilesi de, asabe denilen akrabasıdır. Asabe'nin ne demek olduğu birinci maddede açıklandı.

Bu cümle, babanın ve dedenin âkileye dahil olmadığına delil kabul edilmiştir. Çünkü onlar bazan altında bir hisse alırlar.

6- Bir kimse, kendisinin vârisi olduğu bir yakını öldürürse onun mirasından mahrum olur. Katle iştirak etmeyen diğer uzak akrabaları mirası alırlar.

7- Diyet aynen miras gibidir. Diğer miras nasıl taksim edilirse, diyet de aynı şekilde taksim edilir.

Bu hadiste iki tür yaralama (me'mûme ve câife) söz konusu edilmiş diğer yaralara temas edilmemiştir. Bunların dışındaki bazı yaralar için, Hanefi" mezhebine göre verilmesi gereken diyet

şöyledir:

Deri kesilip kemik görünürse bu yaralamanın diyeti tam diyetin yirmide biri, kemik kırılır yerinden oynarsa diyetin onda biri verilir. Kemiğe kadar ulaşmayan yaralamalarda hükümet-i adi gerekir. Uzmanlar ne gibi bir ceza takdir ederlerse o uygulanır. Çünkü bunlar için takdir edilmiş bir diyet yoktur. [\[172\]](#)

4565... Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden, Rasûlullah (s.a.v) in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

"Amde benzeyen öldürmenin diyeti, tcammüdcn öldürmenin diyeti gibi muğallaza (katı) dır. Onda, sahibi (katil) öldürülmez." [\[173\]](#)

(Ebû Davud şöyle) dedi: Halil bize İbn Raşid'den naklen, (Rasûl-lah'in) şu sözleri (ni) de ilâve etti:

"Bu, şeytanın insanlar arasına sıçramasıdır. Hiçbir kin ve silah olmadan körü körüne farkına varılmadan akan kandır." [\[174\]](#)

Açıklama

Bilindiği gibi amde benzeyen öldürme, silah sayılmayan bir âletle döve döve öldürmedir. Bu tür öldürmenin diyeti muğallazadır. Konu bundan önceki babda detaylı olarak geçmişti.

Hız. Peygamber (s.a.v) bu hadiste, amde benzeyen öldürmeden dolayı kısas gerekmediğini açıkça beyan buyurmuştur. Rasûlullah'ın bu tasrihine sebep, şibh-i amd, amde benzediği için kısasın gerekebileceği yolundaki şüpheleri defetmektir.

Musannif Ebû Davud, Halil b. Ziyâd el-Muhânbi'nin İbn Raşid'den naklettiği bir ziyadede, Rasûlullah'ın şibh-i amd yoluyla öldürmenin vukuunu anlatan bir sözüne işaret etmiştir. Buna göre; amde benzeyen öldürme silâhla ve düşmanlık eseri işlenen bir cinayet değildir. Şeytanın insanlar arasındaki bir faaliyetidir. Bu Öldürme şeklinin esası açıklığa çıkamaz. Katilin hâlel-i rûhiyesi ve öldürüş şekli bilinmez. Böyle bir durumda da katil Öldürülmez.

Bu hadisin, üzerinde durduğumuz konu ile hiçbir irtibatını göremedik. Musannifin bu hadisi niçin buraya aldığını da bilmiyoruz. [\[175\]](#)

4566... Abdullah b. Amr (r.a) den; Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Mûdihalarda (kemiğe varan yaralarda) diyet beş devedir."[\[176\]](#)

Açıklama

Mûdiha; terceme esnasında da işaret edildiği gibi, kafa derisi ve altındaki zarın yarıp, kemiğin açığa çıkması halindeki yaraya verilen isimdir. Bu türdeki bir yaranın diyeti beş deve yani tam diyetin yirmide birisidir. Yaranın büyük ve küçük olması arasında fark yoktur. İki ayrı yerde böyle bir yara olursa diyet ikiye katlanır.

İmâm Mâlik, burundaki bir mûdihayı kabul etmemekte, Şafiî ise kabul etmektedir. Baş ve yüzün dışındaki mûdihalarda hükümet-i adi (bilirkişi takdiri) gerekir.[\[177\]](#)

4567... Rasûlullah (s.a.v) yerinden çıkmayan (ama görme hassasını kaybeden) gözde üçte bir diyete hükmetti.[\[178\]](#)

Açıklama

Hadis-i Şerif, metinde de görüldüğü gibi bir cinavete mğruz ka}m da görme özelliğini kaybeden ama yerinden çıkmayan gözün diyetini konu edinmektedir. Hadise göre böyle bir cinayetın diyeti, üçte birdir. Avnu'l-Ma'bûd müellifi bu "üçte bir" i, gözün diyetinin üçte biri diye kayıtlamıştır.

İbn Melek1 in nakline göre, İshak hadisin zahirine göre hükmetmiş ve böyle durumlarda üçte bir diyete hükmetmiştir.

Ulemânın cumhuruna göre ise hükümet-i adi gerekir. Bu hükmün hadis ile te'lifi şöyledir: Hükümet-i adi, üçte bir diyet kadardır.

Hükümet-i adi; bilindiği gibi ehl-i vukufun takdir edeceği meblağdır. Bir köle sağlam olarak değerlendirilir, sonra da gözü yerinde olmak şartıyla görme Özelliğini kaybetmiş bir vaziyette değerlendirilir. Aradaki fark, hükümet-i adidir.

Göz yerinde kalmak şartıyla, görme duyusunu kaybeden göze, tam bir aöz diyeti değil de daha az bir ceza takdir edilmesine sebep, gozun görme özelliğiniWbetmesine rağmen, yüzün güzelliğini muhafaza etmesidir. Çünkü gözün menfaati tamamen yok olmamış, yarısı gitmiştir. Onun için böyle bir cinayetın cezası daha hafiftir.[\[179\]](#)

19. Ceninin Diyeti ^[180]

4568... Muğira b. Şû'be (r.a) den; şöyle demiştir:

Hüzeyl kabilesinden bir adamın nikâhı altında iki kadın vardı. Bunlardan birisi öbürüne bir direk (kalın bir sopa) ile vurdu ve onu öldürdü. ^[181] Taraflar mes'eleyi Rasûlullah'a getirdiler.

Adamlardan birisi:

"Bağırmayan, yemeyen, içmeyen ve ağlamayan bir kimse (cenin) için nasıl olur da diyet öderiz?!.." dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

"Bedevilerin secîli konuşmaları gibi mi konuşuyorsun?!" buyurup Gurreye ^[182] hükmetti ve onu kadının âkilesine yükledi. ^[183]

4569... Bize Osman b. Ebî Şeybe haber verdi, bize Cerir haber verdi. O, Mansûr'dan aynı isnâd ve mânâ ile nakledip şunu da ilâve etti.

"Rasûlullah (s.a.v), öldürülen kadının diyetini katilin âkilesine yükledi ve karnındaki cenin için de gurreye hükmetti.

Ebû Davud:

"Bu hadisi aynen bu şekilde Hakim, Mücâhid' den o da Muğira' dan rivayet etti" dedi. ^[184]

4570... Misver b. Mahreme'den; şöyle demiştir:

Ömer fr.a) halkla, kadının çocuk düşürmesi konusunu istişare etti. Muğira b. Şu'be: "Rasûlullah'ın onun için gurreye; bir köle veya cariyeye hükmettiğine şâhid oldum" dedi.

Ömer:

"Sana şahitlik edecek birisini getir" dedi. Urve de Muhammed b. Mes-leme'yi getirdi.

Harun: "Onun için- yani adamın karısının karnına vurduğuna- ^[185] şâhitlik etti" dedi. ^[186]

Ebû Davud şöyle der;

"Ebu Ubeyd'den bana ulaştı ki, çocuk düşürmeye İmlâs denilir. Çünkü kadın onu doğum vaktinden

önce kaydırır (atar.) Elden ve başka bir şeyden atılan herşeye: "Melisa=kaydı" denilir."

4571... Bize Mûsâ b. İsmail haber verdi, bize Vuheyb haber verdi. O, Hişâm'dan, Hişâm babasından, o Muğîra'dan Muğîra da Ömer (r.a) den (yukarıdaki hadisi) mânâ olarak rivayet etti.

Ebû Davud şöyle der:

"Bu hadisi, Hammad b. Zeyd ve Hammad b. Seleme Hişâm h. Urve'den, o babasından "Ömer şöyle dedi..." diye rivayet etti."

4572... İbn Abbas (r.a) dan rivayet edildi ki:

Ömer (r.a) Rasûlullah (s.a.v) in, cenin düşürme konusundaki hukmünü sordu. Hamel b. Mâlik b. Nâbiğa ayağa kalkıp:

"Ben iki kadının arasındaydım; birisi öbürüne çadır direğiyle vurdu.

Hem onu hem de karnındaki bebeği öldürdü. Rasûlullah (s.a.v) maktulün cenininde gurreye ve katil kadının öldürülmesine hükmetti." Dedi.

Nadr b. Şûmeyl, "Miştah; fırından ekmek çıkartılan kürektir" dedi. Ebû Ubeyd ise: "Mistah; çadır direklerinden birisidir" dedi.

4573... Tâvûs şöyle demiştir:

"Ömer (r.a) minbere çıktı..." Ravi önceki hadisi mânâ olarak anlattı, ama ondaki "kadının öldürülmesine" cümlesini zikretmedi. Gurre kelimesine "bir köle veya câriye" kelimelerini ilâve etti ve şöyle dedi:

Ömer (r.a): "Allahü Ekber. Eğer bunu duymasaydım, başka bir şeye hükmederdik" dedi.

4574... İbn Abbas (r.a) dan;

Hamel b. Mâlik kıssası hakkında şöyle dedi:

"Kadın, saçı bitmiş bir cenini düşürdü, (öbür) kadın öldü. Rasûlullah (s.a.v) katilin âkilesine diyeti hükmetti.

Öldürülen kadının amcası:

"Yâ Rasûlellah! O, saçı bitmiş bir çocuğu düşürdü" dedi. Bunun üzerine katilin babası:

"O yalancıdır. Vallahi o ses vermedi, yemedi, içmedi. Onun gibiler hederdir (karşılığı yoktur)" dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

"Câhiliyye döneminin seçili sözleri ve kâhinlikleri gibi mi konuşuyorsun?!.. Çocuk için de gurre ver" buyurdu.

İbn Abbas:

"Kadınlardan birisinin adı Müleyke öbürünün adı Ümmü Gutayf ti" der. [\[192\]](#)

4575... Câbir b. Abdillâh (r.a) den; şöyle demiştir:

Hüzeyl kabilesinden iki kadından birisi öbürünü öldürdü. Her birinin kocası ve çocuğu vardı.

Rasûlullah (s.a.v) öldürülen kadının diyetini, öldürenin âkilesine yükledi. Kocasını ve oğlunu muaf tuttu. Öldürülenin âkilesi:

"Onun mirası bizim mi?" dediler.

Rasûlullah (s.a.v):

"Hayır, onun mirası kocasının ve oğlunun olur" buyurdu. [\[193\]](#)

4576... Ebû Hûreyre (r.a) den; şöyle demiştir:

Hüzeyl kabilesinden iki kadın dövüştüler. Birisi öbürüne bir taş atıp öldürdü. Taraflar meseleyi Rasûlullah'a getirdiler. Rasûlullah (s.a.v) ölen kadının karnındaki bebeğinin diyetini bir köle veya cariye olarak gurre; kadının diyetini de, katilin âkilesine hükmetti. Öldürülen kadının mirasını oğluna ve onunla birlikte olanlara verdi.

Bunun üzerine, Hamel b. Mâlik b. Nâbiğa el-Hûzelî:

"Yâ Rasûlellah! Yemeyen, içmeyen, konuşmayan, ağlamayan bir ceninin diyetini nasıl öderim?! Böyleleri heder sayılır" dedi. Rasûlullah (s.a.v):

Onun seçili konuşmasından dolayı:

"Bu kâhinlerin kardeşlerindedir" buyurdu. [\[194\]](#)

4577... Ebû Hureyre (r.a) bu kıssa hakkında şöyle dedi: "Sonra, aleyhine gurre hükmedilen kadın

öldü. Rasûlullah (s.a.v); onun mirasının öğullarına, diyetin de asabesine olduğuna hükmetti."

4578... Abdullah b. Büreyde, babasından şöyle rivayet etti: Bir kadın başka birisine taş atıp (karnındaki bebeği) düşürdü. Mesele Rasûlullah (s.a.v) e arzedildi. Rasûlullah (s.a.v) çocuk için beşyüz koyuna hükmetti ve o gün taş atmayı yasak etti. Ebû Davud şöyle der:

Hadis böyle, "beşyüz koyun" şeklindedir. Ama doğrusuyuz koyundur. Abbas böyle (beşyüz koyun) dedi. O bir vehmdir. [196]

4579... Ebû Hureyre (r.a) den; şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) Cenin hakkında gurre; köle, cariye, at veya katır ile hükmetti.

Ebû Davud şöyle der:

Bu hadisi Hammad b. Seleme ve Halid b. Abdullah, Muhammed b. Amr'dan rivayet etmişler, "at veya katır" kelimelerini zikretmemişlerdir. [197]

4580... Şâ'bî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Gurre beşyüz dirhem gümüştür."

Ebû Davud derki:

Rabâa: "Gurre elli dinar altındır" dedi. [198]

Açıklama

Bu babdaki hadisler, beş ayrı sahabeden nakledilmektedir. Bunlar; Cabir b. Abdullah, Muğira b. Şû'be, İbn Abbas, Bureyde ve Ebû Hureyre (Allah hepsinden razı olsun) dir. Hadislerin hepsi, Huzeyl kabilesinden iki kadının birbirleri ile kavga edip, birisinin hamile olan öbürüne vurup kadının ve bebeğinin ölümüne sebep olduğunda birleşmektedirler. Ancak bir kısım rivayetlerde, katil olan kadının çadır direği vurduğu bildirildiği halde 4578 numaradaki rivayette birşey attığı ve kadının bebeğini düşürdüğü beyan edilmektedir. Ancak, Ebû Davud bu hadisteki bir hükme itiraz etmiş, gurre olarak rivayet edilen beşyüz koyunun doğrusunun, yüz koyun olduğuna işaret etmiştir.

Bir de, bazı hadislerde kavga edip birbirini öldüren kadınların aynı şahsın nikâhı altında iki kuma olduğu bildirilirken, bazılarında bu cihet hiç anılmamış, birisinde ise başka başka adamların karıları olduklarına dikkat çekilmiştir.

Taberânî'nin, Ebû Melih el-Huzelî'nin, babasından yaptığı rivayet daha tafsilatlıdır. Taberânî'nin rivayeti şu şekildedir:

"Bizde Hamel b. Mâlik diye birisi vardı. Adamın; birisi Huzeyl, öbürü de Âmir kabilesinden iki karısı vardı. Huzeyl kabilesinden olan, çadır direğiyle Âmir kabilesinden olanın karnına vurdu. Kadının çocuğu düştü. Kocaları, vuran kadını Rasûlullah'ın yanına götürdü. Kadının İmran adındaki kardeşi de beraberlerinde idi. Olayı Rasûlullah'a anlattılar. Rasûlullah:

"Diyetini verin" buyurdu.

İmran:

"Hiç yememiş, içmemiş bağırıp ağlamamış bir ceninin diyetini mi vereceğiz?!" dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

"Sen bedeviler gibi secîli konuşmayı bırak. Buna, bir köle veya cariyenin değeri; beşyüz dirhem veya bir at yada yüz yirmi koyun gerekir." buyurdu.

imran:

"Yâ Rasûlellah! Kadının iki tane oğlu var. Obanın ileri gelenleridirler, Annelerinin ceremesini benden çok onlar çekmeliler" dedi.

Peygamber (s.a.v):

"Hayır kız kardeşinin ceremesini onlardan çok sen çekmelisin" buyurdu.

İmran:

"Benim verecek bir şeyim yok" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) kadınların kocası ve ölen ceninin babası olan ve Huzeyl kabilesinin zekâtlarını toplamakla görevli bulunan Hamel b. Mâlik'e döndü ve:

"Ey Hamel! Sen çocuğun diyetini elindeki Huzeyfin zekâtlarından yüz yirmi koyun alarak tahsil et"

[199]

buyurdu. Hamel de öyle yaptı.

Taberânî'nin bu rivayeti olayı daha detaylı bir şekilde aksettirmektedir. Rivayetler arasındaki küçük farkları olayın teaddüdüne bağlamak mümkündür.

Metinlerde Rasûlullah'ın secîli konuşmayı men ettiği intibahı veren ifâdeler vardır. Ama bu mutlak değildir. Kâhinlerin yaptıkları gibi, bâtil fikirlerini doğru göstermek için yapılan seciler yasaktır. Normal secî caizdir. Bizzat Rasûlullah secîli konuşma yapmıştır.

Hadis-i Şerif, tüm rivayetleri ile, ana karnındaki ceninin düşmesine sebep olan kişiye gurre denilen bir cezanın gerektiğine delâlet etmektedir. Yine hadisin rivayetlerinde gurre'nin; bir köle veya câriye, bir at, yüz koyun, beşyüz dirhem gümüş, elli dinar altın olduğuna işaret vardır.

Gurre aslında atın alnındaki beyazlık, aydınlık manalannadır. Onun için bazı âlimler bu kelimeyi, lügat mânâsının delâleti istikâmetinde değerlendirmişlerdir. Meselâ Ebû Amr b. Alâ: "Gurre; beyaz köle veya cariye, beyaz olduğu için bu isim verilmiştir. Siyahı kabul edilmez" der.

Ulemânın Cumhuriyetine göre gurre, diyetin yirmide biridir. Bu da beşyüz dirhem gümüş veya o kıymette bir köledir. Diyetin gümüş karşılığı on ikibin dirhemdir, diyenlere göre gurre, altı yüz dirhem gümüşdür. Bu hüküm cenin erkek olması halindedir. Kız olursa kadının diyetinin onda biridir ki, o da beşyüz dirhem gümüş eder. Çünkü kadının tam diyeti, erkeğin diyetinin yarısıdır.

İmâm Şafiî'ye göre ceninin diyeti deveden ödenir ve beş devedir. Ancak bu develerden ikisi hamile deve kıymetinde üçü de dört veya beş yaşına girmiş erkek deve kıymetinde olacaktır.

Cenin için ödenmesi gereken diyet kendisinden miras olur. Yâni o bebeğin mirasçıları gurre denilen o diyeti alırlar. Ancak ceninin düşmesine sebep olan kişi mirasçı olamaz. Meselâ bir kimse hamile olan karısının karnına vursa ve bebek düşse, baba çocuk için ödenen gurrenden miras alamaz. Anne bizzat kendisi karnına vurarak veya ilaç içme v.s. gibi bir yolla bebeğini düşürürse; bebek ölü olarak düşerse gurre gerekir. Diri olarak düşer, sonra Ölürse tam diyet icâbeder. Bu diyet kadının âkilesince çocuğun yakınlarına ödenir. Şüphesiz kadın buna mirasçı olamaz.

Düşen ceninden dolayı gurre gerekmesi için, ana karnında kaç aylık olması gerektiği konusunda bir kayıt mevcut değil. Ancak, metinlerde; vücudunun bir kısmı tamamlanan ceninin, tamamı tamamlanan cenin hükmünde olduğu ve düşürülmesinden dolayı gurre gerektiği bildirilmektedir.

Şayet cenin bir darbe sonunda diri olarak düşer, bilâhère ölürse tam diyet gerekir.

Hadis-i Şerif, cenin için ödenmesi gereken diyetin, katilin âkilesi tarafından ödenmesi icâbetliğine ve oğul ile kocanın âkile olmadığına delâlet etmektedir. Yine hadisten anlıyoruz ki, bir kadının oğul ve kocası varken âkilesi miras alamaz.

Hadisin bazı rivayetlerinde, bebeği düşen kadının kendisinin de öldüğüne işaret edilmektedir. Ölen bu kadın içinde, bazı rivayetlerde katil kadının âkilesine diyet yüklendiği, bir rivayette ise öldürüldüğü bildirilmiştir. Hattâbi; bu rivayetten başka, katli söz konusu eden bir rivayet bulunmadığını söyler. Kalın odun ve iri taşı silâh hükmünde sayıp ta bunlarla vuku bulan teammüden

öldürmenin kısası gerektirdiğini söyleyenlere göre, bunda hiçbir müşkil yoktur. Ancak Hanefiler, bu durumda, ölen kadın için, âkilesine diyet yükleyen rivayeti tercih etmiş olacaklar ki, ölen anne için tam diyet, bebeği için de beşyüz dirhem gurreye hükmetmişlerdir.

Bugün çokça yapılmakta olan kürtajların da çocuk düşürme hükmünde olması gerektiği kanaatindeyiz. Kürtaj için zaruret yoksa hem izin veren anne baba hem de kürtajı yapan doktor dinen mes'uldür. Fakat rahimdeki cenin henüz organları belli olmayacak bir halde ise, hukuken diyet (gurre) gerekmez. [\[200\]](#)

20. Mükâtebin Diyeti

4581... İbn Abbas (r.a) dan; şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) Öldürülen mükâtebin diyeti konusunda hüküm verdi. Buna göre; mükâtebe akdinden ötürü ödediği oranda hür diyeti, kalandan da köle diyeti ödenir. [\[201\]](#)

4582... İbn Abbas (r.a) dan; Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Bir mükâteb diyeti hak ederse veya mirasa vâris olursa, hürriyetini elde ettiği oranda varis olur." [\[202\]](#)

Ebû Davud şöyle der:

Bu hadisi, Vüheyb, Eyyüb'tan, o İkrime'den, o da Ali vasıtasıyla Rasûlullah'tan rivayet etmiştir. Hammad h. Zeyd ve İsmail ise, Eyyüb'tan o da İkrime tarikıyla Rasûlullah'tan mürsel olarak rivayet etmişlerdir. İsmail h. Uleyye bunu, İkrime'nin sözü kabul etmiştir. [\[203\]](#)

Açıklama

Bu babdaki hadisler, kendisi veya bir yakını öldürülen mükâteb, için tahakkuk edecek diyeti, yada mükâtebin alacağı diyeti söz konusu etmektedirler.

Mükâteb: Sahibi ile, belirli bir mal karşılığında hürriyetini kazanmak için anlaşma yapan köledir. Yâni bir köle sahibi ile; anlaştıkları miktarda para veya bir malı, tesbit ettikleri süre zarfında kazanıp getirmek ve buna mukabil hür olmak konusunda anlaşır. Şayet o malı getirirse hür olur. Getiremezse köleliği devam eder. İşte bu anlaşmaya mükâtebe, bu anlaşmayı yapan köleye de mükâteb denilir.

Birinci hadis; öldürülen bir mükâtebin diyetini tâyin etmektedir. Buna göre mükâteb kazanıp sahibine ödediği bedel oranında hür, kalan borcu oranında köledir. Meselâ, anlaştıklarının yarısını ödemiş ve öldürülmüş olursa; hürün diyetinin yarısı ile, köle diyetinin yarısı kadar diyet takdir

edilir. Anlaştıkları meblağın üçte birini ödemişse hür diyetinin üçte biri ve köle diyetinin üçte ikisine müstehak olur. Hadisin delâleti budur. Ancak, Hattâbi'nin dediğine göre ulemâdan hiç birisi bu hadisin delâleti yolunda bir görüşe sahip olmamıştır. Fukahâ; Mükâtebin, borçlu olduğu müddetçe köle olduğu konusunda icmâ etmişlerdir. Fukahâyı bu hükme götüren; "Mükâteb, bir dirhem dahi borcu olduğu müddetçe köledir" hadisidir.

Hattâbı; eğer hadis mensuh değilse veya ona muarız ondan daha güçlü başka bir hadis yoksa onunla hükmetmek gerektiğini söyler.

İkinci hadis de, mükâtebin varis olması veya bir uzvuna karşı girişilen bir cinayetten dolayı diyet hak etmesi durumunda alacağı oranı söz konusu etmektedir. Bu da aynen yukarıdaki mes'elede olduğu gibidir. Yani efendisine ödediği oranda hür, borcu oranında köledir. Meselâ mükâtebin, hür olan babası ölse ve ondan başka vârisi olmasa; mükâteb efendisine vereceği malın yarısını vermişse, mirasın yarısını alır. Yine meselâ mükâtebe bedelinin yansını ödeyen bir mükâtebin bir eli kesilmiş olsa, bir hürrün yarım diyetinin yansı ile, bir kölenin yarım diyetinin yarısını alır.

Şüphesiz, mükâteb borcu kaldığı müddetçe, köle kabul edilirse, bu konularda da köleye ait hükümler uygulanır. [\[204\]](#)

21. Zimmînin Diyeti

4583... Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden Rasûlullah (s.a.v) in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Muâhid (zimmî) in diyeti, hür (müslümanın) diyetinin yarısıdır." [\[205\]](#)

Ebû Davıtd şöyle der:

Bu hadisin benzerini Üsâme b. Zeyd el-Leysî ve Abdurrahman b. Haris, Amr b. Şuayb'tan rivayet etmişlerdir. [\[206\]](#)

Açıklama

Tirmizî hadis için: "Bu hadis hasendir" demektedir. Hadisin Tirmizî'deki rivayeti: "kâfirin diyeti, müslümanın diyetinin yarısıdır." şeklinde; İbn Mâce'nin rivayeti de: ehl-î kitabın diyeti, müslümanların diyetinin yarısı kadar hükmedildi" şeklindedir.

Zimmî; İslâm ülkesinde yaşayan gayri müslim tebaadır.

Hattâbi zimmîlerin diyeti konusunda bundan daha açık bir rivayet olmadığına işaret ettikten sonra, ulemânın görüşlerini verir. Buna göre:

Ömer b. Abdil-Aziz, Urve b. Zübeyr, İmam Mâlik, İbn Şübrüme ve Ahmed b. Hanbel'in görüşleri hadiste bildirildiği gibidir. Yani bu âlimlere göre İslâm ülkesinde öldürülen bir zimmî için ödenecek diyet, hür bir müslümanın diyetin yansıdır.

İmâm Ebû Hanîfe, talebeleri Ebû Yûsuf ve Muhammed, Şa'bi, Nehâî, Mücâhid, Hz. Ömer ve İbn Mes'ud'a göre zimmînin diyeti de aynen müslümanın diyetidir. Bu görüş sahiplerinin delilleri; zimmîlerin diyetinin bin dinar altın olduğunu bildiren "Zimmînin diyeti, Müslümanın diyetidir"

mânâsmdaki hadislerdir.

İmâm Şafî ve İshak b. Râhûye'ye göre ise zimmînin diyeti, müslümanın diyetinin üçte biridir. Said b. Müseyyeb, Hasenü'l-Basrî ve İkrî-me'den de böyle rivayet edilmiştir. Hz. Osman'dan ve Hz. Ömer'den bir rivayet de bu şekildedir. [\[207\]](#)

22. Birisiyle Dövüşüp Kendisini Koruyan Kişinin Durumu

4584... Safvan b. Ya'lâ, babası (Ya'lâ) dan, şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Benim işçim bir adamla dövüşüp elini ısırıldı. Adam elini çekti ve işçinin ön dişi düştü. Adam Rasûlullah (s.a.v) e geldi. Rasûlullah dişi heder etti (diyet takdir etmedi.) ve: "Onunda elini senin ağzına koymasını ve senin onu erkek deve gibi kemirmeni mi istiyorsun?" buyurdu. [\[208\]](#)

(Abdullah b. Abdül Aziz) şöyle dedi:

"Bana, İbn ebî Müleyke babasından, Ebû Bekir (r.a) ön dişi heder etti (diyet takdir etmedi) ve "Dişi kalmayasıca!" dedi, diye nakletti. [\[209\]](#)

4585... Abdülmelik Atâ'dan, o da Ya'lâ b. Ümeyye'den bu hadisi rivayet etti ve şunu ilâve etti:

Sonra (Rasûlullah s.a.v) ısırana:

"İstersen elini ağzına koy, o elini ısırırsın sonra ağzından çek" buyurdu ve dişlerinin diyetini iptal etti. [\[210\]](#)

Açıklama

Hadisin Buhari'de iki rivayeti var. Bunlardan birisinin hâvisi Imrân b. Husayn öbürününki de Ya'lâ b. Ümeyye'dir. Bu rivayetlerde, kavgaya taraf olanlardan birisinin Ya'lâ'nın işçisi olduğuna dair bir kayıt mevcut değildir.

Müslim'deki rivayetlerin de bir kısmı İmran b. Husayn'den, diğerleri Ya'lâ b. Ümeyye'dendir. Ya'lâ b. Ümeyye'nin rivayetinde kavga eden şahıslardan birisinin Ya'lâ'nın kendisi olduğu söylenmektedir.

İbn Mâce'deki bir rivayet ise Ümeyye'nin iki oğlu Ya'lâ ve Seleme (r.a) dan rivayet edilmektedir. Bu rivayette olayın Tebûk gazvesi esnasında olduğu ve dövüşenlerin onların bir arkadaşı ile başka birisi olduğu bildirilmektedir. Bu rivayetteki arkadaşın maksadın, diğer bazı rivayetlerde anılan işçileri olması muhtemeldir.

Rivayetlerin tümünü göz Önüne alarak olayı şöylece özetlememiz mümkündür:

Ya'lâ b. Ümeyye veya bir başkası, Ya'lâ'nın işçisi ile kavga etti. İşçi karşısındakinin elini ısırıldı. O da elini çekti ve işçinin dişi kırıldı. Adam dişinin diyetini istemek için Rasûlulâh'a başvurdu. Fakat Rasûlullah (s.a.v) diyete hükmetmedi, dişi heder saydı. Sonra da adamın içindeki duyguyu defetmek için: "İstersen o da senin elini ısırır ve sen elini çek" buyurdu.

İmam Nevevî, kavga edenin Ya'lâ ile işçisi olduğunu ve ısırılan elin Ya'lâ'nın eli değil, işçisinin eli olduğunun sahih ve meşhur görüş olduğunu söyler. Kurtubî ise; Hz. Ya'lâ'nın büyük bir zât olduğuna dikkat çekerek, ısırmanın işçi olduğunu söylemenin daha yerinde olacağını bildirir.

Hadis-i Şerif, kişinin nefsinin müdâfa etmesinin meşru olduğuna ve bunu yaparken başka çare yoksa saldırıyı öldürmesi halinde sorumlu tutulmayacağına delâlet etmektedir.

Yine hadis, kendisini savunurken karşıdakinin bir uzvunun telefine sebep olan kişiye cezanın olmadığına delâlet etmektedir. Cumhur ulemânın görüşü de bu istikâmettedir. İmâm Mâlik'ten ise; böyle durumlarda, uzva zarar veren kişinin diyet vermesi gerektiği görüşünde olduğu rivayet edilmiştir. Kısasın gerekmediği konusunda ihtilâf yoktur.

Kurtubî, İmâm Şafî'nin görüşünün de İmâm Mâlik'in görüşü istikâmetinde olduğunu söylemektedir. [\[211\]](#)

23. Bilmediği Halde Tabiplik Taslayıp Ta Hastaya Zarar Veren Kişinin Durumu

4586... Amr b. Şuayb, babası kanalıyla dedesinden Rasûlullah (s.a.v) in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Bir kimse, kendisinden tıp bilinmediği (ehil olmadığı) halde tabiplik yapmağa kalkar (ve hastaya zarar verir) sa, dâmindir." [\[212\]](#)

Nasr (b. Asım), Velîd b. Müslim'in; "Bana İbn Cüreye haber verdi" dediğini söyler. [\[213\]](#)

Ebû Davud: "Bu hadisi Velîd'den başkası rivayet etmedi. Onun sahih olup olmadığını bilmiyoruz," dedi. [\[214\]](#)

4587... Abdül-Aziz b. Ömer b. Abdil-Azîz şöyle dedi:

Babama gelen heyetlerden birisi, Rasûlullah (s.a.v) in şöyle buyurduğunu söyledi:

"Daha önceden tabiplik yaptığı bilinmeyen birisi bir kavme doktorluk yapmaya kalkar da hastaya zarar verirse dâmindir."

Abdül-Aziz: "Ama dikkat edilmeli ki o, tedaviyi tarifile değildir. O ancak damarları kesmek, yarayı yarmak ve yakmaktır" dedi. [\[215\]](#)

Açıklama

Hadis-i Şerifler, ehil olmadığı halde hastaları tedaviye kalkıp onlara zarar veren kişinin verdiği zarardan sorumlu olduğuna delâlet etmektedir. Hattâbî, birisini tedavi ederken hastanın telefine sebep olması halinde diyetin gerekli olduğunda ihtilâf olmadığını söyler. Ancak bir kasıt olmadığı için kısas icâbetmez. Zira tedavi yapan kişi bunu zorla yapmamakta hastanın izni ile tedaviye yeltenmektedir.

İkinci rivayetin sonundaki Abdül-Aziz'in sözlerinden de anlaşıldığı gibi yukarıda açıklanan hüküm, câhil olduğu halde hastayı tedaviye yeltenen kişinin ilâcı eliyle içirerek, yarayı yararak veya yakarak tedaviye kalkışması halindedir. Böyle olmayıp da, hastaya bir ilâç kullanmasını, veya bir yarayı tedavi için bir yöntemi tavsiye etse hasta da zarar görse sorumluluk olmaz.

Avnü'I-Ma'bûd müellifinin Alkamî'den naklettiğine göre haddi zatında ehil olduğu halde, tedavi esnasındaki bir hatası yüzünden hastanın zarar görmesine sebep olan tabibe sorumluluk yoktur. Şüphesiz bu, kasdi olmayan yada ihmale dayanmayan kusurdur.

İnsan hayatı fevkalâde önemlidir. O yüzden dinimiz hayata zararı önleyecek tedbirleri almıştır. Bu kabilden olmak üzere, câhil tabibin faaliyetten men edilmesi gerektiğine hükmetmiştir. [\[216\]](#)

24. Amde Benzeyen Hatanın Diyeti

4588... Abdullah b. Amr (r.a) den; Rasûlullah (s.a.v) -Müsedded; Mekke fethi günü hitabetti

dedi-[\[217\]](#) şöyle buyurdu:

"Haberiniz olsun! Mal veya kandan câhiliye döneminde anılıp zikredilen tüm övünme vesilesi olan şeyler ayaklarımın altındadır. Sadece, Sikayetu'l-hâc (hacılara su vermek) ve Sidânetu'I-Ka'be (Kabe hizmeti) bundan müstesnadır.

Haberiniz olsun!.. Şüphesiz kamçı ve sopa ile olan amde benzeyen hatâen öldürmenin diyeti yüz devedir.

Bunlardan kırkının karınlarında yavruları olacaktır."[\[218\]](#)

4589... Bize bu hadisi aynı isnadla ve benzer mânâ ile Halid'den Musa b. İsmail ve Vüheyb de haber verdiler.[\[219\]](#)

Açıklama

Bu Hadis-i Şerif 19. babda 4547 numarada geçmişti Qerek görülen noktalara orada işaret edildi. Amde benzeyen hata yoluyla öldürmenin şekli ve ahkâmı konusundaki görüşler de orada geçti.[\[220\]](#)

25. Fakirlere Ait Olan Kölenin Cinayeti

4590... İmran b. Husayn (r.a) den rivayet edildi ki:

Fakirlere ait bir köle, zengin birilerine ait bir kölenin kulağını kopardı. Bunun üzerine kulağı koparanın sahipleri Rasûlullah'a gelip:

"Ya Rasûlallah! biz fakir insanlarız" dediler. Rasûlullah (s.a.v) de onlara hiçbir şey (ceza) yükledi.[\[221\]](#)

Açıklama

Bu bab bazı nüshalarda, Kitâbûd-diyât'ın son babından hemen önce yer almaktadır. Biz metinde geçen "Gulâm" kelimesini babın ismine uygun olarak "köle" diye terceme ettik. Bu kelime, köle mânâsına geldiği gibi, bulûğa ermemiş çocuk ve hizmetçi mânâlarına da gelir. Hattâbî, cinayet

işleyeninin ailesinin Rasûlullah'a gelip, fakirliklerini söylemelerini göz önünde tutarak cinayet işleyeninin de, cinayete uğrayanın da hür olduklarını söyler. Çünkü kölenin işlediği cinayetin diyetini âkilesi yüklenmez. Fakat bu anlayışa göre hadisle, başlık arasında irtibat mümkün olmaz.

Ulemânın ekserisine göre, bir köle bir hürre karşı cinayet işlerse, cinayeti kendi rakabesinedir. Bunda ittifak vardır. Ancak ne şekilde tahsil edileceği konusunda ihtilâf vardır. Fakat biz artık kalmamış bir kurumla ilgili bu tafsilâta girmekte fayda görmüyoruz. [\[222\]](#)

26. İki Gurup Arasındaki Kavgada Kimin Tarafından Ve Nasıl Öldürüldüğü Bilinmeyen Bir Maktule Ait Hükümler

4591...İbn Abbas (r.a) dan; Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Biribirleri ile taş ve kamçı ile dövüşen bir topluluk içersinde kim tarafından ve nasıl öldürüldüğü bilinmeyen bir ölü bulunsa, onun diyeti hatâen öldürmenin diyetidir. Teammüden öldürülen kişi için ellerinin kısas (için bağlanması) ı vardır. Onunla kısas arasına giren Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğrasın." [\[223\]](#)

Açıklama

Bu bab daha önce 17 numaralı babta 4539 numara ile geçmiş ve orada gerekli izahatta bulunulmuştu. [\[224\]](#)

27. Ayağı İle Tepen Hayvanın Verdiği Zarar

4592... Efaû Hûreyre (r.a) den; Rasûlullah (s.a.v): "Ayak (m tepip vurduğu) hederdir" buyurdu. [\[225\]](#)

Ebû Davud: "Adam üzerinde binili iken hayvanın ayağı ile vurması" dedi. [\[226\]](#)

Açıklama

Alimler içersinde, bu hadisin mahfuz olmadığını söyleyenler vardır. Buna sebep de râviler arasında-

ki Sûfyân b. Hüsey'n'in hafıza zayıflığı ile tanınmış olmasıdır.

Munziri, bu hadisi Süfyân b. Hüsey'n'den başkasının rivayet etmediğini; Mâlik, İbn Uyeyne, Yûnus, Mâmer, İbn Cureyc ve Zebîdi gibi hafızların Zührî'den ona muhalif rivayette bulduklarını söyler. Anılan zâtların rivayeti bundan sonraki babda gelecek olan hadistir. O rivayette "ayak" mânâsına gelen kelime kullanılmamış onun yerine, "hayvan hederdir, mâden hederdir, kuyu hederdir" denilmiştir.

Bu Hadis-i Şerif, üzerinde binili bir adam bulunan hayvanın birisini tepmesi veya ezmesi halinde, bu cinayetten dolayı bir sorumluluğun olmadığına delâlet etmektedir.

Hattâbi Ebû Hanife ve talebelerinin bu hadisin ifâde ettiği mânâ istikâmetinde görüş sahibi olduklarını, ama hayvanın arka ayağı ile vurması ile ön ayağı ile ezmesi arasında fark olduğunu söyler. Hattâbi'nin ifâdesine göre Hanefîler, arka ayağı ile tepmesi halinde üzerindeki süvariye birşey gerekmediği, ön ayağı ile ezmesi halinde ise verilen zararın diyetini dâ-min olduğu görüşündedirler. Ancak bu bilgi Hanelilere ait fıkıh kitaplarındaki malûmatı biraz eksik aksettirmektedir. Konu oralarda biraz daha detaylı ele alınmıştır. Meselâ el-Hidâye adındaki eserde şöyle denilmektedir:

"Hayvanın Ön veya arka ayaklarıyla veya başı ile tepelediği yada dişleri ile ısırıldığı, şeyden dolayı vuku bulan cinayeti, üzerinde binmekte olan kişi damindir. Çarpması halinde de hüküm aynıdır. Ama arka ayağı ile veya kuyruğu ile teptiğinden dolayı olan cinayeti dâmin değildir."

Hanefiler bu hükme varırken, üzerindeki binicinin hayvana sahip olabilme veya sahip olamama pozisyonunu esas almışlardır. Giden bir hayvanın arkasındaki birisine tekme atmasında yada kuyruğu ile vurmasında binicisinin kusuru olmaz. Bir kimsenin üzerine basmasında, kafası ile vurmasında yada ısırmasında ise binici kusuru söz konusudur.

Hayvanı arkadan süren kişi de, üzerine binen hükmündedir. Önden çeken ise sadece ön ayaklar ile ezdiğinden sorumludur.

Hindistanlı Hanefî âlimlerinden Muhammed Yahya üzerinde durduğumuz hadisten muradın; hayvanın üzerinde kimsenin olmaması veya ayağından sıçrayan bir taşın birisine değip zarar vermesi ile ilgili olduğunu

söyler.

Hattâbi'nin nakline göre; hayvanın Ön ayağı yada arka ayağı ile vurması veya ezmesi arasında fark yoktur. Her halükârda binicisi verilen zararın diyetini ödemek zorundadır. Çünkü ona göre binicisi hayvana tam olarak mâlik olabilir. Hayvanın her türlü cinayetinde hincisinin kusuru

söz konusudur.

İbn Rüşd; Ulemânın ihtilâf ettiği konulardan birisinin; hayvanın işlediği bir cinayetten ötürü, binicisinin, sürücüsünün veya önden yedenin sorumlu olup olmadıkları olduğuna işaret ettikten sonra cumhura göre bunların hepsinin sorumlu olduklarını, Zahirîlere göre ise sorumlu olmadıklarını

söyler. [\[227\]](#)

Hayvan, Maden Ve Kuyudan Dolayı Vuku Bulan Zararlar Hederdir

4593... Ebû Hureyre (r.a) Rasûlullah (s.a.v) den, şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Hayvanın yaralaması hederdir. Mâden (de uğranılan zarar) hederdir. Kuyu (da uğranılan zarar) hederdir, Rikâz [229] da beşte bir vardır." [230]

Ebû Davud: Açma (hayvan); yanında kimse bulunmayan salıverilmiş başıboş hayvandır. Bu da gündüz olur, gece olmaz, demiştir. [231]

Açıklama

Hadisi ahkâm yönünden tahlile başlamadan önce üç kelime üzerinde kısaca durmak istiyoruz:

ACMÂ: "Hayvan" diye terceme ettiğimiz bu kelime, sözlükte sessiz, dilsiz mânâlarına gelir. Konuşmaya gücü yetmeyen herşey açmadır. Hayvanlar da konuşmadıkları için bu adı almışlardır. Ancak bu kelime hayvanlar için kullanıldığında yırtıcı olmayan ve mülkiyet altına giren büyük ve küçük baş hayvanlar kastedilir.

HEDER: "Cübâr" kelimesine karşılık kullandığımız bu kelime, boşa giden, karşılıksız, tazminat alınmayan demektir. Yâni, "bu cinayet hederdir" denildiğinde mânâ "bu cinayet karşılıksızdır, diyeti gerektirmez" demektir.

RİKÂZ: Kâmus'ta bu kelime; "Allah'ın yerde gizlediği maden, câ-hiliyye dönemine ait define, altın ve gümüş parçaları" mânâlarıdır.

İmâm Nevevi kendi mezheplerinde bu kelimenin; Cahiliyye devrine ait defineler olduğunu ve bunun, cumhurun görüşü olduğunu, Hanefilere göre ise mâden mânâsına geldiğini, onlarca bu iki kelimenin müteradif olduklarını söyler.

Hadis-i Şerifte dört konunun ahkâmı beyan edilmektedir. Şimdi de onları ele alalım:

1. Hayvanın yaralaması hederdir: Bu mes'eleye kısmen bir önceki hadiste temas edilmişti. Ancak orada söz konusu olan hayvan, üzerinde binicisi veya arkasında sürücüsü yada önünde yediciyi bulunan hayvandı. Burada söz konusu olan ise yanında kimse olmayan, salıverilmiş başı boş hayvandır.

Bu cümle, yanında hiçbir kimse olmayan bir hayvanın her ne suretle olursa olsun birisini yaralaması veya öldürmesi halinde sahibine diyet yada başka bir ceza verilmeyeceğine delâlet etmektedir. Ancak, musannif Ebû Davud, hadisin sonuna koyduğu kayıtla bu hükmün gündüze ait

olduğuna dikkat çekmiştir.

İmam Nevevî'nin belirttiğine göre; yanında kimse bulunmayan bir hayvanın gündüz verdikleri zarardan dolayı sahiplerinin sorumlu tutulmayacaklarında ulemâ müttefiktir. Ama gece zarar verirse İmâm Mâlik'e göre, hayvan sahibi zararı tazminle yükümlüdür. İmâm Şafiî ve arkadaşlarına göre ise, hayvanın sebep olduğu zararda sahibinin kusuru varsa zararı öder, aksi halde ödemez.

İbn Âbidin'in bildirdiğine göre, İmâm Şafiî'nin gece ile gündüz arasında fark gözetmesi sahibinin geceleri hayvanı bağlamak zorunda olmasından dolayıdır.

Hanefilere göre; salıverilmiş olan hayvan ister gündüz olsun ister gece bir mala veya insana zarar verirse, sahibine hiçbir sorumluluk yoktur. Hanefi fihına ait eserlerde, görüşlerinin delili olarak üzerinde durduğumuz hadis verilmektedir.

2. Madende uğranılan zarar hederdir: Bundan maksat şudur: Bir kimse kendi arazisinde veya mevât arazi denilen sahipsiz ve yerleşim bölgelerinin uzağındaki bir yerde maden çıkarmak için yeri kazar ve oraya birisi düşüp bir zarara uğrarsa, madeni kazan sorumlu tutulamaz. Aynı şekilde, maden kazmak için tuttuğu işçi göçük altında kalsa işveren sorumlu tutulamaz.

Tabi bu hüküm küçük çapta olup, güvenlik için bir takım tedbirler gerektirmeyen madenlerdedir. Ama bugün olduğu gibi büyüyen ve güvenlik tedbirleri gerektiren madenlerde işverenin kusurundan dolayı meydana gelen kazaları farklı değerlendirmek gerekir.

3. Kuyuda uğranılan zarar hederdir: Bundan maksat da, madende olduğu gibi, kişinin kendi milkinde veya kuyu kazma hakkı olduğu başka bir yerde kazdığı kuyudur. Böyle bir kuyuya düşen bir insanın veya hayvanın zararını kuyu sahibi ödemez. Ama umuma ait bir yolda kuyu kazarsa bu kuyunun vereceği zarar heder değildir. Şayet birisi oraya düşer de ölürse, Ölenin diyetini kuyu sahibinin âkilesi öder.

Eğer bir kimse arazisinde kuyu kazdırmak için birkaç işçi tutar ve kuyu kazılırken işçilerden birisi toprak altında kalarak ölürse, diyeti (ölende dahil) bütün işçiler tarafından ödenir. Meselâ dört işçi olsa ve birisi ölse diyet dörde bölünür. Dörtte üçü kalan üç işçi tarafından ödenir.

4. Rikâz'da beşte bir vardır: Rikâzdan maksadın ne olduğu yukarıda açıklanmıştı. Bu hadisten anlıyoruz ki toprak altından çıkartılan mâden veya cahiliyye dönemine ait definelerin beşte biri devletin hakkıdır. Bu konu Zekât bahsinde geçmiştir. [\[232\]](#)

Başka Tarafa Sıçrayıp Zarar Veren Ateşe Ait Ahkam [\[233\]](#)

4594... Ebû Hûreyre (r.a) den;

Rasûlullah (s.a.v); "Ateş hederdir" buyurdu. [\[234\]](#)

Açıklama

Hadisin İbn Mâce'deki rivayetinde; ateşin yanısıra kuyu da amlmaktadır.

Hattâbî; "hadis ulemâsının; bu hadiste Abdül-Aziz hata etti, doğrusu "kuyu hederdir" dediklerini duyup durdum. Nihayet Ebû Davud'un Ab-dul Melik es-San'anî vasıtasıyla Ma'mer'den rivayetini buldum da, o konuda Abdurrezzak'ın yalnız olmadığını gördüm" der.

Hadisten anladığımıza göre; bir kimse kendi mülkünde kendi ihtiyacı için ateş yakar ve rüzgâr ateşi yayar ve başkalarının malına zarar verirse, bundan dolayı ateş sahibi sorumlu tutulmaz. Çünkü ateş yakanın buna engel olmaya gücü yetmez. [\[235\]](#)

28. Dişde Kisas

4595... Enes b. Mâlik (r.a) den; şöyle demiştir: Enes b. Nadr'ın kızkardeşi Rubeyyi' bir kadının ön dişini kırdı. Hep birlikte Rasûlullah'a geldiler. O da Allah'ın kitabı ile kısasa hükmetti.

Enes b. Nadr:

"Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bugün onun (kardeşimin) dişi kırılmaz" dedi.

Rasûlullah (s.a.v):

"Yâ Enes! Allah'ın kitabı (hükmü) kısastır" buyurdu. Bilâhere dişi kırılan kadının tarafı diyete razı olup, aldılar. Rasûlullah (s.a.v) buna şaşı ve:

"Şüphesiz, Allah'ın kullan arasında öyleleri var ki Allah'a yemin etse onu yerine getirir" buyurdu. [\[236\]](#)

Ebû Davud şöyle der: Ahmed b. Hanbel'den işittim ki; kendisine: "dişte nasıl kısas yapılır" denilmiş o da "törpülenir" demiştir. [\[237\]](#)

Açıklama

Hadisin Buharı ve İbn Mâce'deki rivayetlerinde, Enes'in kızkardeşi Rubeyyi'nin dişini kırdığı kadının câriye olduğuna işaret edilmektedir. Ayrıca cariyenin sahiplerinin, Hz. Peygambere gelmeden önce diyete razı olmayıp, kısas istedikleri bildirilmektedir.

Rasûlullah (s.a.v) in, kınlan diş mukabil kısas hükmünü vermesinden sonra, Rubeyyi'nin ağabeyi Enes'in yemin ederek "Bugün onun (Rubeyyi'nin) dişi kırılmaz" demesi hâşâ Hz. Peygamber'e verdiği hükme itiraz değil, cinayete mâruz kalan kadının adamlarının kısas istediğinden vaz geçip, diyete razı olacakları umudun ifadesidir. Yoksa, kız kardeşine kısas uygulanmasını engelleme niyetini izhar değildir. Zâten Hz. Peygam-ber'in daha sonra: "Şüphesiz Allah'ın kulları arasında öyleleri varki, Allah'a yemin etse onu yerine getirir" buyurması da bunu göstermektedir.

Hadis-i Şerifte Hz. Peygamber efendimizin, Allah'ın kitabı ile, kısasa hükmettiği bildirilmektedir. Buradaki Allah'ın kitabı ile işaret edilen âyet bazı alimlere göre:

"Orada onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe dişle ve yaralara karşılık kısası yazdık (farz ettik)..."^[238] ayeti ke-rimesidir.

Diğer bazı âlimler ise maksadın şu ayeti kerime olduğunu söylerler:

Eğer ceza vermek isterseniz, size yapılanın aynı ile mukabele edin. Sabrederseniz, yemin olsun ki bu sabredenler için daha hayırlıdır."^[239]

Birinci görüş daha güçlü görülmektedir. Çünkü onda "diş" kelimesi özellikle zikredilmiştir. Hangisi olursa olsun, âyetler ve hadis-i şerif, dişte kısasın uygulanacağına delâlet etmektedir. Yani bir kimse başka birinin dişine kasden vurur da kırarsa veya sökerse, kendisinin dişi de kırılır. Dişler arasındaki büyüklük küçüklük farkına bakılmaz. Çünkü dişlerinin sağladığı fayda büyüklük ve küçüklüğe göre değişmez. Ancak, cinayete maruz kalan diş hangisi ise, caninin de o dişinde kısas uygulanır.

Eğer diş kökünden sökülmüşse caninin dişi de kökünden sökülür. Kırılmış ise o kırılan kadar kısım, caninin dişinden törpülenir. Ebû Davud'un, Ahmed b. Hanbel'den naklettiği kayıt da bunu göstermektedir.

Şüphesiz cinayet kasdî değilse yada cinayete maruz kalan kişi razı olursa kısas yerine diyet uygulanır. Diyete ait hükümlerde daha önce geçmişti.

Kısas zulüm değil, adalettir. Çünkü herkesin hayatı ve organları eşittir. Kimsenin hayatı ötekinden daha üstün değildir. İslâm hukuku eşitliği ve adaleti sağlamak için, kısası emretmiş, katilin üç beş sene hapiste yattıktan sonra çıkıp, maktulün, mağdur yakınlarının karşısına geçip gülmelerine izin vermemiştir.

Allah en iyisini bilendir.^[240]

[1] Mâide(5) 42.

[2] Mâide (5) 50.

[3] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/209-210.

[4] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/210.

[5] Temim b. Abdi Menât b. Edvem kabilesindedir. Tirmizi'nin dediğine göre adı: Habib b. Hayvan veya Rufla b. Yeşribî dir. Ama babasının ad! konusunda başka rivayetler de vardır

[6] En'am (6), 64, İsrâ (17) 15, Fâtır (35) 18. 4. Nesâî, Kasâme 42, İbn Mâce, diyat 26, Darimî, diyat 25. Ahmet, 3: 499. 4:163.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/211.

[7] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/211-212.

[8] İbn Mace: diyet 3, Dârimi, diyât I.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/212-213.

[9] Bu mes'ele için bak. 4506 nolu hadisin izahı.

[10] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/213.

[11] Nesâî, Kasâme 29. İbn Mace, diyât 35.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/214.

[12] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/214.

[13] Tirmizi, diyât 13, Nesâî, Kasâme 6, İbn Mâce, diyât 34.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/214-215.

[14] Nesâî. kasâme 6-7. Müslim 33.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/215-216.

[15] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/216.

[16] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/216-217.

[17] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/217.

[18] Müslim, kasâme 32, Nesâî, Kasame 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/217-219.

[19] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/219-220.

[20] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/220.

[21] Belât: Sözlükle bir çeşit taştır. Ancak, Medinedeki bir mevkiye ad olmuştur. Burada maksat orasıdır.

[22] İhsan; bir kimsenin sahih bir nikâhla evlenip, eşi ile cinsi temas kurduktan sonra elde ettiği konumdur.

[23] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/220-221.

[24] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/221-222.

[25] Bu hadisi musannif Ebö Davud'a. Musa b. İsmail, Vehb b. Beyân ve Ahmet b. Sfiid el-He-medâni haber vermişlerdir. Gelecek metin, Vehb'in rivayetidir. Vehb'in rivayetine göre Urve b. Zübeyr. hadisi baabasından rivayet etmiştir. Musa b. İsmail ise onun babası ile dedesinden rivayet ettiğini ve onların her ikisinin Huneyn gazvesine şahit olduklarını söylemiştir.

[26] Hindef, İlyas b. Müdar'ın hanımıdır Asıl adı Leylâ'dır. İlyas b. Mudar'ın çocuklun ona nisbet edilmiştir. Hindef onların annesidir.

[27] Bu cümle hirdarb-ı meselin manâsıdır, İzah esnasında gerekli açıklama yapılacaktır.

[28] İbn Mace. diyet 4.

[29] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/222-225.

[30] Biz tercemeyi, İbn Esîr'in hu izahını göz önümle bulundurarak yaptık.

[31] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/225-226.

[32] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/226.

[33] Tirmizi, diyât 13, Ahmed, IV: 32. VI. 385.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/227.

[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/227.

[35] Hadisi Ebü Davud'a iki râvi rivayet etmişlerdir. Birisi Abbas b. Velid, Öbürü de Ahmed b. İbrahim'dir. Metin Ahmed b. İbrahim'in rivayetidir. Abbas'ın rivâyetindeki bir farklılığa metinde işaret edilmiştir.

[36] Buhâri, İbn 39 diyât 8 lûkata 7; Müslim, hac 447, 448; Tirmizî, ibn 12; Ahmed , III, 230.

[37] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/228.

[38] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/228-229.

[39] Tirmizi. diyâi 17; İbn. Mâce. diyât 21.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/229.

[40] el-Merğînâni, Hidâye, IV.158.

[41] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/229-230.

[42] Ahmed. III. 363.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/230-231.

[43] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/231.

[44] Şek râvidendir.

[45] "Boğazındaki etler" diye ferceme ettiğimiz "lehevât" kelimesi cemidir. Kelimenin müfredi "lehât" tır ve "küçük dil" manasınadır. Boğazın bilimindeki etlere de bu isim verilir. Terceme bu ikinci manâya göre yapılmıştır. Çünkü küçük dilin çoğulu yoktur.

[46] Buharî, hibe 28; Müslim, selâm 45; Ahmed, III, 218.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/231-232.

[47] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/232.

[48] Bu hadis münkatı'dır. Çünkü Zührî, Câbir'den hadis işitmemiştir.

[49] Dairimi. mukaddime 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/232-234.

[50] Bu hadîs mürseldir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/234.

[51] Bu hadis Bezlu'l-Mechud nüshasında mevcut değildir. Avnî'l-Ma'bucna da b,r sanraK. hadisle birlikte anılmıştır. Musannıfın hadisi. Rasûlullah'ın zehirlenmek istediğini anlatan hadisler arasına kalışı Rasûlullah'ın kendisine hediye edilen koyunu kabûl etmesi yönündendir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/234-235.

[52] "Damarlar diye terceme elliğimi, "ebher kelime sırttaki iki damar, kalbin içindeki damar, kollardaki damarlar gibi manâlara gelir.

[53] Buharî meğazi X3; Darimi. Mukaddime 11; Ahmed. VI: 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/235.

[54] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/235-236.

[55] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/236-237.

[56] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/237-239.

[57] Tirmizî. diyât 17; Nesâî. kasâme 11.17; İbn Mace. diyât 23; Dârimi, diyât 7; Ahmed. V. 10.11.12.18:20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/239.

[58] Nesâî, kasâme 17.

[59] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/239-240.

[60] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/240.

[61] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/240.

[62] Şek râvidendir.

[63] İbn Mâce. diyât 29.

[64] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/240-241.

[65] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/242-243.

[66] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/243-245.

[67] Buradaki .şek, râviye aittir.

[68] Buhâri, edeb 89, cizye 12; Müslim, kasâme 1,2; Tirmizi, diyât 22; Nesai, kasâme 4; İbn Mace, diyat 28; Ahmed, IV, 2.3.

[69] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/245-247.

[70] Terceme, Avnü'l-Ma'bud'un izahı göz önünde tutularak, fiillerin meçhul okunuşuna göre yapılmıştır. Aynı cümleyi, fiilleri malum okuyarak, "Muhayyisa gelip, Abdullah b. Sehl'in öldürüldüğünü ve bir çukura veya kuyuya atıldığı haber verdi" şeklinde terceme etmek te mümkündür.

[71] Buhârî, diyât 12; Müslim, kasâme 6; Nesâî, kasâme 4; İbn Mâce, diyât 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/247-248.

[72] bk. eI-Merğînâni. el-Hidâye, IV. 216-217.

[73] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/248-250.

[74] İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid, (Beyrut 1982). IV, 427-43i; Hidâye, IV, 218; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâî, IV, 287.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/250-252.

[75] Hadisi Musannif Ebû Davud'a: Mahmud b. Halid, Kesir b. Ubeyd ve Muhammed b. Sabbah isimlerinde üç ayrı rûvi rivayet etmiştir. Yukarıdaki metin, Mahmûd b. Halid'in rivayetidir. Kesir b. Ubeyd ve Muhammed b. Sabbâh'ın rivayetlerinde "Liyye kenarındaki Bahra" sözü yoktur. Bu zâtların rivayeti: "Rasulullah (s.a.v) Rigâ'da. Nasr b. Mâlik'ten bir adamı kasâme yoluyla Öldürdü" şeklindedir. Bunların rivayetinde "katil de maktul de onlardandı" cümlesi yoktur.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/252.

[76] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/252-253.

[77] Buhârî, diyât 22; Müslim, kasâme 5; Nesâî, kasâme 3.5; İbn Mace. diyât 28; Mâlik, kasâme I.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/253-254.

[78] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/254.

[79] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/254-255.

[80] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/255.

[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/255-256.

[82] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/256.

[83] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/256-257.

[84] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/257-258.

[85] Babın ismi bazı nüshalarda: "katile kısas taş ile mi yoksa Öldürdüğü şeyin misli ile ini uygulanır" şeklindedir.

[86] Buhârî, vesâyâ 5, diyât 7; Müslim, kasâme 15; Tirmizi, diyât 6; İbn Mâce, diyât 24; Nesâî, kasâme 13; Dârimi, diyât 4.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/258.

[87] Müslim, kasâme 16; Nesaî, Kasâme 13.

[88] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/258-259.

[89] Buhârî, diyât 7; Müslim, kasâme 15; Nesâî, kasâme 13; İbn Mâce, diyât 24.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/259.

[90] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/259-260.

[91] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/260-261.

[92] Kays b. Ubâd; Muhadram'dır. Yani Hz. Peygamber devrinde yaşadığı halde onu görmemiş, ashabla görüşmüştür.

[93] Eşler: Mâlik b. Haris b. Abdi Yağus'tur. Bu da mu had rami ardandır. Hz. Ali'nin taraftar-larındandır. Onunla birlikte tüm savaflara katılmıştır. Hz. Ali kendisini Mısır'a vali tâyin etmişti. Kalzem'de bir bal şerbeli içmiş, zehirlenerek ölmüştür.

[94] Hadisi musannif Ebû Davud'a Ahmed b. Hanbel ve Müsedded rivayet etmişlerdir. Müsedded rivayetinde: "Ali bir kitap çıkardı" derken, Ahmed b. Hanbel, "Kılınc torbasından bir kitap çıkardı" demiştir.

[95] Buhârî, Cihâd 167; Nesâî, kasâme 13; Tirmizi, diyât 16; İbn Mâce, diyât 21.

[96] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/261-262.

[97] İbn Mâce, diyet 32.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/262-263.

[98] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/263-266.

[99] Buhari Salat 44, tefsir sure 24, talak 4; Müslim, Hân 1, 14; İbn Mace, hudûd 34; Nesâî, talak 7; Dârimi, nikâh 39; Ahmed, V:336, 339.

[100] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/267.

[101] Müslim, Liân 15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/267-268.

[102] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/268-269.

[103] Nesâî, kasâme 25; İbn Mace, diyât 10; Ahmed, VI, 233.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/269-270.

[104] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/270.

[105] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/270-271.

[106] Concordance'da bu baba numara verilmemiştir.

[107] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/271.

[108] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/271.

[109] Nesâî, kasame 21; Ahmed, III, 56-65.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/272.

[110] Rabîl b. Ziyâd b. Enes el-Hârîsî.

[111] Nesâî, Kasâme 24.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/272-273.

[112] Metin Nesâî'nin rivayetidir. Ebû Davud'da bu hadis biraz değişik olarak Kitabü'l-Edeb'te (Hadis: 4775) gelecektir.

[113] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/273-274.

[114] Concordance'da bu baba numara verilmemiştir.

[115] Nesâî, kasâme 31.

[116] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/274-275.

[117] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/275.

[118] Bu bab bâzî nüshalarda mevcut değildir. Concordance'da bu baba numara verilmemiştir.

[119] Hadis iki ayrı isnâhdır. Birisinin râvîsi Muhammed b. Ubeyd, Öbürünün ki İbn Serh'tir. Muhammed b. Ubeyd'in rivayeti mürseldir. İbn Serh'in rivâyeti mevkuftur. (Bezlu'l-Mechûd)

[120] Nesâî, kasâme 32; İbn Mâce, diyet 8.

[121] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/276.

[122] Nitekim Ebu Davud'un bundan sonraki rivayeti de böyledir.

[123] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/276-277.

[124] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/278.

[125] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/278.

[126] Nesâî, kasame 33; İbn Mace, diyet 6; Ahmed, II: 178, 183, 186, 217, 224.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/278.

[127] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/278-279.

[128] Ahmed, II. 180,215.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/280.

[129] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/280-281.

[130] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/281.

[131] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/282.

[132] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/282.

[133] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/282.

[134] Tirmizi, diyet 1; Nesâî. kasâme 34; İbn Mâce, diyet 6; Ahmed, I, 450.

[135] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/282.

[136] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/282-283.

[137] Tirmizi, diyet 2; Nesai, kasâme 35; İbn Mâce, diyet 6; Dârimi, diyât 11.

[138] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/283.

[139] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/283.

[140] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/284.

[141] Musannif hadisi. Müsedded ve Süleyman b. Harb'ien içilmiştir. Buradan itibaren musannifin belirteceği yere kadarki kısmı sadece Müsedded rivayet etmiştir. Bundan sonraki bölüm ise Müsedded'le Süleyman'ın müşterek rivayetidir.

[142] Nesâî, kasâme 33.34; İbn Mace, diyet 5; Buhari, et-Tarihu'I- Kebir; Dârimî, diyât 22; Ahmed. M, 11,103.

[143] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/284-285.

[144] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/285-286.

[145] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/287.

[146] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/287.

[147] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/287-288.

[148] Mücâhid Hz. Ömer'den hadis duymamıştır. Onun için hadis munkatı'dır.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/288.

[149] Ravî. Âsim b. Damra tenkide tabî tutulmuştur. Şâfîilerin şibh amd için takdir ettikleri diyet bu haberde bildirildiği gibidir.

[150] Nesâî, kasâme 34; Ahmed. I. 49. 3: 41.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/288.

[151] Hanefiler Abdullah b. Mes'ud'un bu haberi ile amel etmektedirler.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/289.

[152] Hanefiler hatâen öldürmede, metindeki dört .sınıflar ve bir de iki yaşma girmiş erkek deveden yirmişer adet diyet hükmederler.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/289.

[153] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/289-290.

[154] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/290.

[155] Concordance'da bu baba numara verilmemiştir.

[156] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/290-292.

[157] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/292.

[158] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/292.

[159] Bu iki hadise benzer rivayetler: Nesâî. kasâme 45; İbn Mâce,-diyet 19; Tirmizî, diyât 4. Muvatta. ukul I; Ahmed, I, 289. 2: 207.

[160] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/292-293.

[161] Buharî. diyât 20: Tirmizî, diyât 4; Ncsâî, kasâme 45; İbn Mâce, diyet 18; Ahmed, 1,227, 339.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/293.

[162] Tirmizi. diyet 4; İbn Mâce. diyet 18.

[163] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/293-294.

[164] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/294.

[165] Buhari, diyât20: Tirmizî, diyat 4; Nesâî. kasâme 45; İbn Mâce, diyât 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/294.

[166] Nesâî, Kasâme 45; İbn Mâce, diyet 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/294.

[167] Nesâî, kasâme 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/294-295.

[168] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/295-296.

[169] Bazı nüshalarda: "kadının katili" mânâsına gelecek biçimde "katilehâ" şeklindedir. Bu daha uygundur.

[170] İbn Mâce. diyet 6.

[171] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/296-298.

[172] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/298-300.

[173] Ahmed. 11,217.

[174] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/300-301.

[175] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/301.

[176] Nesâî, kasâme 45; Tirmizî. diyât 3; İbn Mâce. diyat 19; Ahmed. II, 179. 189, 207, 215.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/301-302.

[177] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 15/302.

[178] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/302.

[179] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/302-303.

[180] Cenin: Ana karnındaki bebeğin adıdır. İsler (anı şekillensin isler şekillenmesin hepsine cenin denilir.

[181] Bazı nüshalarda "Onu ve karnındaki bebeği öldürdü" denilmektedir.

[182] Ğurre: Tam diyetin yirmide birine tekabül eden diyetdir. Açıklama bölümünde gelecektir.

[183] Müslim, kasâme 37, 38; Tirmizî, diyât 15; Nesâî, kasâme 40, 41; İbn Mâce, diyât 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/303.

[184] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/303-304.

[185] Buradaki tefsir bir râviyc aittir. Bunu "kadın Öbür kadının karnına vurdu" diye tefsir eden de vardır.

[186] Müslim, kasâme 39 İbn Mace, diyet 11, Buhari, İtisam 13, diyât 25 Ahmed, 4: 244.

[187] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/304-305.

[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/305.

[189] İbn Mâce, diyet 11; Nesai, kasâme 12; Dârinî, diyât 20.

[190] Terceme, Ebû Ubeyd'in izahına göre yapılmıştır.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/305-306.

[191] Nesâî, kasâme 12. Bu hadis munkatı'dır. Çünkü Tavus Ömer'den hadis işitmemiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/306.

[192] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/306-307.

[193] İbn Mâce, diyet 15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/307.

[194] Buharî, diyât 25; Müslim, kasâme 39; Nesâî, kasâme 12.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/307-308.

[195] Buharî feraiz 11; Müslim, kasâme 35; Tirmizi, diyet 19; Nesâî, kasâme 40; Ahmed II, 539.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/308.

[196] Nesâî, kasâme 40.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/309.

[197] Beyhaki de, at ve katır sözlerinin mahfuz olmadığını söyler.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/309-310.

[198] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/310.

[199] el-Heytemî, Mecmeu'z-Zevâid, IV, 300.

[200] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/310-312.

[201] Nesâî, kasâme 38; Ahmed I, 363.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/313.

[202] Tirmizî, büyü 35; Nesâî, kasâme 38.

[203] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/313.

[204] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/313-314.

[205] Tirmizî, diyât 11; Nesâî, kasâme 15; İbn Mâce, diyât 32.

[206] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/314-315.

[207] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/315.

[208] Buhârî, diyâl 18; Müslîm, kasâme 24; Nesâî, kasâme 18; İbnMâce, diyet 20; Ahmed, IV, 435.

[209] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/315-316.

[210] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/316.

[211] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/316-317.

[212] Nesâî, kasâme 41; İbn Mâce, tıb 16.

[213] Musannifin diğer üslûtlı Muhammed b. Sabbal; Velid'in; "İbn Cüryc'den..." diye rivâyet etmiştir.

[214] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/317-318.

[215] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/318.

[216] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/318-319.

[217] Bu hadisi Ebû Davud'a Süleyman b. Harb ve Müsedded nakletmiştir. Müsedded, Rasû-lullah'ın bu sözü Mekke fethi günü söylediğine işaret etmiştir.

[218] Nesâî, kasâme 33,34; İbn Mâce, diyet 5; Buhârî, el-Târihu'l-Kebir; Dârimi, diyât 22; Ahmed, 11:11,103111:410.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/319-320.

[219] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/320.

[220] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/320.

[221] Nesâî, kasâme 16.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/320.

[222] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/320-321.

[223] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/321.

[224] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/321.

[225] Bu hadisi sadece Ebû Davud rivayet etti.

[226] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/321-322.

[227] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/322-323.

[228] Concordance'da bu baba numara verilmemiştir.

[229] Bu kelime açıklama kısmında izah edildi.

[230] Buhârî, zekât 66, diyât 28,29; Müslim, hudûd 45; İbn Mâce, diyât 27; Tirmizî, zekât 16, Ahkâm 37.

[231] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/323-324.

[232] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/324-325.

[233] Concordance'da bu baba numara verilmemiştir.

[234] İbn Mâce. diyât 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/325-326.

[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/326.

[236] Buhârî, Sulh 8, Nesâî, kasâme 17, 18 İbn Mâce, diyet 16.

[237] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/326-327.

[238] Mâide(5):45.

[239] Nahl(16): 126.

[240] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 15/327-328.

18- FERAİZ BÖLÜMÜ.. 3

İslam Miras Hukukunun Çağdaş Sistemlerden Farkları: 5

1. Feraiz İmini Öğrenmenin Hükmü. 5

2. Kelale. 6

3. Çocuğu Olmayıp Da Kız Kardeşleri Olan Bir Kimsenin Mirası. 7

4. Öz Evlâdın Mirası. 8

5. Nine(nin Mirastan Alacağı Pay). 11

6- Dedenin Mirastan Alacağı Pay. 13

7. Asabenin Mirastaki Hakkı Nedir?. 14

8. Zevilerhamın Mirastaki Hakkı Nedir?. 15

9. Üzerinde Lanetleşilen Çocuğun Mirası. 19

10. Müslüman Kafire Varis Olabilir Mi?. 20

11. Miras Paylaşılardan Önce Müslüman Olan Bir Kimse(Nin Mirasta Bir Payi Var Mıdır?) 23

13. Bir Müslüman Vasıtasıyla Müslüman Olan Kimsenin Durumu. 26

14. Vela Hakkının Satılması (Caiz Midir?). 27

15. İşitilecek Derecede Ses Çıkarıp Sonra Ölen Yeni Doğmuş Bir Çocuğun Mirastaki Durumu 27

16. Antlaşma Mirası Zevilerham (Denilen Hısımlara Tanınan) Miras (Hakkı) İle Yürürlükten Kaldırılmıştır. 28

17. (İslâmiyette Kötülük Üzerinde Yardımlaşma Üzerine Yapılan Bir Antlaşmanın Hükmü) 30

18. Kadın Eşinin Diyetine Varis Olur. 31

18- FERAİZ BÖLÜMÜ

Feraiz, farzlar, belirli hisseler demektir. Fıkıhta; ölünün geriye bıraktığı malların belli ölçülerle varisleri arasında paylaştırılmasından bahseden ilme denir. İslâm miras hukukunu ifâde eder.

Bu ilmin gayesi hak sahiplerine haklarını ulaştırmaktır.

Feraizin iç hiiknü vardır: Muris (miras bırakan), terike (bırakılan mal) ve varis (mala hak kazanan)dır.

Şartları da üçtür: Murisin ölmüş olması, ölüm zamanında vârisin bulunması, varis olma cihetini bilmesi.

Vâris olma (irs) sebepleri yine üçtür. Sahih nikah, nesep, velâ (efendisinin kölesine yakınlığı)

Varis olmaya engel olan haller:

1. Kölelik,

2. Kısas veya keffâret cezasını gerektiren adam öldürme (kıtal), yakın bir akrabasını öldüren kimse Öldürdüğü adamın tek varisi bile olsa, onun malına mirasçı olamaz.

3. Muris ve varisin farklı dinlerden olması,

4. Zimmet ehli için memleketin ayrı ayrı olması.

Feraizin, belli başlı özellikleri, kadının erkeğe nazaran yarı hisse alması, fârizi denir. Ölünün geriye bıraktığı maldan belirli miktarda hisse alan kimseler ashabü'l feraiz'dir. Bunların durumu mirasçıların miktarı ve ölüye yakınlığına göre değişir. Bu manâda feraiz kırk halde özetlenmiştir. Bu kırk halin üçü baba için, dördü dede için, üçü kız için, altısı oğul kızları için, beşi öz kırkazdeş için, yedisi baba bir kız kardeşler için, üçü ana için, ikisi de nine içindir. Bu kırk halin bulunduğu tablolara feraiz aynası denir.

Feraizi, belli başlı özellikleri, kadının erkeğe nazaran yarı hisse alması, ölenin geriye bıraktığı mallardan borçları ve vasiyetleri verildikten sonra geriye kalanın bölünmesi veresesi olan kimselerin malının üçte birinden fazlasını başkalarına vasiyet edememesi gibi hususlardır.

Miras: Mirasın sözlük manası geçmek, intikal etmek, halef olmak devam etmektir.

İstılahta ise, terikedeki yani ölünün bıraktığı malda hak ve hissesi olan kimselerle her birinin hissesinin»miktarını bildiren fıkıh ve hesap kaideleridir.

Terike, vefat edenin geride bıraktığı mal ve haklardır. Miras ilmine feraiz de denir.

İslam miras hukukunun kaynakları: Kitap, Sünnet, tema ve sahabe görüşleridir.

Mirasın Rükünleri: Her miras olayında üç temel unsur bulunur. Bunlar mirasçı (varis) Miras bırakan (ölü, muris) ve terike (varislere bırakılan mal ve haklar)dır.

Mirasın manîleri; Miras bırakanı öldürmek, din farkı ve kölelik mirasın başlıca mânileridir.

Mirasçılarının Vâris Olma Sıraları:

1. Belli hissesi olan hısımlar (ashabü'l-ferâiz)
2. Neseb bakımından asabe olan hısımlar.
3. Başka bir sebep ile asabe olanlar
4. Azad edenin asabesi,
5. Red yoluyla mirasçı olan asabü'l-feraiz
6. Ashabü'l-feraiz ve asabe dışında kalan kadın ve kadın vasıtasıyla bağlanan erkek hısımlar (zevil-erham),
7. Mukaveleli vâris
8. Nesebi, miras bırakandan başkasına ikrar yoluyla nisbet edilen hısım,
9. Kendisine üçte birden fazla vasiyet edilen kimse,
10. Hazine (beytûlmâl)

Burada ayrıntılara girmeden üzerinde ittifak edilen mirasçıları ve kendilerine düşen payları belirtelim:

I. Belli hissesi olan hısımlar (ashabü'l-feraiz):

1. Karısı ölen koca:

- a. Eğer karısının oğlu veya kızı veya torunları varsa dörtte bir,
- b. Bunlardan hiçbiri yoksa ikide bir hisse alır.

2. Kocasını ölen kadın:

- a. Ölen kocasının oğlu veya kızı veya torunları varsa sekizde bir,
- b. Bunların hiç biri yoksa dörtte bir alır.

3. Ölenin babası:

a. Ölenin oğlu veya torunu ... varsa altıda bir, b'. Ölenin kızı veya oğlunun kızı, oğlunun oğlunun... kızı ile beraber bulunuyorsa altıda birini ve diğer mirasçılardan kalanını alır.

c. Bunlar bulunmazsa babası mirasçı olur, yani başka mirasçı yoksa mirasın tamamı başka mirasçı varsa onlardan kalan babaya aittir.

4. Ölenin dedesi (baba tarafından):

a., b, c. Ölenin babası gibidir.

d. Babanın bulunması halinde dede, mirastan pay alamaz.

5. Ölenin ana bir kız veya erkek kardeşleri:

a. Bir tane ise altıda bir hisse alır.

b. Birden fazla iseler terekenin üçte birini eşit olarak paylaşırlar, kız ve erkek burada eşit hisse alır.

c. Ölenin babası dedesi, oğlu, kızı, oğlunun oğlunun... oğlu veya kızı bulunursa anabir kardeşler mirastan pay almazlar.

6. Ölenin kızı:

a. ölenin oğlu olmayıp bir tane kızı varsa terekenin yarısını alır,

b. İki veya daha çok kızı varsa üçte ikisini aralarında paylaşırlar.

c. Ölenin oğlu da varsa, kızlar bir, oğlanlar iki hisse alarak asabe olurlar. Diğer mirasçılar hisselerini aldıktan sonra kalanı başka mirasçı yoksa bütün terekeyi kızlar bir, erkekler iki hisse olarak paylaşırlar.

7. Ölenin oğlunun kızı:

a. Ölenin kızı bulunmayıp oğlunun bir kızı bulunursa, terekenin yarısını alır.

b. Bu durumda oğlunun kızları birden fazla iseler, üçte ikiyi aralarında paylaşırlar.

c. Ölenin bir kızı ile beraber bir veya daha fazla oğul kızı bulunursa bunlar altıda bir alırlar. Aynı derecede oğlun oğlu ile beraber bulunurlarsa asabe olurlar. Yani kalanı ikili birli paylaşılır. Yakınlık olarak kendisine denk veya kendisinden aşağı derecede bulunan erkek ile asabe olamayan oğul kızı mirastan pay alamazlar.

d. Oğlun kızı ölenin iki veya daha fazla kızı ile beraber bulunursa mirastan pay alamazlar.

e. Derecede eşit veya daha aşağıda oğlun oğlu... ile oğul kızları asabe olurlar.

f. Oğul kızları oğlun veya derece itibariyle Ölüye daha yakın olan erkek çocuğun bulunması halinde mirastan pay alamazlar.

8. Ölenin ana-baba bir kız kardeşleri:

a. Bir tanesi terekenin yansını alır,

b. İki veya daha fazla olurlarsa üçte ikiyi, aralarında paylaşırlar.

c. Ana-baba bir erkek kardeşleriyle beraber bulunurlarsa erkek kardeşler iki, bunlar bir hisse olarak asabe olurlar.

d. Ölenin kızı veya oğlunun kızı oğlunun oğlunun ... kızı ile beraber bulunurlarsa asabe olup kalanı alırlar.

e. Oğlunun oğlunun oğlu babanın ve dedenin bulunmasıyla ana-baba bir kızkardeşler mirastan pay alamazlar.

9. Ölenin baba bir kızkardeşi:

a. Kızkardeşi bir tane ise yarısını alır.

b. Birden fazla iseler üçte ikiyi paylaşırlar.

c. Ana-baba bir, bir tane kızkardeş ile beraber bulunuyorlarsa altıda bir alırlar.

d. Ana-baba bir kızkardeşler birden fazla iseler.baba bir kızkardeşi varis olamazlar.

e. Ancak bu hallerde baba bir erkek kardeş bulunursa bununla birlikte erkekler iki, kızlar bir hisse alarak asabe olurlar.

f. Ölenin kızı, oğlunun... kızı ile beraber bulunurlarsa asabe olurlar.

g. Ölenin oğlu, oğlunun... oğlu, babası, dedesi, ... ana-baba bir oğlan kardeşleri, asabe olan ana-baba bir kız kardeşleri bulunursa baba bir kız kardeşler mirastan pay alamazlar.

10. Ölenin annesi:

a. Ölenin oğlu, kızı oğlunun... oğlu veya kızı, hangi taraftan olursa olsun, ölenin birden fazla kardeşiyle beraber bulunursa altıda bir alır.

b. Bunlar bulunmazsa üçte bir alır.

c. Bir taraftan baba, öbür taraftan koca veya karı ile beraber bulunursa, karı veya koca hisselerini aldıktan sonra kalanının üçte birini alır. Bu durumda baba asabe olarak geri kalanı alır.

11. Ölenin ninesi (ana veya baba tarafından büyük anne):

a. Ana, baba, dede ve daha yakın derecede mirasçılar bulunursa nine mirastan pay alamaz.

b. Bunlar yoksa altıda bir alırlar.

II. Asabe (ölenin erkek vasıtasıyla kendine bağlanan erkek hısımları ile böyle telakki edilenler):

Asabe ashabül'feraiiz ile belirlenmiş olan hisselerini aldıktan sonra geri kalan mallar mirasçılarındır. Ashabül-feraiiz yoksa bütün miras asabeye kalır.

Asabe; sebebi ve nesebi olmak üzere ikiye ayrılır:

Sebebi Asabe: Bir köleyi azad eden kimse onun asabesidir. Eğer kölenin kendi hısımları içinde ashabül'feraiiz veya asabesi yoksa azad eden veya asabesi varis olur. (kölelik günümüzde yaygın olmadığından üzerinde daha fazla durmaya gerek yoktur.)

Nesebi Asabe: Bir kimsenin kan hısımları arasındaki yakınlarıdır.

Ashabü'l-ferâiz, hisselerini aldıktan sonra geriye kalanını nesebi asabede sırasıyla alanlar şunlardır:

1. Kendiliğinden asabe olanlar (Ölen ile aralarında kadın girmeyen erkek hısımlar)

Bunların ve asabe olma sıraları aşağıdaki gibidir. Birincisi varken ikincisi, ikincisi varken üçüncüsü vs. asabe ve mirasçı olamaz. Sadece baba as-habü'l-ferâziden olduğu için bu kaidenin dışındadır. Aynı ailede olanlardan yakın uzağı mirastan mahrum eder. Mesela, oğul varken toruna miras düşmez. Yine ana-baba bir olanlar varken yalnız baba veya ana bir olanlar asabe ve mirasçı olamazlar.

Bu kümeye giren asabe sırasıyla şöyledir:

a. Fiirû: Oğul, oğlun oğlu...

b. Usul: Baba, babanın babası...

c. Babanın fûrû: Yani baba tarafından erkek kardeşler ve bunların erkek çocukları,

d. Dedenin fûruu: Yani baba tarafından erkek kardeşler ve bunların erkek çocukları _.

2. Başkası sebebiyle asabe olanlar. Bunlar bazı erkek hısımlarla birlikte oldukları zaman asabe olurlar. Kalan mirası onlarla ikili birli oldukları zaman paylaşanlar. Sırasıyla şunlardır:

a. Oğul ile birlikte kızlar,

b. Oğlun... oğlu ile birlikte oğul kızları,

c. Ana-baba bir erkek kardeşlerle birlikte ana-baba bir kızkardeşler

d. Baba bir erkek kardeşlerle baba bir kızkardeşler.

3. Başkasıyla asabe olanlar:

Bunlar sadece kızkardeşlerdir. Böyle bir asabe olabilmeleri için ana-baba bir veya baba bir kızkardeşlerin kızlar veya oğul kızları ile birlikte bulunmaları gerekir. Böyle bir durumda kızlar ve varsa diğer mirasçılar hisselerini aldıktan sonra geri kalanı bu kız kardeşleri alır. Birden fazla iseler kalanı aralarında eşit olarak bölüşürler.

III. Belli hisse sahibi mirasçılar (ashabü'l-ferâiz) hisselerini aldıktan sonra artan miktarı alacak asabe yoksa, bu artık yine aynı mirasçılara hisseleri nis-betinde dağıtılır, (red meselesi)

Eğer paylar kafi gelmediği için hisseleri alamayan mirasçı bulursa bütün hisse sahiplerinin hisseleri birer miktar azaltılarak hepsinin terekeden pay alması sağlanır. (Avt meselesi)

IV. Belirli hisse sahipleri ile asabe dışında kalan kadın ve kadın vasıtasıyla bağlanan erkek hısımlar zevîl-erham ilk iki küme bulunmazsa mirasçı olurlar. Bunlar teyze, hala, kızın oğlu ananın babası gibi kan hısımlarıdır.

V. Zevi'l-erhamdan da hısım bulunmazsa Ölenin kendisiyle diyet ödeme, varis olma, yardımlaşma, konusunda anlaştığı muvalat ahdi yaptığı kişi ona mirasçı olur.

VI. Böyle bir mukavele ile mirasçı olan da yoksa ikrar ile hısım olanlar mirasçı olurlar.

VII. Bunlar da yoksa veya bunların hepsi de razı ise, terekenin üçte birini geçen, vasiyet yerine getirilir. Yani bu kadar mal vasiyet edilen kişiye verilir.

VIII. Yine mirasçı yoksa veya terekeden artan miktar bulunursa bu hazineye (beytülmale) aittir. [1]

İslam Miras Hukukunun Çağdaş Sistemlerden Farkları:

Bunların en önemlileri şunlardır:

1. İslam hukukundan terekenin ancak üçte biri hakkında vasiyet yapılabilir. Bundan fazlası için varislerin rızası gerekir.
2. İslam miras hukukunda intifa hakkı yoktur.
3. Ana ve baba daima mirasçıdır.
4. Mehir, nafaka gibi mükellefiyetler gözönünde tutularak erkeğe umumiyetle iki, kadına bir hisse verilmiştir.
5. Evlat edinmeye bağlı mirasçılık yoktur.
6. Varisi mirastan mahrum etmek normal şartlarda mümkün değildir.
7. Miras cebridir, varis istese de istemese de hissesi onun mülkiyetine geçer. [2]

1. Feraiz İlmini Öğrenmenin Hükmü

2885... Abdullah b. Amr b. el-As'dan demiştir ki: Rasûlullah (s.a.):

(Dini) İlim(lerin aslı) üçtür: Bunların dışındaki ilim(ler) fazladandır). Muhkem âyet(ler) sabit sünnet (miras taksiminde) adaletli fariza (ilmi) buyurmuştur. [3]

Açıklama

Metinde geçen ilm kelimesinin başında bulunan el takısı Ahd-i zihnî için olduğundan söz konusu ilmin herhangi bir ilim olmayıp belirli bir ilim olduğuna delâlet eder. Bu bakımdan ulema buradaki ilimden maksadın dinî ilimler olduğunu söylemişlerdir.

Muhkem âyetlerden maksat: Konulduğu manaya başkahiçbir ihtimal bulunmadan- açıkça delalet eden ve nesihe ihtimali olmayan âyet-i kerimelerdir.

Adaletli farıza: Tabirinin de burada iki manaya ihtimali vardır:

1. Miras taksiminde kitap ve sünnetin açıkça belirlediği adaletli paylar.

2. Kitap ve sünnetten icthad yoluyla çıkartılan paylar. İcma ve kıyas ile belirlenen paylar demektir. Bu hükümler Kur'ân âyetleriyle hadis-i şeriflerden çıkartıldığı için esas ve netice itibariyle Kur'ân-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde açıkça belirtilen paylar gibi muteberdirler. İşte bu paylar kendilerine itibar edilmesi cihetiyle Kitap ve Sünnetle sabit olan paylara denk olduklarından bu hadis-i şerifte kendilerinden farıza-i âdile = denk pay diye bahsedilmiştir.

Hattâbî'nin açıklamasına göre; ashab-ı kiram, miras konusunda kitap ve sünnetin açıklık getirmediği mevzularda ihtilafa düştükleri zaman Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde getirilen açık hükümlere ve İslamın genel mevzuatına uygun yeni çözüm yolları bulmuşlardır.

İkrime'den rivayet olunduğuna göre, İbn Abbas anne ve babasıyla kocasını bırakarak ölen bir kadının mirasının nasıl taksim edileceğini sormak üzere Zeyd b. Sabit'e birini gönderdi de Zeyd kocaya tüm mirasın yansının verilmesi gerektiğini, kalan malın da üçte birisinin anneye üçte ikisinin de babaya verileceğini söyledi.

İbn Abbas O'na: "Bu.hükmü Allah'ın kitabında mı buldun, yoksa kendi içtihadınla mı verdin?" deyince: "Kendi içtihadımla verdim, anneyi babaya tercih edemeyeceğim için babaya kalan malın üçte ikisini, anneye de üçte birini verdim" cevabını verdi. Gerçekten Zeyd burada "Eğer (ölenin) çocuğu yok da ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer."^[4] âyeti kerimesine kıyas yapmış kocaya hakkı olan malın yarısını verdikten sonra kalan malı Kur'ân-ı Kerim'de açıkça zikredildiği şekilde anneye vermiş, babanın Kur'ân-ı Kerim'de açıklanmayan hissesinin de üçte iki olduğuna hükmetmiştir. Daha sonra gelen ilim adamlarının hepsi Kur'ân-ı Kerim'in ve hadis-i şerifin ruhuna uygun buldukları için Hz. Zeyd'in bu içtihadına sarılmışlardır.^[5]

2. Kelale

2886... İbn el-Münkedir, Cabir'i (şöyle) derken işitmiş;

"Ben hastalanmıştım. Baygın bulunduğum bir sırada Peygamber (s.a.): Ebû Bekir'le birlikte yaya olarak beni ziyarete gelmiş ben (baygınlığım sebebiyle) kendisiyle konuşamayınca bir abdest alıp (ab-dest suyunu) üzerime serpmiş, bunun üzerine ben ayıldım. (Rasûl-i Ekrem'in yanımda olduğunu görünce): "Ey Allah'ın Rasûlü malım hakkında nasıl bir işlem yapayım. Benim (geride kalacak) kız

kardeşlerim de var" dedim. Hemen o anda "senden fetva istiyorlar de ki, Allah sizi babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkında hükmünü (şöyle) açıklıyor..."^[6] (mealindeki) miras âyet-i kerimesi indirildi.^[7]

Açıklama

Avnü'l Ma'bud yazarının açıklamasına göre, "Metinde geçen kelale kelimesinin manâsı üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kastalanî'ye göre kelale geride çocuk ve baba bırakmadan ölen kimsedir. Lügat alimlerinin cumhurunun görüşü budur. Sahabeden Hz. Ali ile Abdullah b. Mesûd da bu görüştedirler. Bazılarına göre, geride baba bırakmadan ölen kimsedir. Ashab-ı Kiram'dan Ömer b. Hattâb (r.a.) bu görüştedir. Bazılarına göre erkek çocuk bırakmadan ölen kimsedir. Anne ve baba bırakmadan ölen kimse olduğunu söyleyenler de vardır. Bütün bu görüşlere göre kelale ölen kimseye verilen bir isimdir. Bazılarına göre de kelale anne ve baba dışında kalan mirasçılar demektir. Kutrubi ile ashab-ı kiramdan Ebû Bekr (r.a.) bu görüştedirler. Hanefi ulemasından Aynî bu mevzuda cumhurun görüşünü tercih etmiştir.

Kelale kelimesinin manâsında ihtilaf edildiği gibi, hangi kökten türedi-ği konusunda da ihtilâf edilmiştir.

Bu mevzuda İmam Nevevî şöyle diyor: "Ulemanın ekserisine göre bu kelime tekellül kökünden türemiştir. Tekellül kenarda kalmak manâsına gelir. Mesela amca oğlu, nesebin dikine inen usul- fûr'u çizgisi üzerinde değildir. Bu çizginin yan tarafında kaldığı için kelale ismini alır.

Bazılarına göre bu kelime ihtilaf etmek anlamına gelen ikلیل kökünden türemiştir.

Varisler ölüyü dört tarafından kuşattıkları için bu ismi almışlardır. Nitekim başı dört tarafından sardığı için başa giyilen taca da ikلیل ismi verilmiştir.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte kelalenin mirası şöyle anlaşılıyor. "Ölenin annesi, babası ve çocukları yok da anne bir kız ve erkek kardeşi varsa, bunların herbirine mirasın altıda biri düşer. Eğer anne bir erkek ve kız kardeşler birden fazla ise, bunlar mirasın üçte birini kendi aralarında paylaşırlar.

Her ne kadar Hz. Cabir'in mirası hakkında inen âyetin senden fetva istiyorlar de kî Allah size babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkında hükmünü şöyle açıklıyor:^[8] mealindeki âyet-i kerime olduğu ifade ediliyorsa da, İbn Cerir Hz. Cabir'in mirası hakkında inen âyetin Allah size çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe kadının payının iki mislini tavsiye eder.^[9] mealindeki âyet-i kerime olduğunu^[10] rivayet etmiştir.

Tirmizî'nin rivayeti^[11] de İbn Cerir'in bu rivayetini te'yid etmektedir.

Malikî ulemasından İbn el-Arabi, İbn Cerir'in rivayeti ile Tirmizî'nin rivayetini mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerife tercih ederek bu rivayetlerin arasını te'lîf etme yoluna gitmişse de Bezlû'l Mechûd yazarı bu müşkili şöyle halletmiştir:

"Aslında yukarıda meali geçen Nisa sûresinin 176 numaralı âyet-i kerimesi Hz. Cabir'in mirası hakkında inmiştir. Fakat bu âyet-i kerimede kelalenin mirası açıklanırken söz konusu edilen erkek ve kız kardeşten maksat anne-baba bir ya da baba bir erkek ve kız kardeş değil, anne bir erkek ve kız kardeşir. Nitekim Sad b. Ebî Vakkâs'ın rivayeti ile İbn Mes'ûd'un kıraatleri de buna delalet etmektedir.

Durum böyle olunca, anne bir kardeşlerin dışında kalan anne-baba bir kardeşlerle baba bir kardeşlerin mirası bu âyet-i kerimede açıklanmamıştır. Bunun üzerine ashab-ı kiram Hz. Peygamber'den onların mirasları hakkındaki hükmü sormaya başlamışlar, nihayet Cenab-ı Hak Nisa sûresinin 11. âyet-i kerimesini indirerek onlar hakkındaki hükmünü de açıklamıştır. Netice itibariyle her iki âyetin, inmesine de sebep Hz. Cabir'in mirasıdır. Her iki âyetin de Hz. Cabir hakkında indiğini söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle yukarıda geçen rivayetler arasında bir çelişki yoktur. [\[12\]](#)

3. Çocuğu Olmayıp Da Kız Kardeşleri Olan Bir Kimsenin Mirası

2887... Câbir (r.a)'den demiştir ki:

(Bir defasında) "Hastalanmışım. Yanımda yedi kızkardeşim vardı. (Bir gün bayılmışım) RasûluUah (s.a.) yanıma gelip yüzüme üfürmüş de kendime geldim ve:

"Ey Allah'ın Rasûlü. (ben ölünce) kızkardeşlerime (kalacak olan malımın) üçte ikisini vasiyet edemez miyim?, dedim.

(Kız kardeşlerine) iyi davran buyurdu. (Bu malın) yarısı(m vasiyet etsem olmaz mı?) dedim. (Yine kızkardeşlerine) iyi davran buyurdu. Sonra beni bırakıp çıktı. (Çıkıp giderken)

"Ey Cabir! Bu hastalığından dolayı öleceğini sanmıyorum, şüb-hesiz ki (yüce) Allah (Kurân-ı Kerim'inde miras âyetini) indirdi ve kızkardeşlerine düşecek olan payı da açıkladı. Onlara üçte iki pay ayırdı." buyurdu. (Bu hadisi Cabir'den nakleden Ebû Zübeyr) dedi ki Cabir "Senden fetva istiyorlar, de ki: Allah sîze babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkına hükmünü açıklıyor. [\[13\]](#) Âyeti benim hakkımda indirdi, derdi. [\[14\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "Yüzüme üfürdü" sözü İmam Ahmed'in Müsned'inde "Yüzüme suserpti" şeklinde rivayet edilmiştir. Bu rivayet bu mevzuda gelen rivayete daha uygun düşmektedir. Metindeki cümlesi hadis sarihleri tarafından iki şekilde tercüme edilmiştir.

1. Kız kardeşlerime kalacak olan malın üçte ikisini vasiyet edebilir miyim?

2. Varis olarak kız kardeşlerim bulunduğu için malımın üçte ikisinin fakirlere dağıtılmasını vasiyyet edemez miyim?

Bu ikinci manaya göre liehavatî kelimesinin başında bulunan li harf-i çeri lâm-ı ta'lildir. Her iki manadan da Rasûl-i Ekrem efendimizin vasiyetin malın üçte birini geçmemesini üçte ikisinin kesinlikle vârislere kalmasını emrettiği anlaşılmaktadır.

Fahr-i Kainat efendimiz; "Şübhesiz ki yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'inde (miras âyetlerini) indirdi ve kızkardeşlerine düşecek olan payı da açıkladı" sözleriyle "... eğer (ölenin) iki kız kardeşi varsa bıraktığının üçte ikisi onlarıdır." [\[15\]](#) âyet-i kerimesine işaret etmek istemiştir. [\[16\]](#)

2888... el-Bera b. Azib'den demiştir ki:

Kelale (geride baba ve çocuk bırakmadan ölen kimse) hakkında inen en son âyet "senden fetva istiyorlar.De ki Allah size babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkında hükmünü şöyle açıklıyor:" [\[17\]](#) âyet-i kerimesidir. [\[18\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte kalale hakkında inen en son âyetin Nisa sûresinin en son âyeti olduğu ifade edilmektedir. Bilindiği gibi kalale hakkında inen ilk âyet-i kerime de "Eğer (ölen) erkek veya kadının mirasçısı, evladı ve ana babası olmayıp bir erkek veya bir kızkardeşi varsa" [\[19\]](#) mealindeki âyet-i kerimedir.

Gerçi bu hadis-i şerif Müslim'in rivayetine uygun olarak " en son ineri âyet kalale hakkında inen "senden fetva istiyorlar de ki Allah size babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkında hükmünü şöyle açıklıyor:..." [\[20\]](#) âyet-i kerimesidir. Şeklinde tercüme edilmeye de müsaittir. Ancak o zaman bu tercüme İbn Abbas'ın "En son inen âyet ribâ âyetidir" [\[21\]](#) mealindeki sözüne ters düşer.

Fakat yine de "her iki âyetin de beraberindekilerini ve Kur'ân-ı Kerim'in en son ve birlikte inen iki âyeti olduklarını" söyleyerek bu tezatı ortadan kaldırmak mümkün olduğu gibi Ribâ âyetinin [\[22\]](#) en son inen âyet olmasından maksat ribâ mevzuunda inen âyetlerin en sonuncusu olmasıdır" diyerek de

[23]

bu tezati kaldırmak mümkündür.

2889... Bera b. Azib'den demiştir ki: Bir adam Peygamber (s.a.)'e gelerek

"Ey Allah'ın Rasûlü kelale hakkında senden fetva istiyorlar" (âyetindeki) kelâle nedir? Dedi. (Peygamber (s.a.) de):

"Sana (bu hususta) "yaz âyeti yeter" buyurdu. (Ravî Ebû Bekir) dedi ki "Ben Ebû İshak'a -kelâle (arkasında) çocuk ve baba bırakmadan ölen kimsedir- dedim. O da -öyledir ve (başkaları da) öyle olduğuna hükmettiler- cevabım verdi." [24]

Açıklama

Hz. Peygambere kelale hakkında soru sorduğundan bahsedilen kimse Hz. Ömer b. Hattab'dır.

Yaz âyetinden maksat; Hattâbî'nin de açıkladığı gibi, Nisa sûresinin sonuncu âyet-i kerimesidir. Çünkü Cenab-ı Hakk Kur'ân-ı Kerim'inde kelale hakkında iki âyet-i kerime indirmiştir. Bunlardan birincisi Nisa sûresinin 12. âyet-i kerimesidir.. Fakat bu âyet-i kerimede yeterli açıklama bulunmadığından Allah Teâlâ kelale hakkında yeterli açıklama getiren Nisan sûresinin son âyet-i kerimesini indirmiştir*. Bu hadis-i şerifte yaz âyeti tabiriyle kastedilen bu âyet-i kerimedir. Çünkü kelale hakkında inen iki âyetten biri olan bu âyet yazın diğeri de kışın indirilmiştir. Bu âyet-i kerimede kelale hakkında yeterli açıklama ve müctehidlerin ictihâd etmeleri için yeterli işaretler ve deliller bulunduğu Hz. Peygamber kendisine soru soran Hz. Ömer b. Hattâb'a ke-lale hakkında daha fazla açıklama yapmaya lüzum görmeden onu söz konusu âyete havale etmekle yetinmiş ve bu suretle Kur'ân-ı Kerim'in ve ahkâmının hakkıyla anlaşılabilmesi hususunda bu ümmetin müctehidlerine düşen icti-had görevinin önemine işaret buyurmuştur.

Hatta MUslim'in Sahih'inde açıklandığı üzere Hz. Peygamber kendisine kelâle hakkında soru soran Hz. Ömer'i Nisa sûresinin son âyetine havale ederken, ona karşı sert bir dil kullanmıştır ve parmağıyla göğsüne dürtmüş-tür. İmam Nevevî'ye göre Hz. Peygamberdin bu meselede Hz. Ömer'e karşı böyle sert bir tavır takınmasının sebebi; Hz. Ömer'in sadece o anda duyacağı hadise bel bağlayıp da delillerden hüküm çıkarmayı terk edeceği ve bunun da bir adet haline gelmesi endişesidir. Çünkü Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'-İnde "... halbuki onu Peygamber'e ve aralarındaki yetkili kişilere götürse-lerdi içlerinden işin içyüzünü araştırıp çıkarırlar onun ne olduğunu bilirlerdi." [25] buyurarak ictihadın lüzum ve ehemmiyetini ifade buyurmaktadır.

Müctehidlerin araştırmayı ve delillerden hüküm çıkarmayı terk etmeleri İslâm'ın ruhuna aykırı ve İslam'ın tefekkür hayatının gelişmesi açısından son derece tehlikeli bir tutumdur.

Hadis-i şerifte ölen bir kimisenin kelale sayılması için aranan arkasında baba bırakmama şartı,

Nisa sûresinin son âyeti ile mevzu bahis edilmiyorsa da bu husus, âyetin nüzul sebebinden anlaşılmaktadır. Çünkü bu âyet 2887 numaralı hadis-i şerifte açıklandığı üzere Hz. Cabir b. Abdullah hakkında nazil olmuştur. Âyet-i kerime indiği zaman Hz. Câbir'in hayatta çocuğu ve babası yoktu. [26]

Bazı Hükümler

1. Kelâle, arkasında çocuk ve baba bırakmadan ölen kimsedir.
2. Sünnetin bir görevi de âyetlerin kapalı veya mücmel kalan kısımlarını açıklamaktır.
3. İslâm ümmetinin tefekkür hayatında içtihadın büyük bir yeri vardır. [27]

4. Öz Evlâdın Mirası

2890... Hüzeyl b. Şurahbil el-Evdî'den demiştir ki: Ebû Musa el-Eş'arî ile Selman b. Rabia'ya bir adam gelerek onlara kız(m mirası) ile oğlun kızı ve anne-baba bir kızkardeş(in mirasını) sordu. Onlar da (bir kimsenin mirasının) "yarısı kızma yarısı da anne-baba bir kızkardeşine düşer" (dediler). Oğlun kızına mirastan hiçbir şey düşürmediler. (ve) Bir de (bu soruyu soran kimseye) "İbn Mesud'a git. (O'na da sor) kuşkusuz (bu hususta) o da bize uyacaktır" (dediler). Bunun üzerine o adam İbn Mesud'a varıp (bu meseleyi) ona da sordu ve ona Ebû Musa el-Eşârî ile Selman b. Rabia (r.a.)'ın sözlerini de nakletti.

İbn Mesud da "Eğer ben bu (hususta) onlara uyacak olursam (haktan) sapmış olurum ve hidayete erenlerden olmam. Fakat ben (bu meselede) Rasûlullah (s.a.)'in verdiği hükümle hükmedeceğim (şöyle ki mirasın) yarısı (ölenin) kızı içindir. Üçte ikisinin tamlayıcısı olan altıda bir pay da (ölünün) oğlunun kızına, geriye kalanı da anne-baba bir kızkardeşe aittir." cevabını verdi. [28]

Açıklama

Söz konusu hâdise Hz. Osman'ın halifeliği sırasında geçmiştir ki o sırada Hz. Ebû Musa el-Eşari Kufe'de vali, Hz. Selman b. Rabia el-Bahili de Kufe'de kadı idi.

Bu iki zata'göre "Allah size babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkında hükmünü şöyle açıklıyor. Ölen kişinin çocuğu yok, bir kız kardeşi varsa bıraktığı malın yansı o (kız kardeşi)nindir." [29] mealindeki kelale âyetindeki kelâleyi tarif eden babasız ve çocuksuz kişi sözünden maksat babasız ve erkek çocuksuz kişidir. Hz. Ebû Musa ile Selman (r.a.) kelâleyi böyle anladıkları için bir kızıyla bir

kız kardeşini ve bir de oğlunun kızını bırakarak ölen bir kimsenin kelale olduğunu kabul ederek mirasının yarısının kıza, yarısının da kızkardeşe verileceğine, oğlun kızma (ibniyyeye) ise mirastan hiçbir payın verilemeyeceğine hükmetmişlerdir. Ancak Hz. Ebû Musa daha sonra bu görüşünden Hz. İbn Mes'ud'un görüşüne dönmüştür. Hz. Selman'ın da dönmüş olması kuvvetle muhtemeldir. [30]

Gerçi Meryem sûresinin 77. âyetiyle el-Mümtehine sûresinin 3. Tegabün sûresinin de 15. âyetinde veled kelimesi erkek çocuk anlamında kullanılmışsa da Abdullah b. Mes'ud'un Hz. Peygamber'den rivayet etmiş olduğu hadis mevzuya tam bir açıklık getirdiğinden sahabeden ve tabiinden bir topluluk ile Ensar fukahasının umumu Bakara sûresinin 12 ve 176. âyetlerinde geçen çocuğu yok sözünün erkek ve kız çocuğu yok anlamına geldiğine hükmederek anne-baba bir kızkardeşin, kızla birlikte bulunduğu zaman asabe olacağını, binaenaleyh farz (pay) sahiplerinden artan malın tümünün ona kalacağını söylemişlerdir.

Ancak İbn Abbâs (r.a.) bu görüşe muhalif olarak ölen bir kimsenin kızıyla birlikte bulunan kızkardeşinin mirasdan hiçbir şey alamayacağını kesin bir dille ifade etmiş ve aksini iddia edenlerin hata ettiklerini açıkça ifade etmekten geri durmamıştır.

Metinde geçen mirasın yansı ölenin kızı içindir, üçte ikisinin tamamlayıcı olan altıda bir pay da ölünün oğlunun kızına attır, kalanı da anne-baba bir kızkardeşe aittir sözüne gelince. Burada üç varisin mirastan alacakları miras açıklanmaktadır. Şöyle ki:

1. Kız (sulbiyye) mirasın tamamının yarısını alacaktır.

2. Oğlun kızı (bintiyye) altıda bir alacaktır. Çünkü kızla, oğlun kızının hisselerine düşecek mirasın toplamı mirasın tamamının üçte ikisidir. Kız bu-üçte ikinin yarısını aldığına göre geriye altıda biri kalmıştır. Bilindiği gibi $1/2$ ile $1/6$ toplandığı zaman $2/3$ eder ($+1/2 +1/6 = 4/6 = 2/3$). Nitekim tluhârî'nin rivayetinde bintiyyeye düşecek olan bu payın altıda bir olduğu açıkça ifade edilmektedir.

3. Anne-baba bir kızkardeş: Mirasta ölenin kızıyla birlikte bulunduğu zaman farz (pay) sahipleri hisselerini aldıktan sonra kalanın tümünü alır. Bintiyye ile sulbiyye farz (pay) sahibi olarak mirasın üçte ikisini aldıklarında kızkardeşe mirasın üçtebiri kalır. [31]

Bazı Hükümler

1. Ana-baba bir kızkardeş bir kelâleye varis olduğu zaman, farz sahiplen hisselerini aldıktan sonra asabe olarak kalan malın tümünü alır.

2. Kelâleye varis olan bir kızla oğlun kızının mirastaki hisselerinin toplamı, mirasın tümünün üçte ikisini teşkil eder.

3. Bir müctehidin hakkında nas bulunmayan meselelere çözüm bulması üzerine düşen bir görevdir. O çözümü bulmak için mutlaka ictihad etmesi gerekir.

4. Bir meselede ihtilaf edildiği zaman kitap ve sünnete müracaat etmek icab eder.

5. Bir âlim yanlış verilen fetvaları düzeltmelidir.

6. Bir âlim verdiği fetvanın yanlış olduğunu anlayınca hemen ondan dönmelidir.

7. Kendisinden fetva istenen bir kimse fetva isteyen kimseyi bu meseleyi en iyi bilen kimseye

göndermelidir. [32]

2891... Câbir b. Abdullah'dan demiştir ki:

(Bir gün) Rasûlullah (s.a.)'le birlikte çıkmıştık. Medine'nin haremünde ensardan bir kadının yanına vardık. Kadın (yanımıza) kendisine ait olan iki kız çocuğu getirdi ve:

"Ey Allah'ın Rasûlü bunlar Uhud (savaşı) günü senin yanında savaşırken şehid edilen Sabit b. Kays'm kızlarıdır. Bunların amcaları mallarının ve miraslarının tümünü (ellerinden) aldı ve onlara hiçbir şey bırakmadı. Ey Allah'ın Rasûlü (bu hususta) ne buyurursun? Allah'a yemin ederim ki bunlar mallan olmadıkça asla evlenemezler." dedi.

Rasûlullah (s.a.) de

(Hele sabredin bakalım) "Allah bu hususta bir hüküm verir" buyurdu. Ve (bir süre sonra) Nisa suresinin "Allah size çocuklarınızın alacağı miras) hakkında erkeğe kadının payının iki mislini tavsiye eder" [33] âyeti nazil oldu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.)

"O kadınla, şikayetçi olduğu adamı çağırınız" dedi. (ve bu emir yerine getirildi kızların) amcasına (mirasın) "üçte ikisini kızlara, sekizde birini annelerine ver, kalanı da senindir." buyurdu.

Ebû Dâvûd der ki (bu hadisi rivayet) eden Bişr el-Mufaddal hata etmiştir. Bu kızlar Sa'd b. er-Rabi'in kızlarıdır. Sabit b. Kays ise (Uhud savaşında değil) Yemâme gününde şehid edilmiştir. [34]

Açıklama

Esvâf Medine-i Münevverenin harem-i şerifidir. 2886 numaralı hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi aslında kelâleyi açıklayan Nisa sûresinin son âyeti ile miras hükümlerini açıklayan âyet-i kerimeler Hz. Câbir'in mirası hakkında nazil olmuşlardır. Fakat bu âyetlerin esas nüzul sebebi, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte de açıklandığı üzere Hz. Sabit b. Kays'ın kızlarının başından geçen miras olayıdır. Sözü geçen âyetlerin Hz. Câbir'in mirasıyla ilgili olması bu âyetlerin iniş sebebinin Hz. Sabit'in kızlarının başından geçen hadise olmasına mâni değildir.

Miraslarının ellerinden alındığı ifade edilen kızların annesi, bu hususta Hz. Peygambere "Allah'a yemin ederim ki bunlar malları olmadıkça asla evlenemezler" demekle "kadınlarla dört (meziyeti)

için evlenilir. Malı için, soyu için, güzelliği için" mealindeki 2047 numaralı hadis-i şerife işaret edilmeyi gerektiren sebeplerden biri onlarda yoktur, demek istemiştir.

Fahr-i Kainat efendimiz Allah'ın "eğer (çocuklar) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geri bıraktığının) üçte ikisi onlarındır..."^[35] emrine uyarak mirasın üçte ikisini yeğenlerine verilmesini emrettiği gibi "... çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır..."^[36] âyetine uyarak mirasın sekizde birini de kızların annelerine verilmesini emretmiştir.

Kızlar ve anneleri mirastan paylarını aldıktan sonra kalan mirasın da asabe durumunda olan amcasına ait olduğuna peygamber olarak kendisi hükmetmiştir.

Sözü geçen kızlar hakkında inen âyet-i kerimede "eğer kızlar ikiden fazla iseler (ölenin geriye bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer (çocuk) yalnız bir kadınsa (mirasın) yarısı onundur." buyurularak bir kızla, ikiden fazla kızların mirası açıklanmışsa da iki kızın alacağı miras hakkında bir açıklama yoktur. Bu bakımdan erkek kardeşleri bulunmayan iki kızın varislik durumu hakkında ihtilaf edilmiştir. İbn Abbas bu iki kızı bir kız hükmünde tutarak her ikisine mirasın yarısını vermiştir. Ona göre yüce Allah "(çocuklar) ikiden fazla kız iseler, geriye bıraktığının üçte ikisi onlarındır." buyurarak ikiden fazla oldukları zaman kızlara üçte iki pay vermiştir. Ancak:

Birinci olarak: Müctehidlerin çoğunluğuna göre iki kızda ikiden fazla kızlar gibi üçte ikiyi alırlar: Bu görüş, birkaç yönden daha isabetli kabul edilmektedir. Evvela bu hükümde kızlar iki bacının durumu ile karşılaştırılmıştır. Ölen kişinin iki kızkardeşi varsa "Eğer (Ölenin) iki kızkardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır" âyetine göre bu iki kızkardeş, üçte ikiyi alırlar. İnsanın iki kızı, kendisine iki kızkardeşinden daha yakındır. Yüce Allah, iki kızkardeşe üçte ikiyi verdiği göre, iki kıza da üçte ikinin verilmesi lâzımdır.

İkinci olarak: Kız, erkek kardeşiyle beraber üçte bir alır. Kızkardeşiyle beraber de bunu alması ve her ikisine üçte ikinin verilmesi doğru olur.

Üçüncü olarak: Hz. Peygamber (s.a.)'in varis olan kız, oğul kızı ve kız-kardeşten: Oğul kızına altıda bir, kıza yarı verdiği, böylece kız ve oğul kızına birlikte üçte ikiyi hükmettiğini ifade eden 2890 numaralı hadis de buna delalet eder. O halde iki kıza üçte iki verilmesi gayet tabîdir. Kaldı ki... (çocuklar) ikiden fazla kadın iseler..." cümlesinin ... iki ve ikinin üstünde kadın iseler şeklinde manâlandırılması da caizdir. Nitekim "... Onların boyunlarının üstüne vurun" cümlesi de "... boyunlarını ve boyunlarının üstünü vurun anlanunadır."^[37]

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte ortaya konan miras taksimin çözüm şeklide şöyledir: 1/3

Sülüsân _____ Sümün _____ K _____

kız kız anne Amca

8 8 3 5

3x8 = 24 ^[38]

2892... Câbir b. Abdillâh'dan demiştir ki: Sa'd b. er-Rebi'in karısı (Hz. Peygamber'e gelerek)

"Ey Allah'ın Rasûlü, Sa'd şehid oldu (ve geride) iki de kız bıraktı" (bu kızların hali ne olacak?) demiş.

Ebû Dâvûd der ki bu (hadisin Sa'd b. er-Rebi' ite ilgili kısmı bir önceki hadiste geçen Sabit b. Kays'la ilgili kısımdan) daha sağlamdır. [\[39\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif genelde önceki hadisin aynı olmakla beraber mirasları söz konusu edilen kızların babalarının isminin tesbitinde bu iki hadis arasında önemli bir ayrılık vardır.

Bir önceki hadisin ravilerinden Bişr bu kızların babalarının Sabit b. Kays olduğunu rivayet etmiştir. Bu hâdis-i şerifte de bu zatın Sa'd (b. er-Rebi) olduğu ifade edilmektedir. Musannif Ebû Davud'a göre aslında bu kızların babası Hz. Sabit b. Kays değil Hz. Sa'd b. er-Rebi'dir. Bu bakımdan mevzumuzu teşkil eden hadis bir önceki hadisten daha sağlamdır. Esasen bir önceki hadisteki zayıflık ondaki Sabit b. Kays'ın Uhud'da şehid edildiğini ifade eden cümleden de anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Sabit Uhud savaşında değil Müseylemetü'l-Kezzâb'la yapılan Yemâme savaşında şehid olmuştur. Uhud'da şehid olan zât ise sözü geçen kızların babası Sa'd b. er-Rebi'dir. Ulemanın pek çoğunun görüşü de budur. Hz. Sa'd b. er-Rebi'nin iki hanımı olduğundan bunlardan hangisinin kızların annesi olduğu kesin olmamakla beraber Hafız tbn Hacer'e göre kızların annesi Amre bint Hizam'dır. Diğer hanımın ismi de bilinmiyor. [\[40\]](#)

2893... Esved b. Yezid'den demiştir ki:

Muaz b. Cebel Yemen'de (vali) iken (bir ölünün) bir kız(ı) ile bir kızkardeş(in)e miras bölüştürmüş de bunlardan her birine (mirasın) yarasını) vermiş. O zaman Peygamber (s.a.) de hayatta imiş. [\[41\]](#)

Açıklama

Hafız ibn Hacer'in açıklamasına göre A'meş bu hadisi bir defa Hz. Peygamber zamanında olmuştur. Kaydıyla rivayet etmiştir. Bu durumda hadis merfu hadis hükmündedir. Çünkü Hz. Muaz bir kızla kızkardeş arasında mirasın nasıl taksim edileceğini Hz. Peygamber'den duyup öğrenmiş olmasaydı, henüz hayatta bulunur Hz. Peygamber'e sormadan bu hususta bir hüküm vermezdi.

A'meş'in diğer bir rivayetinde bu Hz. Peygamber zamanında öhnuştur kaydı yoksa da güvenilir ravilerin fazlalık taşıyan rivayetleri bu fazlalığı taşımayan rivayetlere tercih edilmesi usul kaidelerindedir.

Muaz'ın mirasın yansını Ölünün kızına diğer yansıra da ölünün kızkardeşine vermesinin sebebi, kızın bu mirasta farz (pay) sahibi olarak kız kardeşin de asabe mealgayr (başkasıyla asabe) olarak bulunmasıdır. Hz. Peygamber'in sünnetinden anlaşıldığına göre ölünün oğlu olmayıp diğer varislerle beraber bir kızı bulunursa, yarı pay alır. [42] Ana-baba bir kız kardeş de ölenin kızı ile birlikte bulunursa farz (pay) sahibleri paylarını aldıktan sonra kalan mirasın tümünü alır. [43] Burada pay sahibi olarak sadece ölünün kızı bulunduğundan Hz. Muaz ondan artan malın yansını kızkardeşe vermiştir. [44]

5. Nine(nin Mirastan Alacağı Pay)

2894... Kabaysa b. Züeyb'den demiştir ki: Bir nine Ebû Bekr es-Sıddîk'a gelerek miras(tan kendisine düşecek olan pay)ım sordu. (Hz. Ebû Bekir de bu hususta):

"Senin için Allah'ın kitabında bir hüküm yok. Allah'ın Pey-gamberi'nin sünnetinde de (bu hususta) seninle ilgili bir hüküm bilmiyorum. Binaenaleyh sen git de ben (bunu) halka bir sorayım" cevabını vermiş ve halka sormuş. Bunun üzerine Mugîre b. Şube

"Ben Rasûlullah (s.a.) bir nineye altıdabir (pay) verirken yanında buldum." demiş. Hz. Ebû Bekir de

(Ona) "Senin yanında başka birisi daha var mıydı? diye sorunca Muhammed b. Mesleme ayağa kalkıp Mugîre b. Şube'nin söylediklerini aynen tekrarlamış. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir o nineye bu hükmü uygulamış.

Sonra başka bir nine de Ömer b. ei-Hattâb (r.a.)'ya gelerek ona miras(tan alacağı pay)ım sormuş o da "yüce Allah'ın kitabında seninle ilgili bir hüküm yok, (bu hususta daha önce) verilmiş olan hüküm ise senden başkasına (yani senden başka bir nineye) ait olan (özel) bir hükümdür. Ben (Allah tarafından Kur*ân-ı Kerim'de belirlenen) paylara (bir pay) ilave edecek değilim. Fakat (sahih) ninenin miras payı şu (Ebû Bekr'in kendi devrindeki nineye vermiş olduğu) altıdabir paydır. Artık bu hissede ikiniz birden bulunacak olursanız, bu hisse ikiniz arasındadır. İkinizden hangisi tek başına bu hisseye mirasçı olursa bu hisse onundur" cevabım vermiş. [45]

Açıklama

Mirastan pay sahibi olan nineden maksat ana veya baba tarafından büyük annedir. Araya gayr-i sahih dedenin girmemesi şarttır. Buna göre ananın anası ananın anasının ∴ anası, babanın anası, babanın babasının ... anası gibi nineler sahih nine cedde-i sahiha olurlar ve farz (pay) sahibi olarak mirastan pay alırlar. Gayr-i sahih cedd(dede)den maksat ölene nisbetle araya ana, büyükana giren büyük babadır. Araya bu gayr-i sahih dedelerin girdiği ninelere ise fasid nine denir. Ananın babasının anası, babanın anasının babasının anası gibi.

Binaenaleyh ölüye ulaşmasında araya gayr-i sahih dede girmeyen nineler mirastan pay alırlarken araya gayr-i sahih dedeler giren fasit nineler mirastan pay alamazlar.

Sahih nine, ana tarafından olsun, baba tarafından olsun, bir olsun birden fazla olsun, derecede müsavi iseler südüs (1/6) alırlar. Sahih nineler ana ile sakıt olurlar. [\[46\]](#)

Metinde geçen "sonra başka bir nine de (kalkıp) Ömer b. Hattab'a gelerek O'na miras(tan alacağı pay)ını sormuş" cümlesi Tirmizî'nin Sünen'inde "sonra (Ebû Bekr'e gelen) nineden tamamen ayrı olan bir nine de Hz. Ömer'e geldi" anlamına gelen lafızlarla rivayet edilmiştir. Bu ifade Hz. Ebû Bekr'e gelen nine anne tarafından nineyse, Hz. Ömer'e gelen ninenin baba tarafından nine olduğunu, Hz. Ömer'e gelen nine anne tarafından nineyst Hz. Ebû Bekir'e gelen ninenin baba tarafından nine olduğunu gösterir.

İbn Mâce'nin Sünen'inde geçen "daha sonra baba tarafından olan diğer bir nine Hz. Ömer'e gelerek miras(tan kendisine düşecek olan pay)ını istedi." cümlesine bakılırsa Hz. Ömer'e gelen ninenin baba tarafından nine olduğu anlaşılır. [\[47\]](#)

Bazı Hükümler

1. Sahih ninenin mirastan payı altıda birdir.
2. Eğer sanın nine birden fazla ise bir ninenin payı

olan altıda biri aralarında eşit olarak paylaşırlar. Ancak ulemanın içtihadına göre bu iki ninenin südüs hisseyi paylaşabilmeleri için ölüye yakınlık dereceleri eşit olması gerekir. Eğer ölüye yakınlık dereceleri farklı ise daha yakın olan nine diğerini mirastan düşürerek mirasın tümünü alır. [\[48\]](#)

2895... (İbn Büreyde'nin) babasından rivayet ettiğine göre: Peygamber (s.a.) daha aşağısında ana olmamak şartıyla nine için (mirastan) altıdabir (pay) tahsis etmiştir. [\[49\]](#)

Açıklama

Bilindiği gibi ölünün annesi ölüye nisbetle ölünün ninesinden yanı annesinin annesinden daha aşağıda ve oluye daha yakındır. Bu bakımdan Peygamber efendimiz ölünün annesi yoksa nineye altıdabir hisse vermişse de ölünün annesi bulunduğu zaman nineyi mirastan düşürerek onun alacağı altıdabir hisseyi anneye vermiştir. Çünkü anne ölüye nineden daha yadındır. Bu uygulama ölünün anne tarafından olan ninesi için geçerli olduğu gibi, baba tarafından olan ninesi için de geçerlidir. Ölünün yakınlık derecesi aynı olan iki ninesi varsa, bu pay ikisi arasında eşit olarak bölüştürülür.

imam Serahsi'nin açıklamasına göre, ölünün annesinin bulunması halinde anne tarafından olan nine mirastan düştüğü gibi, baba tarafından olan nine de düşer. Baba tarafından olan (babasının annesi babanın annesinin annesinin annesi gibi nineler... Ölünün babasıyla veya dedesiyle birlikte bulduklarında mirastan düşerlerse de bunlardan ölünün babasının annesi, ölünün dedesiyle birlikte bulunduğu zaman mirastan düşmez. Çünkü ölünün babasının annesi, ölü iün dedesinin karısı olduğundan bunların her ikisinin de ölüye yakınlık crreceleri eşittir. Bu bakımdan biri diğerine tercih edilemez.

İmam Şaranî'nin açıklamasına göre, ölünün babasının annesi ölünün babası ile bulunduğu zaman mirastan bir pay alamaz. İmam Ebû Hanife (r.a.) ile İmam Malik ve İmam Şafiî (r.a.) bu görüştedirler. İmam Ahmed'e göre ölünün babasının annesi babasıyla birlikte bulunduğu zaman mirastan altıda bir pay alır. Eğer ölünün annesi de hayatta ise bu payı nine ile anne eşit olarak paylaşırlar. Netice olarak Hanefi mezhebine göre ninenin iki hali vardır:

1. Sakıt olmadıkları takdirde bir olsun fazla olsun altıdabir alır ve aralarında paylaşırlar.

2. Şu durumlarda nineler sakıt olurlar.

a. Ana ile beraber buldukları zaman ister ana ister baba tarafından olsun netice aynıdır. Bu durumda mirastan düşerler.

b. Baba ve dededen nineler baba ve dede ile beraber buldukları zaman,

c. Derece itibariyle yakın olan nineler, uzak olanları mirastan düşürür. [\[50\]](#)

6- Dedenin Mirastan Alacağı Pay

2896... İmrân b. Husayn'dan demiştir ki: Bir adam Peygamber (s.a.)'e gelip:

Oğlumun oğlu vefat etti. Onun mirasından benim (payıma düşecek olan) nedir?" diye sormuş (Hz. Peygamber de),:

"Senin (payın) altıda birdir" cevabını vermiş ve (adam gitmek üzere) sırtını dönünce onu çağırıp "Senin için altıdabirden başka bir (hisse) daha var" demiş. (Adam gitmek üzere) sırtını dönünce onu tekrar çağırıp (beriki) "altıdabir (hisse) sana (esas hissenin dışında asabe hakkı olarak verilen) bir

rızıktır" buyurmuş.

(Bu hadisin ravisi) Katade dedi ki: "Sahabe-i kiram Peygamber efendimizin bu (zâtı) beriki altıdabir hissesinden dolayı vâris kıldığını bilmiyorlardı (işin aslı şudur ki). Altıdabir hisse, dedenin mirastan aldığı payın en azıdır. (Bazan dede asabe olarak ilk altıda bir hisseden başka ikinci bir altıdabir daha alabilir.)[\[51\]](#)

Açıklama

Hız. Peygamber, torunun mirasından almak için kendisine müracaat eden sahibiye ilk altıda biri farz (pay), ikinci altıda biri de asabe hakkı olmak üzere iki ayrı altıdabir hisse (toplam 1/3 hisse) vermiştir. Ancak bunun hepsini bir çırpıda 1/3 hisse olarak vermemiş nereden geldiklerini ayrı ayrı açıklayarak altıdabir hisseler halinde vermiştir. Eğer bu iki hisseyi birleştirip üçte bir hisse olarak verseydi, o farz sahibi olarak torunun mirasından kendine düşecek olan payın üçte bir hisse olduğu vehmine kapılabilirdi. Fahr-i Kainat Efendimiz işte bu varsayımı önlemek için hisseleri ayırarak iki kalemde vermeyi uygun görmüştür.

et-Tîbî, sözü geçen sahabiye iki ayrı altıbir hisse düşüşünü şöyle açıklıyor: "Ölen kişinin hayatta iki kızı, bir de dedesi bulunuyordu. Kızların farz (pay) sahibi olarak mirastan payları 2/3 idi. Dedesine de farz sahibi olarak 1/6 pay düşüyordu. Bu durumda mirasın 1/6 sı artıyordu. Bu miktarda asabe olarak yine dedeye düştü. Çünkü ona ortak olacak başka bir asabe yoktu." Tîbî'nin bu sözünün şematik izahı şudur:

Südüs (1/6)	Sülüsân (2/3)	Südüs
		Dede
		Kız
Dede (Farz sahibi) 1	Kız 2	(asabe)
		2
		1: 6

[\[52\]](#)

2897... Hasen (eİ-Basrî)den rivayet olduğuna göre) Ömer (b. Hattab) (r.a.) bir gün ashab-ı kirama hitaben

"Rasûlullah (s.a.)'in dedeye mirastan ne kadar bir pay verdiğini (içinizden) hanginiz biliyor?" demiş de Ma'kıl b. Yesar:

Ben (biliyorum) Rasûlullah (s.a.) dedeye altıda bir pay verdi" cevabını vermiş (Bunun üzerine Hz.

Ömer' de)

"Kiminle beraber (bulunduğu zaman Hz. Peygamber ona bu payı verdi?) demiş (Hz. Ma'kıl da)

"Bilmiyorum" cevabını vermiş (bu cevabı alan Hz. Ömer de)

"Öyleyse (senin yukarıdaki cevabın bizim meselemize) bir çözüm getirmez." karşılığını vermiş. [\[53\]](#)

Açıklama

Her ne kadar Hz. Ömer b. Hattab "Hz. Peygamber bir dedeye kiminle beraber bulunduğu zaman mirastan altıda bir pay veriyordu? sorusunu yöneltmekle bir dedenin mirastan alacağı paym diğer varislerin sayısına ve ölüye yakınlık durumuna göre değişebileceğini ifade etmek istemişse de, gerek Hz. Ömer, gerekse Hz. Ma'kıl bu mevzuda daha fazla bir açıklama yapmadıklarından mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte dedenin marastan alacağı pay hakkında yeterli bir açıklama bulunmuyor.

Bu hadisi Hasan el-Basrî, Ömer b. el-Hattâb'dan rivayet etmiştir. Oysa Hasan-i Basri (r.a.) hicretin yirmi birinci senesinde dünyaya gelmiştir. Hz. Ömer hicretin yirmi üçüncü yılında şehid edilmiştir. Bu durumda Hasan-ı Basri'nin Hz. Ömer'den hadis rivayet etmiş olmasına ihtimal yoktur/Fakat Buhârî ile Müslim'in sahihinde Hz. Hasan-i Basrî'nin Hz. Ma'kıl'dan rivayet ettiği hadisler vardır. [\[54\]](#)

Fıkıh kitaplarında açıklandığı üzere dede mirasta dört halde bulunur.

1. Ölünün oğlu veya oğlunun ... oğlu ile bulunuyorsa, altıda bir alır.

2. Ölünün kızı ve oğlunun kızı ya da oğlunun oğlunun oğlunun... kızı ile beraber bulunuyorsa altıda bir ile kalanı alır.

3. Bunlar bulunmazsa asabe olur. Yani kendinden başka mirasçı yoksa mirasın tamamı, baka mirasçı varsa kalanı dedeye aittir.

4. Babanın bulunması halinde varis olamaz. [\[55\]](#)

7. Asabenin Mirastaki Hakkı Nedir?

2898... İbn Abbâs'dan demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) (şöyle) buyurdu.

(Ölünün geride bıraktığı) "malı belirli pay sahipleri arasında Allah'ın kitabına göre bölüştürünüz.,

Belirli hisselerden arta kalanı da (ölüye) en yakın plan erkeğe veriniz."

Açıklama

Asabe: Bir kişinin erkek vasıtasıyla kendine bağlanan erkek hısımlar ile böyle telakki edilenlerdir. Âshab-i fcaiz hisselerini aldıktan sonra kalanı asabe alır. Ashab-i feraizden bir kimse yoksa terikenin tümü asabenindir.

Asabe Önce sebebi ve nesebi diye ikiye ayrılır:

Sebebi asabe; bir köleyi âzad eden kimse onun asabesidir. Eğer kölenin kendi hısımları ile içinde ashab-ı feraiz veya asabesi yoksa azad eden veya azâdedenin asabesi vâris olur.

Nesebi asabe; bir kimsenin kan hısımları arasında bazı yakınlarıdır. Bunlar da "binefsihi, bigayrihi ve mealgayr" diye üçe ayrılır:

Binefsihi Asabe:

Tarifi: Ölen ile aralarına kadın giremeyen erkek hısımlardır. Yani mutlak erkek yoluyla bağlanan hısımlar demektir. Mesela; baba ve babanın babası ölüye erkek yoluyla bağlanan erkek hısımdır. Ve bunlar asabedir. Ana kadın olduğu için ananın babası araya kadın girdiği için asabe değildir.

Nevileri: Binefsihi asabe dört kısımdır:

a. Oğullar (fürû'): Oğul, oğlun oğlu, oğlun oğlunun... oğlu.

b. Usul; Baba, babanın babası, babanın babasının... babası

c. Ashın füru'u: Yani baba tarafından erkek kardeşler ve bunların erkek çocukları.

d. Dedenin furu'u: Yani amcalar ve erkek çocukları. Bigayrihi: (Başkası sebebiyle) Asabe:

Yalnız başına bulununca ashab-i feraizden olup erkek kardeşleriyle birlikte bulununca asabe olan ve terekenin ya tamamını yahut da kalanını erkek kardeşleriyle ikili birli bölüşen kızlardır. Bunlar dört kısımdır:

1. Mirasta oğul ile beraber bulunan kızlar.

2. Mirasta oğlun oğlunun... oğlu ile beraber bulunan oğul kızları.

3. Ana-baba bir erkek kardeşlerle beraber bulunan ana-baba kız kardeşler,

4. Baba -bir erkek kardeşlerle baba bir kızkardeşler. Mealgayr (başkasıyla) Asabe

Bu vasıf yalnız kızkardeşe aittir. Kızkardeşleri, kızlarla asabe kılınız mealindeki hadise istinad eder. Ana-baba bir veya baba bir kızkardeşler, kızlar veya oğulkızları ile beraber bulduklarında

asabe mealgayr olurlar. Yani kızlar ve varsa diğer mirasçılar, hisselerini aldıktan sonra geri kalanı bu kız ka-rdeşler alır. Eğer birden fazla iseler, kalanı aralarında eşit olarak bölüşürler.

Ashab-i feraiz: Mirasdan hisseleri nassla (kitap veya sünnetle) tayin edilen varislerdir.

Feraiz aslında farz kökünden türemiştir. Farızanın çoğuludur. Farz kelimesi ıstılahta pay anlamına geldiği gibi Fariza kelimesi de takdir ve tayin edilmiş hisse anlamına gelir. Kitap ve sünnet tarafından tayin edilmiş olan bu hisse sahiplerine de ashab-ı feraiz denir. Miras ilk önce bunlar arasında bölüştürülür. Kalanı da asabe arasında taksim edilir. Hisseleri Kur'an-ı Ke-rim'de belirlenmiş olan ashab-ı feraiz Şu kişilerden ibarettir:

1. Koca (zevç) 2. Karı (zevce) 3. Baba (eb) 4. dede (cedd-i sahih) 5. Anabir kardeşler (evlâdü'l üm, benü'l ahyaf) 6. Kız (bintj sulbiyye) 7. Oğlun kızı (sulbiye) 8. Ana-baba bir kızkardeşler (ahvatlehüma, şakikat) 9. Baba bir kız kardeş (uht li-eb) 10. Ana (ümm) 11. Nine (cedde) şurasını iyibilrtiek gerekir ki, bu sayılar ölen şahsa göre ele alınmıştır. Yani baba deyince, ölen şahsın babasını, ana deyince ölen şahsın anasını anlamak icabeder. Bu meselelerin teferruatı fıkıh kitaplarındadır. [57]

8. Zevilerhamın Mirastaki Hakkı Nedir?

2899... el-Mikdam'dan demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) (şöyle) buyurdu:

"Kim bir yük (yani bakıma muhtaç aile ve borç) bırakırsa (o yük) bana aittir. (Hz. Peygamber efendimiz) bazan da (o yük) "Allah'a ve Rasûlüne aittir" buyurmuştur. (Hz. Peygamber sözlerine şöyle devam etmiştir:) "Kim bir mal bırakırsa mirasçılarına aittir. Ben mirasçısı bulunmayan kimsenin mirasçısı olurum. Onun diyetini öderim ve ona varis olurum. Dayı da mirasçısı bulunmayan kimsenin mirasçısıdır. Onun diyetini öder ve ona varis olur. [58]

Açıklama

Metinde geçen keli kelimesi; ağır yük, anlamına gelir ki ödenmesi gereken borç ve bakılması gereken evlâdü ıyaldan kinayedir.

Rasûlü Zışan efendimiz bu yük bana aittir buyurmakla "arkasında borç ve bakılmaya muhtaç çoluk çocuk bırakan kimsenin bu borcunu ödemek ve çoluk çocuğuna bakmak devlet başkanı olarak bana düşer. Binaenaleyh onun bu ihtiyaçlarını devlet hazinesinden ben karşılayacağım", demek istediği gibi, "kim bir mal bırakırsa mirasçılarına aittir. Ben mirasçısı bulunmayan kimsenin mirasçısı olurum" sözleriyle de ölen bir kimsenin mirasçısı çıkmadığı takdirde, mirasının tümünün devlet hazinesine kalacağını ifade buyurmuştur. O yük bana aittir cümlesi bazı rivayetlerde bu yük Allah'a

ve Rasûlüne aittir. [59] Esas ve netice itibariyle bu rivayetlerin arasında bir fark yoktur.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte Rasûlullah'ın borcunun ödenmesi için karşılığını bırakmayan borçlunun cenaze namazını kılmadığını, ifade ederi hadis-i şerîf [60] arasında bir çelişki olduğu iddia edilemez. Çünkü Rasûl-i Zîşan Efendimizin borçlu iken ölüp de borcunun ödenmesi için bir şey bırakmayan kimsenin cenaze namazını kılmaması İslâm'ın başlangıcında fetihler genişleyip kendisine ganimet mallan gelmeden önce idi ve o böyle davranmakla borcun hafife alınmamasını ve ödeyemeyecekleri şeyi borç almamalarını kastetmiştir. Allah kendisine ganimet ihsan edip fetihler genişleyince ve ona mallar gelince fakirler ve çocuklar için ganimetten bir pay ayırdı ve bu paydan müslümanların borçlarını ödedi. [61]

Bütün bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere Hz. Peygamberin ölen bir kimsenin malına varis olması yani bir kimsenin mirasının hazineye kalması o kimsenin ashab-ı feraizden veya asabeden hiçbir mirasçısı bulunmamasına bağlıdır. Eğer bu kimsenin ashab-i feraizden ya da asabeden bir yakını bulunursa miras onlara düşer.

Bu hadis-i şerifte "dayı da mirasçısı bulunmayan kimsenin mirasçı sidir" cümlesiyle zevilerhamdan başka bir yakını bulunmayan kimsenin mallarının da hazineye gitmeyip zevilerhama verileceği ifade edilmektedir.

Bilindiği gibi zevilerham yakınlık sahipleri demektir. İslam miras hukukunda Sahib-i feraiz (hisse sahibi) ve asabe olmayan yakınları ifade eder. Ölen kimse varis olarak belirli hisse sahiplerinden veya asâbelerden herhangi birisini bırakmaması halinde, zevilerhamdan ona en yakın olan varis durumuna geçer. Zevilerham teyze, hala, kızın oğlu, onun babası gibi hısımlardır. Hanefi mezhebine göre zevilerham dört gruba ayrılır:

- a. Ölünün kızlarının çocukları ile oğlunun kızlarının oğlunun oğlunun... kızlarının çocuklarıdır.
- b. Ölünün sahih olmayan dede ve ninesi, anasının babası, anasının babasının babası anasının babasının anası, bunun anası gibi...
- c. Ölünün baba ve anasının asabe farz sahibi olmayan çocukları: Kız-kardeşlerin çocukları, ana-baba veya baba bir erkek kardeşlerin ve oğullarının... kızları ve bunların çocukları gibi...
- d. Ölünün büyük baba ye büyük ananın asabe ve farz sahibi olmayan çocukları. Halalar, ana bir amcalar, dayılar, teyzeler, dayı ve teyze çocuklar gibi.

Asabe ve belli bir hisse sahipleri varken zevilerham varis olamaz. Eğer bunlar yoksa, karı ve kocadan biri de yoksa terikenin tamamı zevilerhama aittir. Zevilerham'dan yakın bir varis varsa bütün terike onundur. Birden fazla iseler yukarıdaki sıraya göre varis olurlar. Bunda ölüye en yakınlık esastır. [62]

Münzirî'nin açıklamalarına göre, ölen bir kimsenin diyetini dayısı ödemekle mükellef olmadığından bu hadise bazı tenkitler yöneltmişse de-bu-nun İslâm'ın ilk yıllarına ait bir uygulama

olabileceğini söyleyerek bu tenkitler reddedilmiştir. [\[63\]](#)

2900... el-Mikdam b. el Kindî'den demiştir ki: Rasûlullah (s;a.) şöyle buyurdu:

“Ben her müslümana kendisinden daha yakınım binaenaleyh kim bir borç ya da bakmaya muhtaç bir aile bırakırsa (bunların sorumluluğu) bana aittir. Kim de bir mal bırakırsa (bu mal) varislerine aittir. Ben varisi olmayan bîr kimsenin de varisiyim.

Ona varis olurum ben onun bağıni çözerim, dayı da varisi bulunmayan kimsenin varisidir. Onun malına varis olur. Ve onun bağıni çözer.

Ebû Dâvûd der ki, bu hadisi ez-Zübeydî Râşid b. Sa'd'den (Râ~ şid) İbn Aiz'den (İbn Aiz de) el-Mikdam 'dan rivayet etmiştir... Mua-viye b. Salih de Râşid'den (Raşid ise) el-Mikdam 'ı (şöyle derken) işittim (demek suretiyle İbn Aiz'ı atlayarak) rivayet etmiştir, (metinde geçen) "Eddaya" (kelimesi) "çoluk-çocuk" anlamına gelir. [\[64\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif bir önceki hadisin şerhinde kısımlarını açıkladığımız zevilerhamın sıralan gelince varis olabileceklerini söyleyen İmam Ebû Hanife ile Ahmed b. HanbeFin lehine aksi görüşte Qİan İmam Malik ile Şafiî'nin de aleyhine bir delildir. Zevilerhamın varis olamayacağını söyleyen iki imam ve onların görüşünü paylaşan diğer ilim adamları "mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifi te'vil ederek Hz. Peygamber'in "dayıdan vâris" diye bahsetmesi mecazidir. Çünkü varisi olmayan kimsenin malının dayısına verilmesi, onun varis olması sebebiyle değil, varisi bulunmayan bir mal olması sebebiyledir. Dayının varis olduğu söylenemez." demişlerdir.

Fıkıh kitaplarında açıklandığına göre ölen bir kimsenin hısımları arasında asabe ve farz sahipleri bulunmadığı takdirde zevilerhamın varis olup olmayacağı mevzuu muctehidler arasında ihtilaflıdır.

1. İmam Ebû Hanîfe ile Ahmed b. HanbePe göre:

Bu iki imama ve bunlardan önce Hz. Ali, Hz. Ömer, İbn Mesûd ve İbn Abbas gibi sahabiye göre sıraları gelirse zevilerham vâris olur. Delilleri:

a. "Allah'ın kitabında kan hısımları birbirine daha yakın ve mirasa daha layıktır" [\[65\]](#) âyet-i kerimesidir.

Bu âyet kan hısımlarını diğer mü'minlerden ve hazineden müteveffaya daha yakın bulmaktadır.

b. Ana-baba ve hısımların (akrabûn) bıraktıklarında kadın ve erkek vârisin hakkı olduğunu ifade eden âyet (en Nisa 4-5-6)te hısımları (el akrabûn) kelimesi mutlak olarak geçmektedir. Zevilerham da

bunlara dahildir.

c. Hz. Peygamber (s.a.) "kızkardeş çocuğu ailedendir" buyurmuştur. Rasûlullah (s.a.) ve sahabe devrine zevilerhamın varis kılındığına dair pek çok tatbikat vardır.

2. İmam Malik ve Şafî'ye göre:

Başta Zeyd b. Sabit olmak üzere bazı sahabe ve tabiun ile beraber bu iki mezheb imamı da zevilerhamın varis olamayacağı asabe ve farz sahibi varis yok ise, terikenin devlet hazinesine (Beytü'l Mala) intikal edeceği görüşünü benimsemişlerdir. Delilleri:

Bu imamlarada hala ve teyzenin durumu sorulunca; Hz. Peygamber (s.a.)'ın: "Onlara birşey yok" buyurması gibi delillere dayanmışlardır.

Birinci gruba göre en son zikrettiğimiz hadisten maksat "asabe ve farz sahibi varis varken hala ve teyzeye birşey yok" demektir.

İmam Malik mezhebinde ikinci asırdan Şafî mezhebinde dördüncü asırdan itibaren zevilerhamın varis olmalarına fetva verilmiştir. Bu fetvanın dayanağı israf ve zulüm sebebiyle beytü'l-maldan müslümanların gerektiği gibi istifade edememeleridir. [\[66\]](#)

2901... (Salih b. Yahya b. el-Mikdam'ın) dedesinden (rivayet olunmuştur:) dedi ki:

"Ben Rasûlullah (s.a.)

"Ben varisi olmayan kimsenin varisiyim. Onun bağıni çözerim ve malına vâris olurum. Dayı da varisi olmayan kimsenin varisidir. Onun bağıni çözer ve malına vâris olur." dediğini işittim. [\[67\]](#)

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadisin şerhinde geçtiğinden burada tekrara lüzum görmüyoruz. [\[68\]](#)

2902... Aişe (r. anha)'dan demiştir ki:

Peygamber (s.a.) efendimizin hürriyetine kavuşturduğu bir köle hiçbir mal, çocuğu ve akraba bırakmadan ölmüştü de Rasûlullah (s.a.):

"Onun mirasını kendi köyü halkından bir adama veriniz" buyurdu.

Ebû Dâvûd der ki (bu hadis bana birisi Müsedded yoluyla, diğeri de Sufyân yoluyla olmak üzere

iki yoldan gelmiştir) Müsedded'in rivayeti daha geniştir. Müsedded (ise bu hadisi şöyle) rivayet etmiştir:

Peygamber (s.a.) (azatlı kölesi ölünce orada bulunanlara)

"Burada onun memleketi halkından bir kimse var mı? diye sordu (onlar da)

"Evet" cevabını verdiler" (bunun üzerine) (Öyleyse bunun) mirasını ona veriniz." buyurdu. [\[69\]](#)

Açıklama

Daha önce de açıkladığımız gibi hayatta hiçbir varisi olma-yan bir kimsenin malı devlet hazinesine kalır. Ancak İslâm hukukunda hürriyetine kavuşturulan bir kölenin mirası, yakınları bulunmadığı zaman, kendisini hürriyete kavuşturan kişiye -yani mevla el ıtlakaya- kalır. Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte söz konusu edilen kişiyi hürriyetine Hz. Peygamber kavuşturmuştur. Onun mirası da Hz. Peygambere kalmıştı. Ancak Rasûl-i Zışan efendimiz, bu hakkını ölünün köy halkına bağışlamıştır.

Biz Peygamberler, miras bırakmayız varis de olmayız mealindeki 2963 nolu hadis-i şerifi delil getirerek bu görüşün yanlış olduğu iddia edilemez. Çünkü bu hadisin bazı rivâyetlerindeki “velâ nerisii: vâris olmayız” kelimesi hadisin aslında yoktur. Bu kelime hadise bazı râviler tarafından yanlışlıkla ilave edilmiştir.

Nitekim es-Siretii'l Halebi'ye isimli eserde de açıklandığı üzere Fahr-i kainat efendimizin babası vefat ederken geride beş köle ile bir koyun sürüsü kalmıştır ve Hz. Peygamber bunlara varis olmuştur" Şafiî uleması ile Mali-kiler bu görüştedirler. Bu görüşte olan ulemaya göre Hz. Peygamber mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte söz konusu edilen kimsenin malına varis olmuş, fakat onun kalbinin rahatlaması için bu malı onun köy halkından birine bağışlamıştır.

Peygamberlerin miras bırakıp bırakmaması konusunda İbn Abidin şöyle diyor. "Bu mevzuda hanefi imamlarının görüşleri arasında bir birlik yoktur. İbn Nüceym el Eşbah Ve'nin ezâir isimli eserinde Peygamberin miras bırakmadıkları gibi başkasının malına da varis olamadıklarını söylemiştir. Muıntil'Müfti ve ed-Dürrü'l-Münteka gibi eserlerde bu görüş müdafaa edilmiştir. Bedruddin Aynî de bu görüştedir.

Ancak İbn Kemal, Peygamberlerin miras bırakmadıklarını fakat diğer insanlaf gibi başkalarının mallarına varis olabileceklerini söylemiştir.

Peygamberlerin miras bırakmamalarının hikmeti başkalarının onların malına konma arzusuyla ölümlerini temenni ederek kelale olmalarını önlemektir. Bu hüküm tüm Peygamberler için geçerlidir. [\[70\]](#)

Peygamberlerin başkalarının malına varis olamayacağı görüşünde olan ulemaya göre aslında söz konusu kişinin mirası hayatta hiçbir yakını bulunmadığı zaman devlet hazinesi kalmıştır. Ancak fahr-i

kainat efendimiz bir devlet reisi olarak bu malın söz konusu kimsenin köy halkına verilmesini maslahata daha uygun gördüğü için o köy halkından birisine vermiştir. [\[71\]](#)

Şevkânî'nin açıklamasına göre bu hadiste belli bir varisi bulunmayan ölünün mirasının köy halkından birine vermenin caiz olduğuna delalet eder. [\[72\]](#)

2903... (Abdullah b. Büreyd'in) babasından demiştir ki: Peygamber (s.a.)'e bir adam gelip:

Bende Ezd (kabilesin)den bir kişinin mirası vardır. Onu kendisine vereceğim. Ezd kabilesine mensub bir kimse bulamadım, (ne yapayım?) dedi,

(Peygamber efendimiz de):

"Git bir sene daha Ezd'li birini ara(maya devam et) buyurdu (Adam) bir sene sonra Hz. Peygamber'e gelip:

Ey Allah'ın Rasûlü ben bu mirası kendisine vereceğim Ezdli bîr kimse bulamadım" dedi. (Hz. Peygamber de:)

"Öyleyse git* kendisiyle karşılaşacağın ilk Huzua'lıya bak bunu ona ver, buyurdu. (Bu adam) dönüp gidince Hz. Peygamber:

"Bu adamı bana geri getirin," buyurdu. Biraz sonra adam huzuruna geldi. (Bu sefer ona) Huzaa kabilesinden en yaşlı olan kimseye bak bu mirası ona ver, buyurdu. [\[73\]](#)

Açıklama

Metinde geçen kübra min huzâa kelimesi Bezi yazarının açıklamasına göre, Huzâa kabilesinin en yaşlısı anlamına gelmektedir. Hanefi ulamasından Aliyyü'l-Kari bu kelimeyi açıklarken şöyle diyor: "Bizim alimlerimizden bazılarının göre aslında kübrâ kelimesi "elekber: en yaşlı" anlamına gelir. Ulemamızdan bazılarının göre Rasûlü zışan efendimiz burada bu kelimeyle Huzaa kabilesinin başkanını kast etmiştir. Bu mirası ona bir varis olarak değil de ona bir ikram olarak vermiştir. Bazılarına göre de bu kübrâ kelimesi bir kabile içerisinde o kabilenin en yukarıdaki dedesine yakın olan kimse- anlamına gelir" [\[74\]](#)

Hattâbî ile İbnü'l-Esir'de bu sonuncu manâyı tercih etmişlerdir.

Aliyyü'l-Karinin ifadesinden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber bu mirası Huzaa'mn en yaşlı kişisine onun bu mirasta hakkı olduğundan dolayı değil de, sadece bir ikram gayesiyle vermiştir.

Ancak Şevkânî bu hadisin ölen bir kimsenin belli bir varisi olmadığı zaman varisinin bu kalibenin

en yaşlısı olacağına delalet ettiğini söylemiştir. [\[75\]](#) Bezlü'l Mechûd yazarının açıklamasına göre bazıları bu mevzuda "Varisi bulunmayan bir miras aslında lükata (buluntu mal) hükmünde olduğundan Hz. Peygamber bu mirası ölünün yakınlarına tasadduk ederek, ölünün ruhunu şad etmeyi tercih ederdi. Fakat ölünün kabilesi içerisinde en yaşlı olan kişi ölüye baba cihetinden en yakın bir akraba mesabesinde olduğundan onda bir nevi asabe özelliği gördüğünden bu mirası ölünün kabilesinin en yaşlısına vermiştir" demişse de aslında bu miras ölünün hiç varisi bulunmadığı için devlet hazinesine kalmıştır. O sırada hazine teşekkül etmemiş olduğundan Hz. Peygamber onu ölünün en yakın akrabası durumunda olan kabilesinin en yaşlısına ikram etmiştir.

Burada o zaman Medine'de bulunan ensarın tümü -(aslı yemenli olan Ezd b. el-Gavs Ebû Havya nisbet edilen)- Ezd kabilesinden olduğu halde hadis-i şerifte söz konusu edilen zatın bir sene boyunca Ezd kabilesinden bir şahıs arayıp bulamaması nasıl açıklanabilir? diye bir soru akla gelebilir. Bunun cevabı şudur: Bu hadise Medine'de değil Mekke'de vuku bulmuştur. Bu se-beble Hz. Peygamber o zata Ezd kabilesinin bir kolu olan Huzaa'nın en yaşlısını bulmasını ve mirası ona vermesini emretti. O sırada Huzaa kabilesi Mekke'de müslüman olmuştu. Ölen kimse müslüman olduğundan mirası henüz müslümanlığı kabul etmeyen Medine'deki Ezd kabilesine düşmezdi. Bu sebeble Rasûl-ü Zîşan efendimiz bu mirasın müslümanlığa giren ve Ezd kabilesinin bir kolu olan Huzaa'nın en yaşlısına vermiştir. [\[76\]](#)

2904... (Abdullah b. Büreyde'nin) babasından demiştir:

Huzaa kabilesinden bir adam öldü de mirası Peygamber (s.a.)'e getirildi. Bunun üzerine (Hz. Peygamber):

"Onun varis (leri)ni yahut da yakın(lar)ını arayıp bulunuz" buyurdu. (Fakat sahabiler) "Ona ait bir varis yahutta bir akraba bulamadılar." Rasûlullah (s.a.) de:

"Bu mirası Huzaa'nın en yaşlısına veriniz." buyurdu. (Ravi Yahya b. Muin) dedi ki: Ben Mürre'nin bu hadisi bir defasında da (şöyle) rivayet ettiğini işittim: "Huzaa kabilesinin en yaşlı adamını arayınız." [\[77\]](#)

Açıklama

Bir önceki hadis-i şerifin şerhindeki açıklama bu hadis için de geçerlidir. Bu iki hadiste söz konusu edilen hadise aynı hadisedir. Binaenaleyh hadis-i şerifte bulunan onun varislerini yahutta yakınlarını arayıp bulunuz cümlesi aslında bir önceki hadis-i şerifte de vardır. Bu cümledeki yakınlar kelimesi ile zevilerham kastedildiği için de musannif Ebû Dâvûd bu iki hadisi zevilerham, babında zikretmiştir.

Başka bir deyişle Ebû Davud'a göre; bu iki hadiste mevzûmuzun bab başlığıyla ilgisini "yakınlar" kelimesi teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu iki hadis bir önceki hadis gibi varisi bulunmayan bir kimsenin mirasının zevilerham denilen yakınlarına kalacağına delalet etmektedir. [\[78\]](#)

2905... İbn Abbas'dan demiştir ki

Bir adam hürriyetine kavuşturduğu bir kölesinden başka hiçbir varis bırakmadan ölmüş de Rasûlullah (s.a.):

“Bu adamın herhangi bir (varisi) var mıdır?” diye sormuş (orada bulunanlar da):

"Hayır (yoktur). Ancak hürriyetine kavuşturduğu bir kölesi vardır" demişler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.):

Mirasım o köleye veriniz. [\[79\]](#)

Açıklama

Hanefi âlimlerinden Aliyyü'l Kari'nin açıklamasına göre Hz.Peygamber ölen kimsenin mirasını kölesine 2902 numaralı hadiste olduğu gibi bir bağış olarak vermiştir. Miras olarak vermemiştir. Çünkü mirasçısı olmayan bir kimsenin malı devlet hazinesine kaldığından bu kimsenin malı da hazineye kalmıştı. Hz. Peygamber devlet reisi olarak hazineye kalan bu malı teberru yoluyla, köleye bağışladı. el-Mazhar'ın açıklamasına göre Şüreyh ile Tavus: Bir köleyi hürriyetine kavuşturan kimsenin o kölenin mirasına konabildiği gibi hürriyetine kavuşturulmuş bir köle de kendisini hürriyete kavuşturan eski efendisinin mirasına sahip olabilir. Varisi bulunmayan bu kimsenin mirası azat ettiği kölesine kalmıştır. [\[80\]](#)

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki Şüreyh ve Tavus'a göre; Hz. Peygamber bu malı köleye bağış olarak değil, miras olarak vermiştir.

İmam Tirmizî şöyle diyor: "Bu babda ilim adamlarının ameli bir kişi Ölür de geride varis bırakmazsa onun mirası devlet hazinesine kalır." şeklindedir. Tuhfe yazarı Tirmizi'nin bu sözünü

açıklarken diyor ki: "Devlet hazinesi düzenli olduğu zaman durum böyledir. Fakat devlet hazinesi düzensiz olursa o zaman bu miras, dini okullar, gibi umumun menfaatine hizmet eden müesseselere verilebilir."^[81]

9. Üzerinde Lanetleşilen Çocuğun Mirası

2906... Vâsıla b. el-Eska'dan demiştir ki: Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurmuştur:

"Kadın üç mirasa varis olur: Hürriyetine kavuşturduğu kölesinin mirasına) yol üstüne atılmış olarak bulup da büyüttüğü kimse (nin mirasına) üzerinde (kocasıyla) lanetleştiği çocuğu(nun mirasın)a."^[82]

Açıklama

Lanetleşmek (Han) zevcesine zina isnad eden ve doğan çocuğun kendisine ait olmadığını iddia eden ve iddiası da karısı tarafından reddedilen bir kimsenin, karısıyla hakim huzuruna gelip orada karısıyla karşılıklı olarak iddiasında doğru olduğuna dair dört defa şهادette bulunmaları ve beşinci de Allah'ın lanetinin yalancılar üzerine olsun diyerek lânetleşmeleridir. Nitekim 2253-2254 hadis-i şeriflerin şerhinde açıklanmıştır. Bilindiği gibi kadın bir mirasa çoğu zaman bir erkek vasıtasıyla varis olabilmektedir. Dolayısıyla bir kadının tek başına varis olup tek başına mirasın tümüne sahip olabildiği haller mahduttur. İşte mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte kadının tek basma bir mirasa varis olup o mirasın tümüne sahip olduğu bu haller söz konusu edilmektedir. Kadının üç kişinin malına tek başına varis ve dolayısıyla bu üç mirasın tümüne sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu üç miras sırasıyla şunlardır:

1. Kadının hürriyetine kavuşturduğu kölenin mirası: Bu kölenin herhangi bir mirasçısı bulunmadığı takdirde mallarının tümünün eski hanım efendisine kalacağına ulema ittifak etmişlerdir.

2. Kadının yol üstüne atılmış olarak bulup da besleyip büyüttüğü bir çocuğun mirası: Hattâbî'nin de açıkladığı gibi, fıkıh ulemasına göre bu çocuk hürdür. Dolayısıyla sahip olduğu hürriyetten dolayı hiç bir kula borçlu değildir.

Bir kimsenin diğer bir kimsenin mirasına konabilmesi için aralarında bir kan bağı ya da bir velâ (yani biri diğerini kölelikten azad etmiş olmak, ya da aralarında birbirlerinin miraslarına konabileceklerine dair bir anlaşma) bulunması gerekir. Sokakta bulunan çocukla kendisini bulup yetiştiren kadın arasında bu ilgilerden biri bulunmadığına göre bu kadının söz konusu mirasa konması için hiçbir sebep yoktur. Binaenaleyh bu kadın bu mirasa vâris olamaz. Cumhur ulemanın görüşü de budur.

İshak b. Rahuye'nin görüşüne göre mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte bir kadının sokakta bulup da büyüttüğü bir çocuğun mirasına konabileceğinden bahsedilmesi, bu çocuğun kan bağına dayanan hiç bir yakının bulunmamasıyla ilgilidir. Çocuğun kendisine kan bağıyla bağlı bir yakını yoksa, mirasının tümü kendisini besleyip büyüten ve terbiyesiyle meşgul olan kadına kalır. Gerçekten mevzumuzu teşkil eden hadisin sahihliği kabul edilirse bu mevzuda en isabetli görüş İshak b. Rahuye'nin görüşüdür. Fakat hadis ulemasının dediği gibi bu hadisin sabit olmadığı kabul edildiği takdirde en doğru görüş yukarıda açıkladığımız fıkıh ulemasının umumunun görüşüdür. Fıkıh ulemasına göre, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif la vesse ila velael ıtakati hadisiyle neshedilmiştir. [\[83\]](#)

3. Kadının üzerinde kocasıyla lanetleştigi çocuğun mirası; bu mevzuda ulema İhtilafa düşmüşlerdir. Şemsüddin ibn el-Kayyim şöyle diyor: "Sahabeden Zeyd b. Sabit (r.a.)'ye göre üzerinde Han yapılan çocukla, lian yapılmamış olan çocuk arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla annenin meşru olarak dünyaya getirdiği çocuğunun mirastan hissesi neyse üzerinde liân yaptığı çocuğun mirasından payı da odur. İbn Abbas ile tabiundan bir cemaatin görüşü budur. Mezheb imamlarından İmam Malik ile İmam Şafiî, İmam Ebû Hanife ve taraftarlarına göre; bu kadın fakir olduğu zaman bû çocuğa varis olabilir. Bu sebeble bu kadına hadis-i şerifte "mecazen varis" denmiştir.

Hasan-ı Basri ile İbn Şîrîn, Câbir b. Zeyd Ata, en-Nehâî, el-Hakem, Hammâd, es-Sevrî, Hasan b. Salih (r.anhum)'a göre; annesinin mirasçıları bu çocuğun da mirasçılarıdır. Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilen ikijjö-rüşten biri bu olduğu gibi Hz. Ali ile İbn Abbas'tan rivayet edilen iki görüşten biri de budur.

İbn Mesûd ile Hz. Ali'den rivayet edilen diğer bir görüşe göre; bu çocuğun annesi hem anne hem de baba yerindedir. Bu bakımdan çocuğun mirasının tümü annesine kalır. Çocuğun annesi yoksa o zaman miras annesinin varislerine kalır. Bu görüş Ebû'l-Haris tarafından Ahmed b. Hanbel'den de rivayet olunmuştur. Delilleri ise: Adı geçen hadis-i şerifle, musannif Ebû Davud'un el Merasil isimli eserinde rivayet ettiği Rusûl-ü Zişan Efendimizin üzerinde lian yapılan bir çocuk için

"Bu çocuğun varisleri annesinin varisleridir" buyurduğunu ifade eden hadis-i şeriftir ve bir numara sonra gelecek olan Nekhûl hadisi de bu görüşü te'y'd etmektedir. [\[84\]](#)

2907... Mekhûrden demiştir ki:

Rasûlullah (s.a.) üzerinde lian yapılan çocuğun mirasını annesine verdi, annesinin olmaması halinde de annesinin varislerine verdi. [\[85\]](#)

2908... (Abdullah b. Amr b. As'ın) dedesinden (rivayet olunduğuna göre bir önceki hadisin) bir benzerini de peygamber (s.a.)'den (Amr b. Şuayb b. Muhammed b. Abdillan b. Amr b. As'ın) dedesi (rivayet etmiştir.) [\[86\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifler üzerinde lian yapılmış bir çocuk öldüğü zaman mirasının hayatta kalan annesine kalacağını, annesi hayatta değilse annesinin varislerine kalacağını ifade etmektedir.

Dolayısıyla bu hadis-i şerif bu görüşte olan Mekhul ile İmam Şa'bî ve Süfyan-i Sevrî'nin delilini teşkil etmektedir. 2906 numaralı hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi bu görüş İbn Mesud ile Hz. Ali'den de rivayet olmuştur. Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilen iki görüşten biri de budur. Diğer ilim adamlarının görüşleri için sözü geçen hadisin şerhine müracaat edilebilir. [\[87\]](#)

10. Müslüman Kafire Varis Olabilir Mi?

2909... Üsame b. Zeyd'den demiştir ki:

Peygamber (s.a.): "Müslüman kafire, kâfir de müslümana mirasçı olamaz" buyurmuştur. [\[88\]](#)

Açıklama

El-Müberred'in beyanına göre, 'irs ve miras': Asıl itibariyle akibet demektir. Bunun manâsı bir kimseden diğerine intikaldir. Kâfirin müslümana mirasçı olamayacağı hususunda bütün İslâm uleması ittifak halindedir. Nevevî diyor ki: Sahabe tabiin ve onlardan sonra gelen ulamanın cumhuruna göre; müslüman da kâfire mirasçı olamaz. Bir grupta müslümanı kâfire mirasçı yapmaya kail olmuşlardır. Bu Muaz b. Cebel Muaviye (r.a.) ile Said b. el Müseyyeb, Mesruk ve başkalarının mezhebidir. Aynı kavil Ebu'd-Derdâ, Şa'bi, Zührî ve İbrahim en-Nehaî'den de -aralarında ihtilâf olmak üzere- rivayet olunmuşsa da doğrusu bu zatların kavilleri de cumhurun kavli gibidir. Muhalifler [\[89\]](#) İslam yücedir. Onun üstüne geçilmez" [\[90\]](#) hadisiyle istidlal etmişlerdir.

Cumhurun delili; sadedinde bulunduğumuz sahih ve sarih hadistir. İslamın yüceliği ile ilgili Suyutî hadisinde onlara hüccet yoktur. Zira ondan murad İslamın başka dinlere olan üstünlüğüdür. Onda mirastan söz yoktur. Şu halde onunla amel ederek "müslüman kâfire mirasçı olamaz..." hadisinin nassı nasıl terk edilebilir? Herhalde o gurup bu hadisi duymamış olacak!... Mürted yani müslümanlığı bırakıp başka bir dine dönen kimse bilicma müslümana mirasçı olamaz. İmam Şafiî, Malik, Rabia, İbn Ebî Leyla ve başkalarına göre müslüman da mürted de mirasçı olamaz. Mürtedin malı müslümanlar arasında ganimet olur.

Ebû Hanîfe ile Küfe uleması ve tshak, müslüman olan veresesinin mür-tedie mirasçı olacaklarına kaildir. Bu görüş Hz. Ali ile İbn Mesud (r.a)' den ve seleften bir cemaatten de rivayet olunmuştur. Lakin Sevrî ile Ebû Hanife Mürtedin riddet halinde kazandığı şeyler müslümanların malıdır demişlerdir.

Kâfirlerin birbirlerine mirasçı olanlarına gelince:

İmam Azam, İmam Şafiî ve diğer bir takım ulema, yahudinin hrıstiya-na hrıstiyanın yahudiye, bunların mecusiye ve mecusunin bu iki millete mirasçı olabileceğine kaildirler. İmam Malik bunu caiz görmemiştir. İmam Şafiî "Lâkin harbî zimmiye, zimmî harbiye mirasçı olamaz" demiş. Ayrı ayrı memleketlerde bulunan iki harbî dahi birbirlerine mirasçı olamazlar. Hanefilerin kavli de budur. [91]

2910... Üsame b. Zeyd'den demiştir ki: Ben (Hz. Peygambere veda) haccı sırasında (Mina'dan Mekke'ye gelirken):

"Ey Allah'ın Rasûlü yarın nerede konaklayacaksın? Diye sordum da: (amcam oğlu)

"Akil bize (konaklayacağımız) bir yer mi bıraktı ki?"cevabını verdi. Sonra Muhassab (denilen yer)i kasederek: (Yarın) - "Beni Kinâne hayfında, Kureys'in küfür üzerinde (kalmak üzere) anlaştığı yere ineceğiz" buyurdu.

Bu (anlaşma) Kinâne oğullarının Hâşimoğulları ile evlenmemek, onları aralarında barındırmamak ve onlarla alış-veriş yapmamak üzere Kureysle yaptığı anlaşmadır. (Bu hadisin râvilerinden) Zührî dedi ki (Beni Kinâne) Hayf (ından maksat) Muhassab denilen vadidir. [92]

Açıklama

Muhassab; Mekke ile Mina arasındaki vadinin iki dağ arasında kalan kısmına verilen bir isimdir. Taşlı ve çakıllı olduğu için bu ismi almıştır. Burası Hasbe, Mahsab, Ebtah, Betha isimleri ile de anılır.

FahT-i Kainat efendimiz, Veda haccında Zilhiccenin ondördüncü günü hacla ilgili görevlerini ifa edince Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Ertesi gün Mekke'den Medine'ye gitmek üzere hareket edeceği için istirahat maksadıyla geceyi burada geçirmeye karar vermişti. İşte Hz. Usame b. Zeyd Hz. Peygamber'e yönelttiği "yarın nerede konaklayacaksın?*" sorusu Mina dönüşünde Hz. Peygamberin bu kararı verdiği sırada vaki olmuştur.

Rasûl-ü Zişan efendimizin geceyi burada geçirmekten maksadı, yapacakları istirahatinde, uyanarak geceyi ihya etmek hem de ashabın yol hazırlığı yapmalarına bir imkân vermektir.

Ulemadan bazılarının göre ise Rasûlullah (s.a.)'ın geceyi orada geçirmekten maksadı, eskiden ibadetini gizli gizli yaptığı halde şimdi İslâm'ın muzaffer olması neticesinde buralarda açıktan ibadet

edebilme nimetine erişmesinin ve kafirlerin müslümanları imha etmek üzere Muhassaba'da aldıkları boykot kararını hazırlayanları mahcup edecek şekilde sona ermesinin şükürünü eda etmekte. Müşriklerin Muhassabda aldıkları boykot kararının metnini 2010 numaralı hadisın şerhinde ayrıntılı olarak açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz.

Yine sözü geçen hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi "Akıl bize bir ev mi bıraktı ki" cümlesiyle kastedilen mana şudur: "Rasûlü Ekrem'in amcası Ebû Talib, müslüman olmadığı için müslüman olan iki oğlu Hz. Ali ve Hz. Cafer onun malına varis olamadılar. Müslümanlığı kabul etmeyen diğer iki oğlundan Talib de Bedir savaşında ölünce, malının tümü Akil'e kaldı. Hz. Peygamber, Ebû Talib'in geride miras olarak bıraktığı evlerinden ve diğer mallarından hiç yararlanamadı.

İşte sözkonusu cümleden bu mana kastedilmiş olabilir. Ayrıca şu ihtimal de vardır: Hicretten sonra Rasûl-ü Zîşan Efendimizin Mekke'deki evinin tasarrufu amcası oğlu Akil'a kalmıştı. Rasûlü Ekrem Efendimiz bu cümleyle bunu kast etmiş de olabilir. Bu hadis daha önce 2010 nolu hadisın açıklamasında geçmişti. [\[93\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir müslüman, kafir olan yakılarına mirasçı olamaz.

2. Kâfir bir kimse de müslüman olan yakınlarına mirasçı olamaz. [\[94\]](#)

2911... Abdullah b. Amr'dan demiştir ki: Rasûlullah (s.a.)

"İki (ayrı) dinin mensupları birbirlerine mirasçı olamazlar. [\[95\]](#) buyurdu. [\[96\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifin genel ifadesinden anlaşılan mana hiçbir din sâlikinin diğer bir din salikine mirasçı olamayacağıdır. Nitekim, ez-Zührî ile İbn Ebî Leyla ve Ahmed b. Hanbel bu hadise dayanarak bu hükme varmışlardır.

Ulemanın ekseriyeti; "İnkâr edenler birbirlerinin velisidirler" [\[97\]](#) âyetini delil getirerek ehl-i küfrün tek bir millet olduğuna ve dolayısıyla kâfirlerin birbirlerine varis olabileceğini söylemişlerdir.

Bu mevzuda Bezlü'l Mechud yazarı şöyle diyor: "Metinde geçen iki din anlamına gelen milleleyn

kelimesinden maksat, İslamiyet ile küfürdür. İslamiyet başlıbaşına bir din olduğu gibi İslamın dışında kalan dinlerin tümü de küfrü temsil eden tek bir dindir. Bir kâfir bir müslümana mirasçı olamadığı gibi, bir müslüman da bir kâfire mirasçı olamaz. Fakat İslamın dışındaki insanların tümü birbirlerine mirasçı olabilirler.

Hanefi ulemasıyla İmam Şafiî'nin görüşü budur. İmam Ahmed'le İmam Malik'e göre müslümanların dışındaki insanlar da birbirlerine varis olamazlar. En sağlam rivayete göre, İmam Malik'in görüşü şudur: "Ehl-i kitabın hepsinin dini başlıbaşına müstakil bir din olduğu gibi, bunların dışında kalan müşrik ve putperestlerin tümü de bindinden sayılırlar. Bu bakımdan bir yahudi bir hıristiyana yahut ta bir hıristiyan bir yahudiye varis olamaz. Ancak bir hıristiyan yine bir hıristiyana bir yahudi de yine bir yahudiye varis olabilir. Fakat ehl-i kitabın dışındaki müşriklerin hepsi de birbirlerine varis olabilirler. el-Düsûkî isimli eserde anlatılan budur."

Hanbelilere göre; her inanç sistemi başlı başına ayrı bir dindir. Bunların mensupları ancak kendi aralarında birbirlerinin varisi olabilirler. Diğerleri birbirinin varisi olamazlar.

Mürtedin mirasına gelince, Hanefi imamlarından İmam Muhammed'e göre, mürtedin hem irtidad etmeden önceki; kazandığı malı, hem de irtidad ettikten sonra kazanmış olduğu malı, müslüman olan yakınlarına kalır. İmam Ebû Hâfiife'ye göre onun irtidad etmeden (İslamiyetten dönmeden) önce kazanmış olduğu malı müslümanlara kalırsa da irtidad ettikten sonra kazanmış olduğu malı da savaşmadan müslümanların eline geçen ganimet (fey) hükmündedir. İmam Malik'le İmam Ahmed ve İmam Şafiî'ye göre mürtedin malı bir ganimet olarak hazineye kalır. [\[98\]](#)

2912... Abdullah b. Büreyde'den demiştir ki:

(birisi) Yahudi ve (diğeri de) müslüman (olan) iki kardeş (Ölen babaları için) Yahya b. Yamer'e başvurular (Yahya'da) onlardan müslümanı mirasçı kıldı. (Diğerini de mirastan mahrum etti ve bu verdiği hükme delil olmak üzere şöyle) dedi:

“Ebû Esved'in bana haber verdiği göre; bir adam ona (şöyle) demiş -Muaz b. Cebel dedi ki: - Ben Rasûlullah (s.a.)'i "İslam artar eksilmez" derken işittim. (Muaz bu sözü söyledikten) hemen sonra müslümanı varis kıldı.- [\[99\]](#)

Açıklama

Hadis sarihlerinin açıklamasına göre; iki oğlundan biri Yahudi diğeri müslüman olan bir yahudi ölmüş, yahudi olan oğlu, tüm mirasın kendisine ait olması gerektiğini iddia ederek malların tümüne elkoymuş. Bunun üzerine iki oğul arasında anlaşmazlık çıkmış onlar da gidip Yahya b. Ya'mer'in hakemliğine başvurmuşlar. Yahya b. Ya'mer mirası bu iki oğuldan müslüman olana verip diğerini mirastan mahrum etmiştir. Bu uygulamasına Hz. Muaz'ın naklettiği "İslam artar, eksilmez" mealindeki hadisi delil getirmiştir.

Yine hadis sarihlerinin açıklamasına göre; "İslâm artar eksilmez" sözü aslında "İslâm, İslama yeni girecek kimselerle devamlı artacaktır. İrtidat edenler yüzünden azalmayacaktır, İslami fütihat devam edeceği için İslam ülkelerinin sınırları genişleyecek kâfirlerin galebesiyle bugünkünden daha küçük olmayacaktır, İslamın hükmü daima galip gelecektir" gibi manalara gelir.

Muaz b. Cebel (r.a.) bu hadisten bir müslümanın bir kâfire varis olabileceği, fakat bir kâfirin bir müslümana asla varis olamayacağı hükmünü çıkarmıştır. Görüldüğü gibi bu hüküm tamamen Hz. Muaz'ın şahsi içtihadına dayanan bir hükümdür.

Fıkıh ulemasına göre, hadiste bir müslümanın bir kâfire varis olabileceğine dair bir ifade veya bir delalet yoktur. Bir önceki hadis ise bir müslümanın bir kâfire vâris olamayacağı konusunda gayet açıktır. Binaenaleyh bir önceki hadisle amel etmek gerekir.

Hafız el-Münavi mevzumuzu teşkil eden hadisin munkatı olduğunu, Hafız el-Münzirî'de senedinde kimliği meçhul bir râvi bulunduğunu söylemiştir. [\[100\]](#)

2913... Ebû'l Esved ed-Dîlî'den demiştir ki; Muaz (b. Cebel)'a, kendisine (bir yahudi ile) bir müslümanın varis olduğu bir yahudinin mirası getirilmiş. (Hz. Muaz da) Peygamber (s.a.)'den (rivayet edilen bir önceki hadisin) manasına (sarılarak o müslümanı bu mirasa varis kılmış). [\[101\]](#)

Açıklama

Hafız Münzirî'nin açıklamasına göre Ebû Esved'in Hz. Muaz'dan hadis işittiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu bakımdan bu hadisin senedinde bir ittisal olduğu kesin değildir. Bir önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi hadisin sıhhati kesin olmadığından fikih uleması bu mevzuda 2911 numaralı hadis-i şerifle amel etmişlerdir. [\[102\]](#)

11. Miras Paylaşılmadan Önce Müslüman Olan Bir Kimse(Nin Mirasta Bir Payı Var Mıdır?)

2914... İbn Abbas'dan demiştir ki: Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurdu:

"Cahiliyye döneminden önce paylaştırılan her miras, paylaştırılmış olduğu şekilde (geçerli)dir. İslamiyetin yetişmiş olduğu bir miras İslam taksimi üzere (taksime tabii)dir. [\[103\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte, bir kimsenin mirası henüz paylaşılmadan önce o kimsenin yakınlarından birinin müslüman olması halinde yeni müslüman olan bu kimsenin mirastan payının ne olacağı meselesi üzerinde durulmaktadır. Bu mesele iki şekilde karşımıza çıkmaktadır:

1. Oğullarından biri müslüman diğeri kafir olan bir müslümanın ölmesi ve mirası paylaşılmadan önce kafir oğlunun da İslamiyeti kabul etmesi şeklinde karşımıza çıkabilir.

2. Biri müslüman diğeri kafir iki oğlu bulunan bir kafirin ölmesi ve mirası paylaşılmadan önce kafir oğlunun da İslamiyeti kabul etmesi şeklinde karşımıza çıkabilir. Cumhur ulemaya göre, birinci şekilde yeni müslüman olan oğul, müslüman olan babasının malına varis olamaz. İkinci şekilde ise yeni müslüman olan bu oğul, kafir olan babasının mirasına varis olabilir.

Çünkü mirasın varislere intikali ölümle gerçekleşir. Binaenaleyh birinci misalimizde müslüman babanın ölmesiyle miras, varislere intikal ettiğinden o anda kâfir olan oğul bu mirastan bir pay alamaz. Aralarındaki din farkı onun mirastan pay almasına manidir. İkinci misalimizde ise kafir olan babanın ölümüyle mirası yine varis olanlara intikal ettiğinden o anda kafir olan oğullarının her ikisi de ölünün malına varis olmuşlardır. Biraz sonra bunlardan birinin müslüman olması onun varis olmasına mani değildir. Çünkü bu meselede önemli olan varis adaylarının ölümün vukuu esnasındaki durumlarıdır.

Hafız Şemsuddin b. Kayyım bu hadisi açıklarken şöyle diyor: "Bu hadis-i şerif, İslamiyetten önce yapılan akitlerin geçerli olduğunu bunlardan sadece iki kardeşin evlenmesi ve dört kadından fazlasını bir nikah altında toplamak gibi İslamın yasakladığı akidlerin geçersiz olduğunu ifade etmektedir.

Nitekim "Ey iman edenler, Allah'dan sakının ve kalan faizi bırakın" [\[104\]](#) âyeti de bu gerçeğe delalet etmektedir. Bu sebebledir ki; Ra-sûlü Zışan efendimiz Peygamber olarak gönderildikten sonra hiçbir müslu-mana cahiliyye döneminde kazandığı malların hesabını sormadığı gibi nikahını nasıl kıydığını da sormamıştır. Bu husus", üzerine pekçok İslam hükümlerinin bina edildiği/bir asıdır.

Hz. Ömer'le tiz. Osman, Abdullah b. Mesud, el-Hasen b. Ali, Mevzu-muzu teşkil eden hadis-i şerife dayanarak yakını ölen bir kimsenin henüz mirası bölüşülmeden önce müslüman olması halinde, mutlaka varis olabileceğini söylemişlerdir. Câbir b. Zeyd'le Hasan-ı Basri, Mekhul, Katâde, Hamid, İyas b. Muaviye, İshak b. Rahuye (r.anhum) ve bir rivayete göre de İmam Ah-med (r.a.) da bu görüştedirler. İmam Ahmed'in arkadaşlarının ekserisi de bu görüştedir. Delil olarak mevzumuzu teşkil eden hadisten başka bir de Sa-id b. Mansur'un Sünen'inde Urve'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği "Kim bir uygulama üzerinde bulunurken müslüman olmuşsa o uygulama o kimse için geçerlidir." mealindeki hadisini göstermişlerdir. Diğer bir delilleri de uygulamanın Hz. Ömer ve Osman zamanında yürürlükte olduğu halde Hz. Ali'nin muhalefetinden başka hiçbir muhalefetle karşılaşmamasıdır. Bu zatlara göre mirasın varislere intikali miras sahibinin ölmesi ile değil mirasın taksimiyle gerçekleşir. Bu bakımdan miras paylaşılmadan önce varis adaylarının din değiştirmelerine itibar edilmez.

Fıkıh ulemasının ekserisine göre; mirasın varislere intikali ölümle gerçekleştiğinden varis adaylarının miras sahibinin ölümü anındaki dini durumu göz önünde bulundurulur. İmam Ebû Hanife

ile İmam Şafî ve İmam malik (r.a)'in görüşleri de budur. [\[105\]](#)

2915... İbn Ömer'den (r.a)- (rivayet olunduğuna göre) Mü'min-lerin annesi Aişe (r.anha) hürriyetine kavuşturmak için bir câriye satın almak istemiş de (cariyenin) sahihleri "biz Onu sana ancak velâsı bize ait olmak üzere satarız" demişler. Hz. Aişe bunu Rasûlullah (s.a.)'e anlatmış. Hz. Peygamber de

" Bu sana mâni değildir. Çünkü velâsı âzad edene aittir." buyurmuştur. [\[106\]](#)

Açıklama

Velâ: Dostluk ve yardım demektir. Miras hukukunda iki çeşit vela vardır:

1. Köle azad etmeden doğan velâ (velâü'l-ıtiaka)
2. Akitleşmeden doğan velâ (velâül-müvalât)

Bu hadiste söz konusu edilen velâjköle azad etmeden doğan velâdır.

İçtimaî, iktisâdı siyasî ve tarihî bir köke dayanan kölelik müessesin]"kaldırmaya mütemayil bulunan İslâm bu sahada da tedriç metodunu kullanmış, bir taraftan kölelere insanca yaşama hakkı bahşederken diğer taraftan köle sahiplerini çeşitli tedbirlerle - onları hürriyete kavuşturmaya teşvik eylemiştir. "Azad edilen kölenin asabe ve farz (pay) sahibi varisi bulunmazsa azad eden (mevle'l-ıtaka) onun varisidir" kaidesi işte bu teşvik tedbirlerinden biridir. [\[107\]](#)

Bir köleyi hürriyetine kavuşturan kimse, eğer kölenin bir varisi yoksa o köleye varis olur. Bu hak başkasına intikal edemez, cumhur ulemasının görüşü budur.

İbn Mâçe'nin rivayetinde de açıklandığı üzere Hz. Aişe'nin hürriyetine kavuşturmak istediği câriye Hz. Berire'dir. Berire (r.a.) 360 dirhem ödedikten sonra hürriyetine kavuşmak üzere efendileriyle anlaşmaya vardı. Fakat bu parayı temin edebilmek için Hz. Aişe'ye başvurdu. Hz. Aişe istenilen parayı Berire'nin efendilerine vererek onu hürriyetine kavuşturmağa karar verdi. Berire'nin efendileri ancak Berire'nin velâ hakkının kendilerine ait olmak üzere bu teklifi kabul edebileceklerini söylediler.

Hz. Aişe onların bu teklifini Hz. Peygamber'e arz edince Rasûl-ü Zîşan efendimiz "sen onların bu şartlarına uyarak istenilen parayı ver ve Beriye'yi hürriyetine kavuştur. Onların bu şartı Berire'nin velâ hakkının sana ait olmasına mani değildir. Anlamında "bu sana mani değildir. Çünkü velâ azad edene aittir" buyurdu. [\[108\]](#)

Bunun üzerine Hz. Aişe Berire'yi satın alıp azat etti. Alış-verişlerde iki taraftan birine menfaat

sağlayan bir şart fasit sayıldığı böyle bir şarta bağlı olarak yapılan alışveriş batıl sayıldığı ve böyle bir alışverişin bizzat Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı halde, Peygamber Efendimizin Berire'yi efendilerinin onu satarken kendilerine menfaat sağlayacak fasit bir şartı ileri sürmelerine nasıl cevaz verdiği meselesi bu hadisin çözülmesi gereken önemli meseledir. Âlimler meseleyi çeşitli şekillerde açıklamışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

a. Bu izin Hz. Peygamberin bu çeşit şartlara bağlı kalınarak yapılan alışverişleri yasaklamadan önce verilmiş bir izin olması mümkündür. Bir başka ifadeyle hadis-i şerifte anlatılan hadise sözü geçen yasaklamadan önce geçmiş olabilir.

b. Eğer bu olayın sözü geçen yasaklamadan önce vuku bulduğu kabul edilecek olursa, o zaman Hz. PeygamberMn yasaklamasından sonra cariye sahiplerinin böyle yasak bir şartı ileri sürmelerine izin vermesi aslında "de ki! Hak (bu Kur'ân) Rabbinizdir. Artık dileyen inansın, dileyen inkâr etsin."[\[109\]](#) Âyetindeki tehdîd kabilinden bir tehdiddir.

c. Bu izin umumî olmayıp yalnız hadiseye mahsus olması da mümkündür. Bazan büyük bir maslahat te'mini için küçük bir mefsedete tahammül edilebilir.

Hattâbî bu konuda şöyle diyor: "İbn Ömer hadisi kölenin hürriyetine kavuşturulması şartıyla satılması caiz olduğuna ve velânın köleyi azad eden kimseden başkasına ait olması için ileri sürülecek bir şartın da geçersiz olduğuna delalet etmektedir."[\[110\]](#)

2916... Hz. Aişe'd°n demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) (şöyle) buyurdu:

"Velâ (köleyi hürriyetine kavuşturmak için gereken) fiyatı veren ve (hürriyete kavuşturmak) nimet(in)e sahip olan kimseye aittir."[\[111\]](#)

Açıklama

Metinde geçen fiyatı veren tabiriyle köleyi "satın alan kimse" kastedilmektedir. Bilindiği gibi bir başkasının mülkünde olan bir köleyi hürriyetine kavuşturabilmek için önce onu satın almak icab eder. Satın almak azat etmenin sebebi olduğundan "köleyi satın alıp azat eden kimse" tabiri yerine "fiyatı veren" tâbiri kullanılmıştır. Bir köleyi azat eden kimse onun velâsına sahip olur. Bu köle öldüğü zaman eğer kendisine vâris olacak bir yakını çıkmazsa aralarındaki velâ (dostluk) dan dolayı onu azat eden malına vâris olur.[\[112\]](#)

2917... Amr b. Şuayb'ın dedesinden (rivayet olduğuna göre) Riâb b. Huzeyfe bir kadınla evlenmiş de kadın ondan üç erkek çocuk dünyaya getirmiş, sonra çocukların annesi ölmüş. Çocuklar

da annelerinin ve hürriyetine kavuşturduğu kölelerinin velâ hakkına vâris oldular. Amr b. As da (bu kadının) oğullarının asabesi idi. Onları Şam'a götürdü (çocuklar orada) öldüler. Bunun üzerine Amr b. As geri geldi ve (o sırada) kadının hürriyetine kavuşturduğu bir kölesi (geriye) bir miktar mal bırakarak öldü. (Amr b. As da hem çocukların hem de bu kölenin mallarına vâris olarak el koydu) Bunun üzerine (ölen kadının hayatta bulunan erkek kardeşleri) Amr'ı Ömer b. el-Hattab'a şikayet ettiler.

Ömer de -Rasûlullah sallallahü aleyhivesellem:

"Çocuğun yahutta babanın kazandığı mal onun (hayatta) olan asabesindedir." buyurdu.- dedi. (Ve Amr b. As lehine hüküm verdi).

Bu hadisi rivayet eden Abdullah b. Amr rivayetine devamla dedi ki: (Ömer b. Hattâb) Amr b. As'a (hitaben bu meseleyle ilgili olarak):

içinde Abdurrahman b. Avf ile Zeyd b. Sabit'in ve diğer bir adamın şahitliği bulunan bir de mektub yazdı. Nihayet Abdülmelik halifelik makamına getirilince (Hz. Ömer'in hükmüne uyulmadığı için ölen kadının erkek kardeşleri) Hişarri b. İsrfaîPe -yahutta İsmail b. Hişam'a-şikâyette bulundular. (Hişam b. İsmail de) onlar(ın davasını) Abdül-melik'e havale etti. (Abdülmelik, Hz. Ömer'in mektubunu ve bu meseledeki hükmünü okuyunca:

(Hz. Ömer'in verdiği) bu hüküm, benim de uygun gördüğüm paylaştığım hükümdür, dedi. Ömer b. Hattâb'ın mektubuna göre o da lehimize hüküm verdi. "Biz şu ana kadar bu hükme göre amel ede-

geldik."[\[113\]](#)

Açıklama

Hız. Riabb. Huzeyfe (r.a.)'ın evlenmiş olduğu bu kadın, Ma'mer'in kızı ümmü vâil, el-Cümehiyye'dir. Bu kadından doğan çocuklar hicretin ondokuzuncu yılında Filistin'de bulunan Amras şehrinde çıkan bir veba salgınında ölmüşlerdir. Rivayete göre o sene bu salgından yirmi beşbin kişi ölmüştür. Ebû Ubeyde (r.a.) ile Muaz b. Cebel (r.a) da bu hastalıktan vefat edenlerdendir.

Sözü geçen üç çocuk bu hastalıktan ölünce Hz. Amr b. As asabe olarak bu çocukların annelerinden kalan mallarına ve yine annelerinin hürriyetine kavuşturduğu köle ve cariyelerinden velâ yoluyla intikal edecek miras hakkına sahip olmak istemiştir. Metinde açıklandığı gibi Hz. Ümmü Vâil'in hayatta olan erkek kardeşleri bu hakların kendilerine ait olduğunu iddia ederek Hz. Ömer'e şikayette bulunmuşlarsa da Hz. Ömer, Amr b. As'ın haklı olduğunu söylemiş ve Hz. Peygamber'in bu mevzudaki hadisini hatırlatmıştır.

Amr b. As'ın oğlu olan râvi Abdullah'ın rivayet ettiği bu hadis, İbn Mâ-ce'nin Sünen'inde daha uzun ve daha ayrıntılıdır. İbn Mace'in Sünen'inden

anlaşıldığına göre; Emevî halîfelerinden Abdülmelik b. Mervan'ın halifeliği yıllarında (H. 65-86)

sözü geçen Ümmü Vâil isimli kadının hürriyetine kavuşturduğu bir kölesi ölünce kadının erkek kardeşleri, Hz. Ömer'in fetvasına uymayarak, kız kardeşlerinin velâ hakkının kendilerine verilmesini istemişler. Bu maksatla o günün Medine valisi olan Hişam b. İsmail'e müracaat etmişlerdir. Hişam da onların şikayetini halîfe Abdülmelik'e havale etmiş. Bunun üzerine Abdullah b. Amr b. As hemen halifeye müracaat ederek kendisine Hz. Ömer'in bu mevzuda rivayet ettiği hadisi ve vermiş olduğu hükmü bildirmiş, halife de Hz. Ömer'in fetvasına göre hükmetmiştir. [\[114\]](#)

Bazı Hükümler

1. Azâd edilmiş olan bir köle öldüğü zaman onun ve-la hakkı eski efendisine, oda yoksa onun yakınlarına intikal eder.

Cumhuru ulemaya "velâ (hakkı) hürriyete kavuşturana aittir." mealindeki 2915 numaralı hadise dayanan hürriyetine kavuşturulan bir köle üzerindeki velâ hakkına onu azat edenden başka hiçbir kimsenin varis olamayacağını söylemişlerdir. Hz. Ömer'e Hz. Ali, Zeyd, İbn Mesûd, Übeyy b. Ka'b, İbn Ömer, Ebû Mesud, el-Bedri, Usame b. Zeyd, Ata, Tavus, Salim b. Abdullah, Hasan-ı Basrî, İbn Şîrîn, Eş-Şa'bî, ez-Zührî, en-Nehaî, Ka-tade, Ebû Zinad, İbn Nesit, İmam Malik, es-Sevrî, İmam Şafî, İshak, Ebû Sevr ve Rey sahihlerinin de bu görüşte olduklarını belirtelim.

Ancak Şureyh, bir kimsenin hayatında kazandığı bütün mallar gibi velâ hakkının da varislerine intikal edeceğini söylemiştir.

Sahih olan rivayete göre Ahmed b. Hanbel (r.a.)'da cumhurun görüşündedir. [\[115\]](#) Mevzumuzu teşkil eden bu hadise göre hiçbir varisi bulunmadan ölen azatlı bir kölenin malına, onu azat eden efendisinin varis olabileceği gibi, efendisi bulunmadığı takdirde, efendisinin oğlu ya da erkek kardeşi varis olabilir. Fakat oğlun oğlu ile erkek kardeşin oğlu varis olamaz.

Cumhurun görüşüne göre, sadece efendisinin kendisi varis olabilir, onun yakın asabeleri varis olamaz.

2. Azadlısı bulunan bir kadın öldüğü zaman erkek çocukları ve erkek kardeşleri varsa onun malı erkek çocuklarına intikal ettiği gibi velâ hakkı da çocuklarına intikal eder.

3. Annesinden velâ hakkı kendisine intikal eden çocuk öldüğü zaman bu hak çocuğun asabesine intikal eder, annesinin kardeşlerine intikal etmez.

M. Yetkili ilim adamı ve şer'î hâkim bir hüküm verdiği zaman bunu yazdırması ve şahitle tevsik etmesi meşrudur. [\[116\]](#)

13. Bir Müslüman Vasıtasıyla Müslüman Olan Kimsenin Durumu

2918... Hisam (b. Ammar) ile Yezid (b. Halid)'in haber verdikle-göre;(temim-ed-Dâri, Fahr-i kainat efendimize);

"Ey Allah'ın Rasûlü, müslüman bir kimsenin telkiniyle onun huzurunda müslüman olan bir kişi hakkında şer'î hüküm nedir?" diye sormuş.

(Peygamber efendimiz de):

"O (müslüman, müslümanlığına vesile olduğu kişiyi) sağlığında ve ölümünde insanların en yakın olanıdır." buyurmuştur. [\[117\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerîf "bir müslümanın kendisi vasıtasıyla müslüman olan kişinin en yakını (velisi) olduğunu ifade etmektedir.

İshak b. Rahuye bu hadis-i şerife dayanarak, bir kimsenin müslüman olmasına sebep olan bir müslümanın o kimsenin en yakın velisi olarak o kimsenin medeni münasebetleri üzerine veliliğin verdiği tasarruf yetkisini kullanabileceğini söylemiştir. Bu görüş İmam Ahmed (r.a.)'den de rivayet edilmiştir. Ulemanın ekserisine göre; müslüman müslümanlığına vesile olduğu kimsenin velisi ya da mevlâsı değildir. İmam Ebû Hanife ile imam Şafiî, İmam Mâlik ve Sevrî de bu görüştedirler. Velisi de değildir. Mevlâsı da değildir. bu görüş İmam b. Ahmed'den de rivayet olunmuştur.

Ömer b. Abdulaziz ile Said b. el Museyyeb ve Amr b. el Leys (r.a)' ise mevzumuzu teşkil eden bu hadise dayanarak sözü geçen müslümanın müslümanlığına vesile olduğu bir kimsenin mevlâsı ve dolayısıyla varisi olduğunu söylemişlerdir.

İmam Şafiî ile onun görüşünü paylaşan fıkıh âlimlerinin bu mevzudaki delilleri, bir kimsenin velâ hakkı ancak onu hürriyetine kavuşturana ait olduğunu ifade eden 2915 numaralı hadistir. Konumuzla ilgili hadiste sözü geçen müslümanın müslüman ettiği kimsenin mevlâsı olarak onun malına varis olması ile ilgili uygulamanın İslamın ilk yıllarına ait bir uygulama olup sonradan yürürlükten kaldırılmış olması ihtimal dahilindedir. [\[118\]](#)

Bu hadisteki "o sağlığında ve ölümünde ona insanların en yakınıdır sözüyle "o hayatında ona en yakın yardımcı ölümünde de cenaze namazını kıldırmaya en salâhiyetli kimsedir." demek istenmiş de olabilir.

Görüldüğü gibi İmam Şafiî ile onun görüşünü paylaşan fıkıh âlimlerinin bu görüşleri bir müslüman la onun müslümanlığına sebep olduğu kişinin arasında bir "muvalat akdi: karşılıklı diyet ödeme varis olma ve yardımlaşma anlaşması" bulunmaması haliyle ilgilidir. Fakat aralarında böyle bir anlaşmanın bulunması halinde bu iki kişinin birbirlerine varis olmalarında bir sakınca yoktur. Hanefilere göre,

aralarında muvalat (hısımlık) anlaşması bulunan iki kişinin birbirlerinin mallarına varis olabilmeleri için taraflarda şu şartların bulunması gerekir:

1. Hür olmak
2. Başkası tarafından azad edilmiş olmamak,
3. Karı veya koca dışında asabe veya farz (pay) sahiplerinden bir akrabası bulunmamak,
4. Zevilerhamdan bir hısımlı bulunmamak,
5. Akdi yapanların akıl ve baliğ olmaları.

Mevzumuzu teşkil eden hadisi musannif Ebû Dâvud iki ayrı şeyhten rivayet etmiştir. Bunlardan Yezid b. Halid bu hadisi Temim-i Darı nasıl ve kimin vasıtasıyla aldığını belirtmeden doğrudan doğruya temimi Dari'nin Hz. Peygamber'e yönelttiği soruyu ve Resûl-i Ekrem'in verdiği cevabı nakletmekle yetinmiştir. Bu bakımdan Yezid'in bu rivayeti mürseldir.

Diğer Şeyhi Hişâm ise bu hadisi Temim-i Dari'den Kabisa b. Züeyb aracılığıyla aldığını belirtmiş ve hadisini 'an'ane yoluyla rivayet etmiştir. Bu bakımdan Hişâm'ın rivayeti muttasıl ve*mu'anan bir rivayettir. Musannif Ebû Davud'un her iki şeyhinde senetlerini de nakletmekten maksadı bu farka işaret etmektir. Bu hadisin rivayetinde üç ihtilâf vardır:

1. Hadisin ravilerinden Abdullah b. Mevhib'in ismi bazı rivayetlerde Abdullah b. Vehb olarak geçmektedir. İmam Tirmizi ile Hafız İbn Hacer'e göre doğru olan Abdullah b. Mevhib'dir.
2. Her ne kadar bu hadis-i şerifte Abdullah b. Mevhib ile Temim-i Dâri arasında Kabisa b. Züeyb zikredilmişse de Yahya b. Hamza gibi bazı kimseler bu, hadisi Abdulaziz b. Ömer'den rivayet ederken senedine Kabisa'yı ilave etmişlerdir.
3. İbn Mâce'nin Sünen'i ile İmam Ahmed'in Müsned'inde bu hadisi Veki işittim tabirini kullanarak rivayet etmiştir. Darimi'nin Sünen'i ile İmam Ahmed'in Müsned'inde Ebû Naim'den gelen rivayette de bu tabir vardır. Ancak Tirmizî'nin Sünen'inde bu tabir yoktur. Hafız İbn Hacer'in Tehzibü't-Tehzib isimli eserinde açıkladığına göre, hadisin bu tabirle nakledilmesi hatalıdır. Çünkü Abdullah b. Mevhib Temim-i Dâri ile hiç karşılaşmadığından hadisi ondan dinleyerek alması mümkün değildir.

Her ne kadar bazıları bu hadisin sıhhatinde şüpheye düşmüşlerse de İbn Kayyim'in açıkladığı gibi bu hadis çeşitli hadislerle te'yid edildiğinden derece itibariyle hasen'den aşağı düşmez. [\[119\]](#)

14. Vela Hakkının Satılması (Caiz Midir?)

2919... İbn Ömer (r.a.) demiştir ki:

"Rasûlullah (s.a.) velâ (hakkı)mn satılmasını ve bağışlanmasını yasakladı" [\[120\]](#)

Açıklama

Burada yasaklanan velâdan murat vela-i itakadır. Velâ-i itakanın sebebi azat etmek değil, kölenin azad olmasıdır. Çünkü bir kimse yakın akrabasından bir köleye miras yolu ile sahip olursa köle azad olur, velâ hakkı da sahibine verilir. Eğer velânın sebebi azat etmek olsaydı sahibine verilmemesi icab ederdi. Çünkü sahibi onu azad etmemişti. Azad olan köle ölürse onu azad eden kimse yahut vârisleri köleye mirasçı olurlar. Arablar bu hakkı kimi satar, kimi birine hibe ederlerdi. Rasûlullah (s.a.) bunu men' etti zira velâ hakkı neseb gibidir. Hibe edilemeyeceğini de müttefiktirler. Ancak İbn Münzir burada ikinci bir kavil olduğunu söylemiştir. Mezkur kavle göre, Meymûn'e binti Haris (r.a) âzâd ettiği kölelerinin velâ hakkını Hz. Abbas'a hibe etmiş, Urvede Tahman'ın velâsını Musab b. Zübeyr'in mirasçıları için satın almıştır. Ata'mirtia sahibi kölesine dilediği kimse, ile velâ akdi yapmak için izin verebilir." dediği rivayet olunur. Bu da velânın hibe edilmesi demektir. Nevevî, "ihtimal bu zevat bu hadisi duymamışlardır" diyor. Cumhur ulemaya göre velâ ne satılır ne de hibe edilir. Çünkü Peygamber (s.a.): - "Velâ neseb karabeti gibi bir karabettir" buyurmuştur. Bunu Hz. İbn Ömer merfu olarak rivayet etmiştir. Hadis İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Hâ-kim'e göre sahihtir. Yalnız Beyhakî onun illetli olduğunu söylemiştir. Aynı hadisi İbni Ömer (r.a.)'dan İbn Battal da merfu olarak başka bir tarikle rivayet etmiştir. Velâ neseb gibi olduğuna göre, değiştirilmesine imkân yoktur. Çünkü nesebin değiştirilemeyeceğine icma mün'akid olmuştur. Neseb değiştirmek mümkün olmadığı içindir ki Teala Hazretleri evlâdlıklara miras vermeyi neshetmiş ve onları babalarının adları ile çağırmayı emir buyurmuştur. Resûl-ü Ekrem (s.a.)'i de babasından başkasına intisab edenlere lanet eylemiştir. [\[121\]](#)

15. İşitilecek Derecede Ses Çıkarıp Sonra Ölen Yeni Doğmuş Bir Çocuğun Mirastaki Durumu

2920... Ebû Hüreyre'den demiştir ki; Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurmuştur:

"Yeni doğan bir çocuk (işitecek kadar yüksek) bir ses çıkaracak olursa vâris kılınır." [\[122\]](#)

Açıklama

İstihlâl: Ağlamak ya da bağırarak suretiyle sesi yükseltmek demektir. Ancak burada bu kelimeyle ne kastedildiği hususunda ulema farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Hattâbi'ye göre, "istihlâl; kelimesi burada ses çıkarmak, aksırmak, nefes almak kımıldamak gibi" canlılığa delalet eden bir alamet anlamında kullanılmıştır. Yeni dünyaya gelen bir çocuk ağlamak

veya bağırp çağırmaq suretiyle bir ses çıkarırsa, yahutta ses çıkarmayıp da aksırmak, tıksırmak, nefes almak, kımıldamak gibi bir canlılık belirtisi gösterse, bu çocuk ana rahminde bulunduğu sırada Ölmüş olan bir yakının malına varis olabildiği gibi, başkası da ona varis olabilir. Aksi takdirde kendisi başkasına varis olamadığı gibi, başkası da ona varis olamaz. İmam Sevrî (r.a.) ile tıam Evza'ijmam Şafiî, İmam Ebû Hanîfe ve taraftarları bu görüştedirler. İmam Malik'e göre yeni doğan bir çocuk ses çıkarmadıkça aksırıp tıksırma veya kımıldasa bile canlı doğmuş sayılmaz.

Yine ulemadan bazılarına göre, buradaki istihlâl kelimesiyle kastedilen yeni doğan bir çocuğun ağlamak veya bağırp çağırmaq suretiyle sesini yükseltmesidir. Yeni doğan bir çocuk sesini yükseltmeden ölecek olursa kendisi ana rahminde iken ölen bir yakınına varis olamadığı gibi, başkası da ona varis olamaz. Çünkü çocuğun canlı olarak doğmasının tek alameti doğduğu zaman ses çıkarmasıdır.

Muhammed b. Şirin ile Şa'bi, ez-Zührî ve Katâde bu görüştedirler. Bu görüşte olan sözü geöen ulemadan Zührî aksırmanın da istihlâl gibi hayât alameti olduğunu söylemiştir. Merhum Ömer Nasuhi Bilmen, Fıkıh ulemasının bu mevzudaki görüşlerini naklederken şöyle diyor:

İmam Şafiî'ye ve İmam Malik'ten bir rivayete göre; sukut eden bir hami, harekette, teneffüsde bulunsa veya aksırma hem vâris, hem de müverris olabilir. İmam Ahmed'e göre, ise bunlar kâfi değildir. İstihlal ile ne vâris* ne de müverris olabilir. Bir kerre olsun süt emmesi lâzımdır. [\[123\]](#)

16. Antlaşma Mirası Zevilerham (Denilen Hısımlara Tanınan) Miras (Hakkı) İle Yürürlükten Kaldırılmıştır

2921... İbn Abbas'dan demiştir kir

"Yeminlerinizin bağladığı kimselere hisselerini verin.. [\[124\]](#) (âyet-i kerimesi inince müslümanlardan) birisi diğeri ile anlaşıyor ve aralarında bir kan bağı olmadığı halde (anlaşma sebebiyle bu iki kişiden) biri ötekine varis oluyordu. Sonra Enfâl (âyeti) bunu yürürlükten kaldır.Yüce Allah (Enfâl âyetinde şöyle) buyurdu: "Rahim sahipleri (hısımlar) Allah'ın kitabına göre birbirlerine (varis olmağa) daha yakındırlar. [\[125\]](#)

Açıklama

Burada söz konusu edilen anlaşmadan maksat 2918 numaralı hadisin şerhinde ayrıntılı olarak açıkladığımız iki kişinin karşılıklı diyet ödeme, varis olma veya yardımlaşma mevzuunda anlaşmalarından doğan ve Muvâlat akdi denilen hukukî münasebettir. Sözü geöen hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi aralarında böyle bir anlaşma bulunan kimselerden biri ölünce eğer yakını yoksa

diğeri onun malına varis olabiliyordu.

Bu hadis-i şerifin zahirinden anlaşıldığına göre bu uygulama Enfâl suresinin yetmişbeşinci âyetiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Cumhur ulema bu hadis-i şerifin zahirine sarılarak muvâlat akdinin yürürlükten kaldırıldığını ve hukukîliğini kaybettiğini söylemişlerdir.

Hanefilere göre muvalât akdi yapan mevlâ'l-muvalat dediğimiz kimselere pay ayrıldığını ifade eden Nisa sûresinin 33. âyeti gereğince bu kimseler arasında cereyan eden miras hükümleri Enfâl sûresinin yetmişbeşinci âyetiyle yürürlükten kaldırılmamıştır. Çünkü Rahim akrabalarının birbirine varis olması daha uygundur. [\[126\]](#) mealindeki âyet sözü geçen Nisa sûresindeki âyetin hükmünü neshetmez, ancak tefsir eder. Çünkü o âyet Rahim sahihlerinin mirasta mevla'l muvalat'tan daha ileri olduğunu bildirir. Bu tıpkı oğul bulunduğu zaman mirası kardeşten daha ileri olması gibidir. Oğul kardeşi miras sahibi olmaktan, çıkarmaz. Ancak mirası kendisi alır. Ama oğul bulunmasa miras kardeşe düşer. Rahim sahihleri de bulunursa miras onlara düşer, ama rahim sahipleri bulunmadığı zaman mirası mevlâ'l-muvalat alır.

Mâlik, Sevrî, Evzâî ve Şafiî'ye göre asabe ve rahim sahihlerinden yakını olmayanın mirası devlete aittir. Mevlâ'l muvalata düşmez. Malîkiler ve Şafîîler Hanefilerin içtihadına karşı şöyle diyor:

Bu âyette anlatılanın (mevlâ' muvalatın) vâris olacağına dair bir delil yoktur. Çünkü böyle bir delalet üç şeye bağlıdır:

1. "Yeminlerinizin bağladığı kimselere hisselerini verin" [\[127\]](#) cümlesiyle mutlaka antlıların kastedilmesi,
2. Bu cümlede geçen nasib kelimesiyle mirasın kastedilmiş olması,
3. Bu cümlenin muhkem olması [\[128\]](#)

2922... İbn Abbâs'dan "Yeminlerinizin bağladığı kimselere hisselerini veriniz" [\[129\]](#) âyeti hakkında (şöyle) dediği (rivayet olunmuştur):

"Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman Rasûlullah (s.a.)'ın ensarla muhacirler arasında kurmuş olduğu kardeşlikten dolayı (muhacirler) ensara (bir ensarım) akrabasından önce (mirasçı kılınırlardı). (Bu âyet bu tatbikatla ilgiliydi. Bir süre sonra) "Ana babanın ve akrabasının bıraktıklarından her birine varisler kıldık... [\[130\]](#) (mealindeki âyet-i kerime) inince bu âyet öbür âyeti neshetti. Binaenaleyh "yeminlerinizin bağladığı kimselere hisselerinizi veriniz" [\[131\]](#) (âyet-i kerimesinde yeminlerin bağladığı kimselere verilmesi emredilen hisseden maksat) yardım, nasihat ve onlara yapılacak vasiyettir. (İşte bu şekilde muhacirlerin ensarın malı üzerindeki) miras (hakları)

yürürlükten kalktı. [\[132\]](#)

Açıklama

Metinde geçen âyet-i kerimesindeki akd kelimesi bağlamak, güçlendirmek sağlamlaştırmak anlamına gelir. Eylemân kelimesi ise "elyemin" kelimesinin çoğuludur. El yemin "sağ el" anlamına geldiği gibi, ksem yani yemin anlamına da gelir. Akd yaparken insanlar birbirlerinin sağ ellerini tutup tokalaştıklarından bunlara "sağ ellerinizin bağladığı kimseler" denmiştir. Fakat burada "el eyman" kelimesinin yemin anlamına gelmesi daha doğru ve uygundur. [\[133\]](#) Her ne kadar Buharı ve İbn Kesir'in rivayetlerinde metinde geçen "yeminlerinizin bağladığı..." [\[134\]](#) âyetinin "Ana-baba ve akrabasının..." [\[135\]](#) âyetini neshettiği ifade ediliyorsa da mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte aksi ifade edilmektedir. Taberinin ifadesine göre doğrusu da budur. [\[136\]](#) Burada yeminlerle akit yapanların kimler olduğu meselesi üzerinde birkaç görüş vardır:

1. Bu cümle ile kastedilen halifler, kendileriyle dostluk ve kardeşlik ahd edilmiş bulunanlardır. Fıkıh ilminde mevlelmivâlat diye anılan bu akdi bir önceki hadisin şerhinde açıklamıştık.
2. Hz. Peygamberin Medine'de aralarında kardeşlik bağı kurduğu en-sar ile muhacirlerdir. Bu bağ sebebiyle aralarında kardeşlik bağı bulunan ensar ile muhacirler birbirlerine varis olabiliyorlardı. "Ana babanın ve akrabasının bıraktıklarından herbirini varisler kıldık" [\[137\]](#) âyeti inince bu uygulama yürürlükten kaldırıldı. Kardeşler arasında da sadece yardımlaşma nasihat ve vasi-yetleşmek kaldı.
3. Bu cümle ile kastedilen evlatlıklardır. Daha önce evlatlıklar kendilerini evlat edinenlere varis olurdu. âyetiyle onlara mirastan pay verilmesi emredildi. Fakat daha sonra inen âyetlerle miras sadece fârz (pay) sahipleriyle asabe ve zevil erhama bırakıldı. Evlatlıklara da sadece vasiyet yoluyla pay verildi.
4. Ebû Ali el-Cübbâî'ye göre cümlesi kendisinden bir önceki cümlede bulunan kelimeleri üzerine atfedilmiştir. O zaman mana şöyle olur. Ana-babanın, akrabasının ve yeminlerinizin bağladığı kimselerin geriye bıraktığı mallar için vârisler yarattık. Mirası antlıya değil vâris olan mevlalara veriniz. Cübbâî'nin bu te'vili çok uzak bir yorumdur.

5. Ebû Müslim eJ İsfahanî'ye göre ise bu cümle ile kast edilen aralarında nikâh bağı bulunan karı kocadır. [\[138\]](#) Her ne kadar İbn Abbâs (r.a.) söz konusu cümle ile Resül-ü Ekrem'in Medine'de ensar ile muhacirler arasında kurduğu kardeşliğin kastedildiğini söylemişse de ulema bu mevzuda ileri sürülen görüşler içerisinde en kuvvetli görüşün birinci ve beşinci maddede açıkladığımız görüş olduğunu söylemişlerdir. Birinci maddede zikredilen akdin hükmünü ise 2918 numaralı hadisin şerhi ile bir önceki hadisin şerhinde açıkladık. [\[139\]](#)

2923... Davûd b. el-Husayn'dan demiştir ki:

Ben Ümmü Sa'd bnt er-Rabi'a (kur'an) okuyordum. (Ümmü Sa'd) Ebû Bekir'in himayesinde kalmış yetim bir kız idi. (ben kendisine) "yeminlerinizin bağladığı kimselere hisselerini verin... [140], (âyetini) okuyunca - (bu âyeti) (şeklinde) okuma (da şeklinde oku).Çünkü bu âyet Ebû Bekir'le İslamı kabul etmeyen oğlu Abdurrahman hakkında inmişti, (oğlunun müslü-manhği reddettiğini gören) Hz. Ebû Bekir de onu varis kılmayacağına yemin etmişti. (Abdurrahman) müslüman olunca yüce Allah, onun hissesini vermesini Peygamberine emretti.

(Râvi) Abdülaziz (bu rivayete şunu da) ilave etti: (Abdurrahman) kılıçla İslama zorlanıncaya kadar müslümanhğa girmedi.

Ebû Dâvud der ki (bu âyeti) i-üâ (şeklinde) okuyan bir kimse bu akdi (tek taraflı) bir yemin kılmış olur. (şeklinde) okuyan da bu akdi karşılıklı yemin kılmış olur..' Doğrusu ise Talha'nın rivayeti (olan) (şeklindeki kıraat)tir. [141]

Açıklama

Hiz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman'ın İslamı kılıç zoruyla kabul etmesinden maksat; Islâmı kabul etmesi için ona kılıç çekilmiş olması demek değildir. Onun müslümanların küffara karşı askeri üstünlüğü sağlayıp da üstüste zaferler kazanmaya başladığını görünceye kadar İslamı kabule yanaşmayıp ancak bu üstünlüğü gördükten sonra müslü-man olmasıdır.

Her ne kadar musannif Ebû Dâvud burada Hiz. ümmü Sa'd'ı er-Rabi'in kızı olarak göstermişse de, aslında Hiz. Ümmü Sa'd, onun kızı değil, torunudur. Tehzibii't-Tehzib'de Hafız İbn Hacer onun künyesinin Ümmü Sa'd bint Sad b. er-Rabi' b. Any b. Ebî Züheyr olduğunu isminin de Cemile olduğunu ve kendisinin de sahâbiye olduğunu kaydediyor.

Anlaşılan Ümmü Sa'd sözü geçen Nisa sûresinin şeklinde okuduğunu hiç duymamış olduğu için âyetin bu şekilde okunmasına itiraz etmiş ve şekilde okunmasını istemiştir. Nitekim Hiz. Aişe'de "Fakat ne zaman ki Peygamberler umutlarını kestiler ve kendilerinin yala-na çıkarıldıklarını (kafirlerle karşı kendilerine yapılacağı va'dedilen yardımın yapılmayacağını) sandılar.." [142] mealindeki âyette geçen kelimesinin sülasi babdah okuduğunu hiç duymamış olduğu için bu şekilde okuduğunu görünce buna itiraz etmiş ve bu fiilin tef'il babından okunması gerektiğini iddia etmişti.

Bu hadis-i şerif İslâm'ın ilk yıllarında yapılan yeminlerin miraslar hakkında da geçerli olduğu yapılan bir yeminle aslında mirasçı durumunda olan birinin mirastan düşürülebildiği gibi mirasçı olmayan birinin de mirasçı kılındığına dair yapılmış olan bir yeminle yemin sahibinin malına mirasçı kılındığını ifade etmektedir. Yine bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre; Hiz. Ebû Bekir bu uygulamadan yararlanarak müslümanlığı kabul etmeyen oğlu Ab-durrahman'ı mirastan mahrum

edeceğine dair yemin etmiş. Nihayet Hz. Ab-durrahman Mekke'nin fethine tekaddüm eden günlerde müslüman olmuş da bunun üzerine Cenab-ı Hak Hz. Ebû Bekir'in Abdurrahman'a hissesini vermesi için "... yeminlerinizin Çağladığı kimselere hisselerini verin.." [\[143\]](#) âyetini indirmiştir.

Metinde geçen âyet hakkında yapılan muteber açıklamaları bir önceki hadisin şerhinde nakletmiştik. Buradaki açıklama bir önceki hadisin şerhinde geçen muteber bir açıklama değildi^

Hafız İbn Kesir bu hadisteki açıklama hakkında şöyle diyor: "Bu garib bir sözdür. Sahih olan birinci olarak serdettiğimiz görüştür. (Yani sahih olan görüş yeminlerinizin bağladığı kimseler sözüyle mevlel muvalat kastedildiğini ileri süren görüştür.) Bu birinci görüşe göre İslâmın başlangıcında iki kişi yeminleşerek birbirlerinin malına varis olabiliyorlardı. Daha sonra bu uygulama kaldırıldı. Fakat daha önce yapılmış olan yeminlerin hükmü geçerli sayıldı. Zira müslümanlar yapmış oldukları ahid ve yeminlerine sadık kalmakla emrolunmuşlardı. [\[144\]](#)

Hafız Münzirî ise bu hadis hakkında sükût etmektedir. [\[145\]](#)

2924... İbn Abbâs (r.a.)'den demiştir ki:

"Onlar ki inandılar ve hicret ettiler... [\[146\]](#) (âyet-i kerimesi inince (Hicret etmemiş olan müslüman) bir arab (yakınlarından olan) bir muhacire mirasçı olamadığı gibi bir muhacirde ona mirasçı olamazdı. "... Rahim sahihleri (akraba olanlar) birbirlerine (mirasçı olmağa) daha uygundurlar..." [\[147\]](#) (âyet-i kerimesi) bu âyeti neshetti. [\[148\]](#)

Açıklama

Metinde geçen Enfâl sûresinin yetmiş ikinci âyet-i kerimesi nazil olunca muhacirler ve ensar akraba olmadıkları halde birbirlerine varis kılınmışlardır. Nihayet bu uygulama Enfâl sûresinin yetmiş beşinci âyet-i kerimesi ininceye kadar devam etmiş, bu âyetin nü-zuluyla bu uygulama yürürlükten kaldırılmış ve miras âyetlerinde belirlendiği şekilde ancak yakın akrabalar birbirine mirasçı kılınmışlardır. Bunun üzerine sahabe-i kiramdan biri "Ey Allah'ın Resulü bu âyet-i kerimeye göre, biz müşrik akrabalarımıza mirasçı oluyor muyuz?" diye sormuş bu soru üzerine de; "İnkâr edenler birbirlerinin velisidirler. [\[149\]](#) âyet-i kerimesi nazil olmuştur. [\[150\]](#) bu hadisin senedinde çeşitli tenkidlere uğramış olan Ali b. Huseyn vardır. [\[151\]](#)

17. (İslâmiyette Kötülük Üzerinde Yardımlaşma Üzerine Yapılan Bir Antlaşmanın Hükmü)

2925... Cübeyr b. Mütim'den demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) (şöyle) buyurdu:

İslâmiyette (kötülükte yardımlaşmak üzere) antlaşma yoktur. Cahiliye döneminde (hayırlı işlerde yardımlaşmak üzere yapılmış olan) antlaşmaları ise İslamiyet sadece kuvvetlendirir.."[\[152\]](#)

2926... Asım el-Ahvel'den demiştir ki:

Ben Enes b. Malik'i Rasûlullah (s.a.) bizim evlerimizde muhacirlerle ensar arasında (kardeşlik) antlaşması yaptı" derken işittim. (Enes bunu söyleyince) kendisine:

Rasûlullah (s.a.) "İslamda antlaşma yoktur" buyurmamış mıyı?- denildi (Oda) iki yahut da üç defa "Rasûlullah (s.a.) bizim evlerimiz de muhacirlerle ensar arasında (kardeşlik) antlaşma(sı),yaptı." cevabını verdi.[\[153\]](#)

Açıklama

Hılf: İki kısmın birbirlerine yardımda bulunacaklarına ve birbirlerini takviye edeceklerine dair ittifak etmeleridir. Cahiliyyet devrinde arab kabileleri başkalarıyla çarpışmak ve onlara baskı yapmak için birbirleriyle muahede yaparlardı. Bu türlü ittifak Rasûlullah (s.a.)'in:

"İslâm'da ahidlesme yoktur" hadisiyle yasak edilmiştir. Fakat yine ca-hiliyet devrinde mazluma yardım ve sılairahim gibi şeyler için de ittifak yapılırdı. Bu hayır ve hakka yardım için yapıldığından İslamiyette de meşru plarak kalmıştır. Rasûlullah (s.a.):

"Cahiliyyet devrinde olan herhangi bir ahidleşmeyi İslâm ancak şiddet (kuvvet) yönünden artırmıştır.* buyurarak bu nevi ittifakın neshedilme-diğini anlatmak istemiştir.

Taberi: "Bugün ittifak ve sözleşme caiz değildir. Çünkü hadisdeki kardeşlik ve bu kardeşlikle birbirlerine mirasçı olmak gibi şeylerin hepsi "rahim akrabaları, birbirine daha yakındır"[\[154\]](#) âyetiyle neshedilmiştir demiştir. Neyevî de şunları söylemiştir: "Mirasa taallûk eden şeylerde cahiliyyet ittifakına muhalefet göstermek Cumhuru ulemaya göre müstehabtır. Fakat İslam'da kardeşlik ve Allah'a taat hususunda ittifak dinde yardım almak, hakkı ikame için dayanışmak bakidir. Neshedilmemiştir..."

Hasılı birbirine zıt gibi görünen bu rivayetlerden anlaşılan budur. Yani İslam'da ahidleşme yoktur hadisinden murad şer'en yasak olan miras ittifakı gibi şeylerdir. Cahiliyyet devrinden beri yapılagelen herhangi bir ittifakı İslam'ın ancak kuvvetlendireceğini bildiren hadis ise meşru olan kardeşlik ve din hususunda yardımlaşma ittifakıdır.[\[155\]](#)

18. Kadın Eşinin Diyetine Varis Olur

2927... Said (b. Müseyyeb (r.a.))'den demiştir ki: Ömer b. Hattab "diyet akilenindir, kadın kocasının diyetine varis olamaz" derdi. Nihayet kendisine ed-Dahhak b. Sufyân: "Eşyem ed-Dibâbî'nin hanımına kocasının diyetinden miras payı vermem için Rasûlullah (s.a.) bana mektup yazmıştı." dedi de. Hz. Ömer bu görüşünden döndü.

Ahmed b. Salih dediki bize bu hadisi Abdurrezzâk Ma'mer'den, O da Zührî'den, O da Said'den rivayet etti ve bu rivayetinde şöyle dedi: (Hz. Peygamber Dahhak b. Süfyan'ı Arablara zekat tahsildarı olarak görevlendirmişti. [\[156\]](#)

Açıklama

Diyet; Can karşılığında yahut da bir organı zarara uğratma karşılığında verilen tazminattır.

Akile: diyeti ödeyen, asabe, aşiret, ehl-i divan ve sairedir. Bunlar kendi efradından birinin şüphe ile veya hata ile yaptığı cinayetin diyetini veya gur-re denilen karşılığını ödemekle mükelleftirler.

Diyeti ödeyenlerden herbirine akil denir. Hepsine birden akile denir ki cemaat-i akile manasındadır. [\[157\]](#)

Yapılan bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere diyetin ödenmesinde sorumluluk sadece cinayeti işleyene değil, aynı zamanda onun yakınlarına da aittir. Yakınlarından kadınlar, çocuklar, akıl hastaları, farklı şehirde oturanlar diyet sorumluluğuna katılmazlar.

Diyeti öncelikle cinayeti işleyen öder. Eğer buna gücü yetmezse yakınları buna ortak olur veya tamamen öderler. Diyet ödemekle yükümlü olanlardan herbiri kendine düşeni üç yılda üç taksitte öder.

AkilenİN Dereceleri:

1. Katilin kayıtlı olduğu meslek teşekkülü,
2. Katilin asabesi yakın akrabaları,
3. Hazine yani devlet maliyesi [\[158\]](#)

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte Hz. Ömer'in önceleri bu kimsenin diyetini ancak akilesinin alabileceğini karısı da bundan bir pay alamayacağı görüşünde iken, sonradan Dahhak b. Süfyan'ın "Rasûlullah (s.a.) öldürülen bir kimsenin diyetinin hanımına kalacağına dair bana mektub

yazmıştı" demesi üzerine bu görüşünden döndüğü ifade edilmektedir.

Hadis sarihlerinin açıklamasına göre; Hz. Ömer bir kadının öldürülen kocasının diyetini alamayacağı hükmüne varırken "miras bir kimsenin hayatında kazanıp da ölürken bırakıp gittiği malıdır. Bir kimsenin diyeti ise hayatında kazandığı bir mal gibi olmadığına göre, diyet miras olamaz ve do-layısıyla bir kimsenin hanımı diyetinden bir pay alamaz" şeklinde bir kıyas yapmış fakat bu görüşünün doğru olmadığını ifade eden bir hadise rastlayınca kendi içtihadını bırakıp hadisin hükmüne dönmüştür.

Metinden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber Dahhâk b. Süfyan'a yazdığı mektubta ona yanlılıkla öldürülen Eşyem ed-Dibabî'nin diyetinden karısına da miras hükümlerine göre bir pay vermesini emretmiştir.

öldürülen bir kimsenin diyetinden hanımının da miras hükümlerine göre bir pay alabileceği hususunda Hz. Peygamberin mektub yazdığı Hz. Dahhak yüz atlıya bedel tanınmış sahabilerden biridir. Hz. Peygamberdin başında kılıçla nöbet tutardı, zekât memurluğu da yapan bu büyük sahabiye fahri kainat Efendimiz bir ara kendi kavminden müslümanlar üzerine vali tayin etmişti.

Diyetinden karısına da bir pay verilmesi için hakkında Hz. Peygamberin özel mektub yazdığı. Eşyem de meşhur bir sahabidir. Kûfe'de bulunan "Dibab" isimli bir kaleye nisbet edildiği için "Dibâbî" diye tanınmıştır.

Şerhü's-Sinne isimli eserde deniliyor ki, "bu hadis diyetin önce maktulun hakkı olup sonra Onun ölümü sebebiyle aynen diğer malları gibi varislerine intikal ettiğine delildir. İlim ehlinin ekserisinin görüşü de budur. Ancak Hz. Ali bu mevzudaki içtihadına dayanarak maktulun diyetinden ana bir kardeşleri ile eşine bir pay vermemiştir.

Bu mevzuda Hattâbî de şöyle diyor: "Bu hadis diyetin de aynen diğer mallar gibi Ölünün mirasçıları arasında taksim edileceğine ve dolayısıyla maktulun katilden diyetin ancak üçtebirinin affedilmesini vasiyet edebileceğine, katile vasiyyet caiz olmadığından bu affin da amden (kasıtlı olarak) kati için değil, hataen ve şibh-i amd gibi katiler için geçerli olacağına delalet etmektedir."[\[159\]](#)

[\[1\]](#) Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/101-105.

[\[2\]](#) Ahmed Debbağoğlu, Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali, 398-402.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/105-106.

[\[3\]](#) İbn Mâce, mukaddime 8.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/107.

[\[4\]](#) Nisa, (4) 11.

[\[5\]](#) Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/107-108.

[\[6\]](#) Nisa, (4) 176.

[7] Buhârî, feraiz 13; Müslim feraiz 6-7; Tirmizî, feraiz 7; İbn Mâce feraiz. 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/108-109.

[8] Nisa, (4) 176.

[9] Nisa, (4) 11.

[10] İbn Cerir, Tefsiri't Taberi, IV-276.

[11] Tirmizî, feraiz 6.

[12] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/109-110.

[13] Nisa, (4) 176.

[14] Ahmed b. Hanbel HI-372, IV-323.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/110-111.

[15] Nisa, (4) 176.

[16] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/111-112.

[17] Nisa, (4) 176.

[18] Buhârî, feraiz 14; Müslim, feraiz 10-13.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/112.

[19] Nisa, (4) 12.

[20] Nisa, (4) 176.

[21] Buhari, Tefsirü'l Kur'an 3/53.

[22] Bakara, (2) 278.

[23] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/112-113.

[24] Müslim, ferâiz 9; Tirmizî, tefsir 4/5; İbn Mâce, ferâiz 5; Muvatta, ferâiz 7; Ahmed b. Hanbel IV-293.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/113.

[25] Nisa, (4) 83.

[26] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/113-114.

[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/114.

[28] Buhârî, feraiz 8; Tirmizî feraiz 4; İbn Mâce feraiz 2; Ahmed b. Hanbel 1-389, 464.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/115.

[29] Nisa, (4) 176.

[30] Şevkanî, Neylü'l Evtfir, Kitabü'l ferâiz VI-67.

[31] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/116-117.

[32] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/117.

[33] Nisa, (4) 11.

[34] Tirmizî, feraiz 3; Ibn Mâce feraiz 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/117-118.

[35] Nisa, (4)11.

[36] Nisa, (4) 12.

[37] Süleyman Ateş, Kur'ân-ı Kerim'in yüce meali ve Çağdaş tefsiri 1-494.

[38] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/118-120.

[39] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/120.

[40] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/120-121.

[41] Buhârî, feraiz 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/121.

[42] Ali Himmet Berkî, İslâm Hukukunda Feraiz ve İntikal 38.

[43] a.g.e. 43.

[44] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/121.

[45] Tirmizî, feraiz 10-11; İbn Mâce, feraiz4; Darimî, feraiz 19-23; Muvatta, feraiz4-6; Ahmed b. Hanbel V-327.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/122-123.

[46] Ali Himmet Berki, İslam Hukukunda Feraiz ve İntikal, 50.

[47] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/123.

[48] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/124.

[49] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/124.

[50] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/124-125.

[51] Tirmizî, feraiz 9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/125.

[52] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/126.

[53] İbn Mâce, feraiz 3; Ahmed b. Hanbel V-27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/126-127.

[54] Buhârî, ahkam 8; Müslim, iman 227, 229, İmare 21.

[55] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/127.

[56] Buhârî, feraiz 5, 7, 9, 15; Müslim feraiz 2, 3; Tirmizî, feraiz, 8; İbn Mâce feraiz 10; Ahmed b. Hanbel 1-325.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/127-128.

[57] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/128-129.

[58] Buhârî, kefale 5, istikraz II, nefakat 15, feraiz 4, 25; Müslim, ferâiz 14,"17; Ebû Dâvûd imare 15, buyu 9; Tîrmizî, cenaiz 69, feraiz 1; İbn Mâce, feraiz 9, sadakat 13; Nesaî cenaiz 67; Ahmed b. Hanbel 11-290, 353, 356, III-296, 371, IV-131.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/129-130.

[59] İbn Mâce, feraiz 9; el-Benna Fethürrabbani XV-200.

[60] Buhârî, havalat 3, kefale 3, Ahmed b. Hanbel 11-290, 380.

[61] M. Hayri Kurbaşoğlu, Te'vilü'l Muhtelif'l Hadis (Hadis Müdafaası) 250.

[62] Ahmed Debbağoğlu, Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali, 708.

[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/130-131.

[64] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/132.

[65] Enfâl (8) 75.

[66] Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, 417-418.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/132-133.

[67] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/134.

[68] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/134.

[69] Tirmizî, feraiz 13; İbn Mâce feraiz 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/134-135.

[70] İbn Abidin, Mecmu atıf Resâil-i İbn Abidin 11-200.

[71] Aliyyü'l-Kari Mirkatü'l Mefatih III-392.

[72] Şevkânî, Neyli'l-Evtar VI-75, Kitâbü'l feraiz bab macâe fi zevil erham vel mevlâ min esfel.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/135-136.

[73] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/136-137.

[74] Aliyyu'l Kari, Mirkatü'l-Mefatih, III-392.

[75] Şevkânî, Neylü'l-Evtar, VI-74.

[76] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/137-138.

[77] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/138.

[78] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/138-139.

[79] Tirmizî feraiz 14, tbn Mâce feraiz 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/139.

[80] Aliyyü'l-Kari Mirkatül Mefalih III-396.

[81] el-Mubarek Furî, Tuhfetü'l-Ahvezi VI-286.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/139-140.

[82] Tirmizî, feraiz 23; İbn Mâce feraiz 12; Ahmed b. Hanbel III-490, IV-107.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/140.

[83] Aliyyü'l Kari, Mirkatii'l-Mefatih III-391.

[84] Avnü'l Ma'bûd VIII-115-118.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/140-142.

[85] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/142.

[86] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/142.

[87] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/142-143.

[88] Buhâri, Hac 44, meğazi 48, feraiz 26; Müslim feraiz 1; Tirmizî ferâiz 15; İbn Mâce, feraiz 6; Darimi, feraiz 29; Muvatta, feraiz 10; Ahmed b. Hanbel 11-200, 208.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/143.

[89] Şayuti, el-Câmjüssagîr, I-126.

[90] Suyutî el-Camiüssagîr, 1-126.

[91] A. Davudoğlu, Sahih-i Müslim VI-II-124.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/143-144.

[92] Buhârî, hac 45, cihad 180, tevhid 31, menakıb 39, meğazi 48; Müslim, hac 439; İbn Mâce, menasik 29; Ahmed b. Hanbel 11-128.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/144-145.

[93] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/145-146.

[94] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/146.

[95] Tirmizî, feraiz 16; İbn Mâce, feraiz 6; Darimî, feraiz 39; Ahmed b. Hanbel 11-195.

[96] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/146.

[97] Enfâl 8/73.

[98] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/146-147.

[99] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/147.

[100] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/148.

[101] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/148.

[102] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/148-149.

[103] İbn Mâce, erruhun 21; feraiz, 16.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/149.

[104] Bakara, (2) 278.

[105] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/149-150.

[106] Buhârî, salat 70, şürût 3, 10, 13, 17, et'ime 31, ferâiz, 19-20, 22, 23, talak 14, keffârat 8, nikah 18, zekat 61, mekâtib 5, büyü' 67, 73; Müslim, İtk, 5-6, 10, 12, 14-15; Ebû Dâvud feraiz 12, itak 2; Tirmizî, feraiz 20, vesaya 7, velâ 1; Nesâî, zekat 99, talak 29-31, buyu' 75-76, 78; İbn Mâce, talak 29, Dârimî, talak 15, feraiz 51, 53; Muvatta, talak 25, İtk 17-19; Ahmed b. Hanbel I-281, 361, 11-28, 100, 113, 144, 153, 156, IV-33, 42, 46, 82, 103, 121, 135, 161, 172, 175, 178, 180, 186, 190, 213, 272.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/151.

[107] Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku 368.

[108] İbn Mâce, itk 3.

[109] Kehf (18), 29.

[110] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/151-152.

[111] Buhârî, feraiz 23; Müslim itk 10; Nesâî, talak 31; Tirmizî, feraiz 33; Ahmed b. Hanbel 11-30, VI-115, 186, 190.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/153.

[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/153.

[113] İbn Mâce, feraiz 7; Ahmed b. Hanbel, 1-27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/153-154.

[114] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/154-155.

[115] İbn Kudame, el-Muğnî, VI-352-353.

[116] Haydar Hatiboğlu, Sünen-i İbn Mâce VII-435.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/155-156.

[117] Buhârî, ferâiz 22; Tirmizî, ferâiz 20; İbn Mâce, ferâiz 18; Darimî, ferâiz 34; Ahmed b. Hanbel IV-102-103.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/156-157.

[118] Bk. 2915 Nolu Hadis

[119] İbn Kayyım, Avnül Mabud, VIII-132.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/157-158.

[120] Buhârî itk 10, ferâiz 2t, Müslim itk 16; Tirmizî, büyü' 20, el-Vela ve'l hibbe 2; Nesai büyü' 86; İbn Mâce ferâiz 15; Darimî, siyer 32; Muvatta', masurul vela 17; Ahmed b. Hanbel II-9, 79, 108.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/159.

[121] Ahmed Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi VII-575-576.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/159-160.

[122] Tirmizî, cenaiz 43; İbn Mâce, cenaiz 26, ferâiz 17; Darimî, ferâiz, 47.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/160.

[123] Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu V-359.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/160-161.

[124] Nisâ (4) 33.

[125] Enfal (8), 75.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/161-162.

[126] Enfâl; (8), 75.

[127] Nisa, (4), 33.

[128] S. Ateş Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce meali ve Çağdaş tefsiri. 1-550.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/162.

[129] Nisa (4), 33.

[130] Nisa (4), 33.

[131] Nisa (4), 33.

[132] Buhari, Kefâle 4, 7, tefsiri sûre IV-18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 11/163.

[133] S. Ateş Kur'ân-ı Kerîm'in yüce meali ve çağdaş tefsiri, 1-548.

[134] Nisa (4), 33.

[135] Nisa (4), 33.

[136] Halife, Cami'ün-nukul fi esbabî'n-Nuzul 1-465.

[137] Nisa (4), 33.

[138] Halife, Cami'ün-nukul fi esbabü'n-nuzul V-548, 549.

[139] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/163-164.

[140] Nisa (4), 33.

[141] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/165.

[142] Yûsuf (12), 110.

[143] Nisâ (4), 33.

[144] Tefsir-i İbn Kesir 1-491.

[145] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/166-167.

[146] Enfâl (8), 72.

[147] Enfâl (8), 75.

[148] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/167.

[149] Enfâl (8), 73.

[150] Şevkani, Fethü'l-Kadir, 111-330.

[151] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/167.

[152] Buhârî, kefare 2, edeb 67; Müslim, fedailüssahabc 204, 206; Tirmizî siyer 69; Darimî, siyer 80; Ahmed b. Hanbel 1-190, 317, 329,11-180, 205, 207, 213, 215, III-162, 281, IV-V-61.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/168.

[153] Buhârî, itîsam 16, kefare 2, edeb 67; Müslim, fedailüssahabe 204; Ahmed b. Hanbel III-III, 145, 281.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/168-169.

[154] el-Enfâl (8), 75.

[155] Ahmed Davudoğlu, Sahih-i Müslim X, 448-449.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/169.

[156] İbn Mâce, diyet 12; Tirmizî, diyet 18, feraiz 18; Muvatta, ukul 9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/170.

[157] Ömer Nasuhi Bilmen Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu III-7.

[158] A. Debbağoğlu Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali 38.

[159] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 11/170-172.

34 - FİTEN VE MELAHİM KİTABI. 3

1. Fitneler Ve Belirtileri. 3

Ehâs Fitnesi:. 5

Serra (Nimet) Fitnesi:. 5

Karanlık Fitne. 6

2.Fitneye Koşmaktan Nehy. 17

3. Dili (Kötü Sözden) Korumak. 22

4. Fitne Esnasında Çöle Çekilmeye Ruhsat. 23

5. Fitne Esnasında Savaşmaktan Nehy. 24

6. Mü'mini Öldürmek Çok Büyük Günahtr. 24

7. Katilde Umulan Mağfiret. 28

34 - FİTEN VE MELAHİM KİTABI

Fiten: kelimesinin tekili (müfredı) olan fitne: Meşakkat, sıkıntı, rezlet ve azap mânâlarındadır.

Fitnenin aslında, imtihan mânâsına olduğu daha sonra meşakkat ve imtihanın götürdüğü kötülük mânâsında kullanıldığı söylenmektedir. Bilahare bu kelime, küfür, günah, rüsvayhk ve fisk-ü fücürdan her türlü kötülük için kullanılmaya başlanmıştır.

Ayrıca insanlar arasında vuku bulan ihtilâf, düşmanlık ve kavga mânâsında da kullanılmaktadır. Şu âyet-i kerimede, fitne bu son mânâda kullanılmaktadır.

"Öyle bir fitneden sakınınız ki, o hiç de sizden sadece zulmedenlere dokunmakla kalmaz"[\[1\]](#)

Bu âyetteki fitneden maksat, ümmetin birlik ve beraberliğini bozan ve zararı suçlu suçsuz herkese dokunacak olan ihtilâf ve tefrikadır.

Zübeyr b. el-Avvem (r.a) Cemel Vak'ası meydana geldiğinde, "Hiç şüphem yok ki bu âyet, bu gün şu vaziyette bulunan müslümanlar hakkında nazil olmuştur." demiştir.

Melâhim; Melhame kelimesinin çoğuludur. Melhame, savaş meydanı demektir. Savaş meydanına bu ismin verilmesine sebep ya bu meydanda "lahm " etin bol bulunması, yada elbisenin " "(lühme) ve sedasının (argaç ve direzisinin) biri birine girdiği gibi, insanların savaşta birbirine girmesidir. Ama birinci mânânın daha münâsip olduğu söylenmektedir.

Kamûs'ta melhamenin büyük vak'a olduğu kaydedilir.[\[2\]](#)

1. Fitneler Ve Belirtileri

4240... Huzeyfe b.el-Yeman) (r.a) şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a) aramızda ayağa kalktı ve o zamandan kıyamete kadar ne olacaksa hiç bir şey bırakmadan hepsini haber verdi.

Onun Öğrenen öğrendi, unutan unuttu. Onları Rasûlullah'm şu sâhâbî-leri bilir. Bir adam birinden ayrılıp da sonra tekrar gördüğünde onu tanıyıp yüzünü hatırladığı gibi ben de Rasûlullah'ın bu söylediklerinden bir-şey meydana geldi mi hemen hatırlıyorum.[\[3\]](#)

Açıklama

Hadîsin, Buharı ve Müslim'deki rivayetlerinde Huzeyfe (r.a) Rasûlullah'ın söylediklerinden unutmüş olduğu bir şeyi gördüğü zaman, bir adamın kendisinden uzağa giden birini gördüğünde hatırladığı gibi hatırladığını söylemiştir.Ebû Davud'un rivayetinde ise, Huzayfe'nin olan hadisleri hatırladığı söylenmekte, fakat onları unutmüş olduğundan bahsedilmemektedir.

Hâdis-i şerifte görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a) birgün ashabı içerisinde ayağa kalkmış ve o andan itibaren kıyamete kadar meydana gelecek ne kadar fitne varsa hepsini haber vermiştir. Sahâbîlerden bir kısmı, Rasûlullah'ın söylediklerini öğrenip zapt etmiş bir kısmı ise unutmıştır. Huzeyfe (r.a) de efendimiz'in söylediklerinin bazısını unutmıştır, ama hadiseler vuku buldukça hemen onları hatırlamaktadır.

Sahîh-i Müslim'deki başka bir rivayette Huzeyfe (r.a) Rasûlullah'ın başkasına söylemediği bazı şeyleri kendisine söylediğini ve kendisinin kıyamete kadar olacak hadiseleri herkesten daha iyi bildiğini söylemiştir.

Yine Müslim'in, Ebû Zeyd'den yaptığı başka bir rivayette Efendimiz, bu hitabesi için sabah namazından sonra minbere çıkıp Öğlene kadar konuşmuş, "öğle namazı için, inmiş, namazdan sonra yine çıkıp ikindiye kadar tekrar konuşmuş, ikindiden sonra tekrar minbere çıkıp güneş balınca-ya kadar konuşmasına devam etmiştir.^[4]

Hâdis-i şerif, Rasûlullah (s.a)'in ilminin kemâline, Huzeyfe (r.a)'in Efendimiz'in ilmine gösterdiği ihtimama ve fitnelerden kaçındığına delâlet etmektedir.

Bazı sapık mezhep sâlikleri bu hadisi delil alarak Hz. Peygamber (s.a)'in gaybı bildiğini iddia etmişlerdir, ama bu doğru değildir. Çünkü gaybı Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Peygamberler, ancak Allah'tan aldıkları vahiyyle bu bilgileri haber verirler.

Allah teâlanın kendisim "(alîmü'î ğayb) "gaybı bilen" diye vasıflandırması buna delildir. Nitekim bir âyet-i kerimemde Cenâb-ı Allah şöyle buyurmaktadır:

"Gaybi bilen Allah, gayba kimseyi müttalî kılmaz. Ancak peygamberlerden bildirmek istediği bunun dışındadır."^[5]

Gaybı Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilemeyeceğini isbat sadedinde Aliyyü'l Kâri El - Fıkhul-Ekber Şerhi'nde şunları söylemektedir.:

"Peygamberler, Allah'ın zaman zaman kendilerine bildirdiklerinin dışında gaybdan birşey bilmezler, Hanefiler, Rasûlullah'ın gaybı bildiği inancında olanın kafir sayılacağını açıkça söylemişlerdir. Çünkü bu inanç "Deki Göklerde ve Yerde gaybı Allah'tan başka bilen yoktur"^[6]

Ayet-i kerime'sine zıttır. Ulemâdan birisi, gaybı bilmenin Allah'a has bir bilgi oluşunun zarûrati dinnîyeden olduğunu söyler. Bu husustaki nasslar çoktur. Bunlardan bazıları şu ayet-i kerimelerdir.

"Gaybın anahtarları O'nun katındadır, onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı bilir."^[7]

"Kıyamef'vaktini bilmek ancak Allah'a mahsustur, yağmuru o indirir,"^[8]

Bu âyetler Allah'tan başka hiç bir kimsenin gaybı bilemeyeceğini gösterir. Onun için, Allah'tan başka birisinin gaybı bildiğini söylemek caiz değildir. Nitekim Rasûlullah (s.a) yanında söylenen bir şiirde "Aramızda yarın ne olacağını bilen Nebî var.." denilince bunu söyleyeni kınamış ve "Bunu bırak, başka şey söyle." buyurmuştur.

Netice şudur; Allah'tan başka kimse gaybı bilemez. Ancak vahiy ve ilham yoluyla Allah'ın bildirmeyi dilediği kişiler bilebilirler. Ama bu Allah'ın bildirmesi iledir.

Aliyyü'l Kârî'nin bu istidlal ve sözleri Allah'dan başka hiç kimsenin gaybı bilemeyeceğini açıkça göstermektedir.

Hattâ Peygamberler bile bu hükmün dışında değildirler. Durum böyle olunca fala ve falcıların söylediklerine inanmak asla caiz değildir.

Bu inanç, kişinin küfrüne sebep olup Allah'ın varlığını, Hz. Peygamber'in haberlerini, ahireti akıllarına aldırılmayan, gördüğünden başka bir şeye inanmadığını söyleyen örümcekli kafaların, fala inanması, gazetelerdeki falları takip etmesi son derece hayret verici bir şeydir,

Hanefî fukuhasından İbn. Nüceym'in Bahru'r-Raîk adındaki fıkıh kitabındaki şu sözleri de Aliyyü'l Kârî'nin söyledikleri ile aynı istikamettedir.

"Bir kimse Allah'ı ve Rasûlü'riû şahit tutarak evlense nikâh sahîh olmaz ve bunu yapan kâfir olur. Çünkü bu Rasûlullah'ın gaybi bildiğine inanmaktır."[\[9\]](#)

Bazı Hükümler

1. Gaybı Allah'tan başka kimse bilmez. Ancak Allah (c c) bilinmesini istediği şeyleri Peygamberlerine vahy yoluyla bildirir.

2. Yetkili kişinin fark ettiği tehlikeleri teb'âsına haber vermesi meşrudur.[\[10\]](#)

4241... Abdullah (b. Mes'ud) (r.a)'den; Rasûlullah'ın (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

Bu ümmtte dört tane fitne meydana gelecektir. Onların sonunda yokluk vardır.[\[11\]](#)

Tahric: Sadece Ebu Davûd rivayet etmiştir.[\[12\]](#)

Açıklama

Hâdis-i Şerifi, İbn Mes'ud'dan rivayet eden sahabî'nin ismi mechûl'dür. Bu hal hadisin sıhhati

açısından bir kusurdur.

Hadis-i şerifte Rasûlullah'ın (s.a), bu ümmetin dört tane fitne ile karşı karşıya geleceği bunlardan sonuncusunda yokluk olacağı belirtilmektedir. Sarihlerin bildirdiğine göre "Fitne"den maksat büyük olaylardır. Sonun-cusundaki yokluktan maksat da dünyanın veya ümmetin yok olmasıdır.

Yani dördüncü büyük olaydan sonra, dünyada müslümanın kalmaması yahutta kıyametin kopmasıdır

Kenzü'l-Ummal'de bu hadisin ihtiva ettiği mânâ aynıyla Hüzey-fe'den rivayet edilmiştir. Yine aynı eserde İmrân b. Husayn (r.a) kanalıyla, Rasûlullah'ın (s.a)'in şöyle buyurduğu haber verilmiştir. "Dört tane fitne zuhur edecektir. Birincisinde kan; ikincisinde kan ve mal; üçüncüsünde kan, mal ve helâl olacak, dördüncüsünde de Deccâl çıkacaktır."

Kenzü'l Ümmal'daki bu hadisi Taberanî'de rivayet etmiştir. Bu son rivayet göz önüne alındığında, Deccâl'in çıkmasıyla meydana gelecek büyük hadisenin sonunun müslümanların veya dünyanın sonu olacağını söylememiz mümkündür. [\[13\]](#)

4242... Abdullah b. Ömer (r.a); şöyle demiştir;

Biz Rasûlullah'm (s.a)'in yanında oturuyorduk. Efendimiz, uzun uzadıya fitneleri (meydana gelecek büyük hadisleri) aniattı Ehlâs fitnesini zikretti.

Birisi:

Ehlâs fitnesi nedir, Yâ Rasûlullah'm ? dedi.

Efendimiz:

O, insanların birbirinden kaçması ve haksız yere malların alınmasıdır. Sonra Serrâ (nimet) fitnesi vardır. Bu fitne, benim ailemden, benden olduğunu zanneden ama aslında benden olmayan bir adamın ayakları altından, yayılacaktır. Benim dostlarım ancak muttaki olanlardır. Sonra insanlar, kaburga üzerindeki oturak gibi (devam etmeyecek olan), bir adamla anlaşacaklar; daha sonra karanlık fitne çıkacak, bu ümmetten dokunmadığı kimse kalmayacak. Bitti, denildiğinde, devam edecek. O fitnede (esnasında) kişi, mümin olarak sabahlayacak akşama kâfir olarak çıkacak. İnsanlar iki çadırda (grupta) olacaklar. Bunlar, içinde asla nifakın olmadığı iman çadırı ve imanın olmadığı nifak çadırıdır. Siz o güne ulaştığınızda o gün veya yarın Deccâli bekleyiniz. [\[14\]](#)

Açıklama

Hadis-i şeriften anladığımıza göre Hz. Peygamber (s.a) ashabına, ahir zamanda meydana gelecek birçok önemli hadiseleri yani fitneleri anlatmıştır. Râvî, Efendimiz'in anlattığı bu fitnelere

bazılarını ismen aktarmıştır. Şimdi biz bunlar hakkında sarihlerin söylediklerine bir göz atalım.

Ehlâs Fitnesi:

Ehlaş "Hıls" kelimesinin çoğuludur. Hıls, yere veya Hayvanın sırtına serilen çuldur. Anılan fitnenin bu isime izafe edilmiş sebebi iki şekilde açıklanmıştır. Bunlar:

a) Bu çul, kaldırılmadıkça serildiği yerde kalır. Yani orada devamlıdır. Rasûlullah (s.a) fitnenin devamlılığına işaret etmek için fitneyi bu kelime ile ifade etmiştir.

b) Bu çul siyah renktedir. Fitnelerin karışıklığı ve karanlığından dolayı Hz. Peygamber bu tabiri kullanmıştır.

Rasûlullah'ı dinleyen sâhâbîlerden birisi kendisine, ehlâs fitnesinin ne olduğunu sormuş, Efendimiz de onun, " " herab ve harab olduğunu söylemiştir. Avnü'l Ma'bûd'da bu kelimeler şöyle izah edilmiştir.

Herab: Kişilerin aralarındaki düşmanlık ve savaştan dolayı birbirlerinden kaçmalarıdır.

Harab: Bir insanın malını elinden almak ve onu eh boş bırakmaktır.

Hattabî, harab'ı mal ve ailenin yok olması diye açıklamıştır. Terceme - Avnü'l Ma'bud'daki izah gözönüne alınarak yapılmıştır.

Bezlü'l-Mechûd sahibi, bu fitnenin Hz. Osman'ın vefatıyla ortaya çıkıp, Muâviye'nin hilâfetine kadar devam eden karışıklık olduğunu zannettiğini söyler. [16]

Serra (Nimet) Fitnesi:

AHyü'l Kâri bu fitneyi şöyle izah etmektedir:

Serra dan maksat; sıhhat, rahatlık, bolluk, hastalık ve belâlardan uzak kalma gibi insanı sevindiren nimetlerdir. Kişi elindeki bol nimetler sebebiyle ahireti unutup Allah'a isyana dalacağı için fitne bu kelimeye izafe edilmiştir.

Aliyyü'l Kârî'nin bu İzah'ı aynen Avni'l Ma'bud'da ve Bezlü'l Mechûd'da nakledilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a) bu fitnenin, kendi sülâlesinden ama kendi yolunda olmayan bir adamın ayağının altından yayılacağını söylemiştir. Bu mânâyı da "Benim ailemden, benden (benim yolumdan) olduğunu zanneden ama aslında benden (benim yolumdan) olmayan..." diye ifade buyurmuş daha sonra da kendi dostlarının muttâkiler olduğunu söylemiştir.

Fitne'nin kendi ailesinden bir adamın ayağının altında çıkmasından maksat o şahsın bu fitneyi yayacağı, böyle bir fitnenin yayılması için onun gayret göstereceğidir. Hadiste bu mânâ (Dehan) kelimesi ile ifâdelendirilmiştir. Bu kelime, duman mânâsındaki dühan kelimesi ile aynı köktendir. Duman ateşin yandığı yerden çıkıp koyu bir renkle yayıldığı için, fitne bu kelime ile ifâdelendirilmiştir.

Hız. Peygamber (s.a) fitnenin zuhuruna sebep olacak şahsın, neseben kendi soyundan olmasına rağmen, gerçekte kendisinden olmadığını ifade etmiştir. Bunun bir benzeri şu âyet-i kerimedir.

"Ey Nuh! o senin ailen sayılmaz, çünkü o kötü bir iş yaptı dedi." [\[17\]](#)

Sonra insanlar kaburga üzerindeki bir oturak gibi,

Bu tâbir bir darb'ı meseldir. Maksat adamın saltanımın sürekli ve düzgün olmayacağını ifadesidir. Oturak ağır, kaburga kemiği dayanıksız olduğu için, oturağın kemik üzerinde uzun süre kalması o kemiğin ağırlığa tahammül etmesi mümkün değildir. İşte insanın, idaresi uzun sürmeyecek ve düzenli olmayacak birisini başlarına getirmelerini Efendimiz bu sözleriyle ifade buyurmuştur.

Bezlü'l Mechûd müellifi Seharenfûrî, Rasûlullah'ın (s.a)'in haber verdiği bu halin hicri 1334 (m. 1915) yılında Hicazda meydana geldiğini söyler. Seharenfûrî'nin bahsettiği bu hadise'nin özeti şudur.

Osmanlı idaresi altındaki Mekke emiri Şerif Hüseyin, İngilizlerle gizlice anlaşıp, Osmanlılar'a başkaldırır. Mekke'deki Türk askerlerini öldürüp, ailelerini esir eder. Sonra kendisini Hicaz meliki olarak ilân eder. Ancak saltanatı düzensiz ve kısa ömürlü olur.

Şüphesiz bu bir şahsın görüşüdür. Hadiste anlatılan mânâyı belirli bir hadiseye nisbet etmek uygun değildir. Söylediklerinin doğru olması da yanlış olması da muhtemeldir. [\[18\]](#)

Karanlık Fitne

Hız. Peygamber (s.a) daha sonra insanların karanlık fitnelere düşeceğini, bu fitnenin dokunmadık kimse bırakmayacağını söylemiştir. Fitnenin insanlara dokunmasını da, Türkçe karşılığı tokat vurmak olan bir kelime ile ifâdelendirmiştir. Efendimiz'in haberine göre, bu fitneyi insanlar, onun bittiğini zannettikleri bir zamanda, tekrar göreceklerdir. O dönemde bazı insanlar, sabahları müslüman oldukları halde, akşam kafir olacaktır. Sarihlerin bildirdiğine göre buna sebep, kişilerin sabahları diğer müsümanların kanlarını mallarını ve ırzlarını haram kabul ettikleri halde, akşam olunca onları helâl saymalarıdır.

Yine Rasûlullah'ın haberine göre, insanlar iki kampa ayrılacaklardır. Efendimiz, bu kampları çadır mânâsına gelen "Fûstât" kelimesi ile ifâde etmiştir. Bazı alimler, fustat kelimesinin, burada, şehir mânâsında olduğunu söylerler. Biz tercemeyi kelimenin hakiki mânâsına göre yaptık ve maksada izah bölümünde işaret etmeyi uygun bulduk.

Bu kelimeyi ister çadır, ister şehir mânâsına alalım, maksat bu mahallerin kendisi değil, içindekilerdir. Yani, Mahal zikredilmemiş içinde olanlar kastedilmiştir. Buna göre, insanların bir kısmı gerçek mânâ'da mü'min olacak, içlerinde en ufak bir nifak bulunmayacak bazıları da tam mânâsıyla münafık olacak, içlerinde hiç bir iman kırıntısı olmayacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, Hz. Peygamber'in imansızları kâfir diye değil, münafık diye ifade etmesidir. Bundan anlıyoruz ki, anılan fitne geldiğinde kimi insanlar gerçekte mümin olmadıkları halde kendilerini mümin olarak göstereceklerdir. İşte bu halin zuhuru, Deccal'in başka bir ifadeyle kıyametin habercisidir. Çünkü, Deccâl kıyametin büyük âlâmetlerindedir. [\[19\]](#)

Bazı Hükümler

1- Hz. Peygamber (s.a) Cenâb-ı Alah'in iz geleceJc bir takım hadiselerden haberdar olur.

2- Müslümanlar zaman içerisinde bir takım fitne ve olaylarla karşılaşacaklardır. Bu fitnelerden bazılarına metinde işaret edilmiştir. [\[20\]](#)

4243... Hüzeyfe b. el-Yemân (r.a) şöyle demiştir: Vallahi, arkadaşlarım unuttular mı, yoksa unutmuş mu göründüler; bilmiyorum; Vallahi. Rasûlullah (s.a) Dünyâ'nın sonu gelinceye kadar çıkacak; olan tâbîlerinin sayısı üçyüze ve daha fazlaya varan fitne liderlerinin hiçbirini bırakmadan; hepsini, bize, adı baba adı ve kabilesinin adını anarak haber verdi. [\[21\]](#)

Açıklama

Anlaşıldığına göre, Hüzeyfe (r.a), Sâhâbîlerin Rasûlullah (s.a)'in haber verdiği fitneler konusunda konuşmayıp susmalarından yakınmakta ve onların bu suskunluklarına sebebin Rasûlullah'dan duyduklarını unutmaları mı, yoksa bir maslahata binaen unutmuş görünmeleri mi olduğunu, bilmediğini, söylemektedir. Bilahare Hüzeyfe, kıyamete kadar çıkacak olan ve peşinden gelecekler üçyüz ve daha fazla kişi olacak olan tüm fitne çıkarıcıları, Hz. Peygamber'in şüpheye mahal bırakmayacak şekilde açıkça haber verdiğini bildirmektedir.

Avnü'l Ma'bûd müellifi Kârî'den naklen "Fitne lideri"nden maksadın insanları sapıklığa çağıran, bid'ate sevk eden İslâm düşmanları olan ve müslümanlarla savaş edenler olduğunu söyler. El Ezhâr'da da fitne liderlerinin, fitne çıkarıcıları ve insanları ona davet eden liderler olduğu ifade edilmektedir.

Allame el Erdebilî, Hüzeyfe'nin bu hadisi ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in; tabileri üçyüz ve daha fazla olacak olan fitne liderlerini haber verdiğini, ama tâbîleri daha az olanları anmadığını söyler. Aynı zat, bu hadisin Hz, Peygamber (s.a)'in ümmetine olan şefkat ve merhametine, onun ilmine

delâlet ettiğini ve bunun bir mucize olduğunu ilâve eder. [22]

4244... Sübey b. Hâlid şöyle demiştir:

Tüster feth edildiği zaman [23] Küfe'ye gelmişim. Oradan katır getiri-yordum. Mescide girdim, bir de ne göreyim: İnsanlardan bir topluluk ve aralarında bir adam oturuyor. Onu gördüğümde Hicazlılar'dan birisi olduğun hemen anladım.

"Bu (zat) kim?" dedim. Oradakiler bana asık bir suratla dik dik baktılar ve,

"Sen bunu bilmiyor musun? Bu Rasûlullah'ın (s.a)'in arkadaşı Huzeyfe b. El Yamân'dır" dediler.

Hüzeyfe (r.a): "İnsanlar Rasûlullah'ın (s.a)'j (Ümmeti için) hayırlı olan şeyleri sorarlardı. Ben ise şer olanını sorardım." dedi. Halk ona gözlerini dikti. (Dikkatle dinlemeye başladı.)

Hüzeyfe devamla şöyle dedi: Ben size hoşlanmayacağınız şeyler haber vereceğim, Ben Rasûlullah (s.a)'e

"Yâ Rasûlullah, Allah'ın bize verdiği bu hayırdan sonra yine eskisi gibi şer olacak mı? Bana haber ver" dedim.

Evet, karşılığını verdi,

Ondan korunma(nın yolu) nedir?

Kılınç (Savaş),

Peki sonra ne olacak Yâ Rasûlullah?

Eğer yeryüzünde Allah'ın bir halifesi olursa, sırtına (haksız yere) vursa malını alsa bile ona itaat et, ama eğer Allah'ın halifesi bulunmazsa, o zaman ağaç kökü kemirerek (İssiz bir yerde öl).

Sonra Ne olacak, (Yâ Rasûlullah)?

Sonra Deccâl çıkacak. Onunla birlikte bir nehir ve bir ateş bulunacak. Onun ateşine düşene Ecri (sevabı) verilecek, günahı silinecek, nehrine düşene ise günahı verilecek ve sevabı silinecek

Daha sonra ne var?

Daha sonra kıyamet kopacak. [24]

Açıklama

Hâdis-i şerifte geçen bazı tâbirlerin açıklanmasına ihtiyaç var.

Önce bunlara bir göz atalım. Daha sonra da hadis konusunda ileri sürülen görüşlere geçelim:

"insanlardan bir topluluk" Bu cümlenin karşılığı olan "ifâdesini, başka türlü anlayanlar da vardır.

Bu anlayış farkları, kelimenin okunuşundan da kaynaklanabilir. Bizim tercememiz Kamûs'taki (Sadî) okunuşuna göre yapılmıştır.

Mecmâ'da; dâl harfî sakin okunarak "(Sad')" şeklinde "iki kişi arasında bir adam" diye îzah edilmiştir. Yine aynı eserde dâl'm harekesi ile "Mutedil genç" mânâsına da işaret edilmiştir.

Hattabî, Mecmâ'dan nakledilen mânâlardan ikincisine, İbnü'l Esir'de birincisine işaret etmişlerdir.

Bu rivayetleri birleştirerek 'İnsanlardan bir gurup içerisinde mutedil bir genç" demek mümkündür.

"...Bana asık bir suratla baktılar" Bu tâbir, Hüzeyfe (r.a) tanımadığı için oradakileri Sübey'a olan hoşnutsuzluklarını ifâde için kullanılmıştır. Nihâye'de bu cümlenin karşılığı olan "(fe tecehhemenî) " kelimesi, "beni katı ve kerih bir yüzle karşıladılar" diye izah edilmiştir.

"Ağaç kökü kemirerek öl" sözünden maksat, Sindî'ye göre müslümanların başında Allah adına hüküm veren bir halife bulunmadığında, halktan ayrılıp uzlete çekil" demektir.

Beydâvî ise bu konuda şöyle demektedir: "Yer yüzünde halife olmadığı zaman, insanlardan ayrıl ve zamanın sıkıntılarına tahammül et. Ağaç kökünü kemirmek, sıkıntıya katlanmaktan kinayedir. Bu, acıdan, taşı ısırır, demeye benzer. Yada maksat, ona sarılmaktır. Başka bir hadisteki, onu azı dişlerinle ısırınız, sözüne benzer"

Onunla birlikte bir nehir ve bir ateş bulunacak"

Bu cümle Deccâl'le birlikte iki hendek bulunacağını, bunlardan birinde su, öbüründe ateş olacağını bildirmektedir. Bu sözlerin hakikî mânâyâ kullanılmış olması muhtemel olduğu gibi, bunun bir sihir ve hayâle işaret olması da muhtemeldir. Yani bir hendeğin su ile, öbürünün de ateş ile dolu imiş gibi gösterileceği ve Decca'lin insanları suya davet edeceğinin anlatılmış olması muhtemel olabilir.

Bu kelimelerden; su, dünya zevk ve eğlencelerinden, ateş de taâtlerden ve meşru olmayan zevkleri terkten kinaye olabilir.

Kanaatimizce Efedimiz'in maksadı budur. Rasûlullah, bu sözleri ile Deccal çıktığı zaman; ümmetini, ona uymamaya, onun sevimli gösterdiği şeyin zıddını almaya teşvik etmektedir. Bu mânâyâ da Deccal'in teşvik ettiği nehre girenin günah işlemiş olacağı ve eski sevaplarının silineceğini, Deccal'in kötü gösterdiği ateş'e girenin ise sevap kazanacağı ve eski günahlarının silineceğini söyleyerek işaret etmiştir.

Hüzeyfe (r.a)'ın, Rasûlullah'a fitnelerle ilgili olarak sorduklarının ilki, "Allah'ın bize verdiği bu hayırdan sonra, yine eskisi gibi şer olacak mı?" sorusudur. Buradaki hayırdan maksat İslâm Dini, şer'den maksat şirktir. Yani maksat, İslâm'dan sonra insanların bir daha küfre dönüp dönmeyeceklerini anlamaktır.

Hz. Peygamber (s.a) Hüzeyfe'nin bu sorusuna "Evet" cevabını vermiş ve o fitneye silâhla karşı çıkılmasını emretmiştir. Katâde; Hüzeyfe'nin, Rasûlullah'tan naklen haber verdiği bu fitnenin Rasûlullah'ın vefatından sonraki riddet (dinden dönme) olayları olduğunu söyler. Bu olaylar Hz. Ebu Bekir'in hilâfeti esnasında olmuştur.

Hadis'in izahını Hafızın şu sözleriyle bitirelim:

"Hadiste, Allahm kullar hakkında hikmetlerine işaret edilmiştir: Şaha-bilerden çoğuna, tatbik etmeleri ve başkalarına tebliğ etmeleri için hayır yollarını sormayı sevdirmiştir.Hüzeyfe'ye ise kaçınması ve Allah'ın kurtulmasını dilediği kullarını korumaya sebep olması için, şer olan şeyleri sormayı sevdirmiştir. Ayrıca bu hadiste, Rasûlullah'm gönlünün genişliğine ve onun tüm hikmet yönlerini bildiğine işaret vardır. Efendimiz, her soru sorana, uygun bir şekilde cevap verirdi. Bunlardan her birini seven kişi, o konuda başkalarından daha üstündür. Bu yüzden Huzeyfe Rasûlullah'm sırlarına vakıf idi. O başkalarının bilmediklerini bildirdi. İleride olacak birçok hadiseleri ve Münafıkların isimlerini sadece Huzeyfe bilirdi."[\[25\]](#)

Bazı Hükümler

1- Dini konuları konuşmak için,câmide toplanıp oturmak caizdir.

2- Gayr-i meşru olmamak kaydı ile herkesin ayrı konulara ilgi duyması normaldir.

3- Hz. Peygamber (s.a)'in vefatından sonra bir takım kargaşaların çı-kacağj daha önceden Hz. Peygamber tarafından haber verilmiştir.

4- Yeryüzünde Allah'ın hâlifesi bulunmadığı, ahkâmının uygulanmadığı zamanlarda uzlete çekilmek caizdir.

5- Müslümanlar, dünyanın cazip görünen zevklerine dalmamak, zor da görünse Allah'ın rızasına uygun filleri işlemelidir.[\[26\]](#)

4245... Bize Muhammed b. Yahya b. Farîs haber verdi. Bize Ma'mer-den naklen Abdurrezzak haber verdi. Ma'mer, Katâde; Katade, Nasr, b. Asım'dan; o da, Halid b. Halid el - Yeşkürî'den bu (önceki) hadisi haber verdi. (Bu rivayette) Huzeyfe dedi ki:

(Rasûlullah'a) Kılıçtan sonra (ne olacak)? dedim,

"(Kalplerde) fesat kalıntısı ve duman üzerinde bir sulh" buyurdu.

(Ma'mer) Hadisin kalanını söyledi, ve şöyle dedi:

"Katâde bunu, Hz. Ebu Bekir zamanındaki riddet (dinden çıkma) olaylarına hamlederdi. Yine katâde (metindeki) ala akzâın (kelimesi)nin (kazaen) kir hüdnün (kelimesi)nin de. "Kinler üzerine

yapılan sulh " olduğunu söyler. [27]

Açıklama

Bu rivayet önceki hadisin değişik bir şeklidir. Burada, öbür rivayette olmayan bazı kelimeler vardır. Bu kelimeler, "(Kalplerde) fesat kalıntısı" ve "duman içerisinde bir sulh" şeklinde terceme ettiğimiz tâbirlerdir. Rivayetin sonunda Ma'mer, bu kelimelerin ne mânâyâ geldiklerini Kata'deden nakletmiştir. Ama yine de daha izaha ihtiyaç vardır.

"...Fesat Kalıntısı" diye terceme ettiğimiz " terkiğini Avnü'l Ma'bûd müellifi şu şekilde tefsir etmiştir: Yâni insanlar kalplerindeki fesat üzere kalacaklar. "kelimesi "..... "(kazâûn) kelimesinin çoğuludur. O da göz ve su üzerindeki toz ve kir tabakasıdır. Fesâd bu kire benzetilmiştir.

"Duman üzerinde bir sulh" Duman kelimesi ile ifade edilmek istenen, hile nifak ve ihanettir. Yani kılıçla hâili gereken bu fitneden sonra, görünüşte sulh, ama aslında kalpte hiyânet, hile ve nifak olan bir hâdise olacaktır.

Bundan sonra gelecek olan rivayete göre. bu tabiri, bizzat Rasûluliah (s.a) Efendimiz "'Milletlerin kalpleri eskiden olduğu hâle dönmez" diye tefsir etmiştir. Yâni aralarında sulh bile olsa, daha Önceki dostluk ve samimiyet kalmaz.

Hattabî bunu, "kin kalıntıları üzerinde sulh" diye izah eder.

Aliyyü'l Kâri, bizim şeyh AbdülhamîcTın tâlikına tebaen "duman" diye terceme ettiğimiz "dehan" kelimesinin aslında bulanıklık, siyaha çalan renk mânâsında olduğunu bunun da içerisinde fesat karışık olan sulhu hissettirdiğini söyler.

Yukarıya aktardığımız izahlar eski âlimlerin söyledikleridir. Bezlü 1 Mechûd müellifi ise üstâd Muhammed Yahya'nın hocasının ders takririnden şunları yazdığını söylemektedir. dan maksat, bir miktar hayrın kalması ama bunun önceki hayır gibi temiz olmayıp, içerisinde biraz kötülük ve bulanıklığın bulunmasıdır.

Bu izah, hayırdan sonra gelecek ve kılıçla defedilecek olan şerrin, Hz. Ebû Bekir dönemindeki riddet olduğu tarzındaki anlayışa uygun değildir. Çünkü, riddet hadisesi bastırıldıktan sonra herhangi bir karışıklık kalmamıştır. Aksine karışıklıklar, Hz. Osman'ın vefatından sonra baş göstermiştir.

Bezi müellifi Sehârânfüri, bu izahları göz önüne alarak hadisteki "kılıçla" sözünü, Hz. Osman'ın katli sebebiyle ortaya çıkan savaflara hamletmenin daha uygun olacağını söyler. Buradaki silâha doğrudan sarılmanın da fitne çıkarmak olmayacağını, çünkü fitnenin doğru ile yanlışın ayrılmadığı yerde olacağını hata belli olunca doğruya yardımın şart olduğunu ekler.

Kanaatimizce, bu tür hadisleri belirli olaylara tahsis etmek uygun değildir. Çünkü Rasûlulla'm muradının ne olduğunu kesin olarak bilmek mümkün değildir. [28]

4246... Nasr. b. Asım el-Leysî şöyle demiştir:

Benû Leys'ten bir heyet içerisinde el Yeşkürî'ye^[29] geldik.

El-Yeşkürî:

"(Bu) heyet kim"? dedi.

"(Biz) Benû Leys'(iz)- Sana Hüzeyfe hadisini sormaya geldik" dedik.

El Yeşkürî hadisi şöyle aktardı:

Hüzeyfe:

" Ya Rasûlullah bu hayırdan sonra şer var mı?" dedi.

Rasûlullah: "Fitne ve şer..."

Hüzeyfe:

"Yâ Rasûlullah, bu serden sonra hayır var mı?" dedi.

Rasûlullah üç defa:

"Yâ Hüzeyfe, Allah'ın Kitab'ını öğren ve içindekilere uy (bu soruyu bırak)"^[30]

Hüzeyfe:

"Yâ Rasûlullah, bu serden sonra hayır var mı?"

Hiz. Peygamber:

"Duman üzerinde bir suh ve içerisinde fitneler olan bir toplum."

Hüzeyfe:

"Yâ Rasûlullah duman üzerindeki Sulh nedir?"

Hiz. Peygamber:

"Milletlerin kalpleri eskiden olduğu hale dönmez (Eski sevgi kalmaz)."

Hüzeyfe:

"Ya Rasûlullah, bu hayırdan sonra şer var mı?"

Rasûlullah:

"Kör ve sağır fitne... cehennem kapılarında fitneye çağıran da-vetçiler olacak. "Yâ Hüzeyfe,

senin bir kök ısırarak (yiyerek) ölmen o fitnecilerden birisine uymandan daha hayırlıdır."^[31]

Açıklama

Hadisin İbn Mâce'deki rivayetinde, buradaki rivâyetin sa(jece son tarafı vardır. İbn Mâce'nin hadisi şu şekildedir. "Fitneler olacak, onların kapılarında, cehennem ateşine çağıran davetçiler bulunacak, Senin bir ağacın kökünü ısırarak öl men onlardan birisine uymandan daha hayırlıdır."

Hadîsin Sahîh-i Müslim'de de buradakinden hayli farklı bir rivayeti vardır. [\[32\]](#)

Hâdis-i şeriften anladığımıza göre; Hüzeyfe b. El-Yemân, Hz. Peygamber (s.a)'e içerisinde buldukları hayırlı durumdan sonra tekrar eskisi gibi kötülüklerin gelip gelmeyeceğini sormuş, Hz. Peygamber (s.a) de bir takım fitnelerin çıkacağını haber vermiştir. Hüzeyfe, çıkacak fitnelerin bastırılıp tekrar iyi ve hayırlı günlerin gelip gelmeyeceğini sormuş, Efendimiz sanki bu tür soruları lüzumsuz görmüş ve "Yâ Hüzeyfe, sen (bu gibi sorularla uğraşma) Allahın Kitab'ını öğren ve içindekilere uy" buyurmuştur. Ancak Hüzeyfe soru sormaktan vazgeçmemiştir.

Hüzeyfe'nin sorduğu soru ve aldığı cevaplardan anlıyoruz ki, Müslümanlar arasında çıkan fitneler, yatıştırılacak ve tekrar sulh ve sükûn doğacak; ama bu sulh, samimiyetten uzak, kin ve düşmanlıklar gizli; her an hortlayacak tipte olacak, birlik içerisinde olanları birleştiren de onların imanı ve dinlerinden ziyâde bir takım kötülükler ve günahlar olacaktır

Hz. Peygamber (s.a) in bildirdiğine göre en sonunda kör ve sağır bir fitne olacak ve fitne çıktığında insanları kötülüğe ve cehenneme ağırın kişiler bulunacaktır. O zaman halk içinde yaşamaktansa, ıssız yerlerde aç kalarak; gerekirse ağaç kökü yiyerek, yaşamak, bu fitneye karışmaktan çok daha iyi olacaktır.

"Kör fitne" den maksat, insanların gözünü köreltip hakkı görmelerine mâni olan fitnedir. "Sağır fitne" den inaksalda, o fitnenin, insanların kulaklarını, hakkı ve nasihati duymayacakları şekilde sağır etmesidir.

Kâdî îyâz, fitnenin kör ve sağır oluşunu şöyle izah etmektedir: "Fitnenin hiç bir çıkış yolu görülmecek ve yardım etmek isteyenlerin sesi duyulmayacak bir şekilde olmasıdır. İnsanlar, o fitne içerisinde basiretlerini yitirecekler, hak olan sözleri duyup düşünmek ve kendilerine edilen nasihâtları dinlemekten kaçınacaklardır."

Aliyyü'l Kârî'de bunun o fitnenin karanlığı ve içerisinde hakkın meydana çıkmamasından, şiddetten ve fitnecilerin sertliğinden kinaye olduğunu söyler, [\[33\]](#) Şüphesiz bunlar, birer anlayış şeklidir. Kesin olan, insanların basiretini kapatıp, Hakkı duymalarını engelleyecek büyük bir fitnenin gelecek olmasıdır. İnsanların hakikati görmesini ve hakkı duymasını engelleyen şeyin, medeniyetin getirdiği şaşalar, nefislere ve şehvetlere hitabeden ve gözleri kamaştıran, başka birşey görüp düşünmelerine mâni olan, yazılı ve sözlü faaliyetlerin olması mümkündür. Bunlara gerçeklerin, hak ve hakikatin anlatılıp öğretilmesini otorite yoluyla engellemek de eklenebilir.

Bu fitne içerisinde cehennem ateşine çağıran davetçilerin de insanları, dinden ve Allah inancından

uzaklaştırmaya çalışan dinsizlerin, insanların basiretini kapatmaya çalışan şehvet, zevk, eğlence ve fuhuş delâletlerinin olması muhtemeldir.

Hadisin sonunda, Hz. Peygamber (s.a) Huzeyfe'ye, o cehennem davet-çisi fitnecilere uymaktansa, uzlete çekilmenin, tenhalara kaçmanın daha hayırlı olacağını söylemişlerdir. Dikkat edilirse, Efendimiz "Sen onlara uymadan" buyurmuştur. Yani, fitnecilere uymayıp kendisini onlara kaptırmayanların, toplum içinden çekilip meydanı tümüyle fitnecilere bırakmasını tavsiye etmiyor. O halde müsiüman sadece kendisini düşünüp kaçmamalı, hicretin caiz olduğu gibi cihâdın farz olduğunu düşünmelidir. Fitnecilerin davetine uymamalı. bununla da kalmayıp onlarla mücadele etmeli, tuzaklarına başkalarının düşmesini engellememelidir. Ama fitnecilere kapılacağından eminse veya bundan fevkalade endişe duyuyorsa, kenara çekilip yalnız kalması daha iyidir. [\[34\]](#)

4247... Sûbey b. Halid bu (önceki) hadisi Hüzeyfe (r.a)"den o da Rasûlullah (s.a)'den rivayet etti.

(Bu rivayete göre) Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"O gün bir halife bulamazsan, ölünceye kadar kaç. Sen (ağaç kökü) ısırarak ölürsen, (bu) daha hayırlıdır."

Râvî, hadisinin sonunda şöyle dedi:

Ebu Hüzeyfe dedi ki:

"Bundan sonra ne olacak?" dedim.

Rasûlullah (s.a) Şayet bir adamı kısrağın doğurmasını istese, o doğurmadan kıyamet kopacaktır. [\[35\]](#)

Açıklama

Avnü'l Mabûd sahibinin, Mişkat'tan nakline göre hadisin bir rivayeti de şu şekildedir. "Sonra tay doğacak ama kişi kıyamet kopuncaya kadar, ona binemeyecek" Bu rivayete göre meydana gelecek son fitne, kıyamete çok yakın olacaktır. Bezlü'l Mechûd'da, anılan bu fitnenin, önceki hadiste ifâde edilen "Kör ve sağır fitne" olduğu bildirilmektedir. Bu fitne, kıyamete o kadar yakın olacak ki, meselâ bir kişi kısrağının yavrulamasını isteyecek ve bunun için gerekli tedbirleri alacak, ama buna imkân bulamayacaktır. Yahut dünyaya gelen bir tayın büyüyüp kişinin ona binmesine fırsatı olmayacaktır.

Bundan maksadın Hz .İsa zamanı olduğu da söylenmektedir. Çünkü, o zaman, insanlar birbirleri ile savaş için taya binme ihtiyacı duymayacaklardır. Bir başka görüşe göre, bundan maksat DeccaTin zamanıdır. Dec-cal çıktıktan sonra kıyamete fazla zaman kalmayacaktır. [\[36\]](#)

4248... Abdullah b. Amr (r.a)'den; Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Bir imama biat edip de ona elinin safkasını [37] ve kalbinin semeresini veren (samimi olarak biat eden) kişi, gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir başkası çıkıp o imamla nizalaşırsa boynunu vurunuz"

(Abdurrahman b. Abdi Rabbi'l Kabe der ki:) (İbn Amr'e) "Bunu, sen, bizzat Rasûlullah'tan mı işittin?" dedim. "Onu kulaklarım duydu ve kalbim hıfzetti" dedi. "Senin şu amcan oğlu Muâviye bize (birşeyler) yapmamızı emrediyor,biz de yapıyoruz" dedim.

"Allah'a itaat konusunda ona itaat et, ama Alla'a isyanda karşı açık" dedi. [38]

Açıklama

Hâdis-i şerifin, Müslim ve İbn Mâce'deki Rivâyetleri buradakinden hayli uzundur. Meseleyi daha iyi tasavvur edebilmek bakımından Müslim'in rivayetini aynen buraya Abdurrahman b. Abdî Rabbî'l Ka'be şöyle dedi:

Mescid-i Haram'a girdim, baktım ki Abdullah b. Amr b. As Kabe'nin gölgesinde oturuyor. İnsanlar başına toplanmışlar. Ben de vardım ve yanına oturdum Abdullah şunları söyledi:

Bir seferde Rasûlullah (s.a)'le birlikte idik. Bir yerde konakladık. Kimimiz çadırını düzenliyor, kimimiz ok atıyor, kimimiz de mer'adaki hayvanların başında duruyorduk Derken Hz. Peygamber'in müezzini, namaza toplanın, diye seslendi. Biz de Rasûlullah'ın yanında toplandık. Efendimiz şöyle dedi:

Benden önceki her peygambere, ümmeti için hayır bildiği şeyleri onlara öğretmesi, şer bildiği şeylerden de sakmırması bir hak ve görev oldu. Şüphesiz, sizin şu ümmetinizin afiyeti öncekilerine verilmiştir. Sonrakilerine ise belâ ve hoşlanmıyacakları bir takım şeyler gelecektir. Bir fitne gelecek, birbirini aratacak. Öyle bir fitne gelecek ki mü'min, işte bu benim helâkımdır, diyecek. Sonra o açılacak yine bir fitne gelecek, Mümin, işte bu (benim helakim) diyecek. Artık kim cehennemden uzaklaştırılıp, cennete sokulmak isterse, onun ölümü Allah'a ve ahiret gününe inanır olduğu halde gelsin. O, insanlara kendisine yapılmasını istediği şekilde muamele etsin. Bir kimse bir imama bîat etmiş, ona elini vermiş ve samimiyetle bağlanmış ise, eğer gücü yeterse, itaat etsin. Başka biri gelir de o imamla niza tutuşursa, sonrakinin boynunun vurunuz.

Abdurrahman der ki: Ben Abdullah'a yaklaşarak "Allah aşkına söyle, bunu Rasûlullah'tan bizzat mı işittin?" dedim. Elleri ile kulakları ve kalbini işaret ederek, onu iki kulağım işitti, kalbim de öğrendi, dedi.

Ben kendisine:

Şu amcan oğlu Muâviye var ya, bize aramızda mallarımızı, haksız yere yememizi ve kendi

kendimizi öldürmemizi emrediyor. Halbuki Allah (cc)

"Ey İnananlar, kendi kendi aranızda mallarını haksızlıkla yemeyin, ama sizin karşılıklı rızanızla bir ticaret olursa müstesna, kendi kendinizi de öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size merhametlidir." [39] buyuruyor, dedim.

Sen ona Allah'a itaat hususunda itaat et, Allah'a isyan konusunda da karşı çık, dedi."

Görüldüğü gibi Müslim'in rivayeti Ebû Davud'un kinden oldukça uzun.

Hadisin Sahîhî Müslim ve Sünen-i İbn Mâce'deki rivayetleri de göz önüne alındığında şunu anlıyoruz:

Hz. Peygamber'in vefatından sonra müslümanların başına bir takım belâ ve musibetler gelecektir. Bunlar öyle olacak ki nerede ise gelen gideni aratacak ve mümin her bir fitne gelişinde "bu beni mahvedecek" diyecektir. İşte bu ortam içerisinde, Allah'a ve ahirete inanmış bir vaziyette ölenler cennete gireceklerdir. Mümin o şekilde ölebilmeye çalışmalıdır. Ayrıca mü'min kendisine yapılmasını istemediği bir muameleyi başkalarına yapmamalı, kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa başkasına da öyle davranmalıdır.

Hadisin Sünen-i Ebû Davûd'daki kısmı ise İmamlık, yani devlet başkanlığı ile ilgilidir. Hz. Peygamber bu konuda bir devlet başkanına biat eden kişinin, artık ona itaat etmesi, kendisine isyan edenlere karşı onu koruması gerektiğini ifade buyurmuştur.

Hadisin sonunda belirtildiği üzere râvî Abdurrahman; Abdullah b. Amr'a, Muaviye'nin kendilerine bir şeyler yapmalarını emrettiğini; onların da yaptıklarını söylüyor. Bundan maksat, Hz. Muaviye'nin, esas halife Hz. Ali olduğu halde, kendilerine Ali (r.a) ile mücadele etmelerini emretmesidir. Çünkü, bu soru, Abdullah'ın Hz. Peygamber (s.a)'in bir halifeye biat edildikten sonra artık ona itaatın gerekli olduğunu söylediğini haber vermesi üzerine gelmiştir. Abdurrahman ona, sen böyle diyorsun, ama amcanın oğlu Muaviye bize hâlife olan Ali'ye karşı çıkmamızı istiyor, biz de denileni yapmak zorunda kalıyoruz, diyor. Abdullah'da "Allah'a isyan konusunda" onun emrine itaat etmemesini, Allah'a taâtte ise itaatın gerekliliğini söylüyor. Abdullah'ın bu sözünü hem, Muaviye'nin Allah'a isyanı emrettiğini ihsasa hem de aksine ihtimali vardır.

Bilindiği gibi Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasındaki hilafet kavgası, müslümanlar arasında büyük ayrılıkların çıkmasına, bir çok müslüman kanının dökülmesine ve tesiri zamanımıza kadar uzanan büyük fitnelerin çıkmasına sebep olmuştur. Müslümanlar, bu kavgada genelde, Hz. Ali'nin haklı olduğunu; esas hilâfetin onda olduğunu, Hz. Muaviye'nin ise bir ietihad hatası işleyerek Hz. Ali'ye karşı çıktığını söylerler. Hz. Muaviye, sahâbî'den birisi olduğu ve Rasûlullah (s.a) ashabını övdüğü için, onu günahkarlığa iisbet etmezler ve halifeye isyan eden bir âsi olarak değerlendirmezler. Tabiki, bu konuda hassasiyet gösterenler ehl-i sünnet alimleridir. Müslümanların başına büyük gaileler açan bu kavgaların unutulmayıp, canlı tutulması ve bu sebeple müslümanlar arasına tefrikalar sokup birbirlerine düşürülmesi, şüphesiz, ya gayri müslimlerin ya da gafil müslümanların işidir. Biz bu konuyu kendi kaynaklarına terk ederek hadisteki "Allah'a taat konusunda ona itaat et" sözü ile ilgili olarak Bezlri-Mechûd'daki bir değerlendirmeyi özetlemek istiyoruz.

Râvi'riin sorusuna karşılık, Abdullah b. Amr'm verdiği cevap pek uygun düşmemektedir. Çünkü, Hz. Ali'ye daha önce biat etmişlerdir ve o, hilâfete daha müstehaktır. Hz. Muaviye'nin Hz. Ali'ye karşı ilk savaşı haksızdır. İctihadında hatâ etmiştir. Buna sebep kendisine gelen, tevatür derecesindeki haberlerin ona Osman'ın katlinin Hz. Ali'nin işareti ile intibai vermesidir. Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin'in kapıda bulunuşları da buna bir delil ve fesatçı muannitlere bir hüccet olmuştur. Sâhâbrlerden Yezîd'e biat edenler ve biat etmiyenler için de aynısını söyleriz. Şüphesiz Hz. Peygamber'in "Ötekinin boynunu vurunuz" emri mutlak değildir. Nasıl böyle olsun ki? Çünkü eğer bu emir, hiç bir kayda bağlı kalmadan mutlak olsaydı teklifi mâlâyütak olurdu. Nasıl böyle olsun ki? Bu emir ancak, asiye öldürme imkânına sahip olana yöneliktir; gücü yetmeyene değil! Böyle olunca, çaresiz kalınca, isyankar lidere boyun eğmenin caiz olduğu anlaşılır. Aksi halde boşu boşuna nefsi tehlikeye atmak söz konusudur.

Hz. Ali'nin vefatından sonra tüm sahâbîler, Hz. Muaviye'nin hilâfetinde ittifak etmişlerdir. Yezid'in hilafetî konusunda ise çeşitli guruplara ayrılmışlardır. Kimisi, zalim hükümdarlara da itaatin gerekliliği konusundaki emirlerin zahirini esas alarak onun halifeliğini caiz görmüşler, kimileri de onun halifeliğini kabul etmeyerek başka bir halifenin seçilmesini gerekli görmüşlerdir Abdullah b. Zübeyr (r.a) bu ikinci gruptadır. O kendisini hilâfete lâyük görmüş ve biat almıştır. Herhalde onun biat alışı, ya Yezid'den önce ya da onunla birlikte olmuştur. Her iki halde de O, Yezid'e isyan etmiş sayılamaz. Çünkü, Yezîd halife olmamıştı ki, kendisine çıkanlar âsi olsun. Abdullah b. Ömer'in ona biat etmesi de onun güç üstünlüğünü görmesinden ve fitne çıkacağından korkmasından ötürüdür. İbn Zübeyr ise, Yezîd'e karşı koyma gücünü kendisinde görmüş onun için biat etmemiştir.

Burada akla bir soru gelebilir: Hz. Hüseyin, her ikisine de biat etmemiştir. O halde, O, en azından birisine karşı âsi sayılmaz mı? Bu soruya şöyle cevap verilebilir. Hz. Hüseyin, Yezîd'e biat etmedi, çünkü onu bu işe layık görmüyordu Üstelik Ehlü'l-hâl ve'l-akd henüz onun hilâfetinde ittifak etmemişlerdi. İbn Zübeyr'e biat etmeyişi sebebi de onun halifeliği haberi kendisine ulaşmamasından olabilir. Yahut ulaşsa bile, Medine'ye varınca ona biat etmek istediği halde meydana gelen olaylar yüzünden buna imkan bulamamış olabilir. İkinci bir ihtimal olarak, İbn Zübeyr'de Yezîd'e karşı koyacak güç göremediği için özellikle gecikmiş olması mümkündür.

Bu zatların hiçbirisini âsi saymak mümkün değildir. [\[40\]](#)

Bazı Hükümler

- 1- Müslümanlar kendilerine lider olarak seçtikleri kişiyi başka liderlik iddiasında bulunanlara karşı korumakla yükümlüdürler.
- 2- Liderin Allah'a tâat konusundaki veya Allah'ın emrine muhalif olmayan emirlerine uymak lazımdır.
- 3- Allah'a isyan konusundaki emri, emri veren devlet başkanı bile olsa uymak caiz değildir.
- 4- Silâh yoluyla İdareyi ele geçirenin, Allah'a isyan mâhiyetinde olmayan emirlerine uymak

caizdir. [41]

4249... Ebû Hureyre (r.a)'den; Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Yaklaşan serden (dalıy) Vay arapların haline, Elini (savaştan) çeken kurtuldu." [42]

Açıklama

Hadisin Buhari, Müslim ve İbn Mâce'deki rivayeti Zeynep binti Cahş (r.a)'dandır. Buralardaki rivayetler arasında, ufak bazı farklar olmakla beraber, birbirlerine olan benzerlikleri Ebû Davud'un bu rivayetine olan benzerliklerinden daha yakındır. Buharî'nin Kitabü'l Fiten'deki rivayeti şu şekildedir. Zeynep binti Cahş (r.a) şöyle demiştir.

Rasûlullah (s.a) yüzü kızarmış bir vaziyette uyandı. Şöyle diyordu: "Lâilâhe illallah, yaklaşan serden (dolayı) vây Arapların haline !Bugün Yecüc ve Mecüc Şeddinden şu akar -Süfyan; doksan veya yüzü işaret etti.- [43]

Rasûlullah (s.a)'e, Aramızda sâlihler varken biz helak olacak mıyız? denildi. "Fısku fücur çoğaldığında evet" buyurdu."

Hadisten anladığımıza göre, Rasûlullah (s.a) yakında bir fitnenin çıkacağını ve bu yüzden, müslümanların sıkıntıya düşüp rahatsız olacaklarını haber vermiştir. Hadiste Özellikle Araplar anılarak "Vay Arapların haline" denilmesine sebep, o zaman Müslümanların büyük çoğunluğunun Araplardan oluşudur. Yoksa, maksat arap olmayanların gelecek olan bu fitneden rahatsız olmayacaklarını ihsas değildir. Sindî'nin ifâdesine göre ise, bu tahsise sebep Arapların ilk müslüman olanlar olmalarıdır.

Hadîsi terceme ederken "Vây haline" diye terceme ettiğimiz (veylün) kelimesi bir kaç mânâda kullanılmaktadır. Bunlar: Bir şerrin gelmesi, azap için kullanılan bir kelime ve cehennemde bir vadinin adıdır.

Sarihler, Rasûlullah'm yaklaştığını haber verdiği şer, yani fitneden maksadın, müslümanların ilk asırda yaşadıkları kargaşalar olduğunu söylerler. Bunlar, Hz. Osman (r.a)'m öldürülmesi ve Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında cereyan eden savaştır. Başka bir görüşe göre de mak'sat, Yezîd ile Hz. Hüseyin Efendimiz arasındaki acı hâdisedir. Avnü'l Ma-'bûd ve Bezlü'l Mechûd müellifleri, sonraki ihtimali daha uygun bulmuşlardır. Bunun Arap olanlar ve olmayanlar arasında açık bir şer olduğunu söylemişlerdir.

Rasûlullah (s.a), o fitnede, savaşa iştirak etmeyip kenarda kalanların kurtulacaklarını ifade buyurmuştur.

Hadisin diğer kitaplardaki, Zeynep Binti Cahş'tan yapılan rivayetinde, o gün Ye'cüc ve Me'cüc

şeddinde bir deliğin açıldığı ifade edilmiştir. Yecüc ve Me'cüc denilen milletler kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkıp fitne çıkartacaklardır. Kur'an-ı Kerim'de (Kehf 83, 96 ve Enbiya 96,97) Yecüc ve Mecüc'den bahsedilmektedir. Bunların hangi milletler olduğu konusunda çeşitli görüşler vardır. Kimi alimler Moğollar ve Hunların olduğunu söylerler. Bazıları'da Rusların Ye'cüc, İngilizler'in ve Almanlar'ın da Me'cüc sülâlesinden olduklarını. Hiç birisi kesin bir delile dayanmaz.

Ye'cüc ve Me'cüc Şeddinin nerede olduğu konusunda da farklı görüşler vardır. Bu görüşler, Ye'cüc ve Me'cüc Şeddinin: "Çin Şeddi, Ye-men'deki Me'rib Şeddi, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki demir kapı, Buhara'nın Kokya dağı bitişiğindeki sed şeklindedir. Ye'cüc ve Me'-cüc'un hangi Millet olduğu konusundaki görüşler gibi, şeddin de neresi olduğu konusundaki görüşler de sağlam dayanaktan yoksun birer mütalaadır.

Yine hadîsin Buharı, Müslim ve İbn Mâce'deki rivayetlerinde toplum içerisinde sâlih kullar olduğu halde gelecek azabın umumi olacağı, fîsk-u fücurun, yani fuhşun çoğaldığı dönemde tüm insanların helak olacakları ifâde edilmektedir. Bazı âlimler ise fîsk-u fücuru mutlak kabul etmişler ve tüm günahlara şâmil olduğunu söylemişlerdir.

Enfâl Sûresi'ndeki şu âyet, Rasûlullah'ın; fitnenin umumi olacağı tarzındaki haberlerini teyid etmektedir:

Öv/e hır fitneden sakınınız ki o, hiç de sizden sadece zulmedenlere dokunmak fa kalmaz"[\[44\]](#)

4250... Ebû Davûd dedi ki:

Bana İbn. Vehb'den haber verildi; dedi ki: Bize Çerir b. Hâzim, Ubeydullah b. Ömer'den haber verdi. O NâfTden, Nâfi'de İbn Ömer'den, Ra-sûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti.

"Yakın bir zamanda Müslümanlar Medine'de muhasara edilecekler, öyle ki en uzak sınır karakolları, selâh olacak"[\[45\]](#)

Açıklama

Avnü'l Ma'bud'da, hadiste mechûl bir şahsın bulunduğu, çünkü Ebû Davud'a hadîsi haber veren şahsın belirtilmediği ifâde edilmektedir.

Bezlü'l Mechûd'da bu sözler müstakil bir hadîs olarak ele alınmamış:, bir önceki hadîs içerisinde verilmiştir.

Hadîsten anladığımıza göre, Müslümanlar, bir gün düşman tarafından sıkıştırılacak ve Medine-i Münevvere ile selâh denilen yer arasında muhasara edileceklerdir.

Hadis-i şerifte, işaret edilen günde Medine'ye en uzaktaki sınır karakolunun Selâh olacağı ifade buyurulmuştur. Sınır karakolu diye terceme ettiğimiz "Mesâlih "kelimesi, " Mesleha" kelimesinin

çoğuludur. Bu kelime aslında silâh deposu mânâsındadır. Ancak, sınır ka-rakollarındaki insanlar düşmanın ani bir hücumuna karşı pür silâh oldukları için bu isimle tabir edilmiştir.

İbnü'l Esîr, en-Nihâye adındaki eserinde, bu kelimeyi "Sınırları düşmandan koruyan topluluktur. Onlar, silahlı oldukları veya silâh deposunda eğleştikleri için Mesleha denilmiştir. O, gözetlenen karakol gibidir. Orada düşmanın ani hücumunu gözetleyen insanlar vardır." diye açıklamıştır. [46]

Selah:

Hayber yakınından bir yerin adıdır, Hayber ile Medine arasına düşer. Bu kelimeyi Sülah şeklinde okuyanlar da vardır.

Aliyyü'l Kârî, Müslümanların son karakol noktasının, Medine'ye yakın bir mesafede olan Selah'ta oluşu, kâfirlerin sıkıştırmasının şiddetine ve müslümanları kuşatmalarının fazlalığına delâlet ettiğini söyler. [47]

4251... Zührî şöyle demiştir: Selah, Hayber'in yakınındadır. [48]

Açıklama

Bu haber yukarıdaki hadiste geçen Selah denilen Mevkinin, Zührî tarafından yapılan bir izahıdır, Görüldüğü gibi, o Hayber yakınında bir yerdir. [49]

4252... Sevban (r.a)'den rivayet edildi ki; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Allah (c.c) benim için yer yüzünü dürüp topladı -Yahut "Rabbim benim için yeryüzünü dürüp topladı." dedi. [50] doğusunu ve batısını gördüm. [51] Şüphesiz benim ümmetimin hükümranlığı, dünya'dan benim için dürülüp toparlanan yere ulaşacak. Ayrıca bana kırmızı (altın) ve beyaz (gümüş) olan iki hazine verdi.

Ben, Rabbim'den ümmetim için, onları genel bir kıtlıkla helak etmemesini, onlara kendilerinden başka bir düşman musallat edip de köklerini kazımamasını istedim.

Rabbim, bana şöyle dedi:

"Yâ Muhammed, (s.a) Şüpesiz ben bir şeyi takdir ettiğim zaman, artık o geri çevrilmez. Ben, onları genel bir kıtlıkla helak etmeyeceğim. Onlar aleyhine dünyanın dört bucağından toplansalar bile,

köklerini kazısın diye, başlarına kendilerinden başka bir düşmanı musallat etmem. Ta ki, birbirlerini helak etsinler ve birbirlerini esir etsinler."

Ben Ümmetim için ancak sapıtıcı (yoldan çıkartıp bid'atları emreden) liderlerden korkarım. Benim ümmetimin arasına kılıç girdi mi

(iç kavgalar çıkınca), artık kıyamet gününe kadar bir daha çıkmaz. Ümmetimden bazı kabileler, müşriklere iltihak etmedikçe ve yine ümmetimden bazı kabileler putlara tapmadıkça kıyamet kopmaz. Şüpesiz, ümmetim içerisinde otuz tane yalancı çıkacak. Onların her biri kendisini peygamber sanacak. Halbuki, ben, Peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra Peygamber yoktur. Benim ümmetimden bir grup da Allah'ın emri gelinceye kadar hak üzerine -İbn İsa, "Üstün olarak" dedi. - devam edecek. -Sonra, iki râvî ittifak ettiler - Onlara muhalefet edenler kendilerine zarar vermeyecektir.[\[52\]](#)

Açıklama

Hâdîs-i şerif, Rasûlullah'ın peygamberliğine şahit eden mucizeler kabilindedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a), ileriye matuf bir takım haberler vermiş ve bu haberler aynı ile tahakkuk etmiştir. Gerçekten İslâmiyet tüm dünyaya yayılmış ve bu yayılma genelde doğu batı istikametinde olmuştur. Müslümanlar zenginleşmişler, ganimetler elde etmişlerdir. Irak Kîsrası'nın gümüşleri müslümanların eline geçmiştir. Zaman zaman mevzii kıtlıklar olmakla beraber İslâm Alemi'nin tümünü kaplayan ve onları helak eden bir genel kıtlık yaşanmamıştır. Asırlardan beri tüm küfür alemi çeşitli isimler altında Müslümanlar'ı yok etmek, yeryüzünden İslam'ın izini silmek için çalışmalarına rağmen buna muvaffak olamamışlardır, ve inşallah olamayacaklardır da.. Buna mukabil Hicret'in ilk asırlarından beri Müslümanlar arasında tefrika girmiş, müslümanlar birbirlerini boğazlamışlar, birbirlerini esir etmişlerdir. Bu hâl zamanımıza kadar aynı şekilde devam etmiş ve hâlâ'da sürüp gitmektedir.

Rasûlullah Efendimiz'in buyurduğu gibi, gayri müslîmler onları alt edemediler ve İslâm'ı yok edemediler, ama içlerinden çıkan liderler, onları sapıttılar, yönlerini değiştirdiler. Değişik fikirler ve akımlar ortaya atarak, halkı, o akımların içine soktular. Dinlerinin ve inançlarının içine bir takım hurafe ve bid'atlar soktular Ruhlarını alıp, onları kabukla oyaladılar. Müslümanları gayri müslimlerin birer uydusu hâline getirdiler, içleri ve dışlarıyla onlara benzettiler. Müslümanlığı isimlerinde bıraktılar. Kendilerinin uydurdukları ve gayri müslimlerden aldıkları birtakım nizamları, İslâm'ın yerine ikâme ettiler.

Bazı müslüman topluluklar, gerçekten müşriklere iltihak etti. Bazıları, çeşitli isimler altındaki putlara tapınırlar hale geldiler. Bu durum Hz. Peygamber'in vefatından itibaren yalancı peygamberlerin çıkması ile başladı. Yalancı peygamberlerin arkası kesilmedi de.. Efendimiz, bunların otuz kadar olacağını söyler. İbn Mâce'deki rivayette bu yalancılar Deccal diye adlandırılmıştır.

İbn Hacer, Buharı şerhinde bu deccallardan bazılarının isimlerini ve özelliklerini anlatmaktadır.

Tabiki bu bir tahmindir.

Hadîsin sonunda Müslümanlar'dan bir taifenin Allah'ın emri gelene kadar hak üzere devam edeceği ve muhaliflerin onlara zarar veremeyecek-leri beyan buyurulmaktadır. Fethü'l - Vedûd müellifi, buradaki Allah'ın emrinden maksadın, tüm müslümanların ruhu kabzedileceğinde esecek olan rüzgar olduğunu söyler. Hakim'in Müstedrik'indeki rivayette ise, "Ümmetimden bir taife, kıyamete kadar hak üzere galip olarak devam edecek" şeklindedir. Bu rivayetten, Allah'ın emrinden muradın kıyamet olduğu anlaşılmaktadır.

Münavî ise "Kıyamet yaklaşınca kadar... zira yeryüzünde Allah diyen kalmayınca kadar kıyamet kopmaz" der.

Hâdîs-in İbn Mâce'deki rivayetinde, Hz. Peygamber Efendimiz, kendisinin Allah (c.c)'den üç şey istediğini söylemiş peşinden ise ikisini saymıştır. Bunlar **1-** Ümmetin tümünü kaplayıp onları helak edecek bir kıtlık vermemesi, **2-** Düşmanların Müslümanlar aleyhinde birleşmemeleridir.

Bu durum, iki şekilde izah edilebilir. Ya hadisteki "üç" Efendimiz'in isteklerinin üç kere tekrarlandığı şekilde anlaşılmalıdır. Ya da Hz. Peygamber istediği üçüncü şeyi söylememiştir. [\[53\]](#)

4253... Ebû Malîk - Yanı el-Eş'arî- (r.a)'den rivayet edildiğine göre [\[54\]](#) Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur.

Allah (c.c) sizi (şu) üç şeyden himaye etmiştir.

1- Peygamberinizin size beddua edip de, sizin toptan helâk olmanızdan,

2- Bâtıl üzere olanların hak üzere olanlara galabe çalmasından,

3- Dalâlet (sapıklık) üzere birleşmenizden. [\[55\]](#)

Açıklama

Bu hadîsi Muhammed b. Avf iki ayrı târikten rivâyet etmiştir. Bunlardan birisi, Muhammed b. İsmâîl, babası İsmail ve Damdam ve Şûreyh isnadıdır.

Bu isnad "bize haber verdi" tarzındadır. Diğer isnâd ise 'İsmail'in kitabından okudum, o da Damdam kanalıya Şûreyh'ten" tarzındadır. Bu isnad daha âlîdir. Yani râvî sayısı daha azdır.

Hafız, Telhis.de bu hadisin isnadında inkıta olduğunu, bunun, birden fazla yolla rivayet edildiğini, ama hepsinin tenkide maruz kaldığını söyler. Hafız, başka bir yerde ise, bu hadisin senedinin hasen olduğunu söylemiştir:

Münzirî, Muhammedin babası İsmail hakkında lâf edildiğini; Ebû Hatim ise, Muhammed'in,

babasından hadis duymadığını söylemişlerdir.

Hadis-i şeriften Allah tealâ Hazretleri'nin, biz Ümmet-i Muhammed'ı üç felâketten koruduğunu görüyoruz. Metinde de müşahade edildiği gibi; bunlardan birisi, Peygamberimiz'in bedduasına maruz kalmayışımızdır. Halbuki Önceki ümmetlerden, peygamberlerinin bedduasını alıp da helâk olanlar vardır. Meselâ Hz. Nuh, kavmine beddua etmiş, onlar da helak olmuştur. Bizim Peygamberimiz ise, kavmi için beddua etmek şöyle dursun devamlı hidayet istemiş, en sıkıntılı zamanlarında dahi ümmetini hatırından çıkarmamış ümmeti için hayır dua etmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın bize bahşettiği ikinci ayrıcalık, bâtulın asla hakka galip gelemeyeceğidir. Zaman zaman zahirde ehl-i bâtul güçlü görülebilir. Ama bunlar, geçici ve izafîdir. Aslında ehl-i hakk galiptir. Üçüncü husus da Müslümanların tümü ile sapıklık üzere birleşmeyecekleridir, yani eğer müslümanlar bir konuda görüş birliği halinde iseler o haktır. Bu sebepten dolayı icma, kitap ve sünnetten sonra üçüncü şef i delil olmuştur. [\[56\]](#)

4254... Abdullah b. Mesud (r.a) rivayet edildiğine göre,

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"İslâm'ın değirmeni otuzbeş, otuzaltı yada otuzyedi yıl dönecektir. Eğer (bundan sonra) helak olurlarsa, ihtilâfa düşüp din işlerini ihmal ederlerse, yolları kendilerinden önceki ümmetlerden helak olanların yoludur. Eğer dinleri (tahrife ve tağyire uğramadan) kalırsa, yetmiş sene devam eder."

İbn Mes'ud derki:

"Yetmiş yıl, otuzbeş, otuz altı veya otuz yedi yıldan kalan (sonra) dan mı, yoksa baştan mı başlar?" dedim.

Rasûlullah (s.a), "Baştan başlar" buyurdu. [\[57\]](#)

Ebû Davûd der ki: (İsnadtaki Râbî b. Hiraş'ı ha'yı noktalı olarak) " diyen hatâ etmiştir.) [\[58\]](#)

Açıklama

Bu hâdisîn anlaşılmasında ulema arasında hayli ihtilâf edilmiştir. Bu ihtilâflar genelde metinde kullanılan cümlelerin ifâde ettiği mânâları anlama konusunda olmuştur. Bu farklı anlayışları özetlemek istiyoruz:

"İslam'ın değirmeni: dönecektir." Bu cümlelerin ifâde ettiği mânâda iki görüş vardır.

1- Dinin işlerinin düzgün olarak ve Rasûlullah devrinde olduğu hâl üzere devam etmesidir. Allah'ın ahkâmının uygulanması, hadlerin tatbiki, hilâfet ve velayetin düzgün bir biçimde devamıdır.

Ulema'nın çoğunluğu, anılan cümleyi bu şekilde anlamışlardır. Onlar bu anlayışa götüren amil, belirli bir hızla dönmekte olan değirmenin eski halinden bir değişikliğin olmayışı eski hali ile sonraki halinin aynı oluşudur.

2- Bundan maksat, savaşların çıkması, müslümanların birbirlerini Öldürmeleridir. Bu görüş Hattabî ve Begavî'ye aittir.

Değirmenin dönmesi ile savaş arasındaki ilgi şudur: Değirmen döndükçe, taşlar arasındaki taneleri ufalar, öğütür un ufak eder. Savaş da, savaşa katılanların canlarını öğütür; onları yok eder. Ayrıca Arap edebiyatında savaşın, "Değirmen taşının dönmesi" ile ifâde edildiğini söylerler ve bunun için şahitler getirirler. Meselâ bir şair savaşı vasf ederken "

"Bizim değirmenimiz ve onların değirmeni döndü" demiştir. Ayrıca Ferezdak'ın dedesi Sa'saa:"Elini Ce-mel değirmeninden (yani Cemel Savaş 'ında) kaldırdığı zaman Ali b. Ebî Talip (r.a)'a geldim" demiştir.

Avnü'l Ma'bud müellifi, Arap edebiyatındaki bu isti 'mallar j gösterilerek; ikinci, yani Hattabî ve Begavî'nin anlayışlarının sahih olmasının gerekliliği tarzında varid olacak itiraza şöyle cevap vermektedir.

"Şüpesiz Araplar, harpten kinaye olarak değirmenin dönmesini kullanırlar. Ancak bu, sözde açıkça veya işaretle harp kelimesi zikredildiği taktirdedir. Hadiste ise, harp kelimesi geçmemektedir. Türbeşî şöyle der.: Araplar, harpten kinaye olarak değirmenin dönmesini kullanırlar ve harbin değirmeni döndü derler. Onların harp kelimesini anmadan, değirmenin dönmesini savaştan kinaye olarak söylediklerini bulamazsın. Bu hadiste harp kelimesi anılmamış, İslâm'ın değirmeni denilmiştir. Uygun olan, bu sözden maksadın İslâm'ı anılan müddet zarfında işinin; düzgün bir şekilde, eskiden olduğu gibi devam etmesidir. Değirmenin dönmesinin, kişinin işlerinin düzgün bir şekilde yürümesi mânâsında müstear olduğu vakidir..."

Avnü'l Ma'bud müellifi bundan sonra, İbnü'l Esîr'den de önceki mânâyı destekleyen nâkilleri yapmaktadır:

"Otuzbeş veya otuzaltı, ya da otuz yedi yıl." Alimler bu sözden maksadın, Anılan müddet zarfında mı yoksa, anılan müddetlere kadar mı olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Başka bir ifâde ile anılan rakamların başındaki "lam" harfinin vakit manasında mı, yoksa gaye için olan "-İlâ" mânâsında mı olduğunda ihtilâf etmişlerdir. Tercih edilen görüş "lâm"m vakit mânâsında oluşudur. Bu cümledeki rakamlar arasındaki " =veya" kelimesinin hangi mânâda kullanıldığı da tartışılmalıdır. Bazı âlimler bunun tenvî için yada " = bilâkis" manâsında olduğunu söylerlerken, İzâletü'I - Hafâ adındaki eserde, bunun râvîlerden birisine ait bir şek olduğu söylenmektedir.

Rasûlullah'ın haber verdiği bu otuzbeş, otuzaltı, veya otuz yedi senelik müddetin başlangıç zamanı hadisde zikredilmemiştir. Bu müddetin başlangıcının Hicret olması muhtemel olduğu gibi, hadisin varid olduğu, yani Hz. Peygamber'in bu sözü söylediği zaman olması da muhtemeldir. Bu Hadis Hz. Peygamber'in vefatından beş ya da altı yıl evvel varid olmuştur.

Eğer başlangıç müddeti olarak Hicret esas alınır, İslâm'ın işlerinin müstakim bir şekilde devam

edeceği, otuzbeş yada otuzaltı yıllık müddetin sonu, Hz. Osman'a karşı yapılan ayaklanma olmuş olur, Hz. Ali döneminin bu müddetten hariç tutulması, onun döneminde İslâm âleminin tümünde tek hükümranlığın olmayışıdır. Ama başlangıç zamanı olarak, hadisin varid olduğu an esas alınır, otuzbeş yılın bitimi Hz. Ali'de dahil Hülefa-i Râşidîn devrinin sonudur. Cemel Savaşı otuzaltı yılının sonu, Sıffîn savaşı da otuz yedi yılının sonunda olmuştur.

"Eğer (bundan sonra) helak olurlarsa (ihtilafa düşüp din işlerini ihmâl ederlerse, yolları helak olanların yoludur."

Alimler, bu cümlelerin anlaşılmasında da ihtilâf etmişlerdir. Çoğunluk, bizim terceme ederken parantezle işaret ettiğimiz şekilde anlamışlardır. Yani helake sebep olan şeyler, helak olarak adlandırılmışlardır. Yani mânâ" eğer onlar durumlarını değiştirir dinlerini tahrif eder, liderlerine karşı çıkar, Allah'a isyan edip zulme dalar ve Allah'ın hududunu terkederlerse..." demektir.

Hattabî'ye göre ise bu söz, "Şayet savaş ve cihadı terk etmek suretiyle helak olurlarsa onların yolu önceki milletlerden helak olanların yoludur." şeklinde anlaşılmalıdır.

"Eğer, dinleri (tahrife uğramadan) kalırsa..."

Bizim tercememiz, Avnü'l Ma'bud müellifinin anlayışına göre yapılmıştır. Hattabî ise, bu cümledeki "din" kelimesinin melik manasında olduğunu söyler ve şöyle der: "Bununla, Ben-i Ümeyye'nin saltanatı ve saltanatın onlardan, Abbasîler'e geçişi kastedilmiştir. Hükümranlığın tam olarak Emevîler'e geçişi ile, Horasan'da Abbasî Devletinin doğuşu ve Emevîler'in zayıflmaya başlayışı arasında yetmiş sene kadar geçmiştir."

Avnü'l Ma'bud müellifi, Hattabî'nin bu sözünün son derece zayıf, hattâ bâtil olduğunu ve İbn-ül Esir'in şu sözlerini nakleder. "Gördüğün gibi bu tevil doğru değildir. Çünkü onun işaret ettiği müddet yetmiş sene defedir. Ve o müddet zarfında din kaim değildi."

Erdebilî ulemâ'nın, Hattabî'nin sözünü zayıf bulduklarına işaretle şöyle der. "Ümeyye oğulları dönemi bin aydır. Bin ay, seksen üç sene ve dört ay eder"

Türbeştî'de, Hattabî'nin yukarıya aktardığımız sözünü naklettikten sonra şunları söylemektedir: "Allah, Ebû Süleyman'a yani Hattabî'ye rahmet etsin. Şayet o, hadîsi iyice düşünse ve tevilini hadîsin siyaki üzerine kursa idi, Rasûlullah'ın bu sözleri ile Emevîler'in saltanatını kastetmediğini bilirdi. Aksine onun maksadı, Ümmetin işinin baştakilerce itaat-la, hadleri yerine getirmekte düzenli gitmesidir."

Hadisin sonunda İbnü'l Mes'ud, Hz. Peygamber (s.a) bu yetmiş senelik müddetin, daha önce geçen otuz küsur senenin bitiminden itibaren mi yoksa, o müddetin başından itibaren mi başladığını sormuş Rasûlullah'da başından başladığını söylemiştir. Yani onların dinlerine ait işler, Hicret'ten (veya o sözü söylediği andan) itibaren yetmiş sene devam edecektir. [\[59\]](#)

4255... Ebû Hûreyre (r.a)'den rivayet edildi ki; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Zaman yaklaşp (kısılacak), ilim (ehli) azalacak, fitneler ortaya çıkacak, (insanların içine) cimrilik atılacak ve here çoğalacak" Rasulullaha:

" Herç" nedir Ya Rasûlullah? denildi. -Kati, Kati... buyurdu. [\[60\]](#)

Açıklama

Hadîsin, Buharî'nin Fiten'deki rivayeti buradaki ile aynıdır. Müslim'in Fitendeki rivayeti ise kısadır. Sadece sonundaki katl'in çoğalacağını bildiren bölüm vardır.

Hadisteki "Zaman yaklaşacak..." cümlesinden muradın ne olduğu konusunda hayli farklı ihtimâller üzerinde durulmuştur. Bu konuda ortaya atılan ihtimâller şunlardır.

1- Kıyametin yaklaşmasıdır.

2- İnsanların şer ve fitnede birbirlerine yaklaşmalarıdır.

3- İnsanların ömürlerinin kısaliğıdır.

4- Günlerin ve gecelerin kismasıdır. Öyle ki, sene, ay gibi; ay, hafta gibi; hafta gün gibi; gün saat gibi, saat da alevin parlaması gibi olacaktır.

5- Bereketin azalmasıdır.

6- Devletlerin son bulmaya ve asırların yok olmaya koşuşmalarıdır.

7- İnsanların dini hayatlarındaki gevşeklikten dolayı hallerinin birbirine yaklaşmasıdır. Öyle ki, içlerinde iyiliğı emredip, kötülükten men eden kimse kalmayacaktır. Çünkü fisk artacak, fasıklar çoğalacaktır.

Bu ihtimallerin bir kısmı değişik alimler tarafından ileri sürülmüştür. Biz hepsini icmal ederek verdik.

Hadîsin devamında Rasûlü Ekrem Efendimiz, işaret edilen zamanda ilmin azalacağını haber vermiştir. Bu, ulemanın ölmesi ve yerlerini doldurulacak kişilerin yetişmemesidir. Zira, Cenab-ı Allah, ilmi insanların içinden söküp almaz. Alimlerin ruhlarını kabzetmek suretiyle alır.

Bundan sonra Hz. Peygamber (s.a) insanların kalplerine cimriliğın atılacağını söylemektedir. Sarihler, buradaki cimriliğı malla ilgili olana tahsis etmemişler, her halin kendine göre bir cimriliğının olduğunu söylemişlerdir. Meselâ, alim, ilmını yaymaktan; sanatkâr, sanatını öğretmekten; zengin, fakire yardımdan imtin ederse, bunların her biri cimriliktir.

Hadisin sonunda da Hz. Peygamber "herec"ın çoğalacağını söylemiş, bunun ne olduğunu soranlara da "kati kati" cevabını vermiştir. [\[61\]](#)

2.Fitneye Koşmaktan Nehy

4256... Ebû Bekre (r.a)'dan rivayet edildi ki;

Rasûlullah (s.a) Şöyle buyurmuştur:

"Yakında bir fitne çıkacaktır. O fitne zamanında (ona karışmayıp) uzanıp yatan, oturandan; oturan (ona karışmak üzere) ayakta durandan; ayakta duran, yürüyenden; yürüyend de (fitneye) koşandan daha hayırlı olacaktır."

Ebu Bekre:

Yâ Rasûlullah, (Ozaman) benim ne yapmamı emredersin? dedi.

Rasûlullah (s.a) :

"Devesi olan devesinin, koyunu olan koyunun, arazisi olan da arazisinin yanına gitsin" buyurdu.

Ebu Bekre:

Bunlardan hiç bir Şeyi bulunmayan ne yapsın?

Rasûlullah :

Kılıcına dayansın, onun ağzını taşa vursun, gücünün yettiği kadar o fitnedden korunsun. [\[62\]](#)

Açıklama

Bu hadisin baş tarafına benzer ifâdeler, Buharı' de Ebu Hureyre (r.a)'dan rivayet edilmiştir. Müslim'in, Ebû Bekre'den rivayeti de, Ebû Davud'un rivayetinden hayli farklıdır. Müslim'in rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a) hadisi sonunda üç kere "Allah'ım tebliğ ettim mi?" demiştir. Sonra da bir adamın, "Ya Rasûlullah, Mecbur edilir de iki saftan veya iki gruptan birisine götürülürsem ve bana birisi kılıcını vurur veya bir ok gelip beni öldürürse ne buyurursun?" dedi. Hz. Peygamber'de "Hem kendi günahını hem de senin günahını yüklenir ve Cehennemliklerden olur." buyurdu.

Rasûlullah Efendimiz çok yakında müslümanlar arasında bir fitnenin zuhur edeceğini, o fitneden uzak duranların uzaklık ölçülerine göre başkalarından daha hayırlı olduğunu söylemiştir. Alimler, Efendimizin haber verdiği bu fitnenin, Cemel ve Sıffin savaşları, Hz. Osman ve Hz. Hüseyin'in öldürülmeleri olduğuna dair görüşler beyan etmişlerdir. Böyle fitneler, zuhur ettiğinde yatan uyuyandan daha hayırlı olacaktır. Çünkü oturmakta olan, uzanmakta olanın göremediklerini görür, duymadıklarını duyar. Dolayısıyla oturan, uzanana nisbetle bu fitnenin azabına daha yakındır. Oturan, ayakta durandan daha hayırlıdır. Çünkü ayakta duran da oturanın göremediklerini görür, duymadıklarını duyar. Buradaki oturandan, maksadın yerinden ayrılmayan; ayakta olandan maksadın, savaşa iştirak için kalkan kişi olması muhtemeldir. Yürüyenden maksat, fitneye yürüyerek iştirak eden; koşandan maksat'da fitneye koşandır. Peygamber Efendimiz, fitne anında deve, koyun ve arazi gibf malları olan kişilerin, halktan ayrılıp mallarının başına geçmelerini tavsiye etmiştir.

Kılıca dayanıp ağzını taşa vurmaktan maksat, bazı alimlere göre hakiki mânâsıdır. Bazılarına göre, harbi bırakmak mânâsına mecazdır.

İmam Nevevî'nin bildirdiğine göre ulema, fitne zamanında harbe katılmanın hükmünde ihtilâf etmişlerdir. Bir kısım alimler, bunu asla caiz görmemişlerdir. Bu gruba göre fitneciler; birisinin evine girip onu öldürmek isteseler kendisini müdafaa etmesi caiz değildir.

Bu görüş Sahîh-i Müslim'deki rivayete uygundur. Hadisin râvîsi Ebu Bekre'de bu görüştedir. İbn Ömer ve İmran b. Husayn'a göre, kişinin fitneye iştiraki caiz olmamakla beraber, kendisini öldürmek isteyene karşı nefsinin müdafaa etmesi caizdir.

Ashâb, Tabiîn ve sonraki müslümanların çoğuna göre; Müslüman, fitne esnasında hak sahibine yardım etmeli, onun yanında savaşa katılmalıdır. Nitekim Cenab-ı Hakk bagîlere karşı savaşmayı emretmiştir. Bu hadisteki fitneye karışmama emri, haklı olan tarafın belli olmaması ya da her iki grubun da zalim olmaları hâli ile tevil edilir. Çünkü eğer kişi, haklıya yardım etmez ise yeryüzünü fesat kaplar. [\[63\]](#)

4257... Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a), Rasûlullah (s.a) 'den bu (önceki) hadisi rivayet edip şöyle dedi:

"Yâ Rasûlullah, evime girip beni öldürmek için elini kaldırırsa {ne yapayım} ne dersin?" dedim.

Rasûlullah (s.a) :

“Adem'in iki oğlu^[64] gibi ol" buyurdu.Yezîd:

Eğer beni öldürmek için elini bana uzatarsan; ben, seni öldürmek için elimi uzatmam"^[65] ayetini okudu.^[66]

Açıklama

İzâletü'l-Hafâ'daki rivayete göre Sa'd b. Ebi Vakkas(r.a) bu hadisi Hz. Osman'ı öldürmek için fitne çıktığı zaman rivayet etmiştir. Rivayetin baş tarafı, bir önceki Ebu Bekre hadisi gibidir. Yani fitne çıktığı zaman yatmakta olanın oturandan; oturanın, ayakta durandan; ayakta duranın, yürüyenden; yürüyende koşandan daha hayırlı olduğu bildirilmiştir.

Bu rivayette Sa'ad b. Ebî Vakkas, Hz. Peygamber'e birisi evine girip onu öldürmek üzere elini kaldırırsa ne yapması gerektiğini sormuş, Efendimiz de, "Adem'in iki oğlu gibi ol" cevabını vermiştir. Dipnotta işaret ettiğimiz gibi bu cümle, bazı nüshalarda "Adem'in oğlu gibi ol" diğer nüshalarda ise "Ademin oğullarından hayırlı olanı gibi ol" şeklindedir. Efendimiz'in bu sözden maksadı, Hz. Adem'in oğlu Kabil'dir. Yani Rasûlullah , Adem'in katil olan oğlu Kabil gibi değil, öldürülen oğlu Hâbil gibi ol demek istemiştir. Bilindiği gibi Hz. Adem'in oğulları Hâbil ile Kabil arasında kavga çıkmış, Kabil, Habil'i öldürmek istemişti. Hâbil ise kardeşini öldürmektense, onun tarafından öldürülmeyi tercih etmiş ve "Eğer beni öldürmek için elini uzatarsan, ben seni öldürmek için elimi uzatmam" demiştir.

Zaten Râvî Yezîd'in okuduğu âyet de Hâbil'le Kabil hakkındadır.^[67]

4258... İbn Mes'ud (r.a) şöyle demiştir; Rasûlullah (s.a)'ı şunları söylerken işittim:

İbn Mes'ud, (yukarıda geçen) Ebû Bekre hâdisi'nin bir kısmını zikredip şöyle dedi:

"Fitnede öldürülenlerin tümü cehennemdedir."

Vâbisa, der ki; İbn Mes'ud'a:

"Bu ne zaman olacak yâ ibn Mes'ud?" dedim.

"İnsanın birlikte oturduğu kişiden emin olmadığı, kati günlerinde" dedi.

" O zaman'a yetişirsem bana ne yapmamı emredersin"?

"Elini ve dilini fitneden uzak tutarsın. Evinin sergilerinden bir sergi (gibi devamlı evinde) olursun"

Osman (r.a) öldürülünce, gönlüm bir tarafa gitmek istedi. Bir hayvana binip Dimeşk (Şam)'a

geldim. Huraym b. Fatik'e vardım. Olanı ona anlattım. Huraym b. Fatik, İbn Mes'ud'un bana anlattıkları gibi Rasûlul-lah'tan kendisinin de duyduğuna, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin etti. [68]

Açıklama

Metnin siyakından anlaşıldığı üzere bu hadis de öncekilerle aynı mânâyı ifâde ile fitneye kanşılmaması-nı tavsiye etmektedir. Ancak bu hadiste öncekilerden farklı olarak fitne esnasında, yani iç savaş da her iki taraftan ölenlerinde cehenneme gidecekleri beyan edilmektedir.

Bezlü'l Mec'hud'da ifâde edildiğine göre buradaki söz konusu olan fitne; kimin haklı, kimin haksız olduğu bilinmeyen fitnedir. Böyle bir savaşta her iki taraftakilerin de maksadı hakkı ortaya çıkarmak olmadığı için cehennemi haketmişlerdir. Ama haklıya yardım ederken öldüren veya başka birini öldürmek istemediği halde zulmen öldürülen kişi bu hadîste söz konusu edilen fitne maktullerinden değildir.

Kâdî İyâz da böyle fitne günlerinde öldürülenlerin cehennemlik oluşlarının sebebini şöyle anlatır. "Çünkü onlar, bu savaşla dinin yücelmesini, zalimin zulmünü defetmeyi veya haklıya yardımı kastetmemektedirler. Aksine onların maksadı mal ve mülk arzusu ile giriştikleri bir mücadeledir.

Râvîlerden Vâbisa İbn Mes'ud'a fitne günlerine ulaştığı takdirde kendisine ne tavsiye ettiğini sormuş, İbn Mes'ud da elini ve dilini fitnedan korumasını tavsiye etmiştir. Şüpesiz İbn Mesud'un bu tavsiyesi, Rasûlullah'tan aldığı bir bilgiye dayanır.

Kişinin dilini fitnedan korumasından maksat, fitne ile ilgili konuları konuşmaktan uzak kalması; elini korumadan maksat da, kimseyi öldürme-mesidir. "Evinin çullarından bir çul olması" evinden dışarı çıkmamasından, devamlı evinde kalıp fitneye karışmamasından kinayedir. Evin sergisi nasıl devamlı evde durur, sanki oraya yapışır kalırsa, sende aynı şekilde evinde kal oradan ayrılma, demektir.

Hadîsin sonuna doğru Vâbisa "Hz. Osman öldürülünce gönlüm bir yerlere gitmek istedi." demiştir. Bundan murad, Hz. Osman'ın öldürüldüğü fitnenin çıktığı yeri terketmek istediğini ifade eder. Bu mânâyı gelen cümlesinin kelime kelime karşılığı "Kalbim konacağı yere uçtu" demektir. Bu cümleden murad edilen mânânın "kalbim hareketlendi, üzüldü", olması da muhtemeldir. [69]

4259... Ebû Mûsel-Eş'arî (r.a)'den; Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

Şüphesiz kıyametin hemen önünde karanlık gecenin parçalan gibi büyük fitneler çıkacaktır. O fitnelerde, kişi, mümin olarak sabahlayıp kafir olarak akşamlayacak; mü'min olarak akşamlayıp, kafir olarak sabahlayacaktır. O fitnelerde; oturan, ayakta durandan; yürüyen, koşandan daha hayırlıdır. (O zaman) siz yaylarınızı kırınız, kışkılarınızı (yay iplerinizi) parçalayınız, kılıçlarınızı taşa vurunuz.

Eğer sizden birinizi (öldürmek için) evine girilse, o Adem'in iki oğlundan hayırlısı gibi olsun. [70]

Açıklama

Hadis-i şerifte kıyamet kopmadan, hemen önce korkunç fitneler olacağı, bu fitnelerin karanlık gecenin bölümlerine benzeyeceği bildirilmektedir. Bu benzetme ile anlatılmak istenen, fitnelerin korkunçluğu, şiddeti, mahiyetinin bilinmemesi iç yüzünün insanlara karşı kapalı olması, sürekliliği ve yaygınlığıdır. O dönemde insanların mü'min olarak sabahlayıp, kafir olarak akşamlamaları veya aksi durumda olmaları, onların inanç ve düşüncelerindeki değişkenliğe işarettir. Yani onların, bir anının başka bir anı tutmayacağıının ifadesidir. Yoksa, sadece bu iki vakitteki iman ve fikir farklılığına işaret değildir. Meselâ, o an gelince insanlar, müslüman kanının akıtmanın haram olduğunu söylerken, hemen fikirleri değişecek ve müslüman kanının helâl olduğunu söyleyecek, böylece küfre düşeceklerdir. Böylece kısa zamanda içerisinde mü'minken kafir olacaklardır.

Hadisteki oturanın ayakta durandan; yürüyenin, koşandan hayırlı olmasından murad, fitneye ve fitnecilere uzak kalmanın; hayırda olmanın ölçüsünü ifade eder.

Hadîsin son kısmında, evinde saldırıya uğrayıp öldürülmek istenen kişinin Hz. Adem'in oğullarından Hâbil'in, Kabil'e yaptığı gibi yapması, karşısındaki müslüman öldürmektense kendisinin ölmeyi tercih etmesinin uygun olacağı belirtilmektedir.

Ancak bu anılan fitnelerle ilgilidir, ve fitneye karışmamak içindir. Yoksa insan canını ve malını korumak için mücadele eder. Nefsi koruma İslâm'ın kabul ettiği bir davranıştır. Mesele yanlış anlaşılmalıdır. [71]

4260... Abdurrahman (yani İbn Semûre) şöyle demiştir:

Medine sokaklarından birinde İbn Ömer'le el ele tutuşmuş vaziyette (yürüyor) idik. Birden asılmış bir (insan) başın(m) yanma geldik. İbn Ömer "Bunu öldüren şakîdir." dedi. İleri geçince "bunun (maktulün) da şakı olduğunu zannediyorum. Rasûlullah (s.a)'i "Ümmetimden birini öldürmek için yürüyen kimseye (öldürülmek istenen) şöyle yapsın (boynunu uzatsın). Öldüren cehennemlik, öldürülen de cennetliktir, buyururken işittim." dedi. Ebû Davûd der ki:

Bu hadisi Sevrî, Avn'den; Avn, Abdurrahman b. Semîr veya Abdurrahman b. Semire'den rivayet etti. Ayrıca onu Leys b. Ebu Süleym Avn kanalıyla Abdurrahman b. Semire'den rivayet etti.

Yine Ebû Davûd şöyle demiştir:

Hasen b. Ali bana şöyle dedi:

Bu hadîsi bize, Ebû Avene'den Ebûl-Velîd haber verdi ve " O benim kitabımda İbn Sebure'dir." dedi. (Onun için) "Semure" dediler. "Sümeyrâ" dediler. Bu, Ebû Velîd'in sözüdür. [72]

Açıklama

Hadiste görüldüğü üzere Abdurrahman b. Semure'nin İbn Ömer'le birlikte Medine sokaklarında gezerken hurma ağacına asılmış bir insan başı görmüşler ve İbn Ömer, metinde görülen sözleri söylemiştir. Avnül Ma'bud'da asılı olan bu kafanın, İbn Zübeyr'nin başı olduğunu söylenmektedir. Bezl'ül Mechûd'da ise buna itiraz edilerek şöyle denilmektedir. "Avnül Ma'bûd sahibi, onun, İbn Zübeyr'inin başı olduğunu söyler. Ahmediye Haşiyesinde de böyledir. Ancak zahire göre bu sahîh değildir. Çünkü onların Medine yollarından birinde yürümeleri bu iddiayı imkansız kılar. Eğer "O, İbn Zübeyr'nin başı olsaydı Medine yolunda'1 derdi. "Medine yollarından bir yolda" denilmesi o olayın Medine içinde olduğunu gösterir. Ayrıca hadisin devamındaki "Ben onun (Maktûlün)da şakı olduğunu zannediyorum." ifâdesi de buna imkan vermez. Çünkü İbn Zübeyr bir şahabıdır ve kendi nefsinin ve müslümanları müdafa etmiştir. O, halifelğe Yezid'den daha müstehaktır.

İbn Ömer, gördüğü başın sahibini öldürenin cehennemlik olduğunu kat'i bir dille ifâde ettiği halde, öldürülen şahsın cehennemlik olduğunu zan ile ifade etmiştir. Çünkü onun suçlu olup olmadığını kesin olarak bilmemektedir.

Hadisin devamında İbn Ömer (r.a); Efendimiz'in, kişinin kendisini öldürmek üzere gelene "şöyle yapmasını" emrettiğini söylemiştir. Bazı nüshalarda da bu cümleden sonra tefsir olarak "yani boynunu uzatsın" ilâvesi yer almıştır. Biz tercemeyi yaparken bu ilâveyi göz önünde bulundurduk.

Hiz. Peygamber'in bu sözünden maksat şüphesiz, kişinin kendisini öldürmek isteyen önüne yatıp» boynunu uzatması değildir. Maksat, bir müslümanın, başka bir müslümanı öldürmektense kendisinin ölmesinin daha iyi olduğunu, çünkü katilin cehennemde, maktûlün ise cennette olduğunu bildirmektedir. Ayrıca, bir kimsenin canını, koruması görevi, nefsinin müdâfaa için başkasını öldürmesi hakkıdır.

Ebû Davûd, hadîsin sonunda Abdurrahman'ın babasının adı konusunda söylenen farklı görüşleri vermiştir. Bunlar Semûre, Sebûre, Semîra, Sümeyrâ'dır. [\[73\]](#)

4261... Ebu Zer (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) bana, -Yâ Ebû Zer, dedi.

Buyur, Yâ Rasûlullah, Emrin başım üstünde... dedim. Râvî hadisi zikredip, şöyle dedi:

Rasûlullah:

İnsanlar (topluya) ölüp, kabir bir köle fiyatına olduğu zaman ne yaparsın? buyurdu.

Allah ve Rasûlü daha iyi bilir veya Allah ve Rasulu benim için ne seçerse onu.

Sabra sanl-veya Sabret [\[74\]](#) Rasûlullah daha sonra şöyle dedi: -Yâ Ebû Zer,

Buyur ya Rasûlullah

Ahcâr'u zeyt'in kan içinde kaldığını gördüğün zaman ne yaparsın? -Allah ve Rasûlü benim için ne isterse onu.

Sen kendilerinden olduğun kişilerin (ailenin veya bi'at ettiğin hükümdarın) yanına katıl.

Yâ Rasûlullah! Kılıcımı alıp, boynuma takmayayım mı? (savaşa katılmayayım mı?)

Öyle yaparsan o kavme ortak olursun.

Öyleyse bana ne emredersin?

Evine kapan

Eğer seni kılıç parıltısının kaplamasından korkarsan elbiseni yüzüne tut, o (seni öldürmek isteyen kişi) senin ve kendisinin günahı ile döner)[\[75\]](#)

Açıklama

Hadîsin İbn Mâce'deki rivayetinde Ebû Zer're insanların başına gelecek olan kıtlıkta nasıl davranacaklarına dair, Rasûlullah'm soru ve tavsiyeleri de yer almaktadır. İbn Mâce'deki bu fazla metnin Tirkçesi şu şekildedir.

Rasûlullah, "Yâ Ebâ Zer', insanların başına gelecek olan; mescidine gelip de yatağına dönemeyeceğin derecede şiddetli olan açlık halinde ne yaparsın?" buyurdu. Ben de : Allah ve Rasulü daha iyi bilir, veya - Allah ve Rasulü benim için ne isterse o olur, dedim. Rasûlullah, "O zaman iffetli ol (dilenmekten veya haram nızıktan sakın) buyurdu..."

Hadis Metnindeki "İnsanların ölüp kabrin bir köle fiyatına olacağı..." cümlesi alimler arasında değişik şekillerde açıklanmıştır. Hattabî bu cümleyi iki şekilde açıklar:

a) İnsanlar ölümlerini gömmekle o kadar meşgul olacaklar ki, bir Ölü için kabir kazıp, defnedecek birisi bu işi ancak bir köle veya köle kıymeti karşılığında yapacaktır.

b) İnsanların kabristanları daralacak, cenaze defnedecek yer kalmayacak bir kabrin fiatı bir kölenin fiyatına erişecek.

Türbeştî, Hattabî'nin bu yorumlarından ikincisini, yeryüzünün geniş olduğunu insanlar ne kadar çok ölümlerse ölsünler yine de kabir sıkıntısının olmayacağını söyleyerek tenkid etmiştir.

Avnü'l Ma'bûd müellifi ise Türbeştî'nin tenkidini olumsuz bularak, hadisteki maksadın, Hattabî'nin ikinci yorumu olduğunu söyler ve bu iddiasını başka rivayetlerle teyid eder.

Avnü'l Ma'bud'un bu konudaki sözleri şu şekildedir:

"Türbeşti'nin bu iddiasına şöyle cevap verilir. Buradaki kabristan'dan maksat, Medine'deki Cibâne'dir. Medineliler'in adeti, cenazelerini oradan başka yere defnetmemek şeklinde cari olmuştur. Mirkat'ta da böyle denilmektedir. Bir de ben derim ki, Mesabih ve el-Mişkat'ta rivayet şu şekilde vâki olmuştur: "Yâ Ebâ Zer! Medine'de ölümler olup, bir kabir, köle fiatma çıkar da kabir köle karşılığında satılırsa..." bu rivayet, ikinci mânâyı teyid etmektedir. Ve maksat olan mânâ da budur. Çünkü hadisler birbirlerini tefsir ederler."

Bu cümle ile ilgili olarak, iki mânâ daha ileri sürülmektedir. Onlardan birisi şudur: Ölümler çok olduğu için, evler boşalacak ve ucuzlayacak. Nihayet bir köle fiyatına bir ev satılacaktır. Halbuki ev fiyatları köle fiyatlarından çok daha pahalıdır.

İleri sürülen ikinci mânâ da, kalabalık olan, hizmetçileri çok olan evlerde ancak bir hizmetçi kalacak ve alinenin tüm işlerini o yürütecektir.

Şüpesiz bu son iki mânâ sadece Ebû Davud'un rivayeti göz Önüne alınırsa muhtemeldir. Ama EI-Mesabih ve el-Mişkat'ın rivayetleri göz önüne alındığında, bu mânâları anlamak mümkün değildir. Hadisin siyakına uygun olan mânâ, Avnü'l Ma'bûd müellifinin de tercih ettiği Hattabî'nin ikinci izahıdır.

Hadis-i şerifte, Efendimiz, "kabir" mânâsına, sözlük manası "ev" olan " kelimesini kullanmıştır. Râvilerden birisi de metni rivayet ederken bu kelimeyi "yâni kabir" diye tefsir etmiştir. Biz tercemeyi yaparken kelimeyi asıl mânâsı ve râvînin tefsirine hiç işaret etmeden, doğrudan doğruya maksat olan mânâyı verdik ve "kabir" dedik.

Hadis'in devamında Hz. Peygamber Efendimiz, müslümanlar arasında cereyan edecek ve ortalığı kana bulayacak bir savaşı haber vermektedir. Bu savaş "Ahcâru'z zeyd" denilen yerde olacaktır. Burası Medine'de bir mahalle veya Medine'de bir yerdir. Avnü'l Ma'bûd müellifi'nin Türbeş-tî'den naklettiğine göre burası, Yezid döneminde meydana gelen savaşın geçtiği Nacre'den bir parçadır. Bu savaşta Yezid ordusunun komutanı, Müslim b. Ukbe idi. Ukbe ordusu Hz. Peygamberin haremî olan Medine'ye saldırdı. Orasının dokunulmazlığını hiçe saydı. Medine'nin batısındaki Harre denilen yerde konakladı. Medine'deki erkekleri kılıçtan geçirdi. Üç beş gün bu zulmü sürdürdükten sonra, Mekke ile Medine arasında tuzun suda eridiği gibi eridi. İşte bu savaşta Ahcar'uz - Zeyd denilen yer, müslümanların kanlan altında kaldı.

Hz. Peygamber (s.a) Efendimiz, bu savaşta Ebu Zer'in kendilerinden olduğu kişilere katılmasını emretmiştir. Bundan maksat, terceme esnasında da işaret edildiği gibi, kendi aile ve aşireti veya kendisine bi'at ettiği halifedir.

Ebû Zer, bu savaşta kılıcını alıp savaşa iştirak edip edemeyeceğini sormuş, Rasûlullah'da Eğer öyle yaparsan onlara ortak olmuş olursun" buyurmuştur. Bazı âlimler, buradaki ortaklığın, günaha ortaklık olduğunu söylerler.

İbn Melik ise bunun, kan akıtmaktan sakındırmayı tekit için olduğunu, çünkü kişinin kendisini müdafaa etmesinin vacip olduğunu söyler.

Aliyyü'I Kârî ise şöyle der:

"Doğrusu şudur: Eğer hasım müslümansa ve bir fesat söz konusu olmazsa, kişinin kendisini müdafaası caizdir. Ama saldırgan kâfir ise imkân nisbetinde kendisini müdafaa vaciptir."

Efendimiz Ebû Zer're son olarak "Kılıç parıltısının seni kaplamasından korkarsan elbiseni yüzüne tut" buyurmuştur. Bundan murad şudur: eğer hasımın kılıcını kullanmasından korkarsan, gözlerini kapa, kılıcını görme. Eğer onlar savaşmak isteseler bile, sen savaşma; sulh taraftan ol. Şayet sen bu durumda öldürülürsen, seni öldüren hem senin hem de kendisinin günahını çekecektir. [76]

Bazı Hükümler

1- Müslüman, gelen felâketlere karşı sabırlı olmalıdır.

2- İnsan bir lidere biat ettiği zaman, lider İslâm'a göre hükmettiği müddetçe onun yanında yer almalıdır.

3 - Müslümanlar arasında bir çatışma çıkar ve bir kimse, kimin haklı kimin haksız olduğu bilinmezse tarafsız kalmalı, savaşa iştirak etmemelidir.

4- Bir fitne esnasında bir müslüman saldırıya uğrar ve kendini korumadan saldırgan tarafından öldürülürse günahlarını saldıran yüklenir. [77]

4262... Ebû Musa (r.a)'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur. "Şüphesiz önünüzde karanlık gecenin bölümleri gibi fitneler vardır. (O zaman) kişi mümin olarak

sabahlayacak, kafir olarak akşamlayacaktır. O fitne esnasında oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyende koşandan daha hayırlıdır."

Rasûlullah (s.a):

"Bize ne emredersiniz?" dediler.

"Evinizin çulları (gibi) "olunuz" buyurdu. [78]

Açıklama

Hız. Peygamber Efendimiz, ileride korkunç fitneler çıkacağını insanların fitneden uzak kaldıkları ölçüde hayırlı olacaklarını beyan etmiştir. Bu konu 4259 no'lu hadiste geçti. Efendimizi dinleyen sâhâbîler, o durumda ne yapmaları gerektiğini sormuşlar Rasûlullah'da evlerine çekilip olaylara karışmamalarını emretmiştir. Çullar diye terceme ettiğimiz kelimesi kelimesinin çoğuludur. Bu kelime hayvanlarda semerin altına atılan çul evlerin sergisi manasına gelir.

Evin çulu olmaktan maksad da nasıl, çul evde devamlı şergili kalır, başka başka tarafa taşınmazsa, insanın da evine kapanması bir tarafa çıkmamasıdır.

Bu mesele de 4258 Numaralı hadisin izahında geçmiştir. [\[79\]](#)

4263... Mikdad b. el-Esyed (r.a) şöyle demiştir:

Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (s.a)'i şöyle derken işittim.

"Şüphesiz Mes'ûd kişi, fitnelerden uzak kalandır. Şüphesiz mesud kişi, fitnelerden uzak kalandır. Şüphesiz mes'ud kişi fitnelerden uzak kalan, bir belâya uğradığında sabredendir. (Fitneye katılana) vah yazık" [\[80\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif fitnelerden uzak kalan ve fitneye veva bjr belaya düçâr olup da sabreden kişinin mes'ud olduğunu beyan etmektedir. Tabi bu saadet aslında ahiret saadeti'dir. Ama bu durumdaki kişi, aynı zamanda dünyada da mes'uddur.

Hadisin sonundaki "yazık vah vah" diye terceme ettiğimiz " kelimesi iki mânâda kullanılır.

1- Keder ve üzüntü anında ya da bir fırsat kaçırıldığında söylenir. Tehassür ifâde eder. Terceme de bu mânâ esas alınmıştır. Tabii o zaman mâ-nâ'nın düzgün anlaşılması için, bir takdir yapılması gerekir. Bu takdir de parantez içinde işaret edilmiştir.

2- Hayret anında ve bir şey güzel bulunduğu zaman söylenen bir kelimedir. Teaccüb ifade eder. Bazı alimler, bu mânâyı verebilmek için kelimesinin başındaki "Lâm" harfinin kesreli okunması gerektiğini söylerler. Bu izaha göre hadisteki son cümlenin "Bir fitneye düçâr olup da ona sabreden kişi ne iyidir" şeklinde anlaşılması gerekir.

Avnü'l Ma'bud müellifi başındaki "lâm" harfini fetha okumanın da kelimesini teaccüb mânâsında almaya engel teşkil etmeyeceğini söyler. [\[81\]](#)

3. Dili (Kötü Sözden) Korumak

4264... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"İleride sağır, dilsiz ve kör fitneler olacak. Kim fitnelere yaklaşırsa, onlar da o şahsı kendilerine

çekerler. Dilin fitnelere dalması kılıç darbesi gibidir."[\[82\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte fitne, fitnecilerin özellikleri ile nitelenmiştir. Maksat, fitne anında fitnecinin hakkı işitmesi, hakkı bilmesi ve hakkı batıldan ayıramamasıdır.

Aliyyü'I Kârî bu konuda şöyle der "Fitneciler, fitne anında hakkı batıldan ayıramazlar. Nasihat, emr-i bi'l maruf ve nehy-i ani'l münker dinlemezler. Aksine, o ortamda hakkı konuşana eziyet edilir".

Rasûlullah Efendimiz, fitneler zuhur ettiği zaman, ona yaklaşanın kendisini fitnenin içerisinde bulacağını, onun yakınında kalmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. 4262 no'lu hadiste geçen, fitne zamanında insanların hayırlı oluşlarının fitneye ve fitneciye uzaklığına göre oluşu, bu mânâyı teyid etmektedir.

Metnin sonunda fitneye dil ile karışmanın, kılıçla karışmak gibi olduğu bildirilmektedir. O halde müslüman, fitne zuhur ettiğinde hiç karışmamalı kendi halinde kalmalıdır.[\[83\]](#)

4265... Abdullah b. Amr (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"İleride Arapları kaplayan bir fitne olacaktır. O fitnede öldürülenler cehennemdedir. O fitnede dil kılıç darbesinden daha şiddetlidir."

Ebû davûd der ki:

Bu hadisi, Sevri, Leys'ten, Tâvus'tan, o da A'cemMen rivayet etmiştir.[\[84\]](#)

Açıklama

Daha önce geçen benzeri hadislerde olduğu gibi, bu hadiste de çıkacak olan fitnede öldürülenlerin cehennemlik oldukları bildirilmektedir. Çünkü bu tür savaşlarda, tarafların maksadı, ya mevki ve makam elde etmek veya mal mülk edinmektir. Ya da maksadı böyle olanlara yardım etmektir. Halbuki İslâm'ın arzu ettiği savaş, İlây-i Kelimetullah için olandır. Ancak bu mânâyı yönelik olan savaşlarda ölenler şehidlerdir.

Peygamber Efendimiz, o fitne esnasında dilin, kılıç darbesinden daha şiddetli olduğunu ifade buyurmuştur, el, KevkebuM - DürrîMe dilin kılıç darbesinden şiddetli oluşu şu iki şekilde izah edilmiştir:

1- Hak söz, kılıçtan daha şiddetlidir.

2- Dillerin tesiri, kılıçların tesirinden daha fazladır.

3- Fitnecileri kötölemek ve onlar aleyhinde konuşmak, bu fitneye katılmaktan daha şiddetlidir.

Burada bir de şu söylenebilir: Kişi, bizzat savaşa katılmasa bile, taraflardan birisini över, Öbürünü yererse fitne iyice alevlenir. Kurtubî'ye göre ise bu sözün mânâsı şudur: Fitne zamanında zalim idarecilerin yanında dedikodu etmek, yalan söylemek, onlara bilgi toplamak, kılıç darbesi kadar zararlıdır. Çünkü bu tür hareketler kin ve düşmanlık doğurur ve fitnenin iyice kabarmasına sebep olur.

Mişkat Haşiyesi'nde es-Seyyid'de Kurtubî'nin yukarıdaki izahına benzer şeyler söylemiştir. [\[85\]](#)

4266... Bize Muhammed b. İsa b. Tıbâ haber verdi, bize Abdullah b. Kuddüs haber verdi, Abdullah (ziyad denilen bir adam, sözünün yerine) Zıyad; ısımın kuş dedi. [\[86\]](#)

Açıklama

Bu haber, yukarıdaki hadisın isnasındaki bir şahıs hakkında açıklamadır. O hadiste râvîlerden Tavus hadisi kendisine nakleden şahsın Ziyad denilen birisi olduğunu söylemektedir. Abdullah b. Abdi Kuddüs ise bu zatın "Ziyad Sîmîn kûş" olduğunu söyler.

"Sîmîn kûş" farsça bir lâfızdır. Beyaz kulaklı mânâsına gelmektedir. [\[87\]](#)

4. Fitne Esnasında Çöle Çekilmeye Ruhsat

4267... Ebû Said el Hudri (r.a)'den,

Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Yakın bir gelecekte Müslüman'ının en hayırlı malı, dağ başında ve yağmur suyu (birikintileri) başında güttüğü davarlar olacaktır.

(böylece) Dinini fitnelerden korumuş olur." [\[88\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif, fitneden korunmak, dinini muhafaza etmek, günaha dalmamak maksadıyla ıssız yerlere çekilmenin efdâl olduğuna delâlet etmektedir. Ancak bu, başka çare kalmadığı takdirdedir. Esas olan tenhalarda İslâm'ı yaşamak değil, toplum içerisinde yaşamak ve yaşatmaktır.

Ama toplum içerisinde İslâm'ı yaşamak mümkün olmaz ise dinden taviz vererek yaşamaktansa, malı mülkü bir tarafa bırakıp, dağ başlarına çekilip çobanlık yapmak daha iyidir.

Rasûlullah Efendimiz, fitneler zuhur ettiğinde, kişinin en hayırlı malının dağ başlarındaki güttüğü davarlar olduğunu söylemiştir. Allah'u âlem bundan maksadı şudur: İnsanoğlu tab'an mala düşkündür. Kolay kolay malından ayrılmak istemez. Bulunduğu çevre ne kadar bozuk olursa olsun, malını mülkünü bırakıp dinine zararsız bir çevreye çekilmek istemez. İşte Efendimiz, bunu bildiği için, gerekirse köydeki şehirde ki mallarını bırakıp çöllere, dağlara, vahalara çekilmeyi teşvik etmiştir. Buradaki koyunların, fitne dolu toplum içerisindeki mallardan daha hayırlı olduğunu beyan buyurmuştur. [\[89\]](#)

5. Fitne Esnasında Savaşmaktan Nehy

4268... Ahmed b. Kays şöyle demiştir:

Ben savaşmayı isteyerek çıkmıştım. Ebû Bekre (r.a) ile karşılaştım. Bana; geri dön, ben, Rasûlullah (s.a)'i "İki müslüman kılıçları ile karşılaştıkları zaman öldüren de ölede cehennemdedir." buyururken işittim, Birisi: "Yâ Rasûlellah şu katil, pekî öldürülenin durumu ne ki? o da Cehennem de" dedi.

Rasûlullah: O da karşısındakini öldürmek istemişti, buyurdu. [\[90\]](#)

Açıklama

Hadisin Buharı ve Müslim'in "fiten" deki rivâyetlerinde, Ahmet b. Kays'm, Hz. Peygamber (s.a)'in amcaoğluna yardım etmek üzere çıkıp, Ebû Bekre ile karşılaştığı bildirilmektedir. Ayrıca Buharî'nin Kitabü'l İman'daki rivayetinde buradaki rivayetin sonundaki "o da karşısındakini öldürmek istemişti" cümlesi, "O da karşısındakini Öldürmeğe hırslı idi" şeklindedir,

Ayrıca Buharî'nin rivayetinde, Hz. Peygambere "Katilin durumu belli, ama ya maktule ne oluyor?" sorusunu soranın bizzat Râvî Ebû Bekre olduğu anlaşılmaktadır.

Buharı ve Müslim'in rivayetlerinden anlaşıldığına göre, Ahmed b. Kays'ın iştirak etmek istediği savaş, Hz. Ali ile Hz. Aişe arasında vuku bulan Cemel Savaşı'dır. Çünkü, Hz. Ali, Rasûlullah'ın amcasının oğludur.

Ebû Bekre'nin haberine göre; Rasûlullah (s.a), iki müslüman savaştığında, hem ölenin hem de

öldürenin cehennemde olduklarını haber vermiştir. Bundan maksat, onların cehennemlik bir iş yapmış olduklarını bildirmektir. Yoksa, mutlaka cehenneme gireceklerini bildirmek değildir. Çünkü Allah (c.c) dilerse, onları affedip, cehenneme koymaz. Hele hele onların ebediyyen cehennemde kalacaklarını söylemek hiç mümkün değildir. Zaten Efendimiz'in her iki taraf için "müslüman" tabirini kullanması buna delildir.

Hem ölen hem de öldüren müslümanın cehennemi hak ettikleri savaş; savaşı, şer'an caiz görecektir bir tevilin bulunmadığı savaştır. Savaşa katılan sahâbilerin her iki tarafta olanlarının cehennemlik olmaları da buna delildir. Çünkü onlar kendi ictihadlarının neticesi ve savaşta dini islâh olduğu düşüncesi ile savaşmışlardır. "

"Eğer müminlerden iki taife savaşsalar" [\[91\]](#) Ayet-i kerimesinde, isyancılara da hasımları gibi mü'min denilmesi bu izaha delildir.

Kastalanî bu hadisteki "Çünkü o da karşısındakini öldürmek istemişti"

cümlesinin, kişi yapmasa bile, bir şeye azmedince ondan dolayı muahaze edileceğini söyleyenlere delil olduğunu belirtir. Karşı görüşte olanlar, yani insan bir şeyi yapmadıkça niyetinden dolayı sorumlu tutulmaz diyenler, bu iddiaya şöyle cevap vermişlerdir: Burada fiil vardır. Çünkü onlar silâhla karşılaşmışlardır. Ve ortada bir savaş vardır. Ayrıca katil ve Mak-tü'ün cehennemde olmaları onların aynı mertebede olmalarını gerektirmez. Katil, hem savaşa katıldığı hem de öldürdüğü için azab edilir. Maktul ise sadece savaşa katıldığı için azab edilir. Sırf bir şeyi yapmak istediği için azab edilmez. [\[92\]](#)

4269... Bize Muhammed b. el-Mütevekkil el Askalanî haber verdi, Bize Abdürrezzak haber verdi. Bize Ma'mer haber verdi. Bunlar Eyyûb' dan, o da Hasen'den, önceki hadisi aynı isnâdla ve muhtasar olarak aynı mânâ ile haber verdiler. [\[93\]](#)

6. Mü'mini Öldürmek Çok Büyük Günahdır.

4270... Hâlid b. Dihkân; şöyle demiştir:

Biz Kostantiniyye (İstanbul) Gazvesinde Zülukya'da idik. Filistinlilerin hayırlılarından ve ileri gelenlerinden oradakilerin kendisini tanıdıkları bir adam geldi. Adı Hâni b. Kiilsüm b. Şüreyk el - Kenânî idi. Abdullah b. Ebi Zekeriyâ'ya selâm verdi. Abdullah, onun kıymetini biliyordu. Halid bize dedi ki:

"Bize Abdullah b. Ebî Zekeriyâ, haber verip şöyle dedi: Ben Ümmü'd - Derdâ'dan işittim, O da Ebûd-Derdâ'dan duymuş.

Ebû'd-Derda, Rasûlullah (s.a)'i şöyle buyururken işittim, dedi: "Müşrik olarak ölen ve haksız yere

kasden bir mü'mini öldüren mü'min müstesna, Allah'ın bütün günahları bağışlaması umulur." Hânî b. Kiilsüm şöyle dedi:

Mahmud b. er-Rabî, Ubâde b. es-Sâmit'ten haber verirken işittim. Mahmud'da Ubâde'yi, Rasûlullah'm şöyle buyurduğunu haber verirken işitmiş.

"Bir kimse haksız yere zulmen bir mü'mini öldürürse, Allah ondan ne nafîle ne de farz 'hiç bir ibâdeti) kabul etmez" Hâlid bize şöyle dedi.

Bize İbn Ebî Zekerriyya, Ümmü'd - Derdâ'dan naklen haber verdi. Ümmü'd - Derdâ'da Ebûd - Derdâ'dan, Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğunu duymuş:

"Mü'min haram bir kanı dökmedikçe salih amellerde koşmaya devam eder. Ama haram bir kan dökerse işi bitmiştir, (amelden kesilir)

Hânî b. Külsum bize Mahmud b. er-Rabî'den haber verdi. Ona da Ubade b. es-Sâmit, Rasûlullah'tan yukardaki rivayetin benzerini haber vermiş. [\[94\]](#)

Açıklama

Bu hadis bir mü'mini haksız yere öldüren bir müslümanın, işlediği günahın büyüklüğüne işaret etmektedir. Birisini haksız yere öldürmekten maksat, had veya kısas ya da nefsi müdafaa için olmayan haksız yere öldürmektir.

Râvî Halid b. Dihkân, bir müslümana haksız yere öldürmenin suçunun büyüklüğünü ifâdede üç ayrı rivayet nakletmiştir. Bunlar:

a) Abdullah b. Zekeriya'nın, Ümmü'd-Derdâ'dan onun da kocası Ebü'd-Derdâ vasıtasıyla Rasûlullah (s.a)'den rivayet ettiğine göre, Allah (c.c) kendisine şirk koşan ile, mü'mini haksız yere öldürenden başka herkesi affeder. Yani Alah (c.c), müşrik olup da iman etmeden ölen kişi ile, bir müslümanı kasden ve haksız yere öldüreni affetmez.

Müşrik olarak öleni affetmeyeceği konusunda bir ihtilâf yok. Müslümanı haksız yere öldüren kişinin tövbe ettiği takdirde Allah'ın affına mazhar olup olmayacağı konusunda iki görüş vardır.

1- Bir mü'mini zulmen öldüreni Allah affetmez, üzerinde durduğumuz hadisin zahiri ve

"Teammüden bir mü'mini öldürenin cezası cehennemdir." [\[95\]](#) âyetinin zahiri bu görüşe delildir. İbn Abbas (r.a)'da bu görüşü benimsemiştir. Ehl-i Sünnet dışı bazı mezhepler de bu kanaattedirler.

2- Allah (c.c) kendisine şirk koşmanın dışındaki bütün günahları dilerse affeder. Dolayısıyla zulmen adam öldüreni de affedebilir. Selef ulemâsının büyük çoğunluğu ve Ehl-i Sünnet'in tamamı bu görüştedir. Bu görüş sahiplerinin delilleri

"Şüphesiz Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında dilediğini bağışlar" ⁹⁶ Âyeti kerimesi ve bazı hadislerdir. Doksandokuz kişiyi Öldürüp de bir rahibe gelen ve, rahibin kendisi için tövbe imkanı olmadığını söylemesi üzerine onu da Öldüren ve bağışlanan İsrailiyyi anlatan hadis ile, "Seninle tevbe arasına kim girebilir?" mânâsındaki hadis, katilin af edilebileceğine delildir.

Bu görüşte, olanlar üzerinde durduğumuz hadisi ya mü'mini öldürmeyi helâl sayarak öldürene hamletmişler, ya da adam öldürmekten men ve uzaklaştırmak maksadıyla zecr için kullanılmış bir ifade saymışlardır. Yani cumhura göre Allah (c.c), bir mü'mini öldürmeyi helâl sayarak öldüreni affetmez, ama adam öldürmenin haramlığını kabul ile pişmanlık duyarak tevbe edeni dilerse affeder.

Yine bu görüşte olanlar bir mü'mini taammüden öldürenin cezasının cehennem olduğunu bildiren âyeti: "Eğer Allah ona ceza vermek, isterse cehennemle cezalandıracaktır." şeklinde anlamışlardır.

b) Hânî b. Külsüm'ün, Muhammed b. Rabî'den, onun da Ubade b. Sâmit vasıtasıyla Rasûlullah (s.a)'den haber verdiğine göre; Allah (c.c), haksız yere zulmen bir mü'mini öldürenin, farz ve nafîle ibadetlerin kabul etmez. "Haksız yere zulmen" diye terceme ettiğimiz kelimesi bazı nüshalarda ğayınla şeklinde vâriddir. Bu durumda mânâ "bir mü'mini öldürüp de buna sevinen, ferah duyan" şeklinde olacaktır. En Nihâye'de, hadisin Ebû Davud'un süneninde böylece vârid olduğu belirtildikten sonra, hadisin sonunda. Râvî Halid b. Dihkâ'nın şu açıklamasının yer aldığı eklenmiştir:

"Yahya b. Yahya'ya " sözünün ne mânâ'ya geldiğini sordum, şu cevabı verdi: Müslümanlar arasında çıkan iç savaşa katılan müslümanları öldüren ve kendisinin hak yolda olduğunu zannederek tövbe istiğfar etmeyendir."

Nihâye sahibi, bu tefsir'in üzerinde durduğumuz kelimenin " şeklinde olduğuna delil kabul eder ve şöyle der. "Çünkü katil hasmını öldürünce sevinir. Maktul mü'min olur ve onu öldürdüğü için sevinirse bu derecedeki bir vaîde müstehak olur."

Şerhlerde metindeki bu mesele ile ilgili olarak varid olan ve kelimelerinin, nafîle ve farz ibadetler olduğuna işaret edilmiş, hüküm yönünden bir izah yapılmıştır. Ancak, Allah'ın kâtil'in tövbesini kabul edeceği görüşünde olanlara göre, buradaki ifadelerin, katilin günahının büyüklüğüne işaret ve mü'mini bu fiili işlemekten sakındırmaya matuf ifâdeler olduğunu söylemek gerekir. Çünkü günahlarına tövbe eden kişi, günahsız gibi olur. Katilin günahı da affedilirse, onun ibâdetinin kabulünü engelleyen bir durum yoktur. Yahut buradaki öldürmeden maksat mü'mini öldürmeyi helâl sayarak öldürmedir ki, o zaman katil dinden çıkar.

c) Abdullah b. Ebû Zekeriyya'nın Ümmü'l- Derdâ vasıtasıyla Ebû'd Derdâ'dan, onun da Rasûlullah (s.a)'den rivayet ettiğine göre; bir mü'min, haram bir kanı dökmedikçe sâlih amel işlemeye devam eder, ama haram bir kan dökerse ameli kesilir.

Haram bir kan dökmekten maksat, haksız yere bir müslümanı öldürmektir.

"Sâlih amellerde koşmaya devam eder" diye terceme ettiğimiz cümledeki kelimesi, süratli yürüyüş şekli anlamındadır. Bazı âlimler bunu "taâta koşan, amele devam eden" diye açıklamışlardır. Terceme bu izah gözönünde tutularak yapılmıştır. Bazılarınca ise kelimenin "Koşmak" mânâsı esas

alınarak "Kıyamet gününde koşar' diye açıklanmıştı.

Hadisin sonuna doğru gelen ve "işi bitmiştir" diye terceme ettiğimiz kelimesi de: "yoruldu ve kesildi" mânâlarına gelir. En-Nihâye de bu tabir: "Kişi yorgunluktan takati kesilip de hareket edemez hale gelince bu söz söylenir. Burada maksat, kişinin haram bir kanı dökmek suretiyle mahvolmasıdır". diye izah edilmiştir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Öldürmeyi mubah kılan bir delil olmadan bir mü'mini öldüren kişi, müşriklerle birlikte anılacak, ibadetleri, kabul edilmeyecek derecede büyük günah işlemiştir.[\[97\]](#)

4271... Halid b. Dihkân şöyle demiştir: Yahya b. Yahya El - Gassâ-nfye: sözünün mânâsını sordum: "Fitne anın-
da savaşanlardır. Onlardan birisi bir mü'mini öldürür ve kendisini haklı olduğunu zannederek Allah'dan bağış istemez yani bundan dolayı (istiğfar etmez)" Ebû Davud dedi ki.....Kanını döktü demektir dedi.[\[98\]](#)

Açıklama

Bu rivayet önceki hadisteki tâbirinin, râvî tarafından yapılan bir izahıdır. Bu konuya yukardaki hadisin şerhi esnasında temas edilmiştir.[\[99\]](#)

4272... Harice b. Zeyd şöyle dedi:

Zeyd b. Sabit'i, şu bulunduğum yerde şöyle derken ısıttım: Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde temelli kalacağı cehennemdir"[\[100\]](#) âyet-i kerimesi Fûrkan sûresindeki "Onlar, Allah'ın yanında başka tanrı tutup ona yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar."[\[101\]](#) mânâsına gelen âyetten altı ay sonra indirildi."[\[102\]](#)

Açıklama

Haberde, Zeyd b. Sabit (r.a), Nisa Sûresi'nin 93.'cü âyetinin, Fûrkan sûresinin 68. ayetinden altı ay sonra nazil olduğunu, dolayısıyla onu rüşettiğini bildirmektedir.

Burada neshin önemini anlayabilmek için Fûrkan Sûresi'ndeki âyetten önceki ve sonraki bazı âyetlere işaret etmek gerekecektir.

Fûrkan Sûresi'nin 63,'ncü ayetinden, 68. ayetine kadarki kısımda Allah'ın kullarının özelliklerinden bahs edilmektedir. 68, 69, 70'inci âyetlerin mealleri de şu şekildedir. "Onlar Allah'ın yanında başka tandır tutup ona yalvarmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar. Zina etmezler, bunları yapan, günaha girmiş olur; kıyamet günü azabı kat kat olur. Orada afçaltılarak temelli kalır. Ancak tövbe eden, inanıp yararlı iş işleyenler müstesna. Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah bağışlar ve merhamet eder."

Görüldüğü gibi bu âyetlerde; Allah'ın kullarının, haksız yere adam öldürmeyecekleri, zina etmeyecekleri; şayet bunları yaparlarsa büyük günah işlemiş sayılacakları, kıyamet günü azaplarının katlanacağı, ama tövbe edip hayırlı işler yapanların affedileceği ve kötülüklerinin iyiliklere çevrilecekleri beyân edilmektedir. Kısacası, adam öldüren kişinin tövbesini kabul edileceğine işaret edilmektedir. Nisa Sûresi'nin 93.cü ayetinde ise, haksız yere adam öldürenin cezasının cehennem olduğu ve orada sürekli kalacağı ifâde edilmektedir. Bu durumda âyetler arasında bir çelişkinin varlığı söz konusu olmaktadır. İşte Zeyd b. Sabit, haksız yere adam öldürenin ebediyyen cehennemde kalacağını bildiren Nisa Sûresi'nin 93.cü âyetinin, tövbenin kabul edileceğini işaret eden Fûrkan Sûresi'ndeki âyetten daha sonra indiğini, dolayısıyla onun hükmünü ortadan kaldırdığını söylemiştir.

Bundan sonraki hadiste ise, konu daha değişik bir tarzda ele alınmış; Fûrkan Sûresi'ndeki âyetin, müslüman olmak üzere olan müşriklerle ilgili; Nisa Sûresi'ndeki ayetin ise daha önceden müslüman olup İslâm Şeri-âtini bilenlerle ilgili olduğu ifâde edilmiştir.

Ancak hadisin sonunda, Mücahîd'in; pişmanlık duyanların ebediyyen cehennemde kalma hükmünün dışında olduğunu izah eden beyanı yer almıştır.

Alimlerin çoğu, âyeti kerimelerin "Haber" niteliğinde olduğunu, haberde ise neshin caiz olmadığını ve Nisa Sûresi'ndeki âyette anılmamış olsa da bir istisnanın olduğunu söylemişlerdir. Buna göre, Nisa Sûresi'nin 93'üncü âyetinin mânâsı: "Kasden bir mü'mini öldürenin cezası, içerisinde devamlı kalacağı cehennemdir. Ama tövbe edip, pişmanlık duyanlar müstesna", şeklinde anlaşılacaktır. O zaman, iki âyet arasında bir çelişki sözkonusu olmaz. Dolayısıyla neshin varlığını söylemeye de ihtiyaç kalmaz.

Bu izah, bir sonraki hadiste gelecek olan, Mücâhid'in izahına uygundur. [\[103\]](#)

4273... Saîd b. Cübeyr (r.a) şöyle demiştir:

İbn Abbas (r.a)'a, (Kasden haksız yere adam öldürenin durmunu) sordum: şöyle dedi:

"Onlar Allah'ın yanında başka tanrı tutup ona yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar" [\[104\]](#) Ayeti inince Mek-keli müşrikler: "Biz Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürdük, Allah'tan başka tanrıya yalvardık (taptık) kötülükler yaptık." dediler. Bunun üzerine Allah (c.c)

Ancak tövbe eden, inanıp yararlı iş işleyenler müstesna, "İşte, Allah onların kötülüklerini

iyiliklere çevirir”[\[105\]](#) âyetini indirdi. İşte bu âyet onlar (müşrikler) içindir. Nisa Sûresi'ndeki

"Kim bir mümini kasden öldürürse cezası cehennemdir."[\[106\]](#) âyetine gelince, İbn Abbas onun hakkında şöyle dedi:

"Adam İslâm'ın şeriatini öğrenir sonra da kasden bir adamı öldürürse onun cezası cehennemdir, onun için tövbe de yoktur" Saîd b. Cübeyr derki: Bunu Mücahid'e söyledim, "Pişman olan müstesna" dedi.[\[107\]](#)

Açıklama

Hadisin Buharî'deki bir rivayetinde İbn Abbas pûrkân Sûresi'ndeki âyetin Mekke'de nazil olduğunu, Nisa Sûresi'ndeki âyetin ise Medine'de nazil olup, Onun nesh ettiğini söylemiştir. Diğer bir rivayette, Nisa Sûresi'ndeki âyetin sonra nazil olup, onu nesh eden bir şey olmadığını ifâde etmiştir. Üçüncü bir rivayet ise şu şekildedir:

Saîd b. Cübeyr der ki: İbn Abbas'a "Onun cezası cehennemdir" âyetini sordum. "Onun için tövbe yok" dedi. "Allah'tan başka tanrıya yal-varmazlar" âyetini okudu. "Bu câhiliyede idi" dedi.

Sahih-i Müslim'in rivayetlerin de Nisa Sûresi'ndeki; bir mümini kasden öldürenin cezasun cehennem olduğunu bildiren âyetin, son inen âyetlerden olup, onu nesh eden başka bir âyet bulunmadığını ifâde tarzındandır.

Bu rivayetler göz önüne alındığı zaman, Fûrkan Sûresi'ndeki ayetlerle, Nisa Sûresi'ndeki âyet konusunda İbn Abbas'dan iki farklı izah nakledilmiştir. Bunlar:

1 - Fûrkan Sûresi'ndeki âyetler, müslüman olmamak için bahane arayan Mekke'li müşrikler hakkında, Nisa Sûresi'ndeki âyet ise İslâm'ın esaslarını öğrenen müslümanlar hakkında nazil olmuştur.

2- Nisa Sûresi'ndeki âyet, Fûrkan sûresi'ndekini neshetmiştir.

İbn Hacer, Fethu'l Bâri'de bu farklı izahlara işaret ettikten sonra şöyle der:

"İbn Abbas'ın iki sözü arasını şu şekilde cem etmek mümkündür: Fûrkan Sûresi'ndeki âyetin umumundan, bizzat ve kasden öldüren mü'min tahsis edilmiştir. Seleften çoğu tahsise nesh derler. Bu izah, onun sözünde çelişki olduğunu söylemekten ve önce nesh olduğunu söylüyordu sonra bundan döndü, demekten daha iyidir."

İbn Hacer'in bu sözleri, anılan âyetlerle ilgili olarak İbn Abbas'dan gelen ifâdeleri telifteki güzel bir yoldur.

Hadisin sonunda belirtildiğine göre, İbn Abbas bir mü'mini kasden Öldüren için tövbenin söz konusu olmadığını söylemiş: Saîd b. Cübeyr bunu Mücahid'e nakledince, o da pişmanlık duyanın

affedileceğim belirtmiştir. Bu konu ile ilgili olarak Nevevî şöyle demektedir:

"İbn Abbas'dan rivayet edilen meşhur görüş budur. Ondan ayrıca

"Bir günah işleyip veya nefesine zulmedip de sonra Allah tan bağış dileyen kişi Allah'ı bağışlayıcı ve merhamet sahibi olarak bulur."[\[108\]](#)

âyetinden dolayı, katilin tövbesinin kabul edilip, günahının bağışlanacağı da rivayet edilmiştir. Bu ikinci rivayet tüm Ehl-i Sünnet'in, Sâhâbîlerin, Tabîîlerin ve sonraki ulemanın görüşüdür. Bazı selef âlimlerinden, bu görüşe muhalif olarak, rivayet edilen görüşler, adam öldürmekten sakındır-maya ve onun ne kadar büyük bir günah olduğuna işarete hamledilir.

İbn Abbas'ın dayandığı bu âyette, kasden adam öldürenin ebediyyen cehennemde kalacağına dair kesin bir açıklık yoktur. Onda olan, katilin cezasının cehennem olduğudur."[\[109\]](#)

4274... İbn Abbas (r.a) bu (önceki hadiste geçen) kıssa hakkında; (şöyle dedi)

"Allah'dan başka bir ilâh'a (tapıp) dua edenler[\[110\]](#) âyetinde kastedilenler müşriklerdir. Birde

"Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım; Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin"[\[111\]](#) âyeti indi.[\[112\]](#)

Açıklama

İbn Abbas (r.a) metinde geçen iki âyetin de müşrikler hakkında nazil olduğunu söylemiştir.

Fûrkan Sûresi'ndeki âyetle ilgili olarak, bundan önceki hadislerin izâhı esnasında biraz durmuştuk. Burada kısaca Zümer Sûresinin 53. âyeti üzerinde duralım.

Allah (c.c) küfür ve şirk ile kendilerine kötülük edenlere Allah'ın rahmetinden umutlarını kesmemelerini, îman edip İslâm dinine girdikten sonra, kendilerinin affedileceklerini bildirmektedir. Yani câhiliyye dönemlerindeki kötü hallerinin, İslâm'a girmeye engel teşkil etmeyeceğini, adam da öldürmüş olsalar aff-ı ilâhi'ye mazhar olacaklarını hatırlatıyor.

İbn Abbas'm görüşüne göre; iman edip, İslâm'ın ahkâmını öğrendikten sonra haksız yere adam öldürenin günahı affedilmez; onun için tövbe söz konusu değildir.[\[113\]](#)

4275... İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir:

"Bir mü'mini kasden öldüren" âyetini hiç bir şey nesli etmemiştir.[\[114\]](#)

4276... Ebû Miclez ""Bir mü'mini kasden öldürenin cezası cehennemdir."[\[115\]](#) âyeti hakkında şöyle demiştir:

"Cehennem onun cezasıdır. Ama Allah affetmeyi isterse affeder".[\[116\]](#)

Açıklama

Ebû Miclez'in konumuzdaki ayetle ilgili açıklaması Cumhurun görüşüdür. İbn Abbas'm ve bir rivayette Zeyd b. Sâbit'in hilâfına, ulemanın çoğunluğuna göre Allah, şirkin dışındaki bütün günahları bağışlayabilir. Hatta dilerse kul, tevbe etmese bile affedebilir. Ancak tövbe edenin günahını affedeceğini vaadetmiştir.[\[117\]](#)

7. Katilde Umulan Mağfiret

Bab Başlığı'nin ifade ettiği mânâ konusunda iki görüş ileri sürülmüştür bunlar:

1- Maktül'ün velîlerine, onun öldürülmesinden dolayı verilmesi umulan ecir.. Bu anlayışa sevkeden âmîl, yakınlarının ölümünden dolayı katlandıkları sıkıntı ve kederdir.

2- Bizzat öldürülenlere verilmesi umulan ecir. Bezlü'l Mechûd'da birinci maddedeki izah daha uygun bulunmuş hattâ onun bu babda sarîh olduğu vurgulanmıştır. İkinci mânâ ise maksattan uzak bulunmuş, gerekçe olarak da, fitnede öldürülenlerin Ecre müstehak olamayacakları gösterilmiştir.

Ancak, aşağıda gelecek olan hadislere ikinci maddedeki izah daha uygun görülmektedir.[\[118\]](#)

4277... Saîd b. Zeyd (r.a)[\[119\]](#) şöyle demiştir:

Biz Rasûlullah (s.a)'in yanında idik. Efendimiz, fitneyi anlattı ve onu

çok dehşetli gösterdi. Bunun üzerine: "Yâ Rasûlullah, eğer bu fitne bize yetişirse bizi mahveder." dedik veya dediler.

Rasûlullah: "Hayır, şüpesiz öldürülme(niz size yeter)" buyurdu.

Saîd: "Ben kardeşlerimi (hep) öldürülmüş gördüm) dedi.[\[120\]](#)

Açıklama

Hadisten anladığımızı göre, Rasûlullah (s.a) Efendimiz, ileride zuhur edecek olan fitnede, yani müslümanlar arasında çıkacak olan savaşlarda öldürülenlerin öbür dünyada cezaya çarptırılmayacakları beyan buyurmuştur. Bunu, çıkacak olan fitneden korkan sâhâbileri teselli etmek için söylemiştir. Müslümanlar arasında çıkacak olan savaşta öldürülenler bu dünyada bir sıkıntı görmüş olacaklar, ama öbür dünyada ceza görmeyeceklerdir. Öldürenlerin cezaları ise verilecek ve çok şiddetli olacaktır.

Bu hadis daha önce geçen ve fitne esnasında kendisini öldürmeye gelene karşı koymamayı teşvik eden hadislerle uygunluk arz etmektedir. [\[121\]](#)

4278... Ebû Musa (r.a)'dan rivayet edildiğine göre ; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Benim şu ümmetim, merhamet edilmiş bir ümmettir. Ona âhirette azâb yoktur. Onun dünyadaki azabı, fitneler, zelzeleler ve bir birlerini öldürmeleridir." [\[122\]](#)

Açıklama

Efendimizin "Benim şu ümmetim" sözünden kas devircie olan müslümanlardır; ya da kıyamete kadar gelecek olan tüm müslümanlardır. Ancak bu ihtimâllerden birisini tercihe yarayacak bir delil yoktur.

Bu Ümmetin, merhamet edilmiş bir ümmet oluşundan maksat şudur: Eski ümmetler için olan bir çok yük ve görevler, bu ümmete yüklenmemiştir. Meselâ: onlar, gûnahtan tövbe için kendilerini öldürürler, zekat olarak mallarının dörtte birini verirler, necaset bulaşan yeri kazırdı. Biz, Muhammed ümmetin'e ise bu gibi güçlükler emredilmemiştir.

Hadisteki en önemli bölüm, Hz. Peygamber (s.a)'in ümmetine ahiret-te azabın olmayışını ifâde eden kısımdır. Bu konu, alimleri hayli meşgul etmiş çeşitli tevillerde bulunmalarına sebep olmuştur. Çünkü bu ifadenin zahirine göre, ister günah işlesin, ister işlemesin, ister sâlih olsun, ister şakî hiç bir müslüman ahirette azap görmeyecektir. Halbuki, Allah'ın adaletinin gereği, iyiler mükâfat; affa uğramayan kötüler ceza görecektir. Bu keyfiyet bir çok sahîh hadiste sabittir. İşte bunun için, bu cümleyi izahta alimlerden çok değişik tefsirler nakledilmiştir. Biz bu cümleden anlaşılman mânâları maddeler halinde vermek istiyoruz.

1- Müslümanlardan ahirette azap edilenlere kafirler gibi azap edilmeyecektir.

2- Bu ümmet hakkında galip olan bağışlanmaktır.

3 - Çoğunlukla Müslümanlar yaptıklarının cezasını dünyada çekerler. Uğradıkları sıkıntılar,

tutuldukları hastalıklar onların günahları için keffârettir.

4- Bu hadis, büyük günah işlemeyenlere mahsustur. Yahut Efendimiz "bu Ümmet" derken huzurunda bulunan sahabelere işaret etmiştir. Ahirette azab edilmeyecek olanlar onlardır.

5- Burada, Allah'ın dilemesine işaret eden bir kelime takdir edilir. Çünkü Cenab-ı Hakk bir âyette "Şüphesiz Allah kendisine eş koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında dilediğini bağışlar." [123] buyurmaktadır.

6 - Buradaki "Ümmeften murâd, Hz. Peygamber'in sünnetine uyan, Allah'ın emirlerine imtisal edenlerdir.

7- Hadis, Hz. Peygamber'in ümmetini medh ve onların Allah'ın inayetine ve rahmetine mazhar olduğunu ifade için varîd olmuştur. Bu ümmet, diğer ümmetlere verilmeyen lütûflara naîl olmuştur. Öyle ki, birisinin ayağına diken batsa, onun sebebiyle Cenab-ı Allah o kişinin bir günahını affeder. Bu başka hiç bir ümmete verilmemiş hususiyetlerdendir.

Aliyyü'l Kân bu tevillerin hiç birisinin karşımıza çıkan müşgülü ortadan kaldırmaya kafi gelmediğini söyler.

Hadisin devamında, bu ümmetin cezasının dünyada verileceğini onun da fitneler, zelzeleler ve birbirlerini Öldürme olduğunu belirtilmektedir. Dünyadaki azap ahirettekinden çok daha hafif olduğu için, dünyada sıkıntı çekecek olmasına rağmen, müslümanlar rahmetle muamele edilenler diye vasıflanmışlardır.

Miinâvî, bu mesele ile ilgili olarak şöyle der. "Çünkü eski ümmetlerin durumu adaletle Rububiyet yolu üzeredir. Bu ümmetin hali ise fazl ve ilahî ihsan yolu üzeredir." Münâvî'nin dediklerinden şu sonuçları çıkarıyoruz: Daha önceki ümmetler, suça uygun ceza esasına göre muamele edileceklerdir. Bu Ümmet ise af, fazl ve mağfiret esasına göre muamele görecektir. [124]

[1] Enfâl, 25.

[2] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/328.

[3] Buharî, Kader 4: Müslim, Piren / 23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/328-329.

[4] Müslim Fitem 25.

[5] Cinn (72), 25, 26.

[6] Neml {27} 65.

[7] En'am (6) 59.

[8] Lokman (31) 34.

[9] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/329-331.

[10] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/331.

[11] Bu hadis Avnü'l Ma'bûci ve Bezlü'l Mechûd'de 4243 numaralı hadisten sonra yer almıştır.

[12] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/331.

[13] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/331-322.

[14] Ahmet, II. 433.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/332-333.

[15] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/333.

[16] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/333.

[17] (11) 46.

[18] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/333-335.

[19] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/335.

[20] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/335.

[21] Kütüb-i Sitt'e'de sadece Ebu Davud' da vardır.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/336.

[22] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/336.

[23] Tüster: Kırgızistan'ın meşhur bir geliridir. Muhkem bir şehir olduğu için, Sâhâbiler orayı Feth ederken büyük güçlüklerle karşılaşmışlardır.

11-20 senesinde Hz. Ömer (r.a) devrinde fethedilmiştir. Burayı Ebe Musa'l Eş'arî fethetmiştir,

[24] Ahmed b. Hanbel V-387. 403.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/337-338.

[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/338-340.

[26] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/340.

[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/340-341.

[28] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/341-342.

[29] Halid b. Halid el-Yeşkurî'dir.

[30] El Münzirî'nin aslında ".....iste" şeklindedir.

[31] İbn Mâce, Fitn 13.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/342-343.

[32] bk. Müslim, İmare 51.

[33] Aliyyü'l Kâri. el-Mirkat V-144.

[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/343-345.

[35] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/345.

[36] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/346.

[37] Safka; Alışveriş yapan kişilerin birbirlerinin eline vurmaları veya birbirlerinin elini tutmalarıdır. Burada maksat biatt'ır.

[38] Müslim, İmâre 46; Nesaî, Biat 25; İbn Mâce, Fiten 8, Ahmed b. Hanbel, II-161,191,193.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/346-347.

[39] Nisa (4) 29.

[40] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/347-350.

[41] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/350.

[42] Buharî Filen 4, Enbiyâ, Müslim, Filen 1,2; İbn Mâce, Fiten 9; Ahmed b. Hanbel 11-441.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/350.

[43] Araplar, alışveriş yaparken, fiat konuşurken baş parmakları ile işaret parmaklarını halka yaparlar ve İsa-ret parmağının denk geldiği boğum bir sayıya delâlet ederdi. Buharî'nin bu rivayetinde râvî Süfyan, parmaklarını doksan veya yüz sayısına işaret edecek şekilde halkalam ıştır. Müslîm ve İbn Mâce'deki rivayetlerde ise halka on sayısına karşılık olan işaretetti.

[44] Enfal 58) 25.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/350-352.

[45] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/352.

[46] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/352-353.

[47] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/353.

[48] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/353.

[49] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/353.

[50] Bu şüphe râvîye aittir.

[51] Bir nüshada, "..., bana göster'di şeklindedir.

[52] Müslim, Fiten 19; Tirmizî, Filen 32; İbn Mâce 9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/353-355.

[53] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/355-356.

[54] Ebû Malik El-Eş'arî; İsminin; Ubeyd. Amr. Ku'b. Ubeydullah Amir ve Haris oklusunu dair rivayetler vardır. Bu zat sahâbîdir. Şam'lılar içersinde sayılır. Ashab içersinde Ebi Mâlik künyesi ile bilinen iki kışı daha vardır. Bunlar Ham b. Haris ve Kab. Asım'dır. Bu yüzden musannif bu hadisin râvisinin Ebû Mâlik el-Es'ârî olduğuna işaret etmiştir.

[55] Darimî, Mukaddime 8.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/356-357.

[56] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/357.

[57] Ahmet, I, 390, 393. 395. 451.

[58] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/358.

[59] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/358-361.

[60] Buhari. İlim 24. İstiska 27, Fitene 5: Müslim, İlim I 10, Filen IS; Tirmizî, Fire, 31.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/361.

[61] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/361-362.

[62] Müslim, filen 13; Ahmet, V. 39,40,48.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/362-363.

[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/363-364.

[64] Bir nüshada " = Adem'in oğlu, başka bir nüshada da " = Adem'in iki oğlundan hayırlısı gibi ol" şeklindedir.

[65] Mâide 28.

[66] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/364-365.

[67] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/365.

[68] Ahmet IV. 408: Darimi, Mukaddime 38.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/365-366.

[69] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/366-367.

[70] Tirmizî, Filen 133, İbtı Mâce, Filen 10. Ahmed b. Hanbel IV-408.416.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/367-368.

[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/368.

[72] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/368-369.

[73] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/369-370.

[74] Buradaki pekler râvîlerden birisine aittir.

[75] İbn Mâce, Filen 10: Ebû Davûd der ki Hz. Musa (s.a)'ı bu Hadisle Hammad b. Zeyd'den babası zikretmedi.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/370-372.

[76] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/372-374.

[77] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/374.

[78] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/374-375.

[79] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/375.

[80] Sadece Ebû Davûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/375.

[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/375-376.

[82] Hadisi sadece Ebû Davûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/376.

[83] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/376-377.

[84] Tirmizî. Fiten 16; İlin Mâce 12; Ahmed b. Hanbel 11-212.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/377.

[85] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/377-378.

[86] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/378.

[87] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/378.

[88] Buharî, İman 12, Bed'il Halk 15. Filen 14; Nesaî, İman 30, İbn Mâce, Fiten 13; Malik 13, Ahmed b. Han-bel. III - 6. 30, 43.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/378.

[89] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/379.

[90] Buharî, Fiten 10; Müslim, Filen 14; Nesaî, Tahrim 29, Ahmed b. Hanbel IV-401. 410, 418: V-43, 47,51.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/379.

[91] Hucurat, 9.

[92] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/380.

[93] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/381.

[94] Nesaî, Tahrim 1; Ahmed b. Hanbel, IV-9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/381-382.

[95] Nisa 93.

[96] Nisa, 48.

[97] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/382-384.

[98] Ebû Davûd der ki. "....." kanını oluk gibi döker dedi.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/385.

[99] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/385.

[100] Nisa 93.

[101] Fûrkan, 68.

[102] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/385.

[103] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/386.

[104] Fûrkan, 68.

[105] Fûrkan, 70.

[106] Nisa, 93.

[107] Buharî, Tefsir, 23.24. 25,; Müslim, Tefsir 16.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/387-388.

[108] Nisa, 110.

[109] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/388-389.

[110] Fûrkan, 68.

[111] Zümer, 53.

[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/389.

[113] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/389-390.

[114] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/390.

[115] Nisa 93.

[116] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/390.

[117] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/390.

[118] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/390-391.

[119] Said b. Zeyd, Hz. Ömer (r.a.)'in amcasının oğlu ve kız kardeşi Fatima'mn kocasıdır. Cennetle müjdelenen on sahabelen biridir. Babası Zeyd b. Amr bin Nüfeyl hakkında Rasûlullah (s.a) "O kıyamet günü, tek başına bir ümmet olarak dirilecektir" buyurmuştur. (El-İsâbe. 11-46)

[120] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/391.

[121] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/391.

[122] İbn Mâce, Zühd 34; Ahmed b. Hanbel, 1V-408, 410.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/391-392.

[123] Nisa, 48.

[124] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/392-393.

31. GİYİM KUŞAM BÖLÜMÜ.. 4

1. Amr B. Ayn'ın Rivayeti. 4

2. Yeni Elbise Giyen Kimseye Nasıl Dua Edilir?. 5

3. Gömlek Giyme Hakkında Gelen Hadisler. 6

4. Kaftanlar Hakkında Gelen Hadisler. 7

Meşhur Olmaya Yarayan Elbise Giymenin Hükümü. 7

5. Yün Ve Kıl(Dan Dokunmuş Elbise) Giymek. 8

Yüksek (Fiyatlı) Elbise Giymenin Hükümü. 9

Kaba (Dokunmuş) Elbise (Giymek). 10

6. İpekli (Kumaş Giyme) Hakkında Gelen Hadisler. 11

7. Saf İpek(Ten Dokunmuş Elbise) Giyme Hakkında Gelen Hadisler. 12

8. İpek Elbise Giymeyi Hoş Görmeyenler (İn Rivayet Ettikleri Hadisi Şerifler) 13

9. (Elbise Üzerinde) Damga Ve İpek İplik Bulunmasına İzin Vardır. 18

10. Bir Özürden Dolayı İpek Elbise Giymek. 19

11. Kadınların İpek Giymesinin Hükümü. 19

12. Pamuklu Elbise Giymek. 20

13. Beyaz (Elbise Giymen)İN Hükümü. 20

14. Elbiseyi Yıkamanın Ve Eski (Elbise Giyme) nin Hükümü. 21

15. Sarıya Boyanmış (Elbise Giymenin Hükümü). 22

16. Yeşil Elbise Giymek. 22

17. Kırmızı Elbise Giymek. 23

18. Kırmızı Elbise Giymenin Caızlığı Hakkında (Gelen Hadisler). 25

19. Siyah Elbise Giyme Hakkında (Gelen Hadisler). 25

20.Saçak (Iı Elbise Giymenin Cevazı) Hakkında. 26

21. Sarık Hakkında (Gelen Hadisler). 26

22. Vücudun Hiçbir Yeri Açıkta Kalmayacak Şekilde Örtünmek. 29

- [23. Elbisenin Düğmeleri\(Ni\) Çözmek Ve O Şekilde Kalmak. 29](#)
- [24. Basın Ve Yüzün Bir Kısımını Bir Örtüyle Örtmek. 30](#)
- [25. Eteği \(Yerlere Doğru\) Sarkıtma Konusunda Gelen Hadisler. 30](#)
- [26. Büyükleme Hakkında \(Gelen Hadisler\). 33](#)
- [27. Eteğin Nereye Kadar Uzanacağı Hakkında \(Gelen Hadisler\). 35](#)
- [28. Kadınların \(Giyimi Hakkında\) \(Gelen Hadisler\). 36](#)
- [29. "Örtülerini Üstlerine Salsınlar" \(Ayeti Kerimesi\) Hakkında \(Gelen Hadisler\) 36](#)
- [Örtünmenin Şekli Nedir?. 37](#)
- [30. "Başörtülerini Yakalarının Üstüne Salsınlar" \(Ayeti Kerimesi\) Hakkında \(Gelen Hadisler\) 38](#)
- [31. Kadınların Zinet \(Yer\)lerinden Nerelerini Gösterebileceği Konusunda \(Gelen Hadisler\) 38](#)
- [32. Köle Hanımefendisinin Saçına Bakabilir. 39](#)
- [33. "Kadına İhtiyacı Bulunmayan Erkekler" Ayet-i Kerimesi Hakkında \(Gelen Hadisler\) 40](#)
- [34. Allah Teâlâ'nın "Mümin Kadınlara Da Söyle Gözlerini \(Haramdan\) Sakınsınlar" Ayeti Hakkında \(Gelen Hadisler\). 41](#)
- [35. Başörtüsü\(nü Bağlamak\) Nasıl Olur?. 43](#)
- [36. Mısır Kıptîlerinin Ketenden Yaptıkları Kubtiyye Denilen İnce Elbiseleri Giymenin Hükümü 43](#)
- [37. Eteğin Uzunluk Ölçüsü Hakkında \(Gelen Hadisler\). 44](#)
- [38. Ölü \(Hayvanların\) Derilerinin Temizlenmesi\) Hakkında \(Gelen Hadisler\). 45](#)
- [39. Ölü Hayvan Derisinden Yararlanamayacağına Dair Rivayet Edilen Hadisler 47](#)
- [40. Kaplan Ve \(Diğer\) Yırtıcı Hayvanların Derileri Hakkında \(Gelen Hadisler\) 48](#)
- [41. Ayakkabı Giyme Hakkında \(Gelen Hadisler\). 49](#)
- [42. Döşekler Hakkında \(Gelen Hadisler\). 52](#)

43. Perde Kullanma Hakkında (Gelen Hadisler). 54

44. Elbisede Haç Resmi Bulunması. 55

45. Resim Hakkında Gelen Hadisler. 55

Resmin Hahamlığı Etrafında Meydana Getirilmek İstenen Bazı Şüpheler:.
59

31. GİYİM KUŞAM BÖLÜMÜ

Her müslümanın avret yerlerini örtecek ve kendisini olumsuz hava şartlarından koruyacak kadar giyinmesi farzdır.

Erkeklerin elbisesi kırmızı ve sarı olmamalıdır.

Giyimde esas olan orta yollu olmasıdır. Bununla birlikte Allah'ın verdiği nimetleri açıklamak için olandan fazla giyinmek müstehabtır. Zira Hz. Peygamber, "Şüphe yok ki Allahu Teala rtimetinin eserini kulunun üzerinde görmeyi ister"^[1] buyurmuştur..

Güzel giyinmeyi itina göstermek mubahtır. Kibirleşmek ve başkalarından üstün ve farklı görünmek niyetiyle giyinmek ise mekruhtur.

İsraf sayılacak tarzda ve şekilde giyinmek haramdır. Fakirlerin veya orta halli kimselerin zenginleri taklik ederek israfa düşmeleri caiz değildir. Zira bu durum fakirliği artırdığı gibi insanlar arasında kıskançlık ve düşmanlık da doğurur.

İpek elbise kadınlar için helal ise de erkekler için haramdır. İpekten yapılmış sair eşyayı kullanmak ise caizdir.

Erkekler altın kullanamazlar. Yalnız gümüş vasair yüzük kullanabilirler. Altını diğer madenden az olan alaşımlardan yapılan yüzük takmalarında bir mahzur yoktur.

Altın dışındaki madenler ağızda koku yaptıklarından altın diş veya altın kaplama yapılmasına cevaz verilmiştir.

Bu bilgilerin ışığında İslamm giyim kuşam konusundaki teklifleri şöylece özetlenebilir.

1- Giyilen elbise avret mahallerini kapatmalıdır.

2 - Giyilen elbise haram veya mekruh olmamalıdır. İpek elbise erkeğin avretini kapatırsa da giyilmesi haram kılınmıştır.

3- Giyilen elbise vücudu gösterecek kadar şeffaf olmamalıdır. Şeffaf olmamakla beraber avret yerlerini belli edecek kadar dar olan elbiseler de giyilmemelidir.^[2]

1. Amr B. Ayn'ın Rivayeti

4020... Ebû Saîd el-Hudri'nin şöyle dediği rivayet olunmuştur: Relulullah (s.a.v) yeni bir elbise giydiği zaman gömlekse veya sank-sa(o elbisenin) ismini anar sonra;at "Allalâ'im sana hamd olsun, bunu ban sen giydirdin. Ben senden bunun hayrını ve yapılış gayesindeki hayrı istiyorum. Bunun ve yapılış gayesinin şerrinden sana sığınyorum" diye

dua ederdi.

(Ravi) Ebu Nedre dedi ki: Peygamber (s.a.v)'in sahâbilerinden biri yeni elbise giydiği zaman (tebrik etmek maksadıyla) ona (İnşallah sen bu elbiseyi) eskit(inceye kadar giyin)irsin ve yüce Allah (sana) onun yerine (daha hayırlısını) verir, denirdi. [3]

Açıklama

Hadis-i şerifte açıklandığı üzere Hz. Peygamber,se giyindiği zaman, "bana giymeyi nasip ettiği şu gömlekten veya şu sarıktan dolayı" gibi bir sözle o elbiseden bahsederek metinde geçen duayı okumak suretiyle Allah'a şükredermiş.

Aliyyü'I-Kâri'nin açıklamasına göre, elbisenin hayrı onun uzun ömürlü, necasetten ve haram para ile alınmış olma şaibesinden uzak olması, kibir ve tefahur için olmayıp ihtiyaçtan dolayı giyilmiş olmasıdır.

Yapılış gayesindeki hayır ise, kişinin avret yerini örtmek, onu soğuğa veya sıcağa karşı koruma gibi hayırlardır. Bu hayırları istemek elbisenin yapılış gayesine erişmesini istemektir.

Elbisenin şerri.yukarıda geçen hayırlarından uzak olması yani haram, pis, dayanaksız olmasıdır. İftihar, kibir gibi haram gayelerle dokunmuş olması veya giyilmesi. Elbisenin şerrinden sığınmak, onu bu niyet ve duygularla giymekten veya dokunuş gayesinde bulunan bu gibi duygulardan Allah'a sığınmaktır.

Yine hadis-i şerifte sahabilerden biri yeni elbise giydiği zaman diğer sahabiler "Tüblî, yuhlifullahu Teâla Sen (bunu inşallah üzerinde) eskitirsin ve yüce Allah onun yerine (daha hayırlısını) verir" diyerek onu tebrik ederlermiş. Bu sözler, elbise giyen kişinin ömrünün uzun olmasını ve daha nice yeni elbiseler giyip onları da ekşitmesin temenni etme anlamına gelirler. [4]

4021... (Bir önceki hadis-i şerifin bir) benzeri de el-Cerîrî'den yine aynı senedle rivayet olunmuştur. [5]

4022... (4021 numaralı hadisin) manası da el-Cerîrî'den yine aynı senedle rivayet edilmiştir. (Yani her ikisi de bu hadisi el-Cerîrî'den işitmişlerdir.)

Ebu Dâvûd dedi ki: (Bu hadisi rivayet edenlerden) Abdülvahhab (kendisi bizzat Hz. Peygamber'den alan) Ebu Saîd'i (senedinde) zikretmedi.

Hammâd b. Seleme de (bu hadisi) el-Cerîrî'den, (o da) Abû-'l Âlâ'dan o da Peygamber (s.a.v)'den de (mek suretiyle mürsel olarak rivayet) mistir.

Yine Ebû Davûd dedi ki: Hammâd b. Seleme ile (el-Vehhâb) es-Saka-fî1 (nin bu hadisi işittikleri (ravi) birdir. [\[6\]](#)

Açıklama

4020-4022 numaralı hadis-i şerifler aynı manaya gelen lafızlarla bazen muttasıl ve merfu olarak , bazen de mürsel menfu olarak rivayet edilmişlerdir.

Bu hadislerin manasıyla ilgili açıklama 4020 numaralı hadis-i şerifinde geçtiğinden burada tekrar lüzum görmüyoruz. [\[7\]](#)

4023... (Sehl b, Muaz b. Enes'in) babasından rivayet edildiğine göre; ResuluIIah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir yemek yer ve sonra;

" Benim hiç güç ve kuvvetim olmaksızın bu yemeği bana yediren ve onu bana rızık olarak veren Allah'a hamd olsun derse onun geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır."

Kim de bir elbise giyer ve;

"Bu elbiseyi ben hiç bir güç ve kuvvetim olmadan bana giydiren ve onu bana rizik olarak veren Allah'a hamdolsun" derse (onun da) geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır." [\[8\]](#)

Açıklama

Metinde seçen "geçmiş günahlardan maksat, geçmişte işlenen küçük günahlardır, büyük gurklar, değildir. Fakat bu duayı yapan kimsenin küçük günahları yoksa oniann yerine büyük günahlarının hafifletilmesi umulur.

Yemek duası içerisinde geçen "gelecek günahlar" anlamındaki kelime, Tirmizi ve İbn Mace'nin rivayetlerinde bulunmadığı gibi Sünen-i Ebu Davud'un bazı nüshalarında da bulunmamaktadır.

Ancak bu kelime elbise duası içerisinde bütün rivayetlerde ve nüshalarda bulunuyor.

Ulema bu dualar sebebiyle Allahu Teala hazretlerinin, geçmişteki küçük günahları olduğu gibi gelecekteki küçük günahları da affetmesinin caiz olduğunu söylemişler ve Bedir gazilerini misal göstermişlerdir.

Çünkü yüce Allah onların gelecekteki günahlarını da affettiğini bildirmiştir. Bu bakımdan Bedir gazileri kendilerinden sâdir olacak günahlardan hesaba çekilmeyeceklerdir.

Bazılarına göre, Bedir gazilerinin gelecekteki günahlarının affedilmesinden maksat şudur: Onların işleyecekleri günahlar affedilmiş olarak meydana gelir. Bu bakımdan hiç işlenmemiş gibi olurlar. Bazılarına göre de Allah onları günah işlemekten korur onlar hiç günah işlemezler. İşte Allah 'ın, onların gelecekteki günahlarını affetmesinin manası budur.

Münziri'ye göre, bu hadisin senedinde bulunan Sehl b. Muaz ile Ebu Merhum zayıf raviler olduklarından, sadece bunların rivayetinde bulunan bu "gelecek günahlar" sözünün hadisten olduğuna hükmedilemez. Binaenaleyh bu sözün bu ravilerden birinin hatası yüzünde bu hadise izafe edildiğine hükmetmek gerekir. [\[9\]](#)

2. Yeni Elbise Giyen Kimseye Nasıl Dua Edilir?

4024... Ümmü Halid binti Halid b. Sâid el-As'dan rivayet edildiğine göre;

Resulullah (s.a.v)'a çizgili kare şeklinde küçük ve siyah bir aba getirildi. Bu abaya en müstehak kimi görüyorsunuz?" diye sordu. Orada bulunan) topluluk cevap vermedi. Bunun üzerine;

"Bana Ümmü Halid'i getiriniz" buyurdu.

Ürriraü Halid (Hz. Peygamber'in yanına getirildi ve bu abayı ona giydirdi. Sonra "Eblî ve ahlikî= Eskin (ve yerine yenisini al) diye iki defa dâa etti. (Elbisenin güzelliğini ifade etmek için Ümmü Halid'e doğru "Senâhu senâhu, ey Ümmü Halid" diyerek aba üzerindeki sarı ya da kırmızı çizgiye bakmaya başladı. "Senâhu, senâhu" kelimesi Habeş dilinde 'güzel' demektir. [\[10\]](#)

Açıklama

el-Hamîsa: İki tarafında çizgileri bulunan; dört köşe ve siyan aba demektir.

Senâhu: Habeş dilinde güzel anlamına gelir.

Ümmü Halid Habeşistan'da dünyaya geldiği için Hz. Peygamber ona karşı aslı Habeşçe

olan bu kelimeyi kullanmıştır. Metinde geçen "ahlifi= yerine yenisini al" kelimesi Sünen-i Ebu Davud'un bazı nisalarında "ab-likî= eskit" şeklinde yazılmıştır.

Aslında "ablî" kelimeyle "ahlîkî" kelimesi arasında bir fark olmadığından "ablî" kelimesinden sonra "ahlîkî" kelimesini kullanmak cümleye tekidden başka yeni bir mana kazandırmaz.

Metuf ile Matufun aleyh arasında bir farklılık olması gerektiğinden ikinci kelimenin "ahlîkî" değil de "ahlîfî" olması daha uygundur. Çünkü bu kelimedede "ablî" kelimesinin ifade ettiği "eskit" kelimesinden fazla olarak "yerine yenisini almak " gibi bin mana da vardır. Nitekim 4020 numaralı hadis-i şerif bu gerçeği teyid ediyor.

Tarikat şeyhlerinden bazıları bu hadise dayanarak şeyhlerin müridleri-ne hırka giydirmelerinin sünnetden olduğunu söylemişlerdir. İmam Suyuti'nin açıklamasına göre, Hz. Peygamber'in düşman üzerine göndermekte olduğu bir seriyyenin kumandanı olan Abdurrahman b. Avf a. bizzat kendi eliyle sarık giyilip sarığın ucunu aşağıya sarkatarak ona sarığın bu şekilde sarılmasını emrettiğine dair Beyhaki'nin Şuabü'l- imân isimli eserinde zikrettiği hadis-i şerif, hırka giydirmenin Hz. Peygamber'in sünnetinden olduğuna bu hadisten daha çok ve daha açık bir şekilde delalet eder. Çünkü;

1- Sûfiler başlarına takke giyerler. Hadis-i şerifteki sarık buna delalet eder.

2- Hz. Peygamber'in Hz. Abdurrahman'a elbise değil de sarık giydirmesinin özel manası vardır ve bu durum başın taşıdığı şerefe de işaret etmektedir.

3 - Hırka giydirmek biatlaşmak anlamına gelir. Hz. Peygamber, Ürmü Halid'e sözü geçen hırkayı giydirdiği sırada biat edecek yaşta değildi. Bu bakımdan Beyhaki'nin naklettiği hadis hırka giydirmenin sünnetten olduğuna mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriften daha çok delalet etmektedir.

Avarifu'l- Maârif müellifi Sıhreverdi'nin de dediği gibi, her ne kadar Hz. Peygamber zamanından bugünküne benzer hırkalar yok idiyse de tarikat şeyhlerinden hırka giydirmeyi usul ittihaz edenler kesinlikle bir asla dayandıklarından onların bu gibi usullerini inkara kalkmak doğru değildir. [\[11\]](#)

3. Gömlek Giyme Hakkında Gelen Hadisler

4025... Ümmü Seleme'den rivayet olunmuştur; dedi ki: "Resulullah (s.a.v)'a elbiselerin en sevimli olanı gömlek idi. [\[12\]](#)

Açıklama

Kamış: Cepleri ve yenleri olan giysi demektir.

Türkçede buna gömlek derler.

Gömlek insanın vücuduna ridadan ve izardan daha rahat oturup vücut üzerinde kolayca durduğu ve örtünmeyi daha iyi sağladığı için Hz. Peygamber gömleği daha fazla sevmiş olabilir.

Burada k'âmîs kelimesiyle vücudu boyundan ayaklara kadar örten cep-li ve yeni elbiseleri kastedilmiş de olabilir. Bu durumda onun sevimli la-rafi, örtünme ihtiyacına birinci derecede cevap vermiş olmasıdır. Gömlek üzerine giyilen giysilerin örtünme ihtiyacına verdiği cevap ise bu şekildeki gömleğe nisbetle ikinci derecede kalır. [\[13\]](#)

4026... Ümmü Seleme'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resûlullah (s.a.v)'a hiçbir elbise gömlekten daha sevimli değildi. [\[14\]](#)

4027... Esmâ binti Yezid'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Resulullah (s.a.v)'ın gömleğinin yen(ler)i bileğe kadar (uzanırdı). [\[15\]](#)

Açıklama

Burada "el" anlamına gelen "yedü" kelimesiyle "yan" anlamına gelen "kumm" kelimesinin yanya-na gelmesi, ikincinin birinciyi açıklama için gelmesinden başka bir manaya yorumlanamaz.

Tirmizi'nin rivayetinde de bu kelimeler "kummu yedi Resûlullah= Re-sulullah'ın kolunun yen(ler)i" şeklinde gelmiştir ki, Tirmizi'nin bu rivayeti daha açıktır.

Ebû Davûd Sünenindeki rivayette "kumm" kelimesinin "yed" kelimesini açıklamak üzere getirildiği kabul edilmediği takdirde ikisinden birinin fazladan getirilmiş olduğunu kabul etmek icap edecektir.

Mirkâtu's- Suûd isimli eserde açıklandığına göre, bu hadis-i şerifte kastedilmek istenen gömlek Hz. Peygamber'in yolculuk esnasında giydiği gömlektir. Çünkü Beyhâkî'nin Şuabu'l-İman isimli eserinde rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber'in hazar vaktinde giydiği gömleğin yenlerinin parmaklarına kadar uzandığı, bundan fazlasını ise kestiği ifade edilmektedir.

Ancak mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte tarif edilen şekildeki gömleği giymenin daha faziletli, Beyhâkî'nin eserinde tarif edilen şekildeki gömleği giymenin ise caiz olduğu düşünülebilir. Yani bu iki hadis bu şekilde tevil edilerek araları telif edilebilir. [\[16\]](#)

4. Kaftanlar Hakkında Gelen Hadisler

4028... el-Misver b. M ah rem e'd en rivayet olunmuştur; dedi ki:

Resulullah (s.a.v) (kendisine hediye olarak) verilen bir takım) kaftan-ıan (halka) dağıt(mış)tı, (fakat âmâ olan babam) Mahreme'ye hiç birşey vermemiştir.

(Babam) Mahreme (bana), "Ey oğulcuğum, bizi Resulullah (s.a.v)'a götür." dedi. Ben de kendisiyle birlikte (Hz. Peygamber'in yanına gittim. (Hz. Peygamber'in bulunduğu yere varınca babam), "Gir onu bana çağ'ırı-ver" dedi. Ben de Hz. Peygamber'i çağırdım. Üzerinde (sözü geçen) kaftanlardan bir kaftanla birlikte babamın yanına çıktı ve;

"Şu kaftanı senin için sakladırTdedi. (Misver sözlerine devam ederek şöyle) dedi:

"Bunun üzerine (babam elleriyle) kaftana (iyice bir) baktı." Yezid b.

Halid: "Mahreme" diye ilave etti. Bundan sonraki kısımda da Kuteybe ile Yezid b. Halid şu sözü rivayette) birleştiler:

"Mahreme razı oldu" dediler. Kuteybe (bu hadisi), "İbn ebî Müley-ke'den" diyerek rivayet etti. (İbn Ebî Müleyke'nin) ismini söylemedik. [\[17\]](#)

Açıklama

Buhâri'nin rivayetinden anlaşıldığına göre Hz.Peygamber'in dağıtmış olduğu bu kaftanlar kendisine hediye edilmişti. Onlardan bir tanesini Mahreme'ye vermek üzere ayırmıştı. [\[18\]](#)

Bu hadisi Musannif Ebu Davud'a rivayet eden ravilerden Kuteybe, İbn Ebi Müleyke'nin ismini açıklamamıştır. Fakat Yezid b. Halid onun isminin Abdullah b. Ubeydullah olduğunu açıklamıştır.

Metinde geçen "radiye Mahreme" sözünün Hz. Peygamber'e ait olduğunu farzederseniz, başında gizli bir soru edatı bulunduğunu da kabul etmemiz gerekir. Bu durumda cümlenin manası şöyle olur:

"Hz. Peygamber, 'Mahreme memnun oldu mu? diye (Hz. Mahreme'ye) sordu." Yahutta cümlenin başında soru edatı yoktur. Bu durumda cümle "Mahreme (bu kaftandan) memnun oldu" anlamına gelmektedir ve Peygamber (s.a) bu cümleyi Mahreme'nin memnun olduğunu haber vermek için söylemiştir. Yahutta bu cümle, olduğu gibi Mahreme'ye aittir ve memnuniyetini belirtmek için söylemiştir.

Mahreme âmâ olduğundan onun kaftana bakması söz konusu olmayacağından, metinde geçen "kaftana baktı" cümlesi, kaftanı elleriyle yokla-yafak onu iyice tetkik etti anlamına gelmektedir. Nitekim tercüme de buna işaret ettik.

Hadis-i şerif kaftan giymenin caiz olduğuna delalet etmektedir.

Kaftan; Lehçesi Osmani'de açıklandığı üzere, "Türkiye kaftan, farisiye nakille kaftan yazılır. Kaba, üste giyilen astarsız entari, bir nevi ak, sade hilat-i taşrifat" demektir. [\[19\]](#)

Meşhur Olmaya Yarayan Elbise Giymenin Hükümü [\[20\]](#)

4029... ibn Ömer'den rivayet olduğuna göre, Resuluiah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kim dünyada şöhret elbisesi giyerse Allah da ona kıyamet gününde benzerini giydirir." Muhammed b. İsa) Ebu Avâne'den (rivayet ettiği bu hadise) Hz. Peygamber'den naklen şu sözleri de ekledi: "Sonra onun üzerinde ateş

(ler) alevlenir." [\[21\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif İbn Mace'nin Sünen'inde, "Her jm dünyada şöhret elbisesini giyerse, Allah da onu kıyamet gününde zillet elbisesini giydirir."mealindeki lafızlarla rivayet edilmiştir.

İbn Esirin açıklamasına göre, şöhret elbisesinden maksat; halkın dikkatlerini üzerine çekmek maksadıyla giyilen, rengi veya biçimi halkın elbisesinden farklı olan elbiselerdir. Bu elbiseyi giyen kimse halka çalım .satmak ve büyüklük taslamak niyetiyle giydiği için kıyamet gününde Allah onu cehennem ateşi ile cezalandıracaktır.

İbn Mâce'nin Sünen'indeki rivayette; bu gibi kimselerin kıyamet gününde zillet elbisesi

giydirilerek cezalandıracağı ifade buyurulmaktadır. Cezalanıl işlenen ameller cinsenden verileceği düşünülürse şöhret büyüklük taslama, gibi niyetlerle elbise giyen kimselere verilecek en uygun ce-zanında onları böye zillete ve hakarete maruz bırakacak şekilde olmasının hikmeti kolayca anlaşılır.

Bezlül-Mechud yazarının açıklamasına göre; halkın dikkatlerini çekmek, zfihd vetakva gösterisinde bulunmak, fakir görünmek gibi niyetlerle giyilen eski ve yamalı elbiseler de şöhret elbisesinden sayılır.

Hadis-i şeriff, şöhret elbisesi giymenin haram olduğuna delalet etmektedir. [\[22\]](#)

4030... Müseddid(in) Ebu Avâne'den rivayet etti(gine; göre Resulullah {s.a); "Dünyada şöhret elbisesi giyene Allah kıyamet gününde" dedikten sonra sözlerini şöyle tamamlamıştır:)

"(Ona) zillet elbisesi (giydirecektir)." [\[23\]](#)

4031... İbn Ömer'den rivayet olunduğuna göre; Resulullah (s.a.v)

"Kendisini bir kavme benzetmeye çalışan kimse o kavimdendir" buyurmuştur. [\[24\]](#)

Açıklama

Metinde geçen "teşebbehe" fiili, binası "tekellüf" olan "tefe'ul" babından geldiği için bu kelimeyi benzemeye çalışırsa diye tercüme ettik. Çünkü bu babda "tekellüf" "zorluk" manâsı vardır.

Bu bakımdan hadis-i şerifte, kılık kıyafet gibi dış görünüş itibariyle meydana gelen değişikliklerin tümü değil, ancak kişinin kendi istemesi ve Özentisi ile meydana gelen benzemeler söz konusu edilmektedir. Binaenaleyh bu hadis-i şerif, kendi istek ve özentisi ile dış görünüşünü kafirler topluluğuna benzeten kimsenin, kafirler topluluğundan olduğu ve kâfirler topluluğunun İslam cemiyetinde yeri ne ise bu kimsenin yerinin de o olduğu; dış görünüşünü isteyerek ve Özenerek salihler topluluğuna benzeten kimsenin de gerçekte tam anlamıyla o salihler gibi olmasa bile, sahillere yapılan muamele ve ikrama layık olduğu ifade buyurulmaktadır.

Kılık kıyafetini salihler topluluğuna benzetmekle beraber , esas niyeti onlara benzemek olmayıp, halk arasında onlardan bilinip onlar gibi şöhrete ve ikrama erişmek olan bir kimse ise, bir önceki hadis-i şerifte ifade buyurulan şöhret için elbise giymenin hükmüne

girdiğinden Allah yolunda makbul değildir.

Hadis-i şerif, müslümanların dışındaki topluluklara kılık-kıyafet itibariyle benzemek caiz olmadığını; kişi kendisini hangi hususta bir kavime benzetmişse o hususta o kavimden sayıldığını ifade etmektedir.

Eğer kendisini küfürde bir kavime benzetmişse bu kimse kafirlikte o kavimle beraberdir. Günah ve isyanda benzetmişse günah ve isyanda onlarla beraberdir. Eğer herhangi bir kavme ait alametleri taşımakta onlara benziyorsa bu alametleri taşımanın dünyevi ve uhrevi sorumluluğunda onlarla beraberdir.

Nitekim diğer bir hadis-i şerifte, "Bizden başkasına benzeyen bizden değildir." [25] buyrulmuştur. İbn Teymiye ile İbn Hacer, bu hadisin senedinin hasen olduğunu söylemişlerdir. [26]

5. Yün Ve Kıl(Dan Dokunmuş Elbise) Giymek

4032... Aişe (ranha)'dan şöyle rivayet olunmuştur:

Resulullah (s.a.v) (bir sabah evden) çıktı, üzerinde siyah kıldan (dokunmuş) çizgili bir peştemal vardı.

Hüseyin (b. Ali: "İbn Ebu Zaide" yerine) Bize Yahya b. Zekeriyya rivayet etti, demiştir. [27]

4032/1... Utbe b. Abdes-Sülemî'rîen şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resulullah (s.a.v)'tan (bana bir) elbise giydirmesini istedim de bana adi ketenden iki parça elbise giydiriverdi. Birde gördüm ki, arkadaşlarım arasında elbisesi en alizel olan benim. [28]

4033... Ebu Burde'den rivayet olunmuştur; dedi ki:

Babam bana: "Ey oğulcuğum, eğer sen bizi Peygamberimiz (s.a.v) ile beraber (olduğumuz günlerde) yağmura tutulmuş haldeyken bir görmüş olsaydın, kokumuzu koyun kokusu zannederdin" dedi. [29]

Açıklama

Miri: Yünden ya da kıldan dokunan kumaştır. Peş temel olarak kullanılır.

Murahhal: Çizgili kumaş demektir.

Hadis-i şerif, yün ve kıldan dokunmuş elbise giymenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Ancak İmam Malik; yün ve kıldan dokunmuş elbise giymek zühd ve takva ile şöhret bulmasına sebep olabilmesi cihetiyle, kıl ve yünden elbise giymeyi 4029 numaralı hadisin hükmüne sokarak mekruh görmüştür. [\[30\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hz. Peygamber ve sahabilerinin giyimleri çok sade ve hayatları çok mülevazi idi.

2. Şöhret kasdıyla olmamak şartıyla, kıl ve yünden dokunmuş elbise giymek caizdir. [\[31\]](#)

Yüksek (Fiyatlı) Elbise Giymenin Hükümü [\[32\]](#)

4034... Enes b. Malik'den rivayet olduğuna göre;

Zu Yezen kralı, otuzüç (erkek veya dişi) deve karşılığında almış olduğu bir elbiseyi Resulullah (s.a.v)'a hediye etmiş; (Hz. Peygamber de) bu elbiseyi kabul etmiş. [\[33\]](#)

4035... İshak b. Abdillah b. el-Hâris'den rivayet olduğuna göre; Resulullah (s.a.v), yirmi küsur deve karşılığında bir elbise satın alıp Zü Yezen (reisin)e hediye etmiş. [\[34\]](#)

Açıklama

Zü Yezen: Himyer ülkesidir. Zü Yezen kiralı da Himyer kiralıdır. Himyer ülkesinde "Yezen" isminde bir vadiyi koruduğu için bu ismi almıştır.

Bu babdaki hadis-i şeriflerden anlaşıldığına göre, Himyer meliki müs-lümanlığı kabul edince Hz. Peygamber'e 33 erkek veya dişi deve değerinde bir elbise hediye göndermiş, Hz. Peygamber de bu hediyeyi kabul edip karşılığında ona yirmi küsur deve karşılığında satın alınan bir elbise göndermiştir.

Ancak bu hadislerden 4034 numaralı hadis, senesinde Umare b. Zazan bulunduğu için tenkid edimiştir. Çünkü bu ravinin güvenilirliği ihtilafıdır. 4035 numaralı hadis de mürseldir ve senesinde rivayetleri delil kabul edilmeyen Ali b. Zeyd b. Cüd'an vardır. [\[35\]](#)

Bazı Hükümler

1. Hediye almak cazdır.
2. Hediyeye hediye ile mukabele etmek müstehaptır.
3. Gösteriş için olmamak şartıyla, pahalı elbise giymek caizdir

Nitekim bu mevzuda İmam Kastalani şöyle diyor:

"Şöyle malum olsun ki, giyiniş ve görünüşte güzellik üç nevi üzeredir. Bir nevi beğenilen, bir nevi kötülerleridir. Bir nevi de ne beğenilen ne de kötülenenidir.

Birincisi, (beğenilen) şu nevi dir ki, Hak Teâlâ hazretleri için olur. Hak Teâlâ hazretlerinin taatına ve hükümlerinin infazına ilişkin olur. Nitekim Resulullah Efendimiz hazretleri, elçiler geldiği zaman kendini güzelleştirdi. Yeni güzel ve hoş gidecek elbiselerle cemalini gösterirdi. Bunun benzeri, savaş için harp aleti takınıp, savaş meydanında ipek elbiseler giyip kafirlere karşı salına salına yürümektir. Bütün bunlardan maksat ilâ-yi kelimetullah (Allah'ın sözünü yüceltmek) olup islamın şerefini ve insanların efendisinin dininin şevketini göstermek olduğu için beğenilmiştir. Bu niyetle hareket edenler sevap ve mükafat kazanmış olurlar.

İkincisi; (kötülenen) şu nevidir ki, dünya ve başkanlık için olur. Giyi-nip kuşanmaktan maksadı, hak içinde giyimiyle böbürlenmek ve kibirlenmekten başka bir şey olmaz. İsteklerinin sonucu, kendini süsleyip donatmaktan ibaret olur.

Üçüncü nevi; (yani ne beğenilen ve ne de kötülenen) şu kısım ki, iki garazdan uzak olur. Yani, ne Allah için, ne de dünya için olur. Sadece şerefli şeriatın ruhsat verdiği güzel elbiseleri giyinip kuşanır, ama niyetinde ne İslâm dininin şevketini göstermek ne de halk arasında böbürlenip Kibirlenmek garazı bulunur. Bu takdirde o kimse ne beğenilmeye ve övülmeye layık olur, ne de kötülerime" ' Hak etmiş bulunur. [\[36\]](#)

Kaba (Dokunmuş) Elbise (Giymek) [\[37\]](#)

4036... Ebû Bürde'den, şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Aişe (r.anha)'nın yanına girdim Bize Yemen'de yapılan kaim bir peşte-

mal ile mülebbede diye isimlendirilen bir giysi çıkardı ve; "Allah'a yemin ederim ki,

Resulullah şu iki elbisenin içinde vefat etti" dedi. [38]

4037... Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet olunmuştur:

(Kendilerine) Hârûriyye (isim verilen Haricîler, Hz. Ali ile savaşmak üzere yola) çıktıklarında ben Ali(r.a)'ın yanına vardım. (Beni Hârûrilerle görüşmekle görevlendirip:)

(Haydi) şu topluluğa gidip (onlarla bir görüş), dedi. Ben de Yemen kumaşlarımın en güzelini giydim (ve yola koyuldum).

Ebû Zümeyl, (hadisin burasında) "İbn Abbas, güzel ve görkemli bir adam idi" demiştir.

(İbn Abbas, sözlerine şöyle devam etti): Onların yanına vardım. (Bana), "Merhaba ey Abbas'ın oğlu!" dediler. (İbn Abbas da onlara): "Beni (bu elbiselerden dolayı) niçin ayıplıyorsunuz? Ben elbiselerin en güzelini Resulullah (s.a.v)'ın üzerinde gördüm" cevabını verdi.

Ebû Dûvud dedi ki: Ebû Zümeyl'in adı, Simak b. el-Velid el-Hanefi'dir. [39]

Açıklama

Kîsâ-i Mülebbede: Bazılarına göre yamalı elbise demektir; bazılarına göre de yoğun ve sık dokunmuş, keçeye benzer bir elbise demektir. [40]

Haruriyye: Haricilerdir. Harura denilen yere nesbetle onlara "Haruri-ler" denmiştir. Harura Kufe'nin dışında bir köy adıdır. Sıffin harbinde bunlar İmam Ali'nin ordusundan ayrıldıktan sonra burada toplanmışlardır. [41]

Haricilerin başlattıkları hareket şiddetini artırınca İmam Ali onlarla muharebe etmek, münazara ve münakaşa suretiyle fikirlerini reddetmek üzere harekete geçti...

İmam Ali onlarla Nahrevan'da Safer 38) H. (17 Haziran 658 M.) tarihinde harbetti. Orada er-Râsibî ile birlikte gurubunun bir çoğu öldürüldü. Ancak pek az miktarı kurtulabildi. [42]

Bu Babdaki hadis-i şerifler, Hz. Peygamber'in, yerine göre kaba dokunmuş veya kıymetli elbeseler de giydiğini ifade etmekte ve bu çeşit elbiseleri giymen caiz olduğuna delalet etmektedir.

Hafız ibn Kayyım'ın ifade ettiği gibi, Fahr-i Kainat Efendimizin elbise hususunda belli bir çeşide, renge münhasır bir adeti yoktu. Bir başka ifadeyle her zaman aynı vasıfları taşıyan elbiseler giymezdi. Hangisi eline geçerse onu giyerdi. Bazen yünlü, bazen pamuklu, bazen kaba dakunmuş Yemen kumaşı; bazen yeşil, bazen kırmızı çizgili, bazen beyaz renkli elbiseler giyerdi.

Bunlardan bazıları tercih etmiş olmakla beraber diğerlerini giymeyi de mubah kılmıştır.

Yasak olan elbise; gösteriş, riya ve tefahur gibi Allah'ın hoşlanmadığı niyet ve duygularla giyilen ve avret mahallerini örtmeyen elbiselerdir.

Bazılarına göre Hz. Peygamber pahalı elbiseleri, hediye edenlerin gön lünii almak ve pahalı elbise giymenin caizliğini göstermek için giymiş fakat onları uzun süre üzerinde tutmamış, giydikte kısa bir süre sonra hemen çıkarıp hibe etmiştir. [\[43\]](#)

6. İpekli (Kumaş Giyme) Hakkında Gelen Hadisler

4038... (Abdullah b. Sa'd b. Osman'ın) babası Sa'd'dan rivayet olunmuştur; dedi ki:

Buhara'da beyaz bir katıra binmiş, (başı) üzerinde ipekli siyah sarık bulunan bir adam gördüm. "Bunu bana Resulullah (s.a.v) giydirdi" diyordu.

Bu (hadis) Osman'ın rivayet ettiği lafızlarıdır. (Çünkü senedde geçen ve) ihbar (ifâde eden "ahbereni" kelimesi) Osman'ın rivayetinde bulunmaktadır. [\[44\]](#)

4039... Ebû âmir yahutta Ebu Malik'den rivayet olduğuna göre; kendisi Resulullah (s.a.v)'ı şöyle buyururken işitmiş:

"İleride ümmetimden ipekli kumaşı ve saf ipeği helal sayacak bir takım kimseler türeyecektir" (Abclurrahman b. ganm el-Eş'ârî dedi ki: Ebû Ârnir ya da Ebû Malik burada bazı sözler (daha) rivayet etti. (Fakat ben tesbit edemedim. Bu kelimelerden sonraki rivayeti şöyledir: Hz. Peygamber sözlerine devam ederek) dedi ki: "Onlardan (geriye kalan) diğer kısımda maymun ve domuz kılığına sokulur. (Bu durum) kıyamete kadar (Böyle devam eder gider)."

Ebû Dâvud dedi ki: Resulullah (s.a.v)'ın sahabilerinden yirmi kişi yahutta daha fazlası ipek giymiştir. Enes ile Bera b. Azib bunlardandır. [\[45\]](#)

Açıklama

Bab başlığında geçen "el-hazzu" kelimesi "kalın ipek anlamına gelir. Bazılarına göre bu kalime "erkek tavşan" demek olan "eRtuzez" kelimesinden türetilmiştir. Kamus yazarı Fîruzâbâdi bu görüştedir. Bazılarına göre de bu kelime tavşan tüyünden yapılan elbiseler için kullanılır. Tavşan tüyünden yapılmış olduğu için bu ismi almıştır. Münziri bu görüştedir.

en-Nihâye yazarı İbnü'l- Esîr'e göre, bu kelime ipek ve yün karışımı kumaşlar için kullanılır.

İbnü'l- Arabi, bu kelimenin; çözümleri ipek olan, dokuma maddesi de ipekten başka bir madde olan yahutta tersi olan kumaşlar için kullanıldığını söylüyor.

Söz konusu kelime üzerinde ileri sürülen bütün bu görüşler, onun saf ipek olmayıp içinde ipek karışımı bulunan elbise anlamına geldiğim ort-ya koyduğundan biz bu kelimeyi "ipekli kumaş" şeklinde tercüme ettik.

4039 numaralı hadisi rivayet eden sahabinin kim olduğu kesin olarak bilinmiyor. Onun Ebû Âmir (r.a) ile Ebû Mâlik (r.a)'den birisi olması gerekmektedir. Bilindiği gibi sahabelerden hepsi de güvenilir kimseler olduğundan onların kimliğini kesin, olarak tesbit edememek hadisin sıhhatine zarar vermez.

Yine aynı hadiste, Hz. Peygamber'in bu hadisinin bir kısmının ravi tarafından iyice tesbit edilemediği ifade edilmektedir. Gerçekten de bu hadisin bir kısmı burada zikredilmemiştir.

Hadisin tamamı Buhari de şu manaya gelen sözlerle ifade edilmektedir:

"Ümmetimden muhakkak bir takım zümreler türeyecektir. Bunlar zina etmeyi, epekli elbise giymeyi, şarap içmeyi, def ve dümbelekler ile eğlenmeyi helal sayacaklardır. (Bunlardan) birtakım (acımasız, bencil) insanlar dağ başına çıkarlar. Onlara ait koyu sürüsü ile çoban sabahları yanlarına gelecek, Akşam gidecek Bunlara bir fakir hacet için gelecek de bu (duygusuz insan)lar o fakire; haydi (bugün git) yarın gel, diyecekler. Bunun üzerine Allah (sevip eğlendikleri) dağı üzerlerine indirerek bir kısmını helak edecek, (sağ kalan) öbürlerini de kıyamet gününe kadar maymun ve domuz suretlerine tebdil edecek. [\[46\]](#)

Bazı Hükümler

İpekli elbiseler giymek erkeklere haramdır.Nitekim 4057 numaralı hadis-i şerifte buna delalet etmektedir.

Ancak Hanefi fıkıh kitaplarından Hidaye'de açıklandığı üzere; ipekten olan kısım, nişane ve elbise etrafına çevrilen dikiş gibi dört parmak miktarı kadar az olursa ona ruhsat

vardır. [47]

Bezlü'l-Mechud yazarının açıklamasına göre; bu yasaklar saf ipek hakkındadır, tavşan tüyünden yapılan ipekler için geçerli değildir.

İpekli elbiseler giymenin caiz olduğunu ifade eden rivayetler, tavşan tüyünden yapılan ipeklerle ilgilidir. İpekten dokunan elbiselerle ilgili değildir.

İpek giymenin helal olduğunu söyleyen bazı sahabilerin bu sözlerini tavşan tüyünden yapılan ipekli elbiselerle ilgili olması da mümkündür.

Şevkani'nin belirttiği gibi; esasen sözü geçen sahabilerin bu görüşlerinin saf ipek hakkında olduğu- düşünülse bile onların bu görüşü saf ipekten dokunmuş elbise giymenin haramlığına değiştirmez. Çünkü Fahr-i Kainat Efendimiz; ileride ipekli elbise giyen birtakım zümrelerin türeyeceğini haber vermiş ve onlar hakkında tehditte bulunmuştur.

2. Bazı kimselerin suretlerinin maymun veya domuz suretine çevrilmesi bu ümmette de görülecektir.

Ancak bazı kimseler; bu değişikliğin hakiki manada suret değişikliği olmayıp ahlaklarında meydana gelecek değişiklik olduğunu söylemişlerse de, bunun hakiki manada bir değişiklik olması hadisin siyakına daha uygundur. Nitekim Hattabi de böyle demiştir. [48]

İbnü'l-Arabi'de, hadisteki maymun ve domuz suretine Mesih ve tebdilin geçmiş ümmetlerde olduğu gibi hakikat olduğunu, ancak tebdil-i ahlaktan kinaye de olabileceğini söylemiştir. [49]

7. Saf İpek(Ten Dokunmuş Elbise) Giyme Hakkında Gelen Hadisler

4040... Abdullah b. Ömer'den divayet olunduğuna göre; Ömer b. el-Hattâb, Mescidin kapısı önünde (saf ipekten dokunmuş) çizgili bir elbisenin satılmakta olduğunu görmüş ve:

Ey Allah'ın Rasulü, şu elbiseyi sen satın alsan da cuma günleri ve elçiler geldiği vakit giysen, demiş. Resulullah (s.a.v) da:

"Bunu ancak ahirette nasibi olmayan kim(ler) giyer" buyurmuş. (Bir süre) sonra Resulullah (s.a.v)'a (bu elbiselerden bazı elbiseler gelmiş ve onlardan birini Ömer b. Hattab'a vermiş. Hz. Ömer de:

Ey Allah'ın Resulü! Sen bu elbiseyi bana giydirdin. Halbuki (geçenlerde mescidin önünde satılmakta olan) Utarid'in elbisesi hakkında söyleyeceğini söylemiştin, demiş. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v):

"Ben onu sana giyesin diye giydirmedim" buyurmuş.

Ömer b. Hattab da onu Mekke'de buluna bir müşrik kardeşine giydirivenniş. [\[50\]](#)

4041... Şu (bir önceki hadis-i şerifte geçen) hadise Salim b. Abdullah'ın babasından da (rivayet olunmuştur. Şu farkla ki, Salim'im babası) bu rivayette şunları söylemiştir. (Bir süre) sonra (Hz. Peygamber) Hz. Ömer'e kaba ipekten dokunmuş bir cübbe gönderdi ve: "Bunu satarsın ve onun (parası)la ihtiyacını karşılırsın" buyurdu. [\[51\]](#)

4042... Ebû Osman en-Nehdî'den şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ömer (b. el-Hattab) (r.a), Utbe b. Ferkad'a (şu mealde bir) mektup yazmıştır:

"Peygamber (s.a.v) ipeği (erkeklerle) yasaklamıştır. Ancak, şöyle iki, üç ve dört parmak kadar olanı müstesnadır. [\[52\]](#)

4043... Ali (r.a.)'den rivayet olunmuştur; dedi ki:

Resulullah (s.a.v)'a, (saf ipekten dokunmuş) çizgili bir elbise hediye edilmişti. Onu bana gönderdi. Ben de onu giyip yanına vardım. (Bu elbiseyi üzerimde görmesinden mütevellit) yüzünde öfke (alametleri) gördüm ve (bana hitaben):

"Ben onu sana giyesin diye gördermedim" buyurdu ve bana (bu elbiseyi hanımlarıma vermemi) emretti, ben de (tuttum) onu yakınlarımdan olan hanımlarıma paylaştırdım. [\[53\]](#)

Açıklama

Sîyerâ: Saf ipekten yapılmış elbisedir. Bu kelime muhtelif şekillerde izah edilmiştir. Hatta altın diyenler olduğu gibi; uzun çizgili, renkli bir nebattır diyenler bile olmuştur. es-Sihah adlı lügatta siyerâ; san çizgili bir kumaştır denilmiştir. Burada ondan halis ipekli kumaş kastedildiğinde bir şüphe yoktur. Çünkü ittifakla haram olan budur.

Halâk: Hayırlı nasip ve salah manasına gelir. Bunun, hürmet ve din manasına geldiğini söyleyenler de olmuştur. Şu halde bu kelimenin geçtiği cümleye üç türlü mana verilebilir.

1. "Bunu ancak ve ancak ahirette nasibi olmayanlar giyebilir."

2. "Bunu ancak ve ancak hürmeti olmayanlar giyer."

3. "Bunu ancak ve ancak dini olmayanlar giyer"^[54]

Birinci kavle göre bu cümle kafirlere hamledilmiştir. ikinci ve üçüncü kavillere göre hem müslümana hem de 'kafire şamildir.

Mescid-i Nebevi'nin kapısı önünde ipek elbise satan şahsın adı Utarid b. Hâcid b. Zürâre idi. Bu zat kumaş tüccarı idi, geçimini bu yoldan sağlardı.

Hiz. Ömer'in kendisine Hiz. Peygamber tarafından hediye edilen ipekli kumaşı verdiği müşrik kardeşi, Nesâi'nin açıklamasına göre anne bir kardeşi idi. Onun isminin Osman b. Hakim olduğu söylenir. Hiz. Ömer'in diğerkardeşi Zeyd b. el-Hattâb ise müslüman idi, hatta müslümanlığı Hiz. Ömer'den önce kabul etmişti.

Hiz. Ali'nin, Hiz. Peygamber'in hayatı süresince Hiz. Fatıma'dan başka bir hanımı olmadığından hadis sarıhleri, 4043 numaralı hadisin metninde geçen "onu hanımlarım arasında bölüştürdüm." anlamına gelen cümleye "onu yakınlarımdan olan hanımlara bölüştürdüm" manasım vermişlerdir, Yine hadis sarıhleri, Müslim'in Sahih'inde geçen,"Bunu baş bezi olarak Fatımalar arasında taksim et" mealindeki cümleye bakarak; Hiz. Ali'nin bu kumaşı Fatıma binti Resulullah (s.a.v), Fatıma binti Esed (ki bu hanım Hiz. Ali'nin annesidir), Faüma binti Hamza, b. Abdulmuttalib, Fatıma binti Şeybe b. Rabia (ki bu hanım, Akil b. Ebu Talib'in hanımıdır) arasında paylaştırdığını söylemişlerdir.^[55]

Bazı Hükümler

1 . Erkeklerin ipek elbise giymeleri haramdır ipekten dokunmuş elbise giymenin kadınlara helal olması ise, "Peygamber Efendimiz, bir elinde ipekten bir kumaş, diğerkelinde de altınla çıktı ve: Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haram, kadınların? helal kılınmıştır, buyurdu" mealindeki 4057 numaralı hadis-i şerifle sabittir.

Ancak üç dört parmak miktarı kadar az olursa ona ruhsat vardır. İpekten nişane ve elbise etrafının dikişi gibi. Karışık ipekliye gelince; Şafii'ye-re göre, vezn itibariyle ipeği fazla gelmedikçe giyilmesi haram değildir. Hanefilere göre ise, İtibar argacadır.

2. Mescit kapılarında alışveriş yapmak caizdir.

3. Faziletli kimseler de bizzat ticaretle meşgul olabilirler.

4. Giyilmesi caiz olmayan şeyin temellükü ve hediye edilmesi caizdir.

5. Kafir olan oğlan kardeşe ihsan ve yardım caizdir.

6. Kafire hediye vermek caizdir.

7. Cuma günleri ve kabul günlerinde güzel elbise giymek meşrudur.

8. Dünyada ipek giyen erkekler ahirette ondan mahrum kalacaklardır.

Dünyada ipek giyen erkekler, bazı ulemaya göre; tövbe etsinler etmesinler ahirette ondan mahrum kalacaklardır. Ekseri ulemaya göre ise, tövbe edenler ahirette mahrum kalmayacaklardır.

Mezhep imamlarının bu mevzudaki görüşlerini 4054 numaralı hadisin şerhinde açıkladık. [\[56\]](#)

8. İpek Elbise Giymeyi Hoş Görmeyenler (İn Rivayet Ettikleri Hadisi Şerifler)

4044... Ali b. Ebî Tâlib(r.a)'den rivayet olunduğuna göre;

Resulullah (s.a.v), Kassiy ipeklisi (riden yapılmış elbise giymek) ile asfurla boyanmış elbise giymeyi, altın yüzük takınmayı ve rükûda Kur'an okumayı yasaklamıştır. [\[57\]](#)

Açıklama

Elkasiyyü" kelimesi, çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Hattabi'ye göre bu, Mısır'dan getirilen ve içinde ipek karışımı bulunan bir kumaş türüdür.

Bazılarına göre ise bu, "Elkâss" denilen bir memlekette getirilen bir kumaştır. Sözü geçen memlekete nis-bet edilmesinden dolayı bu ismi almıştır. Bu kelimenin aslının "Elkâzz" olduğu, fakat sonradan "zay" harfi "sin" harfine değiştirilerek bu şekle geldiğini söyleyenler de vardır.

Kamus yazarına göre, Elkaziyyü; "ibrişim" denilen ipek türünden dokunmuş olan bir kumaştır. Kamus yazarının bu açıklanmasından anlaşılıyor ki, "el-Kasiyyü" bir çeşit ipekli elbisedir. İmam Nevevî'nin açıklamasına göre o, içerisinde ipek karışımı bulunan kumaştır. Kalitesiz ipek anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif, Hz. Ali (r.a)'nin ipekli elbise giymeyin caiz görmediğini ifade etmektedir.

Hafız İbn Hacer'in açıklamasına göre, ulema ipekli elbise giymenin hükmü konusunda ihtilafa düşmüşlerdir.

Ulemadan bir kısmına göre ipekli elbise giymek her halükarda hem kadınlara hem de erkeklere haramdır. Sahabilerden Hz. Ali ile Hz. Ömer , Huzeyfe, Ebü Musa ve İbn ez-Zübeyr (r.a); tabiilerden de Hasan-ı Basrî ile İbn Şîrîn (r.a)'in bu görüşte oldukları rivayet olunmuştur.

Bazılarına göre de, 'hadis-i şeriflerde geçen ipek elbise giyme yasağı, onu kibirlenerek ve bötoüklenecek giyenler içindir. Kibire düşmeden giyenler için değildir. Yanıtta hadislerde geçen fea yasağın hükmü keraheti tenzihiyedir, haramhk değildir.

Ancak bu ikinci gönişü&.ışab.^si&liji aşıkür. Çünkü ipek giymekle ilgili hadis-i şeriflerde bulunan tehditler ipek giymenin haramlığım açıkça ortaya koymaktadır.

Mezhep imamlarının bu mevzudaki görüşlerini 4054 numaralı hadisin şerhinde açıkladık.

Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in yasakladığı ifade edilen hususlardan biri de, sanya boyanmış elbise giymektir. Mezhep imamlarının sarıya boyanmış elbise giyme hakkındaki görüşleri şöyledir:

1- Şafiilere göre, erkekler için tümü ya da büyükçe bir kısmı aşfurla boyanmış elbise giymek mekruhtur. Fakat üzerinde aspuordan noktalar bulunan elbise giymekte bir sakınca yoktur. Kırmızı, sarı, siyah ve beyaz renkli elbiseler giymek ise ne haramdır, ne de mekruhtur.

2- Hanbelilere göre ise, za'ferân ve saf kırmızı renkle boyanmış elbise giymek erkekler için mekruhtur. Fakat bu renklerle başka renklerin karışımı ile boyanmış elbise giymekte bir kerahet yoktur. Aspurla boyanmış elbise giymek erkekler için mekruhtur. [\[58\]](#)

3- Malikilerin meşhur olan bu görüşüne göre, kırmızı ve sarı boya ile boyanmış elbiseler giymek mekruhtur. [\[59\]](#)

Hanefîlere göre ise , beyaz elbise giymek müstehaptır. Nebati ve kırmızı renkte elbise giymek ise mekruhtur.

San ve kırmızı zaferanla boyanmış elbise giymek de erkekler mekruhtur. Aspur ile sarı ve kırmızı zaferan dışındaki renklerde sakınca yoktur. [\[60\]](#)

Hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in yasakladığı ifade edilen hususlardan biri de altın yüzük takmaktır.

İmam Nevevi'nin açıklamasına göre, ulema erkelerin altın yüzük takınmalarının haram, kadınların takınmalarının ise mubah olduğunda icma etmişlerdir.

Hattabi'ye göre; bu hadis-i şerifte söz konusu edilen eşyaların yasaklı-ğı erkekler içindir, kadınlar için değildir.

Ayrıca hadis-i şerif, rüku halinde Kur'an okumanın haram olduğuna delalet etmektedir. Çünkü namazda Kur'an-ı Kerim okumanın yeri kyam-dır. Rükû ve sücûd ise kıraat mahalli değildir, teşbih ve dua mahallidir. Nitekim Fahr-i Kainat Efendimiz bir hadis-i şerifte: "Dikkat edin ki, ben rükû ve secde halinde Kur'an okumaktan nehyolundum. Rükuda

Allahu Teala'yı tazim edin. Secdede ise dua etmeye çalışın. Zira secde halinde duanızın mestecab olması çok umulur "[61] buyurmuştur. [62]

Bazı Hükümler

1. Erkeklerin ipekten dokunmuş elbise giymeleri haramdır
2. Sarıya boyanmış elbise giymek caiz değildir.
3. Altın yüzük takmak erkeklere haramdır.
4. Rükûda Kur'an okumak haramdır. Bir numara sonra gelecek hadiste açıklandığı üzere secde halinde Kur'an okunmasının hükmü de böyledir. [63]

4045... Şu (bir Önceki hadis) Ali b. Ebî Talib (r.a)'den de rivayet olunmuştur. (Bu rivayetinde Hz. Ali şöyle dedi:

(Resulullah (s.a.v) beni), rükûda ve secdede (Kur'an) okumaktan menetti. [64]

4046... Şu (bir önceki hadis-i şerif} İbrahim b. Abdullah'dan da rivayet edildi. (Şu farkla ki İbrahim b. Abdullah bu rivayetinde bir önceki hadise şunları da) ilave etti: "Sizi hehyetti demiyorum. [65]

4047... Enes b. Mâlik'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Rum kralı, Peygamber (s.a.v)'e saf ve ince ipekten, yenleri geniş bir kürk hediye etti de onu giyindi. Ben (hâlâ Peygamber Efendimizin) titreşmekte olan yenlerini görüyor gibiyim. Sonra (Hz. Peygamber) o kürkü Cafer'e gönderdi. Cafer'de onu giyinip Hz. Peygamber'in huzuruna geldi. Peygamber (s.a.v) de (ona):

"Ben (bunu) giyesin diye vermedim" buyurdu. (Cafer): Öyleyse onu ne yapayım? diye sordu.

(Hz. Peygamber de):

"Onu kardeşin Necâsî'ye gönder" cevabını verdi. [66]

4048... İmran b. Husayn'dan rivayet olduğuna göre; Allah'ın Peygamberi' (s.a.v)

şöyle buyurmuştur:

"Ben kızıl renkli eğer yastığına binmem, aspurla boyanmış elbise giymem, (yakası) ipekle çevrili elbise giymem" (Katade) dedi ki: Hasan (bu son cümleden maksadın, yakası ipekle işlenmiş elbise Iduğunu anlatmak için, cümleyi söylerken kendi) gömleğinin yakasına işaret etti. (Katade sözlerine devam ederek) dedi ki:

(Hz. Peygamber daha sonra şöyle) buyurdu:

"Dikkatli olun! Erkeklerin esansı, rengi olmayan kokudur. Uyanık olun! Kadınların esansı, kokusu olmayan renktir." (Bu hadisin ravile-rinden) Sa'îd (b. Ebî Arûbe) dedi ki: Öyle zannediyorum ki, Katade (şöyle) dedi: Ulema (burada geçen) kadınların esansı" sözünün, kadınların dışarı çıkmalarıyla ilgili olduğunu (evinde) eşinin yanında olduğu zaman ise istediği esansı sürünebileceğim söylediler. [\[67\]](#)

Açıklama

Her ne kadar 4047 neki hadiste, Rum kralı Herak İlyüs'ün Hz. Peygamber'e hediye olarak gönderdiği kürkün saf ipekten olduğu ifade ediliyorsa da İbnü'ül-Esîr'dediği gibi; bir kürkün her tarafının tümüyle ipekten olması pek mümkün olmadığından, onun sadece kenarlarının ipekle çevrili bir kürk olduğu ve bu yüzden de ondan ipek kürk diye bahsedildiği anlaşılmaktadır.

Bazılarına göre, bu kürkle kastedilmek istenen geniş bir cübbedir. Gerçekten kürkten maksat cübbe ise o zaman te'vile lüzum yoktur. Çünkü ipekten bir cübbenin bulunması mümkündür.

Sözü geçen hadis- şerif Hz. Peygamber'in kürk ve bornoz gibi aba cinsinden genişçe giysiler giydiğini ifade etmekte ve onların içerisinde namaz kıldığını delalet etmektedir. Nitekim Ömer b. el-Hattab (r.a)'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte gerçekten, Peygamber,elleri kürkün içinde iken namaz kılmıştır' denilmektedir. [\[68\]](#)

Ancak Hz. Peygamber, Rum kralının gönderdiği ipekli kürkü giydikten bir süre sonra ipekli elbise giymek yasaklanmış Hz. Peygamber de onu Cafer'e hediye etmiştir. Nitekim şu hadis-i şeriflerde ipekli elbise giymenin sonradan yasaklandığını ifade etmektedirler.

1. İpekli elbise yasaklanmadan önce Ükeydir, Hz. Peygamber (s.a.v)'e ipekten bir cübbe hediye etmişti. Hz. Peygamber onu giydi. Halkın pek hoşuna gitmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

"Varlığım elinde olan Allah'a yemin olsun, Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri bile bundan daha güzeldir." [\[69\]](#) buyurdu.

2. Resulullah (s.a.v)'a ipek bir kaftan hediye edilmiş, o da onu giymişti. Sonra onunla namaz kıldı. Sonra giderek hoşlanmazmış gibi şiddetle çekip çıkardı ve: "Bu takva sahiplerine yaraşmaz" buyurdu. [70]

3. Peygamber (s.a.v) bir gün kendisine hediye edilen ipekten bir elbise giymişti. Sonra onu çabucak çıkarıp Ömer b. Hattab (r.a)'a gönderdi. Kendisine: Onu ne çabuk çıkardın ya Resulallah? dediler. O da:

"Beni ondan Cebrail rnenetti" buyurdu. Derken Ömer (r.a) ağlayarak çıkageldi ve:

Ey Allah'ın Resülü, hoşlanmadığın bir şeyi bana verdin. Şimdi benim halim ne olacak? dedi. (Hz. Peygamber de):

"Onu ben sana giyesin diye vermedim, sataşın diye verdim" buyurdu. Hz. Ömer de onu iki dirheme sattı. [71]

Bütün bu hadisler ipek elbise giymenin sonradan yasaklandığına, bu yasaktan sonra Hz. Peygamber'in sahabilerininin bir daha ipekli elbise giymediklerine delalet etmektedir.

Her ne kadar Hz. Peygamber'in ipekten yaması olan, kenarları ipekle işlenmiş bir cübbesi olduğunu ifade eden bir hadis varsa da bu hadis [72] anlattığımız gerçeğe aykırı değildir. Çünkü Aliyyü'l Kâri'nin dediği gibi, sözü geçen ciibbedeki ipek miktarı dört parmağı geçmiyordu. 4049 numaralı hadis-i şerifte açıkladığımız gibi, dört parmak miktarını geçmeyecek kadar az ipek karışımı bulunan elbiseyi giymek caizdir. Hanefi ulemasının görüşü de budur. Fakat bu kadarından da kaçınmak takva gereğidir. 4048 numaralı hadis-i şerif, toplum huzuruna çıkmak, halk arasına katılmak isteyen bir kimsenin vücudunda bulunan çirkin kokuları hissettirmeyecek ve onları bastırarak güzel kokular sürünmesinin müstehap olduğuna delalet etmektedir. Ancak erkeklerin sürüneceği bu kokuların renksiz olması gerekir. Çünkü renklerle bezenmek kadınlar içindir.

Kadınların da, tesettüre riayet etmek şartıyla, kokusu olmayan allıklar sürünmeleri caizdir. Erkeklerin dikkatlerini çekerek göz zinası işlemelerine sebep olacağı için kadınların dışarı, çıkarken kokulu allıklar sürmeleri haramdır. Nitekim bir hadis-i şerifte: "Her göz (yabancı bir kadına şehvetle baktığı zaman)zina işlemiştir. Kadın da güzel koku sürünerek bir meclisten geçtiği vakit böyledir, yani zina işlemiştir." [73] buyurulmuştur. [74]

Fakat kadınlar evlerinde iken istedikleri kokuyu sürünebilirler. [75]

4049... Ebû'l-Hüsayn el-Heysem b. Şefiyy'den rivayet olunmuştur; dedi ki:

Ebû Âmir diye anılan bir arkadaşımın Kudüs'te namaz kılmak için yola çıkmıştım. (Arkadaşım) Meâfirli bir kimse idi. (O sırada Kudüs) vaizi olan kimse sahabeden Ezdli ve Ebû Reyhan diye anılan birisiydi. Arkadaşım mescide benden önce vardı. Ben de

arkasından varıp yanma oturdum. Bana, "sen hiç Ebû Reyhan'ın vaazlarında bulundun mu?" dedi. (Ben de) "Hayır cevabını verim (Bunun üzerine bana şunları) anlattı:

Ben onu (şöyle) derken işittim:

Peygamber (s.a.v) on şeyi yasakladı:

- 1) Törpüleyerek dişlerinin uçlarını inceltmeyi,
- 2) Dövme yapmayı,
- 3) (Kadınlar için) yüzdeki kılları, (erkekler için de yüzdeki beyaz kılları) yolmayı,
- 4) Arada bir örtü olmaksızın erkeğin erkekle (çıplak olarak) yatması-
- 5) Kadının kadınla (çıplak olarak ve) arada bir perde olmaksızın yatmasını,
- 6) Kişinin elbisesini altına, ecnebiler gibi ipek koymasını,
- 7) Yahutta (elbisesinin) omuzlarına ecnebiler gibi ipek koymasını,
- 8) Başkalarının mallarını yağma etmeyi,
- 9) Pars (derisinden yapılmış eşya) üzerine oturmayı,
- 10) İdareciler dışındaki kimselerin yüzük takınmalarını,

Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadisın diğer yollardan gelen rivayetlerinde zikredilmeyip de sadece bu yoldan gelen rivayetinde zikredilen kelime "yüzük" kelimesidir. [\[76\]](#)

Açıklama

İliya: Kudüs-i Şeriftir. Burada namaz kılmanın fazileti çok büyüktür. Nitekim bir hadis-i şerifte:

"Bir kimse sadece Kudüs-i Şerifteki Mescid-i Aksa'da namaz kılmak maksadıyla evinden çıkar da orada namaz kılsa, en azından doğduğu günkü gibi günahlarından arınmış olur" Duyurulmuştur.

Bu bakımdan Harem-i Şerifte ve Mescid-i Nebevi'de namaz kılmak için özel olarak yolculuğa çıkmak caiz olduğu gibi, Mescid-İ Aksa'da namaz kılmak için özel olarak yolculuğa çıkmak da caizdir.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifte bu on şeyin yasaklandığı ifade Duyurulmaktadır:

- 1 - Dişleri törpüleyerek uslarını inceltmek. Bunu daha ziyade genç görünmek isteyen

yaşlı kadınlar yapar. İçerisinde Allah'ın yarattığı bir organın şeklini değiştirmek ve insanları aldatmak gibi haram fiiller bulunduğundan bu fiil haram kılınmıştır.

2- Dövme yapmak veya yaptırmak. Deri, iğne veya çuvaldızla delinerek içine sürme veya benzeri bir şey doldurulur, o yer renk tutarak ebe-diyen çıkmama şartıyla boyalı kalır. 4168-4170 numaralı hadislerde de açıklanacağı üzere, "dövme, kadına da, erkeğe de, yapana da, yaptırana da haramdır." Yalnız küçüklere yapılırsa henüz mükellef olmadıkları için günahı sadece yapanlara olur. [77]

3 - Kadınların yüzlerindeki kılları yolup yaratılışlarını değiştirmeye çalışmaları yasaklandığı gib erkeklerin yüzlerindeki beyaz kılları yolmaları da mekruhtur. Bir musibet anında kişilerin saçlarını sakallarını yolmaları da bu yasağın şümülüne girer.

4,5- Arada bir örtü olmaksızın bir kadının teninin diğer bir kadının tenine, ya da bir erkeğin teninin diğer bir erkeğin tenine değmesi haramdır. Bu daha ziyade kişilerin çıplak olarak bir yatakta yatmaları halinde olur. Ancak eşlerin bu şekilde bir arada yatmalarında bir sakınca yoktur.

6,7- Kişilerin ecnebler gibi elbisesinin altına meşru olan miktardan fazla ipekli elbiseler giymesi haram olduğu gibi, elbisesinin omuzları üstüne meşru olan miktardan fazla ipek yerleştirilmesi de haramdır.

Ecnebler yumuşak tutması için elbiselerinin altına ipekli kısa elbiseler giyerler, görkemli görünmek için de omuzlarına ipekli kumaşlar yerleştirirlerdi. Hadis-i şerifte geçen "ecnebler gibi" sözü bunu ifade etmektedir. Sonuç olarak, el-Muzhir'in de dediği gibi; erkeklere ipekli elbise giymek kesinlikle haramdır. İster elbisenin üstüne isterse altına veya kenarına giyilmiş olsun netice aynıdır.

8- Müslümanların mallarını yağma etmek de haram kılınmıştır. Bilindiği gibi İslamiyette müslümanların malları, canları, ırzları masundur; kimse tevcüz edemez. Ancak savaşta meşru hudutlar içerisinde düşmanın malları yağmalanabilir.

9- Pars derisinin giyilmesi de yasaklanmıştır. Çünkü pars derisi pistir. İmam Şafii'yi göre ve daha başkalarına göre parsın derisi tabaklanmakla da temizlenmez. İşte bu yüzden giyilmesi haram kılınmıştır.

Yahut, giyene gurur ve kibir getirdiği için yasaklanmıştır. Pars derisinden yapılan elbise giymek kafirlere ait özel bir kıyafet sayıldığı için de yasaklanmış olabilir.

Hanefilere göre; domuzdan başka bir hayvanın derisi tabaklanmakla temiz sayıldığından [78] pars derisinden yapılmış olan elbise giymenin haram oluşunun sebebini son iki ihtimalde aramak gerekir.

10- İdarecilerin dışındaki kimselerin yüzük takınmaları Ulemâdan bazıları bu hadis-i şerife dayanarak resmî evraka mühür basmak zorunda olan idarecilerin dışındaki kimselerin yüzük kullanmalarının haram olduğunu söylemişlerdir. İdareci zümreye,

yüzüklerinin üzerinde yazılı olan isimlerini resmi evrak üzerine basarak imza atmak zorluğundan kurtulmalarını sağlaması nedeniyle onlara bu şekilde yüzük takmayı caiz görmüşlerdir. Cumhuru ulema ise, gümüş yüzük takmanın herkes için caiz olduğunu söylemişlerdir.

Hanefi mezhebine göre de gümüş yüzük takmak herkese helaldir. Ancak erkeklerin altın, tunç ve demirden yüzük takmaları haramdır. [\[79\]](#)

Şafii mezhebine göre ise, gümüş yüzük takmak sünnettir. Çünkü Peygamber (s.a.v), üzerinde "Allah'ın Resulü Muhammed" ibaresi bulunan bir gümüş yüzük takırdı. [\[80\]](#)

Hulefa-i Raşidinin de gümüş yüzüğü vardı. Hz. Ebu Bekir'in yüzüğünün nakışı "Ni'mei kâdiru Allah", Hz. Ömer'in ki, "kefa bil-mevti vaizan", Hz. Osman'inki, "lâ ta'tebirunne letendemunne", Hz. Ali'nin kinde "EI-mülkti lillâhi" ibaresi yazılı idi. [\[81\]](#)

4050... Hz. Ali'den rivayet olunmuştur; dedi ki:

Kızıl renkli ipekten yapılmış eğer yastıkları (nı kullanmak) yasaklanmıştır. [\[82\]](#)

Açıklama

Haram ve helal hudutlarını tayin ve tesbit etmek sadece Allah'ın ve onun izni ile bir de Resulullah'ın hakkı olduğundan, Hz. Ali'den nakledilen bu hükmün kendi hükmü olması mümkün değildir. Bu hükmü Hz. Peygamber'den naklettiği kesindir. Bu itibarla hadis-i şerif her ne kadar zahiren mevkuf ise de hükmen merfu olur. Biz, kızıl reklı ipekten yapılmış eğer yastıklarının hükmünü 4048 numaralı hadisin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz. [\[83\]](#)

4051... Hz. Ali (r.a)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Resulullah (s.a.v), bana altın yüzüğü, ipekli elbiseyi ve kırmızı eğer yastıklarını yasakladı. [\[84\]](#)

4052... Aişe (ranha) dan rivayet edildiğine göre;

Resûlullah (s.a.v) (bir gün) üstünde damgalar bulunan bir hamîsa üzerinde namaz kılmış, (namaz esnasında onun) damgalarına gözü ilişmiş, (Namazı bitirip de) selam verince;

"Benim şu hamîsamı Ebû Cehm'e (geri) götürünüz. Çünkü demin beni o (az kalsın) namazdaki huzurdan aukoy(uyor)du. Bana (Ebu Cehm'in) elbisesini getiriniz" buyurmuş.

Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Cehm b. Huzeyfe, Adıyy b. Ka'b oğullarıdır. [\[85\]](#)

Açıklama

Hamîse: Yünden, dört köşeli, iki tarafı zencefili bjr çeşit siyah abaya denir. Pek yumuşak ve dü-rünce pek az yer kapladığı için bu ismi vermişlerdir. Bu hamîse, Şam kumaşlarından olup Risalet meab Efendimize Ebu Cehm el-Ku resi tarafından hediye edilmişti.

Enbicâiyye: Bu garip kelimenin kökü hakkındaki dedikoduların bize lüzumu yoktur. Bu, nakış ve süsü olmayan, yumuşak fakat kalın yünlü abaya denir ki hamîse kadar gösterişli kumaşlardan sayılmaz.

Hiz. Peygamber'in Ebu Cehm'in hediye ettiği hamîsayı geri görderdik-ten sonra arkasından onun enbicâyesini istemesindeki hikmet, onun hediyesini reddetmekle kalbinin kırılmasını önlemektir. Aslında namazda iken olur olmaz şeylerle Hiz. Peygamber'in gönlünün meşgul olması mümkün değildir. Ancak Fahr-i Kainat Efendimiz bu

hareketiyle, ümmetinin namazlarını sade elbiseler ve seccadeler üzerinde kılmak suretiyle namaz esnasında dikkatlerini tamamen namaza vermelerini ve namazlarını huşu ve hudu ile kılmalarını talim ve tavsiye etmek istemiştir. Nitekim Buhari ile Muvatta'da bulunan hadisten bu husus açıkça anlaşılmaktadır. Yoksa değil "kâbe kavseyn" makamına varmış olan Fahr-i Kainat Efendimiz, ümmeti içinde bile hidâyet nuru ile ten ve canı zinde olmuş, kemâl alemine kanat açmış öyle erler vardır ki, kalbini Hakka tevcih eder etmez, hiçbir hâdise onlaira-u-hâni zevklerinden ayıramaz.

Nitekim tabiunun ileri gelenlerinden Müslim b. Yesâr namazda iken tavan çöküp yanbaşına düşmüş de onun hiç haberi olmamış.

Rasul-i zîşân Efendimizin hamisayı Ebu Cehm'e geri vermesi ise onunla namaz kılması için değil namazın dışında ondan yararlanması içindir.

Bu hadisten ulema, mescidlerin mihraplarıyla duvarlarını, cemaatı ne-mazda meşgul edecek nakış ve çizgilerle süslemenin mekruh olduğu hükmü çıkarmışlardır.

Ebû Cehm Âmir yahut Ubeyd b. Huzeyfe el-Kureşî el-Adevî (r.a), Mekke'nin fethi günü islam ile müşerref olmuştur. Kendisi Kureyş'in ulularından ve nesep ilmine vakıf olan dört Kureyşliden biri idi. Allah'ın uzun ömürle nimetlendirdiği kimselerden olup Hz. Muaviye'nin son günlerine yetiştiği gibi, ondan sonra da berhayat Öİrriuştur.Kabe'nin her iki inşasında da hazır bulunduğu rivayet edilir. [\[86\]](#)

4053... (Şu bir önceki hadisin bir) benzeri de (yine) Hz. Aişe'den rivayet olunmuştur. Ancak bir önceki; (hadis buna nisbetle) daha uzundur. [\[87\]](#)

9. (Elbise Üzerinde) Damga Ve İpek İplik Bulunmasına İzin Vardır

4054... Esmâ binti Ebî Bekir'in azadlı kölesi Abdullah Ebû Ömer şöyle dedi:

Ben İbn Ömer (r.a)'i çarşıda gördüm. Şam kumaşından bir elbise satın almıştı. Biraz sonra onun üzerinde kırmızı (ipekten yapılmış) ip (ler) bulunduğunu gördü ve elbiseyi (sahibine) geri verdi. Bunun üzerine varıp Esmâ (ranha)'ya anlattım. (Esmâ cariyesine), "Ey cariyeye, Resulullah (s.a.v)'m cübbesini bana bir getiriver" diye emretti. (Cariye de) taylasan-iar gibi kalınca dokunmuş; yakası, yenleri ve yırtmaçları ipekle işlenmiş cübbesini çıkar (ip getir) di. [\[88\]](#)

Açıklama

İbn Mace'nin Sünen'inde, İbn Ömer'in satın aldığı şeyin, üzerinde damgalar bulunan bir sarık olduğu ifade edilmektedir. Bu durum İbn Mace'nin Sünen'inde anlatılan hadise ile rhevzümüzü teşkil eden hadis-i şerifte anlatılan hadisenin iki ayrı olay olduğunu gösterir.

Hiz. Esmâ'nın Hiz. Peygamber'in yakası, yenleri ve yırtmaçları ipekli cübbesini çıkarıp göstermekten maksadı, içerisinde az miktarda ipek karışımı bulunan ipekli elbise giymenin haram olmadığını belirtmektir.

Binaenaleyh bu hadis-i şerif, az miktarda ipek karışımı bulunan ipekli elbise giymenin caiz olduğunu söyleyen Hanefi, Şafii ve Haribeli mezhebinin delilidir.

İpekli elbise giyme hakkında mezhep imamlarının görüşü kısaca şöyledir:

1_ Hanefi mezhebine göre, ipek elbise giymek erkeklere haramdır. Ancak dört parmak miktarı kadar az olursa ona ruhsat vardır. [\[89\]](#)

2_ Şafii mezhebi de Hanefi mezhebi gibidir. Ancak şu var ki, ipek ile pamuk veya keten ya da yün gibi bir maddeden dokunan elbisedeki ipek miktarı tartı bakımından az veya diğer maddeye denk ise erkeklere de caizdir. İpek miktarı fazla ise caiz değildir. Bir elbisenin kenarlarına çevrilen ipek ise örf ve adete göre fazla sayılmazsa helaldir, aksi takdirde haramdır. İpek nakış biçiminde ise Hanefi mezhebinde olduğu gibi toplamın dört parmaktan fazla olmaması gerekir. Fazla ise haramdır.

3_ Hanbeli mezhebine göre ise ipekli elbisedeki ipek miktarı az ve diğer madde kadarsa caizdir, fazla ise caiz değildir. Yani bu hususta Şafii mezhebi gibidir. Şu kadar var ki, bir ipekli elbisedeki ipek miktarı tartı bakımından diğer maddeden fazla olmakla beraber görünüşünde az ise caizdir. Bir elbisenin erişi ipek olup argacı başka maddeden ise, meşhur kavle göre yine haramdır. Tabii bu hükümler erkekler hakkındadır. Elbisenin nakışı ve kenarlarına geçirilen parçalar ipek ise Hanefi ve Şafii mezheplerinde olduğu gibi toplamının dört parmaktan fazla olmaması şartı vardır.

4_ Maliki mezhebine göre, bir elbisedeki ipek nakış miktarı bir parmaktan az ise erkeklere helâldir. Bir parmak eninde veya iki üç parmak eninde ise mekruhtur. Dört parmak eninden fazla ise haramdır. Erişi ipek olup argacı pamuk veya keten gibi bir maddeden olan elbise tahkikli kavle göre mekruhtur. [\[90\]](#)

4055... İbn Abbas (r.a)'dan rivayet edilmiştir; dedi ki:

Resulullah (s.a.v), sırf ipek (olan) elbise (giyme) yi yasaklamıştır. Fakat (elbise üzerinde) ipekten damga (lar bulunması) ve elbisenin argacı (nın ipekten olması) sakıncalı değildir. [\[91\]](#)

10. Bir Özülden Dolayı İpek Elbise Giymek

4056... Enes (r.a)'den rivayet olunmuştur; dedi ki:

Resulullah (s.a.v) Abdurrahman b. Alefile Zübeyr b. Avvam a, kendilerinde uyuz hastalığı bulunğu için yolculukta ipek gömlek giymelerine izin verdi. [\[92\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif; uyuz, bit gibi insanı rahatsız eden haşerenin tasallutunda dolayı ipek giymenin erkeklere de caiz olduğuna delalet etmektedir. Nitekim şu hadis-ı şerif de bunu açıkça ifade ediyor: "Abdurrahman b. Ayf.ile Zübeyr b. Avvam, Resulullah (s.a.v)'a bitten şikayet ettiler. O da iştirak ettikleri bir gazada onların ipek gömlek giymelerine izin verdi." [\[93\]](#)

Bu mevzuda Şafii alimlerinden İmam Nevevi şöyle diyor: "Bu hadis, Şafii ile ona muvafakat edenlerin mezhebine sarahatan delalet etmektedir. Bir kimsede uyuz hastalığı bulunursa ipek giymek caiz olur. Çünkü ipekte serinlik vardır. Bit ve o manada şeylerin bulunması da böyledir. İmam Malik caiz olmadığına kaildir. İpeği zarurette giymek de caizdir. Harb, birden bire patladığı için başka bir şey bulamayan, sıcaktan ve soğuktan korkarak giyen gibi, ulemamızca sahih olan kavle göre ipeği uyuz ve benzeri rahatsızlıkları dolayısıyla hem seferde hem de hizada giymek caizdir. Ulemamızdan bazıları ipek giymenin cevazı sefere mahsustur, demişse de bu kavil zayıftır.

Maliki ulemasından İmam Kurtubî ise şunları söylemiştir: "Bu hadis, zaruret halinde ipeğin giyilebileğine delalet etmektedir. Malikilerden bazılarının kavli de budur. İmam Malik'e gelince, o ipek giymeyi her iki vecihten de men etmiştir. Bu hadis açık olarak onun aleyhine hücedir."

Hanefi ulemasından Bedreddin Aynî ise, ipek giymenin tecviz edilmesine üç şeyin sebep olduğunu söylüyor. Bunlar; yolculuk, gaza ve uyuzdur. Tabiatıyla bit, pire gibi şeyler de uyuz hükmündendir.

İbn Battâl'ın beyanına göre, selef uleması ipek hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları ipek giymeyi caiz görmüş, bir takımları da mekruh saymıştır, Ömer b. Hattâb, İbn Şîrîn İkrime ve Muğayriz; kerahetine kail olmuşlar ve, "harpte şehit düşmek ümit edildiği için ipek giymek daha şiddetle mekruhtur" demişlerdir. İmam Mâlik ile İmam Azam'in kavilleri de budur.

Efies b. Mâlik, Ata, Muhammed b. Hanefîyye, Ürve ve Hasan el Basrî; harpte ipek giymenin caiz olduğunu söylemişlerdir. İmam Muhammed ve İmam Şafii'nin kavilleri de

budur. [\[94\]](#)

11. Kadınların İpek Giymesinin Hükümü

4057... Abdullah b. Züreyr el-Gâfikî, Ali b. Ebî Talib (r.a)'i şöyle derken işittiğini söylemiştir:

Allah'ın Peygamber'i (s.a.v), bir ipek (kumaş) alıp onu sağ eline birde altın alıp onu da sol (el)ine koydu. Sonra;

"Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haramdır" [\[95\]](#) buyurdu. [\[96\]](#)

4058... Enes b. Malik (r.a)'den rivayet edildiğine göre;

Kendisi, Resulullah (s.a.v)'m kızı Ümmü Gtilsüm'ün üzerinde ipekten, (enlice) çizgiler bulunan (çubuklu) birkumaş görmüştür. (Zühri yada diğer ravilerden biri) dedi ki: (Metinde geçen "es-siyera" kelimesinden maksat) üzerinde ipekten, enlice çizgiler bulunan kumaştır. [\[97\]](#)

4059... Cabir (b. Abdillah) dedi ki:

"Biz ipek elbiseyi erkek çocuklardan çıkarır, kız çocuklarına giydirirdik." (Bu hadisin ravilerinden) Mis'ar dedi ki: Ben bu hadisi (ravilerinden biri olan) Amr b. Dinar'a sordum da hatırlayamadı. [\[98\]](#)

Açıklama

Bu babda geçen hadis-i şerifler, ipek elbise giymenjn erkeklere haram, kadınlara helal olduğunu ifade etmektedir.

Hanefi ulemasında Aleyyü'l-Kârî'nin açıklamasna göre, erkeklerin altın yüzük takınmalarının ve ipek elbise giymelerinin haram olduğunda İslam uleması ittifak etmişlerdir. Fakat erkeğin ipeği giyim dışında kullanmasının hükmü üzerinde ihtilaf vardır. İmam Ebû Hanife'ye göre, üzerinde fesim olmamak kaydıyla ipek kumaştan minder, döşeme, perde yapip kullanmakta üzerlerine yaslanmak veya yatıp uyumakta bir sakınca yoktur. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed ise; ipeği giyim eşyası olarak

kullanmak haramdır, giyim dışında başka bir maksatla kulanmak ten-zihen mekruhtur görüşündedirler:

Çocukların ipek elbise giymelerine gelince; Şevkânî'nin dediği gibi, bu mevzuda da ihtilaf vardır. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ipek giymek erkeklere olduğu gibi çocuklara da haramdır. Çünkü 4057 numaralı hadisin hiimü geneldir. Sözü geçen hadis büyüklerle küçükler arasında bir ayırım yapmadığı gibi, 4059 numaralı hadis-i şerif de bu konuda büyüklerle küçükler arasında bir ayırım olmadığına açıkça delalet etmektedir.

İmam Ebu Hanife (r.a)'nın görüşü de budur. Binaenaleyh çocuklanın üzerinde ipek elbise gören veliler onu çıkartmakla mükelleftir Aksi takdirde günahkar olurlar.

İmam Şafii'den bu mevzuda iki görüş rivayet edilmiştir:

1_ Çocuklarında ipek elbise giymeleri haramdır. Bu bakımdan çocuk velilerinin onlara ipek elbise giydirmeleri caiz değildir. Çocuk velileri on ların üzerinde ipek elbise gördükleri zaman onu çıkarmakla mükelleftirler. İbn Salah ile Ahmed b. Hambel ve başkaları da bu görüşü tencih etmişlerdir.

2_ Çocuğun yedi yaşma kadar ipek giymesi caizdir. Fakat yedi yaşından sonra haram olur. İbn Reslân'm açıklamasına göre er-Rafî bu görüşü tercih etmiştir.

Şafii uleması çocukların bayram günlerinde ipek elbise giymesinin caiz olduğunda ittifak etmişlerdir.

4059 numaralı hadisi Abdullah b. Câbir'den rivayet eden Amr b. Dinar zamanla bu hadisi unuttuğu için bir gün Mis'ar, kendisine sorunca hatırlayamamıştır. [\[99\]](#)

12. Pamuklu Elbise Giymek

4060... Katade'den rivayet olunmuştur; dedi ki:

Biz, Enes b. Malik'e: "Resulullah (s..v)'ın en hoşuna giden elbise hangisiydi?" diye sorduk da, "Pamuklu" cevabını verdi. [\[100\]](#)

Açıklama

Hibere: Cevherî'nin açıklamasına göre hibere, ketenden ya da pamuktan dokunmuş kumaş demektir. Süslü bir görünümü olduğu için ona bu isim verilmiştir. Çünkü bu kelime sözlükte süslü ve güzel anlamına gelir.

Bu elbisenin görünüşü güzel olmakla beraber üzerinde fazla süs ve nakış olmayıp sade olduğundan üzerindeki tozlan fazla belli etmediğinden dolayı Hz. Peygamber'in onu beğendiği düşünülebilir.

Dâvûdî, onun cennet giysileri gibi yeşil renkli olduğunu, bu bakımdan beyaz renk daha makbul olmakla beraber kefenlerin de yeşil renkli kumaşlardan yapılmasının müstehap olduğunu söylemiştir. [\[101\]](#)

13. Beyaz (Elbise Giymen)İN Hükümü

4061... İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre; Resulullah (s.a.v): "Elbisenizi beyaz (renkli kumaşlardan) seçiniz. Çünkü o elbiselenizin en hayirlisidir. Ölülerinizi beyaz renkli kefenlere sarınız.

Sürmelerinizin en hayırlısı da ismid taşıdır. O gözün nurunu artırır, kirpikleri besler" buyurmuştur. [\[102\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, beyaz elbise giymenin ve cenazelerj beyaz kumaşlarla kefenlemenin müstehap olduğuna delâlet etmektedir.

Çünkü beyaz elbise alçak gönüllülük ile diğer güzel huylara, sadeliğe, iç ve dış temizliğine delalet eder.

Şevkânî'nin açıklamasına göre, buradaki beyaz elbise giymekle ilgili emir vücut değil müstehablık ifade eder. Esasen Fahr-i Kainat Efen-dimiz'in beyazın dışında diğer renkleri de giymesi, ashab-ı kiramdan bazılarının diğer renklerden giydiği elbiseleri sükûtle karşılaşması da bunu ifade eder. Çünkü, eğer beyaz elbise giymek farz olsaydı, Önce kendisi diğer renklerden elbise giymezdi ve sahabilerin başka renklerden elbise giymesine izin vermezdi.

3151 numaralı hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi, Hz. Peygamber de bizzat beyaz kefenle defnedilmiş ve sağlığında ümmetine pamuktan yapılmış beyaz kefenleri tencih efmelirini tavsiye etmiştir. Ancak bu bir tavsiye niteliğinden öte gitmemiştir. [\[103\]](#)

Hadis-i şerif ayrıca isrrîid denilen maddeyi sürme olarak gözlere çekmenin müstehap olduğuna delalet etmektedir. Tirmizi'nin rivayetinde bu hadisin sonunda şu ifade yer almaktadır. "Resuliulah (s.a.v)'ın bir sürme kutusu vardı. Her gece yatmadan önce üç defa

bunu sağ göze üç defa da sol göze çekerdi." [\[104\]](#)

14. Elbiseyi Yıkamanın Ve Eski (Elbise Giyme) nin Hükümü

4062... Cabir b. Abdillah'dan rivayet olunmuştur; dedi ki:

Resulullah (s.a.v) yanımıza gelmişti. Karışık saçlı bir adam gördü. (bakımsızlıktan) saçları dağılmıştı. Bunun üzerine;

"Bu (adam) saçlarını düzeltecek bir şey bulamamış mı acaba?" buyurdu. Bir de üzerinde kirli elbiseler bulunan başka bir adam gördü.

"Bu (adam da) elbisesini yıkayacak bir şey bulamamış mı?" buyurdu. [\[105\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif ,saçlarını iyice yıkayıp yağladıktan sonra güzelce taramanın müstehap olduğuna delalet etmektedir. Nitekim Resul-i Zışan Efendimiz, güneşli olmak üzere saçlarını yıkayıp yağlar ve güzelce tarardı. Ümmetine de böyle yapmalarını tavsiye ederdi.

Hadis-i şerif ayrıca beden ve elbiselerin kirini, ve pasını, su ve sabun gibi temizleyici rrdelerle yıkamanın müstehap olduğuna delâlet etmektedir. Ancak, namaza mani olan pislikleri yıkamak ise farzdır. Onun hükümü ayrı bir konudur. [\[106\]](#)

4063... Ebu'l- Ahvas'ın babası Mâlik b. Nadle'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Eski bir elbise ile Peygamber (s.a.v)'e varmıştım. (Bana):

"Senin (zekat verecek kadar) malın mülkün var mı?" diye sordu. "Evet" cevabını verdi(m).

"Hangi (cins) maldır?" diye sordu.

Allah bana deve, koyun, at ve köle verdi, diye cevap verdi(m).

Allah sana bir mal verdiği zaman Allah'ın nimetinin ve ikramının iz(ler)i senin üzen ide görülsün" buyurdu. [\[107\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif, maddî imkanı olan kimsenin yeni elbise giymesinin müstehap olduğuna delalet etmektedir.

Hali vakti yerinde olduğu halde, başkalarının dikatini ve merhametini celbedecek şekilde eski elbiselerle gezmek; hal diliyle, Allah'ın verdiği nimetleri inkar etmek, dilenmek ve Allah'ı kullara bin nevi şikayet etmek anlamına geldiğinden doğru bir hareket değildir.

Nitekim, " Ve Rabbinin nimetini dile getir"[\[108\]](#) ayet-i kerimesi de kişinin, Allah'ın kendisine verdiği nimeti gizleyip açığa vurmasını emretmektedir.

Nu'man b. Beşir'den rivayet olduğuna göbe, Peygamber (s.a.v): "Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a teşekkür etmez. İnsanın kendisine verilen nimeti itiraf etmesi şükürdür. İtiraf etmekten kaçınması ise küfrân-ı nimettir" buyurmuştur.[\[109\]](#)

15. Sarıya Boyanmış (Elbise Giymenin Hükümü)

4064... Zeyd b. Eslem'den rivayet olduğuna göre; İbn Ömer (r.a) sakalını sarıya boyarmış. Hatta elbisesini de tamane san (boya) ile boyarmış, Kendisine (bir gün):

Sen niçin sarıya boyanıyorsun? diye sorulmuş.

Ben ResuİLilIah (s.a.v)'ı sarıya boyanırken gördüm. Kendisine sarıdan daha sevimli bir renk yoktu. Elbisesini sarığa varıncaya kadar tümüyle sarıya boyardı.[\[110\]](#)

Açıklama

Münziri'nin açıklamasına göre, elbisenin san ile boyanmasının caiz olup olmaması konusunda ulema ihtilafa düşmüştür. Bazılarına göre hadisteki, Hz. Peygamber'in elbisesini sarıya boyanmasından maksat, saklını zaferan ile boyaması sakalına değen giysilerinin de bu boya ile boyanmasıdır.

Bazılarına göre de bu hadiste sözü gücen cümle ile kastedilen, gerçekten Hz. Peygamber'in elbisesini tümüyle sarıya boyaması ve sarı boyalı elbise giymestdir.

Nitekim hadisın sonunda bulunan "sarığına varıncaya kadar tüm elbisesini sarıya

boyardı" cümlesi de bu ikinci görüşü teyid etmektedir. Fakat bu cümle Buharı ile Müslim'in rivayetinde yoktur.

Alıyyü'l-Kârî, metinde geçen "Kendisine sandan daha sevimli bir renk yoktu" mea(lindeki cümleye "İbn Ömer'e sarı renkten daha sevimli bir renk yoktu" manasını vermiştir. Yani "ileyhi" kelimesindeki zamiri İbn Ömer'e göndermiştir.

Her ne kadar mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif ikinci görüşü te'yid ediyorsa da, bu görüş "Melekler sarıya boyanmış cenazede hazır bulunmazlar" hadisine aykırı düşmektedir. İbn Battal ve İbn Tıve göre, sarıya boyanmayı nehyeden bu hadis, bedeninin cildini sarıya boyamakla ilgilidir. Sarıya boyamanın caiz olduğunu ifade eden mevzumuzu teşkil eden hadis ise elbisenin sarıya boyanması ile ilgilidir.

Mevahib yazarı İmam Kastalânî'ye göre ise sarıya boyanmış elbise giymeye cevaz veren hadisler, bir kısmı sarıya boyanmış elbise giymekle ilgilidir. Bunu yasaklayan hadislerse tümü sarıya boyanmış elbise giymekle ilgilidir.

İbnü'l-Cevzi'nin açıklamasına göre, sahabe ve tabiinden bir cemaat sakallarını sarıya boyanmış. Ahmed b. Hanbelî (r.a), sakalını sarıya boyanmış birini görünce; "Ölmüş bir sünneti dirilten bir kimse görüyorum" demiştir. Mezhep imamlarının sarıya boyanmış elbise giymenin hükmü hakkındaki görüşlerini 4044 numaralı hadisin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz. [\[111\]](#)

16. Yeşil Elbise Giymek

4065... Ebû Rimse (diye anılan Rifaz b. Yesribî. ya da Habib h. Hayyan') dan rivayet olunmuştur; dedi ki:

Babamla birlikte Peygamber (s.a.v)'in yanına gitmiştim. Üzerinde iki yeşil giysi gördüm. [\[112\]](#)

Açıklama

"Bazı hadis-i şeriflerde açıklandığı üzere, cennet ehlinin ekserisinin elbisesi yeşildir. Nitekim yüce Allah Kuranı Ke'iminde. "Cennet ehlinin üzerinde yeşil ipekten ince ve kaim giysiler var" buyurmuştur. [\[113\]](#) Gerçekten renklerin göze en yararlı ve en hoş geleni yeşildir. İhtimal ki yeşil rengin bu gibi özelliklerinden dolayı Hz. Peygamber de zaman zaman safi yeşil renkli elbiseler giymiştir. Hadisin zahirinden anlaşılan mana budur.

Hanefi ulemasından Aleyyii'I-Kâri, hadis-i şerifte geçen "biird" kelimesinin ifade ettiği kumaş cinsinin genellikle yeşil çizgili olduğundan hareket ederek, Hz. Peygamber'in giydiğinden bahsedilen yeşil elbisesinin tümüyle yeşil olmayıp yeşil çizgili olması ihtimali üzerinde durulmuşsa da hadisin zahiri bu ihtimale yer bırakmamaktadır.

Bu hadis-i şerif, yeşil elbise giymenin sünnet olduğuna delalet etmektedir. Bazıları hadis-i şerifin zahirinden yeşil elbise giymenin sünnet olduğu hükmünü çıkarmanın mümkün olmadığını, ancak yeşil elbise giymenin mubah olduğu manası çıkarılabileceğini iddia etmişlerse de Aliy-yü'1-Kâri, "Eşyada asıl olan zaten mubah olmaktır. Bir şeyin mübahhğini anlamak için delile ihtiyaç bulunmadığım bu bakımdan Hz. Pelgam-ber'in yeşil elbise giymeyi tercih etmesin onu giymenin mübahlığını değil müstehaphğini ispatladığım" söylemek suretiyle

bu iddiayı reddetmiştir. Tirmizi bu hadisin basen garib olduğunu söylemiştir. [\[114\]](#)

17. Kırmızı Elbise Giymek

4066... (Amr b. Şuayb'ın) dedesi (abdullah b. Amr b. ÂsVdan rivayet olunmuştur, dedi ki:

Resulullah (s.a.v) ile birlikte (Ezahir dağ yolu denilen) dağ yolundan iniyorduk. (Bir ara) Resulullah (s.a.v) dönüp bana baktı. Benim üzerimde de aspurla boyanmış, tek desenli sade bir giysi vardı.

"üzerindeki bu giysi de nedir?" diye sordu. Ben onun bundan hoşlanmadığım hemen anlamıştım. Doğru tandırlarını yakmakta olan ev halkının yanına vardım ve bu elbiseyi tandıra attım. Sonra ertesi gün Hz. Peygamber'in yanına vardım.

"Ey Abdullah, o elbiseyi ne yaptın?" dedi. (Ben de yaptıklarımı teker teker) ona anlattım.

"Keşke onu aile halkından bazılarına giydirseydin. Çünkü bunda kadınlar için bir sakınca yoktur" [\[115\]](#) buyurdu. [\[116\]](#)

Açıklama

Reyta: Tek desenle dokunmuş çarşaf, örtü ve ihram gjkj Sürünülen dikişsiz ve bir parçadan ibaret giysilerdir.

Ustur ise, aspur denilen boyadığı elbiseye kızıl bir renk veren boyadır.

Aspurla boyanmış elbise giymenin hükkü hakkında Tuhfetu'l Ahvezi yazarı şu açıklamayı yapıyor:

"Bu hadis-i şerif, aspurla boyanmış elbise giymenin erkeklere haram olduğuna delalet etmektedir. Çünkü nehyde asıl olan haramıktır. Nitekim Şevkânî de Neylü'l-Evtâr isimli eserinde aspurla boyanmış elbise giymenin haram olduğunu söylemiştir. İbnü'l-Kayyim'in dediği gibi, her ne kadar Hz. Peygamber'in kırmızı elbise giydiğine dair bir hadis [117] varsa da o hadisle bu hadis arasında bir çelişki yoktur. Çünkü burada yasaklanan aspurla boyanmış olan kırmızı elbisedir. Herhangi kırmızı boya ile boyanmış olan kırmızı elbise değildir. Aspurla boyanan kırmızı elbisenin özel bir durumu vardır. Nitekim imam Tirmizi de Süncninde, "Erkeklere kızıla boyanmış elbise giymenin mekruhiuğu" başlığı altında şu hadisi rivayet etmiştir: "üzerinde (üst ve alt giysisi olarak) iki kırmızı giysi bulunan bir adam. Peygamber (s.a.v)'e selam vererek geçti ve Rasul-i Ekrem onun selamını almadı" İmam Tirmizi bu hadis hakkında şu mütalaayı serdet-mektedir: İlim adamlarınca bu hadisin manası şudur ki, Rasul-i Ekrem, aspurla boyanmış elbiseyi mekruh görmüştür. İlim adamları aspurla boyanmış olmadığı takdirde kırmızı kil veya başka bir madde ile kırmızıya boyanmış elbisede sakınca görmemektedirler." [118]

Yine İbnül-kayyim el-Cevziyye'nin açıklamasına göre, Hz. Peygamber'in giydiği kırmızı elbiseden maksat tümüyle kırmızı elbise değildir. Kırmızı ile siyah karışımı elbisedir. Araplar böyle elbiseye "kırmızı elbise" derîer. Bu inceliği bilmeyen bazı kimseler Hz. Peygamber'in kırmızı elbise giydiğini ifade eden 4183 numaralı hadisi delil göstererek, kırmızı elbise giyip halk arasına çıkarlar ve bu hareketleriyle unutulmuş bir sünneti ihya etmeye çalıştıklarını iddia ederler. Onların bu sözleri tamamen bir vehimden ibarettir. [119]

Bu mevzuda İmam Nevevî de şöyle diyor:

İslam alimleri erkekler için aspurla boyanmış elbise giymenin caiz olup olmayacağıında ihtilaf etmişlerdir. Sahabe ve tabiûnun cumhuru ile onlardan sonra gelen ulema bunu mubah görmüşlerdir. İmam Ebû Hanîfe (r.a) ile İmam Mâlik'in ve İmam Şafiî'nin kavilleri de budur. Yalnız İmam Mâlik, başka bir boya ile boyanmış elbiseyi daha efdal görmüştür. Birri-vayette, evlerde ve avlu içlerinde giyilmesini caiz ; toplantı yerlerinde, sokak ve pazarlarda ise mekruh görmüştür. Ulemadan bir cemaata göre sarıya boyanmış elbise giymek kerahat-i tenzihiyye ile mekruhtur. Onlar hadisteki nehî bu manaya hamletmişlerdir.

Hattabi'ye göre, buradaki nehî, kumaşı dokuduktan sonra boyamaya aittir. Evvela ipliği boyanır da dokunursa bu memnu değildir.

Ulemadan bazıları buradaki nehî hac ve umre için ihrama girmiş olanlara hamietmişlerdir. Bu takdirde hüküm, İbn Ömer hadisine uygun olur.

Mezkur hadiste, "Peygamber (s.a.v), ihramlının vers ve zaferan değmiş elbise giymesini yasak etti."[\[120\]](#) denilmektedir.[\[121\]](#)

Gerçekten Beyhakî bu meseleyi iyice tetkik etmiş olup, bu arada konu hakkında rivayet olunan hadisleri nakleder ve; eğer Şafii bu hadislerden habedar olsaydı buhlarla hüküm verirdi. Çünkü o, "Peygamber (s.a.v)'in hadisi benim söylediğim hükmün hilafına hümkettiği zaman hadisle amel ediniz ve benim fetvamı bırakınız" demiştir, diye kaydeder.[\[122\]](#)

Nitekim 4044 numaralı hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi, fıkıh alimlerinin büyük çoğunluğu aspurla boyanmış elbise giymenin mekruh olduğu görüşündedirler.[\[123\]](#)

4067... (Bir önceki hadisin ravilerinden) Hişâm b. el-Gâzî (Abdullah b. Amr'in şöyle dediğini) rivayet etti: (Üzerimde bulunan elbise aspurla) boyanmış (idi). Öyle ki tamamen koyu kırmızı da değildi, gül (kurusu) renginde de değildi, (ikisinin ortasında idi).[\[124\]](#)

4068... Abdullah b. Amr b. el-As'dan rivayet olunmuştur; dedi ki:

Resulullah (s.a.v) beni gördü. (Hadisin burasında Musannif Ebu Davud'un talebesi) Ebû Ali (el-Lü'lüî şöyle) dedi: Öyle zanediyorum ki, (şeyhim) Ebû Davûd (hadisin bundan sonraki kısmını Abdullah b. Amr'dan naklen şöyle rivayet etti):

Benim üzerimde aspurla boyanmış gül (kurusu) renginde bir elbise vardı. (Bunu görünce bana):

"Bu nedir?" dedi. Ben de gidip o elbiseyi (fırında) yaktım (ve Hz. Peygamber'in huzuruna vardım. Beni karşısında bir başka elbiseyle görünce;

"(Öbür) elbiseni ne yaptın?" diye sordu. "Yaktım" cevabını verdim.

"Onu (yakacağına) aile halkından (olan kadınlardan) birine gîy-dirseydin ya!" buyurdu.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Sevr, Halid'den; "(Üzerimde bir) gül (kurusu) renginde (elbise vardı)" diye rivayet etti. Tâvûs ise, "(Üzerimde) aspurla boyarmış bir elbise vardı" (şeklinde) rivayet etti.[\[125\]](#)

4069... Abdullah b. Amr'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Üzerinde (biri eteklik diğer de gömlek olmak üzere) iki kırmızı giysi bulunan bir a-dam Peygamber (s.a.v)'e (selam vererek) geçti de Peygamber (s.a.v) onun selamını almadı.[\[126\]](#)

4070... Râfi b. Hadîc'den rivayet edilmiştir; dedi ki:

Resûlullah (s.a.v) i!e bir yolculuğa çıkmıştık. Develerimizin üzerinde kırmızı pamuktan çizgiler taşıyan elbiseler (bulunduğunu) gördü de: "Dikkatli olun! şu kırmızı elbiseleri size hakim ohnuş görüyorum." buyurdu.

Resulullah (s.a.v)'in bu sözü üzerine (yerlerimizden) süratle kalktık, (develerde yüklü olan eşyalarımıza) koştuk. Hatta develerimizden bazıları (bizim bu ani hareketimizden) ürküp kaçtılar. Elbiseleri tuttuk, devlerin üzerinden çekip aldık. (Onları bir daha giymedik)^[127]

4071... Esed oğullarından bir kadın (in şöyle) dediği rivayet edilmiştir: Ben bir gün Resulullah (s.a.v)'m hanımı Zeyneb'in yanında idim. Kırmızı kil ile Zeyneb'e ait elbiseleri boyuyorduk. O sırada Resulullah (s.a.v) üzerimize çıkagcldi ve kırmızı kili görünce döndü ve gitti. (Zeyneb) bunu görünce yaptığımız işten Resulullah (s.a.v)'m hoşlanmadığını hemen anlamıştı. Bunun üzerine tuttu, elbiselerini yıkadı ve (onlarda bulunan) kırmızılığın tümünü gözden kaybetti.

Bir süre sonra Resulullah (s.a.v) (tekrar) döndü geldi. Baktı, (biraz Önce gördüklerinden) bir şöy görmeyince (içeri) gidi.^[128]

Açıklama

4070 Numaralı hadis-i şerifte anlatılan olayın, hac veya kj,. savaş yolunda geçtiği anlaşılmaktadır.Özellikle hac yolunda insanın süslü ve gösterişli elbiseler giymekten kaçınması gerektiği için Resul-i Zışan Efendimiz yüklerinde süslü ve gösterişli elbiseler taşıyan sahabilerini ikaz etmiş, yaptıkları işin doğru olmadığını kendilerine uygun bir dille anlatmıştır. Nitekim Fahr-i Kainat Efendimiz, hacca gittiği zaman, altında devesinin palanından başka bir şey yoktu. Devesinin yükünde giyecek olarak sadece dört dirhem değerinde kadifeden eski bir elbise vardı.

4071 numaralı hadis-i şerifte Hz. Peygamberin Hz. Zeyneb'in kırmızı kille elbise boyarken gördüğü için yanına gelmekten vazgeçip uzaklaşıp gittiğinden ve bu işi bıraktıktan sonra girdiğinden bahsedilmektedir.

Ancak Bezlü'l-Mechud yazarınmda açıkladığı gibi, bu hadiste Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb'in yanından dönüp gitmesinin sebebinin onun elbisesini kırmızı kille boyamakla meşgul olmasıyla açıklanması tamamen Hz. Zeyneb'in şahsi görüşüdür. Halbuki Hz. Peygamber başka bir sebepten dolayı Zeyneb'in yanına girmekten vazgeçmiş olabilir. Belkide Hz. Zeyneb'in yanında yabancı kadınlar olduğu için onun yanına girmekten vazgeçmiştir.

Esasen 4066 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi, Hz. Peygamber'in kırmızı aspurla boyanmış elbise giymeyi yasaklaması sadece erkekler içindir. Kadınlar için böyle bir yasak yoktur. Mezhep imamlarının Hz. Peygamber'in sünnetinden çıkardıkları hüküm budur. Ayrıca bu hadisin senedinde İsmail b. Ayyaş ile oğlu Muhammed vardır. Bu iki ravi hadis alimlerince tenkid edilmiştir. 4067-4069 numaralı hadislerde ise Hz. Peygamber'in erkeklere kırmızı elbise giymeyi yasakladığından bahsedilmektedir. Biz bu mevzuyu 4066 numaralı hadisin şerhinde açıkladığımızdan tekrara lüzum görmüyoruz. [\[129\]](#)

18. Kırmızı Elbise Giymenin Caızlığı Hakkında (Gelen Hadisler)

4072... Berâ (r.a)'dan (şöyle) dedi(ği rivayet olunmuştur:) Resulullah (s.a.v)'m saç(3ar)ı kulak memelerine erişirdi. Onu (bir gün) kırmızı bir elbise içinde görmüştüm. (Bu haliyle) Resulullah (s.a.v)'dan güzel hiçbir şey görmedim. [\[130\]](#)

4073... (Hilal b. Amir b. Amr'ın) babasından (rivayet olunmuştur;) dedi ki:

Resulullah (s.a.v)'ı, Mina'da bir katır üzerinde hutbe okurken gördüm. Üstünde kırmızı bir elbise vardı. Ali de (onun) önünde (duruyor ve onun) sözlerini yüksek sesle tekrarlayarak uzaklara iletiyordu. [\[131\]](#)

Açıklama

Her ne kadar bu lîadis-i şeriflerin zahirinden Hz.Peygamber'in kırmızı elbise giydiği anlaşılıyorsa da, Hafız İbn. Kayyim el-Cevzîyye'nin dediği gibi; aslında burada kastedilen katıksız kırmızı elbise değil üzerinde kırmızı çizgiler bulunan siyah elbiselerdir. Yemen kumaşları böyle kırmızı çizgili olur. Araplar böyle elbiseye kırmızı elbise derler. Kendine ilim adamı süsü veren bazı kimseler saf kırmızı elbiseler giyerek bu hareketleriyle Hz. Peygamber'in unutulmuş bir sünnetini diriltmeyi açıkladıklarını iddia ederler. Onların bu hareketi sırf vehim ve hatadan başka bir şey değildir. Eğer bu kimseler "kırmızı elbise" sözüyle kastedilen elbisenin, üzerinde kırmızı çizgiler bulunan "siyah elbise" olduğunu bilselerdi böyle hareket etmezlerdi. [\[132\]](#)

Aslında bu hadis-i şerifler, "ipekli olmadığı takdirde kırmızı elbise giymekte bir sakınca yoktur" diyen Şafiilerin ve onlar gibi düşünen fıkıh alimlerinin aleyhine; "aspurun dışındaki herhangi bir kırmızı elbise giymekte bir sakınca yoktur." diyen Hanefi alimlerinin de lehine bir delildir. Ancak, Hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in saçlarının kulak

memelerine eriştiği ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in saçlarının uzunluğu hakkında çeşitli rivayetler vardır. Onların omuzlara döküldüğünü ifade eden hadisler olduğu gibi, kulaklarının yarısına kadar ulaştığını ifade eden hadis-i şerifler de vardır.

Kadı İyaz'ın açıklamasına göre, bu rivayetlerin hepsi de Hz. Peygamber'in saçlarını ayrı bir cepheden görünüşünü ifade etmektedir. Hz. Pey-gamber'i arkadan görenler onun saçlarının omuzlanma kadar indiğini, kulaklarına bakanlar kulak memelerine kadar indiğini ve omuzu ile kulak memesi arasına sarktığını görmüşlerdir.

Bazılarına göre de Hz. Peygamber'in saçları duruma göre değişirdi. Hz. Peygamber onları kestirdiği zaman kulakların yarısında kalırlardı. Biraz uzayınca kulak memelerinden aşağıya sarkardı. Bazen de omuzlarına kadar inerdi. Hz. Peygamber'in saçlarına dikkat edenler onları bu değişik şekilleriyle görmüşler ve her ravi sadece gördüğünü rivayet etmiştir. [\[133\]](#)

19. Siyah Elbise Giyme Hakkında (Gelen Hadisler)

4074... Aişe (ranha)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Resulullah (s.a.v) için bir elbiseyi kırmızıya-boyamıştım. Onu giydi (fakat) terleyince (ondan bir) yün kokusu hissetti ve hemen onu (çıkarıp) attı.(Katade) dedi ki: Öyle zananediyorum ki, (Muttarraf bu hadisi şöyle) rivayet etti: "Güzel koku Hz. Peygamber'in hoşuna giderdi. [\[134\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, siyah elbise giymenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Bu bakımdan islam alimleri, siyah elbise giymenin caiz olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber'in söz konusu elbiseyi çıkarıp atmasının sebebi renginin siyah olması değil, kokusunun çirkinliğidir. Hz. Peygamber güzel kokuları çok severdi, çirkin kokulardan ise hoşlanmazdı.

Hanefi ulemasından ibn Âbidin, Abbas oğullarının şiarı olması ve Hz. Peygamber'in Mekke'ye girerken başında bulunan sarığın siyah olması sebebiyle siyah elbise giymenin müslahap olduğunu söylemiştir. [\[135\]](#)

20.Saçak (lı Elbise Giymenin Cevazı) Hakkında

4075... Cabir b, Süleym'den (rivayet olunmuştur;) dedi ki: Peygamber (s.a.v)'ın yanına varmıştım. Bir peştamala bürünüp dizlerini öne dikerek ellerini önden kavuşturmuş bir halde oturuyordu. Peşte-malının saçakları ayaklarının üzerine düşüyordu. [\[136\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, saçaklı elbise kullanmanın ve dizleri dikip arkayı ve dizleri bir peştamalla örterek oturmanın caizliğine delalet etmektedir.

Her ne kadar, 4080-4081 numaralı hadislerde sırt ve bacaklar bir peştamalla örtülü iken bu şekilde oturmanın yasaklandığı ifade ediliyorsa da, bu yasak üzerinde sadece bir peştamal olup da bu şekilde oturunca avret yerleri açılan kimseler içindir. Fakat üzerinde yeteri kadar elbise olduğu gibi ayrıca üzerine bir peştamal alıp) onunla da arkasını ve dizlerini örten kimseler için değildir. İşte mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in üzerinde avret yerlerini iyice örtecek şekilde elbiseler varken bunlara ilaveten bir de saçaklı bir peştamal alarak onunla arkasını ve dizlerini örtüp (yukarıda tarif ettiğimiz şekilde) oturduğu ifade edilmektedir.

Allame Erdebilî, el-Mesâbih şerhinde bu hadis hakkına şöyle demektedir:

"Bu hadis-i şerifte üç mesele vardır:

- 1)** Bu hadisi Ebû Davud ile Nesâi rivayet etmişlerdir.
- 2)** "Semle"; bedeni örten büyük peştamal demektir. "Hüdüb" ise saçak anlamına gelir.
- 3)** Dizleri dikip bir peştamal ile arkayı ve dizleri örterek oturmak caizdir."

Saçaklı peştamal örtünmenin cevazı konusunda İman Buhari de Sahihinde özel bir bab açmıştır. [\[137\]](#)

21. Sarık Hakkında (Gelen Hadisler)

4076... Cabir (r.a)'den rivayet olduğuna göre;

Resûlullah (s.a.v) fetih yılında Mekke'ye, başında siyah bir sarıkla girmiştir. [\[138\]](#)

4077... (Cafer b. Amr b. Hureys'in) babasından (rivayet olunmuştur;) dedi ki:

Peygamber (s.a.v)'i minber üzerinde görmüştüm Başında siyah bir sarık vardı, ucu da omuzlarının arasına sarkıtmişti.”[\[139\]](#)

4078... (Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Rükane'nin) babasidan rivayet olunduğuna "öre;

Rükane, Peygamber (s.a.v) ile gürüşmiş de Peygamber (s.a.v) onu yenmiş, Rükâne (şöyle) demiştir: Ben Peygamber (s.a.v)'i;

"Bizimle müşrikler arasındaki fark fes üzerindeki sarıktır" derken işittim.[\[140\]](#)

4079... Medineli bir ihtiyar, şöyle demiştir:

Ben Abdurrahman b. Avfı; "Resulullah (s.a.v) bana sarık sardı. Uçlarının birini) önüme (diğlerini de) arkama sarkıttı" derken işittim.[\[141\]](#)

Açıklama

Mevzumuzu teşkil eden 4076 numaralı hadis-i şerifte Hz. Peygamberdin fetih gününde Mekke'ye başında siyah bir sarıkla girdiği ifade edilmekle beraber, İmam Buhari'nin

Enes b. Malik'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in Mekke'ye başında bir miğferle girdiği ifade erilmektedir.

Miğfer diye, zırhdan takke gibi örülmüş tolgaya derler. Bazıları, siyah. sarığın miğfer üstüne sarılmış olabileceğini söyleyerek zahirde farklı gibi görünen bu iki rivayetin arasını telif etmişlerdir. Nitekim Moğultayî de iki hadisin arasını telif ederken aynı fikri ileri sürmüştür.

Kadı İyaz ise bu iki rivayetin arasını şöyle bulmuştur: "O şehre girdiği zaman mübarek başında miğfer vardı, daha sonra siyah sarık sarındı.

Görüldüğü gibi, aslında bu iki rivayet arasında bir fark yoktur. Ancak Hz. Enes, Hz. Peygamber'in düşmana karşı korunmak için miğfer giydiğine dikkati çekmek istediği için miğferden bahsetmekle yetinmiş, Hz. Cabir de Hz. Peygamber'in fetih günü Mekke'ye girerken ihramsız olduğuna dikkati çekmek istediği için başında sarık olduğunu seylemekle yetinmiş ve miğferden bahsetmeye lüzum görmemiştir.[\[142\]](#)

Mevzumuzu teşkil eden bu babın hadisleri sarığın ucunu iki omuz arasına sarkıtmanın müstehap olduğuna delalet etmektedir.4077 numaralı hadis-i şerif, Hz. Peygamberin

cuma günü hutbe okurken başımda ucu iki omuzu arasına sarkan bir sarık bulunduğunu ifade ettiğinden Bezlü'l Mec-hud yazarı cuma günü cuma namazına giderken sarık sarmanın müstehap olduğunu, imamlar içinse kuvvetli bir sünnet olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Ebu'd-Derda'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, "Allah cuma günleri sarık sarınan kimseler rahmet eder, melekler de o kimselerin bağışlanmaları için Allah'a yalvarırlar" buyurmaktadır. İbn Ömer (r.a)'den rivayet edilen merfu bir hadis-i şerifte de, "Sarıkla kılınan bir vakit namazın sarıksız kılınan yirmibeş vakit namaza, sarıklı kılınan bir cuma namazının da yetmiş cuma namazına denk olduğu ifade Duyurulmaktadır. [143] İbn Asâkir'in İbn Ömer'den rivayet ettiği, "Sarıklı olarak kılman farz ya da nafil bir namaz sarıksız kılınan yirmibeş namaza, denktir" [144] mealindeki hadis-i şerif de. bu gerçeği teyid etmektedir.

Osmanlı ulemasından Muhammed Mevkûfâtî'nin Mülteka üzerine yazmış olduğu meşhur fıkıh kitabında da, "Sünnet olan sarığın bir ucunu iki omuz'arasına sarkıtmaktır" [145] denilmektedir.

Her ne kadar İbn Kayyim el-Cevziyye, 4076 numaralı hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in Mekke'ye girerken başında sarık bulunduğundan bahsedildiği halde sarığın ucunun aşağıya sarkıtıldığından bahsedilmemesini delil göstererek Hz. Peygamber'in her zaman sarığının ucunu omuzları arasına sarkıtmadığını söylemişse de bu doğru değildir. Çünkü bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in sarığının ucunu iki omuzu arasına sarkıttığından bahsedilmemesi, gerçekten Hz. Peygamber'in o anda sarığının ucu iki omuzu arasında sarkıtmamış olmasını gerektirmez ve Hz. Peygamber'in bazen sarığını ucunu omuzları arasına sarkıtmadığı anlamına gelmez. [146]

Gerçekten Hz. Peygamber'in sarığının ucunu sarkıtmayı hiç terketme-miştir. Bu nedenle Süyûti, "Sarığın ucunu sarkıtmanın sünnet olduğunu bildiği halde onu kasten terkeden kimse günahkar olur. Fakat herhangi bir kasdı olmaksızın sarığı terkeden kimse günahkar olamaz" [147] demiştir.

Hz. Peygamber'in sarığının ucunu ne tarafa sarkıttığı konusunda gelen hadisler muhtelifdir. Arka tarafına, iki omuzu arasına sarkıttığına dair hadisler olduğu gibi, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin başına sarık sarıp ucunu arkasına ve sol omuzu üzerine attığına dair de hadisler vardır.

Taberânî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte ise Hz. Peygamber'in kendi sarığının ucunu arka tarafına attığı ifade edilirken; Ebu Davud'un rivayet ettiği ve isnadında meçhul bir ravî bulunan bir hadiste de (yani 4079 numaralı hadiste) Hz. Peygamber'in, Abdurrahman b. Avf in başına sarık sardıktan sonra ucunun birini ön tarafa diğerini de arkaya sarkıttığı ifade edilmektedir. Ancak bu mevzuda gelen hadis-i şeriflerin en sahihi Hz. Peygamber'in kendi sarığının ucunu arkasına, iki omuzu arasına sarkıttığına dair olan 4077 numaralı Amir rbn-i Hureys hadisidir. [148]

Taberani'nin Mu'cemu'I-Kebir'inde Hz. Pcygamber'in tayin ettiği valileri gönderirken başlarına sarık sarıp, sarığın ucunu sağ tarafına sarkıttığına dair bir hadis-i şerif varsa da bu hadisin senedinde bulunan Cemi b. Sevb zayıftır. [\[149\]](#)

Hz. Peygamber'in Abdurrahman'm başına sardığı sarığın bir ucunu önüne diğer ucunu da arkasına sarkıttığını ifade eden 4079 numaralı hadise gelince; bu hadisin senedi zayıftır. Ayrıca bu hadiste, birisinde sarığın ucu öne diğerinde arkaya sarkıtılan iki ayrı sarık sarma hadisesinden de bahsedilmiş olabilir. Netice olarak Hz. Pcygamber'in kendi sarığını iki omuzu arasına sarkıttığından bahseden 4077 numara!: hadis bu hususda bizim için en kuvvetli delildir. Bununla beraber bu şekillerin hapsiyle de sünnet yerine getirilmiş olur. Fakat iki omuz arasına sarkıtmanın fazileti daha fazladır. [\[150\]](#)

Ayrıca Hz. Peygamber'in sarığının hangi ucunu sarkıttığına dair gelen rivayetler içerisinde en sağlan olan, sarığın üst ucunu sarığın dolamları altına sokup çıkardıktan sonra onu iki omuzunarasına sarkıtma dair olan rivayettir. Sünnete uygun olan onu bu şekilde sarkıtmaktır. [\[151\]](#)

İbn Kayyim el-Cevziyye, Zadu'I-Mead isimli eserinde. Şeyhülislam ibn Termiye'nin sarığın ucunu sarkıtmanın hikmeti hakkında şöyle bir güzel rhadise anlattığını söylüyor: "Rcsuiullah (s.a.v) Medine'de bir gece rüya görmüştü, hemen rüyanın sabahında sarığının ucunu sarkıttı." O rüya şöyle anlatılmıştır:

Ulu ve yüce Rabbim bu gece en güzel surette uyku aleminde bana geldi ve: "Ya Muhammed, Mele-i âlâ aralarında neyi konuşuyorlar biliyor musun?" dedi. Ben de "Hayır" dedim. Bunun üzerine elini iki omuzumun arasına koydu ve ben o elin soğukluğunu iki memem arasmda-veya göğsümdede- hissettim. Sonra göklerde ve yeryüzünde ne varsa hepsini bildim. Bunun üzerine, "Ey Muhammed. Mele-i âlâ neyi müzakere ediyorlar biliyor musun?" dedi. Ben de. "Evcı, keffaretler hakkında (konuşuyorlar). Keffaretler. namazdan sonra mescidde kalmak, cemaatlere yaya olarak yürümek ve güçlüklerde güzelce abdest almaktır. Kim bunu yaparsa hayırla yaşar, hayırlı olur ve hatalarından (sıyrılarak) annesinin kendisini dünyaya getirdiği gibi (tertemiz) olur" dedim. Sonra "Ya Muhammed, namaz kıldığın vakit; "Allah'ım; iyilikleri yapmayı, kötülüklerden el çekmeyi ve yoksulları sevmeyi senden dilerim. Kullarına bir fitne (felaket) muv rad ettiğin zaman beni o fitneye uğramamış olarak yanına al; diye dua et" buyurdu.

Hz. Peygamber daha sonra şöyle buyurdu: "Dereceler ise. selamı yaymak, yemek yedirmek ve herkes uykuda iken geceleyin namaz kılmaktır." [\[152\]](#)

Her ne kadar 4076 numaralı hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethi günü başında siyah sarık bulunduğundan bahsedilmekte ise de; beyaz külah ve sarık giydiğine dair hadisler de vardır. [\[153\]](#)

İmam Nevevi'nin açıklamasına göre, Hz. Peygamber'in birisi kısa birisi uzun olmak

üzere iki sarığı vardı. Kısa sarığı yedi zira uzun olanı da oniki zira idi. Ancak, fazla kısa olan sarık insanın başını yeteri kadar koruyamayacağı, fazla uzununu da insana sıkıntı vereceği muhakkaktır. Hz. Peygamber'in her işte en Ölçülü ve faydalı olanı tencih etliği düşünülürse yedi zirahk sarığı ölçü olarak almak Hz. Peygamber'in sünnetinin ruhuna daha uygun düşmektedir. [\[154\]](#)

Hz. Peygamber'in sarığının ucunu omuzları arasına bir karış kadar uzattığı rivayet edildiği gibi, belinin yarısına kadar ve oturduğu zaman yere değecek kadar uzattığına dair rivayetler de vardır. [\[155\]](#)

4078 numaralı hadisten anlaşıldığına göre sarık müslümanlarla kafirler arasında benzeşmeyi Önleyen bir engeldir. Ve bu sebeple sarık islamm simasıdır. [\[156\]](#) Bineaneleyh başa yalnız külah giyip de üzerine sarık sarmamak, kafirlerin kıyafetidir. Külahsız başa sark sarmanın sünnete uygunluğu cihetinden fazileti varsa da cfdal olan sarığı külah üzerine sarıp başa giymektir ve sarıksız külah giymekten son derece kaçınılmaktır.

Sözü geçen 4078 numaralı hadis-i şerif rivayet eden [\[157\]](#) Rükâne (r.a) hakkında siyer kitaplarında şu bilgiler veriliyor:

Rükâne Mekke'de tanınmış bir pehlivandı. O kadar cüsseli ve kuvvetli idi ki, yere serilmiş bir inek veya deve derisi üzerine dikildiği zaman birkaç kişi deriden tutmak suretiyle onu çekmek istedikleri takdirde deri yırtılıyor, fakat o yerinden kıvıldamıyordu.

Bir gün Rükâne koyun sürüsünü otlatırken Hz. Muhammed (s.a.v) ona rastladı. Ve adet edindiği şekilde onu İslama davet etti. Burada iki rivayet var. Bunlar belki de aynı hikayenin iki ayrı bölümüdür.

Rükâne, Peygamberliğinin delili olarak ağaçların emrine uyararak yürürmesini Hz. Peygamber (s.a.v)'den talep etti. Hz. Muhammed (s.a.v) ona dedi ki: "İşte bir ağaç, oraya git. benim tarafımdan ona öteki ağacın yanına gitmesini söyle." Ağaçların yürüdüğünü gören Rükâne tatmin olmadı. Kendi mesleğinden emin olduğundan Peygamber'i güreşe davet etti. Kendisini yendiği takdirde İslamiyet! kabul edeceğini belirtti. Üç defa sırtı yere geldi ve böylelikle İslâmiyeti kabul etti. Diğer rivayette ise Rü-kâne'nin güreş, teklifine Hz. Muhammed şöyle cevap verdiği anlatılıyor:

Peki ama seni yenersem sürünün üçte birini alırım. Arka arkaya üç güreşte de Rükâne yenilince sürüsünü elinden çıkardığı için ağlamaya başladı. Karısından korkuyordu. Hz. Muhammed (s.a.v) ona dedi ki: "Korkma, ben hem senin ardı ardına yenilmeni, hem de bütün mülkünün elinden gitmesini istemem. Koyunlarını al ve rahatça git. Bu hareket Rii-kâne'ye mucizelerden çok tesir etti ve kendiliğinden haykırdı:

Seni Allah'ın peygamberi olarak tanıyorum, ve dinini kabul ediyorum. [\[158\]](#)

Bazı Hükümler

1. Sarık sarınmak ve sarığın bir ucunu iki omuz arasına sarkıtmak müstehabdır.

2. Sarıksız külah giymek küfür alametidir. Sarık sünneti, takke ile de hasıl olabilir. Özellikle beyaz takke tercih edilir. Külahsız olarak başa sarık sarmak sünnete uygun olmakla beraber efdal olan, sarığı külahın üzerine sarmaktır.

Erkeğin başı avret olmadığından, kendi evinde, bağ ve tarlada baş açık olarak kalmasında bir beis yoktur. Fakat sokak ve çarşıda baş açık olarak gezmesi memfektin Örf ve adetine göre değişir. [\[159\]](#)

3. Güreş tutmak caizdir. Ancak vahşice ve barbarca tutulan güreşler İslamın ruhuna aykırıdır. [\[160\]](#)

22. Vücudun Hiçbir Yeri Açıkta Kalmayacak Şekilde Örtünmek

4080... Ebı Hureyre (r.a)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur:

Resulullah (s.a.v), iki çeşit elbise giymeyi yasaklamıştır:

1) Kişinin cinsel organı açıkta kalacak ve havaya gelecek şekilde oturmasından, ısınan,

2) Elbisesini (vücudunun) bir tarafı açıkta kalacak şekilde giyip elbise-sini(n boşta kalan kısmını) da omuzuna atmasından. [\[161\]](#)

4081... Cabir (r.a)'den (rivayet olunmuştur;) dedi ki:

Resulullah (s.a.v), sanıma (denilen giyiniş şekli) ile, bir elbise içerisinde ihtibâ (denilen oturuş şeklin) den nehyetti. [\[162\]](#)

Açıklama

Sanıma: Bu kelimenin manası üzerinde lügat alimajmıerj ihtilafa düşmüşlerdir. Lügat alimlerinden el-Esmâi'ye göre, bu kelime kişinin elleri de içeride olmak üzere vücudunun hiçbir tarafı dışarıda kalmayacak şekilde Örtünerek gi-yinmesidir. Bu durumda insanın kendisini boş tehlikelere karşı savunması imkansızlaşacağı için Hz. Peygamber bu şekilde

giyinmeyi yasaklamıştır.

Fıkıh alimlerine göre sanıma, kişinin elbisesini (vücudunun) bir tarafı açıkta kalacak şekilde giyip, elbisesinin boşa kalan kısmını da omuzuna atmasıdır. Fıkıh alimlerine göre, bu giyim şekli avret mahalinin görülmesine sebep olacağı için yasaklanmıştır. Hanefi ulemasından Aleyyü'l-Kâ-rî'nin açıklamasına göre. giyinen bir kimsenin avret mahallinin açılması kesinse bu giyinişi ona haramdır. Eğer kesin değil de ihtilaf dahilinde ise mekruhtur. Eğer bu şekilde giyilen elbisenin altında başka bir elbise olursa o zaman avret mahallinin açılması söz konusu olmadığından bir sakınca yoktur.

İhtiba: Kişinin dizlerini dikip, bir elbiseyi arkasından dizlerine doğru dolamak suretiyle örtünmesidir. Altında başka elbise bulunmayan bir kimsenin bir elbiseye bu şekilde sarılarak oturması avret mahallinin görünmesine sebep olduğundan yasaklanmıştır. Fakat altında başka bir elbise bulunan kimsenin bu şekilde sarılıp örtünmesinde bir sakınca yoktur.

4080 numaralı hadis-i şerifte tarif edilen iki giyiniş şeklinden birincisi ihtiba denilen bu giyiniş şekline, ikincisi de fıkıh alimlerinin anladığı manadaki sanıma denilen giyiniş şekline girmektedir. [\[163\]](#)

23. Elbisenin Düğmeleri(Ni) Çözmek Ve O Şekilde Kalmak

4082... (Muâviye b. Kurre'nin) babası şöyle dedi:

Müzeyne (kabilesin) den bir toplulukla Resulü İlah (s.a.v)'a varmıştım. (Müslüman olduğumuza ve miislüman olarak kalacağımıza dair hepimiz) kendisine bial enik. O sırada gömleğinin düğmeleri çözüktü. Kendisine biat ettik. Sonra (teberruken) elimi gömleğinin yakasına soktum ve (iki kürek kemiği arasında bulunan peygamberlik) mühr(ün)e dokundum.

Merve dedi ki: Muaviye ile oğlunu yazda ve kışta kesinlikle düğmeleri çözüük olarak gördüm. Düğmelerini hiçbir zaman iliklemezlerdi. [\[164\]](#)

Açıklama

Hız. Kurre'nin elini Hz. Peygamberin yakasına sonra iki kürek kemiğinin arasındaki peygamberlik mührüne elleyebilmesi Hz. Peygamberin o anda düğmelerini çözüük olduğunu gösterir.

Ancak Hz. Peygamber'in her zaman böyle düğmeleri çözüük olduğu söylenemez.

Özellikle namazda böyle düğmeleri çözükle olmak evlayı terktir. Aslında Hz. Peygamber'in böyle düğmeleri çözükle olarak durması o anda içinde bulunduğu arızı bir halle ilgili olabilir. Çünkü Hz. Peygamber'in genellikle gömleğinin düğmelerinin ilgili bulunduğu bilinen bir gerçektir. Bununla beraber Hz. Kurre ve oğlu Muaviye, onu böyle gördükleri ve ona bu hususta da uymak istedikleri için böyle yakalan çözükle olarak gezmeleri onlar için herhangi bir keraheti gerektirmez. Yani onların bu hareketleri aslında Hz. Peygamber'in bu konudaki genel davranışına aykırı olduğu halde kendi kesin bilgilerine dayanarak Hz. Peygamber'in sünnetine uyduklarından emin oldukları için kerahat işlemiş olmazlar. [\[165\]](#)

24. Basın Ve Yüzün Bir Kısmını Bir Örtüyle Örtmek

4083... Urve (r.a). Âişe (ranha)'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Biz (bir ?ün Mekke'de) güneşin iyice yükseldiği bir sırada evimizde otururken, birisi Ebu Bekir (r.a)'e şöyle dedi: (Hz. Peygamberin) "Bize (hiç; gelmediği (bir vakit olan şu) vakitte başı ve yüzünün büyük bir kısmı örtülü olarak gelmekte olan şu (zat) Resulullah (s.a.v) olmalıdır." Ve kısa bu süre sonra (gerçekten) Resulullah (s.a.v) geldi ve (yakınımıza gelmek için. izin istedi. Bunun üzerine {girmesi için) izin verildi ve (yanımıza) girdi. [\[166\]](#)

Açıklama

İbn Esîr'in en-Nihâye isimli eserindeki açmamasına göre. 'nahru'z-zahire". güneşin sema,... en üs zirveye yükseldiği vakittir.

İbn Esîr'in bu açıklamasına göre, bu kelime ile anlatılmak istenen güneşin tam tepe noktasına erişip sıcaklığın son haddine ulaştığı vakittir. Hadis-i şerif gerek sıcaktan korunmak gerekse düşmanlara tanınmama için için insanın başının ve yüzünün büyük bir kısmını örtü ile örtmesinin caizliğine delalet etmektedir. Hadisin lam metni Buharî'dedir. [\[167\]](#)

25. Eteği (Yerlere Doğru) Sarkıtma Konusunda Gelen Hadisler

4084... Ebu Cüreyy Câbir b. Süleym'den (rivayet olunmuştur;)dedi ki: Halkın fikrinden (yararlanarak) döndüğü bir adam gördüm. Onun her söylediğini halk kabul ediyordu. (Halka) "Bu (zat)kimdir?" diye sordum. "Resulullah (s.a.v)dır" cevabım verdiler. (Bunun üzerine yanına varıp;

"Aleykesselam ey Allah'ın Resulü; diyerek iki defa selam verdim.

"Aleykesselam diye selam verme. Çünkü 'aleykesselam" ölülerin selamıdır. 'Esselamu aleyke' diye selam ver" buyurdu.

Sen Allah'ın Resulü müsün? Dedim.

"Ben Allah'ın Resulüyüm. (O öyle bir Allah 'tır ki) sana bir zarar gelse de kendisine dua etsen o zararı senden giderir. Sana bir kıtlık yih gelse de kendisine dua etsen o yılı senin için verimli hale getirir. Eğer susuz ve kıraç bir yerde yada bir çölde iken bineğin kaybolsa da kendisine dua etsen onu sana geri getirir" buyurdu.

Bana bir tavsiyede bulun, dedim.

"Kimseye sövme" dedi.

Ondan sonra ben hiçbir hür insana, köleye, deveye ve koyuna sövmedim. (Sonra tavsiyesine devamla) şöyle buyurdu:

"Hiçbir iyiliği küçümserde.(Müslüman) kardeşinle güler yüzle konuşmanı da küçümseme. (Çünkü) bu da bir iyiliktir. Eteği dizinin yarısına kadar (yukarı) kaldır. Eğer bunu kabul etmezsen topuklarına kadar(kaldır). (Fakat) eteği(ni daha aşağıya) salıvermekten sakın. Çünkü bu büyüklennie alametidir. Allah büyüklenmeyi sevmez. Eğer bir kimse sana söverse ve sende (olduğunu) bildiğin bir şeyden dolayı seni ayıplayacak

olursa, sen de onda (olduğunu) bildiğin bir şeyden dolayı onu ayıplama. Çünkü bunun vebali onadır." [\[168\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifin zahirinden kabir ziyareti esnasında ölümlere ancak "Aleykesselam", "Aleykümüsse-lam" gib sözlerle selam verileceği manası anlaşılmalı beraber, aslında Hz. Peygamberin ölümlere de aynen diriler gibi "Esslamu Aleyküm" diyerek selam verdiği 3237 numaralı hadis-i şerifte ifade edilmektedir. Bine-aneleyh Hz. Peygamber ih ölümlere selam verışı ile dirilere selam verışı arasında bir fark yoktur.

Bununla beraber Hz. Peygamber'in burada karşısında bulunan şahsa "Aleykesselam ölümlerin selamıdır" buyurmakla o sırada araplarca meşhur ve yürürlükte olan ölümlere selamı kastetmiş ve "Öyle araplarca ölü selamı olarak bilinen bu sözlerle bana selam verme" demek istemiştir.

Hadis-i şerifte duanın, kainatın tüm idaresinin Allah'a ait olduğuna, isteneni vermenin ancak Allah'ın gücü dahilinde olduğuna inanmak" gibi bazı şartları olduğuna bu şartlara uyulduğu ve Allah'ın iradesine uygun düşüldüğü zaman duanın kabul edileceğine dair delalet vardır.

Hadis-i şerifte ayrıca şu hususlarada yer verilmiştir:

1 - Erkekler için elbisenin dizin yansında kalıp daha aşağıya inmemesi müstehab, topuklara kadar inmesi kerahetsiz olarak caiz. İpükian da örtecek kadar aşağıya inmesi ise haramdır. Çünkü büyüklük duygusu verir. Büyüklük duygusu hissetmeden topukları örtecek kadar uzun elbise giymek ise tenzihen mekruhtur.

2- Sövmek haramdır.

3- Büyüklenmek haramdır.

4 - Söven kimseye aynı şekilde söverek karşılık vermek caiz olmadığı gibi, kendisini ayıplayan bir kimseyi bir ayıbından dolayı ayıplayıp kalkmak da caiz değildir. Ancak kötü bir işi işlerken görünce ondan nehyet-mek emri bil-maruf nehyi ani'l-münker konusuna girdiğinden vaciptir.

Bezlü'l-Mechud yazarının da ifade ettiği gibi; sözlü saldırı veya hakarete uğrayan bir kimsenin, yalan ve iftira yoluna sapmamak ve kendisine yapılan saldırıdan daha ileri gitmemek şartıyla karşılık vermesi caizdir. [\[169\]](#)

4085... (Salim b. Abdiiiah'ın) babasından rivayet olduğuna göre; Re-sûlullah (s.a.v):

"Elbisesini büyüklük taslayarak(yerlerde) sürü(yüp gezen) kimseye Allah kıyamet günüde(rahmet nazarıyla) bakmayacaktır." buyurmuştur.

Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir(r.a):

Benim eteğimin bir yanı da (yere) sarkıyor. Oysa ben(elinden geldiğince onu bundan korumaya dikkat ediyorum, dedi.(Fahr-'i Kainat Efendimiz de):

"Sen bunu büyüklük yaparak yılanlardan değilsin" buyurdu. [\[170\]](#)

4086... Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur: Bir adam eteğini (topuklarının altına kadar sarkıtılmış bir halde namaz kılariken Resulullah (s.a.v)(onu gördü de) kendisine, "Git, abdest al" buyurdu. (Adam gidip abdest aldı geldi. (Hz. Peygamber tekrar); "Git abdest al" buyurdu. Bunun üzerine (arada bulunan başka biradam Hz. Peygamber'e:

Ey Allah'ın Resulü, (namaza albestli olarak başladığı halde) bu adama niçin abdest almasını emrediyorsun, sonra da bun(un hikmetin) den bahsetmiyorsun? dedi. (Hz. Peygamber de):

"O eteğini (topuklarının altına kadar) sarkıtılmış bir halde namaz kılıyordu. Oysa yüce Allah (eteğini topuklarının altına) sarkıtılmış olan bir insanın namazını kabul etmez" buyurdu. [\[171\]](#)

4087... Ebû Zer (r.a)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur: Peygamber (s.a.v):

"Üç (kişi) vardır ki, Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz ve onlara (rahmet nazarıyla) bakmaz ve onları (günah kirlerinden) temize çıkarmaz. Onlar için acıklı bir azap vardır" buyurdu.

(Sevaplardan) eli boşa çıkan ve (amellerinden) fayda göremeyen bu kimseler kimdir, ey Allah'ın Resulü? diye sordum. (Resulullah (s.a.v) yukarıdaki sözünü üç defa tekrarladı. (Ben,yine);

Ey Allah'ın Resulü, (gerçekten) mahrumiyet ve hüsrana uğrayan bu kimseler kimlerdir? dedim.

"(Elbisesini) eteğini kibrinden dolayı topuklarının altına kadar sarkıtın (verdiğini) başa kakan, yalan yere yeminle malına sürüm sağlayandır. -Ya da facir olan kimsedir-" buyurdu. (Buradaki tereddüt raviye aittir.) [\[172\]](#)

4088... Şu (bir önceki) hadisi Peygamber (s.a.v)'den Ebû Zer (r.a) yoluyla Harşe b. el-

Harr)da (rivayet etmiştir, ancak bir önceki rivayet daha uzundur. (Bir önceki hadisin ravilerinden Ebû Zer'a) dedi ki: "Mennan, her verdiği başa kakan kimse anlamına gelir."[\[173\]](#)

Açıklama

Tercümesini sunduğumuz bu hadis-i şerifler, büyüklük duygusu vereceği için topuklardan aşağıya kadar sarkan uzun elbise giymenin haram olduğunu ifade etmektedir. 4086 numaralı hadis-i şerifte ifade edildiği üzere Hz. Peygamber, bu şekilde namaz kılmakta olan birini görünce ona abdestini yenilemesini emretmiştir.

Bezlü'l-Mechud yazarının dediği gibi, Hz. Peygamber'in o kimseye ab-dest almasını emretmesi, "Böyle uzun elbise giymenin abdesti bozmasından değil de, abdesti günahlara keffaret olması cihetiyle o kimsenin hissetmiş olduğu büyüklük duygusunun günahına keffaret olması içindir." denilebilir. Bu sözü geçen hadis-i şerifte, Hz. Peygamber'in uzun elbise ile namaz kılan adama abdest almasını emrettiği halde, namazını tekrar kılmasını emretmemesi, uzun elbiseler içerisinde kılınan namazın iadesi gerekmediğine fakat büyüklerime duygusu hissetmesi sebebiye günahkar olduğuna delalet eder.

Her ne kadar hadis-i şerifte, Hz. Peygamber'in uzun elbise ile namaz kılan kimsenin kıldığı bu namazın kabul edilmeyeceği ifade buyuruluyorsa da bu söz, "Allah o kimseye ve amellerine değer vermez" gibi manalara gelmektedir. Nitekim namaz bölümünde 637 numaralı hadis-i şerifin şerhinde bu hususu ve mezhep imamlarının bu husustaki görüşlerini açıklamıştık.

Hadis-i şerif aynı zamanda Hz. Ebu Bekir'in faziletine, büyükleme duygusu gibi mezmum duygulardan arınmış olduğuna da delalet etmektedir.

122 - 4087 numaralı hadis-i şerifte geçen, "Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz", "onlara bakmaz", onları temiz çıkarmaz" sözlerini açıklarken Bezlü'l-Mechud yazarı şöyle diyor:

1- Allah'ın onlarla konuşmamasından maksat, onlarla razı olduğu kimselerle konuştuğu gibi rızasıyla konuşmaz, bilakis gazabı ile konuşur demektir.

2- Allah'ın onlara bakmasından maksat ise,rahmeti ve rızası ile bakmaması, yani onlardan yüz çevirmesidir.

3- Onları temize çıkarmaması ise, onların günahlarını temizlememesi yani bağışlamamasıdır.[\[174\]](#)

4089... Kays b. Bısr et-Tağlibî'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Ebu'd- Derda'nın arkadaşı olan babam bana (şunları) anlattı: Dımişk'da Peygamber (s.a.v)'iri sahabilerden İbn Hanzaliyye diye anılan bir adam vardı. Yalnız (lığı seven ve yalnız yaşayan) bir kimseydi. Halk ile az oturur kalkardı. Onun (meşguliyeti nafile) namaz{dan ibaretti bu meşguleyetini bitirince) ailesinin yanına varırdı. (Bir gün) biz. Ebu'd-Derda'nın yanında iken bize uğradı. Ebu'd-Derda (r.a) ona: "Bize yararlı olacak ve sana zararlı olmayacak bir söz (söyle)" dedi. (Bunun üzerine İbn Hanzaliyye şunları) söyledi:

Resulullah (s.a.v) (düşman üzerine) bir akıncı birliği göndermişti. Bir süre sonra (bu birlik savaştan) döndü. Derken bu birliğe katılanlardan biri (Hz. Peygamber'in mescidine geldi ve Resulullah (s.a.v)'m da bulunduğu meclise oturdu. Yanında bulunan birisine

Düşmanla karşılaştığımızda bizi bir görseydin! Falan kimse düşmana saldırıp "Al, bu da benden! Ben Gifarlı yiğidim!" diyerek mızrağım (düşmana) sapladı. Onun bu sözü hakkında görüşün nedir? dedi. (O adam da):

,O zatın (bu sözüyle yapmış olduğu cihadın) sevabını iptal ettiği görüşündeyim, cevabını verdi. Bu sözü bir başkası işitti ve:

Ben bu sözde bir sakınca görmüyorum,

Bunun üzerine münakaşaya başladılar. Nihayet (onların bu münâkaşasını) Resulullah (s.a.v) duydu ve şöyle buyurdu:

"Hayret doğrusu! (Allah yolunda savaşırken) bu gibi sözler söyleyen bir müslümanın (bu savaşından gereği gibi) sevap almasına ve (dünyada) iyilikle anılmasına hiçbir engel yoktur."

Kays b. Bısr sözlerine evam ederek dedi ki: Babam daha sonra bana şunları anlattı:

Gördüm ki, Ebu'd-Derda, Hz. Peygamber'in bu sözüne (çok) sevindi, ve "Sen bunu bizzat Rcsuîullah (s.a.v)'dan mı işittin?" diyerek başını İbn Hanzaliyye'yc (doğru) kaldırmaya başladı. (İbn Hanzaliyye'de): "Evet, (duydum)" cevabını verdi. Ebu'd-Derda, İbn Hanzaliyye'ye (bunu bizzat Resulullah'tan mı duydun diyerek sormaya devam etti. Nihayet ben (Ebu'd-Derda'nım bu soruyu tekrarlariken içinde bulunduğu tevazuyu ve edebi görünce, kendi kendime) "Kesinlikle Ebu'd-Derda (İbn Hanzaliyye'nin) dizlerine kapanacak" diyordum.

(Babam sözlerine devam ederek şöyle) dedi: (İbn Hanzaliyye) bir başka gün (yine) yanımıza uğradı. (Yine) Ebu'd-Derda ona:

Bize yararlı olan ve sana zararlı olmayan bir söz (söyle) dedi. O da:

Resulullah (sav) bize: "Cihad için elinde tuttuğu ata masraf eden kimse sadaka vererek elini açıp da kapamayan kimse gibidir" buyurdu, dedi.

Başka bir gün (yine) bize uğradı. (Yine) Ebu'd-Derda:

Bize yararlı ve sana zararlı olmayan bir söz dedi. (O da):

Rcsuluilah (s.a.v) bize: "Saçları (kulak memelerinden aşağı incek kadar) uzun, eteğide topuklarından daha aşağıya kadar sarkık olmasa Hureym el-Esedî ne iyi adamdır" buyurdu, dedi.

Bu (söz) Hureym'e ulaştı da koşup (eline) bir bıçak (aldı) ve onunla saçını kulaklarına kadar, eteğini de dizlerinin yarısına kadar kısalttı. Sonra diğer bir günde bize (yine) uğradı. Ebu'd-Derda ona:

Bize fayda verecek ve sana zarar vermeyecek bir söz! dedi. (O da):

Resulullah (s.a.v)'ı (şöyle) derken işittim: "Siz (müslüman) kardeşlerinizin yanına varıyorsunuz. (Onların yanına vardığınız zaman) binek hayvanlarına güzel eğerler vurunuz ve güzel elbiseler giyiniz. Öyle ki halk içinde (vücuttaki) "ben" gibi olunuz. Çünkü Allah çirkinliği ve isteyerek çirkinleşmeyi sevmez"

Ebû Dâvûd dedi ki: (Bu cümleyi) Ebû Nuaym da Hişâm dan, "Ta ki halk arasında (vücuddaki) "ben" gibi olunuz diye rivayet etti. [\[175\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte söz konusu edilen olayları anlatan jbn Hanzaliyye'nin bu olayları oturarak mı yoksa ayakta mı anlattığı kesin olarak belli değildir.

Eğer oturarak anlatmış ise, "Ebu'd-Derda kesinlikle dizlerine kapanarak" anlamındaki cümlede bulunan "dizlerine" kelimesindeki zamirin İbn Hanzaliyye ile ilgili olması gerekir. Bu durumda cümle "Kesinlikle Ebu'd-Derda İbn Hanzaliyye'nin dizlerine kapanacak diyordum" anlamına gelir. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde bu cümle "Ebu'd-Derda onun dizlerine kapanmaya niyetlendi" anlamına gelen lafızlarla rivayet ediliğinden biz. İbn Hanzaliyye'nin bu olayı oturarak anlattığı kanaatine vardık ve sözü geçen zamirin de İbn Hanzaliyye'ye döndüğüne hükmederek tercümeyi buna göre yaptık.

Ancak, İbn Hanzaliyye'nin bu olayı ayakta anlattığı farzedilirse, anlatılanları oturarak dinleyen Ebu'd-Derda'mn ibn Hanzaliyye'nin dizleri üzerine kapanması mümkün olmayacağından sözü geçen zamirin Ebu'd-Derda ile ilgili olması gerekir. Bu durumda sözkonusu cümle "Ebu'd-Derda kendi dizleri üzerine çöktü" anlamına gelir.

İbn Hanzaliyye, ibadete düşkün, insanlar arasına fazla sokulmaktan hoşlanmayan birisi olduğu için sözlerini bir an önce bitirip ibadetine dönmek gayesiyle konuşmasını oturmadan ayakta yapmış olması da kuvvetle muhtemeldir. [\[176\]](#)

Bazı Hükümler

1. Bir kimsenin savaş esnasında, düşmana kargı yiğitlik taslaması ve cengaverliğini ifade eden sözler söylemesi caizdir. Bunun caizliğinde selef uleması ittifak etmişlerdir.
2. Kişinin cihad için beslediği alına yaptığı masraf Allah yolunda verilmiş sadaka gibidir.
3. Bir kimsenin, söylediği sözlerin kesinlikle müsbet yönde tesir göstereceğini bilmesi halinde, müslüman kardeşini içinde bulunduğu kusurlu durumdan kurtarmak maksadıyla onun kusurlarını, hakkında söylenenleri kendisine ulaştıracak kimselerin yanında söylemesi caizdir.
4. Kişinin saçlarını kulak memelerinden aşağı, eteklerini de topuklarından aşağı incek kadar uzatması caiz değildir.
5. Kişinin toplantılara giderken güzel elbiseler giymesi, yolculuğa çıkarken binitini en güzel şekilde hazırlaması sünnettir. [\[177\]](#)

26. Büyükleme Hakkında (Gelen Hadisler)

4090... Ebu Hureyre'den rivayet olduğuna göre; Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"İzzet ve celâl sahibi olan Allah buyurdu ki: Büyüklük benim gömleğim, ululuk da benim etekliğimdir. Kim bunlardan birinde benimle yarışmaya yeltenirse onu ateşe atarım." [\[178\]](#)

Açıklama

Rida: Bedenin belden yukarı kısmı için kullanılan elbisedir. İzarda bedenin belden aşağı kısmı için kullanılan elbisedir. Allah Teâlâ bu hadiste, "Kibriya benim ridamdır ve azamet benim izanıdır." buyurmaktadır. Tabii Allah giysiden pak ve nezihdir. Onun hakkında böyle bir şey de düşünülmez. Çünkü o. bir cisim değildir.

Avnül-Mabud yazarının beyanına göre Hattabi bu cümleyi açıklarken özetle şöyle demiştir:

Bu cümlelerin manası şudur: Kibriya yani büyüklük ve azamet Allah Sübhânehu'ya mahsus iki sıfattır. Hiçbir kimse bu iki sıfatta Allah'a ortak olamaz ve hiçbir yaratığa bu sıfatları takınmaya kalkışması yakışmaz. Çünkü yaratığın .şaşmaz ve kaçınılmaz sıfatı

alçak gönüllülük ve küçüklüktür. Ridâ ve İzar denilen giysi bir misal olarak kullanılmıştır. Yani bir insanın üstündeki elbiseyi aynı anda bir başkasının bürünmesi, böylece ortak olması nasıl düşünilemiyorsa Allah'a mahsus bu iki sıfatta başka bir varlığın ortaklık taslaması da düşünülemez.

Sindî de bu hadisin izahı bölümünde Özetle şöyle der:

Hadisten maksat şudur: Bir insanın elbisesine başkasının ortak olması nasıl düşünülüyorsa, Allah'ın bu iki sıfatına da başkasının ortak olması, bu sıfatların başkası hakkında kullanılması veya başkasının bu sıfatları taşıması düşünülemez. Bilindiği gibi Allah'ın rahmet ve kerem sıfatları mecazi anlamda başkaları hakkında kullanılabilir. Mesela falan adam merhametlidir, filan kişi kerem sahibidir denilir. Fakat kibriya ve azamet sıfatları böyle değildir. Mecazi anlamda da olsa başkaları bu sıfatları takına-maz. Hadisin zahirine göre kibriya ve azamet kelimelerinin manaları arasında bir farkın olmadığı lügat kitaplarından anlaşılmaktadır. Bu itibarla bu kelimelerin manaları arasında bir farkın bulunup bulunmadığı hususunda ilim adamlarının bazısı duraklamış, birşey söylememeyi ve görüş beyan etmemeyi tercih etmişlerdir. Diğer bir kısım alimler şu farkın bulunduğunu söylemişlerdir:

Kibriya; Allah Teâla'nın büyüklüğü. Yaratıklar tarafından takdir edilsin edilmesin, bilinsin veya bilinmesin onun haddi zatında büyük olmasıdır. Azamet ise, yaratıkların onun büyüklüğünü takdir e kabul etmiş olmasıdır. Bu duruma göre kibriya, zatî bir sıfat mahiyetindedir, izafi değildir ve azamet sıfatından daha-yüksektir. Çünkü azamet sıfatı izafidir. Yani yaratıkların takdir ve kabulü ile ilgisi bulunan bir sıfattır. Bu nedenden ki, kibriya. bedenın üst kısmına giyilen ridaya benzetilmiş; azamet de bedenın alt kısmını örten izar'a benzetilmiştir. [\[179\]](#)

4091... Abdullah (b. Mes'ud) (r.a)'dan rivayet olduğuna göre; Rcsulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse cennete giremez. Kalbinde hardal (tanesi) kadar iman bulunan kimse de cehenneme girmez."

Ebu Dâvud dedi ki: (Bu hadisin) bir benzerini de el-Kasmeli, El A'meş'ten rivayet etmiştir. [\[180\]](#)

Açıklama

Hardal; turpgillerden, tadı sert ve yakıcı bir madde taşıyan tohumu hekimlikte kullanılan bir bitkidir. Bu hadis-i şerifin isnadında bulunan A'meş ile İbrahim ve Alkame'nin üçü de tabiî ve Kufeli olduğu gibi, hadisi Hz. Peygamberden rivayet eden Abdullah b.

Mes'ud (r.a)da Kıfeli'dir.

Metinde geçen, kalbinde hardal tanesi kadar bir kibir bulunan kimse cennete giremez" ibaresinin tevili hususunda ulema ihtilaf etmişlerdir.

Ebû Süleyman Hattâbi bu ibareyi iki ve.cihle tevil etmiştir;

1_ Kibirden murad, imandan tekebbür etmek yani iman etmemektir. Bu halde ölen bir kimse asla cennete giremez.

2 _ Maksat; cennete giren bir kimsenin kalbinde oraya girerken kibir bulunmaz demektir. Nitekim Allah Teâlâ hazretleri, "Biz onların kalble-rindeki kin ve hasedi çıkaracağız" buyurmuştur. [\[181\]](#)

Ancak Hattâbi'nin bu tevillerini Nevevi beğenmemiş; hadisin maruf olan kibirden yani kendini başkalarından yüksek görerek onları tahkir ve-hakkı bertaraf etmekten nehy için varid olduğunu söylemiş, binaenaleyh ibarenin bu te'villere hamledilerek matlup olan manadan çıkarılmaması gerektiğini bildirmiştir.

Kadı İyaz ile sair alimlere göre. Hadisin manası kibirli kimse cennete giremez demektir. Nevevî de bu kavli ihtiyar etmiştir. Bazıları; "Evet, ceza verilirse mana budur. Fakat Cenabı-ı Hakkın lütfü keremiyle o kimseyi affetmesi de caizdir. Bineâenaleyh bütün müminler ya doğrudan doğruya yahutta büyük günah işlemekte ısrar halinde ölen günahkarlardan bazıları azab gördükten sonra mutlaka cennete gireceklerdir" demişlerdir. Hadisten murad, "kibirli olanların cennete giren ilk takva sahipleriyle birlikte giremeyeceklerini açıklamaktır" diyenler de olmuştur.

Hadisin sonunda yer alan. "Kalbinde hardal (tanesi) kadar iman bulunan kimse de cehenneme girmez" mealindeki ibarenin manası da "kafirler gibi cehenneme ebedi olarak giremez" demektir. [\[182\]](#)

4092... Ebff Hureyrû (r.a)'den rivayet olunduğuna göre; Güzel bir adam Peygamber (s.a.v)'e gelip;

Ey Allah'ın Resulü, ben kendisine güzellik sevdiren bir adamım. Gördüğüm kadarıyla ondan bana da verilmiştir. Hatta bir kimsenin (güzellikle) benden üstün olmasını (asla) sevmiyorum, demiş. (Ebu Hurey-re'nin hatırlayabildiği kadarıyla o zat); ya (güzellikte birinin) "bişirâk-i na'Î= nalinimin tasmaını (geçmesini bile istemiyorum)" demiş; yahutta biş'i-s-i na'lî= nalinimin tasmaını (geçmesini bile istemiyorum)" demiş (ve sorusunu şöyle tamamlamış): "Bu kibirden midir?"

(Hz. Peygamber de şöyle) cevap verdi:

"Hayır, fakat kibir, hakkı inkâr eden ve halkı küçük gören kim-se(nin yaptığı inkâr ve

büyüklenme fiilleri)dir."[\[183\]](#)

Açıklama

Hız. Peygamber'e, güzelliği sevdiğinden ve bu hususta hiçbir kimsenin kendisini geçmesini istemediğinden bahseden ve bu halinin kibir sayılıp sayılmadığını soran zatın kimliği kesin olarak bilinmiyor. Kadı İyaz ile İbn Abdilberr bu zatın Mâlik b. Murre olduğunu iddia ederlerken, İbnü'l-Arabî, onun Ebû Reyhâne Şen'un olduğunu, Ali b. el-Medinî de Rabbi b. Amir olduğunu söylemiştir. İbn Ebi'd-Dünya. bu zatın Muaz b. Cebel olduğunu iddia edenlerin de bulunduğunu söylüyor. Abdullah b. Amr b. As ve Hureym b. Fâtik olduğunu söyleyenler de vardır.

Hadis-i şerif; güzelliği, güzel giyinmeyi ve güzel işleri sevmenin kibirle bir ilgisi olmadığını; asıl kibirin, hakkı kabulden kaçınmak ve insanları küçük gömekten ibaret olduğunu ifade etmektedir.

Gerçekte, güzel elbise giymenin kibirle ilgisi yoktur. Bilakis güzel giymek Allah'ın nimetine şükür manasına taşır. 4063 numaralı hadis-i şerifte de ifade edildiği gibi "Allah verdiği nimetin eserini kulunun üzerinde görmeyi sever."

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

"Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever." [\[184\]](#)

27. Eteğin Nereye Kadar Uzanacağı Hakkında (Gelen Hadisler)

4093... (el-Alâ b. Abdurrahman'ın) babasından rivayet edilmiştir; dedi ki:

Ben Ebû Saîd el-Hudrî'ye; eteği(n nereye kadar uzanacağını) sordum da (bana) şöyle dedi: "Bunu tam bilene sordun. Resulullah (s.a.v);

"Müminin eteğinin uzunluğu dizinin yansı (na kadar) dır. Dizin yarısı ile topukları arasında olmasında da bir sakınca yoktur. Topuklardan daha aşağısında olan etekler ise cehennemdedir. Allah (c.c) eteğini büyüklerek yerlerde sürükleyip (gezen(kimsenin yüzüne bakmayacaktır"[\[185\]](#) buyurdu. [\[186\]](#)

4094... (Salim b. Abdullah b. Ömer'in) babasından rivayet olduğuna göre; Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"(Giysiyi aşağıya doğru) sarkıtmak, belden yukarı giyilen giyside, gömlekte ve sarıkta (da) olur. (Sadece eteklere mahsus bir şey değildir.) Allah bunların (birini giyip de) bir ucunu (yerlerde) sürükleyen kimsye kıyamet gününde bakmayacaktır."[\[187\]](#)

4095... Zeyd b. Ebî Siimeyye'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Ben (Abdullah) b. Ömer'i şöyle derken işittim:

ResuluIIah (s.a.v)'ın etek için söylediği, gömlek için de (geçerlidir).[\[188\]](#)

4096... Muhammed b. Ebi Yahya'dan rivayet edilmiştir; de ki: İkrime (bana) şöyle dedi:

İbn Abbas'i, İzannı giyip önden (yere doğru sarkan) uç kısımlarını ayaklarının üst tarafına değdirirken, arkasından (yere doğru sarkan) kısımlarını da (topuklarından yukarı) kaldırırken gördüm. (Kendisine), "İzannı niçin böyle giyiniyorsun?" dedimde, Resûlullah (s.a), böyle giyerken gördüm" karşılığını verdi.[\[189\]](#)

Açıklama

4093 ve 4094 numaralı hadis-i şeriflerde, elbisenin rjn bizleri,-) yansına kadar uzatılıp daha aşağıya kadar uzatılmaması tavsiye edilmektedir.

4084 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi, erkekler için elbiselerin dizlerin yarısında kalıp daha aşağıya sarkmaması müste-hap, topuklara kadar inmesi kerahatsiz olarak caiz, topukları örtecek kadar aşağıya inmesi ise haramdır. Çünkü büyüklük verir. Büyüklük hissi duymadan topukları örtecek derecede uzun elbise giymek tenzihen mekruhtur.

4095 numaralı hadis-i şerifte de ifade buyUrtıIdiğu üzere, Hz. Peygam-ber'in ölçüyü aşan etekler hakkındaki tehdilkâr sözleri ölçüyü aşan gömlekler, sarıklar, zırhlar ve abalar içinde geçerlidir.

Abalar, zırhlar ve gömlekler hakkındaki Ölçü aynen elekler hakkındaki ölçü gibidir. Yani gömleğin müstehap olan uzunluğu dizlerin yarısına kadardır. Topukları da içine alacak kadar uzun gömlek giymek ise haramdır.

Sarıklar hakkındaki ölçü ise 4079 numaralı hadis-i şerifin şerhinde açıkladığımız gibidir.

4096 numaralı hadis-i şerifte ise İbn Abbas'm, eteklerini topuklara kadar indirip topukları kapatmasından kaçındığı ve Hz. Peygamberden böyle ^ördüğü için böyle

hareket ettiğini söylediği ifade edilmektedir.

Yukarıda açıkladığımız gibi, topukları kapatmak şartıyla eteklen topuklara kadar uzun tutmak kerahatsiz olarak caizdir. 4085 numaralı hadi-i şerifte de açıklandığı üzere büyüklük duygusuna kapılmadan topukları kapatacak derecede uzun elbise giymek haram değildir. İbn Abbas'ın bu giyimi bu husuları açıklığa kavuşturmuştur. [\[190\]](#)

28. Kadınların (Giyimi Hakkında) (Gelen Hadisler)

4097... İbn Abbas (r.a)'dan rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a.v), kadınlardan erkeklere benzemeye çalışanlara, erkeklerden de kadınlar benzemeye çalışanlara lanet etmiştir. [\[191\]](#)

4098... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet olunduğuna göre; Resûlullah (s.a.v), kadın gibi giyinen erkeğe de, erkek gibi giyinen kadına da lanet etmiştir. [\[192\]](#)

4099... İbn Ebî Müleyke'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Âişe (ranha)'ya bir kadının erkek ayakkabısı giydiği söylendi de; "Resululah (s.a.v), kadınlardan kendini erkeğe benzetmeye çalışan (lar)a lanet etti" karşılığını verdi. [\[193\]](#)

Açıklama

Lanet, Allah'ın rahmetinden uzaklık demektir.

hadis-i şerifler, erkeklerin kadınlara mahsus olan elbiseler giyerek, kadınlara mahsus zinetleri takınarak giyim kuşamlarında, kılık ve kıyafetlerinde kadınlara; kadınların da erkeklere has kıyafetlere girerek erkeklere benzemesinin haram olduğunu ifade etmektedir.

Hafız İbn Hacer'in açıklamasına göre; kadınların ya da erkeklerin, konuşmalarda ve yürüyüşlerinde zıt cinslerine benzemeye çalışmaları da giyim kuşamlarında benzemeye çalışmaları gibi haramdır.

Ancak, kadın ve erkeğin kıyafetleri beldele göve değiştiği için bazı beldelerde erkek ve kadın kıyafetlerinin ayırd edilmeleri zorlaşacak şekilde birbirine benzeyebilirler. Bu durumda kadınların islami şekilde örtün-meleriyle bu benzerlik ortadan kalkmış olur.

Konuşmada ve yürüyüşte karşı cinse bezemenin lanete hedef olması ise, yürüyenin ya da konuşanın kasdına bağlıdır. Binaenaleyh yürümesini veya konuşmasını isteyerek karşı cinse benzeten kimse bu lanete hedef olursa da, yaratılışları icabı yürüyüşleri ve konuşmaları kadına benzeyen kimseler bu benzerlikten dolayı hadis-i şerifteki lanete hedef teşkil etmezler.

Ancak bu durumda olan kimseler bu benzerlikten kurtulmak için güçlerinin yettiği nisbette alıştırmaya yapmakla mükelleftirler. Alıştırma sonucu yavaş yavaş bu durumdan kurtulabilirler. Eğer bu durumdan .kurtulmak için gereken çabayı göstermezlerse onlar da bu lanete müstahak ve hedef olurlar.

Bu hususta ellerinden gelen çabayı sarfettikten sonra bu benzeyişten kurtulamayanlar ise vebalden kurtulmuş olurlar. Binaenaleyh İmam Ne-vevî; sözü geçen hususlarda kadınlara benzeyen erkeklerin bu hallerinden dolayı kinanamayacaklarını söylerken, elinden gelen çabayı sarfettikten sonra bu benzerlikten kurtulamayan erkekleri kasetmiş olması gerekir. -Ulema, İmam Nevevî hazretlerinin bu sözünü böyle anlamıştır.

Bir kadının ilimde, irfanda ve dinen rağbet edilen diğer hususlarda erkeğe benzemesinde hiçbir sakınca yoktur. Bilâkis bu gibi durumlardaki benzeme makbuldür. [\[194\]](#)

29. "Örtülerini Üstlerine Salsınlar" [\[195\]](#) (Ayeti Kerimesi) Hakkında (Gelen Hadisler)

4100... Safiyye binli Şeybe'den rivayet olunduğuna göre;

Aişe (ranha) Ensar kadınlarından bahsetmiş, onları övmüş, onlar hakkında iyi (sözler) söylemiş ve; "Nûr sûresi (nin) 31. âyet-i kerimesi inince onlar hemen (bellerinde bağlı olan) peştamallarına yöneldiler." (Burada ravi) Ebû Kâmil (Hz. Aişe'nin, hiçbir anlamı olmayan) hucûr (kelimesini) mi (yoksa, kemer anlamına gelen) lıucûz (kelimesini) mi (söylemiş olduğunu iyice hatırlayamamış ve) tereddüde düşmüştür. (Safiyye binti Şeybe'nin rivayetine göre Hz. Aişe sözlerine şöyle devam etmiştir:)

"Ve hemen onları iki parçaya ayırıp birer parçasını başörtüsü edindiler." [\[196\]](#)

Açıklama

Tefsir kitaplarında açıklandığına göre, "başörtüle-yakalarının üstlerine salsınlar" [\[197\]](#)

âyet-i kerimesi inmeden önce müslüman kadınları başörtülerini sadece arkalarına sarkıttıkları için boyunlarının ön tarafı ile gerdanları açıkta kalırdı. Yüce Allah onları bu çirkin durumdan ve zavallılıktan kurtarmak için Nûr sûresinin 31. âyetini indirdi.

İbn Ebî Hâtim'in babası vasıtasıyla Safiyye binti Şeybe'den rivayet ettiği diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor: "Başörtülerini yakalarının üstüne salsınlar" âyeti nazil oldu. Erkekleri evlerine dönüp Allah Te-âlâ'nın kendilerine kadınlar hakkında bu âyeti indirmiş olduğunu onlara bildirdiler. Herkes bu âyeti karısına, kızına, kız kardeşine ve arkasına okudu. Onlardan hiçbir kadın kalmayıp, nakışlı, resimli elbiselerine yöneldiler ve bunlarla başlarından aşağıya örtündüler ki Allah Teâlâ'nın kitabından indirmiş olduğuna iman etmiş ve onu doğrulamış olsunlar. Sabahleyin namazda Allah Rasûlü (s.a)'nün arkasında baştan aşağı örtülü olarak durdular. Sanki başları üzerinde kargalar vardı. [\[198\]](#)

Aslında mevzumuzu teşkil eden bu hadisin yeri bir sonraki bab olduğundan burada değil de orada zikredilse daha isabetli olurdu. [\[199\]](#)

4101... Urrinli seleme (ranha)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: "Ey Peygamber; zevcelerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına dış elbiselerini üstlerine giymelerini errifet" [\[200\]](#) (âyet-i kerimesi) inince, Ensar kadınları dışarıya çıktılar. (Başlarına bağladıkları siyah) örtülerden dolayı sanki başlarında (siyah) kargalar varmış gibi görünüyorlardı. [\[201\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şeritte, Allah Teâlâ hazretlerinin, müslüman kadınların şerefini korumak için Ahzâb sûresinin 59. âyetini indirerek, onlara şereflerine uygun bir şekilde tepeden tırnağa örtünmelerini emrettiği, bu emirdeki inceliği ve hikmeti derinden kavrayan Ensarlı kadınların da ince bir titizlik ve büyük bir şevkle bu emre sarılıp islâmî kıyafete büründükleri ifade edilmektedir. Müfessirler Ahzâb sûresinin sözü geçen âyetinde bir takım incelikler tesbit etmişlerdir.

Bu inceliklerden bazıları şunlardır:

1 - Allah Teâlâ örtünme emrine evvelâ Rasûlullah (s.a)'nın zevceleri ve kızları ile başlamıştır. Bu, onların diğer kadınların önderi ve imtisal numunesi olduklarını göstermektedir.

2- Hicâb âyeti, kadınların avret mahallerini örtünmeleri istikrar kazandıktan sonra nazil olmuştur. Öyleyse bu âyette emrolunan tesettür, daha önce farz kılınan Sbtr-i avretten başka ve fazlabir örtünmedir. Bunun içindir ki bütün müfessirler, tabirler değişik de olsa

mefhumda birleşerek ayetteki "cilbâb"dan maksadın kadının elbiseleri üzerine giyilen ve bütün vücudu örten bir örtü, elbise olduğunda ittifak etmişlerdir.

3- Ayetteki, "Zevcelerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına" ifadesindeki tafsilat, hicabın yalnız Rasûlullah (s.a)'nın zevcelerine farz olduğunu ileri sürenlerin bu iddialarını açıkça reddetmektedir. [\[202\]](#)

Örtünmenin Şekli Nedir?

Allah Teâlâ kadınlara, iffet ve haysiyetlerinin korunması için yabancı

erkekler karşısında uzun bir örtü ile elbiselerinin üzerini örtmelerini emretmiştir. Alimler bu tesettürün nasıl olacağı hususunda ihtilâf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır:

1- Süddî'ye göre, "Örtü, kadının sol gözü hariç bütün yüzünü kapatmalıdır." Ebû Havyan da şöyle der: "Endülüs'teki âdet de Süddî'nin tarif ettiği gibi idi."

2 - Ümmü seleme (anha)'dan rivayet edildiğine göre, "Bu âyetin nüzulünden sonra Ensâr kadınları siyah çarşaflara büründüler. Sanki hepsinin başına birer karga konmuştu."

3- Taberi, İbn Şîrînden şöyle rivayet eder: "Abide es-Selmanî (r.a)'ye, "dış elbiselerini de üstlerine giymelerini söyle" âyetinin manasını sordum, büyük bir çarşaf olarak onunla bütün vücudunu Örttü. Başını ta kaşlarına kadar kapattı, yüzünü de tamamen kapattı. Yalnız sol gözünü açık bıraktı. Böylece âyeti fiilî olarak tefsir etti."

4- Taberi ve Ebû Hayyân, İbn Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: "Kadın cilbâbmı alnının üzerine indirir ve oradan sıkar. Alttan da burnunun üzerine kadar kapatır. Yalnız gözleri dışarıda kalmalıdır. Yüzünün kalan kısmı ile göğsünü tamamen kapatmalıdır. [\[203\]](#)

Bu mevzuda merhum Hamdi Yazır şöyle diyor: "Cilbâbdan örtmek" tabirinde iki vecih vardır

1) Çilbâblardan birisiyle bedeni sıkıca örtmek

2) Birisi de, bir cilbâbm bir tarafıyla başından yüzünü örtmek. Bu beyanda da iki suret vardır: Birisi kaşlarına kadar örttükten sonra büküp yüzünü de örtmek ve yalnız tek bir gözünü bırakmak. İkincisi de, alnının üzerinden sıkıca sardıktan sonra burnunun üzerinden dolayıp gözlerinin ikisi de açık kalsa da yüzün kısmı âzamini ve göğsü tamamen örtmüş olmaktadır. [\[204\]](#)

Mezhep imamlarının bu meyzudaki görüşlerini 4104 numaralı hadisin şerhinde açıkladık. [\[205\]](#)

30. "Başörtülerini Yakalarının Üstüne Salsınlar"^[206] (Ayeti Kerimesi) Hakkında (Gelen Hadisler)

4102...Urve b.Zübeyr'den rivayet olunduğuna göre: Aise (ranha) söyle demiştir:

Aliah ilk nuhacir kadınlara rahmet eylesin. (Yüce) Allah, "Başörtülerini yakalarının üstüne salsınlar" ayetini indirdiğinde (yünden ya da ipekten dokunan) dış giysilerin bedeni en iyi şekilde örtenini, (ravi Ah-med)b. Salih (burayı) "Yünden ya da ipekten dokunan dış giysilerinin en kalınım ikiye bölüp onları(n bir parçasını) kendilerine başörtüsü yaptılar" diye rivayet etti.^[207]

4103... İbn es-Serh şöyle dedi:

Ben dayımın kitabında (bir önceki hadisin) manasının Ukayl vasıtasıyla İbn Şihâb'dan ve (yine bir önceki) senediyle (rivayet edilmiş olarak) gördüm.^[208]

Açıklama

4100 ve 4101 numaralı hadisler hakkında yaptığı açıklamalar bu hadis-i şerifler için de geçerlidir. İbn es-Serh'in dayısı Abdurrahman b. Abdülhamid'dir. Münzirî'nin açıklamasına göre 4102 numaralı hadisin ravilerinden Kurre, çok yanılmakla itham edilen bir ravidir.^[209]

31. Kadınların Zinet (Yer)lerinden Nerelerini Gösterebileceği Konusunda (Gelen Hadisler)

4104... Aiş (ranha)'dan rivayet olunduğuna göre:

Esmâ, binti Ebî bekir (bir gün) üzerinde ince (bir elbise) ile Rasûlüh (s.a.v.)'in yanına gelmişti. (Hz. Peygamber) ondan yüzünü çevirdi ve;

"Ey Esmâ! (şurası) muhakkak ki, kadın ergenlik çağına erişince on (un vücudun) dan şundan ve şundan başkasının görünmesi uygun olmaz" dedi ve (kendi) yüzü ile elini işaret etti.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu (hadis) mürseldir. (Çünkü) Halid b. Düreyk, Aîşe (ranha)'ya erişmemiştir. [\[210\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif, ergenlik çağına giren bir kadının ile elinin dışında bütün vücudunun avret olduğunu ifade etmektedir. Binaenaleyh fitne korkusu olmadığı zaman elleri ve yüzleri açık olarak yabancı erkeklerin karşısına çıkması caizdir.

Saadet asrı olan Hz. Peygamber dönemi, fitneden uzak bir dönem olduğu için Hz. Peygamber buna izin vermiştir. Hanefî, Mâlikî ve Şafiî uleması; kadının elleri ve yüzü açık olarak yabancı erkeklerin karşısına çıkmasının caiz olmasını fitnenin bulunmamasına bağlamışlardır. Çünkü Hz. Peygamber kadının ellerinin ve yüzünün avret olmadığını söylediği zaman herhangi bir fitne mevcut değildi.

İbn Reslân'ın açıklamasına göre; müslümanların bütün devirlerde kadınların özellikle fitnenin çoğaldığı zamanlarda, ihtiyaç olmadıkça yüzleri ve elleri açık olarak dışarı çıkmalarına izin vermemiş olmaları kadınların ellerini ve yüzlerini yabancı erkek karşısında açmalarıyla ilgili cevazın aynı zamanda bir ihtiyaca da bağlı olduğunda delâlet etmektedir.

Bir başka ifadeyle, söz konusu cevaz için şu iki şartın bulunması gerekir:

- 1)** Fitne korkusu olmayacak,
- 2)** Kadının elini ve yüzünü açmasına bir ihtiyaç duyulacak.

Fıkıh ulemasının bu mevzudaki görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1- Hambelîlere ve Şafiîlerin bir görüşüne göre, kadının elleri ve yüzü dışında bütün vücudu avrettir. Doktora muayene olmak, alışveriş yapmak, şahitlik etmek gibi bir zaruret olmadıkça herhangi bir tarafı açık olarak yabancı erkeklerin karşısına çıkamaz.

Yüz ve eller zaruri olarak açıldıklarından avret sayılmamışlardır.

2- Hanefîler ile Şafiîlerin ikinci görüşüne ve Mâlikîlerin meşhur olan görüşlerine göre; kadının elleri ve yüzü dışında bütün bedeni avrettir. Ancak ellerin ve yüzün avret sayılmaması fitne korkusunun bulunmamasına bağlıdır. Binaenaleyh fitne korkusu bulunmadığı zaman kadınların yollarda elleri ve yüzleri açık olarak dolaşmaları caizdir. [\[211\]](#)

Mevzumuzu teşkil eden bu hadisin senesinde Saîd b. Beşîr Ebû Ab-durrahman en-Nasrî vardır. Hadis uleması bu zatı çeşitli yönlerden zayıf kabul etmişlerdir. [\[212\]](#)

32. Köle Hanımefendisinin Saçına Bakabilir

4105... Câbir (r.a)'den rivayet edildiğine göre;

Ümmü Seleme (ranha) kan aldirmek için Peygamber (s.a.v)'den izin istemiş. (Hz. Peygamber de) Ümmü Seleme'den kan alması için Ebû Tay-yib'e emretmiş.

(Ravi Ebu'z-Zübeyr) dedi ki: Öyle zannediyorum ki Câbir (r.a) (Ebû Tayyib'in), Ümmü Seleme'nin süt kardeşi olduğunu, ya da .(o sırada) henüz ergenlik çağına ermemiş bir çocuk olduğunu söyle(miş î) di-. [\[213\]](#)

4106... Enes'den rivayet edildiğine göre;

Peygamber (s.a.v) Fâtıma'ya (daha önce) kendisine bağışlamış olduğu bir köleyi getirmiş. (O sırada) Fâtıma'nın üzerinde, başını örtse ayaklarına ayaklarını örtse başına yetismeyecek (kısa) bir elbise varmış. Peygamber (s.a) (kızının) karşılaştığı bu durumu görünce;

"Bunda senin için bir sakınca yoktur. (Seni gören kimselerin birisi) babandır, (diğeri de) kölendir" buyurmuş. [\[214\]](#)

Açıklama

Kan, genellikle baş, bilek, ense gibi kadınların ya- bancı erkeklere göstermesi caiz olmayan yerlerden alındığı için, 4105 numaralı hadisin zahiri zımnen, kadınların saçlarını ergenlik çağına gelmemiş çocuklara ve süt kardeşi gibi kendilerine nikâh düşmeyen yakınlarına göstermelerinin caiz olduğunu ifade etmektedir.

Söz konusu hadis bu hükmü ifade edince, Musannif Ebû Dâvûd bunu, kölenin de mahrem olduğu görüşünden hareket ederek süt kardeşine kıyasla mevzumuzu teşkil eden "Köle hanımefendisinin saçına bakabilir" başlığının altında yerleştirmiştir.

Ancak Ebû Dâvûd her ne kadar köleyi, hanımefendisinin mahremi olduğu zannıyla sütkardeşi gibi mahrem erkeklere kıyas etmişse de, ulema kölenin hanımefendisinin mahremi olduğu konusunda ittifak etmiş değillerdir.

Hidâye müellifi fıkıh âlimlerinin bu mevzudaki görüşlerini açıklarken şöyle diyor:

"Köle, kendi hanımının, yalnız bir erkeğin yabancı bir kadına bakabildiği yerlerine bakabilir, İmam Mâlik; köle, hanımına karşı mahrem gibidir, demiştir. İmam Şafî'nin bir görüşü de böyledir. Delilleri ise, "Mümin kadınların süslerini göstermeyecekleri

erkeklerden müstesna olanlardan biri de sahip oldukları köledir. [\[215\]](#) mealindeki âyet-i kerime ile kölenin, hanımefendisinden izin almadan onun bulunduğu yere girmeye ihtiyacı olmasıdır.

Biz Hanefîler diyoruz ki: Köle, herşeyden önce mahrem olmayan bir erkektir. Hanımefendisinin kocası da değildir. Şehvet de söz konusudur. Ayrıca köle daha çok ev dışında çalıştığı için hanımefendinin yanına girmeye fazla bir ihtiyaç da yoktur. Bu bakımdan köle hanımefendisine nis-betle yabancı erkek hükmündedir." [\[216\]](#)

Beziül-Mechûd yazarının da açıkladığı gibi. Hanefî ulemasına göre, Nûr sûresinin sözü geçen âyet-i kerimesinde, mümin kadınların kendilerinden sakınmaları istenen kimselerin dışında bırakılan kölelerden maksat, erkek köleler değil kadın köleler yani cariyelerdir.

Her ne kadar 3927 numaralı hadis, "köle mûkâteb oldukları sonra hanımefendisinin onun ya/unda kapalı olmasını"n gerekliliğini ifade ediyor ve mûkâteb olmadan önce kapanması gerekmediğine delâlet ediyorsa da Hanefî uleması bu hadis-i şerifi, "hanımefendi, kölesinin yanında şer'î ölçülere uygun olarak kapanacaktır. Mûkâteb olduktan sonra işe daha da fazla örtünecektir" şeklinde anlamışlardır. Nitekim bu hususu sözü geçen hadisin şerhinde açıklamıştık.

İbn Reslân, 4106 numaralı hadisin, "köle hanımefendisinin mahremidir. Binaenaleyh hanımefendinin vücudundan mahremlerinin bakabileceği yerlere kölesi de bakabilir" diyen Mâlikîlerle Şâfiîlerin delili olduğunu söylemiştir.

Kölenin hanımefendisinin mahremi olmadığı söyleyen Hanefîlere göre, sözü geçen hadisten böyle bir hüküm çıkarmak isabetli değildir. Çünkü hadis-i şerifte söz konusu edilen köle ergenlik çağa gelmeyen bir çocuktur. Nitekim Hz. Peygarnber'in bu köle hakkında, "Erkek çocuk" anlamına gelen tabirini kullanması bunun en büyük delilidir. [\[217\]](#)

33. "Kadına İhtiyacı Bulunmayan Erkekler" [\[218\]](#) Ayet-i Kerimesi Hakkında (Gelen Hadisler)

4107... Aişe (ranha)'dan şöyle rivayet olunmuştur:

Peygamber (s.a)'in hanımlarının yanına kadın tabiatlı bir adam giriyordu. (Halk) onu (kadınlara) ihtiyacı olmayan (erkekler) den sayıyorlardı. Derken bir gün o adam (Hz. Peygamberin hanımlarının birisinin yanında iken Hz. Peygamber (bizim) yanımıza giriverdi. Adam (o sırada) bir kadını tasvir etmekte idi ve, "Geldiği zaman dörtle gelir, gittiği zaman sekizle gider" diyordu. Hz. Peygamber (bu sözü işitti ve): "Dikkat edin, görüyorum ki bu adam orada ne olduğunu biliyor. Sakın sizin yanınıza bir daha gelmesin"

buyurdu. Artık onu (gelmekten) menettiİer.

Açıklama

"Muhanneş" yahut "muhannis"; ahlâk, hareket ve sözünde kadınlara benzeyen erkektir. Bazen yaratılıştan kadına benzer ve tıpkı kadınlar gibi konuşur. Onun kadına benzemesi kendi arzusuyla değildir. Bu bir nevi hünsa sayılabilir. (Hünsa, kendisinde hem erkeklik hem de kadınlık uzvu bulunan kimsedir) Peygamber (s.a.v.)'in. bu adamı ilk gördüğü zaman bir şey dememesi bundandır. Zaten herkes onun cima ihtiyacı olmadığını kabul ediyordu.

Bazen doğuştan benzemediği halde kendi arzusuyla kadınlara benzemeye çalışanlar vardır. Bunlara da "muhanneş" denir.

İşte burada bahis mevzuu oîan ve 4097 ve 4099 numaralı hadis-i şeriflerde lanetlenen muhannesler bunlardır.

Rasûlullah (s.a.v.)'in evine giren bu muhannesin ismi, meşhur kavle göre "Hît"tir. Bazıları "Hinb", diğer bazıları da "Matı" olduğunu söylemişlerdir. Bu babda daha başka isimler de zikredilmiştir ki. Gelen rivayetlerden, Rasûlullah (s.a.)'ın bunları çeşitli yerlere sürgün ettiği anlaşılıyor.

İbn Kelbî'nin beyanına göre, "Hît\ vafsettiği kadın hakkında ileriye giderek, "Ağzı papatya çiçeği gibi, oturduğu zaman iki olur. Konuşursa renk saçar. Bacaklarının arasındaki başaşağıya çevrilmiş bir kap gibidir" demiş. Rasûlullah (s.a) bunu işitiyormuş ve, "Sen ona inceden inceye bakmışsın ey Allah düşmanı!" buyurmuş. Sonra kendisini Medine'den Ha-ma'ya sürgün etmiştir. Tâif fethedilince onun tasvir ettiği kız imislüman olmuş ve Abdurrahman b. Avf ta evlenmiştir. Rasûlullah (s.a.v) dünyadan gittikten sonra Ebû Bekir (r.a) Hît'i Medine'ye kabul etmemiş, Hz. Ömer halife olunca bazı kimseler araya girerek şefaathçi olmuşlar, "Hît, artık zayıf, yaşlı ve muhtaç bir kimsedir" diyerek Medine'ye gelmesine izin verilmesini rica etmişler. Hz. Ömer de her cuma günü, Medine'ye gelerek dilenmesine, sonra yine yerine gönderilmesine izin vermiştir.

Ulema, Hît'in sürgün edilmesine üç sebep zikretmişlerdir, bunlardan biri hadiste beyan edildiği veçhile onun kadına ihtiyacı olmadığı zannedilmesi, hakikatte ise kadına ihtiyacı olduğu halde bunu gizlemesidir. İkincisi kadınların güzelliklerini ve avret yerlerini başkalarına anlatmasıdır. Üçüncüsü de Hît'in kadınların mahrem yerlerine kadar bütün cinsel özelliklerini öğrenmiş olduğunun meydana çıkmasıdır.

Hz. Peygamber, "Sakin sizin yanınıza bir daha girmesin" emriyle bütün muhannesleri kasetmiştir. Binaenaleyh, muhannes olanlar kadınların yanına giremediği gibi kadınlar da açık saçık onların yanına girip çıkamazlar. Muhannesler aynen kadınlara ihtiyaç duyan diğer erkekler hük-mündedirler. Enenmiş (hayaları çıkarılmış) ve âleti kesilmiş erkeklerde

aynı hükümdedirler.

Hît'in, Gaylân'm kızını tasvir ederken, "Dörtle gelir sekizle gider" demesi, gelirken vücudunun kabarık ve şişkin yerleri dört, giderken sekiz görünür manasındadır. Gaylân, Tâifin fethinden sonra müslüman olmuş, fakat hicret edememiştir. Beyaz tenli, uzun boylu, kumral saçlı, iri ve yakışıklı bir zat olduğu söylenir. Vaktiyle Peygamber (s.a.v) hakkında, "Kur'ân buna indirileceğine iki şehirden birinde büyük bir adama indirilseydi ya" diyenlerden biridir. Kısra'ya bir heyet içinde gönderildiği vakit onunla görüşmüş, Kısra onun aklını beğenerek, "Senin gıdan nedir?" diye sormuş. O da "buğdaydır" deyince, "Bu akıl buğdaydandır. Sütle kuru hurmadan değildir" demiş. [\[220\]](#)

4108... Aişc (ranha)'dan, (bir önceki hadis-i şerifin) manası (rivayet edilmiştir). [\[221\]](#)

4109... Şu (4107 numaralı) hadis Aişe'den, (ayrı bir senetle bir defa rîyavet edilmiştir. Ancak bu rivayetin senesinde bulunan ravilerden Yunus bu rivayete şunları da) ilâve etmiştir: (Hz. Peygamber bu kadın tabiatlı kimseyi Medine'den) dışarı sürgün etti. (Bu sürgünden sonra o) çöllerde (yaşar) idi ve her cuma (günü Medine'ye iner. halktan) yiyecek dilenirdi. [\[222\]](#)

4110... el-Evzaî'den rivayet olunduğuna göre; şu (4307 numaralı hadiste anlatılan) olayda (şu hâdise de varmış):

(Hz. Peygamber'e); "Ey Allah'ın Rasûlü, (eğer sen onu Medine'den sürgün edersen) o zaman o açlıktan ölür" denmiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona her hafta Medine'ye iki defa girip dilenmesine, sonra (yine Medine'den) çıkmasına izin vermiş. [\[223\]](#)

Açıklama

4107 nolu hadisi şerifin şerhinde geçen açıklamalar maiar, 4108 ve 4110 numaralı hadisler için de geçerli olduğu için burada yeni bir açıklamaya lüzum görülmemiştir. [\[224\]](#)

34. Allah Teâlâ'nın "Mümin Kadınlara Da Söyle Gözlerini (Haramdan) Sakınsınlar" [\[225\]](#) Ayeti Hakkında (Gelen Hadisler)

4111... İbn Abbas (r.a)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mümin kadınlara da söyle, gözlerini (haramdan) sakınsınlar"^[226] âyeti neshedildi de bundan," Evlenme arzusu kalmamış oturan (ihtiyar) kadınlar..."^[227] âyet(inin hükmü) dışarıda bırakıldı.^[228]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, Nûr sûresinin 60.'âyet-i kerimesinin. Nûr sûresinin 31.âyetinin kadınların örtünmesiyle ilgili genel hükmünü tahsis ettiğini ifade etmekte ve hayızdan, doğumdan kesilmiş, artık nikâha ümidleri kalmamış olan, kimsenin evlenme arzusunda bulunmayacağı ya^lı kadınların, yabancı erkekler karşısında sokakta örtündüğü örtüyü zinet mahallerini göstermemek kaydıyla çıkarabileceklerine delâlet etmektedir.

Söz konusu âyet-i kerimenin tamamı şu mealdedir: Evlenme ümidi kalmayan, (yaşlanıp) oturmuş kadınlara, zilletlerini açığa vurmamak şarüyla dış elbiselerini çıkarmaktan dolayı bir vebal yoktur. Ama iffetli davranmaları Onlar için daha hayırlıdır. Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.^[229]

Âyet-i kerimeyi tefsir ederken Hafız İbn Kcsîr şöyle diyor: "Yaşlanıp oturmuş kadınlara, dış elbiselerini çıkarmalarından dolayı bir günah yoktur." âyeti hakkında İbn Mes'ud; başörtülerinin üzerine örttükleri örtü veya mantodur, demiştir. İbn Abbas, İbn Ömer, Mücâhid, Saîd, b. Cü-beyr, Ebû Şa'sâ, İbrahim Nehaî, Hasan. Katilde, Zührî, Evzâi ve başkalarından da böyle rivayet edilmiştir. Ebû Salih şöyle der: Dış elbiselerini bırakır da erkeklerin arasında gömlek ve başörtüsüyle durabilir. Saîd b. Cü-beyr ve başkalarının söylediğine göre; Abdullah b. Mes'ud'un kıraatmda

(elbiseleri...) kelimesinin önünde bir de "inin" harf-i cerri vardır. Burada kastedilen elbise, başörtüsünün üzerine örtülen bir örtüdür. Yaşlı kadının başında sık dokulu bir başörtüsü olduktan sonra bu örtüyü çıkarmasında bir beis yoktur. Saîd b. Cübeyr, "Zinueticrini açığa vurmamak şartıyla" âyeti hakkında şöyle der: Üzerindeki zinet görünsün diye üstündeki dış elbisesini çıkarmak suretiyle açılıp saçılmamalı. İbn Ebû Hâtim'in babası kanalıyla Hz. Aişe (r.a)'den rivayetine göre bir kadın Hz. Aişe'nin yanına girip: Ey müminlerin annesi; kına, boya, küpe, halhal, altın yüzük ve ince elbiseler hakkında ne dersin? diye sormuştur. Hz. Aişe şöyle cevapladı: Ey kadınlar topluluğu, sizin durumunuz birdir. Açılıp saçılma olmaksızın Allah Teâlâ size zineti helâl kılmıştır. Yani zinetinizin namahrem olan birine görünmesi sizin için helâl değildir:

Süddî şöyle anlatıyor: Benini, Müslim adında bir ortağım vardı ve bu Huzeyfe İbn Yemân'ın hanımının kölesi idi. Bir gün çarşıya geldiğimde elinde kına izi vardı. Kendisine bunu sordum, hanımefendisinin -ki Hu-zeyfe'nin eşidir- başına kına yaktığını söyledi. Ben bunu hoş karşılamadım ve: İstersen seni onun yanına götürüp (bunu soralım), dedim. Eve gidelim, dedi. Beni hanımefendisinin yanına götürdü. Bir de baktım ki yaşlı başlı bir

hanım!. Ben: Müslim senin başına kına yaktığını bana nakletti öyle mi? diye sordum. Evei, dedi: şüphesiz ben evlenme ümidi kalmayan, yaşlanıp oturmuş kadınlardanım. Allah Teâlâ bu konuda senin de işittiğin şeyleri buyurdu. [\[230\]](#)

4112... Ümmü seleme (ranha)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a)'ın yanında (bulunuyor) idim. Yanında Meymûne de vardır. Derken İbn Ümmü Mekiûn çıkagekli. Bu (olay) biz örtünme ile emrolunduktan sonra (olmuştu). Bunun üzerine Peygamber (s.a) (bize): "Ondan örtünüz" buyurdu.

Ey Allah'ın Rasûlü, o âmâ değilini ? O bizi göremez ve tanıyamaz, dedik. Peygamber (s.a) de:

"Siz de âmâ mısınız, onu görmüyor musunuz?" buyurdu.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu (emir) sadece Peygamber (s.a.v)'in hanımları içindir. Baksana, Fâtıma binli Kays. (Abdullah) İbn Ümmü Mektûm'un yanında iddet beklemiştir. Hz. Peygamber (s.a) Fâtıma binti Kays'a: "İbn Ümmü Mektûm'un yanında iddet (ini) bekle. Çünkü o âmâ bir adamdır. Elbiselerini onun yanında (iken) çıkarabilirsin" demiştir. [\[231\]](#)

Açıklama

Hiz. Ümmü Seleme ile Hiz. Meymûne, ilim öğrengayesiyle Hiz. Peygamber'in yanına geldikleri bir sırada Hiz. Peygamber'in müezinlerinden Abdullah İbn Ümmü Mek-tûm da oraya çıkıp gelmiş. Abdullah âmâ olduğundan, Ümmü Seleme ile Meymûne onun gelmesiyle vücutlarının örtülmesinde yabancı erkekler karşısında gösterdikleri titizliği göstermek istememişlerdir.

Hiz. Peygamber, onları bu tutumlarından dolayı ikaz etmiş ve onlara Hiz. Abdullah'ın huzurunda da diğer yabancı erkeklerin huzurunda olduğu yüzle-riyle birlikte gerdanlarını da örtmeleri gerektiğini, onun yanında bu şekilde örtünmeleri için kendilerinin onu görebilmelerinin yeterli bir sebep olduğunu

ve Hiz. Abdullah'ın âmâ olmasının onun huzurunda örtünme hususunda gerekli titizliği göstermemek için bir sebep teşkil edemeyeceğini hatırlatmıştır.

Hadis-i şerifte özellikle ifade edildiğine göre bu olay, "Ey Peygamber! eşlerine, kızlarına ve inananların kadınlarına söyle, örtülerini üstlerine salsınlar" [\[232\]](#) mealindeki örtünme âyeti indikten sonra olmuştur.

Bu bakımdan hadis-i şerifin zahiri, kadınların erkeklere bakmalarının caiz olmadığına delâlet etmektedir. İmam Nevevî'ye göre ise (ki ulemânın cumhuru da aynı görüştedir.)

kadının, yabancı bir erkeğin diz kapakları ile göbeği arası dışında kalan kısımlarına bakması caizdir. Ancak bu cevaz fitne korkusu olmama şaıyla kayıtlıdır. Binaenaleyh fitne korkusu olduğu zaman bu kısımlara bakması da haramdır.

Bu konuda Aliyyü'li FCârî şöyle diyor;

"Bu hadis-i şerif, kadının yabancı bir erkeğe bakmasının mutlak surette haram olduğuna delâlet etmektedir. Bazıları da hadisteki bu yasağın fitne korkusuyla ilgili olduğunu, fitne korkusu bulunmadığı zaman bu yasağın kalktığını söylemişlerdir, kadının yabancı bir erkeğe bakmasının mutlak surette haram olduğu görüşünü savunanlara göre; "Bir bayram günü Mescid-i Nebevî'nin avlusunda Hz. Peygamber'in huzurunda Habeşîler oynarken Hz. Aişe'nin onları seyrettiğini"[\[233\]](#) ifade eden hadis-i şerif, Örtünme âyeti inmeden varid olmuştur. En doğru olan şudur ki, kadının yabancı bir erkeğin avret yerlerine bakması haram, avret yerlerinin dışında kalan yerlere bakması ise caizdir. Erkeğin avret yerleri göbeği ile diz kapağı arasındır. Göbek ve diz kapağının avret olup olmaması konusu fıkıh uleması arasında ihtilaflıdır. Biz fıkıh ulemasının bu mevzudaki görüşlerini 4114 numaralı hadisin şerhinde açıklayacağız inşallah. Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte kadının yabancı bir erkeğin avret olmayan yerlerine bakmaktan da kaçınmasının takva ve verâ açısından daha uygun olduğu ifade edilmektedir.

Hafız Süyûtî'nin açıklamasına göre, Habeşîlerin Mescid-i Nebevî'nin bahçesinde oynamaları hadisesi hicretin 7. senesinde olmuştur. O sene, Hz. Aişe onaltı yaşında idi. Bu durum bu hadisenin örtünme âyetinin inmesinden sonra olduğunu gösterir."

Görüldüğü gibi Aliyyül Kârî (r.a), mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki yasağı verâ ile, Hz. Aişe'nin Mescid-i Nebevî'de oynayan Habeşî-leri seyrettiğini ifade eden Hadisi şerifi de cevaz ile açıklamak suretiyle bu iki hadis arasındaki zahirî çelişkiyi kaldırmış ve iki hadisin arasını telif etmiştir.

Aynı şekilde Hz. Peygamber'in Fâtıma binti kays'a, "Sen iddetini İbn Ümmii Mektûm'un evinde bekle. Çünkü o âmâdır. Onun yanında elbiselerini çıkarabilirsin" buyurduğunu ifade eden 2284 numaralı hadisi de bu şekilde cevaza hamledince mevzumuzu teşkil eden hadisle onun arasında da bir çelişki kalmaz.

Bazıları da mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki yasağın sadece Hz. Peygamber'in hanımlarına, bu mevzudaki cevazla ilgili hadislerin de diğer müslüman hanımlara ait olduğunu söylemişlerdir ki Masannıf Ebû Dâvûd (r.a) metnin sonuna ilâve ettiği sözleriyle bu görüşe işaret etmek istemiştir.[\[234\]](#)

4113... Abdullah b. As'dan rivayet olduğuna göre; Peygamber (s.a): "Biriniz cariyesini kölcsiyle nikahladığı zaman (artık bir daha cariyesinin) avret yerlerine bakmasını" buyurmuştur.[\[235\]](#)

4114... Abdullah b. As'dan rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz cariyesini kölesine yahut işçisine nikahladığı zaman cariyesinin göbek(inin) altı ile diz kapak(ınm) üstüne bakmasın."[\[236\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şeritler; bir kimsenin cariyesini bir baş kasiyla evlendirdiği zaman artık şehvetini tatmin yönünden o cariyesinden istifade edemeyeceğini, o cariyesinin artık kendisine diğer yabancı kadınlar gibi haram olacağını, binaenaleyh onun sadece hizmetinden yararlanabileceğini ifade etmektedir.

Hadisin zahiri ve diğer bazı hadisler; göbek ile diz kapağının avret yeri olmayıp bu ikisi arasında kalan kısımların avret olduğunu ifade etmektedir.

Avnü'I Ma'bûd da bu konuda şöyle denilmektedir:

"Mîrkât" isimli eserde açıklandığı üzere; ulema erkeklerde göbeğin avret yeri olmadığına ittifak etmişlerdir. Diz kapaklarına gelince, İmam Mâlik ile İmam Şafiî ve Ahmed'e göre erkeklerde diz kapakları avret yeri değildir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şafiî'nin ashabından bazılarının göre erkeklerde diz kapağı avrettir.

Cariyesinin avret yerlerine gelince. İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre cariyelerin avret yerleri aynen erkeklerin avret yerleri gibidir. İmanı Ebû Hanîfe'ye göre erkekierinkinden fazla olarak cariyelerin karınları ile sutları da avrettir."[\[237\]](#)

35. Başörtüsü(nü Bağlamak) Nasıl Olur?

4115... Ümmü Seleme (ranha)'dan rivayet edildiğine göre;

(Bir gün) kendisi başörtüsünü bağlarken Peygamber (s.a) yanına girmiş ve, "Bir dolam; iki dolam değil" buyurmuş.

Ebû Dâvûd dedi ki: "Bir dolanı; iki dolam değil" sözünün manası, "erkeklerin sarık sarındığı gibi sarınma, onu (başına bir defa doladm mı yeter) bir veya iki dolam daha ilâve etme" demektir.[\[238\]](#)

Açıklama

4107 ve 4111 numaralı hadis-i şeriflerin şerhinde açıklandığı üzere, erkeklerin kadınlara benzemesi nasıl haramsa. kadınların erkeklere benzemesi de aynı şekilde haramdır.

İşte bu esastan hareketle Fahri Kâinat Efendimiz, kadınların erkeklere benzemekten kaçınmak için başlarına bağladıkları örtüleri birden fazla dolam teşkil edecek şekilde bağlamamalarını, bir dolam teşkil edecek şekilde bağlamakla yetinmelerini emretmiştir.

Masannıf Ebû Dâvûd (r.a)'un metnin sonunda ilâve ettiği açıklamasından anlaşılan budur. [\[239\]](#)

36. Mısır Kıptîlerinin Ketenden Yaptıkları Kubtiyye Denilen İnce Elbiseleri Giymenin Hükmü

4116... Dihyc b. Halîfe el-Keibî (r.a)'den rivayet edilmiştir: Dedi ki;

Rasûllullah (s.a)'e, kubtiyye denilen ince kumaşlar getirilmişti. Onlardan birini bana verdi ve:

"Bunu ikiye böl, birini (kendine) gömlek dik; diğerini de hanımına ver, onu kendisine başörtüsü yapsın" buyurdu. Sözlerine şöyle devam etti: Hz. Peygamber'in bu emrini alan) pbihye (oradan ayrılmak üzere) sırtını döndüğü zaman (Hz. Peygamber ona):

"Hanımına (bu kaputun) altında kendi (teni)ni göstermeyecek başka bir elbise giymesini de emret" dedi.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi (Musa b. Çübeyr'den) Yahya b. Eyyub da rivayet etti. (Şu farkla ki, Ubeydulah b. Abbas'dan) "Abbas b. Ubey-dullah b. Abbas" diye bahsetti. [\[240\]](#)

Açıklama

"Kübüyye" ketenden dokunmuş ince kumaş demektir. Mısır'ın yerlileri olan kiptiler tarafından dokunduğu için onlara nisbet edilerek bu isim verilmiştir.

Memleketimizde bu çeşit kumaşlara verilen kaput isminin "Kubtiyye" kelimesinin bozulmuş şekli olması muhtemeldir.

Hz. Diriye, sözlerinin başında kendisinden "ben" diye bahsettiği halde, sonunda üçüncü

bir şahıstan söz edermiş gibi Dihye diye bahsetmesi edebiyatta "iltifat" denilen söz sanatlanndandır.

İnce elbiseler sahibinin tenini dışarı yansıttıkları için Hz. Peygamber bu tehlikeye dikkat çekmek gayesiyle Hz. Dihye'ye bu durumdan bahsetmiş ve hanımının elbisesinin altına bir elbise daha giymedikçe onu giymemesi için uyarmıştır.

Altında başka bir elbise olmadan bu çeşit elbiseleri giyenler daha ziyade kadınlar olduğu için Hz. Peygamber bu uyarısını yaparken Hz. Dih-ye'nin hanımı üzerinde durmuş, Hz. Dihye'nin üzerinde durma lüzumu hissetmemiştir. Çünkü erkekler gömleklerine genellikle şalvar üzerine giyerler. [\[241\]](#)

37. Eteğin Uzunluk Ölçüsü Hakkında (Gelen Hadisler)

4117... Safiye binti Ebî Ubeyd'den rivayet olunduğuna göre; Rasûlullah (s.a), belden aşağı giyilen eteklik(ler)den bahsedince hanımı Ümmü Seleme;

Ey Allah'ın Rasûlii, (bu hususla) kadm(ın durumu nedir)? demiş. (Hz. Peygamber de):

" (Erkeğin eleğinden) bir karış (fazla) uzatır" buyurmuş. Ümmü Seleme:

O zaman (kadın yürüyünce) vücudunun bir kısmı açılır, demiş. (Hz. Peygamber de):

"Bir zira (arşın) uzatabilir, daha fa/la uzatatoaz" karşılığın vermiş. [\[242\]](#)

4118... Şu (bir önceki) hadis Ümmü Seleme'den Süleyman b. Yesâr tarafından da rivayet olunmuştur.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi İbn Lshak ve Eyyub b. Musa, Nâfi aracılığıyla Safiyye'den rivayet etmiştir. [\[243\]](#)

4119... İbn Ömer (r.a)'dan rivayet edilmiştir, dedi ki:

Rasûlullah (s.a), hanımlarının eteklerini erkeklerinkinden) bir karış (fazla) uzatmalarına izin verdi. Sonra onu daha fazla uzatmak istediler. Bunun üzerine onlara (eteklerini) bir karış daha uzatmalarına izin verdi. Bu hâdiseden sonra (kadınlar) bize etek gönderiyorlardı, biz de onları bir zira (uzunluğunda olacak şekilde) ölçüyorduk. [\[244\]](#)

Açıklama

4117 numaralı hadis-i şerif, Hz. Peygamber'in, kadınlara eteklerini erkeklerin eteğinden bir karış fazla uzatmalarını tavsiye ettiği; Ümmü Seleme'nin, erkeklerin eteğinden bir karış kadar uzunluktaki bir etekle yürüyen bir kadının yürüme esnasında vücudunun bir kısmının açılacağı endişesini belirtmesi üzerine, kadınların eteklerini erkeklerden en çok bir zira fazla uzatabileceklerini söylediğim ifade etmektedir. 4119 numaralı hadis-i şerifte kadınların, eteklerini erkeklerinkinden en çok iki karış uzatabileceklerini ifade ettiğinden, sözü geçen hadisteki "iki karış" kelimesi 4117 numaralı hadisteki "bir zira" kelimesinin tefsiri durumundadır.

Binaenaleyh, hadis-i şeriflerden anlaşılan mana şudur ki, kadınlar eteklerini erkeğin eteğinden en çok iki karış, en-az bir karış uzatırlar. Bir karıştan daha az, iki karıştan daha

fazla uzatmaları caiz değildir. Burada şu husus hatırdadır: Anlatılan bu konu erkeklerin entari giydikleri yerlerle ilgilidir.

Bu mevzuda Avnül-Ma'bûd müellifi, Hafız İbn Hacer'den naklen şöyle diyor: "Erkeklerin eteklerinin uzunluğunda biri müstehap, diğeri de mubah olmak üzere iki hal vardır. Müstehap olan hal, eteklerin dizlerinin yansına kadar inmesi ve daha aşağıya inmemesi halidir.

Mubah olan hal ise eteklerinin topuklara kadar inmesi halidir.

Aynı şekilde kadınlar içinde bu mevzuda biri müstehap diğeri mubah olmak üzere iki hal vardır. Erkeklerin eteğinden bir karış fazla uzatmaları mestehap hali. iki karış yani bir arşın uzatmaları da mubah halidir.

Bezlü'l-Mechûd müellifinin dediği gibi, burada dikkati çeken bir husus daha vardır ki o da kadınların eteklerinin yerde sürünecek kadar uzun olmasına verilen cevazdır. Çünkü kadınların elekleri erkeklerin eleklerinden iki karış uzun olunca yerde sürünmesi kaçınılmazdır. Nitekim İmam Tirmizi de hadisi rivayet ettikten sonra; "Bu hadiste kadınlar için daha kapalı olacağından eteklerini yerde sürümelerine ruhsat vardır" demiştir.

Hafız İbn Hacer'in açıklamasına göre; elbisenin yerde sürünecek kadar uzun olması hakkındaki yasağın kadınlara ait olmayıp sadece erkeklere ait olduğunda icmâ vardır. Aslında 4117 numaralı hadis-i şerif 4093 numaralı hadis-i şerifin devamıdır. [\[245\]](#)

38. Ölü (Hayvanların) Derilerinin Temizlenmesi) Hakkında (Gelen Hadisler)

4120... (Hz. peygamber'in hanımı) Meymûne'den rivayet olunmuştur; dedi ki:

Bizim azatlı bir cariyemize sadaka (olarak toplanmış koyunlar) dan bir koyun hediye edil(miş)ti, bir süre sonra koyun öldü. Derken Peygamber (s.a), (Ölü olarak yol üzerine atılmış olan) bu koyunun yanından geçti ve:

"Bu koyunun derisini tabaklayıp ondan yararlanmalıydılar" buyurdu. (Bunu işitenler);

"Ey Allah'ın Rasûlü, o bir leştir, dediler. (Hz. Peygamber de):

"Ölü hayvanın ancak yenmesi haramdır" karşılığını verdi. [\[246\]](#)

4121... Şu (bir önceki) hadis, Zührî'den (bir başka senedle daha rivayet edilmiştir ve bu rivayetinde Zührî) Meymûne'yi zikretmem iştir. (Bu rivayetinde Zührî; Hz. Peygamber: "Onun derisinden faydalanmalıydınız" buyurdu, dedi(kten) sonra (bir önceki hadisin manasını rivayet etmiş.orada geçen) tabaklamayı ise rivayet etmemiştir. [\[247\]](#)

4122... Ma'mer'den rivayet edilmiştir; dedi ki;

Zührî, (deri) tabaklamayı kabul etmezdi ve "deriden her hal-(li kâr)da yararlanılabilir" derdi.

Ebû Dâvûd dedi ki: (4120 numaralı) Zührî hadisinde (onu rivayet edenlerden) el-Evzaî, Yunus ve Ukayl; tabaklama kelimesini rivayet etmemişlerdir.

Tabaklanmayı ise, Zübeydî, Saîd b. Abdülaziz ile Hafs b. el-Velîd rivayet ettiler. [\[248\]](#)

4123... İbn Abbas'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a)'ı;

"Deri tabaklandığı zaman temiz olur" buyururken işittim. [\[249\]](#)

4124... Peygamber (s.a)'ın hanımı Aîşe (ranha)'dan rivayet edildiğine göre;

Rasûlullah (s.a), ölü (hayvan)ların derileri tabaklanınca (onlardan) yararlanılmasını emretmiştir. [\[250\]](#)

Açıklama

İmam Nevevî'nin açıklamasına göre, ulema "ihâb" kelimesinin manası üzerinde ihtilâfa düşmüşlerdir.

Bazılarına göre bu kelime mutlak surette deri anlamına gelir. Bazılarına göre ise "ihâb" derinin tabaklanmadan önceki halidir. Tabaklandıktan sonraki haline ise "edîm" denir.

Hattâbî'nin açıklamasına göre ise, ulemadan bir kısmı ihâb kelimesinin sadece etleri yenilebilen hayvanların derileri anlamına geldiğini bu bakımdan tabaklamanın ancak eti yenen hayvanların derileri için geçerli olduğunu, eti yenmeyen hayvanların derilerinin tabaklanma ile temiz olmayacağını iddia etmişlerdir. Evzaî, İbn Mübarek, İshak b. Râhûyeh ve Ebû Sevr bu görüştedirler.

Hattâbî'ye göre ihâb kelimesi, eti yenen hayvanların derileri için kullanıldığı gibi, eti yenmeyen hayvanların derileri için de kullanılır.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifler, ölmüş bir hayvanın sadece etini yemenin haram olduğunu, derilerininse tabaklanmakla temizleneceğine delâlet etmektedir.

Söz konusu hadisler aynı zamanda. Ölmüş bir hayvanın bütün kısımlarının haram

olduğunu ifade eden. "Sîze leş haranı kılındı" mealindeki âyet-i kerimenin genel olan hükmünü tahsis etmişlerdir. Bu durum âyet-i kerimelerin hadis-i şeriflerle tahsis edilebileceğine delâlet eder.

Ancak âyet-i kerimeyi hangi tür hadis-i şerifin tahsis edebileceği konusu ulema arasında ihtilâfıdır.

Avnu'l-Ma'bûd da belirtildiğine göre, ölmüş bir hayvanın derisinin tabaklanmak suretiyle temizlenip temizlenemeyeceği konusunda yedi görüş vardır:

1- İmam Şafî'nin görüşü: Köpek ve domuz hariç bütün leşlerin derileri tabaklanınca içiyle ve dışıyla temizlenmiş olur. Bu deriler tabaklandıktan sonra içleri de dışları gibi temiz olduğundan ıslak yerlerde de kuru yerlerde de kullanılabilirler. Ali b. Ebî Tâlib (r.a) ile Abdullah b. Mes'ud (r.a)'un da bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir.

2 - Hiçbir leşin derisi tabaklanmakla temiz olmaz. Ömer b. Hattâb (r.a) ile oğlu Abdullah ve Aişe (ranha) da bu görüştedirler. İmam Mâlik'den rivayet edilen iki görüşten biri üe İmam Ahmed'in meşhur olan görüşü de budur.

3- Eti yenen hayvanların leşlerinin derisi tabaklanma ile temizlenir, eti yenmeyen hayvanların leşlerinin derileri temizlenmez. el-Evzaî ile İbn Mübarek, Ebû Sevr ve İshak b. Rûhûyeh bu görüştedirler.

4 - Domuzdan başka bütün hayvanların leşlerinin derileri tabaklanmakla temizlenmiş olur. Bu İmam Ebû Hanîfe (r.a)'nin görüşüdür.

5- Her leşin derisi tabaklanınca dışı temizlenmiş olur, fakat içi temiz* lenmiş olmaz. Bu bakımdan tabaklanmış deri kuru işlerde kullanılırsa da rutubetli işlerde kullanılmaz. Çünkü içlerine yaşlılık erişince oradaki pisliği dışına çıkar. Bu sebeple böylesi derilerin dış yüzeyi üzerinde namaz kılınırsa da giyimek suretiyle içerisinde namaz kılınmaz. İmam Mâlik'in meşhur olan görüşü budur.

6- Domuz ile köpek de dahil olmak üzere bütün hayvanların leşlerinin derileri içiyle ve dışıyla temizlenmiş olur. Bu da Dâvud ez-Zâhiri ile Zahirîlerin görüşüdür. Bu görüş İmam Ebû Yusuf tan da rivayet olunmuştur.

7- Her leşin derisinden yaş iken de kuru iken de yararlanılabilir. Yararlanabilmek için tabaklamaya ihtiyaç yoktur. Zührî tarafından ileri sürülen bu görüşe ulema iltifat etmemiştir. Zührî'nin bu husustaki dayanağı, 4120 numaralı hadis-i şerifte "tabaklama" kelimesinin geçmemiş olmasıdır.

Kendisine, "Her ne kadar konu ile ilgili hadiste tabaklanmadan söz edilmiyorsa da onun tefsiri mahiyetinde gelen ondan sonraki hadislerde tabaklamadan bahsedilmekte ve leşin derisinin temizlenmesinin ancak tabaklama ile olabileceği açıklanmaktadır" diye cevap verilmiştir. [\[251\]](#)

4125... Seleme b. el-Muhabbık'dan rivayet olunduğuna göre;

"Rasûlullalr (s.a), Tebük savaşında bir eve varmış, evde (deriden yapılmış) asılı bir su tulumu görmüş ve (ev halkından tulumdaki) su (dan bir miktar vermelerini) istemiş. (Onlar):

Ey Allah'ın Rasûlü, bu {su tulumunun derisi) bir leş(e ait)tir, demişler. (Hz. Peygamberde):

"Onun tabaklanmış olması temizlenmesi (demek)dir" buyurmuş. [\[252\]](#)

4126... Âliye binti Sübey'den rivayet olunmuştur; dedi ki:

Uhud'da bana ail bir koyun (sürüsü) vardı. Onlara kıran girdi(de pek çoğu öldü). Bunun üzerine Hz. Paygamber'in hanımı Meymûne'yc varıp bu durumu kendisine anlattım. Meymûne de bana:

Onların derilerini alıp onlardan yararlanmalıydın, dedi. (Kendisine):

Bu helâl inidir? dedi(m).

Evet. Bir defasında Kureyş'ien bazı kimseler kendilerine ait bir koyunu eşek (sürür) gibi sürüyerek Rasûlullah (s.a)'ın yanına geldiler. Rasû-lullah (s.a) onlara;

"Derisini almalı (ve tabakladıktan sonra ondan yararlanmalı) idiniz" buyurdu. (Onlar bu sözü işitince;)

O bir leştir, {onun derisinden nasıl yararlanabiliriz)? dediler. Rasûlullah (s.a) da:

"O deriyi su ve mazi temizler" karşılığını verdi. [\[253\]](#)

Açıklama

4125 numaralan hadis-i şerif, tabaklama ile temizlenen bir derinin içinin de dışı gibi'temizleneceğine ve içine su gibi sıvı maddeler konulabileceği gibi, böyle bir deriden yapılmış elbise giyinmiş iken namaz kılan kimsenin namazının sahih olacağına delâlet etmektedir.

Çünkü sözü geçen hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in ölü bir hayvanın tabaklanmış derisinden yapılmış bir su tulumundan su içtiği ve "bu derinin tabaklanmak suretiyle temizlenmiş olduğunu" söylediği ifade edilmektedir.

İmam Mâlik'in iddia eltiği gibi, tabaklanan bir derinin sadece dışı temizlenip, içi

temizlenmemiş olsaydı içindeki su iç kısımlarına da nüfuz edeceği için Hz; Peygamber ondan su içmezdi. Bu bakımdan söz konusu hadis İmam Mâlik'in aleyhine; İmam Şafiî ile Ebû Hanîfe'nin lehine bir delildir.

1426 numaralı hadis-i şerif ise, leş derisinin sadece tabaklamakla temizlenmeyip suyun da katkısı ile temizleneceğine delâlet etmektedir.

Avnu'l-Ma'bid müellifinin ifade ettiğine göre, suyun yardımı iki şekilde olur:

1) Mazı ile karıştırılıp derinin üzerine dökülmesiyle olabilir.

2) Deri tabaklandıktan sonra suyla yıkanmasıyla olabilir. Söz konusu hadis-i şerifin bu manaların ikisine de ihtimali vardır.

Bezlü'l-Mechûd yazarının dediğine göre, bu hadis-i şerif; "Deri, suyun katkısı olmadan sadece tabaklanmakla temizlenmez; mutlaka suyun katkısı da olmalıdır" diyenlerin delilidir. Domuz derisi dışındaki derilerin sadece tabaklanmakla temizlenmiş olacağını söyleyen İmam Mâlik ile Şafiî ve Ebû Hanîfe'nin delilleri ise; bir derinin tabaklanmakla temiz olacağını ifade eden 4123 numaralı hadis-i şerifle, "tabaklanan her deri temiz olur"[\[254\]](#) mealindeki hadis-i şerifin;. Ancak bu hadis, köpeğin derisinden tabaklanmakla da temiz olmayacağı söyleyen Şâfiîlerin de aleyhine bir delildir. Hanefiler, pisliğine dair hakkında âyet bulunduğu için domuz derisinin bu hadisin hükmüne girmediğini söylerler.[\[255\]](#)

39. Ölü Hayvan Derisinden Yararlanamayacağına Dair Rivayet Edilen Hadisler

4127... Abdullah b. Ukeym'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Ben, genç iken Cüheyne toprağında bulunduğum bir sırada bize Rasûlullah (s.a)'ın bir mektubu okundu (Mektupta şu ifadeler yer alıyordu): "Leşin derisinden de sinirinden de yararlanmayınız."[\[256\]](#)

4128... Hakem b. Uteybe'cten rivayet olduğuna göre;

Kendisi bazı kimselerle birlikte Cüheyne (kabilesin)'den Abdullah b. Ukeym'e gitmişler. Hakem (sözlerine devam ederek şöyle) dedi: Yanımdaki insanlar Abdullah b. Ukeym'in yanına girdiler. Bense kapıya oturdum, fonları beklemeye koyuldum). Kısa bir süre sonra (oradan) çıktılar, benim yanıma (geldiler) ve Abdullah b. Ukeym'in kendilerine şöyle söylediğini haber verdiler: "Rasûlullah (s.a) vefatından bir ay önce Cüheyne'ye bir mektup gönderdi. (İçerisinde şu ifadeler yer alıyordu): Ölmüş bir hayvanın derisinden de sinirinden de yararlanmayınız."

Ebû Dâvûd dedi ki: Nadr b. Eş-Şümeyl. "Tabaklanmamış deriye 'ihâb' dendiğini,

tabaklanınca ona ihâb deniimeyip !şenn' ve "kirbe" dendiğini" söyledi.

Açıklama

Bu hadis-i şerifler, "hiçbir leşin derisi tabaklan malda temizlenmez" diyen Ahmet b. Hanbel'in meşhur olan görüşüyle İmam Mâlik'ten rivayet edilen görüşlerden birini te'yid etmektedir.

İmam Ahmed ile İmam Mâlik'in bu görüşünü savunanlara göre, "Bu ha-dis-i şeriflerde söz konusu edilen Hz. Peygambere ait mektub, vefatından bir ay önce yazıldığı için bu mevzuda kendinden önceki hadisleri neshetmiştir. Her ne kadar bu mektubu okuyan kimsenin kim olduğu bilinmediği için mektubun muhtevası "mürsel hadis" durumunda ise de bu, hadisin sıhhatine zarar vermez. Çünkü Hz. Peygamberin mektubunu dinlemek, bizzat kendisini dinlemek gibidir. Eğer böyle olmasaydı, Hz. Peygamber sağlığında kimseye mektup göndermezdi. Oysa sağlığında pekçok krallara mektup göndermiştir."

Her ne kadar bu görüşte olanların iddiaları böyle ise de aksi görüşte olanlar bunu tenkid ederek isabetsiz olduğunu söylemişler ve leşlere ait derilerin tabaklanmakla temizleneceğini delillerle ispat etmişlerdir. f424 numaralı hadis-i şerifin şerhinde açıkladığımız gibi, İmam Şafiî ile İmam Ebû Hanîfe ve taraftarları, domuz ve köpek gibi bazı istisnaları bulunmakla beraber, şer'an pis olarak ölmüş olan hayvanların derilerinin tabaklanmakla temizleneceği görüşündedirler. Sözü geçen fıkıh imamlarına göre, böylesi derilerden yararlanılamayacağımi ifaden bu gibi hadis-i şerifleri, tabaklanmakla temizlenebileceğim ve bu suretle kendilerinden yararlanılabileceğini ifade eden hadis-i şeriflerle birlikte gözden geçirip değerlendirmek icab eder. Böyle yapıldığı zaman; leşlere ait derilerden yararlanmayı yasaklayan hadislerin tabaklanmayan leş derilerini, yararlanmayı emreden hadis-i şeriflerin ise tabaklanmış olan leş derilerini kastettiği kolayca anlaşılır.

Ayrıca mevzumuzu teşkil eden bu leş derilerinden yararlanmayı yasaklayan hadisler aslında sahih değillerdir. Avnü'l-Mâbûd müellifi, bu hadislere yöneltilen lenkidleri Şevkânîden naklen şöyle hülasa eder:

1- Bu hadis mürseldir. Çünkü rivayet eden Abdullah b. Ukeym, aslında Peygamber (s.a)'den hadis almamıştır.

2- Bu hadis aynı zamanda munkali'dir. Çünkü Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Abdullah b. Ukeym'den hadis dinlememiştir.

3- Bu hadis hem senedi hem de metni cihetiyle mızdariptir. Çünkü senedinin birinde bu hadisin Hz. Peygambcr'in bir mektubundan alındığı ifade edilirken, birinde Cüheyneli bir şeyhden işitildiği, bir diğerinde de Hz. Peygamber'in mektubunu okuyan bir kimseden işitildiği ifade edilmektedir. Diğer taraftan bu hadisin metinlerinden birinde sözü geçen

mektubun Hz. Peygamber'in vefatından bir ay Önce yazıldığı ifade edilirken, birinde iki ay önce, diğer birinde kırk gün, bir diğerinde de üç gün önce yazıldığı ifade edilmektedir. Bu bakımdan, bu gibi derilerin tabaklanmakla temizleneceğini ifade etlen hadis-i şeriflerin böylesi zayıf hadislere tercih edilmesi gerekir."

Nitekim İbn Abdilber ile Beyhakî ve Hafız İbn Hacer'in görüşlerine göre de, yasaklanan leş derilerinden maksat tabaklanmamış deri (ihâb)lerdir.

Bu mevzuda İmam Tirmizî de şöyle diyor: Ahmed b. el-Hasan'dan işittim, dedi ki: "Ahmed b. Hanbel, bu hadiste "vefatından iki ay önce" diye zekredilmiş olmasından ölürü bu hadise itimad etmişti ve Rasûlullah (s.a)'ın son emrinin bu olduğunu söylerdi. Bilâhara raviîer, hadisin senedinde karmaşıklığa düşünce, Ahmed bu hadisi lerketli. Şöyle ki, bazıları (hadisin senedinde) "Abdullah b. Ukeym'den-Cüheyneli şeyhlerden" dediler."[\[258\]](#)

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifler, pis olarak ölen bir hayvanın sinirlerinin de etleri ve derileri gibi pis olduğunu ifade etmektedir, nitekim Hanefî ulemasından Aİyyü'l-Kârî de; "Bir hayvanın canlı iken sinirlerinin kesilmesinin ona acı vermesi, hayvanın ölmesi ile sinirlerinin de pisleneceğine ve cansız olan yün ve boynuzlar gibi temiz kalmayacağına delâlet etler" demiştir.[\[259\]](#)

40. Kaplan Ve (Diğer) Yırtıcı Hayvanların Derileri Hakkında (Gelen Hadisler)

4129... Muâviye b. Süfyân (r.a)'dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a):

"İpek(ten) ve kaplan (derisinden yapılmış) eyer"e binmeyiniz" buyurmuştur.

(İbn Seriy yahutla Ebî Dâvûd) dedi ki: Muâviye (devlet başkam olduğu için) Rasûlullah (s.a)'dan (rivayet ettiği bu) hadiste tenkid edilmezdi.

Bize Ebû Saîd dedi ki: "Bize Ebu Dâvûd, Ebu'l-Mu'temir'in isminin Yezid b. Tahînân olduğunu ve Hîre'ye yerleştiğini söyledi."[\[260\]](#)

4130... Ebû Hureyrc (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a): "Melekler yanlarında kaplan derisi bulunan yolculara katılmazlar" buyurmuştur.[\[261\]](#)

4131... Halid (b. Mi'damJ'dan rivayet edilmiştir; dedi ki: Mikdâm b. Madîkerb'le Amr b. el-Esed ve Kmnesrîn halkından olan Esedoğullannndan bir adam. Muâviye b. Ebû Süfyân'a elçi olarak gelmişlerdi.

Muâviye, Mikdâm'a:

Hasan b. Ali'nin vefat ettiğini biliyor musun? dedi.

Mikdâm (bu haberi işitince) hemen "inna lillâhi ve inna ileyhi râciun" dedi. (Esedoğullanndan olan) adam (veyahut orada bulunan bir başka adam) da Muâviye'ye:

Sen bu hâdiseyi (aramızda korkunç fitnelerin doğmasına yol açacak) bir musibet olarak mı görüyorsun? dedi. Muâviye de ona:

Onu Rasûlullah (s.a) kucağına koyup, "Bu bendendir, Hüseyin de Ali'dendir" buyurduğu halde ben bu hadiseyi niçin bir musibet olarak görmeyeyim? dedi. Esedoğullanndan olan kişi de:

(Bu hâdisse gerçeklen kıvılcımları her tarafa saçılıp büyük yangınlara sebep olabilecek tehlikeli) bir alçş parçası(dir). Onu Allah söndürdü (ve bizi bu tehlikeden kurtardı) dedi.

(Bu sözleri işiten) Mikdâm (Hz. Muâviye'ye hitaben):

Ben bugün seni öfkelenlendirmekten ve sana hoşuna gitmeyen sizleri işittirmekten geri durmayacağımı, dedi. Sonra şöyle devam etti: Ey Mu-âviye! Eğer ben (şimdi söyleyeceğim sözlerimde) doğruyu söylemişsem beni tasdik et, eğer yalan söylemişsen o zaman da beni yalanla, dedi. (Hz. Muâviye de):

(Peki öyle) yaparım, dedi. (Mikdâm):

(O halde ey Muâviye!) Allah aşkına söyle. Sen Rasûlullah (s.a)'ın (erkeklerle) allın (yüzük) takınmayı yasakladığını bil(m)iyor musun? dedi. (Muâviye);

Evet, (biliyorum), cevabını verdi.

Allah için söyle. Rasûlullah (s.a)'ın ipek giyinmeyi yasakladığını bil(m)iyor musun?

Evet (biliyorum), dedi.

Allah için söyle, Rasûlullah (s.a)'ın yırtıcı hayvanların derilerini giymeyi ve o derilerin üzerine binmeyi yasakladığını bil(m)iyor musun? dedi.

Evet, karşılığını verdi. (Bunun üzerine Mikdâm);

Allah'a yemin olsun ki ey Muâviye, ben bunların hepsini senin evinde gördüm, diye konuştu.

Muâviye ise;

Ey Mikdâm. gerçekten anladım ki ben senin elinden asla kurtulamayacağım, dedi.

(Bu hâdiseyi nakleden Halid b. Mi'dân sözlerine devam ederek) dedi ki: (Bu konuşmanın hemen arkasından) Muâviye (Mikdâm'm) iki arkadaşına verilmesini emrettiğinden daha fazlasını Mikdâm'a verilmesini emretti ve oğlunun da (divandan) iki

yüz dinar (alanlar) arasına kaydedilmesini istedi. Mikdâm (Muâviye'nin kendisine bağışladığı bu) bahşileri (kendi yol) arkadaşlarına dağıttı. Hsedoğullarından olan kişi ise (Hz. Mu-âviye'den aldıklarından) kimseye bir şey vermedi. Bu (haber) Muâviye'ye ulaştı (da Muâviye): "Mikdâm cömert bir insandır. (Bu yüzden) elini açtı ve (elinde olanı arkadaşlarına dağıttı). Esed oğulların dan olan kişi ise elifi'-dekini çok iyi tutan (tutumlu) bir insandır" dedi. [\[262\]](#)

Açıklama

Bu hadisti şerifler, kaplan eve benzerî yırtıcı hayvanların derilerinden faydalanmanın caiz olmadığını ifade etmektedir.

el-Muvaffak'ın açıklamasına göre; "Ulemadan bazıları bu hadis-i şeriflere dayanarak kaplan gibi yırtıcı hayvanların derilerinin tabaklandıktan sonra da temizlenmediklerini, hiçbir zaman onların üzerine oturmanın ve-yahutta onları giymenin caiz olmayacağını söylemişlerdir. İmanı Evzaî ile İbnü'l-Mübârek, İshak ve Ebû Sevr (r.a) bu görüştedirler. Hz. Câbir ile İbn Şîrîn ve Urve ise, bu derilerin kullanılmasında bir sakınca görmemişlerdir. Hasan-ı Basit (r.a) ile es-Şa'bî ve Hanefî ulemasına göre, bu deriler temizdir. Dolayısıyla onları kullanmak caizdir."

Bu gibi hayvanların murdar ölmeleri halinde derileri tabaklanmak suretiyle yine temizlenmiş olur.

Şâfîlere göre ise, murdar olarak (boğazı kesilmeden) ölen yırtıcı hayvanların derileri tabaklanma neticesinde temizlenmekle beraber tüyleri temizlenmiş olmaz. Binaenaleyh onlardan faydalanılabilmesi için tabaklandıktan sonra ayrıca tüylerinin suyla yıkanması gerekir. Yine Şâfîlere göre; mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriflerdeki yırtıcı hayvanların derilerini kullanmakla ilgili yasak, onları tabaklanmadan ve tüyleri yıkanmadan kullanmakla ilgilidir. Tabaklanıp yıkandıktan sonra kullanılmalanyla ilgili değildir. Zalim ve tenbel olan kişiler, bu derileri genellikle tabaklamadan ve yıkamadan kullandıkları için hadis-i şerif, sözü geçen derileri bu şekilde kullanmanın caiz olmadığını ifade için sevk edilmiştir.

Bu derilerin tabaklanma ile temizleneceğini söyleyen Hanefî ulemasına ve taraftarlarına göre ise bu babda gelen hadis-i şeriflerdeki yasak, söz konusu derilerin tabaklanmadan kullanılmasyla ilgilidir, tabaklandıktan sonra kullanılmalanyla ilgili değildir. Çünkü, "Derinin tabaklanması temizlenmesi demektir" mealindeki 4125 numaralı hadis-i şerifle "Ham olan herhangi bir deri tabaklanınca temizlenmiş olur." [\[263\]](#) mealindeki hadis-i şerif de buna delâlet etmektedir.

4131 numaralı hadis-i şerif ayrıca saf ipekten dokunmuş elbise giymenin ve altın yüzük takınmanın haramıığma da delâlet etmektedir. Biz ipek giymenin hükmünü 4038-4039

numaralı hadislerin şerhinde anlatmıştık. Altın yüzük takmanın hükmü de 4222 numaralı hadisin şerhinde gelecektir.

4131 numaralı hadis-i şerifle sözü geçen Hz. Mikdâm'm oğlunun ismi Yahya'dır.

Hafız Münzirî'nin açıklamasına göre. 4130 numaralı hadisin ravüerinden İmrân b. Dâver. bazı ilim erbabınca lenkid edilmiştir.

4131 numaralı hadisin senetinde bazı ilim erbabınca tenkid edilen Bakiyye b. el-Velîd vardır. [\[264\]](#)

4132... (Ebu'l-Melîh b. Üsâme'nin) babasından rivayet olduğuna göre;

Rasûlullah (s.a) yırtıcı hayvanların derilerinden (yararlanmayı) nehyetmiştir. [\[265\]](#)

41. Ayakkabı Giyme Hakkında (Gelen Hadisler)

4133... Câbir (r.a)'den rivayeti olunmuştur; dedi ki:

Peygamber (s.a) ile birlikte bir yolculukta {bulunuyor} idik.

"Ayakkabıları (giymeye) çok önem veriniz. Çünkü insan ayakkabı giydiği sürece (sanki) bin itli (gibi) olur" buyurdu. [\[266\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif; ayakkabının insanın ayağını yolda bulunan taş ve diken gibi rahatsız edici engellerden koruduğu ve yolun sikişini azalttığı için müslümanlara ayakkabı giymeyi tavsiye etmekte; varacakları yere çıplak ayakla giden kimselere nisbetle daha kolay ve zahmetsiz varacakları için. ayakkabı giyen kimseleri bin itli olarak yolculuk yapan kimselere benzetmektedir. [\[267\]](#)

Bazı Hükümler

1. Yolculukta ayakkabı giymek müstehaptır.

2. Bir kumandanın emri altında bulunan kimselere ayakkabı giymelerini tavsiye etmesi müstehabtır. [\[268\]](#)

4134... Enes (r.a)'den rivayet olunduğuna göre; Peygamber (s.a)ün pabucunun parmaklar arasına geçirilen iki (adet) küçük tasması vardı. [\[269\]](#)

Açıklama

Ayak parmaklar arasına geçirilen tasma; şirâk, jse ayak parmağının üst kısmına takılan tasma demektir.

Avnü'l Mâ'bûd'un açıklamasına göre. Paygamber (s.a)'in pabuçlarının ikişer tasmacıları vardı. Onlarda biri orta parmağı ile onun yanındaki parmağı arasında olurdu.

el-Cezerî, "Birisi baş parmağı ile onun yanındaki parmak arasında; diğeri de orta parmağı ile onun yanındaki parmak arasında olurdu. Bunların ikisini de kendilerine takılan büyükçe bir tasma birleştirirdi" demiştir. [\[270\]](#)

4135... Câbir (r.a)'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a), kişinin ayakkabıyı ayakta giymesini men etti. [\[271\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifte ayakkabıları oturarak giymek tavsiye edilmiştir. Gerçekten bazı ayakkabıları ayakta giymek çok zor olur. Böylesi ayakkabıları giyebilmek için el yardımına ihtiyaç vardır. Ayakla giyildiği takdirde insanın düşüp zarar görmesi ani eğilip doğrulmalarla belinin sakatlanması mümkündür. Bu bakımdan ulemadan bazıları hadisteki bu tavsiyenin her ayakkabı için olmayıp ancak giyilmesi el yardımıyla mümkün olan ayakkabılar için olduğunu söylemişlerdir. [\[272\]](#)

4136... Ebû Hureyre'den rivayet olunduğuna göre; Rasûlullah (s.a): "-Hiçbiriniz tek ayakkabı ile yürümesin. Ya ikisini de giysin ya ikisini de çıkarsın" buyurmuştur. [\[273\]](#)

4137... Câbir'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Birinizin (pabucunun) tasmaı koptuğu zaman, tasmaını onartıncaya kadar tek pabuçla ile yürümesin. Tek mest ile de yürümesin ve sol el(iy)le yemesin."[\[274\]](#)

Açıklama

Hattâbî'nin de ifade ettiği gibi, tek ayakkabr ile yürümek başkalarının dikkatini çeker. Nitekim 4029 numaralı hadis-i şerifte başkalarının dikkatini çekmek için bir giysi giymek lanetlenmiştir. Tek ayakkabı giymek böyle olduğu gibi, belden yukarısına giyilen elbiselerin kolunun birisini serbest bırakıp diğerini giymek de böyledir. Ayrıca göze de çirkin görünür. Çünkü insanlar onun bir ayağının ötekinden kısa olduğunu zannedebilirler.

Hafız İbn Hacer (r.a) bu mevzuda şöyle diyor:

"Hadis-i şerifteki yasağa uymamak insanın vakarım giderir. Hadis-i şerifte belirtilen yasak giyiniş şekilleri şeytanın kıyafetidir. Sol elle yemek yemek de ayı şekilde şeytana amir. Bir de hadis-i şerifte yasaklanan bu davranış şekillerinde insan için bir zorluk ve tehlike de söz konusudur." Çünkü insan tek ayakkabı ile yürürken dengeyi kaybedip düşebilir. Sol elle yemek yiyenin de etrafına uyum sağlayamadığı için yemeği üzerine dökülebilir.

Neyevî'nin açıklamasına göre. bu hadis-i şeriflere aykırı hareket etmek tenzihen mekruhtur.

Bazıları, Tirmizî'nin rivayet ettiği. "Rasûllüah (s.a) bazen tek ayakkabı ile yürürdü"[\[275\]](#) Vieâlindeki "hadis-i şerifle mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifler arasında çelişki bulunduğunu söyleyerek bu hadisleri reddetmek istemişirse de İbn Kuieybc onlara şu cevabı vermiştir:

"Biz deriz ki: Efhamdüllah burada herhangi bir terslik yoktur. Çünkü bir kimsenin ayakkabısının tasmaı koparsa ya o ayakkabıyı atar veya eline alır ve bir başka tasma buluncaya kadar tek ayakkabı ile yürür.

İki ayakkabı, iki mest ve diğer ikili olarak kullanılan elbiselerde bunlardan birinin kullanılıp diğerinin kullanılmaması çirkin ve hoş karşılanmayan bir harekettir. Keza ridânın sadece bir omuza atılıp diğer omuzun açık bırakılması çirkindir. Fakat bir kimsenin ayakkabısının tasmaı kopabilir ve onu tamir ettirene kadar hu halde bir iki veya üç adım atabilir. Muhakkak ki, bu ne çirkindir, ne de kötü görünen bir harekettir.

Azın hükmü pek çok yerde çoğun hükmüne muhalif olabilir. Görmüyor musun, namaz kılan bir kimsenin rükû halinde iken önündeki boş safa doğru bir iki veya daha çok adım atması caizdir de, yine rükû halinde olduğu halde yüz veya iki yüz zira (arşın) yürümesi

caiz değildir.

Keza ridâsi düşünce onu omuzlarında ativermesi (namazda) caizdir de, namazda elbisesini toplaması veya uzunca bir iş yapması caiz değildir.

Yine bir kimse namazda tebessüm ederse namazı bozulmaz, fakat kahkaha ile gülerse namazı bozulur."[\[276\]](#)

4138... İbn Abbas (r.a)'dan şöyle elediği rivayet olunmuştur:

Kişi otur(mak iste) diği zaman, ayakkabılarını çıkarıp (sol) yanına koyması sünnettendir."[\[277\]](#)

Açıklama

İnsan bir yerde bir süre oturmak istediği zaman ayakkabılarını çıkarıp sol tarafına koyması müste-haptır. Ayakkabıda pislik bulanahiieceği için onu sağ tarafına ve kible cihetine koyması caiz değildir. Çünkü insanın bu iki ciheti devamlı hürmete lâyük olduklarından insan oralara karşı her zaman edepli davranıp, edebe aykırı davranışlardan kaçınmalıdır.

Ayakkabıları arkaya koymaksa hırsızlık tehlikesi sebebiyle orada kaldığı sürece sahibinin gönlünü meşgul edeceğinden sakıncalıdır.

Bir memleketle kible ciheti genellikle değişmezse de sağ, sol ve arka dhetieri insanın durumuna göre değişebilir. Bir başka ifadeyle bu cihetler izafîdir. Fakat bu cihetlerin izafî olması hadisin hükmünü değiştirmez, İnsanın sağ tarafına gelen cihet devamlı hürmete lâyuktur. Kible ciheti de böyledir."[\[278\]](#)

4139... Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a): "Biriniz ayakkabı(sını) giyeceği zaman sağdan başlasın, çıkaracağı zaman da soldan başlasın. Sağı, giyerken ayakların ilki, çıkarırken de sonuncusu olsun" buyurmuştur."[\[279\]](#)

4140... Âişe (ranha)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki:

"Rasûlullah (s.a), temizlenmesinde, taranışında, ayakkabısın(ı) giyme de (yani) bütün işlerinde elinden geldiği kadar sağdan başlamayı severdi."

Müslim (bu hadisi); "misvak kullanırken de(sağdan başlamayı severdi)" diye rivayet etti. "Bütün işlerinde" (kelimesini) rivayet etmedi.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis-i Şu'be'den Muaz da rivayet etti. (Fakat) "misvaklanmasmda da (sağdan başlamayı severdi" sözünü) rivayet etmedi. [\[280\]](#)

4141... Ebû Hureyre'den rivayet olunduğuna göre; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Giyinirken ve abdest alırken sağ taraflarınızdan başlayınız." [\[281\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifler her ne kadar Rasûlullah (s.a)'ın her işe sağdan başladığını ifade ediyorlarsa da buradaki umum, haricî delillerle tahsis edilmiştir. Bu mevzuda Nevevî diyor ki:

"Sağdan başlama meselesi şeriatın daimî bir kaidesidir, kaide şudur: Tekrim ve teşrif babından olan; elbise, ve mest giymek, mescide girmek, misvak tutunmak, sürme çekmek, tırnak kesmek, bıyık kısaltmak, saç taramak, koltuk yolmak, bası tıraş etmek, namazda selam vermek, taharet azalarını yıkamak, heladan çıkmak, yiyip içmek, musafaha etmek, Hacer-i Esved'i öpmek ve benzeri şeylerde sağdan başlamak müstehaptır. Bunun zıddı olan helaya girmek, mescidden çıkmak, burnunu silmek, taharetlenmek, elbise, don ve mest çıkarmak gibi şeylerde ise soldan başlamak müstehaptır. Bütün bunlar sağ tarafın keramet ve şerefindendir."

Bazıları şöyle demişlerdir: "Bu meselenin hakikati şudur: Yapılması maksut ve matlup olan işlerde sağdan başlamak müstehaptır. Soldan başlaması müstehap olan fiiller mailup değildir. Bunlar ya terki matlup yahut yapılması maksut olmayan fiillerdir." [\[282\]](#)

Bazı Hükümler

1. Sağ soldan şereflidir.

2. Baş yıkarırken, tıraş ederken ve tararken sağ taraftan başlamak müstehaptır. Vakıa yıkamakta ve taramakta kiri gir dermek, tıraş olmakta da saçı gidermek manası olduğu, binaenaleyh bunların izale kabilinden gayri maksut fiiller sayılması lâzım geldiği hatıra gelebilirse de hakikatte bu fiiller başı tezyin ve güzelleştirme maksadıyla yapıldığından maksut fiillerden sayılırlar.

3. Ayakkabı ve mest gibi şeyleri de sağdan başlayarak giymek müstehaptır.

4. Abdestte her uzvu sağdan başlayarak yıkamak müstehaptır. İbnü'l-Münzir: "Abdest alırken soldan başlayana iade lazım gelmediğine ulema icmâ etmişlerdir" diyor. Filhakika Hz. Ali ve İbn Mes'ud'un; abdest alırken; "Sağdan mı başladım, ehemmiyet vermem" dedikleri rivayet olunur. Nevevî, abdest alırken sağdan başlamanın sünnet olduğuna bütün ulemanın ittifak ettiklerini, bunu yapmayanın fazilete nail olamayacağını, mamafih abdestinin tamam olduğunu söyler. Onun bütün ulemadan muradı Ehli Sünnet ulemadır. Çünkü Şiiilerin mezhebine göre sağdan başlamak farzdır. Ulema'dan Râfi'î, İmam Ahmed.b. Hanhel'in de sağdan başlamanın vücubuna kail olduğu zannını veren sözler söylemişse de bu iddia doğru değildir. Zira H an be lî'I erden el-Muğnî isimli eserin sahibi İbn. Kudâme, "Sağdan başlamanın vacip olmadığı hususunda hiçbir hilaf bilmiyoruz" demiştir.

Nevevî diyor ki: Soldan başlamak ne kadar kifayet etse de mekruhtur. İmam Şafiî, el-Ümnî isimli eserinde bunu bilhassa tasrih etmiş sonra şunları söylemiştir: Malumun olsun ki. abdest azalarının içinde sağdan başlanması müstehap olmayanlar da vacdrr. Bunlar kulaklar, avuçlar ve yanaklardır. Mezkur uzuvlar bir defada yıkanılır. Şayet bir defada yıkamak mümkün olmazsa o zaman sağdan başlanır.

Mevzumuzu teşkil eden btı hadisler sağdan başlamanın lüzumu hakkında nasstir. Binaenaleyh ona muhalif harekette bulunmak ya mekruh, yahutta haram olacaktır. Muhalif hareketin haram olmadığına icma bulunduğuna göre onun mekruh olması icap eder. [\[283\]](#)

42. Döşekler Hakkında (Gelen Hadisler)

4142... Câbir b. Abdullah'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a) yataklardan bahsetti ve şöyle buyurdu:

"Erkek için bir döşek, hahim(ı) için bir döşek, (ayrıca) misafir için de bir döşek vardır. Dördüncü döşek ise) şeytan içindir."[\[284\]](#)

Açıklama

Bu hadisten murad. ihtiyaçtan fazla döşek edinmenin doğru olmadığını beyandır. Çünkü fazlasını edinmek, öğünmek, böbürlenmek ve dünya zinetine aldanmak içindir. Bu sıfatta olan herşey kınanır ve çirkindir. Mezmun olan şeyler de şeytana izafe edilir. Çünkü şeytan bu gibi şeylerden razı olur. İnsanlara vesvese vererek onları cüzel gösterir.

Ulemadan bazıları hadisi zahirî manası üzere bırakmışlardır. Bu takdirde lüzumsuz yere edinilen yalak vs. şeytan için hazırlanmış olur. Şeytan gece ve gündüz istirahatlarında o döşekte yatar. Nitekim bir kimse aceleyle evine girerken Besmele çekmese orada da geceler.

Karı koca için ayrı bir döşek edinmeye gelince; bunda bir beis yoktur. Çünkü her biri, hastalık ve benzeri hallerde ayrı döşeğe muhtaç olabilir. Bazıları bununla istidlal ederek. "Bir kimsenin karısıyla beraber yatması lâzım gelmez, ayrı döşekte yatahilir" demişlerse de bu istidlal zayıftır. Çünkü burada maksat hastalık ve benzeri ihtiyaç zamanıdır. Gerçi bir kimsenin mutlaka karısıyla bîr döşekle yatması vacip değilse de, doğrusu şudur ki bir özür bulunmadıkça beraber yatmaları efdaldir. Rasûlullah (s.a)'ın davamlı yaptığı fiili budur.'[\[285\]](#)
Her gece teheccüd namazına kalkar, sonra yine zevcesenin yanına yatardı.

İnsanın ayrıca bir de misafir için yalak bulundurması icab eder. Çünkü bu misafirin hakkıdır ve insanın kereminin bir alâmetidir.[\[286\]](#)

4143... Câbir b. Semüre'den rivayeti olunmuştur; dedi ki: Hz. Peygamber (s.a) evinde iken yanına girdim. Kendisini bir yastık üzerine dayanmış bir halde gördüm.

(Ravi Abdullah) el-Cerrah (bu rivayetele); "solu üzerine" (sözünü de) ekledi.

Ebû Dâvûd dedi ki: İshak b. Marisûf da (bu hadisi) İsrail'den aynı şekilde, "solu üzerine (yastığa dayanmış halde gördüm)" diye rivayet etti.[\[287\]](#)

Her ne kadar ravi Câbir b. Semüre Hz. Peygamberi

Açıklama

Her tarafı üzerine yaslanmış bir halde görmüşse de bu, Hz. Peygamber'in sağ tarafı üzerine hiç yaslanmadığı anlamına gelmez. Ravi sadece gördüğünü rivayet etmiştir.

Aslında Hz. Peygamber'in soluna yaslandığı gibi sağına da yaslandığı sabit olduğundan, insanın sağ israfına da sol tarafına da yaslanması caizdir. [\[288\]](#)

Hz. Peygamber'in yastık üzerine yaslandığında rivayetler birleşiyorsa da sol tarafına yaslandığında bütün rivayetler birleşmiyor. Bu mevzuda İmam Tirmizî şöyle diyor: "Bu hadis hasen gariptir. Birden çok ravi, bu hadisi İsrâjl'den, Simâk'dan, Câbir b. Semüre'den Câbir'in; "Hz. Peygamber'i (s.a), bir yastığa yaslanmış olarak gördüm" dediğini rivayet etmekte ve (fakat), "solunda bulunan" ibaresini zikretmemektedirler." [\[289\]](#)

4144... Saîd b. Arar, el-Kureyşî'nin babasından rivayet olunmuştur; dedi ki:

İbn Ömer, Yemen halkından (develerinin) palanları deriden olan bir yol arkadaşları topluluğu gördü ;

Her kim (sadelik bakımından) Rasûlullah (s.a)'m ashabına benzeyen bir yol arkadaşları topluluğu görmeyi severse şunlara baksın, dedi. [\[290\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif Hz. Peygamber'in ashabına uymaya ve her hususta onlara benzemeye çalışmaya teşvik etmektedir. Bilindiği gibi Kur'an'ı kerim'de Allah kelamıyla övülen ashab-ı kiram, her hususta Hz. Peygamberi örnek alırlardı. Dolayısıyla onlara uymak ve onları örnek almak, Hz. Peygambere uymak ve onu örnek almak demektir. İnsanın yolculuktaki yükü, onun yolculuk süresince yatağı ve sergisi demektir. İşte bu hadisin bab başlığı ile ilgisi de burasıdır. [\[291\]](#)

4145... Câbir (r.a) dedi ki: Rasûlullah (s.a) bana;

"Döşeklerinizin dış yüzü var mı?" diye sordu.

Bizim için döşeklere dış yüz almak nerede? cevabını verdim.(Bunun üzerine);

"Şunu iyi bilin ki ileride sizin döşeklerinizin (bir de) dış yüzleri olacaktır" buyurdu. [\[292\]](#)

Açıklama

"Nemt" kelimesi, Mütercim Asım Efendî'nin ifade ettiğine göre, mutlak olarak döşeğin dış yüzü anlamına gelir. Musannif Ebû Dâvûd da bu kelimeyi böyle anladığı için mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifi döşekleri konu alan bu bab'a yerleştirmiştir.

Bu kelime, saçaklı halı, perde, deve palanı üzerine serilen ince sergi ve yol gibi manalara da gelmektedir. Avnu'l-Ma'bûd yazarı Azîmâbâdî ve Nevevî söz konusu kelimenin burada döşeğin dış yüzü manasında kullanıldığını ifade ederlerken; Bezlû'l-Mechûd yazarı, saçaklı halı manasında kullanıldığını söylemektedir.

Bu hadis, Hz. Peygamber'in istikbale ait verdiği haberlerle ilgili mucizelerinden biridir. Çünkü gerçekten Hz. Peygamber'in bu haberine Uygun olarak ileride döşeklere çekilen dış yüzler de, saçaklı halılar da, perdeler ve deve palanlarının üstüne gerilen ince sergiler de ortaya çıkmış ve bunlar müslümanlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Hadis-i şerif, üzerinde resim ve ipek gibi haram unsurlar bulunmadığı takdirde, halı ve yatak yüzü gibi eşyanın kullanılmasında bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir. [\[293\]](#)

4146... Âişe (ranha)'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: Rasûlullah (s.a)'ın yastığı, -İbn Menî (bu sözü "Rasûlullah'm) geceleyin üzerinde uyuduğu yastığı" diye rivayet etti; Hadisin bundan sonraki kısmını (Osman b. Ebî Şeybe ile İbn Menî'nin her ikisi de) birleşerek (şöyle rivayet ettiler - İçi (hurma) lifi (ile dolu, tabaklanmış) bir deri (den ibaret) idi. [\[294\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif, istirahat için yastık ve yatak üzerindi yatıp uyumanın cevazına ve Hz. Peygamber'in gayet sade bir hayat tarzı yaşadığına delâlet etmektedir. Ümmetinin her hususta mesut ve güvenceli bir hayata sahip olmaları da hayatlarının her noktasında onu örnek almalarıyla mümkündür. Fahr-i Kâinat Efendimiz hayatında herşeyin en azı ve en sadesi ile yetinirdi. [\[295\]](#)

4147... Âişe (ranha)'den rivayet edilmiştir; dedi ki:

Rasûlullah (s.a)'m yatağı, içi (hurma) lif (i ile) dolu (tabaklanmış) bir deri (den ibaret) idi. [\[296\]](#)

4148... Üiriftü Seleme'den rivayet edildiğine göre; "Onun yatağı, Peygamber (s.a)'in (kendi hücrelerinde) mescid (olarak kullanıldığı yer) in (tam) hizasında olduğunu söylemiştir." [\[297\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerif istirahat için yatak üzerinde yatıp uyumanın ve evin bir kısmını mescid olarak tahsis etmenin cevazına delâlet etmektedir. Rivayete göre Hz. Peygamber'in yatağı boyutları itibariyle aynen bir kabri andırırdı. İmam Gazâî'nin tesbitine göre Hz. Peygamber'in yatağının uzunluğu aşağı yukarı iki arşın, eni de bir arşın ve bir karış kadardı. [\[298\]](#)

43. Perde Kullanma Hakkında (Gelen Hadisler)

4149... Abdullah b. Ömer'den rivayet olunduğuna göre;

Rasûlullah (s.a) (bir gün seferden dönünce doğru kızı) Fâtıma'ya vardı, (fakat) kapısında bir perde (asılı olduğunu) görünce girmede. (Abdullah rivayetine devam ederek şöyle) dedi: (Rasûlullah (s.a)'ın bir yolculuktan dönüşünde ziyaretine) Fâtıma'dan başlamadan (hanımlarından birinin yanına) girmesi pek az olurdu. Ali (r.a) (evine döndüğü zaman) Fâtıma'y] üzüntülü bir halde görünce, "Neyin var?" diye sordu. (Hz. Fâtıma da);

Peygamber (s.a.) bana uğradı da yanıma girmede, cevabını verdi. Ali (r.a) (Hz. Peygambere varıp);

Ey Allah'ın Rasûlü, senin kendisine uğrayıp da yanına girmemen Fâtıma'nın pek ağrına gitmiş, dedi. (Hz. Peygamber de):

"Ben nasıl dünya ile beraber olabilirim ve nasıl nakış (lar)la bir arada bulunabilirim?" buyurdu.

Bunun üzerine (Hz. Ali, Hz.) Fâtıma'ya varıp kendisine Rasûlullah (s.a)'m sözünü

bildirdi. (Hz. Fâtıma Hz. Peygamber'in söylediklerini öğrenince Hz. Ali'ye; hemen git) Rasûlullah (s.a)'a (bu hususta) bana ne emrettiğini sor, dedi. (Hz. Ali varıp Hz. Peygambere, bu hususta Hz. Fâtıma'ya ne emrettiğini sordu.) (Hz. Peygamber de):

"Ona söyle, o perdeyi falanlara göndersin." Onların örtünmek için bir elbiseye çok ihtiyaçları vardır, onu kendilerine elbise yapsınlar) buyurdu. [\[299\]](#)

4150... Şu (bir Önceki hadis) (Muhammed) İbn Fudayl'm babasından da (rivayet olunmuştur. Şu farkla ki İbn Fudayl bu hadisi; "Hz. Fâtıma'nın kapısında) nakışlı bir perde vardı" diye rivayet etti. [\[300\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifler, ihtiyaç yokken kapılara ya da pencerelere perde takmanın caiz olmadığına delâlet etmektedir.

Bezlü'l Mechud'taki açıklamaya göre, el -Muvaffak bu konuda şöyle demiştir:

"İhtiyaçtan dolayı evlere resimsiz perde asmakta bir sakınca yoktur. Binaenaleyh soğuktan veya sıcaktan korunmak için kapılara ya da pencerelere perde takabilir. Fakat böyle bir ihtiyaç yokken sadece süs ve gösteriş olsun diye kapılara veya pencerelere perde takılması mekruhtur. Hatta bir davete giden kimsenin gittiği yerde böyle bir ihtiyaç yokken asılmış bir perde görmesi orayı terketmesi için meşru bir mazeret sayılır. Nitekim Hz. Ebû Eyyub, davetli olduğu bir düğün evinde böyle bir perde gördüğü için oraya gitmekten vazgeçmiş ve onların yemeğini yememiştir. Bu bakımdan İmam Şafiî; ihtiyaç yokken evlere perde asmanın mekruh olduğunu söylemiştir. Bazıları da mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriflere bakarak, ihtiyaç yokken perde takmanın Hz. Peygamber için haram olduğunu söylemişlerdir."

Nitekim yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde Peygamberine hitaben; "Onlardan bazı zümrelere kendilerini denemek için verdiğimiz dünya hayatının süsüne gözlerini dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha sürekli" [\[301\]](#) buyurmuştur. [\[302\]](#)

Bazı Hükümler

1. Soğuk ve sıcaktan korunmak gibi bir ihtiyaç ypfclçen sırf süs olsun diye evlere perde asmak caiz değildir. Günümüzde özellikle apartmanlarda evlerin içini yabancı kimselerin nazarlarından korumak için perde asmakta bir sakınca olmadığı gibi, bu yapılması zorunlu bir şeydir.

2. Bir kimsenin çoluk ve çocuğunu, ailesini ve yakınlarını tedib etmek ve onlara yaptıkları işin meşru olmadığını hissettirmek için o işi bırakın-caya kadar evlerine gitmeyi terketmesi caizdir. [\[303\]](#)

44. Elbisede Haç Resmi Bulunması

4151... Âişe (ranha)'den rivayet olunduğuna göre;

Rasûlullah (s.a), evde üzerinde haç resmi bulunan hiçbir şeyi bırakmaz, onu mutlaka

imha edermiş. [\[304\]](#)

Açıklama

Üzerinde hıristiyanlık alâmeti olan haç resmi bulunan eşyayı evde bulundurabilmek için haç resmini imha ve iptal etmek gerekir. Hadis-i şeriften anlaşılan budur. [\[305\]](#)

45. Resim Hakkında Gelen Hadisler

4152... Ali (r.a)'den rivayet olunduğuna göre: Peygamber (s.a): "-İçinde resim, köpek ve cünüp bulunan bir eve melekler girmez" buyurmuştur. [\[306\]](#)

4153... Ebû Talha el-Ensârî'den rivayet olunmuştur; dedi ki: Ben Peygamber (s.a)'i;

"Melekler, içerisinde köpek ve heykel bulunan eve girmezler"

derken işittim. (Ben bu hadisi rivayet edince Zeyd b. Halid el-Cühenî bâ-na; haydi) bizi müminlerin annesi Aişe'ye götür, bu hadisi kendisine soralım, dedi. Bunun üzerine (Hz. Aişe'nin yanına) gittik ve;

Ey müminlerin annesi! Ebû Talha bize Rasûlullah (s.a)'dan şöyle (dediğini) rivayet ediyor. (Gerçekten sen de) Rasûlullah (s.a)'i bunları söylerken (hiç) işittin mi? dedik.

Hayır, fakat (şimdi) size Hz. Peygamberi (bizzat) yaparken gördüğüm (buna benzer) bir işi anlatacağım. Rasûlullah (s.a), savaşlarından bir savaşa çıkmıştı. Ben onun savaşından dönmesini bekliyordum. Derken (yünden dokunmuş olan) bize ait bir yaygıyı genişçe bir tahtanın üzerine örttüm. (Hz. Peygamber) gelince kendisini karşıladım ve;

Ey Allah'ın Rasûlu! selâm, Allah'ın rahmet ve bereketi senin üzerine olsun, seni aziz ve kerim kılan Allah'a hamdolsun, dedim. Eve baktı ve yaygıyı gördü. Bana hiçbir cevap vermedi. Yüzünde bir memnuniyetsizlik (alâmeti) gördüm. Hemen yaygıya varıp onu yırttı, sonra şöyle buyurdu:

"Allah bize rızık olarak verdiği şeylerde (harcama yaparak) taşları, kerpiçleri giydirmenizi emretmedi."

(Hz. Âişe) dedi ki: Ben de o yaygıyı kestim ve ondan iki yastık yaptım, içlerini (hurma) lif (i) ile doldurdum. Bundan dolayı bana itiraz etmedi. [\[307\]](#)

4154... (Bir önceki hadisin) bir benzeri de (yine) aynı senedle Süheyl'den de (rivayet edildi. Şu farkla ki bu rivayette Zeyd b. Halid, el-Cühenî) dedi ki: "Ben (Hz. Âişe'ye); Ey anneciğim; şu (yani Ebû Talha) bana Peygamber (s.a) 'in (şunları) anlattığını söyledi, dedim," (cümleleri de yer almaktadır. Yine) bu rivayette, (bir öncekinden farklı olarak şu söz de yer almaktadır: Cerir) dedi ki: "Saîd b. Yesâr, Neccâr oğullarının azatlı kölesidir."[\[308\]](#)

4155... Büsr b. Saîd, Zeyd b. Halid'den (naklen) Ebû Talha'(nın şöyle) dedi (ğini rivayet etti):

Rasûlullah (s.a); "içerisinde resim bulunan eve melekler girmezler" buyurdu.

(Ravi) Büsr (b. Saîd) dedi ki: (Bir gün sonra) Zeyd (b. Halid) rahatsızlandı ve kendisini ziyaret ettik. Birde ne görelim! kapısının üzerinde resim bulunan bir perde var!. Peygamber (s.a)'in hanımı Meymûne'nin üvey oğlu Ubeydullah el-Havlanî'ye;

Zeyd, bir gün önce bize resmin haram olduğunu haber vermedi miydi? dedim. Ubeydullah da:

Sen onu; "Ancak kumaşa işlenmiş olan müstesnadır" derken işitmedin mi? karşılığını verdi.[\[309\]](#)

4156... Câbir (r.a)'den, şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a) Ömer b. el-Hattâb (r.a)'a, Fetih yılında (Muhassab denilen) vadide iken, "Kabe'ye varıp orada (duvarlarda çizili) bulunan bütün resimlerin silinmesini" emretmiş ve Peygamber (s.a) oradaki bütün resimler silininceye kadar Kabe'ye girmemiştir.[\[310\]](#)

4157... Peygamber (s.a)'in hanımı Meymûne (ranha) şöyle demiştir: Peygamber (s.a), (bir gün) şöyle buyurdu: "Gerçekten Cibril (a.s) bı gece benimle görüşeceğini bana vadetmişti ama görüşmedi"

Sonra aklına sedirin altındaki köpek eniği geldi ve onu oradan çıkarmalarını emretti (hayvan oradan çıkarıldı). Sonra eliyle su alarak eniğir yerine serpti. Cibril (a.s) Hz. Peygamber'in yanına gelince, "Biz, içerisinde köpek ve resim bulunan eve girmeyiz" dedi.

Sabah olunca Peygamber (s.a) köpeklerin öldürülmesini emretti.

Hatta küçük bahçe köpeğinin öldürülmesini emrediyor, büyük bahçe köpeğini bırakıyordu.[\[311\]](#)

4158... Ebû Hureyre (r.a) Rasûlullah (s.a)'m (şöyle) buyurduğunu söyledi:

"Bana Cibril (a.s) geldi de (şöyle) dedi:

Dün gece sana gelmişim, senin yanma girmeye bir şey engel olamazdı. Ancak kapı üzerinde ve evde de resimler bulunan nakışlı duvar örtüsü vardı. Evde bir de köpek bulunuyordu. Binaenaleyh evdeki heykelin başını (n koparılmasını) emret. (O zaman başı) kesilir ve bir ağaç şekline girer. Örtü için de emir ver, kesilsin ve ondan yere atılıp çiğnenen iki minder yapılsın. Köpek için de emret (oradan) çıkarılsın."

Rasûlullah (s.a) (bunları) yaptı. Bir de ne görsünler. Peygamber ailesinin balkonu altında Hasan ya da Hüseyin'e ait bir köpek eniği var. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onun (oradan çıkarılmasını) emretti de (köpek eniği oradan) çıkarıldı.

Ebû Davûd dedi ki: Nedad, üzerine elbiselerin konulduğu, karyola gibi bir şeydir. [\[312\]](#)

Açıklama

"Suret"; biçim, görünüş, kılık, yol, tarz. üslup, nüsna; resim ve fotoğraf manalarına gelir. Tasavvufta ise suret, sîretin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Şöyle ki, suret insanın dış görünüşüne; sîret ise iç âlemine denilir.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifler; içerisinde resim, heykel, köpek ve cünüb kimse bulunan evlere rahmet meleklerinin girmediğini ifade etmekte, resim ve heykel yapmanın ya da evde bulundurmanın caiz olmadığına delâlet etmektedir.

Bu hadis-i şeriflerden 4155 numaralı hadis, elbise üzerine resim işlemekte ve üzerinde resim bulunan bir elbiseyi giymekte bir sakınca bulunmadığını; 4158 numaralı hadis-i şerif ise bir canlının medâr-ı hayat olan baş gibi bir organı olmayan bir resmi veya heykeli evlerde bulundurmakta bir sakınca bulunmadığını ifade ediyor.

Bezlü'l-Mechûd yazan, İslâm ulemasının resim hakkındaki görüşlerini özetlerken, Muhammed Şefî'ed-Diyabendi'nin bu mevzuda özel olarak hazırladığı Risâletü't-Tasvîr isimli eserinde şu bilgileri nakletmektedir:

Güneş gibi ruhsuz olan varlıklardan bile olsa kendisine tapılan şeylerin resimlerini yapmak veya kullanmak mutlak surette yasaktır.

İnsanların tapındığı bu tür varlıkların dışındaki şeylere gelince, bunlar ruh sahibi olan ve Ruh sahibi olmayan varlıklar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bunlardan ruhsuz olan varlıkların resimlerini yapmak mutlak surette caizdir. Ruh sahibi olanlara gelince, bunların resmini (ayak altında çiğnenen minder gibi) önemsiz ve hürmete lâıyk olmayan eşya üzerine

yapmakta bir sakınca yoktur. Ancak perde gibi yükseklerle takılan önemli eşya üzerine yapmaksa haramdır. Yine bu türden olan varlıkların resimlerini, yere konduğu zaman ayakta duran kimsenin göremeyeceği şekilde küçükçe yapmakta da bir sakınca yoktur."

Gerçekten, böyle ruh sahibi olmayan varlıkların resmini çizmekte sakınca olmadığına, "Eğer sen sanatına devam etmek mecburiyetinde isen ağaç ve zîhayat olmayan varlıkların resmini çiz"^[313] mealindeki hadis-i şerif delâlet etmektedir. Çünkü sözü geçen hadis-i şerifte Cebrail (a.s), Fahri Kâinat Efendimize, kapı üzerinde bulunan heykellerin başını koparmasını tavsiye etmiştir. Başı koparılan bir varlığın kesinlikle hayatı sona ereceğinden, Hz. Cebrail'in bu tavsiyesi hayat ve ruh sahibi olmayan bir varlığın resmini çizmekte ve böyle bir resmi evlerde bulundurmakta bir sakınca olmadığına delâlet eder.

Yine aynı hadis-şerifte Cibril'in Rasûl-i Zîşan Efendimize; üzerinde resim bulunan perdeleri kesip, onlardan yere atılıp üzerine oturulan minder yaptırmasını tavsiye etmesi ise. böylesi canlı hayvan resimlerinin minder, yastık, halı, kilim gibi ayak altına serilen eşya üzerinde bulunmasında bir sakınca olmadığına delâlet eder.

Ancak ulemeden bazılarına göre; Hz. Cibril'in bu perdeden minder yapılmasına izin vermesi, onun çiğnenmesinden değil, minder yapılırken resminin kaybolmasındandır. İmam Nevevî bu görüştedir.

Yine Şefî, ed-Diyâbendî'nin açıkladığı gibi; yere koyduğu zaman ayakta bulunan bir kimsenin göremeyeceği kadar küçük olan canlı resimlerinde de bir sakınca yoktur. Bu mevzuda Nimet-i İslâm yazarı M. Zihni şöyle diyor:

"Çünkü böyle belli olmayana tapılmaz, Söz, açıktaki suretler hakkındadır. Kese ve çıkın gibi şeylerde saklı olanlarda kerahet olmadığı, Dü-rü'1-Muhtâr'da açıklanmıştır. Merâk'il-Felâh'ın yazarı der ki; namaz kılanın üstünde, kıral suretli paralar bulursa bunda beis yoktur. Bu kitabın açıklayıcısı Tahtavî merhum da derki: Yüzükte nakşedilmiş fakat belirsiz suret de böyledir. Ancak belli olursa mekruh olacağı anlaşılıyor. O derece küçük suretler, yaygılarda veya ayak altlarında horlanmış resimler, büyükçe suretler gibi melâikenin girmesine de engel sayılmaz. Bu mevzuda-ki hadisler - belli yer ve durumlara göre - tahsis edilmiştir.

Hz. Ebû Hureyre (r.a)'nın yüzüğünde iki sinek resmi; Danyal (a.s.)'m yüzüğünde de bir erkek bir dişi aslan, aralarındaki çocuğu yalar vaziyette oldukları bir resmin olduğu vakidir. Sebebi de Buhtunnasır, kendisinin helaki onun elinde olacak bir çocuğun doğacağını işiterek, doğan çocukları öldürmekte olduğu sırada , Hz. Danyal'ın annesi, Danyal'ı doğurmuş ve belki selâmet bulur diye onu bir ormada bırakmış. Cenab-ı Hak, ona muhafız olmak üzere, bir erkek aslan ve emzirici olmak üzere de bir dişi aslan tayin ederek o şekilde neşvü-nemâlandırılmış olduğundan, Hakkın, işbu nimetini ve kudretini göz önünden ayırmamak için Hz. Danyal (a.s.)'m yüzüğüne o haldeki sureti nakşettirmiştir.

Adı geçen yüzük, Hz. Ömer'ül-Faruk devrinde ele geçmiş ve Hz. Ömer onu görüp gözleri yaşla dolarak, Ebû Muse'l Eş'arî hazretlerine vermiştir."^[314]

Bu mevzuda Bezlü'l-MechûdMa şöyle deniliyor:

"Hadis âlimleri, içerisinde resim bulunan bir eve rahmet meleklerinin girip girmeyeceği konusunda ihtilâf ettiler. Bu ihtilâf iki madde ile özetlenebilir.

1) İçerisinde resim bulunan eve rahmet melekleri girmezler. İmam, Nevevî (r.a) bu görüştedir.

2) İçerisinde resim bulunan bir eve rahmet melekleri de girebilir. Böyle bir eve rahmet meleklerinin giremeyeceğini bildiren hadislerin genel hükümleri tahsis edilmiştir. Binaenaleyh bu yasak, yukarıda açıklanan. canlı ve insanlar tarafından tapınılan varlıklara ait olmak ve kendisine rağbet edinilen eşya üzerinde bulunmak gibi özellikler taşıyan resimlerle ilgilidir. Bu özellikleri taşımayan resimler hadislerin genel hükümlerinin dışında kalır. İbn Abidin böyle demiştir. Hanefî mezhebinin meşhur kitaplarından el-Bahrü'r - Râik isimli eserde de böyle denilmektedir. Hanefî mezhebinin bu konudaki görüşü bundan ibarettir."

4155 numaralı hadis-i şerifte geçen, "Ancak kumaşa işlenmiş olan (resim) müstesnadır." mealindeki ibarenin zahirinden, elbise üzerinde bulunan resimde bir sakınca bulunmadığı anlaşılmaktadır. Kasım b. Muhammed gibi bazı fıkıh âlimleri bu hadis-i şerife dayanarak kumaş üzerinde bulunan resimlerde hiçbir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Cumhura göre ise, bu hadis-i şerifte söz konusu edilen resimden maksat ağaç resmi gibi cansız varlık resmidir. Böyle bir resim duvarda veya kapıda bulunmasına bir sakınca bulunmadığı gibi, kumaş üzerinde bulunmasında da bir sakınca yoktur. Mâliki ulemasından İbnül Arabî'nin açıklamasına göre ise, "İslâmın ilk yıllarında kumaş üzerinde bulunan resimlerde bir sakınca görülüyordu. Bu hüküm sonradan neshedilerek kumaş üzerine çizilen resimler de yasaklandı."[\[315\]](#)

İbn Hacer el-Askalânî'nin Buharî şerhindeki açıklamasına göre, elbise ve kumaşlar üzerine çizilmiş hayvan resimleri hakkında dört görüş vardır:

1- 4155 numarada geçen hadise dayanarak caiz olduğunu kabul eden görüş.

2- Resim konusunda gelen hadislerin umumî hükümlerine dayanarak haram olduğuna hükmeden görüş.

3- "Eğer resim elbise ya da herhangi bir eşya üzerinde tam olarak görülüyorsa haramdır. Şayet parçalanmış veya başı kesilmiş halde bulunuyorsa caizdir" diyen görüş. En sahih olan görüş de budur.

4- "Kullanılışında önem verilmeyen; sergi gibi kumaşlar üzerinde çizilen resimler mubahtır. Önemli eşya üzerinde bulunuyorsa haramdır" diyen görüş.[\[316\]](#)

İmam Nevevî, Müslim Şerhi'nde, resimle ilgili görüşünü özetle şöyle ifade ediyor:

"Bizim mezhep ulemasıyla diğer mezhep uleması diyorlar ki: Canlı varlıkların resmini

yapmak şiddetle yasaklanmıştır. Resim yapanın üzerine büyük vebal terettüp eder. Hakkında büyük tehditler varid olmuştur. Zira resim yapmak, Allah'ın yaratıcılık işini taklit etmek anlamını ifade eder. Resim, ister elbise, halı, para, kap ve duvar gibi şeyler üzerinde; ister başka bir şey üzerinde yapılsın haramdır. Yalnız ağaç, deve semeri ve cansız mahlukların resmini yapmak haram değildir. Gölge - heykel- ile gölgesiz suretler arasında fark yoktur. Canlılara ait olduktan sonra haramdır. İbn Hacer, canlı mahlukların suretlerini yapmanın haram olduğunu, bulundurulmasının da caiz olmadığını belirttiikten sonra şöyle der:

Cansız mahlukların resmini yapmak ve yaptırmakta beis olmadığı gibi, yerde ve ayak altında bulunan sergilerde hakarete maruz kaldığı halde bulunmasında da beis yoktur. Ama ayak altında kalması için dahi olsa canlı mahlukun resmini yapmak caiz değildir.

Gölge, gölgesiz resimler sahabe, tabiîn. Cumhur ulema ile Hanefî, Şafiî, Mâlikî ve Sevrî gibi mücteh'idlerce de haram karşılanmıştır. Ancak haram olmayan resimler de vardır. Şöyle ki:

1- Küçük kızların oynaması için oyuncaklar.

2- Baş veya göbekten itibaren yukarı tarafın resmi. Böyle bir resim tam olmadığından bulunmasında yine beis yoktur. Çünkü böyle bir mahlukun yaşaması mümkün değildir. Bundan anlaşılıyor ki tapu, nüfus cüzdanı, pasaport ve diğer muameleler için lüzumlu olan vesikalık fotoğraf ile dış ve iç organların filimlerinin çekilmesinde hiçbir beis yoktur.

3 - Yukarıda beyan ettiğimiz gibi, yerde ve ayak altında bulunan sergilerdeki resimlerdir. Bu tür resimlerin bulunmasında beis yoktur.

4- İmam Nevevî'nin dediği gibi, dağ, deniz, ağaç ve bütün cansız mahlukların resmini yapmak ve yaptırmaktır. [\[317\]](#)

Buharı ve Müslim'in Hz. Aişe'den rivayet ettiği:

"Kıyamet günü en şiddetli azaba uğrayacaklar, dünyada Allah'ın yarattıklarına benzer şeyler yapanlardır." [\[318\]](#) mealindeki hadisi şerifle;

Kıyamet günü bu suretleri yapanlara azap edilecek ve yarattıklarınıza can veriniz denilecektir." [\[319\]](#) mealindeki ve;

"Yüce Allah şöyle buyurdu; Yarattıklarım gibi yaratmaya kalkışanlardan daha zalim kim vardır? Eğer onlar yaratıcı iseler bir zerre veya bir arpa tanesi yaratsınlar." [\[320\]](#) mealindeki hadis-i şerifler, resim ve heykelin haram kılınmasındaki illetin, Allah (c.c.)'ın yarattıklarına benzemek olduğuna delildirler.

Bu yasaktaki hikmet ise, insanları putperestlikten uzaklaştırmak, itikadı şirkten ve puta tapıcılıktan korumaktır. [\[321\]](#)

Muhammed Hamidullah İslâm'daki resim yasağına güzel sanatlar açısından yaklaşırken şunları söylüyor:

"Sanat zevki insanları harekete geçiren tabii bir kuvvettir. Sanat kudreti olanlar az olmakla beraber birçokları onunla alâkadar olur. Gerek heykel olsun, gerek resim, müzik, şiir, edebiyat, mimari veya herhangi bir sanat şubesi olsun, bütün sanat eserlerinin temelinde insanı harekete geçiren aynı kuvvet vardır.

Bu fitrî kabiliyet bütün insanlarda az veya çok yüksek seviyelerde bulunur; tıpkı hafıza, zekâ, görme, işitme vs. gibi. Bu vasıflar insanda geliştirilebilir. Onlar bir nebatın gelişmesi gibidir:

Faydasız kısımlar, meselâ birçok dallar budanırsa bu durum, çiçek, meyva vs. gibi diğer kısımların artmasını ve gelişmesini temin eder. Körlerin hafızasının umumiyetle gören insanlardan kuvvetli olduğu malumdur.

Arzedeceğimiz gibi, Hz. Peygamber (s.a) sanatı asla yasak etmiş görünmüyor. O sadece bir bahçıvanın iyi meyva alabilmek için ağacın lüzumsuz dallarını budadığı gibi, sanatın bazı tezahürlerine set çekmiştir.

Şüphesiz en büyük darbeyi, hayvan (İnsan dahil) heykel ve resimcilikine indirmiştir. Fakat yasak tam şümulü ve istisnasız değil gibi görünüyor. Önce bu yasağın tasavufî veya fizik ötesi diyebileceğimiz cephesini ele alalım. Kitab-ı Mukaddesin ve İslâm peygamberlerinin kabul ettiği gibi Allah, insanı kendi suretinde yarattı. Allah asıl olandır ve insan onun yansımasıdır. İnsan, dindarlıkla, her zaman Rabbinin huzurunda tevazuunu ve aczini izhar etmek ister. İlâhlaşmak veya ona eşit olmak bir tarafa, insan yaratıcısına hürmetini parlak bir şekilde izhar hususunda bazı kayıtlar altına dahi girer. İnsan yaratıklar âleminde hayvanların, cansız cisimler ve hatta nebatlardan daha fazla Rabbinin yaratıcılık vasfının muhteşem tezahürü olduğunu gördüğünden, insan daha aşağısıyla iktifa ederek, Allah'ı en yüksek kudretinde taklitten kaçınır: İnsan, "Yaratmak" da yani - heykel ve resimde- maden ve nebatlarla iktifa ederek hayat ve can sahibi olanları Rabbine münhasır bırakır. Müşahhasrealitelere daha yaklaşırsak en eski devirlerden beri, insanın görünmeyen, müteal hakkında bir fikir sahibi olmayı istediğini, kendi imalatını ilâh olarak alıp, ona tapacak kadar aptallaştığını görürüz. Putperestlik İslâm peygamberi tarafından en korkunç bir delilik olarak telakki edilmiştir. O her ne olursa olsun bir yaratığa tapma arzusunu ortadan kaldırmaya teşebbüs etti: Bu ister bir sanatkârın muhayyilesine göre ilâh resmi, ister bir hayırseverin, bir atanın, bir mürşidin veya bir başkasının ilâhlaştırılmasına matuf heykel olsun mesele aynıdır. İşaret ettiğimiz gibi ilahî lütuf olan sanat kabiliyeti insanda böylelikle kaybolmuyor; bir taraftan söndürülürken diğer taraftan daha kuvvetli olarak çıkıyor.

Malumdur ki İslâm sanatı hiçbir milletinkinden aşağı değildi. Hatta birçok sahalarda başkaları ona ulaşamadı.

Meselenin ahlakî cephesi de var: Sanatkâr, şayet nefsanियeti galebe ederse ekseriyeye çıplaklığı mevzu edinir. İslâm nazarında bu, sanatın güzel ismini lekelemektir. Cemiyette

aleniyetten kaldırılmış olan şey, sanat bahanesiyle resim ve heykelde ele alınmamalıdır. [\[322\]](#)

Resmin Hahamlığı Etrafında Meydana Getirilmek İstenen Bazı Şüpheler:

Batı kültürü ile doldurulmuş ve Batı kültürüne ayarlanmış bazı kimseler, resmin yüksek ve bedîî bir sanat dalı olduğunu, Batı medeniyetine erişebilmek için resmin önemli bir vasıta olduğunu iddia etmektedirler. Bu vesile ile de resim ve heykelin haramlığı hususunda bazı şüpheler ileri sürmektedirler. Biz şimdi bu şüpheleri özetleyerek yanlışlıklarını ortaya koymaya çalışacağız:

1- Birinci şüphe; Bu iddiacılar resim ve heykel hakkındaki yasaklayıcı nasların putperestliğin hüküm sürdüğü yıllarla ilgili olduğunu, putlara tapma korkusu kalktıktan sonra bu nasların hükümlerinin de yürürlükten kaldırıldığını iddia ederler.

Bu kimseler, şu anda gerçek bir putperestliğin mevcut olduğunu unutmaktadırlar. Meselâ günümüzde kabirlere ve kabirlerde yatanlara öyle bir hürmet vardır ki, putperestlikten pek farklı değildir. Kabirlere taparcasına saygı gösterilmekte, bir sıkıntısı olan bir kabirde yatandan sıkıntısının giderilmesi hususunda yardım işlemektedir.

2- İkinci şüphe; Resmi ve heykeli yasaklayan nasların âhad tarikiyle sabit oldukları, haramlık ifade eden bir hükmünse âhad haberlerle sabit olamayacağı iddiasından doğmaktadır.

Oysa bu iddia, sahiplerinin İslâm şeriatini bilmediklerini ortaya koyan bir iddiadır. Çünkü bütün İslâm âlimleri ister, mütevâtir, ister âhad olsun

Rasûlullah (s.a)'dan rivayet edilen bütün kavî, fiilî ve amelî hadislerle amel etmemizin vacip olduğunda ittifak etmişlerdir.

3- Üçüncü şüphe; Resim ve heykelin haram olmadığını iddia edenler bu iddialarını ahkâm âyeti olmayan bazı âyetlere dayandırmak istemektedirler. Aslında onların dayanmak istedikleri âyetlerin hükümleri Kur'an-ı

Kerim ile nesbedilmiştir.

İşte bu âyetlerden biri, "O, kalelerden, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sabît kazanlardan ne dilerse (o cinler) kendisine yaparlardı" [\[323\]](#) mealindeki âyet-i kerimedir.

Oysa bu ayette resim ve heykelin helâl olduğuna delâlet eden hiçbir şey yoktur. Çünkü bu âyet cinlerin Süleyman (a.s) yaptıkları hizmetleri haber vermektedir. Ayette sözü geçen heykellerin canlı varlıkların heykelleri olduğuna dair hiçbir işaret yoktur. [\[324\]](#)

Bazı Hükümler

1- İçerisinde canlı resmi ya da heykeli bulunan bir eve rahmet melekleri girmez. Ancak bunu sadece evlere tahsis etmek yanlış olur.

Bu hadise dayanarak Şâfîîlerin bazıları içerisinde resim bulunan bir eve girmenin caiz olmadığını söylemişlerdir. İmam Ahmed; içerisinde resim bulunan bir eve yapılan bir ziyareti terketmek o resmi oraya sokan ev sahibini cezalandırmak için caiz olmakla beraber, böyle bir eve girmek de caizdir görüşündedir. İmam Mâlik'in görüşü de budur. Nitekim Kabe'de Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in resimlen olduğu halde Hz. Peygamber'in oraya girdiğini ifade eden hâdis-i şerif, resim bulunan bir eve girmenin caiz olduğuna delalet eder.

2. Tasavvuf erbabı; "İçerisinde köpek bulunan bir eve melek girmez" mealindeki hadis-i şerife dayanarak, "Kalbinde hased, kin, intikam, vurup kırma gibi yırtıcılık sıfatları bulunan kimselere meleklerin ulvî duygular ve gerçekleri ilham etmeyeceklerini" söylemişlerdir. Hattâbî'nin de açıkladığı gibi, sadece zevk için evlerde köpek beslemek haramdır. Ancak büyük bahçeleri ve koyun sürülerini beklemesi için köpek beslemekte bir sakınca yoktur.

3. İçerisinde cünüp bulunan bir eve rahmet melekleri girmez. Yine Hattâbî'nin dediği gibi, buradaki cünüpten maksat keyfî olarak yıkanmayıp cünüp olarak bekleyen kimsedir, Çaresizlik sebebiyle cünüp olarak bekleyen kimse değildir. Nitekim 227 numaralı hadisin şerhinde açıklamıştık.

4. Duvarları halı ve benzeri örtülerle süslemek caiz değildir. [\[325\]](#)

[1] Tirmizi, edeb. 4.

[2] Dabbağoğlu Ahmed Kara. Ansiklopedik Büyük İslâm ilmihali 168 - 169.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/96-97.

[3] Tirmizi libas 2K: Alımcı b. Hanbel III 30.50.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/97.

[4] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/98.

[5] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/98.

[6] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/98-99.

[7] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/99.

[8] Ebu Davûd, edeb; Tirmizi, davat 55 ibn-i mâce 55 İbn-i mâce. el'ime 16; Ahmed b. Hanbel II 117 III 457.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/99.

[9] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/99-100.

[10] Buhari. cihad, 188: libas 22-32: edeb 17; Ahmed b. Hanbel VI 365.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/100-101.

[11] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/101-102.

[12] Tirmizî, libâs 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/102.

[13] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/102.

[14] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/102-103.

[15] Tirmizi, libas 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/103.

[16] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/103.

[17] Buhari Hibe/19 Humus/11. Müslim zekat/129, Tirmizi edeb/53. Nesâî zine/98.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/103-104.

[18] Buharî Humus / 11.

[19] Pakalın M.z. Osmanlı Deyimleri ve terimleri sözlüğü II 184.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/104-105.

[20] Concandance'de bu bab'a numara verilmemiştir.

[21] İbn-i Mâce. libas 24.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/105.

[22] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/105-106.

[23] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/106.

[24] Ahmed b. Hanbel, II 50.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/106.

[25] Tirmizî, istizan 7.

[26] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/106-107.

[27] Müslim, libas 36, fedâilü-5 sehûbe 61, Tirmizi, edeb 49 Ahmed b. Hanbel VI 162.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/107.

[28] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/108.

[29] Tirmizî kıyame 3K; Ahmed b. Hanbel IV 407 - 419; ibn-i mâce libas 4.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/108.

[30] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/108.

[31] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/108.

[32] Concondance'da bu bab'a numara verilmediği gibi, bazı Ebu Dâvud nışhalarında bu başlık yoktur.

[33] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/108-109.

[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/109.

[35] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/109.

[36] Mevahib-i ledünniye tercemesi I. 553.554.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/109-110.

[37] Concondance'de bu baba numara verilmemiştir.

[38] Müslim, libas 34.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/110.

[39] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/110-111.

[40] Mevahib-i ledünniye tercemesi II - 556.

[41] A.g.e II 74.

[42] A.g.e. II. 84-25.

[43] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/111-112.

[44] Tirmizi, tefsir sure (69) 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/112.

[45] Buhâri, eşribe 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/112-113.

[46] Buhari, eşribe 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/113-114.

[47] el -Aynî, el -Binâye Fi şerhi'l - Hidaye IX 214.

[48] Abdullah b. Hirazi. Fethu'l - Mubdî bişerlii muhtasarız zebîcû, III 258.

[49] Kâmil miras tecrid-i sarîh tercemesi XII 48.1. Baskı.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/114-115.

[50] Buhârî, cuma. 7; ideyn I. buyu 40x, Hibe 27, 29, cihad 177, libas 25, 30, 66; Müslim libas 6 - 10; Ebû Dâvûd. Kalat 213; Nesâî, ideyn 5, zîne 83, 85. 90; Ahmed b. Hanbel I 46-49, II 20. 24, 39, 49 51, 68, 289, 329,337,111. 103. 114. 127., 146 V45, VI 288.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/115-116.

[51] Buhârî libas 25; Müslim libas 14.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/116.

[52] Nesâî zine 93; İbn-i mace libas 17.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/116.

[53] Müslim libas 17 Nesâî zine 85.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/116-117.

[54] Davudoğlu Ahmed, Sahih-i Müslim terceme ve şerhi, IX 420.

[55] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/117-118.

[56] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/118.

[57] Buhârî, cenâiz 2. Ecrine 28, menzâ 4, libits 28, 36, 45 İstizan X; muslim libas 2, 28. 29, 31, 64; Tirmizi salat 80, libas 5, 13, 44. edeb 45, tatbik 8, 6,1, eşribe 26; muvatta. nida 28; Ahmed b, Hambel I- 80, 81.92. 94, 104, 105, 114, 119. 121, 123, 126, 129, 132,134, 137, 138, 145. IV, 284, 287, 299, VI,228.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/118-119.

[58] Abdurrahman el-Cezerî. kitâbü'l Fıkıh alel-Mezahîb'il Erbaa; II. 10-13.

[59] Celâl Yeniçeri, İhtiyar metn-i Muhtar tercemesi-309.

[60] İbn-i Abidin'i, Redül Muhtar V 228.

[61] Müslim, salat 207; Ebû Dâvud salat 148; Nesâî. tatbik 9,26; Darimî, salat 77; Ahmet b. Hambel, I,219, 255.

[62] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/119-120.

[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/120.

[64] Müslim, salât 210.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/121.

[65] Müslim salat 211.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/121.

[66] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/121.

[67] Müslim, libas 10; Ebu Dâvûd, nikâh. 49; tirmizi, edeb 36; Nesai, Zînet. 32, 44, 121; Ahmed h. Hambel, I. 147, 541. III. 342. 347. IV 442.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/122.

[68] Bezi'ül, Mechûd, XVI. 373.

[69] Ahmed b. Hambel III. 207. 229. 251. 337. 347.

[70] Buhârî salat 16, libas 12: Müslim, libas 23; Nesâî, kible 19; Ahmed b. Hambel IV. 149, 150.

[71] Müslim, libas 10.

[72] Müslim, libas 10.

[73] Tirmîzî, edeb 35.

[74] Mübârekfûrî, tuhvet'ul - Ahvezî VIII. 71.

[75] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/122-124.

[76] Nesâî, zine 20, 27; Ahmed b. Hambel, I, 45, IV, 134-135.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/124-125.

[77] Davudoğlu A. sahihi Müslim Terceme ve Şerhi IX. 512.

[78] Ömer Nasuhi Bilmen. Büyük İslâm ilmi hali, 64.

[79] Dürrül -muhtar V, 229.

[80] Buhârî, libas 46, 50, 52.54, 55: Müslim libas 56 - 58; İbn. Mace libas 39. Ahmed b. Hambel II. 94, 144.

[81] Göneng Halil Fetvalar 1/216.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/125-127.

[82] Müslim libas, 10: Tirmizî, Edeli 36: Nesâî, zînet. 44. Ahmed b. Hambel I, 147. III 342, 347.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/127.

[83] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/127.

[84] Buhârî; cenâiz 2, eşribe 28, merzâ 4. libas 28. 36. 45. İstizan 8; Müslim, libâs 2. 28. 29. 31. 64: Tirmizî. Salat 80. libas 5. 13, 44. edeb 45; Nesâî. tatbîk 8, 61. eşribe 26: Muvatta, nida 28; Ahmed b. Hanbel. I, 80, 81, 92. 94, 104, 105, 114, 119, 121, 123, 126, 128, 132, 133, 134, 137, 138, 145, 146, IV, 284. 287, 299, VI, 228.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/127.

[85] Buhârî, salât 14, ezan 93, menâkıb'ül-ensur 37, libâs 19; Müslim, mesâcid 61-63; Ebû dâvûd, salât 163; Nesâî, kible 20; İbn Mâce, libâs 1: Muvatta, nida 67, 68; Ahmed b. Hambel, VI, 37, 46, 177, 199, 208.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/128.

[86] Ahmed Nâim. Tecrid-i sarih terceme ve serhî II 260. Birinci blok.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/128-129.

[87] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/129.

[88] İbn-i mace, libâs 18: Müslim, libâs 10.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/129-130.

[89] Meylanî Ahmed, el-Hidâye tercemesi IV 134.

[90] Hatiboğlu H. Süneni İbn Mâce tercemesi IV- 372-373.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/130-131.

[91] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/131.

[92] Buhari, libas 29, ciliâd 91; Müslim, libâs 23, 25; Tirmizî, libas 2: Nesai, zine 92; İbn-i Mace libas; 17 Ahmed b. Hambel III. 127. 180. 215. 255. 273.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/131.

[93] Buharî, cihad. 91; Müslim, libas 26: Tirmizî, libas 2 Ahmed b. Hanbel III. 122, 192,252.

[94] Davudoğlu Ahmed. sahihi müslim terceme ve şerhi.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/131-132.

[95] Tirmizî. libas I: Nesâî, Zîne 40; İbn-i Mace libas 19.

[96] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/132-133.

[97] Buhârî, libas 30: Nesâî, Zine 83; İbn-Mâce, libâs 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/133.

[98] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/133.

[99] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/133-134.

[100] Buhârî libâs III; Müslim- Libas 33; Tirmizî, libas 4.1-45; Nesâî. zine 94: Ahmed b. Hambel. III, 134. 184, 251. 292.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/134.

[101] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/135.

[102] Buhari, libas 24: müslim, libas 33; tîrmizî cenâiz I8 libas 22, 23 tıb 9; I8. Nesaî, cenaiz 38, Zine 28. Ahmed b. Hambel III 134. 184, 251, 291, Ebû Davûd tıb 14.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/135.

[103] bk. 3150 numaralı Hadis.

[104] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/135-136.

[105] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/136.

[106] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/136-137.

[107] Nesaî, zine 54: Ahmed b. Hambel 73.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/137.

[108] Duhâ (93) II.

[109] Kurtubi, Cami'li ahkümü'l Kuran XX 102.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/137.

[110] Buharî, ve levdû 30, libas 37: Müslim. İmce 23: Ebû Davûd, menâsik 21; Nesâî zine, 17: Ahmed b Hambel 11,66- 110.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/138.

[111] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/138-139.

[112] Tirmizî, Edeb. 48; Ebû Davud Tercemesi I8: Nesâî. İdeyn 16: Ahmed b. Hanbel.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/139.

[113] İnsan, (76)21.

[114] Mübârekturi, Tulfetu'l-Ahvezi VIII 97.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/139-140.

[115] İbn-i Mace, libas 21.

[116] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/140-141.

[117] Buharî, libas 35; Müslim salât 269, Ebû Davfal 4183 nolu Hadis.

[118] Mübarek fuñ,tuhfetü'l Ahvezi V, 395.

[119] Azîmabadî, Avnu'l-Mabûd, XI 117.

[120] Buhârî libas, 17-34: Müslim, hacc 3: Ncsûî. Men3sik 2S, 35; İbn-i mace, menâsik 19: muvatta Hacc 9; Ahmed b. Hambel 111 66.

[121] Sahih-i müslim terceme ve şerh-i IX : 436.

[122] Hatiboğlu, ibn-i mace tercemesi IX. 383 – 384.

[123] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/141-142.

[124] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/142.

[125] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/143.

[126] Tirmizî. edeb 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/143.

[127] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/144.

[128] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/144-145.

[129] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/145.

[130] Buhârî, libas 35-68; Müslim, fedûl 52; tirmizi libas 4; İbn-i Mace, libas 35-67; Nesâî, Zînel 9,59, 93; Ahmed b. Hambel IV. 231, 290, 295, 300, 303, 308. 309.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/146.

[131] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/146.

[132] Azîmâbâdî. Avnu'l mâbüd XI, 118, 123.

[133] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/146-147.

[134] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/147.

[135] Reddû'l Muhtar V, 223.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/147-148.

[136] Ahmed b. Hanbel I, 89, 101, -151, V, 63, 64.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/148.

[137] Buharî, libas 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/148-149.

[138] Buharî, sayd 17. cihad 169, meğâzi 48, libâs, 17; Müslim, Hacc, 451-454:Ebu Davûd, libas 6, 20, 21; Tirmizî, libâs II, cihad 9, tefsir sure, (69) 2: Nesâî, menâsik 107, Zine 100; İbn Mâce, ikâme 85, libâs 14.15, cihad 22; Darimî. menâsik 88, Ahmed III. 363. 387. IV, 307.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/149.

[139] Müslim, hacc 454: Nesâî. zinet 110: İbn Mace, cihad 22, libâs 15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/149.

[140] Tirmizî, libas 43.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/149-150.

[141] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/150.

[142] M. ez-zürkânî - Şerhu'l- Mevahibu'l - Ledünniye, V, 10.

[143] Aliyyü'l Kâri, Aynu'l ilim ve Zeynü'l Hilim I, 128.

[144] Suyûtî, El. camiu'l sağîr II 50.

[145] Muhammed Mevkûfâtî II 204.

[146] Mübarek fûri, tuhftelü'l Ahvezî V 413.

[147] Zürkânî, Şerhu'l Mevühübü'l ledünniye V 11.

[148] Ez-Zürkânî V412. 413.

[149] Aynî, umdetü'l kâri XXI 308.

[150] Ez-rüfkânî, Şerhi Mevahibül-ledünniye V 13.

[151] Ayni umdetu'l-Kûrî. XXI 308.

[152] Tirmizî, Sure (3) 4. (38) 2: Darimî rüya 12 A.Bin Hambel I 368, V 58, 242. 378, IV, 66.

[153] Suyutî, camil's sağır. II, 126.

[154] Aliyyü'l-Kâri, Aynu'l-İlim ve Zeynü'l - ilim. I, 305.

[155] Aliyyül-Kari, mirkat'ül. mefatih IV. 427.

[156] Aynî. umdetül - kari XXII 308.

[157] Aliyyül kari, mirkâtü'l mefatih IV 427.

[158] Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi 1/83.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/150-154.

[159] Gönenç Halil, Fetvalar, 1,219.

[160] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/154.

[161] Buharî salât 10, inevâkî 30, sav 66, büyü 62, libâs 20. 21. istizan 42: Müslim, libâs 70, 73; Ebi Dâvûd, savm 48, büyü 24. edeb 20; Nesâî, zîne 106, 107; İbn Mâce, ikame 96. libâs 3: Dârimî, Salat 10 Muvatta, Kibs 17. sıfatü'n-nebî, 5; Ahme b. Hambel, II. 219,380, 419, 432. 464. 475. 478, 491,, 496, 503 510, 529. III. 6, 13. 46, 66, 95, 96, 293, 297, 298. 322, 327.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/155.

[162] Buhari, salât 10, mevâkît 30, sav 60, hüyyî 62. libâs 20,21, istizan 42; Müslim, libâs 70. 73 Ebû Dâvûd. savm 48, büyü 24, edeb 20; Ncsâî. zîne 106, 107; İbn Mâce. İkame 96, libâs 3; Dârimî. salât 10 Muvatîa, lübs 17, sıfatü'n-nehî, 5; Ahmed b. Hambel. II, 219., 380. 419, 432, 464. 475, 478. 491, 469, 503 510.529. 111,6, 13. 46, 66, 95, 96, 293. 297. 298, 322, 327.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/155.

[163] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/155-156.

[164] İbn-i Mâce. libas, 11; Ahmed b. Hanbel, 111 434, IV 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/156.

[165] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/157.

[166] Buhari, libas 16, Menakihu'l-Ensar 45: İbn-i Mâce-45 Ahmed b. Hanbel VI, 198.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/157.

[167] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/157-158.

[168] Tirmizî, libas 8.9: Nesfî, zînel 17; İbn-i Mâce, libas 9; Dârimî. rikak 54; Ahmecî b. Hanbel I, 380, 397, 439, 11-154, 267 492. III. 470 IV 65, 180. V, 63, 64. 79, 378.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/158-159.

[169] Bezü'l- Mechûd XVI. 410.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/159-160.

[170] Buhari, fedâilü's – sahabe 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/160.

[171] Ahmed b. Hambel. IV, 68, V 379.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/160-161.

[172] Müslim. İman 106: Nesaî. buyu 5, zekat 69 Zinci 104; Tinnîzî buyu 5: ibn-i Mâce, ticarel, 30: Ahmed b. Hambel, V 148, 158. 162. 168, 178.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/161-162.

[173] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/162.

[174] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/162-163.

[175] Ahmed IV- 180.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/163-165.

[176] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/165-166.

[177] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/166.

[178] Müslim I. 136- ibn-i Mace, Zuhd I fi; Ahmed b. Hanbel 11,248, 376.414.427,442. VI. 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/167.

[179] Hatiboğlu Haydar. Sünen-i ibn-i Mace tercemesi ve şerhi, X 449-450.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/167-168.

[180] Buhari, iman'15. ikan. 35, 51. fisen. B. tevhid 36: muslim, iman 80, I48. 149. 230. 304. 326, Firen 52; tirmizi. Birr 61, Filen 17: İbn-i Mace, mukaddime 9. Filen 27. Ziihd 16; Dârimi. mukaddime 7; Ahmed b. Hambel, 1451, II 164, 215. III, 56, 144. 320. IV. 151, V 983.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/168.

[181] Hicr, (15)47.

[182] Davudoğlu Ahmed, sahih-i Müslim terceme ve şerhi I 382, 383.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/168-169.

[183] Müslim, iman 92: tirmîzî, birr 60: Ahmed b. Hanbel 385, 427.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/169-170.

[184] Muslim İman 148; ibn-i Mâce, duâ 10. Ahmed b. Hanbel IV 133, 134. 151.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/170.

[185] Buhari, libâs, 1,2,5, fccâilü's sahabe 5: Müslim, libâs 42. 43-46. 48; Tirmizî. libâs 8,9; İhtı Mâce .libâs 6,9; Muvatta, lübs 9-12; Ahmed b. Hanbel. II, 5, 10, 32, 42, 44, 46. 55, 56, 60. 65. 67. 69. 74. 76. 81. 386, 397. 409.430.454.467.479, 111.5.6, 31,44.52, 97. 140. 249,249, 256.

[186] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/171.

[187] Buhari, libâs. 1,2,5, fedâilü's sahabe 5: Müslim, libâs 42,43-46. 48; tirmizî, libâs 8,9; İbn Mâce, libâs 6,9; Muvatta, lühs 9-12: Ahmed b. Hanbel, II. 5. 10, 32,42,44.46.55.56.60.65,67,69. 74, 76, 81, 386,397, 409,430,454.467.479. III. 5,6. 31,44,52.97, 140. 249,. 249. 256.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/171.

[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/172.

[189] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/172.

[190] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/172-173.

[191] Buhârî, libas , 61; Tirmîzî, edeb. 34; ibn-i Mâcc nikah, 22; Ahmed b. Hanbel I. 254. 330. 339 II 200. 287. 289.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/173.

[192] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/173.

[193] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/173-174.

[194] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/174.

[195] Ahzâb(33)59.

[196] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/175.

[197] Nûr, (24)31.

[198] İbn-i kesir. Hadislerle kur'an-ı kerîm tefsiri XI 5862.

[199] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/175-176.

[200] Ahzab (33) 59.

[201] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/176.

[202] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/176.

[203] A.taşkesenüoğlı, Ahkam tefsiri IV 324-327.

[204] Hak dini kur'an dili VI 3928.

[205] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/176-177.

[206] Nûr(24)-31.

[207] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/178.

[208] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/178.

[209] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/178.

[210] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/179.

[211] El,Cezeri Abdurrahman. el-Fikh alel-Mezâhibi'l Erbaa V 54-55.

[212] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/179-180.

[213] Müslim, selâm 72: ibn – Mâce tıb 20. Ahmcd b. Hanbel III 350. V.9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/180.

[214] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/181.

[215] Nûr (24) 31.

[216] Aynî. eI-Binüye, IX 289-290.

[217] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/181-182.

[218] Müslim. Selâm 32-33.

[219] Nûr (24) 31.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/182-183.

[220] Davudoğlu Ahmed, sahihi müslim tercemesi ve şerhi IX 595-597.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/183-184.

[221] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/184.

[222] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/184-185.

[223] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/185.

[224] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/185.

[225] Nûr (24) 31.

[226] Nûr (24) 31.

[227] Nûr (24) 60.

[228] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/185.

[229] Nûr (24)59.

[230] İbn-i kesir. Hadisleri kur'an-ı kerim tefsiri XI. 5065 – 5966.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/185-186.

[231] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/187.

[232] Ahzâb(33)59.

[233] Buharı, sahil 69, İdeyn 25. cihad 79, Menakib 15, Nikâh 154: Müslim. İdeyn 17. 21. 22. mesâicid IX: Ncsâî, İdeyn, 34-35: Ahmed b. Hanbel II. 367, VI 56-83-85-166-186-242,247,270.

[234] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/187-189.

[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/189.

[236] Ebû Davûd, salat 26.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/189.

[237] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/189-190.

[238] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/190.

[239] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/190.

[240] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/191.

[241] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/191-192.

[242] Nesâî, zinet 106; İbn-i Mâce, libas 13: Tirmizî, libas 9.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/192.

[243] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/192.

[244] İbn Mâce, libas 13; Dârimî. istizan 16: Ahmed b. Hanbel II 5, 8, 90, VI 75. 123.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/193.

[245] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/193-194.

[246] Müslim, hayz 100, 102; Tirmizî İibas 7; Nesâî Fer' 17.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/194.

[247] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/194-195.

[248] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/195.

[249] Müslim, Hayz 105; Nesâî, Fer 20. 30, 31; Darimî, .edahii 20 Muvatta, saya, 17, 18; Ahmed b. Hanbel I. 219.227,237, 270. 274. 280. 314 328. 343, 365, 372. VI 73. 104. 148, 153.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/195.

[250] İbn Mâce, libas 25: Mesâî Fer' 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/195.

[251] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/196-197.

[252] Müslim Hayz 106, 107: Nesâî. Fer' 26; Darimî, edâhi 20, buyü 35: Ahmed b. Hanbel III, 176 V 6.7. VI 155.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/197.

[253] Nesâî Fer' 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/197-198.

[254] Tirmizî, libâs 7; Aynî Binâye I 361.

[255] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/198-199.

[256] Buhari, buyü 151, .Zebaih 30; Tirmizî, libas 20: Ahmed b. Hanbel, IV. 110-311: İbn Mâce, libas 25. 26:

Darimî, edahi 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/199.

[257] Buhari, huyu 151, Zcbâih 30: Nesaî. Fer' 4.5.10; Tirmizî. libas 1; İbn maci. libas. 25- 26: Darimi, edahî; 20: Ahmed b. Hanbel. IV 310-311.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/199-200.

[258] Molla mehtoğlu O.Zeki. Sünen-i Tirmizî tercemesi III, 251.

[259] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/200-202.

[260] İbn Mace, libas. 47.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/202.

[261] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/202.

[262] Ebû Davud, menâsik 23, tirmizi libâs 31; Nesâî. Fer 7; Dârimî, edahi 19; Ahmed b. Hanbel IV 101 - V.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/202-204.

[263] Zeylâî Nasbu'r - Raye lil-ehadîsi'l - Hidaye I. 115.

[264] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/205-206.

[265] Ebû Davud, Menasik 23: Tirmizi, libas 31: Nesaî, Fer' 6;Dârimî. edâhi 20, buyü 35; muvatta, sayd 18, Ahmed b. Hanbel. IV 15, VI 73.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/206.

[266] Müslim, libâs 66; Ahmed b. Hanbel III 337. 360.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/206.

[267] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/206.

[268] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/206.

[269] Buharî. libas. 41 hums 5; Tirmizî, libas 32: Nesâî. zînet, I 15; İbn Mâce, libas 27: Ahmed b. Hanbel III. 22. 203,245.269.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/207.

[270] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/207.

[271] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/207.

[272] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/207.

[273] Buhari, libas 40; Müslim, libas, 68, 71; Tirmizi. libas 34; ibn-i Mace libas 29, muvatta, lübs 14; Ahmed b. Hanbel II 245- 243, 477. 480, 528.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/207-208.

[274] Müslim libâs 69, 71: Nesin zînet 116, Ahmed b, Hanbel, II 245. 253. 314. 424. 443, 447. 480, 525, III, 293, 327.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/208.

[275] Tirmizî, libas 36.

[276] Kırbaşoğlu; Hadis müdafaası 128.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/208-209.

[277] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/209.

[278] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/209-210.

[279] Buhari, libas 39, 39; Müslim libas 67; Tirmizi libas 37; İbn Mace libas 235, Muvatta, lübs 15; Ahmed b. Hanbel II- 223, 245, 283, 465, 467.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/210.

[280] İbn Mace, tahare 46; Ahmed b. Hanbel VI, 94, 130, 147, 188, 202, 210.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/210.

[281] İbn Mâce, tahare 41.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/210-211.

[282] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/211.

[283] Davudoğlu. A. sahihi Müslim terceme ve şerhi. II 380-381.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/211-212.

[284] Müslim libas 41; Nesai.nikah 82: A.h. Hanbel. III 293. 324.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/212.

[285] Davudoğlu A. sahihi Müslim terceme ve şerhi, IX. 442-443.

[286] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/212-213.

[287] Buharî. mezâlim, 25, nikâh X3. Tirmizi edeb 23; Darimî, hudud 12; Ahmed b. Hanbel, II. 145. V 86. 87;102.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/213.

[288] Mubârek furi. tuhfetü'l Ahvezi VIII 55.

[289] Molla Mehmetoğlu. O. Zeki, Sünen-i Tirmizî terceme IV 479.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/213-214.

[290] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/214.

[291] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/214.

[292] Buharî, menâkıp. 25; Müslim, Libas 39, 40; Tirmizi Edep 26 Nesâî, nikâh 83.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/214-215.

[293] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/215.

[294] Buhari, Savm 59; mezâlim 25, tefsir sûre (66) 2, nikâh 83, İstizan 38; Müslim, Siyam 191, libas 37, 38; Tirmizî, kıyâme 32; Nesâî, sıyâm 79; Ahmed b. Hanbel I, 369, II, 96, III, 140, IV, 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/215.

[295] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/215-216.

[296] Buharî, tefsir sûre (66) 2; İbn Mâce, Libâs.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/216.

[297] İbn Mace, ikametü'l-Saîâ 40.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/216.

[298] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/216.

[299] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/216-217.

[300] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/217.

[301] Tâhâ(20) 131.

[302] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/218.

[303] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/218.

[304] Buharî, libâs 90; Ahmed b. Hanbel, VI, 52.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/218-219.

[305] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/219.

[306] Buharî, bedü'ül -halk 7, 17, enbiyâ 8, megâzi 12, nikâh 76; Tirmizî, edeb 44; Nesâî, tahâre 167, sayd 9, 11; İbn Mâce, libâs 44; Muvatta, isti'zan, 8.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/219.

[307] Buharî, bedü'l-halk 7, megâzi 12; Müslim, libâs 87; Tirmizî, ertcb44; Nesâî, zînet 110; Muvatta: istizan 6; Ahmed b. Hanbel, III 90, IV. 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/219-220.

[308] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/220-221.

[309] Buharî, bedü'l- halk 7, libâs 92; Müslim, libâs 85, 86; Tirmizî, libâs 18; Nesâî, kible 12; Dârimî, İsti'zan 33; Muvatta, İsti'zan 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/221.

[310] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/221-222.

[311] Buharî, bedü'l-halk 7, 17 megâzi 12, libâs 77, 94; Müslim, libâs 81-84; Ebu Davud, tahare 89- Tirmizî edeb 44; Nesâî, tahâre 167, sayd 9, II, zînet 110; İbn Mâce, libâs 44; Dârimî, istizan 34; Ahmed 1-80, 83, 104, 107, 139, 148, 150, II, 390, IV, 28, 30, V, 203, 353, VI, 143, 330.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/222.

[312] Tirmizî, kıyâme 32, edeb 44; Ahmed b. Hanbel, II. 305.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayinevi: 14/222-223.

[313] Müslim. Libâs 99.

[314] Mehmet Zihni Etendi. Nimet-i İslâm. 327 – 328.

[315] Es-Sâbûnî, Revâiü'l - Beyân. 11.414.

[316] Es -Sâbûnî, Revâiü'l-Beyân, II, 415.

[317] Gönenç Halil. Günümüz Meselelerine Fetvalar, I. 209 - 210 .

[318] Buharî, libâs 91; Nesâî, zînet 121; Ahmed b. Hanbel VI, 36, 83, 219.

[319] Buharî, bedü'l-halk 7; Müslim, libâs 97.

[320] Buhari tevhit 56, Ahmed b. Hanbel, II. 232.

[321] Çev. Taşkesenlioğlu Mazhar, Kur'an-ı Kerim'in Ahkam Tefsiri. II. 344. 345.

[322] Çev: Tuğ -Salih; İslâm Peygamberi, II 60-62.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/223-228.

[323] Sebe, (34) 13.

[324] Çev. Taşkesenlioğlu Mazhar, Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri, II, 351-354.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/229.

[325] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/230.

37. HADLER BÖLÜMÜ.. 4

1. Dinden Çıkan Kişi (Mürted) Hakkındaki Hüküm... 4
2. Rasulullah'a Söven Kişinin Hükümü. 10
3. Muharebe (Yol Kesicilik, Eşkıyalık) Konusunda Varid Olan Hadisler. 13
4. Hadde Şefaaf Edilir (Mî)? 16
5. Haddi Hak Edenlerin Suçunu Gizlemek. 17
6. Yetkili Makama Ulaşmadan Önce Hadleri Bağışlanabilir. 17
7. (Haddi Gerektiren Suçları) İşleyenleri Setretmek. 18
8. Haddi (Gerektiren Bir Suç) İşleyenin Gelip İkrar Etmesi. 18
9. Hadde Telkin. 19
- 10 Ne Olduğunu Söylemeden Bir Haddi (Gerektiren Bir Suçu) İtiraf Edenin Durumu 20
11. (Sorgulamada Zanlı) Döverek İşkence Etmek (Caiz Midir?). 21
12. Hırszın Elinin Kesildiği Mal (Mikdarı). 22
_____ Hırszın Elinin Kesilmesi İçin Aranılan Diğer Şartlar:. 24
13. Çalındığında El Kesilmeyen Mallar. 25
14. Yankesicilik Ve Hainlikte El Kesilir Mi?. 27
15. Bir Malı Hırsz (Korunduğu Yer) Dan Çalan Kişinin Durumu. 28
16. Ariyet İnkâr Edildiği Zaman İnkâr Edenin Eli Kesilir Mi?. 29
17. Hırsızlık Yapan Veya Haddi Gerektiren Bir Suçu İşleyen Akıl Hastasının Durumu 30
_____ İslâm Hukuku'nda Ehliyet Arzalarından: Çocukluk ve Delilik:. 32
18. Çocuğun Haddi Gerektiren Bir Suç İşlemesi. 34
19. Savaş Esnasında Hırsızlık Yapanın Eli Kesilir Mi?. 35
20. Nebbaş (Kefen Soyucu) İn Elinin Kesilmesi. 36
21. Birkaç Kerre Hırsızlık Yapan Hırszın Durumu. 37
22. Hırszın Elinin Boynuna Asılması. 38
Hırsızlık Yaptığı Zaman Kölenin Satılması. 39
23. Recm Konusu. 39
_____ Zina Suçunun İsbatı:. 40
_____ Celd:. 41
_____ Sürgün. 41
_____ Recm:. 42

Recm Cezasının Tatbiki:. 42

Recmle Birlikte Celd Uygulanır Mı ?. 42

Mâiz Bin Mâlik'in Recmi. 44

24. Rasûlullah'ın Recmedilmesini Emrettiği Cüheyneli Kadın. 50

25. İki Yahûdinin Recmedilmeleri. 54

26. Mahremi İle Zina Eden Kişi Hakkında (Ki Hadisler). 57

27. Karsının Cariyesi İle Zina Eden Kişinin Durumu. 59

28. Lût Kavmunun Yaptığını (Livâta) Yapan Kişi Hakkında. 60

29. Bir Hayvana Temasda Bulunan Kişi Hakkında. 62

30. Erkeğin Zinayı İkrar Edip Kadının İkrar Etmemesi Halinde Yapılacak Şey. 63

31. Adam Bir Kadına Cinsi İlişkinin Dışında BİR Şey Yapar Ve Yakalanmadan Önce Tevbe Ederse 63
(Ne Yapılır?). 63

32. Muhsan Değilken Zina Eden Cariye Hakkında, 64

33.Hasta Had Uygulamak. 65

34. Kazf Haddi. 66

Kazf:. 69

Kâzife Ait Şartlar:. 69

Makzûfa Ait Şartlar. 69

Makzûfun Bihe Ait Şartlar. 70

Makzûfun Fihe Ait Şartlar. 70

35. Şarap İçenlere Uygulanan Had. 70

36. (Had Vurulduktan Sonra) İçki İçmeye Devam Edene Ait Hükümler. 74

37. Camide Had Uygulamak. 77

38. Tazir. 77

A- Tazir Cezalarının Çeşitleri. 78

B - Tazirlerin Suçlara Göre Mertebeleri:. 78

C- Taziri Gerektiren Suçlar:. 78

Had Uygulanırken Yüze Vurmak. 80

37. HADLER BÖLÜMÜ

Had sözükte "Mani olmak" demektir. İki şeyi birbirine karışmaktan men eden mania da haddir. Haddin çoğulu "hudûd"tur.

İslam Hukuk terimi olarak "had" Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gerekli bulunan sınırlı ve belli cezadır. Bu cezalar, zararı tüm insanlığa dokunan bir takım kötü iş ve eylemlerden insanları menettiği için "had" adını almışlardır.

Tariftten de anlaşıldığı gibi "had", Allah hakkı olarak öngörülen bir cezadır. Yani âmme menfaati ile alâkalıdır. Onun için, bu cezaların uygulanmasında af sözkonusu olmadığı gibi, mağdurun şikâyetinde bulunması da her zaman gerekli değildir.

Had cezasının uygulandığı suçlar: Zina, sarhoşluk veren içki kullanmak, hırsızlık, yol kesmek, dinden dönmek, İslâm ahkâmı ile hükmeden yönetime baş kaldırmak ve kazf (namuslu bir kadına zina isnadında bulunmak)tır. Bu suçları işleyenlere verilecek cezaların türü ve miktarı bizzat şarî (yani din koyucu olan Allah c.c) tarafından tesbit edilmiştir.

İslam ceza hukukunda hadlerden başka iki türlü ceza daha vardır, bunlar:

A) Kisas ve diyet: Cana veya bedene yönelik cinayetlere (öldürme veya yaralama) verilecek dünyalık ceza;

Kisas: Öldüren veya bir uzva zarar veren şahsı, verdiği zararın aynısı ile cezalandırmaktır. Meselâ, öldürücü bir aletle suçsuz birisini amden (kasden) öldüren kişiye kisas olarak ölüm cezası verilir.

Diyet: Kasdi olmayan öldürmelerde veya kasdi olduğu halde maktulün yakınlarının kısıstan vazgeçmeleri durumunda ya da yaralamalarda, kisas için denkliği sağlamanın mümkün olmadığı hallerde cani tarafından maktulün yakınlarına veya mağdura ödenen malî tazminattır.

Keffâret ise, bazı öldürme suçlarında öldürenin köle azad etme ve oruç tutmak gibi fillerle eda ettiği ibadet cinsinden cezalardır.

B) Tâzîr cezası: Tazir, tedib etmek, yola getirmek demektir. İstilahta ise dinin yasakladığı ama karşılığında ceza belirlemeyip, devlet yetkilisinin takdirine bıraktığı cezadır. Ta'zir cezası kırbaçlama, hapis, sözlü ihtar ve tenbih (uyarı) şekillerinde verilir. [\[1\]](#)

1. Dinden Çıkan Kişi (Mürted) Hakkındaki Hüküm

4351... İkrime (r.a)'den rivayet edildiğine göre:

Hiz. Ali (r.a) dinden çıkan bir takım insanları ateşte yaktı. Bu (haber) Abdullah b. Abbas'a ulaştığında Abdullah (r.a) şöyle dedi:

(Ben olsaydım) Onları ateşte yakmazdım. Çünkü Rasûlullah (s.a) "Allah'ın azabı ile cezalandırmayınız" buyurdu. Ama, Rasûlullah'ın sözü sebebiyle onları öldürürdüm. Çünkü Rasûlullah (s.a) "Kim dinini değiştirirse onu hemen öldürünüz" buyurdu.

Bu sözler Hiz. Ali'ye ulaşınca; "Vah İbn Abbas!" dedi. [\[2\]](#)

Açıklama

Hadisten Hiz. Ali (r.a)'nın dinden dönen bazı insanları ateşte yaktığını öğreniyoruz. Ateşte yakılanlar, Hiz. Ali'nin Allah olduğunu söyleyen insanlardır. Bunlar Abdullah b. Sebe'nin saptırdığı kişilerdir.

Metinde görüldüğü üzere Hiz. Ali (k.v), İbn Abbas (r.a)'ın kendisinin mürtedleri yaktığını duyunca tenkid edip "ben olsaydım onları öldürürdüm" dediğini ve bu konuda Hiz. Peygamberin bir hadisini rivayet ettiğini duyunca; "Vah İbn Abbas!" demiştir. Bazı nüshalarda bu "Vah İbn Ab-bas'm annesi!" şeklindedir. Hiz. Ali'nin bu sözü İbn Abbas'ın söylediği şeyi doğru bulmadığı için ona bir merhamet eseri olarak söylemiş olması muhtemel olduğu gibi, onu haklı bularak övmek maksadı ile söylemiş olması da muhtemeldir. Çünkü bu söz, hem bir şey beğenilmediğinde, söyleyenin hatasından dolayı duyulan üzüntüyü ifade için, hem de sözü doğru bulup söyleyeni övmek için kullanılır. Birinci ihtimale göre, Hiz. Ali, İbn Abbas'ın haber verdiği hadisi kendisinin de bildiğini ondaki nehyin tenzihi olduğunu, İbn Abbas'ın ise zahirine hamledip tahrime delâlet saydığını belirtmek istemiştir. İkinci ihtimale göre ise, İbn Abbas kendisinin bilmediği ya da unuttuğu bir hadisi haber verdiği için beğenmiş ve onu övmek için bu ifâdeyi kullanmıştır. Aliyyü'l-Kari ulemanın çoğunluğunun bu sözün medh için söylendiği görüşünde olduklarını, Şerhus-Sün-ne'deki: "Bu Ali'ye ulaştı. O da; İbn Abbas doğru söyledi, dedi" şeklindeki rivayetin de bunu teyid ettiğini söyler. Hattabi de: "Bu söz İbn Abbas için duadır. Onu medh ve sözünü beğenmedir" der. Hadis-i şeriften iki hüküm çıkmaktadır. Bunlar:

I- İnsanlar ne suç işlerlerse işlesinler yakılarak cezalandırılmazlar. Çünkü ateşle ceza metinde de görüldüğü gibi "Allah'a ait bir cezalandırma" şeklindedir. Nitekim Buhari bu hadisi, "Allah'ın azabı ile cezalandırılmaz" adını taşıyan bab içerisinde vermiştir. Aynı babda, Buhari'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir başka hadis de şu şekildedir: "Rasûlullah bizi bir grup içinde gönderip falan ve falanı bulursanız ateşte yakınız, buyurdu. Tam biz çıkmak istediğimizde, ben size falanı ve falanı bulursanız ateşte yakmanızı emretmişim. Ama ateşte ancak Allah cezalandırır. Eğer onları bulursanız, Öldürünüz, buyurdu."

II- İslam dininden çıkan birisi Öldürülür. Dinden çıkmaya İrtidâd, dinden çıkan kişiye de mürted denilir. Kur'an-i Kerim'de İslamdan çıkan kişiye verilecek uhrevî ceza sözkonusu edilmiştir Bir ayet-i kerimede cenab-ı Hak meâlen şöyle buyurmaktadır: "İçinizden kim dininden döner ve kafir olarak ölürse, işte onların yaptıkları dünyada ve âhîret-te boşa gider. Bunlar cehennemliktirler ve orada kalıcıdırılar." (el-Bakara, 218)

Mürted1 in dünyevi cezasının ölüm olduğu, hadisler ve İslam ulemasının icmaı ile tesbit edilmiştir. Bu baktaki hadisler, dinden dönene verilecek cezayı net bir şekilde ortaya koyuyor. İslam müctehidleri, İslam dininden çıkan bir erkeğin öldürülmesi konusunda fikir birliğine varmışlardır. Ancak aynı cezanın İslamdan çıkan kadına da uygulanıp uygulanmayacağı tartışmalıdır. Hanefilere göre, bu durumdaki bir kadın öldürülmez. Çünkü fahr-i kâinat efendimiz, bir hadisinde, savaş esnasında kadınları öldürmeyi men etmiştir. Cumhura göre ise İslam'dan çıkan kadınlar da öldürülür. Bunlar Muâz b. Cebel (r.a) Yemen'e gönderilirken, Rasûlul-lah'ın kendisine söylediği şu sözlere dayanırlar: "Hangi erkek İslamdan çıkarsa onu İslama davet et. Dönerse ne ala, aksi halde boynunu vur. Hangi kadın da İslamdan çıkarsa onu tekrar davet et. Dönerse ne ala, aksi halde boynunu vur."

Cumhur, Hanef ilerin dayandıkları hadisteki yasaklamayı, İslam'dan dönen değil de aslen kâfir olan kadının öldürülmemesine hamletmişlerdir.

Yukarıda naklettiğimiz Muaz hadisinden de anlaşılacağı üzere, mürted öldürülmeden önce tekrar dine davet edilir. Mürtede karşı uygulanacak esaslar şunlardır:

1- İrtidad bir şüphe neticesi olmuşsa, mürteddin bu şüphesi izâle edilir, gerçek anlatılır.

2- Tekrar İslama dönmesi teklif edilir. Bazı alimlere göre, mürtedde düşünme fırsatı verilir. Düşünme müddeti konusunda üç gün ile bir yıl arasında değişen rivayetler vardır. Mürted bundan sonra yine İslama girmezse öldürülür. Dinden dönen şahıs bir yabancı ülkeye kaçar ve oraya sığınırca malı ve ailesi konusunda özel hükümler vardır. Konu fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerindedir. [\[3\]](#)

4352... Abdullah (b. Mes'ud) (r.a) şöyle demiştir :

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Allah'tan başka ilah olmadığına, benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şahadet eden müslünian bir kişinin kanı ancak üç şeyden birisi ile helal olur; Zina eden Seyyib, cana karşı can ve dinini terkedip cemaatten ayrılan." [\[4\]](#)

Açıklama

Bu hadisteki "Üç şeyden biri" cümlesi İbn Mace'nin rivayetinde "üç kişiden birisi..."

şeklinde varid olmuştur. Buhari ve Müslim'in rivayetleri ise aynen buradaki gibidir.

Hadis-i şerifte ancak şu üç gruptan birisine giren bir müslümanın öldürülebileceği, bunların dışındakilerin kanlarının helal olmadığı bildirilmektedir.

1- Zina eden Seyyib: Seyyib sözlükte "dul" demektir. Bu hadiste sahih bir nikahla evlenip bir kerre bile olsa karı koca ilişkisi yaşamış olan erkek veya kadındır. Bu durumdaki erkeğe "muhsan" kadına muhsana" denir. Bu durumda olan bir erkek veya kadın ister evlilikleri devam etsin ister ayrılmış olsunlar veya taraflardan birisi ölmüş olsun zina ederse resmedilerek öldürülür. Recm cezasının uygulanması için zina eden kişinin o esnada evli bulunması şart değildir. Dul bile olsa recm uygulanır. Hiç evlenmemiş olan kadın ve erkeğe ise zina etmeleri halinde yüz sopa vurulur. 23. babda bu konu geniş bir şekilde gelecektir.

2- Cana karşı can: Bir başkasını amden (kasden) ve öldürücü bir aletle öldüren kişi, maktulün yakınlarının kısas talebi durumunda öldürülür.

Hanefilere göre; hür bir müslüman, hür bir müslümana karşı kısas edildiği gibi zimmi (gayr-i müslim tebea) ya ve köleye karşı da kısasen öldürülür. Yani bir köleyi veya zimmiyi öldüren hür bir müslüman öldürülür. İmam malik, Şafii, Ahmed ve Leys'in de içinde bulunduğu Cumhura göre ise, hür bir müslüman köleye veya zimmiye karşı öldürülmez. Bu hadisin mutlak oluşu Hanefilerin görüşüne delildir.

3- Dini terkedip cemaatten ayrılan kişi: Yani İslamdan çıkıp İslam toplumundan ayrılan mürted; hadisin üzerinde durduğumuz konu ile ilgisi bu bölümdür. İmam Nevevi bu hükmün, tüm mürtedlere şamil olduğunu söyler.

Bazı alimler: "Cemaatten ayrılan" ifadesinden hareketle, hükmün bid'at ve isyanla cemaatten ayrılan herkese şamil olduğunu, Haricilerin (İslâmî ahkâm ile hükmeden İslâm Devleti yöneticilerine karşı başkaldıranların) da buna girdiğini söylerler.

Hadis-i şerif, müslümanlardan kanı helal olanları bu üç gruba hasretmiştir. Ancak alimler daha başka delillere de dayanarak bu sayıyı arttırmışlardır. Mesela İmam Şafii'ye göre namaz kılmayan birisi tevbe etmezse öldürülür. İmam-ı Azam'a göre ise öldürülmez. Şafii ulemasından Müzenî ve İmamü'l-Harameyn de İmam-ı Azam'ın görüşündedirler. Ayrıca bazı alimlere göre sihirbaz, bazılarına göre alenen silah çekip saldıran kişi (sâil) de öldürülür. Hz. Peygamber (s.a)'e küfredenin öldürüleceği de ittifakla sabittir.

Bazı alimler bu sayılanlarla birlikte kanı helal olanları ona çıkarmaktadırlar. Ancak bunları hadisin üçüncü fıkrası altında toplamak mümkündür. [\[5\]](#)

4353... Aişe (radiyallahü anha'dan; rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muham-med'in Allah'ın Rasulü olduğuna şahadet eden müslüman birisinin kanı helal olmaz. Ancak şu üç husustan birisi dolayısıyla olması müstesna:

1) İhsandan sonra zina eden adam; o recmedilir,

2) Allah'a ve Ra-sulüne karşı savaşa çıkan adam; o, öldürülür veya salbedilir ya da ülkeden sürgün edilir.

3) Bir insanı öldüren; o da öldürdüğü kişiye karşılık öldürülür."[\[6\]](#)

Açıklama

Bu hadis, önceki hadisten bir iki noktada ayrılmaktadır. Bu noktalara bir göz atmak istiyoruz:

1 - Önceki hadiste kanı helal olanlar arasında sayılan zinâkâr "Seyyib" kelimesi ile vasfedilmişti. Bu hadise ise; "İhsandan sonra" denilmiştir.

İhsan; sözlükte korumak muhafaza altına almak demektir. Terim olarak da erkek veya kadının sahih bir nikahla evlenip karı koca ilişkisinde bulunmaları halinde aldıkları vasıftır. Bu durumda olan bir erkeğe zinadan korunduğu için "imihsan" kadına da "muhsana" denilir. Önceki hadisin izahında seyyib konusunda söylediğimiz gibi; ihsan konusunda da evliliğin devamı şart değildir. Herhangi bir sebeple evlilik son bulmuş da olsa kadın ve erkeğin ihsan hali devam etmektedir.

Bu hadiste öncekinden farklı olarak öldürülebilecek kişilere verilecek cezalar da beyan edilmiştir. Buna göre ihsandan sonra zina eden kişi recmedilir. Recm; zina suçuna has bir cezadır. Zinakâr taşlanarak öldürülür.

2- Önceki hadiste kanı helal olanlar içerisinde sayılan bir grup, İslam-dan çıkıp cemaatten ayrılanlardır. Bu hadiste ise, mürted yer almamış, onun yerine Allah'a ve Rasulüne savaş açan zikredilmiştir.

AIyyü'1-Kari'nin bildirildiğine göre,ondan maksat, yol kesiciler ve İslam devletine karşı isyan edenlerdir. Bu zümreden olanlara verilecek ceza işlediği suçun ölçüsüne göre farklılık gösterir. Eğer birisini öldürür ama malını almazsa kılıçla kafası kesilerek öldürülür. Hem adam öldürmüş hem de mal almışsa salb edilir ve ölünceye kadar mızraklanır. Salb'in şekli şudur: T şeklinde bir ağaç hazırlanır. Suçlunun elleri T'nin üst tarafına ayaklan da dikine olan kısmına bağlanır. Bu şekilde asılan şahıs daha önce öldürülmemişse asıldıktan sonra karnı veya sol memesi, ölünceye kadar mızrakla yarılar ve üç gün bu şekilde kalır.

İmam-ı Azam'a göre; hem adam öldüren hem de mal alan yol kesiciye verilecek cezada devlet başkanı muhayyerdir. Dilerse bunların önce el ve ayaklarını keser sonra da öldürür veya salbeder. Dilerse sadece öldürür veya salbeder. Yol kesen eşkiya cana dokunmamış sadece mal almışsa sağ eli ve sol ayağı mafsaldan kesilir.

Yol kesen eþkiya mala ve cana dokunmamış, sadece yolcuları korkutmuş ise onun cezası da sürgündür. Devlet başkanı sürgün yerine dayak atabilir. Sürgünden maksadın hapsedmek olduğunu söyleyen alimler de vardır.

Hız. Peygamber (s.a)'in Allah'a ve Rasulüne savaş açanlar için verileceğini bildirdiği bu cezalar Rur'an'ı Kerim'deki şu âyette de aynen ifade edilmektedir:

"Allah (Teâla) ve onun Rasulü ile muharebe eden, yeryüzünde fesada koşan (yol kesicilikte bulunanların cezaları ancak öldürülmeleri veya salbedilme (asilma) leri veya çaprazlamasına olmak üzere elleri ile ayaklarının kesilmesi veya yeryüzünden sürülmeleridir. Bu ceza, onlar için dünyada bir rüsvaylıktır, onlar için ahirette ise büyük bir azab vardır. Ancak onlar kendilerini ele geçirmenizden önce tevbe ederlerse müstesna. Bilin ki Allah bağışlayıcıdır, merhamet sahibidir." (Mâide, 33)

Yol kesicilik, Allah'ın kullarına karşı büyük bir tecavüz olduğu için bu, Allah'a ve Rasulüne karşı savaş kabul edilmiştir.

Bu izahımız, yol kesiciye verilecek cezalar arasındaki atıf edatı olan; "ev=veya" nın tenvi için olduğu görüşüne göredir. Aralarında bazı küçük ayrılıklar olmakla birlikte; Hanefiler, İmam Şafii, Katade ve Evzaî bu görüştedirler. Bu, İbn Abbas'tan da rivayet edilmiştir.

İmam Malik'e göre; "ev=veya" edatı tahyir (muhayyerlik bildirmek) içindir. Devlet başkam yol kesiciye verilecek cezada öldürme, salbetme ve sürgün arasında muhayyerdir. Bu cezalardan dilediğini verir. Ebu Sevide aynı görüştedir.

Hadiste kanı helal görülen üçüncü grup da teammüden adam öldürenlerdir. Bu önceki hadiste de geçmişti. [7]

4354... Ebu Mûsâ (r.a), şöyle demiştir:

Yanımda Eş'arilerden iki adamla birlikte Rasulullah (s.a)'a geldim. Adamlardan birisi sağımda birisi solumda idi. Her ikisi de Rasulullah'tan görev istediler. Rasulullah susmakta idi. [8] Bunun üzerine:

" Ne diyorsun ya Ebu Musa? veya: Ya Abdullah b. Kays?" dedi. [9]

Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, gönüllerindeki bana söylemediler ve onların görev isteyeceklerinin farkına dahi varmadım, dedim. Sanki ben şu anda Rasulullah'm dudağı altında misvakinin yükseldiğini görür gibiyim.

Rasulullah (s.a):

"Biz işimize asla onu isteyeniyi tayin etmeyeceğiz - veya onu isteyeniyi tayin etmeyiz [10] -

ama, ey Ebu Musa - yada Abdullah b. Kays- sen git" buyurdu ve onu Yemen'e gönderdi. Sonra peşinden Muaz b. Cebel (r.a)'i de gönderdi.Râvi der ki:

Muaz, Ebu Musa'nın yanına varınca Ebu Musa, "in" (buyur) dedi ve onun için bir minder serdi. Muaz, Ebu Musa'nın yanında bağlı bir adam gördü ve:

Bu ne? dedi Ebu Musa:

Bu yahidi idi, müslüman oldu, sonra tekrar dinine; kötü dinine döndü, dedi.

Muaz:

O öldürülmedikçe oturmam. Bu, Allah'ın ve Rasulünün hükmüdür, dedi.

Ebu Musa:

Otur, evet, dedi. Muaz üç kere:

O Öldürülünceye kadar oturmam. Bu Allah'ın ve Rasulünün hükmüdür, dedi.

Bunun üzerine Ebû Musa emretti ve adam öldürüldü. Sonra bu iki sahabe gece namazını tartışılar.

Muaz: "Ben uyurum da, namaz da kılarım; veya: namaz da kılarım uyurum da. [\[11\]](#)

Namazımda umduğumu (sevabı) uykum halinde de umanm" dedi. [\[12\]](#)

4355... Ebû Mûsâ (r.a) şöyle demiştir:

"Ben Yemen'de iken Muaz yanıma geldi. Yahudi olan bir adam müs-lüman olmuş, sonra tekrar İslamdan çıkmıştı. Muaz gelince;

"O öldürülmedikçe hayvanımdan inmem" dedi. Bunun üzerine adam öldürüldü.

Râviler (Talha b. Yahya ve Büreyd b. Abdullah b. Ebi Bürde) den birisi: "Adam daha önce tevbeyle davet edilmişti" dedi. [\[13\]](#)

4356... Eş- Şeybânî (Ebû İshak, Süleyman b. Feyrûz) Ebû Bürde'den yukarıdaki kıssayı rivayet etti.Ravî dedi ki:

"Ebû Musa (r.a)'ya İslamdan çıkan bir adam getirildi. Ebu Musa adamı yirmi gece veya ona yakın bir müddet (İslam'a) davet etti. Sonra Muaz geldi, o da (İslama) davet etti. Ama adam kabul etmedi. Bunun üzerine boynu vuruldu. (Muaz boynunu vurdurdu)."

Ebû Davûd der ki:

"Bu hadisi Ebu Bürde'den Abdülmelik b. Umeyr de rivayet etti, ama tevbeyle davet

meselesini zikretmedi. Ayrıca İbn Fuzayl Şeybani'den, o, Said b. Ebi Bürde'den o da babası vasıtasıyla Ebû Musa'dan rivayet etti, ama tevbeye da'veti anmadı."[\[14\]](#)

4357... Bize Mes'ûdî (Abdurrahman b. Abdullah b. Utbe b. Abdullah b. Mes'ud) Kasım (İbn Abdurrahman b. Abdullah b. Mesûd)dan bu kıssayı haber verip şöyle dedi:

"Onun boynu vuruluncaya kadar Muaz hayvanından inmedi ve onu tevbeye de davet etmedi."[\[15\]](#)

Açıklama

Bu dört rivayet aynı hadisenin birbirinden farklı olan nakilleridir. Onun için hepsinin izahını birlikte ele aldık. Rivayetler arasındaki fark dinden dönen yahudi asıllı şahsın tevbeye davet edilip edilmediği konusundaki ihtilafıdır.

Hız. Peygamber (s.a), Ebû Musa el-Eş'ârî ile Muaz İbn Cebel'i Yemen'deki iki vilayete vali olarak göndermişti. Bu iki zat zaman zaman birbirlerini ziyaret ederlerdi. Metinden anlaşıldığına göre Ebû Musa'nın Yemen'e gidişi Muaz'ın gidişinden önce olmuştu. Kıssa'da anlatılan Ebû

Mûsâ ile Muaz (r.anhuma)'ın karşılaşmalarının Hız. Muaz'ın ilk gidişinde mi yoksa bilahere aralarında geçen ziyaretleşmelerden birisi esnasında mı olduğu konusunda bir açıklık yoktur.

Hız. Muaz Ebu, Musa (r.a)'nın yanına vardığında, Ebu Musa onun al-tma: "visâde = yastık" atmıştır. Bu, arapların bir adeti idi. Fazla ikram etmek istedikleri şahısların altına yastık verirlerdi. Bazı alimler burada vi-sade'nin sergi, minder manasında kullanıldığını söylerler. Nevevi bunu reddederek visade'nin yastık olduğunu, buna sergi denildiğini hiç bir kitapta görmediğini söyler. Ancak biz türkçeye uygun olması için "minder" diye terceme ettik.

Cabir (r.a), Ebû Musa'nın yanında bağlı bir adam görünce hayret etmiş ve onun kim olduğunu sormuştur. Taberanî'nin rivayetine göre Cabir (r.a) şöyle demiştir: "Kardeşim, sen insanlara işkence etmek için mi gönderil-din? Biz ancak onlara dini Öğretmek, faydalı şeyler öğretmek için gönderildik" demiş, onun müslümanlıktan çıkan bîr mürted olduğunu öğrenince ateşte yakılmasını istemiş ve yahudi ateşe atılarak yakılmıştır. Ancak bu rivayete göre yahudinin öldürüldükten sonra yakılmış olduğunu söylemek gerekir. Çünkü hadisin bir çok rivayetinde onun Öldürüldüğü ya da boynunun vurulduğu söylenmektedir. Ebu Davud'un rivayetinin yanı sıra Buhari ve Müslim'de de adamın öldürüldüğü ifade edilmiştir. Ayrıca bir suçluyu yakarak cezalandırmak Allah'a ait bir şeydir. Müslümanlar bundan men edilmişlerdir. O halde rivayetlerin arasını te'lif için Taberanî'nin rivayetindeki

yakılma olayını öldürüldükten sonra yakılma şeklinde değerlendirmek gerekir.

Üzerinde durulması gereken diğer önemli bir konu da, irtidad eden şahsa öldürülmeden önce İslamî telkin ve tevbe davetinin yapıp yapılmadığıdır. Hadisin bazı rivayetlerinde bu konuya hiç temas edilmemişken bazılarında tevbe davet edildiği, hatta birisinde bu davetin yirmi gün kadar sürdüğü bazılarında ise davet edilmediği söylenmektedir. Ancak tevbe davet edilmiş olduğuna işaret eden haberler vakiya daha uygundur. Ebu Musa'nın mürteddi hemen öldürmeyip bağlı tutması, onun tekrar İslama dönme umudunu koruduğunu gösterir. Nitekim Hz. Ömer (r.a) Mürted konusunda yazdığı bir mektupta: "Onu üç gün hapsediniz, her gün çörek yediriniz. Umulur ki o tevbe eder de Allah tevbesini kabul eder" demiştir. Sahabeden hiç bir kimse bu mektubu inkâr etmemiştir. Dolayısıyla bu, sahabenin icmaı hükmündedir. Mürtedde tevbe teklifini lüzumlu gören alimler ayrıca;

"Eğer tevbe ederler, namaz kılarlar ve zekât verirlerse serbest bırakınız." (Tevbe 9/5) ayetini de delilleri arasına alırlar.

Babın ilk hadisini izah ederken de söylediğimiz gibi, ulemânın cumhuruna göre mürted öldürülmeden önce tereddüdü izale edilir ve tevbe davet edilir. Ancak tevbe için verilecek mühletin süresi ve tevbe teklifinin adedi ihtilaflıdır.

Hanefilere göre mürtedin üç ayrı günde üç defa tevbe etmesi istenir. Ahmed b. Hanbel, İshak ve İmam Malik'e göre üç gün davet edilir, kabul etmezse öldürülür.

Ubeyd b. Umeyr, Tavus ve Hasenül-Basri'ye göre mürtedin tevbe davet edilmesine gerek yoktur. Derhal öldürülür. Ata'dan rivayet edilen bir görüşe göre ise; eğer mürted aslen müslüman olur da irtidad ederse tevbesi istenmeden öldürülür. Ama daha önce gayri müslim iken İslama girmiş daha sonra irtidat etmişse tevbe davet edilir. [\[16\]](#)

Bazı Hükümler

Ayrıca tevbe istemenin hükmü ihtilaflıdır.

- 1-** Devlet kademesindeki yüksek görevler için vazife istenmez, verilir. Bu konuda liyakat esastır.
- 2-** Devlet yetkilisi, İslam emirlerini uygulamakda asla taviz vermemelidir.
- 3-** İslam'a girdikten sonra dönen kişi (mürted) öldürülür.
- 4-** Mürted öldürülmeden önce şüpheleri izale edilir ve tevbe etmeye davet edilir. Tevbe ederse serbest bırakılır. Aksi halde öldürülür.
- 5-** Şehirlerin valileri, serî hadleri tatbik yetkilidirler. Ulemanın cumhuru bu görüştedir.

6- Müslüman, durumun gerekli kıldığı şekilde ma'rufu emretmeîdir. [\[17\]](#)

4358... İbn Abbas (r.anhuma) şöyle demiştir: Abdullah b. Sa'd b. Ebi Şerh, Rasulullah (s.a) a (vahiy) kâtiplik (i) yapardı. Şeytan onu saptırdı. (İslamdan çıkıp) kafirlere iltihak etti. Bunun üzerine Rasulullah (s.a) onun Fetih günü öldürülmesini emretti. (Ancak) Osman b. Affan (r.a) onun için eman istedi. Rasulullah {s.a) da eman verdi. [\[18\]](#)

4359... Sa'd (b.Ebi Vakkas) (r.a) demiştir ki;

Mekke'nin fethi gününde Abdullah b. Sa'd b. EM Şerh, Osman b. Affan'a sığındı. Osman onu getirip Rasulullah'm huzurunda durdurttu. ve; Ya Rasulullah Abdullah'ın biatini kabul et (eman ver), dedi.

Rasulullah (s.a) başını kaldırıp ona baktı. (Osman r.a bunu) üç kere tekrar etti, Rasulullah (s.a) her seferinde eman vermekten kaçınıyordu. Nihayet üçüncü müracaatından sonra biatini kabul buyurdu (eman verdi). Sonra ashabına dönüp;

"İçinizde, ben onun biatından kaçındığımda kalkıp onu öldürecek anlayışlı birisi yok muydu?" buyurdu.

Sahabiler:

"Ya Rasulullah senin gönlündekini biz bilmiyoruz, gözlerinle bize işaret etseydin ya" dediler.

Rasulullah (s.a):

"Bir peygamberin hain gözlü olması yakışmaz" buyurdu. [\[19\]](#)

Açıklama

Hadis-i şeriflerde, irtidat ettiği bildirilen Abdullah b Sad b Ebi Serh) Hz Osman'ın süt kardeşi idi.

O yüzden, efendimizin yanında Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'e şefaatta bulundu.

Hiz. Peygamber (s.a) efendimiz önce Abdullah'ın bi'atini kabul etmek istemedi. Ama Hiz. Osman'ın ısrarına dayanamayarak kabul etti. Fakat gönlü razı değildi. Onun için sahabilerine: "içinizde ben onun biatinden kaçındığımda kalkıp onu öldürecek anlayışlı birisi yok muydu?" diyerek tarizde bulundu. Sahabeler de "Ya Rasulullah biz senin gönlündekini bilemeyiz, gözlerinle bize işaret etseydinya" karşılığını verdiler. Rasulullah

(s.a) "Bir peygamberin hain gözlü olması yakışmaz" buyurdu.

Hattabi hain gözlü olmayı; "Özü ile sözünün biri birini tutmaması, içinde bir şey gizleyip dışına başka bir şey aksettirmesi dilini tutup gözüyle işaret etmesi" şeklinde izah etmektedir. Çünkü insan diliyle söylemeyip gözüyle işaret ederse hıyanet etmiş olur. Bu hıyanet gözden zuhur ettiği için "hain gözlü" diye ifade edilmiştir.

Bu hadisin delaletinden anlaşıldığına göre; Hz. Peygamber (s.a)'in hayatında iken irtidat eden bir kimsenin tevbesinin kabulü Rasulullah'm rızasına bağlıdır. Çünkü o efendimize eziyet etmiştir. Böyle birisi tekrar iman ederse artık öldürülmez.

Ayrıca bu hadis, Rasulullah'a küfredenin had olarak değil, irtidat sebebiyle öldürüleceğini söyleyenlerin görüşünü te'yid etmektedir. [\[20\]](#)

4360... Cerir (b. Abdullah el-Beceli) (r.a)'den Rasulullah (s.a)'i şöyle buyururken işittim:

"Köle (darı) şirke kaçtığı zaman, kanı helal olmuştur." [\[21\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifin Sahih-i Müslim'de üç rivayeti vardır ve gbu Davud'un rivayetinden biraz farklıdır. Müslim'in rivayetleri şu şekildedir:

"Sahiplerinden kaçan bir köle, onlara dönünceye kadar kafir olmuştur."

"Kaçan bir köleden zimmet kalkmıştır."

"Köle kaçtığı zaman onun namazı kabul olunmaz."

Nesai'de de üç rivayet vardır. Birisi aynen Ebu Davud'taki gibidir. İkisi biraz farklıdır. Nesai'nin rivayetleride şu şekildedir:

"Köle, sahiplerinden kaçtığı zaman namazı kabul olunmaz. Şayet (o vaziyette) ölürse kafir olarak ölür."

"Köle kaçtığı zaman sahiplerine dönünceye kadar namazı kabul olunmaz."

Görüldüğü gibi, hadisi şeriflerde kaçan köle mutlak olarak anıımış, irtidadı söz konusu edilmemiştir. Hatta, Müslim'in ve Nesai'nin rivayetlerinde onun kaçtığı zaman müslümanlığın devam ettiği ihsas edilmiştir. Çünkü namaz ancak müslüman için söz konusudur.

Ebu Davud'un rivayetinde dar-ı küfre kaçan bir kölenin kanının helal olduğu ifade edilmektedir. Yani böyle bir köle Ölümü hak etmiştir. Onu öldürene bir şey lazım gelmez. İrtidâd etmediği halde kanı helal olunca, irtidâd ettiğinde "öncelikle helal olur.

Müslim ve Nesai'nin rivayetlerinde; kaçan kölenin namazının kabul edilmeyeceği bildirilmektedir. Nevevi'nin nakline göre; İmam ei-Mazî ve Kadı İyaz bu hükmün sahibinden kaçmayı helal sayan köleye ait olduğunu söylerler. Ebu Amr ise kaçmayı helal görmediği halde kaçan kölenin de aynı hükümde olduğunu belirtir ve bu durumu gasbedilen arazide kılınan namaza benzetir. Yani kaçan kölenin namazı sahihtir, fakat makbul değildir. Kendisinden namaz borcu düşer ama sevap alamaz. [22]

2. Rasulullah'a Söven Kişinin Hükümü

4361... İbn Abbas (radiyallahü anhüma) şöyle haber verdi: "Âmâ bir adamın bir ümmü veledi vardı, Rasûlullah'a küfreder, onun hakkında yakışsız şeyler söylerdi. Âmâ onu bundan nehyeder, fakat kadın vazgeçmez, âma yine onu meneder ama dinlemezdi. Kadın bir gece Rasûlullah (s.a) hakkında yakışsız şeyler söylemeye, ona küfretmeye başladı. Bunun üzerine âmâ hançeri aldı kadının karnına sapladı ve üzerine yüklenip onu öldürdü. Ayakları arasına bir çocuk düştü. Kadın orasını (yatağı) kana buladı.

Sabah olunca olay Rasûlullah'a anlatıldı. Rasûlullah (s.a) halkı toplayıp şöyle dedi:

"Bu işi yapan şahsı Allah'a havale ediyorum (Allah adına yemin vererek arıyorum). Şüphesiz onun üzerinde benim hakkım var, (bana itaat etmesi vacip) ama ayağa kalkarsa müstesna."

Bunun üzerine âmâ kalktı, safları yararak ve sallanarak (gelip) Rasûlullah (s.a)'ın önüne gelip oturdu ve:

"Ya Rasûlullah! Ben o kadının sahibiyim. Sana küfreder ve hakkında çirkin sözler söylerdi. Onu nehyederdim dinlemez, menederdim vazgeçmezdi. Benim ondan inci tanesi gibi iki oğlum var. O bana karşı da yumuşaktı. Dün gece yine sana sövmeye ve hakkında çirkin sözler söylemeye başladı. Ben de hançeri alıp karnına sapladım, üzerine yüklenip onu öldürdüm.!' dedi.

Rasûlullah (s.a):

"Dikkat edin! Şahid olunuz ki o kadının kanı hederdir" buyurdu. [23]

Açıklama

Hadiste anılan âmânın kim olduğu konusunda şerhlerde bir kayıt yoktur. Bezlü'l-Mechûd sahibi "Bu zatın ismini bulamadım" der.

Ümmü veled: Sahibinden çocuk dünyaya getiren cariyedir. Sahibinin ölümü ile hürriyetini kazanır. Sarihlerin belirttiğine göre hadiste anlatılan ümmü veled gayr-i müslim idi.

Metinde, cariyenin hamile olduğu ve çocuğunun diri olarak düştüğü anlaşılmaktadır.

Hadis-i şerif Rasûlullah'a küfreden kişinin öldürülmesi gerektiğine delalet etmektedir. Konu hayli izaha muhtaçtır. Bundan sonraki hadisin açıklanması esnasında bu mes'ele tafsilatlı olarak verilecektir. [\[24\]](#)

4362... Ali (r.a) şöyle demiştir;

"Bir yahudi kadın, Rasûlullah (s.a)'a küfreder ve onun hakkında çirkin şeyler söylerdi. Bir adam o kadını boynundan yakaladı ve basarak öldürdü. Rasûlullah (s.a) kadının kanını iptal etti (heder saydı)." [\[25\]](#)

Açıklama

Bu rivayet de yukarıdaki gibi Rasûlullah (s.a)'a küfreden birisinin öldürülmesi gerektiğini, kanının heder olduğunu ifâde etmektedir.

Hattabi bundan önceki hadisi izah ederken şöyle demektedir: "Bu, Rasûlullah'a küfreden kişinin kanının heder olduğunu beyan etmektedir. Çünkü Rasûlullah'a küfretmek dinden çıkmaktır. Dinden çıkanın katlinin vacib olduğu konusunda ulemadan ihtilaf eden birisini bilmiyorum. Ama eğer küfreden, zimmî ise onun hakkında ihtilaf edilmiştir. Mâlik b. Enes yahudi ve hristiyanlardan Rasûlullah'a küfreden kişi müslüman olmazsa öldürülür der. İmam Şafiî'de Rasûlullah'a küfreden bir zimmî öldürülür ve kendisinden zimmet kalkar demiştir. İmam Ebû Hanîfe'den de; Peygambere sövmekle zimmî öldürülmez, onların içinde buldukları şirk daha büyüktür, dediği nakledilmiştir."

Hattâbî'nin bu sözünden; Rasûlullah'a küfreden şahsın müslüman veya zimmî oluşuna göre hükmün farklı olacağı anlaşılmaktadır. İbn Abi-din; "Kitabu tenbihi'l-vülat ve'l-hukkam ala ahkamı şatimi hayri'l-enam ey ehadin min ashabihi'l-kiram aleyhi ve aleyhimü's-salâtü vesselam" [\[26\]](#) adlı risalesinde bu iki şıktan başka Rasûlullah'a küfreden bir müslümanın tevbe edip etmemesi halini de ekleyerek mes'eleyi incelemiştir. Bu çok değerli incelemenin sonucunu özet olarak burada vermek istiyoruz.

a) Rasûlullah (s.a)'a küfredip de tevbe etmeyen bir müslümamn durumu:

Takiyüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Abdi'l-Kâfi es-Sübki'nin, es Seyfu'l -Meslul ala men sebbe er-Rasûl (s.a), adındaki eserinde Kadı İyaz'dan naklettiğine göre; Rasûlullah (s.a)'e küfreden ya da ona kusur isnâd eden müslümanlar öldürülür. Bu konuda ümmetin görüşbirliği vardır. Fakihler-den bazısı Rasûlullah'a küfreden ve tevbe etmeyen bir müslümamn öldürülmesi gerektiği konusunda icma olduğunu belirttikten sonra Mâlik b. Enes, Leys, Ahmed b. Hanbel, İshak, Şafiî, Ebû Hanife ve talebeleri, Sev-ri, Küfe uleması ve Evzai'nin bu görüşte olduklarını söyler. Kadı İyaz da bu alimlerin bir kısmının isimlerini zikretmiştir. Bu isimlerin ittifak ettiği bir meselede ihtilafı zikredilen birkaç kişinin sözüne elbette itibar edilmez. Ancak şuna işaret etmek gerekir: İmam Ebu Hanife'ye göre Rasûlullah'a küfreden, kadın olursa öldürülmez. Çünkü ona göre mürted olan kadın Öldürülmez.

Ulemânın Rasûlullah'a küfreden birisinin kafir olup öldürüleceği hükmüne varırken delilleri; kitap, sünnet, icma ve kıyastır.

Bu hükmün Kur'an'dan delilleri şunlardır: "Allahı ve peygamberini incitenlere Allah dünyada da ahirette de lanet eder, onlara alçaltıcı bir azap hazırlar." (Ahzâb (33/57)

"Allah'ın Peygamberini incitenlere can yakıcı azab vardır." (Tevbe 9,57)

"İki yüzlüler, kalblerinde fesat bulunanlar, şehirde bozguncu haber yayanlar, eğer bundan vazgeçmezlerse, andolsun ki seni onlarla mücadeleye davet ederiz, Sonra çevrende az bir zamandan fazla kalamazlar. Lanetlenmiş olarak, nerede bulunurlarsa yakalanır ve hem de öldürülürler." (Ahzâb 33/61-62)

Görüldüğü gibi bütün ayetler, Hz. Peygamber (s.a) ı incitenlerin kâfir olacağına delâlet etmektedir.

Rasûlullah'a küfredenin katli hükmünün sünnetten delilleri de üzerinde durduğumuz hadislerin yanısıra İfk hadisesi üzerine Rasulullah'ın Abdullah b. Übeyy b. Selûl hakkında Sa'd b. Muâz'ın "...Eğer o Evs'ten ise boynunu vururum. Eğer kardeşlerimiz olan Hazrec'ten ise ve sen bize emredersen, emrini uygularız." şeklindeki sözlerini Rasûlullah'm ikrar etmesidir. Yine 4359 numarada geçen hadisteki irtidâd eden Abdullah b. Sa'd b. Ebi Şerh hakkında Rasûlullah'm söyledikleri de bu hükme delil kabul edilmiştir.

Kadı İyaz'ın rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah efendimiz: "Kim bir peygambere söverse onu öldürünüz. Kim de benim sahabelerime söverse onu dövünüz" buyurmuştur.

Hilal ve Ezcî'nin Hz. Ali (r.a) den rivayet ettikleri bir hadiste de efendimiz: "Kim bir peygambere söverse öldürülür. Kim de benim ashabıma söverse sopa ile dövülür" buyurmuştur; [\[27\]](#)

Rasûlullah'a küfreden bir müslümanın öldürülmesinin vacip olduğunun icma'ile sabit olduğunu az önce belirtmiştik.

Kıyastan delil de: Mürted icmâen öldürülür. Rasûlullah'a küfreden de mürteddir. O halde o da öldürülür.

Rasûlullah'a küfreden birisinin öldürülmesinin gereği hükmü açıkça ortaya konulduktan sonra akla bir soru gelmektedir, Acaba böyle birisi küfründen dolayı mı öldürülür, yoksa had olarak mı öldürülür? Bu konunun incelenmesi gerekir.

Ulemânın büyük çoğunluğuna göre mürted olan kişi tevbe ederse kabul edilir, aksi halde öldürülür. Mürtedin öldürülmesi de had olarak olacaktır. Çünkü veliyyul-emrin, mürtedin cezasını affetmeye veya değiştirmeye yetkisi yoktur. Aslen kafir olan ise böyle değildir. Çünkü veliyyü'l-emir isterse onu öldürür isterse köleleştirir. Mürted hakkında ise böyle bir serbestlik yoktur. Mürted had olarak öldürüleceğine ve Hz. Peygamber (s.a)'e küfr eden de mürted olduğuna göre, onun öldürülmesi de had olacaktır.

b) Rasûlullah (s.a)'a küfreden birisi tevbe ederse, tevbesi kabul edilip had düşer mi? Yoksa yine öldürülür mü?

Ebu Bekr b. el-Münzir; Mâlik b. Enes, Leys, Ahmed, İshak ve Şafii'ye göre Rasûlullah'a küfredenin öldürülmesi gerektiğini ve tevbesinin kabul edilmeyeceğini söyledikten sonra, Ebû Hanife ve ashabının, Sevri ve Ev-zai'nin de aynı görüşte olduklarını ama bunlara göre Rasûlullah'a sövmenin, dinden dönme sayıldığını ilave eder.

İbn Abidin, yaptığı tahkik sonunda İmam Malik ve ashabına, Selefe ve ulemanın cumhuruna göre Rasûlullah'a küfredenin had olarak öldürüleceğini, bunlara göre tevbesinin kabul edilmeyeceğini, tevbenin yakalandıktan sonra olması ile, kendisinin tevbe ederek dönmesi arasında fark olmadığını söyler. Delilleri ise, bunun bir had oluşu ve diğer hadlerde olduğu gibi onu tevbenin düşürmeyiştir. İbn Abidin'in araştırmasına göre İmam Şafii ve İmam Azam Ebu Hanife'ye göre ise Rasûlullah'a küfreden tevbe ederse tevbesi kabul edilir. Aksi halde öldürülür. İbn Abidin vardığı bu sonucu; İmam Sübki'den, İbn Teymiye'nin; es Sarimu'I-Meslul'ün-den, Ebu Yusuf'un; Kitabı'l - Harac'mdan, Şeyhu'l - İslam es-Sadi'nin, Kitabı'n-netf'inden, Müeyyedzade'nin Fetavasından, Muinü'l-Hukkam'dan ve Nuru'I-ayn Islahu cami'il fusuleyn'den yaptığı nakillerle teyid eder. Sonuç olarak şöyle der: "Mezhep ehlinde yapılan bu nakiller, Rasûlullah'a küfredenin tevbesinin kabulü konusunda makbul olduğunda açıktır. Bizim mezhebimizin dışındaki mezhep mensuplarından (Sübki ve İbn Teymiye) yaptığımız nakiller de aynı istikamettedir."[\[28\]](#)

Konuyu toparlarsak deriz ki; Dört Mezhep İmamından İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel'e göre Rasûlullah'a küfreden birisi pişmanlık duyup tevbe etse bile dinlenmez öldürülür. Ama Allah katındaki durumunu biz bilemeyiz. İmam Azam Ebu Hanife ve İmam Şafii'ye göre ise tevbe ederse kabul edilir, öldürülmez. Bu görüşün delili de Mürted'de yapılan uygulamadır. Çünkü daha önce de geçtiği gibi mürted tevbe eder de tekrar İslama dönerse öldürülmez. Rasûlullah'a küfreden de mürteddir.

İbn Abidin araştırmasının devamında el-Fetavâ'1-Bezzaziye gibi Hanefi bazı müteahhirûn kitaplarında Rasûlullah'a küfredenin tevbesinin kabul edilmeyeceği yolunda

nakiller bulunduğuna dikkat çekerek bunun bir hata olduğunu, konunun iyi araştırılması gerektiğini söyler ve önceki anlattıklarının sahih olduğunu bildirir. İbn Abidin'in bu istikameteki nakil ve cevapları hayli uzundur. Buraya aktarmanız mümkün değildir. Dileyen adı geçen esere bakabilir. [\[29\]](#)

c) Zimmilerden, Rasûlullah'a küfredenin durumu:

Açıklamamızın baş tarafından Hattabî'den naklen, Rasûlullah'a küfreden zimminin (müşûmartların idaresi altındaki yahudi ve hristiyanm) İmam Mâlik ve İmam Şafî'ye göre öldürüleceğini, İmam-ı Ebu Hanife-den ise öldürülmeyeceğinin nakledildiğini söylemiştik.

Kadı İyaz da, Ebu Hanife ve Sevri ile bunların ashabının dışındaki âlimlere göre, Rasûlullah'a küfreden zimminin öldürüleceğini söyler. Çünkü müslümanlar onlara peygamberlerine sövsünler diye zimmet vermemişlerdir. İmam Sübki de Hanefi mezhebinin dışındaki mezheplere göre böyle bir zimmînin öldürüleceğini bildirir.

Zimmî, Rasûlullah'a küfreder de öldürülmeden önce müslüman olursa durum ne olacaktır? Hanefilere göre cevap bellidir. Müslüman olmasa bile öldürülmeyeceğine göre, müslüman olduktan sonra hiç öldürülmez. Diğer üç mezhebe göre ise konu ihtilafıdır.

İmam Malik'den bu konuda iki rivayet vardır. Bir rivayete göre öldürülmez, diğerine göre öldürülür. Hanbelilerden üç farklı görüş rivayet edilmektedir:

I) Rasululullah'a küfrettikten sonra müslüman olup tevbe edenin tevbesi bir kayda tabii olmadan kabul edilir.

II) Mutlak olarak tevbesi kabul edilmez.

III) Zimminin tevbesi müslüman olmakla kabul edilir, mtislümanken küfredip de tevbe edenin tevbesi kabul edilmez.

Şafülere göre de mutlak olarak (yani ister müslüman olsun ister zimmi iken İslama girsin) Rasûlullah'a küfredenin tevbesi kabul edilir, kati düşer.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Hanefilere göre, Rasûlullah'a küfreden bir zimmî öldürülmez ve zimmeti bozulmaz. Ancak adam ta'zir edilir. Hanefi fihına ait metin ve şerhlerde zikredilen budur. Tekiyuddin İbn Teymiye de anılan eserinde Hanefilerin bu konudaki görüşlerini verirken şöyle der: "Ebu Hanife ve ashabına gelince; sövmekle ahd bozulmaz ve zimmî öldürülmez. Ancak böyle çirkin bir davranışı izhar ettiği için diğer münkeratta olduğu gibi ta'zir edilir."

Rasûlullah'a küfreden kişiye ait hükümler konusunda bu malumatın yeterli olduğu kanaatindeyiz. Daha geniş bilgi almak isteyenlerin İbn Abidin ve İbn Teymiye'nin adı geçen eserlerine müracaat etmelerini tavsiye ederiz. [\[30\]](#)

4363... Ebu Berze (r.a) der ki:

Ebu Bekir (r.a)'in yanında idim, bir adama öfkeleni ve ona sert davrandı. [\[31\]](#) Ben kendisine:

Ey Rasûlullah'ın halifesi, izin verirsen boynunu vurayım, dedim. Benim bu sözüm Ebu Bekir'in Öfkelerini dindirdi. Kalkıp (odasına girdi). Sonra bana (birisini) gönderip;

Az Önce dediğin ne idi? dedi

Bana izin ver, boynunu vurayım, dedim.

Şayet emredersem yapar mısın?

Evet.

Hayır, vallahi Muhammed Sallallahü aleyhi vesellem'den sonra buna kimsenin hakkı yok, dedi.

Ebu Davud: "Bu Yezid'in lafzıdır" dedi. Ahmed b. Hanbel şöyle dedi: "Yani Ebubekirin Rasûlullah'ın söylediği su üç şeyin haricinde hiç kimseyi öldürmeye hakkı yoktur. İmandan sonra küfür, ihсандan sonra zina veya birisini kıssasın dışında öldürmek. Rasulullah'ın bunlardan birisi olmadan da öldürmeye yetkisi vardı." [\[32\]](#)

Açıklama

Haberde bahsedilen adamın ismine şerhlerde temas edilmemiştir. Avnü'l-Ma'bud'da denildiğine göre Hz. Ebû Bekr'in adama öfkeleniş sebebi adamın Ebu Bekr'e küfretmiş olmasıdır. Nesai'deki rivayette adamın Hz. Ebu Bekir'e kabalık ettiği söylenmektedir.

Ashaba sövmenin hükmü 4658 ve devamındaki hadislerde gelecektir.

(K. Sünnebab: İ0)

Bu haberde Ahmed b. Hanbel'in tefsirine göre; Ebubekir, Rasulul-lah'dan sonraki bir halifenin bir müslümanı öldürebilmesi için ancak üç sebepten birinin bulunması gerektiğini bunları da müslümanın irtidadı, muhsan (sahih bir nikahla evlenip hanımı ile cinsel ilişki kuran) bir kimsenin zina etmesi ve birisinin haksız yere bir başkasını öldürmesidir.

Bu haberin konu ile pek bağlantısı yok gibidir. Ancak bundan önceki mürted konusu ile ilgisi vardır. [\[33\]](#)

3. Muharebe (Yol Kesicilik, Eşkiryalık) Konusunda Varid Olan Hadisler

4364... Enes b. Malik (r.a) den rivayet edildi ki; Ukl veya Urayne'den bir grup Rasûlullah (s.a)'a geldi. Ama Medine'nin havasına uyum sağlayamadılar. Rasûlullah (s.a) onlara sağmal develeri tavsiye edip idrarlarından ve sütlerinden içmelerini emretti. Onlar da gittiler ve iyileşince Rasûlullah'ın çobanını öldürdüler, develeri de sürüp götürdüler. Onların bu yaptıklarının haberi daha günün başında Rasûlullah'a ulaştı. Efendimiz de peşlerinden (adam) gönderdi. Günün ilerlemiş bir vaktinde (yakalanarak) Rasûlullah'a getirildiler. Rasûlullah emretti ve adamların elleri ayakları kesildi, gözlerine mil çekildi ve Harra'ya atıldılar. Su istiyorlar fakat kendilerine su verilmiyordu.

Ebu Kılâbe der ki:

"Bunlar, çalan, öldüren, imandan sonra kafir olan, Allah ve Rasûlüne karşı muharebe eden bir kavimdir."[\[34\]](#)

4365... Vüheyb, Eyyûb'dan bu (önceki) hadisi, aynı isnadla rivayet edip şöyle dedi:

Rasûlullah (s.a) çiviler istedi, onlar kızartıldı ve gözlerine çekti, ellerini ve ayaklarını kestirdi ve onları (kanlarının kesilmesi için damarlarını ateşle) dağlamadı."[\[35\]](#)

4366... Velid bize Evzai'den, Evzai Yahya-yani İbn Ebi Kesir-den o da Ebu Kılabe vasıtasıyla Enes b. Malik'den bu (önceki) hadisi rivayet etti; ravi (bu rivayette şöyle) dedi:

"Rasûlullah (s.a) onları bulmak için iz sürücüler (arayıcılar) gönderdi. Onlar yakalanıp getirildiler. Bunun üzerine Allah tebareke ve tealâ: "Şüphesiz Allah ve Rasûlü ile savaşanların ve yeryüzünde fesad çıkaranların cezası... (Öldürülmeleri veya asılmaları ya da ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi veya yerlerinden sürülmeleridir. Bu onlara dünyada bir rezilliktir. Onlara âhirette de büyük azap vardır.)"[\[36\]](#) âyetini indirdi."[\[37\]](#)

4367... Sabit, Katade ve Humeyd, Enes b. Malik'den bu hadisi rivayet ettiler. Bu rivayette Enes (r.a) şöyle dedi:

"Onlardan birisini, susuzluktan, ağzıyla toprağı ısırırken gördüm. İşte böylece Ölüp gittiler."[\[38\]](#)

4368... Hişam, Katade vasıtasıyla Enes b. Malik (r.a)'den bu hadisin benzerini rivayet etti. Râvî şunu ilave etti:

"Rasûlullah (s.a) sonra Müsle (adamların kulak, burnun, dudak gibi organlarını kesmek)'den nehyetti."

Bu rivayette "Çaprazlamasına" sözünü zikretmedi.

Şube; Katade ve Selam b. Miskin'den, onlar da Sabitten hepsi Enes'den bu hadisi rivayet ettiler, Katade ve Selam: "Çaprazlamasına" sözünü zikretmediler. Ben, Hammad b. Seleme'nin dışında onların hiçbirinin rivayetinde "Ellerinin ve ayaklarının çaprazlamasına kesildiği" ifadesini bulamadım."[\[39\]](#)

4369... İbn Ömer (radiyallahü anhuma), dedi ki: Bazı insanlar, Rasûlullah'ın develerini yağma edip sürüp götürdüler, İslam'dan döndüler, Rasûlullah (s.a)'ın mü'min olan çobanını öldürdüler. Bunun üzerine Rasûlullah peşlerinden (adamlar) gönderdi. Hırsızlar yakalandı. Efendimiz ellerini ve ayaklarını kesti, gözlerini oydu.

Onlar hakkında, muharebe ayeti (Maide, 33) nazil oldu. Haccac sorduğu zaman, Enes b. Malik'in bildirdiği kişiler onlardır.[\[40\]](#)

4370... Ebu'z-Zinâd şöyle, demiştir:

"Rasûlullah (s.a) sağmal develerini çalanların (ellerini ayaklarını) kesip, ateşle gözlerini oyunca onun dikkatini çekmek için Allah (c.c): "Allah ve Rasûlü ile savaşanların ve yeryüzünde fesad çıkaranların cezası, öldürülmeleri veya asılmaları..."[\[41\]](#) ayetini indirdi.[\[42\]](#)

4371... Muhammed b. Şirin demiştir ki: "Bu, yani Enes hadisi hadler indirilmeden (meşru kılınmadan) önce idi."[\[43\]](#)

4372... İbn Abbas (ranhuma) şöyle demiştir:

"Allah ve Rasûlü ile savaşanların ve yeryüzünde fesad çıkaranların cezası öldürülmeleri veya asılmaları ya da ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi veya yerlerinden sürülmeleridir... Bu onlara dünyada bir rezilliktir. Onlara ahirette de büyük azab vardır. Ancak onları yakalamanızdan önce tevbe edenler bunun dışındadır. Biliniz ki Allah bağışlar ve merhamet eder." ayeti müşrikler hakkında nazil oldu. Onlardan her kim yakalanmadan önce tevbe ederse bu kendilerine lâzım olan haddin uygulanmasına mâni olamaz.[\[44\]](#)

Açıklama

Abbas'dan Selen son naber dışındaki tüm hadisleri, aynı olaydan bahseden bir hadisin, biri birinden küçük farklarla ayrılan değişik rivayetleridir. 4372 numaradaki son haber de, hadislerde geçen, Maide suresinin 33. ayetinin nüzul sebebi konusundaki İbn Abbas'ın görüşünü ifâde etmektedir. Tüm rivayetler aynı hadise ile ilgili olduğu için izahı hadislerin sonuna bırakmayı uygun bulduk.

Önce diğer hadis kitapları ile tarih ve siyer kitaplarındaki nakilleri de göz Önüne alarak hadiseyi vermek sonra da hadisin ihtiva ettiği fikhî hükümlere geçmek istiyoruz:

Urayne veya Ukl kabilesinden yedi sekiz kişilik bir grup Medine'ye gelerek müslüman oldular. Ancak Medine'deki ikametleri esnasında, Medine'nin havası kendilerine ağır geldi ve hastalandılar. Renkleri soldu, zayıf ve bitap bir hale düştüler. Hz. Peygamber (s.a)'e müracaat ederek, şehri terkedip develerin yanına gitmek istediler. Rasulullah da develerin yanına gitmelerine izin verdi ve tedavi olmaları için, develerin idrar ve sütlerini içmelerini tavsiye etti. Develer, Küba civarında, Zü'1-Hader denilen yerde idi. Sayılan 15 kadar olan bu develer sağılıyordu. Bir kısmı zekat devesi, bir kısım da Rasulullah'm şahsi malı idi.

Adamlar develerin yanına gittiler, efendimizin tavsiyesi istikametinde süt ve idrarlarından içtiler. Allah'ın izni ile tedavi oldular, iyileşip kendilerine gelince, irtidat ettiler ve develerden birisini kestiler. Çobanlardan birisinin de ellerini ve ayaklarını kestiler, gözlerine diken batırarak oyduklar ve güneşin ortasında ölüme terkettiler. Geri kalan develeri de alıp götürdüler. Sağ kalan çoban, Medine'ye gelerek hadiseyi Rasulullah'a haber verdi. Rasulullah hemen peşlerinden yirmi kişilik bir süvari müfrezesi gönderdi. İçlerinde iz sürücüler de vardı. Başlarında Kürz b. Cabir el-Cihri bulunan bir müfreze kısa zamanda sakilleri yakalayıp Rasulullah (s.a)'a getirdi. Hz. Peygamber (s.a) de onları kendi yaptıklarına uygun bir şekilde cezalandırdı. Ellerini ve ayaklarını kestirdi, gözlerine mil çektirdi ve Han'a denilen yere güneşin altına attırdı. Sıcağın altında: "su su!" diye bağırdıkları halde hiç kimse bunlara su vermedi. Böylece geberip gittiler.

İslam'dan dönen, develeri çalan ve çobanı işkence ederek öldüren Uraynalılara verilen bu ceza, bir çok alime göre hadislerin tercemesi esnasında meali verilen, Maide suresinin 33. ayetinin nüzulüne sebep olmuştur. İşaret edilen ayette Cenab-ı Hak, Allah'a ve Rasulüne karşı savaş açanlara verilecek cezayı beyan buyurmuştur. Ayet-i kerimede Rasulullah'm uygulamasından gözleri oyma dışındakiler bırakılmıştır.

Konu ile ilgili fikhî ahkama geçmeden önce akla gelmesi muhtemel bir iki noktaya işaret etmek istiyoruz.

1- Rivayetlerden birisinde Rasûlü ekremin, adamların el ve ayaklarını kestirdikten sonra damarlarını dağlamayıp, kanın akmasına göz yumduğuna işaret edilmektedir. Hırsızlık ve yol kesme gibi suçlara uygulanan el ve ayak kesme cezalarında, kanın durması için kesilen yer ateşle dağlanıp damar büzdürüldüğü halde acaba burada niçin yapılmamıştır?

Bu somya şöyle cevap verilmiştir: Bu adamlar dinden çıktıkları için zaten ölümü hak etmişlerdir. Dolayısıyla ölümlerini engelleyecek bir muamelede bulunmaya gerek yoktur.

2- Rasûlullah (s.a) bunlara, el ve ayaklarını kesmenin yanı sıra, gözlerini oymak, çöle terkedip su vermemek gibi çok katı cezalar vermiştir. Oysa Müsle İslamda haramdır. Rasûlullah bu cezaları niçin vermiş olabilir?

Bu muhtemel soruyu da şöyle cevaplamak mümkündür: Kadı İyaz'ın bildirdiğine göre bu ceza hudud ve muharebe ayeti inmeden önce verilmiştir. Dolayısıyla efendimiz bu cezayı, had olarak değil, kısas olarak vermiştir. Müslüman çobanın gözünü oydukları için kısas olarak Rasûlullah da onların gözlerini uydurmuştur. Ama ayet indikten sonra bu ceza neshedilmiştir. Bazı alimlere göre ise, muharebe ayeti, hadiste anılanlar hakkında inmiş ama Rasûlullah onların çobana yaptıklarına karşılık kısas olarak bu cezayı vermiştir.

Çöle atıldıktan sonra bunlara su verilmemesi mes'elesine gelince, Hz. Peygamberdin su verilmemesi yolunda bir emri yoktur. Suyu sahabeler vermemişlerdir. Kadı İyaz'a göre ölüme mahkum edilen birisinin bir de su verilmemek suretiyle cezalandırılması caiz değildir. Nevevi'ye göre ise bu adamlar dinden dönüp çobanı öldürdükleri için ne su istemeye ne de başka bir iyi muameleyi beklemeye hakları yoktur. Hatta yanında abdest alacak kadar su bulunan kişinin o suyu ölümden ya da şiddetli susuzluktan korkan bir mürtede verip de teyemmüm etmesi caiz değildir. Fakat suyu isteyen bir zimmi veya hayvan olursa vermek gerekir.

Hadis-i şeriflerde temas edilen Maide suresinin 33. ayetinde anılan cezaların Allah Rasûlüne karşı muharebe edenlere mahsus olduğunu görüyoruz. Hadiste anlatılan hadisede ise Urayneliler, dinden çıkmışlar, çoban öldürmüşler ve deve çalmışlardır.

Bunların yaptıkları, "Muharebe" kelimesinden ilk aklımıza gelen anlam içine girmemektedir. O halde ayet-i kerimedeki muharebebe sözcüğünden neyi anlayacağız? Bunu açıklığa kavuşturmamız gerekir.

Aşağı yukarı görüşü nakledilen alimlerin tümüne göre ayetteki muharebe edenden maksat, silahla insanlara saldıran, onların mallarına ve canlarına musallat olan kişi ya da kişilerdir. Ulemâ bu anlayışta hem fikir oldukları halde saldırının şehir içi ve şehir dışında olması halinde muharebe hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağına ihtilaf etmişlerdir.

İmam Malik, İmam Şafii, Ebu Sevr ve İbnu'l-Münzir'e göre; ister şehir içinde olsun ister şehir dışında, insanlara saldırıp canlarına ve mallarına göz dikenler ayetteki muharebenin şümulüne girerler. Süfyan'ı Sevrî, İs-hak ve Ebû Hanife'ye göre muharebe hükümlerinin sabit olması için saldırının şehir dışında olması gerekir. Şehir içindeki saldırılarda muharebe ahkamı câri değildir.

Ayet-i kerimede, Allah'a ve Rasûlüne karşı savaş edenlere birtakım cezalar öngörülmektedir. Bu cezaların hepsi mi verilecektir? Hakim bu cezalardan istediğini vermekte muhayyer midir? Yoksa ayetteki belirli cezalar belirli suçlara mı hastır? Bu konu

alimler arasında tartışmalıdır. Şimdi bu konudaki görüşleri Kırtubi'nin tefsirinden naklen vermek istiyoruz:

1- Suçluya suçu nisbetinde ceza verilir; yolda korku yaratıp mal alanın eli ve ayağı çaprazlama (sağ eli sol ayağı) kesilir. Eğer hem mal alıp hem de adam öldürürse önce eli ve ayağı kesilir sonra asılır. Adam öldürüp mal almazsa öldürülür. Şayet adam öldürmez mal da almazsa memleketinden sürülür. Bu görüş İbn Abbas, Nehaî, Ata el-Horasanî ve İbn Mic-lez'e aittir.

2- İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye göre; adam öldürürse öldürülür. Mal alır da adam öldürmezse eli ve ayağı çaprazlama kesilir. Hem adam öldürür hem de mal alırsa, otorite sahibi muhayyerdir; isterse elini ve ayağını kesip öldürür ve asar, isterse elini ayağını kesmeden öldürür ve asar.

3- İmam Şafiî'ye göre; mal alırsa sağ eli kesilir ve dağlanır. (Kanın durması için bileğin damarı ateşle veya kızgın yağla büzdürülür), sonra sol ayağı kesilir, dağlanır ve serbest bırakılır. Adam öldürürse Öldürülür. Hem mal alır hem de adam öldürürse öldürülür ve asılır. İmam Şafiî'den, asmanın üç gün süreceği rivayet edilmiştir.

4- Ahmed b. Hanbel'e göre; adam öldürürse Öldürülür, mal alırsa Şafii'nin dediği gibi sağ eli ve solayağı kesilir.

5- Bazı alimlere göre; devlet başkanı, Allah ve Rasulü ile savaşıya ayette anılan cezalardan birisini vermekte muhayyerdir. Hem öldürmek hem asmak veya hem el ve ayak kesip hem de öldürmek gibi birden fazla cezayı aynı anda vermek caizdir. Bir rivayette İbn Abbas, İmam Malik, Said b. el-Müseyyeb, Ömer b. Abdi'l-Aziz, Mücahid, Dahhak ve Nehâî bu görüştedirler. [\[45\]](#)

Hanefî mezhebine göre, yolculara baskın veren, fakat mala ve cana dokunmadan sadece onları korkutanlara verilecek ceza nefy yani sürgündür.

Ulemâ, ayette geçen "nefy=(sürgün)"den maksadın ne olduğunda da ihtilaf etmiştir. Kimine göre maksat, İslam ülkesinden çıkarmak, kimine göre doğup büyüdüğü memleketinden başka bir yere sürmek, kimine göre hapsedmek, kimine göre yakalanıp cezalandırılıncaya kadar devamlı olarak takip edilmesi, kimine göre de suçu işlediği memleketten başka bir yere sürülmesidir. Hanefîlerin muteber görüşüne göre maksat haptir. [\[46\]](#) Arap edebiyatında hapse atılan için "Dünyadan sürülmüş" tabiri kullanılmaktadır. Bir dörtlükte mahbuslarcân biri şöyle demiştir:

"Dünyalı olduğumuz halde dünyadan çıkmışız.

Ne ölüler,ne dinler arasında sayılırız.

Bir şey için yanımıza gelse bir gün garaliyan,

'Bu dünyadan gelmiş' diye şaşır kalırız."

Yukarıya aldığımız izahattan anlaşılacağı üzere âyetteki Allah'a ve Rasulüne karşı savaş açanlardan maksat yol kesici eşkıyalardır. [47]

Bazı Hükümler

1- Tedavî maksadı ile eti yenen hayvanların idrarını içmek caizdir.

Bazı alimler, bu hadisle istidlal ederek eti yenen hayvanların idrarlarının temiz olduğuna hükmetmişlerdir. Ahmed b. Hanbel, Hanefi imamlarından Muhammed, Şafiîlerden Rûyânî, İmam Şa'bi, Atâ, Nehaî, Zührî, İbn Şîrîn ve Süfyân-ı Sevrî bu görüştedirler.

İmam-ı A'zam, İmam Şafii, Ebu Yûsuf, Ebû Sevr ve diğer bazı âlimlere göre, eti yenen hayvanların idrarları pistir. Ancak Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'a göre, necaseti muhaffefedir. Bulaştığı elbisenin dörtte birini aş-mamışsa namaza mani değildir.

Bu alimlere göre Urayneliler had i ses indeki hüküm zarurete mebnidir. Zaruretin bulunduğu yerde birçok haram mubah olur. Ama zaruret kalkınca haram hükmü devam eder.

2- Tedavi edeceği kesin bilinirse, haram madde ile tedavi olmak caizdir. Ancak konu ihtilafıdır.

3- Bir kişiye karşı birden fazla kişi bir cinayet işlerse, kısas canilerin hepsine karşı uygulanır.

4- Devlet başkanı, yanına gelen yabancıların işleri ile ilgilenmeli, onların ihtiyaçlarını karşılamalıdır.

5- İlaç kullanmak caizdir.

6- Mürted, tevbe etmesi beklenmeden Öldürülür. Ancak mesele ihtilafıdır. Daha Önce geçen bablarda bu konu tafsilatlı olarak anlatılmıştır.

7- Bir suç işleyen kişiye kısas uygulanırken misillemede bulunmak caizdir. [48]

4. Hadde Şefa'at Edilir (Mî)?

4373... Aîşe radiyallahu anha şöyle; demiştir

Mahzumckabilesine mensup, hırsızlık yapan bir kadının durumu Kureyş'i üzdü. "Onun hakkında Resulullah ile kim konuşur" denildi. "Buna Rasûlullati'nin çok sevdiği Usâme b.

Zeyd'den başka kim cesaret edebilir?" dediler. Usâme Rasqlullah (s.a) ile konuştu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a);

"Ya Üsame! Allah'ın hadlerinden bir hadde şefaata mı ediyorsun?" buyurdu. Sonra kalkıp halka hitaben şöyle dedi: "Şüphesiz sizden öncekiler, içlerinde itibarlı birisi hırsızlık yaptığı zaman bırakıverdikleri, zayıf birisi hırsızlık yaptığında ise kendisine had uyguladıkları için helak oldular. Allah'a yemin ederim ki eğer Muhammed'in kızı Fati-ma (bile) hırsızlık yapsa elini keserim."[\[49\]](#)

4374... Ma'mer; Zühri'den, Zührî; Urve'den o da Hz. Aişe'den rivayet etmiştir.

Hz. Aişe (r.anha) şöyle dedi:

"Mahzum kabilesinden bir kadın iyreti eşya alır -ve onu inkâr ederdi. Rasûlullah (s.a)'de o kadının elinin kesilmesini emretti."

Ravî, Leys'in (önceki) hadisinin benzerini anlattı, "Rasûlullah (s.a) kadının elini kesti" dedi.[\[50\]](#)

Ebû Davûd der ki: Ibn Vehb bu hadisi, Yunus vasıtasıyla Zühri'den rivayet edip Leys'in dediği gibi söyle dedi:

"Rasûlullah (s.a) zamanında, Feth (Mekke fethi) gazvesinde hırsızlık yaptı...."

Leys, Ibn Şihab'dan aynı isnadla rivayet edip "Bir kadın iyreti aldı... " dedi. Mes'ud b. el-Esved de Rasûlullah (s.a)'den bu haberin benzerini rivayet etti ve "Rasûlullah'in evinden bir kadife çaldı..." dedi.

Ebu'z-Zübeyr, Cabir'den, bir kadının hırsızlık yapıp Rasûlullah (s.a)'in kızı Zeyneb'e sığındığını rivayet etti.[\[51\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifte, hırsızlık yapan bir kadının elinin kesilmemesi için yapılan müracaatta, Rasûlullah'ın öfkelenildiği ve bunun eski ümmetlerin helak sebeplerinden biri olduğu anlatılmaktadır. Hadiste anılan kadın, Mahzum kabilesinden Fatıma bint el-Esved b. Abdi'l-Esed'tir. Ebû Seleme (r.a)'nin yeğenidir.

Yukarıdaki rivayetlerden birisinde kadının iyreti olarak bazı eşyalar alıp iade etmediği ve bunları inkar ettiği bildirilmektedir. Bunları esas alarak bazı alimler kadının elinin kesiliş sebebinin ariyetleri inkar ettiği olduğunu söylerler. Ama çoğunluk bu görüşü kabul etmez ve bundan maksadın kadını tarif etmek olup, el kesme sebebinin hırsızlık olduğunu

söylerler. Nitekim rivayetlerin çoğunda kadının hırsızlık ettiği, mal çaldığı açıkça görülmektedir. 4395 numaralı hadiste bu konu tekrar gelecektir. Gerek Ebû Davud'un gerekse diğer muhaddislerin rivayetlerini bir araya toplarsak hadisenin şu şekilde cereyan ettiği anlaşılmaktadır:

Mekke fethedildiği sene Mahzum kabilesinden Fatıma bin-t Esved adındaki kadın, Rasûlullah'ın evinden bir kadife kumaş çaldı. İşlediği suç, kolunun kesilmesi cezasını gerektiriyordu. Ancak kadın itibarlı bir alieye mensuptu. Onun için, elinin kesilmesi bazı sahabelere ağır geldi. Rasûlullah'tan kadının elinin kesilmemesini rica etmek istiyorlar ama buna cesaret edemiyorlardı. Nihayet Üsâme b. Zeyd'in Rasûlullah yanındaki mevkiine ve Rasûlullah'ın ona olan sevgisine güvenerek, ricacı olarak Üsa-me'yi gönderdiler. Hz. Üsâme, ashabın arzusunu efendimize anlatınca caiz olmadığını söyledi ve cemaatin karşısına çıkıp bir hitabede bulundu. Rasûlullah hutbesinde daha önce yaşayan milletlerin (beni İsrail'in) helakine, içlerinde itibarlı bir aileye mensub olan birisi hırsızlık yaptığında salıvermeleri, ama zayıf birisi hırsızlık yaptığında haddi uygulamalarının sebep olduğunu söyledi. Suçu işleyen kim olursa olsun hak ettiği cezayı vermek konusundaki kararlılığını göstermek için de: Hırsızlık yapan, ailesinin en değerli ferdi olan kızı Fatıma bile olsa elini keseceğini söylemiş ve kadının elini kesmiştir.

Kadın daha sonra pişmanlık duymuş, durumunu düzeltmiş ve evlenmiştir. Hatta bazı hacetleri için Hz. Aişe'nin yanına geldiği rivayet edilir. Hadis-i şeriften anlaşıldığına göre hadlere tealluk eden bir cezanın affedilmesi ya da hafifletilmesi için yetkililer nezdinde şefaathçi olmak caiz değildir. Bu hüküm hakim nezdinde dava başladıktan sonrası içindir. Bu konuda tüm âlimler müttefiktir. Ama daha dava mahkemeye intikal etmeden devlet yetkilisi tarafından duyulmadan önce suçu örtbas etmek, affi için şefaathçi olmak ulemânın çoğunluğuna göre müstehabtır. Ama bu, kötülüğü adet edinmeyen kişiler hakkındadır.

Haddi gerektirmeyen suçlarda ise, suçlunun affi için yetkililer nezdinde şefaathçi olmak ve şefaati kabul etmek caizdir.

Yine hadisin delaletine göre hakimin haddi gerektiren bir suç işleyen kişiyi bağışlaması veya fidye karşılığında salıvermesi caiz değildir.

Hadisin bazı rivayetlerinde Mahzum kabilesinden olan kadının ariyet alıp onları inkar edişi belirtilmektedir. Bazı alimlerin bu rivayeti, esas alarak kadının elinin kesiliş sebebinin ariyetleri inkâr etmesi olduğunu söylemiştik. Ahmet b. Hanbel ile İshâk bu rivayetle istidlal ederek ariyet olarak bir mal alıp iade etmeyen ve ariyeti inkar eden kişinin elinin kesileceğini söylemişlerdir. Cumhûr'a göre ise inkâr edilen ariyetten dolayı el kesilmez. El kesme cezasını gerektiren çalmak konusunda tafsilat 11. babda gelecektir. [\[52\]](#)

5. Haddi Hak Edenlerin Suçunu Gizlemek [\[53\]](#)

4375... Aişe radiyallahü anha'dan; rivayet edildiğine göre Rasûlullah

(s.a) şöyle buyurmuştur:

"İyi haslet sahiplerinin haddi gerektirenler dışındaki hatalarını bağışlayın"[\[54\]](#)

Açıklama

Münzirî, isnaddaki Abdülmelik b. Zeyd'den dolayı nacuse zayıf demiştir. Siracüddin el-Kazvînî de bu hadisi tenkid etmiş hatta mevzu olduğunu söylemiştir. Hafız İbn Ha-cer ise Kazvînî'nin iddiasını reddetmiştir. İbn Hacer bu hadisin başka bir isnadla daha rivayet edildiğini, gerçi o isnadla da zayıf bir ravinin bulunduğunu ama iki rivayetin birbirlerini takviye ettiklerini söyler.

Hadis-i şeriften, hadlerin dışındaki suçların affedilmelerinin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Hattabî bu hadisin tazîri gerektiren suçlarda imamın ceza verip vermemekte muhayyer olduğuna delil olduğunu söyler.

Hadisten anlaşılan ikinci bir hüküm de, tazîri gerektiren suçta cezanın suçu işleyen şahsiyetine göre değişebileceğidir. Çünkü İslâm hukukunda cezanın asıl hedefi, suçun bir daha işlenmesini önlemektir. Şahsiyetli birisi hata ederek bir suç işlese çok hafif bir ceza onun aynı suçu bir daha işlemesine mani olur. Şahsiyetsiz, kaşarlanmış birisinin aynı suçu bir daha işlemekten korkar hale gelmesi ise daha ağır bir cezayı gerektirebilir. Bu hal hiç de adalete aykırı bir hal değildir. Bu gerçeğin farkına varıldığı anlaşılan çağdaş hukuk sistemlerinde de sabıkanın olmayışı, sanığın iyi hali cezayı hafifletici sebeplerden kabul edilmiştir.

Hadler Allah hakkı olarak meşru kılındığı için haddi gerektiren suçlarda haysiyet ve itibar sahibi birisi ile haysiyetsiz, sabıkalı birisi arasında hiçbir fark yoktur. Bu türden bir suçu işleyen birisi kim olursa olsun şarî-in koyduğu ceza noksansız uygulanır.[\[55\]](#)

6. Yetkili Makama Ulaşmadan Önce Hadleri Bağışlanabilir

4376... Abdullah b. Amr b. el-As (ranhuma)'dan; Rasûlullah (s.a)'in

şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Hadleri aranızda bağışlayınız. Bana ulaşan hadd (in uygulanması) ise vacib olmuştur.

„[\[56\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerif, daha hakime ulaşmadan önce haddi gerektiren suçları bağışlamayı teşvik etmektedir. Suçu bağışlamaktan maksat gizlemek, hâkime intikal ettirmemektir.

Hadisteki "affediniz" emri vücûb için değil, istihbab içindir. Yani suç işleyenin durumunu gizlemek, hakime götürmemek vacip değil müstehaptır. Yukarıdaki hadiste de işaret edildiği gibi, haddi gerektiren bir suç hâkime intikal etmiş ise artık haddi uygulamak vacib olur. Af sözkonusu olamaz. [\[57\]](#)

7. (Haddi Gerektiren Suçları) İşleyenleri Setretmek

4377... Yezid b. Nuaym, babası (Nuaym)dan şöyle rivayet etti: Mâiz (r.a) Rasûlullah (s.a)'a gelip dört defa (zina ettiğini) ikrar etti. bunun üzerine Rasûlullah (s.a) recmedilmesini emretti ve Hazzâl'e; [\[58\]](#) "Eğer onu elbisenle gizleseydin senin için daha hayırlı olurdu" dedi. [\[59\]](#)

4378... İbnü'l Miinkedir şöyle demiştir:

"Hezzâl, Mâiz'a; Rasûlullah'a gidip haber vermesini emretti. [\[60\]](#)

Açıklama

Mâiz, kıssası 4419 numaralı hadiste gelecektir.

Ama burada kıssanın özetini vermek istiyoruz: Maiz b Malik, Hezzal'in vesayeti altında yetim büyümüştü. Bir câriye ile zina etti. Kendisi Muhsandı. Yani sahîh bir evlilik yapmış ve hanımı ile ilişki kurmuştu. Hezzal, Mâiz'a Rasûlullah'a gidip durumu haber vermesini belki Rasûlullah'ın buna bir çıkış yolu bulacağını kendisi için Al-lah'dan af dileyeceğini söyledi. Mâiz da Rasûlullah (s.a)'a gelip: "Ya Rasûlullah ben zina ettim. Bana Allah'ın kitabını uygula" dedi. Rasûlullah ona itibar etmedi ama Mâiz dönüp bu sözlerini üç kez

daha tekrarlardı. Bunun üzerine efendimiz, recmedilmesini emretti ve Mâız recmedildi. Hezzale de, mes'eleye muttali olup da Maız'ı kendisine göndereceğine, onların üzerine elbisesini atıp gizlemesinin daha hayırlı olacağını söyledi.

Hadis-i şerifin konu ile ilgili bölümü, Rasûlullah'ın Hezzal'e söylediğidir. Efendimiz bu sözü ile haddi gerektiren bir suç işleyen kişinin başkaları tarafından bilinmeyen suçunu hakime haber vermemenin daha iyi olacağına işaret etmiştir. [\[61\]](#)

8. Haddi (Gerektiren Bir Suç) İşleyen Gelip İkrar Etmesi

4379... Alkame b. Vail babasından, şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (s.a) devrinde bir kadın namaza gitmek üzere çıkmıştı. Karşısına bir adam çıkıp kadının elbisesini başına örttü ve tecavüz etti. Kadın bağırdı ve adam da gitti. O anda yanından geçen başka birisine ; Kadın:

"İşte şu adam bana şöyle şöyle yaptı" dedi. Muhacirlerden bir gruba uğrayıp yine, "Şu adam bana şöyle şöyle yaptı" dedi. O grup gidip kadının kendisine tecavüz ettiğini zannettiği adamı yakaladılar, kadına getirdiler. Kadın: "Evet bu, o" dedi. Bunun üzerine adamı alıp Rasûlullah (s.a)'a götürdüler. Rasûlullah (s.a) adamın (recmedilmesini) emredince, kadına tecavüz eden adam ayağa kalktı ve:

"Ya Rasûlullah, ona tecavüz eden benim" dedi. Rasûlullah kadına döndü ve;

"Git seni Allah bağışladı" buyurdu. (Getirilen) adama iyi sözler söyledi.

Ebû Dâvûd dedi ki; Yani (iyi sözler tik) tutuklanan adam içindi. Kadına tecavüz eden adam için de:

"Onu recmediniz. Şüphesiz o öyle bir tevbe etti ki eğer tüm Medine halkı o tevbeyi etseydi hepsinden kabul olunurdu. [\[62\]](#) buyurdu.

Ebû Davûd: "Sw hadisi Esbal b. Nasr da Sımak'dan rivayet etti." dedi. [\[63\]](#)

Açıklama

Hadisin ihtiva ettiği hükme geçmeden önce metin deki bazı noktalara temas etmek istiyoruz:

"Kadının elbisesini başına örttü" diye terceme ettiğimiz, "tetecellele-hâ" kelimesi, Suyûtî tarafından "onunla cinsî temas kurdu" şeklinde izah edilmiştir. Bizim tercememiz

Aliyyü'l-Kari'nin izahına uygundur.

"Ona tecavüz etti" diye terceme ettiğimiz "tekadâ hâcete hû minhâ" cümlesinin zahir manası "ihtiyacını giderdi" demektir. Burada "cinsi temasta bulundu" manasına kinaye olarak kullanılmıştır.

Hadis metninde Peygamber efendimiz kadına; "Allah seni bağısladı" buyurmuştur. Bunun iki manaya gelme ihtimali vardır:

1- Sen suçsuz birisine iftira ettin. Bilmeden onun sana tecavüz ettiğini iddia edip lekeledin. Ama bunu bilmeden yaptığın için Allah seni affetti.

2- Seninle kurulan cinsel ilişkiden dolayı Allah seni affetti. Çünkü sen kendini isteyerek teslim etmedin. Zorla tecavüz edildin.

Sarihler daha çok ikinci mana üzerinde durmaktadırlar. Efendimiz, kadının iddia ettiği adamın suçsuz olduğu meydana çıkınca onu teselli edici gönül alıcı güzel sözler söylemiş, kadının yaptığı hatayı tamir cihetine gitmiştir. Sonra da kadına tecavüz ettiğini ikrar eden gerçek mütecavizin recmedilmesini istemiştir. Burada karşımıza iki mesele çıkmaktadır:

a) Gerçek mütecaviz çıkmadan önce, efendimiz maznunun recmedilmesini emretmişti. Adamın ikrarı olmadan ve kadın şahit göstermeden efendimiz bu suçu nasıl sabit gördü de ceza vermek istedi?

b) Gerçek, mütecaviz, kadına tecavüz ettiğini bir defa ikrar etmiş görünüyor. Bir defa ikrar ile suç sabit olur mu? Bu konuda ulemanın görüşü ne?

Şimdi bu sorulara sırasıyla cevap bulmaya çalışalım:

a) Gerçekten metni zahirine göre anlarsak ortaya bir müşkil çıkmaktadır. İslam hukuku prensiplerine göre metindeki vakıya uygun düşen adamın recmedilmesi değil, kadına kazf haddinin uygulanmasıdır. Çünkü kadın, adamı lekeleyici bir iddiada bulunmuş ve bu iddiasını isbat edememiştir.

Avnü'l-Ma'bud müellifinin, Kari ve Fethu'l - Vedud'den naklettiğine göre maksat, Rasûlullah'in recmi emretmek üzere oluşudur. Çünkü huzuruna bir dava gelmiştir, meseleyi tetkik etmektedir. Mümkündür ki gidişat, hakkında iddiada bulunulan zatın aleyhine bir seyr takib etmektedir.

b) Üzerinde durduğumuz hadiste mütecavizin ikrarını tekrarladığına dair bir kayıt mevcut değildir. Hz. Peygamber'in ikrarı tekrarlatmadan recmettirdiğini bildiren başka rivayetler de vardır. Mesela, Asîf hadisi diye bilinen bir rivayette Üneys (r.a)'e "Ya Üneys, o kadına git, itiraf ederse recmet" buyurmuştur. 37 yine Müslim, Tirmizi, Ebu Davud, ne-sai ve İbn Mace'nin Ubâde b. es-Samit'ten rivayet ettikleri bir hadiste belirtildiğine göre efendimiz Cüheyne'den bir kadını, ikrarı tekrarlatmadan recmetmiştir. [\[64\]](#)

Yine Büreyde (r.anha)'dan rivayet edilen bir haberde bildirildiğine göre, efendimiz bir

kadını dört defa ikrar etmeden recmetmiştir.

Bütün bu hadislere dayanarak, İmam Malik, İmam Şafiî, Hammad ve Ebû Sevr, zina suçunun sübûtu için bir defa yapılan ikrarın kafi olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş, sahabelerden Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den, Tabiundan da Hasenu'l-Basri (Allah hepsinden razı olsun)den rivayet edilmiştir. Bu grupta olanlar Hz. Peygamber (s.a)'in dört defa ikrar ettirdiğini bildiren hadislerin muzdarib olduklarını söylemişlerdir.

Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre, zina suçunun sübutu için dört şahit yok ise, suç işleyen kişinin dört defa ikrarda bulunması gerekir. Her ikrar ayrı ayrı meclislerde olmalı ve hakim ilk üç seferinde bu ikrarı reddetmelidir. Bu gruptaki ulemanın delilleri, Maiz'in ikrarı konusundaki çeşitli rivayetlerdir. Bu rivayetlerden bir kısmında, Mâiz'in dört kez ikrarda bulunduğu belirtilirken, bir kısmında Mâiz'in dördüncü ikrarı olmasaydı recmedilmeyeceğine işaret edilmekte, bazılarında da Rasûlullah'm birinci, ikinci ve üçüncü ikrarlarında Mâiz'i kovduğu bildirilmektedir. Mesela bir rivayette Büreyde, "Biz Rasûlullah'm ashâbı, aramızda Mâiz'i konuşur ve eğer üçüncü itirafından sonra evinde otursaydı Rasûlullah onu recmetmezdi. Onu ancak dördüncü ikrarından sonra recmetti" derdik, demektedir. [\[65\]](#)

İbn Ebi Leyla, İshak b. Rahûye ve Hasen b. Salih de bu görüştedirler.

Bu görüş sahipleri öncekilerin delillerini şu şekilde cevaplamaktadırlar: "O hadisler mutlaklardır. Bizim dayandığımız; ikrarın dört defa olduğunu bildiren hadisler onları kayıtlamıştır. Karşı görüşte olanlar ise takyidin söz ile olacağını, bu mes'elelerde ise fiil olduğunu söyleyerek itiraz etmişlerdir.

Hanefî ulemasından Merginanî, zina suçunun şehadetle sübutunda bir farklılık bulunduğu, diğer suçlar iki şahitle sabit olduğu halde zinanın sübûtu için dört şahit gerektiğine dikkat çekerek, bunun ikrarının da dört defa tekrarlanması gerektiğine mantıklı bir delil olduğunu söyler. [\[66\]](#)

9. Hadde Telkin

4380... Ebu Ümeyye el-Mahzûmi (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a)'a (çaldığı)kesin bir dille itiraf eden bir hırsız getirildi (ama) yanında mal bulunmuyordu. Efendimiz:

"Senin (birşey) çaldığını zannetmiyorum" buyurdu. Adam: "Evet çaldım" dedi ve bu sözü iki veya üç [\[67\]](#), defa tekrarladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) emretti, adam(m eli) kesildi ve Rasûlullah'a (tekrar) getirildi. Rasûlullah: "Allah'tan bağış dile ve ona tevbe et" buyurdu.

Adam:

Estağfirullâhe ve etûbû ileyh: Allah'tan bağış diler ve ona tevbe ederim" dedi.

Rasûlullah (s.a) üç kerre:

"Allah'ım, onun tevbesini kabul et" dedi. [\[68\]](#)

Ebû Davûd der ki:

"Bu hadisi Amr b. Asım, Hemmam'dan, o İshak b. Abdullah'dan rivayet eni. ishak:

Ensar'dan birisi olan Ebû Ümeyye Rasûlullah' dan (rivayet etti), dedi" [\[69\]](#)

Açıklama

Hadis-i şerifin konu ile ilgisi, haddi gerektiren bir suç işieciğini ikrar eden kişiye, ikrarından dönmesi için telkinde bulunmanın meşruiyetine işaret etmesidir. Efendimizin kendisine gelip de bir şey çaldığım söyleyen birisine: "Senin bir şey çaldığını zannetmiyorum" buyurması buna delildir. Hattabî, Rasûlullah'm böyle demesine sebebin itirafta bulunmanın gaflette olduğunu zannetmesi veya onun hırsızlığın manasını bilmeden hırsızlık itirafında bulunmuş olması ihtimali ya da buna benzer birşey olduğunu söyler. Çünkü itiraf edilen suç haddi gerektiren bir suçtur. Hadler şüphelerle düşer. Öyleyse suçun şüpheye meydan bırakmayacak şekilde sabit olması icab eder. Ama suçun varlığı kesin bir şekilde açığa çıkarsa artık ceza uygulanır.

Hırsıza ikrarından dönmesi için telkinde bulunmanın meşruiyeti, Hz. Ömer, Ebu Hureyre, Ebu Derda gibi sahabelerden rivayet edilmiştir. İshak ve Ahmed b. Hanbel, telkinde bulunmakta beis görmezlerdi.

Şevkânî bu hadisin haddi düşürmeye sebep olacak bir şeyi telkin etmenin müstehap oluşuna delil olduğunu söyler.

Hadiste görüldüğü üzere, Rasûlullah efendimiz hem hırsızlık itirafında bulunan şahsın elini kesmiş, hem de Allah'a tevbe edip bağış dilemesini tavsiye etmiştir. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: "Had cezaları işlenen suça keffarettir, dolayısıyla suçluya had uygulandığı takdirde kendisinden işlediği suçun uhrevî mesuliyeti de düşer. O halde efendimiz cezayı uyguladığı bir adama niçin tevbe telkininde bulunmuştur?"

Bu muhtemel soruya Sindî şöyle cevap vermiştir: "Rasûlullah, tevbe ve istiğfarı hırsızın diğer günahları için emretmiştir. Bir daha böyle bir suç işlememesi için tevbe telkin edilmiş de olabilir."

Hadiste hükme esas olacak başka bir yön de hırsızlık ikrarında bulunan birisine haddin uygulanabilmesi için ikrarın tekrarlanması meselesidir. Metinde hırsızlık yapan şahsın itirafını iki veya üç defa tekrarladığı görülmektedir. Acaba bu, hükmün gereği midir? Yoksa şart olmamakla birlikte vuku bulan bir uygulama mıdır? Bu konuda ulema ihtilaf etmiştir. İbn Ebî Leyla, İbn Şübrume, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Rahûye'ye göre hırsızlık ikrarında bulunana had uygulanabilmesi için ikrarın en azından iki defa tekrarlanması gerekir. Bu görüş Ebû Yusuf'tan da rivayet edilmiştir. Delilleri, üzerinde durduğumuz bu hadistir.

İmam Mâlik, İmam Şafiî ve Hanefî mücdehidlerine göre hırsızlık suçunun sübutu için bir tek ikrar kafidir. Bu hadisin ikrarın tekrarlanmasının şart oluşuna delil olmadığını, hadisin ikrarda bulunana haddi düşürücü telkinde bulunmanın ve suçun isbatında ihtiyatlı davranmanın mendupluğuna delil olduğunu söylerler. Hz. Peygamber (s.a)'in: "Senin bir şey çaldığını zannetmiyorum" buyurmasının da iddialarına delil olduğunu söylerler. Ayrıca kalkanın ve Safvan'ın ridâsının çalınması olaylarında, ikrarın tekrarı söz konusu edilmeden

efendimizin, hırsızın elini kestiği rivayet edilmiştir. Bu da, son gruptaki ulemânın görüşüne delildir. [\[70\]](#)

Bazı Hükümler

1- Haddi gerektiren bir suç itirafında bulunan kişiye haddi düşürmeye yönelik telkinde bulunmak müstehaptır.

2- Bir suç işleyen kişiye tevbe ve istiğfar etmesini tavsiye edip, duasının kabulü için dua etmek müstehaptır.

3- Haddi gerektiren bir suçun işlendiği ikrarla sabit olunca had uygulanır. [\[71\]](#)

10 Ne Olduğunu Söylemeden Bir Haddi (Gerektiren Bir Suçu) İtiraf Edenin Durumu

4381... Ebû Ümâme (r.a) haber verdi ki: Bir adam Rasûlullah'a gelip:

Ya Rasûlullah ben haddi gerektiren bir suç işledim. Bana haddi uygula, dedi. Rasûlullah: "-Geleceğin zaman abdest aldın mı?" dedi.

Evet,

"Biz namaz kıldığımızda, bizimle birlikte namaz kıldın mı?"

Evet

"Haydi git, Allah seni affetti." [\[72\]](#)

Açıklama

Bu manadaki hadisi, Buhari, ve Müslim, Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet etmişlerdir. Haddi gerektiren bir suç işlediğini ikrar eden birisine efendimizin, işlediği suçun ne olduğunu sormadan abdest ve namazını sorup, "Allah seni affetmiştir" buyurması, iki türlü değerlendirilmiştir.

1- Rasûlullah'ın vahy yoluyla Allah'ın o zatı bağışladığını öğrenmiş olması muhtemeldir. Aksi halde Rasûlullah ona işlediği suçun ne olduğunu sorar ve haddi uygulardı. Bu görüşü

Hattabî, Askalânî'den nakletmiş-tir.

2- Nevevî ve bir grup alimin dediğine göre; adamın işlediği günah küçük günahlardandı. Hz. Peygamberin namaz ve abdest sorarak günahının Allah tarafından bağışlandığını söylemesi buna delildir. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir.

3- Hadiste zikredilen had; istilahî manası olan had değil günahdır. Yani buradaki had, küçük günah manasındır. Çünkü ulema hadlerin teybe ile düşmeyeceği konusunda müttefikler. Namaz da küçük günahlar için keffarettir.

4- Efendimiz, haddi düşürmek için özellikle suçun ne olduğunu sormamış, adam açıklamayınca da salıvermiştir. Nitekim Rasûlullah (s.a) zina ikrarında bulunan birisine: "Her halde sen Öptün, her halde sen dokundun" diyerek haddi düşürmeye çalışmıştır.

Hadisteki suç ikrarında bulunan zat; Ebu'l-Yusr Ka'b b. Amr el - Ensarî es-Sülemî'dir. [\[73\]](#)

11. (Sorgulamada Zanlıyı) Döverek İşkence Etmek (Caiz Midir?)

4382... Ezher b. Abdullah el-Harâzî [\[74\]](#) şöyle haber verdi:

Kelâ kabilesinden [\[75\]](#) bir grubun malları çalındı. Dokumacılardan bazı insanları itham edip onları Rasûlullah'ın sahabesinden olan Nu'man b. Beşire getirdiler. Nu'man onları bir kaç gün hapsetti, sonra salıverdi. Kelâ'lılar Nu'man'a gelip:

"Onları dövmeden ve işkence etmeden salıverdiniz?" dediler.

Nu'man:

Nasıl isterseniz. İsterseniz onları dövüyüm. Şayet mallarınız (onlardan) çıkarsa mesele yok, ama çıkmazsa onların sırtına vurduğum kadar size de vururum" dedi.

Kela'lılar:

Bu senin hükmün mü? dediler. Nu'man:

Bu, Allah'ın ve Rasûlullah (s.a)'in hükmüdür, [\[76\]](#) dedi. Ebû Davûd der ki:

"Nu'man bu sözü ile Kela'lılan korkut (mak istemiş) ti. Yani dayak ancak itiraftan sonra icâbeder." [\[77\]](#)

Açıklama

Metinden anladığımızı göre; Kelâ kabilesine mensup bazı insanların malları çalınmış, onlar da dokumacılık yapan bir grup insanı itham ederek, alıp vali olan Nu'man b. Be-şir (r.a)'e getirmişler. Nu'man b. Beşir acaba ikrar ederler mi diyerek, zanlıları birkaç gün hapsedmiş, onlar ikrar etmeyince de serbest bırakmış, Kelâlîlar bunu yadırgamışlar, Nu'man'dan zanlıları döverek ikrar ettirmesini istemişler. Ama Nu'man buna razı olmamış, zanlıları döver ve çalınan malları bulamazsa kisasen kendilerini de döveceğini söylemiş, yaptığı işin Allah'ın ve Rasûlünün hükmü olduğunu ilave etmiştir.

Hadis-i şerif suçu ikrar etmesi için zanlıyı hapsedmenin caiz olduğuna, dövmek ve işkence etmenin ise caiz olmadığına delalet etmektedir. Bezlü'l-Mechud'da Muhammed Yahya'nın, "Bu, Allah'ın hükmüdür. Ama zamamızdaki bazı alimler suçu ikrar için dövmeyi ve başka türlü bir tehdidi tecviz etmişlerdir" dediğini söyler.

Trablusî, Muînu'I-Hukkâm adındaki eserinde, haps'in meşru olduğu yerleri sayarken, onuncu olarak kendisine hırsızlık veya bir kötülük nisbet edilenin, hapsedilmesini de sayar. [\[78\]](#)

ed-Dürü'I-Muhtar'da, hırsızlık töhmeti altında olan bir kimsenin suçunu ikrar ettirmek için kemiği meydana çıkaracak derecede olmamak şartıyla dövmenin caiz olduğunu söyleyen Hanefî alimlerden nakiller yapılmaktadır. Hasen b. Ziyad, İbnu'l-Iz el-Hânefî, Zeylai, İbn Kemal, Tecnis ve Kmye müellifleri bunlardandır. Bu alimlerin delilleri naklî ve aklî olmak üzere iki gruptur. [\[79\]](#)

Nakli delil şudur: Bazı muahidler, Rasûlullah'ın kendileri ile muahede yaptığı malı gizlemişler, Rasûlullah "İbn Ehtab mahallesinin hazine si nerede?" diye sorunca "Ya Muhammed onu sadaka ve savaşlar tüketti" demişler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) Zübeyr b. Avvam'a " bunlara ne istersen yap" buyurmuş, Zübeyr (r.a) onlara biraz işkence yapınca sakladıkları malın yerini göstermişlerdir.

Bu hadise, suçu meydana çıkarmak için zanlıyı dövmenin cevazına delâlet etmektedir.

Aklî delilleri: Devirlerinde, fesadın artmış olması ve hırsızlığı gören şahit bulmanın güçlüğüdür. İbn Kemal: "Zamanımızda fesat çoğaldığı için, dövmenin caiz olduğu görüşünü almak gerekir" demektedir. Ayrıca hırsızlıklar genelde gece gerçekleştirildiği için hırsızlığa şahit olacak şahit bulmak pek mümkün olmaz. Bu durum bir çok hak sahibinin hakkının zayâna sebep olur. Fesad arttığı için işlediği suçu ikrar edecek kişi de pek çıkmaz. Onun için özellikle hırsızlık yapma ihtimali fazla olan zanlıyı tehdit ederek ya da aşırıya gitmemek kaydıyla döverek suçu isbata çalışmak meşrudur. Ama döverken dişi veya eli kırılırsa, Kinye'de bildirildiğine göre, diyeti şikayetçi şahısça ödenir.

Burada şuna işaret etmek gerekir; tehdit veya dövme konusunda tüm itham edilenler aynı hükümde değildir. İbn Abidin'in nakline göre İbnu'l-Iz el-Hanefî, et-Tenbih alâ Müşkilati'l -Hidaye adındaki eserinde bu konu ile ilgili olarak şöyle demektedir:

"Hırsızlık ve benzeri bir suçla itham edilen kişi konusunda ulemanın cumhuru şu görüştedir: Eğer itham edilen şahıs iyi hali ile tanınan birisi ise onu cezalandırmak caiz değildir. Ama kendisine yemin ettirilip ettiril-meyeceği konusunda iki görüş vardır. Kimi alimler onu itham eden kişinin ta'zir edileceğini söylerler. Ama itham edilen kişinin hali bilinmiyorsa, gerçek anlaşılincaya kadar hapsedilir. Hapis müddeti bazılarına göre bir ay, bazılarına göre veliyyü'lemrin uygun göreceği bir müddettir. Ama itham edilen şahıs fücuru ile tanınan birisi ise bir grup alim onu, vali veya hakimin; bir kısım alim ise sadece valinin dövebileceğini söylerler Bazı alimlere göre ise hiç kimse dövmez."

Fakih Ebu Bekr el-A'meş de itham edilen kişi hırsızlığı inkâr ederse, reisin zannı galibi ile amel ederek, ikrar ettirmeye çalışabileceğini söyler. Mesela, sanığı fasıklarla, hırsızlarla birlikte görür, onun çalmış olmasına zann-ı galib hasıl olursa, suçu itiraf ettirmek için dövebilir.

Bu nakiller gösteriyor ki; Hanefî mezhebinin müteahhirûn ulemasına göre, hırsızlık yapma ihtimali bulunan, fişki ile tanınan kişileri, suçunu itiraf ettirmek için dövmek ya da başka bir yolla tehdid etmek caizdir. Üzerinde durduğumuz hadise o günün şartlarına göre verilmiş bir hükümdür. [\[80\]](#)

12. Hırsızın Elinin Kesildiği Mal (Mikdarı)

4383... Âişe (r.anha) şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a) çeyrek dinar ve daha çoğunda (hırsızın elini) keserdi [\[81\]](#)

4384... Aişe (r.anha)'dan, rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Hırsızın eli çeyrek dinar ve daha fazlasında kesilir." [\[82\]](#)

Ahmed b. Salih: "Kesmek, çeyrek dinar ve daha fazlasındadır" dedi. [\[83\]](#)

4385... İbn Ömer (r.a)'dan rivayet edildiğine göre: Rasûlullah (s.a) fiatı üç dirhem (gümüş) olan bir kaîkan(ı çalan hırsızın elini) kesti. [\[84\]](#)

4386... Abdullah b. Ömer (r.a) demiştir ki: "Rasûlullah (s.a); kadınlar sofasından fiatı üç dirhem gümüş olan bir kalkan çalan adamın elini kesti." [\[85\]](#)

4387... İbn Abbas (r.a) demiştir ki:

"Rasûlullah (s.a) kıymeti bir dinar (altın) veya on dirhem (gümüş) olan bir kalkan (çalan) adamı (n elini) kesti"

Ebû Davûd der ki:

Bu hadisi Muhammed h. Seleme ve Sa'dân b. Yahyâ jbnilshak'tan aynı isnadla rivayet etmiştir. [\[86\]](#)

Açıklama

Bu bab, hırsızlık haddinin nisabı yani bir hırsızın kolunun kesilebilmesi için çaldığı malın olması gereken asgari değeri ile ilgilidir. Babda geçen hadislerde Hz. Peygamber (s.a)'in; çeyrek dinar altın, fiatı üç dirhem gümüş olan kalkan ve kıymeti on dirhem gümüş veya bir dinar altın olan kalkan çalan hırsızın elini kestiği görülmektedir. Bu babta, Müslim ve İbn Mâce'nin rivayet ettikleri bir hadiste Rasûlullah (s.a) efendimiz: "Allah hırsıza lanet etsin, bir yumurta (veya miğfer) çalar da eli kesilir, bir ip çalar da eli kesilir." [\[87\]](#) buyurmuştur.

Bu hadisteki yumurta ve ipten muradın ne olduğu konusuna ilende işaret edilecektir.

Hırsıza verilecek ceza hususunda, Mâide süresindeki âyet mutlaktır. Hırsızlık yapan erkek ve kadının elinin kesilmesi emredilmiş ama çaldığı malın miktarı konusuna değinilmemiştir. Gerek bu ayetin mutlak oluşu, gerekse hadislerdeki farklı rivayetler el kesme nisabında ulemanın ihtilafına sebep olmuştur. Bu ihtilafları önce "nisap yoktur" diyenler ve "nisap vardır" diyenler şeklinde ayırdıktan sonra da nisap vardır diyenlerin kendi aralarında ihtilaf ettikleri miktarları ele alalım:

1) Zahiriler ve Haricilere göre; el kesmek için çalınan malda nisap aranmaz. Yani çalınan mal az veya çok olsun hırsızın eli kesilir. Bu görüş Hasenü'l-Basri'den de rivayet edilmiştir. Delilleri: "Allah'tan ibret verici bir ceza olarak, işledikleri fiilden dolayı erkek ve kadın hırsızın ellerini kesiniz. Allah aziz ve hakimdir." [\[88\]](#) ayet-i kerimesinin mutlak oluşudur. Bu ayette cenab-ı Hak, hırsızın elinin kesileceğini beyan etmiş ama miktar belirmemiştir. Bu, çalınan malın az veya çokluğuna bakılmadan hırsızın elinin kesilmesi gerektiğine delalet eder." derler.

Ayrıca yukarıda Müslim ve İbn Mâce'den naklettiğimiz yumurta ve ip çalmanın, el kesmeyi gerektireceğine işaret eden hadis de bu görüş sahipleri için delildir. Yumurta ve ip değersiz şeyler olduğu halde, bunları çalanın elinin kesilmesi gereğine el kesmede nisabın olmayışına delil sayarlar.

2) Cumhur ulemâya göre; bir malı çalan hırsıza el kesme cezası verilmesi için çalınan malın asgari bir değere sahip olması gerekir. Bu görüş sahiplerinin delilleri, bu babın hadisleridir. Bu görüşte olanlar karşı görüş sahiplerinin delillerini şöyle cevaplandırılar:

İşaret edilen ayet-i kerime mutlaktır. Hadisler bu ayet-i kerimeyi kayıtlamakta ve el kesme cezası verilebilmesi için çalınan malın asgari bir değere varmış olmasını gerektirmektedir. O halde kayıtlayan bu hadislerin hükmüne uymak gerekir.

Cumhurun, önceki görüş sahiplerinin sarıldıkları yumurta ve ip çalmadan bahseden hadislerle ilgili istidlallerine cevapları da şu şekildedir:

a) Hadiste sözkonusu edilen "beyda" kelimesi yumurta değil, miğfer manasındadır. Çünkü bu kelime her iki anlama gelebilir. İp de lalettayin bir ip değil, değeri büyük olan gemi halatıdır.

Nevevi, bu tevili beğenmemiş "hadiste kıymetsiz mallara tenezzül edip de elini kestiren hırsıza lanet edilmiştir. Halbuki miğfer ve gemi halatının kıymeti hayli yüksektir. Bu şekildeki bir izah hadisin vürûdündeki ruha uygun düşmez." demiştir.

b) Bu hadisten maksat, hırsızın durumunu tahkirdir. Hırsız yumurta ve ip çalarak hırsızlığa başlayınca bunu kendisine adet edinir ve elinin kesilmesini gerektirecek şeyleri çalar hale gelir. Bu izaha göre; hadisteki "beyda" kelimesinden maksat yumurta, ipten murat da alelade bir iptir.

c) Hadisten maksat hırsızlıktan sakındırıp akta mübalağadır. Bu "'Bağırtlak kuşunun yuvası gibi de olsa bir yuva yapan kimse..." hadisine benzer. Bağırtlak kuşunun yuvasının mescid olması mümkün olmadığı halde efendimiz mescid yapanların faziletine işaret için onu misal göstermiştir. Bu hadiste de hırsızlığın kötülüğüne işaret için, yumurta ve ip çalmak el kesmeyi gerektirmediği halde gerektirmiş gibi bir ifade kullanmıştır.

d) Bu hadis, yukarıda işaret edilen ayet (Maide 38) indiği zaman varid olmuş, daha sonra fahr-i kainat efendimiz çalınan malın kıymetini tayin etmiştir.

Alimlerce, hadisin izahında daha başka şeyler de söylenmiştir. Bizim kayda değer bulduklarımız bunlardır.

Hırsıza el kesme cezasının uygulanması için çalınan malın asgari bir kıymete baliğ olmasını şart koşan cumhur, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu mikdarm tayininde ihtilaf etmişlerdir. Şimdi de bu konudaki görüşlere temas etmek istiyoruz:

1- Hz. Aişe, Ömer b. Abdilaziz, Evzaî, Leys, Ebû Sevr, îshâk ve İmam Şafî'ye göre, hırsızlıktan dolayı el kesme nisabı çeyrek dinar altın veya onun kıymetidir. Çeyrek dinarın kıymeti ister üç dirhem gümüşe denk olsun işer az veya çok farketmez. Bir kimse çeyrek dinar altın veya onun kıymetinde bir mal çalar ve diğer şartlar tahakkuk ederse eli kesilir.

Bu görüşün delilleri Hz. Aişe fr.anhâ) rivayet edilen (4383 ve 4384 no'daki) hadislerdir. Hz. Peygamber (s.a) bu hadislerde el kesme nisabının çeyrek dinar altın olduğunu lafız

olarak ve açıkça beyan etmiştir. Peygamber (s.a)in, bir hırsızın elini üç dirhem gümüş kıymetindeki bir kalkan çaldığı için kestiğini bildiren hadisleri, üç dirhem gümüşün çeyrek dinar altına denk olduğuna hamlederek açıklamışlardır. Hz. Peygamberin on dirhem gümüş kıymetindeki bir kalkanı çalan hırsızın elini kestiğini bildiren hadis (hadis no: 4387) ise zayıf olduğunu söylerler. Hadisin sıhhati halinde de bu haberin el kesme nisabını tayin için değil, o olaydaki kalkanın kıymetinin on dirhem gümüş veya bir dinar altın olduğuna hamlelerdir. Bu izahlar Şafii alimlerinin büyüklerinden İmam Nevevi'ye aittir.

2- İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel'e göre; hırsızlıktaki el kesme nisabı, çeyrek dinar altın veya üç dirhem gümüş ya da üç dirhem gümüş kıymetine denk olan mal'dır. Çalınan mal altınsa çeyrek dinar, gümüş ise üç dirhem, başka bir şey ise üç dirhem gümüş kıymeti kadarı el kesmek için yeterlidir. [\[89\]](#) Ahmed b. Hanbel'in bir görüşüne göre bu ikisinden, daha ucuz olanı ile değerlendirilir. [\[90\]](#)

Bazı Bağdatlı alimler İmam Malik'ten, çalınan malın altın veya gümüş dışında bir mal olması halinde, o memleketin örfü esas alınarak altından ya da gümüşten değerlendirileceği görüşünü nakletmişlerdir. Ama önceki görüş daha sahihtir.

Bu görüş sahiplerinin delilleri Rasulullah'ın üç dirhem gümüş değerindeki kalkanı çalan hırsızın elini kestiğini bildiren haberlerdir. 12 dirhem gümüş bir dinar altın kıymetindedir. O halde üç dirhem gümüşün altın karşılığı da çeyrek dinardır.

3- İmam Azam Ebu hanife ve arkadaşlarına göre el kesmek için hırsızlıkta nisab, on dirhem gümüş veya onun kıymetidir. Çalınan mal altın bile olsa gümüşle değerlendirilir. Muteber olan külçe halindeki değil, dar-bedilmiş olan gümüşdür. [\[91\]](#)

Hanelilerin delili, bu babın son hadisiyle birlikte Beyhaki ve Taha-vi'nin İbn Abbas radiyallahü anhuma'dan rivayet ettikleri hadis ile Rasû-lullah (s.a) devrinde kalkanın kıymetinin on dirhem olduğunu bildiren haber, Tahavî'nin Şerhu Meâni'l-Âsar'da rivayet ettiği: "Ancak bir dinar (altın) veya on dirhem (gümüş) de el kesilir" mealindeki hadis [\[92\]](#) ve Ta-beranî'nin Mu'cemu'I-Evsât'ında İbn Mes'ud vasıtasıyla Rasûlullah'dan rivayet ettiği: "Ancak on dirhemde (el) kesilir" [\[93\]](#) hadisi ve benzeri hadislerdir.

Ayrıca Hanefiler "Şüphelerle hadleri düşürün" hadisini de delilleri arasında sayarlar. Çünkü el kesmek için, çalınan malın kıymeti konusunda rivayet edilen haberler muhteliflerdir. Mümkün mertebe haddi düşürebilmek için bu mikdarîardan en üstününü almak ihtiyata daha muvafıktır. O da on dirhemdir.

Hanefi alimlerinden Tahavî, Şafiilerin dayandıkları Hz, Aişe hadislerinin kiminin mevkuf, kiminin de muttasıl olduklarını söyleyerek Şafiilere itiraz etmektedir.

4- İki dirhem gümüşden dolayı hırsızın eli kesilir. İbnu'l-Münzir bu görüşü Hasentri-

Basri'den nakletmiştir.

5- Dört dirhem gümüştür. İbnü'l-münzir bunu Ebu Hureyre ve Ebu Sâ-id'den. Kadı İyaz da bazı sahabelerden nakletmiştir.

6- Bu miktar üçte bir dinardır. Bu görüş Muhammed Bâkır'dan nakledilmiştir.

7- Bu miktar beş dirhem gümüştür. Bu görüş; Nasır, Nehai, İbn Şübrü-me, İbn Ebi Leyla ve HaseniTI-Basri'den, rivayet edilmiştir. Hz. Ömer (r.a)'den rivayet edilen: "Beş (parmak) ancak beş dirhemden dolayı kesilir" haberine dayanırlar.

8 - Bu miktar bir dinar veya onun kıymetidir. İbnü'l-Münzir bu görüşü Nehaî'den nakletmiştir.

9- Altın olarak, çeyrek dinardır. Altın dışındaki maddelerin azı ve çoğu eşittir. Nisap sözkonusu değildir. İbn Hazm bu görüştedir. Aynısı İbn Abdilberr'den de rivayet edilmiştir.

10- Bir dirhem ve daha fazlasıdır. Bu görüş de Osmanü'l-Bettî ve Ra-bia'dan rivayet edilmiştir.

Buraya aktarmış olduğumuz görüşler; nisabı gerekli görmeyenlerin görüşü ile birlikte onbir etmektedir. Biz bu görüşleri Şevkânî'nin Ney-lu'1-Evtâr'ından [\[94\]](#) naklettik. Askalanî bu görüşlerin sayısını yirmiye çıkarmaktadır.

Nisap, hırsızın elinin kesilmesi için gerekli olan şartlardan birisidir. [\[95\]](#)

Hırsızın Elinin Kesilmesi İçin Aranan Diğer Şartlar:

Yeri gelmişken diğer şartlara da kısaca temas etmek istiyoruz. Buraya nakledeceğimiz şartların Hanefilere ait olduğunu da hatırlatalım:

a) Çalınan mal, en azından on dirhem gümüş kıymetinde olmalıdır.

b) Çalınan mal, ot, odun kamış gibi değersiz mallardan olmamalı, itibar edilen mallardan olmalıdır.

c) Mal, süt yoğurt gibi çabucak bozulan mallardan olmamalıdır.

d) Çalınan mal hırsızdan (koruma altından) çalınmış olmalıdır. Her malın koruma biçimi kendine hastır. Hayvan için hırsız ahır, altın için cep, kese, kasa vs. dir.

e) Malı çalan, âkıl-baliğ, gören ve konuşan birisi olmalıdır.

f) Çalan, çalınan malın sahibi ile ortak olmamalıdır.

g) Çalanla, malı çalman arasında ana babalık, kardeşlik ve birisi kadın farzedilse kendisiyle evlenemeyeceği derecede bir akrabalık olmamalıdır.

h) Çalan ile malı çalınan arasında karı kocalık bulunmamalıdır.

i) Çalınan mal, mütekavvim yani dinen kıymeti olan bir mal olmalıdır. Mesela şarap çalan birisinin kolu kesilmez.

i- Çalınan mal, mülk olmalıdır. Madenindeki altın, gümüş gibi cevherleri çalanın eli kesilmez.

j- Çalınan malda, hırsızın hakkı ve mülkiyet şüphesi bulunmamalıdır.

k- Çalınan mal, her yönden tecüvüzden korunmuş olup hırsızın alma salahiyetinin bulunmaması gerekir. Mesela darulharbte bir harbî'nin malını çalmak el kesmeyi gerektirmez.

1- Hırsızlık dar-ı adide gerçekleşmelidir.

m- Hırsızlık kıtlık senesinde olmamalıdır.

Yukarıdaki şartları haiz bir çalma olayında hırsızın sağ eli bilekten kesilir ve kanının durması için gereken muamele yapılır. Aynı şahıs ikinci defa hırsızlık yaparsa sol ayağı topuktan kesilir. Üçüncü defa çalarsa Hanefilere göre artık el ve ayak kesilmez. Tevbe edinceye kadar hapsedilir. Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre üçüncü hırsızlıkta sağ el, dördüncüsünde sağ ayak kesilir. Bundan sonra bir daha hırsızlık yaparsa ta'zir edilir. [\[96\]](#)

13. Çalındığında El Kesilmeyen Mallar

4388... Muhammed b. Yahya b. Habban, şöyle demiştir:

Bir köle, birisinin bahçesinden bir hurma fidanı çaldı ve onu efendisinin bahçesine dikti. Fidan sahibi, fidanını aramaya başladı ve onu buldu. Köleyi, o zaman Medine emiri olan Mervan b. Hakem'e şikayet etti. Mer-van köleyi hapsetti ve elini kesmek istedi.

Kölenin sahibi, Râfi, b. Hadîc (r.a)'e gidip bu mes'eleyi sordu. Râfi, ona, Rasûlullah (s.a)'i: "Meyveden ve hurmadan dolayı el kesilmez" buyururken işittiğini haber verdi. [\[97\]](#)

Adam:

"Şüphesiz Mervan kölemi yakaladı, elini kesmek istiyor. Ben senin, benimle birlikte ona gidip Rasûlullah (s.a)'den duyduğun bu sözleri haber vermeni istiyorum" dedi.

Râfi'b. Hadîc adamlarla birlikte yürüyüp Mervan b. Hakem'e geldi. Mervan'a:

"Ben Rasûlullah'ı, meyve ve hurma yağında el kesilmez, buyururken işittim." dedi. Bunun üzerine Mervan kölenin salıverilmesini emretti.

Ebû Davûd "Keser, cümmâr (hurma ağaçlarının ortasında olup araplar tarafından yenen şey)'dir" dedi. [\[98\]](#)

4389... Muhammed b, Ubeyd, Hammad'dan (o), Yahya'dan (o), Muhammed b. Yahya b. Habban'dan bu hadisi rivayet etti.

Ravi şöyle dedi:

"Mervan o köleye birkaç sopa vurdu ve serbest bıraktı." [\[99\]](#)

Açıklama

Bu hadis, meyve çalan bir hırsızın elinin kesümeyeceğine delâlet etmektedir. Ancak, meyve manasına gelen "es-Semer" kelimesinin içerdiği mana konusundaki ihtilaf, ilim adamlarını hadisten çıkarılacak hüküm konusunda da ihtilafa sevketmiştir.

İmam Şafiî, "Semer" kelimesinin, ağacın dalında olup henüz kopartılmamış olan meyve anlamında olduğunu belirterek, hadiste çalındığı zaman hırsızın elinin kesilmeyeceği ifade edilen meyvenin, ağaçtaki meyve olduğunu söyler. Buna sebep de, o zamanki Medine bahçelerinin etraflarının çevrili olmayışı yani ağaçlardaki meyvelerin "muhraz" olmayışıdır. Ama İmam Şafi'i'ye göre; meyve koparılıp bir harmanda ya da sergi yerinde toplanmışsa onu çalanın eli kesilir. İmam Şafii bu durumdaki meyve ile taze yiyecek maddeleri ya da altın ve diğer eşya arasında fark gözetmemiştir. Hattabî, İmam Malik'in de aynı görüşte olduğunu nakletmiş-tir. Ancak "Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezahibi'l - Erbaa" adındaki eserinde, Maliki mezhebine göre; ağacın dalından çalınan meyvenin korunur (muhrez) olması halinde, çalanın elinin kesileceği bildirilmektedir. Bunun delili de, Hz. Osman (r.a)'ın kıymeti üç dirhem gümüş olan ağaç kavununu çalan hırsızın elini kestirmesidir. [\[100\]](#)

Hanbelîlere göre; ağacın dalındaki meyveyi çalan hırsızın eli kesilmez. Fakat kendisinden, çaldığı meyvenin bedelinin iki katı alınır. [\[101\]](#)

Hanefilere göre; ister dalından olsun ister yerden olsun meyve çalan hırsızın eli kesilmez. Et, peynir, süt ve diğer bozulan maddeler de aynı hükme tabidir. Delilleri, üzerinde durduğumuz bu hadistir. Çünkü Râfi' b. Hadîc, Rasulullah'dan hiç bir ayırım yapmadan meyve ve cummarı (hurma ağacının tepesinden çıkan beyaz nesne) çalanın elinin kesilmeyeceğini rivayet etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) başka bir hadisinde "Ben taam (yiyecek maddesi) dan dolayı el kesmem" buyurmuştur. Hububat ve şeker gibi

maddeleri çalanın elinin kesilceğinde ittifak olduğuna göre, bu hadisteki "taam"dan maksat çürüyüp bozulan cinsten olan meyvelerdir. Ayrıca bir hadiste: "Meyvede el kesilmez" buyurulmaktadır.

Harman ve sergi yerlerinde biriktirilen kuru üzüm ve hurma gibi meyveleri çalanların elleri kesilir. Çünkü buralar anılan maddeler için hırzdır. Burada bugün için oldukça önem taşıyan bir konuya değinmek istiyoruz:

Yollarda ya da bostanlarda ağaçların dibinde bulunan meyvelerin hükmü nedir? Bunları bulan kişi ne yapmalıdır? Bu meyvelerden yiyen birisi günahkâr olur mu?

Hanefi ulemasına göre bu meselenin hükmü, ağaçların şehirde ve köyde oluşuna göre farklılık gösterir.

Şehirdeki bahçelerde bulunan meyveler, çabuk bozulan cinsten iseler, açıkça veya adeten menedilmemiş iseler alınıp yenilebilirler. Ama men edilmiş ise yenilemezler. Fakat bugün bahçelerin etrafı duvarlar ve çitlerle çevrilmekte, oralara yabancıların girmesine izin verilmemektedir. O halde bugün şehirlerdeki bahçelerden meyve alıp yemek caiz olmaz.

Şehir bahçelerindeki ceviz ve badem gibi bozulmayan meyveler ise, sahiplerinin açık izni olmadan yenilmezler.

Köy bahçelerindeki meyvelere gelince, ceviz ve badem gibi bozulmayan meyveler sahiplerinin izni olmadan yenilemezler. Bozulacak cinsten meyveler ise, yenilmesinin men edildiği açıkça belirtilmemişse yenilebilirler.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu hükümler ağaçların dibine dökülen meyvelerle ilgilidir. Ama ağaçların başındaki meyveler sahiplerinin izni olmadan nerede olurlarsa olsunlar yenilmezler.

Akarsu ve ırmaklar üzerinde bulunan meyveleri alıp yemekte hiç bir mahzur yoktur. Çünkü o durumda bırakılacak olurlarsa çürüyüp telef olurlar.

Sahipleri ürünü topladıktan sonra, gözden kaçıp bağda bahçede kalan meyve ve başakları almak; halk diliyle bunları başaklamak caizdir. [\[102\]](#)

4390... Abdullah b. Amr b. el-Âs (r.a) şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a)'a; ağaçtaki meyve (nin hükmü) soruldu.

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"İhtiyaç içinde olan birisi, yanında bir şey götürmeksizin sadece yerse ona birşey gerekmez. Ondan birşey götüren kimseye ise aldığı iki katı (bir katı) ödetilir ve ceza gerekir. Her kim harman yerine getirildikten sonra meyveden bir şey çalar ve çaldığı, bir

kalkan fiatına ulaşırsa eli kesilir. (Bundan daha azını çalana ise çaldığının iki katını ödeme zorunluluğu ve ceza vardır.)"[\[103\]](#)

Ebu Davûd: "Çerin (harman yeri) hurma kurutulan yerdir" demiştir.[\[104\]](#)

Açıklama

Tirmizi bu hadis için "Hasen-sahih" demiştir. Hadisin Tirmizi'deki rivayeti, buradakinden hayli kısadır. Ağaçtaki meyveyi alıp götürene ve harmandan çalana verilecek ceza ile ilgili bölümler orada mevcut değildir.

İbn Mâce'nin rivayeti de Ebû Davud'un rivayetinden hayli farklıdır. Hadis-i Şerif, meyve hırsızlığı konusundaki birkaç tasavvurla ilgili hükümleri ihtiva etmektedir, bunlar:

1- Ağacın dalındaki meyveyi koparıp yiyen ihtiyaç sahibinin durumu: Bu durumdaki kişinin eli kesilmeyeceği gibi, başka bir şekilde de cezalandırılmaz. Bundan Önceki hadiste de belirtildiği gibi, Hanefi ve Şafiile-rin görüşü, hadisin zahirinden çıkan hüküm istikametindedir.

2- Ağacın dalındaki meyveyi koparıp, alıp götüreren kişinin durumu: Hadis-i şerifte bu durumdaki bir kişiye, aldığı meyvenin iki katı kadarının Ödettirileceği ve ayrıca cezalandırılacağı açıklanmış, ancak bu cezanın ne olduğuna temas edilmemiştir. Nesaî ve Ahmed, b. Hanbel'in rivayetlerinde bu cezanın ibret verecek şekilde dövmek olduğu ifâde edilmektedir.

İbn Mâce'nin rivayetinde ise "İbret verici bir ceza" denilmiş, cezanın çeşidi belirtilmemiştir. Nesâî ve Ahmed'in rivayetleri göz önüne alınarak bu cezanın dövmek olduğunu söylemek gerekir.

Hadis-i şerifin bu bölümü, Hanbelî mezhebinin görüşüne uygun düşmektedir. İbn Kudâme, İshak'ın da bu görüşte olduğunu, çoğunluğuna göre ise çalınan meyvenin sadece kendi misli ile ödenmesi görüşünde olduklarını söyler. Hatta İbn Kudame'nin nakline göre İbn Abdi'l-Ber: "İki misli ile ödenmesi gerektiğini söyleyen hiç bir fakih bilmiyorum" demiştir. Şafiîler de bu hadisin malî ceza verildiği dönemlerle ilgili olup bilahare neshedildiğini söylerler.

3- Meyve, harmana ya da sergi yerine taşındıktan sonra çalınır ve değeri bir kalkan fiyatı kadar (çeşitli görüşlere göre üç dirhem, 10 dirhem, dört dirhem, çeyrek dinar) olursa hırsızın eli kesilir. Bu hükümde mezhepler arası bir görüş ayrılığı yoktur. Çünkü mal hırsızından çalınmıştır ve kuruma yüz tuttuğu için bozulan cinsten değildir. Dolayısıyla hüküm tüm mezheplerin prensiplerine uymaktadır.

4- Harman yerinden çalınan meyve, nisaptan az ise çalana iki katıyla ödettirilir ve

ayrıca ceza verilir. Bu şık Sünen'in bazı nüshalarında mevcut değildir.

Bu hadis-i şerif, hırsızın elinin kesilebilmesi için malın hırzından çalınması gerektiğine delâlet etmektedir. [\[105\]](#)

14. Yankesicilik Ve Hainlikte El Kesilir Mi?

4391... Câbir b. Abdullah (r.a) demiştir ki;

Rasûluîlah (s.a) şöyle buyurmuştur: "(Birisinin malını) açıktan zorla alanın (müntehibin) eli kesilmez. Açıkta olan bir malı zorla olan bizden değildir." [\[106\]](#)

4392... Bu (yukarıdaki hadisteki) isnadla, Rasûluîlah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Haine el kesme yoktur (hainin eh kesilmez)." [\[107\]](#)

4393... Nasr b. Ali1 İsa b. Yunus'tan O, İbn Cüreyc'ten, İbn Cüreyc de Ebu Zübeyr vasıtası ile Cabir'den, önceki hadisin benzerini rivayet etmişlerdir. Ravi bu rivayette:

"Kapkaççıya da el kesmek yoktur. (Kapkaççının eli kesilmez)" cümlesini ilave etmişlerdir. [\[108\]](#)

Ebû Dâvûd der ki:

"Bu iki hadisi, İbn Cüreyc Ebu' z-Zübeyr' den gitmemiştir. Bana Ahmed b. Hanbel'in bunları İbn Cüreyc, Yasin ez-Zeyyat'tan işitti, dediği

ulaştı.

Bu hadisleri Muğire b. Müslim, Ebû Zubeyf den, o da Cabir vasıtasıyla Rasûluîlah (s.a) 'dan rivayet etmiştir." [\[109\]](#)

Açıklama

Bu üç rivayet aynı hadisin farklı nakilleridir. Rivayetler yan yana getirildiğinde Hz. Peygamber (s.a)'in, üç tür hırsızın elinin kesilmeyeceğini beyan buyurduğu görülmektedir. Bunlar: Müntehib, hain ve muhtelis'tir. Hadisleri terceme ederken Türkçe karşılıklarını

verdiğimiz bu kelimeleri biraz açıklamak istiyoruz:

Miintehib: Bir şehirde veya köyde bulunan bir şeyi, kahren (zorla) alan kimsedir. Buna gâsib da denilebilir. Bu işe de intihab denir.

Hâin: Emniyeti kötüye kullanan, hilekârlıkta bulunan kimsedir. Kişi, başkasının malını ariyet (iğreti) veya vedâ (emanet) olarak alır, sonra da onu kaybettiğini veya yanında vedia ya da ariyet olduğunu inkâr ederse hıyanette bulunmuş olur. Böyle birisine de "hain" denilir.

Muhtelis: Bir malı sahibinin elinden veya evinden, gafletinden istifade ederek alenen sür'atle kapıp alan kişidir. Bu işe "ihtilas" denilir. Metni terceme ederken bu kelimenin karşılığında "kap-kaççı" tabirini kullandık. Muhtelis, tarrar (yan kesici)'a benzer aralarında ufak bir fark vardır. Tarrar (yankesici); uyanık bir kimsenin korumak istediği bir malı gafletinden istifade ederek, hile ile alır. Muhtelis (kapkaççı) ise bir malı sahibinin elinden veya evinden sür'atle kapar.

Ulemâ, yan kesiciliği, sirkat (hırsızlık) çeşitlerinden sayıp, el kesme cezasını uyguladıkları halde muhtelise bu cezayı uygulamam ıslardır.

Hadisten anladığımıza göre, hain, müntehib ve muhtelis el kesme cezası verilmez. Çünkü bu fiiller sirkat (hırsızlık) tarifinin içine girmemektedir.

Sirkat (hırsızlık): Mükellef bir şahsın, en az el kesme nisabına varan, değeri olan ve bozulup çürümeyen başkasına ait bir malı, korunduğu yerden gizlice alıp dışarıya çıkarmasıdır. [\[110\]](#)

Görüldüğü gibi bir fiilin hırsızlık sayılması için bir takım şartlar vardır. Bu şartlardan ikisi olan, malı gizlice almak ve korunduğu yerden çıkarma eylemi, bu hadiste anlatılan şeylerde söz konusu değildir. Çünkü muhtelis ve miintehib malı açıktan almakta, hain de malı korunduğu yerden çıkartmamaktadır. Onun için bunlar hırsız sayılmaz, elleri kesilmez ama başka ceza verilir. Bir de bu fiiller az gerçekleşen şeylerdir. İbnü'l Hümam, hain, müntehib ve muhtelisin elinin kesilmeyeceği konusunda icma nakledildiğini, ama İshak b. Rahûye ve Ahmed b. Han-bel'den hainin elinin kesileceği görüşünün rivayet edildiğini söyler. [\[111\]](#)

Hainin elinin kesileceğini söyleyen görüşün delili Aîşe (r.anha)'dan rivayet edilen; Mahzum kabilesine mensup bir kadın hakkındaki 4372 no'lu hadistir. Çünkü o hadiste Aîşe (r.anha) kadının malları ariyet olarak alıp inkâr ettiğini söylemiştir.

Cumhura göre ise, Mahzumlu kadının elinin kesilmesine sebep hainlik yapışı değil hırsızlık yapışıdır. Hz. Peygamber (s.a)'in kadının fiilini hırsızlık diye vafsetmesi buna delildir. Hz. Aîşe o kadını tanıtmak için ariyetleri inkâr ettiğini söylemiştir.

İyas b. Muâviye'ye göre de muhtelis hırsız sayılır ve eli kesilir.

İlk rivayette Hz. Peygamber (s.a), "Başkasına ait olan, açığı bir malı zorla alan bizden değildir" buyurmuştur. Bundan maksat, bizim sünnetimiz üzere tam kâmil bir mü'min olmayışıdır. Yoksa bu işi yapanın İslam dininden çıkışı kastedilmemiştir.

Ebû Dâvûd, metnin sonundaki ta'likda senet zincirinde kopukluk olduğuna işaret etmiştir. Nitekim İbn Hibban'ın bir rivayetinde İbn Cüreyc ile Ebu'z-Zübeyr'in arasında Amr b. Dinar vardır.

Ebu Davud'un işaret ettiği bu inkitâ' hadisin sıhhatine zarar vermez. Çünkü bu metin, muttasıl olarak da birçok muhaddis tarafından rivayet edilmiştir. [\[112\]](#)

15. Bir Malı Hırz (Korunduğu Yer) Dan Çalan Kişinin Durumu

4394... Safvan b. Ümeyye (r.a) şöyle demiştir:

Üzerimde otuz dirhem değerinde bir abam bulunduğu halde Mescidde uyuyamazdım. [\[113\]](#) Bir adam gelip onu benden çaldı. Adam yakalanıp Ra-sûlullah (s.a)'e getirildi ve Rasûlullah (onun elinin) kesilmesini emretti.

Ben efendimize gidip:

"Otuz dirhem yüzünden onu(n elini) kesecek misin? Ben abayı ona satıyorum ve parasına da vade veriyorum" dedim. Rasûlullah:

"Adamı bana getirmeden önce bunu yapmasaydın olmaz mıydı? [\[114\]](#) buyurdu.

Ebû Dâvûd der ki:

"Bu hadisi Zaide, Simak'ten, o da Cuayd b. Huceyr'den rivayet edip; "Safvan uyudu" dedi. Mücahid ve Tavus," O uyumakta idi. Bir hırsız gelip başının altından bir desenli aba çaldı" diye rivayet ettiler. Ebû Seleme b. Abdurrahman ise rivayetinde: "Abayı başının altından çekti, Safvan uyanıp bağırdı ve adam yakalandı" dedi. Zührî de Safvan b. Abdullah'dan şöyle rivayet etti: "'Safvan ridasını başının altına yastık yaparak mescidde uyudu. Bir hırsız gelip ridayı çaldı. Hırsız yakalanıp Rasûlullah (s.a) 'a getirildi...." [\[115\]](#)

Açıklama

Ebû Dâvûd, talikında, hadisin çeşitli ravilerce yapılan farklı rivayetlerini vermiştir. Bu rivayetler arasında manaya tesir edecek çapta önemli farklar yoktur.

Metinde görüldüğü üzere, Safvan b. Ümeyye (r.a)'nın abası, o mescidde uyurken altından ya da başının altından çalınmış, efendimiz de yakalanıp kendisine getirilen hırsızın elini kestirmiştir. Safvan'ın; otuz dirhem değerindeki bir mal için adamın elinin kesilmesini istemeyerek "Ben abayı ona veresiye sattım" demesine karşılık da: "Bunu bana gelmeden yapmalıydın" buyurmuştur. Bazı rivayetlerde Safvan'ın abayı hibe etmeyi teklif ettiği bildirilmektedir.

Hadisin bize ışık tuttuğu iki önemli hüküm vardır:

1- Hırsızın elinin kesilmesi için çaldığı malı hırz (korunduğu yer)dan çalmış olmalıdır. Ayrıca kişinin başının altındaki ya da kendi altındaki mal korunan maldır.

2- Bir hırsızlık davası hakime geldikten sonra hırsızın mala malik olması el kesme cezasını düşürmez. Ama dava hakime gelmeden önce Malik olursa el kesme cezası düşer.

Şimdi bu iki konuyu teker teker inceleyelim:

1- Bir hırsızın yaptığı hırsızlıktan dolayı elinin kesilmesi için mal muh-rez (koruma altında) olmalıdır.

Hırz: Bir malın, adet üzere korunmasına ait olan yerdir. Hırz iki çeşittir:

a) Hırz bi nefsinî: İçinde eşya saklanmak üzere hazırlanıp içerisine izinsiz girilmesi yasak olan herhangi bir yerdir. Evler, dükkanlar, çadırlar, sandıklar, çuvallar, kasalar gibi. Buna hırz bi'1-mekân da denilir.

b) Hırz bi gayrini: Aslında eşya saklanmak için hazırlanmayan ve izinsiz girilmesi yasak olmayan ama içerisine konulan malların yanı başında muhafızı bulunan yerdir. Mescidler, yollar, sahralar bu kabil hırzdandır. [\[116\]](#) Buna, hırz bi'1-hafız da denilir.

Hırz bi nefsinî, saklanan eşyanın cinsine göre değişik olabilir mi? Mesela hububatın korunması için hazırlanan bir yer, altın ve mücevherat için de hırz sayılır mı? Bu mesele fakihler arasında ihtilafıdır. Hanefî ulemasından Kerhî'nin, Hanefî imamlarından nakline göre bir tür mala hırz olan bir yer, başka tür mallar için de hırz sayılır. Çünkü bir malı koruyan bir yer, başka malları da koruyabilir.

Yine Hanefî ulemasından İmam Tahavî ise hırsızın mala ve örfüye göre değişeceğini, her malın kendine has bir korunma yerinin olacağını söylemiştir. Mesela, koyun saklamak için yapılan bir ağılda para ve mücevher saklanamaz, demiştir. Hanefî mezhebinde muteber görüş budur. Hatta bir çok fıkıh kitabında Kerhî'nin nakline hiç temas edilmeden tek görüş olarak Tahavî'nin naklettiği görüş hüküm olarak verilmiştir. [\[117\]](#)

Şafîî, Maliki ve Hanbelilerin görüşleri de Tahavî'nin dediği gibidir. Bunlara göre de örf muteberdir. Hırz, malların çeşidine göre farklılık gösterir.

Hattabî de, hırsızın insanların Örfüne ve malın çeşidine göre değişebileceğini söyledikten sonra, başın altının, insanın önünün, çuvalın, deve katarının, çadırın hırz olduğunu ve

buralardan çalınan mal nisaba ulaşırda hırsızın elinin kesileceğini söyler.

Konuyu özetlersek; her malın kendine göre korunduğu bir yer ve tarz vardır. Hayvan nasıl ağıl veya ahırda korunursa, para kasada, cüzdanda ve kapalı yerlerde korunur. Buna göre ağıla konulmuş olan altın kesesini çalan hırsızın eli kesilmeyeceği gibi, otağa salıverilen hayvanı çalan hırsızın da eli kesilmez. Ayrıca sahiplerinin yanbaşında veya önünde duran mallar açıkta bile olsalar koruma altında sayılırlar. Çahnırlarsa hırsızın eli kesilir.

Zahirilerle ehli hadisten bazı alimlere göre hırsızlık haddinin uygulanması için hırs şart değildir. Nisab miktarına varan bir malı hırs olmayan yerden çalmak da el kesmeyi gerektirir.

2- Mal sahibi, dava hakime intikal etmeden önce çalınan malı hırsıza satar ya da hibe ederse, yani hırsız mala malik olursa el kesme cezası düşer. Ama dava hakime geldikten sonra malik olursa had düşmez.

Bu konu ulema arasında ihtilafıdır.

Hanefi imamlarından Ebu Yusuf'a göre, hakim hüküm vermeden önce hırsız çaldığı mala malik olursa had düşer. Ama hüküm verdikten sonra malik olursa had düşmez. Bu görüş hadisteki hükmün aynıdır.

İmam-ı Azam ve İmam Muhammed'e göre ise hakim haddin uygulanması kararma vardıktan sonra bile olsa, hırsız mala malik olursa had düşer. Çünkü infaz tamamlanmadıkça hüküm kesinlik kazanmaz.

Diğer üç mezhep imamına göre ise hırsız her ne şekilde olursa olsun çaldığı mala malik olacak olsa bile, kendisi hakkında vacib olan had düşmez. Mala malik oluşu ister davanın hakime götürülmesinden önce isterse de sonra olsun fark yoktur. Çünkü bu cinayetle hududu ilahiyyeye tecavüz edilmiş, had icrasına Allah hakkı tealluk etmiştir. [\[118\]](#)

16. Ariyet İnkâr Edildiği Zaman İnkâr Edenin Eli Kesilir Mi?

4395... İbn Ömer (r.a) demiştir ki;

Mahzûm kabilesinden bir kadın, eşya ariyet alır ve onu inkâr ederdi. Rasûlullah (s.a) emretti ve kadının eli kesildi. [\[119\]](#)

Ebû Dâvûd der ki:

"Bu hadisi Cüveyriye, Nafi'den o da İbn Ömer veya Safiyye binti Ebu Ubeyd'den rivayet etti, Ravi bu rivayette şunları da ilave etti:

Rasûlullah (s.a) hitab için kalkıp şöyle buyurdu: "Allah'atevbe eden, Rasulullah'dan özür dileyen bir kadın var mı?" Rasûlullah bu sözü üç kez tekrarlardı. Kadın da orada hazır olduğu halde kalkıp konuşmadı.

Bu hadisi ibn Qanc, Nafi'den o da Safiyye binti Ebû Ubeyd'den rivayet etti. Bu rivayette: "(Rasûlullah) kadının aleyhine şahitlikte bulundu." dedi. [\[120\]](#)

4396... Aişe radiyallahü anha şöyle demiştir:

Bir kadın kendisi tanınmadığı halde (halk arasında) tanınan bazı insanların adına -zînet eşyası - ariyet aldı. Ama o eşyayı sattı. Yakalanıp Rasûlullah (s.a)'a getirildi. Rasûlullah (s.a) elinin kesilmesini emretti.

Bu kadın, hakkında Üsame'nin şefaatçi olup Rasûlullah'ın, bilinen sözleri (yani Allah'ın hadlerinden birinde şefaat mı ediyorsun? Sizden öncekiler içlerinde hatırlı birisi çaldığında onu terk ederler, zayıf birisi çaldığında ise haddi uyguladıkları için helak oldular. Allah'a yemin ederim ki eğer Muhammed'in kızı Faüma'da çalsa elini keserim) söylediği kadındır. [\[121\]](#)

4397... Aişe radiyallahü anha şöyle demiştir:

Mahzum kabilesinden bir kadın eşya ariyet alır ve onu inkar ederdi. Rasûlullah (s.a) elinin kesilmesini emretti.

Ravi Abbas, Kuteybe'nin Leys kanalıyla İbn Şihab'dan rivayet ettiği (4373 numaradaki) hadisin aynısını rivayet edip: "Rasûlullah kadının elini kesti" sözünü ilave etti. [\[122\]](#)

Açıklama

Bu bölümün 4. babında da bazı rivayetleri geçen bu hadis Kutüb-i şitte müelliflerinin tümü tarafından kitaplarına alınmıştır. Hadisin sıhhatine bir diyecek yoktur. Ancak Buhari'nin rivayetinde, kadının eşya ariyet alıp inkar ettiğine temas edilmemiş 4373. numaradaki metin yer almıştır.

Mahzum kabilesinden bir kadın kendisi tanınır, güvenilir birisi olmadığı için halk arasında tanınan insanların adını vererek, Mesela "Falan senden şu eşyayı istiyor, beni gönderdi" diyerek, zînet eşyaları ve başka mallar ariyet alır, sonra da onu inkar ederdi. Kadının durumu Rasûlullah'a intikal ettirilince efendimiz isim vermeden kadını tevbeye çağırdı, ama kadın oralı olmadı. - Bir rivayette de kadın ariyet alıp inkar ettiği bir malı satarken yakalanıp Rasûlullah'a getirildi. - Bunun üzerine Rasûlullah kadının elinin

kesilmesini emretti. Ashab, Üsame b. Zeyd (r.a)i göndererek kadın için şefaatçi olmak istedilerse de efendimiz öfkeleni, bunu kabul etmedi ve kadının elinin kesilmesini emretti.

Ariyet: Birine karşılıksız olarak kullanmak üzere ve geri almak kay- dıyla verilen maldır.

Dilimizde buna, iğreti ve emanet denilir. Ama emanet aslında vediaanın karşılığıdır. Yani kullanıp geri vermek üzere alınan mal ariyet, bir müddet koruyup sonra sahibine verilmek üzere alınan da vedîa (emanet) dır. Vediada mal, korunmak için, iarede ise bir müdet kullanmak için alınır.

Bir malı ariyet olarak vermeye iare, malı ariyet olarak veren mal sahibine müîr ariyet alana müsteîr, ariyet almaya da istiare denilir. [\[123\]](#)

Hadisin zahiri; ariyet alarak mal alan birisi, aldığıını inkâr ederse (müsteîr, ariyeti inkâr ederse) elinin kesileceğine delâlet etmektedir. Hanbeli-lerle, İshak b. Rahuye bu görüştedirler. İbn Kayyim el-Cevzî ve Şevkânî de bu görüşü teyid eder mahiyette beyanda bulunmuşlardır.

Bu görüş sahipleri, üzerinde durduğumuz hadislerin zahiri ile istidlal etmişler, ariyeti inkârın sirket (hırsızlık) sayılmayacağı, oysa el kesme cezasının Kur'an'a göre hırsıza verileceği, dolayısıyla ariyeti inkar edenin elinin kesilemeyeceğini söyleyen cumhura şöyle cevap vermişlerdir.

İbnu'l-Kayyim; "Ariyet ya da vediaayı inkâr da sirket isminin altına girer. Çünkü vediaayı inkâr edenden ve hırsızdan sakınmak mümkün değildir. Müntehip ve muhtelis ise böyle değildir" der.

Şevkanî de aynı görüşü te'yid babında şöyle demektedir:

"Rasûlullah (s.a)'ın bu inkârı sirket (hırsızlık) makamına koymuş olması mümkündür. Bu durumda hadis vediaayı inkâr edene hırsız demenin sahih olduğunu söyleyenlerin sözüne uygun düşer. İbn Ömer hadisindeki; "Rasûlullah emretti ve kadının eli kesildi" sözü, kadının ariyeti yüzünden elinin kesildiğinin açık göstergesidir. Bazı rivayetlerde kadına hırsız denilmesi bu anlayışa zıt düşmez. Çünkü vediaayı inkâr eden de hırsızdır. Hak olan şu ki; vediaayı inkar edenin eli kesilir."

Ulemanın cumhuruna göre ise, ariyeti inkar eden kişiye hırsız denmez ve bundan dolayı el kesilmez. Cumhurun mes'eleye bakışlarını iki noktada toplayabiliriz:

1- Bu (üzerinde durduğumuz) hadisin, ariyeti inkâr edenin elinin kesileceğine delâleti kesin değildir. Çünkü rivayetlerin çoğunda ariyet alma söz konusu edilmemiş, kadına "hırsız" denilmiştir. Mesela; Buhari'nin*ri-vayetinde ariyet lafzı yer almamıştır. Abdü'l-Hak, Ahkam'mda: "Bu kadının kıssası konusundaki rivayetler muhteliftir. Çaldı diyenler, ariyet aldı diyenlerden daha çoktur" demektedir.

Zeylaî de şöyle der:

"Bazı alimler, ariyeti sadece Ma'mer b. Raşid'in zikrettiğini söylerler. Leys, çalmayı rivayet etmiş, içlerinde Yunus b. Zeyd, Eyyub b. Musa, Süf-yan b. Uyeyne'nin de bulunduğu bir grup, çaldı demişlerdir. Bazı alimler de ariyet demekle Ma'mer'e uymuşlarsa da Öbürlerine karşı zayıftırlar. Burada açıktır ki ariyetin anılması, kadını özel bir sıfatıyla vasfetmek içindir. Kadın sık sık ariyet alırdı ve bu hali hırsızlık yapıp da eli kesilinceye kadar devam etti. İbn Mace'nin Hz. Aişe (r.anha)'den rivayet ettiği ve kadının Rasûlullah'ın evinden kadife çaldığını bildiren hadis de bu fikri te'yid eder."

2- Kur'ân-ı Kerim ve sünnet-i nebevi, hırsızın elinin kesilmesini emretmiştir, Vediayi inkar eden, hırsız sayılmaz. Hırsızdan ve vediayi inkâr edenden korunulması mümkün değildir. Tarzındaki itiraz geçersizdir. Çünkü hainden de korunmak mümkün değildir ama hainin eli kesilmez.

Cumhur, üzerinde durduğumuz babın hadislerinde anılan ariyet mes'elesine kadını tanıtmak için kullanılan bir tabir olup el kesme sebebinin hırsızlık olduğunu söylerler. Az önce temas edilen; Zeyla'nin işaret ettiği, kadının Rasûlullah'ın evinden kadife çaldığını bildiren hadis de buna delildir. Bu hadise 4374. hadisin sonundaki talikda yer almıştır. [\[124\]](#)

17. Hırsızlık Yapan Veya Haddi Gerektiren Bir Suçu İşleyen Akıl Hastasının Durumu

4398... Aişe (r.anha)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Uç gruptan kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, iyileşinceye kadar cinnet getirenden ve büyüünceye kadar çocuktan" [\[125\]](#)

4399... İbn Abbas radiyallahü anhüma şöyle demiştir: Ömer (r.a)'e zina etmiş olan akıl hastası bir kadın getirildi. Hz. Ömer, onun hakkında insanlarla istişarede bulundu ve recmedilmesini emretti. [\[126\]](#) Ali b. Ebi Talib (r.a) kadına rastladı (bir diğer nüshaya göre: Kadını Ali b. Ebî Talib'in bulunduğu bir yerden götürdüler) ve;

Bunun hali ne? dedi.

Bu falan oğullarının delisidir. Zina etti, Ömer de recmedilmesini emretti, dediler. Ali:

Onu geri götürünüz, dedi, sonra da Ömer'e gelip:,

Ey mü'minlerin emiri! (Rasûlullah'ın:) "Üç gruptan; iyileşinceye kadar deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan ve akli erinceye (baliğ oluncaya) kadar da çocuktan kalem kaldırılmıştır" (diye) buyurduğunu bilmiyor musunuz? dedi.

Ömer (r.a): 1 - Evet biliyorum,

O halde bu kadının durumu nedir, neden recmedüiyor?

Bir şey yok.

Onu salıver, İbn Abbas:

Ömer (r.a) kadını salıverdi ve tekbir getirmeye başladı, dedi. [\[127\]](#)

4400... Vekî, A'meş'ten naklen bu hadisin benzerini rivayet etti. Önceki hadiste olduğu gibi: "Çocuk, akli erinceye kadar ve akıl hastası da ifakat buluncaya (ayılincaya) kadar..." sonra da Ömer tekbir getirmeye başladı, dedi. [\[128\]](#)

4401... İbn Abbas (r.a) demiştir ki:

"Ali b. Ebi Talib radiyallahü anh bana uğradı... "

Ravi, Osman'ın hadisinin manasını rivayet etti ve şöyle dedi:(Ali:)

"Rasulullah (s..a) in, "kalem üç gruptan kaldırıldı; akli başından gitmiş akıl hastasından, uyanıncaya kadar uyuyandan ve baliğ oluncaya kadar çocuktan " buyurduğunu hatırlamıyor musun? dedi.

Ömer:

Doğru söyledin, dedi.

İbn Abbas:

"Ömer kadını serbest bıraktı" dedi. [\[129\]](#)

4402... Ebu ZabyanHennad'ın dediğine göre el Cenbî-[\[130\]](#) şöyle dedi: Ömer (r.a)'e zina etmiş olan bir kadın getirildi. Ömer de recmedüme-

sini emretti. Ali (r.a) (kadına) rastladı, onu alıp serbest bıraktı. Bu,

Ömer'e haber verildi. Ömer (r.a).

Ali'yi bana çağırın, dedi.

Ali (r.a) gelip:

Ey Mü'minlerin emiri biliyorsun ki "Rasulullah (s.a) ; "üç gruptan kalem kaldırıldı; buluşa

erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve iyileşinceye kadar bunaktan" buyurdu. Şüphesiz bu kadın falan oğullarının bunağıdır. Her halde ona tecavüz eden ona cinnet halinde iken tecavüz etmiş" dedi.

Ömer:

"Bilmiyorum" Ali:

"Ben de bilmiyorum" dedi. [\[131\]](#)

4403... Ali (r.a)'den; rivayet edildiğine göre; Rasulullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Üç gruptan kalem kaldırılmıştır; uyanıncaya kadar uyuyandan, buluğa erinceye kadar çocuktan ve akıllanıncaya kadar akıl hastasından."

Ebû Davûd der ki:

Bu hadisi Ibn Cerir Kasım b. Yezid'den, o da Ali (r.a) vasıtasıyla Ra-sulullah'tan (rivayet etti ve) ona "ve bunaklıktan.." sözünü ilave etti. [\[132\]](#)

Açıklama

Bu bab; akıl hastası olan birisi, haddi gerektiren bir suç işlerse, kendisine had cezasının verilip verilmeyeceğini konu edinmektedir. Aynı hadisin çeşitli rivayetlerinde anlatılan olay da zina suçu ve recm cezası ile ilgilidir. Musannifin, babda hırsızlık konusunda hiç hadis olmadığı halde bab başlığına "hırsızlık" kelimesini de ilave etmesi, üzerinde durulan mevzuun hırsızlık haddi ile ilgili olmasından dolayıdır. Zaten birisine akıl noksanlığından dolayı bir had uygulanmıyorsa başka hadler de uygulanmaz demektir. Bu baktaki rivayetlerde bahse konu olan kadına deli olduğu için zina haddi olan recm uygulanmazsa, hırsızlık yapması halinde de el kesme cezası uygulanmaz.

Deli olan birisine haddin uygulanmayışının delili, geçen rivayetlerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a)'in hadisidir.

Bir hadiste efendimiz üç kişiden kalemin kaldırıldığını beyan etmiştir. Bu üç kişi, uykuda olduğu müddetçe uyuyan, deliliği devam ettiği müddetçe akıl hastası ve buluğa ermedikçe çocuktur. Ancak hadisin bazı rivayetlerinde delilik yerine bunaklık kullanılmıştır.

Bu üç gruptan kalemin kaldırılmasından maksat nedir?

Hakikat midir yoksa mecaz mıdır? Bu konuda iki görüş vardır.

a) Meşhur olan görüşe göre bu ifade, kinayeli bir ifadedir. Kalemin kaldırılmasından maksat teklifin olmayışdır. Yani kişi bu üç halde iken işlediği bir günahdan dolayı mesul

değildir. Çünkü akıl nimetinden mahrumdur.

Bu sözün zahiri ile kinaye manası arasındaki ilişki, teklifin yazmanın sonucu oluşudur. Nitekim bir ayette cenab-i Allah: "Size oruç yazıldı (yani farz kılındı)" buyurmuştur. Yazı kalemle olduğuna göre yazının varlığı kalemin de varlığını, yazının yokluğu kalemin de yokluğunu ifade eder. Başka bir cihetten de; kalemin yokluğu yazının yokluğunu yazının yokluğunu da teklifin yokluğu gerektirir. Buna göre mana: "Uyuyan, akıl hastası ve çocuk yaptıklarından dolayı yargılanamazlar, onlardan sorumluluk kalkmıştır" demektir.

b) Bu sözden maksat hakikattir. Yani bu üç gruptan gerçekten kalem kaldırılmıştır. Şu hadis bu görüşün delilidir: "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Ona yaz, demiş kalem de kıyamete kadar olacak olan herşeyi yazmıştır."

Allah bu kalemi Levh-i Mahfuz koymuştur. İnsanların yaptığı ve yapacağı iyi ve kötü herşeyi yazmaktadır. Çocuk, akıl hastası ve uyuyanın yaptıklarında günah olmadığı için kalem yazmaz. Allah'ın bu fiilleri yazmamasına hükmetmesi, kalemin kaldırılmasıdır. İşte efendimiz "kalem kaldırılmıştır" buyururken bu manayı ifade buyurmuştur.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bunlardan birinci anlayış daha meşhurdur. Hangi mana kastedilirse edilsin, kesin olan bir şey vardır. O da; akıl hastasının, uyuyan ve çocuğun işledikleri cinayetlerden dolayı sorumlulukları olmadığıdır; günaha girmiş olmazlar.

Buradaki "sorumluluk yoktur" sözünden maksadımız, mutlak değildir. Sorumlu oldukları noktalar da vardır. Mesela itlaf ettikleri malı tazmin zorundadırlar.

Konuya açıklık getirmek için ehliyyet ve arızalarından olan çocukluk ve cünûn (delilik) üzerinde kısaca duralım. [\[133\]](#)

İslâm Hukuku'nda Ehliyyet Arızalarından: Çocukluk ve Delilik:

Ehliyyet, sözlükte salahiyet manasınadır.

İstılahta: İnsanın kendisine hüküm tealluk edecek bir durumda olmasıdır, [\[134\]](#) Ehliyyet vücub ehliyyeti ve eda ehliyyeti olmak üzere ikiye ayrılır:

Vücûb ehliyyeti: İnsanın bir takım haklar edinme ve sorumluluklar yüklenme salahiyetidir. Bu ehliyyetin aslı insan oluşturdur. Yani ister ana rahmindeki cenin olsun ister hayattaki birisi, ister erkek ister kadın, ister deli, ister akıllı, insan dediğimiz her varlık bu ehliyyete sahiptir. Şu kadar var ki bu ehliyyet herkeste aynı değildir. Mesela ana karnındaki ceninin zimmeti zayıftır. Aleyhine olan şeylerin vücubuna uygun değildir. Ama varis olmak, vasiyyet, hibe gibi lehine olan hakların sübutuna ehildir.

Eda ehliyyeti: İnsanın, kendisinden şer'an muteber olacak şekilde fiil meydana

gelmesine salâhiyetli olmasıdır. [\[135\]](#) Yani kişinin söylediği bir sözün veya yaptığı bir işin hakiki bir sonuç doğurmasıdır.

Eda ehliyetinin esası akıldır. Yani insanın sahip olduğu - başka bir ifade ile bir fiili işlerken sahip olduğu- akla göre; kamil ve nakıs kısımlarına ayrılır. Yani akılı olmayanın eda ehliyeti yok, akılı eksik olanın eda ehliyeti noksan (nâkısul-ehliye), akılı tam alanın da eda ehliyeti tam (kâmilül-ehliye) dir.

I- Temyiz çağına gelmemiş olan çocuk ve deli adîmu'l-ehliye (eda ehliyetine sahip olmayan) dirler. Dolayısıyla bunların sözlerine itibar edilmez. Ancak mala yönelik bir cinayetleri olursa tazmin ederler. Vergi ve nafakalar konusunda mükelleftirler.

II- Temyiz çağına gelen çocuklar (mümeyyiz çocuklar) ve bunak (matuhlar noksan ehliyetli (nakısul-ehliye)dirler. Mümeyyiz olmayan çocuk ve delinin yükümlü olduğu her şeyle bunlar da yükümlüdürler. Ayrıca hibe kabulü, sadaka kabulü gibi sırf menfaat olan şeyleri velilerinin izni olmadan, alış-veriş gibi menfaatta da zarara da ihtimali olan tasarrufları velilerinin izni ile yapabilirler. Hibe etmek, tasaddukta bulunmak gibi mali açıdan sırf zarar olan tasarrufları ise velilerinin izni bile olsa yapamazlar.

III- Akıl ve baliğ olan insanın ehliyeti kâmilidir. Yani leh ve aleyhine olan tüm tasarrufları geçerlidir. Ancak insanın elinde olan ve olmayan bazı arızalar bu ehliyeti ortadan- kaldırır ya da noksanlaştırır. Mesela delirme, bayılma, uyuma, sefahat, cehalet bunlardandır. [\[136\]](#)

Ehliyet hakkındaki bu kısa bilgiden sonra şimdi üzerinde durduğumuz babın konusu olan ehliyetin arızalarından akıl hastalığı, çocukluk ve uyku hallerine geçebiliriz.

a) Delilik: (Akıl Hastalığı, Cünun)

İyiye kötüden, güzeli çirkinden ayıramamak, bunların sonucunu idrâk edememek halidir.

Delinin iman ve irtidadi anababasına tebaen muteberdir.

Delilik (cünun) iki çeşittir:

1- Cünun-i mutbık: Devamlı olan cünun (delilik): Bir akıl hastalığının mutbık sayılması için hastalığın ömür boyu olması şart değildir.

Asgari müddeti konusunda ulemadan farklı görüşler rivayet edilmiştir. Mecelle sarihi Ali Haydar efendi yaptığı araştırma sonunda bu meselede Hanefi ulemasından dört görüş tesbit ettiğini söyler. Bunlar:

a) Tam bir sene

b) Tam bir ay

c) Yarım seneden fazla

d) Bir gün ve gecenin yarısından fazlası

Ali Haydar efendi; Fetavay-ı Suğra'da bunlardan birincisine, Kadıhan da ise ikincisine müftebih denildiğini kaydeder.

Sürekli olan cünun (delilik) yukarıda belirttiğimiz gibi mallarla ilgili fiillerde müessir değildirler. Yani sürekli olarak akıl hastalığına tutulmuş olan birisi (mecnun-u mutbık), bir adamın malını telef ederse kendisine tazmin ettirilir, Kısası gerektiren bir suç işlerse kısas uygulanmaz, ama mali tazminatla sorumlu tutulur. Alım satım, icare, hibe etmek, hibe kabul etmek (vs) gibi sözlü tasarrufları geçersizdir. Bu tasarruf ister sırf menfaat, ister sırf zarar, ister ikisine de ihtimali olan cinsten olsun farketmez. Çünkü deli ehliyetsizdir.

İbadetler konusunda da cununu mutbık müessirdir. Yani ibadeti düşürür. Ancak ibadeti düşürmesi için gerekli müddet ibadete göre farklıdır. Bu müddet namazlarda; İmam Azam ile İmam Ebu Yusuf'a göre bir gece ve bir gündüzdüden birazcık fazladır. İmam Muhammed'e göre ise altıncı namazın vaktinin girmesidir. Yani delilik hali bu kadar devam ederse o müddet içerisindeki namazlar düşer. Bu müddet oruç hakkında bir ay, zekat hakkında da bir yıldır.

2- Cünûn-i gayr-i mutbık: Sürekli olmayan akıl hastalığıdır. Bu şekildeki bir hasta bazan akıllı bazan delidir. Bazı alimler mecnunu gayri mutbıkı: Ayda en azından bir defa rahatsızlaşan geri kalan kısımda normal olan akıl hastası, diye tarif ederler.

Bu gruptaki bir mecnunun delilik halindeki sözlü tasarrufları geçersiz, normal zamandaki tasarrufları geçerlidir. Ancak vekâlette mecnunu mutbık ile gayri mutbık arasında fark vardır. [\[137\]](#)

b) Çocukluk: Baliğ olmayan çocuk iki devrede incelenir:

1- Sabıyy-i gayr-i mümeyyiz: Mecelle'de şöyle tarif edilmektedir: "Bey' ve şırayı fehmetmeyen yani milkiyeti, bey'in salib ve şifanın calib olduğunu bilmeyen ve onda beş aldanma gibi gabn-i fahiş olduğu zahir olan bir gabn-i, gabn-i yesirden temyiz ve tefrik eylemeyen çocuk olup, bunları temyiz iden çocuğa, sağıra mümeyyiz denilir." [\[138\]](#) Bu tarifi şu şekilde sadeleştirebiliriz: "Sabıyyi gayri mümeyyiz: Alış-verişi anlamayan, bir şeyi satmanın milkiyeti elden çıkarmak, satın almanın da milk edinmek demek olduğunu bilmeyen ve yarı yarıya aldanmak gibi aşırı aldanmayı daha az aldanmadan ayıramayan çocuktur. Bunları ayırabilen de sabıyy-i mümeyyizdir."

Bazı alimler, yedi yaşından küçük çocuklara sabıyy-i gayri mümeyyiz yedi yaşından büyük olup da buluğa ermemiş olanlara da sabıyy-i mümeyyiz demektedirler. [\[139\]](#)

Sabıyy-i gayr-i mümeyyize ait hükümler, aynen akıl hastasına ait hükümlerdir. Hiçbir sözlü tasarrufuna itibar edilmez. Yani mecmunun sorumlu tutulmadığı şeylerden sabıyy-i gayri mümeyyiz de sorumlu tutulmaz. Sorumlu tutulduklarından o da sorumlu olur.

2- Sabıyy-i mümeyyiz: Sabıyy-ı gayri mümeyyizin özelliklerinin zıttı-na sahip olan (balığ olmamış) çocuktur. Bu durumdaki bir çocuk ehliyetten tamamen yoksun değildir. Noksan ehliyetlidir. Tamamen menfaatına olan tasarrufları kayıtsız şartsız geçerli, zararına olan tasarrufları mutlak geçersiz; iki yöne ihtimali olanları da velilerinin olur vermesi halinde geçerlidir. İbadetlerle mükellef değildir, kendilerine had ve kısas uygulanmaz. Verdikleri zararı tazmin ve zekât gibi mali konularla mükelleftirler.

c) Uyku hali: Uyku hali muamelâta ait tasarruflara manidir. İbadetleri düşürmez ancak eda vaktini geciktirir. Yani uykudan dolayı namazını kılmayan kişi namaz kılmamaktan dolayı sorumlu tutulmaz, ama uyanınca namazını kılar.

Uyurken verilen flî zararlarından dolayı da bedeni ceza verilmez. Mali ceza verilir. Mesela birisi uyurken yuvarlansa ve bir başkasının ölümüne sebep olsa kısas uygulanmaz ama diyet verir. Haddi gerektiren bir suç işlerse had uygulanmaz. [\[140\]](#)

18. Çocuğun Haddi Gerektiren Bir Suç İşlemesi

4404... Atıyye el-Kurazı (r.a) şöyle demiştir: "Ben Benu Kureyza esirlerindendim. Müslümanlar bakıyorlar, (eteğinde) kıl bitenleri Öldürüyorlar, bitmeyenleri öldürmüyorlardı. Ben kıl bitmeyenlerdendim." [\[141\]](#)

4405... Ebu Avane bu hadisi Abdülmelik b Umeyr'den rivayet etmiştir. Atıye el-Kurazi şöyle dedi:

"Eteğimi açtılar, kıl bitmemiş olduğunu görünce beni esir saydılar." [\[142\]](#)

4406... İbn Ömer Radiyallahü anhüma'dan rivayet edildiğine göre;

O, Uhud savaşı gününde on dört yaşında iken Rasulullah'a arzedildi. Rasulullah ona icazet (savaşa katılmak için izin) vermedi. Hendek gününde onbeş yaşında iken arzedildi, izin verdi. [\[143\]](#)

4407... Nafi şöyle demiştir:

Bu hadisi Ömer b. Abdi'l-Aziz'e haber verdim "Şüphesiz bu, küçükle büyük arasındaki sınırdır" dedi. [\[144\]](#)

Açıklama

Bu babda iki hadis yer almıştır, birisi Atıyye el-Kurazi'den, diğeri de İbn Ömer radiyallahü anhüma'dan rivayet edilmiştir.

Bu hadislerin her ikisinin zahiri de çocukluktan çıkıp gençlik dönemine girmenin 15 yaşında olacağına delalet etmektedir. Ulemanın bu konudaki mütalaalarına geçmeden önce Atıyye el-Kurazî'nin eteğinde kıl bitmediği için Ölümünden kurtulup esir edildiği hadiseyi kısaca anlatmak istiyoruz:

Rasulullah (s.a) Medine'yi teşrif ettiği zaman Medine'de Evs ve Hazrec kabilelerinin yanısıra Yahudi kabileler de vardı. Bu kabilelerden birisi de Benû Kureyza idi. Rasulullah (s.a) bunlarla bir anlaşma yapmıştı. Anlaşma gereği taraflar birbirlerine düşmanlık etmeyecekler ve Medine-ye yapılan hücumları birlikte karşılayacaklardı.

Medine'deki yahudi kabilelerden Benî Nadir ahidlerini bozdukları için daha önce Medine'den çıkartılmıştı. Benû Kureyza kabilesi de Hendek savaşı esnasında ahdi bozdu. Rasûlullah'a ihanet ederek müşrikler tarafına geçtiler. Bu hal, Medine müslümanların büyük sıkıntıya soktu, korkulu anlar yaşamalarına sebep oldu.

Müslümanlara karşı giriştikleri hücumlar sonuç vermeyen, aksine büyük zayıatlar veren Kureyş, çıkan fırtına ile ordugahları darmadağın, hayvanları telef olunca geri çekilerek Mekke'ye döndü. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) ahdi bozup, vatana ihanet eden Benu Kureyzalıları cezalandırmak istedi. Ashabını derhal Benu Kureyza üzerine şevketti . Benu Ku-reyzalılar Hz. Peygamberden özür dileyip sulh isteyecekleri yerde kalelerine sığınarak savaşı seçtiler. Bununla da kalmayıp Rasûlullah hakkında yakışsız şeyler söylediler. Müslümanlar yahudilerin sığındıkları kaleyi kuşattılar. Kuşatma yirmi beş gün sürdü. Nihayet muhasaradan bıkip savaşa başladılar ve mağlup oldular. Onlar da Benu Nadir kabilesi gibi Medine'den sürülmeye razı idiler. Fakat Rasûlullah bu isteklerini kabul etmedi, haklarında hüküm vermesi için bir hakem seçmelerini istedi. Onlar da müttefikleri olan Sa'd b. Muaz'ı hakem gösterdiler. Sa'd b. Muaz haklarında şu kararı verdi: Yahudilerden savaşanlar öldürülecek, çocuklar ve kadınlar esir edilecek, malları da ganimet sayılacaktır. Bu hüküm ilk bakışta biraz ağır gibi görünmektedir.

Ama yahudiler hakkında verilen bu hüküm kutsal kitapları olan Tevrat'taki hükme tamamen uygun düşmektedir.

Tevrat'ta aynen şöyle denilmektedir: "Savaş için bir şehre yaklaştığın saman onları sulha çağır. Eğer kabul edip kapılarını açarlarsa içerdekilerin hepsi haraç verip hizmet edeceklerdir. Sulha razı olmayıp savaşarlarsa) zaman orayı muhasara edeceksin ve Allah sana oranın fethini müyesser edince erkeklerin hepsini kılıçtan geçireceksin. Kadınları çocukları hayranları ve şehirdeki bütün malları alacaksın..."[\[145\]](#)

Bu hüküm gereğince Kureyza erkeklerden dört yüz kişi öldürüldü. Çocuk mu yoksa

genç mi olduğundan şüphe edilenlerin eteklerine bakıl-ii. Killananlar savaşmış sayılarak öldürüldü, kılınmayanlar esir edildi. Birinci hadisin ravisi Atıyye el -Kurazi (r.a)o zaman çocuk olduğu için öl-lürülmeyip esir olarak bırakıldı. Daha sonra da müslüman oldu.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu babın birinci hadisinin zahiri, çocukluk ile gençlik çağı arasındaki ayırımın etekte kıl bitmesi olduğuna, kincisi de on beş yaş olduğuna delalet etmektedir.

Ahmed b. Hanbel, İmam Malik ve İshak b. Raheveyh birinci hadisteki hükmü esas alarak etekte kıl bitmesini buluğ çağının alameti kabul etmişlerdir. Ancak, Ahmed b. Hanbel on beş yaş, sesin kalınlaşmasını ve kızların aybaşı olmasını, erkek çocukların ihtilam olmaya başlamasını da buluğa alamet saymıştır. İmam Malik ise yaşa itibar etmemiş, ihtilam olma aybaşı olma gibi alametleri kabul etmiştir.

Şafii ve Hanefiler etekte kıl bitmesine, buluğ alameti olarak itibar etmemişler, fizikî buluğ (ihtilam, aybaşı) ya da yaş esas almışlardır. Ancak itibar ettikleri yaşlar farklıdır. Bu farklılara geçmeden önce âlimlerin, bu baktaki Atıyye el-Kurazi hadisine bakış açılarına bir göz atalım:

Bu hadise, gençlerin öldürülüp çocukların bırakıldığı bir esnada vuku-bulmuştur. Dolayısıyla yaş ya da buluğ sorulduğu takdirde, gayr-i müslimlerin doğru söyleyecekleri son derece şüphelidir. Çünkü mesele Ölüm kalım meselesidir. Soruya muhatap olan şahıs baliğ olmuş olsa da veya yaş onbeşten yukarı da olsa, canını kurtarmak için bunu gizleyecek, çocuk olduğunu iddia edecektir. Her ne kadar etekte kıl bitmesi kesin olarak buluğ alameti değilse de bir ölçüdür. Onun için anılan yahudilerin eteklerine bakılmıştır. Ama bu müslümanlarda buluğ alameti olamaz.

Bu konu ile ilgili olarak Hattabi de şunları söylemektedir: "Kılın bitmesi, buluğ için bir sınır sayılamaz. Ancak onunla ehl-i şirk hakkında hüküm verilir. Onların savaşçıları öldürülür ve kıl bitmesine itibarla geri kalanları sağ bırakılır."

Buluğa erme konusunda Şafiilerin görüşü şudur: Erkek çocukları dokuz yaşını doldurduktan sonra ihtilam olurlarsa baliğ, kız çocukları da yine dokuz yaşını doldurduktan sonra aybaşı olurlarsa baliğe sayılırlar. Ama erkek çocukları ihtilam, kız çocukları da aybaşı olmamışlarsa, onbeş yaşını doldurunca baliğ ve baliğe olmuş, yani erginlik çağına girmiş sayılırlar. Emir ve yasaklarla mükellef olurlar, haddi gerektiren bir suç işlerlerse kendilerine had uygulanır. Şafiilerin delili üzerinde durduğumuz hadistir.

Hanefilere göre; Erkek çocuğun baliğ olması; ihtilam olması, cinsel ilişkide bulunduğu zaman kendisinden meni gelmesi veya kadını hamile bırakması iledir. Kız çocuklarının buluğa ermesi de aybaşı olması veya hamile kalması iledir. Şayet bunlar bulunmazsa yaşa itibar edilir. Ama yaş konusunda Hanefi ulemasının görüşleri farklıdır.

İmam Azam'a göre bu yaşın sınırı; erkeklerde on sekiz, kızlarda on yedidir. Yani erkekler onsekiz yaşına geldikleri halde kendilerinden buluğ alameti görülmezse baliğ sayılırlar. İmam Ebu yusuf ve Muhammed'in görüşleri diğer imamların görüşü gibidir. Yani

kendilerinde buluğ alameti görülmeyen erkek ve kız çocukları on beş yaşını doldurunca baliğ ve baliğa kabul edilirler.

Buluğ çağı kişinin mükellef olma yani dininin emirlerine uyup, yasaklarından kaçınmak zorunda olduğu, aksi halde dünya ve ahiretteki cezalan hak ettiği çağdır. Dolayısıyla kişinin buluğ çağını tesbit aynı zamanda haddi gerektiren bir suç işlediğinde haddin uygulanabildiği çağı tesbit-tir. Yukarıya aktardığımız görüşlerle bu konu açığa kavuşmuştur. Ancak Süfyan'dan nakledilen ilginç bir göriş var, onu da vermek istiyoruz:

Süfyan diyor ki: "İşittiğimize göre buluğun en aşağısı on dört yaş en yukarısı da on sekiz yaştır. Mesele had olunca biz en yukarı olanı (onsekiz yaşı) alırız."[\[146\]](#)

19. Savaş Esnasında Hırsızlık Yapanın Eli Kesilir Mi?

4408... Cünâde b. Ebi Ümeyye şöyle demiştir;

Büsr b. Ertat ile birlikte denizde (deniz yolculuğunda) idik. Büsr'e Mısdar adında birisi getirildi. Dişi bir deve çalmıştı. Büsr:

"Rasûlullah (s.a)'ın "Yolculuk esnasında eller kesilmez" buyurduğunu işittim. Eğer bunu duymasaydım elini keserdim" dedi.[\[147\]](#)

Açıklama

Tirmizi bu hadis için "hasen garib" demiştir.

Metinde "dişi deve" diye terceme ettiğimiz "buhtiyye" kelimesini Hora.san devesi diye açıklayanlar da vardır.

Hadisin Tirmizi'deki rivayeti, ""Savaş esnasında eller kesilmez" şeklindedir. Bu ifade, bab ismine daha uygundur.

Tıbî, Ebû Davud'un rivayetindeki "Sefer esnasında eller kesilmez" ; sözünü "gazve esnasında eller kesilmez" şeklinde anlamak gerekir," I demiştir.

Azizi de Camiussağır Şerhi'nde: "Seferde" kelimesinin "savaş seferinde" manasında olduğunu söyler.

Bu izahlardan sonra Ebû Davûd'taki metnin konu başlığı iîe alakası daha iyi anlaşılmaktadır.

Tirmizî, rivayetinin sonundaki ta'lîkda şöyle demektedir:

"İçlerinde Evzai'nin de bulunduğu bazı alimler bu görüştedir. Bunlar kendisine had uygulanan şahsın düşmana katılabileceği endişesiyle savaşta düşman karşısında had uygulanmayacağını söylerler. Ama devlet başkanı düşman ülkesinden çıkıp dar-ı İslama dönünce suçluya haddi uygular. Evzai böyle demiştir."

Hattabi'nin bu konu ile ilgili sözleri de şöyledir:

"Şayet bu hadis sabit ise, yolculuk esnasında hırsızlık yapandan haddin düştüğü anlaşılmaktadır. Çünkü, orada devlet başkanı yoktur. Emîr veya ordu komutanı vardır. Bazı fakihlere göre ordu komutanı dar-ı harpte hadleri ikame edemez. Ama ordunun başında halife varsa veya emîr, Irak, Şam ve Mısır gibi geniş bir memleketin emîri ise müstesna; o zaman askeri içerisinde hadleri uygular. Bu Ebû Hanife'nin görüşüdür."

Evzâî, askerinin komutanı sınırdan dönünceye kadar hırsızın elini kesmez, dönünce keser demiştir.

Fakihlerin çoğunluğu, haddi uygulamak için dar-ı harple dar-ı İslam arasında fark görmezler. İster dar-ı İslamda olsun ister dar-ı harpte ibadetler ve farzların vücublarına kail oldukları gibi suç işleyenlere de hadlerin vücubuna kaildirler."

Hattabi bu sözleri ile sanki hadisin sıhhatinden endişe ettiğini hissettiriyor. Münziri de Yahya b. Main'in Busr b. Ertat'ı pek iyi anmadığım bunun ona göre Büsr'ün sahibi olmadığına delalet ettiğini söyler.

Yine Münziri, bu zatın sahabeliğinde ihtilaf edildiğini, Rasûlullah vefat ettiğinde iki yaşında olduğunu, kendisinin meşhur haberleri bulunduğunu bildirmektedir.

Yukarıya aktardığımız nakillerden anlıyoruz ki, içlerinde Evzai ve İmam Azam'ın da bulunduğu bazı alimlere göre savaş esnasında ve dar-ı harpte had uygulanmaz. Azîzî'nin dediğine göre uygulanmama konusunda hadler arasında fark yoktur. Yani bu hüküm hırsızlık haddine has değildir. Zina haddi, kazf haddi gibi diğer hadler de uygulanmaz. Ancak, Evzai'ye göre, dar-ı İslâm'a döndükten sonra had uygulanır. Hanefi mezhebine göre dar-ı İslama döndükten sonra da had uygulanmaz. Hidaye'de şöyle denilmektedir: "Bir kimse dar-ı harpte veya dar-ı bağyde zina eder sonra dar-ı İslama gelirse had uygulanmaz. "Hidaye sahibi Hanefi mezhebinin bu görüşüne Beyhaki'nin rivayet ettiği "Dar-ı harpte had uygulanmaz" mealindeki hadisi gösterir. Ayrıca görüşün mantıki izahı da şudur: Hadde güdülen gaye, insanları o suçu işlemekten sakındırmaktır. İslam Devlet Başkanı 'nin dar-ı harpte velayet yetkisi yoktur. Öyle olunca, orada had uygulamak faydasız olmuştur. Dar-ı İslam'a geldikten sonra da uygulanamaz. Çünkü suç, haddi gerektirir bir vasıfta işlenmemiştir, sonradan haddi gerektirir bir şekle dönüşmez. [\[148\]](#)

Şayet halife ve büyük şehrin emiri gibi haddi uygulama yetkisini haiz olan kişi ordunun başında olursa, ordugahında haddi gerektiren bir suç işleyen kişiye haddi uygular.

İster dar-ı İslamda ister dar-ı harbte olsun savaş esnasında da barış esnasında da had uygulanır, diyen cumhurun delili Ubâde (r.a)'den rivayet edilen şu hadistir: "Allah yolunda yakın ve uzak tüm insanlarla cihad ediniz. Kınayanın kınamasına aldırmayın. Hazarda ve seferde Allah'ın hadlerini uygulayın."[\[149\]](#)

20. Nebbaş (Kefen Soyucu) İn Elinin Kesilmesi

4409... Ebû Zer (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) bana: Ya Ebû Zer! dedi. Buyur Ya Rasûlullah, emret, dedim.

"İnsanlar (topluca) ölüp evin -yani kabrin- bir köle fiatına olduğu zaman ne yaparsın (halin ne olur)?" buyurdu.

Allah ve Rasulü bilir - ya da Allah ve rasûlü (benim için) ne seçerse- dedim.[\[150\]](#)

"Sabra sarıl -veya sabretmeye çalış-"[\[151\]](#) buyurdu.

Ebu Davud der ki: Hammad b. Süleyman : "Kefen soyucunun eli kesilir, çünkü o ölünün evine girmiştir" dedi.[\[152\]](#)

Açıklama

Bu hadis Sünen-i Ebi Davud'da 4261 numarada geçmişti. Hadisin izahı işaret edilen kısımda yapılmıştır. Biz burada hadisin konu ile olan münasebetini ve ulemanın bu husustaki görüşlerini eîe almak istiyoruz.

Hadisin konu ile ilgisi, Ebu Davud'un talikan verdiği Hammad b, Ebi Süleyman'ın sözüdür. Yani Rasûlullah (s.a) kabri ev olarak nitelemiştir. Ev hırs olduğuna ve evden çalanın eli kesildiğine göre, kabirden kefen çalanın da elinin kesilmesi gerekir. İmam Şafii, İmam Malik, İmam Ah-med, İmam Ebu Yusuf, Ebu Sevr, Hasenü'I-Basrî, Şa'bî, Nehaî, Katade, Hammad ve Ömer b. Abdi'l-Aziz bu görüştedir. Bu görüş, ashabtan İbn Mes'ud ve Âişe (radiyallahü anhuma)'dan da rivayet edilmiştir.

İmam Azam Ebu Hanife, İmam Muhammed, Süfyan-ı Sevrî, Evzâî ve Zührî'ye göre kefen çalanın eli kesilmez. Bu görüş de ashabtan İbn Ab-bas'tan da rivayet edilmiştir.

Aliyyü'1-Kari, bu hadiste kabre ev denmesinin, kabrin hırs sayılmasını gerektirmeyeceğini, çünkü her evden çalmanın el kesmeyi gerektirmeyeceğini söyler. Nitekim kapalı bir kapısı veya bekçisi bulunmayan bir evden hırsızlık yapanın eli kesilmez.

Ancak, herşeyin hırzı, öfün hırz saydığı şeye göredir, denilirse o zaman, kabir hırz sayılabilir.

Merginani'nin beyanına göre, kefen soyucunun eli kesilir diyenler, kabri hırz saymalarının yanı sıra, Beyhaki'nin rivayet ettiği "kim kefen çalarsa elini keseriz" mealindeki hadistir. Kefen soyanın eli kesilmez diyenler de İbn Ebi Şeybe'nin rivayet ettiği "Muhtefi'nin eli kesilmez" mealindeki hadistir.^[153] Medileniler muhtefi diye kefen soyucuya derlermiş. Ayrıca el kesilmez diyenler; kefenin mülk olmadığını, el kesmek için, çalınan malın tam bir mülk olması gerektiğini de söylerler.^[154]

21. Birkaç Kerre Hırsızlık Yapan Hırsızın Durumu

4410... Cabir b. Abdullah (r.a) şöyle dedi: Rasûhıllah (s.a)'e bir hırsız getirildi. Efendimiz:

"Onu öldürün" buyurdu. Sahabîler:

Ya Rasulullah, o sadece hırsızlık yaptı, dediler. Rasulullah:

"Onun (elini) kesiniz" buyurdu ve kesildi.

Sonra adam ikinci kez getirildi, Rasulullah (s.a) yine:

"Onu öldürünüz" buyurdu.

Oradakiler:

Ya Rasulullah o sadece hırsızlık yaptı, dediler. Bunun üzerine efendimiz:

"Onu (n ayağını) kesiniz" buyurdu ve kesildi. Sonra üçüncü defa getirildi, Rasulullah (s.a) yine: "- Onu öldürünüz" buyurdu. Sahabeler; "Ya Rasulullah, o sadece çaldı," dediler. Bu sefer efendimiz yine;

"Onu (n sol elini) kesiniz" buyurdu.

Aynı adam dördüncü kez getirildi, Rasulullah (s.a);

"Onu öldürünüz" buyurdu.

Sahabîler:

Ya Rasulullah o sadece çaldı, dediler Rasulullah (s.a)

"Onu (n sol ayağını) kesiniz," buyurdu.

Adam beşinci kez getirildi bu sefer de Rasulullah (s.a)

Onu öldürünüz, buyurdu Cabir der ki:

Biz adamı götürdük ve öldürdük, sonra sürüyüp bir kuyuya attık ve üzerine taş attık. [\[155\]](#)

Açıklama

Hadisi şerif metni; Rasulullah (s.a)'ın kendisine defalarca getirilen hırsız için dört kez,

Önce: "Onu öldürünüz" buyurduğu, sahabelerin kendisine "Ya Rasulallah o sadece hırsızlık yaptı" demeleri üzerine de: "Onu kesiniz" buyurduğu şeklindedir. Ancak biz terceme ederken. Darekutnî'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadisi göz önüne alarak; "elini ayağını, sol elini, sol ayağını" şeklinde takdirlerde bulunduk. Şüphesiz Rasûlullah'ın "Onu kesiniz" buyururken maksadı, adamın kesilmesi değil, organlarının kesilmesidir. Hadisin delaleti ile o organlar da, tercemede parantez içerisinde takdir ettiğimiz şekildedir.

Yukarıda işaret ettiğimiz; Darekutnî'nin hadisi şu şekildedir:

Rasulullah (s.a) hırsız hakkında:

"Eğer çalarsa elini kesiniz, sonra yine çalarsa ayağını kesiniz, sonra çalarsa elini kesiniz, sonra yine çalarsa ayağını kesiniz." buyurdu.

Nesâî, bu hadisin mtinker olduğunu, raviler arasında bulunan Mus'ab. b. Sabit'in hadiste kuvvetli birisi olmadığını söyler.

İbn Kayyim'in Zadü'l-Meâd'daki ifadesine göre bazı alimler de hadisi hasen kabul etmişler ve hadisteki hükmün sadece o şahsa has olduğunu söylemişlerdir. Üçüncü bir grup alime göre ise hadis sahihtir ve birisi beşinci kez hırsızlık yaparsa öldürülür. Bu üçüncü görüş Malikilerden Ebu'l-Mus'ab'ın görüşüdür.

Ulemanın büyük çoğunluğuna göre - bazı alimler bunu icma olarak ifade etmektedirler. Hırsızlıktan dolayı Ölüm cezası yoktur. Gerçi müctehid-ler, hırsızlık fiilini 3,4, kez tekrarlayan kişiye verilecek ceza konusunda farklı görüştedirler ama hiç birisi beşinci kezde Öldürüleceğini söylememişlerdir. Oysa bu hadisin zahiri beşinci kez hırsızlık yapanın öldürülmesi gereğine delâlet etmektedir.

Alimler bu hadisi nasıl anlamışlar da, zahirde muhalif görünen bir görüşe sahip olmuşlardır ve görüşlerinde neye dayanmışlardır. Şimdi kısaca bu konuya göz atalım:

Ulema bu hadisteki hükmü değerlendirirken şu görüşleri öne sürmüşlerdir:

1- Hırsızlık yapan şahsın irtidat etmiş olup, Peygamber (s.a)'in buna vakıf olmuş olması muhtemeldir. Adamın öldürüldükten sonra, sürünerek bir kuyuya atılması ve üzerinin taşlarla örtülmesi bunu te'yid etmektedir. Çünkü müslüman birisi büyük günah işlemiş de olsa cezası verilir ve öldüğünde cenazesi kılınır. Özellikle, kendisine had uygulanıp da temizlendikten sonra namazı kılınır.

2- Bu hadis-i şerif, bir müslümanın kanının ancak üç şeyden dolayı helâl olduğunu bildiren hadisle neshedilmiştir. (Hadis no: 4352, 4353)

Ancak bu iddia pek uygun görülmemektedir. Çünkü neshin sübutu için hadislerin vürud tarihlerinin bilinmesi gerekir. Oysa bu hadislerden birisinin ötekinden sonra varid olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir.

3- Suç işleyen kişi yeryüzünde fesad çıkaranlardan sayılırsa bazı fakihlere göre had olarak değil de tâzir olarak öldürülebilir. Devlet başkanı maslahatın gerektirdiğine göre

kişiyeye haddenden daha fazla da ceza verebilir. Hatta gerekirse öldürülebilir. İşte hadisin zahiri bu görüş çerçevesinde değerlendirilebilir.

Hattabi'bu görüşün Malik b. Enes'e nisbet edildiğini söyler ve rasulullah'ın hırsız daha ilk getirildiğinde, önce öldürülmesini emretmesinin bu görüşün haklı yanını güçlendirdiğine işaret eder.

4- Rasûlullah (s.a) vahiyle adamın ilerde yapacaklarına muttali olmuş ve onun için öldürülmesini emretmiştir. Bu hüküm sadece bu şahsa aittir.

5- Adam fesadı meşhur biridir. Onun hırsızlığı tekrarlaması herkesçe malumdu. Bu huyuna son vermesi mümkün görülmez. Onun için öldürülmüştür.

6- Bu hadis münkerdir, istidlale elverişli değildir.

Bu görüşler içerisinde en uygunu kanaatimizce birinci maddededir.

İbn Kayyim, hırsızın öldürülmeyeceğine dair icma olduğu iddiasının yerinde olmadığını, çünkü Abdullah b. Ömer'in: Bana dördüncü kez hırsızlık yapanı getirin, onu öldürmem gerekir" dediğini ve bunun seleften bazılarının mezhebi olduğunu söyler.

Yine İbnü'l-Kayyim, nesh iddiasını reddederek, nasih olduğu söylenen hadisin ânım, bu hadisin ise hâs olduğunu ifade eder. İbn Kayyim'in bildirdiğine göre bu hadisteki "öldürün" emri kesinlik ifadesi için değil, maslahatın gerektirdiği bir tazir cezasıdır. Nitekim bir yerde içki içenler çoğalır, hadlerden ibret alıp içkiyi terketmek mümkün olmaz ve imam gerekli görürse içki içeni öldürebilir. Bu yüzden Hz. Ömer içki içeni bir seferinde hapsedip, bir seferinde saçını tıraş edip seksen sopa vururdu. Halbuki Rasûlullah (s.a) ve Hz. Ebu Bekir içki içene kırk sopa vururlardı.

İbn Kayyim'in bu sözleri gözardı edilecek cinsten değildir.

Birden fazla hırsızlık yapana verilecek ceza konusundaki görüşler:

1 - Dört mezhep imamları birinci defa hırsızlık yapanın sağ elinin ikinci kez hırsızlık yapanın sol ayağının kesileceğinde müttefiktirler. Ancak daha fazla hırsızlık yapana verilecek cezada ihtilâf halindedirler.

2- Şafii ve Malikilere göre, üçüncü hırsızlıkta sol eli, dördüncü hırsızlıkta da sağ ayağı kesilir. Beşinci kez çalarsa hapsedilir ve tazir edilir. İshak b. Râhûye ve Katade de aynı görüştedirler. Delilleri Darakutnî'nin Ebû Hurey-re (r.a)'den rivayet ettikleri şu hadistir: "Rasûlullah (s.a) hırsız hakkında şöyle buyurdu: "Eğer hırsızlık yaparsa elini kesin, sonra çalarsa ayağını kesin, sonra yine çalarsa elini, sonra yine çalarsa ayağını kesiniz." Önce sağ elinin kesileceği "hırsızlık yapan erkeğin ve hırsızlık yapan kadının ellerini kesiniz" mealindeki ayetin İbn Mes'ud'un kıraatında "Sağ ellerini kesiniz" şeklinde okunması delildir. Çünkü bu, haber-i meşhur hükmündedir.

3- Ahmed b. Hanbel, Şa'bi, Nehai, Hammad b. Ebi Süleyman ve Evzaî'ye göre birinci çalışmada sağ eli, ikinci çalışmada da sol eli kesilir. Üçüncü kez çaldığında artık el ve ayak

kesme yoktur, hapsedilir.

4- Hanefilere göre de üçüncü kez çalanın bir tarafı kesilmez. Ancak çaldığı ödettirilir. Tevbe edinceye kadar hapselir ve ta'zir edilir.

Üçüncü ve daha sonraki hırsızlıktan dolayı el ve ayak kesilmeyeceğini söyleyenlerin delilleri şudur:

Beyhakî'nin Hz. Ali (r.a)'den rivayet ettiği bir habere göre; Hz. Ali'den, sağ eli ve sol ayağı kesikken hırsızlık eden birisinin sol elini kesmesi istenildiğinde: "Onu da kesersem bu adam ne ile taharetlenir, ne ile yer?" demiştir. Ayağını kesmesi istenildiğinde de: "Ayağını nasıl keserim? O zaman neyin üzerinde yürür? Ben Allah'tan utanırım" demiş ve onu dövmüş müebbeden hapse atmıştır.

Görüldüğü gibi bu görüşün delili sahabe tatbikatı ve maslahattır. [\[156\]](#)

22. Hırsızın Elinin Boynuna Asılması

4411... Abdurrahman b. Muhayrîz şöyle demiştir:

Fadale b. Ubeyd'e hırsızın elini boynuna asmanın sünnetten mi olduğunu sorduk; "Rasûlulâh (s.a)'a bir hırsız getirildi, eli kesildi, sonra Rasulullah'ın emri ile kesik eli boynuna asıldı." dedi. [\[157\]](#)

Açıklama

Tirmizi bu hadis hakkında "Hasen garibtir. Onu, Ömer b. Ali'nin Haccac b. Ertat'den yaptığı rivayetinden başka bilmiyoruz" demiştir.

Nesai'de : Haccac b. Ertat'in zayıf olup hadis ile ihticac edilemeyeceğini söylemektedir.

Bu haber - sahih ise- hırsızın eli kesildikten sonra kesilen elini boynuna asmanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Maksat hem hırsız, hem de görenler için ibrete vesile olmasıdır. Şevkanî, Neyiu'I-Evtar'da bu haberin kesik eli hırsızın boynuna asmanın meşruiyetine delil olduğuna işaretten sonra şöyle demektedir: "Çünkü bu, suçu önlemede fevkalade önemlidir. Zira hırsız boynuna asılı olan kesik eline bakar ve buna sebep olan fiili ve o fiilin verdiği zararı hatırlar. Aynı şekilde onu o vaziyette görenler içinde, alçak vesveselerini kesecek bir caydırıcılık işi görür. Bey-hakî'nin rivayetine göre, Hz. Ali bir hırsızın elini kesmiş, halk ona, eli boynuna asılı bir halde rastlamıştır."

Hanefi alimlerinden İbnü'I-Humam da Şerhu Fethi'l-Kadir adındaki, eserinde bu görüşün

İmam Şafii ve Ahmed'den nakledildiğini ama, bu hareketin Rasulullah'ın tatbikatında Sürekli olmadığını, dolayısıyla sünnet olmayacağını söyler. İbnu'l-Humam'ın ifadesine göre hırsızın elini kestikten sonra boynuna asıp teşhir etmek, siyasi bir olaydır. Devlet yetkilisi isterse yapar isterse yapmaz. [\[158\]](#)

Hırsızlık Yaptığı Zaman Kölenin Satılması [\[159\]](#)

4412... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Köle hırsızlık yaparsa, bir neş (yirmi dirhem) karşılığında bile olsa sat." [\[160\]](#)

Açıklama

Hadis, hırsızlık eden kölenin çok ucuz bir fiyata da Kısa satılıp eiden çıkarılmasını önermektedir. Çünkü bu onun yeni sahibi yanında ıslahı nefis etmesine sebep olabilir. Ancak satış esnasında kölenin bu aybı gizlenmemen', müşteriye söylenilmelidir. Aksi halde müşteri ileride bu durumu öğrenirse köleyi önceki sahibine ayıp muhayyerliği ile geri verme hakkına sahiptir. [\[161\]](#)

23. Recm Konusu

Zina eden erkek ve kadına, muhsan olup olmamalarına göre recm ve celd cezaları verilir. Bu cezalar zinanın haddidir. Bunlarla ilgili malumat hadislerin izahı sadedinde verilecektir. [\[162\]](#)

4413... İbn Abbas radiyallahü anhüma; demiştir ki:

Allah (C.C): "Kadınlarınızdan zina edenlere, bunu isbat edecek aranızdan dört şahit getirin, şahitlik ederlerse ölünceye veya Allah onlar için bir yol açmaya kadar evlerde tutunuz." [\[163\]](#) ayetinde kadından sonra erkeği zikretti, sonra ikisini birleştirip "İçinizden zina eden iki kişiye eziyet edin. Eğer tevbe edip düzelirlerse onları bırakın." [\[164\]](#) buyurdu.

Allah (c.c) bu ayeti de, Celd ayeti ile neshedip şöyle buyurdu: "Zina eden kadın ve zina

eden erkekten her birine yüz değnek vurunuz."[\[165\]](#)

4414... Mücahid demiştir ki; "(Ayetteki) yol, haddir."

Süfyan da şöyle dedi: " O ikisine eziyet edin" sözünden maksat; bekarlar, "Evlerde tutun" sözündeki maksat da dul kadındır."[\[166\]](#)

Açıklama

Mücahid ve Süfyan'dan nakledilen tefsirler, yukandaki ayet-i kerimelerdeki bazı tabirlerin izahıdır. Onun için bu haberi İbn Abbas haberinin hemen peşine koyduk.

Bab başlığı olan recm, ve haberdeki ayet-i kerimenin ifade ettiği celd ile ilgili açıklamaları bundan sonraki hadislerin izahına bırakarak, İbn Abbas radiyallahü anhümanın sözleri ile ilgili olarak birkaç kelime söylememiz gerekmektedir.

İbn Abbas, Cenab-ı Allah'ın Önce zina eden kadını, peşinden de zina eden erkeği zikrettiğini, sonra da ikisini bir arada andığını söylemiştir. Oysa ilk ayette (Nisa, 15) zina eden kadınlar anılmış ama erkeklerden hiç söz edilmemiştir. Bezlü'l-Mechûd müellifi, üstad Muhammed Yahya'dan naklen erkeği zimmen, zikrettiğini sonra da sarahaten erkeği ve kadını birlikte andığını söylemektedir.

Nisa suresinin on altıncı ayetindeki "Zina eden iki kişi"den murad, ulemanın cumhuruna göre kadın ve erkektir. Sadece Mücahid ve Ebu Müslim Isfahani bu ayetin livata ile ilgili olup "iki kişi"den maksadın iki erkek olduğunu söylemişlerdir.

Ulemanın bu ayetlerin ışığımdaki beyanlarına göre, İslam'ın ilk günlerinde zinanın cezası kadınlar için vefat edinceye veya Allah onlar için bir yol açmcaya kadar evlerde hapis, erkekler için de hakimin uygun göreceği bir ceza idi. Daha sonra bu hükümler neshedildi ve bekârlar için Nur suresinin ikinci âyetinde belirtildiği üzere (yüz sopa vurmak), evlenmiş olan muhsanlar içinde (metni mensuh, hükmü baki olduğu söylenen) recm âyeti ve Rasûlullah'ın fiili tatbikatı gereğince recm (taşlayarak ödürme) cezalan konuldu. Zaten üzerinde durduğumuz İbn Abbas haberinde de Celdle ilgili ayetin, daha Önceki hükmü ifade eden hapsle ilgili ayeti neshettiği belirtilmektedir.

Kimi alimler de sonraki ayetin (Nur: 2) Önceki ayetleri (Nisa: 15,16) neshetmeyip, izah ettiğini Allah'ın çıkaracağı yolun beyanı olduğunu söylerler.

Az önce de işaret ettiğimiz gibi, zina cezası olan recm ve celd konusunda önümüzdeki iki hadisin sonunda geniş bilgi verilecektir.[\[167\]](#)

4415... Ubade b. es-Samit (r.a)'den, demiştir ki; Rasûlullah (s,a); "Benden öğrenin, benden öğrenin, şüphesiz Allah (c.c) o kadınlar hakkında bir yol açtı. Evlenmiş olan evlenmiş olanla (zina ederse onlara) yüz sopa ve taşlarla recm (cezası vardır); bekar bekarla zina ederse yüz sopa ve bir sene sürgün" buyurdu. [\[168\]](#)

4416... Bakıyye ve Muhammed b. Sabbah b. Süfyân, Hüseyin'den, O Mansur'dan, Mansûr'da Hasen'den önceki hadisi, Yahya'nın isnâd ve manâsıyla rivayet edip; "Yüz sopa ve recm" dediler. [\[169\]](#)

Açıklama

Bu hadisi şeriflerde, Rasûlullah (s.a) yukarıdaki hadisin içindeki âyette "yoP'un, seyyid (muhsan) hakkında yüz sopa ve recm, muhsan olmayanlar hakkında da yüz sopa ve bir yıl sürgün olduğunu beyan buyurmuştur. Yani artık zina eden muh-san'a verilecek ceza recm ve bazılarına göre buna ilâveten yüz sopa, bekârlara verilecek ceza da yüz sopa ve bir yıl sürgündür. Ancak, alimler arasında, muhsan'a, recme ilâveten sopa vurulması ve bekârlar için sürgün konularında ihtilaf vardır. Bu ihtilafları yeri gelince göreceğiz.

Önce Zina suçunun isbatı, celd, recm ve bunların uygulanışları hakkında bilgi vermek istiyoruz. [\[170\]](#)

Zina Suçunun İsbatı:

Zina suçu ya dört erkek şaidin şahitliği, yada zina eden erkek veya kadının ayn ayrı meclislerde dört kez zina ettiklerini ikrar etmeleri ile sabit olur. Zinanın şahitle isbâtı Kur'an-ı Kerimle (Nisa: 15); ikrarla isbâtı da sünnetle (4419 numaralı hadis ve benzerleri) sabittir. Bâzı alimlere göre, bekâr ya da dul bir kadının hâmile oluşu da Zina suçunun sübutu ve had-din uygulanması için delil sayılır. Ama Cumhura göre delil değildir. Bu konuya da 4418 numaralı hadisi izah ederken temas edeceğiz. İkrar konusu da ileride daha genişçe ele alınacaktır.

Zinadan dolayı haddin uygulanması için şahitlik ve ikrarda dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu hususların mutlaka göz önünde tutulması gerekir. Şöyle ki: Hakim şahitlere, zinanın mâhiyetini, keyfiyetini, yerini, zamanını, zina edilen kadının kim olduğunu ve erkekle kadının zina hallerini, sürme kabındaki mil yada kınındaki kılıç gibi görüp görmediklerini sorar. Onların âdil olup olmadıklarını tesbit eder. Ondandır sonra hadde hükmeder. Bir yabancı kadınla bir erkeğin yalnız başlarına bir odada kalmaları, hatta aynı

yatakta yatmaları ile had uygulanmaz. Şahitlerin onları üst üste ve âletlerini sürme kabındaki mil gibi görmeleri gerekir,

Ayrıca şahitlerin dörtten az olmayıp hepsinin erkek olması, âdil olmaları, hür ve gözlerinin görür olması, hepsinin bir arada şahitlikte bulunmaları şarttır.

Zinanın ikrarla sübûtu için de; ikrarın hâkim huzurunda ve dört ayrı mecliste olması, gerekir. İkrar esnasında hâkim, mukırra: (ikrarda bulunana) zinanın ne demek olduğunu, nerede ve nasıl olduğunu sorar. Çeşitli suretlerle ikrarından dönmesi için telkinde bulunur. 4428 numarada gelecek olan hadis hâkimin mukırra soracağı sorulan tayin eden bir nasıttır. Zinadan dolayı had uygulanabilmesi için, zina eden şahıslarla ilgili bir takım şartlar vardır, Bunlar:

1- Zina edenler; akıl, baliğ olmalıdırlar.

2 - Zinanın zorlama neticesinde değil, rızâ ile olması gerekir. Kadının zorlanması konusunda ihtilaf olmamakla birlikte, erkeğin zorlanması halinde haddin uygulanıp uygulanmayacağı konusunda ihtilaf vardır.

3- Cinsi temasta kadının, erkeğin, mülkü olabileceği şüphesi olan yerlerde olmaması gerekir.

4- Cinsi temasta bulunulan kadim, erkeğin hanımı olabileceği şüphesinden uzak olmalıdır.

5 - Cinsi temas, kiralama ile ilişkili olmamalıdır. Buna göre; birisi, bir kadına ücret vererek zina etse had uygulanmaz. Ama yapılan iş zinadır, haramdır. Âhirette cezası verilir.

6- Zina eden kişi dilsiz olmamalıdır.

7- Zinanın dar-ı adide (İslâm ülkesinde) olması gerekir.

8- Zinanın, cinsel organ yoluyla yapılmış olması icab eder. Buna göre eş cinsellerin yaptıkları, son derece çirkin bir melanet ve çok büyük bir günah ise de, faillerine zina haddi uygulanmaz.

Zina haddinin uygulanabilmesi için, zinada bulunması gereken şartları ve zina suçunun isbâtı konusundaki kısa bilgiden sonra zina haddinin çeşitleri olan, celd ve recm'e geçmek istiyoruz. [\[171\]](#)

Celd:

Celd sözlükte, "deri üzerine vurmak" demektir. Her bir vuruşa da "celde" denilir. Fıkıh

İstilahında ise celde: Muhsan olmayan mükellef zina eden erkeğin ve zina eden kadının vücudunun muayyen bölgelerine özel olarak sopa veya kamçı vurmaktır."

Bu ceza, suçlunun derisi (cildi) üzerine uygulandığı için, "celde" denilmiştir.

Bu tariften anlıyoruz ki, celd yani sopa vurmak cezası zina edenlerden, muhsan olmayanlara hastır.

Muhsan: Âkil, baliğ, hür, müslüman ve iffetli olan erkektir. Bu özellikleri taşıyan kadın da "muhsana" dır. Muhsan bir erkek, muhsana bir kadınla sahih bir nikahla evlenir ve cinsi ilişki kurarlarsa, bu çift recm bakımından da ihsana haiz olmuş olurlar. Muhsan sıfatını haiz olduktan sonra, zina edildiği zaman, evli veya bekâr (dul) olmanın farkı yoktur. Bekâr bile olsa, muhsanhği devam etmektedir. Yani, bu durumda olan bir erkek veya kadın zina ederse kendisine recm cezası verilir. Aksi halde, yani yukarıda sayılan özelliklen taşımiyorsa muhsan değildir ve zina etmesi halinde recm değil, celd uygulanır.

Muhsan olmayan birisinin, zina etmesi durumunda, gerekli şartlar gerçekleşince, celd (sopa vurma) cezasının uygulanacağıında ulemâ müttefiktir. Ancak, buna ilâveten sürgün cezasının da verilip verilmeyeceği ihtilaflıdır. Önce Celd, konusunu inceleyip, sonra sürgün konusundaki ihtilafları ele alalım.

Zina edip de sopa vurulmayı hak eden, muhsan olmayan kişiye sopa vurulurken bir takım esasların göz önünde bulundurulması gerekir. Bunların başlıca şunlardır:

- 1-** Sopa iri olmayacak, parmak kalınlığında ve düz, budaksız olacaktır. Çöp gibi basit şeylerle de olmaz.
- 2-** Sopayı vuran kişi, sopayı omuzuna kadar kaldıracak daha arkaya aş ırm ayacaktır.
- 3-** Çıplak bedene vurulmayacak, bedende gömlek gibi bir elbise bulunacaktır. Ama kürk ve palto gibi kalın bir giysi de olmalayacaktır.
- 4-** Sopa; karın, yüz ve ut yeri gibi nazik ve tehlikeli yerlere vurulmayacaktır.
- 5-** Hepsi bir yere vurulmayacak, vücudun çeşitli yerlerine dağıtılacaktır.

Kendisine celd uygulanacak zinakâr, erkekse ayak üstü durdurulur, kadınsa oturtulur.

Sopa vurulurken ne şiddetli davranılıp ölüme veya yaralamaya sebep)lmalı, ne de hafif geçirilmelidir. Orta bir yol izlenmelidir. Celd cezasının hikmeti konusunda bilgi almak isteyenler, Elmalılı Tefsirine bakabilirler. (Cild: 5 sh. 3470 ve dev.) Celd uygulanırken buna bir grubun şahit)lması gerekir. Topluluğun, en az üç kişi, dörtten kırka kadar, iki kişi, on :işi olması tarzında görüşler vardır. [\[172\]](#)

Sürgün

Ulemânın cumhuruna göre, muhsan olmayanlar zina ederlerse, celdin 'anı sıra sürgüne de gönderilirler. Delilleri, üzerinde durduğumuz hadissrdir. Çünkü bu hadislerde, Rasûlullah (s.a) bekâr birisinin zina etmesi alinde, yüz sopa ve sürgün cezası verileceğini beyan buyurmuştur.

Sürgün cezasının varlığını kabul edenler, bu cezanın tüm zina eden bekârlara mı yoksa belirli kesimlerin bu hükümden müstesna mı olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir: İmam Şafii, Sevrî, Dâvud, ez-Zâhiri ve Ta-beri hükmün zina eden herkese şâmil olduğunu söylemişlerdir. İmâm Şâfiiden bir görüşe göre köleler sürgün edilmez. Evzaî ve İmâm Mâlike göre, sürgün, zina eden erkeklere hastır, Ahmed b.Hanbel'den iki görüş de nakledilmiştir.

Yine bu görüş sahipleri, suçlunun sürgün edileceği mesafe ya da yer konusunda da ihtilâf halindedirler. Bir kısımlarına göre bu, hakimın takdirindedir, kimine göre ise, belirli bir mesafe şarttır. Bu mesafenin de üç günlük yol, iki günlük yol, bir mil, sürgün denilebilecek bir uzaklık olduğu konusunda görüşler vardır. Mâlikiler, sürgüne gittiği yerde hapsedilmesini de şart koşarlar.

Sürgün müddeti bir yıldır.Hanefilere göre sürgün cezası yoktur. Sadece sopa vurma cezası uygulanır.

Delilleri, Bedâiu's-Sanâî' adındaki fıkıh kitabında şöyle ortaya konulmuştur.Özeti:

"Bizim delilimiz; "Zina eden kadın ve zina eden erkekden her birine yüz sopa vurunuz," ayetidir. Bu ayetten istidlalimiz iki cihettendir;

a- Ayeti kerimede celd anılmış ama sürgün yer almamıştır. Sürgünü gerekli görenler, Kur'andaki hükme bir ilâvede bulunmuşlardır. Kur'ana ilâve, nesli demektir.Bir ayetin, haber-i vâhidle neshedilmesi ise caiz değildir.

b- Cenâb-ı Allah, çeldi "ceza" diye isimlendirmiştir. Ceza da kâfi miktarda olan bir şeyin adıdır. Şayet biz celde bir de sürgünü ilâve edersek, ceza kafi gelmemiş olur ki bu, nassın hilâfinadır.

Ayrıca zinâkân sürgün etmek onu iyice zinaya arzetmektir. Çünkü zi-nâkâr memleketinde kaldığı müddetçe, eşten, dosttan, akrabadan utanır, çekinir ve zinaya yaklaşamaz. Tanımadığı bir yere sürgüne gönderildiğinde ise, bu endişe söz konusu olmaz. Nitekim, Hz. Ömer'in sürgün ettiği birisi, Rumlara iltihak edince, Hz. Ömer sürgün ettiğine pişman olmuş ve bir daha kimseyi sürgün etmemiştir. [\[173\]](#)

Recm:

Recm sözlükte; öldürmek, sövmek, kovmak, terketmek, bühtan, lanet etmek ve atılan taş manalarıdır.

Istılahta da; Muhsan olan zinakâr erkekle, muhsan olan zinakâr kadını usûlüne göre taşıyarak öldürmektir.

Daha önce belirttiğimiz gibi ve tariftten de anlaşılacağı üzere, muhsan sıfatını taşıyan erkek veya kadına zina etmeleri halinde recm uygulanır. Recmin delili, metni mensûh ve hükmü baki olduğu kabul edilen: " eş-şeyhu ve'şeyhatu izâ zeneyâ fe'rcumûhumâ: Muhsan bir erkek ve muhsan bir kadın zina ederlerse, onları recmediniz" ayeti ile, Rasulüllah'ın kavlî ve fiilî sünnetidir. 4417 numarada gelecek olan hadiste görüleceği üzere, Hz. Ömer (r.a.) kendilerinin Rasûlüllah (s.a.)'den recm ayetini okuyup ezberlediklerini, hem Rasûlüllah'ın, hem de onun vefa-atından sonra recme uyguladıklarını söylemiştir. Üzerinde durduğumuz hadislerin yanı sıra, 4419 numarada gelecek olan Mâiz hadisi ve (4435,4440,4445) numaralardaki hadisler Rasûlüllah'ın recm ettiğine delâlet etmektedirler. Hemen hemen tüm hadis kitaplarında yer alan bu hadisler de recmin meşruiyetinin başka delilidir. [\[174\]](#)

Recm Cezasının Tatbiki:

Recmedilecek kişi erkeksen ayakta tutulur, kadınsa göğsüne kadar bir çukura sokulur ve ölünceye kadar ufak taşlarla taşlanır.

Zina suçu şahitlerin şehâdeti ile sabit olmuşsa taşlamaya önce şahitler başlar. Zâninin kendi ikrarı ile sabit olmuşsa önce hakim başlar sonra da halk taşlamaya başlarlar.

Zina eden çiftten birisi muhsan olur, öteki muhsan olmazsa, muhsan olan recmedilir, muhsan olmayana ise yüz sopa vurulur.

Recm edilerek öldürülen müslümanın cenaze namazı kılınır, müslümanların kabristanına defnedilir. [\[175\]](#)

Recmle Birlikte Celd Uygulanır Mı ?

Üzerinde durduğumuz hadiste, Rasûlüllah (s.a.) muhsanm cezasını beyân ederken, "yüz sopa ve recm" buyurmuştur. Bu, muhsan olan zinâ-kâra önce celd sonra recm cezalarının tatbikinin gereğine delâlet eder. Hz. Ali r.a'de böyle yapmış ve "Allanın kitabı ile celd ettim (dövdüm), Rasû-lullah (s.a.)'in sünneti ile de recmettim" demiştir. Hasenül-Basri, Dâvûd, ez-Zâhiri ve tabileri, İshak b. Râhûye de bu görüştedirler.

Ulemânın cumhuruna göre, muhsan olan zinâkâra verilecek ceza sadece recm'dir, ayrıca bir de celde gerek yoktur. Bu görüş sahipleri, üzerinde durduğumuz hadisin mensuh olduğu görüşündedirler. Rasûlullah (s.a) Mâizi, Ğâmıdiyye'yi, Cüheniyye'yi ve iki tane Yahûdiyi recm ettirmiş ama bunlara celd uygulatmamıştır. Şayet celd olsa idi, efendimiz onu terketmezdi. Ayrıca İmâm Şâfiînin istidlal ettiği 4445 numarada gelecek olan hadiste efendimiz, muhsan olmayan erkeğe yüz celde ve bir yıl sürgün muhsan olan zinâkâr kadına da sadece recm cezası vermiş, ayrıca celdten hiç bahsetmemiştir.

Zina haddi konusunda bu kadar malumatı, burada yeterli görüyoruz. Önümüzde gelecek olan hadisleri terceme ederken, ihtiyaç duyulan izahlara da yer verilecektir. Bu konularda daha geniş bilgi almak isteyenler, fıkıh kitaplarının ilgili bölümüne müracaat etmelidirler. [\[176\]](#)

4417... Seleme b. el-Muhabbak'tan; Ubâde b. Sâmit (r.a.), Rasûlullah sallallahü aleyhi vesellemden, bu hadisi rivayet etti. Bunun üzerine insanlar Sa'd b. Ubâde (r.a.)'a;

"Ey Ebâ Sabit ! Şüphesiz hadler indi. Şayet sen, karınla birlikte bir adam bulsan ne yapardın?" dediler,

Said (r.a.); "Onlar susuncaya (ölünceye) kadar, kılıçla vururdum. (O durumda) gidip de dört tane şahit mi toplayayım?! O zamana kadar zaten iş biter" dedi. (Oradakiler) gidip, Rasûlullah (s.a)'in yanında toplandılar ve ;

" Ya Rasûlullah ! Ebû Sâbit'e baksana ! Şöyle şöyle dedi" dediler. Rasûlullah (s.a):

"Şahit olarak kılınc yeter" buyurdu, sonradan da; "Hayır hayır ben o konuda kindarların ve kıskançların aceleyle kötülük yapmalarından korkarım" dedi. [\[177\]](#)

Ebû Davud der ki: Baş tarafını, Vekî, Fazî b. Delhem'den, O haseriden, Hasen, Kabisa b. Hureys'ten, O da Seleme b. Muhabbık vasıtasıyla Rasûlullah (s.af den rivayet etmiştir. Bu, İbnul-Muhabbık' in isnadı (onda) "Bir adam, karısının cariyesi ile temasta bulundu" şeklindedir.

Ebû Davud: "Fail b. Delhem "Hafız" değildir. Vâsıf da [\[178\]](#) kasaptı" dedi. [\[179\]](#)

Açıklama

Rivayetin baş tarafı, bundan önce geçen hadistir. Zâten o kısım burada yer almamıştır. O bölümle ilgili olarak burada söylenecek bir şey yoktur. Ancak son bölümle ilgili açıklamada bulunmamız gerekir.

Rasûlullah (s.a) önce, Sa'd b. Ubâde'nin, karısını bir yabancı ile yatarken görmesi halinde onları öldüreceği tarzındaki sözlerini benimsemiş ve: "şahit olarak kılınç yeter" buyurmuştur.

Ama peşinden bunun bir takım sûi istimallere sebep olacağını söyleyerek men etmiştir. Rasûlullah (s.a) bunun bazı haksız öldürmelere sebep olacağına işaretle; "kindarın ve kıskancın acele ile bir kötülük işlemelerinden korkarım" buyurmuştur. Yâni olur ki, birisine kızan birisi evine girdiğinde o adamı evinde görür ve karısına kötülük ettiği zahabına kapılarak aceleyle öldürür. Ya da aşırı derecede kıskanç birisi, evinde gördüğü bir adamı zina etmese bile öldürmeye kalkar. İşte böyle kötü bir sonucun ortaya çıkmaması için bir yabancı bulan kişiye ne onu ne de* karısını öldürme yetkisi verilmez. 4532 ve 4533 numaralarda gelecek olan hadisler de açıkça buna delâlet etmektedirler.

Fakat, karısını birisiyle zina ederken yakalar ve o vaziyette öldürürse durum ne olur?

İbn Kudâme bu konu ile ilgili olarak şöyle demektedir: "Bir adam birisini karısı ile zina halinde bulur ve onu öldürürse kendisine kısas da, diyet te gerekmez. Çünkü rivayet edildi ki; Hz. Ömer (r.a) bir gün öğle yemeği yerken, elinde kınından çıkmış, kana bulanmış bir kılıçla koşarak bir adam geldi.

Ömer'in yanına oturup, yemeye başladı. Bir grup da peşinden gelip; "Yâ emirel-mu'minin! şüphesiz bu adam karısı ile birlikte arkadaşımızı öldürdü, dediler. Hz. Ömer:

Bunlar ne diyorlar? Adam:

Birisi karısının bacaklarına kılınçla vurdu. Onların arasında birisi vardı, onu öldürdü, dedi.

Hz. Ömer, gelenlere:

Bu adam ne diyor? dedi. Adamlar:

Kılınanı vurdu ve karısının bacaklarını, kesti. Kılınç adamın ortasına değdi ve ikiye böldü, dediler.

Hz. Ömer, adama:

Eğer tekrar yaparlarsa sen de tekrarla, dedi"[\[180\]](#)

İbn Kudame devamla, kadının, zinayı kendi rızasıyla yapması halinde tazminat gerekmediğini, ama zorlanarak ikrahla teslim alınmışsa öldürüne kısas uygulanacağını söyler.

Birisi, bir adamı öldürse ve onun karısı ile birlikte bulunduğunu iddia etse, maktulün velisi de zina iddiasını reddetse, velinin sözü kabul edilir. Katilden beyyine istenir. Beyyinenin iki şahit mi yoksa dört şahit mi olduğu konusunda iki görüş vardır. Bu ihtilâfa sebep, öldürenin, zinanın sübutunu mu yoksa öldürme sebebinin zina oluşunu isbat mı olduğu

konusundaki farklı görüşlerdir.

Burada bir de şu soru hatıra gelebilir:

Birisi zina etse ve zina suçu dört erkeğin şehâdeti ile hakim huzurunda sabit olsa ve zinakârı birisi öldürse katile ne icâbeder?

İbn Kudâme, bu soruya da; "Muhsan olan zinakârı öldürene kısas, kef-fâret ve diyet gerekmez. Bu, Şafii mezhebinin zahiri görüşüdür. Alimler, zinâkarı Öldürmenin devlet başkanının hakkı olduğunu söyleyerek, katile diyet gerektiğini söylemişlerdir"[\[181\]](#)

Ebû Davud, hadisin sonunda, Kabîsa'nın Seleme b. Muhabbık'tan bir

rivayetine işaret etmiş ve bu rivayetin isnâdındaki Fadl b. Delhem'in zaafına dikkat çekmiştir. Ayrıca Musannif, bu rivayette Fadl b. Delhem'in, yanlışlık yaptığını bir metnin senedini, başka bir metne kattığını söylemiştir. Çünkü üzerinde durduğumuz hadis ve konu ile, bu adamın cariyesi ile temas kurduğunu bildiren hadis arasında hiçbir ilgi yoktur.[\[182\]](#)

4418... Abdullah b. Abbas radiyallahü anhuma şöyle demiştir: Ömer (b. el-Hattâb) (r.a) halka hitâb edip şöyle dedi: "Şüphesiz Allah (c.c) Muhammed (s.a)'i hak ile gönderdi, ona Kitabı indirdi. Recm âyeti ona indirilenler içindedir. Biz onu, okuduk ve ezberledik. Rasûlullah (s.a) recmetti, ondan sonra biz de recmettik. İnsanlar üzerinden uzun zaman geçerse, birisinin; biz Allah'ın Kitabında recm âyetini bulamıyoruz, demesinden ve Allah'ın indirdiği bir farzı terketmek suretiyle sapıtmalarından korkarım. Muhsan olduğu ve beyyine ya da hamilelik ve itiraf bulunduğu zaman erkeklerden ve kadınlardan zina edene recm haktır (sabittir). Allah'a yemin ederim ki eğer insanlar, Ömer Allah'ın kitabına ilâvede bulundu, demeyecek olsalardı, recm âyetini yazardım."[\[183\]](#)

Açıklama

Allah (c.c)'ün, Hz. Muhammed (s.a)'e gönderdiği âyetlerin bir kısmı neshedilmiştir. Neshedilen âyetler de üç kısımdır.

a- Hem lâfz, hem de hükmü neshedilenler,

b- Hükmü neshedilip, lâfzı kalanlar,

c- Lâfzı neshedilip, hükmü kalanlar.

İşte recm ayeti, bu üçüncü kısımdandır. Yâni lâfzı neshedilip, hükmü baki olan ayetlerdendir. İbn Mâce'nin rivayetine göre Hz. Ömer hutbe esnasında, lafzı mensuh olan

recm ayetini de okumuştur. Metnini daha önce de verdiğimiz bu ayet şöyledir: "eş-şeyhu ve'şeyhatu izâ zeneyâ fe'rcum-ûhumâ: Yaşlı (muhsan) erkek ve kadın zina ettiklerinde, onları recmediniz."

Lâfzı neshedilip de hükmü kalan bu tür ayetler, Kur'ândan sayılmazlar. Dolayısıyla namazda okunamazlar, abdestsiz olarak dokunulmalarında sakınca yoktur. Ashabı kiramın, bu ayeti bilmelerine rağmen Kur'ân-da yer almaması, lâfzı mehsûh olan ayetlerin Kur'âna yazılmayacağına delildir. Hz. Ömer'in, recmi uyguladıklarını bir sahabe topluluğu huzurunda haber verdiği halde, itirazla karşılaşmaması, recmin sübutunda icmâ kabul edilmiştir.

Zâten, Hâriciler ve bazı Mütezilîler dışında tüm müslümanlar recm hükmünün varlığını ve devamlılığını kabul etmektedirler

Hız. Ömer (r.a): Muhsan olan bir erkek veya kadın zina ederse ve zina, beyyine (dört erkek şahidin şehâdeti), zina edenin itirafı yâni ikrarı, yada kocası veya efendisi olmayan kadının hamileliği ile sabit olursa recmedileceğini söylemiştir.

Alimler, beyyine ve ikrarla recmin, sabit olacağı konusunda Hem fikir oldukları halde, hamileliğin delil sayılıp sayılmayacağı konusunda ihtilâf etmişlerdir. İmâm Mâlik ve ashabı, Hz. Ömer'in görüşüne tâbi olmuşlar ve: "Bir kadının kocası olmadığı halde hamile olur ve kendisine zorla tecâvüz edildiğini iddia etmezse, hamilelik zina için delil sayılır ve kadın (muhsansa) recmedilir. Ama kadın yabancı olup çocuğunun kocasından ve ya efendisinden olduğunu iddia ederse recmedilmez" demişlerdir.

Hanefi ve Şâfiilerin de içlerinde olduğu cumhuru ulemâya göre, hamilelik zina suçunun sübutu için delil değildir. Dolayısıyla kocası olmasa bile, başka bir yolla sabit olmadıkça, bir kadın hamilelikten dolayı recme-dilemez. Çünkü hadler şüphelerle düşer.

Şevkânî, hamileliğin zina suçunun sübutu için delil sayılıp sayılmayacağı konusundaki görüşleri naklettikten sonra şöyle demektedir:

"Hasılı bu Ömer (r.a)'in görüşüdür. Bu gibi bir şeyle, canların helakini gerektiren şeyler sabit olmaz. Hz. Ömer'in bunu bir sahabe toplumunun karşısında söyleyip de, onların inkâr etmemesi, bu hükümde icmâ olduğunu gerektirmez. Çünkü içtihadı konularda, muhalifin itiraz etmesi şart değildir. Özellikle bunu söyleyen, sahabe içerisinde mehabet timsali Ömer olursa...."

Hanefi ulemâsından Tahâvî de şöyle demektedir:

"Maksat; hamileliğin zinadan dolayı olduğu sabit olursa recinin vâcib oluşunu bildirmektir." Yâni hamileliğin zinadan dolayı olduğu beyyine ya da ikrarla sabit olursa recm uygulanır.

Şahitler ve ikrarla zinanın sübûtu için gerekli şartları 4416 ve 4417. hadislerin izahını yaparken vermiştik. Tekrara gerek duymuyoruz. [\[184\]](#)

Mâiz Bin Mâlik'in Recmi [\[185\]](#)

4419... Nuaym b. Hezzâl, babasını (Hezzâl)'ın, şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Mâ'iz b. Mâlik babamın yanında kalan bir yetimdi. Mahalleden bir Cariyeyle cinsî ilişki kurdu. Babam kendisine:

"Rasûlullah (s.a)'e git, yaptığını haber ver. Belki senin için (Allah'tan) bağış diler" dedi. Bunu, Mâiz için bir çıkış yolu bulunur umuduyla istemişti.

Mâiz, Râsûlullah'a gelip:

"Yâ Rasûlullah! ben zina ettim. Bana Allah'ın Kitabını (n hükmünü) uygula" dedi.

Rasûlullah ondan yüz çevirdi. Mâiz dönüp tekrar;

" Yâ Rasûlullah! Ben zina ettim. Bana Allah'ın kitabım (n hükmünü) uygula" dedi.

Rasûlullah yine ondan yüz çevirdi. Ama Mâiz tekrar dönüp: "Yâ Rasûlullah ! Ben zina ettim. Bana Allah'ın Kitabını uygula dedi." Nihayet bunu dört kez söyleyince, Rasûlullah (s.a):

"Sen bunu dört kez söyledin. Kiminle zina ettin?" dedi. Mâiz:

" Falan kadınla"

Onunla birlikte yattın mı? -Evet

Derin onun derisine değdi mi? -Evet

Onunla cinsel ilişkide bulundun mu? -Evet

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) recmedilmesini emretti. Mâiz, Harre'ye götürüldü. Recmedilip de (recmedilmeye başlanıp da) taşın acısını hissedince sabredemedi, (recmedildiği yerden) çıkıp kaçtı. Arkadaşları yetişemediği halde Abdulah b. Üneys yetişip, bir deve inciği [\[186\]](#) aldı ona atıp Öldürdü. Sonra Rasûlullah (s.a)'e geldi ve bunu kendisine haber verdi.

Rasûlullah (s.a):

"Keşke bıraksaydınız. Belki tevbe ederdi de, Allah tevbesini kabul ederdi" buyurdu. [\[187\]](#)

4420... Muhammed b. İshak şöyle demiştir:

Asım b. Umer b. Katâde'ye Mâiz b. Mâlik kıssasını haber verdim. O da bana şöyle dedi:

Bana Hasen b. Muhammed b. Ali b. Ebû Talib (r.a.) şöyle haber verdi: Rasûlullah'ın ; "Keşke onu bıraksaydınız" sözünü bana Eşlem kabilesinden, hiç itham edemeyeceğim, istediğin (kadar) kişi haber verdi. Ben bu hadisi (sözü veya hadisin tümünü) bilmiyordum.

Cabir b. Abdullah'a gidip:

"Şüphesiz, Eşlem kabilesinden bazı adamlar, Rasûlullah'a, Mâiz'm taşlar değmeye başlayınca sabredemediğini söyleyince efendimizin, kendilerine; "Onu bıraksaydınız ya!" dediğini söylüyorlar.Oysa ben bunu bilmiyorum" dedim. Câbir şöyle dedi:,

Ey kardeşimin oğlu! Ben bu hadisi insanların en iyi bileniyim. Ben, o zatı recmedenler arasındaydım. Biz onu (Mâizi) çıkarıp da recm etmeye başlayınca taşın acısını duydu ve bize: "Ey kavmim! beni Rasûlullah'a geri götürünüz, şüphesiz kavmim beni öldürdü ve beni aldattı. Bana Rasûlullah'ın , beni öldürmeyeceğini haber vermişlerdi" diye feryâd etti.

Ama biz onu olduğu yerden çıkarmadık ve onu öldürdük.Rasûlullah (s.a)'e dönüp de, olayı haber verdiğimizde: "Onu serbest bırakıp da bana getirseydiniz ya !" buyurdu. Rasûlullah bunu, durumu iyice anlamak (tevbe ettirmek)^[188] için söyledi. Haddi terketmek için hiç değil. Hasen der ki: (İşte o zaman) Hadisin vechini anladım.^[189]

4421... İbn Abbas radiyallâhü anhumâ; şöyle demiştir: Mâiz b. Mâlik, Rasûlullah (s.a)'e gelip, zina ettiğini söyledi. Rasûlullah (s.a) ondan yüz çevirdi. Mâiz defalarca tekrarladi, Rasûlullah da (her seferinde) yüz çevirdi. Nihayet, Mâiz'm kavmine

O akıl hastası mı? diye sordu. -Hayır o normal, dediler.

Bu sefer de Mâiz'a:

Onu yaptın mı ? dedi., Mâiz :

"Evet" dedi.

Bunun üzerine, onun recmedilmesini emretti. Mâiz götürüldü ve recmedildi. Rasûlullah onun namazını kılmadı.^[190]

4422... Câbir b. Semure (r.a.) şöyle dedi:

Mâiz b. Mâlik'i,Rasûlullah (s.a)'e getirildiği zaman gördüm. Kısa boylu, dolgun (iri kaslı) bir adamdı. Üzerinde gömleği yoktu.Zinâ ettiğine dair kendi aleyhine dört kez şahitlik etti. Rasûlullah (s.a)' kendisine :

"Herhalde sen onu öptün" dedi.

Mâiz ;

"Hayır, Vallahi O alçak zina etti " dedi.Bunun üzerine Rasûlullah onu recmedip (recmettirip) halka hitaben şöyle dedi:

"Dikkat edin !.. Biz Allah azze ve celle yolunda her savaşa gidişimizde, teke melemesi gibi meleyen birisi arkada kalır. Kadınlardan birisine az bir süt verir (ve O kadınla zina eder). Dikkat edin, Eğer [\[191\]](#) Allah onlardan birisini elime düşürürse onu mutlak cezalandırırım."[\[192\]](#)

4423... Simâk şöyle demiştir:

Bu hadisi, Câbir b. Semure'den işittim. Önceki daha mükemmeldir. Câbir;

"Rasûlullah (s.a)' Mâiz'ı iki kerre geri çevirdi" dedi. Simak dedi ki:

Bunu Said b. Cübeyr'e haber verdim, "Rasûlullah onu dört kerre geri çevirdi" dedi. [\[193\]](#)

4424... Şû'be şöyle demiştir;Simafce; "Küsbe" nin [\[194\]](#) ne olduğunu sordum. "Az süt" dedi. [\[195\]](#)

4425... İbn Abbas (r.anhumâ): şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a), Mâiz b. Malik'e:

"Senden bana gelen haber gerçek mi?" diye sordu.

Mâiz:

"Benden sana ne ulaştı?"

"Bana, senin filân oğullarının cariyesi ile cinsi temasta bulunduğu haberi geldi."

Mâiz:

"Evet " dedi ve dört kez şahitlik etti. Bunun üzerine, Rasûlullah (s.a) emretti ve Mâiz recmedildi. [\[196\]](#)

4426... İbn. Abbas (r.anhumâ) şöyle dedi:

Mâiz b. Mâlik, Rasûlullah (s.a)'e gelip zina ettiğini iki kez itiraf etti. Rasûlullah (s.a) onu kovdu. Sonra tekrar gelip iki kez daha itiraf etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a);

"Dört defa aleyhine şahitlik ettin, Onu götürün ve recmedin" buyurdu. [\[197\]](#)

4427... İbn. Abbas (r.anhumâ) şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a), Mâiz b. Mâlik'e:

"Herhalde sen onu öptün veya dokundun ya da baktın" dedi. Mâiz

"Hayır" dedi.

Rasûlullah:

"Onunla birleştin mi?"

"Mâiz:"

"Evet" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) Mâiz'in recmedilmesini emretti.

(Ravi) Musa; "İbn Abbas'tan" demedi. Bu, Vehb'in (rivayet ettiği) lâfızdır. [\[198\]](#)

4428... Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir:

el-Esemî (Mâiz b. Mâlik) Rasûlullah (s.a)'e gelip, bir kadınla haram ilişkide bulunduğu dört kez şهادette bulundu. Her seferinde Rasûlullah ondan yüz çeviriyordu. Beşinci seferde ona döndü ve:

"Onunla birleştin mi?" dedi. Mâiz:

Evet Rasûlullah (s.a);

Sendeki şu (âlet) ondakinde kayboluncaya kadar mı?

Evet

Mil, sürme kabında ve kova ipi kuyuda kaybolduğu gibi mi?

Evet

Zinanın ne olduğunu biliyor musun?

Evet, insanın hanımı ile helâl olarak yaptığını ben onunla haram olarak yaptım.

Bu sözle ne demek istiyorsun?

Beni temizlemeni istiyorum.

Bunun üzerine Rasûlullah emretti ve (Mâiz) recmedildi.

Rasûlullah (s.a), ashabından iki kişiden birisinin öbürüne; "şu adama bak! Allah onu gizlemişken nefsi onu bırakmadı da köpek taşlanır gibi taşlandı (recmedildi)" dediğini duydu. Hiç ses çıkarmadı, sonra bir müddet yürüdü ve ayağını dikmiş bir eşek leşine rastladı.

"Falan ve falan neredeler?" dedi.

Onlar Biziz Yâ Rasûlullah! dediler

" İniniz ve şu eşeğin leşinden yeyiniz" buyurdu.

Adamlar:

"Ey Allahî nebisi! Bundan kim yiyebilir ki?" dediler. Rasûlullah:

"Sizin az önce kardeşinizin ırzına sataşmanız, bunu yemekten daha şiddetlidir. Bana sahip olan (Allah'a) yemin ederim ki o şimdi Cennet nehirlerine dalmaktadır" buyurdu. [\[199\]](#)

4429... Bize Ebû Âsim haber verdi, bize İbn Cüreyc haber verdi, bize Ebû'z-Zübeyr haber verdi. O, Ebû Hureyre'den bu (hadisin) benzerini rivayet etti ve şunu ilâve etti: Bana farklı şeyler söylediler; Bazıları; "Mâ-ız ağaca bağlandı", bazıları da; "ayakta durduruldu" dediler. [\[200\]](#)

4430... Câbir b. Abdullah (r.a)'den rivayet edildi ki:

Eşlem kabilesinden bir adam (Mâiz b. Malik) Rasûlullah (s.a)'e gelip zina ettiğini itiraf etti. Rasûlullah (s.a) ondan yüz çevirdi. Adam sonra tekrar itiraf etti, Rasûlullah (s.a) yine yüz çevirdi. Bu hal, kendisi aleyhine dört defa şahitlik edinceye kadar (sürdü)

Nihayet Rasûlullah (s.a) ona;

" Sen de bir akıl rahatsızlığı var mı?" dedi. Adam:

"Hayır", Rasûlullah (s.a):

" Muhsan mısın?" Adam:

"Evet" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) emretti ve o zat, musallada recmedildi. Taşlar kendisini acıtınca kaçtı. Ama yakalandı ve ölünceye kadar recmedildi. Rasûlullah (s.a) onun

hakkında hayırla konuştu, cenaze namazını kılmadı. [201]

4431... Ebû Saîd (r.a) şöyle dedi:

Rasûlullah (s.a) Mâiz b. Mâlik'in recmedilmesini emredince, onu Bakî'a çıkardık, Vallahi onu bağlamadık. O ayakta durdu.

Ebû Kâmil'in rivayetine göre Ravî devamla şöyle dedi: [202] Biz ona kemik, toprak tezeği ve tuğla parçaları attık. Bunun üzerine Mâiz kaçtı, biz de peşinden koştuk. Harra'nın yanına varınca karşımızda durdu. Biz de ona, ölünceye kadar Harra'nın kayalarını attık.

Rasûlullah (s.a) Onun için istiğfarda bulunmadı, hakkında kötü konuşmadı. [203]

4432... Ebû Nadra şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a)'e bir adam geldi.

Râvi Önceki hadis'in benzerini rivayet etti, ama tamamını değİI.(Sonra) ravi şöyle dedi; Sahabeler onun hakkında kötü konuşmaya başladılar, Rasûlullah (s.a) onları nehyetti.Onun için bağış dilemeye başladılar, onu da nehyetti, ve: " O günah işleyen bir adamdır. Ona Allah kâfidir" buyurdu. [204]

4433... İbn Büreyde, babasından şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (s.a)'Mâiz'm ağızını kokladı. [205]

4434... Abdullah b. Büreyde, babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Biz, Rasûlullah'ın sahabeleri, aramızda; "Ğamidli kadın" [206] ve Mâiz eğer itiraflarından sonra dönselerdi- veya itiraflarından sonra Rasûlullah'ın yanına dönmeselerdi- Rasûlullah (s.a) onları istemezdi." diye konu-şurduk.Onları ancak dördüncü itirafta recmetti. [207]

Açıklama

4419 numaradan itibaren buraya kadarki hadisler, Maiz Mâlik adındaki sahabenin recmi ile ilgilidir. Hepsini, aynı hadiseyi konu edindiği için, açıklamayı hadislerin bitimine bıraktık.Şimdi işaret ettiğimiz bütün bu rivayetleri göz önüne alarak, gerekli izahatı vermeye çalışalım. Hadislerin ihtiva ettiği ahkâma geçmeden önce, Mâiz'in recmedildiği yer konusuna değinmek istiyoruz. Çünkü bir rivayette onun Harra'da başka bir rivayette

Musalla'da bir başka rivayette de Bakî'da recmedildiği bildirilmektedir. Harra: Medine'de siyah taşları olan bir yerdir. Musalla, Bakî'dadır. Dolayısıyla Bakî'da recmedüğini bildiren haberle, Musalla'da recmedüğini bildiren haber arasında bir tezat yoktur. Mâiz'in Musalla'da recmedilmeye başlanıp, kaçtıktan sonra Harra'da yakalanmış olduğunu söylemek mümkündür. [208]

Bazı Hükümler

Şimdi de Hadislerden elde edebileceğimiz hükümleri maddeler halinde ele alalım:

1- Rasûlullah (s.a)' zina itirafında bulunan Mâiz'a ilk seferlerinde yüz vermemiş, ancak dördüncü ikrarından sonra recmedilmesini emir buyurmuştur. Bu hâl ulemânın tedkik konusu olmuştur. Acaba İkrarın tekrarlanması şart mıdır? Yoksa Rasûlullah (s.a) konunun daha çok açığa çıkması için mi ilk seferlerde recme hükmetmemiştir? Konu ihtilâflıdır. 4516... no'lu hadiste de kısaca temas edilen mes'elenin tafsilatı şöyledir:

a- Zina suçunun sûbûtu ikrarla oluyorsa, ikrarın dört defa tekrarlanması şarttır. Hanefi imamları ile, İbn Ebi Leylâ, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûye bu görüştedirler.

Bu gruptaki alimler, ikrarın ayrı ayrı meclislerde olmasının şart olup olmayışında da ihtilâf etmişlerdir.

Hanefilere göre ikrar dört ayrı mecliste olmalıdır. Tek meclisteki müteaddid ikrarlar tek ikrar sayılır.

İbn Ebi Leylâ ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise, zina suçunun isbâtı için, dört ikrarın tek mecliste olması yeterlidir.

b- Zina suçunun isbâtı için tek ikrar yeterlidir. İmam Mâlik, İmâm Şafiî, Ebû Sevr, Hasenü'l-Basrî ve Hammad b. Ebu Süleyman da bu görüştedirler. Katillik ve hırsızlığın sübutu için bir ikrarın yeterli olduğu gibi, zinanın isbâtı için de bir kez yapılan ikrarın kâfi olduğunu söylerler.

Bu görüşte olanlar, Rasûlullah'ın dört kez ikrarı tekrarlatmasını, fiilen sübutu konusundaki şüphesini def etmeye hamlederler. Rasûlullah'ın, Mâiz'in akli dengesinin yerinde olup olmadığını, muhsan olup olmadığını sormasını, sarhoş olup olmadığını anlamak için ağzını koklamasını delil sayarlar.

Ancak, Rasûlullah'ın ikrarı tekrarlatması sadece Mâiz'a has olmamış, Cüheyriye'ye de tekrarlatmıştır. Ayrıca, Mâiz için recmi emretmeden önce; "Sen onu dört kez söyledin" buyurmuştur. Bunlar, birinci görüşü te'yid eden delillerdir.

2- Bir adam zina ikrarında bulunduktan sonra, ikrarından rücû ederse had uygulanmaz. Mâiz'in recmden kaçtığı ve sonra yakalanıp recmedildiği haber verilince, Rasûlullah

(s.a)'in "Onu bıraksaydınız ya" buyurması buna delildir.

Hanefi imamlarının yanı sıra, İmâm Şafiî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye, Atâ b. İbi Rebah, Zührî ve Hammad b. Ebî Süleyman bu görüştedirler.

İmâm Mâlik, İbn Ebi Leylâ ve Ebû Sevr'e göre ise mukırrın ikrardan rüçü'u kabul edilmez. Bu görüş, Hasenü'l - Basri, Said b. Cübeyr ve Câ-bir b. Abdullah'tan da rivayet edilmiştir. 4420 numaralı rivayet bu görüşe delildir.

3- Bir haddi uygulamadan önce, maznunun aklî dengesinin yerinde olup olmadığının kontrol edilmesi gerekir. Rasûlullah'ın hem Mâiz'a, hem de kavmine sorması buna delildir.

4 - Zina haddini düşürmek için, ikrarda bulunan şahsa, belki yanılmış olacağını, öpmenin, kucaklamanın zina sayılmayacağını, zinanın fiilen cinsî temas olduğunu hatırlatmak gerekir.

5- Zina ettiğini ikrar eden ve bu yüzden fecmedilen kişinin cenaze namazı kılınır. Hz. Peygamber (s.a)'den Mâiz'in cenazesini kılıp kılmadığı konusundaki rivayetler farklıdır. Ebû Davud'un 4430 numaradaki hadisi, efendimizin Mâiz'in namazını kılmadığını beyân etmektedir. Buhârî'nin rivayetinde ise, kıldığı bildirilmektedir.

Abdürrezzak'm Ebû Ümâme b. Sehl b. Hanif ten rivayet ettiği bir habere göre; Efendimize, Marz'ın namazını kılıp kılmayacağı sorulmuş, o da "hayır" demiştir. Ama ertesi günü, ashabına "Arkadaşınızın namazını kılınız" buyurmuş ve kendisi de kılmıştır.

Bu rivayet, konu üzerindeki farklı rivayetleri güzel bir şekilde cem etmekte ve tezâti izâle etmektedir.

Devlet Başkanının, böyle birisinin cenazesini kılıp kılmıyacağı ulemâ arasında ihtilafıdır. Askalanî'nin belirttiğine göre İmam Mâlik, kılmıyacağını çünkü bunun bir bakıma suça teşvik sayılabileceğini söyler.

Cumhûr'a göre ise devlet başkanı recmedilen bir suçlunun cenazesini kılabilir.

6- Recmedilecek kişi için ister erkek olsun ister kadın, bir çukur kazılması şart değildir. İmam-ı Azam, Ebu Hanife ve İmam Mâlik bu görüştedir. Ancak, Hanefi mezhebindeki müftabih görüşe göre kadın için çukur kazılması caizdir.

Nevevî'nin bildirdiğine göre ; Ebû Yûsuf, Katâde ve Ebû Hanife'den bir rivayet, hem erkeğe hem de kadına çukur kazılmasının gerekliliği istikametindedir.

Bazı Mâlikiler de; şahitlerle sabit olan zina suçunda çukur kazılacağını, ikrarla sabit olanda ise kazılmayacağını söylerler.

Şâfiilere göre; erkekler için çukur kazılmaz. Kadınlar için kazılıp ka-zılmayacağı

konusunda da üç vecih vardır, Bunlar:

a- Kadının göğsü hizasına kadar çukur kazılması müstehaptır.

b - Yetkili merci muhayyerdir. Dilerse kazar, dilerse kazmaz. Kazmak müstehap da değildir, mekruh da değildir.

c- Zinası, beyyine ile sabit olmuşsa kazmak müstehaptır. İkrarla sabit olmuşsa değildir.

Nevevi, bu son görüşün daha uygun olduğunu söylemektedir.

7- Recm ederken mutlaka taş atmak şart değildir. Sert toprak, tuğla parçası v.s gibi maddeler de atılabilir.

8- Recmedilen birisi hakkında çirkin sözler söylenmez. İstiğfar da edilmez. [\[209\]](#)

4435... Hâlid b. Leclâc, babası Leclâc'ın [\[210\]](#) şöyle haber verdiğini rivayet etmiştir:

O (Leclâc) çarşıda kendi kendine oturduğu yerde çalışıyordu. Kucağında bir çocuk taşıyan bir kadın geçti. (Leclâc der ki): İnsanlar onunla birlikte koşuştular, ben de yürüdüm. Rasûlullah (s.a)'ın yanına vardım. Rasûlullah (s.a):

"Bunun babası kim?" buyurdu. Kadın sustu (karşılık vermedi). Kadının hizasında duran bir genç; "Onun babası benim, Yâ Rasûlullah!" dedi.

Rasûlullah, kadına dönüp; "Yanıdaki bu çocuğun babası kim?" buyurdu. Genç yine: "Onun babası benim, Yâ Rasûlullah !" dedi.

Rasûlullah (s.a) etrafında duran bazılarına baktı. Onlara gencin durumunu soruyordu. Onlar "Biz onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a) gence:

"Muhsan mısın?" dedi:

Genç:

"Evet" dedi. Rasûlullah (s.a) onun recmedilmesini emretti. Genci çıkardık, onun için, bize recm imkânı verecek kadar bir çukur kazdık, sonra hareketsiz kalıncaya (ölünceye) kadar ona taş attık.

Recmedilen genci soran bir adam geldi. Onu alıp, Rasûlullah'a götürdük ve: "Bu adam o habisi sormaya geldi" dedik. Rasûlullah (s.a):

"Şüphesiz o Allah katında misk kokusundan daha güzeldir" buyurdu. Bir de gördük ki, o adam gencin babası imiş. Genci; yıkamakta, kefenlemekte ve defnetmekte adama yardım

ettik."[\[211\]](#)

Râvi diyor ki; "Namazda" dedi mi, demedi mi bilmiyorum."

Bu Abde'nin hadisidir ve bu daha tamdır.[\[212\]](#)

Açıklama

Hadiste anılan kadının ismi konusunda bir açıklamaya rastlayamadık.

Kadının, kucağındaki bir çocukla giderken, onu gören insanların da onunla gitmelerine sebep, kadının çocuğunun zina mahsulü olduğunu bilmeleri olsa gerektir. Zâten hadiste, kadının recmedildiğine dair bir kaydın bulunmaması, kadının evli olmadığına delâlet etmektedir.

Bu hadiste, çocuğun kendisine ait olduğunu söyleyen gencin, ikrarını tekrarladığı yolunda bir kayıt mevcut değildir. Genç dört kez ikrarda bulunduğu halde, bunların rivayette yer almamış olması muhtemeldir.

Hadisin delâletinden anlaşıldığına göre; zina eden iki çiftten birisi muhsan olur, Öbürü olmazsa sadece muhsan olan recmedilir.

Yine hadisten anladığımıza göre, büyük günahlardan birisini işleyen kişi tevbe ederse tevbesi kabul edilir. Zinadan dolayı recmedilerek öldürülen, yıkanır ve cenazesi kılınır.[\[213\]](#)

4436... Mesleme b. Abdullah el-Cühenî, Halid b. El-Leclâc'dan, o babası vasıtasıyla Rasûlullah (s.a)'den bu (Önceki) hadisın bir kısmını rivayet etti.[\[214\]](#)

4437... Sehl b. Said (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:

Bir adam, Rasûlullah (s.a)'e gelip, onun yanında, adını vererek bir kadınla zina ettiğini ikrar etti. Rasûlullah (s.a) o kadına haber gönderip bunu sordu. Kadın zina ettiğini inkâr etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) adama had (sopa) vurdu, kadını bıraktı.[\[215\]](#)

Açıklama

Bu hadis bazı nüshalarda; "Adam zinayı ikrar eder kadın ikrar etmezse» babdadır. Orada yine gelecektir. (Hadis 4466)

Adam. zina suçunu ikrar ettiği için cezalandırıldı. Anlaşılan, muhsan değildi, onun için had olarak celde uygulandı. Kadın ise inkâr ettiği ve şahit de bulunmadığı için serbest bırakıldı. [216]

4438... Câbir (r.a)'den rivayet edildi ki:

Bir adam, bir kadınla zina etti. Rasûlullah (s.a) emretti ve adama celd haddi uygulandı. Sonra Efendimize onun muhsan olduğu haber verildi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) recmedilmesini emretti.

Ebû davud der ki: Bu hadisi Muhammed b. Bekr el-Bursânî, İbn Cü-reyc'î'nin Câbir' e mevkuף olarak rivayet etti. Ebû Asım da, İbn Cüreyç'ten İbn Vehb'in hadisinin benzerini rivayet etti, Rasûlullah'ı anmadan; Bir adam zina etti, muhsan olduğu bilinmedi ve celd uygulandı (sopa vuruldu). Sonra muhsan olduğu anlaşıldı ve recmedildi. [217]

4439... Bize Muhammed b. Abdurrahim Ebû Yahya el-Bezzâz haber verdi, bize Ebû Asım, İbn Cüreyç'den, o da Ebû Zübeyr vasıtasıyla .Câbir'den rivayet etti ki:

Bir adam, bir kadınla zina etti, onun muhsan olduğu bilinemedi ve celd uygulandı (yüz sopa vuruldu). Sonra onun muhsan olduğu anlaşıldı ve recmedildi. [218]

Açıklama

Metinde görüldüğü üzere, hadise iki ayrı rivayetle gelmiş, birisi Rasûlullah'a isnâd edildiği halde, ikincisi isnâd edilmemiştir.

Hadisten anlaşıldığına göre; yetkili kurum, haddi gerektiren suçlardan birisine, gereken cezayı vermez de başka bir ceza verirse bu, yeterli değildir. Suçun kendi cezasının da uygulanması icâbeder. Bu konu ile ilgili olarak Aliyyü'I-Kârî şöyle der:

"Hadis, iki şeyden birisinin öbürünün yerini tutmayacağına delildir. Eğer İmam suçlu için hadlerden birisini emreder, sonradan cezanın başka bir şey olduğu anlaşılırsa, vacip olan cezaya dönülmesi gerekir. Bunu Eşref zikretmiş, İbn Melek'de ona tabî olmuştur.

Bezlû'l - Mechûd müellifi. Kârî 'nin; "iki şeyden birisinin ötekini yerini tutmayacağı..." sözüne itirazla, bunun mutlak olarak doğru olmadığını, çünkü recmin hem sureten hem de manen celde yerine geçtiğim ve onun keffâret olarak yeterli olduğunu söyler.

Hadisin, Rasûlullah'a müsned olan rivayetinde bir sorun söz konusudur. Şöyle ki: Cumhur'a göre, Rasûlullah (s.a) hata üzere bırakılmaz. Oysa burada bırakıldığı görülmektedir. Çünkü zina eden adamın muhsan ol-

duğunu bilmeden adama sopa vurdurmuş, muhsan olduğunu öğrenince de recmettirmiştir. Bu, Cumhûr'un görüşüne göre celdin hatâen vukûbuldu-ğunu gösterir. Oysa Rasûlullah (s.a) hatâ üzere devam etmez. Bu caiz değildir. Bu açıdan, rivayette bir işkâl söz konusudur. Ancak Rasûlullah'a gerçeğin haber verilip, onun da buna uygun hareket ettiği ve hata üzerinde bırakılmadığı; ancak düzeltmenin vahiy ile değil de, böyle bir ilâhi takdir ile gerçekleştiği söylenebilir. Böylelikle işkâl de kalmamış olur.

Celd ile, recmin birleştirilmesini caiz görenlere göre ise böyle bir problem yoktur. [\[219\]](#)

24. Rasûlullah'ın Recmedilmesini Emrettiği Cüheyneli Kadın

4440... Imrân b. Husayn (r.a) den rivayet edildi ki: Bir kadın, - Ebân'ın hadisinde denildiğine göre, Cüheyneli bir kadın Rasûlullah (s.a)'e gelip, zina ettiğini ve gebe olduğunu söyledi. Rasûlul-

lah (s.a) kadının bir velisini çağırdı ve: "Ona iyi davran, çocuğunu doğurunca getir" buyurdu.

Kadın çocuğunu doğurunca (velisi onu Rasûlullah'a) getirdi. Rasûlil-lah (s.a) emir buyurdu ve elbisesi üzerine bağlandı. Sonra da efendimizin emri ile recmedildi. Sonra yine emretti ve ashap cenazesini kıldı.

Ömer (r.a); Yâ Rasûlullah! O zina etmiş olduğu halde, namazını kılıyor musun?!..." dedi.

Rasûlullah (s.a):

"Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, o öyle bir tevbe etti ki, eğer tevbesi Medinelilerden yetmiş kişiye taksim edilse yeterdi. Sen bu kadının canını feda etmesinden daha üstününü buldun mu?" buyurdu.

Ravi Müslim, Ebân'dan olan rivayetde; "Elbisesi üzerine bağlandı" demedi. [\[220\]](#)

4441... Evzâî şöyle demiştir:

"Fe şükket aleyhâ şiyabuhâ" sözünün manâsı "elbisesi üzerine bağlandı" demektir. [\[221\]](#)

Hadisin Müslim'deki rivayetinde Hz. Ömer.r.a'nın sözüne karşılık) Rasûlullah (s.a)'ın; "Sen Allah için canını feda eden kadından daha üstününü buldun mu?!.,." buyurduğu belirtilmektedir. Yani, Ebu Davud'un rivayetinden fazla olarak "Allah için" sözcüğü yer almıştır.

Hz. Peygamber (s.a)'in, 'Cüheyneli kadının velisini çağırıp, ona iyi davranmasını emretmesi, diğer akrabalarının, yaptığı kötü işten ötürü kadına kötü davranmış olmalarından dolayı olabilir.

Kadının recmedileceği zaman elbisesinin üzerine bağlanmasına sebep, bedeninin açılması endişesidir. Çünkü recm esnasında acı çekecek, çırpacak, vaziyetini kontrol edemeyecek, bu da bedeninin açılmasına sebep olacaktır. İşte ona meydan vermemek için elbisesi bağlanmıştır. Recmedilecek kadın için çukur kazılması da bu endişeden dolayıdır. Yine bu yüzden, kadınlar, Ulemânın cumhuruna göre oturdukları vaziyette recm edilirler. [\[222\]](#)

Bazı Hükümler

Bu rivayet ahkam bakımından da bazı konuları ihtiva etmektedir. Bunlara kısaca temas edelim:

1 - Zina eden bir kadın, zina suçu sabit görüldüğü anda hamile ise, çocuğunu doğuruncaya kadar ceza uygulanmaz. Çocuğunu doğurması beklenir. Recmde de ceîdde de durum aynıdır.

2- Bir kimse bir günah işlemiş, hatasını anlamış ve tevbekâr olmuşsa ona kötü davranmamalıdır.

3- Zinadan do.ayı recmedilerek öldürülen bir müslümanın cenazesi kılınır.

4- Bir kimse zina eder ve suçunu ikrar edip tevbe ederse tevbesi makbuldür.

5- Zina eden birisinin tevbe etmesi kendisinden haddi düşürmez. [\[223\]](#)

4442... Abdullah b. Büreyde, babasının (Büreyde)'dan şöyle rivayet etmiştir:

Bir kadın-yâni Gamid'den - Rasûlullah (s.a)'e gelip: "Ben suç işledim (zina ettim)" dedi. Rasûlullah (s.a):

"Dön git," buyurdu. Kadın dönüp gitti, Ertesi gün tekrar geldi ve;

"Herhalde sen, Mâiz'ı geri çevirdiğin gibi, beni de geri çeviriyorsun, Oysa Vallahi ben gebeyim" dedi.

Rasûlullah (s.a) yine; "dön git" buyurdu. Kadıa ertesi gün tekrar geldi, Efendimiz bu sefer:

"Dön git, onu doğuruncaya kadar (bekle)" buyurdu.

Kadın çocuğu doğurunca, Rasûlullah'a gelip; "işte, onu doğurdum"dedi.

Rasûlullah (s.a); "git, onu emzir, süttten kesinceye kadar (dur)" buyurdu.

Kadın (bilâhare) çocuğunu süttten kesmiş, çocuk elinde bir şey yer bir vaziyette geldi.Rasûlullah (s.a) çocuğun, müslümanlardan birisine verilmesini emretti. Efendimizin emri ile kadın için bir çukur kazıldı ve rec-medildi. Hâlid de, kadını recmedenlerdendi.Ona bir taş attı, kadının kanından bir damla şakağına bulaştı.Bunun üzerine ona kötü söz söyledi.Ra-sûluîlah (s.a) Halide: "Yavaş ol ey Hah'd ! Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, o öyle bir tevbe etti ki, eğer halktan haksız yere toplanan vergilere el koyan birisi öyle tevbe etse affedilirdi" buyurdu.

Rasûlullah (s.a) emretti; kadının namazı kılındı ve defnedildi. [\[224\]](#)

Hadisin, Müslim'deki rivayetinde kadın çocuğu getirdiğinde elinde ekmek olduğu bildirilmektedir. [\[225\]](#)

4443... İmran'ın babası Zekeriyya şöyle dedi :

Ebû Bekre'den haber veren bir şeyhten işittim; Ebû Bekre babasından şöyl". rivayet etmiş:

"kasûlullah (s.a) bir kadını recmet (tir)miş, o kadın için göğsü (hizasına) kadar çukur kazılmış."

Ebû Davud der ki:(Bunu) bana, Osman'dan, bir adam belletti. [\[226\]](#)

(Yine Ebû Davud şöyle der: Gassânî: "Cüheyne, Ğamid ve Bârik aynıdır"dedi.) [\[227\]](#)

4444... Ebû Davud şöyle dedi:

Bina Abdussamed b. Abdil-Vâris'den anlatıldı. Bize Zekeriyyâ b. Sü-leym. aynı isnâdla yukarıdaki hadisin benzerini rivayet etti. Rivayetinde şunu ilâve etti.

(Rasûlullah); Sonra o kadına, nohut gibi taşlar attı! Sonra da: "atınız, yüzden sakınınız" dedi, Kadın ölünce de namazını kıldı.

Tevbe konusunda da, Bureyde hadisindeki gibi söyledi. [\[228\]](#)

Açıklama

4442 numara ile başhyan son üç rivayet aynı hadiseyi anlatmaktadır. Onun için üçünün izahını birlikte ele almayı uygun bulduk.

4441... nolu rivayette, Ebû Davud'un Gassânî'den naklettiğine göre Gamid, Cüheyne ve Bârik aynı kabilelerin adıdır.

Kâmus'ta; "Bârik: Yemendeki bir kabilenin babası olan Said b. Adiyî'nin lâkabıdır" denilmektedir.

Gamid de, Yemen'deki bir kabilenin babasıdır. Bunlar Cüheyne'den bir batındır.

Musannifin bu üç ismin aynı kabileye ait olduğunu bildiren bu sözü nakletmekteki maksadı; 4440 nolu hadiste recmedildiği bildirilen Cüheyneli kadın ile, 4442 nolu hadiste söz konusu edilen Ğâmid'li kadının aynı kadın olduklarına dikkat çekmektir. Demek oluyor ki; hâmile olarak gelip zina ikrarında bulunan ve Rasûlullah tarafından doğumdan sonra gelmesi için geri çevirilen tek bir kadın vardır. Yani hâdise tektir. Ancak, iki hadis arasında bir çelişki gözlemlendiği söylenebilir. Çünkü sonraki hadis, öncekine nisbetle oldukça mufassaldır. Şöyle ki: Önceki rivayete göre Hz. Peygamber (s.a) kadına, çocuğunu doğurduktan sonra gelmesini söylemiş ve kadın çocuğunu doğurup gelince recm ettirmiştir. Sonraki hadise göre ise efendimiz kadını, Önce üç kez geri çevirmiş, sonra çocuğunu doğurduktan sonra gelmesini emretmiştir. Kadın çocuğu doğurduktan sonra gelince de geri dönüp çocuğunu emzirmesini, sütten kesince geri gelmesini emretmiştir. Ayrıca, önceki İmran hadisinde kadın recmedileceğinde elbisesinin bedenine bağlandığı belirtilmiş, çukur kazılıp içerisine konulduğundan söz edilmemiştir. Sonraki Bureyde hadisinde ise bir çukur kazıldığı belirtilmiştir.

Bütün bu farklılıklar, hadisler arasında bir ihtilâfı ortaya koymaktadır. Her ne kadar önceki hadis daha sağlamsa da, hadislerin ikisi de sahih olduğu için, birini öbürüne tercih mümkün değildir. Onun için sarihler, ihtilâfı izâlede te'vil yoluna gitmişlerdir. Sonraki rivayet daha açık, daha mufassal olduğu için önceki rivayeti sonrakine göre tevil etmek gerekir. Yâni olay ikinci hadiste anlatıldığı gibidir. Ancak İmrân'ın rivayeti biraz muhtasar kalmıştır.

Bureyde hadisinde, önceki İmran hadisinden farklı olarak ele almamız gereken başka noktalar da var. Şimdi de kısaca onlara bir göz atalım:

Attığı bir taştan sonra, recmedilen kadından sıçrayan kan Halid'in şakağına bulaşmıştı. Bu yüzden çok Öfkeleni ve kötü şeyler söyledi. Bu mânâ metinde, "Seb" kelimesi ile ifâdelendirilmiştir. Seb; küfretmek, sövmek karşılığıdır. Ancak sahabelerin, bugün

anlaşıldığı şekilde küfretmiş olacaklarını düşünemiyoruz. Onun için tercemede "onun hakkında kötü sözler söyledi" ifâdesini kullandık.

Halid'in sözüne karşılık; Hz. Peygamber (s.a) efendimiz, onu dürtmüş ve halktan haksız yere toplanan vergilere el koyan birisinin o kadın gibi tevbe etmesi halinde bağışlanacağını beyan buyurmuştur. "Haksız yere vergi toplayan kişi" diye terceme ettiğimiz tabir "sâhibu meks" terkididir. Bu izah Neylu'l-Evtâr'ın izahıdır.

İmâm Nevevi'de bu cümle'den hareketle, insanlardan toplanan vergilere haksız yere el koyamamın büyük günahlardan olduğunu söyler. Şimdi de İmrân hadisinde (4440) [\[229\]](#) olmayıp, burada yer alan hükümlere işaret etmek istiyoruz.

Bazı Hükümler

1 - Recm cezasını hak eden bir kadının emzıklı bebeği varsa, onu süttten kesinceye kadar beklenir. Ondandır fecmedilir. Bu rivayet, bu hükme delâlet etmektedir. Önceki hadiste ise, emzirme konusuna temas edilmemiştir. Hz. Ali (r.a)'den de, Surâha adındaki zina eden kadını, çocuğunu doğurunca hemen recmettiği, emzirmesini beklemediği rivayet edilmiştir. İmam Mâlik, İmâm Şafii, İmâm Ebû Hanife ve talebeleri de bu görüşü benimsemişlerdir.

Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûye'ye göre, recmedilecek olan kadın, çocuğunu doğurduktan sonra, iki sene emzirmesi için beklenir. Sonra recmedilir.

Hattâbî, önceki hadisin daha güvenilir olduğunu söyleyerek, Hanefî, Mâlikî ve Şafililerin görüşünün daha sağlam olduğuna işaret etmektedir.

2- Recmedilecek olan kadın için bir çukur kazılır.Çukurun derinliği kişinin göğüs hizasına kadardır. Bu konudaki ihtilâflar, daha önce beyân edilmişti.

3- Suç işleyip, suçunu itiraf eden ve tevbe istiğfar eden kişiye küfredilmez. Onun için çirkin şeyler söylenmez.

4- Recmedilecek kişiye taş vurulurken, yüzünden sakınılır. Yüzüne vurulmaz.

5- Eğer suç ikrarla sabit olmuşsa recme devlet başkanı başlar. Bazı âlimlere göre bu vaciptir. Ancak ulemânın çoğunluğu bu görüşte değildir. İbn Dakikî'1-İyd ve "Fakihler, recme suç ikrarla sabit olmuşsa İmamın başlamasını müstehap görüşlerdir. Beyyine ile sabit olduğunda ise, şahitler başlar." demektedir. [\[230\]](#)

4445... Ebû Hureyre ve Zeyd b. Halid el-Cüheni (radiyallahü anhû-mâ)dan; şöyle haber vermişlerdir:

İki adam, Rasûlullah'a dâvalarını getirdiler,(dâvâlaştılar). Birisi:

"Yâ Rasûlullah! Aramızda Allah'ın kitabı ile hükmet" dedi. Öbür hasım: -O ikisinin daha anlayışlısı idi-.

"Evet, yâ Rasûlullah! Aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet. Bana da izin ver konuşayım" dedi.

Rasûlullah :

"Haydi konuş" buyurdu. Adam şöyle dedi:

" Oğlum bu adamın yanında ücretli (işçi) idi. Karısı ile zina etti. Bana, oğlumun recmedilceğini söylediler.Ben de, yüz koyun ve bir de câriye vererek oğlumu kurtardım. Sonra ilim adamlarına sordum. Onlar, oğluma yüz değnek had ve bir yıl sürgün gerektiğini, sadece onun karısının recmedileceğini söylediler.

Resûlullah (s.av); "Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, aranızda, Allah'ın Kitabı ile hükmedeceğim. Koyunların ve cariye sana geri verilecektir" buyurdu. Adamın oğluna yüz deynek vurdu. Ve bir yıl sürgün etti. Üneys el-Eslemî'ye de, [\[231\]](#) diğerinin karısına gitmesini, eğer itiraf ederse recmetmesini emretti: Kadın îtirâf etti, Üneys de recmetti. [\[232\]](#)

Açıklama

Hadiste görüldüğü üzere, Rasûlullah'a dâvalarını arzeden sahabeler, onun Allah'ın hükmü ile hükmedeceğini bildikleri halde, "Aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet" demişlerdir. Bundan maksat; aralarında sulh, cezayı hafifletme v.s. gibi bir şeye meyletmeden hüküm ne ise onunla hükmetmesidir.

Rasûlullah (s.a) de adamların isteğine karşılık, Allah'ın Kitabı ile hükmedeceğini söyleyerek, muhsan olan kadına recm, muhsan olmayan gence de celd (sopa) ve sürgün cezası vermiştir. Kur'an-ı kerimde, okunan bir ayet olarak recm ayeti mevcut olmadığına göre, recm cezasını Allah'ın Kitabına bağlamak nasıl olmaktadır? Ulemâ bu soruya birkaç şıkta cevap vermişlerdir:

1- Hadisteki, "Kitap" tan murat; farz ve gerekliliktir. Yâni manâ; "aranızda Allah'ın farz kıldığı ve gerekli kıldığı şekilde hükmedeceğim" demektir. Nitekim bâzı âyetlerde "kitap", farz manâsında kullanılmıştır. Meselâ bir ayette: "Size kısas farz kılındı" [\[233\]](#) bir ayette "Oruç size farz kılındı..." [\[234\]](#) başka bir ayette de : "Allah'ın size farzı...." [\[235\]](#) Duyurulmaktadır.

2. Her ne kadar Kur'anda recm lafzan mevcut değilse de icmâlen mevcuttur. "Sizden zina eden iki kişiye eziyet edin" [\[236\]](#) anlamındaki âyette "eziyet" recme de şâmindir.

3- Bir ayette: "Kadınlarınızdan zina edenlere, bunu isbât edecek aranızdan dört şahit getirin, şahitlik ederlerse ölünceye veya Allah onlara bir yol açana kadar evlerde tutun." [\[237\]](#) buyurulmaktadır.

Ayet, onlar için bir yol açılacağını içermektedir. Bu yolda sünnetle açılmıştır. Peygamberimiz (s.a): (Hükmü) Benden alın. Allah onlar için bir yol açmıştır. Bekâr bekar ile zina ederse cezası yüz deynek ve bir yıl sürgündür. Evlenmiş olan, evlenmiş olanla zina ederse cezası yüz deynek ve recmdir" buyurmuştur.

4- Recm âyeti, Kur'ân ayetlerindedir. Onun metni neshedilmiştir, hükmü bakidir. Nitekim Hz.Ömer (r.a) Allah; "Evli kadın ve evli erkek zina ederlerse onları recmedin." ayetini indirdi. "Biz onu okurduk" demiştir.

Bu dört şık ayrı ayrı veya birlikte ele alınınca, Rasûlullah (s.a)'in "Aranızda Allah'ın kitabı ile hükmedeceğim" sözünün manâsı anlaşılır.

Hadis-i şerif hüküm itibariyle hayli zengindir. Bir kısmı, daha önceki hadislerde de geçen bu hükümleri özetlemek istiyoruz. [\[238\]](#)

Bazı Hükümler

1- Recim, zina eden muhsana uygulanacak bir cezâdır. Muhsan olmayana uygulanmaz.

2- Hakim, mahkemede hasımlardan, dilediğinin ifâdesine öncelik tanıyabilir.

3- Fasid bir alışveriş veya fasid bir sulh ile veya benzen bir akitle ele geçirilen mal, sahibine iade edilmelidir. Çünkü Hz. Peygamber, oğlu zina eden kişiye koyunlarını ve cariyesini geri verdimiştir.

4- Rasûlullah (s.a)'ın hayâtında da, alim olan sahâbîlere soru sormak ve onların fetvası ile amel etmek caizdir. Çünkü Rasûlullah, bunu haber veren şahsı kınamamıştır.

5- Zina eden kişiyi sürgün etmek meşrudur. Bu konu daha Önce tartışılmıştı. İmam Âzam ve İmam Muhammed'e göre sürgün edilmez.

6- Zina eden muhsan bir şahsa recm ve deynek cezası birlikte verilmez.

7- Zinanın sübûtu evli çiftler arasında ayrılık meydana getirmez.

8- Zinây. itirafta tekrar şart değildir. Bu konu tartışmalıdır. Hanefîlere göre itirafın dört kez ve ayrı meclislerde olması gerekir.

9- Hadleri uygulamakta, yetkili mercinin birisine vekâlet vermesi caizdir. Bizzat devlet başkanının had esnasında hazır bulunması şart değildir.

10. Haber-i vâhidle amel etmek caizdir.

11- İcâre yoluyla işçi çalıştırmak caizdir. Bu konuda hadis oldukça azdır. Akde konu olan şey müşahhas bir mal olmadığı için bazı âlimler icâre akdini kabul etmezler.

Yerlerinde de işaret ettiğimiz gibi bu maddelerin hepsi, âlimler arasında ittifak edilen şeyler değildir. Daha başka delillerle, bazı konularda farklı görüşlere sahip olanlar da vardır. [\[239\]](#)

25. İki Yahûdinin Recmedilmeleri

4446... İbn. Ömer radiyallâhu anhûmâ şöyle demiştir: Yahudiler Rasûlullah (s.a)'e gelip, içlerinden bir erkekle kadının zina ettiğini söylediler. Rasûlullah (s.a) kendilerine:

"Zina hakkında Tevrat'ta ne buluyorsunuz?" dedi.

"Onu teşhir ederiz ve deynekle dövülür" dediler. Bunun üzerine Abdullah b. Selâm [\[240\]](#)

" Yalan söylediniz. Onda recim var" dedi.

Tevratı getirip, koydular. Yahudilerden birisi, elini recm ayetinin üstüne koydu, [241] sonra onun öncesini ve sonrasını okumaya başladı. Abdullah b. Selâm Ona: "Elini kaldır" dedi. Adam elini kaldırdı, recm ayeti gÖ-rünüverdi. Bunun üzerine Yahudiler:

"Doğru söyledi. Yâ Muhammedi Tevratta recm âyeti var" dediler. Rasûlullah da onların recmedilmelerini emretti ve recmedildiler.

Abdullah b. Ömer: "Adamı, taşlardan korumak için kadının üzerine abandığını gördüm" dedi. [242]

4447... Berâ b. Âzib r.a şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a)'e yüzü kömürle karartılmış vaziyette dolaştırılan bir Yahudi getirdiler. Rasûlullah (s.a) Yahudilere Allah adı vererek, kitaplarındaki zina nadinin ne olduğunu sordu. Efendimizi, içlerinden birisine havale ettiler. Bu sefer Rasûlullah o adama yemin vererek, "kitabınızda-ki zina haddi nedir?" diye sordu. Adam: şu karşılığı verdi: "Recmdir. Ama zina bizim eşrafımız arasında yayıldı. Biz eşrafın bırakılıp da, alt tabakada olana had uygulanmasını çirkin gördük ve bunu (recm cezasını) aramızdan kaldırdık.'1

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) emretti ve zinâkâr recmedildi. Efendimiz de: "Ey Allahım! Ben senin kitabından kaldırdıklarını ilk ihya edenim" buyurdu. [243]

4448... Berâ b. Âzib (r.a)'den; şöyle demiştir:

Rasûluİlah (s.a)'e (yüzü) kömürle karartılmış (deynekle dövülmüş) bir Yahudi getirildi. Efendimiz, onları (Yahudileri) çağırıp:

"Zina haddini (kitabınızda) böyle mi buluyor sunuz?" dedi.

"Evet" dediler.

Rasûluİlah. bilginlerinden bir adam çağırıp:

"Tevrat'ı Musa'ya indiren Allah aşkına şöyle, kitabınızda zina haddini (cezasını) böyle mi buluyorsunuz?" dedi.

Adam şu cevabı verdi:

"Vallahi hayır. Eğer sen bunu bana böyle sormuş olmasaydın, haber vermezdim. Biz kitabımızda zina cezası olarak recmi buluyoruz. Ancak zina bizim eşrafımız arasında çoğaldı. Biz eşraftan bir adamı yakaladığımızda bırakıverir, zayıf bir adamı yakaladığımızda ise ona haddi tatbik ederdik. Bunun üzerine gelin, hem zayıflarımız hem

de ileri gelenlerimize uygulayacağımız bir şeyde birleşelim dedik ve kömürle boyama ve deynek vurma üzerinde birleştik. Recmi terkettik."

Rasûluİlah (s.a):

"Ey Allahım! Ben, senin emrini kaldırdıklarında ilk ihya edenim" buyurdu, zinâkânn recmedilmesini emretti ve adam recmedildi. Allah fc.c) de: "Ey Peygamber! Kalpleri inanmamışken ağızlarıyla inandık diyen Yahudilerden yalana kulak verenler ve başka bir topluluk hesâbına casusluk edenlerden inkâra koşanlar seni üzmesin. Sözleri asıl yerlerinden değiştirirler de; böyle bir fetva size verilirse alın, verilmezse, kaçının derler. Allah'ın fitneye düşmesini dilediği kimse için Allah'a karşı senin elinden bir şey gelmez. İşte onlar Allah'ın kalplerini arıtmak istemediği kimselerdir. Dünyada rezillik onlarıdır.

Onlara âhirette de büyük azâb vardır." [244] ayetini, yahûdiler hakkındaki: "Allanın indirdiği ile hükmetmeyenler, kâfirlerin de kendileridir..." âyetine kadar, yine yahûdiler hakkındaki "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler zâlimlerin ta kendileridir" ayetine kadar ve aynı şekilde Yahudiler hakkında olan "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, fâsıklann ta kendileridir" [245] ayetine kadar indirdi. [246]

Râvi der ki:

Bunlar, yani bu ayetler, tüm kâfirler hakkındadır. [247]

4449... Ibn. Ömer radiyallâhü anhümâ şöyle demiştir: Yahudilerden bir grup gelip Rasûluİlah'i Kuf denilen yere davet ettiler. Rasûluİlah okuma evinde onlara geldi. Yahûdiler:

"Ya Ebe T- Kasım! Bizden bir adam bir kadınla zina etti. (Aralarında) hükmet" dediler. Rasûlullah (s.a) için bir yastık koydular. Efendimiz onun üzerine oturdu, sonra;

"Bana Tevrat'ı getiriniz" buyurdu. Tevrat getirildi. Efendimiz, altındaki yastığı aldı ve üzerine tevrâtı koydu. Sonra: "Sana ve seni indirene imân ettim" dedi. Daha sonra: "En bilgininizi getirin" buyurdu.

Bir genç getirildi.

Ravi sonra, recrri hâdisesini; Mâlik'in Nâfi'den rivayet ettiği gibi zikretti. [248]

4450... Ebû Hureyre (r.a) -Bu Ma'mer'in hadisidir ve daha tamdır- [249] şöyle demiştir.

Yahudilerden bir adamla bir kadın zina ettiler. Birbirlerine:

"Şu Peygamber'e gidelim. Şüphesiz o hafifletmek üzere gönderilen bir nebidir. Eğer bize

recimden başka bir fetva verirse kabul ederiz. Onunla Allah katında ihticâc eder ve senin peygamberlerinden birisinin fetvası, deriz" dediler.

Rasûlullah (s.a) mescidde sahabeleri arasında otururken geldiler, ve:

"Ya Ebe'l-Kasım! Zina eden erkek ve kadın hakkında ne dersin?" dediler.

Rasûlullah onların okuma evine gelinceye kadar, kendileri ile bir kelime konuşmadı. (Oraya gelince) kapının yanında durdu: "Size, Tevratı indiren Allah adı ile soruyorum. Zina eden birisi muhsan olduğu za-ınan, onun hakkında Tevratta ne ceza buluyorsunuz?" dedi.

"Yüzü kömürle boyanır, tecbih edilir ve deynekle dövülür." dediler.

Tecbih: Zina edenlerin sırt sırta gelecek şekilde bir eşeğe bindirilip, dolaştırılmalarıdır. [250] Ama onlardan bir genç sustu. Rasûlullah (s.a) onun sustuğunu görünce ona yemin vermekte ısrar etti.

Genç:

"Sen bize yemin verdiğin için söylüyorum: Biz Tevrat'ta recmi buluyoruz" dedi.

Rasûlullah (s.a):

"Âliahın emrini yumuşatıp kolaylaştırdığınız ilk olay nedir?" dedi.

Genç:

"Kırallanımızdan birisinin bir akrabası zina etti. Kırıl onu recmetme-yi geciktirdi. Sonra, halktan bir aileden birisi zina etti, onu recmetmek istedi. Bunun üzerine tebaası karşısına dikildi ve "Senin akrabın getirilip de recmedilmedikçe bizim arkadaşımız recmedileniez" dediler. Neticede, aralarında bu ceza üzerinde anlaşılabilir, dedi.

Rasûlullah (s.a):

"Şüphesiz ben, Tevrat'taki ile hükmedeceğim" buyurdu, recmedil-melerini emretti ve recmedüdiler.

(Ravilerden) Zühri şöyle dedi:

"Şüphesiz biz, yol gösterici ve nur olarak Tevrâtı indirdik. Kendisini Allah'a teslim eden Peygamberler onunla hükmeder....." [251]

ayetinin bu yahudiler hakkında indiği haberi bize ulaştı. Rasûlullah (s.a) de (onunla hükmeden) Peygamberlerdendir. [252]

4451... Ebû Hüreyre (r.a) şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a), Medine'ye geldiğinde, Yahudilerden, muhsan olan bir erkekle bir kadın zina ettiler. Tevrat'ta onlara recm emredilmişti. Onu terkettiler ve eşeğe ters bindirme cezasını koydular, zina edene, kara sakızla boyanmış bir iple yüz kez vurulur ve yüzü eşeğin arkasına gelecek şekilde eşeğe bindirilirdi.

Yahudilerin bilginlerinden bazıları toplanıp, başka bir gurubu Rasûlul-lah'a gönderdiler "Ona zina haddini sorun..." dediler.

Ravî (Ebû Hureyre) hadisin devamını zikretti ve "Onlar, Rasûlullah'm dinine mensup değildiler ki onlar arasında hükmetsin. Onun için Rasûlullah muhayyer bırakıldı." dedi. Cenâb-ı Allah şöyle buyurdu: "Eğer sana gelirlerse, ister aralarında hükmet, ister onlardan yüz çevir."[\[253\]](#)

4452... Câbir b. Abdullah (r.a)'den; şöyle dedi:[\[254\]](#)

Yahudiler, kendilerinden zina eden bir erkekle bir kadın getirdiler. Rasûlullah (s.a): "Sizden, en bilgin iki adam getirin" buyurdu. Sûrîyâ'nın iki oğlunu getirdiler. Rasûlullah onlara yemin vererek: "Bu ikisinin işini Tevratta nasıl bulursunuz?" diye sordu.

"Tevratta şöyledir: Dört kişi, erkeğin âletini - Sürmelikteki mil gibi kadının âleti içinde gördüklerine şahitlik ederlerse kadın da erkek de recmedilir" dediler.

Rasûlullah:

"Onları recmetmenize engel olan ne?" dedi.

"Hakimiyet ve gücümüz gitti. O yüzden Öldürmeyi hoş görümedik" dediler.

Rasûlullah (s.a) şahitleri çağırdı. Dört tane şahit getirdiler. Onlar adamın âletini - sürmelikteki mil gibi - kadının âleti içinde gördüklerine şahitlik ettiler. Rasûlullah (s.a) de, zinakârların recmedilmelerini emretti.[\[255\]](#)

4453... Bize Vehb. b. Bakıyye haber verdi, o Hüseyim'den, Hüseyim Muğire'den o da İbrahim ve Şa'bî vasıtasıyla Rasûlullah'tan yukarıdaki hadisin benzerini rivayet etti. "Rasûlullah şahitleri çağırdı, şahitlik ettiler..." sözünü zikretmedi.[\[256\]](#)

4454... Bize. Hüseyim'den, Vehb b. Bakıyye rivayet etti. Hüseyim, İbn. Şiibiüme'den, O Şa'bî'den, Şa'bi de Rasûlullah.'tan önceki hadisin benzerini rivayet etti.[\[257\]](#)

4455.. Bize İbn Cüreyc haber verdi; O, Ebu'z Zübeyr'den işitmiş. Ebıfz-Ziibeyr'de Câbir

b. Abdullah'dan, şöyle derken işitmiş: "Rasûlullah (s.a.) Yahudilerden, zina eden bir erkekle bir kadını recmetti."[\[258\]](#)

Açıklama

Bu babdaki tüm rivayetler, zina eden bir Yahudi çiftine verilen cezayı söz konusu etmektedir. Rivayetlerin tümü göz önüne alındığında hadiseyi şöylece özetlemek mümkündür:

Yahudiler, zina eden rnuhsan bir çift hakkında hüküm vermesi için Rasûlullah-'a gelmişler, Rasûlullah önce onlara, kendilerinin zina suçunu işleyenlere ne ceza verdiklerini sormuş, onlar da yüzünü karaya boyayıp eşeğe ters bindirerek teşhir ettiklerini ve yüz deynek vurduklarını söylemişler. Peygamber (s.a.v) Allah adına yemin vererek bu konuda Tevrat'ta bir hüküm olup olmadığını sormakta ısrar etmesi üzerine, zinanın dört şahit tarafından ve erkeğin âleti, kadının âleti içinde görülmesi halinde recm cezası olduğunu söylemişler. Rasûlullah'm recmi nasıl terkettiklerine dâir sorusunu da, kıratlarının bir yakını ve eşraftan olanların zina etmeleri üzerine onları öldürmemek için terkettiklerini söylemişlerdir.

Hz. Peygamber (s.av.) Yahudilere recm cezası vermiş ve cezayı infaz etmiştir.

Hz. Peygamberin onlara, recmin Tevrat'taki hükmünü sorması, onu öğrenmek için değil, kendi kitap ve inançları ile ilzam etmek içindir. Muh-temedir ki, efendimiz Yahudilerin Tevrat'taki recm ayetini değiştirmediklerini, ama onu gizlediklerini vahiy yoluyla öğrenmiş ve açığa çıkarmak istemiştir.

Rivayetlerden birisinde, zina eden Yahudilerin suçunun dört şahidin şehâdeti ile sabit olduğu bildirilmektedir. Ancak bu şahitlerin müslüman mı yoksa yahûdi mi oldukları konusunda bir kayıt yer almamıştır. Neve-vi, bu konuya işaretler, şahitlerin müslüman olmaları halinde bir müşkil olmadığını yahûdi iseler şahitliklerine itibar edilmeyeceğini, onun için zinanın zinâkâriarın itirafı ile sabit olduğunu söyler.

Nevevi'nin belirttiği müşkil, Şafiî ve Mâliki mezheplerine göre varid-dir. Ama Hanefi mezhebine göre böyle bir müşkil yoktur. Çünkü Hanefi-lere göre zimmîlerin birbirleri hakkındaki şahitlikleri makbuldür. Rasûlullah'm bazı hristiyanların birbirleri aleyhindeki şahitlikleri kabul etmesi, Hanefilerin delilidir.

Hadislerin, ihtiva ettikleri hükümleri de şöylece özetleyebiliriz.[\[259\]](#)

Bazı Hükümler

1- Ehli kitabın birbirleri ile olan evlilikleri sahihtir. Dolayısıyla boşanmaları da geçerlidir.

2- Ehl-i Kitabın evlilikleri, ihsân'a sebeptir.

İmam Şairi, İmam Ahmed ve Hanefilerden İmam Ebû Yûsuf'un görüşü bu istikâmettedir. Hanefilerden İmam Muharnmed'e göre gayri müslim evli olsa bile muhsan olamaz.

Ehl-i kitaptan bir kadın, bir müslüman erkekle evlendiği takdirde, kocayı muhsan yapıp yapmayacağı konusu âlimler arasında ihtilafıdır.

İmam Şafii'ye göre, Yahudi veya hıristiyan bir kadınla evlenen ve onunla zifafa giren bir müslüman erkek muhsan olmuş olur.

Hanefilere göre, kitabi bir kadınla evlenen bir müslüman erkek muhsan olmaz.

3- Kâfirler, şeriatın fûrûu ile muhataptırlar.

Şüphesiz bu hüküm, Yahudilerin recmedilmelennin, İslâm hükümüne göre olduğu söylenildiği takdirde söz konusudur. Kafirlerin, İslâmın fûrû u ile mükellef olup olmadıkları ulemâ arasında ihtilafıdır.

4- İslâm ulemâsı, iki zimmî arasında cereyan eden bir olayın dâvası, müslüman hakime getirildiği zaman, hakimin dâvaya bakmak mecburiyetinin olup olmadığı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Hasenü'l-Basrî, Şa'bî, Nehâî, Zührî ve Ahmed b. Hanbel'e göre hâkim muhayyerdir. Dilerse dâvaya bakar, dilerse bakmaz.

Zimmi ile müslüman arasındaki bir dâvaya ise, müslüman hakimin bakması zorunludur.

5- Gayr-i müslimler, müslüman hakime müracaat ettikleri zaman, hakimin hasımların şeriatına göre mi yoksa İslama göre mi hüküm vereceği konusu da ulemâca ihtilafıdır. İmâm Mâlik, İmam Şafiî, Atâ, Şa'bî, İbrahim en-Nehâî gibi ulemâyaya göre hakim muhayyerdir. Dilerse hasımların şeriatına, dilerse İslamî esaslara göre hükmeder.

Hanefilerle, İmam Zühri, Ömer b. Abdü'l Aziz gibi âlimlere göre hakim Allah'ın hükmü ile hükmetmek zorundadır. Muhayyerliği yoktur. Adaletle hükmetmek mecburiyetindedir.

6- Recmedilecek olan suçlu bağlanmaz. Rivayetlerin birisinde belirtilen, erkeğin kadını taşlardan korumak için onun üzerine abanması buna delildir. [\[260\]](#)

26. Mahremi İle Zina Eden Kişi Hakkında (Ki Hadisler)

4456... Berâ b. Azib (r.a) şöyle demiştir: Kaybolan bir kölemi ararken, yanlarında

bayrak olan atlı bir (bedevi) toplulukla karşılaştım. Bedeviler, Rasûlullah'ın yanındaki mevkiimden dolayı etrafımı kuşatmaya başladılar. Derken bir kubbeye (kubbe şeklindeki bir çadıra) geldiler. Oradan bir adam çıkarıp, boynunu vurdular.

Onun sebebini sordum. "Babasının karısı ile nikahlandı" dediler. [\[261\]](#)

4457... Yezid b. el-Berâ, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir.

Amcamla karşılaştım. Beraberinde bir bayrak vardı. Ona: " Nereye gidiyorsun?" dedim.

"Rasûlullah (s.a) beni, babasının karısı ile nikahlanan bir adama gönderdi. Bana, onun

boynunu vurmamı ve malını almamı emretti." dedi. [\[262\]](#)

Açıklama

Tirmizî bu hadis için " hasen-ğarib" demiştir.

Berâ b. Azib'ten rivayet edilen bu hâdise farklı birkaç şekilde anlatılmıştır. Yukarıdaki iki naklin yanı sıra, Tirmizi'nin rivayetinde Berâ b. Azib, dayısı Ebû Bürde b. Nigâr ile karşılaştığım söylemiştir. Yine Tirmizi'nin bir rivayeti ile, İbn Mâce'nin rivayetinde dayısı ile karşılaştığı ifâde edilmekte, ama dayısının adı Haris b. Amr olarak geçmektedir. Berâ (r.a) den gelen başka bir rivayette de: "Bize, giden in-/ sanlar uğradılar" denilmektedir.

Rivayetler arasındaki bu lâfzî bazı ihtilâflara rağmen, hadisin sıhhati konusunda herhangi bir tenkide rastlamadık. Şevkânî, bu hadisin birçok isnâdla, rivayet edildiğini, bu senedlerden bir kısmındaki râvîlerin, sahih hadislerin râvîleri olduğunu söyler.

İslâm'dan önceki cahiliye döneminde insanlar babaları öldüğü zaman geride kalan üvey annelerini bir miras olarak kabul ederler ve onlarla evlenmeyi meşru hakları olarak görürlerdi. Ancak İslâm bunu yasaklamış, üvey anne ile evlenmenin caiz olmadığını beyân etmiştir. Bir ayeti kerimede: "Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyiniz..."

Duyurulmuştur. [\[263\]](#)

Bu yasağa rağmen, - yasak oluşunu bilerek mi, yoksa bilmeden mi olduğunu bilemiyoruz- Bedevilerden birisi, Ölen babasının karısı ile evlenmiş ve Rasûlullah (s.a) bu adamı öldürmek ve mallarını müsadere etmek üzere bir heyet göndermiştir. Bazı rivayetlerde, Rasûlullah'ın bu vazife için, Berâ b. Âzib'in amcası yada dayısını gönderdiği bildirilmektedir.

Hafız İbn Hacer el-Askalanî'nin, el-Isâbe'de ve İbnu'l-Cevzi'nin Telkih'ta bildirdiklerine göre, hadiste anlatılan (babasının karısı ile evlenen) adam, Manzur b. Ebân, kadın da

Melike binti Hârize'dir. Ancak bu iddia tenkid edilmektedir. Çünkü babasının karısıyla evlenen şahıs, Rasûlullah devrinde öldürülmüştür. Halbuki, Manzûr b. Ebân, Hz. Peygamber (s.a.v)'den sonra yaşamıştır.

Bu hadisin zahiri, babasının hanımı veya başka bir mahremi ile evlenen kişinin cezasının ölüm olduğuna delâlet etmektedir. Müctehidlerin bazıları da bu görüşe sahip olmuşlardır. Bazıları ise, her ne kadar kişinin mahremiyle evlenmesi caiz değilse de, bir nikâh şüphesi olduğu için, had olarak Öldürülmeyeceğini, başka bir şekilde cezalandırılacağını, bu hadisteki Öldürme olayının, mahremi ile evlenmeyi helal sayan kişi ile ilgili olduğunu söylerler.

Şimdi, bu konuya hayli uzun yer veren Hattâbî'nin sözlerini özetlemek ve mezheplerin görüşlerine işaret etmek istiyoruz.

Hattâbî özetle şöyle der:

"Bu nikâhın şüphe ile olduğu, bu yüzden haddin düştüğü yolundaki iddia, gerçekten çok uzaktır. Çünkü şüphe, bazı yönlerden helâla benzeyen bir şeyde söz konusudur. Mahrem olanların nikâhı ise hiçbir şekilde helâl değildir. Her ne kadar buna nikâh denilmekte ise de bu, zinadır. Bu, bir câriye kiralayıp da onunla zina etmeye benzer. Buna icâre denilmesi, onu zina olmaktan çıkarmaz ve ondan haddi düşürmez.

Bâzıları, Rasûlullah*ın adamı, babasının karısıyla evlenmeyi helâl gördüğü için öldürülmesini emrettiğini zannederler. Üveyannesi ile evlenmeyi mubah görerek evlenen kişinin dinden çıkacağını ve cezasının riddet-ten ötürü ölüm olduğunu söylerler.

Bu tevil fasiddir. Üvey annesi ile evlenenin öldürülmesini bu şekilde tevil etmek caiz ise, zina edip de recmedilen başkalarını da bu şekilde te'vil mümkün olur. Rasûlullah onu, zinayı helâl gördüğü için recmettir-miştir, denilebilir.

Bu şekildeki bir tevilin fasid olduğu açıktır. Rasûlullah üvey annesi ile evlenen kişiyi-zina ettiği ve annesi hakkındaki hürmeti çiğnediği için öldürtmüştür.

Bazı âlimler, mahremi öldürene diyeti artırmışlardır. Bu, Hz. Osman'dan rivayet edilmiştir. Hz. Ali'nin de, ramazanda içki içen birisine hadde ilâveten bu mübarek ayda haram işlediği için yirmi deynek daha vurduğu rivayet edilmiştir.

Alimler, mahremi ile evlenen kişiye verilecek ceza konusunda ihtilâf etmişlerdir.

Hasenü'l-Basrî, bu şahsa zina haddi gerektiğini söyler. Mâlik b. Enes ve İmâm Şafiî'nin görüşü de böyledir.

Ahmed b. Hanbel'e göre adam öldürülür ve malı elinden alınır. İshak b. Râheveyh de aynı görüştedir.

Süfyân'a göre evlenme şahidler huzurunda olmuşsa ondan had düşürülür.

İmâm Ebû Hanife, adama had uygulanmayacağını, ta'zir cezası verileceğini söyler. Ebû

Hanifenin iki arkadaşı (Ebû Yûsuf ve Muhammed) ise, haram olduğunu bile bile evlenmişse haddin uygulanacağı görüşündedirler."

İbn Kûdâme; mahremi ile evlenenin nikâhının bâtil oluşunda icmâ olduğunu ve onunla ilişki kurması hâlinde de ulemânın çoğunluğuna göre had gerektiğini söyler. İbn Kudâme haddi gerekli gören âlimlerden bazılarının isimlerini sayar. Bunlar, Hasen, Câbir b. Zeyd, Mâlik, Şafiî, Ebû Yûsuf, Muhammed, İshak, Ebû Eyyûb, ve İbn Ebî Hayseme'dir. Yukarıda, Hattâbî'den naklettiğimiz gibi, İbn Kûdâme de Ebû Hanife ve Sevrî'ye göre, şüpheden dolayı haddin icabetmediğini kaydeder.

Haddi gerekli görmeyenlere göre şüphe, cinsî teması mubah kılan şeyin sureten varlığıdır. O da, nikâhtır. Her ne kadar nikâh batılsa da, haddi düşürecek bir şüphe vücuda getirir. Ancak, şiddetli bir şekilde cezalandırılır. [\[264\]](#)

Bazı Hükümler

1- Mahremi olan birisi ile evlenip de, onunla cinsi ilişki kuran kişi öldürülür. Bu Cumhurun görüşüdür. Ebû Hanife'ye göre öldürülmez, ta'zir edilir.

2- İslâmın kesin bir hükmüne muhalefet eden kişi, devlet başkanının emri ile öldürülebilir.

3- Bir tarafa giden heyetin, bayrak filâma gibi bir şey taşıması caizdir.

4- Mahremlerinden biri ile evlenip, cinsi temas kuran kişinin malları elinden alınabilir.

Bu taziren verilen bir cezadır. [\[265\]](#)

27. Karısının Cariyesi İle Zina Eden Kişinin Durumu

4458... Hubeyb b. Salim şöyle demiştir: Abdurrahman b. Huneyn adında bir adam, karısının cariyesi ile cinsel ilişkide bulundu. Hadise, Küfe Emiri olan Nûmân b. Beşir (r.a)'a götürüldü. Nûman:

"Senin hakkında, Rasûlullah (s.a)'m hükmü ile hükmedeceğim; Eğer karın o cariyeyi sana helâl kılmışsa (onunla cinsî ilişkide bulunmana izin vermişse) sana yüz değnek vuracağım, Onu sana helal kılmamışsa (izin vermemişse) taşlarla recmedeceğim" dedi.

Kadının kocasına izin verdiğini öğrendiler. Bunun üzerine adama yüz deynek vurdu.

Katâde der ki:

"Bu mes'eleyi Hubeyb b. Sâlim'e yazdım, o da bana böyle yazdı."[\[266\]](#)

Anlaşılan, ravîlerden Kâtâde kendisine hadisi nakleden Halid b. Urfuta'ya pek itimad etmemiş, işin aslını anlamak için, Halid'in rivayette bulunduğu Hubeyb b. Sâlim'e yazmış, o da Halid'in haberini tasdik mâhiyetinde cevap vermiş.

4459... Nûman b. Beşir (r.a), karısının cariyesi ile cinsi ilişkide bulunan kişi hakkında Rasûlullah (s.a)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Eğer karısı, cariyesini kocasına helâl etmişse (onunla cinsî ilişkide bulunmasına izin vermişse) yüz değnek vurulur. Helâl etmemiş (izin vermemiş)se recmederim."[\[267\]](#)

Açıklama

Bu iki rivayetin ifâde ettiği hüküm aynıdır. Birisinde^ Nurnan b. Beşir (r.a) Rasûlullah (s.a)'den duyduğunu söylemiş, öbüründe de uygulamıştır. Her iki rivayetin, Nûman b. Beşir'den aynı anda duyulmuş olması mümkün olduğu gibi, farklı zamanlarda vürûdu da mümkündür.

Bu rivayetler hadis ulemâsı tarafından hayli tenkid edilmiştir;

Hattâbi "Bu hadis, muttasıl değildir, onunla amel edilmez" der.

Tirmizi: "Nûman hadisinin isnadında ızdırıp var, Muhammed b. İsmail'e bu hadisi sordum, Ben bu hadisi kabul etmem dedi" demektedir.

Nesâi: "Nûmân'ın bütün hadisleri muzdaribtir" demiştir.

Ulema, raviler arasında bulunan, Halid b. Urfuta'nın mechûl olduğunu söylerler.

İbnü'l-Arabi'nin beyânına göre; karısının izni ile, onun cariyesi ile cinsi temas kuran kişiye yüz sopa vurulması had değil, tazirdir. Ancak suç büyük olduğu için had sınırına varan bir ceza öngörülmüştür. Çünkü, -Sindî'nin de dediği gibi - evli (muhsan) olan birisinin zina etmesi hâlinde uygulanacak ceza recmdir. Başka bir ceza yoktur. Herhalde bu adama recm cezasının uygulanmayışına sebep; kadının cariyesini helâl kılmasının bir şüphe doğurmasıdır. Kadının cariyesini kocasına ariyet olarak vermesi, onu kocasına helâl kılmasa da zayıf bir şüphe doğurur. Bu şüphe de recmin düşmesine sebep olur. Tabi bu izah yukarıdaki rivayetlerin sahih sayılması halinde söz konusudur. Üstelik bundan sonra gelecek olan rivayette, Seleme b. Muhabbık; Rasûlullah'ın, karısının cariyesi ile cinsel ilişkide bulunan şahsa had uygulamadığını söylemiştir.

Gerek ashab, gerekse daha sonraki ulemâ karısının cariyesi ile cinsel ilişki kuran kişiye

verilecek ceza konusunda ihtilâf halindedirler.

Hattabfnin nakline göre; Ömer. b. el-Hattab ve AH b. Ebî Talib (radı-yallâhü anhumâ), bu durumdaki bir kişinin recmedilmesi gerektiğini söylerler. Atâ b. Ebî Rebah, Katâde, Mâlik, Şafiî, Ahmed ve İshak da aynı

görüştedirler.

Zührî ve Evzâî'ye göre sopa vurulur, ama recmedilmez.

İmâm Ebû Hanife ve talebelerine göre; adam karısının cariyesi ile zina ettiğini; ikrar ederse recmedilir, Ben, onun bana helâl olduğunu zannettim, derse had uygulanmaz.

Sûfyân-ı Sevm'den de; "eğer bu işi yapan adam, cahilliği bilinen birisi ise ta'zir edilir, had uygulanmaz" dediği rivayet edilmiştir.

Avnü'l-Mâbûdda, Hailâbî'nin aksine Ahmed ve İshak'ın, mezheplerinin Nûman b. B esir'in naklettiği şekilde olduğu Şevkânî'nin de bunu sahih bulduğu söylenmektedir. [\[268\]](#)

4460... Seleme b. el-Muhabbak'tan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a), karısının cariyesi ile cinsî ilişki kuran kişi hakkında şöyle hüküm vermiştir:

Eğer adam cariyeyi zorlamışsa, câriye hürdür. Adam, cariyenin sahibine (karısına) o câriye'nin mislini borçlanmış olur. Eğer câriye gönüllü ise, câriye adamın olur, sahibine onun mislini öder.

Ebû Davud der ki:

Yûnus b. Ubeyd, Amr h. Dinar, Mansur b, Zâzân ve Sellârn, bu hadisi Hasen'den aynı manâ ile rivayet etmişlerdir. [\[269\]](#)

Yûnus ve Mansûr, Kabisa'yı anmamışlardır. [\[270\]](#)

4461... Hasen, Seleme b. el-Muhabbak'tan, O da Rasûlullah (s.a)'den önceki hadisin benzerini rivayet etmiştir. Ancak, bu rivayete göre Rasûlullah: "Eğer kadın gönüllü ise, hem cariye hem de adamın malından, onun misli, cariyenin sahibine (kadına) verilir" dedi. [\[271\]](#)

Açıklamalar

Hattâbî: "Bu hadis münkerdir. Kabîsa b.Hureys ma'rûf değildir. Bu gibi hadisler hüccet

olamaz. Hasen, hadis işittiği kimselere pek aldırılmaz, incelemeydi. Hasen'in arkadaşı, Eş'as'm; bu hükmün hadler meşru kılınmadan önce olduğunu duydum, dediği rivayet edilir" demiştir.

Gerçekten, bu rivayetlerle, önceki rivayetler birbirleri ile tam bir çelişki içersindeler. Onlar da, karısının cariyesi ile cinsî ilişki kurana; duruma göre recm veya değnek cezaları, yâni had uygulandığı söylenirken, bu rivayetlerde, haddin olmadığı anlaşılmaktadır. İbn. Mâce'nin aynı râvîden rivayet ettiği bir haberde; Rasûlullah'a, karısının cariyesi ile cinsî ilişki kuran bir adam getirildiği ve Rasûlullah'm ona had uygulamadığı açıkça ifade edilmektedir. [272]

Hattâbî, yukarıya aktardığımız, sözlerinde, bu rivayetlere itibar edile-miyeceğini söylemişti. Hattâbî'nin bu rivayetleri hüccet saymamakta başka sebepleri de var. Şöyle ki:

a - Bu, konunun esaslarına ters düşen bir durumdur. Hiç bir âlim bu rivayetlerde öngörülen hükmü benimsememiştir.

b- Telef edilen bir mal için, mislini ödettirmek hayvanlara hastır.

c- Bu rivayetlere göre zina, bir kadına sahip olma hakkını vermektedir.

d- Bu hüküm bedenden haddi düşürüp, malda ceza uygulamaktır.

Bütün bunlar, hiçbir âlimin kabul etmediği, şeriata uygun olmayan şeylerdir. Şayet bu rivayetler sahih ise, bunların mensuh olduğunu söylemek gerekir.

Sıraladığımız bu madde ve görüşler, Hattâbî'ye ait idi.

Hind ulemâsından Mevlânâ Muhammed Yahya, birbirleri ile çelişkili görülen bu rivayetlere daha değişik bir biçimde bakmış ve aralarını telif etmiştir.

Muhammed Yahya özetle şöyle der:

"Karısının cariyesi ile zina eden birisi bunu karısının izni ile yapmışsa değnekle dövülür. Karısının izni olmamışsa recmedilir. Bundan sonra bakılır; eğer câriye gönüllü olarak kendisini teslim etmişse, o cariyenin adama verilmesi maslahat gereğidir. Çünkü bunlar birbirlerine alışmışlardır,

o işi tekrar tekrar isteyeceklerdir. Harama düşmektense, cariyeyi erkeğe verip, helâl kılmak daha yerindedir. Eğer câriye gönüllü değil de, adam kendisine zorla tecâvüz etmişse, cariyenin serbest bırakılması uygun olur. Çünkü bu durumdaki bir cariyenin o evde tutulması birçok kötülöklere sebep olur."

Bezhi'l-Mechûd müellifi bunları naklettikten sonra, Muhammed Yahya'nın bu nefis izahının, hiçbir fakihin aklına gelmeyen eşsiz bir izah olduğunu söyler. [273]

28. Lût Kavmunun Yaptığını (Livâta) Yapan Kişi Hakkında

4462... İbn Abbas radiyallahü anhuma'dan; Rasûlullah Salallahü aleyhi vesellemin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Lût kavminin yaptığı yapan birisini bulursanız (bilerseniz), yapanı da yapılanı da öldürünüz."[\[274\]](#)

Ebû Davud der ki:

"Bu hadîsin benzerini, Süleyman b. Bilâl, Amr b. Ebî Amr'den rivayet etmiştir. Abbad b. Mansûr da, İkrime vasıtasıyla İbn Abbas'tan merfû olarak rivayet etmiştir. Ayrıca, İbn Cüreyc, İbrahim'den, İbrahim, Dâvud h. el-Husayn' dan. o İkrime'den, İkrime de İbn Abbas'tan, merfû olarak rivayet etti"

Buradaki "merfû olarak" sözünden maksadı şudur; İbn Abbas, "Rasûlullah şöyle dedi.." dememiş, râvi: "İbn Abbas onu, ref etti" demiştir.[\[275\]](#)

4463... Said b. Cübeyr ve Mücahid, İbn Abbas radiyallahü anhumâdan;

Livâta ederken yakalanan bekâr hakkında: "Recmedilir" dediğini rivayet etmişlerdir.

Ebû Davud şöyle dedi:

"Asımın hadîsi, Amr b. Ebî Amfin hadîsini zayıflatıyor."[\[276\]](#)

Açıklama

Lût kavminin yaptığı işten maksat, insanlarla, arka tarafından temas kurmaktır. Temas kurulan şahıs erkek olsun kadın olsun aynıdır. Bu harekete, livâtâ denilir. Bugün kullanılan "Homoseksüellik" tâbiri ile aynı manâdır.

Cenâb-ı Allah'ın gönderdiği bir Peygamber olan Hz. Lût (.s)'ın kavmi arasında bu çirkin hareket yayıldığı için, "Lût kavminin yaptığı iş" denilmiştir.

Bu fiili işleyene de "Lûtî" denilir.

Allah (c.c.) Lût kavmini, işledikleri bu çirkin günahdan dolayı daha dünyada iken cezalandırmış, onları üzerlerine taş yağdırarak helak etmiştir. Cenâb-ı hakkın şu cilvesine bakın ki her türlü hastalığın tedavisinin bilindiği bu asırda, homoseksüellikten kaynaklanan bir hastalık, tedavisi, mümkün olmayan tek hastalıktır.

Allah'ın emir ve yasaklarının tümü insanların maslahatına yöneliktir. Yâni ya insanlık için (fert veya toplum) bir menfaat sağlamayı ya da onlardan bir zararı defetmeyi hedeflemiştir. Eğer bir şey yasaklanmışsa mutlaka onda bir hikmet, bir maslahat vardır. Dolayısıyla, zina ve homoseksüellik (eş cinsellik) gibi fiiller, ilk bakışta iki kişi arasında cereyan ettiği için, "bunun ne mahzuru var ki?! Alan memnun veren memnun" denilemez. Bu hareketler, Allah'ın emrine isyan oluşlarının yanı sıra, fert ve toplum hayatının (parçalanıp çözülmeye), onulmaz yaralar açılmasına da sebeptirler. İşte asrımızda, dinimizin şiddetle yasakladığı en büyük çirkinliklerden olan, eşcinselliğin, tedâvî edilmez bir hastalığa sebep olduğunun ortaya çıkışı, garip ama Allah'ın emir ve yasaklarındaki hikmete yeni bir örnek olması bakımından hikmetli bir tecellidir.

Üzerinde durduğumuz rivayetlerden birincisi, evli ve bekâr ayırımı yapmadan eşcinsellik muamelesinde bulunan her iki kişinin de (temas eden ve kendisine temas edilenin) öldürüleceğini bildirmektedir. İkinci rivayette ise, İbn Abbas (r.a) hemcinsi olan bir insana arkadan varan bekârın recmedileceğini söylemiştir. Bu harekette, kendisine arkadan yaklaşılacak pasif tarafın erkek veya kadın olması arasında fark yoktur.

İslâm ulemâsı ister erkek olsun ister kadın, ister kendi karısı olsun ister yabancı bir insana arkasından yaklaşmanın haram olduğunda müttefiktirler. Ancak, bu işi yapanlara uygulanacak dünyalık ceza konusunda, değişik delillere istinad ederek farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Bu görüşlerin özeti şudur. [\[277\]](#)

Bazı Hükümler:

1- Bir insana arkasından temas eden kişiye, zinâ haddi uygulanır yâni, temas eden kişi muhsansa (sahih bir nikahla bir kadınla evlenip onunla cinsi ilişki kuran birisi ise) recmedilir. Muhsan değilse yüz değnek vurulur. Bu görüş; Sa-id b. Müseyyeb, Atâ b. Ebî Rabah, Nehâî, Hasenü'l-Basri, Katâde, Hane-filerden Ebu Yusuf, Muhammed, kuvvetli görüşüne göre İmam şâfiî ve bazı alimlerin nakline göre İmâm Mâlik'e aittir.

İmam Şâfiîye göre, pasif durumda olan tarafa da ister erkek olsun ister kadın, ister muhsan olsun ister olmasın yüz değnek vurulur ve bir yıl sürgün edilir.

2 - Livâta fiilini işleyen kişi ister muhsan olsun, ister olmasın Öldürülür. Bu görüş, Ahmed b. Hanbel, Mâlik b. Snes ve bir rivayete göre İmam Şafiî'ye aittir. Bu görüş, üzerinde durduğumuz hadise muvafıktır.

Lûtî'yi öldürme şekline gelince; Üzerine bir bina yıkılır, yüksek bir yerden atılır şeklinde görüşler vardır.

3- Lûtîye had uygulanmaz, ta'zir edilir. Bu görüş de, İmam Azam Ebû Hanife'ye aittir. Hanefî eserlerinden, el-Hidâye'de, İmamı Azamın görüşü şu şekilde delillendirilmiştir.

"Bu hareket bir zina değildir. Çünkü sahabeler onun öldürülüş şeklinde ihtilâf etmişlerdir. Kimisi ateşle yakılmasını, kimi üzerine bir duvar yıkılmasını, kimisi yüksek bir yerden itilip peşinden taş atılmasını v.s. söylemişlerdir. Bu fiilde, çocuğu telef etmek veya neseplerin karışması da söz konusu olmadığı için bu, zinâ manâsında değildir. Her iki taraftan bu işe istek olmadığı için vukuu da nadirdir. Zinaya ise istek vardır. Lûtinin Öldürüleceğini bildiren haberler ya siyâseten öldürüleceğine delâlet eder ya da bu fiili helâl görenle ilgilidir."

4- Hz. Ebûbekir, Hz. Ali (radiyallâhû anhûma) gibi, büyük sahabelerin de içinde bulunduğu bir guruba göre, Lûtî kılıçla kafası kesilerek Öldürülür.

5- Bâzı Zahirîlere göre, bu çirkin hareketi işleyenlere hiç bir ceza uygulanmaz.

Hattâbî beşinci maddedeki görüşün, doğruya en uzak olduğunu, insanları bu kötü amele teşvike sebep olacağını söyler. [\[278\]](#)

29. Bir Hayvana Temasda Bulunan Kişi Hakkında

4464... İbn Abbas (radiyallâhû anhûmâ)'dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse, bir hayvana cinsel te-masda bulunursa, hem o adamı hem de hayvanı öldürünüz"(Râvî) İklime der ki:

İbn Abbas'a: "Hayvanın suçu ne?" dedim. "Zannediyorum, Rasûlullah

bunu ancak kendisine böyle bir şey yapılmışken o hayvanın etinin yenilmesini kerih gördüğü için söylemiştir." dedi. [\[279\]](#)

Ebu Davud; "Bu hadis kuvvetli değildir" demiştir. [\[280\]](#)

4465... İbn Abbas (r.â) şöyle demiştir:

"Hayvana ilişkide bulunana had yoktur." [\[281\]](#)

Ebu Davud der ki:

Ata da böyle dedi. Hakem: "Onun değnekle dövülmesini ama bunun had miktarına varmamasını uygun bulurum" dedi. Hasen ise "O zina menzil e sindedir" demiştir.

Ebu Davud: "Âsim in hadisi, Amr b. Amr'ın hadisini zayıflatmaktadır" dedi. [\[282\]](#)

Açıklama

Görüldüğü gibi İbn Abbas'tan aynı konuda biri bidne zıt i]d rivayet gelmiştir. Bunlardan; Rasulullah'a isnad edilen rivayet, hayvana cinsi ilişkide bulunan kişinin öldürüleceğine delalet ederken; İbn Abbas'm sözü olarak nakledilen rivayette bu işi yapana haddin olmadığı ifade edilmektedir.

Rivayetler arasındaki bu çelişkiyi, ulema rivayetlerin isnatlarındaki ravilerin durumlarını göz önüne alarak izale etmişlerdir. Hemen belirtelim ki tenkidler daha çok hayvana cinsî temasta bulunanın öldürüleceğini bildiren 4464 nolu hadisin isnadında yoğunlaşmıştır.

Hattabi: "Şayet bu konuda İbn Abbas'ın bildiği bir hadis olsaydı ona muhalefet etmezdi" diyerek, hadisin zayıflığına işaret etmiştir.

Yahya b. Main, "Amr b. Ebi Amr (Hadisin tabiinden sonraki ravisi) fena değil, kuvvetli de değildir." demiştir.

Muhammed b. İsmail el-Buhari de : "Amr, saduk (doğru) dur, ama İkrime'den münker hadisler rivayet etmiştir. Hadisinde İkrime'den işittiğine dair bir şey söylememiştir" demektedir.

Tirmizi, Asım'ın hadisinin (hayvanla temas kurana haddin olmadığını bildiren 4465 no'lu hadis) daha sahih olduğunu söyler.

Beyhaki ise yukarıdaki alimlerin aksine Amr hadisinin kuvvetli olduğunu söylemiştir.

Ulemanın çoğunluğu hayvanla temas kuran kişinin öldürüleceği görüşüne katılmamaktadır. Bu konudaki farklı görüşlere girmeden önce şunu belirtelim ki alimlerin çoğunluğunun bu işi yapanın öldürüleceği görüşünde olmayışı, o işi meşru görmeleri anlamına gelmez. Hayvana cinsi temasta bulunmk haramdır, çirkindir, bu işi yapan kişi Rasûlullah'ın dili ile lanetlenmiştir. Beyhaki'nin rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah "Bir hayvana cinsel ilişki kuran kişi mel'undur. Hem onu hem de şöyle şöyle yapılan hayvan bu, denilmemesi için o hayvanı öldürünüz" buyurmuştur.

Büyük alim Hattabi, hayvanla cinsi ilişki kuranın ve o hayvanın öldürüleceğini bildiren hadis hakkında: "Bu hadis, Rasûlullah'ın hayvanları yemek maksadı dışında öldürmekten nehyeden hadise ters düşüyor" dedikten sonra hayvana ilişkide bulunan kişiye verilecek dünyalık ceza konusundaki görüşleri şöyle özetler:

1- Bir kimse, Rasûlullah'ın yasakladığını bildiği halde bir hayvanla temas kurarsa öldürülür. Şayet devlet başkanı ölüm cezasını kaldırırsa, zinaya kıyasla yüz değnek vurulur.

Bu görüş İshak b. Rahaveyh'indir.

2 - Eğer adam muhsansa öldürölür. Bekarsa yüz değnek vurulur.

Bu görüş de Hasenü'l - Basri'den nakledilmiştir. İmam Şafii'den gelen bir görüş de böyle dir.

3- Zühri'ye göre, temasta bulunan ister muhsan olsun ister olmasın yüz değnek vurulur.

4- Bu fiili işleyen kiő ta'zir edilir. Yani hakim uygun göreceği bir ceza verir. Ulemanın cumhuru bu görüştedir. Ata, Nehai, İmam Malik, Süfyan-ı Sevri, Ahmed b. Hanbel, İmam-ı Azam Ebu Hanife ve talebeleri, İmam Şafii'nin bir görüşü bu şekildedir.

Hayvanın öldürölmesini gerekli görenlere bundaki hikmet yukarıya Beyhaki'den naklettiğimiz rivayette de görüldüğü gibi, temas edilen hayvanın insanlar tarafından gösterilme endişesidir.

Merginanî: "Hayvanın kesilip yakılması şeklindeki rivayet onun hakkında konuşmayı kesmek içindir. Bu vacip değildir" der.

Sindî, Suyûtî'den naklen hayvanın öldürölmesindeki hikmetin hayvanın yarısı insan yarısı hayvan şeklinde bir yavru dünyaya getirmesi endişesi olduğunu söyler. Ama bu gün için bu görüş isabetli kabul edilemez. Çünkü ayrı ayrı cinslerden olan canlıların birleşmesi sonucu, üremenin sağlanamayacağı ilmen sabittir. Nitekim özellikle köy ve kasabalarda cahil gençler arasında hayvanla ilişki kuranlar bulunduğu halde hiç bir hayvanın yarısı insan yarısı hayvan olan bir hilkat garibesi dünyaya getirdiği duyulmamıştır. [\[283\]](#)

30. Erkeğin Zinayı İkrar Edip Kadının İkrar Etmemesi Halinde Yapılacak Şey

4466... Sehl b. Sa'd (r.a) demiştir ki:

BİR adam Rasûlullah (s.a)'a gelip huzurunda adını vererek bir kadınla zina ettiğini ikrar etti. Rasûlullah (s.a) kadına birisini gönderip, bunu sordu. Kadın zina ettiğini inkâr etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) adama celd haddini uyguladı (yüz değnek vurdurdu), kadını bıraktı. [\[284\]](#)

4467... İbn Abbas (radiyallahü anhüma)'dan rivayet edildi ki:

Bekr b. Leys'den, bir adam Rasûlullah (s.a)'e gelip bir kadınla zina ettiğini dört kez ikrar etti. Rasûlullah ona yüz-değnek vurdu. (Çünkü) adam bekârdı. Sonra kadın aleyhine beyyine istedi. (Adam getiremedi) Kadın: "Vallahi yalan söyledi, ya Rasûlullah" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) adama kazf cezası olarak da seksen değnek vurdu. [\[285\]](#)

Açıklama

Nesaî "bu hadis münkerdir" demiştir. İbn Hibban da "Bununla ihticac batıldır" der.

Zina suçu. şahitlerin şehadeti ile sabit olduğu takdirde hem erkek hem de kadın için bağlayıcıdır, sabittir* Ama taraflardan birisinin ikrar edip Öbürünün inkar etmesi durumunda inkar eden açısından bağlayıcılığı yoktur. Çünkü ikrar sadece ikrar eden kişi aleyhinde delildir.

Üzerinde durduğumuz babın hadisleri erkeğin zinayı ikrar edip, kadının ikrar etmemesi halini sözkonusu etmektedir. Bunlardan birincisinde Zina ikrarında bulunan bekar erkeğe yüz değnek zina haddi vurulup, kadının salıverildiği bildirilmekte, adama ayrıca iftira (kazf) haddinin vurulup vurulmadığından bahsedilmemektedir.

İkinci Hadiste ise adama zina haddinin yanısıra seksen değnek de kazf cezası uygulandığı bildirilmektedir. Ancak ikinci hadis için Nesai: "Bu hadis münkerdir" demiştir.

Alimlerin bir kısmı birinci hadisle istidlal ederek erkeğin zina ikrarında bulunup da kadının inkâr etmesi halinde adama zina haddinin uygulanacağını, kazf haddinin uygulanmayacağını söylemişlerdir. İmam Malik ve Şafii bu görüştedirler.

İmam Azam Ebu Hanife ve İmam el-Evzai'ye göre böyle birisine sadece kazf haddi uygulanır. Zina haddi uygulanmaz. Çünkü kadının inkârı bir şüphe ortaya koymaktadır. Şüphe ile de had düşer.

İmam Muhammed de; "Erkeğe hem zina hem de kazf cezası uygulanır" diyor. Bu görüş Şafiiden de rivayet edilmiştir.

Şevkani iki vecihten dolayı bu görüşün uygun olduğunu söyler. Bunlar:

1- Birinci hadiste erkeğe kazf haddinin uygulandığına dair bir kaydın bulunmaması kazf haddinin olmadığına delil olmaz. Çünkü kadın kazfi istemediği için veya başka bir sebepten dolayı haddin uygulanmamış olması muhtemeldir.

2- Kazfe delalet eden delillerin zahiri umumidir. Bu umumdan ancak bir delille çıkılabür. Bu mes'elede adamın kadına iftirası (kazfi) sabittir. Çünkü zina iddiasında bulunmuş isbat edememiştir. Kazif haddini düşürecek delil de yoktur. [\[286\]](#)

31. Adam Bir Kadına Cinsi İlişkinin Dışında Bîr Şey Yapar Ve Yakalanmadan Önce Tевbe Ederse

(Ne Yapılır?)

4468.... Abdullah (b.Mes'ud r.a) şöyle demiştir:

Bir adam Nebî (s.a)'e gelerek şöyle dedi:

"Ya Rasûlullah ben Medine'nin kenarında bir kadınla oynadım. Ona cinsi temastan başka herşeyi yaptım. İşte ben huzurundayım. Bana dilediğin haddi uygula (dilediğin cezayı ver), dedi.

Hiz. Ömer (r.a)

"Allah seni (n suçunu) gizledi. Sen de gizleseydin (iyi olurdu)" dedi.

Rasûlullah (s.a) hiç bir cevap vermedi. Adam gitti. Rasûlullah (s.a) peşinden bir adam gönderip onu (geri) çağırdı ve şu ayet-i kerimeyi okudu: "Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namazı kıl..."[\[287\]](#)

Halktan birisi:

"Ya Rasûlullah bu sadece onun için midir? Yoksa tüm insanlar için midir?" dedi.

Rasûlullah (s.a):

"Tüm insanlar için" dedi.[\[288\]](#)

Açıklama

Hadisin Sahih-i Müslim'de birkaç rivayeti vardır. Bunlar arasında bazı lafız farkları varsa da mana bakımından aynıdır.

Hadiste, bir kadınla oynadığını söyleyen zatın ismi hakkında değişik isimler rivayet edilmiştir. Bunlar: Ebu'1-Yüsr, Amr b. Aziziyye İbn Muattib, Ebu Mukbil Amir b. Kays, Nebbah et-Temmar ve Abbad'dır. Bunlar içerisinde en tercihe şayan görülen Ebu'1-Yüsr Ka'b b. Amr el-Ensari'dir.

Hadiste, anılan zatın kadınla oynadığı yerin Medine'nin ucunda olduğu bildirilmektedir. Bundan maksat; Medine'nin kenarı Mescid-i Harama uzak bir yeridir.

Hadisten; bir kadınla öpüşmek, kucaklaşmak ve sıkıştırmak gibi bir şekilde oynayan birisine had gerekmediği anlaşılmaktadır. Çünkü böyle bir şey yaptıktan sonra pişmanlık duyan zata, Rasûlullah (s.a) hiçbir ceza vermemiş, Hiz. Ömer (r.a)'de "Allah senin suçunu Örtmüş; sen de gizleseydin ya" demiştir. Peşinden de, "Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namazı emreden ve iyiliklerin kötülükleri gidereceğini" bildiren Hud suresinin 114. âyeti nazil olmuştur.

Şuna işaret etmek gerekir ki, bir harekete had cezasının uygulanmayışı, o hareketin

meşru olduğunu göstermez. Cinsi temas olmasa bile, yabancı bir kadına dokunmak haramdır. Şüphesiz bu şekildeki hareketin günahı zinanın günahı kadar ağır değildir. Ama günahtır.

Hadisi şerif beş vakit namazın küçük günahlar için keffaret olduğuna da delalet etmektedir. [\[289\]](#)

32. Muhsan Değilken Zina Eden Cariye Hakkında,

4469... Ebu Hureyre ve Zeyd b. Halid el-Cühenî (r.a) dan rivayet edildi ki: Rasûlullah (s.a)'e muhsan olmayan bir cariye zina etse hükmünün ne olduğu soruldu. Rasûlullah (s.a):

"Eğer zina ederse (celd) değnek vurunuz, sonra tekrar zina ederse yine değnek vurunuz, Sonra tekrar zina ederse bir ip mukabilinde bile olsa onu satınız" buyurdu. [\[290\]](#)

ibn Şîhab şöyle dedi:

Rasûlullah (onu satınız diye) üçüncüsünde mi yoksa dördüncüsünde mi dedi bilmiyorum. "Dafir" ip demektir." [\[291\]](#)

4470... Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Birinizin cariyesi zina ederse, ona had uygulasin, hakaret edip başa kakmasın. Rasûlullah (s.a) bunu üç kez tekrarladi, eğer dördüncü defa yine tekrarlarsa kıl bir ip mukabilinde bile olsa onu satsın." [\[292\]](#)

4471... İbn Nufeyl Muhammed b. Seleme, Muhammed b. İshak, Said b. Ebi Said el-Makburî ve onun babası kanalıyla bu (önceki) hadisi Ebu Hureyre'den rivayet etti. Buna göre (Rasûlullah) Her seferinde: "Ona sopa vursun. (Bu) Allah'ın Kitabıdır (farz kıldığı hükümdür). Ona hakaret etmesin." Dördüncüsüne de: "Tekrar yaparsa ona sopa vursun. (Bu) Allah'ın Kitabıdır (farz kıldığı hükümdür); sonra da kıldan yapılmış bir ip karşılığında bile olsa satsın" buyurdu. [\[293\]](#)

Açıklama

Bu babdaki hadisler zina eden bir cariyeye verile çgç cezavı sözkonusu etmektedir. Hadislerin zahirine göre, muhsan olmayan bir cariye zina ederse kendisine celd (sopa vurma) cezası uygulanır. Ayrıca cariyeye hakaret ayıplama gibi bir ceza verilmez. Bazı alimlerin izahına göre zina eden cariyenin cezası daha önce hakaret ve kınama idi. Daha sonra bu hüküm neshe-dildi ve celd cezası meşru kılındı. Rasûlullah bu sözü ile; "zina eden cariye artık azarlayarak, hakaret ederek cezalandırmayınız. Ona celd vurunuz." demeyi kast etmiştir.

Hadislerde üçüncü veya dördüncü defa zina eden cariyenin satılması öngörülmektedir. Çünkü yeni sahibinin yanında bu işi bir daha yapmaması mümkündür.

Hadisler, evli veya evlilik yapmamış cariyece dayak cezası uygulanacağı izlenimini verecek şekilde varid olmuştur. Halbuki Kuran-ı Kerim-'deki bir ayet muhsan olan cariyenin zina etmesi halinde de celd cezasının verileceğine işaret etmektedir. Çünkü bir ayet-i kerimede Cenab-ı Allah "Cariyeler muhsan olurlar da fahişelik ederlerse onlara hür muhsan kadınlara olan azabın yarısı vardır... [294] buyurmaktadır. Aslında hür muhsan kadınların zina etmeleri halinde cezalan recmdir. Ama rec-min yarısı olamayacağı için alimler bu ayetten maksadın celdin yarısı, yani elli değnek olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Buna göre demek oluyor ki bir cariye zina ederse ister muhsan olsun ister olmasın cezası elli değnektir. Bu ayetle hadisler arasında bir çelişki intibainın çıkmaması için hadisteki "muhsan" kaydı iki şekilde yorumlanmıştır. Bunlar:

1 - "Muhsan" kelimesi Rasûlullah (s.a)'den mahfuz (sabit) değildir. Bu hadis başka isnadlarla muhsan kelimesi olmadan rivayet edilmiştir.

2 - Rasûlullah'a muhsan olmayan bir cariyenin zina etmesi durumunda cezasının ne olacağı sorulmuş, onun için Efendimiz muhsan kaydını sözkonusu etmiştir. Maksat muhsan olan cariye ile muhsan olmayan cariyenin zina cezalarının farklı olduğuna işaret değildir.

3- Burada muhsandan kasıt, evlilikten dolayı olan ihsan değil, iffet ve İslamdir. Yani maksat, hür ve iffetli olmayan demektir.

Ulemanın cumhuruna, göre ister muhsan (evli) olsun, ister olmasın bir cariye zina ederse elli değnek vurulur. Dört mezhep imamı bu konuda hemfikirdir. İbn Abbas ve Tavus'tan, evli olmadıkça zina eden cariyece ceza verilmeyeceği rivayet edilmiştir.

Hadislerin zahiri, zina eden cariyece efendisinin had uygulayabileceğine delalet etmektedir. Çünkü Rasûlullah (s.a) efendilere hitaben, "onlara celd vurunuz" buyurmuştur. İmam Malik, Ahmed b. Hanbel, İmam Şafii, Sahabe ve tabiundan birçok alimin mezhebi budur.

İmam-ı Azam Ebu Hanife ve bir grup alime göre ise, efendisi cariyesinin cezasını tatbik edemez. Bu hak devlet yetkilisine aittir.

Hadis-i şerif, fasık ve asilerle birlikte olmayı ve onlarla düşüp kalkmayı da yasaklamış

olmaktadır. [\[295\]](#)

33.Hasta Had Uygulamak

4472... Ebu Ümame b. Seni b. Hunejf Ensar'dan Rasûlullah'ın bir sahabisinden şöyle rivayet etmiştir:

Ensardan bir adam hastalandı, öyle ki bitkin düşüp bir deri bir kemik haline geldi. Ensardan birisinin cariyesi adamın yanına girdi; adam onu arzulayıp cinsel ilişki kurdu. Kavminden bazı adamlar ziyaret için yanma girdiklerinde olup biteni onlara anlattı ve:

"Ben yanıma giren bir cariye ile ilişki kurdum. Benim için Rasûlullah (s.a)'a bunun hükmünü bir soruverin" dedi. Adamlar bunu Rasûlullah'a haber verdiler ve: "İnsanlardan onun kadar sıkıntıda olan birini görmedik. Eğer onu yüklenip sana getirseydik kemikleri dökülürdü. O sadece bir deri bir kemik" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a) yüz tane hurma salkımı sapı almalarını ve ona bir defa vurmalarını emretti. [\[296\]](#)

4473... Ali (r.a) demiştir ki:

Rasûlullah'ın ailesine ait bir cariye zina etmişti. Rasûlullah (s.a):

"Ya AH git ona haddi tatbik et" buyurdu. Gittim bir de ne göreyim! Kadından devamlı kan gidiyor. Rasûlullah'a geldim. Efendimiz: "İşi bitirdin mi ya Ali?" dedi.

"Kadına gittim, kendisinden kan gidiyordu" dedim.

Rasûlullah (s.a):

"Onu kanı kesilinceye kadar bırak, sonra haddi uygula. Sahibi olduğunuz kölelere (ve cariyelere) hadleri uygulayınız" buyurdu.

Ebu Davûd şöyle dedi: Ebu l-Ahvas da Adü'l - A'la1 dan aynen bu şekilde rivayet etti. Şu'be, Abdu'Vdan rivayet edip şöyle dedi: Rasûlullah: "Doğuruncaya kadar ona vurma" buyurdu. Ancak birincisi daha sahihtir. [\[297\]](#)

Açıklama

Bu bab haddi gerektiren bir suç işleyip de hasta olan kişilere karşı uygulanacak yöntemi açıklamaktadır. Biz bu konuya girmeden önce birinci hadiste geçen iki kelime üzerinde durmak istiyoruz.

"Bitkin düştü" diye terceme ettiğimiz; "udniye" kelimesi, hastalıktan zayıflayıp halsizleşmek, bitkin bir hale gelmek manasınadır. Zaten hemen peşinden gelen "bir deri bir kemik kaldı" cümlesi de buna delalet etmektedir. "Bir deri bir kemik kaldı" diye terceme ettiğimiz cümlenin tam karşılığı da "kemik üzerinde bir deri haline döndü" şeklindedir.

Hadislerden birincisi, hastalıktan takatsiz ve zayıf düşen birisine hakettiği had cezasının seri bir hile ile hafifletildiğine, ikincisi ise nifas olan (kendisinden devamlı kan gelen) bir kadının hakettiği cezanın hastalık geçtikten sonra tatbik edileceğine delalet etmektedir.

Bu iki hadis arasındaki hüküm farklılığı ulemanın da ihtilafına sebep olmuştur.

İmam Şafii'ye göre iyi olmasından umut kesilen hasta birisi haddi gerektiren bir suç işlerse, kendisine tatbik edilecek sopa adedince değnek bir araya getirilir ve bir defa vurulur. Ancak bir araya toplanan değneklerin hepsinin suçlunun bedenine değdiğinin bilinmesi icab eder. Bu uygulamanın benzeri Kur'an-ı Kerimde de vardır. Bir âyette: "Ey Eyyub, eline bir demet sap alıp onunla vur, yeminini bozma" demiştik. [\[298\]](#), Hatta-bi'nin bildirdiğine göre Şafii ulemasından bazıları, hırsız zayıf olur da eli kesildiği takdirde öleceğinden korkulursa el kesilmez.

Hanefi imamlarına ve İmam Malik'e göre haddin hafifletilmesi söz konusu değildir. Had kişiden kişiye değişmez. Hasta olanla sağlam olan arasında fark yoktur. Ancak hastalığın iyi olmasından sonra had uygulanır. Hanefi mezhebinin önde gelen fıkıh kitaplarından Hidaye'de şöyle denilmektedir: "Hasta zina eder ve cezası recm olursa hemen recmedilir. Çünkü o ölümü hak etmiştir. Hastalık sebebiyle bundan kaçınılmaz. Ama eğer cezası celd (sopa) ise ölüme sebebiyet vermemesi için iyi oluncaya kadar celd uygulanmaz." Hidaye şerhi Fethu'l-Kadir'de de aynı konuya şerh sadedinde hastalığın iyi olması umulmuyorsa veya haddi hak eden son derece zayıfsa, Şafiilerin dediği gibi yüz ince sopanın bir araya getirilerek bir defa vurulacağı söylenmektedir. Ayrıca bütün değneklerin vücuda değmesi şart koşulmuştur. [\[299\]](#)

34. Kazf Haddi

4474 ... Âişe radiyallahü anha'dan şöyle demiştir:

"Özrüme (suçsuzluğuma dair âyetler) inince, Rasûlullah (s.a) minbere çıktı ve bunu (masumiyetimi) anlattı, Kur'ân'ı (suçsuzluğum ile ilgili âyetleri) okudu. Minberden inince iki adam ve bir kadın hakkında emir buyurdu, hadleri vuruldu. [\[300\]](#)

4475... Bize Nufeyli anlattı. Muhammed b. Seleme, Muhammed b. Is-hak'tan rivayet etti. Muhammed b. îshak, Âişe'yi zikretmeden şöyle dedi:

Rasûlullah (s.a) iki adam ve bir kadına kazf haddi uygulanmasını emretti. Hassan b. Sabit ve Mistah b. Üsâse o kötü sözleri (dedikoduyu) konuşanlardandırlar.

Nüfeylî: "O kadının da Hamne bint Cahş olduğunu söylüyorlar" dedi. [\[301\]](#)

Açıklama

Bu hadis-i şerifler, iffetli bir kadına zina isnadında bulunanlara verilecek ceza ile ilgilidir. Hadislerin vüruduna sebep olan hadise, İfk hadisesi olarak bilinen ve Aişe (r.anhu-ma) nin başından geçen bir olaydır. Bir sefer dönüşünde Hz. Aişe topluluktan geride kalmış, hakkında çok çirkin dedikodular çıkartılmış sonunda Allah (c.c) Hz. Aişe'nin suçsuzluğunu haber veren ayetlerini indirmiştir. Rasûlullah (s.a)'de Hz. Aişe'ye o çirkin iftirayı uyduranlara şekli Kur'an-i Kerim'de bildirilen kazf haddi cezasını uygulamıştır. Kazif haddi ile ilgili fikhî malumata girmeden önce üzerinde durduğumuz hadislerin vüruduna sebep olan İfk hadisesini anlatmak istiyoruz.

İfk hadisesi, Buhari'nin meğazi, tefsir, iman, nüzûr, i'tisam, cihad, tev-hid ve şehadet bahislerinde, Müslim'in tevbe bahsinde, Nesai'nin de tefsir bahsinde tahrir edilmiştir. Biz, Buhari'nin şehadet bahsinde Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilen haberi buraya aynen aktarmak istiyoruz. Aişe radiyallahü anha şöyle demiştir:

"Rasûlullah (s.a) bir sefere çıktığında hanımları arasında kura çekerdi. Kurada hangisi çıkarsa Rasûlullah ile birlikte o da giderdi. Çıkmak istediği gazvelerden birinde (Beni Müstalik gazvesinde) aramızda kura çekti, benim adım çıktı. Rasûlullah ile birlikte sefere çıktık. Bu sefer, hicab (örtünme) ayeti indirildikten sonra idi. Beni hevdece (devenin üzerine konulan ve içerisine kadınların bindirildiği odacık) bindirdiler. (Konak yerinde) hevdecten indirildim, böylece yürüdük. Rasûlullah (s.a) bu gazvesinden dönerken ve Medine'ye yaklaştığımızda (bir yerde konakladık. Gecenin bir kısmını orada geçirdik) yola çıkmak için hareket emri verildiğinde, ben kalkıp (tek başıma ihtiyacım için) ordugâhtan ayrılıp gittim. İhtiyacımı giderip, kafiye geri döndüm. Göğsümü yokladım, bir de ne göreyim! Yemen boncuğundan olan gerdanlığım kaybolmuş. Tekrar dönüp gerdanlığımı aradım. Ancak onu aramak beni oyaladı (yoldan alıkoydu). Bana yolda hizmet edenler gelip, beni içinde sanarak hevdecimi götürmüşler ve onu bindiğim deveye yüklemişler. O zaman kadınlar hafiftiler, ağır değillerdi. Yağ tutmuyorlardı. Çok az yemek yiyorlardı. Özellikle ben küçük yaşta idim. Onun için hizmetçiler hevdeci yüklemek üzere kaldırdıklarında hevdecin ağırlık derecesini farkedemeyerek yüklemişler. Deveyi sürüp götürmüşler. Ordu gittikten sonra gerdanlığımı buldum. Ordugaha geldim, ama orada

kimseyi bulamadım. Daha önce bulunduğum yere geldim. Hevdece beni bulamayıp da geri geleceklerini zannetmişim. Ben bu düşünce içerisinde otururken uyuyakalmışım.

Sülemîli - sonra Zekvanh - Safvan b. Muattal, ordunun arkasından gelmekteydi. (Geride kalan askerlerin unuttuğu eşyaları toplayıp sahihlerine vermek için geride kalmıştı). Sabaha yakın bulunduğum yere gelmiş ve uyuyan bir insan karaltısı görmüş. Bana geldi, hicab ayeti inmeden önce beni görürdü. (Bu yüzden beni tanıdı) Devesini çökerttiği zaman: "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râci'ûn": Muhakkak biz Allah'ınız ve ona dönücüyüz" demesi ile uyandım. Safvan (beni binsin diye) devesinin ön ayağına bastı, ben de bindim. Safvan, bindiğim deveyi yularından çekerek yürüdü. Nihayet öğle sıcağında, konak yerinde konaklayan kafilaya yetiştik. Bu sırada (hakkımda iftira ederek) helak olan helak oldu. İftiraya ilk düşen Abdullah b. Übey b. Selul [\[302\]](#) olmuştu.

Medine'ye gelince bir ay hastalandım, meğer o esnada iftiracıların iftiraları ortalıkta dolaşıyormuş (Benim bunlardan haberim yoktu). Yalnız hastalığım esnasında beni işkillendiren bir yön vardı, başka hastalıklarım da Rasûlullah'tan gördüğüm şefkati, bu hastalığımda görmüyordum. Sadece yanıma giriyor, selam veriyor ve "hastamız nasıl?" diyordu. Benim, o iftiracıların söylediklerinden hiç haberim yoktu. Nihayet nekahat devresine girdim.

Bir gece Mistah'm annesi ile birlikte kazayı hacet yerimiz olan "Menası" tarafına çıkmıştım. Buraya ancak geceden geceye çıkardık. Bu adet, evlerimizin yanında helalar yapmadan Önce idi. O zaman bizim halimiz, ilkel araplarm çöldeki tebermzü veya nezaheti idi. Ben Ebu Ruhme'nin kızı Ümmü Mistah ile birlikte def-i hacet yerine doğru giderken onun ayağı çarşafına takılıp düşmüştü. Bunun üzerine Mistah'ın annesi (selna), araplar arasında felaket anlarında söylenen: "düşmanım helak olsun" yerine "Mistah helak olsun" diye oğluna beddua etti. Ben kadına:

Ne fena söyledin! Bedir'e iştirak eden birisine seb mi ediyorsun? dedim. Kadın bana:

Hele şu saf şeye bak! Ortada dönen bühtanları duymadın mı? diyerek İfk olayına katılanların iftiralarını anlattı. Bunu duyunca hastalığımanın üstüne bir hastalık daha katlandı. Evime dönünce Rasûlullah (s.a) yanıma geldi ve;

"Nasılsınız?" diye sordu.

Ya Rasûlullah! Bana izin veriniz, anne babamın yanına gideyim, dedim. Ben bu haberi ebeveynimden tahkik etmek istiyordum. Rasûlullah (s.a) bana izin verdi, ben de ebeveynimin yanına geldim." Anneme:

Halk arasında dolaşan bu haber nedir? dedim. Annem:

Ey kızım, kendini üzme, sen nefsin ve sıhhatini düşün. Vallahi bir kadın kendisini seven kocasının yanında sevimli olur, bir çok da ortağı bulunursa aleyhinde dedikodu olmaması pek nadirdir, dedi. Ben:

Sübhanallah, halk (nasıl) böyle konuşur, doğrusu hayret! dedim.

O gece babamın evinde yattım. Sabaha kadar gözümün yaşı dinmedi, gözüme uyku girmedi. Sabah olunca Rasûlullah (s.a) Ali b. Ebi Talib'i ve Üsame b. Zeyd'i çağırılmış vahiy gecikince ailesi ile ayrılığı konusunda onlarla istişarede bulunmuş, Üsame ehli beyt hakkında gönlünde beslediği sevgiye işaret edip:

"Ya Rasûlullah sizin temiz ve iffetli hanımlarınız, sizin ailenizdir. Biz Aişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz" demiş.

Ali b. Ebi Talib ise:

Ya Rasûlullah Allah sana dünyayı daraltmamıştır. Aişe'den başka çok kadın var. Ama bir de Aişe'nin cariyesi Berîre'ye sor, o sana doğrusunu söyler, demiş.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) Berire'yi çağırıp: " Ey Berire! Hanımında seni şüpheye düşürecek bir hal gördün mü" diye sormuş. Bedre şu karşılığı vermiş:

Hayır, ya Rasûlullah görmedim. Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben hanımından ayıp olarak sadır olan şundan başka bir şey görmedim. Aişe küçük yaşta bir kadındı, hamur yoğu-rurken uyur, evin evcil hayvanı gelip hamuru yerdi."

Bundan sonra Rasûlullah (s.a) Mescid-i Nebevi'de bir hutbe iradederek, bu bühtanı ilk ortaya atan Abdullah b. Übey b. Selul'den dolayı konuşmaktan mazur görülmesini isteyerek şöyle buyurmuş:

"Ailem konusunda bana eza eden bir herif hakkında kim bana yardım eder de benim için ondan intikam alır? Vallahi ben ailem hakkında hayırdan başka birşey bilmiş değilim. Bu iftiracılar bir zatın da adını çıkardılar. Ben onun hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Bu zat şimdiye kadar ailemin yanına ben olmadan girmemiştir."

Bunun üzerine Sa'd b. Muaz (Evs'in reisi) ayağa kalkarak:

Ya Rasûlullah! Vallahi size ben yardım edeceğim. Eğer o Evs'ten ise biz onun boynunu vururuz. Hacrecli kardeşlerimizden ise ne gerekiyorsa emrediniz. Biz emrinizi yerine getiririz." demiş.

Akabinden de (Hazrecilerin reisi) Sa'd b. Ubade ayağa kalkmış - bu zat, sâlih bir zattı. Fakat bu sefer hamiyet gayreti ile Sa'd b. Muaz'a karşı:-

Vallahi sen yalan söylüyorsun. Sen onu (Abdullah b. Übeyyi) öldü-remezsın, buna gücün de yetmez, demiş. Bu sefer de Useyd b. Hudayr ayağa kalkarak Sa'd b. Ubade'ye karşı:

"Allah'ın beka ve ebediyyetine yemin ederim ki, sen yalan söylüyorsun. Vallahi biz elbette onu öldürürüz. Sen şüphesiz münafıksın ki münafıklar adına bizlerle mücadele ediyorsun, diye mukabele etmiş. Bu suretle Evs ve Hazrec kabileleri ayaklanmışlar. Hatta biri birleriyle savaşa yeltenmişler. Rasûlullah o esnada hala minberde imiş. Hemen minberden inip, onları sakinleştirenceye kadar kendilerine iltifatta bulunmuş. Kendisi de

(birşey demeyip) susmuş."

"Ben ise o gün ağladım. Ne gözümün yaşı dindi, ne de gözüme uyku girdi. Sabahleyin annem babam yanıma geldiler. Ben bu vaziyette iki gece bir gün boyunca ağladım. O kadar ki ağlamaktan ciğerim parçalanacak sandım. Annem babam yanımda oturur ben ağlarken ensardan bir kadın izin istedi, ben de kendisine izin verdim. O da benimle oturup ağlamaya başladı. Biz bu vaziyette iken Rasûlullah içeriye giriverdi (yanıma) oturdu. Oysa, hakkımdaki dedikodular çikalıberi yanıma oturmuyordu, - Rasûlullah bir ay beklediği halde, hakkımda vahiy gelmemiştir. - Şehadet ederek şöyle buyurdu:

"Ey Aişe, hakkında bana şöyle şöyle sözler geldi. Eğer sen bu isnadlardan beri isen, Allah pek yakında seni aklar. Yok eğer böyle bir günaha yaklaştınsa Allah'tan af dile ve ona tevbe et. Çünkü kul günahını itiraf eder ve tevbe ederse Allah da ona af ile muamele eder." Rasûlullah (s.a) bu sözlerini bitirince gözümün yaşı kesildi ve gözümde bir damla yaş kalmadı. Babama:

Rasûlullah'a benim yerime cevap ver, dedim Babam:

Kızım, vallahi Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi. Bu sefer anneme:

Rasûlullah'a benim yerime cevap ver, dedim. O da: -Vallahi ben Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi.

Ben küçük yaşta bir kadındım. Kur'an'ın çoğunu okumamıştım. Bu yüzden şöyle dedim:

"Vallahi ben bilirim ki siz halkın dedikodusunu duydunuz. Nefsinizde onu büyütüp, inandınız. Şimdi ben size "suçsuzum" desem, - Allah bilir ki suçsuzum- sözümü tasdik etmezsiniz. Eğer bir şeyi itiraf etsem, -Allah bilir ki ben kesinlikle suçsuzum- beni tasdik edersiniz. Vallahi bu durumda benim ve sizin için bir örnek bulamıyorum. Ancak Yusuf'un babasını (Yakub a.s'i) Örnek buluyorum. Yusuf'un gömleği üzerinde yalancı bir kan lekesi getirdikleri zaman Yakub (a.s) oğullarına: "Hayır, nefisleriniz size bir işi süslemiş, bir fitneye sevketmiş. Şimdi işim güzel sabırdır. Anlattıklarınıza karşı sığındığım Allah'tır" demişti. [\[303\]](#)

Ben bu sözleri söyledim, yatağıma döndüm. Beni sadece Allah'ın aklayacağını umuyordum. Ama hakkımda okunan bir vahy (Kur'ân ayeti) nazil olacağını zannetmiyordum. Kendimi bana ait bir mes'ele için Kur'an-ı Kerim'de mevzubahs edilmeye değmeyecek kadar küçük görürdüm. Ama Rasulullah'm bir rüya görüp Cenab-ı hakkın bu rüya ile beni aklamasını umuyordum. Vallahi daha Hz. Peygamber (s.a) yerinden kalkmadan, oradakilerden hiçbirisi dışarı çıkmadan Rasulullah'a vahy indi. Onu vahyin ağırlığından dolayı terlemek gibi vahiy alâmetlerinden bir şey kapladı. Hatta ondan vahiy esnasında kış günlerinde bile inci gibi ter dökülürdü. Rasulullah'tan, vahy eserleri gidince o sevincinden gülüyordu. Bana söylediği ilk sözü şu oldu:

" Ey Âişe, Allah'a hamdet, şüphesiz Allah seni ifkten (iftiradan) akladı." Bunun üzerine anam:

Kızım kalk da Rasulullah'a (teşekkür et) dedi.

Hayır, kalkmam ve sadece Allah'a hamdederim, dedim.

Allah (c.c) benim aklanmam hakkında: "Sizden bir iftira getiren topluluk..."^[304] diye başlayan âyetleri indirdi. Bunun üzerine Ebu Bekir (babam) (r.a) akrabalığından dolayı yardım ettiği Mistah b. Üsâse için:

"Vallahi Aişe'ye böyle bir iftira ettikten sonra artık Mistah'a hiç bir yardımda bulunmayacağım" dedi. Allah (c.c) bunun üzerine "Muham-med'in eşine o iftirayı uyduranlar, içinizden bir güruhtur. Bunu kendiniz için kötü sanmayın, o sizin için hayırlı olmuştur. O kimselerden her birine kazandığı günah karşılığı ceza vardır. İçlerinden elebaşılık yapana ise büyük azab vardır."^[305]

Ayet-i celilesini "Ey Müminler, sizden servet ve varlık sahibi olanlar, akrabalarına, miskinlere, Allah yolunda hicret edenlere infakta kusur etmesin. Affetsin, aldırmasın. Allah'ın sizi mağfîret etmesini istemez misiniz? Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir" kavli-i şerifine kadar indirdi.^[306]

Bunun üzerine Ebu Bekir: "Vallahi ben Allah'ın beni mağfîret etmesini severim" dedi ve Mistah'a etmekte olduğu yardıma devam etti.

Rasûlullah (s.a) Zeyneb binti Cahş'a da benim durumumu sormuştu: "Ey Zeyneb, Aişe hakkında ne biliyorsun? Ne gördün?" demişti. Zeyneb cevap olarak:

"Ya Rasûlullah, ben kulağımı, gözümü işitmediğim, görmediğim şeyden muhafaza ederim. Vallahi ben Aişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmem" demişti.

Zeyneb, (Rasulullah'm hanımları içerisinde) benimle rekabet edebilecek durumda birisi idi. Fakat Allah onu takvası sebebiyle korudu.^[307]

İşte Hz. Aişe'ye iftira edilip, onun cenab-ı Allah tarafından suçsuzluğunun tescil edildiği hadise budur.

Hz. Aişe'ye iftira edenlerin başında münafıkların lideri Abdullah b. Ubey b. Selûl vardır. Fakat üzerinde durduğumuz Ebu Davud hadisinde onun adına temas edilmemiş, Rasûlullah'ın şairi Hassan b. Sabit, Hz, Ebu Bekir'in akrabalarından olan ve onun ihsanına mazhar olan Mistah b. Usase ve Rasulullah'm hanımlarından Zeyneb bint Cahş'm kızkardeşi Hamne bint Cahş'ın adı zikredilmiştir.

Hafız şöyle der: "Sünen sahipleri, Muhammed b. İshak'tan; o Abdullah b. Ebi Bekr b. Hazm'dan; O Amra'dan; Amra da Hz. Aişe (radiyalla-hü anha'dan) rivayet etti ki; Rasûlullah (s.a) İfki konuşanlara (Hz. Aişe'ye iftira edenlere) haddi uyguladı..." Yalnız rivayetlerde Abdullah b. Übeyy zikredilmedi. Aynı konuda Bezzar'ın Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadiste de Abdullah b. Ubey anılmamıştır.

Hakim'in Abdullah b. Ebibekrden rivayet ettiği bir haberde ise had uygulananlar arasında Abdullah b. Übeyy'in adı da geçmektedir.

Rivayetlerin çoğunda Abdullah b. Übeyy'e had vurulduğunun anılma-masmin hikmetini İbn Battal şöyle izah eder:

"Bu hadis had vurulduğu takdirde bir fitnenin zuhuru endişesi olursa, haddin geciktirilebileceğine delildir."

Kadı İyaz ise Abdullah b. Ubeyy'e had vurulduğuna dair bir rivayetin sabit olmadığını söyler. Ancak Bezlü'l - Mechud müellifi Abdullah b. Übeyy'e had vurulduğunu bildiren birçok rivayet zikreder.

Hadis-i şeriflerde. Hz. Aişe'ye iftira edenlere had uygulandığı bildirilmiş, ama bu haddin nevi ve miktarı konusunda bir şey söylenmemiştir. Kazf suçunu işleyene (iffetli birisine zina isnad edip, dört şahit getiremeyen) verilecek ceza Kur'an ayetiyle tesbit edilmiştir. Bir ayet-i kerimede şöyle denilmektedir:

"İffetli kadınlara zina isnad edilip de sonra dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun, ebediyyen onların şahitliğini kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkmış kimselerdir."[\[308\]](#)